4T 86

<36611247200019

<36611247200019

Bayer. Staatsbibliothek

Rh. Sm. 566.

Philos.

Philos. Jus Nat. Scr. ## varia. 1640. d.

R

HUGO GROTIUS.

Regiae Regnique Suediae Consiliarius et Legatus ordinarius
Regum Christianissimorum Legatus ordinarius grandam
Ordinum Hollandiae et Westfrisiae Delegatus.

HUG. GROTII
DE JURE
BELLI ac PACIS
LIBRI TRES

HUGONIS GROTII
DE JURE
BELLI AC PACIS
LIBRI TRES,

In quibus Jus Naturæ & Gentium, item Juris Publici præcipua explicantur.

Cum ANNOTATIS *Auctoris, ejusdemque*

Dissertatione de MARI LIBERO;

ac Libello singulari

de ÆQUITATE, INDULGENTIA, & FACILITATE:

Nec non

JOANN. FRID. GRONOVII V. C. NOTIS

in totum opus de Jure Belli ac Pacis.

Editionem omnium, quæ hactenus prodierunt, emendatissimam, ad fidem priorum & optimarum recensuit; loca pleraque Auctorum laudatorum distinctiùs designavit; innumeros in illis errores sustulit aut indicavit; Notulas denique addidit

JOANNES BARBEYRAC,

JC. & Publici Privatique Juris Antecessor Groninganus;

AMSTELÆDAMI;
EX OFFICINA WETSTENIANA.
cIↃ IↃ ccxx.
Cum Privilegiis.

HUGONIS GROTII
DE JURE
BELLI AC PACIS
LIBRI TRES,
In quibus Jus Naturæ & Gentium, item

Summa Privilegiorum.

PRivilegiis a Sacra Cæsarea Majestate, nec non Christianissimo Galliarum Rege, ut & Præ-potentibus Dominis Fœderatæ Belgicæ Ordinibus, Petro Grotio concessis, cautum est, ne quis citra ejus voluntatem & consensum per 15. annos Hugonis Grotii Opera vel aliquam eorum partem quacunque formâ aut in aliam linguam versa imprimat aut excudat, vel alibi impressa in eorum ditiones inferat atque divendat sub omnium librorum & alia insuper pecuniæ mulcta, quemadmodum latius in diplomatibus patet.

Horum privilegiorum jus omne in Joannem Blaeu transcripsit

P. GROTIUS.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

SEreniſſimi ac Potentiſſimi Principis FRIDERICI AUGUSTI, Poloniæ Regis, Saxoniæ & C. Ducis, S. R. Imp. Archi Mareſchalli & Electoris, ut & ejuſdem S. R. Imp. in partibus quæ jure Saxonico utuntur p. t. Vicarii, privilegio R. & G. Wetſteniis ac Janſſonio-Waesbergiis, Bibliopolis Amſtel. clementiſſime conceſſo cavit, ne quis præter ipſos *H. Grotii de jure belli ac pacis libros, cum notis J. F. Gronovii & Varior. in forma majoris Octavi* quod vocant, in omnibus Electoratus Sui & adjectis ditionibus, intra decem annos recudere, nec alibi recuſos invehere, diſtrahere vel divendere præſumat: ſecus ſi quis fecerit, centenis aureis Rhenanis & confiſcatione omnium exemplarium mulctabitur; prout fuſius habet diploma datum Dreſdæ a d. XXIV. *Aprilis* CIↃ IↃ CCXIX.

PRIVILEGIE.

DE Staten van Hollandt en Weſtvrieſlandt, doen te weeten: Alſoo ons vertoont is by *Rudolph* en *Gerard Wetſtein* en de *Janſſoons van Waesberge*, Burgers en Boekverkopers binnen Amſterdam, dat ſy Supplianten door publyke kopinge hadden verkregen het regt van Privilegie van ſeeker boek genaemt, *Hug: Grotius de Jure Belli & pacis cum notis Authoris, Gronovii*, & *Guil. van der Muelen*, ſo in octavo als in folio, en alſo het voorſz. Privilegie was komen te expireren, en de Supplianten van voornemen waeren, deſelve boeken te herdrucken, en daer by te voegen de noten van *Teſmarus* en *Obrechtus*; en gewaerſchouwt ſynde, dat deſelve boeken gedreigt worden om buytenlands te werden nagedruckt, en daer van een groot getal in deeſe Provintie ſoude werde ingevoert, tot haer Supplianten ſeer groote ſchaden en nadeel, Reedenen waer omme de Supplianten haer waere keerende tot Ons, onderdaniglyk verſoekende verlenginge van 't ſelve Octroy en principalelyk op de voorſz: noten om daer van geen Extracte te maeke in andere taele en formaten voor de tyt van vyftien eerſt agtereenvolgende jaeren, op een peene van drie duyſent guldens tot meerder affchrick van de nadruckers. SOO IS 'T, dat wy de ſaeken en 't verſoek voorſz: overgemerkt hebbende en geneegen weeſende ter beede van de Supplianten, uyt Onſe regte Weetenſchap, Souveraine Magt en Authoriteyt, deſelve Supplianten geconſenteert, geaccordeert ende geoctroyeert hebben, conſenteeren, accordeeren ende Octroyeeren haer mits deeſen, dat ſy geduurende den tyt van vyftien eerſt agtereenvolgende jaeren het voorſz: boek genaemt *Hug. Grotius de Jure belli & Pacis cum notis Authoris, Gronovii, Guill. van der Muelen*, en bygevoegde noten van *Teſmarus* en *Obrechtus*, ſo in octavo als in folio binnen den voorſz. onſen Lande alleen ſulle moogen drucken, doen drucken, uytgeven en verkopen, verbiedende daerom alle ende een yegelyk, het ſelve boek in 't geheel of ten deel te drucken, naer te drucken, te doen naerdrucken ofte verhandelen ende te ver-

koopen, op de verbeurte van alle de naergedruckte, ingebragte verhandelde ofte verkogte Exemplaeren, ende een boete van drie duyſend guldens daerenboven te verbeuren, te appliceeren een derde part voor den Officier, die de Calange doen ſal, een derdepart voor den armen der plaetſe daer het Caſus voorvallen ſal, ende het reſteerende derdepart voor de Supplianten, ende dit t'elkens ſo menigmael als deſelve ſullen werden agterhaelt, alles in dien verſtande dat wy de Supplianten met deeſen onſen Octroye alleen willende gratificeeren, tot verhoedinge van haere ſchaade, door het nadrucken van het voorſz: boek, daer door in geenigen deelen verſtaan den inhouden van dien te authoriſeeren, ofte te advoueeren, ende veel min het ſelve onder Onſe protectie ende beſcherminge, eenig meerder credit, aenſien ofte reputatie te geeven, neen maer de Supplianten in cas daer inne iets onbehoorlyks ſoude influeeren, alle het ſelve tot haeren laſten ſullen gehouden weeſen te verantwoorden; tot dien eynde wel expreſſelyk begeerende; dat by aldien ſy deeſen Onſen Octroye, voor het ſelve Boek ſullen willen ſtellen, daer van geen geabrevieerde ofte gecontraheerde mentie ſullen mogen maken, nemaer, gehouden ſullen weſen het ſelve Octroy in 't geheel, en ſonder eenige omiſſie daer voor te drucken ofte te doen drucken, en dat ſy gehouden ſullen ſyn een Exemplaar van 't voorſz: Boek, gebonden en wel geconditioneert, te brengen in de Bibliotheek van Onſe Univerſiteyt tot Leyden, en daer van behoorlyk te doen blyken, alles op pœne van het effect van dien te verlieſen. Ende ten eynde de Supplianten deeſen Onſen Conſente en Octroye mogen genieten als naer behooren, laſten wy alle ende een yegelyken die het aengaen mag, dat ſy den Supplianten van den inhouden van deeſen doen, laten, ende gedoogen, Ruſtelyk, Vreedelyk, ende volkomentlyk genieten ende gebruyken, ceſſeerende alle belet ter contrarie. Gedaen in den Hage onder Onſen grooten Zegele hier aen doen hangen op den aghtienden February in 't jaer onſes Heeren en Zaligmaker ſeventien hondert en aghtien

A. HEINSIUS. vt.

Ter Ordonnantie van de Staten

SIMON VAN BEAUMONT.

LUDOVICO XIII.

CHRISTIANISSIMO

FRANCORUM & NAVARRÆ

REGI

HUGO GROTIUS.

AUdet hic liber, Regum eminentiſſime, Tuum ſibi auguſtum nomen inſcribere, non ſui, non Auctoris, ſed argumenti fiducia, pro Juſtitia *quippe ſcriptus: quæ virtus adeo Tua eſt, ut inde tuis meritis & humani generis ſuffragio digniſſimum tanto Rege cognomentum acceperis, ut jam ubique* JUSTI *appellatione non minus quam* LUDOVICI *noſcaris. Speciosi Romanis Ducibus videbantur ex Creta, Numidia, Africa, Aſia, aliiſque devictis gentibus tituli. At quanto Tuum illuſtrius, quo ſignificaris nullius populi, nullius hominis, ſed ejus, quod injuſtum eſt, & hoſtis ubique, & victor ſemper? Magnum putarunt Ægyptii reges, ſi patris hic, matris ille, fratrum amans alius dicerentur. At quantulæ hæ partes ſunt Tui nominis, quod non iſta tantum, ſed quicquid pulchrum & honeſtum excogitari poteſt, ambitu ſuo complectitur:* JUSTUS *es, cum Magni ſupra omne id quod dici poteſt Regis Patris Tui memoriam honoras ipſum imitando:* JUSTUS, *cum Fratrem modis omnibus, ſed nulla re magis quam exemplo tuo inſtruis:* JUSTUS, *cum Sorores ſummis matrimoniis ornas:* JUSTUS, *cum ſepultas prope leges revocas, &, quantum potes, ruenti in pejus ſeculo temet opponis:* JUSTUS, *ſed ſimul clemens, cum ſubditis, quos tuæ bonitatis ignorantia ab officii limite tranſverſos egerat, præter peccandi licentiam nihil adimis, nec vim adfers animis circa divina diverſum à te ſen-*

tientibus: JUSTUS *simulque misericors, cum oppressos populos, afflictos Principes tua auctoritate relevas, nec fortunæ nimium licere permittis. Quæ tua singularis beneficentia, & in tantum Deo similis, quantum humana natura patitur, me cogit, ut hac quoque publica allocutione gratias tibi pro me privatim habeam. Nam quemadmodum cœlestia sidera non tantum magnis mundi partibus se infundunt, sed ad singula animantia vim suam patiuntur descendere; ita Tu, in terris benignissimum sidus, non contentus erigere Principes, sublevare populos, mihi quoque in patria male habito & præsidium voluisti esse & solatium. Accedit ad implendum Justitiæ orbem post actiones publicas etiam privatæ vitæ tuæ innocentia & puritas, digna, quam non homines tantum, sed & ætheriæ mentes admirentur. Nam quotusquisque de plebe infima, imo de ipsis illis, qui a mundi consortio se abscinderunt, ita se ab omnibus culpis immunem præstat, ut Tu in ea positus fortuna, quæ innumeris peccandi illecebris undique obsidetur? Quantum vero hoc est, inter negotia, in turba, in aula, inter tot tam diversa peccantium exempla id consequi, quod aliis solitudo vix, sæpe ne vix quidem, præstat? Hoc vero est non Justi tantum, sed & Sancti nomen in hac ipsa vita mereri, quod majoribus tuis Carolo Magno & Ludovico piorum consensus post obitum tribuit: hoc est esse non gentilitio sed suo proprio jure Christianissimum. Sed Justitiæ cum pars nulla a te aliena sit, illa tamen, quæ circa libri hujus materiam, id est, circa belli pacisque consilia versatur, eo proprie tua est, quo Rex es, & quidem Rex Francorum. Ingens hoc regnum tuum, quod per tanta tam felicium terrarum spatia in utrumque mare procurrit; sed majus hoc regno regnum est, quod regna aliena non concupiscis. Dignum hoc tua pietate, dignum isto fastigio, non cujusquam jus armis attentare, non veteres turbare fines; sed in bello pacis gerere negotium, nec incipere nisi hoc voto, ut quam primum desinas. Quam vero pulchrum hoc, quam glorioſum, quam ipsi conscientiæ lætum, ut si quando Te Deus ad suum regnum, quod solum tuo melius est, vocaverit, audacter possis dicere: Hunc ego a Te gladium pro*

Ju-

Justitiæ tutela accepi; hunc tibi nullius temere fusi sanguinis reum, purum, insontemque reddo. Ita fiet, ut quas nos nunc regulas ex libris petimus, in posterum ex Tuis actionibus tanquam ex perfectissimo exemplari petantur. Quod ipsum cum sit maximum, plus tamen aliquid a Te exigere audent Christianorum populi: ut scilicet exstinctis ubique armis pax sua non imperiis tantum, sed & Ecclesiis Te Auctore redeat, discatque nostra ætas arbitrium subire ejus ætatis, quam vera sinceraque fide Christianam fuisse Christiani omnes profitemur. Periæsos discordiarum animos excitat in hanc spem recens contracta inter Te & sapientissimum pacisque illius sanctæ amantissimum Magnæ Britanniæ Regem amicitia, & auspicatissimo Sororis Tuæ matrimonio fœderata. Difficile negotium, propter studia partium gliscentibus in dies odiis inflammata: sed tantis Regibus nihil dignum, nisi quod difficile, nisi quod aliis omnibus desperatum. Deus pacis, Deus justitiæ, Rex juste, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus tum hac etiam laude cumulet Tuam Suæ proximam Majestatem. CIↃ IↃ C XXV.

LECTURIS

hanc novam Editionem

S. P. D.

JOANNES BARBEYRACIUS.

QUum in eo essent Bibliopolæ sollertissimi, ut eximium istud Opus, sæpiùs recusum & recudendum, typis suis iterum committerent; ac in eo emaculando & interpretando non parum operæ à me positam esse inaudivissent: mecum ultro egerunt, ut suppeditare vellem, si quid ad novam Editionem ornandam conferre commodum esset. Lubens amplexus sum occasionem oblatam de illis bene merendi, qui Jus Naturæ & Gentium, pro merito ejus suâque ipsorum utilitate, amplectuntur, adeoque non possunt non maximi facere Auctorem nostrum, nobilissimæ artis quasi parentem. Et quamquam paullo plus temporis mihi relinqui, quàm ferebant rationes Typographorum, valde optassem: tamen vel sic ea præstare me posse existimavi, de quibus suscipiendis nemo hactenus, quod sciam, serio cogitaverat. Rem omnem paucis accipe.

Dum ab aliquot annis, *Lausannæ* adhuc degens, in eo totus eram, ut Libros hosce *De Jure Belli ac Pacis* in Gallicam linguam verterem, & Notis perpetuis illustrarem, ad eum fere modum, quo adfine Opus SAMUELIS PUFENDORFII *De Jure Naturæ & Gentium*, plus simplici vice,

jam

jam in publicum emisi: necessarium mihi aliquatenus visum est, utilissimum saltem instituto meo feliciùs perficiendo, veteres Editiones Grotiani scripti, quæ præsertim vivo Auctore lucem viderunt, mihi comparare, & cum novissimis, quæ solæ omnium manibus teruntur, adcuratè conferre. Nimirum sæpiùs observaveram, ejusmodi Librorum, quorum usus & pretium postulat, ut identidem præla de novo exerceant, Editiones ultimas minus ac minus tersas purgatasque prodire ut plurimum: tantum abest ut sint emendatiores, quemadmodum titulus vulgo ementitur. Neque heic aliter sese rem habuisse deprehendi. Immo priores illas & optimas, quæ ad recentiores emendandas plurimum juvabant, ipsas haud raro manu medicâ egere, certissimis argumentis comperi.

Usui mihi maximè fuit, quod adtinet ad ipsum Opus, sine Notis *Auctoris*, *quæ* postea accesserunt, prima omnium Editio, quæ sub ipsius *Auctoris* oculis prodiit *Lutetiæ Parisiorum*, anno Æræ vulgaris M. DC. XXV. Magnum deinde adjumentum adtulit illa anni M. DC. XXXII. minore formâ typisque nitidissimis *Amstelodami* excusa, apud *Gulielmum Blaeu*, & *expressa ad exemplar ab ipso Auctore recognitum atque emendatum*, ut idem præsens *Amstelodami*, *die* 8. *Aprilis* ejusdem anni, testatur, in paginâ post titulum aversâ. Ex illis duabus Editionibus, aut ex alterutrâ, plurima loca emendavimus, quæ in omnibus vel plerisque posterioribus vitiosa erant. De talibus autem emendationibus aliquando occasione datâ, vel ubi consultum videbatur, monuimus: sed omnes indicare, superfluæ cujusdam fuisset diligentiæ; nec patiebatur Lectorum commoditas, ut his & aliis hujusmodi moles voluminis augeretur. Ut tamen, quid hac in parte præstiterimus, Lectori manifestum fiat, aliquod heic specimen exhibere placuit locorum, quæ tacitus, optimis Editionibus præeuntibus, correxi.

Non diu quærenda erunt exempla. Offert se statim *Lib.*

1. *Cap.* III. §. 17. *num.* 2. *pag.* 115. hujus Editionis: *Multi adversus talem statum quasi bicipitem incommoda multa* ADFERUNT. Ita reposuimus ex primâ Editione, quum in aliis omnibus perperam legatur *deferunt.* Sic *Lib.* II. *Cap.* V. §. 9. *num.* 4. *pag.* 246. sub initium: *Quod si* QUI *populi continentius egerunt, ut Romani* &c. Vox *qui*, manifesto necessaria, ex omnibus Editionibus, post illam primam, hactenus abfuerat. Eodem Cap. §. 13. *num.* 1. *pag.* 251. eamdem ducem sequutus, verba sequentia ita edi jussi: *Colligi videtur ex illis Dei verbis* APUD *Mosem* &c. quum in aliis omnibus antea scriptum fuisset, *ad Mosem.* Similiter *Lib.* II. *Cap.* XI. §. 18. *num.* 1. *pag.* 367. in fine: *Naturaliter videtur mihi* ACCEPTANTI *jus dari efficiendi, ut* &c. Illud *acceptanti* ex Editione primâ restitutum est: ultimæ *acceptando* fecerant ex *acceptandi*, quod in Editionem anni 1632. pravè irrepserat. Ejusdem Lib. *Cap.* XX. §. 40. *num.* 1. *pag.* 549. in fin. *Sed & ob eas, quæ ipsos peculiariter non tangunt, sed in quibusvis personis jus naturæ aut gentium immaniter* VIOLANT. Sic edidimus, ex Editione primâ, & alterâ anni 1632. reliquæ enim omnes illud *violant* in *violantibus* auxerant, contra id quod series orationis & sententia manifesto postulant. Aliquando etiam plures exciderant voces, sensum plenum efficientes: cujus παραδείγματα exempla videre poteris paullo post locum jam jam adlatum, *pag.* 551. ubi monuimus, in Nota *qq.* & *Cap.* XXIII. *Lib.* II. §. 13. *num.* 1. *pag.* 622. ut ostendit Nota *kk* ibi subjecta. Neque enim Auctori ulla erat ratio tales sententias postea ejiciendi: in quod ante omnia adcuratissimè inquisivimus heic & alibi, quotiescumque aliquid quacumque de caussâ mutandum aut supplendum videbatur.

Hoc primum. Quod, quamvis in se spectatum non leve sit, & solum ad commendandam Editionem nostram sic satis facturum erat: parum tamen est, si cum iis conferatur,

feratur, quæ ſine ullo auxilio, & ex proprio noſtro Marte, exſequuti ſumus, tum in contextu, tum in Notis Auctoris recenſendis & expendendis. Præcipua breviter enumerabimus: unde Lector æquus & benignus facilè judicare poterit, an operam noſtram ultra modum venditemus.

Igitur non pauca loca immutavimus aut ſupplevimus, quæ in omnibus Editionibus mendoſa aut manca erant, & adtendenti non poſſunt non talia videri: ſive error aut defectus à calamo Auctoris ipſius orti ſint, ſive ab Exſcriptorum aut Typographorum incuriâ, oculos Auctoris, dum raptim verba perluſtrat, in repetitis etiam operis ſui recenſionibus, poſtea fallente. Exempla indicavimus *Lib.* I. *Cap.* I. §. 16. *pag.* 24. *Nota* (dd) & *Cap.* II. §. 10. *num.* 4. *pag.* 65. *Nota* (tt): *Cap.* III. §. 11. *num.* 1. *pag.* 103. *Nota* (mm) & §. 16. *num.* 5. *pag.* 114. *Nota* (aa). *Lib.* I. *Cap.* XII. §. 10. *pag.* 375. *Nota* (dd) & *Cap.* XX. §. 40. *num.* 4. *pag.* 552. *Nota* (tt). *Lib.* III. *Cap.* XIII. §. 1. *pag.* 830. *Nota* (bb). Sed non minùs neceſſaria erat emendatio aut additio in aliis locis; ubi non monuimus. En heic etiam ſpecimina nonnulla. *Lib.* I. *Cap.* II. §. 8. *num.* 4. *pag.* 50. περὶ χρυσίου διαφέρεσθαι. Ita edidimus, ut habet PHILOSTRATUS, cujus hæc ſunt verba, & ipſius Auctoris verſio poſtulat: antea legebatur διαλέγεσθαι, quod mendum ab Editione anni 1632. ubi locus additus fuerat, ad omnes poſtea Editiones propagatum. *Lib.* II. *Cap.* V. §. 22. *pag.* 264. bis emendavimus *Cibyra*, ex STRABONE, unde narratio facti petita eſt, pro *Libyca*, quod omnes Editiones inſederat, ab ipſa uſque anni 1632. cujus etiam hoc erat additamentum. Eadem *paginâ*, §. 23. in fine, prima Editio, & omnes aliæ hactenus habuerant: τὰς νόμους ἀπαγορεύειν &c. ubi ex ARISTOTELE repoſuimus ἀγορεύειν, ut res ipſa requirit, & Auctoris interpretatio, aliàs contrarium ſenſum voci Græcæ habitura. *Lib.* II. *Cap.* IV. §. 3. *num.* 1. *pag.* 226. circa

initium: *Non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ niſi ex ſignis* ANIMI *actus cognoſcere non poteſt.* Vocem *animi* addidi, quæ in præcedentibus legitur, nec ſine damno ſententiæ heic abeſſe poteſt; aberat tamen jam in prima Editione. Ejuſdem Lib. *Cap.* IX. §. 7. in fine, *pag.* 332. *contra eos à communi ſociorum* CONCILIO *res judicata eſt.* Vox *concilio*, omnino neceſſaria, in Editione anni 1632. ubi exemplum additum, exciderat: unde nil mirum, ſi in nullâ ſequentium hactenus ſuppleta fuerit. Sic *Cap.* X. ſequenti, §. 6. *pag.* 351. *Quarto non teneri eum ad* RESTITUENDOS *fructus* &c. omiſſionem vocis *reſtituendos*, adeo manifeſtam, quum in primam Editionem irrepſiſſet, omnes deinceps religioſè ſervaverant. Non ita obvia, ſed tamen adtendenti ad ſeriem orationis facilè patere poterat ea, quæ reperiebatur ejuſdem Libri *Cap.* XII. §. 12. *num.* 1. *pag.* 376. *Ut etiamſi nec celatum quidquam ſit* &c. SI *in re tamen deprehendatur inæqualitas* &c. Particula *ſi* in omnibus Editionibus deerat, quæ tamen ad ratiocinationis nexum omnino eſt neceſſaria. *Cap.* XXI. §. 11. *pag.* 590. in fin. *occaſione quidem alicujus peccati* ALIENI &c. Illud *alieni* in nullâ hactenus Editione comparuerat; quod tamen ſententia manifeſto poſtulat. Aliquando verba ſupervacanea relicta fuerant, quæ ſenſum turbabant: cujus rei exemplum luculentum videre poteris *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 2. *pag.* 281. *Nota* (aa). Senſu etiam nonnunquam nocuerat prava interpunctio, conſtanter ſervata: adeo ut, propter tale vitium, *Lib.* III. *Cap.* XI. §. 6. *num.* 1. *pag.* 799. *Phocenſes*, in *Græciâ*, *conſanguinei* ſtatuantur *Cæritum* in *Etruriâ*, ac propterea Auctor noſter à GRONOVIO carpatur, & hic ſe ipſum inanibus conjecturis, ad detegendum fontem erroris, torqueat; ut ex iis, quæ *Notæ* illius 47. ſubjeci, cuivis intelligere licet. Sed hæc abundè ſufficiunt, ad oſtendendum quàm neceſſaria fuerit opera noſtra, in emaculandis & reſtituendis locis non paucis adhibita, ubi nullum erat

à prioribus & emendatiſſimis Editionibus ſubſidium.

Præterea rem prope immenſi laboris adgreſſus ſum, ad quam nulli horum Librorum Interpretes, & ne quidem Eruditiſſimus J. FRIDERICUS GRONOVIUS, umquam datâ operâ animum intenderant, ſed tantum prout memoria ſuggerebat, aut aliud agendo ſeſe offerebat occaſio: ut nimirum omnia loca Scriptorum, Veterum præſertim, quæ ab Auctore noſtro adferuntur aut indicantur, in ipſis fontibus, quantum fieri poſſet, quærerem, & plerumque adcuratè expenderem. Hoc autem, ut utiliſſimum, aliquando etiam valde neceſſarium erat ad mentem Auctoris intelligendam: ita ad infinitos errores animadvertendos, tum in numeris Librorum, Capitum, Verſuum, tum in deſignatione Scriptorum laudatorum, tum in verbis eorum referendis, tum in *rebus ipſis*, plurimum mihi profuit, & Lectoribus, ſpero, *commodum erit*, *Qui Editionem* noſtram cum quibuſvis aliis conferre voluerit, *is ſtatim deprehendet* innumera ejuſmodi paſſim emendata, & in ipſo contextu, & in margine, & in Notis, etiam ubi *Auctori* propoſitum erat *quàm* adcuratiſſimè loca in teſtimonium aut illuſtrationem adducta referre, & facillima inventu quærentibus reddere. Aliquando mendum erat in numero Libri, nonnumquam in numero Capitis aut Verſûs, haud raro in utroque. Interdum etiam unum Opus Auctoris cujuſdam pro alio laudabatur: exempli gratiâ, PLUTARCHI *Themiſtoclis* Vita, pro *Artaxerxis*; *Lib.* I. *Cap.* III. §. 16. *num.* 3. *pag.* 113. init. HERODOTI *Urania*, ſeu *Lib.* VIII. pro *Calliope*, ſeu *Lib.* IX. Ubi, quod obiter obſervo, error inde manaſſe videtur, quòd Editio Herodotea HENRICI STEPHANI, purè Græca, quâ Auctor noſter utebatur, ſic mendoſa ſit in titulo paginæ, unde locus laudatus depromtus fuit: quo modo potuit alibi nonnumquam Auctor deceptus in errorem Lectores conjicere: plerique tamen ex ipſius feſtinatione aut incogitantiâ nati videntur. Sic ab ipſius manu omnino eſt, quòd *Lib.* II.

Cap. XXI. §. 13. *num.* 2. *Nota* (n) *pag.* 592. PHILONIS ſcriptum laudet *De Pietate*, quod nullum exſtat, pro libro *De Nobilitate*; ut ibidem obſervavi. Ejuſdem Libri *Cap.* præcedenti XX. §. 30. *pag.* 540. Nota (r) remittimur ad *verba* LUCÆ *apud Xiphilinum*; quæ verba ſunt *Marci Antonini* Imp. ut in ſubjectâ Notâ noſtrâ oſtendimus. Sed eſt etiam ubi Scriptor unus pro alio certiſſimè laudatur: ut ISOCRATES, pro DIONYSIO HALICARNASSENSI, *Lib.* II. *Cap.* IV. §. 2. *pag.* 225. ubi vide *Notam* (aa); alibi, pro ÆSCHINE, *Cap.* XXIII. §. 8. *num.* 1. ut patet ex *Nota* (ee) *pag.* 618. Viciſſim DEMOSTHENES pro ISOCRATE, *Lib.* II. *Cap.* XV. §. 6. *num.* 1. *pag.* 426. HIPPODAMUS, pro HIPPARCHO, *Lib.* II. *Cap.* V. §. 12. *num.* 3. *pag.* 250. LYSIAS, pro ANDOCIDE, *ibid.* §. 13. *num.* 2. *pag*, 252, SENECA, pro PLINIO, *Lib.* II. *Cap.* II. §. 2. *num.* 2. *Nota* (o) *pag.* 187. JUSTINUS, pro CURTIO, ejuſdem Libri *Cap.* VII. §. 9. *num.* 3. *pag.* 291. ubi vide, quæ ſubjecimus *Notæ* 62. Immo EUTROPIUS, Auctor *Breviarii* Latini, pro DIONE CASSIO, Hiſtorico Græco, teſtis indicatur vocis Ἀντιψύχοι, de Vadibus uſurpatæ, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 11. *Nota* (k) *pag.* 590. Aliquando duo loca diverſorum Scriptorum in unum compinguntur, ut SERVII & SENECÆ, *Lib.* II. *Cap.* II. §. 13. *Nota* (p) *pag.* 200.

Sæpiſſime autem Auctor, unde aliquid petitur, ſimpliciter nomine ſuo indicabatur, nullâ mentione factâ Operis, Libri, nedum Capitis aut Verſûs; adeo ut, ſi quis locum quærere voluerit, quem numquam legerat, aut cujus non meminerat, omnia Opera laudati Scriptoris ei pervolvenda fuerint; quod ita moleſtum eſt, præſertim ſi magnæ molis ſit collectio, quemadmodum haud raro accidit, ut plerique Lectores malint Auctori, forte perperam alios in teſtimonium vocanti, fidem habere, aut rem, de qua agitur, non ſatis intelligere, quàm tantum laborem quærendi in ſe ſuſcipere,

pere, cum periculo etiam operæ fruſtra impenſæ. Aliquando equidem, vel ex Indicibus, vel ex memoriâ noſtrâ, vel ex re ipſâ, loca quædam haud ita difficulter potuimus invenire. Sed plerumque inde nihil nobis erat ſubſidii, ut ex propriâ experientiâ quivis, ſi velit, facilè poterit intelligere. Hoc tamen non obſtitit, quominus loca ferè omnia, quæ alicujus erant momenti, citiùs aut ſeriùs invenerimus: adeo ut quæ adhuc invenienda ſuperſunt, aut à nobis inveſtigari non potuerunt, quòd Libri, unde adducuntur, non eſſent ad manum, pauciſſima ſint, præ maximo numero repertorum, & accuratiſſimè à nobis vel in ipſo contextu, vel in margine, vel in Notis, deſignatorum. Nonnumquam ipſum nomen Scriptoris, ex quo verba quædam Auctor noſter exſcripſerat, incuriâ neſcio cujus, omiſſum fuerat, ut DIODORI SICULI, *Lib.* II. *Cap.* XX. §. 30. *Nota (s) pag.* 540. *Sunt etiam loca*, quæ diu fruſtra quæſita, quantumvis pertinaci labore numquam reperire potuiſſemus, niſi forte aliud agendo ſeſe nobis ex improviſo obtuliſſent. Et tamen talia interdum peſſimè adlata, aut aptata, deprehendimus: cujus rei ſpecimen ſuppeditabit fragmentum *Dionyſii Mileſii* apud PHILOSTRATUM, unde Auctor noſter tacitus illud retulerat, *Lib.* II. *Cap.* XXV. §. 9. *num.* I. *pag.* 644.

Sed & alibi, ſive facilè, ſive difficulter loca laudata inventa à nobis fuerint, errores benè multos obſervavimus, tum in locis Auctorum exſcribendis aut vertendis, tum in eorum ad rem ipſam, de quâ agitur, adcommodatione. Horum omnium exempla volumen aperienti ſtatim ſeſe offerent. Loci ſimul perperam deſcripti & verſi unum indicare ſuffecerit: is eſt JOSEPHI, cujus verba referuntur *Lib.* I. *Cap.* IV. §. 7. *Nota* (y) *pag.* 145. Auctor noſter, ut probet, ſecundum quoſdam, ſpem reſurrectionis cauſſam fuiſſe introducti moris ſepeliendorum corporum, *Lib.* II. *Cap.* XIX. §. 2. *num.* 3. locum adfert PLINII, qui tamen

nil habet, quod ad rem faciat. Eodem Capite, §. 3. *num.* 2. Sepulturam deberi mortuis, inter alia, probatur ex juramento *Græcorum* adversus *Persas* militantium; ubi tamen de sociis solis agitur, ut patet ex loco DIODORI SICULI, quem Auctor noster in animo habuit, & ego retuli in *Nota* (hh) *pag.* 491. Unde etiam exemplum petere potes curæ non pœnitendæ in toto isto Opere passim adhibitæ, ut scilicet multa ex Historiis & Antiquitate, sine teste, sine auctore, prolata, ubinam reperirentur, indicarem, quotiescumque res alicujus erat momenti, nec omnibus obvia. Aliquando facta vel dicta diversorum, aut diversa, inter se confunduntur. Sic *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *num.* 2. *pag.* 600. ex LIVIO dicitur, *Antiochum*, falso aliquo prætextu, in *Romanos* bella suscepisse; ubi tamen de *Bœotis* agitur, non de illo Rege. *Brasidæ* Lacedæmonio tribuitur cavillatio, quæ Præconis est, ab *Athenienſibus* missi, *Lib.* II. *Cap.* XVI. §. 6. *pag.* 444. Ubi de bello *C. Jul. Cæsaris* cum *Germanis* sermo fit, *Lib.* I. *Cap.* III. §. 4. *pag.* 81. confunditur prœlium adversus *Usipetes* & *Tenchteros* commissum, antequam *Cæsar* primùm ponte *Rhenum* trajiceret, cum victoriâ, fere biennio post, de *Treviris* ab ipso relata: simulque caussa, propter quam *Cæsarem* dedi *Germanis* censuerat *Cato*, pervertitur. Nonnumquam una eademque res bis, tamquam diversa, narratur, ut judicium *Arriani* de vindictâ *Alexandri* in *Persas*, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 8. *num.* 2. *pag.* 587. ubi vide *Notam* (yy). Immo est ubi Auctor noster contrarium planè adserit ejus, quod dicitur in loco, unde palam vel tacitè hausit id, quod statuit. Exempli gratiâ, *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 4. *num.* 3. vult, *Solonem* legibus suis caviſſe, ne Parentes tenerentur Liberis naturalibus aliquid relinquere; quum tamen Legislator ille tales Liberos contra solverit necessitate alendorum Parentum, ut patet ex PLUTARCHO, cujus locum adduxi in *Nota* (ee) *pag.* 285. nam & aliquid de facultatibus paternis Nothis relinqui debuisse,

buisse, constat ex iis quæ habet JOANNES MEURSIUS, *Themid. Attic. Lib.* II. *Cap.* XII. Talia παροράματα, aut ἁμαρτήματα μνημονικὰ, aliquando plura intra paucas lineas occurrunt, ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 8. *Nota* (x) *pag.* 89. Et illis scatent *Capp.* XVIII. & XIX. *Lib.* II. quemadmodum ex speciminibus ibi adlatis adparet, & Notæ nostræ Gallicæ copiosiùs ostendent.

In iis omnibus aliquid humani passum esse Virum Summum, si quis miretur, ego vicissim mirabor, in mentem ei non venire, hoc esse vitium commune omnium hominum, etiam Eruditissimorum, ut non semper ad omnia satis adtendant. Præterea id nostro accidit, quod iis solenne est, qui magnâ memoriâ pollent, ut scilicet illi nimis securè confidant. Adde quòd variis distractus negotiis & studiis, eo tempore *sic satis brevi*, quod in hoc opere elaborando consumsit, *forte etiam non paucis* eorum Librorum, quos tanto numero laudavit, destitutus; non potuit semper adcuratè omnia expendere. Hinc licet *infinita* ejus esset lectio, & vix ullum, puto, Auctorem indicaverit, cujus scripta non perlegisset, aut saltem perlustrasset; aliquando loca quædam ex aliis, tunc minimè inspecta, tacitus exscripsit, & sic in errorem delapsus est, ut ex certissimis indiciis deprehendi. Exemplum manifestum habes, *Lib.* II. *Cap.* XVIII. §. 1. *Nota* (a) *pag.* 470. ubi verba CUJACII pro verbis VARRONIS adfert, errantem sequutus DIONYSIUM GOTHOFREDUM in *L.* 17. *D. De Legationib.* ut alibi eodem festinanter lecto, etymologiam vocis *Territorium*, à *terrâ* petitam, FRONTINO tribuit, quæ CUJACII etiam est, *Lib.* III. Cap. VI. §. 4. *num.* 2. *pag.* 731. Sic *Lib.* II. *Cap.* XX. §. 36. *num.* 1. *pag.* 546. è FRIDERICO LINDENBROGIO hausit locum quemdam, tamquam ISAEI, qui neque istius Oratoris esse videtur, ut observavimus in *Nota* (oo). *Lib.* I. *Cap.* II. §. 3. *num.* 2. *pag.* 33. *init.* verba, tamquam PLINII, refert, quorum pars tantum

apud illum ſcriptorem legitur, ut in *Nota* (ee) ibi monui. Poſt Notam illam autem typis mandatam, caſu reperi fontem erroris, in MARCI LYCKLAMA, Juriſconſulti Friſii, *Membranis*, quæ anno 1608. prodierant, *Lib.* VII. *Eclog.* XLII. pag. 394. ubi conjunctio illa duorum locorum perperam facta eodem planè modo legitur.

Neque talia, aut etiam graviora peccata, ad res ipſas ſpectantia, ſine exprobratione notari, Auctor ipſe, ſi in vivis eſſet, ægrè ferret. Quin potiùs, quo erat ingenio, monentibus gratias habiturum & acturum fuiſſe, mihi perſuaſum eſt. Nonnulla ipſe, poſtquam animadvertit, ſtatim emendavit, ut ex comparatione priorum Editionum aliquoties obſervavi. Exempli gratiâ, *Lib.* II. *Cap.* XXIV. §. 3. *num.* 1. in primâ Editione JOSEPHO verba tribuebat, quæ PHILONI poſtea reſtituit. *Lib.* II. *Cap.* XVIII. §. 7. in eadem Editione, ubi dictum quoddam *Scipionis* ex LIVIO narraverat, à VALERIO MAXIMO *hanc ei tributam vocem* addebat: *Iſto te metu*, *Hanno*, *fides civitatis noſtræ liberat*. Diſtinxit deinde, quæ malè confuderat: *Valerius Maximus Conſulibus Romanis in facto ſimili, ſed antiquiore, hanc tribuit vocem; Iſto te metu &c. Lib.* II. *Cap.* XV. §. 3. *num.* 1. *pag.* 423. *init.* de loco SENECÆ Patris ita habet prima Editio: *Non ad antiquos illos Imperatores pertinet, id eſt, belli duces, ſed ad Cæſares, qui jus omne Populi in ſe transferebant.* At nunc ibi contra legimus: *Ad antiquos eos pertinet, qui ſpeciale ejus rei mandatum acceperant.*

Liberè igitur, ſed modeſtè, ejuſmodi *maculas*, à nobis obſervatas, *quas aut incuria fudit, aut humana parum cavit natura*, ad utilitatem Lectorum, indicare nos poſſe putavimus, ſalvo honore Viri Magni, cujus eruditionem, ingenium, judicium, virtutes, nemo eſt qui pluris faciat quam nos. Neque heic ſubſtitimus: ſed etiam, ſicubi nobis haud ſatis rectè ratiocinari viſus eſt, aut principia parum firma ponere (quod non potuit non aliquando evenire illi, qui in vaſtiſſimâ

mâ disciplinâ, arte & viâ, tradendâ, glaciem frangebat,) id simpliciter & candidè monuimus in *Notulis* nostris; de quibus jam aliquid dicendum, ut, quales illæ sint, & quid in illis quæri debeat, quisque scire possit.

Et primo quidem, ut ipsa adpellatio statim innuit, in eis quàm brevissimè, quæ dicenda erant, exprimere mihi propositum fuit, ne moles voluminis, jam satis spissi, nimis augeretur: quâ de caussâ etiam nonnulla, quæ, in contextu jam posita, noster immemor in Notis suis, totidem verbis, aut eodem planè sensu, repetierat, audacter expunximus.

Duplicis autem generis sunt *Notulæ* nostræ, in universum spectatæ. Aliæ enim, quas *criticas* vocare licet, in eo positæ sunt, ut vel rationem emendationum aut supplementorum, ubi id consultum visum est, reddant; vel Auctoris προφάσεις in malè referendis aut aptandis verbis Scriptorum laudatorum, *quando etiam utile existimavi, indicent; vel originem errorum ejus ostendant;* vel sine teste prolata idoneis auctoritatibus firment, aut alia ejusmodi doceant. Interdum etiam, sed raro & obiter, natas *mihi* conjecturas proposui, de emendandis locis Veterum quibusdam, quæ in ipsis fontibus vitiosa videbantur. Alterius vero generis Notulæ nostræ *ad res ipsas pertinent*, & in eis modo Auctoris mentem, ubi obscurior, etiam adtendentibus, esse potest, breviter exposui; modo ejus errores, circa principia, aut ratiocinationes, indicavi, in præcipuis saltem argumentis. Neque enim ratio brevitatis, jam adlata, patiebatur ut omnia expenderem, aut quidquam fusiùs deducerem. Hinc sæpissimè satis facere me posse putavi, Lectorem tantum remittendo, vel ad Opus eximium PUFENDORFII *De Jure Nat. & Gent.* ac nostras in eum Gallicè versum *Notas*, jam plus semel editas; vel ad ejusdem Libri Compendium, cui titulus, *De Officio Hominis & Civis*, nostris etiam Notis Gallicè illustratum, & sæpiùs recusum; vel ad Notas nostras in hos ipsos Li-

bros *De Jure Belli ac Pacis*, qui Gallicè verſi, haud ita poſt longum tempus, Deo dante, publici juris fient. Ex illis Verſionibus noſtris, ita adornatis, peti poterit, ut ſperamus, juſtus in utrumque Auctorem Commentarius, qui & ad intelligendos duos illos Juris Naturalis & Gentium Interpretes palmarios, & ad intima nobiliſſimæ utiliſſimæque diſciplinæ adyta penetranda, niſi fallor, ſatis erit; viam certè facilem ſternet. Commentatores autem, quos ſatis multos, nonnullos molis haud exiguæ, noſter hic habuit, quàm parum nobis adjumenti in toto iſto negotio adtulerint, ex collatione patebit; & de eo aliquid forte dicemus in Præfatione ad Verſionem jam memoratam. Neceſſaria tamen fuiſſe ea omnia quæ præſtitimus, præſtare ſaltem conati ſumus, vel ex eo intelligi poteſt, quòd ſtylus Auctoris breviſſimus per ſe ſatis negotii faceſſat Lectoribus, & adtentos quàm maximè poſtulet: ut minimus error ſive in rebus ipſis, ſive in verbis, difficultates inextricabiles nonnumquam parere queat.

Habes heic etiam, LECTOR, V. C. JOANNIS FRIDERICI GRONOVII Notas, quæ, ex quo lucem primò viderunt, Editionibus omnibus ſequentibus comites datæ ſunt, &, propter famam viri, ſequuturis adhuc, ut conjicere licet, porro dabuntur. In illis expendendis, & emendandis aut notandis erroribus, quibus ſcatent, ampliſſimus ſe nobis obtuliſſet campus, ſed & ingratiſſimus labor ſubeundus fuiſſet, & nec tempus, nec animus ſinebat. Abſit ut meritis Viri Celeberrimi quidquam detrahamus. Sua manet & manebit illi laus in perpetuum, eruditionis profundæ, lectionis diffuſæ, & acuminis miri in rebus Grammaticis & Criticis, quæ in ſcriptis ejus, cedro dignis, ubique micant. Sed, ſi verum dicere volumus, huic noſtræ diſciplinæ Juris Naturalis & Gentium, ne de aliis dicam, non eam operam dederat, ut in Auctore noſtro interpretando talem ſe præſtare poſſet, qualem, exempli

pli gratiâ, in Livio recenſendo & explicando omnes mirantur. Perpauca heic ſunt bonæ frugis: plurima ſupervacanea, & quæ vel aliis tantum verbis ſenſum Auctoris ſatis clarum exhibent, vel uſui eſſe poſſunt ſolis tyronibus in Linguâ Latinâ, quales certè eſſe non debent, qui hoc Opus legere adgrediuntur. Sed & à mente Auctoris noſtri, cujus principia non ſatis intelligebat, Vir Doctiſſimus haud raro aberrat. Et ne putes nos id gratis adſerere, ſpecimina quædam Tibi dedimus, dum obiter Notas illius, inter recenſendum Opus iſtud, perluſtraremus. Vide, exempli gratiâ, *Lib.* I. *Cap.* II. §. 10. *num.* 11. *Not.* 77. *pag.* 70. & *Cap.* III. §. 8. *num.* 6. *Not.* 84. *pag.* 89. *Lib.* II. *Cap.* I. §. 3. *Not.* 34. *pag.* 167. & *Cap.* III. §. 4. *Not.* 12. *pag.* 209. *Cap.* IX. §. 11. *Not.* 67. *pag.* 339. *Cap.* XI. §. 7. *Not.* 60. *pag.* 361. *Cap.* XII. §. 18. *Not.* 89. *pag.* 382. &c. Immo in iis, quæ occurrunt ad Antiquitates & Artem Criticam ſpectantia, aliquando videtur plane alius, ac ubi in veteribus Græcis aut Latinis exponendis verſabatur: ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 15. *Not.* 65. *pag.* 111. *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *Not.* 7. *pag.* 600. & §. 5. *Not.* 16. *pag.* 603. *Lib.* III. *Cap.* XX. §. 7. *Not.* 21. *pag.* 883. & alibi. Talia, ut jam dixi, aliud agendo tantum notavimus: ne quis putet, nos probare ea, de quibus ſiluimus. Tantum abeſt enim, ut de omnibus Notis Viri Eruditiſſimi excutiendis cogitaverimus, ut contra in oculos incurrentes falſas explicationes aliquando datâ operâ indicare noluerimus, quòd verba Auctoris ſatis clara nobis viderentur, ut nemini adtendenti fraudi eſſe poſſet error Interpretis. Neque etiam id negotii nobis datum putavimus, ut loca Veterum ab illo laudata in ipſis fontibus quæreremus, ſatis ſuperque habentes, ſi errores in numeris ſponte ſeſe offerentes tolleremus, ut & menda ſive typographica, ſive orta è vitioſo codice, unde Notæ Viri Doctiſſimi primum editæ ſunt; neque enim ad manum fuit

prima illa Editio. Vel sic tamen longè emendatiores nunc prodeunt, ut ex collatione præcedentium Editionum cum hac nostra cuivis manifestum erit.

Supereſt ut doceamus, quomodo Lector dignoscere queat ea, quæ nostræ industriæ debentur, ubi scilicet illa aliter distingui possunt, quàm comparatione cum aliis Editionibus institutâ. Nam, ut ex jam dictis intelligitur, plurima sunt loca, vel ex veteribus Editionibus, vel sine illarum ope, ex certissimis rationibus tacitè emendata: tum errores in designatione Librorum, Capitum Versuum &c. ferè semper expunximus, nullâ mentione factâ, nullo indicio dato correctionis; quod molem voluminis inutiliter auxisset, & speciem paginarum deformem aliquatenus reddidisset. Quâ de caussâ etiam in margine, ubi addidimus titulum, numerum Libri, Capitis, Versûs, Paginæ, nullam distinctionis notam ullibi adposuimus. Sed in ipso contextu, aut in Notis, tales additiones signavimus duobus uncis, sæpius hoc modo ( ), rariùs isto [ ]. *Notulæ* autem nostræ vel separatæ omnino sunt, & tunc a Grotianis vel Gronovianis distinguuntur literis duplicibus ab initio positis, hac ratione (*aa*): initialibus autem nominis nostri in fine sic subjectis *J. B.* Vel Grotianis aut Gronovianis permiscentur, & tunc plerumque illis subjiciuntur, duobus uncis formæ posterioris inclusæ, & nominis nostri initialibus literis in fine additis: aliquando autem, ubi nimirum res ferebat, & illæ brevissimæ erant, intra ipsam Notam Auctoris aut Interpretis, eodem adposito signo, collocantur; nisi quòd heic haud raro nomen nostrum non adparet, sive quòd res tanti non erat, seu quòd omissum fuerit à Typographis, qui etiam uncos, vel alterutrum, alibi nonnumquam omiserunt, ubi tamen facile hoc à Lectore poterit animadverti.

Est & aliud, quo hanc nostram Editionem ornare, & faciliorem ac utiliorem reddere lectionem Operis absolutissimi, stylo-

ſtyloque breviſſimo conſcripti, plurimum voluiſſem; lubens etiam hunc in me laborem ſuſcepturus: ut ſcilicet numeros, in quos ſinguli paragraphi diſtincti ſunt, haud raro mutarem. Subdiviſio illa non eſt à manu Auctoris, neque primarum poſt mortem ejus Editionum, & neſcio à quo facta fuerit. Sed, quiſquis ille ſit, negligenter admodum in eo negotio ſe geſſit, & aut parum intellexit ſeriem ac varietatem rerum & argumentorum, aut ad eam parum adtendit. Sæpiſſimè ea diſtinguuntur numeris, quæ manifeſto conjungi debent, & viciſſim in unum numerum conjiciuntur, quæ diſtinguenda omnino erant. Hoc non poteſt non morari Lectorem nondum brevitati Auctoris noſtri adſuetum: cui ex ſolâ rectiori diſtinctione ſingulorum articulorum ſtatim lux orta fuiſſet. Sed tamen, quum jam ſubdiviſio illa, ut ut perperam concinnata, uſu recepta quaſi fuerit, & eam omnes in *laudando* Auctore noſtro paſſim ſequantur: dandum id mori *putavi*, ut ne illam immutarem. At vero in Verſione meâ Gallicâ, ubi *plus juris*, hac in parte & aliis, mihi ſumere *potui*, ſingula quæque, prout res ipſa & Lectorum commoda mihi poſtulare viſa ſunt, ubique diſtincta erunt.

Nil aliud eſt, quod in limine heic Te moneam, LECTOR BENEVOLE, niſi ut ante omnia perlegere velis, & ſuis locis aptare, EMENDANDA & ADDENDA, quæ ſubjeci. Neque ideo putes, negligenter curatam eſſe hanc Editionem, nec talem eſſe, qualem titulus profitetur. Vix fieri poteſt, ut, in tam magno præſertim Opere, numquam remittatur diligentia aut Editoris, aut Typographorum, *aut* eorum qui ſpeciminibus emendandis præſunt. Quodcunque peccatum tantilli momenti mihi viſum eſt, dum folia transmiſſa perluſtro, in commodum tuum notare non piguit: &, ſi quæ ſuperſint errata, à me non animadverſa, ea facilè à Te deprehenſum iri confido. Quæ qualiacumque ſint, hoc poſſum Tibi liquido adſerere, nullam

Edi-

EPIST. AD LECTOREM.

Editionem Grotiani Operis ita emendatam & utentium utilitati adcommodatam hactenus prodiisse. Vale. Scribebam *Groningæ*, ipsis Kalendis Novembr. Anni Æræ vulgaris M. DCC. XIX.

CAPITA

CAPITA
LIBRI PRIMI.

I. QUid Bellum, quid Jus? Pag. 1
II. An bellare unquam justum sit, 26
III. Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio. 71
IV. De bello subditorum in Superiores. 130
V. Qui bellum licite gerant, 159

LIBRI SECUNDI.

I. DE belli causis, & primum de defensione sui & rerum. Pag 162
II. De his quæ hominibus communiter competunt. 183
III. De acquisitione originaria rerum: ubi de mari & fluminibus. 207
IV. De derelictione præsumta & eam secuta occupatione: & quid ab usucapione & præscriptione differat. 224
V. De acquisitione originaria juris in personas: ubi de jure parentum: de matrimoniis: de collegiis: de jure in subditos, & servos. 237
VI. De acquisitione derivativa facto hominis: ubi de alienatione imperii, & rerum imperii. 271
VII. De acquisitione derivativa quæ fit per legem: ubi de successionibus ab intestato. 279
VIII. De acquisitionibus quæ vulgo dicuntur juris Gentium. 312
IX. Quando imperia vel dominia desinant. 327
X. De obligatione quæ ex dominio oritur. 345
XI. De promissis. 353
XII. De contractibus. 369
XIII. De jurejurando. 390
XIV. De eorum qui summum imperium habent promissis & tractibus & juramentis. 411
XV. De fœderibus ac sponsionibus. 421
XVI. De interpretatione. 440
XVII. De damno per injuriam dato, & obligatione quæ inde oritur. 462
XVIII. De legationum jure. 470
XIX. De jure sepulturæ. 483
XX. De pœnis. 496
XXI. De pœnarum communicatione. 571
XXII. De causis injustis. 598

XXIII. De

XXIII. *De causis dubiis.* 612
XXIV. *Monita de non temere etiam ex justis causis suscipiendo bello.* 623
XXV. *De causis belli pro aliis suscipiendi.* 636
XXVI. *De causis justis ut bellum geratur ab his, qui sub alieno imperio sunt.* 646

LIBRI TERTII.

I. *Quantum in bello liceat, regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.* Pag. 656
II. *Quomodo jure gentium bona subditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repressaliis.* 683
III. *De bello justo sive solenni jure gentium: ubi de indictione.* 691
IV. *De jure interficiendi hostes in bello solemni, & alia vi in corpus.* 703
V. *De rebus vastandis eripiendisque.* 721
VI. *De jure acquirendi bello capta.* 726
VII. *De jure in captivos.* 754
VIII. *De imperio in victos.* 763
IX. *De postliminio.* 767
X. *Monita de his, quæ fiunt in bello injusto.* 782
XI. *Temperamentum circa jus interficiendi in bello justo.* 788
XII. *Temperamentum circa vastationem & similia.* 815
XIII. *Temperamentum circa res captas.* 829
XIV. *Temperamentum circa captos.* 833
XV. *Temperamentum circa acquisitionem imperii.* 845
XVI. *Temperamentum circa ea, quæ jure gentium postliminio carent.* 853
XVII. *De his qui in bello medii sunt.* 857
XVIII. *De his quæ in bello publico privatim fiunt.* 863
XIX. *De fide inter hostes.* 867
XX. *De fide publica qua bellum finitur: ubi de pacis pactione, de sorte, de certamine condicto, de arbitrio, deditione, obsidibus, pignoribus.* 878
XXI. *De fide, manente bello: ubi de induciis, commeatu, captivorum redemptione.* 906
XXII. *De fide minorum potestatum in bello.* 918
XXIII. *De fide privata in bello.* 924
XXIV. *De fide tacita.* 929
XXV. *Conclusio cum monitis ad fidem & pacem.* 931

IN

IN TRES LIBROS
DE JURE BELLI AC PACIS
PROLEGOMENA.

1. JUs [1] civile, sive Romanum, sive [2] quod cuique patrium est, aut illustrare commentariis, aut [3] contractum ob oculos ponere aggressi sunt multi; at jus illud [4] quod inter populos 1. JUS Gentium.

GRONOVII NOTÆ.

PRolegomena] Προλεγομένων partes sunt duæ: generalis, quæ spectat omnem materiam: specialis, quæ spectat hoc opus. Prior habet duo membra: alterum, quo probatur esse jus: alterum, quo probatur esse & jus in bello.

Prioris membri quatuor sunt articuli: primus, propositio sententiæ illorum, qui jus volunt esse rem imaginariam, umbraticam, appellationem sine corpore & specie, ut *Cæsar* de republica loquebatur. Secundus, refutatio ejusdem sententiæ. Tertius, confirmatio septem constans argumentis. I. Est natura homini appetitus societatis, ergo & jus. II. Est judicium & qualiscunque delectus boni & mali, ergo & jus, quod bono alligat, & a malo deterret. III. Est discrimen etiam boni majoris & minoris, & intellectus bono majori deberi majorem honorem, ergo & jus, nempe justitiæ distribuentis. IV. Agnoscimus omnes verum Deum præcepisse: ergo est jus, quod ille præcipit. V. Habemus parentes, quibus pro beneficio procreationis & educationis subjecti sumus: ergo est jus, quod illi mandant. VI Intellexere homines utile esse civitates coli: ergo est jus civile. VII. Viderunt quoque utile esse, ut quædam civitates cum civitatibus & populis externis consentirent in commune utrorumque bonum: ergo est jus gentium. Quartus articulus prioris membri partis generalis, consectaria quædam, vel *secunda* refutatio, I. adversus Carneadem. II. Dicti Horatiani. III. eorum, qui jus inter privatos agnoscunt, rectores rerum publicarum eo volunt solutos.

Alterum membrum partis generalis, quo probat esse etiam jus, & servandum esse in bello, constat argumentis quatuor. *ESSE JUS IN BELLO probat*, I. quia laudabile bellum non suscipitur nisi juris obtinendi causa: indignum igitur, jus per *injuriam peti*. II. testimonia scriptorum & Imperatorum. III. pro justitia causæ & armorum, proque injustitia, augentur & minuuntur animi militum. IV. *Crescit existimatio ad alienigenas*, si quem videant nonnisi *justam* ob causam, & salvo jure publico ac privato ad arma descendere.

PARS SPECIALIS est, quæ proprie spectat hoc ipsum opus, atque quintuplex est. Continet enim I. consilium auctoris. II. partitionem operis. III. necessitatem operis. IV. subsidia. V. curam & cautionem auctoris per universum opus.

1 *Jus civile Romanum*] Quod ex LL. regiis & XII. tabb. Romæ ortum varie crevit; cumque diffunderetur nimis, a Justiniano circumcisum & correptum in Pandecte, Codice, Novellis, &c. ad nos pervenit, inque Academiis docetur. Quod olim fuit Quiritum, id nunc est jus commune omnium populorum in Europa.

2 *Quod cuique patrium*] Populi unius, sive certæ gentis, regni, municipii.

3 *Contractum*] In compendium redactum.

4 *Quod inter populos plures*] Quod populos aut principes sui juris, nullaque

pulos plures aut populorum rectores intercedit, 5 sive ab ipsa natura profectum, 6 aut divinis constitutum legibus, sive 7 moribus & pacto tacito introductum, attigerunt pauci, universim ac certo ordine tractavit hactenus nemo: cum tamen id fieri interfit humani generis.

2. Vere enim 8 Cicero 9 præstabilem hanc dixit scientiam, (aa) in federibus, pactionibus, 10 conditionibus populorum, regum, exterarumque nationum, in omni denique belli jure & pacis. Et Euripides hanc scientiam rerum divinarum & humanarum 11 cognitioni præponit: (bb) sic enim 12 Theonoen compellari facit:

Belli & pacis.

Nam turpe id esset, cum scias hominum ac Deûm
Quod est eritque, justa te haud cognoscere.

3. Atque eo magis necessaria est hæc opera, quod & nostro sæculo non desunt & olim non defuerunt qui hanc juris partem ita contemnerent quasi nihil ejus præter 13 inane nomen existeret:

que reipublicæ communione conjunctos alium aliis præstare oportet.

5 *Sive ab ipsa natura profectum*] Sive sit *jus naturale*. Significat jus belli & pacis, sive gentium jus, sive publicum appellare velis (perinde ut *Justinianus* loquitur de jure privato Romanorum) tripartitum esse: quippe collectum ex naturalibus præceptis, ex divinis oraculis, ex cultiore vita populorum.

6 *Aut divinis*] Sive divinum.

7 *Moribus*] Sive sit gentium jus.

8 *Cicero*] In *orat. pro Balbo* c. 6.

9 *Præstabilem*] i. e. insignem, excellentem, eximiam.

10 *Conditionibus*] Conventionibus aut placitis, pactionibus. Sic loquitur *Cicero* Topic. 21. *Jus a natura profectum sit, an ab aliqua conditione hominum & pactione.* Et 1, off. 7. ait quædam esse *privata lege, conditione, pactione, sorte.*

11 *Cognitioni*] Otiosæ scil. & fructu propositoque animi emendatioris destitutæ Hos Stoici ajebant nosse præcepta sine decretis, & Græci passim proverbio τὴν πολυμαθίαν νοὸν ἐ διδάσκειν. Vide *Gellium* initio (*Præfat.*) talem cognitionem in Scythis arguebat *Justinus* 2, 2.

12 *Theonoen*] *Theoclymeni* sororem, qui ambo erant *Protei* liberi; compellatur autem sic ab *Helena*. *Eurip.* in ejus nominis tragœdia v. 929.

13 *Inane nomen*] Ut Julius apud *Sueton.* 77. *nihil esse rempublicam, appellationem modo, sine corpore & specie.* Et Brutus moriens, *non in re sed in verbo esse virtutem.* Flor. 4, 7.

(aa) Non dicit CICERO, *præstabilem hanc esse scientiam*, sed *Cn. Pompeji*, quem laudat, *præstabilem esse scientiam*, ut in omni genere ac varietate artium, ita quoque, & quidem præcipuè, *in fœderibus &c. in omni denique Belli Jure ac Pacis.* Adeo ut eadem non sit sententia, & nonnisi per consequentiam inde deduci possit, quod Auctor intendit. Mirum autem, id non observatum fuisse ab Eruditissimo *Gronovio*, qui Orationem, & caput, unde locus iste petitus est, adcuratè indicavit: magno me onere levaturus, si quod heic, & in sequenti ac pauciss imis aliis locis fecit, ubique, ut poterat, experiri voluisset. *J. B.*

(bb) Non *præponit*, sed conjungendam esse statuit, ut statim cuivis versionem Auctoris nostri, quæ fida est non minus quam elegans, inspicienti patebit. Id autem quam maximè ab omni ævo neglectum fuisse, in nostrâ ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Præfatione Gallicâ, fusè probavimus, *J. B.*

ret: In omnium ferme ore est Euphemi dictum a apud 14 Thucydidem, regi aut civitati imperium habenti 15 nihil injustum quod utile: cui simile illud, in summa fortuna 16 id æquius quod validius; & rempublicam 17 sine injuria geri non posse. Accedit, quod quæ inter populos aut reges incidunt controversiæ ferme 18 Martem habent arbitrum. Est autem non vulgi tantum hæc opinio, bellum ab omni jure abesse longissime, sed & viris doctis ac prudentibus sæpe dicta excidunt, quæ talem opinionem foveant. *Nihil enim* frequentius, quam opposita inter se, jus & arma. Nam & Ennius dixit:

Nullum quibusdam, nisi utile.

Non 19 ex jure manus consertum, sed mage ferro
Rem repetunt.

Et Horatius ferociam Achillis sic describit:

Art. Poët. vers. 122.

Jura negat sibi nata, nihil non arrogat armis.

20 & alius alium, cum bellum ordiretur, sic loquentem inducit:

Hic pacem temerataque jura relinquo.

21 Antigonus senex irrisit hominem, qui sibi urbes alienas oppugnanti commentarium de justitia adferebat. Et 22 Marius ne-

gl-

GROTII.

a *Apud Thucydidem*] Verba sunt lib. VI. Ἀνδρὶ δὲ τυράννῳ ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ οὐδὲν ἄλογον, ὅ, τι ξυμφέρον. (Cap. 85. Edit. Oxon.) Idem sensus libro V. ubi Athenienses præpotentes eo tempore sic Melios alloquuntur: *Ἔστι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται. δυνατὰ δὲ οἱ δυνατοὶ πράσσουσι, καὶ οἱ ἀσθενεῖς ξυγχωροῦσι· justa humanæ rationi ea censeri, quæ par necessitas indicit: cæterum quæ fieri possint, ea fieri a validioribus, ab infirmioribus tolerari.* (Cap. 89.)

GRONOVII.

14 *Thucydidem*] l. 6. *Euphemus* erat legatus Atheniensium ad Camarinos bello Siculo.

15 *Nihil injustum*] Trasymachus ad Socratem apud *Plat.* de rep. I, 579. φημὶ γὰρ ἔγωγε εἶναι τὸ δίκαιον οὐκ ἄλλο ἢ τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον. Vide *Muretum* var. lect. 18, 11.

16 *Id æquius quod validius*] Vide *Tacit.* XV, annal. 1. *Id jus esse quod ei qui plus potest, utile est. Cic.* 3. de rep. *Patric.* pag. 37.

17 *Sine injuria*] Ex fragm. *Ciceronis* lib. 3. de republ. apud *August.* de civ. Dei 19, 21. ubi P. Furius Philus hoc disputat. Verba sunt: *Nisi per injustitiam rempublicam stare aut geri non posse.* Vide *Sigon.* ad frag. p. 67. & *Patrit.* 40. Eos qui sunt cum imperio, necessario nonnunquam esse injustos.

18 *Martem habent arbitrum*] Bello deciduntur, c. 21. ὅτ' ἔστιν εἰδὼς δῃώσας de Marte *Homer.* Il. ε. 761. Alexander ad Darii legatos: *Nuntiate vestro regi & quæ amisit, & quæ nunc habet, præmia esse belli. Hoc regente utriusque termini regni, id quemque habiturum, quod proxima lucis assignatura fortuna est. Curt.* 4, 10.

19 *Ex jure manus consertum*] Rei vindicatione, actione civili. Extat hic *Ennii* locus apud *Gellium* 20, 10.

20 *Et alius alium*] *Lucanus* videlicet Julium Cæsarem, cum Rubiconem transiret. Vide *Lucan.* 1, 215.

21 *Antigonus*] *Plutarch.* de fortit. Alex. p. 330.

22 *Marius*] *Plutarch.* Apoph. p. 202. Mario 421. [Adde VALERIUM MAXIM. Lib. V. c. 2. num. 8. *J. B.*]

gabat præ armorum ſtrepitu leges [b] a ſe poſſe exaudiri. Ipſe ille [23] oris tam verecundi Pompejus auſus eſt dicere: [c] *Armatus* (cc) *leges ut cogitem?*

4. In Chriſtianis ſcriptoribus plurima ejus ſenſus occurrunt: pro multis unum (dd) Tertulliani ſufficiat: *dolus, aſperitas, injuſtitia*, [24] *propria negotia præliorum.* Qui ita ſentiunt, dubium non eſt, quin oppoſituri ſint nobis illud ex [25] comœdia:

Incerta hæc ſi tu poſtules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam ſi des operam, ut cum ratione inſanias.

Jus eſſe aſſertum, contra Carneadis objectiones.

5. Cum vero fruſtra de jure ſuſcipiatur diſputatio, ſi ipſum jus nullum, & ad commendandum, & ad præmuniendum opus noſtrum pertinebit, hunc graviſſimum errorem breviter refelli. Cæterum [26] ne cum turba nobis res ſit, [27] demus ei advocatum. Et quem potius quam [28] Carneadem, qui ad id pervenerat, quod [29] aca-

GROTII.

b *A ſe poſſe exaudiri*] Apud *Plutarchum* Lyſander machæram oſtendens· ὁ ταύτης κρατῶν βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται· *Hanc qui habet, is optime de terrarum finibus diſputat. Apophtegm.* p. 190. E.) Apud eundem Cæſar: ἀ τὸν αὐτὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν εἶναι· *Non idem eſſe tempus armorum quod legum.* (Vit. Cæſ. p. 725. B.) Seneca quarto de beneficiis capite XXXVII. *Multa interim reges, in bello præſertim, opertis oculis donant. non ſufficit homo juſtus unus tot armatis cupiditatibus. non poteſt quiſquam eodem tempore & bonum virum & bonum ducem agere.*

c *Armatus leges ut cogitem?*] *Plutarchus* hanc ſententiam Pompeji ad Mamertinos ſic enuntiat: ἀ φαίνεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη νόμους ἀναγινώσκοντες; *Non deſinetis nobis hominibus gladiis accinctis leges recitare?* (Vit. Pomp. p. 623. D.) *Curtius* lib. IX: *Adeo etiam naturæ jura bellum in contrarium vertit.* (Cap. 4.)

GRONOVII.

23 *Oris tam verecundi*] Quod quoties in concionem veniret etiam magnis rebus geſtis, erubeſceret. *Seneca* epiſt. 11. quod ipſe cum aliis *probum* vocat. Unde *os probum ejus Plinio* 7, 12. & 37, 2. Unde *Salluſtius* eum dixit *oris probi, ſed animi inverecundi. Suet.* de illuſtr. Gramm. 15. *Probus* autem latinis auctoribus i. q. verecundus. Lyſander τὸ δίκαιον ἐν μόνῳ τῷ λυσιτελεῖ τιθεμένῳ· καὶ τὸ καλὸν ἐν τῷ συμφέροντι.

24 *Propria negotia*] Non parerga aut obiter contingentia, ſed ipſum, opus, ipſum quod intenditur ibi & agitur: non quæ forte incidunt, ſed quæ proprie ibi aguntur.

25 *Comœdia*] *Terent.* Eun. I, 1.

26 *Ne cum turba*] In qua ſcilicet omnes clamant, nemo audit. lib. I, 4. 2.

27 *Demus ei*] Ponamus hominem certum, quicum nobis res ſit, qui pro falſa illa opinione pugnet, & pro ea ſolus dicat. Genus loquendi e veterum declamatorum ſchola petitum, quo de foro migrarat. Frequentatum *M. Senecæ* & *Quinctiliano*. Vide notas meas ad *Senec.* controverſ. 7.

28 *Carneadem*] Carneades Cyrenæus, novæ academiæ tertiæ conditor poſt Platonem & Arceſilam. Vide *Diog. Laërt.* & *Jonſium* hiſt. philoſoph. lib. 3, cap. 10. pag. 264. *Cic.* de legib. 1, 13. *Lactant.* 5, 17. *Quinctil.* 12, 1. De ſententia Carneadis *Cic.* 3. de republ. fragmentum ſervatum *Lactantio* in epitome.

(cc) Verba ita concepta, quæ poſtea, ut refert *Plutarchus*, Auctor in Nota ſua poſuit, habuerat ille ex ALBERICO GENTILI, *De Armis Romanis*, Lib. I. c. 10. pag. 62. Ed. Hanov. 1612. *J. B.*

(dd) Locus eſt lib. *Adverſus Judæos*, Cap. 9. *J. B.*

d Oi-

29 academiæ ſuæ ſummum erat, ut pro falſo non minus quam pro vero vires eloquentiæ poſſet intendere? Is ergo 30 cum ſuſcepiſſet juſtitiæ, hujus præcipue de qua nunc agimus, oppugnationem *, nullum invenit argumentum validius iſto; jura ſibi homines pro utilitate ſanxiſſe, varia pro moribus, & apud eoſdem pro temporibus ſæpe mutata: jus autem naturale eſſe nullum: omnes enim & homines & alias animantes ad utilitates ſuas natura ducente ferri: proinde aut nullam eſſe juſtitiam, aut ſi ſit aliqua, ſummam eſſe ſtultitiam, quoniam ſibi noceat alienis commodis conſulens.

* *Apud Lactant.* V. 16.

6. Verum quod hic dicit philoſophus, & ſequitur 31 poëta:

Nec natura poteſt *juſto ſecernere iniquum:* 1 *Naturale.*

admitti omnino non debet. 32 nam homo animans quidem eſt, ſed eximium animans, multoque longius diſtans a cæteris omnibus, quam cæterorum genera inter ſe diſtant: cui rei teſtimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ. Inter hæc autem, quæ homini ſunt propria, eſt appetitus ſocietatis, id eſt communitatis non qualiſcunque ſed tranquillæ, & 33 pro ſui intellectus modo ordinatæ, cum his qui 34 ſui ſunt generis: quam d 35 οἰκείωσιν Stoici (ee) appellabant. Quod ergo dicitur natura quod-

GROTII.

d Οἰκείωσιν *Stoici appellabant*] *Chryſoſtomus* ad Romanos Homilia XXXI. ἔχομέν γὰρ φυσικήν τινα πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσιν, ἣν καὶ θηρία πρὸς ἄλληλα κέκτηνται. *Habemus naturâ homines cum hominibus ſocietatem, quidni, cum tale quid inter ſe & feræ habeant?* Vide eundem capite primo ad Epheſios, ubi a natura nobis data docet ad virtutem ſemina. *Marcus Antoninus* Imperator ſumme philoſophus: ὅτι γὰρ πρὸς κοινωνίαν γεγόνα μέν, πάλαι δέδεικται. ἢ οὐκ ἦν ἐναργὲς, ὅτι τὰ χείρω τῶν κρειττόνων ἕνεκεν, τὰ δὲ κρείττω τῶν ἀλλήλων· *Pridem patuit ad ſocietatem nos genitos. Nonne in aperto eſt deteriora eſſe meliorum cauſa, meliora vero alterum alterius cauſa?* Lib. V. §. 16. *Edit. Gatak.*)

GRONOVII.

29 *Academiæ*] Academicæ ſectæ, quæ ex inſtituto nihil definiebat, & aſſenſum quidem ſuſtinebat, de omnibus autem quæſtionibus probabiliter in utramque partem diſputabat.

30 *Cum ſuſcepiſſet*] Quod fecit Romæ legatus ab Athenienſibus miſſus, temporibus M. Porcii Catonis Cenſorii. *Plut.* p. 349. *Quintil.* 12, 1. 557. *Lactantius* divinar. inſtit. 5, 14. & 17. unde Gr. hunc locum depromſit: ipſe autem e *Ciceronis* lib. 3. de republ. Adde *Lactant.* epitomen cap. 1.

31 *Poëta*] *Horat.* lib. 1, ſatyr. 3. vers. 113.

32 *Nam homo animans quidem eſt, ſed eximium animans*] *Cicero* 1, leg. 7. ab eodem orditur initio: *Homo etiam animal* &c.

33 *Pro ſui intellectus*] Quantum poteſt aſſequi humana imbecillitas. Sola enim cœleſtia ſunt ordinatiſſima; humana tam perfecte diſponi nequeunt, ut non maneat aliquid incommodi.

34 *Sui generis*] Cum aliis hominibus.

35 Οἰκείωσιν] Q. d. *domeſticationem*, familiaritatem domeſticam.

(ee) Auctor, in Notâ ſuâ, teſtem tantum adfert *Chryſoſtomum* vocis οἰκείωσις hoc ſenſu uſurpatæ. Sed reperitur illa, ut & verbum οἰκειοῦσθαι, apud PLUTARCHUM, *De Stoicorum repugnantiis*, pag. 1038. B. C. Tom.

quodque animal ad suas tantum utilitates ferri, ita universe sumtum concedi non debet.

7. Nam & cæterarum animantium quædam utilitatum suarum studium, partim 36 fœtum suorum, partim aliorum sibi congenerum respectu e aliquatenus temperant. quod in illis quidem procedere credimus 37 ex principio aliquo intelligente 38 ex-

II. *Ed. Wech.* Adde PORPHYRIUM, *De non esu Animal.* Lib. I. pag. 13. *Ed. Lugd.* 1620. Lib. III. pag 294. 328. &c. qui & voce οἰκειότης alibi eadem in re utitur, loco ab Auctore nostro infra laudando, *Lib.* II. c. 20. §. 9. num. 3. in Not. Omnia autem illa videntur fluxisse ex eo quod ARISTOTELES ait, ὡς οἰκεῖον ἅπας ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον. Ethic. Nicom. Lib. VIII. c. 1. *J. B.*

GROTII.

e *Aliquatenus temperant*] Vetus est proverbium, *canis caninam non est.* Juvenalis: (Sat. XV, 161.)

Indica tigris agit rabida cum tigride pacem:
Parcit
Cognatis maculis similis fera.

Est locus *Philonis* egregius ad decalogi præceptum quintum, quem græce qui volet legat. Ego eum, quia longior est, semel, id est, latine hic ponam: *Imitatores saltem mutorum animantium estote, homines. Beneficio vicem rependere illa edocta norunt. Canes domus defensores sunt: quin & pro heris moriuntur, si quod subito periculum eos contigerit. Dicuntur & canum illi qui greges comitantur præcedere pecora, depugnantes ad mortem usque, ut pastores illæsos præstent. Nonne inter fœda fœdissimum est, in referenda gratia vinci hominem a cane, mitissimum animal a ferocissimo? quod si a terrestribus non satis edocemur, transeamus ad naturam volucrum, aëris viatricem, ut vel inde discamus, quod oportet. Ciconiarum senes in nidis manent, volare invalidæ. Harum soboles per omnes, prope sic dixerim, terras mariaque volitant, victum undique parentibus quærentes: illæ pro ætatis merito fruuntur quiete, rerum copia, deliciis etiam: hæ vero itineris molestias solantur pietatis conscientia & exspecta-*
tione paris olim, ubi senuerint, a sua prole, atque ita legitimo tempore debitum persolvunt necessarium, quod accepere reddentes. Neque enim ab aliis alimenta habere possunt, aut initio vitæ parvæ cum sunt, aut natu grandes in vitæ exitu. quapropter non alio quam natura magistro didicerunt educare vetulas, educatæ & ipsæ cum teneræ essent. Nonne vero hæc ubi audiunt, habent cur se præ pudore abscondant, qui parentum curam non habent, atque eos negligunt, quos aut solos aut præ cæteris sublevare debuerant, præsertim cum id facientes non tam daturi sint quippiam, quam id quod debent reddituri? Nihil enim est liberis proprium quod non parentum sit prius, qui aut de suo dederunt, aut acquirendi præbuerunt causas (Pag. 760, 761. Ed. Paris.) De columbarum cura eximia circa fœtus suos vide *Porphyrium* de non esu animalium tertio. (*Pag.* 315.) De scarorum & saurorum pro sociis *Cassiodorum* XI, 40.

GRONOVII.

36 *Fœtum*] Ut galli gallinacei gallinas, & gallinæ pullos ante exsaturantes, quam ipsi granum sumant: ut hæ & pleræque animantes, & feræ etiam, pro catulis ac fœtibus sese in periculum conjicientes: ut canes venatici præda abstinentes, & eam domino reservantes. *Cic.* 3. de fin. 19. *formicæ, apes, ciconiæ aliorum etiam causa quædam faciunt. Quintil.* 5, 11. apes etiam formicasque in commune laborare. Vide *Ælian.* de animal.

37 *Ex principio*] Non ex vi mentis, consilio, voluntate, deliberatione ac decreto, denique parte intelligente ipsis insita atque ingenita. [Vide quæ Auctor eadem de re dicit in eximio opusculo *De Veritate Religionis Christianæ*; & ibi notata à Clariss CLERICO, in nupera Editione. J. B.]

§ Cum

38 extrinseco, quia circa actus alios, istis neutiquam difficiliores, par intelligentia in illis non apparet. Idemque de infantibus dicendum, in quibus ante omnem disciplinam ostendit se ad bene aliis faciendum propensio quædam, prudenter a Plutarcho (ff) observata: sicut & in ea ætate misericordia sponte prorumpit. Homini vero perfectæ ætatis, cum 39 circa similia similiter agere norit, f cum societatis appetitu excellente, 40 cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem, inesse etiam facultatem sciendi agendique, secundum generalia præcepta, par est intelligi, 41 cui quæ conveniunt ea jam sunt non omnium quidem animantium, sed humanæ naturæ congruentia.

8. Hæc vero, quam rudi modo jam expressimus, g 42 societatis custodia fons est juris. *Homini primum sociale: proprie & stricte dictum.*

GROTII.

f *Cum societatis appetitu excellente*] M. Antoninus libro IX. ὁ ἄνθρωπος εὐεργετικὸς πέφυκε· *Homo in id natus est, bene ut aliis faciat.* (§ 42.) Item: Θᾶσσον γὲν εὕροι τις ἂν γεώδες τι μηδενὸς γεώδους προσαπτόμενον, ἢπερ ἄνθρωπον ἀνθρώπῳ ἀπεσχισμένον· *Facilius reperiat quis terrestre aliquod ad terram se non ferens, quam hominem ab humano genere abscissum.* (§. 9.) Libro X. ἐστὶ τὸ λογικὸν εὐθὺς καὶ πολιτικόν· *quod ratione nititur, necessario & cœtum appetit.* (§. 2.) Nicetas Choniates: ἐνεσημήνατό πως ἡ φύσις ἡμῖν καὶ ἐνεφύτευσε πρὸς τὰ οἰκεῖα συμπάθειαν· *Natura insculpsit insevitque nobis animo consensionem cum iis, quæ cognata sunt nobis.* Adde *Augustinum* de doctrina Christiana lib. III, c. 14.

GRONOVII.

38 *Extrinseco*] i. e. Deo vel ministra Dei natura, non ab insita ipsis ratione certa & perpetua, sed ex instinctu naturæ, in paucis & certis rebus sic se habente.

39 *Circa similia similiter agere*] Quod negarum bestiis, quæ tantum in uno, quo naturalis appetitio fert, aut a quo declinatio avertit, sic agunt. *Cic.* 2. de fin 14. *ratio, quæ & causas rerum & consecutiones videat, & similitudines transferat, & disjuncta conjungat, & cum præsentibus futura capulet, omnemque complectatur vitæ consequentis statum.* Idem 1, de leg. 7.

40 *Cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem*] Et societatis colendæ ex *Cic.* 1, de leg. 9. moderationem vocis, orationis vim, quæ consiliatrix est humanæ maxima societatis.

41 *Cui*] Facultati.

42 *Societatis custodia fons est juris*] Homo appetit societatem, quia ea juvatur & conservatur: & si nihil juvaretur, ac sibi sufficeret, eam appeteret tamen, ne sermo esset otiosus sibi: deinde ut, quæ habet commoda, cum aliis communicaret: (bonum enim est communicativum sui) aut saltem aliis demonstraret; naturaliter enim gaudia testem requirunt. Jam qui socium admittit, qui vicinum, necesse est aliquid ei tribuat, aliquid in illo ferat, & sibi minus indulgeat, ut eadem vicissim consequatur a socio. Qui contubernalem adsciscit, necesse est partem cubiculi ei permittat, qui conjugem, lecti. Hæc primo humanitas & mutua patientia solitudinis vitandæ & auxilii mutui causa comparata, pactis conventis vel tacitis vel expressis firmata, transit in jus. *Cicero* ait 1, de leg. 5. *si pateat, cujus museeris colendi efficiendique causa nati & in lucem editi simus, quæ sit conjunctio hominum, quæ naturalis societas inter ipsos; his explicatis, fontem legum & juris inventri.*

(ff) Videtur Auctor respicere heic, quod ait PLUTARCHUS in *Consolat. ad Uxorem*, pag. 608. D. quod tamen potius contrarium innuit, quum ab ea propensione ad benefaciendum, tamquam singulari, commendet filiolam suam in infantiâ mortuam. De re ipsâ dicemus, Deo dante, in Gallicis nostris Notis uberioribus. J. B.

GROTII.

g *Societatis custodia humano intellectui*

tis cuſtodia, (gg) humano intellectui conveniens, fons eſt ejus juris, 43 quod proprie tali nomine appellatur: h 44 quo pertinent alieni abſtinentia, & ſi quid alieni habeamus aut lucri inde fecerimus reſtitutio, promiſſorum implendorum obligatio, 45 damni culpa dati reparatio, & 46 pœnæ inter homines meritum.

9. Ab hac juris ſignificatione fluxit altera largior: quia enim homo ſupra cæteras animantes non tantum vim obtinet ſocialem de qua diximus, ſed & 47 judicium ad æſtimanda quæ delectant aut nocent, (hh) non præſentia tantum, ſed & futura, & quæ in utrum-

conveniens] *Seneca* IV. de beneficiis cap. XVIII. *Ut ſcias per ſe expetendam eſſe grati animi affectionem, per ſe fugienda res eſt, ingratum eſſe, quoniam nihil æque concordiam humani generis diſſociat ac diſtrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tuti ſumus, quam quod mutuis juvamur officiis? hoc uno inſtructior vita, contraque incurſiones ſubitas munitior eſt, beneficiorum commercio. Fac nos ſingulos, quid ſumus? præda animalium & victimæ ac viliſſimus & facillimus ſanguis: quoniam cæteris animalibus in tutelam ſui ſatis virium eſt. Quæcumque vaga naſcuntur, & aſtura vitam ſegregem, armata ſunt: hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem cæteris facit. duas res dedit, quæ illum, obnoxium cæteris, validiſſimum facerent, rationem & ſocietatem. itaque qui par eſſe nulli poſſet ſi adduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in alienæ naturæ tranſmiſit imperium, & dominari etiam in mari juſſit. Hæc morborum impetus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita ſuſtinetur, ſcindes. Tollitur autem, ſi efficies ut ingratus animus non per ſe vitandus ſit.*

h *Quo pertinent alieni abſtinentia*] *Porphyrius* de non eſu animantium tertio: ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐν τῷ ἀφικτικῷ καὶ ἀβλαβεῖ κεῖται πάντες ὁτιοῦν ἃ μὴ βλάπτουσι. *Juſtitia in eo ſita eſt, ut abſtineatur alienis neque noceatur non nocentibus.* (Pag. 329.)

GRONOVII.

43 *Quod proprie*] I, 1. 10. quod in contractibus verſatur.

44 *Quo pertinent*] Ad quod. *Juſtin.* 2, 2. de Scythis. *Nulli ſc. gravis, quid eum*, &c.

45 *Damni culpa*] Si quis quid damni noſtra culpa aut vitio in rebus ſuis fecerit, id ut compenſemus.

46 *Pœnæ meritum*] Utque puniatur, qui peccarit in ſocietatem. ἀλόγως καὶ ἐφ' ὅσον μετέχουσι τῆς φύσεως, ἐπὶ τοσοῦτον. *Ariſtotele:* Oecon. I, 3. [Locus iſte ARISTOTELIS, neſcio quo caſu, heic malè collocatus eſt. Neque enim pertinet ad *pœnæ meritum*, ſed ad verba illa num. ſequ. *homo ſupra cæteras animantes vim obtinet ſocialem.* Nimirum Philoſophus agit de ſocietate conjugali, quam ait in ceteris Animantibus locum habere, ſed ſine ratione, & tantum quantum fert natura illorum. Ἐν μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἀλόγως τοῦτο ὑπάρχει, καὶ ἐφ' ὅσοι &c. *J. B.*]

47 *Judicium ad æſtimanda*] Æſtimandi, i. e. delectum & diſcrimen rerum bonarum & malarum, juvantium & inutilium, non modo in præſens, ſed etiam in longam diem, & rationes viaſque tam quæ præcipitant in turpia & noxia quam quæ ad honeſta & profutura pertinent: adeoque providentiam ſecuturi ejus commodi aut incommodi.

(gg) Vide PUFENDORFIUM noſtrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. ubi fuſè principium iſtud adſtruitur & exponitur. *J. B.*

(hh) Ita quidem habent omnes Editiones: ſed, quamquam ſenſus Auctoris ex ſerie orationis ſatis pateat, loquutio non ſatis eſt adcurata. Neque enim τὸ *nocent* rectè opponitur τῷ *delectant*: niſi dicas, quidquid delectat; id prodeſſe; quod à mente Auctoris & rei veritate planè alienum eſt. Aut heic eſt ἀκυρολογία, aut poſſit quis ſuſ-

utrumvis possunt ducere; 48 pro humani intellectus modo etiam 49 in his judicium recte conformatum sequi, neque metu, aut voluptatis præsentis 50 illecebra corrumpi, aut temerario rapi impetu, conveniens esse humanæ naturæ; & quod tali 51 judicio plane repugnat, etiam contra jus naturæ, humanæ scilicet, esse intelligitur.

10. Atque huc etiam pertinet in his quæ cuique homini aut cœtui propria sunt elargiendis 1 prudens 52 dispensatio, ut quæ nunc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout 53 actus cujusque & rei natura fert, præponit: quam 54 juris proprie 55 strictèque dicti partem jam olim multi faciunt, cum tamen 56 jus illud proprie nominatum diversam longe naturam habeat, in eo positam, ut quæ jam 57 sunt alterius alteri permittantur, aut 58 impleantur (ii). *Improprie & laxius.*

11. Et

suspicari Auctorem voluisse scribere: QUÆ *delectant* AUT DOLOREM CREANT, QUÆ JUVANT *aut nocent:* voces autem intermedias, sive ex ipsius Auctoris lapsu calami, sive ex incogitantiâ Exscriptorum, excidisse, adeo ut neque postea *Auctor*, rebus magis quam *verbis intentus*, *id animadverterit*, quemadmodum alibi non semel excidisse nobis compertum est. Hoc pertinet ad officia Hominis erga se ipsum, de quibus fusè PUFENDORFIUS, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 4. *J. B.*

GROTII.

1 *Prudens dispensatio, ut quæ nunc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cujusque & rei natura fert, præponit*] Agit hac de re *Ambrosius* libro primo de officiis. (Cap. 30.)

GRONOVII.

48 *Pro humani intellectus modo*] i. e quantum patitur imbecillitas & infirmitas humana.

49 *In his judicium*] Non facere quod quæ canit, *Video meliora proboque, Deteriora sequor*; sed diligenter & liquido inspecta & pro melioribus agnita constanter, & confidenter sectari, affectare, agere.

50 *Illecebra corrumpi*] Ut eligas aut repente facias, cujus postea pœniteat.

51 *Judicio*] Se debere aversari malum licet habeat illecebram boni.

52 *Dispensatio*] Justitia *διανεμητικὴ* sive *attribuens* vel *distributiva*, in præmiis & muneribus sive oneribus tribuendis, non autem in pœnis, in quibus versatur *commutativa*, quæ spectat contractus & maleficia, quæ sunt quasi contractus.

53 *Actus*] Opera quam in commune commodum præstat.

54 *Juris proprie*] Quod reddit prætor & unde actiones nascuntur; quod pertinet ad *justitiam commutantem* vel *emendatricem*, *συναλλακτικὴν ἢ διορθωτικὴν*, versantem in contractibus & pœnis. [Immo Auctor intelligit heic *Justitiam Particularem* ita ab ARISTOTELE dictam, cujus pars est *Justitia συναλλακτικὴ, ἢ διορθωτικὴ*. Nimirum putabat, *Justitiam Particularem* eamdem esse ac *Expletricem*, de qua acturus est Lib. I. c. 1. §. 8. ubi vide quæ monebimus. *J. B.*]

55 *Stricte dicti*] Quale scil. traditur in juris corpore, unde actiones nascuntur.

56 *Jus*] Justitiæ distributivæ propriè non est *jus*, quia nulla actione peti potest.

57 *Sunt alterius*] Respicit duo præcepta posteriora juris. Hæc est justitia, quæ dicitur *commutativa* vulgo, vel *correctiva* in contractibus & pœnis.

58 *Impleam*] i. e. faciam quod debeo, unicuique suum tribuam.

(ii) Nihil heic volui mutare: sed, quamquam ita in omnibus Editionibus legatur, vix dubito quin Auctor scripserit: *aut* QUÆ ALTERI DEBENTUR *impleantur*: neque enim, secundum Auctorem nostrum, ea quæ *implentur*, jam *erant alterius*, erga quem implentur, sed tantum ei *debebantur*, tum de-

11. Et hæc quidem quæ jam diximus, locum aliquem haberent, etiamsi daremus, (kk) quod sine summo scelere dari nequit, non 59 esse Deum, aut non curari ab eo negotia humana: cujus contrarium cum nobis partim ratio, partim 60 traditio perpetua inseverint; confirment vero & argumenta multa & miracula ab omnibus sæculis testata, sequitur, jam ipsi Deo, ut 61 opifici & cui nos nostraque omnia debeamus, 62 sine exceptione parendum nobis esse, præcipue cum is se multis modis & optimum & potentissimum ostenderit; ita ut sibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna, quippe æternus ipse, possit, & voluisse credi debeat, multoque magis si id disertis verbis promiserit: quod Christiani indubitata testimoniorum fide convicti credimus.

2. Voluntarium. 1. Divinum.

12. Et hæc jam alia juris origo est præter illam naturalem, veniens scilicet k 63 ex libera Dei voluntate, cui nos subjici debere intellectus ipse noster nobis irrefragabiliter dictat. Sed & illud ipsum de quo egimus naturale jus, 64 sive illud sociale, sive quod laxius ita dicitur, quamquam ex 65 principiis homini internis profluit, l Deo tamen adscribi merito potest, quia ut talia principia in nobis existerent ipse voluit: quo sensu Chrysippus & Stoi-

demum illius futura, quando impleta fuerint. Vide infra *Lib.* II. c. 7. num. 2. & Lib. III. c. 19. n. 15. *J. B.*

de Stoïc. rep. pag. 1035.]

GRONOVII.

59 *Esse Deum*] IV. Argumentum.

60 *Traditio*] i. e. omne quod gentes instillarunt suis posteris, sive consensus & præcepta majorum nostrorum omnis ævi.

61 *Opifici*] Qui nos creavit.

62 *Sine exceptione*] In omnibus & perpetuo.

63 *Ex libera Dei voluntate*] Propterea id vocat *Jus voluntarium divinum*. lib. 1, cap. 1. num. 13.

64 *Sive illud sociale*] Sive quod continet ac dirigit societates gentium & hominum, sive quod sanæ menti rectum & decorum probat ratio, eo nomine accipiamus, etsi excogitatum, comparatum, proditum est ab hominibus excellenter præditis & præclare utentibus vi humanis ingeniis insita.

65 *Principiis*] Recta ratione insita, quam negaverat in bestiis esse.

(kk) Vide, quæ observavimus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 3. §. 19. *Not.* 2. & quæ infra monemus, ad Lib. I. c. 1. §. 8. num. 2. Not. (*m*). *J. B.*

GROTII.

k *Ex libera Dei voluntate*] Inde *M. Antonino* judice libro IX: ὁ ἀδικῶν ἀσεβεῖ· *qui injuste agit, impius est.* [Locus est §. 1. Sed ubi agitur de jure Naturali, non de *Jure Divino voluntario*, qui ex *liberâ Dei voluntate* venit. Plura dicemus, Deo dante, in Gallicis Notis. *J. B.*]

l *Deo tamen adscribi merito potest*] Chrysostomus I. ad Corinthios XI, 3: ὅταν δὲ εἴπω τὴν φύσιν, θεὸν λέγω. ὁ γὰρ τὴν φύσιν δημιουργήσας αὐτός ἐστιν· *Cum naturam dico, Deum dico; ipse enim est naturæ opifex.* Chrysippus III. de Diis: ἃ γάρ ἐστιν εὑρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν ἢ δὲ ἄλλην γένεσιν, ἢ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως. ἐντεῦθεν γὰρ δεῖ πᾶν τὸ τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, εἰ μέλλομέν τι ἐρεῖν περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν· *Non potest inveniri principium aliud aut origo justitiæ, quam ab Jove & communi natura. inde enim initium duci debet, ubi de bonis malisque disserendum est.* [Apud PLUTARCH.

Stoici dicebant, juris originem non aliunde petendam quam 66 ab ipso Jove, m a quo Jovis nomine jus Latinis dictum probabiliter dici *potest*.

13. Accedit, quod illa quoque ipsa principia Deus 67 datis legibus magis conspicua fecit, etiam iis quibus imbecillior est ad ratiocinandum vis animi: & in diversa trahentes 68 impetus, qui nobis ipsis, quique aliis male (ll) consulunt, 69 vagari vetuit, illos quippe vehementiores 70 adductius regens & fine ac modo coërcens.

14. Sed & historia sacra præter id, quod in præceptis consistit, affectum *illum* socialem non parum etiam eo excitat, quod nos docet ab iisdem primis parentibus ortos homines omnes, ita ut eo quoque sensu dici recte possit quod alio dixit 71 Florentinus, cognationem inter nos a natura constitutam; cui consequens sit, hominem homini insidiari nefas esse. 72 Inter homines quasi n Dii quidam sunt parentes, quibus proinde non 73 infinitum sed 74 sui generis obsequium debetur. *L. ut vim. 3. D. de just. & jur.*

15. Dein-

GROTII.

m *A quo Jovis nomine jus Latinis dictum*] Nisi forte verius per abscissionem, ut ex eo quod fuit *ossum* factum est *as*, ita ex eo quod fuerat *jussum* factum *jus*, *jussis*, postea *juris*, ut ex *Papisius Papirii*, de quo vide *Ciceronem* lib. IX, epist. 21.

n *Dii quidam sunt parentes*] Θεοὶ ἐπίγειοι *Hierocli* ad aureum carmen, *Dii terrestres*: *Philoni* ad decalogum ἐμφανεῖς Θεοὶ, *μιμούμενοι τὸν ἀγέννητον ἐν τῷ ζωοπλαστεῖν*· *conspicui Dii, qui ingenitum Deum imitantur vitam dando*. (Pag. 761. D.) secunda post Deum fœderatio *Hieronymo* epist. XLVII. (Tom. I. pag. 224. D. Edit. Basil.) Parentes Deorum simulacra *Platoni* de legibus XI. (Pag. 930, 931. Tom. II. *Ed. H. Steph.*) Honos parentibus ut Diis debetur, pronuntiante *Aristotele* Nicomachæorum IX, cap. II.

GRONOVII.

66 *A Jove*] Derivatio Stoïca, *Scipionis Gentilis* inventum. Orig. p. 270. immo potius præcisum & decurtatum a vocabulo *jussus*, nam quod sive Deus, sive ratio, sive superior *jubet*, est *jus*.

67 *Datis legibus*] Decalogo.

68 *Impetus*] Ὁρμὰς· πάθη· affectus, sensus, motus animi, commotiones, perturbationes, qui debent regi ab animo tanquam satellites. *Cic.* 3, Tusc. 11. & 4, Tusc. 6. *Claudian.* 4. Conf. Honor. 230.

69 *Vagari*] Cum sc. dixit: *non concupisces, non occides:* aliud contra iram, aliud contra desideria.

70 *Addictius*] *Adductius*, quasi attracto fræno. Phrasis *Taciti*, *regnum adductius*, 3, hist. 7. de mor. G. 3. [In Editione ann. 1632. est etiam *addictius*: unde ita reposuimus, quod, nescio quomodo, mutatum fuerat in sequentibus. *J. B.*]

71 *Florentinus*] L. 3. D. *de Just. & Jure.*

72 *Inter homines*] V. Argumentum.

73 *Infinitum*] Non sine exceptione, ut de Deo dixerat.

74 *Sui generis*] Quatenus non est contra illum, cui soli infinitum obsequium debetur, Deum.

(ll) Vocem illam *malè*, quæ excidit in omnibus Editionibus, fidenter addidi. Illam deesse, adeo ut aliter Auctoris sententia non constet, res ipsa clamat. Si enim *ea consulunt* in bonam partem sumas, ut omnino sumendum, quando nihil aliud additur: tunc utiles esse, & nobis, & aliis, impetus *illos* in alia trahentes, quàm quò ducit Ratio & Lex Naturæ, Auctor noster dicet; quod quàm alienum sit à mente ipsius, nemo non intelligit. Vix autem

k. Humanum.

Civile cujusque civitatis.

15. Deinde vero, cum juris naturæ sit 75 stare pactis, (76 necessarius enim erat inter homines aliquis se obligandi modus, neque vero alius modus naturalis fingi potest,) ab hoc ipso fonte jura civilia fluxerunt. 77 Nam qui se cœtui alicui aggregaverant, aut 78 homini hominibusque subjecerant, hi aut expresse promiserant, aut ex negotii natura tacite promisisse debebant intelligi, secuturos se id quod aut cœtus pars major, aut hi, 79 quibus delata potestas erat, constituissent.

16. Quod ergo dicitur non Carneadi tantum, sed & aliis,

o 80 *Utilitas justi prope mater & æqui,*

si accurate loquamur, verum non est: nam naturalis juris mater est ipsa 81 humana natura, quæ nos, etiamsi re nulla indigeremus, ad societatem mutuam appetendam ferret: civilis vero juris mater est ipsa ex consensu obligatio, quæ cum ex naturali jure vim suam habeat, potest natura hujus quoque juris quasi 82 proavia dici, Sed naturali juri utilitas 83 accedit: voluit enim naturæ Auctor nos singulos & infirmos esse, & multarum rerum ad vitam recte ducendam egentes, quo magis ad colendam 84 societatem raperemur: juri autem civili occasionem dedit utilitas: nam illa quam diximus consociatio, aut subjectio 85 utilitatis alicujus causa cœpit institui. Deinde & qui jura præscribunt aliis, in eo utilitatem aliquam spectare solent, aut debent.

17. Sed sicut cujusque civitatis jura utilitatem suæ civitatis respiciunt, ita inter civitates aut omnes, aut pleraque 86 ex consensu jura quædam nasci potuerunt, & nata apparet, quæ utilita-

tem dubito, quin propter similitudinem vocis *aliis* cum sequenti *malè*, hæc omissa fuerit vel ab exscriptore, vel à typographo: & ejus rei exempla alibi videbimus. *J. B.*

GROTII.

o *Utilitas justi prope mater & æqui*] Ad quem locum *Acron*, aut quisquis est vetus *Horatii* interpres: *repugnat præceptis Stoicorum. ostendere vult justitiam non esse naturalem, sed natam ex utilitate.* Contra hanc sententiam vide quæ disputat *Augustinus* de doctrina Christiana libro III, c. XIV.

GRONOVII.

75 *Stare pactis*] i. e. fidem datam servare.

76 *Necessarius obligandi modus*] Nam si societas jungi debebat, requirebatur aliquod vinculum, coagulum, ferrumen, sacramentum, quo ea societas contineretur: alioqui forent meræ arenæ.

77 *Nam qui se cœtui*] VI. Argumentum.

78 *Homini*] Uni regi, principi, aut magistratibus aliis.

79 *Quibus delata*] Aut pauci unusve repræsentans societatem, ut rex, magistratus.

80 *Utilitas*] *Horat.* 1, sat. 3. vers. 98.

81 *Humana*] Recta ratio.

82 *Proavia*] Causa remotior.

83 *Accedit*] Ultro se quasi comitem præbet.

84 *Societatem raperemur*] *Lactant.* de opific. Dei cap. 4.

85 *Utilitatis*] Ut singulorum artes & opes in unum collatæ omnibus quoque aliis prodessent.

86 *Ex consensu jura*] Vel tacito, vel expresso, VII. Argumentum.

p Si-

tatem respicerent non cœtuum singulorum sed 87 magnæ illius universitatis. Et hoc jus est quod gentium dicitur, quoties id 88 nomen a jure naturali distinguimus. quam partem juris omisit Carneades, jus omne in naturale & civile singulorum populorum distribuens, cum tamen de eo jure quod inter populos versatur acturus, (subjecit enim orationem de bellis & bello partis) hujus juris mentionem facere omnino debuisset.

18. Male 89 autem a Carneade 90 stultitiæ nomine justitia traducitur. Nam sicut, ipso fatente, stultus non est civis, qui in civitate jus civile sequitur, etiamsi ob ejus juris reverentiam quædam sibi utilia omittere debeat: ita nec stultus est populus, qui non tanti facit suas utilitates, ut propterea communia populorum jura negligat; par enim in utroque est ratio. Nam p sicut civis qui jus civile perrumpit utilitatis præsentis causa, 91 id convellit quo ipsius posteritatisque suæ perpetuæ utilitates continentur: sic & populus jura naturæ gentiumque violans, suæ quoque tranquillitatis in posterum rescindit munimenta. Tum vero etiamsi ex juris observatione nulla spectaretur utilitas, sapientiæ non stultitiæ esset eo ferri, ad quod a natura nostra nos duci sentimus.

II. *Objectionis refutatio.*

Justitia stultitia non est.

19. Quare nec illud,

92 *Jura inventa metu injusti fateare necesse est:*

quod apud * Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ injuriæ.

* *De Rep. Lib.* II. p. 359. B. Tom. II. *Gorg.* pag. 483. T. I.

GROTII.

p *Sicut civis qui jus civile perrumpit*] Hac ipsa similitudine apposite utitur lib. IX. *M. Antoninus*: ὅστις οὖν ἂν πρᾶξίς σε μὴ ἔχῃ τὴν ἀναφορὰν, εἴτε προσχῶς εἴτε περίεσθον, ἐπὶ τὸ κοινωνικὸν τέλος, αὕτη διασπᾷ τὸν βίον, καὶ ἐκ ὧν ἕνα εἶναι, καὶ στασιώδης ἐστὶν, ὥσπερ ἐν δήμῳ ὁ τὸ καθ' αὑτὸν μέρος διίστάμενος. *Quicumque tua actio respectum non habebit sive cominus sive eminus ad propositum communitatis, ea vitam ducit, nec unam esse patitur, seditiosaque non minus est quam is qui in populo partem seorsim facit.* (§. 24.) Et libro XI: ἄνθρωπος ἐὰς ἀνθρώπου ἀποσχισθείς, ὁ δύναται μὲν καὶ ὅλης φύλης ἀποκεκόφθαι. *Homo ab uno abscissus homine, non potest non & ab universo genere abscissus haberi.* (§. 8.) Nimirum, ut eidem *Antonino* dictum est, quod examini expedit, idem api. [Locus ultimus exstat *Lib.* VI. §. 54. In præcedenti autem, pro verbis illis, ὁ δύναται μὲν καὶ ὅλης φύλης ἀποκεκόφθαι, legitur: ὅλης τῆς κοινωνίας ἀποτέτμηται. Nimirum Auctor statim antea legerat: Καλὸς τῆς προσηχοῦς κλάδου ἀποκοπείς, ὁ δύναται μὲν καὶ τῆς ὅλης φυτῆς ἀποκεκόφθαι: οὕτω δὲ καὶ ἄνθρωπος &c. Hæc igitur, memoriæ lapsu, confudit, simulque τὸ φυτῆς in φύλης mutavit. *J. B.*]

GRONOVII.

87 *Magnæ illius universitatis*] Conjunctionis quæ inter omnes est homines.

88 *Nomen a jure naturali*] Nam interdum *naturæ jus* vocatur, quod est *gentium*, ut paulo inferius dictum est. Sic majorem natu in imperiis succedere, *naturæ jus* vocat *Justinus* 21, 1. *quod natura ipsa gentibus dedit.* 2, 10. Idem *jus gentium* dicit lib. 34, 3.

89 *Male*] Consectaria sive IV. articulus prioris membri partis generalis.

90 *Stultitiæ*] Quia abstineat alieno, quod posset ei utile esse.

91 *Id convellit*] Eripit sibi fidem, existimationem, aliorum voluntatem, cum ipso contrahendi.

92 *Jura inventa*] *Horat.* 1, sat. 3.

q *Vim*

juriæ repertas leges, ac vi quadam homines ad juſtitiam colendam adigi, univerſaliter verum eſt. Id enim 93 ad ea dumtaxat inſtituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris exſecutionem reperta ſunt; ſicut multi per ſe infirmi, ne a validioribus opprimerentur, conſpirarunt ad inſtituenda ac communibus viribus tuenda 94 judicia, ut quibus ſinguli pares non erant, his univerſi prævalerent. Et hoc demum ſenſu commode accipi poteſt quod dicitur jus eſſe id quod validiori placuit; ut intelligamus 95 fine ſuo externo carere jus, niſi vires miniſtras habeat: ſicut Solon res confecit maximas, ut ipſe † prædicabat:

Vis ex metu injuſti, & validioris, conſa ejus non eſt.

† *Apud Plutarch. Vit. Solon. p. 86. C.*

'Ομῶς βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας.

9 96 *Vim juſque parilis copulans vincli jugo.*

20. Neque tamen quamvis a vi deſtitutum jus omni caret effectu. nam juſtitia 97 ſecuritatem affert conſcientiæ, injuſtia tormenta ac laniatus, quales in tyrannorum pectoribus deſcribit 98 Plato. Juſtitiam probat, injuſtitiam damnat proborum conſenſus. 99 Quod vero maximum eſt, hæc Deum inimicum, illa faventem habet, qui judicia ſua ita poſt hanc vitam reſervat, ut ſæpe eorum vim etiam in hac vita repræſentet, quod multis exemplis hiſtoriæ docent.

JUSTITIA *ſecuritatem adfert conſcientiæ.*

21. Quod vero multi quam a civibus exigunt juſtitiam, eam 100 in populo aut populi rectore inſuper habeant, ejus erroris cauſa eſt, primum quod in jure nihil ſpectant 1 niſi utilitatem quæ

Privatis, populo, & populi rectoribus æque convenit.

GROTII.

9 *Vim juſque parilis copulans vincli jugo*] Ovidius,

Valet cauſa, cauſamque tuentibus armis.

[Metam. Lib. VIII. vers. 59. ubi tamen melius Cl. *Burmanni* Editio verba hæc, *cauſſamque tuentibus armis*, conjungit cum ſequentibus: *Ut puto, vincemur.* J. B.]

GRONOVII.

93 *Ad ea dumtaxat*] Quæ firmant jus & auctoritatem magiſtratuum.

34 *Judicia*] Diſceptationes fori, cum didiciſſent homines legibus, non armis, vivere. *Juſt.* 43, 4.

95 *Fine ſuo externo*] Non poſſe ad effectum & exſecutionem pervenire, niſi magiſtratui committatur jus gladii.

96 *Vim*] Hinc Κράτος καὶ Βίαν inter miniſteria Jovis in Prometheo ponit *Æſchylus*. Et qui rempub. ordinat & reformat, eum ſine collega & armatum eſſe oportere diſputat *Machiavellus* ad Livium 1, 7, & hoc argumento excuſat cædem Remi a Romulo occupatam.

97 *Securitatem*] Diogenes apud *Stobæum* ſer. 31. p. 188. Ἡ τοίνυν δικαιοσύνη πολλὴν ἔχει ῥᾳστώνην τῇ ψυχῇ. τὸ γὰρ μηδένα μήτε φοβούμενον, μήτε αἰσχυνόμενον ζῆν, ἡδονή τίς ἐστιν καὶ ἱκανότης τοῦ βίου.

98 *Plato*] In Georgia p. 357. (pag. 524, 525. *Ed. H. Steph.* Tom. 1.) Alludunt *Tacitus* 6, ann. 6. *Cicero* 3. de offic. 21. *Quintil.* 12, inſt. 1. *Lucianus* Cataplo. *Claudianus* in Rufin. 2, 504. & apud *Stobæum* Diogenes pag. 188.

99 *Quod vero &*] III. Conſectarium.

100 *In populo*] Ut apud *Senecam* Thyeſte v. 215. Atreus: *Sanctitas, pietas, fides, privata bona ſunt: quæ juvat, reges cant.*

1 *Niſi utilitatem*] Et jus ſive juſtitiam & ſtudia liberalia & pietatem & virtutem omnem ſequuntur utilitates, honores, opes, præmia: ſed ea omnia vitiantur, quoties in illis nihil ſpectatur, niſi utilitas: evenit enim, ut ea non

quæ ex jure oritur, quæ evidens eſt in civibus, qui ſinguli ad ſui tutelam invalidi ſunt. At magnæ civitates, cum omnia in ſe complecti videantur quæ ad vitam recte tuendam ſunt neceſſaria, opus habere non videntur ea virtute, quæ a foras ſpectat & juſtitia appellatur.

22. Sed, ut ne repetam quod dixi, jus non ſolius utilitatis cauſa comparatum; nulla eſt 3 tam valida civitas quæ non aliquando aliorum extra ſe ope indigere poſſit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in ſe vires; unde etiam a potentiſſimis populis & regibus fœdera appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus 4 intra civitatis fines concludunt. Veriſſimum illud, 5 omnia (mm) incerta eſſe 6 ſimul a jure receſſum eſt.

23. Si nulla eſt communitas quæ ſine jure conſervari poſſit, 1 quod memorabili latronum exemplo probabat 7 Ariſtoteles

non ſerio, commode, diligenter exerceant, quotquot ad vota properant, & ex his, tanquam aliquid majus, utile petunt; & ſimul atque præſens non adparet utilitas, aut præſentior non apparet ex contrariis vel diverſis, iſta præclara negligant & contemnant.

GROTII.

1 *Quod memorabili latronum exemplo probabat Ariſtoteles*] Chryſoſtomus in caput IV. ad Epheſios: πῶς ἂν λύσαι εἰρηνεύσοι, φής. πότε; εἰπέ μοι. πάντως ὅταν ἐ λῃστικῷ τρόπῳ χρήσωνται. ἂν γὰρ ἐν αὐτοῖς οἷς ἂν διχάζωνται, μὴ τὰς νόμους φυλάξωσι τὰς τῆ δικαίᾳ, καὶ ἐκείνῳ ἀπονέμωσι τὸ δίκαιον, εὑρήσεις ἂν κἀκείνους ἐν πολέμοις καὶ μάχαις. *At qui fit ergo, dicet aliquis, ut in pace vivant latrones? Quando vero? dic quæſo. Nempe cum non ut latrones agent. nam ſi in dividendis rebus præſcripta juſtitiæ non ſervent, neque partitionem ex æquo faciant, videbis & ipſos inter ſe bellis ac prœliis implicari. Plutarchus* (Vit. Pyrrh. pag. 388. A.) cum Pyrrhi recitaſſet dictum, regnum ſe ei liberûm ſuorum relinquere, cui acutiſſimus futurus eſſet gladius; *dicit* hoc nihil aliud eſſe quam quod in Phœniſſis poſuit *Euripides*: (vers. 68.)

Ὅπως τὸν αὐδήρου δῶμα διαδοχαῖν τόδε.

Ut ſanguinante dividant ferro domum.

Additque acclamationem egregiam: ἕτως ἁμαρτὲς ἐξ καὶ δημοσθὴς ἡ τῆς πλεονεξίας ὑπέρθεσις. *Adeo inſociabile ferumque eſt propoſitum plus ſuo habendi.* Cicero epiſt. XI, 16. *omnia ſunt incerta, cum a jure diſceſſum eſt. Polybius* IV: καὶ γὰρ κατ' ἰδίαν τὸ τῶν ληϊστῶν καὶ κλεπτῶν φῦλον τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ σῴζεται, τῷ μὴ πᾶσιν ἀλλήλοις τὰ δίκαια, καὶ συλλήβδην διὰ τὰς εἰς αὐτὰς ἀδικίας. *Nam & privatæ coitiones ſcelerosorum ac furum hoc maxime modo everti ſolent, ubi inter ſe jus non præſtant, & in ſumma, ubi fides inter ipſos perilit.* (Cap. 29.)

GRONOVII.

2 *Foras ſpectat*] i. e. quæ præſtat hominem bonum magis alteri, quam ſibi. *Apulej.* de philoſ. mor. p. 16. Edit. Elmenhorſt. [Ante eum CICERO, *de Rep.* l. 2. apud NONIUM, voc. *Projectum.* Habent omnes ab ARISTOTELE, qui *Juſtitiam* dixit eſſe ἀλλότριον ἀγαθόν, Ethic. Nicom. Lib. V. c. 10. *J. B.*]

3 *Tam valida*] *Salluſtius* Jugurth. 109. in oratione regis Bocchi. *Curt.* 7, 8. *Senec.* epiſt. 4. *Neminem eo fortuna provexit*, &c.

4 *Intra civitatis*] Tantum civile ſtatuunt eſſe, non gentium.

5 *Omnia incerta*] In aleam mitti; nec homines, nec ſocietatis ſtatum fundatum eſſe, ni juſtitia muniatur. *Cicero* pro Cæcina cap. 25.

6 *Simul*] i. e. ſimul ac jure &c.

7 *Ariſtoteles*] Et *Cicero* 2, de offic. 11.

(mm) Verba ſunt CICERONIS, ad *Familiar.* Epiſt. XI. 16. quæ etiam ab Auctore noſtro ei tribuuntur in Nota ſequenti. Ibi tamen, ut & in loco ex

Orat.

les (nn): certe & illa quæ genus humanum aut populos complures inter se colligat, jure indiget: quod ille vidit qui (oo) dixit, 8 fœda ne patriæ quidem causa facienda esse. f Graviter eos accusat * Aristoteles, qui cum inter se neminem velint imperare nisi qui 9 jus habeat, in exteros quid jus, quid injustum sit nihil curant.

** Polit. VII. 2.*

Regis Pacem.

24. Is ipse quem nominavimus modo in partem alteram 10 Pompejus (PP), quod Spartanus qui eam rex dixerat, beatissimam esse rempublicam, cujus fines 11 hasta & gladio terminarentur, correxit, dicens eam vere beatam esse, quæ 12 justitiam pro finibus haberet. Quam ad rem alterius itidem 13 Spartani regis uti potuit auctoritate, t qui militari fortitudini justitiam antepositi, hoc argumento, quod fortitudo justitia quadam regi deberet, at si justi essent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipsam fortitudinem Stoici definiebant * virtutem propugnantem pro æquitate. Themistius oratione ad Valentem facunde differit, reges,

** Apud Ciceron. De Offic. I. 19.*

Orat. pro Cæcin. quem *Gronovius* indicat, agitur tantum de Legibus Civilibus. *J. B.*

GROTII.

s *Graviter eos accusat Aristoteles*] Et *Plutarchus* Agesilao: *Λακεδαιμόνιοι τὴν πρώτην τῆς καλῆς μερίδα τῷ τῆς πατρίδος συμφέροντι διδόντες, ὅτε μανθάνουσιν, ὅτε ἐπίστανται δίκαιον ἄλλο, πλὴν τὸ τὴν Σπάρτην αὔξειν νομίζουσι.* *Lacedæmonii primam honesti partem ponentes in patriæ suæ utilitate, jus aliud nec norunt nec discunt, quam unde Spartam putent posse augeri.* (Pag. 617. D.) De iisdem Lacedæmoniis Athenienses apud Thucydidem libro v. *πρὸς σφᾶς μὲν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπιχώρια νόμιμα, πλεῖστα ἀρετῇ χρῶνται. πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους πολλὰ ἄν τις ἔχων εἰπεῖν ὡς προσφέρονται, ξυνελὼν μάλιστ' ἂν δηλώσειεν, ὅτι τὰ μὲν ἡδέα καλὰ νομίζουσι, τὰ δὲ ξυμφέροντα δίκαια.* *Quod ipsos inter se & civilia jura attinet, plurimum virtute utuntur. Quales vero sint adversus alios, multa adferri possint eo pertinentia, breviter autem rem exposuerit, qui dixerit eis honesta videri quæ suavia sunt, justa quæ utilia.* (Cap. 105.)

t *Qui militari fortitudini justitiam antepositi*] Agesilaus cum Persarum regem magnum audiret appellari, *quomodo*, inquit, *major me est, nisi sit justior?* Et hoc apud *Plutarchum.* (Apophtegm. pag. 213. C.)

GRONOVII.

8 *Fœda*] i. e. natura turpia & detestanda; non tantum ignominiosa opinione hominum aut respectu prioris fortunæ. (*Machiavell.* ad Livium lib. 3, 41. discurs.) nam illa interdum bono cui subeunda sunt.

9 *Jus habeat*] Legitime creatum, *χειροτονηθέντα.*

10 *Pompejus*] Qui dixerat, *armatus ut leges cogitem?*

11 *Hasta & gladio*] Quæ quam latissime, quo liberet, arma victricia proferret.

12 *Justitiam*] Cujus nihil esset nisi jure possessum.

13 *Spartani regis*] *Agesilai.* [Apud PLUTARCHUM, *Apophtegm.* pag. 213. B.]

(nn) Immo PLATO, ni fallor. Neque enim ullus, quod sciam, talem sententiam ex *Aristotele* protulit, quum tamen loca veterum in hanc rem congerere voluerint Interpretes in CICERON. *De Offic.* II. 11. Locus autem *Platonis* luculentus ab iis indicatus est, quem reperies *Lib.* I. *De Republ.* pag. 351. C. Tom. II. Ed. H. Steph. *J. B.*

(oo) Innuit Auctor, quod CICERO dixit: *Sunt enim quædam ita fœda, ut ea, ne conservandæ quidem patriæ causa sapiens facturus sit.* De Offic. 1. 45. *J. B.*

ges, quales exigit ſapientiæ regula, non unius ſibi creditæ gentis habere rationem, ſed totius humani generis, & eſſe, ut ipſe loquitur, non [14] φιλομαχίδονας tantum, aut [15] φιλοῤωμαίους, [u] ſed [16] φιλανθρώπους. [x] Minois inviſum apud poſteros nomen non aliud fecit quam quod [17] æquitatem imperii ſui finibus terminaret.

25. Tantum [18] vero abeſt ut admittendum ſit quod quidam *Bellum quæ* fingunt, in bello omnia jura ceſſare, ut nec ſuſcipi bellum debeat *inde belli* niſi ad juris *conſecutionem*, nec ſuſceptum geri niſi intra juris *jura.* ac fidei *modum*. Bene (qq) Demoſthenes bellum eſſe in eos dixit, qui [19] *judiciis* coërceri nequeunt. Judicia enim vigent adverſus eos qui [20] invalidiores ſe ſentiunt: in eos, qui [21] pares ſe faciunt aut putant, [22] bella ſumuntur; ſed nimirum, ut recta ſint, non minori religione exercenda, quam judicia exerceri ſolent.

26. Sileant ergo leges inter arma, [23] ſed civiles illæ & judicia-

GROTII.

u *Sed φιλανθρώπους*] Optime *M. Antoninus*: πόλις καὶ πατρὶς ὡς μὲν Ἀντωνίνῳ μοι ἡ Ῥώμη, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος· *civitas & patria mihi ut Antonino Roma, ut homini mundus.* (Lib. VI. §. 44.) Porphyrius de non eſu animantium III: ὁ λόγῳ ἀγόμενος καὶ πρὸς πολίτην τηρεῖ τὸ ἀβλαβὲς, καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς ξένους καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὁ τὴν εὐλογίαν ἔχων ὑπήκοον καὶ αὐτὸς παρ' ἐκείνους λογικώτερος, διὰ ταῦτα δὲ καὶ θειότερος· *Qui ratione ducitur, innocentiam in cives ſervat, imo & in peregrinos & homines quoſvis, quanto ratione præſtantior, tanto divinior.* [Vertendum erat, non *immo & in peregrinos* &c. ut habet Auctor; ſed, *magis adhuc in* &c. quod alium ſenſum efficit. Deinde reliqua non omnino adcuratè expreſſa ſunt. Ceterum locus eſt *pag.* 333. Ed. Lugd. 1620. *J. B.*]

x *Minois*] De quo verſus eſt veteris Poëtæ:

Καὶ νήσων δείρασι βαρὺν ζυγὸν ἤμβαλε Μίνως·

Inſula cuncta jugo Minois preſſa gemebat.

Vide hac de re *Cyrillum* adverſus Julianum libro VI. [Pag. 191. *Ed. Spanhem.* ubi tamen verſus paullo aliter refertur. *J. B.*]

GRONOVII.

14 Φιλομακίδονας] Amantes Macedonum.

15 Φιλοῤωμαίους] Amantes Romanorum.

16 Φιλανθρώπους] Amantes omnium hominum.

17 *Æquitatem*] Juſtus tantum eſſet erga ſuos Cretenſes; in exteros bella parum juſta facile ſuſciperet, aut iniquas victis conditiones ferret, ut crudele tributum Athenienſibus impoſitum, de quo *Ovidius.*

18 *Tantum*] II. membrum I. partis: eſſe jus etiam belli probatur.

19 *Judiciis*] Non ſubmittunt ſe *judici.*

20 *Invalidiores*] Sc. eo ad quem in jus aditur, & propterea ſe patiuntur ad tribunal citari & judicari, quo & inviti cogi poſſunt.

21 *Pares ſe*] Qui non ſubmittunt ſe judici eidem.

22 *Bella ſumuntur in eos qui pares*] Hinc patet unde hoſtis dicatur, ſcil. quod par ſit, nam hoſtire eſt æquare.

23 *Sed civiles illæ*] Sic bello Marſico ſenatus decrevit, ne judicia, dum tumultus Italicus eſſet, exercerentur. *Aſconius Ped.* in Orat. Cic. pro Cornelio p. 145. Sic Juſtinus reprehendit Thebanos, qui poſt victoriam apud Mantineam Lacedæmonios & Phocenſes de rebus in bello actis apud Concilium Amphictyonum accuſaverunt, quaſi poſt arma & bellum locum legibus reliquiſſent, lib. 8, 1.

(qq) Locus eſt in Oratione *de Cherſoneſo*, pag. 38. C. *J. B.*

* * *

y *Va-*

ciariæ & pacis propriæ, non aliæ perpetuæ & omnibus temporibus 24 accommodatæ. Optime enim dictum est a Dione Prusæensi, inter hostes scripta quidem jura, id est, civilia non valere, at y valere non scripta, id est, ea quæ natura dictat aut gentium consensus constituit. 25 Docet hoc vetus illa Romanorum formula: *eas res 26 puro pioque duello quærendas censeo.* Iidem veteres Romani, ut Varro * notabat, 27 bella tarde & nulla licentia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere. 28 Camillus † juste non minus quam fortiter bella gerenda dicebat: Africanus *a*, populum Romanum & suscipere juste bella & finire: 29 Apud alium legas, *Sunt & belli, sicut & 30 pacis jura.* 31 Alius Fabricium miratur ingentem virum; & quod difficillimum est in bello innocentem, & qui aliquid esse crederet & 32 in hostem nefas.

27. Quantam 33 vim habeat in bellis z justitiæ conscientia pas-

* *De Vit. pop. Rom.* apud *Non.* p. 529. *Ed Marc.*

† *Liv.* V. 27.

a *Idem*, XXX, 16.

GROTII.

y *Velere non scripta*] Ideo Alfonsus rex interrogatus plusne libris an armis deberet, dixit, ex libris se & arma & armorum jura didicisse. *Plutarchus*: εἰσὶ δὲ καὶ πολέμων ὅμως τινὲς νόμοι τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὸ νικᾶν οὐχ ὅτῳ διωκτέον, ὥστε μὴ φεύγειν τὰς ἐκ κακῶν καὶ ἀσεβῶν ἔργων χάριτας· *Sunt apud viros bonos quædam & belli jura, nec ita sectanda victoria est, ut non fugiatur utilitas ex pravis impiisque actionibus proveniens.* (Vit. Camill. p. 134.)

GRONOVII.

24 *Accommodatæ*] Sic ait *Justinus*, post arma & bellum legibus locum non relinqui, l. 8. c. 1.

25 *Docet hoc*] Argumentum II, membri II. partis generalis.

26 *Puro pioque*] *Liv.* 1, 32. Quod qui gerat, in causa belli capienda non scelere, non impietate maculetur. Vide ad *Sen.* Medeam v. 901.

27 *Bella tarde*] Quod ostendit etiam proverbium illud, *Dum deliberant Romani, capitur Saguntus.*

28 *Camillus &c.*] Testimonia Impp.

29 *Apud alium*] *Liv.* 5, 27.

30 *Pacis jura*] Verba Camilli apud *Livium* d. l. Plutarch. *sæva res bellum est*, &c. *sunt tamen belli leges*, in Camillo.

31 *Alius*] *Seneca* ep. 120.

32 *In hostem*] Apud *Senecam* d. l. *in hoste.*

33 *Quantam*] Argumentum III.

GROTII.

z *Justitiæ conscientia*] Bene apud *Appianum* Pompejus: θαῤῥεῖν δὲ χρὴ τοῖς τε θεοῖς καὶ αὐτῷ τῷ λογισμῷ τὸ πολέμου καλὴν καὶ δικαίαν ἐχοντι φιλοτιμίαν ὑπὲρ πατρίδος πολιτείας· (Bell. Civ. Lib. II. p. 460.) *confidere oportet Diis & causæ belli honeste justoque suscepti studio ad tuendum patriæ statum.* Cassius apud eundem: μεγίστη δ' ἐλπὶς ἐν τοῖς πολέμοις ἐστὶ τὸ δίκαιον· *In bellis spes optima est, causæ jus.* (Ibid. L. IV. p. 645.) Josephus XV. antiquæ historiæ: μεθ' ὧν τὸ δίκαιον, μετ' ἐκείνων ὁ Θεός· *Abs quo stat jus, ab eo Deus.* (Pag. 522. C.) Multa sunt apud *Procopium* in hanc Sententiam: ut in oratione Bellisarii in itinere in Africam, ubi hoc inter cætera: τὸ ἀνδρεῖον ἐκ ἂν νικῴη μὴ μετὰ τῆς δίκης ταττόμενον· *Victoriam fortitudo datura non est, nisi justitiam habeat commilitem;* (Bell. Vand. L. I. c. 12.) & in altera oratione ante prælium non longe a Carthagine: (Ibid. c. 16.) & in Longobardorum sermone ad Herulos, ubi hæc, sed correcta a nobis: μαρτυράμενοι τὸν θεὸν ὑπὲρ τῆς ῥοπῆς καὶ βραχεῖά τις τὸ παράπαν ἐκμὶς πάσῃ τῇ ἀνθρώπων δυνάμει ἀντίξους ἔσαι, αὐτόν τε εἰκὸς ταῖς πολέμου αἰτίαις ἐκμένον, ἀμφοτέροις παρατανύσαι τῆς μάχης τὸ πέρας· *Testamur Deum, cujus potentiæ vel minima particula omnem humanam vim æquiparat; is, ut credibile est, belli causas intuens, dabit debitum utrisque prælii exitum.* (Bell. Goth. Lib. II. c. 14.)

passim ostendunt 34 historiarum scriptores, qui victoriam sæpe huic causæ præcipue asscribunt: Inde proverbia illa, frangi & attolli vires 35 in milite a causa: raro eum sospitem redire (rr) qui injusta arma sumserit: bonæ (ss) causæ spem adesse comitem; & alia in eum sensum. Nec movere quenquam debent prosperi successus iniquarum molitionum: satis enim est quod causæ æquitas suam quandam eamque magnam habet vim ad agendum, quanquam ea vis, ut in rebus humanis accidit (t), sæpe aliarum 36 causarum oppositu ab effectu impeditur. 37 Etiam ad amicitias conciliandas, quibus ut singuli, ita & populi ad multas res opus habent, multum valet opinio de bello non temere nec injuste suscepto, pieque gesto. Nemo enim iis se facile adjungit quibus jus, fas, fidem vilia putat.

Justæ causæ conscientia, quæ vis ejus.

28. Ego 38 cum ob eas quas jam dixi rationes compertissimum haberem, esse aliquod inter populos jus commune, quod & ad bella & in bellis valeret, cur de eo instituerem scriptionem causas habui multas ac graves. Videbam per Christianum orbem vel

III. *Causæ auctoris operis scribendi.*

bar-

c. 14.) Quod dictum eventus mox admirabilis comprobat. Sic & apud eundem scriptorem ad Gothos Totilas: ὁ γὰρ ἔστιν, ὃν ἴσε τὸν ἀδικοῦντα καὶ βιαζόμενον ἐν τοῖς ἀγῶσιν εὐδοκιμεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὸν βίον ἑκάστῳ ἡ τῆς πολέμου ἀρετὴ ἀνύεται τύχη· *Fieri nequit, nequit, inquam, fieri, ut qui violentia & injustitia utuntur, decus pugnando pariant, sed prout vita cuique est, ita ei obtingit belli fortuna.* Mox capta jam Roma alteram habet orationem Totilas, (Lib. III. c. 8.) pertinentem eodem. *Agathias* vero libro II. ἀδικία γὰρ καὶ θεοῦ ἀθεραπευσία φύντα μὲν δεινὰ καὶ ἀσύμφορα. μᾶλλον δὲ ἐν τῷ προσπολεμεῖν καὶ παρατάττεσθαι· *Injustitia & Dei neglectus vitanda semper & noxia, tum vero maxime ubi res belli in acie cernitur.* (Lib. II. c. 1.) Probat id alibi Darii, Xerxis, & Athenienssium in Sicilia illustribus exemplis. (Ibid. c. 5.) Vide si libet & Crispini orationem ad Aquilejenses apud *Herodianum* VIII. c. 6. Apud *Thucydidem* libro VII. Lacedæmonii clades ad Pylum & alibi acceptas suæ culpæ acceptas ferunt, quod judicium provocati accipere recusassent. Sed cum postea Athenienses multis editis improbis facinoribus judicium defugissent, spes inde meliorum successuum ad Lacedæmonios rediit. (Cap. 18.

GRONOVII.

34 *Historiarum*] Justinus de servis Scytharum 2, 5, 8, 2. 19, 1. 24, 4. 26, 2.

35 *In milite a causa*] Ovidii est. [Immo PROPERTII, Lib. IV. Eleg. VI, 51, 52. *Ed. Broekhusii.* Eundem tamen errorem etiam erravit *Aegidius Menagius*, ut observatum ab ultimo eodemque Eruditissimo *Propertii* Interprete. *J. B.*]

36 *Causarum oppositu*] Ut, cum bonum semen in terram conjectum fructum effert nullum: cum utile per se remedium in morbo non impedit mortem, aut sanat morbum. Huc pertinet, non ab effectu facta notanda.

37 *Etiam*] Argumentum IV.

38 *Ego*] Pars altera & specialis prolegomenon, quæ spectat ipsum opus. I. consilium auctoris.

(rr) Ita habet fragmentum ex EURIPIDIS *Erechtheo*:

Οὐδεὶς στρατεύσας ἄδικα, Σῶς ἦλθεν πάλιν.

Vers 44. Collect. Barnes.

(ss) Innuere videtur illud LUCANI:

Causa jubet melior Superos sperare secundos.

Pharsal. VII. 349. Adde MENANDRI fragmentum è *Vulcanalibus*, pag. 190. *Edit. Cleric.* & loca ab Auctore nostro infra adferenda, Lib II. c. 1. §. 1. *J. B.*

(tt) *Nam sæpe honestas rerum causas, ni judicium adhibeas, pernicios exitus consequuntur.* Ita Otho apud TACITUM, Hist I 82. *J. B.*

Bellandi licentiam moderandi.

barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam: levibus aut nullis de cauſis ad arma procurri, quibus ſemel ſumtis nullam jam divini, nullam humani juris reverentiam, plane quaſi uno 39 edicto ad omnia ſcelera emiſſo furore.

29. Cujus immanitatis conſpectu multi homines minime mali eo venerunt, ut Chriſtiano, cujus diſciplina in omnibus hominibus 40 diligendis præcipue conſiſtit, a omnia arma interdicerent: ad quos accedere interdum videntur & Joannes Ferus & Eraſmus (uu) noſtras, viri pacis & Eccleſiaſticæ & civilis amantiſſimi; ſed eo, ut arbitror, 41 conſilio, quo ſolemus, 42 quæ in unam partem exierunt, in alteram reflectere, ut in verum modum redeant. Verum hic ipſe nimium contranitendi conatus ſæpe adeo non proficit, ut obſit etiam, quia deprehenſum facile quod in his nimium eſt, etiam aliis 43 dictis intra verum ſtantibus auctoritatem detrahit. Medicina ergo utriſque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere.

Juriſprudentiam juvandi ſtudium, exemplo methodi.

30. Simul & juriſprudentiam, quam antehac in muneribus publicis quanta potui integritate exercui, nunc quod mihi indigne e patria tot meis laboribus ornata ejecto reſtabat, privatæ diligentiæ ſtudio adjuvare volui, Artis formam ei imponere multi antehac deſtinarunt: perfecit nemo: neque vero fieri poteſt, niſi, quod non ſatis curatum eſt hactenus, ea 44 quæ ex conſtituto veniunt a naturalibus recte ſeparentur. nam naturalia, 45 cum ſemper eadem ſint, facile poſſunt 46 in artem colligi: illa autem, quæ ex conſtituto veniunt, cum & mutentur ſæpe, & alibi alia ſint, extra artem poſita ſunt, ut aliæ rerum ſingularium perceptiones.

31. Quod ſi qui veræ juſtitiæ ſacerdotes naturalis & perpetuæ ju-

GROTII.

a *Omnia arma interdicerent*] *Tertullianus* de reſurrectione carnis: *Gladius bene de bello cruentus & melior homicida.* (Cap. 16)

GRONOVII.

39 *Uno edicto*] i. e. licentia, quaſi jus datum ſit ſceleri, ut *Lucanus* loquitur. (Lib. I. vers. 2.)

40 *Diligendis*] Quippe qui unumquemque hominem debet proximum ſuum ducere.

41 *Conſilio*] Non ut ſimpliciter omnia bella tollerent.

42 *Quæ in unam partem*] Scipionem incurvatum in contrarium recurvare, quo fiat rectus: ſic hi quod non omnia bella damnarent, ſed ne temere & tam facile ſuſciperentur. *Seneca* 7, 8 *bon.* 22. *Quædam præcipimus ultra modum, ut ad verum & ſuum redeant.*

43 *Dictis intra verum*] Sic ſi qui ageret in foro, intentione ſua plus complexus fuiſſet, quam ad eum pertineret, cauſa cadebat. §. 33. Inſtit. *de act.*

44 *Quæ ex conſtituto*] i. e. quæ homines temporariis ſæpe cauſis impulſi conſtituerunt, & identidem mutat dies, ab illis, quæ recta ratio dictat, nec ſe patitur aliter habere. §. 10. Inſtit. *de jur. nat. gent. & civil.*

45 *Cum ſemper eadem*] §. 11. Inſtit. *de J. N. G. & C.*

46 *In artem colligi*] Certis regulis & præceptis includi ac deſcribi.

(uu) Vide Viri magni *Adagia*, ubi in hanc rem fuſe digreditur, dum exponit tritum illud: *Dulce bellum inexpertis.* J. B.

47 Qua

jurisprudentiæ partes tractandas susciperent, semotis iis quæ 47 ex voluntate libera ortum habent, alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de judicum officio, alius 48 de voluntatum conjectura, alius 49 de factorum facienda fide, posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici.

32. Nos 50 certe quam viam ineundam censeremus re ipsa potius quam verbis ostendimus in hoc opere, quod partem jurisprudentiæ longe 51 nobilissimam continet. IV. *Operis contenta & ordo.*

33. Primo enim libro præfati de juris origine, generalem examinavimus quæstionem, sitne bellum aliquod justum: deinde ad noscenda 52 publici 53 privatique belli discrimina explicandam habuimus 54 vim ipsam summi imperii, qui eam populi, qui reges solidam, qui ex parte, qui cum alienandi jure, qui aliter habeant: deinde & 55 de subditorum in superiores officio dicendum fuit. *Lib.* I.

34. Liber secundus cum omnes causas, ex quibus bellum oriri potest, exponendas sumserit, quæ 56 res communes sint, quæ propriæ, quod 57 jus personis in personas, quæ ex dominio nascatur 58 obligatio, quæ 59 successionum regiarum norma, quod jus veniat 60 ex pacto aut contractu, quæ fœderum, quæ jurisjurandi tum *privati*, tum *publici vis* atque interpretatio, quid ex 61 *damno* dato debeatur, quæ *legatorum* 62 sanctimonia, quale jus humandi mortuos, quæ pœnarum natura, late exsequitur. *Lib.* II.

35. Tertius liber primum subjectam sibi habens materiam, id quod in bello licet, cum id 63 quod impune fit aut etiam apud po- *Lib.* III.

GRONOVII.

47 *Quæ ex voluntate libera*] Quæ non statim inculcat recta ratio, simul abhorrens a contrariis & ea rejiciens; sed quæ ex usu & placito post experientiam aliorum, aut post deliberationem & contentionem examenque in utramque partem vergentium, admisit & recepit. Non coacti jure vel more gentium in quibus licet sine scelere, aut peccato in utramvis partem statuere.

48 *De voluntatum*] De testamentis & obligationibus.

49 *De factorum*] De probationibus & præsumtionibus.

50 *Nos &c.*] 2. Partitio operis, sive partis secundæ membrum secundum.

51 *Nobilissimam*] Scil. de jure publico.

52 *Publici*] Quod gerit, qui cum imperio est.

53 *Privati*] Cum armis depugnant, qui non sunt magistratus.

54 *Vim ipsam summi imperii*] Jus majestatis.

55 *De subditorum*] Parendi necessitatem an omnem & quatenus omnem debeant.

56 *Res communes*] Convenit cum tit. instit. *de rerum divisione.*

57 *Jus personis*] *De jure personarum, de patria potestate, per quas personas.*

58 *Obligatio*] Adversus bonæ malæve fidei possessores rerum alienarum. Inst. §. 35. tit. 1. lib. 2. *Si quis a non dom.*

59 *Successionum*] Convenit cum tit. de *testamentis, legatis, fideicommissis, hereditatibus ab intestato, bonorum possessionibus.*

60 *Ex pacto*] Cum materia *obligationum.*

61 *Damno dato*] *Lex Aquilia & oblig. ex delicto.*

62 *Sanctimonia*] Qui inviolabiles, & si id fiat, datur causa belli.

63 *Quod impune*] Quod non persequitur humanus aut mortalis judex.

populos exteros pro jure defenditur ab eo 64 quod vitio caret distinxisset, descendit ad pacis genera, & omnes 65 bellicas conventiones.

V. *Scriptionis necessitas.*

36. Eo 66 autem majus visum est pretium operæ, quod ut dixi totum hoc argumentum tractavit nemo, & qui tractarunt partes, ita tractarunt, ut multum reliquerint alienæ industriæ. Veterum philosophorum nihil exstat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Aristoteles liberum fecerat cui nomen 67 δικαιώματα πολέμων, neque eorum qui Christianismo 68 recenti nomen dederunt, quod valde optandum fuerat: etiam Romanorum veterum libri 69 de jure feciali nihil ad nos sui præter nomen transmiserunt. Hi qui summas fecerunt casuum quos vocant conscientiæ, ut de aliis rebus, ita & de bello, de promissis, de juramento, de 70 repressaliis capita fecerunt.

Scriptorum veterum hac in re inopia.

Recentiorum defectus.

37. Vidi & speciales libros de belli jure partim a theologis scriptos, ut a Francisco Victoria, Henrico Gorichemo, b Wilhelmo Matthæi; partim a doctoribus juris, ut Joanne Lupo, (xx) Francisco Aria, Joanne de Lignano, Martino Laudensi: sed hi omnes de uberrimo argumento pauciſſima dixerunt, & ita plerique, ut sine ordine quæ naturalis sunt juris, quæ divini, quæ gentium, quæ civilis, quæ ex 71 canonibus veniunt, permiscerent atque confunderent.

38. Quod

GROTII.

b *Wilhelmo Matthæi*] Adde his *Johannem de Carthagena* editum Romæ anno cIↃ IↃC IX.

GRONOVII.

64 *Vitio caret*] Quod salva conscientia fit, & apud Deum excusatum est.

65 *Bellicas conventiones*] Pactiones inter hostes, quæ pro occisionibus fiunt.

66 *Eo autem*] Necessitas operis. III. Membrum secundæ partis.

67 Δικαιώματα] Jura bellorum. [At vero legendum, non Δικαιώματα πολέμων, ut mendosè exstat apud AMMONIUM, *De similib. & differ. vocabulis*, voce Νῆες: sed Δικαιώματα πολέων, *Jura Civitatum*. Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent. secund. Ebr.* Lib. I. c. I. MENAGIUM in *Diog. Laërt.* V. 26. 7. *B.*]

68 *Recenti*] Patrum ecclesiæ scil.

69 *De jure feciali*] Meminit *Cic.* I, de offic. II. *Belli quidem æquitas sanctissime feciali jure pop. Rom. perscripta est.* Meminit etiam lib. 3, offic. cap. 29. Erant autem *feciales*, sacerdotes Deæ Fidei, qui fidem publicam in primis curabant. Itaque ad eos pertinebat consultatio, bellum aliquod jure gereretur, nec ne. Iidem legati populi Rom. res repetebant, bella indicebant, fœdera feriebant. *Liv.* I, 24. & 2. lib. 30, 45. lib. 31, 8. [Vide infra, Lib. III. c. 3. § 7.]

70 *De repressaliis*] Cum permittitur privatis, jus suum apud alios populos non obtinentibus, illorum privatorum, qui de isto populo inter nos aut alibi agunt, aut quid sui habent, bona invadere, & iis manum injicere. De quibus auctor agit infr. 3, 2. 4.

71 *Canonibus*] Conciliorum ecclesiæ.

(xx) In omnibus Editionibus hactenus legebatur *Fr. Ario*: sed Auctor ille Hispanus *Arias* vocabatur, & hoc nomine editus est ejus liber *De Bello & ejus justitia*, in TRACTATU-TRACTATUUM, Tom. XVI. *Ed. Venet.* 1584. Ibidem reperiuntur JOANNES LUPUS, *Segobiensis*, *De Bello & Bellatoribus*: JOANNES à LIGNANO, *Bononiensis*, *De Bello*: & MARTINUS GARATUS, *Laudensis*, de eodem argumento. Postremus, simul cum AYALA, *De jure & officiis bellicis*, editus est etiam *Lovanii*, ann. 1648. J. B.

72 De-

38. Quod his omnibus maxime defuit, historiarum lucem supplere aggressi sunt eruditissimus Faber in Semestrium capitibus nonnullis, sed pro instituti sui modo, & testimoniis tantum allatis; diffusius, & ut ad 72 definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, Balthazar Ayala, & plus eo Albericus Gentilis: cujus diligentia sicut alios adjuvari posse scio & me adjutum profiteor, ita quid in dicendi (yy) genere, quid in ordine, quid in distinguendis quæstionibus, jurisque diversi generibus desiderari in eo possit, lectoribus judicium relinquo. Illud tantum dicam, solere eum sæpe in controversiis definiendis sequi aut exempla pauca non semper probanda, aut etiam auctoritatem novorum jurisconsultorum in 73 responsis, quorum non pauca 74 ad gratiam consulentium, non ad æqui bonique naturam sunt composita. Causas, unde bellum justum aut injustum dicitur, Ayala non attigit: Gentilis summa quædam genera quo ipsi visum est modo delineavit; multos vero & nobilium & frequentium controversiarum locos ne attigit quidem.

39. Nos ne quid tale indictum abiret, operam dedimus, indicatis etiam 75 dijudicationum fontibus, unde facile esset etiam si quid omissum a nobis esset definire. 76 Supereſt ut quibus ego auxiliis & qua cura hanc rem aggressus sim breviter exponam. *Primum mihi cura hæc fuit, ut eorum quæ ad jus naturæ pertinent probationes referrem ad 77 notiones* quasdam tam certas, ut eas nemo negare possit, nisi sibi vim inferat (zz). Principia enim ejus juris, si modo animum recte advertas, per se patent atque evidentia sunt, ferme ad *modum eorum quæ sensibus externis percipimus*; qui & ipsi bene conformatis 78 sentiendi instrumentis, VI. 1. *Cura Auctoris*, 1. *Jura probandi: Naturale.*

GRONOVII.

72 *Definitiones*] Sententias, effata posita, axiomata, observationes, regulas vel præcepta generalia, l. 202. D. *de reg. jur. Definitio omnis in jure periculosa est.*

73 *Responsis*] i. e. Consiliis scriptis ad incidentes casus.

74 *Ad gratiam consulentium*] Scripsit enim *de jure maris* in gratiam Britanniæ regis tum temporis in Britannia agens *Alb. Gentilis.*

75 *Dijudicationum fontibus*] Summis capitibus vel generalibus axiomatibus vel pronunciatis, ex quibus de singularibus, quæ identidem existunt, facile potest statui.

76 *Supereſt*] IV. Articulus posterioris partis. Subsidia.

77 *Notiones tam certas*] Inchoatas intelligentias, quæ in animis imprimuntur similiter omnibus. *Cic.* 1, de leg 10.

(yy) Ita reposuimus, pro eo quod erat in omnibus Edd. *docendi genere.* Nimirum non congruit stylo Auctoris nostri, ad brevitatem maximam, si quis usquam, composito, ut ita idem bis diceret, quum sequentia ad modum docendi pertineant, & hoc primum caput ab aliis manifesto distinguatur. Deinde non potuit non multa improbare in *genere docendi*, quo usus est *Alberico Gentili:* & ipse tacitè videtur ei opponere illud, quo usum se profitetur, §. 59 *J. B.*

(zz) De illâ evidentiâ fusè egimus in *Præfatione nostrâ* ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* §. 1, & seqq. *J. B.*

78 *Sentiendi instrumentis*] Τοῖς αἰσθητηρίοις τοῖς τῆς φύσεως. Diog. apud *Stobæum* 388. Quibus externa percipiuntur, oculis, auribus, naribus, lingua,

tis, & ſi cætera neceſſaria adſint, non fallunt. Ideo in Phœniſ-
* *Vers.* 497 & *ſeqq* ſis * Euripides ſic loquentem facit Polynicen, cujus aperte juſtam vult fuiſſe cauſam:

Hæc ſum profatus, mater, haud ambagibus
Implicita, ſed quæ regulis æqui & boni
Suffulta c *rudibus pariter & doctis patent.*

Statim addit chori (conſtat is autem ex 79 feminis iiſque barbaris,) judicium, dicta approbantis.

40. Uſus ſum etiam ad juris hujus probationem d teſtimoniis philoſophorum, hiſtoricorum, poëtarum, poſtremo & oratorum: non quod illis indiſcrete credendum ſit; ſolent enim 80 ſectæ, 81 argumento, 82 cauſæ ſervire: ſed quod ubi multi diverſis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id 83 ad cauſam univerſalem referri debeat: quæ in noſtris quæſtionibus alia eſſe non poteſt, quam aut 84 recta illatio ex naturæ principiis procedens, aut 85 communis aliquis conſenſus. 86 Illa jus naturæ indi-

Gentium.

2. *Diſcriminandi utrumque.*

gua, & quod vivum in omni corpore eſt ad tactum toto corpore æquabiliter fuſum, ut *Cic.* 2. de nat. 56. ſentiendum vel percipiendum.

GROTII.

c *Rudibus pariter & doctis patent*] Idem *Euripides* Andromacham Hermionæ dicenti: (*vers.* 242.)

Οὐ βαρβάρων νόμοισιν οἰκοῦμέν πόλιν.
Non barbarorum more in urbe hac vivitur.

reſpondentem facit:

Κἀκεῖ τάχ' αἰσχρὰ κἀνθάδ' αἰσχύνην ἔχει.
Quæ turpia illis, hic quoque haud culpa vacant.

[In hanc ſententiam dixit quoque ISÆUS, vetus Orator Græcus: Ἁπλᾶ γὰρ τὰ δίκαια πᾶσιν ἐστὶ, καὶ γνώριμα μαθεῖν. Orat. X. pag. 580. *Ed. Wechel.* Sic apud CASSIODORUM reperio: *Laboriosum quidem, ſed non eſt impoſſibile, juſtitiam ſuadere mortalibus: quam ita conditorum ſenſibus beneficium Divinitatis adtribuit, ut & qui neſciunt jura, rationem tamen veritatis adgnoſcant. Neceſſe eſt enim, ut quod à natura conceditur, ſubmonente iterum eâdem, ſuaviter audiatur.* Var. VII. 26. *J. B.*

d *Teſtimoniis philoſophorum*] Quidni, cum Alexander Severus *Ciceronis* de republica & officiis libros perpetuo lectitarit? [*Lamprid.* in ejus Vit. c. 30.]

GRONOVII.

79 *Feminis iiſque barbaris*] Tyriis, Phœniſſis, per eas ſpecies voluit innuere *Euripides*, etiam barbaros & feminas idem dictum approbare. Quod argumentum eſt etiam ſequiorem ſexum, & tum vita cultiore, tum liberali inſtitutione carentes ea facile aſſequi.

80 *Sectæ*,] Sectæ. ad philoſophos refer. i. e. Non vera ſemper, ſed ſæpe veriſimilia tantum dicere, dummodo profutura parti, cujus cauſam orant, eoque & contraria interdum iis, quæ alias dixerunt. Nobilis eſt locus in hanc rem *Cic.* pro Cluent. c. 50. *Aſcon. Ped.* pro Cornelio p. 141. eſſe *oratoriæ calliditatis, ut, cum opus ſit, eiſdem rebus ab utraque parte vel a contrariis utantur.* [Igitur hoc referendum erat, non ad Philoſophos, ſed ad Oratores. *J. B.*]

81 *Argumento*] Ad poëtas & hiſtoricos.

82 *Cauſa*] Ad oratores.

83 *Ad cauſam univerſalem*] Quæ non ſingulos & in præſenti tantum negotio movent. ſed omnes & in quavis materia ſimiliter impelleret. Ad principium innatum, quod in omnibus eſt commune quaſi & inſitum.

84 *Recta illatio*] Collectio, argumentatio, ſyllogiſmus.

85 *Communis conſenſus*] Approbatio aliqua omnium quaſi ex tacito pacto.

86 *Illa*] Sc. illatio.

87 *Hic*

dicat, 87 hic jus gentium: quorum discrimen non quidem ex ipsis testimoniis, (passim enim scriptores voces juris naturæ & gentium permiscent) sed ex materiæ qualitate intelligendum est. 88 Quod enim ex certis principiis certa argumentatione 89 deduci non potest, & tamen ubique observatum apparet, sequitur ut ex 90 voluntate libera ortum habeat.

41. Itaque hæc duo non minus inter se, quam a jure civili discernere semper unice laboravi: imo & in gentium jure discrevi id 91 quod vere & ex omni parte jus est, & id quod 92 duntaxat effectum quendam 93 externum ad instar illius primitivi juris parit: nempe ne vi resistere liceat, aut etiam ut ubique vi publica, utilitatis alicujus causa vel ut incommoda gravia vitentur, defendi debeat: quæ observatio quam sit necessaria ad res multas, in ipso operis contextu apparebit. Non minus sollicite separavimus ea, 94 quæ juris sunt stricte ac proprie dicti, unde restitutionis obligatio oritur, & ea quæ juris esse dicuntur, 95 quia aliter agere, cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat: de qua juris diversitate aliquid jam & supra diximus.

Civile.

Species expublica, utilitatis alicujusque.

11. Auxilia scripti.

42. Inter philosophos merito principem obtinet locum Aristoteles, sive tractandi ordinem, sive distinguendi acumen, sive rationum pondera consideres. Utinam tantum principatus ille ab aliquot hinc sæculis non in tyrannidem abiisset, ita ut veritas, cui Aristoteles fidelem navavit operam, nulla jam re magis opprimatur quam Aristotelis nomine. Ego & hic & alibi veterum Christianorum sequor libertatem, qui in nullius philosophorum sectam juraverant, non quod eis assentirentur qui 96 nihil percipi posse dicebant, quo nihil est stultius; sed quod nullam esse sectam putarent, quæ omne verum vidisset, & nullam quæ non aliquid

1. Philosophi. Aristoteles, ejus laus.

ex

GRONOVII.

87 *Hic*] Consensus communis.

88 *Quod enim*] Definitio juris gentium & naturæ.

89 *Deduci non potest*] Ut jus naturæ.

90 *Voluntate libera*] Ex consensu gentium, etiamsi directo natura non dictet.

91 *Quod vere*] Quod necessario & semper observandum.

92 *Duntaxat effectum*] Quod æque observatur more, licet non tanta ratio cogat. Sic natura præcipit, ut adversus vim injustam me & meos defendam. Sancit ergo bellum. Sed quemadmodum in bello me geram, tantumne armis & dolo bono utar, an etiam veneno, non definivit natura, sed jus gentium. De bello captis, teneamne an relinquam, non præcipit quidem jus gentium; sed si tenere velim, etiamsi pro mala causa militaverim, me tuetur ac defendit, & pro justo possessore habet.

93 *Externum*] Ut scilicet æque observetur ac ipsum gentium jus.

94 *Quæ juris stricte*] Quæ ad justitiam συναλλακτικὴν pertinent.

95 *Quia aliter*] Quæ ad διανεμητικήν.

96 *Nihil percipi*] Pyrrhoniis & Scepticis, ut Herillo & similibus, de quibus *Cicero* 1 offic. 2 & *Diog. Laërt.* qui dubitabant de omnibus. Vide vitam Pyrrhonis in *Diogene Laërtio.*

ex vero. Itaque e 97 veritatem ſparſam per ſingulos, per ſectaſque diffuſam, in corpus colligere, 98 id vero exiſtimabant nihil eſſe aliud quam vere Chriſtianam tradere diſciplinam.

Reprehenſio.

43. Inter cætera, ut hoc obiter a noſtro inſtituto non alienum dicam, non ſine cauſa videntur mihi ab Ariſtotele diſcedere & (aa) Platonici nonnulli f & Chriſtiani veteres, in eo quod ille naturam ipſam virtutis in mediocritate affectuum actionumque poſuerit: quod ſemel poſitum eo ipſum abduxit, ut & virtutes diverſas, puta 99 liberalitatem & parſimoniam, in unam compinge-

GROTII.

e *Veritatem ſparſam per ſingulos*] Verba ſunt *Lactantii* inſtitutionum VI, cap. 7. *Juſtinus* Apologetico priore: ἐχ ὅτι ἀλλότριά ἰϛι τὰ Πλάτων@ δόγματα τῦ Χριϛῦ, ἀλλ' ὅτι ϰὐ ἔϛτι πάντη ὅμοια. ὥϛπερ ϰὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων Στωϊϰῶν τε ϰαὶ ποιητιϰῶν ϰαὶ συγγραφέων. ἕϰαϛτ@ γὰρ τις ἀπὸ μέρους τῦ σπερματιϰῦ λόγυ τὸ συγγενὲς ὁρῶν ϰαλῶς ἐφθέγξατο· *Non quod plane aliena ſint Platonis dogmata a Chriſti dogmatibus, ſed quod nec plane conveniant, ut nec aliorum dogmata, puta Stoicorum, poëtarum, & hiſtoriæ ſcriptorum. Eorum enim quiſque ab inſita ratione id, quod ei conſentaneum eſt, ex parte videns eatenus recte dixit.* *Tertulliano*, Seneca ſæpe noſter. ſed, ut idem nos monet, [adverſus Judæos Cap. 9.] nulli hominum univerſitas ſpiritualium documentorum competebat, niſi in Chriſtum. *Auguſtinus* epiſtola CCII: *Mores illi, quos Cicero philoſophique alii commendant, in eccleſiis toto orbe creſcentibus docentur atque diſcuntur.* Vide ſi vacat hac ſuper re eundem *Auguſtinum* de Platonicis, quos paucis mutatis ait Chriſtianos eſſe epiſtola LVI. & de vera religione capite III. & confeſſionum libro VII, c. 9. & libro VIII, cap. 11. [Poteſt etiam hac de re videri CLEMENS ALEXANDRINUS, præſertim *Strom.* L. I. c. 7. ibique recentiſſimum Editorem, *J. Potterum*, Epiſcopum Oxonienſem, *pag.* 338. Adde OLEARII Differt. *De Philoſophia Eclectica*, ſubjectam Verſioni *Stanlejani* Operis de *Hiſtoria Philoſoph.* Cap. 4. pag. 1216. *J. B.*]

f *Et Chriſtiani veteres*] Late hoc perſequitur *Lactantius* libro VI. inſtitutionum, capitibus XV. XVI. XVII. Caſſiodorus: *non affectibus moveri, ſed ſecundum eos moveri utile vel noxium.*

GRONOVII.

97 *Veritatem ſparſam*] Argumentum veterum, erat Chriſtianorum, omnia moralia, quæ docuit Chriſtus, etiam veteres philoſophos præcepiſſe.

98 *Id vero exiſtimabant*] Vide *Petrum Nonneſium* de ſtudio philoſophico, cap. 2. num. 9.

99 *Liberalitatem & parſimoniam*] num. 1. *Liberalitatem* definit *Ariſtoteles*, *mediocritatem circa pecunias*: ejus præcipua cautio eſt, quam & *Cicero* 2, de offic. 15. ei adhibet: *dandum diligenter & moderate, ne largitio fontem benignitatis exhauriat.* & cap. 18. *Habendam rationem rei familiaris, quam dilabi ſinere flagitioſum eſt.* Hæc eſt quam veteres *parſimoniam* ſive *frugalitatem* dixere. Atque hinc patet *frugalitatem* non eſſe ſpeciem a *liberalitate* diverſam, ſed alteram ejus partem vel officium, quemadmodum altera pars eſt *benignitas*, ſive tempeſtivus ſumtus. *Liberalis* eſt, qui non plus dat, quam ſinit frugalitas; non minus, quam comitas præcipit ſive benignitas. *Liberalitas* eſt medium inter *prodigalitatem*, a qua revocat illam frugalitas ſive parſimonia, & *avaritiam*, a qua retrahit eam benignitas. [Vir Doctiſſimus, & heic, & in ſequentibus, præ nimio erga veterem Philoſophum adfectu, illum quaqua ratione defendere conatur, adverſus χρίσιν Auctoris noſtri. At vero ipſi haud feliciter ceſſiſſe conatum, oſtendemus fuſe in Notis noſtris Gallicis, ubi id ſpecimen dabimus, quàm larga ſeges ejuſmodi adnotationum nobis naſceretur, ſi hoc ageremus. *J. B.*]

(aa) PLUTARCHUS diſertè adfirmat, ἐϰ ἅπασαν ἀρετὴν μεσότητι γίνεσθαι. Lib. *De Virtute Morali*, pag. 444. C.

Quod

geret; & 100 veritati daret oppoſita minime ex æquo reſponden-tia, jactantiam & diſſimulationem; & quibuſdam rebus vitii no-men imponeret, quæ aut non exiſtunt, aut vitia per ſe non ſunt, ut 1 contemtum voluptatis & 2 honorum, & 3 iræ adverſus ho-mines vacuitatem.

44. Non recte autem univerſaliter poſitum hoc fundamentum vel 4 ex juſtitia apparet, cui oppoſitum nimium & parum, cùm in

Virtus omnis vitium habet in exceſſu.

Quod quomodo intelligat & probet, videre poteris ibi, & ſeqq. pag. *J. B.*

100 *Veritati daret oppoſita*] Num. 2. *Veritas* Ariſtoteli 4, ethic. 13. *virtus eſt, qua quis præfert verbis & factis id quod eſt & eſſe debet.* Qua qui utebantur, candide & ſimpliciter agere dicebantur. Exemplum eſt apud *Homerum* Achilles, apud *Sophoclem* filius ejus Neoptolemus. Ei in exceſſu objicit *arrogantiam*, qua quis amplius præfert, quam eſt: cujuſmodi ſunt glorioſi milites apud comicos. In defectu, *diſſimulationem*, qua quis minus præfert quam eſt: non per modeſtam propriæ laudis detrectationem, ſed per pravam conſuetudinem ac voluptatem illudendi ac fruſtrandi: cujus exemplum unicum eſt Tiberius, qui cum teterrimus eſſet dominorum, dicebat ſe S. P. Q. R. ſervire, & Domitianus, cum innoxios occideret, prætari ſolitus de clementia. Tales ſunt εἴρωνες, deſcripti *Theophraſto.* Tales de quibus *Terentius* in Heautont. *Nec tu illum ſatis noveras, nec te ille: hoeque fit, ubi non vere vivitur. Tu illum nunquam oſtendiſti, quanti penderes. Nec tibi ille eſt credere auſus quod æquum eſt patri.* Huc pertinet hiſtrionia, quam *totum orbem exercere* dixit *Petronius.*

1 *Contemtum voluptatis*] Num. 3. Invidioſa λιτότης· non enim contemtum voluptatum, ſed feram & barbaram averſationem muſicæ pulchritudinis, aliarumque rerum elegantium & jucundarum, quas modice ſumendas comparavit Deus in ſolatium vitæ. Ea in aliis eſt immanitas belluina, in aliis pecuinus ſtupor. Talis Timon ille fuit comœdiis *Ariſtophanis* traductus tanquam oſor generis humani. Et ejus imitatione M. Antonius poſt bellum Actiacum. Tales quoque iratis Diis genitos & malevolente genio natos dicebant veteres, qui nihil indulgere genio poſſent, etiamſi liceret, & copiam haberent,

2 *Contemtum honorum*] Num. 4. Immo contemtum ſui potius & ἀπίνειαν, ut dicebant Græci, per quam quis honore ſe indignum præſtat. Non enim malum contemnere honores, ſed ita contemnere, ut inhoneſtus fias, pudorem & famam hominum nihili facias, in ſordidiſſimum vitæ genus deſcendas cum Dionyſio Syracuſano apud *Juſtin.* 21, 5. *non contentus in publico vagari, ſed potare, nec conſpici in popinis lupanaribuſque, ſed totis diebus deſidere, cum perditiſſimo quoque de minimis rebus diſceptare, pannoſus & ſqualidus incedere.*

3 *Vacuitatem iræ*] Num. 5. Non quæ oritur ex manſuetudine ac lenitate animi, ſed ſtupore, lentitudine, oſtenditurque ſtupida quadam omnium indigniſſimorum, quæ nemo bonus tolerare debet, tolerantia: qualem in paraſitis & mimis, os contumeliæ præbere ſuetis, exhibent ſcenæ.

4 *Ex juſtitia, cui oppoſitum nimium & parum in rebus*] Num. 6. *Medium* duplex eſt: *rei*, ſive *arithmeticum*, quod utrimque tantundem diſtat ab extremis, ſicut céntrum æqualiter ex omnibus partibus disjunctum a circumferentia: & *rationis*, ſive *geometricum*, quod alteri extremorum interdum eſt vicinius, ab altero remotius, & tamen medium ratione ponderis, loci, temporis, perſonæ. Illud paribus numeris utrinque abeſt, ut quaternarius inter duo & ſex: novem inter ſex & duodecim: hoc non quidem numeris, ſed tamen paribus ponderibus parique ratione alterius extremi ad medium, & viciſſim medii ad alterum extremum utrimque diſtat, & medium habetur: ut quemadmodum ſe habent tres ad ſex, ita ſex ad duodecim: nam illa horum dimidium ſunt. Quatuor & a duobus & a ſex diſtant binario: at non ſex ut a tribus ternario, ita etiam a duodecim diſtant; hæc eſt diviſio non generis in ſpecies, ſed homonymi in ſignis.

in affectibus & sequentibus eos actionibus invenire non posset, in rebus ipsis circa quas justitia versatur utrumque quæsivit: quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum, quod in aliis merito culpat: deinde 5 minus suo accipere, potest quidem adventitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circumstantiis sibi ac suis debeat; at certe cum justitia pugnare non potest, quæ tota in alieni abstinentia posita est. Cui hallucinationi similis illa est, quod 6 adulterium ex libidine, cædem ex ira proprie

gnificata. Quid igitur peccavit *Aristoteles*, si dixit virtutem omnem consistere in medio: sed in cæteris virtutibus esse *medium rationis* sive geometricum: in justitia partim *medium geometricum*, sive rationis, partim *arithmeticum*, sive rei? Non hic video μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος, sed tantum explicationem & distinctionem terminorum.

5 *Minus suo accipere*] Num. 7. cavillatur: neque enim *Aristoteles* & ejus sectatores illud *minus suo* accipiunt de bonis, sed de oneribus & malis. *Justitia* ex mente *Aristotelis* est virtus, quæ tam in præmiorum & onerum distributione, quam in commutatione rerum, & contractibus, & omnibus in quibus alicui injuria fieri potest, ita se gerere hominem decet, ut nec de externis bonis, puta pecuniis, honoribus, & id genus aliis plus sibi vindicet, minus relinquat alteri; nec rursus de malis, id est, oneribus & pœnis minus sibi, at plus alteri, quam par est ac jure debetur, imponat. Vide *Hornejum* 3, ethic. cap. 11. n. 21.

6 *Adulterium ex libidine, cædem ex ira ad injustitiam*] Num. 8. Primum *Aristoteles* non negat, adulterium qualecunque, & cædem quamvis pertinere ad justitiam universalem. Nam eam omnes virtutes complecti, & leges velle, ut nulla non virtus observetur, nullum non vitium vitetur, diserte scribit (hæret in hoc loco Aristotelis etiam *Bachovius* ad §. 1. Inst. *de justit. & jure*) nec a particulari quidem justitia πολιτικῶς adulterium aut ullam cædis speciem excipit: nam cum justitiæ particularis duas (species) partes edidisset, τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς καὶ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικὸν, alteram, quæ distribuenda præmia & onera, alteram, quæ contractus ordinat, inter συναλλάγματα ἀκούσια seu *contractus involuntarios* palam ponit μοιχείαν καὶ δολοφονίαν. Hæc lib. 5, ethic. cap. 4. At initio ejus capitis ἠθικῶς & subtiliter esse quandam justitiam, quæ non contineat omnem virtutem, sed partis locum obtineat, demonstrat exemplis injustitiæ: esse enim qui injuste agant, qui tamen non cupiant, nec usurpent alienum, ut qui in acie clypeum abjicit, dum ignavus est: maledicus, dum molestus: per avaritiam destituens amicum, dum illiberalis: nemo harum aut similiter peccantium injuste agit cupiditate alieni. Et tamen cupiditas alieni peccatum est, & improbatur, tanquam injustitia. Est ergo aliqua injustitia ab aliis vitiis distincta & separata: & sic in contrarium justitia. Inter hæc genera injustitiæ universalis (μοχθηρίαν vocat) mentionem facit adulterii, ponens duos adulteros: alter ob lucrum mœchatur, & accipit, aut esuriret ni mœcharetur: alter ob libidinem & ultro donat; hic posterior quod peccat, habet nomen inter vitia universali justitiæ opposita, est enim intemperans: at ille prior, quod facit, nullum nomen inter ista vitia invenit, & tamen injustus est: ergo injustitia particulari: ergo & est aliqua injustitia particularis, quæ non possit referri ad illa vitia ethica, sed sui generis vitium est: ὅτου μὲν ἀκόλαστου δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης. Non dicit πλεονέκτην omnino non esse, sed magis ἀκόλαστον quam πλεονέκτην· dein non dicit puniri ex legibus non posse ut πλεονέκτην, sed dicit δόξειεν ἂν εἶναι, *possit videri*, scilicet subtili judicio ethico, quod fit ex intentione agentis, non ex damno patientis. At qui lucri & pecuniæ accipiendæ causa adulterat, is ἄδικος, ἀκόλαστος δ' οὔ, quod comparate intelligen-

prie ad injuſtitiam pertinere non vult; cum tamen injuſtitia non aliam naturam habeat, quam alieni 7 uſurpationem; 8 nec refe-rat, ex avaritia illa, an ex libidine, an ex ira, an ex impru-dente miſericordia proveniat, an ex cupiditate excellendi, unde maximæ injuriæ naſci ſolent. Nam qualiacunque incitamenta con-temnere hac tantum de cauſa, ne ſocietas humana violetur, hoc vero juſtitiæ proprium eſt.

45. Ut redeam unde veneram, verum quidem eſt virtutibus nonnullis accidere, ut affectus moderentur, ſed hoc non ideo quod id ſit virtuti omni proprium atque perpetuum; ſed quia re-cta ratio, quam virtus ubique ſequitur, g in quibuſdam modum ſequendum dictat, in quibuſdam ad ſumma incitat. Nam 9 Deum nimium colere non poſſumus: ſuperſtitio enim non eo peccat, quod *In ſummis ſæpe conſiſtit.*

gendum ex ſuperioribus, quaſi eſſet ἀδικ@· μᾶλλον ἢ ἀκόλαζ@·, magis injuſtus quam intemperans. Nam ἀκολασία quidem præſtat ei miniſterium, ſed quæ potiſſimum agit, & iſta uti-tur, eſt πλεονεξία, ſive turpis egeſtas. Quomodo igitur is diceret adulterium ex libidine non eſſe injuſtitiam, qui hoc ipſum huc exemplum injuſtitiæ adhibet?

GROTII.

g *In quibuſdam modum ſequendum dictat, in quibuſdam ad ſumma incitat*] Agathias libro v. in oratione Beliſarii: τῶν γὰρ τῆς ψυχῆς κινημάτων, τὰ μὲν ὅσα πεφύκασι καθαρὸν ἔχειν καὶ ἀκραιφνὲς τὸ αἰρετὸν καὶ καθῆκον, τούτων ἁπλῶς καὶ δὴ ἀνθεκτέον. οἷς δὲ μέτεστι καὶ τῆς πρὸς τἀναντία τροπῆς καὶ ἐκκλίσεως, τούτοις δὲ διὰ πάντων χρηστέον, ἀλλ' ἐς ὅσον ἔχει τὸ συμφέρον. τὸ μὲν γὰρ φρονεῖν ἀμιγῶς ἀγαθὸν καὶ ἀνόθευτον ἅπαντες ἂν εἶναι φήσειεν ἄν. τῆς δὲ ὀργῆς τὸ μὲν δραστήριον ἐυκλεές· τὸ δὲ ὑπέρμετρον φευκτὸν καὶ ἀσύμφορον. *Ex animi motibus illi omnino ſimpliciterque arripiendi, in quibus id, quod officio convenit eligique dignum eſt, purum reperitur atque ſincerum. At quibus accidit, ut & in malum vergant atque declinent, his non omnimode utendum, ſed quatenus conducunt.* Prudentia bonum eſt merum & *incorruptum, quod nemo negaverit. Ira id, quod abſuit, laudabile: quod modum excedit, vitandum, ut damnum adferens.* (Cap. 7.)

GRONOVII.

7 *Uſurpationem*] Confundit *Grotius* univerſalem & particularem juſti-tiam.

8 *Nec referat*] Num. 9. Nihil refert, quod ad pœnam, judicio civili; ſed refert judicio morali. Mneſter fuit Pan-tomimus, quem cum Meſſalina non poſſet ad libidinem pellicere, accuſa-vit eum apud Claudium maritum tan-quam contumacem, effecitque ut Im-perator juberet eum Auguſtæ parere. Itaque cum ea concubuit. *Tacit.* XI, ann. 36. Is egit quidem & ἀκολάζως & ἀδίκως, nec evaſit pœnam; judicio tamen morali nec ἄδικ@· nec ἀκόλα-ζ@· fuit. Sic & Gyges cum imperio Candaulis nudam vidit Lydiæ reginam. De cæde ex ira haud ſcio, niſi forte ex lib. v, ethic. cap. 10. quod ſi eſt, injuſte ſe carpſiſſe hoc demonſtrat lib. 3, *de jure bell. & pac.* cap. 11. n. 4. ubi late eum locum allegat & merito prædicat.

9 *Deum nimium colere non poſſumus &c.*] Num. 10. Primum *Ariſtoteli* ignoſcendum, ſi inter virtutes morales non poſuit religionem, quemadmodum & ſpem, caritatem, fidem, ſolis Chri-ſtianis ex revelatione cognitas. Nam illi, ut veteribus omnibus extra eccle-ſiam, cultus Deorum ſub magnificen-tia ponitur 4, ethic. 5. Cui ſubſcribit *Salluſtius* Catil. IX. *In ſuppliciis Deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant. Juſtin.* de templo Delphico lib. 24, 6. *Multa igitur ibi & opulenta re-*

gum

quod Deum nimium colat, sed quod perverse: neque æterna bona nimium possumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odisse. Vere igitur a Gellio dictum, esse quædam quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora auctioraque sint, etiam tanto laudatiora sint. Lactantius, cum multum de affectibus disseruisset, *Non in his moderandis*, inquit, *sapientiæ ratio versatur, sed in causis eorum; quoniam extrinsecus commoventur: nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine.* Nobis propositum est Aristotelem magni facere, sed cum ea libertate quam ipse sibi in suos magistros veri studio indulsit.

Lib. 4, c. 9.

Historia.

46. Historiæ duplicem habent usum, qui nostri sit argumenti: nam & exempla suppeditant, [10] & judicia. Exempla quo [11] meliorum sunt temporum ac populorum, eo plus habent auctoritatis: ideo Græca & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec spernen-

gium populorumque visuntur munera, quæ magnificentia sua reddentium vota gratam voluntatem & Deorum responsa manifestant. Livius 21, 20. qua in re excedi modum posse monstrat lex illa: *Pietatem adhibento: opes amovento.* Cicer. lib. 2, de leg. 8. Lycurgus interrogatus, cur μικρὰς καὶ εὐτελεῖς θυσίας, modica & vilia sacrificia constituisset, respondit, ne unquam venerari Deum cessemus. *Plutarch.* Lacon. p. 228. Colere Deum nimium non possumus, cultu recto & quo ille se coli præcepit. Sed hic non est excessus: quantumcumque enim hoc extollas, & si facias toto corde, tota anima, totis viribus, tamen manet in medio. Sic nullam virtutem nimium exercere possumus: nam quamdiu virtus est, quo usque extendas, medium tenebis. Sed actio illa humana per quam exercetur virtus, quamque virtus temperat, potest excedere extra medium, & tum degenerat in excessum. Sic & officia, per quæ exserimus pietatem nostram, & quibus nos colere Deum testamur, patiuntur vitium, & possunt in id excedere, ut dicat Dominus: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? Ne offeratis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi.* Esaiæ cap. 1. colere Deum nimium non possumus, nempe cultu animi, & proposito vivendi ad jussa ejus. Sic proposito animi nemo neque fortis nimium, neque temperans, neque justus esse potest. Sed homo de homine judicat ex actionibus externis. Vera virtute utrum quis sit præditus, an imaginem tantum ejus & umbram habeat limites migrando in supervacuum, æstimandum est ex opere cuivis virtuti proprio. Quomodo igitur religiosos nos demonstramus? nempe templa adeundo, orando in genibus, aperto capite, supinis manibus, eleemosynis, & erogando in sumtum sacrorum, ferias eorundem sacrorum causa habendo, legendo libros sacros & in sensus eorum inquirendo, abstinendo & pro opibus prohibendo, in quibus nefas aut piaculum versari videtur. In his vero modum excedi posse & amplius fieri quam Deus præcipit & ratio recta poscit, quis ignorat? Itaque omnino quoque religio medium fuerit inter superstitionis excessum & defectum impietatis sive atheismi.

10 *Et judicia*] Sententias & pronunciata illustrium & clarorum hominum, ea sæpe vulgi non falsa, ut & sua. [Ultima sunt valde mendosa].

11 *Meliorum temporum*] Ut Romana ante 600. v. c. annum, seu bellum Punicum tertium: Græca bellum ante Peloponnesiacum. *Thucyd.* lib. 3, 110.

nenda *judicia*, præſertim conſentientia: jus enim naturæ, ut diximus, aliquo modo inde probatur; jus vero gentium non eſt ut aliter probetur.

47. Poëtarum & oratorum ſententiæ non tantum habent pondus: & nos ſæpe iis utimur non tam ut inde adſtruamus fidem quam ut his quæ dicere voluimus ab ipſorum dictis aliquid ornamenti accedat. *Poëtæ. Oratores.*

48. Librorum, quos a Deo afflati homines aut ſcripſerunt, aut [11] probarunt, auctoritate ſæpe utor, cum diſcrimine [13] antiquæ & novæ legis. *Antiquam* legem ſunt qui urgent pro ipſo [14] jure naturæ: *haud dubie* [15] mendoſe; multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate [16] libera, quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam [17] pugnat: & eatenus argumentum inde recte ducitur, dummodo diſtinguamus accurate jus Dei, quod [18] Deus per homines interdum exſequitur, & jus hominum inter ſe. Vitavimus ergo, quantum potuimus, & hunc errorem, & alterum ei [19] contrarium, qui poſt novi federis tempora nullum antiqui federis uſum eſſe putat. Nos contra cenſemus, tum ob id quod jam diximus, tum quia novi federis ea eſt natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri fedère, eadem & ipſum aut [20] *majora præcipiat*: & *hunc in modum* uſos teſtimoniis antiqui *federis videmus antiquos Chriſtianorum ſcriptores.* *Libri ſacri. Teſtam. vetus.*

49. *Ad* percipiendam autem librorum & antiquum fedus pertinentium ſententiam, non parum conferre nobis poſſunt [h] [21] Hebræi *Hebræi ſcriptores.*

GROTII.

h *Hebræi ſcriptores*] Ita ſenſit *Caſſianus* inſtitutione divinarum ſcripturarum.

GRONOVII.

12 *Probarunt*] Quo effecerunt, ut alii haberentur canonici, alii apocryphi.

13 *Antiquæ & novæ legis*] Sic maluit, quam antiqui & novi fœderis vel teſtamenti: non enim ſequitur quod noſtri fere ſtatuunt omnes, idem fœdus gratiæ fuiſſe ſemper, eandemque legem, cujus non nova capita tulit, ſed veterem renovavit, declaravit magis & purgavit a Phariſæorum pravis interpretationibus & additamentis.

14 *Jure naturæ*] Judaizantes. *Bodinum* intelligit.

15 *Mendoſe*] Horat. 2, ſat. 4. *Anſidius ſorti miſcebat mella Falerno. Mendoſe.* i.e. male, perperam.

16 *Libera*] Ut cum jubet Deus abſtinere fructu certæ arboris, cum patrem jubet immolare filium, cum jubet non parci ſeptem populis in Cananæo devotis.

17 *Non pugnat*] Nam Deus omnium arbiter ſummus, & ob id non pugnat cum ἐντολῇ parentum, aut præcepto, *non occides*, cum filium immolare jubet patrem.

18 *Deus per homines exſequitur*] Ut mandatum Abrahamo de filio mactando: Hebræis & Ægyptiis auro & argento fraudandis, & ſeptem populis Syriæ Paleſtinæ delendis, Jehu de tollenda domo Achabi.

19 *Contrarium*] Quæ eſt ſententia quorundam Anabaptiſtarum.

20 *Majora*] Quin clariora potius & evidentiora, ut volunt Reformati.

21 *Hebræi ſcriptores*] Qualis in primis *Maimonides* in *Ductore dubitantium*, qui liber editus a *Buxtorfio*.

22 *Ser-*

bræi ſcriptores, ii maxime qui & 22 ſermones, & mores patrios habuerunt percognita.

2. Teſtam. nov.

50. Novo federe in hoc utor, ut doceam, quod non aliunde diſci poteſt, quid Chriſtianis liceat: quod ipſum tamen, contra quam plerique faciunt, a jure naturæ diſtinxi: pro certo habens in illa ſanctiſſima lege 23 majorem nobis ſanctimoniam præcipi, quam ſolum per ſe jus naturæ exigat. Neque tamen omiſi notare, ſi qua ſunt quæ nobis 24 commendantur magis quam præcipiuntur (bb), ut a præceptis declinare ſciamus nefas & pœnæ obnoxium, ad ſumma quæque contendere generoſi eſſe conſilii, & ſua non carituri 25 mercede.

3. Synodorum canones.

51. Synodici 26 canones 27 qui recti ſunt, collectiones ſunt ex generalibus legis divinæ pronnntiatis, 28 ad ea, quæ occurrunt, aptatæ; hi quoque aut monſtrant, quod divina lex præcipit, aut ad id, quod Deus ſuadet, hortantur. Et hoc vere 29 eccleſiæ Chriſtianæ eſt officium, ea quæ ſibi a Deo tradita ſunt tradere & eo quo tradita ſunt modo. Sed & mores apud Chriſtianos illos veteres, & 30 qui tanti nominis menſuram implebant, recepti, aut laudati, merito pro canonibus valent. (cc) Secunda poſt hos auctoritas eſt eorum qui ſuis quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter Chriſtianos 31 floruerunt, 32 neque gravis cujuſquam erroris notati ſunt. nam & hi quæ di-

4. Chriſtianorum primorum uſus, mores.

5. Patrum & ſcripta & conſenſus.

GRONOVII.

22 *Sermones & mores patrios habuerunt percognita*] *percognitos* Latinius dicendum, nam non præcedit duplex genus, & ob id nullus locus neutro generi.

23 *Majorem*] Niſi juſtitia veſtra ſit ſupra juſtitiam Phariſæorum, dicit Dominus.

24 *Commendantur*] Quæ theologi dicunt eſſe magis conſilii quam præcepti, priori ad *Corinth.* cap. VII.

25 *Mercede*] Nempe ex Dei benignitate; non quaſi aliquid, nedum amplius, quam debent, mereantur.

26 *Canones*] Decreta conciliorum.

27 *Qui recti ſunt*] His monet concilia poſſe interdum errare.

28 *Ad ea quæ occurrunt*] Ad quotidianos caſus.

29 *Veræ eccleſiæ officium*] Oſtendit.

30 *Qui tanti nominis menſuram implebant*] i. e. qui ſe præſtiterunt dignos Chriſtianorum magnifico titulo. Imitatur *Ovid.* 1, Pont. 2. *Maxime qui tanti menſuram nominis imples.*

31 *Florere*] i. e. Patres & ſcriptores eccleſiaſtici: ut *Auguſtinus*, *Tertullianus*, &c.

32 *Neque gravis*] Non pro hereticis aut ſchiſmaticis habiti.

(bb) Vide, quæ monebimus infra, ad Lib. 1. c. 2. §. 9. num. 4. *J. B.*

(cc) Multum abeſſe, ut tantum ſubſidii, quantum putat Auctor noſter, ad hanc diſciplinam excolendam, inde peti queat, oſtendemus, Deo dante, in Notis Gallicis. De *Patribus Eccleſiæ* ex profeſſo egimus in *Præfatione* noſtrâ ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* §. 9, & 10. alterius Editionis: & forte aliquando Opere ſingulari, quæ ibi diximus, plenius exponemus, ac vindicabimus ab inſultibus Monachi cujuſdam, qui nuperrimè Veterum illorum Doctorum per fas & nefas ſe ὑπερασπιστὴν profeſſus eſt. *J. B.*

33 Do-

dicunt magna cum asseveratione, & quasi comperta, momentum non exiguum habere debent, ad interpretanda quæ obscura videntur in sacris literis, eoque majus; quo & plurium apparet consensus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempora, cum nec 33 dominatus adhuc nec 34 coitio ulla primitivam veritatem adulterare potuit.

52. Qui his 35 successerunt Scholastici, quantum ingenio valeant, sæpe ostendunt: sed in infelici & artium bonarum ignara 6 *Scholastici DD.* sæcula inciderunt: quo minus mirum si inter multa laudanda, aliqua & 36 condonanda sunt. Tamen ubi 37 in re morum consentiunt, vix est, ut errent: quippe perspicaces admodum ad ea videnda, quæ in aliorum dictis reprehendi possunt: in quo ipso tamen 38 diversa tuendi studio laudabile præbent 39 modestiæ exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper adeo literas inquinare cœpit, convitiis, turpi fœtu impotentis animi.

53. Juris Romani scientiam profitentium tria sunt genera. Pri- III. *Juris-*
mum eorum est, quorum opera in 40 Pandecte, Codicibus Theo- *consulti.*
dosiano & Justinianeo, & in Novellis constitutionibus apparent. Secundum eos habet; qui 41 Irnerio successerunt, Accursium, Bartolum, & tot alia nomina, quos penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur, qui humaniores literas cum legum 1. *Antiqui,*
studio 42 conjunxerunt. Primis 43 multum defero: nam & rationes sæpe optimas suppeditant ad demonstrandum id, quod juris est naturæ: & eidem juri neque minus gentium juri testimonium sæpe præbent, sic tamen ut ipsi non minus quam alii nomina hæc sæpe 44 misceant, imo & jus gentium sæpe vocent id, quod quorundam duntaxat populorum est, nec tanquam 45 ex condicto, sed quod alii aliorum imitatione, aut fortuito receperunt. Sed & quæ vere juris sunt gentium, sæpe tractant promis-

GRONOVII.

33 *Dominatus*] Pontificum Romanorum. scil. Papalis monarchia, quam nolebat offendere scribens in Gallia.

34 *Coitio*] Concilium ex eorundem satellitibus compositum. Patres & scriptores ecclesiastici.

35 *Successerunt scholastici*] E schola *Petri Lombardi* magistri sententiarum.

36 *Condonanda*] In quibus sc. errarunt.

37 *In re morum*] In moralibus, quæ spectant mores, in ethicis.

38 *Diversa tuendi*] In utramque partem disputandi.

39 *Modestiæ*] Non convitiis certantes.

40 *Pandectæ*] Potius quam *pandectis*: vox enim Græca πανδέκτης.

41 *Irnerio*] Quem jus civile Romanum per barbara tempora abolitum in usum revocasse ac docere cœpisse vulgo putatur sub Phillippo Suevo Imp. circa an. C. 1200.

42 *Conjunxerunt*] *Alciato*, *Budæo*, *Cujacio*.

43 *Primis*] Veteribus.

44 *Misceant*] Ut dicant esse juris naturæ, quod est juris gentium.

45 *Ex condicto*] Velut ex tacito consensu omnium aut plurimorum, moratiorumque populorum.

****

46 *Ex*

miſcue & indiſcrete cum his, quæ juris ſunt Romani, ut 46 ex titulo de captivis & poſtliminio apparet. Hæc ergo ut diſcernerentur, laboravimus.

2. *Medii.* 54. Secunda claſſis juris divini & hiſtoriæ veteris incurioſa, omnes regum populorumque controverſias definire voluit ex legibus Romanis, aſſumtis interdum 47 canonibus. Sed his quoque temporum ſuorum infelicitas impedimento ſæpe fuit, quo minus recte leges illas intelligerent, ſatis ſollertes alioqui ad indagandam æqui bonique naturam: quo factum, ut 48 ſæpe optimi ſint condendi juris auctores, etiam tunc cum conditi juris mali ſunt interpretes. Audiendi vero tum maxime, cum 49 tali conſuetudini, quæ noſtrorum temporum jus gentium facit, teſtimonium perhibent.

3. *Recentiores.* 55. Tertii ordinis magiſtri, qui Romani juris finibus ſe includunt, & in jus illud commune aut nunquam, aut non niſi leviter exſpatiantur, vix ullum habent uſum qui noſtri ſit argumenti. Scholaſticam ſubtilitatem cum legum & canonum cognitione conjunxerunt, ita ut a controverſiis etiam populorum ac regum non *Hiſpani.* abſtinerent Hiſpani duo Covarruvias & Vaſquius: hic 50 magna libertate, modeſtius alter, nec ſine exacto quodam judicio. *Galli:* Hiſtorias magis eidem legum ſtudio inſerere aggreſſi ſunt Galli: quos inter magnum obtinent nomen Bodinus & Hotomanus, ille 51 perpetuo opere, hic ſparſis quæſtionibus, quorum & 52 pronuntiata & rationes ſæpe nobis inquirendi veri ſuppeditabunt materiam.

VII. *Inſtituti & ordinis in univerſum conſilium & ratio explicata.*

56. In 53 toto opere tria maxime mihi propoſui: ut definiendi rationes redderem quam maxime evidentes, & ut quæ erant tractanda, ordine certo diſponerem, & ut quæ eadem inter ſe videri poterant nec erant, perſpicue diſtinguerem.

57. Temperavi me ab his, quæ alterius ſunt tractationis, ut quæ docent quid 54 ex uſu ſit facere: quia iſta ſuam habent artem ſpecialem politicam, quam recte ita ſolam tractat Ariſtoteles, ut alieni nihil admiſceat, contra quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum juris noſtri arte confunditur. Nonnullis tamen

GRONOVII.

46 *Ex titulo de captivis & poſtliminio*] Infr. 3, 9. 1. alludit ad l. 19. pr. D. eo tit.

47 *Canonibus*] Jure canonico.

48 *Sæpe optimi ſint*] Rectiſſime tradant, quid ſit juris; etſi ad id male applicent, & obtorto collo trahant veterum JC. loca, unde id colligunt.

49 *Tali conſuetudini*] Quum quod nunc videmus paſſim uſurpari & valere pro jure gentium, jam tunc uſurpatum fuiſſe oſtendunt.

50 *Magna libertate*] Ut audeat etiam quædam regibus iniqua ſtatuere. Infr. 2, 1. 9.

51 *Perpetuo opere*] Libris *de republica*.

52 *Pronunciata*] Sententiæ.

53 *In toto opere*] Quintum & ultimum membrum partis ſpecialis. Cura per omne opus.

54 *Ex uſu ſit*] Politica.

55 Fi-

men locis ejus quod utile eſt feci mentionem, ſed obiter, & ut id ipſum a juſti quæſtione apertius diſtinguerem.

58. Injuriam mihi faciet, ſi quis me ad ullas noſtri ſeculi controverſias, aut natas, aut quæ naſcituræ prævideri poſſunt, reſpexiſſe arbitratur. Vere enim profiteor, ſicut mathematici 55 figuras a corporibus ſemotas conſiderant, ita me in jure tractando ab omni ſingulari facto abduxiſſe animum.

59. Dicendi genus quod attinet, nolui ad rerum tractandarum multitudinem adjungendo verborum copiam faſtidium parere lectori, cujus utilitatibus conſulebam. Itaque ſecutus ſum quantum potui conciſum & docenti conveniens loquendi genus: ut tanquam in uno conſpectu habeant, qui negotia publica tractant, & quæ incidere ſolent controverſiarum genera, & principia unde dijudicari poſſunt: quibus cognitis facile erit ad rem ſubjectam accommodare orationem & quantum lubet extendere. *Dicendi genus.*

60. Scriptorum veterum ipſa verba adduxi interdum, ubi talia erant, ut aut cum auctoritate, aut cum venuſtate ſingulari dicta viderentur: quod & in græcis feci nonnunquam, ſed maxime ubi aut brevis erat ſententia, aut cujus gratiam ſperare non audebam latino ſermone me poſſe aſſequi: quem tamen ubique adjunxi in eorum commodum qui græca non didicerunt. *Scriptorum verba ipſa.*

61. Quam vero ego in aliorum ſententiis ac ſcriptis dijudicandis mihi ſumſi libertatem, eandem ſibi in me ſumant, omnes eos oro atque obteſtor, quorum in manus iſta venient. Non illi promtius me monebunt errantem, quam ego monentes ſequar. Et jam nunc adeo, ſi quid hic pietati, ſi quid bonis moribus, ſi quid ſacris literis, ſi quid eccleſiæ Chriſtianæ conſenſui, ſi quid ulli veritati diſſentaneum a me dictum eſt, id nec dictum eſto. *Libertas judicii relicta.*

GRONOVII.

55 *Figuras a corporibus ſemotas*] Ideas & ſolo conceptu mentis, non ut pinguntur in abaco vel charta. Infr. 2, 23. 1.

LOCI
SCRIPTORUM

in hoc opere ſpecialiter explicati, aut examinati, aut emendati.

Ex ſacris Literis:

Veteris Teſtamenti.

	Caput	Verſ.	Pag.
Geneſis.	IV.	14.	35.
		24.	37.
	IX.	5,6.	34.
	XIV.	16. *& ſeq.*	856.
		20.	30.
	XVIII.	23. *& ſeq.*	659.
	XX.	12.	665.
	XXV.	6.	433.
	XXXVIII.		363.
	XLVIII.	22.	727.
Exodus.	XVII.		31.
	XX.	2. *& ſeq.*	557.
		5.	549.
		12. *& ſeq.*	539.
		17.	549.
	XXI.	14.	581.
	XXII.	2.	71, 176.
		1,9.	545.
	XXXIV.	6.	53.
		28.	144.
Levitic.	XVIII.		251.
Numer.	XIV.	30.	395.
	XX. *&* XXI.		198.
Deuter.	XVII.	12.	133.
	XIX.	19.	544.
	XX.	10, 15.	31.
		11.	697.
		19.	818.
	XXII.	1.	429.
	XXIII.	6.	430.
Joſue.	IX.		395.
Judic.	III.	15.	158.
1 *Samuelis qui Latinis*			
1 *Reg.*	VIII.	11.	133.
	X.	5, 10.	806.
	XI.		678.
	XIX.	18.	806.
	XXV.		397.
II *Regum qui Latinis*			
IV *Reg.*	III.	19.	820.
	VI.	18. *& ſeq.*	678.
	XVIII.		474.
1 *Paral.*	XIX.	2.	119.
	XXIII.		156.
	XXVI.	32.	119.
II *Par.*	XVI.	2,7.	431.
	XIX.	2.	ibid.
	XX.	37.	ibid.
Pſalmi.	II.		42.

Eſaias.

	Caput	Verſ.	Pag.
Eſaias.	II.	4.	48.
Jerem.	XXXVIII.	5.	119.
		26.	665.
Ezech.	XVIII.		540.
Eccleſ.	XII.	7.	486.
Prov.	XVI.	4.	504.

Novi Teſtamenti.

Matth.	V.	17,27,30.	49.
		21. *& ſeq.*	39.
		23.	400.
		38. *& ſeq.*	49.
		39.	73.
		44. *& ſeq.*	46.
	XI.	13.	44.
	XXII.	20.	158.
	XXIII.	21.	400.
	XXIV.	51.	408.
	XXVI.	25.	671.
		52.	76.
Marc.	VI.	48.	667.
	X.	19.	549.
Lucas.	II.	1.	606.
	XIV.	23.	565.
	XVII.	3.	523.
	XXII.	30.	671.
	XXIV.	28.	667.
Joh.	IV.	7.	430.
	VIII.	7.	503.
	XVIII.	36.	607.
Act. Ap.	VIII.	27.	22.
	X.	2.	20.
	XVI.	3.	667.

	Caput	Verſ.	Pag.
	XVII.	4.	21.
Ad Rom.	I.	25.	562.
	III.	27.	40.
	VII.	14.	ibid.
	X.	5.	26.
	XII.	17.	55.
	XIII.	1.	43.
		2,45.	134.
		3,4,6.	47,55.
	XIV.	23.	613.
1 *ad Cor.*	V.	1.	252.
	VII.	21.	269.
		36.	247.
	XI.	14.	388.
II *ad Cor.*	X.	3.	57.
	XI.	3.	186.
	XII.	14.	287.
Ad Gal.	III.	25.	26.
	IV.	1.	210.
	VI.	5.	269.
Ad Eph.	II.	3.	388.
		5.	269.
	VI.	12.	57.
Ad Col.	III.	22.	269.
1 *ad Tim.*	II.	1,2,3.	41.
Ad Tit.	II.	9.	269.
Ad Heb.	VI.	17.	394.
	VII.	14.	41.
		19.	26.
	VIII.	7.	ibid.
	XI.	6.	560.
		32,33.	43.
Jacob.	I.	15.	537.
	IV.	1.	57.
			V. 12.

Caput	Vers.	Pag.
v.	12.	407.
1 *Petri.* II.	17, 18.	137.
	16.	269.
1 *Joh.* II.	16.	559.
III.	16.	39.
v.	16.	509.

Ex Theologis.

Synodus Nicæensis can. XII. 66
Synodus Arelatensis I. *Can.* III. 69
Concilium Toletanum I. 258
Leonis epistola. 68
Augustinus quæst. X. *super Josue.* 664
Augustinus de libero arbitrio. 74, 180
de mendacio. 665, *& seq.*
de civitate Dei. 825
C. *si quis servum.* XVII, *quæst.* 4. 269, 760
C. *de Judæis. dist.* 45. 564
C. 2. *de Treuga & pace,* 807, 822
Adrianus quodlibet. 2. 652
Dominic. Soto de just. & jure. l. V. *c.* I. 636
Franciscus Victoria relectione de Indis: & de jure belli. 79, 206, 592

Ex Jure.

Lex Solonis. 73, 176
Lex XII. *Tabularum.* 52, 73, 176

Ex Digestis.

De justitia & jure, l. I. §. *hujus studii.* 723
l. ex hoc jure. 33
De divisione rerum l. quædam. 211
De pactis. l. conventionum. 422
De minoribus. l. in causæ cognitione. 388
l. I. *Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.* 33. *Ad l. Aquil. l. quemadmodum.* §. *Item.* 192
De religiosis & sumptibus funerum. l. cum loca. 722, 779
De condictione indebiti. l. Julianus. 688
De lege Rhodia de jactu. l. 2. §. *cum in eadem.* 192. *l.* ἀξίωσις. 606
Depositi l. bona fides. 347, 404
De distractione pignorum. l. rescriptum. §. I. 688
II. *De legatis & fideicommissis. l. cum ita legatum.* §. *in fideicommisso.* 304
Ad legem Falcidiam. l. pretia. 378
Si tabulæ testamenti nullæ exstabunt, unde liberi, l. scripto §. I. 289, 290
De damno infecto. l. Fluminum §. *ult.*

ult. & l. Proculus. 589
De acquirendo rerum Dominio l. quod in littore. 211,212
l. in agris limitatis. 220
l. transfugam. 682,737
De acquirenda vel amittenda poſſeſſione. l. 1. §. 1. 730
Ne quid in loco publico vel itinere fiat, l. littore. 212
De diverſis temporum præſcript. l. ſi quiſquam. 212
De furtis. l. 1. 12
De incendio, ruina, naufragio. l. quo naufragium §. quod ait. 192
De ſepulchro violato. l. ſepulchra. 726
Ad legem Corneliam de ſicariis. l. furtum. 178
De pœnis. l. aut facta. 545
l. crimen. 595
De jure fiſci. l. Imperatores. 502
De captivis & de poſtlimin. l. navibus. & ſeqq. 777,778,779
l. poſtliminii §. in pace. 782
l. non dubito. ibid.
l. in bello. 737,772
l. poſtliminium. §. poſtliminio. 750,768
§. filius quoque. 774,775
l. ſi captivus. 770
l. hoſtes. 691
l. ſi quid bello. 770
De verborum ſignificationibus. l. probrum. 12
De regulis juris, l. jus noſtrum. 389

Ex Codice.

De Judæis. l. nulli. 513
De legibus. l. non dubium. 259
Quando Imperator inter pupillos cognoſcat. 116
Quando liceat unicuique vindicare ſe, vel publicam devotionem. 529
De poſtliminio reverſis. l. ab hoſtibus. 780
Ad legem Juliam Majeſtatis. l. ult. 502
De emendatione propinquorum. 509

Ex Inſtitutionibus.

De rerum diviſione §. 1. 211

Ex Juriſconſultis.

Bartholus in l. conventionum. D. de pactis. 924
in l. hoſtes. D. de captivis. 605
Zaſius Apologia contra Eckium. 924
Didacus Covarruvias in Clem. ſi furioſus: de Homicidio parte III. §. 1. 170
in c. peccatum. p. 11. §. 9, 10. 605, 554
Ferdinandus Vaſquius Menchacenſis controverſiarum illuſtrium.

ſtrium. I. *c.* 9. 787
c. 13. 638
c. 25. 552
c. 46. 536
II. *c.* 51. *n.* 34. 414
III. *c.* 3. 881
Menochius arbitrariarum quæ-ſtionum. 814
Joannes Bodinus de republ. l. I. *c.* 8. 412, 420
V. *c. ult.* 451
VI. *c. ult.* 544
Guil. Barclajus adverſus Monarchomachos. III. 8. 143
IV. 16. 153, 154
VI. 23, 24. 143
Franciſcus Connanus commentariorum juris civilis lib. I. *c.* 6. & V. *c.* I. 354
lib. III. *c.* 6. 318, 325

Ex Philoſophis.

Plato, Gorgia. 504
de legibus IX. 176, 503
XII. 783
Xenophon I. *Socraticorum* IV. 250
Ariſtoteles Nicomachiorum. V. 10, 792
15. 493
Politicorum IV. 4. 83
Topicorum I. 614
Problematum ſectione XXIX. 515
M. Tullius Cicero de officiis I. 630
III. 374, 665
Ad Atticum IX, 12. 630
XIII, 27. ibid.
L. Annæus Seneca de beneficiis IV. 406, 459
Plutarchus quæſtionum Romanarum. CVII. 248

Ex Hiſtoricis.

Polybius. 578, 803
Livius V. 204
XXXIV. 424
Appianus civilibus. 900
Mithridatico. 461
Juſtinus ex Trogo. 904
Valerius Maximus. 875
Tacitus hiſtoriarum III. 330
Eucherius in hiſtoria martyrum Agaunenſium. 151, & ſeq.

Ex aliis.

Demoſthenes. V. 686
Virgilius. 472
Scriptor ad Herennium IV. 800
Philo de legibus ſpecialibus. 595
Plinius VIII. *epiſtola ad Ariſtonem.* 262
Panegyricus dictus Conſtantino Conſtantii filio. 800
Feſtus Pompejus. 408, 769
Dantes. 606

HUGO-

HUGONIS GROTII DE JURE BELLI AC PACIS LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Quid Bellum, quid Jus?

I. ORdo operis.
II. OBelli definitio, & origo nominis.
III. *Jus pro attributo actionis describitur, & dividitur in rectorium & æquatorium.*
IV. *Jus pro qualitate dividitur in facultatem & aptitudinem.*
V. *Facultatis sive juris stricte dicti divisio in potestatem, dominium, creditum.*
VI. *Facultatis alia divisio: in vulgarem & eminentem.*
VII. *Aptitudo quid?*
VIII. *De justitia expletrice & attributrice: easque proprie non distingui per proportionem Geometricam & Arithmeticam: nec quod hæc circa res communes, illa circa res singulorum versetur.*
IX. *Jus pro regula definitur, & dividitur in naturale & voluntarium.*
X. *Juris naturalis definitio, divisio, & distinctio ab his quæ non proprie sic dicuntur.*
XI. *Instinctum cum aliis animantibus communem, aut proprium hominibus, non facere aliam juris speciem.*
XII. *Quomodo probetur jus naturale.*
XIII. *Juris voluntarii divisio in humanum & divinum.*
XIV. *Jus humanum dividitur in civile, civili arctius, & civili latius, quod est jus Gentium: ejus explicatio, & quomodo probetur.*
XV. *Jus divinum dividitur in universale & unius populi proprium.*
XVI. *Jure Hebræorum nunquam obligatos fuisse alienigenas.*
XVII. *Quæ argumenta Christiani petere possint ex lege Hebræa, & quomodo.*

I. CONTROVERSIÆ eorum [1] quos nulla juris civilis tenet communio, quales sunt & qui [2] in gentem nondum coierunt, & qui inter se diversarum sunt gentium, tum

GRONOVII NOTÆ.

1 *Quos nulla juris*] i. e. qui non sunt ejusdem Reip. qui communi legum vel civitatis sponsione, ut loquitur JCtus seu lex 2. D. *de legibus*, non tenentur, neque judicem eundem agnoscunt.

2 *In gentem nondum*] Ut Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, solutum atque liberum, *Sallust.* Catilin. 6. Apud eundem Gætuli & Libyes, asperi incultique, neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur. Jugurth. 18. Et ex eadem Africa, qui in familias passim & sine lege dispersi nihil in commune consultant. *Mela* 1, 8. adde *Ciceronem* de Invent. 1, 2.

tum (aa) privati, tum Reges ipſi, quique par Regibus jus obtinent, ſive illi 3 optimates ſunt, ſive populi liberi, aut ad belli, aut ad pacis tempora pertinent. Sed quia bellum pacis cauſa ſuſcipitur, & nulla eſt controverſia unde non bellum oriri poſſit, occaſione bellici juris, quæcunque tales incidere ſolent controverſiæ, recte tractabuntur: ipſum deinde nos bellum ad pacem, ut finem ſuum, deducet,

II. 1. De Belli ergo jure acturi, videndum habemus, quid bellum ſit, de quo quæritur: quid jus, quod quæritur. Cicero dixit Bellum 4 certationem per vim. Sed uſus obtinuit, ut a non actio, ſed ſtatus eo nomine indicetur, ita ut ſit 5 Bellum ſtatus per vim certantium, 6 qua tales ſunt: quæ generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit, de quibus agendum deinceps erit: neque

infra 1, 2, 2. In ſacris literis Patriarchæ ſub tentoriis habitantes, & hoc tempore multi Arabum.

GROTII NOTÆ.

a *Non actio, ſed ſtatus*] *Philo* 11. de legibus ſpecialibus: [pag. 790. *Edit. Paris.*] *ὥσπερ γὰρ ὃιμαι πολεμίους ἀ μόνον τὰς ἤδη ναυμαχήσαντας ἢ πεζομαχήσαντας νομιστέον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐις ἑκάτερον παρασκευασμένους καὶ τὰς ἐλπόλεις ἐφιζάντας τοῖς λιμέσι καὶ τείχεσι, κἂν μὴ συμπλέκονται, κρίνομεν. Hoſtes non ſoli exiſtimantur, qui jam navali aut terreſtri prælio certant, ſed pro talibus habendi & qui machinas admovent portubus aut mœnibus, etiamſi nondum pugnam incipiunt.* *Servius* ad illud primæ Æneidos, [vers. 545.]

nec bello major & armis.

Bellum & conſilium habet: arma tantum in actu ipſo ſunt. Idem ad VIII. [vers. 547.] *Bellum eſt tempus omne, quo vel præparatur aliquid pugnæ neceſſarium, vel quo pugna geritur. Prælium autem dicitur conflictus ipſe bellorum.*

GRONOVII.

3 *Optimates*] Ariſtocratia, Democratia, ut *Venetiæ.*

4 *Certationem per vim*] Nam alias certatur res controverſa, & decernitur aliis quoque modis, veluti per ſententias & calculos, ut in foro apud judices; per ſuffragia, ut in comitiis populorum; denique & per ſortem, ut quis quam provinciam habere, quis judicare debeat. *Cic.* 1. de Offic. 11. *Cum ſint duo genera decertandi, alterum per diſceptationem, alterum per vim.* [Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. 11. Cap. XIII. ubi agit de aliis modis litigandi in ſtatu libertatis naturalis. *J. B.*]

5 *Bellum ſtatus*] i. e. Conditio certa populorum. Explicatio hæc Tullianæ definitionis eſt, non alia definitio. Neque enim *Cicero* per certationem intellexit actionem vel actum unum, velut aciei, oppugnationis, vaſtationis; ſed durantem temporis tractum, quo diſſidetur, & pro occaſionibus aut comparatur vis aut fit, aut cauetur atque eluditur. Bellum eſt tempus & conditio manibus atque armis, quod habent controverſiæ, decernentium, donec victoria aut colloquio tranſigatur.

6 *Qua tales ſunt*] Sc. cerrantes, vel quatenus certant; non quatenus aliquid agunt ad certamen non pertinens: quatenus exercent eum ſtatum aut gerunt aliquid rerum ei convenientium, vel quod ſit certantium officii aut moris, (nam per bellum alia aguntur quæ id non ſpectant.) [Reſpicit Auctor pacta, quæ inter hoſtes, durante ſtatu hoſtili, fiunt, nec minus tamen ſanctè obſervari debent, quàm extra bellum: de quo, ſuo loco, plenè acturus eſt. *J. B.*]

(aa) Scilicet ubi in loco, qui nullius eſt, aliquid negotii inter ſe habent. Vide infra, Lib. 11, Cap. XI. §. 5. num. 3. *J. B.*

7 *Pri-*

que enim 7 privatum hic excludo, ut quod reipsa 8 prius sit 9 publico, & haud dubie cum publico communem habeat naturam, quæ propterea uno eoque proprio nomine signanda est.

2. Neque hujus nominis origo repugnat; est enim bellum ex voce veteri duellum, ut duonus quod fuerat factum est bonus, & duis bis. 10 Duellum autem a duobus dictum simili sensu, quo pacem unitatem dicimus. Sic Græcis ex multitudinis significatione 11 πόλεμος: veteribus etiam 12 λύη à dissolutione, quomodo & corporis dissolutio δύη (bb).

3. Neque usus (cc) vocis laxiorem hanc notionem repudiat. Quod si quando belli nomen publico tantum tribuitur, nihil id nobis obstat, cum certissimum sit, 13 nomen generis sæpe speciei, præsertim excellentiori, peculiariter adhærescere. Justitiam in definitione non includo, quia hoc ipsum in hac disputatione quærimus, sitne aliquod bellum justum, & quod bellum justum sit. Distingui autem debet id, quod quæritur, ab eo de quo quæritur.

III, 1. De jure belli cum inscribimus hanc tractationem, primum hoc ipsum 14 intelligimus, quod dictum jam est, sitne bellum aliquod justum, & deinde quid in bello justum sit? Nam jus hic

GRONOVII.

7 *Privatum*] Quoties singuli pauci-ve, nullo justo imperio præditi, armis inter se depugnant, (ut viator contra latronem.)

8 *Prius sit*] *Horat.* 1. Sat. 3. *Cum prorepserunt primis animalia terris, Mutum & turpe pecus, glandem atque cubilia propter Unguibus & pugnis, dein fustibus, atque ita porro Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus.* (Vers. 99, & *seqq.*

9 *Publico*] Prius enim certabant homines, quam in civitatem coierunt.

10 *Duellum*] Etymologia *Ciceronis* in Orat. c. 45. & *Varronis* in *perduelles* 6. de L. L. [pag. 74. *Ed H. Steph.* Adde *Quintil. Inst.* Orat. Lib. 1. Cap. IV. *J. B.*]

11 Πόλεμος] q. à πολύς.

12 Λύη] στάσις· μάχη, διαφορά· à dissolutione. Δύη autem, δυσοχία. ἔριδεια· πόνος· ταλαιπωρία· δυσπάθεια· quævis infelicitas.

13 *Nomen generis*] Ut quum JCtis *adoptionem* dividunt in *arrogationem* & *adoptionem*: *Aristoteles* πολιτείας in μοναρχίαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν. Vide *Voss.* de Construct. c. 24. Sic & JCti *adoptionem* distinguunt in *arrogationem* & *adoptionem* specialius dictam. Sic *cognatos* in *agnatos* & *cognatos*. [Vide Auctorem infra, II. 16. 9.]

14 *Intelligimus*] scil. nos quæsituros vel hoc disputaturos.

(bb) Vid. e. g. *Horat.* Sat. 1. 3. 107. *Terent.* Eunuch. Act. 1. Scen. 1. vers. 16. *J. B.*

(cc) Ita habent omnes Edd. & nihil mutandum. In animo habuit etymologiam vocis λύπη à PLATONE traditam, ἀπὸ τῆς διαλύσεως τοῦ σώματος, ἣν ἐν τούτῳ τῷ παθεῖ ἴσχει τὸ σῶμα. In *Cratyl.* p. 419. T. I *Ed. H. Steph.* Ad hoc exemplum, τὸ Δύη, quod, inter alia, per λύπη exponitur, Auctor noster, veteris Philosophiæ placitis innutritus, secundum quam *Dolor* est *solutio continui*, ἀπὸ τοῦ δέω deduxit: *dissolutionem* partium *corporis* ita opponens *dissolutioni* seu dissidio *animorum*, quod innuit vox Λύη, nullibi, quod quidem sciam, alio sensu usurpata. *J. B.*

hic nihil aliud quam 15 quod juſtum eſt ſignificat, idque negante magis ſenſu quam ajente, ut jus ſit 16 quod injuſtum non eſt. Eſt autem injuſtum, quod naturæ ſocietatis ratione 17 utentium 18 repugnat. Sic alteri detrahere ſui commodi cauſa, contra naturam eſſe dicit 19 Cicero, atque ita probat, quia ſi id fiat, ſocietas hominum & communitas evertatur neceſſe ſit. Hominem homini inſidiari nefas eſſe, evincit * Florentinus, quia cognationem quandam inter nos conſtituerit natura. † Seneca: *ut omnia inter ſe membra conſentiunt, quia ſingula ſervari totius intereſt; ita homines ſingulis parcent, quia ad cœtum* 20 *geniti ſumus.* b *Salva enim eſſe ſocietas niſi amore & cuſtodia partium non poteſt.*

De Officiis, Lib. III. c. 5.
* *L. ut vim* 3. *D. de Juſt. & Jur.*
† *De Ira l.* II. c. 31.

2. Sicut autem ſocietas c alia eſt ſine inæqualitate, ut inter fratres, cives, amicos, fœderatos: alia inæqualis, κατ' 21 ὑπεροχὴν Ariſtoteli, ut inter patrem & liberos, dominum & ſervum, regem & ſubditos, d Deum & homines: ita juſtum aliud eſt 22 ex æquo inter ſe viventium, aliud ejus 23 qui regit & qui geritur, qua tales ſunt: quorum hoc jus Rectorium, illud Æquatorium recte, ni fallor, vocabimus.

Ethic. ad Nicom. Lib. VIII. c. 8.

IV. Ab hac juris ſignificatione diverſa eſt altera, (dd) ſed ab hac ipſa veniens, quæ ad perſonam refertur: quo ſenſu 24 jus eſt: 25 Qua-

GROTII.

b *Salva enim eſſe ſocietas niſi amore & cuſtodia partium non poteſt*] Seneca idem epiſtola XLVIII: *Hæc ſocietas diligenter & ſanctè colenda eſt, quæ nos omnes omnibus miſcet, & judicat aliquod eſſe commune jus generis humani.* Videri poteſt hac de re *Chryſoſtomus* 1 Cor. XI, 1.

c *Alia eſt ſine inæqualitate*] Ut in Grammaticis alia *conſtructio convenientiæ*, alia *regiminis.*

d *Deum & homines*] De hac ſocietate vide *Philonem* in ἐξένψος Νώε. [pag. 281, 282. *Ed. Paris.*] Habet & *Plutarchus* quædam in Numa. [pag. 62. Tom. I. *Ed. Wech.* Potuiſſet Auctor addere locum *Ciceronis*, longè luculentiorem, & aptiorem, quem reperies *De Legib.* Lib. I. Cap. 7. *J. B.*]

GRONOVII.

15 *Quod ipſum*] i. e. pro facto conceſſo & non improbato. *Plaut.* Ciſtel. I, I, 2. *jus fasque eſt.* Perſa I, 3, 26. *jus eſt.* XII. Tabb. *Paterfamilias uti legaſſit ſuper pecunia tutelave rei ſuæ,* ita *jus eſto.* [Immo, *ſuper pecunia tutelave ſuæ*, ut habet L. 53. D. *De Verb. ſignific.* in Edit. Florent. *J. B.*]

16 *Quod injuſtum non eſt*] i. e. quod licet, quia lege nulla prohibetur: quod ſine culpa & injuria facere poſſis.

17 *Utentium*] Hominum.

18 *Repugnat*] Verba *Cic.* I. Off. 16.

19 *Cicero de Officiis III.*] 5.

20 *Geniti*] Quia homini naturalis appetitus ſocietatis.

21 Ὑπεροχὴν] Ubi altera pars contrahentium ſuperior, altera inferior.

22 *Ex æquo*] Ut omnibus inter ſe liceant eadem, eadem non liceant, vel, quo omnes ex æquo inter ſe vivere & agere naturæ aut ſocietati placuit.

23 *Qui regit*] Ut liceat majori in minorem, quod non licet minori in majorem aut in parem. Sic Cyrus *ſe eſſe ſe ut regem* reſpondebat. *Juſtin* I. 5.

(dd) Confer PUFENDORF. De Jur. Nat. & Gent. *Lib.* I. Cap. I. §. 19. 20. *J. B.*

24 *Jus eſt*] Pro auctoritate, ut in XII. Tabb. *rei furtivæ æterna auctoritas*, pro re incorporali, quæ poſſidenti vel acquiritur ab eo cujus eſt. Sic *jus obtinere*, *Plaut.* Caſin. I, 2, 22. *Cic.* pro

Quinct.

Qualitas moralis perſonæ competens ad aliquid juſte habendum l agendum. Perſonæ competit hoc jus, etiamſi rem interdum quatur, ut ſervitutes 26 prædiorum, quæ jura realia dicuntur, mparatione facta ad alia mere perſonalia: non quia non ipſa quoe perſonæ 27 competant, ſed quia non alii competunt, quam qui m certam 28 habeat. Qualitas autem moralis perfecta, 29 faculs nobis dicitur; minus perfecta, 30 aptitudo: quibus reſpondent naturalibus, 31 illi quidem actus, huic autem potentia.

V. Facultatem Juriſconſulti 32 nomine ſui appellant, nos poſtc jus proprie aut ſtricte dictum appellabimus: ſub quo continenr poteſtas, tum 33 in ſe, e quæ libertas dicitur, tum in alios; patria, dominica: f 34 Dominium, (ee) plenum ſive minus ple-, ut 35 uſusfructus, jus 36 pignoris: & 37 creditum, (ff) cui ex verſo reſpondet debitum.

VI. Sed hæc facultas rurſum duplex eſt: 38 vulgaris ſcilicet, æ uſus particularis cauſa comparata eſt; & 39 eminens, quæ ſupe-

---

in&. 9. 1. Ver. 26. *jus uſurpare*, . 3, 71. & 5, 12. *jus experiri*, pro innа 12. pro Sext. 42. *Tacit.* 3. ann. *impertiri tralaticium jus. Sueton.* . 10.

GROTII.

e *Quæ libertas dicitur*] Quam prorea facultatis nomine optime definunt Romani Juriſconſulti.

f *Dominium*] *Jus pro Dominio*, Schoaſtes ad *Horatium*. [Vid. 11. Ep. 2. 74. & 11. Sat. 3. 217. *J. B.*]

GRONOVII.

25 *Qualitas moralis*] i. e. moribus & gibus fundata vis, copia, licentia.

26 *Prædiorum*] Vide *Inſtit.* l. 1. tit. de ſervit. prædiorum.

27 *Competant*] Jura realia.

28 *Habeat*] Domino ſcil. prædii.

29 *Facultas*] i. e. rei.

30 *Aptitudo*] i. e. meritum. *Meus à ratore receſſi.* Perſius. [Locus iſte, qui ſt è Sat. v. 88. non huc pertinet, ſed d §. ſequ. ubi *Libertas* dicitur *poteſtas* uam quis *in ſe* habet. *J. B.*]

31 *Illi*] Facultati.

32 *Nomine ſui*] Sic *Suum*, *quod vinicari poteſt.* l. 27. §. 2. D. de aur. arg. ic *Suum cuique tribuere. Suum recipe-* l. 7. §. 6. D. Quæ in fraud. cred. *uum conſequi.* l. 15. §. 5. de re judic. *ua tutela.* l. 50. pr. de leg. 3. *Suus hæi. Sui ſervi & ancillæ.* l. 73. de leg. 3.

33 *In ſe*] Ut quis ſit ſui juris l. 50. pr. de leg. 3. in ſuam tutelam & in ſuam poteſtatem. *Plaut.* Perſa 4, 3. Ita *ancilla mea quæ fuit hodie, ſua nunc eſt.* Curt. 5, 6. *Tandem ſuis rex corporibus & cultu fœminarum abſtineri juſſit.* [Vid. GRONOV. ad *Livium*, XXVII. 24.]

34 *Dominium*] Sic *ſuum cuique tribuere*, in juris præceptis.

35 *Uſusfructus*] Cum alienis rebus utimur fruimur, ſalva illarum ſubſtantia.

36 *Pignoris*] Quod datur in ſecuritatem crediti.

37 *Creditum*] Quod alicui mutuum datum. Sic *Suum recipere.* l. 7. §. 6. quæ in fraud. cred. *Suum conſequi.* l. 15. §. 7. de Re jud.

38 *Vulgaris*] Privatorum facultas in bonis ſuis.

39 *Eminens*] Publica & magiſtratuum, facultas reip. aut ſummæ poteſtatis in privatorum bonis.

(ee) Confer PUFENDORF. De Jure Nat. & Gent. *Lib.* IV. *Cap.* IV. §. 2. *J. B.*

(ff) Voces *Creditum* & *Debitum*, non tantum ſpectant, ex mente Auctoris, id quod ex qualibet cauſſâ, etiam ex delicto, debetur, *L.* 11. 12. *D. De verb. & rerum ſignif.* (vid. infr. *Lib.* II. *Cap.* I. §. 2. & *Cap.* XVII. §. 1.) Sed etiam *jus puniendi*, & *obligationem ad pœnam*, heic complectuntur.

ſuperior eſt jure vulgari, utpote 40 communitati competens in 41 partes & 42 res partium, boni communis cauſa. Sic regia poteſtas ſub ſe habet & 43 patriam & dominicam poteſtatem: ſic g in res ſingulorum majus eſt dominium Regis ad bonum commune, quam dominorum ſingularium: ſic 44 reipublicæ quiſque ad uſus publicos magis obligatur, quam creditori.

VII. Aptitudinem vero h 45 *ἀξίαν*, id eſt 46 dignitatem vocat Ariſtoteles. Michael Epheſius, id quod ſecundum eam æquale dicitur, interpretatur *τὸ προσαρμόζον* & *τὸ πρέπον*, *id quod convenit*. VIII. 1. Fa-

L. V. Nicom. c. 6.

Vid. Prolegom. §. 8. *infin.* & *Lib.* III. *Cap.* XIII. §. 1, 2. *J. B.*

GROTII.

g *In res ſingulorum majus eſt dominium regis*] *Philo περὶ φυτουργίας.* [p. 222. Edit. Paris.] *καὶ μὲν ἄργυρός τε καὶ χρυσὸς καὶ ὅσα ἄλλα κειμήλια παρὰ τοῖς ἀρχομένοις θησαυροφυλακεῖται τῶν ἠρχμένων μᾶλλον ἢ τῶν ἐχόντων ἐστίν. Certe argentum, aurum, & quæ pretioſa alia apud ſubditos cuſtodiuntur, eorum qui regnant magis ſunt quam poſſidentium.* Plinius Panegyrico: [cap. 27.] *cujus eſt quidquid eſt omnium, tantum ipſe, quantum omnes, habet.* Et mox: *Ecquid Cæſar non ſuum videat?* [cap. 50. qui locus tamen malè adfertur & aptatur. *J. B.*] Adde *Sarisberienſem* in Policratico lib. VI, c. 1. [pag. 335. Ed. Lugd. Bat. 1639.]

h *Ἀξίαν*] *Cicero* de Officiis 1: (Cap. 17.) *Sed ſi contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes ſint, patria, & parentes, quorum beneficiis maxime obligati ſumus; proximi liberi, totaque domus, quæ ſpectat in nos ſolos, neque aliud ullum poteſt habere perfugium, deinceps bene convenientes propinqui, quibuſcum etiam communis plerumque fortuna eſt: quamobrem neceſſaria præſidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi. Vita autem victuſque communis, conſilia, ſermones, cohortationes, conſolationes, interdum etiam objurgationes in amicitiis vigent maxime.* Vide quæ infra dicentur libro II, capite VII. §. IX, & X. *Seneca* de Beneficiis libro IV. c. II. ubi de teſtamentis agit: *Quærimus digniſſimos, quibus noſtra tradamus*, ipſum locum vide. Adde *Auguſtinum* de Doctrina Chriſtiana lib. I. cap. XXVIII, & XXIX.

GRONOVII.

40 *Communitati*] Reipublicæ & rempublicam tenenti.

41 *Partes*] In ipſos ſubjectos.

42 *Res*] Patrimonia ſubjectorum.

43 *Patriam & dominicam*] & eas poteſt intendere, ut Romæ; vel remittere, ut Athenis.

44 *Reipubl. quiſque*] Hinc illud *Liv.* 23, 14. *Qui capitalem fraudem auſi quique pecuniæ judicati in vinculis eſſent, qui eorum milites apud ſe fierent, eos noxa pecuniaque ſe exſolvi juſſerunt.* Idem lib. 26, 35. *ſervos agricultores rempublicam abduxiſſe, nunc ad militiam parvo ære emendo, nunc remiges imperando. ſi quod cui argenti æriſve fuerit, ſtipendio remigum & tributis annuis ablatum.*

45 *ἀξίαν*] i. e. meritum. *Aptitudinem* barbare vocat vulgus.

46 *Dignitatem*] Expreſſit vocem Gr. ſed melius reddidiſſet *meritum*. Voce autem *dignitatis* in ſimili re ſupra utitur. Sic & ipſe appellare debuit omiſſa voce *aptitudinis*, quam ſine dubio refugerunt Romani. *Victorinus* in Rhet. Cic. de inventione: *Juſtitia eſt habitus animi ita informatus, ut omnibus rebus tribuat dignitatem*, i. e. ſuum. *Sueton.* Jul. 41. *Commendo vobis illum & illum, ut veſtro ſuffragio ſuam dignitatem teneant. Salluſt.* Catil. 35. *fructu laboris induſtriæque meæ privatus ſtatum dignitatis non obtinebam.* Et quemadmodum Facultati *Suum*, ſic Dignitati ſubjicere poterat *Meritum*.

47 *Facultatem reſpicit Juſtitia expletrix*] Expletricem dicit Juſtitiam, quam vulgo commutativam vocant, opinor, inde, quod per eam expletur & ſatisfit cuique pro eo, quod ab illo accipimus: nam *explere* Latinis interdum eſt *ſatisfacere*, ut apud *Juſtinum*:

VIII. 1. Facultatem 47 respicit justitia 48 expletrix, quæ propriè aut strictè justitiæ nomen obtinet, 49 συναλλακτικὴ Aristoteli, 50 nimis arcto vocabulo, nam ut possessor 51 meæ rei eam mihi reddat, 52 non est ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad eandem hanc justitiam pertinet: itaque 53 ἐπανορθωτικὴν idem felicius dixit. Aptitudinem respicit 54 attributrix, quæ Aristoteli διανεμητικὴ. comes earum virtutum, quæ aliis hominibus utilitatem adferunt, ut liberalitatis, misericordiæ, providentiæ rectricis.

2. Quod vero idem Aristoteles ab expletrice ait respici 55 proportionem: [Lib. v. Cap. 4. n. 16.] *explent detrimenta muneribus, contumelias honoribus, execrationes precibus.* Hoc facile tolero: sed quod idem statuit nimis arctum vocabulum συναλλακτικῆς, id est, *contractoriæ*, sive *commutatoriæ*, vel ut vulgo loquuntur, *commutativæ*, id probare argumento non videtur. Nam, inquit, ut possessor meæ rei eam mihi reddat, non est ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad hanc justitiam pertinet. At Aristotelici omnino dicunt hoc quoque esse ἐκ συναλλάγματος, sive *ex contractu*. Nam ut Jurisconsulti contractus alios faciunt justos, alios quasi contractus, ut negotiorum gestionem, tutelam, rem communem sine inita societate &c. Sic *Aristoteles* lib. 5. Eth. cap. 5. contractus ait esse alios voluntarios, alios involuntarios: & illos quidem, emtionem, venditionem, mutationem, sponsionem, fœnerationem, depositum, locationem, conductionem: hos autem, alios clandestinos, ut furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, servi corruptelam, cædem dolo factam, falsum testimonium: alios violentos, ut flagellationem, vincula, mortem, rapinam, convitium, contumeliam. Palam est casum, quem objicit auctor, ad hoc genus ἀκούσιον sive *involuntarium* pertinere. [Potuisset *addere Vir* Doctissimus, τὸ Συνάλλαγμα, apud *Aristotelem*, non significare fundamentum obligationis ex hac Justitia oriundæ, sed tantum rem ipsam, circa quam versatur Justitia, quæ propterea dicitur Δικαιοσύνη vel Δίκαιον, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν, Lib. v. Cap. 5. τὸ διορθωτικὸν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι, καὶ τοῖς ἑκουσίοις, καὶ τοῖς ἀκουσίοις. Cap. 7. Sed parum refert, quid senserit Stagyrita, cujus divisio non accuratè respondet divisioni Auctoris nostri, & à plerisque jam negligitur. Vide *Pufendorf.* 1. 7. 12. *J. B.*]

47 *Facultatem*] *num*.

48 *Expletrix*] Quæ alias *commutativa* seu *correctiva*, & respicit illud *suum*.

49 Συναλλακτικὴ] Quasi diceretur *contractoria*.

50 *Nimis arcto*] Quasi non sufficiat denominationes à potiore sumi. 3, 3, 2.

51 *Meæ rei*] Qui meam rem me inscio, quacunque occasione, possedit.

52 *Non est ἐκ συναλλάγματος*] Imo ex contractu ἑκουσίῳ, ut appellat *Aristoteles* 5. Eth. 5. non voluntario, fortuito, &, ut JC. loquitur, ex quasi contractu. Dein est tacitum pactum omnium hominum post inventa dominia privata, ut cuique maneat & restituatur suum.

53 Ἐπανορθωτικὴν *correctivam*.

54 *Attributrix*] *Distributiva*. Alibi dicit *assignatricem* 2, 17, 2.

55 *Proportionem simplicem*] Dicit Arithmeticam, cum numeri distant paribus intervallis, ut duo, quatuor, sex, octo; vel tres, sex, novem, duodecim; nam illic ubique duo, hic tres numeri intersunt. *Comparatam* Geometricam, cum quoties primus numerus in secundo, toties tertius in quarto: ut tria, sex, duodecim: nam quoties tria sunt in sex, toties sex in duodecim. Contractum societatis fieri proportione comparata Aristotelicorum filii non concedent ei, nisi sit societas, quam JCti vocant Leoninam ex *Æsopi* fabula. Princeps Arausionensis de mille aureis collatis in Indicas societates, in distributione redituum, non teruncium accipit amplius quam privati. Quum vero in societate alicui major pars lucri

portionem 56 ſimplicem, quam ἀριθμητικὴν vocat; ab attributrice autem 57 comparatam, quam γεωμετρικὴν appellat, quæ ſola apud Mathematicos i nomen habet proportionis; ex eorum genere eſt quæ ſæpe locum habent, non ſemper: neque verò per ſe juſtitia expletrix ab attributrice differt tali proportionum uſu, ſed materia circa quam verſatur, ut jam diximus. Itaque & contractus ſocietatis expletur proportione comparata, & 58 ſi unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum, non alia quam ſimplici 59 commenſione attributio fiet.

3. Neque magis verum eſt quod à nonnullis dicitur, attributricem verſari circa res communes, expletricem circa 60 res ſingulorum. Contra enim ſi quis de re ſua legare velit, attributrice juſtitia uti ſolet: & civitas quæ de communi reddit, (gg) quod civium quidam 61 in publicum impenderunt, nonniſi expletricis juſtitiæ officio fungitur. Recte hoc diſcrimen notatum à 62 Cyri magiſtro: nam cum Cyrus puero minori minorem tunicam, ſed alienam, attribuiſſet, & majori contra majorem, docuit eum magiſter: *ὅτι ὁπότε μὲν καταϛαθείη τῶ ἀρμόττοντος κριτὴς, ὕτω δεῖ ποιεῖν. ὁπότε δὲ κρῖναι δέοι ὁποτέρω ὁ χιτὼν εἴη, τῦτο σκεπτέον τίς κτῆσις δικαία ἐϛί· πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν, ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κεκτῆσθαι; Tunc quidem ubi conſtitutus eſſet arbitrator ejus quod cuique conveniret, ita agendum eſſe; at ubi judicandum eſſet*

cri datur propter eximiam operam, aut artem, quam adfert ad lucrum quærendum, non tamen intervenit Geometrica proportio, quia non habetur reſpectus perſonæ, ſed rei quam in commune confert, idque accipit ex pacto. Itaque ibi quoque Arithmeticum par pro pari datur hoſtimentum, opera pro pecunia, ut loquitur *Plautus*. Vide *Hornejum* lib. 3. Ethic. cap. 12. num. 14. [At vero Auctori noſtro rationem ejus, quod dicit, conſtare, in Notis Gallicis, Deo dante, oſtendemus. *J. B.*]

56 *Simplicem*] Cum diſtant numeri paribus intervallis, ut 2, 4, 6, 8. vel 3, 6, 9, 12. Proportio Arithmetica.

57 *Comparatam*] Cum quoties primus numerus in ſecundo, toties tertius continetur in quarto: ut tres bis in ſex, ſex bis in duodecim, quæ proportio eſt Geometrica.

58 *Si tantum unus*] Ponit caſum impoſſibilem: nempe omnes civem præter unum eſſe æquales; quod tum eveniet, quum omnes eundem naſum, os, oculos & faciem habebunt. Vide *Hornejum* 3, 12, 7.

59 *Commenſione*] Vide *Hornejum* 3. Ethicor. 12. num. 7. caſum ait poſſibilem, proportione Arithmetica.

60 *Res ſingulorum*] Vide *Hornejum* 3. Ethic. 11, 24.

61 *In publicum*] Exemplum eſt apud *Livium* 31, 13. eorum qui in publicum quid impenderunt.

62 *Cyri magiſtro*] Apud *Xenophontem* in Cyripædia, [Lib. 1. Cap. III. §. 14. *Ed. Oxon.*]

(gg) Reſpicit heic Auctor ad locum *Ariſtotelis*, Ethic. Nicom. v. 7. pag. 62. E. *Edit. Paris.* de quo, in Notis Gallicis, agemus, & in eo Philoſophum non ſatis rectè ratiocinari, oſtendemus. *J. B.*

GROTII.

i *Nomen habet proportionis*] Habitudinis comparationem vocat *Caſſiodorus*. [Locus exſtat in Lib. *De Dialectic.* pag. 408. *Ed. Paris.* 1589. *In proportione*, inquit, *non eſt ſimilitudo rerum, ſed quædam* HABITUDINIS COMPARATIO. *J. B.*] Eſt hujus proportionis, quæ

ſet utrius eſſet tunica, id ſpectandum k *utra poſſeſſio juſtior, eumne rem habere qui vi abſtuliſſet, an qui feciſſet aut emiſſet.*

IX. 1. Eſt & l tertia juris ſignificatio, quæ idem valet quod lex, quoties vox legis 63 largiſſime ſumitur, ut ſit regula actuum moralium obligans ad id 64 quod rectum eſt. 65 Obligationem requirimus: nam conſilia, (hh) & ſi qua ſunt alia præſcripta, honeſta quidem, ſed non obligantia, legis aut juris nomine non veniunt. 66 Permiſſio autem proprie non actio eſt legis, (ii) ſed actionis negatio, niſi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne impedimentum ponat. Diximus autem, 67 ad rectum obligans, non ſimpliciter ad juſtum, quia m jus hac notione, non ad 68 ſolius juſtitiæ, qualem expoſuimus, ſed & aliarum virtutum materiam pertinet. Attamen ab hoc jure, 69 quod rectum eſt, laxius juſtum dicitur.

2. Juris ita accepti optima partitio eſt, quæ apud Ariſtotelem exſtat, (kk) ut ſit aliud jus naturale, aliud voluntarium, quod ille legi-

qua Juſtitia attributrix uti ſolet, non incommoda apud *Homerum* deſcriptio. [Iliad. XIV, 382.]

Ἔσθλὰ μὲν ἐσθλὸν ἔδωκε, χέρεια δὲ χείρονι δόσκεν.

Præſtanti dabat hic præſtantia, vilia vili.

k *Utra poſſeſſio juſtior*] Vide eundem *Xenophontem* παιδείας ſecundo. Huc ſpectat lex per Moſem data: *non miſereberis in judicio pauperis.* Exod. XXIII, 3. *Levitic.* XIX, 5. Oportet enim, ut *Philo* ait, τὰ πράγματα ἀφέλκειν τῆς τῶν διαζομένων φαντασίας, *res abſtrahere à litigatorum reſpectu.* [Locus *Philonis* legitur in Lib. *De Judiciis*, pag. 720. *Ed. Par.* Apud *Xenophontem* vero, quod huc faciat, nil reperio, niſi quod videre poteris Cap. 11. Libri indicati, §. 10, 11. *Ed. Oxon.* *J. B.*]

l *Tertia juris ſignificatio quæ idem valet quod lex*] Hoc ſenſu dixit *Horatius* [1. Sat. III, 11.]

Jura inventa metu injuſti fateare neceſſe eſt.

Et alibi: *Jura neget ſibi nata.* [Art. Poët. ℣. 122.] Ubi Scholiaſtes: *legum ſit contemtor.*

m *Jus hac notione, non ad ſolius juſtitiæ, qualem expoſuimus, ſed & aliarum virtutum materiam pertinet*] Exemplum ſit in Zaleuci lege, pœnam irrogante ei qui contra Medici præceptum vinum bibiſſet. [Habet ex AELIANO, *Var. Hiſt.* II. 37. Adde Notam *Perizo-nii* in Lib. III. c. 34. ejuſdem Auctoris. *J. B.*]

GRONOVII.

63 *Largiſſime*] Ne quis decipiatur, ut in tit. 2. Inſtit. [Vult dicere, ne quis putet, eodem ſenſu *Legis* vocem heic uſurpari, ac ſumebatur apud Romanos, ut patet ex §. 4. Tit. *Inſt.* laudati. *J. B.*]

64 *Quod rectum eſt*] Officiorum regula *Sen.* 2. de Ira 21. *Sen.* 4. ben. 12. legem juſti injuſtique regulam eſſe.

65 *Obligationem*] Reddit rationem quare *obligans* dixerit, & non *conſulens.*

66 *Permiſſio*] Reddit rationem quare *obligans* dixerit, & non *permittens.*

67 *Ad rectum*] Nam & *honeſte vivere* inter juris præcepta eſt.

68 *Solius juſtitiæ, qualem*] Particularis, quæ vel συναλλακτικὴ vel διανεμητικὴ; i. e. commutativa vel diſtributiva.

69 *Quod rectum eſt*] Laudabile ac probandum.

(hh) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. VI. §. 1. *J. B.*

(ii) *Permiſſionem* non eſſe meram actionis negationem, à parte Legis, oſtendemus ad PUFENDORF. Lib. I. Cap. VI. §. 15. *Not.* 2. & de ea re pleniùs agemus in Notis Gallicis ad hunc *Grotii* noſtri locum. *J. B.*

(kk) In *Ethic. ad Nicom.* Lib. V. Cap. X. Sed utrumque, ſecundum Philoſophum, partem facit *Juris Civilis*, quod

portionem 56 ſimplicem, quam ἀριθμητικὴν vocat; ab attributrice autem 57 comparatam, quam γεωμετρικὴν appellat, quæ ſola apud Mathematicos i nomen habet proportionis; ex eorum genere eſt quæ ſæpe locum habent, non ſemper: neque verò per ſe juſtitia expletrix ab attributrice differt tali proportionum uſu, ſed materia circa quam verſatur, ut jam diximus. Itaque & contractus ſocietatis expletur proportione comparata, & 58 ſi unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum, non alia quam ſimplici 59 commenſione attributio fiet.

3. Neque magis verum eſt quod à nonnullis dicitur, attributricem verſari circa res communes, expletricem circa 60 res ſingulorum. Contra enim ſi quis de re ſua legare velit, attributrice juſtitia uti ſolet: & civitas quæ de communi reddit, (gg) quod civium quidam 61 in publicum impenderunt, nonniſi expletricis juſtitiæ officio fungitur. Recte hoc diſcrimen notatum à 62 Cyri magiſtro: nam cum Cyrus puero minori minorem tunicam, ſed alienam, attribuiſſet, & majori contra majorem, docuit eum magiſter: *ὅτι ὁπότε μὲν καταςαθείη τῦ ἀρμόττοντος κριτὴς, ὕτω δίκαιος ποιεῖν. ὁπότε δὲ κρῖναι δέοι ὁποτέρᾳ ὁ χιτὼν εἴη, τῦτο σκεπτέον τίς κτῆσις δικαία ἐςί· πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν, ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κεκτῆσθαι; Tunc quidem ubi conſtitutus eſſet arbitrator ejus quod cuique conveniret, ita agendum eſſe; at ubi judicandum eſſet*

cri datur propter eximiam operam, aut artem, quam adfert ad lucrum quærendum, non tamen intervenit Geometrica proportio, quia non habetur reſpectus perſonæ, ſed rei quam in commune confert, idque accipit ex pacto. Itaque ibi quoque Arithmeticum par pro pari datur hoſtimentum, opera pro pecunia, ut loquitur *Plautus*. Vide *Hornejum* lib. 3. Ethic. cap. 12. num. 14. [At vero Auctori noſtro rationem ejus, quod dicit, conſtare, in Notis Gallicis, Deo dante, oſtendemus. *J. B.*]

56 *Simplicem*] Cum diſtant numeri paribus intervallis, ut 2, 4, 6, 8. vel 3, 6, 9, 12. Proportio Arithmetica.

57 *Comparatam*] Cum quoties primus numerus in ſecundo, toties tertius continetur in quarto: ut tres bis in ſex, ſex bis in duodecim, quæ proportio eſt Geometrica.

58 *Si tantum unus*] Ponit caſum impoſſibilem: nempe omnes civem præter unum eſſe æquales; quod tum eveniet, quum omnes eundem naſum, os, oculos & faciem habebunt. Vide & *Hornejum* 3, 12, 7.

59 *Commenſione*] Vide *Hornejum* 3. Ethicor. 12. num. 7. caſum ait poſſibilem, proportione Arithmetica.

60 *Res ſingulorum*] Vide *Hornejum* 3. Ethic. 11, 24.

61 *In publicum*] Exemplum eſt apud *Livium* 31, 13. eorum qui in publicum quid impenderunt.

62 *Cyri magiſtro*] Apud *Xenophontem* in Cyripædia, [Lib. 1. Cap. III. §. 14. *Ed. Oxon.*]

(gg) Reſpicit heic Auctor ad locum *Ariſtotelis*, Ethic. Nicom. v. 7. pag. 62. E. *Edit. Paris.* de quo, in Notis Gallicis, agemus, & in eo Philoſophum non ſatis rectè ratiocinari, oſtendemus. *J. B.*

GROTII.

i *Nomen habet proportionis*] Habitudinis comparationem vocat *Caſſiodorus*. [Locus exſtat in Lib. *De Dialectic.* pag. 408. *Ed. Paris.* 1589. *In proportione*, inquit, *non eſt ſimilitudo rerum, ſed quædam* HABITUDINIS COMPARATIO. *J. B.*] Eſt hujus proportionis, qua

ſet utrius eſſet tunica, id ſpectandum k *utra poſſeſſio juſtior; eumne rem habere qui vi abſtuliſſet, an qui feciſſet aut emiſſet.*

IX. 1. Eſt & l tertia juris ſignificatio, quæ idem valet quod lex, quoties vox legis 63 largiſſime ſumitur, ut ſit regula actuum moralium obligans ad id 64 quod rectum eſt. 65 Obligationem requirimus: nam conſilia, (hh) & ſi qua ſunt alia præſcripta, honeſta quidem, ſed non obligantia, legis aut juris nomine non veniunt. 66 Permiſſio autem proprie non actio eſt legis, (ii) ſed actionis negatio, niſi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne impedimentum ponat. Diximus autem, 67 ad rectum obligans, non ſimpliciter ad juſtum, quia m jus hac notione, non ad 68 ſolius juſtitiæ, qualem expoſuimus, ſed & aliarum virtutum materiam pertinet. Attamen ab hoc jure, 69 quod rectum eſt, laxius juſtum dicitur.

2. Juris ita accepti optima partitio eſt, quæ apud Ariſtotelem exſtat, (kk) ut ſit aliud jus naturale, aliud voluntarium, quod ille legi-

qua Juſtitia attributrix uti ſolet, non incommoda apud *Homerum* deſcriptio. [Iliad. XIV, 382.]

Ἔσθλὰ μὲν ἐσθλὸν ἔδωκε, χέρεια δὲ χείρονι δόσκεν.

Præſtanti dabat hic præſtantia, vilia vili.

k *Utra poſſeſſio juſtior*] Vide eundem *Xenophontem* παιδείας ſecundo. Huc ſpectat lex per Moſem data: *non miſereberis in judicio pauperis.* Exod. XXIII, 3. *Levitic.* XIX, 5. Oportet enim, ut *Philo* ait, *τὰ πράγματα ἀφέλκειν τῆς τῶν δικαζομένων φαντασίας, res abſtrahere à litigatorum reſpectu.* [Locus *Philonis* legitur in Lib. *De Judiciis*, pag. 720. *Ed. Par.* Apud *Xenophontem* vero, quod huc faciat, nil reperio, niſi quod videre poteris Cap. 11. Libri indicati, §. 10, 11. *Ed. Oxon. J. B.*]

l *Tertia juris ſignificatio quæ idem valet quod lex*] Hoc ſenſu dixit *Horatius* [1. Sat. III, 11.]

Jura inventa metu injuſti fateare neceſſe eſt.

Et alibi: *Jura neget ſibi nata.* [Art. Poët. ℣. 122.] Ubi Scholiaſtes: *legum ſit contemtor.*

m *Jus hac notione, non ad ſolius juſtitiæ, qualem expoſuimus, ſed & aliarum virtutum materiam pertinet*] Exemplum ſit in Zaleuci lege, pœnam irrogante ei qui contra Medici præceptum vinum bibiſſet. [Habet ex AELIANO, *Var. Hiſt.* II. 37. Adde Notam *Perizonii* in Lib. III. c. 34. ejuſdem Auctoris. *J. B.*]

GRONOVII.

63 *Largiſſime*] Ne quis decipiatur, ut in tit. 2. Inſtit. [Vult dicere, ne quis putet, eodem ſenſu *Legis* vocem heic uſurpari, ac ſumebatur apud Romanos, ut patet ex §. 4. Tit. *Inſt.* laudati. *J. B.*]

64 *Quod rectum eſt*] Officiorum regula *Sen.* 2. de Ira 21. *Sen.* 4. ben. 12. legem juſti injuſtique regulam eſſe.

65 *Obligationem*] Reddit rationem quare *obligans* dixerit, & non *conſulens*.

66 *Permiſſio*] Reddit rationem quare *obligans* dixerit, & non *permittens*.

67 *Ad rectum*] Nam & *honeſte vivere* inter juris præcepta eſt.

68 *Solius juſtitiæ, qualem*] Particularis, quæ vel *συναλλακτικὴ* vel *διανεμητικὴ*; i. e. commutativa vel diſtributiva.

69 *Quod rectum eſt*] Laudabile ac probandum.

(hh) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. VI. §. 1. *J. B.*

(ii) *Permiſſionem* non eſſe meram actionis negationem, à parte Legis, oſtendemus ad PUFENDORF. Lib. I. Cap. VI. §. 15. *Not.* 2. & de ea re pleniùs agemus in Notis Gallicis ad hunc *Grotii* noſtri locum. *J. B.*

(kk) In *Ethic. ad Nicom.* Lib. V. Cap. X. Sed utrumque, ſecundum Philoſophum, partem facit *Juris Civilis*, quod

legitimum vocat, legis vocabulo 70 ſtrictius poſito: interdum & 71 τὸ ἐν τάξει, conſtitutum. Idem diſcrimen apud Hebræos reperire eſt, (ll) qui cum diſtincte loquuntur, jus naturale vocant n 72 מצות, jus conſtitutum חקים, quorum illud δικαιώματα, hoc ἐντολὰς ſolent vertere 73 Helleniſtæ.

X. 1. o Jus naturale eſt 74 dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui, 75 ex ejus convenientia aut diſconvenientia cum ipſa natura 76 rationali ac (mm) ſociali, ineſſe moralem 77 turpitudinem, aut 78 neceſſitatem moralem, ac conſequenter ab auctore naturæ Deo talem actum aut vetari, aut præcipi.

2. Actus

vocat Δίκαιον Πολιτικὸν, ut ea, de quibus agitur, Δίκαιον Φυσικὸν, & Δίκαιον Νομικόν. Adeoque paullo aliter diviſio Auctoris noſtri ſeſe habet. *J. B.*

GROTII I.

n מצות] משפט. Sic *Maimonides* libro III. ductoris dubitantium cap. XXVI.

o *Jus naturale eſt dictatum rectæ rationis*] Philo libro, omnem virum bonum eſſe liberum: Νόμος δὲ ἀψευδὴς ὁ ὀρθὸς λόγος, οὐχ' ὑπὸ τοῦ δεῖνος, ἢ τοῦ δεῖνος θνητοῦ, φθαρτὸς, οὐκ ἐν χαρτίοις ἢ ξήλαις ἄψυχος ἀψύχοις, ἀλλ' ὑπ' ἀθανάτου φύσεως, ἄφθαρτος, ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθείς· *Lex mentiri neſcia eſt recta ratio, quæ lex, non ab hoc aut illo mortali mortalis, non in chartis aut columnis exanimis exanima, ſed corrumpi neſcia, quippe ab immortali natura inſculpta in immortali intellectu.* [Pag. 871. B. Ed. Par.] *Tertullianus* de corona militis: *Quæres igitur Dei legem, habens communem iſtam in publico mundi, in naturalibus tabulis.* M. Antoninus lib. II. τέλος λογικῶν ζώων, τὸ ἕπεσθαι τῷ τῆς πόλεως καὶ πολιτείας τῆς πρεσβυτάτης λόγῳ καὶ θεσμῷ· [§. 16.] *Finis animantium ratione utentium, ſequi legem ac normam civitatis ac reipublicæ omnium antiquiſſimæ.* Adde Ciceronis locum de Republica III, quem adducit *Lactantius* VI, 8. Præclara ſunt quæ in hanc rem habet *Chryſoſtomus* XII, & XIII. de ſtatuis. Nec ſpernenda quæ *Thomas* Secunda Secundæ LVII, 2. & *Scotus* III, diſt. 37.

GRONOVII I.

70 *Strictius*] Non pro lege ſcripta, aut pro juſſu imperantis.

71 Ἐν τάξει] i. e. ordinatum, conſtitutum.

72 מצות, *jus conſtitutum* חקים] מִצְוֹת præcepta, חֻקִּים ſtatuta, leges, à חק jus. Ab altera ſpecie definitur δικαιοσύνη, ἀρετὴ διανεμητικὴ τῷ κατ' ἀξίαν. περὶ ἀρετ. καὶ κακ. p. 373. Ab altera δικαιοσύνη ἐστὶ τὸ δίκαιον ἐν ἰσότητι συμβολαίων. Hθ. Μεγαλ. I, 34.

73 *Helleniſtæ*] Interpretes LXX. Bibliorum.

74 *Dictatum rectæ rationis*] Lex mentibus inſita bene natis. Admonitio inteſtina conſcientiæ. Inſtinctus, inſita notio.

75 *Ex ejus convenientia*] Propterea quod rectæ rationi, vel ingenitis homini veri & æqui principiis congruat aut repugnet. *Perſ.* Sat. 5, 96. *Stat contra ratio & ſecretam gannit in aurem, Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.*

76 *Rationali*] Humana.

77 *Turpitudinem*] Ad abſtinendum, vel cavendum.

78 *Neceſſitatem*] Ad faciendum, vel præſtandum.

(ll) Hoc diſcrimen non ſemper obſervari, ipſe Auctor fatetur, in Adnotat. ad *Luc.* 1, 6. Vide & Clar. *Clericum*, in Geneſ. XXVI, 5. *J. B.*

(mm) Voces illas, *ac ſociali*, quamquam in omnibus Edd. deſint, confidenter addidimus, Auctorem ipſum ducem ſequuti, qui infra §. 12. *item.* 1. eas habet, & heic à Typographis omiſſas facilè potuit non animadvertere; ut in aliis locis, ubi res majoris adhuc momenti erat, id ei accidiſſe, oſtendemus. *J. B.*

79 De-

2. Actus de quibus tale exſtat dictatum, 79 debiti ſunt aut 80 illiciti 81 per ſe, (nn) atque ideo à Deo neceſſario præcepti aut vetiti intelliguntur: qua nota diſtat hoc jus non ab humano tantum jure, ſed & à 82 divino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat quæ per ſe ac ſuapte natura aut 83 debita ſunt, aut illicita, ſed vetando illicita, præcipiendo debita facit.

3. Ad juris autem naturalis intellectum, notandum eſt, quædam dici ejus juris non proprie, ſed ut 84 ſcholæ loqui amant, 85 reductive, quibus jus naturale non repugnat, ſicut juſta modo diximus appellari ea quæ 86 injuſtitia carent: interdum etiam per abuſionem ea, quæ ratio 87 honeſta, aut oppoſitis meliora eſſe indicat, etſi non debita, ſolent dici juris naturalis.

4. Sciendum præterea, jus naturale 88 non de iis tantum agere quæ citra voluntatem humanam exiſtunt, ſed de multis etiam quæ voluntatis humanæ actum 89 conſequuntur. Sic dominium, quale nunc in uſu eſt, voluntas humana 90 introduxit: at eo 91 introducto nefas mihi eſſe id arripere te invito quod tui eſt dominii, ipſum

GRONOVII.

79 *Debiti*] Cum ineſt neceſſitas moralis.

80 *Illiciti*] Cum ineſt turpitudo.

81 *Per ſe*] Etiam non accedente juſſu Dei aut hominis.

82 *Divino voluntario*] Infra, num. 15. ut cum Deus præcepit non tangi arborem ſcientiæ boni & mali; abſtineri porcis & aliis animalibus, quæ pro immundis præſcripſit Lex Moſaica.

83 *Debita*] Ut tegere verenda, ut *Paulus* 1. ad Corinth. XI. 14. ſcribit: comam longam natura dedecere virum. i. e. honeſtate morum, quæ inter homines. Apoſtolus φύσεως vocabulum etiam adhibet.

84 *Scholæ*] Scholaſtici.

85 *Reductive*] Per applicationem aut interpretationem.

86 *Injuſtitia carent*] Ut quæ nullius ſunt cedere occupanti: quod per ſe naturæ non eſt, ſed tamen eo refertur.

87 *Honeſta, aut oppoſitis*] Ut velare notas ſexus, nec cum Cynicis in publico prurire. Sic *Paulus* 1 Corinth. XI. 14. οὐδὲ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστίν; [Exempla aptiora, ex mente Auctoris noſtri, vide infra, circa *Concubinatum*, *Divortium*, *Polygamiam*, I. 2. 6. *num.* 2. Adde II. 12. 9. n. 2. III. 3. 6. n. 3. & III. 4. 2. *num.* 1. *J. B.*]

88 *Non de iis tantum agere*] i. e. ſubjectam habere materiam non modo ea, quæ ipſa natura comparavit ſine diſputatione aut conſtitutione humana, ſed etiam res, ut ſeſe habent, poſtquam in eis id, quod natura erant, judicium humanum & conſuetudo, aliquam partem mutavit.

89 *Conſequuntur*] Ubi homines fecere quod natura non erat.

90 *Introduxit*] Intelligit dominium privatum quale nunc in uſu, quo unuſquiſque ſuæ rei eſt dominus, nam natura omnia fecit communia.

91 *Introducto*] Poſtquam hoc placuit, ut omnia non eſſent amplius communia.

(nn) Verum quidem eſt, Deum non potuiſſe, ſalvâ ſapientiâ ſuâ, actus, qui heic vocantur *debiti*, vetare, aut contrarios præcipere. Attamen vinculum ipſum *Obligationis*, quâ quis tenetur illos exercere, ab his abſtinere, non ex ipſâ naturâ actuum oritur, ſed à *voluntate* Dei, quatenus eſt Auctor naturæ rerum, & ſummus Hominum Legiſlator. Adeoque, accuratè loquendo, tales actus non poſſunt dici *per ſe* debiti, aut illiciti. Quâ de re aliquid diximus in Præfatione Gallicâ ad PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.*

L. 1. D. de Furtis. L. Probrum, 42. D. de verb. significat.

ipſum indicat jus naturale; quare p furtum naturali jure prohibitum dixit Paulus Juriſconſultus, natura turpe Ulpianus, Deo diſplicere 92 Euripides his in Helena verſibus: [909, *& ſeqq.*]

Namque odit ipſe vim Deus: nec divites
Nos eſſe rapto, ſed probe partis cupit.
Spernenda, ſi non jure veniat, copia eſt.
Communis æther hominibus, tellus quoque,
In qua ampliare cuique ſic fas eſt domum,
Ut ab alienis rebus ac vi temperet.

5. Eſt autem jus naturale adeo immutabile, (oo) ut ne à Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immenſa eſt Dei potentia, dici tamen quædam poſſunt eſſe, ad quæ ſe illa 93 non extendit; quia quæ ita dicuntur, 94 dicuntur tantum, ſenſum autem qui rem exprimat nullum habent, ſed ſibi ipſis 95 repugnant. Sicut ergo ut bis duo non ſint quatuor 96 ne à Deo quidem poteſt effici, ita ne hoc quidem, ut quod 97 intrinſeca ratione malum eſt, malum non ſit. Et hoc eſt quod ſignificat Ariſtoteles, cum dicit: (pp) 98 *ἔνια ἐυθὺς ὠνόμασαι συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος.* Nam 99 ut eſſe rerum poſtquam ſunt & qua ſunt aliunde non pendet, ita & proprietates, quæ eſſe illud neceſſario conſequuntur; talis autem eſt malitia

Gent. 66. ſecundæ Edit. & nuperrimè egimus fusè ſatis in examine *Judicii* Illuſtris LEIBNITZII, ſubjecto quartæ Editioni verſionis noſtræ Libelli *De Offic. Hom. & Civ. J. B.*

GROTII.

p *Furtum naturali jure prohibitum*] Julianus: ὁ δεύτερος νόμος (poſt illum de Deo agnoſcendo & colendo) *ἱερὸς φύσει καὶ θεῖος, ὁ τῶν ἀλλοτρίων παύειν καὶ πάντως ἀπέχεσθαι κελεύων· καὶ μήτε ἐν λόγῳ, μήτε ἐν ἔργῳ, μήτι ἐν αὐταῖς ταῖς λανθανούσαις τῆς ψυχῆς ἐνεργείαις ταῦτα ἐπιτρέπων συγχεῖν.* [Orat. VII. pag. 209. C. D. *Ed. Spanhem.*] *Lex altera & ipſa ſnapte natura ſancta atque divina ea eſt, quæ ſemper & ubique alienis abſtineri jubet, neque vero aut verbo, aut facto, aut arcanis animi cogitationibus contrairi ſinit.* Cicero de Officiis III. c. 10. ex Chryſippo: *In vita ſibi quemque petere quod pertineat ad uſum, non iniquum eſt: alteri ſurripere, jus non eſt.*

GRONOVII.

92 *Euripides*] Vide ſimilem locum in *Plauti* Prolog. Rudent. v. 10. *& ſeqq.*

93 *Non extendit*] Quæ, ſi ita licet loqui, Deus non poſſit.

94 *Dicuntur tantum*] Quaſi ſint aliquid, mente concipiuntur, & efferuntur tantummodo ac pronuntiantur; ut Centaurus, Chimæra, Gorgo: effectum autem habent nullum, & exiſtere nequeunt. Phil. Entia rationis.

95 *Repugnant*] Hoc eſt, ut ſcholæ dicunt, contradictoria ſunt.

96 *Ne à Deo quidem poteſt effici*] Quia Deus ſemel aliter ſtatuit.

97 *Intrinſeca*] Per ſe ac ſua natura.

98 Ἔνια] Quædam ſtatim nominantur conjuncta cum vitio (malitia,) vel, quædam ſtatim ut nominata ſunt, junctam pravitatem præferunt.

(oo) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 5.

(pp) Locus eſt *Ethic. ad Nicom.* Lib. II. Cap. VI. Sed tu inſpice, & non ſatis aptè huc adferri animadvertes. *J. B.*

GRONOVII.

99 *Ut eſſe rerum, poſtquam ſunt, & qua ſunt*] Ut res, ex quo ſemel extiterunt, ſpeciemque & habitum acceperunt, non aliam ſumunt cauſam, & quod ſunt, non precario, ſed jam per

malitia quorundam actuum, comparatorum ad naturam ſana ratione utentem. Itaque & Deus ipſe ſecundum hanc normam de ſe judicari patitur, ut videre eſt Gen. XVIII, 25. Eſai. V, 3. Ezech. XVIII, 25. Jerem. II, 9. Mich. VI, 2. Rom. II, 6. III, 6.

6. Fit tamen interdum ut in his actibus, de quibus jus naturæ aliquid conſtituit, 1 imago quædam mutationis fallat incautos, cum revera non jus naturæ mutetur, quod immutabile eſt, ſed res, de qua jus naturæ conſtituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: ſi creditor quod ei debeo 2 acceptum ferat, jam ſolvere non teneor, non quia jus naturæ deſierit præcipere ſolvendum quod debeo, ſed quia quod debebam deberi deſiit: ut enim recte in Epicteto Arrianus: *οὐκ ἀρκεῖ τὸ δανείσασθαι πρὸς τὸ ὀφείλειν, ἀλλὰ δεῖ προσεῖναι καὶ τὸ ἐπιμένειν ἐπὶ τοῦ δανείου, καὶ μὴ διαλελύσθαι αὐτό· non ſufficit ut debeatur pecunia datam eſſe mutuam, ſed oportet ut & maneat adhuc indiſſoluta mutui obligatio.* Ita ſi quem Deus occidi præcipiat, ſi res alicujus auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium involvunt, ſed 3 non erit homicidium aut furtum, quod vitæ & rerum ſupremo domino auctore fit. Lib. 1. Diſſ. C. 7. pag. 34. Ed. Colon. 1595.

7. Sunt & quædam juris naturalis non ſimpliciter, ſed pro certo rerum ſtatu: *ſic communis* rerum uſus naturalis fuit, quamdiu *dominia introducta* non erant; & jus ſuum per vim conſequendi 4 ante poſitas leges.

XI. 1. Diſcrimen autem quod in Juris Romani libris exſtat, (qq) ut jus immutabile aliud ſit quod animantibus cum homine ſit commune, quod arctiori ſignificatu vocant jus naturæ; aliud hominum proprium, quod ſæpe jus gentium nuncupant, 5 uſum vix ullum habet; nam juris proprie capax non eſt niſi natura præceptis 6 utens generalibus, quod recte vidit Heſiodus: Oper. & Dier. vers. 276, & ſeqq.

Τόν δε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων·
Ἰχθύσι γὰρ, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς

Ἔσθέ-

per ſe & ob ſuam materiam ſunt; neque ut ſint alienum beneficium exſpectare, aut aliunde pendere neceſſe habent: ita & affectiones, quæ illis naturis materiiſque neceſario adhærent.

1 *Imago*] i. e. videatur imprudentibus & minus intentis aliquid mutari, ubi tamen jus conſtat, & ejus mutatum nihil eſt.

2 *Acceptum ferat*] i. e. ſe accepiſſe ſcribat aut teſtatum faciat.

3 *Non erit homicidium*] Non magis quam ſi morbo hominem ſolvat; ſi naufragio aut alio caſu, vel mortalitatem ejus finiat, vel rem familiarem aut imminuat, aut ad alium transferat.

4 *Ante poſitas leges*] Quibus illud jus à privatis ad ſelectos judices tranſlatum eſt.

5 *Uſum vix ullum*] Neque enim brutorum inter ſe, neque hominum cum brutis ſocietas eſt: tantum turpiores facit homines id non ſervantes.

6 *Utens generalibus*] Quæ circa ſimilia ſimiliter agere novit, ut dixit in Prolegomenis, §. 7.

(qq) Vide PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 2, 3. *J. B.*

q 'Ar-

Ἔσθ' ἑμὲν ἀλλήλους. ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτῶν.
q Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη.

Humano generi nam lex datur ab Jove ſummo:
Quippe feræ, piſces, avium genus altivolantum
Mutua ſe vertunt in pabula, juris egentes.
Juſtitia at nobis, quæ res eſt optima, ceſſit.

Cap. 16. In equis, in leonibus juſtitiam non dicimus, inquit Cicero de Offi-
Tom. I. ciis primo. Plutarchus in vita Catonis majoris, νόμῳ μὲν γὰρ καὶ
pag. 339. A. δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν· *lege & juſtitia ad-*
Cap. 17. *verſus homines tantum natura utimur.* Lactantius lib. v. *In omnibus enim videmus 7 animalibus, quæ ſapientia carent, conciliatricem ſui eſſe naturam. Nocent enim aliis ut ſibi proſint: neſciunt enim quia malum eſt nocere. Homo vero, quia ſcientiam boni & mali habet, abſtinet ſe à nocendo etiam cum incommodo ſuo.* Polybius, cum narraſſet quibus initiis primum conveniſſent homines, addit, r ſi quis in parentes aut beneficos injurius fuiſſet, fieri non potuiſſe quin id cæteri
Lib. VI. cap. 4. ægre ferrent, ratione addita: τῷ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων ταύτῃ διαφέροντος τῶν ἄλλων ζώων, ἢ μόνοις αὐτοῖς μέτεσι νῷ καὶ λογισμῷ, φανερὸν ὡς ἂν εἰκὸς παρατρέχειν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφορὰν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὰ γενόμενα [καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παρεῦσι. *Quoniam enim humanum genus hoc aliis animantibus diſtat, quod mente ac ratione utitur, omnino credibile non eſt tam alienum à natura ſua actum ab ipſis diſſimulatum iri, ut in aliis animantibus: ſed quod factum eſt, revocatum iri ad animum cum offenſa ſignificatione.*

2. Quod

GROTII.

q Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην] *Juvenalis* Satyra XV, [vers. 142, & ſeqq.]

——— *Venerabile ſoli*
Sortiti ingenium divinorumque capaces,
Atque exercendis capiendiſque artibus apti,
Senſum è cœleſti demiſſum traximus arce,
Cujus egent prona & terram ſpectantia. Mundi
Principio indulſit communis Conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
Affectus petere auxilium & præſtare jnberet,
Diſperſos trahere in populum, &c.

Chryſoſtomus ad VII. Rom. τὸν τῆς δικαίας καὶ ἀδίκου λόγον οὐδὲ κινεῖν δεῖ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων. [Id eſt, juſti & injuſti regulas, neque adverſus inanimata & ſenſu carentia, movendas aut negligendas. Quod igitur innuere potius videtur, jus aliquod eſſe Brutis cum Homine commune. J. B.]

r *Si quis in parentes injurius fuiſſet*] Exemplum vide in Chamo, Gen. IX, 22. Ubi pœna ſequitur.

GRONOVII.

7 *Animalibus, quæ ſapientia carent*] Omnia animalia muta & ratione defecta quærere ſua commoda; quamvis damno aliorum.

GROTII.

[Καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παρεῦσι] Chryſoſtomus XIII. de ſtatuis: καὶ γὰρ τὸ συναγανακτεῖν τοῖς ὑβριζομένοις, φυσικὸν ἅπασιν ἔχομεν. εὐθέως ἂν τοῖς ἐπηρεάζουσιν ἐχθροὶ γινόμεθα κἂν μηδὲν ὦμεν αὐτοὶ πεπονθότες. *Natura id habemus, ut indignationem noſtram conjungamus cum iis qui male tractati ſunt. illico enim injurioſis hominibus infenſi ſumus, etiamſi ad nos nulla pars injuriæ pervenit.* Scholiaſtes ad *Horatium* Satyra III. lib. I. [vers 97.] *Senſus aliter indi-*

2. *Quod* t *ſi quando brutis animantibus juſtitia tribuitur, id fit improprie* u *ex quadam in ipſis umbra rationis atque veſtigio. An verò actus ipſe, de quo jus naturæ conſtituit, ſit nobis communis cum aliis animantibus, ut prolis educatio; an nobis proprius, ut Dei cultus, ad juris ipſam naturam nihil refert.*

XII. 1. Eſſe autem aliquid juris naturalis probari ſolet tum ab eo quod prius eſt, tum ab eo quod poſterius, quarum probandi rationum illa ſubtilior eſt, hæc popularior. A priori, ſi oſtendatur rei 8 alicujus convenientia aut diſconvenientia neceſſaria cum natura rationali ac ſociali: à poſteriori verò, ſi non certiſſima fide, (rr) certe probabiliter admodum, juris naturalis eſſe colligitur id, quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale eſſe creditur. Nam 9 univerſalis effectus univerſalem requirit cauſam: talis autem exiſtimationis cauſa vix ulla videtur eſſe poſſe præter 10 ſenſum ipſum, communis qui dicitur.

2. Heſiodi eſt dictum à multis laudatum: (ff)

Φήμη δ' ἔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα πολλοὶ
Λαοὶ φημίζουσι.
Non etenim penitus vana eſt ſententia, multi
Quam populi celebrant.

τὰ

indignatur & animus, cum audierit homicidium factum, aliter cum furtum.

t *Si quando brutis animantibus juſtitia tribuitur*] Divinationem quandam juſtitiæ in elephantis notat *Plinius* lib. VIII. cap. V. Idem libro X. narrat aſpidem fuiſſe quæ ſuum ipſa catulum necaret, quod is catulus hoſpitis filium interemiſſet.

u *Ex quadam in ipſis umbra rationis atque veſtigio*] Seneca de Ira libro I, cap. III. feras ira carere dixit, ſed pro ira habere impetum. *Muta animalia*, ait, *humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus.* Sic in beſtiis non eſſe κακίαν ſed οἱονεὶ κακίαν, non vitia ſed vitiorum ſimulacra, dixit *Origenes* contra *Celſum*: ὡς ἂν θυμοῦσθαι τὸν λέοντα, *velut iraſci leonem*: Peripatetici apud *Porphyrium*, de non eſu animantium tertio. [Pag. 309. *Ed. Lugd.* 1620.]

GRONOVII.

8 *Alicujus convenientia*] Ut cum oſtenditur, innoxium hominem occidere, eſſe injuſtum, quia natura appetit conſervationem ſui & omnium, quæ *ſunt* ejuſdem ſocietatis.

9 *Univerſalis*] Effectus ad omnes plurimoſve pertinens cauſam juxta late patentem & inter multos plurimoſve communicatam.

10 *Senſum, communis*] *Cic.* de leg. 16. *Communis intelligentia. Horat.* I. Sat. 3. *Communi plane ſenſu caret. Gell.* 20, 22. *cum ſenſus intelligentiaque communis fide nobis notas res efficit.* Juvenal. 8. Sat. 73. *Rarus enim ferme ſenſus communis in illa Fortuna.* Arrian. *Epictet.* 3, 6. ὁ κοινὸς νοῦς. Marcus κοινονοημοσύνη, lib. I. ad ſe ipſum, ubi Caſ. *Lactant.* 3, 28. *in tantos errores inciderunt, ut etiam communem ſapientiam non tenerent. Phædrus* fab. 7. *quibus honorem & gloriam Fortuna tribuit, ſenſum communem abſtulit.* Seneca ep. 5. & 9.

(rr) Quouſque ratio illa valere queat, vide apud PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II, Cap. III. §. 7, 8. & in Præfatione noſtra Gallica ad hoc Opus, §. 4. *J. B.*

(ff) Extat in *Operib. & Dieb.* vers. penult. ſed ibi agitur tantum de rumoribus adverſus aliquem ſparſis, qui, falſi licet, famam ejus nonnihil lædunt. *J. B.*

x La

x τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ, (tt) *quæ communiter ita videntur fida sunt*, ajebat Heraclitus ſtatuens 11 λόγον τὸν ξυνὸν optimum eſſe veritatis 12 κριτήριον. Ariſtoteles: κράτιστον πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις· *potentiſſima probatio eſt, ſi in id quod dicimus omnes conſentiant.* Et Cicero: *in re conſenſio omnium gentium jus naturæ putanda eſt.* Seneca: *Argumentum veritatis eſt aliquid omnibus videri.* Quintilianus: *Pro certis habemus ea in quæ communi opinione conſenſum eſt.* Non fruſtra autem dixi gentes moratiores: nam, ut recte notat Porphyrius, * y τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται, καὶ ἐσὶ φύσει θηριώδη, ἐξ ὧν ἃ προσήκει τοὺς ἐυγνώμονας τῆς ἀνθρωπίνης καταψεύδεσθαι φύσεως· *quædam nationes efferatæ ſunt, & 13 facta inhumanæ, ex quibus non oportet ab æquis judicibus æſtimatione facta humanæ naturæ convitium fieri.* Andronicus Rhodius: † παρ' ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἐσὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται. εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεσταμμένοις οὐ δοκεῖ

1 *Tuſc.* c. 13. *Ep.* 117. Inſt. Orat. V. 10.

* *De non eſu Animantium*, Lib. IV. pag. 428. *Ed. Lugd.*

† *Paraphr. in Ariſt. Ethic. Nicom.* V. 10. pag. 303. *Ed. Heins.*

GROTII.

x Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ,] *Ariſtoteles* Nicom. X, 11. ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ τοῦτο εἶναι φαμὲν, ὁ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν ἃ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ. *Quod omnibus ita videtur, id ita eſſe dicimus, qui vero hanc fidem velit tollere, nihilo ipſe credibiliora dicet.* Seneca Epiſt. 81. *In tanta judiciorum diverſitate referendam bene merentibus gratiam omnes uno tibi, quod ajunt, ore affirmabunt.* Quintilianus: *Conſuetudinem ſermonis vocabo conſenſum eruditorum, ſicut vivendi, conſenſum bonorum.* [Inſtit. Orat. 1. 6.] *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ XVI: ἔθεσι μὲν γὰρ ἓν ἐσὶ γένος ὃ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ χρῆται, κατὰ πόλεις ἐσθ' ὅπη πολλῆς γινομένης τῆς διαφορᾶς· τὸ δίκαιον δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἐπιτηδεύει, λυσιτελέσατον ὂν ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, ἃ πλεῖσον οἱ παρ' ἡμῖν νόμοι λόγον ἔχοντες, ἅπασιν ἡμᾶς, εἰ καθαρῶς ἐμμένοιμεν αὐτοῖς, εὐνοᾶς καὶ φίλους ἀπεργάζονται. διὸ καὶ ταῦτα παρ' ἐκείνων ἡμῖν ἀπαιτητέον καὶ δίον ἐκ ἐν διαφορᾷ τῶν ἐπιτηδευμάτων εἶσθαι τὸ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐν τῷ πρὸς καλοκἀγαθίαν ἐπιτηδείως ἔχειν· τοῦτο γὰρ κοινὸν ἅπασι καὶ μόνον ἱκανὸν διασώζειν τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον. *Moribus gens nulla eſt quæ iiſdem tota utatur, ſæpe oppidatim diſcrepatur plurimum. At jus ipſum omnibus æqualiter hominibus expedit, tam barbaris utile quam Græcis, cujus quidem rationem habentes maximam, quæ apud nos ſunt leges, faciunt nos, eas pure modo obſervemus, cunctis hominibus benevolos & amicos. Talia ſunt quæ exigi à legibus par eſt. Neque illas averſari ut à ſe alienas arbitrari debent alii, in eo quod inſtitutis differunt, ſed id potius ſpectandum an ad virtutem ac probitatem ſint accommodatæ. Hoc enim ad omnes communiter pertinet, ſolumque per ſe ſufficit ad tutandam hominum vitam.* Tertullianus præſcriptione adverſus hæreticos: *Quod apud multos unum invenitur, non eſt erratum ſed traditum.* [Omnia iſta loca, ſi duo priora excipias, parum ad rem faciunt. Immo verba *Quintiliani* contrarium innuere potius videntur. *J. B.*

GRONOVII.

11 Λόγον] Omnes idem ſentire ac dicere.

12 Κριτήριον] Diſcrimen.

13 *Factæ inhumanæ*] Ut ἀνθρωποφάγοι, & quales Thraces pingit *Florus* 3, 4. quales qui conjugiis matrum uſi, qui decrepitos parentes, ne alerent, occidere: qui cadaveribus ſuorum pro cibo uſi, aut canes pavere. *Plutar.* de Fort. Alex. 328. *Cic.* 1. Tuſc. 45.

(tt) Refert id SEXTUS EMPIRICUS, Lib. *Adverſus Mathematic.* Ὅθεν τὸ μὲν κοινῇ πᾶσι φαινόμενον, τοῦτ' εἶναι πιστόν. Pag. 160. Vide ſequentia. *J. B.*

GROTII.

y Τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται] *Juſtinus* colloquia cum Tryphone: πολὺν ὄσα

δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει. οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ· *Apud homines rectâ ſanaque mente præditos immutabile eſt jus illud naturæ quod dicitur. Quod ſi his, qui morbido diſtortoque ſunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce eſſe dicit, ideo quod ægrotis aliter videatur.* A quibus non abit Plutarchi illud in vita Pompeji: φύσει μὲν ἄνθρωπος οὔτε γέγονεν, οὔτ' ἦν ἀήμερον ζῶον οὐδ' ἄμικτον, ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν χρώμενον· ἔθεσι δὲ καὶ τόπων καὶ βίου μεταβολαῖς ἐξημεροῦται· *naturâ quidem nullus hominum aut eſt aut fuit ferum atque inſociabile animal, ſed efferatur ubi extra naturæ modum peccare aſſueſcit, rurſumque alia conſuetudine, vitæque & locorum mutatione redit ad manſuetudinem.* Ariſtoteles deſcriptionem hominis, ex eo quod ipſi proprium eſt, hanc facit: ἄνθρωπος, ᾧ ζῶον ἥμερον φύσει· *homo animal eſt ſuapte natura manſuetum.* Idem alibi: δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διαφθαρμένοις· *quid naturale ſit ſpectandum in his quæ bene ſecundum naturam ſe habent, non in depravatis.* Tob. V. 2. Pol. 1. 7.

XIII. Alteram juris ſpeciem eſſe diximus jus voluntarium, (uu) quod ex voluntate originem ducit: eſtque vel humanum vel divinum.

XIV. 1. Ab humano incipiemus, quia 14 id pluribus innotuit. Eſt ergo hoc vel civile, vel latius patens, vel arctius. Civile eſt quod à poteſtate civili proficiſcitur. 15 Poteſtas civilis eſt, quæ civitati

ἔστι ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπιφορημένοι, καὶ ὑπὸ φαύλης ἀνατροφῆς, καὶ ἐθῶν φαύλων, καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες, τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν· *Exceptis illis qui ab impuris ſpiritibus abrepti, & per malam educationem, inſtituta prava & leges iniquas corrupti, naturales notiones perdiderunt.* Philo libro, Omnem bonum eſſe liberum: διὸ καὶ θαυμάσαι ἄν τις τῆς ἀμβλυωπίας τὰς τραπὰς ἕτερα πραγμάτων ἰδιότητας μὴ συνορώντας· *merito igitur miretur quis, tantam illis offuſam caliginem, ut tam claras rerum proprietates non videant.* [Pag. 871. B. Ed. Par.] Chryſoſtomus oratione, Chriſtum Deum eſſe: μὴ τοίνυν ἀπὸ τῶν διεφθαρμένων τὰς γνώμας, τὰς κρίσεις ποιῶ τῶν πραγμάτων· *Ne ergo rerum dijudicationem ab illis mutuare quibus corruptus eſt animus.*

GRONOVII.

14 *Id pluribus*] Divinum quippe tantum Hebræis & Chriſtianis.

15 *Poteſtas*] Hic pro perſona. *Liv.* 23, 11. *Magiſtrum equitum, quæ conſularis poteſtas ſit. Lucan.* 10, 136. *Diſcubuere toris reges majorque poteſtas Cæſar.*

(uu) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. 1. Cap. VI. §. 18. *J. B.*

GROTII.

ᾧ ζῶον ἥμερον φύσει] Idem dicit *Chryſoſtomus* XI. de Statuis. Latius id explicat *Philo* decalogo: ἀγελαστικὸν γὰρ καὶ σύννομον ζῶον τὸ ἡμερώτατον ἡ φύσις γεννήσασα, πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν ἐκάλεσε, λόγον δοῦσα συναγωγὸν εἰς ἁρμονίαν καὶ χρᾶσιν ἠθῶν· [Pag. 763. A. Edit. Paris.] *Quod animantium eſſe debeat manſuetiſſimum, idem natura fecit gregale & cœtus appetens, & ad concordiam ſocietatemque vocavit, ſermonem etiam præbens qui ingenia attemperando & ad concentum perducendo conciliaret.* Idem de Mundi immortalitate: ἡμερώτατον γὰρ ζώων ὁ ἄνθρωπος, λόγον δωρησα-

civitati præeſt. Eſt autem civitas [16] cœtus perfectus liberorum hominum, juris fruendi & communis utilitatis cauſa ſociatus. Jus arctius patens & ab ipſa poteſtate civili [17] non veniens, quanquam ei ſubditum, varium eſt, præcepta patria, dominica, & ſi qua ſunt ſimilia in ſe continens. Latius autem patens eſt jus Gentium, id eſt quod Gentium omnium [a] aut multarum (xx) voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum jus reperitur extra jus naturale, quod ipſum quoque gentium dici ſolet, omnibus gentibus commune. Imo ſæpe in una parte orbis terrarum eſt jus gentium quod alibi non eſt, [18] ut de captivitate ac poſtliminio ſuo loco dicemus.

2. Probatur autem hoc jus gentium pari modo quo jus non ſcriptum civile, uſu continuo & teſtimonio peritorum. Eſt enim hoc jus, ut recte notat Dio Chryſoſtomus, *εὕρημα βίου καὶ χρόνου, repertum temporis & uſus.* Atque in eam rem maximum nobis uſum præbent illuſtres annalium conditores.

Orat. I. XXVI.

XV. 1. Jus voluntarium divinum quod ſit, ſatis ex ipſo vocum ſono intelligimus: (yy) id nimirum, quod ex [19] voluntate divina ortum habet: quo diſcrimine à jure naturali, quod [20] item divinum dici poſſe diximus, internoſcitur. In hoc jure locum habere poteſt, quod nimium indiſtincte [b] dicebat Anaxarchus apud Plu-

δωρησαμένης φύσεως αὐτῷ χέρας, ᾧ καὶ τὰ ἐξημερωμένα πάθη κατιπάδεται καὶ πιθανοῦται. Manſuetiſſimum animantium homo eſt, ut cui natura pro munere ſermonem dederit, quo affectus quantumvis efferati velut incantando cicurantur. (Pag. 945. E.)

a *Aut multarum*] Vaſquius II. Controverſ. LIV. 4.

b *Dicebat Anaxarchus*] Eſt apud Plutarchum in Alexandro. [Pag. 595. A. Tom. I. Vide quæ de illo loco ſcripſimus, in PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. II. §. 4. Not. 1. *J. B.*

GRONOVII.

16 *Cœtus perfectus*] Αὐτάρκης *Ariſtot.* 3. Pol. 6. Πόλις δὲ ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους χάριν. τοῦτο δ' ἐστὶν, ὡς φαμεν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. Et 7, 4. Hein. 495. Ἡ δὲ πόλις αὔταρκες. Et mox: πλήθους αὐτάρκους πρὸς τὸ εὖ ζῆν κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. *Cicero* 3. de rep. apud Auguſtin. *multitudo juris conſenſu & utilitatis communione ſociata.* Et iterum, cœtus j. c. & u. c. ſociatus. Perfectus, ſufficiens ad ea, quæ deſiderat natura ad bene commodeque vivendum. [Circa definitionem *Civitatis*, vide PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. II. §. 13. cum Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

17 *Non veniens*] Sed partim à natura, partim à jure gentium.

18 *Ut de captivitate ac poſtliminio ſuo loco dicemus*] 3, 7. 3, 9.

19 *Voluntate divina*] Cognita & patefacta per ſingularem & propriam declarationem, non per inſitum omnibus hominibus ſenſum.

20 *Ita divinum*] Quia naturæ rationali unus id inſevit Deus.

(xx) Tale Jus non datur. Quæ enim ad illud referuntur, vel ad *Jus Naturæ* immutabile pertinent, vel meri ſunt mores, inter plures aut pauciores Gentes recepti, qui per ſe nullam vim obligandi habent, ſed tunc demum illam accipiunt, quando quis heic & nunc ſe illis ſubjicit, pacto expreſſo vel tacito. Qua de re dicemus in Notis Gallicis ad hunc noſtrum Auctorem. Vide interim PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* II. 3. 23. *J. B.*

(yy) Vide Auctoris Epiſt. Part. II. Epiſt. 429. ubi refellit, quæ SALMASIUS adverſus eum dixerat. *J. B.*

(zz) De

Plutarchum in Alexandro: non ideo id Deum velle, quia juſtum eſt, ſed juſtum eſſe, id eſt jure debitum, quia Deus voluit.

2. Hoc autem jus aut datum eſt humano generi, aut populo uni. Humano generi ter jus datum à Deo reperimus: ſtatim (zz) 21 poſt hominem conditum, iterum 22 in reparatione humani generis poſt diluvium, poſtremo in ſublimiori reparatione 23 per Chriſtum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant, ex quo, quantum ſatis eſt ad eorum notitiam pervenerunt.

XVI. 1. Ex omnibus populis unus eſt, cui peculiariter Deus jura dare dignatus eſt, populus ſcilicet Hebræus, quem ſic alloquitur Moſes Deut IV, 7. *Quæ gens tam magna, cui Dei propinqui, ſicut dominus Deus noſter, ad omnia vota quæ ei facimus? quæ gens tam magna, cui ſint conſtitutiones & jura æqua, qualis eſt lex hæc tota, quam ego hodie coram vobis propono?* Pſalmographus Pſalmo CXLVII; *Indicat Deus verba ſua Jacobo, conſtitutiones ac jura ſua Iſraëli. non ita fecit genti ulli: ideo jura iſta non noverunt.* Vers. 19. 20.

2. Nec dubitandum, quin fallantur 24 Judæorum illi (quos inter Tryphon in diſputatione cum Juſtino) qui exiſtimant etiam alienigenis, ſi ſalvi eſſe vellent, 25 ſubeundum fuiſſe legis Hebraicæ

(zz) *De his omnibus fusè agemus in Notis noſtris Gallicis ad hunc locum. J. B.*

GRONOVII.

21 *Poſt hominem*] Adamo.

22 *In reparatione*] Noacho.

23 *Per Chriſtum*] Quippe qui Eccleſiam antea Palæſtinæ incluſam reddiderit Catholicam.

24 *Judæorum illi*] Nam & Judæorum quorundam eadem ſententia quæ Grotii. *Mumſterus* ad Geneſ. 9, 4. Item *Thomæ Aquinatis* & *Mar. Becani.*

25 *Subeundum fuiſſe legis Hebraicæ jugum*] De judiciali lege concedo: ſed de lege ſacrorum & cærimoniarum fidentius aſſentirem, ſi viderem quomodo gentibus tempore veteris fœderis potuerit innoteſcere Chriſtus, extra Judaiſmum. Nam ut in N. T. agnum immolatum pro peccatis mundi monſtrant Verbum & Sacramenta: ita Agnum immolandum in V. T. monſtrabant cærimoniæ & ſacrificia. Et ut nos vitam æternam ſperamus per fidem in Chriſtum, qui jam apparuit, & pro nobis Patri ſatisfecit: ita prior ætas per Chriſtum in fidem apparituram & ſatisfacturum: Extra Chriſtum autem non eſt ſalus, quantum quidem nobis revelatum eſt. Sunt ſane in Patribus, qui hac de re paullo crudius & liberius loquuntur. *Clemens Alexandrinus* affirmat Judæis legem, gentibus Philoſophiam ante adventum Chriſti & univerſalem vocationem ad ſalutem ſuffeciſſe. Et alibi, Philoſophiam quondam per ſe Græcos juſtificaſſe. *Chryſoſtomus* ſcribit, notitiam Chriſti illis, qui nativitatem ejus & ἐνσάρκωσιν ſive incarnationem præceſſerunt, neceſſariam non fuiſſe. At *Juſtinus Martyr* dixit, quia Chriſtus eſt λόγος, *Chriſtianos cenſeri debere, quicunque μετὰ λόγου*, hoc eſt, *cum ratione vitam inſtituerint:* quos inter nominat *Socratem* & *Heraclitum:* & alibi, *Socrati* ait *Chriſtum ex parte agnitum.* Vide *Caſaubonum* Exercitatione prima adverſus *Baronium:* hæc nemo facile Theologorum ſanorum hodie conceſſerit. Nec videtur pati *Paulus* ad Epheſios cap. 2. verſ. 12. *Mementote vos aliquando gentes in carne cum vocabamini præputium* (id eſt incircumciſi) *ab ea, quæ circumciſio dicta eſt, facta in carne manu, vos, inquam, illo tempore fuiſſe ſeparatos à Chriſto, alienos à civitate Iſraëlitarum, expertes fœderum, promiſſionis ſpem non habentes, & atheos*

braicæ jugum. (aa) Neque enim eos obligat lex, 26 quibus data non eſt. At quibus data ſit lex, ipſa loquitur: 27 *Audi Iſraël.* & paſſim fœdus cum ipſis ictum, ipſi in peculiarem Dei populum adſciti dicuntur: quod verum eſſe agnoſcit & ex loco Deuteron. XXXIII, 4. probat Maimonides.

3. Quin inter ipſos Hebræos vixerunt ſemper aliqui exteri homines εὐσεβεῖς καὶ σεβόμενοι τὸν Θεὸν, qualis Syrophœniſſa Matth. XV, 22. qualis 28 ille Cornelius Actor. X, 2. τῶν σεβομένων ἑλλήνων, Actor.

in mundo. Sic ille: nec credibile eſt in tanta Epheſiorum, maximi populi, turba neminem fuiſſe, qui legi naturæ obtemperaret, & ut inter homines innocentiam coleret. Cum illa tamen ſua innocentia Apoſtolus illos facit expertes pactorum, ſpe vitæ æternæ deſtitutos, extra Chriſtum, Atheos.

26 *Quibus data non eſt*] Judæis quidem, electo populo, lex primum data eſt, ſed ut conditio fœderis, quod cum illis pepigerat Deus, promittens cœleſtia gaudia, ſi quis illam ſervaret. Si quis ergo de alienis participare fœdus illud & commodis ejus frui vellet, huic conſequenter juſſum erat, ut ſibi quoque legem illam datam putaret. Quemadmodum XII. tabulæ non ſunt poſitæ niſi civibus Romanis: itaque externos non obligabant: at ſi quis peregrinus privilegia & honores civis Romani appeteret, is non poterat ſe excludere ab obligatione juris Quiritium.

27 *Audi Iſraël*] Similis eſt præfatio decalogi, ſive legis moralis: *qui eduxi te ex Ægypto:* quæ ſolis Judæis competit: & tamen nemo dubitat decalogum obligaſſe omnes homines. Deinde cum Deus dicit, *Audi Iſraël:* ſæpe non tantum intelligere debemus Iſraëlem ſecundum carnem; ſed etiam ſecundum ſpiritum, ut Iſraël ſint omnes fideles, ſeu qui *ordinant teſtamentum ejus ſuper ſacrificia*, ut loquitur Pſalmus 50. [Quod heic dicitur, *Decalogum obligaſſe omnes homines*, præterquàm quod de Sabbato verum non eſt, de reliquis etiam præceptis eo ſenſu tantum admitti poteſt, qui nihil facit ad rem. Neque enim Ethnici ad obſervanda Præcepta Moralia Decalogi tenebantur, tamquam Leges cœlitus in monte *Sinai* latas, verum tamquam *opus Legis mentibus eorum inſcriptum*, ut ait PAULUS, in loco infra adlato. Vir Doctiſſimus, dum heic & alibi, ſecurè & ἀνεξετάστως Theologos nonnullos exſcribit, planè alium ſe oſtendit, ac ubi in Auctoribus veteribus explanandis occupatur. Talia igitur plerumque diſſimulabimus; quum præſertim non hoc agamus, ut quæcumque in Notis ipſius reperiuntur, expendamus & notemus. *J. B.*]

(aa) Quæſtio de *ſalute Ethnicorum* heic omnino ſeponenda, utpote ad rem nihil faciens. Sive enim Ethnici, abſque cognitione & obſervatione Legis Hebraïcæ vitam æternam conſequi potuerint, ſive non potuerint: hoc certum, eos, qui illâ excludentur, non ideo damnatum iri, quòd Legem eam ignoraverint, adeoque non obſervaverint, cujus nullam notitiam habebant, nec habere poterant; ſed quòd adverſus Legem Naturalem, quam ex lumine Rationis haurire eis licebat, peccaverint. *J. B.*

GRONOVII.

28 *Ille Cornelius*] Si non præputio, animo certe judaïzabat. Quomodo enim poterat eſſe religioſus, & perpetuo in veneratione veri Dei, ſi verum Deum non norat? ut norat tum nemo gentilium, niſi à Judæis edoctus. A publica profeſſione videtur abſtinuiſſe, metu amittendæ militiæ: neque enim poterat manere civis Romanus & miles honoratus præſertim, ſi palam Judaiſmum profeſſus eſſet: ut hodie ſub dominatione & jugo Tridentino multi ſunt, qui ſtant animo nobiſcum: ſed tamen, metu amittendarum fortunarum, non id præ ſe ferunt, & manent ubi ſunt. Quales uti non condemnamus, ita propterea non definimus omnibus auctores eſſe, ut exeant quantum poſſint è Babylone. Hæc videtur

Actor. XVII, 4. Hebraice 29 חסידי אומות pii ex gentibus: ut legitur c titulo Thalmudico de Rege. Talis qui est, in lege dicitur 30 בן־נכר Levit. XXII, 25. 31 גר ותושב Levit. XXV, 47. ubi Chaldæus dixit d incolam incircumcisum. Hi, ut narrant ipsi Hebræo-

detur & in *Cornelio* fuisse infirmitas: qui persuasum habebat penes Judæos esse fœdus, & verum Deum coli, & colebat religione privata: non tamen in legem illorum transibat. At id tum etiam non erat necesse, quia jam venerat Christus, & legi satisfecerat. Huic igitur infirmitati & erranti conscientiæ occurrens Deus misit ei Petrum Apostolum. Religiosi Græci appellantur ab eo, quod fuerunt post auditum verbi Dei; non ex eo quod erant, antequam illud acciperent. Quod peregrinis inter Judæos viventibus concessa quædam, quæ non ipsis, non eos solvit omni lege: sed argumentum est voluisse Deum, ne cogerentur illi pro imperio ad instituta Judæorum, sed ut esset libertas conscientiæ. Ipso illo, qui allegatur, loco *illis licere* dicitur, *Judæis* non, *quia*, addunt, *gens estis sacrata Domino Deo.* Ergo non illi sacrati sic, quibus licebat. Quod exteris licuit supplicare, & victimas offerre, in eo tantum illis concessum videtur, quantum Hiromo Tyrio, quum ei honor habitus, ut templo ædificando præberet materias: non quasi hæc perinde placuissent Deo ac Judaicus ab ipso præscriptus cultus, sed ut electo populo iterum vasa aurea ad sacrum præstarent Ægyptii: ut gentes hæc templo quasi tributa darent. Inde enim Judæorum opes. *Tacit.* 5. Hist. cap. 5. *Pessimus quisque spretis religionibus patriis tributa & stipes illuc congerebant: unde auctæ Judæorum res.* debebit dicere: *Religiosissimus quisque.* Sed hoc erat pravum de Judaismo Romanorum judicium. Quæ cum Syro Naamane, cum Ninivitis, Nabuchodonosoro, Tyriis, Moabitis, Ægyptiis agenda habuere Prophetæ, temporariæ erant ac speciales vel indulgentiæ, vel denunciationes: ex quibus non est colligendum, quod in universum fuerit faciendum adfectanti propria Hebræorum bona, *adoptionem, gloriam, fœdus, legislationem, cultum & promissiones*, ut loquitur *Paulus* Rom. 9. Quod autem Prophetæ abstinuerunt vocandis ad Judaismum gentibus, ratio est evidens; non enim debebant involare officium Messiæ, cujus erat *plenitudo gentium*, cujus vocare omnes, cujus reddere Ecclesiam Catholicam. [Ut alia mittam, mirum est, à Viro doctissimo concoqui potuisse, quod adserit audacter, *Cornelium* coluisse verum Deum, non apertè, sed tantum *religione privatâ.* At, ait, *non poterat Cornelius manere Civis Romanus, & miles honoratus præsertim, si palam Judaïsmum professus esset.* Quid audio? Non venisse in mentem Viro Eruditissimo vel exemplum *Pauli*, Judæi nati, & tamen Civis Romani, idque sibi tam apertè tribuentis! Vide Illustris SPANHEMII *Orb. Roman.* Dist. 1. Cap. 17. J. B.

29 חסידי אומות] Pii nationum de gentibus.

30 בן נכר] Filius peregrinitatis.

31 גר ותושב] Πάροικος καὶ παρεπίδημος.

GROTII.

c *Titulo Thalmudico de Rege*] Et titulo de Synedrio cap. XI.

d *Incolam incircumcisum*] De tali agitur & Exodi XII, 45. A quo distinguitur proselytus, id est circumcisus advena, ut ostendit collatio loci Num. IX, 14. De piis illis incircumcisis multa habet *Maimonides* libro de Idololatria c. X. §. 6. Idem in commentario ad *Misnajoth*, & alibi sæpe, pios illos ex gentibus participes ait futuros bonorum futuri sæculi. *Chrysostomus* ad Romanos cap. 11. ποῖον Ἰουδαῖον ἐνταῦθά φησιν, ἢ περὶ ποίων ἑλλήνων διαλέγεται; τῶν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. οὔπω γὰρ εἰς τὰς τῆς χάριτος ἔφθασε χρόνος ὁ λόγος· *quem Judæum hic indicat, & de quibus Græcis disserit? de iis qui ante Christi adventum fuere: nondum enim ad Gratiæ tempora perducta est oratio.* Deinde: ἕλληνας δὲ ἐνταῦθά φησιν, ἐκ τῶν εἰδωλολατρούντων,

præorum magiſtri, leges Adamo & Noæ datas ſervare tenebantur, abſtinere ab idolis & ſanguine, & aliis quæ infra ſuo loco memorabuntur, at non item leges proprias Iſraëlitarum. Itaque cum Iſraëlitis non liceret veſci carne beſtiæ quæ fato ſuo periiſſet, peregrinis tamen inter ipſos viventibus id licebat, Deuter. XIV, 21. Niſi quod quibuſdam legibus ſpecialiter expreſſum eſt, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur. (bb)

4. Extraneis etiam, qui aliunde advenirent, neque inſtitutis Hebraicis ſubjicerentur, in templo Hieroſolymitano licuit Deum adorare, & victimas offerre, e ſtantibus tamen in loco peculiari ac ſeparato à ſtatione Iſraëlitarum, I Reg. qui Latinis III Reg. VIII, 41. II Macc. III, 35. Johan. XII, 20. Actor. VIII, 27. f Neque Eliſæus Naamani Syro, neque Jonas Ninivitis, neque Daniel Nabuchodonoſoro, neque Prophetæ alii Tyriis, Moabitis, Ægyptiis, ad quos ſcribunt, unquam ſignificarunt opus ipſis eſſe ut Moſis legem ſuſciperent. (cc)

5. Quod de tota lege Moſis dixi, idem & de circumciſione, quæ legis quaſi introitus erat, dictum volo. Hoc tantum intereſt, quod lege Moſis Iſraëlitæ ſoli tenebantur, circumciſionis autem lege tota Abrahami poſteritas: unde Idumæos à Judæis coactos circumciſionem ſuſcipere in hiſtoriis Hebræorum & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Iſraëlitas circumciſi ſunt (ſunt autem complures, quorum Herodotus, Strabo, Philo, Juſtinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, g Hieronymus, meminerunt)

πρᾶντας, ἀλλὰ τὲς θεοσεβῦντας, τὲς τῷ φυσικῷ πειθομένυς λόγῳ, τὲς πλὴν τῶν Ἰυδαϊκῶν παρατηρήσεων πάντα τὰ πρὸς ἐυσέβειαν συντελῦντα διατηρῦντας. Exemplaque dat in Melchiſedeco, Jobo, Ninivitis, Cornelio, mox: ἕλληνα δὲ πάλιν ὃ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ καὶ ἐνάρετον καὶ τῶν νομικῶν παρατηρήσεων ἀπηλλαγμένον φησί. *Græcos hic dicit, non idolorum cultores, ſed in Deum pios, naturali rationi obſequentes, qui, præter Judaica inſtituta, cuncta quæ ad pietatem facerent ſervabant.* Et Græcum rurſum vocat, *non cultorem idolorum, ſed pium, virtute præditum, à legis vero ritibus liberum.* Eundem in ſenſum trahit illud, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, *lege ſolutis ut lege ſolutus.* & oratione XII. de Statuis: ἕλληνα ἐνταῦθα καλεῖ ὁ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν προσκυνῦντα μὲν τὸν Θεὸν μόνον, οὐκ ἐνδεδεμένον δὲ τῇ τῶν Ἰυδαϊκῶν παρατηρήσεων ἀνάγκῃ, σαββατισμοῖς λέγω καὶ περιτομῇ καὶ καθαρισμοῖς διαφόροις, ἀλλὰ φιλοσοφίαν ἅπασαν καὶ ἐυσέβειαν ἐνδεικνύμενον. *Græcum hic appellat, non idolis deditum, ſed unius Dei invocatorem, talem tamen qui Judaicorum rituum neceſſitati alligatus non ſit, ſabbatorum puta obſervationibus, circumciſioni, variis ablutionibus, interim qui in omnibus ſapientiæ ſtudium pietatemque oſtendat.*

e *Stantibus in loco peculiari*] Vide *Joſephum* ubi Templi Salomonis hiſtoria tractatur. [Confer doctiſſimum SELDENUM, *de Jur. Nat. & Gent. ſecundum Hebr.* Lib. III. Cap. 6. *J. B.*

f *Neque Eliſæus Naamani Syro*] Idem ſentit *Hilarius* ad Matth. XII.

g *Hieronymus*] Addi poteſt *Theodoretus.*

(bb) Ut in prohibitione operis faciendi die Sabbathi, *Exod.* XX. 10. *J. B.*

(cc) Adde, quæ Auctor habet in alio Opere, *de Verit. Relig. Chriſt.* Lib. V. §. 7. *J. B.*

minerunt) eos credibile est [32] ab Ismaële, aut ab Esavo, aut [h] ex Cethuræ posteris venisse.

6. Cæterum in aliis omnibus locum habebat Pauli illud, Rom. II, 14. *Cum gentes quæ legem non habent*, [i] *natura suapte* (id est moribus ex primævo fonte manantibus: nisi quis malit illud *natura* referre ad præcedentia, ut opponantur Gentes Judæis quibus statim natis lex instillabatur) *faciunt ea quæ legis sunt: isti legem non habentes sibi sunt lex: ut qui ostendant ipsum opus legis mentibus suis inscriptum, simul testimonium reddente ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuo accusantibus aut etiam excusantibus.* Et illud ibidem 26. *Si præputium* (id est præputiatus homo) *observet mandatum legis, nonne præputium illius pro circumcisione reputabitur?* Bene ergo in Josephi historia [33] Ananias Judæis Izaten Adiabenum (Ezaten hunc * Tacitus vocat) docebat [k] etiam circa circumci- *Antiq. lib. XX. c. 2. * Ann. L. XII. C. 14.

GROTII.

h *Ex Cethuræ posteris*] Ex his orti videntur Æthiopum illi, quos circumcisis annumerat *Herodotus*: Homeritas illos vocat *Epiphanius*. [*Homeritæ* pars erant *Idumæorum*, & Auctor ipse id dixit, in libr. *De Verit. Rel. Christ. L.* 1. §. 16. pag. 63. Not. 75. nuperæ Edit. Amst. 1718. Ceterum heic, ex sententiâ ipsius ævo receptâ, ponit pro certo, circumcisionem ab *Hebræis* ad alias gentes manasse. Quem tamen probabile est aliud sensurum fuisse, si MARSHAMI & SPENCERI, Eruditissimorum Anglorum, opera videre potuisset. *J. B.*

i *Natura suapte*] Τοῖς τῆς φύσεως λογισμοῖς, *collectionibus naturalibus*, ait *Chrysostomus*. Idem mox: διὰ τοῦτο γάρ, φησὶν, ἐσὶ θαυμαστοὶ, ὅτι νόμον οὐκ ἐδέξαντο. *Ob hoc*, inquit, *admirandi sunt quod lege opus non habuerint*. Item: ἀρκεῖ ἀντὶ τοῦ νόμου τὸ συνειδὸς καὶ λογισμός. *Sufficit pro lege conscientia & rationis usus*. *Tertullianus* adversus Judæos: (Cap. 2.) *Ante legem Moysis scriptam in tabulis lapideis, legem fuisse contendo non scriptam, quæ naturaliter intelligebatur, & à patribus custodiebatur*. Non longe hinc abit *Isocratem* illud: [Pag. 148. A. *Ed. H. Steph.* in Orat. Areopag.] δεῖ τοὺς εὖ πολιτευομένους ἐκ τοὺς ἔξω ἐμπίπλασθαι γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον. *Qui bona republica frui velint, ii debent non literis implere porticus, sed in animis quod justum est serre.*

k *Etiam citra circumcisionem Deum recte coli & propitium haberi posse*] Ipse *Tryphon*, de rigore remittens, *Justino* sic ait: μένοντί σοι ἐν ἐκείνῃ τῇ φιλοσοφίας τρόπῳ ἐλπὶς ὑπελείπετο ἀμείνων μοῖρας· *si in illa philosophandi ratione mansisses, erat tibi reliqua spes aliqua status melioris.*

GRONOVII.

32 *Ab Ismaële aut Esavo aut Cethuræ posteris*] Mira conjectura. Atqui & Ægyptios, & Colchos, & Æthiopas circumcisione usos, testis *Herodotus*. Hi autem non Cethuræ, non Esavi, aut Ismaëlis, nec omnino Heberi aut Semi progenies, sed Ægyptii ac Æthiopes à Chami filiis descendunt, Mesreno, unde Ægyptus Hebræis terra Mesraim, & Chuso, unde iisdem Æthiopia terra Chusi. Et credibile est Ægyptios accepisse circumcisionem ab Hebræis inquilinis, Æthiopas ab Ægyptiis. Colchi autem, origine Scythæ, Japetidæ fuerunt: & videntur circumcisionem etiam accepisse ab Ægyptiis, cum Sesostris expeditione in Asiam facta coloniam Ægyptiorum ibi collocavisset, cujus meminit etiam *Valerius Flaccus* lib. V. Argonaut. 418. Sesostrin autem successisse Phiraoni, in mari rubro submerso, sentit *Jacobus Usserius* Archiepiscopus in Hibernia, in Chronologicis.

33 *Ananias Izaten docebat*] At ibidem refert *Josephus*, alium Judæum Eleazarum monuisse Regem, grandem ab eo injuriam Deo & legi fieri, &

cumcisionem Deum recte coli & propitium haberi posse. Nam quod extranei multi circumcisi sunt, & per circumcisionem legi se obligarunt (ut explicat Paulus Gal. v, 3.) id fecerunt partim ut jus civitatis adipiscerentur (nam proselyti, qui Hebræis 34 גרי צדק hospites justitiæ, [l] pari jure erant cum Israëlitis, Num. xv.) [m] partim ut earum promissionum essent participes, quæ non communes humano generi, sed Hebræo populo erant peculiares: quanquam non negem posterioribus sæculis accessisse etiam in nonnullis pravam opinionem, quasi extra Judaismum salus non esset.

7. Hinc colligimus, nulla parte legis Hebrææ, qua lex est proprie, nos obligari, quia obligatio extra jus naturæ venit ex voluntate legem ferentis. Deum autem voluisse ut alii quam Israëlitæ ista lege tenerentur, nullo indicio potest deprehendi. Non igitur, nos quod attinet, probanda est ulla legis abrogatio: nam nec abrogari potuit eorum respectu, quos nunquam obstrinxit. Sed ab Israëlitis ablata est obligatio, quoad 35 ritualia quidem, statim postquam lex Euangelii cœpit promulgari; quod Apostolorum principi clare fuit revelatum, Act. x, 15. quoad cætera vero, postquam populus ille, per excidium urbis & desolationem, præcisa (dd) omni spe restitutionis, populus esse desiit.

8. Nos vero alienigenæ non id Christi adventu consecuti sumus, ut Mosis lege non teneremur, sed ut qui antea spem tantum satis obscuram in Dei bonitate positam habere poteramus, nunc diserto fœdere fulciamur, utque in unam Ecclesiam coalescere possimus cum Hebræis filiis Patriarcharum, sublata ipsorum lege, quo velut intersepimento à nobis distinebantur. Ephes. II, 14.

XVII. 1. Cum ergo directam obligationem lex per Mosem data in nos inducere non possit, ut jam ostendimus, videamus ecquem alium usum habere possit, tum in hac de jure belli, tum in similibus aliis quæstionibus. Id enim scire ad multa refert.

2. Pri-

magnam esse impietatem, quod agnita veritate non circumcideretur: & huic paruisse Izaten: atque inde in omni vita, Deo propitio ac vindice, felicem & magnum fuisse.

Hæc sunt quæ responderi ad illa possint, quæ tradit Auctor. Nos tamen ex durissimis non sumus, nec misericordiam Dei circumscribimus, & quid de bonis & honestis viris in Paganismo statuerit, arcano illius & adorando judicio relinquimus.

GROTII.

1 *Pari jure erant cum Israëlitis*] Justinus colloquio cum *Tryphone*: προσήλυτος περιτεμνόμενος, εἰ τῷ λαῷ προσκεχώρηκεν, ἐστὶν ὡς αὐτόχθων. *Proselytus qui circumcisus populo se aggregavit, par est indigenæ.*

m *Partim ut earum promissionum essent participes*] Et ob id ad *Paschalis* ritus communionem admittebantur. [Vid. *Exod.* XII, 19. 47. 48.]

GRONOVII.

34 גרי צדק] Προσήλυτοι δικαιοσύνης.

35 *Ritualia*] Capita de cærimoniis.

(dd) Ita edidimus, quum antea in omnibus Editionibus fuerit, *desolationem præcisam sine spe restitutionis.* Nihili est illud *præcisam*, junctum τῷ *desolationem.* Unde autem error typothetarum, ab Auctore ipso, rebus potiùs quàm verbis intento, non animadversus, manaverit; quivis facilè conjicere potest. J. B.

2. Primum ergo ostendit lex Hebræa, id quod ea lege præ- I.
cipitur non esse contra jus naturæ. Nam cum jus naturæ, ut ante diximus, sit perpetuum atque immutabile, non potuit à Deo, qui injustus nunquam est, quicquam adversus id jus præcipi. Adde quod lex Mosis vocatur immaculata & recta, Psalm. XIX. qui Latinis XVIII, 8. & Apostolo Paulo sancta, justa, bona, Rom. VII, 12.

De præceptis loquor. nam de permissis distinctius agendum est. permissio enim quæ lege fit (nam 36 quæ nudi est facti, & impedimenti remotionem significat, huc non pertinet) aut plena est, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum; aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines & jus ne quis alius impedire licite possit. Ex prioris generis permissione non minus quam ex præcepto sequitur id de quo lex agit contra jus naturæ non esse. n De posteriori genere aliter se res habet. Sed raro locum habet 37 hæc collectio: quia cum permittentia verba sint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit utrius generis sit permissio, quam ex permissionis modo ad jus naturæ argumentando procedere.

3. *Huic primæ observationi affinis est altera, licere nunc his* II.
qui imperium inter Christianos obtinent, leges ferre ejus sensus cujus sunt leges per Mosem datæ, nisi si quæ sint leges, quarum tota substantia ad tempus Christi exspectati & Euangelii nondum revelati pertineat, aut nisi Christus ipse contrarium, aut in genere aut in specie, constituerit. Nam his tribus causis demptis nulla potest alia excogitari, cur quod olim Mosis lege fuit constitutum, nunc sit extra ea quæ licent.

4. Tertia observatio hæc sit: quicquid ad eas virtutes pertinens III.
quas Christus à suis discipulis exigit, lege Mosis præceptum est, o id nunc etiam, si non & amplius, à Christianis præstandum. Fundamentum hujus observationis est, quod quæ virtutes à Christianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio, exiguntur p in majore gradu quam statu legis Hebraicæ exigebantur: idque merito,

GROTII.

n *De posteriori genere aliter se res habet*] Vide *Chrysostomum* ad finem VII. ad Romanos.

o *Id nunc etiam, si non & amplius à Christianis præstandum*] Tertullianus de Pudicitia: *Libertas in Christo non facit innocentiæ injuriam; manet lex tota pietatis, veritatis, constantiæ, castitatis, justitiæ, misericordiæ, benevolentiæ, pudicitiæ.* (Cap. 6.)

GRONOVII.

36 *Quæ nudi facti*] Nam & permissio extra legem est, permissumque habetur, quod nusquam vetitum. ea non juris est, sed facti, & tantum significat nihil obstare aut impedire, quo minus facias, si lubeat.

37 *Hæc collectio*] Hoc vel illud in lege Mosaica permissum est; ergo est juris naturæ.

GROTII.

p *In majore gradu*] *Chrysostomus* de Virginitate XCIV., μείζονα ἐπιδείκνυσθαι δεῖ τὴν ἀρετὴν, ὅτι πολλὰ ἐν τῷ πνεύματος χάριτι ἐκκέκυται νῦν, καὶ

merito; quia etiam promiſſiones cœleſtes in Euangelio multo clarius proponuntur. Hinc lex vetus comparatione Euangelii dicitur fuiſſe nec perfecta, nec ἄμεμπτος, Heb. VII, 19. VIII, 7. & legis finis dicitur Chriſtus, Rom. X, 5. lex autem manuductrix ad Chriſtum, Gal. III, 25. Sic lex vetus de ſabbato, & q altera de decimis, monſtrant Chriſtianos obligari, ne minus ſeptima temporis parte ad cultum divinum, nec minus fructuum decima, in alimenta eorum, qui in ſacris rebus occupantur, aut ſimiles pios uſus ſeponant.

μεγάλη τῆς τῦ Χριςῦ παρυσίας ἡ δωρεά. Major nunc virtus oſtendenda eſt, quia multa nunc ſpiritus effuſa eſt gratia, & ingens donum eſt Chriſti adventus. Similia habet idem oratione, Eſſe ex neglectu vitia; & de jejuniis tertio; & ad Romanos VI, 14. & VII, 5. Adde *Irenæum* lib. IV, cap. XXVI. Scriptor Synopſeos Sacræ Scripturæ, quæ inter opera eſt Athanaſii, de capite quinto Matthæi agens, *ἐπιτείνει τὰς ἐν τῷ νόμῳ ἐντολὰς, intenſiora facit hic Chriſtus legis præcepta.*

q *Et altera de decimis*] Sic lege hac apud *Chriſtianos* utitur *Irenæus* lib. IV, cap. XXXIV. & *Chryſoſtomus* ſub finem capitis ultimi prioris ad Corinthios, & ad Epheſios II, 10.

CAPUT II.

An bellare unquam juſtum ſit.

I. *Jus naturæ bello non repugnare, probatur rationibus:*
II. *Hiſtoria:*
III. *Conſenſu.*
IV. *Jus gentium non repugnare bello probatur.*
V. *Jus divinum voluntarium, ante Euangelii tempus, bello non repugnare probatur, cum ſolutione objectionum.*
VI. *Ad quæſtionem, an bellum cum jure Euangelico pugnet, præmonita.*
VII. *Argumenta pro negante ſententia ex ſacris literis.*
VIII. *Solutio argumentorum ex ſacris literis pro parte ajente.*
IX. *Examinatur veterum Chriſtianorum circa hanc rem conſenſio.*
Negans privatim conſilio potius, quam præcepto nixa, reprobatur.
X. *Affirmans, publica Eccleſiæ auctoritate, conſenſu, & temporum uſu confirmatur.*

VIſis Juris fontibus, ad primam ac generaliſſimam veniamus quæſtionem, quæ hæc eſt, an bellum aliquod juſtum ſit, ſive, an bellare unquam liceat.

I. 1. Hæc autem ipſa quæſtio, ut & aliæ quæ deinceps ſequentur, ad jus naturæ primum exigenda eſt. M. Tullius 1 Cicero tum tertio de Finibus, tum aliis in locis, ex Stoicorum libris erudite diſſerit, eſſe quædam 2 prima naturæ, Græcis τὰ πρῶτα

GRONOVII.

1 *Cicero tertio de Finibus*] c. 5.

2 *Prima naturæ*] Documenta, monita.

2 Poſt

πρῶτα κατὰ φύσιν, quædam conſequentia, ſed quæ illis primis præferenda ſint. Prima naturæ vocat, quod ſimulatque natum eſt animal, 3 ipſum ſibi conciliatur & commendatur ad ſe conſervandum, atque ad ſuum ſtatum, & ad ea quæ conſervantia ſunt ejus ſtatus, diligenda: alienatur autem ab interitu iiſque rebus, quæ interitum videantur afferre. Hinc etiam ait fieri, ut nemo ſit, quin cum utrumvis liceat, aptas malit & integras omnes partes corporis, quam eaſdem uſu imminutas aut detortas habere: primumque eſſe officium, ut ſe quis conſervet in naturæ ſtatu, deinceps ut ea teneat, quæ ſecundum naturam ſint, pellatque contraria. Gell. XII. c. V.

2. At [a] poſt hæc cognita ſequi [4] notionem convenientiæ rerum cum ipſa ratione quæ corpore eſt potior; atque eam [5] convenientiam, [6] in qua honeſtum ſit propoſitum, pluris faciendam, quam ad quæ ſola primum animi appetitio ferebatur; quia prima naturæ [7] commendent nos quidem rectæ rationi, [b] ſed ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat quam illa ſint à quibus ad hanc venerimus. Hæc cum vera ſint & ab omnibus, qui judicio ſano ſunt præditi, facile ſine alia demonſtratione aſſenſum impetrent; ſequitur in examinando jure naturæ primum videndum quid illis naturæ initiis congruat, deinde veniendum ad illud, quod quanquam poſt oritur, dignius tamen eſt; neque ſumendum tantum, ſi detur, ſed omni modo expetendum.

3. Hoc ipſum vero, quod honeſtum dicimus, pro materiæ diverſitate, modo (ut ita dicam) [8] in puncto conſiſtit, ut ſi vel minigit perniciem & quæ eo ducunt. *Seneca* ep. 121. *Primum ſibi ipſi conciliatur animal. Nullum animal ad vitam prodit ſine metu mortis. Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quidque, & quæ juvant, illa petit, læſura formidat.*

4 *Notionem convenientiæ*] Intelligentiam ordinis, concordiæ, decoris rerum agendarum. *Gellius* vocat utendi conſilii reputationem, & honeſtatis utilitatiſque veræ contemplationem; ſubtilioremque explorationem & commodorum delectum.

5 *Convenientiam, in qua*] Utpote in qua.

6 *In qua honeſtum*] *Cicero* c. 6. *In primis illis naturæ conciliationibus non ineſt honeſta actio: conſequens eſt, & poſt oritur.*

7 *Commendent*] Ab illis ad hanc proficiſcimur. *Cic.* cap. 7. eadem phraſi utitur.

8 *In puncto conſiſtit*] Stricte ac præciſe accipiendum eſt.

9 Ad

GROTII.

a *Poſt hæc cognita ſequi notionem convenientiæ rerum cum ipſa ratione*] *Seneca* epiſtola CXXIV: *quemadmodum omnis natura bonum ſuum niſi conſummata non profert, ita hominis bonum non eſt in homine, niſi cum in illo ratio perfecta eſt.*

b *Sed ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat, quam illa ſint à quibus ad hanc venerimus*] *Seneca* epiſtola LXXVI: *Id in quoque optimum eſt, cui naſcitur, quo cenſetur; in homine optimum quid eſt? Ratio.* vide & epiſtolam CXXI. & CXXIV. *Juvenalis* Satyra XV:

melius nos
Zenonis præcepta movent: neque enim omnia, quædam
Pro vita facienda monent.
(Vers. 106, & ſeqq.)

GRONOVII.

3 *Ipſum ſibi conciliatur*] Amor & ſtudium conſervandi ſui. Quod ipſum ſeſe amat, ſibi placet, curam ſumit ſuæ ſalutis; alienatur autem & refu-

minimum inde abeas, 9 ad vitium deflectas; modo liberius habet ſpatium, ita ut & fieri laudabiliter, (aa) & ſine turpitudine omitti aut aliter fieri poſſit, ferme quomodo ab hoc eſſe ad hoc non eſſe ſtatim fit tranſitus; at inter aliter adverſa, ut album & nigrum, reperire eſt aliquid interpoſitum, ſive mixtum, ſive 10 reductum utrinque. Et in hoc poſteriori genere maxime occupari ſolent leges tum divinæ, tum humanæ, (bb) id agendo, ut, quod per ſe laudabile tantum erat, 11 etiam deberi incipiat. 12 Supra autem diximus, de jure naturæ cum quæritur, hoc quæri, an fieri aliquid poſſit non injuſte: injuſtum autem id demum intelligi 13 quod neceſſariam cum natura rationali ac ſociali habet repugnantiam.

4. 14 Inter prima naturæ nihil eſt quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. nam & finis belli, vitæ membrorumque conſervatio, & rerum ad vitam utilium aut 15 retentio aut acquiſitio, illis primis naturæ maxime convenit: & vi ad eam rem ſi opus ſit uti, nihil habet à primis naturæ diſſentaneum, cum animantibus ſingulis vires ideo ſint à natura attributæ, ut ſibi tuendis juvandiſque ſufficiant. Xenophon: *τὰ ζῶα ἐπίσανταί τινα μάχην ἔχυσα, ὅδε παρ' ἑνὸς ἄλλε μαθόντα ἢ παρὰ τῆς Φύσεως. omnia animantium genera pugnam norunt aliquam, quam non aliunde quam à natura didicerunt.* In Halieuticon fragmento eſt: (vers. 7, & ſeqq.)

Gyrip. Lib. 11. c. 3. §. 5. *Ed. Oxon.*

Omnibus hoſtem
Præſidiumque datum ſentire & noſcere teli
Vimque modumque ſui.

Ho-

GRONOVII.

9 *Ad vitium deflectas*] Ubi quicquid remittas, ſumma turpitudo ſequitur: ut deſerere amicum non licet, juvare aliter atque ille velit, nihil impedit quominus honeſtum ſit.

10 *Reductum utrinque*] *Horat.* 1. ep. 18. *Virtus eſt medium vitiorum & utrinque reductum.*

11 *Etiam deberi*] Ut niſi facias, pœnæ ſis obnoxius.

12 *Supra diximus*] 1, 3.

13 *Quod neceſſariam*] Quod formulæ ſocietatis ratione utentium adverſatur.

14 *Inter prima naturæ*] Bellum non repugnare primis naturæ.

15 *Retentio*] Melius dixiſſet *defenſio* vel *tutela*, nam *retentio* eſt quidem vox *Ciceronis*, ſed ſignificat vel *ἐποχὴν inhibitionem*, ut cum auriga adducit frenos & ſiſtit currum 13. Attic. 21. vel cum quis dubitans aſſenſum ſuſtinet 4. Acad. 18. & 25. vel non ſolvere ſolidum 13. Attic. 23, 25. l. 60. D. de leg. 1.

(aa) Exempli gratiâ, ubi nullâ Lege Civili vetatur Polygamia, non *peccat* equidem, qui plures unâ uxores ducit; ſed tamen, ſi una contentus ſit, facit *laudabiliter*; idque *honeſtum eſt*, ſenſu illo latiori. Vide infra Lib. 11. Cap. v. §. 9. *J. B.*

(bb) Sic JUSTINIANUS Imp. in ſuâ quadam Conſtitutione ſe tale quid egiſſe gloriatur: *Licet*, inquit, *ii* [veteres] *qui id permittebant* [ut ſcil. Heres, & qui in ipſius poteſtate erant, teſtes eſſent in Teſtamento] *hoc jure minimè abuti eos debere ſuadebant: tamen nos* .... QUOD AB ILLIS SUASUM EST, IN LEGIS NECESSITATEM TRANSFERENTES &c. Inſtit. Lib. II. Tit. X. *De Teſtam. ordin.* §. 10. Vide & COD. THEODOS. *De Secundis Nuptiis*, Lib. III. Tit. VIII. Leg. 2. ibique Doctiſſimum GOTHOFREDUM, Tom. 1. pag. 285. *J. B.*

Horatius dixerat: [II. Sat. I, 53.]

Dente lupus, cornu taurus petit. unde, nisi intus
Monstratum?

Lucretius vero amplius: [vers. 1032, & seqq.]

Sentit enim vim quisque suam, qua possit abuti.
Cornua nota prius vitulo quam frontibus exstant:
c *Illis iratus petit atque infensus inurget.*

Quem sensum Galenus sic exprimit: φαίνεται γοῦν ἕκαστον ἐκείνῳ τῷ μέρει τοῦ σώματος ἀμυνόμενον, ὃ τῶν ἄλλων ὑπερέχει. μίσχος μὲν κυρίττων πρὸ φύσει τὰ κέρατα, πῶλος δ' ἵππος λακτίζων, ὀνάγραις ταῖς ὁπλαῖς, ὥσπερ γε τὸ μὲν σκυλάκιον δάκνειν ἐπιχειροῦν, κἀν μηδέπω κρατεροὺς ἔχει τοὺς ὀδόντας. *Videmus animantium quodque eo ad sui tutelam uti quo maxime valet. Nam & vitulus nondum enatis cornibus ea parte minatur, & equuleus nondum firmatis unguibus calcitrat, & catellus dentibus nondum robustis morsitat.* Idem Galenus de usu partium primo, hominem animal esse ait ad pacem bellumque natum, cui arma quidem agnata non sint; d sed apta armis parandis ac tractandis manus: qua etiam pro armis uti sponte sua nec aliunde id edoctos infantes videmus. Sic & Aristoteles de partibus animalium quarto, capite x. 16 manum homini ait esse pro hasta, pro ense, & pro armis quibuslibet, quia omnia potest sumere ac tenere.

5. Recta

GROTII.

c *Illis iratus petit atque infensus inurget*] *Martialis*: III. Epigr. 58.

Vitulusque inani fronte prurit ad pugnam.

Porphyrius tertio de non esu animalium: [Pag. 268. *Ed. Lugd.* 1620.] πρῶτον μὲν ἕκαστον οἶδεν εἴτε ἀσθενές ἐστιν εἴτε ἰσχυρόν. καὶ τὰ μὲν φυλάττεται, τοῖς δὲ χρῆται. ὡς πάρδαλις μὲν ὀδοῦσιν, ὄνυξι δὲ λέων καὶ ὀδοῦσιν, ἵππος δὲ ὁπλῇ, καὶ βοῦς κέρασι· novit quodque animantium quæ pars sui infirma sit, quæ valida. illi cavet, hac utitur. ut dentibus pardalis, leo & unguibus & dentibus; equus ungula, bos cornibus. *Chrysostomus* de Statuis undecimo: τὰ ἄλογα πάλιν ἐν τῷ σώματι τὰ ὅπλα ἔχει, οἷον ὁ βοῦς τὰ κέρατα, τὰς ὀδόντας ὁ σῦς ὁ ἄγριος, τὰς ὄνυχας ὁ λέων. ἡμοὶ δὲ οὐκ ἐν τῇ φύσει τῷ σώματος τὰ ὅπλα κατέθετο ὁ Θεός, ἀλλ' ἔξω τοῦ σώματος, δεικνὺς ὅτι ἥμερον ζῷον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι ἐκ αἰεί μοι τῶν ὅπλων τούτων καιρός. καὶ γὰρ πολλάκις μὲν αὐτὰ ἀποτίθημι, πολλάκις δὲ μεταχειρίζομαι. ἵν' ἦν ἐλεύθερος ὡ καὶ ἀπολελυμένος, καὶ μὴ δεινικῶς ἀναγκαίζομαι βαστάζειν τὰ ὅπλα, ἃ πείσῃ αὐτὰ κεχωρισμένα τῆς φύσεως εἶναι τῆς ἐμῆς· quæ postrema optime conveniunt cum iis, quæ ex Galeno in contextu sequuntur. Hoc enim dicit: *Ratione quæ carent, arma in ipso habent corpore, ut bos cornua, dentes aper, ungues leo. At mihi non in corporis natura Deus arma posuit, sed extra corpus; hoc ipso ostendens mansuetum animal esse hominem, neque semper talium armorum mihi esse tempus. Nam telum sæpe depono, resumo interdum. Ut igitur liberior solutiorque sim, neque semper cogar portare arma, fecit ea sejuncta esse à mea natura.*

d *Sed apta armis parandis ac tractandis manus, qua etiam pro armis uti sponte sua nec aliunde id edoctos infantes videmus*] *Cassiodorus* de anima: *Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga (sunt alia animalia) corporis humani forma se prævalet vindicare, robustus illi thorax, brachiaque concessa sunt; ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu corporis quasi quodam clypeo vindicaret.* [Pag. 296. *Edit. Paris.* 1589.]

GRONOVII.

16 *Manum pro hasta*] Lucret. 5. 1285. *Arma antiqua manus ungues dentesque fuerunt.*

17 Qua

5. Recta autem ratio ac natura ſocietatis, [17] quæ ſecundo ac potiore loco ad examen vocanda eſt, non omnem vim inhibet, ſed eam demum quæ ſocietati repugnat, id eſt, quæ jus alienum tollit. Nam ſocietas eo tendit ut ſuum cuique ſalvum ſit communi ope ac conſpiratione. Quod facile intelligi poteſt locum habiturum; etiamſi [18] dominium (quod nunc ita vocamus) introductum non eſſet. nam vita, membra, libertas, ſic quoque propria cuique eſſent, ac proinde non ſine injuria ab alio impeterentur. Sic & rebus in medio poſitis uti, & quantum natura deſiderat eas abſumere, [19] jus eſſet occupantis: quod jus qui ei eriperet, faceret injuriam. hoc ipſum autem nunc, poſtquam ex lege aut uſu dominium formam ſuam accepit, multò intelligitur facilius: quod exprimam Tullii verbis: *Ut* [20] *ſi unumquodque membrum ſenſum ſuum haberet, ut poſſe putaret ſe valere ſi proximi membri valetudinem ad ſe traduxiſſet, debilitari & interire totum corpus neceſſe eſt: ſic, ſi unuſquiſque noſtrum rapiat ad ſe commoda aliorum, detrahatque quod cuique poſſit, emolumenti ſui gratia, ſocietas hominum & communitas evertatur neceſſe eſt: nam ſibi ut quiſque malit quod ad uſum vitæ pertineat quam alteri acquiri, conceſſum eſt non repugnante natura. illud natura non patitur, ut aliorum ſpoliis noſtras facultates, copias, opes augeamus.*

De Offic. III. c. 5.

6. Non eſt ergo contra ſocietatis naturam ſibi proſpicere, atque conſulere, dum jus alienum non tollatur: ac proinde nec vis, quæ jus alterius non violat, injuſta eſt: quod idem Cicero ita extulit: *Cum ſint duo genera decertandi, unum per diſceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium ſit hominis, hoc belluarum, confugiendum eſt ad poſterius ſi uti non licet ſuperiore.* Idem alibi: *Quid eſt quod contra vim fieri ſine vi poſſit?* Apud Ulpianum eſt: *Vim vi repellere licere Caſſius ſcribit, jus natura comparatur. apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.* Ovidius dixerat: (*De Art. Am.* III, 492.)

De Offic. I, 11.

Epiſt. Fam. XII, 3.

* *L. 1. §. 27. vim vi. D. de vi & vi armata.*

Armaque in armatos ſumere jura ſinunt.

II. 1. Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adverſari, probatur amplius ex ſacra hiſtoria. Nam cum adverſus Reges quatuor, qui Sodoma diripuerant, Abrahamus cum [21] miniſtris ac federatis ſuis armatus victoriam reportaſſet, Deus per ſacerdotem ſuum Melchiſedecum factum ejus probavit. Ita enim illi Melchiſedecus: *Laus ſit Deo altiſſimo, qui tradidit hoſtes tuos in manum*

GRONOVII.

17 *Quæ ſecundo ac potiore loco*] Bellum non repugnare ſecundis & excellentioribus naturæ.

18 *Dominium*] Certarum rerum jus proprium.

19 *Jus eſſet occupantis*] Ut nunc quoque in iis quæ communia ſunt, quæ publica, quæ univerſitatis.

20 *Si unumquodque*] Hinc jure culpat *Themiſtocles* Lacedæmonios, quod imbecillitate ſociorum potentiam quærerent, *Juſtin.* 2. ult.

21 *Miniſtris*] Clientibus, libertis, ſervis.

22 *Ex-*

manum tuam, Gen XIV, 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex hiſtoria apparet, ſine ſpeciali Dei mandatu: fretus igitur jure naturæ vir non ſanctiſſimus tantum, ſed & ſapientiſſimus, etiam 22 extraneorum (cc) Beroſi atque (dd) Orphei teſtimonio. 23 Hiſtoria ſeptem populorum quos Iſraëlitis exſcindendos Deus tradidit, non utar: 24 fuit enim ibi mandatum ſpeciale ad exequendam rem à Deo judicatam in populos maximorum criminum reos: unde hæc bella in ſacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei juſſu non humano arbitrio ſuſcepta. Ad rem magis pertinet quod Amalecitas vim ſibi inferentes Hebræi, ducibus Moſe ac Joſua, armis repulerunt, Exod. XVII. Quod Deus ante factum non juſſerat, poſt factum probavit.

2. Sed & leges generales ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo ſuo præſcripſit Deut. XX, 10. 15. eo ipſo oſtendens juſtum bellum etiam ſine mandatu ſpeciali ſuo eſſe poſſe. nam aperte ibidem cauſam ſeptem populorum ab aliorum populorum cauſa diſtinguit: ac cum 25 de juſtis cauſis belli ſuſcipiendi nihil ibidem edicat, eo ipſo oſtendit eas 26 naturaliter ſatis eſſe manifeſtas: qualis cauſa tuendorum finium in bello Jephtæ adverſus Ammonitas, Jud. XI. violatorum legatorum in bello Davidis adverſus eoſdem, II Sam. X. Simul notandum quod dicit divinus ad *Hebræos* ſcriptor, *Gedeonem*, *Baracum*, Samſonem, Jephten, *Davidem*, Samuelem, atque alios 27 per fidem debellaſſe regna, invaluiſſe in bello, exercitus exterorum vertiſſe in fugam, XI, 33. 34. quo loco, ut iſtius diſſertationis ſeries docet, in fidei nomine includit perſuaſionem, qua id quod fit, Deo placere creditur. Sic & Davidem ſapiens femina ait prælíari Dei prælia, I Sam. XXV, 28. id eſt pia ac juſta.

III. 1. Probatur idem quod dicimus omnium gentium ac præcipue ſapientum conſenſione. De vi qua vita defenditur *notus* Ciceronis

GRONOVII.

22 *Extraneorum*] Infidelium, paganorum, gentilium.

23 *Hiſtoria ſeptem*] Erant Cananitæ, Hethitæ, Hevitæ, Phereſitæ, Girgaſitæ, Amalecitæ, Jebuſitæ. *Joſuæ* 3, 10.

24 *Fuit enim*] Id bellum fuiſſet juſtum, etſi nullum aliud eſſet bellum juſtum, ex iis, quæ dicta ſunt cap. 1, 10. & 15.

25 *De juſtis nihil*] Certas & expreſſas, tanquam ſolas & vere juſtas non definiat.

26 *Naturaliter*] Plerumque, ut plurimum. [Immo, ex lumine naturali. *J. B.*]

27 *Per fidem*] Quaſi diceret, quod credebant ac certum habebant, Deum eſſe Deum ipſorum & vindicem juſtæ cauſæ, ac velle eos armorum remedio adverſus violentiam iniquorum uti. Fortaſſe tamen voluit Deum proſperaſſe illorum arma propter fidem, qua exſpectabant venturum Meſſiam.

(cc) Locus *Beroſi* refertur à JOSEPHO, *Antiq. Jud.* Lib. 1. Cap. 8. *J. B.*

(dd) Aut potius veteris Poëtæ, qui nomen *Orphei* adſumſit. Exſtat fragmentum apud CLEMENTEM ALEXANDRINUM, *Strom.* L. V. & apud EUSEBIUM, *Præpar. Evangel.* XIII. 12. unde Auctor noſter ipſe attulit, Not. in Tractatum *De Verit. Rel. Chriſt.* Lib. 1. §. 16. & in *Matth.* V, 31. ſub. fin. *J. B.*

Pro Milone. c. 4. Ciceronis locus, ipſi naturæ teſtimonium perhibens: *Eſt hæc non ſcripta, ſed nata lex, quam non* 28 *didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus, ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, in tela aut latronum aut inimicorum* *Ibid. c. 11.* *incidiſſet,* e 29 *omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis.* Item: *Hoc & ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripſit, ut omnem ſemper vim, quacumque ope poſ-* *L. itaque. 4. princ. D. ad l. Aquil.* *ſent, à corpore, à capite, à vita ſua propulſarent.* Cajus Juriſconſultus: *adverſus periculum naturalis ratio permittit ſe defendere.* **L. 3. ut vim D. de Juſt. & jure.* *Florentinus Juriſconſultus: *Jure hoc evenit, ut quod quiſque ob tutelam corporis ſui fecerit, jure feciſſe exiſtimetur.* † Joſephus: Φύσεως γὰρ νόμος ἰσχυρὸς ἐν ἅπασι, τὸ ζῆν ἐθέλειν· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς φανερῶς ἀφαιρουμένους ἡμᾶς τοῦτο, πολεμίους ἡγούμεθα. *Eſt enim naturæ lex illa quæ in omnibus valet, ut velint vivere, idque ipſum eſt quapropter eos, qui vita manifeſte nos volunt ſpoliare, hoſtes cenſemus.* † *De bello Jud. l. III, c. 25.*

2. Adeoque manifeſtam æquitatem hoc habet, ut in beſtiis etiam, quæ juris non rem ipſam ut diximus, ſed 30 umbram habent quandam, diſtinguamus inter vim, quæ injuriam infert, & quæ propulſat. Nam cum dixiſſet Ulpianus, animal f quod ſenſu, id eſt rationis uſu, caret, non poſſe injuriam feciſſe, mox tamen ſubjungit, cum arietes vel boves 31 commiſiſſent, & alter alterum occidiſſet, Q. Mutio auctore diſtinguendum, ut ſi quidem is periſſet qui aggreſſus erat, ceſſaret actio; ſi is qui non provocaverat, competeret actio. Cui explicando ſerviet illud Pli-

L. 1. D. ſi quadr. paup. f. §. Ait: 1. & §. Cum arietes: 11. Adde Ex. XXI, 28.

GROTII.

e *Omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis*] Seneca: *Tutela certiſſima ex proximo eſt, ſibi quiſque permiſſus eſt.* [Epiſt. CXXI.] Quintilianus VII. cap. II: *Primum in omni genere debet eſſe defenſio, quia natura potior eſt ſalus noſtra, quam adverſarii pernicies.* [Ubi tamen locus ſeſe ita habet: *Quo in genere ſemper prior eſſe debebit defenſio: Primum, quia* &c. Pag. 403. *Ed. Obrecht.*] Bene ergo in Trachiniis *Sophocles*: [vers. 281, 282.]

εἰ γὰρ ἐμφανῶς ἠμύνατο,
Ζεὺς τ' ἂν συνέζευγεν σὺν δίκῃ χειρωμένῳ.
nam ſi ſe ipſe tutaſſet palam,
Veniam dediſſet jure pugnanti Deus.

vide & *Wiſigothorum* legem lib. VI, tit. I, cap. 6.

f *Quod ſenſu, id eſt, rationis uſu, caret*] ſimilem in modum *Seneca* de feris loquitur: *Adeo etiam quæ extra intellectum atque æſtimationem beneficii ſunt poſita, aſſiduitas tamen meriti pertinacis evincit.* Vide totum locum de beneficiis libro I. cap. III. & compara quæ ad præfationem ex *Philone* poſuimus, §. 7.

GRONOVII.

28 *Didicimus, accepimus, legimus*] Id eſt, didicimus vel traditam à magiſtris vel hauſtam ex libris: nam *accipere* diſcentium eſt. Sic à ſacerdotibus Ægyptiis numeros & cœleſtia Platonem accepiſſe ſcribit *Cicero* 2. Fin. 29. *Juſtin.* 11, 3.

29 *Omnis honeſta*] Quidvis tentaremus, nihil non licere putaremus, vel ſi occidendi eſſent, ad nos liberandos.

30 *Umbram*] Simulacrum, imaginem, inſtar.

31 *Commiſiſſent*] Cornibus invicem ſe petiiſſent. Unde *arietare* frequens *Senecæ* pro impellere.

Plinii: (ee) *Leonum feritas inter se non dimicat, serpentium morsus non petunt serpentes; sed si vis inferatur, nulla est cui non sit ira, non sit anima injuriæ impatiens, & prompta, si noceas, ad se defendendum alacritas.*

IV. 1. De jure naturali ergo, quod & gentium dici potest, satis constat eo bella non omnia improbari.

2. Jure autem gentium, voluntario itidem, non damnari bella satis nos docent historiæ, & omnium populorum leges ac mores. Imo g 32 jure gentium introducta esse bella dixit Hermogenianus: quod paulo aliter quam vulgo accipi solet interpretandum censeo: nempe ut certa bellorum forma à jure gentium sit introducta, quam formam quæ habeant bella, ea peculiares ex jure gentium effectus consequantur: (ff) unde distinctio nascitur, qua utendum nobis erit infra, in bellum solenne juris gentium, quod & 33 justum, id est plenum, dicitur, & non solenne, quod tamen non ideo justum esse definit, id est juri congruens. Nam aliis bellis, modo æqua subsit causa, jus gentium non adsistit quidem, sed nec resistit, ut infra latius explicabitur. *Jure gentium* (inquit Livius 34) *ita comparatum est, ut arma armis propulsentur.* Et Florentinus * jus esse gentium ait, ut vim atque injuriam propulsemus, ut corpus nostrum tutemur.

L. Ex hoc jure. 5. D. de just. & jure.

Lib. III. cap. 3.

Lib. XLII. c. 41. num. 11.

* *L. ut vim. 3. D. de just. & jure.*

V. 1. De jure divino voluntario major est difficultas. Neque hic objiciat quisquam jus naturæ esse immutabile, ac proinde à Deo nihil in contrarium potuisse constitui: id enim verum est in iis, quæ 35 jus naturæ vetat 36 aut præcipit; non in iis, quæ jure inapparato, incondito; aliquando, quod est juri conveniens, & contra est injustum, iniquum, illegitimum. Priori sensu bellum minus solenne non est justum; posteriori esse potest.

GROTII.

g *Jure gentium introducta esse bella*] Scriptor vitarum illustrium in Themistocle: *Professus est Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, Deos publicos suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse.* [CORN. NEPOS, Cap. VII. *num.* 4.]

GRONOVII.

32 *Jure gentium*] Fortassis hoc vult, id quod in bellis justum est (nempe, non ut vim inferamus alios non lædenti, sed ut vim prohibeamus, armis resistendo si quis vim fecerit, & vitam, bona, libertatem nostram & nostrorum aggressus fuerit) id necessitate atque usu edoctas comparavisse gentes.

33 *Justum, id est, plenum*] *Justum* aliquando est, in quo adhibetur certus ordo modusque rerum ac verborum; & diversum est tumultuario, inapparato, incondito; aliquando, quod est juri conveniens, & contra est injustum, iniquum, illegitimum. Priori sensu bellum minus solenne non est justum; posteriori esse potest.

34 *Inquit Livius*] Lib. XLII. cap. 42.

35 *Jus naturæ vetat*] Tanquam nunquam non turpia.

36 *Aut præcipit*] Tanquam semper honesta.

(ee) Prima quidem verba istius loci leguntur apud PLINIUM, *Hist. Natur.* Lib. VII. *Præfat.* in fine. Verum reliqua, ab illis, *Sed si vis inferatur* &c. non ibi exstant, nec alibi, quod sciam; apud eumdem Auctorem. Adeo ut in unum compegerit *Grotius* duo loca diversorum Scriptorum, quòd forte in collectaneis suis, aut alibi, ita juncta repererit, omisso ex incuriâ nomine unius. Simile exemplum videbimus infra, ad Lib. II. Cap. 2. §. 13. Notâ ult. Auctoris. *J. B.*

(ff) Non videtur de distinctione il-

jure naturæ 37 licent tantum. nam quæ ejus ſunt generis, cum proprie juris naturæ non ſint, ſed 38 extra jus naturæ, & vetari poſſunt & præcipi.

2. Solet ergo primum à nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ ejuſque poſteris, ubi Deus ſic loquitur, Gen. IX, 5,6. *Quin etiam ſanguinem veſtrum, id eſt animarum veſtrarum, repoſcam: ab omni beſtia repoſcam eum: atque etiam de manu hominis alterius, utpote fratris, repoſcam hominis animam. Quiſquis effuderit ſanguinem hominis* 39 *qui eſt in homine, ſanguis ejus effundetur: quia hominem ad effigiem ſuam fecit Deus.* Hic ergo quidam illud, quod de repoſcendo ſanguine dicitur, generaliſſime intelligunt, & alterum de effundendo viciſſim ſanguine, 40 comminationem eſſe volunt, non approbationem. quorum neutrum mihi ſe perſuadet. Nam 41 interdictum de ſanguine non effundendo 42 latius non patet quam quod in lege eſt, *Non occides*; quod neque capitalibus ſuppliciis, neque bellis obſtitiſſe manifeſtum eſt. Lex ergo tam hæc, quam illa, non tam novi aliquid conſtituit, quam jus naturæ prava conſuetudine obliteratum declarat atque repetit. unde 43 verba illa intelligenda in eo ſunt ſenſu, qui 44 vitium includit: ſicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, ſed 45 deſtinatam, & 46 innocentis. Quod vero ſequitur de ſanguine viciſſim effundendo, videtur mihi 47 non factum nudum, 48 ſed jus continere.

3. Rem ita explico. Natura non iniquum eſt, ut quantum quiſque

lâ cogitaſſe Juriſconſultus: ſed hoc velle tantum, regulas, quæ in Bello obſervantur, ut juſtum habeatur, ex præceptis naturalis Rationis conſtitutas fuiſſe & inductas. Talibus enim naturalis Rationis dictatis cenſetur Jus Gentium, ex mente veterum. *J. B.*

GRONOVII.

37 *Licent tantum*] Quæ ſive omittantur, ſive fiant, nihil peccatur, niſi quibuſdam temporibus & occaſionibus, quale eſt bellum gerere in offendentes.

38 *Extra jus naturæ*] Non ſunt de imperatis naturæ, ſed de indulgentia; non leges, ſed legum beneficia, quæ ubi valeant, ubi non, tempus & res præſens docent.

39 *Qui eſt in homine*] Hebr. באדם *in homine*, & hoc referunt ad membrum ſequens, ut ſit per hominem, qui nempe juſte vindicet facinus, ſanguinem ejus effuſum iri. Quod non improbat auctor ad locum iſtum.

40 *Comminationem*] Tanquam denuntiet Deus, quid ipſe facturus ſit vel per malos & injuſtos; ſolet enim & peccatis peccata punire: non conſtituat & ordinet lectum genus hominum, qui vindices homicidii & ſimilium ſint rerum capitalium. Quemadmodum Davidi minatur 2 Sam. XII, 1. & 12.

41 *Interdictum*] Noacho datum.

42 *Latius non*] Nihil amplius vetat, quam Moyſi dictum.

43 *Verba illa*] Effundere ſanguinem & occidere.

44 *Vitium includit*] Ut injuria effundere, inſontem occidere.

45 *Deſtinatam*] Conſilio & propoſito factam, non fortuitam.

46 *Innocentis*] Qui nihil commeruerit, cur vita privaretur.

47 *Non factum nudum*] Quaſi minetur Deus, quid eventurum ſit per aliquem in eodem actu peccantem.

48 *Sed jus*] Immo præcipit quid legitima poteſtas facere debeat.

que fecit mali, tantundem patiatur, juxta illud quod h 49 Rhadamanthi jus dicitur:

Εἶκε πάθοι τὰ κ' ἔρεξε δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.
Quæ fecit si quisque ferat, jus fiet & æquum.

50 Seneca pater hanc sententiam sic retulit: *Justissima patiendi vice, quod quisque alieno excogitavit supplicio, 51 excipit suo.* Ex hujus naturalis æquitatis sensu Cain parricidii sibi conscius dixerat, Gen. IV, 14. *qui inveniet me, interficiet me.* Sed Deus primis illis temporibus aut ob hominum raritatem, aut quia paucis adhuc grassantibus minus opus erat exemplo, id quod naturaliter licitum videbatur edicto repressit, & contactum quidem ac commercium homicidæ defugi voluit, at vitam ei non eripi; quomodo & Plato (gg) in legibus constituit, & olim in Græcia usurpatum his versibus docet Euripides: [Orest. vers. 511, *& seqq.*]

Καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι
Εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν ἐκ εἰδὼν πεφῦν,
Οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅς τις αἷμ' ἔχων τυγεῖ.
Φυγαῖσι δ' ἐσίοιν, ἐνταποκτεῖναι δὲ μή.
Quam bene parentum provida ætas statuerat,
Ut cogeretur de via decedere
Hominumque visu cæde patrata nocens,
Fugaque lueret triste, non letho, scelus!

Quo & illud pertinet Thucydidis: εἰκὸς τοπάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων, μαλακωτέρας κεῖσθαι αὐτὰς (τὰς ζημίας) παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ εἰς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνήκεσαι. *Credibile est antiquitus quamvis gravium delictorum* i *leves fuisse pœnas: sed cum ea progressu temporis* Lib. III. §. 45. Ed. Oxon.

GROTII.

h *Rhadamanthi jus*] Apud *Apollodorum* lib. II. Νόμος Ῥαδαμάνθυος ὃς ἂν ἀμύνηται τῶν χειρόνων ἀδίκων ἄρξαντι ἀθῷον εἶναι. *Lex Rhadamanthi: si quis se ultus sit de eo, qui prior vim intulerit, impune id ferat.* (Cap. III. §. 9. *Ed. Gale.*)

GRONOVII.

49 *Rhadamanthi*] Pythagoræorum ἀντιπεπονθὸς, talio: Καί τοι βέλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον, Εἶκε πάθοι &c. *Aristotel.* 5. Ethic. 8. *Seneca* ludo de morte Claudii: Illum tantum altera parte audita condemnat Æacus & ait: Εἶκε πάθοι. II. Magnorum Mor. 34. Καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἡ μίντοιγε ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ᾤοντο δίκαιον εἶναι, ἃ ἔπαθόν τις, ταῦτα ἀντιπαθεῖν. Ejusdem op. 3, 4. Δοκεῖ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλως· τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει οὔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν· καί τοι βέλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον· Εἶκε πάθοι.

50 *Seneca*] Præf. 5. Contr.

51 *Excipit*] Expiat.

(gg) Vide *De Legib.* Lib. IX. Tom. II. pag. 864, *& seqq.* Ed. H. Steph. *J. B.*

GROTII.

i *Leves fuisse pœnas*] Servius ad primum librum Æneidos: (*vers.* 136.) *Luetis. persolvetis. Et hic sermo à pecunia descendit: antiquorum enim pœnæ omnes pecuniariæ fuerunt.* Et ad librum secundum: (*vers.* 229.) *Expendere. tractum est à pecunia. nam apud majores pecuniarias pœnas constat fuisse, cum adhuc rudi ætate pecunia ponderaretur,*

Lactant. Lib. II. *temporis contemnerentur, ventum ad mortem.* Lactantius: (hh) *Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos, tamen homines, supplicio capitis afficere.*

4. Ab uno facto illustri sumta 52 conjectura divinæ voluntatis in legem ivit, ita ut Lamechus quoque k simili facinore perpetrato impunitatem sibi ab hoc exemplo promiserit, Gen. IV, 24.

5. At

quod ad capitis pœnam deinde usurpatum est. Ad sextum: (*vers.* 20.) *Pendere. tractum est à pecuniaria damnatione.* Memorat *Plinius* Historiæ Naturalis lib. VII. cap. LVI: primum capitis judicium in Areopago esse actum.

k *Simili facinore perpetrato*] Aut potius, si quid simile perpetrasset. nam hunc sensum ferunt verba quæ apud Mosem.

(hh) Locus est *Inst. Div.* Cap. 10. *num.* 23. *Ed. Cellar.* ubi agitur de Exsulibus, quibus, apud veteres *Romanos*, igni & aquâ interdicebatur. *J. B.*

GRONOVII.

52 *Conjectura divinæ voluntatis in legem ivit*] Ab insigni exemplo, quod Deus in fratricidam statuerat, homines ante diluvium argumentati, & colligentes nondum placere Deo cædem cæde lui, quamquam naturalis id ratio suaderet, capitali supplicio in homicidas abstinuerunt, quasi vetito ipsius Dei lege: Videtur speciosius dici quam verius. Sane non extat præceptum Dei de homicida capite puniendo ante diluvium: sed cum prior ille mundus per annos mille sexcentos steterit, & haud dubie infinitis populis, nationibus, civitatibus frequentatus fuerit, vix videtur verisimile, ut eos aut naturalis ratio, aut sua securitas, aut necessitas, quæ delictis crescentibus augeri pœnas imperat, non docuerit tam justo supplicio scelus refrænandum esse. Edictum de Caino simile est illis rescriptis Principum, quibus alicui sine exemplo subveniunt, quæ personam non transgrediuntur, ut loquitur Imperator §. 6. Instit. *de Jure naturæ, gentium & civili.* Ipse Cainus ostendit se metuere & exspectare quod fecisset. Cur? quia natura eum monebat: *Tibi quod non vis fieri, alteri ne feceris.* Quod autem pœnæ exemtus est, admitto facile rationem auctoris, ob hominum raritatem ei parci Deum jussisse: at id transiisse in legem cur videatur, cessante ratione, & mundo tot seculis frequentato? Nec juvat exemplum Lamechi, quem accipere possumus hæc profatum, non ut gentium jus, sed suæ salutis muniendæ gratia, atque ut vindices facinoris à suo corpore & capite absterreret. Ut ille medicus regi Ludovico XI. apud *Comineum* lib. X. *Non dubito quin me quoque sis ejecturus, sicuti reliquos omnes, verum sanctissimo jurejurando tibi confirmo, post meum abs te discessum, non te victurum supra octavum diem.* Minæ sunt hæ, non jus, aut veritas. Illud facile concesserim, in paucitate hominum & ante diluvium, & post (etsi tum jam capitale supplicium edicto sanxisset Deus) aliquamdiu exilio tantum aut mulcta diversos apud populos luisse culpam homicidas. Id non confirmant tantummodo, quos advocat auctor, sed & leges barbararum gentium, quæ Romanum imperium conculcarunt. Lex *Salica* tit. XLIII. *Si quis ingenuus Francum aut Barbarum hominem occiderit, qui lege Salica vivit, octo millibus denariûm, qui faciunt* CC. *solidos* (solidus intelligitur aureus, qui XL. denariis argenteis æstimatur, de quo egimus in lib. III. de pec. vet.) *culpabilis judicetur. Si quis Romanum hominem, convivam Regis occiderit, duodecim millia denariûm, qui faciunt* CCC. *solidos, culpabilis judicetur.* Lex Alemannorum tit. XLIV. *Si quis hominem occiderit, ex weregeldis* (weregeldum genus mulctæ) *eum solvat. Si fœminam,* XVIII. *weregeldis.* Lex Bajavaricorum, tit. 3. num. XIII. *Si quis liberum hominem occiderit, solvat parentibus suis, si habet: si autem non habet, solvat deci, vel cui commendatus fuit* (i. e. qui patronus ejus, vel cujus ipse cliens) *dum vixit, bis* LXXX. *solidos. De fœminis eorum, si aliquid de istis actis contigerit,*

5. At cum jam ante diluvium, gigantum ætate, promiſcua invaluiſſet cædium licentia, inſtaurato poſt diluvium humano genere, ne mos idem invaleſceret, 53 ſeverius occurrendum Deus cenſuit: & repreſſa prioris ſæculi lenitate, quod natura non iniquum eſſe dictabat, & ipſe permiſit, 54 ut inſons eſſet, qui homicidam occidiſſet. quod poſtea 55 inſtitutis judiciis 56 ſummas ob cauſas ad judices ſolos reſtrictum eſt; ita tamen ut moris priſtini veſtigium manſerit 57 in jure ejus, qui occiſum ſanguine proxime attingeret, etiam poſt Moſis legem, qua de re infra fuſius agetur.

6. Magnum habemus auctorem noſtræ interpretationis Abrahamum, qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma ſumſit in reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. Sic & Moſes Amalecitis populum oppugnantibus arma juſſit opponi, naturæ ſcilicet jure uſus: nam Deum de hac re ſpeciatim conſultum non apparet, Exod. XVII, 9. Adde jam quod capitalia ſupplicia nec in homicidas tantum, ſed & in alios facinoroſos uſurpata apparet, non modo apud 58 populos extraneos, ſed apud ipſos piæ doctrinæ alumnos, Gen. XXXVIII, 24.

7. Nimirum 59 conjectura divinæ voluntatis, ipſa naturali ratione adjuvante, à ſimilibus ad ſimilia proceſſerat, ut quod in homicidam conſtitutum erat, in alios quoque eximie nocentes non

rit, omnia dupliciter componantur. Lex Ripuariorum: *Si quis ingenuus hominem ingenuum Ripuarium occiderit*, CC. *ſolidis culpabilis judicetur*. Lex Saxonum: *Qui nobilem occiderit*, 1440. *ſolidis componat*. Lex Anglorum: *Si quis adelingum occiderit* (diſtinguebant homines in Adelingos, Frilingos, Ligios, i. e. nobiles, liberos & ſervos) DC. *ſolidis componat, qui liberum occiderit*, CC. *ſolidis componat, qui ſervum occiderit*, XXX. *ſolidis componat*. Lex Friſiorum. *Si nobilis nobilem occiderit*, LXX. *ſolidis componat: ſi nobilis liberum occiderit, ſolidos* LIV. *& unum denarium ſolvat; ſi liber nobilem*, LXXX. *ſolidis componat*. Lex Longobardorum lib. I. tit. 9. *Si quis homicidium perpetraverit abſconſe in Barone, libero, vel ſervo, vel ancilla, & unus fuerit aut duo tantum, qui ipſum homicidium fecerit, componat* DCCCC. *ſolidis*.

GROTII I.

1 *Ut inſons eſſet, qui homicidam occidiſſet*] Joſephus: παρασχεῖν μὲν τοῖς σφαγεῖς ἀνθρωπίνης ἀπέχεσθαι καὶ καθαρεύειν φόνου καὶ δράσαντάς τι τοιοῦτο κολάζεσθαι

81. *Edico ut à cæde humana pura habeantur manus. quod ſi quis eadem commiſerit, pœnam ferat.* (Lib. I. Cap. IV. p. 10. G.)

GRONOVII.

53. *Severius occurrendum*] Verbis adductis ex Geneſ. IX, v. 5. & 6.

54 *Ut inſons*] Ut liceret cunctis bonis & innoxiis necem fraude interfecti hominis ulciſci & homicidam perimere; quique id feciſſet, ut nullam culpam contraheret.

55 *Inſtitutis judiciis*] Poſtquam placuit & lites dirimendas, & delicta punienda ſelectis judicibus & magiſtratibus committi.

56 *Summas ob cauſas*] Quia multi eo jure abutebantur.

57 *In jure ejus*] Numer. 35.

58 *Populos extraneos*] Exſortes fœderis divini.

59 *Conjectura*] Quod ſtatuerat jam Deus homicidam capitali ſupplicio puniri, id interpretati ſunt homines eum velle extendi ad eos, qui non levius peccarent homicidis in ſocietatem humanam, & hos par ſupplicium luere.

non iniquum videretur. Sunt enim quædam quæ vitæ æquiparantur, ut existimatio, pudor virginalis, fides matrimonii, aut sine quibus vita tuta esse non potest, ut 60 imperii societatem continentis reverentia: adversum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur.

8. Huc pertinet vetus, quæ apud Hebræos exstat, traditio, leges plures Noæ filiis datas à Deo, quæ non omnes à Mose narratæ sint, quia satis erat ad ipsius institutum eas postea in lege peculiari Hebræorum esse comprehensas. Sic adversus nuptias 61 incestas legem veterem, quanquam à Mose suo loco non memoratam, exstitisse apparet Levit. XVIII. Inter ea autem quæ Noæ liberis Deus edixit, hoc quoque ajunt fuisse, ut non homicidia tantum, sed & adulteria, & concubitus incesti, item violentæ rapinæ morte punirentur. 62 Quod ipsum confirmant Jobi verba XXXI, 11.

9. Jam vero data per Mosem lex sanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut Levit. XVIII, 24. 25. 27. 28. Psal. CI, 5. Prov. XX, 8. Et peculiariter de homicidio dicitur terra 63 non posse expiari nisi sanguine homicidæ fuso, Num. XXXV, 31. 33. Præterea absurdum cogitatu est, Hebræo populo indultum, disciplinam & salutem publicam ac singulorum munire pœnis capitalibus, ac se bello tueri, cæteris autem regibus gentibusque idem eodem tempore non licuisse: neque tamen reges eos aut gentes unquam à prophetis admonitos improbari à Deo usum capitalium suppliciorum ac bella omnia, sicut de aliis peccatis admoniti sæpe sunt.

10. Imo contra quis non credat, cum lex Mosis de judiciis expressam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie facturas fuisse nationes, quæ inde sibi exemplum peterent? quod certe Græcos, Atticos præsertim, feciisse credibile est: unde (ii) tanta in jure veteri Attico, & quod inde sumtum est Romano XII, tabularum 64 cum legibus Hebræis similitudo est. Sufficere hæc videntur, ut appareat legem Noæ datam non eum habere sensum quem volunt, qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. 1. Speciem majorem habent quæ ex Euangelio contra bellum adferuntur; in quibus examinandis non illud mihi sumam quod

GRONOVII.

60 *Imperii societatem*] Unde lex majestatis.

61 *Incestas*] Intra gradus consanguinitatis vetitos jungi

62 *Quod ipsum*] Adulterium esse crimen, quod plectat judex.

63 *Non posse expiari*] Piaculo obligari omnes regionis incolas, ubi homicidium factum est, quod tolli nequeat.

64 *Cum legibus*] Ut apparet ex Fragmentis JC. cum lege Moysis collatis & editis à *P. Pithœo* Lutet. 1573. [nuperrimè autem in *Jurisprudentia Ante-Justinianea* Viri Eruditissimi ANT. SCHULTINGII.]

(ii) Vide Auctoris Tractatum *De Verit. Relig. Christ.* Lib. I. §. 15. *in fin.* pag. 28. Ed. nuper. Amst. J. B.

m Ut

quod ſumunt multi, in Euangelio [65] extra præcepta credendi & ſacramentorum nihil eſſe quod non ſit juris naturalis. id enim, quo ſenſu à pleriſque ſumitur, verum non puto.

2. *Illud* libens agnoſco, nihil nobis in Euangelio præcipi quod non naturalem habeat honeſtatem: ſed non ulterius nos obligari *legibus* Chriſti, quam ad ea ad quæ jus naturæ per ſe obligat, cur concedam non video. Et qui aliter ſentiunt mirum quam ſudent, ut probent quædam (kk) quæ Euangelio vetantur ipſo jure naturæ eſſe illicita, [m] ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus fœminis. Sunt quidem hæc ejuſmodi, ut eis abſtinere honeſtius eſſe dictet ipſe ratio; at non talia ut abſque lege divina nefas in illis appareat. Ad illud vero quod Chriſtiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus, 1 Joh. III, 16. quis dicat ipſo (ll) naturæ jure nos obligari? Juſtini dictum eſt: *τὸ κατὰ φύσιν βιῶν, ἀνδρὸς πεπιστευκότος ἐστίν.* [n] *ſecundum naturam vivere, ejus eſt qui nondum credidit.*

3. Sed ne illos quidem ſequar, qui aliud ſibi ſumunt non exiguum, Chriſtum ſcilicet in tradendis præceptis quæ extant Matthæi V, & deinceps, [66] interpretem tantum agere legis per Moſem datæ.

GROTII.

m *Ut concubinatum, divortium*] Spectat huc illud *Hieronymi*: [*Ad Ocean.* Tom. 1. p. 198. C. *Ed. Baſil.*] *Aliæ ſunt leges Cæſaris, aliæ Chriſti. aliud Papinianus, aliud Paulus noſter præcipit.*

n *Secundum naturam vivere ejus eſt qui nondum credidit*] Locus *Juſtini* eſt ad *Zenam*: idemque ſenſus apud *Origenem* in excerptis illis, quæ Philocalia dicuntur.

GRONOVII.

[65] *Extra præcepta*] Præter myſteria & ſumma capita Chriſtianæ religionis.

(kk) Vocem illam *quædam* addidi, quæ excidit in omnibus Editionibus, & quam deeſſe nemo non videt. *J. B.*

(ll) Quidni? ſi rectè jus illud intelligamus. Vel exemplum Ethnicorum, qui pro patria ſe morti devoverunt, id refellit. Poſtulat omnino Societatis cuſtodia, de quâ Auctor noſter in Prolegomenis, ut in certis quibuſdam caſibus nonnulli plurimorum ſaluti vitam ſuam donent. Adeoque ipſa obligatio *Martyrii*, qualis ab Euangelio nobis imponitur, à Lege Naturæ ultimò deduci poteſt. *J. B.*

GRONOVII.

[66] *Interpretem tantum agere legis per Moſem datæ*] *Coccejus* de Fœdere cap. 12. num. 357. *Alting.* Theol. Elenct. p. 411. Hæc tamen ſententia communis eſt omnium Proteſtantium: Chriſtum, nec univerſis, nec ſingulis decalogi præceptis quicquam addidiſſe, quod ad perfectiorem Dei cultum in N.T. pertineat, quia lex Dei perfecta eſt, cui nec addi quicquam poteſt nec detrahi. Deut. 4, v. 2. & 12, v. 32. Pſalm. 19, v. 8. & obedientiam omnem, non modo externam, in ſermone, geſtu, facto, ſed etiam internam mentis, voluntatis, affectuum complectitur: Matth. 22. vſ. 38. & 39. Deut. 27, vſ. 26. eoque & vitam æternam & pollicetur, & dare poteſt ſervantibus. Levit. 18, vſ. 5. Deuter. 30, vſ. 19. Luc. 10, vſ. 25. & 28. collatiſque inter ſe locis ad Rom. 10, vſ. 5. Gal. 3, 12.

Negant iidem legiſlatorem proprie dici Chriſtum, niſi quatenus cum Patre & S. Spiritu Deus Triunus legem dedit Moſi in monte Sina. At qua *διάβρωτος* & medius atque interpres novi Teſtamenti eſt, non concedunt legiſlatorem eſſe, quia Moſi ejuſque legi

datæ. Aliud enim ſonant verba toties repetita; *Audiſtis dictum fuiſſe veteribus: Ego vero dico vobis:* quæ oppoſitio: ſed & Syriaca & aliæ verſiones oſtendunt, illud *veteribus* ſignificare, ad veteres, non à veteribus; ut *vobis* eſt, ad vos, non à vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt, quam qui Moſis tempore vivebant. nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legis peritorum ſunt, ſed Moſis, aut verbo tenus, aut ſenſu. *Non occides*, Exod. xx, 13. *Quiſquis occiderit, tenebitur judicio*, Levit. xxxv, 16. 17. 30. *Non mœchaberis*, Exod. xx, 14. *Quiſquis dimiſerit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. xxiv, 1. *Non pejerabis, ſed reddes Domino, quæ juraveris*, Exod. xx, 7. Num. xxx, 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (ſupple, repoſcere liceat in judicio) Levitic. xxiv, 20. Deuteron. xix, 21. *Diliges proximum tuum* (id eſt Iſraëlitam) Levit. xix, 18. *& odio habebis inimicum tuum*, o puta ſeptem populos, quibuſcum amicitiam colere quorumque miſereri vetantur, Exod. xxxiv, 11. Deut. vii, 1. His addendi Amalecitæ, in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. xvii, 16. Deut. xxv, 19.

4. Sed ad intelligentiam verborum Chriſti omnino notandum, legem per Moſem datam dupliciter accipi: aut ſecundum id, quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus conditi ſolent, quatenus ſcilicet graviora delicta pœnarum 67 aſpectabilium formidine coërcet, Hebr. ii, 2. & populum Hebræum hac ratione in ſtatu civilis ſocietatis continet, quo ſenſu dicitur νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς, Hebr. vii, 16. & lex factorum, Rom. iii, 27. aut ſecundum id, quod legis divinæ eſt proprium, quatenus ſcilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos, qui ſine temporali pœna omitti poſſunt: quo ſenſu vocatur νόμος πνευματικὸς, Rom. vii, 14. exhilarans animum, Pſalm. xix, qui Latinis xviii, 9. Legisperiti & Phariſæi priore illa parte contenti, ſecundam,

legi opponitur tanquam gratiæ & virtutis auctor. Joan. 1, vſ. 17. officiumque habet proferre euangelium ex ſinu Patris, intercedere, & fieri victima pro nobis, & dato Spiritu S. nos Patri reconciliare. Joann. 1, vſ. 18. Matth. 20, vſ. 28. 2 Corinth. 5, vſ. 19. 20. 21. Ad munus ſane propheticum in erudiendo populo pertinuit inſtauratio & vindicatio legis, remotis Phariſæorum additamentis & pravis interpretationibus: cæterum nec alia legis præcepta tradidit, ſive per ſe, ſive per Apoſtolos, quam Moſes, nec aliam explicationem addidit, quam quæ à Prophetis tradita eſt, & ſemper tradi debuit. Sic quidem noſtri. At Pontificii ſtatuunt Chriſtum in Euangelio legem Moſis ex imperfecta perfectam, vel ex perfecta perfectiorem reddidiſſe. Sociniani quoque longum texunt catalogum eorum, quæ ſingulis capitibus decalogi addiderit: de quibus plura Theologi. Sic igitur contra Socinianos hic diſputat, ut multa illis concedat.

GROTII.

o *Puta ſeptem populos*] In hos odium lege permitti ait illuſtriſſimus *Abarbanel* ad Deut. xxiii, 21.

GRONOVII.

67 *Aſpectabilium*] Quæ in oculos incurrunt, quæ pro exemplis ſunt.

cundam, quæ potior est, insuper habebant, neque inculcabant populo: quod verum esse non ex nostris duntaxat libris, sed ex Josepho quoque & magistris Hebræorum ostendi potest.

5. Sed etiam secundam hanc partem quod attinet, sciendum est, virtutes, quæ à Christianis exiguntur, etiam Hebræis aut commendari, aut præcipi, sed p non præcipi in eo gradu ac latitudine, quo Christianis. Utroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus, unde liquet, verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem sciri non ad hoc tantum, quod nunc in manu est, refert, sed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate supra quam æquum est utamur.

VII. 1. Omissis ergo argumentationibus quæ minus se nobis probant, primum ac præcipuum testimonium, quo bellandi jus à Christi lege non plane tolli probamus, esto Pauli illud 1 ad Timotheum II, 1. 2. 3. *Hortor ergo ante omnia ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis: ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate. Nam id bonum gratumque est apud Deum servatorem nostrum, qui omnes homines vult servari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: Gratum esse Deo ut reges fiant Christiani: ut Christiani facti reges maneant: quod ita expressit Justinus Martyr: *εὐχόμεθα τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας εὑρεθῆναι. Hoc precamur, ut Reges & Principes simul cum regali potestate etiam sanam mentem consequantur:* L

GROTII.

p *Non præcipi in eo gradu ac latitudine*] Quædam huc pertinentia vide in notatis supra ad finem capitis primi. Egregius imprimis *Chrysostomi* locus de Virginitate cap. XLIV: *τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν οὐ τοσοῦτον ὑμῖν ἀρετῆς παρῄνειτο μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἀμύνασθαι τὸν ἀδικοῦντα, καὶ ἀντιλοιδορεῖσθαι τῷ λοιδορουμένῳ, καὶ χρημάτων ἐπιμελήσασθαι ἐξὸν, καὶ ἐνοικεῖσθαι ὀμνύναι, καὶ ὀφθαλμὸν ἐξορύξαι ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ μισῆσαι τὸν ἐχθρὸν, καὶ ἔστι πρυφᾶν, ἔστι ὀργίζεσθαι, ἔστι γυναῖκα τὴν μὲν ἐκβάλλειν, τὴν δὲ ἀντεισάγειν κεκώλυτο, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο κατὰ ταὐτὸν ὁμοῦ γυναῖκας ἔχειν ὁ νόμος ἐπέτρεπε, καὶ πολλὴ καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἡ συγκατάβασις· νῦν δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν πολλῷ σεμνοτέρα γέγονεν ἡ ὁδός. Olim tanta nobis injuncta non erat virtutis mensura, sed & vindictam sumere de injuriam inferente, & convitianti reddere convitium, & pecuniis studere licebat, sed & citra falsimoniam jurare, & pro oculo excutere oculum, & odio habere inimicum. quin nec deliciis frui, nec irasci, nec uxorem aliam ejicere, recipere aliam, vetitum erat. Parum dixi. etiam duas eodem tempore uxores habere lex sinebat, multaque & in his, & in aliis rebus erat temporum illorum indulgentia. At post Christi adventum multo artior facta est via.* Eodem libro cap. LXXXIII. *οὐ τὸ αὐτὸ τῆς ἀρετῆς ἀπαιτούμεθα μέτρον ἡμεῖς τε κἀκεῖνοι. non eadem virtutis mensura à nobis & ab illis exigitur.* Idem in oratione Filium Patri æqualem, quæ est tomo VI, ait in Euangelio esse *ἐπίτασιν καὶ προσθήκην ἐντολῶν, præceptorum & intensionem & adjectionem.*

q *Ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate*] *Seneca* Epistola LXXIII. Philosophiæ fideliter deditos falso ait contemtores magistratuum ac regum existimari. *E contrario*, ait, *nulli adversus illos gratio-*

tur : & in libro cui nomen Conſtitutiones Clementis, precatur Eccleſia r Χριστιανὰ τὰ τέλη, id eſt, magiſtratus Chriſtianos: deinde & hoc Deo gratum eſſe, ut Chriſtiani reges Chriſtianis aliis vitam tranquillam præſtent.

2. Quomodo vero? Alibi id explicat Rom. XIII, 4. *Dei miniſter eſt tuo bono. quod ſi feceris quod malum eſt, metue; non enim fruſtra gladium gerit: nam Dei miniſter eſt, vindex ad iram ei, qui quod malum eſt fecerit.* (mm) Jure gladii per complexionem 68 omnis quidem coërcitio intelligitur, quomodo etiam apud Juriſconſultos interdum; ſed ita tamen ut pars ejus ſumma, id eſt verus gladii uſus, non excludatur. Huic loco illuſtrando non parum ſervit Pſalmus ſecundus, qui quanquam in Davide ſuam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Chriſtum pertinet: ut diſcere eſt Actor. IV, 25. XIII, 33. Hebr. V, 5. Is autem Pſalmus reges omnes hortatur, ut Dei filium venerabundi ſuſcipiant: hoc eſt, ut ſe miniſtros ei exhibeant, 69 qua reges ſunt ſcilicet, ut recte explicat Auguſtinus, cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam: *In hoc reges, ſicut eis divinitus præcipitur, Deo ſerviunt, in quantum reges ſunt, ſi in regno ſuo bona jubeant, mala prohibeant, non ſolum quæ pertinent ad humanam ſocietatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem.* Et alibi: *Quomodo ergo reges Domino ſerviunt in timore, niſi ea quæ contra juſſa Domini fiunt, religioſa ſeveritate prohibendo atque plectendo? Aliter enim ſervit 70 qua homo eſt, aliter qua rex eſt.* mox: *In hoc ergo ſerviunt Domino reges in quantum ſunt reges, cum ea faciunt ad ſerviendum illi, quæ non poſſunt facere niſi reges.*

Contra Creſ. Gram. lib. III.

Ad Bonif. Epiſt. 50.

II. 3. Secundum argumentum præbet nobis is ipſe locus, cujus partem

res ſunt: nec immerito. nullis enim plus præſtant, quam quibus frui tranquillo otio licet. Digna eſt quæ legatur epiſtola. ubi & hoc: *Hujus pacis beneficium, ad omnes pertinentis, altius ad eos pervenit qui illa bene utuntur.*

r Χριστιανὰ τὰ τέλη, *id eſt magiſtratus Chriſtianos*] Niſi hic interpretari malis, *Chriſtianum* vitæ exitum.

GRONOVII.

68 *Omnis coërcitio*] Merum imperium eſt habere gladii poteſtatem l. 3. D. de juriſdictione. *Tacit.* 3. hiſt. 68. Vitellius aſſiſtenti conſuli exſolutum à latere pugionem, veluti jus vitæ neciſque civium reddebat. [Vide ſummi Juriſconſulti Clar. NOODTII. eruditiſſimum Scriptum *De Juriſdict. & Imperio*, Lib. 1. Cap. 4. *J. B.*

69 *Qua Reges*] Potentia ſua utendo ad bonos mores introducendos, malos excludendos aut ſupprimendos.

70 *Qua homo*] Ut ſibi temperet abſtineatque injuria; ut ſe pium & moderatum præſtet.

(mm) Argumentum iſtud, ut & plura ex ſequentibus, per ſe equidem & directè eo tantum pertinet, ut capitalia ſupplicia ab Euangelio non tolli probetur: verum per conſequentiam hinc deduci poteſt, neque Bellum omne Chriſtianis vetitum eſſe. Huc facit non tantum ratio ab Auctore adlata *num.* 13. iſtius paragraphi, ſed etiam quòd uſus capitalium ſuppliciorum non minus videatur repugnare manſuetudini & clementiæ Chriſtianæ, quàm Bellum: unde, ſi priora tamen licent, poſterius illicitum non eſſe, efficitur. Vide quæ de capitalibus ſuppliciis ulteriùs dicentur infra, Lib. II. Cap. 20. §. 12. *J. B.*

s *Ed-ſe-*

partem citavimus, ad Rom. XIII. ubi potestas summa, qualis est regia, à Deo esse dicitur, & Dei ordinatio vocatur; unde infertur, ei & parendum & honorem exhibendum; & quidem ex animo: & qui ei resistit, eum Deo resistere. Si ordinationis voce res intelligeretur, 71 quam Deus tantum non vult impedire, quomodo se Deus habet circa actus vitiosos, jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ, 72 ad animum maxime pertinentis, obligatio sequeretur; nec quicquam diceret Apostolus, ubi hanc potestatem tantopere prædicat atque commendat, quod non latrociniis & furtis conveniret. Sequitur ergo ut ordinata hæc potestas 73 voluntate Dei approbante intelligatur: unde porro infertur, cum Deus sibi contraria non velit, hanc potestatem cum voluntate Dei per Euangelium revelata & 74 omnes homines obligante, non pugnare.

4. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus scriberet, dicuntur alieni fuisse à Christiana pietate. nam primum id ita universim verum non est. Nam Sergius Paulus Cypri Proprætor Christo nomen pridem dederat, Actor. XIII, 12. ut jam taceam quod de ſ 75 Edessenorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falso inquinata, sed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde non de personis quæritur, an impiæ fuerint, sed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apostolo negari, quando illam functionem dicit à Deo institutam etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam intra animi recessus, quibus proprie solus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & rex ille Agrippa, quem ad Christi religionem amplectendam Paulus tam serio invitat, Act. XXVI, Christo se subjicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam potesta-

GROTII.

ſ *Edessenorum*] Est Edessa in Osroëne. Nomen Abgari frequens illis locis. Apparet ex nummis, *Tacito*, *Appiano*, *Dione* tum in pridem editis, tum in novis excerptis, *Capitolino*.

GRONOVII.

71 *Quam Deus tantum*] Quales sunt res, quas sustinet Deus ac patitur tantum, & hactenus regit, ne ulterius evagentur, quam fert aut justa ejus ira, dum malum punit per malum; aut indulgentia, dum spatium dat ad pœnitentiam; aut sapiens consilium, dum malum aliunde ortum facit initium & occasionem boni, ut mancipationem *Josephi* reddidit viam ad potentiam ejus & ad Patriarchas alendos in Ægypto; perfidiam Pilati & Judæorum erga Christum, principium liberandi generis humani.

72 *Ad animum maxime*] Quæ non consistat in externo tantum opere, quod coacti & inviti præstamus ad voluntatem potentioris, sed maxime in studio & affectione atque propensione animi, cum volentes lubentesque paremus.

73 *Voluntate Dei approbante*] Non modo permittente.

74 *Omnes homines*] Tanquam quod in V. F. relevatum est, non obligaret omnes homines, sed tantum Hebræos.

75 *Edessenorum rege*] Abgare, quasi dederit ad Christum & ab eo receperit Epistolam. *Euseb.* 1, cap. 13. [Quam meram fabulam esse, inter Eruditos hodie sic satis constat. *J. B.*]

teſtatem: quæ ſine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia erant ſacrificia ſecundum legem, quamvis ab impiis ſacerdotibus celebrata; ſic [t] pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur.

III. 5. Tertium argumentum petitur ex Joannis Baptiſtæ verbis, qui ſerio interrogatus à militibus Judæis (cujus gentis multa millia Romanis militaſſe ex Joſepho & aliis ſcriptoribus manifeſtiſſimum eſt) quid haberent faciendum, ut iram Dei effugerent; non eos [76] militia abire juſſit, quod facere debebat ſi ea erat Dei voluntas, ſed abſtinere [77] concuſſionibus & fallaciis, ſtipendiiſque eſſe contentos, Luc. III, 14. Ad hæc Baptiſtæ verba, cum apertam ſatis militiæ approbationem contineant, multi reſpondent, quæ Baptiſta præſcripſit ita diſcrepare à Chriſti præceptis, ut aliud docere potuerit Baptiſta, aliud Chriſtus: quod quo minus admittam, hæc obſtant. Joannes & Chriſtus eodem exordio doctrinæ, quam afferebant, ſummam indicarunt. *Reſipiſcite: appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. III, 2. IV, 17. Chriſtus ipſe regnum cœleſte (id eſt legem novam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos eſt) dicit cœpiſſe invadi à diebus Baptiſtæ, Matth. XI, 12. Joannes dicitur prædicaſſe baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, Marc. I, 4. Tantundem feciſſe dicuntur Apoſtoli Chriſti nomine, Actor. II, 38. Exigit Joannes fructus dignos pœnitentia, & iis, qui talem fructum non proferunt, excidium minatur, Matth. III, 8. & 10. Exigit opera dilectionis ſupra legem, Luc. III, 11. Lex dicitur duraſſe uſque ad Joannem, id eſt, ab illo incepiſſe doctrina [78] perfectior, Matth. XI, 13. Et principium Euangelii à Joanne ducitur, Marc. I, 1. Luc. I, 77. Ipſe Joannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI, 9. Luc. VII, 26. miſſus ſcilicet ad dandam cognitionem ſalutarem populo, Luc. I, 77. ad Euangelium annuntiandum, Luc. III, 18. Neque uſquam Joannes Jeſum à ſe diſtinguit præceptorum diſcrepantia (quanquam quæ generalius & confuſius, & rudimentorum more à Joanne ſunt indicata, eadem diſerte tradidit Chriſtus vera lux) ſed eo quod Jeſus eſſet promiſſus ille Meſſias, Actor. XIX, 4. Joan. I, 29. rex ſcilicet regni cœleſtis, qui daturus eſſet in ſe confidentibus vim Spiritus Sancti, Matth. III, 11. Marc. I, 8. Luc. III, 16.

IV. 6. Quartum hoc eſt argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium ſuppliciorum, & armis cives

GROTII.

t *Pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur*] Bene hoc exſequitur ad hunc locum epiſtolæ ad Romanos *Chryſoſtomus*.

GRONOVII.

76 *Militia abire*] Ut ſacerdotio abire *Gell.* 6, 7.

77 *Concuſſionibus*] Extorſionibus pecuniarum *l.* 1. *&* 2. *D. de concuſſ.*

78 *Perfectior*] Potius clarior & evidentior, quam fuerat ſub umbris ſacrificiorum & cæremoniarum. Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου ἐπροφήτευσαν.

u Cum

cives tuendi adversus latrones ac prædones, maximam inde secuturam scelerum licentiam & quasi diluvium malorum, u cum nunc quoque constitutis judiciis ægrè reprimatur improbitas. Quare si mens Christi fuisset, talem rerum statum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, haud dubie verbis quam maxime difertis ac specialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod feciſſe nusquam legitur: nam quæ adferuntur, aut valde sunt generalia, aut obscura. Docet autem ipsa æquitas & communis ratio, non tantum verba 79 generalia contrahi, & ambigua commode explicari, sed & à proprietate usuque recepto verborum discedi nonnihil, ut is sensus evitetur, qui maxima secum incommoda sit allaturus.

7. Quintum sit, quod nullo argumento ostendi potest lex Mosis, quæ ad judicia pertinebat, desiisse priusquam urbs Hierosolyma exscinderetur, & cum ea tum species tum spes reipublicæ concideret. nam neque in lege Mosis ullus terminus isti legi præfinitur, neque Christus aut Apostoli usquam de istius legis cessatione loquuntur, nisi quatenus id comprehensum videri potest in reipublicæ (ut diximus) destructione: imo contra Paulus summum pontificem *ait constitutum*, ut judicium ferret secundum legem *Mosis*, *Act. XXIII, 3.* *Christus ipse* in præfatione præceptorum *suorum ait, non veniſſe se ad solvendam legem*, sed 80 ad *implendam*, Matth. V, 17. quod quem de ritualibus sensum habeat non obscurum est; 81 implentur enim lineamenta adumbrantia cum perfecta rei species exhibetur: de legibus autem ad judicia pertinentibus quomodo verum esse potest, si Christus, ut quidam exi- V.

GROTII.

u *Cum nunc quoque constitutis judiciis ægre reprimatur improbitas*] Διὰ τέτες δικαςήρια καὶ νόμοι καὶ τιμωρίαι καὶ διάφοροι κολάσεων τρόποι. *Propter hos sunt judicia & leges & supplicia, totque pœnarum modi.* *Chrysostomus* in sermone ad Patrem fidelem.

GRONOVII.

79 *Generalia contrahi*] Generalibus derogari per specialia; generalia strictius accipi oportere, quam sonant.

80 *Ad implendam*] Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι· Non ut irritam faciam, ne sit, sed ut illi satisfaciam, hoc est, in moralibus: ut perfectam illam sanctitatem, quam requirit lex, & humanus nemo potest assequi, præstando pro fidelibus & piis, liberem eos diris, quibus fulminat lex peccantes, & supplicio merito. In ritibus & cærimoniis; ut ei satisfaciam exhibendo Messiam, qui omnibus sacrificiis & victimis significatus est. Πληρῶσαι, ut & implere, satisfacere. *Salmas.* ad jus Attic. p. 34. 35.

81 *Implentur lineamenta*] Ut in pingenda imagine primum ducuntur lineæ quædam, quibus signantur extremitates partium; dein vacuum illud, quod fuit inter extremitates, coloribus impletur; & tum exhibetur perfecta rei species, cessantque notari primi illi ductus: sic Legem à Christo completam dici vult, quum qui rudibus & primis quasi lineis adumbratur Christus, in effigie & corpore apparuit, & sacrificium, quod in Judaismo simulabatur, præstitit. *Theophylact.* p. 28. ὅσα ἐκεῖνος (ὁ νόμος) ἐσκιαγράφησε, ταῦτα οὗτος τελείως ἐζωγράφησεν. *Isidorus* lib. 19. Orig. c. 16. *Pictores prius umbras quasdam & lineas futuræ imaginis ducunt, deinde coloribus implent, tenentes ordinem inventæ artis.*

82 *Quod*

existimant, adventu suo ea sustulit? Si autem mansit obligatio legis, quamdiu stetit Hebræorum respublica, sequitur ut Judæi etiam ad Christum conversi, si ad magistratum vocarentur, eum defugere non potuerint, & ut judicare non aliter debuerint quam Moses præscripserat.

8. Ego sane omnia expendens ne leviſſimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius illa tunc Christi loquentis verba audiens, aliter existimare potuerit. Illud agnosco, ante Christi tempus quædam fuisse permissa, sive [82] quoad impunitatem externam, sive etiam quoad animi puritatem (nunc enim ista distinctius exquirere, nec opus, nec otium est) quæ Christus suam disciplinam sectantibus licere noluit, ut [83] ob qualemcumque offensam uxorem dimittere, [84] ab eo qui læserit in judicio exigere ultionem: sed inter Christi præcepta & illas permissiones est diversitas quædam, non est repugnantia. Nam qui uxorem retinet, qui ultionem sibi privatim debitam remittit, [85] nihil facit contra legem; imo hoc facit quod lex maxime vult. Longe aliud est in judice, cui lex non permittit, sed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipse futurus apud Deum ni fecerit. [86] Huic si Christus interdicit, ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, solvit legem.

VI. 9. Sextum sit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, qui & Spiritum sanctum, signum indubitatum justificationis, à Christo accepit, & in nomen Christi à Petro Apostolo baptizatus est: militiam autem abdicasse aut ad eam abdicandam à Petro monitus non legitur. Sunt qui respondeant, cum de religione Christiana à Petro sit institutus, simul censeri debere institutum de militia deserenda. Hi, si quidem certum esset atque indubitatum inter Christi præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent. Sed cum id nusquam alibi diserte exstet, certe de ea re aliquid hoc saltem loco, qui id maxime poscebat, dicendum fuerat, ne post ventura ætas officii sui regulas ignoraret. Neque vero solet Lucas, ubi personarum qualitas specialem quandam vitæ mutationem desiderabat, id silentio præterire, ut videre est tum alibi, tum [87] Actor. XIX. 19.

VII. 10. Septimum huic simile petitur ex eo, quod de Sergio Paulo cœpimus

GRONOVII.

82 *Quoad impunitatem*] Sive ut puniri non possent à judice forensi, etsi conscientiam læderent; sive ut ne conscientiam quidem gravarent.

83 *Ob qualemcumque*] Non enim licere voluit id nisi ob mores graviores, ut loquebantur olim, *Ulp.* Tit. VI. §. 9, 12. hoc est, ob adulteria. Matth. 5, 31.

84 *Ab eo qui læserit*] Solitus vindictæ causa litigare, Matth. 5, 38. 39. &c.

85 *Nihil facit contra legem*] Dilectionem inimici etiam V. F. præcipit Exod. 23, v. 4. 5. Prov. 25, 22. & est in eam rem exemplum Elisæi 2 Reg. 6, 22.

86 *Huic*] Judici.

87 *Actor.* 19.] Ubi de Demetrio.

cœpimus dicere. nam in ejus converſi hiſtoria nullum eſt indicium
88 ejurati magiſtratus aut admonitionis factæ ut ejuraretur. Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat, id nec factum cenſendum eſt.

11. Octavum eſſe poteſt, quod x Paulus Apoſtolus, intellectis VIII.
Judæorum in ſe inſidiis, Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidiſſet, quorum præſidio in itinere adverſus vim omnem tutus eſſet, nihil contradixit, neque Tribunum aut milites monuit, Deo non placere ut vis vi repellatur. Atqui is erat Paulus, qui nullam occaſionem edocendi officii aut omitteret ipſe, aut omitti ab aliis vellet, 2 Timoth. IV, 2.

12. Nonum accedat, quod rei honeſtæ ac debitæ finis proprius IX.
non poteſt non eſſe honeſtus ac debitus. Tributa ut ſolvamus honeſtum eſt, atque etiam præceptum conſcientiam obligans, ut Paulus Apoſtolus explicat: tributorum autem finis eſt, ut poteſtates publicæ habeant unde ſumtum faciant ad bonos tuendos ac coërcendos malos, Rom. XIII, 3. 4. 6. Tacitus appoſite ad hanc rem: *Neque quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt.* Cui dicto ſimile eſt Auguſtini illud: * *Ad hoc tributa præſtamus, ut propter neceſſaria militi ſtipendium præbeatur.* *Hiſt.* IV. c. 74. * *Lib.* XXII. *contra Fauſtum. cap.* 74.

13. Decimum argumentum præbet locus ille Actor. XXV, 11. X.
ubi Paulus ita loquitur: *Si injuria quemquam affeci, & dignum aliquid morte commiſi,* y *non recuſo mori.* Unde colligo, ita cenſuiſſe Paulum, etiam poſt publicatam Euangelii legem quædam eſſe crimina, quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat: quod & Petrus docet, 1 Epiſt. cap. II, 19. 20. Quod ſi ea tum fuiſſet Dei voluntas, ut capitalibus judiciis abſiſteretur, potuerat quidem purgare ſe Paulus, ſed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quaſi capite plectere nocentes nunc non

GROTII.

x *Paulus Apoſtolus intellectis Judæorum in ſe inſidiis*] Utitur hujus loci auctoritate Concilium Africanum: *Quorum contra furorem poſſumus non inſolita nec à Scripturis aliena impetrare præſidia, quando Apoſtolus Paulus, ſicut in Apoſtolorum actibus fidelibus notum eſt, factioſorum conſpirationem militari etiam ſubmovit auxilio.* Utitur & ſæpe *Auguſtinus*, ut Epiſt. I, quæ eſt ad *Bonifacium*: epiſtola CLIV. ad Publicolam, ubi hæc: *Neque ſi in illa arma ſceleratı homines incidiſſent, Paulus in effuſione ſanguinis eorum ſuum crimen agnoſceret.* Idem epiſtola CLXIV. *Paulus egit, ut ſibi tuitio etiam armatorum daretur.*

y *Non recuſo mori*] Sic & Act. XXVIII, 18: *quia nulla in me erat mortis cauſa. Juſtinus* Apologetico II, *no-*λείζεσθαι δὲ τὰς ἐκ ἀκολάθως τοῖς διδάγμασιν αὐτῦ βιῶντας, λεγομένας δὲ μόνον Χριςιανὰς, καὶ ὑφ' ὑμῶν, αἰξώμεν. *Ut autem puniantur, qui non convenienter præceptis illis vivunt & nomine ſolo ſunt Chriſtiani, & quidem à vobis, & nos optamus.*

GRONOVII.

88 *Ejurati*] Depoſiti, vel abdicati. Sic autem Romæ loquebantur ideo, quod abeuntes conſulatu pro concione jurare ſolebant ſe nihil contra leges feciſſe.

non minus quam olim liceret. Probato autem capitales pœnas post Christi adventum recte exerceri, simul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adversus noçentes multos & armatos: [89] qui ut rei fiant, acie vincendi sunt. Vires enim & resistentia nocentum, sicut in prudenti deliberatione [90] suum habere momentum potest, ita de jure ipso nihil imminuit.

XI. 14. Undecimum sit, quod in Apocalypsis prophetia prædicuntur bella quædam piorum cum manifesta approbatione, XVIII, 6. & alibi.

XII. 15. Duodecimum esse potest, quod Christi lex solam legem Mosis, [91] qua gentes ab Hebræis separabat, sustulit, Ephes. II, 14. Quæ autem natura, & bene moratarum gentium consensu honesta censentur, adeo non sustulit, ut sub generali præcepto omnis honesti ac virtutis comprehenderit, Phil. IV, 8. 1 Cor. XI, 13. 14. Jam vero criminum pœna & arma, quæ injuriam arcent, natura habentur laudabilia, & ad justitiæ, & ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hic obiter notandus eorum est error, [92] qui Israëlitarum jus ad bellum deducunt ex eo solo quod terram Cananæam illis Deus dedisset. Est enim hæc justa quidem causa, sed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella gesserunt: & ipsi Israëlitæ postea aliis de causis, ut David ob legatos violatos. Tum vero quæ [93] humano jure quisque possidet, non minus ejus sunt, quam si Deus donasset: id autem jus per Euangelium non tollitur.

VIII. Videamus nunc etiam quibus argumentis se fulciat adversaria sententia, quo facilius judicet pius æstimator utra præponderent.

I. 1. Primum adferri solet [z] vaticinium Esaiæ, qui futurum dicit, ut populi gladios contundant in ligones, & lanceas in falces, neque

GRONOVII.

89 *Qui ut rei fiant*] Ut compellantur facere quod jus & æquum est. *Taciti* verba imitatur 3. Ann. 13. *petitam armis rempublicam, utque res agi posset, acie victum.*

90 *Suum habere momentum*] Potest facere ut intutum sit illos aggredi.

91 *Qua gentes*] Ea parte qua nationes alias præter Israëlis posteros excludebat à fœdere Dei.

92 *Qui Israëlitarum*] Non aliam ob causam jus belli gerendi Hebræis fuisse, quam ut acquirerent terras septem populorum devotorum à Deo illis attributas.

93 *Humano jure*] *Justo* titulo possidendi, quem vel naturæ vel gentium vel civile jus sanxit.

GROTII.

z *Vaticinium Esaiæ*] Id de pace, quæ orbi contigit beneficio Romani imperii, interpretatur *Chrysostomus* oratione Christum esse Deum: καὶ ὅτι ἡ παχία ἐςὶ μόνον καὶ ἀκίνητος καὶ ἀῤῥαγὴς, ἀλλὰ καὶ πολλὴν πρυτανεύσει τῇ οἰκουμένῃ εἰρήνην, καὶ αἱ μὲν κατὰ πόλεις πολυαρχίαι καταλυθήσονται, καὶ αἱ μοναρχίαι, μία δέ τις ἔσται βασιλεία εἰς πάντας ἀρθεῖσα, καὶ τὸ πλέον αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ ἔσται, οὐ καθάπερ ἔμπροσθεν. τὸ μὲν παλαιὸν χειροτέχναι πάντες καὶ ῥήτορες ὅπλα ἐτίθεντο καὶ ἐπὶ παρατάξεως ἐξήκασαν. τῆς Χριςοῦ δὲ παραγενομένης πάντα ἐκεῖνα διελύθη καὶ εἰς μέρος διωρισμένον τὰ τῶν πολέμων πεσόντα. Neque vero prædictum tantum est, stabilem fore, immotam, atque inconcussam hanc religionem, sed cum

neque gladium ſumant alius in alium, neque bellum ultra addiſcant, II, 4. Sed hoc vaticinium aut ſub conditione quadam accipiendum eſt, quemadmodum multa alia; ut nimirum intelligamus talem fore rerum ſtatum, [a] ſi omnes populi Chriſti legem ſuſcipiant atque impleant; quam ad rem Deus nihil ſua ex parte paſſurus ſit deſiderari. certum autem eſt, ſi omnes ſint Chriſtiani, & Chriſtiane vivant, nulla fore bella: quod Arnobius ita enuntiat: *Si omnes omnino qui homines eſſe ſe non ſpecie corporum, ſed rationis intelligunt poteſtate, ſalutaribus ejus pacificiſque decretis autorem vellent commodare pauliſper, & non faſtu & ſupercilio tumidi ſuis potius ſenſibus quam illius commonitionibus crederent, univerſus jamdudum orbis mitiora in opera converſis uſibus ferri, tranquillitate in molliſſima degeret, & in concordiam ſalutarem incorruptis fœderum ſanctionibus conveniret.* Lactantius vero hoc modo: *Quid fiet, ſi omnes in concordiam conſenſerint? quod certe fieri poterit, ſi pernicioſo & impio furore projecto innocentes ac juſti eſſe velint?* Aut intelligendum eſt pure; quo modo ſi accipiatur, docet res ipſa impletum hoc nondum eſſe, ſed implementum ejus, ut & converſionis generalis Judæorum, adhuc exſpectandum. Utrovis autem modo ſumas, nihil hinc inferri poteſt adverſus bellorum juſtitiam, quamdiu ſunt qui pacis amantes pace frui non ſinunt, ſed vim eis intentant.

Adv. Gentes, Lib. I. pag. 6. Edit. Lugd. Bat. Salm.

Inſt. Div. Lib. 1. Cap. 18. n. 16.

2. Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi ſolent, ad quorum dijudicationem opus eſt animo repeti, quod paulo ante diximus: ſi Chriſto id fuiſſet propoſitum, omnia capitalia judicia, & jus bellorum tollere, facturum id fuiſſe verbis quam maxime expreſſis ac ſpecialibus, ob rei magnitudinem ac novitatem; eoque magis, quod nemo Judæus aliter cogitare poterat, quam leges Moſis ad judicia & rempublicam pertinentes vim ſuam in homines Judæos habere debere, quamdiu ſtaret illa reſpublica. Hac ergo de re præmoniti locorum ſingulorum vim ordine exploremus.

3. Adver-

cum ea adventuram orbi patem, deſitieras illas in ſingulis civitatibus plurium potentias, regnaque ipſa, & unum fore ſuper omnes imperium, ac ejus pleraque pacem habitura, contra quam ante fiebat. olim enim & opifices, & oratores indnebant arma, conſiſtebant in acie. Poſt Chriſti vero adventum ceſſavit mos iſte, & ad definitum hominum ordinem redacti ſunt actus bellici. Habes ſenſum plane eundem apud *Euſebium* de præparatione l. 1. c. 10.

a *Si omnes populi Chriſti legem ſuſcipiant atque impleant*] Nam de Chriſtianis *Juſtinus*: ἡμεῖς πολεμοῦμεν τοῖς ἐχθροῖς, *non pugnamus in hoſtes.* Plane ut de *Eſſenis Philo* in oratione Omnem bonum eſſe liberum: (Pag. 877. A. *Edit. Paris.*) βελῶν, ἢ ἀκόντων, ἢ ξιφιδίων, κράνες, ἢ θώρηκος, ἢ ἀσπίδος ἐυδένα παρ' αὐτοῖς ἂν εὕροις δημιουργὸν ἢ ὁπλοποιὸν, ἢ μηχανοποιόν. *Nullum inter eos reperias, qui aut jacula aut ſagittas aut gladium aut galeam aut loricam aut ſinistram fabricet, nullum qui aut arma conficiat, aut machinas.* Simile eſt quod *Chryſoſtomus* ait 1 ad Corinth. XIII, 3: *Si eſſet inter homines qualis oportet dilectio, nullas fore penas capitales.*

II. 3. Adverſariæ ergo ſententiæ munimentum ſecundum ex iſtis verbis petitur: *Audiſtis dictum fuiſſe, Oculum pro oculo & dentem pro dente. Ego vero dico vobis, ne obſiſtite injurioſo*, (לרשע b quod Græci vertunt 94 *τῷ ἀδικοῦντι*, Exod. II, 13.) *ſed cædenti te in dexteram maxillam, alteram quoque obverte.* Hinc enim inferunt quidam, nullam injuriam aut repellendam, aut vindicandam, ſive publice, ſive privatim. Atqui non hoc dicunt verba: neque enim magiſtratus hic alloquitur Chriſtus, ſed 95 eos qui impetuntur; nec de quavis agit injuria, ſed 96 de tali qualis eſt alapa. ſequentia enim verba reſtringunt præcedentium generalitatem.

4. Sic in præcepto ſequente: *Qui velit tecum litigare, ut tunicam accipiat,* c *dimitte illi etiam pallium*: non omnis provocatio ad judicem aut arbitrum prohibetur, Paulo interprete, qui lites non omnes prohibet, 1 Cor. VI, 4. ſed vetat Chriſtianos 97 in prophanis auditoriis inter ſe litigare, idque ad Judæorum exemplum, apud quos recepta erat ſententia, *Qui adducit negotia Iſraëlitica* 98 *ad extraneos, polluit nomen Dei*: ſed vult Chriſtus ad exercendam patientiam noſtram, de rebus quæ facile ſunt recuperabiles, ut tunica, aut cum tunica, ſi opus ſit, pallium, non contendi judicio, ſed quamvis optimo jure nitamur, omitti juris perſecutionem. Apollonius Tyanæus negabat philoſophi eſſe *περὶ χρυσίς διαφέρεσθαι*, de pecuniola litigare. * *Non improbat prætor* (inquit Ulpianus) *factum ejus qui* 99 *tanti habuit re carere, ne propter eam ſæpius litigaret. Hæc enim verecunda cogitatio ejus, qui* 100 *lites exſecratur, non eſt vituperanda.* Quod hic 101 probari à probis ait Ulpia-

Philoſtr. II, 5. (c. 39. *Ed. Olear.*)

* *L. Item ſi: 4. §. 1. D. de alien. jud. mut. cauſa fact.*

GROTII.

b *Quod Græci vertunt τῷ ἀδικοῦντι*] Ut & *Lucas* in Stephani oratione: *ὁ ἀδικῶν τὸν πλησίον.*

c *Dimitte illi etiam pallium*] Id ita exponit *Cyprianus* de Patientia: *Ut tua ablata non repetas. Irenæus* lib. IV, cap. XXVII: *Tollenti tibi tunicam, remitte ei & pallium: ſed non quaſi nolentes fraudari contriſtemur, ſed quaſi volentes donaverimus, gaudeamus. Et ſi quis te, inquit, angariaverit mille paſſus, vade cum eo alia duo, ut non quaſi ſervus ſequaris, ſed quaſi liber præcedas.* Etiam *Libanius*, qui Euangelia legerat, laudat non litigantes de chlamyde & tunica, in oratione de cuſtodia reorum. *Hieronymus* dialogo I. adverſus *Pelagium: Docet Euangelium ei qui nobiſcum velit judicio contendere, & per lites & jurgia auferre tunicam, etiam pallium eſſe concedendum.* (Tom. II. pag. 274. C. *Edit. Baſil.*)

GRONOVII.

94 *Τῷ ἀδικοῦντι*] *τῷ ἀσεβεῖ.*

95 *Eos qui impetuntur*] Privatos, quibus fit injuria.

96 *Tali, qualis*] Levi, quæ plus habeat contumeliæ quam detrimenti.

97 *In profanis auditoriis*] Ad paganorum judicum tribunalia. Sic auditorium principis. *l.* 18. §. 1. *D. de Minorib.* præfecti prætorio *l.* 40. *de reb. cred.* Alibi auditoria judicum & magiſtratuum.

98 *Ad extraneos*] Ἀλλοφύλους, ἀπειρημένους.

99 *Tanti habuit*] Cui tanti fuit non litigare, ut maluerit fraudari quam lites ſequi.

100 *Lites exſecratur*] A litibus abhorret. *Juſtin.* 13, 1. 38, 10. 39, 1. *lites gravatur.*

101 *Probari à probis*] Optimo cuique potius videri, id omnes ſuum nomen profeſſos curare & obſervare jubet.

Ulpianus, hoc Christus imperat, ex rebus honestissimis & probatissimis deligens præceptorum suorum materiam. At non hinc recte colligas etiam parenti, etiam tutori nefas fore, id sine quo liberi, sine quo pupilli sustentari nequeant, si cogatur, apud judicem defendere. Aliud enim est tunica & pallium, aliud totum illud unde vivitur. In Clementis constitutionibus de homine Christiano dicitur, si litem habeat, σπουδαζέτω διαλύσασθαι, κἂν δέῃ βλαφθῆναί τι, *det operam* 1 *ut transigat, etiamsi quid damni accipiendum sit.* Quod ergo de moralibus dici solet, hic quoque locum habet, 2 non consistere hæc in puncto, sed habere suam quandam latitudinem. *L.* 1, *c.* XLV.

5. Sic in eo quod deinceps sequitur, *Qui* 3 *angariabit te ad milliare unum, abi cum eo duo:* non dixit Dominus de centum milliaribus, quod iter hominem à suis negotiis longius abduceret, sed de uno, &, si ita usu veniat, de duobus; quæ deambulatio quasi pro nihilo ducitur. Sensus ergo est, in his quæ nobis non multum sunt incommodatura, non urgendum nobis esse jus nostrum, sed cedendum plus etiam quam alter postulet, [d] ut & patientia & benignitas nostra omnibus innotescat.

6. Sequitur porro: [e] *Petenti abs te dato, & volentem à te mutuo sumere, ne rejice.* Si 4 *in infinitum* hoc producas, nihil durius. Qui domesticorum curam non agit, infideli est deterior, inquit Paulus, 1 Tim. v, 8. Sequamur ergo eundem Paulum optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans ad beneficentiam in Hierosolymitanos exercendam, *Non*, inquit, *ut* 5 *aliis sit laxamentum, vobis res angusta, sed ut æquabiliter* [f] *vestra copia succurrat*

GROTII.

d *Ut & patientia & benignitas omnibus innotescat*] *Justinus* Apologetico 11: περὶ δὲ τῆς ἀνεξικακίας εἶναι καὶ ὑπηρετικὰς πᾶσι καὶ ἀφελίμους, ἃ ἔφη ταῦτά ἐσι. *Quæ dixit, huc pertinent, ut adversus omnes simus patientes, officiosi, minime iracundi.*

e *Petenti abs te dato*] *Justinus* Apologetico eodem: εἰς δὲ τὸ κοινωνεῖν τοῖς δεομένοις καὶ μηδὲν πρὸς δόξαν πρᾶττειν, ταῦτα ἔφη· παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδοτε, &c. *De communicandis vero facultatibus nostris cum egentibus, & ne quid ad gloriam aucupandam faciamus, hæc dixit: omni petenti date*, &c. Alibi: παντὶ δεομένῳ κοινωνοῦντες, *communicantes nostra omni egenti. Cyprianus* Testimoniorum lib. III, 1. *Nemini negandam eleëmosynam.* item illic: *omni poscenti te dato, & ab eo qui voluerit mutuari, ne aversatus fueris.*

GRONOVII.

1 *Ut transigat*] Citra judicem controversiam dirimat & rem componat.

2 *Non consistere*] Non strictissime ac præcise accipienda. Vid. supr. §. 1. num. 3.

3 *Angariabit*] Omissis rebus tuis viæ ducem esse, onus portare, jumentum aut vehiculum præbere coget. *Angari* dicebantur nuntii regum Persicorum. Illis jus erat per vias obvio cuique auferre recentiorem equum, aut adigere homines ad illa, quæ diximus, & similia præstanda.

4 *In infinitum*] Sine limitatione de omnibus omnino rebus, & quantacumque summa accipias.

5 *Aliis sit laxamentum*] Ut alii facilius vivant, vos spoliari à vobismetipsis & in arctum redigi.

GROTII.

f *Vestra copia succurrat illorum inopiæ*]

*Lib. VI. c. 15. num. 9. † Cyrip. Lib. VIII. c. 2. §. 11. Ed. Oxon.

currat illorum inopiæ, 2 Cor. VIII, 13. Id est (Livii * verba in re non dissimili usurpabo) ut ex eo quod adfluit opibus vestris sustinentis necessitates aliorum: qui sensus est & in Cyro † Xenophontis: ὅ ἂν ἴδω περιοσσὰ ὄντα τῶν ἐμοὶ ἀρκούντων, τούτοις τὰς ἐνδείας τῶν φίλων ἐξακοῦμαι. Similem æquitatem adhibeamus interpretando præcepto, quod jam à nobis recitatum est.

7. Lex Hebræa 7 sicut divortii libertatem indulgebat, ut sæviam maritorum in uxores occurreret: ita etiam privatæ ultioni, ad quam gens illa valde prona erat, coërcendæ, jus læso fecerat ab eo qui læserat, non manu sua, sed apud judicem exigere talionem: quod lex etiam XII. tabularum secuta est; *Si membrum rupit, 8 talio esto.* Christus vero majoris patientiæ magister tantum abest, ut illam in jam læso probet vindictæ flagitationem, injurias quasdam ne arceri quidem vult, aut vi, aut judicio. At quales injurias? tolerabiles scilicet, ff non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit, sed quod 9 restrictiore quadam patientia contentus sit. Ideo exemplum posuit in alapa, quæ non vitam impetit, non corpus mutilat, sed tantum contemtum

Cap. 4. quendam nostri significat, qui nos nihilo deteriores facit. Seneca, libro de constantia sapientis, injuriam à contumelia dividit: *Prior illa*, inquit, *natura gravior est: hæc levior & tantum 10 delicatis gravis, qua non læduntur, sed offenduntur. Tanta est animorum dissolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent.* Sic *invenias ser-*

Ibid. c. 10. *vum, qui flagellis quam colaphis cædi malit.* Idem alio loco: *Contumelia est minor injuria, quam queri magis 11 quam exsequi possumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putaverunt.* Sic apud Pacuvium quidam: *Patior facile injuriam, si est vacua à contumelia.*

Peribœa, apud Non. Marcell. p. 430. Ed. Merc. Et apud Cæcilium 12 alius: *

* Fallacia, ibid.

Facile ærumnam ferre possim, si inde abest injuria;
Etiamque injuriam, nisi contra 13 constat contumelia;

De-

Seneca de beneficiis secundo: *Dabo egenti, sed ut ipse non egeam.* (Cap. 15.) *Chrysostomus* in locum ad Corinthios hic productum: ὁ Θεὸς τὰ κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖ, καὶ καθ' ὃ ἔχει τις, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει. *Deus pro facultate petit, quatenus habet quis, non quatenus non habet.* Quod ut recte intelligatur, accedant sequentia, ἐπαινεῖ μὲν τὸ ὑπὲρ δύναμιν, οὐκ ἀναγκάζει δὲ τούτους ποιῆσαι τ' αὐτό. *Laudat quidem quod facultates exsuperat*, (nempe in Thessalonicensibus,) *sed hos* (Achæos scilicet) *non cogit idem facere.*

ff *Non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit*] Vide *Chrysostomum* dicto jam loco.

GRONOVII.

6 Ὃ ἂν ἴδω] Quod de meis opibus mihi superfit, eo indigentium amicorum sustento.

7 *Sicut divortii*] Quemadmodum maritos voluit uxoribus, quarum tæderet, ne perpetuo eas male tractarent, libellum repudii dare, & eas à se dimittere. Formula in not. ad Matth. 5, 31.

8 *Talio esto*] Ejusdem membri in auctore injuriæ rumpendi petitio esto.

9 *Restrictiore*] Non tam late patente.

10 *Delicatis*] Fastidientibus, impatientibus.

11 *Quam exsequi*] Ulcisci. §. 2. Instit. *de his qui sui vel alieni.*

12 *Alius*] Nonius p. 430.

13 *Constat contumelia*] MSS. editique.

Demosthenes: (nn) *οὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευτέροις δεινὸν, καίπερ ὂν δεινὸν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. Nec enim tam grave hominibus ingenuis verberari, quamquam & hoc grave, quam per contumeliam verberari.* Is quem dixi Seneca paulo inferius ex contumelia do- *Cap. 10.*
lorem, affectum esse ait, quem [14] humilitas animi moveat [15] contrahentis se ob factum dictumve inhonorificum.

8. In tali ergo circumstantia patientiam Christus præcipit: & ne quis tritum illud objiciat, (oo) *Veterem ferendo injuriam* [16] *invitas novam:* addit, [g] potius etiam ferendam esse alteram injuriam, quam propulsandam priorem: quia scilicet [h] nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est. Maxillam obvertere in Hebraismo est patienter ferre, ut apparet Esai. L, 6. Jerem. III, 3. [i] præbere os contumeliis, dixit Tacitus historiarum tertio. (pp)

9. Tertium argumentum peti solet ex eo, quod apud Matthæum *III.* sequitur: *Audistis dictum fuisse, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: Ego vero dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui vos exsecrantur, precamini pro eis qui infesti vobis sunt & vos persequuntur.* Sunt enim qui existimant cum tali dilectione & beneficentia adversum inimicos & infestos pugnare tum judicia capitalia, tum bella. Sed facile id refellitur, si ipsum illud legis Hebraicæ dictum consideremus. Præcipiebatur Hebræis ut proximum diligerent, [ii] Hebræum scilicet: ita enim vocem proxi-

mi

que, *constant contumeliam.* f. *circum adstant contumeliæ.*

GROTII.

g *Potius ferendam esse alteram injuriam*] Chrysostomus VII. ad Romanos: *ταύτη γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη, τὸ ἀλλᾶσθαι αὐτῷ παρασχεῖν ὧν βέλεται, καὶ τὰς ἄκρας τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτῷ τὸ ἀφθονία τῆς οἰκείας ὑπερβῆναι μακροθυμίας. Hac egregia victoria plus illi largiri quam velit, & fines improbæ in illo libidinis liberalitate propria patientia transcendere.*

h *Nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est*] Chrysostomus de Statuis prima: *ὕβρις οὐκ ἀπὸ γνώμης τῶν ὑβριζόντων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων ἐγείνετο, ἢ ἀπόλλυται. Contumelia non ab inferentis animo; sed ex judicio eorum qui patiuntur aut fit aut perit.*

i *Præbere os contumeliis*] Præbere os, eo sensu & apud *Terentium* est Adelphis. (*Act.* II. *Scen.* II. vers. 7.)

ii *Hebræum scilicet*] Cui par proselytus. leges autem de non nocendo etiam ad incolas illos incircumcisos, de quibus actum cap. 1, §. XVI. porrigebantur. Ita Thalmudici.

GRONOVII.

14 *Humilitas animi*] Μικροψυχία.

15 *Contrahentis*] In angorem prolapsi.

16 *Invitas novam*] Das audaciam lædenti ad iterum te offendendum.

(nn) Locus est in Oratione *Adversus Midiam*, pag. 395. B. *Ed. Basil.* 1572. refertur, & fusius, à *Saturnino*, *L.* 16. §. 6. *D. De Pœnis.* J. B.

(oo) *E publio Syro*, referente AULO GELLIO, Noct. Attic. XVII. 14. J. B.

(pp) Apud Auctorem illum est: Mox ut *traheri ora contumeliis.* C. 31. Et *os offerre contumeliis.* Cap. 85. *num.* 6. Lib. III. Hist. indicati. Sic & LIVIUS dixit: *Desisse postremo præbere ad contumeliam os.* Lib. IV. cap. 35. *num.* 10. quæ jam animadverto partim observata à Clar. *Clerico*, in Matth. v. 39. Adde CICERON. 1. *Ep. ad Attic.* 18. pag. 145. *Ed. Græv.* Orat. *pro S. Rosc. Amer.* cap. 49. pag. 205. & *in Verr.* III, 16. pag. 32. J. B.

mi ibi ſumi oſtendit. Levit. XIX, 17 comma 17, collatum cum commate 18. At non eo minus imperatum erat magiſtratibus occidere homicidas, & alios graviter ſontes: non eo minus tribus undecim ob delictum atrox juſto bello perſecutæ ſunt tribum Benjamiticam, Jud. XX. non eo minus recte David, qui [18] prælia Domini præliabatur, regnum ſibi promiſſum ab Isboſeto armis repetit.

10. Sit ergo nunc porrecta [19] latius proximi ſignificatio ad homines quoſvis: omnes enim in communem gratiam ſunt recepti: nulli populi à Deo [20] devoti: licebit tamen in omnes quod tunc in Iſraëlitas licuit, qui diligi æque tunc jubebantur, ut nunc quivis homines. Quod ſi etiam velis in Euangelica lege majorem dilectionis gradum imperari, concedatur & hoc, dum illud quoque conſtet, [k] non omnes æqualiter diligendos, ſed magis patrem, quam extraneum. Sic etiam [21] bonum innocentis [22] bono nocentis, [23] bonum commune [24] privato antehabendum ordinatæ dilectionis lege. Ex [25] dilectione autem innocentium nata ſunt & judicia capitalia & pia bella. Vide ſententiam moralem quæ extat Prov. XXIV, 11. Debent ergo Chriſti præcepta de ſingulis diligendis atque adjuvandis ita impleri, niſi major ac juſtior dilectio impediat. Notum eſt dictum vetus: [l] *Tam omnibus parcere crudelitas eſt, quam nulli.*

11. Adde

GROTII.

k *Non omnes æqualiter diligendos*] *Tertullianus* adverſus Marcionem IV: (*Cap.* 16.) *Secundus gradus bonitatis eſt in extraneos: in proximos primus. Hieronymus* adverſus *Pelagium* dialogo I: *Præceptum eſt mihi, ut diligam inimicos, & orem pro perſecutoribus. Numquid juſtum eſt ut ita diligam, quaſi proximos & conſanguineos, ut inter æmulum & neceſſarium nulla diſtinctio ſit?* (Tom. II. pag. 274. C. *Ed. Baſ.*)

l *Tam omnibus parcere crudelitas eſt, quam nulli*] Verba ſunt *Senecæ* I. de *Clementia*, cap. 11. *Chryſoſtomus* I ad Cor. III, 12. & ſequentibus, de pœnis humanis agens: ἀδὲ ἄνθρωποι ὠμότητι ταῦτα πράττουσιν ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ· *non ex ſævitia ſed ex bonitate talia faciunt homines. Auguſtinus:* (Ep. LIV. ad *Macedonium.*) *Sicut eſt aliquando miſericordia puniens, ita & crudelitas parcens.* Imperatores, *Valentinianus*, *Theodoſius*, & *Arcadius*, in lege tertia, Codice *Theodoſiano*, de defenſoribus civitatum: *Removeantur patrocinia quæ favorem reis & auxilium ſceleroſis impertiendo maturari ſcelera fecerunt.* Totilas apud Procopium Gotthicorum II: τό τε ἐξαμαρτάνειν καὶ τὸ διακωλύειν τὴν ἐς τὸς ἡμαρτηκότας τιμωρίαν, ὁμοῖα, ἐν ἴσῳ ἐφί. *Peccare & prohibere pœnas peccantium in pari pono.* vide quæ dicuntur lib. II. cap. XXI. §. 2.

GRONOVII.

17 *Comma* 17. *collatum*] Priori proximus & frater appellantur, poſteriori cives. Non memineris injuriæ civium tuorum.

18 *Prælia Domini*] Non niſi juſta bella gerebat.

19 *Latius proximi*] Quia in N. T. Chriſtus demonſtravit, proximum eſſe nobis non modo civem, ſed & quemvis hominem.

20 *Devoti*] Ut ſeptem Cananæi.

21 *Bonum innocentis*] Quod eſt ut puniatur noxius, ne impuniras augeat in iſtum & ſimiles improbitatem.

22 *Bono nocentis*] Quod ille bonum ſibi putat, ut ei parcatur & nihil luat.

23 *Bonum commune*] Ut refrenentur delicta ſuppliciis.

24 *Privato*] Singulorum alios injuria afficientium, ne quid mali viciſſim patiantur.

25 *Dilectione innocentium*] Ne hi periclitarentur, ſi malis impunita eſſent facinora.

II *Ejuſ-*

11. Adde quod inimicos diligere jubemur Dei exemplo, qui malis ſolem ſuum oriri facit. At idem Deus de quibuſdam malis & in hac vita pœnas ſumit, & olim ſumet graviſſimas. Quo argumento ſimul ſolvuntur ea quæ de lenitate Chriſtianis præcepta ad hanc rem adferri ſolent. Nam Deus lenis, miſericors, longanimis appellatur Jonæ IV, 2. Exod. XXXIV, 6. At [l] ejuſdem in contumaces iram, hoc eſt, puniendi voluntatem paſſim deſcribunt ſacræ literæ, Num. XIV, 18. Rom. II, 8. Et hujus iræ miniſter conſtitutus eſt Magiſtratus, Rom. XIII, 4. Moſes ab eximia lenitate prædicatur: at idem pœnas de ſontibus exegit, etiam capitales. Chriſti lenitatem & patientiam imitari paſſim jubemur. At [m] Chriſtus eſt qui & Judæos inobedientes ſuppliciis affecit graviſſimis, Matth. XXII, 7. & impios in die judicii pro meritis eſt damnaturus. Magiſtri lenitatem imitati ſunt Apoſtoli, qui tamen [n] poteſtate ſibi divinitus data uſi ſunt ad pœnam facinoroſorum, 1 Cor. IV, 21. V, 5. 1 Tim. I, 20.

12. Quartus locus qui objicitur eſt Rom. XII, 17. *Nemini malum pro malo reddite:* 26 *procurate honeſta in omnium conſpectu: ſi fieri poteſt, quantum in vobis eſt, cum omnibus hominibus in pace viventes, non voſmetipſos* [o] *ulciſcentes, dilecti, ſed* 27 *date locum iræ:* IV. *ſcriptum*

GROTII.

[l] *Ejuſdem in contumaces iram*] Vide hac de re *Cyrillum* libro V. contra Julianum. (Pag. 173. & ſeqq. Edit. Spanhem.)

[m] *Chriſtus eſt qui Judæos inobedientes ſuppliciis affecit graviſſimis*] Adde loca Matth. XXI, 41. Lucæ XIX, 12. 14. 27. *Chryſoſtomus* ad Rom. XIV. narratis malis Hieroſolymorum: Ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς αὐτὰς ταῦτα εἰργάσατο, ἄκουσον αὐτῆς ταῦτα προλέγοντος· καὶ διὰ παραβολῶν, καὶ σαφῶς, καὶ διαῤῥήδην. *Chriſtum eſſe qui hæc fecerit, audi ipſum prædicentem, tum per parabolas, tum aperte & exerte.* Similia habet oratione ſecunda adverſus Judæos.

[n] *Poteſtate ſibi divinitus data uſi ſunt*] *Chryſoſtomus* 1 Cor. IV, 21. ἀπειλῶ, πραΰνω; ἔστι γὰρ πνεῦμα πραότητος καὶ πνεῦμα δυσκρότητος· *Interficiam, mutilabo? eſt enim ut lenitatis ita & ſeveritatis ſpiritus.* vide & *Auguſtinum* de ſermonibus Domini in monte lib. I. & alios quos citat *Gratianus* Cauſ. XXIII. quæſt. VIII.

GRONOVII.

26 *Procurate honeſta*] Hæc Bezæ verſio προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων. Vulg. *providentes bona non tantum coram Deo, ſed etiam coram omnibus hominibus.* Caſtalio: *date operam, ut vos apud omnes homines honeſte geratis.* Nec male ſit, honeſta ſectantes in exemplum & confeſſione omnium hominum. Vel ut, quantum fieri poteſt, apud omnes homines bene audiatis. Matth. 5, 17.

27 *Date locum iræ*] Spatium, advocationem, ut loquitur *Seneca* ad Marc. cap. 10.

GROTII.

[o] *Ulciſcentes*] Vulgata interpretatio in hoc loco habet *defendentes.* Sed ea vox ſæpe à Chriſtianis in ulciſcendi ſenſu poſita invenitur. *Tertullianus* de Patientia: (Cap. X.) *Jam ſi levius defendaris, inſanies: ſi uberius, oneraberis. Quid mihi cum ultione, cujus modum regere non poſſum per impatientiam doloris?* Adverſus *Marcionem* II. *non enim injuriæ mutuo exercendæ licentiam ſapit, ſed in totum cohibendæ violentiæ proſpicit, ut quia duriſſimo & infideli in Deum populo longum vel etiam incredibile videretur à Deo exſpectare defenſam, edicendam poſtea per Prophetam, Mihi defenſam, & ego defendam, dicit Dominus: interim commiſſio injuriæ metu vicis ſtatim occurſuræ repaſtinaretur: & licentia retributionis prohibitio eſſet provocatio-*

ſcriptum eſt enim; Meum eſt ulciſci: ego rependam, dicit Dominus. Itaque ſi eſurit inimicus tuus, ciba eum; ſi ſitit, da ei potum. hoc enim ſi feceris, carbones ignis coacervabis in caput ejus. Ne vincitor à malo, ſed vince bono malum. Sed hic quoque eadem quæ ad locum ſuperiorem patet reſponſio. Nam quo tempore dictum fuerat à Deo, Meum eſt ulciſci, ego rependam; eo ipſo tempore & judicia capitalia exercebantur, & de bellis ſcriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis (28 popularibus ſcilicet) exhiberi jubentur, Exod. XXIII, 4. 5. Hæc tamen, ut diximus, neque pœnis capitalibus, neque bellis juſtis in ipſos etiam Iſraëlitas obſtabant. Quare ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta ſimilia, quamvis 29 latius patentia, in talem ſenſum rapienda ſunt: eoque minus quia 30 capitum ſectiones non ab Apoſtolis ſunt, aut eorum ætate, ſed multo ſerius factæ ad dividendam lectionem & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc XIII. caput inchoatur, *Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubjecta eſto*, & quæ ſequuntur, cum illis de ultione non expetenda præceptis 31 cohæſit.

13. In hac autem diſſertatione dicit Paulus, poteſtates publicas Dei miniſtras eſſe, & vindices ad iram (id eſt ad pœnam) in maleficos: eo ipſo apertiſſime diſtinguens inter ultionem publici boni cauſa, quæ Dei vice 32 exigitur, & ad ultionem Deo reſervatam referenda eſt; & illam 33 explendi doloris, quam paulo ante interdixerat. Nam ſi ultionem etiam illam quæ boni publici cauſa exigitur, in illo interdicto comprehenſam velis, quid erat abſurdius, quam cum dixiſſet abſtinendum à pœnis capitalibus, deinde ſubjicere, in hoc poteſtates publicas à Deo conſtitutas, ut pœnas vice Dei exigant?

14. Quintus

nis; ut ſic improbitas aſtuta ceſſaret, dum ſecunda permiſſa, prima terretur; & prima deterrita, nec ſecunda committitur, quæ & alias facilior timor talionis per eundem ſaporem paſſionis. Nihil amarius quam idipſum pati, quod feceris aliis. (Cap. 18.) De monogamia: *Alia diluvium iniquitates provocaverunt, ſemel defenſæ qualeſcunque fuerunt, non tamen ſeptuagies ſepties, quod duo matrimonia mernerunt.* (Cap. 4.) Locum Pauli de quo hic ſermo non male explicat *Auguſtinus* epiſtola CLIV: *Hinc autem dictum eſt non reſiſtamus malo, ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum paſcit.* vide quæ infra lib. II. cap. XX. §. V. & X.

GRONOVII.

28 *Popularibus*] Civibus, quibuſcum eſt ſimultas, mitius tractandis quam in hoſtes externos conſulimus.

29 *Latius patentia*] Etſi ad plures pertineant ob vocis Proximi ſignificationem productam.

30 *Capitum ſectiones*] Et habuit longe alias vetus Eccleſia, de quibus videndus *Caſaubonus* initio Notarum ad N. T. [Vide imprimis Prolegomena Doctiſſimi MILLII, *num.* 905. & *ſeqq. Ed. Kuſter.* Secundum veterem illam diviſionem, Capita XII. XIII. & XIV. Editionum noſtrarum, in unum compingebantur, ut videre eſt in Editione laudatâ. *J. B.*]

31 *Cohæſit*] Olim conjunctum & continuatum fuit.

32 *Exigitur*] Per magiſtratus quæque pars eſt illius hoſtimenti & viciſſitudinis quam minatur & ab ſeſe jubet exſpectari Deus.

33 *Explendi*] Quam privata libido ſumit, ægri & crudelis animi ſolatium.

14. Quintus quo nonnulli utuntur locus est 2 Cor. x, 3. *Quanquam in carne ambulantes, nequaquam carnis bella gerimus. Nam arma militiæ nostræ* p *non sunt carnalia, sed divinitus valida ad destructionem munitionum*; & quæ sequuntur. Sed hic locus nihil ad rem facit. Ostendunt enim tum præcedentia, tum quæ sequuntur, carnis nomine à Paulo ibi intelligi imbecillam corporis conditionem, qualis in aspectum veniebat, & cujus nomine contemnebatur. Huic opponit Paulus arma sua, potestatem scilicet sibi ut Apostolo datam ad coërcendos refractarios, quali usus fuerat in Elyman, Corinthium incesti reum, Hymenæum & Alexandrum. Hanc ergo potestatem negat esse carnalem, id est, infirmam, imo contra, validissimam eam esse asserit. Quid hoc ad jus capitalium suppliciorum, aut belli? Imo contra, quia Ecclesia eo tempore publicarum potestatum auxilio destituebatur, ideo ad ejus tutelam 34 prodigiosam illam potestatem Deus excitaverat, quæ deficere ferme cœpit, ex quo Imperatores Christiani Ecclesiæ contigerunt, sicut Manna defecit ubi in terras frugiferas populus Hebræorum pervenerat. V.

15. Qui sexto affertur locus Eph. VI, 12. *Induite universam illam armaturam Dei, ut possitis stare adversus artes diaboli; quia non est vobis lucta adversus sanguinem & carnem* (supple, *tantum*, more Hebræo) *sed adversus imperia*, & quæ sequuntur: agit de pugna quæ Christianorum est qua sunt Christiani, non quam communem habere cum aliis hominibus certis eventibus possunt. VI.

16. Jacobi locus, qui septimo affertur, IV, 1. *Unde bella & pugnæ inter vos? nonne ex voluptatibus vestris quæ militant in membris vestris? Concupiscitis & non habetis: invidetis & affectatis, nec potestis nancisci: pugnatis & bella geritis, nec obtinetis, eo quod non petitis: Petitis & non accipitis, eo quod male petitis, ut in voluptates vestras absumatis:* nihil continet universale: tantum dicit bella & pugnas quibus tum Hebræi dispersi inter se misere collidebantur (cujus historiæ partem aliquam apud Josephum videre est) ortum habuisse ex causis non probis: quod nunc etiam contingere scimus & dolemus. Sensum ab hoc Jacobi loco non alienum habet Tibulli illud: (I. Eleg. XI, 7. 8.) VII. *Antiq. lib. XVIII. cap. 12. & lib. seq.*

Divitis hoc vitium est auri, nec bella fuere,
Faginus adstabat cum scyphus ante dapes. 35

Et

GROTII.

p *Non sunt carnalia*] Chrysostomus hoc loco: ὅπλα σαρκικὰ intelligit πλοῦτον, δόξαν, δυναστείαν, εὐγλωττίαν, δεινότητα, περιδρομὰς, κολακείας, ὑποκρίσεις, *Opes, gloriam, potentatum, eloquentiam, solertiam, prensationes, assentationes, fallacias.*

GRONOVII.

34 *Prodigiosam illam*] Qua vexandos Satanæ tradebant discipulos non audientes.

35 *Faginus adstabat*] Quum ligneo poculo contenti essent. *Ovid.* Metam. 8, 670. *fabricataque fago Pocula, quæ cava sunt flaventibus illita ceris.*

Et apud Strabonem non (qq) uno loco notatum videas, q innocentissime agere eas gentes quarum victus est simpliciſſimus. Non abeunt hinc ista Lucani: (Phars. III. 373. *& seqq.*)

O prodiga rerum
Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum terra pelagoque ciborum
Ambitiosa fames, & lautæ gloria mensæ!
Discite quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. Non erigit ægros
Nobilis ignoto diffusus Consule Bacchus,
Non auro myrrhaque bibunt; sed gurgite puro
Vita redit. satis est populis fluviusque Cereſque.
Heu miseri, qui bella gerunt.

Cui adjungi potest Plutarchi illud in Stoicorum contradictionibus: *οὐδεὶς γὰρ φύεται ἀνθρώποις πόλεμος ἄνευ κακίας. ἀλλὰ τὸν μὲν πρὸς συνεχῆ εὐσέβειαν συντελεῖ καὶ τῶν ἁπάντων, quicquid paratu facile est & levis sumptus, ad pietatem perpetuam & quidem omnium confert.* [Locus extat pag. 144. *Ed. Lugd.* 1620. ubi in fine legitur, *καὶ πρὸς τὴν ἁπάντων.* Ex eodem autem Auctore petitum est dictum præcedens *Diogenis*, Lib. I. p. 94. idque eo lubentiùs observo, quòd locus ille, ut quidam alii, effugerit diligentiam, non tantum STANLEJI, in *Hist. Philosophica* Anglicè editâ, sed etiam Eruditissimi illius Interpretis Latini, GODEFRIDI OLEARII, cujus immaturus obitus haud exiguum damnum Reip. literariæ adtulit. In loco *Homeri*, (ut hoc etiam addam) τὸ Ἀβίων, nomen est Populi, è veteribus *Scythis*; quod prima observavit Eruditissima matrona, *Anna T. Fabri* filia, in Notis ad versionem suam Gallicam. *J. B.*]

Pag. 1049. D. Tom. II. *Ed. Wech.*

GROTII.

q *Innocentissime agere eas gentes quarum victus est simplicissimus*] Dicit idem *Philo* de vita contemplatrice, (pag. 892. A. B.) citans *Homeri* illud: (Iliad. XIII. 6.)

Γλακτοφάγων ἀβίωντε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.
Lactomedonum inopumque hominum justissima quæ gens.

Justinus de Scythis: (Lib. II. c. 2.) *Aurum & argentum non perinde ut reliqui mortales appetunt.* Mox: *Hæc continentia morum quoque illis justitiam indidit nihil alienum concupiscentibus: quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi & usus.* Et de Scythis in eandem sententiam locus lectu dignus apud *Gregoram* lib. II. Taxiles Alexandro: τί δεῖ πολέμων καὶ μάχης ἡμῖν, Ἀλέξανδρε, πρὸς ἀλλήλους, εἰ μήτε ὕδωρ ἀφαιρησόμενος ἡμῶν ἀφίξαι, μήτε τροφὴν ἀναγκαίαν, ὑπὲρ ὧν μόνων ἀνάγκη διαμάχεσθαι νῦν ἔχουσιν ἄνθρωποι; [Apud *Plutarchum*, in Alex. p. 698. A. Tom. I.] *Quid inter nos, Alexander, bellis & præliis opus, quando neque ut aquam, neque ut victum necessarium à nobis auferas huc veniſti, pro quibus solis pugnare est hominum ratione utentium? Diogenis* dictum huc pertinet: οἱ γὰρ ἐκ τῶν μαζοφάγων οἱ κλέπται καὶ οἱ πολεμίοι, *non enim ex his qui polentam edunt, aut fures exsistunt, aut bellorum auctores. Porphyrius* lib. II. de non edendis animalibus: τὸ εὐδάπανον καὶ εὔπορον πρὸς συνεχῆ εὐσέβειαν συντελεῖ καὶ τῶν ἁπάντων, *quicquid paratu facile est & levis sumptus, ad pietatem perpetuam & quidem omnium confert.* [Locus extat pag. 144. *Ed. Lugd.* 1620. ubi in fine legitur, *καὶ πρὸς τὴν ἁπάντων.* Ex eodem autem Auctore petitum est dictum præcedens *Diogenis*, Lib. I. p. 94. idque eo lubentiùs observo, quòd locus ille, ut quidam alii, effugerit diligentiam, non tantum STANLEJI, in *Hist. Philosophica* Anglicè editâ, sed etiam Eruditissimi illius Interpretis Latini, GODEFRIDI OLEARII, cujus immaturus obitus haud exiguum damnum Reip. literariæ adtulit. In loco *Homeri*, (ut hoc etiam addam) τὸ Ἀβίων, nomen est Populi, è veteribus *Scythis*; quod prima observavit Eruditissima matrona, *Anna T. Fabri* filia, in Notis ad versionem suam Gallicam. *J. B.*]

GRONOVII.

36 *Ambitiosa fames*] Ostentatrix sui.

37 *Diffusus Bacchus*] *Saccatum vinum Martial.* 2, 40. 8, 54. ubi *Scriver. Saccos vinarios* appellat *Plinius* 24, 1. *Ignoto consule, ante multos annos, ut, qui tum fuerint coss. ignoretur.*

38 *Myrrhaque*] Murrino vel murreo calice. *Sueton.* Octav. 71.

39 *Contradictionibus*] Ἐναντιώμασιν. (qq) Exempli gratia, Lib. VII. *pag.* 300. *Ed. Paris. Casaub.* Lib. XIV. *pag.* 656. Lib. XV. *pag.* 713. & alibi. *J. B.*

μὲν φιληδονίαι, τὸν δὲ πλεονεξίαι, τὸν δὲ φιλοδοξίαι τις ἢ φιλαρχίαι συρρήγνυσι. *Nullum inter homines bellum non ex vitio naſcitur.* 1 *aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio ſtudio conflatur.* Juſtinus cum Scytharum inſtituta laudaſſet; *Atque utinam reliquis mortalibus ſimilis moderatio, & abſtinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia ſecula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum & arma, quam naturalis fatorum conditio raperet.* Apud Ciceronem eſt de Finibus primo: *Ex cupiditatibus odia, diſſidia, diſcordiæ, ſeditiones, bella naſcuntur.* Maximus Tyrius: νῦν μεσὰ πάντα πολέμων. αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι πλανῶνται πανταχῇ, περὶ πᾶσαν γῆν τὰς πλεονεξίας ἐπιγειρόσαι. *Nunc omnia bellis plena: Ubique enim oberrant cupiditates, & per omnes terras excitant appetitum rerum alienarum.* Jamblichus: καὶ γὰρ πολέμους καὶ ϛάσεις καὶ μάχας οὐδὲν ἄλλο παρίχει ἢ τὸ σῶμα καὶ αἱ τούτου ἐπιθυμίαι. διὰ γὰρ τὴν τῶν χρησίμων κτῆσιν οἱ πόλεμοι γίγνονται. *Bella, pugnas, ſeditiones corpus præbet & corporis cupiditates. Nam rerum utibilium cauſſa bella oriuntur.*

Libr. II. c. 2.

Cap. 13.

Diſſ. XIII. pag. 142. Ed. Paris.

17. Quod

GROTII.

1 *Aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio ſtudio conflatur*] Veriſſimam, ſed parum meditatam hominibus ſententiam, multis egregiis veterum expreſſam verbis, quid nocebit & aliorum dictis non minus efficacibus confirmare? *Athenæus* Philoſophus apud *Diogenem* Laërtium: (Lib. x. §. 12. *Edit. Amſt.*)

Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὰ χείρονα καὶ διὰ κέρδος.
Ἄπλησον νεικέων ἄρχετε καὶ πολέμων·

In mala ſudatis miſeri: ſine fine cupido
Vos agit in rixas bellaque præcipites.

Fabianus Papirius in controverſiis *Senecæ* patris: (*Lib.* II. *Contr.* IX.) *Ecce inſtructi exercitus, ſæpe civium cognatorumque conſerturi manus, conſtiterunt, & colles equis utrinque complentur, & ſubinde omnis regio trucidatorum corporibus conſternitur, illatorum multitudine cadaverum, vel ſpoliantium. Si quæſierit aliquis, quæ cauſſa hominem adverſus hominem in facinus coëgit? nam neque feris inter ſe bella ſunt: nec, ſi forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque divum genus. Quæ tanta vos fert ira, cum una ſtirps idemque ſanguis ſitis? vel quæ furiæ in mutuum ſanguinem egere? quod tantum malum humano generi vel forte vel fato invectum? an ut convivia poculis exſtruantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti ſint? Magna enimvero & laudanda ſunt, propter quæ menſam & lacunaria ſua potius quam lucem innocentes intueri maluerint. An, ne quid ventri negetur libidinique, orbis ſervitium expetendum eſt? quid tandem ſic peſtiferæ iſtæ divitiæ expetuntur, ſi ne in hoc quidem ut liberis relinquantur? Philo* ad Decalogum: (Pag. 765. *Edit. Paris.*) χρημάτων ἔρως, ἢ γυναικὸς, ἢ δόξης, ἢ τινος ἄλλου τῶν ἡδονὴν ἀπεργαζομένων, ἆρά γε μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων αἴτιος γίνεται κακῶν; ἃ διὰ τοῦτο συγγένειαι μὲν ἀλλοτριοῦνται, τὴν φυσικὴν εὔνοιαν μεθαρμοζόμεναι πρὸς ἀνήκεστον ἔχθραν. χῶραι δὲ μεγάλαι καὶ πολυάνθρωποι ϛάσεσιν ἐμφυλίοις ἐρημοῦνται. γῆ δὲ καὶ θάλαττα πλήρωται τῶν κεκαινουργημένων ἀεὶ συμφορῶν, ναυμαχίαις καὶ πεζαῖς ϛρατιαῖς; εἰ γὰρ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων πρός τε ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους τραγῳδηθέντες πόλεμοι πάντες ἀπὸ μιᾶς πηγῆς ἐρρύησαν, ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς· *Pecuniarum amor, aut feminæ, aut gloriæ, aut alicujus demum rei quæ voluptatem pariat, an parvorum duntaxat & vulgarium malorum cauſſa eſt? Ob hoc alienantur à cognatis cognati naturali benevolentia in odium inſanabile mutata. regiones autem magnæ & fœcundæ populorum civilibus vaſtantur diſſidiis. tum vero & terra, & mare*

VIII. 17. Quod vero Petro dictum est, *Qui gladio ferit, gladio peribit*, cum non ad bellum communiter spectatum, sed 40 ad bellum privatum proprie pertineat (nam & Christus ipse inhibitæ aut neglectæ defensionis hanc reddit causam, quod regnum suum de hoc mundo non esset, Joan. XVIII, 36.) suo loco rectius pertractabitur.

IX. 1. Quoties 41 de scripti sensu quæritur, magnam vim habere solet tum usus sequens, tum prudentum auctoritas: quod etiam in divinis scriptis sequendum est. Neque enim probabile est, Ecclesias quæ ab Apostolis constitutæ sunt, aut subito, aut omnes defeciisse ab iis quæ Apostoli breviter perscripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in usum introduxerant. Solent autem ab iis qui bella impugnant adferri dicta quædam veterum Christianorum: ad quæ tria dicenda habeo.

I. 2. Primum est, ex iis dictis nihil amplius colligi quam privatam quorundam sententiam, non publicam Ecclesiarum: adde quod ferme quorum ea dicta sunt, amant ab aliis seorsim ire & docere quiddam

mare implentur calamitatibus nove semper refertis per pedestres navalesque acies. Nam bella illa Græcorum Barbarorumque aut inter se, aut horum in illos, etiam tragœdiis decantata, ab uno fluxere fonte cupiditatis, sive illa divitiarum, sive gloriæ, sive voluptatum fuit. Plinius Hist. Nat. lib. 11. cap. 63. *Placatiore tamen ea* (Terra) *ob hoc utimur, quod omnes hi opulentiæ exitus ad scelera, cædes & bella tendunt, quamque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus.* Hieronymus adversus Jovinianum II. Diogenes *tyrannos & subversores urbium, bellaque vel hostilia vel civilia, non pro simplici victu olerum pomorumque, sed pro carnium & epularum deliciis asserit excitari.* Chrysostomus 1 Cor. XIII, 3. εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων καὶ ἠγαπῶντο, οὐδὲν ἂν ἠδίκησεν ἀδικῶν, ἀλλὰ καὶ φόνοι καὶ μάχαι καὶ πόλεμοι καὶ ῥᾳστώνη καὶ ἁρπαγαὶ καὶ πλεονεξίαι καὶ πάντα ἂν ἐκποδὼν ἐγεγόνει τὰ πονηρά· *Nam si mutuo se diligerent homines, nemo alterum afficeret injuria, procul essent cædes, & pugnæ, & bella, & seditiones, & rapinæ & defraudationes, & quicquid est malorum.* Idem *Orat.* ad patrem fidelem de opulentis loquens: ὃ δι' ἐκείνους στάσεις καὶ πόλεμοι καὶ μάχαι καὶ πόλεων κατασκαφαὶ καὶ ἀνδραποδισμοὶ καὶ δῃλεῖαι καὶ αἰχμαλωσίαι καὶ φόνοι καὶ τὰ μυρία ἐν τῷ βίῳ κακά; *Nonne per hos adveniunt seditiones, & bella, & pugnæ, & urbium excidia, & plagia, & servitutes, & captivitates, & cædes, & innumera vitæ mala?* Claudianus: [*In Rufin.* Lib. 1. vers. 218. & *seqq.*]

Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu,
Classica non fremerent, non stridula fraximus iret,
Non ventus quateret puppes, non machina muros.

Agathias historiarum primo: ἐς δὲ πλεονεξίαν καὶ ἀδικίαν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ αὐθαίρετα κατολισθαίνουσαι, πολέμων καὶ ταραχῶν ἅπαντα ἐμφορῶσιν· *Hominum animi sponte ad nimias cupiditates injustitiamque delapsi, implent omnia bellis ac tumultibus.* Concludam multa bene dicta uno *Polybii*: αὐτάρκεια τῷ βίῳ, φιλοσοφία αὐτοδίδακτος. *Animus necessariis contentus alio ad sapiendum magistro non eget.* [Apud SUIDAM, in voce Αὐτάρκεια.]

GRONOVII.

40 *Ad bellum privatum*] Armatam defensionem sui.

41 *De scripti sensu*] In Statu juridiciali qualitatis ante judicium, qui dicitur Legalis vel legitimus, utrum Scripto præcise adhæreri debeat, an sententia & voluntas scriptoris spectanda sit. ad *Herenn.* 2, 9. & 10.

quiddam 42 magnificentius; quales sunt * Origenes & † Tertullianus, qui nec sibi satis constant. Nam idem Origenes apes ait à Deo documentum datas πρὸς τὸ δικαίως καὶ τεταγμένως πολέμους, εἴποτε δέοι, γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις *Ut bella justa atque ordinata inter homines gerantur, si quando id jubeat necessitas.* & idem ille Tertullianus, qui alibi supplicia capitalia minus probare videtur, dixit, ſ *Bonum* (rr) *esse cum puniuntur nocentes nemo negat:* Et de militia hæsitat. nam libro de ✶Idololatria, *Quæritur*, inquit, *an fideles ad militiam converti possint, & an militia ad fidem admitti:* Et videtur eo loco propendere in eam sententiam, quæ militiæ adversatur. At libro de Corona Militis, cum quædam adversus militiam disputasset, mox distinguit, qui ante baptismum militabant, ab iis, qui post baptismum nomen dant militiæ. † *Plane*, inquit, 43 *si quos militia præventos fides posterior invenit, alia conditio est, ut illorum quos Joannes admittebat ad lavacrum; ut centurionum fidelissimorum*, 44 *quem Christus probat*, & 45 *quem Petrus catechizat:* t *dum tamen susceptа fide atque* 46 *signata, aut deserendum statim sit, ut multis actum, aut omnibus modis* 47 *cavillandum*, (id est cavendum) *ne quid adversus Deum committatur.* Sensit ergo illos post baptismum in militia permansisse; quod sane minime facturi fuerant, si intellexissent militiam à Christo interdictam; non magis quam aruspices, magi, u & alii vetitarum artium professores in

* *Contra Celſ.* Lib. III. pag. 115. & Lib. VII. p. 349.
† *De Coron. Mil.* c. 11. & 12. *De Idolatr.* c. 19.
* *Cap.* 19.
† *Cap.* 11.

GROTII.

ſ *Bonum esse cum puniuntur nocentes nemo negat*] Idem *Tertullianus* de anima: *Quis non præferat sæculi justitiam, quam & Apostolus non frustra gladio accinctam contestatur, quæ pro homine sæviendo religiosa est?* (Cap. 33.) Et ad Proconsulem Scapulam: *Non te terremus, qui nec timemus. Sed velim, ut omnes salvos facere possimus, monendo μὴ θεομαχεῖν. Potes & officio jurisdictionis tuæ fungi, & humanitatis meminisse, vel quia & vos sub gladio estis.* (Cap. 4.)

t *Dum tamen susceptа fide atque signata*] Distinctionem quam hic de militia affert, alibi ad nuptias applicat, tum libro de *Monogamia*, tum exhortatione castitatis.

GRONOVII.

42 *Magnificentius*] Propositum vitæ sublimioris, quæ non potest ab omnibus exigi.

43 *Si quos militiâ præventos*] Si qui sacramento jam tenebantur & militabant, antequam fierent Christiani.

44 *Quem Christus*] Matth. 8, 10. [In verb. præced. legendum, *Centurionum fidelissimum*, non *fidelissimorum*, observavit V. Cl. *Joannes Clericus*, Hist. Eccles. pag. 751. *J. B.*]

45 *Quem Petrus*] Act. 10.

46 *Signata*] Per baptismi signaculum. *Tertull.* de spectac. 24.

47 *Cavillandum*] Videtur legi oportere, *cavitandum*: nam *Cavillari* est quidem frequens *Tertulliano*, sed pro *decipere, fallere, frustrari.*

(rr) Locus est in Lib. De *Spectaculis*, Cap. XIX. & ita legitur (nam Auctor ex memoriâ illum adferebat:) *Bonum est, quum puniuntur nocentes. Quis hoc, nisi nocens negabit?* Sic sententia ἰσηγείαν majorem habet. *J. B.*

GROTII.

u *Et alii vetitarum artium professores*] *Tertullianus* de idololatria: (Cap. 5.) *ad Ecclesiam non admittuntur qui artes exercent, quas Dei disciplina non recipit. Augustinus* de fide & operibus: *Meretrices & histriones, & quilibet alii publicæ turpitudinis professores, nisi solutis aut diruptis talibus vinculis, ad Christi sacramenta non permittuntur accedere.* de histrione exemplum vide apud *Cyprianum*

Cap. 1. in ſua arte poſt baptiſmum manere permiſſi ſunt. Eodem libro militem quendam & quidem Chriſtianum laudans, *O militem*, inquit, *in Deo glorioſum.*

II. 3. Secunda obſervatio eſt, quod militiam Chriſtiani ſæpe aut improbarunt, aut evitarunt ob temporum circumſtantias, quæ vix ferebant militiam exerceri ſine actibus quibuſdam cum Chriſtiana lege pugnantibus. In literis Dolabellæ ad Epheſios, quæ apud Joſephum exſtant, videmus Judæos ab expeditionibus militaribus immunitatem poſtulaſſe, quod externis permixti non ſatis ritus legis ſuæ obſervare poſſent, & quia ſabbatis ferre arma & magna itinera facere cogerentur. Atque eaſdem ob cauſas à L. Lentulo miſſionem Judæos impetraſſe docet idem * Joſephus: alibique narrat, † 48 cum Judæi Roma urbe juſſi eſſent excedere, quoſdam militiæ adſcriptos, alios punitos quod militare nollent patriarum legum reverentia; ob eas ſcilicet quas diximus cauſas: quibus accedebat interdum tertia, quod adverſus populares ſuos pugnandum haberent: at *κατὰ τῶν ὁμοφύλων ὅπλα λαβεῖν ἀθέμιτον*, *nefas in populares ſuos arma ſumere*; tunc ſcilicet cum populares ob patriæ legis obſervationem periclitabantur. Quoties vero hæc incommoda cavere poterant Judæi, militabant etiam ſub externis regibus, ſed *ἐμμένοντες τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ κατὰ ταῦτα ζῶντες*, x *perſtantes in patriis inſtitutis & ex eorum præſcripto viventes:* quod paciſci prius ſolebant, eodem Joſepho auctore. His periculis ſimillima ſunt quæ Tertullianus militiæ ſuorum temporum objicit, ut libro de Idololatria: *Non convenit* 49 *ſacramento divino & humano, ſigno Chriſti & ſigno diaboli:* quia ſcilicet per Deos Gentium, Jovem, Martem, atque alios, jurare milites jubebantur. Libro autem de Corona Militis: *Excubabit pro templis quibus renuntiavit, & cœnabit illic ubi Apoſtolo non placet: & quos interdiu exorciſmis fugavit, noctibus defenſabit?* mox: *Quanta alia* 50 *in delictis circumſpici poſſunt caſtrenſium munium, tranſgreſſioni interpretanda?*

Antiq. Jud. Lib. XIV. cap. 17.

* *Ibid.*

† *Lib.* XVIII. Cap. 5.

Cap. 19.

Cap. 12.

4. Tertium

num epiſtola LXV. de laniſtis, lenonibus, victimarum redemtoribus, apud *Tertullianum:* de auriga Circenſi, apud *Auguſtinum.*

x *Perſtantes in patriis inſtitutis*] Verba *Joſephi* XI. hiſtoriæ antiquæ. (*Cap. ult.* pag. 386. B.)

GRONOVII.

48 *Cum Judæi Roma urbe*] *Tacit.* 2, annal. 85. *Suetonius Tiber.* 36.

49 *Sacramento divino & humano*] Quod promittitur Deo in veræ religionis profeſſione, & quod juratur imperatori gentili in militia ſuſcipienda. De corona II. *Credimuſne humanum ſacramentum divino ſuperduci licere?*

50 *In delictis*] Scribendum cenſeo, *in debitis.* Caſtrenſium munium debita ſunt, quæ *Livius* vocat *militaria juſta* lib. 24, 48. Sic *Seneca*, quæ in Med. v. 997. vocavit *juſta functis*, Troad. 602. *debita exanimis* appellat. Quot vel quam multa alia ſunt ex officiis & operibus militiæ legitimis, quæ Chriſtianus debet tranſgreſſiones vel peccata interpretari?

y Id

4. Tertium quod notamus hoc est, Christianos primorum tem- III.
porum tanto ardore succensos fuisse 51 ad præclarissima quæque capessenda, ut sæpe 52 consilia divina pro præceptis amplecterentur. (ff) Christiani, inquit Athenagoras, ὐ διπάζονται τοῖς ἀγ- *De Gubernat. Dei,* πάζουσι, *adversus sua rapientes judicio non contendunt.* Salvianus jussum à Christo ait, ut ea ipsa de quibus lis est relinquamus, dummodo litibus exuamur. Atqui y id ita generaliter sumtum consilii forte est & vitæ sublimioris, at non in præcepto positum. Simile est quod plurimi veterum omne juramentum improbant, nulla exceptione addita, cum tamen Paulus in re gravi juraverit. Christianus apud Tatianum, στρατηγίαν παρήτημαι, *præturam recuso:* apud Tertullianum, **Christianus* 53 *nec ædilitatem affectat.* Sic †*Lactantius* justum (qualem vult esse Christianum) negat belligeraturum; sed ita ut simul 54 navigaturum neget. A secundis nuptiis quam multi veterum Christianos dehortantur? Quæ omnia sicut laudabilia, eximia, Deo apprime grata sunt, ita nullius legis necessitate à nobis exiguntur. Atque hæc solvendis quæ objiciuntur sufficient.

Lib. III. pag. 73. Ed. Paris. 1645.

* *Apologet. c. 46.*

† *Inst. Div. Lib. v. c. 17. num. 12.*

X. 1. Nunc ut nostra firmemus, primum non desunt nobis scriptores & quidem antiquiores, qui & capitalia supplicia, & quæ inde pendent bella, sentiant à Christianis licite posse usurpari.

GROTII I.

y *Id ita generaliter sumtum consilii forte est & vitæ sublimioris*] Concilium Carthaginense IV: *Episcopus nec provocatus de rebus transitoriis litiget.* Adde *Ambrosium* lib. 11. Offic. cap. XXI. & *Gregorium Magnum* libro 11. Ind. XI. Epist. LVIII.

GRONOVII.

51 *Ad præclarissima*] Ad separandos se à vulgo & à turbis secularibus, & ad summum gradum vitæ innocentis atque à rebus remotæ consequendum, instar Henochi, Eliæ, Johannis Baptistæ.

52 *Consilia divina*] Ea quæ erant proposita pro eximiis & singularibus, nec nisi illis qui extraordinariis dotibus & donis divinæ indulgentiæ instructi essent, aggredienda acciperent quasi communia & necessaria, & nemini non affectandi. *Gregor. Nazianz.* 3. in *Julian.* cap. 94. Ἔπειτα πῶς ἀκεῖν' ἃ λογίζῃ, ὦ σοφώτατε πάντων καὶ συνετώτατε, ὁ πρὸς τὸ τῆς ἀρετῆς ἄκρον συγχλείων χριστιανῆς, ὅτι τῆς ἀμυτήρας νομοθεσίας τὰ μὲν ἀνάγκην ἔχει τοῖς ἐπιτελουμένοις, ἃ καὶ μὴ φυλάττεσι κίνδυνον· τὰ δὲ ἐκ ἀνάγκης, ἄμεινον δὲ, ἃ φυλάττεσι μὲν τιμὴν καὶ ἀντίδοσιν, μὴ φυλάττεσι δὲ οὐδ' ὁντιν' ἔχει κίνδυνον; &c. (Pag. 95. D. *Ed. Colon.* 1690.)

53 *Nec ædilitatem*] Opinor quia ædilium erat dare ludos. *Cicero* 1. *Verrin.* 54. *Sueton.* Jul. 10. Ludi autem erant honos Deorum, quos despuebant Christiani. Sed & prætorum. *Tac.*

54 *Navigaturum*] Quia aut lucri fere, aut voluptatis, aut bellandi causa navigatur, quorum omnium ergo nihil suscipiebat primævus ille rigor.

(ff) Quæ ad *Consilia Evangelica* ab Auctore nostro, aut aliis referuntur, vel per se nec bona sunt, nec mala, vel habent necessitatem quamdam *præcepti*, respectu hujus vel illius hominis, in certis casibus & circumstantiis. Quâ de re fusè, Deo dante, agemus in nostris ad hunc locum Gallicis Notis: ubi simul, unde ortus sit error eorum, qui hanc distinctionem inter *Præcepta* & *Consilia Evangelica* excogitarunt, ostendemus; studiumque ejusmodi *Consiliis* utendi, facilè homines à veræ Virtutis viâ avertere, tantum abest ut ad illam sit incitamentum. *J. B.*

ri. Nam Clemens Alexandrinus Christianum ait, si ad imperium vocetur, ut Moses, futurum vivam subditis legem, & præmio affecturum bonos, pœnis malos. Et alibi habitum Christiani describens, decere eum ait intectis esse pedibus, 55 nisi forte militet. z In constitutionibus quæ Clementis Romani nomen præferunt, libro VII, c. III. legimus: *οὐχ ὡς παντὸς φόνου φαύλου τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀθώου, τοῦ δ' ἐνδίκου ἄρχουσι μόνοις ἀφορισμένου non quasi omnis cædes illicita sit, sed ea quæ est innocentis: ita tamen, ut quæ justa est, magistratibus solis sit reservata.*

2. Sed, autoritatibus privatis sepositis, ad publicam Ecclesiæ veniamus, quæ maximi debet esse ponderis. Dico igitur, nunquam à baptismo rejectos aut ab Ecclesia excommunicatos eos qui militabant; quod tamen & factum oportuit, & factum fuisset, si militia cum novi fœderis conditionibus pugnasset. In dictis modo constitutionibus, lib. VIII, c. XXXII. agit scriptor ille de iis qui antiquitus ad baptismum admitti, aut ab eo rejici solerent. *στρατιώτης προσιὼν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν. ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀψωνίοις. πειθόμενος προσδεχέσθω. Miles baptismum postulans doceatur ab injuriis & vexationibus abstinere: contentus*
Cap. XLII. *esse suis stipendiis. Si his pareat, admittitor.* Tertullianus in Apologetico ex persona loquens Christianorum; *Navigamus*, inquit,
c. XXXVII. *& nos vobiscum, & militamus.* Paulo ante dixerat: *Externi sumus & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia,*
Cap. V. 56 *conciliabula, castra ipsa.* Eodem libro narraverat a M. Aurelio Imperatori Christianorum 57 militum precationibus imbrem im-
Cap. I. petratum. 58 In Corona, militem illum qui coronam abjecerat, constantiorem ait fuisse cæteris fratribus, & multos ei ostendit fuisse Christianos commilitones.

3. Accedat, quod & milites nonnulli, pro Christo tormenta mortemque perpessi, eundem cum cæteris martyribus honorem ab Ecclesia acceperunt, quos inter memorantur b tres Pauli comites; sub Decio Cerialis, sub Valeriano Marinus, quinquaginta sub Aureliano, Victor, Maurus, & Valentinus magister militum sub Maximiano, circa idem tempus Marcellus Centurio, Severianus sub Licinio. Cyprianus de Laurentino & Ignatio Afris: *In castris & ipsi quondam sæcularibus militantes, sed veri & spi-*
rituales

GROTII.

z *In constitutionibus*] Videtur scriptus is liber finiente sæculo secundo.

a *M. Aurelio Imperatori*] Vide & *Xiphilinum* de hac historia.

b *Tres Pauli comites*] Adde militem quendam à *Cornelio* baptizatum, cujus apud *Adonem* mentio.

GRONOVII.

55 *Nisi forte militet*] Nam militantes caligati.

56 *Conciliabula*] Conciliabulum, vicus vel pagus qui haberet jus nundinarum. *Sigon.* de jure Italiæ 2, 15. *Liv.* 24, 56.

57 *Militum precationibus*] *Claudianus* 6. Conf. Honorii 340.

58 *In corona*] In libro *de Corona.*

c *Silaniani*

rituales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas Domini & coronas illustres passione meruerunt. Et hinc apparet quid de militia senserit communitas Christianorum, etiam priusquam Imperatores Christiani essent.

4. Capitalibus judiciis (tt) si non libenter interfuerunt Christiani illis temporibus, haud mirum videri id debet, cum plerumque de Christianis ipsis esset judicandum: adde quod & in cæteris rebus leges Romanæ duriores erant, quàm lenitas Christiana patiatur: quod vel solo c 59 Silaniani Senatusconsulti exemplo satis patet. Postquam vero Constantinus Christianam religionem & probare, & promovere cœpit, non ideo desierunt capitalia supplicia. Imo ipse Constantinus inter alias leges de parricidis 60 culeo insuendis legem tulit, quæ exstat Codice, Titulo de iis qui parentes vel liberos occiderunt. quanquam alioqui in suppliciis exigendis mitissimus fuerit, ita ut ab historicis non paucis reprehendatur d nimiæ lenitatis nomine. Tum vero in exercitu suo plurimos habuit Christianos, ut nos historiæ docent, & 61 labaro Christi nomen inscripsit. Ex eo etiam mutatum est sacramentum militare in eam formam, quæ exstat apud Vegetium: *Per Deum & Christum, & Spiritum sanctum, & per majestatem Imperatoris quæ secundum Deum generi humano diligenda est & colenda.* *Leg. unic.* *De Re Milit. Lib. II. C. 5.*

5. Neque eo tempore ex tot Episcopis, inter quos multi erant duriſſima

GROTII.

c *Silaniani Senatusconsulti*] Cujus asperitatem mitigavit *Adrianus* Imperator, ut apud *Spartianum* est. Asperis Romanorum legibus addi possunt, quæ servum nisi tortum testimonium dicere vetant. [Vid. COD. *De Serv. fugitivis* &c. L. 4. & Clar. NOODTII *Prob. Juris*, Lib. I. Cap. ult. in fine. *J. B.*]

d *Nimiæ lenitatis nomine*] Zonaras: τοῖς μεταβαλλομένοις ἐκ πονηρίας φιλάνθρωπον διατιθέμενος, ἔλεγεν ὅτι τὸ νοσοῦν μέλος ἀποκοπτέον καὶ σαπτὸς, ἵνα μὴ καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι λυμαντῆται, ἃ μέν τοι τὸ ὑγιὲς ἤδη τυχὸν ἢ καὶ ὑγιαζόμενον. *Clementem se ostendebat iis qui pravam vitam deserverant, quod diceret abscindendum membrum ægrotans ac putridum, ne sana contagio corrumpat, non id quod aut sanatum jam sit aut sanescat.* vide & *Eusebium*. sicut de nimia *Constantini* lenitate Christianos, ita de *Haraldi* Regis questos Danos apud Saxonem historicum invenias.

GRONOVII.

59 *Silaniani*] Ut si quis domui suæ occisus esset, de servis, quotquot sub eodem tecto fuissent, quæstio haberetur, omnesque supplicio afficerentur. factum autem illud Scruma A. V. C. 762. P. Cornelio Dolabella, C. Junio Silano Coss. Augusto imperante Exemplum apud *Tacitum* 14, annal. 42.

60 *Culeo*] Sacco coriaceo cum cane, gallo gallinaceo, vipera & simia, inque mare abjiciendis. §. 6. *Instit.* de publ. jud. *Cic.* pro Sex. Roscio cap. 25. & 26. *Juvenal.* 8, 214. & 13, 155.

61 *Labaro*] Vexillo. *Prudent.* 1. adversus Symm. 488. *Christus purpureum gemmanti textus in auro Signabat labarum. Euseb.* de vita Constant. 1, 31.

(tt) In omnibus Editionibus heic erat *supplicitis*: sed vel Auctorem, vel Typographos, vocem illam ex incogitantiâ posuisse, pro *judiciis*, ex sequentibus manifestissimum est; quum heic non agatur de spectando supplicio reorum, sed de *judicando* in caussâ capitis. Verbum non amplius addam. *J. B.*

duriſſima quæque paſſi pro religione, vel unus fuiſſe legitur, qui aut Conſtantinum ab omnibus omnino capitalibus ſuppliciis & bello, aut Chriſtianos à militia injecto divinæ iræ metu abſterruerit, cum tamen plurimi eſſent acerrimi cuſtodes diſciplinæ, & minime diſſimulantes eorum quæ ad officium tum Imperatorum, tum aliorum pertinerent: qualis & Theodoſii tempore fuit Ambroſius, qui ſermone VII. ita ait, *Non militare delictum eſt, ſed propter prædam militare peccatum eſt.* & de Officiis. *Fortitudo quæ vel bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus ſocios, plena juſtitia eſt.* Hoc argumentum tanti mihi videtur, ut nihil ultra requiram.

L. 1. c. 27.

6. Neque tamen ignoro, [e] ſæpe Epiſcopos, & plebem Chriſtianam, interpoſitis precibus ſuis avertiſſe pœnas, præſertim capitales: morem quoque introductum, [f] ut qui ad Eccleſiam confugiſſent, non niſi vitæ ſervandæ fide data redderentur; & [g] ut circa Paſcha carcere emitterentur, quos ſua crimina attinebant: ſed, qui cum cura hæc omnia, & ſi qua his ſunt ſimilia, expendet, inveniet, ſigna hæc eſſe Chriſtianæ bonitatis omnem rapientis clementiæ occaſionem, non omnia judicia capitalia damnantis animi: unde & locorum, & temporum illa beneficia, & preces ipſæ [h] exceptionibus quibuſdam temperabantur.

7 Objiciunt hic nobis nonnulli XII. 62 canonem Synodi Nicæenſis, qui Latine ſic habet: [i] *Quicunque vocati per gratiam, primum*

GROTII.

e *Sæpe Epiſcopos*] *Auguſtinus: Officium Sacerdotis eſt intervenire pro reis.* In ejus epiſtolis multa ſunt hujus bonitatis ſpecimina.

f *Ut qui ad Eccleſiam confugiſſent*] Vide *Chryſoſtomum* XVI. de Statuis. Concilium Aurelianenſe cap. 3. legem *Wiſigothorum* libro VI. tit. V, 16. IX. tit. II. c. 3.

g *Ut circa Paſcha*] L. Nemo. 3. C. de Epiſc. audientia.

h *Exceptionibus quibuſdam*] Quas vide apud *Caſſiodorum* XI, 40. & Cap. inter alia, 6. de immunitate eccleſiaſtica, in Decretalibus.

i *Quicunque vocati*] *Simeon Magiſter* in ejus canonis epitome: *οἱ βιαζόμενοι καὶ δόξαντες ἀντιςῆναι, εἶτα καταθέμενοι τῆς ἀσεβείας καὶ ἀναςρατευσάμενοι, δεκαετίαν ἀφορίζεσθωσαν. Qui vi adhibita viſi ſunt reſtitiſſe, ſed ab impietate victi ſunt & militiam reſumſere, decem per annos abſtineantur.* Eundem hujus canonis ſenſum exprimunt *Balſamo* & *Zonaras*, & *Ruffinus* libro X, cap. VI.

GRONOVII.

62 *Canonem Synodi Nicæenſis*] Quatuor gradus erant pœnitentiæ in veteri Eccleſia. I. προσκλαυσις *deploratio*, illorum qui admiſſo peccato extra Eccleſiam ſtantes cum luctu & lacrimis ingredientes orabant, ut pro ſe Dei miſericordiam elicerent: & hi dicebantur προσκλαίοντες, quaſi *adflentes.* II. Ἀκρόασις, eorum qui in prodromo vel porticu aut veſtibulo Eccleſiæ ſtantes divinas ſcripturas audiebant uſque ad lectionem Euangelii, & dicebantur Ἀκροώμενοι, *Audientes.* III. Ὑπόπτωσις, *Submiſſio*, eorum qui jam intra Eccleſiæ ſepta, poſt ſuggeſtum tamen, ut videtur, inclinati & genu ſubmittentes ſtabant, & cum catechumenis egrediebantur, & vocabantur Ὑποπίπτοντες, *Succidentes vel Succumbentes.* IV. Σύστασις, *Conſtitutio*, eorum qui jam cum fidelibus conſiſtebant orantes, nondum tamen ad ſacramenta admittebantur, his nomen Συνιστῶντες, *Conſiſtentes.* Videndus *Chriſtoph. Juſtellus* ad Codicem Canonum Eccleſiæ univerſæ.

k De

primum quidem ardorem fidemve ſuam oſtenderunt, & 63 cingulum militiæ depoſuerunt, poſtea vero ut canes ad ſuum vomitum reverſi ſunt; ita ut aliqui & 64 pecuniam darent, & beneficiis militiam repeterent, hi decem annis 65 jaceant, poſt triennii auditionis tempus. In his autem omnibus obſervari oportet propoſitum & modum pœnitentiæ. Quicunque enim, & timore, & lacrymis, & patientia, & bonis operibus converſionem abſque ſimulatione demonſtrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum 66 orationibus communicabunt, & poſtea licebit Epiſcopo de his aliquid 67 humanius cogitare. Quicunque vero 68 indifferenter tulerunt, & 69 habitum Eccleſiam introeundi ſibi arbitrati ſunt ad converſionem ſufficere, hi definitum tempus omnino impleant. Vel ipſum tredecim annorum tempus ſatis indicat, non de levi aut ambiguo, ſed gravi aliquo atque indubitato crimine hic agi.

8. Agitur autem haud dubie k de idololatria. nam quæ canone XI. præceſſerat mentio temporum 70 Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet. ut ſæpe Canonum ſequentium ſenſus à prioribus pendet. Vide in exemplum Canonem XI. Concilii Eliberini. Licinius autem, verba ſunt Euſebii, *στρατιώτας ἐκέλευεν ἀποβάλλεσθαι*

GROTII.

k *De idololatria*] Quod principale crimen, *ſummus ſæculi reatus* dicitur *Tertulliano* de Idololatria: (*Cap.* 1.) *graviſſimum & extremum delictum Cypriano* epiſt. XII.

GRONOVII.

63 *Cingulum*] Ἀποθέμενοι τὰς ζώνας. Milites altius cincti & procincti, quo expeditiores forent. Et militum balthea zonæque. *Tacit.* 2. hiſtor. 88. *Horat.* 2. epiſt. 2, 40. *Cinctus*, qui militat, præſertim honorata militia. l. 25. & l. 38. §. 1. D. de Teſtam. mil. *Ammianus* l. 22. p. . . . Et *cingulum* nunc pro militia, nunc pro ducatu aliquo & gradu altiore vel honore militiæ. l. 5. Cod. Qui mil. poſſ. *binis merere cingulis.* l. 9. C. de metatis: *illuſtris dignitas vel ſub cingulo vel citra cingulum.* l. 2. C. ut dignitatum ordo ſerv. l. 5. C. de apparit. mag. mil.

64 *Pecuniam darent & beneficiis*] Ὡς τινὰς καὶ ἀργύρια προίσθαι καὶ βίαιοις κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεύσασθαι. Militiæ enim vendi poterant & obligari. *Novell.* 53. cap. 5. l. 22. *Dig.* de leg. 2. & teſtamento relinqui. l. 11. §. 16. D. de leg. 3. Beneficiis autem recepiſſe militiam dicuntur, quibus ea contigit gratia, ſuffragatione, commendatione alicujus. *Suet.* Jul. 75. *Quibus ex commendatione Pompeji ordines dederat.* Tib. 12. *Venit etiam in ſuſpicionem per quoſdam beneficii ſui centuriones.*

65 *Jaceant*] Τετριετίαν μετὰ τὸν τῆς τρίτης ἀκροάσεως χρόνον. Reſpiciunt hæc verba duos ex quatuor gradibus pœnitentiæ in veteri Eccleſia, qui erant Πρόπλαυσις, Ἀκρόασις, Ὑποπτώσεως, Σύστασις. *Caſaub.* Exercit. in bar. 16. num. 43. p. 552. *Salmaſ.* in Epiſt. Simplicii Verini nomine p. 113.

66 *Orationibus communicabunt*] precibus publicis intereſſe poterunt.

67 *Humanius cogitare*] de admittendis illis ad Κοινωνίαν ἢ σύναξιν, ad participandam Euchariſtiam.

68 *Indifferenter tulerunt*] Ἀδιαφόρως ἤνεγκαν. *Sueton.* Domit. 23. *Occiſum eum populus indifferenter, miles graviſſime tulit.*

69 *Habitum*] σχῆμα τῷ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Speciem, mimum, imaginem.

70 *Licinii*] Qui Conſtantini M. affinis fuit & cum eo aliquamdiu imperavit, acerrimus Chriſtianorum perſecutor, donec ex hac ipſa cauſa bello inter eos orto victus & occiſus eſt.

λεσθαι τῶ ἀξιώματι, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν αἱροῖντο, *milites militia exuebat*, [l] *nisi Diis sacrificare vellent*. quod & Julianus postea imitatus est, quam ob causam Victricius atque alii [71] cingulum pro Christo abjeciſſe leguntur. Idem olim sub Diocletiano fecerant in Armenia mille centum quatuor, quorum in martyrologiis mentio: & in Ægypto Menna, & Hesychius. Sic ergo & Licinii temporibus multi abjecere cingulum, quorum fuit Arsacius inter [72] Confessores nominatus, & Auxentius factus postea Mopsuestiæ Episcopus. Quare his qui semel conscientia puncti [73] cingulum abjecerant, reditus ad militiam sub Licinio non patebat nisi per fidei Christianæ abnegationem: quæ quia eo erat gravior, quo prior ille actus majorem in illis legis divinæ cognitionem testabatur, ideo hi defectores gravius etiam puniuntur quam illi, de quibus egerat præcedens canon, qui sine periculo vitæ aut facultatum amittendarum Christianismum abjecerant. Generaliter autem de omni militia interpretari canonem quem produximus, ab omni ratione alienum est. Aperte enim testatur historia, his qui sub Licinio militiam abjecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, ne fidem Christianam violarent, à Constantino datam optionem, immunesne esse à militia vellent, an ad militiam redire: quod haud dubie multi fecerunt.

II. 9. Sunt & qui Leonis * epistolam objiciant, quæ dicit, *Contrarium esse Ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem redire ad militiam secularem.* Sed sciendum, in pœnitentibus non minus quam in clericis [74] & ascetis exactam fuisse vitam non quovis modo Christianam, sed eximiæ cujusdam puritatis, [m] ut tanto exemplo

* *Epist.* XC. *Ad Rustic. Episcop.*

GROTII.

1 *Nisi Diis sacrificare vellent*] *Sulpitius Severus:* (Hist. Sacr. Lib. II. cap. 33.) *Sane tum Licinius, quia adversum Constantinum de imperio certavit, milites suos litare præceperat: abnuentes militia rejiciebat.* Ob hanc causam Valentinianus, qui imperator postea factus est, sub Juliano abjecit cingulum. Non dissimile est quod *Victor Uticensis* narrat, multo sub Hunericho Rege militiam temporalem abjeciſſe, quia cum Arianismo erat connexa.

m *Ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant*] *Leo* epistola XC. ad *Rusticum: Illicitorum veniam postulantem oportet etiam multis licitis abstinere.* In epistola Episcoporum ad Ludovicum Regem legimus: *Quilibet tanto à se licita debet abscindere, quanto se meminit & illi ita perpetrasse.* In Capitulis *Calvi*: *Tanto quisque majora quærat bonorum operum lucra, quanto graviora sibi intulit damna per culpam.*

GRONOVII.

71 *Abjeciſſe cingulum*] Renuntiaviſſe militiæ.

72 *Confessores*] Qui in periculum adducti & tormentis subjecti fidem servaverant, non etiam occisi erant ut Martyres.

73 *Cingulum abjecerant*] Qui quod Christianam religionem suscepiſſent militantes, & viderent, se salva conscientia manere in militia non posse, per quam idolis servire cogebantur, missionem impetraverant.

74 *Et ascetis*] Ascetæ, qui studio precum & meditationum sacrarum omissis rebus excedebant sæculo & corpus domabant & exercebant: ut Monachi, Stylitæ, inclusi, Hesychastæ. Vide *Gretseri* Variar. 1, 3.

plo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant. Similiter in consuetudinibus antiquissimis Ecclesiæ, quæ, quo augustiori nomine commendabiliores essent, Canones Apostolici vulgo appellabantur: Canone LXXXII. edicitur: *Ne quis Episcopus, presbyter aut diaconus, militiæ vacet, & utrumque retineat, 75 officium Romanum & functionem sacerdotalem. Quæ enim Cæsaris sunt Cæsari, quæ Dei Deo.* Quo ipso ostenditur, his qui 76 cleri honorem non sperarent Christianis militiam non fuisse interdictam.

10. Hoc amplius, etiam n ad clerum admitti vetabantur, qui post baptismum aut magistratus attigissent, aut munera bellica, ut in epistolis Syricii & Innocentii, & in Concilio Toletano videre est. Legebantur scilicet Clerici non ex quovis modo Christianis, sed ex iis qui vitæ exactissimæ specimen dedissent. Adde quod militiæ & quorundam magistratuum perpetua non erat obligatio. at sacro ministerio addicti o nulla alia cura ac labore quotidiano inde abstrahi debebant. qua de causa & sextus Canon constituit, ne Episcopus, presbyter, aut diaconus sæculares curas administret, octuagesimus ne publicis se administrationibus immittat: & inter Africanos Canones sextus, P ne procurationem rerum alienarum suscipiat, aut causarum patrocinium. sic eosdem q tutores constitui nefas judicat Cyprianus.

11. *At pro nostra sententia* expressum Ecclesiæ judicium habemus *in Concilio primo* Arelatensi, quod habitum est sub Constantino. Ejus enim Concilii Canon III. sic habet: *De his qui arma projiciunt in pace, placuit abstinere eos à communione:* Id est, qui militiam deserunt extra tempora persecutionis. r Id enim pacis nomine

GROTII.

n *Ad clerum admitti vetabantur*] *Eusebius* Demonstrationum lib. 1. duplicem describit Christianorum vitam, aliam ἐντελῆ, aliam inferiorem. qui in hac sunt, eos inter alia τοῖς κατὰ τὸ δίκαιον στρατευομένοις τὰ πρακτέα ὑποτίθεσθαι, *iis qui juste militant agenda indicare.* (Cap. 8.)

o *Nulla alia cura ac labore*] Vide Canonem Concilii Moguntini apud Gratianum, titulo, Ne Clerici vel Monachi. [Immo in *Decretalibus*, Lib. III. Tit. L. Cap. 1.]

p *Ne procurationem rerum alienarum suscipiat*] Vide Epistolam *Hieronymi* ad Nepotianum.

q *Tutores constitui nefas judicat Cyprianus*] In epistola ad presbyteros, diaconos & plebem Furnis consistentem. (Lib. 1. Ep. 9.) Adde l. Generaliter, 52. C. de episcopis & clericis.

GRONOVII.

75 *Officium Romanum*] Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν. In *Zonora* vertitur, *Romanam præfecturam:* in *Balsamone*, *Romanum magistratum.* An *Romanum*, ut *Tertull.* infra. C. 4. §. 5. n. 1.

76 *Cleri honorem*] Ecclesiasticæ functionis. *Suidas:* κλῆρος, σύστημα τῶν διακόνων καὶ πρεσβυτέρων. Hæc erat simplicitas primævæ Ecclesiæ. Postea tanta ordinum varietas & copia accessit.

GROTII.

r *Id enim pacis nomine intelligi volebant*] *Tertullianus* de idololatria: (Cap. 19.) *Imo quomodo etiam in pace militabit?* idem de Fuga persecutionum: *Nostræ paci quod est bellum quam persecutio?* (Cap. 3.) *Cyprianus* epistola x. *Quando ipsa ante mater nostra Ecclesia pacem de misericordia Domini prior sumserit.* E-

nomine intelligi volebant Christiani, ut ex Cypriano & aliis apparet. Accedat exemplum militum sub Juliano, 77 non modico profectu Christianorum, ut qui morte sua Christo reddere testimonium parati essent: de quibus sic Ambrosius. (uu) *Julianus Imperator, quamvis esset Apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat; producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebant ei: cum autem diceret eis; Producite arma in Christianos,* 78 *tunc agnoscebant Imperatorem cœli.* Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ Diocletiano imperante à Zabda tricesimo Hierosolymorum Episcopo Christianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum memorabile edidit Christianæ constantiæ & patientiæ exemplum, quod (xx) infra à nobis memorabitur.

12. Hoc loco satis sit illam eorum adferre vocem, quæ Christiani militis officium solida brevitate exprimit: *Offerimus nostras in quemlibet hostem manus, quas sanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dextera ipsa pugnare adversus impios & inimicos sciunt, laniare pios & cives nesciunt. Meminimus nos pro civibus potius quàm adversus cives arma sumsisse. Pugnavimus semper pro justitia, pro pietate, pro innocentium salute:* 79 *hæc fuerunt hactenus pretia periculorum. Pugnavimus pro fide, quam quo pacto conservemus tibi* (ad Imperatorem sermo est) *si hanc Deo nostro non exhibemus?* Basilius de antiquioribus Christianis sic loquitur: τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο, ἐμοὶ δοκεῖ, συγγνώμην δόντες ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις: *Eas quæ in bello perpetrantur cædes, majores nostri pro cædibus non habuere, excusatos habentes eos, qui pro pudicitia ac pietate decertant.*

pistola XXII. *Cum Dominus cœperit ipsi Ecclesiæ pacem dare,* Epistola XXXI. *Ecclesiæ pacem sustinendam*, id est expectandam. de Lapsis: *disciplinam pax longa corruperat. Sulpitius Severus:* (Lib. I. Cap. 32.) *Antonino Pio imperante pax Ecclesiis fuit.* mox: *Interjectis deinde annis* XXXVIII. *pax Christianis fuit.* & in Constantini ætate: (Ibid *Cap.* 33.) *Exinde tranquillis rebus pace perfruimur.* Et initio historiæ: *Vexationesque populi Christiani, & mox pacis tempora.* (Lib. I. C. I.)

GRONOVII.

77 *Non modico profectu*] Quod exemplum non parum profuit ad eos, qui jam erant Christiani, confirmandos, & ad complures, qui nondum erant, faciendos. [Immo, *non modico profectu Christianorum*, heic omnino significat, talium qui multum profecerant in studio veritatis & pietatis Christianæ; ut patet ex ratione adjectâ, *ut qui morte suâ &c.* Vir Doctissimus heic certè dormitabat, dum legeret Auctorem, verba interpretaturus. *J. B.*]

78 *Tunc agnoscebant*] Negabant Cæsari obsequium quo essent in Deum peccaturi.

79 *Hæc fuerunt hactenus*] Hæ sunt causæ, propter quas in hunc diem usque non dubitavimus & operæ pretium putavimus vitam in discrimen mittere, quas tanti putavimus, ut pro eis pericula non recusaremus.

(uu) *Ambrosio* equidem verba hæc tribuuntur à *Gratiano*, Caus. XI. Quæst. III. *Can.* 94. sed non indicato loco. Similis est locus *Augustini*, ibi etiam relatus, *Can.* 98. ex Epist. 166. Unde priorem fortè natum esse, in Rubricâ conjiciunt. *J. B.*

(xx) Cap. IV. hujus Libri, §. 7. *num.* 10. *& seqq.* ubi vide quæ monebimus. *J. B.*

C A-

CAPUT III.

Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.

I. *Belli divisio in publicum & privatum.*
II. *Non omne bellum privatum, post judicia constituta, illicitum esse jure naturali, defenditur; additis exemplis.*
III. *Ac ne jure quidem Euangelico, cum solutione objectionum.*
IV. *Belli publici divisio in solenne & minus solenne.*
V. *An bellum sit publicum, quod geritur auctoritate magistratus summam potestatem non habentis. & quando.*
VI. *In quibus rebus consistat potestas civilis.*
VII. *Quæ potestas sit summa.*
VIII. *Refellitur sententia, quæ statuit summam potestatem semper esse penes populum: & solvuntur argumenta.*
IX. *Refellitur sententia, quæ statuit semper mutuam subjectionem regis & populi.*
X. *Ad veram sententiam recte intelligendam adhibentur cautiones: prima est de distinguenda vocum similitudine in re dispari.*
XI. *Secunda de distinguendo jure & modo habendi jus.*
XII. *Ostenditur quædam imperia summa haberi plene, id est alienabiliter.*
XIII. *Quædam non plene:*
XIV. *Quædam non summa plene, id est alienabiliter haberi.*
XV. *Adstruitur dicta distinctio ex discrimine dandi tutoris in regnis.*
XVI. *Summam potestatem non tolli promissione etiam ejus, quod nec naturalis nec divini sit juris.*
XVII. *Summum imperium dividi interdum per partes subjectivas aut potentiales.*
XVIII. *Male tamen hoc colligi ex eo, quod reges acta quædam sua nisi à cœtu aliquo probentur, rata esse nolunt.*
XIX. *Alia quoque exempla quædam male huc trahi.*
XX. *Vera exempla.*
XXI. *Summam potestatem habere posse qui inæquali fœdere teneatur: cum solutione objectionum:*
XXII. *Et qui tributum pendat:*
XXIII. *Et qui feudi lege teneatur.*
XXIV. *Distinctio juris & exercitii cum exemplis.*

I. 1. BElli prima maximeque necessaria partitio hæc est, quod bellum aliud est privatum, aliud publicum, aliud mixtum. Publicum bellum est, quod auctore eo geritur, 1 qui jurisdictionem habet: privatum, quod aliter: mixtum, quod una

Syl. verb. bellum 1. n. 1.

ex

GRONOVII.

1 *Qui jurisdictionem*] Abutitur vocabulo, & id ita accipit generaliter, ut & imperium comprehendat. *Sen.* de clem. 1, 1. *quas nationes funditus excidi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, &c. quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea jurisdictio est.* Cic. 2. agr. 36. *ut sub vestrum jus, jurisdictionem, potestatem,*

ex parte eſt publicum, ex altera privatum. Sed de privato, quod 2 antiquius, primum videamus.

2. Bellum aliquod privatum licite geri, quantum jus naturæ attinet, ſatis apparere arbitror ex iis quæ ſupra diximus, cum oſtenſum eſt, ut quis injuriam etiam vi à ſe arceat, juri naturali non repugnare. Sed forte putet aliquis id ſaltem poſt conſtituta 3 judicia publica non licere: quanquam enim judicia publica non à natura, ſed à facto ſunt humano, cum tamen multo ſit honeſtius & ad quietem hominum conducibilius, 4 ab eo cujus nihil interſit rem cognoſci, quam homines ſingulos, 5 nimium ſæpe amantes ſui, 6 quod jus putant id manu exſequi, tam laudabili inſtituto obſequendum ipſa dictat æquitas & ratio naturalis. Paulus JC. *L. Non eſt. de R. J. 176.* *Non eſt ſingulis concedendum quod per magiſtratum publice poſſit fieri, ne occaſio ſit majoris tumultus faciendi. Hinc eſt*, inquit a Rex Theodoricus, * *quod legum reperta eſt ſacra reverentia, ut 7 nihil manu, nihil proprio ageretur impulſu. quid enim à bellica confuſione pax tranquilla diſtat, ſi per vim litigia terminantur?* † Et *vim* vocant leges, *quoties quis id, quod deberi ſibi putat, non per judicem repoſcit.* *Caſſ. l. IV, Var. epiſt. 10.* † *L. Exſt. 13. D. quod metus.*

II. 1. Certe quin reſtricta multum ſit ea quæ ante judicia conſtituta fuerat licentia, dubitari non poteſt. Eſt tamen ubi locum nunc quoque habeat, nimirum 8 ubi ceſſat judicium: nam lex vetans ſine judicio ſuum conſequi, intelligi commode debet ubi copia eſt judicii. Ceſſat autem judicium 9 momentanee, aut continue. b Momentanee ceſſat, ubi exſpectari judex non poteſt ſine certo periculo aut damno. Continue vero, aut jure, aut facto. Jure, ſi quis verſetur in 10 locis non occupatis, ut mari, ſolitudine, inſulis

urbes, nationes, provincias, terrarum denique orbem ſubjugaretis. Alioqui & jurisdictio aliquando ſine poteſtate gladii eſt,

GROTII.

a *Rex Theodoricus*] Eundem vide in Edicto cap. x, & cxxiv.

b *Momentanee*] *Servius* ad x. *Æneidos*: (vers. 419.) *Injecere manum Parcæ. Traxerunt debitum ſibi. Et ſermone uſus eſt juris: nam manus injectio dicitur, quoties nulla judicis auctoritate, rem nobis debitam vindicamus.*

GRONOVII.

2 *Antiquius*] Quippe quod jam geſtum ſit ante reſpublicas conſtitutas, cap. 1. n. 2.

3 *Judicia publica*] Ex quo perſonæ publicæ lectæ ſunt, quibus ſolis datum ut jus adminiſtrarent, & rerum capitalium vindices eſſent. Eſt autem inter judicia publica inſigne de vi & vi armata. §. 8, *Inſt. de pubi. jud.*

4 *Ab eo cujus nihil*] Cujus ipſius res non agitur, ut poſſit bona fide medius & neutrarum partium eſſe, nec propriæ cauſæ reſpectu corrumpatur.

5 *Nimium ſæpe amantes*] *Pindarus* apud *Gregor. Nazianz.* 3. in Julian. p. 96. τὸ οἰκεῖον πτίζει. *Salluſt.* Cat. 51. neque enim cuiquam mortalium injuriæ ſuæ parvæ videntur.

6 *Quod jus putant*] In qua opinione ſæpius decipiuntur.

7 *Nihil manu*] Vi privata.

8 *Ubi ceſſat judicium*] Sic excuſabant ſcelerata Octaviani initia adulatores aulæ: neceſſitudine reipubl. in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum. *Tac.* 1. ann. 9.

9 *Momentanee*] Ad tempus, aut perpetuo.

10 *Locis non occupatis*] Quæ nemo in ditionem ſuam vindicavit.

c Ex

fulis vacuis, & si qua alia sunt loca in quibus nulla est civitas: facto, si subditi 11 judicem non audiant, aut 12 judex aperte cognitionem rejecerit. *Molin. Disp. 100. 5. Dominium acre.*

2. Quod diximus etiam post judicia constituta naturali juri non repugnare omne bellum privatum, etiam ex lege Judæis data intelligi potest, ubi sic per Mosen Deus loquitur, Exod. XXII, 2. *Si in effossione deprehensus fur ita percutiatur, ut moriatur, ne reus cædis esto percussor, ni jam dies illuxerit, tunc enim reus cædis erit.* Omnino enim videtur hæc lex, tam accurate distinguens, non solum 13 impunitatem inducere, sed jus etiam naturale explicare; neque fundari in peculiari aliquo 14 mandato divino, sed in communi æquitate: unde alias etiam gentes id sequutas videmus. Notum est illud XII. Tabularum, haud dubie c ex veteri jure Attico profectum: *Si nox furtum faxit, si im aliquis occisit, jure cæsus esto.* Sic insons omnium, quos novimus, populorum legibus judicatur, qui adversus aggressorem armis vitam periclitantem defenderit. qui tam manifestus consensus testimonium præbet, nihil in eo esse, quod naturali juri adversetur. *Macrob. Saturnal. 1, 4.*

III. 1. De jure divino voluntario perfectiore, Euangelico scilicet, plus est difficultatis. Quin Deus, cui plus juris est in vitam nostram, *quam nobis ipsis*, potuerit à nobis patientiam eo usque exigere, *ut etiam privatim in* periculum adducti, occidi deberemus *potius quam occidere*, ego non dubito. An autem voluerit nos eo usque obstringere, id est quod inquirimus. Solent pro affirmante sententia adferri duo loca, quæ supra *adduximus*, ad quæstionem generalem: *ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιςῆναι τῷ πονηρῷ. Ego autem dico vobis; Ne resistite injuriam facienti.* Matth. V, 39. & Rom. XII, 19. *μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοὶ*, ubi Latina versio habet, *non vos defendentes, charissimi.* Tertius autem locus est in illis Christi verbis ad Petrum: *Repone gladium tuum in vaginam; nam quicumque acceperint gladium, gladio peribunt.* Addunt his nonnulli Christi exemplum, qui pro inimicis sit mortuus, Rom. V, 8. 10. *Matth. XXVI, 52.*

2. Neque desunt inter Christianos veteres, qui bella quidem publica

GROTII.

c *Ex veteri jure Attico*] *Solonis* verba: [apud *Demosthen.* Orat. Adversus *Timocrat.* pag. 476. *Ed. Basil.* 1572.] *εἰ μέν τις μεθ' ἡμέραν ὑπὲρ πεντήκοντα δραχμὰς κλέπτοι, ἀπαγωγὴν πρὸς τοὺς ἕνδεκα εἶναι. εἰ δέ τις νυκτὸς ὤν, τι ἂν κλέπτῃ, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι. Si quis de die quod plus quinquaginta drachmis valeat, furetur, eum jus sit ad undecim viros deduci: quod si quis noctu vel minimum quid furetur, eum liceat vel occidere.* Adde quæ 11. libro infra dicentur. cap. 1. §. 12.

GRONOVII.

11 *Judicem non audiant*] Si per rebellionem, seditionem, dissidium intestinum sit justitium.

12 *Judex aperte*] Quo prætextu Cæsar invasit piratas. *Vellej.* 2, 42.

13 *Impunitatem inducere*] Excusare & connivere, si quis tale fecerit quippiam, sed prorsus jus dare faciendi.

14 *Mandato divino*] De qualibus supra 2, 2.

publica non improbaverint, ſed defenſionem privatam putarint vetitam. Ambroſii loca pro bello ſupra *attulimus. Auguſtini multo etiam plura ſunt & clariora, omnibus nota. At idem Ambroſius dixit: † *Et ideo fortaſſe Petro duos gladios offerenti, Satis, dicit,* 15 *quaſi licuerit uſque ad Euangelium, ut ſit in lege* 16 *æquitatis eruditio, in Euangelio* 17 *veritatis.* Idem alibi: *Chriſtianus, etiamſi in latronem armatum incidat, ferientem referire non poteſt; ne, dum ſalutem defendit, pietatem contaminet.* b Auguſtinus vero: *Legem quidem non reprehendo, quæ tales* (latrones & alios invaſores violentos) *permittit interfici, ſed quomodo iſtos qui interficiunt defendam, non invenio.* Et alibi: *De occidendis hominibus ne ab eis quiſquam occidatur, non mihi placet conſilium, niſi forte ſit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro ſe hoc faciat, ſed pro aliis, accepta legitima poteſtate.* Atque idem ſenſiſſe Baſilium ex ſecunda ipſius ad Amphilochium epiſtola d ſatis apparet.

3. Sed oppoſita ſententia ſicut receptior eſt, ita verior nobis videtur, 18 ut talis patientia non ſit in obligatione: jubemur enim in Euangelio proximum amare juxta nos ipſos, non præ nobis ipſis: imo ubi par malum imminet, non vetamur e nobis potius quam aliis conſulere, ut ſupra oſtendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. Inſtet forte aliquis, & dicat; etiamſi meum bonum præferre poſſim bono proximi, hoc tamen locum non habere in 19 bonis inæqualibus; quare vitam meam mihi potius deſerendam, quam invaſor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed reſponderi poteſt, ſæpe etiam eum, qui impetitur, 20 opus habere tempore ad pœnitentiam, aut probabiliter ita exiſtimare; & ipſi quoque aggreſſori ante mortem poſſe ad pœnitentiam ſpatium ſupereſſe. Deinde 21 morali judicio non videri

* *Cap. præced.* §. 10. num. 5.
† *Lib.* X. *in Lucam.* c. 22.
a *De Off.* III, c. 3.
b *Lib.* 1, *de lib. arb.* c. 5.
Epiſt. 54. *ad Publicolam.*
Cap. 43. & 55.

GROTII.

d *Satis apparet*] Adde Conſilii Aurelianenſis canonem citatum à *Gratiano* c. ult. cauſa XIII. qu. II.

e *Nobis potius quam aliis conſulere*] *Caſſiodorus* de Amicitia: [vel potius *Petrus Bleſenſis*, cui liber ille à Viris Doctis vindicatur.] *Sane nullus aliquo præcepto vel aliqua ratione tenetur ſalutem animæ proximi perditione animæ ſuæ, aut corporis ejus liberationem, citra ſpem perpetuæ ſalutis, proprii corporis interitu procurare.*

GRONOVII.

15 *Quaſi licuerit*] Interpretatur antehac & ad iſtum diem, dum ſtant Moyſis cærimoniæ, licuiſſe; nunc autem poſtquam Euangelium annuntiari cœpit, ſiſti uſum gladii. Cavillatur in vocabulo *Satis*, quod & ſignificat, *Non plus*, &, *Non ultra.*

16 *Æquitatis*] Quid liceat communi jure.

17 *Veritatis*] Quid verum & juſtum ſit Chriſtianis.

18 *Ut talis patientia*] Ut nemo teneatur aut neceſſe habeat pati, ſe indefenſum occidi.

19 *Bonis inæqualibus*] Ut patientis bonum eſt ſervare vitam fragilem & mortalem; aggreſſi non perire inter peccandum, & ſic cum præſenti vita etiam ſpem futuræ atque æternæ perdere.

20 *Opus habere*] Non ſic ſe affectum ſentire, ut repente vitam dimittere poſſit, cum ſpe ſalutis æternæ.

21 *Morali judicio*] Quod diverſum à naturali rem æſtimante ex ſeſe; non ex

videri æstimandum illud periculum in quod ipsum se quis conjiciat & unde se potest eximere.

4. Certe Apostolorum aliqui ad ultimum usque tempus, Christo vidente & sciente, videntur iter feciſſe armati gladio, quod & alios Galilæos è patria urbem versus properantes ob infestas latronibus vias factitasse ex Josepho discimus. qui & de 22 Essenis innocentissimis hominibus idem prodidit. Hinc enim factum est, ut cum diceret Christus tale tempus imminere, ut gladii comparandi causa vel vestis vendenda esset, Lucæ XXII, 36. statim Apostoli responderint in suo comitatu duos esse gladios. erant autem in eo comitatu nulli præter Apostolos. Tum vero illud ipsum quod dixit Christus, quanquam præceptum revera non continet, sed 23 proverbium est, significans gravissima pericula imminere, ut clare ostendit oppositio primi temporis, quod tutum ac prosperum fuerat, commate 35. est tamen tale, ut sumptum appareat ex eo, quod fieri solebat, quodque Apostoli licitum censebant. *Bell. Jud. Lib. II. Cap. 12.*

5. Recte autem à Cicerone dictum est: *Gladios habere certè non liceret, si uti illis nullo pacto liceret.* Illud vero, *Ne resistite injuriam facienti*, 24 non magis universale est quam quod sequitur, *Date omni petenti*; quod tamen exceptionem admittit, dum ne nimium nos prægravemur: imo isti præcepto de dando nihil adjicitur quod vim habeat restringentem, sed ex solo sensu æquitatis adstringitur; cum præceptum de non resistendo suam habeat adjunctam explicationem per exemplum alapæ; ut intelligatur tum demum præcise nos obligare, cum ea impetimur injuria, quæ aut alapa sit, aut 25 alapæ par: nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne resistite injuriam facienti, sed vitam profundite potius quam armis utamini.* *Orat. pro Milon. c. 4.*

6. In verbis ad Romanos, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, omnino ἐκδικεῖν 26 non tuendi, sed ulciscendi habet significationem. ut & Judith. I, 12. & II, 1. Luc. XVIII, 7. 8. XXI, 22. 2 Thess. I, 8. 1 Petr.

ex adjuncta causa, quæ vitiosam eam aut probabilem reddit. Judicium morale interpretatur rem non esse rem eam, cujus nomine vocatur, si vitium habet adjunctum. Hoc igitur judicio periculum in quod quis ultro se conjecit, & ex eo se eximere potest, periculum non putatur hactenus ut alter illi potius quam sibi parcere debeat. Judicio morali res non esse æstimatur id, quod est, propter adjunctum vitium. Tale significat *Cicero* lib. IV. famil. IV. *Quando effugi ejus offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc remp. non putare*, hoc est, me judicio morali hanc remp. quæ sub Cæsare est, putare non esse rempublicam, sed tyrannidem.

22 *Essenis*] Secta Judæorum, ut & Pharisæi erant & Sadducæi: sed isti omnium severissimi & continentissimæ disciplinæ. *Joseph.* Antiq. 18, 2.

23 *Proverbium*] Sermo ὑπερβολικὸς & figuratus.

24 *Non magis universale*] Sine exceptione accipiendum.

25 *Alapæ par*] In qua plus sit contumeliæ quam noxæ aut periculi.

26 *Non tuendi, sed ulciscendi*] Nam ἐκδικεῖν utrumque significat, & *tueri* & *ulcisci*. Unde *Ecdici* defensores civitatum. *Plin.* 10. epist. III. Hoc secutus est vetus interpres, cum illud debuisset.

27 Ἐμοὶ

1 Petr. II, 14. Rom. XIII, 4. 1 Theſſ. IV, 6. Idque ipſa verborum connexio manifeſte oſtendit: præceſſerat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo:* hæc autem eſt ultionis, non defenſionis deſcriptio. Et monitum ſuum fulcit Paulus Deuteronomii loco, 27 ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, ubi in Hebræo eſt לי נקם, quo ultionem ſignificari tum vocis proprietas indicat, tum ipſa loci ſententia, quæ defenſionem intelligi non patitur.

7. Quod vero Petro dictum eſt, continet quidem prohibitionem utendi gladio, ſed non in defenſionis cauſſa, neque enim ſe opus habebat defendere: jam enim dixerat Chriſtus de diſcipulis: *Sinite hos abire: idque ut impleretur ſermo quem dixerat: Ex iis quos dediſti mihi, non perdidi quemquam*, Joan. XVIII, 8. 9. neque Chriſtum, nam defendi nolebat. Ideo apud Joannem hanc cauſam interdictioni ſubjicit, *An non bibam poculum quod dedit mihi Pater?* com. 11. & apud Matthæum ait, *Quomodo ergo implerentur ſcripturæ, quæ dicunt ita oportere fieri?* Ulciſcendi ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur. adde quod arma ſumebat in eos qui nomine publicarum poteſtatum adventabant, quibus an ullo caſu reſiſtere liceat, peculiaris eſt quæſtio, infra à nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes qui gladium acceperint, gladio peribunt*, aut proverbium eſt, ex vulgi uſu deſumtum, quo ſignificatur ſanguinem ſanguine elici, ideoque 28 armorum uſum periculo nunquam vacare: aut, quæ Origenis, Theophylacti, Titi, & Euthymii ſententia eſt, indicat, non eſſe quod nos Deo præripiamus ultionem, quam ipſe ſuo tempore ſatis ſit exacturus: plane quo ſenſu in Apocalypſi dicitur XIII, 10. *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc ſita eſt ſpes & patientia ſanctorum.* quicum convenit Tertulliani illud:

= De Patient. c. 15. * *Adeo ſatis idoneus 29 patientiæ ſequeſter Deus: ſi injuriam depoſuerit penes eum, ultor eſt; ſi dammum, reſtitutor eſt; ſi dolorem, medicus eſt; ſi mortem, reſuſcitator eſt: quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem?* Simulque his Chriſti verbis vaticinium videtur ineſſe de pœnis, quas à ſanguinariis Judæis erat exacturus gladius Romanorum.

8. Ad Chriſti exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, reſponderi poteſt, Chriſti facta omnia quidem virtutis eſſe plena, & quæ, quoad ejus fieri poteſt, imitari laudabile ſit, & ſuo præmio

mio

GRONOVII.

27 Ἐμοὶ ἐκδίκησις] *Mihi vindicta; ego rependam.*

28 *Armorum uſum*] Quale *Homeri* Ὀδυσσ. ϖ. 294. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος. Quod ſic reddit *Valerius Flaccus* lib. 5. Argonaut. 540. *Namque virum trahit ipſe chalybs.*

29 *Patientiæ ſequeſter*] Sequeſter eſt, apud quem res controverſæ poſſeſſionis deponitur & cuſtodiæ mandatur. Vide ad *Taciti* ann. 3, 71. Sic facit Deum patientiæ ſequeſtrum & injuriam ſuam penes eum ſeponit, qui, ob divinum præceptum accepta injuria, abſtinet vindicta, & eam arbitrio cœleſti remittit & committit.

ſed

mio non cariturum; non tamen omnia ejuſmodi eſſe, ut aut ex lege veniant, aut legem faciant. Nam quod Chriſtus pro inimicis atque impiis eſt mortuus, id non fecit ex lege aliqua, ſed ex ſpeciali quaſi pacto & fœdere inito cum Patre; qui ſi id faceret, non modo ſummam ei gloriam, ſed & gentem in æternum duraturam promiſit, Eſaiæ LIII, 10. Alioqui eſſe hoc factum quaſi ſingulare, & cui vix quicquam reperiatur ſimile, oſtendit Paulus Rom. V, 7. Et Chriſtus nos animam noſtram periculis objicere jubet, non pro quibuſvis, ſed pro ejuſdem diſciplinæ conſortibus, 1 Joan. III, 16.

9. Quæ vero ex Chriſtianis ſcriptoribus allatæ ſunt ſententiæ, partim videntur conſilium magis, & ſublimis propoſiti commendationem, quàm deſtrictum præceptum continere; partim privatæ ſunt ipſorum, non communes totius Eccleſiæ. Nam in canonibus antiquiſſimis, qui Apoſtolici dicuntur, communione is demum privatur, qui in rixa primo ictu adverſarium occiderit, * διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ, †*ob nimium calorem*. Et hanc ſententiam ipſe etiam Auguſtinus, † quem in contrariam partem adduximus, probare videtur Quæſt. LXXXIV. in Exodum.

* *Can.* XLV.

† Vid. etiam *c. ſi vero. de ſent. excom. & c. ſignificaſti. de homicidio.*

IV. 1. Publicum bellum aliud eſt ſolenne ex jure gentium, aliud minus ſolenne. *Solenne* quod hic voco, plerumque juſtum dici ſolet eo ſenſu quo juſtum teſtamentum codicillis, juſtæ nuptiæ 30 ſervili contubernio opponuntur: non quod non liceat & codicillos facere ei qui velit, & ſervo ſecum mulierem ff habere in contubernio; ſed quod teſtamentum & nuptiæ ſolennes 31 peculiares

GROTII.

f *Ob nimium calorem*] *Ambroſius* libro X. in Lucam: *O Domine, cur me emere jubes gladium, qui ferire me prohibes? cur haberi præcipis quem vetas promi? niſi forte ut ſit parata defenſio, non ultio neceſſaria.* (Cap. 22.)

ff *Habere in contubernio*] Imo inter cives erant quædam matrimonia non juſta, non juſti liberi. *Paul.* Sent. lib. II. tit. XIX. L. Si uxor. 13. D. ad L. Juliam de Adulteriis. ſic & libertas quædam non juſta. *Seneca* de vita beata, c. XXIV. *Suetonius* Octavio. c. XL. [Locus *Pauli* Icti malè huic adducitur, quaſi in eo eſſet exemplum *matrimonii non juſti*, eo ſenſu, quo intelligit Auctor: & ipſe infra, in Not. ad Lib. II. Cap. IV. §. 15. *nem.* 1. ſuſpicatur, latere additamentum *Aniani*. Sed vide ibi Eximium Editorem *Juriſprudentiæ Antejuſtinianeæ*, Clar. SCHULTINGIUM. Circa *Uxorem injuſtam*, de quâ in *L.* 13. *D. Ad Leg. Jul. de Adult.* ſatisfaciet CUJACIUS *Obſ.* VI. 16. Quod ſpectat *Libertatem non juſtam*, conſulè TORRENTIUM, in locum *Suetonii* laudatum: INST. LIPSIUM in *Tacit.* Annal. XIII, 27. & nuper editum Eruditiſſimi NOODTII Comment. in primam partem *Digeſtorum*, pag. 33. 34. *J. B.*]

GRONOVII.

30 *Servili contubernio*] Servorum proprie non ſunt *nuptiæ*, ſed *contubernium*; & nupta ſervo non *uxor*, ſed *contubernalis*. *M. Seneca* contr. 21. in contubernium deducta ſervi domina eſt. *l.* 14. §. 3. D. de ritu nup. *l.* 12. §. 33. D. de inſtruct. vel inſtrum. leg. Contubernales quoque ſervorum, id eſt uxores. *Petronius* cap. 56. *Contubernalis mea mihi faſtum facit.*

31 *Effectus peculiares*] Teſtamento datur & adimitur hæreditas, non codicillis. l. 2. & pen. Cod. de *codicil.* Nuptias ſequitur patria poteſtas, non contubernium.

g *Illud*

liares quoſdam ex jure civili effectus habeant. quod notari utile eſt; multi enim, voce juſti male intellecta, damnari putant ut iniqua aut illicita bella omnia, quibus illa juſti appellatio non convenit. Ut bellum ſolenne ſit ex jure gentium, duo requiruntur; primum ut geratur utrimque auctore eo, qui ſummam poteſtatem habeat in civitate: deinde, ut 32 ritus quidam adſint, de quibus agemus ſuo loco. Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum ſine altero non ſufficit.

2. Bellum autem publicum minus ſolenne poteſt & ritibus illis carere, & geri in privatos, & auctorem habere 33 magiſtratum quemvis. Et ſane ſi citra leges civiles res ſpectetur, videtur omnis magiſtratus, ſicut ad tuendam plebem ſibi creditam, ita ad exercendam juriſdictionem, ſi vis occurrat, jus habere belli gerendi. Sed quia ex bello tota civitas in periculum venit, ideo ferme omnium populorum legibus cautum eſt, ne bellum geri poſſit niſi auctore eo, qui ſummam in civitate poteſtatem habeat. Exſtat lex talis Platonis *a* ultimo de legibus. Et in Romano jure majeſtatis teneri dicitur, *b* qui injuſſu Principis bellum geſſerit delectumve habuerit, exercitum comparaverit. 34 Injuſſu populi dixerat lex Cornelia lata à L. Cornelio Sylla. In Juſtinianeo Codice exſtat *c* conſtitutio Valentiniani, & Valentis; *Nulli prorſus nobis inſciis atque inconſultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.* Huc pertinet *g* illud Auguſtini: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poſcit, ut ſuſcipiendi belli auctoritas atque conſilium penes principes ſit.*

3. Sicut autem omnia dicta, quantumvis univerſalia, 35 æquitatem recipiunt interpretem, ita & hæc lex. *d* Nam primum quin 36 ei qui juriſdictioni præeſt liceat per apparitores ſuos vi cogere paucos imparentes, (aa) quoties ad eam rem copiis majoribus opus non eſt, nec periculum imminet civitati, dubitari nequit. Rurſum,

a *Pag.* 955. B.C.Tom. II. *Ed. H. Steph.*

b *L.* 3. *D. ad l. Jul. majeſt.*

c *Ut armor. uſus inſcio Principe, interdictus ſit*, Leg. unic.

d *Vict. de jure belli, n.* 9. *Molin. diſp.* 100. §. *Idem Vict. Bart. in l. ex hoc jure D. de Juſt. & jur. Bart. de Repræſ.* 3. *principali ad ſecundam. n.* 6. *Mart. Laud. de bello. q.* 2.

GROTII.

g *Illud Auguſtini*] Lib. XXII. c. LXXIV. contra *Fauſtum.* citat *Gratianus* c. quid culpatur, 4. cauſa XXIII. quæſt. 1. Apud Hebræos bellum omne, quod non ſpeciali Dei juſſu ſuſcipitur, vocanur מלחמות הרשות bellum poteſtatum.

GRONOVII.

32 *Ritus quidam*] Ut fiat rerum repetitio, & illis negatis indicatur. 2, 3.

33 *Magiſtratum quemvis*] Non maximum vel ſummum neceſſario exigit.

34 *Injuſſu populi*] Quia Sulla ſpeciem libertatis & ſummi juris penes populum reliquerat. At Marciani, multoque magis Triboniani ævo omnia penes unum principem; populus nullo numero. Hinc inexpiabilis ira Tiberii in Piſonem, ob bellum provinciæ illatum, quamvis ipſe illum in Germanicum ſubornaſſet, *Tacit.* 3. ann. 14.

35 *Æquitatem recipiunt*] Hactenus pro veris admittuntur, quatenus æquum bonumque patitur.

36 *Ei qui juriſdictioni*] *Paulus* l. 5. §. 1. D. *de officio ejus, cui jur. m.* Mandata juriſdictione privatis etiam imperium, quod non eſt merum, videtur mandari, quia juriſdictio ſine modica coërcitione nulla eſt. Tribuni plebis qui veteri jure vocationem non habebant, prenſionem tamen habebant. *Gell.* 13, 12.

(aa) Hinc *L.* 68. *D. De rei vindicat.* dicitur, eum, qui reſtituere juſſus, Judici non paret, *manu militari, officio Judi-*

ſum, ſi ita præſens ſit periculum, ut tempus non ferat eum conſuli qui ſupremum in civitate jus habeat; hic etiam neceſſitas exceptionem porriget. Hoc jure uſus L. Pinarius præſidio Ennæ in Sicilia præfectus, *a* cum certo ſciret oppidanos ad Carthaginenſes defectionem moliri, cæde in eos facta, Ennam retinuit. Extra talem neceſſitatem ad vindicandas injurias, quas Rex perſequi negligit, jus bellandi 37 oppidanis in civitatibus dare auſus eſt Franciſcus Victoria: ſed ejus ſententia merito ab aliis repudiatur.

V. 1. At quibus eventibus jus armorum movendorum eſſe magiſtratibus minoribus conſtat, an bellum tale publicum ſit dicendum, diſſentiunt juris interpretes. Sunt qui ajunt *b*. Sunt qui negant *c*. Sane ſi publicum non aliud dicimus quam quod ſit 38 jure magiſtratus, dubium non eſt quin talia bella publica ſint, ac proinde 39 qui in tali facti ſpecie 40 magiſtratibus ſe opponunt, in pœnas incidant contumacium adverſus ſupra ſe poſitos. Si vero publicum ſumitur in excellentiore ſignificatu pro eo quod ſolenne eſt, ut ſæpe ſumi extra controverſiam eſt; non ſunt bella iſta publica, quia ad iſtius juris plenitudinem, tum 41 judicium ſummæ poteſtatis, tum alia requiruntur. Neque me movet, quod etiam in tali contentione ſoleant [h] 42 res auferri obſiſtentibus, ac militibus etiam concedi *d*. Nam id belli ſolennis non ita proprium eſt, ut non alibi etiam locum habere poſſit *e*.

2. Sed & illud accidere poteſt, ut in imperio late patente [i] inferiores poteſtates belli inchoandi conceſſam habeant poteſtatem: quod ſi fit, jam ſane cenſendum erit bellum geri ex vi ſummæ pote-

a *Livius lib. XXIV. c. 39.*
b *Ayala de jure bell. l. 1. c. 2. n. 7. Sil. verbo bellum, n. 2. ibi, ſuffitit etiam.*
c *Innoc. c. olim de reſt. ſpol. n. 8. & c. ſicut de jurejur. n. 5. Panor. ibid. Bart. ad l. hoſtes. D. de captivis.*
d *Livius d. loco.*
e *Vill. n. 29. Cajet. ſec. ſec. qu. 40. art. 1. Silv. verbo bellum. p. 1. n. 3. Lorca diſp. 50. n. 12.*

Judicis, cogendum. Qua de re vide Viros Eruditiſſimos & Juris peritiſſimos, JAC. GOTHOFREDUM in Cod. Theodoſ. *L. unic. de Offic. Jud. milit.* & Ampliſſ. BYNCKERSHOEK, *Obſervat.* III. 14. *J. B.*

GROTII.

h *Res auferri obſiſtentibus*] Juriſconſultis in hanc rem productis poſſunt addi *Franc. Aret.* conſ. XIV, n. 7. *Gail.* 1. de Pac. publica, c. 11. numer. 20. Cardinalis *Tuſchus* pract. quæſt. LV. litera B. verbo Bellum. numer. 10. *Gœddæus* conſ. Marp. XXVIII. numer. 202. & ſequentibus.

i *Inferiores poteſtates belli gerendi habeant poteſtatem*] Vide legem Frederici Imperatoris apud *Conradum* Abbatem Uſpergenſem. [De hac Lege vide quæ habet *J. Hertius*, in Diſſert. *De ſuperioritate territoriali*, §. 21. *Comment. & Opuſcul.* Tom. II. pag. 266. & ſeqq. *J. B.*]

GRONOVII.

37 *Oppidanis*] Videndum an acceperint imperii ſummi partem, aut à principe acceperint privilegium ſe muniendi ac tuendi, & ſuis viribus aliquid copiolarum ad defenſionem alendi, quemadmodum civitates liberæ imperii Germaniæ. Dein adverſus externos facilius feras, ſi ſint in limite poſiti, quam adverſus ejuſdem regni membra.

38 *Jure magiſtratus*] A perſona publica officium ſuum curante pro populo.

39 *Qui*] Subjectorum.

40 *Magiſtratibus*] Velut delectum habentibus, pecunias exigentibus & cætera parantibus.

41 *Judicium ſummæ*] Decretum Principis, Ordinum, Populi.

42 *Res auferri*] Pignora capi, mulctæ, coërcitiones, damna inhiberi.

43 *An*

potestatis. nam quod faciendi quis alii jus dat, ejus ipse auctor censetur.

3. Illud magis controversum, 43 an ubi tale mandatum non est, 44 sufficiat

GRONOVII.

43 *An ubi tale mandatum non est, sufficiat quoque conjectura voluntatis*] Auctor absolute negat: non videtur autem omnino negandum, sed distinguendum inter bellum propulsandum & inferendum: nam quin præfectus provinciæ, præsertim si ei subsit aliqua manus militaris, ut solet in provinciis limitaneis, jus habeat, si à finitimis præfectura ejus vi invadatur, sine speciali mandato, resistendi & vi armata vim armatam repellendi, dubitari nequit. Sed si finitimi citra bellum hostilia parent, puta legatos, aut negotiatores, aut alia de causa apud se commorantes innoxios vinciant, injuriave afficiant, aut cum hostibus fœdus feriant, bellumque minentur, præfecto Provinciæ occupare illos & ultro bellum inferre non videtur concessum, priusquam de his rebus principem aut populum suum docuerit, & ab eo quid faciendum sit, mandatum acceperit. Ratio est evidens: nam in priore casu periculum præsens moram non patitur: & generale mandatum custodiendæ partis sibi commissæ videtur etiam includere jus omnis honestæ rationis, sine qua custodia præstari nequit. Sic L. Pinarius, quum Ennenses, sibi in præsidio locatus erat, pacti cum Himilcone Pœno de proditione præsidii, claves portarum ab eo poscerent, & quum negarentur, vim facturi essent, cæsis turbulentis, *aut malo*, inquit *Livius*, *aut necessario facinore oppidum retinuit*: additque Claudium Marcellum Imperatorem nec factum improbasse & prædam Ennensium militi concessisse lib. 24, 29. Sic Ancius Gallus prætor Illyrici bellum non decretum gessit adversus Gentium Regem. Hoc unum bellum prius perpetratum, quam cœptum Romæ auditum est, inquit *Livius* 44, 32. & tamen nemine contradicente victor triumphavit. In altero casu valet illud *Terentii*: *Omnia prius consilio quam armis experiri sapientem decet*: nam nec in uno alterove privato læso summum periculum adit Respublica: & potest fieri, ut qui offenderunt, meliora docti à vi abstineant, & rebus repetitis factum purgent, priusquam ad bellum veniatur. Et in hac causa esse judicabant Cæsarem Cato & alii, quum eum dedendum Germanis censerent: bella enim ex bellis serendo sine auctoritate populi Romani, non provinciæ securitatem, sed suam gloriam quærere videbatur.

Nec vero jure videtur auctor reprehendere judicium Ciceronis laudantis Octavium & Brutum, quod privato consilio arma in Antonium ceperant. Dicit ille quidem Senatus populique judicium exspectari debuisse, dissimulare factum, an ulcisci vellet, deinde permittendam Senatui populoque deliberationem fuisse, per quos potissimum id bellum geri vellent. Hæc recte, si senatus erat liber, si res ferebat moram, si Senatus populique judicium interponi patiebatur Antonius. Sed, ut vere ait *Vellejus*, *torpebat oppressa dominatione Antonii civitas*. lib. 2, 11. Et hic inconsulto Senatu populoque moverat arma in Brutum, Galliamque invadendo eandem viam, qua Julius erat usus, sibi muniebat ad tyrannidem. Indignissima vero conditio est bonorum, si hi adstringantur solennibus, nec possint agere quidquam, nisi rite & ordine, interea dum omnia divina & humana perturbant mali. Si senatus & populi judicium exspectasset Brutus, perierat ipse & Gallia, antequam Romam quidquam renunciaretur. Erat id tempus quo vere monebat Brutum *Cicero* lib. 2. epist. 7. *Caput autem est hoc, quod te diligentissime percipere & memnisse velim, ut ne in libertate & salute Populi R. conservanda auctoritatem senatus exspectes nondum liberi.* Et mox: *voluntas senatus pro auctoritate haberi debet cum auctoritas impeditur metu.* Pertinet huc admonitio Catonis ad Cn. Pompejum filium relata ab auctore belli Africani cap. 22. *Tuus Pater istuc ætatis cum esset, & animadvertisset remp. ab audacibus & sceleratis civibus oppressam, bonosque*

44 sufficiat conjectura voluntatis. Mihi id admittendum non videtur. Neque enim hoc sufficit videre, quid 45 hoc rerum statu summam potestatem habenti, si consulatur, placiturum sit: sed hoc magis videndum, quid ille, ubi res moram fert, aut dubiam habet deliberationem, se inconsulto cupiat fieri, 46 si ea de re lex ferenda sit. Nam 47 ut maxime in aliquo facto particulari cesset inspecta particulariter ratio, quæ voluntatem summi imperantis movet, non tamen cessat ratio sumta universaliter quæ periculis occurri vult. quod fieri non potest, si ejus rei ad se magistratus quisque judicium trahat.

4. Non ergo injuria à legatis suis accusatus fuit 48 Cn. Manlius, quod Pop. Rom. injussu bellum Gallo-Græcis intulisset: nam quanquam in Antiochi exercitu Gallorum legiones fuerant, tamen pace facta cum Antiocho, an ea injuria in Gallo-Græcos exsequenda esset, non in Cn. Manlii, sed in Pop. Rom. arbitrio esse debuit. C. Cæsarem, quod bellum Germanis intulisset, (bb) dedi Germanis Cato voluit; credo non tam jus respiciens, quam quod 49 imminentis domini metu vellet urbem liberari. Nam Germani Gallos

Liv. l. XXXVIII. c. 45. & seqq.

nosque aut interfectos, aut exilio mulctatos, patria civitateque carere, gloria & animi magnitudine elatus privatus atque adolescentulus, paterni exercitus reliquiis collectis, pene oppressam funditus & deletam Italiam urbemque Romanam in libertatem vindicavit &c. Quam bene quæso consuluissent reip. qui vetuissent Pompejum eo tempore capere arma, qui jussissent exspectare judicium populi & senatus, qui monuissent permittendam Senatui & Populo deliberationem, per quem potissimum vellet id bellum geri? [Non possum satis mirari, qui in mentem venire potuerit Doctissimo *Gronovio*, Auctorem nostrum *absolutè negare* (ut ait, initio Notæ istius) *sufficere* umquam *conjecturam voluntatis*, ut Potestas inferior bellum inchoet: quasi Auctor non dissertè excepisset in fine paragraphi præcedentis, casum, quo *tempus non fert consuli* Summam Potestatem; quod & in sequentibus non minus clarè innuit. Id dudum observavimus, ad PUFENDORF. nostrum, *Lib.* VIII. *Cap.* VI. §. 11. *J. B.*]

44 *Sufficiat conjectura*] Excusatus sit præfectus, si rem statim gerat, quam probabiliter conjecerit ratam & gratam principi futuram.

45 *Hoc rerum statu*] In uno tali casu.

46 *Si ea de*] Si statuendum sit quid in perpetuum omnibus ille suis velit licere.

47 *Ut maxime in*] Etsi forte, ut nunc est, dissimulaturum principem & minus moraturum putare possimus, quod in perpetuum valere debeat, ob præsentem fructum. [Immo sensus est: quamvis in hoc vel illo casu nullum forte incommodum aut periculum re verâ deprehendatur, sufficit, quòd ut plurimum & in universum maximum futurum sit incommodum & periculum, si liceat Potestati inferiori, ubicumque illa consultum judicaverit, inchoare bellum, inconsultâ Summâ Potestate. Vide *infra*, *Lib.* II. *Cap.* XVI. §. 25. n. 1. *J. B.*]

48 *Liv. l.* 48.] 38, 45. Flor. 2, 11.

49 *Imminentis domini*] Cæsaris, qui ei jam tum viam sibi ad tyrannidem muniri videbatur.

(bb) Non ideo *Cæsarem* dedi *Germanis*, voluit *Cato*: sed quòd, adversus fidem datam, *Germanos* prælio lacessivisset, eorumque legatos retineri jussisset; ut refert PLUTARCHUS, ex Historico vetere Latino *Tanusio Gemino*, Vit. Cæsar. *Tom.* II. p. 718. E. & alibi pag. 567. B. quamquam *Cæsar* ipse, in *Commentariis* suis, colorem huic perfidiæ quærit, *Bell. Gall.* Lib. IV. Cap. XI. & *seqq.* Deinde Auctor noster hoc confundit prælium commissum adversus *Usipetes* & *Tenchteros*, antequam *Cæsar* primùm ponte *Rhenum* trajice-

los populi Romani hoſtes adjuverant, ac proinde non erat quod injuriam ſibi factam quererentur, ſi modo juſta fuit populi Romani cauſa in Gallos bellandi. At Cæſar contentus eſſe debuit Germanos Gallia mandata ſibi provincia pepuliſſe, nec Germanos, præſertim cum nullum inde periculum immineret, intra ſuos fines bello perſequi, 50 niſi conſulto prius populo Romano. Non ergo Germani jus habebant deditionem poſtulandi, ſed populo Romano punire Cæſarem jus erat, plane 51 ut Carthaginenſes Romanis reſponderunt. *Ego non, privato publicone conſilio Saguntum oppugnatum ſit, quærendum cenſeo; ſed utrum jure an injuria: noſtra enim hæc quæſtio atque animadverſio in civem noſtrum eſt, noſtro an ſuo fecerit arbitrio. vobiſcum una diſputatio eſt, licueritne per fœdus fieri.*

Livius lib. XXXI. c. 18.

5. Defendit M. Tullius Cicero factum & Octavii & Decimi Bruti, qui privato conſilio in Antonium arma ceperant. Atqui, etiam ſi conſtaret meritum hoſtilia Antonium, Senatus populique Romani judicium exſpectari debuit, 52 an è republica eſſet diſſimulare factum, an ulciſci, ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrere. Nam jure ſuo, quod ſæpe cum damni periculo conjunctum eſt, uti nemo cogitur. Tum vero etiam, hoſte judicato Antonio, permittenda Senatui & populo Romano deliberatio fuit, per quos potiſſimum bellum id geri vellet. Sic Caſſio auxilia ex fœdere petenti reſpondere Rhodii, miſſuros ſe, ſi Senatus juberet.

Appian. Bell. Civ. L. IV. pag. 627. Ed. Steph.

6. Moniti hoc exemplo, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare, quæ a quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur: ſæpe enim tempori, ſæpe affectibus ſerviunt, & aptant 53 τῷ πίτρῳ κάθμην. Quare danda eſt opera uti in his rebus defecato utamur judicio, nec quæ excuſari magis quam laudari poſſunt, temere in exemplum rapiamus, in quo pernicioſe errari ſolet.

7. Cum

ret, cum victoriâ, ferè biennio poſt de *Treviris* relatâ, & de quâ ipſe agit, *Bell. Gall.* VI, 9. Plura in Notis Gallicis dicemus. *J. B.*

GRONOVII.

50 *Niſi conſulto prius populo Romano*] Ut A. Cornelius Coſſus Dictator inventis inter hoſtes *Circejenſibus & Veliternis*, *Liv.* 6, 13. extremo & 14. & *M. Furius Camillus* trib. mil. c. p. *Tuſculanis* deprehenſis. ibid. cap. 25.

51 *Ut Carthaginenſes*] Simile eſt re, non cauſa. Potuiſſent hoc Romani reſpondere Germanis, ſi Cæſarem dedi poſtulaſſent, non Pœni Romanis: nam Romani non laceſſierant Hannibalem, ut Germani Cæſarem: ſed Hannibal privata libidine violaverat fœdus oppugnando Saguntum. Jure igitur poſcebatur. Reſponſio autem Pœnorum erat mera cavillatio. [Oppugnatione *Sagunti* violatum equidem fuerat fœdus; idque, contra ſententiam Auctoris noſtri, monebimus infra, ad *Lib.* II. *Cap.* XVI. §. 13. Verum, quum id negarent *Pœni*, quamdiu id quærebatur, merito dicebant, ſuam eſſe quæſtionem & animadverſionem, ſponte, an ipſorum juſſu, feciſſet. *J. B.*]

52 *An è republica*] Utrum è republica.

53 Τῷ πίτρῳ κάθμην] Lapidi lineam vel amuſſim, ut mali menſores, quum lapidem lineæ deberent aptare.

k Ma-

7. Cum vero dictum sit, bellum publicum geri non debere, nisi eo auctore qui summam potestatem habeat, & ad hujus rei, & ad quæstionis illius quæ est de bello solenni intellectum, atque adeo ad alia multa, necessarium erit, quæ sit summa illa potestas, quique eam habeant, intelligere: eoque magis, quia nostro sæculo viri eruditi, quisque 54 ex usu magis rerum præsentium, quam ex vero illud argumentum exsequuti, rem per se haud expeditam multo impediriorem reddiderunt.

VI. 1. Facultas ergo moralis civitatem gubernandi, quæ potestatis civilis vocabulo nuncupari solet, à Thucydide tribus rebus describitur, cum civitatem, quæ vere civitas sit, vocat *αὐτόνομον, αὐτόδικον, αὐτοτελῆ*, 55 *suis utentem legibus, judiciis*, k *magistratibus*. Aristoteles tres facit partes in administranda republica, consultationem de rebus communibus, curam legendorum magistratuum, & judicia: ad primam autem partem refert deliberationem de bello, pace, fœderibus faciendis ac dissolvendis, de legibus; addit de morte, exilio, publicatione, & repetundis, 56 hoc est, ut ego interpretor, judicia publica; cum prius judiciorum nomine privata intellexisset. Dionysius Halicarnassensis tria maxime notat, jus magistratuum creandorum, l jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace. * Alibi addit quartum, judicia: Rursum, † alibi adjicit curationem sacrorum & convocationem comitiorum.

Lib. v. Cap. 18.

Lib. IV. Pol. c. 14.

Lib. IV. c. 20.

* Lib. VII. c. 56.

† Lib. II. c. 14.

2. At si quis recte partiri velit, facile quæ huc spectant reperiet omnia; ita ut nihil aut desit, aut redundet. Nam qui civitatem regit, eam partim per se, partim per alios regit. Per se autem versatur aut 57 circa universalia, aut circa singularia. Circa universalia versatur condendo leges, 58 easque tollendo, tam circa sacra (59 quatenus eorum cura ad civitatem pertinet) quam circa profana. Ars circa hæc Aristoteli *ἀρχιτεκτονικὴ*, architectalis. Singularia

Ethic. Nicom. VI, 8.

GROTII.

k *Magistratibus*] Posset etiam verti *Vectigalibus*. quomodo accepit Thucydidis Scholiastes. Est enim vox anceps.

l *Jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace*] *Servius* ad I Æneid. (vers. 236.) *Omni ditione. Rectius omni quam omnis: ut significet omni potestate, pace, legibus, bello.*

GRONOVII.

54 *Ex usu magis*] Ut commodum erat illis principibus, quibus favebant.

55 *Suis legibus*] Legibus, quas ipsi jusserant, non quas victor rex aut tyrannus aut alius populus imposuit. Judicibus litium forensium, quos ipsa civitas legit aut sortita est. Præsidibus Senatus & Judicum quos ipsi creassent.

56 *Hoc est*] Per Synecdochen speciei pro genere, criminalibus vel capitalibus.

57 *Circa universalia*] Universum corpus reipublicæ, summam rempublicam.

58 *Easque tollendo*] Abrogando, si commodum reipublicæ impediant, & præsens usus necessitasque aliud requirat.

59 *Quatenus eorum cura ad civitatem*] Non scilicet ad sacerdotes & ipsos curatores & ministros sacrorum.

gularia circa quæ verſatur, ſunt aut directe publica, aut privata quidem, ſed quatenus ad publicum ordinantur. Directe publica ſunt actiones, ut pacis, belli, fœderum faciendorum; aut res, ut 60 vectigalia, & ſi quæ his ſunt ſimilia: in quibus comprehenditur & 61 dominium eminens, quod civitas habet in cives, & *Ibid.* res civium ad uſum publicum. Ars circa hæc Ariſtoteli nomine generis πολιτικὴ, id eſt civilis, & βυλευτικὴ, conſultatrix. Privata ſunt res controverſæ inter ſingulos, quas publica auctorita- *Ibid.* te dirimi publicæ quietis intereſt. Ars circa hæc eidem Ariſtoteli δικαϛικὴ, judicialis. Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur 62 aut per magiſtratus, aut per alios curatores, in quibus ſunt & legati. His ergo in rebus conſiſtit poteſtas civilis.

VII. 1. (cc) Summa autem illa dicitur 63 cujus actus alterius juri non ſubſunt, ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti poſſint reddi. Alterius cum dico, ipſum excludo, qui ſumma poteſtate utitur; cui voluntatem mutare licet, m ut & ſucceſſorem, qui eodem jure utitur, ac proinde eandem habet poteſtatem, non aliam. Hæc ergo ſumma poteſtas 64 quod ſubjectum habeat, videamus. Subjectum aliud eſt commune, aliud proprium: ut viſus ſubjectum commune eſt corpus, proprium oculus. ita ſummæ poteſtatis ſubjectum commune eſt civitas, quam perfectum cœtum eſſe ſupra diximus.

2. Excludimus ergo populos, qui in alterius populi ditionem conceſſerunt, quales erant provinciæ Romanorum: hi enim populi non per ſe civitas ſunt, ut nunc quidem eam vocem ſumimus, ſed 65 membra minus digna magnæ civitatis, quomodo ſervi membra ſunt familiæ. Rurſum accidit, ut plurium populorum idem ſit caput, qui tamen populi ſinguli perfectum cœtum conſtituunt: neque enim ut in naturali corpore non poteſt caput unum eſſe plurium corporum, ita in morali quoque corpore; nam ibi eadem 66 perſona diverſa ratione conſiderata caput poteſt *Vitr. de Jure Belli n. 7.* eſſe plurium ac diſtinctorum corporum. (dd) Cujus rei certum indicium

GROTII.

m *Ut & ſucceſſorem*] Cacheranus Deciſ. Fedem. CXXXIX. num. 6.

GRONOVII.

60 *Vectigalia*] Commercia, annonæ, opera.

61 *Dominium eminens*] Sic dictum, ut diſtinguatur à dominio privato cujuſque civis in res ſuas, 1, 6.

62 *Aut per magiſtratus*] Ἀρχαιρεσία. Comitia, ordinatio officiorum.

63 *Cujus actus*] Illa ſuperius dicta ſic in manibus habere, atque adminiſtrare, ut quod in illis agas, jubeas, conſtituas, à nemine poſſit infirmari & reſcindi. *Schelius* de jure imp. p. 132.

64 *Quod ſubjectum*] Penes quem ſit, in quo reſideat ac conſiſtat, quod vocant ſubjectum ὑποκείμενον, ſive inhæſionis.

65 *Membra minus digna*] Viliora.

66 *Perſona diverſa ratione conſiderata*] Ut Imperator Romano-Germanicus, alibi Rex, alibi Archidux, alibi Dux, alibi Comes.

(cc) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. *J. B.*

(dd) Vide infra, *Lib.* II. *Cap.* IX. §. 8. *J. B.*

67 *Plures*

indicium esse potest, quod extincta domo regnatrice imperium ad quemque populum seorsim revertitur. Sic etiam accidere potest, ut 67 plures civitates arctissimo inter se fœdere colligentur, (ee) & faciant σύστημα quoddam, ut Strabo (ff) non uno loco loquitur, neque tamen singulæ desinant statum perfectæ civitatis retinere: quod tum ab aliis, tum ab Aristotele etiam notatum est non uno loco. *Lib. II. Pol. c. 20. l. III. c. 9.*

3. Subjectum ergo commune summæ potestatis esto civitas, ita ut jam diximus intellecta. Subjectum proprium est persona una pluresve, pro cujusque gentis legibus ac moribus. ἡ πρώτη ἀρχὴ apud Galenum libro sexto de placitis Hippocratis & Platonis.

VIII. 1. Atque hoc loco primum rejicienda est eorum opinio, 68 qui ubique & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi, ità ut ei reges, quoties imperio suo male utuntur, & coërcere & punire liceat: quæ sententia 69 quot malis causam dederit, & dare etiamnum possit, penitus animis recepta, nemo sapiens non videt. (gg) Nos his argumentis eam refutamus. 70 Licet

GRONOVII.

67 *Plures civitates*] Ut olim XII. Achæorum populi, *Justin.* 34, 1. ut hodie VII Belgii consociati civitates.

68 *Qui ubique & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi*] Status controversiæ prorsus invidiose proponitur, adeo ut auctor non effugiat reprehensionem, qua ipse culpat alios num. 5. eos magis ex usu præsentium rerum, quam ex vero hoc argumentum exequi: neque enim quisquam, opinor, dixit, ubique & sine exceptione summam potestatem esse populi, ut ei reges, quoties imperio suo male utuntur, & coërcere & punire liceat. Et si quis dixit, nequaquam ei subscribimus. Sed hæc est quæstio. An populus habens imperium legitimum (puta Regem vel Senatum vel Remp. per conventus ordinum sive comitia regi solitam) si major & melior pars censeat eam formam regiminis esse perniciosam (puta Regem palam degeneraviſſe in tyrannum, senatum in paucos dominos, comitia in confusam turbam seditiosorum hominum) possit illam mutare, & auctores mali (puta Reges, aut paucos e senatu, aut comitiorum turbatores) jure punire? ut Romani fecerunt expulso Tarquinio: ut Athenienses imperio populi ad Quadringentos translato: & iisdem postea Quadringentis, ut & Triginta viris, cum tyrannica impotentia uterentur, exilio aut morte punitis, *Just.* 5, 3. ut Vejentes Rege creato apud *Livium* 5, 1. ut denique Hebræi abrogato judicum magistratu & creato rege.

69 *Quot malis*] Seditionibus, conjurationibus, tumultibus, bellis intestinis. Quasi vero opinio hominum non debere se indigna pati ab eo, qui juris fruendi causa constitutus est, & non ipsa iniquitas principum & magistratuum istis malis causam dederit. Vide 1 Reg. 18, 17. & 18.

(ee) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. V. §. 16. *& seqq.* ubi fusè de his systematibus civitatum agit. *J. B.*

(ff) Vide, exempli gratiâ, de *Amphictyonibus*, Lib. IX. pag. 420. *Ed. Paris. Casaub.* De *Lyciis*, Lib. XIV. pag. 664.

(gg) De vero statu hujus quæstionis, & quid circa eam statuendum sit, ut extrema, in quæ plerique Auctores incidunt, vitentur, dicemus in Notis Gallicis. Interim vide, quæ dudum scripsimus ad PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 5. Not. 2. *J. B.*

Responsio ad argumenta Grotii.

GRONOVII.

70 *Licet homini cuique*] Licet privato se in servitutem addicere. Ergo & po-

cet homini cuique se in privatam servitutem cui velit addicere, (hh) ut & ex lege * Hebræa & 71 Romana † appāret. quidni ergo populo sui juris liceat se unicuipiam, aut pluribus ita addicere, ut regendi sui jus in eum plane transcribat, nulla ejus juris parte retenta? Neque dixeris 72 minime id præsumi: non enim jam quærimus, quid in dubio præsumendum sit: n sed quid jure fieri possit. Frustra quoque afferuntur incommoda quæ hinc sequantur, aut sequi possint. nam 73 qualemcumque formam gubernationis animo finxeris, nunquam incommodis aut periculis carebis. *Aut hæc cum illis sunt habenda, o aut illa cum his amittenda sunt*, ait comœdia.

2. Sicut autem multa sunt vivendi genera, alterum altero præstantius, & cuique liberum est ex tot generibus id eligere quod ipsi placet: ita & populus eligere potest qualem vult gubernationis formam: neque ex præstantia hujus aut illius formæ, qua de re diversa diversorum sunt judicia, p sed ex voluntate jus metiendum est.

3. Neque

* *Ex.* XXI, 6.

† *Instit. de jure pers. §. Servi autem. 4. Gell. lib. 2. c. 18.*

Terent. Heaut. II, 3, 84.

pulo. Resp. 1. Conceditur totum. Ergo, qui hoc fecerunt, serviant.

Ubi autem illi? Non Germani: nam eligunt hodie Cæsarem. Non qui sub Principibus aut liberis Germaniæ civitatibus: nam hæc feuda regalia Principes habent a Cæsare, non ut domino mancipiorum, sed ut repræsentante populum Germanicum in universum sumtum, cujus caput est constitutus. Non Galli: constituerunt enim ipsi Reges, Merovæi, Caroli, Hugonis Capeti posteros comitiis & libera electione. Non Hispani: nam connubiis & pactis ipsi quoque receperunt Austriacam domum Non ulli alii Europæ populi, nisi Moscorum, Turcarum, Tartarorum tyrannide pressi. Ergo frustra hoc disputatur in Europa.

Sed argumentatur porro: Si potest populus se addicere in servitutem, amisit omne jus se in libertatem aut securitatem vindicandi: Atqui &c. Ergo Resp. Negatur major: nam ne servi quidem id amiserunt. Athenis servus crudeliter habitus sine culpa sua poterat dominum in jus vocare & per judicem cogere, ut se venderet. Romæ quid rescripserit *Antonius Pius*, notum est ex §. 2. Instit. *de his, qui sui, vel alieni juris sunt.* Ubi tale remedium juris civilis cessat, remedium naturale appetere non prohibetur, quod est aut fuga, aut vis contra vim.

71 *Romana*] Si quis major XX. annis ad pretium participandum se venundari passus esset.

72 *Minime id*] Non esse credibile quemquam populum huc descensurum.

73 *Qualemcumque*] Sive monarchiam, sive aristocratiam, sive democratiam, sive ex omnibus aut duabus mixtam.

GROTII.

n *Sed quid jure fieri possit*] *Gail.* de Arrestis cap. VI. n. 22. & seqq.

o *Aut illa cum his amittenda sunt*] *Cicero* lib. III. de legibus: *Est iniqua, in omni re accusanda, prætermissis bonis malorum enumeratio, vitiorumque selectio.* (Cap. 10.) mox: *Sed bonum quod est quæsitum in ea, sine isto malo non haberemus.*

p *Sed ex voluntate jus metiendum est*] A Carolo quinto Imperatore eodem tempore Augusta civitas petiit, ne senatus urbis suæ placita valerent, nisi assensissent curiarum magistri: Norimberga plane contrarium. [Pro *Carolo Quinto* Auctor debebat dicere *Sigismundum* Imperatorem: ab illo enim hæc petita fuisse, Historici tradiderunt; ut, post WAGENSELIUM, observavit *J. Nicol. Hertius*, Tom. II. *Comm. & Opusc.* seu Diss. *De specialibus Rom. Germ. Imperii Rebuspubl.* §. 23. *J. B.*]

(hh) Locum *Auli Gellii*, in margine positum, quo Auctor noster tacitè innuere

3. Neque vero non multæ exſtare poſſunt cauſæ, cur populus jus totum imperandi à ſe abdicet, aliique tradat, puta quia 74 in periculum vitæ adductus, alia lege, qui ſe defendat, reperire non poteſt: aut quia 75 inopia preſſus aliter habere non poteſt copiam, unde ſe ſuſtentet. Nam ſi Campani olim neceſſitate ſubacti q populo Romano ſe ſubjecerunt in hunc modum: 76 *Populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deum, divina humanaque omnia, in veſtram P. C. ditionem dedimus:* & quidam populi, cum r Romanorum ditioni ſubjicere ſe vellent, 77 ne recepti quidem ſunt; quod narrat Appianus: quid obſtat quominus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere ſe poſſit? 78 Apud Virgilium legimus:

Nec cum ſe ſub leges pacis iniquæ
79 Tradiderit regno.

Accidere etiam poteſt, ut paterfamilias latifundia poſſidens neminem alia lege in ſuas terras habitantem recipere velit: aut ut quis magnam ſervorum copiam habens eos manumittat, ſub imperii ferendi & ſenſus pendendi legibus: quæ ſuis exemplis non carent. De ſervis Germanorum apud Tacitum eſt: *Suam quiſque ſedem, ſuos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut veſtis, ut colono, injungit, & ſervus hactenus paret.*

Livius, VII, 31.

Germ. c. 25.

4. Adde quod ſicut Ariſtoteles dixit quoſdam homines natura eſſe ſervos, id eſt, ad ſervitutem aptos; ita & populi quidam eo ſunt ingenio, ut regi quam regere norint rectius; quod de ſe ſenſiſſe Cappadoces videntur, qui oblatæ à Romanis libertati vitam ſub rege prætulerunt, negantes vivere ſe ſine rege poſſe. Sic Philoſtratus, * vita Apollonii, ſtultum eſſe ait Thraces, Myſos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant.

Polit. I. 2.

Strabo Juſtin. XII. lib. XXXVIII.

* Lib. VII. c. 3. Ed. Olear.

5. Neque

nuere voluit, apud *Græcos* olim licuiſſe quoque ſingulis ſe ipſos vendere, emendavimus quoad numerum capitis, ex *Florentin Sparſione ad Jus Juſtinian.* p. 14. *Ed. Amſt.* Sed & ille malè huc aptatur, ut ad *Gellium* obſervavit *Gronovius*, qui heic ſilet. Auctor noſter adfert ipſe alium locum haud dubium, *Lib.* II. *Cap.* V. §. 27. n. 1. *J. B.*

GROTII.

q *Populo Romano ſe ſubjecerunt*] Ut Faliſci apud *Liv.* lib. V. c. 27. Samnites lib. IX. c. 42. Sic Epidamnii à Corcyræis deſerti Corinthiis ſe dediderunt, ut protegerentur adverſus Taulantios & exſules. *Thucyd.* lib. I. c. 25.

r *Romanorum ditioni*] Et Venetorum. *Bembus* lib. VI.

GRONOVII.

74 *In periculum vitæ*] Salutis. Ut Phrygum diſcordiis rege opus fuit. *Juſtin.* II, 7. ut Vejentes tædio annuæ ambitionis & diſcordiarum regem creavere. *Liv.* 5, 1. Ut Athenis bello Peloponneſiaco reſpublica à Populo tranſlata ad Senatum CCCC. *Juſtin.* 5, 2.

75 *Inopia*] Ut Ægyptii fame coacti ſeque & omnia ſua regi vendiderunt Joſephi artibus. *Geneſ.* 47, 13.

76 *Populum Campanum*] 8, 1.

77 *Ne recepti*] Ut Sardi poſt bellum Punicum primum circa ann. V. C. 513.

78 *Apud Virgilium*] 4. Æn. 619.

79 *Tradiderit regno*] Hic male juncta & nexa, quæ *Virgilius* ſeparârat, hoc modo: *Tradiderit, regno ant optata pace firmatur.*

5. Neque vero non aliquos movere poterunt exempla gentium, quæ per ſæcula plurima [f] ſub imperio plane regio ſatis feliciter vixerunt. [t] Urbes ſub Eumene, ait Livius, nullius liberæ civitatis fortunam cum ſua mutatam voluiſſe. Eſt & interdum is civitatis ſtatus, [u] ut videatur niſi ſub libero unius imperio ſalvus eſſe non poſſe; quod de Romana, qualis erat Cæſaris Auguſti ætate, [80] multis prudentibus viſum eſt. His ergo ſimilibuſque de cauſis accidere non poteſt tantum, ſed & ſolet, ut ſe homines ſubjiciant imperio alterius ac poteſtati, quod & Cicero notat Officiorum ſecundo.

Liv. l. XLII. c. 5.

Cap. 6.

6. [81] Jam verò bello juſto, ut ante diximus, ſicut acquiri poteſt privatum, etiam dominium civile non aliunde pendens. Atqui. Ergo.

Reſp. Conceditur iterum totum, & certe plus licet in populos bello ſubactos, quam qui creaverunt regem.

Si bello juſto acquiritur dominium aliunde non pendens, populus nullum jus habet bello victorem, utcunque tyrannus ſit, puniendi. Atqui. Ergo.

Reſp. Negatur major: nam & in privato dominio, etſi id à nulla pendeat, tamen quia expedit, nequis re ſua male utatur, coërcetur dominus, ut dictum eſt de ſervis, ut prodigo interdicitur adminiſtratione bonorum: ut furioſi in tutela ſunt agnatorum & gentilium.

Sed, inquit, magiſtratus in rebus privatorum habet dominium eminens, non populus in bonis regum.

Reſp. 1. Omnes boni principes confeſſi ſunt, idem illud dominium eminens eſſe populo in bona principum, Trajanus, Hadrianus, Antonini.

Reſp. 2. Ambiguitas eſt in voce *dominium*, quaſi dominium ſit jus utendi, abutendi, ſine cujuſquam interceſſione. Id falſum eſt in hominibus ſub dominium venientibus, etiam jure gentium, non civili tantum. Nam & dominorum ac ſervorum eſt ſocietas, & ſervi facti ſunt, ut ſervarentur, non occiderentur, in bello capti. Sic igitur populi qui bello acquiſiti ſine alia pactione ſe dederunt, hoc tamen ſpectarunt, & tacite ſunt pacti, ut duriore quidem conditione & libertate amiſſa ſalvi tamen eſſent & viverent. Si ne hoc quidem licet per victorem Tyrannum, ſupereſt illis ut vitam ſuam quoquo modo defendant.

82 Non

GROTII.

[f] *Sub imperio plane regio ſatis feliciter vixerunt*] *Seneca* de Beneficiis libro II. c. XX. de Bruto locutus: *Mihi, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer erraſſe, nec ex inſtitutione Stoica ſe geſſiſſe: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis ſtatus ſub rege juſto ſit, aut ibi ſperavit libertatem futuram, ubi tam magnum præmium erat, & imperandi & ſerviendi: aut exiſtimavit civitatem in priorem formam poſſe revocari, amiſſis priſtinis moribus: futuramque ibi æqualitatem civilis juris, & ſtatutas ſuo loco leges, ubi viderat tot millia hominum pugnantia, non an ſervirent, ſed utri.* vide & *Bizarrum* hiſtoria Genuenſi lib. XIV. p. 329.

[t] *Urbes ſub Eumene*] Sic multos ex liberis Græciæ civitatibus in Salamina Cypri, quod Euagoræ regnum erat, veniſſe narrat *Iſocrates.* (Pag. 192. B. *Edit. H. Steph.*)

[u] *Ut videatur niſi ſub libero unius imperio ſalvus eſſe non poſſe*] Dion apud *Philoſtratum* V. cap. XI. διὰ δὲ μὴ χειρωθεὶς ἤδη Ῥωμαίοις αὗται αἱ τυραννίδες πεποιηκυῖαι, χαλεπὴν ἐργάσωνται τὴν μεταβολήν. *Metuo ne Romani longis dominatibus edomiti nullam jam ferre poſſint mutationem.* (Cap. 34. *Ed. Olear.*)

GRONOVII.

80 *Multis prudentibus*] *Tacit.* I, 9. *Non aliud diſcordantis patriæ remedium fuiſſe, quam ut ab uno regeretur.* Idem hiſtor. I, 1. *atque omnem poteſtatem ad unum conferri pacis interfuit.* Florus 4, 3 *Dio* 53, p. 509.

81 *Jam vero bello juſto*] 2. Argum. Si bello juſto acquiritur dominium

teſt dominium privatum, ita & dominium civile, ſive jus regendi
82 non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum pro unius imperio, ubi id receptum eſt, conſervando dicta cenſeri debent: nam idem jus eademque ratio eſt 83 procerum, qui plebe excluſa civitatem regunt. 84 Quid, quod nulla reſpublica adeo reperta eſt popularis, in qua non aliqui aut valde inopes aut externi, tum vero & fœminæ, & adoleſcentes à deliberationibus publicis arceantur?

7. 85 Jam

GRONOVII.

82 *Non aliunde*] Superiorem neminem, adeoque nec populum agnoſcens.

83 *Procerum qui*] In Ariſtocratia mera, ut hodie Venetiis.

84 *Quid quod nulla Reſp.*] Si in rebus publicis aliqui aut inopes, aut externi, tum fœminæ & adoleſcentes a deliberationibus publicis arcentur, non eſt ullum jus populo in acta Principis.

Reſp. Argumentum non video quid concludat. Prava enim eſt collectio. Nam non eſt eadem ratio iſtorum, quæ populi. Iſtis diffiditur, egenis & externis tanquam appetentibus rerum novarum: mulieribus & adoleſcentibus, tanquam imperitis rei gerendæ. Hoc de populo dici non poteſt. Deinde quod ponitur, ordinarium eſt, quod colligitur extra ordinem, & in magnis caſibus fit: quibus ne quidem egeni, externi, mulieres, ſi quid opis adferre poſſent, excluderentur. Sententia igitur argumenti hæc eſt. Si inopes, externi, mulieres, adoleſcentes ordinarie arcentur à tractanda Rep. populus omnis aut major meliorque pars conſentiens, etiam in ultima neceſſitate, & manifeſta tyrannide arcetur à coërcendo Tyranno. Atqui &c. Ergo. Sic apparet argumenti hujus vanitas. [Immo carpentis ἀβλεψία & præcipitantia. Non agitur heic de jure coërcendi Tyranni, quod etiam Auctor non omnino Populo denegat, ut patet ex Cap. ſeq. §. 11. Verum, ut probet, non repugnare naturæ & ſcopo Societatis Civilis talem ὑποταγὴν, quâ populus ſui regendi jus in Summam Poteſtatem planè tranſcripſerit; poſtquam de *Regibus* & de *Proceribus Reipublicæ Ariſtocraticæ* id adſeruit, addit jam, in ipſis *Rebuspublicis Democraticis* non paucos eſſe, qui ſpeciem quandam exhibeant Populi, non minus ſubjecti Cœtui è Patribusfamilias & Civibus compoſito, quàm univerſi & ſinguli Cives in Regno, Monarchæ; in Republica Ariſtocratica, Senatui. Sic evaneſcit fatua illa ratiocinatio, quam Eruditiſſimus Criticus non veritus eſt adfingere Viro Summo, in quo judicium cum omnigenâ eruditione certabat. Piget cetera expendere, in quibus perpetua ferè eſt *ignoratio elenchi*, & quaſi σκιαμαχία. J. B.]

GROTII.

x *Populi quidam alios ſub ſe populos habent*] Sic Salamis inſula Athenienſium juris jam inde à Philæo & Euryſace Ajacis filiis, ut *Plutarchus* (pag. 83.) Solone nos docet. Hanc Salaminem Athenienſibus ademit Auguſtus, ut poſtea Cephaleniam Adrianus, teſte *Xiphilino* (pag. 264. D. *Ed. Steph.*) Atarneus ab antiquo Chiorum, teſte *Herodoto* lib. I. (Cap. 160.) & Samii multa in continente oppida tenuere, ut *Strabo* docet lib. XIV. (pag. 639. *Ed. Par. Caſ.*) Anactorium partim ad Corinthios, partim ad Corcyrenſes pertinebat, ut *Thucydides* ſcribit libro I. (§. 55. *Ed. Oxon.*) In pace cum Ætolis apud Livium: *Oeneada cum urbe agroque, Acarnanum ſunto.* (Lib. XXXVIII. c. 11.) Sex oppida Halicarnaſſo attributa per Alexandrum Magnum, memorat *Plinius* Hiſtoriæ Naturalis lib. V, c. 29. Idem libro XXXIII, c. IV. Lindum inſulam eſſe ait Rhodiorum: tantundem de *Canno* habes libro XXXV. c. 10. Teſtatur idem *Cicero* (Lib. I. Epiſt. I. c. 11.) epiſtola ad fratrem. Rhodiis iiſdem, quod Romanos contra Antiochum juviſſent, complures urbes dono datas ait *Eutropius* libro IV. (Cap. 2.) nempe Carum & Lyciorum, quæ rurſus eis ablatæ à Senatu.

7. 85 Jam vero & x populi quidam alios sub se populos habent, non minus addictos sibi quam si regibus parerent: unde illa interrogatio, *a Estne populus Collatinus in sua potestate?* & Campani cum se Romanis dedidissent, *b* facti dicuntur alienæ potestatis: *c* Acarnania ut & *d* Amphilochia dicuntur fuisse 86 juris Ætolorum: *e* Peræa & *f* Caunus ditionis Rhodiorum: Pydna a *g* Philippo Olynthiis

a *Liv. lib.* I. c. 38.
b *Liv. lib.* VII. c. 31.
c *Lib.* XXVI. c. 24.
d *Lib.* XXXVIII. c. 3.
e *Id. Lib.* XXXII. c. 33.
f *Strab.* Lib. XIV. p. 963.
g *Diod. Sic.* Lib. XVI. pag. 514. *Ed. Steph.*

natu. Utrumque est in Excerptis *Polybii.* [Cap. 36. Non unum est in hac Notâ, ceteroquin supervacanea satis, ἁμάρτημα μνημονικόν. I. *Salaminem Augustus* non ademit *Atheniensibus.* Sub horum enim imperio illam fuisse ætate suâ testatur STRABO, pag. 394. *Ed. Par. Cas.* Confudit Auctor *Salaminem* cum *Aegina*; de quâ XIPHILINUS ait: Τὰς δὲ Ἀθηναίους ἐκάκωσεν, Αἴγιναν ἀφελόμενος. Pag. 75. B. II. *Hadrianus* non ademit *Cephaleniam* iisdem *Atheniensibus:* quin potius dedit, ut patet ex *Xiphilino*, quem Auctor laudat: Τήν τε Κεφαλληνίαν ὅλην τοῖς Ἀθηναίοις ἐχαρίσατο. III. Nulla est Insula *Lindus:* sed hæc est urbs Insulæ *Rhodi*, ut omnes sciunt. Quum in loco *Plinii*, XXXIII, 4. hæc verba legantur: *Minervæ templum habet* Lindos, INSULÆ Rhodiorum, *in quo* Helena *sacravit* &c. Auctor noster videtur, dum festinaret, legisse, INSULA *Rhodiorum* *J. B.*]

GRONOVII.

85 *Jam vero & populi*] Si populi habuerunt non minus sibi addictos populos quam Regibus, & ab illis sunt dono dati aliis Regibus, non est jus ulli populo Regem potestate male utentem coërcere.

Resp. Nulla prorsus hæc est collectio: Populi isti imperantes sive bene sive male usi sunt suo jure, nihil juvant Tyrannum. Si bene, ipsi statuerunt hoc suum officium esse, &, ni facerent, populos eos id aliquando non toleraturos, ut Romani. *Liv.* 8, 21. & sic damnarunt tyrannidem. Si male, idem jus fuit subjectis populis contra populum Tyrannum, quod contra Tyrannum regem, & si jure isto non sunt usi, defuerunt vires.

Sententiæ Scripturæ sacræ & auctorum Græcorum, Latinorumque aut explicant jus regum, aut mores. Neutra res tollit jus populi. Si jus & concessa legibus, primo populus regi non amplius potest dare, quam ipse habet. Non autem populus habet jus se ipsum exstinguendi, aut in corpus suum injuste sæviendi. Ergo neque Regibus dare hoc potuit. Deinde potestas major Regibus data est ad conservationem ipsius & populi, non ad perniciem. Quæ igitur ad perniciem vergit, non est jus regum. Si mores, significant reges suo jure abuti, quo abusu nullum majus jus acquiritur, sed quod habuerunt, perdunt. Significant & illud: propter eximium illud jus, multa regibus etiam injusta concedi, multa ferre, multa condonare populos, quia aut abhorrent ipsi à seditionibus, aut rationem se vindicandi non vident. Non dicunt, nunquam, nullo casu, ne post ultima quidem tyrannicæ crudelitatis exempla jus esse populo se liberandi. Ubi dicitur: *supra populum esse regem & populum subjici*, mera ludificatio est. Nam & Consules supra populum Romanum, & Athenienses erant sub Archontibus: neutris tamen omnia in populos illos licuerunt. Cum Christus dicit: *Reges gentium dominantur eis:* nihil aliud dicit, quam esse eos superiore gradu & dignitate. Hoc apparet ex contextu: Pronuntiabat enim hæc verba in contentione discipulorum, quis eorum maximus esset, non ut aliis imperaret, sed ut priore loco sederet: dextram enim & lævam Domini in regno ejus vindicabant Zebedæi filii. Deinde demonstrat hoc oppositum: *Vos autem non sic: quin vestrum maximus perinde sit ac minimus*, quod nihil aliud est, quam primus & postremus.

86 *Juris Ætolorum*] Ut *Justin.* 9, 1. *Hæc urbs variante victoria, nunc Atheniensium, nunc Ætolorum juris habita est.* Eod. lib. cap. 5. *in Asiam Persarum juris.* Lib. 31, 1. Syriæ quidem sed *juris Ægypti civitate.*

87 *Exempta*

3. Neque vero non multæ exſtare poſſunt cauſæ, cur populus jus totum imperandi à ſe abdicet, aliique tradat, puta quia 74 in periculum vitæ adductus, alia lege, qui ſe defendat, reperire non poteſt: aut quia 75 inopia preſſus aliter habere non poteſt copiam, unde ſe ſuſtentet. Nam ſi Campani olim neceſſitate ſubacti q populo Romano ſe ſubjecerunt in hunc modum: 76 *Populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deum, divina humanaque omnia, in veſtram P. C. ditionem dedimus:* & quidam populi, cum r Romanorum ditioni ſubjicere ſe vellent, 77 ne recepti quidem ſunt; quod narrat Appianus: quid obſtat quominus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere ſe poſſit? 78 Apud Virgilium legimus:

Livius, VII, 31.

Præfat. p. 3. Ed. Steph.

Nec cum ſe ſub leges pacis iniquæ
79 Tradiderit regno.

Accidere etiam poteſt, ut paterfamilias latifundia poſſidens neminem alia lege in ſuas terras habitantem recipere velit: aut ut quis magnam ſervorum copiam habens eos manumittat, ſub imperii ferendi & ſenſus pendendi legibus: quæ ſuis exemplis non carent. De ſervis Germanorum apud Tacitum eſt: *Suam quiſque ſedem, ſuos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut veſtis, ut colono, injungit, & ſervus hactenus paret.*

Germ. c. 25.

4. Adde quod ſicut Ariſtoteles dixit quoſdam homines natura eſſe ſervos, id eſt, ad ſervitutem aptos; ita & populi quidam eo ſunt ingenio, ut regi quam regere norint rectius; quod de ſe ſenſiſſe Cappadoces videntur, qui oblatæ à Romanis libertati vitam ſub rege prætulerunt, negantes vivere ſe ſine rege poſſe. Sic Philoſtratus, * vita Apollonii, ſtultum eſſe ait Thraces, Myſos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant.

Polit. l. 2. c. 3. Ed. Olear.

Strabo Juſtin. XII. lib. XXXVIII.

** Lib. VII.*

5. Neque

nuere voluit, apud *Græcos* olim licuiſſe quoque ſingulis ſe ipſos vendere, emendavimus quoad numerum capitis, ex *Florum ſparſione ad Jus Juſtinian.* p. 14. *Ed. Amſt.* Sed & ille malè huc aptatur, ut ad *Gellium* obſervavit *Gronovius*, qui heic ſilet. Auctor noſter adfert ipſe alium locum haud dubium, *Lib.* II. *Cap.* V. §. 27. n. 1. *J. B.*

GROTII.

q *Populo Romano ſe ſubjecerunt*] Ut Faliſci apud *Liv.* lib. V. c. 27. Samnites lib. IX. c. 42. Sic Epidamnii à Corcyræis deſerti Corinthiis ſe dediderunt, ut protegerentur adverſus Taulantios & exſules. *Thucyd.* lib. I. c. 25.

r *Romanorum ditioni*] Et Venetorum. *Bembus* lib. VI.

GRONOVII.

74 *In periculum vitæ*] Salutis. Ut Phrygum diſcordiis rege opus fuit. *Juſtin.* II, 7. ut Vejentes tædio annuæ ambitionis & diſcordiarum regem creavere. *Liv.* 5, 1. Ut Athenis bello Peloponneſiaco reſpublica à Populo tranſlata ad Senatum CCCC. *Juſtin.* 5, 2.

75 *Inopia*] Ut Ægyptii fame coacti ſeque & omnia ſua regi vendiderunt Joſephi artibus. *Geneſ.* 47, 13.

76 *Populum Campanum*] 8, 1.

77 *Ne recepti*] Ut Sardi poſt bellum Punicum primum circa ann. V. C. 513.

78 *Apud Virgilium*] 4. Æn. 619.

79 *Tradiderit regno*] Hic male juncta & nexa, quæ *Virgilius* ſeparârat, hoc modo: *Tradiderit, regno aut optata pace frunatur.*

5. Neque vero non aliquos movere poterunt exempla gentium, quæ per ſæcula plurima [f] ſub imperio plane regio ſatis feliciter vixerunt. [t] Urbes ſub Eumene, ait Livius, nullius liberæ civitatis fortunam cum ſua mutatam voluiſſe. Eſt & interdum is civitatis ſtatus, [u] ut videatur niſi ſub libero unius imperio ſalvus eſſe non poſſe; quod de Romana, qualis erat Cæſaris Auguſti ætate, [80] multis prudentibus viſum eſt. His ergo ſimilibuſque de cauſis accidere non poteſt tantum, ſed & ſolet, ut ſe homines ſubjiciant imperio alterius ac poteſtati, quod & Cicero notat Officiorum ſecundo.

Liv. l. XLII, c. 5.

Cap. 6.

6. [81] Jam verò bello juſto, ut ante diximus, ſicut acquiri poteſt privatum, etiam dominium civile non aliunde pendens. Atqui. Ergo.

Reſp. Conceditur iterum totum, & certe plus licet in populos bello ſubactos, quam qui creaverunt regem.

Si bello juſto acquiritur dominium aliunde non pendens, populus nullum jus habet bello victorem, utcunque tyrannus ſit, puniendi. Atqui. Ergo.

Reſp. Negatur major: nam & in privato dominio, etſi id à nulla pendeat, tamen quia expedit, nequis re ſua male utatur, coërcetur dominus, ut dictum eſt de ſervis, ut prodigo interdicitur adminiſtratione bonorum: ut furioſi in tutela ſunt agnatorum & gentilium.

Sed, inquit, magiſtratus in rebus privatorum habet dominium eminens, non populus in bonis regum.

Reſp. 1. Omnes boni principes confeſſi ſunt, idem illud dominium eminens eſſe populo in bona principum, Trajanus, Hadrianus, Antonini.

Reſp. 2. Ambiguitas eſt in voce *dominium*, quaſi dominium ſit jus utendi, abutendi, ſine cujuſquam interceſſione. Id falſum eſt in hominibus ſub dominium venientibus, etiam jure gentium, non civili tantum. Nam & dominorum ac ſervorum eſt ſocietas, & ſervi facti ſunt, ut ſervarentur, non occiderentur, in bello capti. Sic igitur populi qui bello acquiſiti ſine alia pactione ſe dederunt, hoc tamen ſpectarunt, & tacite ſunt pacti, ut duriore quidem conditione & libertate amiſſa ſalvi tamen eſſent & viverent. Si ne hoc quidem licet per victorem Tyrannum, ſupereſt illis ut vitam ſuam quoquo modo defendant.

82 Non

GROTII.

[f] *Sub imperio plane regio ſatis feliciter vixerunt*] *Seneca* de Beneficiis libro II. c. XX. de Bruto locutus: *Mihi, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer erraſſe, nec ex inſtitutione Stoica ſe geſſiſſe: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis ſtatus ſub rege juſto ſit, aut ibi ſperavit libertatem futuram, ubi tam magnum præmium erat, & imperandi & ſerviendi: aut exiſtimavit civitatem in priorem formam poſſe revocari, amiſſis priſtinis moribus: futuramque ibi æqualitatem civilis juris, & ſtatutas ſuo loco leges, ubi viderat tot millia hominum pugnantia, non an ſervirent, ſed uter.* vide & *Bizarrum* hiſtoria Genuenſi lib. XIV. p. 329.

[t] *Urbes ſub Eumene*] Sic multos ex liberis Græciæ civitatibus in Salamina Cypri, quod Euagoræ regnum erat, veniſſe narrat *Iſocrates*. (Pag. 192. B. *Edit. H. Steph.*)

[u] *Ut videatur niſi ſub libero unius imperio ſalvus eſſe non poſſe*] Dion apud *Philoſtratum* V. cap. XI. διδῶσι δὲ μὴ χειρούθεις ὑπὸ Ῥωμαίοις αὗται αἱ τυραννίδες πεποιηκυῖαι, χαλεπὴν ἐργάσωνται τὴν μεταβολήν. *Metuo ne Romani longis dominatibus edomiti nullam jam ferre poſſint mutationem.* (Cap. 34. *Ed. Olear.*)

GRONOVII.

80 *Multis prudentibus*] *Tacit.* I, 9. *Non aliud diſcordantis patriæ remedium fuiſſe, quam ut ab uno regeretur.* Idem hiſtor. I, 1. *atque omnem poteſtatem ad unum conferri pacis interfuit.* Florus 4, 3 *Dio* 53, p. 509.

81 *Jam vero bello juſto*] 2. Argum. Si bello juſto acquiritur dominium

teſt dominium privatum, ita & dominium civile, ſive jus regendi
82 non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum pro unius imperio, ubi id receptum eſt, conſervando dicta cenſeri debent: nam idem jus eademque ratio eſt 83 procerum, qui plebe excluſa civitatem regunt. 84 Quid, quod nulla reſpublica adeo reperta eſt popularis, in qua non aliqui aut valde inopes aut externi, tum vero & fœminæ, & adoleſcentes à deliberationibus publicis arceantur?

7. 85 Jam

GRONOVII.

82 *Non aliunde*] Superiorem neminem, adeoque nec populum agnoſcens.

83 *Procerum qui*] In Ariſtocratia mera, ut hodie Venetiis.

84 *Quid quod nulla Reſp.*] Si in rebus publicis aliqui aut inopes, aut externi, tum fœminæ & adoleſcentes a deliberationibus publicis arcentur, non eſt ullum jus populo in acta Principis.

Reſp. Argumentum non video quid concludat. Prava enim eſt collectio. Nam non eſt eadem ratio iſtorum, quæ populi. Iſtis diffiditur, egenis & externis tanquam appetentibus rerum novarum: mulieribus & adoleſcentibus, tanquam imperitis rei gerendæ. Hoc de populo dici non poteſt. Deinde quod ponitur, ordinarium eſt, quod colligitur extra ordinem, & in magnis caſibus fit: quibus ne quidem egeni, externi, mulieres, ſi quid opis adferre poſſent, excluderentur. Sententia igitur argumenti hæc eſt. Si inopes, externi, mulieres, adoleſcentes ordinarie arcentur à tractanda Rep. populus omnis aut major meliorque pars conſentiens, etiam in ultima neceſſitate, & manifeſta tyrannide arcetur à coërcendo Tyranno. Atqui &c. Ergo. Sic apparet argumenti hujus vanitas. [Immo carpentis ἀβλεψία & præcipitantia. Non agitur heic de jure coërcendi Tyranni, quod etiam Auctor non omnino Populo denegat, ut patet ex Cap. ſeq. §. 11. Verum, ut probet, non repugnare naturæ & ſcopo Societatis Civilis talem ὑποταγὴν, quâ populus ſui regendi jus in Summam Poteſtatem planè tranſcripſerit; poſtquam de *Regibus* & de *Proceribus Reipublicæ Ariſtocraticæ* id adſeruit, addit jam, in ipſis *Rebuspublicis Democraticis* non paucos eſſe, qui ſpeciem quamdam exhibeant Populi, non minus ſubjecti Cœtui è Patribusfamilias & Civibus compoſito, quàm univerſi & ſinguli Cives in Regno, Monarchæ; in Republica Ariſtocratica, Senatui. Sic evaneſcit fatua illa ratiocinatio, quam Eruditiſſimus Criticus non veritus eſt adfingere Viro Summo, in quo judicium cum omnigenâ eruditione certabat. Piget cetera expendere, in quibus perpetua ferè eſt *ignoratio elenchi*, & quaſi σκιαμαχία. J. B.]

GROTII.

x *Populi quidam alios ſub ſe populos habent*] Sic Salamis inſula Athenienſium juris jam inde à Philæo & Eurysace Ajacis filiis, ut *Plutarchus* (pag. 83.) Solone nos docet. Hanc Salaminem Athenienſibus ademit Auguſtus, ut poſtea Cephaleniam Adrianus, teſte *Xiphilino* (pag. 264. D. *Ed. Steph.*) Atarneus ab antiquo Chiorum, teſte *Herodoto* lib. I. (Cap. 160.) & Samii multa in continente oppida tenuere, ut *Strabo* docet lib. XIV. (pag. 639. *Ed. Par. Caſ.*) Anactorium partim ad Corinthios, partim ad Corcyrenſes pertinebat, ut *Thucydides* ſcribit libro I. (§. 55. *Ed. Oxon.*) In pace cum Ætolis apud Livium: *Oeneada cum urbe agroque, Acarnanum ſunto.* (Lib. XXXVIII. c. 11.) Sex oppida Halicarnaſſo attributa per Alexandrum Magnum, memorat *Plinius* Hiſtoriæ Naturalis lib. V. c. 29. Idem libro XXXIII. c. IV. Lindum inſulam eſſe ait Rhodiorum: tantundem de *Cauno* habes libro XXXV. c. 10. Teſtatur idem *Cicero* (Lib. I. Epiſt. I. c. 11.) epiſtola ad fratrem. Rhodiis iiſdem, quod Romanos contra Antiochum juviſſent, complures urbes dono datas ait *Eutropius* libro IV. (Cap. 2.) nempe Carum & Lyciorum, quæ rurſus eis ablatæ à Se-

7. 85 Jam vero & x populi quidam alios sub se populos habent, non minus addictos sibi quam si regibus parerent: unde illa interrogatio, *a Estne populus Collatinus in sua potestate?* & Campani cum se Romanis dedidissent, *b* facti dicuntur alienæ potestatis: *c* Acarnania ut & *d* Amphilochia dicuntur fuisse 86 juris Ætolorum: *e* Peræa & *f* Caunus ditionis Rhodiorum: Pydna a *g* Philippo Olynthiis

a *Liv. lib.* I. c. 38.
b *Liv. lib.* VII. c. 31.
c *Lib.* XXVI. c. 24.
d *Lib.* XXXVIII. c. 3.
e *Id. Lib.* XXXII. c. 33.
f *Strab.* Lib. XIV. p. 963.
g *Diod. Sic.* Lib. XVI. pag. 514. *Ed. Steph.*

natu. Utrumque est in Excerptis *Polybii.* [Cap. 36. Non unum est in hac Notâ, ceteroquin supervacanea satis, ἀμάρτημα μνημονικόν. I. *Salaminem Augustus* non ademit *Atheniensibus.* Sub horum enim imperio illam fuisse ætate suâ testatur STRABO, pag. 394. *Ed. Par. Cas.* Confudit Auctor *Salaminem* cum *Aegina*; de quâ XIPHILINUS ait: Τὰς δὲ Ἀθηναίους ἐκάκωσεν, Αἴγιναν ἀφελόμενος. Pag. 75. B. II. *Hadrianus* non ademit *Cephaleniam* iisdem *Atheniensibus:* quin potius dedit, ut patet ex *Xiphilino*, quem Auctor laudat: Τήν τε Κεφαλληνίαν ὅλην τοῖς Ἀθηναίοις ἐχαρίσατο. III. Nulla est Insula *Lindus:* sed hæc est urbs Insulæ *Rhodi*, ut omnes sciunt. Quum in loco *Plinii*, XXXIII, 4. hæc verba legantur: *Minervæ templum habet* Lindos, INSULÆ Rhodiorum, *in quo* Helena *sacravit* &c. Auctor noster videtur, dum festinaret, legisse, INSULA *Rhodiorum* J. B.]

GRONOVII.

85 *Jam vero & populi*] Si populi habuerunt non minus sibi addictos populos quam Regibus, & ab illis sunt dono dati aliis Regibus, non est jus ulli populo Regem potestate male utentem coërcere.

Resp. Nulla prorsus hæc est collectio: Populi isti imperantes sive bene sive male usi sunt suo jure, nihil juvant Tyrannum. Si bene, ipsi statuerunt hoc suum officium esse, &, ni facerent, populos eos id aliquando non toleraturos, ut Romani. *Liv.* 8, 21. & sic damnarunt tyrannidem. Si male, idem jus fuit subjectis populis contra populum Tyrannum, quod contra Tyrannum regem, & si jure isto non sunt usi, defuerunt vires.

Sententiæ Scripturæ sacræ & auctorum Græcorum, Latinorumque aut explicant jus regum, aut mores. Neutra res tollit jus populi. Si jus & concessa legibus, primo populus regi non amplius potest dare, quam ipse habet. Non autem populus habet jus se ipsum exstinguendi, aut in corpus suum injuste sæviendi. Ergo neque Regibus dare hoc potuit. Deinde potestas major Regibus data est ad conservationem ipsius & populi, non ad perniciem. Quæ igitur ad perniciem vergit, non est jus regum. Si mores, significant reges suo jure abuti, quo abusu nullum majus jus acquiritur, sed quod habuerunt, perdunt. Significant & illud: propter eximium illud jus, multa regibus etiam injusta concedi, multa ferre, multa condonare populos, quia aut abhorrent ipsi à seditionibus, aut rationem se vindicandi non vident. Non dicunt, nunquam, nullo casu, ne post ultima quidem tyrannicæ crudelitatis exempla jus esse populo se liberandi. Ubi dicitur: *supra populum esse regem & populum subjici*, mera ludificatio est. Nam & Consules supra populum Romanum, & Athenienses erant sub Archontibus: neutris tamen omnia in populos illos licuerunt. Cum Christus dicit: *Reges gentium dominantur eis:* nihil aliud dicit, quam esse eos superiore gradu & dignitate. Hoc apparet ex contextu: Pronuntiabat enim hæc verba in contentione discipulorum, quis eorum maximus esset, non ut aliis imperaret, sed ut priore loco sederet: dextram enim & lævam Domini in regno ejus vindicabant Zebedæi filii. Deinde demonstrat hoc oppositum: *Vos autem non sic: quin vestrum maximus perinde sit ac minimus*, quod nihil aliud est, quam primus & postremus.

86 *Juris Ætolorum*] Ut *Justin.* 9, 1. *Hæc urbs variante victoria, nunc Athenienſium, nunc Ætolorum juris habita est.* Eod. lib. cap. 5. *in Asiam Persarum juris.* Lib. 31, 1. Syriæ quidem sed *juris Ægypti civitate.*

87 *Exuta*

thiis data. Et quæ ſub Spartanis fuerant oppida, poſtquam eorum ditioni 87 exemta ſunt, *a* Eleutherolaconum nomen acceperunt. Cotyora urbs dicitur fuiſſe Sinopenſium apud *b* Xenophontem. Nicea Italiæ adjudicata Maſſilienſibus apud *c* Strabonem, & Inſula *d* Pithecuſæ Neapolitanis. Sic 88 Calatiam oppidum coloniæ Capuenſi, Caudium coloniæ Beneventanæ adjudicata cum territoriis ſuis apud *e* Frontinum legimus. Otho provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: quod apud *f* Tacitum eſt. Quæ omnia convelli neceſſe eſt, ſi id recipimus, jus regendi ſemper ſubditum eſſe eorum judicio ac voluntati, qui reguntur.

8. At vero eſſe reges, qui populi etiam univerſim ſumti arbitrio non ſubſint, tum ſacra, tum profana hiſtoria teſtantur. *Si g dixeris*, inquit Deus populum Iſraëliticum alloquens, *Statuam ſupra me regem:* & ad Samuelem: *h Indica eis jus regis, qui regnaturus eſt ſuper eos.* Hinc rex *i* unctus dicitur ſuper populum, ſuper hereditatem Domini, ſuper Iſraëlem: Salomo *k* rex ſuper totum Iſraëlem. Sic David Deo gratias agit, *l* quod populum ſuum ipſi ſubjecerit. Et Chriſtus: *m Reges*, inquit, *gentium dominantur eis.* 89 Notum illud Horatii: (*Lib.* III. Od. 1.)

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipſos imperium eſt Jovis.

9. Tres gubernandi formas ita deſcribit 90 Seneca: *n Interdum populus eſt quem timere debeamus: interdum, ſi ea civitatis diſciplina eſt, ut plurima per ſenatum tranſigantur,* 91 *gratioſi in ea timentur viri: interdum ſinguli quibus poteſtas populi & in populum data eſt.* Tales ſunt quos 92 Plutarchus ait, *ὁ οὐ κατὰ τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ*

a *Pauſan. Lacon. ſeu* Lib. III. Cap. 21.
b *Exp. Cyri. lib.* V. c. 5.
c *Lib.* IV. p. 184.
d *Idem, lib.* V. p. 248.
e *De Coloniis*, pag. 323. *Ed. Goesium.*
f *Hiſt.* I. 78.
g *Deut.* XVII, 14.
h 1 *Sam.* VIII, 9.
i 1 *Sam.* IX, 16 X, 1. XV, 1. 2 *Sam.* V, 2.
k 1 *Reg.* IV, 1.
l *Pſalm.* CXLIV, 2.
m *Luc.* XXII, 25.
n *Epiſt.* XIV.
o *Flamin. vit.* pag. 382.

GRONOVII.

87 *Exemta ſunt*] Per Auguſtum oppida maritima XVIII.

88 *Calatim*] Calatiam.

89 *Notum illud Horatii*] *Reges in ipſos imperium eſſe Jovis* nemo diffitetur. Nec quiſquam dixit in reges imperium eſſe populi. Sed hoc dicitur: ſi reges imperio illo in proprios greges tantummodo ad mactandum utantur, greges illos non eſſe oves, ut ſemper impune ſe præbeant, ſed homines qui ſciant ſibi nihil eſſe carius ſua ſalute, & paſtorem, qui pro lupo ſe gerat, non eſſe tolerandum.

90 *Seneca* ——— 10. *Ariſtoteles*] poteſtas populi & in populum data eſt regibus: ſed populi, quam ipſe populus habuit. Sic etiam Imperator definit §. 6. Inſt. de jur. nat. gent. & civ. *Populus ei & in eum omne imperium ſuum & poteſtatem conceſſit.* Non igitur Tyrannicum. Sed dicit, *data eſt.* Ergo populus eam non retinuit. Certe juſtam dedit, & ordinarie repetere non poteſt. Sed etſi homini libero, in quem poteſtas mihi nulla eſt, gladium donavero, ſic ut & gladius ille exierit e mea poteſtate, ſi is eo gladio ad ſe aut me perdendum utatur, extorquere illum ei jure poſſum ac debeo.

91 *Gratioſi*] Potentes, quorum nemo facile gratiam negligit.

92 *Plutarchus*] Imperium reges habent in leges, hactenus ut eas utiles ferre, & latas, ſi proceſſu temporis inutiles appareant, abrogare poſſint, ut Ageſilaus rex, qualem inferius negat *Grotius* hic deſcribi, & improprie regem appellari, quod tamen non credidit Ageſilaus, qui regem Perſarum, etſi juſtitiæ ſtudioſus eſſet, ſe negavit majorem eſſe: ille igitur Ageſilaus, cum in Leuctrica pugna multi abjeciſſent ſcuta, quos legibus oportebat

ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, *imperium habere non ex legibus modo, sed & in leges.* & apud Herodotum 93 94 Otanes singulare imperium sic describit: ἀνευθύνως ποιεῖν τὰ βούλεται *facere quod quis velit, ita ut alii rationem non reddat.* 94 Dioni quoque Prusæensi regnum definitur: ἐπιτάττειν ἀνυπεύθυνον ὄντα, *ita imperare ut alii ratio non reddatur:* 94 Pausanias Messenicis opponit βασιλείαν ἀρχῇ ὑπευθύνῳ, *regnum potestati tali quæ rationem actuum reddere debeat.*

Lib. III. *c.* 80.

Cap. 5.

III. *Pol.* XIV. 10. Aristoteles reges quosdam esse ait cum eo jure quod alibi habet ipsa gens in se ac sua. Sic postquam Romani principes imperium vere regium usurpare cœperunt, dicitur populus in eos omne suum imperium & potestatem contulisse, etiam in se, ut interpretatur (ii) Theophilus. Hinc illud dictum 95 M. Antonini Philo-

Inst. de jur. nat. §. *sed & quod.* 6.

bat esse infames, non autem is status esset reip. ut tanto numero civium careret, operam dedit ut designaretur νομοθέτης sive legislator. Creatus legislator nullas novas leges tulit, sed veteres valere jussit post Leuctricam cladem, ut nihil quod in ea factum esset contra leges, puniri posset. Non autem hæc potestas in leges dat & jus omnes leges conculcandi. Eandem potestatem in leges habet populus liber: unde in XII. tabb. *Quod postremum populus jussit, jus esto.* Et ut rogabatur lex, ita & abrogabatur, antiquabaturque, interdum ei obrogabatur, derogabaturque. Et tamen in libera rep. legum est imperium longe supra populum. *Livius* lib. 2. *Liberi jam hinc populi Rom. res pace belloque gestas, annos magistratus, imperiaque legum potentiora quam hominum peragam.* Vide diatriben ad *Senecam.*

93 *Otanes*] Otanis dictum quod ille protulit ad invidiam faciendam armatæ tyrannidi apud *Herodot.* lib. 3. mirum est adferri ad explicandum jus regium.

94 *Otanis, Dion. Pausaniæ*] Rationem non reddunt actorum reges, quia non est magistratus ordinarius, coram quo eo nomine possint conveniri. Datum hoc ipsis, ut essent soluti impedimentis recte & juste faciendi: quod necessarium incommodum liberæ civitates habent & tolerare coguntur majorum commodorum gratia. *Livius* 9, 18. *Tacitus* 7. Ann. 73. non ut omnia subvertendi habeant licentiam. Deinde non sequitur: qui rationibus reddendis obnoxius non est, eum si palam illicita & quidem in summo gradu faciat, non posse puniri. Nam & Carthaginiensium in libera rep. imperatores à reddendis rationibus immunes erant ante constitutum senatum centum senatorum, de quo *Justinus* 19, 2. Qui tamen si rempublicam invadere voluissent, detecti & capti agebantur in crucem. In ipsa Hollandia sunt collegia quædam, quæ rationem nemini reddunt, & tamen nec reges sunt, nec, si deprehendantur in maleficio, judicum severitatem effugiunt.

(ii) Non satis recta interpretatio. Vide omnino Clar. NOODTII *Observ.* Lib. I. Cap. III. ejusdemque egregiam Orationem *De Jure Summi Imperii, & Lege Regia*, quam & nos Gallicè versam, Notulisque illustratam, alterâ vice edidimus, simul cum Oratione GRONOVII *De Lege Regia*, ann. 1714. *J. B.*

GRONOVII.

95 *Antonini*] M. Antoninum sanctissimum virum & tantum tyrannorum hostem, ut palam diceret de decessoribus suis, omnes principes qui occisi essent, habuisse causas quibus mererentur occidi, neque quemquam facile bonum vel victum à Tyranno, vel occisum; ut scriberet: *Plane liberi mei pereant, si magis amari merebitur Avidius quam illi, & si reip. expediet Cassium vivere quam liberos Marci:* eum quicquam dixisse in favorem Tyrannorum, nimis mirum foret. Si dixit, sano sensu accipienda sunt, non ut scelerum jus sit Tyrannis, sed ut principes & reges intelligantur esse supra suos judices, quos ipsi constituunt; aut

Philosophi: * *Nemo nisi solus Deus judex principis esse potest.* 96 † Dion. l. LIII. de tali principe: αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ, καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε οἷα βούλοιτο ποιῇ, καὶ πάντ' ἂν μὴ βούλοιτο μὴ πράττῃ: *Liber est, suique ac legum potens, ut & quod vult, faciat, & quod non vult, non faciat.* Tale regnum jam antiquitus erat in Græcia regnum y Inachidarum Argis: nam in Argiva Tragœdia Supplicibus, 97 sic populus regem affatur apud 98 Æschylum:

Σύ τοι πόλις, σὺ δὲ τὸ δήμιον,
Πρύτανις ἄκριτος ὤν,
Κρατύνεις βωμὸν ἑσίαν χθονὸς,
Μονοψήφοισι πνεύμασι σέβων.

Tu res populi, tuque urbs tota es,
Non judiciis subditus ullis,
Regni solio fultus ut ara,
Unoque regens cuncta arbitrio.

* *Xiph. vita M. Ant.* pag. 271. D.
† Pag. 591. A. Ed. H. Steph.

aut dixit eo sensu quo *Tacitus: Principatum fato dari.* Loquitur enim ad milites injusta petentes, quos deterrere vult, ne illi putarent, quia non daretur, quod injuria poscerent, sibi jus esse alium principem faciendi. Alioquin cum Cassius rebellaret, ipse Marcus judicem de se fecit senatum, & conditionem Cassio tulit, ut uterque depositis armis senatui arbitrium relinqueret, utrum Patres mallent imperare.

GROTII.

y *Inachidarum*] Hi sunt ענקים. Deut. 11, 10. ex qua origine & ענקה Ἄγχη dea, cui templum Thebis Cadmus dicavit. Græci eam Pallada dixere. Dicuntur Æschylo Inachidæ fuisse Pelasgi, id est, extorres à Syro פלג. Etiam qui Lacedæmonem primi tenuere, Pelasgi erant, unde *Abrahamo* se cognatos dicebant Lacedæmonii in historia Maccabaica. (*Lib.* 1. *Cap.* 15. vers. 21.) Sicut autem Argivi reges plenissima usi potestate exemplo Orientis, unde venerant, sic & reges Thebani è Phœnicibus. Apparet id ex Creontis verbis apud Sophoclem, (*Antigon.* vers. 516. *& segq.* 681, 682.) & fecialis Thebani supplicibus *Euripidis:* [*Vers.* 410, 411. Vide etiam *Pausan.* in *Bœotic.* c. 5. Verum Reges Argivi non ita plenâ utebantur Potestate; ut patet vel ex loco *Pausaniæ*, quem Auctor ipse adfert paulo post, *num. Seq.* Vid & Notam *Gronovii* ad *Æschyli* verba. *J. B.*]

GRONOVII.

96 *Dion*] Dio refert quid Augustus per varias & miras artes à Patribus elicuerit, nimirum omnibus ut legibus eum solverent, & permitterent omnia suo pro arbitrio agere. Si Augustus putasset jure imperii hoc sibi competere, non exspectasset decretum senatus, cum eandem potestatem jamdudum haberet in manibus & satis usurparet. Præterea idem senatus, qui Principibus tantam potestatem dederat, Neronem male ea utentem condemnavit, ut more majorum, id est, dirissimo supplicio puniretur. *Sueton.* cap. 49. idque multo pluribus feciisset, si potuisset.

97 *Sic populus*] Non populus, sed peregrinæ & supplices, negantem recipere illas sine consensu populi. v. 402. Εἶπον δὲ καὶ πρίν. οὐκ ἄνευ δήμου τάδ' ἐπράξαμ' ἄν.

98 *Æschylum*] Ad locum *Æschyli* respondit egregie *Miltonus* cap. 5. sui operis: verba illa ponuntur in personis fœminarum peregrinarum & supplicum, quæ rogabant in tutelam suscipi & defendi contra Ægyptios classe persequentes. At ipse rex Danaus cui dicebantur ista: *Ego*, ait, *non perfecerim hoc etiam promissum, antequam de*

de his cum populo communicavero. Et rursus: *Dixi antea vobis, non sine populo hoc faciam, nec si possem quidem.* Fatetur igitur se non posse. Et erant istæ filiæ ejusdem regis, qui tamen negat sibi licere eas sine populi consensu suscipere. Itaque magnus error est summorum virorum (*Grotii & Salmasii*) ex sententia fœminarum peregrinarum & suppliciter humillimeque blandientium colligere jus regni, & quidem apud populos Græcos, qui nunquam reges potestate abutentes tolerarunt.

Responsio ad primum argumentum τὸ ἐν ἀρχῇ sive principium petit. Hoc enim ipsum quæritur, an constitutio imperantis perpetuo à voluntate constituentis pendeat, hactenus, ut si pactis ille non stet, revocare constitutionem possit. Regimen commisit principi populus, maxima cum potestate, fidemque dedit, quamdiu boni principis officio fungatur, tamdiu se parituros, & singulos pro ejus salute vitam opposituros. Hoc semel promissum non pendet à voluntate promittentium: semel se obligarunt, & eo nexu tenentur, & qui non parent, à principe possunt puniri. Sed nec desiderare debent, ut princeps auræ popularis serviat, & in omni re desideriis populi, quandoque erroneis, obsequatur. Hinc est quod Antigonus apud *Justinum* 28, 3. *Ipsi regem quærant, cui imperent.* Quod Æmilius Paulus apud *Livium* 44, 22. *E terra ne gubernaverint.* Et salubris principis est non nimis indulgere populo exemplo Augusti, *Sueton.* c. 42. Et Marci, qui militi extraordinariam pecuniam petenti negavit, ne quod illis præter morem daretur, & sanguine & visceribus aliorum civium & illis cognatorum exigeretur: & hac occasione protulit illam sententiam: περὶ γὰρ τῆς μοναρχίας ὁ θεὸς μόνος κρίνειν δύναται. *De imperio solus Deus judicare potest.* Quod nihil aliud volebat, quam se non metuere seditiones, rebelliones, conspirationes. Deum enim esse solum, qui constituat & mutet imperia. Quod non excludit factum humanum: perinde ut cum scriptura dicit: *Non est volentis neque currentis, sed Dei miserentis.* Item: *Non qui plantat, non qui rigat, sed qui incrementum dat.* Talis est etiam sententia Valentiniani: ut multa sint dicta constantium principum ac ducum, qui imperitæ multitudinis deceptis voluntatibus non cesserunt. Alia est ratio in Tyranno manifesto, in quo intelligendo nemo fallitur. Is quicquid inter se & populum in constitutione factum est, ipse irritum reddidit, & sic alterno parendi pacto populum jam dudum solvit. Scit auctor jus Rhadamanthi, de quo monuit cap. 1. num. 5. *Quæ fecit, sic quisque ferat, jus fiet & æquum.* Rhadamanthus autem & Minos, & Æacus personas non distinguunt, & purpureos reges eodem loco habent, quo privatos, si fabulis fides.

Utitur exemplo mulieris, quæ sibi virum constituit, cui parere semper necesse habeat. Sed numquid ita, ut patiatur se flagellari, torqueri, occidi? Cur igitur inventa divortia? Ne adulterium quidem, nec maritalis debiti penuriam mulier cogitur pati, si non vult, quibus tantummodo subtrahitur ei de eo, quod promissum est; quid si non hæc modo subtrahantur, sed etiam vis vitæ adferatur? Lusus est perpetuus in vocabulo *superior.* Est omnino princeps & magistratus quivis superior populo, si latine loquimur: sed ut caput superius est membris, non ut injustum atque affligens onus incumbit presso ac deficienti: & quidem ut caput morale vel artificiale, quod si prægravet, salvo corporis statu, potest demi: non ut naturale, quod auferri nequit, quin corpus pereat. Syllogismus ita formandus erat: Qui constituit aliquem supra se & omnem ei dat in se potestatem, cum pacto regendi juxta leges ac defendendæ conservandæque omnium & singulorum salutis, is eum hostem & persecutorem suum factum jus habet tollendi & puniendi: Atqui populus &c. Ergo.

Adversus minorem excipitur rursum, quosdam Principes non constitui à populis, exemplo acceptantium advenas sub obediendi lege, & eorum qui bello sibi alios subjecerunt.

Respondeo. Immo & hi constituuntur. Jurisconsulti norunt contractus & quasi contractus: Philosophi voluntarios

11. Longe aliter quam de Athenienſium republica rex ipſe Theſeus apud Euripidem loquitur, [*Supplic.* vers. 404. & ſeqq.]

rios & invitos: & ex utriſque perinde tradunt homines obligari: & in contractibus principes privatorum loco haberi. Eſt conſenſus advenarum iſtorum & gentium, non quidem valde ſpontaneus, conſenſus tamen: poterant enim & non accipere legem, & victi non ſervire fortiter moriendo, ut ille Lacon apud *Senecam ep.* 77. Sed dum mori durius omnes putant, quamvis duriores vivendi leges paciſcuntur. Et his facile concedimus plura toleranda: ſed cum ne hic quidem relinquitur, quod promiſſum eſt, tuto vivere, in duris licet & tenuibus rebus, jus naturæ illis integrum eſt.

Argumentum ſecundum ita formandum fuerat. Si regimen omne civitatum natura magis populi quam regentis cauſa comparatum eſt, ſequitur etiam naturæ convenientius eſſe, ubi Regentis & eorum, qui reguntur, ſalus ſimul conſiſtere nequit, & quidem regentis deteſtabili culpa, ibi à populo ſubmoveri Tyrannum, quam à Tyranno concidi & comedi populum, æquius eſſe. Atqui. Ergo.

Adverſus hoc argumentum nihil valent exceptiones, quæ proferuntur. Falſum regimen dominicum ſolius regentis cauſa comparatum. Jus gentium introduxit ſervitutes per miſericordiam ſervandi, qui occidi poſſent. §. 3. Inſtit. *de jure perſonarum.* Jus naturæ in hac re explicat *Ariſtoteles* 1. Polit. *Quod imperat & paret natura, ſalutis cauſa conjungitur. nam quod mente providere poteſt natura, imperat & dominatur natura, quod autem iſta poteſt corpore facere, paret & natura eſt ſervum. Quare domino & ſervo idem conducit.* Forte dominus, qui emit ſervum ſuum, tantummodo utilitatem reſpicit. Sed hæc noſtra pravitas eſt, non intentio naturæ, non gentium, quæ ſervitutes conſtituerunt. *Juſtinus* de Parthis 41, 2. *Hos* (ſervos) *pari ac liberos ſuos cura habent, & equitare & ſagittare magna induſtria docent.* *Tacitus* de Germanis 20, *dominum ac ſervum nullis educationis deliciis dignoſcas:* & 25, *Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut veſtis, ut colono injungit: & ſervus haftenus paret. Verberare ſervum ac vinculis & opere coërcere rarum.* Falſum quoque imperia, quæ bello & victoria parta ſunt, ad ſolam vincentium utilitatem pertinere. Non enim inſpicienda hic ſola externa ſpecies, aut quid cogitet victor, ſed quid agat Deus & natura. Nam ſi juſto pioque bello certatum eſt adverſus populum injurioſum & vicinis gravem, utile eſt ipſis victis privari libertate, qua in bonorum offenſam & commodum abuuntur. Ut furioſo utile extorqueri gladium. Idque ipſe victor animo ſibi proponit, ſi vir bonus eſt, quales priſci Romani, cum *victis nihil quicquam præter injuriæ licentiam eripiebant*, ut eſt apud *Saluſtium.* De talibus *Seneca* in Troadibus: *Profuit illo victore capi*, & *Rutilius Numatianus:* (vers. 64.)

Profuit injuſtis te dominante capi.

Si injuſto, & ut eſt apud *Lucanum*; *Victrix cauſa deis placuit, ſed victa Catoni*, ne tum quidem ſolam eſſe vincentium utilitatem in iſto imperio, evincam vel uno exemplo Iſraëlitarum. Bella enim & victorias, quibus illos ſubegerunt Moabitæ, Ammonitæ, Palæſtini, Aſſyrii, quis dicet ad ſolam illarum gentium utilitatem comparata? quibus ut paterna caſtigatione laſcivientes Hebræos admonebat Deus, & ubi ad ſanam mentem rediſſent, eadem flagella in ignem abjiciebat. Ne in victoria quidem Iſraëlitarum, de ſeptem devotis gentibus, ſola utilitas vincentium fuit: nam bonum & utile eſt noxio puniri, ne peccata augeat, præſertim, ſi eo uſque proceſſerit, ut *aliter ejus ſceleribus non poſſit ſubveniri*, quod ad Neronem dicebat ille apud *Tacitum* 15. Annal. 68. Quod etiam *Suetonius* ſignificat, cum ait, quoſdam conjurationis convictos, eam ipſam conjurationem ipſi pro beneficio imputaſſe, *tanquam aliter illi non poſſent niſi morte ſuccurrere*, cap. 36. Et ſic Parthus, quaſi conſilium daret, monebat Tiberium, *ut voluntaria morte maximo juſtiſſimoque civium odio quamprimum ſatisfaceret.*

—— ἐ γὰρ ἄρχεται
Ἑνὸς πρὸς ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐλευθέρα πόλις.
Δῆμος δ' ἀνάσσει διαδοχαῖσιν ἐν μέρει
Ἐνιαυσίαισιν.

—— *hæc juris ſui*
Parere domino civitas uni negat:
Rex ipſe populus annuas mandat vices
Honores huic, illive.

a *Vit. Theſ.* pag. 11. A. Nam a Theſeus, ut Plutarchus explicat, belli tantum ducem & legum cuſtodem agebat, z cætera par civibus. Hinc factum, ut reges qui populo ſubſunt, non niſi improprie reges appellari dicantur: Sic poſt Lycurgum, magiſque poſt Ephoros conſtitutos, reges Lacedæmoniorum reges nomine, non re fuiſſe dicuntur b Polybio, 99 Plutarcho, c zz Cornelio d Nepoti. Quod exemplum ſecuti & alii in Græcia. Pauſanias Corinthiacis: e Ἀργεῖοι δὲ ἅτε ἰσηγορίαν καὶ τὸ αὐτόνομον ἀγαπῶντες ἐκ παλαιοτάτου, τὰ τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων εἰς ἐλάχιστον προσήγαγον, ὡς μηδενὶ τῶν Κείσου καὶ τοῖς ἀπογόνοις ἢ τὸ ὄνομα λειφθῆναι τῆς βασιλείας μόνον. *Argivi jam olim æqualitatis & libertatis amantes regiam poteſtatem in minimum redegerunt, ita ut Ciſi filius ac poſteris præter nomen regni nihil relinquerent.* Sic & 100 apud Cumæos de regibus judicaſſe ſenatum notat * Plutarchus. Talia regna negat † Ariſtoteles conſtituere propriam ſpeciem gubernationis, quia ſcilicet partem tantum faciunt in republica optimatium aut populi.

b *Lib.* VI. c. 8.
c *Vit. Cleom.* pag. 805.
d *Vit. Ageſil.* Cap. 1.
e Cap. 19.
* *Quæſt. Gr.* p. 291.
† III. *Pol.* 16.

12. Quin & in populis qui perpetuo regibus non ſubſunt exempla videmus a quaſi temporarii regni, quod populo non ſubſit. Talis cepta una, ærarias fecit, ac ſic oſtendit jus ſibi eſſe in populum omnem. [*Lib.* XXIX. *Cap.* 37.]

GROTII.

z *Cætera par civibus*] *Theſei* filius Demophon in Heraclidis Euripidis: (*vers.* 424. 425.)

Οὐ γὰρ τυραννίδ' ὥστε βαρβάρων ἔχω,
Ἀλλ' ἣν δίκαια δρῶ, δίκαια πείσομαι.

Nec enim poteſtas barbarum in morem mihi,
Sed juſta refero obſequia, dum juſte impero.

zz *Cornelio Nepoti*] Verba ipſius, aut quiſquis is eſt, qui vitas illuſtres ſcripſit, in *Ageſilao:* (cap. 1.) *Ut duos haberent reges nomine magis quam imperio.* Alibi: *Lacedæmoniorum autem Ageſilaus nomine, non poteſtate fuit rex, ſicut cæteri Spartani.* (cap. 21. *De Regib.*)

a *Quaſi temporarii regni*] *Livius Salinator* in Cenſura omnes tribus, ex-

GRONOVII.

99 *Plutarcho*] *Plutarchus* non loquitur in univerſum de regibus Lacedæmoniorum, ſed de Cleomene ſolo & vitio illorum temporum p. 805. αὐτῷ δὲ τὸ ὄνομα βασιλεύοντος ἦν μόνον, ἡ δὲ ἀρχὴ πᾶσα τῶν Ἐφόρων, ſcil. poſt eorum latrocinio ſublatum Agin.

100 *Apud Cumæos*] Ἦν δὲ καὶ φυλάκτις ἡ ἀρχὴ παρ' αὐτοῖς· ὁ δὲ ταύτην ἔχων, τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ἐτήρει τὸ δεσμωτήριον. εἰς δὲ τὴν βουλὴν ἐν τῷ νυκτερινῷ συλλόγῳ παριὼν, ἐξῆγε τὰς βασιλείας τῆς χειρός, καὶ κατεῖχε, μέχρι περὶ αὐτῶν ἡ βουλὴ διαγνοίη, πότερον ἀδικοῦσιν ἢ ὐ κρίζδην φέρουσι τὴν ψῆφον, p. 291. 292.

b *Valen-*

Talis erat poteſtas 101 Amymonum (kk) apud Cnidios, & apud Romanos Dictatorum primis temporibus, * cum ad populum 1 provocatio non eſſet; unde Dictatoris edictum pro numine obſervatum ait † Livius, neque uſquam ullum niſi in cura parendi auxilium: Dictatura obſeſſam vim regiæ poteſtatis 2 Cicero.

* *Plutarch. in Marcel. pag. 312. & Dion. Halic. l. v. c. 70.*

† *Lib. 11. c. 18.*

13. Quæ pro contraria ſententia adferuntur argumenta, ea ſolvere difficile non eſt. Nam primum, quod aſſeverant eum à quo aliquis conſtituitur eſſe ſuperiorem conſtituto, verum dumtaxat eſt in ea conſtitutione, 3 cujus effectus perpetuo pendet à voluntate conſtituentis; non etiam in ea, quæ ab initio eſt voluntatis, poſtea vero effectum habet neceſſitatis: quomodo mulier virum ſibi conſtituit cui parêre ſemper neceſſe habet. b Valentinianus Imperator militibus qui ſe Imperatorem fecerant, poſtulantibus quod ipſi non probabatur reſpondit: 4 *Ut me ad imperandum vobis eligeretis, in veſtra ſitum erat poteſtate, ô milites: at poſtquam me elegiſtis, 5 quod petitis, in meo eſt arbitrio, non veſtro. Vobis tanquam ſubditis competit parere, mihi, quæ facienda ſunt, cogitare.* Sed nec verum eſt quod aſſumitur, omnes reges à populo conſtitui: quod exemplis patrisfamilias advenas ſub obediendi lege acceptantis, & gentium bello devictarum, quæ ſupra attulimus, ſatis intelligi poteſt.

Sozom. hiſt. Eccl. l. 6. c. 6.

I.

14. Alterum argumentum ſumunt ex dicto Philoſophorum, regimen omne eorum qui reguntur, non qui regunt, cauſſa eſſe paratum: unde ſequi exiſtimant, ex finis nobilitate, eos qui reguntur, ſuperiores eſſe eo, qui regit. Sed nec illud univerſaliter verum

II.

GROTII.

b *Valentinianus*] Verba ejus ſic refert *Theodoretus* IV. c. V: *ὑμέτερον ἦν ὧν ᾑρετίσασθε, βασιλέως μὲν ὄντος, ἐμοὶ δόναι τῆς βασιλείας τὰς ἡνίας· ἐπεὶ δὲ ταύτην ἐδεξάμην ἐγὼ, ἐμὸν λοιπὸν ἐκ ὑμέτερον, τὸ περὶ τῶν κοινῶν διασκοπεῖσθαι πραγμάτων. Veſtrum fuit milites, cum imperator nullus eſſet, mihi tradere Imperii hujus habenas. Eas ex quo adeptus ſum, de cætero non veſtrum ſed meum diſpicere quid reipublicæ expediat.*

GRONOVII.

101 *Amymonum*] Sic video & appellari eos à *Bodino* lib. 1. cap. 8. At *Plutarchus*: Τίνες ἐν Κνίδῳ οἱ Ἀμύμονες. καὶ τίς ὁ Ἀφιςὴρ; ἑξήκοντα πρεσβύτοις ἀνδράσιν ἐκ τῶν ἀρίςων οἷον ἐπισκόποις ἐχρῶντο διὰ βίου καὶ προβούλοις τῶν μεγίςων. ἐκαλοῦντο δὲ ἀμύμονες, ὡς ἄν τις εἰκάσειε, διὰ τὸ ἀνυπεύθυνον, εἰ μὴ νὴ Διὰ πολυμύθους τινὲς ὄντες. ὁ δὲ τὰς γνώμας ἑαυτῶν. Ἀφιςὴρ. Græc. Quæſt. 292.

1 *Provocatio non eſſet*] Ante Decemviros. illis enim remotis lege cautum, ne quis magiſtratum ſine provocatione crearet. *Livius* 3, 55.

2 *Cicero*] Philipp. 1, 1. [Sed verba aliter, & paullum alio ſenſu, ab Auctore referuntur. En illa genuina: *Dictaturam, quæ jam vim regiæ poteſtatis obſederat, funditus ex Rep. ſuſtulit* [M. Antonius] . . . *propter perpetuæ Dictaturæ recentem memoriam. J. B.*]

3 *Cujus effectus*] Quæ ſemper poteſt ab conſtituente reſcindi.

4 *Sozom. hiſt. Eccl. L. VI.*] Cap. VI.

5 *Quod petitis*] Petebant, ut collegam imperii ſumeret.

(kk) Exemplum malè aptatum: patet enim ex verbis *Plutarchi*, à *Gronovio* exſcriptis, *Amnemonas* illos non habuiſſe imperium ſolummodo temporarium, ſed perpetuum, *διὰ βίου*. Hunc quoque errorem à *Bodino* hauſit, qui vel memoriâ lapſus, vel feſtinans, apud *Plutarchum* legerat, *δι' ἔτους*. J. B.

verum eſt, omne regimen ejus qui regitur cauſa eſſe comparatum; nam quædam regimina per ſe ſunt regentis cauſa, ut dominicum: nam ſervi utilitas ibi extrinſeca eſt & adventitia: ſicut medici lucrum ad ipſam medicinam non pertinet. Sunt alia regimina mutuæ utilitatis cauſa, ut maritale. Sic imperia quædam eſſe poſſunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta ſunt, & non ideo tyrannica dicenda ſunt, cum tyrannis, ut quidem 6 ea vox nunc intelligitur, injuſtitiam includat. Poſſunt & quædam utilitatem reſpicere tam ejus qui regit, quam ejus qui regitur, ut cum populus impotens ſibi tuendo regem potentem imponit. Cæterum non nego in pleriſque imperiis reſpici per ſe utilitatem eorum qui reguntur: & verum eſſe quod *a* Cicero poſt Herodotum, *b* Herodotus poſt Heſiodum *c* dixit, fruendæ juſtitiæ cauſa reges conſtitutos. 7 Sed non ideo conſequens eſt, quod illi inferunt, populos rege eſſe ſuperiores: nam & tutela pupilli cauſa reperta eſt, & tamen tutela jus eſt ac poteſtas in pupillum. Nec eſt quod inſtet aliquis, tutorem, ſi male rem pupillarum adminiſtret, amoveri poſſe; quare & in rege idem jus eſſe debere. Nam 8 in tutore hoc procedit, qui ſuperiorem habet; at in imperiis, 9 quia progreſſus in infinitum non datur, omnino in aliqua aut

a De Offic. II. 12.
b Lib. 1. c. 96. 97.
c Theogon. v. 83. & ſeqq.

GRONOVII.

6 *Ea vox nunc*] Olim enim & legitimi juſtique principes interdum ſic appellabantur. *Virg.* Æneid. 7, 268. *Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.*

7 *Sed quod illi inferunt*] Non inferimus, nec negamus reges & magiſtratus eſſe populo ſuperiores: ſed dicimus inferiori jus eſſe contra intolerabiles ſuperioris injurias ſe defendere: ut ajebat Veſpaſianus, non oportere maledici ſenatoribus, remaledici civile faſque eſſe. *Sueton.* cap. 9.

8 *In tutore hoc procedit, quia habet ſuperiorem*] Ergo poteſt per ordinarium magiſtratum coërceri vel amoveri: quod quia non poteſt Tyrannus, extraordinaria via opus eſt, nempe, ut ipſe populus ſe circumſpiciat. Etenim a naturæ jure quos inter judicio lis terminari non poteſt, inter hos bellum decernit.

9 *Quia progreſſus in infinitum non datur*] An datur progreſſus vindictæ in infinitum, quia ſtatuitur Tyrannum profeſſum à populo poſſe coërceri? Immo ne progreſſus in infinitum detur Tyrannidi, ideo propugnamus jus populi. Quod ſi progreſſus in infinitum datur, ubi non eſt perſona, quæ à ſolo Deo judicetur, quid factum eſt in regnis, quæ non negat auctor fuiſſe, [*reddendæ rationi obnoxia.* Hoc, aut ſimile quid heic excidit. *J. B.*] & rebuſpublicis, in quibus nulla talis perſona fuit? quid Romæ, poſtquam non licuit magiſtratum ſine provocatione creari? Sed opponit perſonæ cœtum. Is ergo cœtus eſt populus; etiam ubi principem non expreſſe ſubjecit legibus. Neque enim videri poteſt ſocietatem cum principe iniiſſe talem, quæ omnem ſocietatem deſtruit.

Deo peculiari curæ eſſe peccata principum non inficiamur; ſed ita, ut excludat poteſtatem populi, cui eas vires, id conſilium dedit, ut poſſit ab ultima tyrannide ſe liberare, id non dicit Jeremias. Minatur ibi Deus, ubi impleti fuerint LXX. anni, tum ſe viſitaturum regem Babylonis, nempe per Cyrum. Eſt enim ejus arbitrium, velitne tyrannos per ſuos, aut per alienigenas punire. Quando dicit ſe hunc Tyrannum plectere decreſſe per externum regem, non tollit jus aliarum gentium, nec ſibi præripit liber-

aut perſona, aut cœtu conſiſtendum eſt, quorum peccata, quia ſuperiorem ſe judicem non habent, Deus ſibi curæ peculiari eſſe *Jer. XXV.* teſtatur; qui ea aut vindicat, ſi ita opus judicet, aut tolerat in [12] pœnam aut explorationem populi.

15. Optime Tacitus: *Quomodo ſterilitatem aut nimios imbres, & Hiſt. IV.* *cætera naturæ mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate.* 74. *Vitia erunt donec homines, ſed neque hæc continua, & meliorum interventu penſantur.* Et M. Aurelius [10] magiſtratus dixit de privatis, principes de magiſtratibus, [c] Deum de principibus judicare. Inſignis eſt apud [11] Gregorium Turonenſem locus, ubi is ipſe Epiſ- *Hiſt.* Lib. copus Regem Francorum ſic affatur: *Si quis de nobis, ô Rex, juſ-* V. *titiæ tramites tranſcendere voluerit, à te corripi poteſt: ſi vero tu exceſſeris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, ſed ſi volueris, audis: ſi autem nolueris, quis te damnabit, niſi is, qui ſe pronunciavit eſſe juſtitiam?* Inter [12] Eſſenorum placita Porphyrius memorat οὐ δίχα *De Abſtin.* Θεοῦ περιγίνεσθαί τινι τὸ ἄρχειν, *non obtingere cuiquam imperium* [d] *ſine* Lib. IV. *Dei* pag. 389.

libertatem quoſdam per eos, qui a Tyrannis premuntur, puniendi.

Taciti conſilium eſt, non præceptum ad eos, qui luxum & avaritiam dominantium non tolerando majora incommoda ſibi arceſſerent. Deinde ſterilitatem aut nimios imbres & cætera naturæ mala ita ferimus, ut tamen, quodcunque in promptu eſt, adverſus ea remedium comparemus. Ubi illud omne deficit, neceſſario toleranda ſunt. Sed hoc non vetat, quominus, quibus licet, ſibi adverſus ea proſpiciant.

GROTII.

c *Deum de principibus judicare*] Xiphilinus: (in *Marc. Anton.* p. 271. D. *Ed. H. Steph.*) περὶ γὰρ τοῦ τῆς αὐταρχίας ὁ Θεὸς μόνῳ κρίνειν δύναται. *De ſummo principatu Deus ſolus poteſt judicare.* Vitigis rex apud Caſſiodorum: *Cauſa regiæ poteſtatis ſupernis eſt applicanda judiciis, quandoquidem illa e cœlo petita eſt, & ſoli cœlo debet innocentiam.* Apud eundem *Caſſiodorum* rex: *Alteri ſubdi non poſſumus, quia judices non habemus.* [Primus locus CASSIODORI exſtat *Var.* X, 31. ſed ibi leguntur tantum priora verba, non autem illa, *quandoquidem* &c. Alter eſt in *Formula præfecturæ Urbanæ* VI, 4. *J. B.*]

GRONOVII.

10 *Magiſtratus de privatis*] *Ayala* ſic refert I, 2, 26. p. 29. Itaque recte M. Aurelius Imperator populo magiſtratum, magiſtratui regem, regi vero Deum judicem conſtitutum dixit.

11 *Gregorium Turonenſem*] Hic Gregorii Turonenſis locus potentiam imperantium indicat, non excludit jus populi. *Quis te corripiet?* inquit. nempe quis ordinarius magiſtratus, ut privati corripiuntur. Addit: *Niſi is, qui ſe pronunciavit eſſe juſtitiam.* Recte, non tamen ut de cœlo deſcendat, aut ſemper fulmen mittat: ſed interdum per externos hoſtes, interdum per populum: utriuſque exemplum eſt 1 *Reg.* 2, v. 2. & ſeqq.

12 *Eſſenorum placita, non obtingere cuiquam imperium ſine ſpeciali Dei cura*] Quis dubitat? ſed an ideo omnia licere debent imperantibus? Ne morbi quidem, peſtilentiæ, diluvia, incendia, naufragia ſine ſpeciali Dei cura contingunt. Numquid ideo cavenda non ſunt?

GROTII.

d *Sine Dei cura ſpeciali*] *Homerus*: [Iliad. Lib. I. vers. 197.]

Τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι.

Ab Jove ſummus honos.

Diodorus Siculus lib. I. de Ægyptiis: (pag. 57. *Ed. Steph.*) ἅμα μὲν ἐκ θεῖον δαιμονίᾳ τινὲς προνοίας νομίζοντες αὐτὲς τετυχέναι τῆς τῶν ὅλων ἐξουσίας: *Exiſtimant enim non ſine divina quadam providentia pervenisſe reges ad ſummam de omnibus poteſtatem. Auguſtinus* lib. V.

Lib. v. c. 24. *Dei cura ſpeciali.* Irenæus optime: 13 *Cujus juſſu homines naſcuntur, hujus juſſu & reges conſtituuntur apti iis, qui in illis temporibus ab ipſis regnantur.* Senſus idem in conſtitutionibus quæ dicuntur Clementis: *τὸν βασιλέα φοβηθήσῃ, εἰδὼς ὅτι τοῦ κυρίου ἐστὶν ἡ χειροτονία,* 14 *regem timebis, gnarus à Domino electum.*

Lib. VII. c. XVII.

1 *Reg.* XIV, 16. 2 *Reg.* XVII, 7. 16. Nec obſtat his quæ diximus, quod populi interdum puniti leguntur ob regum peccata: non enim id eo evenit, quod populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, ſed quod vitiis ejus tacite ſaltem conſentiret. Quanquam etiam ſine eo Deus ſummo dominio, quod in vitam necemque ſingulorum habet, uti potuit in pœnam regis, cujus ſupplicium eſt ſubditis orbari.

IX. 1. Sunt alii qui mutuam quandam ſubjectionem ſibi fingunt, ut populus univerſus regi recte imperanti parere debeat, rex

de Civitate Dei: (*Cap.* 21.) *Qui Veſpaſiano vel patri vel filio, ſuaviſſimis imperatoribus, ipſe & Domitiano crudeliſſimo, & ne per ſingulos ire neceſſe ſit, qui Conſtantino, ipſe apoſtatæ Juliano,* nempe majeſtatem dedit, quod præceſſerat. Vitigis apud *Caſſiodorum*: (*Var.* X, 31.) *Omnis provectus, maxime regius, ad divinitatis munera referendus eſt.* Titi Imperatoris erat dictum: *poteſtates fato dari.* [Aur. Victor. *Epitom.* C. 10.]

GRONOVII.

13 *Cujus juſſu homines naſcuntur, hujus juſſu & reges conſtituuntur apti iis, qui temporibus illis per eos reguntur*] Verum eſt: etiam Tyranni: ſed ubi exactum eſt tempus, quod pœnæ populorum præfixit, idem Deus mittit illis Moſen, qui educat eos à ſervitute, aut Ehudum, qui Eglonem è medio tollat.

14 *Regem timebis, gnarus à Domino electum*] Regem timendum omnes boni fatentur & ſuadent: à Deo quoque electum libenter largiuntur. Etiam malum & qui degeneraverit in manifeſtum tyrannum atque hoſtem generis humani, diu tolerandum, nec facile tentanda ultima remedia, vel ideo quia dum malus pellitur, ſæpe pejor ſuccedit, & titulum libertatis in ſervitutem vertit. *Juſtinus* lib. 15. cap. 4. *Sæpe libertas & ſpecioſa nomina prætexuntur, nec quiſquam alienum ſervitium & dominationem concupivit, ut non eadem iſta vocabula uſurparet.* *Tacitus.* 4. hiſt. 74. Hæc utiliter monentur, ſed non convellunt jus populi.

Ludunt fere in vocibus tyranni & populi: *Tyrannum* intelligimus non principem, jure regnantem, qui vel ipſe vel per miniſtros humanitus peccet; qui ſit in aliqua parte imperii ſeverior, durior, moroſior, aut cujus ſint aliqua notabilia vitia, cum ſumma ſalus reipublicæ conſtet: non qui in factis diverſum ſentiat; ſed vel eum, qui remp. factione, armis, malis artibus, ſine lege & auctoritate illorum, penes quos poteſtatem deferendi jus eſt, excluſis illis, ad quos jure imperium pertinet, occuparit, &, ut plerumque fit, per vim & ſcelera adminiſtret: aut qui, cum jure aliquo imperium obtineat, in omnia diſſolventia remp. tollentia ſecuritatem populi, jura procerum, leges regni, in quæ juravit, vitia proruperit: qui denique confeſſione ac conſenſu omnium intelligatur ut aliquis Phalaris, Tiberius, Caligula, Nero. *Populum*, non colluviem ac fæcem plebis, aut factionem conſpiratione turbulentorum validam & ſibi quærentem, quod in alio accuſat: non homines obæratos, egentes, ſcurras, operas, Bagaudas, quorum noverca eſt patria, rapientes remp. ut diripiant: ſed bonos in populo, multo majorem & ſinceriorem partem omnium ordinum, principes optimatum & plebis, integro ſtatu, fortuna & moribus probatos, quorum intereſt remp. ſalvam eſſe: qui ultima ſervitutis & ſævitiæ exempla perpeſſi, nullam aliam vident reliquam viam expediendæ ſalutis.

15 Non

rex autem male imperans populo ſubjiciatur. qui ſi hoc dicerent, 15 non facienda ob regis imperium ea quæ manifeſte iniqua ſunt, verum dicerent, & quod apud omnes bonos confeſſum eſt: ſed id 16 nullam includit coactionem, aut jus aliquod imperii. Quod ſi etiam populo alicui propoſitum fuiſſet 17 partiri cum rege imperium (qua de re infra dicendum erit aliquid) fines certe poteſtati utriuſque aſſignari debuiſſent tales, qui cognoſci facile poſſent ex locorum, perſonarum, aut negotiorum diſcrimine.

2. 18 Bonitas autem aut malitia actus, præſertim in civilibus, quæ ſæpe 91 obſcuram habent diſceptationem, apta non ſunt ad partes diſtinguendas: unde ſummam confuſionem ſequi neceſſe eſt, cognitionem de re eadem pro jure poteſtatis, obtentu actus boni malive, hinc ad ſe rege trahente, inde populo: qualem rerum perturbationem introducere nulli, quod ſciam, populo in mentem venit.

X. 1. Sublatis opinionibus falſis, reſtat cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monſtrare poſſint ad recte dijudicandum, cui jus ſummæ poteſtatis in gente quaque competat. Prima cautio hæc ſit, ne decipiamur ambiguo nominis ſono, aut rerum externarum ſpecie. Exempli cauſa, quanquam apud Latinos opponi ſolent principatus & regnum, ut cum Vercingetorigis patrem dicit Cæſar 20 principatum obtinuiſſe Galliæ, ſed quod regnum affectaret, interfectum: & cum Piſo apud Tacitum, Germanicum dicit principis Romanorum, non Parthorum regis eſſe filium: & cum Suetonius parum abfuiſſe ait * Caligulam, quin ſpeciem principatus in regnum converteret: & cum † Vellejo Maroboduus dicitur non principatum parentium voluntate conſtantem, ſed vim regiam complexus animo. *De Bell. Gall.* VII, 4. *Ann.* II. 57. * *Calig.* c. 22. † *Lib* II. c. 108.

2. Videmus tamen confundi hæc ſæpe: nam & Lacedæmonii duces ex Herculis poſteritate, poſtquam 21 Ephoris ſubjecti fuere, reges

GRONOVII.

15 *Non facienda*] Regi non parendum in illis, quæ palam impia & injuſta ſunt.

16 *Nullam includit*] Non cujus imperium licet detrectare, in eum licet etiam imperio uti.

17 *Partiri cum rege*] Ita regem conſtituere, ut aliquando ille ipſis, aliquando ipſi regi imperarent.

18 *Bonitas*] Recte agere vel perperam, non eſt idonea menſura poteſtatis, neque ejus dividendæ aut transferendæ modus; præſertim in adminiſtratione rerum civitatis aut populi, ubi ſæpe optime conſulta pro peſſimis accipiuntur, & viciſſim prava pro ſalubribus illudunt.

19 *Obſcuram diſceptationem*] Interpretationem ambiguam. Huc pertinet illud *Taciti* 2. ann. 2. *Ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipſorum moribus aliena, perinde odium pravis & honeſtis.*

20 *Principatum obtinuiſſe*] *Principatus* eſt primus dignitate & auctoritate locus inter jure liberos: *regnum* eſt potentia juſta in ſubjectos. In illo pollent gratia & factione; in hoc, vi & imperio.

21 *Ephoris ſubjecti*] Non ſubjecti fuere reges Ephoris, ſed Ephori regiæ poteſtati oppoſiti, quemadmodum Romæ imperio conſulari objecti tribuni. *Valerius Maximus* 4, 1. 8. ne regum

Germ c. 11. reges dicebantur nihilominus, ut modo vidimus: & veteri Germaniæ reges erant, quos Tacitus præfuiſſe ait auctoritate ſuadendi, non poteſtate jubendi: Et de Euandro rege Livius, rexiſſe eum auctoritate magis quam imperio: & Suffetem Carthaginenſium [a] Ariſtoteles & [b] Polybius [22] βασιλέα appellant: ut & [c] Diodorus, quomodo & Hannonem [e] Carthaginenſium regem dixit [d] Solinus. Et de Scepſi in Troade narrat [e] Strabo, cum, adjunctis in civitatem Mileſiis, populari republica uti cœpiſſet, veterum regum poſteris nomen manſiſſe regium, & honoris nonnihil.

Lib. 1. c. 7.

a *Politic.* II, 9.

b *Hiſt.* VI, 49.

c *Biblioth.* Lib. XV. p. 465. *Ed. Steph.*

3. Contra Romani Imperatores, poſtquam palam & ſine ulla diſſimulatione regnum liberrimum tenuerunt, principes tamen vocabantur. Sed & [23] inſignia regiæ majeſtatis in liberis quibuſdam civitatibus tribui principibus ſolent.

d Cap. 56.

e *Geogr.* L. XII. p. 607.

4. Jam vero comitia ordinum, (ll) id eſt, conventus eorum, qui populum in claſſes diſtributum referunt, nimirum, ut Guntherus loquitur,

Prælati, proceres, miſſiſque potentibus urbes:

alibi quidem in hoc ſerviunt duntaxat, [24] ut ſint majus regis conſilium, per quod querelæ populi, quæ ſæpe [25] in conſiſtorio reticentur, ad regis aures perveniant; cui deinde liberum ſit ſtatuere, quod ex uſu ipſi videatur. alibi etiam jus habent de actis principis cognoſcendi, atque etiam leges præſcribendi, quibus princeps teneatur.

5. Sunt multi qui exiſtimant diſcrimen ſummi imperii, aut ſummo minoris, petendum ex delatione imperii per electionem aut ſucceſſionem. Nam quæ hoc modo deferuntur imperia, ea ſumma eſſe contendunt, non item quæ illo. At hæc univerſim vera non eſſe pro certo haberi debet. Nam ſucceſſio [26] non eſt titulus

hereditaria potentia in tyrannidem degeneraret, idque auctore rege Theopompo.

GROTII.

e *Carthaginenſium regem dixit Solinus*] Sic qui vitam ſcripſit Annibalis: *Ut enim Romæ conſules, ſic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur.* (*Corn. Nepos*, c. 7.) His improprie dictis regibus accenſeri poſſunt & filii, quibus regium nomen datum à patribus regiam vim retinentibus. Talis is Darius fuit, quem pater Artaxerxes judicatum interfici juſſit. *Plutarchus* in Artaxerxe. (pag. 1026. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

22 Βασιλία] *Juſtino* quoque *Bomilcar* rex Pœnorum, qui tamen apud centum delectos rationem rerum geſtarum reddebat, ut hoc metu ita in bello imperia cogitaret, ut domi judicia legeſque reſpiceret. *Juſt.* 19, 2.

23 *Inſignia*] Ut *Venetiarum duci* corona & titulus *Serenitatis.*

24 *Ut ſint majus*] Quos audiat cum poteſtate libera ſequendi ſententias illorum & improbandi.

25 *In conſiſtorio*] In interiore aut proximorum miniſtrorum conſilio.

26 *Non eſt titulus*] Vocabulum ſignificans jus minus majuſve imperantis, ſed idem jus quod deceſſores habuerunt.

(ll) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent*, Lib. VII. Cap. VI. §. 12. *J. B.*

§ Pla-

titulus imperii, qui imperio formam assignet; sed veteris continuatio. Jus enim 27 ab electione familiæ cœptum succedendo continuatur; quare quantum prima electio tribuit, tantum defert successio. Apud Lacones regnum ad heredes transibat, etiam post Ephoros constitutos. Et de tali regno, id est, principatu est apud Aristotelem: τούτων τῶν βασιλειῶν αἱ μὲν κατὰ γένος εἰσὶν, αἱ δὲ αἱρεταὶ, *quædam sanguinis jure, quædam electione deferuntur:* & Heroicis temporibus f pleraque in Græcia regna talia fuisse & ipse notat, & Thucydides. Contra, Romanum imperium, etiam sublata omni senatus & populi potestate, 28 per electionem conferebatur. *Pol.* III, XIV. *Lib.* I. §. 13. *Ed. Oxon.*

XI. 1. Altera cautio hæc esto. g Aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi, quod non in corporalibus tantum, sed & in corporalibus procedit. Ut enim res est ager, ita & iter, actus, via. Sed hæc alii habent jure pleno proprietatis, alii jure usufructuario, alii jure temporario: ita summum imperium dictator Romanus habebat h 29 jure temporario: reges (mm) plerique tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, 30 jure usufructuario: at quidam reges 31 pleno jure proprietatis, ut qui justo bello imperium quæsiverunt, (nn) aut in quorum ditionem populus aliquis, majoris mali vitandi causa, ita se dedidit, ut nihil exciperetur.

2. Neque

GROTII.

f *Pleraque in Græcia regna talia fuisse*] Notatum id & *Dionysio Halicarnassensi* libro 11. (Cap. 12.) & Lib. v. (Cap. 74.)

g *Aliud de re quærere, aliud de modo habendi*] Videat cui vacat *Carolum Molinæum* ad consuetudines Parisienses Tit. 1. §. 2. gl. 4. num. 16. & 17.

h *Jure temporario*] Imperatoris ad tempus facti exemplum habes apud *Gregoram* libri IV. initio.

GRONOVII.

27 *Ab electione familiæ*] In primo, qui ejusdem familiæ ad regnum evectus est.

28 *Per electionem*] Factum a militibus: nec aliter quam si successor defeciffet: nam si filios rerum utcumque gerendarum & militis demerendi capaces reliquisset Imperator mortuus sive naturales sive adoptivos, sine dubio succedebant.

29 *Jure temporario*] Locationis, emphyteuseos, si cui in diem fundus addictus sit. l. 4. §. 4. D. de in diem addict.

30 *Jure usufructuario*] 1, 1. 5.

31 *Jure pleno proprietatis*] Malim ditionis, imperii. Vide Vestibulum.

(mm) Posui *plerique*, pro *denique*, quod in omnibus est Edd. Res ipsa postulat hanc emendationem; & oppositio τῶν *quidam reges*, in sequenti membro. Sic Auctor infra, §. 14. PLERAQUE *imperia summa non plenè habeantur.* Et alibi: *Reges, quales nunc sunt* PLERIQUE, *regnum habentes non in patrimonio, sed tamquam in usufructu* &c. Lib. III. C. 20. §. 5. Mirum, ab Auctore tale mendum typothetarum, vel fortè exscriptoris, non fuisse animadversum. *J. B.*

(nn) Gratis statuitur heic, necessitatem illam per se efficere ut regnum sit in patrimonio Victoris, aut se dedentes accipientis. Re verâ nullum omnino Regnum est in patrimonio, nisi ex consensu, expresso vel tacito, Populi. Quâ de re dicemus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

2. Neque enim [32] illis assentio, qui dictatori negant fuisse summum imperium, quia perpetuum non erat. Nam [33] rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur: quare quæ facultates eosdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ sunt. At Dictator intra tempus suum [i] omnes actus eodem jure exercet, quo rex [34] qui est optimo jure; neque ejus actus ab alio reddi irritus potest. [35] Duratio autem naturam rei non immutat. quanquam si de dignitate quæritur, [36] quæ majestas dici solet, dubium non est, quin ea major sit in eo, cui jus perpetuum datum est, quam cui temporarium; quia ad dignitatem facit habendi modus. Atque idem dictum volo de his, qui antequam reges [37] ad suam tutelam pervenerint, aut dum furore, aut captivitate impediuntur, curatores regni ita constituuntur, ut populo non subsint, neque ante legitimum tempus potestas eorum sit revocabilis.

3. Aliud censendum de his qui jus acceperunt quovis tempore revocabile, id est [38] precarium, quale olim Vandalorum regnum fuit in Africa, & [k] Gothorum in Hispania, [l] cum ipsos [39] deponerent populi quoties displicerent. horum enim singuli actus irriti possunt reddi ab his, qui potestatem revocabiliter dederunt; ac proinde non idem est effectus, nec jus idem.

Procopius Vand. 1. Aimoi. 11. c. 20. l. IV. c. 35.

XII. 1. Quod autem dixi, quædam imperia esse in pleno jure proprietatis, id est, [40] in patrimonio imperantis, quidam * viri eruditi

* *Hotom. cont. ill. q. 1.*

GROTII.

i *Omnes actus eodem jure exercet*] Adeo quidem ut populus, cum Fabium Rullianum servare vellet, apud dictatorem precibus egerit. [Narrat *Livius*, Lib. VIII. Cap. 29-35.]

k *Gothorum regnum in Hispania*] Moris antiqui vestigium in Behetriis. vide *Marianam* lib. XVI.

l *Cum ipsos deponerent populi quoties displicerent*] Hoc de *Herulis* etiam prodidit *Procopius* Gothicorum II. de Longobardis *Paulus Warnafredi* libro IV. & VI. de Burgundis *Ammianus* libro XXVIII. (Cap. 5. *Ed. Vales. Gron.*) de Moldavis *Laonicus Chalcocondylas.* de rege Agadis apud Afros *Johannes Leo* libro VII. de Norwagis ait *Gulielmus Nenbrigensis* regem ibi factum, quisquis regem occidisset. de *Quadis* & *Jazygibus* similia habes in excerptis *Dionis.*

GRONOVII.

32 *Illis assentio*] *Bodinus* lib. I. c. 8.

33 *Rerum moralium*] Res in Ethicis & Politicis id sunt & vocantur, quod eas esse monstrant effecta, nullo discrimine temporis.

34 *Qui est optimo jure*] Vide ad *Liv.* 9, 34.

35 *Duratio*] Modus temporis.

36 *Quæ majestas*] Non ut accipitur pro ipso jure aut potestate, sed pro veneratione, quam vulgus præstat principibus. *Sueton.* Vespas. 7. Alioqui majestas principi facto aut nato statim adest. *Ovidius* 5. Fastor. 26.

37 *Ad suam tutelam*] Desierunt esse pupilli. *Cicero* Bruto cap. 25. *Corn. Nepos* Eumen. 2.

38 *Precarium*] Nam precarium est quod datur utendum, quamdiu danti libet. l. 1. D. *de precario.* *Justinus* 45, 4. *Tac.* 1. hist. 52.

39 *Deponerent*] Destituerent. *Sueton.* Neron. 40. Cal. 10. & 11. *regno exmerent vel privarent.*

40 *In patrimonio imperantis*] Ne hoc quidem admiserim. Certe aliter veteres. *Seneca* 7. de beneficiis cap. 6. *Cæsar*

eruditi hoc argumento oppugnant, quod liberi homines in commercio non ſint. At ſicut alia eſt poteſtas dominica, alia regia; ita & alia eſt libertas 41 perſonalis, alia 42 civilis, alia 43 ſingulorum, 44 alia univerſorum. Nam & Stoici quandam *a* ſervitutem conſtare dicebant ὑποτάξει, in ſubjectione: & in ſacris literis *b* ſubjecti regis ſervi vocantur. Sicut ergo libertas perſonalis dominium excludit, ita libertas civilis regnum atque aliam quamvis proprie dictam ditionem. 45 Livius *c* iſta opponit: 46 *Regem vocabant, libertatis dulcedine nondum experta.* 47 Idem: *d Indignum videbatur, populum Romanum ſervientem, cum ſub regibus eſſet, nullo bello* 48 *nec ab hoſtibus ullis obſeſſum eſſe; liberum eundem populum ab Hetruſcis obſideri.* Et alibi: *e Non in regno populum Romanum, ſed in libertate eſſe.* Rurſum alio *f* loco [m] opponit gentes, quæ in libertate eſſent, iis quæ ſub regibus viverent. Cicero dixerat: *g Aut exigendi reges non fuerant, aut plebi re, non verbis danda libertas.* Poſt hos Tacitus: *h Urbem Romam ab initio reges habuere: libertatem & conſulatum L. Brutus inſtituit.* Et alibi: *i Acrior Arſacis regno Germanorum libertas.* Arrianus Indicis: *k* βασιλεῦσι καὶ τῇσι πόλεσιν ὅσαι αὐτόνομοι. *Regibus & civitatibus liberis.* Cæcina apud Senecam: *l Regalia fulmina ſunt quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis libera loca:* [n] *quorum ſignificatio regnum civitati minatur.* Sic Cilicum illi, qui regibus non parebant, *m* Eleutherocilices nuncupati. De Amiſo Strabo, *n* modo liberam fuiſſe,

a *Diog. Laërt.*
b 1 *Samuel.* XXII, 17. 2 *Samuel.* X, 2. 1 *Reg.* IX, 22.
c *Liv. lib.* I. c. 17.
d *Lib.* II. c. 12.
e *Lib.* II. c. 15.
f *Lib.* XLV. c. 18.
g *Lib.* III. *de legibus:* c. 10.
h *Ann.* I. c. 1.
i *De moribus Germ.*
k *Cap.* XI.
l *Nat. Quæſt.* II, 49.
m *Cic. Ep. ad Famil.* XV. 4. *ad Attic.* V, 20.
n *Lib.* XII. pag. 547.

ſar omnia habet, filius ejus privata tantum ac ſua: & univerſa in imperio ejus ſunt, in patrimonio propria. Plinius Paneg. 50. *Eſt, quod Cæſar non ſuum videat: tandemque imperium principis quam patrimonium majus eſt. Florus* quoque ſeparat imperium populi à patrimonio 4, 1. *Ærarium quoque juſſit effringi, cenſumque & patrimonium Po. Ro. ante rapuit quam imperium.*

GROTII.

m *Opponit gentes quæ in libertate eſſent iis quæ ſub regibus viverent*] *Thucydides:* [Lib. II. §. 29. *Ed. Oxon.*] ὁ δὲ Τήρης ἦτω· ὁ τῦ Σιτάλκα πατὴρ πρῶτος Ὀδρύσαις τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπιλέον τῆς ἄλλης Θρᾴκης ἐποίησε. πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐςι Θρᾳκῶν. *Hic Teres Sitalcis pater primus Odryſarum regnum ita auxit, ut cæteros Thraciæ reges ſuperaret: eſt enim pars etiam Thracum libera.* Seneca pater ſuaſoria prima: *Non eodem modo in libera civitate dicendam eſſe ſententiam, quo apud reges.* Joſephus antiquæ hiſtoriæ libro XIII. πρὸς βασιλεῖς καὶ δήμους ἐλευθέρους. (Cap. XVII. pag. 451. A.) *Ad reges populoſque liberos.* Cicero Epiſtolarum XV, 4. Populorum liberorum, regumque ſociorum auxilia. *Plinius* libro VI, cap. XX. de Indis: *Jam hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, liberi & regum expertes.*

n *Quorum ſignificatio regnum civitati minatur*] Vide exemplum talis oſtenti apud *Bizarum* libro XIX. hiſtoriæ Genuenſis.

GRONOVII.

41 *Perſonalis*] Ingenuorum & manumiſſorum.

42 *Civilis*] Jus regendæ reipublicæ pro cive 2, 24, 6.

43 *Singulorum*] Domum & patrimonium ſuo arbitrio regentium.

44 *Univerſorum*] Rempublicam ſuis legibus adminiſtrantium.

45 *Livius lib.* I.] Cap. 17.

46 *Regem vocabant*] Regnari volebant.

47 *Idem lib.* 2.] Cap. 12.

48 *Ac*] Nec.

fuisse, modo sub regibus. Et passim in legibus Romanis 49 de bello, & de judiciis recuperatoriis, externi distinguuntur in reges & populos liberos. Hic ergo non de hominum singulorum, sed de populi libertate quæritur. Quin & sicut ob privatam, ita ob hanc publicam subjectionem, aliqui dicuntur esse non sui juris, non suæ potestatis. Hinc illa: * *Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt*: Et, † *Estne populus Collatinus in sua potestate?*

* *Liv. lib.* XXXVIII. c. 11.

† *Idem Lib.* I. c. 38.

2. Proprie tamen cum 50 populus alienatur, non ipsi homines alienantur, sed jus perpetuum eos regendi, qua populus sunt. Sic cum uni liberorum patroni 51 libertus assignatur, non hominis liberi fit alienatio, sed jus quod in hominem competit transscribitur.

3. Neque illud magis firmum est, quod ajunt; si quos populos rex bello quæsierit, cum eos non sine civium sanguine ac sudore quæsierit, civibus quæsitos potius credi debere quam regi. (oo) Nam & fieri potuit, ut rex o ex sua privata substantia exercitum aluerit, aut etiam p ex fructibus ejus patrimonii quod principatum sequitur. Nam ut in ipsum illud patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat, perinde ut in ipsum jus imperandi populo, qui se elegit, fructus tamen ipsius sunt proprii. sicut in jure civili est proditum, hereditatis 52 quæ restitui jussa est 53 fructus non restitui, quia non hereditati accepto feruntur, sed rei. Evenire ergo potest, ut rex q in quosdam populos imperium habeat proprio jure; ita ut alienare etiam possit. Strabo * Cytheram insu-

L. 18. in fideicommissaria. §. Quotiens 2. D. ad SC. Trebellian.

* *Lib.* VIII. *pag.* 363.

lam

GROTII.

o *Ex sua privata substantia*] M. Antonius ad bellum Marcomannicum cum ærario exhausto indicere populo nihil vellet, facta in foro Trajani auctione, distraxit vasa aurea, pocula crystallina ac murrina, uxoris & suam sericam & auream vestem, multa ornamenta gemmarum. [Vide CAPITOLIN. *Vit. Anton. Philos.* Cap. 17. EUTROPIUM, Lib. VIII. Cap. 6. AUR. VICTOR. *Epit.* Cap. 16. *J. B.*]

p *Ex fructibus ejus patrimonii*] Ideo Ferdinandus Granatensis regni partem alteram, ut stante matrimonio ex Castellæ proventibus quæsitam, sibi vindicavit. Docet *Mariana* libro XXVIII. historiæ Hispanicæ.

q *In quosdam populos imperium habeat proprio jure*] Balduino concessere, qui cum ipso in orientem belli causa venerant, ut urbium, provinciarum, vectigalium, rerum bello captarum dimidium ipsi cederet.

GRONOVII.

49 *De bello & judiciis*] L. 19. D. *de Capt. & postlim.* infra num. 21.

50 *Populus alienatur*] Per testamentum, donationem, pactum alteri traditur.

51 *Libertus assignatur*] Vide tit. Inst. *de assignatione libertorum.*

52 *Quæ restitui jussa est*] Fidei commissario.

53 *Fructus non restitui*] Nisi heres fuerit in mora, aut diserte rogatus, ut hos quoque restitueret, quia proveniunt non ex hereditate, sed ex rebus, quas bono jure possidet.

(oo) Neque objectio, neque responsio Auctoris, satisfaciunt ad probandum, quod uterque intendit. Inde enim tantum sequitur, regnum, de quo agitur, Civibus potiùs quàm Regi, aut Regi potiùs quàm Civibus, quæsitum fuisse: quo autem jure, ususfructus an patrimonii, alia est quæstio, de quâ monuimus supra, ad §. 11, *num.* 1. *J. B.*

r *Her-*

Iam Tænaro objacentem fuisse ait Euryclis Lacedæmoniorum principis ἐν μέρει κτήσεως ἰδίας, *privato ipsius jure*. Sic rex Solomo regi Phœnicum Hieromo (ita enim eum Græce vocat Philo Byblius, qui Sanchuniatonis historiam vertit) dedit urbes viginti: non ex urbibus populi Hebræi: nam Cabul (quod nomen illis urbibus datum est) ponitur extra fines Hebræorum, Jos. XIX, 27. sed ex iis urbibus, quas populi devicti hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant, quasque partim rex Ægypti Solomonis socer vicerat, & Solomoni dotales dederat, partim subegerat ipse Solomo. Nam eo tempore ab Iraëlitis non habitatas argumento est, quod postquam Hiromus eas reddidit, tum demum Solomo eo deduxit Hebræorum colonias. *1 Reg.* IX, 11. 12. 2 *Par.* VIII, 2.

4. Sic [r] Hercules legitur Spartæ bello captæ imperium Tyndareo dedisse hac lege, ut si quos ipse Hercules liberos relinqueret, iis restitueretur. Amphipolis in dotem data Acamanti (PP) Thesei filio. Et apud Homerum Agamemnon septem urbes se Achilli daturum pollicetur. [s] Melampodi partes regni duas dono dedit rex [55] Anaxagoras. De Dario sic Justinus: *Regnum Artaxerxi, Cyro civitates, quarum præfectus erat, testamento legavit.* Sic [t] Alexandri successores in jus illud plenum ac proprietatem imperandi *Diod. l.* IV. pag. 166. *Ed. H. Steph.* *Iliad.* IX, 149. & *seqq.* *Lib.* V. c. 11.

GROTII.

r *Hercules*] Idem Hercules Dryopes, qui juxta Parnassum habitabant, a se victos donavit Apollini. *Servius* ad IV. *Æneidos* (vers. 146.) Herculem adversus Lapithas belli socium sibi sumsit Ægimius Dorienssium rex, parte regni in mercedem societatis data. (*Apollod.* II, 7. 7.) Cychreus Salaminis rex prole carens regnum testamento reliquit Teucro. [Immo *Telamoni.* Idem, III, 12. 7.] Peleus ab Eurytione Phthiæ rege tertiam regni partem accepit in dotem (III, 12. 1.) quæ habet *Apollodorus*. apud *Livium* est lib. I. *Proca Numitori regnum legat.* (Cap. 3.)

s *Melampodi*] Vide *Servium* ad sextam *Eclogam*: [vers. 48. & *Pausan.* Corinth. c. 18.] sic apud *Homerum* Iobates Bellerophonti dat filiam:

Δώκε δὲ οἱ τιμῆς βασιλήϊδ' ἥμισυ πάσης.

Quod *Servius* sic interpretatur (*Iliad.* VI, 193.) ad *Virgilium* (*Aen.* V, 118.) *filiam suam ei cum parte regni in matrimonium dedit.* Phœnix de *Peleo* (*Iliad.* IX, 479.)

πολλὸν δέ μοι ὤπασε λαόν.

Ναῖον δ' ἰσχατιὴν Φθίης, Δολόπεσσιν ἀνάσσων.

Populos dedit hic mihi multos,
Ut fines Phthiæ, Dolopum quæ regna, tenerem.

Lanassa nubens Pyrrho Epirotarum regi in dotem ei attulit Corcyram urbem ab Agathocle patre suo bello captam. *Plutarchus* Pyrrho. (Pag. 387.)

t *Alexandri successores*] *Ammianus* de Perside, non exacte tamen ad historiæ fidem: *Ex testamento nationem omnem in successoris unius jura translatam.* libro XXIII. (Cap. 6. pag. 398. *Ed. Vales. Gronov.*)

GRONOVII.

55 *Anaxagoras*] Argei F. Megapenthis N. Prœti pronepos. Megapenthi Argos Perseus patrueli tradidit; ipse transtulit regnum Mycenas. Cum Melampode & ejus fratre Biante partitus id regnum Anaxagoras; quod Melampus bacchantes vagantesque fœminas lustrasset ac sanasset. *Pausan.* 2. p. 116. (Cap. 16. 17.)

(pp) Habet hoc Auctor ex DEMOSTHENE, in Oratione *De malè obitâ Legatione*: Ὧν [Θησέως παίδων] Ἀκάμας λέγεται φερνὴν ἐπὶ τῇ γυναικὶ λαβεῖν

di populis, qui ſub Perſis fuerant, pro ſua quiſque parte ſucceſſiſſe, aut etiam ipſi victoriæ jure id imperium ſibi quæſiviſſe cenſendi ſunt. quare non eſt mirandum, ſi alienandi jus ſibi arrogarunt.

5. Sic cum [u] Attalus rex Eumenis filius populum Romanum teſtamento bonorum ſuorum heredem feciſſet, populus Romanus ſub bonorum nomine etiam regnum complexus eſt. Florus de ea re: *Adita igitur hereditate provinciam populus Romanus, non quidem bello nec armis, ſed, quod eſt æquius, teſtamenti jure retinebat.* Et poſtea cum [x] Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum feciſſet heredem, regnum in provinciæ formam redactum eſt. 56 Cicero ſecunda in Rullum: *Hereditatem crevimus, regnum Bithyniæ.* Sic Libyæ pars [y] Cyrenaica eidem populo ab Appione rege teſtamento relicta.

Florus lib. II. c. 20. *Epit. Liv.* 58. *Cap.* 15.

6. Tacitus, Annalium XIV. agrorum meminit, qui regis [z] Apionis quondam habiti, & populo Romano cum regno relicti. Cicero

Cap. 18. *vide & Epit. Liv.* 43.

λαβεῖν τὴν χώραν ταύτην [Ἀμφιπόλεως] Pag. 251. A. *Ed. Baſ. J. B.*

GRONOVII.

56 *Cicero ſecunda in Rullum: Hereditatem crevimus*] Cap. 15. *Quid quam hereditatem jam crevimus:* adiimus, agnovimus. *Cic.* 6. ad *Attic.* I, II. 2. Vide ad lib. 2. cap. 7. num. 8.

GROTII.

u *Attalus rex*] Valerius Maximus: *Attalus teſtamenti æquitate gratus Aſiam populo Romano legavit.* (Lib. V. Cap. II. Extern. 3.) *Sertorius* ea de re apud *Plutarchum*: τῷ δικαιοτάτῳ τρόπῳ Ῥωμαίων κεκτημένων ἐπαρχίαν. *Cum populus Romanus optimo jure eam terram teneret.* (Pag. 580. E. Tom. I. *Ed. Wech.*)

x *Nicomedes*] Vide Appianum Mithridatico & civili primo. (*Pag.* 218. & 420. *Ed. H. Steph.*)

y *Cyrenaica*] In qua urbes Berenice, Ptolemais, Cyrene. *Eutropius* VI. (Cap. 9.)

z *Apionis*] *Appianus* Mithridatico: (*in fin.*) Κυρήνην αὐτὸν Ἀπίων βασιλεὺς τῶν Λαγιναῶν γένους νόθος ἐν διαθήκαις ἀπέλιπεν. *Cyrenen teſtamento reliquit Apion nothus e Lagidarum genere. Ammianus* lib. XII. (Cap. 16.) *Aridiotem Libyam ſupremo Apionis regis conſecuti ſumus arbitrio: Cyrenas cum reſiduis civitatibus Libyæ Pentapoleos Ptolomæi liberalitate ſuſcepimus.* Rex enim Cyrenarum & Apio, & Ptolemæus dicebatur. vide breviarium *Livii* lib. LXX. Ipſe hic Apio Cyrenarum hoc regnum patris teſtamento acceperat, auctore *Juſtino* lib. XXXIX. (c. 5.) Alterius Apionis, cujus *Ammianus* meminit, qui aridam Libyam populo Romano reliquerit, mentio in chronico *Euſebiano* ad annum CIↃ IↃ CCCCLII. Adde quod in ædificiis narrat *Procopius*, Arſacis regis teſtamento ita diviſam Armeniam, ut major pars Arſaci, minor Tigrani cederet. Ex *Joſepho* diſcimus, Herodem, Auguſto ei concedente ut regnum cui è liberis vellet relinqueret, teſtamentum aliquoties mutaſſe, Antiquæ hiſtoriæ lib. XV. & XVI. Mos hic etiam Gothis & Vandalis in iis quæ armorum jure tenebant. Gizerichus Vandalus de Hiſpania teſtamentum fecit. *Procopius* Vandalicorum I. Theudericus Lilybæum in Sicilia dotem dat ſorori Amalefridæ. *Procopius* ibidem. Sed & aliis gentibus. Aquitaniam bello quæſitam Pipinus inter liberos diviſit: *Fredegarius* fine Chronici. De Burgundia teſtamento relicta vide *Aymoinum* III, 68. & 75. Feſſæ rex Feſſam ſecundo filio legat. *Leo Afer* libro III. quem & de Bugia vide libro quinto. Sultanus Aladinus Oſmani plurimas legavit civitates. *Lunclavius* Turcicæ hiſto-

ria

cero de lege Agraria: *Quis ignorat, regnum Ægypti, teſtamento regis Alexandrini, populi Romani eſſe factum?* Mithridates in oratione apud Juſtinum de Paphlagonia loquens: *Quæ non vi, non armis, ſed adoptione teſtamenti patri ſuo obvenisſet.* Narrat idem ab Orode Parthorum rege diu dubitatum, quem filiorum ſuorum poſt ſe regem deſtinaret. Et * Polemo Tibarenorum adſitæque regionis dynaſta uxorem reliquit imperii heredem: quod & in Caria olim † fecerat Mauſolus fratres habens ſuperſtites.

Orat. II. c. 16. *Juſtin. lib.* XXXVIII. c. 5. *Lib.* XLIII. c. 4. * *Strabo lib.* XII. † *Idem, Lib.* XIV. *pag.* 656. *Lib.* II. *Dan.* c. 4.

XIII. 1. At in regnis quæ populi voluntate delata ſunt, concedo a non eſſe præſumendum eam fuiſſe populi voluntatem, ut alienatio imperii ſui Regi permitteretur. Quare quod 57 Crantzius ut rem novam notat in Unguino, quod is Norvagiam teſtamento reliquiſſet, non eſt quod improbemus, ſi Germanorum mores reſpicit, apud quos regna eo jure minime habebantur. Nam quod (qq) Carolus Magnus, & Ludovicus Pius, & alii poſtea etiam apud Vandalos & Hungaros de regnis teſtati leguntur, b

pag. 556.

58 id

riæ libro II. Germeani filius rex cum filia ſua, Bajazeti nuptura, dedit Phrygiæ urbes. Idem *Leunclavius* libro V. Regnum Turcorum in Cappadocia Muſal in liberos diſtribuit. *Nicetas* libro III. Urbes ad Pontum Euxinum à Chuſcino Bega Murati traditæ. *Leunclavius* libro I. Bajazetes Stephano urbes dedit Serviæ in honorem uxoris ſuæ quæ Stephani ſoror. Idem lib VI. Mahumetes Sultanus Murati teſtamento regnum reliquit. Idem libro XII. Jacupes Begus Germeanoglius ditionis ſuæ heredem fecit Muratem Sultanum. Idem libro XIV. Mahumetes Turca filiis duobus, Amurati Europæ, Muſtafæ Aſiæ imperium relinquere cogitarat: eſt id apud *Chalcocondylam* lib. IV. Baſilius Porphyrogennetus Imperator a Davide Curopalate heres inſtitutus ejus regionis quam David ille in Iberia tenuerat. Narrat *Zonaras*. Venio ad Chriſtianos in Oriente victores. Theſſaliam Michael Deſpota inter liberos diviſit. Habet id *Gregoras* lib. IV. Ætoliæ Princeps Venetis Athenas reliquit, Bœotiam Antonio vendidit. *Chalcocondylas* libro IV. Meſſena, Ithomæ, & Arcadiæ maritima ab Arcadiæ principe filiæ data in dotem, cum ea Thomæ Imperatoris Græci filio nuberet. Idem libro V. Acarnania inter nothos Caroli principis teſtamento ipſius diviſa. partes de Ætolia cognatis datæ: narrante eo quem dixi *Chalcocondyla*. Sic & regna Hieroſolymorum & Cypri partim teſtamentis legata, partim tranſcripta contractibus. vide de Cypro *Bembum* Italicorum VII. & *Parutam* libro primo. Genuatibus in Sardinia Caſtrum oppidum donatum, alia Calaritanæ ditionis, donata. *Bizarus* de bello Piſano libro II. Robertus filio minori Baïmundo dedit Dyrrachium & Aulonem. *Anna Comnena* lib. V. Alfonſus Arragonius Neapoleos regnum, ut armis partum, Ferdinando notho ſuo reliquit. In eodem regno urbes quaſdam Ferdinandus legavit nepoti. *Mariana* libro XXX.

a *Non eſſe præſumendum eam fuiſſe populi voluntatem, ut alienatio imperii ſui regi permitteretur*] Imperium non debere relinqui ut agros & ſervos dicit *Vopiſcus* Tacito. (Cap. 6.) Salvianus: *Non poterat populos, quos regebat, per teſtamentum egenis tradere.* [Locus exſtat *Ad Eccleſ. Catholic.* Lib. I. pag. 356. *Ed. Paris.* 1645. ſed qui fortè non admodum adpoſitus eſt. *J. B.*]

GRONOVII.

57 *Crantzius*] Contra *Hotoman.* quæſt. ill. I, I.

(qq) Vide Vitam *Caroli Magni* ab EGINHARTO ſcriptam, Cap. 30. ibique Notas nuperæ Editionis. *J. B.*

GROTII.

b *Id commendationis magis vim apud populum habebat*] Vide Capitulum XII.

con-

58 id commendationis magis vim apud populum habebat, quam veræ alienationis. Atque id de Carolo ſpeciatim Ado memorat, voluiſſe eum teſtamentum ſuum à Francorum optimatibus confirmari. Simile eſt quod apud Livium legimus, Regem Macedonum Philippum, cum Perſea à regno arcere, & ejus loco regem facere vellet Antigonum fratris ſui filium, obiiſſe Macedoniæ urbes, c ut principibus Antigonum commendaret.

Lib. XL. *c.* 56.

2. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam 59 Paſchali Pontifici 60 reddidiſſe (rr) legitur, ad rem facit, cum Franci imperium in urbem Romam à populo Romano acceptum, reddere (ff) eidem populo recte potuerint: cujus populi quaſi perſonam ſuſtinebat is, qui 61 primi ordinis princeps erat.

XIV. 1. Quod

conventus ad Cariſiacum ſub Carolo Calvo. Huc refer teſtamentum Pelagii, quo Hiſpaniam reliquit Alfonſo & Oſmiſindæ, & de Dania quædam apud Saxonem. Neque mirum igitur, quædam teſtamenta improbante populo fuiſſe irrita, ut Alfonſi Arragonii. Vide *Marianam* libro x. Et Alfonſi Legionenſis, cum is filias filio prætuliſſet. Idem *Mariana* libro XII.

c *Ut principibus Antigonum commendaret*] Vide rem ſimilem apud *Caſſiodorum* lib. VIII. epiſt. III. & ſequentibus. Ita pacta ſucceſſionis mutuæ inter Sanctium & Jacobum Arragonenſes à proceribus firmata. *Mariana* libro XII. & Henrici Navarræ regis, qua Johannem inſtituit heredem. idem *Mariana* libro XIII. & Iſabellæ reginæ Caſtellæ. idem libro XXVIII.

GRONOVII.

58 *Id commendationis*] Non tam impoſuerunt populis ſucceſſorem jure ſuæ voluntatis, quam oſtenderunt & commendarunt dignos, quos populi eligerent.

59 *Paſchali Pontifici*] De Paſchali habet, a quo multa hoc cap. ex *Hotomani* Quæſt. ill. 1. t. 2. p. 846. qui veriſſimam hanc hiſtoriam appellat; & hujus donationis inſtrumentum ait exſtare apud *Raph. Volater.* Geograph. 3. Circumferuntur duo diverſa inſtrumenta, quorum alterum exſtat apud *Gratianum* in cap. *Ego Ludovicus.* diſtinct. 63. alterum ex Vaticana bibliotheca ſe prompſiſſe narrat *Raph. Volater.* lib. 3. Geograph. quod multo plura, quam alterum complectitur, Ravennam, Ferrariam, Siciliam, Sardiniam, Corſicam &c. atque hoc niti mavult Curia Pontificalis; & ejus auctoritate regem Siciliæ vocat Eccleſiæ ſubditum, vaſallum & dominum Ligium, Clement. paſtoral. *de ſentent. & re judic.* Ferrarienſem quoque ducatum hoc ſibi titulo adjudicavit. *Arniſæus* de Subject. & Exemt. Cleric. cap. 6. n. 10. p. 131. & de jure Majeſt. lib. 1. cap. 5. num. 6. & 7.

60 *Reddidiſſe legitur*] Non apud *Aimoinum*, non in *Eginharti* annalibus, neque *Anaſtaſio* neque *Thegano* de geſtis Ludovici Pii, neque in incerto auctore de vita & actibus ejuſdem. Cogitavit opinor Capit. *Ego Ludovicus* 30. diſtinct. 63. in Decreto Gratiani. At hujus Ludovici F. Lothario præter Galliam Belgicam, quæ exinde Lotharingia dicta eſt, ceſſiſſe in diviſione regni paterni Romanum imperium, hoc eſt, Romam & Italiam, ſcribit ipſe *Petavius* Rat. temp. par. 1. lib. 8. cap. 10.

61 *Primi ordinis*] Prælatorum.

(rr) Præter ea, quæ benè obſervavit *Gronovius*; non poteſt dici *Ludovicus Pius* reddidiſſe, quod numquam Pontifices Romani habuerant, jure ſcilicet imperii ſummi, de quo agitur. Dicemus in Notis Gallicis. Interim vide HERMANNI CONRINGII Librum *De Germanorum Imperio Romano*, Cap. VI. *& ſeqq.* J. B.

(ff) Sed poſito, quod falſiſſimum, veram eſſe illam, ſive donationem, ſive reſtitutionem, nil refert à quo *Franci* imperium acceperint in urbem *Romam*, aut cui poſtea ceſſerint: hoc

tantum

XIV. Quod autem huc usque monuimus, distinguendam esse 62 summitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo verum est, ut non modo pleraque imperia summa non plene habeantur, sed & multa non summa habeantur plene: quo fit ut d 63 marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi, & testamento relinqui soleant.

XV. 1. Est & alterum hujus discriminis indicium e in regni tutela, dum rex ætate aut morbo fungi potestate sua impeditur. Nam in regnis, 64 quæ non sunt patrimonialia, tutela eorum est, quibus lex publica, aut ea deficiente f consensus populi eam mandat. (tt) In regnis patrimonialibus eorum, g quos pater aut propinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno, quod consensu populi ortum fuerat, * Atribæ regi pupillo publice tutores constitutos: & à proceribus Macedonum Alexandri Magni † posthumo. At in Asia minore 65 bello parta rex a Eumenes Attalo filio fratrem suum tutorem dedit. Sic 66 filio Hieronymo b pater Hiero in Sicilia regnans quos voluit testamento tutores assignavit.

2. Sive vero rex simul sit privato jure fundorum dominus, ut rex Ægypti post Josephi tempus, & Indorum reges, memorante c Diodoro, ac d Strabone, seu non sit, hoc imperio extrinsecum est, nec ad ejus naturam pertinet. Quare nec imperii speciem aliam, neque alium habendi imperii modum hoc quidem constituit.

XVI. 1. Tertia

* *Just.* l. XVII. c. 3. † *Just. lib.* XIII. c. 2.

a *Plut. de amore frat.* Tom. II. pag. 489. 490.

b *Livius*, XXIV. 4.

c *Lib.* II. c. 40.

d *Lib.* XV. pag. 704.

tantum quæritur, an *Ludovicus* arbitrio suo, aut non sine consensu Populi, id fecerit. *J. B.*

GROTII.

d *Marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi*] Vide de Urgetii principatu *Marianam* lib. XII. cap. 16.

e *In regni tutela*] Vide *Cothmannum* tomo I. cons. XLI. num. II.

f *Consensus populi*] Vide *Marianam* in Alfonso V. Legionis rege. At testamentum regis Johannis de tutela & administratione regni a proceribus improbatum. *Mariana* libro XVIII.

g *Quos pater aut propinqui elegerint*] Ptolomæus rex Ægypti tutorem filio suo reliquit populum Romanum. *Valerius Maximus* libro VI. cap. VI, 1.

GRONOVII.

62 *Summitatem*] Summum jus ipsum, a conditione & lege, qua id teneas.

63 *Marchionatus*] Ut ducatus & comitatus Germaniæ: princeps enim quivis comesque in suo territorio tantum juris habent, quantum rex in suo: sed superiorem agnoscunt Cæsarem.

64 *Quæ non sunt patrimonialia*] Quæ non possidentur omni potentiæ jure.

65 *Bello parta Eumenes*] Hic non bello pepererat Asiam, sed acceperat hereditariam a patre Attalo, auxeratque beneficio Romanorum, quorum adversus Antiochum M. socius fuerat. [At non dicit Auctor noster, *Asiam* ab *Eumene* ipso fuisse bello partam: hoc tantum verba præ se ferunt, regionem illam ab initio *bello partam* fuisse, nimirum victoriis *Alexandri Magni*, à quo imperium ad successores ejus eodem jure transiverat. Potuisset *Gronovius* aliud heic rectè notare: quod scilicet *Eumenes* non tantum filii Tutorem designaverit fratrem *Attalum* (id enim ei erat nomen, ut filio *Eumenis*) Sed etiam regnum ei proprium reliquerit, simul cum uxore viduâ futurâ. Hoc ait *Plutarchus*, libro qui in margine laudatur. Consentit *Strabo*, Lib. XIII. pag. 624. etsi paullo aliter rem narret. *J. B.*

66 *Filio Hieronymo*] Immo Nepoti, Gelonis qui ante patrem obierat, filio. Nec id regnum erat bello quæsitum, sed a populo delatum. *Just.* 23, 4.

(tt) Discrimen istud non satis firmo in universum fundamento nititur,

ut

XVI. 1. Tertia obſervatio ſit, non deſinere ſummum eſſe imperium, etiam ſi is qui imperaturus eſt [h] promittit aliqua ſubditis aut Deo, etiam talia quæ ad imperii rationem pertineant. (uu) Nec jam de obſervatione juris naturalis & divini, adde gentium, loquor, ad quam reges omnes tenentur, etiamſi nihil promiſerint, ſed de regulis quibuſdam ad quas ſine promiſſo non tenerentur. Verum eſſe quod dico ex ſimilitudine patrisfamilias apparet, qui ſi quid familiæ facturum ſe promiſerit, quod ad familiæ gubernationem pertineat, non eo deſinet in ſua familia jus ſummum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali poteſtate privatur, eo quod aliquid uxori promiſerit.

2. Fatendum tamen, id ubi fit, [67] arctius quodammodo reddi imperium, ſive obligatio duntaxat cadat in exercitium actus, (xx) ſive etiam directe in ipſam facultatem. Priore ſpecie actus contra promiſſum factus erit [68] injuſtus, quia, ut alibi oſtendemus, vera promiſſio jus dat ei cui promittitur: (yy) altera autem ſpecie erit etiam [69] nullus defectu facultatis. Neque inde tamen ſequitur, ita promittente ſuperiorem dari aliquem; nullus enim is actus non redditur hoc caſu ex vi ſuperiore, ſed ipſo jure.

3. Apud Perſas rex ſummo cum imperio erat, *αὐτοκρατὴς καὶ ἀνυπεύθυνος*, ut de eo [a] Plutarchus loquitur, & ut imago [b] Dei adorabatur: & ut apud [c] Juſtinum eſt, non mutabatur niſi morte. Rex erat qui dicebat proceribus Perſarum: *d Ne viderer meo tantummodo uſus conſilio, vos contraxi. cæterum mementote, parendum vobis magis eſſe quam ſuadendum.* Tamen & jurabat cum regnum adiret,

a *De trib. gen. retrump.* p. 826. E.
b *Idem*, in *Themiſtocl.* p. 125.
c *Lib.* x. c. 1.
d *Val. Max. lib.* ix. c. 5. *ext.* n. 2.

ut oſtendemus, Deo dante, in Notis noſtris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII I.

h *Promittit aliqua ſubditis aut Deo*] Trajanus caput ſuum, domum ſuam, ſi ſcienter fefelliſſet, deorum iræ conſecrabat. *Plinius* Panegyrico, (Cap. 64.) Adrianus Imperator juravit, nunquam ſe ſenatorem, niſi ex Senatus ſententia, puniturum. [*Spartian.* Vit. ejus, c. 7.] Anaſtaſius Imperator juravit, ſervaturum ſe decreta Chalcedonenſis Concilii. Meminere *Zonaras*, *Cedrenus*, alii. Seriores Imperatores Græci Eccleſiæ jurabant. Vide eundem *Zonaram* Michaele Rangabe & alibi. Vide & in Gothis regibus exemplum apud *Caſſiodorum* x, 16. 17.

GRONOVII.

67 *Arctius quodammodo*] Imperii fines introrſus agi & coarctari, ſive adminiſtrandi modum temperet, ſive partem aliquam adminiſtrationis omnino adimat, quod promittitur.

68 *Injuſtus*] Quia non eſt factus ut debetur.

69 *Nullus*] Quia fieri non debebat, ut JCti alia faciunt nulla, quæ ab initio non valent: alia irrita, quæ ab initio valebant, ſed ob additum vitium reſcinduntur.

(uu) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 10. *& ſeqq. J. B.*

(xx) Obligatio cadit *in exercitium actus*, quando, e. g. Rex jus habet tributa aut vectigalia exigendi, ſed ad certum quemdam modum tantum, aut in certo genere rerum. Ipſa autem *facultas* directè minuitur, quando Rex pro imperio nullum poteſt tributum aut vectigal exigere, ſine conſenſu Populi. *J. B.*

(yy) Immo utroque caſu facultas agendi æquè deficit, ac proinde actus per ſe æquè nullus eſt. Non video, quo fundamento nitatur diſtinctio Auctoris. *J. B.*

i Mu-

adiret, quod [a] Xenophonti & Diodoro Siculo (zz) notatum, & leges certa quadam forma latas [i] mutare illi nefas erat, ut & Danielis [b] historia & Plutarchus in [c] Themistocle nos docent, Diodorus quoque Siculus libro XVII. & multo post tempore Procopius Persici belli libro primo, ubi insignis ad hanc rem [k] historia exstat. Idem de Æthiopum regibus tradit Diodorus [d] Siculus. Eodem tradente, [e] Ægyptiorum reges, quos tamen, ut alios reges Orientis, summo imperio usos non est dubium, ad multarum rerum observationem obligabantur: verum si contra feciissent, accusari vivi non poterant, sed [l] mortuorum accusabatur memoria, & damnatis abjudicabatur solennis sepultura: sicut & [m] Hebræorum regum, qui male regnassent, cadavera extra proprium regibus locum sepulta, 2 Par. XXIV, 25. XXVIII, 27. egregio temperamento, quo & sanctimonia summæ potestatis maneret, & tamen futuri judicii metu reges à fide mutanda retraherentur. Epiri quoque reges jurare solitos, regnaturos se juxta leges, ex [n] Plutarcho in Pyrrhi vita discimus.

a *Cyrip.* Lib. VIII. c. 5.
b VI, 9. 13. 16.
c *Immo in Artax.* p.
d *Lib.* III. p. 102.
e *Lib.* I. p. 44. *Ed. Steph.*

4. Quid si addatur, si rex fidem fallat, [o] ut tum regno cadat? ne sic quidem imperium desinet esse summum, sed erit habendi modus imminutus per conditionem, & imperium temporario non absimile. De Sabæorum rege narrabat * Agatharchides fuisse ἀνυπεύθυνον liberrima potestate præditum, sed si regia exiret potuisse lapidari: quod & Artemidoro auctore † Strabo annotavit.

* *Apud Photium.* Vid. pag. 63. 64. in 1. vol. *Geographi Minor. Hudsoni.*
† *Lib.* XVI. P. 778.

5. Sic [70] fundus, qui fideicommisso tenetur, est quidem fundus

GROTII.

i *Mutare illi nefas erat*] Josephus in historia Vasthæ, διαλλαγῆναι τῇ Οὐάσθῃ διὰ τὸν νόμον οὐκ ἠδύνατο. (Antiq. Jud. *Lib.* XI. c. 6. *pag.* 374. A.) *Cum Vastha conciliari lege intercedente non poterat.* Tales leges vocabantur leges regni, ut notat *Jacchiades* ad Danielem II, 13. De legibus regnorum in Hispania vide *Marianam* libro XX.

k *Historia exstat*] Tamen idem de Lethe castello legem à rege mutatam refert, sed non probat.

l *Mortuorum accusabatur memoria*] ἄταφα γὰρ οἱ νόμοι τὰ σώματα τῶν τυράννων ὑπερορίζουσι· *leges tyrannorum corpora insepulta extra fines projici jubent. Appianus* civilium tertio. (Pag. 537. *Ed. H. Steph.*) Andronicus Imperator patrem suum Michaëlem, quod fidem Latinam sequi cœpisset, mortuum sepultura privavit. *Gregoras* lib. VI.

m *Hebræorum regum*] Vide *Josephum* de Joramis duobus, altero Hierosolymorum, altero Israëlis rege, lib. IX. cap. III. & V. item de Joaso Hierosolymorum rege. (*Ib.* cap. 8. *in fin.*)

n *Plutarcho*] Verba sunt: εἰώθεισαν οἱ βασιλεῖς ἐν Κασσαρέων χώρᾳ τῆς Μολόττιδος ἀρείῳ Διὶ θύσαντες ὁρκωμοτεῖν τοῖς Ἠπειρώταις, καὶ ὁρκίζειν αὐτοὶ μὲν ἄρξειν κατὰ νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασιλείαν διαφυλάξειν κατὰ τοὺς νόμους. *Solebant reges in Cassarorum terra, quæ Molottidos pars est, Jovi Areo sacrificare ac juramentum præstare Epirotis. Jurabant autem reges se imperaturos secundum leges. Epirotæ autem se imperium ejusdem conservaturos secundum easdem leges.* [Locus exstat pag. 385. C. Tom. I. *Ed. Wech.* Sed ibi rectè legitur, ἐν Παρασαρῶνι χωρίῳ &c. non Κασσαρῶν χώρᾳ, ut scripsit Auctor.

o *Ut tum regno cadat*] Vide exemplum apud *Crantzium* libro IX. Suedicorum.

GRONOVII.

70 *Fundus, qui fideicommisso*] Qui datur fruendus, ita, ut aliquando alii restituatur.

(zz) Nescio, ubinam juramenti il-

dus (aa) noſter non minus quam ſi pleno dominio poſſideretur, ſed habetur 71 amiſſibiliter. Talis autem 72 lex commiſſoria non tantum in regni delatione adjici poteſt, ſed & in aliis contractibus. Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum p tali ſanctione inita.

XVII. 1. Quarto notandum, quanquam ſummum imperium unum quiddam ſit ac per ſe indiviſum, conſtans ex illis partibus, quas ſupra enumeravimus, addita 73 ſummitate, id eſt, τῷ 74 ἀνυπευθύνῳ, q fieri tamen interdum ut dividatur, ſive per 75 partes quas vocant potentiales, ſive per partes 76 ſubjectivas. (bb) Sic cum unum eſſet Romanum imperium, factum tamen ſæpe eſt, ut alius orientem, alius occidentem teneret, aut ut tres etiam tripartito orbem regerent. Sic etiam fieri poteſt, ut populus regem eligens quoſdam actus ſibi ſervet, alios autem regi deferat pleno jure. Neque tamen id fit, ut jam oſtendimus, quotieſcumque rex promiſſis quibuſdam obligatur; ſed tunc id fieri intelligendum

lius meminerit *Diodorus*. Neque ad inveniendum juvat heic BRISSONIUS, *De Regio Perſarum Principatu*: nam de re ipſâ nihil omnino habet, ut nec de eo quod ſequitur. *J. B.*

GROTII.

p *Tali ſanctione*] Aut etiam ne ſubditi regem pacta violantem juvent: aut ne ei pareant. vide *Crommerum* Polonicis XIX. & XXI. Eſt & exemplum apud Schafnaburgenſem in rebus Henrici anno CIↃLXXIV.

q *Fieri tamen interdum ut dividatur*] Vide *Zazium* ſingularium reſponſorum lib. II. cap. XXXI.

GRONOVII.

71 *Amiſſibiliter*] Poſſeſſione non perpetua.

72 *Lex commiſſoria*] Cautio vel pactio adjecta emtioni venditioni, ut ſi intra certam diem emtor pretium non ſolverit, & pœnituerit venditorem, res nec vendita neque alienata ſit: conditio, ut dicta re non præſtita contractus ſit irritus. Lex commiſſoria adjecta in deferendo regno, ut Rex perdat regnum, niſi ex præſcripto aliquid fecerit.

73 *Summitate*] Libera & nulli obnoxia earum adminiſtratione.

74 Ἀνυπευθύνῳ] Ariſtot. 4. Pol. 10.

75 *Partes potentiales*] i. Ita ut penes alium ſint judicia, penes alium bella, penes alium comitia; nam Totum Potentiale, quod alias Logicum & Univerſale appellant, eſt genus reſpectu ſpecierum, & ſpecies reſpectu individuorum. Genus autem *imperium ſummum* eſt: ſpecies *imperium ſummum in jure reddendo*, *imperium ſummum in bello*, *imperium ſummum in comitiis* ſive ordinatione magiſtratuum.

76 *Subjectivas*] i. Subjecta plura vel perſonas, in quibus ſingulis reſpectu quodam eſt, ut fuit imperium Romanum ſub triumviris Octavio, Antonio, Lepido; ſub Divis Fratribus; ſub Diocletiano & Maximiano; ſub Conſtantini filiis; ſub Valentiniano & Valente.

(aa) Addidi vocem *noſter*, quæ in omnibus Edd. excidit, propter ſimilitudinem ſequentis *non*, à Typographis prætermiſſa. Res ipſa illam poſtulat: quid enim hoc eſt, *Fundus, qui fideicommiſſo tenetur, eſt fundus?* Eſt quoque Fundus, ubi Colono traditus eſt. Agitur omnino heic de re, quæ *noſtra* eſt, quamquam non poſſideatur *pleno dominio* & irrevocabili. Fallor, an Auctor in mente habuit quod ait *Paulus*, L. 66. D. *De rei vindicat. Non ideo minus recte quid* NOSTRUM *eſſe vindicabimus, quòd* ABIRE A NOBIS DOMINIUM *ſperatur, ſi conditio legati aut libertatis exſtiterit.* Hæc planè gemina. *J. B.*

(bb) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. IV. §. 1. & Cap. V. §. 15. *J. B.*

dum est, r si aut expresse instituatur partitio, qua de re supra jam diximus, aut si quid populus adhuc liber futuro regi imperet per modum 77 manentis præcepti; aut si quid sit additum, quo intelligatur regem cogi aut puniri posse. Nam præceptum est superioris, 78 saltem in eo quod præcipitur: Et cogere non est quidem semper superioris: nam & naturaliter quisque jus habet cogendi debitorem, sed 79 cum inferioris natura pugnat. Itaque ex coactione saltem 80 paritas sequitur, ac proinde summitatis divisio.

2. Multi adversus talem statum quasi bicipitem incommoda multa adferunt; sed, ut supra quoque diximus, in civilibus nihil est quod omni ex parte incommodis careat; & jus non ex eo quod optimum huic aut illi videtur, sed ex voluntate ejus unde jus oritur metiendum est. Exemplum vetus refertur a Platone de legibus tertio. Cum enim 81 Heraclidæ Argos, Messenam, & Lacedæmonem condidissent, adstricti reges intra præscriptarum legum modum imperare, idque dum facerent obligati populi ipsis ipsorumque posteris regnum relinquere, nec ut quisquam adimeret pati. Inque id non suis tantum regibus populi ac populis suis reges, sed & s ipsi inter se reges, populique inter se, & reges vicinis populis, & populi vicinis regibus fidem dederunt, auxilioque se futuros alii aliis polliciti sunt.

Pag. 683. 684. Tom. II. Ed. H. Steph.

XVIII. 1. Multum tamen falluntur qui existimant, cum 82 reges acta quædam sua nolunt rata esse, nisi a Senatu aut alio cœtu aliquo probentur, partitionem fieri potestatis: nam quæ acta eum in modum rescinduntur, intelligi debent rescindi regis ipsius imperio, qui eo modo sibi cavere voluit, ne quid fallaciter impetratum pro vera ipsius voluntate haberetur. quale erat * Antiochi tertii

*Boer. ad ea 1. de Const. in Decret. * Plutarch. Apopht. Tom. II. pag. 183.*

GROTII.

r *Si aut expresse instituatur partitio*] Ita Probi tempore senatus firmabat principum leges; de appellationibus cognoscebat; Proconsules creabat; legatos consulibus dabat. [Habet hoc Auctor è *Vopisco*, in Prob. *Cap.* 13. ubi legendum *Legatos* EX *Consulibus*, ostendit *Salmasius.*] Vide & *Gail.* lib. II. Observ. LVII. num. 7. & Cardinalem *Manticam* de tacitis & ambiguis conventionibus, lib. XXVII. tit. V. num. 4.

s *Ipsi inter se reges populique inter se*] Exempla sunt complura in historia populorum Septentrionalium. vide *Johannem Magnum* historia Suedica lib. XV. & XXIX. *Crantzium* Suedicorum V. *Pontanum* Danicorum VIII.

GRONOVII.

77 *Manentis præcepti*] Quod non semel tantum valuerit in aditu imperii, sic ut postea rex, ei ut obtemperet, cogi nequeat, sed cujus vigor & obligatio semper sit integra.

78 *Saltem in eo*] Negotio, in quo præcipiendi jus habet, etsi alio respectu superior non sit.

79 *Cum inferioris natura repugnat*] Pugnat. vel, sed inferioris naturæ.

80 *Paritas sequitur*] Qui cogere potest, par sit dumtaxat necesse est, si non superior.

81 *Heraclidæ condidissent*] Recuperassent a Pelopidis duce Temeno Argos Cresphonte Messenen, Aristodemo Spartam. *Paus.* 4.

82 *Reges acta quædam*] Ut rex Galliarum diplomata sua, nisi a Curia, quæ vocatur *Parlamenti*, confirmentur, &, ut ipsi loquuntur, *verificentur*.

tertii regis reſcriptum ad magiſtratus, ne ſibi parerent, ſi quid legibus adverſum [83] juſſiſſet; & Conſtantini, *ne pupilli aut viduæ cogantur venire judicii cauſa ad [84] comitatum Imperatoris, [t] etiamſi Imperatoris reſcriptum proferatur.

* *L. unica C. quando imperator.*

2. Quare hæc res ſimilis eſt teſtamentis, quibus adjectum eſt, ne poſterius teſtamentum valeat: nam hæc quoque clauſula efficit, (cc) ut poſterius teſtamentum non ex vera voluntate profectum præſumatur. Sed ſicut hæc clauſula, ita & illa regis juſſu expreſſo ac ſpeciali poſterioris voluntatis ſignificatione tolli poteſt.

XIX. Sed neque [85] Polybii hic utor auctoritate, qui ad mixtum genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ illo tempore, ſi non actiones ipſas, ſed jus agendi reſpicimus, [86] mere fuit popularis: Nam & Senatus auctoritas, quam ad optimatum regimen refert, & conſulum, quos quaſi reges fuiſſe vult, ſubdita erat populo. Idem de aliorum politica ſcribentium ſententiis dictum volo, qui magis externam ſpeciem & quotidianam adminiſtrationem, quam jus ipſum ſummi imperii ſpectare congruens ducunt ſuo inſtituto.

Lib. VI. Cap. 9. & ſeqq.

XX. 1. Magis ad rem pertinet quod [a] Ariſtoteles ſcripſit, inter regnum plenum, quod παμβασιλείαν vocat, (eadem eſt [u] παντελὴς μοναρχία, Sophocli [b] Antigone, Plutarcho [x] αὐτοκρατὴς βασιλεία καὶ ἀνυπεύθυνος, Straboni [d] ἐξουσία αὐτοτελὴς) & regnum Laconicum, qui merus eſt principatus, aliquot regni ſpecies eſſe interjectas. Ego exemplum hujus rei dari arbitror poſſe in regibus Hebræis: nam hi quin in rebus pleriſque ſummo jure imperaverint, dubitari nefas arbitror. Voluerat enim populus regem, [y] quales

a *Polit.* L. III. c. 15.
b *Vers.* 1281.
c *De trib. gen. Reump.* p. 826. E.
d *Geogr.* L. VI. *in fin.* p. 288.

t *Etiamſi Imperatoris reſcriptum proferatur*] Addel. 1. C. de Petitionibus bonorum ſublatis.

u Παντελὴς μοναρχία] Faciunt enim, ut ad §. VIII. notavimus, Tragici regnum Thebanum ſimile regnis Phœnicum, unde orti erant.

x Αὐτοκρατὴς βασιλεία] Sic *Dionyſius Halicarnaſſenſis* de Laconicis regibus: οὐδὲ γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι αὐτοκράτορες ἦσαν. *neque enim Lacedæmonii pleno jure reges erant.* (Ant. *Rom.* L. II. C. 14.)

y *Quales habebant vicini*] Putabat populus, ut *Joſephi* verbis utar, οὐκ ἄτοπον εἶναι τῶν πλησιοχώρων βασιλευομένων τὸν αὐτὸν ἔχειν αὐτὸς πολιτείαν· *nihil eſſe abſurdi, ſi, cum vicini regnarentur, ipſi eandem imperii formam acciperent.* (Ant. *Jud.* VI, 4.)

83 *Juſſiſſet*] Et Trajani, ne parerent, ſi quæ juſſiſſet poſt largiores epulas. *Aurel. Victor* (De Cæſarib. c. 13. n. 10.

84 *Comitatum*] Aulam. *Juretus* ad *Symm.* 2. epiſt. 83. & lib. 3. epiſt.

85 *Polybii*] Lib. 6.

86 *Mere fuit popularis*] Falſum. præclare Polybius. *Quibuſdam in rebus & temporibus populus parebat ſenatui, & conſulibus: in quibuſdam imperabant conſules ſine ſenatu: in quibuſdam ſine ſenatu nihil poterant.* Cicero 3. de legibus 11. Libertas plebi ſic data eſt, ut multis præclariſſimis addiceretur, ut auctoritati principum cederet.

(cc) Hoc equidem Juri Romano non congruit, quamquam in Foro obtineat. Vide CUJACIUM, *Obſerv.* XIV, 7. & VINNIUM in *Inſtit.* Tit. *Quibus modis Teſt.*

87 quales habebant vicini : at orientis populi (dd) addicte admodum regnabantur. Æschylus Persis de rege Persarum sic loquentem facit Atossam :

——— *οὐχ ὑπεύθυν@· πόλει.*
——— *non est civitati obnoxius.*

Notum illud Maronis : [*Georg.* IV, 210. *& seqq.*]

Regem non sic Ægyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant.

Apud Livium : *Syri & Asiatici genera hominum servituti nata.* a quo non discrepat illud Apollonii apud Philostratum : * Ασσύριοι καὶ Μῆδοι τὰς τυραννίδας προσκυνοῦσι· *Assyrii & Medi dominationem etiam adorant.* Aristotelis III. Politicorum XIV. οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχήν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες. *Asiatici dominatum æquo animo ferunt.* Et apud Tacitum Civilis Batavi illud ad Gallos : z *Servirent Syria Asiaque & suetus regibus oriens:* nam & in Germania, & in Gallia tum reges erant, sed, ut idem Tacitus notat, precario jure regnandi & auctoritate suadendi, non jubendi potestate.

Lib. XXXVI. c. 17. * *Vit. Apoll.* L. VII. c. 14. *Ed. Olear.* *Hist.* IV. c. 17. *Germ.* c. 11.

2. Supra

Test. infirmantur, §. 2. Sed recepta illa sententia, quam Auctor noster heic probat, verior est, secundum Jus Naturale ; ut in Notis Gallicis, Deo favente, ostendemus. *J. B.*

GRONOVII.

87 *Quales habebant vicini*] Vox *Quales* respicit nomen & splendorem imperii, non potestatem imperantis. Alioquin eodem argumento colligas licet, regem eos voluisse idolorum cultorem. Quin etsi maxime voluissent, non permittebat Deus, qui jam olim regem futurum legibus subjecerat.

(dd) Imitatur loquutionem *Taciti*, ubi tamen optimæ Editiones habent *adductius*, non *addictius: Trans* Lygios Gothones *regnantur*, *paullo jam adductius quàm ceteræ* Germanorum *gentes.* Germ. *Cap.* 43. ubi vid. Int. *J. B.*

GROTII.

z *Servirent Syria Asiaque & suetus regibus oriens*] Cicero de Provinciis consularibus : (*Cap.* 5.) *Judæis & Syris nationibus natis servituti.* Euripides Helena : (*vers.* 283.)

Τὰ βαρβάρων γὰρ δῆλα πάντα πλὴν ἑνός.
Sunt præter unum serva cuncta in barbaris.

Quod ex *Æschylo* adumbratum, apud quem est :

Ἐλεύθερ@ γὰρ ἔστις ἐστὶ πλὴν Διός.
Nam nemo liber vivit, extra unum Jovem.

Cui simile *Lucani* dictum : (II, 280.)

——— *toto jam liber in orbe*
Solus Cæsar erit.

Sallustius de gentibus orientis : *Adeo illis ingenita est sanctitas regii nominis.* Citant *Servius* & *Philargyrus* ad illum in *Georgicis* (IV, 210.) locum. *Apollonius* de Damide apud *Philostratum* libro VII. Ἀσσύρι@ γὰρ ὢν καὶ Μήδοις προσοικίζων οὐδὲν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνθυμεῖται μέγα. (Cap. 14. *Ed. Olear.*) *Assyrius cum sit & Medorum accola, nihil pro libertate præclarum cogitat. Julianus* contra Christianos : τί με χρὴ καθ' ἕκαστον ἐπιέναι τὸ φιλελεύθερόν τε καὶ ἀνυπότακτον Γερμανῶν ἐπεξιόντα, τὸ χειρωθὲς καὶ τἄθασσον Σύρων καὶ Περσῶν καὶ Πάρθων καὶ πάντων ἀτλῶς τῶν πρὸς ἕω καὶ πρὸς μεσημβρίαν βαρβάρων, καὶ ὅσα τὰς βασιλείας ἀγαπᾷ κεκτημένα δεσποτικωτέρας· *Quid tibi jam singulatim exsequar aut Germanorum libertatis amantia & impatientia jugi ingenia, aut contra dociles herilem manum*

2. Supra quoque notavimus, totum populum Hebræum fuiſſe ſub rege: & Samuel 88 jus regum deſcribens ſatis oſtendit adverſus regis injurias nullam in populo relictam poteſtatem. quod 89 recte colligunt veteres ex illo Pſalmi: *Tibi ſoli peccavi.* ad quem locum Hieronymus: (ee) *Quod rex erat, & a alium non timebat.* Et Ambroſius; *Rex erat, nullis ipſe legibus tenebatur, quia liberi ſunt reges a vinculis delictorum. Neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus, b tuti imperii poteſtate. homini ergo non peccavit, cui non tenebatur obnoxius.* Idem legere eſt apud Iſidorum Peluſiotam epiſtola poſtremo edita CCCLXXXIII. Video conſentire Hebræos, (ff) regi in eas leges quæ de officio regis ſcriptæ exſtabant peccanti 90 inflicta verbera: ſed ea apud illos infamia carebant, & a rege in ſignum pœnitentiæ ſponte ſuſcipiebantur, ideoque non a lictore, ſed ab eo quem legiſſet ipſe, cædebatur, & ſuo arbitrio verberibus ſtatuebat modum. A pœnis autem coactivis adeo liberi erant reges, ut etiam 91 excalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta, in ipſis ceſſaret. Hebræi Barnachmoni ſententia exſtat in dictis Rabbinorum, titulo de Judicibus; *Nulla creatura judicat regem, ſed Deus benedictus.*

Apolog. David. c. 10.

3. Hæc cum ita ſint, tamen aliqua judicia arbitror regibus ademta, manſiſſe penes Synedrium LXX. virûm, quod divino imperio

ferre Syros, Perſas & Parthos, & omnes qui aut ad orientem aut ad meridiem ſunt, barbaros multaſque gentes alias contentas ſub regibus vivere dominos imitantibus? (Apud *Cyrill.* pag. 138. *Ed. Spanhem.*) Claudianus: (*De IV. Conſ. Hon. V.* 306.)

Non tibi tradidimus dociles ſervire Sabæos:
Armeniæ dominum nec te præfecimus oræ.

a *Alium non timebat*] Idem *Hieronymus* epiſtola ad *Ruſticum* de Pœnitentia: *Rex enim erat: alium non timebat: alium non habebat ſuper ſe.* (Tom. I. pag. 221. B. *Ed. Baſ.*)

b *Tuti imperii poteſtate*] Paria habet ad eundem Pſalmum *Arnobius* minor. *Vitiges* apud *Caſſiodorum: Cauſa regiæ poteſtatis ſupernis eſt applicanda judiciis, quandoquidem illa a cœlo petita eſt, ita ſoli cœlo debet innocentiam.* [Locus jam adlatus ſupra ad §. VIII. *num.* 15. ubi vide quæ diximus. *J. B.*]

GRONOVII.

88 *Jus regium deſcribens*] Vide cap. ſequenti n. 3.

89 *Recte colligunt*] Imo male. non enim negat David ſe & in civem peccaſſe, ſed confitetur adverſus Deum in primis & graviſſime ſe peccaſſe. *Soli* eſt in primis, vel maxime. Virgil. 1. Georg. 30. *An Deus immenſi venias maris & tua nautæ Numina ſola colant.* 4. Georg. 55. de apibus: *Solæ communes natos, communia tecta Urbis habent magniſque agitant ſub legibus ævum, Et patriam ſolæ & certos novere penates.* 4. Æneid. 473. *Sola viri molles aditus & tempora norat.* Senec. Hippol. 874.

90 *Inflicta verbera*] Vereor ne ſit ſomnium Thalmudicum.

91 *Excalceationis*] Deut. 25, 9. Ruth 4, 7.

(ee) Nil tale habet *Hieronymus*, in hunc quidem Pſalm. LI. locum. Circa rem ipſam vide MILTONUM, *Defenſ. pro Pop. Anglic.* Cap. 2. pag. m. 32. & RABOD. HERMAN. SCHELIUM, *De Jure Imperii*, p. 255. 256. *J. B.*

(ff) Mera fabula, quam pleniſſimè confutavit SELDENUS, *De Synedriis*, Lib. III. Cap. 9. & poſt illum SALMASIUS, *Defenſ. Reg.* Cap. II. alii. *J. B.*

c De

imperio a Moſe inſtitutum ad Herodis tempora 92 perpetua (gg) cooptatione duravit. Itaque & *a* Moſes & *b* David judices Deos vocant, & judicia vocantur *c* judicia Dei: & judices dicuntur non humana, ſed divina vice judicare. Imo aperte diſtinguuntur *d* res Dei a rebus regis, ubi res Dei, monentibus doctiſſimis Hebræorum, judicia ex lege Dei exercenda intelligi debent. Nonnego regem Judæorum capitalia quædam judicia per ſe exercuiſſe: qua in re ipſum regi decem tribuum Iſraëliticarum præfert Maimonides: quod & exempla non pauca, tum in ſacris literis, tum in ſcriptis Hebræorum evincunt: ſed quædam cognitionum genera regi videntur non permiſſa, ut de tribu, de pontifice, *c* de propheta. Ejuſque rei argumentum eſt in Jeremiæ prophetæ hiſtoria, quem cum proceres ad mortem depoſcerent, reſpondit Rex: *Ecce in poteſtate veſtra eſt, nam contra vos rex nihil poteſt*: in hoc negotiorum genere ſcilicet. Imo & qui alia quavis de cauſa apud Synedrium reus factus eſſet, eum rex judicio eximere non poterat. Ideo Hyrcanus judicium de Herode (cum impedire non poſſet) 93 arte eluſit.

a *Exod.* xxii, 28. b *Pſalm.* lxxxii, 1. c *Deuter.* 1, 17. & 2 *Chron.* xix, 6. 8. d 1 *Chron.* xxvi, 32. & 2 *Chron.* xix, 11.

4. In Macedonia a Carano orti, ut apud Arrianum Calliſthenes ait, *οὐ βίᾳ ἀλλὰ νόμῳ Μακεδόνων ἄρχοντες διετέλεσαν non vi, ſed lege in Macedona imperium obtinebant.* Curtius libro iv. *Macedones aſſueti regio imperio, ſed in majore libertatis umbra quam cæteræ gentes.* Nam & judicia de civium capite non erant penes regem. Idem Curtius lib. vi. *De capitalibus rebus vetuſto Macedonum modo inquirebat exercitus: in pace erat vulgi: nihil poteſtas regum valebat,* 94 *niſi prius valuiſſet auctoritas.* Eſt & alterum mixturæ hujus indicium alio Curtii loco: *Macedones ſcivere gentis ſuæ more, ne rex pedes venaretur, aut ſine electis principum amicorumve.* Tacitus de Gothonibus: *Regnantur paulo jam* 95 *addictius quam cæteræ Germanorum gentes, nondum tamen ſupra libertatem.* Nam principatum ante deſcripſerat auctoritate ſuadendi, non jubendi poteſtate: regnum autem plenum poſtea his verbis: *Unus imperitat, nullis jam* 96 *exceptionibus, non* 97 *precario regnandi jure.* Euſtathius ad ſextum Odyſſeæ,

Lib. viii. c. 1. n. 18. *Germ.* c. 43. *Cap.* 11. *Cap.* 44.

GROTII.

c *De propheta*] *Non capit prophetam perire extra Jeruſalem.* Luc. xiii, 33.

GRONOVII.

92 *Perpetua cooptatione*] Dum in locum demortuorum alii atque alii ſufficiuntur.

93 *Arte eluſit*] Suaſit reo fugam.

94 *Niſi prius valuiſſet auctoritas*] *Niſi conſilio vicſſet*, ut *Juſtinus* loquitur 2, 13. niſi ſententiam ſuam proceribus probaſſet.

95 *Addictius*] Melior lectio: *adductius*, minus laxis magiſque attractis frenis.

96 *Exceptionibus*] Ita ut nihil reſervarint aut caverint ſibi a poteſtate regis ſubjecti. *Florus* 2, 18. *veram & ſine exceptione victoriam.* Adde *Senecæ* ep. 30.

97 *Precario regnandi*] Quod eſt in aliena poteſtate & poteſt eripi, quoties iſti libet. *Sen.* Thyeſte 2, 5. *Ubicunque tantum honeſta dominanti licent, precario regnatur*: vox tyranni. Vid. num. 11. [Eſt apud TACITUM, *precario parendi jure*, non *regnandi.*]

(gg) Perpetuitatem illam, in dubium à quibuſdam jam revocatam, funditus

dyſſeæ, ubi Phœacum reſpublica deſcribitur, ait eſſe *συνέλευσιν βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας*, [d] *mixtum aliquid ex regis & procerum poteſtate.*

5. Simile quid in Romanorum regum temporibus obſervo: nam tum omnia ferme negotia manu regia expediebantur. *Romulus nobis, ut libitum, imperaverat*, inquit Tacitus. *Conſtat initio civitatis reges omnem poteſtatem habuiſſe*, inquit Pomponius: tamen quædam populo excepta, etiam illo tempore, vult * Halicarnaſſenſis. Quod ſi Romanis magis credimus, in cauſis quibuſdam provocationem ad populum a regibus fuiſſe ex Ciceronis de republica libris, ex pontificalibus quoque libris & Feneſtella annotavit † Seneca. Mox Servius Tullius, non tam jure quam auris popularibus ad regnum pervectus, plus etiam vim regni imminuit: quippe, ut loquitur Tacitus, *Sanctor legum queis etiam reges obtemperarent*. Quominus mirandum quod * Livius dicit, primorum conſulum poteſtatem a regia hoc ferme uno diſtitiſſe, quod annua eſſet.

6. Similis etiam mixtura ex populari & optimatum potentia Romæ fuit tempore interregni, & primis conſulum temporibus: nam 98 in rebus quibuſdam, iiſque majoribus, ita demum ratum erat quod populus juſſiſſet, [e] ſi 99 Patres auctores fierent: quod poſtea, vi populi aucta, ſpeciem tantum veterem retinuit, cum 100 in

Aum. III, 26. *L.* 2. §. 14. *D. De orig. Jur.*

* *Antiq. Rom. L.* IV. *c.* 20.

† *Epiſt.* 108.

III. *Annal. c.* 26.

* *Lib.* II. *c.* 1.

funditus evertit Clar. CLERICUS, in *Judicio de Hiſt. Critic. Simonii*. Gallicè edito, Epiſt. X. & poſtea Diſſ. ſingulari ſubjectâ Commentario in Libros Hiſtoricos V. T. *J. B.*

GROTII.

d *Mixtum aliquid ex regis & procerum poteſtate*] *Laonicus Chalcocondylas* talia ait eſſe regna Pannonum & Anglorum, libro II. Arragonum lib. v. & Navarræ eodem libro, ubi ait nec magiſtratus a rege creatos, nec præſidia impoſita niſi volentibus, nec quicquam populo imperatum contra mores. Reges alios eſſe pleno cum jure, alios ſub legibus etiam *Judæus Levi Gerſonides* notavit ad I Sam. VIII, 4. Mira quæ de Taprobane ſcribit *Plinius* lib. VI, cap. XXII. *Eligi regem a populo ſenecta clementiaque, liberos non habentem, & ſi poſtea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei a populo* XXX. *dari, nec niſi plurium ſententia quenquam capite damnari. Sic quoque appellationem eſſe ad populum:* LXX. *judices dari. Si liberent iii reum non amplius* XXX. (ita enim legi locus hic debet) *iis nullam eſſe dignitatem, graviſſimo probro. Regi cultum Libert patris, cæteris, Arabum. Regem, ſi quid delinquat, morte multari, nullo interimente, ſed averſantibus cunctis & commercia etiam ſermonis negantibus.* *Servius* ad illud IV. Æneidos: *Populumque patresque. Quidam hoc loco volunt tres partes politiæ comprehenſas, populi, optimatium, regiæ poteſtatis. Cato enim ait de tribus iſtis partibus ordinatam fuiſſe Carthaginem.* (In vers. 682.)

e *Si Patres auctores fierent*] *Plutarchus* Cariolano: (*pag.* 227. E. *Ed. Wech.*) ὁ δῆμος ἄκυρος ἦν τῆ ψήφῳ καὶ νόμου τι ποιῆν ἄνευ προβουλεύματος· *Populus jus non habebat aut legem condendi, aut aliud quid jubendi, niſi Senatus præceſſiſſet auctoritas.* Similem mixturam in Genuatium republica ſuis temporibus obſervat *Chalcocondylas* libro V.

GRONOVII.

98 *In rebus quibuſdam iiſque*] Immo nulla non in re. *Liv.* I, 17.

99 *Patres auctores fierent*] SC. confirmaſſent, quod ſciviſſet populus.

100 *In*

100 in incertum comitiorum eventum Patres auctores fieri cœperunt, ut *a* Livius & *b* Dionysius notant. Quin & serius aliquanto mixturæ mansit aliquid, quamdiu, ut idem loquitur *c* Livius, imperium penes Patricios, (id est, 1 Senatum,) penes tribunos (id est, 2 plebem) auxilium erat, jus nempe vetandi, sive intercedendi.

a *L. 1. c. 17.*
b *Ant. Rom. 11, 14.*
c *Lib. VI, c. 37. num. 4.*

7. Sic & Isocrates *d* Athenienſium rempublicam Solonis temporibus vult fuisse δημοκρατίαν ἀριστοκρατίᾳ μεμιγμένην, potestatem optimatium populari mixtam. His positis, quæstiones quasdam, quæ frequentem in hoc argumento usum habent, examinemus.

d *Orat. Panathen.* p. 265. A. *Ed. H. Steph.*

XXI. 1. Prima est, an summum imperium habere possit is qui inæquali fœdere tenetur? Inæquale fœdus hic intelligo, non quod inter viribus dispares initur, quomodo *e* Thebana civitas Pelopidæ tempore fœdus cum Persarum rege habuit, & Romani olim cum *f* Massilienſibus, deinde cum *g* rege Masaniſſa: nec quod 3 actum habet transeuntem, ut cum hostis qui sit ad amicitiam recipitur, dum impensas belli solvat, aut 4 aliud quid præstet: sed quod 5 ex ipsa vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat: hoc est, ubi quis tenetur alterius imperium ac majestatem 6 conservare, ut in fœdere Ætolorum cum Romanis erat, id est, tum operam dare, ut ejus imperium in tuto sit, tum ut dignitas, quæ majestatis nomine significatur, ei constet. Imperii reverentiam dixit Tacitus: & sic explicat: *Sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt.* Florus: *illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum reverebantur.* ad quod genus referenda sunt jura quædam eorum, quæ nunc vocantur protectionis, 7 advocatiæ, 8 mundi-

e *Plutarh. Vit. Pelop.* p. 294. D.
f *Justin. lib. XLIII. c. 5.*
g *Val. Max. Lib. V. c. 2. ext. num. 4.*
Germ. c. 29.
Lib. IV. c. 12. num. 61.

GRONOVII.

100 *In incertum comitiorum eventum*] Vide 1. Observat. c. 25.

1 *Senatum*] Magistratus senatorios.

2 *Plebem*] Magistratus plebejos.

3 *Actum habet transeuntem*] In quo semel aliquis duriores conditiones accipit, aut imperata facit.

4 *Aliud quid præstet*] Captivos, transfugas, naves tradat.

5 *Ex ipsa vi pactionis*] In qua certis clarisque verbis cavetur, ut alter alteri concedat, & aliquid morigerationis aut observantiæ exhibeat.

6 *Conservare ut in fœdere*] *Livius* 38, 11. *Cicero* pro Corn. Balbo 16. *id habet hanc vim, ut ille sit in fœdere inferior.*

7 *Advocatia*] Jus erat defendendi monasterii vel ecclesiæ concessum a principe homini potenti militari vel togato, qui fiebat illius conventus patronus, & vicissim ex eo commodis quibusdam fruebatur. *Trithem.* Chron. Hirsaug. monast. p. 9. & 87. *Bignon.* ad Marcul. lib. 1. cap. 21. pag. 497. *Barthius* adv. 47, 4. JCC. genus feudi faciunt. *Obrecht.* disput. 2. thes. 259. *Schoner.* disp. feud. 1. th. 75.

8 *Mundiburdii*] *Mundiburdis* vel *mundiburdium*, defensio vel tutela, quam princeps episcopo aut abbati impertit, ne a quoquam infestentur, neve causæ eorum, nisi in palatio, cognoscantur. Sic *tradere in mundiburdem*, *teneri in mundiburdio*, *recipere sub suo mundiburde dicebant.* *Bignon.* ad Marc. lib. 1. cap. 24. p. 504. & 506. *Voss.* de vitiis sermonis p. 248.

mundiburdii: item jus urbium 9 matricum in colonias apud Græ-
Lib. 1. §. 24. & 25. Ed. Oxon. cos. Nam, ut Thucydides ait, coloniæ cum urbibus matricibus
10 pari erant jure libertatis, sed debebant τιμᾶν τὴν μητρόπολιν, & exhibere τὰ γέρα τὰ νομιζόμενα, reverentiam scilicet & honoris signa quædam.

Lib. 1. c. 52. n. 4. 2. Livius de veteri fœdere inter Romanos, qui Albæ jus omne acceperant, & Latinos Alba oriundos: *In eo fœdere superior Roma-*
* Nic. Paraphr. VIII, 18. p. 567. Ed. Heinf. *na res erat.* Recte * Andronicus Rhodius, post Aristotelem, amicitiæ inter dispares hoc ait proprium, ut potentiori plus honoris, infirmiori plus auxilii deferatur. Scimus quid ad hanc quæstionem
† L. non dubito. D. de capt. & post. 7. §. 1. † Proculus responderit, scilicet liberum esse populum, qui nullius alterius potestati subjectus sit, etiamsi in fœdere comprehensum sit, ut is populus comiter alterius populi majestatem conservaret. Si ergo populus tali fœdere obligatus liber manet, si alterius potestati subjectus non est, sequitur, ut summum imperium retineat. Atque idem de rege pronunciandum est. Est enim populi liberi & regis, qui vere rex sit, eadem ratio. Addit Proculus, illud adjici in fœdere, ut intelligatur alterum populum superiorem esse, non ut intelligatur alterum non esse liberum. Superiorem hic intelligere debemus non potestate (jam enim dixerat talem populum alterius potestati subjectum non esse) sed auctoritate, & dignitate: quod verba sequentia apta admodum similitudine explicant. *Quemadmodum*, inquit, *clientes nostros intelligimus liberos esse, etiamsi neque auctoritate, neque dignitate, neque jure* (hh) *omni nobis pares sunt: sic & eos qui majestatem nostram comiter conservare debent, liberos esse intelligendum est.*

3. Clientes in fide sunt patronorum; f sic populi fœdere inferiores in fide populi, qui dignitate est superior. Sunt ἐπὶ προστάταις, ἀυχ' ὑποτελεῖς, *sub patrocinio, non sub ditione*, ut Sylla apud
a Mithr. p. 212. a Appianum loquitur; in parte, non in ditione, ut b Livius: &
b Lib. XXI. c Cap. 8. c Cicero officiorum secundo sanctiora illa Romanorum tempora describens,

GROTII.

f *Sic populi fœdere inferiores*] Vide Cardinalem *Tusthum* PP. conclud. Io CCCC XXXV. Exemplum habes in Dilimnitis, [Immo *Dolomitis*. Vid. Illustr. SPANHEMII *Orb. Rom.* II, 17. pag. 452.] qui αὐτόνομοι suique juris Persis militabant, apud *Agathiam* libro XII. Sic Irenes consilium fuit, inter mariti liberos ita partiri imperium, ut post natos faceret διυτέρας μὲν κατὰ τὸ τῆς τιμῆς ἀξίωμα, αὐτονόμους δὲ καὶ αὐτοκράτορας ἑκάστους, *dignitate quidem minores, cæterum sui juris plenæque potestatis.* Vide *Crantzium* Saxonicorum X. de urbibus quæ se in Austria-

corum protectionem dedere. *Herodianus*: Ὀσροηνῶν τε καὶ Ἀρμενίων, ὧν ἦσαν οἱ μὲν ὑπήκοοι, οἱ δὲ φίλοι καὶ σύμμαχοι, *Osroenorum & Armeniorum, quorum hi subditi erant, illi amici ac socii.* Lib. VII. (c. 2.)

GRONOVII.

9 *Matricum*] *Matrices urbes*, Μητροπόλεις, ex quibus aliæ civitates propagatæ: *Coloniæ*, quæ ex aliis civitatibus propagatæ. De jure μητροπόλεων videndus *Valesius* ad Excerpta Constantini Porphyrog. p. 7.

10 *Pari jure*] 1, 2. 9. 10.

(hh) Legendum cum HALOANDRO: *Neque viribus nobis pares sunt* &c. *J. B.*

11 *Sylla*

deſcribens, patrocinium ſociorum ait penes eos fuiſſe, non imperium. quicum ſatis convenit dictum illud Scipionis Africani Majoris: *a Populum Romanum beneficio quam metu obligare homines malle, exteraſque gentes fide ac ſocietate junctas habere, quam triſti ſubjectas ſervitio:* & quæ Strabo commemorat de Lacedæmoniis poſt Romanorum in Græciam adventum: *b ἔμειναν ἐλεύθεροι, πλὴν τῶν φιλικῶν λειτουργιῶν ἄλλο συντελοῦντες οὐδέν: manſerunt*, inquit, *liberi, nihil conferentes præter operas ſociales.* Sicut patrocinium privatum non tollit libertatem perſonalem, ita patrocinium publicum non tollit libertatem civilem, quæ ſine ſummo imperio intelligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, (ii) in fide eſſe & in ditione. Et [11] Syllæo Arabum regi minatus eſt Auguſtus, teſte Joſepho, ni injuriis in vicinos abſtineret, curaturum ſe, ut ex amico ſubditus fieret; cujus conditionis erant [12] reges Armeniæ, quos in ditione Romana fuiſſe ad Vologeſen [13] ſcribebat Pætus, & proinde ſono magis nominis quam re ipſa reges: quales Cypri aliique reges olim ſub regibus Perſis, *ὑποταγέντες*, ſubditi, ut Diodorus loquitur.

a *Liv. lib.* XXVI. c. 49. n. 8.

b *Geogr. L.* VIII. pag. 365.

Lib. XVI. P. 534. *Ed. Steph.*

4. Obſtare his quæ diximus videtur, quod addit Proculus: *At ſiunt apud nos rei ex* [14] *civitatibus fœderatis, & in eos damnatos animadvertimus.* (kk) Sed ut hæc res intelligatur, ſciendum eſt quatuor incidere poſſe controverſiarum genera. Primum, ſi [15] ſubditi

GRONOVII.

11 *Syllæo Arabum*] Immo Herodi Judæorum regi, quem Syllæus, non rex Arabum, ſed Obodæ regis Arabum comes & legatus apud Auguſtum criminatus erat: *ὅτι σφᾶλαι χρώμενος αὐτῷ φίλῳ, νῦν ὑπηκόῳ χρήσεται. Joſeph.* 16. 15. Erat autem regnum Judæorum tum temporis ejuſdem conditionis, cujus regnum Armeniæ, nempe beneficiarium populi Romani: & quod Auguſtus ait adhuc eo ſe ut amico uſum, referendum ad indulgentiam Cæſaris, non jus Herodis. De Syllæo *Strabo* lib. 16. p. 781. 783.

12 *Reges Armeniæ*] Florus 4, 12. *Armenios victo rege Tigrane in hoc unum ſervitutis genus Pompejus adſuefecerat, ut rectores a nobis acciperent.*

13 *Scribebat Pætus*] Apud *Tacitum* 15. Annal. 13.

14 *Civitatibus fœderatis*] Loquitur de civitatibus liberis, quæ in mediis erant provinciis Romanis: ſed quia aut ante bellum, aut durante bello hi populi, non vi coacti, ſed ſponte ſe applicuerant Romanis, & eorum amicitiam petiverant, conſervabant illis Romani libertatem, ut non eſſent ſub faſcibus, etſi omnes populi circa in formam provinciæ redacti eſſent. *Cic.* 3. Verr. 6. *Sueton.* Jul. 25. Octav. 47. Calig. 3. Veſpaſ. 8.

15 *Subditi populi*] Ut Leptines & Iſocrates Demetrii Soteris ſubjecti, qui Cnejum Octavium legatum populi Romani interfecerant. *Polybius* in exc. legat. 122.

(ii) Vide, exempli gratiâ, *Lib.* VIII. *Cap.* 1. in fine; & *Lib.* XXXVI. Cap. 28. *num.* 4. *J. B.*

(kk) Solvitur omnino difficultas, ex illis verbis petita, adeoque hactenus ſupervacanea fiunt, quæcumque Auctor ſubjicit, ſi animadvertatur, quod veriſſimum eſt, Populos, & Reges, qui tunc temporis à Romanis dicebantur *Fœderati* & *Liberi*, precariam tantum *αὐτονομίαν* & libertatem habuiſſe, ac re verâ ſubjectos & obnoxios fuiſſe. Id luculenter demonſtravit Vir Illuſtriſſimus, EZECHIEL SPANHEMIUS, *Orb. Rom.* Exercit. II. Cap. X. *J. B.*

g Con-

diti populi aut regis, qui in fide eſt alterius, dicantur feciſſe contra fœdus: deinde, ſi ipſi [16] populi aut reges accuſentur: tertio, ſi [17] ſocii qui in ejuſdem populi aut regis fide ſunt, inter ſe litigent: quarto, [18] ſi ſubditi conquerantur de injuriis eorum, quorum ſunt in ditione. Prima ſpecie ſi peccatum appareat, tenetur rex aut populus eum, qui nocuit, aut punire, aut ei cui nocitum eſt dedere: quod non tantum inter inæquales, ſed & inter æqualiter fœderatos locum habet, imo etiam inter eos, qui nullo fœdere tenentur, [19] ut oſtendemus alibi. Tenetur etiam dare operam ut damna reſarciantur; quod officium Romæ erat [20] recuperatorum. Gallus Ælius apud Feſtum: *Reciperatio eſt cum inter populum & reges nationeſque ac civitates penegrinas lex convenit, quomodo per reciperatorem reddantur res, reciperenturque, reſque privatas inter ſe perſequantur.* At ſociorum alter in ſocii ſubditum jus prehenſionis aut punitionis directe non habet. Itaque Decius Magius Campanus ab Annibale vinctus & Cyrenas delatus, atque inde deportatus Alexandriam, docuit contra jus fœderis vinctum ſe ab Annibale eſſe: atque ita vinculis liberatus eſt.

Livius lib. XXIII. c. 7.

5. Secunda ſpecie jus habet ſocius cogendi ſocium, ut ſtet fœderis legibus, atque etiam puniendi, ni ſteterit. Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non eſt. Idem enim locum habet in fœdere æquali. Nam ut quis ultionem ſumat ab eo qui peccavit, ſatis eſt, ut ipſe ei qui peccavit ſubditus non ſit; quod [21] alibi a nobis tractabitur. Quare etiam inter reges aut populos non fœderatos idem uſu venit.

6. Tertia ſpecie ſicut in fœdere æquali ſolent controverſiæ deferri ad [g] conventum ſociorum, quod ſcilicet res non tangit, ut [22] Græcos, Latinos veteres, & Germanos olim feciſſe legimus; aut alioqui ad arbitros, aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum: ita in fœdere inæquali plerumque convenire ſolet, ut controverſiæ diſceptentur apud eum, qui ſuperior eſt in fœdere. Quare ne hoc quidem oſtendit imperii poteſtatem. Nam

GROTII.

g *Conventum ſociorum*] Talis conventus vocatur κοινοδίκιον in vetere columna ἰσοπολιτείας ſive communicatæ civitatis Prianſiorum & Hieropotamiorum. [Immo *Hierapytniorum*, ut habet Inſcriptio, primùm edita à *J. Pricæo*, Not. in *Apulcji Apolog.* pag. 59. *& ſeqq.* Vide & *Orbem Roman. Ill.* SPANHEMII, 1, 4. & 11, 16. p. 426. *J. B.*]

GRONOVII.

16 *Populi aut reges*] Ut Philippus a Græcis. *Juſtinus* 32, 2. *Polyb.* excerp. legat. cap. 46.

17 *Socii inter ſe*] Ut Achæi & Spartani. *Juſtinus* 34, 1. Eumenes & Pruſias. *Juſtinus* 32, 4.

18 *Si ſubditi conquerantur*] Ut Lycii de Rhodiis *Liv.* 41, 6. Judæi de Archelao Herodis M. F. *Joſeph.* de Bello Judaico 2. cap. 4. & 6.

19 *Ut oſtendemus alibi*] 2, 21. 4.

20 *Recuperatorum*] *Torrent.* ad Sueton. Ner. 17.

21 *Alibi*] 2, 20. 3.

22 *Græcos*] Apud concilium Amphictyonum. *Juſtinus* 8, 1.

Nam & reges apud judices 23 a ſe conſtitutos judicio contendere ſolent.

7. In poſtrema ſpecie 24 jus cognoſcendi nullum eſt ſociis. Ideo cum Herodes quædam adverſus liberos ad Auguſtum 25 ſua ſponte deferret, dixerunt illi: *Poteras de nobis ſupplicium ſumere tuo jure, tum qua pater, tum qua rex.* h Et Scipio, * cum Romæ a Carthaginienſium quibuſdam Annibal accuſaretur, dixit non oportere ſe Patres Conſcriptos reipublicæ 26 Carthaginienſium interponere. Et hoc eſt, in quo Ariſtoteles ait ſocietatem a civitate differre, quod ſociis curæ ſit, ne injuria in ipſos committatur, non vero ne ſociæ civitatis cives inter ſe injurias committant.

Josſ. l. XVI. c. 7. 8.

* Val. Max. lib. IV. c. 1. n. 6.

Pol. III, 9.

8. Solet & illud objici, quod in hiſtoriis ei qui fœdere ſuperior eſt imperandi, & ei qui inferior eſt parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet: aut enim agitur de rebus ad commune bonum ſocietatis pertinentibus, aut de utilitate privata ejus, qui ſuperior eſt in fœdere. In rebus communibus, 27 extra tempus conventus, etiam ubi fœdus æquale eſt, ſolet is, qui lectus eſt princeps fœderis (נגיד הברית Daniel. XI, 22.) ſociis imperare; ut 28 Agamemnon regibus Græcis, 29 Lacedæmonii Græcis poſtea, deinde Athenienſes. In oratione Corinthiorum apud Thucydidem legimus: χρὴ τοὺς ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας, τὰ κοινὰ προσκοπεῖν, *Decet eos, qui fœderis principes ſunt, circa ſuas quidem utilitates nihil præcipuum ſumere, at in communibus rebus curandis eminere ſupra cæteros.* Iſocrates veteres Athenienſes ductum exercuiſſe ait, ὅλων ἐπισατοῦντας, ἰδίᾳ δ' ἐκάστους ἐλευθέρους ἐῶντας εἶναι: *curam gerentes* (ll) *pro ſociis omnibus, ſed ita ut iis libertatem integram relinquerent.* * Et alibi: στρατηγεῖν οἰομένους δεῖν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν, *ita ut imperium habere belli, non dominari ſe debere cenſerent.* † Item: συμμαχικῶς, ἀλλ' οὐ δεσποτικῶς βουλευομένους περὶ αὐτῶν, *ſocialiter, non heriliter res eorum curantes.* Hoc ipſum Latini imperare, Græci modeſtius τάσσειν dicunt. Athenienſes delato ſibi ductu belli in Perſas, ἔταξαν, inquit Thucydides, 95.

Cap. 120. Ed. Oxon.

Panegyr. pag. 62. C. Ed. H. Steph.

* Ibid. p. 56. E.

† Ibid. p. 62. C.

Lib. I. c. 95.

GROTII.

h *Et Scipio*] Vide *Polybium* in legationum excerpto CV.

GRONOVII.

23 *A ſe*] *Plinius* Paneg. 36.

24 *Jus nullum*] Hoc in fœdere tantum æquali verum eſſe puto, non etiam de inæquali, vel propter exempla Rhodiorum & Archelai juſtiſſime accuſatorum apud Romanos.

25 *Sua ſponte*] Quaſi non ex metu, ne tanta crudelitate Cæſarem offenderet.

26 *Carthaginienſium interponere*] *Livius* 33. 47.

27 *Extra tempus conventus*] Si quid jubendum vel curandum ex uſu ſociorum, quo tempore diſceſſus eſt, quo concilium ſolutum, de cujus ſententia agi omnia convenit.

28 *Agamemnon regibus Græcis*] Bello Trojano.

29 *Lacedæmonii Græcis poſtea*] Bello Perſico uſque ad proditionem Pauſaniæ & ſuperbiam; ab eo enim ſocii ſe contulerunt ad Ariſtidem Athenienſem.

(ll) Immo *rerum omnium*: eſt enim in Græco πραγμάτων, ab Auctore omiſſum, qui ne quidem Orationem, ubi hæc omnia leguntur, indicabat. J. B.

des, ἂς τε ἤδη παρέχειν τῶν πόλεων χρήματα πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ ἃς ναῦς: 30 *ordinarunt* (ſic qui Roma in Græciam mittebantur, dicebantur mitti ad ordinandum ſtatum liberarum civitatum) *quæ urbes pecunias in barbarum, quæ naves conferrent.* Hoc enim ſi facit, qui princeps tantum eſt in fœdere, non mirum eſt ſi in fœdere inæquali idem faciat is, qui ſuperior eſt fœdere. Imperium ergo hoc ſenſu, id eſt, ἡγεμονία, libertatem aliorum non tollit. Rhodii in oratione apud Senatum Romanum, quæ apud Livium exſtat: *Græci domeſticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur: nunc imperium ubi eſt, ibi ut ſit perpetuum optant: libertatem veſtris tueri armis ſatis habent, quoniam ſuis non poſſunt.* Sic poſt Cadmeam a Thebanis receptam narrat Diodorus multas civitates Græcas conveniſſe πόσας ὑπάρχειν αὐτονόμους, ἡγεμόσι χρωμένας Ἀθηναίοις; *omnes ut liberæ eſſent, ſed Athenienſium ductu uterentur.* De ipſis Athenienſibus Philippi Macedonis tempore Dion Pruſæenſis: ὅτε τῆς ἡγεμονίας παρακεχωρήκασι, τῆς δ' ἐλευθερίας μόνης λοιπὸν ἀντείχοντο: *quo tempore ductu belli omiſſo libertatem ſolam retinebant.* Sic Cæſar quos 31 ſub imperio Suevorum fuiſſe dicit, eoſdem mox ſocios nominat.

Lib. XXXVII. *c.* 54.

Lib. XV. p. 471. *Ed. Steph.*

De Bell. Gall. V, 39.

9. In iis vero rebus, quæ ad propriam utilitatem ſpectant, ſuperioris poſtulata ſolent imperia dici, non ex jure, ſed ex effectus ſimilitudine, ſicut regum preces imperia ſæpe eſſe dicuntur, & ægroti 32 imperare medicis. Livius lib. XLII. *Ante hunc conſulem* (L. Poſthumium) *nemo unquam ſociis in ulla re oneri aut ſumptui fuit: ideo magiſtratus mulis, tabernaculis, & omni alio inſtrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent ſociis.*

Cap. 1.

10. Interim verum eſt accidere plerumque, ut qui ſuperior eſt in fœdere, ſi is potentia multum antecellat, paulatim imperium proprie

GROTII.

1 *Ad ordinandum ſtatum liberarum civitatum*] *Plinius* epiſtolarum VIII, 24.

GRONOVII.

30 *Ordinarunt*] Male ſic vertit τὸ ἔταξαν· nam *ordinare* hoc ſenſu per idotiſmum Gallicum aut Belgicum, haudquaquam Latine dicitur. Τάττειν eſt ſane & ordinare, collocare ordine: ſed quod apud *Thucydidem* ſignificat, id Latinis eſt jubere, ſtatuere, deſcribere, definire, imperare. At ordinare ſtatum liberarum civitatum (quod tamen ad Græciæ non magis quam ad quaſvis liberas civitates in quacumque provincia vel parte imp. Rom. ſitas pertinet, etſi *Plinius* in Græcis eo verbo utatur) longe aliud eſt, nempe corrigere & emendare atque in melius reformare ac reſtituere. Sic poſt victoriam belli civilis converſus ad ordinandum reipublicæ ſtatum Cæſar. *Sueton.* c. 40. Antonius poſt aciem Philippenſem Orientem ordinandum recepit. *Octav.* 13. Sic Galba extra ſortem electus ad ordinandam provinciam Africam & inteſtina diſſenſione & barbarorum tumultu inquietam. *Suet.* c. 7.

31 *Sub imperio Suevorum*] *Nerviorum* in Gallia Belgica 5. Gal. 39. Sed ibi non vocabulum imperii accipitur improprie, verum ſociorum, quo nomine dignari ſolebant & provinciales.

32 *Imperare Medicis*] L. 26. D. *de operis libertorum*, multo plures imperantes ſe habiturum.

proprie dictum usurpet: præsertim si fœdus perpetuum sit, & cum jure præsidia inducendi in oppida, sicut Athenienses fecerunt, 33 cum a sociis ad se provocari passi sunt, quod nunquam fecerant Lacedæmonii. quibus temporibus *a* Isocrates Athenienssium imperii in socios regno comparat. Sic 34 Latini *b* 35 querebantur, *k* sub umbra fœderis Romani servitutem se pati. Sic 36 Ætoli *c* vanam speciem & inane nomen libertatis: Achæi postea, *fœdus specie jam esse* 37 *precariam servitutem*. Sic apud *d* Tacitum Civilis Batavus de iisdem Romanis conqueritur; *neque enim societatem, ut olim, sed tanquam mancipia haberi*: & alibi: *e Miseram servitutem falso pacem vocari.* 38 Eumenes quoque apud Livium *f* Rhodiorum socios ait, verbo esse socios, revera subjectos imperio & obnoxios: Magnetes * quoque in speciem liberam Demetriadem, l revera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sic Thessalos in speciem fuisse liberos, sed revera sub imperio Macedonum notat † Polybius.

11. Hæc cum fiunt, & ita fiunt ut potentia in jus transeat, qua de re alibi erit disputandi locus, tunc aut qui socii fuerant fiunt subditi, aut certe partitio fit summi imperii, qualem accidere posse supra diximus.

a *Orat. de Pace*, p. 182.
b *Hal. lib.* VI.
c *Livius lib.* XXXIV. c. 23.
d *Hist.* IV. c. 14.
e *Ibid.* c. 17.
f *Lib.* XXXVII. c. 53.
* *Liv.* XXXV, 31.
† *Hist. L.* IV. c. 76.

XXII.

GROTII.

k *Sub umbra fœderis*] Hoc ipsum est quod Arato *Plutarchus* dicit, (pag. 1045. A.) συμμαχίαν ὑποκορίζεσθαι. *molle servitium*, Vocula apud *Tacitum* historiarum IV. (c. 57.) *Festus Rufus* de Rhodiis: *Primum libere agebant, postea in consuetudinem parendi, Romanis clementer provocantibus, pervenerunt.* (Cap. 10. *Ed. Cell.*) Cæsar, quos in Æduorum amicitia fuisse prius dixerat & clientes vocarat, post sub imperio fuisse memorat. [*Bell. Gall.* VII, 75.] Adde, si libet, *Fredericum Mindanum* de processibus lib. II, cap. XIV. n. 3. *Zieglerum* (*ad auream praxim Calvoli*) §. *Landsassii.* num. 86. *Gaillium* libro II. observatione LIV. num. 6. Vide *Agathiam* libro I. ubi monentur Gothi, quid a Francis cum tempore expectandum habeant.

l *Revera omnia ad nutum Romanorum fieri*] Tales & Lazi *Justiniani* temporibus. Vide *Procopium* Persicorum II. [Adi Illustr. *Ezech. Spanhemii* Orbem Roman. *Exerc.* II. C. 17. p. 447. 448. *J. B.*]

GRONOVII.

33 *Cum a sociis ad se*] Vereor ne fefellerit auctorem memoria, tribuens Athenienssibus, quod de Romanis scribit *Pausanias*, ab iis post bellum cum Perseo Romam evocatos Achæos ad causam dicendam: quale nihil imperarent Macedones, quum Græciæ principatum tenerent, lib. 7. (c. 10.) p. 417. *Liv.* 45, 31.

34 *Latini*] *Liv.* 8, 4. [Ibi ferè verba eadem: adeo ut confuderit Auctor Livium cum *Dion. Halic.* quem in margine laudat. *J. B.*]

35 *Latini querebantur*] Res quam tradit vera est: sed in exempla si quis diligentius inquiret, reperiet maximam partem nihil ex vero habere, sed querelas & criminationes seditiosorum esse hominum, qui sat libertatis cum haberent, male commoda patiendo justam servitutem ultro arcessiverunt.

36 *Ætoli*] *Liv.* 34, 23. 35. 39.

37 *Precariam servitutem*] Hæc vero optanda est iis, quibus non licet esse omnino liberis. Voluit, opinor, auctor fœdus specie jam esse; re precariam libertatem. Sic enim *Livius* 39, 37. unde sumsit: *Specie*, inquit, *æquum fœdus est apud Achæos, re precaria libertas.*

38 *Eumenes apud Livium*] Lib. 37, 53.

XXII. m Qui vero certum quid penſitant aut ad redimendas injurias, aut ad tutelam comparandam, σύμμαχοι φόρῳ ὑποτελεῖς, ut eſt apud Thucydidem: quales n 39 Hebræorum reges, & vicinarum gentium poſt Antonii tempora, ἐπὶ φόροις τεταγμένοις, ut Appianus loquitur: quo minus ſummum imperium habere poſſint, nullam dubitandi cauſam video, quanquam infirmitatis confeſſio de dignitate aliquid delibat.

Lib. 1. §. 19.

Bell. Civ. L. v. p. 715. Ed. Steph.

XXIII. 1. Difficilior multis videtur quæſtio 40 de nexu feudali, ſed quæ ex antedictis facile ſolvi poteſt. Nam in hoc contractu, qui proprius eſt Germanicarum Gentium, neque uſquam invenitur, niſi ubi Germani ſedes poſuerunt, 41 duo ſunt conſideranda, obligatio perſonalis, & jus in rem.

2. Obligatio perſonalis eadem eſt, ſive quis ipſum jus imperandi, ſive aliud quidvis etiam alibi ſitum feudi jure poſſideat. Talis autem obligatio ſicut privato non erat demtura jus libertatis perſonalis, ita nec regi aut populo jus demit ſummi imperii, quæ libertas

GROTII.

m *Qui vero certum quid penſitant*] Perſæ pecuniam annuam ab *Juſtiniano* accipiebant, qua de re vide *Procopium* Perſicorum II. & Gothicorum IV. id molli vocabulo vocabatur ſtipendium ad tutandas portas Caſpias. Turcæ Arabas montanos pecunia placant.

n *Hebræorum reges*] *Joſephus* lib. XV. οὐ γὰρ ἦφη καλῶς ἔχειν Ἀντώνιον βασιλέα περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν. ὅτως γὰρ ἂν οὐδὲ βασιλεὺς εἴη· δόντας δὲ τὴν τιμὴν καὶ τῆς ἐξουσίας αὐτεξουσιάσαντας ἐᾶν αὐτῇ χρῆσθαι· [Locus eſt *Cap.* IV. p. 516. F. ubi pro αὐτεξουσιάσαντας, ut heic ſcribitur, eſt καταξιώσαντας. *J. B.*] *Negabat Antonius rectum eſſe, regem vocari ad rationes reddendas de iis, quæ ut rex feciſſet: ita enim ne regem quidem eum fore. Par eſſe, ut qui honorem ei dederint, etiam poteſtate quam liberrime uti eum ſinant. Chryſoſtomus* I. de Eleëmoſyna: ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἰουδαίων μετέπεσε πράγματα καὶ λοιπὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἐτέθησαν ἀρχὴν, ὅτε αὐτόνομοι ἦσαν, καθάπερ καὶ πρότερον, ὅτε καθόλου δ' ἦλθον, καθάπερ καὶ νῦν. ἀλλ' ἐν τάξει συμμάχων ὄντες διετέλουν, φόρους μὲν τελοῦντες τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν· καὶ τοὺς παρ' ἐκείνων ἄρχοντας δεχόμενοι. τἄλλα χῆ δὲ τοῖς ἰδίοις κεχρημένοι νόμοις, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς ἁμαρτάνοντας κατὰ τὰ πάτρια κολάζοντες νόμιμα Judæi, *ex quo retro ſervi res eorum cœpere, Romano attributi imperio, neque in plena, ut ante, erant libertate: neque tamen ita, ut nunc, omnino ſervi, ſed ſociorum vocabulo honorabantur, regibus ſuis tributa pendentes, & ab iis accipientes præfectos. Cæterum in pleriſque ſuis utebantur legibus, ita ut & popularium delinquentes ipſi punirent ſecundum mores patrios.*

GRONOVII.

39 *Hebræorum reges*] At ſine dubio reges illi erant beneficiarii & ſtipendiarii populi Romani, &, ut *Tacitus* loquitur, *inſervientes*. Commodiora in hanc rem exempla ſunt apud *Fr. Lindenbrogium* ad Ammian. lib. 25, p. 154. (*Cap.* 6. *Ed. Valeſ. Gron.*)

40 *De nexu feudali*] De iis, qui ſunt vaſalli, & propter feudum, quod tenent, directo domino obligati.

41 *Duo ſunt conſideranda*] Eſt enim feudum jus utendi fruendi aliena re immobili vel incorporali, quæ immobili comparatur, ex benevolentia domini ſub conditione fidei & obſequii conceſſum. Itaque cliens vel vaſallus accepto beneficio, vel feudo, jurat domino fidelitatem, & officia præſtat operaſque, quæ ſervitia vocant: quod ſi committat feloniam, aut exiſtat aliqua ex revocandi cauſis, a vaſallo ad dominum revertitur.

libertas est civilis. quod apertissime conspici datur in 42 feudis liberis, quæ Franca vocant, (mm) quæ nullo jure in rem, in sola personali obligatione consistunt. Hæc enim nihil sunt aliud quam species fœderis inæqualis, de quo egimus, quo alter alteri operam pollicetur, alter alteri præsidium & tutelam. Pone etiam 43 adversus omnes promissam operam, o quod nunc 44 feudum ligium vocant, (nam olim ea vox latius patebat) nihil id de jure summi imperii in subditos detrahit: ut jam taceam semper inesse conditionem tacitam, dum justum sit bellum, de qua agendum erit alibi.

3. Jus vero in rem quod attinet, id quidem tale est, ut ipsum 45 imperandi jus, si feudi jure teneatur, aut familia extincta, aut etiam ob certa crimina amitti possit. Sed interim summum esse non definit: aliud enim est res, ut sæpe diximus, aliud rem habendi modus. Et tali jure multos video reges à Romanis constitutos, ita scilicet, ut deficiente regia familia imperium ad ipsos rediret, quod de Paphlagonia aliisque nonnullis Straboni notatum. *Lib* XII. p. 562. & *Lib.* VI. p. 282.

XXIV. Distinguendum quoque non minus in imperio quam in dominio jus ab usu juris, sive actus primus ab actu secundo. Nam sicut rex infans jus habet, sed imperium exercere non potest: sic & furiosus, & captivus, & qui in alieno territorio ita vivit, ut actiones circa imperium alibi situm liberæ ei non permittantur; omnibus enim his casibus curatores sive 46 prodici dandi sunt. Itaque p Demetrius, cum in potestate Seleuci non satis libere viveret, mino feudum potest exuere: sed & unus nemo duorum esse ligius potest. *Schon.* Disp. 1, 1. 52. & 2, 8. & seq. *Obrecht.* Disp 2. th. 136. & seqq.

GROTII.

o *Quod nunc feudum ligium vocant*] Vide *Baldum* prœmio Digestorum, *Nattam* consilio CCCC LXXXV.

p *Demetrius*] Vide *Plutarchum* Demetrio. (Pag. 914. D. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

42 *Feudis liberis*] Quæ habent immunitatem ab operis vel servitiis.

43 *Adversus omnes*] Nemine anteposito, vel excepto. Itaque nec dans agnoscit superiorem, neque accipiens homo ligius esse potest duorum. In non ligio, non modo rex, sed etiam alii, velut antiquior dominus, cognati, patria vasalli, excipiuntur in juranda fide.

44 *Feudum ligium*] Quod datur a non agnoscente superiorem, sub pactione obsequii & fidei conferenti præstandæ uni & contra omnes. Itaque vasallus vel homo ligius, qui & homologus vocatur, non solum ratione feudi accepti, sed cum omnibus bonis suis jurisdictioni subjicitur, neque invito do-

45 *Imperandi jus*] Ut in *feudo*, quod vocant *regale*, quo investiti summam & quasi regiam potestatem habent in locis, quæ ad hoc feudum pertinent, ut sunt regna stipendiariorum regum, Electoratus, Ducatus, Marchionatus, Comitatus, Baronatus.

46 *Prodici*] Qui vice ejus res administrent, & per hos suum ille jus tuetur. Πρόδικος Lacedæmone κατ' ἐξοχὴν tutor regis, *Plutarchus* Lycurgo. *Hesychius*: Πρόδικος, συνήγορος. Προδικεῖν, ἐπιτροπεύειν. Vide *Crag.* de rep. Lacedæmon. p. 88.

(mm) Confundit Auctor *Feuda libera* cum certis quibusdam pactis, quæ impropriè *Feudorum* nomine adpellata sunt, ob similitudinem quamdam in exhibitione honoris. Ostendemus id, Deo dante, in Gallicis nostris ad hunc locum Notis. *J. B.*

veret, vetuit aut ſigillo aut literis ſuis credi, ſed omnia quaſi ſe mortuo adminiſtrari voluit.

CAPUT IV.

De bello ſubditorum in ſuperiores.

I. *Status quæſtionis.*
II. *Bellum in ſuperiores, qua tales, ordinarie licitum non eſſe jure naturæ.*
III. *Nec conceſſum lege Hebræa.*
IV. *Minus etiam lege Euangelica: quod probatur ex ſacris literis.*
V. *Et factis Chriſtianorum veterum.*
VI. *Refellitur ſententia ſtatuens inferioribus magiſtratibus licitum eſſe bellum adverſus ſummam poteſtatem: idque rationibus & ſacris literis.*
VII. *Quid ſentiendum, ſi ſumma & alioqui inevitabilis ſit neceſſitas?*
VIII. *Jus belli dari poſſe in principem populi liberi.*
IX. *In regem, qui imperium abdicaverit.*
X. *In regem, qui regnum alienet, ad impediendam traditionem tantum.*
XI. *In regem, qui manifeſte totius populi hoſtem ſe ferat.*
XII. *In regem poſt amiſſum regnum ex lege commiſſoria.*
XIII. *In regem, qui partem duntaxat imperii habeat, pro ea parte quæ ipſius non ſit.*
XIV. *Si reſiſtendi libertas certis caſibus reſervata ſit.*
XV. *Invaſori alieni imperii quatenus parendum.*
XVI. *Invaſori alieni imperii vi reſiſti poſſe ex jure belli manentis.*
XVII. *Ex lege antecedente.*
XVIII. *Ex mandato jus imperandi habentis.*
XIX. *Cur extra hos caſus id non liceat.*
XX. *In controverſo jure privatos ſibi judicium ſumere non debere.*

I. 1. BEllum gerere poſſunt & privati in privatos, ut viator in latronem; & ſummum imperium habentes in eos, qui itidem id habent, ut David in regem Ammonitarum; & privati in eos, qui [1] imperio ſummo, at non in ſe, utuntur, ut Abrahamus in regem [2] Babyloniæ & vicinos; & qui ſummum imperium habent in privatos aut ſibi ſubditos, ut David [3] in partem Isboſethi, aut non ſubditos, ut Romani in piratas.

2. Tantum

GRONOVII.

1 IMperio ſummo, at non] In populos ſuæ ditionis; non iſtos privatos, quibuſcum nunc fingimus eos bellare.

2 *Babylonia*] *Gen.* 14, 1. שנער Σενναὰρ, quo vocabulo dicta eſt regio, quæ poſt Babylonia. *Geneſ.* 10, 10. LXX. *Daniel.* 1, 2.

3 *In partem*] Adverſus eos, qui auctoritatem Isboſeth ſecuti regnum volebant retinere in domo & poſteris Sauli. 2 *Sam.* 3, 7.

4 *Sive*

2. Tantum illud quæritur, an aut privatis aut publicis personis bellum gerere liceat in eos, quorum imperio 4 sive summo sive 5 minori subsunt? Ac primum id minime controversum est, arma sumi posse 6 in inferiores ab iis, qui summæ potestatis auctoritate armantur: qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis adversus vicinos regulos. Sic 7 metatores expellendi domino prædii licentiam Imperatores Romani concedunt. Verum adversus summam potestatem aut 8 inferiores, sed agentes quod agunt summæ potestatis auctoritate, quid liceat quæritur. *L. decemm. C. de Metatoribus. lib. XII. leg. 5.*

3. Illud quidem apud omnes bonos extra controversiam est, si quid imperent naturali juri aut divinis præceptis contrarium, non esse faciendum, quod jubent. Nam Apostoli cum dixerunt Deo magis quam hominibus obediendum, ad certissimam 9 provocarunt regulam, omnium inscriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expressam apud Platonem reperias: at 10 si qua ex tali causa, aut alioqui quia summum imperium habenti ita libet, injuria nobis inferatur, ea toleranda est potius, quam vi resistendum. *Apol. Socratis, p. 29. D. Tom. I. Ed. Steph.*

II. 1. Et naturaliter quidem omnes ad arcendam a se injuriam jus habent resistendi, ut supra diximus. Sed civili societate ad tuendam tranquillitatem instituta, statim civitati 11 jus quoddam majus in nos & nostra nascitur, quatenus ad finem illum id necessarium est. Potest igitur civitas jus illud resistendi promiscuum 12 publicæ pacis & 13 ordinis causa prohibere: Et quin voluerit, dubitandum non est, cum aliter non posset 14 finem suum consequi. (aa) nam si maneat promiscuum illud resistendi jus, non jam civitas erit, sed 15 dissociata multitudo, qualis illa Cyclopum: *Hom. Odyss. L. IX.*

—— Θεμιστεύεσιν ἕκαστος. 114.

GRONOVII.

4 *Sive summo*] Ut in regem.

5 *Minori*] Ut in præfectum regium.

6 *In inferiores*] Subjectos eidem imperio ab illis, quibus provincia vel curatio cum jure armorum adversus obsistentes mandata est.

7 *Metatores*] Qui militibus transeuntibus castra designant.

8 *Inferiores*] Præfectos aut ministros.

9 *Provocarunt*] Contra civile jus, quod præcipit obediendum præpositis, velut superius tribunal appellarunt juris naturæ.

10 *Si qua ex tali*] Quod recusaveris facere jussa, quia sine offensione Dei facere nequeas.

11 *Jus quoddam majus in nos*] Communis utilitatis ergo privatum cujusque jus restringens & coërcens.

12 *Publicæ pacis*] Ne in media pace perpetui, aut alii ex aliis, orirentur tumultus imperium inhibentium & detrectantium.

13 *Ordinis*] Qui postulabat, ut essent, qui ducerent, quique sequerentur; qui præciperent, quique facerent; imperantes alii, alii parentes, & in hoc statu quisque, nemine turbante alios, officio fungerentur.

14 *Finem suum*] Tranquillitatem & securitatem publicam.

15 *Dissociata*] Male cohærens & sese interturbans.

(aa) Distinguendum heic inter *injurias dubias ac tolerabiles*, & *manifestas ac intolerandas*. Quæ prioris generis sunt, eas pati quisque debet, non propter Principem, qui ne quidem minimam injuriam inferendi jus habet, sed ne societas civilis turbetur.

——— Θεμιςεύει δ' ἕκας
Παίδων ἠδ' ἀλόχων ———
——— *Dant conjugibus jus*
Quiſque ſuis ſobolique. ———

Νομάδες· ἀχέει δ' οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός.
a *Confuſa turba, nemo ubi audit neminem.*

Eurip. Cyclope, vers. 120.

Et Aborigînum, qui Saluſtio *a* tradente, genus hominum agreſte, ſine legibus, ſine imperio, liberum atque ſolutum: & apud eundem alio loco *b* Getuli, qui neque moribus, neque lege aut imperio cujuſquam regebantur.

a *Bell. Catil.* c. 6.

b *Jugurth.* c. 21. *Ed. Waſſ.*

2. Ita, ut dixi, habent mores omnium civitatum: *Generale pactum eſt ſocietatis humanæ*, inquit *c* Auguſtinus, *regibus obedire.* Æſchylus:

c *Confeſſ.* L. III. c. 8.

Τραχὺς μόναρχος· κ' οὐκ' ὑπεύθυνος· κρατεῖ.
Rex eſt ſuo utens jure, nulli obnoxius.

Sophocles: [*In Ajac.* vers. 677.]

Ἄρχοντές ἐισιν, ὥς θ' ὑπεικτέον. τὶ μή;
Nam principes ſunt: obſequendum. quippe ni?

Euripides: [*Phœniſſ.* vers. 396.]

Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν.
Imperia habentum perferenda inſcitia eſt.

Adde quod ſupra ex Tacito in hanc rem adduximus: cujus & hoc eſt; 16 *Principi ſummum rerum arbitrium Dii dederunt, ſubditis obſequii gloria relicta eſt.* Hîc quoque: (bb)

Ann. VI. 8.

Indigna digna habenda ſunt, rex quæ facit.

Seneca: *Æquum atque iniquum regis imperium feras:*

Medea, vers. 195.

Quod ex Sophocle ſumtum, qui dixerat: [*Antigon.* vers. 681.]

Ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε, τοῦδε χρὴ κλύειν
Καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία.

Et quod apud Salluſtium eſt: b *Impune quidvis facere, id eſt regem eſſe.* (cc)

3. Hinc

Poſterioris autem generis nemo pati tenetur, eaſque repelli finis ipſe civitatum conſtitutarum poſtulat, tantum abeſt ut vetet. Quâ de re plenius dicemus in noſtris ad hoc Caput Notis Gallicis. Heic monuiſſe ſufficiat. *J. B.*

GROTII.

a *Confuſa turba, nemo ubi audit neminem*] De Bebryciis ſimilia prodidit *Valerius*: (*Argon.* IV, 102.)

——— *non fœdera legum*
Ulla colunt, placidas aut jura tenentia mentes.

b *Impune quidvis facere, id eſt, regem eſſe*] Pertinent huc M. Antonii verba, quæ ex *Joſepho* modo adduximus. (*Cap.* præced. §. 22.)

GRONOVII.

16 *Principi ſummum*] 6. ann. 8. *Tibi ſummum rerum judicium Dii dederunt, nobis obſequii gloria relicta eſt*: quaſi ad Cæſarem præſentem ſic loquitur in ſenatu M. Terentius. Neque enim *Tacitus* diceret ſubditis.

(bb) Parodia verſûs *Plautini*: *Indigna digna habenda ſunt, herus quæ facit.* Captiv. II, 1. 6. *J. B.*

(cc) Verba ſunt *Memmii*, Tribuni Plebis, qui loquitur tantum de more Regum, & impunitate facti, non juris: quam ipſis nequaquam largiturus erat libertatis vindex acerrimus. Inſpice

3. Hinc ubique majestas, id est, dignitas, sive populi, sive unius qui summo fungitur imperio, tot legibus, tot pœnis defenditur: quæ constare non potest, si maneat resistendi licentia. Miles *a* qui castigare volenti se centurioni restiterit, 17 si vitem tenuit, 18 militiam mutat: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur: Et apud Aristotelem est, *b* *si ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι, si magistratum gerens aliquem verberavit, reverberandus non est.*

a *L. Milites.* 13. §. *Irreverens.* 4. *D. de re mil. Rufus de legibus militaribus* c. XV.

III. In lege Hebræa *c* mortis supplicio damnatur, qui inobediens fuerit aut summo pontifici, aut ei qui extra ordinem rector populi a Deo esset constitutus. Quod vero apud Samuelem *d* est de jure regis, omnino recte inspicienti apparet, nec de jure vero intelligendum, id est, de facultate honeste & juste aliquid agendi, (longe enim alia vivendi ratio præscribitur regi in ea parte legis, *e* quæ est de officio regis) neque nudum (dd) factum indicari: nihil enim esset in eo eximium, cum injurias facere 19 etiam privati privatis soleant: sed factum 20 quod effectum aliquem juris habeat, id est, c non resistendi obligationem. Ideo additur, populum pressum istis injuriis Dei opem imploraturum, quia scilicet humana remedia nulla exstarent. Sic ergo 21 hoc jus vocatur, quomodo *f* prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit.

b *Ethic. Nic.* v, 8.

c *Deuteron.* XVII, 12. *Jos.* I, 18.

d 1 *Samuel.* VIII, 11.

e *Deuteron.* XVII, 14.

f *L. Jus plurimus D. de Just. & jure.* L. 11.

IV. 1. In novo fœdere Christus præcipiens dari Cæsari, quæ Cæsaris sunt, intelligi voluit a suæ disciplinæ sectatoribus non mino-

spice totum locum, *Bell. Jugurth.* c. 36. Si alia loca congesta expendantur, nil aliud in plerisque reperietur, immo aliquando contrarium ejus, quod inde Auctor colligit. *J. B.*

GROTII.

c *Non resistendi obligationem*] *Philo* in Flaccum: (Pag. 978. D. *Ed. Paris.*) *πότε γὰρ εἰς ἀπόστασιν ὑπωπτεύθημεν; πότε δ' οὐκ εἰρηνικοὶ πᾶσιν ἐνομίσθημεν; τὰ δ' ἐπιτηδεύματα, οἷς καθ' ἑκάστην ἡμέραν χρώμεθα, οὐκ ἀντεπίληπτα, οὐ συντείνοντα πρὸς εὔνοιαν πόλεως καὶ εὐσέβειαν; Quando enim defectionis suspecti fuimus? quando non pacis amantes ab omnibus judicati sumus? instituta vero, quibus utimur quotidie, nonne extra reprehensionem sunt, nonne ad concordiam bonamque statum civitatis conducunt?*

GRONOVII.

17 *Si vitem tenuit*] Apprehendit Scipionem, quo verberabatur a centurione. *Tacit.* I. ann. 23. *Juvenal.* 8, 297. *Frangebat vertice vitem.* Sat. 14, 193. *perlege rubras Majorum leges, aut vitem posce libello.*

18 *Militiam mutat*] Ex honestiore ac lucrosiore ad minus honestam minusque lucrosam transfertur.

19 *Etiam privati privatis*] Non tamen tantas neque tam late patentes: itaque est sane in eo quoque aliquid eximium, & auctoris argumentum lubricum.

20 *Quod effectum*] Non tantum, quod facturi sint, sed etiam ita facturi, ut, quin faciant, impediendi nemini sit potestas, nec de illo queri habeat apud quemquam nisi apud Deum.

21 *Hoc jus vocatur*] Ut significet exercitium potestatis, injustum quidem, velatum tamen specie juris.

(dd) Immo *jus Regis* apud SAMUELEM significare tantum *consuetudinem* Regum, probarunt Interpretes exemplis & rationibus omni exceptione majoribus. Dicemus in Gallicis nostris Notis. *J. B.*

minorem, si non majorem, obedientiam cum patientia (si opus sit) conjunctam summis potestatibus deberi, quam ab Hebræis regibus Hebræis debeba ur. quod latius exsequens optimus ejus interpres Paulus Apostolus, officia subditorum late describens, inter alia, *Qui obsistit*, inquit, *potestati, Dei ordinationi obsistit: tum vero qui obsistunt, sibi ipsis condemnationem accipient.* Addit mox, *Dei enim minister est, qui potestate fungitur tuo bono.* Deinde, *Quapropter necesse est subjici, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* In subjectione includit non resistendi necessitatem, neque eam solum quæ ex formidine [22] majoris mali oritur, sed quæ [23] ex ipso sensu officii nostri manat, neque hominibus tantum, sed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primam, quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbaverit, & olim in lege Hebræa, & nunc in Euangelio. quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt, quasi ab ipso Deo essent constitutæ. Nostra enim facimus, [24] quibus auctoritatem nostram impartimur. Alteram, quod hic ordo nostro bono inserviat.

Rom. XIII. vers. 2. & *seqq.*

2. Atqui, dicat aliquis, injurias pati utile non est. Hic quidam, vere magis quam ad sensum Apostoli, ut arbitror, apposite, dicunt, has quoque injurias utiles nobis esse, quia ista patientia sua non sit caritura mercede. Mihi videtur Apostolus consideraſſe finem universalem isti ordini propositum, qui est [d] tranquillitas publica, in qua & singulorum comprehenditur. Et sane quin plerumque hoc bonum per potestates publicas consequamur, dubitandum non est: nemo enim sibi male vult: at imperantis felicitas in subditorum felicitate consistit. [e] *Sint quibus imperes*, [25] ajebat ille. Proverbium est apud Hebræos: (ee) *Nisi potestas publica esset, alter alterum vivum deglutiret:* qui sensus & apud Chrysostomum: *τῶν πόλεων τοὺς ἄρχοντας ἂν ἀνέλῃς, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα βίον, δάκνοντες ἀλλήλους καὶ κατεσθίοντες, nisi rectores civitatum essent, feriorem feris viveremus vitam, non mordentes tantum,* [f] *sed & vorantes alios alii.*

3. Quod

GROTII.

d *Tranquillitas publica*] Bene *Chrysostomus: σύνεργός ἐσί σοι, συμπράττει σοι.* Princeps nimirum euangelium prædicanti. Dedolat illè quod tu descobinas.

e *Sint quibus imperes*] Dictum hoc Sullæ ajunt *Plutarchus*, (In *Vit. Syll.* p. 472.) *Florus*, & alii, unde sumsit *Augustinus* lib. III. cap. 28. de civitate Dei.

GRONOVII.

22 *Majoris mali*] Supplicii præsentis aut pœnæ.

23 *Ex ipso sensu*] Ex animo sic imbuto atque instituto, ut sciat hoc omnino se oportere facere, atque ideo libenter velit.

24 *Quibus auctoritatem*] Quorum auctores nos fatemur, quæ rata habemus.

25 *Ajebat ille*] Furfidius ad Sullam. *Florus* 3, 21.

(ee) Legitur in *Pirke Aboth*, Cap. III. pag. 42. *Ed. Fagii* 1541. *J. B.*

GROTII.

f *Sed & vorantes alios alii*] Est hoc de statuis sexto: sed & hoc: *ἰὼ γὰρ*

3. Quod si quando 26 nimia formidine aut 27 iracundia aliisve affectibus transversi agantur rectores, quo minus rectam ineant viam, quæ ad tranquillitatem ducit, id 28 inter minus frequentia habendum est; & quæ, ut ait Tacitus, *a* interventu meliorum pensantur. Leges autem satis habent id 29 quod plerumque accidit respicere, ut ajebat *b* Theophrastus, quo & illud Catonis pertinet: *c Nulla lex satis* 30 *commoda est: id modo quæritur, si majori parti & in summam prodest.* Quæ autem rarius contingunt, 31 communibus tamen regulis constringenda sunt, quia 32 etsi 33 ratio legis 34 in isto speciali facto specialiter locum non habeat, manet tamen 35 ratio in sua generalitate, cui specialia subjici fas est. Id enim satius quam sine norma vivere, aut normam cujusque arbitrio permitti. Seneca *d* apposite ad hanc rem: *Satius erat a paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.*

a *Hist.* IV, 74.

b *L. πὸ pertinet, 6. D. de legibus, L.* 111. *in fine. D. si pars. hered.*

c *Livius lib.* XXXIV. c. 3.

d *Lib.* VII. *de benef.* c. 16.

4. Locum & hic habere debet illa nunquam satis memorata Periclis g apud e Thucydidem sententia: *Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse civitatem, quæ tota recte se habeat, quam*

e *Lib.* II. §. 60.

si

καὶ δικαστήρια ἀνέλῃς, πᾶσαν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀνεῖλες τὴν εὐταξίαν. Tolle tribunalia, & omnem de vita tranquillitatem abstuleris. Deinde: *μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, εἴτις κακῶς τῷ πράγματι κέχρηται, ἀλλ' αὐτῆς βλέπε τῆς διατάξεως τὴν εὐκοσμίαν, καὶ τὴν πολλὴν ὠφέλειαν τῷ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς νομοθετήσαντι σοφίαν.* Nec mihi illos refer, qui male usi sunt honoribus, sed ipsius constituti vide pulchritudinem, & sapientiam ejus admiraberis qui primus ejus auctor fuit. Idem ad Romanos: *κἂν ἀνέλῃς αὐτὰς (τὰς ἀρχὰς) πάντα οἰχήσεται· καὶ οὐ πόλεις, καὶ οὐ χωρία, οὐκ οἰκία, οὐκ ἀγορά, οὐκ ἄλλο οὐδὲν ἔσται, ἀλλὰ πάντα ἀνατραπήσεται τῶν δυνατῶν τὰς ἀσθενεστέρας καταπινόντων.* Magistratus si abstuleris, perierint omnia, non urbes stabunt, non agri, non forum, nec quicquam aliud: evertentur omnia & fortioris esca fiet quilibet infirmior. idem sensus apud eundem ad Ephes. v.

g *Apud Thucydidem sententia*] Lib. II. quicum bene convenit illud *Ambrosii* libro III. de officiis: (*Cap.* 4.) *Eadem singulorum est utilitas, quæ universorum.* Et illud in jure: *Semper non quod privatim interest unius ex sociis servari solet, sed quod societati expedit.* L. actiones. §. Labeo. 65. §. 5. D. Pro Socio. Adde L. unicam. §. penul. C. de Caducis tollendis.

GRONOVII.

26 *Nimia formidine*] Ut qui ob leves suspiciones corripiunt, reosque majestatis faciunt, exemplo Claudii. *Suet.* 37.

27 *Iracundia*] Ut Alexander, qui ubi exarsisset, nec dilatio ultionis nec modus erat. *Justin.* 9, 8.

28 *Inter minus frequentia*] Ex rarius contingentibus.

29 *Quod plerumque*] *Aristot.* 3. Pol. 11. *Δοκεῖσι τὸ καθόλε μόνον οἱ νόμοι λέγειν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσπίπτοντα ἐπιτάττειν.*

30 *Commoda est*] Omnibus.

31 *Communibus tamen*] Iis neglectis quæ rarius contingunt, de eo, quod ut plurimum accidit, aliquid constituendum.

32 *Etsi legis*] Quæ voluit civem magistratui parere.

33 *Ratio*] Ut cuique jus reddatur, ut justitia quisque fruatur.

34 *In isto speciali*] Quoties contra jus fasque magistratus aut rex lædit inferiorem.

35 *Ratio in sua generalitate*] Tranquillitas securitasque totius corporis, quæ tanti est, ut unus potius doleat & id ferat, quam resistat imperanti & ordinem publicum turbet, ne patiatur injuriam.

si qua privatis floreat utilitatibus, ipsa autem universim laboret. qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen eversa, pereat & ipse necesse est: Contra vero, etiam si quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis servatur. Quare cum civitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item, quid est, cur non universim ipsi consulere, ipsamque tueri oporteat, nec id facere, quod vos facitis, dum quasi attoniti jactura rei familiaris, salutem proditis reipublica? Quem sensum breviter ita explicat Livius: *Respublica incolumis & privatas res salvas facile præstat:* 36 *publica prodendo, tua nequicquam servet.* Plato dixerat legum IV. τὸ μὲν γὰρ κοινὸν συνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις. καὶ συμφέρει τῷ κοινῷ τε καὶ ἰδίῳ τοῖν ἀμφοῖν, ἢν τὸ κοινὸν τιθῆται καλῶς μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον· *quod commune est, connectit civitates, quod singulorum, dissipat; quare & publice, & privatim utilius est, ut publica magis quam privata curentur.* Xenophon vero: ὅσις ἐν πολέμῳ ὢν στασιάζει πρὸς τὸν ἄρχοντα, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζει· *qui in bello contra ducem seditiose se gerit, facit hoc cum sue salutis periculo.* Eodem & illa Jamblichi pertinent: *Non disjuncta est privata utilitas a publica, imo in bono communi singulare etiam continetur: & ut in animalibus cæteraque natura, ita in civitatibus in totius salute salus est partium.*

Lib. XXVI. c. 36.

De Legg. L. IX. p. 875. A. *Ed. Steph.*

De Exped. Cyr. L. VI. c. 1. §. 19. *Ed. Oxon.*

5. In publicis autem præcipuum haud dubie est ordo ille, quem dixi, imperandi parendique; is vero cum privata resistendi licentia consistere nequit. Explicare libet hoc ipsum 37 nobili Dionis Cassii loco: οὐ μέν τοι καὶ ἐγὼ ἅτ' ἄλλως καλὸν εἶναι νομίζω ἄρχοντά τινα 38 τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι, ἅτ' ἂν σωτήριόν τι γενέσθαι ποτὲ, εἰ 39 τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν τινὶ, κρατεῖν αὐτοῦ ἐπιχειρήσειε. σκέψασθε δὲ ποίῳ μὲν κόσμῳ οἰκίας γένοιτο, ἂν οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν πρεσβυτέρων καταφρονήσωσι. ποίῳ δὲ τῶν διδασκαλείων, ἂν οἱ φοιτῶντες τῶν παιδευτῶν ἀμελήσωσι. τίς ὑγίεια νοσοῦσιν, ἂν μὴ πάντα τοῖς ἰατροῖς οἱ κάμνοντες πειθαρχῶσι. τίς δ' ἀσφάλεια ναυτιλλομένοις, ἂν οἱ ναῦται τῶν κυβερνητῶν ἀνήκεστῶσι. φύσει τε γὰρ ἀναγκαῖα τινὰ καὶ σωτήρια τῷ μὲν ἄρχειν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τῷ δὲ ἄρχεσθαι τέτακται. *Ego vero neque decorum existimo, ut rector civitatis cedat, neque spem esse ad salutem, si quod parere positum est velit imperare. Cogitate enim quis futurus sit ordo in familia, si a junioribus senes spernantur: quis item in scholis, si a discipulis suisque deque habeantur præceptores: unde sanitas ægrotantibus, si non per omnia medicis pareant: quid tuti navigantibus, si plebs nautica gubernantium jussa contemnat. Natura quippe id necessarium & hominibus salutare, ut alii quidem imperent, alii vero pareant.* 6. Paulo

Lib. XLI. p. 189. *Ed. H. Steph.*

GRONOVII.

36 *Publica prodendo*] Deserendo, destituendo, non adjuvando.

37 *Nobili Dionis Cassii loco*] Lib. 41. p. 168.

38 Τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι] Subjectis cedat, puta lascivientibus & improba atque inutilia flagitantibus.

39 Τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν] Cujus sors & officium est parere.

6. Paulo comitem addamus Petrum, cujus hæc ſunt verba: *Regem honorate. Servi, ſubditi eſtote cum omni timore dominis, non ſolum bonis & æquis, ſed etiam duris. Hoc enim cedit gratiæ, ſi quis propter conſcientiam Dei ſuffert moleſtiam injuſte afflictus. quæ enim gloria eſt, ſi peccantes & colaphis cæſi ſubſiſtitis? ſed ſi bene agentes, & tamen male habiti ſubſiſtitis, h hoc cedit vobis gratiæ apud Deum.* 1 *Epiſt.* II. 17. 18.

Confirmat mox hoc a Chriſti exemplo. Idemque ſenſus in Clementis conſtitutionibus his verbis exprimitur: ὁ δοῦλος εὐνοίαν φερέτω πρὸς τὸν δεσπότην μετὰ φόβου Θεοῦ, κἂν ἀσεβὴς, κἂν πονηρὸς ὑπάρχῃ. *Servus Deum timens ſimul bene hero ſuo velit, quamvis impio, quamvis injuſto.* Notanda hic duo: quod dicitur ſubjectionem dominis deberi, etiam duris, (ff) idem ad reges quoque referendum: Nam quod ſequitur ei fundamento ſuperſtructum, non minus ſubditorum quam ſervorum officium reſpicit. Ac deinde talem a nobis requiri ſubjectionem, quæ injuriarum patientiam ſecum ferat: ſicut de parentibus dici ſolet:

i *Ames parentem, ſi æquus eſt: ſi non, feras.* *Publ. Syr.* vers. 23.

Et Eretrienſis quidam adoleſcens, (gg) qui Zenonis ſcholam diu frequentaverat, quid ibi didiciſſet, rogatus reſpondit, ὀργὴν πατρὸς φέρειν, *iram patris ferre.* De Lyſimacho *a* Juſtinus: *Magno animo regis, velut parentis, contumeliam tulit.* Et apud *b* Livium eſt: *Ut parentum ſævitiam, ſic patriæ, patiendo ac ferendo leniendam eſſe.* Apud Tacitum: *c Ferenda regum ingenia:* & alibi: *d bonos Imperatores voto expetendos, qualeſcumque tolerandos.* Apud Perſas, laudante Claudiano: [*In Eutrop.* L. II. vers. 479.]

a *Lib.* XV. c. 3.
b *Lib.* XXVII. c. 34.
c *Annal. Lib.* XII. c. 11.
d *Hiſt.* IV. 8.

——— *Quamvis crudelibus æque*
Paretur dominis. ———

V. 1. Nec ab hac lege Domini diſcedit k conſuetudo veterum Chriſtia-

GROTII.

h *Hoc cedit vobis gratiæ apud Deum*] *Tertullianus* de pœnitentia: *Timor hominis, Dei honor eſt.* [Cap. 7. Sed ibi de aliâ planè re agitur.]

i *Ames parentem, ſi æquus eſt, ſi non, feras*] *Terentius* Hecyra: (*Scen.* III. *Act.* I. vers. 21.)

Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet.

Cicero pro Cluentio: *Non modo reticere homines parentum injurias, ſed etiam æquo animo ferre oportet.* (Cap. 6.) Habet ad hoc præceptum pulchra *Chryſoſtomus* tum II. ad *Timotheum*, tum libro V. adverſus Judæos. Pertinent huc & quæ *Epictetus* (*Cap.* 65.) & poſt eum *Simplicius* habent de duabus anſis.

k *Conſuetudo veterum Chriſtianorum*] Ad quam pertinet canon XVIII. concilii Calcedonenſis, repetitus canone IV. concilii in Trullo: concilium Toletanum quartum: capitulum II. Caroli Calvi in villa Colonia. Synodus Sueſſionenſis canone V.

GRONOVII.

40 *Propter conſcientiam Dei*] Διὰ συνείδησιν Θεοῦ. quia ſcil. & agnoſcit eſſe Deum juſtum & juſtitiæ exactorem, qui neminem inſontem lædi ſinat impune, dixeritque: *Mihi vindictam, ego rependam.*

(ff) Præcepta illa generalia ſuas tamen habent exceptiones, ex naturâ ipſius rei petitas. Fatetur id Auctor ipſe de Servis, Lib. II. Cap. V. §. 22. *J. B.*

(gg) Refert id *Ælianus*, Var. Hiſt. IX, 33. *J. B.*

Christianorum, optima legis interpres. Nam quanquam pessimi sæpe homines imperium Romanum tenuerunt, nec defuerunt, qui obtentu adjuvandæ reipublicæ iis se opponerent, nunquam tamen eorum conatibus se adjunxerunt Christiani. In Clementis constitutionibus est, βασιλέα ὀυ θεμιτὸν ἐπαίρασθαι, *regiæ potestati resistere nefas.* 41 Tertullianus Apologetico: 42 *Unde Cassii, & Nigri & Albini? unde qui* 43 *inter duas lauros obsident Cæsarem? unde* 44 *qui faucibus ejus exprimendis palæstricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt,* 45 *omnibus tot* 1 *Sigeriis* (sic diserte habet manuscriptus, qui est apud omni laude ornatissimos juvenes Puteanos) *ac Parthenis audaciores? De Romanis, ni fallor, id est, de non Christianis.* De palæstrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peractam imperio præfecti prætorio Ælii Læti, manu palæstritæ; quo tamen Imperatore vix quisquam fuit sceleratior. Parthenius, cujus factum itidem detestatur Tertullianus, erat ille, qui pessimum Imperatorem Domitianum oppresserat. His comparat Plautianum præfectum prætorio, qui Septimium Severum valde sanguinarium Imperatorem occidere in palatio voluerat. 46 In eundem Septimium Severum arma, quasi pro reipublicæ caritate,

Cap. 35.

GROTII.

1 *Sigeriis*] *Xiphilinus* Domitiano: *Pag.* 237. B. *Ed. Steph.* ἐπέβευτο δὲ αὐτῷ καὶ συνεσκευάσαντο τὴν πρᾶξιν Παρθένιος ὁ πρόκοιτος αὐτῦ καὶ Σιγήριος (male Σίγηρος) ἐν τῇ προκοιτίᾳ καὶ αὐτὸς ὤν. *Insidias autem ei communicato inter se consilio struxere Parthenius præpositus cubiculariorum & Sigerius & ipse è cubiculariis.* Martialis libro IV: (*Epig.* 79.)

Sigeriosque meros, Parthenioque sonas.

Corruptum id nomen non hic modo in *Tertulliano* fuerat, sed adhuc est in *Suetonio*, (*Domit.* c. 17.) ubi *Saturius*, & in victore vulgari, ubi *Casperius* legitur: (*Epitom.* C. 12. *num.* 8.)

GRONOVII.

41 *Tertullianus Apologetico*] c. 35.

42 *Unde Cassii*] i. Utrum ex vestris, & multorum Deorum cultores, an ex Christianorum secta?

43 *Inter duas lauros*] Pestilentiæ causa Commodus in loco lauris vestito apud Laurentum oppidum agebat, cum eum ob Cleandri necem exposcendam plebs circumsedit. *Herod.* 1, 35. Sed quid inter duas lauros? Sane *Aurelius Victor* in reg. XIII. meminit vicum laureti minoris, & vicum laureti majoris. Sed hæ partes urbis sunt in Aventino: Commodus autem obsessus Laurenti, minimum XVI. millibus passuum ab urbe. Forte *inter suas.* Lauri enim Impp. quasi propriæ & illis dicatæ, quia Julius laureæ perpetuo gestandæ jus accepit, *Sueton.* Jul. 45. quod in successores prorogatum, ut ex statuis & nummis constat. Quin & laurus ἀκροστολικόν τι credebatur. Proverbium: Δαφνίνην φορεῖ βακτηρίαν, quum tutum ab insidiis & periculis significabant. *Plin.* 15, 30. *Suet.* Tib. 69. [Vir doctissimus, lapsu calami, heic *Aurelium Victorem* dixit, pro *Publio Victore*, qui libellum *de Regionibus Urbis Romæ* scripsit. *J. B.*]

44 *Qui faucibus*] Sic periit Commodus in exercitatione luctæ, validissimo palæstrita, specie exercendi guttur ejus comprimente eo usque, donec exspiraret.

45 *Omnibus tot Sigeriis*] Forte: *omnibus & Sigeriis, & Parthenio.* De Parthenio *Sueton.* Domit. 16. & 17. Item *Aurelius Victor* Schotti, cui socius conjurationis videtur fuisse Sigerius: nam simul cum Parthenio illum nominat & *Martialis* 4, 79.

46 *In eundem Septimium*] Immo Severus in illos, eodem tempore a suis militibus Impp. appellatos: sed quia Severus

caritate, ſumſerant in Syria Peſcennius Niger, in Gallia & Britannia Clodius Albinus. Sed horum quoque factum Chriſtianis diſplicuit, quod & ad Scapulam jactat Tertullianus: *Circa majeſtatem imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Caſſiani inveniri potuerunt Chriſtiani.* Caſſiani illi erant, qui ſecuti erant Avidium Caſſium 47 virum egregium, qui in Syria ſumtis armis cauſabatur Rempublicam ſe ire reſtitutum, quam 48 M. Antonini negligentia perderet.

2. Ambroſius, cum injuriam non ſibi tantum, ſed & gregi ſuo, & Chriſto fieri crederet a Valentiniano Valentiniani filio; populi ſatis concitati motu ad reſiſtendum uti non voluit. m *Coactus*, inquit, *repugnare non novi: dolere potero, potero flere, potero gemere: adverſus arma, milites, Gothos quoque, lacrymæ meæ arma ſunt. talia enim ſunt munimenta ſacerdotum: aliter nec debeo, nec poſſum reſiſtere.* Mox: * *Exigebatur a me, ut compeſcerem populum: referebam, in meo jure eſſe, ut non excitarem, in Dei manu, ut mitigaret.* Idem Ambroſius 49 Maximi copiis adverſus 50 Imperatorem, & Arianum & Eccleſiæ gravem, uti noluit. Sic Julianum defectorem cum peſſima conſilia agitaret, lacrymis Chriſtianorum repreſſum, ait Nazianzenus, † addens, *τοῦτο μόνον ἰσχόντων κατὰ διώκτου φάρμακον, quia ſolum hoc contra perſequutorem erat remedium.* Atqui exercitus ejus ferme omnis ex Chriſtianis conſtabat. Adde quod, ut obſervat idem Nazianzenus, a ſævitia illa Juliani non tantum in Chriſtianos erat injuria, ſed & rempublicam in ſummum adduxerat periculum. Accedat his illud Auguſtini, ubi illa Apoſtoli ad Romanos dicta explicat: *Neceſſe eſt propter hanc vitam nos ſubditos eſſe oportere, non reſiſtentes ſi quid illi* (rectores) *auferre voluerint.*

m *Coactus* ... *Epiſt. lib. v. orat. in Auxent. Ep. 32.*

* *Epiſt. 33.*

Theodoret. hiſt. eccleſ. lib. v. c. 4.

† *Orat. 1. in Julianum:* pag. 94. A.

a *Ibid.* pag. 80.

VI. 1. Invenit

Severus vicit, illi pro rebellibus habentur ac tyrannis: nam civilis acies victum facit nocentem. Quod ſi Clodius viciſſet, pro Albinianis; ſi Peſcennius, pro Nigerianis poſuiſſet Septimianos.

GROTII.

m *Coactus repugnare non novi*] Inſeruit *Gratianus* cauſa XXIII. quæſtione VIII. (*Can.* 21.) Idem *Ambroſius* epiſtola XXXIII. *Vultis in vincula rapere? voluntas eſt mihi: non ego me vallabo circumfuſione populorum.* Imitatus eſt magnus *Gregorius* libro VI. epiſtola 1. *Si in morte Longobardorum me miſcere voluiſſem, hodie Longobardorum gens nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in ſumma confuſione eſſet diviſa.*

GRONOVII.

47 *Virum egregium*] Militiæ, ſed in hac cauſa palam ſceleratum.

48 *M. Antonini negligentia*] Sic ille mentiebatur, ut colorem adderet rebellioni: cæterum nunquam imperium aut reſpublica Romana fuit in meliore ſtatu ſub principe, quam ſub hoc: neque aut pace quiſquam aut bello diligentior.

49 *Maximi copiis*] Clementis Maximi, qui ſumſit in Britannia imperium contra Gratianum Valentiniani alterum filium, occupatiſque Galliis, occiſo Gratiano, Hiſpaniis quoque & Africa potitus, per quinquennium regnavit, donec a Theodoſio victus interüceretur.

50 *Imperatorem & Arianum*] Valentinianum juniorem, Gratiani fratrem.

n *Non*

VI. 1. Inventi ſunt noſtro ſæculo viri eruditi quidem illi, ſed temporibus & locis nimium ſervientes, qui ſibi primum (ita enim credo) deinde aliis perſuaderent, ea quæ jam dicta ſunt, locum habere in privatis, [n] non etiam in magiſtratibus, inferioribus, quibus jus eſſe putant reſiſtendi injuriis ejus, cujus ſummum eſt imperium; imo & peccare eos, ni id faciant. quæ opinio admittenda non eſt. Nam ſicut in dialecticis [o] [51] ſpecies intermedia, ſi genus reſpicias, eſt ſpecies; ſi ſpeciem infra poſitam, genus: ita magiſtratus illi, inferiorum quidem ratione habita, ſunt publicæ perſonæ; at ſuperiores ſi conſiderentur, [52] privati ſunt. Nam omnis facultas gubernandi, quæ eſt in magiſtratibus, ſummæ poteſtati ita ſubjicitur, ut quicquid contra voluntatem ſummi imperantis faciant, id defectum ſit ea facultate, ac proinde pro actu privato habendum. Locum enim hic quoque habet, quod dicunt Philoſophi, [53] ordinem non dari, niſi cum relatione ad aliquid primum.

Aver. v. Metaph. com. 6.

2. Ac mihi videntur, qui contra ſentiunt, talem ſtatum rerum inducere, qualem antiqui fabulabantur in cœlo fuiſſe, antequam majeſtas oriretur, quo tempore ajunt minores Deos Jovi non conceſſiſſe. At is quem dixi [p] ordo, & ὑπαλληλισμὸς, non tantum ſenſu communi cognoſcitur: unde illud: [*Senec.* Thyeſt. *vers.* 612.]

Omne ſub regno graviore regnum eſt.

Et Papinii illud: [III. *Sylv.* 3. *vers.* 49. 50.]

—— vice cuncta reguntur:
Alterniſque regunt. ——

c. qui reſiſtit. 97. Cauſ. XI. qu. 3.

Ad Johan.

Et [q] Auguſtini dictum celebre: *Ipſos humanarum rerum gradus adverte: ſi aliquid juſſerit curator, faciendum: non tamen, ſi contra proconſul jubeat: aut ſi conſul aliquid jubeat, & aliud Imperator. non utique contemnis poteſtatem, ſed eligis majori ſervire: nec hinc debet minor iraſci, ſi major prælatus eſt.* Et hoc ejuſdem de Pilato: *Talem quippe Deus dederat illi poteſtatem, ut eſſet etiam ipſe ſub Cæſaris poteſtate.*

3. Sed

GROTII.

n *Non etiam in magiſtratibus inferioribus*] *Petrus Martyr* ad Judicum III. *Pareus* ad XIII. caput ad Romanos, *Junius Brutus*, *Danæus* libro VI. politicorum, & alii.

o *Species intermedia*] Genus ſpeciale *Senecæ* epiſtola LVIII.

p *Ordo & ὑπαλληλισμὸς*] Sic in familia paterfamilias primus, inde materfamilias, inde filii, mox ordinarii ſervi, poſtremo ſervi vicarii. Vide *Chryſoſtomum* 1 ad Corinth. XIII, 3.

q *Auguſtini*] Habet probe eadem *Auguſtinus* ſermone VI, in verba Domini.

GRONOVII.

51 *Species intermedia*] Quæ differt a ſpecie infima, ut genus ſubalternum a genere generaliſſimo.

52 *Privati ſunt*] Sic Veſpaſiani privatas res *Tacitus*, quamvis exercitum & provinciam regentis vivo Nerone, dicit 3. hiſtor. 65. & 5, 1.

53 *Ordinem non dari*] i. e. Quod in ſerie aliqua eſt, tamdiu locum tueri, quamdiu dependet a primo: ita magiſtratus tamdiu eſſe magiſtratus, quamdiu agant ex auctoritate principis.

1 *Verum*

3. Sed & divina probatur auctoritate. Nam Apoſtolorum princeps ſubjectos nos eſſe vult aliter regi, aliter magiſtratibus: regi, 54 ut ſupereminenti, id eſt, ſine ulla exceptione, præter ea quæ Deus directe imperat, qui injuriæ patientiam probat, non interdicit: magiſtratibus, tanquam 55 miſſis a rege, id eſt poteſtatem ſuam a rege ducentibus. Et cum Paulus omnem animam ſupremis poteſtatibus eſſe ſubjectam vult, etiam magiſtratus inferiores incluſit. Neque in populo Hebræo, ubi tot fuere reges divini humanique juris contemtores, unquam inferiores magiſtratus, in quibus plurimi fuere viri pii & fortes, id ſibi juris ſumſerunt, ut regibus vim ullam opponerent, niſi ſi qui à Deo, cujus in reges ſummum jus eſt, mandatum ſpeciale acceperant. quin contra, quod procerum officium ſit, oſtendit Samuel, cum, proceribus & populo inſpectante, Saulem jam perverſe regnantem ſolita veneratione eſt proſequutus. *1 Ep. Petr. II, 13.* *1 Samuelis XV, 30.*

4. Atque adeo religionis quoque publicæ ſtatus nunquam non a regis ac Synedrii arbitrio pependit. Quod enim poſt regem magiſtratus ſimul cum populo Deo ſe fideles fore promiſerunt, id intelligi debet, quatenus in cujuſque id futurum erat poteſtate. Ne ſimulacra quidem falſorum Deorum, quæ publice exſtabant, dejecta unquam legimus, niſi juſſu aut populi in libera republica, aut regum cum regnabantur. Quod ſi quid aliquando factum eſt vi contra reges, narratur in teſtimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in facti humani approbationem.

5. Solet a contrariæ ſententiæ auctoribus proferri dictum Trajani, cum pugionem præfecto prætorio traderet: (hh) *Hoc pro me uti, ſi recte impero; ſi male, contra me.* Sed ſciendum eſt, Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curaſſe ne quid regium oſtentaret, ſed r verum principem gereret, qui proinde ſubeſſet ſenatus populique judicio; quorum ſententias exſequi præfectus deberet etiam in ipſum principem. Simile eſt, quod de M. Antonino legimus, qui publicam pecuniam attingere noluit, niſi conſulto ſenatu. *Xiphilin. in ejus Vit. pag. 281.*

VII. 1. Gravior illa eſt quæſtio, an lex de non reſiſtendo nos obliget in graviſſimo & certiſſimo diſcrimine. Nam leges etiam Dei quædam, quanquam generaliter prolatæ, tacitam habent exceptionem

GROTII.

r *Verum principem gerere*] Quod poſtea imitati *Pertinax* & *Macrinus*: quorum orationes egregias apud Herodianum vide.

GRONOVII.

54 *Ut ſupereminenti*] Ὡς ὑπερέχοντι. Quæ verba non video, qui ſignificent ſine exceptione, quamvis res vera ſit. In notis ad N. T. explicat, Tanquam ſupra omnes poſito. Ergo, tanquam ſummæ poteſtati.

55 *Miſſis a rege*] Δι' αὐτοῦ πεμπομένοις præfectis ejus, vel legatis.

(hh) Refertur à *Xiphilino*, pag. 248. D. *Ed. Steph.* Vide & *Plinii Junioris* Panegyric. c. 67. & *Caſſiodor.* Var. VIII, 13. *J. B.*

[Sa-

ceptionem ſummæ neceſſitatis: quod de lege ſabbati (ii) 56 Haſamonæorum temporibus a ſapientibus definitum fuit: unde dictum celebre; *57 periculum animæ impellit ſabbatum*: & Judæus apud Syneſium cauſam neglectæ legis de ſabbato hanc reddit: ſ *σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς δίδομεν in certiſſimum vitæ periculum adducti ſumus.* Quæ exceptio probata eſt ipſi 58 Chriſto: ut 59 & in lege altera de non edendis panibus propoſitionis. Et Hebræorum magiſtri legibus de cibis vetitis, aliiſque nonnullis, ex veteri traditione eandem addunt exceptionem, recte quidem: non quod Deo jus non ſit ad certam mortem ſubeundam nos obſtringere, ſed quod leges quædam ejus ſint argumenti, ut non credibile ſit datas ex tam rigida voluntate. quod in legibus humanis magis etiam procedit.

2. Non nego a lege etiam humana quoſdam virtutis actus poſſe præcipi, ſub certo mortis periculo, ut t 60 de ſtatione non deſerenda; ſed nec temere ea voluntas legem condentis fuiſſe intelligitur, neque 61 videntur homines in ſe & alios tantum 62 jus accepiſſe, niſi quatenus ſumma neceſſitas id exigat. Ferri enim leges ab hominibus ſolent & debent 63 cum ſenſu humanæ imbecillitatis. Hæc autem lex, de qua agimus, pendere videtur a voluntate eorum, qui ſe primum in ſocietatem civilem conſociant, a quibus jus porro ad imperantes manat. Hi vero ſi interrogarentur, an velint omnibus hoc onus imponere, ut mori præoptent quam ullo caſu vim ſuperiorum armis arcere, neſcio an velle ſe ſint

GROTII.

ſ *Σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς δίδομεν*] Maccabæorum lib. 1. c. 9. 10. 43. & 44. *καὶ ἦκεσε Βακχίδης καὶ ἦλθε τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἕως τῶν κριτίδων τὲ Ἰορδάνε ἐν δυνάμει πολλῇ. καὶ εἶπεν Ἰωναθὰν τοῖς παρ' αὐτῦ· ἀναςῶμεν νῦν πολεμήσωμεν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν· οὐ γάρ ἐςι σήμερον ὡς ἐχθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. Id cum audiſſet Bacchides, venit multo cum exercitu ad Jordanis ripas ipſo die ſabbati. Jonathan autem ſuis dixit: ſurgamus nunc, & pro vita pugnemus; neque enim noſtræ res ſe habent ut heri & nudius tertius.*

t *De ſtatione non deſerenda*] Vide *Joſephum* ubi de cuſtodibus Saulis agit. (*Ant. Jud.* VI. 14. p. 202.) *Polybius*: *παρὰ Ῥωμαίοις θάνατος ἦν πρόσιμον τῆς ἐφεδρείας λιπόντι τὴν τάξιν.* [Habet è *Suida*, voce *πρόσιμα*: nam verba paullo aliter leguntur apud ipſum Hiſtoricum, *Lib.* 1. Cap. 17. *J. B.*]

GRONOVII.

56 *Haſamonæorum*] Ab Aſſamonæo Matthiæ proavo dicti, qui a Juda Maccabæo Matthiæ F. Maccabæi. *Joſeph.* 12, 8.

57 *Periculum animæ impellit*] Solvit neceſſitate ſervandi Sabbathi. *Caſaub.* Exercit. 1. ad Baron. 12, 17. p. 66. *Buxtorf.* Synag. cap. 16. p. 365. [Vide & Auctorem in *Matth.* XII, 11.]

58 *Chriſto*] Matth. 12, 4.

59 *Et in lege altera*] 1 Sam. 23, 6.

60 *De ſtatione*] Loco, ubi quis aut in præſidio aut in acie locatus eſt ab Imperatore. *Liv.* 24, 37.

61 *Videntur homines*] Nam Dei paullo ante jus liberum agnovit, qui vitam, quam precario dedit, repoſcere poteſt, quandoque placet ejus ſanctæ providentiæ.

62 *Jus accepiſſe*] Ut poſſint eis injungere, quod requirat, ut deſerant omnem tutelam ſui, & certæ morti occurrant.

63 *Cum ſenſu*] Ut conſiderent, quid hæc fragilitas ferat, nec mandent quod homo natus præſtare nequeat.

(ii) Vide JOSEPH. *Antiq. Jud.* Lib. XIV. Cap. 8. pag. 474. B. & Clariſſ. CLERICUM, in *Marc.* III, 4. *J. B.*

64 *Caritas*

sint respondsuri, nisi forte cum hoc additamento, si resisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio plurimorum innocentium. Quod enim tali circumstantia 64 caritas commendaret, id in legem quoque humanam deduci posse non dubito.

3. Dicat aliquis, rigidam illam obligationem, mortem potius ferendi, quam ullam unquam superiorum injuriam repellendi, non ex lege humana, sed divina proficisci. Sed notandum est, primo homines non DEI præcepto, sed sponte adductos 65 experimento infirmitatis familiarum segregum adversus violentiam, in societatem civilem coiisse, unde ortum habet potestas civilis, quam ideo humanam ordinationem Petrus vocat: quanquam alibi & divina ordinatio vocatur, quia hominum salubre institutum Deus probavit. Deus autem humanam legem probans censetur probare 66 ut humanam & humano modo. 1 Pet. II, 13.

4. Barclajus regii imperii assertor fortissimus huc tamen descendit, ut populo & insigni ejus parti jus concedat se tuendi adversus immanem sævitiam; cum tamen ipse fateatur totum populum regi subditum esse. Ego facile intelligo, quo pluris est 67 id quod conservatur, eo majorem esse 68 æquitatem, quæ adversus legis verba exceptionem porrigat: attamen indiscriminatim damnare aut singulos aut partem populi minorem, quæ ultimo necessitatis præsidio sic utatur, ut interim 69 & communis boni respectum non deserat, vix ausim. Nam David, qui 70 extra pauca facta testimonium habet vitæ secundum leges exactæ, armatos circum se primum quadringentos, deinde plures aliquanto habuit; quo nisi ad vim arcendam si inferretur? Sed simul illud notandum est, non factum id a Davide, nisi postquam & Jonathanis indicio, & pluribus aliis certissimis argumentis compererat Saulem vitæ suæ imminere. Deinde vero nec urbes invadit, nec pugnandi captat occasiones, sed latebras quærit, modo in locis deviis, modo apud populos externos, & 71 hac religione ut popularibus suis nunquam noceat. *Lib.* III. *adv. Monarch.* c. 8. *Lib.* VI. c. 23. & 24. 1 *Samuel.* XXII, 2. & XXIII, 13.

5. Simile videri potest factum Maccabæorum: nam quod quidam

GRONOVII.

64 *Caritas commendaret*] Ex officio fieret atque humanitate, ita tamen, ut intermittere liceat, idem posse præcipi, ut intermittere non liceat.

65 *Experimento infirmitatis*] Quod viderent, dispersos per familias & nihil commune habentes facile a violentis opprimi.

66 *Ut humanam & humano*] Quatenus exigit, quantum homini postulare licet ab homine, quantumque homo (cui difficile est ejurare insitum amorem sui) potuit exsequi.

67 *Id quod conservatur*] Quod scil. conservari non posset in stricta legis observatione.

68 *Æquitatem, qua*] Per quam licet eam legem aliquando non observare.

69 *Et communis boni*] Ut non turbet ultro tranquillitatem publicam, & tantummodo sese tueatur; non infestet, neque ad simul turbandum trahat alios.

70 *Extra pauca*] Quibus lapsus est & graviter peccavit.

71 *Hac religione*] Perpetua & vigili cura.

a *Totum*

dam hæc arma eo titulo defendunt, quasi Antiochus non rex sed invasor fuerit, vanum puto: cum nusquam in omni historia Maccabæi, & qui eorum partes sequebantur, Antiochum alio quam regis nomine compellent; & merito sane, cum jampridem Macedonum imperia agnovissent Hebræi, in quorum jus Antiochus successerat. Nam quod lex vetat alienigenam populo præfici, de voluntaria electione intelligendum est, non de eo, quod temporum necessitate adductus populus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii, usos Maccabæos jure populi, 72 cui αὐτονομία deberetur, ne id quidem firmum. Nam Judæi primum a Nabuchodonosore devicti jure belli ex eodem jure successoribus Chaldæorum 73 Medis & Persis paruerant: quorum u totum imperium ad Macedonas devenit. Hinc Judæi Tacito vocantur, *Dum Assyrios penes Medosque & Persas oriens fuit, vilissima pars servientium.* Nec quicquam ab Alexandro ejusque successoribus 74 stipulati sunt, sed sine ulla conditione in eorum ditionem venerunt, sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Judæi interdum ritus suos & leges palam exercere permissi sunt, id fuit ex regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua imperio addita. Nihil ergo est quod Maccabæos tueatur præter summum certissimumque periculum: quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt, ut in loca devia exemplo Davidis secederent, quærendæ securitati; nec arma expedirent, nisi ultro oppugnati.

Hist. l. v. c. 8.

6. Illa interim cautio tenenda est, etiam in tali periculo personæ regis parcendum: quod qui factum a Davide putant 75 non ex officii necessitate, sed ex sublimiore proposito, (kk) falluntur. Ipse enim David aperte dixit, insontem neminem esse posse, qui manus regi inferret. Nimirum sciebat scriptum in lege: * *Diis*, id est,

1 *Samuel.* xxvi, 9. * *Exod.* xxii, 28.

GROTII.

u *Totum imperium ad Macedonas devenit*] *Justinus* libro xxxvi. *Primus Xerxes rex Persarum Judæos domuit. postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri magni venere, dinque in potestate Macedonici imperii subjecti Syriæ regno fuere. A Demetrio cum desciviſſent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.* (Cap. 3.)

GRONOVII.

72 *Cui αὐτονομία*] Quem Deus liberum & sui juris esse voluisset.

73 *Medis & Persis*] Non potest excusari, quod *Tacitus* & auctor ajunt Judæos Medis servisse, nisi de uno Dario Medo, cujus mentio apud Danielem intelligatur. Nam Assyriis a Nino ad Sardanapalum, Medis ab Arbace ad Astyagen non paruerunt Judæi: sed destructo primo Assyriorum imperio & contracto Medico aliud Assyriorum vel Chaldæorum imperium natum est per Nabuchodonosorem eodem tempore, quo in alia parte orientis regnabant Medi. Huic posteriori Assyriorum regno armis victi accessere Judæi, inde ad Persas sub Cyro transiere.

74 *Nec quicquam stipulati*] Nihil exceperunt, quum ei se dederent.

75 *Non ex officii necessitate*] Eximiæ alicujus innocentiæ studio, ut abstineret etiam illa vi, qua jure uti poterat, ut non modo ad legem justus esset, sed & intra legem, ut *Seneca* loquitur 2. de ira 27.

(kk) Non ita falluntur. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. J. B.

x *Principi*

est, judicibus summis, *non maledices*, & [x] *principi in populo tuo non maledices.* in qua lege mentio facta specialis eminentium potestatum, ostendit aliquid præcipi speciale. Quare Optatus Milevitanus de hoc Davidis facto loquens, [y] *Obstabat*, ait, *plena divinorum memoria mandatorum.* Et verba Davidi hæc tribuit: *Volebam hostem vincere, sed prius est divina præcepta servare.* *Lib.* II.

7. At falsa maledicta ne in privatum quidem licet jacere; in regem ergo veris quoque abstinendum. quia, ut ait scriptor problematum, quæ Aristotelis nomen præferunt: ὁ κακηγορῶν τὸν ἄρχοντα, εἰς τὴν πόλιν ὑβρίζει. *Qui rectori maledicit, [z] in civitatem est injurius.* Quod si voce lædendus non est, manu certe multo minus: unde & pœnitentia tactum Davidem legimus, quod vestem ejus violasset: tantam intelligebat personæ istius esse sanctitudinem! nec immerito. nam cum summum imperium [a] non possit non multorum odiis patere, securitas fungentis peculiariter fuit munienda. Quod Romani etiam in Tribunis plebis constituerunt, ut ἄσυλοι, id est, inviolabiles essent. Inter Essenorum dicta erat, reges sanctos esse habendos: & insigne illud apud Homerum: *Sect.* XXIX. *num.* 14. 1 *Samuel.* XXIV. 6. *Iliad.* V, 566.

——— Περὶ γὰρ δίς ποιμένι λαῶν,
——— μή τι πάθοι

[b] *Nam*

GROTII.

x *Principi in populo tuo non maledices*] Joabus Semeiæ apud *Josephum*: ἐ τυθνήξῃ βλασφημήσας τὸν ὑπὸ τῦ Θεῦ καταξαθέντα βασιλεύειν; *An non morereris, qui ei maledicere ausus es, quem Deus in regni sede constituit?* [Ant. Jud. *Lib.* VII. *Cap.* 10. pag. 236. F. Verum ibi qui loquitur, non est *Joabus*, sed frater ejus *Abisaïs*, *Tsernjæ* filius. *J. B.*]

y *Obstabat plena divinorum memoria mandatorum*] *Josephus* de Davide: μετανοήσας δ' ἐυθὺς οὐ δίκαιον εἶπε φονεύειν τὸν ἑαυτῦ δεσπότην· *Sed statim pœnitudine ductus, injustum factum esse dixit, dominum suum occidere.* (Lib. VI. c. 14.) Et post: Τὸν ὑπὸ τῦ Θεῦ κεχειροτονημένον βασιλέα δεινὸν ἀποκτεῖναι κἂν ἡ πονηρός· ἤξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τῦ δόντος τὴν δίκην. *Horrendum, regem quamvis malum interficere: pœnam enim id facienti imminere ab eo qui regem dedit.* [Ibid. *pag.* 202. D. In loco priore non omittere debuit Auctor hæc verba, οὐδὲ τὸν ὑπὸ τῦ Θεῦ βασιλείας ἀξιωθέντα *eumque qui à Deo Rex constitutus est.* In loco altero versio ejus etiam malè omittit hæc, ὑπὸ τῦ Θεῦ κεχειροτονημένον, quæ idem significant, obstantque adeo, quominus de omnibus in universum Regibus locus intelligi queat. Sed pejus est, quòd in fine, omissis quibusdam, sensus planè corruptus ab Auctore nostro, præ nimio fortè studio caussæ suæ serviendi. Ita habent Græca: Ἤξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τῦ δόντος τὴν δίκην, *Venturam enim aliquando ipsi* (Regi scilicet) *pœnam, ab eo qui dedit illi imperium. J. B.*]

z *In civitatem est injurius*] Julianus Misopogone: καὶ γὰρ οἱ νόμοι φοβεροὶ διὰ τὺς ἄρχοντας, ὥστε ὅστις ἄρχοντα ὑβρίζει, ἐκ περιουσίας τὺς νόμους κατεπάτησεν· *Sunt enim leges severæ pro principibus, ita ut qui in principem injuriosus fuerit, is ex animi libidine conculcaverit leges.* (Pag. 342. B. *Edit. Spanh.*)

a *Non possit non multorum odiis patere*] *Quintilianus* Declamatione CCCXLVIII. *Hanc esse conditionem omnium, qui administrationem reipublicæ aggrediuntur, ut ea, quæ maxime pertinent ad salutem communem, cum quadam sui invidia efficere cogantur.* Vide ea de re Liviæ verba ad Augustum apud Xiphilinum ex *Dione.* (*Pag.* 85. 86. *Ed. H. Steph.*)

—— b *Nam pro populi paſtore timebat,*
—— *Nequid ei accideret.*

Lib. x. c. 3. Nec immerito, ut apud Curtium eſt, *regium nomen gentes, quæ ſub regibus ſunt, pro Deo colunt.* c Artabanus Perſa: ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος ἔστός ἐστι, τὸν τιμᾶν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν, εἰκόνα θεοῦ τὰ πάντα σώζοντος· *Nobis inter leges multas easque bonas hæc optima eſt, regem colendum & adorandum, ut Dei*
Pag. 804. *cuncta ſoſpitantis effigiem.* Plutarchus agide: ὅ θεμιτὸν οὐδὲ νενομισμένον βασιλέως σώματι τὰς χεῖρας προσφέρειν, *nec fas nec licitum regis corpori manus inferre.*

8. 76 Illa quæſtio gravior, an quantum Davidi, an quantum Maccabæis licuit, liceat & Chriſtianis, quorum magiſter crucem ſubire toties jubens, exactiorem patientiam videtur requirere. Certe ubi ſuperiores ob religionem mortem intentant Chriſtianis,
Matth. x, 23. * 1 Petr. 11, 21. iv, 12. 13. 14. 15. 16. Chriſtus fugam concedit, his ſcilicet quos officii neceſſitudo nulli loco alligat: (ll) ultra fugam nihil. * Petrus vero Chriſtum ait cum pateretur, nobis reliquiſſe exemplum quod ſequamur, qui cum peccato vacaret, & doli omnis immunis eſſet, convitia convitiis non repoſuit, neque inter patiendum minatus eſt, ſed rem permiſit juſte judicanti. Idem gratias agendas Deo ait, & gaudendum Chriſtianis, ſi tanquam Chriſtiani pœnis ſubdantur. Et hac maxime patientia invaluiſſe Chriſtianam religionem legimus.

9. Quare

GROTII.

b *Nam pro populi paſtore timebat*] Bene *Chryſoſtomus*, 1 ad Tim. 1. *Si quis ovem jugulet, ab eo gregem imminui: at ſi quis paſtorem de medio ſuſtulerit, ab eo totum gregem diſſipari.* *Seneca* libro priore de clementia cap. 111. *Somnum ejus nocturnis excubiis muniunt: latera objecti circumfuſique defendunt: incurrentibus periculis ſe opponunt. Non hic eſt ſine ratione populis urbibuſque conſenſus ſic protegendi amandique reges, & ſe ſuaque jactandi, quocunque deſideraverit imperantis ſalus. Nec hæc vilitas ſni eſt aut dementia, pro uno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam ſenis & invalidi. Quemadmodum totum corpus animo deſervit* (quod ipſum late ibi exſequitur) *ſic hæc immenſa multitudo unius animæ circumdata illius ſpiritu regitur, illius ratione flectitur, preſſura ſe ac fractura viribus ſuis, niſi conſilio ſuſtineretur. Suam itaque incolumitatem amant, &c.* Adde quæ infra, lib. 11. cap. 1. §. 1x.

c *Artabanus Perſa*] Apud *Plutarchum* Themiſtocle. (*Pag.* 125. C.)

(ll) Dictum *Chriſti* unicè pertinet ad Apoſtolos, ut patet ex ſequentibus. Auctor ipſe ſe refellit, quando in Adnotationibus ad hunc locum *Matth.* x, 23. verba illa ſolis Apoſtolis adcommodat, & inde fatetur non poſſe argumentum duci, ad definiendam quæſtionem, An ſponte fugere liceat, periculi tantum vitandi cauſſa? *J. B.*

GRONOVII.

76 *Illa quæſtio &c.*] Auctor quæſtionem, an liceat Chriſtianis pro religione adverſus ſuperiores in ultimo diſcrimine bellare, ita tractat ut negantem partem probare, atque ita tot heroum, quorum armis a Deo proſperatis libertatem conſcientiæ in Belgio, Germania, Gallia debemus, cauſam damnare videatur.

Cui ſententiæ ſubſcribere non poſſumus, nec quæ pro ea proferuntur, tanti putamus, ut iis nos induci patiamur.

Crucem

Crucem subire suos bis jussit Christus, prius Matth. 10, 38. Quod tempus *Marcus* quoque 8, 24. & *Lucas* 9, 23. respiciunt. Iterum Matth. 16, 24. quod *Lucas* 14, 24. id nihil aliud est, quam divinas castigationes patienter & sine murmure cumque confessione peccatorum & horrore justissimæ Dei adversus peccata iræ excipere. Et tam dictum est superiorum supremis regibusque regum, quam humillimo & despicatissimo mortalium. Quemadmodum igitur hoc non impedit, quominus reges & magistratus resistant malitiæ privatorum & hostium, atque illos supplicio afficiant, hos bello prosequantur: ita neque impedit privatos, quominus illi ultimæ sævitiæ malorum principum & magistratuum repugnent.

Ob religionem autem si omnino in superiores arma sumere non licet, neque licebit ipsis superioribus arma sumere adversus alios pariter superiores ob religionis diversitatem bellum moventes. Præbeamus igitur, si Diis placet, nos impune lacerandos & subjugandos Turcis Mahometismum imperantibus. Et condemnemus Constantinum, quod defendendi a persecutione Christianismi gratia arma sumsit in affinem suum & collegam Imperatorem Licinium: quo nomine tota Ecclesia eum semper laudavit & obnoxiam se illi professa est. Nec potest hic dari ratio, quare magis liceat superioribus in subjectos per religionis causam sævire, quam per aliam quamcumque impotentiam. Immo per illam minus licet, quia solus Deus καρδιογνώστης est & imperium in conscientias habet. Porro qui religionem petit sævitia, idem petit bona, petit vitam, petit conjugem & liberos. Si ergo licet in gravissimo & certissimo discrimine resistere superioribus ob bona, conjugem, liberos, vitam defendendam, (uti concessit auctor) quoniam eædem causæ cum causa religionis sunt perpetuo conjunctæ, etiam in ultimo & certissimo discrimine ob religionem, si non per religionem, certe per illas alteras causas resistere licet superiori intolerabili sævitia prætextu religionis bona & vitam involanti.

Christi & Apostolorum & primorum Christianorum exempla nihil juvant, quia illa versantur in ecclesia constituenda, nos in ecclesia constituta. Illam quum singuli & humillimi homines (ita Deo placitum) in eam colligerentur, non oportet infamem fuisse rebellionibus: nunc postquam illud crimen ecclesia effugit diu patiendo, non oportet eam beneficium Dei incomparabile, præsertim si vires ad illud tutandum dedit, per ignaviam amittere.

Quod Christus per humilitatem, per patientiam se ac suos ad tempus præbendo tanquam oves ad lanienam, vicit potestates mundi ac tenebrarum, miraculum est non minus quam linguarum donum, quam sanandi infirmos, excitandi mortuos, liberandi energumenos, & alia supra humanum modum. Ut ergo nunc in docenda discendaque religione Christiana non exspectandum, donec eadem miracula Deus nobis repræsentet, sed ordinariis studiorum viis & consueta disciplina utendum est: ita nec in defendenda veritate agnita & libertate conscientiæ manibus insinuatis sedendum illis, quibus Deus non modo pro focis, sed etiam pro aris vires & opes dedit, nec operienda miracula quæ Deus sic quoque dat, sed illis, qui viis & instrumentis & labore curaque cuivis rei propria utuntur. Hebræos sub Pharaone cædes & contumelias & injusta opera cum servilibus verberibus tolerare voluit Deus usque in adventum Mosis. Noluit eosdem pugna Ægyptium vincere: Rubrum mare mandata sua peragere & ultionem exsequi jussit: ad idem eductis in terram promissam per arma adversus religionis oppressores adfuit. Neque hoc infirmat martyria. Immo genus est martyrii in sancto & solo proposito defendendi lucem euangelii concessam occumbere quamvis armatum. Quod si quando ab inermibus & mera patientia martyrium excipi vult, id non magis moratur alios, quin se, ut possunt, a vi tueantur, quam quod quosdam naufragio, pestilentia, alios morbo evocat, id non prohibet alios, quominus medicinis & omni probata via ad salutem grassentur: quod quosdam sub iniquo judice probos & innocentes finit opprimi, id nihil vetat, ne alii suam innocentiam

nocentiam judicio defendant. Neque vero non interest privatus paucive an populus ob religiónem infestetur: nam illi suo fato occidunt, populus etiam posteritatis.

Præterea si Christi exemplum & injuriarum patientia non tollit jus belli gerendi omne in universum adversus quosvis aggressores, ne quidem tollit jus belli gerendi adversus superiores in ultimo discrimine ob religionem Ratio est, quia Christus non tantum injurias a superioribus pertulit, sed etiam a vilissima fæce Judæorum, neque tantum ob religionem, sed etiam ob illorum invidiam & malitiam. Deinde non dicit: *Si superior ob religionem tibi alapam in altera maxilla duxerit:* non dicit: *Qui tollet gladium adversus superiores religionis causa*, sed simpliciter & sine exceptione: *Si quis duxerit: Qui tollet.* Quæ ergo responsio est ad hæc loca, pro sarto tecto servando jure belli cujuscumque, eadem est & pro servando jure belli in superiores, & intolerandam sævitiam religionis ergo.

Christus fugam concedit, inquit: agnosco: ultra fugam nihil: hoc hic lego; apud Euangelistam neminem. II. Si præcise nihil extra fugam, ne quidem ut pecunia redimant libertatem religionis & conscientiæ, itaque rem illicitam fecere tot sæculis faciuntque hodie miseri Græci & aliæ nationes Christianæ sub Turcico imperio, qui tributo persecutionem evadunt. Quod si hoc durum est adfirmare, fatendum est, illud temere pronuntiatum esse. III. Quin imo, quia fugam concedit, non requirit meram & solam patientiam: sed per synecdochen speciei concedit honestas rationes subterfugiendi & hoc genus tyrannidis, quamdiu non planum ac liquidum est, placuisse Deo, ut morte nostra testimonium veritati demus. IV. Quia fugam concessit, ostendit certe suum exemplum non vocare nos ad omnes omnino eventus patientiæ, quam ipse præstitit: noluit enim fugere. V. Fugam concessit illis, quibus nihil patebat præter fugam: quales erant primi ejus discipuli virium inopes. His igitur fugam concedendo non vetuit alios suo bono uti.

Quanto melius facerent tyrannidis patroni, si Christi exemplum proponerent persecutoribus & imperantibus religionem! noluit ille vi in formanda & propaganda ecclesia uti, noluit ignes & gladios adhibere, cum facile potuisset. Itaque exemplum Christi magis obligat principes ad non sæviendum ob religionem, quam subjectos ad imitandum ejus patientiam omnem, quæ magna parte miraculosa est.

Locus Petri tot versibus solatia continet illis, quorum constantia & martyrio Deum velle amplificare gloriam suam certo constat, quia illis subducit omnem externam opem defendendæ vitæ, & eosdem ad hanc ipsam patientiam præsenti numine & S. Spiritus extraordinaria ope confirmat. Sunt autem viæ, quibus utitur Deus ad amplificandam gloriam suam, multæ. Nec scriptura, cum unam earum laudat, alias tollit. Idem Deus, qui modo monstrat, quid possit in infirmis, magnum illis animum adversus calamitates & supplicia præstando, modo monstrat, quid possit in fortibus victoriam illis per arma justa largiendo.

Ad exemplum illud primorum Christianorum tam speciose propositum respondet *Miltonus*, eos non potuisse, quicquid imputent: ubi potuerint, fecisse: denique qui non fecerint, non obligare nos ad imitandum. Et certe non potuerunt: Homines humiles, tenues, viles, ignobile vulgus, pauci etiam, cum multa millia essent, si cum cæteris comparentur, dispersi & disjecti, sine corpore & concilio, clandestinis eoque non numerosis cœtibus coëuntes, imbelles & inermes, nullo capite præter sacerdotes ex eadem vilitate lectos: ad hæc nihil aliud cogitantes, quam pœnitentiam pristinæ vitæ, spem metumque futuræ, exspectantes quisque se visurum novissimum diem, eaque de causa deserentes negotia, abhorrentes a conjugiis, a gerenda republica, a militia, abjicientes pecuniam, & rem familiarem, denique nihili facientes, quorum causa tyrannos odimus, & defensionem nostri paramus: interdum improvide ac simpliciter, quæ Christus non simpliciter contemni jusserat, sed comparate, si haberi non possent salva conscientia, & si ea Deus reposceret.

Itaque

9. Quare Christianis veteribus, qui recentes ab apostolorum & apostolicorum virorum disciplina eorum præscripta & intelligebant melius & perfectius implebant, summam injuriam fieri puto ab iis, qui quo minus ipsi se defenderent in certissimo mortis periculo, vires putant illis, non animum defuisse. Imprudens certe & impudens fuisset Tertullianus, si apud Imperatores, qui ejus rei ignari esse non poterant, ita confidenter ausus esset mentiri: *Si enim hostes & apertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis* 77 *vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri & Marcomanni, ipsique Parthi, vel quantacunque unius tamen loci & suorum finium gentes, quam totius orbis? Externi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia,* 78 *conciliabula, castra ipsa, tribus,* 79 *decurias,* 80 *palatium, senatum, forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus,* 81 *etiam copiis impares, qui tam libenter trucidamur, si non* 82 *apud istam disciplinam magis occidi liceret quam occidere?* Sequitur hic quoque 83 magistrum suum Cyprianus, & aperte prædicat: *Inde est, quod nemo nostrum, quando apprehenditur, reluctatur: nec se adversus injustam violentiam vestram,* 84 *quamvis nimius & copiosus noster sit populus, ulciscitur. Patientes facit* 85 *de secutura ultione securitas.* d *Innocentes nocentibus cedunt.* Et Lactantius: *Confidimus enim majestati ejus, qui tam contemtum sui possit ulcisci quam servorum suorum* 86 *labores & injurias. Et ideo cum tam nefanda perpetimur, ne verbo quidem reluctamur: sed Deo remittimus ultionem.* Nec aliud spectavit Augustinus, cum dicit: *Nihil justus præcipue cogitet*

Apologet. c. 37.

Ad Demetrianum.

Inst. Div. Lib. v. c. 20.

Lib. 6. *Qu.* 10. *in Jos.*

Itaque non modo vires illis, sed & animum resistendi defuisse, facile concedo. Nec poterant, nec si potuissent, volebant, non tam quia illicitum putabant, quam ob nimiam martyrii ambitionem. Sed aliter egerunt, postquam Imperatores facti sunt Christiani, & ipsi quoque publica munera administrando potentiam nacti sunt.

GROTII.

d *Innocentes nocentibus cedunt*] Hæc sunt in scripto ad Demetrianum. Ejusdem hæc libri primi epistola 1. *Intellexit* (adversarius) *Christi milites vigilare, jam sobrios & armatos ad prælium stare, vinci non posse, mori posse; & hoc ipso invictos esse, quia nec mori timent, nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat, sed prompte & animas, & sanguinem tradere.*

GRONOVII.

77 *Vis numerorum*] Cohortium *Tacitus* 1. histor. 6. Agric. 18. & 32.

78 *Conciliabula*] Supra cap. 2. num. 10.

79 *Decurias*] Judicum & equestrem ordinem.

80 *Palatium*] Domum augustam.

81 *Etiam copiis*] Apparatu & instrumento belli.

82 *Apud istam disciplinam*] Hanc sectam Christianorum. *Terent.* Eun. 2, 2. 32.

83 *Magistrum suum*] *Hieronymus* refert notarium B. Cypriani dicere solitum, nunquam Cyprianum absque Tertulliani lectione unum diem peregisse, ac sibi crebro dixisse: *Da magistrum.*

84 *Quamvis nimius*] Numerosus, multus admodum.

85 *De secutura*] Quia exploratum habemus injuriarum, quæ nobis fiunt, Deum vindicem fore.

86 *Labores*] Ærumnas, agonas, ut Herculis XII. labores dicuntur.

cogitet in his rebus, nisi ut bellum suscipiat, cui bellare fas est: non enim fas est omnibus. Ejusdem est illud: *Quoties Imperatores* 87 *in errore sunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas justi examinantur & coronantur.* Idem alibi: *Ita a plebibus principes & a servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.* Quod veterum Christianorum exemplo alibi sic explicat: *Neque tunc civitas Christi, quamvis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tam magnorum agmina populorum adversus impios persecutores, pro temporali salute pugnavit, sed potius, ut obtineret æternam, non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur.* 88 *Non erat eis pro salute pugnare,* 89 *nisi* 90 *salutem* 91 *pro salute contemnere.*

Epist. CLXVI.

De civit. Dei lib. XXII. c. 6.

10. Nec minus egregia sunt, quæ in eandem sententiam habet Cyrillus in locum Johannis de gladio Petri. Thebæa legio, (mm) ut acta nos docent, militibus constabat sexies mille sexcentis sexaginta sex Christianis omnibus: Qui, cum Maximianus Cæsar apud 92 Octodurum exercitum compelleret sacra Diis falsis facere, primum 93 Agaunum iter arripuerunt: & cum eò misisset Imperator, qui eos ad sacrificandum venire juberet, ipsique se id facturos negassent, 94 Maximianus decimum quemque jussit interfici per apparitores, qui nemine repugnante facile imperium sunt exsecuti.

11. e Mauritius ejus legionis 95 primicerius, a quo Agaunum vicus

GROTII.

e *Mauritius*] De hujus martyris honoribus apud Helvetios vide Guillemannum. In veteri scripto de translatione sancti Justini in novam Corbejam: *Unde juxta fidem Chronicorum sub atrocissima & incomparabili illa decima post Neronem persecutione passum eum colligimus: quæ & prioribus persecutionibus immanior, dum venerabilem multitudinem martyrum cœlis mitteret, inter quos etiam præcipuum sancti Mauritii collegium, & innocentiæ speculum.* De Thebæis martyribus Brunsvicum translatis vide *Crantzium* Saxonicorum VII, 16.

GRONOVII.

87 *In errore sunt*] Ἑλληνισμῷ· idolorum cultui dediti sunt.

88 *Non erat cui*] Non ducebant operæ pretium, non faciebant tanti vitam & bona sua, ut eorum ergo arma sumerent ac resisterent, sed spe ac desiderio salutis æternæ hanc fragilem vitam contemnebant. De illo, *Non erat*, vide 4. Observ. 81. p. 115.

89 *Nisi*] Ἀντὶ τοῦ sed.

90 *Salutem*] Hujus vitæ.

91 *Pro salute*] Æterna.

92 *Octodurum*] Veragrorum vicum appellat *Cæsar* 2. bell. Gall. 1. *Martenach.* hodie.

93 *Agaunum*] *Saint Maurice*, duodecim millibus p. ab Octoduro.

94 *Maximianus*] Collega Diocletiani A. Æ. C. 297.

95 *Primicerius*] Quia singula officia Palatina complures habebant personas, *primicerii*, *primiscrinii*, *proximi* & *primates*, & *capita* (nam & sic vocabant) *officii* cujusque dicebantur, quod primum locum obtinerent, primique in latere culo vel tabella incerata, cui numerus officii esset incisus, notarentur. Alii *tribunum* vocant.

(mm) At verò mera est fabula, quæcumque de illâ Thebæa Legione dicuntur. Historia ipsa per se habet plurima indicia falsi: & libellus, in quo

vicus Mauritii dictus est postea, narrante Eucherio Episcopo Lugdunensi, eo tempore commilitones sic allocutus legitur: *Quam timui, ne quisquam, quod armatis facile est, specie defensionis, 96 beatissimis funeribus manus obviam afferre tentaret! jam mihi 97 ad hujus rei interdictum Christi nostri 98 parabatur exemplum, qui exemtum vagina apostoli gladium propriæ vocis jussione recondidit: docens, majorem armis omnibus Christianæ confidentiæ esse virtutem, 99 ne quisquam mortali operi mortalibus dexteris obsisteret, quin imo cœpti operis fidem perenni religione compleret.* Cum hoc supplicio peracto Imperator superstitibus eadem quæ ante præciperet, sic omnes respondent: *Milites quidem, Cæsar, tui sumus, & ad defensionem reipublicæ Romanæ arma suscepimus: nec unquam aut desertores bellorum aut proditores militiæ fuimus, aut 1 ignavæ formidinis meruimus subire flagitium. Tuis etiam obtemperaremus præceptis, nisi instituti legibus Christianis, dæmonum cultus & aras semper 2 pollutas sanguine vitaremus. Comperimus præcepisse te, ut aut sacrilegiis pollueres Christianos, aut 3 de denis interfectis nos velles terrere. Non inquiras longius latitantes: Nos omnes Christianos esse cognosce: habebis potestati tuæ subdita omnium corpora: auctorem vero suum respicientes Christum animas 4 non tenebis.*

12. Tum Exuperius legionis signifer sic eam allocutus ibidem narratur: *Tenere me, commilitones optimi, sæcularium quidem bellorum signa perspicitis; sed non ad hæc arma provoco, non ad hæc bella animos vestros virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum est præliorum. Non per hos gladios potestis ad regna cœlestia properare.* Deinde Imperatori hæc nuntiari jubet: *Non nos adversum te, Imperator, armavit ipsa, quæ fortissima est in periculis, desperatio.* f *Tenemus*

quo narratur, hoc titulo, *Passio Agaunensium Martyrum*, non est EUCHERII, Lugdunensis Episcopi, cui tribuitur, ut vel ex eo patet, quòd *Sigismundi, Burgundiæ* Regis, Auctor meminerit; qui Rex tamen sat diu post mortem *Eucherii* regnavit. Hæc demonstravit Clar. JOANNES DUBOURDIEU, Dissertatione singulari, Anglicè primùm edita, ann. 1696. postea Gallicè, ut erat nata, *Amstel.* 1705. *J. B.*

GRONOVII.

96 *Beatissimis*] Felicissimum & glorioſissimum mortis genus, martyrium interpellare vi atque impedire.

97 *Ad hujus rei*] Ut probarem hujusmodi defensionem illicitam esse.

98 *Parabatur exemplum*] Ovid. 9. Met. 507. *cur hæc exempla paravi? Tacitus* 15. ann. 13. *Si vis ingruere, provisis exemplis Caudina & Numantina cladis.*

99 *Ne quisquam mortali*] Leg. *immortali.*

1 *Ignavæ formidinis*] Per metum quidquam fecimus fortibus & fidelibus militibus indignum. *Ignavus*, ut *ignavia*, *Sueton.* Tib. 66. Cal. 45. *Flagitium*, ut *Justinus* 22, 8.

2 *Pollutas sanguine*] Quæ non tam victimarum quam Christianorum cruore coluntur & inficiuntur.

3 *De denis*] Exemplo decimatorum.

4 *Non tenebis*] Coges manere in corpore aut mortem refugere, ut idolis serviant.

GROTII.

f *Tenemus ecce arma & non resistimus*] Similia sunt illa Judæorum Alexandrinorum ad Flaccum [Immo ad *Petronium*, De Legat. ad Cajum, p. 1025.] ἄοπλοί ἐσμεν, ὡς ὁρᾷς· παραχωρούμενοι δὲ

nemus ecce arma & non resistimus, quia mori magis quam vincere volumus, & innocentes interire, quam noxii vivere præoptamus. Et postea: *Tela projicimus: exarmatas quidem dexteras satelles tuus, sed armatum fide catholica pectus inveniet.*

13. Sequitur post hæc laniena in non repugnantes, in cujus narratione hæc sunt Eucherii verba: *5 Ne justi punirentur, multitudo non obtinuit, cum inultum* (male editur *multorum*) *esse soleat, quod multitudo delinquit.* In veteri martyrologio res eadem sic narratur: *Cædebantur itaque passim gladiis non reclamantes, sed & depositis armis cervices persecutoribus, vel intectum corpus offerentes, non vel ipsa suorum multitudine, non armorum motione elati sunt, ut ferro conarentur asserere justitiæ causam, sed hoc solum reminiscentes, se illum confiteri, qui nec reclamando ad occisionem ductus est, & tanquam agnus non aperuit os suum, ipsi quoque tanquam grex Dominicarum ovium laniari se tanquam ab irruentibus lupis passi sunt.*

14. g Valens impie & crudeliter sæviit in eos, qui secundum sacras literas & Patrum traditionem 6 τὸ ὁμοούσιον profitebantur, quorum quamvis maxima multitudo nunquam se armis tutata est.

1 Petr. II, 21. Matth. X, 39. Luc. XVII, 33.

15. Certe ubi patientia nobis præscribitur, sæpe adduci videmus, & a Thebæis militibus adductum jam audivimus Christi exemplum, ut nobis imitandum, cujus patientia ad mortem se extendit. Ac qui ita animam perdit, is vere eam acquisivisse a Christo pronuntiatur. Diximus summum imperium tenentibus resisti jure non posse. Nunc quædam sunt quæ lectorem monere debemus, ne putet in hanc legem delinquere eos, qui revera non delinquunt.

VIII. Primum ergo, qui principes sub populo sunt, sive ab initio talem acceperunt potestatem, sive postea ita convenit, h ut Lacedæmone, si peccent in leges ac rempublicam, non tantum vi

αἰτιῶνταί τινες ὡς πολεμίους. ἃ δὲ ἡ φύσις ἑκάστῳ προσέπεμψεν ἀμυντήρια μέρη χεῖρας, ἀπεστρόφαμεν, ἔνθα μηδὲν ἐργάσασθαι δύνανται, παρέχοντες αὐτῶν τὰ σώματα πρὸς εὐσκόπους τοῖς θέλουσιν ἀποκτεῖναι βολάς. & quæ sequuntur. *Inermes sumus, ut vides, & tamen sunt qui nos tanquam hostes publicos hic criminantur. Etiam eas, quas ad nostri tutelam partes dedit natura, retro vertimus, ubi nihil habent quod agant: corpora præbemus nuda ac patientia ad impetum eorum, qui nos volent occidere.*

g *Valens*] Vide excerpta ex Johanne Antiocheno, ex manuscripto libro viri æterna memoria dignissimi *Nicolai Peireskii.*

GRONOVII.

5 *Ne justi punirentur, multitudo*] Seneca 2, de ira 10. *In singulos severitas Imperatoris destringitur: at necessaria venia est, ubi totus desernit exercitus. Quid tollit iram sapientis? multitudo peccantium.*

6 Τὸ ὁμοούσιον] Qui essent orthodoxi, non Ariani. Fides apud Nicæam: Dominum Jesum Christum filium Dei unigenitum, natum de patre, hoc est, de substantia patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum, non factum, unius substantiæ cum patre, quod Græci dicunt ὁμοούσιον. Fragm. *B. Hilarii* è bibl. *Pithœi* a *Nic. Fabro* editum pag. 31.

GROTII.

h *Ut Lacedæmone*] *Plutarchus* Lysandro: (*Pag.* 450.) οἱ Σπαρτιᾶται τὸν βασιλέα

vi repelli possunt, sed, si opus sit, puniri morte: quod 7 Pausaniæ regi Lacedæmoniorum contigit. Atque hujus generis cum fuerint vetustissima per Italiam regna, mirum non est, si post narrata crudelissima Mezentii facinora subjungat Virgilius: (*Aen.* VIII, 495.)

Ergo omnis i 8 *furiis surrexit Etruria justis:*
Regem ad supplicium præsenti morte reposcunt.

IX. Secundo, si rex, aut alius quis 9 imperium abdicavit, aut manifeste habet 10 pro derelicto, in eum post id tempus omnia licent, quæ in privatum. Sed minime pro derelicto habere rem censendus est, qui eam tractat negligentius.

X. Tertio, existimat Barclajus, si rex regnum alienet, aut alii subjiciat, amitti ab eo regnum. Ego hic subsisto. Nam talis actus, si regnum 11 electione aut successoria lege deferatur, 12 nullus est: quæ autem nulla sunt, nullum habent juris effectum. Unde & de usufructuario, cui regem talem similem diximus, verior mihi videtur jurisconsultorum sententia, si extraneo *jus suum cedat, (nn) nihil eum agere. Et quod †dicitur ad dominum proprietatis reverti usumfructum, intelligendum legitimo tempore. Si tamen rex reipsa etiam tradere regnum aut subjicere moliatur, quin ei resisti in hoc possit, non dubito. Aliud est enim, 15 ut diximus,

Lib. IV, c. 16.

** Inst. de usufr. §. 3. finitur.*

† L. Si ususfructus, 66. D. de jure dotium.

βασιλεῖ δίκην προσέγραψαν θανατικὴν, ἢν ἐκ' ὑποψίᾳ ἐκεῖνος εἰς Τεγέαν ἔφυγε. *Spartiatæ regem ad capitis judicium vocarant, quod ille declinans fugit Tegeam.* Idem Sulla: (*Pag.* 476.) αὐτοιγένους Σπαρτιᾶται βασιλεύοντας ἐνίους ἀφείλοντο τὴν ἀρχὴν, ὡς ὰ βασιλικὰς, ἀλλὰ φαύλους καὶ τὸ μηδὲν ὄντας: *quibusdam regibus Spartiatæ regnum ademerunt ut ineptis regno, quippe abjectis nihilique hominibus.* De Agide injuste, sed damnato tamen, vide eundem *Plutarchum*. *Mossyni* regem inedia puniebant. *Mela* lib. 1. (cap. 19.)

i *Furiis surrexit Etruria justis*] Et aruspex Etruscus in Mezentium insurgentibus: (*Ibid.* vers. 500.)

——— *Quos justus in hostem*
Fert dolor. ———

GRONOVII.

7 *Pausaniæ*] Non fuit rex, sed regis Plistarchi Leonida geniti tutor & patruelis. *Agidi*, potuisset dicere, de quo *Plutarchus*. In exilium ejecti Demaratus, *Justin.* 2, 10. Pausanias alius, *Justin.* 6, 4.

8 *Furiis justis*] Rebellione excusanda.

9 *Imperium abdicavit*] Ex hoc capite accusatus Dionysius minor apud *Justin.* 21, 5. & apud *Quintilianum* decl. 267. *Elens ad arcem depositor tyrannidis.*

10 *Pro derelicto*] Ut Henricus III. regnum Poloniæ, cum audita morte fratris Caroli IX. clam Cracovia se subduxisset a. C. 1574. Itaque Poloni sequenti anno alium regem crearunt. *Thuan.* 58. & 61.

11 *Electione aut*] Ubi legibus moribusve modus succedendi, vel per electionem, vel per nativitatem definitus & introductus est.

12 *Nullus est*] Perinde habetur & rem relinquit integram, ac si non intercessisset.

13 *Instit. de usufr. §. finitur*] 3.

14 *L. Si ususfructus*] 66.

15 *Ut diximus*] Cap. præcedent. n. 11.

(nn) Benè quidem Jure novo, quo traditio ad alienationem sufficiebat: sed non Jure veteri, quo *Cessio in jure*, extraneo facta, omnino usumfructum tollebat. Vide Celeberrimi NOODTII eximium tractatum *De Usufructu*, Lib. II. Cap. X. *J. B.*

diximus, imperium; aliud habendi modus, qui ne mutetur, obſtare poteſt populus: id enim ſub imperio comprehenſum non eſt, quo non male aptes illud Senecæ in re non diſſimili: * *Et ſi parendum in omnibus patri, in eo non parendum quo efficitur, ne pater ſit.*

* *Lib.* III. *Controv.* 9.

XI. Quarto, ait idem Barclajus amitti regnum, [k] ſi rex vere hoſtili animo in totius populi exitium feratur. quod concedo: conſiſtere enim ſimul non poſſunt voluntas imperandi & voluntas perdendi. quare qui ſe [16] hoſtem populi totius profitetur, is eo ipſo abdicat regnum. ſed vix videtur id accidere poſſe in rege mentis compote, qui uni populo imperet. Quod ſi pluribus populis imperet, accidere poteſt, ut unius populi in gratiam alterum velit perditum, ut colonias ibi faciat.

XII. Quinto, [17] ſi regnum committatur, ſive ex felonia in eum, cujus feudum eſt, ſive ex clauſula poſita in ipſa delatione imperii, ut, [l] ſi hoc aut hoc rex faciat, ſubditi omni obedientiæ vinculo ſolvantur, tunc quoque rex in privatam perſonam recidit.

XIII. Sexto, ſi rex [18] partem habeat ſummi imperii, [m] partem alteram populus aut ſenatus, regi in partem non ſuam involanti vis juſta opponi poterit, quia eatenus imperium non habet. Quod locum habere cenſeo, [19] etiamſi dictum ſit, belli poteſtatem penes regem fore. id enim de bello externo intelligendum eſt: cum alioqui quiſquis imperii ſummi partem habeat, non poſſit non jus habere eam partem tuendi. quod ubi fit, poteſt rex etiam ſuam imperii partem belli jure amittere.

XIV. Septimo, ſi in delatione imperii dictum ſit, [n] ut certo eventu

GROTII.

k *Si rex vere hoſtili animo in totius populi exitium feratur*] Pari de cauſa tribunus plebis qui ſit, ipſo jure deſinere eſſe talem, ingenioſe defendit Gracchus, cujus verba digna lectu apud *Plutarchum:* (*pag.* 831. 832.) *Johannes Major* in librum IV. Sententiarum dicit, non poſſe populum a ſe abdicare poteſtatem deſtituendi Principis in caſu, quo ad deſtructionem vergeret: quod commode explica ex his, quæ hoc loco dicuntur.

l *Si hoc aut hoc rex faciat*] Vide de regno Arragoniæ *Marianam* libro VIII.

m *Partem alteram populus aut ſenatus*] Exemplum habes in Genuate republica apud *Bezarum* libro XVIII. in Bohemia tempore Wenceſlai hiſtoriæ libro X. Adde *Azorium* inſtitutionum moralium libro X. cap. 8. & *Lambertum Scafnaburgenſem* de Henrico IV.

GRONOVII.

16 *Hoſtem populi totius*] Ut Caligula, qui optabat populum Romanum habere unam cervicem. *Sueton.* 30.

17 *Si regnum committatur*] Incidat in cauſam commiſſi, ut poſſit revocari a majore domino, qui poſſeſſori donaverat, vel exiſtat caſus, quo contingente aſſenſus eſt rex ſe regno ceſſurum. Cap. præced. n. 16.

18 *Partem habeat*] Ubi diviſum eſt imperium in partes potentiales. l. 3, 17.

19 *Etiamſi dictum ſit*] Hic excuſantur Barneveldio inter crimina objecti *Waardgelders*. *Grot.* Apol. c. 10.

GROTII.

n *Ut certo eventu reſiſti regi poſſit*] Exempla vide apud *Tuanum* hiſtoriarum CXXXI. in narratione anni CIↃ IↃC IV. & libro CXXXIII. in anno CIↃ IↃC V. utrumque de Hungaria: apud

eventu resisti regi possit, etiamsi eo pacto pars imperii retenta censeri non possit, certe retenta est aliqua libertas naturalis, & exemta regio imperio. Potest autem [20] qui jus suum alienat, id jus pactis imminuere.

XV. 1. Vidimus de eo, qui jus imperandi habet aut habuit. Restat ut de invasore imperii videamus, non [21] postquam longa possessione aut pacto jus nactus est, sed quamdiu durat injuste possidendi causa. Et quidem dum possidet, actus imperii quos exercet, vim habere possunt obligandi, non ex ipsius jure [22] quod nullum est, sed ex eo quod omnino probabile sit eum [23] qui jus imperandi habet, sive is est populus ipse, sive rex, sive senatus [24] id malle, interim rata esse quæ imperat, quam legibus judiciisque sublatis summam induci confusionem. Improbat [25] Cicero Syllanas leges, ut crudeles in proscriptorum liberos, ne honores petere possent. Servandas tamen censuit, affirmans (ut nos docet Quintilianus *) ita [26] his legibus contineri statum civitatis, ut his solutis ipsa stare non posset. Florus de ejusdem Sullæ actis: † *Lepidus acta tanti viri rescindere parabat, nec immerito, si tamen posset sine magna clade reipublicæ.* Et mox: *Expediebat ægræ quasi saucieque reipublicæ requiescere quomodocumque, ne vulnera curatione ipsâ rescinderentur.*

Vict. de potest. civ. n. 23. Suarez de legib. lib. III. c. 10. n. 9. Less. de just. & jur. l. II. c. 29. dub. 5. n. 73.

* *Lib. II. cap. 1.*

† *Lib. III. cap. 23.*

2. In his tamen quæ ita necessaria non sunt, & pertinent ad raptorem in iniqua possessione firmandum, si sine gravi periculo potest non pareri, parendum non est. Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quæritur.

XVI. 1. Ac

---

apud *Mejerum* narratione anni cIↃ cccc xxxix. in Brabantia & Flandria. narratione anni cIↃ cccc LXVIII. in fœdere inter regem Galliæ & Carolum Burgundum. Adde de Polonia, quæ habet *Chytræus* Saxonicorum XXIV. & de Hungaria *Bonfinius* Decadis IV. libro IX.

GRONOVII.

20 *Qui jus suum alienat*] Ut populus regi.

21 *Postquam longa*] Tempore ac pactis inter ipsum & subjectos cum jurejurando intercedentibus speciem jure imperantis sibi circumdedit, sed dum metu solo parentium se sustinet, atque obnoxios premit.

22 *Quod nullum est*] *Livius* 3, 39. de decemviris: *privatisque si vis abesset.* Cap. 41. *imaginarios fasces.*

23 *Qui jus imperandi habet*] Et eo in præsens spoliatus est.

24 *Id malle*] Tam favere ac benevolum esse reipublicæ, adeoque studere tranquillitati status amissi, ut malit in eo vel latroni obsequium præstari, dum privati suum quisque teneant, quam ἀναρχίαν esse, vimque & injustitiam regnare.

25 *Cicero Syllanas leges*] 2. de lege agraria 2.

26 *His legibus contineri*] Si leges illæ tollantur, rursus bellum civile subeundum. Sulla civilibus armis victor quotquot inimicorum ejus tempestatem belli effugerant, eorum nomina proscripta in grandi tabula publice proposuit, uti noscerentur, ingentem pecuniam pollicitus, si quis alicujus eorum ad se caput afferret. Tulit etiam legem, ne sic proscriptorum liberis aditus ad magistratus & rempublicam gerendam Romæ daretur, ne scilicet hi rerum potentes omnia rursus turbarent, dum quas parentibus suis factas injurias meminissent, in auctores auctorumque fautores ulsum eunt.

XVI. 1. Ac primum, si bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsint, imperium arripuerit, neque pactio ulla sequuta sit, aut fides illi data, sed sola vi retineatur possessio: videtur 27 manere belli jus, ac proinde in eum licere, quod in hostem licet, qui a quolibet etiam privato jure potest interfici. *In reos majestatis*, inquit Tertullianus, *& publicos hostes omnis homo miles est.* Sic & adversus militiæ desertores, * cunctis jus pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum est.

*Apolog. c. 2. * C. quando liceat unicuique l. 2. † Pag. 570. C. D. Tom. II. Ed. Wech.*

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita sentit † libro de fato ad Pisonem, statuendum censeo, si ante invasionem lex publica exstiterit, quæ unicuique potestatem facit occidendi eum, qui hoc aut illud, 28 quod in aspectum cadit, ausus fuerit; puta qui privatus satellitium sibi circumdederit, arcem invaserit: qui civem indemnatum, aut non legitimo judicio necaverit; qui magistratus sine justis suffragiis creaverit. Tales leges multæ exstabant in Græciæ civitatibus, ubi proinde justa censenda fuit talium tyrannorum interfectio. Talis erat Athenis lex Solonis (oo) renovata 29 post reditum ex Piræeo in eos, qui statum popularem sustulissent, aut eo sublato honores gessissent. Ut & Romæ o 30 lex Valeria, si quis injussu populi magistratum gereret: & lex consularis post decemvirale imperium, ne quis magistratum sine provocatione crearet: qui creasset, eum jus fasque esset occidi.

XVIII. Nec minus licebit invasorem imperii interficere, si diserta auctoritas accedat ejus, qui jus verum imperandi habet, sive is rex est, sive senatus, sive populus. His annumerandi & regum puerorum tutores, qualis Joaso erat Jojada, cum Athaliam regno depelleret.

2 Paral. XXIII.

XIX. 1. Extra hæc ut privato vi dejicere aut interficere liceat summi imperii invasorem, probare non possum: quia fieri potest, ut

GROTII.

o *Lex Valeria*] *Plutarchus* Publicola: (*Pag.* 110.) *ἄνευ κρίσεως κτεῖναι τὸν βαλόμενον τυραννεῖν: ut injudicatum occidere eum liceret qui dominatum concupiscceret.* mox addit: *εἴτις ἐπιχειροίη τυραννεῖν Σόλων μὲν ἀλόντι τὴν δίκην ἐπιτίθησιν, ὁ δὲ Ποπλικόλας καὶ πρὸ τῆς κρίσεως ἀνελεῖν δίδωσι. Solon ei, qui dominatum invadit, deprehenso diem dici vult, at Publicola etiam ante judicium talem permittit interfici.* [Pag. 103. B. C. Vide potius *Dion. Halicarnass.* Ant. Rom. Lib. V. c. 19.]

GRONOVII.

27 *Manere jus belli*] *Liv.* 3, 39. *Tanquam pop. Romano majus ullum bellum sit, quam cum iis, qui privati fasces & regium imperium habeant.*

28 *Quod in aspectum cadit*] Quod non ex interpretatione malum aut excusandum est, sed in oculos incurrit, ita ut quivis de eo judicare possit.

29 *Post reditum ex Pyræeo*] Ejectis XXX. tyrannis per Thrasybulum. *Leges Atticæ Petiti* tit. 4. p. 10.

30 *Lex Valeria & lex consularis*] Prior est P. Valerii Publicolæ etiam consulis: posterior nepotis illius L. Valerii Potiti simul cum collega M. Horatio. *Dionys.* 5, 19. *Livius* 3. 55.

(oo) Reperitur lex illa apud ANDOCIDEM, Orat. I. pag. 219. 220. *Edit. Hanov. J. B.*

p *Tyrannum*

ut is qui jus habet imperii, malit invaſorem in poſſeſſione relinqui, quam periculoſis & cruentis motibus occaſionem dari, qui plerumque ſequi ſolent iis violatis aut interfectis, qui validam habent factionem in populo, aut externos etiam amicos. Certe an rem in id periculum adduci velit rex aut ſenatus, aut populus, incertum eſt, quorum ſine cognita voluntate vis juſta eſſe non poteſt. Favonius (pp) dicebat: *χεῖρον εἶναι μοναρχίας ἀνόμου πόλεμον ἐμφύλιον, pejus eſſe bellum civile dominatu illegitimo.* Et Cicero, a *Mihi pax omnis cum civibus bello civili utilior videtur.* Ajebat T. Quintius b ſatius fuiſſe Lacedæmone p tyrannum Nabidem relinqui, cum aliter opprimi non poſſet quam ruina graviſſima civitatis, in ipſa vindicta libertatis perituræ. Nec alio ſpectat illud apud c Ariſtophanem, leonem in civitate non alendum, ſi a-litus ſit, ferendum eſſe.

a *Philipp.* II. c. 15.
b *Liv. lib.* XXXIV. c. 49.
c *Ran.* vers. 1478.

2. Profecto graviſſima cum ſit deliberatio, 31 libertas 32 an pax placeat, ut Tacitus loquitur: & difficillimum hoc *σκέμμα πολιτικὸν* * Ciceroni, *εἰ τυραννευμένης τῆς πατρίδος παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πειρατέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν; An cum patria illegitimo imperio premitur, omnimodo danda ſit opera ejus demendi, etiamſi civitas eam ob rem in ſummum diſcrimen adducenda ſit?* non debent ſinguli, quod populi commune eſt, judicium ad ſe rapere. Illud vero plane iniquum:

Hiſt. IV. 67.
* *Lib.* IX. *ad Att. epiſt.* 4.

q 33 *Detrahimus dominos urbi ſervire paratæ.*

Sicut

GROTII.

p *Tyrannum Nabidem relinqui*] Quod *Plutarchus* in T. Quintii vita ſic explicat: *ὡς ἐώρα σὺν κακῷ μεγάλῳ τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπολλύμενον τὸν τύραννον. Cum videret, ſine gravi aliorum Lacedæmonum malo non poſſe tyrannum deſtrui.* (*Pag.* 376. E.) Non alienum eſt ab hac re quod *Plutarchus* refert Lycurgo, Laconem quendam cum legiſſet:

Σεννύντας πότε τὲς δὲ τυραννίδα χάλκεος Ἄρης
Εἶλε, Σεληνοῦντος δ' ἀμφὶ πύλας ἔπεσον.
Hos, dum Marte parant dominatum exſtinguere, ſævus
Ante Selinuntis mœnia Mars rapuit.

Reſpondiſſe, *δικαίως τεθνήκοντι οἱ ἄνδρες. ἔδει γὰρ ἄφεμεν ὅλαν αὐτὰν καταναῆμεν: Merito viri illi periere. exſpectare enim debuerant, ut ipſe per ſe dominatus conflagraret.* [Locus eſt *pag.* 52. E. Tom. I. *Ed. Wech.* Sed ſenſum reſponſionis, malè ab Interprete expreſſum, non melius, quamquam alio modo, noſter heic reddidit. Vertendum fuerat: *Merito perierunt illi; quia oportebat totam eam tyrannidem igne abſumi permittere*, non autem exſtinguere, & ſic ſervare. Vide PALMERII *Exercit. in opt. Auct. Græcos*, pag. 186. Sic locus contrarium innuit ejus, quod Auctor putat. *J. B.*]

q *Detrahimus dominos urbi ſervire paratæ*] *Plutarchus* Catone Majore de Antiocho Magno: *ἐπεισήσατο αἰτίον τὲς Ἕλληνας ἐλευθερῶν, μηδὲν δεομένης. Bello prætextum ſumebat, liberare Græcos, libertatis non egentes.* (Pag. 342. F.)

GRONOVII.

31 *Libertas*] Repetenda multo ſanguine.

32 *An pax*] Patientia tyranni vel oppreſſoris.

33 *Detrahimus*] *Lucan.* I, 351.

(pp) *Favonius* ille erat amicus *Bruti*, & dictum iſtud refertur à PLUTARCHO, *Vit. M. Brut.* pag. 989. A. *J. B.*

r *Quia*

App. civ. 1. p. 384. *Ed. Steph.* Sicut 34 Sylla, interrogatus quid ita armatus patriam peteret, respondit, ἐλευθερώσων ἀπὸ τῶν τυραννούντων, *ut eam a tyrannis liberem.*

3. Melius Plato epistola ad Perdiccam suadet, cujus verba latine sic posuit * Cicero: *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere.* Qui sensus & apud Sallustium exstat: † *Nam vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam & possis, & delicta corrigas, tamen importunum est, cum præsertim omnes* 35 *rerum mutationes eadem, fugam, aliaque hostilia portendant.* Unde non longe abit illud Stallii apud Plutarchum in vita Bruti: τῷ σοφῷ καὶ νοῦν ἔχοντι διὰ φαύλους καὶ ἀνοήτους κινδυνεύειν καὶ ταράττεσθαι μὴ καθήκειν: *æquum non esse, ut vir prudens ac sapiens improborum & dissipientium causa in pericula, & turbas se conjiciat.* Huc & Ambrosii illud non male referas: *Adjuvat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis, si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine perturbatione fieri potest; ne videamur jactantiæ magis facere causa quam misericordiæ, & graviora inferre vulnera, dum levioribus mederi desideramus.* Thomas seditiosam esse dicit interdum quamvis tyrannici regiminis destructionem.

* *Epist. fam. lib.* 1. *Ep.* 9. † *Bello Jug. c.* 3. *Pag.* 989. A. *De Off.* 11, c. 2. 2, 2. q. 42. *art.* 2.

4. Non debet movere nos in contrariam sententiam factum Aodis in Eglonem regem Moabitarum: nam aperte testatur sacra auctoritas, hunc a Deo ipso vindicem suscitatum, mandato scilicet speciali. Neque vero constat hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuisse. Nam & in alios reges Deus per quos volebat ministros sua judicia exsequebatur, ut per * Jehun in Joramum.

Jud. 111, 15. *Neh.* 1x, 27. * 2 *Reg.* 1x.

XX. Maxime autem in re controversa judicium sibi privatus sumere non debet, sed 36 possessionem sequi. Sic tributum solvi Cæsari Christus jubebat, r quia ejus imaginem nummus præferebat, id est, quia in possessione erat imperii.

Matthæi xx11, 20.

GROTII.

r *Quia ejus imaginem nummus præferebat*] Certissimum hoc indicium possessionis. Vide in historia Genuate *Bizarum* libro XVIII.

GRONOVII.

34 *Sylla interrogatus*] *Plutarch.* de genio Socratis p. 576.

35 *Rerum mutationes*] Formarum reipublicæ hujus in illam transitus aut magistratuum eorumve qui sunt cum imperio, abrogationes extra ordinem & depulsiones. Sed & successiones, morte interveniente. *Justin.* 40, 3. *Sueton.* Galb. 8. Domit. 16.

36 *Possessionem sequi*] Eum agnoscere justum dominum, qui rem tenet.

CAPUT V.

Qui bellum licite gerant.

I. *Belli causas effectrices alias esse principales in sua re:*
II. *Aut adjuvantes in aliena:*
III. *Alias instrumentales, ut servos & subditos.*
IV. *Naturæ jure neminem a bello prohiberi.*

I. UT in aliis rebus, ita & in [1] voluntatis actionibus tria esse solent efficientium genera, principales, adjuvantes, & instrumenta. Causa effectrix principalis in bello plerumque est is, cujus res agitur: in privato privatus: in publico potestas publica, maxime summa. An & pro aliis nihil moventibus bellum moveri ab alio possit, alibi videbimus. Illud interim tenebimus, naturaliter quemque sui juris esse vindicem. ideo manus nobis datæ.

II. 1. Sed & alteri prodesse [a] qua possimus non licitum modo, sed & honestum est. Recte qui de officiis scripserunt, [b] ajunt, nihil esse homini utilius homine altero. Sunt autem diversa hominum inter se vincula, quæ ad mutuam opem invitant: nam & cognati ad opem ferendam coëunt, & vicini inclamantur, & qui ejusdem civitatis sunt participes; unde illud: [2] *Porro Quirites, & quiritari.* [c] Aristoteles dixit oportere quemque aut pro se arma sumere, si injuriam acceperit, aut pro cognatis, aut pro benefactoribus, aut sociis injuria affectis auxilia ferre. Et [a] Solon docuerat beatas fore respublicas, in quibus alienas injurias quisque suas existimaret.

[a] *L. 7. D. de serv. exp. DD. ad l. 7. D. de furt. l. 5. 6. de jure fisci.*
[b] *Cic. II. De Offic. c. 3.*
[c] *Rhet. ad Alex. c. 3.*

2. Sed ut cætera desint vincula, sufficit humanæ naturæ communio.

GROTII.

[2] *Solon*] Verba hæc *Plutarchus* refert: (*Vit. Solon.* p. 88. D.) τῶν πόλεων καλλίστην οἰκεῖται ἐκείνην ἐν ᾗ τῶν ἀδικουμένων ἐχ' ἧττον οἱ μὴ ἀδικούμενοι προβάλλονται καὶ κολάζουσι τὸς ἀδικοῦντας. *Civitatum illa felicissime colitur, in qua qui injuriam non sensere, ei non minùs quàm qui sensere se opponunt, & injuriam cæptantes puniunt.* Huc & illud pertinet Rudente Plauti: *Prætorquete injuriæ prius collum, quam ad vos perveniat.* (Act. III. Scen. 11. *vers.* 12.)

GRONOVII.

[1] *Voluntatis actionibus*] Quæ fiunt ἐκ προαιρέσεως & sunt materia subjecta virtuti morali, in quibus versatur bonum & malum, honestum & inhonestum: nam sunt aliæ actiones intellectus, naturæ, manuum.

[2] *Porro Quirites*] Formula, qua utebantur in subita vi, hominum, quicumque obvii essent aut exaudirent, auxilium invocantes. Qualis *Plauto* Rud. 3, 2. 1. *Porro Cyrenenses populares, vestram ego imploro fidem. Agricolæ, accolæ, propinqui, qui estis his regionibus, ferte opem. Laberius* apud *Macrob.* 2. Sat. 7. *Porro Quirites, libertatem perdimus.* Priapej. 25. *Porro (nam quis erit modus) Quirites. Appul.* 8. Met. 215. *Nec diu tale facinus meis oculis tolerantibus, Porro Quirites, proclamare gestivi.*

3 *Instru-*

munio. * Ab homine enim nihil humani alienum eſt. Menandri dictum eſt: [Apud *Stob.* Tit. XLIII.]

Injuriarum ſi improbis auctoribus,
Reponeremus ultionem ſinguli,
Nobis putantes fieri quod fit alteri,
Inter nos juncti conſpiratis viribus,
Non prævaleret innocentiæ impetus
Audax malorum; qui cuſtoditi undique
Juſſique pœnas quas merentur pendere,
Aut nulli penitus eſſent, aut pauci admodum.

Democriti vero hoc: (aa) Ἀδικημένοισι τιμωρεῖν κατὰ δύναμιν χρὴ καὶ μὴ παριέναι· τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτο δίκαιον καὶ ἀγαθόν· *Injuria oppreſſos defendere pro viribus oportet, & non negligere: illud enim juſtum bonumque eſt.* Quod ſic explicat †Lactantius: *Deus qui cæteris animalibus ſapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incurſu & periculo tutiora generavit. Hominem vero quia nudum fragilemque formavit, ut eum ſapientia potius inſtrueret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum, ut homo hominem tueatur, diligat, foveat, contraque omnia pericula & accipiat, & præſtet auxilium.*

III. Inſtrumenta cum dicimus, non arma hic intelligimus, & ſi quæ ſunt his ſimilia, ſed eos qui ita agunt ſua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat. Tale 3 inſtrumentum eſt patri filius, pars *quippe ejus naturaliter: tale & ſervus, † quaſi pars ex lege. (bb) nam 4 ſicut pars non tantum pars eſt totius eadem relatione,

* *Bart. in l. Ut vim. D. de juſtit. & jure. n. 7. 8. Jaſ. ibid. n. 29. Caſt. ad l. 1. §. 4. codem. Bart. ad l. hoſtes. D. de capt. n. 9. Innoc. ad c. ſicut, de jurejur. & mc. olim. de reſt. ſpol. n. 16. Panorm. n. 18. Sylveſt. in verbo bellum. q. 8.*

† *Lib. VI. Cap. 10.*

* *L. 22. C. de agricolis, lib. XI. & L. 4. C. ad l. Jul. de adult. Sen. 1. controv. 4.*

† *Ariſtot. Eth. Nicom. L. V. C. 10.*

GRONOVII.

3 *Inſtrumentum*] *Ariſtoteles* 1. polit. 3. Τῶν δ' ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα, τὰ δὲ ἔμψυχα. οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον, ὁ δὲ πρωρεὺς, ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει ταῖς τέχναις ἐστίν. *Varro* lib. 1. de re ruſt. 17. *inſtrumentum ruſticum* dividit in *vocale*, in quo ſunt *ſervi*; *ſemivocale*, in quo ſunt *boves*; *mutum*, in quo ſunt *plauſtra*. *In inſtrumento fundi ea eſſe, quæ fructus quærendi, cogendi, conſervandi gratia parata ſunt, Sabinus in libris ad Vitellium evidenter enumerat:* Quærendi, veluti homines, qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpoſitive ſunt his, quorum in numero ſunt villici & monitores. Præterea boves domiti, & pecora ſtercorandi gratia &c. l. 8. D. de inſtr. vel inſtr. leg. *Plutarch.* præcept. gerend. reip. p. 807. Ὄργανα γὰρ οἱ φίλοι ζῶντα καὶ φρονοῦντα τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν εἰσι. *Cicero* lib. 11. fam. 14. *Plane jam, Brute, frigeo: ὄργανον enim erat meum ſenatus: id jam eſt diſſolutum.*

4 *Sicut pars non tantum*] Senſus, Totum dici Dialecticis non modo Totum per ſe, cum aut ipſum eſſentiale eſt partibus, aut cum partes Toti, in quo apparet relatio Totius ad partem, & nullius alius argumenti vel loci topici, ſed etiam Totum per accidens, ubi contra nec totum eſt de eſſentia partium, nec partes de eſſentia totius; in quo non apparet illa relatio, ſed vel cauſæ reſpectu diverſorum effectuum, vel ſubjecti reſpectu diverſorum adjunctorum, & viciſſim: ſic rem poſſeſſam eſſe partem poſſidentis. Vide *Jul. Scaligerum* de cauſ. lat. ling. lib. 6. cap. 130. p. 350.

(aa) Eſt etiam hoc apud STOBÆUM, *Serm.* XLVI. *J. B.*

(bb) Ratio illa, è veteris Philoſophiæ placitis popularibus petita, & ſubtili præterea argumentatione fulta, parum

ne, qua totum eſt totum partis, ſed hoc ipſum quod eſt totius eſt; ita poſſeſſio eſt aliquid ipſius poſſidentis. Democritus: (cc) οἰκέτῃσιν ὡς μέρεσι τοῦ σκήνεος χρῶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλο *Famulis tanquam partibus corporis aliis ad aliud utere.* Quale autem in familia eſt ſervus, tale in republica eſt ſubditus, ac proinde inſtrumentum imperantis.

IV. Nec dubium quin naturaliter omnes ſubditi bello adhiberi poſſint, * ſed quoſdam ſpecialis lex arcet, ut olim b Romæ 5 ſervos, nunc paſſim c clericos: quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, cum ſummæ neceſſitatis exceptione intelligenda eſt. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus & ſubditis dicta ſunto; nam quæ ſpecialia ſunt, ſuis locis tractabuntur.

* *Thom. 2. 2. 40. art. 2. Sylveſt. de Bell. P. 3.*

parum hodie ſatisfaciet. Dicendum ſimpliciter, Filium aut Servum, haberi pro Inſtrumentis, quum ita agunt, aut agere creduntur, juſſu Parentis aut Domini, ut abſque eo non acturi fuiſſent ipſi ſponte ſuâ. Videri poſſunt, quæ de triplici genere Cauſſarum ad actum alienum concurrentium ſcripſimus, in Notis ad ultimas Editiones Verſionis noſtræ Gallicæ libelli Pufendorfiani *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. I. §. 27. ſeu ultimo. *J. B.*

GROTII.

b *Romæ ſervos*] *Servius* ad IX. Æneidos. (*Vers.* 547.)

c *Clericos*] Ac Levitæ olim extra belli munia, ut notatum Joſepho: (*Ant. Jud.* III, II.) De clericis vide *Nicetam Choniaten* libro VI. *Caroli Calvi* Capitulum in Sparnaco XXXVII. in Gratiano c. clericum. diſt. L. & cauſa XXIII. quæſtione VIII. Et canones quidem ſic habent: ſed quanto illi ſervati a Græcis quam a Latinis diligentius, vide *Annam Comnenam.*

GRONOVII.

5 *Servos*] Et capite cenſos. De ſervis *l.* II. *D. de re milit. Ab omni militia ſervi prohibentur: alioquin capite puniuntur. Plin.* 10. ep. 38. *Sempronius Cælianus repertos inter tirones duos ſervos miſit ad me, quorum ſupplicium diſtuli, ut te conſulerem de modo pœnæ.* De capite cenſis *Gell.* 16, 10.

(cc) Apud STOBÆUM, *Serm.* LXII, *J. B.*

HUGONIS GROTII DE JURE BELLI AC PACIS LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De belli cauſis, & primum de defenſione ſui & rerum.

I. *Cauſæ belli juſtificæ quæ dicantur.*
II. *Eas oriri ex defenſione, exactione ejus, quod noſtrum eſt aut nobis debetur, aut ex pœna.*
III. *Pro vita defendenda bellum eſſe licitum.*
IV. *Contra aggreſſorem ſolum.*
V. *In periculo præſente & certo, non opinabili.*
VI. *Item pro integritate membrorum.*
VII. *Maxime pro pudicitia.*
VIII. *Licite omitti defenſionem.*
IX. *Defenſionem illicitam eſſe interdum adverſus perſonam publice valde utilem, ob legem dilectionis.*
X. *Interfectionem Chriſtianis non eſſe licitam ad arcendam alapam, aut contumeliam ſimilem, aut ne fugiatur.*
XI. *Pro rebus defendendis interfectionem non eſſe illicitam jure naturæ.*
XII. *Quatenus ea permiſſa ſit lege Moſis.*
XIII. *An & quatenus Euangelica lege permiſſa ſit.*
XIV. *An lex civilis, interfici aliquem defenſionis cauſa permittens, jus det, an ſolam impunitatem, cum diſtinctione explicatur.*
XV. *Quando licita eſſe poſſit ſingularis dimicatio.*
XVI. *De defenſione in bello publico.*
XVII. *Eam non licitam ad imminuendam duntaxat potentiam vicini.*
XVIII. *Nec in eo, qui juſtam bello cauſam dedit.*

I. 1. VENIAMUS ad cauſas bellorum: 1 juſtificas intelligo: nam ſunt & aliæ 2 quæ movent ſub ratione utilis, diſtinctæ interdum ab iis quæ movent ſub ratione juſti: quas inter ſe, & a a 3 belli principiis, quale erat 4 cervus

GROTII.

a *Belli principiis*] Exordia pugnæ dixit *Virgilius*. (*Aen.* VII, 40.)

GRONOVII.

1 *Juſtificas*] Quæ efficiunt, ut bellum jure, ſalva fide & conſcientia geri judicetur.

2 *Quæ movent ſub*] Incitant ad bellandum præſumta & ſperata utilitate, ſeparatæ ab illis, quæ prætexuntur ad cauſæ juſtitiam probandam.

3 *Belli principiis*] Prima offenſa, ſive conflictu partium.

4 cervus in bello Turni & Æneæ, accurate distinguit Polybius. At quamquam manifestum est harum rerum discrimen, voces tamen confundi solent. Nam quas causas dicimus justificas, etiam principia dixit Livius in Rhodiorum oratione: *Certe quidem* b *vos estis Romani, qui ideo felicia esse bella vestra, quia justa sint, præ vobis fortis, nec tam exitu eorum quod vincatis, quam principiis, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini.* Eodemque sensu ἀρχὰς πολέμων dixit Ælianus libro XII. capite 53. & Diodorus Siculus * libro XIV. de bello agens Lacedæmoniorum in Eleos easdem vocat c προφάσεις & ἀρχάς.

*III. Hist. c. 6, 7.

*Lib. XLVI. c. 22.

* Bibliothec. p. 404. Ed. H. Steph.

2. Hæ justificæ causæ proprie nostri sunt argumenti, ad quas illud pertinet Coriolani apud Halicarnassensem: πρῶτον ὑμῖν παραινῶ σκοπεῖν, ὅπως εὐσεβῆ καὶ δικαίαν περίσησθε τοῦ πολέμου πρόφασιν: *Id primum vobis curandum arbitror, ut piam & justam accipiatis belli causam.* Et hoc Demosthenis: ὥσπερ οἰκίας, οἶμαι καὶ πλοίου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς d ὑποθέσεις ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προσήκει· *Sicut in domibus, & navigiis, rebusque similibus, 5 quæ substernuntur firmissima esse oportet, ita in actionibus causæ ac fundamenta oportet justo ac vero congruere.* Nec minus hoc Dionis Cassii: δεῖ δὲ τοῦ δικαίου πᾶσαν ἡμᾶς πρόνοιαν ποιεῖσθαι. μετὰ μὲν γὰρ τούτου καὶ ἡ παρὰ τῶν ὅπλων ἰσχὺς εὐέλπιδας ἔχει τὰς ἐλπίδας· ἄνευ δ' ἐκείνου βέβαιον οὐδέν, κἂν παραυτίκα τις κατορθώσῃ τι, ἔχει· *Maxima nobis justitiæ habenda est ratio: quæ si adsit, vis bellica spem bonam præbet: sin absit, nihil quis certi habet, etiamsi prima ex sententia succedant*

*Lib. XL. pag. 189. A. Ed. H. Steph.

GROTII.

b *Vos estis Romani*] Certe vix ulla gens tam diu constans mansit in spectandis belli causis. *Polybius* apud Suidam voce ἐμβαίνειν· [ubi tamen non legitur nomen Historici, nec alterius, quisquis auctor est verborum illorum.] οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι πρόνοιαν ἐποιοῦντο μηδέποτε πρότεροι τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν τοῖς πέλας, ἀλλ' ἀεὶ δοκεῖν ἀμυνόμενοι ἐμβάλλειν εἰς τὰς πολεμίους· [Apud *Suidam* est πολέμους.] *Romani summopere id curarunt, ne priores ipsi finitimis inferrent violentas manus. Sed ut semper crederentur in hostem ire ad arcendas injurias.* Ostendit id *Dion* [Immo *Diodorus Siculus*, pag. 314. 316. *Excerptorum* laudatorum] egregia comparatione Romanorum cum Philippo Macedone & Antiocho in excerptis Peiresianis. Ejusdem est illud in excerptis legationum: διὰ τὰς παλαιὰς ἕξει ἕτω σπουδάζειν, ὡς τὰ δικαίως ἐπίσασθαι πολέμους. Rursum in excerptis Peiresianis: σφόδρα οἱ Ῥωμαῖοι φιλοτιμοῦνται δικαίους ἐπίσασθαι τοὺς πολέμους, καὶ μηδὲν εἰκῇ καὶ προπετῶς περὶ τῶν τοιούτων ψηφίζεσθαι. *Valde id student Romani, justa ut bella suscipiant, nihilque tale decernant sine causa ac temere.* (Pag. 341. quæ ex *Diodoro* etiam.)

c Προφάσεις] Δικαιώματα dixit *Procopius* Gothicorum III. Adde quæ infra hoc libro capitis XXII. initio.

d Ὑποθέσεις] Sic & ὑπόθεσιν belli dixit *Julianus* secundo de laudibus Constantii. (*Pag.* 95. B. *Ed. Spanh.*)

GRONOVII.

4 *Cervus*] 7. Æneid. 485. & *geminæ tigres Statio* in Thebano 7. Thebaid. 564. Adde *Livium* lib. 35. extremo.

5 *Quæ substernuntur*] Ut in ædificiis fundamenta, in navigiis carinæ, in columnis & statuis bases vel crepidines.

De repub. lib. III. cedant. Et illud Ciceronis: *illa bella injusta sunt, quæ sunt sine causa suscepta:* qui & alibi *Crassum reprehendit, quod Euphra-
De Finib. L. III. *c.* 22. tem transire voluisset [e] nulla belli causa.

3. Quod non minus de bellis publicis quam privatis verum est. † *Ep.* XCV. Hinc illa † Senecæ querela: *Homicidia compescimus & singulas cædes? quid bella & occisarum gentium glorioſum scelus? Non avaritia, non crudelitas modum novit.... [6] Ex senatusconsultis plebisque scitis sæva exercentur, & [f] publice jubentur vetita privatim.* Habent quidem bella publica auctoritate suscepta aliquos effectus juris, ut & [7] sententiæ: de quibus agendum [8] infra erit: Sed non eo magis peccato vacant, ni causa subsit; ut merito Alexander, si sine causa in Persas & alias gentes bellum arripuit, Scythis apud [a] *Curt. lib.* VII. *c.* 8. *n.* 19. Curtium, sed & [g] Senecæ latro, Lucano [b] prædo appelletur, [9] Indorum (aa) quoque sapientibus [10] ἀτάσθαλος, & a (bb) pirata [b] *Phars. Lib. x. vers.* 21. quondam tractus sit in criminis societatem: quomodo & ab ejus patre Philippo duos Thraciæ reges regno spoliatos Justinus [c] narrat, fraude latronis ac scelere. Augustini [d] illud huc pertinet: *Remota justitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia?* Convenit talibus Lactantii [e] illud: *inanis gloriæ specie capti, sceleribus suis nomen virtutis imponunt.*

4. Causa

[c] *Lib.* III. *c.* 15.
[d] *De Civ. Dei lib.* IV. *c.* 4.
[e] *Lib.* I. *de falsa relig. c.* 18.

GROTII.

e *Nulla belli causa*] *Appianus* (*Bell. Civ.* Lib. II. p. 438. *Ed. H. Steph.*) eidem Crasso a Tribunis denuntiatum dicit μὴ πολεμεῖν τοῖς παρθυαίοις μηδὲν ἀδίκουσι· *ne bellum Parthis inferret nulla injuria cognitis.* Plutarchus de eodem: καὶ συνίσαντο πολλοὶ χαλεπαίνοντες εἴτις ἀνθρώποις ἀδὲν ἀδικοῦσιν, ἀλλ' ἐν σπονδοῖς πολεμήσων ἄπεισι· *Coibant multi indignantes, esse aliquem, qui bellatum iret in homines non modo nullius injuriæ compertos, sed & pace defensos.* (Vit. M. Cras. *pag.* 552. E.)

f *Publice jubentur vetita privatim*] Idem *Seneca* de ira II. cap. VIII. *Pro gloria habita, quæ, quamdiu opprimi possunt, scelera sunt.* Adde quæ infra ex *Seneca* & *Cypriano* libro III. cap. IV. §. 5. circa finem.

g *Senecæ latro*] Locus est de Benef. I. cap. XIII. Non male *Justinus Martyr* apologetico II. τοσοῦτον δὲ δύνανται ἄρχοντες παρὰ τῆς ἀληθείας δόξαν τιμῶντες, ὅσον καὶ λῃσταὶ ἐν ἐρημίᾳ· *Tantum possunt principes, qui opiniones vero præferunt, quantum in solitudine latrones.* Philo: οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασιν ἀρ-

χῆς ἐπικρύπτοντες λῃστείαν ἀληθέστερον· *Qui magna furta committunt, qui honesto principatus nomine obumbrant ea, quæ re ipsa nihil nisi latrocinia sunt.* (De Decalog. *pag.* 763. D. *Ed. Paris.*)

GRONOVII.

6 *Ex senatusconsultis plebisque scitis*] Quia Romæ oportebat senatum censuisse, & vel populum jussisse vel plebem sciviſſe, quod publico nomine recte gereretur.

7 *Sententiæ*] Pronuntiata judicum.

8 *Infra*] 3, 4.

9 *Indorum sapientibus*] Brachmanis, Gymnosophistis. *Strabo* lib. 15, 712.

10 Ἀτάσθαλος] Ἄδικος· ἁμαρτωλός· παράνομος· ἀθέμιτος q. ἄταις θάλλων.

(aa) Habet ex ARRIANO, *De Expedit. Alex.* Lib. VII. Cap. I. *J. B.*

(bb) Refertur id à NONIO MARCELLO, è Lib. III. *Ciceron. de Republ. Nam quum quæreretur ex eo* [Pirata] *quo scelere compulsus mare haberet infestum uno myoparone:* Eodem, *inquit*, quo tu [*Alexander*] orbem terræ. *In voc.* Myoparo, *pag.* 534. *Edit. Mercer.* Vide etiam *Augustin.* De Civit. Dei, IV. 4. *J. B.*

h *Recte*

4. Causa justa [a] belli suscipiendi nulla esse alia potest nisi injuria. *Iniquitas partis adversæ justa bella ingerit*, inquit idem [b] Augustinus, ubi iniquitatem dixit pro injuria, quasi 11 ἀδικίαν dixisset, cum vellet dicere 12 ἀδίκημα. Sic in Romano Feciali carmine: *Ego vos testor, populum illum injustum esse, neque jus persolvere.* *Livius*, 1, 32.

a *Sylvest. de Bell.* p. 1. n. 2.
b *De Civ.* IV. c. 15.

II. 1. Ac plane 13 quot actionum forensium sunt fontes, totidem sunt belli: nam ubi judicia deficiunt, incipit bellum. Dantur autem actiones aut 14 ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut qua petitur cautio de non offendendo, item 15 damni infecti, & interdicta alia 16 ne vis fiat. Ob factam, aut ut reparetur, aut ut puniatur: quos duos obligationum fontes [h] recte distinguit Plato (cc) nono de legibus. Quod reparandum venit, aut spectat id quod nostrum est vel fuit. unde 17 vindicationes & 18 condictiones 19 quædam; aut id quod nobis debetur sive 20 ex pactione, sive 21 ex maleficio, sive ex lege, quo referenda quæ 22 ex quasi contractu & 23 quasi maleficio dicuntur; ex

GROTII.

h *Recte distingnit Plato*] Et ante eum *Homerus*. nam cum mulctam persolvere proci Penelopes voluissent, ait Ulysses: [*Odyss.* Lib. XXII. vers. 62. & *seqq.*]

— ἀδ' εἴ μοι πατρώϊα πάντ' ἀποδοῖτε
Ὅσσα τε νῦν ὔμμ' ἐστὶ καὶ εἴποθεν ἄλλ' ἐπιθεῖτε,
Οὐδ' ἔτι χεῖρας ἐμὰς λήξαιμι φόνοιο,
Πρὶν πᾶσαν μνηστῆρας ὑπερφιάλοισιν ἀπυτῖσαι.

— *patrias non si mihi raptas*
Restituatis opes, addatisque altera plura,
Abstineam fœdare manus in sanguine vestro,
Cuncta prius quam vestra proci delicta luatis.

Cassiodorus lib. v. epist. XXXV. *Ut qui vindictam remisimus, damna minime seneiamus.* Adde quæ infra hoc libro initiis capitum XVI. & XX.

GRONOVII.

11 Ἀδικίαν] Qui habitus.

12 Ἀδίκημα] Injustum factum.

13 *Quot actionum*] Quot casibus & causis privato fas est privatum compellare coram judice.

14 *Ob injuriam non factam cautio*] Quæ ab eo exigitur, cujus minæ justum nobis metum fecerunt.

15 *Damni infecti*] Qua petimus, si quid damni ex ruinosis vicini ædibus nobis contingat, ut is se id pensaturum promittat. *Cic.* Top. 4.

16 *Ne vis fiat*] Prohibitoria, ne vis fiat sine vitio possidenti, vel mortuum inferenti in locum suum. §. 1. Inst. *de Interd.*

17 *Vindicationes*] *In rem* actiones.

18 *Conditiones*] Leg. *condictiones*, in personam.

19 *Quædam*] *Condictio causa data, causa non secuta, cond. ob turpem causam, cond. indebiti, cond. furtiva.* Has autem tantum hic significat, quia major numerus actionum in personam ex contractibus & maleficiis.

20 *Ex pactione*] Contractu, vel *re* (ut *mutuum, indebitum, commodatum, depositum, pignus*) vel *verbis* (ut *stipulatio, fidejussio*) vel *literis* (*nominibus*, aut si quis debere se scripsit, *quod numeratum non est*) vel *consensu* (*emtio, venditio, locatio, conductio, societas, mandatum.*)

21 *Ex maleficio*] *Furtum, rapina damnum ex l. Aquilia, injuria.*

22 *Ex quasi contractu*] *Negotiorum gestio, tutela, communio rei & hereditatis, aditio hereditatis, solutio indebiti.*

23 *Quasi maleficio*] *Si judex litem suam fecerit, dejecta vel effusa, damnum aut furtum in navi, caupona, stabulo.*

(cc) Locus esse videtur, ubi Philosophus ait, Legislatorem ad duo adtendere

ex quibus capitibus naſcuntur 24 condictiones cæteræ. Factum ut puniendum parit accuſationem & 25 judicia publica.

2. Plerique bellorum tres ſtatuunt cauſas juſtas, defenſionem, recuperationem rerum, & punitionem: quæ tria in Camilli ad Gallos denuntiatione invenias: *a Omnia quæ* 26 *defendi, repetique, & ulciſci fas ſit*; in qua enumeratione niſi vox recuperandi ſumatur laxius, omiſſa eſt perſecutio ejus, & quod nobis debetur; quam non omiſit Plato, *b* cum dixit bella geri non modo, ſi quis vi opprimatur, aut expiletur, verum etiam ſi deceptus fuerit. Quicum illud Senecæ convenit: *c Æquiſſima vox eſt, & jus gentium præ ſe ferens: Redde, quod debes.* Et in Fecialium formula erat: *d Quas nec dederunt, nec ſolverunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, ſolvi oportuit.* & apud Salluſtium in hiſtoriis: *e Jure gentium res repeto.* Auguſtinus *f* cum dixit: *i Juſta bella definiri ſolent, quæ ulciſcuntur injurias:* vocem ulciſcendi generalius ſumſit pro eo, quod eſt 27 demere: quod & ſequentia oſtendunt, in quibus non eſt enumeratio partium, ſed exemplorum additio: *Sic gens & civitas petenda eſt, quæ vel vindicare neglexerit, quod a ſuis improbe factum eſt, vel reddere, quod per injurias ablatum eſt.*

3. Hanc 28 naturalem notitiam ſecutus Indorum rex, narrante Diodoro, *g* Semiramidem accuſabat, *ὅτι προκατάρχεται τοῦ πολέμου μηδὲν ἀδικηθεῖσα· quod bellum inchoaret nulla accepta injuria.* Sic & Romani cum *h* Senonibus 29 poſtulant, ne a quibus nullam injuriam accepiſſent, 30 eos oppugnarent. Ariſtoteles *i* Apodictico 11. cap. 11. *πολεμοῦσι γὰρ τοῖς πρότερον ἀδικήσασι: Bellum ſumi ſolet in eos, qui priores injuriam fecerunt.* De Abiis Scythis Curtius: *k Juſtiſſimos barbarorum conſtabat. armis abſtinebant k niſi laceſſiti.* tendere debere, *injuriam*, & *damnum*: Καὶ πρὸς δύο ταῦτα δὴ βλεπτέον, πρός τε ἀδικίαν, καὶ βλάβην. Vide quæ ſequuntur, pag. 862. Tom. II. *Ed. H. Steph. J. B.*

a Bald. ad l. 2. C. de ſervit. & aq. n. 71. W. Matt. de bello juſto & licito. Liv. lib. V. c. 49. b Alcib. 1. pag. 109. A. c Lib. III. de benef. c. 14. d Liv. lib. I. c. 32. e Lib. III. fragm. c. 10. Orat. Macr. Licin. f Lib. VI. Qu. 10. ſuper Joſue. g Lib. II. pag. 74. Ed. Steph. h Liv. lib. V. c. 35. i Analyt. poſter. Lib. II. c. 11. k Lib. VII. c. 6.

GROTII.

i *Juſta bella definiri ſolent*] *Servius* ad IX. Æneidos de Romanis: *Cum volebant bellum indicere, pater patratus, hoc eſt princeps Fecialium, proficiſcebatur ad hoſtium fines: & præfatus quædam ſolemnia clara voce dicebat, ſe bellum indicere propter certas cauſas: aut quia ſocios læſerant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent.* (Ad vers. 53.)

GRONOVII.

24 *Condictiones cæteræ*] *mutui, tritiraria.*

25 *Judicia publica*] Ea ſunt *majeſtas, adulterium, homicidium, parricidium, falſum, vis publica & privata, peculatus, plagium, ambitus, repetundæ, annona, reſidua.*

26 *Defendi, repeti, ulciſci*] *Defendi*, ſi infeſtentur; *repeti*, ſi ablata fuerint aut retineantur, quæ dari debent; *ulciſci*, ſi factæ ſunt, violentiam & injuſtam vim.

27 *Demere*] *Livius* lib. 4, 7. *Juſtin.* 34, 1. Ut ſit, *quæ ulciſcuntur*, quæ geruntur, ut *dematur*, id eſt, prohibeatur, abſit, penſetur, injuria.

28 *Naturalem notitiam*] Senſum communem. I, 1. 12.

29 *Poſtulant*] *Expoſtulant.*

30 *Eos oppugnarent*] Cluſinos in Etruria.

GROTII.

k *Niſi laceſſiti*] *Plutarchus* Nicia: (*Pag.* 539. E.) καὶ γὰρ τὸν Ἡρακλέα πάντων κρατεῖν ἀμυνόμενον καὶ προεπιχειροῦντα.

ceſſiti. Prima igitur cauſa juſti belli eſt 31 injuria nondum facta, quæ petit aut corpus, aut rem.

III. Si corpus impetatur vi præſente cum periculo vitæ non aliter vitabili, *a* tunc bellum eſſe licitum etiam cum interfectione periculum inferentis ante diximus, cum ex hac ſpecie, 32 ut maxime probata, oſtendimus bellum aliquod privatum juſtum eſſe poſſe. Notandum eſt jus hoc defenſionis per ſe ac primario naſci ex eo, quod natura quemque ſibi commendat 33 non ex injuſtitia aut peccato alterius, unde periculum eſt *b*. Quare etiamſi ille peccato careat, puta quod 34 bona fide militet, aut alium me putet quam ſim, aut quod inſania aut inſomniis agitetur, ut eveniſſe quibuſdam legimus, non eo tolletur jus ſe tuendi, cum ſufficiat, quod ego non teneor id, quod ille intentat, pati, non magis quam ſi beſtia aliena periculum intentaret.

IV. 1. An & innocentes, qui interpoſiti defenſionem aut fugam, ſine qua evadi mors non poteſt, impediunt, transfodi aut obteri poſſint, diſputatur *c*. Sunt qui licere id putant, etiam Theologi. Et certe naturam ſolam ſi reſpicimus, 35 multo apud eam minor eſt ſocietatis reſpectus quam propriæ ſalutis cura. At lex dilectionis, præſertim Euangelica, quæ 36 alterum nobis (dd) æquat, plane id non permittit.

2. Bene autem dictum eſt a *d* Thoma, ſi recte accipiatur, in vera defenſione hominem non occidi 37 ex intentione: non quod non interdum, ſi alia ſalutis non ſuppetat ratio, non liceat 38 deſtinato id facere, unde mors aggreſſoris ſit ſecutura, ſed quod hic

a *Sylv. in verbo Bellum. part. 1. n. 3. & p. 2.*
b *Bart. ad l. ut vim. D. de juſt. & jur. Bal. in rep. l. 1. C. unde vi. Bann. 2, 2. q. 10. art. 10. dub. ult. Soto lib. IV. diſput. 5. art. 10. Valent. 2, 2. diſp. 5. q. 10. p. 7.*
c *Card. q. 33. lib. 1. Petr. Nav. l. 11. c. 3. num. 147. Cajet. 2, 2. art. 67. q. 2.*
d *2, 2. q. 64. art. 7.*

πιχειρέμενον. *Herculem etiam cuncta ſubegiſſe, dum laceſſitus ſe defendit.* Joſephus XVII. antiquæ hiſtoriæ: *οἱ παρελθόντες καὶ μὴ πρὸς* [Legendum, *πρὸς μὴ*] *διαπονουμένους ἄρχοντες ἀδίκων ἔργων, οἱ δέ εἰσιν οἱ βιαζόμενοι καὶ μὴ θέλοντας τὰς ἀμυνομένους ἐφ' ὅπλα χωρεῖν. Qui in id veniunt, ut ni nihil hoſtile cogitantes violentas inferant manus, hi ſunt, qui invitos cogunt ad arma ſemet tutatura confugere.* (Cap. 11. pag. 604. G.)

legitimum dixerit, meque ut hoſtem jure interficere poſſit. [Immo intelligit eos, qui, dum militant, putant cauſſam belli juſtam eſſe. Vide Cap. XXVI. hujus libri. *J. B.*]

GRONOVII.

31 *Injuria nondum facta*] Quam exſpectamus & videmus imminentem.

32 *Ut maxime probata*] Quam omnes juſtam agnoſcunt. 1. 2. 3.

33 *Non ex injuſtitia*] Non quia peccat & ſceleſte agit, & jure caret, qui me aggreditur, ſed quia ego jus habeo, inter prima naturæ datum, vitæ meæ amandæ, & contra inſidiatorem defendendæ. 1, 2. 1.

34 *Bona fide militet*] Sacramentum

35 *Multo apud eam minor*] Illa non tantopere ſuadet cavendum & conſulendum alteri pluribuſve ſocietate conjunctis, quam præcipit, ut unuſquiſque ſe potiſſimum ſalvum velit.

36 *Alterum nobis æquat*] Proximum jubet diligere nos non levius quam noſmet ipſos.

37 *Ex intentione*] Propoſito.

38 *Deſtinato id facere*] Ita ferire atque eam partem petere, ubi letalis ictus futurus præſumatur.

(dd) Sed illa alterum nobis non præfert, ut ipſe Auctor obſervavit ſupra, Lib. 1. Cap. III. §. 3. num 3. Cæteris paribus, ſibi quiſque proximus eſt. Et heic magis etiam valet, quod Auctor poſtea adfert è *Thoma Aquinate*, calculo ſuo adjecto. Vide de tota hac

hic mors illa 39 non eligatur, ut quiddam primario intentum, ſicut in punitione judiciali, ſed 40 ut unicum, quod eo tempore ſuppetit; cum is qui impetitus jam eſt, etiam illo tempore malle debeat tale aliquid facere, quo alter abſterreatur, aut debilitetur, quam quo intereat.

V. 1. 1 Periculum 41 præſens hic requiritur, & quaſi in puncto. Fateor quidem, ſi inſultator arma arripiat, & quidem ita ut appareat eum id facere occidendi animo, 42 occupari poſſe facinus. nam in 43 moralibus, ut & in 44 naturalibus 45 punctum non invenitur ſine aliqua latitudine: ſed multum falluntur & fallunt, qui 46 metum qualemcumque ad jus occupandæ interfectionis admittunt. Vere enim dictum eſt a Cicerone primo de officiis: plurimas injurias a metu proficiſci, cum is, qui nocere alteri cogitat, timet, ne niſi id fecerit, ipſe aliquo afficiatur incommodo. Clearchus apud Xenophontem: *καὶ γὰρ οἶδα ἤδη ἀνθρώπους, τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς, τοὺς δὲ ἐξ ὑποψίας, οἳ φοβηθέντες ἀλλήλους, φθάσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν, ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς ὅτε μέλλοντας, ὅτε βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν.* *multos ego novi, qui calumnia adducti aut ſuſpicione, dum metuunt alios, & prævenire malunt quam perpeti, atrociſſimis malis eos affecerunt, qui nihil tale facturi fuerant, ac ne cogitaverant quidem.* Cato in oratione pro Rhodienſibus: *quod illos dicimus voluiſſe facere, id nos priores facere occupabimus?* Inſignis eſt illa 47 apud Gellium ſententia: *Gladiatori 48 compoſito ad pugnandum pugnæ hæc 49 propoſita ſors eſt, aut occidere, ſi occupaverit, aut occumbere, ſi ceſſaverit. Hominum autem vita non tam iniquis, neque tam 50 indomitis neceſſitatibus circumſcripta eſt, ut idcirco*

Cap. 7.

De Exp. Cyr. Lib. 31, c. 5.

Apud Aul. Gell. VII, 3. Ibid.

materia ſui ipſius defenſionis, PUFENDORFIUM noſtrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. V. *J. B.*

GROTII.

1 *Periculum præſens*] Hujus diſtinctionis uſum egregium vide apud Agathiam IV. Apud *Thucydidem* octavo Phrynichus: *ὅτι ἀντιπίφθονον οἱ ἤδη εἶη περὶ τῆς ψυχῆς δι' ἐκείνους κινδυνεύοντι καὶ τοῦτο καὶ ἄλλο τι ἂν δρᾶσαι μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τῶν ἐχθίστων αὐτὸν διαφθαρῆναι.* *Carituram invidia, ſi ipſe jam in vitæ per ipſos adductus periculum, & hoc & aliud quidvis aggrediatur potius, quam ab hominibus inimiciſſimis perdi ſe ſinat.* [Locus eſt §. 50. *Ed. Oxon.* Sed ubi caſus alius eſt, quàm de quo heic agitur. *J. B.*]

GRONOVII.

39 *Non eligatur*] Non petatur directo, tanquam res bona & juſta.

40 *Ut unicum*] Ut minus malum.

41 *Præſens*] Ut Græci loquuntur: ἐπὶ ξυρῆς ἀκμῆς, *in acie novaculæ* ſitum.

42 *Occupari poſſe*] Præveniri a paſſuro, ut aggreſſor prius lædatur.

43 *Moralibus*] Ubi de turpi & honeſto agitur.

44 *Naturalibus*] De eo, quod ſit ſecundum aut præter contrave naturam.

45 *Punctum*] Nihil eſt ita præciſum, ut ſi minimum a medio diſcedas, in vitium deflectere videare. I, 2. 1.

46 *Metum qualemcumque*] Ex ambiguis ſignis, quæ ſic poſſum interpretari, quaſi velit aliquis, ſi poſſit, me interficere.

47 *Apud Gellium*] 7, 3.

48 *Compoſito*] Comparato cum adverſario in amphitheatro. *Cic.* 2. famil. 8.

49 *Propoſita ſors*] Lata vel ſtatuta conditio.

50 *Indomitis*] Ad quas evadendas vel molliendas nullum, aut nullum niſi tam grave, remedium eſt.

circo prior injuriam facere debeas; quam nisi feceris, pati possis. Et apud Ciceronem alio loco non minus recte: *Quis hoc statuit tum quam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum jure potuerit occidere, a quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur?* Locum hic habet illud Euripidis: Cit. Quint. Inst. Or. lib. v. c. 13.

Εἰ γάρ σ' ἔμελλεν ὡς σὺ φῂς κτείνειν πόσις,
Χρὴ καί σε μέλλειν, ὡς χρόνῳ δῆθεν παρῆν.
51 Te si, ut ais, interficere vir voluit (ee) tuus,
Voluisse sat erat & tibi, ubi tempus foret.

Cui geminum est Thucydideum illud: τὸ μέλλον ἐν ἀφανεῖ ἔτι κεῖται, καὶ οὐκ ἄξιον ἐπαρθέντας αὐτῷ φανερὰν ἔχθραν ἤδη καὶ οὐ μέλλοντας κτήσασθαι· *Futurum in incerto adhuc est: nec quemquam oportet eo commotum inimicitias suscipere, non jam futuras sed certas.* Lib. i. c. 42. Idem Thucydides quo loco mala seditionum quæ Græcas civitates incesserant diserte explicat, ponit & hoc in vitio: ὁ φθάσας τὸν μέλλοντα κακόν τι δρᾶν ἐπῃνεῖτο· *laudabatur qui malum facinus quod facturus erat alter* 52 *ipse occupasset.* Livius: m *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt, & injuriam a nobis repulsam, tanquam aut facere aut pati necesse sit, injungimus aliis.* Lib. iii. c. 65. In tales non male convenit illud Vibii Crispi a Quintiliano laudatum, *Quis tibi sic timere permisit?* 53 Etiam Livia apud * Dionem ait, infamiam eos non effugere, qui facinus quod timent, occupant. Inst. Orat. lib. viii. c. 5. * Lib. lv. pag. 640. Ed. H. Steph.

2. Quod si quis vim non jam præsentem intentet, sed conjurasse aut insidiari compertus sit, si venenum struere, si falsam accusationem, falsum testimonium, iniquum judicium moliri, hunc nego jure posse interfici; si aut aliter evadi periculum potest: aut non certum satis est aliter evadi non posse. Plerumque enim interposita temporis mora ad multa remedia, ad multos etiam casus patet; ut dici solet, 54 inter os & offam. quamquam non

GROTII.

m *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt*] Ut Cæsar, qui cum rempublicam occuparet, dicebat adversariorum metu se eò adductum. Locus est egregius apud *Appianum* Civilium II. [Nihil tale reperitur in toto illo libro, nec alibi, quod sciam, apud *Appianum*. J. B.]

GRONOVII.

51 *Te si*] Si te occisurus erat, & tu non nisi occisurus esse debebas, ut scilicet tempus interesset. Si ille morabatur, & tu morari debebas.

52 *Ipse occupasset*] Ut Athenienses, cum pecuniam in stipendium belli Persici ab universa Græcia collatam ex insula Delo rapuerunt, prætextu id facturos Lacedæmonios. *Justin.* 3, 6.

53 *Quis tibi sic timere*] Quis hanc tibi veniam dedit, ut timori tantum indulgeres, ut ob timorem sic facere tibi licere putares?

54 *Inter os & offam*] Πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου.

(ee) Ita quoque habet in *Excerptis ex Trag. & Com. Græcis*, pag. 390. quamquam verba ceteroquin non planè sint eadem. Sed dicere debuit *meus*: loquitur enim *Merope* de viro suo, à *Polyphonte* fratre interfecto. Fragmentum est è *Cresphonte*, apud *Aulum Gellium*, Lib. vii. c. 3. unde quædam supra adtulit. J. B.

non desunt & Theologi, & Jurisconsulti, qui 55 indulgentiam
a Bann. q. 64. art. 7. dub. 4. suam longius extendant. a Sed & altera, quæ melior tutiorque
Baldus in l. multis C. de lib. caus. & in l. 1. C. unde vi. sententia est, suis non caret auctoribus.

VI. Quid dicemus de periculo mutilationis membri? b Sane
Less. lib. 11. c. 9. dub. 8. cum damnum membri, præsertim e præcipuis, valde sit grave,
Soto lib. v. q. 1. art. 8. & vitæ quasi æquiparabile: adde quod vix sciri queat an non pe-
b Card. in Clem. Si furiosus. de homicid. riculum mortis post se trahat, si aliter vitari nequeat, putem in-
Covarr. ibid. p. 3. §. 1. n. 2. tentantem periculum occidi recte posse.
Sylv. in verbo Homicidium. 3. q. 4.

VII. Pro pudicitia quin idem liceat, controversiam vix habet,
c Lib. 5. rec. sent. tit. 23. §. 8. cum non tantum communis æstimatio, sed & lex (ff) divina
n pudicitiam vitæ adæquet. Itaque Paulus c Jurisconsultus dixit
pudorem tali facinore recte defendi. Exemplum habemus in
56 Tribuno Marii 57 a milite occiso o apud Ciceronem & Quinti-
lianum: sed & a 58 feminis occisorum in historiis exstant. Cha-
riclea apud Heliodorum talem interfectionem vocat (gg) ἀμύνης
νόμον τῆς εἰς σωφροσύνην ὕβρεως, *justam defensionem ad arcendum injuriam in castitatem.*

VIII. Quod autem diximus supra, quanquam occidere paran-
tem occidere licet, laudabilius tamen eum facere qui 59 occidi
quam

GROTII.

n *Pudicitiam vitæ adæquet*] *Seneca* de beneficiis primo, capite undecimo: *Proxima ab his sunt sine quibus possumus quidem vivere, sed ut mors potior sit; tanquam libertas, & pudicitia, & mens bona.* Paulus Sententiarum v. tit. XXIII. §. 3. *qui latronem cædem sibi inferentem, vel alium quemlibet stuprum inferentem occiderit, puniri non placuit. Alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit.* Augustinus libro 1. de libero arbitrio: *Lex dat potestatem vel viatori ut latronem, ne ab eo ipse occidatur, occidat; vel cuipiam viro aut feminæ ut violenter sibi stupratorem irruentem, ante aut post illatum stuprum, si possit, interimat.* (Cap. 5.)

o *Apud Ciceronem*] Vide & *Plutarchum* Mario. [*Pag.* 413. Locus autem *Ciceronis* est *Orat. pro Mil. c. 4.* & *Quinctiliani* Declamatio, cui titulus, *Tribunus Marianus. J. B.*] Mars quoque Deorum judicio absolutus dicitur, interfecto eo, qui filiæ ipsius stuprum inferebat. Testis *Apollodorus* bibliothecæ III. (Cap. XIII. §. 2. *Ed. Gall.*) Adde insignem historiam apud *Gregorium Turonensem* libro nono.

GRONOVII.

55 *Indulgentiam suam*] Plus hac in re concedunt, quam sana ratio permittit.

56 *Tribuno Marii*] C. Luscio sororis C. Marii filio.

57 *A milite*] C. Plotio. *Valer. Max.* 6, 1. 12. *Quintil.* declam. *Miles Marianus.*

58 *Feminis*] Ut a Chiomara Orgiagontis Gallogræcorum reguli uxore. *Flor.* 2, 11.

59 *Occidi quam occidere*] Melius occidi quam occidere injuria; non melius occidi injuria, quam occidere jure. *Sueton.* de Tito 9. *Nec auctor posthac cujusdam necis nec conscius, nec quamvis interdum ulciscendi causa non deesset, sed perituram se potius quam perditurum adjurans.*

(ff) Innuit locum *Deuter.* XXII, 25. 26. unde tamen, si series orationis perpendatur, non potest elici, saltem directè, pudicitiam vitæ adæquari. *J. B.*

(gg) Locus est in Lib. I. non longè ab initio, ubi ita Virgo loquitur: Ὅσοι δὲ πρὸς ἡμῶν [ἀνήρησθε] ἀμύνης νόμῳ καὶ ἐκδικίας καὶ εἰς σωφροσύνην ὕβρεως πεποίθατε. Pag. 7. Edit. Bourdelot. *J. B.*

quam occidere malit, id * nonnulli ita concedunt, ut 60 excipiant personam multis utilem : Sed mihi hanc 61 patientiæ contrariam legem omnibus illis imponere, quos vivere aliorum interest, parum tutum videtur. Itaque restringendum id arbitrer ad eos, quorum officium est ab aliis vim arcere, quales sunt 62 socii itineris ea lege contracti, & 63 rectores publici, quibus illud Lucani aptari potest : [Lib. v. vers. 685. *& seqq.*]

* *Soto d. 1 q. Sylv. in verbo Bellum. p. 2. n. 5.*

p *Cum tot ab hac anima populorum vita salusque*
Pendeat, & tantus caput hoc sibi fecerit orbis,
Sævitia est voluisse mori ———

IX. 1. Contra vero evenire potest, ut quia invasoris vita multis sit utilis, occidi is sine peccato nequeat: nec id tantum ex vi legis divinæ, sive veteris sive novæ, de quibus egimus supra, cum regis personam sanctam esse ostendimus, sed ipso etiam naturæ jure. Nam jus naturæ, 64 quatenus legem significat, 65 non ea tantum respicit, quæ dictat justitia, quam expletricem diximus, sed aliarum quoque virtutum, ut temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ actus in se continet, ut in certis circumstantiis, non honestos tantum sed & debitos. Ad id vero, quod diximus, caritas nos obstringit. *Soto d. loco.*

2. 66 Nec ab hac sententia dimovet me Vasquius, cum ait principem, qui innocentem insultet, desinere principem esse ipso facto: *Lib. 1. cont. illust. 18.*

GROTII.

p *Cum tot ab hac anima*] *Curtius* lib. x. *Sed cum tam avide manifestis periculis offeras corpus, oblitus tot civium animas trahere tg in casum.* (Cap. 6. *num.* 8.)

GRONOVII.

60 *Excipiant personam*] Sentiant illum, quem supereſſe ac vivere multorum interſit, potius occidere quam occidi ſe pati debere.

61 *Patientiæ contrariam*] Ut debeant potius facere quam pati.

62 *Socii itineris*] Præſidium & commeatus.

63 *Rectores*] Magiſtratus.

64 *Quatenus legem*] Compellit aut jubet omnino ac neceſſario aliquid agi & præſtari; non tantummodo monet, aut aliquid honeſtius ex ſe indicat, 1, 1. 10.

65 *Non ea tantum*] Non exigit modo ea, ad quæ legibus civilibus adigimur, ſed etiam quæ dictant juſtitia diſtributiva & univerſalis, qualia ſunt dogmata moralia.

66 *Nec ab hac ſententia dimovet me Vaſquius*] Sane peccavit *Vaſquius*, quum quod conſilii eſt, monendique ſunt principes, ut caveant, quia accidere ſoleat, id jus fecit adverſus principem. Hoc voluit dicere: Princeps innoxium aſſultando & injuriam ei intentando deſinit agere principem & incipit agere tyrannum, eoque judicio morali in iſto actu, non princeps, ſed aggreſſor & tyrannus eſt. Nam ut in ludo puerili apud *Horatium*, *Rex eris, ajunt ſi recte facies*; & anus illa apud Philippum Macedonem: *Si non vacat tibi jus reddere, noli regnare.* Ergo & mittit ſe in periculum patiendi, quæ ſæpe tyranni & aggreſſores patiuntur: ut Lajus quum juſſit ſibi in alieno territorio & paucis comitatus decedere de via Oedipum: ut Nero cum graſſabatur noctu. Nam quemadmodum in privatis delictis quidam ſtatim puniuntur in primo ſcelerato opere, quidam non tam ſcelus quam imprudentiam expiant inter ſceleratos deprehenſi, quibuſdam tardo pede venit vindicta, quidam furiis ſuis relinquuntur: ita & principes. Quorum etſi primum alterumque

facto : quo vix quicquam potuit dici aut minus vere aut magis periculoſe. Nam [67] ſicut dominia, ita & imperia non amittuntur delinquendo, niſi [68] lex id ſtatuat. Quæ autem hoc de imperiis ſtatueret lex, ut delicto in privatum amitterentur, nuſquam reperta eſt, nec repertum iri credo : ſummam enim rerum confuſionem induceret. [69] Quod autem Vaſquius & huic, & aliis multis illationibus fundamentum ponit, imperia omnia parentium non imperantium utilitatem ſpectare, id etiam ſi verum univerſim eſſet,

rumque genus miſerabiles ſunt, nec forte jus vindicibus fuit ad ultimam pœnam veniendi: ipſi tamen non habent, cui imputent, niſi ſibi. Et hoc eſt quod Marcus diſputabat : *Omnes principes, qui occiſi eſſent, habuiſſe cauſas, quibus mererentur occidi, nec quempiam facile bonum vel victum a tyranno vel occiſum: meruiſſe Neronem, debuiſſe Caligulam, Othonem & Vitellium nec imperare voluiſſe.* De Galba paria ſentiebat, cum diceret, *in Imperatore avaritiam eſſe acerbiſſimum malum*; ut teſtatur *Vulcatius* in vita Avidii Caſſii (c. 8.) Sic T. Tatius, quum Laurentes, quod legati illorum a propinquis ejus pulſati eſſent, jure cæſum præ ſe ferrent. Sic Philippus Pauſaniam jure civili agentem adverſus Attalum variis dilationibus cum riſu fruſtratus, vindictam in ſe vertit. Hi miſerabiles ſunt quidem, nec percuſſoribus illos occidendi jus fuit: quod accidit tamen, non habent, cui imputent, niſi ſibi. Quod vero interpoſuit *Vaſquius* omnia imperia parentium, non imperantium, utilitatem ſpectare, ſi non jus dat privatis, facit tamen, ut quicquid contra diſputetur, homines non omnem injuriam ab imperante ſibi ferendam putent. Immo quia hoc naturalis ratio ingerit, parentium potius quam imperantium cauſa coëuntes populos ſibi regem feciſſe, & regem eſſe propter populum, non populum propter regem: propterea acrior eſt dolor, quum eum, quem tutorem ſuum & defenſorem eſſe exiſtimabant, vexatorem & hoſtem vident. Et res quidem non ſtatim deficit, cujus utilitas in aliqua parte deficit: ſed tamen exiſtimatio & pretium rei, quantum pendebat ex utilitate ad eam partem, deficit: adeo ut interdum ea res magis contemnatur ob unum vitium, quam æſtimatur propter alias virtutes multas. *Sic librum minutioribus literis ſcriptum ſæpe projecimus: ſic veſtimenta, quia diſplicebant, ſcidimus*, ut ait *Seneca* de ira 2, 26.

67 *Sicut dominia*] Aliquis committendo facinus vel capitale, ita ut fugere neceſſe habeat, non deſinit eſſe dominus rerum ſuarum, niſi expreſſe in lege cautum fuerit, qui eam violaturus ſit, ejus bona caduca fore & fiſco vindicatum iri. Sic nec princeps contra officium faciendo amittit principatum, niſi hujuſmodi lex commiſſoria ab initio, cum ei poteſtas deferretur, dicta ſit. Supra 1, 3. 16.

68 *Lex id ſtatuat*] Ut ſunt leges de mulctis & confiſcationibus.

69 *Quod autem Vaſquius*] Quod pro fundamento ſententiæ ſuæ ponit *Vaſquius*, incolumitatem a ſingulis propter ſe deſiderari, id quidem admittunt τὰ πρῶτα naturæ. Sed poſtera illa & conſequentia, primis nobiliora, non addunt tantum alios, quibuſcum in ſocietatem coivimus, ſed etiam ſi alii ſervari nequeunt, eos nobis præponunt. Inde toties inculcatum ſapientibus, patriæ vitam & ſpiritum deberi. Nec vero neceſſe erat etiam ex ipſius hypotheſi ad illud ἐπιχείρημον *propter ſe* decurrere. Poterat enim dicere, invaſorem tam pravo facinore vim intentandi tollere ſibi iſtam exiſtimationem, quod vita ejus ſit multitudini utilis: raro enim mala exempla ſiſtunt in uno, & alii cuivis idem metuendum. Itaque ſi faciat iſte, quod non poteſt non facere, ſi ſe ſalvum velit, non ſuæ tantum ſed & aliorum ſaluti conſulere. Sed periculoſe hoc judicium privatis committitur. Itaque verior eſt ſententia *Grotii :* nec ei vitio vertendum, quod non adjecit quæ monuimus: non enim de utili, ſed de jure diſputat.

esset, ad rem non faceret. non enim statim 70 res deficit, cujus utilitas aliqua in parte deficit. Quod vero addit, reipublicæ incolumitatem a singulis 71 propter se desiderari, atque ideo debere quemque etiam toti reipublicæ suam salutem anteponere, non satis cohæret. Nam nostri quidem causa rempublicam salvam esse volumus, sed non tantum nostri, verum & aliorum. (hh)

3. Falsa enim & a sanioribus philosophis rejecta est opinio q existimantium amicitiam ex sola indigentia natam, cum sponte & natura nostra ad eam feramur. Ut vero meo unius bono multorum admodum bonum præferam; caritas monet sæpe, imperat interdum. Huc illud Senecæ pertinet: r *Principes regesque, & quicumque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari ultra privatas etiam 72 necessitudines. Nam si sanis hominibus publica privatis potiora sunt, sequitur, ut is quoque carior sit, 73 in quem se respublica convertit.* Ambrosius: *Sibi cum quisque arbitretur gratius excidia patriæ depulisse, quam propria pericula.* Is quem dixi * Seneca: *Callistratus & Rutilius, hic Athenis, ille Romæ, reddi sibi penates suos noluerunt clade communi: quia satius erat duos 74 unico malo affici, quam omnes publico.*

Lib. 1. de Clement. c. 4.

De Officiis III. c. 3.

*Lib. VI. de Benef. c. 37.

X. 1. Si cui periculum immineat accipiendæ alapæ, aut mali similis, huic quoque jus esse id arcendi cum cæde inimici, sunt qui putant. Ego, si mera justitia expletrix respiciatur, non dissentio.

Soto d. loco. Navarr. c. 15. n. 3. Sylvest. in verbo Homicidium. 1. quæst. 5. Lud. Lopez. c. 62.

GROTII.

q *Existimantium amicitiam ex sola indigentia natam*] Refutat pernicioſam hanc opinionem *Seneca* libro 1. de Beneficiis capite 1. & libro IV. cap. XVI.

r *Principes regesque*] *Plutarchus* Pelopidæ initio: (*pag.* 278. D.) ἀρετῆς πρῶτον ἔργον σώζειν τὸν ἄπαντα ἄλλα σώζοντα· *primum virtutis opus servare servantem cætera.* Cassiodorus de Amicitia: *Si manus oculorum obsequio vibratum in aliud membrum senserit gladium imminentem, ipsa suum minime discrimen attendens, plus alii quam sibi timens, gladium excipit.* Post: *Proinde qui morte propria dominos suos a morte redimunt, recte quidem hoc faciunt, si potius salutem animæ suæ quam liberationem alieni corporis in causa constituunt. cum enim eis conscientia dictet, quod fidem dominis suis debeant exhibere, videtur etiam consonum rationi, quod suæ vitæ corporali vitam dominorum debeant anteferre.* Deinde rursus: *Dilectione itaque, & maxime pro salute multorum, potest quis salubriter morti suum corpus exponere.*

GRONOVII.

70 *Res deficit*] Instrumenti quidem vis consistit in usu; non tamen, sicubi res hæret, nec statim expeditur, omnis ejus æstimatio & dignitas confestim interit. Sic non desinit esse princeps, qui aliqua in re non se pro principe gerit.

71 *Propter se*] Propter suum ipsius commodum & salutem.

72 *Necessitudines*] Amicos, necessarios, familiares, cognatos.

73 *In quem respublica*] Ad quem omnium potestas delata est.

74 *Unico*] *Iniquo*, legendum.

(hh) At verò quemadmodum manifesta est injuria, & intoleranda, Principis, qui sine ullâ causâ privatum subditum invadit, vitæ ipsius imminens: ita utilitas ad Rempublicam reditura, si Innocens patiatur se interfici, dubia admodum est, ne quid gravius dicam. De ea re agemus uberius in nostris ad hunc locum Notis Gallicis. J. B.

sentio. Quanquam enim inæqualia sunt mors & alapa, tamen qui injuria me parat afficere, is mihi eo ipso dat jus, hoc est, [75] facultatem quandam moralem adversus se in infinitum, quatenus aliter malum illud a me arcere nequeo. [76] Caritas quoque per se non videtur nos hic obstringere in gratiam nocentis. At lex euangelica omnino tale factum illicitum reddidit: jubet enim Christus alapam accipi potius quam adversario noceatur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugiendæ causa? Quo exemplo monemur cavere a dicto Covarruviæ, [77] non pati humanam cognitionem, juris naturalis non ignaram, quicquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipsamet natura est, non sit idem permissum. Nam Deus, qui ita auctor est naturæ, ut & supra naturam agat libere, jus habet nobis leges præscribendi etiam de his rebus, quæ natura sua liberæ indefinitæque sunt: multoque magis ut debeatur id quod natura honestum est, etsi non debitum.

Dict. §. 1. p. 3. in Clem. Si furiosus.

2. Mirum

GROTII.

[*Facultatem quandam moralem*] Apollodorus lib. 11. de Lino agens: ἀφικόμενος δὲ εἰς Θήβας καὶ Θηβαῖος γενόμενος, ὑπὸ Ἡρακλέους τῇ κιθάρᾳ πληγεὶς ἀπέθανεν. ἐπιπλήξαντα γὰρ αὐτὸν ὀργισθεὶς ἀπέκτεινε· δίκην δὲ ἐπαγόντων τινῶν αὐτῷ φόνου, παρανέγνω νόμον Ῥαδαμάνθυος, ὃς ἂν ἀμύνηται τῶν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντι, ἀθῷον εἶναι· *Ad Thebas cum venisset, civisque Thebanus factus esset, ibi interiit ab Hercule percussus cithara: nam cum Linus feriisset Herculem, iratus Hercules mortem ei intulit, reusque a nonnullis factus patratæ cædis, legit in judicio legem Rhadamanthi, qua insons pronuntiatur, si quis nocuerit ei, qui vim prior intulerit.* (Cap. IV. §. 9.)

GRONOVII.

75 *Facultatem quandam*] Lucanus *arma tenenti Omnia dat, qui justa negat.* Quod scribit, qui injuria parat afficere, dare jus vel facultatem moralem adversus se in infinitum, duræ admodum difficilisque digestionis est; ne quidem, qui jam affecit. Dat sane jus perpetuis inimicitiis, ac persequendi ac vicissim lædendi, quocumque modo possum, sed civiliter, accusando, incrementa impediendo, officia negando. Id qui faceret apud Romanos, bonus tamen & honestus civis manebat. Probissimi tamen quique talem pertinaciam improbam, & inimicitias debere mortales esse judicabant. *Ob levem injuriam externi mores usque ad sanguinem vicitare solent odium aut levium Græcorum, aut immanium barbarorum*, inquit *Cicero* pro Ligario cap. 4.

76 *Caritas quoque*] Multo minus videtur admittendum, quod ait, caritatem nos non obstringere ad hoc in gratiam nocentis. Sed adjicit, quatenus aliter malum illud a me arcere nequeo. Fortassis igitur hæc sententia fuit auctoris: dat facultatem liberam & incircumscriptam in instanti, cum consilium in arena capiendum, nec copia est circumspiciendi quid optimum sit, arripiendi auxilium & objiciendi quodcunque sub manu est, etiamsi inde non quidem destinatione meâ (quæ est tantum a me arcere injuriam) sed casu fortuito mors lædere volentis sequatur: ut si manum, dum intentatur mihi, præcidam, aut sic sauciem, ut vulnus ei sit mortale.

76 *Caritas*] Affectio illa, qua omnes homines natura dictat esse prosequendos.

77 *Non pati humanam*] Quod homo recta ratione instructus & utens, ac jus naturæ indicat, non posse apud Deum pro peccato haberi.

2. Mirum autem est, cum Dei voluntas in Euangelio tam diserte appareat, inveniri theologos, & Christianos theologos, qui non modo cædem recte putent admitti, ut alapa vitetur, sed & accepta alapa, si qui eam impegit fugiat, 78 ad honorem ut ajunt recuperandum: quod mihi a ratione & pietate valde alienum videtur. Nam honor est opinio de excellentia. at qui talem fert injuriam, is 79 patientem se excellenter ostendit: atque ideo honorem auget magis, quam minuit. nec refert, si quidam corrupto judicio virtutem hanc in probrum confictis nominibus traducant. perversa enim illa judicia nec rem nec rei æstimationem immutant. Nec Christiani veteres hoc tantum viderunt, sed & philosophi, qui dixerunt pusilli esse animi contumeliam ferre non posse, ut alibi ostendimus.

Navarr. cap. 15. 4. Henr. de irregul. c. 11. Vict. de jure bell. n. 5.

3. Hinc etiam liquet, quam non probandum sit, quod a plerisque est traditum, defensionem cum interfectione esse licitam, jure scilicet divino (nam de solo naturæ jure, quo minus ita sit, non disputo) etiam si quis fugere sine periculo possit, quia fuga scilicet 80 ignominiosa sit, in nobili præsertim homine. Atqui nulla hic ignominia est, sed falsa quædam ignominiæ opinio, spernenda ab omnibus iis, qui virtutem & sapientiam sectantur. qua in re gaudeo me assentientem habere inter Jurisconsultos Carolum Molinæum *. Quod de alapa & fuga dixi, idem dictum volo de aliis rebus, per quas vera existimatio non læditur. Quid si vero dicat aliquis de nobis, quod creditum apud bonos existimationem nostram delibaret? Hunc quoque occidi posse sunt qui doceant: † mendose admodum, & contra naturæ quoque jus. nam interfectio ista 81 non est modus aptus ad tuendam existimationem.

*Soto art. 8. d. q. 5. Dd. in l. ne vim. D. de just. & jure. & in l. 1. C. unde vi. Vasquez D. c. 18. n. 13. 14. Sylv. in verbo Bell. pag. 2. n. 4. * In addit. ad Alex. cons. 119. † Petr. Navarr. l. 11. c. 3. n. 376.*

XI. Veniamus ad injurias, quibus res nostræ impetuntur. Si expletricem justitiam respicimus, non negabo ad res conservandas raptorem, si ita opus sit, vel interfici posse: nam 82 quæ inter rem

GRONOVII.

78 *Ad honorem*] Existimationem, dignitatem, quam videtur amisisse servilium verberum patientia.

79 *Patientem excellenter*] Ut vir ingens & bello, & studiis Nuæus apud *Thuan.* lib. 55. ann. 1573. p. 335.

80 *Ignominiosa*] Indigna forti viro.

81 *Non est modus*] Idem judicavit Augustus Cæsar apud *Sueton.* c. 51. & 35.

82 *Quæ inter rem & vitam*] Etsi enim plus videtur exigi a fure, quam debet, si pro ablatis bonis vita ejus petatur: tamen judicio morali non est periculum, quod ipse in se arcessivit, 1, 2. 3. & quod minus est in re, quam est in hominis capite, id supplet lædentis injuria.

Nullam æqualitatem esse inter amissionem vel omnium bonorum & mortem, sententia, opinor, verior est. Sic tamen ut hominum maxima pars longe aliter se censere rebus testetur. Cur enim nagivant, militant, in metalla se defodiunt, margaritas piscantur, & periculosissimas artes alias exercent, nisi ut ostendant ob bona & sæpe ob vilem mercedulam libenter se capite periclitari? Qui projecerunt suam vitam in acquirendo, an parcent alienæ in eo, quod tanto pretio acquisiverunt, tuendo? Inde passim ita loquuntur bo-

ni

rem & vitam eſt inæqualitas, ea favore innocentis & raptoris odio compenſatur, ut ſupra diximus: unde ſequitur, ſi id jus ſolum reſpiciamus, poſſe furem cum re fugientem, ſi aliter res recuperari nequeat, jaculo proſterni. Demoſthenes oratione in Ariſtocratem: *εἰ τ' ὦ δεινὸν, ὦ γῆ καὶ θεοὶ, καὶ φανερῶς παράνομον, οὐ μόνον παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων νόμον, τὸν ἄγοντα καὶ φέροντα βίᾳ τἀμὰ ἐν πολεμίᾳ μοίρᾳ, μὴ ἐξεῖναί μοι ἀμύνεσθαι* Nonne hoc per Deos durum atque injuſtum eſt, nec ſcriptis tantum legibus, ſed & communi inter homines legi contrarium, ut non ſinar vi uti adverſus eum, qui hoſtiliter res meas rapiat? Nec obſtat 83 caritas 84 per modum præcepti, 85 lege divina humanaque ſepoſita, niſi res ſit, quæ minimum valeat, ac proinde contemni mereatur. quam exceptionem recte nonnulli adjiciunt.

Pag. 437. A.

XII. 1. Quis ſenſus ſit 86 legis Hebrææ videamus, cum qua congruit & lex Solonis vetus, (ii) quam Demoſthenes adverſus Timocratem commemorat, t & inde ſumta lex XII. tabularum; & (kk) Platonis ſcitum nono de legibus. Nam omnes iſtæ leges in hoc conveniunt, quod 87 furem nocturnum a diurno diſtinguunt.

ni auctores, ut pecuniam & vitam parum differre ſignificent. *Heſiodus:*

Χρήματα μὲν ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.
Spiritus haud levior miſeris mortalibus eſt res.

Antiphanes apud *Stobæum:*

Τ' ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς·
Ὅσιο δὲ μὴ ἔχει τοῦτο, μηδ' ἐκτήσατο,
Οὗτος μετὰ φώντων τεθνηκὼς περιπατεῖ.
Anima atque ſanguis pecunia eſt mortalibus,
Hac ſi carebis, ſine parandi copia,
Non vivis, umbra vivis mortua interes.

Sic *ſanguinem, nervos, viſcera, vitalia* dixerunt pro patrimonio. & *comedi, cadi, concidi, perire, ſumus*, de eo, qui bona perdit. Vide *Obſervat.* lib. 4. cap. 24.

GROTII.

t *Et inde ſumta lex* XII. *tabularum*] Addi poteſt lex Wiſigotthorum libro VII. tit. 1. cap. xv. & capitulare Caroli Magni lib. v. cap. 191. Lege Langobarda, qui nocte alienam curtem ingreditur, niſi ligandum ſe præbeat, occidi poteſt.

GRONOVII.

83 *Caritas*] Officium humanitatis communi naturæ debitum.

84 *Per modum præcepti*] Tanquam præcipiens, conſulens ac monens contrarium, licet non imperans, ut lex.

85 *Lege divina humanaque*] Ipſam ſi conſideres nudam, citra id, quo divinis & humanis legibus augetur.

86 *Legis Hebrææ*] Exod. 22, 2.

(ii) Vide ſupra, *Lib.* 1. *Cap.* III. §. 2. *num.* 2. *J. B.*

(kk) Νύκτωρ φῶρα εἰς οἰκίαν εἰσίοντα ἐπὶ κλοπῇ χρημάτων ἐὰν ἕλῃ τις, καθαρὸς ἔστω. Pag. 874. B. Tom. II. Ed. H. Steph. *J. B.*

GRONOVII.

87 *Furem nocturnum*] Nocturnum furem ideo licere vult occidi, quod noctu vix ſit copia teſtium adhibendorum, atque ideo ſi occiſus reperiatur, facilius credatur ei, qui a ſe vitæ tuendæ cauſa dicat furem interemtum repertum cum aliquo inſtrumento, quo nocere poſſet.

Ergo hæc foret fictio juris, ſeu ejus, quod

guunt. de ratione legis ambigitur. a Quidam id unum putant ſpectatum, quod noctu diſcerni nequeat is qui venit, fur ſit, an ſicarius, & ideo tanquam ſicarium poſſe interfici. b Alii diſcrimen in hoc poſitum exiſtimant, quod noctu, quia fur ignotus ſit, res minus videantur poſſe recuperari. Mihi legum conditores nec hoc nec illud proprie videntur ſpectaſſe; ſed hoc voluiſſe potius, directe rerum cauſa interfici neminem debere: quod fieret, exempli cauſa, ſi fugientem telo proſternerem, ut illo interemto rem meam reciperem: ſed ſi ipſe in periculum vitæ adducar, tunc mihi licere a me avertere periculum etiam cum periculo vitæ alienæ: nec obſtare mihi 89 quod me in id diſcrimen adduxerim, dum rem meam cupio retinere aut occupatam extorquere, (ll) aut furem capere, nam in his omnibus nihil mihi poſſe imputari, qui verſer in actu licito, nec cuiquam injuriam faciam, cum utar meo jure.

2. Diſcrimen ergo nocturni & diurni furis in hoc poſitum eſt, quod noctu vix ſit copia teſtium adhibendorum: atque ideo, ſi occiſus fur reperiatur, facilius credatur ei, qui a ſe vitæ tuendæ cauſa

a *Soto d. loco Mathæſilan. notab.* 135. *Faſ. & Gom. Inſtitut. de act. in pr. Covar. d. §. 1. n. ibi decimo. Leſſ. dub. XI. n. 68.*

b *Covar. d. loco. Aug. citat. in c. ſi perfodiens. de Homicid. Leſſius d. cap. 9. dub. XI. n. 66.*

quod eſt poſſibile, incerta veritate, vel contra veritatem, pro veritate a jure facta ad certos effectus interpretatio. Quales & alibi, & in uſucapione & in poſtliminio JCti veteres agnoſcunt. Sed haud ſcio, an fictio juris tantum valere poſſit, ut per eam homo alioqui conſervandus poſſit occidi, quemadmodum per eam res poteſt retineri vel alienari. Potius hæc cauſa videtur, quod ubi minor eſt cuſtodia hominum, ibi ſanctior eſt cuſtodia legis. Sic apud Scythas nihil furto gravius, quia, ut ait *Juſtinus*, ſine tecti munimento pecora & armenta habentibus nihil ſalvum eſſet, ſi furari liceret. Sic abigeatus gravius punitur furto, etſi poſſint res furto ablatæ multo eſſe pretioſiores, quia fide publica in paſcuis ſunt pecudes, nec ita poſſunt cuſtodiri, ut quæ domi ſub oculis & clauſtris habemus. Sic noctu cum dormiunt homines, &, ut eleganter *Statius mandavere animas* (quaſi alienæ fidei commiſere, non ipſi in poteſtate habent) vigilat lex: & in minore providentia dominorum majorem metum furibus facit.

Deinde non modo adverſus nocturnum furem præſumptio eſt defendiſſe ſe telo, ſed indubitatum hoc habuerunt legum conditores, nec intelligi poteſt fur nocturnus ſine telo: quia enim noctu ſunt omnia clauſa, quomodo nudis manibus effringet januam, perfodiet parietem, dimovebit arcarum & armariorum ſeras? Tertio ob hanc quoque cauſam, quod noctu clauſa ſunt omnia, nec ſine vi poſſunt aperiri, fur nocturnus non intelligitur ſine vi, & quidem in locum ſanctiſſimum. *Quid enim ſanctius, quid omni religione munitius; quam domus uniuſcujuſque civium? hic aræ ſunt, hic foci, hic Dii penates, hic ſacra religionis cerimoniæ continentur: hoc perfugium eſt ita ſanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas ſit*, inquit *Cicero* in oratione pro domo cap. 41. *Jam ſi tempus eſt ullum jure hominis necandi, quæ multa ſunt, certe illud eſt non modo juſtum, verum etiam neceſſarium, cum vis vi illata defenditur*, ut idem pro Milone cap. 3.

Legis hujus ex 12. tabulis ibidem ſic meminit Cicero: *duodecim tabulæ noctumum furem quoquo modo, diurnum autem, ſi ſe telo defenderit, interfici impune voluerunt.*

89 *Quod me in diſcrimen*] Quod quaſi mea culpa in id periculum veni.

(ll) Fur igitur fugit, adeoque nihil vitæ noſtræ tunc metuendum. Non ſatis heic ſibi conſtat Auctor. Omninò leges voluerunt, rerum cauſſâ directè Furem interfici poſſe. Vide PUFENDORFII noſtri Caput antea indicatum. *J. B.*

causa dicat furem interemtum, repertum scilicet cum aliquo instrumento, quo nocere posset. Id enim lex Hebræa requirit, agens de fure reperto 90 במחתרת: quod quidam transferunt *in perfossione*; alii forte melius, *cum perfossorio instrumento:* quomodo & Jeremiæ 11, 34. ea vox a doctissimis Hebræorum exponitur. Ducit nos ad hanc interpretationem lex duodecim tabularum, quæ furem diurnum occidi vetat, (mm) addita exceptione, nisi se telo defenderit. Adversus nocturnum igitur præsumtio est defendisse se telo. Teli autem nomine ferrum, fustis & lapis venit, ut ad hanc ipsam legem notatum a * Cajo est. Contra ab Ulpiano proditum est, † quod de fure nocturno dicitur, si quis eum occiderit, impune id ferre, id intelligendum ita demum locum habere, (nn) si parcere ei sine periculo suo non potuit, nimirum rem servando.

*L. Si pigniore, 54. §. furem, 2. D. de furtis.

† L. furem, 9. D. ad leg. Corn. de sicariis.

3. Est ergo, ut dixi, præsumtio pro eo, qui furem noctu occidit: sed si forte testes adfuerint, ex quibus constet non fuisse eum, qui furem occidit, adductum in vitæ suæ periculum, jam præsumtio ista cessabit, ac proinde is qui occidit homicidii tenebitur. Accedit quod tam 91 diu quam noctu lex duodecim tabularum exegit, ut is qui furem deprehendisset, cum clamore id testificaretur, (oo) ut ex Cajo discimus, nimirum ut si fieri posset, concursus eo fieret magistratuum aut vicinorum ad auxilium & testimonium. Quia vero concursus talis de die facilius habetur quam de nocte, ut notat * Ulpianus ad modo indicatum Demosthenis locum, ideo de nocturno periculo asseveranti magis creditur.

L. Itaque, 4. D. ad leg. Aquiliam, §. 1. *Pag. 236. B. Ed. Bas. 1572.

4. Cui simile est quod lex † Hebræa u puellæ 92 de vi illata in agro

† Deut. XXII, 23. & seqq.

GROTII.

u *Puellæ de vi in agro illatæ vult credi*] Bene id explicat Philo, ut locus frequentioris exempli causa sit positus, non quod ex eo solo semper definienda sit controversia. Potest enim, ut libro de specialibus legibus ille differit, & in urbe aliqua vim pati occluso ore, & in agro aliqua consentire in stuprum. (Pag. 788. D. E. *Ed. Paris.*)

GRONOVII.

90 בַּמַּחְתֶּרֶת] A חָתַר *Fodere.*

91 *Diu*] Interdiu.

92 *De vi illata*] Quæ dicit se vi stupratam.

(mm) Exceptio illa ideo additur, quòd interdiu facilè cognosci aut capi Fur possit, adeo ut raro quis ad recuperandas res ablatas cogatur adversus Furem fugientem, & armis prædam tueri volentem, suam ipsius vitam defendere. *J. B.*

(nn) In lege illa, non suo loco ab Architectis Juris Romani posita, agitur de *Lege Aquilia*, quæ jubebat reparationem damni dari ab eo qui servum alienum in furto deprehensum interfecerat; non autem de *Lege Corneliâ*, secundum quam, ut & legibus XII. Tabularum, nocturnum furem *omnimodo* occidere licebat. Hoc egregiè probavit Summus Jurisconsultus Clariss. NOODT, *Probab. Jur.* Lib. I. Cap. IX. & *Ad Legem Aquil.* Cap. V. quamquam rationes ejus convellere nuper conatus est Vir Eruditissimus, *J. van de Water*, Obs. Jur. Rom. *Lib.* 1. *Cap.* 18. *J. B.*

(oo) Sed *clamor* ille non exigitur à Duodecim Tabb. Additamentum est *Gaji* JCti, qui etiam agit tantum de *Lege Aquilia.* Vide omninò laudati Cl. *Noodtii* Obsrv. L. 1. c. 15. *J. B.*

93 Quid

agro vult credi, in urbe non item, quia clamore concursum ciere potuit ac debuit. Ad superiora & hoc accedit, quod etiamsi cætera essent paria, tamen quæ nocte accidunt, minus explorari, & qualia quantaque sint, cognosci possunt: eoque sunt terribiliora. Lex ergo tam Hebræa quam Romana, id quod caritas suadet, civibus suis præcepit, ne quem interficiant ideo duntaxat quia rem furatur, sed ut id ita demum liceat si is qui rem suam servare voluit ipse in discrimen venerit. Moses Maimonides notavit, permissam privato homini alterius interfectionem non aliter, nisi ut servetur id, quod est irreparabile, ut vita & pudicitia.

XIII. 1. 93 Quid vero jam de lege euangelica dicemus? idem ab ea permitti, quod permisit lex Moysis; an ut in aliis rebus perfectior

GRONOVII.

93 *Quid vero jam de lege euangelica*] Rursus inculcat legis, ut loquitur, euangelicæ perfectionem, quasi perfectio quasi perfectio euangelii sit demere metum grassatoribus nocturnis, & exponere bonos impunitiori audaciæ facinorosorum. Verba Christi sunt Matth. 5. *Audistis, quia dictum est: oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis, ne obsistite injurioso: sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & qui voluerit tecum in judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & qui te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo.* Hæc non præstant fures salvos. Et primo valet responsio, quam ipse dedit supra illis, qui verba de alapa bello & omni actioni forensi obducebant: nempe alapam esse contumeliam levem, nec re, sed opinione magnam. Sic tunica etiam & pallium amissionem non maximi pretii bonorum significant. At fur nocturnus non petit tunicam & pallium, sed aurum & argentum, & si potest, omnem censum patris familias. II. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* dictum est magistratibus. *Deuteron.* 19. Id non abrogat Christus, quemadmodum nec abrogavit *non occides, non mœchaberis*, quorum ante meminit. Sed hæc omnia vindicat a pravis interpretationibus Judæorum, qui illud, de quo agimus, applicabant male sibi & privatim, & publice. Privatim, cum hinc sibi jus facerent ob minimas injurias, minimaque damna immortale odium gerendi. Publice, quia sub jugum erant Romanorum redacti, si quid ab his grave paterentur, rebelliones coquebant, & cœlum vituperabant, jactantes semper se Abrahami semen, & fœderatum Deo populum, & immemores, se fœdus illud & aliis peccatis multis, & non agnoscendo Messiam præsentem, irritum feciisse. Ait igitur, *ne obsistite injurioso*, nempe ut soletis obsistere lædentes magis vestras conscientias, quam ab illo forte in bonis vestris læsi estis, nec tantopere studentes, ut puniantur, qui peccant, quam ut iræ vestræ & vindictæ cupido exsatietur. Quemadmodum dixerat antea, *ne jure tu omnino*: nempe ut soletis leviter & præter necessitatem. Quum autem jubet, qui tunicam auferat, ei & pallium tradi, qui maxillam dextram feriat, ei & lævam porrigi, qui angariet ad miliare unum, addi alterum, non præcipit patientiam hominum injustorum, ubi possunt puniri, sed patientiam & æquum animum in castigationibus Dei per iniquos potentes, nec vetat, ne arceantur plectanturve scelera, ubi possunt plecti aut prohiberi: sed si justo Dei judicio homines potentes & majores legibus istis injuriis nos afficiant, ut patienter feramus & agnoscamus, hæc evenire nobis ob peccata nostra, Deumque, per illam injustitiam hominum, justissima & sanctissima decreta sua exsequi: adeoque non efferamur impatientia adversus istas virgas Dei, ut si & alterum tantum perdendum sit de bonis, si duplicetur contumelia, si geminetur

perfectior est lege Moysis, ita hic quoque plus eam a nobis exigere? Ego quin plus exigat, non dubito. Nam si tunicam & pallium deseri jubet Christus, & Paulus damnum aliquod injustum tolerari potius quam litigari, quæ 94 incruenta contentio est: quanto magis vult res etiam momenti majoris deseri potius, quam interfici a nobis hominem, Dei effigiem, eodem nobiscum sanguine ortum? Quare si res servari potest, ita ut non videatur periculum esse faciendæ cædis, recte id quidem; sin aliter, omittenda res est: nisi forte talis aliqua res sit, ex qua vita nostra & familiæ nostræ pendeat, quæque judicio recuperari nequeat, forte quia fur sit ignotus, & spes sit aliqua sine cæde rem abituram.

Soto d. art. 8. Less. dub. 11. n. 74. Sylv. in verbo Bellum 2. n. 3. Pan. c. 2. de homicidiis. Less. d. loco.

2. Et quanquam hodie omnes ferme, tam Jurisconsulti, quam Theologi doceant, recte hominem a nobis interfici posse rerum defendendarum causa, etiam extra eos fines in quibus lex Moysis & Romana id permittit; puta si fur jam re accepta fugiat; tamen quin ea quam protulimus sententia veterum Christianorum fuerit, non dubitamus: nec dubitavit * Augustinus, cujus hæc verba sunt: *Quomodo apud divinam providentiam a peccato liberi sunt, qui pro his rebus quas contemni oportet humana cæde polluti sunt?* Nimirum in hac materia, ut in aliis multis, cum tempore x laxata est disciplina, & paulatim interpretatio legis euangelicæ cœpit ad sæculi mores accommodari. Olim in clericis retineri solebat forma veteris instituti: tandem his quoque remissa est hoc nomine censura.

** Lib. I. de Lib. arbitr.*

XIV. Quæritur a nonnullis, an non lex saltem civilis, ut jus habens vitæ ac necis, si quo casu permittat furem interfici a privato, simul etiam præstet, ut id ab omni culpa sit liberum. Minime vero id concedendum arbitror. Nam primum 95 lex jus necis

labor, parati simus sustinere & mente atque ore dicere: *Iram Domini portabo, quia peccavi ei*, Mich. 7, 9. In eo adeo nihil perfectius a nobis postulat euangelium, ut idem jam præstiterint sancti in veteri testamento. Sic David 2 *Samuel.* 16. *Dimitte eum, ut maledicat, Dominus enim præcepit ei, ut maledicat David.* Et poterat tunc punire: sed id tempus erat, quo se humilem redderet coram Deo rex piissimus, non magnum coram hominibus. Sic *Jobus* cap. 1. *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.*

habere Christianos magistratus, facta est quidem opibus major, sed virtutibus minor. (T. 1. pag. 255. B. ubi tamen paullo aliter verba leguntur.) Vide c. suscepimus, de homicidio voluntario, (*in Decretalibus*) & c. de his, 36. distinct. 50.

GROTII.

GRONOVII.

x *Laxata est disciplina*] *Hieronymus* in vita Malchi: *Postquam ecclesia cœpit*

94 *Incruenta contentio*] Lis in foro apud judicem, cui nullum periculum sanguinis aut cædis intervenit.

95 *Lex jus necis non habet*] Ait legem jus necis non habere in cives ex quovis delicto, sed demum ex delicto tam gravi, ut mortem mereatur. Quasi non minimum delictum, si ob causas incidentes sub capitis pœna veretur, capitale fiat. Sibi imputet, qui transgreditur.

cis non habet in omnes cives ex quovis delicto, sed demum ex delicto tam gravi, ut mortem mereatur. Est autem valde probabilis Scoti sententia, fas non esse quemquam ad mortem damnare, y nisi ob delicta, quæ lex per Mosem data morte punivit, addito duntaxat, aut quæ his sunt paria recta æstimatione. Neque enim videtur notitia divinæ voluntatis, quæ sola 96 animum tranquillat, aliunde in hoc negotio tam gravi haberi posse, quam ex illa lege, quæ certe mortis pœnam in furem non constituit. Præterea vero lex nec debet, nec solet jus dare, etiam eos, qui mortem meruerunt, privatim interficiendi, nisi in criminibus 97 valde atrocibus: alioqui frustra instituta esset judiciorum auctoritas. Quare si quando lex impune furem dicit interfici, 98 tollere quidem pœnam censenda est, sed non etiam jus dare.

XV. Ex his quæ diximus apparet, duobus modis posse contingere, ut a privatis sine peccato suscipiatur singularis dimicatio: primum, si invasor 99 concedat alteri licentiam dimicandi, alioqui eum occisurus sine dimicatione: deinde, si rex aut magistratus 1 duos mortem meritos inter se committat; quod si fiat, illis quidem licebit arripere spem salutis. At qui id jussit, is minus recte officio functus videbitur, cum satius fuisset, si unius supplicium sufficere videbatur, sorte eligi morituram.

XVI. Quæ vero dicta a nobis huc usque sunt, de jure tuendi se ac sua, maxime quidem ad bellum privatum pertinent, sed z ita ut

greditur. Quare enim non licuerit Athenienſibus jubere, ut capitale esset, si quis legem de vindicanda Salamine tulisset? *Justin.* 2, 7. Quare non Thuriis, ut capite lueret, si quis cum armis in concionem veniſſet? *Diod. Sicul.* 12, 12. Quare non Carthaginienſibus, ne quis Græcis literis aut ſermoni ſtuderet, quo loqui cum hoſte aut ſcribere ſine interprete poſſet? *Juſtin.* 20, 5. Quomodo autem conſiſtet imperium militare, in quo minima quæque vetita capite luuntur? ut ſi quis in agmine ordinem exceſſit, ſi in ruſtici tuzurio inventus eſt, ſi gallinam abſtulerit. Et quantum eſt in ſe ſpectatum veſci de arbore? tamen capitale fuit, quia Deus dixerat: *quo die ex eo veſceris, morte morieris.* Diſtinguendum igitur, ne lex ſit tyrannica, quæ ſervari non poteſt, & pro laqueo eſt ad capiendos innocentes, nec gravem cauſam habet. Si ratio eſt & poteſt ſervari; utique quantumvis parvum delictum capitale facit.

GROTII.

y *Nisi ob delicta, quæ lex per Moſem data morte punivit*] Contra leges, quæ venantes ruſticos morte puniunt, vide *Gregorium Turonenſem* libro X. c. 10. *Johannem Sarisberienſem* Policratici 1. c. IV. *Petrum Bleſenſem* epiſtola CXXIX.

GRONOVII.

96 *Animum tranquillat*] Omnes conſcientiæ ſcrupulos eximere poteſt.

97 *Valde atrocibus*] Ut proſcriptos & militiæ deſertores, ſupra 1, 4. 16. & exſules, ubi de iis lex eſt, qualis apud *Quintilianum* avum declam. 305.

98 *Tollere quidem*] Impunitatem dare in foro ſoli vel apud judicem mortalem, non liberare conſcientiam.

99 *Concedat alteri*] Non directe ac verbis interpoſitis, ſed ſi dum aggreditur, tantum interveniat ſpatii aut loci, ut contraria arma expedire poſſim.

1 *Duos mortem meritos*] Ut Romani gladiatores noxios.

GROTII.

z *Ita ut ad bellum publicum quoque aptari debeant*] *Ammianus* lib. XXIII. (*Cap.* 1.) *Cum irruentibus armis externis lex una ſit & perpetua, ſalutem omni*

ut ad publicum quoque aptari debeant, habita diverſitatis ratione. Nam in privato bello 2 jus quaſi momentaneum eſt, & ceſſat ſimulatque judicem adiri res patitur. At publicum, quia non oritur, niſi ubi non ſunt aut ceſſant judicia, 3 tractum habet, & perpetuo fovetur accedentibus novis damnis & injuriis. Præterea in bello privato ferme 4 defenſio mera conſideratur. at publicæ poteſtates cum defenſione & ulciſcendi habent jus. Unde illis licet prævenire vim non præſentem, ſed quæ de longo imminere videatur, non directe (id enim injuſtum eſſe ſupra docuimus) ſed indirecte ulciſcendo delictum cœptum jam, ſed non conſummatum: de quo agendi erit alibi locus.

Alb. Gent. lib. 1. c. 14.

Bald. lib. 3. de rer. diviſ.

XVII. Illud vero minime ferendum eſt, quod quidam tradiderunt, jure gentium arma recte ſumi ad imminuendam potentiam creſcentem, quæ nimium aucta nocere poſſet. Fateor in conſultationem de bello & hoc venire, non ſub ratione juſti, ſed ſub ratione utilis: ut ſi ex alia cauſa juſtum ſit bellum, ex hac cauſa prudenter quoque ſuſceptum judicetur: nec aliud dicunt, qui in hanc rem citantur auctores. Sed 5 ut vim pati poſſe ad vim inferendam jus tribuat, ab omni æquitatis ratione abhorret. Ita vita humana eſt, ut plena ſecuritas nunquam nobis conſtet. Adverſus incertos metus a divina providentia & ab innoxia cautione, non a vi præſidium petendum eſt.

Alb. Gent. lib. 1. c. 13. Caſtr. lib. 5. de Juſtitia.

XVIII. 1. Nec minus illud diſplicet, quod docent, juſtam eſſe defenſionem etiam eorum, qui 6 bellum promeriti ſunt, quia ſcicet pauci contenti ſunt 7 tantundem reponere vindictæ, quantum acceperunt injuriæ. Nam metus ille rei incertæ jus ad vim dare non poteſt; unde nec reus criminis jus habet publicis miniſtris capere

vatione defendere, nihil venitente vi morû. Alexander Imperator oratione ad milites apud Herodianum VI. *καὶ τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων ἔργων ἐκ εὐγνώμονα ἔχει τὴν πρόκλησιν· τὸ δὲ τὰς ὀχλοῦντας ἀπροσίεσθαι, ἔκ τε τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ἔχει τὸ θαῤῥαλέον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνεσθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι·* *Injurias qui prior infert nihil habet probabilius coloris: at qui ſibi moleſtos arcet, ex bona conſcientia ſumit fiduciam, bonaque ei ſpes adeſt inde, quod injuriam non inferat ſed auferat.* (Cap. 3. *num.* 8, 9. *Ed. Boecler.*)

GRONOVII.

2 *Jus quaſi momentaneum*] Momentum vel punctum temporis durat.

3 *Tractum habet*] Non coërcetur intra tantas temporis anguſtias.

4 *Defenſio mera*] Nam offenſio ex intentione juſta non eſt. ſupra n. 4.

5 *Ut vim pati*] Ut quia prævideo aliquem huc creſcere poſſe, me ut impune lædat, quum hujus animi nondum ulla ſigna det, ideo eum aggredi poſſim, & incrementa ejus vi interpellare. Arioviſtus ad Cæſarem 1. Gall. 44. debere ſe ſuſpicari, ſimulata Cæſarem amicitia quod exercitum in Gallia habeat, ſui opprimendi cauſa habere: quod niſi decedat, aut exercitum deducat ex his regionibus, ſeſe illum non pro amico, ſed pro hoſte habiturum.

6 *Bellum promeriti*] Injuria facta juſtam alteri cauſam inferendi belli dederunt.

7 *Tantundem reponere vindictæ*] *Seneca* Troad. 278. *regi frenis nequit Ea ira & ardens hoſtis, & victoria commiſſa nocti.*

capere se volentibus per vim resistendi, ob metum ne plus æquo puniatur.

2. Sed qui in alium peccavit, debet primum ei quem læsit offerre satisfactionem viri boni arbitratu: ac tum demum pia erunt ejus arma. Sic Ezechias, cum fœdere non stetisset, quod cum rege Assyrio majores ejus pepigerant, bello petitus fatetur culpam, & regi permittit arbitrium mulctæ: Idque cum feciſſet, & postea iterum bello lacesseretur, fretus bona conscientia vim hostium sustinuit, & Deum habuit faventem. Pontius Samnis post res Romanis redditas, deditum belli auctorem, *Expiatum*, inquit, *est, quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cœlestium fuit. Satis scio, quibuscunque Diis cordi fuit subigi nos ad necessitatem dedendi res, iis non fuisse cordi tam superbe a Romanis fœderis expiationem spretam.* Mox: *Quid ultra tibi, Romane, quid fœderi, quid Diis arbitriis fœderis debeo? Quem tibi tuarum irarum, quem meorum suppliciorum judicem feram? Neminem, neque populum, neque privatum fugio.* Sic cum Thebani omnia æqua obtulissent (pp) Lacedæmoniis, ii autem ultra tenderent, zz bonam causam ab his ad illos transiisse ait Aristides Leuctrica prima.

2 *Regum* XVIII, 7. 14. *& cap.* XIX.

Livius, lib. IX. C. I.

8

GROTII.

zz *Bonam causam ab his ad illos transiisse*] De principe Chalepi, qui pacem & residua tributorum obtulerat Romano Argyropolo Imperatori, vide *Zonaram:* simile de Cruciferis in *Cromero* libro XVII. de Helvetiis, qui Carolo Burgundo de curru ovium pellibus onusto, ademtoque mercatoribus, satisfactionem obtulerant, vide *Philippum Cominæum* libro VII. [Non ipsi *Helvetii* currum mercatoribus ademerunt, sed currum, qui *Helvetii* cujusdam mercatoris erat, Comes *Romondius* prehendi jussit: unde ortum bellum *Helvetiorum* cum eo, & postea, cum *Carolo Audace*, hoc obtentu adversus illos arma moventis. Vide *pag.* 66. & 67. Versionis *Sleidani*, quâ usus Auctor noster, *Ed. Wech. J. B.*]

GRONOVII.

8 *Judicem feram*] Ferre judicem est provocare adversarium ad judicem vel arbitrum secum ex utriusque sententia capiendum, in quem compromittant.

(pp) Immo *Lacedæmonii Thebanis.* Deinde non agit heic *Aristides* de oblatâ æquâ satisfactione: verum de vindictâ, quam *Thebani* ipsi sumserant, in prœlio *Leuctrico*, ubi victores fuerant. Vide locum, *pag.* 93. Tom. II. *Ed. Paul. Steph.* & adde *Xenophontem*, Hist. Græc. *Lib.* VI. *Cap.* V. §. 33. & *seqq.* Ed. Oxon. *J. B.*

CAPUT II.

De his, quæ hominibus communiter competunt.

I. *Ejus quod nostrum est divisio.*
II. *Proprietatis exordium & progressus.*
III. *Quædam propria fieri non posse, ut mare sumtum pro suo integro aut præcipuis partibus, & quare.*
IV. *Sola non occupata cedere singulis occupantibus, nisi per universitatem a populo occupata sint.*
V. *Feras, pisces, aves cedere occupanti, nisi lex obstet.*

VI. *In res proprias factas jus hominibus competere eis utendi in tempore necessitatis, & unde id veniat.*
VII. *Obtinere id, nisi necessitas aliter sit vitabilis.*
VIII. *Nisi par sit necessitas in possidente.*
IX. *Adjunctum esse onus restituendi rem, cum restitui poterit.*
X. *Exemplum hujus juris in bellis.*
XI. *In res proprias factas jus hominibus competere ad utilitatem, qua nihil alteri decedit.*
XII. *Hinc jus in aquam profluentem.*
XIII. *Jus transeundi terra & amnibus, quod explicatur.*
XIV. *An mercibus transeuntibus vectigal possit imponi.*
XV. *Jus morandi ad tempus.*
XVI. *Jus habitandi his competens, qui sedibus suis expulsi sunt, sub imperio quod reperitur.*
XVII. *Jus habendi loca deserta: quod quomodo intelligendum.*
XVIII. *Jus ad actus, quos vita humana desiderat.*
XIX. *Ut ad emenda necessaria.*
XX. *Non etiam ad res suas vendendas.*
XXI. *Ad quærenda matrimonia: quod explicatur.*
XXII. *Jus ea faciendi, quæ promiscue extraneis permittuntur.*
XXIII. *Quod intelligendum, si quid permittatur quasi ex jure naturali, non ut ex beneficio.*
XXIV. *An licitus sit contractus cum populo, ut is fruges suas, eis quibuscum jam contraxit, non aliis vendat.*

I. SEquitur inter belli causas injuria facta, & primum adversus id, quod nostrum est. Est autem nostrum aliud 1 communi hominum jure, aliud 2 nostro singulari. Ab eo, quod hominibus commune est, incipiamus. Hoc jus aut directe est in rem corporalem, aut 3 ad actus aliquos. Res corporales aut vacuæ sunt a proprietate, aut jam 4 aliquorum propriæ. Res quæ a proprietate vacant, aut tales sunt ut 5 propriæ fieri nequeant, aut 6 ut possint. Quo rectius hoc intelligatur, noscendum est proprietatis, (aa) quod dominium jurisconsulti vocant, exordium.

Gen. 1,29. 30. IX, 2. *Lib.* XLIII. §. 1. II. 1. Deus humano generi generaliter contulit jus in res hujus inferioris naturæ statim a mundo condito, atque iterum mundo post diluvium reparato. a *Erant*, ut Justinus loquitur, *omnia communia & indivisa omnibus, veluti unum cunctis patrimonium esset.* Hinc

GROTII.

a *ERant omnia communia & indivisa omnibus*] Ejus vestigium mansit in Saturnalibus.

GRONOVII.

1 *Communi hominum*] Quia cujusvis hominis est, & propterea nec nos eo possumus excludi.

2 *Nostro singulari*] Quia neminis præter nos, vel eum, cujus est, adeo ut alius id male invadat.

3 *Ad actus*] Num. 18.

4 *Aliquorum propria*] Num. 6.

5 *Propria fieri nequeant*] Num. 3.

6 *Ut possint*] Num. 4. & 5.

(aa) De tota hac materia consule PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. ac Gent.* Lib. IV. Cap. 4. cum Notis nostris, præsertim Editionis alterius, ubi res longè pleniùs & accuratiùs pertractatur. *J. B.*

b *Theatrum*

Hinc factum ut ſtatim quiſque hominum ad ſuos uſus arripere poſſet, quod vellet, & quæ conſumi poterant conſumere. Ac 7 talis uſus univerſalis juris erat tum vice proprietatis. Nam quod quiſque ſic arripuerat, id ei eripere alter niſi per injuriam non poterat. Similitudine hoc intelligi poteſt ea, quæ eſt apud Ciceronem de finibus III. b *Theatrum cum commune ſit, recte tamen dici* Cap. 20. *poteſt, ejus eſſe eum locum, quem quiſque occuparit.*

Neque is ſtatus durare non potuit, ſi aut 8 in magna quadam ſimplicitate perſtitiſſent homines, aut vixiſſent inter ſe in mutua quadam eximia caritate. Horum alterum, communionem ſcilicet c ex ſimplicitate eximia, videre licet in quibuſdam Americæ populis, qui per ſæcula multa ſine incommodo in eo more perſiterunt: alterum vero, communionem nimirum ex caritate, exhibuerunt olim d 9 Eſſeni, deinde Chriſtiani qui Hieroſolymis primi exſtiterunt, ac nunc quoque non pauci qui vitam degunt 10 aſceticam. Simplicitatis, in qua e primi homines ſunt conditi, argumentum præbuit nuditas. Erat in illis ignoratio magis vitiorum, quam cognitio virtutis; ut de Scythis loquitur * Trogus. *Vetutiſſimi mortalium*, inquit † Tacitus, f *nulla adhuc mala libidine, ſine*

* *Juſtin. lib.* II. c. 2.
† *Ann.* III, 26.

GROTII.

b *Theatrum cum commune ſit*] Seneca de beneficiis VII. c. XII. *Equeſtria omnium equitum Romanorum ſunt. in illis tamen locus meus ſit proprius, quem occupavi.*

c *Ex ſimplicitate eximia*] Horatius:

Campeſtres melius Scythæ,
Quorum plauſtra vagas rite trahunt domos,
Vivunt, & rigidi Getæ,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges & Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua,
Defunctumque laboribus
Æquali recreat ſorte vicarius.

Lib. III. Od. XXIV, 9.

d *Eſſeni*] Et ab his orti Pythagoriſtæ. Vide *Porphyrium*, (*vit. Pythag.* §. 20. *Diogenem Laërtium*, (VIII, 10.) *Gellium*, 1, 9. [Vide Auctoris *Epiſt.* I. Part. 552. ubi hanc ſuam conjecturam rationibus firmare nititur. Quod quidem, ſive verum, ſive falſum, parum ad rem facit. *J. B.*]

e *Primi homines*] Adam typus humani generis. Vide *Origenem* contra *Celſum*. Neque nihil huc pertinet, quod *Tertullianus* dixit libro de anima: *Naturale enim rationale credendum eſt, quod anima a primordio ſit ingenitum, a rationali videlicet auctore. Quid enim non rationale, quod Deus juſſu quoque ediderit, nedum id quod proprie afflatu ſuo emiſerit? Irrationale autem poſterius intelligendum eſt, ut quod acciderit ex ſerpentis inſtinctu, ipſum illud tranſgreſſionis admiſſum, atque exinde inoleverit, & condoleverit in anima adinſtar jam naturalitatis, quia ſtatim in primordio naturæ occidit.* (Cap. 16.)

f *Nulla adhuc mala libidine*] Seneca de liſdem epiſtola XC. *ignorantia rerum innocentes erant.* Deinde locutus de juſtitia, prudentia, temperantia, fortitudine, addit: *Omnibus his virtutibus habebat ſimilia quædam, rudis vita.* Joſephus: μηδεμιᾷ ξυνιζόμενοι ψυχὴν φροντίδι· *Nullis curis turbidum habentes animum.* (Antiq. Jud. 1, 2.)

GRONOVII.

7 *Talis uſus*] Exercitium juris hujus & apprehenſio rei hoc animo, ut mihi ſerviret, tantundem valebat tum, quantum nunc proprietas.

8 *In magna quadam*] Manſiſſent incallidi, & ex iis ignoratio verborum. *Juſtin.* 2, 2.

9 *Eſſeni*] 1, 3. 3.

10 *Aſceticam*] Exercent & caſtigant corpus, ut animus magis vacet religioni. 1, 2. 9.

ſine probro, ſcelere, eoque ſine pœna aut coërcitionibus agebant. Apud Macrobium eſt: a *Primum inter homines mali neſcia & adhuc aſtutiæ inexperta ſimplicitas.* hæc ſimplicitas g 11 ἀφθαρσία videtur dici ſapienti b Hebræo, Paulo c apoſtolo ἁπλότης, quam opponit τῇ πανουργίᾳ, vafræ calliditati. Negotium erat illis unicum DEI cultus, h cujus ſymbolum d arbor vitæ, ut Hebræi e veteres explicant, aſſentiente f Apocalypſi. Vivebant autem facile ex his, i quæ ſine induſtria ſponte ſua terra proferebat.

2. Verum in vita hac ſimplice & innocente non perſtiterunt homines, ſed animum applicuerunt ad artes varias, quarum ſymbolum erat k arbor ſcientiæ boni & mali, id eſt, earum rerum, quibus tum bene tum male uti licet: 12 φρόνησιν μίσην vocat g Philo. Huc reſpiciens Salomo, *h Deus*, inquit, *creavit hominem rectum*, id eſt, *ſimplicem, ſed ipſi quæſiverunt ſibi cogitationes multas.* 13 ἔρρεπον εἰς πανουργίαν, ut dicto loco Philo loquitur. Dion Pruſæenſis oratione VI. ἀλλὰ τὴν πανουργίαν τοῖς ὕστερον καὶ τὸ πολλὰ εὑρίσκειν καὶ μηχανᾶσθαι πρὸς τὸν βίον ὃ πάνυ τι συνεγκεῖν. ὃ γὰρ πρὸς ἀνδρείαν, οὐδὲ δικαιοσύνην, χρῆσθαι τῇ σοφίᾳ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς ἡδόνην. *His qui primos ſecuti ſunt hominibus calliditatem* l *variaque ad vitam reperta non multum fuiſſe conducibilia. Ingenio enim uſos homines non tam ad fortitudinem ac juſtitiam quam ad*

a 2 *Ad ſomn. Scip.* c. 10.
b *Sap.* III, 24.
c 2 *Cor.* II, 3.
d *Proverb.* III, 18.
e *Philo de Mund. cre.* p. 35. D.
f *Apocalyp.* XXII, 2.
g *De Mundi opif.* p. 35. E.
h *Eccleſ.* VII, 30.

GROTII.

g Ἀφθαρσία *videtur dici ſapienti Hebræo*] Sic & *Paulus* Epheſ. VI, 24. qui & ἀδιαφθορίαν dixit Tit. II, 17. [Auctor in Adnotationibus ſuis ad V. & N. Teſt. voces has aliter exponit. Vide ſi tanti eſt. *J. B.*]

h *Cujus ſymbolum arbor vitæ*] Sanctitas ſuperior Rabbinis. ἔνθεος σοφία, divina ſapientia, Arethæ ad Apocalypſim. De Paradiſo vide *Eccleſiaſtici* caput XL, 17. & quatuor fluminibus paradiſi eundem librum XXIV, 25. & ſequentibus.

i *Quæ ſine induſtria ſponte ſua terra proferebat*] Vide egregium hac de re locum libro I. (Cap. 2.) *Varronis* de Re ruſtica, ex Dicæarcho: & confer quæ ex eodem Dicæarcho habet *Porphyrius* de non eſu animalium IV. (*Pag.* 342. *& ſeqq.*)

k *Arbor ſcientiæ boni & mali*] Joſephus: τὸ φυτὸν ἐξύπνου καὶ διανοίας ὑπῆρχεν· *quæ arbor erat ſolertiæ & intelligentiæ.* Telemachus apud *Homerum:* (*Odyſſ.* XX, 309.)

——— καὶ εἴδατα ἴκαρα,
Ἔσθλά τε καὶ τὰ χέρεια. πάρος δ' ἔτι νήπιος ἦα.

——— *omnia novi,*
Quæ bona, quæ mala ſunt, nec ſum jam parvus ut ante.

Zenoni Cittienſi prudentia, ſcientia bonorum & malorum, & mediorum. Eſt id apud *Diogenem Laërtium.* (*Lib.* VII. §. 92.) *Plutarchus* de communibus notitiis: τὶ δεινόν, εἰ τῶν κακῶν ἀναιρεθέντων οὐκ ἔσται φρόνησις, ἑτέραν δ' ἀντ' ἐκείνης ἀρετὴν ἕξομεν, οὐκ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, ἀλλ' ἀγαθῶν μόνον ἐπιστήμην οὖσαν; *Quid nocebit, ſi ablatis malis nulla erit prudentia, pro ea autem alienam habeamus virtutem, quæ non bonorum ac malorum ſed ſolorum bonorum ſit ſcientia?* (Pag. 1067. A. Tom. II. *Ed. Wech.*)

l *Variaque ad vitam reperta*] Late hoc explicat *Seneca* epiſtola XC. quem lege, & Dicæarchum apud dictos jam ſcriptores.

GRONOVII.

11 Ἀφθαρσία] Integritas.

12 Φρόνησιν] Prudentiam mediam vel ambiguam.

13 Ἔρρεπον] Inclinarunt, vergere cœperunt ad malitiam.

m *Vitæ*

ad voluptatem. Antiquiſſimæ artes agricultura & paſtura in primis fratribus apparuerunt; non ſine aliqua [14] rerum diſtributione. [15] ex ſtudiorum diverſitate æmulatio, etiam cædes: ac tandem cum [16] boni malorum conſortio contaminarentur, [m] vitæ genus giganteum, id eſt, violentum, quale eſt eorum quos [17] χειροδίκας Græci vocant. [n] Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita ſucceſſit cupido voluptatis, [o] cui inſerviit vinum, unde & illiciti amores.

3. Præcipue vero concordiam rupit generoſius vitium, ambitio, (bb) cujus ſignum turris Babylonica: mox alii alias [18] terras partito poſſederunt. Sed poſtea quoque inter homines vicinos manſit non pecorum, ſed terrarum paſcuarum communio: quia tanta erat in exiguo hominum numero latitudo terrarum, ut ſine incommodo ullo ad multorum uſus ſufficeret: *Gen.* x, 11. *Gen.* xiii.

Ne ſignare quidem aut partiri limite campum *Virg.*
Fas erat. ——— *Georg.* 1. *vers.* 126.

Donec, aucto ut hominum ita pecudum numero, paſſim terræ non in gentes ut ante, ſed [19] in familias dividi cœperunt. [p] Puteos vero, rem in [20] ſiticuloſa regione valde neceſſariam, nec multis ſufficientem, occupando quiſque ſuos fecere. Hæc ſunt, quæ ex ſacra hiſtoria docemur, ſatis convenientia cum his, quæ philoſophi & poëtæ de primo ſtatu rerum communium & poſtea ſecuta rerum diſtributione dixerunt, quorum teſtimonia alibi a nobis producta ſunt. *Gen.* xxi. *Mari libero* *Cap.* 15.

4. Hinc diſcimus, quæ fuerit cauſa, ob quam a primæva communione rerum primo mobilium, deinde & immobilium diſceſſum eſt:

GROTII.

m *Vita genus giganteum*] *Seneca* naturalium III. in fine: *exſtinctis pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant.* (Cap. 30.)

n *Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita ſucceſſit cupido voluptatis*] *Seneca* dicto loco: *illis quoque innocentia non durabit, niſi dum novi ſunt.* (*Quæſt. Nat.* III, 30.)

o *Cui inſerviit vinum, unde & illiciti amores*] *Præmiumque ſummum ebrietatis libido portentoſa ac jucundum nefas. Seneca* ibidem. [Hæc verba non ſunt *Senecæ*: verum *Plinii*, Hiſt. Nat. *Lib.* XIV. c. 22. pag. 164. *Ed. Hackianæ. J. B.*]

p *Puteos vero*] De puteis ad Oaſim inter multos communibus vide *Olympiodorum* apud Photium.

GRONOVII.

14 *Rerum diſtributione*] Nam alter agrum frumento, alter paſcuum ſibi vindicarat.

15 *Ex ſtudiorum diverſitate*] Dum uterque ſuum præfert, alterius ſtudium contemnit.

16 *Boni malorum*] *Gen.* 6, 1.

17 Χειροδίκας] Violenti, quibus jus in manibus.

18 *Terras partito*] Partitio terrarum in populos, cujus imago apud veteres Germanos. *Cæſar.* 6. Bell. Gall. 22.

19 *In familias*] Partitio in domos.

20 *Siticuloſa*] Qualis eſt orienti ſoli propior regio. *Juſtin.* 12, 10.

(bb) Ambitione impulſos fuiſſe homines ad exſtruendam Turrim Babylonicam, non ita certum eſt. Quâ de re videri poſſunt *Origines Babylonicæ* Eruditiſſimi PERIZONII, Cap. XIII. *J. B.*

q *Veſtæ*

est: nimirum quod cum non contenti homines q vesci sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestito, vitæ genus exquisitius delegissent, industria opus fuit, quam singuli rebus singulis adhiberent. quo minus autem fructus in commune conferrentur, primum obstitit 21 locorum, in quæ homines discesserunt, distantia, deinde 22 justitiæ & amoris defectus, per quem fiebat, ut nec in labore, nec in consumtione fructuum, quæ debebat, æqualitas servaretur.

5. Simul discimus, quomodo res 23 in proprietatem iverint: non 24 animi actu solo; neque enim scire alii poterant, quid alii suum esse vellent, ut eo abstinerent; & idem velle plures poterant: sed pacto (cc) quodam aut expresso, ut per divisionem, aut tacito, r ut per occupationem. simulatque enim communio displicuit, nec instituta est divisio, s censeri debet inter omnes convenisse, ut, quod quisque occupasset, id proprium haberet.

Cic. Off. III. c. 5. t *Concessum*, inquit Cicero, *sibi ut quisque malit, quod ad vitæ usum*

GROTII.

q *Vesci sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestita*] Qualem vitam Scritefinnorum nobis accurate describit *Procopius* Gothicorum II. (c. 15.) Adde *Plinium* XII. Procem. & *Vitruvium* II. c. 1.

r *Ut per occupationem*] Vide quæ hac de re ex Gemara & Alcorano nobis protulit honos Britanniæ *Seldenus* in Thalassocratico. (Seu *Mari Clauso*, Lib. I. Cap. 4. pag. 24. *Ed. Londin.* 1636.)

s *Censeri debet inter omnes convenisse, ut quod quisque occupasset, id proprium haberet*] Cicero: *ex quo quia suum cujusque sit eorum quæ natura fuerant communia, quod cuique obtigit, id quisque teneat.* (*De Off.* I, 7.) Quod similitudine illustrat (*Ibid.* Lib. III. c. 10.) a Chrysippo reperta de stadio, ubi currendo licet vincere adversarium, non eum detrudendo. Scholiastes ad artem poëticam Horatii: (*Vers.* 128. pag. 627. Edit. Cruq.) *quemadmodum domus aut ager sine domino communis est: occupatus vero jam proprius fit.* Varro in Age modo: *Terra culturæ causa attributa olim particulatim, ut Etruria Thuscis, Samnium Sabellis.*

t *Concessum, sibi ut quisque malit, quod ad vitæ usum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura*] Solon:

Χρήματα δ' ἐμοίρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι
Οὐκ ἐθέλω. ———
Divitias habuisse velim, sed non bene partas
Non cupiam. ———

(Vers. 7, 8. Eleg.) *Cicero* officiorum I: *Nec vero rei amplificatio nemini nocens vituperanda est, sed fugienda semper injuria.* (Cap. 8.)

GRONOVII.

21 *Locorum, in quæ*] Quum alia atque alia appetendo loca, qui desierant una vivere, desierunt & res communicare.

22 *Justitiæ & amoris defectus*] Quum scilicet quidam per inertiam minus operæ conferrent ad res communes excolendas, nec minus tamen aliorum labore fruerentur: alii per avaritiam aut luxum plus appeterent aut consumerent, quam frugalibus aut æquis dignum esset.

23 *In proprietatem*] Propriæ factæ sint.

24 *Animi actu*] Destinatione mera vel cupiditate habendi.

(cc) Nullum pactum heic interveniisse, neque etiam necessarium fuisse, fusè probavimus in Notis nostris Gallicis ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. IV. §. 4. & *seqq.* J. B.

ſum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura. Cui addendum illud Quintiliani: *Si hæc conditio eſt, ut quicquid in uſum hominis ceſſit, proprium ſit habentis, profecto quicquid jure poſſidetur, injuria aufertur.* Et veteres cum 25 Cererem legiferam, & ſacra ejus Theſmophoria dixerunt, hoc ſignificabant, u ex agrorum diviſione exſtitiſſe novi cujuſdam juris originem.

Decl. 13. *Macrob. Sat.* III. c. 12.

III. 1. His poſitis dicimus, mare ſumtum aut 26 ſub ratione integri, aut ſub ratione præcipuarum partium, in proprium jus abire non poſſe: quod, quia de privatis quidam concedent, non de populis, probamus ex morali primum ratione: quia 27 cauſa ob quam a communione diſceſſum eſt, hic ceſſat. Eſt enim tanta maris magnitudo, ut ad (dd) quemvis uſum omnibus populis ſufficiat, ad aquam hauriendam, ad piſcatum, ad navigationem. Idem dicendum eſſet de aëre, 28 ſi quis ejus uſus eſſe poſſet, ad quem terræ uſus non eſſet neceſſarius, ut eſt x ad aucupia; unde illa legem accipiunt ab eo, qui in terra imperium habet.

2. Nec aliud cenſendum de 29 Syrtibus, ubi nihil eſt quod cultum ferat, & uſus unicus petendarum inde arenarum exhauriri nequit. Eſt & naturalis ratio, (ee) quæ mare conſideratum, ut diximus, proprium fieri vetat: quia occupatio non procedit y niſi 30 in re terminata: unde *a* Thucydides terram vacuam vocat ἀόριστον· & Iſocrates *b* terram ab Athenienſibus occupatam τὴν ὑφ' ἡμῶν ἀφορισθεῖσαν. Liquida vero quia per ſe non terminantur (31 τὸ ὑγρὸν ἀόριστον οἰκείῳ ὅρῳ, inquit *c* Ariſtoteles) occupari nequeunt,

a *Lib.* I. *c.* 139.
b *Paneg. p.* 48. A. *Ed. H. Steph.*
c *De gener. lib.* II. *c.* 2.

GROTII.

u *Ex agrorum diviſione exſtitiſſe novi cujuſdam juris originem*] *Poſtquam ex agrorum diſcretione nata ſunt jura.* Ita *Servius* ad illud in quarto Æneidos: *Legiferæ Cereri.* (N. 58.)

x *Ad aucupia*] Et habitandi jus. Tam ſoli quam cœli menſura facienda eſt, ait *Pomponius* l. ſi opus. 21. §. 2. D. quod vi aut clam. Adde legem 83. ſeu penultimam. D. pro ſocio.

y *Niſi in re terminata*] Ideo jugera quæ poſſeſſorem non habent immetata dixit *Horatius.* (Lib. III. Od. XXIV, 12.)

GRONOVII.

25 *Cererem legiferam*] *Virgilius* 4. Æneid. 58. *Ovid.* 5. Metam. 343. *Athenæus* I, 12.

26 *Sub ratione*] Vel univerſum, vel partes ejus, ut grandes ſinus aut freta propriive nominis tractus.

27 *Cauſa hic ceſſat*] Non eſt verendum, ne quis tantum ex eo ſumat, ut alii fraudentur, atque ita non ſervetur æqualitas.

28 *Si quis ejus*] Si homines poſſent volare, aut verſari in aëre ſine tactu terræ vel molis, quæ a terra ſuſtinetur.

29 *Syrtibus*] Magna & minore in ora Africæ. *Lucan.* 9, 303. *Salluſt.* Jugurth. 78.

30 *In re terminata*] Quæ fines certos habeat.

31 Τὸ ὑγρὸν] Quod fluit vel liquidum eſt, non finitur proprio & ſui generis termino.

(dd) Ratio illa per ſe contrarium potiùs probat. Vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. V. §. 3, 4. & *De Offic. Hom. & Civ.* Lib. I. Cap. XII. §. 4. ultimarum utriuſque Verſionis Editionum. *J. B.*

(ee) Vide contra, præter SELDENUM, in opere jam laudato, *Lib.* I. *Cap.* 22. Ampliſſim. BYNCKERSHOEK. Diſſ. *de Dominio Maris*, Cap. IX. *J. B.*

queunt, nisi ut contenta in re alia: quomodo lacus & stagna occupata sunt, item flumina quia ripis tenentur. Mare vero terra non continetur, par terræ aut z terra majus, unde terram mari contineri veteres dixere: τὸν ὠκεανὸν δισμῷ ἕνεκα τῆ γῆ περιβεβλῆσθαι, quæ Apollonii verba apud Philostratum a Sulpicius Apollinaris apud Gellium: b *Quid potest dici* 32 *citra oceanum esse, cum undique oceanus circumscribat omnes terras, & ambiat?* Mox: *Quum vero omnes terras omnifariam & undique versum circumfluat, nihil citra eum est, sed undarum illius ambitu terris omnibus convallatis in medio ejus sunt omnia, quæ intra oras ejus inclusa sunt.* 33 M. Acilius Consul in oratione ad milites, quæ apud Livium: *Oceano*, inquit, *qui orbem terrarum amplexu finit.* In Senecæ c suasoriis dicitur oceanus totius orbis vinculum terrarumque custodia: Lucano d unda mundum coërcens. 34 Nec fingenda divisio: nam cum primum terræ divisæ sunt, incognitum erat mare sui maxima parte: atque ex eo nullus fingi modus potest, quo gentes adeo dissitæ de divisione convenirent.

a *Vit. Apoll. Lib.* VII. c. 26. *Ed. Olear.*
b *Lib.* XII. *Cap.* 13.
c *Suas.* I.
d *Phars.* V, 619.

3. Ideo, quæ communia omnium fuerunt, & in prima divisione divisa non sunt, ea non jam divisione, sed occupatione transeunt in jus proprium, nec dividuntur nisi postquam propria esse cœperunt.

IV. Veniamus ad ea, quæ propria fieri possunt, sed nondum facta sunt propria. Talia sunt a loca multa inculta adhuc, b insulæ in mari, feræ, pisces, aves. Sed duo notanda sunt: duplicem esse occupationem, unam 35 per universitatem, alteram 36 per fundos. prior solet fieri per populum, aut eum, qui populo imperat: altera deinde per singulos, magis tamen 37 assignatione quam 38 libera occupatione. Quod si quid universim occupatum

GROTII.

z *Terra majus*] Ita de oceano sensit *Jarchas* apud Philostratum III, XI. (Cap. 37. *Ed. Olear.*)

a *Loca inculta adhuc*] vide *Bentum* historiæ VI.

b *Insulæ in mari*] Ut Echinades, quas occupando suas fecit Alcmæon. *Thucyd.* II. in fine. [Non *Echinades* occupavit *Alcmæon*, sed loca circum *Oeniadas* urbem sita, τὰς περὶ Οἰνιάδας τόπους, adeoque in continenti; quamquam nata olim ex Insulis quibusdam vicinis. Inspice locum, §. 102. *Ed. Oxon.* J. B.]

GRONOVII.

32 *Citra oceanum*] Error *Sulpicii Apollinaris*, qui putavit *citra* idem esse quod *extra*. At *citra* oceanum est *intra* oceanum. Sic Gallia citerior Romanis, quæ intra Alpes, Hispania citerior, quæ intra Iberum flumen.

33 *M.*] *Liv.* 36, 17.

34 *Nec fingenda*] Nec inducere in animum debemus, oceanum perinde ac terras a gentibus aliquando divisum esse.

35 *Per universitatem*] Quum ex illa generis humani communitate partem sibi eximit gens, vel civitas, vel regnum, & publicam facit.

36 *Per fundos*] Quum certas portiones privati consequuntur.

37 *Assignatione*] Attributione, quæ fit per electos, aut præfectos ei rei, ut apud Romanos per Triumviros coloniis deducendis.

38 *Libera occupatione*] Cujusque privati.

39 Non

patum in singulos dominos descriptum non est, 39 non ideo vacuum censeri debet. manet enim in dominio primi occupatoris, puta, populi aut regis. Talia esse solent flumina, lacus, stagna, silvæ, montes asperi.

V. De feris, piscibus, avibus illud notandum est; qui imperium habet in terras & aquas, (ff) ejus lege impediri posse aliquos, ne feras, pisces, aves capere, & capiendo acquirere eis liceat: atque hac lege teneri etiam exteros. Ratio est, quia ad gubernationem populi 40 moraliter necessarium est, ut qui ei vel ad tempus se admiscent, quod fit intrando territorium, ii conformes se reddant ejus populi institutis. Nec obstat, quod sæpe in jure Romano legimus, jure naturæ, aut gentium, liberum esse talia animalia venari: hoc enim verum est, quamdiu lex civilis nulla intercedit; sicut lex Romana res multas relinquebat 41 in illo primævo statu, de quibus aliæ gentes aliud constituerunt. Cum autem lex civilis aliud constituit, eam observari debere jus ipsum naturæ dictat. Lex enim civilis quanquam nihil potest præcipere, quod jus naturæ prohibet, aut prohibere, quod præcipit, potest tamen libertatem naturalem circumscribere, & vetare, quod naturaliter licebat, 42 atque etiam ipsum dominium naturaliter acquirendum vi sua antevertere.

Covarr. c. peccatum. par. 11. §. 3. Dd. in. l. cunctos populos. C. de summ. Trin. Innoc. & Panorm. in c. a nobis. 1. de sent. excomm. Covarr. d. loco.

VI. 1. Videamus porro, ecquod jus communiter hominibus competat in eas res, quæ jam propriæ aliquorum factæ sunt. quod quæri mirum forte aliquis putet, cum proprietas 43 videatur absorbsisse jus illud omne, quod ex rerum communi statu nascebatur. Sed non ita est. Spectandum enim est, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia singularia introduxerunt: quæ credenda est talis fuisse, ut quam minimum ab æquitate naturali recesserit. Nam si scriptæ etiam leges in eum sensum trahendæ sunt quatenus fieri potest, multo magis mores, qui scriptorum vinculis non tenentur.

2. Hinc primo sequitur, in gravissima necessitate reviviscere (gg) jus

GRONOVII.

39 *Non ideo vacuum*] Exemplum apud *Tacitum* 13. annal. 54.

40 *Moraliter necessarium*] Non quidem necessitate absoluta & naturali, sed introducta gentium institutis.

41 *In illo primævo statu*] Sic olim in Hispania quilibet e vulgo rei metallicæ, prout libuisset, operam dabat. *Diod.* 5, 36.

42 *Atque etiam ipsum*] Et eximere aliquid promissæ occupationi, naturali jure concessa erat.

43 *Videatur absorbsisse*] Sustulisse omnem potestatem aliorum in re, quæ propria ex communi facta est.

(ff) Animalia illa, non minus quàm res aliæ, quæcumque in dominio singulorum non sunt, manserunt re verâ in dominio populi, aut Regis, aut Senatus; adeo ut nequaquam necessarium sit fingere, adquisitionem dominii in ejusmodi rebus lege anteverti. Vide quæ diximus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. VI. §. 3, 4. & *De Officio Hom. & Civ.* Lib. I. Cap. XII. §. 6. ultimarum Editionum. *J. B.*

(gg) jus illud priſtinum rebus utendi, tanquam ſi communes manſiſſent: quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege dominii, ſumma illa neceſſitas videtur excepta.

3. Hinc illud, ut in navigatione, * ſi quando defecerint cibaria, quod quiſque habet, in commune conferri debeat. Sic & defendendi mei cauſa vicini ædificium † orto incendio 44 diſſipare poſſum: & funes aut retia deſcindere, a in quæ navis mea impulſa eſt, c ſi aliter explicari nequit. Quæ omnia 45 lege civili non introducta, ſed expoſita ſunt.

4. Nam & inter b Theologos recepta ſententia eſt, in tali neceſſitate, ſi quis quod ad vitam ſuam neceſſarium eſt, ſumat aliunde, eum furtum non committere: cujus 46 definitionis non hæc cauſa eſt, quam nonnulli adferunt, quod rei dominus ex caritatis regula rem egenti dare tenetur, ſed quod res omnes in dominos diſtinctæ, 47 cum benigna quadam receptione primitivi juris videantur. Nam ſi primi diviſores interrogati fuiſſent quid de ea re ſentirent, reſpondiſſent quod dicimus. *Neceſſitas*, inquit pater Seneca, c *magnum humanæ imbecillitatis patrocinium*, d *omnem legem* (humanam ſcilicet, aut ad humanæ modum factam) *frangit*. d Cicero Philippica XI. *Caſſius in Syriam profectus eſt, alienam provinciam*, 48 *ſi homines legibus ſcriptis uterentur: his vero oppreſſis*, 49 *ſuam*

* *L. 2. §. 2. D. de l. Rhod.*
† *L. 3. §. 7. D. de incend.*
a *L. 29. §. 3. D. ad leg. Aquiliam.*
b *Thom. 2, 2. 66, 7. Covar. cap. peccatum. p. 2. §. 1. Soto lib. V. q. 3. art. 4.*
c *Controv. IV, 27.*
d *Cap. 12.*

GROTII.

c *Si aliter explicari nequit*] Talia non procedunt niſi ex magna & ſatis neceſſaria cauſa. *Ulpianus* l. Si alius. §. 4. D. quod vi aut clam: ubi ſequitur exemplum illud de ædibus interciſis arcendi incendii cauſa.

d *Omnem legem frangit*] *Quicquid coëgit, defendit.* lib. IV. contr. XXVII. Exemplis idem *Seneca* illuſtrat in excerptis controverſiæ IV. (*Lib.* IV.) *Neceſſitas eſt, quæ navigia jactu exonerat: neceſſitas eſt, quæ ruinis incendia opprimit: neceſſitas eſt lex temporis.* Theodorus Priſcianus vetus medicus: *Expedit prægnantibus in vitæ diſcrimine conſtitutis ſub unius partus ſæpe jactura ſalutem mercari certiſſimam, ſicut arboribus creſcentium ramorum accommodatur ſalutaris abſciſſio, & naves preſſæ onere cum gravi tempeſtate jactantur, ſolum habent ex damno remedium.* Prima verba illa ad ἐμβρυοθλάϛην pertinent, cujus inſtrumenti deſcriptio apud *Galenum* & *Celſum*, ac proinde eadem vox reſtituenda apud *Tertullianum* de anima. [Locus *Tertulliani* legitur Cap. 25. Sed emendatio, quam Auctor heic proponit, ab aliis jam occupata fuerat, etiam ante H. STEPHANUM, qui illam probat, in *Theſauro* ſuo, Tom. I. pag 796. *J. B.*]

GRONOVII.

44 *Diſſipare poſſum*] Quod eſt incendium ruina extinguere: quod de ſuis fortunis dicebat Catilina.

45 *Lege civili*] Pandectas quoque juris civilis Romani ſanxit; non tamen, ut propriam ejus juris partem, aut illius civitatis populive conſtitutionem, ſed ut a naturæ æquitate comparatam legem.

46 *Definitionis*] Regulæ, ſententiæ, pronuntiati.

47 *Cum benigna receptione*] Ea cum conditione atque exceptione, ut, ubi noxæ & damno eſt diſtinctio dominiorum, ibi valeat priſtina communitas.

48 *Si homines legibus*] Niſi bellum civile juris ordinarii ſtrictam obſervationem ſuſtuliſſet.

(gg) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. VI. §. 5, 6, 7. ubi argumentum iſtud adcuratius pertractatur. *J. B.*

49 *Suam*

49 *ſuam lege naturæ.* Apud Curtium eſt: *In communi calamitate* Lib. VII. c. 4.
50 *ſuam quemque habere fortunam.*

VII. Sed cautiones adhibendæ ſunt, ne evagetur hæc licentia; quarum prima ſit: omni modo primum tentandum, an alia ratione neceſſitas evadi poſſit, puta adeundo magiſtratum, aut etiam tentando, an rei uſus a domino poſſit precibus obtineri. Plato ex vicini puteo aquam peti ita demum permittit, ſi quis in ſuo 51 ad cretam uſque foderit ad aquam exquirendam: & Solon, ſi in ſuo foderit ad quadraginta cubitos: ubi addit Plutarchus; *ἀπορίᾳ γὰρ ᾤετο δεῖν βοηθεῖν, οὐκ ἀργίαν ἐφοδιάζειν* arbitrabatur *ſubveniendum neceſſitati, non inſtruendam pigritiam.* Xenophon in reſponſo ad Sinopenſes: *ὅποι δ' ἂν ἐλθόντες ἀγορὰν οὐκ ἔχωμεν, ἄν τε εἰς βάρβαρον γῆν, ἄν τε εἰς Ἑλληνίδα, οὐχ' ὕβρει, ἀλλ' ἀνάγκῃ, λαμβάνομεν τὰ ἐπιτήδεια* ubi jus emendi nobis non conceditur, *ſive in Barbarico, ſive in Græcanico ſolo, ibi quæ opus eſt ſumimus, non per proterviam, ſed ex neceſſitate.* De Legg. Lib. VIII. p. 844. B. Vit. Sol. p. 91. Exped. Cyri V. c. 5.

VIII. Secundo, non concedendum hoc ſi pari neceſſitate ipſe poſſeſſor teneatur. nam in pari cauſa poſſidentis melior eſt conditio. *Stultus non eſt*, ait Lactantius, *qui* 52 *tabula naufragum, ne ſalutis quidem propriæ cauſa, nec equo ſaucium dejecerit: quia ſe abſtinuit a nocendo, quod eſt peccatum, & hoc peccatum vitare ſit ſapientia.* Cicero dixerat officiorum III. (hh) *Nonne igitur ſapiens, ſi fame ipſe conficiatur, abſtulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utili? Minime vero. Non enim mihi eſt vita mea utilior quam* 53 *animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia.* Apud Curtium legitur: *Melior eſt cauſa ſuum non tradentis, quam poſcentis alienum.* Inſt. Lib. V. c. 17. Cap. 6. Lib. VIII. c. 1.

IX. Tertio ubi fieri poterit, 54 faciendam reſtitutionem. Sunt quidam, * qui aliter cenſent hoc argumento, quod qui jure ſuo uſus eſt, ad reſtitutionem non obligetur. Sed verius eſt, † jus hic non fuiſſe plenum, ſed reſtrictum cum onere reſtituendi ubi neceſſitas ceſſaret. Tale enim jus ſufficit 55 ad ſervandam naturalem æquitatem contra rigorem dominii. X. Hinc

* *Adr. quæſt. lib. 1. art. 24. col. 3.*
† *Covarr. d. loco, num. 4.*

GRONOVII.

49 *Suam lege naturæ*] Quæ bono civi præcipit eam provinciam ſuam putare, in qua ſervire patriæ poſſit, etſi publica auctoritate ob turbas careat.

50 *Suam quemque*] Unumquemque conſulere ſibi, ut poteſt. 6, 4.

51 *Ad cretam*] Ad ſiccum & ſolidum, ut deſinat eſſe ſpes aquæ inveniendæ. *Plinius* nat. hiſt. 31, 3. 1341. *Plutarchus περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι*, p. 827.

52 *Tabula*] Quavis materia, aſſere, ligno fractæ navis.

53 *Animi talis*] Propoſitum non recedendi ab eo, quod juſtum eſt.

54 *Faciendam reſtitutionem*] Si aliena re, tanquam communi in neceſſitate uſus fueris, mutatis in melius temporibus, id quod conſumſeris, reſtitui oportere.

55 *Ad ſervandam*] Ad fruendum ex antiquiſſima communione, quibus introducta dominia uti ſevere prohibent.

(hh) Non agit *Cicero* de caſu, in quo par eſt utriuſque neceſſitas: adeoque & locus ille malè aptatur, & ſententia ejus, in ſe ſpectata, rigida eſt ultra modum. *J. B.*

X. Hinc colligere est, quomodo ei, qui bellum pium gerit, liceat locum occupare, qui situs sit 56 in solo pacato: nimirum si non imaginarium, sed certum sit periculum, ne hostis eum locum invadat, & inde irreparabilia damna det: deinde, si nihil sumatur, quod non ad cautionem sit necessarium, puta, nuda loci custodia, relicta domino vero jurisdictione & fructibus: postremo, si id fiat animo reddendæ custodiæ simulatque necessitas illa cessaverit. *Emma aut malo, aut necessario facinore retenta*, (ii) ait Livius: quia malum hic, quicquid vel minimum abit a necessitate. Græci, qui cum Xenophonte erant, cum navibus omnino opus haberent, ipsius Xenophontis consilio ceperunt transeuntes, sed ita ut merces dominis intactas conservarent, nautis vero & alimenta darent, & pretium persolverent. Primum ergo quod post dominia ex veteri communione restat jus, est id quod jam diximus necessitatis.

Lib. XXV. c. 39. *De Exped. Cyri lib.* V. c. 1.

XI. Alterum est 57 utilitatis innoxiæ. *Quidni enim*, inquit Cicero, *quando sine detrimento suo potest*, 58 *alteri communicet in iis, quæ sunt accipienti utilia, danti non molesta?* Ideo Seneca * beneficium negat dici posse ignis accendendi potestatem. Apud † Plutarchum legimus Symposiacon VII. ὅτε γὰρ τροφὴν ἀφαιρίζειν ὅσιον αὐτοὺς ἅδην ἔχοντας, ὅτε νάματος ἐμφορηθέντας, πηγὴν ἀποτυφλῶν καὶ ἀποκρύπτειν, ὅτε πλῶ σημεῖα καὶ ὁδοῦ διαφθείρειν χρησαμένους, ἀλλ' ἐᾷν καὶ ἀπολείπειν, τὰ χρήσιμα τοῖς δεησομένοις μεθ' ἡμᾶς. *Nam neque alimenta nobis fas est perdere, ubi ipsi plus satis habemus, neque fontem, postquam inde quantum libet potaverimus, obturare aut occultare, neque* 59 *signa navigationis aut itineris abolere, quæ nobis usui fuerint.*

De off. I. c. 16. * IV. *de benef.* c. 29. † *Quæst.* 4.

XII. Sic flumen, 60 qua flumen dicitur, proprium est populi, cujus intra fines fluit, vel ejus, cujus in ditione est populus: atque

GRONOVII.

56 *In solo pacato*] Terris eorum, qui non sunt hostes nostri, ut Ordines Belgii liberi fecerunt in Trajectu Mosæ, Rhenoberga, Orsavia, Embrica, Vesalia, quas hostis Hispanus occupatas præsidiis tenebat, & inde socios eorum infestabat.

57 *Utilitatis innoxiæ*] Per quam meum commodum sine damno alterius quæro. Inde actio pauperis adversus divitem, qui flores suos, unde pauperis apes mella legebant, veneno infecit, apud *Quintilianum* declam. 13.

58 *Alteri communicet*] Hoc latinum non est. Itaque non potuit *Cicero* dicere, qui semper, communicare quid cum aliquo, non communicare alicui. Fraus huic loco facta est. Sic enim *Cicero* 1. Off. 16. *Una ex re satis præcipit, ut quicquid sine detrimento accommodari possit, id tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, non prohibere aqua profluente, pati ab igne ignem capere, si quis velit consilium fidele deliberanti dare: quæ sunt iis utilia, qui accipiunt, danti non molesta.*

59 *Signa navigationis aut itineris*] Exemplum nobile præbet Darius Codomannus Persarum rex in ponte Lyci. *Justin.* 11, 14.

60 *Qua flumen dicitur*] Si omne corpus intelligas parti territorii inclusum.

(ii) Non congruit hoc exemplum, ut patebit locum inspicienti. *J. B.*

60 *Adem*

que ei licet 61 molem in flumen injicere: & quæ in flumine nascuntur, ejus sunt. At idem flumen, 62 qua aqua profluens vocatur, commune manfit, nimirum ut bibi hauriique possit.

Quis vetet apposito lumen de lumine sumi;
Atque cavum vastas in mare servet aquas?

Inquit 63 Ovidius: * apud quem & Lyclos † Latona sic alloquitur:

Quid prohibetis aquas? usus communis aquarum est:

Ubi & undas vocat 64 munera publica, id est, hominibus communia, vocis publicæ acceptione minus propria: quo sensu res quædam publicæ juris gentium dicuntur. Virgilius undam eodem sensu dixit cunctis patentem.

XIII. 1. 65 Sic & terræ, & flumina, & 66 siqua pars maris

L. Quædam 2. D. de rer. div. §. 1.

** Art. am. III, 93.*

† Metam. VI, 349.

Æn. VIII, 230.

GRONOVII.

61 *Molem injicere*] Hujusmodi molis mentio apud *Tacit.* 5. hist. 19.

62 *Qua aqua profluens*] Si in flumine manantes & momento temporis mutatas undas intelligas, neque enim propriæ fiunt, nisi a quo hauriuntur.

63 *Ovidius*] 6. Metam. 350.

64 *Munera publica*] Inf. num. 17. & cap. seq. num. 9.

65 *Sic & terræ &c.*] Verum putat transituro cum exercitu alienos fines postulandum prius transitum, sed si negetur, vindicari posse. Sane si jus est ei vindicandi, jus etiam alteri est negandi. Etenim si principi vel populo licet prohibere ipsis indigenis, ne sint armati intra fines, quamvis pauci, quamvis singuli, multo magis ei licet hoc non concedere exteris: ab his enim major metus. Sic apud *Petronium* miles Encolpium paganum ponere jubet arma, & malo cavere. Sic *Cicero* in Sicilia, postquam domitis fugitivis inde Man. Aquilius decessit, omnium instituta atque edicta prætorum fuisse ejusmodi testatur, ut ne quis cum telo servus esset. lib. v. Verr. 3. Præterea si privatus prohibere potest, ne quis ingrediatur fundum suum venandi vel aucupandi gratia, multo magis princeps vel populus, ne exercitus aut multitudo armata ipsius transeat fines. At verum prius facit §. 12. *Institution.* de R. D. Hinc cum Philippus Macedo prætextu ponendæ Herculi in ostio Istri statuæ pacatum accessum ad religionem Dei per Scythiam petisset, rex Atheas armatum exercitum fines ingredi negavit se passurum. *Justin.* 9, 2. Et Cæsar, cum in Galliam tenderent Helvetii, dicerentque sibi esse in animo sine ullo maleficio per provinciam Romanam iter facere, rogarentque ut ejus voluntate sibi facere liceret, respondit, se more & exemplo populi Romani non posse iter ulli per provinciam dare, &, si vim facere conentur, prohibiturum ostendit. lib. 1. bell. Gall. 8. Dicit more & instituto populi Romani, ut significet Romanos hoc naturæ jus esse non putasse, ut necessario daretur. Sic cum de exercitu Romano in Asiam adversus Antiochum per Macedoniam ducendo deliberaretur, Publius Africanus ad fratrem, *Iter, quod insistit*, ait, *L. Scipio, ego quoque approbo, sed totum id vertitur in voluntate Philippi.* Liv. 37. 7. Judicans posse illum jure suo prohibere. Casus, quo hic traditur, propria aliqua, ut communia, posse vindicari, non est utilitatis innoxiæ, & ob damna præsentia, & ob pericula graviora. Etenim si ne amicæ quidem & patria transeuntes exercitus sancta & inviolata habent, quid facient in externis? Vide Othonianorum & Vitellianorum per pacatissima, per ipsam Italiam transitus apud *Tacit.* 2. histor. 12. & 87. *Plin.* Panegyr. 20. *Quam dissimilis nuper alterius principis transitus, si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum abactus hospitium exerceret, omniaque dextra lævaque pernista & attrita, ut si vis aliqua vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, incidissent.* Tales

les hodie omnes tranſitus nulla diſciplina Germania & Gallia experiuntur. *Cominæus* lib. 6. cap. 2. *Regnum ſub mortem Ludovici XI. utcunque patens & amplum exhauſtum erat & egenum, cum aliis rebus, tum maxime per traductos & commeantes hinc inde exercitus.* Ne dicam de annona, quam neceſſe eſt ingraveſcere incolis, majore hominum, quam tueri terrarum copiæ ſeu naturales ſeu adventitiæ ſolent, numero admiſſo. Pericula & metus longe graviores. Cæſar homines inimico animo data facultate per provinciam itineris faciundi, temperaturos ab injuria & maleficio non exiſtimabat lib. 1. bell. Gall. 7. arma per ſe faciunt exſertos promtoſque in injurias, præſertim ubi numerus adeſt, & occaſio & pretium ſceleris. Notum illud *Homeri:* αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος, & Valerii Flacci: *Namque virum trahit ipſe chalybs.* Non cogitaverint de maleficio cum adventarent. Occaſio furem facit: in peregrino quaſi exules ſunt, quibus *mille in dies nova conſilia aut fortuna ſua aut ingenium poſſit facere*, verbis *Livii* 35, 42. Quam facile venit alicui in mentem: *Videmus terram opulentam & uberem: nolite negligere, nolite ceſſare: eamus & poſſideamus illam: nullus erit labor.* Judic. 18, 10. Quam præſens eſt dici a tranſeuntibus privato de injuria facta conquerenti: *Cave ne ultra loquaris ad nos, & veniant viri animo concitati, & ipſe cum omni domo tua pereas.* ibidem v, 18. Quis neſcit toties ſubſidio vocatos & intra finem admiſſos externos, auxilium in perniciem vertiſſe, neque ullis pactis, ullis exſecrationibus deterreri potuiſſe a facinore, ut fidem datam ſervarent? Athenienſes claſſe in Siciliam navigarunt, *ut ſub ſpecie ferendi Catinienſibus auxilii tentarent inſulæ imperium*, inquit *Juſtinus* 4, 3. Philippus bello ſacro civitates, quarum paulo ante dux fuerat, quæ ſub illius auſpiciis militaverant, quæ gratulatæ illi ſibique victoriam fuerant, hoſtiliter occupatas diripuit: non Diis publicis privatiſque, ad quos paulo ante ingreſſus hoſpitaliter fuerat, pepercit. 8, 3. Et plenus iſtorum ille Romanus miles Capuæ in hibernis locatus ſecum exigebat ita: *Cur autem potius Campani Italiæ agrum uberrimum, dignam agro urbem, qui nec ſe nec ſua tutari poſſint, quam victor exercitus haberet, qui ſuo ſudore & ſanguine Samnites inde depuliſſet, &c.* Livius lib. 7, 38. Anglo-Saxones ut viderunt terram latam ac fertilem, & incolarum manus ad bellandum pigras, ſe vero & maximam partem Saxonum ſine certis ſedibus; mittunt ad evocandum majorem exercitum, & pace cum Scotis & Pictis firmata, in commune contra Brettos (i. e. Britannos, qui eos trans mare in auxilium vocaverant contra Scotos & Pictos, ut a *Claudiano* & vetuſtioribus hoc auctore appellantur) conſurgunt, eoſque regione propellunt, & ſuæ ditioni regimen diſtribuunt, ut narrat *Wittichind.* lib. 1. annal. Quid ab illis exſpectandum, qui in minus obligati ſunt, qui non promiſerunt etiam tueri, ſed tantum non offendere. Super hæc omnium fere imperiorum hoc vitium eſt, ut quo longius ab limite in interiora proceditur, eo imbecilliora invenias. Sic Pœnos foris invictos Agathocles & Scipio prope Carthaginem vicerunt. Sic Hannibal negabat Romanos niſi in Italia poſſe vinci. Ut in animantium corporibus infirmiſſima & periculis oportuniſſima ſunt vitalia. Ad hæc igitur myſteria intuenda admitti quaſi profanos & invidos oculos externæ, & magnæ multitudinis armatæ, in tanta hominum invadendi & poſſidendi libidine, res aleæ plena eſt. Quid quod in omnibus imperiis reperiuntur homines rerum novarum cupidi, qui tales hoſpites aut adverſus cives ſuos aut adverſus ſuperiores aut vicinos ultro incitent. Galli, in expeditione in Neapolitanum regnum, tranſitum per terras Florentinorum impetraverunt. Erant ſub horum imperio Piſani, quam urbem cum ingreſſus eſſet Carolus VIII. rex, plebs circumfuſa dominorum in ſe crudelitate expoſita orare regem cœpit, ut in libertatem avitam aſſereretur. Regis familiares poſtulationem juſtiſſimam eſſe dixerunt, & ille pactorum conventorum cum Florentinis immemor, nec quanti ea res momenti eſſet, expendens, liberos eſſe juſſit, ut ſcribit *Belcarius* commentariis rerum Gallicarum lib. 5. & ante illum *Cominæus* lib.

ris in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his 67 qui transitu opus habent ad causas justas; puta, quia suis finibus expulsi quærunt terras vacuas, aut quia commercium expetunt cum gente sepositа, aut etiam quia quod suum est justo bello petunt. Ratio hic eadem quæ supra, quia dominium introduci potuit 68 cum

Bal. 111; *conf.* 193.

lib 7. cap. 7. Sic apud *Tacitum* Lugdunenses exstimulabant singulos militum Vitellianorum transeuntium, & in eversionem Viennensium impellebant ob municipalem invidiam, 1. histor. 65. Exempla, quæ auctor adducit, facti sunt potentiorum, non juris. Quod autem Israëlitis licuit bellare in Emorræos transitum negantes, non concessum, quia jus gentium negabant, sed quia erant inter damnatos septem populos, quorum terras Israëlitis donaverat Deus, *Josuæ* 3. versu 10. Itaque hæc tantum fuit προφασις & αφορμη, non *αιτια*, *prætextus* & *occasio*, non *causa* belli. Itaque Edomitis idem negantibus abstinuerunt, quia non erant ex damnatis donatisque. Longe autem graviora obduci exempla possunt illorum, qui pessimam mercedem suæ bonitatis transitum concedendo, tulerunt. Post pacem Antalcidæ, conquiescente tota Græcia, Phœbidas Lacedæmonius exercitum auxilio Amyntæ Macedonis adversus Olynthios ducebat per pacatos & amicos Thebanos: quibus nihil mali suspicantibus, pellectus occasione Cadmæam urbis arcem occupavit. Lacedæmonii querentibus Thebanis fœdus esse violatum, mulctam irrogarunt Phœbidæ, præsidium tamen in arce, & per illud urbem obnoxiam tenuerunt; donec consilio Epaminondæ, virtute Pelopidæ liberaretur. *Diodor. Sicul.* l. 45, 20. Campani de exercitu Agathoclis Messanam specie hospitum ingressi, ut inde conscendentes in Italiam navigarent, ut viderunt pulcherrimam & copiosam urbem secure habiti, occisis civibus uxores filiasque eorum, domos & agros sorte inter se diviserunt. *Polyb.* 1. Unum exemplum addam, quod si hæc doctrina valeret, cum totius Europæ periculo vidissemus: sed id ne sinat Deus. Turcæ hodie petunt innoxium transitum a Cæsare per terras ejus ad oppugnandos Venetos, an quisquam erit tam stultus aut malus consiliarius, ut audeat dicere Cæsari, petere illos jus, quod nostro metu non tollatur, petere quod est juris naturæ, quodque nullo, etiam religionis, prætextu possit negari. Quod ad cautiones, utantur illis, qui aliter non possunt: at cui ad negandum vires sunt, eum ego memorem esse jubeo, sæpe cautorem quoque captum esse: memorem nullo jure quenquam cogi, qui liber sit, ut invitus dominum accipiat: ubi dominus, parem: qui autem armatum intra fines recipit, eum vel dominum vel parem accipere. Multo minus concesserim, transitum jure non negari, si etiam ab eo, in quem bellum sive justum sive injustum (nihil enim horum præstat altero magis a noxa securum) movet is, qui transitum petit, metus accedat. Quomodo enim hæc petentis utilitas mihi, a quo transitus petitur, esse potest innoxia? Si nihil aliud sequatur, commercia meis erunt sublata cum eo, cujus hostem receperim. Deinde ille, in quem bellum movetur, si sapiet, ad fines occurret venienti hosti, quod si fiat, ego fecerim meas terras sedem belli. Scire velim, quod jus quenquam ad hoc incommodum patiendum, si vitare potest, obliget. Taceo de fine, si repellatur, quamvis justus aggressor,

GRONOVII.

66 *Si qua pars maris*] Quam terræ accessionem vocat *num.* 14. quæ proxima terræ est, aut angusto sinu vel laxiore portu angusti oris a reliquo mari secluditur.

67 *Qui transitu*] Ad stationem temporariam.

68 *Cum receptione*] Ita ut retineretur in commune facultas hæc istis utendi damnosa nemini, nec domino adimere illam usurpare volentibus liceret. *Receptio* est exceptio: ut num. 6. & *receptitius servus* apud *Gell.* 17. c. 6.

cum receptione talis e usus, qui prodest his, illis non nocet: ideoque dominii auctores id potius censendi sunt voluisse.

Num. XX. & XXI. 2. Exemplum habemus insigne in Mosis historia, qui cum transeundum haberet per alienos fines, primum Idumæo, deinde Emoræo 69 has tulit leges, iturum se via regia, nec deflexurum ad possessiones privatas. Si qua re ipsorum haberet opus, justum pretium eis persoluturum. Quæ conditiones cum repudiarentur, f justum eo nomine bellum intulit Emoræo. *Innoxius enim transi-*

g Lib. qu. XLIV. super Num. ad cap. 20. *tus denegabatur*, inquit *a* Augustinus, *qui jure humanæ societatis æquissimo patere debebat.*

b Apud Xenophont. De Exped. Cyr. Lib. II. Cap. III. §. 12. 3. 70 Græci, qui cum Clearcho: *b* πορευόμεθα δὲ ἂν οἴκαδε, εἴ τις ἡμᾶς μὴ λυποίη· ἀδικοῦντα μέν τοι πειρασόμεθα σὺν τοῖς Θεοῖς ἀμύνασθαι. *Domum ibimus, si nemo molestus sit: si quis injuriam faciat, eum Deorum ope arcere conabimur.* Nec multo aliter g Agesilaus, *c* cum ex Asia rediens ad Troadem venisset, interrogavit, ut amicum se an ut hostem transire vellent: Et h Lysander *d* Bæotios, 71 rectis se hastis transire vellent, an 72 inclinatis. Batavi apud Tacitum *e* Bonnensibus nuntiant: *Si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros.* *f* Cimon quondam Lacedæmoniis suppetias laturus per agrum Corinthium traduxerat copias. Reprehensus a Corinthiis quod non prius civitatem compellasset: nam & qui fores alienas pulset, non intrare nisi domini permissu: *At vos*, inquit, *Cleonæorum & Megarensium fores non pulsastis, sed perfregistis, censentes omnia patere debere plus valentibus.* Media sententia vera est, i postulandum prius transitum,

c Plut. Apop. p. 211. C.
d Ibid. p. 229. C.
e Hist. IV. c. 20.
f Plut. Cimo. p. 489. C.

tiones.

GROTII.

e *Usus qui prodest his, illis non nocet:*] Servius ad VII. Æneidos: *littusque rogamus innocuum: cujus vindicatio*, ait, *nulli possit nocere.* (Vers. 230.)

f *Justum eo nomine bellum*] *Justa bella gerebantur a filiis Israël contra Amorræos*, ait indicato hic loco Augustinus. Sic Amyntorem Orchomeni regem ob negatum transitum interfecit Hercules, notante id Apollodoro. (*Bibl.* Lib. II. c. 7. §. 7. *Ed. Th. Gal.*) Græci Telephum bello petiere, quod eos per fines suos transire passus non esset: notat Scholiastes ad Horatii carmen (*Epod.* XVII, 8.) in Canidiam. Adde legem Longobardicam lib. II. tit. LIV. c. 2.

g *Agesilaus*] Vide etiam in ejus vita hac de re Plutarchum. (*pag.* 604.)

h *Lysander*] Et in hujus vita eundem. (*Pag.* 445. D.)

GRONOVII.

69 *Has tulit leges*] Proposuit condi-

70 *Græci, qui cum Clearcho*] Reliquiæ decem millium, quæ Cyro minori, adversus fratrem Artaxerxem Macrochira bellanti, auxilio miserant Lacedæmonii.

71 *Rectis se hastis*] Pacatos & non minantibus armis.

72 *Inclinatis*] Prætentis, infestis, intentatis. Sic ponere hastas. *Livius* lib. 35, 36.

GROTII.

i *Postulandum prius transitum*] Aristophanes Avibus: (*vers.* 188.)

Εἶθ' ὥσπερ ἡμεῖς ἦν ἰέναι βουλώμεθα,
Πυθῶδε Βοιωτὸς δίοδον αἰτήσομεν.
Ut nos, cum vobis Delphos proficiscendum est iter,
Prius Bœotos transitum deposcimus.

Ubi Scholiastes: τότε μόνον δίοδον ζητοῦσιν, ὅταν στράτευμα διάγῃ, *tunc demum iter poscitur, ubi exercitus traducitur.* Veneti & Germanis, & Gallis

do

tum; ſed ſi negetur, vindicari poſſe. [k] Ita Ageſilaus ex Aſia rediens cum a rege Macedonum tranſitum poſtulaſſet, atque is conſultaturum ſe dixiſſet: *Conſultet*, inquit, *nos interea tranſibimus.*

4. Neque recte excipiet aliquis metuere ſe multitudinem tranſeuntium. [73] Jus enim meum metu tuo non tollitur: eoque minus, quia ſunt rationes cavendi, ut ſi [74] diviſis manibus transmittantur copiæ, [l] ſi inermes, quod Agrippinenſes Germanis dicebant: quem morem antiquitus in Eleorum regione obſervatum notavit * Strabo: ſi [75] impenſa tranſeuntis, is qui tranſitum concedit, ſibi præſidia idonea conducat: [m] ſi obſides dentur, quod [76] a Demetrio Seleucus poſtulabat, ut eum intra ſui imperii fines ſubſiſtere ſineret. Sic etiam metus ab eo in quem bellum juſtum movet is qui tranſit, ad negandum tranſitum non valet. Neque magis admittendum ſi dicas, & alià poſſe tranſiri: tantundem enim quivis diceret, atque eo modo jus tranſeundi plane interimeretur: ſed ſatis eſt ſi ſine dolo malo tranſitus poſtuletur, qua proximum ac commodiſſimum eſt. Plane ſi injuſtum moveat bellum, qui tranſire vult, [n] ſi hoſtes meos ſecum ducat, negare tranſitum potero: nam & in ſuo ipſius ſolo ei occurrere atque iter impedire fas eſſet.

5. Neque vero perſonis tantum, ſed & mercibus tranſitus debetur.

Tac. IV. *hiſtoriar.* c. 65. * *Lib.* VIII. p. 358.

de Marano certantibus iter præbuere. *Parutæ* XI. Iidem Germanis conquerentibus de tranſitu hoſtibus dato, oſtendunt id niſi armis impediri non potuiſſe, quibus uti non mos ſibi, niſi in hoſtes manifeſtos. eodem libro. Sic & Pontifex ſe excuſat, libro ejuſdem XII.

k *Ita Ageſilaus ex Aſia rediens a rege Macedonum*] Etiam hac de re Plutarchum in ejus vita inſpice. (*Pag.* 604.)

l *Si inermes*] Exemplum in excerpto legationum XII. apud *Bembum* hiſtoriæ Italicæ. Vide & notabilia pacta de tranſitu inter Fredericum Barbaroſſam & Iſacium Angelum apud *Nicetam* libro II. de vita ejuſdem Iſacii aliquot locis. in imperio Germanico tranſitum poſtulans de damno reſarciendo cavet. vide & *Crantzium* Saxonicorum X. & *Meudoſam* in Belgicis. Cæſar Helvetiis iter per provinciam noluit concedere, quod homines inimico animo exiſtimabat non temperaturos ab injuriis & maleficio. de bello Gallico lib. I.

m *Si obſides dentur*] Exemplum habes Procopii Perſicorum II.

n *Si hoſtes meos ſecum ducat*] Hoc dicebant Franci, qui in Venetia erant, Narſeti Longobardos ſecum ducenti. Gothicorum IV. Alia negati itineris exempla habes apud *Bembum* libro VII. Italicorum, apud *Parutam* libro hiſtoriæ Venetæ V. & VI.

GRONOVII.

73 *Jus meum metu*] Sed nec jure petendi, quod habet alter, jus prohibendi tollitur ei, qui poteſt prohibere: cum dominum recipere in regnum nemo cogatur. Sic Philippo jure negavit Ateas. *Juſtin.* 9, 2. Cæſar Helvetiis. 1. bell. Gall. 8.

74 *Diviſis manibus*] Non uno continenti agmine, ſed inter ſingulas legiones aut cohortes intervallo facto.

75 *Impenſa tranſeuntis*] Si qui per alienos fines exercitum traducit, numeret pecuniam, qua princeps vel dominus eorum finium cogat militem, ne quid violent tranſeuntes, prohibiturum.

76 *A Demetrio*] Plutarchus p. 912.

betur. (kk) Nam 77 quominus 78 gens quæque cum quavis gente ſepoſita commercium colat, impediendi nemini jus eſt: id enim permitti intereſt ſocietatis humanæ; nec cuiquam damno id eſt: nam etiam ſi cui lucrum ſperatum, ſed non debitum, decedat, id damni vice reputari non debet. Teſtimoniis quæ ad hanc rem produximus alibi, addemus unum o ex Philone: *πᾶσα δὲ θάλαττα φορτηγοῖς ὁλκάσιν ἀκινδύνως διαπλεῖται, κατὰ τὰς ἀντιδόσεις ὧν ἀλλήλαις ἀγαθῶν ἀντεκτίνυσιν αἱ χῶραι κοινωνίας ἱμέρῳ, τὰ μὲν ἐνδέοντα λαμβάνουσαι, ὧν δὲ ἄγουσι περιουσίαν ἀντιπέμπουσαι. φθόνῳ γὰρ οὐδέποτε πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκράτησεν, ἀλλ' οὐδὲ τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀποτομάς.* Mare omne navibus onerariis tuto ſatis navigatur, p eo commercio quod ex naturalis ſocietatis deſiderio inter nationes eſt, ne connubium neve commercium agrorum ædificiorumque cuiquam extra ſuæ regionis fines eſſet, neve ſale invecto uterentur. *Livius* 45, 30. Sic rex Hiſpaniarum etiam ſuorum ſubjectorum parti negat commercia cum Peruanis: neque Belgicæ ſocietates iis, qui extra ſocietatem ſunt, in Indiis omnia permittunt. Quod Mairii illius, qui fretum ſui nominis (*Straat Le Maire* vulgo vocant) primus perrupit, claſſis experta eſt.

78 *Gens quæque*] *Livius* lib. 45, 29.

(kk) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. III. §. 6. cum Notis noſtris. *J. B.*

GROTII.

o *Ex Philone*] In legatione ad Cajum. (*Pag.* 998, 999. *Ed. Paris.*)

GRONOVII.

77 *Quominus gens quæque cum quavis gente ſepoſita commercium colat, impediendi nemini jus eſt: id enim permitti intereſt ſocietatis humanæ &c.*] Nimis hoc laxe nimiſque liberaliter pronuntiatum. Intereſt ſocietatis humanæ eſſe commercia ut plurimum libera, nec ulli genti omnino præcludi; ſed hanc vel illam gentem excludi a commerciis certarum gentium, quæ tamen aliunde habeant, non eſt iniquum. Ipſe infra num 20. dicit ad ſua vendenda non æquum jus eſſe omnibus, quum cuilibet liberum ſit ſtatuere, quid velit acquirere vel non. Et ſequenti cap. num. XV. refert in fœdere quodam Pœnorum tum Romanis cautum, ne hi ultra Pulchrum promontorium, Maſſiam & Tarſejum prædas agerent, mercatumve irent: neque id reprehendit. Sic rege Amaſi ſolum Ægyptiis emporium fuiſſe Naucratem teſtatur *Herodotus:* quod ſi quis ad aliud oſtium Nili applicuiſſet, ei jurandum fuiſſe eo ſe veniſſe invitum ventis compellentibus: eo jurejurando dato licuiſſe ad Canopicum oſtium navigare; ſi non poſſet onera fluvialibus navigiis, Delta luſtrando, Naucratim portare. *Euterpe* cap. 188. Sic inter leges, quas L. Æmilius Paulus Macedonibus devictis dedit, quum in quatuor regiones Macedoniam diſtribuiſſet, hæc

p *Eo commercio quod ex naturalis ſocietatis deſiderio inter nationes intercedit*] Servius ad eclogam IV. (*vers.* 37.) *navigatio ex mercimonii ratione deſcendit.* Idem ad Georgicon I. (*vers.* 137.) *ſignificat, neceſſitate quærendarum rerum homines navigandi peritiam ac ſtudium reperiſſe. commune bonum erat patere commercium maris.* [Ultima verba, *Commune bonum* &c. non ſunt *Servii*, ſed *Senecæ*, De Benef. I, 8. *J. B.*] Ambroſius in opere de Creatione: (ſeu *Hexaëmer.* Lib. III. Cap. 5.) *Bonum mare tanquam hoſpitium fluviorum, fons imbrium, derivatio alluvionum, invectio commeatuum, quo ſibi diſtantes populi copulantur.* quæ ex Baſilio ſumta Hexaëmeri IV. Mare forum mundi, inſulas ſtationes in mari, eleganter dixit de providentia II. *Theodoretus.* Adjungam his *Chryſoſtomi* ad Stelechium

tiones intercedit, dum mutuo aliarum copia aliarum inopia ſuccurrit. Nam invidia nunquam aut orbem univerſum, aut magnas ejus partes invaſit. Alterum ex Plutarcho, qui de mari ſic loquitur: ἄγριον Aqu. & Ign. comp. p. 957. ὄντα καὶ ἀσύμβολον τὸν βίον τοῦτο τὸ στοιχεῖον συνῆψε καὶ τέλειον ἐποίησε, διορθούμενον ταῖς παρ' ἀλλήλων ἐπικρίσεις, καὶ ἀντιδόσεσι κοινωνίαν ἐργαζόμενον καὶ φιλίαν *Vitam noſtram feram alioqui & commerciorum exſortem, hoc elementum ſociavit atque perfecit, ſupplens quod deerat ope mutua, & permutatione rerum ſocietatem amicitiamque concilians.* Quicum convenit Libanii illud: οὐ μέν τοι πάντα γε πᾶσιν ἔνειμε μέρεσιν, ἀλλὰ διήρει τὰ δῶρα κατὰ τοὺς χώρους, εἰς κοινωνίαν τοὺς ἀνθρώπους ἄγων τῇ παρ' ἀλλήλων χρείᾳ. καὶ φαίνει δὴ τὰς ἐμπορίας, ὅπως τῶν παρ' ἑνίοις φυομένων κοινὴν εἰς ἅπαντας ἐνέγκῃ τὴν ἀπόλαυσιν· *Deus non omnia omnibus terræ partibus conceſſit, ſed per regiones dona ſua diſtribuit, quo homines alii aliorum indigentes ope ſocietatem colerent. Itaque mercaturam excitavit, ut quæ uſquam nata ſunt, iis communiter frui omnes poſſent.* Euripides quoque Supplicibus Theſea inducens loquentem, his quæ humana ratio in commune bonum reperit, navigationem annumerat, his verbis: (*vers.* 210.)

Πόντου τε ναυσολήμαθ', ὡς διαλλαγὰς
Ἔχοιμεν ἀλλήλοισιν ὧν πένοιτο γῆ.

Et cuique terræ, quæ ſuum ingenium negat,
Supplere ratium pelagiis diſcurſibus.

Apud Florum eſt: *Sublatis commerciis, 79 rupto fœdere generis humani.* Lib. III. c. 6.

XIV. 1. Sed quæritur, an ita tranſeuntibus mercibus terra, aut amne, aut parte maris, 80 quæ terræ acceſſio dici poſſit, vectigalia

chium verba: τὶ ἄν τις εἴποι τὴν πρὸς τὰς ἐπιμιξίας εὐκολίαν γενομένην ἡμῖν; ἵνα γὰρ μὴ τῆς ὁδοιπορίας τὸ μῆκος ἀποτροπὴ γίγνοιτο τῆς συνουσίας τῆς πρὸς ἀλλήλους, ἐπιτομωτέραν ὁδὸν τὴν θάλατταν ἅπασι πανταχῇ τῆς γῆς ὁ Θεός· ἵνα ὥσπερ οἶκον ἕνα, τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες, ἕτω θαμινὰ πρὸς ἀλλήλους βαδίζωμεν, καὶ τῶν παρ' ἑαυτῷ ἕκαστος τῷ πλησίον μεταδιδοὺς εὐκόλως ἀντιλαμβάνῃ τὰ παρ' ἐκείνου, καὶ μικρὸν τῆς γῆς μέρος κατέχων ὥσπερ ἁπάσης κύριος ὤν, τῶν πανταχῇ γινομένων ἀπολαύῃ καλῶν. καὶ νῦν ἔξεστι καθάπερ ἐπὶ τραπέζης πλουσίας, ἕκαστον τῶν δαιτυμόνων τὸ παρατεθειμένον αὐτῷ δόντα τῷ πόρρωθεν κατακειμένῳ, τὸ παρακείμενον ἀντιλαβεῖν, τὴν χεῖρα μόνον ἐκτείναντα· *Quomodo autem ſatis digne quis explicet facilitatem ad mutua commercia nobis datam? ne enim itineris longitudo impedimentum aliorum ad alios commeatibus adferret, breviorem viam, mare ſcilicet, ubique terrarum diſpoſuit Deus, ut mundum tanquam unam domum communiter inhabitantes, crebro nos invicem viſeremus, & apud ſe nata quiſque alteri communicans viciſſim commode acciperet res apud illum abundantes, ac ſic exiguam tenens terræ partem, ita tanquam ſi teneret univerſam, frueretur ejus, quæ ubivis ſunt, bonis. Licet itaque nunc tanquam in communi menſa convivarum unicuique ea quæ ſibi appoſita dare alteri longius accumbenti, ac contra quæ apud ipſum ſunt, accipere manu tantum extenta.*

GRONOVII.

79 *Rupto fœdere*] Jure gentium. Vide ad *Senecæ* Herc. Fur. v, 49.

80 *Quæ terræ acceſſio*] Quam jure credi

vectigalia imponi possint ab eo, qui in terra imperium habet. (ll) Certe [81] quæcunque onera ad illas merces nullum habent respectum, ea mercibus istis imponi nulla æquitas patitur. Sic nec [82] capitatio, civibus imposita ad sustentanda reipublicæ onera, ab exteris transeuntibus exigi potest.

2. Sed si aut ad præstandam securitatem mercibus, aut inter cætera etiam ob hoc onera sustinentur, ad ea compensanda vectigal aliquod imponi mercibus potest, dum [83] modus causæ non excedatur. q Inde enim pendet justitia, [84] ut tributi ita & vectigalis. Sic vectigal equorum & [85] neti, quæ [86] Isthmum Syriacum transibant [87] accepit rex Solomo. De thure Plinius: * *Evehi non potest, nisi per Gebanitas.* r *Itaque & horum regi penditur vectigal.* Sic ditati Massilienses ex fossa quam ex Rhodano in mare Marius duxerat, πραττόμενοι τοὺς ἀναπλέοντας καὶ τοὺς καταγομένους· s *vectigal exigentes ab iis, qui navibus ascenderent aut descenderent*, ut Strabo *a* narrat libro quarto. Idem libro octavo nos docet, *b* Corinthios ab antiquissimis usque temporibus vectigal percepisse de mercibus, quæ [88] ad vitandum Maleæ flexum, terra [89] de mari

1 *Reg.* x, 28.
* XII, 14. *Hist. Nat.*
a *Pag.* 183.
b *Pag.* 378.

credi possit possessor terræ adjacentis, quasi oram, laciniam, & ut ita dicam, pomœrium ipsius terræ occupasse, & sub dominio vel imperio habere.

GROTII.

q *Inde enim pendet justitia, ut tributi ita & vectigalis*] Vide legem Longobardicam libro III. titulo XXXI. c. XXXIII, & epistolam Episcoporum ad Ludovicum regem, quæ inter capitula legitur Caroli Calvi cap. 14.

r *Itaque & horum regi penditur vectigal*] Simile apud Leonem Afrum non longe ab initio.

s *Vectigal exigentes ab iis, qui navibus ascenderent aut descenderent*] Huc alludens Aristophanes in Avibus vult interstrui aërem, ut Dii cogantur de victimarum nidore vectigal pendere. (*Vers.* 190. *& seqq.*)

GRONOVII.

81 *Quæ onera*] Sustinentur nullo usu aut commodo mercium hominumve transeuntium, eorum in partem illos vel hos vocari injustum est.

82 *Capitatio*] Census, stipendium in capita hominum descriptum.

83 *Dum modus causæ*] Dum non plus petatur, quam exigunt illa onera, quæ præstat.

84 *Ut tributi, ita & vectigalis*] *Tributa* propriè, quæ pro census i. pro prædiorum & patrimonii modo imponuntur. *Vectigalia*, portoria, decumæ, scriptura, centesimæ, vicesimæ, quadragesimæ &c.

85 *Neti*] Fili lintei, telæ, byssi.

86 *Isthmum Syriacum*] Quæ *claustra Ægypti* vocat *Tacitus* 2. histor. 82.

87 *Accepit rex Solomo*] Videntur sacræ tabulæ dicere, per negotiatores ea in Ægypto emisse Salomonem, & Syris per eosdem vendidisse.

88 *Ad vitandum*] Ne circumeunda esset Peloponnesus, & pericula circa Maleum promontorium Laconices subeunda.

89 *De mari in mare*] Ægeo in Ionium, & vicissim. *Traductionem* vocant Latini, quod Hollandi inter Amstelædamum & Harlemum *Overtoom*. *Jul. Hyginus* in Cinnæ propemptico: *Ab Actio navigantes stadia* XL. *veniunt ad Isthmum Leucadiensium, ibi solent iteris minuendi causa remulco, quem Græce* κέλητα *dicunt, navem traducere.* Idem, *Quærunt etiam nonnulli, quamobrem ejus cura jubeat Actio navigare, quod est e regione traductionis Leucadiensis, & rursus ab Actio circa insulam moneat ire caris.* Solin. lib. 1. in voce Iteris.

(ll) Propter transitum solum potest omnino aliquid exigi, eodem jure, quo rei suæ usu quivis alios arcet. Dicemus

mari in mare transferebantur. Sic pro *a* Rheni transitu pretium accipiebant Romani. *Etiam in pontibus pro transitu datur*, inquit *b* Seneca. Et de fluminum transitu pleni sunt *c* jurisconsultorum libri.

3. Sed frequens est ut æquus modus non servetur, cujus rei Phylarchos Arabum incusat Strabo, *d* hoc addito: *χαλιπὸν γὰρ ἐν τοῖς τοσούτοις καὶ τοῖς αὐθαδέσι κοινὸν ἀφορισθῆναι μέτρον τὸ τῷ ἐμπόρῳ λυσιτελές. Difficile enim est, ut inter validos & feroces definiatur modus mercatori non gravis.*

XV. 1. Morari quoque aliquantisper prætervehentibus aut prætereuntibus, valetudinis, aut alia qua justa de causa, licere debet. *e* nam est & hoc inter utilitates innoxias. [t] Itaque Ilioneus apud Virgilium, *f* cum Trojani in terra Africa consistere vetarentur, Deos judices audet invocare: & probata Græcis querela Megarensium adversus Athenienses, qui eos portubus suis arcebant, *παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια, contra jus commune*, ut Plutarchus *g* loquitur: ita ut Lacedæmoniis 90 nulla *h* belli causa justior visa fuerit. (mm)

2. Cui & hoc consequens est, ut tugurium momentaneum ponere liceat, puta in littore, etiamsi littus a populo occupatum concedamus. nam quod 91 decretum prætoris adhibendum dixit Pomponius, ut in littore publico vel mari exstruere quid liceat, ad permanentia ædificia pertinet: 92 quo & illud *i* poëtæ:

Contracta pisces æquora sentiunt
Factis in altum molibus ——

XVI. Sed & perpetua habitatio his, qui sedibus suis expulsi receptum quærunt, (nn) deneganda non est externis, dum & imperium, quod constitutum est, subeant, & quæ alia ad vitandas seditiones sunt necessaria. quam æquitatem recte observavit divinus

a *Tac. hist.* IV. c. 65. n. 6.
b *De const. sapient.* c. 14.
c *Chop. de Do. lib.* 1. *tit.* 9. *Pereg. l.* 1. *de jure fisci. c.* 1. *n.* 22. *Ang. cons.* 199. *Zabar. cons.* 38. *Firm. in tr. de gabell.*
d *Lib.* XVI. pag. 748.
e *Vict. de Indis, Relect.* 2. n. 1.
f *Aen.* 1. 543. & *seqq.*
g *Pericle*, pag. 168. B.
h *Diod. lib.* XII. p. 306. *Ed. Steph. Thuc.* L. 1. c. 67.
i *Horat.* I. *Od.* 1, 33.

mus in Notis Gallicis. Interim vide quæ scripsimus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. III. §. 7. ultimæ Editionis. *J. B.*

GROTII.

t *Itaque Ilioneus*] Servius ad eum locum: *Occupantis enim est possessio littoris: unde ostenduntur crudeles, qui etiam a communibus prohibeant.* Laomedon ab Hercule occisus quod eum Trojæ portu pelleret, Servio ibidem narrante. [Non, sed ad *vers.* 619.]

GRONOVII.

90 *Nulla belli justior*] Quum pax a Cimone facta rumperetur, auctore Pericle, ne quid postulatis Lacedæmoniorum & conjunctorum his sociorum concederent. *Justin.* 3, 7.

91 *Decretum prætoris adhibendum*] A magistratu veniam impetrandam. l. 50. *de acquir. rer. domin.* Et sunt, qui velint legi *decretum principis.*

92 *Quo & illud*] Intellige, aut ad moles jaciendas in mare.

(mm) Hoc erat contra fœdera. Deinde libertatem commerciorum, non verò facultatem tantum aliquantisper morandi, de quâ agitur heic, *Megarensibus Athenienses* denegabant. Inspice Auctorum loca in margine à me distinctiùs designata. *J. B.*

(nn) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. III. §. 10. *& seqq.* ubi hæc quæstio, & sequentes accuratius expenduntur. *J. B.*

u *Us*

nus poëta, cum Æneam inducit has ferentem conditiones: (*Aen.* XII, 192.)

—— ſocer arma Latinus habeto,
Imperium ſolenne ſocer ——

Et apud Halicarnaſſenſem *a* Latinus ipſe æquam eſſe dicit Æneæ cauſam, ſi ſedium inopia compulſus eo adveniſſet. Barbarorum eſt hoſpites pellere, ait ex Eratoſthene *b* Strabo: nec probati hac in parte 93 Spartani. Ambroſio *c* quoque judice illi, qui 94 peregrinos urbe prohibent, nequaquam probandi. Sic *d* Æoles Colophonios, Rhodii Phorbantem *e* ejuſque ſocios, Cares Melios, Lacedæmonii Minyas, Cumæi *f* alios ad ſe adventantes excepe-runt. At de iiſdem Minyis recte Herodotus, cum recepti partem imperii poſcerent, *g* ait eos ἐξυβρίσαι καὶ ποιῆσαι οὐχ' ὅσια, *injurioſos fuiſſe & feciſſe quæ facere fas non erat:* beneficium ab illis in injuriam verſum dixit *h* Valerius Maximus.

XVII. Sed & ſi quid intra territorium populi eſt deſerti ac ſterilis ſoli, id quoque advenis poſtulantibus concedendum eſt, aut etiam ab illis recte occupatur, quia occupatum cenſeri non debet, quod non excolitur, 95 niſi imperium quod attinet, quod populo veteri ſalvum manet. Trojanis data a Latinis Aboriginibus jugera duri atque aſperrimi agri ſeptingenta, u ut *i* Servius notat. Apud Dionem Pruſæenſem oratione VII. legimus: οὐδὲν ἀδικοῦσιν οἱ τὴν ἀργὴν τῆς χώρας ἐργαζόμενοι: *nihil peccant qui partem terræ incultam colunt.* Clamabant olim *k* Anſibarii: *ſicut cœlum Diis, ita terras generi mortalium datas, quæque ſint vacuæ, eas publicas eſſe: Solem, quin etiam & ſidera reſpicientes quaſi coram interrogabant, vellentne contueri inane ſolum: potius mare ſuperfunderent adverſus terrarum ereptores.* Sed male dicta hæc generalia rei præſenti aptabant. nam terræ illæ non omnino erant vacuæ, ſed paſcendis pecoribus & armentis militum ſerviebant: quæ juſta Romanis negandi cauſa. Nec minus juſte jam olim Romani ex Gallis Senonibus quærebant: *quod jus eſſet agrum a poſſeſſoribus petere, aut minari arma?*

XVIII. Poſt jus commune ad res, ſequitur jus commune ad actus: quod datur 96 aut ſimpliciter, aut 97 ex ſuppoſitione. Simpliciter

a *Ant. Rom. Lib.* I. c. 58.
b *Lib.* XVII. *pag.* 802.
c *De officiis* III. c. 7.
d *Herod. l.* I. c. 150.
Paſ. lib. VII.
e *Diod. lib.* V. p. 228.
f *Oroſ. lib.* VII.
g *Lib.* IV. c. 146.
h *Lib.* IV. c. 6. *ext.* 3.
i *Ad lib.* XI. *Æneid.* vers. 316.
k *Tacit. ann. lib.* XIII. c. 55.
Liv. lib. V. c. 36.

GROTII.

u *Ut Servius notat*] Ex Catone, Siſenna, aliiſque veterum.

GRONOVII.

93 *Spartani*] *Cragius* de republ. Lacedæm. p. 125. libr. 3. tab. 3. Inſtit. 3. p. 210.

94 *Peregrinos urbe*] Cic. 3. offic. 11. *Male etiam, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eoſque exterminant, ut Pennus apud patres noſtros, Papius nuper: nam eſſe pro ſive, qui civis non ſit, rectum eſt non licere; quam legem tulerunt ſapientiſſimi Coſſ. Craſſus & Scævola: uſu vero urbis prohibere peregrinos ſane inhumanum eſt.*

95 *Niſi imperium quod*] Niſi quatenus ſub juriſdictione eſt.

96 *Aut ſimpliciter*] In permiſſa omnibus & ubique.

97 *Ex ſuppoſitione*] In permiſſa certis populis. Aut, ſi mavis, citra reſpectum aliorum, vel aliorum intuitu.

pliciter datur hoc jus ad actus tales, quibus ea comparantur sine quibus 98 vita commode duci nequit. Non enim par hic necessitas requiritur ut in re aliena arripienda: quia hic non agitur de eo, quod fiat domino invito, sed de modo acquirendi dominis volentibus: tantum ne id aut 99 lege lata, aut 100 conspiratione impedire liceat. Est enim tale impedimentum naturæ societatis contrarium in his quas dixi rebus. Hoc est, quod Ambrosius vocat, x *separare a commerciis communis parentis*, 1 *fusos omnibus partus negare*, *consortia vivendi* 2 *averruncare*. Nam de supervacuis & mere voluptariis non agimus, sed de his quæ vita desiderat, puta alimentis, vestimentis, medicamentis. *De officiis* III. c. 7.

XIX. Ad hæc igitur æquo pretio comparanda jus esse omnibus hominibus asseveramus: demto, si a quibus petitur ipsi ejus rei indigeant: y quomodo in summa penuria frumenti 3 venditio prohibetur. Et tamen ne in tali quidem necessitate 4 expelli posse admissos semel peregrinos, sed commune malum communiter tolerandum ostendit indicato jam loco Ambrosius. *Covarr. var. resol. lib. III. c. 14. ibi: Tertio. p. 270. Ed. Francof.*

XX. 5 Ad sua autem vendenda non æquum jus est. nam cuilibet liberum est statuere, quid velit acquirere aut non. Ita vinum & alias merces exoticas olim non * recipiebant Belgæ. Et de Arabibus Nabatæis Strabo †, σιτοαγώγιμα δ' ἐστὶ τὰ μὲν τελέως, τὰ δ' *Molina disput. 105. Ægi. Reg. de act. supernat. disp. 31. dub. 2. n. 52.*

* *Cæs. II. bell. Gall. c. 15.*

† *Lib XVI. p. 784.*

GROTII.

x *Separare a commerciis communis parentis*] Plutarchus Pericle de Megarensibus: (*Pag.* 168. B.) αἰτιώμενοι πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάντων δὲ λιμένων, ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν ἔιργεσθαι, καὶ ἀπελαύνεσθαι παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια· *Dequerebantur omni se mercatu, omni portu, quem tenerent Athenienses, arceri depellique contra gentium jura.* Seneca epistola LXXXVIII. recitato Virgilii loco: (*Georg.* I, 53.)

Et quid quæque ferat regio & quid quæque recuset.

Ista in regiones descripta sunt, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si invicem alius ab alio aliquid peteret: idem naturalium V, 18. *quid quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes dissipatas locis, miscuit?* Vide Anglorum querelas de Hispanis apud Thuanum libro LXXI. in historia anni CIↃ IↃ LXXX.

y *Quomodo in summa penuria frumenti venditio prohibetur*] Cassiodorus I. epistola XXXIV. *Copia frumentorum debet provinciæ primum prodesse, cui nascitur.*

GRONOVII.

98 *Vita commode*] Jus commune ad res possessas vel invitis dominis non redit, nisi ad eas res, sine quibus omnino vivere non est: jus commune ad actiones subjectam habet materiam, *Vitam quæ faciunt beatiorem*, ut *Martialis* canit, & a volentibus conceduntur.

99 *Lege lata*] Per summam potestatem.

100 *Conspiratione*] Per consensum & coitionem improbam privatorum.

1 *Fusos omnibus*] Natos in utilitatem omnium viventium terræ proventus.

2 *Averruncare*] Putavit *averruncare* dici ab *erruncare*, & esse idem quod tollere & eradicare, eruere cum radicibus; at *averruncare* est avertere, depellere.

3 *Venditio*] Puta ad exteros vel exportatio vendendi causa.

4 *Expelli posse*] Quod fecit Augustus. *Sueton.* 42.

5 *Ad sua vendenda*] Hinc excusatur edictum senatus Anglici temporibus tyrannicis, quo vetabantur apportari merces, quæ in cujusque naviculatoris patria non nascerentur.

2 *Importare*

δ' οὐ παντελῶς: 2 *importare merces quaſdam licet, quaſdam non item.*

XXI. 1. In hoc jure, quod diximus, ineſſe cenſemus etiam libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes. puta, ſi 6 virorum populus aliunde expulſus alio advenerit. (oo) nam ſine femina ætatem agere etſi humanæ naturæ non omnino repugnat, repugnat tamen naturæ plerorumque hominum. Cœlibatus enim 7 non niſi excellentibus animis convenit. Quare facultas comparandi uxores adimi viris non debet. Romulus apud Livium vicinos rogat, ne graventur homines cum hominibus ſanguinem & genus miſcere. Canulejus apud eundem: *Connubium petimus, quod finitimis externiſque dari ſolet. Jure belli injuſte negatas nuptias juſte victor auferret*, Auguſtino judice.

Lib. 1. c. 9.

Lib. IV. c. 3.

De Civ. Dei l. 11. c. 17.

2. Leges autem civiles aliquorum populorum, quæ connubia exteris negant, aut ea ratione nituntur, quod temporibus quibus ſunt conditæ, nulli erant populi, quibus non feminarum copia ſuppeteret, aut non de quibuſvis connubiis agunt, ſed de iis, 8 quæ juſta ſunt, hoc eſt, quæ ſpeciales quoſdam juris civilis effectus producunt.

Vitr. d. rel. 2. n. 2. 3.

XXII. Ex ſuppoſitione jus commune eſt ad actus, quos populus aliquis externis promiſcue permittit. Nam tunc ſi 9 unus populus excludatur, ei fit injuria. Sic, ſi externis alicubi venari, piſcari, aucupari, margaritas legere licet, ſi ex teſtamento capere, ſi res vendere, ſi etiam extra penuriam feminarum conjugia contrahere, uni populo id negari non poteſt; niſi delictum præceſſerit: qua de cauſſa Benjaminitis Hebræis cæteri ademerunt connubii facultatem.

Jud. XX.

XXIII. Sed de permiſſis quod diximus, intelligendum eſt de his, quæ permiſſa ſunt tanquam 10 ex vi naturalis libertatis nulla lege ſublatæ: non ſi permiſſa ſint 11 per beneficium, relaxando legem. nam 12 in beneficii negatione nulla eſt injuria. Atque ita arbitramur conciliari poſſe, quod poſt Franciſcum Victoriam quaſi ei contrarius notavit Molina.

Diſp. 105.

XXIV. Quæſitum

GROTII.

2 *Importare merces quaſdam licet, quaſdam non item*] Vide *Crantzium* Saxonicorum XI.

GRONOVII.

6 *Virorum populus*] Ex *Floro* 1, 1.

7 *Non niſi excellentibus*] Qui donum habent continentiæ, & aſceticam vitam exercere poſſunt.

8 *Quæ juſta ſunt*] Lib. 1. cap. 3. num. 4.

9 *Unus populus*] Ut quum arcentur Judæi.

10 *Ex vi naturalis*] Sine pactione.

11 *Per beneficium*] Privilegio dato.

12 *In beneficii*] Sic Romani Boccho Mauritaniæ regi fœdus & ſocietatem petenti reſponderunt, cum meruerit. cap. 104. *Salluſtii* Bell. Jug.

(oo) At vero neceſſe non eſt, ut Populus, ſive virorum, ſive utriuſque ſexus, numquam intereat. Plura dicemus, Deo dante, in Notis Gallicis. *J. B.*

13 *Lucrum*

XXIV. Quæſtum memini, an populo alicui liceat cum alio populo paciſci, ut is populus certi generis fructus, qui alibi non naſcuntur, ſibi ſoli vendat. Licere cenſeo, ſi is, qui emit populus paratus ſit aliis vendere æquo pretio. nam aliarum gentium non intereſt, a quo emant quod ad deſideria naturæ attinet. 13 Lucrum autem alter alteri prævertere licite poteſt, maxime ſi cauſa ſubſit, ut ſi qui id 14 ſtipulatus eſt populus alterum populum in ſuam tutelam receperit, ſumtuſque eo nomine faciendos habeat. Talis autem coëmtio, eo quo dixi animo facta, juri naturæ non repugnat, quanquam 15 ſolet interdum ob utilitatem publicam legibus civilibus prohiberi.

GRONOVII.

13 *Lucrum alter alteri*] Quod compendio vel lucro eſt, in eo occupare alium & prævenire induſtria vigilantiaque ſua nemo prohibetur.

14 *Stipulatus eſt*] Curavit ſibi promitti.

15 *Solet interdum prohiberi*] Quaſi monopolium.

CAPUT III.

De acquiſitione originaria rerum, ubi de mari & fluminibus.

I. *Originariam acquiſitionem fieri per diviſionem aut occupationem.*
II. *Rejiciuntur hic alii modi, ut conceſſio juris incorporalis.*
III. *Item ſpecificatio.*
IV. *Occupatio duplex, ad imperium, ad dominium: qua diſtinctio explicatur.*
V. *Occupationem mobilium lege poſſe anteverti.*
VI. *Quo jure nitatur dominium infantium & amentium.*
VII. *Flumina occupari poſſe.*
VIII. *An & mare?*
IX. *Olim in partibus Romani imperii id non licuiſſe.*
X. *Naturæ tamen jus non obſtare in parte maris, quæ terris quaſi clauſa ſit.*
XI. *Quomodo talis occupatio fiat, & quamdiu duret.*
XII. *Talem occupationem jus non dare impediendi tranſitus innoxii.*
XIII. *Imperium in partem maris occupari poſſe, & quomodo.*
XIV. *Vectigal navigantibus mari ex certis cauſis imponi poſſe.*
XV. *De pactionibus quæ populum aliquem ultra certos terminos vetant navigare.*
XVI. *Fluminis curſus mutatus an territorium immutet, cum diſtinctione explicatur.*
XVII. *Quid ſentiendum ſi alveus plane mutatus ſit?*
XVIII. *Flumen interdum totum accedere territorio.*
XIX. *Res derelictas occupanti cedere, niſi populus dominium quoddam generale occuparit.*

I. SIngulari jure aliquid noſtrum fit acquiſitione 1 originaria aut 2 derivativa. Originaria acquiſitio olim, cum 3 genus humanum coire poſſet, fieri potuit etiam per diviſionem, ut diximus, (aa) nunc per occupationem tantum.

II. Dicat forte aliquis, etiam conceſſione 4 ſervitutis, 5 conſtitutione pignoris aliquid originarii acquiri: ſed recte expendenti apparebit id jus novum non eſſe 6 niſi modo. nam 7 virtute ipſa inerat in dominio domini.

L. Poſſideri, 3. §. Genera, 21. D. de acq. poſſ.

III. Paulus juriſconſultus acquirendi cauſis & hanc annumerat, quæ maxime videtur naturalis, ſi quid ipſi, ut in rerum natura eſſet, fecimus. Sed cum naturaliter nihil fiat niſi ex materia prius exiſtente, ea ſi noſtra fuerit, continuabitur dominium 8 ſpecie introducta: ſi nullius, ad occupationis genus hæc acquiſitio pertinebit: ſin aliena, jam naturaliter 9 nobis ſolis eam non acquiri infra apparebit.

IV. 1. De occupatione ergo, quæ poſt prima illa tempora ſolus eſt naturalis & originarius modus, videndum eſt nobis. In his autem quæ proprie nullius ſunt, duo ſunt occupabilia, 10 imperium & 11 dominium quatenus ab imperio diſtinguitur. Seneca * ita hæc duo expreſſit: a *Ad reges poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas.* Dion Pruſæenſis hoc modo: † *ἡ χώρα τῆς πόλεως· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τῶν κεκτημένων ἔχας ⑰ κύριός ἐϛι τῶν ἑαυτῆ·*

* *De Benef.* VII, 4.

† *Orat.* XXXI.

GROTII.

2 AD *reges poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas*] Locus eſt libro VII. de beneficiis c. IV. ſequitur. c. V. *Omnia rex imperio poſſidet, ſinguli dominio.* & c. VI. *Cæſar omnia habet: fiſcus ejus privata tantum ac ſua.* Symmachus X. epiſt. 54. *Omnia regitis, ſed ſuum cuique ſervatis.* Philo libro *περὶ φυτουργίας· οἱ βασιλεῖς καὶ τῶν κατὰ τὴν χώραν ἁπάντων ὄντες κτημάτων δεσπόται, καὶ ὅσων ἐπικρατεῖν οἱ ἰδιῶται δοκοῦσι, μόνα ταῦτα ἔχειν νομίζονται ἅπερ ἐπιτρόποις καὶ ἐπιμεληταῖς ἐγχειρίσειν, ἐφ' ὧν καὶ τὰς ἐτησίους προσόδους ἐκλέγεσιν· Reges cum ſint domini omnium, quæ in ipſorum ſunt ditione, etiam eorum quæ a privatis poſſidentur, tamen videntur ea tantum habere quæ procuratoribus & rationalibus ſuis diſpenſanda committunt, a quibus annuos recipiunt proventus.* (Pag. 222. B. *Ed. Paris.*) Plinius Panegyrico: *tandem imperium principis quam patrimonium majus eſt.* (Cap. 50.)

GRONOVII.

1 *Originaria*] Quam incipimus ipſi, nec ab alio tranſditam habemus.

2 *Derivativa*] Quæ ab alio ad nos tranſit.

3 *Genus humanum coire*] Civitates facere & de omnibus in proprietatem addicendis, quod placuiſſet, conſtituere.

4 *Servitutis*] Prædiorum, quæ pactionibus & ſtipulationibus conſtituitur. §. 4. *Inſt.* de Servit.

5 *Conſtitutione pignoris*] Cum creditor accipit a debitore pignus vel hypothecam in ſecuritatem crediti.

6 *Niſi modo*] Titulo poſſidendi.

7 *Virtute ipſa*] Simulac dominium earum rerum acceperunt, & jus eas hac ratione obligandi.

8 *Specie introducta*] Opere ex ea materia facto.

9 *Nobis ſolis*] De qua quæſtione certamen Sabinianorum & Proculianorum: §. 25. Inſtit. de R. D.

10 *Imperium*] Juriſdictio.

11 *Dominium*] Proprietas.

(aa) Poteſt adhuc hodie per diviſionem, ut oſtendemus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

12. Regio civitatis est: at non eo minus in ea suum quisque possidet: Imperium duas solet habere materias sibi subjacentes, primariam personas, quæ materia sola interdum sufficit, ut in exercitu virorum, mulierum, puerorum quærente novas sedes; & secundariam locum, qui territorium dicitur.

2. Quanquam autem plerumque uno actu quæri solent imperium & dominium, [b] sunt tamen distincta: ideoque dominium non in cives tantum, sed & [12] in extraneos transit, manente penes quem fuit imperio. Siculus libro de conditionibus agrorum: *Auctores assignationis, divisionisque, non sufficientibus agris coloniarum, quos ex vicinis territoriis sumsissent, assignaverunt quidem futuris civibus coloniarum; Sed jurisdictio in agris,* (bb) *qui assignati sunt, penes eos remansit, ex quorum territorio sumti sunt.* Demosthenes oratione de Haloneso, agros, qui eorum sunt quorum est territorium, vocat ἐγκτήματα, (cc) qui in alieno κτήματα.

V. In loco autem cujus imperium jam occupatum est, jus occupandi [13] res mobiles anteverti posse lege civili [14] supra diximus: Est enim hoc jus [15] ex jure naturæ permittente, non [16] præcipiente, ut liceat semper. Neque enim id requirit humana societas. Quod si quis dicat videri jus gentium esse, ut id liceat: respondebo, etiamsi in aliqua parte orbis id communiter ita receptum sit, aut fuerit, non tamen habere vim pacti inter gentes, sed esse [17] jus civile plurium gentium distributim, quod a singulis tolli potest. Et alia multa sunt, quæ juris gentium vocant juriſconſulti; vel lex civilis non adversatur.

GROTII.

b *Sunt tamen distincta*] Itaque & apud Apollodorum videas, tum Arcadiæ tum Atticæ terras divisas, uno retinente πᾶν τὸ κράτος omne imperium. [*Biblioth.* Lib. III. Cap. IX. §. 1. & Cap. XIV. §. 6. *Ed. Gal.*]

GRONOVII.

12 *In extraneos*] In inquilinos, qui nobiscum habitant, etsi non sint cives. [Minimè. Agit omnino Auctor de Extraneis in suâ ipsorum regione manentibus, ut patet ex iis quæ sequuntur. Deinde *Inquilini* subsunt imperio, non minus quam Cives; adeo ut, si quid adquirant intra fines territorii, imperium tunc cadat & in rem, & in personam. *J. B.*

13 *Res mobiles*] Quæ nullius sunt, ut feras, aves, pisces.

14 *Supra*] 2, 2. 5.

15 *Ex jure naturæ permittente*] Quod veniam dat faciendi aliquid, ubi mos

16 *Præcipiente*] Quod utique jubet sic facere, & non aliter.

17 *Jus civile plurium*] Et hujus & illius & istius, & vel decem civitatum ex cujusque placito; non jus gentium, neque ex communi & immutabili sensu omnium aut moratiorum. Itaque potest, qui vult, id sequi; qui ne vult, repudiare.

(bb) Amplissi. GORIUS legit heic rectè *eis agros*, ex vestigio lectionis Mss. & Edd. *eis agris*. Locus est *pag.* 25. *in fin.* Editionis, quam curavit idem Vir Doctissimus: qui etiam optimè ostendit, quod divisum fuerat, sed non adsignatum futuris civibus Coloniarum, mansisse illorum, quorum antea fuerat. Quod autem adsignatum fuerat, id omnino accedebat jurisdictioni Coloniæ. Vid. *Antiq. Agrar.* in eodem Volumine, pag. 114. *& seqq.* Adeoque locus nil ad rem facit. *J. B.*

(cc) Permutat heïc Auctor sensum vocum Græcarum. Vide locum, Oratoris Græci, *pag.* 34. B. *J. B.*

risconsulti, ubi de rerum divisione & acquirendo dominio agitur.

VI. Notandum & hoc, si solum jus naturale spectamus, dominium non dari nisi in eo, [18] qui ratione utitur. Sed jus gentium ob utilitatem communem introduxit, ut & infantes, & furiosi dominia accipere & retinere possent, [19] personam illorum interim quasi sustinente humano genere. Sed nimirum humana jura multa constituere possunt [20] præter naturam: contra naturam nihil. Ideo dominium hoc, quod favore infantium & his similium, consensu gentium humanius viventium introductum est, stat intra [21] actum primum, nec ad [22] actum secundum, ut loquuntur scholæ, potest pertingere, id est, ad habendi, non ad per se utendi jus pertinet. Nam alienatio & si qua huic sunt similia, in ipsa sui natura includunt actum utentis ratione voluntatis, quæ in talibus existere non potest. Quo non male referas illud Pauli apostoli. pupillum quanquam rerum paternarum dominum, dum ejus est ætatis, nihil differre a servis, exercitio dominii scilicet. De mari cœpimus supra aliquid dicere, quod nunc absolvendum est.

Gal. IV, 1.

VII. Flumina occupari potuerunt, quanquam nec [23] supra nec [24] infra includuntur territorio, sed cum aqua superiori & cum [25] inferiori, aut cum mari cohærent. Sufficit enim quod major pars, id est, latera caluſa sunt ripis, & quod [26] comparatione terrarum exiguum quid est flumen.

VIII. Ad hoc exemplum videtur & mare occupari potuisse ab eo, qui terras ad latus utrumque possideat, etiamsi [27] aut supra pateat ut [28] sinus, [29] aut supra [30] & infra [31] ut fretum, [32] dummodo non ita magna sit pars maris, ut non cum terris comparata portio

GRONOVII.

18 *Qui ratione*] Quia ad dominium actus animi requiritur agnoscentis aliquid pro suo & habendi voluntas. §. 40. 43. 46. Inst. de R. D. Adde infra 2, 22. 10.

19 *Personam illorum*] Considerati in genere, non in individuis: ut Fabius infans vel furiosus est dominus rerum patrimonii sui, qua homo, & qua Fabius, non qua infans vel furiosus.

20 *Præter naturam*] Addendo naturæ, quod illa non facit quidem, fert tamen; non autem invertendo naturam.

21 *Actum primum*] Potentiam.

22 *Actum secundum*] Operationem.

23 *Supra*] A fonte & longo spatio deinceps.

24 *Infra*] In exitu & aliquanto spatio ante exitum.

25 *Inferiori*] Vel alieni territorii vel nullius.

26 *Comparatione terrarum*] Quæ circumjacent & sunt in territorio.

27 *Aut supra*] Unde terram intrat.

28 *Sinus*] Sinus patet vel aperturam habet tantummodo supra, ab alto scilicet mari, unde pars ejus terram intrat; non vero infra, hic enim objicitur terræ gremium.

29 *Aut supra*] Unde decurrit.

30 *Et infra*] Ubi angustias exit.

31 *Ut fretum*] Fretum patet vel transitum habet & supra, unde angustias intrat mare, & infra, ubi ex angustiis evadit.

32 *Dummodo non*] Modo terræ, quæ circa sinum aut fretum in territorio sunt & mare inclusum habent, spatio longe id superent, ut hæ merito una cum interveniente mari rationem totius, mare interveniens rationem partis habere videantur.

portio earum videri possit. Et quod uni populo aut regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus, si pariter mare interfitum occupare voluerint. nam sic flumina, quæ duos populos interluunt, ab utroque occupata sunt, ac deinde divisa.

IX. 1. Fatendum est in 33 partibus cognitis Romano imperio a primis temporibus ad Justinianum usque, juris gentium fuisse, ne mare a populis occuparetur, etiam quod jus piscandi attinet. Nec audiendi sunt qui existimant, cum in jure Romano mare omnium commune dicitur, 34 commune civium Romanorum intelligi. Nam primum voces ita sunt universales, ut hanc restrictionem non ferant. Nam quod Latine mare omnium commune dicitur, explicat Theophilus, κοινὸν 35 πάντων ἀνθρώπων. * Ulpianus mare omnibus natura patere dixit, & ita omnium esse sicut aër. Celsus, † maris communem esse usum omnibus hominibus. Præterea manifeste (dd) distinguunt jurisconsulti publica populi, in quibus & flumina, ab his communibus. Ita in institutionibus legimus *: *Quædam naturali jure* c *communia sunt omnium, quædam publica: Naturali jure communia sunt omnium hæc, aër, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. Flumina autem omnia & portus publica sunt.* & apud Theophil. φυσικῷ μὲν οὖν δικαίῳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστι ταῦτα, ὁ ἀὴρ, τὸ ὕδωρ τὸ ἀένναον, θάλασσα. Mox: ποτιμοὶ δὲ πάντες καὶ λιμένες πυβλικοί εἰσι, τοῦτ' ἐστι τοῦ δήμου τοῦ Ρωμαϊκῶν.

L. 2. §. 1. D. de rer. div. §. 1. Instit. de rer. div. * L. Ven. dit. 13. Comm. prad. † L. 3. ne quid in loco publico. §. 1. * De rer. divis. §. 1.

2. Sed & d de littoribus dixit Neratius * non ita esse publica, ut quæ in patrimonio sunt populi, sed ut ea quæ primum a natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt, id est, ne populi quidem ullius: cum quo responso pugnare videtur, quod Celsus scripsit: † *Littora, in quæ populus Romanus imperium habet, populi Romani esse arbitror: maris autem usum communem omnibus hominibus.* Sed conciliari videntur ita hæc posse, si dicamus Neratium de littore loqui, quatenus usus ejus navigantibus

* L. Quod in littore. D. de acquer. dom. † d. l. littora. D. Ne quid in loco pubi.

GROTII.

c *Communia sunt omnium*] Michaël Attaliates: τινὰ δὲ πάντων εἰσὶν, οἷον ὁ ἀὴρ, τὸ ῥέον ὕδωρ, ἡ θάλασσα, ὁ αἰγιαλὸς τῆς θαλάσσης. *quædam sunt omnium, ut aër, ut aqua profluens, ut mare, & littus maris.* (Tit. 11. Pragm.)

d *De littoribus*] In Basilicorum eclogis lib. 1. tit. 1. c. 13. οἱ αἰγιαλοὶ ἐν τῇ πάντων ἐξουσίᾳ εἰσί· *littora in omnium sunt potestate.* vide & libro LIII. tit. VI.

GRONOVII.

33 *Partibus*] Orbis terrarum.

34 *Commune civium*] Per vocabulum *Omnium* intelligi solummodo eorum, qui cives Romani censebantur, & a Latinis, Italicis, Fœderatis, externis sive alienigenis, qui in eodem versarentur imperio, distinguebantur.

35 Πάντων ἀνθρώπων] Ergo non tantum πολιτῶν Ρωμαϊκῶν.

(dd) *Communia* hæc *omnium*, dicuntur etiam *Publica* à priscis Jctis. Vide Clariss. NOODT. *Probab. Jur.* Lib. I. Cap. VII. VIII. Quoad rem ipsam, vel non satis inter se consensisse, vel non satis accuratas habuisse nationes videntur Veteres illi Sapientes. Sed de eo non est heic agendi locus. *J. B.*

tibus, aut 36 prætervehentibus est necessarius. Celsum vero quatenus ad utilitatem perpetuam (ee) assumitur, puta ad ædificium permanens: quod a prætore impetrari solere Pomponius nos docet, ut & jus ædificandi in mari, id est, in parte littori proxima, & quæ littori quasi accensetur.

L. Quamvis. 50. D. de acq. dom.

X. 1. Hæc quanquam vera sunt, tamen e ex instituto non ex naturali ratione provenit, quod mare eo quo diximus sensu occupatum non est, aut occupari jure non potuit. Nam & flumen publicum est, ut scimus, & tamen jus piscandi 37 in diverticulo * fluminis occupari a privato potest. sed & de mari dictum a Paulo † est, si maris proprium jus ad aliquem pertineat, 38 uti possidetis interdictum ei competere; quoniam ad privatam jam causam pertinet non ad publicam hæc res: utpote cum de 39 jure fruendi agatur, quod ex privata causa contingit, non ex publica: ubi haud dubie f de exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur: quod g a 40 Lucullo & aliis factum legimus. Valerius Maximus de C. Sergio orata: *peculiaria sibi maria excogitavit,* 41 *æstuariis*

** L. Si quisquam. 7. D. de divers. temp. præscr.*

† L. Sane 14. D. de injuriis. L. IX, 1.

GROTII.

e *Ex instituto*] Quo ipso instituto usi & Angli contra Danos: vide optimum *Camdenum* in regno Elisabethæ anno CIↃ IↃC.

f *De exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur*] Sallustius: (*Bell. Catil.* c. 13.) *a privatis compluribus subversos montes, maria constructa.* Horatius Lyricorum libro II. carmine XVIII. (*vers.* 20.)

Marisque Bajis obstrepentis urges
Summovere littora:

Et libro III. carmine I. (*vers.* 33.)

Contracta pisces æquora sentiunt
Jactis in altum molibus ——

Vellejus Paterculus: (*Lib.* II. c. 33.) *Injectas moles mari & receptum suffossis montibus mare.* Seneca in excerptis controversiarum libro V. controv. V. *Maria submoventur projectis molibus.* Plinius de terra lib. II. c. LXIII. *Ut freta admittamus, eroditur aquis.* Stagna stupenda admisso mari dixit *Lampridius* Severo. (*Cap.* 26.) *Cassiodorus* IX. c. VI. *Quantis ibi molibus marini termini decenter invasi sunt, quantis in visceribus æquoris terra promota est?* Tibullus:

Claudit & indomitum moles mare, lentus ut intra
Negligat hibernas piscis abesse minas.

(Lib. II. Eleg. VI, 27.) De talibus piscinis maritimis agit *Plinius* libro XXXI. cap. VI. *Columella* rei rusticæ libro VIII. c. XVI. & XVII. ubi hoc inter alia: *lautitias locupletum maria ipsa Neptunumque clausisse.* Similia habet *Ambrosius* Hexaëmero V. c. X. & de Nabuthe cap. III. & *Martialis* aliquot locis. [Exempli gratia, libro X. Epigr. 30. vers. 19. *& seqq.*]

GRONOVII.

36 *Prætervehentibus est*] Ut nemo, qui non sit hostis, eorum usu ad tempus prohiberi possit.

37 *In diverticulo fluminis*] Lacu, qui ex flumine in nostrum agrum intrat, & ibi sinum facit.

38 *Uti possidetis*] Quo retinet possessionem, qui nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possedit.

39 *Jure fruendi*] Fructum, commoditatem, utilitatem percipiendi.

40 *Lucullo*] *Varro* de Re Rust. 3, 17.

(ee) Vocem *perpetuam* addidi, quæ excidit in omnibus Editionibus, & quam deesse manifesto patet ex oppositione. *J. B.*

GROTII.

g *A Lucullo*] Varro de eo: *Ad Neapolim L. Lucullus, postea quam perfodisset montem, & maritima flumina immisisset*

41 *æstuariis intercipiendo fluctus.* Sed idem postea contra veterum * Jurisconsultorum responsa ad h πρόθυρα, id est, vestibula in Bosphoro Thracico produxit Leo Imperator, ut ea quoque 42 septis quibusdam, quas ἐποχὰς vocabant, includi & privatim vindicari possent.

* *L. injuriarum circa finem.* 13. §. 7. *D. de injuriis.*

2. Quod si privatorum fundis aliquid maris potest accedere, quatenus inclusum nempe est, & ita exiguum, ut fundi portio censeri possit, nec quo minus id fiat repugnat jus naturæ; quidni & portio maris inclusa littoribus ejus fiat populi, eorumve populorum, cujus quorumve sunt littora, dum ea pars maris ad territorium comparata non major sit quam diverticulum maris comparatum ad magnitudinem fundi privati? Nec obstare quod mare non undique includatur, exemplo fluminis, intelligi potest, & exemplo maris ad villam admissi.

3. Sed multa, quæ natura permittit, jus gentium ex communi quodam consensu potuit prohibere. Quare quibus in locis tale jus gentium viguit, neque communi consensu sublatum est, maris portio quamvis exigua, & maxima sui parte inclusa littoribus, in jus proprium populi alicujus non concedet.

XI. Verum notandum etiam, si quibus in locis jus illud gentium de mari receptum non esset, aut sublatum, tamen ex eo solo, quod terras populus occuparit, mare occupatum colligi non posse: 43 nec animi actum sufficere, sed 44 actu externo esse opus, unde occupatio possit intelligi. Deinde vero si 45 deseratur possessio ex occupatione nata, jam mare redire ad veterem naturam, id est, ad usum communem: quod de inædificato littore respondit Papinianus, & de piscatione in fluminis diverticulo.

L. præscriptio. 45. *D. de usurp. & usuc.*

XII. Illud certum est, etiam qui mare occupaverit navigationem impedire non posse inermem & innoxiam, quando nec per terram

misisset in piscinas, quæ reciproca fluerent, ipse Neptuno non cederet eo piscatu. (De Re Rust. *Lib.* III. *Cap.* 17.) Plutarchus ejus vita: καὶ τροχὰς θαλάσσης καὶ διαδρομὰς ἰχθυοτόρους τοῖς ἀκυητηρίοις περιελίσσοντος, καὶ δικίτας ἐναλίους κτίζοντος· (Pag. 518. C.) *cum ipse maris alveos & plenos piscibus euripos villis suis circumdaret, inque ipso mari cœnacula fabricaret.* Plinius libro IX. C. LIV. *Lucullus exciso monte juxta Neapolim, majore impendio quam villam ædificaverat, euripum & maria admisit: qua de causa Magnus Pompejus Xerxem togatum eum appellabat.*

h Πρόθυρα] Vide *Leonis* Novellas LVII. CII. CIII. CIV. *Attaliaten* pragmaticorum tit. XCV. *Harmenopulum* lib. II. tit. I. §. περὶ προθύρων. Vide & summum virum *Jacobum Cujacium* Observat. XIV, 1.

GRONOVII.

41 *Æstuariis*] Effossis lacubus, in quos admitteret mare; dein cataracta vel emissario, quoties libuisset, clauderet.

42 *Septis quibusdam*] Quales sunt cetariæ. *Plinius* 9, 15.

43 *Nec animi actum*] Quo quis forte apud se statuerit, mare velle pro occupato ab sese haberi, aut dominum maris se profiteri.

44 *Actu externo*] Nempe classe præsenti.

45 *Deseratur possessio*] Si ea classis ex loco quem obtinet, discedat.

terram talis transitus prohiberi potest, qui & minus esse solet necessarius & magis noxius.

XIII. 1. Ut autem solum i imperium (ff) in maris partem sine alia

(ff) Non potest heic distingui *imperium* à *dominio*; ut in Notis nostris Gallicis, Deo dante, ostendemus. Vide interim, circa totam hanc quæstionem de Dominio Maris; Dissertationem singularem Ampliss. BYNCKERSHOECKII; & quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. V. *J. B.*

GROTII.

i *Imperium in maris partem*] Philo de [*plantat. Noæ*, p. 223. E. *Ed. Paris.* ubi agit] de regibus: καὶ τὰ ἄπειρα πολήθει καὶ μεγέθει πελάγη προσκτήσαντο· *etiam maria numero infinita, immensa magnitudine, ad terras adjecere.* Lycophron:

Γῆς καὶ θαλάσσης σκῆπτρα καὶ μοναρχίαν·
Terræ marisque sceptra, regnorumque opes.

[Habebunt scil. *Romani*] Virgilius: (Georg. I, 31.)

Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Julius Firmicus: (*Mathes.* Lib. VI. c. 1.) *maris ac terræ dominia possidentes.* Nonnus: (Dionys. Lib. XLIII. pag. 1106. vers. 14. *Ed. Wech.*)

Βερόη κράτῳ ἔσχε θαλάσσης.
Beroe pelagus ditione tenebat.

Termini regnorum Suetiæ in medio freti Ore sunt, Johannes Magnus in Archiepiscopis Upsalensibus cap. XV. De Tyro Curtius: (Lib. IV. c. 4.) *Mare non vicinum modo, sed quodcunque classes ejus adierunt, ditionis suæ fecit.* Unde proverbium *Tyria maria* apud Festum. *Isocrates* de Lacedæmoniis & Athenienses: (In *Panath.* p. 243. C. *Ed. Steph.*) συνέβη ἑκατέραν κυρίαν γενέσθαι τῆς κατὰ θάλατταν· ἣν ὁπότεροι ἂν κατάσχωσιν, ὑπηκόους ἔχουσι τὰς πλείστας τῶν πόλεων· *Sic evenit, ut civitas utraque terram adipisceretur eam, quæ mari ab ipsis possesso adjaceret, plurimasque urbes haberet sibi obsequentes.* Demosthenes de Lacedæmoniis in Philippica III. (pag. 49. C.) θαλάσσης ἧρχον καὶ γῆς ἁπάσης· *Et mare omne & terras tenebant.* Scriptor vitæ Timothei: *quo facto Lacedæmonii de diuturna contentione destiterunt, & sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt.* (Corn. Nepos c. 2.) Scriptor orationis de Haloneso, quæ est inter Demosthenicas, de Philippo loquens Macedone: οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο ἀξιῶν ὑφ' ὑμῶν εἰς τὴν θάλασσαν καταξαθῆναι, καὶ ὁμολογῆσαι ὑμᾶς ὡς οὐκ ἄνευ Φιλίππου οὐδὲ τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ φυλακὴν δυνατοὶ ἐσμὲν φυλάττειν· (Pag. 31. B.) *Nihil ille quærit aliud, quam à nobis in possessione constituti maris, & a nobis confessionem exprimere, nos absque ipso nec maris custodiam posse retinere.* Julianus Imperator de Alexandro, molitum eum esse bellum hoc animo: ὅπως γῆς τε ἁπάσης καὶ θαλάττης κύριος γένοιτο· *ut terræ marisque totius dominus fieret.* (Orat. III, p. 107. C. *Edit. Spanh.*) Hujus successor Antiochus Epiphanes apud Gorioniden: *Nonne terra & mare mea sunt?* De alio ejusdem successore Ptolemæo *Theocritus*: (*Idyll.* XVII, 76.)

Πολλὰς δὲ κρατέει γαίας, πολλὰς δὲ θαλάσσας.
Lateque imperitat terris, lateque profundo.

Item: (*Ibid* vers. 91.)

—— θάλασσα δὲ πᾶσα καὶ αἶα,
Καὶ ποταμοὶ κελάδοντες ἀνάσσονται Πτολεμαίῳ
—— *omnis tellusque fretumque*
Altisonique amnes sub rege jacent Ptolemæo.

Tempus est ad Romanos veniamus. Scipioni majori sic Annibal in Livio: (*Lib.* XXX. c. 30.) *Carthaginenses inclusi Africæ littoribus, vos, quando Diis ita placuit, externa etiam terra marique videamus regere imperia.* De minore Scipione *Claudianus*: (*De sec. Cons. Stilicon.* Præf. vers. 7. 8.)

—— *patriis primo cum manibus ultor*
Subderet Hispanum legibus Oceanon.

Itaque mare internum passim suum vocant Romani, *Sallustius*, *Florus*, *Mela*,

alia proprietate occupetur, facilius potuit procedere: neque arbitror jus illud gentium, *a* de quo diximus, obstare. Argivi olim cum Athenienſibus expoſtularunt, *b* quod ſuo mari Spartanos Argivorum hoſtes tranſire ſiviſſent: quaſi violato federe, quo cautum erat, ne alter populus hoſtes alterius fineret ire διὰ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, *per ſui imperii loca*. Et in induciis annalibus belli Peloponneſiaci *c* permittitur Megarenſibus navigare mari quod ad ipſorum ſociorumque terram pertineat, τῇ θαλάσσῃ ὅσα ἐπὶ γῆς κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν καὶ κατὰ τὴν ξυμμαχίαν. Sic θάλασσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων πᾶσαν, mare omne quod Romani eſt imperii, dixit Dion Caſſius *d* libro XLII. Themiſtius de Romano Imperatore: τὴν γῆν καὶ θάλασσαν ὑπήκοον ἔχων: *habens ſibi ſubditam terram & mare*. Oppianus ad Imperatorem. [*Halieut.* III, 4.]

——— σοῖς

Mela, alii. Sed plus adjicit *Dionyſius Halicarnaſſenſis*: (*Antiq. Rom.* L. I. c. 3.) πάσης κρατεῖ θαλάσσης ἐ μόνον τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ὠκεανίτιδος ὅση πλεῖσθαι μὴ ἀδύνατός ἐστι· *Populus Romanus omni mari imperat, non modo ei quod inter columnas eſt Herculis, ſed & oceani, in quantum navigatur*. De iisdem *Dion Caſſius*: πάσης σχεδὸν βασιλεύοντες γῆς καὶ θαλάσσης· *omni ferme imperant terræ marique*. Appianus in præfatione deſcribens Romani imperii magnitudinem, ſub eo ponit mare Euxinum, Propontidem, Helleſpontum, Ægæum, Pamphylium, & Ægyptium mare. Pompejo datum imperium in omne id mare, quod intra Herculeas eſt columnas. ita *Plutarchus* & *Appianus*. *Philo* in Flaccum: (*Pag.* 980. B.) ἀφ' οὗ τὴν ἡγεμονίαν ὁ Σεβαστὸς οἶκος ἀνήψατο γῆς καὶ θαλάσσης· *ex quo Cæſarum domus terræ marisque imperium adepta eſt*. De Auguſto *Ovidius*: (*Metam.* XV, 831.)

——— *pontus quoque ſerviet illi.*

Inſcriptio in ejus honorem: [Apud *Gruter.* p. 194. num. 4. Edit. prim.] *Orbe terra & mari partato. Auguſtus Janum Quirinum terra marique pace parta ter clauſit*, teſte *Suetonio*: (*Aug.* c. 22.) qui de eodem; (*Cap.* 49.) *Claſſem Miſeni & alteram Ravennæ ad tutelam ſuperi & inferi maris collocavit*. Ad Tiberium Valerius Maximus: (*Præfat.* p. 2.) *penes te hominum Deorumque conſenſus maris & terræ regimen eſſe voluit*. De eodem *Philo*: (*De legat. ad Cajum*, pag. 1012. C.) γῆς καὶ θαλάσσης ἀναψάμενον κατὰ κράτος· *qui imperio terram ac mare complectebatur*. Idem de Cajo Tiberii ſucceſſore: Γάϊον μετὰ τὸν Τιβερίου τελευτὴν παραλαβόντα τὴν ἡγεμονίαν πάσης γῆς καὶ θαλάττης. (Ibid. pag. 993. C.) *Cajum qui poſt mortem Tiberii imperium omne terræ marisque ſuſcepit*. Veſpaſianum *Joſephus* vocat, (*De Bell. Jud.* III, 27.) δεσπότην καὶ γῆς καὶ θαλάσσης· *terræ marisque dominum*: idem jus Antonino multis in locis *Ariſtides* tribuit. *Procopius* Imperatoris ſtatuas effictas narrat orbem tenentes, ὅτι γῆ τε αὐτῷ καὶ θάλασσα δεδούλωται· *quod ei ſubjecta eſſet terra & mare*. (De ædific. Juſtin. Cap. *de Auguſtæo*.) Nicetas Patricius Adriatici littoris ſervator memoratur in literis Ludovici II. Conſtantinus monomachus in hiſtoria dicitur γῆς καὶ θαλάσσης κύριος καὶ δεσπότης· *terræ marisque Imperator ac dominus*. Et inter themata, id eſt, provincias Romani imperii ponitur mare Ægæum. (apud *Conſtantin. Porphyrogenn.* L. I. Them. 17.) Francos mari ad Maſſiliam & circum imperaſſe narrat *Procopius* Gothicorum III. De jure Venetæ reipublicæ vide *Parutam* libro VII. & ſpecialem hiſtoriam de Uſcochis. Addi his poſſunt juriſconſulti recentiores ad c. ubi periculum, 3. de electione in VI. *Bartolus*, *Angelus*, *Felinus* in c. ad liberandum, 17. in principio: de Judæis. *Baldus* ad titulum digeſtorum de rerum diviſione col. 2. Affictus in tit. quæ ſint regalia. *Cacheranus* deciſione Pedemontana 155. num. 4. ubi ex *Baldo* dicit totum mundum hoc jure uti. *Albericus Gentilis* advocationis Hiſpanicæ 1, 8.

a *Boſſius tit. de acquis. n.* 36. *allegans Bal. Ceſall. & alios. Vide L. unicam c. de claſſicis. lib.* VI.

b *Thucyd. lib.* V. c. 56.

c *Idem*, Lib. IV. c. 118.

d *Pag.* 211. A. *Ed. H. Steph.*

——— σοῖς μὲν γὰρ ὑπὸ σκήπτροισι θάλασσα
Εἵλεῖται ———

——— *tuis etenim ſub legibus æquor*
Volvitur ———

Et Dion Pruſæenſis, in altera ad Tarſenſes, multa ei civitati ab Auguſto ait conceſſa, inter alia ἐξουσίαν τοῦ ποταμοῦ, καὶ τῆς θαλάττης τῆς κατ' αὐτήν· *jus in amnem Cydnum & proximam maris partem:* Et apud Virgilium legimus: (*Aen.* 1, 236.)

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent.

Lib. x. §. 7. Apud Gellium: *Fluminum quæ in mare, qua imperium Romanum eſt, fluunt.* Notat Strabo * Maſſilienſes multa cepiſſe ſpolia cum præliis navalibus viciſſent τοὺς ἀμφισβητοῦντας τῆς θαλάσσης ἀδίκως· *eos, qui injuſte de mari controverſiam moverent.* Idem Sinopen † ait imperitaſſe mari in Cyaneas.

* Lib. IV. p. 180.

† Lib. XII. p. 545.

2. Videtur autem imperium in maris portionem eadem ratione acquiri, qua imperia alia, id eſt, ut ſupra diximus, 46 ratione perſonarum & ratione territorii. Ratione perſonarum, ut ſi claſſis, qui maritimus eſt exercitus, aliquo in loco maris ſe habeat: ratione territorii, quatenus ex terra cogi poſſunt, qui in proxima maris parte verſantur, nec minus quam ſi in ipſa terra reperirentur.

XIV. Quare nec contra jus naturæ aut gentium faciet, qui recepto in ſe onere tuendæ navigationis juvandæque per 47 ignes nocturnos & 48 brevium ſigna, [k] vectigal æquum im, oſuerit navigantibus, quale fuit Romanum vectigal Erythræum, (gg) ob ſumtus exercitus maritimi adverſus piraticas excurſiones: &

Plinius lib. XIX, 4. Strabo lib. XVII. p. 798.

1 quod

GROTII.

k *Vectigal æquum*] Rhodii olim portorium de inſulis exegere, etiam de Pharo apud Alexandriam, teſte *Ammiano* lib. XXII. (Cap. 16. p. 373.) De Venetis, qui in Gallia, Cæſar: *In magno impetu maris atque aperto, paucis portubus interjectis quos tenent ipſi, omnes fere qui eodem mari uti conſueverunt, habent vectigales.* (Bell. Gall. III. 8.) Florus de Romanis: *Pudebat nobilem populum ablato mari, raptis inſulis, dare tributa quæ jubere conſueverat.* (Lib. II. c. 6.) Plinius VI. c. XXII. Annii Plocami meminit, qui maris rubri vectigal a fiſco redemerat. idem capite ſequenti de mari agens quo in Indiam navigatur: *Omnibus annis navigatur ſagittariorum cohortibus impoſitis. Etenim piratæ maxime infeſtant.* Diſputationes egregias de modo vectigalis vide in Eliſabetha *Camdeni* Anno CIↃ IC LXXXII. & CIↃ ICC II.

GRONOVII.

46 *Ratione perſonarum*] Imperio temporario: ut Hannibal interpretabatur ſolum eſſe ſuum, quod captum bello poſſideret habereteque caſtris ad urbem poſitis. *Liv.* 26, 11. Cæterum hæc claſſium auctoritas inde agnoſcitur, quod claſſem prætervehens una navis vela ſubmittere compellitur.

47 *Ignes nocturnos*] Pharos. *Sueton.* Calig. 46. Claud. 20.

48 *Brevium*] Vadoſorum & minus profundorum locorum. *Virgil.* 1. Æn. 115. *Tres Eurus ab alto In brevia & Syrtes urget.* lib. 10, 289. *multi ſervare recurſus Languentis pelagi & brevibus ſe credere ſaltu.*

(gg) Qui in ora libri heic laudatur, *Plinius*, nil tale habet; niſi quod refertur ab auctore, in Notâ, de *Annio Plocamo*, ex *Lib.* VI, 22. *J. B.*

1 Quod

l quod in ponto Byzantini exigebant διαγώγιον, & quod jam olim Athenienſes occupata 49 Chryſopoli exegerant in ponto eodem, memorante utrumque 50 Polybio: * & quod in Helleſponto olim Athenienſes eoſdem exegiſſe oſtendit m Demoſthenes † in Leptinen, ſuo autem tempore Romanos Imperatores in arcana hiſtoria A. B. memorat Procopius.

* Lib. IV. c. 44.

† Pag. 369.

XV. 1. Inveniuntur exempla federum quibus populus alter alteri populo ſe obſtringit, ne ultra certum terminum naviget. Sic inter reges accolas rubri maris & Ægyptios convenerat olim, ne Ægyptii in id mare venirent ulla navi longa, oneraria non plus una. Sic inter a Athenienſes & Perſas n Cimonis ætate placuerat, ne qua navis Medica armata 51 intra Cyaneas & Chelidonia navigaret;

Philoſtr. de vita Apoll. l. III. c. XI. (c. 35. Ed. Olear.)

a Plut. Cim. p. 487. A. Diod. l. XI. c. 61. Ariſtid. in Panath. p. 294. Tom. 1. Ed. Paul. Steph.

quadrante: quis autem Equus, per unum diem, non longè majus ſpatium itineris abſolveret? Vide DEMOSTHEN. *Orat. de falſ. legat.* pag. 273. A. & ARISTID. *Orat. in laudem Rom.* p. 349. Tom. 1. Aliud eſt ἱππικὸν, de quo alibi PLUTARCHUS, *Vit. Solon.* pag. 91. C. nimirum ſpatium quod emetitur Equus in Agonibus, & *quatuor* erat *ſtadiorum*, ut ipſe ſtatim exponit. Hæc duo tamen confudit J. CASPAR EISENSCHMID. in libro ceteroquin utiliſſimo *De Ponderibus & Menſuris Veterum* &c. p. 113. *J. B.*]

GROTII.

l *Quod in ponto Byzantini exigebant*] Meminit Byzantini vectigalis *Herodianus* Severo. (*Lib.* III. c. 1.) *Procopius*, tum in vulgata tum in arcana hiſtoria, etiam veteris vectigalis in Helleſponto meminit, novi autem ad fauces maris Euxini & in freto Byzantino. Byzantini exactionem fuiſſe ad ædem Blachernianam, Helleſpontiacum Abydi docet *Theophanes*. Abydi illud δεκατευτήριον, id eſt, vectigalarium decimæ, vocat *Agathias* libro V. minuit id Irene. Immanuel Comnenus Imperator monaſteriis aliquibus conceſſit θαλάσσια δίκαια, *obventiones e mari*. Docet *Balſamo* in Concilii Chalcedonenſis canonem IV. & Synodi VII. canonem XII.

m *Demoſthenes in Leptinen*] Idem ibidem accepta Byzantio dominos maris factos ait Athenienſes. *Ulpianus* Scholiaſtes ſolutam ibi ait decimam. (Pag. 134. C. Tom. II. *Ed. Baſil.* 1572.)

n *Cimonis ætate*] Hæc eſt illa εἰρήνη περικλείτου *nobiliſſima pax* Plutarcho, qua & hoc convenerat, ut Perſæ a mari tantum ſpatii abſiſterent quantum ferret equi curſus, id eſt, XL. ſtadia. Meminit & *Iſocrates* Panathenaico. [Locus eſt *pag.* 244. E. *Ed. H. Steph.* Sed Auctor noſter dixit *quadraginta ſtadia*, pro *quadringentis*: nam totidem continebat ἵππου δρόμος, ut exponitur à *Plutarcho*, pag. 491. τετρακοσίων σταδίων ἴσος. Et res ipſa clamat: quadraginta enim ſtadia conficiunt tantum unum milliare cum

GRONOVII.

49 *Chryſopoli*] *Scutari* e regione Cpoleos.

50 *Polybio*] 4. p. 312.

51 *Cyaneas & Chælid.*] Eadem eſt hiſtoria, idemque fœdus: nam Chelidoniæ ſunt inſulæ tres in mari Pamphylio contra Phaſelidem, quæ eſt in continenti. Nec placuit horum quicquam poſt prælium ad Salaminem: tum enim nullum fœdus factum eſt, cum proxime ſucceſſerint ad Platæas & Mycalem pugnæ: ſed ad Eurymedontem amnem a Cimone victi Perſæ hanc conditionem acceperant. De Chelidoniis *Strabo* 24, 666. [In prima Editione Auctor dixerat ſimpliciter: *ne qua navis Medica armata extra Cyaneas navigaret.* Poſtea in Edit. 1632. hæc addidit: *Ne qua* &c. . . . *Cyaneas & Chalidonia navigaret: extra Cyaneas & Phaſidem poſt prælium ad Salaminem.* Unde patet, quam parum accuratè & emendatè, vitio memoriæ, hæc omnia ſcripſerat. *J. B.*]

garet; intra 52 Cyaneas & Phaſelidem poſt prælium ad Salaminem: in annalibus induciis *b* belli Peloponneſiaci, ne Lacedæmonii navigarent longis navibus, ſed aliis navigiis, quæ ferrent ponderis non amplius quingentis talentis: & primo federe, quod ſtatim ab exactis regibus o Romani cum Carthaginienſibus fecerant, convenerant, ne Romani Romanorumve ſocii ultra 53 Pulchrum promontorium navigarent, extra quam ſi tempeſtatis aut hoſtium vi compulſi eſſent: qui vi compulſi adveniſſent, nihil ſumerent præter neceſſaria, & intra diem quintum abſcederent. Et p in ſecundo federe, ne Romani ultra Pulchrum promontorium, Maſtiam & Tarſejum prædas agerent mercatumve irent. In pace cum Illyriis, ne Illyrii ultra Liſſum (hh) pluribus quam duobus lembis iiſque inermibus navigarent. In pace cum Antiocho, * ne citra 54 Calycadnum & Sarpedonem promontoria navigaret, extra naves 55 quæ ſtipendium, legatos, aut obſides portarent.

2. Sed hæc non docent occupationem maris, aut juris navigandi. Poſſunt enim ut ſinguli, ita & populi pactis, non tantum 56 de jure quod proprie ſibi competit, ſed & de eo quod cum omnibus

b Thucyd. Lib. IV. c. 118.

Polyb. III. 22.

App. Illyr. p. 760. Ed. H. Steph.

* *Livius l. XXXVIII. c. 38.*

GROTII.

o *Romani cum Carthaginienſibus*] Servius ad illud IV. Æneidos:

Littora littoribus contraria.

Quia in federe cautum fuit, ut neque Romani ad littora Carthaginenſium accederent, neque Carthaginenſes ad littora Romanorum. Simile fœdus Romanorum cum Tarentinis: *μὴ πλεῖν Ῥωμαίους πρόσω Λακινίας ἄκρας· ne Romani ultra promontorium Lacinium navigarent*; eſt hoc in excerptis ad legationes ex *Appiano*. merſos a Pœnis externos qui in Sardiniam vel ultra columnas navigarent, tradit *Strabo* libro XVII.

p *In ſecundo federe*] Erat & hoc in eo, ne Romani in Africam aut Sardiniam appellerent niſi commeatus accipiendi aut naves reficiendi cauſa. Poſt bellum Punicum tertium caſtigatus Senatus Carthaginienſis, quod contra fœdus exercitum & navalem materiam haberet. Teſtis *Livius* Epit. lib. XLVIII. & XLIX. Simile eſt quod Sultanus Ægypti, pacto cum Græcis facto, impetravit, ut ei ſemel anno duas naves trans Boſphorum mittere liceret. Eſt id apud *Gregoram* libro IV. Antiochi olim pax & hoc continebat, ne is armatas naves haberet plures XII. *Appianus* Syriaco. (*pag.* 112. *Ed. Steph.*) Naves armatæ Adriaticum ſinum ingredi per Venetos vetantur ex pactis. Vide *Thuanum* libro LXXX. in anno CIↃ IↃ LXXXIV.

GRONOVII.

52 *Intra Cyaneas & Phaſelidem*] *Iſocrat.* Panathen. p. 580.

53 *Pulchrum promontorium*] In Africa. *Liv.* 29, 27.

54 *Calycadnum & Sarpedonem*] In Cilicia.

55 *Quæ ſtipendium*] Quod ei pendendum erat ex fœdere Romanis. *Liv.* 38, 38.

56 *De jure decedere*] Ut ſi quis paciſcatur, ne in aream alterius lumen e ſua domo habeat, non eo aër fit proximi poſſidentis, ſed alter de jure ſuo remittit.

(hh) Repoſui *Liſſum*, pro *Leſſum*, quod habent omnes Editiones. Nulla eſt urbs *Leſſus*: & ἔξω τῆς Λισσοῦ ait POLYBIUS, *Hiſt.* Lib. II. Cap. 12. unde has federis leges ſumſit Auctor noſter, quamquam in orâ libri ſolum *Appianum* indicet, qui paullum alio modo eas refert. Sic in præcedentibus edidi *Maſtiam*, pro *Maſſiam*, quod perperam legitur in omnibus Editionibus. Ceterum de veteribus illis urbibus *Maſtia* & *Tarſeio*, quas ſilentio prætermittit CELLARIUS in Geographia Antiqua, vide BOCHARTUM, *Phaleg.* Lib. III. Cap. 7. *J. B.*

57 *Piſcatio*

mnibus hominibus commune habent, in gratiam ejus cujus id intereſt decedere: quod cum fit, dicendum eſt quod dixit Ulpianus in ea facti ſpecie, qua fundus erat venditus hac lege ne contra venditorem 57 piſcatio thynnaria exerceretur, mari ſervitutem imponi non potuiſſe, ſed bonam fidem contractus expoſcere, ut lex venditionis ſervetur. Itaque perſonas poſſidentium & in jus eorum ſuccedentium obligari. *L. Vendit. tor. 13. D. Com. prad.*

XVI. 1. 58 Frequens eſt inter vicinos populos contentio, quoties

habebat. Nec vero hic ager neceſſario terminos habebat naturales: poterat enim occupator ſibi terminos ſtatuere, quos voluerat, vel ſepimento, vel foſſa manufacta.

In duobus primis agrorum generibus, ſi flumen curſum mutet, nihil ait de territorio mutari. Non eſt perpetuum. Poterat enim tam limitatus, quam menſura comprehenſus ager ad fines territorii eſſe, & vel hic, vel ille fluvio imperia terminante includi; quod ſi eſſet, haud dubie, quod decedebat agris, decedebat territorio: quod alteri ripæ accedebat, ſub aliam jurisdictionem veniebat. Rurſus ait in arciſiniis flumen mutato curſu mutaſſe territorii fines &c. Ne hoc quidem perpetuo verum. Nam arciſinius ager eſſe poterat & in medio territorio, utpote ſi quis loca deſerta, vaſta, inculta occupaverat: qualia magnis regnis & imperiis frequentia interveniunt. Ibi ſi flumen eſſet, quicquid ageret, manebat, quod erat, territorium.

Illud prorſus mirum, quod in dubio imperia, quæ ad flumen pertinent, arciſinia putanda eſſe ait, & ut limitata, aut menſura comprehenſa ſint, rarius accidere. Primo inauditus eſt ſermo, *imperium arciſinium*, *imperium limitatum*, *imperium menſura comprehenſum*. Agrorum hæc vocabula ſunt, non imperiorum. Dein dubium tale nobis eſſe non poteſt, quia nulli nobis ejuſmodi agri. Tertio quomodo poteſt eſſe dubium, ſi vera eſt auctoris ſententia, omnes agros limitatos & adſignatos eſſe in meditullio imperii, omnes in extremo arciſinios. Minime igitur hic ſervit hypotheſi ſuæ. Denique apud Romanos, quibus ſolis iſtæ agrorum varietates notæ, ſi dubium hujuſmodi incidiſſet, adibatur ſcrinium Imperatoris, in

GRONOVII.

57 *Piſcatio thymaria*] Thynnorum piſcium *Hor.* 2. ſat. 3. *Plures annabunt thynni & cetaria creſcent.*

58 *Frequens &c.*] Hæc quidem docta ſunt, ſi recte tradantur, ſed ad præſentem quæſtionem parum faciunt. Videtur autem vir ſummus auctores finium regundorum valde defunctorie legiſſe. *Limitatus* ager appellatur, qui & diviſus aſſignatuſque, non quod manufactos limites pro finibus haberet, ſed quia conciſus erat limitibus factis (*decumanos* & *cardines* vocabant: illos, qui orientem & occidentem ſpectabant, hos, qui meridiem & ſeptentrionem) per centurias perque partes, quæ privatis poſſeſſoribus dono principis eſſent adſignatæ, ita ut certus numerus centuriarum & jugerum limitibus includeretur. Quum ſecundum genus nominavit *aſſignatos & menſura comprehenſos*, fruſtra addit, *per centurias & jugera*: nam horum ratio habetur in limitato. At hujus tantummodo modus univerſus per extremitatem menſuræ comprehendebatur. Ideo non *limitatus* non *diviſus*, ſed *aſſignatus* tantum, & *menſura comprehenſus* vocabatur. *Arciſinius* quoque dictus, non quod fines hoſtibus arcendis idoneos haberet, ſed quod arcuerat fines, vel non haberet fines menſoria ratione comprehenſos. Frontinus: *Ager eſt arciſinius, qui nulla menſura continetur.* Eoſdem propterea *Siculus Flaccus* ait *ſolutos* vocari. Iidem teſtantur nihil *ſubſecivorum* intervenire, nempe quæ a menſuris decempeda reſtabant. Appellabantur & *occupatorii*, quia eorum unuſquiſque privato arbitrio occupaverat ſine adſignatione, non modo tantum, quantum colere poterat, ſed quantum in ſpe colendi

ties flumen cursum mutavit, an simul & imperii terminus mutetur, & an quæ flumen adjecit, eis cedant quibus adjecta sunt: quæ controversiæ ex natura & modo acquisitionis definiendæ sunt. Docent nos *a* mensores tria esse agrorum genera: 59 divisum, & assignatum, quem limitatum vocat *b* Florentinus jurisconsultus, quia manufactos limites pro finibus habet; 60 assignatum per universitatem, sive q mensura comprehensum, puta per centurias ac jugera; & arcifinium, qui inde dictus, docente *c* Varrone, quod 61 fines habeat arcendis hostibus idoneos, id est naturales: ut sunt 62 flumina & r montes. Hos 63 occupatorios dicit Aggenus *d* Urbicus, quia plerumque tales sunt agri, qui aut eo quod vacui sunt, aut etiam bello occupantur. In duobus primis agrorum generibus etiamsi flumen cursum mutet, 64 nihil de territorio mutatur: & 65 si quid alluvio adjecit, id occupantium imperio accedet. 2. In

a Jul. Frontin. De agror. qualit. p. 38. *Ed. Goës.*
b L. in agris limitatis, 16. *D. de acq. rer. dom.*
c Apud Frontin. ubi supra.
d Pag. 45.

in quo erant omnium limitatorum & assignatorum agrorum formæ: si de quo quærebatur, ejus nulla extaret forma, pro arcifinio erat. Meminerunt hujus rei sæpe dicti auctores finium regundorum. [Non desunt tamen, quæ pro Auctore nostro adversus hanc crisin, & alterius Viri Eruditissimi *Wilhelmi Goësii*, in animadversionibus ad Rei Agrariæ Auctores, dici queant; ut aliquando, Deo favente, patebit ex nostris ad hunc locum Gallicis Notis. *J. B.*]

GROTII.

q *Mensura comprehensum*] Exemplum vide apud *Servium* ad eclogam IX. [Sed agitur ibi de *agris limitatis*. Vide ad *vers.* 7. & 28. *J. B.*]

r *Montes*] *Tacitus* de Germania: *a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur.* c. 1. *Plinius* libro XXXVI. *Evehimus ea quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant.* de Alpibus loquens. [Locus est *Cap.* 1. ubi suspicor pro *Evehimus*, legendum *Evellimus*, quæ vox aptissima ad *terminos* motos significandos. Et de *evectione* in sequentibus agitur: *Navesque marmorum caussâ fiunt ac per fluctus .... huc illucque portantur juga montium* &c. Tota series orationis mihi videtur favere huic facillimæ emendationi. Peritiores judicent. *J. B.*]

GRONOVII.

59 *Divisum & assignatum*] Qui veteranis & colonis per centurias, & jugera modo certo adscripto datus est.

60 *Assignatum per universitatem*] Quum modus universus & indivisus civitati tribuebatur: hic tantum per extremitatem mensura comprehendebatur, non per centurias & jugera, ut perperam auctor. Centuriæ & jugera sunt limitati vel divisi & adsignati. Centuria modus est agri CC. vel CCL. jugerum. Jugerum in longitudinem numerat pedes CCXL. in latitudinem pedes CXX. *Colum.* 5, 1. Quidam tamen voluerunt mensuram per extremitatem comprehensam esse centuriam.

61 *Fines hostibus arcendis*] Imo quod fines arcuit, & possessor ejus liberum sibi reliquit, quo usque colere aut possidere velit.

62 *Ut flumina & montes*] Immo & aquarum divortia & manufactas vias, fossas, arbores antemissas, nec mensura continetur. Sic F. p. 4.

63 *Occupatorios*] Quia non ex mensuris actis modum acceperunt, sed patent quatenus excoluit, aut quantum eorum spe colendi occupavit possessor. Primi habent limites inter singulas centurias, duo posteriora genera non limites, sed terminos. Sic 18, 22.

64 *Nihil de territorio*] Quasi centuria non potuerit finiri flumine.

65 *Si quid alluvio*] Si parvum quid esset, contemnum: si magna pars, ad subseciva pertinuisse censeo in diviso & adsignato.

[*Flumen*

2. In arcifiniis [f] flumen mutato paulatim cursu mutat & territorii fines, & quicquid flumen parti alteri adjecit, sub ejus imperio est, cui adjectum est: quia scilicet eo animo populus uterque imperium occupasse primitus creditur, [t] ut flumen sui [66] medietate eos dirimeret, tanquam naturalis [67] terminus. Tacitus dixit: [a] *Certum jam alveo Rhenum,* [u] *quique terminus esse sufficiat.* Diodorus Siculus, [b] ubi controversiam narrat, quæ inter Egestanos & Selinuntios fuit, ποταμοῦ, ait, τὴν χώραν ὁρίζοντος, *amne fines discriminante.* Et Xenophon [c] talem amnem simpliciter τὸν ὁρίζοντα, id est, *finitorem* vocat.

3. Narrant veteres Acheloum amnem, incerto cursu, modo sectum in partes, modo circumactum obliquo agmine, (unde [68] tauri & serpentis formam induisse dicitur) diu de agro adjacente belli causam Ætolis & Acarnanibus præbuisse, donec eum Hercules aggeribus [69] domuit eoque beneficio Oenei Ætolorum regis [70] filiam in matrimonium impetravit.

XVII. 1. Sed hoc ita demum locum habebit, si non alveum mutaverit amnis. Nam flumen, etiam qua [71] imperia disterminat, non consideratur nude qua aqua est; sed qua aqua alveo tali fluens ripisque talibus inclusa. Quare particularum adjectio, decessio, aut talis immutatio, [72] quæ toti speciem veterem relinquat, rem sinit eandem videri. At si totius species simul mutetur, res erit alia. atque ideo sicut interit flumen, quod in loco superiore molibus obstructum est, novumque nascitur facta manu fossa in quam aqua immittitur: ita [x] si deserto alveo veteri aliâ irruperit flumen, non idem erit quod fuit ante, sed novum vetere extincto: & sicut si exaruisset flumen, imperii terminus maneret medietas alvei, qui proxime fuisset: quia mens ea populorum fuisse censenda est, ut flumine quidem naturaliter dirimi vellent;

a *De Mor. Germ.* c. 32.

b *Lib.* XII. pag. 328. Ed. H. Steph.

c *Lib.* IV. *Exp. Cyri.* c. 8. §. 1.

Strabo l. X. p. 458.

L. Proponebatur, 76. *D. de judiciis.*

GROTII.

[f] *Flumen mutato paulatim cursu*] Vide *Johannem Andreæ* & alios citatos à *Reinkingio* libro I. classe V. C. I.

[t] *Ut flumen sui medietate eos dirimeret*] Exemplum in Vedaso amne apud *Marianam* libro XXIX.

[u] *Quique terminus esse sufficiat*] Spartianus Adriano: (*Cap.* 12.) *in plurimis locis in quibus barbari non fluminibus, sed limitibus dividuntur.* Phasim amnem σύνορον, id est, confinem vocat *Constantinus Porphyrogenneta.* C. XLV.

[x] *Si deserto alveo veteri*] Ut Bardanus amnis apud *Annam Comnenam.* libro I.

GRONOVII.

[66] *Medietate*] Quasi linea ducta per medium alveum.

[67] *Terminus*] Non tam vagum & stagnantem super minus profundo, sed alveo profundissimo collectum & inclusum, ut pro territorio & munimento imperii esse possit.

[68] *Tauri & serpentis formam*] In fabula luctæ cum Hercule *Ovidius* 9. Metam. 63. & 80.

[69] *Domuit*] In certum alveum inclusit.

[70] *Filiam*] Deianiram.

[71] *Imperia disterminat*] Ut Romanum a Germanis Rhenus, a Marcomannis & Dacis Danubius, a Parthis Euphrates.

[72] *Quæ toti speciem*] Non avertat in aliam regionem, sed pristinum alveum retinere sinat.

[73] *Quod*

L. 3. §. 2. ff. de aq. quot. & æstiva.

lent; quod si flumen esse desiisset, ut tum teneret quisque 73 quod tenuisset: ita mutato alveo idem observandum erit.

2. In dubio autem 74 imperia, quæ ad flumen 75 pertingunt, arcifinia putanda sunt, quia imperiis distinguendis nihil est aptius quam id 76 quod non facile transitur. Ut autem limitata, aut mensura comprehensa sint, rarius accidit; neque tam ex acquisitione primæva, quam ex aliena concessione.

XVIII. Quanquam vero in dubio, ut diximus, imperia ad medietatem fluminis utrinque pertingunt, fieri tamen potuit, & contigisse alicubi videmus, ut flumen totum 77 parti uni accederet, quia scilicet ripæ alterius imperium serius occupato jam flumine cœpisset: aut quia eum in modum res pactionibus esset definita.

XIX. 1. Illud quoque observatu non indignum, originariam acquisitionem censendam etiam rerum earum, quæ dominum habuerunt, sed habere desierunt: puta quia derelictæ sunt, aut quia 78 defecerunt domini. nam hæc 79 redierunt in eum statum in quo primum res fuerant.

2. Sed illud simul notandum est, interdum primas acquisitiones a populo aut populi capite ita factas, ut non tantum imperium, in quo inest 80 jus illud eminens, de quo alibi egimus, sed & privatum plenumque dominium generaliter 81 primum populo, aut ejus capiti quæreretur: atque ut deinde particulatim in privatos ita fieret distributio, ut tamen eorum dominium ab illo priore dominio penderet, si non ut jus 82 vasalli a jure 83 senioris, aut jus emphyteuticarii a jure proprietarii, tamen alio quodam tenuiore modo, ut multæ sunt species juris in rem, quas inter est & jus

GRONOVII.

73 *Quod tenuisset*] Si scilicet nullum ibi flumen fuisset, nempe usque ad illam lineam, quæ medium alveum secat.

74 *Imperia*] i. Agri, quibus terminantur imperia per flumen.

75 *Pertingunt*] Pertinent.

76 *Quod non facile*] Ut munitiones naturales.

77 *Parti uni accederet*] Ut in illis terminis imperii Romani factum: nam cum barbari naves nullas haberent, Romani eos amnes navibus occuparunt, quas dicebant lusorias.

78 *Defecerunt domini*] Justin. 19, 3. *Prædam, quam relictis a se castris abstulerint, non esse talem, quam velut spolium victi hostis ostentent, sed quam possessione vacua fortuitis dominorum mortibus, sicuti caducam, occuparint.*

79 *Redierunt in eum statum*] Rursus factæ sunt communes.

80 *Jus eminens*] 1, 3. 6.

81 *Primum populo*] *Siculus Flaccus* de cond. agrorum. *Postquam ergo majores regiones ex hoste captæ vacare cœperunt, alios agros divisérunt, assignaverunt, & ita remansérunt, ut tamen populi Rom. essent: ut est in Piceno, in regione Reatina, in quibus regionibus montes Romani appellantur: nam sunt P. R. quorum vectigal ad ærarium pertinet.*

82 *Vasalli*] Qui habet emphyteusin vel fundum a domino in perpetuum, aut in certos annos, ea lege concessum, ut eum colat melioremque reddat, constituta pensione annua.

83 *Senioris*] Hoc vocabulo usa est inferior Latini sermonis ætas pro domino: unde Italicum *Signore*, Gallicum *Seigneur*, *Sieur*, sive *Monsieur*, *Messire*. Bignon. ad Marcul. 1. cap. 7. p. 485.

jus ejus, qui [84] ſub conditione fideicommiſſum exſpectat. Seneca: y *Non eſt argumentum, ideo aliquid tuum non eſſe, quia vendere non potes, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt etiam quod ſub certa lege tuum eſt.* Dion Pruſæenſis Rhodiaca: *μυρίως γὰρ εὑρήσετε τρόπους καθ' οὓς ἑκάστου τι φαμὲν εἶναι· καὶ πλεῖστον διαφέροντες· ὧν ὅτε ἀποδόσθαι τι ἔξεστι τοῖς ἔχουσιν, ὅτε ὅπως ἂν θέλοι χρῆσθαι. Plurimi ſunt modi, quibus quid cujuſque eſſe dicitur, & quidem valde inter ſe differentes: interdum ut nec vendere, nec pro arbitrio uti liceat.* Apud Strabonem (ii) invenio: *κύριος ἦν πλὴν τοῦ πιπράσκειν dominus erat demto vendendi jure.* Exemplum ejus quod diximus in Germanis ponit Tacitus: *Agri pro numero cultorum ab univerſis occupantur, quos mox inter ſe ſecundum dignationem partiuntur.* De morib. Germ. c. 26.

3. Hoc igitur modo cum diſtributa dominia pendent a [85] dominio generali, ſi quid [86] domino particulari carere incipit non fit occupantis, ſed [z] ad univerſitatem, aut ad dominum ſuperiorem redit. Cui juri jus ſimile etiam per legem civilem extra hanc cauſam, ut jam notare cœpimus, introduci potuit.

GROTII.

y *Non eſt argumentum*] Locus eſt de beneficiis VII, 12. Idem libro ejuſdem argumenti octavo, c. 12. *quædam gnorundam ſub certa conditione ſunt.* [At vero ſunt tantum ſeptem Libri *De Beneficiis*. Locus eſt eodem libro & capite, quo ille, cujus verba in textu adferuntur. *J. B.*]

z *Ad univerſitatem aut ad dominum ſuperiorem redit*] Sic ex libro ſecundo Odyſſeæ in fine colligas, bona ejus qui ſine liberis decederet ad populum perveniſſe, & ſic interpretatur *Euſtathius* illud *Homeri* Iliados E. (vers. 158.)

Χηρωσαὶ δὲ διὰ κτῆσιν δατέοντο,
Partiebantur opes rectores urbis.

Nam *χηρωσὰς* magiſtratum fuiſſe dicit qui bona ſine liberis decedentium adminiſtrabat. Simile aliquid uſurpatum olim in regno Mexicano docent nos hiſtoriæ. [In loco ex *Odyſſea*, Poëta hoc tantum innuit, inter Procos *Penelopæ* conveniſſe, ſi forte *Telemachus* interiiſſet, ſeſe bona ejus æquis partibus occupaturos, ut ſolatii loco id eſſet illis, quos *Penelope*, uno electo in virum, excluſura eſſet; ut optimè obſervavit Doctiſſima Matrona *Anna T. Fabri*. Adeoque inde quod Auctor noſter colligit, minimè inferri poteſt. Neque certius eſt, quod de *χηρωσαῖς* poſt *Euſtathium*, adfirmat. Vocem enim illam interpretantur *Pollux* & *Heſychius*, non de magiſtratibus, bona ſine liberis decedentium adminiſtrantibus, ſed de propinquis remotis in hereditatem ſuccedentibus. *J. B.*]

GRONOVII.

84 *Sub conditione fideicommiſſum*] Nam & ſub conditione relinquitur fideicommiſſum, vel ex certo die. §. 2. Inſtit. *de fideicom. her.*

85 *Dominio generali*] Ejus, cujus eſt territorium, ſive principis ſive populi.

86 *Domino particulari*] Cujus fuit ea privata poſſeſſio.

(ii) Locum forte inveni *Lib.* XII. ubi agitur de miniſtris ſacrorum, quorum *Archelaus* Pontifex, Rex *Comanæ* à *Pompejo* conſtitutus, dominus erat, ita tamen ut eos vendere non poſſet: *Καὶ τῶν τὴν πόλιν ἐκείνων ἱεροδούλων κύριος πλὴν τοῦ πιπράσκειν.* Pag. 558. Ed. Caſaub. Paris. *J. B.*

CA-

CAPUT IV.

De derelictione præsumta, & eam secuta occupatione: & quid ab usucapione & præscriptione differat.

I. *Usucapio aut præscriptio propriè dicta cur locum non habeat inter populos diversos, eorumve rectores.*
II. *Solere tamen & inter hos allegari longævas possessiones.*
III. *Causa inquiritur ex conjecturis humanæ voluntatis: quæ petuntur non ex verbis tantum:*
IV. *Sed & ex factis:*
V. *Et ex non factis.*
VI. *Quomodo tempus adjunctum non possessioni & silentio ad conjecturam juris derelicti valeat.*
VII. *Ordinarie ad talem conjecturam sufficere tempus memoriam excedens, & quale hoc sit.*
VIII. *Solutio objectionis, neminem præsumendum suum jactare.*
IX. *Videri etiam, sepositâ conjecturâ, jure gentium ex immemoriali possessione dominium transferri.*
X. *An nondum natis jus auferri hoc modo possit.*
XI. *Etiam summæ potestatis jus aut populo aut regi acquiri longævâ possessione.*
XII. *An leges civiles de usucapione & præscriptione teneant eum, qui summam potestatem habet, cum distinctionibus explicatur.*
XIII. *Ea jura quæ separabiliter aut communicabiliter adhærent summo imperio, usucapione aut præscriptione quæri & amitti.*
XIV. *Refellitur sententia statuens semper subditis licere se vindicare in libertatem.*
XV. *Quæ meræ sunt facultatis nullo tempore amitti: quod explicatur.*

I. GRavis hic difficultas oritur de [1] usucapiendi jure. Namque id jus cum [2] lege civili fit introductum (tempus enim [3] ex suapte natura vim nullam effectricem habet; nihil enim fit a tempore, quamquam nihil non fit in tempore) locum habere non potest, ut censet Vasquius, inter duos populos liberos, aut reges, populumve liberum & regem: imo ne inter regem quidem & privatum ipsi non subditum, [a] nec inter duos diversorum regum aut populorum subditos. quod verum videtur, nisi [4] quatenus

Lib. II. c. 51. n. 28.

tenus

GROTII.

a NEc *inter duos diversorum regum aut populorum subditos*] In lege XII. tabularum erat: *Æterna auctoritas cum hoste esto*, id est, cum peregrino. [Apud CICERON. *De Offic.* Lib. I. Cap. 12.]

GRONOVII.

1 *Usucapiendi jure*] Per quod res aliena longo tempore fit bona fide possidentis.

2 *Lege civili*] Jure Romano.

3 *Ex suapte natura*] Sine lege aut natura.

4 *Quatenus res*] Ut qui in alieno territorio, ubi usucapio valet, rem vel agendi aliquid jus habet, per legitimum tempus bona fide possidere vel actum illum exercere sinendo, rem jusve amittat.

tenus res vel actus tenetur territorii legibus. Atqui id si admittimus, sequi videtur maximum incommodum, ut controversiæ de regnis regnorumque finibus nullo unquam tempore extinguantur: quod non tantum ad perturbandos multorum animos & bella serenda pertinet, sed & communi gentium sensui repugnat.

II. Nam & in sacris literis Jephthes regi Ammonitarum sibi vendicanti terras inter Arnonem & Jacobum, & ab Arabum desertis ad Jordanem sitas, objicit trecentorum annorum possessionem, & ab eo quærit, cur ipse ejusque majores tanto tempore cessaverint? Et Lacones apud Isocratem, tanquam certissimum, [b] & apud omnes gentes confessum ponunt, possessiones publicas, non minus quam privatas, multo tempore ita firmari, ut revelli nequeant: quo jure repellunt eos, qui Messenam repetebant. Verba Græca sunt: *τὰς κτήσεις καὶ τὰς ἰδίας καὶ τὰς κοινὰς, ἢν ἐπιγίνηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρῴας ἅπαντες εἶναι νομίζουσι.* Idem (aa) Isocrates ad Philippum: *κάτοχον καὶ βέβαιον τὴν κτῆσιν πεποιήκοτος τοῦ χρόνου.* *Cum firmam stabilemque possessionem longa dies reddidisset.* Hoc jure nisus posterior Philippus T. Quintio dicebat, *civitates quas ipse cepisset se liberaturum: quæ sibi traditæ a majoribus essent justa ac hæreditaria possessione, se non excessurum.* Sulpitius contra Antiochum disputans ostendit iniquum esse, ut quod populi Græci in Asia aliquando servissent, id jus post aliquot sæcula eos asserendi in servitutem faciat. Et * historici [c] vetera reposcere vaniloquentiam vocant: *μυθικὰς καὶ πολαιὰς ἀποδείξεις* Diodorus. Apud Ciceronem est de † officiis secundo: [d] *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum, qui nullum habuit, habeat, qui autem habuit, amittat?*

Archid. p. 121. A. Ed. H. Steph.

Livius lib. XXXII. c. 10.

Livius lib. XXXV. c. 16.

* *Tacitus Ann. 6. c. 31.*

† *Cap. 22.*

III. Quid dicemus? Juris effectus [5] qui ab animo pendent, non possunt

GROTII.

b *Et apud omnes gentes confessum*] In hunc sensum differit pro Gallia dux Nivernensis apud *Thuanum* libro LIX. in anno CIↃ IↃ LXXIV.

c *Vetera reposcere*] Τὰ πρὸ Εὐκλείδου dicunt Græci ex historia Attica. usus inter alios *Nicetas* lib. 1. de Alexio Isaaci fratre, ubi de Henrico agit Imperatore Friderici filio: *καὶ ταῦτα δὴ τὰ πρὸ Εὐκλείδου ἀνυποσκέλως ἀναχινῶν· ita ille velut ante Eucliden gesta movebat invereunde.* [Vide LUCIANUM, in *Cataplo*, T. 1. *Ed. Amst.* p. 426. & *Hermotim.* pag. 563. *J. B.*]

d *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum, qui habuit, amittat?*] Florus lib. III. c. 13. *Tamen relictas a majoribus sedes, ætate, quasi jure hæreditario possidebant.*

GRONOVII.

5 *Qui ab animo*] Quod alicui jus nascitur ex eo, quod quis hoc vel illud decrevit, statuit, in animo habuit (exempli gratia te adoptare, heredem facere, & similia) id constare nequit & effectum sortiri ex sola mentis agitatione, & commentatione: sed ei, ad quem jus nostrum referimus, id fuisse nobis animi argumentis quibusdam externis & symbolis notabilibus demonstrandum est.

(aa) Verba illa non sunt *Isocratis*, sed *Dionysii Halicarnass.* in *Judicio de Isocrate*, ubi exhibet summam Orationis ipsius *Archidami*, ex quâ locus præcedens, Cap. IX. pag. 155. Tom. II. *Edit. Oxon. J. B.*

possunt tamen ad solum animi actum consequi, nisi is actus signis quibusdam indicatus sit. quia nudis animi actibus efficientiam juris tribuere 6 non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ nisi ex signis animi actus cognoscere non potest: qua de causa etiam interni actus meri 7 legibus humanis non subjacent. Signa autem nulla de animi actibus certitudinem habent 8 mathematicam, sed probabilem tantum: nam & verbis eloqui aliud possunt homines, quam quod volunt & sentiunt, & factis simulare. Neque tamen patitur natura humanæ societatis, ut actibus animi sufficienter indicatis nulla sit efficacia. ideo quod sufficienter indicatum est, pro vero habetur 9 adversus eum qui indicavit. Ac de verbis quidem expedita res.

IV. 1. Factis intelligitur derelictum, quod abjicitur, nisi ea sit rei circumstantia, *a* ut temporis causa & 10 requirendi animo abjectum censeri debeat. Sic chirographi redditione *b* censetur remissum debitum. Recusari hereditas, inquit Paulus, *c* non tantum verbis, 11 sed etiam re potest, & quovis indicio voluntatis. Sic si is, qui rei alicujus est dominus, sciens cum altero eam rem possidente, tanquam cum domino contrahat, jus suum remisisse merito habebitur: quod cur non & inter reges locum habeat, & populos liberos nihil causæ est.

2. Simile est quod superior concedens inferiori, vel imperans id facere quod facere licite non potest, nisi lege solvatur *d* 12 lege solvisse eum intelligitur. Venit enim hoc non ex jure civili, sed ex jure naturali, quo quisque suum potest abdicare, & ex naturali præsumtione, qua voluisse quis creditur quod sufficienter significavit: quo sensu recte accipi potest quod *e* Ulpianus dixit, 13 juris gentium esse acceptilationem.

V. 1. Sub factis autem 14 moraliter veniunt & 15 non facta, considerata cum debitis circumstantiis. Sic qui sciens & præsens tacet, videtur consentire: quod & lex Hebræa agnoscit. Numer. xxx, 4. 5. 11. 12. nisi circumstantiæ ostendant, quominus loquatur, metu eum vel alio casu impediri. Sic amissum censetur id

a *L. 9. §. ult. D. de acq. rer. dom.*
L. 8. D. ad leg. Rhod.
l. 43. §. 11. D. de furtis.
b *L. 2. §. 1. ff. de pactis.*
c *L. 95. D. de acq. vel omitt. hered.*
d *L. 57. D. de rer. jud.* & *l. 3 ff. de off. Prætor.*
e *L. 8. D. de acceptil.*

e cujus

GRONOVII.

6 *Non fuerat congruum*] Non est enim hominum pectora scrutari.

7 *Legibus humanis*] Cogitationum pœnas nemo patitur. l. 18. D. *de pœn.*

8 *Mathematicam*] Necessariam.

9 *Adversus eum*] Ita ut ei noceat, damnum in re aut existimatione afferat, si postea se voluisse aliter ostendat, quam indicavit.

10 *Requirendi animo*] Ut, ubi licuerit, repetas recolligasque.

11 *Sed etiam re*] Non adeundo, quum sciat se adire debere.

12 *Lege solvisse*] Ut cum Imperator jubet occidere aliquem, solvit eum lege Cornelia, vel, *non occides*.

13 *Juris gentium*] Cum sit revera juris civilis. §. 2. Inst. *Quib. mod. tol. oblig.*

14 *Moraliter*] Per commodam & moribus receptam interpretationem, quædam. quæ facta non sunt, pro factis habentur.

15 *Non facta*] Actus negativi: infra num. 8.

e *Cujus*

e cujus recuperandi ſpes projicitur, ut porcos a lupo raptos, & quæ naufragio amittimus, noſtra eſſe deſinere ait Ulpianus, a non ſtatim, ſed ubi recipi non poſſunt, id eſt, ubi non eſt cur credatur aliquis animum domini retinere: ubi nulla talis voluntatis indicia exſtant. Nam ſi miſſi eſſent qui rem inquirerent, ſi promiſſum 16 μήνυτρον, aliud eſſet judicandum. Sic qui rem ſuam ab alio teneri ſcit, nec quicquam contradicit multo tempore, is niſi cauſa alia manifeſte appareat, non videtur id alio feciſſe animo, quam quod rem illam in ſuarum rerum numero eſſe nollet. Et hoc eſt quod alicubi dixit Ulpianus, * ædes longo ſilentio videri pro derelicto a domino habitas. *Parum juſte* (reſcripſit Pius † Imperator) *præteritas uſuras petis, quas omiſiſſe te longi temporis intervallum indicat: quia eas a debitore tuo, ut gratior apud eum videlicet eſſes, petendas non putaſti.*

a L. 44 D. de acq. rer. dom. dom.

* L. 15. §. 21. D. de damno infect.

† L. 17. §. 1. D. de uſuris.

2. Cui ſimillimum quid in conſuetudine apparet. a Nam hæc quoque, ſemotis legibus civilibus, quæ 17 certo tempore ac modo eam introduci volunt, a populo ſubdito introduci poteſt ex eo quod ab imperium habente toleratur: tempus vero, quo illa conſuetudo effectum juris accipit, non eſt definitum, ſed arbitrarium, quantum ſatis eſt ut concurrat ad ſignificandum conſenſum.

a Thom. 1, 2. q. 97, art. 3. Suar. l. VII. de legibus c. 15.

3. Sed ut ad derelictionem præſumendam valeat ſilentium duo requiruntur, ut ſilentium ſit ſcientis, & ut ſit libere volentis. nam f 18 non agere neſcientis, caret effectu; & 19 alia cauſa cum apparet, ceſſat conjectura voluntatis.

VI. Ut hæc igitur duo adfuiſſe cenſeantur, (bb) valent & aliæ conjecturæ: ſed temporis in utrumque magna vis eſt. Nam primum fieri vix poteſt, ut multo tempore res ad aliquem pertinens non aliqua via ad ejus notitiam perveniat, cum multas ejus occaſiones

GROTII.

e *Cujus recuperandi ſpes projicitur*] id ונאבד dicitur Hebræis juriſconſultis.

f *Non agere neſcientis, caret effectu*] Vide infra hoc libro, cap. XXI. §. 11. Adde ſi vacat *Bart.* Soc. conſilio CLXXXVII. col. 8. *Meiſchnerum* deciſione Camerali IX. n. 113. tomo III.

GRONOVII.

16 Μήνυτρον] Indicii præmium.

17 *Certo tempore*] Interpp. ad §. 12. Inſt. *de j. nat. gent. & civ.* minimum requirunt decennium & duos actus, aut complures actus minore tempore, præſertim ſi judicio contradictorio probata ſit.

18 *Non agere neſcientis*] Qui filet aut quieſcit ignorans ſibi loquendum aut agendum eſſe, præjudicium ſibi non facit.

19 *Alia cauſa*] Quoties intelligitur aliud quid, quam neglectum & conſenſum voluntarium eſſe, quod illum filere cogat, non creditur filere, quia id, quod diſſimulat, velit, ſed quia loqui non audeat.

(bb) Non tam ex derelictione tacita, cujus præſumtio ſatis firma utplurimum non adeſt, quàm ex jure Poſſeſſoris bonæ fidei & ipſo fine Dominii conſtituti, fundamentum juris iſtius deducendum eſſe, oſtendimus ad PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* in Notis alteri Editioni adjectis, Lib. IX. Cap. XII. §. 8. Totum illud Caput in hanc rem conferri poteſt. *J. B.*

siones subministret tempus. Inter præsentes tamen minus temporis spatium ad hanc conjecturam sufficit, quam inter absentes, etiam 20 sepositа lege civili. Sic & 21 incussus semel metus durare quidem nonnihil creditur, sed non perpetuo, cum tempus longum multas occasiones adversus metum sibi consulendi, per se, vel per alios suppeditet, etiam exeundo fines ejus qui metuitur, saltem ut protestatio de jure fiat, aut, quod potius est, ad judices aut arbitros provocetur.

L. Hoc jure, 3. §. ductus, 4. D. de aqua quot. & æst.

VII. Quia vero g 22 tempus memoriam excedens quasi infinitum est moraliter, ideo 23 ejus temporis silentium ad rei derelictæ conjecturam semper sufficere videbitur, h nisi validissimæ sint in contrarium rationes. Bene autem notatum est a prudentioribus jurisconsultis, i non plane idem esse tempus memoriam excedens cum centenario, quanquam sæpe hæc non longe abeunt: quia k communis humanæ vitæ terminus sunt anni centum. quod spatium ferme solet ætates hominum, aut l 24 γενεὰς tres efficere: quas Antiocho * Romani objiciebant, cum ostenderent repeti ab eo urbes, quas ipse, pater, avus nunquam usurpassent.

Eustath. ad Iliadis a. vers. 250.

** Liv. Lib. XXXIV. c. 58.*

VIII. 1. Objiciat aliquis, cum homines se suaque ament, non debere eos credi quod suum est 25 jactare, ac proinde 26 actus negativos,

GROTII.

g *Tempus memoriam excedens*] *Andreas Knich* in tractatu de jure territorii. *Reinking*. lib. 1. classe v. cap. 11. n. 5. *Oldendorp*. classe III. art. 2.

h *Nisi validissimæ sint in contrarium rationes*] Menochius 1. cons. XC.

i *Non plane idem esse*] *Balbus* de præscriptionibus id notavit, & in eodem argumento *Covarruvias*. *Reinking* dicto lib. 1. classe v. c. 11. n. 40. de tempore memoriam excedente vide eruditissimum *Fabrum* in consilio pro ducatu Montis-ferratensi.

k *Communis humanæ vitæ terminus*] Αἰῶν μᾶλλον ἢπερ χρόνος dixit Justinianus in edicto quinto edito in notis ad arcanam historiam *Procopii*.

l Γενεὰς *tres*] Nam γενεὰ est τριακονταετία, triginta annorum ætas, ut *Porphyrius* notat in Homericis quæstionibus. (pag. 99. *Edit. Barnes.*) tres γενεὰς sæculum exponit *Herodianus* Severo. (*Lib.* III. *Cap.* 8. *Ed. Boecl.*) in CCC. annis decem in Ægypto fuisse reges notat *Philo* in legatione. Lacedæmone annis quingentis reges quatuordecim: *Plutarcho* indicante in Lycurgo. (*Pag.* 58. A.) *Justinianus* in novella CLIX. vetat in judicia deduci causam, quod jam quatuor γενεαὶ exiissent. (*Cap.* 2.)

GRONOVII.

20 *Sepositа lege*] Quæ res immobiles inter præsentes decennio, inter absentes 20. annis, statuit usucapi.

21 *Incussus semel*] Si quis tacuit aut passus est quid fieri timore perculsus, eum timorem vim eandem habere per aliquantum temporis satis præsumitur.

22 *Tempus memoriam*] Quod quando fuerit, nemo supersit, qui meminerit, pro infinito est per humanam imbecillitatem, etsi revera fines certos habuerit.

23 *Ejus temporis silentium*] Tantum per spatium temporis non declarasse voluntatem suam ad rei dominium tenendum.

24 Γενεὰς *tres*] Nam γενεαὶ triginta annorum.

25 *Jactare*] Ultra projicere ac per lasciviam alienare.

26 *Actus negativos*] Patientiam fruendi alios nostris rebus frui: actus, quibus nihil agendo hoc videmur agere, ut rem nostram ejuremus & abnegemus, dum alium pro domino ejus se gerentem non appellamus, neque interpellamus.

m *Nimis*

negativos, etiam cum magno temporis ſpatio, non ſufficere ad eam quam diximus 27 conjecturam. Sed cogitare rurſum debemus 28 bene ſperandum de hominibus, ac propterea non putandum eos hoc eſſe animo, ut rei caducæ cauſa hominem alterum 29 velint in perpetuo peccato verſari, quod evitari ſæpe non poterit ſine tali derelictione.

2. De imperiis vero, quanquam ea 30 magni fieri ſolent, ſcire debemus magna eſſe onera, & quæ non bene adminiſtrata hominem divinæ iræ reddant obnoxium: ac ſicut durum eſſet, qui ſe tutores dicerent, damno pupilli litigare uter ad tutelam jus habeat, aut, qua ſimilitudine ad hanc rem Plato utitur, nautas navis periculo certare quis eorum potiſſimum gubernaret: ita non ſemper laudandos qui cum ſumma jactura, ſæpe & cum ſanguine innocentis populi diſceptare cupiant, quis ejus populi rem ſit curaturus. Laudatur ab antiquis Antiochi dictum, * qui populo Romano gratias egit, quod m nimis magna procuratione liberatus modicis terminis uteretur. Inter multa a Lucano ſapienter dicta illud non poſtremum eſt: (*Lib.* 11. vers. 60.)

Cicero pro Dejot. c. 13.

Lib. 1. De Rep. pag. 347. D. Tom. II. Ed. Steph. & Lib. VI. p. 488.

* *Val. Max. lib. IV. c. 1.*

——— ——— ——— *tantone novorum*
Proventu ſcelerum quærunt, uter imperet urbi?
Vix tanti fuerat civilia bella movere
Ut neuter.

3. Tum vero imperia tandem aliquando in certo & extra controverſiæ aleam conſtitui, humanæ ſocietatis intereſt; quam 31 quæ adjuvant conjecturæ, favorabiles putandæ ſunt. Nam ſi durum putavit n 32 Aratus Sicyonius privatas quinquaginta annorum longo tempore poſſeſſionem non repetivit, eam pro derelicta ſpernere ſtatuitur.

GROTII.

m *Nimis magna procuratione liberatus*] Ejus animi videtur fuiſſe Jonathan Saulis filius. [1 *Sam.* XXIII, 17.]

GRONOVII.

27 *Conjecturam*] Alienationis.

28 *Bene ſperandum*] Quamdiu contrarium non evidenter pateat & conſtet, putandum inter ſeſe homines eſſe faventes, & quemvis alterius cauſa veile.

29 *Velint in perpetuo*] Quod fiet, ſi retineant animo dominium rei, quam tamen penes alium eſſe tamdiu & pro ſua ab eo tractari & teneri, quam ſua non ſit, ſed aliena, patiuntur.

30 *Magni fieri*] Majore cupiditate retinere & minus facile deſeri quam res privatæ.

31 *Quæ adjuvant*] Ut hæc, qua qui

32 *Aratus Sicyonius*] *Cic.* 2. off. 23.

GROTII.

n *Aratus Sicyonius*] Sic & poſſeſſiones, ut fuerant, reliquerat Thraſybulus, pace Athenis conſtituta. [At *Thraſybulus*, expulſis XXX. Tyrannis, tulit tantum legem ἄμνηςλας. De poſſeſſionibus, ut fuerant, relictis, nihil habent, nec XENOPHON, *Hiſt. Græc.* Lib. II. in fine; nec DIODORUS SICULUS, *Lib.* XIV. *Cap.* 34. nec ÆSCHINES, Orat. *de falſa leg.* pag. 271. A. nec JUSTINUS, V, 10. nec VALERIUS MAXIMUS, IV, I. *num.* 4. *extern.* qui rem narrant. Fallor an Auctor confudit cum hac Pace *Athenis* conſtituta, eam quæ inter *Sicyonios* facta eſt, & quâ cautum, referente

rum poſſeſſiones labefactari, quanto magis 33 illud Auguſti tenendum eſt, eum virum bonum ac civem eſſe, qui præſentem reipublicæ ſtatum mutari non vult, & qui, ut apud Thucydidem Alcibiades loquitur, ὅπερ ἐδίξατο σχῆμα τῆς πολιτείας τοῦτο ξυνδιασώζει. quod τὴν παροῦσαν πολιτείαν διαφυλάττειν dixit (cc) Iſocrates adverſus Callimachum: ſicut & Cicero oratione ad Quirites contra Rullum, otii & concordiæ patrono convenire ait, defendere ſtatum reipublicæ qui quoque tempore ſit; & Livius, optimum quemque præſenti ſtatu gaudere.

Lib. VI. *c.* 79.

Lib. XXXV. *c.* 34.

4. Quod ſi etiam deficerent ea quæ jam diximus, tamen adverſus præſumtionem qua quiſque ſua ſervare velle creditur, validior eſt altera, quod credibile non eſt quemquam ejus quod vult, longo tempore o nullam plane edere ſignificationem idoneam.

Ang. de Clavaſio in ſumma, in verbo Invinta.

IX. Ac forte non improbabiliter dici poteſt non eſſe hanc rem in ſola præſumtione poſitam, ſed p jure gentium voluntario inductam hanc legem, ut poſſeſſio memoriam excedens, 34 non interrupta, nec provocatione ad arbitrum interpellata, omnino dominium transferret. Credibile eſt enim in id conſenſiſſe gentes, cum ad pacem communem id vel maxime intereſſet. Merito autem dixi poſſeſſionem non interruptam, id eſt, ut Sulpitius apud Livium loquitur, *uno & perpetuo tenore juris ſemper uſurpato, nunquam intermiſſo* Idem alibi dixit: * *perpetuam poſſeſſionem, ac nullo ambigente.* Nam 35 deſultoria poſſeſſio nihil efficit, quomodo Numidæ excipiebant adverſus Carthaginienſes: † *per opportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum uſurpaſſe jus, ſemperque penes eum poſſeſſionem fuiſſe, qui plus armis potuiſſet.*

Lib. XXXV. *c.* 16.
* *Ibid.* num. 9.
† *Apud eumdem, L.* XXXIV. *c.* 62.

X. 1. Sed alia hic, & quidem perdifficilis, ſuboritur quæſtio, an 36 nondum natis jus ſuum tacite tali derelictione poſſit decedere.

Thucydide, ut ſinguli, quæ tum haberent in poteſtate, retinerent: Ἔχοντες ἃ ἕκαστοι ἔχουσι. Lib. IV. c. 65. BONGARSIUS id, tamquam exemplum ſimile obſervaverat, in nota ad laudatum *Juſtini* locum: quod forte anſam dedit errori Auctoris noſtri. *J. B.*]

o *Nullam plane edere ſignificationem idoneam*] Crantzius Saxonicorum XI. n. 10, & 13.

p *Jure gentium voluntario inductam hanc legem*] Narrat *Gregoras* cum Catanæ majoribus data eſſet ab Imperatoribus Græcis Phocæa, adjectam legem, ut ſinguli ſucceſſores ſcriptam ederent profeſſionem ſe eam tenere adminiſtratorum titulo, μὴ λάθῃ παραχρησαμένη τὴν βασιλικὴν δεσποτείαν τῷ χρόνῳ μακρὰ περιόδῳ· ne inobſervatus diuturni temporis lapſus jus imperatoris excluderet.

GRONOVII.

33 *Illud Auguſti*] *Macrobius* 2. Saturn. 4. Sic *Juſtinus* laudat Bacabaſum, qui præſenti ſtatu contentus, noluit conſpirare cum Artabano, 3, 1.

34 *Non interrupta*] Per veteris domini apprehenſionem.

35 *Deſultoria poſſeſſio*] Ad breve tempus in poteſtate habuiſſe vel poſſediſſe. *Deſultores* genus ſpectaculi, quo aliquis trahens tres vel quatuor equos in curſu ex uno in alium tranſiliebat. *Manil.* 5, 85. *Flor.* 3, 3. Hinc *deſultoria levitas* eorum, qui nulli rei diu immorantur.

(cc) Eſt apud Oratorem τὴν παροῦσαν τύχην διαφυλάττειν circa finem Orationis, pag. 383. E, *Ed. H. Steph. J. B.*

GRONOVII.

36 *Nondum natis*] Si pater, priuſquam

dere. Si non posse dicimus, 37 nihil ad tranquillitatem imperiorum ac dominiorum profecit modo data definitio, 38 cum pleraque talia sint, 39 ut posteris debeantur. Sin posse affirmamus, mirum videbitur quomodo nocere silentium possit his, qui loqui non potuerunt, quippe cum nec existerent; aut quomodo aliorum factum aliis damno esse possit.

2. Ad hujus nodi solutionem sciendum est, ejus qui nondum natus est nullum esse jus, sicut nec ulla sunt accidentia rei non existentis. Quare si populus, 40 a cujus voluntate jus regnandi proficiscitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati sunt, ut quibus jus quæsitum nondum est, nullam facit injuriam. Sicut autem populus expresse mutare voluntatem potest, ita & tacite credi mutasse. Mutata igitur populi voluntate, q neque dum existente eorum jure qui exspectari possunt; parentibus autem e quibus nasci possunt, qui jus suo tempore essent habituri, id ipsum jus derelinquentibus, nihil est quod obstet quominus illud ut derelictum ab alio occupari possit.

3. Agimus de naturali jure. nam jure civili ut aliæ fictiones ita & hæc introduci potest, r ut 41 eorum qui nondum sunt personam lex interim sustineat, atque ita impediat ne quid adversum eos occupari possit: quod tamen leges velle non temere censendæ sunt, quia privata ista utilitas publicæ valde repugnat. Unde & illa feuda, quæ 42 non ex jure proximi possessoris, sed ex vi investituræ primitivæ deferuntur, longo satis tempore acquiri posse receptior sententia est; quod ad 43 jura majoratus, & ad 44 res

quam signat, silentio & pro derelicto imperium vel dominium habendo amiserit, an filius postea in spem successionis genitus idem amisisse censendus sit.

GROTII.

q *Neque dum existente eorum jure qui expectari possunt*] Multa sunt in historiis talium derelictionum exempla. Vide unum illustre in Ludovico IX. Francorum rege, pro se liberisque abdicante jus, quod per Blancam matrem in Castellæ regnum habere poterat, apud *Marianam* libro XIII. c. 18.

r *Ut eorum qui nondum sunt, personam lex interim sustineat*] Ut lex civilis in hereditate jacente.

GRONOVII.

37 *Nihil profecit*] Qua filius ille, postquam suæ tutelæ factus erit, semper turbaturus est, quod pater concessit.

38 *Cum pleraque*] Imperia & dominia.

39 *Ut posteris*] Successione hereditaria transeant.

40 *A cujus voluntate*] Qui regem sibi, qua conditione voluit, præfecit.

41 *Eorum qui nondum*] Ut, quod hi non possunt acquirere vel retinere, quia nondum existunt, id acquirant vel retineant beneficio legis, quæ rationem habuit etiam futurorum, quasi jam essent.

42 *Non ex jure proximi*] Quæ obveniunt tertiis vel quartis, non tanquam successoribus & heredibus proximi vasalli vel feudatarii, sed tanquam simul nominatis & adoptatis, cum primus investiretur, in casum deficientis ejus.

43 *Jura majoratus*] Prærogativas seniorum sive majorum natu. Πρωτοτόκια,

44 res fideicommiſſo obnoxias non infirmis rationibus ſubnixus producit ſummi judicii juriſconſultus Covarruvias *.

* *C. poſſeſſor. p. 3. §. 3. Spec. tit. de feud. §. quoniam. verſ. 3 quæritur. Chaſſ. de conſ. Burg. des mains-mortes. §. 6. verſ.* par an & jour, *p. 2. Cravet. de ant. temp. p. 4. §. materia. N. 90.*

4. Nihil enim prohibet quominus lege civili jus tale introduci poſſit, quod 45 uno actu alienari licite non poſſit; poſſit tamen ad vitandam dominiorum incertitudinem certi temporis neglectu amitti: atque ita etiam, ut exſtituris ſalva ſit actio perſonalis 46 adverſum eos qui neglexerunt, aut eorum heredes.

XI. Ex his quæ diximus apparet, & regi adverſus regem, & populo libero adverſus populum liberum jus acquiri poſſe, ut expreſſo conſenſu, ita derelictione, & eam ſecuta, aut ex ea vim novam capiente apprehenſione. Nam quod dicitur, quæ ab initio non valent, ex poſt facto 47 convaleſcere non poſſe, hanc habet exceptionem, niſi 48 cauſa nova jus per ſe parere idonea interceſſerit. Similiter & alicujus populi rex verus amittere poterit regnum & 49 populo ſubjici; & qui revera non rex, ſed princeps erat, ſi rex ſummo cum imperio fieri, & ſummum imperium quod penes populum, aut penes regem in ſolidum erat, inter eos dividi.

XII. 1. 50 Illud etiam indagari operæ pretium eſt, an lex de uſucapione

πόλια, τὰ ἀφιερώματα τῶν πρωτοτόκων. hic feuda regalia, emphyteuſes, anniverſaria, ſive capellæ, jus patronatus, fideicommiſſa, & quæ pro indiviſo ab uno ad alium derivantur in familia aliqua. Auctor de majoratu 2, 15. 4. p. 165. Voyage d'Eſpagne cap. 10. p. 62. *La nobleſſe d'Eſpagne a un beau droit, ſi au moins il luy eſt bien conſervé, c'eſt que pour endettée qu'elle ſoit, on ne peut luy ſaiſir que le revenu de ſon bien, parce qu'il eſt tout en majorazgo, c'eſt à dire fideicommis.* Et cap. 11. p. 75. *Quand il les vit engagez de toutes parts, il permit qu'on ſe puſt attaquer à leurs fiefs, & ainſi oſta le privilege de majorazgo, qui eſtoit le plus beau qu'euſt la nobleſſe d'Eſpagne.*

GROTII.

ſ *Rex ſummo cum imperio fieri*] Vide *Vaſquium* controverſiarum illuſtrium lib. 1. c. XXIII, 3. Adde eundem libro II. c. LXXXII, 8. 9. & ſequentibus. vide & *Panormitanum* lib. 1. conſ. LXXXII. Et *Peregrinum* de jure fiſci VI. c. VIII. §. 10.

GRONOVII.

44 *Res fideicommiſſo*] Quas ita tenet heres vel dominus, ut alienare aut minuere nequeat, ſed ex inſtituto ejus, unde accepit, compellitur, integras ſervare proximo ſucceſſori.

45 *Uno actu*] Traditione, venditione, &c.

46 *Adverſum eos*] Non adverſus eum, qui uſucepit.

47 *Convaleſcere non poſſe*] Quod hic poſſet dici adverſus eum, qui primum aliena invaſit.

48 *Cauſa nova*] Ut hic longum tempus, & veteris domini ſilentium.

49 *Populo ſubjici*] Rex legibus ſolutus poterit legibus ſubjici.

50 *Illud etiam &c.*] In quæſtione, an partes ſummi imperii, ſeu jura majeſtatis poſſint præſcribi, vix auſim repugnare ſententiæ auctoris, ne crabrones irritem, adeo in eam certatim irruunt politici. Etſi primo ſuſpecta eſt aulicæ adulationis: deinde ferit ipſos principes: nam quum nemo tota Europa principum aut regum jura illa majeſtatis abſoluta, illud ſummum imperium, quale fingunt, ab ſuo populo acceperit, ſed quicumque illud tenent, uſurpatione, præſcriptione, patientia populorum teneant: ſi ea jura præſcribi non poſſunt, ne ipſi quidem illa præſcribere, & longi temporis uſurpa-

usucapione aut præscriptione, condita ab eo qui habeat summum imperium, pertineat etiam 51 ad ipsum jus imperii, & ejus partes necessarias 52 quas alibi explicavimus. Pertinere arbitrari videntur jurisconsulti non pauci, * qui quæstiones de summo imperio ex jure tractant civili Romanorum. † Nos aliter arbitramur, nam ut quis legibus obligetur, requiritur in legis auctore & potestas, & voluntas, saltem præsumta. 53 Se per modum legis, id saltem præsumtam. In bono præsumi quis neget? in malo, qui legum suarum lator & eversor est, ut de Pompejo *Tacitus* loquitur, quis speret? [At vide, quæ diximus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. VI. §. 3. Not. 4. Præterea Vir Doctissimus heic mutat statum quæstionis. Auctor enim noster agit de *Usucapione* aut *Præscriptione*, qualis à Legibus Civilibus certo quodam annorum numero definitur, & sub certis quibusdam conditionibus constituitur. Ceteroquin tantum abest ut derelictionem tacitam, secundum Jus Naturæ & Gentium, ad jus ipsum Imperii pertinere neget, ut contra statuat paullo post, *num.* 2. tantum temporis spatium, quantum Leges Civiles postulant, non requiri ad adquirendum summum imperium, si intra id tempus conjecturæ derelictionis sufficientes adpareant: immo res Summi Imperii certo tempore adquiri posse, etiam ubi talis adquisitio in aliis rebus vetatur Jure Civili. *J. B.*]

* *Bart. in l. Hostes, D. de capt. & in l. 1. D. de aq. pluv. arc. Jas. cons. 70. lib. III. Aymon. de antiq. p. 4. versic. materia ista. n. 73. Ant. Corsetus de excell. reg. q. 104. Balb. de præsc. 1. p. princ. & 2. part. qu. 2. Castal. de Imp. quæst. 53. & Covar. in c. peccatum de reg. juris in 6. p. 2. §. 9. in fine.*

usurpatione acquirere potuerunt: denique eosdem principes, si partes illorum jurium a majoribus neglectas, aut ordinibus concessas hac politicorum disputatione inducti improvide repetant, obnoxios reddit turbis domesticis ac seditionibus, tanquam libertatis oppressores: cujus rei lugubre exemplum in rege cætera optimo præbet Albion. Valeat tamen ipsa, sed argumenta consideremus.

Ait affirmare jurisconsultos, qui has quæstiones tractant ex jure civili Romanorum. Quasi ex jure civili Romanorum didicerit Lycurgus, ut *legum suarum non inventione quam exemplo esset clarior, nec quidquam in alios sanciret, cujus non ipse in se documentum daret.* Justin. 3, 2. Quasi ex eodem in se fuerit severus Charondas, qui lege lata, ne quis in concionem veniret armatus, seditione orta, dum ipse ex agro accinctus ferro domum redit subito de via in concionem, sicut erat, progressus, dicente quodam, *legem abs te latam ipse destruis*, respondit, *minime, sed ratam faciam*, gladioque stricto incubuit. *Diodor.* 17, 9. Quasi ex jure civili Theodosius ad filium apud *Claudianum* in IV. consul. Honorii: (*vers.* 296. *& seqq.*)

In commune jubes si quid, censesve tenendum
Primus jussa subi, tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
Auctorem parere sibi ———

Itaque si naturæ jus respicimus, quæ semper tendit ad optimum, & eum dictitat esse legislatorem, qui sit omnium justissimus, non est dubium, quin illa præcipiat: Quod quisque in alium statuerit, ipse eodem jure utatur. Ut quis legibus obligetur, requiri ait in legis auctore voluntatem,

† *Nos aliter arbitramur*] Et Don *Garzias Mastrill.* de magistratu lib. III. c. 11, 26. *Joh. Oldendorpius* consil. Marp. v. n. 47. volum. I.

GROTII.

GRONOVII.

51 *Ad ipsum jus imperii*] *Bodin.* lib. I, cap. 10.

52 *Quas alibi*] I, 3. 6.

53 *Se per modum legis*] Id est, per modum superioris obligare nemo potest. Falsissimum: An non populus obligat se lege, cum legem jubet? an non legem fecit se superiorem? Cur ergo legum imperia Romæ fuisse ejectis regibus ait *Livius*? Si quis ipsum

id eſt, per modum ſuperioris, obligare nemo poteſt: & 54 hinc eſt quod legum auctores habent 55 jus leges ſuas mutandi: Poteſt tamen quis obligari ſua lege, non directe, ſed per reflexionem, u qua ſcilicet 56 pars eſt communitatis ex æquitate naturali, quæ partes vult componi ad rationem integri. quod a Saule 57 in regni initiis obſervatum notat ſacra hiſtoria, Sam. XIV, 40. 58 Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic conſideramus, non ut partem, ſed ut eum in quo virtus inſit integri. agimus enim de ſummo imperio 59 qua tali. Sed nec voluntas adfuiſſe præſumitur:

Agnoſcit tamen ex æquitate naturali obligari legiſlatorem ſua lege: non tamen directe, ſed per reflexionem, quatenus pars eſt communitatis. Atqui non aliter eſt legiſlator, quam qua caput, qua pars eſt, primaria quidem, pars tamen corporis. Itaque peſſime facit, cum quod voce ædificat, exemplo deſtruit, nec tam ſe ad uſum communitatis, quam illam ad libidinem ſuam aptat. A Saule in regni initiis ait hoc obſervatum. Quaſi ſignificet, id non fuiſſe obſervaturum, ſi fuiſſet confirmatior. Poteſt fieri: ſed & fuiſſet tanto pejor, nec jus naturæ, ſed ſuam libidinem eſſet ſecutus.

ſeſe obligare poteſt ſponſione, ſi jurejurando, quidni & lege? lex eſt communis ſponſio civium, inquit JC. lex eſt quaſi ſacramentum civium; unde leges Pythagoreorum collegii *ſodalitii juris ſacramenta* dicit *Juſtinus*. Sophiſtica cavillatio, quam didicit a *Bodino* I, 8. 134. [Vide, quæ pro Auctore noſtro diximus in Nota jam indicatâ ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 3. *J. B.*]

GROTII.

u *Qua ſcilicet pars eſt communitatis*] Vide infra hoc libro, cap. XX. §. 24. *Seneca* epiſtola LXXXV. *Duas perſonas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conſcenderunt navem, qua ipſe quoque vector eſt, alteram propriam qua gubernator eſt.* Tractant hoc *Claud. Seiſellus* de rep. Gall. lib. I. *Chaſſanæus* de gloria mundi parte V. conſ. 5. *Gaillius* lib. II. obſ. LV. num. 7. *Bodinus* de Republica lib. I. C. VIII. *Reinking* I. C. XII.

GRONOVII.

54 *Hinc eſt quod legum auctores jus habent leges ſuas mutandi*] Peſſimum principium, & prorſus tyrannicum, mutandæ legis jus eſſe, quia auctor ea obligatus non eſt. Immo hinc auctor legum jus habet mutandi, quod ſalus populi ſuprema lex eſt. Hæc ſalus populi, quæ eſt lex ſumma, quum ejus cauſa comparatæ ſint leges omnes, & ad illam referantur, ſimul atque aliqua lex inferior ei pugnare deprehenditur, abſolvit populum vel principem ab ea, quam ſe fecit ſuperiorem, lege, & jus ei dat inutilem & degenerantem dominum exuendi.

55 *Jus leges ſuas mutandi*] Falſum: id enim inde, quod ſalus publica ſuprema lex eſt.

56 *Pars eſt communitatis*] Infra 2, 20. 24.

57 *In regni initiis*] Hoc eſt, quum retineret mores, nondum a fortuna corruptus.

58 *Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic conſideramus, non ut partem, ſed ut eum, in quo virtus inſit integri*] Hoc illudere eſt: legis auctor in lege ferenda conſideratur non ut pars communitatis, ſed ut is, in quo virtus ſit integri: ergo ſua lege non tenetur. Negamus etiam conſequentiam: diximus enim, quoties integrum, hoc eſt, populus omnis, ipſe legem accipit & jubet, non tantum ſingulis eum, ſed & ſibi jus ponere, non ſingulis tantum ſed & ſe omni eam legem ſuperiorem & dominam agnoſcere: ergo multo magis qui repræſentat integrum.

59 *Qua tali*] De ſummi imperii poſſeſſore, quatenus ſummus eſt & extat ſupra omnes, qui agnoſcunt ejus imperium.

60 Non

præſumitur: quia legum auctores 60 non cenſentur ſe velle comprehendere, 61 niſi ubi & materia, & ratio legis ſunt univerſales, ut 62 in æſtimandis rerum pretiis. At ſummum imperium non eſt paris rationis cum rebus aliis: imo nobilitate ſua res alias multum excedit. Neque ullam vidi legem civilem de præſcriptione agentem, quæ ſummum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluiſſe probabiliter cenſeri poſſet.

2. Unde ſequitur, neque 63 tempus lege definitum ſufficere ad acquirendum ſummum imperium aut partem ejus neceſſariam, ſi deſint 64 conjecturæ naturales, de quibus ſupra egimus: neque tantum temporis ſpatium requiri, ſi 65 intra id tempus eæ conjecturæ quantum ſatis eſt adſint: neque legem civilem quæ acquiri certo tempore res vetat, ad res ſummi imperii pertinere. Poſſet tamen

GRONOVII.

60 *Non cenſentur ſe velle comprehendere*] Jam diximus Lycurgum & Charondam eam cenſionem ſibi turpiſſimam & morte graviorem putaſſe.

61 *Niſi ubi materia & ratio legis ſint univerſales*] Quidni ſit univerſalis hujus legis ratio? Uſucapio & præſcriptio longi temporis ſunt pœna indiligentium patrumfamilias: a qua ſe eximere illum, qui pro omnibus debet vigilare, quam decorum eſt? Uſucapio & præſcriptio ſunt inventæ, ne dominia rerum in incerto eſſent. Quid ergo indignius, aut magis diſſolvendo imperio, quam jus ſummi imperii inter incertos vagari?

Videtur potius in hac quæſtione inſpiciendum, quid poſſit præſumi de voluntate populi: is enim cum ſummum imperium alicui tribuit, non id ei tanquam privatam poſſeſſionem adſignat, ſed inſtar procurationis: nec jus ſuum & ipſe alienat, ſed fidei committit: eoque dando & commendando retinet per illum, in quo virtutem eſſe integri voluit. Tantum ſtatuit, neminem illud adminiſtrare, niſi quem ſibi præfecit, & cui perſonam integri impoſuit. quam ſi ille negligat perſonam, non illud jus redditur vacuum & ſine domino, ut poſſit occupari, ſed populi manet. Populum enim intelligimus perfectam ſocietatem, quæ non intelligitur ſe velle in prædam dare, ac patere rapinis occupantium. Itaque juris iſtius æterna auctoritas eſt, non ob perſonam legiſlatoris, qui, ſi Diis placet, omnibus ab ſe latis legibus liber ſit, ſed ex perſona populi, quam legiſlator ille repræſentat, cujuſque æternum jus tuetur. Quemadmodum Cancellarius ille Galliæ regem nunquam dicebat mori, ita ſummum jus nunquam ſit vacuum in civitate. Nam aut ejus, cui populus dedit, ſive quaſi procuratori, ſive quaſi (quando ita vult & loquitur interdum auctor noſter) fructuario, quo extincto vel fructum negligente proprietas ſalva eſt populo, qui nunquam moritur. Ita ſemper poſſidetur, nec jure poteſt a quoquam invadi.

Quod autem negat ὁ σοφὸς ſe ullam vidiſſe legem civilem de præſcriptione agentem, quæ ſummum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluiſſe probabiliter cenſeri poſſet: ejus rei duplex eſt ratio: prior, quod nullus populus jus ſuum minuere voluit, nec juſtiſſimam, certiſſimam, æternam poſſeſſionem ſuam facere dubiam: altera, quod invaſores ac tyranni, præterquam quod bona fide deſtituuntur; armorum vi, & ſi lubet, populo in obſequia jurare coacto, aut alia ſpecie juris utuntur, ut ad præſcriptionem decurrere illis neceſſe non ſit.

62 *In æſtimandis*] Si lege princeps ſtatuat mercibus pretium, non minoris eas ipſe comparabit.

63 *Tempus lege definitum*] Ad res privatas uſucapiendas.

64 *Conjecturæ naturales*] Quæ voluiſſe interpretantur, quod quis ſatis ſignificavit, *num.* 4.

65 *Intra id tempus*] Citius quam lege definitum.

tamen in ipsa imperii delatione populus suam exprimere voluntatem; quo modo ac tempore amitti imperium non utendo posset: quæ voluntas sequenda haud dubie esset, nec infringi posset a rege etiam summum imperium obtinente: quia non ad imperium ipsum, sed ad ejus habendi modum pertineret: quo de discrimine 66 alibi diximus.

Covarruv. c. possessor, part. 2. §. 2. num. 12, 13

XIII. Ea vero quæ de summi imperii natura non sunt, nec ut proprietates naturales ad eam pertinent, sed aut separari ab ea naturaliter possunt, aut saltem cum aliis communicari, omnino subjacent legibus populi cujusque civilibus, quæ de usucapione & 67 præscriptione factæ sunt. (dd) Sic subditos esse videmus, qui præscriptione acquisierunt, 68 ut appellari ab iis non possit: ita tamen ut semper aliqua ab eis sit provocatio, per supplicationem scilicet, vel alium modum. Nam ut ab aliquo nulla ratione possit provocari, 69 cum persona subditi pugnat, ac proinde ad summum imperium aut partem ejus pertinet, nec potest aliter acquiri quam 70 secundum jus naturale, cui summa imperia subjacent.

XIV. 1. Ex his apparet, quatenus recipi possit x quod ajunt nonnulli, semper 71 licere subditis si possint in libertatem, eam scilicet 72 quæ populi est, se vindicare: quia quod vi partum est imperium, vi possit dissolvi; quod autem 73 ex voluntate sit profectum, in eo pœnitere liceat, & mutare voluntatem. Nam & quæ vi parta primum sunt imperia, possunt ex voluntate tacita jus firmum accipere, & voluntas aut ex initio constituti imperii aut ex post facto esse potest talis, ut jus det quod in posterum a voluntate non pendeat. Agrippa rex apud Josephum in oratione ad Judæos, qui ex præposteræ repetitæ libertatis studio Zelotæ dicti sunt, sic ait: *Intempestivum est nunc libertatem concupiscere. Olim ne ea amitteretur certatum oportuit. Nam servitutis periculum facere durum est, & ne id subeatur, honesta certatio. At qui semel subactus*

De Bell. Jud. Lib. II. c. 26. pag. 805. B.

GROTII.

x *Quod ajunt nonnulli*] Ut *Vasquius* dicto libro II. c. LXXXII. n. 3.

GRONOVII.

66 *Alibi*] I, 3. 11.

67 *Præscriptione*] Longi temporis usu.

68 *Ut appellari*] Ut res a judicibus eorum decisa ad aliud, tanquam superius, tribunal deferri, & iterum cognosci nequeat.

69 *Cum subditi persona repugnat*] Aut *pugnat*, aut *subditi personæ repugnat*, voluit dicere.

70 *Secundum jus naturale*] Quo cujusque est, quod ut esset, ipsi fecimus.

71 *Licere subditis*] I, 3. 12.

72 *Quæ populi est*] Civilis, non personalis,

73 *A voluntate*] Contraria voluntate nequeat irritum reddi. Sic *Justinus* regem ait apud Persas nonnisi morte mutari.

(dd) Verius est, non posse à Subdito plenè adquiri longi temporis possessione ullum jus, quod ad summum imperium pertinet. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. Vide interim Dissertationem Clarissimi & Celeberrimi JCti Italensis, CHRISTIANI THOMASII, *De Præscriptione Regalium ad jura Subditorum non pertinente*, ann. 1696, *Halæ Saxonum* editam. J. B.

y *Honestum*

ſubactus deſcit, non libertatis amans dicendus eſt, ſed ſervitis contumax. Atque ipſe Joſephus ad eoſdem: y *Honeſtum quidem eſt pugnare pro libertate, ſed id olim factum oportuit. At qui victi ſemel ſunt & longo tempore paruerunt, ſi jugum excutiant, faciunt quod deſperatorum hominum eſt, non quod libertatem amantium.* Et hoc ipſum Cyrus olim Armenio regi dixerat, qui rebellioni ſuæ obtendebat libertatis pridem amiſſæ deſiderium.

De Bell. Jud. Lib. VI. c. 25. p. 927.

Xenoph. de Cyri inſtit. L. III. c. 1. §. 6, 7.

2. Cæterum quin & regis longa patientia talis, qualem ſupra deſcripſimus, poſſit populo ſufficere ad pariendam libertatem publicam, ex præſumta imperii derelictione, minime dubitandum arbitror.

XV. Jura vero quæ non habent quotidianum exercitium, (ee) ſed ſemel ubi commodum erit, z 74 ut luitio pignoris; item 75 jura libertatis, quibus actus is qui exercetur non eſt directe contrarius, ſed ei ineſt ut pars ſuo integro; velut ſi quis per centum annos ſocietatem cum uno duntaxat vicino habuerit, cum tamen habere & cum aliis poſſet; non amittuntur niſi ex quo tempore interceſſit prohibitio aut coactio, eique paritum eſt cum ſufficienti conſenſus ſignificatione: quod cum non juri civili tantum, ſed & rationi naturali congruat, merito locum habebit etiam inter ſummæ fortunæ homines.

GROTII.

y *Honeſtum pugnare pro libertate, ſed id olim factum oportuit*] Eadem ferme verba reperies in oratione comitis Blanderatenſis ad Mediolanenſes apud *Radevicum* 1. c. 40.

z *Ut luitio pignoris*] Vide *Paruſam* hiſtoria Veneta VII.

GRONOVII.

74 *Luitio pignoris*] L. 5. C. *de pign. act.* ſi non fuerit conventum de certo tempore, intra quod lui debeat. 3, 20. 60. Adde *Freheri* parerg. 1, 10.

75 *Jura libertatis*] In argumento capitis vocat *jura meræ facultatis*, quæ non alligantur certæ legi aut pacto aut conditioni, nec præfixo tempori aut ſtatuto modo: ſed quæ poſſis uſurpare & non uſurpare, vel uſurpare, quoties libet & quando libet: ad quæ quis actione cogi non poteſt. Ea non poſſe præſcribi aut præſcriptione tolli probant Dd. ex l. 2. D. *de via publ. & itinere publico* ref. *Gail.* lib. 2. obſ. 8. n. 4. Tale jus flaminis Dialis in ſenatum veniendi apud *Livium* 27, 9.

(ee) De Juribus illis, qui dicuntur *meræ facultatis*, & inter alia, de *luitione pignoris*, legi digniſſima Diſſertatio ſingularis Collegæ mei Clariſſimi & Juris peritiſſimi *P. de Toullieu*, quæ tertia ordine eſt in *Diſſertationum Juridicarum Triade*, Ultrajecti ann. 1706. edita. De re ipſa dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

CAPUT V.

De acquiſitione originaria juris in perſonas: ubi de jure parentum: de matrimoniis: de collegiis: de jure in ſubditos: ſervos.

I. *De jure parentum in liberos:*
II. *Diſtinctio temporis infantiæ:* | *& ibi de infantium dominio in res:*
III. *Tem-*

III. *Temporis extra infantiam in familia:*
IV. *Ibi de jure coërcendi liberos:*
V. *De jure vendendi liberos:*
VI. *Temporis extra infantiam & familiam.*
VII. *Distinctio potestatis parentum naturalis & civilis.*
VIII. *De jure mariti in uxorem.*
IX. *Insolubilitas & adstrictio ad unam uxorem an sint necessariæ ad matrimonium ex lege naturæ, an tantum ex lege euangelica.*
X. *Jure naturæ solo irrita non esse connubia ob defectum consensus parentum.*
XI. *Ex lege euangelica irrita esse connubia cum alieno viro & uxore.*
XII. *Illicita & irrita esse jure naturæ connubia parentum cum liberis.*
XIII. *Connubia fratrum cum sororibus, item novercæ cum privigno, & soceri cum nuru, ac similia, illicita & irrita esse jure divino voluntario.*
XIV. *Non idem videri de connubiis cum propinquis ulterioris gradus.*
XV. *Posse esse quædam connubia & licita, quæ a legibus appellentur nomine concubinatus.*
XVI. *Posse quædam connubia illicita contrahi, & tamen rata esse.*
XVII. *Jus majoris partis in quibusvis societatibus.*
XVIII. *Pari numero quæ sententia prævaleat.*
XIX. *Quæ sententiæ dividendæ aut conjungendæ.*
XX. *Absentium jus præsentibus accrescere.*
XXI. *Ordo quis inter pares, etiam reges.*
XXII. *In societatibus, quæ fundamentum habent in re, sententiæ æstimandas secundum partes quas quisque habet in re.*
XXIII. *Jus civitatis in subditos.*
XXIV. *An civibus a civitate discedere liceat, per distinctionem explicatur.*
XXV. *Jus civitati nullum in exsules.*
XXVI. *Jus ex consensu in filium adoptatum.*
XXVII. *Jus in servos.*
XXVIII. *Quatenus in hoc jure dicatur inesse jus vitæ ac necis.*
XXIX. *Quid ex jure naturæ statuendum de his, qui ex servis nascuntur.*
XXX. *Servitutis diversa genera.*
XXXI. *Jus ex consensu in populum, qui se subjicit.*
XXXII. *Jus ex delicto in personam.*

1. NOn in res tantum, sed & in personas jus quoddam acquiritur, & originarie quidem ex generatione, consensu, delicto. Generatione parentibus jus acquiritur in liberos: utrique, inquam, parentum, patri, ac matri: [a] sed si [1] contendant inter

GRONOVII.

1 COntendant inter se] Aliud pater, aliud mater præcipiat, utique in mediis & in utramque partem permissis. *Quintil.* decl. 6. *Poteram quidem fortiter dicere: Pater jussi &c. Sint sane jura patria, sedeatque medius inter duos judex: non comparabo personas, quamvis apud omnes gentes plus juris habeat pater.*

GROTII.

a *Sed si contendant inter se imperia, præfertur patris imperium*] Seneca

inter se imperia, præfertur patris imperium, ob sexus præstantiam.

II. 1. Distinguenda autem (aa) sunt in liberis tria tempora: primum tempus imperfecti judicii, τοῦ βλαυτικοῦ ἀτελοῦς, ut Aristoteles loquitur, dum abest προαίρεσις, 2 vis electrix, ut idem alibi: secundum tempus perfecti judicii, sed dum filius pars manet familiæ parentum, ἕως ἂν μὴ χωρισθῇ, ut loquitur idem Aristoteles: tertium postquam ex ea familia excessit. b In primo tempore omnes liberorum actiones sub 3 dominio sunt parentum: æquum enim est, ut qui se regere non potest, regatur aliunde. Æschyli dictum est: (bb)

Pol. 1. c. ult. *Nic. III, 4.* *Eth. V. c. 10.*

——— *ætas prima, ceu brutum pecus,*
Ut educetur mentis aliena indiget.

At alius naturaliter inveniri non potest, cui regimen competat, quam parentes.

2. Est tamen eo quoque tempore filius aut filia capax 4 dominii in res ex jure gentium, sed exercitium impeditur ob eam quam * diximus judicii 5 imperfectionem. Habent jus, ut de pueris Plutarchus loquitur, 6 ἐν κτήσει non ἐν χρήσει. Quare 7 ut res omnes

* *Supra c. 3. §. 6. De Fort. Alex. II. p. 337. C.*

neca libro III. controversia XIX. *Primæ partes sunt patris, secundæ matris.* Chrysostomus 1 ad Cor. XI, 3. εἰκότως ὑποτέτακται τῷ ἀνδρὶ ἡ γυνή. ἡ γὰρ ἰσοτιμία μάχην ποιεῖ· *merito viro femina subjicitur, nam æqualitas honoris pugnam parit.* Idem ad Ephesios capite IV. ἀρχὴ δευτέρα ἐστὶν ἡ γυνή. μήτε ἐν αὐτῇ τὴν ἰσοτιμίαν ἀπαιτείτω (ὑπὸ γὰρ τὴν κεφαλήν ἐστι) μήτε ἐπεὶ γυνὴ ὡς ὑποτεταγμένης καταφρονείτω. σῶμα γάρ ἐστι· *Secunda potestas est mulier. neque ergo ipsa æquum sibi jus vindicet (sub capite enim est) nec eam, quod subdita sibi est, contemnat maritus. corpus enim est.* Deinde: δευτέρα ἐστὶν ἀρχὴ αὐτὴ, ἀρχὴν ἔχουσα καὶ πολλὴν τὴν ὁμοτιμίαν, ἀλλ' ὅμως ἔχει τι πλέον ὁ ἀνήρ· *Altera potestas illa est, imperium & ipsa habens, multumque in honore consortii. sed tamen plusculum habet vir.* Augustinus epist. CXCI. *Filius ex legitimis nuptiis susceptus magis in patris est, quam in matris potestate.* Gregoras libro VII. ubi de Andronico Palæologo & Irene agit: προσιθεμένη δὲ καὶ τὸ, μείζονα δύνασθαι τῆς μητρὸς τὸν πατέρα, τὸ κωλύον εἶδεν τὴν τοῦ πατρὸς τελεσθῆναι βέλησιν ἐπὶ τῷ παιδὶ μᾶλλον ἢ τῆς μητρός· *Addebat ille plus matre patrem posse, nec quicquam intercedere quo minus patris de filio valeret voluntas, etiam præ materna.* De reverentia matri debita vide L. congruentius. 4. C. *De Patria Potestate.*

b *In primo tempore*] Sunt ea ætate ita parentum, ut alia quæ parentes possident, ait *Maimonides* canonibus Pœnitentialibus capite VI. §. 2.

GRONOVII.

2 *Vis electrix*] Delectus ad discrimen rerum noxiarum & utilium.

3 *Dominio*] Regimine, moderatione.

4 *Dominii in res*] Potest enim & infantibus donari. *Sueton.* Tib. 6.

5 *Imperfectionem*] Imbecillitatem, debilitatem.

6 Ἐν κτήσει] Possessione, non usu.

7 *Ut res liberorum parentibus*] §. 1. Instit. *Per quas person. cuiq. acq.*

(aa) Confer, de toto istò argumento, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VI. Cap. II. *J. B.*

(bb) Græca ita se habent:

——— Τὸ μὴ φρονεῖν γὰρ ὠσπερεὶ βοτὸν,
Τρέφειν ἀνάγκη (πῶς γὰρ οὔ;) τρόπῳ φρενός.

Cœphor. pag. 257. Ed. H. Steph. *J. B.*

omnes liberorum parentibus acquirantur non naturale eſt, ſed ex quorumdam populorum legibus, quæ & patrem a matre in hac re diſtinguunt, & filios non emancipatos ab emancipatis, & 8 naturales a legitimis. quæ diſcrimina natura ignorat; 9 excepta ea quam dixi ſexus præſtantia, ſi imperia inter ſe contendant.

III. In ſecundo tempore, cum jam judicium ætate maturuit, ſubſunt parentum imperiis non aliæ actiones, quam c 10 quæ ad familiæ paternæ aut maternæ ſtatum aliquid momenti habent. æquum enim eſt ut pars conveniat cum ratione integri. In cæteris autem actionibus habent tum liberi ἐξουσίαν, id eſt, facultatem moralem agendi, ſed tenentur tamen in illis quoque ſtudere ſemper, ut parentibus placeant. Verum hoc debitum cum non ſit ex vi 11 facultatis moralis, ut illa ſuperiora, ſed ex pietate, obſervantia, & gratiæ rependendæ officio, non efficit ut irritum ſit, ſiquid contra ſit factum, ſicut nec irrita eſt donatio rei a quocunque domino facta contra parſimoniæ regulas.

IV. In utroque hoc tempore jus regendi, etiam jus coërcendi complectitur, quatenus nempe vel cogendi ſunt ad officium liberi, vel emendandi. De gravioribus autem pœnis quid ſit ſentiendum, alibi erit agendi locus.

V. Quanquam vero imperium paternum ita ſequitur ipſam patris perſonam ac σχέσιν, ut avelli transferrique in alium non poſſit, poteſt tamen naturaliter, & ubi lex civilis non impedit, pater filium oppignorare, d & , ſi neceſſe ſit, etiam 12 vendere, ubi alia ratio eum alendi non ſuppetit: quod ex veteri Thebanorum lege (quam libro ſecundo recitat Ælianus) in populos alios videtur fluxiſſe: ipſa autem lex Thebana a Phœnicibus ac porro ab 13 Hebræis veniſſe: quam ipſam obtinuiſſe & apud Phrygas docet Apollonius (cc) Epiſtola ad Domitianum. Cenſetur quippe ipſa

Cap. 7.

GROTII.

c *Quæ ad familiæ paternæ aut maternæ ſtatum aliquid momenti habent*] Ita explicat *Maimonides* legem, quæ eſt *Num.* XXX, 10.

d *Et, ſi neceſſe ſit, etiam vendere*] Jornandes hiſtoria Gotthica. *Haud enim ſecus parentes faciunt, ſalutem ſuorum pignorum providentes, ſatius deliberant ingenuitatem perire quam vitam, dum miſericorditer alendus quis venditur, potius quam moriturus ſervatur.* Eam legem video & apud Mexicanos fuiſſe.

GRONOVII.

8 *Naturales*] Nothos, ſpurios, extra conjugium ſuſceptos.

9 *Excepta ea*] Niſi quod in diſſenſione parentum, quia virilem ſexum præfert, patris potius judicium ſequendum dictat.

10 *Quæ ad familiæ*] Vel patratæ vel omiſſæ patris matriſve genus & neceſſitudines aliqua juvare aut lædere poſſunt.

11 *Facultatis moralis*] 1, 1. 5. Quum nequeant ſibi vindicare parentes tanquam ſuum, etſi accipiant merito quaſi mercedem curæ, ſtudii, laboris in liberis educandis.

12 *Vendere*] Ut Erifichthon filiam. *Ovid.* 8. Met. 860.

13 *Hebræis*] Exodi 21, 7. Quam ſecutus etiam Romulus. *Dionyſ. Halic.* 2, 28.

(cc) Dicit in genere ἀποδιδόσθαι τὲς αὐτῶν: additque, καὶ ἀνδραποδισθέντων μὴ ἐπιτρέπεσθαι, & ſi forte quis

ipſa natura jus dare ad id omne, ſine quo obtineri non poteſt quod ipſa imperat.

VI. In tertio tempore filius in omnibus eſt αὐτεξούσιος, ſuique juris, manente tamen ſemper illo pietatis & obſervantiæ debito, cujus cauſa perpetua eſt. Unde ſequitur, regum actus irritos dici eo nomine non poſſe, quod parentes habeant.

VII. e Quicquid extra hæc eſt, a lege eſt voluntaria, quæ alibi eſt alia. Sic jure quod Deus Hebræis dedit, poteſtas patris in filium aut filiam, ad 14 diſſolvenda vota non erat perpetua, ſed durabat quamdiu liberi f pars erant domus paternæ. Sic patria quædam poteſtas propria erat civium Romanorum, etiam in filios qui familiæ propriæ capita erant, quamdiu emancipati non erant. Qualem in liberos poteſtatem alios non habere * ipſi Romani profitentur. Sextus Empiricus Pyrrhoniorum tertio: † οἱ Ῥωμαίων νομοθέται τοὺς παῖδας ὑποχειρίους καὶ δούλους τῶν πατέρων κελεύουσιν εἶναι. καὶ τῆς οὐσίας τῶν παίδων μὴ κυριεύειν τοὺς παῖδας, ἀλλὰ τοὺς πατέρας, ἕως ἂν ἐλευθερίας οἱ παῖδες τύχωσι κατὰ τοὺς ἀργυρωνήτους. παρ' ἑτέροις δὲ ὡς τυραννικὸν τοῦτο ἐκβέβληται. g *Legum Romanarum auctores liberos in manu parentum ad inſtar ſervorum eſſe voluerunt; neque ſuorum bonorum ipſos eſſe dominos, ſed parentes, donec* 15 *manumittantur eo modo quo mancipia ſolent: quod alii ut tyrannicum repudiant.* Simplicius ad Epicteti enchiridium: οἱ δὲ παλαιοὶ τῶν Ῥωμαίων νόμοι καὶ πρὸς τὴν τῆς Φύσεως ὑπεροχὴν ἀποβλέψαντες, καὶ πρὸς τοὺς πόνους ὃς οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν τέκνων πονοῦσιν, ἅμα καὶ τοὺς παῖδας παντοδαπῶς ὑποταξαι βουλόμενοι, καὶ τῇ τῶν γονέων οἴμαι Φυσικῇ Φιλοσοργίᾳ θαῤῥήσαντες, καὶ πιπράσκειν, εἰ βούλοιντο, τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσιν ἐπέτρεψαν καὶ φονεύειν ἀτιμωρήτως. *Antiquæ Romanorum leges, reſpicientes tum ad eam quæ a natura eſt eminentiam, tum ad labores quos pro liberis parentes ſuſtinent, volentes praterea*

ex ſuâ in ſervitutem redigatur, non convertuntur, ad illos ſcilicet liberandos. Vit. Apoll. Lib. VIII. Cap. 7. pag. 346. *Edit. Olear.* Ubi (quod obiter obſervare liceat) luculentum exemplum eſt loquutionis μὴ ἐπισχήσεσθαι, pro *non curare*: quod accedere poteſt iis, quæ plenâ manu congeſſit Clariſſimus CLERICUS, ad explicandum τὸ *Ocnlo irretorto ſpectare* Poëtæ Venuſini, *Art. Crit.* Part. I. Cap. 2. §. 11. *J. B.*

GROTII.

e *Quicquid extra hæc eſt, a lege eſt voluntaria*] Seneca de beneficiis III. c. XI. *quia utile eſt juventuti regi, impoſuimus illi quaſi domeſticos magiſtratus.*

f *Pars erant domus paternæ*] Alioqui XIII. anno filius erat obligandi ſe capax moribus Hebræis. ita illi ad dictum in numeris locum.

g *Legum Romanarum auctores*] Philo in legatione: ἡ γὰρ υἱῷ πατρὶ ἐξουσία κατὰ τὰς τῶν Ῥωμαίων νόμους ἀνάκειται πατρί· *Patri enim in filium omnimoda poteſtas jure Quiritium competit.* (Pag. 996. B. *Ed. Paris.*)

GRONOVII.

14 *Diſſolvenda vota*] Ad reſcindendum & irritum faciendum, ſi filiusfamilias voto nuncupato temere ſe obligaſſet ad ſacrum faciendum, dona templis aut ſacerdotibus danda, &c.

15 *Manumittantur*] Patria poteſtate ſolvantur emancipatione, quemadmodum ſervi ære emti manumiſſione.

Num. XXX. 2. 3. 4. 5. *lib. de præceptis legis. præcepto vetante* CCXLII.

* *Inſt. de pat. poteſt.* §. *Jus autem.* 2.

† *Cap.* 24.

In Cap. 37. *pag.* 199.

terea liberos parentibus sine exceptione subjectos esse, credo etiam 16 *confisa naturali parentum amori, & venumdandi, si vellent, liberos, & impune interficiendi parentibus jus dederunt.* Simile patrum jus apud Persas, ut tyrannicum accusat Aristoteles: quæ ideo a nobis afferuntur, ut accurate distinguamus 17 civilia a naturalibus.

Ethic. Nicom. VIII, 12.

VIII. 1. Ex consensu jus in personas quod oritur, aut ex consociatione venit, aut ex subjectione. 18 Consociatio maxime naturalis in conjugio apparet: sed ob sexus differentiam imperium non est commune, sed maritus uxoris caput, nempe in rebus conjugii, & in rebus familiæ. nam uxor pars fit familiæ maritalis. Ideo de domicilio constituere jus est marito. Siquid ultra juris maritis conceditur, ut lege Hebræa jus rescindendi quævis vota uxoris, apud populos nonnullos jus vendendi bona uxoria, non a natura est, sed ab instituto. Exigit hic locus ut videamus quid sit de natura conjugii. (dd)

Eph. v, 23.

2. Conjugium igitur naturaliter esse existimamus talem cohabitationem maris cum femina, quæ feminam constituat quasi sub oculis & 19 custodia maris. nam tale consortium & in mutis animantibus quibusdam videre est. In homine vero, qua animans est utens ratione, ad hoc 20 accessit fides, qua se femina mari obstringit.

IX. 1. Nec aliud ut conjugium subsistat natura videtur requirere. sed nec divina lex amplius videtur exegisse ante Euangelii propagationem. Nam & h viri sancti ante legem plures una uxores

GROTII.

h *Viri sancti ante legem*] Chrysostomus de Sara: κἀκείνη πάλιν ἐπῃτιάσατο τῆς ἀπαιδίας ἐπινοῆσαι παραμυθίαν αὐτῷ τινα ἀπὸ τῆς παιδίσκης. οὐδέπω γὰρ ταῦτα τότε κεκώλυτο· *Ipsa vicissim sinebat sterilis conjugii solatium ex ancilla quærere. nondum enim talia tunc vetita erant.* Eundem vide 1. ad *Timoth.* c. III. *Augustinus* de doctrina Christiana libro III. cap. XII. *Erat uxorum plurium simul habendarum inculpabilis consuetudo.* Similia habet ibidem cap. XVIII. Tum vero cap. XXII. *Multa enim sunt, quæ illo tempore officiosè facta sunt, quæ modo nisi libidinose fieri non possunt.* & libro XVI. de Civitate Dei cap. 38. *quoniam multiplicandæ posteritatis causa plures uxores lex nulla prohibebat.*

GRONOVII.

16 *Confisæ naturali*] Qui satis spondebat, parentes eo jure ad crudelitatem non abusuros.

17 *Civilia a naturalibus*] Jus civile quorundam populorum a communibus naturæ præceptis.

18 *Consociatio in conjugio*] Sic uxor marito dicitur *socia cujuscumque fortunæ.* Tacit. 3. ann. 15. & uxoris *consortium rerum secundarum adversarumque*, eod. lib. 34. & *conjux prosperis dubiisque socia*, 12. ann. 5. item *laborum periculorumque socia* in Germ. mor. 18. & *non prosperæ tantum sed omnis fortunæ societatem iniisse*, Justin. 23, 2. & matrimonium *societas fortunarum omnium.* Liv. 1, 9.

19 *Custodia maris*] Videtur addendum, procreationis & mutui auxilii causa. *Quintil.* decl. 368. *Sic mares feminis junguntur, ut imbecillior sexus præsidium ex mutua societate sumat.*

20 *Accessit fides*] Tacite significat fidem, quam dat maritus uxori non esse a natura, sed ab instituto.

(dd) De tota ista materia, confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. Cap. I. & quæ nos in Notis diximus,

res habuerunt, i & in lege * præcepta quædam dantur his, qui plures una habeant, & regi præscribitur, † ut nec uxorum nec equorum nimiam sibi adsciscat copiam, ubi Hebræi interpretes notant octodecim sive uxores sive concubinas regi fuisse concessas, & Davidi *a* Deus imputat, *k* quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset.

2. Sic & dimittere uxorem *b* volenti modus præscribitur, nec dimissam ducere quisquam impeditur, præter eum qui dimisit, *l* & sacerdotem. Hæc tamen ad alium maritum transeundi libertas ipso naturali jure ita restringenda est, [21] ne inde oriri possit prolis confusio. Hinc illa [22] apud Tacitum juris pontificii quæstio: *an concepto, necdum edito partu rite nuberet.* Apud Hebræos inter utrumque matrimonium tres menses interponi jubebantur. At Christi lex, (ee) ut res alias, ita & hanc conjugii inter Christianos ad perfectiorem redegit normam, ex qua & qui dimisisset uxorem non

* *Dent.* XXI, 15. † *Dent.* XVII, 16. 17. a 2 *Samuel.* XII, 8. b *Deuter.* XXIV, 4. *Amm.* I, 10. *Matth.* V, 32. XIX, 9.

dixímus, ut & ad libellum *De Officio Hom. & Civis*, Lib. II. Cap. II. ultimarum Editionum. *J. B.*

GROTII I.

i *Et in lege*] *Josephus* Antiq. histor. XVII, 1. πάτριον ἐν ταυτῷ πλείοσιν ἡμῖν συνοικεῖν· *Mos nobis patrius eodem tempore plures habere uxores.*

k *Quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset*] *Josephus* eo historiæ loco: δόντος δὲ αὐτῷ καὶ γυναῖκας, ἃς δικαίως καὶ νομίμως ἠγάγετο· *cum Deus ei uxores dedisset, quas juste ac legitime habere posset.* (Ant. Jud. VII, 7.) Pesictha ad *Levit.* XVIII. notissimum ait esse, eum qui dicat vetitum esse habere plures uxores nescire quid sit de lege.

l *Et sacerdotem*] Levit. XXI, 7. Repudiatæ additur vidua ibidem vers. 14. quod de principe sacerdote intellexit *Philo*, & plerique hodie interpretes, ob ea quæ præcedunt commate 10. & deinceps. Sed quemvis sacerdotem intelligi debere ostendit *Ezechiel* XLIV, 22. & in explicatione legis, ut & contra Apionem primo *Josephus*. connectenda ergo lex cum initio capitis, ut illa de pontifice maximo obiter sint interposita. [At vero *Josephus* disertè dicit, soli Sacerdotum principi vetitum esse ducere Viduam, quum aliis Sacerdotibus id liceat: Τὸν δ' ἀρχιερέα μόνον τοῦ, καὶ τεθνηκότος ἀνδρὸς ἠξίωσε γαμεῖν γυναῖκα, τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσι συγχωρῶν. Ant. Jud. III, 10. pag. 95. F. In loco autem ex *lib. I. contr. Apion.* pag. 1036. de Viduâ ne γρὺ quidem. Hinc Auctor noster in adnotat. ad locum *Levitici* laudatum, planè omisit *Josephi* testimonium. Quod autem conjicit de parenthesi: durum videtur. Confer SELDEN. *De Uxore Hebr.* Lib. I. Cap. 7. & *de Succeff. in Pontific.* Lib. II. Cap. 2. *J. B.*]

GRONOVII.

21 *Ne inde oriri*] Ne prius dimissa jungatur alii, quam certum exploratumque sit non esse gravidam ex priori, & sciri possit, si quid postea pariat, non esse ab eo, a quo divortit.

22 *Apud Tacitum*] I. ann. 9.

(ee) Auctor noster postea mutavit sententiam, ut patet ex Adnotationibus ejus in *Matth.* V, 32. ubi ostendit, in loco illo & aliis similibus Euangeliorum non damnari Polygamiam, sed tantum abusum Divortii, *quacumque ex causâ* facti. Hinc in eximio opusculo *de Verit. Relig. Christ.* dicit tantum, *Christianos sequi* morem *Germanorum* & *Romanorum*, qui unâ uxore contenti fuerunt, *Lib.* II. §. 13. Et in Notâ subjectâ ibidem, remittit tantum ad locum 1 *Corinth.* VII, 4. Sed de eâ re agemus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

non adulteram, & qui duxiſſet dimiſſam, adulterii reos pronun-
1 Cor. VII, 4. tiat: & apoſtolus ejus atque interpres Paulus, non viro tantum jus dat in corpus uxoris, 23 quod & in naturali ſtatu procedebat (ὁ γὰρ μιγνύμενῳ κατὰ νόμον ἀφροδίτης παντὸς ἄρχει τοῦ σώματος Oneirocrit. τῆς συνούσης, inquit Artemidorus, id eſt, *qui connubii lege femina conjungitur, is in corpus ejus dominium habet*:) ſed & uxori viciſſim in corpus mariti. m Lactantius: *Non enim, ſicut juris publici ratio eſt, ſola mulier adultera eſt, quæ habet alium, maritus autem etiamſi plures habeat, a crimine adulterii ſolutus eſt. Sed divina lex ita duos in matrimonium, quod eſt in corpus unum, pari jure conjungit, ut adulter habeatur quiſquis compagem corporis in diverſa diſtraxerit.*

Lib. VI, c. 23.

3. Scio a pleriſque exiſtimari in utroque hoc capite non novam a Chriſto conditam legem, ſed reſtitutam quam Deus pater rerum primordio condiderat: in quam ſententiam adduxiſſe eos videntur ipſa Chriſti verba, ubi ad primordium illud nos revocat: ſed reſponderi poteſt, ex prima illa conditione, qua uni mari feminam non niſi unam Deus attribuit, ſatis apparere quid optimum ſit Deoque gratiſſimum: & hinc ſequi ſemper id fuiſſe egregium ac laudabile: non tamen ut aliter facere nefas eſſet: quia ubi lex non eſt, ibi non eſt legis tranſgreſſio; 24 at lex de ea re nulla illis temporibus exſtabat. Sic etiam cum dixit Deus ſive per Adamum, 25 ſive per Moſem, tantum eſſe fedus matrimonii, ut vir parentis familiam relinquere debeat, quo novam cum uxore familiam conſtituat: 26 idem ferme dixit quod Pharaonis filiæ dicitur Pſalmo XLV, 11. *Obliviſcere populi tui, & domus patris tui.* Et ex hac tam arctæ amicitiæ inſtitutione ſatis apparet n Deo gratiſſimum eſſe,

GROTII.

m *Lactantius*] Libro inſtitutionum VI. c. XXIII. ubi & hoc ſequitur: *exemplo continentiæ docenda eſt uxor, ut ſe caſte gerat. Iniquum eſt enim ut id exigas, quod ipſe præſtare non poſſis.* Senſus idem in Gregorio Nazianzeno, πῶς ἀπαιτεῖς, οὐκ ἀντισφίρεις; *quomodo exigis & non rependis?* [Orat. XXXI. pag. 500. C.] Hieronymus ad Oceanum: *Aliæ ſunt leges Cæſarum, aliæ Chriſti. aliud Papinianus, aliud Paulus noſter præcipit. Apud illos viris impudicitiæ frena laxantur, &, ſolo ſtupro atque adulterio condemnato, paſſim per lupanaria & ancillulas libido permittitur, quaſi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet feminis æque non licet viris, & eadem ſervitus pari conditione cenſetur.* (Tom. I. pag. 198. C. *Ed. Baſil.*)

GRONOVII.

23 *Quod & in naturali*] Quod & ex naturæ lege ſine monitu Apoſtoli marito competebat.

24 *At lex de ea nulla*] Ipſe Chriſtus videtur dicere *Matth.* 19, 4.

25 *Sive per Moſem*] Quaſi Moſes hæc verba tribuerit Adamo per ethopœiam, ut hiſtorici conciones Imperatoribus.

26 *Idem ferme dixit*] Ut qui tantum prædicet, quid effecturus ſit amor: non edicat, quid neceſſario fieri debeat.

GROTII.

n *Deo gratiſſimum eſſe*] Et multis olim quoque ſapientibus prælatus hic

mos.

esse, ut perpetua sit ea conjunctio: non tamen eo evincitur a Deo
o jam tunc imperatum ne qua de causa fedus illud solveretur. At
Christus quod Deus institutione conjunxerat, id ab homine separari *Marc. x, 9.*
vetuit, ex eo quod optimum Deoque acceptissimum est, dignissi-
mam lege nova desumens materiam.

4. Plerasque gentes certum est antiquitus ut 27 divortiorum li-
bertate, ita plurimum feminarum conjugio usas. Prope solos bar-
barorum Germanos singulis uxoribus contentos suo tempore fuis-
se Tacitus memorat: idque passim ostendunt historiæ tum Persa- *De moribus Germ.*
rum, p tum (ff) Indorum. q Apud Ægyptios * soli sacerdotes *c. 18.*
unius * *Diod. lib.*
1. pag. 51.

mos. *Euripides* in Andromacha ex persona Hermiones: (*vers.* 177, *& seqq.*)

——— ἁδὲ γὰρ καλὸν
Δυοῖν γυναικοῖν ἄνδρ' ἓν' ἡνίας ἔχειν·
Ἀλλ' εἰς μίαν βλέποντες εὐνοίαν κύ-
πριν
Στέργουσιν, ὅς τις μὴ κακῶς οἰκεῖν
θέλει.

——— *non etenim decet*
Unam imperare feminis geminis virum:
Contentus uno conjugis vivat toro,
Quicunque cupiet rite curatam domum.

Et in choro: (*vers.* 464. *& seqq.*)

Οὐδέποτ' ἂν δίδυμα
Λέκτρ' ἐπαινέσω βροτῶν,
Οὐδ' ἀμφιμάτορας κόρας,
Ἔριν μὲν οἴκων,
Δυσμενεῖς τε λύπας.
Τὴν μίαν μοι στέργέτω πόσις γάμοις
Ἀκοινώνητον συναν ἀνδρός.
Οὐδὲ γὰρ ἐν πόλεσι
Δίπτυχοι τυραννίδες
Μίας ἀμείνονες φέρειν,
Ἄχθος δ' ἐπ' ἄχθει,
Καὶ στάσις πολίταις.
Τεκτόνοιν θ' ὕμνοισιν ἐργάταιν δυοῖν
Ἔριν Μῶσαι φιλοῦσι κρατύνειν.
Πνοιαὶ δ' ὅταν φέρωσι ναυτίλους θοὰ
Κατὰ πηδαλίων,
Δισσὰ πραπίδων γνώμα,
Σοφῶν τε πλῆθος ἀθρόον ἀσθενέστερον
Φυλαστέρας φρενὸς αὐτοκρατοῦς.
Ἐνὸς ἃ δύναμις ἀνά τε μέλαθρα,
Κατά τε πόλιας,
Ὁπόταν εὑρεῖν θέλωσι καιρόν.

Nunquam gemina de matre genus,
Nunquam duplices laudabo toros,
Odii & diræ semina rixæ.
Unam debet non ambigui
Vir participem nosse cubilis:
Duo nec domini rectius urbes
Terrasque regunt, quam quæ sceptrum Ed. H.
Tenet una manus: quin sic oneri Steph.
Onus accedit: discors agitat
Rabies rupto fœdere cives.
Etiam artifices carminis inter
Geminos ipsæ tristia miscent
Prælia Musæ: cumque in pelago
Vela carinæ fert aura levis,
Plus una valet, contenta licet,
Dextera clavi quæ frena tenet,
Quam consilii vis in partes
Distracta duas, aut prudentum
Numerosa cohors. una potestas
Temperet urbem, regat una domum,
Si modo cordi est tranquilla quies.

Plautus Mercatore: (IV, 6. 8.)

Nam uxor contenta est, quæ bona est,
uno viro.
Qui minus vir una uxore contentus
siet?

o *Jam tunc imperatum*] Sic & in causa plurium uxorum distinguit *Ambrosius* id, quod laudaverat in paradiso Deus, a damnatione contrarii c. IV. lib. I. de Abraham. quem locum *Gratianus* posuit causa XXXII. quæst. IV. c. 3.

p *Tum Indorum*] Et Thracum, de quibus versus sunt *Menandri*, (apud *Strab.* Lib. VII. p. 297.) & *Euripidis* in Andromacha. (*vers.* 214. *& seqq.*)

GRONOVII.

27 *Divortiorum libertate*] Libera & licita feciſſe divortia, ſeu permiſiſſe conjugibus, ut poſſent vinculum matrimonii ſolvere.

(ff) Vide STRABONEM, *Geograph.* Lib. XV. pag. 714. Ed. Paris. Caſaub. J. B.

GROTII.

q *Apud Ægyptios ſoli ſacerdotes*] Vi-

unius feminæ conjugio utebantur. Sed & apud Græcos Cecrops primus, teſte Athenæo, *μίαν ἐνὶ ἔζευξεν, unam feminam uni marito attribuit.* quod tamen ne Athenis quidem diu obſervatum, † *Gellius* xv. c. xx. 28 Socratis & aliorum † exemplo docemur. Quod ſi qui populi continentius egerunt, ut Romani ſemper duabus uxoribus, divortio 29 diu abſtinuerunt, laudandi ſunt ſane, ut qui ad id quod optimum eſt acceſſerint: unde & 30 flaminicæ apud eoſdem Romanos matrimonium, niſi morte, non ſolvebatur: r non tamen inde ſequitur peccaſſe, qui fecerunt aliter ante promulgatam Euangelii vocem.

X. 1. Nunc quæ rata ſint jure naturæ conjugia videamus: in quo dijudicando meminiſſe debemus, non omnia, quæ juri naturæ repugnant, irrita fieri jure naturæ, ut exemplo 31 prodigæ donationis apparet; ſed ea demum, 32 in quibus deeſt principium dans validitatem actui, aut (gg) in quibus 33 vitium durat in effectu. Principium & hic, & in aliis actibus humanis, unde jus oritur, eſt jus illud, quod 34 facultatem moralem interpretati ſumus, ſimul cum voluntate ſufficiente. Quæ voluntas ſit ſufficiens ad jus producendum, 35 infra melius tractabitur, ubi de promiſſis in genere agetur. Super facultate morali quæſtio oritur de parentum conſenſu, quem ad validitatem conjugii quaſi naturaliter quidam requirunt. Sed in eo falluntur. Nam quæ adferunt argumenta, nihil aliud probant, quam 36 officio filiorum conveniens eſſe, ut parentum conſenſum impetrent: quod plane concedimus

de *Herodianum* libro 11. [Sine dubio *Herodianus*, apud quem nihil quod ad rem faciat, poſitus eſt heic pro *Herodoto*, undecumque error ortus fuerit. At hic contrarium planè docet, nimirum omnes *Ægyptios* unâ uxore contentos fuiſſe, quemadmodum in more erat *Græcis*: Καὶ γυναικὶ μιῇ ἕκαστος αὐτῶν συνοικέει, καπάπερ Ἕλληνες. Lib. 11. Cap. 92. Utri credemus? *Herodoto*, an *Diodoro Siculo*, ita inter ſe pugnantibus? *J. B.*]

r *Non tamen inde ſequitur peccaſſe*] *Auguſtinus* libro XXII. C. XLVII. contra Fauſtum: *Quando mos erat, crimen non erat.* Poſuit & hoc *Gratianus*, ſed ſub Ambroſii nomine.

GRONOVII.

28 *Socratis*] Qui duas uno tempore habuit uxores, Xantippen & Myrtonem Ariſtidis filiam. (Vid. *Diogen. Laërt.* Lib. 11. §. 26.)

29 *Diu*] Uſque ad annum urbis conditæ 522. quum primus Sp. Carvilius Ruga uxori nuntium remiſit, quod ſterilis eſſet. *Gellius* 4, 3. & 17, 21.

30 *Flaminicæ*] Diali Flamini, ſive Jovis ſacerdoti nuptæ. *Gell.* 10, 15.

31 *Prodigæ donationis*] Inf. cap. 11. num. 9.

32 *In quibus deeſt*] Quæ qui facit, caret facultate morali ad agendum.

33 *Vitium durat*] Singuli actus peccatum iterant.

34 *Facultatem moralem*] 1, 1. 4. & 5.

35 *Infra melius*] Lib. 2. c. 11.

36 *Officio conveniens*] Decere pios liberos.

(gg) *Ubi actûs turpitudo eſt permanens*, ait Auctor *Adnot. in Matth.* XXII, 30. Exemplum eſt in eo, qui rem alienam furatus eſt, aut mala fide poſſidet alio quocumque modo: quamdiu enim illam retinet, aut illâ utitur, ſinguli actus habent contrectationem rei alienæ. *J. B.*

[*Mater*

cedimus cum temperamento, nisi manifeste iniqua sit parentum voluntas. Nam si in omnibus rebus filii reverentiam parentibus debent, certe præcipue eam debent in eo negotio, 37 quod ad gentem totam pertinet, quale sunt nuptiæ. Sed hinc non sequitur jus illud, quod facultatis aut dominii nomine explicatur, deesse filio. Nam qui uxorem ducit & maturæ esse debet ætatis, & extra familiam abit, ita ut hac in re regimini familiari non subjiciatur. Solum autem reverentiæ officium non efficit, ut nullus sit actus qui ei repugnat.

2. Quod autem a Romanis aliisque constitutum est, ut quædam nuptiæ, quia consensus patris deficit, irritæ sint, non ex natura est, sed ex juris conditorum voluntate. Nam & eodem jure f mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit; ac ne pater quidem filii emancipati: & si pater ipse sit in patris sui potestate, in filii nuptias & avus 38 & pater consentire deben: 39 filiæ, avi auctoritas sufficit. quæ discrimina naturali juri incognita satis ostendunt venire hæc ex jure civili. *L. 25. D. de ritu nupt.* *L. 16. §. 1. De cod. tit.*

3. In sacris literis videmus quidem pios viros, multoque magis mulieres, (t 40 quarum * verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare, quo & illa pertinent quæ priore ad Corinthios † de elocanda virgine legimus) in contrahendis nuptiis secutos auctoritatem parentum: sed non tamen irritum pronuntiatur Esavi *a* conjugium, aut liberi illegitimi, quia sine tali auctoritate nuptias contraxerat. Quintilianus jus strictum, & quidem naturale, respiciens, *b* sic ait: *Quod si licet aliquando etiam contra patris voluntatem ea, quæ alioqui reprehensionem non merentur, filio facere;* * *L. 20. C. de nuptiis.* † VII, 36. a *Genes.* XX: X. & XXXVI. b *Decl.* 257.

GROTII I.

f *Mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit*] Imo & avi, si is liber est, voluntas plus valet quam patris, qui servilis sit conditionis. *Gratian.* causa 32. quæstione III. c. unic.

t *Quarum verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare*] *Non est enim virginalis pudoris eligere maritum*, ait *Ambrosius* lib. 1. de Abraham. c. ult. relatus in codicem *Gratiani* causa XXXII. quæstione II. c. 13. *Donatus* Andria: (IV, 4. 2.) *Summa potestas nuptiarum in patre puellæ est.* Hermione apud Euripidem: (*Androm.* vers. 987.)

Νυμφευμάτων δὲ τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
Μέριμναν ἕξει, κ' οὐκ ἐμὸν κρίνειν τόδε.
Curam parenti de meis ego nuptiis
Permitto, non est illud arbitrii mei.

Hero apud Musæum: (vers. 179. 180.)

Ἀμφαδὸν οὐ δυνάμεσθα γάμοις ὁσίοισι τελέσσαι.
Οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκέσσιν ἐπεύαδεν —
Lege maritali jungi non possumus ambo,
Cum nolit mater, nolit pater.

GRONOVII.

37 *Quod ad gentem*] Nam turpes nuptiæ dehonestamentum sunt totius familiæ.

38 *Et pater consentire*] Ne invito ei suus heres agnascatur.

39 *Filiæ avi auctoritas*] Quia exit in aliam gentem, & quod parit, non est hujus, sed sui patris in potestate.

40 *Quarum verecundiæ maximæ*] Ideo tantopere in sorore Tryphæna culpat Cleopatra, contra matris voluntatem extra Ægyptum nupsisse. *Justin.* 39, 3.

cere ; u *nuſquam tamen libertas tam neceſſaria quam in matrimonio eſt.*

XI. Cum ea quæ alteri nupta eſt matrimonium haud dubie irritum eſt, lege quidem naturæ, 41 niſi vir prior eam dimiſerit; tandiu enim durat ejus dominium: 42 lege autem Chriſti, donec mors vinculum diſſolverit. Irritum autem eſt ideo, quia & 43 facultas moralis deeſt, ſublata per prius matrimonium, & omnis effectus eſt vitioſus. Singuli enim actus contrectationem habent rei alienæ. Viciſſim ex 44 Chriſti lege irritum eſt conjugium cum eo, qui maritus ſit alterius mulieris, ob jus illud quod Chriſtus feminæ pudicitiam ſervanti dedit in maritum.

XII. 1. De conjugiis eorum, qui ſanguine aut affinitate junguntur, ſatis gravis eſt quæſtio, & non raro magnis motibus agitata. Nam cauſas certas ac naturales, cur talia conjugia, ita ut legibus aut moribus vetantur, illicita ſint, aſſignare qui voluerit, experiendo diſcet, quam id ſit difficile, imo præſtari non poſſit. Nam quam x Plutarchus attulit in quæſtionibus Romanis, & Auguſtinus ſequitur de Civitate Dei, libro XV. cap. 16. 45 de latius ſpargendis amicitiis per diffuſas affinitates, non tanti eſt ponderis, ut

Quæſt. 108. pag. 289. D.

GROTII.

u *Nuſquam libertas tam neceſſaria eſt quam in matrimonio*] Eugraphius ad Andriam actu I. ſcena V. *Tangitur & illud, an patrum imperiis obſequi filii debeant. Conſtat enim circa nuptias eſſe filiis liberam voluntatem.* Caſſiodorus VII, 40. *Durum eſt libertatem liberam non habere [in matrimonio,] unde liberi procreantur.*

x *Plutarchus attulit in quæſtionibus Romanis*] Philo de legibus ſpecialibus: (pag. 780.) τὶ δὲ τὰς πρὸς τὰς ἄλλας ἀνθρώπους κοινωνίας καὶ ἐπιμιξίας ἐπέχειν, εἰς βραχὺ χωρίον τὸ ἑκάστης οἰκίας συνωθοῦντας μέγα καὶ λαμπρὸν ἔργον, ἐκτείνεσθαι καὶ χεῖσθαι δυνάμενον εἰς ἠπείρους καὶ νήσους καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν; αἱ γὰρ τῶν ἀθνείων ἐπιγαμίαι καινὰς ἀπεργάζονται συγγενείας, τῶν ἀφ' αἵματος οὐκ ἀποδεήσας, ὧν χάριν πολλὰς καὶ ἄλλας ὁμιλίας ἐκώλυσε. *Quid opus hominum inter ſe neceſſitudines ac vincula inhibere, & unius domus angustiis claudere tam ingens ac præclarum opus, quod extendi fundique poteſt in regiones & inſulas, orbemque universum? Affinitates namque cum extraneis novas pariunt conjunctiones hominum, non minores illis, quæ e ſanguine veniunt: quod reſpiciens Moſes alias etiam multas propinquorum nuptias vetuit.* Chryſoſtomus ad I *Corinth.* XIII, 13. τί ξένην χωρὶς τῆς ἀγάπης τὸ πλάτος; τί περιττὰς ὑπόθεσιν ἀναλίσκεις εἰς αὐτὴν φιλίας, δι' ἣν δύνασαι καὶ ἑτέραν περίεσθαι φιλίας ἀφορμὴν ἔχων γυναῖκα ἀγαγών· *Quid in arctum cogis amoris latitudinem? quid ſupervacuæ amicitiæ cauſam perdis, per quam poteras aliam amicitiæ parandæ occaſionem acquirere, extraneam ducendo uxorem?*

GRONOVII.

41 *Niſi prior vir*] Quia lex naturæ non repugnat divortio.

42 *Lege Chriſti*] Qui divortium non permiſit, niſi cum adultera.

43 *Facultas moralis*] Et viro ad ducendum, & feminæ ad ſe tradendam, vel ad conveniendum in alterius manum.

44 *Chriſti lege*] Non naturæ aut veteris fœderis, quæ concedunt polygamiam.

45 *De latius ſpargendis*] Tanquam ideo vetitum ſit proximos conſanguineos nuptiis conjungi, ut externi cupidius in ſocietatem conjugalem appeterentur.

ut quod contra fiat irritum aut illicitum cenſeri debeat. Neque enim quod minus utile eſt, ſtatim & illicitum eſt. Adde quod accidere poteſt, ut huic qualicunque utilitati alia major utilitas repugnet, neque eo duntaxat caſu quem Deus in lege Hebræis data excepit, ubi vir quiſpiam 46 ſine prole obiit, cui non diſſimile eſt, quod de virginibus 47 ex aſſe heredibus, quas ἐπικλήρους vocant, & 48 Hebræo y & 49 Attico jure conſtitutum eſt, ad conſervandas ſcilicet in familia res avitas, ſed aliis multis qui aut conſpici ſolent, aut excogitari poſſunt.

2. Ab hac generalitate 50 eximo matrimonia parentum cujuſcunque gradus cum liberis, quæ quo minus licita ſint, ratio (ni fallor) ſatis apparet. Nam nec maritus, qui ſuperior eſt lege matrimonii, eam reverentiam poteſt præſtare matri quam natura exigit, nec patri filia; quia quanquam inferior eſt in matrimonio, ipſum tamen matrimonium talem inducit ſocietatem quæ illius neceſſitudinis reverentiam excludat. Bene Paulus Juriſconſultus, cum dixiſſet in contrahendis matrimoniis z naturale jus & pudorem inſpiciendum, addidit contra pudorem eſſe filiam ſuam uxorem ducere. Talia igitur conjugia haud dubitandum quin & illicita ſint, & irrita inſuper, quia vitium perpetuo effectui adhæret. *L. Adoptivus, 14. §. Serviles, 3. D. de ritu nupt.*

3. Neque movere nos debet Diogenis & Chryſippi argumentum, a gallis gallinaceis aliiſque animantibus mutis petitum, quo probare volebant commixtiones tales non eſſe contra jus naturæ. Nam ut initio libri diximus, ſatis eſt, ſi cum natura humana quid pugnet, ut illicitum habeatur. Et hoc eſt inceſtum, quod a jure gentium *L. ult. de ritu nupt.*

GROTII.

y *Et Attico jure*] Vide *Demoſthenem* ad Leocharem: *Fortunatianum* rhetorem: *Donatum* Phormione act. 1. ſcen. 11. (*vers.* 75.) & Adelphis IV, 5. 17.

z *Naturale jus & pudorem inſpiciendum*] Egregie hoc exſequitur *Philo* de ſpecialibus legibus; ubi eſſe dicit μέγιστον ἀνοσιούργημα, *maximum nefas*, πατρὸς εὐνὴν τετελευτηκότος, ἣν ἄψαυστον ὡς ἱερὰν ἐχρῆν φυλάττεσθαι, καταισχύνειν, χήρως δὲ καὶ μητρὸς αἰδῶ μὴ λαμβάνειν, τὸν αὐτὸν τῆς αὐτῆς υἱὸν καὶ ἄνδρα γενέσθαι, καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν νῦν μητέρα καὶ γυναῖκα· *Patris mortui cubile, quod, tanquam res ſacra, intactum ſibi oportuit, contemerare, neque ſeneſtutis, neque materni nominis verecundia tangi, eundem ejuſdem eſſe filium & maritum, eandem ejuſdem matrem & uxorem.* (Pag. 778. C. *Edit. Paris.*)

a *Jure gentium*] Sic & *Papinianus* loquitur in L. *Si* adulterium. 38. §. 2. D. ad legem Juliam de adulteriis.

GRONOVII.

46 *Sine prole obiit*] Ut ejus viduam frater ducat, mortuoque ſemen excitet. *Deut.* 25, 5.

47 *Ex aſſe heredibus*] Quæ fratrem non habent, & ſolæ ſunt parentum heredes. (*Numer.* XXXVI, 8.)

48 *Hebræo*] Ut proximi eas ducant cognati exemplo Ruthæ cap. 4.

49 *Attico*] Per Solonem. *Diodor. Sic.* 12, 13.

50 *Eximo matrimonia*] *Ovidius* de Myrrha Cinaræ 10. Met. 304. *Si tamen admiſſum ſinit hoc natura videri.* 353. *Neve potentis Concubitu vetito naturæ pollue fœdus.* At lib. , 456. in fabula Byblidos & Cauni nullam facit naturæ mentionem; tantum canit, *Nec qua debebat amavit*, & *obſcœnas flammas:* tanquam hoc inceſti genus ob legem, non inſtinctu naturæ putetur.

gentium committi ſcripſit Paulus juriſconſultus inter gradus aſcendentium & deſcendentium. Hoc eſt jus illud quod Xenophon ait non eo minus jus eſſe, quia b 51 a Perſis contemnebatur. Naturale enim recte dicitur, interprete Michaële Epheſio ad Nicomachia, τὸ παρὰ τοῖς πλείοσις καὶ ἀδιαφόροις καὶ κατὰ φύσιν ἔχεσιν: *quod apud pleroſque non corruptos, ſed naturæ convenienter ſe habentes obtinet.* Hippodamus (hh) Pythagoricus vocat παρὰ φύσιν ἀμέτρους ἐπιθυμίας, ἀκαταςχέτους ὁμοῦ ἀνοσιωτάτας ἡδονὰς, *immoderatas & a natura alienas cupiditates, effrænes impetus, nefarias voluptates.* De Parthis ſic Lucanus: [Lib. VIII, vers. 401. & ſeqq.]

Socrat. Memor. Lib. IV. c. 4. §. 19, 20.

——— *epulis veſana, meroque*
Regia, non ullos exceptos legibus horret
Concubitus ———

Et mox: (*vers.* 409, 410.)

——— *cui fas* 52 *implere parentem,*
Quid rear eſſe nefas? ———

Speciatim autem huic Perſarum mori cauſam pravam educationem prudenter aſſignat Dion Pruſæenſis oratione XX.

4. Atque hic mirari libet Socratis commentum apud Xenophontem, qui in conjugiis talibus nihil culpandum invenit, præter ætatis diſparitatem: unde aut ſterilitatem ait ſequi, aut male conformatam ſobolem: quæ ſola ratio ſi tali conjugio obſtaret, certe nec irritum eſſet, nec illicitum, non magis quam inter alias perſonas, quarum ætas tot annis diſtat, quot annis parentes liberos ſolent præcedere.

Memor. IV, 4. §. 22.

5. Illud potius diſquirendum, an non in hominibus nulla prava educatione corruptis, præter id quod intellectu concipi poſſe jam diximus,

GROTII.

b *A Perſis contemnebatur*] Quorum hac in re crimen bellis perpetuis, ac fratrum cædibus, a Deo punitum notat *Philo.* (*De ſpecial. Legib.* pag. 779.) Perſis addit Medos, Indos, Æthiopas, *Hieronymus* lib. II. contra Jovinianum. de barbaris in univerſum Hermione in Andromacha Euripidis: (vers. 173. & ſeqq.)

— Τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος.
Πατὴρ τε θυγατρὶ, παῖς τε μητρὶ μίγνυται,
Κόρη τ' ἀδελφῷ. διὰ φόνου δ' οἱ φίλτατοι
Χωροῦσι, καὶ τῶν δ' ἀδὲν ἐξείργει νόμος.
Tale eſt omne barbaricum genus.
Mater jugatur filio, natæ pater,
Frater ſorori: proximæ alterna manus
Cæde implicantur: nulla lex prohibet nefas.

GRONOVII.

51 *A Perſis*] Apud quos magi cum matribus coibant, nec pro perfecto mago habebatur, niſi qui ſic natus eſſet.

52 *Implere*] Ovidius II, 265. *confeſſam amplectitur heros, Et potitur votis ingentique implet Achille.*

(hh) Non, ſed alius Philoſophus ejuſdem ſectæ, nomine *Hipparchus*, in libro *de Animi tranquillitate*, cujus fragmentum nobis ſervavit STOBÆUS. Reperitur illud etiam in *Opuſculis Mythol. Phyſ. Ethic.* editis *Amſtelod.* 1688. ubi locum, de quo agitur, leges *pag.* 67[illegible]. *J. B.*

c De

diximus, sit in ipsis affectibus insita 53 fuga quædam commixtionis cum parentibus & ex se natis, quippe cum ab ea etiam quædam animantia muta naturaliter abhorreant. Ita enim & alii existimarunt, & Arnobius adversus gentes libro quinto: *Etiamne in matrem cupiditatis infandæ spem Jupiter cepit, nec ab illius appetitionis ardore horror eum quivit avertere; quem non hominibus solis, sed animalibus quoque nonnullis natura ipsa subjecit, & ingeneratus ille communiter sensus?* Pag. 161, 162. Ed. Lugd. B. 1651. Exstat de 54 camelo & c de 55 equo Scythico nobilis in hanc rem narratio apud Aristotelem animantium historia nona, capite XLVII. & non dissimilis apud Oppianum libro primo de Venatu. Seneca Hippolyto: (*vers.* 914, 915.)

Feræ quoque ipsæ Veneris evitant nefas,
Generisque leges inscius servat pudor.

XIII. 1. Sequitur quæstio de gradibus affinitatis omnibus & de gradibus sanguinis ex transverso limite, iis præsertim qui Levitici cap. XVIII. expressi leguntur. Nam 56 etiam concesso, a mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen possunt præcepto divinæ voluntatis hæc iviisse in vetitum: neque vero tale id esse præceptum quod solos Hebræos adstringat, sed quod homines universos, colligi videtur ex illis Dei verbis apud Mosem: *Ne polluite vos ulla harum rerum: quia omnibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus dispello.* Mox: *Ne facite ullam ex istis rebus abominandis: nam omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius, quæ vobis exposita est, unde polluta est terra.* *Lev.* XVIII, 24. 25. 27.

2. Nam si Cananæi eorumque vicini peccarunt talia faciendo, (ii) sequitur ut lex aliqua præcesserit: quæ cum 57 mere naturalis non sit, restat ut a Deo data sit, aut ipsis peculiariter (quod non est

GROTII.

c *De equo*] *Plinius* historiæ naturalis VIII, 42. ubi de equis agit, *Alium detracto oculorum operimento, & cognito cum matre coitu, petiisse prærupta atque exanimatum. Equæ & eadem ex causa in Reatino agro laceratum prorigam invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis est.* Habes paria apud *Varronem* de Re Rustica II, 7. & apud *Antigonum* de Admirabilibus, (*cap.* 59.) *Aristotelemque* ejusdem tituli libro. [Pag. 1150. B. C. Tom. I. *Ed. Paris.* At vide SELDENUM, *De Jure Nat. & Gent. secund. discipl. Hebræor.* Lib. 1. Cap. 5. *J. B.*]

GRONOVII.

53 *Fuga quædam*] Aversatio naturalis.

54 *Camelo*] Qui curatorem, a quo cum matre operta commissus erat, delapso operimento & matre agnita interfecit. *Ælian.* 3. de Anim. 47. Aristot. περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, p. 89. Sylburg.

55 *Equo*] Qui similiter admissus matri, agnita ea se præcipitavit. Adde *Varronem* 2. de Re Rust. 7, 83.

56 *Etiam concesso*] Etsi concedatur gradus illos consanguinitatis nuptiis sociari non ipsam naturam prohibuisse, facti sunt tamen nefarii jure divino voluntario.

57 *Mere naturalis*] Non imprimatur a natura, sed a voluntate legislatoris proficiscatur.

(ii) Auctor ipse istius argumenti totam vim infringit paullo post, observatione quæ legitur in §. sequ. *num.* 2. *J. B.*

d *Impure*

est verisimile, nec satis ferunt verba) aut humano generi, sive in prima constitutione, sive in reparatione post diluvium. Tales autem leges, quæ humano generi universo sunt datæ, non viden-
Ephes. II, 14. tur a Christo abrogatæ, sed eæ demum, quæ Judæos aliis nationibus, quasi sepimento interjecto, disparabant. Cui accedit, quod
1 *Corinth.* V, 1. Paulus conjugium privigni cum noverca tam severe detestatur: cum tamen nullum de ea re peculiare exstet Christi præceptum; nec ipse alio utatur argumento, quam quod talis commixtio [d] impura habeatur a profanis etiam gentibus, quod verum esse præter alia ostendunt [58] Charondæ leges quæ tale matrimonium infamia notant: & illud in oratione Lysiæ: (kk) *συνοίκει ὁ πάντων σχολιώτατος ἀνθρώπων τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρὶ, maritus erat ille impu-*
Cap. 6. *rissimus hominum matris ac filiæ:* unde non abit Ciceronis illud pro A. Cluentio in causa non dissimili. nam cum socrum genero nupsisse narrasset, subdit: *O mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inauditum!* Seleucus rex cum uxorem suam Stratonicen Antiocho filio nuptam daret, verebatur, [e] narrante
Vit. Demetr. pag. 907. Plutarcho, ne ipsa offenderetur *τῷ μὴ νενομισμένῳ, ut re illicita.* Apud Virgilium est: (*Aen.* x, 389.)

—— *Thalamos ausum incestare novercæ.*

Quæ communis existimatio si a necessario naturæ dictato originem non habuit, omnino sequitur, ut descendat ex veteri traditione, quæ a divino aliquo præcepto manarit.

3. Hebræi veteres, non spernendi hac in parte juris divini interpretes, & qui omnia eorum legit summoque judicio digessit Moses Maimonides, ajunt earum legum, quæ capite Levit. XVIII. de matrimoniis sunt proditæ, causas esse duas: priorem naturalem quandam verecundiam, quæ non sinat ortus auctores cum sua

GROTII.

d *Impura habeatur a profanis etiam gentibus*] Tertullianus V. adversus Marcionem: *Non defendo secundum legem Creatoris displicuisse illum, qui mulierem patris sui habuit. communis & publicæ religionis secutus sit disciplinam.* (Cap. 7.)

e *Narrante Plutarcho*] In vita Demetrii: sed & *Appiano* in Syriacis qui *ἀθεμιστίαν πάθος* amorem nefandum vocat. (*Pag.* 126. *Ed. Steph.*)

GRONOVII.

58 *Charondæ leges*] Vix est, ut non erret vir summus. Nam Charondas non vetuit privignum novercæ conjungi (quippe quod moribus nunquam receptum fuisse videtur) sed viduum uxore mortua liberis novercam superinducere. *Diodor. Sic.* 12, 12. [Ipse Auctor in *Excerptis Tragic. & Comic. Græc.* rectè vertit Legem *Charondæ*, qualis refertur à Veteri Poëta ignoto: *Natis novercam si quis induxit suis* &c. Pag. 918. Error Viri Summi inde natus erat, quòd apud STOBÆUM, *Serm.* XLII. Lex illa sic solutâ oratione legatur: *Ὁ μητρυιὰν ἐπιγαμῶν, μὴ ἐνδοξείτω* &c. At sic EURIPIDES: *Καὶ μὴ πιγήμης τοῖς δὲ μητρυιὰν τέκνοις.* Alcest. vers. 305. *J. B.*]

(kk) Non sunt *Lysiæ* verba illa, sed ANDOCIDIS, Orat. I. pag. 235. *Edit. Hanov.* 1619. *J. B.*

f *Aut*

ſua ſobole, 59 aut in ſe ipſis, f aut etiam 60 per perſonas ſanguine aut nuptiali ſanguinis commixtione proxime cohærentes miſceri: alteram vero, ne quarundam perſonarum convictus nimis quotidianus atque inobſervatus ſtupris & adulteriis occaſionem daret, ſi amores tales nuptiis poſſent conglutinari. Quas duas cauſas ſi cum judicio aptare velimus illis quas dixi divinis in Levitico legibus, facile apparebit in affinibus, qui 61 in recto ſunt limite (ut de parentibus & liberis nihil jam dicam, quippe quos, ut exiſtimo, etiam ſine expreſſa lege ratio naturalis jungi ſatis vetat) g item in ſanguinis gradu tranſverſorum primo, qui ob ortum a ſtirpe communi ſecundus dici ſolet, ob recentem admodum parentum in liberis imaginem, priorem cauſam valere, ut venientem de eo quod natura ſi non præcipit, certe honeſtius dictat; cujus generis multa materiam divinarum humanarumque legum faciunt.

4. Atque ideo Hebræi in recto limite, gradus etiam non nominatos a lege volunt comprehendi, ob notiſſimam rationis paritatem. Iſtorum autem graduum hæc ſunt apud ipſos nomina: Mater matris ſuæ: mater patris matris ſuæ: mater patris ſui: mater patris patris ſui: uxor patris patris ſui: uxor patris matris ſuæ: nurus filii ſui: nurus filii filii ſui: nurus filiæ ſuæ: filia filiæ filii ſui: filia filii filii ſui: filia filiæ filiæ ſuæ: filia filii filiæ ſuæ: filia filiæ filii uxoris ſuæ: filia filiæ filiæ uxoris ſuæ: mater matris patris uxoris ſuæ, mater patris matris uxoris ſuæ: id eſt, ut more loquar

GROTII.

f *Aut etiam per perſonas ſanguine aut nuptiali ſanguinis commixtione cohærentes*] Philo: ἀδελφὰ δὲ εἰ καὶ διαίρετα τὰ μέρη γεγόνασιν, ἀλλ' ἓν ἁρμόζονται τῇ φύσει καὶ συγγενείᾳ μιᾷ· *Quanquam enim diviſæ ſunt partes, fraternitatis jus retinent, ac cognatione, ut naturali vinculo, junguntur.* [Locus eſt *De Legib. ſpecial.* pag. 780. E. Sed qui, ſi benè expendatur, nihil ad rem facere deprehendetur. [*J. B.*]

g *Item in ſanguinis gradu tranſverſorum primo*] Et huc uſque propinquis nuptiis abſtinebant & Peruani, & Mexicani.

GRONOVII.

59 *Aut in ſe ipſis*] Ut filium cum matre, patrem cum filia.

60 *Per perſonas ſanguine*] Ut fratrem cum ſorore, virum cum uxoris ſorore, mulierem cum mariti fratre.

61 *In recto ſunt*] Qui habent rationem aſcendentium & deſcendentium.

Mater matris ſuæ] Avia materna.

Mater patris matris ſuæ] Proavia materna.

Mater patris ſui] Avia paterna.

Mater patris patris ſui] Proavia paterna.

Uxor patris patris ſui] Noverca patris.

Uxor patris matris ſuæ] Noverca matris.

Nurus filii ſui] Nepotis uxor.

Nurus filii filii ſui] Pronepotis uxor.

Nurus filiæ ſuæ] Nepotis è filia uxor.

Filia filiæ filii ſui] Neptis ex filio filia.

Filia filii filii ſui] Nepotis è filio filia.

Filia filiæ filiæ ſuæ] Ex filia neptis filia.

Filia filii filiæ ſuæ] Ex filia Nepotis filia.

Filia filiæ filii uxoris ſuæ] Neptis privigni.

Filia filiæ filiæ uxoris ſuæ] Neptis privignæ.

Mater matris patris uxoris ſuæ] Proſocrus mater.

Mater patris matris uxoris ſuæ] Proſoceri mater.

loquar Romano, aviæ & proaviæ omnes, pronovercæ, proneptes, proprivignæ, pronurus, profocrus: quia ſcilicet & 62 ſub agnationis nomine comprehendatur ſimilis cognatio, & 63 ſub primo gradu ſecundus, & ſub ſecundo tertius, ultra quem vix eſt ut 64 oriri controverſia poſſit, cum alioqui, ſi poſſet, in infinitum eadem futura eſſet ratio.

5. Has autem leges, & ne fratres ſororibus miſcerentur, ipſi Adamo cenſent datas Hebræi ſimul cum lege de Deo colendo, jure dicendo, non fundendo ſanguine, non colendis Diis falſis, non rapienda re aliena: ſed ita ut leges conjugales vim ſuam non exſererent, niſi poſt multiplicatum jam ſatis humanum genus, quod ipſo initio ſine fratrum & ſororum nuptiis contingere nequivit. Neque referre putant quod id a Moſe [h] ſuo loco narratum non ſit: quia ſatis habuit hoc in lege ipſa tacite indicaſſe, cum gentes extraneas eo nomine damnat. Multa enim talia eſſe in lege, quæ non temporis ordine, ſed ex occaſione dicantur: unde illa inter Hebræos celebris ſententia: In lege non eſſe prius aut poſterius, id eſt, multa referri 65 ὕστερον πρότερον.

Vide Cajet. in Matth. cap. 19.

6. De connubio fratrum & ſororum verba hæc ſunt Michaëlis Epheſii ad quintum Nicomachiorum: τὸν ἀδελφὸν μίγνυσθαι τῇ ἀδελφῇ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀδιάφορον ἦν. νόμῳ δὲ τεθέντος μη μίγνυσθαι, πολὺ τὸ διάφορον: *Fratrem cum ſorore concumbere ab initio* 66 *res media erat: at, lege adverſus tales concubitus poſita, jam multum refert, obſervetur lex necne.* Diodorus Siculus vocat κοινὸν ἔθος τῶν ἀνθρώπων, *communem hominum morem*, ne fratres ſororibus jungantur, a quo more Ægyptios eximit: Dion Pruſæenſis barbaros. Seneca ſcripſerat: (l) *Matrimonia Deorum jungimus, & ne pie quidem, fratrum ſcilicet & ſororum.* Plato de legibus octavo talia conjugia vocat μηδαμῶς ὅσια, καὶ θεομισῆ, *minime pia, ſed Deo inviſa.*

Libro 1. pag. 16. Ed. H. Steph.

Pag. 839. B. Ed. H. Steph.

7. Quæ

GROTII.

h *Suo loco narratum non ſit*] Nam neque lex illa narrata eſt ex qua Judas Thamarem comburi voluit. Sic Sichemitas Judith recte occiſos ait quod virgini ſtuprum intuliſſent, IX, 2. & Ruben patris maledicto feritur ob inceſtum. [Ex his omnibus non poteſt tuto colligi, aliquam legem à Deo fuiſſe latam de adulterii aut raptûs pœna, vel de inceſtu. Dicemus in Notis Gallicis. *J. B.*]

GRONOVII.

62 *Sub agnationis*] Ubi expreſſus eſt gradus agnationis vetitus, idem gradus & in cognatione vetitus haberi debet, etſi de hoc cautum non ſit. Sunt autem agnati per virilem, cognati per muliebris ſexus propinquitatem conjuncti.

63 *Sub primo gradu ſecundus*] Cujus enim filiam uxorem ducere non licet, ejus nec neptem ducere permittitur.

64 *Oriri controverſia*] Propter brevem hominum vitam.

65 Ὕστερον πρότερον] quæ olim facta erant, inferiori tempore, quæ ſerius, ſuperiori.

66 *Res media*] Permiſſa, non vetita.

(ll) Locus eſt apud AUGUSTINUM, *De Civit. Dei*, Lib. v. c. 10. nimirum è ſcripto deperdito. *J. B.*

i *Lex*

7. Quæ omnia oſtendunt veterem famam de lege divina adverſus id genus conjugia, unde & vocem nefas de talibus uſurpari videmus. Omnes autem fratres & ſorores comprehendi i lex ipſa indicat, tam agnatos quam cognatos ejus gradus, ſive foris, ſive domi natos atque educatos comprehendens.

XIV. 1. 67 Quæ manifeſta expreſſio oſtendere videtur diſcrimen, quod eſt inter hos & alios remotiores gradus. Nam 68 ducere amitam agnatam vetitum eſt. At k 69 filiam fratris, qui par eſt gradus, ducere vetitum non eſt: imo ejus facti 70 apud Hebræos exſtant exempla. *Nova nobis in fratrum filias conjugia: at aliis gentibus ſolennia, nec lege ulla prohibita*, inquit Tacitus. Athenis id licuiſſe oſtendit (mm) Iſæus, & Lyſiæ vita * Plutarchus. Rationem adferunt Hebræi, quia viri juvenes aſſidue frequentant domos avorum & aviarum, aut etiam in iis habitant 71 ſimul cum filiam, ut narrant *Zonaras*, *Paulus Diaconus*, &c. *J. B.*] *Annal.* XII. c. 6. * *Vit.* X. *Orat.* pag. 836. B.

GROTII.

i *Lex ipſa indicat*] Ubi vide Chaldæum paraphraſten. diſtinxerunt male Spartiatæ, & Athenienſes, & quidem diverſimode. [Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent.* &c. Lib. V. Cap. II. & Illuſtr. SPANHEMII Commentarium in Orat. I. *Juliani* Imp. pag. 89. *& ſeqq. J. B.*]

k *Filiam fratris ducere*] Talem Abrahamo Saram fuiſſe *Joſephus* putat. (*Ant. Jud.* I, 12.) idem poſt datam legem exempla nobis dat in Herode, qui fratris filiam duxerat, & ſuam filiam fratri Pheroræ deſponderat. Vide eum antiquæ hiſtoriæ XIV. & XVI. Phineo patruo promiſſa Andromede; *Ovidius* Metamorphoſeon V. vers. 10. id poſtea apud Romanos vetitum permiſit Claudius: vetuit Nerva: permiſit Heraclius. [Non unus error in hac Nota. I. Fallitur omnino *Joſephus*, dum vult *Saram* fuiſſe filiam fratris *Abrahami*. Illa erat ſoror ejus ὁμοπάτριος, ut ipſe ait *Gen.* XX, 12. ubi vid. Intt. II. Imp. *Nerva*, ubi vetuit ἀδελφιδῆν γαμεῖν, referente *Xiphilino*, pag. 241. A. *Ed. Steph. filiam ſororis*, non *fratris* intelligebat. Vide CUJAC. Obſ. XIII, 16. & Clariſſ. NOODT. Obſerv. II, 5. Hic etiam ibidem oſtendit, neque poſt *Senatuſconſultum Clandianum* in Provinciis licuiſſe filiam fratris ducere. III. Permiſſum id ab *Heraclio*, neſcio cujus fide ſtatuat Auctor. Ego reperio tantum, Imperatorem illum duxiſſe *Martinam*, fratris

GRONOVII.

67 *Quæ manifeſta*] Excuſat tacite inceſta potentis in Europa domus.

68 *Ducere amitam*] Quia pater & amita videntur una perſona, infra 2, 7. 9. quod etſi & de fratre filiaque ejus dici poſſit, tamen natura non tantopere abhorret à conjugio fratrum & ſororum, quam parentum & liberorum. *Levit.* 18.

69 *Filiam fratris*] Carolus Styriæ dux Ferdinandi I. filius Mariam ſorore ſua Anna & Alberto Bavaro natam uxorem habuit. *Blondel.* Præf. Apol. XIV, 2. latere averſo.

70 *Apud Hebræos*] Nachoris Milcam Aranis fratris filiam ducentis. *Geneſ.* 11, 29. Niſi tamen alius iſte Aran fuit, ut videtur, quum alter ſolum Lothum genuiſſe dicatur, alter deſcribatur pater Milcæ & Jiſcæ. Sara autem Abrahæ ſoror conſanguinea, non uterina fuit. *Geneſ.* 20, 12.

71 *Simul cum amitis*] Et ſic major datur occaſio ſtupri aut improbæ conſuetudinis, a qua minus temperaturi erant, qui ſpem haberent juſtis deinde nuptiis culpam emendari poſſe.

(mm) Nihil in hanc rem reperio apud *Iſæum*. Forte Auctor in animo habuit DEMOSTHENEM, ex quo poteſt colligi, talem gradum vetitum non fuiſſe. Vide *Orat. adverſus Leochar.* pag. 671. C. & *Orat. in Neæram*, pag. 517. C. *J. B.*

1 *Apud*

cum amitis: ad domos vero fratrum minus frequens ipsis est aditus, nec ibi tantundem habent juris. Quæ si recipimus, ut sane rationi sunt consentanea, fatebimur legem de non ducendis affinibus recti gradus, & sororibus, ex quo multiplicari cœptum est humanum genus, esse perpetuam: & hominibus communem, ut quæ honestate naturali nitatur, ita ut & irritum fiat, si quid factum sit adversus hanc legem, ob vitium permanens: at cæteras leges non item, ut 72 quæ cautionem magis contineant, quæ cautio etiam aliis modis adhiberi potest.

Can. XVIII. 2. Certe canonibus antiquissimis, qui apostolici dicuntur, qui duas sorores alteram post alteram duxisset, aut ἀδελφιδῆν, id est, fratris aut sororis filiam, tantum a clero arcetur. Nec difficilis est responsio ad id, quod diximus de peccato imputato Cananæis & finitimis populis. Potest enim locutio universalis restringi ad præcipua ejus capitis, ut de concubitu cum masculis, cum bestiis, cum parentibus, cum sororibus, cum nuptis alienis, in quorum προφυλαχὴν, & ut Hebræi loquuntur, præmunimentum, additæ sint leges cæteræ. Nam de singulis partibus ne intelligatur, argumento esse potest interdictum de non habendis eodem tempore in matrimonio sororibus duabus: quod in commune datum olim humano generi fuisse Jacobi pietas, qui contra fecit, credere nos non sinit. Addi potest factum Amrami, qui pater Mosis fuit. Nam & is ante legis tempora 73 amitam duxit uxorem. sicut materteras [1] apud Græcos 74 Diomedes * & 75 Iphidamas: 76 Areten fratris filiam † Alcinous.

* *Eust. ad Il. Λ. vers.* 224.

† *Idem, in Odyss. H. vers.* 146.

3. Recte tamen fecerunt Christiani veteres, qui leges non illas tantum in commune datas, sed alias peculiariter Hebræo populo scriptas sponte sua observarunt: imo & ad gradus quosdam ulteriores

GROTII.

1 *Apud Græcos*] Et Castori avunculo desponsam Electram ex *Euripidis* Electra discimus. (*vers.* 312.)

m *De patruelium conjugiis*] Æschylus Danaidibus [Immo *Supplicibus*, pag. 309. *Ed. H. Steph.* ubi de Danaidibus] vocat λέκτρα ὧν θέμις ἔρχει, *cubilia quæ jus prohibet*, & ait sic μιαίνεσθαι γένος, *fœdari genus*. At Scholiastes addit illegitimas fuisse tales nuptias, quod adhuc viveret virginum pater, quasi justæ futuræ fuerint eo mortuo, ex lege τῶν ἐπικλήρων. In oratione Sp. Liguslini civis Romani apud *Livium* est: (Lib. XLII. c. 34.) *Pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit.* Vide & *Plauti* Pœnulum. (V, 3. 37.)

GRONOVII.

72 *Quæ cautionem*] Quæ non vetant aliquid per se ac directe adversum naturæ, sed id agunt, ut caveant & præveniant aliquod incommodum, quod evenire posset, quodque & alia ratione vitari potest.

73 *Amitam duxit*] Jochebedam Cahathi, qui pater Amrami fuit, sororem. *Exod.* 6, 20.

74 *Diomedes*] Ægialian Adrasti filiam, cujus soror Deipyle fuerat, Tydei uxor, Diomedis mater. *Apollodor.* lib. 1. c. 8. §. 5, 6.

75 *Iphidamas*] Theano Cissæ, qui avus maternus Iphidamantis Antenoridæ fuit, filiam. *Homer.* Ιλ. λ. sive 12, v. 224.

76 *Areten fratris*] Rhexenoris, qui communem cum Alcinoo patrem Nausithoum habuit, filiam. *Homer.* Od. η sive 7, 146.

m *De*

riores protenderunt verecundiæ ſuæ fines, ut hac quoque in virtute non minus quam in cæteris Hebræos antecederent. Atque id pridem factum magno conſenſu ex canonibus apparet. Auguſtinus [m] de patruelium & conſobrinorum conjugiis inter Chriſtianos loquens: *Raro*, inquit, *per mores fiebat quod fieri per leges licebat, quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: veruntamen factum etiam licitum 77 propter vicinitatem horrebatur illiciti.* Hanc morum verecundiam leges regum ac populorum ſecutæ ſunt. ſicut [n] Theodoſii conſtitutio patruelium & conſobrinorum conjugia vetuit, laudante id factum, ut pietatis plenum, Ambroſio.

De Civ. Dei l. XV. c. 16.

Epiſt. 66.

4. Sed ſciendum ſimul eſt, [o] non quod vetitum eſt fieri lege humana, ſi fiat, irritum quoque eſſe, niſi & hoc lex addiderit aut ſignificaverit. Canon Eliberinus LX. Si quis poſt obitum uxoris ſuæ [p] ſororem ejus duxerit, & ipſa fuerit fidelis, per quinquennium eum a communione abſtinet: eo ipſo oſtendens 78 manere vinculum matrimonii. Et ut jam diximus, in canonibus, qui Apoſtolici

GROTII.

n *Theodoſii conſtitutio*] Victor de eo: c. 48. *tantum pudori tribuens & continentiæ ut conſobrinarum nuptias vetuerit, tanquam ſororum.* Meminit & *Libanius* oratione de Angariis. Exſtat Arcadii & Honorii lex ejuſdem ſenſus, quæ tertia eſt C. Theodoſiano de inceſtis nuptiis. Concedi tamen principum indulto ſolitas nuptias tales oſtendit lex Honorii & Theodoſii minoris alia eodem codice: titulo, ſi nuptiæ ex reſcripto petantur. Secuti & Gotthi reges. *Caſſiodorus* VII, 46. *Hoc prudentes viri ſequentes exemplum, longinquam pudicam obſervantiam poſteris tranſmiſerunt, reſervantes principi tantum beneficium conſobrinis nuptiali copulatione jungendis.* Ubi & formulam habes talis veniæ principalis. [*Arcadius & Honorius*, qui primo imperii anno patris ſui Conſtitutionem firmarant, poſt annos aliquot, permiſerunt matrimonium inter Conſobrinos, & Conſtitutionem hac de re editam *Juſtinianus* in Codicem ſuum retulit, *L.* 19. *C. De Nuptiis.* Vide Interpretes ad *Inſtit.* Tit. *De Nuptiis*, §. 4. & præſertim magnum Interpretem *Codicis Theodoſiani*, JAC. GOTHOFREDUM, in titulos ab Auctore noſtro indicatos. *J. B.*]

o *Non quod vetitum eſt lege humana, ſi fiat, irritum quoque eſſe*] In Agathenſi concilio poſt commemorata conjugia vetita, & inter ea de relicta fratris, additur: *Quod ita præſenti tempore prohibemus, ut ea, quæ hactenus ſunt conſtituta, non ſolvamus.* Retulit id *Gratianus* in quæſtionem II. & III. cauſæ XXXV. c. 8. Simile quod a *Paulo* in ſententias relatum eſt libro II. tit. XIX. §. 2. ſine parentum conſenſu contractas nuptias injuſtas eſſe, ſic tamen ut non diſſolvantur, niſi forte hæc poſtrema verba Arrianus addidit. *Tertullianus* de conjugio cum infideli agens ad uxorem ſecundo, (*cap.* 2.) ait dominum magis ratum habere matrimonium non contrahi. quam omnino disjungi. Vide infra §. XVI. [Apud *Paulum* vel legendum, vel ſubintelligendum, *ſed contracta* (matrimonia ſcilicet) [*voluntate ejus* Parentis] *non ſolvuntur*, ut olim nimirum id fieri poterat. Vide omnino Notam Eruditiſſimi SCHULTINGII in hunc locum; qui proinde nihil ad rem facit. *J. B.*]

p *Sororem ejus duxerit*] Lex Langobardica lib. II. c. VIII, 13. *quia canones ſic habent de duabus ſororibus, ſicut de duobus fratribus.*

GRONOVII.

77 *Ob vicinitatem*] Quia tam prope accedebat ad id, quod vetitum eſſet.

78 *Manere vinculum*] Nuptias eas non reſcindi.

Apoſtolici dicuntur, qui duas ſorores duxerit, aut fratris filiam, tantum clericus fieri prohibetur.

XV. 1. Ut ad alia pergamus, obſervandum hoc eſt, concubinatum quendam verum ac ratum eſſe conjugium, etſi effectibus quibuſdam juris civilis propriis privetur, aut etiam effectus quoſdam naturales impedimento legis civilis amittat. Exempli cauſa, inter ſervum & ancillam jure Romano 79 contubernium eſſe dicitur, q non matrimonium. attamen ad ipſam conjugii naturam nihil deeſt in tali conſociatione. quæ propterea in antiquis canonibus γάμος nomine appellatur. Sic inter hominem liberum & ancillam concubinatus dicitur, non matrimonium: quod deinde imitatione quadam ad alias perſonas diſparis qualitatis productum eſt: ut 80 Athenis inter civem & peregrinam, unde Servius ad illud Virgilii: (*Aen.* VII, 284.)

Suppoſitos de matre nothos furata creavit:

Nothos interpretatur materno genere ignobiles & obſcuros. Apud Ariſtophanem avibus qui dixerat, νόθος γὰρ εἶ, κ' οὐ γνήσιος, dictum probat ἂν γε ξένης γυναικὸς: *quippe cum ex peregrina natus ſit.* Et apud Ælianum γνήσιος definitur ὃς ἐξ ἀμφοῖν γέγονεν ἀστοῖν, *qui utroque parente cive natus ſit.*

Vers. 1649.

Var. Hiſt. VI, 10.

2. Atqui 81 ſicut in ſtatu naturæ inter tales, quales jam diximus, conjugium verum eſſe potuit, ſi femina eſſet ſub cuſtodia maritali, & fidem marito dediſſet; ſic etiam r in ſtatu legis Chriſtianæ verum erit inter ſervum & ancillam, aut liberum & ſervam conjugium; multoque magis inter civem & peregrinam, ſenatorem & libertam, ſi quæ jure divino Chriſtiano ſunt neceſſaria accedant, ſcilicet indiſſolubilis unius cum una conjunctio, etiamſi effectus quidam legis civilis non ſequantur, aut alioqui ſponte ſecuturi lege impediantur. Atque hunc in ſenſum capienda ſunt verba concilii Toletani primi: *Cæterum is, qui non habet uxorem, & ſ pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur: tamen*

GROTII.

q *Non matrimonium*] At ſerviles conjunctiones nuptiæ dicebantur in Græcia, Carthagine, in Apulia. Prologus ad Caſinam Plauti. Sic & in legibus Langobardorum libro II. tit. XII, 10. & XIII, 3. & lege Salica tit. XIV. §. 11. ſed ſine conſenſu dominorum non valuiſſe conjugia talia apud Hebræos, notatur ab ipſis ad *Exodum* XXI. ubi talium nuptiarum mentio, & apud Græcos Chriſtianos, a *Baſilio* in ſuis canonibus. Solitam etiam a principe veniam impetrari ducendæ mulieris, quæ inæqualis eſſet conditionis, videmus apud *Caſſiodorum* VII, 40.

r *In ſtatu legis Chriſtianæ*] Vide in *Gratiani* collectione c. 1. de conjugiis ſervorum. (*Decretal.* IV, 9. 1.)

GRONOVII.

79 *Contubernium*] I, 3. 3.

80 *Athenis inter civem &*] Auctor Pericles, quæ in ipſius caput recidit amiſſis legitimis liberis. *Plutarchus.*

81 *Sic in ſtatu naturæ*] Leg. *ſicut in ſtatu.* ſi conſideretur in his ſolum, quid ſit juris naturæ circa reſpectum juris civilis. [In prim. Editione ſolâ legitur *ſicut in ſtatu*. Sed nuperrima Amſtelodamenſis 1712. ſequuta erat *Gronovii monitum. J. B.*

GROTII.

ſ *Pro uxore concubinam habet*] De tali

tamen ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus. Cui adde locum in Clementis constitutionibus lib. VIII. cap. XXXII. Pertinet huc quod Theodosius & * Valentinianus concubinatum quendam vocant inæquale conjugium, & quod inde adulterii accusatio nasci † dicitur.

* *L. 3. C. de natural. lib.*

† *L. 13. D. ad l. Jul. de adult.*

XVI. 1. Imo etiam si lex humana conjugia inter certas personas contrahi prohibeat, non ideo sequetur irritum fore matrimonium, si reipsa contrahatur. Sunt enim diversa, 82 prohibere, & irritum quid facere. nam prohibitio vim suam exserere potest per pœnam vel expressam, vel arbitrariam: & hoc genus leges imperfectas vocat Ulpianus, t quæ fieri quid vetant, sed factum non rescindunt. qualis erat 83 lex Cincia, quæ supra certum modum donare vetabat, donatum non rescindebat.

Instit. tit. 1. §. 1.

2. Scimus apud Romanos postea Theodosii lege inductum: ut si quid lex prohibuerit tantum, non etiam specialiter dixerit inutile esse debere quod contra factum est, id ipsum tamen cassum, inutile, ac pro infecto sit, nimirum si in judicium res deveniat: sed hæc extensio non fit ex vi solius prohibitionis, sed ex vi novæ legis, quam alii populi sequi necesse non habent. 84 Sæpe enim

L. non dubium. 5. C. de legibus.

tali concubina *Augustinus* de fide & operibus: *de concubina quoque, si professa fuerit nullum se alium cognituram, etiamsi ab illo cui subdita est dimittatur, merito dubitatur, utrum ad percipiendum baptismum non debeat admitti.* Idem de bono conjugii libro v. *Solet etiam quæri, cum masculus & femina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibimet non filiorum procreandorum, sed propter incontinentiam solitus concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera, nec illa cum altero id faciat, utrum nuptiæ sint vocandæ. Et potest quidem fortasse non absurde hoc appellari connubium, si usque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamvis non ea causa conjuncti sint, non tamen vitaverint, ut vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant, ne nascantur.* Itaque in capitulari Francico VII. c. 336. dicitur: *Qui uxorem habet, eodem tempore concubinam habere non potest, ne ab uxore eum dilectio separet concubinæ.*

t *Quæ fieri quid vetant, sed factum non rescindunt*] Livius libro X. (*Cap.* 9.) *Valeria lex, cum eum qui provocasset virgis cædi, securique necari vetuisset, si quis adversus ea fecisset, nihil ultra quam improbe factum adjecit: id qui tum puer hominum erat) visum credo vinculum satis validum legis. nunc vix servo ita minetur quisquam.* Lex Furia testamentaria plusquam mille assium legatum mortisve causa prohibebat capere, præter exceptas personas, & adversus eum qui plus ceperit, quadrupli pœnam constituebat, memorante Ulpiano. (*Tit.* 1. §. 2.) *Macrobius* circa finem eorum quæ scripsit ad somnium Scipionis: (*Lib.* II. c. 17.) *Inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna sancitur.* Vide supra hoc capite §. XIV. in fine. Sic divus Marcus rescripsit: *Eum heredem, qui prohibet funerari ab eo, quem testator elegit, non recte facere: pœnam tamen in eum statutam non esse.* (Lib. 14. §. 14. D. *De Religiosis & sumtibus funer.*)

GRONOVII.

82 *Prohibere & irritum*] Legi, quæ prohibet, potest satisfieri mulcta vel compensatione, ut tamen res facta maneat: quemadmodum legi de furtis in tigno juncto. l. 1. D. *de Tigno juncto.*

83 *Lex Cincia*] Sic lex furia testamentaria plus mille assium legatum aut mortis causa capere vetabat; & adversus eum qui cepisset quadruplî pœnam constituebat.

84 *Sæpe enim indecentia*] Sic ducere peregrinam, sordido loco natam, ancillam;

enim indecentia est major in actu quam in effectibus: u sæpe etiam incommoda quæ rescissionem sequuntur majora quam ipsa indecentia, aut incommodum actus ipsius.

XVII. Consociationes præter hanc maxime naturalem sunt & aliæ, tum privatæ, tum publicæ: & hæ quidem aut in populum, aut ex populis. Habent autem omnes hoc commune, quod in iis rebus ob quas consociatio quæque instituta est, universitas, & 85 ejus pars major nomine universitatis obligant singulos qui sunt in societate. Omnino enim ea credenda est fuisse voluntas in societatem coëuntium, ut ratio aliqua esset expediendi negotia: est autem manifeste iniquum, ut pars major sequatur minorem: quare naturaliter, x 86 seclusis pactis ac legibus quæ formam tractandis negotiis imponunt, pars major jus habet integri. Thucydides: 87 κύριον εἶναι ὅ, τι ἂν τὸ πλῆθος ψηφίσηται. Appianus: ἔστι δ' ἐν τε χειροτονίαις καὶ δίκαις αἰεὶ τὸ πλέον δικαιότερον: *tam in comitiis quam in judiciis vincit pars major.* Dionysius Halicarnassensis Similiter: * ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι τοῦτο νικᾷν, y *quod pluribus visum, id valere.* 88 Et †alibi: 89 ὅ, τι δ' ἂν οἱ πλείους ψῆφοι καθαιρῶσι τοῦτο ποιεῖν. Item: 90 α ὅ, τι ἂν αἱ πλείους γνῶμαι καθαιρῶσι τοῦτο εἶναι 91 κύριον. Aristoteles: *b* κύριον τὸ τοῖς πλείοσι δόξαν. Curtius

Vict. de potestate civili, n. 14.

Lib. v. c. 30.

* *Ant. Rom. Lib. 11. c. 14.*

† *Lib. VII. c. 36.*

a *Ibid. c. 39.*

b *Polit. IV, 8. VI, 2.*

ancillam, meretricem, turpe; sed cohabitare cum ea, quam duxeris, maritali more non turpe.

GROTII.

u *Sæpe etiam incommoda quæ rescissionem sequuntur, majora quam ipsa indecentia*] Ideo rex Alcinous Medeam reddi volebat patri, si deflorata nondum esset. Meminit *Apollonius* Argonautis, & ejus scholiastes: & in bibliotheca *Apollodorus.* (Lib. I. c. 9. §. 25.)

x *Seclusis pactis ac legibus*] Ut quæ volunt duas partes concordare, ut c. 6. de Electione.

y *Quod pluribus visum id valere*] Hunc sensum dant Chaldæus Paraphrastes & Rabbini ad illud in *Exodo* XXIII, 3. Adjungo l. duo 30. & l. Pomponius 38. D. de re judicata; & quæ infra lib. III. cap. XX. §. 4. & quæ paria cum Prudentio habet *Ambrosius* contra Symmachum.

GRONOVII.

85 *Et ejus pars major*] *Quintil.* decl. 365. *Quod major pars judicum statuerit, rem vatiatur.* Pars major in consilio vincere debet, sub his exceptionibus, I. Si sint vera suffragia, hoc est, res integra, nec coitione ac conspiratione plurium jam ante definita, quam in consultationem deferatur. II. Si majorem numerum non faciant, quos ex lege & more, tanquam suspectos excedere, nec in sua causa jus dicere oportet. III. Ut major numerus censentium non valeat ad statuenda, quæ juri divino & sanæ rationi repugnant. IV. Nec ad fundamentales leges subvertendas aut formam reip. ex libidine mutandam. V. Nec ad privatorum jura, privilegia, veteres & in publicam utilitatem receptas consuetudines abolendas.

86 *Seclusis pactis*] Quæ certis in causis solent excipere, ne quid fiat, nisi de consensu singulorum, ut augurem non licebat nominari, qui cuiquam e collegio inmicus esset. *Cic.* 3. famil. 10.

87 Κυριον εἶναι] Valere quod plures sciverint.

88 *Et alibi*] 7. p. 4. 45.

89 Ὅτι δ' ἂν οἱ &c.] Quod plurium suffragia statuerint, id facere.

90 Ὅτι ἂν αἱ πλείους] Quod plures sententiæ decreverint, id esse ratum.

91 Κύριον] Validum quod pluribus visum.

Curtius lib. X. * *Eo quod major pars decreverit, ſtetur.* Prudentius: * *Cap. 6. n. 15.* [In Symmach. 1, 599.]

—— *In paucis jam deficiente caterva*
Nec perſona ſita eſt patriæ, nec curia conſtat.

Deinde: (*vers.* 607, 608.)

—— —— *Infirma minoris*
Vox cedat numeri parvaque in parte 92 quieſcat.

Apud Xenophontem hoc dicitur: ἐκ τῆς νικώσης πράττειν πάντα, *De Cyri omnia agere ſecundum eam ſententiam, quæ vincit.* *Exp. Lib.*

XVIII. Quod ſi pares ſint ſententiæ, nihil agetur: quia 93 ad mutationem non ſatis momenti eſt: qua de cauſa 94 ubi pares ſunt ſententiæ, [z] reus abſolutus intelligitur: quod jus 95 Minervæ calculum Græci vocant ex fabula de Oreſte: quæ res apud Æſchylum furiis, & apud Euripidem [zz] Oreſte & Electra tragœdiis tractatur. Sic & poſſeſſor rem tenet: quæ ratio non male obſervata eſt a ſcriptore problematum, quæ Ariſtoteli adſcribuntur, ſectione XXIX. In Senecæ controverſia quadam eſt; *Alter judex damnat, alter abſolvit: inter diſpares ſententias* [a] *mitior vincat.* Nam ſic & in dialecticis collectionibus illatio eam partem ſequitur, quæ minus onerat. *VI. c. 1. §. 11.* *Lib. 1. Contr. 5.*

XIX. Sed

GROTII.

z *Reus abſolutus intelligitur*] L. inter pares. 38. D. de re judicata. Vide *Julianum* de Euſebia. (*Orat.* III. pag. 115. A. *Edit. Spanhem.*)

zz *Oreſte & electra*] Etiam Iphigenia in Tauris. in Electra ſic ait:

Καὶ τοῖσι λοιποῖς ὅδε νόμος τεθήσεται,
Νικᾷν ἴσοις ψήφοισι τὸν φεύγοντ' ἀεί.
Idemque cunctis juris eſto in poſterum.
Certante numero judicum ut vincat reus.

(Vers. 1268.)

a *Mitior vincat*] Seneca in controverſiis: (1, 5.) *Non eſt invidioſa poteſtas quæ miſericordia vincit.* Imo apud Hebræos una ſententia damnantium vincens pro nulla habebatur: ita Chaldæus ad dictum locum *Exodi* XXIII. & Moſes de Kotzi præceptorum jubentium XCVIII. & vetantium CXCV.

GRONOVII.

92 *Quieſcat*] Sileſcat.

93 *Ad mutationem*] Ad rem novam introducendam.

94 *Ubi pares ſunt*] *M. Seneca* 3. Excerpt. 2. *Parricida æquis ſententiis abſolvitur.* Et, *Quidam filium accuſavit parricidii: æquis ſententiis abſolutum abdicat.* Quintilian. decl. 254. *Exul, accuſator, & ſententiæ pares.* Item, *poſtulavit reum: is æquis ſententiis abſolutus eſt.*

95 *Minervæ calculum*] Quum Oreſtes in Areopago cauſam diceret (occiderat autem matrem Clytemneſtram, ut vindicaret patrem Agamemnonem, quem illa interfecerat) & condemnantes una ſententia vincerent, adfuit ἀπὸ μηχανῆς Minerva & appoſuit calculum ſuum abſolventibus: ſic paribus ſententiis valuit mitior, & Oreſtes evaſit. Solebant autem judices calculis nigris damnare, albis abſolvere. *Ovid.* 15. Met. 44. *Heſychius* in Κἂν ἴσαι. Suidas in Ἴσαι ψῆφοι. Ariſtoph. Βατραχ. 244. ὡς ἀπολεῖται κἂν ἴσαι γένωνται. Julian. encom. *Euſeb.* ſeu orat. 3. p. 213. [*Calculum Minervæ* Vir Doctiſſimus, poſt hæc ſcripta, exponendi occaſionem habuit, in egregia Oratione *De Lege Regia*, quam nos Gallicè verſam, & Notis illuſtratam, edidimus, *Amſtel.* ann. 1714. Videri poteſt etiam *J. H. Boeclerii* Diſſertatio *de Calculo Minervæ*, Tom. I. Diſſ. Academic. ab aliquot annis conjunctim editarum. *J. B.*]

XIX. Sed hic quæſtio oriri ſolet 96 de conjungendis aut dividendis ſententiis: qua de re ex mero jure naturali, id eſt, ſi pactio aut lex aliud non præcipiat, diſtinguendum videtur inter ſententias, quæ totis rebus differunt, & inter eas, quarum altera partem alterius continet, ut hæ b conjungendæ ſint in eo quo conveniunt, illæ non item. Sic qui 97 in viginti damnant, & qui in decem, conjungentur in illo decem adverſus ſententiam abſolventem. At qui morte reum puniunt, & qui relegant, non conjungentur, quia diverſa hæc ſunt, & in morte non eſt relegatio. Sed nec abſolventes cum relegantibus conjungentur, quia etſi non interficiendum reum conſentiunt, id tamen non eſt illud ipſum quod dicit ſententia, ſed per conſequentiam inde elicitur: at qui relegat non abſolvit. Quare recte Plinius, cum tale quid in ſenatu eveniſſet, tantam dixit ſententiarum eſſe diverſitatem, ut non poſſent eſſe niſi ſingulæ; & parvulum referre, an idem diſpliceret, quibus non idem placuiſſet. Et c Polybius notat a Poſtumio prætore fraudem factam in rogandis ſententiis, cum eos, qui 98 captivos Græcos damnandos, & qui ad tempus retinendos cenſebant, contra abſolventes conjungeret. Exſtat hujus generis quæſtio apud Gellium libro IX. & apud Currium Fortunatianum in loco de quantitatum comparatione: & apud Quintilianum patrem controverſia CCCLXV. ubi hæc verba ſunt: *Jam aperte ex una plures facis. jam turbam iſtam, quæ univerſa noceret, dividendo extinguis. Duo exilium, duo ignominiam pronuntiant. Vis ego illos jungam, qui ſeipſos dividunt?*

Lib. VIII. Epiſt. 14.

Excerp. leg. 129.

Noct. Att. IX. 15.

XX. Addendum & hoc: ſi qui abſentia, aut aliter impediti jure ſuo uti non poſſunt, eorum jus interim 99 accreſcere præſentibus:

GROTII.

b *Conjungendæ ſint in eo, in quo conveniunt*] Ideo ſenatores dividere ſententiam plura ſimul complectentem jubebantur, teſte Aſconio in Milonianam. *Cicero* epiſtolarum ad familiares 1, 2. *Itaque cum ſententia prima Bibuli pronunciata eſſet, ut tres legati regem reducerent; ſecunda Hortenſii, ut tu ſine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompejus reduceret; poſtulatum eſt, ut Bibuli ſententia divideretur. quatenus de religione dicebat, cuique rei jam obſiſti non poterat; Bibulo aſſenſum eſt: de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia.* Seneca epiſtola XXI. *Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophia quoque exiſtimo. cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, jubeo illum dividere ſententiam, & ſequor.* Idem de vita beata c. 3. *Eſt & mihi cenſendi jus. itaque aliquem ſequar, aliquem jubebo ſententiam dividere.* meminit ejus moris & *Plinius* lib. VIII. epiſt. 14.

c *Polybius*] Vide ad eum locum *Fulvii* notas.

GRONOVII.

96 *De conjungendis*] Exemplum apud *Quintil.* declam. 365.

97 *In viginti*] Nummos vel nummorum millia. Si tres judices jubeant pendere viginti, tres decem, tres nihil, vicerit ſententia in decem condemnantium, quia in viginti inſunt decem.

98 *Captivos Græcos*] Qui ſecundo bello Macedonico nimis denudarant animos pro rege Perſeo contra Romanos.

99 *Accreſcere præſentibus*] Plebiſcitum apud *Livium* 26. 34. *Quod ſenatus juratus, maxima pars cenſeat, qui adſidetis, id volumus jubemuſque.*

d *Seneca*

tibus: quod [d] Seneca in controversia quadam exsequitur: *Puta te servum esse communem: huic domino servies, e qui præsens est.* Lib. III. Contr. 19.

XXI. [f] Naturalis autem ordo inter socios hic est, prout quisque in societatem venit. Sic inter fratres is servatur ordo, ut qui primus natus est reliquos præcedat, atque ita deinceps, rejectis aliis omnibus qualitatibus. ἴσοι γὰρ, inquit Aristoteles, πλὴν ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσι, *pares enim sunt fratres, nisi quatenus ætas eos distinguit.* Theodosius & Valens in constitutione de ordine inter consules servando: *Quis enim in uno eodemque genere dignitatis prior esse debuerat, g nisi qui prior meruit dignitatem?* Atque hic mos antiquitus in Christianorum quoque regum ac populorum societate obtinuit, ut qui primi Christianismum professi sunt, [h] in conciliis ad rem Christianam pertinentibus præcedant cæteros. D. de albo scribendo. Ethic. Nic. VIII, 12. L. 1. C. De Consulib. lib. 12.

XXII. Illud tamen addendum est: quoties societas fundamentum habet in re, quam non æqualiter omnes participant, ut si in hereditate aut fundo alius dimidiam partem habeat, alius tertiam, alius quartam, tunc non tantum ordinem sumendum ex modo participationis, sed & [100] sententias ad eum modum, id est, [1] mensoria, ut loquuntur, proportione æstimandas. Quod sicut

GROTII.

d *Seneca in controversia quadam*] Libro III. contr. XIX. [Sed casus est paullo diversus, ut patet. *J. B.*]

e *Qui præsens est*] Ita ut & ad unum recidere possit nomen universitatis. l. sicut. 7. §. 2. D. quod cujusque universitatis nomine. ubi *Wesembecium* vide. Adde l. rescriptum, 10. D. de pactis. *Zas.* in paratit. D. de pactis. *Bart.* in L. 1. num. 3. de albo scribendo. *Boer.* decis. 1. num. 4. Antonium *Fabrum* codice Sabaudico. lib. 1. tit. III. definit. 40. *Reinking.* lib. 1. classe v. c. 8. Sæpe tamen & hic, ut in illa regula de majore parte, leges exceptionem dant, puta ut duæ partes adesse debeant. L. Nulli, 3. D. dicto titulo, quod cujusque univ. nomine. L. nominationum, 46. C. de decurionibus: ut absentes præsentibus vices suas mandare aut suffragium per procuratorem dare possint. c. si quis justo, 46. de Electione in VI.

f *Naturalis ordo*] De præcedentiis vide, si lubet, M. Antonium *Nattam* cons. Ioc. n. 22. & cons. Ioc. LXXVIII. num. 31. Mart. *Wacher* consiliis Cæsareis in controversia Saxonica. [Addi potest Diatriba singularis *De Jure Præcedentiæ*, à JACOBO GOTHOFREDO, summo Icto, conscripta, & ex ejus secundis curis longe auctior edita *Genevæ*, 1664. *J. B.*]

g *Nisi qui prior meruit dignitatem*] Adde L. omnes, 2. C. ut dignitatum ordo servetur. L. semper, 5. D. de jure immunitatis. L. ult. C. de tironibus.

h *In conciliis*] *Joh. Fice.* cons. latino LXXVII. n. 16. Afflictus decis. Neap. 1. n. 8. *Bart.* in l. 1. D. de albo scribendo. *Innoc.* in c. Tua. de Majoritate & obedientia. *Ant. Tessaurus* 1. quæst. for. XLVIII. n. 5. *Tiberius Decianus* responso XIX. n. 183. & seq. *Innocentius Butr. Felin.* in c. statuimus D. tit. de Majoritate. *Bal.* in Decernimus, in 2. notabili, c. de Sacrosanctis ecclesiis. Sed præcipue vide Æneam Silvium in concilii Basileensis historia.

GRONOVII.

100 *Sententias ad eum*] Auctoritatem sive jus sententiæ inter socios proportionis esse geometricæ.

1 *Mensoria*] Quam comparatam dixit 1, 1. 18.

ficut naturali æquitati convenit, ita * Romanis quoque legibus probatum est. Ita narrat Strabo † cum Cibyra & tres vicinæ urbes in unum quasi corpus coiissent, convenisse, ut [2] aliarum singula essent suffragia, Cibyræ bina, eo quod in commune hæc multo plus cæteris conferret. Idem [a] in Lycia viginti & tres ait fuisse urbes, quarum [1] aliæ terna, aliæ bina, aliæ singula ferrent suffragia, & ad eundem modum onera tolerarent. Sed recte notat [3] Aristoteles [b] id ita demum æquum fore, *si' κτημάτων χάριν ἐκοινώνησαν, si possessionum causa inita est societas.*

* *L. 8. D. de pactis. L. 14. D. Depositi. L. 16. D. de rebus auct. jud. possid.*

† *Lib. XIII. pag. 631.*

a *Lib. XIV. pag. 665.*

b *Politic. III, 9.*

XXIII. Consociatio, qua multi patres familiarum in unum populum ac civitatem coëunt, maximum dat jus corpori in partes: quia hæc [4] perfectissima est societas: neque ulla est actio hominis externa, quæ non ad hanc societatem aut per se spectet, aut ex circumstantiis spectare possit. Et hoc est quod ab Aristotele est proditum: *τοὺς νόμους ἀγορεύειν περὶ ἁπάντων, leges de omnis generis rebus præcipere.*

Moral. V, 3.

XXIV. 1. Solet hic illud quæri, [k] an civibus de civitate abscedere liceat, venia non impetrata. Scimus populos esse, ubi id non liceat, ut [5] apud Moschos: nec negamus talibus pactis iniri posse societatem civilem, & [6] mores vim pacti accipere. Romanis legibus, saltem posterioribus, domicilium quidem transferre licebat: sed non eo minus qui transtulerat [7] municipii sui muneribus obligabatur. Verum in quos id constitutum erat, ii manebant

L. 22. D. ad municipal. §. 2.

GROTII.

1 *Aliæ terna, aliæ bina*] Sic in Smalcaldico fœdere Saxo duo habebat suffragia.

k *An civibus de civitate abscedere liceat*] Vide hac de re fœdera Helvetica apud *Simlerum* & alios. *Servius* in excerptis Fuldensibus 11. Æneidos: (*vers.* 156.) *Consuetudo antiqua fuerat, ut qui in familiam vel gentem transiret, prius se abdicaret ab ea, in qua fuerat, & sic ab alia reciperetur.* Exempla fidei regibus renuntiatæ vide aliqua apud *Marianam*, ac postremum illustre libro XXVIII. c. 13.

GRONOVII.

2 *Aliarum singula, Libyæ bina*] Sic Philippo Macedoni post confectum Phocense bellum concessum, ut cum posteris in Amphictyonum senatum adscisceretur & gemini suffragii, quod Phocenses habuerant, jus usurparet. *Diod.* Sic. 16, 61. Et hoc quidem æquum jure naturali, sed cui sæpe mos populorum intercedit, id servans in tali societate, quod ab initio placuit. Plerumque autem tum potentes minus potentibus, ut eos alliciant, par jus suffragii concedunt.

3 *Aristoteles pol. III. IX.*] Hein. 6. p. 299.

4 *Perfectissima*] 1, 1. 14.

5 *Apud Moschos*] Olim & apud Argivos. *Ovid.* 11. Met. 28. *prohibent discedere leges, pœnaque mors posita est patriam mutare volenti.*

6 *Mores vim pacti*] Etiam ubi pactum ejusmodi a primo initum non constat, si tamen longo tempore observatum sit, ut nemo discedendi sine commeatu potestatem habuerit aut usurpaverit, ibi eam consuetudinem pro lege & pacto valere.

7 *Municipii sui*] Hæc est causa, cur Josephum & Mariam, quum Judææ census ex mandato Augusti ageretur, etsi habitarent Nazarethi, oportuerit proficisci Bethlehemum, ut ibi censerentur: nam Davidis posteri ejus municipii erant.

l *Gregatim*

bant intra fines imperii Romani: atque ea ipsa constitutio specialem [8] spectabat utilitatem tributariæ præstationis.

2. At nos quid naturaliter, si nihil aliud convenerit, obtinere debeat quærimus: nec de parte aliqua, sed de tota civitate, sive unius summi imperii complexu. Et sane [1 9] gregatim discedi non posse, satis expeditum est ex necessitate [10] finis, quæ jus facit in moralibus. (nn) nam id si liceat, jam civilis societas subsistere non possit. De singulorum discessione alia res videtur, sicut aliud est ex flumine aquam haurire, aliud [11] rivum diducere. *De sua cuique civitate statuendi facultas libera est*, ait * Tryphoninus. Cicero pro Balbo † laudat jus illud, *ne quis in civitate maneat invitus*, & *fundamentum* vocat *libertatis, sui quemque juris & retinendi, & dimittendi esse dominum.* Tamen hic quoque servanda est regula naturalis æquitatis, quam Romani in privatis societatibus dirimendis secuti sunt, [12] ut id non liceat si societatis interfit. Semper enim, ut recte inquit Proculus, non id quod privatim interest unius ex sociis servari solet, sed quod societati expedit. [m] Intererit autem societatis civilis non abire civem, si magnum contractum sit æs alienum, nisi paratus sit civis in præsens partem suam exsolvere: item si fiducia multitudinis bellum sit susceptum, præsertim si obsidio immineat, nisi paratus sit civis ille alium æque idoneum substituere, qui rempublicam defendat.

3. Extra hos casus credibile est ad liberam civium discessionem consentire populos, quia non minus ex ea libertate commodi sentire aliunde possunt.

XXV. Sic [n] in exules nullum jus civitati. Heraclidæ Argis ejecti

* *L. in bello. 12. §. 9. D de capt. & postl.*

† *Cap. 13.*

L. actione. 65. §. Labeo, 5. D. Pro Socio.

GROTII.

1 *Gregatim discedi non posse*] Zonaras de Lazo rege agens, qui a Persis ad Romanos defecerat: τοῦτο αἴτιον μάχης Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις ἐγένετο, ὡς τῆ βασιλέως Ῥωμαίων τὲς αὐτοῖς ὑπείκοντας σφετερίζομένω. *Id belli initium Romanis ac Persis fuit, quod Romanus princeps ad se avocaret Persis subditos.* [Dicendum erat, *de Lazorum Rege*, non *de Lazo rege.* Ei nomen erat *Tzathus.* Locus est in *Justini Thracis* vita. *J. B.*]

m *Intererit autem societatis*] Bembus libro VII.

n *In exules nullum jus civitati*] Vide infra libro III. tit. XX. §. XLI.

GRONOVII.

8 *Spectabat utilitatem*] Eo pertinebat, ut ne minuerentur cujusque municipii intributiones, aut si aliqui inde discessissent, graviores remanentibus fierent.

9 *Gregatim discedi*] Magnis catervis.

10 *Finis, quæ jus*] 2, 7. 2.

11 *Rivum diducere*] Incili depresso, vel fossa facta aquam perpetui decursus in suum fundum ducere. l. 1. §. 5. & l. 3. §. 2. D. *de rivis.*

12 *Ut id non liceat*] Sic qui post Cannensem cladem deserere Italiam voluerant, & tum prohibiti a P. Scipione, & postea causam dicere apud censores jussi, orationemque contra remp. habuisse judicati & omnibus censoriis notis confixi sunt. *Liv.* 22, 53. & 24, 18.

(nn) Vix accidere potest, ut gregatim Cives discedant, nisi quando aut imperium tyrannicum factum fuit, aut calamitate quadam vel quocumque alio casu multi homines in civitate non amplius reperiunt unde victum quærant. Uterque autem casus tacitè exceptus intelligitur in pacto quo aliquis Civitati se obstrinxit. *J. B.*

ejecti ab Euryſtheo, per tutorem ſuum Iolaum, ſic loquuntur apud Euripidem: (*Heraclid.* vers. 186.)

Quo jure jam nos ad Mycenæos trahat,
Eadem agentes urbe quos urbe expulit?
Nunc ergo cives non ſumus ———

Or. de Bigis, pag. 349. D.

Alcibiadis filius in Iſocratea oratione agens de temporibus ejecti patris: ὅτ' ἐδὲν αὐτῷ τῆς πόλεως προσῆκεν· o *cum nihil ad illum civitas noſtra pertineret.* Jam vero plurium populorum, ſive per ſe ſive per capita ſua conſociatio fedus eſt, de cujus natura & effectu locus agendi erit, ubi 13 ad obligationem ex pacto erit deventum.

XXVI. Subjectio ex conſenſu, aut privata eſt, aut publica. Subjectio privata ex conſenſu eſſe poteſt multiplex, ſicut multiplicia ſunt regiminum genera. Nobiliſſima ſpecies eſt arrogatio, qua quis ſui juris ſe ita dat in familiam alterius, ut ei ſubſit ad eum modum, quo filius qui maturæ eſt ætatis, ſubeſt patri. Pater autem filium ſuum eo modo dare alteri non poteſt, 14 ut jus paternum plene in eum tranſeat, & ipſe paterno officio exſolvatur. id enim natura non ſinit: ſed poteſt filium alteri commendare, & alendum dare quaſi ſubſtituendo.

XXVII. 1. Subjectionis ſpecies ignobiliſſima eſt, qua quis ſe dat 15 in ſervitutem perfectam, ut illi apud Germanos qui noviſſimo 16 aleæ jactu de libertate contendebant: *Victus voluntariam ſervitutem adit*, ait Tacitus. Etiam apud Græcos ut narrat Dion Pruſæenſis oratione XV. μύριοι δήπου ἀποδίδονται ἑαυτοὺς ἐλεύθεροι ὄντες, ὥστε δουλεύειν κατὰ συγγραφήν· *innumeri cum liberi ſint, ſe in ſervitutem dant, ut* p *ex contractus formula ſerviant.*

De Moribus Germ. c. 24.

2. Eſt autem ſervitus perfecta, quæ perpetuas operas debet pro

GROTII.

o *Cum nihil ad illum civitas noſtra pertineret*] Nicetas Iſaaci Angeli rebus libro 1. μὴ καινὸν εἰ διφῴη τις τὸν ἀντίπαλον καὶ κολακεύσει ὡς φίλιον, τὸν οἰκεῖον εὑρίσκων πολέμιον· *Non mirum ſi quis hoſtem amplexetur eique blandiatur, qui ſuos ſibi hoſtes ſenſerit.*

p *Ex contractus formula ſerviant*] Ægyptiis id olim vetitum. Athenis permiſſum ad Solonis tempora. is conſtituit ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζεσθαι, *corpus pro credito ne obligaretur.* Plutarchus Solone. (*pag.* 86. D.) Idem lex Petilia Romæ conſtituit. [Lex Ægyptia, quâ id vetabatur, à *Bocchori* ſancita fuerat, & refertur à DIODORO SICULO, Lib. 1. p. 50. *Ed. H. Steph.* De *Lege Pœtilia*, vide VARRON. *De L. Lat.* Lib. VI. pag. 82. & LIVIUM, Lib. VIII. Cap. 28. *J. B.*]

GRONOVII.

13 *Ad obligationem ex pacto*] 2, 12.

14 *Ut jus paternum*] Quod ultra jus naturæ fiebat in adoptione Romana per æs & libram.

15 *In ſervitutem perfectam*] Ut qui apud Romanos ſe ad pretium participandum venundari patiebantur. §. 4. inſt. *de jure perſ.*

16 *Aleæ jactu*] Qui perdita aleæ luſu pecunia & bonis, ad poſtremum libertatem ſuam colluſoris pecuniæ opponebant, & in aleam mittebant, aut res recepturi, aut ne corpus quidem ſuum habituri. Tamen ignobilior eorum, qui ſe vendebant in ludum gladiatorium. *Liv.* 28, 21. *Lipſ.* 2. Saturn. 3.

q *Nihil*

pro alimentis & aliis, quæ vitæ neceſſitas exigit: quæ res ſi ita accipiatur 17 in terminis naturalibus, q nihil habet in ſe nimiæ acerbitatis. nam 18 perpetua iſta obligatio compenſatur perpetua illa alimentorum certitudine, quam ſæpe non habent, 19 qui diurnas operas locant, unde accidit ſæpe, quod dixit Eubulus:

Ἐθέλει δ' ἄνευ μισθοῦ παρ' αὐτοῖς καταμένειν
Ἐπὶ σιτίοις. (oo) ——————
Manere apud illos voluit, mercedis carens,
Victu contentus. ——————

Idem Comicus alibi:

Πολλοὶ φυγόντες δεσπότας, ἐλεύθεροι
Ὄντες, πάλιν ζητοῦσι τὴν αὐτὴν φάτνην.
Qui ſe 20 fugitivi geſſerunt pro liberis:
Multi recurrunt 1 priſtina ad præſepia.

Sic in hiſtoriis notabat Poſidonius Stoicus, (pp) multos olim fuiſſe, qui ſuæ imbecillitatis conſcii, ſponte ſe aliis in ſervitutem darent; ὅπως παρ' ἐκείνων τυγχάνοντες τῆς εἰς ἀναγκαῖα ἐπιμελείας, αὐτοὶ πάλιν ἀποδιδῶσιν ἐκείνοις δι' αὐτῶν ἅπερ ἂν ὦσιν ὑπηρετεῖν δυνατοί· *Ut domini quidem ipſis providerent de neceſſariis, ipſi vero operam viciſſim quam poſſent præſtarent.* Exemplum addunt (qq) alii in Mariandynis, qui eandem ob cauſam ſervos ſe fecerint Heracleotarum.

XXVIII. Jus autem vitæ ac necis (rr) (de plena & 21 interna juſtitia loquor) domini in ſervos non habent: nec quiſquam homo hominem jure poteſt interficere, niſi is capital commiſerit. Sed quorundam populorum legibus dominus, quacunque de cauſa

ſa

GROTII.

q *Nihil habet in ſe nimiæ acerbitatis*] Vide ea de re egregiam *Busbequii* diſſertationem epiſt. exoticarum tertia.

1 *Priſtina ad præſepia*] Apud *Plautum* quidam: (*Caſin.* II, 4. 14.)

Liber ſi ſim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.

Meliſſus Spoletinus Grammaticus manumitti noluit. [*Suet.* Gramm. c. 21.]

GRONOVII.

17 *In terminis naturalibus*] Ut dominis non plus in ſervos liceat, quam naturalis æquitas concedit.

18 *Perpetua iſta obligatio*] Subjectio, quæ incommoda videtur, hoc habet commodi, ut ita ſubjectis de victu ſollicitos eſſe non ſit neceſſe, quem domini præbent. *Plaut.* Caſ. 2, 4. 14. *Liber ſi ſim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.*

19 *Qui diurnas*] Opifices agreſteſque, quorum res & fides in manibus.

20 *Fugitivi*] Servi à dominis profugi.

21 *Interna juſtitia*] Quæ non tantum apud judicem mortalem, ſed etiam apud Deum inſontes præſtat.

(oo) Apud ATHENÆUM, unde hæc deſumta ſunt, eſt, Ἐπισίτιον. Lib. VI. Cap. 12. *J. B.*

(pp) Habet hoc ex ATHENÆO, Lib. VI. Cap. 18. pag. 263. C. *Edit. Caſaub.* 1657. *J. B.*

(qq) Hoc ſequitur ſtatim poſt verba *Poſidonii*, apud ATHENÆUM, loco indicato. Sed *Matyandinos* vi ſervire coactos *Heracleotis*, ait STRABO, *Geogr.* Lib. XII. pag. 817. A. *J. B.*

(rr) De tota iſta materia, confer PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. Cap. 3. & *de Offic. Hom. & Civ.* Lib. II. Cap. 4. *J. B.*

sa servum interfecerit, [22] impune fert, ut ubique reges, qui liberrimam habent potestatem. Hac comparatione ante nos usus est Seneca: *Si servo quominus* [23] *in nomen meriti perveniat, necessitas obest, & patiendi ultima timor, idem istud obstabit & ei, qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam sub dispari titulo paria in illos licent.* Cum tamen haud dubie servus a domino injuriam possit accipere, ut recte affirmat idem Seneca. sed [24] agendi impunitas improprie jus dicitur. Quale jus & [25] Solon parentibus in liberos concesserat, * & veteres Romanorum leges. Sopater: ἐξὴν πατρὶ ὄντι τοὺς παῖδας ἀνελεῖν. ἔξεσιν ἐὰν ἁμάρτῃ τι. καὶ ὅτι ὁ νόμος τοῦτο εἰδὼς ὡς εἰλικρινὴς γένοιτ' ἂν δικαστὴς ὁ πατὴρ, τοῦτο προέταξεν· *Licuit ipsi cum pater esset filios interficere: nempe si quid peccatum esset. nam lex id ipsi permisit, ideo quia credidit* [26] *integrum judicem fore.* Idem jus obtinere παρὰ πολλοῖς καὶ σφόδρα εὐνομουμένοις, *apud multos populos legum gloria florentes*, ait Dion oratione XV.

Lib. III. de benef. c. 18.

Lib. III. de benef. c. 22.

* Sextus Empiricus Pyrrhonic. III. c. 24.

XXIX. 1. De his qui ex servis nascuntur difficilior inspectio est. Romano jure & jure gentium circa captivos, [27] ut dicemus alibi, ut [28] in bestiis, ita in servilis conditionis hominibus partus [29] matrem sequitur. quod tamen juri naturali non satis congruit, [30] ubi pater aliqua ratione sufficiente cognosci potest. nam cum in mutis animantibus [f] patres non minus quam matres fœtuum curam gerant, hoc ipso ostenditur fœtum utriusque esse communem. Sic ergo, si lex civilis hac de re tacuisset, [t] partus non minus

GROTII.

f *Patres non minus quam matres fœtuum curam gerant*] Vide infra cap. VIII. §. 18. *Plinius* X, 34. de columbis: *Amor utrique sobolis æqualis.*

GRONOVII.

22 *Impune fert*] Non obnoxius est quæstioni, aut legi Corneliæ de sicariis.

23 *In nomen meriti*] Ut quicquid præstet domino, non dicatur de eo bene mereri aut ei beneficium dare, obstat, quod quæ facit, cogitur facere, nisi velit occidi.

24 *Agendi impunitas*] Posse facere sine metu pœnæ, non est verum & proprie dictum jus habere ad agendum, sed aliquid simile juri.

25 *Solon parentibus*] Negat *Dionys. Halicarn.* 2, 26.

26 *Integrum judicem*] Non facile odio liberorum aut aliena gratia corruptum.

27 *Ut dicemus alibi*] 3, 7. 2.

28 *In bestiis.*] L. 5. §. 2. D. *de rei vindic.*

29 *Matrem sequitur*] L. 7. Cod. *de rei vind.* l. 42. Cod. *de liber. causa.*

30 *Ubi pater aliqua*] Nam cur in bestiis & servis id constitutum sit, hæc ratio est, quod in illis non sunt nuptiæ, quæ patrem demonstrant.

GROTII.

t *Partus non minus patrem sequeretur quam matrem*] Seneca de beneficiis VII, 12. *quomodo patri matrique communes liberi sunt?* Lex Visigothica lib. X. tit. 1, 17. *Si enim filius ab utroque parente gignitur & creatur, cur idem ad conditionem tantum pertineat genitricis, qui sine patre nullatenus potuit procreari?* deinde: *Hæc rationabiliter naturæ lege compellimur, agnationem ancillæ, quæ servo alieno juncta pepererit, inter utrosque dominos æqualiter dividendam.* Slavi & Slavæ proles patrem sequebatur; Speculum Saxo-

minus patrem ſequeretur quam matrem. Ponamus ergo, quo minor ſit difficultas, utrumque parentem ſervitutem ſervire; & videamus, an naturaliter partus ſervilis futurus ſit conditionis. Certe ſi alia nulla fuerit ratio educandi partum, potuerunt parentes prolem ſibi naſcituram in ſervitutem ſecum addicere: quippe cum [31] tali ex cauſa etiam in libertate natos vendere parentibus liceat.

2. Sed cum hoc jus naturaliter ortum ducat [32] ex ipſa neceſſitate, [u] extra eam non eſt jus parentibus prolem ſuam cuiquam addicere. quare jus dominorum in prolem ſervilem hoc caſu naſcetur, [x] ex ipſa alimentorum & eorum quæ vitæ neceſſaria ſunt præbitione: ac proinde cum diu alendi fuerint e ſervis nati, antequam opera eorum domino utilis eſſe poſſit, & ſequentes operæ ſui [33] temporis alimentis reſpondeant; effugere ita natis ſervitutem non licebit, niſi pro alimentis quantum ſatis eſt reddant.

*Certe ſi immanis ſit domini ſævitia, ſervos illos etiam qui ipſi ſe in ſervitutem dederunt, fuga conſulere ſibi poſſe probabilis ſententia eſt. Nam quod Apoſtoli † & antiqui canones ſervis edicunt, [y] ne ſe dominis ſubtrahant, generale eſt, & eorum errori oppoſitum, qui omnem ſubjectionem tam privatam quam publicam rejiciebant, ut pugnantem cum Chriſtiana libertate.

*Leſſ. lib. v. c. 5. dub. 5.

†1 Corinth. VII, 21. Eph. VI, 5. Col. III, 22. Tit. II, 9. 1 Pet. II, 16. C. ſi quis ſervum, 17. q. 4.

XXX. Præter perfectam ſervitutem, de qua jam egimus, ſunt & imperfectæ, ut quæ aut in diem ſint, aut ſub conditione, aut ad

Saxonicum III, 37. Idem moris in nonnullis Italiæ locis. c. licet. 3. de conjugio ſervorum. Apud Langobardos & Saxones ſequitur partus partem deteriorem. Spec. Sax. I, 16. Idem apud Wiſigotthos in Hiſpania Iſidori tempore obtinuiſſe diſcas ex c. ult. cauſa XXXII. quæſt. IV. Natus ex ſervo & ingenua eadem Wiſigotthorum lege fit ſervus. III. tit. II. 3. IV. tit. V, 7. IX. tit. I, 16. Ex ſervo & ancilla nati inter dominos dividuntur. Si unus ſit filius, habet eum ſervi dominus, ancillæ domino pretii dimidium perſolvens. In originariis patris originarii dominus duas fert partes, feminæ originariæ dominus unam, ex edicto Theodorici apud *Caſſiodorum* c. 67. in Anglia Francus quis eſt aut villanus ex patre: idemque in aliis conditionum diſcriminibus obſervatur. Litleton de Villanagio, & liber de laudibus legum Angliæ. Has leges a civili Romana diſcrepantes juri naturæ non repugnare agnoſcit *Thomas Aquinas*. quid ni, eum & menſia lege apud Romanos alterutro parente peregrino natus peregrinus cenſeretur? ut nos docet *Ulpianus* in Inſtitutionibus, titulo de his qui in poteſtate, v. §. 8. [Vide ibi Notas Eruditiſſimi SCHULTINGII. De *Originariis* autem, qui iidem ſunt ac *Adſcriptitii*, conſule JAC. GOTHOFRED. ad Lib. V. Tit. IX. *Cod. Theod. ſ.* pag. 451. & *ſeqq.* Tom. I. *J. B.*]

u *Extra eam non eſt jus parentibus prolem ſuam cuiquam addicere*] Ita & Carolus Calvus ſtatuit cap. XXXIV. Edicti Piſtis.

x *Ex ipſa alimentorum & eorum quæ vitæ neceſſaria ſunt præbitione*] Vide *Leonem Afrum* lib. VI. de Barca.

y *Ne ſe dominis ſubtrahant*] Vide infra lib. III. c. VII. §. 6.

GRONOVII.

31 *Tali ex cauſa*] Ob alendi ſeque & illos inopiam.

32 *Ex ipſa neceſſitate*] Ex egeſtate alimentorum, ſi ea ſuppetunt aliunde.

33 *Temporis alimentis*] Debeantur pro cibo, quo tum temporis ſuſtentantur.

ad res certas. Talis est 34 libertorum, 35 statu liberorum, 36 nexorum, 37 addictorum, 38 asscriptorum glebæ, 39 septem annorum servitus apud Hebræos, & altera 40 ad Jubilæum usque: 41 Penestarum apud Thessalos; eorum, quos 42 manus mortuas vocant, ac postremo 2 mercenariorum: quæ discrimina aut a legibus aut a pactionibus pendent. Imperfecta servitus naturaliter etiam esse videtur ejus, qui altero parente liberæ, altero servilis conditionis sit natus, ob eam quam supra diximus causam.

XXXI. Publica subjectio est, qua se populus 43 homini alicui, aut 44 pluribus hominibus, aut etiam 45 populo alteri in ditionem dat. Formulam talis subjectionis in exemplo 46 Capuæ supra adduximus. Similis est illa populi 47 Collatini: *Deditisne vos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia in meam populique Romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio.* Quo alludens Plautus Amphitruone ait; (*Act.* I. *Scen.* I. vers. 102, 103.)

a *Deduntque se, divina humanaque omnia, urbem, & liberos*
In ditionem atque in arbitratum cuncti Thebano populo.

Persæ hoc vocabant 48 aquam & terram dedere. Sed hæc perfecta subjectio est: sunt & aliæ minus perfectæ, aut habendi modo, aut quoad imperandi plenitudinem, quarum gradus peti possunt ex his, quæ supra a nobis dissertata sunt. *Lib.* 1, c. 3.

XXXII. Ex

GROTII.

2 *Mercenariorum*] Inter quos ii qui in Anglia apprentisii dicuntur, durante disciplinæ suæ tempore, proxime ad servilem conditionem accedunt.

a *Deduntque se, divina humanaque omnia*] Id Persæ vocabant terram & aquam dedere.

GRONOVII.

34 *Libertorum*] Qui manumissi tamen operas patronis debent.

35 *Statu liberorum*] Qui testamento sub conditione pendente manumissi sunt.

36 *Nexorum*] Qui ob æs alienum creditoribus operas præstant, sive ultro, sive sententia judicis, plerumque in vinculis, ἐγκαλισκιλῶν. *Liv.* 2, 24. & 27. lib. 8, 28. *Varro* 6. de L. L. 82.

37 *Addictorum*] Qui faciunt idem sententia judicis. *Cic. pro Flacco* 20, 2. *de Orat.* 63.

38 *Asscriptorum glebæ*] Coloni cum agro dominum mutantes.

39 *Septem annorum*] Ut Hebræus Hebræo se vendens sex annis serviat, septimo liber sit. *Deut.* 15, 12.

40 *Ad Jubilæum*] Ut idem jubilæo, id est, septies septeno, seu XLIX. anno exacto liber sit. *Levit.* 20, 39.

41 *Penestarum*] Quales *Ilotæ* Lacedæmone, *Clientes* Romæ.

42 *Manus mortuas*] Agricolas vel rusticos hac conditione manumissos, ut, si morerentur sine liberis, bona omnia redirent ad patronum: sin liberis relictis, optimum pignus vel *jocale*, (i. quod ex omni re illius & instrumento pretiosissimum est) patrono vel domino cederet: si nihil esset tale, defuncti dextera abscissa offerretur. *Mag.* chron. Belgii p. 153. ad annum D. 1123. *Bodin.* 1. de Republ. 5. p. 61. & 63. *Def. Herald.* Rer. quotid. lib. 1. cap. 10. num. 13. p. 81.

43 *Homini alicui*] Regi vel quocumque specialiori nomine Principi.

44 *Pluribus*] Senatui, optimatibus, ubi aristocratia est.

45 *Populo*] Ubi democratia.

46 *Capuæ supra*] 1, 3. 8.

47 *Collatini*] Liv. 1, 38.

48 *Aquam & terram dedere*] *Herodotus* Polyhymnia sive lib. 7. cap. 133. *Curtius* lib. 3, 10.

b *Quoties*

XXXII. Ex delicto ſubjectio etiam non accedente conſenſu naſcitur, [b] quoties qui meruit libertatem amittere, ab eo cui pœnæ exigendæ jus eſt, in poteſtatem vi redigitur. Cui autem jus ſit pœnæ exigendæ, [49] videbimus infra. Poſſunt autem hunc in modum ſubjici non ſinguli tantum privata ſubjectione: [c] ut Romæ qui [50] ad dilectum non reſpondebant, & [51] incenſi: * poſtea & feminæ, quæ ſe [52] ſervo alieno junxiſſent: ſed & [53] populi publica ex publico delicto. Hoc intereſt, quod populi ſervitus perſe perpetua eſt, quia ſucceſſio partium non impedit, quo minus unus ſit populus. At ſingulorum ſervitus pœnalis perſonas non egreditur; quia [54] noxa caput ſequitur. Utraque autem ſervitus, tam privata, quam publica [55] pœnalis eſſe poteſt, aut perfecta aut imperfecta pro modo meriti & inflictæ pœnæ.

* *Cic. pro Cæcina.*

De ſervitute vero, tam privata, quam publica, quæ ex jure gentium oritur voluntario, [56] infra dicendi erit locus, ubi ad effectus belli erit ventum.

GROTII.

b *Quoties qui meruit libertatem amittere*] Ut ſocii illi Ulyſſis Ægyptios prædati, de quibus *Homerus* Odyſſeæ ξ. (*vers.* 271, 272.)

Ἔνθ' ἡμέων πολλὰς μὲν ἀπέκτανον ὀξέϊ χαλκῷ·
Τὰς δ' ἄγαγον ζωὰς, σφίσιν ἐργάζεσθαι ἀνάγκῃ.

Partem igitur noſtrûm ſicelicibus obtruncarunt:
Partem etiam vivos ad opus traxere coactum.

Sic Apollinem Jupiter cum in tartarum dejicere vellet, exoratus a Latona ſervituti addixit. habet Apollodorus libro III. (c. 10. §. 3.)

c *Ut Romæ qui ad dilectum non reſpondebant*] Apud Lycios fures. Nicolaus Damaſcenus. Apud Wiſigothos multi aliorum criminum damnati, ut ex eorum legibus apparet.

GRONOVII.

49 *Videbimus infra*] 2, 20. 3.

50 *Ad dilectum*] Citati, ut ſacramentum dicerent, & militiæ nomen darent, non comparuerant. l. 20. D. *comm. divid.* l. 4. §. 10. D. *de re militari.*

51 *Incenſi*] Ex lege Ser. Tullii regis, qui patrimonium non profeſſi aut male profeſſi erant. *Liv.* 1, 44.

52 *Servo alieno*] *Tacit.* 12. ann. 53. *Sueton.* Veſpaſ. 11.

53 *Populi publica*] Ut Brutios poſt bellum Punicum ſecundum ſenatus. *Gell.* 10, 3. ut opifices, quos nova Carthagine cepit, P. Scipio. *Liv.* 26, 47. ut libertinos, qui ſe pro equitibus Rom. gererent, Claudius ſervos publicos fecerunt, *Sueton.* 25.

54 *Noxa caput*] §. 5. Inſtit. *de noxal. act.* l. 21. §. 1. D. *commodati.*

55 *Pœnalis eſſe*] Pœnæ vicem irrogari poteſt.

56 *Infra dicendi*] 3, 7.

CAPUT VI.

De acquiſitione derivativa facto hominis, ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.

I. *Ut alienatio fiat, quid requiratur in dante:*
II. *Quid in accipiente.*
III. *Imperia alienari poſſe interdum a rege, interdum a populo.*
IV. *Imperium*

IV. *Imperium in partem populi alienari parte invita a populo non posse.*

V. *Nec ipsam partem in se imperium posse alienare, nisi in summa necessitate.*

VI. *Causa diversitatis.*

VII. *Imperium in locum posse alienari.*

VIII. *Rejicitur sententia, statuens ob utilitatem aut necessitatem recte a rege imperii partes alienari.*

IX. *Infeudationem & oppignorationem sub alienatione contineri.*

X. *Etiam ad alienandas jurisdictiones minores requiri populi consensum, aut specialem, aut per consuetudinem.*

XI. *Patrimonium populi a regibus alienari non posse.*

XII. *Distinguendas res, quæ in fructu sunt patrimonii, a rebus patrimonii.*

XIII. *Partes patrimonii oppignorari a regibus quatenus possint, & cur?*

XIV. *Testamentum alienationis esse speciem & juris naturalis.*

I. 1. ACquisitione derivativa nostrum fit aliquid [1] facto hominis aut legis. Homines rerum domini, ut dominium, aut totum, aut ex parte (aa) transferre possint, [2] juris est naturalis post introductum dominium: inest enim hoc in ipsa dominii, pleni scilicet, natura. Itaque Aristoteles: ὅρος τοῦ οἰκείου εἶναι, ὅταν ἐφ' αὐτῷ ᾖ ἀπαλλοτριῶσαι. *proprietatis definitio est, ubi penes nos est jus alienandi.* Duo tamen notanda sunt, alterum in dante, alterum in eo, cui datur. In dante, non sufficere [3] actum internum voluntatis, sed simul requiri aut verba, aut alia signa externa: quia actus internus, [4] ut alibi diximus, [5] non est congruens naturæ societatis humanæ.

1. *Rhet.* v.

Soto lib. IV. *q.* 5. *a.* 1.

2. Ut vero traditio etiam requiratur, ex lege est civili. quæ, quia a multis gentibus recepta est, jus gentium improprie dicitur. Sic alicubi usurpatum videmus, ut [6] professio apud populum, aut magistratum, & [7] relatio in acta requiratur; quæ omnia ex jure esse civili certissimum est. Actus autem voluntatis, quæ signo exprimitur, intelligi debet [a] [8] voluntatis rationalis.

Less. lib. II. *c.* 3. *dub.* 3.

II. Vicissim in eo, cui res datur, sepositā lege civili, requiritur naturaliter voluntas accipiendi, [9] cum suo signo. quæ voluntas

GROTII.

[2] *Voluntatis rationalis*] Cassiodorus II, II. *Alienatio rerum solidum desiderat habere judicium.*

GRONOVII.

[1] *Facto*] Beneficio, opera.

[2] *Juris est naturalis*] §. 40. Instit. *de R. D.*

[3] *Actum internum*] Mentis nutum

[4] *Ut alibi diximus*] 2, 4. 3.

[5] *Non est congruens*] Idoneus ad communicationem inter homines, qui pectora inspicere nequeunt.

[6] *Professio apud*] Ut in testamento calatis comitiis.

[7] *Relatio in acta*] §. 2. Instit. *de donat.*

[8] *Voluntatis rationalis*] Humanæ.

[9] *Cum suo signo*] Aliquo indicio externo quod oculis vel auribus accipiatur.

(aa) Confer, in hanc rem, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. IV. Cap. 9. *J. B.*

tas ordinarie [10] ſequitur dationem, ſed poteſt & præcedere, puta ſi quis quid dari, aut concedi ſibi petierat. cenſetur enim durare voluntas, niſi mutatio appareat. Cætera quæ tum ad juris conceſſionem, tum ad acceptionem requiruntur, & quomodo fieri utrumque poſſit, infra in capite de promiſſis tractabimus. nam in hoc [b] alienandi & promittendi par eſt ratio, jure quidem naturali.

III. Sicut autem res aliæ, ita & imperia alienari (bb) poſſunt ab eo, [11] cujus in dominio vere ſunt, id eſt, [12] ut ſupra oſtendimus, a rege, ſi [13] imperium in patrimonio habeat: alioquin [c] a populo, ſed accedente regis conſenſu; quia is quoque jus aliquod habet, quale uſufructuarius, quod invito auferri non debet. Et hæc quidem procedunt de toto imperio ſummo.

IV. In partis alienatione aliud inſuper requiritur, [d] ut etiam pars, de qua alienanda agitur, conſentiat. Nam qui in civitatem coëunt, ſocietatem quandam contrahunt perpetuam & immortalem, ratione [14] partium, quæ integrantes dicuntur: unde ſequitur has partes non ita eſſe ſub corpore, ut ſunt partes corporis naturalis, quæ ſine corporis vita vivere non poſſunt, & ideo in uſum corporis recte abſcinduntur. Hoc enim corpus, de quo agimus, alterius eſt generis, voluntate contractum ſcilicet; ac propterea jus ejus in partes [15] ex primæva voluntate metiendum eſt, quæ minime credi debet talis fuiſſe, ut jus eſſet corpori partes & abſcindere a ſe, & alii in ditionem dare.

V. Sic viciſſim parti jus non eſt a corpore recedere, [e] niſi evidenter

GROTII.

b *Alienandi & promittendi par eſt ratio*] Ideoque etiam dona abſentibus per internuntios mitti poſſunt, ut *Servius* notat ad illud IX. Æneidos, *cum jungeret abſens.* (vers. 361.)

c *A populo*] Bal. & Oldradus in c. intellecto. de jurejurando. Idem *Baldus* conſ. 327. n. 7. Cardinalis *Thuſchus* p. p. concl. 40. n. 1. & concl. 694. Exempla apud *Haræum* tomo II. in anno CIↃ IↃXXVI. & *Guicciardinum* libro XVI.

d *Ut etiam pars, de qua alienanda agitur, conſentiat*] Gail. II. de pace publica, c. XV. n. 14. vide *Serranum* in Carolo Sapiente, & eundem in Franciſco I. ubi de Burgundia ſermo.

GRONOVII.

10 *Sequitur dationem*] Poſterior eſt tempore quam datio.

11 *Cujus in dominio vere ſunt*] Cujus omne jus in eis & arbitrium eſt.

12 *Ut ſupra oſtendimus*] I, 3. 12.

13 *Imperium in patrimonio*] I, 3, 11. & 12.

14 *Partium, quæ integrantes*] Civitatum, optimatium, provinciarum.

15 *Ex primæva voluntate*] Non ex eo, quod poſſunt tolerare, ſed ex eo quod initio, cum coirent, convenit, ut tolerarent.

(bb) Vide PUFENDORF. Lib. VIII, Cap. 5. §. 9. *& ſeqq.* J. B.

GROTII.

e *Niſi evidenter ſe aliter ſervare non poſſit*] Confer quæ infra hoc libro c. XXIV. §. VI. Hac de cauſa abſolutus a Spartanis Anaxilaus, qui Byzantium fame cogente dediderat. *Xenophon* hiſtoriæ Græcæ I. (c. 3. §. 12.) Anaſtaſius Imperator etiam gratias agit præfectis, qui Martyropolim Perſis dedideratis,

denter se aliter servare non possit: nam, [16] ut supra diximus, in omnibus iis quæ humani sunt instituti, excepta videtur necessitas summa, quæ rem reducit ad merum jus naturæ. Augustinus de Civit. Dei, lib. XVIII. *In omnibus fere gentibus quodammodo vox naturæ ista personuit, ut subjugari victoribus mallent, quam bellica omnifaria vastatione deleri.* Itaque in juramento Græcorum, quo Græci qui se Persis subjecissent [17] devovebantur, additum fuit, μὴ ἀναγκασθέντες *nisi plane coacti.*

c. 2.

Herod. Polyhym. seu Lib. VII. c. 132.

VI. [18] Atque hinc satis intelligi potest, cur hac in re [19] majus

diderant, quia defendi nequibat. Procop. περὶ κτισμάτων. Idem *Procopius* IV. Gotthicorum: λιμῷ γὰρ οὐκ οἶδεν ἡ ἀρετὴ συνοικίζεσθαι, πεινῆντε καὶ ἀνδραγαθίζεσθαι οὐκ ἀνηχομένης τῆς φύσεως· *cum fame habitare virtus recusat, nec fert natura, ut iidem & esuriant, & agant fortiter.* Et apud *Annam Comnenam* libro VI. epistola Cephalæ de Larissa obsessa ad Imperatorem Alexium: ἀνάγκῃ δουλεύοντες (καὶ τί γὰρ δεῖ πρὸς φύσιν καὶ τὴν ἐκ ταύτης τυραννίδα ποιεῖν;) γνώμην ἔχομεν τὸ φρούριον παραδοῦναι τοῖς ἐγκειμένοις καὶ φανερῶς ἀποπνίγουσιν· *Necessitati servientes (quid enim contra vim naturæ agi potest?) constituimus oppidum tradere iis, qui nos non obsident tantum, sed, quod manifestissimum est, strangulant.*

GRONOVII.

16 *Ut supra diximus*] 2, 2. 6.

17 *Devovebantur*] Juraverant se eos δεκατεύειν Apollini, quod est vel decimas spoliorum consecrare, vel decimum quemque supplicio destinare. *Herod.* Polyh. sive lib. 7. cap. 132. p. 457. *Justin.* 11, 3. *Diodor. Sic.* 11, 65. τὴν δεκάτην ἐξ αὐτῶν τῷ Θεῷ καθιερώσαντες. *Plutarch.* Sulla p. 464. τῆς χώρας αὐτῶν ἀποτεμόμενοι τὴν ἡμίσειαν τῷ Πυθίῳ καὶ τῷ Ὀλυμπίῳ καθιέρωσιν, ἐκ τῶν προσόδων καλέσας ἀποδίδοσθαι τὰ χρήματα τοῖς θεοῖς, ἅπερ αὐτὰς εἰλήφει. *Dio* lib. 64. p. 722. δεκατεύειν. Ad *Hebr.* 7, 5. ἀποδεκατεῖν τὸν λαόν.

18 *Atque hinc &c.*] Nescio quare tam sollicite ac subtiliter hæc disputet auctor, ac religionem injiciat principibus alienandæ partis summi imperii vel finium: quasi quisquam ad hoc proclivis esset. Utinam tam facile illos dedocere posset, ne agerent, ferrent, raperent aliena, quam facile obtinebit, ne quid ultro alienent! Frustra movetur hæc quæstio extra casum necessitatis alioquin hoc scio vehementer inculcare duo hominum genera, alterum, qui privilegia, quæ principes ac reges populis ac civitatibus dederunt, atque illis munierunt potentiam suam, irrita reddendi occasionem quærunt: alterum, qui æternos volunt servare titulos semel acquisitæ possessionis, hoc est, semina bellorum, ut cum Franci negant *Francisco primo* captivo jus fuisse *Carolo quinto* cedendi regnum Neapolitanum, ducatum Insubriæ, & provincias Belgicas, quæ regni Galliæ feudum erant. Quam sancte & pie illi faciant, ipsi viderint. Principes aut populi regnantes pessime faciunt, si illud jus summi imperii, quod cum salute inferiorum conjunctum est, temere minuunt: aut si populos, quos tueri ac defendere debent, retinendo, projiciunt ac deserunt. At ubi in ea angustias sunt redacti, ut nisi aut concedendo aliquid de jure summo, aut alienando partem populi, non possint servare reliquum; quare minus eis liceat in partes, quam partibus in simili necessitate adversus totum corpus, causam non video. Nisi stulti fuerunt illi veteres, qui magni animi esse putabant, etiam in principe, dicere de fortuna: *Si celeres quatit pennas, resigno quod dedit*: qui tyrannorum adscribebant consiliariis, de regno non esse descendendum, nisi pedibus traharis.

Dicit has partes non ita esse sub suo corpore, ut sunt partes corporis naturalis, quæ sine corporis vita vivere non possunt, & ideo in usum corpo-

ris

19 majus sit jus partis ad se tuendam, quam corporis in partem; quia pars 20 utitur jure (cc) quod ante societatem initam habuit; 21 corpus

ris recte abscinduntur. Hinc plane contrarium sequitur: quoniam enim hæ partes sine hoc corpore vivere possunt, minore religione abscinduntur, quam partes corporis naturalis, quæ absciſſæ intereunt. [At alia est ratio Partium Civitatis, quæ in suam tantum utilitatem, & suâ voluntate, Corpori junguntur; adeoque non censentur in id consensisse, ut Corpori liceret, eas à se absciſſas alterius Civitatis membra facere. *J. B.*] Servare velle primum ac præcipuum est, quod respicit & princeps, & corpus, quicumque faciunt partem sui, dein servare in corpore, ut nunc est. Quod si obtineri nequit, nulla invidia est, contentum esse priori, & servandos, quemcumque fortuna dederit, alii mandare potius, quam secum finere interire, aut sibi licentiam tantam reservare ad pacta turbanda, jusjurandum violandum, ferro & igne sæviendum, hoc prætextu, quasi alienare non licuerit.

Dicit partem uti eo jure, quod ante initam societatem habuit: corpus non item. Quare? annon perinde ut parti jus fuit subjiciendi se aut addendi corpori cui liberet, ita & corpori jus fuit recipere in partem quos vellet volentes, quos nollet repellere? Hoc ergo nunc jure utitur abscindens, quos secum esse non vult, quia non potest servare, aut si vult, frustra vult.

Ut removeat, quod objicit sibi, imperium esse in corpore, ut subjecto, ac perinde alienari posse, ut & dominium privati, dicit esse quidem in corpore, ut subjecto, sed ut subjecto adæquato, non divisibiliter in plura corpora, sicut anima in corporibus perfectis. Sane anima partem corporis, quamdiu sana est, deserere non potest: sed si pars morbo aut ulcere ita affecta est, ut animam sustinere diutius non possit, se retrahit illa ad partes validiores, & intelligit immedicabile vulnus esse recidendum, ne pars sincera trahatur. Sic illa reliquo corpori consulit, missa parte, non sibi tantum, sed prorsus perdita & mortua. Quanto levius hoc ferendum in corpore artificiali, de quo quæ separantur, non intereunt, sed in aliud corpus transeunt, cujus spiritu perinde alantur, ut in priore? præsertim si pars sit mere subjecta, quæ possit dicere cum asino illo apud Phædrum: *Quid refert, cui serviam, clitellas dum porto meas?*

Quomodo autem consentit his, quod infra traditur cap. 9. num. 10. posse civitatem dividi, aut consensu mutuo, aut in bello, & tum plura pro uno existere summa imperia?

Quod sequitur necessitatem ad jus naturæ reducentem, hic locum non habere, quia in eo jure usus comprehendebatur, non vero alienandi jus; prima specie valde subtile est, sed si penitus inspiciatur, vanum. Est autem jus naturæ duplex, illud antiquissimum, quo erant omnia communia, & illud quod sequitur introducta dominia, ut ipse docet cap. 5. n. 1. Eadem autem necessitas, quæ partem coactam recedere a corpore reducit ad jus naturæ, quam auctor num. 5. parti isti concedit, non reducit eam ad illud jus primum & antiquius, quo omnia omnium, homo neminis erat: sed ad jus posterius, quod ut servetur, a præterito nexu libera eligit alium dominum, aut adjungit se alii corpori. Idem jus naturæ per necessitatem redit corpori ad relinquendam partem: ei enim juri inest alienatio, ut ipse initio hujus cap. disputat.

19 *Majus sit jus partis*] Excusatior sit urbs vel provincia, cum se a corpore imperii separat, quam populus vel rex, cum eam alienat.

20 *Utitur jure*] Libertate se subjiciendi aut addendi corpori, cui velit.

(cc) Argumentum istud, ut & sequens, nititur rationibus non minus falsis, quàm subtilibus; ut ostendemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis. Omnino potest Civitas, summâ necessitate urgente, partem aliquam, non quidem alienare, ipsâ invitâ, sed deserere, ita tamen ut sinat eam, si possit, suis ipsius viribus sese tueri &

21 corpus non item. Nec dicat mihi aliquis, imperium esse in corpore 22 tanquam in subjecto, ac proinde alienari ab eo posse 23 ut dominium. Est enim in corpore, ut 24 subjecto adæquato, non divisibiliter in plura corpora, sicut anima est in corporibus perfectis. Necessitas autem, 25 quæ ad jus nuturæ rem reducit, hic locum habere non potest; quia in eo jure naturæ usus quidem comprehendebatur, ut 26 esus, detentio, quæ sunt naturalia, at non alienandi jus, quod facto humano introductum est, atque ideo inde mensuram accipit.

VII. Ad imperium in locum, id est, pars territorii, puta non habitata aut deserta, quo minus a populo libero alienari possit, aut etiam a rege, accedente populi consensu, quid obstet, non video. nam populi 27 pars, quia liberam habet voluntatem, jus quoque habet contradicendi: ad territorium, & totum, & ejus partes sunt communia populi pro indiviso, ac proinde sub arbitrio populi. At imperium in populi partem si alienare populo non licet, ut jam diximus, multo minus regi imperium etsi plenum habenti, attamen non plene, ut supra distinximus.

Belluga in pr. spec. in rub. 8. p. 3. & 4. Roch. de Curte. de consuet. q. 5. col. 6. tom. 1. & alii allegati a Vasq. lib. 1. c. 4.

VIII. Quare subscribere non possumus jurisconsultis, qui ad regulam de non alienandis imperii partibus adjiciunt exceptiones duas, de publica utilitate, & de necessitate: nisi hoc sensu, ut ubi eadem est utilitas communis, & corporis, & partis, facile ex silentio etiam non longi temporis, consensus & populi, & partis interveniisse videatur, facilius vero si etiam necessitas appareat. At ubi manifesta est in contrarium voluntas, aut corporis, aut partis, nihil actum debet intelligi, nisi, ut diximus, ubi pars a corpore coacta est abscedere.

IX. Sub alienatione merito comprehenditur & 28 infeudatio, sub onere commissi ex felonia aut deficiente familia. Nam & hæc est conditionalis

defendere. Hac ratione æquale jus est utrimque, ut esse debet. Sed fusius id omne exponemus, in dictis Notis. *J. B.*

GRONOVII.

21 *Corpus non item*] Quia non fuit, sed cum societate inita demum exstitit.

22 *Tanquam in subjecto*] Adjunctum separabile.

23 *Ut dominium*] In re privata.

24 *Subjecto adæquato*] Quales sunt partes in toto essentiali, quæ se invicem pervadunt, & loco ac situ non differunt, ut anima permeat totum corpus, neque est in alio loco aut spatio, quam ipsum corpus: secus ac partes totius integralis.

25 *Quæ ad jus naturæ*] Per quam post introducta dominia communi hominum jure in res alienas uti possumus. 2, 2. 6.

26 *Esus, detentio*] Quia si dominia introducta non essent, vesci eo, quod nunc alterius est, tenere rem, quæ nunc reddi debet, licuisset communi jure; at non alienare: id enim natura ignorabat, quum proprium ignoraret.

27 *Pars, quia liberam*] Quia ei non potest negari arbitrium statuendi de se, cujus corporis velit esse, si alienetur, consentire debet, ac potest contradicendo obtinere, ne alienetur.

28 *Infeudatio*] Quum rex vel princeps dominatum suum alii dat in clientelam, ejusque, ut loquuntur, feudum

conditionalis alienatio. Quare * videmus a pluribus populis f irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes regnorum, quas populis inconsultis reges fecerant. Populum autem consensisse intelligimus, sive totus coiit, quod olim apud Germanos & Gallos fieri solebat, sive per legatos 29 partium integrantium mandatu sufficiente instructos. g Nam facimus & quod per alium facimus. Sed nec pignori dari pars imperii poterit, nisi consensu simili: non ea tantum ex causa, quod 30 ex pignoris datione sequi alienatio soleat, sed quod & rex teneatur populo ad exercendum per se summum imperium, & populus partibus suis ad conservandum hoc exercitium in sua integritate, cujus rei gratia in societatem civilem coitum est.

* *Smith. de rep. Ang. lib. 1. c. 9. Buch. in Baliolo. Fross. l. 1. c. 214. & 246. Monstrel. in hist. c. 22, 5. Gnicc. lib. XVI.*

X. 31 Minores vero functiones civiles quo minus populus etiam jure hereditario possit concedere nihil obstat, cum ea corporis summique imperii integritatem nihil imminuant. Inconsulto vero populo rex id non potest, si maneamus intra terminos naturales: quia juris temporarii, quale est regum electorum, aut lege succedentium ad imperium, (dd) effectus nisi pariter temporarii esse non possunt. Potuit tamen populi ut expressus consensus, ita tacitus consuetudine introductus, qualem nunc passim vigere cernimus, id jus regibus tribuere. Eo jure usos olim reges 32 Medos & Persas, h oppida aut regiones totas perpetuo jure tenendas donasse, passim in historiis legimus.

Cravet. cons. 894. num. 2. Zoannet. de Rom. Imp. n. 162.

XI. i 33 Patrimonium quoque populi, cujus fructus destinati sunt dum facit, permittens ei potestatem de successore statuendi, si aut ipse fidelis ei esse desierit, aut stirps sua exstincta sit: ut Joannes Guilelmi Conq. abnepos Angliæ regnum infeudavit Papæ. *Bodin.* 1, 10.

Alberic. in c. intellectus de jurejur.

GROTII.

f *Irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes*] Et remissiones homagii. Vide *Cromerum* Polonicorum XXV.

g *Nam facimus & quod per alium facimus*] Sic in Imperio Germanico in alienationibus Electorum consensus ex more & pactis pro consensu est ordinum.

h *Oppida aut regiones totas*] Ut a Dario Syloſonti urbem & insulam Samiorum. [Exemplum istud non quadrat. *Darius* expulit tantum *Maeandrium*, qui regnum occupaverat, excluso *Syloſonte*, *Polycratis* fratre. Vide HERODOTUM, Lib. III. Cap. 139. *& seqq.* Sed idem *Darius* principibus viris, quos secum ex *Jonia* & *Æolide* duxerat, *singulis ipsarum urbium*, quibus eos præfecerat, *perpetua dedit imperia*, referente CORN. NEPOTE, *Themist.* c. 10. *J. B.*]

i *Patrimonium quoque populi, cujus fructus sunt destinati ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera*] Veteres Græci τεμένη vocabant partem agri publici concessam regibus. Exempla habes apud *Homerum* de Bellerophonte apud Lycios Iliados ζ. de Meleagro Iliados ι. de Glauco Lycio Iliados μ. ubi scholiastas vide.

GRONOVII.

29 *Partium integrantium*] Ordinum, civitatum.

30 *Ex pignoris datione*] Si hypothecæ sint commissæ, nec solvatur statuto tempore debitum. *Cic.* 13. fam. 15. & 16.

31 *Minores functiones*] Præfecturas, satrapias, telonia, & olim sacerdotia.

32 *Medos & Persas*] *Corn. Nep.* Miltiad. 3. Themistocle 10.

33 *Patrimonium populi*] Vulgo *Domanium* appellant.

(dd) Ratio ista non usquequaque

Bart. in l. 3. §. 4. D. quod vi. Corset. in tr. de excel. regis, q. 4. Loazes all. & Vasq. c. 5. Nutta conf. 367. Bonif. Reg. conf. 49. n. 43.

sunt ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera, (ee) k a regibus alienari, nec in totum, nec in partem potest. Nam & in hoc jus majus 34 fructuario non habent. Nec admitto exceptionem, si res modicum valeat, quia quod meum non est, ejus nec exiguam partem alienare mihi jus est: sed in rebus modicis, quam in magnis, consensus populi ex scientia & ex silentio facilius præsumitur. Quo sensu & ad res patrimonii publici aptari possunt, quæ de necessitate & utilitate publica, in alienandis imperii partibus, 35 supra diximus, tantoque magis, quia momenti minoris res hic vertitur. Est enim patrimonium imperii causa constitutum.

XII. Sed in eo falluntur multi, quod res, quæ in fructu sunt patrimonii, cum rebus patrimonii confundant. Sic jus alluvionum in patrimonio esse solet, ipsæ res quas fecit alluvio in fructu: jus vectigalia exigendi in patrimonio, pecunia ex vectigalibus procedens in fructu: jus confiscandi in patrimonio, fundi confiscati in fructu.

XIII. Partes autem patrimonii pignori opponi ex causa possunt a regibus, qui plenum habent imperium, id est, qui jus habent ex causa tributa nova indicendi. Nam sicut populus tributa ex causa indicta solvere tenetur, ita & 36 rem ex causa pignori oppositam luere. Luitio enim ista tributi quædam est species. Est autem populi patrimonium regi, pro debitis populi, pignoris jure obligatum. Potest autem * pignori dari etiam 37 res mihi pignorata. Quæ autem dicta sunt a nobis hactenus, ita locum habent nisi lex imperio addita, aut regis, aut populi potestatem magis aut auxerit, aut contraxerit.

* *L. Grege 13. §. cum pignori, 2. D. de pignor.*

Aristot. II. Pol. VII.

XIV. 1. Illud quoque sciendum est, cum de alienatione agimus, sub eo genere nobis etiam testamentum comprehendi. Quanquam enim testamentum, ut actus alii, formam certam accipere possit a jure civili, ipsa tamen ejus substantia cognata est dominio, & eo dato juris naturalis. (ff) Possum enim 38 rem meam

vera est. In eo res vertitur, an Populi consensus heic juste præsumi queat. Sed de hoc dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

k *A regibus*] Sine ordinum consensu. Exemplum apud *Thuanum* libro LXIII. in anno CIↃ IC LXXVII.

GRONOVII.

34 *Fructuario*] Qui cedendo extraneo nihil agit de usufructu.

35 *Supra diximus*] 1, 3. 12.

36 *Rem ex causa*] Vere debitum, propter quod partem illius patrimonii pignori dedit.

37 *Res mihi pignorata*] L. 1. Cod. *si pignus pignori datum sit.*

38 *Rem meam alienare*] Re mea cedere alii, non modo statim, sed etiam ex tempore certo & in certum casum; nec modo ut indubitato habeat, sed etiam ut habeat, nisi mihi aliter postea visum fuerit; & ut usque ad illud tempus, vel usque ad eum casum ea res sit omnino mea.

(ee) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 5. §. 8. & 11. *J. B.*

(ff) Confer quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 10. præsertim in altera Editione. *J. B.*

1 *Gen.*

meam alienare non pure modo, ſed & ſub conditione; nec tantum irrevocabiliter, ſed & revocabiliter, atque etiam retenta interim poſſeſſione & pleniſſimo fruendi jure. Alienatio autem in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento interim jure poſſidendi ac fruendi, eſt teſtamentum. Vidit hoc recte Plutarchus, qui cum à Solone dixiſſet permiſſam civibus teſtamenti factionem, addit: τὰ χρήματα, κτήματα τῶν ἐχόντων ἐποίησεν *effecit, ut res cuique ſuæ propriæ & in pleno dominio eſſent.* Quintilianus pater in declamatione: *Poteſt grave videri etiam ipſum patrimonium, ſi non integram legem habet, & cum omne jus nobis in id permittatur viventibus, auferatur morientibus.* Hoc jure Abrahamus, ſi ſine liberis deceſſiſſet, res ſuas Eliezero relicturus fuerat, ut indicat locus [1] Gen. XV, 2. *Vit. Solon.* p. 90. A. *Decl.* 308.

2. Quod vero alicubi externis teſtamentum facere non conceditur, id non eſt jure gentium, ſed ex jure proprio illius civitatis, & ni fallor, ab illa veniens ætate, qua externi quaſi pro hoſtibus habebantur: itaque apud moratiores populos merito exolevit.

GROTII.

1 *Gen.* XV, 2.] Habes apud *Sophoclem* Trachiniis (*vers.* 1164.) teſtamentum Herculis, apud *Euripidem* Alceſtidis, (*Alc.* 282. *& ſeqq.*) & apud *Homerum* Odyſſeæ ρ. (*vers.* 79.) Telemachi donationem mortis cauſa, quæ & ipſa teſtamentum quoddam eſt. Eſt apud *Homerum* etiam voluntas ultima de rebus agendis, ut ex Andromaches & Penelopes verbis oſtendit *Plutarchus.* [*De Poëſi Homer.* p. 74. *Ed. Barnes.*] Alia veterum teſtamentorum exempla attulimus ſupra libro 1. cap. III. §. XII. in textu & annotatis. Hebræis uſitata teſtamenta apparet *Deut.* XXI, 16. *Sirachidæ* capite XXXIII, 25. [In teſtamento *Herculis* & *Alceſtidis*, quod vocat Auctor noſter, nil de bonis ſtatuitur: ſed tantum mandata quædam dantur. At eſt donatio quædam mortis cauſſâ, in *Alceſtide* EURIPIDIS; non quidem ab ipſâ *Alceſtide* facta, ſed ab *Hercule*, vers. 1020. *& ſeqq.* quam etiam Auctor pro exemplo adfert, in *Sparſione Florum ad Jus Juſtin an.* pag. 36. unde fortè orta confuſio. *J. B.*]

CAPUT VII.

De acquiſitione derivativa, quæ fit per legem, ubi de ſucceſſionibus ab inteſtato.

I. *Leges civiles quaſdam injuſtas eſſe, ac proinde dominium non transferre, ut quæ naufragorum bona fiſco addicunt.*

II. *Lege naturæ rem acquiri ei, qui alienum accepit ad debiti ſui conſecutionem: quod quando locum habeat.*

III. *Origo ſucceſſionis ab inteſtato quomodo a natura.*

IV. *An aliquid de bonis parentum liberis debeatur jure naturæ, per diſtinctionem explicatur.*

V. *In ſucceſſione liberos defuncti parentibus præferri, & cur.*

VI. *Origo vicariæ ſucceſſionis, quæ repræſentatio dicitur.*

VII. *De abdicatione & exheredatione.*

VIII. *De jure liberorum naturalium.*
IX. *Liberis deficientibus, ubi nec teſtamentum nec lex certa exſtant, bona avita deferenda his, a quibus venerunt, aut eorum liberis.*
X. *Bona noviter quæſita proximis.*
XI. *Legum circa ſucceſſiones diverſitas.*
XII. *In regnis patrimonialibus qualis ſit ſucceſſio.*
XIII. *Si ea regna ſint individua, præferri maximum natu.*
XIV. *Regnum ex populi conſenſu hereditarium in dubio individuum eſſe.*
XV. *Non durare ultra poſteros primi regis.*
XVI. *Non pertinere ad liberos naturales tantum.*
XVII. *In eo mares præferri feminis in eodem gradu.*
XVIII. *Inter mares præferri natu maximum.*
XIX. *An tale regnum pars ſit hereditatis.*
XX. *Præſumi in regno talem ſucceſſionem inſtitutam, qualis in aliis rebus in uſu erat tempore regni inchoati: ſive regnum fuerit allodiale:*
XXI. *Sive feudale.*
XXII. *Succeſſio linealis cognatica quæ ſit, & qualis in ea transmiſſio juris.*
XXIII. *Succeſſio linealis agnatica qualis.*
XXIV. *Succeſſio qua ſemper reſpicitur proximitas ad primum regem.*
XXV. *An exheredari poſſit filius, ne in regnum ſuccedat.*
XXVI. *An abdicare quis regnum poſſit pro ſe & pro liberis.*
XXVII. *Judicium proprie dictum de ſucceſſione, nec regis eſſe, nec populi.*
XXVIII. *Filium qui ante patris regnum natus eſt, poſt nato præferendum.*
XXIX. *Niſi alia lege delatum regnum appareat.*
XXX. *An nepos ex filio priore filio poſteriori præferatur, per diſtinctionem explicatur.*
XXXI. *Item an minor frater ſuperſtes regis majoris fratris filio præferendus ſit.*
XXXII. *An fratris filius regis patruo præferatur.*
XXXIII. *An nepos ex filio præferatur filiæ regis.*
XXXIV. *An minor nepos ex filio nepoti majori ex filia.*
XXXV. *An neptis ex majore filio præferatur filio minori.*
XXXVI. *An filius ſororis præferendus filiæ fratris.*
XXXVII. *An filia fratris majoris fratri minori.*

I. LEge quæ fit acquiſitio derivativa, ſive alienatio, fit aut lege naturæ, aut lege gentium [1] voluntaria, aut lege civili. De lege civili non agimus, id enim infinitum foret, & præcipuæ de bellis controverſiæ ex lege civili non definiuntur. Tantum notandum eſt [a] leges quaſdam civiles eſſe plane injuſtas, ut

GRONOVII.

[1] *Voluntaria*] 1, 3, 13, & 14.

GROTII.

a *Leges quaſdam civiles*] Ut olim apud Anglos, Armoricos, Siculos. Veteris

ut quæ [2] bona naufragorum fiſco addicunt. Nulla enim cauſa præcedente probabili, dominium alicui ſuum auferre mera injuria eſt. Bene Euripides Helena (*vers.* 456.):

Ναυαγὸς ἥκω, ξέν᾽, ἀσύλητον γένος.
Sum naufragus, [b] *ſpoliare quod genus eſt nefas.*

3. *Auth. naufragia, poſt leg.* 18. *C. de furtis.*

Quod enim jus habet fiſcus (verba ſunt Conſtantini) *in aliena calamitate, ut in re tam luctuoſa compendium ſectetur?* Dion Pruſæenſis oratione VII. de naufragio locutus: *μὴ γὰρ εἴη ποτὲ, ὦ Ζεῦ, λαβεῖν μηδὲ κερδάναι κέρδος τοιοῦτον ἀπὸ ἀνθρώπων δυσυχίας Abſit, ô Jupiter, ut lucrum captemus tale ex hominum infortunio.*

L. 1. C. *de naufrag. Lib.* XI.

II. 1. Lege naturæ, quæ ex ipſa dominii natura ac vi ſequitur, dupliciter fit alienatio, [4] expletione juris & ſucceſſione. Expletione juris fit alienatio, quoties (aa) loco rei meæ, aut mihi debitæ,

Veteris talis legis in Græcia mentio apud *Sopatrum* & *Syrianum* in Hermogenem. (Εἰς στάσις, pag. 107. *Ed. Venet.* 1509.) Chriſtianus rex Daniæ, lege de naufragorum bonis confiſcandis abrogata, dicebat ſibi periiſſe annua c. aureorum millia. meminit & Brigitta mali hujus moris VIII, 6. & ſpeculum Saxonicum II, 29. de Dania agens, & c. Excommunicationis, de raptoribus. Tum vero *Crantzius* Vandalicorum XIII, 40. XIV, 1. *Cromerus* Polonicorum XXI.

b *Spoliare quod genus eſt nefas*] Adde l. nequid 7. D. de incendio, ruina, naufragio. *Nicetas Choniates* in Andronici imperio vocat ἔθος ἀλογώτατον. vide & *Caſſiodorum* IV, 7. Quid in mentem venit *Bodino*, ut talia defenderet? idem ſcilicet qui Papinianum reprehendit, quod mori quam conſcientiam lædere maluerit. [At verò *Bodinus* occupationem bonorum naufragio amiſſorum, vocat *barbarum* quid, & *crudelitatem tum in cives, tum in peregrinos*, Lib. I. c. 10. *de Republ.* Edit. Latin. *Francof.* 1622. ubi hæc addit: *Jus quæris? Error jus facit: at ſi non peccatur errore, ſed ſcientiâ, ſceleſtus eſt, quod erroris ſpecie prætenditur.* Pag. 267. Quod ſpectat *Papinianum*, ait *Bodinus*, illum Jctum *fortiter magis, quàm ſapienter*, egiſſe: quâ de cauſſâ ita ſtatuat, videre poteris *Lib.* III. c. 4. pag. 458, 459. *J. B.*]

GRONOVII.

a *Bona naufragorum*] Naufragio facto in litus ejecta, quamvis ſalvis & evadentibus dominis, non maneant eorum, ſed ſint ejus, cujus in territorio litus eſt, & ſic in fiſcum vindicantur. *Nicetas Chon.* Andron. Comn. l. 2. p. 353. Ἔθος δὲ ἀλογωτάτῳ παρὰ Ῥωμαίοις, ὡς ἔοικε, μόνοις ἰσχύοντος· τὸ δὲ ἐστὶ τὸ τὰς χειμαζομένας ναῦς ὑπὸ πνευμάτων καὶ φλοίσβων θαλαττίων ταλαντευούσας, μηδένα ἔχειν τὸν συναιρόμενον, καθ᾽ ὃς ἂν λιμένας καὶ τόπους ἐκπεσοῦνται, κύμασιν ἁλισκόμενας· τοναντίον μὲν ἔνι καὶ κατασχεῖν χεῖρας ὁρᾶν τὰς ἐκείσε πῆ λαχόντας τὴν οἴκησιν, διασπῶντας καὶ διαρπάζοντας ὁπόσα μὴ κατέσυρε θάλασσα.

3 *Auth. naufragia. C. de furtis*] Auth. naufragia 18. C. *de furtis.*

4 *Expletione juris*] Apprehenſione rei alienæ pro mea aut mihi debita, quam poſſeſſor reddere aut ſolvere negat.

(aa) Ejeci hinc voces iſtas, [*id quod meum nondum eſt, ſed mihi dari debet, aut*] quæ, quamquam in omnibus Edd. legantur, omnino abundant, & ſermonem admodum hiulcum efficiunt. Nimirum, ut mihi videor probabiliter conjicere, Auctor ſtatim voluerat dicere, *loco illius, quod meum eſt, vel quod meum nondum eſt, ſed mihi dari debet* &c. Poſtea animadvertit, breviùs dici poſſe: *loco rei meæ, aut mihi debitæ:* quum igitur brevitatis eſſet ſtudioſiſſimus, ita quoque mutavit; ſed oblitus eſt delere nonnulla ex iis quæ jam ſcripſerat, & quæ forſan etiam fuſiùs concepta erant. *J. B.*

debitæ, cum eam ipſam conſequi non poſſum, c aliud tantundem valens 5 accipio ab eo qui rem meam detinet, vel mihi debet. Nam juſtitia expletrix, quoties 6 ad idem non poteſt pertingere, 7 fertur ad tantundem, quod eſt morali æſtimatione idem. Dominium autem hoc modo transferri probatur a fine, quæ 8 in moralibus optima eſt probatio. Neque enim juris mei explementum conſequi potero niſi dominus fiam. Fruſtra enim erit 9 rei detentio, ſi ea 10 uti pro arbitrio non poſſum. Antiquum hujus rei exemplum eſt in hiſtoria (a) Diodori; ubi Heſioneus, pro his quæ filiæ ſuæ ab Ixione promiſſa non præſtabantur, equos ipſius accipit.

Sylv. in verbo Bell. p. 2. q. 13.
(a) *Lib.* IV. *pag.* 189. *Ed. H. Steph.*
* *L. 5. D. de acq. poſſ. l. 2. §. 18.*
De vi bon. rapt. l. 13. D. quod met. l. 7. 8. D. ad l. Jul. de vi priv. Thom. 2, 2. 66. art. 5.
† *L. 54. C. de decur. l. 12. C. de ep.*

2. Legibus quidem * civilibus ſcimus vetitum eſſe 11 ſibi jus dicere; adeo quidem ut vis dicatur, ſi quis quod ſibi debitum eſt manu repoſcat, & multis in locis jus crediti amittat qui id fecerit. Imo etiamſi lex civilis hoc non directe prohiberet, ex ipſa tamen judiciorum inſtitutione ſequeretur hoc eſſe illicitum. Locum ergo habebit quod diximus ubi judicia continue ceſſant; quod quomodo contingat 12 explicavimus ſupra: ubi vero momentanea eſt ceſſatio, 13 licita quidem erit acceptio rei, puta ſi alioqui † nunquam tuum recuperare poſſis, aufugiente forte debitore. Sed 14 dominium a judicis addictione erit exſpectandum, quod

GROTII.

c *Aliud tantundem valens*] Vide quæ infra libro III. c. VII. §. 6. Sic ipſo naturæ jure defendit Hebræos *Irenæus*, quod in compenſationem operæ res Ægyptiorum ceperint. *Ægyptii enim*, inquit, *populi erant debitores, non ſolum rerum ſed & vitæ ſuæ.* Tertullianus idem tractans ſecundo adverſus Marcionem: *Repoſcunt Ægyptii de Hebræis vaſa aurea & argentea. Contra, Hebræi mutuas petitiones inſtituunt, allegantes ſibi mercedes reſtitui oportere illius operariæ ſervitutis.* & oſtendit minus multo exactum quam debebatur. Cum his cohærent ea quæ dicentur libro III. c. 11. [Delevi, quod jam in contextu poſitum, reperierat heic Auctor, exemplum *Heſionei*, ex DIOD. SICULO petitum: ubi tamen, pro Ἡσιονεὺς, legendum Ἡιονεὺς, *Eioneus*, ut ad *Hygin.* Fabul. 155. obſervavit *Munckerus*, & dudum antea obſervaverat *Meziriacus*, in *Ovidii* Epiſt. p. 151. T. 1. nuperæ Edit. *J. B.*]

GRONOVII.

5 *Accipio*] Immo arripio, aufero, tollo.

6 *Ad idem*] Ad ipſum quod debetur vel ſuum eſt, non poteſt pervenire.

7 *Fertur ad tantundem*] Compenſationem poſtulat, quæ commoda interpretatione pro ipſa re habetur, cujus vicem præſtat.

8 *In moralibus*] In actionibus mores ſpectantibus. Cujus cauſa fieri quid conceſſum eſt, ſi conceſſum fiat, exſtitiſſe & ad effectum veniſſe cauſam intelligi debet.

9 *Rei detentio*] Rem acquirere vel poſſidere.

10 *Uti pro arbitrio*] Quod eſt domini.

11 *Sibi jus dicere*] Non exſpectare judicem, ſed ipſum per ſe, quod cum alio controverſiæ habeat, exſequi & exigere.

12 *Explicavimus ſupra*] 1, 3. 2.

13 *Licita quidem*] Licebit in anteceſſum rei manus injicere.

14 *Dominium a judicis*] Non prius eris juſtus dominus, quam docueris judicem jus tuum, & quid ejus conſequendi ergo feceris, iſque, quod feceris, ratum habeat, remque poſſeſſam tibi addicat.

quod fieri ſolet in repreſſaliis, a de quibus 15 infra erit agendi locus. Quod ſi jus quidem certum ſit, ſed ſimul 16 moraliter certum, per judicem juris explementum obtineri non poſſe, puta quia 17 deficiat probatio; in hac etiam circumſtantia ceſſare legem de judiciis, (bb) & ad jus rediri priſtinum verior ſententia eſt.

III. *b* Succeſſio ab inteſtato quæ dicitur, (cc) poſito dominio, remota omni lege civili, d 18 ex conjectura voluntatis naturalem habet originem. Nam quia dominii ea vis erat, ut domini voluntate transferri in alium poſſet, etiam mortis cauſa, ac 19 retenta poſſeſſione, 20 ut ſupra diximus; ſi quis voluntatis ſuæ nullam edidiſſet teſtationem, cum tamen credibile non eſſet ejus eum mentis fuiſſe, ut poſt mortem ſuam bona 21 occupanti cederent, ſequebatur ut ejus eſſe bona intelligerentur, cujus ea eſſe voluiſſe defunctum maxime erat probabile. *Defunctorum voluntatem intellexiſſe*, inquit *c* Plinius junior, *pro jure eſt*. Creditur autem in dubio id quiſque voluiſſe quod æquiſſimum atque honeſtiſſimum eſt. In hoc autem genere prima eſt cauſa 22 ejus quod debetur, proxima ejus quod etſi non debetur, 23 officio congruit.

IV. 1. *d* Diſputant Juriſconſulti, an alimenta a parentibus liberis debeantur? Nam quidam ſentiunt eſſe quidem naturali rationi ſatis conſentaneum, ut a parentibus alantur liberi, 24 debitum tamen non eſſe. Nos omnino diſtinguendum arbitramur (dd) in voce

a *Bart. in tr. repreſſ. q. 59.* b *Soto de juſt. q. 3. art. 2. Caject. d. q. 65.* c *Lib. IV. ep. 10. & l. II. ep. XVI. & l. V. ep. 7.* d *Franc. Piſci. de ſtat. exc. fem. n. 133. Mench. in auth. noviſſima. C. de inoff. teſt. n 296. Tell. Fernandes in l. 10. Taurin. quæſt. 4.*

GROTII.

d *Ex conjectura voluntatis naturalem habet originem*] *Ideo fideicommiſſa dari poſſunt ab inteſtato ſuccedentibus, quoniam creditur paterfamilias ſponte ſua his velinquere legitimam hereditatem*, ait *Paulus* L. conficiuntur. 8. §. 1. D. de jure codicillorum.

GRONOVII.

15 *Infra*] 3, 2. 4.

16 *Moraliter*] Ex juſta ſuſpicione, vel potius ex more & inſtituto.

17 *Deficiat probatio*] Judex enim acta & probata ſequitur, & ea habet pro veritate.

18 *Ex conjectura*] Quod probabile eſt hominem ſanæ mentis voluiſſe bona ſua venire ad proximum ſanguine.

19 *Retenta poſſeſſione*] Sc. dum vivit.

20 *Ut ſupra*] 2, 6. 14.

21 *Occupanti*] Cuivis, qui primus eis manum injicere vellet; ut ille Cinnarus in proverbio Ἁρπαγὰ τοῦ Κιννάρου. Zenob.

22 *Ejus quod debetur*] Nempe ut ad ſuum heredem perveniant.

23 *Officio congruit*] Ut deferantur ad conſanguinitate propinquos.

24 *Debitum tamen non eſſe*] Hinc conceſſum antiquis recens natos infantes non modo exponere, ſed etiam necare. *Terent.* Heaut. 4, 1. 13. & 21. *Ovid.* 9. Metam. 678. Et pro re mira narrat *Tacitus* de Judæis, necare quemquam ex natis nefas eſſe, 5. hiſtor. 5.

(bb) Modo ſcilicet ille, à quo petitur, ſciat, aut ſcire poſſit, ſe debere quod petitur. Deinde fruſtra hoc fieret, ſi Creditor non inveniret rationem clam conſequendæ, ſine ullius injuria, rei debitæ, aut æſtimationis ejus, ita ut factum à Debitore in jure probari non poſſet. *J. B.*

(cc) In toto iſto argumento, confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. II. *J. B.*

(dd) Diſtinguendum potius inter tempus, quo Liberi non poſſunt ſibi ipſi alimenta quærere, & tempus, quo id poſſunt. Priori tempore, omnino & ex jure ſtricto Parentes liberos alere tenentur: poſteriori, non ita tenentur,

voce debiti, quod ſtricte interdum ſumitur pro ea obligatione, quam inducit 25 jus expletorium; interdum laxius, ut ſignificet id quod niſi inhoneſte omitti non poteſt, etiamſi honeſtas illa non ex juſtitia expletrice, ſed ex alio fonte proficiſcatur. Eſt autem id de quo agimus (niſi lex aliqua humana accedat) debitum illo ſenſu laxiore. Ita accipio quod dixit Valerius Maximus: *Parentes nos alendo*, inquiens, *nepotum nutriendorum debito alligarunt.* Et Plutarchus in libello elegantiſſimo de prolis amore: οἱ παῖδες ὡς ὀφείλημα τὸν κλῆρον ἐκδεχόμενοι· e *liberi hereditatem ut ſibi debitam exſpectant.* Qui dat formam, dat quæ ad formam ſunt neceſſaria, dictum eſt Ariſtotelis: quare qui cauſa eſt ut homo exiſtat, is quantum in ſe eſt, & quantum neceſſe eſt, proſpicere ei debet de his quæ ad vitam humanam, id eſt, 26 naturalem ac 27 ſocialem, nam ad eam natus eſt homo, ſunt neceſſaria.

Lib. II. c. 9. *num.* I. *Tom.* II. p. 497. B.

2. Ea de cauſa, inſtinctu ſcilicet naturali, cætera quoque animantia proli ſuæ, quantum neceſſe eſt, alimenta ſuppeditant. Unde Apollonius Tyanæus quod ab Euripide erat dictum, (*Androm.* vers. 418.)

Philoſtr. in ejus vit. Lib. II. c. 14, 15. *Ed. Olear.*

Ἅπασι δ' ἀνθρώποισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.
Cunctis hominibus liberi vita altera.

Ita emendabat:

Ἅπασι δὲ ζώοισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.
Animantibus quaſi vita ſunt partus ſui:

Cap. 14, 15. *Ed. Olear.*

Plurimis ſane allatis argumentis f quibus inſitum hunc affectum probat, quæ videre eſt apud Philoſtratum libro VII. capite ſeptimo

nentur, ſed nemo eſt tamen, cui potius de alimentis proſpicere, & bona ſua etiam, vel ſaltem majorem partem, relinquere eos honeſtum ſit. *J. B.*

GROTII.

e *Liberi hereditatem ut ſibi debitam exſpectant*] Julianus Cæſaribus παισί τε γὰρ νόμιμον ἐπιτρέπειν τὰς διαδοχάς· *Æquum, liberis hereditatem relinqui.* Etiam filiabus quas juxta filios heredes parentum fuiſſe more antiquiſſimo teſtatur Jobi hiſtoria in fine. Hanc æquitatem reſpiciens *Auguſtinus*, ne ab eccleſia quidem recipi vult bona eorum qui liberos ſuos exheredabant. Loca ſunt libro II. de vita clericorum, & ſermone LII. ad fratres in eremo, ſi tamen id opus *Auguſtini* eſt. Poſuit ea *Gratianus* in cauſa XIII. quæſt. II. & cauſa XVII. quæſt. IV. in fine. *Procopius* Perſicorum I. οἱ νόμοι τῷ διαλλάσσοντι ἀλλήλοις ἀεὶ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις μαχόμενοι, ἐνταῦθα ἔν τε Ῥωμαίοις καὶ πᾶσι βαρβάροις ξυνίασί τε καὶ ξυνομολογοῦντες ἀλλήλοις κυρίως ἐπιφαίνεσι τὰς παῖδας εἶναι τῶ πατρὸς κλήρου· *Leges quæ cæterum inter homines plurimis differentiis invicem pugnant, in hac re tam apud barbaros quam apud Romanos conſentiunt atque conſpirant, ut liberos dominos pronuntient rerum a patre relictarum.*

f *Quibus inſitum hunc affectum probat*] Plinius X, 33. de hirundinibus. *In fœtu ſumma æquitate alternant cibum.*

GRONOVII.

25 *Jus expletorium*] Juſtitia commutativa vel διορθωτικὴ. I, 1. 10.

26 *Naturalem*] Ut vitalis & ſuperſtes ſit.

27 *Socialem*] Ut vivat, tanquam civis ejus ordinis, in quo eum pater ſuſcepit.

28 *Vulgo*

mo & octavo: cum quo loco optime consentit is qui est apud Oppianum de venatu tertio, & de piscatu primo. Et in Dictye tragœdia idem ille Euripides hanc unam omnium legem esse ait, quæ & hominibus inter se, & cum cæteris animantibus communis sit: Hinc jurisconsulti veteres liberorum educationem * ad jus naturale referunt, id est, ad illud quod cum instinctus naturæ aliis quoque animantibus commendat, nobis ipsa præscribit ratio. *Naturalis stimulus*, ut Justinianus † loquitur, id est, στοργὴ, *parentes ad liberorum educationem hortatur.* Idem alibi: *a Filium vel filiam alere patri necesse est propter ipsam naturam.* Diodorus Siculus: *b* ἀγαθὴ γὰρ ἡ φύσις διδάσκαλος ἅπασι τοῖς ζώοις ἐστὶ πρὸς διατήρησιν οὐ μόνον ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γεγωμένων, διὰ τῆς συγγενοῦς φιλοζωίας τὰς διαδοχὰς εἰς ἀΐδιον ἄγουσα διαμονῆς κύκλον *Optima quippe magistra natura est cunctis animantibus, non tantum ad sui sed & ad prolis suæ conservationem, ut cognata hac caritate continua successio ad æternitatis circulum perveniat.* Apud Quintilianum filius, *patrem jure gentium peto.* Sallustius testamentum quo filius excluditur impium dixit. Et quia naturale est hoc debitum, ideo etiam 28 vulgo *c* quæsitos alere mater debet.

* *Pr. Inst. de jur. nat.* *gen.* l. *Jus naturale.* 3. *D. de just. & jur.* † *L. un.* §. *taceat.* 5. *vers. sileat. C. de rei uxor. act.* a *L. ult. C. de bon. quæ lib.* §. *ipsum*, 5. b *Lib.* 11. *pag.* 94. *Ed. H. Steph.* c *L. si quis.* 5. §. *Ergo.* 4. *D. de agnosc. liber.* d *C. Cum haberet*, 5. *de eo qui dnx. quum poll. adul.* e *L. ult.* §. 1. *C. de bon. quæ lib. l.* 5. §. 1. 5. *l.* 8. *D. de agn. lib.*

3. Et quanquam ex 29 damnato legibus concubitu natis nihil relinqui leges Romanæ volebant, sicut & 30 naturalibus ne quid relinquere necesse esset caverat lex (ee) Solonis, canones *d* Christianæ pietatis hunc rigorem correxerunt, qui docent qualibuscumque liberis id recte relinqui, imo si opus sit relinquendum etiam, quod ad alimenta necessarium est. Nec aliter capiendum quod dici solet, 31 legitimam humanis legibus tolli non posse, quatenus scilicet in legitima insunt alimenta necessaria. Nam quod supra est, tolli potest non repugnante natura.

4. Ali autem debent non tantum liberi primi gradus, sed & secundi, si ita res ferat, & ulterioris: quod ostendit *e* Justinianus, cum non filios tantum, sed & qui deinceps sunt, alendos propter ipsam naturam pronuntiat: quod ad eos etiam producitur, 32 qui per mulieres ex nobis veniunt, si aliunde ali non possunt.

V. 1. Debentur quidem & 33 parentibus alimenta: quod non legibus

GRONOVII.

28 *Vulgo quæsitos*] Incerto patre natos.

29 *Damnato legibus*] Incesto aut adulterio. [Vid. *Novel.* 89. cap. 15.]

30 *Naturalibus*] Ex concubina vel stupro.

31 *Legitimam*] Quadrantem bonorum. D. *de l. Falcidia & Trebelliano Sc.* Inst. *de l. Falcid. & de fideicomm. hered.*

32 *Qui per mulieres*] Nepotes neptesque ex filia.

33 *Parentibus alimenta*] L. 5. §. 16. D. *de lib. agnosc.* Parens ali à filio naturali ratione debet. *Cic.* ad Atticum 9, 9. *cum parentes non alere nefarium sit. M. Seneca* 1. Contr. 1. *Lex est, Liberi parentes alant aut vinciantur.*

(ee) Memoria heic fefellit Auctorem nostrum. *Solon* enim non solvit Parentes necessitate aliquid relinquendi natis ex concubitu illegitimo; sed contra Liberos naturales solvit necessitate alendorum Parentum: Τὸ μὲν τοῖς ἐξ

legibus tantum proditum eſt, ſed vulgari proverbio g 34 ἀντιπελαργεῖν. adeo quidem ut laudetur Solon, quod qui id non facerent eos notarit infamia. Sed non hoc æque eſt ordinarium atque illud quod de liberis diximus; nam liberi cum naſcuntur nihil ſecum afferunt unde vivant: adde quod vivendum diutius habent quam parentes: atque ideo ſicut honor & obſequium parentibus debetur, non liberis, ita educatio liberis magis quam parentibus: quo ſenſu accipio illud Luciani: καὶ τοί γε ἡ φύσις τοῖς πατράσι τοὺς παῖδας μᾶλλον ἢ τοῖς παισὶ τοὺς πατέρας ἐπιτάττει φιλεῖν· *Magis natura jubet à parentibus liberos, quam a liberis parentes diligi.* Et illud Ariſtotelis: μᾶλλον συναρκείωται τὸ ἀφ' ἑαυτῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γεννώμενον τῷ ποιήσαντι. τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ οἰκεῖον τῷ ἀφ' ἑαυτοῦ· *Magis afficitur cauſa gignens erga genitum, quam genitum erga gignentem. Nam quod ex aliquo ortum eſt, id ei quaſi proprium eſt.*

Diog. Laërt. in Solon. §. 55.

In Abdic. T. 1. p. 721. Ed. Amſt.

Nic. VIII. c. 14.

2. Hinc fit, ut etiam citra auxilium legis civilis, prima bonorum ſucceſſio liberis deferatur; quia creduntur parentes illis, ut corporis ſui partibus, non tantum de neceſſariis, ſed & de his quæ ad vitam ſuavius honeſtiuſque tranſigendam pertinent, quam uberrime voluiſſe proſpectum, ab eo maxime tempore quo ipſi rebus ſuis frui non poſſent. *Ratio naturalis*, inquit Paulus Juriſconſultus, * *quaſi lex quædam tacita liberis parentum hereditatem addicit, velut ad debitam ſucceſſionem eos vocando.* Papinianus † vero: h *Non ſic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas. Parentes ad bona liberorum ratio miſerationis admittit: liberos naturæ ſimul & parentum* 35 *commune votum*; id eſt, liberos hereditas

• L. Cum ratio, 7. D. de bon. damn.

† Leg. 7. §. 1. D. Si tab. teſt.

ἐξ ἑταίρας γενομένοις ἐπάναγκες εἶναι τὸς πατέρας τρέφειν &c. ait PLUTARCHUS, in ejus Vit. pag. 90. E. J. B.

vitam putat, & quidem quam maxima poteſt in copia. (Cap. 2. §. 5.)

GRONOVII.

g Ἀντιπελαργεῖν] Vide *Leonem Afrum* libro IX. de Nefro.

h *Non ſic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas*] Philo de vita Moſis III. (*Pag.* 689. E. *Ed. Paris.*) ἐπειδὴ ὁ νόμος φύσεώς ἐστι κληρονομεῖσθαι τοὺς γονεῖς ὑπὸ παίδων, ἀλλὰ μὴ τούτους κληρονομεῖν, τὸ μὲν ἀπευκταῖον καὶ παλίμφημον ἠσύχασεν· *Cum lex ſit naturæ ut liberi parentibus, non parentes liberis in bona ſuccedant, Moſes id quod contra vota parentum maligne omnis erat texit ſilentio.* Xenophon libro II. Socraticorum: ὁ μὲν ἀνὴρ τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι παισὶ προκατασκευάζει πάντα ὅσα ἂν οἴηται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον, καὶ ταῦτα ὡς ἂν δύνηται πλεῖστα· *Vir iis quos habiturus eſt liberis parat omnia quæ uſui fore ad*

34 Ἀντιπελαργεῖν] Inſtar ciconiæ ſenio defectis parentibus ſervire ac conſulere. *Plinius* 10, 23. Ciconiæ genitricum ſenectam invicem educant. Inde ciconia *Pietatis cultrix*, *P. Syro* apud *Petronium*. *Ariſtoteles* hiſt. anim. 6, 13. *Ælianus* de anim. 3, 23.

35 *Commune votum*] Quia parentes optant ſe liberos relinquere ſuperſtites. Inde in lapp. antiquis 675, 13. *infanti mellitiſſimo & dulciſſimo contra votum.* 6, 7, 10. *filio dulciſſimo memoriam poſuerunt contra votum.* 716, 7. *mater infeliciſſima contra votum pietatis poſuit.* Adde *Gruterum* 4. Suſpic. 1. Et ipſa natura ordoque mortalitatis videtur poſtulare, ut juniores ſenioribus ætate matura compoſitis ſuccedant. Hinc in iiſdem 348, 8. *turbato ordine in ſenio parentes infeliciſſimi filio optimo.* 436, 1. *filio ordine retrogrado defuncto.*

i Ut

hereditas ſequitur partim quidem ob præciſum debitum naturale, partim ex conjectura naturali, qua parentes creduntur id velle, ut liberis quam optime proſpectum ſit. 36 *Sanguini* 37 *honorem debitum reliquit*, ait Valerius Maximus de Q. Hortenſio, qui filium minus ſibi probatum heredem ſcripſerat. Huc ſpectat illud Apoſtoli Pauli: * *οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν*, *ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις* *Non enim liberi parentibus, ſed parentes liberis rem congerere & ſervare debent.* *Lib. v. c. 9.* *2 Corinth. XII, 14.*

VI. Quia vero & hoc ordinarium eſt, ut pater materque liberis ſuis proſpiciant, ideo, dum illi exſtant, avi aviæque ad alimenta danda teneri non intelliguntur: ubi illi, eorumve alter defecerit, æquum eſt, ut avus aviaque pro mortuo filio filiaque curam ſuſcipiant nepotum ac neptium: quod & in parentibus longius remotis pari ratione procedit. Atque hinc ortum traxit jus illud, i ut nepos * filii loco ſuccedat, quemadmodum Ulpianus loquitur. Id Modeſtinus dixit, † *τὸν τοῦ πατρὸς ἀποθανόντος τέκνον πλησιάζειν*. Juſtinianus, *a τὴν πατρῴαν ὑπεισιέναι τάξιν*. Iſæus oratione de Philoctemonis hereditate, hoc ipſum (ff) vocat *ἐπανιέναι*. Philo Judæus: *b νίωνοὶ γὰρ πατέρων ἀποθανόντων ἐν υἱῶν τάξει παρὰ πάπποις καταριθμοῦνται* *Nepotes parentibus mortuis apud avos filiorum obtinent locum.* Vicariam hanc ſucceſſionem, k 38 quæ per ſtirpes

* *L. 7. D. de his. qui ſ. v. al. jur. ſ.*

† *L. 2. §. 7. D. de exc. tut.*

a *Novel. 127. pr.*

b *Legatione ad Cajum.*

GROTII.

i *Ut nepos filii loco ſuccedat*] Quod Hebræi dicunt, *filius etiam in ſepulchro ſuccedit*; item: *filii filiorum ſunt tanquam filii.* Meminit ejus juris ut naturalis *Jacchiades* ad Danielem v, 2. *Æquiſſimum eſſe videtur nepotes nepteſque in patris ſui locum ſuccedere*, ait Juſtinianus titulo Inſtitutionum de Hereditatibus quæ ab inteſtato deferuntur. (§. 6.) Pietati id aſſcribit *Eginhardus* in vita Caroli Magni. (*Cap.* 9. *Ed. Schminck.*) *κατιόντας εἰς τὸν ἰδίου γονέως τόπον ὑπεισελθεῖν* *Poſteros in ſui quemque parentis locum ſubire*, dixit Michaël Attaliata.

k *Quæ per ſtirpes ſit*] Sic in ſortiendis urbibus inter Heraclidas *Proclo* & *Euryſtheni*, ut ab Ariſtodemo venientibus, una ſors fuit contra Temenum & Creſphontem. meminit *Apollodorus* libro 11. (c. 8. §. 4.) Pauſanias (*Meſſeniac.* c. 3.) *Strabo* Lib. VIII. [pag. 364.]

GRONOVII.

36 *Sanguini*] Quem ſcilicet non erat habiturus moribus ejus.

37 *Honorem*] Ut *Quintil.* declam. 2, 61. *qui non eundem honorem ſupremis defuncti tabulis habuerunt.* Tacitus Agric. 43.

38 *Quæ per ſtirpes*] *Succeſſio per ſtirpes*, ubi plures filii cum aliis coheredibus ſuccedunt in partem patris, quam ille habere deberet, ſi viveret. *Succeſſio in capita*, ubi ſinguli pares cum coheredibus partes accipiunt. De quo ſolet quæri in ſucceſſione patrui. Nam ſi ſuccedat frater, & alterius fratris filii, in ſtirpes eſt ſucceſſio; ſi duorum fratrum filii, in capita, ex *Novel.* 118. cap. 3. quorum poſterius tamen in dubium nonnulli vocant.

(ff) Locus eſt pag. 467. *Ed. Wech.* *Ὁ γὰρ νόμος οὐκ ἐᾷ ἐπανιέναι, ἐὰν μὴ υἱὸν καταλίπῃ γνήσιον.* Sed ibi non agitur de ſucceſſione Nepotis in locum filii, verùm de Filii Adoptivi reditu in familiam Patris Naturalis, qui reditus fieri non poterat, niſi ipſe in familia Patris Adoptivi reliquiſſet filium legitimum: idque ſecundum Legem *Solonis*, quæ legitur integra apud DEMOSTHENEM, *Orat. in Leochar.* pag. 673. B. Adeoque locus omnino alienus eſt à re, de quâ agitur. *J. B.*

l *Exhe-*

ſtirpes fit, repræſentationem vocare amant recentiores juriſconſulti; quam valuiſſe etiam apud Hebræos, diviſio agrorum terræ Jacobi filiis (gg) promiſſæ, aperte ſatis oſtendit. Sicut filius & filia proximi ſunt cuique, ita & qui ex filio filiave naſcuntur, ait Demoſthenes oratione adverſus Macartatum.

Pag. 661. B.

VII. Quæ autem diximus hactenus de conjectura voluntatis, ita locum habent, 39 niſi in diverſum indicia ſuppetant. In hoc indiciorum genere primum habet locum 40 abdicatio, quæ Græcis, tum 141 exheredatio, quæ Romanis fuit uſitata. Ita tamen ut ei qui mortem peccatis ſuis meritus non eſt, 42 alimenta præſtanda ſint, ob eam quam ſupra attulimus rationem.

VIII. Sed & illa regulæ exceptio addenda eſt, ſi non ſatis conſtet hunc illo eſſe genitum. Verum eſt 43 de factis nullam eſſe certam perceptionem: ſed ea, quæ ſolent in hominum conſpectu fieri, ſui generis certitudinem habent ex teſtimonio: quo ſenſu mater certa eſſe dicitur, quia inveniuntur 44 qui quæve partui & educationi adfuerint: at de patre hujus gradus certitudo haberi non poteſt, quod Homerus indicat dicens:

Odyſſ. Lib. 1. vers. 216.

——— *Οὐ γάρ πω τὶς ἦν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.*
——— *Generis nemo ſibi conſcius ipſe eſt.*

Et eum ſequutus Menander: (hh)

Αὐτὸς γὰρ οὐδεὶς οἶδε πῶς ἐγείνατο.
Nemo ipſe novit quo ſit exortus ſatu.

Qui & alibi: [Apud *Stob.* Florileg. tit. 76.]

Ἔστιν δὲ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρὸς,
Ἡ μὲν γὰρ αὐτῆς οἶδεν υἱὸν, ὁ δ' οἴεται.
Mater tenerius liberos adamat patre:
Quia mater eſſe ſcit ſuos, pater autumat.

Ideo

GROTII.

1 *Exheredatio, quæ Romanis fuit uſitata*] Vide *Baba Kama* cap. IX. §. 10. vide infra §. XXV.

GRONOVII.

39 *Niſi in diverſum*] Appareat probatio mutatæ voluntatis l. 7. D. *de probat.*

40 *Abdicatio, quæ Græcis*] Ἀποκήρυξις.

41 *Exheredatio*] Quæ nomen apud Græcos non habet: ſed qui jus Romanum Græce tradiderunt, exheredare vocant ἀποκλῆρον ποιεῖν. & *Theophilus* de exheredatione liberorum περὶ ἀποκλήρων παίδων.

42 *Alimenta*] Sic T. Arrius filium in parricidii molitione deprehenſum Maſſiliam relegavit, & annua illi præſtitit. *Seneca* 1. de benef. 15.

43 *De factis*] Inde regula: juris ignorantiam cuique nocere, facti vero non item. l. 9. D. *de juris & facti ignor.*

44 *Qui quæve partui*] Sic Virginius ex uxore ſua natam Virginiam probabat contra M. Claudium Appii clientem. *Dionyſ. Halic.* l. 11, 57.

(gg) Poſteri *Ephraimis* & *Manaſſis* non tantum propter *jus repræſentationis* partem habuerunt Terræ promiſſæ: ſic enim ambo unam tantum ſortiri debuiſſent, qualem *Joſephus* pater ipſorum conſequuturus erat. Verum adoptionis jus heic valuit, ut Auctor noſter ipſe obſervat in Nota ad §. ſequ. *J. B.*

(hh) Habet ab EUSTATHIO, in *Homer.* pag. 1412. *Ed. Rom.* ubi tamen alio modo & ſenſu, quem Auctor ipſe ſequitur in verſione ſuâ: Αὐτὸς γὰρ οὐδεὶς οἶδε τῷ ποτ' ἐγένετο &c. *J. B.*

m *Extrement*

Ideo ratio aliqua reperienda fuit, qua probabiliter conſtaret quis eſſet partus cujuſque pater. Ea 45 ratio eſt, conjugium ſumtum in terminis naturalibus, id eſt, conſociatio, qua femina ſub maris cuſtodia 46 conſtituitur. Sed etſi alio quovis modo conſtet quis fuerit pater, aut pater id pro explorato habuerit, naturaliter is partus non minus quam alius quivis ſuccedet. Quidni cum etiam m extraneus palam pro filio habitus, quem adoptatum vocant, ſuccedat ex conjectura voluntatis?

2. Naturales vero, etiam poſt lege introductum eorum diſcrimen a legitimis:

Fragm. Andromed. vers. 12. & ſeqq. Ed. Barnes.

(Τῶν γνησίων γὰρ οὐδὲν ὄντες ἐνδεεῖς
Νόμῳ νοσοῦσιν ———————
Notha parte nulla ſobole legitima minor,
47 Sed lege premitur ———————

Ut dixit Euripides) poſſunt tamen adoptari, 48 niſi lex obſtet. Atque id olim permittebat lex Romana Anaſtaſii, ſed poſtea in juſti matrimonii favorem difficilior quædam ratio eos legitimis æquandi reperta eſt, 49 per curiæ oblationem; aut ſubſequens matrimonium. Exemplum veteris adoptionis naturalium eſt in Jacobi filiis, qui adæquati a patre ſunt liberarum mulierum filiis, & æquis partibus 50 hereditatem creverunt. *L. Jubemus, 6. C. d. naturali. lib.*

3. Contra evenire poteſt, non ex lege tantum, ſed & ex pactione, n ut qui ex conjugio nati ſunt, alimenta ſola habeant, aut certe 51 excludantur a præcipua hereditate. Conjugium tali pacto initum etiam cum libera femina concubinatum Hebræi vocant, quale erat Abrahami cum Cethura, cujus liberi perinde ut Iſmael, ancillæ Agaris filius, dona, id eſt, legata quædam acceperunt; hereditatem autem non creverunt. Tale eſt matrimonium *Gen. xxv. 6.*

GROTII.

m *Extraneus palam pro filio habitus*] Aut nepos in filium adoptatus, ut a Jacobo nepotes Ephraim & Manaſſes.

n *Ut qui ex conjugio nati ſunt, alimenta ſola habeant*] Ut olim filii poſt primum geniti in Mexicanis terris.

GRONOVII.

45 *Ratio eſt conjugium*] Inde illud: *Pater eſt, quem nuptiæ demonſtrant.*

46 *Conſtituitur*] Rurſus omittit, mutui auxilii & procreationis cauſa, ut ſupra. 2, 5. 8.

47 *Sed lege premitur*] Legem civilem, 1. quæ legitimos prætulit in honorem conjugii, iniquam experitur & gravem.

48 *Niſi lex obſtet*] Niſi lex civilis prohibeat.

49 *Per curiæ oblationem*] §. ult. Inſtit. *de nupt.*

50 *Hereditatem creverunt*] Verbum priſci juris. Nam heredem inſtitutum oportebat intra certam diem declarare ac profiteri, vellerne adire an non. Quod tempus *cretionem* dicebant. Formula teſtamenti. *L. Titius mihi heres eſto, cernitoque intra tot dies.* Si cretio non erat definita, centeſimus dies juſtus habebatur. *Varro de LL.* lib. 5. p. 60. & lib. 6. p. 81. *Cic.* 11. ad Attic. ep. 2. Inde *cernere hereditatem* eſt, non modo profiteri ſe heredem, ſed etiam hereditatem adire ac capeſſere, quia cretionem aditio ſequebatur.

51 *Excludantur a præcipua*] Non ſint heredes, ſed accipiant legata.

nium ad 52 morgengabicam quod dicitur: a quo non longe abeunt secundæ nuptiæ o apud Brabantos: nam rerum soli, quæ exstabant cum matrimonium 53 prius solveretur, proprietas acquiritur prioribus liberis.

IX. 1. Ubi desunt liberi quibus naturaliter deferatur successio, minus expeditum est, nec ulla in parte magis variant leges. Tota tamen varietas ad duos maxime fontes referri potest, quorum alter respicit proximitatem gradus, alter bona redire vult unde venerant; quod dici solet, Paterna paternis, materna maternis. Nobis omnino distinguendum videtur inter p bona paterna avitaque, ut dici solebat 54 in formula qua prodigo bonis interdicebatur, & inter q noviter quæsita, ut in illis locum habeat Platonis illud: *ἐγὼ δὲ νομοθέτης ὢν ἔθ' ὑμᾶς ὑμῶν αὐτῶν εἶναι τίθημι, οὔτε τὴν οὐσίαν ταύτην, ξύμπαντος δὲ τοῦ γένους ὑμῶν, τοῦ τε ἔμπροσθεν καὶ τοῦ ἔπειτα ἐσομένου* Ego legum conditor neque vos vestri juris esse sciſco, neque patrimonium vestrum, sed totius vestri generis, tum quod fuit, tum quod futurum est.* Qua de causa Plato *κλῆρον πατρῷον* salvum esse vult generi, unde venit. Quod non ita accipi velim, quasi naturaliter de bonis paternis avitisque 55 testari non liceat (r sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit, sed etiam necessarium) sed ut appareat 56 quæ in dubio credenda sit fuisse voluntas intestati. Concedimus enim plenum dominium esse penes eum de cujus voluntate agimus.

2. Sed cum post mortem dominium hoc retinere non possit, & omnino pro certo haberi debeat, 57 noluisse eum perdere beneficii materiam,

De Legib. Lib. XI. p. 923. A. Tom. II. *Ed. H. Steph.*

GROTII.

o *Apud Brabantos*] Vide legem similem veterum Burgundionum, Lib. 1. tit. 1. n. 2.

p *Bona paterna avitaque*] Hebræis מורשה.

q *Noviter quæsita*] Hebræis נחלה. discrimen hoc vide in lege Burgundica lib. 1. tit. 1. num. 1.

r *Sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit*] Seneca de Beneficiis libro IV. c. 11. *Quid cum ipso vitæ in fine constitimus, cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura dividimus? quantum temporis consumitur, quamdiu secreto agitur, quantum, & quibus demus? quid enim interest quibus demus a nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis judicia nostra torquemus, quam ubi, remotis utilitatibus, solum ante oculos honestum stetit?*

GRONOVII.

52 *Morgengabicam*] Donationem propter nuptias, aliam doti, de qua videndus *Lindenbrogius* in gloss. ad Cod. legum antiquarum. *Gregor. Turon.* matutinale donum vocat lib. 9, 19.

53 *Prius solveretur*] Morte uxoris. Hinc Galliæ rex se ducem fert Brabantiæ.

54 *In formula qua prodigo*] Quando tua bona paterna avitaque nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico. *Paulus* 3. Sent. tit. 4. §. 7.

55 *Testari*] Aliquid pro arbitrio relinquere aliis, quam unde venerunt.

56 *Quæ in dubio*] Quos si testamentum nullum fecerit, optaverit tamen habere successores.

57 *Noluisse*] Habuisse in animo, ut relinqueret bona gratia, quod omnino relinquendum erat, & beneficio potius suo penes alium esset, quod alioqui quacunque ratione penes alium futurum erit.

materiam, videndum est 58 quis sit in beneficiis ordo maxime naturalis. Bene Aristoteles: *συεργέτῃ ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον ἢ ἑταίρῳ δοτέον· Potius est gratiam referri ei qui benefecit, quam amico conferre beneficium.* Et Cicero: *Nullum officium referenda gratia magis necessarium est.* Item: * *Cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficii, alterum reddendi; demus nec ne, in nostra potestate est; non reddere bono viro non licet: modo id facere possit sine injuria.* Ambrosius: *Pulchrum est propensiorem haberi ejus rationem, qui tibi aut beneficium aliquod aut munus contulit.* Et mox: *Quid enim tam contra officium, quam non reddere quod acceperis?* Gratia autem refertur aut viventibus, ſ aut defunctis. Defunctis, ut ostendit Lysias oratione funebri, refertur gratia in eorum liberis, qui naturaliter pars sunt parentum, & quibus si viverent parentes maxime vellent benefieri.

Ethic. Eud. IX, 2. — De Off. I, 15. — * Ibid. Lib. I. c. 31. — Off. I. c. 31. — Cap. 20. & seqq.

3. Et hanc æquitatem sequuti sunt Justinianei juris conditores, æquitatis studiosissimi, in quæstione inter 59 fratres plenos, & 60 consanguineos, & 61 uterinos, & aliis quibusdam. Aristoteles: * *ἀδελφοὶ ἀλλήλους φιλοῦσιν τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι ἡ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης ἀλλήλοις ταὐτὸ ποιεῖ· Fratres se invicem diligunt quatenus ex iisdem nati sunt; nam ortus communis ipsos quasi eosdem facit.* † Valerius Maximus: *Ut merito primum amoris vinculum ducitur, plurima & maxima beneficia accepisse, ita proximum judicari debet simul accepisse.* 62 Gentium commune jus, ut frater fratri succedat, dicitur apud *a* Justinum.

L. Quod scitis. 3. C. de bon. quæ lib. l. 13. de emancipatis. §. 1. Cum enim. C. de legit. her. l. Sanducimus, 11. C. com. de succeſſ. Novel. 84. de conſ. & uter. frat. — * Eth. Nicom. VIII, 14. — † Lib. V. c. 5. — a Lib. X.

4. Quod si non reperiatur is a quo proxime bona venerunt, ejusve liberi, restat ut gratia referatur his quibus minus quidem, sed tamen post illum proxime debetur, id est parenti superioris gradus: ejusque liberis, præsertim cum eo modo maneatur intra proximos, & ejus de cujus hereditate agitur, & ejus a quo proxime bona venerunt. Idem ille Aristoteles: *ὁ ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ* — b Ethic. Nic. VIII, 14.

GROTII.

ſ *Aut defunctis*] Sic moriturus apud *Procopium* Pers. I. *τὰ παιδία ὠφελῶν, ὠφελήσεις ἐμέ· In me conferes quidquid in liberos meos contuleris.* Vide exemplum in facto Theodosii, patrem Valentiniani junioris in ipso Valentiniano remunerantis, apud *Zosimum* libro IV. Lege Mosis succedebat post fratres patruus, ut primo possessori propior quam fratrum filii. *Num.* XXVII, 10. [Imp. *Gratianus*, cui debebat imperium *Theodosius*, non erat *pater Valentiniani junioris*, sed *frater*, ut notum. Deinde *Theodosius* nequaquam ex animo grato erga defunctum arma cepit pro *Valentiniano*, sed amore *Galla*, hujus sororis. Vide Capp. 43. & 44. Libri IV. *Zosimi*, heic indicati. *J. B.*] 14.

GRONOVII.

58 *Quis sit in beneficiis*] Cui recta ratio primo, cui posteriore loco beneficium dictet tribuendum.

59 *Fratres plenos*] Eodem utroque parente natos.

60 *Consanguineos*] Eodem patre, sed diversis matribus.

61 *Uterinos*] Eadem matre, non uno patre.

62 *Gentium commune*] Videtur sumpsisse ex lib. 34, 3. sed mendose. Nam dicit ibi Demetrius, se majori fratri jure gentium regnum cessisse non se

ποὶ συγγενεῖς ἐκ τέτων συνωκειῶνται τὸ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι γίγνονται οἱ μὲν οἰκειότεροι, οἱ δὲ ἀλλοτριώτεροι Patrueles vero & cæteri cognati conjunguntur per parentes, quatenus ex iisdem ortum habent: ita ut alii conjunctiores sint, alii minus conjuncti, pro ortus ratione.

X. 1. At in 63 bonis noviter quæsitis, quæ 64 *περίοντα τῷ κλήρῳ* Platoni, cum cesset gratiæ referendæ officium; supereſt, ut ei deferatur successio qui defuncto carissimus fuisse creditur. t Is autem est qui gradu cognationis proxime defunctum attingit. Sic Isæus apud Græcos receptum ait, *τοῖς ἐγγυτάτῳ γένους τὰ τοῦ τελευτήσαντος γενήσεσθαι*, defuncti bona ei cedere qui genere sit proximus: addit: *τί ἂν, τί δικαιότερον, ἢ τοῖς συγγενέσι τὰ τοῦ συγγενοῦς*; quid justius quam ut quæ cognati fuerant cognatis cedant? Idem sensus est apud Aristotelem libri ad Alexandrum capite 11. Optime, inquit Cicero, *societas hominum conjunctioque servabitur, si ut quisque erit conjunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferatur.* u Qui & alibi post liberos ponit bene convenientes propinquos, ut & Tacitus: * *Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit.* Idem Cicero alibi de cognatis agens: † *Necessaria præsidia vitæ debentur his maxime.* Debentur scilicet non ex jure expletorio, sed *κατ' ἀξίαν*. Et alibi, cum de affectione erga propinquos egisset, a *Ex hac animorum affectione*, subdit, *testamenta 65 commendationesque morientium natæ sunt.* Idem b copias nostras proximis quam alienis & suppeditari & relinqui æquius esse ait. Ambrosius majori fratri jure gentium succedere oportere. [Immo Auctor, vitio memoriæ, scripsit heic *Justinum*, pro *Q. Curtio*, apud quem *Lib.* x. (ut heic numerus se habet in orâ libri) dicitur de *Aridæo*, fratre *Alexandri Magni*: *Cur etiam* GENTIUM COMMUNI JURE *frandetur*. Cap. 7. n. 2. *J. B.*]

De Legg. L. XI. p. 923. D.

Orat. III. p. 413. & 417. Ed. Wech.

Off. 1. c. 16.

* *Vit. Agric.* c. 31.

† *Offic.* 1, 17.

a *De Finib.* III, 20.

b *De off.* 1, cap. 14.

rentes propinquitas exigit. [In *Aurea Carm. Pythag.* vers. 4. pag. 46, 48. *Ed. Needh.*] Possidius de Augustino: *Justum & æquum esse videbat, ut a mortuorum vel filiis, vel parentibus, vel affinibus magis possiderentur*, hereditates scilicet, de quibus ibi agit.

u *Qui & alibi*] Duo hæc loca ex *Cicerone* posterius producta, sunt ex eodem libro officiorum primo. (c. 17.)

GROTII.

t *Is autem est, qui gradu cognationis proxime defunctum attingit*] Vide *Deuter.* XV, 11. XXIII, 7. *Prov.* XI, 17. Tractat hoc *Servius* ad illud Æneidos VI. (vers. 611.)

Nec partem posuere suis ——

Hierocles: *ἡ δὲ τῶν ἀγχιστείων (τιμὴ) πρὸς τὴν τῆς φύσεως ἐγγύτητα παραμετρήσει τὴν θεραπείαν, τοσοῦτον τῆς μετὰ γονέας τιμῆς ἑκάστῳ τῶν συγγενῶν νέμουσα, ὅσον ἂν ἡ πρὸς ἐκείνους ἐγγύτης ὑποφαίνῃ.* Cura autem propinquorum mensuram suam accipiet a propinquitate naturali, ut post parentes tantum cognatorum cuique deferatur quantum ad parentes propinquitas exigit. [In *Aurea Carm. Pythag.* vers. 4. pag. 46, 48. *Ed. Needh.*]

GRONOVII.

63 *Bonis noviter quæsitis*] Quæ non hereditate delata, sed possessoris industria parta sunt.

64 *Περιόντα*] Affluentia ultra sortem.

65 *Commendationes*] 2. de finibus 20. Idem 3. de off. *is qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulavisset.* Vide 3. observ. 23, 655. Sic prisci solebant & uxores suas commendare ducendas, si quid ipsis contingeret. *Salmas. de modo usur.* p. 168.

brosius quoque: *c Est etiam illa probanda liberalitas, x ut proximos seminis tui non despicias.* c Offic. 1, 30.

2. Successio autem ab intestato, de qua agimus, nihil aliud est quam 66 tacitum testamentum ex voluntatis conjectura. Quintilianus pater in 67 declamatione: *Proximum locum a testamentis habent propinqui: & ita, si intestatus quis ac sine liberis decesserit. Non quoniam utique justum sit, ad hos pervenire bona defunctorum: sed quoniam relicta & velut in medio posita nulli propius videntur contingere.* Quod de bonis noviter quæsitis diximus ea naturaliter proximis deferri, idem locum habebit in bonis paternis avitisque, si nec ipsi a quibus venerunt, nec eorum liberi exstent, ita ut gratiæ relatio locum non inveniat. Decl. 308.

XI. 1. Hæc vero quæ diximus quamquam naturali conjecturæ maxime sunt consentanea, non sunt tamen jure naturæ necessaria; ac proinde ex diversis causis voluntatem humanam moventibus variari solent, pactis, legibus, moribus: qui 68 subitionem in locum in nonnullis gradibus admittunt, y in aliis non admittunt; alibi distinguunt, 69 unde bona veniant, alibi id 70 insuper habent. Est ubi primogeniti plus postgenitis ferunt, ut apud Hebræos: est ubi inter se æquantur. Est 71 ubi agnatorum habetur ratio; est ubi cognati quilibet cum agnatis tantundem ferunt. 72 Etiam sexus alicubi momentum habet, alicubi non habet: & alibi cognationis ratio habetur intra propiores gradus: alibi longius extenditur. quæ longum esset exsequi, nec instituti nostri.

2. Illud tamen tenendum est, quoties voluntatis expressiora indicia nulla sunt, credi quemque id de sua successione statuisse quod lex aut mos habet populi, non tantum 73 ex vi imperii, sed ex legis de successione, eum dantis successorem, quem conjicimus & existimamus defuncto placiturum fuisse, si testamentum fecisset.

GROTII.

x *Ut proximos seminis tui non despicias*] Ex *Esaia* sumtum LVIII, 7. Paria habes apud *Chrysostomum* 1 Cor. IV, 7. & apud *Augustinum* de doctrina Christiana lib. II, 12.

y *In aliis non admittunt*] Veteres Germanorum mores subitionem istam sive repræsentationem ignorarunt etiam inter liberos. introduxit primus id jus in Franciam Childebertus edicto: in Trans-Rhenanas partes Otho Henrici filius, teste *Withekindo* lib. II. vide legem Langobardicam lib. II. tit. XIV, 18. Scoticum quoque jus vetus solam spectabat gradus proximitatem. Vide *Pontanum* Danicorum septimo, ubi narrat a rege Angliæ arbitro sumto ita pronuntiatum.

GRONOVII.

66 *Tacitum testamentum*] Constitutio

67 *Declamatione*] CCCVIII. quæ inscribitur, *Duo testamenta.*

68 *Subitionem in locum*] Repræsentationem, successionem in stirpes.

69 *Unde bona veniant*] Paterna an materna sint.

70 *Insuper habent*] Nihil morantur, sed utrosque pari gradu admittunt.

71 *Ubi agnatorum*] Ubi agnati seu per virilem sexum conjuncti præferuntur.

72 *Etiam sexus*] Ut feminæ posthabeantur maritis.

73 *Ex vi imperii*] Quæ postulat in singulis vel invitis valere, quod publice jus sive scriptum, sive non scriptum introduxit, sed etiam quia credibile est ipsos intestatos nihil aliud voluisse.

ex conjectura, quæ etiam in eos valet quorum in manu est summum imperium. Nam & hi probabiliter creduntur in rebus suis æquissimum judicasse, quod aut legibus sanxerunt ipsi, aut moribus probant; in iis dico rebus in quibus de nullo ipsorum damno agitur.

XII. Sed in regnorum successione distingui debent regna quæ pleno modo possidentur, & in patrimonio sunt, ab his quæ modum habendi accipiunt ex populi consensu. quo de discrimine 74 egimus supra. Prioris generis regna z dividi possunt etiam inter mares a & feminas, ut in Ægypto & Britannia olim factum videmus:

Pharsal. ——— *Nullo discrimine sexus*
v. 91. *Reginam scit ferre Pharos* ———

Vit. Agric. *c.* 16. Ait Lucanus: de Britannis Tacitus, *Neque enim sexum in imperio discernunt.* Nec adoptati minus veris liberis succedent ex
* *Strabo l.* IX. *pag.* 427. præsumta voluntate; Sic Æpalio * Locrorum regi Hyllus Herculis filius per adoptionem in regnum successit. (ii) Molossus b nothus

GROTII.

z *Dividi possunt etiam inter mares*] In Asia fratres simul regnabant, sic ut uni præcipuum esset jus diadematis. *Polybius* Exc. legationum XCIII. Invenies & apud *Livium* XLIV, 19. XLV, 11. eundemque *Polybium*, (*Excerpt. leg.* 89.) Ægyptum inter fratres Ptolemæos divisam. Filii Attilæ gentes sibi dividi æqua sorte poscebant: *Jornandes* de rebus Gotthicis. *Gregoras* lib. VII. de Irene Andronici Palæologi uxore: τὸ δὲ καινότερον, ὅτι ἐ μοναρχίας τρόπῳ κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν Ῥωμαίοις ἀρχῆθεν συνήθειαν, ἀλλὰ τρόπον λατινικὸν, διανειμαμένης τὰς Ῥωμαίων πόλεις καὶ χώρας, ἄρχειν κατὰ μέρος τῶν υἱέων ἕκαστον, ὡς εἰκὸς ἦν πλήθει καὶ κτήματος τῷ λαχόντος, ἐκ πατρῶν μὲν ἐς αὐτὸς κατὰ τὸν περικρατήσαντα νόμον ταῖς περιουσίαις καὶ κλήσεσι τῶν βαναύσων ἀνθρώπων κατιόντος, παραπεμπομένης δ' ἔπειθ' ὁμοίως εἰς τὰς ἐφεξῆς παῖδας καὶ διαδόχους. λατίνων γὰρ ὅσα γέννημα καὶ παρὰ τέτων εἰληφυῖα τυγχάνει τὸ νεώτερον ἔθος, ἐπάγειν ἐβάλετο. *Quod maxime mirandum erat, voluit ut non unus imperaret, secundum morem Imperii Constantinopolitani veterem, sed adinstar principum in Occidente civitates & regiones dividerentur in singulos filiorum, ut sic regnum tanquam proprium cujusque patrimonium a patribus ad ipsos perveniret, ita ut in plebejorum hominum bonis fieri solet, ac sic perpetuo ad cujusque liberos heredesque descenderet. Ipsa enim cum ex occidentis partibus ortum haberet, morem quem ab ipsis acceperat huc sine exemplo introducere animo agitabat.*

a *Et feminas, ut in Ægypto & Britannia*] De Alexandro & Laodice vide *Polybium* excerptis legationum CLX. de Auletæ filia *Strabonem* XVII. (*pag.* 796.) In Asia post Semiramidem feminas regnasse plures narrat *Arrianus* ἀνάβασει. (*Lib.* I. *c.* 24.) Talis Nitocris Babylone, Artemisia Halicarnassi, Tomyris apud Scythas. *Servius* ad primum Æneidos: (*vers.* 654.) *Quia ante etiam feminæ regnabant.* Idem apud Rutulos obtinuisse docet ad IX. Æneidos. (*vers.* 596.)

GRONOVII.

74 *Egimus supra*] I, 3. II.

(ii) In orâ libri Auctor heic testem indicat *Pausaniam*, *Lib.* I. Locus est *Cap.* XI. Sed non satis accuratè, quæ in eo legerat, retulit. Nam I. *Molossus* non erat filius nothus *Pyrrhi*, sed major natu trium liberorum susceptorum ex *Andromache*, quam pro legitima uxore habuerat, ut ait SERVIUS in *Aen.* III, 297. II. Non dicit *Pausanias*, *Molossum*, deficientibus liberis legitimis,

b nothus † ex patris Pyrrhi legitimos liberos non habentis judicio successit in regnum Epiri: de adoptando * in successionem Scythiæ Philippo egit rex 75 Atheas: Jugurtha nothus, † sed adoptatus, successit in regno Numidico: sicut & in regnis quæ a Gothi, & Langobardi armis quæsierant, adoptionem valuisse legimus. Imo etiam ad eos proximos ultimi possessoris regnum perveniet, qui primum regem 76 sanguine non attingunt, si talis successio in iis locis recepta sit: sicut Paphlagoniam regum domesticorum interitu hæreditariam patri suo obvenisse ait, apud b Justinum, Mithridates.

† *Paus.* I. * *Justin.* IX, 2. † *Sall. bell. Jugurth.* c. 10, 11, 25. a *Cassiodor. Chron. Paul. Diac. l.* VI. *de gest. Langob.* b *Libro* XXXVIII. c. 5.

XIII. Quod si dictum sit ne dividatur regnum, nec cui cedere debeat expressum sit, c ut quisque natu est maximus, mas aut femina, regnum habebit. In Thalmudico titulo de regibus legitur: *Qui præcipuum jus habet in hæreditate, is & in possessione regni. Ideo filius natu major præfertur minori.* Νομιζόμενον πρὸς πάντων ἀνθρώπων τὸν πρεσβύτατον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, inquit Herodotus: *Mos omnium populorum est ut natu maximus imperium habeat.* Idem alibi sæpe νόμον legem sive consuetudinem regnorum hoc vocat. Livius duorum fratrum Allobrogum de regno contendentium minorem ait jure minus, vi plus potuisse. Apud Trogum Pompejum, 77 *Artabazanes maximus natu ætatis privilegio regnum sibi vindicabat:* quod

Lib. XXI. c. 31. *Just. lib.* II. c. 10.

legitimis, à *Pyrrho* heredem regni institutum: sed *Helenum*, filium *Priami*, post mortem *Pyrrhi*, uxore ductâ *Andromache*, *Pyrrho* in regnum successisse, quod moriens ipse *Molosso* reliquit. *J. B.*

GROTII I.

b *Nothus*] Apud Tartaros nothi & legitimi pares. De Persis vero *Herodotus*: νόθον ἔ σφι νόμος ἐστὶ βασιλεῦσαι, γνησίᾳ παρεόντος· *Mos non est illis ut nothus regnet dum legitimus aliquis reperitur.* (Lib. III. c. 2.) In Hispania Wandali regnarunt duo, Gonthiris legitimus, Zigerichus nothus Godigiscli teste *Procopio*: ex Septentrionalium nimirum gentium more veteri, cujus testes *Adamus Bremensis* historiæ Ecclesiasticæ c. 106. *Helmoldus* de Slavicis lib. I. c. 51. & 52. Michaëli Thessaliæ domino successit legitimis deficientibus nothus Michaël. *Gregoras* lib. II. Huic itidem nothus successit ex parte: idem *Gregoras* lib. IV. De Molosso Pyrrhi notho vide *Servium* ad III. Æneidos.

c *Ut quisque natu est maximus*] De Suedis vide *Brigittam* IV, 3. De Danis *Saxonem* XII. & XIII. Appianus Mithridatico: δικαιοῦντα τὸν πρεσβύτερον ἄρχειν: (pag. 178.) *Æquum judicabat regnum esse natu maximi.* Nicetas Choniates Joanne Comneno: ἡ φύσις τοῖς πρωτοτόκοις παισὶ τῇ τάξει ἐμμένουσα τὰ πρωτεῖα βραβεύειν εἴωθε. παρὰ δὲ Θεῷ οὐχ ὅτως ἐν ταῖς τῶν προβλήσεων μεγίσταις ἀεί πως φιλεῖ γενέσθαι· *Natura quidem suum sequens ordinem primum natos honorat. At Deus non semper in maximis privilegiis eum ordinem insistit.* idem Manuële de Isaacio loquens: ἀπὸ γενέσεως εἰς τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας καλούμενος· *Nascendi ordine ad regni successionem vocatus.* Apud Josephum Antipater dicebat, Hyrcani ἀρχὴν εἶναι διὰ τὸ πρεσβεῖον· *principatum esse ob nascendi ordinem.* (Bell. Jud. I, 5.) vide & *Leunclavium* Turcicorum XVI.

GRONOVII.

75 *Atheas*] Ateas.

76 *Sanguine non attingunt*] Ut affines ejus, qui regnum postremus ex superiore familia regum obtinuit.

77 *Artabazanes*] Sic vocatur *Herodoto* lib. 7. qui *Justino Artemenes.*

quod jus & ordo naſcendi, & natura ipſa gentibus dedit. Idem alibi
* *Lib.* XL. 78 jus gentium vocat: ut & * Livius, qui & ordinem appellat
§. 11. ætatis atque naturæ, quod intellige niſi pater aliud juſſerit, ut
† *Lib.* XVI. 79 Ptolemæus apud eundem † Trogum. Qui autem in regno tali
§. 2. ſuccedit, coheredibus tenebitur pro ipſorum partibus 80 æſtimationem rependere, ſi & quatenus id fieri poteſt. (kk)

XIV. At ea regna quæ populi libero conſenſu facta ſunt hereditaria, ex præſumta populi voluntate deferuntur. Præſumitur autem populus id voluiſſe quod maxime expedit. Hinc primum illud naſcitur, ut [d] ni aliud lex aut mos ferat (ſicut Thebis Bœotiis regnum fuiſſe inter mares dividuum ex [e] Zethi & Amphionis, itemque ex Oedipodis filiorum hiſtoria apparet, & vetus (ll) Attica inter Pandionis liberos diviſa eſt; & quæ (mm) circa Rhodum inter Camirum, Ialyſum, Lindum fratres; & regnum Argivum inter 81 quatuor Perſei filios) 82 individuum ſit regnum, quia id ad tuendum regnum & civium concordiam plurimum valet. Juſtinus libro XXI. *Firmius futurum eſſe regnum, ſi penes unum remanſiſſet, quam ſi portionibus inter plures filios divideretur, arbitrabantur.*
Cap. I. n. 2.

XV. Alterum, ut ſucceſſio ſtet 83 intra eos qui deſcendunt a primo

GROTII.

d *Ni aliud lex aut mos ferat*] Dardanus & Jaſius pariter in Troja regnarunt. *Servius* ad illud Æneidos: (III, 15.) *Sociique penates.* In Creta Minos & Rhadamanthus. Julianus contra Chriſtianos. (*Pag.* 190. D. *Ed. Spanh.*) Albæ Numitor & Amulius, ut quidam ait ſcriptor de Viris illuſtribus. c. 1. Alii enim Numitori pecunias, regnum Amulio ceſſiſſe ajunt, ut *Plutarchus:* (*in Rom.* p. 19. a.) ſicut & Eteocli regnum Thebanum, Polynici ejus loco monile Hermiones obveniſſe quidam prodidere. [Vid. Scholiaſten *Euripidis*, in *Phœniſſ.* vers. 71.] Pari modo in Norvagia alteri regnum, alteri naves & ſpes ex maritimis expeditionibus.

e *Zethi & Amphionis*] Euripides Hercule furente; (*vers.* 29.)

Τῷ λευκοπώλῳ πρὶν τυραννῆσαι χθονὸς
Ἄμφίον ἡδὲ Ζῆθον, ἐκγόνῳ Διός.
Regnum priuſquam venit ad claros equis
Amphionem Zethumque, prognatos Jove.

GRONOVII.

78 *Jus gentium*] Lib. 34, 3. & *naturæ jus* lib. 21, 1.

79 *Ptolemæus*] Qui maximum natu Ptol. Ceraunum ſprevit, & minorem ejus fratrem Ptol. Philadelphum ſibi ſuffecit.

80 *Æſtimationem rependere*] Opulentum pro dignitate familiæ ſumtum præbere.

81 *Quatuor Perſei filios*] Electryona Alcmenes patrem, Meſtora Pterelæ proavum, Sthenelum Euryſthei patrem, Alcæum Amphitruonis. Quamquam & Perſes Helam vel Elium genuiſſe dicatur.

82 *Individuum ſit*] Ne dividatur inter ſucceſſores, quamvis paris gradus, ſed ut univerſum uni acquiratur.

(kk) Confer, de tota iſta materia Succeſſionis in regna, PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. 7. §. 11. & ſeqq. *J. B.*

(ll) Diviſio veteris Regni *Athenarum* ſpectabat agros, non autem imperium, quod uni manebat, ut Auctor ipſe ſupra obſervavit, in Nota ad Cap. III. hujus libri, §. 4. *J. B.*

(mm) Refert id PINDARUS, *Olympion.* VII, 135. & ſeqq. *J. B.*

GRONOVII.

83 *Intra eos qui deſcendunt*] Sic quum

primo rege: ea enim familia ob nobilitatem electa censetur, eaque finita regnum redire ad populum. Curtius libro x. *In eadem domo familiaque imperii vires remansuras esse: hereditarium imperium stirpem regiam vindicaturam: assuetos esse ipsum nomen colere, venerarique: nec quenquam id capere nisi genitum ut regnaret.* Cap. 7. n. 15.

XVI. Tertio, ne succedant nisi qui nati sunt secundum patriæ leges: non naturales tantum, quia [84] ad contemtum patent, quorum matrem pater justo conjugio dignatus non est, & præterea quia [85] minus certi habentur: at in regnis expedit populo haberi maximam certitudinem, quæ haberi potest ad vitandas controversias: quæ causa fuit cur Macedones Demetrio minori potius quam Perseo majori regnum deberi existimaverint, quod Demetrius justa matrefamilias natus esset. Et [86] apud Ovidium legimus: Livius lib. xxxix. c. 53.

At ne nupta quidem, tedaque accepta jugali:
Cur, nisi ne caperes regna paterna nothus?

Sed nec adoptivi, quia nobilitas generis vere regii magis reverendos efficit reges, majorque de eis spes concipitur:

Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus ——————— Horat. Od. IV, 4.

XVII. Quartum, ut inter eos qui pariter in hereditatem admitterentur, sive [87] quia unius sunt gradus, sive quia in parentum suorum gradum succedunt, [f] præferantur mares feminis: ideo quod mares tum ad bella, tum ad alias imperii partes magis idonei feminis censentur.

XVIII. 1. Quintum, ut inter mares, aut inter feminas ubi mares deficiunt, [g] præferatur natu maximus; [88] quod is judicio aut

quum Hephæstion, gratia Alexandri nixus, Sidonis regnum deferret hospitibus suis, nobilibus juvenibus, negaverunt illi patrio more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum. *Curt.* 4, 1.

GROTII.

f *Præferantur mares feminis*] Vide *Nicetam Choniatem Manuële*, libro IV.

GRONOVII.

84 *Ad contemtum patent*] Carent veneratione atque auctoritate ob favorem matrimonii.

85 *Minus certi*] Stat. 2. Theb. 444. *Pudet heu plebisque patrumque, Ne toties incerta ferant, mutentque gementes Imperia, & dubio pigeat servire tyranno.*

86 *Apud Ovidium*] In epist. Phædræ ad Hippolytum. (*vers.* 121.)

87 *Quia unius*] Sive per capita, sive per stirpes succedant.

88 *Quod is judicio*] Sic Demetrius Poliorcetes apud Macedones allegat contra Cassandri filios adolescentes ætatis experimenta. *Justin.* 16, 1.

GROTII.

g *Præferatur natu maximus*] *Homerus* de regno Cretensi Iliad. N.

Ἡμῶν δ' ἀμφοτέροισιν ὁμὸν γένος, ἠδ' ἴα πάτρη,
Ἀλλὰ Ζεὺς πρότερος γεγόνει καὶ πλείονα ἤδη.
Nostrum utrique solum patrium fuit & genus unum,
Juppiter at senior rerumque peritior idem.

(Vers. 354.) Ubi sapienter *Homerus*, ut solet, causam reddidit, cur majores natu in regnis prælati, valentem ἐπὶ τὸ πολὺ, ut plerumque, id enim in talibus sufficit: τῷ νόμῳ τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν βασιλέως παίδων δίδοντος τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν, ait *Zosimus* libro II. (*Cap.* 27. *Ed. Cellar.*) de

aut perfectior jam esse, aut prius futurus creditur. Cyrus apud
Cyrip. Lib. Xenophontem: *τὸ προηγεῖσθαι προσάττω τῷ προτέρῳ γενομένῳ, καὶ*
VIII. c. 7. *πλειόνων κατὰ τὸ εἰκὸς ἐμπείρῳ: imperium relinquo majori natu, ut*
§. 3. *quem par est rerum esse peritiorem.* Quia vero hæc [89] ætatis præstantia temporaria est duntaxat, sexus autem perpetua, ideo sexus
Lib. VII. prærogativa potior est quam ætatis. Sic Herodotus, cum dixisset
c. 61. Andromedæ filium Persam Cepheo in regnum successisse, causam reddit: *ἐτύγχανε γὰρ ἄπαις ἐὼν ὁ Κηφεὺς ἔρσενος γόνου. nullos enim*
Lib. IV. *Cepheus habebat liberos mares.* Et, Diodoro narrante, Teuthras
Pag. 467. Ed. H. Steph. Mysiæ regnum filiæ Argiopæ reliquit *ἄπαις ὢν ἀῤῥένων* non habens mares liberos. Sic * Trogus dixit ad filiam pertinuisse Me-
** Justin.* dorum imperium; quod nullum Astyagi virilis sexus genus erat.
II. 4. Similiter Cyaxares apud Xenophontem Mediam filiæ suæ deberi:
† Cyrip. L. † *οὐδὲ γὰρ ἔστι μοι*, inquiens, *ἄῤῥην παῖς γνήσιος*, *neque enim est*
VIII. c. 5. *mihi legitimus filius mas.* De Latino rege Virgilius: (*Aen.* VII, 50,
§. 9. *& seqq.*)

Filius huic fato divûm prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa est:
Sola domum & tantas servabat filia sedes.

Pans. lib. Sic ante [90] Heraclidarum imperium apud Lacones Eurotæ succes-
III. c. 1. sit [91] Sparte filia, aut ejus liberi, ut Tyndareo [92] Helenæ liberi, quia mares filii non extabant; & Eurystheo in Mycenarum impe-
Lib. I. c. rium successit Atreus ejus avunculus, notante Thucydide. Eodem
9. jure regnum Athenarum [h 93] ad Creusam, Thebanum (nn) ad Antigonem perveniisse notatur, quod mares deficerent. Et regnum Argolicum ad Argum Phoronei [i] ex filia nepotem.

2. Unde

Persarum lege: *cum lex daret e regum filiis natu maximo summam rerum.* Periander in regnum Corinthiorum patri successit *κατὰ πρεσβεῖον*, ordine nascendi. Ita *Nicolaus Damascenus* in excerptis quæ beneficio viri maximi Nicolai Peiresii habemus. (*Pag.* 450.)

h *Ad Creusam*] Vide Euripidem Ione. (*vers.* 72, 73, 578.)

i *Ex filia nepotem*] Et si sine stirpe mortuus fuisset Orestes, in eodem regno Argolico successisset ei Electra, ut ex Euripidis Taurica Iphigenia (*vers.* 681, 695. *& seqq.*) discimus. Sic Calydonis regnum pervenit ad Andræmona Oenei generum, [*Apollodor.* I. 8, 6.] Asterii regnum ad generum Minoa, ut refert Apollodorus, (III. 1, 3.) addita causa quod liberi mares nulli essent.

GRONOVII.

89 *Ætatis præstantia temporaria*] Ut quis sit intra tutelæ suæ annos, aut fœmina ætate maturior sit, id brevi post cessat; quæ autem fœmina nata est, semper manet fœmina, & sic inferior sexu; ideo vel puer præfertur virgini aut matronæ.

90 *Heraclidarum*] Qui 80. post Trojam captam anno Peloponnesum occuparunt ducibus Temeno, Cresphonte, Aristodemo, *Vellej.* 1, 2.

91 *Sparte filia*] Sed & maritus ejus Lacedæmon. Eurotæ frater uterinus.

92 *Helenæ liberi*] Hermione cum marito Oreste.

93 *Ad Creusam*] Habet ex *Euripidis* Ione v, 178. Non ponitur tamen inter reges Atticæ Xuthus maritus ejus, neque Ion filius: sed Erechtheo successerunt Cecrops minor & Pandion filii: Xuthus autem dux Athenarum vocatur *Pausaniæ*, & Ion coloniæ Ionum in Asia conditor.

(nn) Vide EURIPIDEM, *Phœniss.* vers. 1580. *& seqq.* 584. *& seqq.* J. B.

k *Hereditatem*

2. Unde & illud intelligere datur, quanquam liberi nonnullis gradibus parentum præmortuorum vicem impleant, id tamen duntaxat intelligendum ut capaces ſint juxta cæteros, ſalva tamen ſexus primum, deinde ætatis prærogativa inter capaces. Nam qualitas & ſexus, & ætatis, quatenus in hac re a populo conſideratur, ita perſonæ adhæret ut avelli inde nequeat.

XIX. Quæritur an regnum, ubi hunc in modum defertur, pars ſit hereditatis. Et verius eſt eſſe k 94 hereditatem quandam, ſed ſeparatam ab aliorum bonorum hereditate, qualis hereditas peculiaris in feudis quibuſdam, 95 emphyteuſi, 96 jure patronatus, & 97 jure præcipui quod dicitur, conſpicitur. Unde ſequitur, ut regnum ad eum pertineat qui & bonorum heres eſſe poſſit ſi velit, ſed ita 99 ut etiam 98 ſine bonis & eorum onere poſſit adiri.

Ratio

GROTII.

k *Hereditatem quandam*] Putavit Innocentius III. talis regni ſucceſſionem amitti ab eo qui ultima defuncti mandata non impleverit. c. licet. 6. de voto. (*Decretal.* III, 33.)

GRONOVII.

94 *Hereditatem quandam*] Jus hereditarium vel dignitatem. Alioqui *Tacito* per invidiam imperium Rom. vocatur unius familiæ hereditas, 1. hiſt. 16.

95 *Emphyteuſi*] Quum fundus in perpetuum aut plures annos utendus fruendus traditur ſtatuta penſione, ita ut etiam ad heredes tranſeat.

96 *Jure patronatus*] Videndus tit. Inſt. *de adſignatione libertorum*. Sic Lacedæmonii in tutela Claudiorum erant. *Sueton.* Tib. 6.

97 *Jure præcipui*] *Præcipuum* eſt legatum uni inter coheredes, quod is habeat præ cæteris & judicio familiæ erciſcundæ capere poſſit antequam aliæ partes diſtribuantur. *Legatum per præceptionem*. §. 2. Inſtit. *de legat. Sueton.* Galba cap. 5.

98 *Sine bonis*] Repudiata ſucceſſione in privato inſtrumento ac prædiis, quæ poſſedit deceſſor, ut patrimonium ſuum, non ut rem populi, ſimulque in debitis, quibus ille res privatas oneravit.

99 *Ut etiam ſine bonis & eorum onere poſſit adiri*] Periculoſe hoc dicitur, ſi trahatur, quo a politicis aulicis ſolet, quaſi Princeps deceſſoris nomina expungere non teneatur: *præſertim ſi* ex hiſtoria meminerimus, hac ipſa præſcriptione quoſdam principes uſos ad fraudandos creditores publicos. Quod nihil aliud eſt, quam fidem tollere, præcipuum generis humani vinculum, & ipſos Principes quo tempore maxime pecunia indigent, pauperare atque nudos deſtituere. Nam quis mutuum dare velit, qui ſciat ſe recipere ſuum non poſſe, ſi moriatur Princeps ante ſolutionem? Ego & omni jure obligari Principem puto & Regem, ut ferat onus, quod deceſſor contraxit, & peſſime facere conſiliarios, qui aliud ſuggerunt Principi.

Creditores illi vel ſubjecti vel exteri ſunt: ſi exteri, famam vereri debet; ſi ſubjecti, non debet ſuorum injuria creſcere. Tum deceſſor & rex præſens moraliter ſunt una perſona. Unde vox illa, *Regem Galliæ non mori*. Quemadmodum & populus idem intelligitur qui ante centum annos fuit, ut elegantер diſputat auctor cap. 9. num. 8. Ergo quantum in ipſo eſt, quod recte faceret defunctus, idem ſibi quoque faciendum putet.

Populum voluiſſe, quam optimo jure regnum deferri, admitto: ſed ea phraſis haudquaquam excludit onera regni, quaſi ſubtrahere ſe illis poſſit ſucceſſor, & tantum voluptatibus & pompa regnum ſentire. Veteres ſic loquebantur, in omnibus magiſtratibus & ſacerdotiis deferendis. Feſtus: *Ut qui optima lege fuerint, adjici ſolet, cum quidam magiſtratus creantur.* Cic. 2. Agrar.

Ratio eſt, quia populus regnum voluiſſe creditur quam 1 optimo jure deferri; nec quicquam ejus refert hereditas a rege adeatur necne, cum hereditarium ordinem 2 non ob hoc elegerit, ſed 3 ut certi quid eſſet, & reverentia conciliaretur ex ſanguine: ſimulque ex genere & educatione ſpes eſſet præclaræ virtutis, & regni poſſeſſor regnum magis curaret animoſiuſque defenderet, ſi id ipſum iis eſſet relicturus quos ipſe 4 ob acceptum beneficium aut ob caritatem maximi faceret.

XX. Ubi vero mos ſuccedendi diverſus eſt in 5 allodiis & feudis, ſi regnum non ſit feudale, aut certe primitus non fuerit, etiamſi poſtea 6 hominium pro eo præſtetur, ſucceditur ex lege, qua in allodiis ſuccedebatur tempore regni inſtituti.

XXI. In iis autem regnis, quæ primitus data ſunt in feudum ab eo, qui plene dominus erat, ſequenda erit lex ſucceſſionis feudalis;

Agrar. *Tum ii Decemviri eodem jure ſint quo qui optima lege.* Philipp. 5. *Demus igitur imperium Cæſari. Sit pro prætore, eo jure quo qui optimo.* Formula virginis Veſtalis capiendæ, *Gell.* 1, 12. *Uti quæ optima lege fuit, ita te, amata, capio.* Sic cum Appius Claudius cenſor creatus, *ut qui optimo jure* (fuerat autem cenſura primum quinquennii, poſtea lege Æmilia intra annum & ſemeſtre coarctata eſt) pertenderet, ſe oportere quinquennalem cenſuram gerere: hanc enim *optimo jure* cenſuram eſſe, non illam anni & ſex menſium, oſtendit Sempronius Tribunus plebis ita accipiendam hanc formulam, ut ratio reip. & aliæ leges patiantur. *Liv.* 9, 34. videndus locus. Nimirum auctoritatem, majeſtatem, facultatem pro imperio, & loco agendi tantum quantum qui maxime legitimam habuit, tribuit hæc formula, non muneribus oneribuſque officii, non legibus ſolvit.

Certe refert populi fidem publicam eſſe ſalvam. Eam autem ſuſtinet perſona quæ imperat. Refert populi ingentem numerum hominum bonorum, multas familias, non redigi ad egeſtatem, ſtatum amittere (quod quid aliud eſt quam civiliter mori) quia caput populi principem vel regem ſui patrimonii viſceribus adjuverunt. Facilius onus hoc fert princeps de largo erogaturus, & ipſum populum ad hoc adjutorem habiturus, quam privati, ab omnibus relicti, & de mediocri patrimonio, quod optime collocatum putabant, perdituri. Pudor eſt populi principem habuiſſe conturbatorem. Mala commendatio novi principatus eſt, famam & exiſtimationem defuncti non tueri. [Vir Doctiſſimus heic mutat ſtatum quæſtionis, eaque impugnat, quæ Auctor noſter nequaquam ſtatuit, ut dudum obſervavimus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VII. §. 12. *Not.* 4. Vide infra Cap. XIV. §. 11. & 12. *J. B.*]

1 *Optimo jure*] Vide ad *Liv.* 9, 34.

2 *Non ob hoc*] Ut tanquam heres id demum haberet ſucceſſor, quod ſupereſt, ſoluto ære alieno. l. 11. D. *de jure fiſci.*

3 *Ut certi quid*] Ne periclitaretur regnum vacua vel dubia poſſeſſione, utque ſucceſſor eſſet venerabilior communicata cum eo per conſanguinitatem deceſſoris majeſtate: & quia credibile eſt in ſpem regni educatos neceſſariis ad id artibus diligentius inſtrui.

4 *Ob acceptum*] A ſuis & illorum majoribus tranſmiſſum ipſum regnum. inf. n. 9. Hoc pertinet etiam ad eos, qui liberi non ſunt.

5 *Allodiis*] *Allodium* proprium cujuſque liberi hominis patrimonium. Oppoſitum *feudo*, quod beneficio alterius obtinetur: unde in *alode* eſſe & *ex beneficio* obtineri pro diverſis ſtatuuntur in *capitularibus Caroli M.*

6 *Hominium*] Quod & *homagium*, jusjurandum fidelitatis.

dalis; non ſemper 7 Langobardica illa quam perſcriptam habemus, ſed quæ in gente quaque recepta fuit, quo tempore data eſt prima veſtitura. Nam Gothi, Vandali, Hunni, Franci, Burgundiones, Angli, Saxones, nationes omnes Germanicæ, qui partes optimas imperii Romani bello occuparunt, ſuas ſinguli leges aut mores de feudis, non minus quam Langobardi, habuerunt.

XXII. 1. Frequens autem in regnis eſt alia quædam ſucceſſio, non hereditaria, ſed quæ 1 linealis * dicitur; in qua obſervari ſolet non jus illud ſubitionis in locum quæ repræſentatio dicitur, ſed jus tranſmittendi futuram ſucceſſionem, quaſi 8 delatam, lege ſcilicet 9 ex ſpe, quæ nihil ex ſe & naturaliter operatur, 10 jus quoddam verum excitante. quale ſcilicet jus eſt m in his quæ ex 11 ſtipulatione conditionata debentur: ita ut hoc ipſum jus in poſteros ex primo rege venientes neceſſario tranſeat, ſed ordine certo, ut primum vocentur liberi ultimi poſſeſſoris primi gradus, tam qui vivunt quam qui mortui ſunt: tum vero inter vivos & mortuos

* cognatica.

§. *Sub cond. 4. Inſt. de V. O.*

GROTII.

1 *Linealis*] Vide Cardinalem *Tuſchum* pract. concl. 88. verbo *regni ſucceſſio:* Guilielmum de Montisferrato de ſucceſſionibus regum, qui liber eſt in Oceano juris. *Peregrinum* de jure fiſci lib. I. tit. II. n. 44. & lib. V. tit. I. n. 109. Vide exempla talis ſucceſſionis in Norvagico regno apud eruditiſſimum ſummæque diligentiæ virum *Johannem Pontanum* hiſtoriæ Danicæ libro IX. conſuetudinibus Normanniæ de propinquioritate heredum, *Johannem Serranum* in Ludovico Groſſo, ſuper controverſia Borbonienſi. *Argentræus* hiſtoria Britannica libro VI. c. 4. *In ſucceſſionibus liberi primogeniti, ſive ſint maſculi aut femellæ, & ſimiliter liberi ſecundogenitorum, ſi primogeniti abſque liberis ex proprio corpore deceſſerint, in ſucceſſione feudorum jure primogenituræ repræſentant perſonas patrum ſuorum, & veniunt ad talia jura ſucceſſionum & primogenituræ, ſicut eorum patres ſi viverent, eorum patruos, avunculos excludendo, ſecundum generalem & notoriam conſuetudinem, tam in ſucceſſionibus per rectam lineam quam a latere obvenientibus: & de uſu & conſuetudine ante dicta filia ſuccedit in feudis, ſive ſint Ducatus, Comitatus, Perriæ, aut Baroniæ, quantumcunque magni & nobiles, & quod ita evenerat in Comitatibus Arteſii, Campaniæ, Toloſæ, & Britanniæ.* Talis ordo ſuccedendi præſcriptus Marchæ Mantuanæ ab Imperatore Sigiſmundo anno CIↃ CCCC XXXII. Et a Carolo Quinto Imperatore, & rege Hiſpaniæ Philippo II. in regnis ſuis ac principatibus, annis CIↃ IↃ LIV. & CIↃ IↃ XCIV.

m *In his quæ ex ſtipulatione conditionata debentur*] Item in legatis quorum dies ceſſit, non venit. [Vid. *L. 5. princ. D. Quando dies Legat.* &c.]

GRONOVII.

7 *Langobardica*] Quia Langobardorum, Germanicæ gentis, in Italia regnantium inventum creditur jus feudorum, 1, 3. 23.

8 *Delatam lege*] Qua futurus regni heres, ſi, qui præcedit & regnat, prior mortuus fuiſſet, etſi moriatur ante regnantem, nec ad regnum pervenerit, jus tamen in regno ſuccedendi transfert in heredem ſuum, quaſi revera poſſediſſet. Qui ſemel proximus fuit, etſi non regnavit, ejus poſteri, quamdiu ſuperſunt, excludunt alios propiores.

9 *Ex ſpe*] Qua deſtinabatur ſucceſſurus, qui obiit, ſi locus vacuus eſſet factus ante mortem ejus.

10 *Jus quoddam verum*] Ut mortuorum liberis & nepotibus jus ſit ex eo, quod illis deberetur, ſi vivi eſſent.

11 *Stipulatione conditionata*] §. 4. Inſtit. *de verbor. oblig.*

a *Succeſſio*

mortuos ratio habeatur 12 sexus primum, 13 deinde ætatis: Mortuorum autem jus 14 si prævaleat, transeat ad eos qui ab ipsis descendunt, pari rursum inter pares prærogativa sexus, ac deinceps ætatis, salvaque semper transmissione mortuorum in vivos, vivorum in mortuos. Si liberi ejus desint, venitur ad alios qui proximi sunt, aut si viverent essent, simili transmissione & inter pares in eadem linea observato discrimine sexus & ætatis, ita ut 15 ob sexum & ætatem nunquam transeatur de linea in lineam. Cui consequens est ut filia ex filio præferatur filio ex filia, & filia ex fratre filio ex sorore, item filius majoris fratris fratri minori, atque ita in cæteris. Hæc est successio regni Castellæ; ad cujus exemplum etiam 16 majoratus * jura in eo regno constituta sunt.

* *Covar. t. 2. pract. q. c. 38. num. 6. Molin. de primogen. Hisp. cap. 8.*

2. Successionis autem hujus linealis argumentum, si lex & exempla desint, sumi poterit 17 ex ordine qui in publicis cœtibus servatur. Nam si in eo ratio habeatur linearum, id signum erit 18 spem a lege in jus animatam, ita ut a morientibus in superstites transeat. Hæc autem est successio linealis cognatica, in qua fœminæ & fœminis nati non excluduntur, sed postponuntur in eadem linea, ita ut etiam regressus ad eas sit, si propiores aut pares cætera mares aut ex maribus defecerint. Fundamentum autem hujus successionis, quatenus ab hereditaria differt, est spes populorum de optima educatione eorum qui spem regni habent justissimam; quales sunt quorum parentes si viverent essent successuri.

XXIII. Est & alia linealis successio agnatica, duntaxat marium ex maribus; quæ ex nobilissimi regni exemplo n successio 19 juris Francici vulgo appellatur. Hæc quatenus a cognatica differt in hoc maxime introducta est, ne per fœminarum matrimonia ad peregrinum

GROTII.

n *Successio juris Francici*] Vetus testimonium moris hujus Francici habes apud *Agathiam* libro 11. Eadem fuit successio in Davidis stirpe post Solomonem. vide 11 *Paralip.* XXIII, 3.

GRONOVII.

12 *Sexus primum*] Ut primo mares, deinde fœminæ.

13 *Deinde ætatis*] Ut primò majores, post minores annis.

14 *Si prævaleat*] Si ille, qui mortuus est, siquidem superstes foret, deberet, succedere ante illos, qui vivunt.

15 *Ob sexum & ætatem*] Ubi paris gradus sunt mas & fœmina, mas præfertur: si fœmina propior aut fœminæ propioris liberi, præferuntur mari remotiori.

16 *Majoratus jura*] 2, 4. 10.

17 *Ex ordine qui in*] Ex consensu in comitiis. [Nescio quid sibi velit Vir Doctissimus. Scripserat forte, *Ex consessu in Comitiis.* Sed ne sic quidem mens Auctoris nostri rectè explicatur: qui loquitur de iis Cœtibus sive Conciliis publicis, in quæ semel recepti jus suum ad heredes transferunt. *J. B.*]

18 *Spem a lege in jus*] Futuram successionem, per interpretationem legis, accipi quasi extitisset, & effectum habere.

19 *Juris Francici*] Ex lege Salica. De terra Salica nulla portio hereditatis mulieri veniat: sed ad virilem sexum tota terræ hereditas perveniat.

peregrinum ſanguinem imperium deveniret. In utraque autem lineali ſucceſſione in infinitum admittuntur etiam qui ab ultimo poſſeſſore remotiſſimo gradu diſtant, dum a primo rege deſcendant. Eſt & o ubi deficiente agnatica ſubſtituitur ſucceſſio cognatica.

XXIV. p Poſſunt & alli ſucceſſionum modi introduci, aut populi voluntate, aut etiam ejus qui regnum ita in patrimonio habet ut alienare poſſit. Licet enim exempli cauſa conſtituere, q 20 ut qui ſibi quoque tempore futuri ſunt proximi ſuccedant in regnum, ſicut apud Numidas olim, puto tali ex cauſa, fratres liberis *Livius*, XXIX, 29.

GROTII.

o *Ubi deficiente agnatica ſubſtituitur ſucceſſio cognatica*] Ut in Provincia Narbonenſi. Vide *Serranum* Carolo VIII. Ex tali credo lege Theudericho ſine liberis functo ſororis filius Athalaricus ſucceſſit. Videtur & in Arragonia id olim valuiſſe.

p *Poſſunt & alii ſucceſſionum modi introduci*] Apud Æthiopes olim regibus ſuccedebant ſororum filii, narrante *Nicolao Damaſceno*. (*pag. 518. Excerpt. Peireſc.*) Idem apud Pictos uſurpatum, ſemperque ſucceſſiſſe cognatos per fœminas notat *Beda*. *Tacitus* de Germanis: *Sororum filiis apud avunculum idem, qui apud patrem, honor. Quidam ſanctiorem arctioremque hunc nexum ſanguinis arbitrantur.* (Germ. c. 20.) Apud Indos quoſdam idem fieri docet nos *Oſorius*, & alii.

q *Ut qui ſibi quoque tempore futuri ſunt proximi*] Id in Africa obtinuit ex Gizerichi teſtamento. *Procopius* Vandalicorum primo: χρόνον δὲ ὀλίγον Γιζέριχος ἐπιβιοὺς ἐτελεύτα, πόρρω πω ἤδη ἡλικίας ἥκων, διαθήκας διατιθέμενος, ἐν αἷς ἄλλα τε πολλὰ Βανδίλοις ἐπέσκηψε, καὶ τὴν βασιλείαν ἀεὶ Βανδίλων εἰς τοῦτον ἰέναι, ὃς ἂν ἐκ γόνου ἄρρην αὐτῷ Γιζερίχου κατὰ γένος προσήκων, πρῶτος ὢν ἁπάντων τῶν αὐτῷ συγγενῶν τὴν ἡλικίαν τύχοι. *Aliquanto poſt tempore Gizerichus obiit, multa jam ætate, facto teſtamento quo tum multa alia præceperat Vandalis, tum regnum Vandalicum ſemper venire voluit ad eum qui per lineam maſculinam ipſi Gizericho genere proximus, & inter proximos maximus eſſet ætate.* Jornandes: *Gizerichus, diu regnans, ante obitum ſuorum filiorum agmine accito ordinavit, ne inter ipſos de regni ambitione eſſet diſſenſio, ſed ordine quiſque & gradu ſuo aliis ſuperveniret, id eſt ſeniori ſuo filio fieret ſequens ſucceſſor, & rurſus ei poſterior ejus.* Victor Uticenſis lib. II. *Cui ſecundum conſtitutionem Gizerichi regis, eo quod major omnibus eſſet, regnum inter nepotes potiſſimum debebatur.* Hic ſemper ſpectatur non poſſeſſor ultimus, ſed primus regni acquiſitor, quod ſuccedendi genus ex ipſane Africa ſumſerit Gizerichus, ubi id valuiſſe in textu oſtendimus, an vero a quibuſdam Septentrionis noſtri populis, dubitari poteſt. Nam & apud Langobardos Vaaci regi filios relinquenti non aliquis filiorum ſuccedere debebat, ſed ejuſdem generis Riſiulphus. teſtis *Procopius* Gothicorum III. Et in Hungariæ regnum mortuo Iatra non liberis ejus ſed fratri jus fuiſſe narrat *Nicetas Choniates* de rebus Manuëlis libro IV. Neſcio an eodem pertineat recepta apud Patzinacitas ſucceſſio, ſed obſcurius propoſita a *Conſtantino Porphyrogenneto* de adminiſtratione Imperii c. XXXVII. In Dania idem obſervatum tradit *Crantzius* Danicorum IV. & Suedicorum V. Etiam Albæ ſucceſſit Æneæ non Iulus Aſcanio majore filio Æneæ natus, ſed alter filius Æneæ Silvius. [Vide *Dion. Halicarn.* Antiq. Rom. Lib. I, c. 70. & *Aurel. Victor.* De orig. gentis Roman. c. 17.]

GRONOVII.

20 *Ut qui ſibi quoque*] Ut ſemper ætate proximus defuncto ſuccedat. Hoc placuit in Demetrio Nicanore. *Juſtin.* 34, 3. in Mithridate Partho, idem 41, 5. in regno Numidiæ Maſæſulorum, *Livius* 29, 29.

liberis ultimi poſſeſſoris præferebantur. Idem in Arabia Felice uſurpatum olim fuiſſe ex Strabone * colligo. De Taurica Cherſoneſo idem recentiores prodidere : nec ita dudum eſt cum r apud Afros Maroci & Feſſæ reges idem eſt factitatum. Atque hoc in dubio obſervandum in 21 fideicommiſſo quod familiæ relinquitur, verior eſt ſententia, Romanis † quoque legibus congruens, quanquam eas interpretes a aliò detorquent. His bene cognitis facile erit reſpondere ad controverſias de regnorum jure, quæ ob differentes juriſconſultorum ſententias difficillimæ putantur.

* *Lib.* XVI. *pag.* 783.

† *L. Cum ita legatur.* 32. §. *in fideicommiſſo.* 6. *D. de leg.* 2.

a *Covar. Pract. quæſt. c.* 38. *Molin. d. l.* 6. 6. *n.* 47.

XXV. Primum quæritur an filius a patre exheredari poſſit, ut ne in regnum ſuccedat. In quo diſtinguenda ſunt regna alienabilia, id eſt, 22 patrimonialia a non alienabilibus. Nam in alienabilibus dubium non eſt, quin exheredatio procedat, cum a bonis aliis nihil differant: atque ideo quæ legibus aut moribus obtinent de exheredatione, hic quoque habebunt locum : & ſi nullæ proferantur leges aut mores, tamen naturaliter ſ licita erit exheredatio 23 uſque ad alimenta; aut etiam 24 ſine ea exceptione, ſi crimen morte dignum filius admiſerit, aut alioqui graviter peccaverit, & ſit unde ali poſſit. Sic Ruben a Jacobo 25 ob culpam privatus eſt jure primo nati, 26 Adonia regno t a Davide. Imo etiam pro

GROTII.

r *Apud Afros Maroci & Feſſæ reges*] Livius de Maſiniſſa : *Militante eo pro Carthaginienſibus in Hiſpania, pater ejus moritur:* (*Galbæ nomen erat:*) *regnum ad fratrem regis Defalcen* (*mos ita apud Numidas eſt*) *pervenit.* [Idem locus eſt, qui in contextu indicatur, *Lib.* XXIX. c. 29.] De Mauritania omni vide *Marianam* libro XXIX. Hinc ſumto exemplo etiam apud Saracenos qui ex Africa in Hiſpaniam venerant, fratres prælati filiis ad tempora Abderamenis; *Rodericus Toletanus* hiſtoriæ Arabum c. 6. *Thuanus* hiſtoriarum libro LXV. in anno CIↃIↃ LXXVIII. de Hamete : *Quippe patris teſtamento ad regnum ordine poſt fratres vocatus, excluſis illorum filiis.* Idem ſuccedendi genus valuiſſe & in Mexicano, & in Peruano regno ex hiſtoriis illorum locorum obſervo.

ſ *Licita erit exheredatio*] De tali regno intelligendum quod ait *Baldus* in proœmio decretalium Gregorii, a rege ſucceſſorem poſſe eligi e liberis quem velit. Exemplum eſt etiam in Mexicana hiſtoria.

GRONOVII.

21 *Fideicommiſſo quod familiæ*] Non uni perſonæ niſi fruendum, cæterum non alienandum, ſed a primo fideicommiſſario ad ſecundum, a ſecundo ad tertium, & deinceps aliquem e familia eadem transferendum l. 54. D. *ad l. Falcid.*

22 *Patrimonialia*] 2, 6. 3. in quæ plenum jus habet teſtator, ut privatus in patrimonium.

23 *Uſque ad alimenta*] Qualis quam minatur Chremes filio, *Terent.* Heauton. 5, 2. 15. ut ſit nihil, niſi victus, veſtitus, tectum, quo ſe receptet.

24 *Sine ea exceptione*] Ne alimentis quidem relictis : ut Auguſtum filiam Juliam tractaſſe voluit credi Tiberius. *Suet.* c. 50.

25 *Ob culpam*] Quod patris concubinam Bilham vitiaſſet. *Geneſ.* 36, 22. & 49, 4.

26 *Adonia*] Quod vivo patre regnum adfectaſſet. 1 *Reg.* 1, 5.

GROTII.

t *A Davide*] Erat enim regnum illud velut patrimoniale Davidi, non quidem belli jure, ſed Dei ipſius dono

[As

pro tacite exheredato habebitur, qui grave crimen commiserit in patrem, (oo) si nulla sunt condonatæ culpæ indicia. Sed in non alienabilibus, quanquam hereditariis, idem non procedet, quia populus viam quidem elegit hereditariam, u sed hereditariam 27 ab intestato. Multo minus procedet exheredatio in lineali successione, ubi 28 nulla imitatione hereditatis ex dono populi regnum pervenit ad singulos, præscripto ordine.

L. 88. §. 11. D. de leg. 3. l. Filio. 3. §. Sejo, 11. D. de adim. leg. Hostiensis & alii in c. licet, de voto.

XXVI. Similis est quæstio, an abdicari possit regnum, aut jus succedendi in regnum. Et quin pro se quisque abdicare possit non est dubium: an & pro liberis, magis controversum, sed quod eadem distinctione expediri debet. Nam in hereditariis qui jus a se abdicat, in liberos nihil potest transferre. at in lineali successione patris factum nocere non potest liberis natis, quia simul atque existere cœperunt 29 jus proprium eis quæsitum est ex lege: sed nec nascituris, quia impedire non potest quin ad illos quoque 30 suo tempore jus pertineat ex populi dono. Neque obstat 31 de transmissione quod diximus: est enim ea transmissio necessaria, non voluntaria, ad parentes quod attinet. Illud interest inter natos & nascituros, quod nascituris nondum quæsitum sit jus, atque ideo auferri iis possit populi voluntate, si etiam parentes, quorum interest jus ad filios transire, jus illud remiserint: quo pertinent ea quæ de derelictione 32 supra diximus.

XXVII. 1. 33 Solet & hoc quæri, an de successione regni judicare

[At non ob culpam excluſus est regno *Adonija*. Antequàm enim regiam dignitatem adfectasset, jam *David* pollicitus erat *Bathsebæ*, matri *Solomonis*, se hunc successorem suum declaraturum, fidemque datam jurejurando firmarat, 1 *Reg.* 1, 17. quod Deus etiam sibi placere significaverat, 2 *Paralip.* XXII, 10. 11. Deinde Regis Hebræorum in designando Successore suo liberrimè egisse, & nullam ferè ordinis nascendi rationem habuisse, ex totâ Historiâ Sacrâ adparet. *J. B.*]

u *Sed hereditatem ab intestato*] Non testamento: non adoptione. Vide de Neapolitano regno *Marianam* libro XX.

GRONOVII.

27 *Ab intestato*] Ita ut de regno testandi arbitrium regi non permiserit.

28 *Nulla imitatione*] Quia in ea non succedunt, tanquam heredes defuncti regis, sed quasi singulos populos olim designasset & creasset.

29 *Jus proprium*] Non dependens a statu parentis.

30 *Suo tempore*] Ubi nati fuerint.

31 *De transmissione*] Quod non possit videri transire, quæ cessavit & abrupta est in abdicante ultimo possessore.

32 *Supra diximus*] 2, 3. 19.

(oo) Durum hoc est nimis: & merito ab Interpretibus Auctor noster heic reprehenditur. In dubio potius adfectus paternus mitiorem partem sequi jubet. Legum ex Jure Civili in ora libri indicatarum species planè diversæ sunt, ut in Notis Gallicis fusè ostendemus, Deo dante. *J. B.*

GRONOVII.

33 *Solet & hoc &c.*] Negat vel regem nunc regentem, vel populum de successione per transmissionem incerta, inter duos judicare posse judicio jurisdictionis. An hoc non est regem vel principem cogere, ut belli civilis semina relinquat, & vivus videnſque crescere sinat, cum possit in radice exstinguere?

ſtinguere ? Quid ſi ſic argumentemur. Cujus officium eſt conſulere populo & pacem ei præſtare, non modo in præſens, ſed etiam in longitudinem, quantum humanitus provideri poteſt, ejus eſt cognoſcere de ſucceſſione, præſertim inter cognatos, ut nunc eſt, ſubjectos ſuos. Atqui. ergo. Ille excipit juriſdictionem non eſſe, niſi apud ſuperiorem, non modo perſonæ, ſed vel maxime cauſæ reſpectu.

Quod ſi ſic obſtructemur: de quocunque jure ambigitur in regno, quod vivum & regnantem regem habet, de eo poteſt cognoſcere ac debet rex regnans. Cauſa ſucceſſionis, de qua quæritur, eſt jus, de quo ambigitur in regno, quod vivum & regnantem regem habet. Neque enim dici poteſt, hoc jus demum naſci poſt mortem regnantis, ob ea quæ ipſe tradidit num. 22. Extitit enim ex quo illi pars familiæ ſunt facti, & ambigere cœperunt, ex quo uterque ſpem & potiores partes ſibi tribuit, etſi poſt mortem regnantis exercitium iſtius juris demum exiſtat. Sic Darius Hyſtaſpis, ut vult *Herodotus*, inter Artabazanem & Xerxem filios cognovit, & hanc juriſdictionem, & illi, & omnis Perſarum populus ratam habuerunt. Sic Darius Nothus inter Artaxerxem & Cyrum minorem: Cyrus, cui judicium patris injuria videbatur, quique propterea improbo bello fratrem aggreſſus eſt, dignos conatibus eventus habuit. Rationem, quare ſucceſſionis cauſa non ſit ſub juriſdictione Regis nunc regnantis, edit ancipitem, & periculoſiſſimæ ſententiæ. Quia Rex nunc regnans nulla lege ſucceſſorem obligare poſſit. Hoc enim ſi verum eſt, prorſus gratuito bonus eſt ſucceſſor, & omnia pacta, fœdera, contractus, privilegia conceſſa revocandi jus eſt ſucceſſori, ſi libuerit. Certe aliter judicavit Titus, deliciæ generis humani, qui cum ex inſtituto Tiberii omnes dehinc Cæſares beneficia a ſuperioribus conceſſa Principibus aliter rata non haberent, quam ſi eadem iidem & ipſi dediſſent, præterita omnia uno confirmavit edicto, nec a ſe peti paſſus eſt. *Sueton.* Tito cap. 5. Enconditorem præclarum hujus juris Tiberium, ſed & imitatorem non meliorem habemus C. Caligulam, qui prolata Divi Julii & Auguſti de civitate Romana data diplomata, ut vetera & obſoleta delebat. *Sueton.* Cal. 38. Quid vero Lycurgus tam ineptus fuit, ut Reges Lacedæmoniorum, ante liberos & poteſtatis incircumſcriptæ, ipſe Regiæ familiæ & Regis tutor interim regnans legibus obligavit ? Cur vero qui ſecuti ſunt, tam ſtulti, tam male Politici, & ignorantes juris ſui fuerunt, ut illi tam duræ moleſtæque Lycurgi diſciplinæ parerent ? Poterant enim dicere cum Politicis novis Lycurgum nulla lege obligare ſucceſſorem potuiſſe. Valet hic quoque quod dictum eſt, Regem & ſucceſſorem vel deceſſorem ejus eſſe quod una perſona. Itaque qua ſe lege obligarit Rex, quæ quidem juſta ſit & ſervari poſſit, eadem ſucceſſorem tanquam ſua, donec impleatur, teneri puto. Sed hoc ſequitur ex illa magnifica doctrina, quam ſupra accepimus, ſua quoque lege neminem obligari. Imo ad impia & vetita divino, & humano jure nulla lege obligatur ſucceſſor: ad juſta & utilia omnibus modis obligatur, & quidem magis, ſi deceſſoris placitum & promiſſum interceſſit: ad juſta ob pactionem, etſi gravi & damnoſa paciſcenti, quæ tamen neceſſitas utilitaſque præſens imperavit, ita, ut niſi valde ſenſim ac molliter, minimaque cum querela eorum, quorum intereſt, recedere debeat.

Succeſſio, inquit, non eſt ſub jure imperii. Concedo in illis regnis, in quibus jure ſucceditur, quamdiu lex ipſa ſufficit ad deſtinandum ſucceſſorem. At ubi ambigitur inter duos, eandem legem utroque ad ſe trahente, quis erit ejus interpres? niſi arma volet, haud dubie vel tutor legis, qui eſt vivens rex, vel auctor qui eſt populus; quidquid etiam dedignetur Grotius, etſi ad poſtremum admittat, quaſi conſilium dans, non ullum jus tribuens. Populum dicit omnem a ſe juriſdictionem in Regem & regiam familiam tranſtuliſſe, nec ullas ejus durante illa reliquias habere. Quaſi vero quod omnibus privatis conceſſum eſt, ut cum jure introducto uti non licet, regreſſus detur ad merum jus naturæ, ut etiam communia quis invadere poſſit,

dicare possit, aut rex qui nunc regnat, aut populus per se, aut per judices datos. (pp) Negandum utrumque est de 34 judicio jurisdictionis. Nam jurisdictio non est nisi apud superiorem, 35 non nuda ratione habita personæ, sed causæ simul, quæ spectanda est cum suis circumstantiis. Est autem x causa successionis non subjecta regi nunc regnanti: quod inde apparet, quod rex nunc regnans nulla lege obligare potest successorem. Successio enim imperii non est sub jure imperii, ac proinde mansit in statu naturali, quo nulla erat jurisdictio.

2. Attamen si controversi juris sit successio, recte & pie facient 36 qui jus vindicant, si de arbitris inter se conveniant; quod alibi tractabitur. Populus vero omnem a se jurisdictionem in regem & regiam familiam transtulit, nec ea durante ullas ejus habet reliquias. De vero regno loquor, non de principatu. Attamen si de primæva populi voluntate quæstio incidat, y non abs re erit populum qui nunc est, quique 37 idem cum eo qui olim fuit censetur, suum super ea re sensum exprimere, qui sequendus erit, nisi satis certo constet olim aliam fuisse populi voluntatem, & ex ea jus quæsitum. Sic Euphaes Rex * Messeniis permisit (qq) dispicere quem ex regali Ægyptidarum genere regnare oporteret;

* *Paus. l.* IV. *c.* 10.

possit, ut cessantibus judiciis, ipse sibi judex vindexque esse, id soli populo non liceat. Sic illudunt nobis imperii summi interpretes per vocabulum populi. Quidquid reges faciant, licet, quia sunt pro populo, repræsentant populum, creditur id facere populus: tum populus potest omnia. Ubi aliquid populo agendum in Principem, tum pupillus, infans, omnis juris expers populus est. Tum populo nihil vilius, & magis rectè piéque faciunt, qui de arbitris conveniunt, quam populum, puta per ordines & comitia, faciunt arbitrum. Quasi quidquam magis rectum piumque sit, quam non invitis imperare. Dein rectum illud piumque ab eo, qui vires & factionem habet, quomodo exspectabo?

GROTII.

x *Causa successionis non subjecta regi*] De Galliæ regno vide *Thuanum* libro CV. anno CIↃIↃXCIII. vide & *Guicciardinum*.

y *Non abs re erit populum*] Sive in conventu Ordinum, ut factum in Anglia & Scotia, teste *Camdeno* in annis CIↃIↃLXXI. & LXXII. sive per delegatos ad id negotium, ut factum in Arragonia teste *Mariana* libro XX.

GRONOVII.

34 *Judicio jurisdictionis*] Quod habeat vim definitivam & imperantem, ut cum prætor jus dicit inter partes.

35 *Non nuda ratione*] Intellige superiorem, non tantum eo, quod illi subjecta sit persona litigans, sed & imprimis, quod ad forum ejus causa pertineat.

36 *Qui jus vindicant*] Certant, & singuli contra alios sibi successionem deberi contendunt.

37 *Idem cum eo*] 2, 9. 3.

(pp) Populi est omnino judicium, qui hoc casu, salvo jure Successionis, interim quasi sui juris fit, quantum necesse est ad litem dirimendam. Quâ de re plenius agemus, Deo volente, in nostris ad hunc locum Notis Gallicis. *Gronovius* tamen in Notâ suâ diffusa, quod alibi haud semel feciſſe vidimus, heic etiam mirè cavillatur. *J. B.*

(qq) Ita quidem Interpres *Pausaniæ*: *Regnum populi arbitrio permisit*: sed aliud Græca significant: Ἐφῆκε δὲ

teret: & de Xerxis & Artabazanis * controverſia 38 populus cognovit.

* *Juſt. lib.* 11. c. 2. *Plut. de amor. frat.* p. 488.

XXVIII. Ut ad alia veniamus, † filium qui ante regni adeptionem natus eſt, in regno individuo præferendum ei qui in regia fortuna natus eſt, in quavis ſucceſſionis ſpecie verum eſt. Nam in regno dividuo haud dubie partem feret, ut in bonis cæteris, in quibus nunquam diſtinguitur quo tempore ſint quæſita. Qui autem partem ferret in dividuo, & in individuo ætatis privilegio præfertur: quare & feudum ſequitur filium qui 39 ante primam veſtituram natus eſt. Sed & in lineali ſucceſſione 40 ſimul atque regnum quæſitum eſt, ſpes aliqua parta eſt liberis ante natis: nam ſac alios poſtea natos non eſſe, nemo prius natos excludendos dixerit. In hoc autem genere ſucceſſionis ſpes ſemel parta jus facit, nec 41 ex poſt facto ceſſat, 42 niſi quod ex ſexus privilegio ſuſpenditur in cognatica ſucceſſione. Obtinuit hæc quam diximus ſententia in Perſide inter 43 Cyrum 1 & Arſicam, in Judæa inter Antipatrum Herodis magni filium & ejus fratres; in Hungaria cum Geiſſa regnum adiit; & in Germania, non ſine armis tamen, 2 inter Ottonem primum & Henricum.

† *Hotom. Ill. q. 2. Tir. de primog. qu. 31.*

XXIX. Quod autem 44 Spartæ aliter factum legimus, ex lege propria eſt ejus populi, quæ ob educationem magis accuratam natos in regno præferebat. Idem accidere poterit ex peculiari lege veſtituræ

ἐὰν ὄντων παιδίων, τὸν αἱρεθέντα ὑπὸ τῦ δήμυ κατελείπετο ἔχειν τὴν ἀρχήν. *Quum* Euphaës *nullos haberet liberos, relinquebatur ut ille ſuccederet in imperium, qui à Populo electus futurus eſſet*, id eſt, eo res omnino deveniebat. Ut proinde innuat *Panſanias*, Populum uſum eſſe ſuo jure, neque ex conceſſione Regis tunc regnantis arbitrium illud nactum eſſe. *J. B.*

GROTII.

1 *Et Arſicam*] Cui nomen factum Artaxerxi Mnemoni. Vide *Plutarchum* Artaxerxe.

2 *Inter Ottonem primum & Henricum*] Vide hac de re *Sigebertum*, & notata ad librum III. Withikindi. Bajazetes, & Gemes inter ſe de Turcico regno certarunt, major natu Bajazetes, at Gemes natus imperanti. prævaluit Bajazetes. *Mariana* libro XXIV. Conſtantinus Ducas imperium reliquit filiis, quorum duo privato erant geniti, tertius πορφυρογέννητος. Zonaras. Vide *Corſetum* tract. de prole regali III. parte, quæſtione 26.

GRONOVII.

38 *Populus cognovit*] *Herodotus* ſcribit ipſum Darium inter liberos cognoviſſe, quod repetere in Græciam expeditionem vellet, nec liceret regi Perſarum in expeditionem ire, niſi ſucceſſore declarato, libro 7. *Juſtin.* Artaphernem patruum domi audita cauſa Xerxem præpoſuiſſe, lib. 2.

39 *Ante primam*] Priuſquam feudum conferretur in patrem.

40 *Simul atque regnum*] Statim, ex quo regnum in familia fixum eſt, omnibus ejus familiæ partibus jam exiſtentibus ſpes ſuccedendi loco vacuo facto data eſt.

41 *Ex poſt facto*] Ex eo quod alii ſubnaſcuntur.

42 *Niſi quod ex privilegio*] Si non exiſtat niſi filia, tamdiu ſpes ſucceſſionis incerta eſt, quamdiu ei frater gigni poteſt, quippe qui præferatur.

43 *Cyrum & Arſicam*] Cyrum minorem & illum qui poſtea Artaxerxes Mnemon dictus Darii ſecundi heres.

44 *Spartæ aliter*] *Herod.* lib. 7. initio.

veſtituræ primævæ, ſi imperium detur in feudum vaſallo & ex eo naſcituris: quo argumento nixus videtur fuiſſe 45 Ludovicus adverſus Galeatium fratrem in controverſia ducatus Mediolanenſis. Nam b in Perſide Xerxes, qui contra fratrem 46 Artabazanem obtinuit regnum, ut Herodotus notat, potentia Atoſſæ matris magis quam jure valuit. Atque in eadem Perſide cum eadem poſtea controverſia nata eſſet, ut jam attigimus, 47 inter Artaxerxem Mnemona & Cyrum Darii & Pariſatidis filios, Artaxerxes ut natu major, quanquam in privata fortuna genitus, rex dictus eſt. *Lib. VII. c. 3.*

XXX. 1. Non minus agitatum etiam bellis & pugnis ſingularibus, c an 48 nepos ex filio priore filio poſteriori ſit præferendus. Sed hoc in lineali ſucceſſione difficultatem nullam habet: ibi enim 49 mortui pro vivis habentur in hoc, ut jus in liberos tranſmittant: quare in tali ſucceſſione ſine ullo ætatis reſpectu præferetur filius, imo in cognaticis regnis & filia, primo nati: quia nec ætas nec ſexus efficiunt, ut deſeratur linea. At in hereditariis dividuis 50 concurrent ad partes, niſi in iſtis regionibus ubi 51 ſubitio in locum non obſervatur, d ut olim in Germania apud populos *Hot. Ill. q. 3. Tiraq. de prim. q. 40. Molin. de prim l. III. c. 6. Wittich. Sax. hiſt. II. Molin. de prim. l. III. c. 8.*

GROTII.

b *In Perſide Xerxes*] Imo & Xerxi ſocius regni factus Artaxerxes, non autem Darius & Hyſtaſpes, majores, ſed ante adeptum imperium geniti. [Vide PETAVIUM, *Doctrin. Tempor.* Lib. X. c. 25. & *Rationar.* Part. II. Lib. III. c. 10.] At forte verum eſt regnum Perſidis pependiſſe a populi ſuffragiis, ſed intra gentem regiam concluſis. Nam id de Arſacidis, qui Parthi Perſis imperavere, tradidit *Ammianus* libro XXIII. (c. 6. p. 397. *Ed. Vales. Gron.*) & de Perſis, qui iiſdem Parthis ſucceſſere, *Zonaras* in Juſtino.

c *An nepos ex filio priore, filio poſteriori ſit præferendus*] Vide *Choppinum* de Domanio lib. II. *Thomam Grammaticum* deciſione Neapolitana I. *Johannem le Cirier* de Primogenitura, qui liber inſertus eſt in Oceanum juris. *Marianam* libro XX. & libro XXVI. *Cromerum* libro XXX.

d *Ut olim in Germania*] Vide quæ ſupra notavimus ad §. XI. Ea de cauſa olim in Palatinatu prælatus Rupertus minor Ruperto alteri venienti ex primogenito. Vide apud *Reinkingium* lib. I. claſſe IV. c. XVII. n. 35.

GRONOVII.

45 *Ludovicus*] Sforza cognomento. *Paul. Jovius* 2. hiſt. p. 39.

46 *Artabazanem*] Sic vocatur *Herodoto* 7. qui *Juſtino* Ariamenes, 2.

47 *Inter Artaxerxem*] Hic *Artaxerxem* vocat, quem pr. num. vocavit *Arſicam*, quaſi duæ eſſent hiſtoriæ diverſæ, cum ſit eadem, & ille, qui prius appellabatur *Arſica*, mutato nomine diceretur *Artaxerxes*. [Immo Auctor ſe pro una eademque hiſtoria habere manifeſto innuit. Nec ſcio, qua de cauſa contrarium in mentem venerit Viro Eruditiſſimo. *J. B.*]

48 *Nepos ex filio*] Ut inter Archagathum Archagathi F. Agathoclis N. & Agathoclem ejuſdem Siciliæ tyranni filium. *Juſtin.* 23, 2. inter Antiochum Eupatora & Demetrium Sotera. 34, 2.

49 *Mortui pro vivis*] Defuncti, qui ſpem habuerunt ſucceſſionis, & ſucceſſiſſent, ſi illi qui præcedebant eos, ſuperſtites fuiſſent, conſiderantur, quaſi revera ſucceſſerint, & illorum liberi alios excludunt.

50 *Concurrent ad partes*] Nepos ex priore filio partem ſui patris, ſi viveret, accipiet.

51 *Subitio in*] *Repræſentatio* vel *ſucceſſio in ſtirpes*.

los plerosque. sero enim nepotes admissi sunt cum filiis ad hereditatem. At in dubio credendum potius est locum esse vicariæ isti successioni, quia natura ei favet, ut supra diximus.

2 Quod si aperte jure civili regionis introducta sit subitio in locum mortui parentis, locum habebit etiam si in aliqua lege 52 proximi fiat mentio. Rationes quæ ex legibus Romanis adferuntur ad hanc rem minus firmæ sunt: quod apparebit leges ipsas inspicienti. Sed hæc ratio optima est, quod in materia favorabili 53 dictionum significatio extendenda est ad omnem proprietatem, non 54 vulgarem tantum, sed & 55 artificialem, ita ut sub nomine filiorum comprehendantur adoptivi, & sub nomine mortis 56 mors civilis, quia leges ita loqui consueverunt. Quare merito proximi nomine veniet is 57 quem lex in proximum gradum perducit. In regnis vero hereditariis individuis, ubi subitio in locum exclusa non est, neque semper nepos, neque semper filius secundo genitus præferuntur, sed ut inter pares, quippe 58 juris effectu quoad gradus adæquatos, potior erit is qui ætate præcedit: nam 59 in ætatis privilegium non succedi in regnis hereditariis supra diximus. Apud Corinthios succedebat ὁ πρεσβύτατος ἀπὸ τῶν ἐκγόνων, ex liberis defuncti regis is qui natu esset maximus, ut ex Diodori Siculi libro sexto exscripsit Georgius Monachus. Sic & apud Vandalos, cauto ut hæres esset qui sanguine proximus & maximus esset natu, [e] prælatus filius secundus natu major filii primi filio. Sic * in Sicilia 61 Robertus prælatus est 62 Martelli fratris majoris filio, non ea proprie ratione quam excogitavit Bartolus, quod feudum esset Sicilia, sed quod regnum esset hereditarium.

Procop. bell. Va. l. III. ** Contr. Vicerins vita Henr. VII.*

Aymo. lib. III. c. 62. 3. Exstat similis successionis vetus in Francorum regno exemplum in Guntrano, sed id ex electione potius populi contigit, quæ eo tempore nondum plane desierat. At postquam sine ulla electione linealis agnatica successio introducta est, res caret controversia, ut olim apud Spartanos, ubi 63 ad Heraclidas regno delato

GROTII.

e *Prælatus filius secundus natu major filii primi filio*] Henricus Genzonis filius Gundemundo; de tali successione vide quæ supra in textu & Notis §. XXIV.

GRONOVII.

52 *Proximi*] Quæ vox videri posset favere filio minori contra majoris fratris nepotem: nam filius utique propior quam nepos.

53 *Dictionum*] *Alciat.* 8. Parerg. 15.

54 *Vulgarem*] Quæ apud omnes recepta est.

55 *Artificialem*] Quam docti per interpretationem fecerunt.

56 *Mors civilis*] Cum civitas & libertas adimitur.

57 *Quem lex in*] Nepos v. g. repræsentans patrem.

58 *Juris effectu*] Etsi natura differant.

59 *In ætatis privilegium*] Majoratus jus non transfertur ad filium, ut patruo præferatur, quia pater ejus prælatus est.

60 *Contr. Vicerius vita Henr. VII.*] p. 463. *Reuberi.*

61 *Robertus*] Caroli II. filius.

62 *Martelli*] Caroli Martelli.

63 *Ad Heraclidas*] Hæc verba repugnant

delato similis exstitit successio linealis agnatica. Ideo Areus ex fratre majore Cleonymo natus patruo suo Cleonymo antepositus est. Sed & in cognatica lineali successione præferetur nepos: ut in Anglia f Joannes Eduardi nepos ex primogenito, ejusdem Eduardi filiis Hemoni & Thomæ: quod & in Castellæ regno lege cautum est. *Plutarch. Lycurg.* p. 40. *Justin.* III, 2. *Pausan.* L. III. c. 6.

XXXI. Pari distinctione respondendum est ad quæstionem inter fratrem superstitem ultimi regis, 64 & fratris majoris filium: nisi quod sciendum est multis in locis inter liberos successionem 65 in gradum mortui esse receptam, ubi recepta non sit in limite transverso. Sed ubi jus non est manifestum, g in partem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est, quia eo nos ducit æquitas naturalis, in bonis 66 nempe avitis. Nec obstat quod hoc jus in fratrum filiis 67 προνόμιον vocat Justinianus: id enim facit non ratione habita æquitatis naturalis, sed juris antiqui Romanorum. Percurramus alias quæstiones quas profert Emanuel Costa. *Nov.* 118. c. 3.

XXXII. Defuncti fratris filium, aut etiam filiam patruo regis præferri ait; recte, non in lineali tantum successione, sed & in hereditaria, in regnis ubi subitio in locum mortui observatur: non item in regnis quæ verbis præcisis 68 gradum naturalem spectant: in his enim vincet qui sexu aut ætate erit potior. *L. Tutela, 3. §. sed si aliquis, 5. D. de leg. tutoribus.*

XXXIII. Adpugnant superioribus num. 29. Nam quod ait Spartæ factum, ut nato ante regnum præferatur natus jam regi, id in successione lineari agnatica locum non habet, in qua transmittitur etiam spes successionis adjuta lege, sup. n. 22. & 23. Neque excusat auctorem, quod addit, regno ad Heraclidas delato, nam quod relatum est num. 29. dicit apud *Herodotum* Heraclides Demaratus, tanquam obtinens etiam inter Heraclidas. Cleonymus autem repudiatus est, non ob legem successionis, sed propter mores & violentum ingenium: quare ille, quod injuriam sibi factam putaret, impulit Pyrrhum ad bellum Spartiatis inferendum. *Plutarch.* Pyrrh.

GROTII.

f *Johannes Eduardi nepos*] Vide *Servanum* Carolo Sapiente: & *Marianam* libro XVIII. qui ab Eduardi filiis ne controversiam quidem motam ait. Idem *Mariana* cum libro XIV. egisset de controversia inter Alfonsi filium & nepotem ex filio, a conventu ait pro Sancio filio pronuntiatum, incertum jure an injuria.

g *In partem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est*] Vide de Joanne & Arto *Serranum* in Philippo Augusto. Idem in Britannia Armorica pro lineali successione judicatum narrat in Philippo Valesio & Carolo VIII.

GRONOVII.

64 *Et fratris majoris*] Si rex moriens sine liberis relinquat ex proximo fratre, etiam mortuo, filium & fratrem tertium.

65 *In gradum mortui*] Nepotem ex filio, qui ante possessum regnum obiit, præferri patruo, ubi non fratris majoris filius præfertur fratri minori.

66 *Nempe avitis*] Non noviter quæsitis.

67 Προνόμιον] Privilegium.

68 *Gradum naturalem*] Ordinem nascendi.

XXXIII. Addit, nepotem ex filio filiæ præferri: recte, ob ſexum ſcilicet: cum hac exceptione, niſi quæſtio ſit in ea regione, quæ etiam inter liberos 69 gradum ſolum ſpectet.

XXXIV. Adjicit, minorem nepotem ex filio præferri nepoti majori ex filia; h quod in lineali cognatica ſucceſſione verum eſt, in hereditaria non item, niſi lex ſpecialis oſtendatur. Nec ratio allegata ſufficit, quia pater hujus illius matrem fuerat excluſurus: id enim eveniſſet ob præſtantiam mere perſonalem quæ non tranſit.

XXXV. Quod addit veriſimilius ſibi videri, ut neptis ex filio primogenito 70 filium excludat, in regnis hereditariis recipi non poteſt, etiam admiſſa in vicem mortui ſubitione: ea enim efficit, ut capax ſit ſucceſſionis: ſed inter capaces valere debet ſexus privilegium.

* *Illeſca, l. IV. hiſt. Pant. cap. 19. Afflict. c. 1. col. 5. n. 20. de natura ſucced. Aguirr. apol. n. 82.*

XXXVI. * Atque ideo i in Arragoniæ regno filius ſororis filiæ fratris prælatus eſt.

XXXVII. Eundemque ad modum in regnis hereditariis poſtponenda erit filia fratris maximi natu, fratri regis natu minori.

GROTII.

h *Quod in lineali ſucceſſione verum eſt*] Idque in Luſitania probat *Mariana* libro XXVI. Tamen contra id Emanuëlem ait Imperatori Maximiliano prælatum, gentis ſtudiis. Sic idem libro XII. quod in Caſtellæ regno Ferdinandus filius Berengariæ ſororis minoris defuncti regis Henrici prælatus eſt Blancæ, ſorori majori ejuſdem regis, Galliæ odio factum ait, in quam Blanca innupſerat.

i *In Arragoniæ regno*] Olim ibi creditum ait *Mariana*, fratrem regis, non filias, debere ſuccedere. Poſtea vero linealem ſucceſſionem ita placuiſſe, ut ſororis filius iis qui ex fratre, ſed remotiore gradu veniebant, præferretur: libris XV, 13. XIX, 21. XX, 2. & 8. Idem libro XXIV. de Alfonſo agens: *Ad Arragonii regni hereditatem nepotes Ferdinandi filiis: ex filia etiam, ſi maſcula proles deeſſet, filiabus ejuſdem præferendos ſanxit:* additque: *Sic ſæpe ad regum arbitrium jura regnandi commutantur.* Vide eundem *Marianam* libro XXVII, 3.

GRONOVII.

69 *Gradum ſolum*] Non etiam ſexum.

70 *Filium*] Suum patruum.

CAPUT VIII.

De acquiſitionibus, quæ vulgo dicuntur juris gentium.

I. *Multa dici juris gentium, quæ ſi proprie loquamur talia non ſint.*

II. *Piſces & feras ſtagnis aut vivariis incluſas in dominio eſſe jure naturali, contra quam jure Romano proditum eſt.*

III. *Feras ſi aufugerint non deſinere eorum eſſe, qui ceperant, ſi recte agnoſci poſſint.*

IV. *Poſſeſſio an per inſtrumenta acquiratur, & quomodo.*

V. *Ut feræ regum ſint, non eſſe contra jus gentium.*

VI. *Rerum aliarum vero carentium quomodo acquiratur poſſeſſio.*

VII. *The-*

VII. *Thesaurus cui cedat naturaliter: & legum circa hoc varietas.*

VIII. *Quæ jure Romano de insulis & alluvionibus sunt prodita, nec naturalia esse, nec juris gentium.*

IX. *Naturaliter insulam in flumine & alveum exsiccatum ejus esse, cujus est flumen aut pars fluminis, id est, populi.*

X. *Inundatione naturaliter dominium agri non amitti.*

XI. *Alluviones quoque in dubio esse populi.*

XII. *Sed concessas videri his quorum agri alium finem quam flumen non habent:*

XIII. *Idem censendum de relicta ripa & siccata alvei parte.*

XIV. *Quid pro alluvione, quid pro insula habendum.*

XV. *Quando vasallis cedant alluviones.*

XVI. *Solvuntur argumenta quibus Romani jus suum quasi naturale defendunt.*

XVII. *Via naturaliter alluvionem impedit.*

XVIII. *Naturale non esse ut partus solum ventrem sequatur.*

XIX. *Naturaliter ut confusione, ita specificatione ex materia aliena rem fieri communem:*

XX. *Etiam si materia mala fide attrectata sit.*

XXI. *Naturale non esse ut per prævalentiam res minor potiori cedat: ubi & alii Romanorum jurisprudentium errores notantur.*

XXII. *Naturaliter ex plantatione, insitione, ædificatione in alieno communionem nasci.*

XXIII. *Possessorem naturaliter fructus suos non facere; sed impendia imputare posse:*

XXIV. *Etiam qui mala fide possidet.*

XXV. *Traditionem ad dominii translationem naturaliter non requiri.*

XXVI. *Usus hactenus dictorum.*

I. 1. PErduxit nos ordo ad acquisitionem quæ fit jure gentium, 1 distincto a jure naturali, quod jus gentium voluntarium supra diximus. Talis est ea quæ fit belli jure: sed de hac re rectius infra agemus, ubi belli effectus explicabuntur. Romani jurisconsulti ubi de acquirendo rerum dominio agunt, (aa) complures ejus acquirendi recensent modos, quos juris gentium vocant: sed si quis recte advertat, inveniet eos omnes, excepto belli jure, non

GRONOVII.

1 *Distincto a jure naturali*] Quia sæpe duo hæc JCC. confundunt. Dixerat autem proximi superioris capitis initio, acquisitionem derivativam, quæ lege fieret, aut naturæ, aut gentium, aut civili lege fieri.

(aa) Jurisconsulti Romani, ubi de modis illis adquirendi dominii agunt, non eodem sensu *Jus Gentium* intelligunt, ac Auctor noster; sed de ipso *Jure Naturali* agunt, quod recentiores Interpretes *Secundarium* vocant. Res clara est ex toto Titulo & *Institutionum*, & *Digestorum*; ubi etiam interdum illud vocant disertè *Jus Naturale*. Igitur in eo tantum rectè reprehendit Auctor noster priscos Jurisconsultos, quòd illi nonnulla, quasi Juris Naturalis, tradant, quæ veris Juris Naturalis principiis minimò consentanea sunt. J. B.

non pertinere ad jus gentium illud de quo agimus: ſed aut referendos ad jus naturæ, non quidem merum, 2 ſed quod ſequatur introductum jam dominium, & legem omnem civilem antecedat, 2 aut ad ipſam legem civilem, non ſolius populi Romani, ſed multarum circa nationum: credo quia talis legis ſive moris origo a Græcis venerat, quorum inſtituta, ut Halicarnaſſenſis & alii notant, 3 Italiæ ac vicini populi ſequebantur.

2. Hoc autem non eſt jus illud gentium proprie dictum; neque enim pertinet ad mutuam gentium inter ſe ſocietatem, ſed ad cujuſque populi tranquillitatem: unde & ab uno populo aliis inconſultis mutari potuit, imo & hoc evenire ut aliis locis atque temporibus longe alius mos communis, ac proinde jus gentium improprie dictum introduceretur: quod & revera factum videmus, ex quo Germanicæ nationes Europam ferme omnem invaſerunt. Sicut enim olim jura Græca, ita tunc Germanica inſtituta paſſim recepta ſunt, & nunc etiam vigent. Primus acquirendi modus qui juris gentium a Romanis dicitur, eſt occupatio eorum quæ nullius ſunt: qui modus haud dubie eſt naturalis, eo quo dixi ſenſu, introducto jam dominio, & quamdiu 4 aliud lex nulla conſtituit. Nam & dominium a lege civili effici poteſt.

II. Ad hoc caput refertur primum captura ferarum, avium, piſcium. Sed hæc omnia quamdiu nullius dicenda ſint, quæſtione non caret. Nerva filius * piſces qui in piſcina ſunt poſſideri a nobis ait, non 5 qui in ſtagno: & feras quæ in vivario ſunt incluſæ, non quæ in ſilvis (bb) circumſeptis vagantur. Atqui piſces non minus ſtagno privato includuntur quam piſcina, & feras non minus quidem, priuſquam ullæ leges ſcriptæ exſtiterunt. I, 1. 10.

* *L. poſſideri. 3. §. Item feras. 14. D. de acq. poſſ.*

3 *Italiæ ac vicini*] Quippe cum Græcæ coloniæ eſſent.

4 *Aliud lex nulla*] Non excepit quaſdam res ab occupatione privatorum, quod publicæ eſſent factæ. 2, 3. 5.

5 *Qui in ſtagno*] Intellexit lacus, qui publicis in vectigalibus fruendi locabantur. *Feſtus* in *lacus Lucrinus*. *Serv.* ad 2 Georg. v, 161.

(bb) At vero in *L.* 3. §. 14. *D. De adquir. vel amitt. poſſeſſ.* legendum, *quæ in ſilvis* NON *circumſeptis vagantur*: ut, poſt *Franc. Hotomannum*, probat Clariſſ. NOODT, Obſ. I, 11. Cetera de adquiſitione & amiſſione dominii in Feras, vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 6. §. 5. *& ſeqq.* in altera præſertim Editione. *J. B.*

GROTII.

2 *Aut ad ipſam legem civilem, non ſolius populi Romani, ſed multarum circa nationum*] Qualis conſenſus gentium incertis ex cauſis, etiam in aliis moribus ad jus nihil facientibus, notatur a *Plinio*, ut hominem non cremari priuſquam genito dente VII, 16. ut lonum literis uterentur, VII, 57. uti tonſoribus, VII, 59. in horarum obſervatione VII, 60. genibus tribuere quandam religionem, XI, 45. fulgetra poppyſmis adorare XXVIII, 2.

GRONOVII.

2 *Sed quod ſequatur introductum*] Quod vidit ſanxitque recta ratio, ex quo intellexit utilius eſſe, non omnium indiviſa omnia manere, ſed poſſeſſiones cujuſque rerum fieri proprias: &

nus coërcent silvæ bene circumseptæ quam vivaria, quæ Græci vocant θηριοτροφεῖα· nec alio hæc differunt quam quod altera angustior, altera laxior custodia est. Quare nostro seculo rectius contraria opinio prævaluit, ut & veræ silvis privatis, & pisces stagnis inclusi, ut possideri, ita in dominio esse intelligantur.

III. Feras simul atque 6 naturalem * libertatem recipiunt, nostras esse desinere ajunt Romani Jurisconsulti: atqui in rebus omnibus aliis † a possessione quod incipit dominium, 7 non ideo amissa possessione amittitur; imo jus dat etiam ad repetendam possessionem. Res autem nostras alius a nobis auferat, an ipsæ se, ut servus fugitivus, non multum refert. Quare verius est non per se amitti dominium, eo quod feræ custodiam evaserint, sed ex probabili conjectura, b quod ob difficillimam persecutionem eas 8 pro derelictis habere credamur, præsertim cum internosci quæ nostræ fuerint ab aliis non possint. Sed hæc conjectura per alias conjecturas elidi potest; ut si addita sunt feræ c 9 γνωρίσματα, sive d crepundia, qualia scimus habuisse cervos quosdam & accipitres, atque inde agnitos & dominis redditos. e Requiritur autem 10 corporalis quædam possessio ad dominium adipiscendum; atque ideo vulnerasse non sufficit, ut recte 11 contra Trebatium placuit. Hinc 12 proverbium: f *Aliis leporem excitasti.* Et Ovidio metamorphoseon quinto aliud est scire ubi sit, aliud reperire.

IV. Sed (cc) possessio illa potest acquiri non solis manibus, sed instrumentis,

* *L. Quod enim. 3. §. 1. D. de acq. rer. dom.*

† *L. Pomponius 13. D. de acq. poss.*

L. Naturalem, 5. §. 1. D. De acq. rer. dom.

GROTII.

b *Quod ob difficillimam persecutionem eas pro derelictis habere credamur*] אוש' Hebræis id dici notavimus supra ad caput. IV. §. V.

c Γνωρίσματα] *Donatus* ad Eunuchum IV, 6. monumenta sunt quæ Græci dicunt γνωρίσματα, seu σπάργανα. (Ad vers. 15.)

d *Crepundia*] Usurpat hoc sensu hanc vocem apologetico *Apulejus.* (*Pag.* 64. *Ed. Pricæi.*)

e *Requiritur autem corporalis quædam possessio*] Harmenopulus lib. II. tit. I. μὴ ἐτέρωσε γὰρ τὸν τρώσαντα γενέσθαι δεσπότην τῆ θηρὶ εἰ καὶ μὴ καὶ τέτε ἐφάψεται· *non aliter enim dominus feræ fit qui vulneravit, nisi & ceperit.*

f *Aliis leporem excitasti*] Est apud *Petronium.* (*Cap.* 131. *Ed. Burm.*) *Ovidius* (*Art. am.* III, 661:)

Et lepus hic aliis exagitatus erit.

Langobardorum jure, qui feram ab alio vulneratam occidit aut reperit aufert armum cum septem costis. In reliqua is qui vulneravit jus habet, sed non nisi intra horas XXIV. (*Lib.* I. *Tit.* XXII. Leg. 4, 6.)

GRONOVII.

6 *Naturalem libertatem*] Evaserunt e custodia & in silvam se receperunt.

7 *Non ideo amissa*] Nam & solo animo dominium retinetur.

8 *Pro derelictis habere*] De recipiendis eis desperare, ideoque curam & voluntatem retinendi eas dimittere.

9 Γνωρίσματα] Signa & symbola, unde noscantur.

10 *Corporalis*] Ipsum ut corpus in nostra potestate sit.

11 *Contra Trebatium*] L. 5. §. 1. D. *de acq. rer. dom.*

12 *Proverbium*] In eos qui lucrum persequendo, id notum faciunt aliis, qui deinde nos occupant & præveniunt. *Ovid.* de Arte . . . . *Petronius* c. 91.

(cc) De universo jure *Occupationis*, vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 6. ubi in Notis, præcipuè alterius Editionis, naturam & effectus ejus accuratiùs exposuimus. *J. B.*

instrumentis, ut decipulis, retibus, laqueis, dum duo adsint: primum, ut ipsa instrumenta 13 sint in nostra potestate, deinde, ut fera ita inclusa sit, ut exire inde nequeat. ad quem modum definienda est quæstio de apro, * qui in laqueum inciderit.

* *L. in laqueum, 55. D. de acq. rer. dom.*

V. Hæc ergo locum habebunt 14 si lex nulla civilis intervenerit: Valde enim falluntur recentiores † Jurisconsulti, qui hæc ita putant naturalia, ut mutari nequeant: sunt enim 15 naturalia non simpliciter, sed pro certo rerum statu, id est, si aliter cautum non sit. Germaniæ autem populi, cum principibus ac regibus bona quædam essent assignanda unde dignitatem suam sustinerent, g sapienter existimarunt ab illis rebus incipiendum quæ sine damno cujusquam tribui possint, cujusmodi sunt res omnes quæ in dominium nullius pervenerunt. Quo jure usos & Ægyptios video. Nam & ibi regum procurator, (dd) quem ἴδιον λόγον vocabant, 16 vindicabat res ejus generis. Potuit autem * lex etiam 17 ante occupationem harum rerum dominium transferre, cum ad dominium producendum lex sola sufficiat.

† *Host. & alii in c. non est de decimis. Jason cons. 219.*

Strabo XVII.

* *Covar. in c. peccatum part. 2. §. 8.*

VI. Quo modo feræ, eodem acquiruntur h & alia ἀδέσποτα, id est, res hero carentes. Nam & hæ, si naturam solam sequimur, sunt invenientis & occupantis. Sic Acanthos (ee) insula deserta

Plut. quæst. Gr. 29.

GROTII.

g *Sapienter existimarunt, ab illis rebus incipiendum, quæ sine damno cujusquam tribui possunt*] Sed de vitioso usu hujus juris vide *Sarisberiensem* Policratico. (*Lib.* 1. c. 4.)

h *Et alia ἀδέσποτα*] Balænæ ejectæ regis sunt in Lusitania. *Georgius de Cabedo* decis. Lusit. parte II. dec. XLVIII.

GRONOVII.

13 *Sint in nostra*] Non ab alio posita vel tensa fuerint. [Minimè hoc vult Auctor: sed nihil obstare quominus quis utatur instrumentis illis, in eo loco ubi posita sunt; adeoque locum illum esse debere vel publicum, vel illius qui instrumenta posuit; aut, si alterius sit, consentiente domino ibi instrumenta collocata. *J. B.*]

14 *Si nulla lex*] Ubi non quid secus lege civili constitutum est.

15 *Naturalia non simpliciter*] Non imperata a natura, sed sic comparata, ut arbitrium servandi & mutandi hominibus relictum sit.

16 *Vindicabat*] Fisco adserebat.

17 *Ante occupationem*] Has res donare principibus: nam ubi lex non est, quæ impediat, privatorum non fiunt, nisi occupatæ, & lex sive jussus populi vel principum sine alio adminiculo satis valida est ad privatum faciendum, quod hactenus nullius fuerat.

(dd) Procurator ille non erat veterum Regum *Ægypti* minister, sed Imperatorum Romanorum, ex eo tempore constitutus, quo in formam provinciæ regio illa redacta est: Ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος Ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων, καὶ τῶν εἰς Καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων, ἐξεταστής ἐστι. STRAB. *Geogr.* Lib. XVII. pag. 797. *Ed. Paris.* Idemque erat, qui in Pandectis dicitur *Procurator Cæsaris vel Rationalis*, ut rectè observavit *Casaubonus*; quem vide & Not. in LAMPRID. *Alex. Sever.* c. 45. & CAPITOLIN. *Maximin. duob.* c. 14. Fefellit Auctorem nostrum, quod paullo post apud *Strabonem* legitur: Ἦσαν δ' ἂν καὶ ἐπὶ τῶν Βασιλέων αὗται αἱ ἀρχαί. Sed ibi agitur de Magistratibus indignis, τῶν δὲ ἐπιχωρίων ἀρχόντων, qui manifesto secernuntur à Romanis, quos Cæsares *Ægypto* imponebant. *J. B.*

(ee) Non est insula *Acanthos*, sed urbs *Macedoniæ*, prope mare, versus *sinum Strymonicum*. *J. B.*

i *Legibus*

deserta adjudicata est Chalcidensibus, qui priores intraverant, non Andriis qui priores jaculum immiserant: quia possessionis initium est [18] corporis ad corpus adjunctio, qualis circa res mobiles maxime fit [19] manibus, circa res soli [20] pedibus. Scire ubi res est non est reperire, ut habemus apud Ovidium Metam. v.

VII. Inter ἀδέσποτα sunt & thesauri, id est, pecuniæ quarum dominus ignoratur. quod autem non apparet pro eo est quasi non sit: quare & thesauri naturaliter fiunt inventoris, id est, ejus, qui loco moverit apprehenderitque. Neque tamen id obstat quo minus [i] legibus aut moribus aliud constitui possit. Plato magistratibus [21] indicium fieri vult, & [22] oraculum consuli: & Apollonius thesaurum quasi [23] Dei beneficium ei adjudicabat qui ipsi optimus videbatur. Apud Hebræos receptum, [k] ut domino agri thesaurus cederet, videtur colligi posse ex Christi parabola, (ff) quæ extat Matthæi XIII. Idemque in Syria juris fuisse colligo ex historia, quæ est apud Philostratum libro VI. cap. XVI. Romanorum Imperatorum leges valde hac in parte variarunt; quod partim constitutiones ostendunt, partim [l] historiæ [m] Lampridii, Zonaræ, Cedreni. Germaniæ populi thesauros, ut & alia ἀδέσποτα addixerunt principi: atque id nunc jus commune est, & quasi gentium. Nam & [n] in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hispania,

L. III. de acq. poss.

Philostr. lib. 15. c. 39. Ed. Olear.

Cap. 39. Ed. Olear.

GROTII.

i *Legibus aut moribus*] Bybliorum lex, *quod non posuisti, ne tollas.* Probat id *Apollonius* apud Philostratum. [Lex non est *Bybliorum*, sed *Stagyritarum*, referente ÆLIANO, *Var. Hist.* III, 46. *Byblii* vero idem habebant in more, IV, 1. p. 302. *Ed. Perizon.* Locus autem PHILOSTRATI idem est, qui in orâ libri indicatur: ubi etiam de casu tantum singulari agitur. *J. B.*]

k *Ut domino agri thesaurus cederet*] Id jus etiam Romæ obtinuisse videtur Plauti tempore. Ait enim *Callicles:* (*Trinumm.* I, 2. 141.)

Qui emisset, ejus esset ne ea pecunia?

Deinde: (*Ibid.* V, 2. 22.)

Atque eum a me lege populi patrium poscceret,

Emtor adium, thesaurum.

l *Historiæ*] Vide *Tacitum* de thesauris in Africa quos Nero spe devoraverat, annalium XVI. c. 1. Vide *Philostratum* de vita Attici, (*Vit. Sophist.* II, 1. 2.) quem locum *Zonaras* transcripsit in Nerva.

m *Lampridii*] In Adriano & Severo. [c. 46. sed Vita *Hadriani*, in quâ de hac re agitur, c. 18. est *Spartiani*, ut omnes norunt.]

GRONOVII.

18 *Corporis ad corpus*] Rei, quæ adhuc libera aut saltem a nobis libera fuit, applicatio ad alias res nostras.

19 *Manibus*] Prehendendo.

20 *Pedibus*] Intrando aut circumeundo.

21 *Indicium fieri*] Ab eo qui invenit.

22 *Oraculum consuli*] Cujus eum esse velit.

23 *Dei beneficium*] Sic *Justinus* appellat aurum, quod e terra fulgure prosciss emicuit. 44, 3.

(ff) Non satis tuto ex illa parabola hoc colligi potest. Vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 3. §. 3. *Not.* 2. *J. B.*

GROTII.

n *In Germania*] Vide speculum Saxonicum c. 35. Constitutiones in Sicilia Friderici lib. I. tit. LVIII. & CIII.

nia, & in Dania id obſervatur. Quod cur injuriæ * accuſari non poſſit 24 ſatis jam diximus.

*Th. 2, 2. 66. 5. & ib. Cajet. Covar. in c. peccatum p. 3. §. 2.

VIII. Veniamus ad fluvialia incrementa, de quibus complura extant juriſconſultorum veterum reſcripta, o recentiorum etiam integri commentarii. Quæ vero in hoc argumento ab ipſis ſunt tradita, † ea magnam partem omnia ſunt ex inſtituto quarundam gentium, neutiquam a naturali jure; quanquam ipſi ſæpe ſua inſtituta eo nomine venditant. Nam plurimæ eorum definitiones hoc fundamento nituntur, quod & ripæ ſint proximos fundos poſſidentium, *a* & ipſi alvei ſimul atque a flumine derelicti ſunt. cui conſequens eſt, ut & inſulæ in flumine natæ ſint eorundem. Tum vero in fluminis inundatione diſtinguunt, *b* ut levis quidem dominium non auferat, major auferat. ſed ita, ut ſi fluvius uno recedat impetu, 25 poſtliminio fundus, qui merſus fuerat, ad dominium redeat; ſi paulatim, non item: imo proximis poſſeſſoribus accedat. quæ omnia lege potuiſſe introduci, & p 26 utilitate quadam muniendarum riparum defendi, non nego; naturalia eſſe, quod ipſi ſentire videntur, minime concedo.

†Bart. Tyber. Bapt. Aymus de all. jure. Connan. l. III. jur. civil. c. 5.

a L. adeo, 7. D. de acq. rer. dom.

b D. l. adeo, 7. §. 5. quod ſi l. ergo. l. Attius, 38. eod. tit.

IX. 1. Nam *c* ſi id 27 quod plerumque eſt reſpicimus, q (gg) prius populi terras occuparunt, 28 nec imperio tantum, ſed & dominio, quam in privatos agri deſcriberentur. *Fines*, inquit *d* Seneca, *Athenienſium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini privata terminatione diſtinguunt.* Sic & *e* Cicero: *Sunt autem privata nulla naturâ; ſed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt, aut victoria, ut qui bello potiti ſunt; aut lege, pactione, conditione, ſorte: ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur,*

c Vide ſupra hoc libro c. III. in fine.

d De benef. l. VII. c. 4.

e De offic. l. I. c. 7.

Tuſculanus

CIII. Idem Gotthis mos. Rex Theuderichus apud Caſſiodorum IV, 34. *Non eſt cupiditas eripere quæ nullus ſe dominus ingemiſcat amiſiſſe.* Idem VI, 8. *Depoſitiones quoque pecuniæ, quæ longa vetuſtate competentes dominos amiſerunt, inquiſitione tua noſtris applicentur ærariis, ut quia ſua cunctos patimur poſſidere, aliena nobis debeant libenter offerre: ſine damno ſiquidem inventa perdit, qui propria non amittit.*

o *Recentiorum etiam integri commentarii*] Johannis Boreo, Antonii Marſæ, Johannis Gryphiandri, præter ea quorum nomina ſunt in textus margine.

p *Utilitate quadam muniendarum riparum*] Vide locum *Caſſii* apud Aggenum Urbicum (*pag.* 56, 57. in *Auct. Rei Agrar.* Ed. Goës.) & *Boëthium* (*De Geometr.* Lib. II.)

q *Prius terras populi occuparent*] Vide quæ ſupra in textu & notis cap. III. §. 19.

GRONOVII.

24 *Satis jam diximus*] Nempe, quia poteſt lex horum dominium ante occupationem tranſtuliſſe.

25 *Poſtliminio fundus*] Quaſi non fuiſſet inundatus, ut poſtliminio fingitur, qui captus abfuit, ſi revertatur, captus non fuiſſe. 3, 9.

26 *Utilitate quadam*] Ut metu amittendæ poſſeſſionis, incitarentur homines ad ripas muniendas.

27 *Quod plerumque eſt*] Quod ordinarie contingit.

28 *Nec imperio tantum ſed & dominio*] 2, 3. 4.

(gg) Contrarium verius eſt. Vide quæ obſervavimus in PUFENDORFII *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 7. §. 12. *Not.* 1. alterius Edit. Et confer quæ Auctor ibi dicit de toto iſto argumento. *J. B.*

f Idem

Tuſculanus Tuſculanorum : ſimiliſque eſt privatarum poſſeſſionum deſcriptio. Dion Pruſæenſis Rhodiaca : πολλά ἐστιν εὑρεῖν, ἃ κοινῇ μὲν ἀπεγράψατο ἡ πόλις, διήρηται δὲ εἰς τοὺς κατὰ μέρος, ὅλως δὲ οὐκ· *multa inveniri poſſunt quæ univerſim civitas ſua cenſet, in ſingulos autem dominos partitim diviſa ſunt.* Tacitus de Germanis : *Agri pro numero cultorum ab univerſis* 29 *per vicos* (male vices legitur) *occupantur, quos mox inter ſe ſecundum dignationem partiuntur.* Quamobrem quæ primitus a populo ſunt occupata, neque poſtmodum diſtributa, ea cenſenda ſunt propria eſſe populi; ac ſicut in privati juris flumine nata inſula, aut derelictus alveus privatorum eſt: ita in publico utrumque eſt populi, aut ejus, cui populus dedit. *Germ. c. 26.*

2. Quod autem de alveo diximus, r idem & de ripa tenendum eſt, quæ pars eſt extima alvei, id eſt, quo naturaliter flumen excurrit. Atque ita videmus nunc paſſim uſurpari. In Hollandia & vicinis regionibus, ubi frequentiſſimæ antiquitus fuerunt hujus generis controverſiæ ob 30 depreſſum ſolum, magnitudinem amnium, & vicinitatem maris, limum hinc recipientis, illuc revehentis 31 per æſtuum vices, ſemper conſtitit inſulas, quæ vere inſulæ eſſent, eſſe in patrimonio publico. Nec minus derelictos alveos totos Rheni ac Moſæ, quod ſæpius judicatum eſt: & ratione optima nititur.

3. Nam & ipſi Romani Juriſconſulti concedunt, * inſulam f quæ in flumine 32 natat, puta virgultis ſuſtentata, eſſe publicam; quia cujus juris ſit flumen, ejus eſſe debeat & inſula in flumine nata. Atqui alvei & fluminis eadem eſt ratio, non ea tantum ex parte quam Romani Juriſconſulti conſiderant, quia alveus flumine tegitur, verum alia, quam ſupra attulimus, quòd hæc ſimul a populo occupata ſunt, nec in privatum dominium tranſierunt: quare nec illud recipimus ut naturale, quod ajunt, ſi 33 limitati fuerint agri, inſulam eſſe occupantis. Id enim ita demum habe-

* *L. 65. §. 1. & §. ult. de acquir. rer. dom.* *L. 1. §. 7. ſimili modo. D. de flumin.* *L. 1. §. Si inſulæ, 6. D. de flumin.*

ret

GROTII.

r *Idem & de ripa tenendum eſt*] Sic in Gallia obtinet. Sanction des eaux & foreſts lib. II, c. I.

f *Quæ in flumine natat*] Deſcriptio natantium inſularum apud *Senecam* naturalium III, 25. *Plinium* majorem lib. II. c. XCVII. *Macrobium* I. Saturnalium I, 7. Elegans talium in Vadimone lacu inſularum deſcriptio apud *Plinium* minorem lib. VIII. c. XX. & Flandricarum in libro lectu digno *Chiffletii*.

GRONOVII.

29 *Per vicos*] Videtur ferri poſſe hoc ſenſu, ut certus numerus cultorum, quod hoc anno poſſederat, ſequenti relinquere, & alio tranſire cogatur. Cæſar 6. Gall. 22. & 4, 1.

30 *Depreſſum ſolum*] Humile, nullis montibus tumens.

31 *Per æſtuum vices*] Alternos acceſſus & receſſus.

32 *Natat, puta virgultis*] Plinius 8. ep. 20. *Macrobius* I. Saturn. 7.

33 *Limitati*] Per centurias & jugera diviſi, qui quoniam ſtatutos habebant terminos, incrementum ex alluvione aut inſula locum in eis non habebat. l. 16. D. *de acquir. rer. dom.*

ret locum, t si flumen ipsum & cum eo alveus a populo occupati non essent, sicut in mari nata insula fit occupantis.

X. 1. Nec magis admittendum est illud de graviore inundatione, si naturalem tantum rationem sequimur. Nam ut maxime 34 summa pars agri in arenam dissolvatur, manet tamen solida pars fundi inferior; & ut de qualitate aliquid mutet, substantiam non mutat, non magis quam pars agri quæ a *lacu hauritur, cujus jus non mutari Romani recte sentiunt. Neque illud naturale est quod ajunt u flumina 35 censitorum vice fungi, & de publico in privatum, de privato in publicum addicere. Melius Ægyptii, de quibus hæc sunt apud Strabonem: † ἴδιος δὲ τῆς ἐπ' ἀκριβὲς καὶ κατὰ λεπτὸν διαιρέσεως, διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν ὄρων συγχύσεις, ἃς ὁ Νεῖλος ἀπεργάζεται κατὰ τὰς αὐξήσεις, ἀφαιρῶν καὶ προσβιβὶς, καὶ ἀναλλάττων τὰ σχήματα, καὶ τἆλλα σημεῖα ἀποκρύπτων, εἰς διακρίνεται τό τε ἀλλότριον καὶ τὸ ἴδιον. ἀνάγκη δὴ ἀναμετρεῖσθαι πάλιν καὶ πάλιν. Opus fuit exacta & subtili agrorum divisione, eo quod Nilus per incrementa sua addens, minuens, faciemque ac signa immutans, confundat terminos quibus suum atque alienum alibi internoscitur. Ideo & repetenda sæpe fuit dimensio.*

2. Ab hac sententia non dissentit quod ipsi Romani auctores tradiderunt, quod nostrum est, nostrum esse non desinere nisi 36 facto nostro, adde, aut lege. Sub factis autem & non facta comprehendi supra diximus, quatenus 37 conjecturam adferunt voluntatis. Quare hoc damus, si gravissima sit inundatio, neque alia signa sint, quæ retinendi dominii animum notent, facile præsumi agrum habitum derelictui; 38 quæ æstimatio sicut naturaliter indefinita est ob varietatem circumstantiarum, & viri boni arbitrio

*L. Laens, 12. D. de acq. rer. dom. L. Vicinus, 24. §. fin. D. de aqua pl. L. Rutilia Polla. 69. D. de cont. empt.

† Geogr. Lib. XVII. p. 787.

L. 2. D. De div. reg. Jur.

GROTII.

t *Si flumen ipsum & cum eo alveus a populo occupati non essent*] Siculus Flaccus libro de conditionibus agrorum: (*pag.* 18, 19.) *In quibusdam regionibus fluminis modus assignationi cessit: in quibusdam autem tantum subsecivus relictus est. Aliis autem exceptus, inscriptumque, flumini illi tantum.* De subsecivis vide egregia quæ habet, ut omnia sunt illius, *Salmasius* ad Solinum. [Adde *Wilhelmi Goesii* Antiquitates Agrarias, ubi accuratiùs rem pertractavit. *J. B.*] De toto hoc argumento fluviorum & fluvialium incrementorum videat, si cui vacat, *Rosenthalium* de jure feudorum cap. v. concl. 23. *Sixtinum* de regalibus libro 11. cap. 3. *Capellam* de servitutibus rusticorum prædiorum, c. 31.

u *Flumina censitorum vice fungi*] De agri mensore Cassiodorus: *More vastissimi fluminis aliis spatia tollit, aliis jura concedit.* [Var. 111, 52. ubi alii legunt, *rura concedit*, aut *terram.*]

GRONOVII.

34 *Summa pars agri*] Superficies obruatur & contegatur arenis

35 *Censitorum vice*] L. *Ergo* 30. §. *alluvio* 3. *de acq. rer. dom. Censitores*, qui tributa agraria de colonis exigebant, & jure pignoris vendebant prædia, si census non præstaretur, eoque ablatos aliis agros aliis addicebant.

36 *Facto nostro*] Velut contractu vel delicto.

37 *Conjecturam adferunt*] Ut in usucapione & successione ab intestato.

38 *Quæ æstimatio*] Quod intra quod tempus, quamque sufficientibus signis præsumi debeat, sicut in universum facile statui non potest,

39 Sic-

arbitrio permittenda, ita legibus civilibus definiri solet. Sic in Hollandia derelictus habetur ager, qui per decem annos mersus fuerit, si non aliqua extent signa continuatæ possessionis: quo in genere receptum apud nos non immerito est, quod Romani reji- *L. Si ager.* ciunt, ut, si aliter nequeat, vel piscando retineri possessio cen- *23. D. quibus mod. usufr. amitt.* seatur. Sed solebant principes tempus præfigere intra quod veteres agrorum possessores 39 siccare agros deberent: qui ni id facerent tum monebantur 40 qui in agros jus pignoris habebant, deinde hi qui jurisdictionem aut civilem tantum, aut etiam criminalem: qui si omnes in mora essent, tum eorum jus omne ad principem deferebatur: atque is aut ipse agros siccabat, suique patrimonii faciebat, aut aliis siccandos dabat retentâ parte.

XI. De alluvione, hoc est, de adjectione particularum quæ a nullo vindicari possunt, * quia 41 unde veniant nescitur, (42 alioqui enim naturaliter dominium non mutabunt) certum haberi debet hanc quoque esse populi, si modo populus flumen dominio occupaverit, quod in dubio credendum est; alioqui occupantis.

* *L. 4. D. si certum pet. L. 30. §. 2. D. de acq. rer. dom.*

XII. 1. Sed 43 populus ut aliis, ita & proxima prædia possidentibus jus illud concedere potest, & concessisse haud dubie videtur, si agri illi non alium finem ea ex parte quam naturalem, id est, flumen ipsum habeant. Quare non contemnenda est hac in † parte Romanorum diligentia, † qui limitatum agrum ab aliis agris distinxerunt, dummodo meminerimus, 44 agrum mensura comprehensum hac in re paris juris esse cum limitato. Nam quæ de imperiis supra diximus, cum de eorum occupatione ageremus, eadem & in agris privatis obtinent: sed hoc adhibito discrimine, quod imperia in re dubia 45 credenda sunt esse arcifinia, quia id territorii naturæ maxime convenit. at agri privati magis est ut arcifinii non credantur, sed aut limitati, aut certa mensura terminati, quia hoc privatarum possessionum naturæ est congruentius.

L. 7. §. 1. eodem tit.

† *L. 16. D. de acq. rer. dom. L. 1. §. 6. D. de flum.*

Bald. in c. si quis de mans. §. 1. si de jure fend. cont. fuerit.

2. Neque tamen negamus fieri posse, ut populus agrum assignet eo jure quo ipse occupaverat, id est, ad flumen usque; & si

GRONOVII.

39 *Siccare*] Derivare inde aquam inundatione immissam. *Inst.* 31, 5.

40 *Qui jus pignoris*] Quibus illi agri pro debito obligati essent.

41 *Unde veniant, nescitur*] Nam alluvio est *incrementum latens*. §. 20. Instit. *d. R. D.*

42 *Alioqui enim*] Sc. si vis fluminis partem de prædio meo detraxerit, & vicini prædio adpulerit vel adjecerit, tum enim constat, unde venerit.

43 *Populus ut aliis*] 2, 3. 16.

44 *Agrum mensura comprehensum*] Hoc nec dixerunt veteres, nec verum est. Sed & mensura comprehensus privatus nullus est, verum universitatis. 2, 3. 16.

45 *Credenda esse arcifinia*] Ager arcifinius est, qui definit in solitudinem. Is potest esse tam privati quam populi: sed hodie omnibus occupatis, principibusque ac civitatibus tam intentis ad territorium suum vindicandum, longe facilius invenietur hic ager penes privatos rusticos in vastis campis casam statuentes, quam in fine territorii.

si id appareat, jus esse alluvionis: quod in Hollandia ante sæcula aliquot judicatum est de agris ad Mosam & Isalam sitis: quia & in 46 literis mancipationum, & in 47 libris sensualibus semper dicti erant ad flumen pertingere. Et tales agri si vendantur, quamvis in lege emtionis mensura aliqua nominata fuerit, dum tamen vendantur, non ad mensuram, sed suo corporis nomine naturam suam & jus alluvionis retinent. quod * Romanis quoque legibus proditum est, & passim usurpatur.

* *L. Julianus, 13. §. 4. Si Titius fundum. D. D act. emt. & vend.*

XIII. Quod de alluvione diximus, id & 48 de relicta ripa & siccata parte alvei censendum est, ut in non occupatis sint ea occupantis: in fluminibus occupatis, populi: privatorum autem ita demum, si a populo, aut 49 jus populi habente, agrum ad flumen excurrentem, 50 qua talem acceperint.

XIV. Sed cum aliud esse jus dixerimus 51 insulæ, aliud vero 52 alluvionis, frequens hinc controversia oritur, 53 utro nomine censendum sit, quod, 54 cum emineat nonnihil, cum proximis prædiis ita cohæret, ut tamen interjecta planities aquis superfundatur: quod passim apud nos ob locorum inæqualitatem videmus accidere. Mores hic variant. In Gelria prædiis accedit, 55 addita occupatione, id quod plaustro onerato adiri potest: in agro Putteno x id quo 56 pedes gladium exsertum tenens potest pertingere. Maxime naturale est, ut 57 discretum videatur id qua majori temporis parte navigio transiri solet.

XV. 1. Nec minus trita usu quæstio est inter principem qui jure

GROTII.

x *Id quo pedes gladium exsertum tenens potest pertingere*] Ex vetustissimo Germanicarum gentium more. *Paulus Warnafredi* de Authari rege Langobardorum: *Usque ad eam* (columnam in mari) *equo sedens accessit Antharis, eamque de hastæ suæ cuspide tetigit, dicens, usque hic erunt Langobardorum fines.* Similem historiam habes de lancea, qua in mare jacta Otto Imperator fines imperii in freto Baltico designare se dixit, apud *Saxonem* libro x. & alios.

GRONOVII.

46 *Literis mancipationum*] Pagtbzieven.

47 *Libris censualibus*] Lands-rekeningen.

48 *De relicta*] Si ripam alterius lateris promoveat amnis, & in illud inclinans suffossio ibi adjectoque sibi spatio terrarum, contrariam ripam in parte nudaverit, ibique aridam auxerit.

49 *Jus populi habente*] Magistratu vel principe.

50 *Qua talem*] Non præcise limitatum, ubi nunc incipit flumen, sed quatenus eum agrum pertinere ad flumen patitur.

51 *Insulæ*] N. 9.

52 *Alluvionis*] Num. 11.

53 *Utro nomine*] Insulæne, an alluvionis.

54 *Cum emineat*] Ubi pars sicca & superans aquam brevi velut valle mersa interciditur ab adjacente fundo.

55 *Addita occupatione id*] Si per interfluentem licet aquam plaustrum oneratum possit adigi, & id occupetur a possessore.

56 *Pedes gladium*] Quod stans pedibus in suo possessor ense protento potest attingere.

57 *Discretum*] Non vacuum, neque occupationi patens, sed publicum ubi vallis illa ita cava est, ut plerumque navigia transmittat.

58 *Summo*

jure populi utitur, & ejus vaſallos qui imperium 58 ſummo minus acceperunt. In imperii ſola conceſſione fluvialia incrementa non ineſſe ſatis apertum eſt. Sed notandum eſt, horum vaſallorum nonnullos cum illo definito imperio ſimul accepiſſe 59 agrorum univerſitatem, ſalvo eo quod privatis competit, puta quod ager is olim populi aut principis fuerit, aut 60 a principe ſiccatus. Et hoc caſu dubium non eſt, quin vaſalli jus habeant quod populi aut principis fuit. Ac ſic videmus in Zelandia vaſallos, etiam qui 61 de civilibus tantum judices dant, pro tota agrorum univerſitate tributum pendere: cujus partem a ſingulis pro privatarum poſſeſſionum modo 62 ferunt. Et his de alluvionibus non movetur controverſia.

Sunt quibus flumen ipſum datum eſt, qui proinde inſulas ſive limo aggeſtas, ſive factas ex alveo quem amnis circumluit, ſuas recte dicunt.

2. Sunt alii, in quorum inveſtitura nec hoc nec illud comprehenſum eſt, & horum 63 adverſus fiſcum mala cauſa eſt, niſi aut mos regionis illis faveat, aut longi ſatis ſerie temporis poſſeſſio, accedentibus quæ oportet, jus pepererit.

Quod ſi non imperium, ſed ager in feudum datus ſit, videndum quæ ſit agri natura, ut ſupra diximus. Nam is ſi eſt arcifinius, alluvio feudo comprehenſa cenſebitur, non ex jure peculiari principis, ſed ex agri qualitate: nam & *uſufructuario tali caſu alluvio prodeſſet. * *L. 9. item ſi fundi §. 4. huic vicino. D. De uſufr.*

XVI. Solent (hh) Romani, ut jus, quo utuntur ipſi, probent eſſe naturale, tritum illud pronuntiatum afferre: Secundum naturam eſt, ut cujuſque rei 64 eum ſequantur commoda, quem ſequuntur incommoda: quare cum amnis de agro meo ſæpe partem deterat, æquum eſſe ut 65 ejus beneficio utar. Sed ea regula locum non habet, niſi ubi ex re noſtra commoda exiſtunt: at hic exiſtunt e flumine quod 66 alienum eſt. Quod autem perit, domino perire, id vero naturale eſt. Denique non eſſe univerſale quod adferunt, ipſa oſtendit admiſſa ab ipſis agrorum limitatorum exceptio:

GRONOVII.

58 *Summo minus*] Puta creationem magiſtratus oppidani vel vicani, jus patronatus eccleſiæ, jus capitalis ſupplicii.

59 *Agrorum univerſitatem*] Dominium majus, ſive jus regium in univerſos fundos, ita tamen, ut dominium inferius quiſque in ſuam partem privatus obtineat.

60 *A principe ſiccatus*] Principis cura & ſumtu, aqua inde molibus expulſa aut foſſis deducta.

61 *De civilibus*] Criminalibus, ſcilicet, principi vel reipublicæ reſervatis.

62 *Ferunt*] Ipſi exigunt.

63 *Cauſa adverſus fiſcum*] Hi non poſſunt illa incrementa ſibi vindicare neque impedire, quo minus ea fiſcus auferat.

64 *Eum ſequantur commoda*] L. 10. D. *de reg. jur.*

65 *Ejus beneficio*] Partem eam nanciſcar & habeam pro mea, quam adjicit.

66 *Alienum*] Populi nimirum vel principis.

(hh) Non ipſi J&ti Veteres, ſed recentiores Interpretes. Nam Romani eo principio nitebantur, quòd Alveus pars Ripæ cenſeatur. *J. B.*

exceptio: ut jam omittam ita plerumque evenire, ut alios flumen ditet, alios pauperet. Lucanus:

Pharſal. VI, 277.

Illa terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt donante Pado ——————

L. 38. D. De adq. rer. dom.

XVII. Sed & quod ajunt [67] viam publicam non intercedere alluvioni, rationem naturalem nullam habet; niſi [68] ager privatus ſit qui viam debeat.

XVIII. Eſt & acquirendi modus, inter eos qui juris gentium vocantur, per genituram animantium. qua in re y quod a Romanis & aliis quibuſdam gentibus eſt ſtatutum, ut partus [69] ventrem ſequatur, non eſt naturale, [70] ut ſupra diximus, niſi quatenus plerumque pater ignoratur. At ſi probabili ratione de eo conſtaret, cur non partus ex parte ad eum pertineat nihil poteſt afferri. Nam & patris partem eſſe quod naſcitur certum eſt. Pluſne vero de patre, an de matre habeat, inter Phyſicos diſputatur. Plutarchus ea de re ſic diſſerit:

Conjug. præcept. p. 140. E. Tom. II. Ed. Wech.

ἡ φύσις μίγνυσι διὰ τῶν σωμάτων ἡμᾶς, ἵν' ἐξ ἑκατέρων μέρος λαβοῦσα καὶ συγχέασα, κοινὸν ἀμφοτέροις ἀποδῷ τὸ γενόμενον. ὥστε μηδέτερον διορίσαι, μηδὲ διακρῖναι τὸ ἴδιον, ἢ τὸ ἀλλότριον. *Natura ſexuum corpora miſcet, ut ita de utroque parte ſumta confundat, & z commune utriſque reddit quod naſcitur, ita ut neuter poſſit, quid ſuum ſit, quid alienum, diſcernere.* Et hoc ſecutæ ſunt veteres Francorum & Langobardorum leges.

XIX. 1. Si [71] ex aliena materia ſpeciem quis feciſſet, [72] Sabiniani dominium ejus eſſe volebant, qui materiæ fuiſſet dominus; Proculus ejus, qui ſpeciem feciſſet, quia per eum eſſe cœpiſſet quod ante non exiſteret: arrepta tandem eſt media ſententia, ut [73] ſi reverti ad priorem ſpeciem materia poſſet, materiæ dominus rem haberet; ſi non poſſet, tum is haberet qui ſpeciei eſſet auctor. Quod ipſum [74] improbat Connanus, & hoc unum vide-

L. III. c. 6.

ri

GROTII.

y *Quod a Romanis*] Cum quibus conſentit c. 31. Caroli Calvi edicto Piſtenſi. De aliorum circa hanc rem legibus vide quæ ſupra in textu & notis c. v. hujus libri §. 29.

z *Commune utriſque reddat*] Vide appoſitum ad hanc rem locum Galeni 11. de ſemine, & quæ ibi ex Athenæo. *Chryſoſtomus* ad v. Epheſiorum: *μιγέντων τῶν σπερμάτων τίκτεται ὁ παῖς· mixta genitura fœtus oritur.*

GRONOVII.

67 *Viam publicam*] Si meum inter agrum & fluvium interjaceat via publica, tamen meum fieri, quod alluvio adjecit.

68 *Ager privatus*] Niſi domino agri viæ illius muniendæ & reficiendæ munus incumbat.

69 *Ventrem ſequatur*] Sit ejus, cujus eſt armentum, vel pecus pariens, ſi ſit alterius, quod gignit. l. 5. §. 2. D. *de R. V.*

70 *Ut ſupra*] 2, 5. 29.

71 *Ex aliena materia*] §. 25. Inſtit. *de R. D.*

72 *Sabiniani*] Maſſurii Sabini JC. ſectatores. l. 2 §. 47. *de orig. jur.* ubi & de Proculi ſchola.

73 *Si reverti*] Si diſſoluto opere, quod factum eſt, conſtet priſtina ſubſtantia partibus.

74 *Improbat Connanus*] Vide *Vinn.* ad §. 25. Inſtit. de R. D.

75 De

ri vult, pluſne ſit pretii in opere an in materia, ut quod pluris eſt id prævalentia ſua quod minus eſt ad ſe trahat, argumento eorum quæ a Romanis quoque juriſconſultis 75 de acceſſione tradita ſunt.

2. At ſi naturalem veritatem reſpicimus, ſicut 76 confuſis materiis communionem induci pro rata ejus quod quiſque habeat, Romanis quoque juriſconſultis placuit, quia res alium exitum naturaliter reperire non poterat; ita cum res conſtent materia & ſpecie tanquam ſuis partibus, ſi alterius ſit materia, alterius ſpecies, ſequitur naturaliter rem communem fieri pro rata ejus quanti unumquodque eſt. Species enim pars eſt ſubſtantiæ, non ſubſtantia tota: quod Ulpianus vidit, * cum dixit mutata forma 77 prope interemtam ſubſtantiam.

XX. Ut autem qui mala fide materiam alienam attrectant, † ſpeciem perdant, eſt quidem non inique conſtitutum, ſed pœnale, atque ideo non naturale. 78 Natura enim pœnas non determinat, 79 nec ob delictum per ſe dominia aufert, quanquam naturaliter pœna aliqua digni ſunt, qui delinquunt.

XXI. Ut vero rei majori acquiratur res minor, quo fundamento Connanus nititur, naturale eſt facti, non juris. atque ideo qui fundi pro viceſima parte eſt dominus, tam manet dominus quam qui partes habet novendecim. Quare quod de 80 acceſſione ob prævalentiam aut certis in caſibus lex Romana conſtituit, aut in aliis etiam conſtitui poteſt, id naturale non eſt, ſed civile, ad commodius tranſigenda negotia; natura tamen non repugnante, quia lex dandi dominii jus habet. Vix autem ulla eſt tractatio juris in qua tot diſcrepantes (ii) ſint juriſconſultorum ſententiæ & errores. Nam quis concedat, ſi æs & aurum mixtum fuerit, alterum ab altero diduci non poſſe, * quod ſcripſit Ulpianus; aut ferruminatione confuſionem fieri, 81 † quod Paulus; aut 82 aliam eſſe ſcripturæ, a aliam picturæ rationem, ut huic tabula cedat, illa tabulæ?

XXII. Plan-

* *L. 9. Julianus. §. 2. ſed ſi quis. D. ad exhib.*
† *L. 12. de eo exhibendo. §. 3. ſi quis. D. ad exhib.*
* *L. Idem, 5. §. 1. D. de rei vind.*
† *L. ſi rem, 23. §. idem, 5. de eod.*
a *Inſtit. de rer. div. §. litteræ, 33. & §. ſi quis, 34.*

GRONOVII.

75 *De acceſſione*] §. 26. Si quis alienam purpuram veſtimento ſuo intexuerit, aut emblema addiderit poculo.

76 *Confuſis materiis*] §. 27. Si qui vina ſua confuderint, aut maſſas auri vel argenti conflaverint.

77 *Prope*] Non omnino.

78 *Natura pœnas non determinat*] Sed mos aut lex humana.

79 *Nec ob delictum*] 2, 1. 9.

80 *Acceſſione ob prævalentiam*] In quibus mea res, quia longe præſtat, alienam trahit. l. 23. §. 4. *de R. V.*

81 *L. ſi rem*] 23.

82 *Aliam eſſe ſcripturæ, aliam picturæ*] Hoc contra ſententiam Pauli l. 23. §. 3. D. *de R. V.*

(ii) Nec mirum: quum in toto iſto jure Acceſſionis Veteres nullo principio certo & ſolido niterentur. Vera, & ex ipſâ naturali ratione petita, nobis videmur poſuiſſe, in Notis ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 7. alterius Editionis: præſertim vero ad Compendium *De Officio Hom. & Civ.*, Lib. I. Cap. 12. §. 7. *Not.* 4. tertiæ & quartæ Edd. *J. B.*

XXII. Plantata & consita [83] ut solo cedant, similiter est juris constituti, cujus ratio est quod ista solo alantur. Nam ideo & de arbore distinguitur, an radices egerit. Atqui alimentum rei jam ante existentis [84] partem duntaxat facit: atque ideo sicut ex alimento jus quoddam in rem soli domino nascitur; ita domino seminis, plantæ, aut arboris jus suum naturaliter certe ob id non perit. Quare & hic communio locum habebit: nec minus in ædificio, cujus [85] partes sunt solum & superficies: †nam si mobile sit, nullum in eo jus habebit soli dominus, quod & Scævolæ placuit.

† *L. Titius, 60. D. de acquir. rer. dom.* * *L. Sed & si, 25. §. consuluit. 11. D. de petit. hered.*

XXIII. [86] Bonæ fidei possessor ut fructus omnes ex re suos faciat quos percepit, naturale itidem non est, sed hoc tantum ut jus habeat, impendia in rem facta & operam utilem imputandi, ac pro iis deducendi fructus perceptos; [a] imo & exstantes, si aliter non fiat ei restitutio, retinendi.

a *L. Plane, 38. D. de hered. pet.* b *L. Quisq. 28. C. de don.* c *L. 21. §. 1. D. de acq. rer. dom.*

XXIV. Atque idem dicendum videtur (kk) de malæ fidei possessore, ubi lex pœnalis non intercedit. [a] *Benignius est*, ait Paulus jurisconsultus, *etiam in prædonis persona haberi rationem impensarum; non enim debet petitor ex aliena jactura lucrum facere.*

d *§. 44. I. de rer. div.*

XXV. Ultimus acquirendi modus qui juris gentium dicitur, est per traditionem. Atqui [87] supra diximus, ad dominii translationem [b] naturaliter traditionem non requiri; quod & ipsi Jurisconsulti in quibusdam casibus agnoscunt, *b* ut in re donata usufructu retento, *c* aut in eum collata qui possideat, *d* aut commodatam servet; in [88] jactis missilibus: imo etiam ante adeptam possessionem nonnullis casibus nunc quoque transit dominium, ut *e* hereditatis, *f* legatorum, *g* rei donatæ ecclesiis & piis locis, aut civitatibus, aut *h* causa alimentorum, *i* bonorum quorum universalis societas contracta est.

e *L. Cum heredes. 23. D. de acq. poss.* f *L. a Titio. D. de furtis: 64.* g *L. ut inter. 23. C. de SS. Eccl.* h *L. Si doceas. 1. C. de don. quæ sub modo.* i *L. 1. §. 1. & l. 2. D. pro socio.*

XXVI. Hæc ideo annotavimus, ne quis repertâ juris gentium voce apud Romani juris auctores statim id jus intelligat quod mutari

GROTII.

a *Imo & exstantes, si aliter non fiat ei restitutio, retinendi*] Vide hac de re Speculum Saxonicum, in quo multa æquitatis plenissima. 11, 46.

b *Naturaliter traditionem non requiri*] Non sane. Vide legem Wisigotthicam lib. v. tit. 11. c. 6. *Tum videtur vera esse traditio, quando jam apud illam scriptura donationis habetur.* Et apud veteres Romanos res mancipi alienabantur plene per æs & libram. Vide *Varronem* lib. vi. de Lingua Latina (*pag.* 82.): *Festum Pompejum* in voce Rhodus: *Ulpianum* institutionum tit. xix. *Boëthium* ad Topica Ciceronis.

GRONOVII.

83 *Ut solo cedant*] §. 31. Instit. *de R. D.*

84 *Partem duntaxat*] Non sc. ipsum totum.

85 *Partes sunt solum*] L. 49. D. *de R. V. Solum partem esse ædium existimo.*

86 *Bonæ fidei possessor*] Qui rem alienam imprudens & sine dolo malo tenet. §. 35. instit. *de R. D.*

87 *Supra diximus*] 2, 6. 1.

88. *Jactis missilibus*] 3, 6. 22. §. 45. Instit. de R. D.

(kk) Non mihi videtur. Sed de eo dicemus, Deo dante, in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

1 *Supra*

tari non poſſit: ſed diligenter diſtinguat naturalia præcepta ab his quæ pro certo ſtatu ſunt naturalia; & jura multis populis ſeorſim communia, ab his quæ ſocietatis humanæ vinculum continent. Cæterum illud ſciendum eſt, ſi hoc jure gentium improprie dicto, aut unius etiam populi lege introductus ſit modus acquirendi, ſine diſcrimine civis & peregrini, jam inde quoque exteris jus naſci: & ſi juris conſecutio impediatur, injuriam etiam talem quæ juſtam belli cauſam præbere poſſit.

CAPUT IX.

Quando imperia vel dominia deſinant.

I. *Dominium & imperium tolli ſublato eo qui jus habuit, nec exiſtente ſucceſſore:*
II. *Sic & jus familiæ exſtincta familia:*
III. *Sic & populi, ſi populus eſſe deſmat:*
IV. *Quod fit, ſublatis partibus neceſſariis:*
V. *Sublato corpore toto populi:*
VI. *Sublata forma, qua eſt populus:*
VII. *Non etiam migratione:*
VIII. *Aut mutato regimine: ubi de loco qui debeatur novo regi aut populo liberato.*
IX. *Quid ſi populi uniantur?*
X. *Quid ſi dividatur populus?*
XI. *Cujus nunc ſint quæ Romani imperii fuerunt, nec alienata apparent.*
XII. *De jure heredum.*
XIII. *De jure victoris.*

I. QUomodo primitus acquirantur, & quomodo tranſeant tum dominia privata, tum imperia, ſatis diximus: quomodo deſinant, videamus. Et quidem derelictione deſinere obiter 1 ſupra demonſtratum eſt, quia voluntate ceſſante non manet dominium. Eſt & alius deſinendi modus, 2 ſublato ſubjecto (aa) in quo eſt imperium vel dominium, ante alienationem ſcilicet 3 vel expreſſam vel tacitam, qualis eſt in ſucceſſionibus ab inteſtato. Quare ſi qua perſona, nulla edita voluntatis ſignificatione, nullo conſanguineo relicto, moriatur, omne jus quod habet interit, ac proinde ſervi (niſi 4 lex humana impediat) erunt liberi: populi qui in ditione ejus fuerant ſui juris fient; quia 5 non ſunt hæc ſui natura

GRONOVII.

1 *Supra demonſtratum*] 2, 6. 2.

2 *Sublato ſubjecto*] Corpore, homine, perſona.

3 *Vel expreſſam*] Teſtamento vel ſcripto vel nuncupato.

4 *Lex humana*] Ut quæ faciebat eos caducos aut fiſco adjudicabat.

5 *Non ſunt hæc*] Servi dominio heri, populi principis imperio, ſine ullo herede morientium, ſoluti, non ſunt in numero rerum vacuarum & occupanti conceſſarum, niſi ultro ſe tradant in alterius poteſtatem.

(aa) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 6. §. 14. Lib. VI. Cap. 3. §. 11. & Lib. VIII. Cap. 11. §. 1. *J. B.*

tura occupabilia : nisi libertatem suam ultro deserant. res autem aliæ fient occupantis.

* *De pace*, p. 183. D. *Ed. H. Steph.*

II. Idem dicendum a 6 si familia defecerit, quæ jus aliquod habebat.

† *L. rerum*, 30. *D. De usurp. & usuc.*

III. 1. Idem, si populus. Dixit * Isocrates, & post eum (bb) Julianus imperator, civitates esse immortales, 7 id est, esse posse, quia scilicet populus est ex eo † corporum genere, 8 quod b ex distantibus

GROTII.

a *Si familia defecerit*] Ut Danica olim. *Crantz.* Vand. VIII, 23. Rugia. *Crantzius* idem Vand. VIII, 12. Pelasgorum & Thessalorum. *Gregoras* lib. VII. Usumcassanidarum in Perside *Leunclavius* XVI. Adde *Leonem* lib. II. Africanorum de Tarodento: & si vis, *Ernestum Cothmannum* cons. XLI. num. 1. & sequentibus.

b *Ex distantibus*] Seneca epistola CII. *quædam continua esse corpora, ut hominem: quædam composita, ut navem, domum, omnia denique quorum partes diversæ junctura in unum sunt coactæ: quædam ex distantibus, quorum adhuc membra separata sunt, tanquam exercitus, populus, senatus.* Sumta hæc ex *Achille Tatio*, cujus ad Aratum hæc sunt verba, (*Cap.* 14. *Ed. Petav.*) ex *Canone* illo cujus repertum est coma Berenices: παρετήρησε δὲ Κόνων ὁ μαθηματικὸς, σώματα λέγεσθαι ὅσα ὑπὸ μιᾶς ἕξεως ἠνωμένα κρατεῖται, οἷον λίθος, ξύλον. ἔστι δὲ ἕξις πνεῦμα σώματος συνεκτικόν. συνημμένα δὲ ὅσα οὐχ' ὑπὸ μιᾶς ἕξεως δέδεται, ὡς πλοῖον, καὶ οἰκία. τὸ μὲν γὰρ ἐκ πολλῶν σανίδων, ἡ δὲ ἐκ πολλῶν λίθων σύγκειται. διεζῶτα δὲ, ὡς χορός. τῶν δὲ τοιούτων δίττηαι αἱ διαφοραί. τὰ μὲν γὰρ ἐξ ὡρισμένων σωμάτων καὶ ἀριθμῷ ληπτῶν, ὡς χορός. τὰ δὲ ἐξ ἀορίστων, ὡς ὄχλος. *Observavit mathematicus Conon, corpora dici quæ uno tenore unum sunt. Est autem tenor spiritus corpus continens. Connexa vero, quæ non uno tenore juncta sunt, ut navis, ut domus: nam & illa ex multis est tabulis, & hæc ex lapidibus multis: distantia ut chorus: sed & hæc duum generum inter se differentium. Sunt enim alia ex corporibus definitis & quæ numerum habent cognitu facilem, ut chorus: alia ex infinitis, ut populus.* Apparet hinc sumta quæ habet *Pomponius* L. rerum. 30. de usurp. & usucap. & quod *Paulus* dicit

statuam uno spiritu contineri l. in rem. *De rei vind.* 23. §. item. 5. ubi similiter distinguit inter corpora cohærentia & quæ sunt ex distantibus. Usi & alii. *Philo* de mundo (*Pag.* 1154. E.): ἕξις ἐστὶ πνεῦμα ἀναστρέφον ἐφ' ἑαυτό· *tenor est spiritus in semet se revolvens*, &c. item: ἕξις ἐστὶ πνευματικὸς τόνος, δεσμὸς ἐκ ἄῤῥηκτος· ἀλλὰ μόνον δυσδιάλυτος· *Tenor est spiritualis continentia, vinculum non insolubile, sed solutu difficile.* (Pag. 1169. A.) Vide & *Boëthium* 1. arithmeticorum: & nota cum de populo ἕξιν aut spiritum dicimus, non sumere nos vocem in suo rigore, ut *Conon* fecit, sed ἀναλογικῶς, comparatione quadam, quali utimur etiam cum populum corpus appellamus. Spiritum hunc rei speciem vocat *Alfenus* in l. proponebatur. 76. D. de judiciis.

GRONOVII.

6 *Si familia*] H. l. 2, 24. p. 434. Ἀνὴρ μὲν γὰρ ἀσεβὴς καὶ πονηρὸς τυχὸν ἂν φθάσειε τελευτῆσαι πρὶν δοῦναι δίκην τῶν ἡμαρτημένων. αἱ δὲ πόλεις διὰ τὴν ἀθανασίαν ὑπομένουσι καὶ τὰς παρὰ ἀνθρώπων καὶ τὰς παρὰ θεῶν τιμωρίας. [Verba sunt *Isocratis*, loco in margine indicato, ad num. sequ. quo ista referuntur. Quem autem Auctorem Vir Doctissimus initio istius Notæ designare voluerit, divinare nequeo. *J. B.*]

7 *Id est, esse posse*] Spe & propagatione. *Liv.* 28, 28. *Tac.* 3, 6.

8 *Quod ex distantibus*] Quod multa corpora uno vocabulo complectitur. l. 22. §. 5. D. *de R. V.* l. 30. princ. *de Usurpationibus. Aristot.* 1. Pol. 3. ὅσα γὰρ ἐκ πλειόνων συνίστηκε καὶ γίνεται ἓν τι κοινὸν, εἴτε ἐκ συνεχῶν εἴτε ἐκ διηρημένων.

(bb) Locus est in Epistola *pro Argivis*: Τὰς πόλεις δὲ ἀθανάτους ὅσας &c. Pag. 411. B. Ed. Spanh. *J. B.*

distantibus constat, unique nomini subjectum est, quod habet ἕξιν μίαν, ut * Plutarchus; spiritum unum, ut Paulus † Jurisconsultus loquitur. c Is autem spiritus, sive ἕξις, in populo est 9 vitæ civilis consociatio plena atque 10 perfecta, 11 cujus prima productio est summum imperium, vinculum per quod respublica cohæret, spiritus vitalis quem tot millia trahunt, ut *a* Seneca loquitur. Plane autem corpora hæc artificialia instar habent corporis naturalis. Corpus naturale idem esse non definit, d particulis paulatim commutatis, una manente specie, ut *b* Alphenus ex philosophis differit.

2. Atque ideo commode interpretandum, quod ait Seneca, 12 neminem nostrum eundem esse in senectute, qui fuit juvenis, ut 13 de materia sola intelligatur; e quomodo Heraclitus dixerat, citante

* *De ambm. procr.* P. 1025. C.

† *L.* 23. §. 5. *D. De rei vind.*

a *Sen. lib.* 1. *De clem.* c. 4.

b *L.* 76. *De judiciis.*

Epist. 58.

GROTII.

c *Is autem spiritus, sive ἕξις, in populo*] Ἡ πολιτεία, βίος πόλεως. Aristoteles Polit. IV, 11.

d *Particulis paulatim commutatis*] Exemplum in navi dat *Alfenus* dicto jam loco. & *Ulpianus* in l. quid tamen. 10. D. quibus modis ususfructus amittatur. Navem eandem esse ajunt, si per partes refecta sit. Aliud si dissoluta & recomposita. l. qui res. 98. §. aream. 8. D. de solutionibus. *Plutarchus* Theseo: τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἠθέων ἔπλευσε καὶ πάλιν ἐσώθη, τὴν τριηκόντορον, ἄχρι τῶν Δημητρίου τοῦ Φαληρέως χρόνων διεφύλαττον οἱ Ἀθηναῖοι, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαιροῦντες, ἄλλα δὲ ἐμβάλλοντες ἰσχυρὰ, καὶ συμπηγνῦντες, ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν αὐξόμενον [legendum αὐξομένων, ut habet MS.] λόγον ἀμφιδοξούμενον παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι, τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτὸ, τῶν δὲ ὡς οὐ τὸ αὐτὸ διαμένει, λεγόντων. *Navem autem in qua cum delecta juventute navigavit salvusque rediit Theseus, triginta aptam remis conservarunt Athenienses ad usque tempora Demetrii Phalerensis, subtrahendo ligna vetustate cariosa, subjiciendo alia, ita ut cohærerent, unde & exemplum hæc navis facta est philosophis disputantibus de ea quæstione quæ de augescentibus dicitur, in qua hanc navem ad ultima tempora eandem fuisse affirmant hi, illi negant.* (Pag. 10. C.) In hac controversia a philosophis decertata prudenter Jurisconsulti ajentem partem prætulere. Et *Tertullianus* juris valde peritus libro de Resurrectione carnis (*Cap.* 60.): *Navem procella dissipatam vel carie dissolutam, redactis & recuratis omnibus membris, eandem sæpe conspeximus, etiam titulo restitutionis gloriantem.* Intellige manente carina, quomodo vox *resoluta* [Immo *dissolvit*] etiam sumenda in *Pauli* verbis l. inter stipulantem. 73. §. sacram. 5. D. de verb. oblig. Idque & apud *Tertullianum* præcedentia, & apud *Paulum* sequentia evincunt. *Philo* de mundo: ὁ γὰρ διαπνεύσας πάντα τὰ μέρη φθείρεται, φθαρτόν ἐστιν ἐκεῖνο, ἀλλ' ὃ πάντα τὰ μέρη ἅμα καὶ ἐν ταὐτῷ ἄθροα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. *Non cujus partes pereunt utique interitui obnoxium est, sed cujus omnes partes simul & eodem tempore pereunt.* (Pag. 1171. E.)

e *Quomodo Heraclitus*] Et *Epicharmus* apud *Diogenem Laërtium.* (*Lib.* III. §. 11.)

GRONOVII.

9 *Vitæ civilis consociatio*] Alia enim domesticæ.

10 *Perfecta*] I, 1. 14.

11 *Cujus prima productio*] Ex quo ante omnia existit.

12 *Neminem nostrum eundem*] Sic & *Pythagoras* apud *Ovidium* 15. Met. 214. *Nostra quoque ipsorum semper requieque sine ulla Corpora vertuntur, nec quod fuimusve sumusve Cras erimus. Fuit illa dies, qua semina tantum Spesque hominum primæ materno habitavimus alvo. Artifices natura manus admovit.* &c.

13 *De materia sola*] Non etiam de forma, quæ tamen dat esse rei.

tura occupabilia : nisi libertatem suam ultro deserant. aliæ fient occupantis.

II. Idem dicendum a 6 si familia defecerit, quæ jus alie-

* *De pace*, p. 183. D. *Ed. H. Steph.*

bebat.

III. 1. Idem, si populus. Dixit * Isocrates, & post eum lianus imperator, civitates esse immortales, 7 id est, el

† *L. rerum*, 30. *D. De usurp. & usuc.*

quia scilicet populus est ex eo † corporum genere, 8 qu di

GROTII.

a *Si familia defecerit*] Ut Danica olim. *Crantz.* Vand. VIII, 23. Rugia. *Crantzius* idem Vand. VIII, 12. Pelasgorum & Thessalorum. *Gregoras* lib. VII. Usumcassanidarum in Persida *Leunclavius* XVI. Adde *Leonem* lib. II. Africanorum de Tarodento: & si vis, *Ernestum Cothmannum* cons. XLI. num. 1. & sequentibus.

b *Ex distantibus*] Seneca epistola CII. *quædam continua esse corpora, ut hominem: quædam composita, ut navem, domum, omnia denique quorum partes diversa junctura in unum sunt coactæ: quædam ex distantibus, quorum adhuc membra separata sunt, tanquam exercitus, populus, senatus.* Sumta hæc ex *Achille Tatio*, cujus ad Aratum hæc sunt verba, (*Cap.* 14. *Ed. Petav.*) ex *Canone* illo cujus repertum est coma Berenices: παρετήρησε δὲ Κόνων ὁ μαθηματικὸς, σώματα λέγεσθαι ὅσα ὑπὸ μιᾶς ἕξεως ἡνωμένα κρατεῖται, οἷον λίθος, ξύλον. ἔστι δὲ ἕξις πνεῦμα σώματος συνεκτικόν. συνημμένα δὲ ὅσα οὐχ' ὑπὸ μιᾶς ἕξεως δέδεται, ὡς πλοῖον, καὶ οἰκία. τὸ μὲν γὰρ ἐκ πολλῶν σανίδων, ἡ δὲ ἐκ πολλῶν λίθων σύγκειται. διεζῶτα δὲ, ὡς χορός. τῶν δὲ τειόντων δίτται αἱ διαφοραί. τὰ μὲν γὰρ ἐξ ὡρισμένων σωμάτων καὶ ἀριθμῷ λαπτῶν, ὡς χορός. τὰ δὲ ἐξ ἀορίστων, ὡς ὄχλος. *Observavit mathematicus Conon, corpora dici quæ uno tenore unum sunt. Est autem tenor spiritus corpus continens. Connexa vero, quæ non uno tenore juncta sunt, ut navis, ut domus: nam & illa ex multis est tabulis, & hæc ex lapidibus multis: distantia ut chorus: sed & hæc duum generum inter se differentium. Sunt enim alia ex corporibus definitis & quæ numerum habent cognitu facilem, ut chorus: alia ex infinitis, ut populus.* Apparet hinc sumta quæ habet *Pomponius* L. rerum. 30. de usurp. & usucap. & quod *Paulus* dicit statuam uno spiritu conti rem. *De rei vind.* 23. §. ite similiter distinguit inter co hærentia & quæ sunt ex Usi & alii. *Philo* de mun 1154. E.): ἕξις ἐστὶ πνεῦμα ἐφ' ἑαυτῷ· *tenor est spiritus revolvens*, &c. item: ἕξις ἐστὶ τονικὸς τόνος, δεσμὸς ἐκ ἀλλὰ μόνον δυσδιάλυτος· *spiritualis continentia, vinculum solubile, sed solutu difficile.* (P A.) Vide & *Boëthium* 1. arit rum: & nota cum de populo spiritum dicimus, non sumere cem in suo rigore, ut *Canon* ἀναλογικῶς, comparatione q quali utimur etiam cum p corpus appellamus. Spiritum rei speciem vocat *Alfenus* in l. nebatur. 76. D. de judiciis.

GRONOVII.

6 *Si familia*] H. l. 2, 24. Ἀνὴρ μὲν γὰρ εὐσεβὴς καὶ πον χὸν ἂν φθάσειε τελευτῆσαι πρὶν δίκην τῶν ἡμαρτημένων. αἱ δὲ διὰ τὴν ἀθανασίαν ὑπομένουσι παρὰ ἀνθρώπων καὶ τὰς παρ τιμωρίας. [Verba sunt *Isocratis* in margine indicato, ad num. quo ista referuntur. Quem auten ctorem Vir Doctissimus initio Notæ designare voluerit, divina queo. *J. B.*]

7 *Id est, esse posse*] Spe & pr gatione. *Liv.* 28, 28. *Tac.* 3, 6.

8 *Quod ex distantibus*] Quod n corpora uno vocabulo complect l. 22. §. 5. D. *de R. V.* l. 30. pr *de Usurpationibus. Aristot.* 1. Pol ὅσα γὰρ ἐκ πλειόνων συνέζηκε καὶ νεται ἓν τι κοινὸν, εἴτε ἐκ συνεχῶν ἐκ διηρημένων.

(bb) Locus est in Epistola pro gipsi: Τὰς πόλεις δὲ ἀθανάτους ἔσχε Pag. 411. B. Ed. Spanh. *J. B.*

citante Platone * in Cratylo, & Seneca dicto loco, 14 in idem flumen bis nos non descendere: quod recte sic corrigit Seneca: *Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.* Sicut & Aristoteles flumen populo comparans dixit, flumina eadem vocari quanquam alia subeat semper aqua, alia decedat. Neque vero manet nomen inane. sed & ἕξις illa, quam Conon definit 15 ἕξιν σώματος συνεκτικήν, 16 Philo πνευματικὸν συνέχον, Latini quoque 17 spiritum vocant. Sic ergo populus, Auctore Alpheno & Plutarcho de sera numinis vindicta, 18 idem hoc tempore putatur qui abhinc centum annis fuit, cum ex illis nemo nunc vivit: *μέχρις ἂν ἡ ποιοῦσα καὶ συνδέουσα ταῖς ἐπιπλοκαῖς κοινωνίαν τὴν ἑνότητα διαφυλάττῃ. quamdiu illa, quæ populum facit & mutuis nexibus vincit, communio jus unitatis suæ servat;* quæ ejusdem Plutarchi in hac re verba sunt. Et hinc ortus mos loquendi, ut populum qui nunc est alloquentes, ei tribuamus quæ eidem populo ante multa sæcula acciderunt, ut videre est tum apud historicos, tum & f in libris sacris, ut Marci x, 3. Joh. VI, 32. VII, 19. 22. Actor. VII, 38. Sic apud Tacitum Antonius Primus 19 Vespasiano militans milites 20 Tertianos veterum admonet, *ut sub* 21 *M. Antonio Parthos*, 22 *sub Corbulone Armenios repulissent.*

Pag. 402. A. T. I. Ed. Steph. — *Pag. 559. A. T. II. Ed. Wech.* — *Hist. l. III. c. 24.*

3. Ex odio itaque, non ex vero apud eundem 23 Tacitum Piso g negat Athenienses sui temporis esse Athenienses, quippe tot cladibus extinctos, sed illuviem nationum. Nam 24 externa illa accessio de dignitate forte aliquid detraxerat, populum alium non fecerat. Nec id is ipse ignoravit, cum illis ipsis sui temporis Athenienſibus objectaret vetera, quæ 25 in Macedonas improspere, violenter 26 in suos feciſſent. At sicut particularum mutatio non efficit ut populus esse desinat qui fuit, nec per annos quidem mille

**Pag. 402. A. T. I. Ed. Steph. III. pol. 3.*

GROTII.

f *In libris sacris*] Adde *Matth.* XXIII, 35. *Act.* III, 22.

g *Negat Athenienses sui temporis esse Athenienses*] Contra de iisdem Athenienſibus *Julianus* Misopogone. [Nil de *Athenienſibus* in Libro illo, qui adversus *Antiochenses* scriptus est. In animo forte habuit Auctor, quæ *Julianus* dicit in *Epist. ad Athenienses*, ab initio, *pag.* 268, 269. Ed. Spanhem. *J. B.*]

GRONOVII.

14 *In idem flumen*] *Ovid.* d. l. v. 180. *Ut unda impellitur unda, Urgeturque eadem veniens urgetque priorem.*

15 Ἕξιν σώματος] Habitum qui corpus continet. Ἕξις *Galeno* definitur σπέρμα συνέχον καὶ συγκρατοῦν τὰ μέρη.

16 *Philo*] *De mundo.*

17 *Spiritum*] D. l. 30. D. *de usurp.*

18 *Idem hoc tempore*] Auctor ad 1 *Petri* III, 20.

19 *Vespasiano*] A. V. C. 812.

20 *Tertianos*] Tertiæ legionis.

21 *Marco Antonio*] Triumviro R. C. per P. Ventidium Bassum legatum ejus A. V. C. 714.

22 *Sub Corbulone*] Neronis legato A. V. C. 816.

23 *Tacitum*] 2. Ann. 55.

24 *Externa illa accessio*] Quod multi peregrini in civitatem confluxissent, vixque supererent illi αὐτόχθονες.

25 *In Macedonas*] Prælio maxime ad Chæronean.

26 *In suos*] Miltiadem, Themistoclem, Aristidem, Socratem, Phocionem.

h *Vel*

le & amplius, ita fieri posse ut intereat populus negari non potest. Fit autem hoc dupliciter, interitu corporis, aut interitu speciei sive spiritus quem dixi.

IV. Corpus interit, h vel sublatis 27 simul partibus sine quibus corpus subsistere nequit, vel sublata corporis ratione. Ad priorem modum refer populos mari abreptos, ut Atlanticæ populos, teste * Platone, i & alios quorum † Tertullianus meminit, item eos quos terræ motus hausit penitus, aut chasma, quorum exempla sunt apud *a* Senecam & *b* Ammianum Marcellinum, & alibi: & qui sponte internecioni se dederunt, ut *c* Sidonii & *d* Saguntini. Ex antiquo Latio LIII. populos sine vestigiis interiisse, ait Plinius. *e* Quid si ex tali populo tam pauci superstint, qui populum facere nequeant? jam poterit in illis subsistere dominium quod populus habet 28 ad modum privatorum: non siquid populo ut populo competit: quod & *f* de collegio sentiendum est.

V. Corporis ratio tollitur, si cives aut sponte ob pestilentiam aut seditionem a societate discedant, k aut vi 29 ita distrahantur ut coire non possint, quod bellis accidit interdum.

VI. Species interit, sublata *g* aut omni aut perfecta juris communitate, sive singuli personalem quoque servitutem subeant, ut 30 Mycenæi ab Argivis, 31 Olynthii a Philippo, 32 Thebani ab Alexandro venditi, 33 Brutii a Romanis publicis servitiis mancipati, sive ea retenta imperio exuantur. Sic de *h* Capua narrat Livius placuisse Romanis, ut tanquam urbs habitaretur; 34 corpus nullum

* Pag. 25. C. *Tom.* III.
† *L. de Pallio*, p. 39. *Ed. Salmas.*
a *Ep.* 92.
b *Lib.* XVII. c. 7.
c *Diod.* XVI. *Bibl.* c. 45.
d *Hist. Nat.* III, 5.
e *Livius*, XXI, 14.
f *L.* 7. §. *ult. D. quod cujusque univ. n. L.* 12. §. 3. *D. de capt.*
g *Arist. Polit.* III, 2.
h *Lib.* XVI. c. 16.

GROTII.

h *Vel sublatis partibus sine quibus corpus consistere nequit, vel sublata corporis ratione*] Servius in Fuldensibus excerptis ad I. Æneidos: *Duobus generibus deletur exercitus, aut internecione, aut dispersione.* (Ad vers. 70.)

i *Et alios quorum Tertullianus meminit*] Myunta apud *Vitruvium* (*De Architect.* IV, 1.): Helicen & Burin apud *Pausaniam* (VII, 25.), *Strabonem* (*Geogr.* I. p. 59.), *Senecam* naturalium quæstionum libro VI, c. 23. & 31. & in Anthologia.

k *Aut vi ita distrahantur*] Philo dicto jam libro de Mundo: τὰ μὲν ἐκ διεχθρῶν, αἰπόλια, βουκόλια, χοροὶ, στρατεύματα ἢ πάλιν ἐκ συναπτομένων σώματα πεφυκότα τῇ διαιρέσει καὶ διαιρέσει λύονται· *Quæ ex distantibus sunt, ut greges, armenta, chori, exercitus, non minus quam corpora ex connexis in unum coacta divortio ac dissolutione intereunt.* (pag. 952. D.) Vide quæ supra de navi.

GRONOVII.

27 *Simul partibus*] Ipso solo aut urbibus eversis, incolis deletis; aut disturbata societate civili, vita & libertate plerorumque salva. *Strabo* libro 9, 434. τὴν δ' ἔκλειψιν δίχως ἀκούειν. ἢ γὰρ ἀφανισθέντων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς χώρας τελέως ἠρημωμένης, ἢ τῷ ἐθνικῷ μηκέτι ὄντος μηδὲ συστήματος διαμένοντος τοιούτου.

28 *Ad modum privatorum*] Quod quisque pro se possedit, non jurisdictionem, imperium, territorium.

29 *Ita distrahantur*] Ut Campani, *Liv.* 26, 34.

30 *Mycenæi*] Paulo post bellum Persicum. *Pausan.* 2, 113. & 7, 448. [Vid. *Diod. Sic.* Lib. XI. c. 65.]

31 *Olynthii*] *Justin.* 8, 3. [& *Diod. Sic.* XVI, 54.]

32 *Thebani*] *Justin.* 11, 3. & 4.

33 *Brutii*] *Gell.* 10, 3.

34 *Corpus nullum civitatis*] Hoc non de veris veteribusque Campanis intelligen-

nullum civitatis, nec ſenatus, nec plebis concilium, nec magiſtratus eſſe, ſed ſine conſilio publico, ſine imperio multitudinem, [1] cui præfectus Roma miſſus jus redderet. Itaque [m] imaginem reipublicæ nullam Capuæ relictam dicit Cicero, priore ad populum contra Rullum. Idem dicendum de populis [35] in provinciæ formam redactis: item de his qui alterius populi ditionem ſubierunt. Sic [n] a Severo Byzantium Perintho, [o] Antiochia * Laodiceæ ſuppoſita a Theodoſio.

Cic. 1. contra Rullum, c. 32.

**Theod. v. hiſtor. eccl. t. 9. Zon. in Valent. & Theod.*

VII. At vero ſi loco migraverit populus, ſive ſponte ob inediam, aut alia mala; ſive coactus, † ut [36] populus Carthaginenſis bello Punico tertio, ſi ſpecies quæ dixi maneat, [p] populus eſſe non deſinit, multoque minus ſi muri tantum urbis disjecti ſunt. Itaque cum ad pacem Græciæ jurandam [a] Lacedæmonii negarent admittendos Meſſenios, quod ejus urbis muri eſſent diruti, contra eos a communi ſociorum concilio res judicata eſt.

† Flor. l. III. cap. 15.

a Plut. Ageſilao, p. 616. B.

VIII. 1. Neque refert quomodo gubernetur, regione, an plurium, an multitudinis imperio. Idem enim eſt populus Romanus ſub regibus, conſulibus, Imperatoribus. Imo etiamſi pleniſſimo jure regnetur, populus idem erit qui antea erat cum ſui eſſet juris, dum rex ei præſit, ut [37] caput iſtius populi, non ut caput [38] alterius populi. Nam imperium quod in rege eſt ut in capite, in populo manet ut in toto, cujus pars eſt caput: atque adeo rege, ſi electus eſt, aut regis familia extincta, jus imperandi ad populum redit, ut ſupra oſtendimus. Neque eſt quod Ariſtotelem hic mihi quis objiciat, qui reipublicæ forma mutata negat eandem eſſe civitatem, ſicut, inquit, harmonia non eadem eſt ubi [39] a Dorico modo in Phrygium tranſitur. 2. Sciendum

Polit. III, 3.

ligendum, ſed, quos illis ejectis ibi poſuerunt Romani, aratoribus.

GROTII.

1 *Cui præfectus Roma miſſus jus redderet*] Vide *Feſtum* voce præfecturæ. *Vellejus* libro II. (c. 44.) *Jus his reſtitutum poſt annos circiter* CLII. *quam bello Punico a Romanis Capua in formam præfecturæ redacta erat.* adde exempla in textu & notis allata ad libri I. c. 3. §. VIII.

m *Imaginem reipublicæ nullam*] Severus jus buleutarum dedit Alexandrinis, qui ſine publico conſilio vixerant ſub juridico. [*Spartian.* c. 17.]

n *A Severo*] Vide *Xiphilinum* Severo: *Herodianum* libro III. c. 6. adde quæ infra hoc libro II. cap. XXI. §. VII.

o *Antiochia Laodiceæ ſuppoſita*] Vide *Zonaram.*

p *Populus eſſe non deſinit*] Ut Geloi Phintiada tranſlati. *Diodorus* Siculus in fragmentis Peireſcianis.

GRONOVII.

35 *In provinciæ*] Nam provincia proprie populus erat extra Italiam vi & armis R. domitus, ita ut amiſſo omni jure ſuo annuos magiſtratus legeſque & jura Roma acciperet.

36 *Populus Carthaginenſis*] Juſſus eſt a Rom. migrare in locum 10000. paſſ. a mari remotum, & ibi novam urbem condere; factum tamen non eſt, ſed illi cum urbe perire, quam relinquere illam maluerunt.

37 *Caput iſtius*] Ut populo ſui nominis & ſeparati propriique juris.

38 *Alterius*] Cujus hic ſit acceſſio ſine nomine.

39 *A Dorico*] *Apul.* in Flor. Æolium modum ſimplicem, Aſium varium, Lydium querulum, Phrygium religioſum, Dorium bellicoſum dicit. Addendus Ionius, floridus & mollis.

q *Uniantur*

2. Sciendum enim est unius rei artificialis plures esse posse species, sicut legionis species una est 40 qua regitur, altera 41 qua militat. Ita civitatis species una est, 42 consociatio juris atque imperii; altera, 43 relatio partium inter se earum quæ regunt, & quæ reguntur. Hanc spectat politicus, illam jurisconsultus: quod nec Aristotelem latuit cum ita subjicit: *an vero exsolvenda sint nomina necne, mutatâ gubernandi formâ, alia inspectio est:* artis scilicet alterius, quam cum politica non confundit Aristoteles, ne quod in aliis culpat admittat ipse, μεταβαίνειν ἐκ γένους εἰς γένος, *ab uno tractandi genere ad alterum transitum faciens.* D. c. 3. Pol. lib. III.

3. Non definit debere pecuniam populus, rege sibi imposito, quam liber debebat: est enim idem populus, & dominium retinet eorum quæ populi fuerant, imo & imperium in se retinet, quanquam jam non exercendum a corpore, sed a capite: unde parata est responsio ad controversiam 44 ex facto nonnunquam agitatam, quo loco in conventibus sedere debeat qui summum imperium in populum ante liberum accepit; eodem nimirum quo ipse populus: sicut in Amphictyonico consessu Phocensium (cc) locum accepit Philippus Macedo. sic viciſſim qui regis fuerat locus, eum populus liber implebit.

IX. Quod si quando q 45 uniantur duo populi, non amittentur jura, sed communicabuntur, sicut 46 Sabinorum * primo, dein- * Liv. de 47 Albanorum jus in Romanos transfusum est, & una facta 1, 13. respublica, ut Livius † loquitur. Idemque censendum de regnis, † Libro 1. quæ non federe, aut eo duntaxat quod regem communem habeant, sed vera unitate junguntur. c. 28.

X. Contra evenit, ut quæ una civitas fuerat dividatur, aut consensu

GROTII.

q *Uniantur duo populi*] Ut ex Celtis & Iberis facti Celtiberi, narrante *Diodoro*, (*Lib.* v. c. 33.). Vide si vacat, de hoc argumento *Reinkingium* libro 1. classe IV. c. 17. n. 95. & quæ ibi citata.

GRONOVII.

40 *Qua regitur*] Descripta per legatos, tribunos, centuriones, signiferos, optiones, decuriones, cohortes, centurias, signa, contubernia.

41 *Qua militat*] Per castra, per opera, per acies, orbicularem, quadratam, phalangem, cornua.

42 *Consociatio*] Quod qui in eam coierunt, habent eadem fora, leges easdem & consuetudines, commune territorium, commoda & onera consociata.

43 *Relatio*] Quod consortio & communitate fruitur, & publica jura participat ex arbitrio & administratione vel unius vel paucorum vel multorum vel omnium.

44 *Ex facto*] Ex oborto casu l. 35. D. *de hered. inst.*

45 *Uniantur duo populi*] Jungantur in unum corpus. Ut sub Ænea Trojani & Latini.

46 *Sabinorum*] Quiritium, vel a Curibus cum T. Tatio profectorum, rege Romulo.

47 *Albanorum*] Regnante Tullo Hostilio.

(cc) In Decreto *Amphictyonum*, quale refert DIOD. SICULUS, Lib. XVI. *Cap.* 61. nihil legitur de loco, quo *Philippus* sessurus esset; sed tantum illum duo habiturum suffragia, quemadmodum *Phocenses* habebant. *J. B.*

consensu mutuo, aut vi bellica, sicut corpus imperii Persici divisum est in Alexandri successores. Quod cum fit, plura pro uno existunt summa imperia, cum suo jure in partes singulas. Si quid autem commune fuerit, id aut communiter est administrandum, aut pro ratis portionibus dividendum. Huc referenda & discessio, quæ ex consensu fit in colonias. [48] Nam sic quoque novus populus sui juris nascitur: *οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ δοῦλοι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὁμοίοις εἶναι ἐκπέμπονται*, inquit Thucydides: *Non enim ut servi, sed* [1] *ut pari jure sint dimittuntur*. Idem * secundam coloniam a Corinthiis Epidamnum deductam narrat *ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ut pari jure esset.* Rex Tullus apud Dionysium Halicarnassensem: *τὸ δὲ ἄρχειν ἐκ παντὸς τῶν ἀποικιῶν τὰς μητροπόλεις ὡς ἀναγκαῖόν τι φύσεως νόμιμον, ὅτε ἀληθὲς ὅτε δίκαιον ἠξιοῦτο ὑφ' ἡμῶν. Ut omnino matrices urbes coloniis imperent, quasi naturæ lege, id vero nos neque verum neque æquum arbitramur.*

Libro I. c. 34. * Cap. 27. Libro III. c. 11.

XI. 1. [49] Nobilis est & illa quæstio apud historicos & jurisconsultos, de his quæ Romani imperii fuerunt [50] cujus nunc sint: multi ea nunc esse volunt Germanici sive regni, ut olim vocabatur, sive imperii (utro autem nomine appelles ad rem non refert) & nescio quam surrogationem hujus imperii in illius locum sibi confingunt, cum tamen (dd) notum satis sit Germaniam magnam, id est Transrhenanam, totam maxima temporis parte fuisse extra complexum Romani imperii. Mihi non præsumenda videtur mutatio aut translatio, nisi certis documentis probetur. Quare & [51] populum Romanum [52] eundem esse dico,

GROTII.

1 *Ut pari jure sint*] Salva tamen reverentia matricibus debita, de qua egimus lib. I. c. III. §. XXI. *Curtius* libro IV. *Carthaginem Tirii condidernnt, semper parentum loco culti.* (Cap. 2.)

GRONOVII.

48 *Nam si quoque*] Nam sic quoque.

49 *Nobilis &c.*] Mirum est hoc loco summum virum, quum in præcipua quæstione non male sentiret, in tot salebras se conjeciisse, totque monstra & chimæras confinxisse, ut aliquid novum diceret, & Germanis potius ludibrium deberet, quam Gallis & Papæ parum placeret.

50 *Cujus nunc sint*] Nempe illorum, qui possident, Papæ, Francorum, Hispanorum, Anglorum, Belgarum, Italiæ dynastarum, Turcarum, Hungarorum, Sarmatarum. Nomen & pauca imperii feuda in Italia, partes ad Rhenum & Danubium Germani obtinuere.

51 *Populum Romanum*] Populum Rom. eundem esse dico: situ & loco, non genere, non animis, non moribus, non potentia, funus & cadaver sui.

52 *Eundem esse dico*] Juxta tradita sect. 8. hujus capitis.

(dd) Hoc minimè probat, *Imperatores Germaniæ* non successisse in locum *Impp. Romanorum*: quid enim obstat, quominus illi alio titulo simul sub ditione suâ habuerint regiones, quæ extra complexum Imperii Romani fuerant? Vera ratio est, quam tamen Auctor non adgnoscit, jus Populi Romani dudum exstinctum, eo tempore quo *Carolo Magno* se subjecit. Sed de tota hac quæstione, quod satis erit, dicemus, Deo volente, in Notis nostris Gallicis. Auctor heic passim ab Interpretibus & aliis Scriptoribus vapulat;

dico, qui olim fuit, quanquam extraneorum acceſſione admixtum, & 53 imperium penes eum manſiſſe, tanquam penes corpus in quo eſſet ac viveret. Nam quæ olim jure potuit facere populus Romanus, antequam Imperatores Romani regnarent, 54 idem faciendi 55 jus habuit, ut quiſque Imperator mortuus erat, 56 alio nondum exiſtente. Imo & 57 electio Imperatoris ad populum pertinebat, 58 & aliquoties a populo [per ſe, 59 aut 60 per

pulat: quorum tamen nonnulli ut heic *Gronovius*, aſperiùs eum exceperunt, ſuſpicionibuſque iniquis onerare conati ſunt. *J. B.*

GROTII.

[*Per ſe, aut per Senatum*] Exempla paſſim electionum factarum a Senatu aut probatarum in Adriano, Pertinace, Juliano, Severo, Macrino, Maximo, Balbino, Aureliano, Tacito, Floriano, Probo, apud *Dionem*, *Spartianum*, *Capitolinum*, *Lampridium*, *Vopiſcum*. Ante Aurelianum ſex menſes imperium fuit ſine principe, ejuſque electionem miles ſenatui detulit iterum atque iterum. Pro Senatûs jure egregia Albini epiſtola apud *Capitolinum*, (*Cap.* 13.) & Senatus epiſtola pro Gordianis. (*Apud eumdem*, Maximin. c. 15.) *Macrinus* in oratione: *Detulerunt ad me imperium: cujus ego, Patres conſcripti, interim tutelam recipio, tenebo regimen, ſi & vobis placuerit quod militibus placuit.* (Capitolin. in ejus vit. c. 6.) Tacitus Imperator apud *Vopiſcum* in probo (*Cap.* 7.) *Me quidem ſenatus principem fecit, de prudenti exercitus voluntate.* Apud eundem Vopiſcum *Probus: Recte atque ordine, Patres conſcripti, proximo ſuperiore anno factum, ut veſtra clementia orbi terrarum principem daret, & quidem de vobis, qui & eſtis mundi principes, & ſemper fuiſtis, & in veſtris poſteris eritis.* (Cap. 11.) *Majorianus* ad ſenatum in novellis: *Imperatorem me factum, Patres conſcripti, veſtræ electionis arbitrio & fortiſſimi exercitus ordinatione agnoſcite.*

GRONOVII.

53 *Imperium penes eum manſiſſe*] Nempe in illa, quæ ex veteri copia retinere potuit. *Imperium penes eum manſiſſe*] Quodnam? aut in quid? quidni ſui quidem potens ſit, ſed ſerviat ſacrificulo, in ipſa autem Italia tot dominos videat, ne quid de provinciis dicam? Si nihil aliud, certe deſiit habere imperium, quum id detulit Carolo Magno, atque ex eo tempore Francorum, & qui alii Germaniæ, ſive imperio, ſive regno dicere libeat, his ſucceſſere, imperio adjunctus fuit.

54 *Idem faciendi jus habuit*] Si milites ſiviſſent. Perinde hoc eſt, ac ſi dicam, quæ olim jure facere potuit Francorum populus, quum electionem regum haberet, (quod ipſe ſcribit cap. 7. num. 20.) idem nunc eum faciendi jus habere. Neque enim unquam id abdicavit, ſed aulæ artibus & factione principum & ſua patientia amiſit.

55 *Jus habuit*] Non niſi imaginarium: ipſum enim jus & omnia habebat miles.

56 *Alio nondum exiſtente*] Lepidum hoc: ſed unde quæſo exiſtebat ille, qui ſi exſtiterat, populo non ſupererat jus faciendi? nam ſi jus erat populi, nemo exiſtere poterat, niſi quem populus feciſſet. Si aliunde exiſtente Imperatore, deerat jus populo faciendi, deerat & non exiſtente, ſed erat ejus a quo iſte exiſtebat.

57 *Electio Imperatoris ad populum pertinebat*] Nempe ut ad Menedemum filius amiſſus: *Filium habeo, Chremes, & qui dixi habere me? immo habui.* Populus ille ad quem olim pertinebat electio Imperatorum in libera republica,

——— *qui dabat olim*
Imperium, faſces, legiones, omnia,

Sub Cæſaribus,

——— *nunc ſe*
Continet, atque duas tantum res anxius optat,
Panem & Circenſes ———

Ut canit Juvenalis ſatyr. x.

58 *Et aliquoties a populo per ſe*] Nunquam, ne ſemel quidem. Julius & Octavius

Octavius tyrannidi suæ speciem addiderunt lege ad populum lata, sed quam jam armis & multo sanguine civili occuparant, vix ut restaret quisquam, qui rempublic. vidisset, hoc est, vere Romanus. Hæc si electio est, omnes tyranni sunt electi. Nihil enim negatur arma tenenti. *Phædrus* fab. 8.

Ut mos est vulgi, passim & certatim ruunt
Feliciter, succlamant ipsi principes,
Illam osculantur, qua sunt oppressi, manum,
Tacite gementes tristem fortunæ vicem.

59 *Aut per senatum*] Quod improvide posuerat hic, in notis incautius reddidit.

Non Hadriani: miles & Plotinæ gratia & ficta adoptio Trajani ipsum fecit. Honesta oratio erat in literis ad senatum, *veniam petentis quod de imperio suo judicium senatui non dedisset, salutatus scilicet præposterе a militibus Imperator, quod esse resp. sine Imperatore non posset*, ut est apud *Spartianum*. Sed hæ ipsæ literæ ostendunt, jam fuisse, antequam a senatu eligeretur: hoc est, non electum esse. Olim cum post duos exercitus cum ducibus Scipionibus in Hispania prope internecione cæsos, reliquias collegisset, provinciam servasset, bina hostium castra cum ingenti illorum strage cepisset L. Marcius a milite dux dictus, & in literis quas de rebus ab se gestis ad senatum dabat, modicum titulum proprætoris nomini suo addidisset: *res gestæ*, inquit *Livius*, *magnificæ senatui visæ, titulus honoris (quod imperio, non populi jussu, non ex auctoritate Patrum dato, PROPRÆTOR SENATUI scripserat,) magnam partem hominum offendebat. Rem mali exempli esse, Imperatores legi ab exercitibus, & solemne auspicatorum comitiorum in castra & provincias procul a legibus magistratibusque ad militarem temeritatem transferri &c. Rescribi de frumento & vestimentis exercitus placuit, eam utramque rem curæ fore senatui, adscribi autem PROPRÆTORI L. Marcio non placuit, ne id ipsum quod consultationi reliquerant, pro præjudicato ferret.* Liv. 26, 2. Quin etiam statim alium Imperatorem, cui ille tam bene meritus pareret, adolescentem 24. annorum, Publium Scipionem alterius, qui occubuerat in Hispania, filium miserunt, ut apud *Liv.* dicto loco. Tum electio Imperatorum ad populum & senatum pertinebat, non quum ejusmodi veniæ petitiones scriberentur.

Non Pertinacis: nam Lætus præfectus prætorio & electus cubicularius, occiso Commodo, nocte intempesta raptum e lecto in castra duxerunt, ubi Imperator a militibus appellatus est: nocte in palatium, postera demum luce in curiam venit, sane abstinens prælato igne, quæ pompa Augustorum erat: sed (ut *Tacitus* de Tiberio scribit 1. annal. 7.) *signum prætoriis cohortibus, ut Imperator, dederat: excubiæ, arma, cætera aula: miles in forum, miles in curiam comitabatur. Ibi suscipere se etiam imperium a senatu* dixit, inquit *Julius Capitolinus*, sed continenter addit, *quod jam sponte inierat.*

Non Juliani: palam enim sub præconio emit, cum milites in muro castrorum vocalissimo homine posito venale proposuissent imperium, traditurosque ei, qui plurimum pecuniæ polliceretur, pronunciassent, Julianus viritim dedit tricena millia sestertium, hoc est, 750. coronatos, atque ita acceptus est.

Non Severi: nam triplici bello adversus Julianum, adversus Pescennium Nigrum, adversus Clodium Albinum peperit. Cumque occiso Juliano senatus centum ad eum senatores misisset ad gratulandum, rogandumque, excepit eos Interamne armatus circumstantibus armatis, & quidem excussos, ne quid ferri haberent, ut narrat Spartianus, adeo parum eis fidebat. Enumerat deinde *Spartianus* positis nominibus supra XL. de senatu illustres viros, ab eodem sine causæ dictione interfectos, quod eos aut Pescennio aut Albino faviisse suspicaretur.

Non Opilii Macrini: nam & hic imperium arripuit, humili loco natus, & animi atque oris inverecundi, ut scribit *Capitolinus*. Deinde interest, inquit, scire cujusmodi oratio fuerit, qua se excusavit, ut & impudentia hominis noscatur & sacrilegium. In ea modestissimæ simulationis est illud: *Detulerunt* (milites) *ad me imperium, cujus*

cujus ego, P.C. interim tutelam recepi; tenebo regimen, si & vobis placuerit, quod placuit militibus. Sed ut scirent nihil ipsis liberum relinqui, subjungit. *Quibus & stipendium dedi, & omnia Imperatoris more jussi.*

Maximus sane Pupienus & Cælius Balbinus (sic enim corrigendum apud auctorem, nec fuit unus Maximinus Balbinus, sed duo, & horum alter Maximus, non Maximinus) a senatu electi sunt contra sævissimum Maximinum. *Sed*, inquit Capitolinus, *mærentibus militibus, quod eum Imperatorem, quem ipsi delegerant, perdiderant, eos habebant quos senatus legerat.* Itaque optimos viros post paucos imperii menses, seditione orta, indignissime occidêre.

Aureliano, qui titulum dant optimum, fingunt a Valeriano eum adoptatum Byzantii inscio & imprudente senatu: quod vix credibile est: quum post Valerianum Gallienus filius ejus, deinde Claudius, tum Quintillus ante Aurelianum tenuerint imperium. Verum est a militibus in Pannonia apud Sirmium dictum Augustum: quo nuncio Romam perlato, miser Quintillus, quem senatus legerat post XVII. diem imperii, cum ne prætorianus quidem miles ei accedere vellet, vel ab iis interemtus est, vel ipse se occidit.

Ante Aurelianum sex menses vacuum fuisse imperium & electionem senatui iterum iterumque fuisse delatam non sine errore memoriæ posuit auctor. Ante Tacitum dicere voluit. Sic enim *Vopiscus. De Imperatore deligendo exercitus retulit ad senatum, idcirco quod nullum de his faciendum putabat, qui tam bonum principem* (Aurelianum) *occiderant.* Verum senatus hanc eandem electionem in exercitum refudit, sciens, non libenter jam milites accipere Imperatores eos, quos senatus elegerit. Denique id tertio factum est, ut per sex menses Imperatorem Romanus orbis non habuerit. Sed sexto mense post acceptum hunc Imperatorem pœnituit milites, quanquam principis optimi: itaque eum ex insidiis occiderunt.

Cur vero allinit Flavianum, de quo *Vopiscus: Hic frater Taciti germanus fuit, qui post fratrem arripuit imperium, non senatus auctoritate, sed suo motu.*

Cur Probum, de quo statim idem *Vopiscus: occisus est* (Florianus) *Tharsi a militibus*, qui Probum audierant regnare, quem omnis exercitus legerat: Tantus autem Probus fuit in re militari, ut illum senatus optaret, milites eligerent.

Pro senatus jure ait exstare egregiam epistolam Albini. Non est epistola, sed concio ad exercitum, ex qua nihil aliud colligas, quam quod dicitur, melius fore, *si senatus populi Romani solum illud vetus haberet imperium, nec in unius potestate res tanta consisteret.* Hoccine est senatui jus dare faciendi Imperatoris, quo ille per CCLX. annos caruerat? Clauditur autem ita sermo: *Senatus imperet, provincias dividat, senatus nos consules faciat: & quid dico senatus? vos ipsi & patres vestri: eritis enim ipsi senatores.* Præclaro vero senatores! scire licet, a quo senatu ille imperium exspectet. Quis non intelligat artem viri? sic solebant defectores senatus nomen præferre, donec suum approbavissent. Sic Galba consalutatus Imperator, legatum se senatus ac populi Romani professus est. *Sueton.* cap. 10. at ut occisum Neronem cunctosque in sua verba jurasse cognovit, deposita legati, suscepit Cæsaris appellationem. ibidem cap. 11. Sic superior exercitus ad Rhenum, cum Galbam respiceret, ne reverentiam imperii exuere videretur in S. P. Q. R. Obliterata jam nomina, sacramenta advocabat. *Tacitus* 1. histor. 55. At mox: *speciosis senatus populique Romani nominibus relictis Vitellio accessit: scires illum priore biduo non penes remp. fuisse:* ut ait ibidem cap. 57. Nihil verecundius Albinus.

Pro eodem senatus jure egregiam vult esse epistolam senatus pro Gordianis; at nihil ne in hac quidem, quod jus ullum senatui afferat. Ita loquuntur: *Diis faventibus Gordianum proconsulem virum sanctissimum & gravissimum senatorem, principem merumus, Augustum appellavimus.* Nempe ut appellaverunt omnes a legionibus obtrusos. Nam in ipsa relatione dixerat Consul: *Patres conscripti, Gordiani duo, patet & filius, magno Afrorum consilio Imperatores sunt nominati.* Jam igitur

60 per ſenatum facta eſt: quæ autem a legionibus modo his, modo illis fiebant electiones, 61 non erant ratæ 62 ex jure legionum (nam in vago nomine jus certum eſſe non poterat) ſed ex 63 approbatione populi.

2. Cum

appellati erant, cum ſenatus eorum partibus ſe applicuit.

Majorinum, cujus honeſta ad ſenatum verba proferuntur, ex magiſtro militum Auguſtum creavit Leo Thrax, Imperator Conſtantinopolitanus, & ad occidentale imperium regendum dimiſit. *Calviſius* ad A. C. 457. Illud certum eſt, comitia imperii Cæſarum nunquam penes populum Romanum, nunquam penes ſenatum fuiſſe, tamquam jus ſtabile ac proprium, & ut hodie penes Germinorum optimates principis ſui, penes Polonorum & Cimbrorum ordines regis eligendi jus eſt. Nata eſt hæc poteſtas inter arma, & a militibus delata: hos qui propitios habuiſſent, aut occupabant eam ipſi, aut liberis adoptatiſve relinquebant, aut cum collegis adſcitis communicabant. Primi duo adhibuerunt etiam populum, ſed per milites jam imperio potiti, & hi populo eidem reliquerunt conſulum prætorumque per ſuffragia creandorum imaginem. Tiberius & hoc populo detraxit, comitia ad ſenatum referens, nec populus ademtum jus queſtus eſt, niſi inani rumore, ut eſt apud *Tacitum*. Ex hoc tempore voluerunt quidem de imperio ſuo & ſenatus conſultum interponi, ſed poſtquam a milite acceptam in manu jam habebant poteſtatem. Soli Maximus & Balbinus non ordinario & quæſito jure, ſed per tumultum metu graviſſimo Maximini a ſenatu facti ſunt. *Tacitus* ultro poſtulante milite: quem tamen horum mox pœnituit, ut brevitas imperii illorum & triſtis eventus ſatis declarat. Itaque ſi hodiernus populus nihil habet amplius, quam tunc habuit in creatione Imperatoris, nihil habet.

60 *Per ſenatum*] Vix ſemel & iterum, & ſemper eventu parum felici.

61 *Ex jure legionum*] Profecto Imperatores jure ſuo faciebat miles, quo inſtruxerant eos, qui per eoſdem imperium invadebant: quis enim auderet offendere tot caligas, tot millia clavorum?

62 *Non ex jure legionum, ſed ex approbatione populi*] Falſum. Imo ex fide & conſenſu legionum: hæ faciebant, ſuſtinebant, deſtituebant, deſtruebant, ubi libuiſſet, principem, ſi non jure, at quaſi jure: populum Romanum jubebant plorare aut adulari. Poſt Julium & Auguſtum ne ſimulatio quidem interrogandi populi interpoſita eſt. Milites ſive in teterrimum hominem, ut Othonem, Vitellium, Heliogabalum, Maximinum incidiſſent, dum illi fidi & concordes eſſent inter ſe, erat & conſtabat Auguſtus, ut qui lege optima; ſive ſanctum meritumque virum arripuiſſent, mutato animo & pœnitentia illorum peribat: non illi nocebat deteſtatio populi, non hunc juvabat approbatio.

Convellit deinde diligenter, quod nemo erat objecturus. *Quotquot in orbe Romano eſſent, cives factos, ergo non ſolos urbem incolentes habuiſſe approbationem.* Similes habent labra lactucas. Qualis ſententia, talis objectio. Miles, ut dixi, rem habebat in manu, & riſiſſet, aut etiam male mulctaſſet utroſque tam urbanos quam municipes, ſi illi tam inepte ſerram duxiſſent, tam ſtultam litem ſuam feciſſent. Speciem retinuit urbs uſque ad Galbam: tum, ut bene Tacitus, *evulgatum imperii arcanum*, principes poſſe alibi quam Romæ fieri, nempe ubi maxima vis erat militum. Et hi, non de illo ſcilicet fonte imperii, hauriebant, & conſpectiſſimos honoratoſque apud ſenatum faciebant, ſed Afros, Pannonios, Syros, Thraces, quicunque placuiſſent, urbi imponebant.

63 *Approbatione populi*] Non voluntaria, ſed juſſa, imperata, neceſſaria, nec populi, ſed ſenatus. Populus nihil faciebat aliud, quam ut imaginem principis miſſam in urbem adoraret.

t *Fons*

2. Cum his non pugnat quod [64] Antonini constitutione quotquot in orbe Romano sunt, cives Romani effecti sunt. Consecuti enim ea constitutione sunt subditi Romani imperii ea jura, quæ olim habebant [65] coloniæ, & [66] municipia, & [67] provinciæ togatæ, ut & honorum participes essent, & jure Quiritium uterentur: non ut in aliis populis itidem ut in populo urbis Romæ [t] fons imperii esset: quod facere in potestate Imperatorum non fuit, qui [68] habendi imperii modum ac causam [69] mutare non potuerunt. Nec quod Imperatores postea Constantinopoli quam Romæ habitare maluerunt, de jure populi Romani quicquam imminuit: sed tunc quoque electionem factam [70] a parte sui quæ [71] Constantinopoli

GROTII.

t *Fons imperii esset*] Senatus pro Gordiano apud *Herodianum* provincias hortatur σπεύδεσθαι Ῥωμαίοις ὧν δημόσιον ἄνωθεν τὸ κράτος ἐστὶν, αὐτάνη φίλα καὶ ὑπήκοα ἐκ προγόνων. *Parere Romanis, quorum ab antiquo esset imperium, quibus veteri jure gentes aliæ amorem obsequiumque præstarent.* (Lib. VII. c. 7. *Ed. Boecl.*) Apud eundem Maximus in allocutione ad milites: εἰ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἴδιον κτῆμα ἡ ἀρχὴ, ἀλλὰ κοινὸν τῶν Ῥωμαίων δῆμος ἄνωθεν, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει ἡ τῆς βασιλείας ἵδρυται τύχη. ἡμεῖς δὲ διοικεῖν καὶ δίπτειν τὰ τῆς ἀρχῆς μεθ' ὑμῶν ἐγκεχειρίσμεθα. *Non enim unius viri possessio est hoc imperium, sed antiquitus res est populi Romani: in hac urbe principatus fortuna sita est. nos vero vobiscum, milites, in id electi sumus, ut ea, quæ imperii sunt, curemus ac tueamur.* (Lib. VIII. c. 7.) *Claudianus* de Roma:

Armorum legumque parens quæ fudit in omnes
Imperium ——————
(De Sec. Cons. Stilic. *vers.* 136.)

GRONOVII

64 *Antonini constitutione*] L. 17. D. *de statu hominum.*

65 *Coloniæ*] Oppida ex urbe Romana conscriptis colonis divisisque inter eos sedibus & fundis per triumviros d. c. propagata. [Vide de his omnibus eruditissimum Opus Illustris SPANHEMII, cui titulus *Orbis Romanus*, Lib. I. c. 9. 13. Lib. II. c. 6. 9. &c. *J. B.*]

66 *Municipia*] Oppida, quorum cives universi jus civitatis Romanæ acceperant. *Gell.* 16. noct. 13.

67 *Provinciæ togatæ*] Quæ itidem civitate donatæ: ut Gallia togata, quæ & Narbonensis. [Immo *Gallia Narbonensis* erat *Bracciata*: sed *Togata* erat *Gallia Cisalpina*; ut omnibus notum. *J. B.*]

68 *Habendi imperii modum, ac causam mutare*] De causa concedo, ea enim erat militis, & tanto tristior omnis imperii conditio, quod certam de successione legem accipere non poterat, sed a vago & mutabili legionum (h. e. nec generis optimi & consilii fere nullius hominum) arbitrio pendebat. At modum habendi imperii fecerunt sibi quisque qualem voluerunt. Boni detulerunt aliquid senatui, indulgenter habuerunt populum, clementer provincias: mali in omnes, sed præsertim in optimos, hoc est, senatum impune grassabantur, quamdiu largitionibus continere poterant studia caligatorum & gratiam. Unde præceptum Severi ad Bassianum Caracallam: *Fili, cole militem, & contemne cæteros.*

69 *Mutare non potuerunt*] Si voluissent, quis impediisset, præter militem? Sed neque expediebat ipsis, & fons imperii erat, non Romæ, sed ubi validissimus exercituum.

70 *A parte sui*] Scilicet, si miles est pars populi, sed tunc caput erat.

71 *Constantinopoli factam, ratam habuit*] Hactenus ut imaginem electi Imperatoris Romam missam adoraret, & faustis acclamationibus, id est adulatione prosequeretur. Plebiscitum quidem nusquam ullum factum accepimus: ubi legeretur illud solenne carmen: *Consul populum jure rogavit, populusque jure jussit, quem senatus populusque*

In Eutrop. L. II. ℣. 135.

nopoli habitabat, unde 72 Byzantinos Quirites vocat Claudianus, 73 ratam populus totus habuit: jurisque sui monumentum non tenue servavit [u] in urbis suæ prærogativa, [x] & in honore consulatus aliisque rebus. Quare 74 jus omne quod hi qui Constantinopoli habitabant, ad eligendum Imperatorem Romanum habere poterant,

Iusque Constantinopolitanus Imperatorem creavit, is ut jure optimo Imperator esset. Hoc enim est ratum habere. An ratum habet, qui ne respicitur quidem, nedum rogatur, sed mutus silens, aut nisi cum vernili adulatione loquens patitur, accipitque, quicunque imponitur. Imo ipsa Roma & Constantinopolis, & totum imperium, donum, beneficium, pila ludicra erat militis. Inconsulto & satis invito populo Romano sedem transtulit Constantinus, & umbram honoris, quæ restabat Romæ, cum ea divisit. Jus tamen eligendi Imperatoris, nec habuerat Roma, nec acquisivit Constantinopolis. Itaque nec Romanis, nec Constantinopolitanis rogatis, Constantini filii, ubi erant, sumserunt imperium: deinde Julianus in Gallia, Jovianus in Persida, Valentinianus in Cilicia, & sic cæteri.

74 *Jus omne Constantinopolitanorum pendebat a voluntate populi Romani*] Falsissimum. Imo quum post Honorium Theodosii magni filium, sine liberis defunctum, maneret divisum imperium, & alius in occidente, alius in oriente resideret Imperator, is qui Romæ agebat, non erat certus justusque princeps, priusquam a Constantinopolitano confirmaretur. Sic Theodosius junior Romæ factum Joannem non agnovit, brevique potentia exuit, dato Valentiniano juniore successore. Post Theodosium Constantinopoli regnum obtinuit Marcianus, assumtus a Pulcheria sorore Theodosii, deinde Leo Thrax, & cæteri inconsulto populo Romano. Valentiniano Romæ Avitus Majorinus vel Majorianus, Severus, Anthemius, Olybrius, Glycerius, Julius Nepos, Romulus Augustulus successerunt, qui omnes missi petitive Constantinopoli, aut per militem, injussu populi Romani, regnarunt. Post hos Odoacer Herulorum rex urbem & Italiam occupavit, eversus a Theodorico Gotho, cui Zeno Constantinopolitanus Imperator, ut eum a se averteret, Italiam invadendam monstravit. Gothorum regnum per Belisarium & Narsetem subruit Justinianus, & recuperata est Roma, jam appendix imperii, non caput: nam Romani stipendiarii erant Constantinopolitani Cæsaris, cui quotannis viritim solidum aureum pendebant. Stipendiarius ipse Papa, cui pro confirmatione pecunia Constantinopolim mittenda erat, quam Constantinus Pogonatus demum Heraclii pronepos ei remisit circa annum Christi 680. *Anastasius* in vita Agathonis Papæ LXXXI. Ex eo regebatur urbs & Italia per præfectos Augustorum Orientis, qui *Exarchi* vocabantur, & Ravennæ residebant, & inde petebat jura, ille, quem tunc quoque Imperatorem fuisse populum vult *Grotius*. Mox majorem Italiæ

GROTII.

u *In urbis suæ prærogativa*] Ait *Zonaras* (in Vit. *Constantini*) Romæ servata ἀφιοσέϊα, prælationem, quod inde veniret imperium. *Ammianus* lib. XIV. c. 6. de Roma: *Per omnes tamen quotquot sunt partes ut domina conspicitur & regina.* Claudianus Honorio agente Ravennæ (*De* VI. *Cons. Honor.* vers. 407.):

Quem, precor, ad finem laribus sejuncta potestas
Exsulat, imperiumque suis a finibus errat?

x *Et in honore consulatus*] Nam alter consulum ex urbe Romana, & is quidem priorem habebat locum. *Procopius* in arcana historia.

GRONOVII.

72 *Byzantines Quirites*] Imo quia Byzantium *nova Roma* appellabatur.

73 *Ratam populus*] Non suffragio aut comitiis, sed, ut dictum, missam imaginem adorando.

Italiæ partem rapuere Longobardi, quorum rex Aistulphus A. C. 752. ultimum Exarchorum Eutychum Italia expulit. Adversus hunc sibi quoque imminentem Stephanus Papa A. C. 753. imploravit è Gallia Pipinum, cui pridem hereditario Majori domus (qui honos secundus a rege erat) & quum patris avique, tum suis rebus gestis factioso, postquam ultimum Merovæi posterorum justum regem tondisset atque in monasterium condidisset, & sibi diadema imposuisset, Papa auctoritatem præstiterat, & laudando factum apud captas superstitione & opinione sanctitatis Romanæ mentes faciliorem occupationem reddiderat. Pipinus victis Longobardis, de alieno liberalis, partem regni eorum transcribit Papæ; dein cum pacem Aistulphus non servaret, reversus & iterum victor, propemodum quicquid sub postremis fuerat Exarchis, Stephano donat: & hæc est origo illius, quod *Patrimonium Petri* appellatur Ipse cum filiis ab eo creatur patricius, quod jus non erat Papæ, non populi Romani, sed Constantinopolitani Imperatoris, sive patricium accipias, ut in vetere populo Romano, quales allegerunt Julius, *Sueton.* cap. 41. Augustus, ut ipse scribit in monumento Ancyrano: Claudius, *Sueton.* Othone cap. 1. Vespasianus, teste *Tacito* in vita Agricolæ cap. 9. sive ut postea Constantinus patricios dixit, quasi patres Imperatoris, qui consilium ejus participarent, quorum mentio apud *Justinianum* in tit. *quibus modis patr. potest. solvit.* Eadem causa veniendi in Italiam fuit Carolo Magno Pipini filio A. C. 770. quum regnum Longobardorum finitum est. Is donationem patris confirmavit: & sic non populus Romanus, sed Papa possedit, quod tunc dicebatur *Patrimonium Petri.* Reverentia tamen erat erga Francos: nam & præfectus urbi a Carolo statutus commemoratur, & Leo tertius cum pontificiam sedem occupasset, claves & vexillum urbis in subjectionis signum Carolo misit. Anno 799. idem Leo per seditionem male mulctatus, oculo etiam excusso confugit ad Carolum, eumque convenit Paderbornæ, & Romam tractum supplicio affectis trecentis, qui Papæ restiterant, clericis in Galliam relegatis, Augustum dixit. Secuta est paulo post Caroli cum Irene transactio, quam hujus successor Nicephorus ratam habuit, & ita transiit imperii Romani quod supererat, ad Carolum. Ubi nullæ partes fuere populi Romani: nulla propria indignatio adversus Irenen ob sexum; sed Papa pressus a Longobardis (quorum antea ope justum in se exarchorum & Constantinopolitanorum imperium imminuerat) cum ab Orientis Augusto, cui revera suberat, spes auxilii decollasset, ad potentiorem confugit, & eum patronum adoptavit. An hoc potuerit facere per ea, quæ tradit auctor de jure partis a corpore recedendi lib. 2. cap. 6. num. 5. an fidei quam imperio Constantinopolitano debebat, satisfecerit, multa & gravia tolerando priusquam ad hoc ultimum remedium decurreret: Imo an ipse Constantinopolitanos satis docuerit de periculo suo, & obtestatus sit, ni auxilio venirent, aliud præsidium sibi quærendum esse, alia disputatio est. Carolo certe jus hoc modo quæsitum & in posteris ejus aliquamdiu continuatum, ab illis interposito tamen Conrado Franco e Germania, transiit ad Saxones: inde rursum ad Francos Germanos per Conradum II. & Henricos, (quorum ejus nominis quarto primum extorsit Hildebrandus, qui se Gregorium septimum dixit, jus quod adhuc in Pontifice creando Imperatores, in constituendis episcopis, agendis synodis habuerant, & ad se suosque socios traxit) ab his, interveniente rursus Lothario Saxone ad Suevos Conradum III. Fridericum Barbarussam, Henricum VI. Philippum: & Othone Saxone iterum medio ad Austriacos. Quorum principum jus Papæ quidem variis artibus ac tumultibus imminuerunt, & quasi ad nihilum redegerunt, sæpe etiam æmulos illis excitarunt: sed hæc omnia facti sunt, non juris; neque in his populus Romanus per se quidquam ausus est, aut potuit. Cur natio Romana non majus jus [illegible] manis improbandi elect[illegible] norum septemvirorum, [illegible] cofurtensibus aut [illegible]

terant, pendebat a voluntate populi Romani: & cum illi y contra mentem ac morem populi Romani z feminæ Irenes ſubiiſſent imperium, ut alias cauſas omittamus, merito populus Romanus illam conceſſionem ſive expreſſam ſive tacitam revocavit, & per ſe Imperatorem legit, ac voce 75 primi civis, id eſt, epiſcopi ſui (quomodo & in Judaica republica, rege non exiſtente, prima erat ſummi Pontificis perſona) pronuntiavit.

3. Fuit autem hæc electio perſonalis in Carolum Magnum, & quoſdam ejus ſucceſſores: a qui ipſi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos, ut nova quæ ibi fit fiebatque coronatio. In ea Papa miniſter eſt, perinde ut archiepiſcopi in Gallia, in Anglia, Hiſpania, cum coronant regem. Eſt igitur prorſus imaginaria & commenticia res, mirificus ille populus Romanus, ut Cadmæi fratres in Martis campo, natus eodem die ac ſublatus: qui jus habuerit creandi Cæſares vel Auguſtos, ex cujus approbatione ratæ forent electiones, quas legiones feciſſent: a cujus voluntate pendebat electio facta Conſtantinopoli: qui in Irena conceſſionem neſcio quam tacitam vel expreſſam revocarit: qui dignatus ſit ſcilicet eum quoque regem ſumere ſibi, quem Germani feciſſent: qui Germanicæ electionis arbitrum probandæ vel improbandæ aut habuerit unquam aut retinuerit: qui primum civem habuerit epiſcopum, nempe ut in fabula Æſopi ranæ hydrum vel ciconiam: qui per illum primum civem teſtetur, quod nunquam cogitavit aut ſomniavit.

Inanis eſt labor temperare, quod nullum temperamentum admittit: & ut ait Plautus, *hercle miſerum eſt ingratum eſſe homini, quod facias bene.* Neque Germani jus ullum concedunt Papæ in electione Romani Imperatoris: nec Papa contentus eſt eo jure, quod liberaliter ei confert auctor: quaſi ſcilicet populus Romanus retentum jus per illum teſtetur. Nullam huic largitori gratiam referet Papa pro iſto miniſterio in populi jure pronunciando, quo fungatur tanquam ſyndicus populi Romani. Immo ille vult totum imperium Romanum, ut nunc vocatur, eſſe feudum Romanæ ſedis, & ſe ſolum eſſe monarcham, & habere utrumque gladium, & omnes reges eſſe ſuos vaſallos, & poſſe ab Imperatore ad ſe appellari, & quos dixerit duces, etiam vivo vigenteque Imperatore, eos altiori loco ſedere debere, quam quos fecerit Imperator, & paris vanitatis cætera.

GROTII.

y *Contra mentem ac morem populi Romani*] Nero in XIV. annalium *Taciti* (*Cap.* 11.) matrem accuſat: *Quod conſortium imperii, juraturaſque in feminæ verba prætorias cohortes, idemque dedecus ſenatus & populi ſperaviſſet.* Priſcus in excerptis legationum: Οὐ γὰρ θηλειῶν, ἀλλ' ἀῤῥένων ἡ τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας ἀρχή· *Non enim feminarum, ſed marium eſt, Romani imperii principatus.* Lampridius poſt mortem Heliogabali: (Cap. 18.) *Cautum ante omnia, ne unquam mulier ſenatum ingrederetur, utque inferis ejus caput dicaretur devoveturque per quem id eſſet factum.* Trebellius Pollio Herenniano: *Zenobia uſurpato ſibi imperio, diutius quam feminam decuit, rempublicam obtinuit.* [In XXX. Tyrann. c. 27.]

z *Feminæ Irenes ſubiiſſent imperium*] Dicto etiam ei ſacramento, quod habet *Zonaras.*

a *Qui ipſi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos, ut nova ex cauſa quæſito, ſollicite diſtinxerunt*] Vide ſynodum Pontigenenſem inter capitula Caroli Calvi. Et *Paulum Æmilium* lib. III. de Carolo Magno.

GRONOVII.

75 *Primi civis*] Hic Papam, dum ei blanditur, graviter offendit. Eſt autem ille Leo tertius circa annum D. 800.

b Po-

nova ex causa quæsito, sollicite distinxerunt. [b] Postea vero diviso Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam sive Alemaniam tenet (duo Francorum regna vocat Frisingensis) cum populus Francorum orientalis eligendo sibi reges facere cœpisset ([c] nam & ad id tempus Francorum regum successio 76 quasi agnatica, non tam a jure certo, quam a populi suffragiis pependerat) placuit populo Romano, quo certius præsidium haberet, regem non proprium sibi sumere, sed eum quem Germani fecissent; [d] ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis, quantum scilicet ea res ad se pertinebat.

4. Hæc quoque approbatio per episcopum edici & solemniter testata fieri peculiari coronatione solebat. quare ex electione septem principum, qui Germaniæ corpus referunt, qui lectus est, jus habet imperandi Germanis secundùm eorum mores: ex approbatione vero populi Romani fit idem rex, aut Imperator Romanus, aut, ut historici sæpe loquuntur, [e] Rex regni Italiæ: atque 77 eo titulo sub se habet quæcumque populi Romani fuerunt, neque

GROTII.

b *Postea diviso Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam*] Vide *Withikindum* libro 1. & ibi notata *Meibomii*: & pactum Caroli & Henrici post capitula Caroli Calvi, & ad id notas viri magno judicio doctrinaque præditi *Jacobi Sirmundi*. Occidentalem illam Franciam Latinam *Wibbo* vocat, quod ibi sermo Romanensis vigeret, ut & nunc viget, cum Transrhenanæ nationes lingua Germanica uterentur.

c *Nam & ad id tempus Francorum regum successio quasi agnatica, non tam a jure certo, quam a populi suffragiis pependerat*] Observatum id Prisco in excerptis legationum, & Reginoni ad annum Io CCCXVI. Carolus Magnus in testamento: *Quod si filius cuilibet horum trium filiorum.*

d *Ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis*] Verissima res, & aperte testata *Wibboni* vita Conradi Salici.

e *Rex regni Italiæ*] Sic in excommunicatione Henrici distincte nominat Papa regnum Teutonicorum & Italiæ. Vide Ottonis privilegium Alderamo datum, editum à *Meibomio* post *Withikindi* Saxonica: & *Cranzium* Saxonicorum v. in juramento Ottonis quod *Gratianus* intulit in Distinctionem LXIII. *In Roma nullum placitum sive ordinationem faciam de omnibus quæ ad te* (Papam) *aut Romanos pertinent, sine tuo consilio.* (c. 33.)

GRONOVII.

76 *Quasi agnatica*] 2, 7. 23.

77 *Eo titulo sub se habet*] Venditet has nænias historiæ ignaris. Germani gratiam facimus hujus tituli *Grotio*, nec Papæ quidem aut populo Romano quidquam debemus: utinam ne ab utroque pro maximis beneficiis essemus aliquoties ingratissime perfidissimeque tractati? Primum satis tituli est, quod succedimus Carolo Magno in his partibus, ex quo posteri ejus inconsulto populo Romano, inconsulto Papa, ipsi per se, inter se ita comparaverunt, ut penes alium regnum Galliæ, penes alium Germaniæ & Italiæ regnum cum nomine Imperii Romani essent. Sic si deesset, satis tituli præberet Otho. Ut enim extincta Caroli stirpe, Italia a tumultuariis regibus *Hugone*, Lothario, Berengario diripiebatur, Papa Octavianus, qui se Joannem XII. dixerat, per legatos Othonem primum oravit, veniret & Italiam tyrannide liberaret.

neque pactionibus, aut derelicti occupatione, aut victoriæ jure in aliorum populorum imperium conceſſerunt. unde illud quoque intelligi facile poteſt, 78 quo jure epiſcopus Romanus, vacante imperio,

Venit A. C. 962. liberat, confirmat Pipini & Caroli donationes, coronatur. Sequenti anno cum idem Papa hoſtes Othonis contra interdictum ejus reciperet, Conſtantinopoli adverſus eum auxilia arceſſeret, Hungaros ad Germaniam infeſtandam ſollicitaret, ex urbe Cæſari faventes pelleret, alios interficeret, redit Otho, fugiente cum ſuis Papa. Romani jurejurando adiguntur, nunquam inſcio ipſo Papam electuros. Synodus Epiſcoporum Italiæ habetur, in qua Papa immanium ſcelerum accuſatus, & ſolenni citatione fide publica adeſſe juſſus, cum ob conſcientiam ſcelerum comparere non auderet, exuitur dignitate, & ſufficitur ei Leo VIII. Digreſſo Othone, perjuri Romani denuo recipiunt Joannem, & Leone profugo, Joanne mox, cum in adulterio deprehenſus eſſet, ab illis, quos tangit Atridas iſte dolor (honeſtum ſane & maxime Pontificium mortis genus) occiſo, eligunt Benedictum. Adeſt mox Imperator, urbem obſidet, & quamquam ſuperos & inferos moverent indigenæ (nam ſcena tragica in muris novus Papa diras & furias ejaculatus eſt in obſidentes) capit, Leonem reſtituit, Benedictum rurſus convocata ſynodo pontificalibus exutum Hamburgum relegat, ubi hodieque ejus ſepulcrum eſt. Leone mortuo, tandem Romani jurisjurandi memores legatos ad Othonem in Germaniam mittunt de novo Pontifice creando, qui per epiſcopos miſſos creat Joannem XIII. A. C. 965. Pœnituit mox non fuiſſe perjuros, prehenſum hominem in vincula condunt, & ad undecimum menſem Capuæ detinent. Repetit expeditionem trans Alpes cum valido firmoque exercitu Otho: urbem occupat: de rejecto Pontifice quæſtionem habet: urbanos convocat ad cauſam dicendam & auctores edendos: binos conſules publicatis bonis in exilium mittit: prætorem crinibus toto die ſuſpenſum, dein virgis cædit, aſino averſum per vias traducit, tandem de robore præcipitat cum XII. ſenatoribus. Varias ibi fert leges de monetis & proſequendis latronibus, & aliis rebus. Agnovit deinde & hunc Auguſtum Conſtantinopolitanus collocata filio Imperatoris Othoni II. non minus ſtrenuo, Theophania Nicephori Phocæ filia, cum dote, quicquid hactenus in Italia poſſideret.

Similia acta Fridericorum & Henricorum triſtiora novit. Et hi ſunt tituli Imperatorum noſtrorum, juſti ſatis, modo vires animique eſſent: non illa approbatio commenticia & e luto ficti illius populi Romani, qui idem jus hodieque habeat, quod olim habuerit. Verba Friderici apud Matthæum Pariſienſem: *Liberam imperii noſtri coronam tantum beneficio divino adſcribimus. Electioni primam vocem Moguntino Archiepiſcopo, deinde quod ſupereſt, cæteris ſecundum ordinem principibus. Recognoſcimus regalem unctionem Colonienſi, ſupremam vero, quæ imperialis eſt, ſummo Pontifici. Quicquid præter hæc eſt, ex abundanti eſt, a malo eſt.* Unctionem dicit, poſtquam jam creatus eſſet, non creationem aut electionem.

78 *Quo jure Epiſcopus*] Epiſcopum Romanum vacante imperio habere inveſtituras feudorum imperii Romani, fabula Gallica eſt, qua illi jus ducatus Mediolanenſis ſibi arrogant, quia Ludovici XII. avus Ludovicus Caroli VI. regis frater, ducta uxore ducis Mediolanenſis Viſcontii filia Valentina, caverat ſucceſſionem in Ducatu ſoceri, deficiente genere ejus virili; quas nuptiales tabulas confirmaſſe volunt Bonifacium IX. quum exauctoratione Venceſlai imperium vacaret. Sed quis Papæ hoc jus dedit? Deinde hanc inveſtituram pro nulla ſe habuiſſe demonſtrarunt Philippus Valentinæ frater, qui ſine liberis decedens Alphonſum Aragonum regem reliquit hæredem: & Fridericus Imperator, qui Franciſcum Sfortiam eodem ducatu inveſtivit: & Maximilianus, qui filium hujus Ludovicum, ut ſcribit ipſe Belcarius commen-

perio, f investituras tribuat feudorum imperii Romani, quia scilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ sunt corporis alicujus g per primam personam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque vero male Cynus & Raynerius tradidere, si Imperator Romanus morbo aut captivitate impediretur fungi imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano.

XII. Heredis personam, quoad dominii tam publici quam privati continuationem, pro eadem censeri cum defuncti persona, certi est juris.

XIII. Victor autem victo quatenus succedat, infra in effectibus belli explicabitur.

mentariorum de rebus Gallicis lib. 5, num. 12. ad an. Chr. 1493.

GROTII.

f *Investituras tribuat feudorum imperii Romani*] Nempe ut in imperio Germanico Palatinus & Saxo Vicarii imperii, divisis partibus. Vide *Serranum* Ludovico XII.

g *Per primam personam corporis nomine expediri*] Nam & in Poloniæ interregno Archiepiscopus Gnesnensis Regis locum tenet, in solio regio sedet, tanquam primus inter Ordines. *Philippus Honorius* in dissertatione de regno Poloniæ.

CAPUT X.

De obligatione quæ ex dominio oritur.

I. *Obligatio reddendæ domino rei alienæ unde & qualis.* [*Exstantia* (aa) *restituere, & quantum in se est efficere ut reddantur.*

II. *Non exstantibus,*] *obligatio de reddendo eo quod quis lucrifecit ex alieno: quæ multis exemplis illustratur.*

III. *Bonæ fidei possessorem ad restitutionem non teneri, si res perierit.*

IV. *Eundem teneri ad restituendos fructus exstantes:*

V. *Et consumtos, nisi alias consumturus non fuerit:*

VI. *Non eos, quos neglexit percipere.*

VII. *Non teneri eundem ad restitutionem rei, quam donavit alii, cum distinctione:*

VIII. *Nec si rem emtam vendiderit, similiter cum distinctione.*

IX. *Quando pretium aut ejus partem servare possit, qui rem alienam bona fide emit.*

X. *Rem alienam emtam restitui venditori non posse.*

XI. *Qui rem habet, cujus ignoretur dominus, nemini teneri eam concedere.*

XII. *Ob*

GRONOVII.

(aa) Uncinis heic à me inclusa, in nulla Editionum, quæ vivo Auctore prodierint, immo neque in primis post mortem ejus vulgatis, reperiuntur. *J. B.*

XII. *Ob causam turpem, aut alioqui debitam, acceptum non esse restituendum naturaliter.*
XIII. *Refellitur sententia statuens rerum, quæ pondere, numero, mensura constant, dominium sine consensu domini transire.*

I. 1. EXplicatio, quantum instituto nostro sufficit, jure eo quod in personas aut res nobis competit, videndum etiam 1 quæ exinde nascatur obligatio adversum nos. Nascitur autem hæc aut e rebus exstantibus (rerum nomine jam comprehendam etiam jus in personas, 2 qua utile nobis esse potest) aut non exstantibus.

2. E rebus exstantibus obligatio hæc nascitur, qua a tenetur is, qui rem nostram habet in sua potestate, efficere quantum in se est, ut in nostram potestatem veniat. Quantum in se est, dico; neque enim obligatur ad impossibile, neque ad reddendam rem suis impensis: sed indicare tenetur, ut alter recipere suum possit. Nam sicut 3 in rerum communium statu observanda erat æqualitas

GROTII.

a *TEnetur is, qui rem nostram habet in sua potestate, efficere quantum in se est ut in nostram potestatem veniat*] Inter præcepta jubentia legis Hebræis datæ est, ut res inventa restituatur domino. Præcepto jubente LXXIV. Fundamentum id habet tum in æquitate naturali, tum in Deuteronomii loco XXII, 1. *Chrysostomus.* 1 Corinth. v. 8. *ταῦτα δὲ καὶ οἱ τῶν ἔξωθεν ἴσασι νόμοι, οἳ τὸς ἁρπάσοντας καὶ ἀφελομένους ἀφέντες, ἐκείνους κελεύουσιν ἀπαιτεῖν, παρ' οἷς ἄν εὕροι τις τὰ αὐτῷ κείμενα ἅπαντα. Hoc & sæculi probant leges quæ jus nobis faciunt, omisso raptore aut fure, eos compellare qui res nostras qualescunque ea sint tenent.* Hieronymus ad Leviticum: *Multi sine peccato putant esse, si alienum quod invenerint teneant, & dicunt: Deus mihi dedit. Cui habeo reddere? Discant, hoc peccatum simile esse rapinæ, si quis inventa non reddat.* [At locus ille non est *Hieronymi*, sed *Origenis*, ex *Hom.* IV. in Cap. 6. *Levit.* unde versus est; ut in Editione Pithoeanâ Corporis Juris Canonici observatum. *J. B.*] *Augustinus* Sermone XIX. de verbis Apostoli: *Si quid inveniſti & non reddidisti, rapuisti.* Deinde: *Qui alienum negat, si posset & tolleret.* Utrumque Gratianus retulit in causæ XIV quæstionem V. *Can.* 6. & 8. Idem *Augustinus* de Fide & operibus: *Sicut jure prædiorum tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum: cum vero scierit, nec ab alieno recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibetur, tunc juste injustus possessor vocabitur.* Pertinet huc & lex Wisigothorum lib. IX, tit. I, c. 9. Interdum vero ob causas graves lex civilis intendit augetque hanc obligationem, ut in servo fugitivo lex Burgundica lib. I, tit. VI. Bona quæ dominis per injuriam ademerat Domitianus, Nerva restitui jussit. Habet id *Xiphilinus* (*pag.* 240. C. *Ed. H. Steph.*) Apud *Procopium* Gotthicorum II. Belisarius: *οἶμαι δ' ἔγωγε τόν τε βιασάμενον, καὶ ὃς ἂν τὰ τῆς πόλεως ἐκποδὼν μὴ ἀποδιδῷ, τὸν αὐτὸν ἴσως γε εἶναι. Mihi ita libet credere, pari loco esse res alienas sponte retinentem, & non reddentem, cum raptore.*

GRONOVII.

1 *Quæ exinde nascatur obligatio*] Aliorum rem nostram tenentium: quid ob rem nostram alii qui eam possident, nobis debeant.

2 *Qua utile nobis esse potest*] Non scilicet in pœnam.

3 *In rerum communium statu*] Priusquam privata dominia exstiterunt.

b *In-*

tas quædam; ut huic non minus quam alteri rebus communibus uti liceret; ita introducto dominio 4 hæc (bb) quasi societas inter dominos contracta est, ut qui rem alienam in sua haberet potestate, eam domino redderet. Nam si dominii ea tantum fuisset vis ut 5 poscenti domino reddenda res esset, nimis debile futurum fuisset dominium, & nimis sumtuosa custodia.

3. Neque hic consideratur bona quis an mala fide rei possessionem nactus sit: alia enim obligatio est ex delicto, alia ex re. Lacedæmonii delicto se liberaverant, damnato Phœbida, qui Cadmeam Thebanorum arcem contra fœdus ceperat, sed ipsi b injustitiæ accusati quod arcem nihilominus retinerent. Eamque injustitiam, ut singularem, etiam singulari Dei providentia vindicatam notavit * Xenophon. Sic M. Crassum & Q. Hortensium reprehendit † Cicero, quod hereditatis partem retinuissent 6 ex testamento, quod falsum, sed sine eorum culpa, confectum erat.

Diod. l. xv. Plut. Pelopida, p. 280.

** Hist. Græc. lib. v. c. 4.*

† De Officiis III. c. 18.

4. Quia vero hæc obligatio 7 tanquam ex contractu universali omnes homines tenet, & jus quoddam rei domino parit, eo fit ut 8 singulares contractus, quippe tempore posteriores, exceptionem inde accipiant. Inde lucem accipit illud Tryphonini: *Latro spolia quæ mihi abstulit, posuit apud Sejum inscium de malitia deponentis: utrum latroni, an mihi restituere Sejus debeat? Si per se dantem, accipientemque, intuemur, 9 hæc est bona fides, ut commissam rem recipiat is qui dedit: Si totius rei æquitatem, 10 quæ ex omnibus personis, quæ*

L. Bona fides. 31. D. depositi, §. 1.

GROTII.

b *Injustitiæ accusati*] Ita judicat *Diodorus* libro XV. (c. 20.) *Plutarchus* Agesilao: τὴν πόλιν ἔπεισεν εἰς αὐτὴν δίξασθαι τὸ ἀδίκημα, καὶ κατέχειν τὴν καθμείαν δι' ἑαυτῆς. *Civitati persuasit ut in se culpam transferret, retinendo sibi arcem Cadmeam.* (Pag. 609. B.) Simile facinus Bajazetis in Nicopoli apud *Lennclavium* lib. VI.

GRONOVII.

4 *Hæc quasi societas*] Instar taciti pacti cujusdam intercessit.

5 *Poscenti domino*] Nonnisi poscenti, ita ut si non posceret, quod ignoraret suam rem te penes esse, id scienti tibi eam retinere liceret.

6 *Ex testamento*] L. Minucii Basilii, quod subjecerunt quidam, & secum scripserunt hæredes Crassum & Hortensium, ut illi lucro invitati contra veros hæredes hoc falsum testamentum potentia sua tuerentur, quod & fecerunt.

7 *Tanquam ex contractu universali*] Pacto, in quod tacite omnes homines consensisse videntur.

8 *Singulares contractus*] Ut quod quis de re aliena non domino, tanquam domino, promisit aut cum eo contraxit, id servare non teneatur vero domino invento, quo is suum recipiat.

9 *Hæc est bona fides*] Hoc conveniens est bonæ fidei & sinceritati contractuum.

10 *Quæ ex omnibus personis*] Quæ tum demum constat, quum omnium personarum ad quas ea res pertinet, ratio habetur, nec cuiquam detrahitur, quod suum est.

(bb) Nullam societatem, nullum pactum, hoc intelligere necesse est. Vide quæ hac de re, simul & de toto argumento istius Capitis, diximus in Notis ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. XIII. alterius

quæ negotio isto continguntur, impletur, mihi reddenda sunt, quoi (male legitur *quo*) *facto scelestissimo ademta sunt.* Recte autem addit: *Et probo hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit,* 11 *ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione.* Justior nimirum est repetitio domini ex jure illo quod ipsi 12 dominio æquævum diximus: unde etiam illud sequitur quod apud eundem Tryphoninum est, ut qui rem suam ignorans depositam accepit, reddere eam non teneatur: & quod ibidem paulo ante quærebatur de bonis depositis ab eo cujus bona erant publicata, 13 hinc potius quam ex eo quod 14 de pœnarum utilitate adfert Tryphoninus, definiendum est.

5. Nam ad dominii naturam nihil refert, ex gentium, an ex civili jure oriatur: semper enim secum habet quæ sibi sunt naturalia, inter quæ est obligatio cujusvis possessoris ad rem domino restituendam. Et hoc est quod ait Martianus, jure gentium 15 condici posse res ab his qui non ex justa causa possident.

L. 25. D. de act. rer. amotar.

Ex hoc fonte oritur illud quod ab Ulpiano est proditum *, qui rem alienam invenit, eum ita ad eam domino reddendam teneri ut εὕρετρον, hoc est, præmium inventionis petere non possit. Reddendi autem sunt & fructus 16 salvis impensis.

* *L. 43. §. 9. D. de furt.*

II. 1. De rebus non exstantibus hoc humano generi placuit, ut si tu ex re mea factus es locupletior, me rem non habente, 17 in tantum tenearis, in quantum es factus locupletior: quia quatenus ex meo lucratus es, 18 plus habes, cum ego 19 minus habeam: introducta autem sunt dominia ad servandam æqualitatem, in eo scilicet, ut quisque suum haberet. c *Contra naturam esse,* ait Tullius, * *ex hominis incommodo suum augere commodum.* Et alibi: † *Illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.* 2. Et

Cajet. ad Th. 2, 2. 62. art. 6. L. 20. §. 6. D. de petit. hered.

* *De Off. III. c. 5. Vid. L. 206. D. de reg. jur. & ibi interpretes.*

† *Immo ibid.*

terius Editionis, ubi omnia accuratiùs exsequuti sumus, quàm in primâ Editione, &, ut putamus, quàm ab ullo adhuc factum fuerat. *J. B.*

GROTII.

c *Contra naturam esse ex hominis incommodo suum augere commodum*] Cassiodorus x, 16. *Hoc nostris temporibus confitemur inimicum, ut alter alterius lætetur incommodo.*

GRONOVII.

11 *Ut non distrahatur*] Ut si intelligatur, alium, quam cujus ad hoc usque putatum est, id justius repetere, ei potius tribuamus.

12 *Dominio æquævum*] Simul cum introductis privatis dominiis natum & inter dominos quasi contractum.

13 *Hinc potius*] Nempe quod contractum cum deponente solverit ille sanctior humano generi contractus initus, domino rem restitui. Est autem post condemnationem dominus bonorum deportati fiscus.

14 *De pœnarum utilitate*] Ut male meritus de publico, quo sit exemplo aliis ad deterrenda maleficia, etiam egestate laboret.

15 *Condici*] Peti actione.

16 *Salvis impensis*] Detracto eo quod bonæ fidei possessor in rem impendit.

17 *In tantum tenearis*] Tantum restituere debeas.

18 *Plus habes*] Quam jure ad te pertinet.

19 *Minus*] Quam me habere oportet.

20 *Extra*

2. Et hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc definiant juriſconſulti [20] extra legum præſcripta, ſemper ad ipſam æquitatem, ut evidentiſſimam, provocantes. Ex *a* actu ſervi [21] inſtitoris tenetur qui præpoſuit, ita niſi denunciaverit ne ei crederetur: At etiam ſi ſit facta [22] denunciatio, & ſervus ex eo contractu [23] peculium habeat, [24] aut in rem domini verſum ſit, [25] replicabitur de dolo. *Videtur enim*, inquit Proculus, *dolum malum facere, qui* [26] *ex aliena jactura lucrum quærat.* Ubi doli mali vox id omne ſignificat, quod naturali juri & æquitati repugnat.

a *L. Si quis mancipiis, 17. D. de inſt. act. §. 4.*

b Qui matre jubente pro filii [27] defenſore fidejuſſit, adverſus defenſorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus geſſit negotium, quia [28] contemplatione matris fidejuſſit: Attamen ex Papiniani ſententia dabitur actio negotiorum geſtorum ([29] utilis, ni fallor) in defenſorem, quia pecunia fidejuſſoris liberatur.

b *L. Quamquam, 6. ad SC. Vell.*

c Sic uxori quæ marito pecuniam donavit, [30] quam ex lege poſſet repetere, datur condictitia aut utilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam; quia, inquit Ulpianus, locupletiorem eſſe maritum negari non poteſt: & hoc quæritur, quid ex re mulieris poſſideat.

c *L. Uxor marito, 55. D. de donat. inter vir. & uxor.*

d Si conſumſeris nummos quos mihi meus ſervus furripuerat, [31] peculiares putans, [32] condictio eo nomine mihi adverſus te competit, quaſi res mea ad te [33] ſine cauſa pervenerit.

d *L. 30. pr. verſ. ſecundum, D. de act. emt.*

e Pupilli [34] non tenentur commodati ſecundum leges Romanas; tamen utilis actio dabitur, ſi pupillus locupletior factus ſit.

e *L. 3. D. commodati.*

f Sic ſi aliena res pignori data & a creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretii accepti quantitate, liberatur debitor: quia, inquit Tryphoninus, [35] ex quali quali obligatione, occa-

f *L. Reſcriptum. 12. §. 1. de diſt. pignorum.*

20 *Extra legum præſcripta*] De quibus vetus jus nihil ſanxit.

21 *Inſtitoris*] Qui tabernis & negotiis ac mercimoniis domini præpoſitus eſt.

22 *Denuntiatio*] L. 47. pr. *de peculio.* l. 11. §. 2. & 3. D. *de inſtitor. act.* l. 17. §. 4. *ibid.*

23 *Peculium*] Aliquid ſeparatum a rationibus domini, quod eo permittente in lucrum ſuum occupet.

24 *Aut in rem domini*] De ſuo rem domini amplificaverit, neque expenſam redigere, manente tali denuntiatione, poſſit.

25 *Replicabitur de dolo*] Actionem habebit adverſus eam denuntiationem, tanquam dolo malo factam.

26 *Ex aliena jactura*] Ut hic dominus ex jactura ſervi.

27 *Defenſore*] Qui abſque mandato eum ſola ſatisdatione pro reo in judicio poſtulat, in quo differt a procuratore, qui cum mandato, & tam pro actore quam pro reo.

28 *Contemplatione matris*] Matris perſonam & auctoritatem ſecutus.

29 *Utilis*] Non ex lege ipſa, ſed ex interpretatione, contra juris ſtricti rationem, ex æquitate introducta.

30 *Quam ex lege*] Quia vetitæ donationes inter virum & uxorem erant. l. 1. hoc tit.

31 *Peculiares*] De peculio ſervi.

32 *Condictio*] Actio in perſonam.

33 *Sine cauſa*] Non juſto titulo.

34 *Non tenentur commodati*] Non poſſunt conveniri actione de eo quod illis commodatum eſt.

35 *Ex quali quali*] Quantumvis illegitima, invalida obligatione pignoris rei alienæ, etſi nihil aliud, occaſione per debitorem data.

occasione debitoris redactum pretium æquius debitori proficiet, quam creditoris lucro cederet: sed 36 emtori debitor tenebitur, ne ex aliena jactura lucrum sibi quærat: 37 nam & si majores fructus a possessore creditor abstulisset, universos in 38 quantitatem acceptos ferre deberet.

g L. Sime & Titium, 32. D. de reb. cred.

g Similiter si cum debitore meo, non tanquam meo, 39 sed alienum debitorem putans egisti, & mutuam ab eo accepisti pecuniam, obligaris, non quia pecuniam tibi credidi, (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed 40 quia pecunia mea quæ ad te pervenit, eam mihi a te reddi bonum & æquum est.

3. Posteriores quoque juris interpretes ad facta similia hæc recte producunt: nempe ut *h* cujus 41 latitantis bona venum ierant, 42 cum exceptionem haberet, is ad pecuniam ex bonis suis redactam admittatur; & *i* ut qui pecuniam patri credidit ad alendum filium, si pater solvendo non sit, in ipsum filium bona materna habentem actionem habeat.

h Acc. in d. l. rescriptum.

i Jason. in d. l. sime & Titium.

k Soto l. IV. q. 7. art. 2 Covarr. ad c. peccatum. par. II. §. I. Silv. in verbo Restituta n. 3. q. 6. Medina de contr. q. 10. Less. l. II. c. 14. Navar. 17. n. 7.

k His regulis duabus recte intellectis, non difficilis erit responsio ad eas quæstiones quæ & a Jurisconsultis, *k* & a Theologis 43 internum animi tribunal instruentibus, proponi solent.

III. Primum enim apparet, bonæ fidei possessorem (nam malæ fidei possessor, 44 ultra rei rationem, ex facto suo tenetur) non teneri ad ullam restitutionem si res perierit: quia nec res ipsa apud eum est, nec lucrum ex re.

IV. Secundo, bonæ fidei possessorem teneri ad restituendos (cc) etiam fructus exstantes rei: dico 45 fructus rei; nam industriæ fructus

GRONOVII.

36 *Emtori debitor*] Ab emtore, a quo dominus eam vindicavit, debitor, qui rem non suam creditori pignus dedit, conveniri potest, ne ex aliena re ipse quidem debitor a creditore pignore vendito liberatus sit; emtor autem pretio creditori dato & re simul careat.

37 *Nam & si majores*] Si creditor a debitore, qui bona fide alienum agrum possidet, pro usuris ejus agri fructus redigat, & forte perceperit majores, quam quæ usurarum quantitati responderent, id ad minuendam sortem possessori proficere deberet.

38 *Quantitatem*] Debitam.

39 *Sed alienum*] Ejus qui te jussit ab suo debitore mutuum sumere.

40 *Quia pecunia mea quæ*] Verba legis 32. D. *de rebus cred.* in quibus aut delendum τὸ *quæ*, aut legendum *pecuniam meam*, & τὸ *eam* abundat, ut in illis, de quibus 1. observ. 23, p. 186.

41 *Latitantis*] Non facientis copiam conveniendi sui. *Cicero* pro Quint. c. 19.

42 *Cum exceptionem*] Cum petitoris intentionem exceptione potuisset elidere & irritam reddere.

43 *Internum animi tribunal*] Judicium conscientiæ de rebus lege non definitis.

44 *Ultra rei rationem*] Ab eo non tantum exigitur res, sed etiam pœna ob rem male possessam.

45 *Fructus rei*] Qui ex ipsa per se naturaliter sine industria possessoris proveniunt.

(cc) Non tenetur: quoniam, ut puto, ille, quamdiu fuit bonæ fidei Possessor, secundum Legem Naturalem eadem planè jura habuit, ac si verus Dominus fuisset. Id probavimus ad

Caput

fructus etiam si sine re non procederent, rei tamen non debentur. Causa hujus obligationis est ex dominio. nam qui dominus est rei, idem naturaliter dominus est fructuum rei.

V. Tertio, bonæ fidei possessorem teneri ad restitutionem & rei, & fructuum consumtorum, 46 si modo alias quoque tantundem consumturus fuerat: nam in hoc locupletior censetur. Sic laudatur circa initia imperii C. Cæsar Caligula, quod quibus regna restituit, adjecit & fructus medii temporis. *Suet. c. 16.*

VI. Quarto, non teneri eum ad restituendos fructus quos percipere neglexit: quia nec rem habet, nec quicquam quod rei loco succedit.

VII. Quinto, si talis possessor rem sibi donatam alii donaverit, non teneri eum 47 nisi omnino etiam sine hac re donaturus tantundem fuisset: tunc enim lucrum erit rei suæ peperciisse. * *Vid. L. 48. §. ult. D. De furtis.*

VIII. Sexto, si rem emtam vendiderit, * non teneri, nisi quatenus forte pluris † vendiderit: quod si donatum vendiderit, *a* teneri ad restituendum pretium, nisi forte prodegerit pretium, alias non prodacturus. † *L. 22. D. de petit. her. L. 25. eod.*

IX. 1. Septimo, rem alienam bona fide emtam restituendam, nec *b* posse erogatum pretium repeti. cui regulæ hæc addenda mihi videtur exceptio, d 48 nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit, ut puta si res apud piratas fuerit. Tunc enim deduci poterit quantum domi- *a L. 23. D. de reb. credit.* *b L. 3. 23. C. de rei vindic. L. 16. C. de evictionib.*

Caput PUFENDORFII jam indicatum: ubi videre poterit Lector, quomodo in plerisque casuum sequentium alias regulas tradamus, è principio simplicissimo & facillimo fluentes; quum definitiones Auctoris nostri satis inter se non consentiant, & difficultatibus plurimis obnoxiæ sint. *J. B.*

GROTII.

d *Nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit*] Apud Terentium Heautontimorumeno Act. IV. Scena IV. (*vers. 42, & seqq.*)

— *Sed illud quod tibi*
Dixi de argento quod ista debet Bacchidi;
Id nunc reddendum est illi. neque tu scilicet
Eo nunc confugies; quid mea? num mihi datum est?
Num jussi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verum illud,
Chreme,
Dicunt: jus summum sæpe summa est malitia.

Ubi & Eugrafium vide. Hæc æquitas etiam ab Hebræorum magistris probatur, & a Wisigotthis libro I, tit. IX, c. 9, & c. 15. *Alc.* III, Præs. 29. *Menoch.* V, Præs. 29. num. 26. *Strachan parte* II, num. 18.

GRONOVII.

46 *Si modo alias*] Nisi forte rem alienam si non possedisset, arctius contentiusque vixisset, ac minus sumptuum fecisset: si res illa non fuit causa, ut liberalius viveret.

47 *Nisi omnino etiam*] Nisi res bona fide possessa fuerit causa & occasio donationis.

48 *Nisi quatenus*] Nisi emerit ab eo, unde necessario & domino emenda fuisset quodammodo, & sine impensa recuperari non potuisset.

dominus impensurus libenter fuerat. ipsa enim 49 facti possessio, præsertim recuperatu difficilis, est aliquid æstimabile, & in hoc dominus post rem amissam censetur factus locupletior. Et ideo cum rei suæ emtio * ordinario jure non valeat, valere tamen eam ait *a* Paulus Jurisconsultus, si ab initio id convenit, 50 ut possessio quæ apud alterum est ematur *b*. Neque hic requiro ut emta res sit *c* cum animo ut domino restitueretur, quo casu 51 negotiorum actionem nasci, sunt qui ajant, sunt qui negent *c*. Nam negotiorum gestorum actio ex lege civili nascitur: nullum enim habet eorum fundamentorum, ex quibus natura obligationem inducit. Nos autem id quod naturale est hic quærimus.

2. Non dissimile est quod de 52 funeraria scripsit *d* Ulpianus, justum judicem in ea non 53 meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei actionis natura indulgeat. Et quod alibi idem ait, *e* si quis negotia mea gesserit, non mei contemplatione, sed sui lucri causa, & circa res meas aliquid impenderit, *f* non quidem in id 54 quod dedit, sed 55 in id quod ego locupletior sum, habiturum actionem. Sic (dd) enim & domini rerum, quarum jactu levata est navis, partem recuperant ab aliis, *g* quorum res jactu servatæ sunt: quia & qui rem alioqui perituram servavit, in hoc videtur locupletior.

X. Octavo, eum, qui rem alienam emit, non posse eam 56 restituere venditori ut pretium servet, quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam, ut diximus, cœpit obligatio restituendi.

XI. Nono, eum qui rem habeat cujus dominus ignoratur, non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: *f* quanquam valde hoc pium sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet 57 præter dominum. Non esse autem

* *L. Sne, 16. D. de cont. emt.*
a L. Si in emtione, 34. §. rei, 4. D. de contr. emt.
b L. Si laborante. 2. §. Si navis. 3. ad legem Rhodiam. Vid. Ægid. Reg. disp. 31. dub. 7. num. 126. Host. tit. de pœn. v. quid de prædam ementibus.
c Bal. & Last. l. 1. D. de neg. gest.
d L. & si quis, 14. §. idem Labeo. 13. D. de relig. & s. f. Balsamo ad can. x. Greg. Thaumat.
e L. Si pupilli, 6. §. sed si quis. 3. D. de neg. gest.
f Cajet. 2, 2. 62. 6. Soto l. 4, q. 7. art. 2. Covar. d. loco.
g L. 1. D. ad l. Rhod.

GROTII.

e *Cum animo ut domino restitueretur*] Speculum Saxonicum II, 37. Landrecht tit. XV.

f *Quanquam valde hoc pium sit*] Chrysostomus indicato jam loco.

GRONOVII.

49 *Facti possessio*] Possessio de facto sive plena.

50 *Ut possessio quæ apud alterum est, ematur*] Ne scilicet de ea dominus judicio certandum haberet.

51 *Negotiorum actionem*] Contrariam, quæ datur gestori ultro accedenti ad negotium alterius.

52 *Funeraria*] Quæ de impensis funeris causa factis datur.

53 *Meram negotiorum*] Rigorem juris in illa actione.

54 *Quod dedit*] Quod ei abest non omne quod impendit.

55 *In id quod*] Quantum mihi imputare potest.

56 *Restituere venditori*] Cogere venditorem, ut pretio reddito illam recipiat, sed debere eam restituere domino quicquid eveniat de pretio.

57 *Præter dominum*] Eoque nec pauperes, nec pauperum curatores jus habent ejusmodi rem ἀδέσποτον poscendi.

(dd) Heic *enim*, in omnibus Editionibus, positum pro *etiam*, errato, ut mihi videtur, typographico, quem tamen Auctor non animadvertit. Certè est id novum exemplum, non ratio jam dictorum. J. B.

g *Aliud*

autem, & non apparere, tantundem valent quoad eum cui non apparet.

XII. Decimo, *g* naturaliter quod ob causam turpem aut honestam, 58 ad quam quis obligabatur, acceptum est, non esse restituendum, quanquam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. Ratio est, *h* quia 59 ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena; hic autem dominium transit 60 ex prioris domini voluntate. g Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta 61 extorsio: hoc enim est aliud obligationis principium, de quo hic non agimus.

XIII. Addamus & hoc mendose à *i* Medina traditum, rerum alienarum in nos dominium transire sine consensu domini, si res sint tales, 62 quæ pondere, numero, & mensura æstimari soleant. Nam res ejus generis 63 functionem quidem recipere dicuntur, id est, restitui posse per id quod genere idem est, sed ita demum si consensus præcesserit, aut ex lege aut more præcessisse intelligatur, ut in mutuo; aut etiam si res, utpote consumta, exhiberi nequeat. *k* At extra talem consensum, vel expressum, vel præsumtum, & extra necessitatem functio ista locum non habet.

g *Thom. 2. 2. 62. art. 5. resp. ad 2. & Cajet. ibi. Covar. p. 2. §. 2. ad cap. peccatum.*

h *1 Sam. XII. 5. 6.*

i *De rest. q. 10.*

k *L. Regesti. 11. §. ult. D. de reb. cred. & si cert.*

GROTII.

g *Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta extorsio*] Optime hæc distinguit Augustinus epistola LIV.

GRONOVII.

58 *Ad quam quis obligabatur*] Quam & sine mercede facere debebat.

59 *Ratione rei*] Rem nemo restituere compellitur.

60 *Ex prioris domini*] Dominus quod desit, eo dedit animo, ut fieret accipientis & suum esse desineret: itaque apud accipientem non est alienum.

61 *Extorsio*] Si per vim & minas expressit.

62 *Quæ pondere, numero*] Quæ solent mutuæ dari, in mutuo autem alienantur inque dominium transeunt species creditæ, quæ scilicet utendo consumuntur. Tales igitur res incidentes in non dominum Medina voluit ejus fieri, ut abuti posset illis, & restituendo tantumdem, non ipsis speciebus liberaretur.

63 *Functionem quidem recipere*] L. 2. D. *de rebus cred.*

CAPUT XI.

De promissis.

I. *Refellitur sententia statuens ex promissis jus naturaliter non oriri.*

II. *Assertionem nudam non obligare.*

III. *Pollicitationem naturaliter obligare, sed inde alteri jus non nasci.*

IV. *Quid sit promissum unde alteri jus oritur.*

V. *Requiri ad hoc in promittente usum rationis: ubi distinguitur jus naturale a legibus civilibus circa minores.*

VI. *Promissio errantis an & quatenus obliget naturaliter.*

VII. *Promissionem ex metu obligare, sed qui metus causam dedit, teneri ad liberandum promissorem.*

VIII. *Id quod promittitur, ut promissio valeat, oportere in potestate sit promittentis.*

IX. *An promissio ob causam vitiosam valeat naturaliter, per distinctionem explicatur.*

X. *Quid sentiendum de promissione facta ad consequendam rem jam ante debitam.*

XI. *Modus valide promittendi per nos ipsos.*

XII. *Modus valide promittendi per alios; ubi & de legatis mandata excedentibus.*

XIII. *Exercitoria & institoria obligationes quatenus ex jure naturæ procedant, ubi & juris Romani error notatur.*

XIV. *Ad promissionis validitatem acceptationem requiri.*

XV. *An acceptatio innotescere debeat promissori, per distinctionem explicatur.*

XVI. *Revocari promissionem posse, mortuo ante acceptationem cui promissum erat.*

XVII. *An & internuntio mortuo, per distinctiones explicatur.*

XVIII. *An revocabilis sit promissio, acceptione per alterum facta, per distinctiones explicatur.*

XIX. *Onus promisso adjici quo tempore possit.*

XX. *Quomodo convalescere possit invalida promissio.*

XXI. *Promissiones sine causa naturaliter non esse irritas.*

XXII. *Qui factum alienum promisit ad quia naturaliter teneatur.*

Lib. I, *c.* VI. *Lib.* V, *c.* I. I. 1. PErduxit nos ordo ad obligationem quæ ex promissis oritur: ubi statim se nobis objicit vir eruditionis minime vulgaris Franciscus Connanus. Is enim hanc defendit (aa) sententiam, jure naturæ ac gentium [1] ea pacta, quæ non habent συναλλαγμα, nullam inducere obligationem: honeste tamen impleri, si modo talis res sit, quam præstare etiam citra promissum honestum ac virtuti alicui congruens fuerat.

I. 2. Adfert autem pro sententia sua non tantum Jurisconsultorum dicta, sed & rationes has: quod non minor sit culpa ejus qui temere nulla de causa pollicenti credit, quam ejus qui vanitatem
II. adhibuit promissionis: deinde quod fortunis omnium magnum immineat periculum, si promisso, quod sæpe ex ostentatione magis quam ex voluntate proficiscitur, aut ex voluntate quidem, sed
III. levi ac parum considerata, tenerentur homines: postremo, quod justum fuit [2] aliqua honestati cujusque relinquere, nec ad necessitatem

GRONOVII.

1 *EA pacta quæ non habent*] Pacta nuda quæ placiti fine steterunt, quæ neque traditione, neque stipulatione firmata sunt.

2 *Aliqua honestati*] Esse quædam, in quibus experiamur quid ex officio facturi sint homines, nulla lege cogente.

(aa) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. V. §. 9. & seqq. *J. B.*

2 Se-

tatem obligationis exigere: turpe esse promissa non implere, 3 non quod injuste id fiat, sed quod detegatur promissionis levitas.

Tullii quoque utitur testimonio, qui dixerit, nec promissa servanda, quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant, quam illi prosint cui promiseris. *De Offic. I. 10.*

Quod 4 si res integra non sit, vult deberi non quod promissum est, sed 5 quod interest: cæterum pacta, quam ex se non habent vim, eam accipere aut ex contractibus, quibus insunt aut adjiciuntur, aut ex rei traditione: unde nasci 6 partim actiones, 7 partim exceptiones, & vetitam repetitionem.

Quæ vero pacta vim obligandi secundum leges habeant, ut pacta stipulata, & alia quædam, habere eam 8 legum beneficio, quarum ea est efficacia, ut quod per se honestum est id efficere possint etiam necessarium.

3. Verum hæc sententia, ita generaliter ut ab ipso effertur accepta, consistere non potest. Primum enim sequitur inde inter reges & populos diversos, pactorum, quamdiu nihil ex iis præstitum est, vim esse nullam, præsertim iis in locis 9 ubi nulla certa forma fœderum aut sponsionum reperta est. Tum vero ratio nulla reperiri potest, cur leges, quæ 10 quasi pactum commune sunt populi, atque hoc nomine vocantur ab Aristotele & * Demosthene, obligationem pactis possint addere; voluntas autem cujusque, hoc omni modo agentis ut se obliget, idem non possit, præcipue ubi lex civilis impedimentum non affert. Adde quod, voluntate sufficienter significata, transferri rei dominium potest, 11 ut ante diximus. quid ni ergo possit transferri & 12 jus in personam, aut 13 ad transferendum dominium (quod jus ipso 14 dominio minus est) aut ad aliquid agendum, quippe cum in actiones nostras par jus habeamus atque in res nostras? *Rhet. I, XV. * Orat. I. adv. Aristogit. p. 492. C. unde petita est. L. 2. D. de legibus.*

4. Accedit his a sapientum consensus: nam quomodo dicitur a Juris- *§. Per traditionem, 40. Inst. de rer. divis.*

GROTII.

a *Sapientum consensus*] Ita ut & sapientium in re moram non ferente vim sponsionis habere velint Hebræi. *Baba Kama* cap. x, §. 4.

GRONOVII.

3 *Non quod injuste*] Non quod in eo sit injuria legibus vindicanda, sed quod promissor non præstando quod promisit, se demonstret vanum, inconstantem, mendacem.

4 *Si res integra non sit*] Si cœptum est impleri promissum, si arrha, vel symbolum datum.

5 *Quod interest*] Ejus cui promissum fuerat, rem præstari.

6 *Partim actiones*] Ad exigendum aut petendum.

7 *Partim exceptiones*] Ad negandum.

8 *Legum beneficio*] Non natura.

9 *Ubi nulla certa*] Sicubi remanet prisca simplicitas & verbis nudis & fortuitis, non conceptis & certis formulis transigitur.

10 *Quasi pactum commune*] Ob quam rationem Lycurgus leges suas Ῥήτρας id est, *pacta*, vocavit.

11 *Ut ante diximus*] 2, 6, 1.

12 *Jus in personam*] Obligatio.

13 *Ad transferendum dominium*] Nam actio in personam est, qua intendimus aliquem dare, facere oportere.

14 *Dominio minus*] Quanto scilicet spes minor est re præsenti.

Juriſconſultis, nihil eſſe tam naturale, quam voluntatem domini volentis rem ſuam in alium transferre ratam haberi; eodem modo dicitur, * nihil eſſe tam congruum fidei humanæ, quam ea 15 quæ inter eos placuerunt ſervare. Sic edictum 16 de pecunia conſtituta, ubi nulla in conſtituente debendi cauſa præceſſerat præter conſenſum, † favere dicitur naturali æquitati. Paulus quoque Juriſconſultus eum *a* ait natura debere quem jure gentium dare oportet, 17 cujus fidem ſecuti ſumus: quo in loco primum vox, *oportet*, 18 neceſſitatem quandam moralem ſignificat: neque vero admittendum eſt, quod ait Connanus, fidem ſecutos nos cenſeri, ubi 19 res integra eſſe deſiit: agebat enim eo loco Paulus de 20 condictione indebiti: quæ ceſſat ſi ex 21 qualicunque pacto ſolutum quid ſit, quia jam ante, 22 re adhuc integra, naturæ ac gentium jure dari oportebat, etiamſi 23 lex civilis ad 24 præſcindendas litium occaſiones auxilium ſuum 25 non præſtabat.

* *L. 1. D. de paſtis.*

† *L. 1. D. de pecun. conſt.*

a *L. cum amplius, 84. §. 1. D. de reg. juris.*

5. M. autem Tullius in officiis tantam promiſſis vim tribuit, ut fundamentum juſtitiæ fidem appellet, quam & juſtitiæ ſororem dixit *b* Horatius, & Platonici ſæpe juſtitiam vocant ἀλήθειαν. quod fidelitatem tranſtulit *c* Apulejus: ac Simonides *d* juſtitiam definiebat, non modo acceptum reddere, ſed & verum dicere.

De off. l. 1. c. 7.

b *L. 1. Od. 24.*

c *Ap. de Platon. Phil. Mor.*

d *Apud Plat. 1. De Rep. p. 331. C. D. Ed. H. Steph.*

6. Sed ut bene res intelligatur, (bb) diſtinguendi ſunt diligenter tres gradus loquendi de 26 rebus futuris quæ noſtræ ſunt poteſtatis, aut fore putantur.

II. Primus gradus eſt 27 aſſertio explicans de futuro animum qui nunc eſt: & ad hanc, ut vitio careat, requiritur 28 veritas cogi-

GRONOVII.

15 *Quæ inter eos*] Poteſt excuſari, ut τὸ *eos* ad intellectum referatur, quaſi dixiſſet, fidei hominum. Suſpicor tamen Ulpianum ſcripſiſſe, quam ea quæ inter quos placuerunt ſervari. [Nihil mutare neceſſe eſt. Vide Clariſſ. NOODT. *Obſ.* 1. 4.

16 *De pecunia conſtituta*] Ubi quis id egit cum debitore, ut alio, ſed certo, die ac loco conſtituerit ſe ſoluturum. l. 4, & 5. D. *de conſ. pec.*

17 *Cujus fidem ſecuti ſumus*] Quicum contraximus, tanquam cum viro bono & fidem tueri ſolito.

18 *Neceſſitatem moralem*] Si non alia re, moribus duntaxat & inſtitutis aliquem obſtringi.

19 *Res integra eſſe deſiit*] Ubi jam aliquid agi ex illo ſimplici promiſſo incepit.

20 *Condictione indebiti*] Repetitione ejus, quod quum non deberetur, per errorem ſolutum eſt.

21 *Qualicunque pacto*] Quamvis nudo & ſine ſtipulatione.

22 *Re adhuc integra*] Nondum numerata pecunia.

23 *Lex civilis*] Quæ aliquid amplius requirebat quam pactum nudum.

24 *Præſcindendas*] *Recidendas* dicere voluit. 2. *obſerv.* 22.

25 *Non præſtabat*] Non juvabat eum, qui accepit, ad ultro petendum.

26 *Rebus futuris*] Nam in his fit promiſſum.

27 *Aſſertio explicans*] Dictum, quo indices, quid cum maxime facere cogites; non tamen adſeveres te nullo modo aliud facere velle.

28 *Veritas cogitationis*] Simplex animi & oris conſenſus.

(bb) Vide, in hanc rem, PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. V. §. 5. & ſeqq. *J. B.*

b *Deum*

cogitationis pro tempore præsenti, non autem ut in ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus humanus non tantum naturalem potentiam mutandi consilium, sed & jus. Quod si 29 in mutatione sententiæ vitium sit aliquod, aut accedit, id non est intrinsecum mutationi, sed ex materia, puta quia prior sententia erat melior.

III. Secundus gradus est, cum 30 voluntas se ipsam pro futuro tempore determinat, cum signo sufficiente ad indicandam perseverandi necessitatem. Et 31 hæc pollicitatio dici potest, quæ 32 sepositа lege civili obligat quidem, aut absolute, aut sub conditione, sed jus proprium alteri non dat. Multis enim casibus evenit, ut obligatio sit in nobis, & nullum jus in alio: sicut in debito misericordiæ & gratiæ reponendæ apparet, quibus simile est hoc debitum constantiæ sive fidelitatis. Itaque ex tali pollicitatione res pollicitantis retineri, aut is ipse qui pollicitus est ad implendam fidem cogi jure naturæ non poterit.

IV. 1. Tertius gradus est, ubi 33 ad determinationem talem accedit signum volendi jus proprium alteri conferre: quæ perfecta promissio est, similem habens effectum qualem alienatio dominii. Est enim aut 34 via ad alienationem rei, aut alienatio particulæ cujusdam nostræ libertatis. Illuc pertinent promissa dandi, huc promissa faciendi. Ejus quod dicimus insigne nobis argumentum præbent divina oracula, quæ nos docent [b] Deum ipsum, qui nulla constituta lege obstringi potest, contra naturam suam facturum nisi promissa præstaret. Neh. IX, 8. Hebr. VI, 18. & X, 23. 1 Cor. I, 9. X, 13. 1 Thess. V, 24. 2 Thess. III, 3. 2 Tim. II, 13. Unde sequitur, ut promissa præstentur venire ex natura 35 immutabilis justitiæ, quæ Deo & omnibus his qui ratione utuntur, 36 suo modo

GROTII.

b *Deum ipsum*] Ita *Baldus* in l. 1. D. de pactis.

GRONOVII.

29 *In mutatione sententiæ*] Si quis peccat mutando tale propositum, non peccat, quia jus mutandi non habuit, sed quia cum utrumque & servandi & mutandi jus haberet, pejus elegit, in opere, non in actione.

30 *Voluntas se ipsam*] Cum quis adfirmat sese ita & non aliter facturum.

31 *Hæc pollicitatio*] Infra num. 14.

32 *Sepositа lege civili*] Nam per hanc non obligat.

33 *Ad determinationem*] Ubi non dicitur tantum, aut intra verba sistitur, sed incipitur actus aliquis præstandi, etsi totum non impleatur. Ubi non effamur modo quid agere statuerimus, sed etiam initium fit agendi, data quasi arrha & pignore irrevocabilis propositi.

34 *Via*] Præparatio, *prærogativa*, ut veteres loquebantur. 4. *observ.* 1.

35 *Immutabilis justitiæ*] Juris naturalis immutabilis. 1, 1. 10. cujus exemplar excellens, perfectum, constans atque æternum, in Deo & ipse Deus est, Deique beneficio in hominibus, quod satis sit pro captu & modulo illorum.

36 *Suo modo*] Deo excellenter & perpetuo ac sine varietate; hominibus pro captu ipsorum.

Prov. VI. 1. modo communis est. Accedit judicium Salomonis: *Fili mi, si quid spopondisti alteri, 37 defixisti externo volas tuas, illaqueatus es verbis oris tui: captus es enunciationibus oris tui.* Et hinc Hebræis promissio vocatur אסר *vinculum*, & c voto comparatur, Numer. xxx, 4. 5. 6. Similis origo vocis ὑποσχέσεως notata Eustathio ad Vers. 349. secundum Iliados: ἁλίσκει γάρ πως καὶ κατέχει τὸν ὑποσχόμενον ὁ τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενος. d *Capit ac vincit quodammodo promissorem is, cui fit promissio.* Quem sensum non male secundo Metamorphoseôn expressit Ovidius, ubi promissor ei cui promiserat Vers 52. ait: 38 *Vox mea facta tua est.*

2. His cognitis non difficulter respondebimus ad Connani argumenta. Nam jurisconsultorum dicta de pactis nudis, respiciunt e id, quod Romanis legibus erat introductum, quæ 39 deliberati animi signum certum constituerunt stipulationem. Neque negamus similes esse in aliis populis leges. *Que lex ad id præstandum* V. de Benef. 6. 21. *nos quod alicui promisimus obligat?* ait Seneca de lege humana & f promisso non solenniter facto loquens.

3. Possunt autem naturaliter deliberati animi alia esse signa præter stipulationem, aut si quid ei simile ad actionem pariendam lex civilis postulat. Quod autem fit 40 animo non deliberato, id nos quoque ad vim obligandi non credimus pertinere; quod & Theophrastus libro de legibus notaverat. imo & quod deliberato fit, sed non eo animo ut jus proprium concedat alteri, ex eo negamus jus exigendi cuiquam naturaliter dari, quanquam non solam hinc honestatem, sed & necessitatem quandam moralem nasci agnoscimus. De eo autem quod ex Cicerone adducitur agemus infra, ubi de interpretatione pactorum sermo erit. Sed quæ ad verborum solennitas dicitur Paulo lib. v. Sententiarum, (*Tit.* 7. §. 1.) & Cajo titulo de obligationibus quæ ex consensu fiunt. (II. 9. 4.)

GROTII.

c *Voto comparatur*] *Quasi pasciscentur eum Dis homines oblatione votorum.* Schol. Horatii. (In III. *Od.* 29. vers. 59.)

d *Capit ac vincit*] Inde vincula fidei dicta. Donatus ad Eunuchum. (*Act.* I. Sc. 2. *vers.* 22.

e *Id, quod Romanis legibus erat introductum*] Caute Paulus sententiarum lib. II. tit. XIV. *Si pactum nudum de præstandis usuris interpositum est, nullius est momenti: ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non nascitur.* §. 1.

f *De promisso non solemniter facto loquens*] Id est, non sponso. Sic epistola XIX. distinguit: *Jam non promittunt de se, sed spondent.* Stipulatus & sponsio,

GRONOVII.

37 *Defixisti externo*] Manum tuam vinctam alieno tradidisti.

38 *Vox mea*] At ibi sol ad Phaëtontem, V. Fa. *temeraria*, dixit, *vox mea facta tuâ est*; ubi τὸ *tua* auferendi casu, non nominativo, ut accipit *Grotius*.

39 *Deliberati animi*] Noluerunt eum putari decrevisse aut deliberato agere, qui rem non deduxisset in stipulationem.

40 *Animo non deliberato*] Non cum certa & demonstrata destinatione in proposito perseverandi.

41 *Mino-*

ad perfectæ promissionis vim (cc) requirantur videamus.

V. 1. Primum requiritur usus rationis: ideo & furiosi, & amentis, & infantis nulla est promissio. Aliud censendum de 41 minoribus, hi enim etsi non satis firmum judicium habere credantur, ut & fœminæ, id tamen 42 nec perpetuum est, nec per se sufficit ad actus vim elidendam.

2. Quando autem puer ratione uti incipiat, non potest certo definiri: sed ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo quod communiter in quaque regione accidit, desumendum est. Itaque apud Hebræos valebat promissio quam fecisset adolescens qui annum implesset decimum tertium: puella quæ duodecimum. Alibi leges civiles, justa ratione motæ, quasdam promissiones pupillorum ac minorum irritas pronuntiant, non apud Romanos tantum, sed & apud Græcos, ut notatum Dioni Chrysostomo oratione LXXV. adversus quasdam 43 restitutionis beneficium introducunt: sed hi effectus sunt proprii legis civilis, ac proinde cum jure naturæ ac gentium nihil habent commune; nisi quod quibus locis obtinent, ibi eas servari etiam naturale est. Quare etiamsi peregrinus cum cive paciscatur, tenebitur 44 illis legibus: quia qui in loco aliquo contrahit, tanquam subditus temporarius legibus loci subjicitur.

3. Plane aliud erit si in mari pactio fiat, aut in vacua insula, aut per litteras inter absentes. Talia enim pacta jure solo naturæ reguntur, ut & pacta eorum qui summam habent potestatem, 45 qua tales sunt. Nam in his quæ 46 privatim agunt locum habent leges etiam quæ 47 irritum actum faciunt, ubi id in favorem ipsorum fit, (dd) non in pœnam.

* *Antonin. p. 2. tit. 1. c. 17. §. 6. Dd. ad l. contractus. de reg. jur. Covar. de contractibus. q. 57. Medina, c. de rest. qu.* alios 35.

VI. 1. De pacto errantis perplexa satis tractatio est. * Nam distingui solet inter errorem circa substantiam rei, & qui non sit circa substantiam: 48 an dolus causam dederit contractui, an non: fueritne alter 49 quicum actum est doli particeps: sitne actus 50 stricti juris an 51 bonæ fidei. Nam pro harum rerum varietate

GRONOVII.

41 *Minoribus*] XXV. annis.

42 *Nec perpetuum est*] Quia interdum sapiunt ante annos.

43 *Restitutionis*] In integrum, quæ redintegrandæ rei vel causæ actio est.

44 *Illis legibus*] Quibus civis, quæque in ea civitate valent.

45 *Quæ tales sunt*] Ipsam summam potestatem in se si consideres.

46 *Privatim agunt*] Tanquam privati, emendo, vendendo, locando, conducendo, stipulando, spondendo &c.

47 *Irritum actum faciunt*] Contractum rescindunt, si hoc ad honorem eorum & conditionem meliorem faciendam pertineat, non pro pœna sit aut ignominia.

48 *An dolus*] An qui deceptus promisit, videatur promissurus non fuisse, nisi deceptus esset.

49 *Quicum actum est*] An cui dolose promissum est, & ipse dolo egerit, ut *Tarpeja*.

50 *Stricti juris*] Præcise servandum, quod dictum scriptumve est.

51 *Bonæ fidei*] Locum habet æquitas & benigna interpretatio.

(cc) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. 3. Cap. 6. §. B.

(dd) Vide infra, *Cap.* 14. hujus Libri, §. 2. §. B.

alios actus irritos pronuntiant ſcriptores, alios validos quidem, ſed ut arbitrio ejus qui læſus eſt reſcindi poſſint, aut reformari. Sed harum diſtinctionum pleræque veniunt ex jure Romano, tum 52 civili vetere, tum 53 prætorio: quædam etiam non ſatis veræ aut accuratæ ſunt.

2. At viam nobis reperiendæ naturali veritati pandit, quod de legum vi atque efficacia omnium ferme conſenſu receptum eſt, ut g ſi lex fundetur in 54 præſumtione aliqua facti, quod factum revera ita ſe non habeat, tunc ea lex non obliget, quia veritate facti deficiente, deficit totum legis fundamentum. Quando autem lex 55 in tali præſumtione ſit fundata, ex legis materia, verbis, & circumſtantiis colligendum. Similiter ergo dicemus, h ſi promiſſio fundata ſit in præſumtione quadam facti quod non ita ſe habeat, naturaliter nullam ejus eſſe vim: quia omnino promiſſor non conſenſit in promiſſum, niſi ſub quadam conditione quæ re ipſa non extitit: quo referenda eſt illa quæſtio apud Ciceronem de oratore primo * de eo, qui filium ſuum mortuum falſo credens alium inſtituerat heredem.

Felin. c. 1. de conſtit. n. 40. Bald. in l. Cum quis C. de jur. & facti ignor. Covarr. in c. poſſeſſor. de reg. jur. in 6. p. 2. §. 6. n. 8. & Navarr. c. 12. n. 13.

* Cap. 38.

3. Quod ſi promiſſor negligens fuit in re exploranda, aut in ſenſu ſuo exprimendo, (ee) & damnum inde alter paſſus ſit, tenebitur id reſarcire promiſſor, non ex vi promiſſionis, ſed ex damno per culpam dato, de quo capite infra agemus. Si vero adfuerit quidem error, ſed 56 in quo fundata non fuerit promiſſio, ratus erit actus, utpote non deficiente vero conſenſu: ſed hoc quoque caſu ſi is cui promittitur 57 dolo errori cauſam dederit, quicquid ex eo errore damni promiſſor fecit, reſarcire tenebitur, ex alio illo obligationis capite. Si pro parte fundata erit in errore promiſſio, valebit pro reliqua parte.

VII. 1. De

GROTII.

g *Si lex fundetur in præſumptione aliqua facti*] Exemplum vide in l. mancipia, 5. C. de Servis fugitivis. apud *Gailium* lib. 1, obſ. 11, num. 7. apud *Molinæum* ad conſuet. Pariſ. tit. 1, §. 13. Gl. 3.

h *Si promiſſio fundata ſit in præſumtione quadam facti quod non ita ſe habeat*] Seneca de beneficiis IV, c. XXXVI. *Demens eſt qui fidem præſtat errori.*

GRONOVII.

52 *Civili vetere*] Ex XII. tabulis & aliis legibus.

53 *Prætorio*] Ex eo quod in illis Prætores annui per edicta ſua emendarunt.

54 *Præſumptione aliqua facti*] Legis cauſa ſit, fingi aliquid factum, quod revera factum non eſt.

55 *In tali præſumptione ſit fundata*] Ejuſmodi cauſam habeat.

56 *In quo fundata*] Qui non dederit cauſam promiſſioni; valebit promiſſum.

57 *Dolo errori*] Arte aliqua interpoſita effecerit, ut promiſſor erraret.

(ee)* Alia heic eſt ratio *Promiſſi merè gratuiti*, alia *Promiſſi mutui.* In priori, modo bonâ fide egerit Promiſſor, ad nihil amplius tenetur. In poſteriori, ex circumſtantiis judicandum, an ob negligentiam in re explorandâ, aut ſenſu ſuo exprimendo, Promiſſor teneatur. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

i *Infra*

VII. 1. De eo quod metu fit, non minus implicita tractatio est. nam & hic distingui solet inter metum 58 gravem absolute, vel ratione habita personæ 59 metuentis, & levem; illatum juste & injuste; ab eo, cui promittitur, vel ab alio: item inter 60 actus liberales & 61 oneroſos: & pro his diversitatibus alii actus dicuntur 62 irriti, alii ad arbitrium promittentis 63 revocabiles, alii 64 in integrum restituendi: non sine magna sententiarum varietate circa hæc singula.

2. Ego omnino illorum accedo sententiæ, qui existimant, sepositа lege civili, quæ obligationem potest tollere aut minuere, eum qui metu promisit aliquid, (ff) obligari: quia consensus hic adfuit, nec conditionalis, ut modo in errante dicebamus, sed absolutus. Nam ut recte ab Aristotele traditum est, qui naufragii metu 65 res suas jactat, vellet res servare sub conditione, si naufragium non immineret; at absolute vult res perdere, spectata scilicet temporis ac loci circumstantia. *Sylv. verb. metus, q. 2.* *Eth. Nic. III. c. 1.*

Sed illud simul verissimum censeo, si is cui promittitur metum intulerit non justum, sed injustum, quamvis levem, atque inde secuta sit promissio, eum teneri ad liberandum promissorem si promissor velit; non 66 quod inefficax fuerit promissio, sed 67 ob damnum injuria datum, quod quam habeat exceptionem ex jure gentium, i infra suo loco explicabitur. *Sylv. verb. restitutio. 2, dicto. 7. Navarr. c. 17. n. 15. & c. 22. n. 51. §. 7. Covarr. ad c. peccatum. p. 2. §. 3. n. 7.*

3. Quod vero quidam actus rescinduntur k ob metum ab alio in-

GROTII.

i *Infra suo loco explicabitur*] Hoc libro, tit. XVII. §. 19. & libro III, c. XIX. §. 11.

k *Ob metum ab alio incussum*] Seneca naturam secutus libro IV. controversiarum controversia XXVII. *Ita rescinduntur quæ per vim & necessitatem gesta sunt, si vis & necessitas a paciscente adhibita est. Nihil enim, inquit, mea, an tu cogaris, si non a me cogeris. Meam culpam oportet esse, ut mea pœna sit.* confer quæ infra libro III, c. XIX. §. 4.

GRONOVII.

58 *Gravem absolute*] Qui quemvis alium constantem virum perterrere possit.

59 *Metuentis*] Qui etsi aliis, non ei tamen personæ, cui factus est tolerabilis.

60 *Actus liberales*] Ubi promittitur per metum, quod possis facere salvo statu & existimatione. [Immo *Actus liberales* illi sunt in quibus ex merâ *liberalitate* aliquis promittit: quum in *Oneroſis* promissio sit ab utraque parte. Mirum est, ita potuisse heic aberrare Virum Doctissimum. *J. B.*

61 *Oneroſos*] Quibus gravatur res familiaris aut fama. [Vid. ad Not. præced.]

62 *Irriti*] Ab initio nulli.

63 *Revocabiles*] Per illum, qui promisit, mutabiles.

64 *In integrum*] Officio judicis rescindendi.

65 *Res suas jactat*] Navis levandæ causa in mare abjicit.

66 *Quod inefficax*] Quasi naturaliter obligatus non sit, sed quia metum inferens injuria damnum dedit, & pro eo satisfactionem debet.

67 *Ob damnum injuria datum*] 2, 17. 17.

(ff) Minimè obligatur. Vide quæ, post PUFENDORFIUM diximus, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 6. §. 9. & seqq. *J. B.*

incuſſum, ★quam quicum actum eſt, ex lege eſt civili, quæ ſæpe etiam actus libere factos 68 ob judicii infirmitatem, aut irritos facit aut revocabiles. Quæ autem de 69 legum civilium vi atque efficacia ſupra diximus, eadem hic volumus haberi repetita. At quæ ad promiſſiones firmandas vis ſit jurisjurandi, infra videbimus.

★ *L. 14. §. 3. D. quod met. cauſ.*

VIII. 1. Materiam promiſſi (gg) quod attinet, eam oportet eſſe, aut eſſe poſſe 70 in jure promittentis, ut promiſſum ſit efficax. Quare primum non valent promiſſa facti per ſe illiciti: (hh) quia ad illa nemo jus habet, nec poteſt habere. At promiſſio, ut ſupra diximus, vim accipit ex jure promittentis, nec ultra extenditur. Ageſilaus de promiſſo interpellatus reſpondit: *ναὶ δῆτα, εἰ δίκαιον ἐστὶ δίκαιον. εἰ δὲ μὴ, ἔλεξα μὲν, ὡμολόγησα δ' οὔ.* *bene, ſi juſtum eſt: ſin minus, dixi tantum, non & promiſi.*

Plutarch. Apophtegm. Lacon. pag. 208. c.

2. Quod ſi res nunc non ſit in poteſtate promittentis, ſed eſſe aliquando poſſit, erit 71 in pendenti efficacia; quia tum promiſſio facta cenſeri debet ſub conditione, ſi res in poteſtatem venerit. Quod ſi conditio, qua res in poteſtatem promiſſoris venire poſſit, ipſa quoque 72 ſit poteſtativa, tenebitur promiſſor facere quidquid 73 moraliter æquum eſt ut ea impleatur.

3. Sed in hoc quoque genere lex civilis utilitatis cauſa multa irrita ſolet facere, quæ naturaliter obligarent: ut promiſſum futuri matrimonii factum ab eo eave, qui conjugem nunc habeat, & non pauca quæ a minoribus, aut filiis familiarum fiunt.

IX. Quæri hic ſolet, an promiſſio facta ob cauſam naturaliter vitioſam ipſa natura valeat, ut ſi quid promittatur homicidii perpetrandi cauſa. Hic ipſam promiſſionem vitioſam eſſe ſatis apparet: in hoc enim adhibetur, ut alter impellatur ad malum facinus. Sed non quicquid vitioſe fit 74 effectu juris caret, quod in prodiga donatione apparet. Hoc intereſt, quod 75 donatione facta jam ceſſat

GRONOVII.

68 *Ob judicii infirmitatem*] Ut in filiis familias S C. Macedoniano, in mulieribus Vellejano.

69 *Legum civilium*] Quæ ſcilicet plerumque fundantur in præſumtione facti.

70 *In jure*] In poteſtate.

71 *Erit in pendenti*] In ſuſpenſo habebitur, proferetur effectus.

72 *Sit poteſtativa*] Ejus generis, ut promiſſor eam præſtare aut accelerare poſſit.

73 *Moraliter*] Arbitratu boni viri.

74 *Effectu juris caret*] Irritum eſt per ſe, &, antequam reſcindatur a judice, invalidum.

75 *Donatione facta*] A prodigo.

(gg) Confer hac de re PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 7. *J. B.*

(hh) De validitate & effectibus Promiſſorum aut pactorum illicitorum, fusè & novè egi ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gentium*, dicto Cap. 7. Lib. III. *Not.* 2. alterius Editionis. Principiorum autem ibi poſitorum uſum oſtendendi, eaque defendendi, in argumento inſigni, de Alea nimirum, occaſionem poſtea habui, duabus Epiſtolis, quæ reperiuntur in *Ephemeridibus Eruditorum Pariſienſibus*, Octobr. 1712. & Decembr. 1713. Edit. Amſtelod. *J. B.*

1 *Tan-*

ceſſat vitioſitas: nam ſine vitio res relinquitur apud donatarium. At in promiſſis ob cauſam vitioſam manet vitium, quamdiu non perpetratum eſt crimen: tamdiu enim impletio ipſa promiſſi, ut mali illex, labem in ſe habet, quæ ceſſare incipit peracto crimine. Unde ſequitur uſque ad id tempus promiſſionis talis efficaciam eſſe in pendenti, ut modo dicebamus in promiſſa re quæ juris noſtri non eſt: crimine vero perpetrato, jam obligationis vim exſeri, quæ ab initio non intrinſecus defuit, ſed ab accedente vitio fuit impedita. Et hujus rei exemplum afferri poteſt in Juda Jacobi filio, * qui Thamari, quam meretricem putabat, promiſſam mercedem, [l] tanquam debitam, perſolvit. Quod ſi 76 injuſtitia promiſſarii cauſam promiſſioni dederit, aut 77 inæqualitas ſit in contractu, hæc quomodo ſint reſarcienda alia eſt quæſtio, [m] de qua mox videbimus. *Cajet. 2. 2. q. 32. art. 7.* ** Geneſeos XXXVI. 15.*

X. Quod vero promittitur ob cauſam ante debitam, non eo minus debetur, ſi jus naturale ſpectemus, ſecundum ea quæ de rei alienæ acceptatione 78 ſupra diximus: nam & ſine ulla cauſa promiſſum naturaliter deberetur. Sed hic quoque damnum per extorſionem datum, aut inæqualitas in contractu reparanda venient, ſecundum tradendas inferius leges.

XI. Modum promittendi quod attinet, is, ut de dominii translatione diximus, requirit actum externum, id eſt ſignum ſufficiens voluntatis, quale interdum eſſe poteſt nutus, frequentius autem vox aut literæ.

XII. Sed & per hominem alterum (ii) obligamur, ſi conſtet de voluntate noſtra qua illum elegerimus, [n] ut inſtrumentum noſtrum ad hoc ſpeciatim, aut ſub generali notione. Et 79 in generali præpoſitione accidere poteſt, ut nos obliget qui præpoſitus eſt, agendo contra 80 voluntatem noſtram ſibi ſoli ſignificatam: quia hic 81 diſtincti ſunt actus volendi. unus quo nos obligamus

ratum

GROTII.

l *Tanquam debitam*] Natura ſcilicet, ſecundum cujus legem tunc vivebatur. Aliter ex jure civili judicavit *C. Aquilius* teſte Valerio Maximo, lib. VIII, c. II. n. 2.

m *De qua mox videbimus*] Cap. XII, §. 9, 10, 11.

n *Ut inſtrumentum noſtrum*] Servius ad illud Æneidos IX. verſ. 361. *Hoſpitio cum jungeret abſens, per internuntios* ait. vide quæ ſupra ad caput VI, §. 2.

GRONOVII.

76 *Injuſtitia promiſſarii*] Qui publicum & tralatitium jus ſine pactione mercedis non impertiebat. *Sueton.* Octavio cap. 1.

77 *Inæqualitas ſit in contractu*] Nulla proportio inter promiſſum & rem promiſſo quæſitam.

78 *Supra diximus*] Cap. præced. num. 11. & 12.

79 *In generali præpoſitione*] Si cui dederimus mandatum generale quod ad notitiam publicam pervenire patimur.

80 *Voluntatem noſtram ſibi ſoli*] Vel verbis vel ſcripto arcano, quibus derogamus mandato generali.

81 *Diſtincti ſunt actus*] Duæ diverſæ ac diſcordes ſignificationes voluntatis.

(ii) Confer PUFFENDORFIUM, *de Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 9. J. B.

* Ad

ratum habituros quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit; alter, quo illum nobis obligamus ut non agat nisi ex præscripto, sibi non aliis cognito. Quod notandum est o ad ea, quæ Legati promittunt pro Regibus ex vi instrumenti procuratorii, excedendo arcana mandata.

XIII. Atque hinc etiam intelligi potest 82 exercitoriam & 83 institoriam, quæ 84 non tam actiones sunt quam qualitates actionum, ipso naturali jure niti. Adjiciendum hic est male Romanis legibus introductum, ut ex facto magistri 85 exercitores in solidum singuli tenerentur. Nam hoc nec naturali æquitati convenit, (kk) quæ satis habet si pro suis singuli partibus conveniantur, nec publice utile est. absterrentur enim homines ab exercendis navibus, si metuant ne ex facto magistri quasi in infinitum teneantur. Atque adeo apud Hollandos, ubi mercatura pridem maxime viguit, & nunc & olim lex illa Romana observata non est: imo contra, constitutum, ne exercitoria etiam universi amplius teneantur, quam ad æstimationem navis, & eorum quæ in navi sunt.

XIV. Ut autem promissio jus transferat, p 86 acceptatio hic * non minus quam in dominii translatione requiritur, (ll) ita tamen ut 87 hic quoque 88 præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere acceptationis. Nec obstat quod 89 de pollicitationibus factis civitati jure civili est proditum: quæ ratio quosdam induxit, ut

* *L. qui absenti, 38. princ. D. de acq. poss. Gomez. tom. II, c. 9. n. 1.*

GROTII.

o *Ad ea quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti procuratorii excedendo arcana mandata*] Vide exemplum apud *Marianam* XXVII, 18. Aliud apud *Guicciardinum* Tom. I.

p *Acceptatio hic non minus quam in dominii translatione requiritur*] Tertullianus, ut Jurisperitus, libro de jejuniis: *Votum cum a Deo acceptatum est, legem in posterum facit.* (c. 11.)

GRONOVII.

82 *Exercitoriam*] Qua in solidum tenetur exercitor navis ex contractu magistri quem navi præposuit, quemque magister navi imposuit §. 2. Instit. *Quod cum eo qui in aliena.*

83 *Institoriam*] Quæ in contractu ejus qui præpositus est tabernæ aut mensæ aliive negotio, datur adversus præponentem in solidum.

84 *Non tam actiones sunt*] Actionum species distinctæ a condictione, quæ datur in dominum, Quod jussu ejus cum servo contractum est; quam hujus ad certa genera servorum accommodatio.

85 *Exercitores in solidum*] L. 1. §. 20. D. *de exercitoria.*

86 *Acceptatio*] Consensus ejus cui promittitur.

87 *Hic quoque*] Quemadmodum in dominii translatione. 2, 6, 2.

88 *Præcedens rogatio*] Si quis post promissum non quidem id sibi placere declaraverit, sed rogaverit antea ut promitteretur.

89 *De pollicitationibus*] *Pollicitatio* est offerentis solius promissum. l. 3. D. *de pollicit.*

(kk) At vero qui cum Magistro navis contraxit, censetur non cum hoc vel illo Exercitore, sed cum omnibus in universum contraxisse. Rationi etiam ex utilitate publica petitæ, est quod opponi queat, validius forte. Plura dicemus, Deo favente, in Notis nostris Gallicis. J. B.

(ll) De hoc jure *Acceptationis*, vide PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 6. §. 15. J. B.

ut jure naturæ ſolum promittentis actum ſufficere judicarent: nam lex Romana non hoc dicit, ante acceptationem pollicitationis plenam eſſe vim; ſed revocari vetat, q 90 ut acceptari ſemper poſſit: qui effectus non eſt naturalis, ſed 91 mere legitimus. cui non diſſimile eſt quod * pro infantibus & amentibus jus gentium introduxit. Nam pro his, ut poſſidendi res quæ poſſeſſione quæruntur, ita & acceptandi 92 animum jus ſupplet.

Molina diſput. 263.

** Vide hoc libro, cap. III. §. 6. & IV. §. 10.*

XV. Illud etiam quæri ſolet, an ſatis ſit acceptationem fieri, an vero etiam innoteſcere debeat promiſſori, antequam promiſſio plenum effectum conſequatur. Et certum eſt utroque modo fieri poſſe promiſſionem, aut hoc modo: volo, ut valeat ſi acceptetur; aut hoc modo: volo, ut valeat ſi acceptatum intellexero. Et in his quidem quæ 93 ad mutuam pertinent obligationem, poſterior ſenſus præſumitur: (mm) in promiſſis vero 94 mere liberalibus potius eſt ut prior ſenſus credatur adfuiſſe, niſi aliud appareat.

XVI. Sequitur hinc, ante acceptationem, quippe jure nondum tranſlato, revocari promiſſum poſſe ſine injuſtitia, imo & 95 ſine inconſtantia, ſi revera eo animo factum ſit, ut ab acceptatione demum valere incipiat. Revocari etiam poſſe mortuo ante acceptationem eo cui promiſſum erat, quia videtur acceptatio in arbitrium ipſius collata, non heredum. Aliud enim eſt velle dare huic jus ad heredes tranſiturum, r aliud velle dare heredibus: multum enim refert in quem beneficium conferatur. Et hoc eſt quod Neratius reſpondit, * non videri ſibi principem quod ei, quem vivere exiſtimabat, conceſſiſſet, 96 defuncto conceſſiſſe.

L. 6. C. Si quis alteri vel ſibi. L. 4. D. de man. vind.

** L. 191. D. de reg. juris.*

L. Mandatum. 57. D. Mandati.

XVII. 1. Poterit etiam revocari mortuo eo 97 qui lectus erat voluntatis internuncius; quia in illius verbis poſita fuerat obligatio. Aliud in tabellario, qui non eſt inſtrumentum obligationis, ſed

Clarus libro IV, §. donatio. q. 12.

GROTII.

q *Ut acceptari ſemper poſſit*] Vide ſimilem legem Wiſigotthorum l. v. tit. II. c. 6.

r *Aliud eſt velle dare heredibus*] Ideo ad vitandum ambiguum dici ſolebat: *Illi liberiſque ejus.* Servius ad IX. Æneidos. (*verſ.* 302.) Vide & legem Wiſigotthorum l. v. tit. II. c. 6.

GRONOVII.

90 *Ut acceptari*] Ut ea rata ſit & debeantur pollicita ex nuda promiſſione; quemadmodum vota quæ Deo fiunt, & quum ludi, munera, epulum, nummi per centurias Romæ pronuntiarentur.

91 *Mere legitimus*] Jure civili introductus.

92 *Animum jus ſupplet*] Cum ipſi fateri animum non poſſint, jus conſtituit eum eſſe, quem oſtendunt in quorum tutela vel curatione ſunt.

93 *Ad mutuam pertinent*] Ubi pro promiſſo aliquid ille, cui promittitur, præſtare viciſſim debet.

94 *Merè liberalibus*] Pro quibus nihil præſtatur.

95 *Sine inconſtantia*] Crimine levitatis.

96 *Defuncto conceſſiſſe*] Ut ab heredibus peti poſſit.

97 *Qui lectus erat voluntatis*] Is, cui mandaveram, ut meo nomine ſuis verbis promitteret.

(mm) Contrarium mihi verius videtur. Fuſè dicemus, Deo dante, in Notis Gallicis ad hunc locum. J. B.

sed perlator instrumenti obligatorii. Itaque literæ consensus indices per quemvis perferri poterunt. Distinguendum quoque inter ministrum, qui electus est 98 ut promissionem significet, & inter eum, qui electus est 99 ut ipse promittat. Priore casu revocatio vim suam habebit, 100 etiamsi ministro non innotuerit: altero vero irrita erit revocatio; quia jus promittendi 1 ab ipsius voluntate pendebat, quæ voluntas necdum cognita revocatione 2 omni culpa vacabat. Sic etiam priore casu [f] mortuo donatore poterit acceptari donatio, * ut perfecta 3 ab una parte, quanquam revocabiliter: quod apertius in 4 legatis conspicere est. altero casu non poterit, quia non facta est, sed 5 mandata fieri.

L. Si mandassem, 13. D. Mandati.

** L. Nec ambigi. 6. C. de don.*

2. In dubio autem mandantis voluntas fuisse censetur, ut impleatur mandatum, nisi magna mutatio inciderit, qualis est 6 mors mandantis. Possunt tamen suppetere conjecturæ quæ aliud * judicandum suadeant, quæ facile admittendæ sunt, ut subsistat quod 7 pia de causa dari mandatum est. Ac simili modo definiri potest agitata olim controversia, 8 an in heredem mandati detur actio, qua de re aliud M. Drusum prætorem, aliud Sextum Julium 9 edixisse refert scriptor ad Herennium lib. 11.

Covar. Lib. 1. Var. c. 14. n. 16.

** L. si pater, 4. D. de manumiss. vind.*

XVIII. 1. Solent & controversiæ incidere de acceptatione (nn) pro altero facta: in quibus distinguendum est inter promissionem 10 mihi factam de re danda alteri, & inter promissionem 11 in ipsius nomen collatam cui res danda est. Si mihi facta est promissio, omissa inspectione 12 an mea privatim interfit, quam introduxit jus Romanum, naturaliter videtur mihi acceptanti jus dari efficien-

Covar. c. quamvis. p. 2. §. 4. n. 13.

videtur testator, sed ea revocare potest, quamdiu vivit.

5 *Mandata fieri*] Et sic abiit e potestate mandantis.

6 *Mors mandantis*] Priusquam perficeretur mandatum.

7 *Pia de causa*] Ecclesiis, scholis, nosocomiis, pauperibus.

8 *An in heredem*] An heres præstare teneatur, quod mandavit defunctus.

9 *Edixisse*] In edicto annuo promulgasse.

10 *Mihi factam de re*] Ut si dixerit promissor: *Promitto tibi me illi daturum.*

11 *In ipsius nomen*] Promitto illi per te datum iri.

12 *An mea privatim*] Ut si interfit acceptantis, obligetur promissor; sin minus, non obligetur.

(nn) Confer PUFENDORFIUM, *de Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 9. §. 4, 5. cum Notis nostris. *J. B.*

GROTII.

2 *Mortuo donatore poterit acceptari donatio*] Vide librum de Tenuris Angliæ, c. 7.

GRONOVII.

98 *Ut promissionem significet*] Qui tantum ut nuntius agit.

99 *Ut ipse promittat*] Qui agit ut procurator.

100 *Etiamsi ministro*] Etiam non monito ministro, ne significet, quia jus omne retinuit sibi.

1 *Ab ipsius*] Procuratoris vel ministri.

2 *Omni culpa vacabat*] Et propterea habet effectum juris, teneturque promissor ratam eam habere.

3 *Ab una parte*] Donantis.

4 *Legatis*] Quorum testamento facto donationem mortis causa perfeciss

13 *Medio*

ficiendi, ut ad alterum jus perveniat, si & is acceptet: ita ut 13 medio tempore a promissore promissio revocari non possit; sed ego cui facta est promissio 14 eam possim remittere. Nam is sensus juri naturæ non repugnat, & verbis talis promissionis maxime congruit. 15 neque nihil mea interest si per me alter beneficium acquirat. *Alex. conf. 2. c. 4. lib. 1. & ibi Car. Mol.*

2. Quod si promissio in nomen ejus collata est cui danda res est, distinguendum est, an qui acceptat, aut speciale mandatum habeat acceptandi, aut ita generale, ut talis acceptatio ei inclusa censeri debeat: an vero non habeat. Ubi mandatum tale antecessit, distinguendum ultra non puto, sitne 16 persona sui juris necne, quod Romanæ leges volunt, sed plane ex tali acceptatione promissionem perfici: quia consensus potest & per ministrum interponi ac significari. Velle enim censeor quod in alterius voluntate posui, si & ille velit. Deficiente autem mandato, si alius 17 cui promissio facta non est, acceptet, volente promissore, tunc is erit effectus, ut promissori revocare promissionem non liceat, antequam is, quem spectat promissio, eam 18 ratam habuerit aut irritam: sic tamen, ut medio illo tempore is qui acceptavit, 19 remittere promissum non possit, quia hic non adhibitus est 20 ad jus aliquod accipiendum, (oo) sed ad adstringendam promissoris fidem in sustentando beneficio: ita ut promissor ipse si revocet faciat contra fidem, non contra 21 jus proprium alicujus.

XIX. Ex superioribus intelligi etiam potest, quid sentiendum sit 22 de onere adjecto promissioni. Id enim 23 fieri poterit quamdiu promissio completa nondum est per acceptationem, nec fide

GRONOVII.

13 *Medio tempore*] Dum nondum ad alterum pervenit.

14 *Eam possim remittere*] Promissorem obligatione solvere.

15 *Neque nihil mea interest*] Nam & ego ponor in gratiam.

16 *Persona sui juris*] Nam qui non est sui juris, per se non potest mandare, sed ex auctoritate illius in cujus potestate est.

17 *Cui promissio facta non est.*] Non enim dixit, Permitto tibi ut a me des, sed Promitto illi te medio vel internuntio me daturum.

18 *Ratam habuerit aut*] Ratam habuerit vel repudiaverit.

19 *Remittere promissum*] Promissori obligationis gratiam facere.

20 *Ad jus aliquod accipiendum*] Ut aliquid faciat ipse, sed ut faciendi ab alio testis & vas sit.

21 *Jus proprium alicujus*] Ejus qui locutus est.

22 *De onere adjecto*] Si ita promisero, ut ille cui promitto, faciat aliquid sibi grave in commodum tertii.

23 *Fieri*] Oneris adjici.

(oo) Difficile admodum est intellectu, quomodo acceptatio fuerit, quæ tamen nullum jus det acceptanti. Re vera heic est tantum nuda *pollicitatio*, ut Auctor vocat supra, §. 3. & quidem quæ nullum potest habere effectum, antequam is, quem spectat promissio, eam ratam habuerit: quum in pollicitatione factâ illi ipsi, quem spectat, nulla alia hujus acceptatio requiratur, si promissio imperfecta postea in perfectam mutetur. Plura dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. J. B.

L. perfecta. 4. C. de donat. quæ sub modo. Bart. in l. Qui Rome. 5. Flavius de verborum oblig.

fide interposita facta irrevocabilis. Onus autem in commodum tertii adjectum promissioni revocari poterit, quamdiu a tertio acceptatum non erit: quanquam non desunt tam in hac quam in aliis quæstionibus qui secus sentiant. Sed recte rem inspicienti facile elucet naturalis æquitas, ut multis probationibus non egeat.

XX. Solet & illud disputari, quomodo 24 convalescere possit promissio 25 cui error causam dedit, si re cognita promissor stare velit promisso. Atque idem quæri potest de promissionibus, 26 quibus lex civilis impedimentum injicit ex metu aut causa alia, si ista causa postea cessaverit. Nam ad hæc firmanda quidem 27 solum actum internum requirunt, quem conjunctum cum prio-re 28 actu externo sufficere putant ad pariendam obligationem. Alii, quibus id displicet, ideo quia 29 actus externus non potest signum esse 30 actus interni sequentis, requirunt novam verbis factam promissionem & acceptationem. Verior est media sententia, actum quidem externum requiri, sed non utique verbis factum, cum retentio rei promissæ ex parte ejus cui promissa est, & relictio ejus ex parte promittentis, aut simile aliquid, sufficere possint ad significandum consensum.

Navarr. c. 22. num. 51. & 80. lib. III.

Sanc. l. 11. de matrim. disp. 32. n. 8.

XXI. Hoc quoque omittendum non est, ne jura civilia cum naturali jure confundantur, neque promissiones 31 quæ causam expressam non habent, naturaliter esse irritas, non magis quam rerum donationes.

XXII. Neque eum qui 32 factum alienum promisit ad id quod interest teneri, modo facere non omiserit quod ex sua parte ad id factum obtinendum facere poterat; nisi verba aut negotii natura obligationem inducant strictiorem. *Velut persoluta fide*, inquit *Livius, t quia per eum non stetisset quin præstaretur.*

*Covar. c. quamvis. p. 2. §. 5. * Lib. II. c. 32.*

GROTII.

t *Quia per eum non stetisset quin præstaretur*] Confer quæ infra lib. III, c. XXI. §. 30.

GRONOVII.

24 *Convalescere*] Rata & efficax fieri.

25 *Cui error causam*] Vide Sup. Num. 6.

26 *Quibus lex civilis*] Quæ improbantur jure civili.

27 *Solum actum internum*] Destinationem animi.

28 *Actu externo*] Pronuntiatione verborum quibus promisit.

29 *Actus externus*] Qui scilicet antea ex errore factus est.

30 *Actus interni*] Animi volentis rem ratam esse, etiamsi per errorem facta sit.

31 *Quæ causam expressam*] Quibus non additur disertis verbis, cur fiant.

32 *Factum alienum promisit*] Si illud præstare nequeat.

CA-

CAPUT XII.

De contractibus.

I. *Divisio actuum humanorum qui aliis hominibus utiles sunt : ac primum in simplices ac mixtos.*
II. *Simplicium, in beneficos meros, aut cum mutua obligatione:*
III. *Et permutatorios : tum qui dirimunt,*
IV. *Tum qui communionem adferunt,*
V. *Mixtos esse principaliter,*
VI. *Aut per accessionem.*
VII. *Qui actuum contractus dicantur.*
VIII. *Æqualitatem in contractibus requiri: Primum, circa actus præcedaneos.*
IX. *Ad scientiam:*
X. *Ad libertatem volendi.*
XI. *Secundo, in ipso actu, si sit permutatorius.*
XII. *Tertio, in eo de quo agitur: quod explicatur.*
XIII. *Qua æqualitas locum habeat in actibus mere aut partim beneficis.*
XIV. *Quomodo æstimandum rei pretium in venditione : & ex quibus causis juste crescat aut minuatur.*
XV. *Quando naturaliter perfecta sit venditio : & quando dominium transeat.*
XVI. *Monopolia quæ sint contra jus naturæ, aut diligendi legem.*
XVII. *Pecunia functionem quomodo recipiat.*
XVIII. *De conductionis mercede naturaliter nihil remittendum ob sterelitatem & similes casus: & quid si conductore primo impedito uti, res alii locata sit?*
XIX. *Justa merces quomodo crescat & minuatur.*
XX. *Quo jure vetitæ sint usuræ.*
XXI. *Quæ commoda usuræ nomine non veniant.*
XXII. *Legum civilium quæ circa hanc rem vis sit.*
XXIII. *Qualis æstimatio faciendæ in contractu averſi periculi, sive assecurationis.*
XXIV. *Qualis in societate, ubi multæ ejus species explicantur.*
XXV. *De societate navali.*
XXVI. *Jure gentium inæqualitatem, in quam consensum est, quoad actus exteriores non attendi : & quo sensu id naturale dicatur.*

I. ACtuum humanorum, qui ad aliorum hominum utilitatem tendunt, alii sunt simplices, alii [1] compositi.

II. [a] Sim-

GRONOVII.

1 COmpositi] Quos numero 5. mixtos appellat.

II. a Simplices alii 2 benefici, alii 3 permutatorii. Benefici aut meri, aut cum mutua quadam obligatione. Benefici meri, aut in præsens absolvuntur, aut in futurum prominent. In præsens absolvitur 4 factum utile, de quo nihil loqui necesse est, quando utilitatem quidem parit, sed nullum juris effectum: item donatio, qua dominium transfertur, qua de re egimus supra cum de dominii acquisitionibus ageretur. In futurum prominent promissiones tum dandi, tum faciendi, de quibus jamjam egimus. Benefici actus cum obligatione mutua sunt, qui 5 aut de re disponunt sine alienatione, aut de facto ita ut aliquis effectus superfit. Talis est circa rem usus concessio, qui commodatio dicitur: in factis præstatio operæ sumtuosæ, aut obligatoriæ, quæ dicitur mandatum, cujus species est depositum, præstatio scilicet operæ in re custodienda. His autem actibus similes sunt actuum promissiones, nisi quod, ut diximus, hæ in futurum prominent: quod & de actibus jam explicandis intellectum volumus.

III. 1. Actus permutatorii 6 aut diriinunt partes, aut communionem adferunt. Actus eos qui diremtorii sunt, recte dividunt jurisconsulti Romani in 7 do ut des, facio ut facias, facio ut des: de quibus videri potest Paulus jurisconsultus in l. Naturalis. Digestis, Præscriptis verbis. *Leg. 5. princ.*

2. Sed Romani ab hac divisione eximunt quosdam contractus, quos ipsi 8 nominatos vocant, non tam quod proprium habeant nomen (habet enim hoc & 9 permutatio, quam a nominatorum numero excludunt) quam quod ob usum frequentiorem b vim quam-

GROTII.

a *Simplices alii benefici, alii permutatorii*] Aristoteles illa omnia δόσεως, hæc πράσεως nomine comprehendit. [Locus est *Rhetor.* Lib. I. c. 5. p. 523. E. Tom. II. *Edit. Paris.* Sed agitur ibi de Alienatione, Ἀπαλλοτρίωσις, non autem de omnibus Contractibus. *J. B.*]

b *Vim quandam & naturam accepissent talem*] Vide *Vasq.* lib. I. controv. c. X. in fine.

GRONOVII.

2 *Benefici*] Gratuiti, in quibus nihil ex pacto redditur.

3 *Permutatorii*] In quibus ex pacto vicissim agitur, datur, & accipitur.

4 *Factum utile*] Officium vel gratia præsens.

5 *Aut de re disponunt*] Rei usum gratificantur aut operæ sedulitatem, sic tamen ut actiones inde oriantur. Res, *commodatum.* Opera vel in faciendo vel in custodiendo: illud *mandatum*, hoc *depositum.*

6 *Aut dirimunt*] Aut quæ inter se sunt hominibus, æqualitate quadam separant, aut dissociata conjungunt.

7 *Do ut des*] *Emptione*, *venditione*, do ut facias, & facio ut des, *locatione conductione*: facio ut facias, *mandato.* Sed do ut facias, omisit, quia id complectitur sub locatione conductione. §. 1. Institut.

8 *Nominatos*] Quibus nominatim lex XII. tabb. actionem dedit. *Innominati* quorum mentionem Decemviri non habuere, sed quatenus alicui nominatorum similes sunt, per legis interpretationem JCti ex illis actionem concesserunt.

9 *Permutatio*] Nempe do ut des. *Vand.* I. Quæst. var. 25.

c Si

quamdam & naturam accepiſſent talem, quæ etiamſi nihil eſſet dictum ſpecialiter, ex ipſo nomine ſatis poſſet intelligi: unde etiam certæ de illis proditæ erant actionum formulæ: cum in cæteris contractibus minus frequentibus 10 hoc tantum ineſſet, quod dictum erat, ac proinde non communis aliqua & uſitata, ſed accommodata ad ipſum factum daretur formula, quæ ideo 11 præſcriptis verbis dicebatur. Ob eandem cauſam uſus frequentioris in conventionibus nominatis, ſi requiſita quædam adeſſent, ut in venditione c ſi de pretio conveniſſet, etiam re integra, id eſt antequam a partium altera præſtitum eſſet aliquid, injungebatur implendi neceſſitas: cum in illis rarioribus re integra daretur 12 pœnitendi libertas, id eſt impunitas, quia lex civilis vim coactricem ſubtrahebat illis conventionibus, ut ſola contrahentium fide ſtarent.

3. At jus naturæ ignorat hæc diſcrimina: neque vero qui innominati ab illis dicuntur contractus, aut minus ſunt naturales, aut minus antiqui. imo permutatio, quæ innominatis accenſetur, emtione & d ſimplicior eſt & 13 antiquior. Et Euſtathius ad Iliados x, ubi de certamine publico agitur, cui præmium conſtitutum eſt, quod apud Homerum eſt 14 ἄρνυσθαι, interpretatur 15 ἀν- *Vers. 160.*

GROTII I.

c *Si de pretio conveniſſet*] Apud Hebræos perfecta non cenſetur venditio, ante traditionem veram vel imaginariam. [Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent. Secund. diſcip. Hebr.* Lib. VI. c. 5.]

d *Simplicior eſt & antiquior*] Apparet id ex *Homeri* verſibus productis L. 1. D. de contrahenda emptione. *Tacitus* de Germanis (*Germ.* c. 5.): *Interiores ſimplicius & antiquius permutatione mercium utuntur.* Servius ad Eclogam IV. ad illud (*vers.* 39.): *mutabunt merces. quia antiqui res rebus mutabant.* Et ad illud Georg. III. (*vers.* 307.) *Vellera mutentur. ingenti pretio comparentur. Nam apud majores omne mercimonium permutatione conſtabat, quod & Cajus Homerico confirmavit exemplo.* Plinius libro XXXIII, c. 1. *quantum feliciore ævo, cum res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut & Trojanis temporibus factitatum Homero credi convenit.* Libro ſexto, cap. XXII. de Seribus: *Fluminis ulteriore ripa merces propoſitas juxta venalia tolli ab his ſi placeat permutatio.* Mela de iiſdem (*Lib.* III. c. 7. n. 10. *Ed. Voſſ.*): *Seres interſunt, genus plenum juſtitiæ ex commercio, quod rebus in ſolitudine relictis abſens peragit.* De iiſdem *Ammianus* libro XXIII. (Cap. 6. pag. 413. *Ed. Vales. Gron.*) *Cum ad coëmenda fila vel quædam alia flavium tranſierunt advenæ, nulla ſermonum vice, propoſitarum rerum pretia ſolis oculis æſtimantur.* Mela de Sarmatis, [Immo de *Satarchis*, II. 1. 9.] *Vice rerum commercia exercent.* De Colchis vide *Busbequium* epiſtola exoticarum III. de Lapponibus *Olaum* Magnum libro IV, c. 5.

GRONOVII I.

10 *Hoc tantum ineſſet*] Ex iis id tantum peti poſſet, quod expreſſis verbis convenerat.

11 *Præſcriptis verbis*] Condictio incerti, quæ datur ex contractibus, qui non appellantur proprio nomine.

12 *Pœnitendi libertas*] Facultas recedendi ab eo, quod convenerat, ſine damno.

13 *Antiquior*] Quippe ante ſignatam pecuniam ubique locorum recepta.

14 Ἄρνυσθαι] Recipio proprie μισθὸν ἄρνα· ut πωλῶ, πῶλον· ὀνέομαι, ὄνον.

15 ἀντικαταλλάττισθαι, addens 16 συνάλλαγμα γάρ τι καὶ τὰ τοιαῦτα· nimirum facio ut des. Nos ergo naturam ſequentes, contractus omnes diremtorios, nullo nominatorum aut innominatorum diſcrimine, ad tria quæ diximus genera revocabimus.

Ariſt. v. Eth. 8. 1. Polit. 9. D. de contrahen. emt. l. 1.

4. Dicemus proinde dari ut detur, ſtatim quidem rem pro re, ut in ea quæ ſpecialiter dicitur permutatio, antiquiſſimum haud dubie commercii genus: aut e pecuniam pro pecunia, quod collybum Græci vocant, mercatores hodie cambium: aut rem pro pecunia, ut in emptione ac venditione: aut 17 uſum rei pro re: aut 18 uſum rei pro uſu rei: aut uſum rei pro pecunia, quod poſtremum locatio conductio dicitur. Uſus autem nomine hic intelligimus tum nudum uſum, tum eum qui cum fructu conjunctus eſt, ſive is ſit temporarius, ſive perſonalis, ſive hereditarius, ſive alio quovis modo circumſcriptus, ut apud Hebræos is qui durabat ad annum 19 Jubilæum. Datur vero, ut interpoſito tempore tantundem, & genere idem detur, in mutuo, quod locum habet in his quæ pondere, numero, menſura conſtant, 20 tam rebus aliis, quam pecunia.

5. Facti cum facto permutatio innumeras habere poteſt ſpecies pro factorum diverſitate. At facio ut des, aut pecuniam; (atque id quoque in factis quotidianæ utilitatis locatio conductio dicitur, in facto præſtandæ indemnitatis circa caſus fortuitos 21 averſio periculi, vulgo aſſecuratio, qui contractus olim vix cognitus nunc eſt inter receptiſſimos;) aut ut des rem, aut uſum rei.

IV. Actus autem communicatorii aut facta communicant, aut res, aut hinc res, inde facta ad utilitatem communem, quæ omnia veniunt ſocietatis nomine: in quo genere comprehenditur & bellica ſocietas, qualis illa apud nos frequens navium privatarum coitio adverſus piratas, aut alios invaſores, quam vulgo

22 Ad-

GROTII.

e *Pecuniam pro pecunia*] De eo vide *Procopium* arcana hiſtoria. Nummus Illyrico advectus quondam in Italia mercis loco. *Plinius* libro XXXIII, c. 3.

GRONOVII.

15 Ἀντικαταλλάττισθαι] Contra permutare.

16 Συνάλλαγμα] Nam & hi contractus ſunt.

17 *Uſum rei pro re*] Pro pignore, ut quum Tiberius HS. millies gratuitum in triennium conceſſit iis, qui populo in duplum prædiis caviſſent, *Tacit.* 6. annal. 15. *Sueton.* Ti. 48. item pro uſuris.

18 *Uſum rei pro uſu*] Ut in ea, quæ dicitur Ἀντίχρησις, ſive contrarium mutuum, cum debitor fundum tradit creditori, ut pro uſuris pecuniæ ſuæ percipiat fructus e fundo fiduciato. l. 11. §. 1. *de pignor. & hypot.* l. 33. *de pignerat. act.*

19 *Jubilæum*] *Levit.* cap. 25.

20 *Tam rebus aliis*] Vino, oleo, frugibus l. 2. §. 1. D. *de reb. cred.*

21 *Averſio periculi*] Suſceptio vel redemptura periculi navium, *Livius* 25, 3. *Sueton.* Claud. 18. Conventio qua ſuſcipimus incertum periculum alteri expectandum ſub certa mercede. Grot. *Rechts-geleert.* 3, 24. p. 81.

22 Ad-

22 Admiralitatem nuncupant, Græci σύμπλοιαν aut ὁμόπλοιαν vocabant.

V. 23 Mixti autem actus sunt, aut principaliter, aut per accessionem alterius. Sic si sciens rem majoris emam, & quod plus est in pretio alteri condonem, partim donatio erit, partim emtio: si fabro pecuniam promittam, ut de suo auro mihi (aa) annulos faciat, partim emtio erit, partim conductio. Sic & in societate accidit, ut alter factum & pecuniam, alter pecuniam tantum contribuat. Et in feudali contractu 24 rei feudalis concessio beneficium est, pactio autem 25 militaris operæ pro tutela, est facio ut facias. Quod si 26 onus pensionis accedat, eatenus miscetur 27 cum emphyteusi. Fœnus quoque nauticum mixtum quid est ex contractu mutui, & 28 periculi aversi.

VI. Per accessionem ad alterum actum fit mixtio, ut in fidejussione & pignoris datione. (bb) Nam fidejussio, si negotium spectes quod inter fidejussorem & principalem debitorem geritur, plerumque 29 mandatum est: sin negotium quod inter creditorem & fidejussorem, qui nihil recipit, geritur, videtur actus mere liberalis: sed quia contractibus onerosis accedit, 30 inde censeri solet. Pignoris quoque datio per se videtur actus liberalis, qua detentio rei conceditur. sed hæc quoque naturam trahit ex contractu, cui securitatem præstat.

VII. Omnes autem actus aliis utiles, extra mere beneficos, contractuum nomine appellantur. *L. Labeo. 19. D. de verb. signifi.*

VIII. In contractibus natura 31 æqualitatem imperat, & ita quidem, ut ex inæqualitate 32 jus oriatur minus habenti (cc) Hæc æqualitas partim consistit in actibus, partim in eo de quo agitur;

GRONOVII.

22 *Admiralitatem*] Societas commeatus navium ab diversis dominis vel exercitoribus instructarum ad mutuam defensionem. Grotius *Rechtsg.* 3, 22. p. 80.

23 *Mixti actus*] Quos dixit compositos, num. 1.

24 *Rei feudalis*] Prædii, pagi, vel vici. 1, 3. 23.

25 *Militaris operæ*] Ut vasallus cum certo numero equitum vel peditum militet concedenti feudum, si bellum eum gerere contingat.

26 *Onus pensionis*] Si modicum tributum annuum in titulum imperii pendere jussus sit vasallus.

27 *Cum emphyteusi*] 2, 3. 19.

28 *Periculi aversi*] Nam si perierit navis, pecuniam perdit creditor.

29 *Mandatum est*] Videtur fide-jussor esse auctor & mandator, ut sua fide mutuum sumat debitor.

30 *Inde censeri*] Habetur pro onerosо.

31 *Æqualitatem*] Ut tantum nanciscatur uterque contrahentium, neuter ab altero gravetur.

32 *Jus oriatur*] Actio erga eum quicum contraximus.

(aa) Verius est, heic esse meram Emtionem venditionem: quæ sententia tandem prævaluit apud JCtos veteres. Vide §. 4. *Inst. De Locat. conduct.* *J. B.*

(bb) Nulla est heic vera mixtio actuum. Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 2. §. 10. *J. B.*

(cc) Confer, in toto isto argumento, eumdem PUFENDORF. *Lib.* v. *Cap.* 3. *J. B.*

tur, & in actibus, tum præcedaneis, tum principalibus.

L. 1. D. de act. emti & venditi.

IX. 1. Ad præcedaneos 33 actus pertinet, quod is qui cum aliquo contrahit f vitia sibi nota rei de qua agitur significare debet: quod non civilibus tantum legibus constitui solet, sed naturæ quoque actus congruit. Nam inter contrahentes propior quædam est societas quam quæ communis est hominum. Atque hoc modo solvitur quod dicebat Diogenes Babylonius hoc tractans argumentum, 34 non celari omnia quæ tacentur: nec quidquid tibi audire utile est idem mihi dicere necesse esse, ut 35 de rebus cœlestibus. nam g contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit. Bene Ambrosius: *In contractibus etiam vitia eorum quæ veneunt* 36 *prodi jubentur, ac nisi intimaverit venditor, quamvis* 37 *in jus emtoris transcripserit, doli actione vacuantur.* Lactantius dixerat: *Qui* 38 *vendentis errorem non redarguit, ut aurum parvo emat, aut qui non profitetur fugitivum servum, vel pestilentem se domum vendere, lucro & commodo suo consulens, non est ille sapiens, ut Carneades videri volebat, sed callidus & astutus.*

Cic. de Off. III. c. 12.

Off. II. c. 10.

Libro V. c. 17.

Th. 2, 2. 77. art. 3. Bal. ad l. 1. de ædil. ed. Covarr. ad c. peccatum. p. 2. §. 4. n. 6. d. loco.

2. At non idem dicendum est de his 39 quæ rem non continguntur: ut si quis sciat multas 40 naves in cursu esse quæ frumentum advehunt. nam tale quid indicare est quidem officiosum ac laudabile, sæpe adeo ut omitti nequeat, nisi caritatis regula violetur; non tamen injustum, id est, non pugnans cum jure ejus, quicum negotium est: ita ut locum hic habere possit illud, quod idem ille Diogenes non incommode dicebat, referente M. Tullio: *Advexi, exposui: vendo meum, non pluris quam cæteri: fortasse etiam minoris cum major est copia. cui fit injuria?* Non ergo generaliter sequendum illud ejusdem 41 Ciceronis, celare esse, cum tu quod scias,

Cap. 13. ibid.

GROTII.

f *Vitia sibi nota*] Vide Scholiasten ad illud *Horatii*, (II. Sat. III, 285.):

——*mentem nisi litigiosus*
Exciperet dominus——

g *Contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit*] Valerius Maximus lib. VIII, c. II. n. 1. *bonæ fidei venditorem, nec commodorum spem augere, nec incommodorum cognitionem obscurare oportet.* Agitur ibi de ædibus dirui jussis ab auguribus, quod emtorem venditor celaverat.

GRONOVII.

33 *Actus*] Rei, quæ agitur.

34 *Non celari*] Dissimulata censeri debere.

35 *De rebus cœlestibus*] *Neque ego nunc te cœlo, si tibi non dico, quæ natura Deorum sit*, ad hæc verba *Ciceronis* respicit.

36 *Prodi*] Indicari à vendente.

37 *In jus emtoris*] Perfecta fuerit emtio, de dolo actione irrita fit.

38 *Vendentis errorem*] Venditorem ignorantem pretium rei, quam vendit, non docet.

39 *Quæ rem non continguntur*] Extra materiam sunt, nec nisi ex accidenti cam afficiunt.

40 *Naves in cursu esse*] Ut si quis in caritate annonæ primus præsto fuerit cum frumento: sciat autem complures propediem cum eidem merce naves adfore; is non necesse habet id indicare ab sese emturis, atque ita lucrum suum minuere, id enim extra rem est.

41 *Ciceronis*] 3, *officior.* 13.

h *Scientia*

ſcias, id ignorare emolumenti tui cauſa velis eos quorum interſit ſcire: ſed tum demum id locum habet, cum de iis agitur quæ rem ſubjectam per ſe contingunt, ut ſi domus ſit peſtilens, ſi a magiſtratu dejici juſſa, quæ exempla ibidem videas.

3. At vitia ei quicum agas nota, ut 42 ſervitutem ædium quas 43 M. Marius Gratidianus C. Sergio Oratæ vendebat ab ipſo prius emtas, dici nihil attinet. h ſcientia enim utrinque par 44 pares facit contrahentes. Horatius (II. Epiſt. 11, 13.): *D. l. 1. D. de act. empt. & venditi in fine.*

Ille feret pretium pœnæ ſecurus, opinor:
Prudens emiſti vitioſum ———

Quod notatum & Platoni undecimo de Legibus. *Pag. 916. T. 11. Ed. H. Steph.*

X. Neque vero tantum 45 in intellectu rerum, ſed & 46 in voluntatis uſu quædam contrahentibus inter ſe æqualitas debetur: non quidem ut ſi quis anteceſſit metus juſte incuſſus, is demi debeat; id enim contractui extrinſecum eſt: ſed nequis injuſte (dd) incutiatur contrahendi cauſa, aut ſi incuſſus eſt, ut dematur. Hoc ſpectantes Lacedæmonii reſciderunt emtionem agri, quam Elei poſſeſſoribus metu expreſſerant, *γνόντες μηδὲν δικαιότερον εἶναι, βίᾳ πριαμένους ἢ βίᾳ ἀφελομένους, παρὰ τῶν ἡττόνων λαμβάνειν* *Arbitrati nihilo juſtius eſſe, 47 infirmioribus per emtionis titulum, quam vi mera rem extorquere*, quæ Xenophontis verba ſunt. Quod tamen quam exceptionem ex jure gentium habeat, ſuo loco videbimus. *Hiſtor. Gr. III. c. 2. §. 22.*

XI. 1. In ipſo actu principali hæc deſideratur æqualitas, ne plus exigatur quam par eſt. Quod in contractibus beneficis locum vix poteſt habere. Nam ſi quis pro commodato, aut opera in man- *Inſt. de mandato. §. ult. L. 1. §. Si quis ſervum. 9. D. depoſiti.*

GROTII.

h *Scientia utrinque par, pares facit contrahentes*] Edictum Theuderici, c. 141.

GRONOVII.

42 *Servitutem ædium*] Quam debent vicino, ne altius tollantur, ne luminibus officiant, ut onera vicini ſuſtineant, & ſimilia.

43 *M. Marius*] Cic. 2. de Offic. 16.

44 *Pares facit contrahentes*] Efficit, ut in contractu ſervata videatur æqualitas, etiam ubi eſt aliquid inæquale, quia volenti non fit injuria.

45 *In intellectu rerum*] Ut gnarus uterque vitii ſit & commodi rerum, de quibus contrahitur.

46 *In voluntatis uſu*] In cauſa conſenſus.

47 *Infirmioribus*] Imbeciliiorem cogere ad vendendum, quam aperte ſpoliare. Eodem pertinet quod legibus Rom. vetitum fuit præſidibus provinciarum in ſuis provinciis negotiari, mutuamve pecuniam dare, aut fœnus exercere.

(dd) Addidi vocem *injuſtè*, quæ in omnibus Edd. manifeſto deeſt, ut patet ex ſerie orationis, & oppoſitione τῆς *metus juſtè incuſſus*. Vocabulum, ob ſimilitudinem ſequentis *incutiatur*, à Typographis omiſſum, non animadvertit Auctor ipſe; unde nil mirum ſi fugerit Editores. Contrarium τὸ *juſtè* alibi omiſſum, ſimili incuriâ, videbimus, *Cap.* xx. hujus Libri, §. 40. ſub finem. *J. B.*

mandato aut depoſito exhibenda, aliquid mercedulæ ſtipuletur, non injuriam faciet, ſed 48 contractum miſcebit, id eſt ex gratuito efficiet ſemipermutatorium. At in permutatoriis omnibus ſollicite id obſervandum eſt. nec eſt quod dicat quiſpiam, id quod pars altera amplius promittit, donatum cenſeri. Neque enim ſolet hic eſſe tales contractus ineuntium animus, nec præſumendus eſt niſi appareat. Quod enim promittunt aut dant, credendi ſunt promittere aut dare tanquam æquale ei quod accepturi ſunt, utque ejus æqualitatis ratione debitum.

2. Joh. Chryſoſtomus: *ὅταν γὰρ ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ ἡνίκα δ' ἂν ἀγοράσαι δέῃ τι ἢ καὶ ἀποδόσθαι, φιλονεικῶμεν καὶ βιαζόμεθα ἔλαττον τῆς ἀξίας καταλαβεῖν καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιῶμεν, οὐ λῃστεία τὸ πρᾶγμα ἐστίν. Quoties enim in contractibus, & quoties emendum quid aut dependendum eſt, contendimus, omnique modo laboramus ut minus æquo pretio demus, nonne huic facto quoddam ineſt furtum?* Scriptor vitæ Iſidori apud Photium, Hermiam narrat, ubi quod emere vellet juſto forte minoris eſſet indicatum, adjeciſſe quod juſto pretio deerat, quod exiſtimaret aliter agere injuſtitiæ eſſe ſpeciem, ſed talis quæ plurimos lateret. Et in hunc ſenſum interpretantur Hebræi legem, quæ eſt i Levit. xxv, 14. & 17.

XII. 1. Reſtat æqualitas in eo de quo agitur, in hoc conſiſtens, 49 ut etiamſi nec celatum quicquam ſit quod dictum oportuit, nec plus exactum quam deberi putabatur, ſi in re tamen deprehendatur inæqualitas, quamquam ſine culpa partium, puta quod vitium latebat, aut de pretio errabatur, ea quoque ſit reſarcienda, & demendum ei qui plus habet, reddendumque minus habenti: quia in contractu id utrimque propoſitum aut fuit, aut eſſe debuit, ut uterque tantundem haberent.

2. Lex Romana hoc conſtituit non in quavis inæqualitate, minima enim non perſequitur, imo & occurrendum cenſet multitudini litium, ſed in ſatis gravi, 50 ut quæ dimidium juſti pretii excedit. Nimirum leges, ut ait Cicero, iniqua tollunt 51 quatenus teneri manu poſſunt, philoſophi 52 quatenus ratione & intelligentia. Hi vero qui legibus civilibus 53 ſubjecti non ſunt, id

l. loco.

ſequi

GROTII.

i *Levitici* xxv, 14. 17.] Vide *Moſem de Kotzi*, præcepto jubente LXXXII.

GRONOVII.

48 *Contractum miſcebit*] Pro ſimplice mixtum faciet vel compoſitum.

49 *Ut etiamſi nec celatum*] Ubi neutri animus fuit falleudi alterum, & tamen contigit, ut alter mactaretur infortunio.

50 *Ut quæ dimidium*] L. 2. C. *de reſcind. vendit.*

51 *Quatenus teneri manu.*] Quæ ad exemplum pertinent, & in oculos hominum incurrunt.

52 *Quatenus ratione*] Quatenus lex ſumma virtutis atque officii ea deprehendit.

53 *Subjecti non ſunt*] Qui habent ſummum imperium.

k Quod

ſequi debent quod æquum eſſe ipſis ratio recta dictat : imo & illi qui legibus ſubjecti ſunt, quoties de eo quod fas piumque eſt agitur, ſi modo leges non jus dant aut tollunt, ſed juri duntaxat ob certas cauſas 54 auxilium ſuum denegant.

XIII. 1. Sed notandum eſt, quandam rei æqualitatem ſpectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, ſed 55 ex ſuppoſitione ejus quod agitur, ne quis ſcilicet ex beneficio damnum ſentiat : ob quam rationem mandatarius 56 indemnis præſtari debet a ſumtibus factis, & damno in quod ex cauſa rei mandatæ incidit : & commodatarius rem tenetur reſarcire ſi periit, quia non ſolius rei ratione domino tenetur, id eſt, ex vi dominii, quomodo quivis poſſeſſor teneretur, ut ſupra didicimus, ſed & ratione 57 beneficæ acceptionis : [k] quod ita verum eſt, niſi omnino & apud dominum fuiſſet peritura. Hoc enim caſu nihil per commodatum 58 domino abeſt. Contra depoſitarius præter fidelitatem nihil recepit : ideo ſi periit res, non tenebitur : non rei ratione, quia non exſtat, nec locupletior eſt ; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit, ſed dedit. In pignore, ut & in locato, 59 media via ſequenda eſt, ut qui rem accepit nec de caſu quovis teneatur ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depoſitarius præſtare debeat : quia pignoris acceptio eſt quidem gratuita, ſed accedere ſolet contractui oneroſo.

Sylveſt. in verbo Bellum. q. 1. n. 7. Thom. 2, 2. 62. art. 6.

2. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, ſed non ex illis primitus, ſed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire eſt. Inter cæteros apud Hebræum Moſem Maimonidem libro [1] cap. 43. Spectavit huc Seneca cum dixit, 60 *alios fidem debere, alios tutelam.* Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus judicium eſt faciendum. Sed generali tractatione quantum inſti-

VII, de Beneficiis. 19.

GROTII.

k *Quod ita verum eſt, niſi omnino & apud dominum fuiſſet perituram*] Lex Wiſigotthorum lib. V, tit. V. c. 1. 2. 3.

1 *Capite* 43] Convenit cum *Exodi* loco cap. XXII, 6. 10. 11. 12. 13. *Moſes de Kotzi* præceptis jubentibus LXXXVIII. & LXXXIX.

GRONOVII

54 *Auxilium ſuum*] Actionem, vel animadverſionem judicis.

55 *Ex ſuppoſitione*] Pro natura rei, quæ ſuſcipitur, quodque in ea præſumitur eſſe debere.

56 *Indemnis præſtari*] Recipere a mandante compenſationem impenſarum, quas rei mandatæ cauſa, & ſi quid damni fecit.

57 *Beneficæ acceptionis*] Quia in illius gratiam uſus rei conceſſus eſt.

58 *Domino abeſt*] Abeſt enim tantum, quod etiam abfuturum fuiſſet, ſi penes dominum manſiſſet, nec fuiſſet commodata.

59 *Media via*] Quia in his utriuſque verſatur utilitas. l. 23. *de reg. jur.*

60 *Alios fidem*] Alios ſatisfacere, ſi fidem adhibeant in re ſervanda, neque eam ipſi corrumpant, etſi ab alia accidente cauſa interierit, alios omnino ſalvam præſtare rem oportere.

instituto nostro sufficit absoluta, speciales quasdam contractuum quæstiones percurramus.

XIV. 1. 61 Mensura ejus (ee) quod res quæque valeat maxime naturalis est indigentia, ut Aristoteles recte ostendit. quod in permutationibus rerum apud barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat quam sunt necessariæ. *Margaritis*, inquit Plinius, m *pretia luxuria fecit*. Et Cicero Verrina de signis: *Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis*. Et contra evenit ut res maxime necessariæ minoris sint propter copiam. Quod Seneca multis exemplis ostendit libro de Beneficiis VI, cap. 15. ubi & hoc addit: *Pretium cujusque rei pro tempore est. cum bene ista laudaveris, tanti sunt quanto pluris venire non possunt*. Paulus jurisconsultus: 62 *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed* n *communiter funguntur*; id est, ut alibi explicat, * *quanti omnibus valeret*. Hinc fit ut res tanti æstimetur, quantum pro ea communiter offerri aut dari solet, quod vix est ut non 63 aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minusve dari aut exigi possit, nisi ubi lex certum rebus pretium ἐν στιγμῇ, ut Aristoteles loquitur, id est, *in puncto* constituit.

Mor. Nic. v. 8.

Hist. Nat. IX, 35.

In Verr. IV. 7.

L. 63. D. ad l. Falc.

** L. 33. D. ad leg. Aquil.*

2. In communi autem illo pretio o ratio haberi solet 64 laborum

GROTII.

m *Pretia luxuria fecit*] Idem libro XXXVII. de gemmis (c. 6.): *Singulorum libido singulis modum facit & maxime regum*. Et libro XXXII. *Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, tantum apud Indos in coralio: namque ista persuasione gentium constant* (c. 2.) Augustinus de Civitate Dei libro XI, cap. 16. *Sed quid mirum, cum in ipsorum etiam hominum æstimatione, quorum certe natura tantæ est dignitatis, plerumque carius comparetur equus quam servus, gemma quam famula? ita in tali libertate judicandi plurimum distat ratio considerantis a necessitate indigentis, seu voluptate cupientis, cum ista quid per se ipsum in rerum gradibus pendat, necessitas autem quid propter quid expetat, cogitet; & ista quid verum luci mentis appareat, voluptas vero quid jucundum corporis sensibus blandiatur, exquirat.*

n *Communiter funguntur*] Plin. lib. XVIII, c. 31. *Æqui patrisfamilias modus est, annona cujusque anni uti.*

o *Ratio haberi solet laborum & expensarum*] Nec improbat id *Augustinus* ad Ps. LXX. *Sed ait ipse mercator: affero ex longinquo merces: mercedem laboris mei unde vivam peto. dignus est enim mercenarius mercede sua. de mendacio & perjurio agitur, non de negotio.*

GRONOVII.

61 *Mensura ejus*] Indicatio vel æstimatio cujusque rei hæc justa est, quam facit caritas ejus vel copia & nostra necessitas.

62 *Pretia rerum non ex*] Pretium rei debet statui, non quod unus alterve vehementer appetens, aut magnas ex ea utilitates sperans, pro illa daret, sed quod ei sensus & opinio communis attribuit.

63 *Aliquam latitudinem habeat*] 1, 2. 1. n. 3.

64 *Laborum & expensarum*] Res non tantum æstimantur ex materia, sed augetur pretium pro laboribus & sumtibus, quos sustinuerunt mercatores in ea comparanda.

(ee) Vide, de iis omnibus quæ ad *pretii* naturam & varia genera pertinent,

rum & expenſarum, quas mercatores faciunt: ſoletque ſubito quoque mutari ex copia & inopia ementium, pecuniæ, mercium. Cæterum poſſunt & quædam eſſe 65 rei accidentia æſtimabilia, ob quæ res licite ſupra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta 66 ob damnum conſequens, lucrum ceſſans, affectum peculiarem, aut ſi in gratiam alterius res vendatur ematurve, alioqui non emenda aut vendenda; quæ ipſa accidentia ei cum quo agitur indicanda ſunt. Ejus quoque damni aut lucri ceſſantis ratio haberi poteſt, quod ex pretii ſolutione 67 dilata aut 68 anticipata naſcitur.

XV. 1. De venditione (ff) & emtione notandum, etiam ſine traditione, ipſo contractus momento transferri dominium poſſe, atque id eſſe ſimpliciſſimum: ita p Senecæ venditio *alienatio eſt, & rei ſuæ juriſque ſui in alium tranſlatio:* nam & ita fit in permutatione. Quod ſi actum ſit, 69 ne ſtatim dominium tranſeat, obligabitur venditor ad dandum dominium, atque interim res erit 70 commodo & periculo venditoris: quare quod venditio & emtio 71 conſtat præſtando, ut habere liceat, & evictionem, item quod res periculo eſt emtoris, & ut fructus ad eum pertineant antequam dominium tranſeat, commenta ſunt juris civilis, quod nec ubique obſervatur: imo pleriſque legum conditoribus placuiſſe, ut ad traditionem uſque res commodo & periculo venditoris ſit, notavit Theophraſtus in loco, qui q apud Stobæum eſt, ubi & multa alia inſtituta reperias de ſolennitate venditionis, 72 de arrhabone, 73 de pœnitentia, multum differentia a jure Romano: ſicut & apud Rhodios perfici ſolitam venditionem & con- *Serm.* 42.

nent, PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 1. cum Notis noſtris, alterius Editionis. *J. B.*

GROTII.

p *Senecæ*] De beneficiis v, 10.

q *Apud Stobæum eſt*] Titulo de legibus.

GRONOVII.

65 *Rei accidentia æſtimabilia*] Fortuita, quæ mutent æſtimationem venalium.

66 *Ob damnum*] Si vendam rem, qua ubi caruero, ipſe damnum fecero aut lucro ſperato fraudabor, aut qua ego ipſe, vel quicumque compotes mirifice capimur & delectamur.

67 *Dilata*] Venditori.

68 *Anticipata*] Emtori.

69 *Ne ſtatim dominum*] Ut ex certo die res demum fiat emtoris: cujus caſus exemplum apud *Catonem* de R.R. cap. 80.

70 *Commodo & periculo*] Si fructum faciet, is erit venditoris; ſi deterior fiet, de pretio decedet.

71 *Conſtat præſtando*] Periculo judicii evictionis, ſi res mancipio data fuerat, vel ſi alius dominus rem emtam judicio ſuam eſſe vicerit & abſtulerit, ut regreſſus emtori ad venditorem ſit.

72 *De arrhabone*] Pignore pretii numerandi.

73 *De pœnitentia*] De reſcindendo contractu.

(ff) Circa hunc contractum, vide PUFENDORF. noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 5. *J. B.*

contractus quosdam alios 74 relatione in acta, notavit in Rhodiaca Dion Prusæensis.

2. Illud quoque sciendum, si res bis sit vendita, ex duabus venditionibus eam valituram quæ in se continuit præsentem dominii translationem, (gg) sive per traditionem, sive aliter. Per hanc enim 75 facultas moralis in rem abiit a venditore: quod non fit per solam promissionem.

XVI. 76 Monopolia r non omnia cum jure naturæ pugnant. *Arist. Pol.* nam possunt interdum a summa potestate permitti justa de causa 1, 6, 11. & pretio constituto: cujus rei exemplum nobis illustre præbet Josephi historia (hh) cum is vice regia Ægypto præesset. Sic & sub Romanis Alexandrini Indicarum & Æthiopicarum mercium habebant, s ut Strabo loquitur, μονοπωλείαν. Potest & a privatis institui, 77 æquo duntaxat compendio. At qui, ut in 78 Velabro olearii, t de compacto id agunt, ut res supra pretium id quod summum nunc est in communi pretio vendantur, aut vi, aut fraude impediunt ne major copia importetur, aut ideo merces coëmunt ut vendant pretio quod tempore venditionis iniquum sit,

GROTII.

r *Non omnia cum jure naturæ pugnant*] Nota Thaletis historia de olivitate, [quæ variè à variis refertur. Vide *Arist.* Politic. I, 11. *Diogen. Laërt.* 1, 26. ibique Intt.] Pythoclis inventum de plumbo Tyrio coëmendo, unde lucrum faceret Atheniensis populus, est apud *Aristotelem* œconomicôn II. (*pag.* 510. D. E. *Edit. Paris.* Tom. II.) de monopolio erinaceorum, quibus expoliuntur vestes, vide *Plinium* VIII, 37. de monopolio serici, *Procopium* in historia arcana.

s *Ut Strabo loquitur*] Libro XVII. (p. 798.) vide & *Cassiodorum* II, 4. & 26. [Istud quoque exemplum de *Alexandrinis*, non congruit. Inspice *Strabonis* locum. *J. B.*]

t *De compacto id agunt*] Lex æqua & prudens est C. de monopoliis. & locus notabilis apud *Lysiam* (Orat. XXI. Cap. 5.) adversus frumenti venditores, qui pretium falsis rumoribus incendebant. Adde *Cassiodorum* IX, 5. & c. quicumque, 9. causa XIV, quæstione IV.

GRONOVII.

74 *Relatione in acta*] Ut non prius fuerint rati & firmi, quam per actuarium signati sint in commentariis reipublicæ.

75 *Facultas moralis*] Jus competens. I, 1. 4.

76 *Monopolia*] Quoties unus vel pauci ex composito ad sese redigunt jus mercis vendundæ.

77 *Æquo duntaxat*] Lucro utique justo & tolerabili, non nimio & iniquo vendentibus.

78 *Velabro*] Loco urbis Romanæ, ubi oleum erat venale, clandestinoque inter se pacto convenerant negotiatores, ut omnes eodem pretio venderent. *Plaut.* Captiv. 3, 1. 29.

(gg) Ponit heic Auctor, in unâ venditione ab initio dominium translatum, in alterâ non; nec discrimen omne petit ex traditione uni Emtorum factâ, ut perperam intellexit PUFENDORFIUS, dicto capite, §. 3. De vero sensu, & de re ipsâ, dicemus in notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

(hh) Malè quadrat exemplum, ut observavit PUFENDORFIUS, dicto loco.

u *Non*

sit, injuriam faciunt, atque eam reparare tenentur. Quod si alio modo impediunt invectionem mercium, aut ideo coëmunt ut pluris vendant, pretio tamen pro temporis ratione non iniquo, faciunt quidem adversus caritatis normam, quod multis evincit Ambrosius libro officiorum tertio, sed proprie 79 jus alterius non violant. *Cap. 6.*

XVII. De pecunia sciendum, eam naturaliter 80 functionem recipere, u non in 81 materia sola, nec in speciali 82 appellatione aut forma, sed in genere 83 magis communi, qua scilicet comparatur ad res, aut omnes, aut maxime necessarias: 84 quæ æstimatio, si aliud non convenerit, facienda erit tempore ac loco solutionis. Michaël Ephesius ad quintum Nicomachiorum: ὡς *Cap. 8.* ἐπὶ τῆς χρείας τοῦτο ἐπὶ τοῦ νομίσματος ἴδοι ἄν τις γινόμενον, ὡς γὰρ ἐπ' ἐκείνης οὐκ ἀεὶ ὁμοίως δεόμεθα καὶ ἐν χρείᾳ τῶν ἀλλοτρίων ἐσμὲν, ὅταν δὲ καὶ τὸ νόμισμα ἀεὶ ἴσον δύναται, ἀλλὰ μεταπίπτει. καὶ τὸ πρότερον πλεῖον δυνάμενον ὕστερον ἢ ἔλαττον ἢ οὐδὲν ἰσχύει. ὅμως μᾶλλόν γε τοῦτο διαμένει καὶ δεῖ ὡς μέτρῳ αὐτῷ τῶν ἀλλασσομένων χρῆσθαι. *Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre est. Nam sicut ea non eadem semper, nec enim alienis rebus æque semper opus est nobis, sic nec nummus idem semper valet, sed mutatur, & cum prius plus valuerit, postea aut minus aut nihil valet:* x *diuturnius autem est nummi pretium: eoque* 85 *ut mensura aliarum quæ comparantur rerum uti solemus.* Cujus loci hic sensus est: quicquid adhibetur in hoc ut mensura sit rerum aliarum, debet esse tale, ut per se 86 minime flectatur, talia autem sunt in genere æstimabilium, aurum, argentum, æs. per se enim ferme tantundem ubique, & semper valent: sed prout res aliæ, quibus indigent homines, copiosæ

GROTII.

u *Non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma, sed in genere magis communi*] Non tam ex substantia quam ex quantitate l. 1. D. de contrah. emtione. Non corpora hic cogitanda sed quantitas. l. Si is cui. §. 1. de solutionibus. *L.* 94.

x *Diuturnius est nummi pretium*] Publica ac perpetua æstimatio. d. l. 1. D. *de contr. emt.*

GRONOVII.

79 *Jus alterius*] Non committunt, de quo queri quis apud magistratum, aut quod magistratus vindicare possit.

80 *Functionem rec.*] Pati, ut alia pro alia, & aliud pro ea, & ipsa pro alio detur. l. 2. §. 1. D. *de reb. cred.*

81 *Materia*] Ut aurum pro argento & vicissim.

82 *Appellatione aut forma*] Ut denarii pro sestertiis, philippi pro thalenarii, modo summa præstetur quocumque genere bonæ monetæ.

83 *Magis communi*] Latius patente rerum commutabilium vel promercalium, quatenus illis æquatur, & pro illis vel expenditur vel accipitur.

84 *Quæ æstimatio*] Quantum autem pro quaque expendi vel accipi debeat, nisi quid speciale inter contrahentes cautum fuerit, colligendum ex tempore quo solvimus & loco: nam hæ duæ circumstantiæ pretia rerum variare solent.

85 *Ut mensura*] Ut eo aliæ res æstimentur.

86 *Minime flectatur*] Ut semper idem sit, minimumque habeat varietatis.

87 *Nunc*

pioſæ ſunt aut raræ, ita eadem pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, [87] nunc plus nunc [88] minus valet.

L. 2. D. Locati. XVIII. Locatio & conductio, (ii) ut recte a Cajo dictum eſt, proxima eſt venditioni & emtioni, eiſdemque regulis conſiſtit: reſpondent enim pretium penſioni ſive mercedi, & rei dominium facultati utendi. Quare ſicut [89] res domino perit, ita naturaliter ſterilitas, & alii caſus qui uſum impediunt, damno ſunt conductoris: neque eo minus locator jus habebit ad pecuniam promiſſam, quia ipſe facultatem utendi tradidit, quæ [90] eo tempore tantum valebat. quanquam & legibus & pactis immutari id poteſt. Si tamen locator, cum conductor primus re uti impeditus eſſet, [91] alii eam locaverit, quicquid conſecutus inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat locupletior.

XIX. Et quod de venditione ſupra diximus, pluris rem vendi minoriſve emi poſſe, ſi [92] in gratiam alterius vendatur ematurve, alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera locata conductave intelligendum eſt. Quod ſi una opera pluribus utilis eſſe poſſit, ut itineris ſuſceptio, & [93] locator pluribus ſe in ſolidum ſingulis obſtrinxerit, poterit de ſingulis mercedem paciſci quam ab uno exigeret, ubi lex non obſtat: quia quod illa opera ſecundo quoque utilis eſt, extrinſecum eſt contractui qui cum primo eſt initus, neque reſpectu primi quicquam minuit de æſtimatione.

In cap. 25. Matthæi qu. 171. & 172. XX. 1. Circa mutuum quæri ſolet, quo jure vetitæ ſint uſuræ? & quanquam jure naturali vetitas eſſe [94] receptior eſt ſententia, contrarium tamen ſentit Abulenſis. Neque vero videntur argu-

GRONOVII.

87 *Nunc plus*] Ubi copioſæ res ſunt.

88 *Minus*] Ubi rare.

89 *Res domino*] Quod emtum eſt traditumque, ſi intereat, non is, qui dominus fuit, ſed qui eſt in præſens, damnum ſentit. [Mira hallucinatio Viri Doctiſſimi, quam obiter notavimus, ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 6 § 2. Loquitur contra Auctor de re venditâ, nec dum traditâ, quamquam ipſo contractûs momento dominium tranſlatum fuerit, ſecundum ea quæ dixit ſupra, §. 15. *J. B.*

90 *Eo tempore*] Quum conducebatur.

91 *Alii eam locaverit*] Ita ſi primus conductor contractum ſervare & præſtare paratus ſit, quod inter ipſum & dominum convenit.

92 *In gratiam alterius*] Non quod venalem habeat aut ea indigeat, ſed ut petenti aut alienare coacto commodet aut gratificetur.

93 *Locator pluribus*] Cum comp'uribus ita convenerit, ut ſinguli omnem ſumtum præſtent, quaſi ſolo in uniuſcujuſque negotio occupetur.

94 *Receptior eſt*] Nullo jure ſunt vetitæ, ſi modeſtæ ſunt & civiles, niſi forte canonico, ex errore & mala interpretatione vocabuli nato, quaſi *uſuræ* non ſint, niſi immanes, mergentes, trucidantes. Atqui tam ſunt *unciæ*, *ſextantes*, *quadrantes* uſuræ quam *centeſimæ*.

(ii) Conſer, de hoc contractu, PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 6. *J. B.*

argumenta, quæ in alteram adferuntur partem, talia esse ut assensum extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum esse, y tantundem & de commodato dici potest: cum tamen pro usu rei pretium exigere illicitum non sit, sed efficiat ut contractus 95 in aliud nomen transeat. Nec magis urget quod suapte natura 96 sterilis est pecunia. Nam & domos & res alias natura infœcundas z hominum industria fructuosas fecit. Illud speciosius, (kk) quod hic 97 res pro re reddatur, usus autem rei 98 a re distingui non possit, cum 99 in abusu consistat, ac proinde pro eo nihil 1 debeat exigi.

2. Sed notandum est, cum rerum, quæ usu pereunt, aut in alterius dominium transeunt, 2 ususfructus senatus consulto introductus dicitur, non tamen effectum, ut proprius ususfructus esset, de voce ususfructus agi, quæ certe secundum suam proprietatem tali juri non congruit; non tamen sequi inde jus tale nihil esse, aut non æstimabile, cum contra certum sit, siquis 3 proprietario tale jus cedat, pecuniam posse exigi eo nomine. Sic & jus illud nonnisi post tempus certum reddendi pecuniam aut vinum, est aliquid æstimabile: 4 minus enim solvit qui tempore minus solvit. Atque ideo a 5 ἐν ἀντιχρήσει usus pecuniæ cum fructibus

L. 1, 2. D. de usufr. ear. rer. 9. usu conf.

L. 1. §. 8. usufruct. 9. D. ad legem Falc.

GROTII.

y *Tantundem & de commodato dici potest*] Valde enim affinia commodatum & mutuum, ut locatio & fœneratio. in l. unica. C. Theod. quod jussu est: *pecuniam commodat.* Justinianus edidit *mutuam dat.* Nummos autem fœnore sumtos, conductos dixit *Horatius* lib. 1, sat. 2. (*vers.* 9.) ubi scholiastes *merces* { *usura.*

z *Hominum industria fructuosas fecit*] Nec enim debet sterilis esse pecunia. l. quid ergo. 3. §. usuras. 4. D. de contrar. & util. act. tutelæ. l. debitor. 7. D. de usuris.

a Ἐν ἀντιχρήσει] l. cum debitor. 8. D. in quibus causis pignus. l. Si ea pactione. 14. C. de usuris.

GRONOVII.

95 *In alind nomen*] Ex *commodato* fiat *conductum.*

96 *Sterilis est*] Nihil non sterile, quod tibi sterile esse volueris: ut contra nihil non fructuosum, quod cultura exercere, ut fructum ferat, volueris. *Salmas.* de usur. cap. 8. p. 198.

97 *Res pro re*] Ut pecunia pro pecunia, oleum pro oleo, vinum pro vino.

98 *A re distingui*] Non possit considerari tanquam aliquid fructificans, fructum debens.

99 *In abusu*] Quia quod mutuum sumo, id sumo, ut consumam.

1 *Debeat exigi*] Qui hoc objiciunt, ludunt in vocibus, *Usus* & *Abusus.* Quasi vero mutuum tantum sumatur, ut consumatur, & non potius, ut aliquid eo fructuosum comparetur, ut domus, ager, merx cum lucro vendenda, quævis alia res utilis. *Salm.* de usur. c. 8. p. 195.

2 *Ususfructus SC.*] §. 2. Inst. *de usufr.*

3 *Proprietario*] Ei qui dominus est rei, cujus alius usumfructum habet.

4 *Minus enim*] Ut plus petit, qui ante tempus petit. §. 33. Inst. *de action.*

5 Ἀντιχρήσει] Pignore ita dato, ut donec pecunia credita solvatur, eo creditor utatur fruatur vicem usurarum. Vide sup. §. 3. num. 4.

(kk) Vide quæ Auctor uberius dicit, ad solutionem istius difficultatis, in Adnot. ad *Lucam*, VI. 35. *J. B.*

ctibus prædii compensatur. Quæ vero a 6 Catone, 7 Cicerone, 8 Plutarcho, b & aliis contra usuras dicuntur, ea 9 respiciunt non tam quod intrinsecum ei est, quam quod plerumque ei adest, eamque consequitur.

3. Sed quicquid hac de re sentire libeat, sufficere nobis debet lex a Deo Hebræis data, quæ 10 vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare fœnori (11) Est enim hujus legis materia, si non necessaria, certe c honesta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur Psalmo, qui apud Hebræos est decimus quintus, apud Latinos d decimus quartus, & apud Ezechielem capite decimo octavo. quæ autem hujus generis sunt, Christianos quoque obligant, quippe vocatos ad majora virtutum specimina: & quæ tunc officia homini Hebræo aut 11 alioqui circumciso (nam hujus cum Hebræo par causa erat) præstari jubentur, ea nunc præstanda sunt homini cuivis, e omni populorum discrimine per Euangelium sublato, latiusque extenso proximi intellectu: quod præter cætera ostendit insignis Christi de homine Samarita apologus. Itaque Lactantius de officiis tractans hominis Christiani: *Non dabit*, inquit, *in usuras pecuniam. hoc est enim de alienis malis lucra captare.* Ambrosius: *Subvenire non habenti humanitatis est;*

Vers. 5.

Vers. 8.

Luc. x, 29.

Epit. Inst. c. 4.

De Officiis III, c. 3.

GROTII.

b *Et aliis*] Ut *Appiano* in civilibus. (*pag.* 382. B. *Ed. H. Steph.*)

c *Honesta moraliter*] Hebræi censent voce נשך significari usuram in pecunia: voce תרבית in quavis specie. *Hieronymus* ad XVIII. Ezechielis: *Putant quidam usuram tantum esse in pecunia: quod providens scriptura divina, omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non capias quam dedisti.* (Tom. V. pag. 440. A. *Ed. Basil.*)

d *Decimus quartus*] Et Ps. CXII. χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτείρων καὶ κιχρῶν· *Vir bonus est, qui alterius miseretur, eique pecuniam dat mutuam.* (vers. 5.)

e *Omni populorum discrimine per Euangelium sublato*] Christianos *Arnobius* libro IV. (*Pag.* 152, 153. *Ed. Lugd. B.* 1651) ait esse *communicatores rei, & cum omnibus quos solidet germanitatis necessitudine copulatio.* Alibi: *qui omnes homines pro fratribus diligunt.*

GRONOVII.

6 *Catone*] Fœneratorem esse pejorem fure, *de Re rust.* pr.

7 *Cicerone*] *Paradox.* 6.

8 *Plutarcho*] In vita Catonis.

9 *Respiciunt*] Graves, immodicas, sanguinolentas.

10 *Vetat Hebræos*] Immo fuit hæc lex civilis, quam ea ferret respublica, constans ex hominibus æquatorum patrimoniorum per sortes agri unicuique concessas. Itaque Hebræos alienigenis fœnerari licuit, *Deuter.* 15, 6. quod non permisisset Deus, si fœnus per se injustum esset. Sed & proprie lex hæc ad illos pertinet, qui propter egestatem mutuum petunt, non qui sui commodi & lucri causa. Vide *Salmas.* de usur. cap. 20, & 21. p. 618. & de fœn. trapez. pag. 203. & 210.

11 *Alioqui circumciso*] Proselyto.

(11) Mutavit postea sententiam Auctor, ut patet ex ejus *Epist.* 953. ad *Salmasium* scriptâ; sed inprimis ex Adnotationibus ad dictum caput *Lucæ*, VI. 35. quæ heic omnino conferri debent. De totâ autem materiâ *Fœneris & Usurarum*, absolutissimum & plenissimum Opus exstat summi Jurisconsulti, & non minus judicio, quàm eruditione, insignis, Clariss. NOODTII, quod seorsim antea editum, inter Opera ejus postea recusum est. J B.

f *Plus*

est; duritiæ autem f *plus extorquere quam dederis.* Ipse Cæsar * Augustus 12 notavit aliquos, quod pecunias levioribus usuris mutuati, graviori fœnore collocassent. * *Suet. c.* 39.

XXI. Observandum tamen est, esse quædam g quæ ad usuræ speciem accedant, ac vulgo usuræ esse videantur, cum tamen pacta sint generis alterius: ut de repensando damno, quod facit qui pecuniam dat mutuam, eo quod diu pecunia careat: item de lucro ob mutui dationem cessante, deducto scilicet 13 incerto spei, & labore qui subeundus fuerat. Sic etiam pro impensis ejus qui multis dat mutuam pecuniam, & in hoc paratam habet: & pro periculo amittendæ sortis, ubi idonee non cavetur, si quid exigitur, usura vere non est. Demosthenes oratione in Pantænetum, eum, qui quod ex mercatura aut honesta opera quæsivit h sub modico lucello elocat, partim ut suum servet, partim ut gratum faciat alteri, negat fœneratorum odio prægravandum. *Pag.* 630. 631. *Ed. Bas.* 1572.

XXII. Leges vero humanæ quæ concedunt aliquid stipulari pro usu pecuniæ, aut rei alterius, ut apud Hollandos jam pridem concessum est aliis quidem i octo nummos in centum, mercatoribus

GROTII.

f *Plus extorquere quam dederis*] Cyprianus de lapsis gravia peccata enumerans, addit *usuris multiplicantibus fœnus augere.* Chrysostomus de jejunio v. ἐὰν νηστεύσῃς, βλέπε μὴ δανείσῃς τὸ ἀργύριόν σε ἐπὶ τόκῳ. νηστεύεις; διάῤῥηξον βιαίων συναλλαγμάτων χειρόγραφον. *Si jejunes, vide ne pecuniam tuam colloces fœnori. jejunas? rumpe violentorum pactorum cautiones.* Idem in caput ultimum 1. ad *Corinthios*, pecuniam fœnore partam non magis si in eleemosynam detur, Deo acceptam esse ait, quam si detur ex quæstu meretricio. *Augustinus* epist. LIV. *quid dicam de usuris, quas etiam ipsæ leges & judices reddi jubent. Ita crudelior est, qui subtrahit aliquid vel eripit diviti, quam qui truncidat pauperem fœnore.* Maximus homilia III. de quadragesima: *recte frater frequentabis ecclesiam, si gressus tuos lethalibus laqueis avida illa non implicet & involvat usura.* His adde Basilium in sermones Domini in monte, & quæ ex conciliis sanctisque scriptoribus collegit *Gratianus* causa XIV, quæst. III. & IV.

g *Quæ ad usuræ speciem accedant*] Et si cum juris Romani consultis loqui volumus, fœnus odiosum nomen est, usura non item. *Usuræ non propter lucrum petentium, sed propter moram solventium infliguntur.* l. cum quidam 17. §. 3. D. de usuris. *Cujacius* in paratitlo de nautico fœnore: *Fœnus est quod præter sortem accedit lucri causa: usura, quod accedit ne in damno versetur creditor.* Sed quia plerique etiam usurarum abusi sunt nomine, cœpit & hoc in sequiorem sumi partem: in bonum autem sensum substitui vox ejus quod interest.

h *Sub modico lucello*] Procopius Gotth. III. in laudibus Germani, qui Justiniano propinquus: χρήματα τοῖς δεομένοις ἅπασι δεδανεικὼς μεγάλα καὶ τόκον οὐδὲ ὅσον λόγῳ κεκομισμένος πρὸς αὐτῶν πώποτε· *pecunias omnibus opus habentibus magnas dabat utendas, usuram autem, quæ quidem talis dici meretur, nunquam ab ipsis sumebat.*

i *Octo nummos in centum*] Idem in Imperio constitutum.

GRONOVII.

12 *Notavit aliquos*] Non de vulgo, sed equites Romanos, quibus hoc sordidum putavit: nec ob fœnus, sed ob tale fœnus.

13 *Incerto spei*] Ut *Justin.* 38, 1. *incertum belli timens.* l. 20. C. *mand. incertum litis. Freher.* 1. Parer. 2.

ribus autem duodecim pro uſu annali exigere, ſiquidem vere ſtant intra compenſationem ejus quod abeſt, aut abeſſe poteſt, non pugnant cum naturali aut divino jure: ſin eum modum excedunt, k impunitatem præſtare poſſunt, jus dare non poſſunt.

XXIII. Contractus avertendi periculi, quem 1 aſſecurationem vocant, omnino nullus erit ſi 14 contrahentium alter rem de qua agitur, aut ſalvam quo deſtinabatur perveniſſe, 15 aut periiſſe ſciverit: non tantum ob paritatem quam exigit contractuum permutatoriorum natura, ſed quia propria materia hujus contractus eſt damnum ſub ratione incerti. Periculi autem hujus pretium ex communi æſtimatione petendum eſt.

XXIV. 1. m In ſocietate negotiatoria, (mm) ubi 16 confertur pecunia cum pecunia, ſi pecuniæ æquales ſint, æquales eſſe etiam oportet partes in damno & lucro; ſin inæquales fuerint, partes quoque fient pro rata. quod Ariſtoteles fine octavi Nicomachiorum ſic extulit: *ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλείω λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλείω.* Atque idem habebit locum ſi 17 operæ aut æquales aut inæquales conferantur. Sed & opera cum pecunia, aut cum pecunia & cum opera conferri poteſt, ut dici ſolet.

Cap. 16.

Plaut. Aſin. 1. 3. 20.

Par pari datum hoſtimentum eſt, opera pro pecunia.

Navarr. 17. num. 250. Covarr. III, Var. cap. 2. Leſſ. lib. II, 2. 25. dn. 3.

2. Sed hæc collatio non uno modo fit: nam aut 18 opera confertur cum ſolo pecuniæ uſu, quo caſu 19 ſors domino perit, & ſi ſalva eſt, domino ſalva eſt: aut opera confertur cum ipſo dominio pecuniæ, quo caſu qui operam impendit particeps fit ſortis. In

GROTII.

k *Impunitatem præſtare poſſunt*] Ideo permiſſas ante ſe uſuras ad normam æquiorem reducere *Juſtinianus* ſui officii cenſuit: novellis XXXII. XXXIII. XXXIV.

1 *Aſſecurationem*] Id damnum in ſe ſuſcipere dixit *Suetonius* Claudio. (c. 18.) Sic *Cicero* pecuniæ publicæ prædes accepit, ut populo cautum eſſet ſine vecturæ periculo, epiſtolarum II, 17.

m *In ſocietate*] Exemplum ſocietatis habes in delphinis apud *Plinium* lib. IX, c. 8. & in pinna ac pinnotere IX, 42. meminit & *Cicero* de finibus, (III, 19.)

GRONOVII.

14 *Contrahentium alter*] Is qui ſimulat ſe periculum, quod nullum eſt, ſubire, & pretium pro eo paciſcitur.

15 *Aut periiſſe*] Qui fingit ſeſe ut futurum metuere, quod jam evenit, quaſi tamen evitari poſſet, ut ſpe lucri alium illiciat in damnum certum.

16 *Confertur pecunia*] Ubi ambo, vel omnes contrahentes pecuniam contribuunt.

17 *Operæ*] Artis, vel laboris adminicula.

18 *Opera confertur*] Ut cum alius operam, alius pecuniam præbeat, non tamen communis fiat pecunia, ſed pecuniæ ſimul operæque fructus.

19 *Sors*] Id quod collatum eſt.

(mm) Circa hunc contractum, confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 8.

a Pro

In prima ſpecie 20 comparatur cum opera non ſors, ſed periculum amittendæ ſortis, & lucrum quod probabiliter ex ea ſperari poterat. In altera 21 operæ pretium habetur quaſi ſorti adjectum, & pro eo quod valet in ipſa ſorte partem habet qui operam præſtat. Quod de opera diximus, idem & 22 de labore ac periculo navigationis, & ſimilibus intelligi debet.

3. Ut autem ſociorum aliquis lucri ſit particeps, immunis damni, eſt quidem præter naturam ſocietatis: poteſt tamen ita conveniri ſine injuria. fiet enim mixtus contractus ex ſocietate & ex contractu 23 averſi periculi, in quo ita ſervabitur æqualitas, ſi tanto 24 plus lucri ferat, quam alioqui laturus fuerat qui in ſe damnum recepit. Ut autem quis damnum ſentiat ſine lucro, ideo admittendum non eſt, quia ita naturalis eſt ſocietati utilitatum communio, ut ſine ea nequeat ſocietas conſiſtere. Quod autem dictum eſt a Juriſconſulto (a) non expreſſis partibus æquales intelligi, ita demum pro vero habendum eſt, ſi quæ conferuntur ſint æqualia. In ſocietate autem univerſorum bonorum non id quod hinc aut illinc obvenit, ſed quod probabiliter ſperari poterat, comparandum eſt.

Angelus verb. Societas 1. §. 7. Sylv. verbo Societas 1. quæſt. 2. Navarr. 17. num. 255. Covarr. & Leſſ. d. locis.

XXV. 25 In ſocietate * navali adverſus piratas, utilitas communis eſt ipſa defenſio: interdum & præda. Solent autem æſtimari naves, & quæ in navi ſunt, atque ex his ſumma confici, ut damna quæ eveniunt, in quibus ſunt & 26 vulneratorum impendia, ferantur a dominis navium & mercium n pro parte quam habent in ea ſumma. Et hæc quidem, quæ diximus hactenus, ipſi juri naturæ ſunt conſentanea.

a *L. Si non. D. pro ſocio.* * *Livius. lib.* XXIII. *c.* 49.

XXVI. 1. Nec in his jure gentium voluntario quicquam mutatum apparet: uno excepto, quod 27 inæqualitas rerum in quam conſenſum eſt, (nn) ubi nec mendacium interceſſit, nec ejus quod dictum

Ariſt. III. Polit. c. 9.

GROTII.

n *Pro parte quam habent in ea ſumma*] Vide ſimile in l. Wiſigotthorum libro V, tit. V. c. 5.

GRONOVII.

20 *Comparatur cum opera*] Exiſtit æqualitas collationis, dum alter ſociorum laborat & exercitus eſt, alter pecuniam ſuam in periculum mittit, ceſſatque ex eo lucrari, quod alioqui potuiſſet.

21 *Operæ pretium*] Tanti æſtimatur labor operantis, quanti ſors ab altero contributa.

22 *De labore ac periculo*] Et hæc conferri cum pecunia poſſe.

23 *Averſi periculi*] Aſſecurationis.

24 *Plus lucri*] Immo aliquando, etſi non plus ferat: poteſt enim ob certam ſpem lucri, diffidente altero, ut eum inducat, omnem metum in ſe recepiſſe. num. 26.

25 *In ſocietate navali*] Ammiralitate. Vide ſupra, §. 4.

26 *Vulneratorum*] Sauciorum curandorum.

27 *Inæqualitas rerum*] Si conſenſerunt ſocii res inæquales conferre, ubi nec dolus adhibitus eſt, & ſi quid in altera re incommodi erat, ſimpliciter confeſſus eſt, qui eam contulit, eas haberi pro æqualibus.

(nn) Confer heic PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 3. §. 9. *J. B.*

dictum oportuit reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habetur: ita ut quomodo jure civili ante [28] constitutionem Diocletiani actio in foro nulla dabatur adversus talem inæqualitatem, ita nec inter eos qui jure gentium solo sociantur [29] exactio aut coactio sit eo nomine. Hoc enim est quod ait Pomponius, [30] in pretio venditionis & emtionis naturaliter licere se mutuo circumvenire: ubi licere est non quidem fas esse, sed ita permitti ut [31] nullum contra proditum sit remedium in eum qui se pacto velit defendere.

L. 16. §. 4. D. de minor. L. 22. §. f. D. locati.

2. [o] Naturaliter autem eo in loco, ut & alibi interdum, positum est pro eo quod recepti passim moris est: quomodo apud Apostolum Paulum ipsa [32] natura docere dicitur viro turpe esse comam alere, cum tamen id neque repugnet naturæ, & multos apud populos usitatum sit. Sic idolorum cultores, non autem quosvis homines φύσει ματαίους, id est, *natura vanos* appellat scriptor libri Sapientiæ, & τέκνα φύσει ὀργῆς Paulus * Apostolus, non tam ex sua [33] quam ex Romanorum, apud quos tum vivebat, persona loquens. Euenus poëta vetus:

1 Corinth. XI, 14.

** XIII, 1. Eph. II, 3.*

Gnomographh. Ed. Sylb. p. 131.

φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμεναι, φίλε, καὶ δὴ
ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.
Quod [34] meditare diu durabile fiet, amice,
Atque id naturam credo mortalibus esse.

Ejusdem sensus dictum vetus apud Galenum extat: ἔπίκτητος φύσις τὰ ἔθη, *consuetudo adscititia est natura.* Apud Thucydidem simili notione dicitur τῶν νόμων κρατήσασα ἡ ἀνθρωπεία φύσις, *humana natura legum victrix.* Sic [35] πεφυσιωμένα dicunt (oo) Græci tum

Lib. III. c. 84.

GROTII.

o *Naturaliter autem eo in loco*] Sic *Gellius* lib. IX, c. 10. de actu conjugali: *rem naturæ lege operiendam.*

GRONOVII.

28 *Constitutionem Diocletiani*] L. 3. C. *pro socio.* [Immo *L.* 2. C. *de rescindenda venditione. J. B.*]

29 *Exactio vel coactio*] Diversos populos, vel principes inde injuriam sibi factam dicere posse, aut jus belli habere.

30 *In pretio venditionis*] More quotidiano evenire, & vix aliter fieri posse in tam brevi confinio æqui & iniqui, ut pars altera paulo plus ferat, & id patiendum statuisse jura, ne insanum in modum lites crescant.

31 *Nullum contra proditum*] Non habeat actionem adversus eum, a quo se circumventum putat, nisi dimidio amplius.

32 *Natura docere*] Consuetudo illarum gentium, quæ quasi transiit in naturam.

33 *Quam ex Romanorum*] Quia scilicet epistola ad Ephesios creditur data Romæ & missa Ephesum per Tychicum, ut in fine illius adscriptum est. Vellem autem eo loco hic usus non esset, quem omnes sani theologi accipiunt, de natura corrupta per peccatum primorum parentum in omnes posteros propagatum: *Vivebamus quasi nati ad iram Dei provocandam.*

34 *Meditare*] Exercebis, agitabisque sæpe ac diu.

35 Πεφυσιωμένα] In naturam redacta.

(oo) In prima Editione legitur πεφυσιῶσθαι: sed neutrum rectè se habet, eo quidem sensu, de quo heic agitur. In mentem revocavit Auctor ex vulgaribus Grammaticis *Clenardi* & *Antesignani*,

tum virtutes tum vitia poſtquam altas radices egerunt. Apud Diodorum vero Siculum legimus: *τῆς φύσεως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἡττωμένης· cum neceſſitas naturam, id eſt, robur animi vinceret.* Sic Pomponius Jurisconſultus cum dixiſſet jus Romanum non pati eundem 36 in paganis & teſtato & inteſtato decedere, addidit earum rerum 37 naturaliter inter ſe pugnam eſſe, cum tamen ea regula e ſolis Romanorum moribus pendeat, neque apud alios populos locum habeat, ac ne apud ipſos quidem Romanos p in militum teſtamento. *L. jus noſtrum. 7. D. de R. I.*

3. Evidens autem fuit utilitas ejus quod dixi juris introducendi, ad præcidendas controverſias infinitas, & ob incerta rerum pretia inter eos, 38 qui communem judicem non habent, inexplicabiles, quæ vitari non poterant ſi ob inæqualitatem a pactis diſcedere licuiſſet. *Hæc eſt emtionis atque venditionis ſubſtantia* (ajunt Imperatores, ſubſtantiæ nomine morem perpetuum ſignificantes) *quod emtor viliore comparandi, venditor cariore diſtrahendi* 39 *votum gerentes ad hunc contractum accedant, vixque* q *poſt multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emtore autem huic quod obtulerat addente, ad certum conſentiant pretium.* Seneca ait hoc jus reſpiciens: *Quid intereſt quanti ſint, cum de pretio inter ementem & vendentem convenerit? Nihil venditori debet* 40 *qui bene emit.* Andronicus Rhodius ſenſu eodem: *τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἐκουσίοις συναλλάγμασι κέρδος ὅτε ἄδικόν ἐστιν, ὅτε εὐθύνεται. τούτων γὰρ ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος· Lucrum, quod* (pp) *voluntate contrahentium percipitur, nec injuſtum eſt, nec corrigitur. Ejus enim rei licentiam lex conceſſit.* *L. Si voluntate. 8. C. de reſcind. vend.* *L. VI, de benef. 15.* *Nic. v. 5.*

4. Is, quem indicavi paulo ante, ſcriptor vitæ Iſidori, minoris juſto emere, aut pluris vendere, vocat *ἀδικίαν ὑπὸ μὲν τῷ νόμῳ ἀφειμένην, τὸ δὲ δίκαιον ἀνατρέπουσαν· injuſtitiam a lege quidem permiſſam, ſed quæ re ipſa juſtum pervertat.*

---

teſignani, ubi φυσιώμενος exponitur, *in naturam verſus*: ſed φυσιήμενος dicendum, quod à φύσα, *flatus*, aut *follis*, ortum, ſignificat *inflatum*, *turgentem*, ut ibi notat *Sylburgius*, vir Linguæ Græcæ peritiſſimus, pag. 564. *Edit. Hanov.* 1602. *J. B.*

GROTII.

p *In militum teſtamento*] Imo & in paganorum teſtamentis ſæpe, ubi inofficioſi querela inſtituitur. l. 15. mater. l. nam etſi. 19. l. circa. 24. D. de inoff. teſtament. addita l. cum duobus. 13. C. eodem titulo.

q *Poſt multas contentiones*] Feſtus: *Cociones dicti videntur a conflatione, quod in emendis vendendiſque mercibus tarde perveniant ad juſti pretii finem, itaque apud antiquos prima ſyllaba per U literam ſcribebatur.* Quintilianus declamatione pro civibus: *dum cocionatus eſt*, (Decl. XII, pag. 218. *Edit. Obrecht.*)

GRONOVII.

36 *In paganis*] Non militantibus. *Sueton.* Galb. 19.

37 *Naturaliter*] Ex natura rerum, quam lex & mos iis impoſuit.

38 *Qui communem judicem*] Qui diverſis imperiis ſunt ſubjecti.

39 *Votum gerentes*] Sperantes cupienteſque ambo cum lucro emtor acquirere, venditor alienare.

40 *Qui bene emit*] Vili. *Suet.* Jul. 50. *Martial.* 8, 10.

(pp) Vertendum erat: *quod in Contractibus voluntariis &c. J. B.*

CAPUT XIII.

De jurejurando.

I. *Jurisjurandi quanta vis sit etiam ex paganorum opinione.*
II. *Animum deliberatum requiri, nempe ut quis jurare voluerit.*
III. *Verba jurantis obligare in sensu quo ea creditur accepisse cui juratum est.*
IV. *Juramentum dolo elicitum quando obliget.*
V. *Juramenti verba non extendenda ultra receptum loquendi morem.*
VI. *Juramentum non obligare de re illicita factum:*
VII. *Aut quod impediat majus bonum morale:*
VIII. *Aut si factum sit impossibile:*
IX. *Quid si impossibile sit ad tempus?*
X. *Jurari Deo nominato, & quo sensu:*
XI. *Sed & nominatis rebus aliis, cum respectu ad Deum.*
XII. *Juramentum esse etiamsi per falsos Deos juretur.*
XIII. *Effectus jurisjurandi: inde obligatio ex jurejurando duplex, tempore jurisjurandi, & postea: quod distincte explicatur.*
XIV. *Quando ex jurejurando jus quæratur homini & Deo, quando Deo tantum.*
XV. *Refellitur sententia statuens eum, qui piratæ aut tyranno juravit, Deo non teneri.*
XVI. *Qui perfido juravit, an implere debeat, distinctione explicatur.*
XVII. *Cum Deo soli quis obligatus fuit, heredem ejus ad nihil teneri.*
XVIII. *Perjurum non esse, qui non implet nolenti impleri, aut sublata qualitate ejus, cui sub illa qualitate juratum est.*
XIX. *Quando irritum sit, quod contra juramentum fit.*
XX. *Superiorum actus quid possit circa id, quod subditus juraverit, aut quod subdito juratum est, cum distinctionibus exponitur.*
XXI. *Monita Christi de non jurando, ad quale juramentum proprie pertineant.*
XXII. *Quæ fides injurata juramenti vim ex more habeat.*

I. 1. APud omnes populos & ab omni ævo [1] circa pollicitationes, promissa & contractus, maxima semper vis fuit jurisjurandi. (aa) Nam ut Sophocles ait Hippodamia:

Mens

GRONOVII.

1 *Circa pollicitationes*] Cap. II. num. 14. Circa pollicitationes, promissa, & contractus, id est, ad ea omnia firmanda & corroboranda.

* (aa) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 8.

Mens excitari jurejurando ſolet,
Ut bina diligenter evitet mala,
2 *Culpari amicis, & Deos offendere.*

Nullum vinculum, inquit Cicero, *ad adſtringendam fidem majores* Off. III.
noſtri jurejurando arctius eſſe voluerunt.

2. Hinc gravis pœna perjuris imminere nunquam non credita: ut Heſiodus dixit de juramento: *Theogon.* verſ. 231.

——*Clades mortalibus unde*
Adveniunt, quoties fallaci pectore jurant.

a Ita ut poſteritas etiam majorum delicta lueret, quod non niſi de graviſſimis criminibus creditum: & 3 ſine facto voluntas quoque pœnam in ſe accerſeret: quorum utrumque Herodotus confirmat narratione de Glauco Epicydide, qui deliberaverat tantum, an juratam de depoſito fidem falleret: ubi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus: *Lib.* VI. c. 86.

4 *At juramento quædam eſt ſine nomine proles*
Trunca manus & trunca pedes: tamen impete magno
Advenit, atque omnem b *vaſtat ſtirpemque domumque.*

Et eandem hiſtoriam recitans Juvenalis ita concludit: *Sat.* XIII, 208.

Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas.

3. Bene Cicero: *Eſt jusjurandum* 5 *affirmatio religioſa; quod autem affirmate quaſi Deo teſte promiſeris, id tenendum eſt.* Quod autem addit: *Jam enim non ad iram Deorum, quæ nulla eſt, ſed ad juſti-* Off. III. 29.

GROTII.

a *Ita ut poſteritas etiam majorum delicta lueret*] Vide *Servium* in excerptis Fuldenſibus ad 1. Æneidos. [Nihil ibi invenio, quod ad rem faciat. Vide ipſum Poëtam, *Georg.* 1. 502. *J. B.*]

b *Vaſtat ſtirpemque domumque*] Vide *Zachariam* V, 3. 4. & interpretem ejus loci *Chryſoſtomum* de ſtatuis XV.

GRONOVII.

2 *Culpari amicis*] Ne ſubeat infamiam perfidiæ & perjurii.

3 *Sine facto voluntas*] Ipſum pejerandi propoſitum, etſi perjurium ſecutum non eſſet, a Deo puniretur.

4 *At juramento*] Ἀλλ' Ὅρκῳ παῖς ἐστιν ἀνώνυμος οὐδ' ἐπὶ χεῖρες Οὐδὲ πόδες. Melius græce Ἀλλ' Ὅρκῳ, quam latine *At juramento*: primum quia Ὅρκος græcum eſt, *juramentum* latinum non eſt. Dein Ὅρκος genere maſculino aptius repræſentat perſonam patris quam ſacramentum, aut jusjurandum genere neutro. Significatur autem *Horcos* inſtar numinis, quem poëtæ fingunt jurandi veluti exactorem & præſidem; *Heſiodus* filium facit Ἔριδος Theog. 231. *Hyginus* Ætheris & Telluris. Sic etiam Horci ſubolem dicit hic Pythia, id eſt, aliquid poſterum & conſequens: intelligitur nimirum Animadverſio divina.

5 *Affirmatio religioſa*] Pronuntiatio rei alicujus, interpoſita ad veritatem ejus firmandam religione, ſeu veneratione divini nominis: unde in libb. vett. *religio judicum*, *religio teſtium*, *religio militum*, quia judices jurati judicabant, teſtes jurati teſtimonium dicebant, milites ſacramento rogabantur.

justitiam & fidem pertinet : si iræ nomine 6 perturbationem intelligit, non improbandum est ; sin qualemcunque nocendi 7 affectum aut voluntatem, minime est recipiendum, ut recte probat Lactantius. Nunc unde vis jurisjurandi oriatur, & quò pertingat usque videamus.

Lib. de Ira Dei.

II. Primum quod de promissis & 8 contractibus diximus, & hic habet locum, ut animus rationis compos & deliberatus requiratur. Quare si quis non putans se jurare verba protulerit jurantia, c ut 9 de Cydippe narratur, locum habere potest quod ei tribuit Ovidius (*Epist. Heroid.* XXI, 135.) :

d *Quæ jurat mens est: nil conjuravimus illa.*

ex Euripide desumtum qui in Hippolyto dixerat, (*vers.* 612.)

Jurata lingua est: e *mente juravi nihil.*

Soto l. VIII. *q.* 1. *art.* 7. *Covarr. ad c. quamvis. part.* 1. §. 5. Quod si quis volens jurare obligare se noluerit, non eo minus obligatur, quia obligatio a juramento est inseparabilis, & effectus ejus necessarius.

III. 1. At si quis deliberato protulerit verba jurantia, animo tamen non jurandi, hunc non obligari sunt qui tradunt, peccare tamen temere jurando. Sed verius est teneri eum vera facere dicta quorum Deum adhibuit testem. nam is actus, qui per se est obligatorius, ex animo deliberato processit. Cui consequens est ut quanquam plerumque verum est illud Tullii ; *Quod* 10 *ex animi tui sententia juraveris, id non facere perjurium est* ; quo & illud pertinet quod apud Homerum jurans Ulysse Calypso ait :

De Offic. III. 29.

Odyss. L. V. *vers.* 188.

ἀλλὰ τὰ μὲν νοέω καὶ φράσσομαι ——
Verum animus quod sentit idem loquar.

2. Id

GROTII.

c *Ut de Cydippe narratur*] Exstat similis narratio in metamorphosibus Antonini Liberalis de Ctesylla & Hermochare, (*Cap* 1.)

d *Quæ jurat mens est*] Ibidem :

Consilium prudensque animi sententia jurat,
Et nisi judicii vincula nulla valent, (vers. 137, &c.)

mox :

Sed si nil dedimus præter sine pectore vocem,
Verba suis frustra viribus orba tenes.
Non ego juravi : legi jurantia verba.

& quæ sequuntur.

e *Mente juravi nihil*] Quia de re honesta tacenda, nutricis verba intelexerat Hippolytus, non de adulterio & incestu.

GRONOVII.

6 *Perturbationem*] Affectionem commotionemque animi, quæ judicium impedit ac tenebras offundit oculis mentis, ne verum cernant, ac sæpe compellit ad ea, quorum mox pœnitet.

7 *Affectum aut*] Decretum puniendi pro merito.

8 *Contractibus diximus*] Cap. 11. num. 5.

9 *De Cydippe*] Quæ legerat in malo, quod Acontius amator in sinum ejus miserat, inscripta vel incisa hæc verba : *Juro me Acontio nupturam.*

10 *Ex animi tui sententia*] Formula jurisjurandi proprii. *Brisson.* lib. 8. de for. p. 711.

2. Id tamen hanc exceptionem habeat, nisi qui jurat sciat, aut probabiliter credat, ab eo quicum negotium est, verba aliter accipi: nam dictis ipsis testem adhibens Deum, debet dicta facere vera f 11 quomodo putat intelligi. Et hoc est quod idem ait Cicero: *Quod ita juratum est, ut mens* 12 *deferentis* (bb) *conciperet fieri oportere, id servandum est.* Apud Tacitum legimus: *Trepidis & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus,* 13 *queis flagitii conscientia inerat.* Augustinus: *Perjuri sunt qui servatis verbis exspectationem eorum, quibus juratum est, deceperunt.* Etg Isidorus: *Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit sicut ille cui juratur intelligit.* Atque hoc est quod dicitur h 14 liquido jurare. Ideo Metellus recte recusavit jurare in legem 15 Apulejanam, quanquam erant qui dicerent legem 16 ob rogationis vitium.

Hist. IV. 41.

Epistola CCXXIV.

App. de bello civil. l. 1. p. 368. *Ed. H. Steph.*

GROTII.

f *Quomodo putat intelligi*] Augustinus epistola CCXXIV. de illo locutus qui a Punicis castris egressus in castra redierat, inde Romam venerat: *ita non attenderunt qui illum Senatu moverunt, quid ipse jurando cogitasset, sed quid ab illo quibus juraverat exspectarent.* Vide & sequentia. Vide ad hanc rem pulchre dicta concilio Troslejano tomo III. conciliorum. editionis Sirmondianæ. Et apud *Hincmarum* in opusculo de divortio Lotharii & *Thietbergæ* ad interrogationem VI. ubi in hanc sententiam recte de Deo dicitur:

Qui non ut juras, sed ut is jurasse putavit
Cui juras, audit: sic es utrique reus.

In professione jurata Hebræorum per Hispaniam: *Si non ea intentione perfeceris, sicut a nobis me profitente audita atque intellecta sunt.*

g *Isidorus*] Lib. II. de summo bono cap. XXXI, 1. citatur causa XXII. quæst. V. C. quacumque. 9.

h *Liquido jurare*] Donatus ad illud in Andria (IV. 3. 12.):

Quia si forte opus ad herum jurejurandum mihi,
Non apposuisse, ut liquido possim.

Liquido; pure; & manifeste. χρεὼν μὴ ὑπονοθεύειν ἑτέρα φράσει τὰ ῥήματα, ἀλλ' ὡς ἐπὶ λέξεων εἶχον, ἑτωσὶ καὶ δολῶν, ait in Alexio Nicetas fraudem Andronici Comneni culpans. *Oportuit non quæsita locutione verba adulterare, sed ut concepta ea fuerant eloqui.* Qui & alibi, de Alexio contra sensum verba captante: τοῖς ῥήμασι τούτοις ἐγκαθίσας, ὡς αἱ μυῖαι τῷ μέλιτι· ita verbis illis insidebat ut mustæ vibici. Graviter in hanc regulam peccavit aula Arcadiana, quæ effecit ut Chalcedone occideretur is qui Constantinopolim, salute ipsi per jusjurandum promissa, venerat. *Sozomenus* lib. V. Adde quæ infra cap. XVI, 2.

GRONOVII.

11 *Quomodo putat*] Quemadmodum accepit ea ille, cui juratur.

12 *Deferentis*] Dictantis vel adigentis jusjurandum.

13 *Queis flagitii*] Qui meminissent se patrasse, de quo jurejurando falso tum temporis ibant sese purgatum.

14 *Liquido jurare*] *Terent.* Andr. 4, 3. 13. l. 18. D. *de jurejurando.*

15 *Apulejanam*] *Appulejam* dicendum. L. Appuleji tribuni plebis. *Flor.* 3, 15.

16 *Ob rogationis vitium*] Quia per factionem & tumultum rogata erat. *Flor.* 3, 15.

(bb) Vox illa *deferentis* abest ab optimis Editionibus. Omnino agitur ibi de animo jurantis, non de sensu quam verbis ejus tribuit is, qui defert jusjurandum. Adeoque locus nihil ad rem facit, ut dudum observavimus ad PUFENDORFIUM nostrum, dicto capite, §. 15. *Not.* 2. *J. B.*

rogationis vitium esse irritam, & juramentum in legem ita intelligendum, si lex rite rogata lataque esset.

Pan. in c. Clericus de juvejur. Sil. in verbo Juramentum. 4. q. 23. VI, 17. ibi Thom.

3. Nam quanquam in promissis aliis facile subintelligitur tacita aliqua conditio, quæ promissorem exsolvat, id tamen in juramento admittendum non est: quò pertinet egregius ille locus Apostoli ad Hebræos: *Deus volens abundantissime heredibus promissionis ostendere immutabilitatem consilii sui, fidem fecit jurejurando: ut per duas res immutabiles, in quibus fieri non potest ut fallat Deus*, (ita recte verti puto illud ψεύδεσθαι, sicut aperta locutio vocatur veritas, Dan. VII, 16. VIII, 26. X, 1.) *firmum habeamus solatium*. Quæ verba ut intelligantur, sciendum est sanctos scriptores de Deo sæpe loqui 17 ἀνθρωποπαθῶς, & magis secundum id quod videtur nobis, quam quod est.

Jonæ IV, 2.

4. Nam Deus vere decreta sua non mutat. Mutare tamen & i pœnitentia duci dicitur, quoties 18 aliter agit quam verba sonare videbantur, nimirum k ob conditionem tacite intellectam, quæ cessat. Jer. XVIII, 8. Exempla videre est Gen. XX, 3. Exod. XXXII, 14. I Reg. XXI, 28. II Reg. XX, 1. Esaiæ XXXVIII, 1. Jonæ III, 5. 11. Quo sensu etiam nos 19 fallere Deus improprie dici potest. Et solet vox ψεύδεσθαι, quæ in dicto loco ad Hebræos apparet, significationem habere eventus 20 spem frustrantis, ut videre est tum alibi, tum Levit. VI, 2. Josue XXIV, 27. Esai. LVIII, 11. Os. IX, 2. l Abac. III, 17. Facillime autem hoc procedit 21 in comminationibus, quia illæ jus nemini conferunt. In promissis interdum, ubi scilicet conditio tacita quædam subest.

5. Ideo duas res Apostolus nominat quæ immutabilitatem notant, promissionem, quia jus dat; & juramentum, quia 22 conditiones

GROTII.

i *Pœnitentia duci dicitur*] Concilium Toletanum VIII, cap. 2. *Jurare namque Dei est a seipso ordinata nullatenus convellere; pœnitere vero, eadem ordinata cum voluerit, immutare.* Retulit Gratianus in causam XXII, quæst. IV. c. 9. Explica vero ut in textu nostro.

k *Ob conditionem tacite intellectam*] *Senecam* vide naturalium quæstionum II, 37.

l *Abac.* III, 17.] Adde *Jobum* XL, 28. *Oseam* IX, 2.

GRONOVII.

17 Ἀνθρωποπαθῶς] Verbis translatis ab humanarum affectionum more.

18 *Aliter quam verba*] Quam prædixerat sese acturum esse. Agit autem aliter, quia verbis licet simpliciter pronuntiatis tacita fuberat conditio quæ non extitit.

19 *Fallere*] Sinere falli, & facere ut spes exspectationesque hominum improbæ sint irritæ: quemadmodum fallere dicitur, in quo se nostra frustratur opinio: si quid secus evenit, aut quis aliter facit, quam nos opinionis errore nobis finximus & persuasimus.

20 *Spem frustrantis*] Aliud demonstrantis atque exhibentis, quam homines animis præceperant.

21 *In comminationibus*] Ut Deus (si id ita licet loqui) dicatur fallere, id est, non irrogare pœnam, quam fuerat minatus.

22 *Conditiones tacitas*] Excludit omnem cogitationem contrariam & expressiones verbis aperis non expressas.

m *Sap-*

ditiones tacitas & aliquo modo latentes repellit: ut videre est etiam Psal. LXXXIX, 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. Nam aliud est si quas conditiones ipsa negotii natura aperte indicet. Quò nonnulli referunt id quod legitur Num. XIV, 30. Sed verius est terram promissam jurato dici ipsis, 23 non personis, sed populo, posteris scilicet eorum quibus Deus juraverat, com. 23. Talis autem promissio impleri quovis tempore potest, nec personis certis adstringitur.

IV. 1. Ex his quæ diximus intelligi potest quid sentiendum sit de jurejurando quod dolo elicitum est. Nam si certum est, eum qui juravit aliquod factum [m] supposuisse, quod revera se ita non habeat, ac nisi id credidisset non fuisse juraturum, non obligabit juramentum. At si dubium sit, an non etiam 24 sine eo idem fuisset juraturus, standum erit verbis, quia simplicitas quam maxima juramento convenit. *Navarr. c. 12. n. 13.*

2. Atque huc refero jusjurandum, quod Josue & primores populi Israëlitici Gabaonitis dederunt. Decepti quidem erant a Gabaonitis, e regione longinqua se venire fingentibus. At non (cc) inde sequebatur Josuam & primores, si sciissent ex vicinis populis eos esse, non fuisse eis parcituros. Nam quod dixerant Gabaonitis: *fortassis in medio mei habitas, quomodo tecum paciscerer?* hunc habere sensum potest, ut interrogentur Gabaonitæ quale pactum *Josue IX.*

Namque & Hippolytus deceptus juraverat.

[In verbis Scholiastæ tria erant menda, quæ sustuli. Sed & in ultimo versu *Sophoclis*, pro *ἀντίδοσιν ἔχει*, optimæ Editiones, ut illa *H. Stephani*, habent, *ἀντιδίδωσιν ἔχειν*. Sensus autem totius loci hic est: *Qui sese exponit periculo frandis vicissim excipiendæ ab eo in quem fraude usus est, ille non beneficia, sed molestias & dolorem sibi repensum iri, sperare debet.* Ita, ni fallor, accuratior est versio, quam Auctoris nostri. *J. B.*]

GROTII.

m *Supposuisse quod revera se ita non habeat*] Ut Hippolytus, de quo modo diximus. Ad illud *Sophoclis* in Oedipode Coloneo, (*vers.* 226.)

Ἅπαντα δ' ἀπείτεις
Ἑτέραις ἑτέρα παραβαλλομένα,
Πόνον τ' χάριν ἀντίδοσιν ἔχει.
Fraus ad frandem superaccedens,
Non benefactis, sed atroce solet
Clade rependi.

Sic ait, καὶ αὐτοὶ οὖν νομίζουσι προσδεδέχθαι αὐτὸν καὶ ἐπηγγέλθαι τὴν ἀσφάλειαν αὐτῷ, ἀπατώμενοι καὶ πρότερον ἐπιγνωσθέντες, ὅτι οἰκείοις ἐνέχεται μιάσμασι· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό·

Ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.
Καὶ ἐκεῖνος γὰρ ἀπατηθεὶς ὤμοσε.

Putant Thebani se suscepto Oedipodi promisisse incolumitatem, causa ab ipso data, cum non ante didicissent piaculo eum domestico teneri. Tale & illud:

Jurata lingua est: mente juravi nihil.

(cc) At vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 7. *Not.* 1. *J. B.*

23 *Non personis, sed populo*] Non singulis, qui tum vivebant, sed corpori, quod idem est superstite subole, etsi singuli isti omnes sint mortui. Vide supra cap. 9. n. 3.

24 *Sine eo*] Si id factum fuisse ignorasset aut non credidisset.

pactum desiderent, 25 sociale an deditionis; aut etiam ut ostendant Hebræi licitum sibi non esse cum quibusdam populis fœdus inire sociale: non etiam ut negent dedentibus se vitam relinqui posse. Lex enim divina, quæ eos populos internecioni devovebat,
*Deut. xx. 10. n ex legis alterius * comparatione ita erat intelligenda, ut locum haberet nisi si qui moniti statim facerent imperata. Quod inter
1 Reg. ix. 21. alia probat historia Rahabæ, o cui ob bene merita parcitum est, & Solomonis, qui Cananæorum reliquias sub imperium ac tributum accepit.

xi, 19. 20. 3. Atque huc pertinet quod in Josuæ libro dicitur, nullam fuisse civitatem ex populis septem quæ pacem fecerit; obduratos enim ne 26 gratia illis fieret. Quare cum credibile esset, si rem ipsam Gabaonitæ indicassent, quod præ metu non fecerunt, tamen vitam salvam sub parendi conditione impetraturos fuisse, va-
II. Sam. xxi, 6. luit jusjurandum, adeo quidem, ut & de eo violato postea pœnæ sumtæ sint gravissimæ Deo auctore. p Ambrosius hanc tractans historiam: *Josue tamen pacem quam dederat revocandam non censuit, quia firmata erat sacramenti religione, ne, dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solveret.* Nihilominus doli sui pœnam aliquam sustinuerunt Gabaonitæ, jam sua deditione subditi facti Hebræorum. Addicti enim sunt q personali cuidam servituti, cum si egissent aperte, potuissent 27 ad tributariam conditionem recipi.

V. Non tamen 28 ultra receptum loquendi morem extendenda est juramenti significatio. Ideo perjuri non erant qui cum (dd) jurassent non daturos se in matrimonium filias 29 Benjaminitis, raptas

GROTII.

n *Ex legis alterius comparatione.*] Imo & ex causa legi de internecione addita. *Exodi* xxiii, 33. *Deut.* vii, 4. cessat enim ea causa in illis qui præcepta filiorum Noæ suscipiunt, & tributa pendunt. Ita *Maimonides*, & *Samson Mi-cosi*, & *Moses de Kotzi*, in præcepto jubente xv. & cxviii.

o *Cui ob bene merita parcitum est*] Et Gazere habitantium in historia Josuæ xvi, 10. Gergesæos ad Christi usque tempora superstites fuisse ex euangelio apparet *Matth.* viii, 28. nam hi ab initio se dediderant. ideo omittuntur in hostium enumeratione. *Deut.* xx, 17. *Jos.* ix, 1.

p *Ambrosius*] De Officiis iii. c. 10.

q *Personali cuidam servituti*] Ut Bruttiani olim a Romanis. *Gellius* x, 3. *Festus* verbo Bruttiani.

GRONOVII.

25 *Sociale an deditionis*] Juris æqui, an quo in ditionem Hebræorum venirent.

26 *Gratia illis fieret*] Excidii vel internecionis.

27 *Ad tributariam conditionem*] Ita in societatem suscipi, ut Hebræorum vectigales vel stipendiarii essent.

28 *Ultra receptum loquendi*] Verba jurisjurandi stricte accipienda, ut non dilates aut amplius accipias interpretando, sed hoc tantum, quod vulgo sic dicitur.

29 *Benjaminitis*] Judic. 21, 7.

(dd) Hæc fuisset mera cavillatio, si juramentum, in se spectatum, validum fuisset. At vero & hoc, & alia omnia *comminatoria Juramenta*, quum ex illis nemini jus quæratur, & plerumque animo præ irâ non satis sui compote fiant, nullam aliam obligationem, nisi seriæ pœnitentiæ, post se trahunt. Vide quæ scripsimus in dictum caput PUFENDORFII nostri, §. 13. J. B.

raptas cum raptoribus vivere permiſerunt. r Aliud enim eſt dare, aliud amiſſum non repetere. Ambroſius de hoc facto : 30 *Quæ indulgentia congruo intemperantiæ ſupplicio non videtur vacare, quando illis hoc ſolum permiſſum eſt ut rapta irent conjugia, non connubii ſacramento.* Non diſſimile eſt quod Achæi, Romanis quædam non probantibus quæ ab ipſis facta & jurejurando firmata erant, rogarunt ut ipſi Romani quæ viderentur mutarent, nec Achæos religione obſtringerent irrita ea quæ jurejurando ſanxiſſent faciendi. *De off.* III. c. 14. *Livius lib.* XXXIX. c. 37.

VI. Ut valeat juramentum, ſ oportet obligatio ſit licita. Quare nullas vires habebit jurata promiſſio de re illicita, aut naturaliter, aut divina interdictione, aut etiam humana, de qua mox agemus. Bene t Philo Judæus : *Ἴσως δὲ πᾶς ἐναμότους ἄδικα δρῶν, ὅτι εὐορκήσει μὲν ὐ, τὸν δὲ πολλῆς φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἄξιον ὅρκον ἀνατρέπει, ᾧ τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἐπισφραγίζεται. προσίθεται γὰρ ὑπαίτια ὑπαιτίοις, ἐν ὐ δέοντι γινομένοις ὅρκοις, οἷς πολὺ βέλτιον ἦν ἡσυχάζεσθαι, πράξεις παρανόμους. ἀπεχόμενος ὖν τῦ ἀδικοπραγεῖν, ποτνιάσθω τὸν Θεὸν ἵνα μεταδῷ τῆς ἵλεω δυνάμεως αὐτῷ συγγενῦς, ἐφ' οἷς ἀβουλίᾳ χρησάμενος ὤμοσε. διπλάσια γὰρ αἱρεῖσθαι κακὰ, δυνάμενον τὴν ἡμίσειαν αὐτῶν ἀποφορτίσασθαι, μανία καὶ φρενοβλάβεια δυσίατος.* *Sciat quiſquis ob juramentum injuſti aliquid molitur agere, non ſe jurisjurandi obſervantem fore, ſed potius everſorem jurisjurandi, quod magna cura ac religione dignum eſt, & quo honeſta ac recta ſanciri ſolent. Addit enim culpam culpæ, juramento non recte facto, & quo abſtinere ſatius fuerat actum illegitimum. Quare* 31 *ab injuſta actione abſtinens Deum veneretur, ut quæ ipſi eſt maxime propria,* 32 *miſericordiam [& temerarii juramenti veniam] ei impertiat. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari poſſis, inſanabilis eſt furor, & mentis inopia.* Exemplum dari poteſt in Davide, qui Nabali pepercit quem ſe occiſurum juraverat. 33 Cicero ſimile ponit *1 Sam.* XXV.

GROTII I.

r *Aliud eſt dare, aliud amiſſum non repetere*] Οὔτε προτρεπομένων, ὅτε κωλυόντων, ait in hac hiſtoria *Joſephus* (*Antiq. Jud.* v. 2. pag. 149. E.) *Nec hortabantur Iſraëlitæ, nec prohibebant.* Seneca Excerptorum VI, 2. *Lex eam tenet qui juvat exulem, non qui patiatur juvari.* Symmachus : *Inanem metum divino animo veſtro tentat incutere, ſi quis aſſerit conſcientiam vos habere præbentium, niſi detrahentium ſubieritis invidiam.* (Lib. X. Ep. 54.)

s *Oportet obligatio ſit licita*] Tractat hoc bene *Ambroſius* de Offic. I. & alii relati in cauſæ XXII. quæſtionem IV. Pertinet huc canon VII. concilii Hilerdenſis relati in tomum III. conciliorum Galliæ; & in Hincmari opuſculis non pauca.

t *Philo*] De ſpecialibus legibus, (*pag.* 771. *Edit. Paris.*)

GRONOVII.

30 *Quæ indulgentia*] Per quam indulgentiam non erant ſine aliqua pœna laſciviæ in Levitæ uxorem exercitæ: ea pœna erat invidia & infamia raptus.

31 *Ab injuſta actione*] Quam ob jusjurandum debet.

32 *Miſericordiam ei*] Remittat pœnam temerarii jurisjurandi.

33 *Cicero ſimile*] 3. *de Offic.* 25.

Lib. XI. *c.* 11. *Herc. Oet. verſ.* 480.

ponit exemplum in voto Agamemnonis, 34 Dionyſius Halicarnaſſenſis 35 in conjuratione decemvirorum de republica occupanda. Seneca:

Præſtare fateor poſſe me tacitam fidem,
Si ſcelere careat: 36 *interim ſcelus eſt fides.*

Off. 1, *c. ult.*

Ubi *interim* valet *interdum.* Ambroſius: *eſt enim contra officium nonnunquam ſolvere promiſſum, ſacramentum cuſtodire.* u Auguſtinus: *ſi ad peccatum admittendum fides exhibeatur,* 37 *mirum eſt ſi fides appellatur.* Idem docet ſecunda ad Amphilochium Baſilius.

VII. 1. Imo etiamſi res quæ promittitur non ſit illicita, ſed x majus bonum morale impediens, ſic quoque non valebit jusjurandum: quia ſcilicet 38 profectum in bono Deo debemus, ita ut

Ubi ſupr.

ejus libertatem eripere nobis ipſis non valeamus. Huc pertinet inſignis ejus quem dixi Philonis Judæi locus, quem aſſcribere non pigebit: *εἰσὶ δ' οἱ τὴν φύσιν ἄμικτοι καὶ ἀκοινώνητοι δι' ὑπερβολὴν μισανθρωπίας γεγονότες, ἢ καὶ ὑπ' ὀργῆς οἷα χαλεπῆς δεσποίνης ἐκβιασθέντες, ὅρκῳ τὴν ἀγριότητα πιστοῦνται τῶν ἠθῶν, οἵτινες δέ φασιν ὁμοτράπεζον ἢ ὁμόροφον ἔξειν τὸν δεῖνα, ἢ πάλιν τῷ δεινὶ μὴ ῥίξειν ὠφέλειάν τινα ἢ παρ' ἐκείνου τινὰ λήψεσθαι, καὶ μέχρι τελευτῆς· ſunt quidam adeo duro atque inſociabili ingenio, ſive odio humani generis, ſive dura domina iracundia ſubacti, ut morum feritatem jurejurando obfirment, ut ne hunc habeant menſæ aut tecti ſocium, ne illi bene unquam faciant, ne quid ab eo ad mortem uſque accipiant.* Quod ait juraſſe quoſdam y ne huic vel illi unquam bene facerent, id Hebræi

GROTII.

u *Auguſtinus*] De bono conjugali c. 4. citatur dicta quæſtione. Vide & *Gailium* de pace publica lib. 1, c. 4. §. 16. & de Alboino hiſtoriam apud *Paulum Warnafredi* lib. 11, c. 26.

x *Majus bonum morale impediens*] Quale Honorii de pace nunquam facienda cum Alarico, *Zozimo* narrante, (*Lib.* v. Cap. 49. *Ed. Cellar.*) Vide c. inter cætera 22. dictâ jam quæſtione, & concilium Hilerdenſe in tomo III. conciliorum Galliæ canone 7. *Hincmarum* quoque dicto opuſculo ad interrogationem XIV. libro de divortio ad interrogationem VI. & XIV.

y *Ne huic vel illi unquam bene facerent*] Vide *Baba Kama* cap. IX. §. 10. & ibi notata a doctiſſimo *Conſtantino.*

GRONOVII.

34 *Dionyſius Halicarnaſſenſis*] 10, 68.

35 *In conjuratione decemvirorum*] Exemplum inutile. nam quod decemviri jurarunt inter ſeſe, erat, ne quis e collegio alteri adverſaretur, utque per omnem vitam retinerent imperium, & nemine admiſſo pari poteſtate forent &c. lib. 10, 68. Id irritum fuit, non quod ipſos pœnituerit, ſed quod ſeceſſione plebis & exercituum coacti faſces depoſuerint. lib. 11, 61. [At locus, quem Auctor in animo habuit, is eſt, quem in ora libri indicavi.]

36 *Interim ſcelus eſt fides*] Interdum promiſſum ſine ſcelere ſervari non poteſt.

37 *Mirum eſt ſi fides*] Indigna eſt fidei nomine.

38 *Profectum in bono*] Incrementa virtutum, vel ut ipſi, quantum poſſumus, ſtudeamus augeri moribus & virtutibus: idque ne faciamus, nullo jurejurando nos poſſumus obligare.

bræi vocabant נדר הנאה, id est, *εὐχὴν ὠφελείας, vocem de beneficentia:* שבע להטיב Lev. v, 6. 39 Hujus formula tradentibus Hebræorum magistris erat קרבן כל מה דתהנה מני, aut קרבן שאתא נהנה לי, cui convenit illa Syriaca in veteri versione Matthæi xv, 5. קרבני מדם דתתהנא מני: græce *δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς*, id est, 40 *donum Deo dicatum sit*, (id enim est קרבן *κορβᾶν*) *si quid unquam a me boni acceperis.*

2. 41 Votum, addita consecrationis pœna, validum plane censebant Hebræorum magistri, pessimi hac in parte juris divini interpretes, etiamsi adversus parentes factum esset: quod dicto loco refellit Christus, in cujus verbis *τιμᾶν* honorare est benefacere, ut collato Marci loco apparet; & Pauli 1 Tim. v, 3. 17. & Num. xxiv, 11. Sed etiamsi adversus alios conceptum sit, recte dicemus non obligare jusjurandum, quia, ut diximus, profectui adversum est. *Th. 2, 2. 89. art. 7. & ibi Cajet. Grat. c. ult. §. ult. caus. 22. qu. 4. Soto l. VII, q. 1. art. 3. circa 2.*

VIII. De impossibilibus dicere nihil attinet. Satis enim manifestum est ad omnino impossibile neminem obligari.

IX. De eo vero quod 42 pro tempore aut ex suppositione est impossibile, in pendenti esse obligationem, ita ut is qui 43 ex suppositione juravit, operam quam potest dare debeat, ut quod juravit possibile reddat.

X. Forma jurisjurandi verbis differt, re convenit. Hunc enim sensum habere debet, ut Deus invocetur, puta hoc modo: *Deus testis sit*, aut, *Deus sit vindex*, quæ duo in idem recidunt. Nam cum superior puniendi jus habens z testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio poscitur: & qui scit omnia ultor est, ideo quia testis. Plutarchus: *πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας*: *omne jusjurandum in diras desinit, si quis pejeraverit.* Huc pertinent fœderum formulæ antiquæ, quibus mos erat victimas adhiberi, ut apparet Gen. xv, 9. & sequentibus. Ut illa Romana apud Livium: *tu Jupiter ita illum ferito ut ego hunc porcum.* Et alibi. * *Deos precatus* *Quæst. Rom. 44.* *Lib. 1. c. 24.* * *Lib. XXI. c. 45.*

GROTII.

z *Testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio exposcitur*] Ambrosius ad Valentinianum Imperatorem, (*Lib.* v. *Epist.* 30.) *quid est jurare, nisi ejus quem testare fidei tuæ præsulem, divinam potentiam confiteri?* vide formulam insignem Chagani Avarorum apud *Menandrum* excerptis legationum.

GRONOVII.

39 *Hujus formula*] *Jos. Scaliger* elencho Trihæresii cap. 9. p. 260. Sed rectius *Salmasius* de fœnore trapez. p. 220.

40 *Donum Deo dicatum*] Si quo te juvero, id *ἀνάθημα* vel Deo dicatum sit, ut si tu eo utaris, sacrilegium committas & puniaris, quia rem Dei arripueris.

41 *Votum, addita*] Quod ita precibus iratis vovebatur Deo, ut consecraretur in pœnam alicujus, ne iste illo frueretur.

42 *Pro tempore aut ex suppositione*] Ut nunc est, aut nisi mutatio aliqua interveniat.

43 *Ex suppositione juravit*] Se quid facturum, si quid, de quo dubitatur, ita sit, vel fieri contingat.

a *Phi-*

†*Hist.* III. 25. a *Voce* Lapis.

catus ita se mactarent quemadmodum ipse agnum mactasset. Et apud † Polybium ac Festum: *a si sciens fallo, ita me Diespiter ejiciat ut ego hunc lapidem.*

XI. 1. Sed & nominatis rebus personisve aliis jurari mos est vetus, sive quod illas sibi noxias imprecabantur, ut 44 solem, terram, cœlum, principem, sive quod in illis puniri deposcebant, ut 45 in capite, in liberis, in patria, in principe. Neque profanarum tantum gentium hic mos, sed & Judæorum, ut idem ille a Philo nos docet. Ait enim non debere juraturos ob rem quamvis statim ἐπὶ τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἀνατρέχειν, *ad rerum omnium auctorem ac parentem procurrere*, sed jurare per parentes, cœlum, terram, universum. cui simile est quod Homeri interpretes notant, Græcos illos veteres non solitos προπετῶς κατὰ τῶν θεῶν ὀμνύειν, ἀλλὰ κατὰ τῶν προτυγχανόντων, *facile per Deos jurare, sed* b *per res alias præsentes:* ut 46 per sceptrum, idque ipsum a justissimo rege Rhadamantho fuisse constitutum tradit * Porphyrius, & ad Aristophanem † Scholiastes. Sic a Josephus per salutem Pharaonis jurasse legitur, ex more apud Ægyptios recepto, quem ibi notat Abenesdras; c Elisæus *b* per vitam Eliæ. Neque vero Christus Matthæi v, ut quidam existimant, hæc juramenta vult minus esse licita quam quæ expresso Dei nomine fiunt: sed cum Hebræi ea minus curarent, opinione quadam non dissimili illius qui dixit, (ee) *Sceptrum non putat esse Deos*, ostendit & hæc esse vera juramenta. Nam & Ulpianus optime dixit: *Qui per salutem suam jurat, Deum jurare videtur,* d *respectu enim divini Numinis jurat.* Sic Christus ostendit *d* eum qui templum jurat, Deum jurare qui templo præsidet; & qui cœlum, Deum qui cœlo velut insidet.

*Eustath. ad Iliad. I. vers. 284.

* *De abstin.* L. III. pag. 285.

† *In Aves,* vers. 521.

a *Gen.* XLII, 15.

b II *Reg.* 11, 2.

c L. 33. D. *de jurejur.*

d *Matthæi* XXIII, 21.

2. At Hebræi magistri istorum temporum existimabant, non obstringi homines juramentis per res conditas factis, nisi adjecta pœna, ut si res, de qua jurabatur, Deo consecraretur. Hoc enim est

GROTII.

a *Philo*] De specialibus legibus, (*pag.* 770. A. B.)

b *Per res alias*] De Socrate *Apollonius* apud Philostratum VI: ὤμνυ ταῦτα, οὐχ' ὡς θεὰς, ἀλλ' ἵνα μὴ θεὰς ὄμνυ. *Jurabat per ista, non ut per Deos, sed ne per Deos juraret* (c. 19.)

c *Elisæus per vitam Eliæ*] Adde II *Regum* IV, 30. *Cant.* II, 7.

d *Respectu enim divini Numinis jurat*] Ita & *Gratianus* causa XXII. quæstione I.

GRONOVII.

44 *Solem*] Ovid. 7, Met. 96. *Atque patrem soceri cernentem cuncta futuri Eventusque suos & tanta pericula jurat.* Virgil 12. Æneid. 176. *Esto nunc sol testis & hæc mihi terra precanti.* Idem 6. Æneid. 351. *Maria aspera juro.* Tacitus I, annal. 73. *Violatum perjurio numen Augusti.*

45 *In capite, in liberis*] Virg. 9, Æneid. 300. *Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat.* Plinius lib. 2, ep. 20. *qui sibi per salutem filii pejeraisset.*

46 *Per sceptrum*] Homerus Il. α. 234. Virgilius 12. Æneid. 206.

(ee) *Ovidii* est, *Remed. Amor.* vers. 784. J. B.

c Si

est juramentum χορβᾶν, sive ἐν τῷ δώρῳ, cujus non dicto tantum Matthæi loco, sed in Tyriorum quoque legibus mentio exstabat, ut ex Josephi contra Appionem disputatione discimus: nec aliunde arbitrer Orientis populos (ff) dictos Græcis 47 καρβάνους, quæ vox apud 48 Æschylum & Euripidem exstat: καρβάνα δ' αὐδάς, apud eundem Æschylum. Huic errori dicto loco Christus occurrit. Christianos veteres Tertullianus jurasse ait per salutem principis omnibus geniis augustiorem. Apud Vegetium * formula est, cujus & supra meminimus, qua Christiani milites jurant non per Deum tantum, sed & per majestatem Imperatoris, quæ secundum Deum humano generi diligenda est & colenda.

Lib. I. p. 1046 l. 1. 47.

Apologet. c. 32.

* *Lib.* II. c. 5.

XII. Sed & e si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur: quia quanquam sub falsis notis generali tamen complexione numen intuetur: ideoque 49 Deus verus, si pejeratum sit, in suam injuriam id factum interpretatur. Et sanctos viros videmus non detulisse quidem unquam sub ea forma jusjurandum, multo minus ita jurasse, quod a Duareno (gg) permitti miror; sed tamen si quibuscum negotium erat adduci non possent, ut aliter jurarent, contraxisse cum eis, ipsos quidem ut oportebat jurantes, ab illis autem juramentum accipientes quale haberi poterat. Exemplum est in Jacobo & Labane Genes. XXXI, 53. f Hoc est quod ait Augu-

Augustinus epist. ad Public. 154.

Citatur. t. movet, 18. *Caus.* XXII. q. 1.

GROTII.

e *Si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur*] Liber Sapientiæ c. XIV. ἐ γὰρ ἡ τῶν ὀμνυμένων δύναμις, ἀλλ' ἡ τῶν ἁμαρτανόντων δίκη ἐπεξέρχεται ἀεὶ τὴν τῶν ἀδίκων παράβασιν. Quod ita vertit Latinus: *Non enim juratorum virtus, sed peccantium pœna perambulat semper injustorum prævaricationem*, (vers. ult.)

f *Hoc est quod ait Augustinus*] Sermone XXVIII. de verbis Apostoli; citatur c. Ecce dico: 10. causa XXII, quæst. V.

GRONOVII.

47 Καρβάνους] Hesychius. Κάρβανοι, Ἕλληνες τὸς βαρβάρους. οἱ δὲ τὸς κάρας. Καρβανίζει, βαρβαρίζει.

48 *Æschylum*] Agamem. 1070. Καρβάνῳ χέρι Καρβάνα δ' αὐδὰν συνιοῖς *Barbaram vocem Facile intelligis*. Suppl. 124.

49 *Deus verus, si pejeratum*] Eadem causa est, quamobrem Deus τὴν ἀθεότητα sæpe punierit, etiam in falsorum Deorum violatoribus: ut Cambyse. *Justin.* 1, 9. Xerxe. 2, 12. Gallis. 24, 8. Pyrrho & Romano præsidio. 29, 18.

(ff) Verisimilis non videtur mihi illa etymologia. Neque enim satnoti erant *Græcis* veteres *Judæi*, ut à nomine juramenti apud hos usitati illi petere potuerint vocem, quâ uterentur ad omnes Orientis populos designandos: & longè ante tempus juramenti illius introducti, vox Κάρβανος in usu erat, quum reperiatur apud *Æschylum*, ab Auctore ipso laudatum. In *Euripide* tamen, quem idem indicat, non reperio: neque illam notavit in Indice suo *Barnesius*, cæteroquin diligentissimus. Videtur Auctor cum isto Poëta confudisse alium recentiorem, cujus locus adfertur in Lexicis, *Lycophronem* dico. *J.* 9. 1.

(gg) Non id permittit *Duarenus*, sed tantum deteriri juramentum illi, qui per *Mahumetem*, e. g. juraturus est. Vide JCtum illum, Tract. priore ad Tit. *De Jurejurando*, Cap. XI. Tom. I. Opp. *Ed Lugd.* 1579. p. 235. & Tract altero, Cap. 4. pag. 11. Tom. II. Adde quæ notavimus in sæpius laudatum Caput PUFENDORFII, *De Jure N. & Gent.* §. 4. *Not.* 2. Editæ secundæ. *J. B.*

Auguſtinus. *Et qui per lapidem jurat, ſi falſum jurat, perjurus eſt.* Deinde: *Non te audit lapis loquentem, ſed punit Deus fallentem.*

XIII. 1. Effectus juramenti præcipuus eſt præcidere controverſias. Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, inquit divinus ſcriptor ad Hebræos: *Omnis diſputationis finis eſt juramentum rem ſanciens.* Cui ſimile eſt illud Philoneum: ὅρκος μαρτυρία Θεοῦ περὶ πράγματος ἀμφισβητουμένου. *Dei teſtimonium eſt jusjurandum de re de qua ambigitur.* Et illud non diſſimile Halicarnaſſenſis: * τελευταία δὲ πίστις ἁπασίν ἐστιν ἀνθρώποις Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, ἣν οὐδεὶς πώποτε ἀναιρήσει χρόνος, ἡ δι' ὅρκων καὶ σπονδῶν ἐγγυητὰς θεοὺς ποιουμένη τῶν συμβάσεων. g *Ultima fides inter homines tum Græcos, tum barbaros, quam nulla delebit ætas, eſt ea quæ per jurata pacta ſponſores adhibet Deos.* Sic & Ægyptiis jusjurandum μεγίστη πρὸς ἀνθρώπους πίστις, *maxima fides hominibus inter ſe.*

VI, 16. *De Leg. Alleg.* Lib. II. pag. 99. * *Antiq. Rom.* VI. 84. *Diod. Sic.* L. I. c. 77.

2. Duo ergo debet jurans, primum, 50 ut verba animo congruant, quod ἀληθορκεῖν vocat Chryſippus; alterum, ut 51 factum congruat verbis, quod idem appellat εὐορκεῖν. Qui in illo peccat h ψευδορκεῖν, qui in hoc ἐπιορκεῖν eidem Chryſippo dicitur ſatis diſtincte, quanquam confundi interdum hæc ſolent.

Apud Stob. Serm. 28.

XIV. Et ſi quidem materia talis ſit, & verba ita concepta ut non ad Deum tantum ſed 52 & ad hominem referantur, jus haud dubie homini ex ipſo juramento quæretur, tanquam ex promiſſo aut contractu qui ſimpliciſſime intelligi debeat. Si vero aut verba hominem 53 non reſpiciant jus ei conferendo, aut reſpiciant quidem, ſed aliquid ſit 54 quod ei poſſit opponi, (hh) tunc ea vis erit jurisjurandi, ut homo quidem ille jus nullum conſequatur, at nihilominus qui juravit Deo obligetur ſtare jurejurando. Hujus rei

GROTII.

g *Ultima fides*] Procopius Perſicorum II. ὅρκος ὁ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕψατόν τε καὶ ὀχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τὴν εἰς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον. *Jusjurandum quod ab hominibus habetur omnibus altiſſimum atque firmiſſimum & fidei mutuæ & veracitatis pignus.*

h Ψευδορκεῖν] Hoc ψευδορκεῖν vetatur Exodi XX. ἐπιορκεῖν Levitici XIX. ut Hebræi volunt præcepto jubente CCXL.

GRONOVII.

50 *Ut verba animo congruant*] Non aliud promptum in ore, aliud clauſum in pectore habeat, qui jurat.

51 *Factum congruat*] Ut præſtet adfirmetque rebus quod juravit.

52 *Et ad hominem*] Veluti, jure me ceſſurum tibi hac poſſeſſione.

53 *Non reſpiciant*] Veluti, juro me ceſſurum.

54 *Quod ei poſſit*] Ut ſpecies erroris aut metus.

(hh) In *Juramentis obligatoriis*, Juramentum eſt tantum acceſſio quædam, ad firmandam fidem promiſſorum. Adeoque ubi obligatio nulla eſt, tota vis jurisjurandi cadit. Vide quæ contra duplicem illam obligationem, quam Auctor ſibi fingit, poſt PUFENDORFIUM, diximus, Capite jam ſæpius laudato. Nonnulla etiam hac de re addemus, in Notis noſtris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

rei exemplum est i in eo qui per metum injustum causam promissioni juratæ dedit. Nam hic 55 jus nullum consequitur, aut tale quod reddere debeat, quia causam damno dedit. Sic videmus Hebræos reges & k a prophetis increpatos, & punitos a Deo, quod fidem juratam Babyloniis regibus non servassent. Laudat Cicero Pomponium tribunum qui servavit quod terrore coactus juraverat: * *tantum*, inquit, *temporibus illis jusjurandum valebat.* Quare non Regulus tantum redire in carcerem, ut maxime is fuerit injustus, debuit; sed & decem illi quorum Cicero meminit, redire ad Annibalem: jusjurandum enim interceſſerat.

Exod. xvii, 12. 13. 15. * *Off.* iii. 31. *Tolet.* l. iv, c. 22. *Off.* ii. 32. *Th.* 2, 2. 89. *art* 7. & ibi *Cajet. Alex. Imol. in c. verum de jurejur. Soto l.* viii, q 1. *art.* 7. † *De Offic.* iii. 29. *Civil.* ii. pag. 515. *Ed. Steph.*

XV. 1. Neque hæc tantum 56 inter hostes publicos locum habent, sed inter quosvis. non enim persona sola respicitur cui juratur, sed l is qui juratur Deus, qui ad obligationem pariendam sufficit. Repudiandus ergo Cicero † cum ait perjurium nullum esse, si prædonibus pactum pro capite pretium non adferatur, ne si juratum quidem sit: quia pirata 57 non sit ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium, cum quo nec fides esse debeat, nec jusjurandum commune. Quod & de tyranno dictum ab eodem est alibi, & a Bruto apud Appianum: *οὐκ ἔστι πιστὸν ἐξ Ῥωμαίοις πρὸς τυράννους, οὐδ' ἔνορκον, cum tyranno Romanis nulla fides, nulla jurisjurandi religio.*

2. Atqui sicut in jure gentium constituto differre hostem a pirata verum est, & 58 a nobis infra ostendetur; ita hic ea differentia locum habere non potest, m ubi, etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est: qua de causa juramentum 59 voti (ii) nomine nuncupatur. Neque id, quod sumit Cicero, verum est, nullam esse cum prædone juris societatem. Nam depositum ex ipso

GROTII.

i *In eo qui per metum injustum causam promissioni juratæ dedit*] Etiam vi extortum jusjurandum, ob Dei reverentiam servandum docet Augustinus epistolis ccxxiv. & ccxxv.

k *A prophetis increpatos*] Vide & Jerem. xxxix, 5.

l *Is qui juratur Deus*] Gregoras, *εἰς θεὸν ἡ ἐπιορκία τὸ τὴν περιφρονήσεως ἀντιθῆσιν ἔγκλημα· perjurium Deo culpam impingit negligentiæ.*

m *Ubi etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est*] Plutarchus Lysandro: *ὁ ὅρκῳ παραχρώμενος, τὸν μὲν ἐχθρὸν ὁμολογεῖ δεδιέναι, τῷ δὲ Θεῷ καταφρονεῖν· qui juramento hostem circumvenit, is ostendit a se hostem metui, Deum contemni.* (Pag. 437. c.)

GRONOVII.

55 *Jus nullum aut tale*] Aut omnino nullum aut ejusmodi quod, si compellatur apud judicem, vindicare nequeat, sed remittere necesse habeat. 2, ii. 7.

56 *Inter hostes publicos*] Eos quibus jus est bellandi.

57 *Non sit ex perduellium*] Hostis armorum jus habens, quicum jura gentium servanda sint.

58 *A nobis infra*] 3, 3. 1.

59 *Voti nomine*] Affirmationis religiosæ aut pollicitationis Deo factæ.

(ii) Impropriè ita dicitur. VOTUM *sit Deo*; JURAMENTUM, *per Deum*, ait ipse Auctor, Adnot. in *Numer.* xxx, 3. Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 8.

ipso gentium jure n reddendum latroni, si dominus non apparet, recte a Tryphonino responsum est.

L. 31. D. depositi.

3. Quare probare non possum quod a quibusdam est traditum, eum qui prædoni quicquam promiserit, 60 momentanea solutione posse defungi, ita ut liceat ei quod solvit recuperare. Verba enim in juramento quoad Deum simpliciſſime atque adeo cum effectu sunt intelligenda. Atque ideo qui redivit ad hostem clam, iterumque abiit, non satisfecit juramento de reditu, ut recte 61 a senatu Romano judicatum est.

XVI. 1. Illud vero Accianum: T. *Fregisti fidem.*

Apud Cicer. Offic. III. 28.

A. *Quam neque dedi, neque do infideli cuipiam:*

L. si quis, 39. in fine. D. de jurejurando.

ita demum probari potest, 62 si jurata promissio aperte respectum habuerit alterius promissionis, o quæ ei quasi conditio fuerit implicita, 63 non si diversi generis sint promissa, & citra respectum mutuum: tunc enim omnino servandum cuique erit quod ipse juravit. Atque hoc nomine Regulum laudans sic compellat Silius (*Lib.* VI. vers. 63, 64:)

Qui, longum semper fama gliscente per ævum,
Insidis servasse fidem memorabere Pœnis.

2. Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere aut rescindendi aut reformandi contractus, supra diximus. Et quanquam 64 jus gentium aliquid in hac re mutavit, jure tamen civili, quod inter ejusdem populi partes valet, rediri sæpe ad illud quod natura licebat, 65 itidem supra monuimus. Sed hic quoque, si juramentum interceſſit, etiamsi personæ nihil aut minus debeatur, Deo fides erit præstanda. Itaque Psalmorum scriptor ubi viri boni

Auth. sacramenta. C. si adv. vend. Psal. XV. 4.

vir-

GROTII.

n *Reddendum latroni*] Et ei qui regnum sine jure invasit, quomodo Oroferni depositum redditum a Prienensibus. Polybius (*Excerpt. de Virt. & Vit.* p. 1470. *Ed. Amst.*) & Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis, (p. 334.)

o *Quæ ei quasi conditio fuerit implicita*] C. pervenit, quod est III. de jurejurando. Adde l. lege fundo, 5. in fine D. de lege commissoria.

GRONOVII.

60 *Momentanea solutione*] Satisfeciſſe videri, si sic solvat, ut statim missis a magistratu armatis capiatur prædo, & cogatur, quod ei numeratum est, restituere.

61 *A senatu Romano judicatum est*] *Gell.* 7, 18.

62 *Si jurata promissio*] Si quod juraveris, habeat reciprocam fidem, quam fefellerit alter, cui fidem volumus non servare, quia nobis infidelis fuerit.

63 *Non si diversi generis*] Si alia de re, alio loco & tempore juratum, non servaverit alter; tunc enim non valet compensatio.

64 *Jus gentium aliquid*] Ut inæquale ex consensu partium ducat pro æquali. 2, 12. 26.

65 *Itidem supra*] 2, 2. 6.

p *Atque*

virtutes enumerat, addit & hanc: *Juratus in damnum ſuum non tamen mutat.* (kk)

XVII. Verum illud notandum eſt, quoties non perſonæ jus naſcitur ex tali aliquo defectu, qualem diximus, ſed Deo obſtringitur fides, heredem ejus qui juravit non teneri. Quia ad heredem ſicut bona tranſeunt, id eſt, quæ in hominum ſunt commercio, ita 66 bonorum onera: non item alia quæ quis ex officio puta pietatis, gratiæ, fidei debuit. Hæc enim ad illud 67 quod ſtricte jus dicitur, inter homines non pertinent: ut alibi quoque oſtendere meminimus.

XVIII. Sed etiam ubi jus perſonæ non naſcitur, ſi tamen juramentum utilitatem ſpectet alicujus, P atque is eam nolit, non tenebitur qui juravit: q ſicut nec tenebitur ſi ceſſet qualitas ſub qua alicui juravit, ut ſi magiſtratus deſinat eſſe magiſtratus. Apud Cæſarem libro 11. de bello civili, Curio Domitii qui fuerant milites ſic alloquitur: *Sacramento quidem vos tenere qui potuit, quum projectis faſcibus & depoſito imperio privatus & captus ipſe in alienam veniſſet poteſtatem?* Et mox ſacramentum ait capitis deminutione ſublatum. *Cap. 32.*

XIX. Illud quæritur, an quod contra juramentum fit, illicitum ſit tantum, 68 an & irritum? qua de re diſtinguendum arbitror, ut 69 ſi ſola fides ſit obſtricta, valeat actus contra juramentum factus, puta teſtamentum, venditio: non valeat autem ſi ita conceptum ſit jusjurandum, 70 ut ſimul contineat abdicationem plenam poteſtatis ad actum. Et hæc quidem naturaliter jusjurandum ſequuntur: ex quibus faciendum eſt judicium de regum juramentis, & his quæ exteri exteris jurant, 71 quando actus ex loco ſubjectionem non accepit. *c. dilecto. 25. de præbendis. Covar. in d. c. quamvis. p. 2. §. 2. n. 10.*

XX. r Nunc

GROTII.

p *Atque is eam nolit*] Plautus Rudente: *Jurisjurandi rogo gratiam facias.* (V. 3. 58.)

q *Sicut nec tenebitur ſi ceſſet qualitas*] Similia vide in L. ſi duas. §. gentium. D. de excuſat. tut. & apud Gailium 11, obſ. CXLIV. n. 8. & de Arreſtis x, 9. & apud Azorium inſtitutionibus moralibus v, 22. q. 6. parte 1.

GRONOVII.

66 *Bonorum onera*] Juſta & legitima, ad quæ ex jure conſtituto obligamur.

67 *Quod ſtricte jus*] Ad juſtitiam διορθωτικὴν quam expletricem alibi vocat.

68 *An & irritum*] Ipſo jure nullum.

69 *Si ſola fides*] Si quis ſolummodo juraverit ſe non facturum.

70 *Ut ſimul contineat*] Si quis juraverit ſe cedere ac renuntiare poteſtati faciundi.

71 *Quando actus ex loco*] Ubi partes contrahentes non neceſſe habent ſe ſubmittere & obſequi legibus ac juri civili loci in quo contrahitur.

(kk) Alio modo Auctor videtur vertere verba illa in Adnotationibus ſuis ad hunc Pſalmum; quas videre poteris. Sed & ſequendo verſionem, qualis heic exhibetur, nil eſt, quod ſuadeat agi de illis Promiſſis jurejurando firmatis, in quibus reperitur læſio, propter quam nulla eſſent, ſi jusjurandum abeſſet. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. J. B.

XX. 1 Nunc quid ſuperiorum, id eſt, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis ſunt juris, imperia poſſint videamus. Superiorum actus hoc quidem efficere non poteſt, ut jusjurandum quatenus vere fuit obligatorium non ſit præſtandum: id enim juris eſt naturalis & divini. Sed quia actus noſtri non plene ſunt in noſtra poteſtate, ſed ita ut a ſuperioribus dependeant, (ll) ideo duplex eſſe poteſt actus ſuperiorum circa id quod juratur, alter directus in perſonam jurantis, alter in perſonam cui juratur.

Th. 2, 2. q. 89. art. 9.

2. In perſonam jurantis dirigi poteſt, aut antequam juretur 72 irritum reddendo juramentum, quatenus jus inferioris ſub poteſtate ſuperioris continetur, aut poſtquam juratum eſt vetando ne impleatur. Nam inferior, qua inferior, obſtringere ſe non potuit niſi quatenus ſuperiori id placiturum eſſet: 73 ampliorem enim non habebat poteſtatem. Hoc modo lege Hebræa mariti uxorum, patres liberorum qui ſui juris nondum erant, juramenta irrita faciebant. Proponit hanc quæſtionem Seneca †: *Si lex lata erit, ne id quiſquam faciat quod ego me amico meo facturum promiſeram?* & ſolvit: *Eadem lex me defendit qua vetat.* Sed & actus 74 ex utroque mixtus eſſe poteſt, ut ſi ſuperior conſtituat quod inferior juraverit hoc aut illo caſu, puta ex metu, aut imbecillitate judicii, ita demum valere ſi ab ipſo approbetur. Atqui ex hoc fundamento defendi poſſunt abſolutiones juramentorum, quæ [75 olim a * principibus, nunc ipſorum principum voluntate, quo magis cautum ſit pietati, ab 76 eccleſiæ præſidibus exercentur.

t. Venientes, 19. de jurejurando. Feud. 11. 55. princip. de prohibit. feud. alien. per Frider.

† *Lib. IV, de benef. 35.*

3. In perſonam ejus cui juratur actus dirigi poteſt tollendo ab eo

* *L. ult. ad mun. Modin. diſp. 149. c. ſi vero. de jurejur.*

GROTII.

1 *Nunc quid ſuperiorum, id eſt, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis ſunt juris, imperia poſſint, videamus*] Auguſtinus epiſtola CCXL. & CCXLI.

5 *Olim a principibus*] Suetonius Tiberio 35. Sic & in Hiſpania diu uſurpatum notat Ferdinandus Vaſquius de ſucceſſ. creat. l. 11, §. 18.

GRONOVII.

72 *Irritum reddendo*] Declarando, ſi juret inferior, id inane fore, quod ille citra ſuam auctoritatem jus obligandi ſe non habeat.

73 *Ampliorem enim*] Quam ſub conditione ſuperioris conſentientis.

74 *Ex utroque*] Ex eo quod ſuperior, & ex eo quod inferior geſſerunt.

75 *Olim a principibus*] Sic Tib. equiti Rom. jurisjurandi gratiam fecit, ut uxorem in ſtupro generi compertam dimitteret, quam ſe nunquam repudiaturum ante juraverat. *Suet.* 35.

76 *Eccleſiæ præſidibus*] Quam bono exemplo eſt Eugenius IV. qui Ladislaum Pannoniæ regem jurejurando, quo pacem cum Amurathe II. Turcarum Imp. firmaverat, ſolvit, ipſumque regem cum multis millibus Chriſtianorum & nuntio ſuo Juliano Cardinale perdidit, A. Ch. 1444.

(ll) Vide, præter §. 24. dicti Capitis II. Lib. IV. PUFENDORFII *De Jure Nat. & Gent.* ea, quæ obſervavimus ad libellum *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. XI. §. 6. *Not.* 3. tertiæ & quartæ Editionis. *J. B.*

† *Cujus*

eo jus quod ei partum est; aut etiam, si jus desit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat. idque duobus modis, sive 77 in pœnam, sive 78 ob publicam utilitatem, ex vi supereminentis dominii. Atque hinc intelligi potest, si jurans non ejusdem sit ditionis cum eo cui juratur, quid aut hujus aut illius rectores possint circa jusjurandum. Ipse autem qui juratus aliquid promisit nocenti 79 qua talis est, puta piratæ, non potest jus promisso quæsitum 80 pœnæ nomine ob id ipsum ei auferre: quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum est. Similique de causa 81 compensari non poterit quod promissum est, cum jure quod ante erat controversum, si post motam controversiam inita pactio fuerit.

4. 82 Potest & lex humana impedimentum quod certi generis actibus posuerat, tollere, si juramentum aut qualecunque, aut certa forma accesserit: quod Romanæ leges fecerunt in iis impedimentis, quæ non directe publicam, sed privatam jurantis utilitatem spectant. Quod si fiat, valebit actus juratus eo modo quo naturaliter 83 citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantum obstringendo, aut jus etiam dando alteri, pro diversa actuum natura quæ alibi a nobis explicata est.

XXI. 1. Notandum hic est obiter, quod in Christi præceptis & apud Jacobum de non jurando dicitur, proprie non 84 ad assertorium juramentum, t cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot, sed ad 85 promissorium futuri incerti pertinere. Ostendit hoc evidenter oppositio illa in verbis Christi: *audistis dictum antiquis, non pejerabis, sed reddes Domino juramentum. Ego vero dico vobis, Ne jurate omnino.* Et ratio quam Jacobus adjicit: *Matth. v. 33. Ep. v. 12.*

GROTII.

t *Cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot*] Rom. I, 9. IX, 1. II Corinth. I, 23. XI, 31. Phil. I, 8. I Thess. II, 5. I Tim. II, 7.

GRONOVII.

77 *In pœnam*] Quia jurejurando promissum accepit, quod non debebat.

78 *Ob utilitatem publ.*] Quod reipublicæ interesset non fieri quod juratum est.

79 *Qua talis est*] Dum nocet, & ut injuriam ejus effugiat.

80 *Pœnæ nomine*] Ei non præstetur promissum in pœnam facinoris.

81 *Compensari non*] Finge litem mihi esse cum adversario apud judicem: ea pendente, per intervenientem causam eidem jurato promisi me aliquid ei præstiturum, si quid ipse vicissim mihi præstet. Hoc ego potitus non possum abnuere promissum, quod alter non desistat a lite mecum antea contracta, quia cum lis ambigua sit, in promisso jus ei certum quæsitum est, quod ego privatus illi auferre nequeo.

82 *Potest & lex humana*] Potest magistratus vel rex, juris administrator, interdicti, quo aliquid vetuerat, gratiam facere, si quis id, quod vetitum est, facturum se juraverit.

83 *Citra legem humanam*] Si tale interdictum non extitisset, neque id superior remisisset.

84 *Ad assertorium*] Quod adfirmat defenditque rem factam.

85 *Promissorium*] Quod securitatem facit promissioni, quo sancitur promissum.

μὴ εἰς ὑπόκρισιν πίστητε, id est, *ne fallaces inveniamini.* nam eum sensum vox ὑποκρίσεως apud Hellenistas habet, ut apparet Job. XXXIV, 30. Matth. XXIV, 51. & alibi.

2. Idem evincit illud in Christi verbis, ἔστω δὲ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, quod sic Jacobus explicat, ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ οὒ οὔ· ubi manifeste est figura quam 86 πλοκὴν rhetores vocant, ut in illo:

Virg. Ecl. III. 70. *Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.*

Et in altero simili: *ad illum diem Memmius erat Memmius.* Nam prius ναὶ & οὒ promissum significat, posterius ejus 87 implementum. Est enim ναὶ promittentis: unde per ἀμὴν explicatur Apoc. I, 7. eundemque sensum habet quod hic in Syriaco est, אין respondens Rabbinico הין & Arabicum نعم, quomodo apud jurisconsultos Romanos μάλιστα, (mm) & quidni? notæ sunt respondentis ad stipulationem. Pro implemento promissionis sumitur apud Paulum II Corinth. I, 20. cum ait omnia Dei promissa in Christo esse 88 ναὶ καὶ ἀμήν. Hinc vetus Hebræorum dictum, (nn) *justi hominis* ναὶ *est* ναὶ, *& non est non.*

3. Contra, quorum facta a dictis discrepant, apud eos esse dicitur 89 ναὶ καὶ οὔ, II Corinth. I, 18. 19. id est, ναὶ eorum esse οὔ, & οὔ esse ναὶ. Sic Paulus Apostolus ipse exponit. nam cum negasset se ἐλαφρίᾳ χρήσασθαι, *levitate usum*, addit sermonem suum 90 non fuisse ναὶ καὶ οὔ. Festus varias referens sententias de significatione vocis *naucum*, sic scribit: *quidam* (ajunt) *ex græco* u ναὶ καὶ οὐχὶ *levem hominem significari.* Quod si ναὶ καὶ οὔ levitatem significat, sequitur, ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, constantiam significet.

De Decal. p. 756. C. 4. Idem ergo dicit Christus quod x Philo: κάλλιστον καὶ βιωφελέστατον καὶ ἁρμόττον λογικῇ φύσει τὸ ἀνώμοτον, ὥστε ἀληθεύειν ἐφ' ἑκάστῳ διδιδαγμένην, ὡς τοὺς λόγους ὅρκους εἶναι νομίζεσθαι· *optimum atque utilissimum & rationali naturæ convenientissimum est juramento abstinere, atque ita se veracitati assuefacere,* 91 *ut verba pro juramento*

GROTII.

u Ναὶ καὶ οὐχὶ] Recte in hoc Festi loco scripseris οὐχὶ, ut sæpe apud Homerum: id enim ad vocem nauci propius accedit.

x *Philo*] De decalogo.

GRONOVII.

86 Πλοκὴν] Quum vox repetita nunc personam vel rem, nunc personæ vel rei mores aut naturam significat.

87 *Implementum*] Effectum.

88 Ναὶ καὶ ἀμὴν] i. Certa & indubitata.

89 Ναὶ καὶ οὔ] Eos promittere & non præstare, secus facere ac dicunt.

90 *Non fuisse* ναὶ καὶ οὔ] Dissonum facto.

91 *Ut verba pro juramento*] Ut quod dixeris vel promiseris, perinde sanctum habeas, ac si jusjurandum interposueris.

(mm) Vide *L.* 39. §. 1. *D. De Legat.* III. *L.* 1. §. 2. *De verb. obligat. J. B.*

(nn) Repetitur apud BUXTORFIUM, *Florileg.* pag. 329. *J. B.*

mento accipiantur. y Et alibi: ὁ τῦ σπουδαίυ λόγος ὅρκος ἔςω βέβαιος, ἀκλινὴς, ἀψευδήσατος· *Viri boni oratio pro juramento sit firmo, immutabili, fallere nescio:* & quod de Essenis Josephus: πᾶν τὸ ῥηθὲν ὑπ' αὐτῶν ἰσχυρώτερον ὅρκυ, τὸ δὲ ὀμνύειν αὐτοῖς περιῄρηται· *quicquid dixerint validius est jurejurando: ac supervacua res ipsis habetur jurare.* Antiq. Jud. II. 7. p. 786. C.

5. Ab 92 Essenis, aut Hebræorum illis quos secuti sunt Esseni, videtur hoc sumsisse z Pythagoras, cujus hæc sententia: μὴ ὀμνύναι Θεούς· ἀσκεῖν γὰρ αὐτὸν δεῖν ἀξιόπιςον παρέχειν· *non jurandum per Deos: quemque enim id curare debere,* a 93 *ut nec jurato sibi credatur.* Scythæ de se ad Alexandrum Curtio * referente: *Jurando gratiam Scythas sancire ne credideris: colendo fidem jurant.* Cicero pro Roscio Comœdo: † *Quæ pœna a Diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum quibus jusjurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, Dii immortales hominibus irasci & succensere consuerunt.* Solonis dictum celebratur: καλοκἀγαθίαν ἅρκυ πιςοτέραν ἔχε· *Ea esto probitate, ut ei magis quam juramento credatur.* Clemens quoque Alexandrinus dixit viri boni esse, τὸ πιςὸν τῆς ὁμολογίας ἐν ἀμεταπτώτῳ καὶ ἑδραίῳ δεικνύειν βίῳ τε καὶ λόγῳ· *Fidem promissi ostendere in verborum ac vitæ stabilitate & constantia.* Alexis Comicus:

Ὅρκος βέβαιός ἐςιν ὧν νεύσω μόνον.
Nutus mei pro jurejurando valent.

Narrat

Diog. Laërt. VIII. 22. * Lib. VII. c. 8. † Cap. 16. Apud Diog. Laërt. 1. 6.

GROTII.

y *Et alibi*] De specialibus legibus. (*pag.* 769. C.)

z *Pythagoras*] Nam & Hermippus Pythagoricus Pythagoræ Philosophiam ab Hebræis ductam dicebat, teste Origene contra Celsum. Idem & Josephus Hebræis prodidit, & Jamblichus Pythagoricus. [Locus *Josephi* exstat Lib. I. *contra Apion.* p. 1046. F. G. Verum probabile admodum est, legendum, ibi non Ἰουδαίων, sed Ἰδαίων, ut conjecit Vir Eruditissimus *J. Clericus*, Tom. X. *Biblioth. Selectæ*, pag. 162, *& seqq.* Quod spectat *Jamblichum*, voluit Auctor dicere *Porphyrium*: hic enim ex *Diogene* lib. *de Incredibilibus*, refert, *Pythagoram*, inter alios, *Hebræos* etiam invisisse, & ab iis hausisse quædam Philosophiæ suæ dogmata, *de Vita Pythag.* §. 11. *Ed. Kusteri.* Apud *Jamblichum* autem, nil tale reperitur. *J. B.*]

a *Ut nec jurato sibi credatur*] Philo (*De Decal.* pag. 756. C.) Ἧδη γὰρ ὅτε ἀνὴρ εἰς ἀπιςίαν ὑποπεπτωκὼς· *Jam enim is a quo jusjurandum exigitur, perfidiæ est suspectus.* Sophoclis Oedipode coloneo dixerat Oedipus:

Οὔτοι σ' ὑφ' ὅρκυ γ' ὡς κακὸν πιςώσομαι.
Nolo te adigere jurejurando ut malum.

respondet Theseus:

Οὔκουν πέρα γ' ἂν εἰδὼς ἢ λόγῳ φέροις.
Nec plus haberes inde quam vocis sonum.
(Vers. 642, 643.)

M. Antoninus in viri boni descriptione: μήτε ὅρκυ δεόμενος· *nec opus habens jurejurando.* (Lib. III. §. 5.) Chrysost. de statuis XV. εἰ μὲν πιςεύεις ὅτι ἀληθής ἐςιν ὁ ἀνὴρ, μὴ ἐπαγάγῃς τῷ ὅρκυ τὴν ἀνάγκην. εἰ δὲ οἶδας ὅτι ψεύδεται, μὴ ἀναγκάσῃς ἐπιορκεῖν· *Si credis veracem esse eum quicum tibi negotium est, noli ei jurisjurandi imponere necessitatem. quod si scis fore ut mentiatur, ne cege eum & pejerare.*

GRONOVII.

92 *Essenis*] I, 3. 3.

93 *Ut nec jurato*] Hoc ambiguum: vult autem non, ut non credant sibi quamvis jurato, sed ut credant sibi quamvis non jurato.

Narrat 94 Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo, Athenis cum 95 quidam apud eos qui ſancte graviterque vixiſſet, & teſtimonium publice dixiſſet, & jurandi cauſa ad aras accederet, una voce omnes judices ne is juraret reclamaſſe; eo quod nollent 96 religione videri potius quam veritate fidem eſſe conſtrictam.

Pag. 164. Edit. Cantabr. Needh.

6. A Chriſti dicto non diſcrepat Hieroclis illud ad aureum carmen: *ὁ σέβε ὅρκον ἐν ἀρχῇ παραγγείλας, τὴν ἀποχὴν τῦ ὀμνύναι προσάττει περὶ τῶν ἐνδεχομένων, καὶ ἀόριστον τῆς ἐκβάσεως ἐχόντων τὸ πέρας. ταῦτα γὰρ καὶ μικρὰ καὶ μεταπίπτοντα, διὸ ὅτε ἄξιον ἐπ' αὐτοῖς ὀμνύναι, ὅτ' ἀσφαλές. Qui in principio dixerat, Jusjurandum reverere, eo ipſo præceperat abſtinere a jurando de his* b *quæ poſſunt fieri & non fieri, & incertum habent caſus exitum. Talia enim & parvi ducenda ſunt, & mutabilia ſunt, unde nec dignum de iis jurare, nec tutum.* Et Libanius in Chriſtiani Imperatoris laudibus ponit: *ἐπιορκίας τοσῦτον ἀποσατῶν, ὥσε καὶ πρὸς τὰς εὐορκίας ἔχειν εὐλαβῶς: a perjurio tantum abeſt, ut etiam vera jurare vereatur.* Euſtathius ad illud Odyſſeæ Ξ: *ἀλλ' ἤτοι ὅρκον μὲν ἐάσομεν·* ſic ait: *ὁ χρεία ὅρκε ἐν τοῖς ἀδήλοις πρὸς βεβαίωσιν, ἀλλ' εὐχῆς πρὸς ἀποτέλεσμα· In rebus incertis non ad aſſeverationem juramentum adhibendum, ſed prece pro bono exitu.*

Lib. XIV. vers. 171.

Can. inc. querelam de jurejur. * Diod. libro XVI. c. 43.

XXII. Ideo multis in locis vice jurisjurandi repertum eſt, ut c fides 97 datis dexteris, quæ erat *πίϛις βεβαιωτάτη παρὰ τοῖς Πέρσαις*, * *firmiſſimum apud Perſas fidei vinculum*, aut alio quo ſigno obſtringatur, ea vi, ut ni impleatur promiſſio promiſſor non minus deteſtabilis habeatur quam ſi pejeraſſet. Præcipue de regi-

GROTII.

b *Quæ poſſunt fieri & non fieri*] Bene hoc animadvertit *Chryſoſtomus* de ſtatuis XII. *ὅτι κἂν μὴ συναρπασθεὶς, μηδὲ ἄκων, μηδὲ ἀγνοῶν τῦτο πάθῃ ὑπ' αὐτῆς τῦ πράγματος φύσεως, καὶ ἑκὼν καὶ εἰδὼς ἀναγκασθήσεται ἐπιορκῆσαι πάντως· Etiamſi non eveniat id tibi quod impetu abreptus, aut coactus, aut nec cogitans juraveris, ipſa negotii natura id interdum ſecum feret ut & volens & ſciens falſum juraſſe deprehendaris.* Et mox: *σφαλερὸν μὲν ἓν καὶ περὶ ἑαυτῦ τινα ὀμνύναι. πολλὰ γὰρ ὑπὸ τὴν τῶν πραγμάτων περιϛάσεως βιαζόμεθα· Periculoſum igitur etiam de ſuo actu jurare; multa enim nobis eripit ipſa rerum natura ſubjecta caſibus.*

c *Fides datis dexteris*] Meminere *Euſtathius* ad Odyſſeæ Ω: *Ariſtophanis* Scholiaſtes ad Nubes, [*vers.* 81. Vide & in *Acharnens.* vers. 307. qui locus inſignior eſt.] *Crantzius* Saxonicorum XI, 27. In c. *Ad aures*, 3. *de his quæ vi metuſve cauſa*, æquantur juramentum & fides interpoſita.

GRONOVII.

94 *Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo*] C. 5.

95 *Quidam*] Xenocrates. *Valer. Max.* 2, 10. ext. 2.

96 *Religione videri*] Fidem magis coli ab eo metu deorum quam inſita ingenio bonitate.

97 *Datis dexteris*] Sic legiones invicem ſibi dextras mittebant fidei & concordiæ inſigne, *Tacit.* 1. hiſt. 54, 2, 8. Et extant nummi antiqui cum junctis dextris, quibus adſcribitur *fides prætorianorum*, Antw. 7, 24. *Amor mutuus Augg. Caritas mutua Augg. Fides mutua Augg.* 57, 7. 8. *Concordia exercituum* 7, 23. *Concordia Augg.* 59, 12.

d Bene

regibus virisque principibus dictum est usitatissimum, fidem eorum pro jurejurando valere. Tales enim esse debent, ut cum * Augusto dicere possint, d Bonæ fidei sum: & cum Eumene, † vitam se potius posituros quam fidem: quò & illud pertinet Guntheri Ligurino [*Lib.* III. *vers.* 511:]

——nudo jus & reverentia verbo
Regis inesse solet, quovis juramine major.

Laudat oratione pro Dejotaro *a* Cicero C. Cæsaris dexteram, non in bellis & præliis, quam in promissis & fide firmiorem. Et heroicis temporibus sceptrum erectum pro regum jurejurando valuisse notatum *b* Aristoteli.

Pan. in c. ad aures. De his quæ vi vel metus causa. Jas. in l. III. §. jurari. D. de jurejur Mynsi. obs. 17. Cent. 1.

* *Suet. c. 42.*

† *Plutarch. in Eum. p. 585. F.*

a *Cap. 3.*

b III. *Polit. 14.*

GROTII.

d *Bonæ fidei sum*] De Euagora Salaminis rege Isocrates: ὁμοίως τὰς ἐν τοῖς λόγοις ὁμολογίας ὥσπερ τὰς ἐν τοῖς ὅρκοις διαφυλάττων. Symmach. X, 19. *nunquam major spes quam in bonorum principum sponsione.* Nicetas de Alexio Isaaci fratre lib. III. βασιλεῦσι παρὰ πᾶν ἕτερον εὐορκεῖν τιθέναι περὶ πλείστου χρέων· *regibus jurisjurandi fides ante omnia alia ponenda est.*

CAPUT XIV.

De eorum qui summum imperium habent promissis & contractibus & juramentis.

I. *Refellitur sententia statuens restitutiones in integrum ex jure civili venientes ad regum actus, qua tales sunt, pertinere: item regem ex juramento non teneri.*

II. *Ad quos regum actus leges pertineant, distinctionibus explicatur.*

III. *Jurejurando rex quando teneatur, aut non teneatur.*

IV. *Quatenus rex teneatur his quæ sine causa promisit.*

V. *Usus ejus quod de legum vi circa regum contractus dictum est.*

VI. *Rex subditis obligari naturaliter tantum, aut & civiliter, quo sensu recte dicatur.*

VII. *Jus quæsitum subditis licite quomodo auferatur:*

VIII. *Rejecta hic distinctio quæsiti ex jure naturali aut civili.*

IX. *Contractus regum an leges sint, & quando.*

X. *Quomodo ex regum contractibus teneantur omnium bonorum heredes.*

XI. *Quomodo ex iisdem contractibus obligentur qui in regnum succedunt:*

XII. *Et quatenus.*

XIII. *Beneficia regum quæ revocabilia sint, quæ non, distinctione explicatur.*

XIV. *Contractibus invasorum imperii an teneatur cujus erat imperium.*

I. 1. PRomissa, contractus, & juramenta Regum, & qui alii iis pares jus in republica summum obtinent, peculiares habent quæstiones, tum de eo quod ipsis 1 in actus suos licet, tum de eo quod 2 in subditos, tum de eo quod 3 in successores. Quod primum caput attinet, quæritur an ipse rex, ut subditos suos, ita se quoque restituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut a jurejurando se exsolvere possit. Bodinus censet iisdem ex causis regem, (aa) sive aliena fraude ac dolo, sive errore circumventum, sive metu, restitui posse, ex quibus subditus restitueretur, tum in iis quæ ad jura majestatis imminutæ, tum in iis quæ ad privata commoda pertinent. Addit, ne jurejurando quidem teneri regem, si ejusmodi sint pacta conventa, 4 a quibus discedere lex patiatur, etiamsi pacta honestati sint consentanea: non enim ideo teneri quia juraverit, sed quia justis conventionibus quisque teneatur, quatenus alterius interest.

Lib. 1. cap. VIII. pag. 135. Ed. Franc. 1622.

2. Nos, ut alibi distinximus, ita hic quoque distinguendum censemus inter actus Regis qui regii sunt, & actus ejusdem privatos. Nam in regiis actibus quæ rex facit eo loco habenda sunt, quasi communitas faceret: in tales autem actus sicut 5 leges ab ipsa communitate factæ vim nullam haberent, quia 6 communitas seipsa superior non est, ita nec leges regiæ. Quare adversus hos contractus restitutio 7 locum non habebit: venit enim illa 8 ex jure civili. Non admittenda igitur exceptio regum adversus contractus quos minores fecissent.

II. 1. Plane

GRONOVII.

1 *IN actus suos*] Quatenus promissum, contractum, juramentum possint servare vel non servare.

2 *In subditos*] Quatenus ex promisso, contractu, juramento subjectis suis obligentur, num. 6.

3 *In successores*] Quatenus ex his ipsis teneantur successores, num. 10.

4 *A quibus discedere lex*] Quæ leges permittant non servari, aut quibus læsos & querentes in integrum lex restituit.

5 *Leges ab ipsa communitate*] Falsum puto: nam communitas quas leges posuit singulis, posuit & sibi: quarum oneribus quum pareat, etiam beneficiis frui debet.

6 *Communitas seipsa superior non est*] Cavillatio mera. Tenetur enim legibus ab sese factis, & quandiu constant, eas agnoscit superiores. Unde in libera Republica legum imperia dicit *Livius* lib. 2. cap. 1. Adde locum lib. 10, 13. [Non Auctor, sed Interpres, heic cavillatur, ut alibi monuimus, & dudum observaveramus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. 6. §. 3. *Not.* 4. *J. B.*]

7 *Locum non habebit*] Durum tamen regis conditionem duriorem esse quam minimi privatorum; præsertim in iis rebus, in quibus fraus, dolus, error multo nocentior & damnosior est, quam in rebus privatorum.

8 *Ex jure civili*] Jus quidem civile introduxit eam, sed ex æquitate naturali. Sic argumentatur: Qui potest restitui, debet habere superiorem. Rex non habet superiorem. E. Limitanda major: Qui potest restitui a judice civili. Instat; Atqui restitutio juris est civilis. Immo origine juris naturalis, civilis modo & solennibus.

(aa) Non vult *Bodinus*, restitutionem illam Regis, sive quà Regis, sive quà Privati, fieri ex Legibus Civilibus, sed ex æquitate naturali, cujus beneficium Regi denegari sanè iniquum esset. De re ipsa plura dicemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

9 Non

II. 1. Plane ſi populus regem fecerit non pleno jure ſed additis legibus, poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri, aut omnino, aut ex parte, quia eatenus populus jus ſibi ſervavit. De iis autem actibus regum qui pleno jure regnant, ſed regnum 9 non ut proprium poſſident, quibus regnum aut regni pars aut res fiſcales alienantur, 10 egimus ſupra, & oſtendimus hos actus ipſo naturæ jure nullos eſſe, ut factos de re aliena.

2. At privati actus regis conſiderandi ſunt, non ut actus communitatis, ſed ut 11 actus partis, ac proinde facti eo animo, ut communem legum regulam ſequantur. Unde etiam leges, quæ actus quoſdam aut ſimpliciter, aut ſi is qui læſus eſt velit, irritos faciunt, locum & hic habebunt, quaſi ſub ea conditione contractum foret. Sic videmus reges quoſdam 12 adverſus fœnebre malum ſibi conſuluiſſe juris remediis. Poterit tamen rex ut aliorum ita ſuos actus his legibus ſolvere; quod an facere voluerit, ex circumſtantiis erit æſtimandum. Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali. Hoc addendum, ſi quæ lex actum irritum faciat, non in favorem agentis, ſed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram, (bb) ut nec alias leges pœnales & quicquid vim habet cogendi. Nam punitio & coactio non poſſunt procedere niſi a voluntatibus diverſis: itaque cogens & coactum requirunt diſtinctas perſonas, neque ſufficiunt diſtincti reſpectus.

III. Juramentum autem Rex irritum reddere 13 antecedenter poteſt 14 ut privatus, ſi ſe ipſe poteſtate tale quid jurandi plane privaverit priore juramento: 15 conſequenter non poteſt, quia hic quoque perſonarum diſtinctio requiritur. Nam quæ conſequenter irrita redduntur, jam antea 16 exceptionem in ſe habebant, niſi ſuperior noluerit. at ita jurare ut tenearis niſi ipſe nolis,

GRONOVII.

9 *Non ut proprium*] Verum ex lege ut uſufructuarii. 1, 3, 11.

10 *Egimus ſupra & oſtendimus*] 2, 6, 4.

11 *Actus partis*] Privati contrahentis.

12 *Adverſus fœnebre malum*] Molliter excuſat, quod rex Hiſpaniæ Philippus II. debitoribus ſuis decoxit; & novas cum iis tabulas fecit a. C. 1596. Demetrius lib. 18. p. 754. [At idem Rex, biennio poſt, id revocavit, & agnovit debita, neceſſitateque ſummâ adactum ſe antea novas tabulas feciſſe profeſſus eſt, ut idem *Meteranus* (nam is eſt, qui heic *Demetrius* dicitur) refert, ſub finem ejuſdem Libri XVIII. Vide & Lib. ſequentem, *fol.* 417. Verſionis Gallicæ, quâ utor, *Edit. Hag. com.* 1618. *J. B.*]

13 *Antecedenter*] Priuſquam juret.

14 *Ut privatus*] 2, 13, 20. An voluit, ut privati?

15 *Conſequenter*] Poſt factum.

16 *Exceptionem habebant*] Nempe in re licita.

(bb) Non quidem pœnam, quatenus coactionem involvit, & à Superiore proficiſcitur: ſed quatenus pertinet ad damnum datum alteri, cum quo contractum eſt, reparandum. Hoc enim reſpectu Rex poteſt & debet ſe ipſum ſubjicere legi. Oſtendimus id pleniùs in notis noſtris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

lis, perabſurdum eſt, & naturæ jurisjurandi contrarium. Etſi vero ex jurejurando jus quæri alteri non poſſit, 17 ob aliquod vitium in perſona, tamen eum qui juraverit Deo obſtringi ſupra oſtendimus: quod ad reges non minus quam ad alios pertinet, contra quam ſentit dicto loco Bodinus.

Aug. ad L. Lucius 11. *D. de evi-ction. Curt. Jun. conſ.* 138. *n.* 4. *Lib.* 11. *Contr. Ill. c.* 51. *n.* 34. *Suar. lib.* 111. *c.* 35. *n.* 14.

IV. Promiſſa quoque plena, & abſoluta, atque acceptata, naturaliter jus transferre demonſtratum ſupra eſt, quod itidem ad reges non minus quam ad alios pertinet, ita ut improbanda ſit hoc quidem ſenſu eorum ſententia, qui negant regem teneri unquam his quæ 18 ſine cauſa promiſit; quod tamen quo ſenſu locum habere poſſit mox videbimus.

† *Bal. ad l.* 1. *D. de pactis. L. Princeps legibus,* 31. *D. de legibus. L. ult. C. de tranſ. L. Si aquam,* 2. *C. de ſervit. Dd. in c.* 1. *de Conſt. Bal. L. Si pecuniam.* 10. *C. de condict. ob cauſam: & in l. ex imperfecto,* 3. *C. de teſtam.*

V. Cæterum quod diximus ſupra, leges civiles regni locum non habere 19 in Regum pactis & contractibus, id recte vidit & Vaſquius. Sed quod infert emtionem & venditionem ſine certo pretio, locationem & conductionem non expreſſa mercede, emphyteuſin (cc) ſine ſcriptura, ſi a regibus fiant, valitura, non concedendum eſt: quia hi actus non a rege qua rege, ſed ab eo quaſi alio quovis fieri ſolent. In quo actuum genere tantum abeſt ut communes regni leges vim nullam habeant, ut etiam leges oppidi, ubi Rex habitat, valere credamus: quia ſpeciali ratione rex ibi ſe habet, ut illius cœtus membrum. Quæ tamen ut diximus ita procedunt, niſi circumſtantiæ oſtendant placuiſſe Regi ſuum actum ab illis legibus immunem facere. Aliud vero exemplum quod idem adfert Vaſquius de promiſſione quolibet modo facta, bene convenit, & ex his quæ ſupra diximus explicari poteſt.

* *L.* 1. *C. ad l. Falc.* a *L. Si pœnæ,* 19. *D. De condict. indeb.*

VI. 1. Contractibus quos rex cum ſubditis iniit obligari eum naturaliter tantum, non civiliter, † Juriſconſulti ferme omnes ſentiunt, quod loquendi genus perobſcurum eſt. Nam (dd) naturalis obligatio interdum à juris auctoribus dicitur per abuſionem de eo quod fieri natura honeſtum eſt, quanquam non vere debitum, ut legata * integra ſine 20 detractione Falcidiæ præſtare, ſolvere debitum *a* quo quis 21 in pœnam creditoris erat liberatus, vicem

GRONOVII]

17 *Ob aliquod vitium*] Etſi fieri poſſit, talis ut ſit perſona, cui juratur, ut jus ei non quæratur, ut puta latronis, piratæ. cap. 13. num. 15.

18 *Sine cauſa*] Temere.

19 *In regum pactis*] Nempe cum externis regibus.

20 *Detractione Falcidiæ*] Quadrantis bonorum, qui lege Falcidia conceſſus eſt heredi, ſi legatis exhauſta ſit hereditas.

21 *In pœnam creditoris*] Velut proſcripti, aut cui aqua & igni interdictum eſt. [Loquuntur Jcti Romani, ut patet ex Legibus in margine indicatis, de iis qui Filio familias, contra Senatus conſultum Macedonianum, pecuniam mutuam dederunt. *J. B.*]

(cc) Verius eſt, Scripturam non requiri, ex naturâ illius contractus. Vide VINNIUM, in Tit. *Inſtit. De Locat. Conduct.* §. 3. *J. B.*

(dd) Confer, circa hanc diviſionem, PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 4. §. 5. *J. B.*

a *Abur-*

vicem *b* beneficio rependere, quæ omnia ceſſare faciunt 22 con- *b L. Sed & ſi lege, 25. §. conſulunt. 11. D. De petit. hered.*
dictionem indebiti : interdum vero magis proprie id quod vere nos obligat, ſive inde jus alteri oriatur, ut in pactis, ſive non oriatur, ut in plena & firma pollicitatione. Maimonides Hebræus lib. III. Ducis dubitantium capite 54. tria hæc apte diſtinguit, & quæ non debentur ait venire benignitatis nomine, id eſt חסר, quam alii interpretes ad Prov. XX, 28. explicant פלגת חטובה a *abundantiam bonitatis* ; quæ debentur ex jure ſtricte ſumto, משפט *judicium* Hebræis vocari ; quæ ex honeſtate, *juſtitiam* צדקה, id eſt æquitatem. ἔλεον, χρέων, πίστιν dixit interpres Matthæi XXIII, 23. ubi πίστιν vocat quæ 23 Helleniſtis plerumque eſt δικαιοσύνη. Nam χρέων pro eo quod ſtricte debetur reperias etiam 1. Macc. VII, 18. & VIII, 32.

2. Civiliter quoque obligari ex actu ſuo dici quis poteſt, aut eo ſenſu, ut obligatio procedat non ex mero jure naturali, ſed ex jure civili, vel ex utroque, aut eo ſenſu, ut in foro actio inde detur. Dicimus ergo ex promiſſo & contractu Regis, quem cum ſubditis iniit, naſci veram ac propriam obligationem, quæ jus det ipſis ſubditis : ea enim eſt promiſſorum & contractuum natura, ut ſupra oſtendimus, etiam inter Deum & hominem. 24 Quod ſi tales ſint actus qui a rege, ſed ut a quovis alio fiant, etiam 25 civiles leges in eo valebunt : ſin actus ſit regis qua regis, ad eum civiles leges non pertinent. quod diſcrimen a Vaſquio non ſatis obſervatum eſt. neque tamen eo minus ex utrovis actu naſcetur actio, nempe ut 26 declaretur jus creditoris, ſed coactio ſequi non poterit, ob ſtatum eorum quibuſcum negotium eſt : nam ſubditis cogere eum, cui ſunt ſubditi, non licet, ſed æqualibus in æquales 27 id jus eſt a natura, ſuperiobus in ſubditos etiam ex lege. *Joſ. l. v. de cond. cauſa dat. Caſtal. de Imperio, q. III. verſ. 81. Vaſq. lib. 1, contr. III. cap. 3. n. 1. Bod. 1, c. 8.*

VII. Sed

GROTII.

2 *Abundantiam bonitatis*] Huc pertinent ea quæ non ob aliam cauſam fiunt quam ut liberalitas & munificentia exerceantur, ut loquitur lex 1. D. de donationibus : *χρηςότης ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀναῤῥεῖ τὴν ἡμερότητος. Ex uberi fonte manſueti ingenii manat beneficentia :* Plutarchus Catone majore, (*pag.* 339. A. Tom. 1. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

22 *Conditionem indebiti*] Ut quod his nominibus præſtiteris, aut ſolveris, repetere nequeas.

23 *Helleniſtis*] Iis qui Hebraica Græce reddebant & tractabant.

24 *Quod ſi tales ſint actus*] Si convenerit quidpiam regi cum cive ſuo, non ut regi, ſed ut patrifamilias, qui negotium ſuum regit.

25 *Civiles leges in eo*] Ut eorum nomine rex vel ejus procurator poſſint conveniri coram judicibus ab ipſo conſtitutis.

26 *Declaretur jus*] Vult ſubjectis eſſe jus conveniendi principis per libellum ſupplicem, & querendi ſibi non ſervari, quod rex promiſerit : ſed ſi contemnat id ille, non eſſe jus ſubjectis vi & armis cogendi eum ſervare quod promiſit.

27 *Id jus*] Nempe cogendi.

VII. Sed hoc quoque ſciendum eſt, poſſe ſubditis jus etiam quæſitum auferri per regem duplici modo, aut 28 in pœnam, aut ex vi ſupereminentis dominii. (ee) Sed ut id fiat ex vi ſupereminentis dominii, primum requiritur utilitas publica; deinde, ut ſi fieri poteſt compenſatio fiat ei qui ſuum amiſit, ex communi. Hoc ergo ſicut in rebus aliis locum habet, ita & in jure quod ex promiſſo aut contractu quæritur.

Vaſq. lib. 1. cont. ill. c. 5. in pr. & l. 4. c. 1. Caſtr. lib. 1, conſ. 229.

VIII. Neque ullo modo hic admittenda eſt diſtinctio quam adferunt nonnulli, juris quæſiti ex vi juris naturalis, (ff) & ejus 29 quod venit ex lege civili. nam in utrumvis par jus eſt regis, nec hoc magis quam illud ſine cauſa tolli poteſt. Ubi enim dominium aut jus aliud alicui legitimo modo partum eſt, id ne ſine cauſa ei auferatur juris eſt naturalis. Contra, ſi rex faciat, haud dubie tenetur reparare damnum datum: facit enim contra verum jus ſubditi. Hoc ergo differt jus ſubditorum & jus exterorum, quod jus exterorum (hoc eſt qui nulla ratione ſubditi ſunt) 30 ſupereminenti dominio nullo modo ſubeſt: nam de pœna infra videbimus: ſubditorum autem jus ei dominio ſubeſt, quatenus publica utilitas deſiderat.

Bal. in l. Cæſar. 15. D. de publicanis. Bart. in l. ſicut 7. D. quod cujuſque univerſitatis, nom. Jaſ. conſ. 1. col. 4. vol. 1. & alii allegati a Vaſq. d. c. 3. 1. n. 5.

IX. Ex his quæ diximus & hoc apparet, quam falſum ſit quod quidam tradunt, contractus Regum leges eſſe. Nam 31 ex legibus nemini jus adverſus Regem naſcitur: ideo ſi eas revocet nemini facit injuriam. Peccat tamen ſi ſine juſta cauſa id faciat. At ex promiſſis 32 & contractibus jus naſcitur. Contractibus ligantur contrahentes tantum, legibus ſubditi omnes. Poſſunt tamen quædam eſſe mixta ex contractibus & legibus, ut contractus 33 cum vicino rege, aut 34 cum publicano factus, qui ſimul pro lege publicatur, quatenus ei inſunt quæ ſubditis 35 obſervanda ſunt.

X. b Ve-

GRONOVII.

28 *In pœnam*] Si quis commiſerit, quare merito privetur illo jure.

29 *Quod venit ex lege civili*] Quaſi poſterius privato auferri a rege poſſit, non prius.

30 *Supereminenti dominio*] Et tamen eo quoque utuntur, qui naves peregrinas & neceſſitatem publicam in ſuis portibus attinent aut comprehendunt. Sed hoc poteſt excuſari tranſitu ad primævam communionem rerum, quam indulget neceſſitas

31 *Ex legibus nemini*] Si quam legem non ſervet aut abroget rex, non poteſt eo nomine a privato in jus vocari.

32 *Et contractibus jus naſcitur*] Actio privatis ad conveniendum regem, etiam apud judices ab ipſo ſtatutos.

33 *Cum vicino rege*] Quo quod convenit, ut utriuſque ſubjecti præſtent in alterius territorio aut in mari, omnibus & ſingulis exequendum eſt.

34 *Cum publicano*] Cui portorium aut aliud vectigal locatur.

35 *Obſervanda*] Nempe in vectigalibus pendendis.

(ee) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 5. §. 7. J. B.

(ff) Adde, quæ infra dicentur, Lib. III. Cap. 20. §. 9. J. B.

b Venia-

X. b Veniamus ad ſucceſſores: de quibus adhibenda diſtinctio eſt, ſintne omnium ſimul bonorum heredes, ut qui regnum 36 quod in patrimonio eſt, teſtamento, vel ab inteſtato accipiunt; an ſucceſſores regni duntaxat, puta ex electione nova, aut 37 ex præſcripto; ſive imitatione quadam vulgaris hereditatis, ſive aliter: an vero mixto jure ſuccedentes. Nam qui bonorum omnium ita ut regni heredes ſunt, quin promiſſis & contractibus teneantur dubitandum non eſt. Pro debitis enim etiam perſonalibus bona defuncti ut obligata ſint, ipſi rerum dominio coævum eſt.

XI. 1. c At qui in jus regni duntaxat ſuccedunt; aut partim in bona, in jus regni vero in ſolidum; quatenus obligentur, tam dignum eſt quæri, quam confuſe hactenus tractatum eſt. d Directe, hoc eſt ἀμέσως, hos ſucceſſores regni, qua tales, non obligari ſatis eſt manifeſtum. quia jus non accipiunt ab eo qui proxime deceſſit, 38 ſed a populo, ſive ea ſucceſſio propius accedat ad jus 39 hereditatum vulgarium, ſive abſit longius: de quo diſcrimine ſupra egimus.

2. Sed ἐμμέσως, id eſt e 40 per interpoſitam civitatem, obligantur etiam tales ſucceſſores: quod ſic intelligetur. Cœtus quilibet, non minus quam perſonæ ſingulares, jus habet ſe obligandi per ſe, aut per 41 majorem ſui partem. Hoc jus transferre poteſt tum expreſſe, tum per conſequentiam neceſſariam, puta imperium transferendo. nam in moralibus qui dat finem, dat ea quæ ad finem perducunt.

XII. 1. Non

GROTII.

b *Veniamus ad ſucceſſores*] Vide Scriptores quibus utitur *Reinkingius* lib. 1, claſſe III, cap. 10.

c *At qui in jus regni duntaxat ſuccedunt*] Vide *Aymonium* editum a Frehero p. 373.

d *Directe, hoc eſt ἀμέσως, hos ſucceſſores regni, qua tales, non obligari ſatis manifeſtum eſt*] Sic Solomo obligatus non fuit eo promiſſo, quod Semei David fecerat. [Vide 1 *Reg.* 11. 9. & quod ea de re dictum eſt apud PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. II. §. 13. *J. B.*

e *Per interpoſitam civitatem obligantur*] Similia vide c. 1. de ſolutionibus. Propius ad rem facit c. Abbate, 3. de ſententiis & re judicata, ubi notanda verba: *Cum tam ſupradicti avi donatio quam locorum acquiſitio promiſſorum fuerint nomine regni facta.* Vide & *Trentl.* parte 1. diſput. VI. theſi 7. *Syr.* de pace religionis concl. 19.

GRONOVII.

36 *Quod in patrimonio*] 1, 3, 12.

37 *Ex præſcripto*] Lege regni.

38 *Sed a populo*] Qui eam familiam & omnes ex ea orituros ſemel legit tanquam alium ex alio ſceptrum excepturos, & unicuique jus proprium dedit, perinde ac ſi omnes vivi ac præſentes fuiſſent: ita ut nemo a proximo, cui ſucceſſit, jus ſuum referat, ſed omnes a prima electione.

39 *Hereditatum vulgarium*] 2, 7, 19.

40 *Per interpoſitam civitatem*] Nam pro defuncti principis, ut capitis ſui, debitis obligatur civitas, ut corpus ejus: quod cum tranſierit ad ſucceſſorem, & hunc pro capite acceperit, oportet hunc onera corporis non ab ſe aliena putare.

41 *Majorem ſui partem*] 2, 5, 17.

XII. 1. Non tamen in infinitum hoc abit. neque enim obligandi infinita poteſtas ad imperium recte exercendum neceſſaria eſt, ut nec ad tutelam aut curationem, ſed quatenus ejus poteſtatis natura exigit. f *Tutor domini loco habetur*, inquit Julianus *a*, *cum rem adminiſtrat, non cum pupillum ſpoliat*. quo ſenſu & illud intelligendum quod dixit Ulpianus *b*, 42 magiſtri ſocietatis pactum ſocietati non prodeſſe tantum, ſed & obeſſe. Neque tamen, ut quidam exiſtimant *c*, lex hæc 43 ad naturam 44 negotiorum geſtorum exigenda eſt, ut tum demum ratus ſit habendus actus, ſi utiliter geſtus ſit. Nam ad tales anguſtias reipublicæ imperantem redigere, ipſi reipublicæ eſſet periculoſum. Quare nec ſenſiſſe hoc credendus eſt populus cum imperium detulit. Sed quod a Romanis Imperatoribus in cauſa civitatis * reſponſum eſt, 45 valere transactionem quam magiſtratus feciſſent 46 in re dubia, non ſi indubitate id quod deberi poſſit remiſſum ſit, idem ad noſtram de populo toto quæſtionem referri debet ac poteſt, ſed ſervata proportione.

2. Sicut ergo leges non quævis ſubditos obligant †, poſſunt enim, etiam extra eas quæ jubent quod illicitum eſt, g eſſe quædam evidenter ſtultæ atque abſurdæ; ſic & contractus regentium ita obligant ſubditos, ſi probabilem habeant rationem, h quod

a L. qui fundum. 7. §. ſi tutor, 3. D. pro empto. L. ab agnato. 12. D. de curatoribus. L. 22. pactum. C. de pactis. L. contra. 28. §. ſi curator, 1. D. de pactis.

b L. item, 14. D. de pactis.

c Alph. de Caſtro. l. 1. de leg. pœnalibus c. 5. Vict. in Relec. de poteſt Papæ. & conc. nn. 18.

** L. Præſes, 12 C. De tranſaction. 14. Felin. Felic. de vot.*

† *Th. 1, 2. q. 95. art. 3. Pan. in c. quæ in eccleſiarum. nscon. n. 60. Turrecrem. in c. ſententia 11. q. 3. concl. 6, & 7. n. 8. & 9. Alii in c. Agnirre Apol. p. 1. n. 70.*

GROTII.

f *Tutor domini loco habetur, inquit Julianus, cum rem adminiſtrat, non cum pupillum ſpoliat*] Huc pertinent ea quæ habet *Camdenus* parte IV. Eliſabethæ anno cIↃ IↃ XCV; & quæ *Crouerus* habet de Georgii Bohemiæ regis ære alieno imprudenter ſuſcepto a Wladiſlao, lib. XXVII.

g *Eſſe quædam evidenter ſtultæ atque abſurdæ*] Ut lex Cabadis Perſarum regis apud *Procopium* & *Agathiam*. Hoc legis argumentum ad alienationes aptat Petrus, Legatus Juſtini II. ad Choſroën, agens de iis quæ Juſtinianus Saracenis promiſiſſe videbatur: *οὐ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἔθος, φημὶ δὲ τὸ πλέον καὶ νόμῳ μὴ λυσιτελεῖτι, καὶ εἰ πέφυκε βασιλεὺς ὁ τὸ ἔθος ἰσχυροποιήσας ἄγραν νομοθετήσας, πολιτεία καταδικασθήσεταί ποτε.* *Non enim ex unius hominis conſuetudine, aut etiam lege non utili, etiam ſi Imperator ſit qui morem talem firmaverit, aut lege ſanxerit, reſpublica iniquam condemnabitur.*

GRONOVII.

42 *Magiſtri ſocietatis*] Qui præerat ſociis exercendi vectigalis publici, velut ſcripturæ aut portoriorum decumarumve. *Cicer.* 2. in Verr. 71. & 74. lib. 13, epiſt. 5. & 65.

43 *Ad naturam negotiorum*] Non ſtricte accipienda, ut fit in impenſis a negotiorum geſtore factis.

44 *Negotiorum geſtorum*] Actionis contrariæ, quam qui ſe ultro negotiis aut litibus alienis obtulit, negotiorum geſtor habet, & ea præſtatur indemnis duntaxat in eo, quod communi hominum judicio utiliter geſſit.

45 *Valere tranſactionem*] Remiſſionem debiti.

46 *In re dubia*] Etiamſi ambiguum ſit, poſſitne illud debitum omne obtineri, an eo carendum ſit, ſive ob actionis, ſive ob debentis infirmitatem.

h Quod

h quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet. Quæ distinctio multo est melior, quam illa quæ a multis afferri solet de exitu 47 modicæ aut immodicæ læsionis. Non enim exitus in hac re, sed probabilis ratio rei gerendæ spectanda est: quæ si adsit, & populus ipse obligabitur, si quo casu sui juris esse inceperit, & successores ut populi capita. Nam & si quid populus liber contraxisset, obligaretur is qui postea regnum pleniſſimo jure acciperet.

3. i Laudatur Cæsar Titus hoc nomine, quod beneficia a superioribus concessa a se peti passus non est, cum Tiberius, & eum secuti, non aliter rata habuissent superiorum beneficia, nisi eadem iisdem & ipsi dedissent. Titi exemplum secutus Imperator optimus Nerva in Edicto quod k 48 apud Plinium exstat sic ait: *Nolo existimet quisquam quæ alio Principe vel privatim vel publice est consecutus, ideo saltem a me rescindi, ut potius mihi debeat si illa rata & certa fecero, nec gratulatio ullius instauratis eget precibus.* At vero de Vitellio cum narrasset Tacitus eum, nulla posterûm cura, laceraſſe imperium, vulgo 49 ad magnitudinem beneficiorum accurrente, quibusdam & pecunia emercantibus, addit: *Apud sapientes cassa habebantur, l quæ neque dari neque accipi, salva republica, poterant.* *Hist.* III. c. 55.

4. Illud

GROTII.

h *Quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet*] Sidonius lib. v. epistola XVII. *Quicquid spoponderit princeps, semper redhibet principatus.* Vide *Ambrosium* in laudibus Theodosii, *Symmachum* lib. IV, epist. 7, & 19. lib. V, 37. Conc. Toletanum V, c. 6. C. *cæterum* 3. *de donationibus.* debita Justiniani, qui æs magnum reliquerat, a Justino imperii successore persoluta narrat *Corippus* lib. II.

i *Laudatur Cæsar Titus hoc nomine*] Historia apud *Suetonium* c. 8. apud *Xiphilinum* ex Dione, & apud *Victorem*, (*in Cæsarib.* c. 10.) Simile c. Justitiæ, 15. causa XXV, quæst. 1. *Gail.* obs. II. LX, 15. Vide & Radevici historiam. *Gunterus Ligurinus* lib. V.

Neve secuturi factum subvertere reges
Aut revocare queant, regali tuta sigillo
Argumenta Dui, monumentaque certa reliquit.

Et libro VIII.

Tanta tamen clari fuit indulgentia regis,
Ut quicunque bona priscorum munera regum
Hactenus ista fide possederat, idque probare
Legitimis poterat vel demonstrare tabellis,
Principis assensu titulo gavisus eodem
Nunc quoque possideat ———

k *Apud Plinium*] X, Epist. 66.

GRONOVII.

47 *Modicæ aut immodicæ*] Ut contractus principis, tanquam populi obliget successorem, si non eo nimis imperium gravetur: contrario casu non obliget.

48 *Apud Plinium*] Lib. 10. post epist. 66.

49 *Ad magnitudinem*] Avide accipiente quæ ille prodige donaret.

GROTII.

l *Quæ neque dari neque accipi, salva republica, poterant*] Laudat & applicat *Mariana* ad immensam munificentiam Friderici Regis Neapolitani XXIV, 16. A Nerone donata etiam ab emtoribus repetiit Galba, relicta decima. *Tacitus* historiarum I. (*Cap.* 20.) & *Plutarchus* (*in Galb.* Tom. II. pag. 1060. A.) Pertinax etiam a libertis ea exegit quæ sub

4. Illud hic addendum est, si quo casu contractus incipiat vergere non ad damnum modo aliquod, sed ad perniciem publicam, ita ut ab initio contractus 50 in extensione ad illum casum censendus fuisset injustus & illicitus, tunc 51 non tam revocari eum contractum posse, m quam declarari eum non ultra obligare, quasi factum sub conditione sine qua juste fieri non potuit.

5. Quæ de contractibus diximus, eadem intelligenda sunt n de alienatione pecuniæ populi, aut rei alterius quam secundum leges rex alienare bono publico possit. Nam hic quoque similis adhibenda est distinctio, an probabilis donandi, aut aliter alienandi fuerit ratio.

6. At si contractus ad regni ejusve partis aut patrimonii regalis, quatenus id Regi permissum non est, alienationem pertineant, non valebunt, ut facti de re aliena. Tantundem erit in 52 regnis restrictis, si quam materiam, aut actuum genus populus a potestate regia exceperit. Nam ut tales actus valeant, populi per se, aut per eos qui 53 populum legitime referunt, consensus requiritur, ut ex iis quæ de alienatione 54 supra diximus intelligi potest. Quibus distinctionibus adhibitis facile judicari poterit, justæ an injustæ fuerint exceptiones regum, qui priorum regum nomina exsolvere recusarunt, quorum heredes non fuerant: quarum exempla apud Bodinum * videre est.

XIII. Illud quoque o a multis traditum, † beneficia Principum, sub specie venditionis, Commodo Principe, lucrifecerant. [*Capitolinus*, Cap. 8.] Basilius Macedo Imperator repetiit quæ Michaël Imperator elargitus fuerat. *Zonaras* de eo: ἐψήφιτο παρὰ πάντων τὰς ἐξ ὑδρωίας χρήματα λαβόντας εὐλόγως λαβῆς, ἀναδιδόναι ταῦτα, ἢ τόγε δὴ μετριώτερον ἡμίσυ· *Communi consensu placuit, ut qui pecunias nulla probabili ex causa accepissent, partim totas, partim dimidium redderent.* Vide eundem Isaacio Comneno. De donationibus Ludovici XI. vide *Serranum* Carolo VIII. De ejusdem donationibus, etiam quæ Ecclesiis factæ, non servatis, *Philippum Cominæum* lib. IX. *Marianam* vero de donationibus quas Arragoniæ rex Ramirus fecerat, rescissis, libro X, c. 16. de Isabellæ donationibus rescissis per ipsam XXVII, II. *Cromerum* de Casimiri regis Poloniæ testamento partim probato, partim improbato, XII.

m *Quam declarari eum non ultra obligare*] C. Suggestum est, 9. de decimis.

50 *In extensione ad illum casum*] Interpretatione productus & applicitus ad hunc eventum.

51 *Non tam revocari*] Non necesse esse, ut solenniter rescindatur, sed sufficit testari & significare principem se eo non teneri.

52 *Regnis restrictis*] Quæ non pleno jure tenentur, sed certis legibus.

53 *Populum legitime referunt*] Ordines vel Status.

54 *Supra*] 2, 6.

n *De alienatione*] Habes huc pertinentia in Conciliis Galliæ tomo III.

o *A multis traditum*] Vide citatos per *Reinkingium* libro II, classe II, cap. 8. num. 26. & sequentibus.

GRONOVII.

* *Lib. 1. c. 8. §. Neque enim.*

† *Curt. Jun. cons. 138. n. 4. cons. 157. n. 18. Cravetta de ant. tem. 2. p. 1. partis princ. n. 38. Bell. in spec. prin. rubr. 26. Ant. Gabr. lib. 1. tit. de jure quæs. non tollendo conc. 6. n. 20. & concl. 7.*

pum, quæ liberaliter ſunt conceſſa, ſemper poſſe revocari, ſine diſtinctione transmittendum non eſt. Sunt enim quædam beneficia quæ rex de ſuo facit, & quæ, niſi adſit 55 precarii clauſula, vim habent perfectæ donationis. p Hæc revocari non poſſunt, 56 niſi quod ſubditos attinet in pœnam, aut ob utilitatem publicam cum compenſatione ſi fieri poteſt. Sunt alia quæ 57 vinculum duntaxat legis demunt ſine ullo contractu. Et hæc ſunt revocabilia. Quia ſicut lex ſublata univerſaliter reponi univerſaliter ſemper poteſt, ita & particulariter ſublata particulariter reponi. Nullum enim hic jus quæſitum eſt adverſus legis auctorem.

XIV. Contractibus vero eorum, qui ſine jure imperium invaſerunt, non tenebuntur populi aut veri reges. nam hi jus obligandi populum non habuerunt. De in rem verſo tamen tenebuntur, id eſt quatenus locupletiores facti ſunt.

GROTII.

p *Hæc revocari non poſſunt*] Vide Affictum deciſ. CXXVIII. num. 10.

GRONOVII.

55 *Precarii clauſula*] Ut tamdiu valeant, quamdiu non fuerit aliter conſtitutum.

56 *Niſi quod ſubditos attinet*] Quando ſubjectis conceſſa ſunt, ob crimen rebellionis aut ſeditionem ſimileve delictum, aut ſi ea reipublicæ detrimento eſſe cœperint: & tum tamen pro jure quæſito, quod aufertur, aliquid par illis reſtituendum.

57 *Vinculum legis demunt*] In quibus ſimpliciter conceditur, quod alicui civitati vel corpori collegiove aut familiæ vel perſonæ profuturum eſt, nulla mentione pacti cum illis initi, præter legem omnes obligantem.

CAPUT XV.

De federibus ac ſponſionibus.

I. *Publicæ conventiones quæ.*
II. *Dividuntur in fœdera, ſponſiones, pactiones alias.*
III. *Fœderum & ſponſionum diſcrimen, & in quid ſponſiones obligent.*
IV. *Rejecta diviſio fœderum quam Menippus fecit.*
V. *Fœderum diviſio in ea quæ idem ſtatuunt cum jure naturæ: & unde id natum.*
VI. *Et ea quæ aliquid adjiciunt: quæ ſunt æqualia;*
VII. *Aut inæqualia, quæ rurſum dividuntur.*
VIII. *Fœdera cum his qui alieni ſunt a vera religione licita eſſe jure naturæ:*
IX. *Nec univerſaliter prohiberi lege Hebræa;*
X. *Nec Chriſtiana.*
XI. *Cautiones circa talia fœdera.*
XII. *Chriſtianos omnes obligatos ad fœdus ineundum adverſus hoſtes Chriſtianiſmi.*
XIII. *Si plures fœderatorum bellum gerant, cui potius opem ferri oporteat, diſtinctionibus explicatur.*
XIV. *An tacite renovatum cenſeatur fœdus.*

XV. *An partis alterius perfidia alteram liberet.*

XVI. *In quid teneantur sponsores si sponsio improbetur, ubi de Caudina sponsione.*

XVII. *An sponsio non improbata obliget ex notitia & silentio. distinctionibus explicatur, ubi de sponsione Luctatiana.*

L. Conventionum. 5. D. de pactis.

I. CONventiones Ulpianus divisit in publicas & privatas: & publicam expositit non ut quidam putant definitione, sed exemplis additis, *quæ fit per pacem*, (aa) quod primum exemplum est: *quoties inter se duces belli quædam paciscuntur*; quod secundum. Publicas ergo conventiones eas intelligit, quæ nisi [1] jure imperii majoris [2] aut minoris fieri nequeunt, qua nota differunt non tantum a contractibus privatorum, sed & a contractibus regum circa negotia privata. Quanquam ex privatis quoque istis belli causa nasci solet, frequentius tamen ex publicis. Ideo postquam de conventionibus generaliter a nobis tractata sunt satis multa, quædam addenda sunt quæ ad excellentiorem hanc speciem pertineant.

II. Publicas has conventiones, quas Græci συνθήκας vocant, dividere possumus in federa, sponsiones, pactiones alias.

III. 1. De federum & sponsionum discrimine adiri potest [3] Livius libro IX. ubi recte nos docet federa esse quæ fiunt jussu summæ potestatis, & in quibus ipse populus iræ divinæ obstringitur si minus stetur dictis. Ea apud Romanos peragi [4] per feciales solebant addito [5] patre patrato. Sponsio autem est, ubi hi qui a potestate summa mandatum ejus rei non habent [6] aliquid promittunt, quod illam proprie tangit. Apud Salustium legimus: *Senatus uti par erat decrevit, suo atque populi injussu nullum potuisse fedus fieri.* Hieronymus Syracusarum rex cum Annibale, ut narrat Livius, societatem fecerat: at postea Carthaginem misit ad fedus ex societate faciendum. Quare [a] quod apud Senecam patrem est: *Imperator fedus percussit, videtur populus percussisse Romanus, & fe-*

Cap. 5.

Bell. Jugurth c. 43.

Lib. XXIV. c. 6.

dere

GROTII.

a *Quod apud Senecam patrem est*] Contr. IV, 25.

GRONOVII.

1 *Jure imperii majoris*] Ab ipso principe vel populo.

2 *Aut minoris*] A legatis utrorumque vel præfectis summæ rei.

3 *Livius libro IX.*] c. 9.

4 *Per feciales*] Sacerdotes Deæ Fidei, qui ante omnia fidem publicam in fœderibus & belli causis examinatis, rebus repetundis & bellis dicendis curabant, *Liv.* 4, 30.

5 *Patre patrato*] Primo fecialium, qui omnium nomine loquebatur in rebus repetendis ac bello indicendo, *Liv.* 1, 32.

6 *Aliquid promittunt*] Et pollicentur se operam daturos atque effecturos, ut ille populus vel princeps, pro quo promittunt, id ratum habeat.

(aa) Vide Clariss. NOODTII Librum *de Pactis & Transactionibus*. Cap. 7. *J. B.*

dere continetur : ad 7 antiquos eos pertinet, qui ſpeciale ejus rei mandatum acceperant. At b in regnis, regum eſt fedus facere. Euripides Supplicibus (*vers.* 1188, *& ſeqq.*)

——τόνδε δ' ὁμνύναι χρεὼν
Ἄδραστον. ἔστος κύριος τύραννος ὢν
Πόσης ὑπὲρ γῆς Δαναΐδων ὁρκωτομεῖν.
—— *Adraſtum hunc opus*
Jurare : namque is jus habet regni potens
Ut civitatem federe obſtringat ſuo.

Legendum enim ibi, ut diximus, ὁρκωτομεῖν, (bb) non ὁρκωτομεῖ.

2. Sicut autem magiſtratus populum non obligant, ita nec minor pars populi : quod 8 pro Romanis eſt adverſus Gallos Senonas : (cc) nam major pars populi erat apud 9 Dictatorem Camillum. 10 bifariam autem, ut apud Gellium eſt, cum populo agi non poteſt. *Livius*, v. 49.

3. Sed ubi 11 qui jus populi non habent, de eo quod populi eſt ſpoponderunt, videamus in quid teneantur. Putet forte aliquis hoc caſu ſponſores fidem liberaſſe, ſi operam omnem dediſſent, ut id quod ſpoponderunt fieret, ſecundum ea quæ de promiſſo tertii facto

GROTII.

b *In regnis, regum eſt fedus facere*] Vide quæ infra lib. III, c. XX. §. 11. & ſequentibus. *Servius* ad illud 11, Æneidos (*vers.* 161.)

——*Servataque ſerves*
Troja fidem; ——

Quia quod rex promittit videtur reſpublica promittere. Et ubi Æneas ſingulari certamine pugnaturus prius cum Latino fedus facit; *Turnum*, ait, *non inducit jurantem, quia præſente rege non habet poteſtatem* (In Aen. XII, 212.)

GRONOVII.

7 *Antiquos eos*] Qui Imperatores fuerant liberæ reipublicæ ante Cæſares.

8 *Pro Romanis adverſus*] Non hoc purgat Romanos, ſed quia majus imperium erat penes Camillum. Alioquin ea major pars eum circumſtabat, antequam dictator diceretur, quum tamen nihil jure agere ſe poſſe cenſuit.

9 *Dictatorem Camillum*] M. Furium, qui ab exſilio revocatus Dictatorque dictus cum exercitu intervenit, Gallis aurum, quod ob diſceſſum ſtipulati erant, penſantibus, & id pactum pro nullo habuit, *Liv.* 5. 46. & 49. *Flor.* 1. 15, & 22.

10 *Bifariam cum populo*] Gellius 13, 15. *non poſſunt eodem tempore diverſis locis, vel a diverſis magiſtratibus haberi comitia.* Livius 7, 16. *Ne quis populum ſevocaret, capite ſanxerunt.*

11 *Qui jus populi non*] Qui à populo non acceperunt poteſtatem ipſum obligandi.

(bb) Ita quidem legitur in omnibus Edd. iſtius Operis: ſed pro voce illâ, Linguæ Græcæ ignotâ, voluit ſcribere Auctor ὁρκωμοτεῖν & ὁρκωμοτεῖ, ut habent omnes Editiones *Euripidis*. Ceterum emendatio illa fugit diligentiſſimum *Barneſium*, qui aliàs de ea aliquid dicere non omiſiſſet. *J. B.*

(cc) Non tenebantur Galli ſcire, *Camillum* Dictatorem creatum fuiſſe, neque inquirere, major an minor pars Populi *Capitolio* includeretur : tum ibi Senatum, civium partem auguſtiorem, videbant. Plura dicemus, Deo dante, in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

facto c 12 ſupra diximus: ſed negotii hujus, 13 cui contractus ineſt, natura obligationem 14 multo ſtrictiorem deſiderat. Nam qui contrahendo aliquid de ſuo dat, aut promittit, is viciſſim præſtari reipſa ſibi aliquid vult: unde & jure civili, quod facti alieni 15 promiſſiones repudiat, promiſſio tamen 16 ratam rem haberi ad id quod intereſt obſtringit.

IV. Federa Menippus regis Antiochi ad Romanos Legatus, referente d Livio, magis ex uſu ſuo quam ex præſcripto artis ita diviſit, ut diceret tria eſſe eorum federum, quæ inter ſe paciſcerentur reges civitateſque, genera: unum cum bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari eum vellet, victoris eſſe arbitrium: alterum, cum 17 pares bello æquo fedære in pacem atque amicitiam venirent. tunc repeti reddique per conventionem res, & ſi quarum turbata bello poſſeſſio ſit, eas aut 18 ex formula juris antiqui, aut 19 ex partis utriuſque commodo componi: tertium eſſe genus, cum qui hoſtes nunquam fuerint ad amicitiam ſociali federe inter ſe jungendam coëant: quos nec dicere leges, nec accipere.

Lib. XXXIV c. 57.

V. 1. At nobis accuratius inſtituenda partitio eſt, ut primum dicamus federa alia idem conſtituere, quod juris eſt naturalis, alia aliquid ei adjicere. (dd) Prioris generis federa non tantum fieri ſolent inter hoſtes qui a bello diſcedunt, ſed olim & fiebant ſæpe, & aliquo modo erant neceſſaria inter eos qui ante nihil contraxiſſent. id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, cognationem inter homines quandam eſſe a natura, ac proinde nefas eſſe alterum ab altero lædi, ut olim ante diluvium, ita rurſus aliquo poſt diluvium tempore malis moribus eſſet obliterata, e ita ut latro-

GROTII.

c *Supra diximus*] Hoc lib. c. XI, §. XXII.

d *Livio*] Adde *Diodorum Siculum* Exc. leg. IV.

GRONOVII.

12 *Supra diximus*] 2, 11, 22.

13 *Cui contractus*] Quod non eſt nudum promiſſum, vel actus beneficus merus, ſed actus cum obligatione, qui dicitur contractus 2, 12, 1.

14 *Multo ſtrictiorem*] Ut aliquid amplius debeant ſponſores, nempe uti ſe ſiſtant aut dedantur iis quibus ſpoponderunt, uti duces in fœdere Samnitico & Numantino.

15 *Promiſſiones repudiat*] Declarat irritas §. 2. Inſt. *de inutil. ſtipul.*

16 *Rem ratam haberi*] Quam facit procurator alterius in rem agens §. 1. Inſt. *de Satiſd.* l. 2. D. *rem ratam haberi.*

17 *Pares bello*] Dum neutra pars ſuperior aut inferior eſt altera: quamdiu nondum eſt inclinatus ſtatus belli.

18 *Ex formula juris antiqui*] Prout olim conventum erat, aut res ſeſe habebat ante bellum: ut reſtituantur in ſtatum quo fuerant, antequam turbæ inciderent.

19 *Ex partis utriuſque*] Ut habeantur eo modo, qui dum paciſcuntur, optimus viſus eſt, *Juſtin.* 8, 4.

(dd) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. IC. *J. B.*

GROTII.

e *Ita ut latrocinari & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur*]

trocinari & prædas agere in externos nullo bello indicto, pro licito haberetur: quod 20 Σκυθισμὸν vocat Epiphanius. *Præf. adv. Hær. & Lib. 1. p. 40. & seqq. Ed. Patav.*

2. Hinc illa f apud Homerum, an prædones estis? 21 amica interrogatio, g cujus & Thucydides meminit, & in 22 Solonis * lege veteri collegia ἐπὶ λείαν ἐρχομένων· quippe, ut † Justinus ait, ad Tarquinii tempora latrocinium maris gloria habebatur: & illud 23 in Romano jure, ut si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitiæ causa factum habeatur, hi hostes quidem non sint: quod autem ex Romano ad eos pervenerat, illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus servus fiat. idemque sit, si quis inde ad Romanos perveniat: & hoc quoque casu 24 postliminium detur. Sic Corcyrenses olim ante belli Peloponnesiaci tempora hostes Athenienssium non erant, sed nec pacem cum illis nec inducias habebant, ut ex oratione Corinthiorum apud Thucydidem apparet. De Bocchо Sallustius: ✶ *nobis neque bello neque pace cognitus.* Hinc in barbaros prædam exercere laudatum † Aristoteli, & ipsa 25 vox hostis veteri Latio nihil nisi externum significabat. *Lib. 1. c. 40. * Bell. Jug. c. 22. † Politic. 1. 8.*

3. Sub hoc genere comprehendo & federa quibus cavetur, ut utrinque jus hospitii, ut jus commercii sit, quatenus ista 26 sub jure

beretur] Cæsar de Germanis, (*Bell. Gall.* VI. 23.) *Latrocinia nullam habent infamiam quæ extra fines cujusve civitatis fiunt.* Accedit testis *Tacitus* de moribus Germaniæ, (*Cap.* 14. & 26.) & *Saxo* libro XIV, & alibi. Idem de Tyrrhenis scriptum est *Servio* ad VIII. 429. & X. Æneidos, & de aliis gentibus ad primum Æneidos. *Diodoro Siculo* (*Lib.* V. Cap. 34.) de Lusitanis: quicum *Plutarchus* consentit Mario: *τὸ λῃστεύειν ἔτι τότε τῶν Ἰβήρων οὐχὶ κάλλιστον ἠγωμένων· ad id tempus Hispanis latrocinari inter pulcherrima habebatur.* (Pag. 408.) Simile est quod Judæi damnum datum ei qui nec Judæus sit, nec Judæis federatus, sarciendum negant. [Vide *Baba Kama*, Cap. 1. §. 2. pag. 13. *Ed. Constantini l'Empereur. J. B.*]

f *Apud Homerum*] Odysseæ γ. ubi Scholiastes οὐκ ἄδοξον ἦν παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὸ λῃστεύειν, ἀλλ' εὔδοξον. *Latrocinari apud antiquos non tantum infamia carebat, sed insuper gloriosum ducebatur.* (Adverf. 71.)

g *Cujus & Thucydides meminit*] Libro I. additque οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνην τοῦτο τῷ ἔργῳ, φέροντος δέ τι καὶ δόξης μᾶλλον· *nondum infamiam habebat id vitæ genus, quin potius laudi tribuebatur.* (Cap. 5.)

GRONOVII.

20 Σκυθισμὸν] Quod Scythæ plerique morem eum vagandi & invadendi aliena retinuissent, quum aliis gentibus jam placuisset vita cultior.

21 *Amica interrogatio*] Quæ fit & accipitur sine offensa ejus, qui interrogatur.

22 *Solonis lege*] Longe aliter de verbis Solonis, quæ extant l. ult. D. de Collegiis & corporibus, *Salmasius* ad jus Attic. & Romanum. Legit enim ἢ καπηλείων κοινωνοὶ ἢ ἐμπορίων. At emendatio illa minimè necessaria est. Vide omnino Amplist. BYNCKERSHOEK. *Observ. Jur. Civ.* Lib. 1. Cap. 16. *J. B.*

23 *In Romano jure*] L. 5. §. 1. D. *De Capt. & post. rev.*

24 *Postliminium*] Ut liber sit ac sui juris, perinde ac si captivus ex hostium custodia evasisset.

25 *Vox hostis*] *Cicero* 1. offic. 12.

26 *Sub jure naturali*] Nec ulterius porriguntur, neque adjiciunt aliquid juri naturali 2, 2, 13.

jure naturali veniunt, qua de re egimus alibi. Utitur hoc discrimine Arco, in oratione ad Achæos apud Livium, ubi non de societate ait quæri, sed de commercio præbendi repetendique juris: nempe ne servis Macedonum apud se perfugium esset. Hoc genus totum conventionum Græci stricte εἰρήνην vocant, & opponunt σπονδαῖς, ut tum alibi videre est, tum in oratione Andocidis de pace cum Lacedæmoniis.

Liv. lib. XLI. c. 24. 29.

Orat. III. pag. 271. Ed. Wech. Pag. 78. A. Ed. Steph.

VI. 1. Conventiones quæ juri naturæ aliquid adjiciunt, aut æquales sunt, aut inæquales. [h] Æquales sunt quæ utrimque eodem modo se habent αἱ ἴσως καὶ κοινῶς ἐν ἀμφοτέροις ἔχουσι, ut Isocrates in Panegyrico loquitur: quo illud Virgilii pertinet (*Aen.* XII, 190, 191.)

Nec mihi regna peto, paribus sed legibus ambas
Invictas gentes æterna in fœdera mittam.

Græci istas vocant modo [27] συνθήκας simpliciter, modo [28] συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ut apud Appianum & Xenophontem videre est, [29] has magis proprie σπονδάς, & quatenus minus dignos respiciunt [30] προστάγματα, aut συνθήκας ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων, quas (ee) Demosthenes in oratione de Rhodiorum libertate fugiendas ait his qui libertatem amant, quia ad servitutem accedant proxime.

2. Utriusque modi fœdera [31] aut pacis aut [32] societatis alicujus fiunt causa. Æqualia pacis, ut quæ de restituendis captivis, rebus captis, & [33] ad securitatem conveniri solent, qua de re agendum erit infra in belli effectibus & consectaneis. Æqualia societatis, aut ad commercia pertinent, aut ad belli communitatem, aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones variæ esse possunt, puta utrinque [34] ne vectigal ullum solvatur, quod

in

GROTII.

h *Æquales sunt*] Sic *Plinius* Parthos ait cum Scythis ex æquo degere. (*Hist. Not.* VI. 25.) Pompejus apud *Lucanum* de eadem Parthorum gente (VIII, 232.)

——— *Solus*
Ex æquo me Parthus adit.

GRONOVII.

27 Συνθήκας] Compositiones.

28 Συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ] Compositiones pari & æqua lege.

29 *Has magis proprie*] Inæquales.

30 Προστάγματα] Justinus *legem parendi dicere* 2, 3. *legem pacis statuere* 9, 5.

31 *Aut pacis*] Ut cessent hostilia.

32 *Societatis*] Ut præstentur auxilia mutua.

33 *Ad securitatem*] Ut tuto liceat altrinsecus versari.

34 *Ne vectigal*] Tale Romanorum & Massilienssium. *Justin.* 43, 5.

(ee) Immo locus ille est ISOCRATIS, in *Archidam.* En ipsa verba: Καί τοι χρὴ τὸν βουλόμενον, ἐλευθέρας εἶναι, τὰς μὲν, ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύγειν, αἷς ἐγγὺς δουλείας ἔστας. Pag. 126. C. *Ed. H. Steph.* Confudit Auctor, ideo quòd in laudatâ Oratione *Demosthenis* aliquid legerat de *Rhodiis*, quod huc tendit, quamquam alio modo, pag. 79. C. *Ed. Basil.* 1572. J. B.

i Sym-

in vetere erat federe Romanorum 35 & Carthaginienſium, excepto eo quod 36 ſcribæ & 37 præconi dabatur, aut ne majus ſolvatur quam in præſens, aut ad certam quantitatem.

3. Sic & in bellica ſocietate ut auxilia præſtentur paria equitum, peditum, navium, ſive ad omne bellum quod Græci i ξυμμαχίαν vocant, & explicat Thucydides τὲς αὐτὲς ἐχθρὲς καὶ φίλους νομίζειν, *eoſdem hoſtes & amicos habere*: quod & apud Livium ſæpe reperias, ſive 38 ad tuendos fines duntaxat, quod ἐπιμαχίαν, ſive ad certum bellum, aut in certos hoſtes, aut in omnes quidem, ſed exceptis ſociis, ut in federe inter Pœnos & Macedonas, quod apud Polybium * eſt: quomodo & Rhodii † Antigono & Demetrio per fedus auxilia promiſerunt in hoſtes quoſvis, excepto Ptolemæo. Poteſt, ut diximus, æquale fedus & ad res alias pertinere, k ut ne in confinio alterius alter arces habeat, ne ſubditos alterius alter defendat, ne iter alterius hoſti præbeat.

Lib. III. c. 75.

* *Lib.* VII. c. 2.

† *Plutarch. in Demetr.* p. 899. A.

VII. 1. Ex æqualibus qualia ſint inæqualia facile eſt intelligi. Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minus digna. Ex parte digniori, ut ſi quis auxilia promittat 39 nec reſtipuletur, 40 aut majora promittat: Ex parte indigniori inæqualia, aut ut Iſocrates dicto Panegyrico loquitur, 41 τὰ τὲς ἑτέρους ἐλαττῶντα παρὰ τὸ δίκαιον, ſunt ea quæ diximus προσάγματα aut ἐπιτάγματα vocari. Et hæc ipſa aut cum imminutione ſunt imperii, aut ſine ejus imminutione.

2. Cum imminutione imperii, ut in ſecundo federe Carthaginienſium cum Romanis, ne cui Carthaginienſes bellum facerent, injuſſu populi Romani. Ab eo tempore, ut Appianus loquitur, Καρχηδόνιοι Ῥωμαίοις ὑπήκοον ἔνσπονδοι, *Carthaginienſes Romanis ex federe morem gerebant*. Poteſt addi huic generi 42 deditio conditionata, niſi quod illa non imminutionem, ſed 43 tranſlationem totius imperii continet, qua de re diximus alibi. Talem autem conven-

Liv. XXX. 37.

GROTII.

i *Ξυμμαχίαν vocant*] Veteres ὁμαιχμίαν. Zoſimus lib. v. (c. 42.)

k *Ut ne in confinio alterius alter arces habeat*] Exemplum vide apud *Procopium* Perſicorum 1.

GRONOVII.

35 *Et Carthaginienſium*] Quod paulo poſt ejectos reges factum eſt, *Polyb.* 3, 22.

36 *Scribæ*] Qui in portu annotabat, quæ naves, quas merces adveherent.

37 *Præconi*] Qui proclamabat venales merces: quod præconium vocat *Cato* de Re Ruſt.

38 *Ad tuendos fines*] *Guarantie*, ut Athenienſium & Corcyræorum.

39 *Nec reſtipuletur*] Nec caveat eadem reddi ſibi, ſi quo caſu oppugnetur.

40 *Aut majora*] Ut præſtet aliquid pro majoribus viribus potentior, quod alter non præſtet.

41 Τὰ τὲς ἑτέρους] In quibus altera pars plus æquo deprimitur.

42 *Deditio conditionata*] Sub deditione & juribus quibuſdam reſervatis.

43 *Tranſlationem imperii*] Ab eo, qui ſe dedit, ad eum cui deditur 2, 5, 31

Non

ventionem federis nomine & alibi Livius appellat, ut libro IX.
Cap. 20. *Theates Apuli impetraverunt ut fedus daretur, neque ut æquo tamen fœdere, sed ut in ditione populi Romani essent.*

3. Sine imminutione imperii onera aut transitoria sunt, aut manentia. Transitoria, 44 de solvendo stipendio, de 45 mœnibus diruendis, 46 ut locis quibusdam decedatur; ut dentur 47 obsides, elephanti, naves. Manentia, ut de imperio ac 48 majestate comiter colenda, cujus federis quæ sit vis 49 alibi diximus. Huic proximum est ut 50 hostes & amici habeantur quos velit partium altera: ne cui exercitui, cui cum altero bellum sit, per fines transitus commeatusve detur. Tum illa minora, ne arces certis locis ædificare, ne exercituum ducere, ne naves habere ultra numerum definitum, ne urbem condere, ne navigare, ne militem certis locis conscribere liceat: ne socios oppugnare: ne commeatu hostes juvare: ne recipere eos qui aliunde veniunt: ut fœdera prius facta cum aliis dirimantur: quorum omnium exempla apud Polybium, Livium, & alios videre est.

4. Solent autem fœdera inæqualia contrahi, non tantum inter victores & victos, ut Menippus censebat, sed & inter potentiores & impotentiores, etiam qui bello inter se experti non sunt.

Apud Liv. ubi supra, XXXIV, 57.

VIII. De fœderibus frequens est quæstio, licitene ineantur cum his qui a vera Religione alieni sunt: quæ res in jure naturæ dubitationem non habet. Nam id jus ita omnibus hominibus commune est, ut Religionis discrimen non admittat. Sed de jure divino quæritur, ex quo hanc quæstionem tractant [1] non Theologi tantum, sed & Jurisconsultorum nonnulli, inter quos Oldradus & Decianus.

Th. 2, 2. q. 10. art. 9. Oldr. cons. 71. Decian. III cons. 20.

IX. 1. Videamus primum de jure divino veteri, acturi deinde de novo. Fœdus, 51 non nocendi causa, cum alienis a Religione contrahere ante Mosis legem licuit. Exemplum est in fœdere * Jacobi cum Labane: ut jam de Abimeleco nihil dicam, † quando non satis constat eum fuisse idololatram. Neque id lex per Mosem data mutavit. Exemplo sint Ægyptii, haud dubie tunc idololatræ. [a] Hos tamen aversari vetantur Hebræi. Excipiendi sunt

* *Gen. XXXI, 44.* † *Genes. XXVI, 28, 29.* a *Deuteron. XXIII, 7.*

52 po-

GROTII.

1 *Non Theologi tantum*] Puta *Antoninus, Cajetanus, Toletus, Molina, Valdesius, Malderus.*

GRONOVII.

44 *De solvendo stipendio*] Ut quod pro hac expeditione militi debetur, dependatur. *Liv.* 5, 27. lib. 8, 36. lib. 9, 42. lib. 10, 5.

45 *Mœnibus dirnendis*] *Liv.* 34, 17.

46 *Ut locis quibusdam*] *Liv.* 8, 11. lib. 27, 45. lib. 37, 45.

47 *Obsides, elephanti, naves*] *Liv.* 30, 37. lib. 38, 38.

48 *Majestate comiter*] *Liv.* 38, 11. *Cic.* pro Balb. 16.

49 *Alibi*] 1, 3. 21.

50 *Hostes & amici*] *Liv.* 38, 11.

51 *Non nocendi*] De non invadendis finibus, & ut sit utriusque populi civibus in alterius terris securitas.

52 Po-

52 populi ſeptem divina ſententia damnati, cujus ſententiæ exſecutores erant delegati Iſraëlitæ *b* nam his in idololatria perſtantibus, & imperium detrectantibus, parcere vetantur, quibus itidem decreto divino additi ſunt *c* Amalecitæ.

2. Federa quoque 53 commerciorum, & quæ his ſimilia ad utilitatem communem, aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet per legem. nihil enim reperitur quod obſtet. Et exempla habemus federum, *d* quæ David & Solomo cum Hiromo Tyriorum rege fecerunt: ac notandum in ſacra hiſtoria *e* dici fedus hoc a Solomone factum juxta ſapientiam quam Deus ei dederat.

3. Lex quidem Moſis *f* ſpecialiter imperat benefacere populari-bus, ἀγαπᾷν τὸν πλησίον· præterea 54 peculiaris victus & morum ratio Judæis præſcripta familiarem cum hominibus cæteris conſuetudinem vix patiebatur. At hinc non ſequitur aut benefacere extraneis non licuiſſe, aut etiam laudabile id non eſſe, quod male inde collegit poſteriorum magiſtrorum prava interpretatio: unde illud Juvenalis de Judæis, (*Sat.* XIV, 103.)

Non monſtrare vias eadem niſi ſacra colenti.

quo loco exemplum 55 monſtrandæ viæ minime moleſta neque ſumtuoſa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda Cicero *g* dicit & *h* Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iiſdem: *i Apud ipſos fides obſtinata, miſericordia in promptu, adverſus omnes alios hoſtile odium.* Sic in novi federis hiſtoria legimus *k* ſæpe, non ſolitos Judæos convivere 56 συγχρῆσθαι, συνεσθίειν, κολλᾶσθαι, προσέρχεσθαι alienigenis. Et Apollonius Molo Judæis objiciebat, ὅτι μὴ παρεδίχοντο τὰς ἄλλαις προκατειλημμένας δόξαις περὶ Θεῶν, μηδὲ κοινωνεῖν ἤθελον τοῖς καθ' ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις· *non admitti ab eis qui de Deo ſentirent alia, nec quicquam ipſis commune eſſe cum his qui inſtitutis differrent:* Amici Antiochi apud Diodorum Judæos accuſant: μόνους ἁπάντων ἐθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐπιμιξίας, καὶ πολεμίους ὑπολαμβάνειν πάντας· *ſolos ex omnibus populis inſociabiles eſſe extraneis, ita ut cæteros pro hoſtibus ducant.* Sequitur de iiſdem: μηδενὶ ἄλλῳ ἔθνει τραπέζης κοινωνεῖν τὸ παράπαν, μηδὲ εὐνοεῖν, *cum nulla gente alia menſam habere commune, neque bene eos aliis velle.* Mox eis tribuitur μισανθρωπίας odium *humani generis.* Et apud Philoſtratum, Tyanenſis de Judæis:

b Deut. VII, 1, *& ſeqq.* *c Deut.* XXV, 17, *& ſeqq.* *d* II. *Sam.* V, 11. *e* I *Reg.* V, 12. *f Levit.* XIX, 18. *& Deuter.* XXII, 1. *g De Offic.* I, 16. *h De Benef.* IV, 29. *i Hiſt.* V. 5. *k Joan.* IV. 9. *Act.* X, 28. XI. 3. *& alib.* *Apud Joſephum*, L. II. *contr. Apion.* P. 1079. C. *Eclog. ex Lib.* 34. *apud Phot. Vit. Apoll. Tyan.* L. V. c. 33. *Ed. Olear.*

GRONOVII.

52 *Populi ſeptem*] I, 2, 2.

53 *Commerciorum*] Ut liceat navigare, & merces hinc inde tranſportare.

54 *Peculiaris victus*] Quod juſſi erant tot vulgaribus aliorum cibis abſtinere, ut immundis.

55 *Monſtrandæ viæ*] Ut ſit nemini non Judæo promiſcuum aliquod aut tralatitium officium facere, licet id non magis gravet, quam ſi digito monſtres viam prætereunti.

56 Συγχρῆσθαι] Uti familiaribus, una cibum capere, jungi & conglutinari, coire & conſueſcere.

m *Abra-*

δὲ βίον ἄμικτον εὑρόντες, οἷς μήτε κοινὴ πρὸς ἀνθρώπους τράπεζα· vitæ genus adeo ſecretum ab humano commercio repererunt, ut ne menſam quidem cum aliis communem habeant. Sicut & paſſim Judæis apud Joſephum objicitur, *τὸ ἄμικτον, τὸ ἀσύμφυλον, ἡ διαίτης ἀμιξία, inſociabilis vivendi ratio.*

Joann. IV. 7. 4. At hunc non eſſe legis ſenſum Chriſtus nos docuit exemplo ſuo, cum a Samaritide femina aquam accipere non recuſavit, legis ubique obſervantiſſimus. Sed & olim * David apud populos irreligioſos perfugium ſibi quæſiverat, nuſquam eo nomine reprehenſus. Apud Joſephum † Solomoni templum dedicanti, & oranti ut Deus ibi etiam alienigenarum preces exaudiret, hæc tribuitur oratio: *ἡμεῖς οὐκ ἀπάνθρωποι τὴν φύσιν ἐσμὲν, οὐδὲ ἀλλοτρίως πρὸς τοὺς οὐχ ὁμοφύλους ἔχομεν· non ſumus inhumano ingenio neque male affecti erga extraneos.*

* 1 Sam. XXVII &c.
† Ant. VIII. 2. pag. 265.

5. Excipiendi ab hac regula non illi tantum populi quos ſupra diximus, ſed inſuper Ammonitæ & Moabitæ, de quibus ſcriptum eſt Deut. XXIII, 6. *Non quæres proſperitatem eorum* (ita rectius hoc loco verteris שלמם quam pacem eorum) *nec bonum eorum cunctis diebus tuis unquam.* Quibus verbis 57 federa benefica cum illis populis vetantur, non etiam jus belli conceditur: aut certe, quæ Hebræorum quorundam ſententia eſt, vetatur pax ab illis peti, non etiam oblata accipi. Certe 58 jus belli in Ammonitas Hebræis negatur Deut. II, 19: neque * Jephthes arma in eos movit, niſi poſt tentatas æquæ pacis vias, neque David † niſi atrocibus injuriis laceſſitus. De ſocietate bellica quæſtio ſupereſt.

* Jud XI, 16.
† II Sam. X.

6. Ante legem, hanc quoque non illicitam fuiſſe cum profanis gentibus, exemplo apparet m Abrahami, impios Sodomitas bello adjuvantis. Nec lege Moſis quicquam generaliter hac in re mutatum legitur. Atque ita videmus ſenſiſſe n 59 Aſmonæos, legis & peri-

Gen. XIV.

GROTII.

m *Abrahami*] Idem cum Eſcole & Anero fœdus fecit. (*Gen.* XIV. 13.) Sic & David cum Achi & Naaſo, Solomon cum Ægyptiis, Aſa cum Benadado. [Vide I. *Sam.* XXVII. II. *Sam.* X, 2. I. *Reg.* III. I. & XV. 19.

n *Aſmonæos legis & peritos & reverentes admodum*] Laus eorum eſt in Thargumo Chaldaico, in libris Maccabaicis, in epiſtola ad Hebræos. Horum exemplum ſecuti Imperatores & reges Chriſtiani federa aut cum non Chriſtianis, aut cum non ſane Chriſtianis fecere, Conſtantinus cum Gothis & Vandalis, Juſtinianus cum Longobardis: cum Saracenis, Alanis, Gepidis, Francis, Suevis, Vandalis, Theodoſius, Honorius, Leo, Heraclius, Baſilius, Iſaacius Angelus, Palæologus: cum Mauris reges Hiſpaniæ Alfonſus Hiſpalenſis, Ramirus, Alfonſus Caſtus, Sanctius Caſtellæ, Ferdinandus cognomine Sanctus: Petrus Legionis rex: Alfonſus Caſtellæ rex prudentiſſimus: cum Tartaris Rodolphus Habspurgenſis. Adi *Johannem de Carthagena* libro III, c. I. de jure belli Romani Pontificis, c. I. Julius II. Pontifex Turcis uſus.

GRONOVII.

57 *Fœdera benefica*] Quæ non modo ſecuritatem, ſed etiam mutua officia & honores præſtant ineuntibus.

58 *Jus belli*] Ut liceat eos nihil lædentes bello laceſſere.

59 *Aſmonæos*] I, 4. 7. *num.* I.

& peritos & reverentes admodum, ut ex religiosa sabbathi observatione, 60 permissa sola sui tutela, non alio armorum usu, apparet. Et hi tamen cum Lacedæmoniis & Romanis fœdus pepigere, approbantibus sacerdotibus & populo: imo pro eorum salute sacra publice fecerunt. Quæ vero contra adferuntur, causas habent peculiares. 1 *Macc.* VIII. & XII.

7. Nam si quos reges aut populos, extra eos qui in lege expressi erant, exosos sibi & infortunio damnatos per Prophetas Deus significasset, eorum tutelam suscipere aut cum iis arma sociare haud dubie nefas erat. Huc illud pertinet Prophetæ o ad Josaphatum de rege Israelis: *Te ne improbo opitulari, & eos diligere* p *qui Deum oderunt? At ob hoc ipsum exarsit in te Dei ira.* Nam infelicem belli exitum Micheas propheta jam ante prædixerat. Et alterius prophetæ ad Amasiam: *Ne ito tecum exercitus Israëlitarum: nam non adest Deus Israëlitis, ulli inquam Ephraimitarum.* Hoc vero non venire ex natura federis, sed ex personæ peculiari quadam qualitate, vel hinc evincitur, quod graviter increpitus est Josaphatus, etiam diris additis, eo nomine quod commercii causa societatem iniisset cum Ochozia rege Israelitarum, similem ei, quam David & Solomo inierant cum Hiramo, quos eo nomine partim non reprehensos, partim laudatos diximus. Nam quod additur Ochoziam impie egisse, debet ad totam ejus vitam referri, ob quam Deus ipsi omnibusque ejus conatibus infensus fuerit: quomodo hæc historia explicatur in libro cui nomen Constitutiones Clementis VI, capite XVIII. II *Paralip.* XIX, 2. *Ibid.* XXV, 7. *Ibid.* XX, 37.

8. Notandum & hoc, pejorem fuisse causam eorum qui 61 a Jacobo orti Deum bene cognitum deseruerant, quam populorum extraneorum. Nam in defectores illos cæteri populares armabantur q lege quæ exstat Deut. XIII, 13.

9. Est & ubi culpantur federa, ob 62 animi vitium unde procedebant: ita a Propheta reprehensus Asa, * quod ad societatem Syri * II *Paral.* XVI, 2, 7. *Esai.* VIII, 6.

GROTII.

o *Ad Josaphatum*] Josephus: ἤτιᾶτο τὴν πρὸς Ἄχαβον συμμαχίας ἄνθρωπον ἀσεβῆ καὶ πονηρόν. *accusabat eum societatis initæ cum Achabo homine impio ac scelerato.* (Antiq. Jud. IX. I. p. 297. B.)

p *Qui Deum oderunt*] Gratianus Valenti patruo contra Scythas opem petenti scripsit, ὡς ὅσιον τῷ ἐχθρῷ τοῦ θεοῦ συμμαχεῖν· *fas non esse socialia arma jungere cum eo qui Dei sit hostis.* Zonaras.

q *Lege quæ exstat Deut.* XIII, 13.] Adde exemplum Josuæ c. XXII.

GRONOVII.

60 *Permissa sola sui*] Ut sabbato liceret tantummodo hostem aggressum repellere, non ultro aggredi, quamvis occasio & spes victoriæ præsens appareat.

61 *A Jacobo orti*] Quales erant x tribus revulsæ a domo Davidica per Jeroboamum, qui & idololatriæ illis auctor fuerat, ne si quotannis Hierosolymam proficiscerentur ad templum visendum, redirent ad reverentiam regum, a quibus desciverant.

62 *Animi*] Intentionis, consilii, propositi.

63 *Vitiat*

Syri se contulisset Deo diffisus: quod ostenderat cum res Deo sacratas ad Syrum mitteret. Sed nempe Rex idem culpatus *a* quod in medicis spem posuisset, non in Deo. Non ergo ex hac historia magis sequitur, per se aut generaliter malum esse societatem contrahere cum talibus quales erant Syri; quam medicos consulere. Multa enim non illicita 63 vitiat animus, ut *b* censum in Davide, *c* thesaurorum ostensionem in Ezechia. Sic *d* alibi fiducia in Ægyptio posita reprehenditur, cum tamen Solomoni *e* cum Ægyptio affinitatem contrahere licuerit.

10. Quibus & hoc addendum est, *f* Hebræos sub statu legis veteris disertas habuisse promissiones victoriæ si legem observarent, quo minus recurrendum habebant ad humana auxilia. Exstant quidem & apud Solomonem *g* sententiæ non paucæ, de vitandis consortiis impiorum. Sed hæc prudentiæ monita sunt, non legis præcepta: & illa ipsa monita, ut moralia pleraque, plurimas habent exceptiones.

X. 1. Lex autem Euangelii nihil hac in parte mutavit: imo magis etiam favet federibus, quibus hi qui a Religione alieni sunt, in causa justa sublevantur, quia beneficentiam in quosvis homines, data occasione, non liberam modo reliquit & laudabilem, sed & sub præcepto posuit. * Nam Dei exemplo, qui solem oriri facit bonis & malis, & pluvia utrosque humectat, jubemur nullum hominum genus a beneficiis nostris excludere. Bene Tertullianus. † *Quamdiu* 64 *intra Israëlem erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mandabat. At ubi Christo dedit gentes hereditatem & possessionem terminos terræ, &* 65 *cœpit expungi quod dictum est per Osee: Non populus meus populus meus, & non misericordiam consecuta misericordiam consecuta, Natio scilicet; exinde Christus in omnes legem fraternæ benignitatis extendit,* 66 *neminem excludens in miseratione, sicut in vocatione.*

2. Quæ accipi oportet salva gradus differentia, ut in omnes simus benefici, præcipue tamen in religionis consortes. In Clementis constitutionibus legimus: πᾶσιν ὄν δίκαιον δίδόναι ἐξ οἰκείων πόνων: προτιμητέον δὲ τὰς ἁγίας· *Omnibus largiendum de nostra opera: sed ita ut sanctorum potior habeatur ratio. Perfecta liberalitas,* inquit Ambrosius, *fide, causa, loco, tempore commendatur, ut primum opereris circa domesticos fidei.* Simile est illud Aristotelis: δ' γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν· *Neque enim par est æqualem curam subiri pro externis & pro amicis.* 3. Con-

a Ibid. XVI, 12. *Ambr. ad Rom. cap.* 3. *Auctor. imperfect. oper. ad Matth. c.* XVI.
b 11 *Sam.* XXIV.
c 11 *Reg.* XX, 13.
d Esa. XXXI, 1.
e 1 *Reg.* III, 1.
f Deuter. XXVIII, 7.
g Prov. 1, 15, XIII, 20. XXII, 24. XXIV. 1.
Victoria de Indis relect. 1. *n.* 15. & 17. *Franc. Arius de bello n.* 192. *Cajet.* 2, 2. *q.* 40. *art.* 1. *Molin. tract.* 11. *disp.* 112.
* *Matthæi* V, 45.
† *Adv. Marcion.* L. 4. c. 16. *Gal.* VI, 10.
lib. VII, *cap.* III.
Off. 1, *c.* 30.
Nic. IV. *c.* 12.

GRONOVII.

63 *Vitiat animus*] Quæ per se sunt innoxia, sed culpantur, quia parum pio proposito suscipiuntur.

64 *Intra Israëlem erat sacramentum*] Penes solos Israëlitas fœdus & Ecclesia.

65 *Cœpit expungi*] Impleri & q. solvi, quia pecuniâ solutâ expungitur vel deletur nomen debitoris in tabulis expensi.

66 *Neminem excludens*] Omnium misertus, ut omnes vocat.

3. Convictus etiam familiaris cum hominibus qui alieni sunt a Religione non prohibetur: ac ne cum illis quidem, quorum pejor causa est, & qui a disciplinæ Christianæ regula deficiunt, omne interdicitur commercium, sed familiare extra necessitatem, non etiam * quod emendandis ipsis spem præbet. Illud vero quod apud Paulum est, † *Ne jugum ducite cum alienis a fide: quod enim consortium est justitiæ cum iniquitate, aut quæ commixtio est luci cum tenebris, aut quæ concordia est Christo cum Satana, aut quæ pars credenti cum non credente?* ad eos pertinet 67 qui in idoliis convivabantur, atque ita aut idololatriam committebant, aut certe committentium speciem præbebant. Ostendunt sequentia: *Quæ consensio templo Dei cum idolis?* similia illis quæ in priore ad Corinthios eosdem: *Non potestis fieri participes mensæ Domini & mensæ dæmoniorum.*

* II *Thess.* III, 15.
† II *Corinth.* VI, 14. & *seqq.*
I *Cor.* X, 21.

4. Neque ab eo quod subeunda sponte non sunt profanorum imperia, nec conjugia cum eis contrahenda, recte procedet argumentum. Nam in utroque hoc casu apparet majus periculum, aut certe plus difficultatis injici veræ Religionis usui. Adde quod magis perpetua sunt ista vincula: & in matrimonio liberior electio, cum fœdera ex temporum & locorum occasione sumenda sint. Sicut autem benefacere profanis malum non est, ita nec opem eorum implorare, sicut Cæsaris & Tribuni auxilium Paulus invocavit.

Sylv. verb. bellum 1. n 9. *concl.* 3. *Pan. in c. quod super: de voto.*

XI. 1. Nulla ergo hic intrinseca aut universalis est pravitas, sed 1 ex circumstantiis æstimanda. Cavendum enim ne nimia commixtio contagium adferat 68 infirmis; quam ad rem utile erit sedes distingui, sicut Israëlitæ seorsim ab Ægyptiis habitarunt. Neque enim ratione caret illud Anaxandridæ:

Apud Athenæum, VII, 13. p. 299, 300.

Οὐκ ἂν δυναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγώ.
Οὔθ' οἱ τρόποι γὰρ ὁμονοοῦσ', οὔθ' οἱ νόμοι
Ἡμῶν· ἀπ' ἀλλήλων δὲ διέχουσιν πολύ.
Ego esse vester non queam commilito,
Quando nec leges, nec mores consentiunt;
Sed multis inter se intervallis discrepant.

Quo

GROTII.

1 *Ex circumstantiis æstimanda*] Vide orationem Phartazæ ad Lazos apud *Agathiam* III. *Saxo* libro IX. in verbis Ludovici regis Francorum ad Haraldum: *Nullam posse animorum intervenire concordiam dissona sacra complexis. quamobrem petitorem opis primum religionis contubernio opus habere, neque magnorum operum consortes existere posse, quos superna venerationis formula disparasset.*

GRONOVII.

67 *Qui in idoliis convivabantur*] Accedebant ad epulas, de hostiis falsorum deorum instructas: quoties enim sacrificarent, parvum quiddam de extis (proficias dicebant) adolebant in altaribus: de reliqua hostia vel victima epulabantur vocatis amicis, & si quod insuper supereset, in macellum mittebant.

68 *Infirmis*] Quibus scandalo & offensioni sit nostra cum pravæ superstitionis cultoribus conversatio.

Lib. I, *c.* 2. §. 9. *n.* 3. Quo pertinent & ea quæ alibi attulimus de religione Judæorum & Chriſtianorum in commilitio cum paganis.

2. Sed & ſi ex ſocietate tali 69 profanæ opes magnum ſint habituræ incrementum, abſtinendum erit extra ſummam neceſſitatem: In qua locum habet, quod in ſimili re dixit Thucydides. ★ *ἀνεπίφθονον δὲ, ὅσοι ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπιβουλευόμεθα, μὴ Ἕλληνας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους, προσλαβόντας διαπολεμῆται.* *His qui inſidiis impetuntur, ut nos ab Athenienſibus, invidia fieri non debet ſi ſalutem quærunt non Græcorum modo ſed & barbarorum auxiliis.* Non enim 70 jus quodvis ſufficit ad id committendum, quod religioni, ſi non directe, indirecte tamen nociturum putetur. Quærendum enim primo loco eſt regnum cœleſte, id eſt, Euangelii propagatio.

Sylveſt. in verbo bellum, p. I. *n.* 9. *v.* 3. ★ *Libro* I. *c.* 82.

Matth. VI, 33.

3. OPTANDUM eſſet, ut multi hodie principes ac populi animum admitterent liberam & piam vocem Fulconis Archiepiſcopi quondam Remenſis, Carolum Simplicem ſic admonentis: *Quis non expaveſcat vos* ſ *inimicorum Dei amicitiam velle, ac in cladem & ruinam nominis Chriſtiani pagana arma & fœdera ſuſcipere deteſtanda? Nihil enim diſtat utrum quis ſe paganis ſociet, an abnegato Deo idola colat.* Exſtat apud Arrianum dictum Alexandri: *ἀδικεῖν μεγάλα τὸς στρατευομένους ἐναντία τῇ Ἑλλάδι παρὰ τοῖς βαρβάροις, παρὰ τὰ δόγματα τὰ τῶν Ἑλλήνων* graviter eos delinquere qui adverſum Græcos Barbaris militarent, contra Græcorum jura.

Frod. l. IV, *hiſtoriæ Remenſis c.* 6.

1 *Cor.* XII. 18. 26.

XII. Illud hic addam, cum omnes Chriſtiani unius corporis membra ſint, quæ jubentur alia aliorum dolores ac mala perſentiſcere, ſicut id ad ſingulos pertinet, ita & ad populos qua populi ſunt, & ad reges qua reges pertinere. Neque enim pro ſe quiſque tantum, ſed & pro mandata ſibi poteſtate ſervire Chriſto debet. Hoc autem præſtare reges & populi non poſſunt, graſſante armis hoſte impio, t niſi alii aliis auxilio ſint: quod commode fieri nequit, niſi fedus eo nomine ineatur: quod fedus jam olim initum fuit, & princeps ejus creatus conſenſu communi 71 Romanus Imperator. Debent ergo Chriſtiani omnes ad cauſam hanc communem ſtra cum infidelibus & averſis a religione noſtra iſtorum in univerſum potentia contra omnes, qui nobiſcum ſunt religione conjuncti, etſi in præſens cauſa differant.

GROTII.

ſ *Inimicorum Dei amicitiam velle*] Exemplum in Mancafa apud Nicetam rebus Iſaaci Angeli lib. II. Prædicatur pietas Emanuelis ducis Sabaudiæ, qui Cyprum ope Turcæ recuperare cum poſſet, noluit.

t *Niſi alii aliis auxilio ſint*] Ad hanc rem vide *Mariamam* libro XXX. *Parutam* libro IV. *Bizarum* VII. & XII.

GRONOVII

69 *Profanæ opes*] Si ab ſocietate noſtra cum infidelibus & averſis a religione noſtra iſtorum in univerſum potentia contra omnes, qui nobiſcum ſunt religione conjuncti, etſi in præſens cauſa differant.

70 *Jus quodvis*] Cauſa quæ non ſit maximi momenti, licet juſta, tantum valere apud quemquam debet, ut eam defendat ac tueatur cum detrimento notabili omnis Chriſtiani nominis.

71 *Romanus Imperator*] Fridericus III. a. C. 1461. Videnda *Baxteri* diſputatio *de Paſſagiis*.

communem pro virium modo viros aut pecunias conferre : quod quominus faciant non video quomodo possint excusari, nisi si qui bello inevitabili, aut 72 non dissimili malo domi distinentur.

XIII. 1. Solet sæpe & illa incidere quæstio, si plures bellum gerant, utri potius opem ferre debeat qui utrique est federatus. Hic primum sciendum est, quod & supra diximus, 73 ad injusta bella nullam esse obligationem. Quare u qui federatorum justam habet belli causam præferendus, si cum 74 extraneo res sit. Etiam si cum alio federato : Sic oratione de Megalopoli ostendit Demosthenes, Messeniis sociis contra Lacedæmonios item socios opem ferri ab Athenienſibus debere, si ab his incipiat injuria. Sed id ita verum ; nisi convenerit hoc quoque ne adversus eum auxilia mittere liceat. In pactione Hannibalis cum Macedonibus erat: *Hostium hostes erimus, exceptis regibus, civitatibus, & portubus quibuscum fedus nobis & amicitia est.* Pag. 83. C. Polyb. L. VII. c. 2.

2. Quod si federati inter se committantur causis utrinque injustis, quod accidere potest, utraque parte abstinendum erit. Sic in Leuctrica Aristidis quinta dicitur, *εἰ μὲν ἐπ' ἄλλους ἐκάλουν, ῥᾳδίως ἄν. ἐπ' ἀλλήλους δὲ καλοῦντων, οὐκ ἐθέλειν παρεῖναι* (ff) *si quidem in alios auxilium poscerent, facile esse negotium : sin sociorum alter in alterum, nolle se misceri.*

3. Quod si federati in alios bellent justa quisque de causa, si utrique auxilia mitti possunt, puta in milite aut pecunia, mittenda erunt, ut fit circa 75 creditores personales. At si ipsius qui promisit præsentia requiritur, 76 quæ individua est, ratio postulat

x ut

GROTII.

u *Qui federatorum justam habet belli causam præferendus*] Vide infra libro II, c. XXV. §. 4. In fidelitate Feudali dicitur : *Et si scivero velle te aliquem juste offendere, & inde generaliter vel specialiter fuero requisitus, meum tibi, sicut potero, præstabo auxilium.* (Feud. II. 7.)

GRONOVII.

72 *Non dissimili malo*] Dissensione ob religiones.

73 *Ad injusta bella*] Etiamsi quis societatem armorum promiserit, si socium videat bellum palam injustum aggredi, non teneri ex promisso talem socium juvare.

74 *Extraneo*] Non fœderato.

75 *Creditores personales*] Chirographarios l. un. Cod. *Etiam ob chirographariam pec. pig. ten.* qui solo chirographo sibi de pecunia credita caverunt ; nam inter hos pecunia debitoris, si quæ libera est, in concursu creditorum dividitur. Alii sunt hypothecarii l. 1. §. 3. D. *de separat.* l. 8. C. *qui bon. ced. poss.* quibus pignore vel hypotheca provisum est. Ex utrisque, quibus ob favorabilem crediti causam ante alios exigundi jus vel privilegium concessum est, *privilegiarii* l. 10. Princ. D. *de Pactis.*

76 *Quæ individua est*] Neque enim potest quisquam esse simul duobus locis.

(ff) Locus est *Tom.* II. pag. 220. *Ed. Paul. Steph.* sed ubi, si expendatur series orationis, manifesta patebit agi, non de justitia aut injustitia belli, sed de eo quod prudentia postulabat. *J. B.*

x ut præferatur cum quo antiquius est fedus; quod (gg) Acarnanes Spartanis dicunt apud * Polybium: eodemque pertinet Consulis Romani responsum Campanis datum: † *amicitias ita institui par est, y ne qua vetustior amicitia ac societas violetur.*

* *Lib.* IX. c. 25.
† *Liv.* VII. 31.

4. Sed addenda exceptio, *a* nisi fedus posterius ultra promissionem aliquid habet, z 77 quod quasi dominii translationem in se contineat, puta subjectionis aliquid. a Nam & sic in venditione dicimus priorem præferri, nisi posterior dominium transtulerit. Sic Nepesinis apud Livium *b* deditionis, quam societatis, fides sanctior. Distinguunt hæc alii subtilius; sed quæ dixi, ut simpliciora, ita veriora arbitror.

a *Sylvest. in verb. bellum p.* 1. *n.* 7.

b *Lib.* VI. c. 10.

Dec. cons. 407. XIV. Finito tempore fedus tacite renovatum intelligi non debet, nisi ex actibus qui nullam aliam interpretationem recipiunt: non enim facile 78 præsumitur nova obligatio.

Dec. cons. 265. & *Cep.* 451. 455, 461. L. 1. C. 71. XV. Si pars una fedus violaverit, poterit altera a federe discedere: nam capita federis 79 singula conditionis vim habent. Exemplo sit illud apud Thucydidem: λύεσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ δι' ἐρημίας ἄλλοις προσιόντες, ἀλλ' οἱ μὴ βοηθοῦντες οἷς ἂν ξυνομόσωσι· *Soluti federis culpam sustiment, non qui deserti ad alios se conferunt, sed qui quam jurati promiserant opem, re non præstant.* Alibi apud eundem: ὅ, τι δ' ἂν τούτων παραβαίνωσιν ἑκάτεροι καὶ ὁτιοῦν, τότε λελύσθαι τὰς σπονδάς· *Sed si vel tantillum ex dictis pars alterutra transgrederetur, rupta fore pacta.* Sed hoc ita verum est, ni aliter convenerit: quod fieri interdum solet, ne ob quasvis offensas a federe discedere liceat.

Lib. IV. c. 23.

XVI. 1. Sponsionum tot esse materiæ possunt, quot federum. Distant enim hæc 80 personarum facientium potestate. Sed duo sunt quæ de sponsionibus quæri solent: (hh) Primum si improbetur

GROTII.

x *Ut præferatur cum quo antiquius est fedus*] Vide de Feudis lib. IV, cap. 31. [Secundum divisionem *Cujacii:* at *Lib.* II. *Tit.* 28. in fin. Ed. vulg.]

y *Ne qua vetustior amicitia ac societas violetur*] Χρὴ φίλοις κατ' ἐχθρῶν συμμαχεῖν, ἀ κατὰ φίλων· *amicis auxilia ferenda contra hostes, non contra amicos,* dicit Ptolemæus Athenienfibus apud *Appianum* in legationum excerptis. [Sed aliò pertinet hic locus, ut patet statim; nimirum ad casum, de quo supra, §. 13. *n.* 1. in fine. [*J. B.*]

z *Quod quasi dominii translationem in se contineat*] Vide *Radevicum* II, 7.

a *Nam & sic in venditione*] Edicto Theodorici, c. 138.

GRONOVII.

77 *Quod quasi dominii*] *Flor.* I, 16. *Erat cum utrisque fœdus, sed hoc Campani sanctius & prius omnium suorum deditione fecerant.* Adde 2, 12. 15.

78 *Præsumitur nova obligatio*] Quia plerumque habet aliquid onerosi.

79 *Singula conditionis*] Ut si unum illorum migret vel non servet, pars altera alteram solvat.

80 *Personarum facientium*] *Fœdera* non faciunt nisi summæ potestates, aut earum mandato ministri: *sponsiones* ministri sine potestate ac mandato.

(gg) Immo *Aetoli*, adversus *Acarnanes*, ore *Chlaneæ* Legati loquentes. Inspice locum, quem distinctiùs in margine indicavi. *J. B.*

(hh) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 9. §. 12, 13. *J. B.*

b *Mi-*

tur a rege aut civitate ſponſio, in quid teneantur ſponſores, 81 ad id quod intereſt, an ad reſtituendam rem in eum ſtatum in quo erat ante ſponſionem, an ad 82 corpus dedendum. Prima ſententia videtur juri civili Romano congruere: ſecunda æquitati, quam in Caudina controverſia tribuni plebis L. Livius & Q. 83 Mælius urgebant: tertia uſu probata eſt, ut exemplis ſponſionum duarum nobilium 84 Caudinæ & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenendum, eum qui ſummum imperium habet 85 nullam in partem obligari. Bene enim Romanis Poſthumius: *Hoſti nihil ſpopondiſtis: civem neminem pro vobis ſpondere juſſiſtis; nil ergo vobis nec nobiſcum eſt, quibus nihil mandaſtis, nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egiſtis.* Bene idem: *Injuſſu populi nego quicquam ſanciri poſſe, quod populum teneat:* & hoc non minus recte: *ſi quid eſt in quod obligari populus poſſit, in omnia poteſt.* *Liv.* IX. 9. *Ibid.*

2. Ergo nec ad id quod intereſt, nec ad reſtitutionem populus tenebatur: cum quo ſi negotium ſibi eſſe voluiſſent Samnites, retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant, & Romam legatos mittere qui cum Senatu ac populo de pace ac fœdere agerent, ut 86 quanti ipſis eſſet exercitus incolumitas id ipſi æſtimarent. (ii) Tum demum ſi pactis ſtatum non eſſet, potuiſſent dicere, quod & ab ipſis & a 87 Numantinis dictum ait Vellejus, 88 publicæ violationem fidei non debere 89 unius lui ſanguine.

3. Majori ſpecie dici poteſt [b] milites omnes fuiſſe obligatos. Et certe æquum id eſſet, ſi ipſorum juſſu ac nomine contractum foret

GROTII.

b *Milites omnes fuiſſe obligatos* [Sic Numantini, ſi ſponſio non probaretur, exercitum ſibi dedendum cenſebant, ea ſponſione liberatum. [Hoc habere videtur ex *Oroſio*, Hiſt. v. 5. Ceterum idem modo laudatus Clar. *Thomaſius*, de hac quoque *Sponſione Romanorum Numantina* Diſſertationem ſcripſit, numero XIV. in eodem volumine. *J.B.*]

GRONOVII.

81 *Ad id quod intereſt*] Æſtimationem commodi, quod ex effectu habuiſſet is, cui ſponſio facta eſt & pro ea ſatisfactionem.

82 *Corpus dedendum*] Sponſoris.

83 *Melius urgebant*] Et ipſi Samnites *Liv.* 9, 11.

84 *Caudinæ & Numantinæ*] *Flor.* 1, 16. & 2, 18.

85 *Nullam in partem*] *Salluſtius* Jugurt. 39. *Senatus ita, uti par fuerat, decernit, ſuo atque populi injuſſu nullum potuiſſe fœdus fieri.*

86 *Quanti ipſis eſſet*] Quid vellent concedere Samnitibus, ut exercitum ab illis obſeſſum & clauſum recuperarent incolumem.

87 *Numantinis*] Nam cum his quoque juxta turpe fœdus ictum eſt.

88 *Publicæ violationem*] Populum vel principem a perfidiæ crimine non excuſari, ſi, quo ne ſervet ſuo nomine promiſſum, ſæviat in miniſtrum promittendi, aut dedat, ut in eum ſæviatur.

89 *Unius*] Sponſoris.

(ii) Imprudenter quidem egerunt *Samnites:* ſed non minus propterea violatæ fidei publicæ rei fuerunt *Romani.* Oſtendit id Celeberrimus JCtus Hallenſis, CHRISTIANUS THOMASIUS, Diſſertatione ſingulari *De Sponſione Romanorum Caudina*, quæ ſexta eſt inter Lipſienſes. Plura dicemus, Deo dante, in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

foret a ſponſoribus, ut in pacto 90 quod Hannibal fecit cum Macedonibus factum videmus. Quod ſi c fide ſponſorum & d ſexcentorum, quos imperarunt, obſidum fuerunt contenti Samnites, habent quod ſibi imputent. Rurſum ſi ſponſores 91 præ ſe tulerunt poteſtatem publico nomine contrahendi, ex damno per dolum dato ad reſtitutionem tenebantur. Si id non apparet, tenebantur ad id 92 quod intererat ex vi negotii ratum haberi. Et hoc caſu non corpora tantum ſed & bona ſponſorum fuiſſent obligata Samnitibus, niſi pœnam vice ejus quod intereſt 93 expreſſiſſent. Nam de obſidibus convenerat, ut 94 capite luerent ſi pacto non ſtaretur. De ſponſoribus an eadem dicta ſit pœna in obſcuro eſt. Pœnæ autem ſtipulatio tali modo facta efficit, ut ſi factum præſtari nequeat, nihil aliud 95 ſit in obligatione: ſuccedit enim 96 certum loco incerti quod intereſt. Erat autem communis iſtorum temporum ſententia, etiam 97 vitam valide poſſe obligari.

4. Apud 98 nos autem, qui aliter ſentimus, exiſtimo tali ſponſione bona primum ad id quod intereſt, & ſi ea non ſufficiant, corpus ad ſervitutem obligari. e Fabius olim * Maximus cum pactum quoddam ejus cum hoſtibus factum ſenatus improbaſſet, fundum

* *Scriptor de Vir. Ill.* c. 43.

GROTII.

c *Fide ſponſorum*] Ii erant conſules duo, quæſtores duo, præfecti IV, tribuni XII, narrante *Appiano*. Hi omnes deditii ex Caudino ſponſu: ex Numantino conſul ſolus, cæteris parcitum, ob Tiberium Gracchum, ut in Gracchorum vita narrat *Plutarchus*, (*pag.* 827. A.)

d *Sexcentorum quos imperarunt obſidum*] Pontius filius apud *Appianum*: τῶν τε ἱππέων ἐπιλέξομαι τοὺς ἐπιφανεστάτους, ὅμηρα τῶνδε τῶν συνθηκῶν, ἕως ἂν ὁ δῆμος ἐπιψηφίζῃ. *equitum potiſſimos deligam, qui obſides ſint, donec populus pacta firmet.* Satis eſſe obſides tenentis arbitrio relinqui cenſuere Luſitani in re ſimili. *Mariana* XXI, 12. Qui deditos accipiunt, pœnam remittere cenſentur. *Polybius* excerpto CXXII.

e *Fabius olim Maximus*] Diodorus Siculus in excerptis Peireſcianis, *Valerius Maximus* IV, c. VIII. [Non *Diodorus Siculus*, ſed *Dion Coccejanus*, habet id, de quo Auctor noſter loquitur. Vide *pag.* 597. Excerptorum illorum, ab *H. Valeſio* editorum. *J. B.*]

GRONOVII.

90 *Quod Hannibal fecit*] *Polybius lib.* 7, 2.

91 *Præ ſe tulerunt*] Mentiti ſunt, ſe habere quam non habebant.

92 *Quod intererat*] Quod pro ratione rei quæ agebatur æſtimari poterat velle ſibi præſtari Samnites, ſi pactum ratum non eſſet.

93 *Expreſſiſſent*] Diſerte & clare in formula pacti poſuiſſent.

94 *Capite luerent*] *Liv.* 9, 5.

95 *Sit in obligatione*] Quam pœna ſcilicet.

96 *Certum loco incerti*] Ante pœnam non definitam incerta erat æſtimatio ejus, quod intereſt, & poterat in quantumvis extendi. At poſtquam ea definita eſt, ceſſat æſtimatio incerti, & ſubit in ejus locum id, de quo convenerat certum.

97 *Vitam valide poſſe*] 2, 21. II. 3, 2. 6.

98 *Nos qui aliter ſentimus*] Qui putamus hominem vitæ ſuæ dominum non eſſe, ut poſſit eam obligare, aut caput ſuum pignori opponere.

f *Bru-*

fundum ſuum ducentis millibus vendidit, & fidei ſatisfecit. Samnites vero f Brutulum Papium induciarum ruptorem ſimul cum bonis ſuis dedendum recte † cenſuerunt.

† *Plut. Fabio Maximo*, p. 178. *Livius lib.* VIII. c. 39.

XVII. 1. Altera quæſtio eſt, an ſponſio obliget ſummam poteſtatem 99 ex notitia & ſilentio. Hic diſtinguendum primum an pure facta ſit ſponſio, an ſub conditione ſi rata haberetur a ſumma poteſtate. Nam hæc conditio non impleta (debent autem conditiones diſerte impleri) nullam facit ſponſionem. Quod recte convenit in ſponſionem Lutatii cum Pœnis: accedebat quod ea ſe populus, quia ſuo injuſſu facta erat, teneri negaverat: itaque publico conſilio aliud de integro fedus factum erat.

Liv. l. XXI. c. 19. *Polyb. libro* III. c. 29.

2. Videndum deinde, an præter ſilentium res aliqua acceſſerit. nam ſine re aut facto aliquo, ſilentium non ſatis probabilem voluntatis conjecturam ſuppeditat, ut ex his, quæ de dominii derelictione 100 ſupra diximus, intelligi poteſt. Sed ſi actus aliqui acceſſerint, qui ad aliam cauſam probabiliter referri nequeant, tum recte intelligitur actus ratus eſſe habitus: quomodo probatum id quod cum Gaditanis convenerat, notat Cicero pro Balbo.

Cap. 15, *& ſeqq.*

3. Silentium adverſus Carthaginienſes urgebant Romani, de pactione cum Aſdrubale facta. Sed cum illa pactio verbis concepta eſſet negantibus, ne Pœni amnem Iberum tranſirent, vix erat ut ſilentium ſolum ad inducendam ratihabitionem facti alieni valeret, quippe cum factum proprium nullum ſecutum eſſet, niſi aliquando Pœnus Iberum tranſire volens prohibitus à Romanis eſſet, eorumque dicto Pœni paruiſſent. talis enim actus vim habet actus poſitivi, nec manet intra fines 1 nude abnutivos. Quod ſi Lutatii pactio plures habuiſſet partes, & cæteras partes a jure communi abeuntes obſervatas a Romanis ſemper appareret, jam ſatis firma eſſet conjectura probatæ pactionis.

Polyb. & Liv. dictis locis.

4. Reſtabat hic dicere aliquid de pactionibus, quas duces & milites non de eo quod ſummi eſt imperii, ſed de re privata ſua aut ſibi permiſſa faciunt: ſed de his agendi oportunior erit locus ubi ad ea quæ in bello accidunt perventum erit.

GROTII.

f *Brutulum Papium*] Dion excerpto legationum v.

GRONOVII.

99 *Ex notitia & ſilentio*] Eo quod actum a legato ſuo vel præfecto reſciverit, nec contradixerit.

100 *Supra diximus*] 2, 43.

1 *Nude abnutivos*] Quibus tantummodo aliquid negatur fieri debere, non ponitur, quid fieri debeat.

CAPUT XVI.

De interpretatione.

I. *Quomodo promissa obligent exterius.*
II. *Verba, si aliæ conjecturæ absint, intelligenda ex proprietate populari.*
III. *Verba artis ex arte.*
IV. *Conjecturis usum esse ex ambiguitate vocum, ex specie repugnantiæ, aut quia sponte se ingerunt:*
V. *Ut ex materia:*
VI. *Ex effectu:*
VII. *Ex conjunctis: origine, aut etiam loco:*
VIII. *Quo pertinet conjectura ex ratione movente, quæ quando & quomodo locum habeat.*
IX. *Distinctio significationum in laxas & strictas.*
X. *Distinctio promissorum in favorabilia, odiosa, mixta, aut media.*
XI. *Rejecta circa actus populorum aut regum differentia contractuum bonæ fidei, aut stricti juris.*
XII. *Ex dictis distinctionibus significationum & promissorum regulæ formantur circa interpretationes.*
XIII. *An sociorum nomine futuri veniant, & quatenus: ubi de fœdere Romanorum cum Asdrubale, & similibus controversiis.*
XIV. *Quomodo interpretandum, Ne alter populus alterius injussu bellum gerat.*
XV. *De illis verbis, Liberam fore Carthaginem.*
XVI. *Quæ pacta personalia habenda, quæ realia, distinctionibus explicatur.*
XVII. *Fœdus cum Rege initum extendi ad Regem regno pulsum:*
XVIII. *Non ad regni invasorem.*
XIX. *Promissum ei qui primus hoc fecerit, si plures simul fecerint, cui debeatur.*
XX. *Conjectura se ultro offerens: aut extendit, & quando id fiat:*
XXI. *Ubi & de mandato per aliud implendo:*
XXII. *Aut restringit: idque vel ex defectu originario voluntatis, qui colligitur ex absurdo:*
XXIII. *Ex cessatione rationis unicæ:*
XXIV. *Ex materia defectu:*
XXV. (*Observatio circa conjecturas proxime dictas:*)
XXVI. *Vel ex casus emergentis repugnantia cum voluntate: qui sumitur ex illicito:*
XXVII. *Ex onere nimium gravi, habita ratione actus.*
XXVIII. *Ex signis aliis, ut ubi partes scripti inter se committuntur:*
XXIX. *Quæ tum regulæ observandæ sint.*
XXX. *Scripturam in dubio ad contractus validitatem non requiri.*
XXXI. *Regum contractus interpretationem ex jure Romano non sumere.*
XXXII. *Verba conditionem acceptantis, an offerentis, magis spectanda, per distinctionem explicatur.*

I. 1. IPsum qui promisit solum si spectamus, sponte id præstare obligatur in quod obligari voluit. 1 *In fide quid sense-ris non quid dixeris cogitandum*, inquit Cicero. Sed quia 2 interni actus per se spectabiles non sunt, & certi aliquid statuendum est, ne nulla sit obligatio, si quisque sensum quem vellet 3 sibi affingendo liberare se posset; ipsa dictante naturali ratione jus est ei, cui quid promissum est, promissorem cogere ad id quod recta interpretatio suggerit. nam alioqui res exitum non reperiret: quod 4 in moralibus pro impossibili habetur. Hoc forte sensu cum de pactis egisset Isocrates 5 præscriptione adversus Callimachum, τούτῳ, inquit, νόμῳ κοινῷ πάντες ἄνθρωποι διατελοῦμεν χρώμενοι, ut recte eum locum emendavit vir eminentissimæ eruditionis Petrus Faber, (aa) *hac lege communi homines inter nos perpetuo utimur*, nec Græci tantum, sed & Barbari, ut paulo ante idem dixerat.

De Off. 1. c. 13.

Pag. 376. D. *Ed. H. Steph.*

2. Huc illud pertinet in antiqua federum formula apud Livium: *Sine dolo malo* a *utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt.* Rectæ interpretationis mensura est 6 collectio mentis ex signis maxime probabilibus. (bb) Ea signa sunt duûm generum, verba & conjecturæ aliæ: quæ 7 aut seorsim considerantur, aut 8 conjunctim.

Lib. 1. c. 24.

II. Si nulla sit conjectura quæ ducat aliò, verba intelligenda sunt ex proprietate, b non grammatica 9 quæ est ex origine, sed populari ex usu,

Horat. Art. Poët. vers. 73.

Quem penes arbitrium est, & jus & norma loquendi.

Stulto

GROTII.

Utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt] Vota interpretanda, ut communiter sumuntur, notant Hebræi ad *Num.* xxx.

b *Non grammatica quæ est ex origine*] Bene *Procopius* Vandalicorum I. ubi de voce agit Federatorum: τῷ χρόνῳ τὰς προσηγορίας, ἐφ' ὧν τέθειντται, ἥκιστα ἀξιοῦντος τηρεῖν. ἀλλὰ τῶν πραγμάτων ἀεὶ περιφερομένων ἢ ταῦτα ἄγειν ἐθέλουσιν ἄνθρωποι, τῶν πρόσθεν ὠνομασμένων ὀλιγωρεῦντες· *longa dies non solet servare voces in quibus primum datæ sunt sensu. vertuntur enim res ipsæ quò volunt homines, vocabula illa primitus imposita rebus nihil curantes.*

GRONOVII.

1 *In fide*] Scilicet data. Ubi quid promiseris vel receperis.

2 *Interni actus per se*] 2. 4. 3.

3 *Sibi affingendo*] Dicendo se non hoc quod poscitur, sed aliud cogitasse & intellectum voluisse.

4 *In moralibus*] In practicis, in prudentiis & artibus; in his materiis, quæ agendo explicantur.

5 *Præscriptione*] Παραγραφικῇ sive Exceptione, qua demonstrat adversario contra sese actionem non esse.

6 *Collectio mentis*] Indagatio & explanatio sententiæ dictorum.

7 *Aut seorsim*] Ut extra significationem verborum aliunde arcessantur.

8 *Conjunctim*] Ut conjecturæ petantur ex verbis.

9 *Quæ est ex origine*] Multis enim verbis longe aliam significationem imposuit usus, quam ea primitus ex origine acceperant.

(aa) In toto isto Capite perpetuo conferendus PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 12. cum Notis nostris. *J. B.*

(bb) In Opere *Semestrium*, Lib. 1. Cap. 7. in fine. *J. B.*

Stulto ergo perfidiæ effugio usi sunt c Locri, cum polliciti se pactis staturos quamdiu terram hanc insisterent & capita humeris gestarent, terram calceamentis injectam, & aliorum capita humeris imposita abjecerunt, quasi eo modo religione se possent exsolvere, quæ historia apud Polybium exstat: ac similis perfidiæ exempla aliquot apud Polyænum, quæ transcribere nihil opus est, quia controversiam non habent. Ejusmodi fraudibus recte dixit
De Off. III. Cicero adstringi, non dissolvi perjurium.

c. 32. III. d In artium autem vocabulis, quæ populus vix capit, adhibenda erit artis cujusque prudentum definitio, ut quid sit majestas, quid parricidium, quæ 10 ad finitivum statum referunt oratoriæ artis magistri. Vere enim dictum a Cicerone Academi-
Cap. 7. carum primo: *Dialecticorum verba nulla* 11 *sunt publica, suis utuntur: & id quidem commune omnium fere est artium.* Sic si in pactis de exercitu dictum fuerit, definiemus exercitum esse eam militum multitudinem, quæ palam fines hosticos ausit invadere. nam passim opponunt historici id quod furtim fit aut latrocinantium more, & quod justo fit exercitu. Quare pro viribus hostium æstimandum, quæ copiæ exercitum faciant. Cicero exercitum vo-
Parad. VI. cat sex legiones & auxilia. Polybius Romanum exercitum plerumque ait constitisse 12 sexdecim millibus (cc) Romanorum, viginti sociorum. at minor quoque numerus implere potest ejus
L. 2. D. de his qui not. infamia. nominis mensuram. Nam Ulpianus exercitui præesse eum ait, qui vel uni legioni cum auxiliis præest: id est, ut Vegetius * ex-
* *Libro* III. *cap.* I. *De Re Milit.* ponit, decem millibus peditum, duobus millibus equitum. Et Livius in octo millibus (dd) speciem ponit justi exercitus. Pari modo

GROTII.

c *Locri*] Polybius lib. XII. (c. 4.) Simile quod Bœoti urbem polliciti reddere, non stantem sed eversam reddidere. *Thucyd.* v. (*Cap.* 42.) & quod Mahumetes Sultanus, Eubœa capta, eum dissecuit cui caput incolume fore promiserat.

d *In artium autem vocabulis*] Augustinus in rhetoricis: *Ut multa nova tam a technicis & mathematicis quam a philosophis cognominantur, accipere debemus non tam pro solito usu consuetudinis, quam pro conditione præcepti.*

GRONOVII.

10 *Ad finitivum statum*] Constitutionem ex definitione, quum in controversia est, quo nomine factum appelletur *Cic.* 1. de Invent. 8. Ad Herennium 1, 12. *Finitionem* vocat *Quintil.* 7, inst. 3.

11 *Sunt publica*] Vulgo & indoctis nota.

12 *Sexdecim millibus*] Quatuor legionibus, singulas 4000. ped. 300. equ. *Polyb.* 1, cap. 16. *Vegetius* 2, 2. *Romani legiones habent, in quibus singulis sena millia, interdum amplius, militare consueverunt.* cap. 6. *Legio plena, quæ habet pedites sex millia centum, equites* 10 CCXXVI.

(cc) Nimirum peditum. Sed accedebat præterea etiam Equitatus, ut ex sequentibus patet, *Hist.* Lib. III. Cap. 72. Vide & *Is. Casauboni* Notam in *Lib.* 1. *Cap.* 16. pag. 21. Ed. Amst. *J. B.*

(dd) Prima Editio sola habet heic in margine, *Lib.* XXV. Locus est *Cap.* 6. *Speciem justi exercitus fecissemus.* Sed reliquiæ cladis Cannensis, de quibus heic agitur, & quæ *Venusiam* redierant, erant tantum quatuor millia hominum, ut narravit supra Historicus, *Lib.* XXII. *Cap.* 54. init. *J. B.*

c *Arx*

modo de classe erit æstimandum. Sic e arx est locus, qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit.

IV. 1. Conjecturis assumtis opus est, ubi verba aut verborum complexio sunt πολύσημα, id est, *plures significationes recipiunt*. Hunc locum Rhetores vocant 13 ἐξ ἀμφιβολίας. Dialectici subtilius, si in una voce sensus esse plures possent, ὁμωνυμίαν. si in complexione, ἀμφιβολίαν. Similiter conjecturis opus est, quoties in pactis est ἐναντιοφανεία, *species quædam repugnantiæ*. Tunc enim conjecturæ quærendæ sunt, quæ partes alias aliis concilient, si fieri potest. nam si certa sit pugna, quod posterius inter contrahentes placuit, prioribus derogabit; quia uno tempore nemo contraria potuit voluisse; & ea natura est actuum qui a voluntate pendent, ut novo actu voluntatis discedi inde possit, 14 sive μονομερῶς *ex parte una*, ut in lege & testamento, sive conjunctim, ut in contractibus & pactis. Hunc locum Rhetores vocant 15 ἐξ ἀντινομίας. Et his quidem casibus, verborum evidens obscuritas cogit recurrere ad conjecturas.

2. Interdum vero ipsæ conjecturæ ita evidentes sunt, ut sponte se ingerant, etiam contra receptionem verborum significatum. Hunc locum Græci Rhetores vocant περὶ ῥητῆ καὶ διανοίας. Latini 16 ex scripto & sententia scripti. Loci autem ex quibus voluntatis conjecturæ promuntur, præcipui sunt 17 ex materia, ex effectu, ex conjunctis.

V. f Ex materia, ut vox diei, si triginta dierum pactæ sint induciæ, non debet de diebus 18 naturalibus, sed 19 civilibus intelligi; id enim materiæ congruit. Ita verbum 20 donare * sumitur pro 4. D. Locat. conduct.

Everh. in loco a subjecta materia.

* L. 15. §.

GROTII.

e *Arx est locus, qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit*] Servius ad 1. Æneidos: *Arces dictæ ab eo quod est arceo, quod inde hostes arcentur, hoc est prohibentur.* (Ad vers. 20.)

f *Ex materia*] Tertullianus de pudicitia: *ex materia dicti dirigendus est sermo.* Idem habet libro de Resurrectione carnis. [In hoc opere leguntur verba ab Auctore adlata, nisi quòd pro voce *sensus* malè scripserit *Sermo.* Cap. 37. In Libro autem *de Pudicitia* Cap. 8, & *seqq.* ex hac regula nonnulla loca Scripturæ interpretari conatur *Tertullianus*; verba autem ipsa regulæ non reperio. *J. B.*

GRONOVII.

13 Ἐξ ἀμφιβολίας] *Ex ambiguo*, ad Herenn. 1, 12. *Ambiguum* vel *amphibolian*, Quintil. 7, 9.

14 *Sive μονομερῶς*] Sive sufficiat unius personæ voluntas, ut cum legislator legem, testator testamentum mutat; sive plures & minimum duos consentire oportet.

15 Ἐξ ἀντινομίας] Ex arbitrariis legibus, ad Herenn. 1, 11. *Antinomian*, Quintil. 7, 7.

16 *Ex scripto & sententia*] 1. ad Herenn. 11. *ex scripto & voluntate*, Quintil. 7, 6.

17 *Ex materia*] Cum aliquid in nostrum commodum interpretamur ideo, quia verba in tali materia ita accipi soleant.

18 *Naturalibus*] Qui constant, dum sol est supra hemisphærium nostrum.

19 *Civilibus*] Qui sunt 24. horarum l. 8. D. *de Feriis & dilat. Gell.* 3, 2.

20 *Donare pro transigere*] Litem finire remittendo de jure suo ante sententiam judicis. *Sueton.* Calig. 40.

g Con-

pro tranſigere ex negotii qualitate. Sic armorum vox, quæ modo belli inſtrumenta, modo milites armatos ſignificat, pro materia aut hunc aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promiſit, vivos non mortuos reddere debet, contra quam cavillati ſunt [21] Platæenſes. Et ferrum deponere juſſi, ſatisfecerunt ſi gladium deponant, [22] non & fibulas, (ee) quod Pericles argutabatur: & exitus ex urbe liber intelligi debet, ita ut & iter tutum ſit, contra quam fecit [23] Alexander. Et pars dimidia navium in diviſione, integrarum intelligi debet, non ſectarum, contra quam (ff) Romani Antiocho fecerunt. De ſimilibus idem eſto judicium.

Everh. in loco ab abſurdo. † *L. In ambigua. D. de legibus.* * *Thuc.* IV. c. 98.

VI. Ex effectu, in quo præcipuum eſt ſi vox ex uſu receptiore ſumta effectum poſt ſe traheret a ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipienda eſt interpretatio †, quæ vitio caret. Itaque non admittenda (gg) Braſidæ cavillatio *, qui pollicitus agro Bœoto ſe deceſſurum, negabat agrum Bœotum eſſe quem exercitu inſideret, quaſi de bellica poſſeſſione non de finibus antiquis ea vox intelligenda eſſet: quo ſenſu inanis fuerat pactio.

Everh. in loco a conjunct. duarum leg. *Iliad.* III. 92, 93. † *Ibid.* vers. 281, 309. a *Plut. Symp.* IX, 13.

VII. g Conjuncta ſunt aut origine, aut etiam loco. Conjuncta origine ſunt, quæ ex eadem voluntate proficiſcuntur, etiamſi alio loco & occaſione dicta, unde conjectura naſcitur, quia [24] in dubio voluntas creditur ſibi fuiſſe conſentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem & Menelaum * ut victori Helena cederet, ex † poſterioribus ita erit exponendum, ut victor is demum intelligatur qui alterum occiderit. Rationem reddit Plutarchus: *a οἱ δικασαὶ τῷ μηδὲν ἀμφισβητήσιμον ἔχοντι προσίθενται, τὸ ἀσαφέστερον ἐάσαντες· judices accedunt ei quod minus ambiguum eſt, omiſſo eo quod eſt obſcurius.*

VIII. Inter ea quæ & loco conjuncta ſunt, vim præcipuam habet

GROTII.

g *Conjuncta ſunt aut origine, aut etiam loco*] Bene *Auguſtinus* contra Adimantium c. 4. *Particulas quaſdam de ſcripturis eligunt quibus decipiant imperitos, non connectentes quæ ſupra & infraſcripta ſunt, ex quibus voluntas & intentio ſcriptoris poſſit intelligi.*

GRONOVII.

21 *Platæenſes*] *Thucydid.* initio l. 2. (c. 5. 6.)

22 *Non & fibulas*] Quibus adſtringebat pallia.

23 *Alexander*] *Diod. Sic.* 17, 84. *Polyænus* Str. 4, 3, 20. *Alexand.* 257. [Adde *Plutarchum*, Vit. Alex. p. 698. C. quam forte laudare voluit Vir Doctiſſimus, in fine iſtius Notulæ. *J. B.*]

24 *In dubio*] Ubi non exploratum eſt aliquem voluntatem mutaſſe, creditur idem velle quod aliquando ſe voluiſſe ſignificavit.

(ee) Refert id FRONTINUS, *Strategem.* Lib. IV. Cap. 7. num. 17. *J. B.*

(ff) Narrat illud VALERIUS MAXIM. *Lib.* VII. *Cap.* 3. §. 4. Verum aliter LIVIUS, XXXVIII, 39. *J. B.*

(gg) Non *Braſidæ*, Ducis *Lacedæmoniorum*, ſed Præconis ab *Athenienſibus* miſſi. Inſpice locum *Thucydidis*, in orâ libri diſtinctiùs deſignatum. *J. B.*

h *Ratio*

habet h 25 ratio legis, quam cum mente multi confundunt, cum unum ſit ex indiciis quibus mentem venamur. Eſt tamen inter conjecturas hæc validiſſima, ſi certo conſtet aliqua ratione tanquam cauſa unica voluntatem fuiſſe motam. nam ſæpe rationes ſunt plures: interdum & 26 præter rationem voluntas ſemet ex vi libertatis ſuæ determinat, quod ad obligationem producendam ſufficit. Hoc modo (hh) donatio ob nuptias facta vim non habebit, ſi nuptiæ ſecutæ non ſint.

IX. Cæterum ſciendum eſt, voces multas habere ſignificationes plures, alteram ſtrictiorem, alteram laxiorem: quod multis ex cauſis evenit, aut quia ſpecierum uni nomen generis adhæret, ut in vocibus 27 cognationis & adoptionis, item in nominibus 28 maſculinis quæ etiam pro communibus ſumi ſolent ubi deſunt communia; aut quia uſus artis latius patet quam uſus popularis, ut i 29 mors in jure civili ad deportationem producitur, cum apud populum aliud ſignificet.

X. Simul notandum eſt, eorum quæ promittuntur alia eſſe (ii) favorabilia, alia odioſa, alia mixta, aut media. Favorabilia ſunt quæ 30 æqualitatem in ſe habent, & quæ communem ſpectant utilitatem, quæ quo major eſt atque latius patet, eo major eſt promiſſi favor, ut eorum quæ ad pacem faciunt major quam *Alc. v. reſp. 17.*

ad

GROTII.

h *Ratio legis*] Cicero pro A. Cæcina: *non alia eſt ratio juris in hoc genere duntaxat, utrum me tuus procurator dejecerit, is qui legitime procurator dicitur omnium rerum ejus qui in Italia non ſit, abſitve reipublicæ cauſa, quaſi quidam pœne dominus, hoc eſt, alieni juris vicarius: an tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quivis, qui illam vim dejectionemve tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit.* (Cap. 20.)

i *Mors in jure civili ad deportationem producitur*] Vide *Guicciardinum* libro XVI. ubi de pactis Caroli V. ad Mediolanenſem ducatum pertinentibus ſermo.

GRONOVII.

25 *Ratio legis cum mente*] Ratio eſt cauſa quæ legiſlatorem movit, ut legem poneret; mens, ſententia ſeu id quod ex verbis recte acceptis colligitur.

26 *Præter rationem voluntas*] Non ratio, ſed libido, ſed fortuitus animi motus facit decernere, conſentire, promittere.

27 *Cognationis*] Nam *cognatio* in genere eſt vel *agnatio* vel *cognatio* in ſpecie: *adoptio* eſt vel *arrogatio* vel *adoptio*.

28 *Maſculinis*] L. 1. *de V. S. Verbum hoc*, SI QUIS, *tam maſculos quam feminas complectitur.*

29 *Mors in jure*] Sic deportati pro mortuis habentur. l. 4. §. 2. D. *de bon. libert.* l. 1. §. 8. *de bon. poſſ. cont. tabb.*

30 *Æqualitatem*] In quibus par & æqualis utriuſque partis ſit conditio, atque ambabus conſulitur.

(hh) Exemplum iſtud non ſuo loco poſitum, quum partineat ad ſuperiora, *Si certo conſtet aliquâ ratione tanquam cauſſâ unicâ* &c. Deinde ibi nihil obſcurum, nihil ambiguum: & exceptio manifeſto ſequitur ex naturâ ipſius rei. *J. B.*

(ii) Diſtinctionem illam nec ſatis certo fundamento niti, & parum utilem eſſe, oſtendimus, poſt alios, in Notis noſtris ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* §. 12, *& ſeqq.* Capitis huic reſpondentis, & antea indicati. *J. B.*

ad bellum, & belli 31 ob tuitionem ſuſcepti major quam aliis de cauſis. Odioſa ſunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant, & quæ pœnam in ſe continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant. Quod ſi mixtum ſit aliquid, ut mutans quidem priora, ſed pacis cauſa, id pro magnitudine boni aut mutationis modo favorabile, modo odioſum cenſebitur, ita tamen ut, cæteris paribus, favor cenſeatur potior.

Gl. in l. non poſſunt. D. de legibus.

XI. Diſcrimen 32 actuum bonæ fidei & ſtricti juris, (kk) quatenus ex jure eſt Romano, ad jus gentium non pertinet. Poteſt tamen aliquo ſenſu huc aptari, ut ſcilicet ſi quibus in regionibus actus aliqui 33 formam quandam habeant communem, ea quatenus immutata non eſt, actui ineſſe intelligatur: in aliis autem actibus, qui per ſe ſunt indefiniti, qualis eſt donatio, & liberalis promiſſio, magis ſtetur dictis.

XII. 1. His poſitis hæ tenendæ ſunt regulæ. In non odioſis ſumenda verba ſecundum totam proprietatem uſus popularis, & ſi plures ſint, eam quæ latiſſima eſt; quale eſt ut maſculinum ſumatur pro genere communi, & indefinita locutio pro univerſali. Sic 34 verba hæc, *unde quis dejectus eſt*, etiam ad eum reſtituendum pertinebunt 35 qui vi vetitus eſt ad ſuum accedere. nam vox laxius ſumta fert eam ſignificationem, ut recte Cicero pro A. Cæcina diſputat.

Bart. in l. Si is qui pro emtore, D. de uſuc. Covar. III. Var. c. 5. n. 5. Tiraq. in leg. connub. Gl. 5. n. 115.

2. In favorabilioribus, ſi is qui loquitur jus intelligat, aut peritorum juris conſilio utatur, verba laxius ſumenda, ut etiam includant 36 ſignificationem artis, aut quam lex dedit. k Ad ſignificationes autem plane improprias non recurrendum, niſi alioqui abſurdum aliquid, aut 37 pacti inutilitas ſequeretur. Ex contrario

GROTII.

k *Ad ſignificationes autem plane improprias non recurrendum, niſi alioqui abſurdum aliquid, aut pacti inutilitas ſequeretur*] Vide exemplum in l. cum virum, 16. C. de Fideicommiſſis.

GRONOVII.

31 *Ob tuitionem*] Ad fines ſuos defendendos quam ad acquirendum aut ulciſcendum.

32 *Actuum bonæ fidei &*] §. 28. inſtit. *de action.* Infr. 3, 21. 16.

33 *Formam quandam*] Continere aliquid & ſecum trahere vulgo exiſtimentur, adeo ut iſto actu nominato alterum quoque factum intelligatur. Hoc ideo monet, quia in ſtricti juris actionibus tantummodo venit illud quod nominatim conventum eſt, & quod ipſi contractui ineſt ex definitione juris: at in bonæ fidei judiciis multa veniunt, quæ nominatim non placuerunt, ſed quæ præſtari æquum bonumque ducit officium judicis.

34 *Verba hæc, Unde quis*] In interdicto recuperandæ poſſeſſionis, quod *Unde vi* appellatur §. 6. Inſtit. *de Interd.*

35 *Qui vi vetitus*] Cui vi & manu præcluſus eſt aditus ad prædium ſuum, non tantum de illo qui tractus inde aut exturbatus eſt.

36 *Significationem artis*] Non populari tantum uſu ſumantur.

37 *Pacti inutilitas*] Ut pactum vanum ſit & effectu careat.

(kk) Vide eumdem PUFENDORFIUM, *Lib.* V. Cap. 2. §. 8. *J. B.*

1 *Nec*,

rio verba etiam ſtrictius quam fert proprietas ſumenda erunt, ſi id neceſſarium erit ad vitandam iniquitatem vel abſurditatem: at ſi non talis eſt neceſſitas, ſed manifeſta æquitas vel utilitas in reſtrictione, ſubſiſtendum erit intra arctiſſimos terminos proprietatis, niſi circumſtantiæ aliud ſuadeant.

3. In odioſis vero etiam [38] ſermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus vitetur. Itaque in donatione & juris ſui remiſſione, verba, quantumvis generalia, reſtringi ſolent ad ea de quibus veriſimiliter eſt cogitatum. Et in hoc rerum genere [39] occupatum nonnunquam id demum intelligetur, quod ſpes ſit poſſe retineri. Sic auxilia promiſſa ab una tantum parte intelligentur deberi impendiis ejus qui poſtulabit. *Barb.* IV. *conſ.* 92.

XIII. 1. Illuſtris eſt quæſtio, ſociorum nomine veniant tantum qui erant federis tempore, an & futuri, ut in fedère facto inter populum Romanum & Carthaginienſem poſt bellum de Sicilia: [40] *Utriuſque populi ſocii ab utroque populo tuti ſunto.* Hinc Romani inferebant, etiamſi fedus cum Aſdrubale ictum de Ibero amne non tranſeundo, nihil ipſis prodeſſet, quod Carthaginienſes id ratum non habuiſſent, tamen ſi Carthaginienſes factum Annibalis oppugnantis Saguntinos, quos poſt fedus Romani ſocios adſciverant, probarent, bellum indici ipſis poſſe tanquam federe violato. Rationes ita [41] Livius exponit: *Satis cautum erat Saguntinis, ſociis utrorumque exceptis. nam neque additum erat iis qui tunc eſſent,* [1] *nec, ne qui poſtea aſſumerentur. & cum aſſumere novos liceret ſocios, quis æquum cenſeret,* [42] *aut ob nulla quenquam merita in amicitiam recipi, aut receptos in fidem non defendi, tantum ne Carthaginienſium ſocii aut ſollicitarentur ad defectionem, aut ſua ſponte deſciſcentes reciperentur?* Quæ ferme ad verbum [43] de Polybio ſumta apparet. Quid dicemus? Quin verbum ſociorum & ſtrictam illam de iis qui erant federis tempore, & ampliorem alteram ſignificationem quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere poſſit ſalva ratione recti ſermonis, dubitandum non eſt. Utra ergo præferenda ſit interpretatio, ex regulis ante traditis erit viden- *Lib.* XXI. c. 19. *Hiſt. l.* III. c. 29.

GROTII.

1 *Nec, ne qui poſtea aſſumerentur*] Quod additum in pace Peloponneſiaca inter Lacedæmonios & Athenienſes. *Thuc.* lib. v. (c. 18.)

GRONOVII.

38 *Sermo figuratus*] Tralatus, diſcedens a proprietate verborum.

39 *Occupatum*] Ut in agris arciſiniis, 2, 3. 16. [Non agitur de tali occupatione, ut attendenti ſatis patet. *J. B.*

40 *Utriuſque populi ſocii*] Polybius 3. 27. τὴν ἀσφάλειαν ὑπάρχειν παρ' ἑκατέρων τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις.

41 *Livius lib. XXI.*] 19.

42 *Aut ob nulla quemquam*] Aut nullius in poſterum populi erga ſe merita facere tanti debere vel Rom. vel Pœnos, ut ob illa fœdus ei ſociale darent; aut ſi dediſſent, pericula eorum deſtituere & indefenſos prodere.

43 *De Polybio Hiſt. l. III.*] 29.

dendum: ſecundum quas dicimus, (ll) futuros non comprehendi, quia agitur de federe rumpendo, quæ odioſa eſt materia: & de adimenda Carthaginienſibus libertate, eos qui injuriam ipſis feciſſe crederentur armis cogendi; m quæ libertas eſt naturalis, nec temere abdicata cenſetur.

2. Ergo Romanis adſciſcere in ſocietatem Saguntinos, aut adſcitos defendere non licuit? Imo vero licuit, non ex vi federis, ſed ex jure naturali, quod federe non erat abdicatum: ita ut Saguntini apud utroſque eo eſſent loco, quaſi nihil de ſociis conveniſſet: quo caſu nec Carthaginienſes contra fedus erant facturi, ſi in Saguntinos arma moverent quæ juſta arbitrarentur, nec Romani ſi eos defenderent. Plane ſicut Pyrrhi tempore inter Carthaginienſes & Romanos convenerat, ut ſi eorum populorum alter cum Pyrrho fedus faceret, ita faceret ut jus auxilia mittendi ei, quem Pyrrhus bello impeteret, ſalvum maneret. Non dico juſtum utrinque bellum eſſe potuiſſe; ſed n nego pertinuiſſe hoc ad federis violationem: quomodo in quæſtione de auxilio Mamertinis miſſo a Romanis diſtinguit Polybius, an juſtum id fuerit, & an per fedus licuerit.

Polyb. hiſt. l. III. c. 25.

Lib. III. c. 26.

3. Et hoc ipſum eſt, quod Corcyrenſes apud Thucydidem * dicunt Athenienſibus, licere ipſis ſibi auxilia mittere, nec obſtare quod Athenienſes habebant cum Lacedæmoniis fedus, quando per id fedus novos ſocios adſciſcere liceret. Atque eam ſententiam ſecuti ſunt Athenienſes poſtea, imperato ſuis, ne in Corinthios pugnarent, niſi ubi ii deſcendere pararent hoſtiliter in Corcyram, aut in aliquod ſolum ditionis Corcyrenſium, ne ſcilicet fedus rumperent. Non pugnat autem cum federe, ut quos alii offenderent, hi defenderentur ab aliis, o ma-

** Lib. I. c. 35.*

Ibid. c. 45.

GROTII.

m *Quæ libertas eſt naturalis, nec temere abdicata cenſetur*] Romani Samnitibus Sidicinos bello petere volentibus, petentibuſque ut id per Romanos fieri liceret, reſponderunt, *nihil interesse, quo minus Samniti populo pacis bellique libertas arbitrium ſit.* Livius lib. VIII. (c. 2.) In Antiochi federe eſt: *Si qui ſociorum populi Romani ultro bellum inferrent Antiocho, vim ei arcendi jus eſto: cum ne quam urbem aut belli jure teneat, aut in amicitiam accipiat.* Livius XXXVIII. (c. 38.) *Polybius* in excerptis legationum 35. [*Sidicini* nequaquam ſocii erant *Romanorum*, ut patet ex fine *Cap.* 1. præcedentis apud *Livium.* In fœdere autem cum *Antiocho* agitur tantum de jure defenſionis, quod in omni pacto tacitè exceptum cenſeri debet. *J. B.*]

n *Nego pertinuiſſe hoc ad federis violationem*] *Procopius* Perſicorum II. ἔφασκέ τε οἱς αὐτὸς ἐ λύει τὰς Πέρσῶν τε καὶ Ῥωμαίων σπονδὰς, ἐπεὶ αὐτὸς εἰς ταύτας ἑδέτερος ἐσεγράφετο· *dicebat Alamundarus rex Saracenorum, non violari a ſe quæ inter Perſas Romanoſque convenerant, quandoquidem ipſe a neutra parte conventis inſcriptus eſſet.*

(ll) Comprehenduntur etiam *futuri*, ut oſtendemus, Deo dante, in Notis noſtris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

o Ma-

o manente de cætero pace. Justinus de his temporibus agens: *Inducias, quas proprio nomine condixerant, ex sociorum persona rumpebant, quippe quasi minus perjurii contraherent, si ferentes sociis auxilia potius quam si aperto prælio dimicassent.* Sic & in oratione de Haloneso, quæ inter Demosthenicas legitur, apparet pace quadam Athenienssium cum Philippo cautum, ut quæ ea pace non comprehenderentur Græciæ civitates liberæ essent: si quis vim inferret, defendere eas in pace comprehensis liceret. Et hoc quidem exemplum est in federe æquali. *Libro* 8. c. 7. *Pag.* 330. A.

XIV. In federe inæquali ponemus alterum, si convenerit ne alter federatorum injussu alterius bellum gerere possit; quod 44 positum fuisse in federe Romanorum & Carthaginiensium post bellum Punicum secundum, supra memoravimus. sicut & positum fuit in federe 45 Macedonico cum Romanis, ante Perseum regem. Cum belli gerendi nomen, & ad omne bellum pertinere possit, & ad id quod infertur, non quod repellitur, in dubio 46 arctiorem hic significatum sumemus, ne (mm) nimium coarctetur libertas. *Livius*, lib. xlii. c. 25.

XV. Ejusdem generis est illud, quod Romani promiserant, P 47 liberam fore Carthaginem: quod quanquam ex natura actus de plenissima potestate intelligi non poterat, (belli enim suscipiendi jus & alia quædam 48 pridem amiserant) aliquam tamen illis relinquebat libertatem, & minimum tantam, ut alieno imperio urbem sedibus transferre non tenerentur. Frustra ergo vocem Carthaginis urgebant Romani, dicentes civium multitudinem, (nn) non urbem significari: (quod quanquam improprium concedi

GROTII.

o *Manente de cætero pace*] Sic post tempora memorata Corcyrenses decrevere, Ἀθηναίοις μὲν ξύμμαχοι εἶναι μετὰ τὰ ξυγκείμενα, Πελοποννησίοις δὲ φίλοι· *Velle se Atheniensibus ex pactis societatem armorum præstare; & cum Peloponnesiis servare amicitiæ jura.* [THUCYDID. III. 70.]

p *Liberam fore Carthaginem*] Diodorus Siculus sic refert excerpto legationum 27. mansura illis νόμους, χώραν, ἱερὰ, τάφους, ἐλευθερίαν· *leges, regionem, sacra, sepulchra, libertatem.*

GRONOVII.

44 *Positum fuisse*] *Livius* 30, 37. *Bellum neve in Africa, neve extra Africam injussu pop. Rom. gererent.*

45 *Macedonico cum Romanis*] Livius 33, 30. *Bellum extra Macedoniam ne injussu senatus gereret.* Lib. 42, 25. *fœdus cum Philippo iclum, cum ipso eo post mortem patris renovatum, in quo diserte prohiberi eum extra fines arma offerre; prohiberi socios pop. Romani lacessere bello.*

46 *Arctiorem hic*] Nempe ut intelligatur tantum, quod infertur.

47 *Liberam fore Carthaginem*] Bello Punico tertio imminente, si facerent imperata, datis CCC obsidibus, & armis traditis. Quod cum fecissent, jusserunt eos cæteris rebus salvis cedere sedibus, & 10000 passuum a mari aliam urbem condere.

48 *Pridem amiserant*] Pace post bellum Punicum secundum facta.

(mm) Immo quia sui ipsius defensio est jus à naturâ concessum, quo nemo potest ullo pacto sese exuere. *J. B.*

(nn) Ubi de *Urbe* aliquâ sermo fit, quamquam ut multitudo Civium spectetur, tamen non sine solo & ædificiis, quæ sedes sunt Populi, intelligitur. *J. B.*

concedi poteſt, 49 ob attributum quod civibus magis quàm urbi convenit.) Nam in voce, liberam relinqui, αὐτόνομον, ut Appianus ait, manifeſta erat captio.

Pag. 48. Ed. H. Steph.

XVI. 1. Huc & illa frequens quæſtio referenda eſt de 50 pactis perſonalibus ac 51 realibus. (oo) Et ſiquidem cum populo libero actum ſit, dubium non eſt, quin quod ei promittitur ſui natura reale ſit, quia ſubjectum eſt 52 res permanens. Imo etiamſi ſtatus civitatis in regnum mutetur, manebit fedus, quia manet idem corpus, etſi mutato capite, & ut ſupra diximus, imperium quod per regem exercetur non definit imperium eſſe populi. Excipiendum erit, ſi appareat cauſam fuiſſe propriam ei ſtatui, ut 53 ſi liberæ civitates libertatis tutandæ cauſa fedus contrahant.

L. jure gentium. 7. §. pactum, 8. D. de pactis.

2. At ſi cum rege contractum ſit, non ſtatim perſonale erit cenſendum fedus: nam ut recte dictum eſt a Pedio & Ulpiano, plerumque perſona pacto inſeritur, 54 non ut perſonale pactum fiat, ſed ut demonſtretur cum quo pactum factum eſt. Quod ſi adjectum ſit federi ut perpetuum ſit, aut factum in bonum regni, aut cum ipſo & ſucceſſoribus: ſicut ſolere adjici in federibus, καὶ τοῖς ἐκγόνοις, & poſteris, ait Libanius in defenſione Demoſthenis, aut ad tempus definitum, jam ſatis apparebit reale eſſe. Tale videtur fuiſſe q fedus Romanorum cum Philippo Macedonum rege, quod cum Perſeus ejus filius ad ſe pertinere negaret, bellum eo nomine exortum eſt. Sed & alia verba, & ipſa interdum materia conjecturam ſuppeditabunt non improbabilem.

3. Quod ſi pares ſint 55 in utrumque conjecturæ, ſupererit, (pp) ut favorabilia credantur eſſe realia, odioſa vero perſonalia. Federa pacis cauſa facta, aut commerciorum, favorabilia ſunt. Quæ belli cauſa, non odioſa omnia, ut quidam cenſent, ſed 56 ini-

GROTII.

q *Fœdus Romanorum cum Philippo Macedonum rege*] Livius lib. XLII. (c. 25.)

GRONOVII.

49 *Ob attributum*] Vocem adjectivam, *liberam*.

50 *Pactis perſonalibus*] Quæ intra perſonam ſtant, & cum ea finiuntur.

51 *Realibus*] Quæ ad rem pertinent, & quamvis mutata perſona manent ſtabilia.

52 *Res permanens*] 2, 9. 3.

53 *Si liberæ civitates*] Sic Etruſci Vejentibus, cum hi bello adverſus Romanos regem creaſſent, negarunt auxilia, quamdiu ſub rege eſſent. *Liv.* 5, 1.

54 *Non ut perſonale*] Non ut ad eum ſolum pertineat, ſed ut appareat, quicum ſive ipſius ſive alieno nomine actum ſit.

55 *In utrumque*] Ut & perſonale & reale interpretari poſſis.

(oo) Confer PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 9. §. 6, & ſeqq. *J. B.*

(pp) Quum diſtinctio illa ſit incerta & lubrica admodum, tutius eſt ſtatuere, in dubio Fœdera cum Rege inita cenſenda eſſe realia, quoniam in dubio Rex intelligitur egiſſe tamquam Caput Civitatis, & ejus utilitatis cauſſâ. Vide Celeberrimi THOMASII *Jurisprudentiam Divinam*, Lib. III. Cap. 25. num. 10. *J. B.*

56 ἐπιμαχίαι, id est, federa tuendi se causa, propius ad favorem accedunt, συμμαχίαι magis ad onera. Ad quæ accedit quod in fedère ad bellum quodvis, 57 præsumitur ratio habita r prudentiæ & pietatis ejus quicum agitur, ut qui non modo non injuste, sed nec temere bellum susceptúrus videretur.

4. Quod vero dici solet, 58 societates morte finiri, huc non adfero: pertinet enim hoc ad societates privatas, & juris est civilis. Jure ergo an injuria s Fidenates, t Latini, Etrusci, Sabini a federe discesserint mortuis Romulo, Tullo, Anco, Prisco, Servio, dijudicari a nobis recte non potest, cum non exstent fedérum verba. Cui non dissimilis est illa apud Justinum controversia, an civitates quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato imperio conditionem mutassent. Spectandum enim an in conventione 59 fidem Medorum elegissent. Minime vero admittenda est Bodini argumentatio, federa ad regum successores non transire, quia juramenti vis personam non exeat. (qq) Potest quippe juramenti obligatio 60 personam tantum obstringere, & ipsa promissio obligare heredem.

Decius, lib. 1. Cons. 22.

Lib. 1. c. 7.

Lib. V, c. ult.

5. Neque enim verum est quod sumit, federa jurejurando veluti

GROTII.

r *Vide Paruta*m libro V, & VII.

s *Fidenates*] Vide *Dionysium Halicarnassensem* libro III. (c. 6.)

t *Latini*] De Appulis, [Immo *Apiolanis*, DION. HALICARN. *Antiq. Rom.* III. 42.] & Latinis, idem eodem libro III. de Turno Herdonio & Latinis, idem libro IV. (c. 46.) *Ammianus* libro XXVI. *Persarum rex manus Armeniis injectabat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, sed injuste; causando quod post Joviani excessum, cum quo fedus firmaverat & pacem, nihil obstare debeat, quo minus ea recuperaret quæ ante ad majores suos pertinuisse monstrabat.* (Cap. 4.) Similia de Justiniani pactis cum Saracenis vide apud *Menandrum Protectorem* Adde quæ Helvetii causantur post mortem Henrici III. apud *Thuanum* libro XCVII, in anno CIↃ IↃ LXXXIX. Vide & insignem locum apud *Camdenum* in anno CIↃ IↃ LXXII. ubi de federe antiquo Gallorum cum Scotis.

GRONOVII.

56 Ἐπιμαχίαι] 2, 11, 6.

57 *Præsumitur ratio habita*] Bene existimasse utrumque contrahentium de altero, & credidisse inter se, neutrum temere aut injuste agere.

58 *Societates morte finiri*] §. 5. Instit. *de societ.*

59 *Fidem elegissent*] Respectum habuerint præcise ad Medorum gentem & bonos mores. Verbum juris l. 57. D. *mandati.* l. 3. D. *de probat.*

60 *Personam tantum obstringere, & ipsa promissio*] Ergo concedit jurisjurandi vim personam non exire? & si successor nolit stare jurato a decessore, tantummodo eum promissum non servare; non etiam perjurium contrahere? Videtur potius neganda Major. Quod non exit personam, non obligat successorem. Nam in actibus regiis, princeps & successor una sunt persona: uterque repræsentat populum, qui heri & hodie unus. Deinde jurisjurandi vis non exit personam, quoties quis pro se tantum & suo nomine, non etiam alieno & pro alio jurat. Rex autem jurat pro populo, cujus pars est successor.

(qq) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 17. cum nostris Notis, alterius Editionis. *J. B.*

uti firmamento inniti, cum plerumque in ipſa promiſſione ſatis ſit efficaciæ, cui majoris religionis cauſa jusjurandum additur. P. Valerio Conſule juraverat plebs Romana conventuros ſe juſſu Conſulis. Mortuo illi ſuccedit L. Quintius Cincinnatus. Cavillantur Tribuni quidam, quaſi non teneretur religione populus. Sequitur Livii judicium: *Nondum hæc quæ hoc tenet ſæculum negligentia Deûm venerat: nec interpretando ſibi quiſque jusjurandum & leges aptas faciebant; ſed ſuos potius mores ad ea accommodabant.*

Lib. III. c. 20.

XVII. Sane cum rege initum fedus manet, etiamſi Rex idem aut ſucceſſor regno a ſubditis ſit pulſus. Jus enim regni penes ipſum manet, utcunque poſſeſſionem amiſerit: quò pertinet Lucani illud de Senatu Romano (*Lib.* v. vers. 29.)

non unquam perdidit ordo
Mutato ſua jura loco.

XVIII. Contra, ſi alieni regni invaſor volente vero rege, aut oppreſſor populi liberi, antequam ſufficiens populi conſenſus accedat, bello impetatur, nihil eo fiet contra fedus: quia u hi poſſeſſionem habent, jus non habent. Et hoc eſt quod Nabidi dicebat T. Quintius: *Amicitia & ſocietas nobis nulla tecum, ſed cum Pelope rege Lacedæmoniorum juſto ac legitimo facta eſt.* Qualitates autem iſtæ in federibus regis, ſucceſſoris, & ſimiles, jus proprie ſignificant, & odioſa eſt invaſorum cauſa.

Livius lib. XXXIV. c. 32.

XIX. Tractaverat olim Chryſippus hanc quæſtionem, an præmium promiſſum ei, qui primus ad metam perveniſſet, debeatur utrique ſi ſimul 61 pervenerint, an neutri. Et ſane x vox primi ambigua eſt, nam aut eum ſignificat 62 qui omnes antecedit, aut quem nemo. Sed quia virtutum præmia favorabilia ſunt, (rr) ve-

Apud *Plutarch. De Stoïc. repugn.* p. 1045. D.

GROTII.

u *Hi poſſeſſionem habent, jus non habent*] Sic Valens non accepit excuſationem Gotthorum regis, qui *Procopio* purpuræ invaſori auxilia ſe miſiſſe dicebat. excuſationem vaniſſimam dicit *Ammianus* libro XXVII. (c. 5.) Apud Græcos ſcriptores eadem hiſtoria, ſed ſub Scytharum nomine. ita enim Gothos vocabant. Sic Juſtinianus negabat fedus ſe rupturum cum Gizericho factum, ſi Gelimerem bello impeteret, qui juſto regi Ildericho cum regno libertatem eripuerat. Vide *Cardinalem Tuſchum* pp. verbo Tyrannus concl. 509, num. 6. *Cacheranum* deciſ. LXXIX, num. 35.

x *Vox primi ambigua eſt*] Vide *Albericum de Roſato* de ſtatutis qu. 106. & 107.

GRONOVII.

61 *Pervenerint, an neutri*] Cujus controverſiæ tollendæ cauſa veteres ſolebant interdum *hieram* facere, ut loquitur *Seneca* ep. 83. hoc eſt, coronam, quam uterque meruiſſe videbatur, alicui Deo ſacrare & in templo ſuſpendere. *Ovid.* 13, Met. 381.

62 *Qui omnes, aut quem nemo*] Priori modo unus tantum primus eſt, poſteriori plures eſſe poſſunt.

y *Scipio*]

(rr) verius est concursuros ad præmium, quanquam liberalius y Scipio, Cæsar, Julianus his, qui pariter muros ascenderant, solida præmia tribuerunt. Et hæc quidem dicta sunto de interpretatione ea, quæ verborum significationi propriæ vel impropriæ aptatur.

XX. 1. Est & aliud interpretandi genus, ex conjecturis, extra significationem verborum, eorum scilicet quibus promissio continetur: idque duplex, 63 vel extendens vel 64 coarctans. Sed quæ extendit interpretatio difficilius procedit, facilius quæ arctat. Nam sicut in rebus omnibus, ut effectus non sequatur, satis est unam deesse causarum, ut nascatur, omnes convenire oportet; 65 ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda est: multoque hic difficilius quam in casu de quo supra dicebamus, ubi verba largam aliquam significationem, etsi minus receptam admittunt. Nam hic 66 extra verba promittentia conjecturam quærimus, quæ valde certa esse debet, ut obligationem inducat, nec ratio similis sufficit, sed oportet eadem sit; nec id semper satis est, ut dicamus ex ratione faciendam extensionem: quia ut modo dicebamus, sæpe ratio ita movet, 67 ut voluntas tamen sit causa per se sufficiens, etiam sine ratione illa.

Everh. In loco a ratione legis ad restrictionem. & in loco a ratione legis ad extensionem.

2. Ut ergo talis extensio recte fiat, opus est ut constet rationem, sub quam venit casus quem volumus comprehendere, esse causam unicam & efficacem, quæ promittentem moverit, eamque rationem ab eo 68 consideratam in sua generalitate, quia alioqui promissio futura fuisset iniqua aut inutilis. Hæc quoque pars tractari solet a rhetoribus in loco περὶ ῥητῶ καὶ διανοίας, cujus speciem unam ponunt, quoties semper eandem sententiam dicimus:

GROTII.

y *Scipio*] Capta Carthagine nova in Hispania. [Refert id *Livius*, XXVI. 48. *J. B.*]

GRONOVII.

63 *Vel extendens*] Ut plus accipiatur, quam verbis expressum sit.

64 *Coarctans*] Ut minus.

65 *Ita & in obligatione*] Ut obligatio latius pateat, omnia adesse oportet: ut angustior, sufficit minimum abesse.

66 *Extra verba promittentia*] De eo negotio, quod in formula pacti expressum non est, sed eodem trahere volumus.

67 *Ut voluntas tamen*] i. Num. 7.

68 *Consideratam in sua generalitate*] Ut etiam complectatur casus non expressos.

(rr) Heic potius mihi videtur distinguendum, an actus, cujus præstationi præmium promissum est, possit *iterari*, *aut non*. Si *prius*, jubendi sunt illi, qui præmium ambiunt, iterum e. g. cursum instituere. Si posterius, vel ipsum *præmium* sine incommodo aut onere nimio multiplicari potest, vel *non potest*. Si *potest*, utrique solidum præmium dandum quum uterque meritus sit. *Sin minus* præmium vel *dividi* potest, & tunc inter illos æquis partibus dividendum; vel *in commune possideri*, & ita possidebitur; vel neutrum fieri potest, & tunc vel ex *sorte*, vel ex *pacto*, res uni adjudicanda. Quæ omnia fusiùs deducemus & probabimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

mus: ſed & alter locus 69 *κατὰ συλλογισμὸν per ratiocinationem* huc pertinet: nimirum ubi 70 ex ſcripto ducimus quod ſcriptum non eſt, ut loquitur Quintilianus. Et quæ a jurisconſultis traduntur 2 de his, 71 quæ in fraudem fiunt.

3. Exemplum ſit a in pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud eſſet muniendi genus. Is locus ne aggere quidem cingi poterit, ſi ſatis conſtet prohibendi muros unicam fuiſſe cauſam ne muniretur is locus. Vulgo ſolet exemplum adferri de conditione, ſi poſthumus ſit mortuus, ab eo ſcripta 72 qui poſthumum omnino exſpectabat, ut 73 ſententia diſpoſitionis producatur ad eum caſum, 74 ſi is poſthumus natus non eſſet, quia conſtet voluntatem loquentis motam fuiſſe conſideratione non exſtituræ prolis: quod ipſum non apud jurisconſultos tantum, ſed & b apud Ciceronem, & Valerium (ss) Maximum invenire eſt.

Lib. 1. c. 39. & 11. c. 32. de Orat. Brnto: c. 52, 53.

4. Cicero cauſam hanc adfert oratione * pro Cæcina: *Quid? verbis ſatis hoc cautum erat? minime. Qua res igitur valuit? voluntas;*

** Cap. 20.*

GROTII.

2 *De his, quæ in fraudem fiunt*] Bene *Seneca* excerptis controverſiarum VI, 3. *Circumſcriptio ſemper crimen ſub ſpecie legis involvit: quod apparet in illa, legitimum eſt: quod latet, inſidioſum.* *Quintilianus* controverſia (immo *Declamat.*) CCCXLIII. *Neque enim unquam decurritur ad hanc legem* (nempe de circumſcriptione) *niſi cum rectum jus nequitia excluſum eſt.* Exemplum habes apud *Plinium* hiſtoriæ naturalis libro XVIII: *quippe etiam lege Stolonis Licinii incluſo modo* 10 *jugerum, & ipſo ſua lege damnato, cum ſubſtituta filii perſona amplius poſſideret.* (Cap. 3.) Eſt eadem hiſtoria apud *Valerium Maximum* VIII, c. VI, 3. Vide aliud exemplum apud *Tacitum* annalium XV. (Cap. 19.) de fictis adoptionibus. Aliud in novella Emanuelis Comneni, quæ eſt in jure Græco-Romano.

a *In pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud eſſet muniendi genus*] *Fuſcus Arellius* in controverſia, quæ eſt apud *Senecam* decima libro II. *hunc enim animum fuiſſe ſine dubio jurantium, ut vi non diducerentur, cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.*

b *Apud Ciceronem*] Etiam de inventione II. (c. 42.)

GRONOVII.

69 Κατὰ συλλογισμὸν] *Quinctil.* inſtit. 7, 8.

70 *Ex ſcripto ducimus*] Colligimus, elicimus.

71 *Quæ in fraudem*] Cum ſalvis verbis legis aut pacti ſententia eluditur: quoties quod lex aut pactio fieri noluit, diſerte autem fieri non vetuit, id fit.

72 *Qui poſthumum*] Qui certum habebat ſe uxorem gravidam relinquere, cum moreretur.

73 *Sententia diſpoſitionis*] Teſtamenti aut cujuſcumque ultimæ voluntatis.

74 *Si is poſthumus natus non eſſet*] Si abortum paſſa ſit, aut ante partum cum fœtu obierit uxor vidua.

(ss) Nihil hac de re exſtat apud *Valerium Maximum*, nec in Capite *De ratis Teſtamentis & inſperatis*, ubi locus eſſet aptus, nec alibi, quod ſciam. Sed in Cap. præced. *Lib.* VII. *Cap.* 7. n. 1. exemplum legitur, quod ad hanc regulam poteſt referri, quamquam contrario modo: nimirum Patris, qui, quum Filium ſuum in bello occubuiſſe falſo crederet, alios inſtituerat heredes. Hoc, ut videtur, anſam dedit errori Auctoris noſtri, memoriæ vitio duo diverſa confundentis. *J. B.*

luntas: quæ si tacitis nobis intelligi posset, verbis omnino non uteremur: quia non potest, verba reperta sunt, non 75 quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem. Mox in eadem oratione dicit idem jus esse, ubi perspicitur c una atque eadem causa æquitatis, id est, rationis quæ sola moverat: Ita interdictum, *unde tu me vi dejeceris hominibus coactis armatisve*, locum habere adversus omnem vim quæ ad caput & vitam pertineat. *Ea enim*, inquit, *plerumque fit per homines coactos armatosque: quæ si 76 alio consilio, eodem periculo facta sit, eodem jure esse voluerunt.* In declamatione patris Quintiliani exemplum hoc est: *Cædes videtur significare sanguinem & ferrum. si quis alio genere homo fuerit occisus, ad illam legem revertemur. Si inciderit in latrones,* (tt) *aut in aquas præcipitatus, si in aliquam 77 immensam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur qua ille qui ferro percussus sit.* Similis est argumentatio Isæi oratione de Pyrrhi hereditate, cum ex eo quod testamentum Attica lege vetitum esset fieri filia invita, infert, 78 ne adoptionem (uu) quidem ea invita permitti. Cap. 22. Decl. 350.

XXI. Atque hinc solvenda est celebris illa quæstio, quæ & apud Gellium est de mandato, an impleri possit non per idem sed per aliud æque utile, aut utilius quam erat id quod mandator præscripserat. (xx) Id enim ita demum licet, si constet quod præscriptum erat, non præscriptum fuisse 79 sub speciali sua forma, Lib. 1. c. 13.

GROTII.

c *Una atque eadem causa æquitatis*] Sic in sponsam alterius adulterium committi probat *Philo* de specialibus legibus, addita causa: *αἱ γὰρ ὁμολογίαι τοῖς γάμοις ἰσοδυναμοῦσι* (Pag. 788. A.) *Idem valent sponsalia quod nuptiæ.* Sic in lege per Mosem data, sub bovis nomine intelliguntur omnia animantia mansueta: sub nomine putei fossa quævis, *Exodi* XXI, 28. & 35. *Chassanæus* Catalogo Gloriæ mundi v. parte, consid. 49.

GRONOVII.

75 *Quæ impedirent*] Incertam, ambiguam, obscuram redderent. [Minimè: sed quæ efficerent quominus voluntas effectum haberet. *J. B.*]

76 *Alio consilio, eodem periculo*] Alia via & modo, eodem justo metu.

77 *In immensam altitudinem*] De tecto excelso vel turri in humile solum, de jugo aut cacumine montis saxei in vallem, de plano in profundam foveam.

78 *Ne adoptionem*] Quia una utriusque ratio est, ne a filia invita hereditas abeat.

79 *Sub speciali sua forma*] Non ut jussum facias modo, sed jussam rem definitam facias, quo alia eveniat; illam vero aliam vel non omnino, vel difficilius eventuram appareat, si sic feciſes, ut ille jusserat.

(tt) Editio *Obrechti* habet: *Si occiderit in Latinas aut* &c. quod omnino rectius est. *J. B.*

(uu) Locus est *pag.* 400. *Edit. Wech.* sed ubi hoc tantum dicitur, Patrem qui solas filias, ex justo matrimonio natas, relinquit, neminem posse adoptare, heredemque scribere, nisi cui priùs filiam in matrimonium collocaverit, juxta Legem *Athenis* constitutam. Deceptus est Auctor ab Interprete Latino infelicissimo, qui *ἐπὶ ταύταις* vertit, *in illarum* [filiarum] *arbitrio*: & *ἄνευ τῶν θυγατέρων*, *insciis filiabus, non consultis*: quum hæc significent, non sine illis uxoribus ductis ab eo, qui testamento heres instituitur. *J. B.*

(xx) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 4. §. 5. *J. B.*

ma, [d] sed sub consideratione generaliore, quæ aliter quoque obtineri possit: quomodo eum qui fidejubere erat jussus, mandare posse creditori, ut tertio pecuniam numeret, a Scævola responsum est. Cæterum ubi de eo non satis constat, retinendum est quod apud Gellium eo loco legitur, [80] dissolvi imperantis officium, siquis ad id quod facere jussus est, non obsequio debito, sed consilio non desiderato respondeat.

L. ult. D. Mandati.

XXII. Restringens interpretatio extra significationem verborum quæ promissionem continent, aut [81] ex defectu petitur originario voluntatis, aut [82] ex casus emergentis repugnantia cum voluntate. Defectus voluntatis originarius intelligitur ex absurdo, quod alioqui evidenter sequeretur; ex cessatione rationis [e] quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem; & ex materiæ defectu. Primum in eo fundamentum habet, quod nemo credendus est velle absurda.

XXIII. Secundum, ex eo quod [83] contentum in promissione, ubi ratio talis additur, aut de ea constat, [84] non consideratur nude, sed quatenus sub ea ratione venit.

XXIV. Tertium, in eo quod materia de qua agitur semper intelligenda est [85] obversari animo loquentis, etiamsi verba latius pateant. Hæc quoque interpretandi ratio a Rhetoribus tractatur in loco *περὶ ῥητῶν καὶ διανοίας*, & titulum habet, cum dicitur [86] non semper eadem sententia.

XXV. 1. Sed

GROTII.

d *Sed sub consideratione generaliore*] *Quintilianus* controvers. [immo *Declam.*] CCLVII. *Servi quædam liberius ex bona mente faciunt, & aliquando indicium fidei putant pretio emta mancipia, non parsisse.* Exemplum habes in excerptis legationum in illa parte, quomodo legationes obeundæ accipiendæque sint; & in iis quæ Johannes Justinianeorum ducum unus fecit contra Belisarii verba, Gothicorum II, & IV.

e *Qua sola plene & efficaciter movit voluntatem*] Exemplum in l. *Adigere* 6. §. *quamvis.* 2. D. *de jure patronatus.*

GRONOVII.

80 *Dissolvi imperantis officium*] Auctoritatem imperii subverti.

81 *Ex defectu originario*] Quod credibile est ab initio hanc voluntatem paciscentis non fuisse.

82 *Ex casus emergentis*] Aut fuisse quidem, sed non, si tale quid contingeret, quod intervenit. [Non hic est sensus auctoris: sed casum, de quo agitur, talem esse, ut in mentem non venerit loquenti, nec venire potuisse præsumatur; quum in priori specie, ubi est *defectus originarius voluntatis*, casus excipiendus censeatur ab initio obversatus esse animo loquentis, & jam tum adeo a illo exceptus. *J. B.*]

83 *Contentum in promissione*] Res promissa.

84 *Non consideratur nude*] Non promissa est omni modo, sed ob impellentem rationem, sine qua promissum non esset. Ut cum apud *Sueton.* colligitur Tiberium necessitate magis quam judicio adscitum successorem ab Augusto, quia præfatus sit in testamento: *Quoniam sinistra fortuna C. & L. filios mihi eripuit, Ti. hæres esto.* c. 25.

85 *Obversari animo*] Atque ita qui sensus extra materiam est, animo ejus obversatus non videtur.

86 *Non semper eadem*] Iisdem verbis de negotiis diversis.

XXV. 1. Sed de ratione notandum est, sub ea comprehendi sæpe quasdam res [87] non secundum existentiam, sed secundum potentiam moraliter consideratam, quæ ubi locum habet, restrictio facienda non est. Sic si cautum sit, ne exercitus aut classis aliquò ducatur, non poterit duci, etiam animo non nocendi. Quia in pactione non certum damnum, sed periculum qualecunque spectatum est.

2. Solet & hoc disputari, an promissa in se [88] habeant tacitam conditionem, si res maneant quo sunt loco: quod negandum est, nisi apertissime pateat statum rerum præsentem in unica illa quam diximus ratione inclusum esse. Sic passim in historiis legimus [89] legatos a suscepto itinere domum rediisse deserta legatione, quod res ita mutatas intelligerent ut tota legationis materia aut causa cessaret. *Pascal. legato. c. 49.*

XXVI. 1. Repugnantia casus emergentis cum voluntate solet & ipsa ab oratoriæ artis magistris referri ad eum, quem dixi locum *περὶ ῥητῶ καὶ διανοίας*. Est autem duplex: nam aut voluntas colligitur [90] ex naturali ratione, aut ex alio signo voluntatis. Dijudicandæ voluntati ex naturali ratione Aristoteles, qui hanc partem accuratissime tractavit, propriam virtutem tribuit in intellectu *γνώμην*, sive *εὐγνωμοσύνην*, id est, *æquiprudentiam*, in voluntate vero *ἐπιείκειαν*, id est, *æquitatem*, quam sapienter definit, [91] correctionem ejus [f] in quo lex deficit ob universalitatem; quod ad testamenta quoque & pacta suo modo referri debet. Nam quia casus nec prævideri omnes possunt nec exprimi, ideo libertate quadam opus est eximendi casus, quos qui locutus est si adesset eximeret: non tamen [92] temere; id enim esset [93] dominum se facere actus alieni; sed ex sufficientibus indiciis.

2. Certissimum indicium est, [94] si quo casu sequi verba illicitum

GROTII.

f *In quo lex deficit ob universalitatem*] Seneca IV, controversia 27. *in lege, iniquis, nihil excipitur. sed multa quamvis non excipiantur intelliguntur: & scriptum legis angustum est, interpretatio diffusa. quædam vero tam manifesta sunt ut nullam cautionem desiderent.*

GRONOVII.

87 *Non secundum existentiam*] Non quæ jam nunc sint & respiciantur, sed ex quibus existere possit quod respicitur.

88 *Habeant tacitam conditionem*] Intelligantur non aliter impleri debere, quam si &c.

89 *Legatos a suscepto*] Ut Titus a patre missus ad gratulandum Galbæ, qui occisus interim erat Othone successore. *Tacit.* 2, hist. 1.

90 *Ex naturali ratione*] Quod homo sanus & suæ sponte id ita esse vel eo casu voluisse non potuit.

91 *Correctionem*] Exceptionem a lege, quod cum possit aliquo modo sub eam trahi, revera tamen definitum non est, quia universalia tantum, non etiam singularia persequitur.

92 *Temere*] Ex nulla vel levi ratione.

93 *Dominum se facere*] Pro arbitrio mutare atque interpolare, quod non est nostri, sed alieni arbitrii.

94 *Si quo casu sequi*] Talis sit casus, ut adhærendo verbis fiat res vetita.

tum esset, id est, pugnans cum naturalibus aut divinis præceptis. Talia enim, 95 cum obligationis capacia non sint, eximenda sunt necessario. *Quædam*, ait Quintilianus pater, *etiamsi nulla significatione legis comprehensa sint, natura tamen excipiuntur.* Ita qui promisit depositum gladium reddere, non reddet furenti, ne aut ipsi periculum creet, aut aliis innocentibus. Sic nec reddetur res deposita ei, qui deposuit, 96 si dominus eam repetat. *Probo*, inquit Tryphoninus, *hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione.* Ratio est, quia, 97 ut alibi notavimus, introducti semel dominii ea vis est, ut rem domino cognito non reddere omnino injustum sit.

Decl. 315.

L. bona fides. 32. *D. depositi.*

XXVII. 1. Secundum erit indicium, si 98 verba sequi non quidem per se & omnino illicitum sit, sed æque rem æstimanti nimis grave atque intolerabile: 99 sive absolute spectata conditione humanæ naturæ, sive comparando personam & rem, de qua agitur, cum ipso fine actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodavit, intra eos dies repetere eam poterit, si ipse valde egeat: quia actus tam beneficii ea est natura, ut non credendus sit quisquam ad magnum suum incommodum se voluisse obligare. Sic qui auxilium federato promisit, excusabitur quamdiu ipse domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. Et g concessio immunitatis vectigalium & tributorum intelligetur 1 de quotidianis & anniversariis, non de iis, quæ summa necessitas exigit, & quibus carere respublica non potest.

Molin. disp. 294. *Sylv. verb. commodatum.* n 4. *Less. l.* 11. *c.* 27. *dub.* 5.

Ang. ad l. 7. *ad l. Rhod. Vasq. contr. Ill. c.* 31.

2. Ex quibus apparet nimis laxe dictum a Cicerone, * non servanda promissa quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant quam illi prosint cui promiseris. Nam an res utilis sit futura ei, cui promissa est, 2 judicare promissor non debet, nisi forte in casu furoris, de quo supra diximus: & ut promissum promissorem non obliget, non satis est 3 quodlibet nocu-

* *De Offic. l.* 10.

GROTII.

g *Concessio immunitatis*] Vide *Rosenthalium* de Feudis cap. v. concl. LXXXVI. num. 2. *Heig.* Illustrium XVIII, num. 16. parte I, *Cothmannum* cons. XI, 32. *Clarum* §. feudum. XXIX, 2. *Andream Knich* de Vestitis Pactis. parte II, c. 5, num. 20. *Henricum* Bocer de Collectis cap. IV, 12.

GRONOVII

95 *Cum obligationis*] Cum ad ea nemo possit obligari.

96 *Si dominus*] Is, ad quem jure pertinet, quamvis eam, qui deposuit, aliquamdiu possederit.

97 *Ut alibi notavimus*] 2, 10. 1.

98 *Verba sequi*] Proprietati verborum in interpretando inhærere.

99 *Sive absolute*] Vel cuivis homini pro captu nostræ fragilitatis, vel ei, qui promisit.

1 *De quotidianis & anniversariis*] Perpetuis & solennibus.

2 *Judicare promissor*] Neque hoc dicit *Cicero:* intelligit enim, quæ revera omnium sanorum judicio sunt inutilia, non unius promissoris.

3 *Quodlibet nocumentum*] Qualecumque damnum, quod inde sentiat promissor.

nocumentum in promissorem, sed tale oportet sit, [h] quod pro natura actus credi debeat exceptum. Sic qui operas vicino ad dies aliquot promisit, non tenebitur, si eum [4] morbus sonticus patris aut filii detineat. Et hoc recte Cicero de Officiis primo: *Si constitueris te cuipiam advocatum [5] in rem præsentem esse venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit, non sit contra officium non facere quod dixeris.* Cap. 10.

3. In eundem sensum accipiendum, nec ultra trahendum est, [i] quod apud Senecam legimus; [6] *Tunc fidem fallam, tunc inconstantiæ crimen audiam, si [7] cum omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum, alioqui quicquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fidem liberat. Promisi [8] advocationem: postea apparuit per illam causam [9] præjudicium in patrem meum quæri. promisi me peregre una iturum: sed iter infestari latrociniis nuntiatur. In rem præsentem venturus fui: sed æger filius, sed puerpera uxor tenet. Omnia esse debent eadem quæ fuerint cum promitterem, ut promittentis fidem teneas.* Omnia intellige, pro actus ejus de quo quæritur natura, ut jam modo exposuimus. De Benef. l. IV, c. 35.

XXVIII. Diximus alia quoque esse posse signa voluntatis quæ ostendant [10] casum eximendum. Inter ea signa nihil validius est quam

GROTII.

h *Quod pro natura actus credi debeat exceptum*] Vide *Carolum Molinæum* ad consuetudines Parisienses tit. 1, §. 2 gl. IV. n. 3. *Ferd. Vasquium* de successionum creatione libro II, §. XVIII. num. 80. *Antonium Fabrum* rerum in Sabaudia judicatarum libro IV, tit. 30. *Zasium* in l. stipulatio hoc modo. 61, num. 3. de verborum obligationibus. Adde c. quemadmodum. 25. *de jurejurando* & *Alciatum* ad c. *cum contingat*, eodem titulo.

i *Quod apud Senecam legimus*] Ejusdem hæc sunt, capite XXXIX, lib. IV. de beneficiis: *Ad cœnam quia promisi ibo, etiamsi frigus erit. Surgam ad salutationem, quia promisi, quamvis non concoxerim, sed non si febricitavero. Sponsum descendam, quia promisi: sed non si spondere in incertum jubebis, si fisco obligabis. Subest, inquam, tacita exceptio, si potero, si debebo, si hæc ita erunt. Effice ut idem status sit cum exigitur, qui fuit, cum promitterem. destituere levitas non erit, si aliquid intervenit novi. quid miraris, cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? eadem mihi omnia præsta & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes datur actio, deserentem vis major excusat.* Usi sæpe hoc effugio Angli. Vide *Camdenum* in anno CIↃ IↃ XCV. tum in controversia cum Batavis, tum in altera cum Anseaticis.

GRONOVII.

4 *Morbus sonticus*] Gravis, quo vita periclitatur.

5 *In rem præsentem*] In foro & judicio præsto fore.

6 *Tunc fidem fallam*] Judicabor fidem fefellisse & levitatis infamiam subiisse.

7 *Cum omnia eadem*] Quoties nihil ex transverso interveniens faciem rerum ac temporum variaverit.

8 *Advocationem*] Me alicui advocatum fore.

9 *Præjudicium*] Aliquid statui, quo causa patris mei pendens in lite fiat deterior.

10 *Casum eximendum*] Tali casu non voluisse fieri, quod quis voluit fieri.

k *Cicero*

quam verba [11] alio loco posita, non ubi directe pugnant, quæ est ἀντινομία, cujus supra meminimus, sed cum velut insperato ex ipso rerum eventu inter se committuntur, quam Rhetores Græci vocant τὴν ἐκ περιστάσεως μάχην.

XXIX. 1. In hac disceptatione utra pars scripti [12] cum ex casu fit collisio prævalere debeat, regulas quasdam ex antiquis auctoribus [k] Cicero posuit, quæ ut spernendæ neutiquam sunt, ita mihi non suo ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in modum digeremus. [1] Ut quod permittit [13] cedat ei quod jubet: (yy) quia qui permittit aliquid ita permittere videtur, nisi aliud quid obstet, quam de quo ibi agitur: ideoque, ut ait [14] Scriptor ad Herennium, plus valet [15] sanctio permissione. Ut quod faciendum est certo tempore, ei præferatur quod quovis tempore fieri potest: unde sequitur, ut plerumque pactio [16] vetans vincat jubentem, quia pactio vetans obligat ad quodvis tempus, jubens non item, nisi aut tempus sit expressum, aut jussio tacitam prohibitionem contineat. Inter eas pactiones, quæ supradictis qualitatibus pares sunt, ut præferatur quod magis est peculiare, & ad rem propius accedit: nam solent specialia efficaciora esse generalibus: & in prohibitionibus, ut quæ pœnam adjunctam habet, ei quæ pœna vacat, & quæ majorem pœnam minatur, ei, quæ minorem, præferatur. Tum vero, ut superet quod causas habet aut magis honestas, aut magis utiles. Extremo loco, ut (zz) quod postremo dictum est vincat.

Lib. 11. *c.* 10.

2. Illud

GROTII.

k *Cicero posuit*] De Inventione secundo, (*Cap.* 49.) & ibi *Marius Victorinus.*

1 *Ut quod permittit, cedat ei quod jubet*] Quintilianus declamatione CCC. LXXIV. *Semper potentior lex est quæ vetat, quam quæ permittit.* Donatus Phormione actu 1. scen. 2. (*vers.* 76.) *Bene jubet: minorem enim vim habet ea lex quæ aliquid permittit, quàm illa quæ aliquid jubet.* Vide *Ciceronem* Verrina 11. (*Cap.* 51.) & quæ habet Connanus libro 1, c. 9.

GRONOVII.

11 *Alio loco posita*] Non conjuncta & proxima illis, quibuscum pugnant.

12 *Cum ex casu fit collisio*] Casu colliduntur & eventu, *Quintil.* 7, 7.

13 *Cedat ei*] Minus obligans urgensque credatur, quàm, &c.

14 *Scriptor ad Herennium libro II.*] cap. 10.

15 *Sanctio permissione*] Quod imperatur, necessarium; quod permittitur, voluntarium est. *Cic.* 2, de Invent. 49.

16 *Vetans obligat ad quodvis*] Quod vetatur omnino, quamvis non definito tempore, habet tamen certum tempus, omne videlicet; quod autem jubetur infinite, tempus habet nullum, sed quovis fieri potest.

(yy) Modo scilicet Permissio sit generalis, jussum autem particulare: alias id quod jubetur universaliter cedit Permissioni particulari; ut ad PUFENDORFIUM observatum est. *J. B.*

(zz) Regula illa heic non benè aptatur. Illa enim valet, ubi omnimoda & perpetua est repugnantia inter utramque partem scripti: quum heic agatur de collisione in certis tantum casibus. Plura dicemus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*]

m *Pro-*

2. Illud ex superioribus hic repetendum est, pactorum juratorum eam esse vim, ut intelligi debeant secundum receptissimam proprietatem, & ut omnes restrictiones tacitas, & ex natura rei non omnino necessarias, quam maxime repudient. Quare & si juratum pactum cum non jurato pugnet certo eventu, m præferendum erit (aa) cui adest jurisjurandi religio.

XXX. Solet & hoc quæri, an in dubio contractus perfectus censeri debeat antequam scriptura confecta sit, & tradita. Nam id Murena causabatur adversus ea, quæ inter Syllam & Mithridatem convenerant. Mihi apertum videtur, ni aliud convenerit, n credendum, scripturam adhiberi, ut 17 monumentum contractus, non ut substantiæ ejus partem. Alioqui exprimi id solet, ut in induciis cum Nabide: * *Ex qua die descriptæ conditiones editæ Nabidi forent.*

Appian. Mithr. pag. 214. *Ed. H. Steph.*

* *Livius lib. XXXIV. c. 35*

XXXI. Illud vero non admittam quod † quibusdam placuit, contractus regum & populorum quantum fieri potest interpretandos ex jure Romano: nisi appareat inter quosdam populos jus illud civile in his, quæ juris sunt gentium, etiam pro jure gentium receptum esse. quod temere præsumendum non est.

† *Alc. v. cons. 17.*

XXXII. De eo vero, quod Plutarchus in Symposiacis movet, conditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant, ita videtur, cum 18 accipiens hic sit qui promittit, ejus verba formam dare negotio, si absoluta & in se perfecta sint. Nam si 19 per affirmationem respiciant verba offerentis, tunc ea ipsa

IX. *Symp.* 13.

GROTII.

m *Præferendum erit cui adest jurisjurandi religio*] Acontius apud Ovidium:

Promisit pater hanc: hæc & juravit amanti:
Ille homines, hæc est testificata Deam.
Hic metuit mendax, hæc & perjura vocari:
Num dubitas, hic sit major, an ille metus?

(Epist. Heroid. XX, 159. *& seqq.*)

n *Credendum scripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut substantiæ ejus partem*] L. in re. 4. & l. si res gesta. 5. D. *de fide instrumentorum*, l. pactum quod bona fide, 17. C. de pactis. sic legem contractus quæ est 17. C. *de fide instrumentorum*, interpretantur *Bartolus* & *Johannes Faber*, *Salicetus*, quorum sententia in judiciis contra *Baldum* & *Castrensem* prævaluit. *Mynsingerus* decade X, conf. XCI. *Neostadius* de pactis antenuptialibus, observatione XVIII. quare non satis probabile est, quod *Liviacus* adfert de instrumento a rege subscripto, sed nondum addito sigillo & secretarii manu, libro II. rerum Italicarum *Guicciardini.*

GRONOVII.

17 *Monumentum contractus*] Unde notitia haberi possit de contractu; non ut ex ea demum contractus auctoritatem accipiat.

18 *Accipiens hic sit*] Qui enim offert, facit optionem vel electionem ejus, utrum duorum aut quid e pluribus velit.

19 *Per affirmationem*] Si accipiens non totum dicat, quod vult, sed tantum, accipio, vel, maxime, vel, ita sit.

(aa) Hoc nititur falsa hypothesi, de quâ suo loco monuimus. J. B.

1 *Supra*

ipsa ex natura vocum relativarum repetita in promissione videbuntur. Antequam vero accepta sit conditio, ne eum quidem teneri qui obtulit certum est nullum enim adhuc jus quæsitum est, ut ex his quæ de promissione supra diximus apparet. Et hæc oblatio conditionis minus est promissione.

CAPUT XVII.

De damno per injuriam dato, & obligatione quæ inde oritur.

I. *Culpam obligare ad restitutionem damni.*
II. *Damnum intelligi quod pugnat cum jure stricte dicto.*
III. *Accurate distinguendam aptitudinem a jure stricte dicto, ubi concurrunt.*
IV. *Damnum & ad fructus pertinere.*
V. *Ad lucrum cessans quomodo?*
VI. *Damnum dare facientes primario:*
VII. *Et secundario:*
VIII. *Item non facientes quod debent: primario,*
IX. *Et secundario:*
X. *Qualis efficacia circa actum ad hoc requiratur.*
XI. *Quo ordine teneantur.*
XII. *Obligationem extendi etiam ad damnum consequens.*
XIII. *Exemplum in homicida:*
XIV. *In eo qui alteri vim intulit:*
XV. *In adultero & stupratore:*
XVI. *In fure, raptore, & aliis:*
XVII. *In eo qui causam promissioni dedit per dolum aut metum injustum.*
XVIII. *Quid si metu justo naturaliter?*
XIX. *Quid de metu quem jus gentium pro justo habet?*
XX. *Potestates civiles quatenus teneantur ex damno per subditos dato: ubi quæstio de prædis in mari actis in socios contra imperium publicum.*
XXI. *Naturaliter ex animalis sui aut navis sua facto sine culpa neminem teneri.*
XXII. *Damnum dari, & adversus famam & honorem, & quomodo reparetur.*

I. SUpra diximus ejus, quod nobis debetur, fontes esse tres, pactionem, maleficium, legem. De pactionibus satis tractatum. Veniamus ad id quod ex maleficio naturaliter debetur. Maleficium hic appellamus culpam omnem, sive in faciendo, sive in non faciendo, pugnantem cum eo, quod aut [2] homines com-

GRONOVII.

1 SUpra diximus] 2, 1. 2.
2 Hominesve communiter] Vulgo omnes.

2 Ex-

communiter ; aut pro ratione certæ 3 qualitatis facere debent. a Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur, si damnum datum est, (aa) nempe ut id resarciatur.

II. 1. b Damnum 4 forte a demendo dictum, est τὸ ἧλαττον, cum quis minus habet suo, sive 5 illud suum ipsi competit ex mera natura, sive accedente facto humano, puta dominio, aut pacto, sive ex lege. Natura homini suum est vita, 6 non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, fama, honor, actiones propriæ. Dominio & pactis quomodo suum quid cuique sit, 8 superior tractatio docuit, tum quoad res, tum quoad jus in actiones alienas. Simili modo ex lege jus suum cuique oritur, quia idem aut plus lex potest quam in se ac sua singuli. Sic pupillus jus habet 9 exactam quandam diligentiam exigendi a tutore, respublica a magistratu, nec respublica tantum, sed & 10 cives singuli, quoties lex id expresse aut per sufficientem consequentiam significat.

2. At ex sola aptitudine, quod jus minus proprie dicitur, & 11 ab assignatrice justitia spectatur, non oritur verum dominium, ac proinde restitutionis obligatio : quia non id alicui suum est ad quod aptus est : πλεονεκτεῖ δ' ἀδίκως, ait Aristoteles, ὁ δ' βοηθήσας χρήματι δι' ἀνελευθερίαν· *Contra proprie dictam justitiam nihil committit, qui pecunia sua alteri non succurrit, præ tenacitate.* Cicero pro Cn. Plancio : *Est hæc conditio liberorum populorum, posse suffragiis vel dare, vel detrahere quod velit cuique.* & tamen mox subdit, accidere ut populus faciat, quod velit, non quod debeat, voce debendi sumta in laxiore significatu. Nic. v, c. 4. Cap. 4.

III. Sed

GROTII.

a *Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur*] Ἁμελὶς δίκη Græcis. [apud HESYCHIUM, qui exponit, ζημία δίκην *J. B.*] Vide in decretalibus titulum *de injuria & damno dato*, & Digestis *ad l. Aquiliam* & vicinas rubricas.

b *Damnum forte a demendo dictum*] Ita *Varro* libro IV. *Damnum a demtione, cum minus re factum quam quanti constat.* (Pag. 41. *Ed. H. Steph.*) Alii magis probant derivari a græco δαπάνη, ut sit *dapnum*, deinde *damnum*, ut ὕπνος, *sopnus*, *somnus*. Nec absurde deducas a græco δάμνω quod est βιάζω, aut ex ζημία *damia*, *damnum*, ut *regia*, *regnum*.

GRONOVII.

3 *Qualitatis*] Personæ, quam gerunt.

4 *Forte a demendo*] *Scaliger* a δαπάνη. A demtione *Varro* l. 4. de L. L. & *Isidorus* 5. Orig. 27. Quid si a δαμάω, δάμνημι.

5 *Illud suum*] 1, 1. 5.

6 *Non quidem ad perdendum*] Ut eam ipse sibi auferre possit. 2, 15. 16.

7 *Actiones propriæ*] Quas jure suo tractat, & in quibus eum non oportet impediri.

8 *Superior tractatio*] 2, 6. 1.

9 *Exactam quandam*] Non tantum ut dolum aut culpam caveat. l. 23. *D. de R. Juris.*

10 *Cives singuli*] Hinc Tiberius, bonum & salutarem principem servire debere & universis civibus sæpe, & plerumque singulis. *Sueton.* c. 29.

11 *Ab assignatrice*] 1, 1. 7 & 8.

(aa) Confer, in toto isto capite, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 1. *J. B.*

12 *Ma-*

III. Sed cavendum hic, ne confundantur quæ diverſi generis ſunt. Nam cui 12 magiſtratus collatio mandata eſt, is reipublicæ tenetur ad eligendum eum qui dignus ſit, & ad hoc exigendum reſpublica jus habet proprium. quare ſi ex indigni electione damnum fecerit reſpublica, ille 13 reſarcire tenebitur. Sic etiam civis aliquis non indignus, etſi jus proprium ad officium aliquod non habeat, habet tamen 14 verum jus petendi juxta alios: in quo jure ſi per vim aut dolum impediatur, jam non totius rei expetitæ ſed incerti illius damni æſtimationem exigere poterit. * Simile erit in eo, cui ne quid legaret teſtator, vi vel dolo fuit impeditus. nam 15 capacitas legati jus quoddam eſt, cui id eſt conſequens, ut libertatem teſtatoris in eo impedire injuria ſit.

*Thom. & Cajet. 2, 2. q. 62. art. 2. Soto, lib. IV, q. 6. Leſſius, lib. II. c. 12. dub. 18. & Covar. ad c. peccatum. p. 2. §. 7. * Soto lib. IV, q. 7. Leſſ. lib. II. c. 12. dub. 16. n. 3.*

IV. Minus autem quis habere, ac proinde damnum feciſſe intelligetur, non in re tantum, ſed & in fructibus 16 qui proprie rei fructus ſunt, ſive illi percepti ſunt, ſive non, ſi tamen ipſe eos percepturus fuerat, deductis impenſis quibus res melior facta eſt, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt neceſſariæ, ex regula quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena jactura.

a L. in quantitates, 73. §. magno 1. D. ad legem Falcid.

V. Sed & 17 ſpes lucri ex noſtro æſtimabitur, non ut 18 illud ipſum, *a* ſed 19 ſecundum propinquitatem ad actum, ut in ſemente ſpes meſſis.

Thom. 2, 2. 62. art. 4. Soto, lib. IV. q. 6. art. 5.

VI. Tenentur autem, præter ipſum qui per ſe & αὐτόσως damnum dat, alii quoque faciendo aut non faciendo. (bb) Faciendo alii

GRONOVII.

12 *Magiſtratus collatio*] Jus eligendi & ordinandi præfuturos oppido, pago, provinciæ, ærario, aut cuicumque parti publicæ adminiſtrationis.

13 *Reſarcire tenebitur*] *Novell.* 128. cap. 16. quæ *Juliano Anteceſ.* 124. capit. 556. p. 193. *Quod ſi talis adminiſtrator parum idoneus videatur, jubemus alium in loco ejus ſubrogari cum decreto epiſcopi & habitatorum ejuſdem civitatis; ſcientibus nominatoribus, quod ſi aliquod per eum civitati adlatum ſit detrimentum, de propriis facultatibus hos reſarcire cogantur.* Ita leg. nam & præceſſit: *quod reliquatus fuerit pater* (is ipſe quem & adminiſtratorem appellat) *civitatis, ab eo exigatur periculo eorum, qui denominatores ejus fuerint.*

14 *Verum jus petendi*] Ambiendi cum ὁμοτίμοις ſive ſimilibus jure civibus; inde actio apud *Quintilianum* decl. 252. *Paraſitus raptor candidatæ.*

15 *Capacitas legati*] Poſſe ex teſtamento aliquid capere.

16 *Qui proprie rei fructus*] Non debentur ſingulari curæ induſtriæque poſſeſſoris, qualis a domino expectari nequeat.

17 *Spes lucri*] Quo veriſimiliter fuiſſem potitus, niſi rem meam alter poſſediſſet, aut ea me frui prohibuiſſet.

18 *Illud ipſum*] Non quanti lucrum ſolidum foret, id ſi percepiſſem; ſed arbitrio boni viri, prout propior aut longinquior a ſperato eventu abfui; prout plus aut minus periculi reſtabat ad eventum conſequendum, ſi non intercepta ſpes fuiſſet ab eo qui damnum dedit.

19 *Secundum propinquitatem*] Prout facilior ac pronior ad id fuerit via.

(bb) Vide quæ fuſe notavimus ad Libellum PUFENDORFII, *De Offic. Hom. & Civ.* Lib. I. Cap. I. §. 27. tertiæ & quartæ Edd. ubi de concurſu ad facinus alienum accuratiùs, quàm uterque Auctorum noſtrorum, egimus. *J. B.*

alii primario, alii ſecundario : primario, qui jubet, qui 20 conſenſum requiſitum adhibet, qui adjuvat, 21 qui receptum præſtat, aut qui alio modo in ipſo crimine participat.

VII. Secundario, qui conſilium dat, c laudat, aſſentatur. *Quid enim intereſt* d *inter ſuaſorem facti & probatorem?* ait Cicero Philippica ſecunda. *Cap.* 12.

VIII. Non faciendo item primario aut ſecundario : primario, qui cum 22 ex jure proprie dicto debeat vetare præcepto, e aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit. Is Chaldæo Paraphraſtæ Levit. XX, 5. סעד obfirmator dicitur.

IX. Secundario, qui aut non diſſuadet cum debeat, aut factum reticet quod notum facere debebat. Illud autem debere in his omnibus referimus ad jus proprium quod juſtitia expletrix reſpicit, ſive illud ex lege ſive ex qualitate exoritur. Nam ſi debeat 23 ex caritatis norma, peccabit quidem omittendo, non tamen ad reparationem tenebitur, cujus origo eſt jus aliquod proprium, ut ante diximus. *Leſſ. lib.* 11, *c.* 13. *dub.* 10.

X. Sciendum quoque hos omnes quos diximus ita teneri, ſi vere cauſa fuerint damni, id eſt, momentum attulerint, aut ad totum damnum, aut ad partem damni. Nam ſæpe accidit 24 in agentibus vel negligentibus 25 ſecundarii ordinis, interdum etiam in quibuſdam qui ſunt ordinis 26 primarii, ut etiam 27 ſine eorum actu aut neglectu is qui damnum dedit certus fuerit id ipſum dare: *Th.* 2, 2. 62. *art.* 6. *Soto lib.* IV. 9. 7. *art.* 3.

GROTII.

c *Laudat*] Totilas in oratione ad Gotthos, apud *Procopium* Gotthicorum III. ὁ γὰρ ἐπαινέσας τὸν δεδρακότα, ὀλίγον τι οὐκ ἔστιν ὅπως τῶν πεπραγμένων αἴτιος γίνεται. *Nam qui facientem aliquid laudat, & ipſe rei factæ auctor habendus eſt.* Ulpianus in L. 1. c. de ſervo corrupto. *Et ſi erat ſervus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus, hic vero laudator ejus propoſiti fuerit, tenetur. non enim oportet laudando augeri malum.*

d *Inter ſuaſorem facti & probatorem*] Applicat hoc dictum Probo præfecto *Ammianus* libro XXVII. (*Cap.* 11.) lege Langobardica lib. IV, tit. IV. etiam conſulens ad compoſitionem vocatur. Vide *Rem.* 1. in fine, & ibi veteres ſcriptores.

e *Aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit*] *Nicetas Choniates* Michaële Comneno : ὁ ἐμπρησμὸς, ἃ μόνον τῷ ἀνάψαντος, ἀλλὰ καὶ τῷ κατασβέσαι δυναμένῳ, δρᾶσαι δί τι τοιοῦτον ὅλως μὴ βουληθέντος. *Incendium non ei tantum imputatur qui facem intulit, ſed & ei, qui prohibere cum poſſet, omnino noluit.*

GRONOVII.

20 *Conſenſum requiſitum*] Qui, cum ſine conſenſu ac nutu ejus damnum mihi dare non poſſet adverſarius, petenti ut liceret, indulſit.

21 *Qui receptum*] L. 1. §. 2. D. *de receptat.*

22 *Ex jure proprio*] Ratione perſonæ, muneris, poteſtatis.

23 *Ex caritatis norma*] Ut vir bonus aut homo Chriſtianus.

24 *In agentibus vel negligentibus*] Qui damnum dant faciendo vel omittendo.

25 *Secundarii*] Num. 7. 8.

26 *Primarii*] Num. 6. & 8.

27 *Sine eorum actu vel neglectu*] Etſi nihil illi faciendo vel omittendo peccaverint.

dare : quo casu illi quos dixi [28] non tenebuntur. Quod tamen non ita intelligendum est, ut si alii defuturi non fuerint, puta qui suaderent, aut juvarent, non teneantur qui suaserint, aut juverint, si absque ope aut consilio qui dedit damnum daturus id non fuisset. Nam & illi alii si suasissent aut adjuvissent, tenerentur.

Cajetan. ad q. 62. art. 6. Medin. q. 7.

XI. Tenentur autem primo loco ii, [29] qui imperio aut alio modo aliquem impulerunt ad factum : his deficientibus patrator facinoris : & post eum cæteri, [30] in solidum singuli qui ad actum causam dederunt, [f] si totus actus ab ipsis quamquam non solis processit.

Less. lib. II, cap. 13. dub. 5. ib. dub. 4.

XII. Qui vero de actu tenetur, [g] simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta. [h] In Senecæ controversia quadam hoc tractatur in specie platani incensæ ex qua domus arserat, ubi hanc ponit sententiam : *Etiamsi partem damni dare noluisti, in totum quasi prudens dederis tenendus es.* [31] *ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur.* Ariarathes Cappadocum rex eo quod Melani amni exitum per lasciviam obstruxerat, cum ejus perrumpentis impetu elatus Euphrates rapta parte Cappadocum terræ, magna & Galatis & Phrygibus damna intulisset, permisso Romanis judicio, talentis trecentis dispendium sarcivit.

Excerpt. Contr. v. 5.

Strabo XII. pag. 539.

XIII. Exemplo hæc sint. Homicida injustus tenetur solvere impensas, si quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere ex officio solebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum, quantum [32] illa spes alimentorum, ratione habita ætatis occisi, valebat : sicuti Hercules legitur Iphiti a se occisi liberis mulctam pependisse, quo facilius expiaretur. Michael Ephesius ad quintum Nicomachiorum Aristotelis : *ἀλλὰ καὶ ὁ φονευθεὶς ἔλαβε τρόπον τινά. ὁ γὰρ ἡ γυνὴ ἢ οἱ παῖδες, ἢ οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἔλαβον, τρόπον τινὰ ἐκείνῳ δέδοται· Sed & qui occisus est, accipit aliquo modo. Quæ enim uxor ejus & liberi & cognati accipiunt, ipse quodammodo accipit.*

Diod. l. IV. c. 31.

Lo-

GROTII.

[f] *Si totus actus ab ipsis, quamquam non solis processit*] *Lex Langobardica* lib. I, tit. IX. 5.

[g] *Simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta*] Vide *Thomam* prima secundæ quæst. XX. art. 5. & l. si servus servum. 27. §. si quis insulam 8. D. *ad l. Aquiliam.*

[h] *In Senecæ controversia*] Excerptis V, 5.

GRONOVII.

28 *Non tenebuntur. Quod tamen*] Sed ita, si conscii non fuerint illius eventus, quamvis rem adjuverint faciendo vel non faciendo.

29 *Qui imperio aut*] Qui primario aut secundario in causa fuerunt.

30 *In solidum*] Ad omne damnum sarciendum.

31 *Ex toto enim noluisse*] Omnino nec in parte, neque in toto damnum dare non voluisse intelligitur, qui sic se defendit, ut dicat se insscio atque imprudente datum esse.

32 *Illa spes alimentorum*] Prout magis aut minus destituti sunt qui alebantur, & prout lautius aut arctius contentiusque, qui occisus est, eos fovere potuisset per ætatem.

Loquimur de homicida injusto, id est, qui non habuit jus id faciendi unde mors sequitur. Quare si quis jus habuerit, sed in caritatem peccaverit, ut 33 qui fugere noluit, non tenebitur. Vitæ autem in libero homine æstimatio non fit, secus in servo, qui vendi potuit. *Less. dub. 21. Navarr. cap. 15. num. 22.*

XIV. i Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas & ad æstimationem ejus quod jam, qui mutilatus est, 34 minus poterit lucrari. Sed sicut ibi vitæ, * ita & hic cicatricis in libero homine æstimatio non fit. De 35 conjectione in carcerem idem dicendum. * *L. ult. D. De his qui effud. vel dej.*

XV. Sic adulter & adultera tenentur non tantum indemnem præstare maritum ab alenda prole, sed & legitimis liberis rependere, si quod damnum patiuntur ex concursu ita susceptæ sobolis ad hereditatem. Qui virginem imminuit vi, aut fraude, tenetur ei rependere 36 quanti minoris ipsi valet spes nuptiarum: imo & ducere tenetur, si ea promissione corporis usuram impetraverit. *Less. lib. 11. c. 10. dub. 6.* *Less. lib. 11, c. 10. dub. 2. & 3.*

XVI. Fur & raptor tenentur rem subtractam reddere cum suo 37 incremento naturali, & 38 cum sequente damno aut cessante lucro: & si res perierit, æstimationem 39 non summam, 40 non infimam, sed mediam. In hac classe ponendi & illi qui legitima † vectigalia fraudant. Similiter tenentur qui 41 judicio injusto, 42 accusatione injusta, testimonio injusto damnum dederunt. *th. c. 12. dub. 17.* † *Less. lib. 11, c. 33. dub. 8.*

XVII. Sed & qui contractui aut promissioni causam dedit dolo, vi, aut metu injusto, 43 tenetur eum quicum actum est in integrum restituere. *Covar. c. peccatum. p. 2. §. 5.*

GROTII.

i *Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas & ad æstimationem ejus, quod jam qui mutilatus est minus poterit lucrari*] Idem apud Hebræos servatum; *Baba Kama* cap. VIII. §. I. & apud Anglos & Danos, quorum fedus vide apud doctissimum *Pontanum* dissertatione de mari.

GRONOVII.

33 *Qui fugere noluit*] Sed aggredientem expectavit & necavit interea, dum ipse sese defendit.

34 *Minus poterit lucrari*] Corpus habet non tam sufficiens operis, eoque mereri mercedes nequit quantas solebat.

35 *Conjectione in carcerem*] Si quis injuria detinens aliquem in vinculis prohibuit operas præbendo rem facere.

36 *Quanti minoris ipsi*] Quanto ob pudorem amissum nunc longius abest a spe honesti matrimonii.

37 *Incremento naturali*] Cum fructibus, quos res per se sine manu & industria hominis erit factura.

38 *Cum sequente damno*] Quanto deterior est cum reddit, quantoque minus utilitatis & commodi præbere potest.

39 *Non summam*] Quanti est, cum plurimi.

40 *Non infimam*] Quanti, cum minimi.

41 *Judicio injusto*] Si quis litem suam fecerit. pr. Inst. de [illegible] delict.

42 *Accusatione injusta*] Ut calumniatores. §. 1. Inst. de [illegible]. Utrorumque meminit Sueton. in Tiber. c. 61. Cervius tradit lege [illegible] Graeci autem Ionas, si quis [illegible] amne.

43 [illegible]

integrum restituere, quia ille jus habuit, tum ne deciperetur, tum ne cogeretur; illud ex natura contractus, hoc ex naturali etiam libertate. His annumerandi sunt * qui id quod ex officio facere tenebantur facere noluerunt, nisi pecunia accepta.

* *Covarr. c. peccat.* p. 2. §. 3.

XVIII. At 44 qui causam dedit, cur vim pati, aut metu cogi debeat, habet quod sibi imputet: nam 45 involuntarium ex voluntario ortum habens moraliter pro voluntario habetur.

Less. lib. II, *c.* 17. *dub.* 6.

XIX. At gentium consensu sicut introductum est, ut bella omnia summæ potestatis auctoritate utrinque gesta & indicta 46 pro justis habeantur, quoad effectus externos, qua de re infra dicemus: ita & hoc, ut 47 talis belli metus hactenus pro justo habeatur, ne quod ita obtentum est repeti possit. Atque hoc sensu admitti potest distinctio Ciceronis, * inter hostem, 48 quicum multa jura habemus, ut ait, communia, ex gentium consensu scilicet, & piratas ac latrones. Nam hi si quid metu expresserunt repeti potest, nisi jusjurandum intercesserit: quod illi, non item. Quare quod Polybio videtur justam fuisse Carthaginiensibus causam belli Punici secundi, quod Romani ab ipsis mercenariorum seditione occupatis bello denuntiato Sardiniam insulam & pecuniam expressissent, habet naturalis æquitatis aliquam speciem, sed a jure gentium abit, ut alibi explicabitur.

Bodin. L. v. *De Republ.* c. 6.

* *De Off.* III. c. 29.

Lib. III. c. 13. *& seq.*

XX. 1. Ex neglectu tenentur reges ac magistratus, qui adinhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia: quo nomine damnati olim ab Amphictyonibus Scyrii. Quæsitum memini ex facto, cum patriæ nostræ rectores potestatem prædarum in mari ex hoste agendarum 49 per codicillos plurimis dedissent, & eorum nonnulli res amicorum rapuissent, desertaque patria mari vagarentur, ac ne revocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum usi essent opera, aut quod 50 cautionem non exegissent. Dixi eos in nihil amplius teneri, quam ut noxios, si reperiri possent, punirent aut dederent: præterea 51 in bona raptorum jus reddi

Plutarch. in Cimon. p. 483. C.

GRONOVII.

44 *Qui causam dedit*] Negando scilicet quod jure ab eo petebatur.

45 *Involuntarium ex voluntario*] Coactio, quam quis meruit recusando, quod omnino illi faciendum erat, non putatur invito inhibita, sed ipsum cogi voluisse existimatur.

46 *Pro justis habeantur quoad effectus*] Quæ bello quamvis injuste illato acquisita sunt, pro jure acquisitis procedant.

47 *Talis belli metus*] Ut quod belli quamvis injuste illati terrore ac formidine expressum est, tamen, si jus armorum habuerit, qui expressit, jure teneat, idque ab eo post intervallum repeti nequeat.

48 *Quicum multa*] Adversus quem quod vi, armis, terrore, dolo bonogeritur, jure fieri existimatur.

49 *Per codicillos*] *Acte van Oostvoy.*

50 *Cautionem non exegissent*] Prædes ac fidejussores dare, de non lædendis sociis, jussissent.

51 *In bona raptorum jus reddi*] Querentibus officio judicum permitterent ex bonis raptorum, quæ essent in patria, quatenus possent, resarcire sua damna.

k *Gal-*

reddi curarent. Nam ipſos injuſtæ prædationis cauſam non fuiſſe, nec quicquam de ea participaſſe: prohibuiſſe etiam legibus ne amicis noceretur: cautionem ut exigerent nullo jure fuiſſe obligatos, cum poſſent, etiam ſine codicillis, omnibus ſubditis hoſtem ſpoliandi poteſtatem facere, 52 quod & factum olim eſſet: neque talem permiſſionem cauſam eſſe cur damnum datum eſſet ſociis, cum poſſent privati etiam ſine permiſſu tali naves armare & in mare progredi. Mali vero an futuri illi eſſent provideri non potuiſſe: neque vero vitari poſſe quo minus & malorum opera utamur, alioqui nullum colligi poſſe exercitum.

2. Neque vero ſi quid milites, aut terreſtres, aut nautici contra imperium amicis nocuiſſent, reges teneri: quod k Galliæ * & Angliæ teſtimoniis probatum. Ut vero ſine culpa ſua ex miniſtrorum facto quiſquam teneatur, non eſſe juris gentium, ex quo dijudicanda eſſet hæc controverſia, ſed juris civilis, nec generalis, ſed 53 adverſus nautas & alios quoſdam ex rationibus peculiaribus introductum. Atque in eam partem a 54 ſupremi auditorii judicibus contra Pomeranos quoſdam pronuntiatum eſt, idque ad exemplum rerum in cauſa non diſpari, ante duo ſæcula, judicatarum.

* *Conſt. Galliæ tom. III. tit. 3. conſtitutione ann. 1583. c. 44.*

XXI. Illud quoque notandum eſt, 55 ut mancipium aut animal quod damnum, aut pauperiem fecit, noxæ dedatur, itidem ex jure civili eſſe. (cc) Nam dominus, qui in culpa non eſt, natura ad nihil tenetur: ut nec is, cujus navis ſine ipſius culpa navi alterius damnum dedit; quamquam multorum populorum legibus? ut & noſtra, damnum tale 56 dividi ſolet ob culpæ probandæ difficultatem.

XXII. Sed damnum, ut diximus, etiam adverſus honorem & famam datur, puta verberibus, contumeliis, maledictis, calumniis, irriſu, aliiſque ſimilibus modis. In quibus non minus quam in furto atque aliis criminibus 57 vitioſitas actus ab effectu diſcernenda eſt. Nam illi pœna reſpondet, huic damni reparatio, quæ fit

Leſſ. lib. II, c. 11. dub. 19. 25. 27. Soto lib. IV, q. 6. art. 3.

GROTII.

k *Galliæ*] Vide etiam tomo conſtitutionum III, tit. II. conſtitutione anni cIↃ IↃ XLIII. cap. 44.

GRONOVII.

52 *Quod & factum*] 3, 4. 1.

53 *Adverſus nautas*] Exercitoria & inſtitoria actione. 2, 11. 13.

54 *Supremi auditorii judicibus*] *Hoogen Raad.*

55 *Ut mancipium aut animal*] Videndi titt. *de noxalibus actionibus*, & *ſi quadrupes pauperiem fecerit.*

56 *Dividi ſolet*] Ut dimidium ejus ſuſtineat dominus navis lædentis, dimidium corruptæ.

57 *Vitioſitas actus ab effectu*] Ipſa culpa ſive injuria a damno per culpam vel injuriam dato.

(cc) Hoc verum quidem eſt de Animali bruto, quod, utpote Ratione deſtitutum, damnum propriè dictum dare nequit. At alia eſt ratio de Mancipio; ut oſtendemus, Deo dante, in Gallicis noſtris Notis ad hunc locum. *J. B.*

fit culpæ confessione, 1 exhibitione honoris, testimonio innocentiæ, & per ea quæ his similia sunt. quanquam & pecunia tale damnum rependi poterit, si læsus velit, quia pecunia communis est rerum utilium mensura.

GROTII.

1 *Exhibitione honoris, testimonio innocentiæ*] Vide exemplum Viviani qui accusationis injustæ pœnitentia ductus est, apud *Cassiodorum* IV, 41.

CAPUT XVIII.

De legationum jure.

I. *Obligationes quasdam ex jure gentium nasci, ut jus legationum.*
II. *Inter quos locum habeat.*
III. *An semper admittenda legatio.*
IV. *Adversus legatos periculosa molientes defensionem licitam, non exactionem pœnæ.*
V. *Legationis jure non teneri eum, ad quem legatus missus non est.*
VI. *Hostem ad quem missus est legatus teneri:*
VII. *Nec opponi posse jus talionis.*
VIII. *Jus hoc & ad comites legatorum porrigi: si legati voluerint.*
IX. *Et ad bona mobilia.*
X. *Exempla obligationis, sine cogendi jure.*
XI. *Quanti sit hoc jus legationis.*

I. HActenus ea memoravimus, quæ ex jure naturæ debentur nobis, paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo aliquid erat juri naturæ superadditum. Restat veniamus ad obligationes quas ipsum per se jus illud gentium, quod voluntarium dicimus, induxit. quo in genere (aa) præcipuum est caput de jure legationum. Passim enim legimus sacra legationum, a sanctimoniam legatorum, jus gentium illis debitum,

GROTII.

a *Sanctimoniam legatorum*] Pomponius l. *si quis*. ult. D. de legationibus: *si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati: & ideo si cum legati apud nos essent gentis alicujus, bellum cum eis indictum sit, liberos eos manere. Id enim juri gentium conveniens esse. Itaque eum, qui legatum pulsasset, Quintus Mucius dedi hostibus, quorum erant legati, solitus est respondere.* Lege Julia de vi publica tenetur, quod ad legatos, oratores, comitesve attinebit, si quis eorum quem pulsasse sive injuriam feciſſe arguetur, *Ulpiano* respondente in l. *lege Julia*. 7. D. *ad legem Juliam de vi publica*. *Josephus* antiquæ historiæ libro XV. (*Cap.* 8.) multum prædicat legatorum sanctimoniam, quibus ait commune cum angelis Dei nuntiis nomen. *Varro* lib. III. de Lingua Latina: *Sancta sunt corpora legatorum. Cicero* Verrina III. *Legatorum jus divino humanoque vallatum præsidio, cujus tam sanctum & venerabile nomen esse debet, ut non modo inter sociorum jura, sed & hostium tela incolume versetur.* Scriptor vitæ Epaminondæ: [Immo

tum, jus divinum humanumque: ſanctum inter gentes jus legationum, federa ſancta gentibus, fedus humanum: ſancta corpora legatorum: Papinio, (*Thebaïd.* II. 486.)

Sanctum populis per ſæcula nomen.

Cicero de haruſpicum reſponſis: *Sic enim ſentio, jus legatorum cum hominum præſidio munitum, tum etiam divino jure eſſe vallatum.* Itaque hoc violare non injuſtum tantum eſſe, [b] ſed & impium omnium confeſſione, ait Philippus in epiſtola ad Athenienſes. *Cap.* 16. *Apud Demoſth.* p. 62. A.

II. 1. Sed primum ſciendum eſt, qualecunque eſt hoc jus gentium de quo videbimus, ad eos legatos pertinere, quos mittunt qui ſummi imperii ſunt compotes inter ſe. nam qui extra hos legati

[Immo *Pelopidæ*. CORN. NEPOS, c. 5. n. 1.] *Cum legationis jure ſe tectum arbitraretur, quod apud omnes gentes ſanctum eſſe conſueſſet.* *Diodorus Siculus* in excerptis Peireſianis, pag. 349. τὴν ἀσυλίαν vocat τῆς τῶν πρεσβευτῶν ἁγνείας· *ſecuritatem a legatorum ſanctimonia.* Apud *Papinium* lib. II. (*Theb.* verſ. 373.

tutique regreſſus
Legato.)

Chryſoſtomus: καὶ οἱ δὲ τὸν κοινὸν νόμον ᾐδέσθησαν, ὅτι ὁ πρεσβεύων οὐδέποτε πάσχει τι κακόν· *ne commune quidem fas hominum reveriti ſunt, quod tutos præſtat legatos ab omni malo.* Servius ad XI. Æneidos, (*vers.* 101.) *ab omni injuria teſtis jure gentium.* Ne omnia loca enotem, adde *Livium* lib. I. de Laurentibus, (cap. 14.) *Dionem Chryſoſtomum* de lege & conſuetudine, *Vellejum Paterculum* initio lib. II. *Menandrum Protectorem*, Epiſtolam *Felicis* ad *Zenonem* in appendice *codicis Theodoſiani* data a *Sirmundo*. Totilas apud *Procopium* Gothicorum III. πᾶσι μὲν, ὡς ἐπὶ πλεῖστον εἰπεῖν, νόμος βαρβάροις, τὸ χρῆμα τῶν πρεσβέων σέβειν· *omnibus ut generatim loquar, barbaris mos legatos venerari.* Idem de barbaris dixit *Scafnaburgenſis*. *Aimonius* regi Clodovæo hæc dicta tribuit: *Ad extremum pro divinis ſimul humaniſque legibus, quæ injuriarum immunes ſancium debere eſſe eos qui mediatores hoſtilium efficiuntur armorum. Inter arma namque ſola legatio pacis ſequeſtra eſt.* Exuit hoſtem qui legatione fungitur. Vide & *Radevicum* in appendice. De Polonis vide *Cromerum* libro XX. de Turcis *Leunclavium* libro VIII. & libro XVII. de Mauris *Marrianam* libro XII. [Apud *Varronem* non exſtant verba, quæ tamquam ex illo adfert Auctor, circa initium Notæ iſtius. Errorem hauſit è nota *Dionyſ. Gothofredi* in *L.* 17. *D. De Legation.* ubi hic pro verbis *Varronis* laudat, quod *Cujacius* dicit *Obſerv.* XII. 5. poſt indicatum *Varronis* fragmentum è *Lib.* III. *De Vita populi Rom.* quod ſervavit NONIUS MARCELLUS, p. 529. *Edit. Mercer.* Apud *Vellejum Paterculum* etiam, Lib. II. Cap. 2. initio, nihil eſt quod huc faciat; & Auctor ipſe locum illum, juxta verum ſenſum, ſupra adtulit, *Cap.* XV. §. 16. *num.* 2. in fine. *J. B.*]

(aa) Jus *Legationum*, in ſe ſpectatum, verè oritur à Jure Naturali, ut oſtendit PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. §. 23. Quæ autem privilegia moribus gentium tantum originem debent, illa nemo tenetur Legatis concedere, niſi velit, & pacto vel expreſſo, vel tacito, ad illa concedenda ſeſe obſtrinxerit. *J. B.*

GROTII.

b *Sed & impium*] Ἔργον ἀσεβὲς ait *Plutarchus* in vita Æmilii, narrans Gentii factum, p. 261. *Joſephus* libro XV. hiſtoriæ antiquæ: τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ πολεμίους πολεμίοις διαλλάττειν δύναται. ποῖον ἂν μεῖζον ἂν γένοιτο ἀσέβημα ἢ πρέσβεις ἀποκτεῖναι τὰς ὑπὲρ τῶν δικαίων διαλεγομένους; *Hoc nomen & hoſtes hoſtibus valet reconciliare; quid ergo fieri magis impium poteſt, quam legatos occidere pro æquitate loquentes?*

gati sunt 1 provinciales, 2 municipales, atque alii, non jure gentium, quod inter gentes est diversas, sed 3 jure civili reguntur. Legatus apud Livium publicum se nuntium populi Romani vocat. Apud eundem Livium * alibi senatus Romanus 4 jus legationis externo, non civi comparatum ait: & Cicero † ut ostendat non esse legatos mittendos ad Antonium: *Non enim*, inquit, *cum Annibale res est, hoste reipublicæ, sed cum cive.* Qui autem externi habendi sint ita clare exposuit Virgilius, ut nemo jurisconsultorum possit clarius:

Lib. I. c. 32.
* *Lib.* VI. c. 17.
† *Philipp.* V. 10.
Æn. VII, 869.

Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
5 Dissidet, externam reor.

2. c Qui ergo impari junguntur fedære, cum sui juris esse non desinant, jus habebunt legationis: immo & hi 6 qui ex parte subditi sunt, ex parte non sunt, pro ea parte qua non sunt subditi. At reges qui bello solenni victi, 7 regnoque exuti sunt, cum aliis regni bonis & jus legandi perdiderunt. Ideo 8 Persei a se victi caduceatores retinuit P. Æmilius.

3. In bellis vero civilibus necessitas interdum locum huic juri facit, extra regulam, d puta cum ita divisus est populus in partes quasi æquales, ut dubium sit ab utra parte stet jus imperii; aut cum jure admodum controverso de regni successione duo decertant. Nam hoc eventu gens una pro tempore quasi duæ gentes habe-

GROTII.

c *Qui ergo impari junguntur federe*] *Cromerus* XXX.

d *Puta cum ita divisus est populus*] Vide de legatis civitatis Toleti ad regem, *Johannem Marianam* libro XXII, 8. de Flandris *Crantzium* Saxonicis XII, 33.

GRONOVII.

1 *Provinciales*] A diœcesibus, satrapiis, nomis, ut in Ægypto dicebantur.

2 *Municipales*] Ab oppidis.

3 *Jure civili reguntur*] Pro privatis habentur.

4 *Jus legationis externo*] Securitatem inter inimicitias publicas præstari legato alienigenæ nec nostræ ditionis: non ejus populi qui nostro imperio est obnoxius.

5 *Dissidet*] Separata est a nostro regno vel territorio.

6 *Qui ex parte*] Ut qui de alieno regno feuda possident.

7 *Regnoque exuti*] Videtur hoc nimis crudum, neque admittendum, nisi tantum temporis intervallum intercesserit, ut illi regnum pro derelicto habere possint credi.

8 *Persei a se victi caduceatores*] Liv. 44, 45. & 46. Sed retinuisse putes caduceatores Persei, non quod regno exutum jus habere mittendi non putaret, sed quod ingenti fiducia exuendi hominem regno, pacem ei dare nollet, & quod sine accepta mittendi venia occurrerant. Livius 32, 11. Idem lib. 6. 37. 45. *Ideo nihil illis mali, sed per eos responsum Perseo non dedit.* [Video tamen, quum postea tres Legati à *Perseo* ad *Paullum Æmilium* mitterentur, cum literis, in quibus *Rex Perseus Consuli Paullo salutem* dicebat, sine responso ac sine literis eam legationem dimissam esse: unde *secessit Perseus, cujus nominis oblivisci vetito esset*: itaque *alteras literas cum privati titulo* misit. LIV. XLV. 4. Unde colligitur, neque tales legatos à *Paullo* tamquam sanctos & inviolabiles haberi debuisse. *J. B.*]

e *Fla-*

habetur. Ita e 9 Flavianos accusat Tacitus, quod sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus in Vitellianis civili rabie temerassent. Piratæ & latrones, qui civitatem non faciunt, jure gentium niti non possunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos misisset, indoluit, quod desertor & prædo 10 hostium more ageret: quæ verba sunt Taciti. Sed interdum tales qui sunt, jus legationis nanciscuntur fide data, * ut olim fugitivi in saltu Pyrenæo.

Hist. III. c. 80.

* *An.* III. c. 73. *Cæs. l.* III. *de bello civ.* c. 19.

III. 1. Duo autem sunt de legatis quæ ad jus gentium referri passim videmus; prius f ut admittantur, deinde ne violentur. De priore locus est Livii, ubi Hanno senator Carthaginiensis in Annibalem sic invehitur: *Legatos ab sociis, & pro sociis venientes bonus Imperator vester in castra non admisit: jus gentium sustulit.* Quod tamen non ita crude intelligendum est: g non enim omnes admitti præcipit gentium jus: sed vetat sine causa rejici. Causa esse potest ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod mittitur.

Lib. XI. c. 10.

2. Melesippus Lacedæmoniorum legatus, auctore Pericle, dimissus est extra fines agri Attici, quod ab hoste armato veniret. Sic h senatus Romanus * negavit se Carthaginiensium legationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia. Persei adversus Romanos bellum molientis † legatos non admiserunt Achæi. Sic Totilæ sæpe perfidi legationem rejecit Justinianus, *a* & Gothi, qui Urbini erant, Belisarii oratores. Cynethensium quoque, ut gentis sceleratæ, legatos undique pulsos narrat *b* Polybius. Secundi exemplum est in Theodoro, qui ἄθεος vocabatur, *c* quem a Ptolemæo ad se missum audire Lysimachus noluit: idemque aliis evenit peculiaris odii causa. Tertium quod diximus locum habet, i ubi

Thuc. l. II. c. 12.

* *Zonar. Tom.* 2.

† *Liv. l.* XLI c. 29.

a *Procop. L.* II. & III.

b *Libro* IV. c. 21.

c *Diog. Laert.* II. 102.

GROTII.

e *Flavianos accusat Tacitus*] Et Magnentium *Zosimus* libro II. Μαγνέντιος δὲ καθ' ἑαυτὸν ἔφριξε γνώμην, πότερον χρὴ Φίλιππον ἄπρακτον ἀποπέμπειν, ἢ κατέχειν παρ' ἑαυτῷ τὸν ἐπὶ τοῖς πρίσβεσι πατοῦντι θεσμόν. *Magnentius apud animum suum volvebat, deberetne Philippum irritum dimittere, an apud se retinere calcato jure legationum.* Is Philippus à Constantio venerat. (*Cap.* 47. *Ed. Cellar.*)

f *Ut admittantur*] *Donatus* ad prologum Hecyræ: *Oratorem audire oportere jus gentium est.* (Advers. 1.)

g *Non omnes admitti præcipit gentium jus*] Vide *Camdenum* in anno cIↃ IↃ LXXI. quæstionum ibi propositarum quarta.

h *Senatus Romanus negavit se Carthaginiensium legationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia*] De hoc Romanorum more vide *Servium* ad VII. Æneidos, (*vers.* 168.)

GRONOVII.

9 *Flavianos accusat*] Ut & L. Opimium *Vellejus*, quod Fulvii Flacci filium, quem pater legatum de conditionibus miserat, interfecerit. lib. 2, 7.

10 *Hostium more ageret*] Usurparet jus, quod solis concessum est, qui pares potestate atque imperio bello contendunt.

d II *Regum* XVIII. 36.

e Livius lib. XXXVII. c. 49.

f Lib. XXXII. c. 36.

g *Sallust. Bell. Jug.* c. 30.

ubi causa mittendi aut suspecta est, ut Rhabsacis *d* Assyrii legatio ad populum concitandum merito suspecta erat Ezechiæ, aut non ex dignitate aut temporibus conveniens. Sic Ætolis denuntiarunt Romani, *e* ne quam legationem mitterent, nisi permissu Imperatoris: Perseo ne Romam mitterent, *f* sed ad Licinium: & Jugurthæ *g* legatis edictum [k] intra decem dies Italia excederent, ni regnum & regem deditum veniissent. Optimo autem jure rejici possunt, quæ nunc in usu sunt legationes assiduæ, quibus quam non sit opus docet mos antiquus, cui illæ ignoratæ.

IV. 1. [l] De non violandis legatis difficilior est quæstio, & varie a claris hujus sæculi ingeniis tractata. Videndum autem habemus de legatorum personis, deinde de comitibus eorum ac bonis. De personis alii ita sentiunt, jure gentium vim duntaxat injustam a legatorum corporibus arceri: censent enim [11] privilegia ex jure communi interpretanda. Alii non omnibus de causis putant legato vim inferri posse, sed ita demum si jus gentium ab eo læsum sit, quod satis late patet: nam in jure gentium jus naturæ includitur, ita ut ex omnibus delictis puniri jam legatus possit, nisi quæ [12] ex mero jure civili oriuntur. Restringunt hoc alii ad ea, quæ contra statum reipublicæ, aut dignitatem ejus ad quem legatus mittitur, fiunt: quod ipsum sunt qui periculosum putant, & querelas exponendas ei qui misit, ejusque arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui putant consulendos [13] reges aut gentes quarum nihil interest: quod [14] prudentiæ esse potest, juris non potest.

2. Rationes quas pro se quisque afferunt nihil definite concludunt: quia jus hoc non ut jus naturale [15] ex certis rationibus certo oritur, sed ex voluntate gentium modum accipit. Potuerunt autem

GROTII.

i *Ubi causa mittendi aut suspecta est*] Sic Andreas Burgus Cæsaris legatus in Hispaniam non admissus: *Mariana* libro XXIX. Simile apud *Cromerum* libro XX.

k *Intra decem dies Italia excederent*] Carolus Quintus Imperator legatos Galliæ, Venetorum, & Florentinorum ad bellum sibi indicendum missos deduci jussit in locum, qui a comitatu suo abesset triginta milliaria. *Guicciardinus* libro XVIII. *Bellajus* libro III. (fol. 103. *Edit. Paris.* 1573.)

l *De non violandis legatis*] *Menander Protector* de Justino II. Imperatore: ὁ δὲ παρὰ τὸν κοινὸν τῶν πρεσβευτῶν θεσμὸν, εἶχεν ἐν δεσμοῖς· *Ille Avarorum legatos contra jus legationum in vinculis habuit.* Vide *Ern. Cothmannum* responso XXXII, num. 29. & sequentibus, volumine V.

GRONOVII.

11 *Privilegia ex jure communi*] Eatenus admittenda, quatenus recepto juri non derogant.

12 *Ex mero jure civili*] Edicto aliquo aut constitutione reipublicæ ad solius illius statum pertinente.

13 *Reges aut gentes*] In delictis legatorum sumendos esse arbitros & sequestros, qui extra causam sint.

14 *Prudentiæ, non juris*] Quod si quis fecerit, prudenter egisse judicabitur; nemini tamen id facere, si recte facere velit, necessum est.

15 *Ex certis rationibus*] Non ex morali turpitudine vel necessitate.

16 Jus

autem gentes, aut omnino cavere legatis, aut cum certis exceptionibus. nam & hinc utilitas ſtat pœnæ in gravia delinquentes; & inde utilitas legationum, quarum mittendarum facilitas ſecuritate quanta poteſt eſſe maxima optime promovetur. Spectandum ergo quo uſque gentes conſenſerint: quod ex ſolis exemplis evinci non poteſt. Exſtant enim ſatis multa in partem utramque. Recurrendum igitur tum ad ſapientum judicia, tum ad conjecturas.

3. Judicia duo habeo maxime illuſtria, Livii alterum, alterum Salluſtii. Livii hoc eſt de legatis Tarquinii, qui proditionem concitaverant Romæ: *Quanquam viſi ſunt commiſiſſe, ut hoſtium loco* Lib. 11. *eſſent*, 16 *jus tamen gentium valuit.* Videmus hic (bb) etiam ad c. 4. eos qui hoſtilia patrant 17 jus gentium extendi. Salluſtii dictum ad comites legationis, de quibus mox dicemus, non ad legatos ipſos pertinet: ſed recte a majori, id eſt, minus credibili, ad minus, id eſt, magis credibile procedet argumentatio. Is ita ait: *Fit reus magis* 18 *ex æquo bonoque, quam ex jure gentium*, (cc) *Bomilcar comes ejus, qui Romam fide publica venerat.* Bonum & æquum, id eſt, merum naturæ jus patitur pœnas exigi, ubi reperitur qui deliquit: at jus gentium legatos & qui his ſimiles fide publica veniunt excipit. Quare ut rei fiant legati contra jus eſt gentium, quo vetari multa ſolent quæ jus naturæ permittit. *Bello Jug.* c. 39. *Ed. Wæſſ.*

4. Conjectura quoque hinc ſtat. Verius enim eſt privilegia ita intelligenda, ut 19 aliquid tribuant ultra jus commune. Quod ſi legati ab injuſta tantum vi tuti eſſent, nihil in eo magni eſſet, (dd) nihil præcipui. Adde quod 20 ſecuritas legatorum utilitati, quæ ex pœna eſt, præponderat. Nam pœna haberi poteſt per eum qui legatum miſit volentem: & ſi nolit, ab ipſo exigi bello, tanquam criminis approbatore. Objiciunt aliqui ſatius unum plecti, quam bello multos involvi. atqui ſi is qui legatum miſit factum ejus probet, legati pœna bello nos non eximet. Parte vero altera valde

GRONOVII.

16 *Jus tamen gentium valuit*] Maluerunt tamen eis parcere ob commune jus legatorum, quam afficere ſupplicio, quod eo jure indignos ipſi ſe reddidiſſent.

17 *Jus gentium extendi ad eos*] Hos quoque jure gentium inviolabiles eſſe.

18 *Ex æquo bonoque quam*] Bono magis exemplo, quam conceſſo jure. *Tacit.* 1, annal. 38.

19 *Aliquid extra jus*] Amplius quam omnibus conceſſum eſt tralaticio jure.

20 *Securitas legatorum*] Omnium ſive recte agentium, ſive peccantium, res eſt magis ad exemplum pertinens quàm pœna peccantium.

(bb) Immo ex iſto loco contrarium inferri poteſt; ut oſtendemus, Deo dante, in Notis noſtris Gallicis, ubi & quæ ad jus iſtud Legationis pertinent, accuratiùs exponentur, ex principiis, non fictitii illius Gentium Juris voluntarii, ſed ipſius Juris Naturalis, *J. B.*]

(cc) Locus iſte malè quoque huc trahitur, ut patet vel ex Interpretibus, qui verum ejus ſenſum dudum expoſuerunt. *J. B.*

(dd) Abundè ſufficit, ſi non ob quævis delicta jure ſuo excidat Legatus. *J. B.*

valde in lubrico locatur ſalus legatorum, ſi actuum ſuorum rationem 21 alii reddere debeant, quam a quo mittantur. Nam cum plerumque diverſa, ſæpe & adverſa ſint conſilia eorum qui mittunt legatos, & qui accipiunt, vix eſt ut non ſemper aliquid in legatum dici poſſit, quod criminis accipiat ſpeciem. Et quanquam quædam ſunt ita manifeſta, ut dubitationem non habeant, ſufficit tamen 22 ad æquitatem & utilitatem legis univerſalis periculum univerſale.

5. Quare omnino ita cenſeo, placuiſſe gentibus ut communis mos, qui quemvis in alieno territorio exiſtentem ejus loci 23 territorio ſubjicit, exceptionem pateretur in legatis, ut qui ſicut fictione quadam habentur 24 pro perſonis mittentium (*ſenatus faciem ſecum attulerat, auctoritatem reipublicæ*, ait de legato quodam M. Tullius) ita etiam fictione ſimili 25 conſtituerentur quaſi extra territorium. unde & civili jure populi apud quem vivunt non tenentur. Quare ſi tale ſit delictum quod contemni poſſe videatur, aut diſſimulandum erit, [m] aut e finibus jubendus excedere legatus, quod Polybius ei factum narrat qui Romæ obſidibus fugiendi cauſam præbuerat. Unde obiter datur intelligi, quod alio tempore legatus Tarentinorum, 26 qui idem deliquerat, virgis cæſus eſt, id eo eveniſſe, [n] quod Tarentini victi ſub Romanis eſſe cœpiſſent. Si crimen ſit atrocius, & ad publicum malum ſpectans, [o] remittendus erit legatus ad eum qui miſit, cum poſtulato

Phil. VIII. c. 8.

Liv. v. 36.

GROTII.

m *Aut e finibus jubendus excedere legatus*] Fecit id Stephanus Poloniæ rex Moſcis. *Thuanus* libro LXXIII, in anno CIↃ IↃ LXXXI. Eliſabetha Scoto, & Hiſpano. Utrumque habes apud *Camdenum* in an. CIↃ IↃ LXXI, & CIↃ IↃ LXXXIV.

n *Quod Tarentini victi ſub Romanis eſſe cœpiſſent*] Sic Carolus V. legato ducis Mediolanenſis, ut ſubditi ſui, imperavit ne a comitatu ſuo abſcederet. *Guicciardinus* libro XVIII.

o *Mittendus erit legatus ad eum qui miſit*] *Dion* in excerptis legationum: *ὅτι νεανίσκοι τινὲς καρχηδονίων πρέσβεις τε εἰς τὴν Ῥώμην ἐλθόντες, ὑβρίσαντες ἐπέμφθησαν μὲν εἰς τὴν καρχηδόνα καὶ ἐξεδόθησαν σφίσιν, οὐκ ἔπαθον δὲ ὑπ' αὐτῶν δεινὸν οὐδέν, ἀλλ' ἀφείθησαν. Cum juvenes quidam legati a Carthagine Romam veniſſent, ibique contumelioſe quædam feciſſent, miſſi ſunt Carthaginem, traditique Carthaginienſibus, ab his vero nihil illis nocitum eſt, ſed dimiſſi ſunt incolumes.*

GRONOVII.

21 *Alii reddere*] *Tacit.* 1, annal. 6. *eam eſſe conditionem imperandi, ut non aliter ratio conſtet, quam ſi omni reddatur.*

22 *Ad æquitatem &*] Æquum & utile eſt, ut hæc ſingularia non attendantur, quia ſi non omnibus liberaverimus legatum, ex illis ſingularibus per interpretationem poterit teneri de omnibus.

23 *Territorio ſubjicit*] 2. 5. 1. & 32.

24 *Pro perſonis mittentium*] Repræſentant dominorum dignitates, & prout illi ampliores ſunt, majoribus honoribus adhiciuntur.

25 *Conſtituerentur quaſi extra territorium*] Haberentur & conſiderarentur, quaſi non habitarent nobiſcum, neque in finibus territorii noſtri eſſent. *Plinius* 5, 25. *Palmyra urbs nobilis ſitu, velut terris exemta a rerum natura, privata ſorte inter duo imperia ſumma, Romanorum Parthorumque, & prima in diſcordia ſemper utrimque cura.*

26 *Qui idem deliquerat*] Obſidibus fugæ occaſionem dederat. *Livius* 25, 7.

p Le-

ſtulato ut eum puniat aut dedat, quomodo Gallos poſtulaſſe legimus, ut ſibi dederentur Fabii.

6. Sed, quod ſupra diximus aliquoties, 27 humana jura omnia ita eſſe comparata, ut non obligent in ſumma neceſſitate, id de hoc quoque præcepto ſanctimoniæ legatorum obtinebit. Verum is 28 apex neceſſitatis non eſt 29 in ſumtione pœnæ, quam & aliis in caſibus tolli jure gentium infra apparebit, cum de ſolennis belli effectibus agemus: multo minus in loco, tempore, ac modo ſumendæ pœnæ, ſed in præcautione gravis mali, præſertim publici. Quare ut obviam eatur imminenti periculo, ſi alia nulla eſt ratio idonea, & retineri & 30 interrogari legati poterunt. Ita conſules Romani Tarquinii p legatos deprehenderunt, q 31 literarum in primis habita cura, ut Livius loquitur, ne interciderent.

7. Quod ſi vim armatam intentet legatus, ſane occidi poterit, non per modum pœnæ, ſed per modum naturalis defenſionis. Sic Fabios, quos 32 violatores juris humani Livius *Lib. v.* vocat, Galli occidere potuerunt. Itaque apud Euripidem c. 36. Heraclidis Demophon fecialem ab Euryſtheo miſſum & vi ſupplices abripere conantem vi prohibuit, & cum ille diceret, (ee)

Tun' fecialem cædere huc miſſum audeas?
Ni fecialis dexteram a vi temperet.

reſpondet,

Huic

GROTII.

p *Legatos deprehenderunt*] Pelopidas in vincula conjectus ab Alexandro Pheræo, quod, legatus cum eſſet, Theſſalos ad libertatem concitaret. *Plutarchus*, (*pag.* 292.) & Latinus ſcriptor vitæ Pelopidæ. (*Corn. Nep.* c. 5.)

q *Literarum in primis habita cura*] Vide *Serranum* in Henrico IV. [Aut potius Auctorem Supplementi *Montiardum*, pag. 844. *Edit. Francof.* 1627. quâ uſus videtur Auctor. Neque enim *Serranus* ultra regnum *Caroli VII.* proceſſit. Ceterum agitur ibi, de eo qui à Secretis erat Legato *Hiſpaniæ*, propter proditionem, ſimul cum *Macargo*, in cuſtodiam dato. *J. B.*]

GRONOVII.

27 *Ita comparata humana jura*] Quæ vel gentes vel civitates ſibi ſtatuerunt, ut ab iis ſit regreſſus ad jus primævæ communitatis.

28 *Apex neceſſitatis*] Inexcuſabilis & inevitabilis neceſſitas.

29 *In ſumtione pœnæ*] Sed in ſe conſervando. 2, 2. 6.

30 *Interrogari*] Examinari *more reorum Salluſt.* Catil. 31. & *teſtium. Suet.* Octav. 56.

31 *Literarum*] Quas a Juniis, Vitelliis, Aquiliis nobilibus adoleſcentibus conſpiratis ad Tarquinium acceperant. *Liv.* 2, 4.

32 *Violatores juris*] Quia ad quos miſſi fuerant de pace legati, adverſus eos ſine auctoritate publica ſumtis armis pugnaverant. *Liv.* 5, 36.

(ee) Chorus eſt, qui loquitur heic, non Fecialis, *vers.* 272. Quamquam & in *Excerptis ex Trag. & Comit. Græcis*, Auctor, neſcio quare, id Feciali tribuat. *J. B.*

Huic feciali nomen fuisse r Copreo, s & quia vi ageret a populo Athenienſi interfectum narrat Philoſtratus † vita Herodis. Diſtinctione non diſſimili ſolvit 33 Cicero * quæſitum illud, an patrem patriæ proditorem filius accuſare debeat. Vult enim debere ad avertendum periculum imminens, non autem vitato jam pericub in facti pœnam.

† *Vit. Soph.* II. 5.

* *Off.* III. 23.

V. 1. Ea vero quam dixi lex, de vi legatis non inferenda, intelligenda eſt eum obligare ad quem miſſa eſt legatio, atque ita demum ſi admiſit, quaſi ſcilicet ab eo tempore 34 tacita pactio interceſſerit. Cæterum denuntiari & poteſt & ſolet, ne mittantur legati; alioqui pro hoſtibus fore: ut Ætolis † a Romanis eſt denuntiatum, & olim 35 a Romanis * Vejentibus edictum ni faceſſerent urbe, daturos 36 quod Lars Tolumnius dediſſet: & Romanis a † Samnitibus, 37 ſi quod adiiſſent in Samnio concilium, haud inviolatos abituros. Non pertinet ergo hæc lex ad eos per quorum fines, non accepta venia, tranſeunt legati. nam t ſiquidem

† *Liv.* XXXVII. c. 12.

* *Idem l.* IV. c. 58.

† *Livius,* X, 12.

ad

GROTII.

r *Copreo*] Vide Iliados O. (vers. 639.)

s *Et quia vi ageret*] Sic interpretandum, quod Theodahatus Gotthus Juſtiniani legatis dicit apud *Procopium* Gotthicorum I. σεμνὸν μὲν τὸ χρῆμα τῶν πρέσβεων καὶ ἄλλως ἔντιμον καθέστηκεν εἰς πάντας ἀνθρώπους. τοῦτο δὲ τὸ γέρας εἰς τόδε οἱ πρέσβεις ἐν σφίσιν αὐτοῖς διασώζουσιν, ἐσόταν σφετέραι ἐπιεικείᾳ φυλάξωσι τὸ τῆς πρεσβείας ἀξίωμα. κτεῖναι γὰρ ἄνδρα πρεσβευτὴν ἐνδίκως νενομίκασιν ἄνθρωποι, ὅταν ἢ εἰς βασιλέα ὑβρίσας φαίνηται, ἢ γυναικὸς ἄλλῳ ξυνοικούσης εἰς οἰκίαν ἔλθοι· *Sanctum apud homines legatorum nomen, plenumque honoris. Sed hoc jus legati ſibi tamdiu ſervant, quamdiu ſua modeſtia legationis dignitatem tuentur. Ita enim exiſtimant homines, fas eſſe vel interficere legatum, ſi is in principem ad quem mittitur ſit injurioſus, aut alienum matrimonium violet.* Legati vero, cum oſtendiſſent longiſſime ſe abeſſe ab adulterii ſuſpicione, quorum ne exitus quidem ſine cuſtode eſſent, addunt prudenter: τοὺς λόγους δὲ ὅσους ἂν ἐκ τοῦ πέμψαντος ἀκηκοώς εἴπῃ, ἐκ αὐτὸς τὴν ἐντεῦθεν αἰτίαν, ἥτις ἐκ ἀγαθοὶ τύχωσιν ὄντες, εἰκότως ἂν λάβοι. ἀλλ' ὁ μὲν κελεύσας φέροιτο δικαίως τὸ ἔγκλημα τοῦτο. τῷ δὲ πρεσβευτῇ τὸ τὴν ὑπουργίαν ἐκτελέσαι παρέχει μόνον· *Si legatus ea dixerit quæ audivit a principe qui ipſum miſit, ea ſi non ſint commoda, præſtare non ipſe debet culpam, ſed qui eum miſit: ipſi quippe nihil aliud conceſſum eſt quam miniſterio mandato fungi.* Vide & *Camdenum* indicato jam loco anni CIↃ IↃ LXXI.

GRONOVII.

33 *Cicero Offic. III.*] 23.

34 *Tacita pactio*] De ſecuritate illius, qui miſſus eſt.

35 *A Romanis Vejentibus*] Immo a Vejenti ſenatu legatis Romanis. *Liv.* 4, 58.

36 *Quod Lars Tolumnius*] Qui legatos Romanos ad ſe miſſos interfecerat.

37 *Si quod concilium*] Publicum aliquem conventum.

GROTII.

t *Siquidem ad hoſtes eorum eunt, aut ab hoſtibus veniunt*] Siculi Athenienſium ſocii legatos Syracuſanorum miſſos ad civitates alias cepere; *Thucydides* lib. VII. (c. 32.) Sic & Argivi cepere legatos Athenis a factione paucorum miſſos & Argos perduxere. idem *Thucydides* libro VIII. (c. 86.) Legatos Ætolorum ad Romanos intercepere & pretium eis extorſere Epirotæ. horum unus literis Romanorum liberatus. *Polybius* in excerptis legationum num. 27. De Gallorum ad Turcam legatis quos in Pado Hiſpani cepêre & occiderunt,

ad hoſtes eorum eunt, aut ab hoſtibus veniunt, aut alioqui hoſtilia moliuntur, interfici etiam poterunt, quod * Athenienſes fecerunt legatis inter Perſas & Spartanos, Illyrii legatis *a* inter 38 Eſſios & Romanos: multoque magis 39 vinciri, quod conſtituit *b* Xenophon in quoſdam, Alexander in eos, *c* qui Thebis & Lacedæmone ad Darium miſſi erant, Romani in *d* legatos u Philippi ad Annibalem, & *e* Latini in legatos Volſcorum.

2. Tale ſi nihil ſit, & male tractentur legati, x non illud jus gentium de quo agimus, ſed amicitia & dignitas aut ejus qui miſit, aut ejus ad quem eunt, violata cenſebitur. Juſtinus *f* de Philippo poſteriore Macedonum rege: *Legatum deinde ad Annibalem jungendæ ſocietatis gratia cum epiſtolis mittit: qui comprehenſus & ad ſenatum* (Romanum) *perductus incolumis dimiſſus eſt, non in honorem regis, ſed ne, dubius adhuc, indubitatus hoſtis redderetur.*

VI. Cæterum admiſſa legatio y etiam 40 apud hoſtes, tanto magis 41 apud inimicos, præſidium habet juris gentium. Caduceatoribus in bello pacem eſſe dixit Diodorus Siculus. Lacedæmonii, qui Perſarum feciales interfecerant, *g* eo dicuntur συγχέαι τὰ πάντων ἀνθρώπων νόμιμα, *confudiſſe omnium hominum jura. Si quis legatum hoſtium pulſaſſet, contra jus gentium id commiſſum eſſe exiſtimatur, quia ſancti habentur legati*, inquit * Pomponius. Et Tacitus hoc jus de quo agimus vocat, † *hoſtium jus & ſacra legationis & fas gentium.* Cicero prima Verrina: *a Nonne legati inter hoſtes incolumes eſſe debent?* Seneca de ira: *b Violavit legationes rupto gentium jure.* Livio *c* cædes ruptura jus gentium, ſcelus, cauſa nefanda, cædes impia *d* dicitur, in hiſtoria legatorum, quos Fidenates occiderant. Et alibi: *e Legatis in periculum ad-*

derunt, vide judicia *Parutæ* libro XI. *Bizari* libro XXI. de Flandriæ civitatum legatis ad Gallum captis a Maximiliano *Crantzium* Saxonicorum XII, 33. Laudatur Beliſarii clementia, quod Gelimeris legatis in Hiſpaniam miſſis & ab Hiſpania reverſis Carthaginem, quæ jam facta erat Romanorum, pepercerit. *Procopius* Vandalicorum 1. [Secundum exemplum, è *Thucydide* petitum, non adcuratè refertur. Legati enim per proditionem traditi fuere *Argivis* à Paraliis. *J. B.*]

u *Philippi ad Annibalem*] Vide *Appianum* in excerptis legationum num. 19.

x *Non illud jus gentium de quo agimus*] Aliud ſit ſi quis extra fines ſuos inſidias ponat legatis alienis. eo enim jus gentium violaretur. Et hoc continetur in Theſſalorum oratione contra Philippum, apud *Livium*, (XXXIX. 25.)

y *Etiam apud hoſtes*] Vide loca modo producta ad §. 1. *Donatus* ad illud Eunuchi: CONVENIRE ET COLLOQUI. *Sic pronunciandum eſt, ut quaſi dicat, liceat per te, miles, quod etiam inter hoſtes & in bello licet.* (In Act. III. Scen. 2. vers. 14.)

GRONOVII.

38 *Eſſios*] Iſſæos ab inſula *Iſſa* Illyrico objacente.

39 *Vinciri*] Cuſtodiæ dari. *Juſtin.* 2, 15.

40 *Apud hoſtes*] Inter quos bellum declaratum eſt.

41 *Apud inimicos*] Inter quos ſine bello ſimultas eſt.

* *Thuc. l.* 11. c. 67.
a *App. de bello Ill.* p. 760.
b *Lib.* VI. *de exp. Cyri,* c. 3. §. 7.
c *Ar. lib.* 11. c. 15.
d *Livius lib.* XXIII. c. 33.
e *Dion. Halic.* VI. 25.
f *Lib.* XXIX. c. 4.
g *Herodot.* VII. 137.
* *L. ult. D. de legation.*
† *Ann.* 1. c. 42.
a *Cap.* 33.
b *Lib.* 3. c. 2.
c *Lib.* IV. c. 17.
d *Ibid.* c. 32.
e *Lib.* XXIV. c. 33.

f Lib. IV. c. 2. *addictis ne belli quidem jura relicta erant.* Curtius: f *Caduceatores qui ad pacem eos compellerent misit, quos Tyrii contra jus gentium occisos præcipitaverunt in altum.* Merito sane: nam & in bello plurima incidunt negotia, quæ nisi per legatos transigi non possunt, & ipsa pax vix est ut aliter coëat.

VII. Solet & illud quæri, an jure talionis interfici, aut male tractari legatus possit ab eo veniens qui tale quid patraverit. Et sunt quidem ultionis talis exempla in historiis satis multa. sed nimirum historiæ non tantum quæ juste, sed & quæ inique, iracunde, impotenter facta sunt memorant. Jus gentium non tantum mittentis cavet dignitati, sed & ejus qui mittitur securitati. quare 42 cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit injuria, 43 etiam si ei qui misit nulla fiat. Non igitur magnanime tantum, sed & ex jure gentium Scipio, qui postquam legati Romanorum a Carthaginiensibus male essent habiti, ductis ad se Carthaginiensium legatis, & quid fieri deberet interrogatus respondit, z nihil tale quale factum esset a Carthaginiensibus. Addit Livius * dixisse eum, nihil se facturum institutis populi Romani indignum. Valerius Maximus consulibus Romanis in facto simili, † sed antiquiore hanc tribuit vocem: *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat.* Nam tunc quoque Cornelio Asinæ, contra jus legationis, injectæ a Pœnis catenæ fuerant.

App. de bello Pun. p. 19. Ed. H. Steph.

* Lib. XXX. c. 25.

† Lib. VI, c. 6. n. 2.

VIII. 1. Comites quoque & 44 vasa legatorum 45 sui generis sanctimoniam habent, unde in antiquo 46 fecialium carmine * erat: *rex, faciſne me tu regium nuntium populi Romani Quiritium? 47 vasa comitesque meos?* Et lege Julia † de vi publica teneri pronuntiantur non modo qui legatos, sed & qui comites eorum injuria

* Livius, 1, 24.

† L. lege Jul. 7. D. ad l. Jul. de vi publ.

GROTII.

z *Nihil tale quale factum esset a Carthaginiensibus*] *Diodorus Siculus* in excerptis Peiresciani: Σκιπίων ἐκ ἔφη δεῖν πράττειν ἃ τοῖς καρχηδονίοις ἐγκαλοῦσιν· *dixit Scipio, non esse id faciendum quod ipsi in Carthaginiensibus accusarent.* (Pag. 290.) & Romani ipsi legatos, jam comperto Carthaginiensium facto, dimiserunt. Vide *Appianum.* Constantius Titianum a Magnentio ad se missum remisit, quanquam Philippum a Constantio missum ad se retinebat Magnentius. *Zosimus* libro II. (*Cap.* 49. *Ed. Cellar.*) Vide & historias apud *Cromerum* libris XIX. & XXI. & *Paruta*m, de legatis Venetis in itinere in Galliam retentis, lib. VII.

GRONOVII.

42 *Cum hoc quoque tacite*] Quoties admittitur legatus, perinde est ac si fides ipsi quoque detur, fore ut salvus sit atque incolumis.

43 *Etiamsi ei qui misit*] Violando nempe legatum ejus, qui nostrum ante violavit.

44 *Vasa legatorum*] Supellex, sarcinæ.

45 *Sui generis sanctimoniam*] Non tantam, quantam legati, aliquam tamen.

46 *Fecialium carmine*] Verbis solennibus.

47 *Vasa comitesque meos*] Faciſne sarcinas & comites meos, sarcinas & comites nuntii publici, & propterea eodem jure immunitatis & securitatis gaudentes, quo me, ut arripi detinerique nullo prætextu queant.

a *Sancta*

juria affecerunt. Sed hæc a ſancta ſunt acceſſorie, & proinde
48 quatenus legato videtur. Itaque ſi quid comites gravius deliquerint, poſtulari a legato poterit ut eos dedat. b Vi enim abſtrahendi non ſunt: quod cum factum eſſet ab * Achæis in Lacedæmonios quoſdam, qui cum legatis Romanis erant, (ff) vociferati ſunt Romani jus gentium lædi. quò referri etiam poteſt Salluſtii judicium de Bomilcare, quo ſupra uſi ſumus. Quod ſi dedere eos nolit legatus, eadem ſcilicet facienda erunt 49 quæ modo de legato diximus.

2. Ipſe autem legatus an juriſdictionem habeat in familiam ſuam, & c an jus aſyli in domo ſua pro quibuſvis eò confugientibus, (gg) ex conceſſione pendet ejus apud quem agit. Iſtud enim juris gentium non eſt.

IX. Bona quoque legati mobilia, & quæ proinde habentur perſonæ acceſſio, pignoris cauſa, aut ad ſolutionem debiti capi non poſſe, nec 50 per judiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, 51 manu regia, verius eſt. nam omnis coactio abeſſe a legato debet, tam quæ res ei neceſſarias quam quæ perſonam tangit, quo plena ei ſit ſecuritas. Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, 52 res ſoli eo loco nullas poſſideat, ipſe compellandus erit amice, & ſi detrectet, is qui miſit, ita ut ad poſtremum uſurpentur 53 ea, quæ adverſus debitores extra territorium poſitos uſurpari ſolent.

X. 1. Nec metuendum eſt quod quidam putant, ne ſi id juris ſit nemo inveniatur qui cum legato contrahere velit. Nam & regibus qui cogi nequeunt non deſunt creditores, & apud quoſdam populos moris fuiſſe docet * Nicolaus Damaſcenus, ut de con-

* *Panſ. libro* VII. *Seu Achaïc.* c. 14. *pag.* 219. *Ed. Wech.* 1783

* *Excerpt. Peireſc. p.* 522. *è Stob. Serm.* 42.

GROTII.

a *Sancta ſunt acceſſorie, & proinde quatenus legato videtur*] Vide *Fraxini Canei* epiſtolas, paginis 75 & 279.

b *Vi enim abſtrahendi non ſunt*] *Servanus* Henrico IV. [Aut potius Auctor Supplementi, eodem loco, quem indicavimus, in §. 4. Not. q. *J. B.*]

c *An jus aſyli in domo*] Diſtingui ferme hac in re ſolent crimina. Vide *Parutam* libro X. ubi rex Galliæ hanc ob cauſam iratus pacatur. Vide eundem libro IX.

GRONOVII.

48 *Quatenus legato videtur*] Quatenus ea ſancta & jus ſuum participantia velit, adeo ut vaſa poſſit obligare aut alienare, comites ad pœnam tradere.

49 *Quæ modo de legato*] Ut querela deferatur ad mittentem.

50 *Per judiciorum ordinem*] Ordinarios judices.

51 *Manu regia*] Vi ſuperioris dominii.

52 *Res ſoli*] Immobiles, prædia, fundos, domos, villas.

53 *Ea, quæ adverſus*] Dentur repreſſalia.

(ff) Exemplum iſtud malè refertur & aptatur. Conſule locum *Pauſaniæ*, quem in orâ libri diſtinctiùs indicavimus. *J. B.*

(gg) Vide Celeberrimi THOMASII Diſſertationem *De jure azyli, Legatorum ædibus competente*, quæ inter Lipſienſes XVI. numero eſt. *J. B.*

contractibus 54 qui in creditum iissent jus nullum redderetur, non magis scilicet quam adversus ingratos : ita ut cogerentur homines, aut pariter implere contractum, aut contenti esse nuda fide debitoris. Et optat hunc rerum statum [d] Seneca : *Utinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum a volentibus acciperent : utinam nulla stipulatio emtorem venditori obligaret : nec pacta conventaque impressis signis custodirentur. Fides potius illa servaret, & æquum colens animus.* Persis quoque Appianus ait displicuisse : [e] *τὸ χιχρᾶσθαι ὡς ἀπάτηλόν τι καὶ φιλοψευδὲς, pecuniam creditam sumere, ut quæ res fraudibus & mendaciis esset obnoxia.* (Civil. 1. pag. 382.)

2. De Indis idem narrat † Ælianus : cui consentit Strabo his verbis : [*] *Δίκην δὲ μὴ εἶναι πλὴν φόνου καὶ ὕβρεως. οὐκ ἐπ' αὐτῷ γὰρ τὸ μὴ παθεῖν ταῦτα. τὰ δ' ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐπ' αὐτῷ ἑκάστῳ· ὡς τι ἀνίχεσθαι δεῖ, ἐάν τις παραβῇ τὴν πίστιν. ἀλλὰ καὶ προσέχειν ὅτῳ πιστευτέον, καὶ μὴ δικῶν πλήρεῖν τὴν πόλιν.* *Judicia non esse nisi de cæde & injuria : quia homo præstare non possit ne in ea incidat : at contractus in cujusque esse potestate : ideo 55 ferendum si quis fidem violet : & ante videndum cui quisque credat, non autem litibus implendam civitatem.* A Charonda quoque constitutum fuit, [a] ne quis actionem haberet qui 56 de pretio habuisset fidem : quod & [f] Platoni placuit. Notatum & [b] Aristoteli : *παρ' ἐνίοις δὲ τούτων οὐκ εἰσὶ δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν σίργειν κατὰ πίστιν συναλλάξαντας· apud quosdam de his rebus judicia non sunt : existimant enim homines contentos esse debere fide quam sunt secuti :* Et alibi : [c] *ἐνίοις τ' εἰσὶν νόμοι, τῶν ἐκθσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, ὡς δίον ᾧ ἐπίστευσε διαλυθῆναι πρὸς τοῦτον καθάπερ ἐκοινώνησεν.* *Est ubi leges de* (hh) *credito jus reddi vetant, quasi privatim tantum cum eo agendum sit, cum quo quis contraxit, & cujus fidem secutus est.* Quæ contra hanc sententiam adferuntur ex jure Romano, non ad nostros legatos sed ad provinciales aut municipales pertinent.

(† Var. Hist. Lib. 4. c. 1. * Lib. 15. p. 709.)

(a Stob. de leg.)

(b Ethic. Nic. VIII. 15.)

(c Ibid. IX, 1.)

XI. Bellorum, quæ ob male habitos legatos susceptæ sunt plenæ

GROTII.

d *Seneca*] De Beneficiis III, 15.

e Τὸ *χιχρᾶσθαι*] Τὸ *ὀφείλειν χρέος* pro eodem dixit *Herodotus Clio*, (seu *Lib.* 1. c. 138.)

f *Platoni*] VIII. de Legibus, (*pag.* 849, 850. *Tom.* II. *Ed. H. Steph.*)

GRONOVII.

54 *Qui in creditum iissent*] Quibus mutuum factum esset, nulla daretur actio creditori. l. 2. D. *de reb. cred.* & *res in creditum abire.* l. 5. *de tribut. act.* l. 3. *ad SC. Macedon.*

55 *Ferendum si quis*] Non puniendum lege, cum satis sit punitus amisso pudore.

56 *De pretio habuisset fidem*] De pecunia accipienda pro re vendita credidisset emtoris promissioni.

(hh) Vertendum erat, *de contractibus voluntariis*, ut Græca sonant. Ceteroquin vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 2. §. 3. Not. 1. *J. B.*

tiæ sunt g profanæ historiæ. Exstat & h in sacris libris memoria belli quod eo nomine David gessit adversus Ammonitas. Nec aliam causam justiorem existimat Cicero adversus Mithridatem. 2 *Sam.* x. *Pro Leg. Man.* c. 5.

GROTII.

g *Profanæ historiæ*] Romani ob id bellum suscepere in Senonas. *Appianus* excerpto legationum 4. & 10. In Illyrios & Ligures. *Polybius* excerpto legationum 125. & 134. In Issios. *Dion.* exc. legationum. 11. In Corinthios. *Livius* libro LII. Epitom. In Tarentinos. *Dionysius Halicarnassensis* excerpto legationum 4. (p. 709, 710. *Ed. Oxon.*) Francorum & Germanorum exempla habes apud *Aimoinum* libro III, cap. LXI. & LXXXVIII. & *Withikindum* libro II.

h *In sacris libris*] Vide *Chrysostomum* ad Stagirium libro III.

CAPUT XIX.

De jure sepulturæ.

I. *Ex eodem jure gentium nasci jus humandi mortuos.*
II. *Unde ortum?*
III. *Deberi & hostibus.*
IV. *An & insigniter facinorosis?*
V. *An & his, qui se interfecerint?*
VI. *Quæ alia ex jure gentium debeantur.*

I. 1. EX jure gentium, (aa) quod ex voluntate ortum habet, debetur & corporum mortuorum sepultura. Dion Chrysostomus inter mores, sive ἤθη, quæ τοῖς ἐγγράφοις, id est, *scripto juri* opponit, post legatorum jura commemorat μὴ κωλύειν τὰς νεκρὰς θάπτειν, *non prohibere quominus sepeliantur mortui*: Et Seneca pater inter jura non scripta, sed omnibus scriptis certiora ponit 1 humum porrigere cadaveri. Naturæ id jus appellant Hebræi Philo ac * Josephus; & φύσεως θεσμὰς, Isidorus † Pelusiota: ut solere sub naturæ nomine comprehendi mores communes naturali rationi consentaneos alibi diximus. Apud Ælianum est: a τῆς φύσεως τῆς κοινῆς ἀπαιτούσης τὸν μηκέτι ζῶντα καταχρύψαι *cum mortuum condi ipsa imperet communis natura.* Idem alibi: b τὰ κοινὰ καὶ ἴσα πᾶσιν ἀνθρώποις vocat γῆν καὶ ταφὴν, *terram ac sepulturam hominibus cunctis communia & ex æquo debita.* 2 Leges ho- *Libro* I. *contr.* 1. **Jud. Bell.* v. 2. † *Epist. ult. edit.* 491. a *Lib.* XII. c. 64. b *Lib.* XIII. c. 30.

GROTII.

2 *Leges hominum*] Φύσεως θεσμὰς, naturæ leges. *Ens.* hist. VIII, 19.

GRONOVII.

1 *Humum porrigere*] Erat hæc superstitio veterum, non præterire cadaver in via stratum, nisi gleba terræ injecta vel lapide. *Horat.* 1, Od. 28. *Petronius* cap. 74. *tralaticia humanitate lapidare.*

(aa) Jus istud *Sepulturæ* à Lege Naturali quoque oritur. Vide quæ diximus ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. §. 23. *Not.* 9. alterius Editionis. *J. B.*

hominum, νόμους βροτῶν dixit Euripides c Supplicibus, κοινὸν νόμον d Aristides, Lucanus e hominum ritus, terrarum leges & mundi federa * Papinius, sortis humanæ commercium † Tacitus, spem communem orator f Lysias Qui impedit, hominem exuere. g Claudiano dicitur; naturæ dedecus facere, Leoni h Imperatori: τὴν ὁσίαν ὑβρίζειν, *fas violare* i Isidoro Pelusiotæ.

c *Vers.* 378.
d *Panathen* *Tom.* I. p. 202. B.
e *Phars.* VII. 801.
* *Theb.* XII. 642.
† *Ann.* VI. c. 19.
f *Orat. funebr. seu* XXXI. c. 3.
g *Bello Gild. vers.* 397.
h *Nov.* LIII.
i *d. loco.*
k *Vers* 563.

2. Et quia veteres jura hæc hominibus bene moratis communia, quo sanctiora viderentur, ad Deos referebant auctores, ut legationis, ita & hoc jus Diis asscribi passim videmus. Itaque in dicta tragœdia k Supplicibus b νόμον δαιμόνων Deorum legem dictam invenies, & apud Sophoclem Antigone Creonti, qui Polynicem humari vetuerat, ita respondit (*vers.* 460, & *seqq.*)

Decreta quippe hæc nec supremus Jupiter
Nec fas Deorum Manium dictaverat,
Queis alia jura debet humanum genus,
Nec id valere credidi jussus tuos,
Ut jura non conscripta, sed nutu Deûm
Concessa, sempiterna, mortalis satus
Violare posses. non enim nuper vigent,
Sed ævo ab omni: initia in occulto latent.
Nonne ergo forti corde, sepositio metu
Mortalis iræ, par Deis magnis fuit
Me gerere morem?

Panathenaico, p. 268. *Ed. H. Steph.*

3. Isocrates de bello agens Thesei adversus Creontem ita loquitur: *Quis nescit, quis non didicit, vel in* 2 *Dionysiis ex tragœdiarum auctoribus, quæ Adrasto mala circa Thebas contigerint, cum reducere volens Oedipodis filium, generum autem suum, Argivorum plurimos perdidit, ipsosque* 3 *ductores vidit interemtos: ipse vero cum dedecore superstes, cum inducias ad humandos mortuos obtinere non potuisset, supplex Athenas venit, quam tunc civitatem Theseus regebat, eumque oravit ne viros tales insepultos jacere pro nihilo duceret, neve pateretur proculcari antiquum morem, & jus patrium, quo omnes homines inter se utuntur, non quasi ab humana natura condito, sed tanquam imperato a divina potentia: quæ cum ille audiisset, sine mora legationem Thebas decernit.* Idem mox c Thebanos reprehendit

GROTII.

b Νόμον δαιμόνων] *Sophocles* Ajace (*vers.* 1149.) idem θεῶν νόμιμα dixit in Antigone.

c *Thebanos reprehendit*] Pacto, non prælio, obtentum a Thebanis jus sepeliendi vult *Plutarchus* Theseo (*pag.* 14.) At prælio *Pausanias* Atticis (c. 39.)

GRONOVII.

2 *Dionysiis*] Liberalibus sive Bacchanalibus, quibus agebantur tragœdiæ, imo & inventæ putantur: unde scenici histriones Διονυσιακοὶ τεχνῖται. *Ælianus* 2, 3.

3 *Ductores*] Amphiaraum, Tydea, Hippomedonta, Capanea, Parthenopæum, generum Polynicen.

d *Lo-*

hendit (bb) quod civitatis ſuæ decreta legibus divinis antehabuiſſent: ejuſdemque hiſtoriæ & alibi meminit, * Panegyrico, Helenæ † encomio, Plataica ‡ oratione: Herodotus quoque † Calliope, Diodorus Siculus hiſtoriarum *a* quarto, Xenophon hiſtoriæ Græcæ *b* ſexto, & Lyſias *c* ea quæ eſt in honorem ſepultorum: poſtremo Ariſtides in Panathenaico, (cc) qui bellum hoc ſuſceptum ait pro communi natura hominum.

4. Et paſſim apud laudatos auctores videmus egregia virtutum nomina huic officio tribui. Nam 4 humanitatem vocant (dd) † Cicero (*a*) & d Lactantius, humanitatem ac manſuetudinem (*b*) Valerius Maximus, miſericordiam & religionem (*c*) Quintilianus, miſericordiam & humanitatem (*d*) Seneca, οἶκτον τῆς κοινῆς φύσεως *miſerationem communis naturæ* * Philo, ſortis humanæ commercium † Tacitus, miſericordiam & pietatem (*e*) Ulpianus, (*f*) Modeſtinus memoriam humanæ conditionis: clementiam (*g*) Capitolinus: ὅσιον, ſive juſtitiam * Euripides & Lactantius: opus benignum † Prudentius. Contra Donatiſtas, qui Catholicorum corpora ſepeliri vetabant, impietatis accuſat (*h*) Optatus Milevitanus. Apud Papinium, (*Theb.* XII, 165.)

bello cogendus & armis
5 In mores hominemque Creon:

(*) Spar-

* *Pag.* 52. † *Pag.* 214. ‡ *Pag.* 306. † *Lib.* IX. c. 27.

a *Cap.* 67. b *Cap.* 5. §. 38. *Ed. Oxon.* c *Cap.* 3. † *Cic. Orat. pro Quintio.* a *Lact. l.* VI, *inſt.* c. 12. b *Val. Max. l.* V, c. 1. c *Quint. lib.* XII, *c. ult. inſt. orat.* d *Sen. de benef. lib.* V, c. 20.

* *Lib. de Joſeph.* p. 530. B. † *Annal.* VI. 19. e *L.* 14. §. 7. *D. de relig.* f *L.* 27. *ff. de cond. inſt.* g *Capitol. in M. Anton. Philoſoph. c.* 13. * *Supplic.* vers. 379, 526, 530. † *Cathem.* Hymn. X, 63. h *Opt. l.* VI.

GROTII.

d *Lactantius*] Cujus & hoc eſt lib. VI, c. 12. *Ultimum illud & maximum pietatis officium eſt, peregrinorum & pauperum ſepultura.*

GRONOVII.

4 *Humanitatem*] *Juſtinus* II, 12. *idque eum non amoris, ſed* HUMANITATIS *cauſa feciſſe.*

5 *In mores hominemque*] Ad mores communi omnium hominum ſenſu receptos.

(bb) Non: ſed ut oſtendat, quanta eſſet auctoritas *Athenienſium*, obſervat, eos, qui *Thebis* plurimum poterant, majorem rationem habuiſſe illorum poſtulationis, quàm Legum ab ipſo Numine latarum, de jure ſepulturæ: Τὰς δὲ κυρίας ὄντας Θηβῶν οὕτω διαθεῖσαν, ὥστ' ἐλέσθαι μᾶλλον αὐτὰς ἐμμῆναι τοῖς λόγοις ὑπὲ τῆς πόλεως ἐκπεμφθεῖσιν, ἢ τοῖς νόμοις τοῖς ὑπὸ τῶ Δαιμονίω κατασαθεῖσι· Pag. 269. C. Auctor, dum feſtinans legeret, nec ad ſeriem orationis adtenderet, verba, ὑπὸ τῆς πόλεως, intellexit de *Thebis*; quum de *Athenis* agatur. *J. B.*

(cc) Locus eſt *pag.* 204. A. Tom. I. *Ed. Paul. Steph.* Sed ibi agitur de alio bello, nimirum de expeditione adverſus *Amazonas*: quod exemplum, quum ſtatim ſubjiciatur illi, de quo Auctor heic, ideo unum idemque eſſe putavit; eo faciliùs, quòd ibi eſt καταῦθα. *J. B.*]

(dd) Nullibi in Oratione *Ciceronis*, ad quam remittit margo, reperitur vox *humanitatis*, juri ſepulturæ adcommodata. Originem erroris, in hoc & aliis locis laudatis, oſtendent Notæ noſtræ Gallicæ: harum enim modus non patitur, ut omnia dicamus, præſertim in iſto & præcedenti Capite, quæ omnium maximè talibus ἀβλεψίαις ſcatent. *J. B.*

i *Spart. vita Caracallæ, c. 4.* k *Lib. VIII. c. 24.* l *Lib. VI. c. 12.* m *Theb. III. vers. 98.* n *Genes. L. 2. Tacit. Hist. V. 5.* o *De Legib. II, 22.*

(*i*) Spartianus tales ait esse sine humanitatis reverentia: (*k*) Livius sævitiam vocat 6 ultra humanarum irarum fidem. e Homerus dixerat ἀσπίστα ἔργα. Eorum qui supervacaneam facerent sepulturam, (*l*) Lactantius impiam vocat sapientiam. Eandem ob causam impius Eteocles (*m*) Papinio.

II. 1. Quæ primum causa moris hujus introducendi fuerit ut corpora humo tegerentur, sive 7 condita prius, ut apud (*n*) Ægyptios, sive cremata, ut apud Græcos pleroſque, sive ita uti sunt, quem morem esse antiquissimum notavit (*o*) Cicero & post eum f Plinius, de eo non idem omnibus videtur. Nam Moschion existimat occasionem datam ex gigantea feritate mandendi homines, cujus abolitæ signum sepulturam. ita enim ait:

Tunc morte raptos imperatum legibus
Mandare terræ, pulveremve inspargere
Necdum sepultis, ne darentur conspici
Abominanda signa pastus pristini.

2. Aliis videntur hoc modo homines velut sponte solvisse debitum, quod alioqui vel ab invitis repetit natura. Nam hominis corpus g ex terra ortum terræ deberi, non Deus tantum Adamo edixit, sed & Græci Latinique passim agnoscunt. Cicero ex Euripidis Hypsipyle:

Tusc. qu. III. 25.

Reddenda terræ terra.

Eccl. XII, 9. Et quod apud Salomonem legimus pulverem quidem ad terram redire 8 quale fuerat, spiritum autem ad Deum qui dederat, Euripides

GROTII.

e *Homerus dixerat ἀσπίστα ἔργα*] Idem Iliados Ω Jovem & Deos Achilli iratos fuisse dicit, ob male tractatum corpus Hectoris, [*vers.* 112, *& seqq.* Locus autem in contextu laudatus, est *Iliad.* XXII, 395. & XXIII, 24. *J. B.*]

f *Plinius*] Historiæ naturalis VII, 54. ubi & hoc: *Sepultus intelligitur quoquomodo conditus: humatus vero, humo contectus,*

g *Ex terra ortum terræ deberi*] *Job.* X, 9. *Philo* in Flaccum: ἀνθρώποις ἡ φύσις οἰκειότερον χαρίον ἀπένειμε γῆν, ἢ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανοῦσιν, ἵν' ἡ αὐτὴ καὶ τὴν πρώτην ὑποδέχηται γένεσιν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βίου τελευταίαν ἀνάλυσιν. *Proprium hominibus locum natura terram tribuit, nec vivis tantum, sed & mortuis, ut eadem quæ primos suscepit natales, suscipiat & ex hac vita exitum.* (Pag. 991. C.) Attamen, sicut nullum est in homine factum laudabile, *cujus* non vestigium in alio aliquo animantium genere Deus posuerit, ita & in hac re evenit. de Formicis *Plinius* libro XI, 30. *Sepeliuntur inter se viventium solæ, præter hominem.* At is ipse de Delphinis lib. IX, 8. *conspectique jam defunctum portantes ne laceraretur a belluis.* Et de Apibus *Virgilius* (*Georg.* IV. 265.)

Tum corpora luce carentum,
Exportant tectis, & tristia funera ducunt.

Servius: *cum exsequiali scilicet pompa.*

GRONOVII.

6 *Ultra humanarum irarum*] Ad quas credibile non est quemquam hominem iratum procedere.

7 *Condita*] Circumlita unguentis, *Kirchm.* de Funer. I, 8.

8 *Quale fuerat*] Vulg. *unde erat.* LXX. ὡς ἦν.

9 *Man-*

§. 11. ripides hoc ipsum argumentum ex persona Thesei in Supplicibus tractans sic ait (*vers.* 531, *& seqq.*)

Jam simite terræ mortuos gremio tegi:
Res unde quæque sumserat primordium
Eo recipitur: spiritus cœlo redit,
Corpusque terræ: jure nec enim 9 mancupi,
Sed brevis ad ævi tempus utendum datur:
Mox terra repetit ipsa quod nutriverat.

Lucretius similiter de terra (*vers.* 1260.)

Omniparens eadem rerum est commune sepulchrum.

Cicero de legibus 11. ex Xenophonte: *redditur terræ corpus, & ita locatum ac situm quasi operimento matris obducitur.* Plinius quoque scripsit, terram nos 10 nascentes excipere, natos alere, sepelque editos sustinere semper, novissime complexam gremio jam a reliqua natura abdicatos, ut matrem operire. *Cap.* 22. *Hist. Nat.* 11. 63.

3. Sunt qui resurrectionis spem a primis humani generis parentibus, hoc veluti monumento, posteris consignatam putant. Nam & 11 ob reviviscendi promissum adservanda corpora docuisse (ee) Democritum Plinius testis est, libro septimo, capite quinquagesimo quinto. Christiani autem sæpe morem honeste condendi corpora ad hanc spem referunt. Prudentius: *Hymn.* x, 53. *& seqq.*

Quidnam sibi saxa cavata,
Quid pulchra volunt monumenta,
Nisi quod res creditur illis
Non mortua, sed data somno?

4. Simplicius est, cum homo cæteris animantibus præstet, indignum visum si ejus corpore alia animantia pascerentur: quare inventam sepulturam ut id quantum posset caveretur. Miseratione homi-

GRONOVII.

9 *Mancupi*] *Lucret.* 3, 1021. *Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu.*

10 *Nascentes excipere*] Ex more, quo recens natos humi deponere solebant, donec ab agnoscentibus eos patribus tollerentur. Unde *Statius* Epithal. Stellæ: *tellure cadentem Excepi gremio.* *Sueton.* Octav. 5. Ner. 6.

11 *Ob reviviscendi promissum*] Quod spem faceret promitteretque Democritus, fore, ut mortui aliquando in vitam redirent.

(ee) Non id dixit *Democritus*: sed ecce verba PLINII, quorum sensum mutavit Auctor, dum ex memoriâ citaret, vel festinanter legeret: *Similis est & de adservandis corporibus hominum, ac reviviscendi, promissa* Democrito *vanitas, qui non revixit ipse.* Agitur ibi tantum de resurrectione quadam, cujus imaginem sibi finxerat Philosophus, quamque *Plinius* vocat *adservationem corporum* humanorum. Auctor vel legit, vel in mente habuit, quasi verba sic posita essent. *De adservandis corporibus hominum*, OB REVIVISCENDI PROMISSA. *J. B.*

hominum cuſtodiri corpora [h] ab incurſu avium ferarumque dixit Quintilianus. Apud Ciceronem de Inventione primo : * *a feris vexatus*, 12 *communi honore in morte caruit.* Et apud Virgilium legimus (*Aen.* X, 557, *& ſeqq*:)

Decl. VI. p. 95. *Ed. Obrecht.* * *Cap.* 55.

non te optima mater
Condet humo, patriove onerabit membra ſepulchro:
Alitibus linquêre feris.

Jer. XXII, 19. 1 *Reg.* XXI, 19. Et Deus inviſis ſibi regibus minatur apud prophetas, futurum, ut aſini ſepulturam habeant, ut canes eorum ſanguinem lingant. Nec aliud in ſepultura conſiderat Lactantius cum ait : *Non enim patiemur figuram & figmentum Dei, feris ac volucribus in prædam jacere*; & Ambroſius, cujus hæc verba ſunt: *Nihil hoc officio præſtantius*, 13 *ei conferre, qui jam tibi non poteſt reddere : vindicare a volatilibus, vindicare a beſtiis conſortem naturæ.*

Lib. VI. c. 12. *De Tob.* c. 1.

5. Sed etſi tales abeſſent injuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus humanum, alienum merito videtur ab iſtius naturæ dignitate. Unde non abit illud in Sopatri controverſiis: *ὅτι τὸ θάπτειν καλὸν, καὶ ὅτι τοιοῦτον ἡ Φύσις ἐξεῦρε τοῖς σώμασιν, ἵνα μὴ διαλυόμενα μετὰ θάνατον γυμνὰ, καθάπερ αἰσχύνηται. τοῦτο τῇ Φύσει καλὸν,*

GROTII.

h *Ab incurſu avium ferarumque*] Vide vaticinium de Jeroboami poſteritate in pœnam peccatorum ejus, 1 Regum XIV, 11. Et *Tertullianum* de Reſurrectione. de Ægiſtho Homerus odyſſeæ Γ. (*vers.* 258.)

Τῷ κε οἱ οὐδὲ θανόντι χυτὴν ἐπὶ γαῖαν ἔχευον,
Ἀλλ' ἄρα τόγε κύνες τε καὶ οἰωνοὶ κατέδαψαν.
Ergo nec leviter glebam injecere perempto,
Illius ut volucres lacerarent oſſa caneſque.

De Ægiſtho loquitur, quem ut adulterum & regni invaſorem Argivi inſepultum abjecerant, [immo abjecturi fuiſſent, ſi *Argis* fuiſſet. Inſpice locum. *J. B.*] cujus tamen reliquias humanior terræ dedit Oreſtes, ut mox dicetur. Menelaus de Ajace in *Sophocle*, (*Ajac.* vers. 1083.)

Ἀλλ' ἀμφὶ χλωρὰν ψάμαθον ἐκβεβλημένος
Ὀρνισι φορβὰ παραλίοις γενήσεται.
Sed ille arenis jactus in pallentibus,
Gratum marinis pabulum alitibus dabit.

Sed hoc quoque ibi prohibet Ulyſſes, prudentiæ exemplar. *Sophocles* Antigone in ipſius Antigones laudem, (*vers.* 711, & ſeqq.)

Ἥτις τὸν αὑτῆς αὐτάδελφον ἐν φοναῖς
Πεπτῶτ' ἄθαπτον, μηθ' ὑπ' ὠμηστῶν κυνῶν
Εἴασ' ὀλέσθαι, μήθ' ὑπ' οἰωνῶν τινος.
Illa obſitum cruore germanum ſuum
Non inſepultum ſivit alitibus feris,
Canibuſque fieri pabulum mordacibus.

Appianus civilium 1. de interfectis juſſu Marii: ταφήν τε ἑνὶ ἑκάστῳ ἐκώλυον ἐπινεμεῖν τις ἕνα τῶν ἀναιρεμένων, ἀλλ' οἰωνοὶ καὶ κύνες ἄνδρας τοιούσδε διεσπάσαντο· *Nec cuiquam licebat quenquam interfectorum ſepelire, ſed viros tam egregios lacerabant aves & canes*, (pag. 394. *Ed. Steph.*) *Ammianus Marcellinus* principio libri XVII. de Juliano: *Sollicitusque ne diræ volucres conſumerent corpora peremtorum, ſine diſcretione omnes humari mandavit*, (Cap. 1.)

GRONOVII.

12 *Communi honore*] Qui omnibus habetur mortuis.

13 *Ei conferre*] Beneficium dare.

καλὸν, τοῦτο φιλάνθρωπον. τοῦτο τοῖς ἅλοις δοκεῖ, εἴτε θεοὶ εἴτε τινὲς ἥρωες τχύτην μετὰ θάνατον τοῖς ἀνθρώποις τὴν τιμὴν κατεςήσαντο. ἐπειδὴν καὶ ἐκ εὔλογον τὰ τῆς Φύσεως ἀπόῤῥητα μετὰ τὴν τελευτὴν ἅπασι δείκνυσθαι, γῇ κρύπτειν τὸν ἄνθρωπον νενομίκαμεν ἄνωθεν, ἵνα τῷ καλύπτεσθαι μνήματι ἐλάνθανε τὸ σῶμα διαλυόμενον· *Honeſtum eſſe humare mortuos, & ab ipſa natura quaſi conceſſum corporibus, ne velut probro afficiantur poſt mortem ſi nuda diffluant.* [*hoc naturâ eſſe honeſtum, hoc humanum.*] *placere id omnibus, ſive Dei fuerint ſive ſemidei, qui hunc functis vita corporibus honorem indulſerunt. Quia enim a ratione alienum eſt,* 14 *naturæ humanæ arcana poſt mortem omnibus conſpicua exponi, morem inde ab antiquo accepimus humana corpora ſepeliendi, ut monumento condita clam & procul a conſpectu tabeſcant.* quo & illud pertinet Gregorii Nyſſeni in epiſtola ad Letoïum: ὡς μὴ ἀνεδειχθῆναι τῷ ἡλίῳ i τὴν ἀσχημοσύνην τῆς Φύσεως, *ne ſoli oſtendatur id quod dedecori eſt humanæ naturæ.*

6. Hinc eſt quod officium ſepeliendi, non tam 15 homini, id eſt, perſonæ, quam k humanitati, id eſt naturæ humanæ præſtari dicitur: unde publicam hanc humanitatem dixerunt * Seneca & † Quintilianus, tralatitiam a Petronius. Cui conſequens eſt, ut nec inimicis nec hoſtibus invideri ſepultura debeat. De inimicis egregia eſt apud Sophoclem diſſertatio (ff) Ulyſſis pro humando Ajace, ubi hoc inter cætera:

* *De benef. lib. v, c. 20.*
† *Quint. Decl. vi.*
a *Satyric. c. 114.*

Menelae, poſt tot dicta ſapienter, cave
Injurioſus ſis in hominem mortuum.

Rationem reddit Euripides Antigone:

Fragment. vers. 39, 40.

Mors jurgiorum finis eſt mortalibus:
Num majus aliud quid poteſt letho dari?

Idem Supplicibus (*vers.* 528, 529.)

Fecere vobis ſiquid Argivi male,
Cecidere; in hoſtes iſta vindicta eſt ſatis.

Et

GROTII.

i Τὴν αἰσχημοσύνην τῆς φύσεως] Simili modo *Agathias* dicit moris eſſe τὰ αἰσχυντηλὰ τῶν ὠδίνων ἐπικαλύπτειν· *Obtegere puerperii pudorem.* (Lib. v.) Ita quam nihil natura ſimus apparet in ortu & interitu. Quod ut ſignificarent Sapientes Hebræi, vetuere, ne plebejæ aut ſummæ fortunæ qui eſſent, aliuſmodi faſciis involverentur, aut modo nati aut mortui.

k *Humanitati, id eſt naturæ humanæ præſtari dicitur*] *Servius ad* XI. Æneidos: *Sepulturæ enim beneficium generaliter debetur univerſis*, (ad vers. 106.)

GRONOVII.

14 *Naturæ humanæ arcana*] Illud ſecretum, quam vilibus elementis conſtet, quod tam ſpecioſum in vivo corpore apparet.

15 *Homini, id eſt, perſonæ*] Defuncto exhiberi, non propter ipſum, ſed propter reverentiam communis naturæ, ob cauſam humani generis communem.

(ff) Non *Ulyſſis*, ſed Chori, *vers.* 1110, & ſeq. *J. B.*

Et Virgilius (*Aen.* XI, 104.)

Nullum cum victis certamen & æthere cassis.

Quam sententiam citans scriptor ad Herennium addit: (gg) *Nam quod malorum est extremum, accidit illis jam.* Papinius: *Theb.* XII, 573.

bellavimus: esto:
Sed cecidere odia, & tristes mors obruit iras.

Et eandem causam reddit Optatus Milevitanus: *Si inter viventes fuerat certamen, odia vestra vel mors aliena compescat. jam tacet cum quo ante litigabas.*

III. 1. [l] Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt. Belli hoc jus κοινὸν ἐν τοῖς πολέμοις vocat * Appianus, belli commercia † Philo. Tacitus: *a Ne hostes quidem sepulturam invident.* Dio *b* Chrysostomus servari hoc jus ait etiam ἐν τοῖς πολεμίοις, apud hostes. addit: κἂν εἰς ἰσχάτην ἔχθραν προέλθωσι· *etiamsi ad summum odia processerint.* De eadem re agens *c* Lucanus hominum ritus in hoste servandos dixit. Sopater idem qui supra: τίς πόλεμος ταύτης τῆς τιμῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστέρησε, τίς ἔχθρα μνησικακήσασα πρὸς τὰ πλημμελήματα παρεβῆναι τὸν θεσμὸν τοῦτον ἐνίσχυσε; *Quod bellum hoc ultimo honore humanum privavit genus? quæ inimicitia eousque extendit malefactorum memoriam, ut hanc legem violare auderet?* Is quem dixi Dio Chrysostomus oratione de lege: διὰ τοῦτον τοὺς ἀποθανόντας οὐδεὶς ἔτι κρίνει πολεμίους, οὐδὲ τὴν ἔχθραν καὶ τὴν ὕβριν εἰς τὰ σώματα αὐτῶν ἐπιδείκνυται· *propter hanc mortuos nemo hostes judicat; neque ira & contumelia in eorum corpora extenditur.*

2. [m] Et passim exstant exempla. Sic *d* Hercules suos hostes, Alexander * victos ad Issum, Hannibal † C. Flaminium, P. *e* Æmilium, Tiberium *f* Gracchum, [n] Marcellum, Romanos quæsivit

Pag. 63. † *In Flacc.* p. 974. A. *a Annal.* I. 22. *b Orat. de consuetud.* *c Phars.* VII. 801. *d Aelian. V. Hist.* XII. 27. * *Diod. Sic.* XVII. 40. † *Livius,* XXII. 7. *e Ibid. c.* 52. *f Idem,* XXV. 17.

GROTII.

l *Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt*] *Philo* in Flaccum: ἤδη δὲ καὶ τοὺς πεσόντας ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ἐχθρῶν ταφῆς ἀξιοῦσιν, οἱ μὲν ἐπιεικεῖς καὶ φιλάνθρωποι ταῖς οἰκοθεν δαπάναις, οἱ δὲ τὴν ἔχθραν καὶ πρὸς τοὺς νεκροὺς ἀποτείνοντες, ὑπόσπονδα τὰ σώματα διδόντες ὑπὲρ τοῦ μὴ τὰς τελευταίας χάριτος ἀμοιρῆσαι τῶν νομιζομένων· *Etiam qui in bello occubuerunt eos homines solent ad sepulturam dare, illi quidem quibus bonitatis & humanitatis plus est, suopte impendio, alii vero qui odia & in mortuos extendunt, sub pactis dantes corpora, ne careant eorum quæ mos imperat honore ultimo,* (pag. 974. A. *Ed. Paris.*)

m *Et passim exstant exempla*] *Josephus* in legibus: θαπτίσθωσαν δὲ καὶ οἱ πολέμιοι· *Sepeliantur & mortui* [*hostes.* Ant. Jud. IV. 8. p. 127. B.] Agamemnon Trojanos sepelit *Iliados* H. (*vers.* 396, & *seqq.*) Antigonus Pyrrhum apud *Plutarchum*, (pag. 406.) Vide eundem in vita Thesei, (*pag.* 14. A.)

n *Marcellum*] *Plutarchus* Marcello, [*pag.* 316. Adde CICERONEM, *De Senect.* c. 20.]

(gg) Nullibi in *libris ad Herennium* hoc reperitur. Habet Auctor ex ALBERICO GENTILI, *De Jure Belli*, Lib. II. Cap. 24. pag. 459. *Edit. Hanov.* ubi locus pleniùs adfertur, tamquam ex III. *Rhet. ad Herenn.* qui liber, ut ipse postea observat, *pag.* 591. non est *Ciceronis*, si Virgiliana habet. *J. B.*

o *Fa-*

vit ad sepulturam. *Credas*, inquit Silius *a* Italicus, 16 *Sidonium cecidisse ducem.* Idem *b* Hannoni a Romanis præstitum, Mithridati a *c* Pompejo, a *d* Demetrio multis, Archelao regi ab *e* Antonio. In Græcorum adversus Persas militantium juramento erat: *Socios* (hh) *omnes sepeliam: bello victor etiam barbaros:* & passim in historiis legas impetratam νεκρῶν ἀναίρεσιν, o *facultatem tollendi mortuos.* Apud Pausaniam in Atticis *f* exemplum est: τοὺς δὲ Μήδους Ἀθηναῖοι μὲν θάψαι λέγουσιν, ὡς πάντως ὅσιον ἀνθρώπου νεκρὸν γῇ κρύψαι· *Medos Athenienses a se sepultos ajunt, quia qualemcumque mortuum terra condi fas sit.*

a *De B. Pun.* XIV. 389.
b *Val. Max.* v. 1. 2.
c *App. Alex.* p. 250.
d *Vid. Plutarch.* in ejus Vit. p. 896. A.
e *Idem, Vit. Ant.* p. 917. B.
f *Lib.* I. c. 32.

3. Quare Hebræorum veterum interpretatione Pontifex Maximus, *g* cum 17 alioqui rei ulli funebri interesse vetaretur, repertum tamen hominem p insepultum sepelire etiam jubebatur. Christiani vero tanti fecerunt sepulturam, *h* ut ejus causa, sicut ad pauperes alendos, aut ad captivos redimendos, vasa ecclesiæ etiam 18 initiata conflari aut vendi licite existimaverint.

g *Levit.* XXI, 1. & *seqq.*
h *Ambros. Offic.* II. 28.

4. Sunt quidem & exempla in contrarium, sed communi judicio damnata.

Hunc oro q 19 *defende furorem:*

est apud Virgilium (*Aen.* X, 905.)

hominemque cruentus
Exuit, & tenuem cæsis invidit arenam.

apud *i* Claudianum. Diodorus Siculus: *k* τὸ πολεμεῖν τῶν ὁμοφύλων τοῖς τεθνηκόσι θηριῶδες. *ferinum est bellum gerere cum mortuis qui ejusdem naturæ fuerint.*

i *De Bell. Gild.* 397.
k *Biblioth.* v. 29.

IV. 1. De insigniter tamen facinorosis video esse dubitandi causas. Lex divina Hebræis data, ut omnis virtutis ita & humanitatis

GROTII.

o *Facultatem tollendi mortuos*] Vide infra lib. III, c. XX. §. 45.

p *Insepultum sepelire etiam jubebatur*] Idem ex jure pontificio Romano *Servius* notat (ad *Aeneid.* VI, 176.)

q *Defende furorem*] Interpretatur Servius, *Inimicorum iram & post fata sævire cupientem.*

GRONOVII.

16 *Sidonium*] Aliquem de Pœnis aut sociis, non Romanum, hostem.

17 *Alioqui rei funebri*] *Levit.* 21, 1. & 11. qui mos etiam transiit ad Romanos. *Tacit.* 1, annal. 62.

18 *Initiata*] Consecrata, dedicata, & jam usibus sacris imbuta.

19 *Defende*] Arce, prohibe, ut: *Solstitium pecori defendite.*

(hh) Habet hoc Auctor procul dubio è DIODORO SICULO: sed dum pravam interpunctionem sequitur, festinanter legendo, sensum planè alienum nobis offert. En verba Græca: Ἀλλὰ τὰς ἐν τῇ μάχῃ τελευτήσαντας τῶν συμμάχων πάντας θάψω· καὶ κρατήσας τῷ πολέμῳ τῶν βαρβάρων, ἐδεμίαν τῶν ἀγωνισαμένων πόλεων ἀνάστατον ποιήσω. &c. Id est: *Sed socios in prælio mortuos omnes sepeliam: ubi vero bello Barbaros vicero, nullam urbium devictarum vastabo* &c. Lib. XI. Cap. 29. pag. 258. *Ed. H. Steph.* Vides ibi de Sepulturâ hostium nequaquam agi. *J. B.*

s *Se-*

nitatis magiſtra, illos ipſos qui ſuſpenſi patibulo erant (quod valde ignominioſum cenſebatur. Num. XXV, 4. Deut. XXI, 23. 2 Sam. XXI, 13.) eodem die ſepeliri jubet. Hinc *a* Joſephus tantam Judæis ait eſſe curam ſepulturæ, ut eos etiam quorum corpora ad publicum ſupplicium damnata ſunt, ante ſolis occaſum tollant & humo mandent: & alii Hebræorum interpretes addunt exhibitam hanc reverentiam divinæ imagini ad quam homo ſit conditus. Ægiſthum, qui 20 adulterium cæde regis cumulaverat, a regis interfecti filio Oreſte humo mandatum Homerus memorat Odyſſeæ * tertio. Sed & apud Romanos Ulpianus *b* corpora eorum qui capitis damnantur cognatis ait neganda non eſſe: imo & quibuslibet petentibus danda cenſuit *c* Paulus juriſconſultus. Et Diocletianus ac Maximianus Imperatores ita reſponderunt: *d obnoxios criminum digno ſupplicio affectos* r *ſepulturæ tradi non vetamus.*

a *Bell. Jud.* IV. 15. p. 882. F.

* Vers. 309, 310.

b *Leg.* 1. *ff. de cad. punit.*

c *L.* 111. *ibid.*

d *L.* 11, *C. de relig.*

2. Legimus quidem in hiſtoriis exempla eorum, ſ qui inſepulti abjecti ſunt, frequentiora civilibus quam externis bellis: & hodie videmus quorundam damnatorum corpora diu in publico conſpectu relinqui: *e* qui tamen mos an laudandus ſit diſputant, non politici tantum, ſed & theologi.

e *Rochus de conſuetud. fol.* 12. *Abb. in c ex parte. de ſepult.. Sylveſt. in verb. ſepultura, quæſt.* 13.

3. Contra, laudatos videmus qui ſepeliri juſſerunt corpora eorum, qui id ipſum aliis non permiſerant, ut Pauſaniam Lacedæmoniorum regem, qui incitatus ab Æginetis ut Perſarum factum 21 in Leonidem ſimili facto ulciſceretur, conſilium ut ſe ac Græco nomine indignum rejecit. Apud Papinium Theſeus 22 Creontem ſic alloquitur (*Theb* XII, 780:)

vade atra daturus
Supplicia, extremique tamen ſecure ſepulchri.

Alexandrum quoque Jannæum regem, qui in mortuos populares valde contumelioſus fuerat, ſepelierunt Phariſæi. Quod ſi Deus interdum ſepulturæ jactura quoſdam puniit, fecit hoc ſuo jure ſupra leges conſtitutus. Et quod Goliathi caput David ſervavit oſten-

Joſ. ant. XIII, *c.* 13. *& Gorionid.*

GROTII.

r *Sepulturæ tradi non vetamus*] Hujus Romanorum moris mentio eſt apud *Philonem* contra Flaccum, (*pag.* 977. A.)

ſ *Qui inſepulti abjecti ſunt*] Id ἀταφίαν ὑβρίζειν τὸν νεκρὸν dixit *Joſephus* in morte Judæorum regis Alexandri, (*Ant. Jud.* l. XIII. c. 23. p. 463. D.) Adde Quintilianum declamatione quarta, (*pag.* 58. *Ed. Obrecht.*)

GRONOVII.

20 *Adulterium cæde*] Agamemnonem patruelem & Mycenarum vel Argivorum regem occiderat, quum uxorem ejus Clytemneſtram pellexiſſet ad adulterium.

21 *In Leonidem*] Ad Thermopylas ſumma cum gloria mortui cadaver capite abſciſſo in crucem ſuſtulit Xerxes. *Herod.* lib. 9. c. 77, 78.

22 *Creontem*] Qui Argivos victos & cæſos in obſidione Thebarum ſepultura prohibebat.

t *Pichs*

ostentui, factum scilicet in alienigenam, Dei contemtorem, & sub ea lege quæ proximi nomen ad solos Hebræos porrigebat.

V. 1. Unum tamen notatu non indignum, de sepeliendis mortuis regulam apud ipsos Hebræos habuisse exceptionem (ii) eorum qui ipsi sibi mortem conscíverant; quod Josephus † nos docet. Nec id mirum, cum in hos aliud supplicium constitui non possit qui mortem pro supplicio non habent. Sic (a) Milesiæ virgines a voluntaria morte absterritæ, & t plebs olim Romana, quanquam improbante (b) Plinio. 23 Sic & 24 Cleomenis corpus, qui se interfecerat, * Ptolomæus suspendi jussit. Et u passim receptum, ait Aristoteles (c), ut ignominia aliqua afficiantur qui sibi mortem conscíverunt: ubi Andronicus † Rhodius id exponens ait, sepultura eorum corpora prohiberi. quod inter alia Demonassæ Cypri Reginæ scita laudat Dion * Chrysostomus. Neque huic mori obstat quod Homerus, Æschylus, Sophocles, Moschio, & alii monent, a nihil sentire mortuos: quare nec damno nec pudore affici. Satis enim est, id quod mortuis accidit, a vivis metui, ut hoc pacto a peccato retrahantur.

2. Optime enim 25 Platonici contra Stoicos, & si qui alii servitutis & 26 morbi fugam, imo & spem gloriæ pro justa causa mortis

† *Lib. III, c. 25. de Bel. Jud. Hegesi. libro III, c. 17.*

a *Gel. l. XV. cap. 10; Plut. de mul. virt. T. II. pag. 249.*

b *Plinius lib. XXXVI, c. 15.*

* *Plutarch. Ag. & Cleom. vit. p. 823.*

c *Nic. V, 15.*

† *Pag. 332.*

* *Orat. LXIV.*

a *Vide Stob. tit. 126. & Soph. Ajace.*

GROTII.

t *Plebs olim Romana*] *Servius* ad 12. Æneidos: *Sane sciendum quod cautum fuerat in Pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finisset insepultus abjiceretur. Unde merito ait* INFORMIS LETHI, *quasi mortis infamissimæ. Ergo cum nihil sit hac morte deformius, Poëtam etiam pro Reginæ dignitate dixisse accipiamus. Cassius autem Hemina ait Tarquinium Superbum, cum cloacas facere populum coëgisset, & ob hanc injuriam multi se suspendio necarent, jussisse corpora eorum cruci affigi. Tunc primum turpe habitum est mortem sibi consciscere*, (ad vers. 603.)

u *Passim receptum*] Athenis *Æschinis* tempore ejus qui se interfeciset manus seorsim a corpore sepeliebatur. *Æschines* in Ctesiphontem, (*pag.* 309. E.) Adde *Hegesippum* lib. III. cap. 17.

GRONOVII.

23 *Sic*] Nempe minando cadavera fore insepulta, si quæ sibi manus attulisset.

24 *Cleomenis corpus*] At non id ideo factum, quod in se sæviset, verum ex odio, quod Rex Spartanus exsul & se non dimitti videns, conspirationem contra Philopatora fecerat, & seditionem cœptaverat.

25 *Platonici contra Stoicos*] *Seneca* 3. de Ira, 15.

26 *Morbi*] *Corn. Nepos* in Attici vita. *Plinius* I, epistol. 12. *Seneca* epist. 77.

(ii) Exceptio illa hoc tantum efficiebat, ut cadavera eorum, qui sibi ipsi mortem conscíverant, usque ad Solis occasum manerent insepulta. Ita disertè JOSEPHUS, loco in orâ libri indicato: Τὰς γοῦν ἀνελόντας ἑαυτὰς, παρὰ μὲν ἡμῖν, μέχρις ἡλίου δύσεως ἀτάφους κρύπτειν ἔκρινεν, καί τοι καὶ πολεμίους θάπτειν θέμιτον ἡγούμενοι &c. HEGESIPPUS autem loquitur de moribus & legibus aliorum Populorum: *Hæc non solum moribus hominum, sed etiam legibus, interdicta accipimus: namque alii insepultos projici jubent eos, qui se in ferrum dejecerunt.... alii dextram manum abscindunt defunctis* &c. Hoc ultimum genus pœnæ receptum erat *Athenis*, ut Auctor ipse observat mox, Nota *n*, ult. seu in *num.* istum 1. §. 5. J. B.

x *Dam-*

mortis voluntariæ admittebant, ſentiunt retinendum animum in cuſtodia corporis, nec injuſſu ejus, a quo ille nobis eſt datus, ex hac vita demigrandum; quam in rem multa videre eſt apud Plotinum, Olympiodorum, & Macrobium ad ſomnium Scipionis. (kk) Hanc ſententiam ſecutus Brutus olim Catonis factum, quod imitatus poſtea eſt, x damnaverat, *ὡς οὐχ ὅσιον οὐδ' ἀνδρὸς ἔργον ὑποχωρεῖν τῷ δαίμονι, καὶ μὴ δέχεσθαι τὸ συμπῖπτον ἀδεῶς, ἀλλ' ὑποδιδράσκειν· quippe nec pium cenſens nec virile cedere fortunæ, & imminentia adverſa, quæ ferenda fortiter erant, ſubterfugere.* Et Megaſthenes notabat ab Indorum ſapientibus reprehenſum 27 Calani factum, neque enim eorum placitis probari y talem exitum hominum vitæ impatientium. Nec aliena Perſarum ut videtur ſententia, quorum rex Darius apud Curtium, *alieno ſcelere, quam meo mori malo.*

Plutarch. Vit. Brut. p. 1002. E.

Strab. XV. p. 718.

Lib. V. c. 12.

3. Ideo Hebræi mori vocabant *ἀπολύεσθαι*, id eſt, *dimitti*, ut videre eſt non tantum Luc. 11, 29. ſed & in Græca verſione, Gen. XV, 2. & Num. XX. in fine; quod genus loquendi & Græcis uſitatum. Themiſtius de anima: *ἀπολύεσθαι τὸν ἀποθνήσκοντα, καὶ τὴν τελευτὴν ἀπόλυσιν καλοῦσιν· eum qui moritur ajunt dimitti, & mortem dimiſſionem vocant.* Apud Plutarchum in conſolatione legimus hoc ſenſu: *ἕως ἂν ὁ Θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς· donec Deus ipſe nos dimittat.*

Pag. 108. C. Tom. II Ed. Wech.

4. z Nonnulli tamen Hebræorum de lege ſe non interficiendi unam

GROTII.

x *Damnaverat*] Et Philoſophorum non pauci extra Stoicos. *Seneca* epiſt. LXX. *Invenies etiam profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitæ ſuæ negent, & nefas judicent ipſum interemtorem ſui fieri. Expectandum eſſe exitum quem natura decrevit.* Procopius Gotthicorum IV. *βίαιος καταφορὰ ἄχρηος καὶ ἄνομα προπετὴς, τὸ δὲ εἰς θάνατον θράσος, ἀνόητον τοῦτο δραστηρίᾳ πρόσχημα ἐκ εὐπρεπὲς τοῖς γε σώφροσιν εἶναι δοκεῖ. καί τοι καὶ τοῦτο ἐκλογίζεσθαι χρὴ, μή τι δόξῃ τις εἰς τὸ θεῖον ἀγνωμονεῖν, &c. Violentus vitæ exitus res inutilis & plena inſipientis impetus, & illa in mortem ferens audaci, conſilio cum careat, prudentibus judicatur immerito ſibi fortitudinis nomen uſurpare. Tum vero & illud cogitandum, ne in Deum ſitis ingrati.*

y *Talem exitum hominum vitæ impatientium*] Idem Arabibus viſum, non minus quam Indis & Perſis ex *Jobo* diſcas III, 21.

GRONOVII.

27 *Calani*] Gymnoſophiſtæ, qui præſente Alexandro & exercitu ejus, ut oſtenderet contemtum doloris & mortis, vivus ultro in rogo ſe cremandum præſtitit. *Ælianus* var. 2, 14. 5. 6.

(kk) Confer PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. c. 4. §. 19. *J. B.*

GROTII.

z *Nonnulli tamen Hebræorum*] Variaſſe Hebræorum ſuper hac quæſtione ſententias cognoſcas ex Joſepho, ubi (*De Bell. Jud.* I, 11. p. 732.) de morte Phaſaëlis & de deliberatione Herodis (*Ant. Jud.* XVII. 9. p. 599. B.) agitur. Judæi ad Petronium, Philone recitante: *ἀναιρησόμεθα τὸ ἴδιον αἷμα ἐπικαταφέξαντες ἑαυτούς. ἀποθανόντων τὸ ἐπίταγμα γενέσθω. Μέμψαιτ' ἄν ἐδὲ θεὸς ἡμᾶς, ἀμφοτέρων τοῦτο-*

unam cauſam excipiunt, tanquam 28 εὔλογον ἐξαγωγὴν, ſi quis videat ſe deinceps victurum in probrum ipſius Dei. Nam quia non nobis, ſed Deo in vitam noſtram jus eſſe ſtatuunt, (ut recte * Joſephus ſuos edocet) exiſtimant 29 præſumtam Dei voluntatem ſolam eſſe quæ mortis anticipandæ conſilium abſolvat. Atque huc referunt Samſonis exemplum, qui in ſuo corpore veram religionem videbat eſſe deriſui, & Saulis, qui gladio incubuit, ne a Dei ſuisque hoſtibus illuderetur. nam hunc 30 reſipuiſſe volunt poſtquam Samuelis umbra mortem ipſi prædixerat, quam gnarus ſibi imminere ſi pugnaret, prælium pro patria & Dei lege non detrectavit, æternam inde laudem meritus Davidis etiam præconio: a quo & ii qui Saulem cum honore ſepelierant, recte facti teſtimonium retulerunt. Tertium eſt exemplum Razis Hieroſolymitani ſenatoris in hiſtoria Maccabaica. Sed & in Chriſtiana hiſtoria exempla legimus ſimilia eorum, qui mortem ſibi intulerunt, [a] ne tormentis adacti Chriſti religionem ejurarent, & virginum quæ [b] ne pudicitiam amitterent in flumen ſe jecerunt, quas & in martyrum cenſum Eccleſia retulit. Sed de his tamen [c] quid Auguſtinus ſentiat videre eſt operæ pretium.

*Bell. Jud. III. 25. p. 852. E. F.

1 Samuel. XXXI, 4.

2 Maccab. XIV, 37.

Lib. 1. de Civit. Dei c. 26. Epiſt. 61. ad Dulc. & l. 11, c. 23. contra ſecundam Gaud. epiſt.

5. Alterum plurima ſane habemus exempla. Feminarum Antiochenarum ſub Diocletiano: Sophroniæ ſub Maxentio, in *Martyrologiis*, *Zonara*, *Sexto Aurelio*. Alias Antiochenas ſub Choſroë addit *Procopius* Perſicorum II. Laudat virgines, quæ morte pudorem ſervarant, *Ambroſius* (*de Virginib.* Lib. III. p. 97. *Edit. Pariſ.* 1569.) *Hieronymus* in commentariis ad finem capitis primi Jonæ: *Unde & in perſecutionibus non licet mihi propria perire manu, abſque eo ubi caſtitas periclitatur.*

σοχαζομένας, καὶ τὰς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα εὐλαβείας, καὶ τὰς πρὸς τὰς καθωσιωμένας νόμας ἀποδοχῆς· γενήσεται δὲ τοῦτο ἐὰν ὑπεις ῶμεν ἀβιώτε βίε καταφρονήσαντες· *miſcebimus inter nos ſanguinem, morte ſponte ſumta. tum mortuis iſta imperentur. Ne Deus quidem nos culpet in duo intentos, ut & Imperatorem revereamur & ſacratas leges cuſtodiamus. Id autem ita demum efficere dabitur, ſi abeamus hinc contemta vita minime vitali.* (De Legat. ad Cajum, *pag.* 1026. B. C.)

a *Ne tormentis adacti Chriſti religionem ejurarent*] Vide *Euſebium*.

b *Ne pudicitiam amitterent*] Narrat *Cicero* nobiliſſimas virgines ſe in puteos abjeciſſe, & morte voluntaria nefariam turpitudinem depuliſſe, oratione de provinciis conſularibus, (*Cap.* 3.) Tale eſt & quod de Mileſiis virginibus memorat *Hieronymus* adverſus Joviniaanum, (*Lib.* 1. pag. 48. Tom. II. *Ed. Baſil.*) & epigramma vetus *Anthologiæ* lib. III. 29. tit. de juvenibus, incipiens ὠχόμεθ' ὦ Μίλητε. Narrant & Judæi feminam in navi ad ſtuprum expetitam, cum a marito quæſiiſſet an & mari merſa corpora eſſent reſurrectura, iſque id affirmaſſet, jeciſſe ſe in mare. Chriſtianarum autem mulie-

GRONOVII.

28 Εὔλογον ἐξαγωγὴν] ἐυλόγητον. Laudabilem exceſſum vel eductionem.

29 *Præſumtam Dei*] Si quis intelligat certis & non fallentibus indiciis, Deum velle, ut vitæ renuntiet.

30 *Reſipuiſſe*] Vera pœnitentia peccatorum veniam a Deo obtinuiſſe.

GROTII.

c *Quid Auguſtinus ſentiat*] Cui addere licet *Chryſoſtomum* Gal. 1, 4. & *Concilium Aurelianenſe* III. *Oblationes defunctorum qui in aliquo crimine fuerint interemti, recipi debere cenſemus, ſi tamen*

5. Alteram quoque exceptionem apud Græcos obtinuisse video, quam Locri opponebant Phocensibus, (a) ὅτι παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι κοινὸς νόμος ἐστὶν ἀτάφους ῥίπτεσθαι τοὺς ἱεροσύλους· *communem Græcis omnibus morem esse ut sacrilegi insepulti abjiciantur.* Sic & Dion Prusæensis Rhodiaca 31 τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους ait sepultura orbari. Idem Athenis [d] in proditores constitutum narrat Plutarchus * Antiphonte. Sed, ut ad institutum me recipiam, ob negatam sepulturam bellum juste susci pi censuerunt veteres consensu magno: ut ex illa Thesei historia apparet quam tractant Euripides dicta tragœdia Supplicibus, & Isocrates eo quem adduximus loco.

a *Diod. lib.* XVI. c. 25.

* *Tom.* II. p. 834. A.

VI. Sunt & alia quædam quæ ex jure gentium voluntario debentur, ut longo tempore possessa, successiones ab intestato, & quæ ex contractu quantumvis inæquali veniunt. Nam hæc omnia quanquam ex jure naturæ ortum aliquatenus habeant, accipiunt tamen ex humana lege firmitatem quandam, sive adversus conjecturæ incerta, sive adversus exceptiones quasdam quas alioqui ratio naturalis videtur suggerere: ut supra obiter a nobis de jure naturæ agentibus ostensum est.

men non ipsi sibi mortem probentur propriis manibus intulisse. Et tamen is ipse *Augustinus* lib. 1, de Civitate Dei c. 16: *At per hoc & quæ se occiderunt nequicquam hujusmodi paterentur, quis humanus affectus eis nollet ignosci? Capitulare* autem *Francicum* libro VI, 70. *De eo qui semetipsum occidit aut laqueo se suspendit, consideratum est, ut si quis compatiens velit eleëmosynam dare, tribuat, & orationes in psalmodiis faciat: oblationibus tamen & missis ipsi careant: quia incomprehensibilia sunt judicia Dei, & profunditatem consilii ejus nemo potest investigare.* Vide & ibidem VII, 344.

d *In proditores*] At *Nicetas* libro III. vitæ Alexii fratris Isaaci, cum narrasset mortem Johannis Comneni Crassi, qui per seditionem imperium affectaverat, sic loquitur: μετὰ δὲ τὸ σῶμα ἐκεῖθεν ἀρθὲν, κυσὶ καὶ ὄρνισι βορὰ παρατίθεται· ὃ καὶ θηριώδες μιαρῷ καὶ ἀπάνθρωπον ἅπασιν ἐδόκει· *Post corpus inde ablatum, canibus & avibus esca ponitur: quod ab humanitate alienum & pæne ferinum omnibus videbatur.*

GRONOVII.

31 Τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους] Impios & profanos.

CAPUT XX.

De Pœnis.

I. *Pœnæ definitio & origo.*
II. *Spectare pœnam ad justitiam expletricem, & quomodo.*
III. *Pœnam certæ personæ naturaliter non deberi, sed exigi pœnam licite, quoad jus naturæ, ab eo qui paria non deliquerit.*
IV. *Pœnam utilitatis alicujus causa exigendam inter homines aliter quam apud Deum, & quare.*
V. *Quo sensu ultio naturaliter sit illicita.*

VI. *Utili-*

VI. *Utilitas pœnæ triplex.*
VII. *Pœna ad utilitatem ejus qui deliquit: eamque a quolibet exigi naturaliter, cum distinctione tamen:*
VIII. *Item ad utilitatem ejus in quem peccatum est; ubi de ultione licita jure gentium:*
IX. *Item ad utilitatem quorumlibet.*
X. *Quid lex Euangelica circa hanc materiam constituerit.*
XI. *Solvitur argumentum sumtum a Dei misericordia in Euangelio patefacta:*
XII. *Et a præcisione pœnitentiæ.*
XIII. *Rejiciuntur imperfectæ divisiones pœnarum.*
XIV. *Christianis privatis non esse tutum pœnam exigere, etiam ubi jure gentium id licet:*
XV. *Aut sponte ad accusationem prosilire:*
XVI. *Aut judicia capitalia affectare.*
XVII. *Leges humanæ quæ interfectionem ad pœnam permittunt an jus dent, an impunitatem solam, distinctione explicatur.*
XVIII. *Actus internos non esse punibiles inter homines:*
XIX. *Nec actus externos quos fragilitas humana nequit vitare:*
XX. *Nec actus quibus societas humana nec directe, nec indirecte læditur: cujus rei causa redditur.*
XXI. *Rejicitur sententia statuens ignoscere nunquam licere.*
XXII. *Ostenditur id licere ante legem pœnalem:*
XXIII. *Non tamen semper:*
XXIV. *Etiam post legem pœnalem.*
XXV. *Quæ ad id faciendum probabiles causæ intrinsecæ:*
XXVI. *Quæ extrinsecæ.*
XXVII *Refellitur sententia statuens nullam esse justam causam dispensandi, nisi quæ per modum exceptionis tacitæ insit legi.*
XXVIII. *Pœnæ taxatio ex merito.*
XXIX. *Spectari hic causas impellentes, quæ inter se comparantur.*
XXX. *Item causas quæ a peccando abstrahere debuerant: ubi de gradibus præceptorum decalogi, quæ proximum tangunt, & alia quædam.*
XXXI. *Item aptitudinem peccantis ad utrumque, quæ varie spectatur.*
XXXII. *Meritum pœnæ extendi posse ad majus nocumentum quam quod peccans intulit: & quare.*
XXXIII. *Rejicitur sententia de proportione harmonica in pœnis.*
XXXIV. *Minui pœnam ex caritate nisi major caritas obstet.*
XXXV. *Facilitas peccandi quomodo ad pœnam incitet: item consuetudo peccandi quomodo ad pœnam incitet, aut ab ea retrahat.*
XXXVI. *Clementiæ usus ad pœnas minuendas.*
XXXVII. *Ad superiores locos referuntur quæ Hebræi & Romani in pœnis spectari volunt.*
XXXVIII. *De bello ad pœnam.*
XXXIX. *An justum sit bellum ob delicta inchoata, distinctione explicatur.*
XL. *An reges & populi bellum recte inferant ob ea quæ contra jus naturæ fiunt, non tamen*

adversus ipsos ipsorumve subditos, explicatur, rejecta sententia statuente naturaliter ad pœnam exigendam requiri jurisdictionem.

XLI. *Discernendum jus naturæ a moribus civilibus late receptis:*

XLII. *Et a jure divino voluntario non omnibus cognito.*

XLIII. *In jure naturæ discernenda manifesta a non manifestis.*

XLIV. *An ob delicta in Deum bellum suscipi possit.*

XLV. *Notitiæ de Deo maxime communes quæ, & quomodo primis decalogi præceptis indicentur.*

XLVI. *Qui has primi violari puniri posse.*

XLVII. *Non item alios, quod ostenditur argumento legis Hebræa.*

XLVIII. *Bella juste non inferri iis, qui Christianam religionem amplecti nolunt:*

XLIX. *Juste inferri iis, qui Christianos ob solam religionem crudeliter tractant:*

L. *Non etiam his, qui circa legis divinæ interpretationem hallucinantur: quod auctoritatibus & exemplis illustratur.*

LI. *At illis juste, qui in Deos quæ putant impii sunt.*

I. [1] SUpra cum de causis ex quibus bella suscipiuntur agere cœpimus, [2] facta diximus duplici modo considerari, aut ut reparari possunt, aut ut puniri. Priorem partem jam absolvimus. Supereſt posterior quæ est de pœnis: quæ res eo diligentius tractanda est nobis, quod origo ejus & natura minus intellecta multis errationibus causam dedit. (aa) Est autem pœna generali significatu *Malum passionis, quod infligitur ob malum actionis.* Nam quanquam pro pœna quibusdam [3] injungi opera quædam solent, ea tamen opera spectantur tantum qua molesta sunt, atque ideo ad passiones sunt referenda. Quæ vero incommoda patiuntur aliqui ob [4] morbum contagiosum, aut [5] corpus mutilum, aut alias [6] impuritates, quales multæ exstant in lege Hebræa, puta arceri cœtibus aut [7] functionibus, proprie pœnæ non sunt, quanquam ob similitudinem quandam & per abusionem eo vocabulo appellantur.

2. Inter ea vero quæ natura ipsa dictat licita esse & non iniqua, est & hoc, ut qui male fecit malum ferat, quod antiquissimum & Rhadamantheum jus vocant philosophi, ut [8] alibi diximus.

GRONOVII.

1 *Supra cum de causis*] 2, 1. 2.

2 *Facta*] Injurias illatas.

3 *Injungi opera*] Ut damnatis ad remum, in metallum, in antliam. *Suet.* Ti. 51. ad fossam faciendam. Ner. 31.

4 *Morbum contagiosum*] Ut lepram. *Levit.* 13.

5 *Corpus mutilum*] *Deuter.* 23, 1.

6 *Impuritates*] *Levit.* 15.

7 *Functionibus*] Muneribus & officiis civilibus sacrisve.

8 *Alibi*] 1, 2. 5.

(aa) In toto isto capite perpetuo conferendus PUFENDORFIUS *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 3. cum Notis nostris, præsertim alterius Editionis. *J. B.*

a *Pla-*

mus. Spectat eodem dictum Plutarchi libro de exilio: τῷ Θεῷ ἕπεται δίκη τῶν ἀπολιπομένων τὸ θεῖον νόμου τιμωρὸς, ᾗ χρώμενοι πάντες ἄνθρωποι φύσει πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥσπερ πολίτας· *justitia Deum comitatur, ultrix in eos qui adversus legem divinam delinquunt: qua omnes homines natura utimur adversus omnes homines ut cives.* Pag. 601. B.

a Plato dixit, ἐκεῖνο οὐδεὶς ὅτε θεῶν ὅτ' ἀνθρώπων τολμᾷ λέγειν ὡς εὖ τῷ γε ἀδικοῦντι δοτέον δίκην· *nec Deorum nec hominum quisquam hoc dixerit, injuste agenti non luendam pœnam.* In Euthyphr. Tom. I. p. 8. D. Ed. H. Steph.

Et Hierax justitiam ex parte hac tanquam nobilissima definiebat τιμωρίας ἀπαίτησιν παρὰ τῶν προηδικηκότων, *pœnæ exactionem ab iis qui priores læsere*, & Hierocles ἰατρικὴν πονηρίας, *malitiæ medicatricem.* b Lactantii dictum est: *Non exiguo falluntur errore, qui 9 censuram sive humanam sive divinam acerbitatis & malitiæ nomine infamant, putantes nocentem dici oportere qui nocentes afficit pœna.* Pag. 124. Ed. Needham. De ira Dei 2. 17.

3. Quod vero diximus pœnæ, quæ proprie ita nominatur, omnino hoc inesse ut delicto reddatur, notatum & Augustino est, qui dixit: *omnis pœna, si justa est, peccati pœna est:* quod ad pœnas etiam quæ a Deo irrogantur pertinet, quanquam in illis interdum ob humanam ignorantiam, ut idem scriptor loquitur, *latet culpa ubi non latet pœna.* I. Retract. c. 9.

II. 1. Sed an ad assignatricem, an vero ad expletricem justitiam pœna pertineat, diversi diversum sentiunt. Quidam enim quia 10 qui plus peccavit gravius, qui minus, levius puniuntur, & quia 11 pœna quasi a toto parti datur, ideo ad assignatricem justitiam pœnas referunt.

Sed quod primum illi ponunt, assignatricem justitiam toties locum

GROTII.

a *Plato*] Verba ejus sic posuit *Irenæi* interpres libro III, c. XIV. *Et Deus quidem, quemadmodum & vetus sermo est, initium & medietates omnium quæ sunt habens, recte perficit, secundum naturam circumiens: hunc autem semper consequitur justitia ultrix in eos, qui deficiunt a lege divina.*

b *Lactantii dictum est*] Convenit huc & illud Belisarii apud *Procopium* Vandal. I. πρῶτον δ' ἂν τῷ δικαίῳ γένοιτο γνώρισμα, ἡ τῶν ἀδίκως ἀνηκόστων ποινή· *Primum justitiæ documentum erit, pœna exacta de injustis interfectoribus.* Adde *Agathiam* lib. v. ubi de Anatolio.

GRONOVII.

9 *Censuram*] Damnationem vel exactionem supplicii. Λυτότης.

10 *Qui plus peccavit, gravius*] Non hoc differunt διανεμητικὴ & συναλλακτικὴ justitia, quod altera tribuat paria diversis, altera plus minusve: neque ubi modo plus, modo minus tribuitur, ibi statim respectus est personarum. Sic enim contractus quoque pertinerent ad διανεμητικὴν, quippe pretiosiorem mercem præbenti plus redditur pretii, viliorem minus. Sed hæc est differentia, quod plus minusve aliis atque aliis tribuitur per justitiam διανεμητικὴν æstimatis personis, per συναλλακτικὴν æstimatis inter se rebus, nullo personarum discrimine.

11 *Pœna quasi a toto*] Statuunt enim a justitia præscribi & regi vel negotium privatæ personæ cum privata, idque facere τὴν συναλλακτικὴν, vel reipublicæ cum singulis, idque esse διανεμητικῆς· quæ fuit sententia *Thomæ Aquin. Horneji*, Ethic. 3, 11, 23.

locum habere, 12 quoties inter terminos plures duobus instituitur æqualitas, verum non esse 13 in principio operis hujus ostendimus: deinde quod magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniuntur, id per consequentiam duntaxat evenit, non quod hoc primo ac per se spectetur. Nam primo ac per se spectatur
1, *sat.* 111. 78, 79. c 14 æqualitas inter culpam & pœnam: de qua Horatius:

Cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur, ac res
Ut quæque est ita suppliciis delicta coërcet?

Et alibi (*Ibid.* vers. 117, 118.

Adsit
Regula peccatis quæ pœnas irroget æquas,
Nec scutica dignum horribili sectere flagello.

* *vers.* 2, 3. † CV. Eodem spectat lex divina Deuteron. * xxv. & novella † Leonis. 2. Sed nec alterum quod illi ponunt magis verum est, pœnas omnes venire ex toto ad partem, quod ex his 15 quæ dicenda sunt apparebit. Tum vero ostensum a nobis supra est, veram justitiæ assignatricis rationem nec in tali æqualitate, nec in processu a toto ad partem proprie consistere, sed in habenda 16 ratione ejus apti-

GROTII.

c *Æqualitas inter culpam & pœnam*] Seneca de Ira II, 6. *Iniquus erit si æqualiter irascetur inæqualibus.* Tacitus annalium III. (cap. 50.) *Sin flagitia & facinora sine modo sunt, suppliciis & remediis principis moderatio, majorumque & vestra exempla temperant, & vana a sceleste, dicta a maleficiis differunt: est locus sententiæ, per quam neque huic delictum impune sit, & nos clementiæ simul ac severitatis non pœniteat.* Ammianus libro XXVIII. c. I. *Oraturi ne delictis supplicia sint grandiora.* Scholiastes ad *Horatium*, (init. Sat. 3. Lib. I.) *Si in minimis peccatis etiam maxima pœnæ consumuntur, restat ut maxima peccata aut maneant impunita, aut nova supplicia adinveniantur.* Lex Wisigothorum libro XII, tit. III. cap. I. *Nam quædam leges sicut culparum habent diversitates, non ita discretas in se continent ultiones, sed permixta scelera transgressorum ad nnius permittuntur legis pœnale judicium. Nec secundum modum culpæ modus est adhibitus pœnæ, cum major minorque transgressio non minus debeat multationis prædemnari supplicio: præsertim cum dominus in lege sua præcipiat: pro mensura peccati, erit & plagarum modus.* Vide infra hoc capite, §. XXVIII. & XXXII. & lib. III, c. XI. §. [In loco TACITI, legendum mihi videtur: *Sin flagitia & facinora, ETSI sine modo sunt* &c. alias non constat sensus, quem nec *Freinshemius* in paraphrasi, nec alii interpretes, satis expediunt: & facilè à Librariis omitti potuit particula *etsi*, propter sequentem *sine*. Quâ de re judicium penes Criticos esto. *J. B.*]

GRONOVII.

12 *Quoties inter terminos*] Ubi observatur proportio geometrica.

13 *In principio operis*] I, 1. 8. ubi contra nos id satis commode dici probavimus.

14 *Æqualitas inter culpam*] Medium rei sive proportio arithmetica.

15 *Quæ dicenda*] *Num.* 7.

16 *Ratione ejus aptitudinis*] Nodum in scirpo quærit: hanc enim ipsam rationem aptitudinis *Aristoteles* & ejus sectatores explicant per æqualitatem geometricam.

aptitudinis, quæ jus ſtricte dictum in ſe non contineat, ſed 17 occaſionem ei det. Quanquam vero is qui punitur aptus aut dignus eſſe debet puniri, non eo tamen id ſpectat ut ipſi accedat aliquid, quod aſſignatrix juſtitia poſtulat. Nec tamen qui expletricem juſtitiam, quam vulgo commutatricem vocant, in pœnis exerceri volunt, magis ſe explicant. Ita enim negotium hoc conſiderant, quaſi nocenti aliquid reddatur, ſicut in contractibus fieri ſolet. 18 Decepit eos vulgaris locutio, qua dicimus pœnam deberi ei qui deliquit, quod plane eſt ἄκυρον. nam cui proprie debetur aliquid, is in alterum jus habet. Sed cum deberi alicui pœnam dicimus, nihil volumus aliud quam æquum eſſe ut puniatur.

3. Verum tamen eſt in pœnis primo ac per ſe exerceri expletricem juſtitiam, quia ſcilicet qui punit, ut recte puniat, jus habere debet ad puniendum, quod jus ex delicto nocentis naſcitur. Atque hac in re eſt aliud [d] quod ad contractuum naturam accedit: quia ſicut qui vendit, etiamſi nihil peculiariter dicat, obligaſſe ſe cenſetur ad ea omnia quæ 19 venditionis ſunt naturalia, ita

GROTII.

d *Quod ad contractuum naturam accedit*] Sæpe hoc notat *Servius*, ad IV. Æneidos, (*vers.* 695.) *nam qui excedunt delinquendi modum, ipſi ſibi pœnam ſanciunt.* Ibidem (in *vers.* 699.) *damnare eſt debito liberare, unde* DAMNABIS TU QUOQUE VOTIS. Ad X. Æneidos, (*vers.* 32.) LUANT PECCATA. *luant, id eſt, abſolvant. Dicimus autem & luo pœnam. ſed melius eſt hic peccatum. nam peccatum ſolvitur pœna. qui enim crimini tenetur obnoxius, pœna eum a priſtina liberat obligatione: Contra, luo pœnam, non procedit, quaſi pœna ſolvatur. Auctoritas tamen iſta confundit licenter, more quo ſolet poni vel a ſequenti quod præcedit, vel a præcedenti quod ſequitur.* Idem locutio ſacræ ſcripturæ frequens indicat. Nam, ut *Tertullianus* ait de oratione, (*Cap.* 7.) *Debitum in ſcripturis delicti figura eſt, quod perinde judicio debeatur, & ab eo exigatur. Chryſoſtomus* oratione de terræ motu, quæ eſt tomo v. de divite illo agens qui Lazaro opponitur, & explicans vocem ἀπέλαβε, quæ eſt in illo Euangelii loco, (*Luc.* XVI. 25) ἐχρεωστοῦντο αὐτῷ τιμωρίαι, ἐχρεωστοῦντο αὐτῷ ὀδύναι *debebantur ipſi pœnæ, debebantur ipſi dolores.* Idem II. de pœnitentia: τὰ ἁμαρτήματα εἰς ὀφειλήματα ἀναγράφεται· *peccata ad debiti genus referuntur.* Auguſtinus III. de libero arbitrio: *Itaque ſi non reddit faciendo juſtitiam, reddet patiendo miſeriam: quia in utroque verbum illud debiti ſonat. Hoc enim etiam modo dici potuit: ſi non reddit faciendo quod debet, reddet patiendo quod debet.*

GRONOVII.

17 *Occaſionem ei det*] Dat enim præmia, honores, pecuniam: ex quibus datis jus proprie dictum & ad res & ad actus proficiſcitur.

18 *Decepit eos*] Immo decepit auctor ſeſe: non enim conſiderant nocentem, tanquam cui aliquid debeatur & reddatur, ſed tanquam qui aliquid debeat & reddat. Inde *ultor* vel *vindex ſumere, exigere, expetere* pœnas, noxius *dare, luere, pendere, ſolvere* dicuntur. Noxius pœnam reipublicæ *debet* ac legibus: hæc *facultas*, hoc *ſuum* proprie reipublicæ & legum eſt: itaque jus in eum habent, qui peccavit, etſi non civem. 2, 5. 32. Conceſſit autem ſuperius τὸ ſuum & facultatem hoc modo conſideratam pertinere ad juſtitiam συναλλακτικὴν ſive τὴν ἐκ συναλλάγμασι διορθωτικήν. 1, 1. 5. & 8. Adde ipſum ad *acta Apoſt.* 7, 60.

19 *Venditionis naturalia*] De ſubſtantia illius contractus.

ita qui deliquit ſua voluntate ſe videtur obligaſſe pœnæ, quia crimen grave non poteſt non eſſe punibile, ita ut qui directe vult peccare, per conſequentiam & pœnam mereri voluerit: quo ſenſu Imperatores cuidam † ajunt, e *ipſe te huic pœnæ ſubdidiſti*, & qui ſceleratum capiunt conſilium * ſua mente (bb) jam tum puniti, id eſt, ſua voluntate pœnæ meritum contraxiſſe dicuntur: & 20 Tacito a mulier quæ ſe ſervo conjunxiſſet in ſervitutem ſui (cc) conſenſiſſe dicitur, quia id pœnæ in tales erat conſtitutum.

† *L. Imperatores 34. D. de jure fiſci.*
* *L. ult. C. ad l. Jul. Maj.*

a *Ann.* XII. c. 53.

4. Michaël Epheſius ad quintum b Nicomachiorum Ariſtotelis: *γέγονε τρόπον τινὰ δόσις καὶ λῆψις, ὅ ἐστι τὸ συναλλάσσειν· λαβὼν γὰρ χρήματα ἢ ἄλλο τι κλέψας, δέδωκεν ἀντ' ἐκείνων τὰς δίκας· est hic quodammodo datio & acceptio, in quibus conſiſtit natura contractuum: nam qui res aut aliud quid furatus eſt, pro eo dat pœnas.* Idem poſterius: c *συναλλάγματα οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν οὐ μόνον ἃ ἐκόντες συνετίθεντο πρὸς ἀλλήλους ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων διαγορευόμενα· contractus a veteribus appellabantur non tantum, quæ mutuis conventionibus conſtant, ſed & 21 quæ legibus ſunt vetita.*

b Cap. 2.

c Ad Cap. 4.

III. 1. Sed hujus 22 juris ſubjectum, id eſt, cui jus debetur, per naturam ipſam determinatum non eſt. Dictat enim ratio maleficium poſſe puniri, non autem quis punire debeat: niſi quod ſatis indicat natura convenientiſſimum eſſe ut id fiat ab eo 23 qui ſuperior eſt: non tamen ut omnino hoc demonſtret eſſe neceſſarium, niſi vox ſuperioris eo ſumatur ſenſu, ut is qui male egit eo ipſo ſe 24 quovis alio inferiorem cenſeatur feciſſe, & quaſi ex hominum cenſu detruſiſſe f in cenſum beſtiarum quæ homini ſubjacent,

GROTII.

e *Ipſe te huic pœnæ ſubdidiſti*] Philo fine libri primi de vita Moſis: *αὐτοὶ γάρ τοι σπεύδοντες ἁμαρτάνειν, σπεύδετε καὶ πρὸς τιμωρίας· peccare dum feſtinatis, ad pœnas ferendas feſtinatis.* (Pag. 652. D.)

f *In cenſum beſtiarum*] Sic & *Moſes Maimonides* ad Deut. XXXIII.

GRONOVII.

20 *Tacito*] 12 annal. 53.

21 *Quæ legibus ſunt vetita*] Hi ſunt, qui contractus involuntarii dicuntur *Ariſtoteli συναλλάγματα ἀνόσια, λαθραῖα, βίαια.* Interpres Heinſianus lib. 5. cap. 5. ethicor.

22 *Juris ſubjectum*] Poſſeſſor, perſona capax, dominus, exactor. 1, 5, 17.

23 *Qui ſuperior eſt*] Qui poteſtatem habet in eum, qui peccavit.

24 *Quovis alio inferiorem*] Agnoſcit hoc Cainus *Geneſ.* 4. *καὶ ἔσται πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με· omnis igitur qui invenerit me, occidet me.*

(bb) In omnibus Editionibus erat heic *ſuo merito*: ſed contra lectionem omnium corporis Juris Codicum, quos quidem viderim, & præter mentem etiam Auctoris noſtri, qui, dum exponit *ſuâ voluntate*, manifeſto oſtendit, ſe legiſſe *ſuâ mente*: quamquam ipſe erratum non animadverterit, etiam quum in Editione ann. 1632. adderet voces ſequentes *jam tum*, quæ in primâ Editione deſunt. *J. B.*

(cc) Apud TACITUM legendum omnino, ut edidit RYCQUIUS: *Statuiturque, ut ignaro domino ad id prolapſa, in ſervitute: ſin conſenſiſſet, pro libertâ haberetur.* Vide ibi J. FR. GRONOV. Notam. Sic locus nil ad rem facit. *J. B.*

g *Nam-*

jacent, quod a theologis quibusdam est proditum. Democritus: ★ *φύσει τὸ ἄρχειν οἰκήϊον τῷ χρείσσονι, natura evenit ut melior sequiori imperet.* Et Aristoteles † ait deteriora comparata esse in usum meliorum, tam in his quæ a natura sunt, quam quæ ab arte. Th. 2, 2. quæst. 64. art. 3. & ibi Cajet. * Apud Stob. Serm. 47. † Politic. VII. 14.

2. Cui consequens est, ut saltem ab æque nocente æque nocens 25 puniri non debeat: quo Christi sententia pertinet: *qui vestrum sine peccato est* (tali scilicet) *primum lapidem mittat*, Joh. VIII, 7. Quod ideo dixit, quia eo sæculo corruptissimi erant Judæorum mores, adeo ut qui sanctissimi videri volebant, in adulteriis & similibus flagitiis volutarentur, ut videre est Rom. II, 22. Idem ergo quod Christus dixerat, dixit & Apostolus: *quapropter inexcusabilis es, ô homo, quisquis alium damnas: nam hoc ipso quod damnas alterum, te ipsum condemnas, quando eadem facis tu qui alterum damnas.* Illud Senecæ huc pertinet: *non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi qui damnandus est damnat.* Et alibi (dd) *faciet nos moderatiores respectus nostri*, 26 *si consulueri-mus nos*, g *numquid & ipsi aliquid tale commisimus?* Ambrosius apologia Davidis: *unusquisque de alio judicaturus de se ipso primum judicet, nec minora in alio errata condemnet cum ipse graviora commiserit.* Lib. II. c. 1.

IV. 1. Altera quæstio est de fine pœnis proposito. Nam quæ diximus hactenus id duntaxat ostendunt, nocentibus injuriam non fieri si puniantur. Inde vero non sequitur omnino puniendos. Neque id verum est: multis enim nocentibus multa & Deus & homines condonant, eoque nomine laudari solent. Celebre est Platonis * dictum, 27 *οὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίνεται οὐδεμία* · & alibi, † 28 *οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι δίδοται δίκη, (ὃ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένη-* * De leg. L. IX, pag. 854. D. † Lib. XI. p. 934. A.

GROTII.

g *Numquid & ipsi tale aliquid commisimus*] Pertinet huc & *Ambrosii* locus sermone XX. in Psalmum, *Beati immaculati*, ad versiculum, *Miserationes tuæ domine*, (Serm. XX. c. 4. p. 1593. C.) citatus causa III. quæstione VII. (c. 4.) item *Cassiodori* VI, 21.

GRONOVII.

25 *Puniri non debeat*] Hinc indignatio M. Cælii ad *Ciceronem* epistol. 14. *Scis Appium censorem hic ostenta facere? de signis & tabulis, de agri modo, de ære alieno acerrime agere? persuasum est ei censuram lomentum & nitrum esse. Errare mihi videtur: nam sordes eluere vult, venas sibi omnes & viscera aperit.* Et *Velleji* de censura Pauli & Planci 2, 95. *cum alteri vis censoris, alteri vita deesset, Paulus vix posset implere censuram, Plancus timere deberet, ne quidquam objicere posset adolescentibus, aut objicientes audire, quod non agnosceret senex.*

26 *Si consuluerimus*] Interrogaverimus conscientiam nostram.

27 Οὐ γὰρ] Non enim propter peccatum sumitur pœna.

28 Οὐχ ἕνεκα] Non ideo, quod peccatum est, exigitur supplicium (factum enim fieri infectum nequit) sed propter exemplum vel tempus futurum.

(dd) Præcedens locus ubinam exstet, divinare nequeo: Auctor enim neque heic, neque in Adnotationibus ad *Joann.* VIII, 7. ubi similes congessit, ullum indicium dat, unde investigari queat. Hic autem legitur *De Ira*, Lib. II. Cap. 28. *J. B.*

ἀγένητον ἔσαι ποτὲ) τοῦ δὲ εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνου. Quod ita vertit *a* Seneca : *nemo prudens punit quia peccatum est , sed* 29 *ne peccetur. Revocari enim præterita non possunt : futura prohibentur.* Idem alibi : *b ne homini quidem nocebimus quia peccavit , sed ne peccet : nec unquam ad præteritum , sed ad futurum pœna referetur:* 30 *non enim irascitur , sed cavet.* Apud Thucydidem *c* Diodorus de Mitylenæis ad Athenienses verba faciens : *ἵν τε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδίκως αὐτοὺς, ὃ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύω , εἰ μὴ ξυμφέρον· ut maxime illos injuste egisse pronuntiem , non & interficiendos censebo , nisi id expediat.*

a *De Ira*, *l.* 1, *c.* 16.
b *Ibid.* 11. 31.
c *Lib.* III. c. 44.

2. Sed hæc in hominibus punientibus vera sunt : nam homo ita homini alteri ipsa consanguinitate alligatur , h ut nocere ei non debeat, nisi boni alicujus consequendi causa. In Deo alia res est, ad quem Plato *d* dictas sententias male extendit. Dei enim actiones niti possunt ipso summi dominii jure, præsertim ubi meritum hominis speciale accedit, etiamsi finem nullum sibi proponant extra ipsas : & ita *e* Hebræi quidam explicant illud Solomonis quod ad hanc materiam pertinet: גם וגם נקי יהוה למענהו רשע ליום רעה. Ut sensus sit , *res singulas Deus facit propter ipsas, etiam impium ad diem malum :* id est , etiam tum cum impium punit , non alio fine hoc facit quam 31 ut puniat. Quamquam, etiamsi receptiorem sequamur interpretationem , eodem res recidet : ut dicatur Deus fecisse omnia propter se , id est , jure summæ libertatis & perfectionis, nihil extra se quærens aut respiciens : sicut Deus dicitur *αὐτοφυὴς* , quia non est natus ex aliquo. Certe pœnas quorundam valde perditorum a Deo non ob aliud exigi sacra verba testantur , cum dicunt * eum voluptatem capere ex ipsorum malo , subsannari atque irrideri impios a Deo. Tum vero & extremum judicium , post quod nulla exspectatur emendatio, imo & in hac vita pœnæ quædam 32 inconspicuæ ut obduratio, verum esse , quod contra Platonem dicimus , evincunt.

d *Gorgia*, p. 525. B.
e *Moses Maimonides in directore dubitantium lib.* II, *c.* 13. *& Rab. Imm. ad Prov.* XVI, 4.
* *Deuteron.* XXVIII, 63. *Esai.* I, 24. *Prov.* I, 26.

3. At homo cum hominem sibi natura parem punit , 33 aliquid sibi

GROTII.

h *Ut nocere ei non debeat nisi boni alicujus consequendi causa*] *Cassiodorus* [aut potius *Petrus*] *Blesensis* de Amicitia: *quod si manus una casu aliquo forte lædat alteram , illa quæ læsa est non repercutit, nec se erigit in vindictam.*

GRONOVII.

29 *Ne peccetur*] Ut alii exemplo pœnæ a simili peccato absterreantur.

30 *Non enim irascitur , sed*] Judex damnans & puniens non iræ obsequitur , sed prudentiæ : neque id potissimum agit , ut ulciscatur , sed ut consulat in reliquum , ne aut qui deliquit , iterum , aut alius simile quid delinquat.

31 *Ut puniat*] Puniendo justitiam demonstret, etiamsi ad neminem exemplum pertineat.

32 *Inconspicuæ*] Quæ non incurrunt in oculos , sed in animis sentiuntur patientium.

33 *Aliquid sibi debet habere &c. Nec debere in malo*] Non id tantum spectare , ut malum habeat noxius , sed potissimum ut propter eum punitum minus sit malorum.

ſibi debet habere propoſitum. Et hoc eſt quod ajunt † ſcholaſtici, non debere in malo cujuſquam acquieſcere ulciſcentis animum. Sed & ante ipſos Plato *a* in Gorgia, eos qui quemquam morte puniunt, aut exilio, aut multa, non hoc *βούλεσθαι ἁπλῶς, ſimpliciter velle*, ſed *boni alicujus cauſa, ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ*. Et i Seneca ad vindictam veniendum *b non quaſi dulce ſit vindicare, ſed quaſi utile*. Etiam Ariſtoteles ſeptimi de republica capite XIII. ait, quædam eſſe honeſta ſimpliciter, quædam ob aliquam neceſſitatem: & poſterioris exemplum ponit in pœnarum exactione.

† *Thom.* 2. 2. *quæſt.* 108. *Silv. verb. vindicta.*

a *Pag.* 468. B.

b *De Ira*, II. 32.

V. 1. Quod ergo a mimo dictum eſt: *c*

Læſo doloris remedium inimici dolor:

& a Cicerone, dolorem pœna mitigari, Plutarcho *d* ex Simonide, 34 *Γλυκὺ καὶ σκληρὸν ὥσπερ ἀλγοῦντι τῷ θυμῷ καὶ φλεγμαίνοντι θεραπείαν καὶ ἀναπλήρωσιν προσφέρειν*: congruit quidem 35 ei naturæ k quam homo cum beſtiis habet communem: eſt enim ira ut in beſtiis ita in homine *ζέσις περικαρδίου αἵματος δι' ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως*, ut recte definit *e* Euſtratius, l *fervor ſanguinis circa cor ob appetitum reponendi doloris*, qui appetitus adeo per ſe caret ratione, ut ſæpe feratur in ea, quæ non læſerunt, ut in fœtus feræ quæ læſit; m aut in ſenſu carentia, ut in lapidem quo ictus eſt canis. At talis appetitus in ſe ſpectatus n non convenit 36 parti rationali, cujus eſt imperare affectibus; ac proinde nec juri naturæ, quia 37 id eſt dictatum naturæ rationalis ac ſocialis qua talis eſt. Dictat autem ratio homini nihil agendum quo noceatur homini alteri, niſi id bonum aliquod habeat propoſitum. In ſolo autem inimici dolore, ita nude ſpectato, nullum eſt bonum niſi falſum

c *Publ. Syr.* vers. 340.

d *Vit. Arat.* pag. 1048. E.

e *In Ethic. Nic.* VI. 1.

&

GROTII.

i *Seneca*] Ejuſdem eſt libro eodem de Ira ſecundo, capite XII. *Exſequar, quia oportet, non quia dolet.* [Immo *Lib.* I.]

k *Quam homo cum beſtiis habet communem*] Inde iſta Homerica (*Iliad.* IV. 23. *χόλος δέ μιν ἄγριος ἦρει. illum fera prenderat ira.* Item (*Iliad.* IX. 625.)

Ἄγριον ἐν στήθεσσι θέτο μεγαλήτορα θυμόν.
Efferat ipſe animum magnum ſibi pectore in alto.

Item (*Ibid.* vers. 492.)

Ἀλλ' Ἀχιλεῦ δάμασον θυμὸν μέγαν.
Magnum animum ſed Achille doma.

l *Fervor*] Inde σβέσσαι χόλον, *bilem extinguere*, apud *Homerum* [*Iliad.* IX. 674.]

m *Aut in ſenſu carentia*] *Seneca* de Ira libro II, c. 26. *His iraſci quam ſtultum eſt, quæ iram noſtram nec meruerunt nec ſentiunt.* Braſiliani, feri homines, de ferro, ita ut de homine ſe vindicant. [Vide JOANN. LERIUM, *Itin. Braſil.* p. 163.]

n *Non convenit parti rationali, cujus eſt imperare affectibus*] Vide quæ in hanc rem *Seneca* de Ira libro I, c. 5.

GRONOVII.

34 *Γλυκὺ καὶ*] Dulce & non aſperum quaſi ægroto animo & inflammato medicinam adhibere ſatisfactionem.

35 *Ei naturæ*] Facultati animi, *τῷ θυμικῷ*.

36 *Parti rationali*] *Τῷ λογικῷ καὶ ἡγεμονικῷ*.

37 *Id eſt dictatum naturæ*] I, 1. 10.

& 38 imaginarium: ut in 39 divitiis ſupervacuis, multiſque aliis rebus ejuſmodi.

2. Atque hoc ſenſu ultionem improbant in hominibus non Chriſtiani modo doctores, o ſed & philoſophi, ut Seneca: *Inhumanum verbum eſt & quidem pro juſto receptum ultio, & a contumelia non differt* 40 *niſi ordine. Qui dolorem regerit, tantum excuſatius peccat.* Imo, ſi Maximo Tyrio credimus, *ὁ τιμωρῶν τῷ προϋπάρξαντος ἀδικώτερος, iniquior eſt qui ſe ulciſcitur eo qui prior nocuit.* Muſonius, *id*, ait, *cogitare quomodo quis remordeat mordentem, & nocenti noceat; feræ eſt, non hominis.* Apud Plutarchum Dion is 41 qui ſapientiam Platonicam in actus civiles convertit: *τὸ ἀντιμωρεῖσθαι τῷ προαδικεῖν νόμῳ δικαιότερον ἀρίσθαι, φύσει γινόμενον ἀπὸ μιᾶς ἀσθενείας· ultionem legis arbitrio juſtiorem cenſeri illata injuria: at ſi natura ſpectetur ex eodem animi morbo naſci.*

Lib. II, de Irac. 32.

Diſſ. II. p. 24, 26. Ed. Paris.

Vit. Dion. p. 979. A.

3. Pugnat ergo cum natura hominis in hominem agentis alieno dolore, 42 qua dolor eſt, ſatiari. Atque adeo quo hominum quiſque minus valet rationis uſu, eo ad vindictam eſt pronior. Juvenalis (*Sat.* XIII, 180, *& ſeqq.*)

At vindicta bonum vita jucundius ipſa.
p *Nempe hoc* 43 *indocti, quorum præcordia nullis*
Interdum aut levibus videas flagrantia cauſis:
Quantulacunque adeo eſt occaſio, ſufficit iræ.
Chryſippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, 44 *dulcique* 45 *ſenex vicimus Hymetto,*
Qui partem acceptæ ſæva inter vincla cicutæ

46 *Ac-*

GROTII.

o *Sed & Philoſophi*] *Plato* Gorgia. Vide de eo *Theodoretum* libro XX. curationis.

p *Nempe hoc indocti*] *Seneca* de Ira l. 13. *At qui iracundiſſimi infantes ſeneſque & ægri ſunt, & invalidum omne naturâ querulum eſt.*

GRONOVII.

38 *Imaginarium*] Ut Vitellii, qui ſe paviſſe oculos ſpectata inimici morte jactabat. *Tacit.* 3, hiſt. 39.

39 *Divitiis ſupervacuis*] Caligulæ, qui ſuper immenſos aureorum acervos patentiſſimo diffuſos loco nudis pedibus ſpatiabatur, & toto corpore aliquamdiu volutabatur. *Suet.* c. 42.

40 *Niſi ordine*] Quia præcedit contumelia, ſequitur ultio.

41 *Qui ſapientiam Platonicam*] Quod ait de ſe & Catone *Cicero*: *nos philoſophiam quæ quibuſdam otii eſſe ac deſidiæ videtur, in forum atque in rempublicam & in ipſam aciem deduximus.* 15, familiar. 4. Similiter idem de Demetrio Phalereo. 3, de legib. 6.

42 *Qua dolor eſt*] Ita ut nihil aliud in eo quæratur, & ſpectetur quam dolor.

43 *Indocti*] Stoicorum ſermo, qui doctum dicebant ſolum ſapientem, ſeu qui ſecundum virtutem viveret. Ἰδιώτης, *Arrian.* diſſ. 3, 19. Ἡ πρώτη διαφορὰ ἰδιώτου καὶ φιλοσόφου· *Seneca* 7. de Benef. 17. *Duo ſunt beneficia: unum, quod dare niſi ſapiens ſapienti non poteſt, hoc eſt, abſolutum & rarum beneficium: alterum vulgare, plebejum, cujus inter nos imperitis commercium eſt.*

44 *Dulcique Hymetto*] Propter mel celebratum, quod ibi faciebant apes.

45 *Senex*] Socrates.

q *Nemo*

46 *Accusatori nollet dare. Plurima felix*
Paulatim vitia atque errores exuit omnes,
Prima docet rectum sapientia: quippe minuti
Semper & infirmi est animi exiguique voluptas
Ultio: continuo sic collige, quod vindicta
q *Nemo magis gaudet quam femina.*

Eodem sensu Lactantius: *imperiti & insipientes siquando accipiunt injuriam cæco & irrationabili furore ducuntur, & iis qui sibi nocent vicem retribuere conantur.* Lib. VI. c. 18.

4. Liquet ergo ab homine hominem non recte puniri tantum puniendi causa. quæ ergo utilitates rectam faciant pœnam videamus.

VI. 1. Pertinet autem huc pœnarum partitio, quæ est apud Platonem 47 Gorgia, & Taurum philosophum ad eum locum cujus verba Gellius recitat libro VI, cap. XIV. nam partitiones istæ ex fine desumtæ sunt, nisi quod cum duos fines Plato posuisset, 48 emendationem & 49 exemplum, tertium addidit Taurus r 50 τιμωρίαν, quam Clemens Alexandrinus definit, *χακῦ ἀντα-πόδοσιν εἰς τὸ τοῦ τιμωρουμένου συμφέρον ἀναφερομένην· malitiæ retributionem quæ ad exigentis utilitatem refertur.* Aristoteles, qui omissa pœna exemplari, hanc solum speciem cum emendatione ponit, adhiberi eam dicit, * *τοῦ ποιοῦντος ἕνεκα ἵνα ἀποπληρωθῇ, exigentis causa ut ei satisfiat.* 51 Plutarchus quoque eam non omisit, cum dixit: *αἱ ὑπὸ χεῖρα τοῖς τολμωμένοις ἀπαντῶσαι τιμωρίαι καὶ τῶν μελλόντων εἰσὶν ἐπισχέσεις ἀδικημάτων, καὶ μέλισα τὸ παρηγοροῦν τοὺς πεπονθότας ἔνεσιν αὐταῖς· quæ facinus statim subsequuntur pœnæ, non modo in posterum inhibent delinquendi audaciam, sed & injuria affectos* * *Rhet.* I, *cap.* 10.

τιμωρίαν, κόλασιν, emendationem, satisfactionem, exemplum, etiam *Chrysostomus* ponit in 1 ad *Corinth.* XI, 32.

GROTII.

q *Nemo magis gaudet quam femina*] Terentius Hecyra (III. 1. 30.)
Pueri inter sese quam pro levibus noxiis iras gerunt.
Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.
Itidem mulieres sunt ferme, ut pueri, levi sententia.
Ammianus Marcellinus libro XXVII. de ira sic loquitur: *hanc esse vitium animi diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt, nasci ex mentis mollitie consuetum, id asserentes argumento proximum, quod iracundiores sunt incolumibus languidi, & feminæ maribus, & juvenibus senes, & felicibus ærumnosi.* (Cap. 7. pag. 536. Ed. *Vales. Gron.*)

1 *Τιμωρίαν*] Tria hæc ὀνόματα,

GRONOVII.

46 *Accusatori*] Anyto aut Melito.
47 *Gorgia*] Pag. 357. (*Ed. Wech.* at p. 525. A. B. Tom. I. *Ed. H. Steph.*)
48 *Emendationem*] Ut corrigatur & melior fiat, qui peccavit.
49 *Exemplum*] Ut alii peccare caveant.
50 *Τιμωρίαν*] Satisfactionem: ut injuria dematur & in posterum securitas præstetur læso.
51 *Plutarchus*] *De sera Numinis vindicta*, p. 548. E.

affectos maxime consolantur. Et hæc proprie est quam idem Aristoteles refert ad δικαιοσύνην συναλλακτικὴν, *justitiam* quam ipse *commutatricem* vocat.

Ethic. Nic. v. 7, 8.

2. Sed subtilius ista examinanda sunt. Dicemus ergo, in pœnis respici aut utilitatem ejus qui peccarit, aut ejus cujus intererat non peccatum esse, aut indistincte quorumlibet.

VII. 1. Ad horum trium finium primum pertinet 52 pœna, quæ philosophis modo νουθεσία, modo κόλασις, modo παραίνεσις dicitur, Paulo * Jurisconsulto pœna quæ constituitur in emendationem, σωφρονισμοῦ ἕνεκα † Platoni, Plutarcho a ἰατρεία ψυχῆς *animi medicatrix*, quæ hoc agit ut eum qui peccavit reddat meliorem medendi modo, qui est per contraria. Nam quia omnis actio præsertim vero 53 deliberata ac frequens, quandam gignit sui 54 proclivitatem, quæ adulta habitus dicitur, ideo vitiis, quam primum fieri potest, adimenda est 55 illecebra, quod fieri rectius nequit, quam si [f] dolore quodam subsequente saporem amittant dulcedinis. Platonici recitante *b* Apulejo: *gravius & acerbius est omni supplicio si noxio impunitas differatur, nec hominum interim animadversione plectatur*. Apud *c* Tacitum est: *corruptus simul & corruptor ager & flagrans animus haud levioribus remediis restinguendus est, quam libidinibus ardescit*.

* *L.* 20. *D. De Pœnis.*
† *De Legg. L.* XI. p. 933. E.
a *De fera Num. vind.* p. 550. A. 559. F.
b *De Phil. Mor.* p. 304. *Ed. Amst. Scriv.*
c *Annal.* III. 54.

2. Punitionem quæ huic fini inservit natura cuivis esse licitam, qui judicio valeat, & ejusmodi generis aut paribus vitiis non teneatur, ex ea quæ verbis fit castigatione apparet.

Th. 2, 2. *q.* 33. 3.

Amicum castigare ob meritam noxiam,
56 Immune est facinus, verum in ætate utile.

Plaut. Trinum. I. 1. 1.

In verberibus vero & aliis quæ coactionis aliquid continent, discrimen [t] inter personas quibus id liceat aut non liceat non est factum a natura (neque enim potuit, nisi quod ratio parentibus in liberos

GROTII.

[f] *Dolore quodam subsequente*] *Seneca* de Ira 1, 5. *quemadmodum quædam hastilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus: sic ingentia vitia prava dolore corporis animique corrigimus*. Idem de Ira 11, 27. *In his erunt boni magistratus, parentesque, & judices, quorum castigatio sic accipienda est, quomodo scalpellum, & abstinentia, & alia quæ profutura torquent*.

[t] *Inter personas quibus id liceat*] Vide *Augustinum* enchiridio cap. 72.

GRONOVII.

52 *Pœna, quæ philosophis*] Latinis *admonitio*.

53 *Deliberata ac frequens*] Quæ fit ἐκ προαιρέσεως, ex proposito & destinato, ac sæpius repetitur.

54 *Proclivitatem*] Propensionem & facilitatem ad eam iterandam.

55 *Illecebra*] Blanda illa Siren, illa suavitas, quæ in peccatum trahit atque illicit.

56 *Immune est facinus*] Pro quo non penditur vectigal, quod licet facere sine munere atque onere civili: vel pro quo nemo munis est sive munificus.

57 Com-

liberos ejus juris usurpationem pro affectus necessitudine peculiariter commendat) sed a legibus, quæ 57 communem illam generis humani propinquitatem, 58 vitandarum rixarum ergo, 59 ad proximos affectus restrinxerunt, ut videre est tum alibi, tum Codice Justinianeo, titulo de emendatione propinquorum: quo & illud pertinet Xenophontis ad milites: *εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ ἐκόλασά τινά, ἀξιῶ ὑπέχειν δίκην, οἵαν καὶ γονεῖς υἱοῖς καὶ διδάσκαλοι παισί. καὶ γὰρ ἰατροὶ τέμνουσιν ἐπ' ἀγαθῷ. si quem ut prodessem verberavi, pœnam debere me profiteor, qualem parentes filiis, & magistri discipulis. Nam & medici ægrotum suo ipsius bono urunt ac secant.* Lactantius libro VI. *Jubet Deus ut manus nostras super minores semper habeamus, hoc est, ut peccantes eos assiduis verberibus corrigamus, ne amore inutili & indulgentia nimia educentur ad malum & ad vitia nutriantur.* De Exped. Cyr. L. V. c. 8. §. 8. Ed. Oxon. Cap. 19. n. 8.

3. Hoc vero puniendi genus ad mortem 60 pertingere non potest, nisi eo modo quem 61 reductivum vocant, quo negationes reducuntur ad rerum oppositarum genera. Nam sicut Christus dixit melius quibusdam futurum fuisse, id est, non tam male, si nati nunquam essent, ita ingeniis insanabilibus melius est, id est, minus est malum emori quam vivere, quando certum est vivendo pejores evasuros. De talibus Seneca loquitur, cum ait interdum 62 ut pereant interesse pereuntium. Jamblichus *: *κα- θάπερ τῷ ὑποπύῳ βέλτιον τὸ καίεσθαι τοῦ διαμένειν, ὕτω καὶ τῷ μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι τῆ ζῆν· quomodo suppurato melius est uri quam sic manere, ita improbo mori quam vivere.* Talem vocat † Plutarchus *ἑτέροις γε πάντως βλαβερὸν, αὐτῷ τε βλαβερώτατον, cæteris quidem, at sibi maxime.* Et Galenus cum morte puniri homines dixisset, primum ne vivi noceant, deinde ut alii pœnæ metu deterreantur, addit: *καὶ τρίτον ἐστὶ καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις ἄμεινον τεθνάναι, διεφθαρμένοις ὕτω τὴν ψυχὴν ὡς ἀνίατον ἔχειν τὴν κακίαν· tertio & ipsis expedit mori ita corruptis animo ut ad sanitatem perduci nequeant.* 1 Joh. v, 16. Marc. XIV, 21. De Ira Lib. 1. c. 5. Vid. & cap. 16. * Protreptic. c. 2. † De sera Num. vind. p. 551. E.

4. Sunt quî hos ipsos esse putant quos Johannes Apostolus ait

GRONOVII.

57 *Communem illam generis*] Quæ omnibus melioribus dabat castigandi fontes facultatem.

58 *Vitandarum*] Ne lites injuriarum augerentur.

59 *Ad proximos affectus*] Necessitudines vel necessarios. Sic Claudius in recognitione equitum, juvenem probri plenum, sed quem pater sibi probatissimum affirmabat, sine ignominia dimisit, habere dicens censorem suum. *Suet.* 16.

60 *Pertingere*] *Pertinere* voluit dicere, id est, *extendi, porrigi.*

61 *Reductivum*] Quo quid alicui non directe adest, sed per applicationem aut interpretationem: ut quum bonum alicui dicitur, quod non nocet, etiamsi nec magnopere prosit. I, I. 10.

62 *Ut pereant, interesse*] Sic Neroni conjurationem quidam imputabant, tanquam aliter illi, nisi morte, succurrere non possent. *Sueton.* Ner. 36.

u ad mortem peccare. Sed quia fallacia ſunt ejus rei argumenta, dictat caritas neminem temere habendum pro deplorato, ita ut hoc quidem ſine animadverſio, non niſi raro admodum, locum habere poſſit.

VIII. 1. x Utilitas ejus cujus intererat non peccatum eſſe in eo ſita eſt, ne poſthac tale quid patiatur ab eodem aut ab aliis. Gellius ex Tauro hanc ſpeciem ſic deſcribit, *cum dignitas auctoritaſve ejus in quem eſt peccatum tuenda eſt, ne prætermiſſa animadverſio contemtum ejus pariat & honorem levet.* Sed quod 63 de auctoritate læſa dicit, idem 64 de libertate cujuſque aut alio jure læſo intelligendum eſt. Apud Tacitum legimus: *conſuleret ſecuritati juſta ultione.* Ne qui læſus eſt ab eodem malum patiatur, tribus modis curari poteſt: primum ſi tollatur qui deliquit, deinde ſi 65 vires nocendi ei adimantur, poſtremo ſi malo ſuo dedoceatur delinquere, quod cum emendatione de qua jam egimus conjunctum eſt. Ne ab aliis lædatur qui læſus eſt, punitione non quavis, ſed aperta atque conſpicua quæ ad exemplum pertinet, obtinetur.

Noct. Att. VI. 14.

Ann. XIV. 61.

2. Ad hos ergo fines, & intra æqui terminos ſi dirigatur vindicatio, etiam privata, ſi jus nudum naturæ, id eſt, 66 abductum a legibus divinis humaniſque, & ab his quæ non neceſſario rei accidunt, reſpicimus, non eſt illicita: ſive fiat ab ipſo qui læſus eſt, ſive ab alio, quando hominem ab homine adjuvari naturæ eſt conſentaneum. Atque hoc ſenſu admitti poteſt quod Cicero cum jus naturæ eſſe dixiſſet id, quod nobis 67 non opinio ſed innata vis affert, inter ejus exempla collocat vindicationem, quam

De Inven. II. c. 22.

GROTII.

u *Ad mortem peccare*] Τὲς ἀνίατα νοσοῦντας. morbo tentos inſanabili hos vocat *Chryſoſtomus* 2 Corinth. XIII, 9. *Julianus* ſecundo libro de Conſtantio: *δυοῖν δὲ ὄντων τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῶν μὲν ἀποφαινόντων ἐλπίδας ἀμείνους, καὶ ἃ πάντῃ τὴν θεραπείαν ἀπεῤῥαμμένων, τῶν δὲ ἀνίατα πλημμελούντων· τούτοις δὲ οἱ νόμοι θάνατον λύσιν τῶν κακῶν ἐπενόησαν, οὐκ εἰς τὴν ἐκείνων μᾶλλον, εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν· cum duo ſint delictorum genera, alia quidem quæ ſpem præbent rerum meliorum, neque curationem penitus repudiant, alia vero hominum inſanabiliter peccantium: huic generi leges mortem malorum exitium reperere, non tam ipſorum quam omnium aliorum bono*, (Orat. II. p. 89. B. *Ed. Spanhem.*)

x *Utilitas ejus cujus intererat non peccatum eſſe*] Etiam hujus rei in feris imago quædam. *Leo in adulteræ pœnam conſurgit. Plinius* hiſtoriæ naturalis VIII, 16.

GRONOVII.

63 *De auctoritate læſa*] Perſonarum publicarum.

64 *De libertate*] Privati cujuſvis.

65 *Vires nocendi ei adimantur.*] Debilitando aut vinculis coërcendo. *num.* 9.

66 *Abductum a legibus*] Id quod dictat recta ratio nondum adſtricta legibus: præterquam in paucis caſibus, ubi ex contingenti mutatur res, ut ſi parentes, ſi mentis homo commotæ injuriam intulerit, ſi ipſe cauſam dederit non miſerendo prior.

67 *Non opinio*] Qualiſcumque perſuaſio, ſed ingenita ſententia & judicium animi.

y *Hoc*

quam 68 gratiæ opponit: ac ne quis ambigeret quantum eo nomine vellet intelligi, vindicationem definit, *per quam vim ac contumeliam*, 69 *defendendo aut ulciſcendo, propulſamus a nobis ac noſtris, qui nobis cari eſſe debent, & per quam peccata punimus.* Mithridates in oratione quam ex Trogo exſcripſit Juſtinus: *adverſus latronem ſi nequeant pro ſalute, pro ultione tamen ſua omnes ferrum ſtringere.* Hoc ipſum 70 ἀμύνης νόμον vocat in vita * Arati Plutarchus. *Libro* XXXVIII. c. 4. * Pag. 1048. E.

3. y Hoc naturali jure defendens ſe Sampſon adverſus Palæſtinos, † inſontem ſe teſtatur fore ſi Palæſtinos qui ſe malo affecerant malo viciſſim afficeret: Et poſt peractam ultionem eadem ſe tuetur ratione, *a* dicens ſe ipſis feciſſe quod ipſi ſibi feciſſent priores. Platæenſes apud Thucydidem: *b* ὀρθῶς ἐτιμωρησάμεθα κατὰ τὸν πᾶσι νόμον κεκρικότα, τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι· *merito eos ulti ſumus, jure apud omnes recepto, ut hoſtilia parantem ulciſci liceat.* Demoſthenes, oratione adverſus Ariſtocratem, *c* communem ait eſſe legem inter homines, ut eum qui noſtra vi rapiat ulciſci nobis fas ſit. Et Jugurtha apud Salluſtium, *d* cum dixiſſet Adherbalem vitæ ſuæ eſſe inſidiatum, addit, populum Romanum 71 *neque pro bono neque pro recto facturum ſi ab jure gentium ſe prohibuerit*: id eſt 72 ab ultione. Ariſtides orator & a poëtis, & a legum auctoribus, & a 73 proverbiis, & ab oratoribus, & omnibus denique hoc ait probari *e* ἀμύνεσθαι τοὺς ὑπάρξαντας, *ultionem ſumi de his qui injuriam facere aggreſſi ſunt.* Maccabæos laudat 2 Ambroſius, *f* quod etiam ſabbato a ulti ſunt innocentium necem fratrum ſuorum. Idem adverſus Judæos incenſam a Chriſtianis 74 baſilicam graviter querentes diſputans, ſic ait: *g* Ac certe a *Ibid.* vers. 11. b *Lib.* III. c. 56. c *Pag.* 437. A. d *Bell. Jug.* c. 25. e *Orat. pro quatuor vir. Tom.* III. p. 259. A. f *De Off. l.* 1, c. 40. g *Ep.* 29. p. 562. C. † *Judic.* XV. 3.

GROTII.

y *Hoc naturali jure*] Φόνον φόνῳ λελύσθαι· Romulus de Tatio occiſo a Laurentibus, *cædem cæde penſatam*, apud *Plutarchum*, (*Vit. Rom.* p. 32. C.) Beliſarius apud Procopium Vandalicorum 1. φύσει γὰρ πρόσεστι τοῖς ἀδικηθεῖσιν ἢ πρὸς τοὺς βιαζομένους ἔχθρα· *naturalis enim eſt læſi hominis in eum qui vim intulit inimicitia.*

z *Ambroſius*] Eundem vide oratione contra Symmachum.

a *Ulti ſunt innocentium necem fratrum ſuorum*] Vide *Joſephum* antiquæ hiſtoriæ XIII, 1. de vindicata Johannis morte.

GRONOVII.

68 *Gratia*] In qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, alteritus remunerandi voluntas continetur. cap. 53.

69 *Defendendo*] Arcendo, prohibendo.

70 Ἀμύνης νόμον] Ἀνδρ' ἀπαμύνασθαι ὅτε τις πρότερος κακὸν ἦρξεν, quo verſu Homerico (extat cum alibi, tum Il. ω. v. 369.) Claudius ſæpe pro teſſera utebatur. *Sueton.* cap. 42.

71 *Neque pro bono, neque pro recto*] Apud *Salluſtium* eſt, *neque recte neque pro bono*, cap. 22. *Cæſar.* 5, Gall. 7. *nihil hunc ſe abſente pro ſano facturum.*

72 *Ab ultione*] Puta jure gentium permiſſa.

73 *Proverbiis*] Dictis per allegoriam & ſententiis vulgi uſu receptis.

74 *Baſilicam*] Qua pro proſeucha, vel ſynagoga utebantur.

certe si jure gentium agerem, dicerem 75 *quantas basilicas Judæi tempore imperii Juliani incenderint:* ubi [b] jus gentium vocat par pari referre. Nec aliter apud Tacitum [a] Civilis: *egregium pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea, & saevissimas hujus exercitus voces, quibus ad supplicium petitus jure gentium pœnas reposco.*

[a] *Hist.* IV. c. 32.

4. Sed quia in rebus nostris & nostrorum 76 affectu corrumpimur, ideo simul multæ familiæ 77 in unum locum convenerunt, judices constituti, & his solis data potestas vindicandi læsos, ademta cæteris quam natura indulserat libertate. Lucretius (*Lib.* V. vers. 1147, *& seqq*)

Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
Ulcisci, quam nunc concessum est legibus æquis,
Hanc ob rem est homines 78 *pertæsum vi colere ævum.*

Pag. 730. A. Demosthenes in Cononem: προεώραται ἐν τοῖς νόμοις εἶναι τούτων ἑκάστῳ τὴν δίκην, μὴ τῇ τοῦ προσυχόντος (ee) ὁρμῇ, μηδὲ βουλήσει ταῦτα κρίνεσθαι· *placuit de omnibus his injuriis* c *ex legibus judicium exerceri, non*

GROTII.

b *Jus gentium vocat par pari referre*] Sic & *Livius* libro 1. *cum Laurentes jure gentium agerent*, (c. 14.)

GRONOVII.

75 *Quantas basilicas*] Quot Christianorum templa, vel ecclesias.

76 *Affectu corrumpimur*] Nimio illarum amore facile ultra fines terminosque justæ vindicationis provehimur.

77 *In unum locum convenerunt*] In civitatem coierunt.

78 *Pertæsum vi colere*] Potius visum legibus quam armis disceptare. *Justin.* 43. 4.

(ee) Est apud DEMOSTHENEM, ὀργῇ, *irâ*: neque vocem mutare necesse est. *J. B.*

GROTII.

c *Ex legibus judicium exerceri, non autem ex cujusque impetu atque arbitrio*] Tyndareus adversus Orestem sic declamat in *Euripidis* Oreste, (*vers.* 491, *& seqq.*)

Πρὸς τόνδ' ἀγὼν τις ἐν σοφίας ἥκει πέρι;
Εἰ τἀ καλὰ πᾶσι φαυλὰ, καὶ τὰ μὴ καλὰ,
Τὸν τις ἀνδρῶν χρὴ' ἀσυνετώτατος
Ὅσις τὸ μὲν δίκαιον οὐκ ἐσκέψατο,
Οὐδ' ἦλθεν ἐπὶ τὸν κοινὸν Ἑλλήνων νόμον.
Ἐπεὶ γὰρ ἐξέπνευσεν Ἀγαμέμνων βίον
Πλήγεὶς θυγατρὸς τῆς ἐμῆς ὑπὲρ κάρα
(Αἴσχιστον ἔργον, ἁ γὰρ αἰνέσω ποτὲ)
Χρὴν αὐτὸν ἐπιθεῖναι μὲν αἵματος δίκην
Ὁσίαν, διώκοντ' ἐκβαλεῖν τε δωμάτων
Μητέρα, τὸ σῶφρον τ' ἦλαθεν ἂν τῆς συμφορᾶς,
Καὶ τῷ νόμῳ τ' ἂν εἶχετ' εὐσεβὴς τ' ἂν ἦν.
Νῦν δ' εἰς τὸν αὐτὸν δαίμον' ἦλθε μητέρι,
Κακὴν γὰρ αὐτὴν ἐνδίκως ἠγάμεσε.
Αὐτὸς κακίων ἐγένετο μητέρα κτανών.
Ἐρήσομαι δὴ, Μενέλεως τεθνὼς εἶ.
Εἰ τὸν δ' ἀποκτείναντα δμωὶ λεκτρὸς γυνὴ,
Χ' ὁ τῆδε παῖς αὖ μητρὸ ἀντικτείνει τινὰ,
Κἄπειθ' ὁ κείνᾳ γενόμενος φόνου φόνῳ
Λύσει, πέρας δὲ ποῦ κακῶν προβήσεται;
Hoc me jubes certare de sapientia?
Quæ pulchra quæque fœda si cum fœdis patent,
Ipso homine tandem quis fuit dementior,
Qui nec quod æquum est mente perviderit sua,

Nec

non autem ex cujusque impetu atque arbitrio. Quintilianus: 79 *injuriæ compensatio non solum juri inimica, sed paci: est enim lex, forum, judex, nisi quem jure* 80 *vindicari pudet.* Imperatores Honorius & Theodosius: * *idcirco judiciorum vigor jurisque publici tutela in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat ultionem.* Rex Theodoricus: † *hinc est quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu.*

Declam. XIII.

** L. nulli. 14. C. de Judæis.*

† Cassiod. lib. IV, ep. 10.

5. Manet tamen vetus naturalis libertas, primum in locis 81 ubi judicia sunt nulla, ut in mari. Quò forte referri potest quod Cajus 82 Cæsar *a* privatus adhuc piratas, a quibus captus fuerat, classe tumultuaria persecutus est, ipsorumque naves partim fugavit, partim mersit, & cum proconsul negligeret animadvertere in captos piratas, ipse eos in mare reversus cruci suffixit. Idem locum habebit in locis desertis, aut ubi 83 Nomadum more vivi-

a Vell. Pat. l. 11. c. 42. & Plut. in Cæs. p. 708.

Nec quod per omnem Græciam leges jubent?
Namque ubi Agamemno spiritum efflarat suum,
Transverberatus à mea nata caput,
(Quod turpe facinus absit ut dicto probem)
Tunc ille rite debuit matrem ream
Peragere cædis e lare ejectam suo.
Ita temperate pertulisset miseriam,
Pœnas petisset jure, servasset pium.
Nam subiit illum, quod prius matrem, nefas.
Illam malam vocat ille, non injuria:
Sed pejor illa est ipse dum matrem necat.
Menelaë, si permittis hoc te interrogo:
Irata si uxor conjugem occidet suum,
Hanc ultor ipse filius tradet neci,
Et rursus illo genitus hanc cædem nova
Cæde expiabit, fine quo stabunt mala?

Quæ postrema plena prudentiæ materiam differendi & philosophis & oratoribus præbuerunt. Maximus Tyrius in dissertatione an referenda injuria, (*Dissertat.* II. pag. 22. *Ed. Davis.*) *εἰ γὰρ ὁ ἀδικηθεὶς ἀμύνεται, ἀεὶ μεταβαίνει τὸ κακὸν ἀπ' ἄλλα πρὸς ἄλλον, καὶ μεταπηδᾷ καὶ διαδέξεται ἀδικία ἀδικίαν. εἰ γὰρ τῷ αὐτῷ τούτῳ δικαίῳ τῷ παθόντι συγχωρεῖς ἐπεξιέναι εἰς τὸν ἀδικήσαντα, ἐπαναχωρεῖ αὖθις ἀπ' ἐκείνα πρὸς τὸν αὐτὸν ἡ τιμωρία. τὸ γὰρ δίκαιον ἐπ' ἀμφοῖν ἴσον. ὦ Σεῦ καὶ οἷον πεπόικας, δικαιοσύνην ἐξ ἀδικημάτων; καὶ ποῖ βαδιεῖται τὸ κακὸν, καὶ πῆ σβέσεται; Nam si is qui passus est injuriam ultionem sumet, transibit malum ab hoc ad illum velut saltu quodam, & injustitiæ injustitia succedet; quippe si hoc jure posito concedis ei qui malum pertulit vindicare in eum qui fecit, sequitur ut rursus ab hoc ad illum se referat ultio, est enim justum, par utrique parti. Si id ita est, quid nobis feciste, Jupiter, justitiam ex injuriis constatam? & quo procedet, ubi vero stabit hoc malum?* Aristides oratione de pace: *τίς γὰρ τῶν Ἑλλήνων λειφθήσεται, εἰ διὰ τὰς πρότερας ἀπολωλοκότας, οἱ μετ' αὐτὰς ἀεὶ ταυτὸ τοῦτο πείσονται; quis enim Græcorum erit reliquus, si propter eos qui jam periere superstites alii perpetuo idem malorum ferent.* (Tom. II. p. 78. C. *Ed. P. Steph.*) Habet idem Aristides sensum similem, in Leuctrica secunda.

GRONOVII.

79 *Injuriæ compensatio*] Privata vindicta.

80 *Vindicari pudet*] *Ne scilicet turpi judicio confligeretur*, ut de fratribus loquitur *Cicero* 9, famil. 25.

81 *Ubi judicia sunt nulla*] I, 3. 2.

82 *Cæsar privatus adhuc*] Videtur legationem liberam habuisse, ut solebant illustres viri & juvenes Romani peregrinantes: itaque, quod fecit, tanquam legatus pop. Rom. fecit.

83 *Nomadum more*] Sine moribus, sine lege, sine justo imperio. *Sallust.* Jug. 18.

vivitur. d Sic apud Umbricos narrat Nicolaus * Damaſcenus ſibi quemque fuiſſe ultorem: quod & apud Moſchos hodie impune fit, poſt tempus aliquod aditi judicis. Nec aliunde origo 84 ſingularium certaminum quæ ante Chriſtianiſmum e Germanicis nationibus uſitata, alicubi necdum ſatis deſueta ſunt. Ideo apud † Velejum Paterculum mirantur Germani, cum Romanæ jurisdictionis formam conſpicerent, quod injurias juſtitia finiret, quod ſolita armis diſcerni jure terminarentur.

6. 85 Lex Hebræa propinquo occiſi permittit ut extra aſyli loca homicidam interficiat: rectèque notant interpretes Hebræi 86 talionem pro mortuo manu exigi poſſe; pro ſe, ut puta in vulnere, non niſi per judicem, quia ſcilicet difficilior *a* eſt moderatio ubi proprius dolor accedit. Parem morem, privatim vindicandæ cædis apud vetuſtiſſimos Græcos fuiſſe apparet ex Theoclymeni verbis quæ apud Homerum ſunt *b* Odyſſeæ O. Sed maxime frequentia ſunt hujus moris exempla inter eos 87 qui communem judicem non habent. Hinc *juſta bella definiri ſolent*, *c* Auguſtino teſte, *quæ ulciſcuntur injurias*: & Plato bellicum certamen probat, *d μέχρις ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην· donec qui in culpa fuerint cogantur innocentibus dolore affectis pœnas pendere.*

IX. 1. Utilitas indiſtincte quorumlibet, qui finis erat tertius, eaſdem habet partes quas illa quæ ad læſum pertinet. Nam aut hoc agitur, ne qui uni nocuit aliis noceat, quod fit eum tollendo 88 aut debilitando, ſive conſtringendo ita ut nocere nequeat, aut emendando: aut f ne alii impunitate illecti aliis quibuſvis moleſti ſint, quod ex ſuppliciis conſpicuis obtinetur, quæ Græci παραδείγ-

* *Apud Stob. de Legibus.*

† *Lib.* 11. *c.* 118.)

a *Sen.* 1, *de Clem.* 20.

b *Vers.* 272, *& ſeqq.*

c *L.* 11, *q.* 1*c. ſuper Joſue.*

d *De Rep. Lib.* v. *p.* 471. B. Tom. II. *Ed. H. Steph.*

GROTII.

d *Sic apud Umbricos*] An Umbros in Italia ſignificatos voluit? [Vide VALESIUM in *Excerpt. Peireſc.* p. 513.] Apud Afrorum multos idem moris fuiſſe teſtis eſt *Leo Afer* lib. 11. c. de Tefechis, & capite de Teijeuta, & alibi.

e *Germanicis nationibus*] Gotthos ſuos corrigens rex Theudericus apud *Caſſiodorum* 111, 23. *Remove conſuetudines abominanter inolitas. verbis ibi potius, non armis res tractetur.* & 24. *Cur ad monomachiam recurritis? quid opus eſt homini lingua, ſi cauſam manus agit armata?* Trachonitis in oriente, *νόμος πάντα τρόπον ἐπεξιέναι τὰς τῶν οἰκείων φονεῖς· mos omnibus modis ultionem ſumere de propinquorum homicidis.*

f *Ne alii impunitate illecti aliis quibuſvis moleſti ſint*] *Polybius leones ob hominum appetitum crucifixos vidit, quia cæteri metu pœnæ ſimilis abſterrerentur eadem noxa.* Plin. lib. VIII, c. 16.

GRONOVII.

84 *Singularium certaminum*] Vide *extraict pour l'antiquité des duels*, dans les *memoires de Monſ. de Bethune* to. 4, p. 323.

85 *Lex Hebræa*] *Numer.* 35, 19.

86 *Talionem pro mortuo*] Ob occiſum propinquum cuivis de homicida pœnam ſumere licuiſſe; de auctore vulneris, qui fauciatus eſſet, ipſi nemini.

87 *Qui communem judicem*] Qui diverſarum ſunt civitatum, aut aliis atque aliis magiſtratibus parent.

88 *Aut debilitando*] Pro quibus dixit *num.* 8. vires nocendi adimendo.

g *Sic*

δείγματα, 89 Latini exempla vocant: quæ ideo adhibentur * ut unius pœna metus sit multorum, ut pœnæ † genere deterreri cæteri possint, ut leges loquuntur, ἵνα ἄλλοι πρόσοιαν ποιῶνται καὶ φοβῶνται, ut *a* Demosthenes.

2. Hujus quoque juris potestas naturaliter penes unumquemque est. g Sic Plutarchus *b* virum bonum ait a natura 90 magistratum designari, & quidem perpetuum: nam ipsa naturæ lege ei principatum deferri, qui agat justa. Sic sapientem nunquam esse privatum Naficæ exemplo probat *c* Tullius; & Lollium 91 non unius

* *L. 1. C. ad L. Jul. rep.*

† *L. 7. C. Ad L. Fab. de plag.*

a *Orat. in Near. p. 528. B.*

b *Præcept. polit. p. 817. B.*

c *Tusc. qu. IV. 23.*

GROTII.

g *Sic Plutarchus*] Idem Pelopida, (p. 290.) ὁ γὰρ πρῶτος, ὡς ἔοικε, καὶ κυριώτατος νόμος τῷ σώζεσθαι δεομένῳ τὸν σώζειν δυνάμενον ἄρχοντα κατὰ φύσιν ἀποδίδωσι· *Prima eademque antiquissima lex eum qui servare potest ei qui salute opus habet naturaliter magistratum designat.* Et Philopœmene: τὰς ἑαυτῶν πολίτας ἀναλαβὼν ὅτι νόμον, ὅτι χειροτονίαν περιμείναντας, ἀλλ' ὡς διὰ παντὸς ἄρχοντι τῷ κρείττονι κατὰ φύσιν ἑπομένους· *Suscepit cives suos qui neque legum neque suffragiorum tempus expectaverunt: sed ipsum sequebantur naturæ lege, quæ semper potiorem vult imperare deterioribus.* (Pag. 363. A.) Similia apud eum habes fine vitæ T. Flaminii. Scriptor de causis corruptæ eloquentiæ, de oratoribus agens (*Cap.* 36.) *Hi ne privati quidem sine potestate erant, cum & populum & senatum consilio & auctoritate regerent.* Chrysostomus II ad Corinthios VII, 13. de Mose: καὶ πρὸ τῆς χειραγωγίας δημαγωγὸς ἦν διὰ τῶν ἔργων. διὸ καὶ σφόδρα ἀνοήτως ἔλεγε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος ἐκεῖνος· τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς; τί λέγεις; τὰ ἔργα ὁρᾷς, καὶ περὶ τῆς προστασίας ἀμφιβάλλεις, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἴδοι τέμνοντα τὸν ἰατρὸν ἄριστα, καὶ τῷ πεπονηκότι μέλει τὲ σώματος βοηθοῦντα, λέγοι, τίς σε κατέστησεν ἰατρὸν καὶ τέμνειν ἐκέλευσεν; ἡ τέχνη, ᾧ βέλτιστε, καὶ ἡ νόσος ἡ σή· οὕτω καὶ τοῦτον ἡ ἐπιστήμη τοιοῦτον ἐποίησε· καὶ γὰρ τέχνη τὸ ἄρχειν ἐστὶν, οὐκ ἀξίωμα μόνον καὶ τέχνη τεχνῶν πασῶν ἀνωτέρα· *Etiam antequam manu populum educeret, dux erat ipsis factis. Valde igitur stulte Hebræus ille ei dixit: quis te constituit nobis principem ac judicem? Quid dicis? facta vides, & de nomine facis controversiam; velut si quis medicum videat optime secantem ac sic opitulantem ægro corporis membro, deinde ei dicat, quis te constituit medicum, quis secare præcepit? ars, mi bone vir, & morbus tuus. sic & Mosem sua peritia talem fecit; nam & imperare non dignitas tantum est, sed & ars, & quidem artium omnium sublimissima.* Tractat idem scriptor hoc ipsum argumentum ad Eph. III. in fine: ἡ ἀδικία ἡ σὴ καὶ ἡ ὠμότης, φησὶν, αὕτη με κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν· *tua*, inquit, *injustitia, tua feritas me constituit principem & judicem.* [PLUTARCHI locus, cujus occasione omnia ista addita sunt, non satis adcuratè refertur, ut inspicienti patebit. Præterea illorum sententia posset videri repugnare principiis Auctoris nostri, ut ostendemus, Deo dante, in Gallicis nostris Notis. *J. B.*]

GRONOVII.

89 *Latini exempla*] *Terent.* Eun. 5, 6. *Uterque exempla in te edent.* Plautus Most. 5, 1. 17. *Faciam ego exempla in te.* Justin. 18, 7. *Statuam in te exemplum.* Liv. 29, 27.

90 *Magistratum designari*] Jus quoddam imperandi aliis habere; quo pertinet, quod apud *Horatium* pueri ludentes, *rex eris*, ajunt, *si recte facies.* l. 1, ep. 1.

91 *Non unius anni consulem*] 4. Od. 9. Sic Stoici solum sapientem dicebant esse regem. *Horat.* 1. sat. 3. *dives, quis sapiens est. Et sutor bonus & solus formosus & est rex.* Seneca Thyeste. v. 341. & seqq.

unius anni consulem Horatius vocat : & Euripides Iphigenia in Aulide, (*vers.* 375.)

Mente qui prudente pollet is magistratum gerit.

Quæ tamen in republica intelligenda sunt, 92 quatenus ejus leges id ferunt.

Apud Stob. Serm. 44. 3. De hoc naturali jure ita loquitur Democritus : ipsius enim verba quia notabilia sunt adferam. Primum de jure bestias interficiendi sic illi videtur : *κατὰ δὲ ζώων φόνος καὶ μὴ φόνος ὧδε ἔχει· τὰ ἀδικέοντα καὶ βέλοντα ἀδικεῖν ἀθῶος ὁ κτείνων, καὶ πρὸς εὖ εἰς ἓν τοῦτο ἔρδειν μᾶλλον ἢ μή· de occidendis aut non occidendis animantibus ita se res habet : quæ injuriam faciunt aut facere volunt* 93 *quisquis occiderit, purus est, adeo quidem ut hoc fecisse quam non fecisse sit rectius.* Et mox : *κτείνειν χρὴ τὰ πημαίνοντα παρὰ δίκην πάντα περὶ παντός· ea quæ injuste nobis nocent omnino & omnia fas occidere.* Et certe non improbabile est hoc more vixisse viros probos h ante diluvium, antequam Deus suam voluntatem de vertendis in hominum alimenta animantibus cæteris prodidisset. Rursus : *ὅκως περὶ κυνοδήκων τε καὶ ἑρπετίων γεγράφαται τῶν πολεμίων, ὕτω καὶ κατ' ἀνθρώπων δοκεῖ μοι χρεὼν εἶναι σκοπεῖν· Quæ vero de vulpibus & de inimicis serpentibus scripsimus, eadem in hominibus facienda videntur.* Tum vero subjungit : *κἠξάλλην καὶ λῃστὴν πάντα κτείνων τις ἀθῶος ἂν εἴη, καὶ αὐτοχειρίᾳ καὶ κελεύων καὶ ψήφῳ· furem & latronem qui quocumque modo occiderit, sive* 94 *manu, sive* 95 *jussu, sive* 96 *suffragio, innocens est.* Ad quos locos respexisse mihi videtur Seneca, cum ait : *cum cervices noxio præcidi imperabo, eo vultu animoque ero* i *quo serpentes & animalia venenata percutio.* *Lib. 1. de Ira, c. 16.*

Et

GROTII.

h *Ante diluvium*] Aliquos & postea moris primævi memores. ita Dicæarchus & alii quos testes citat *Hieronymus* contra Jovinianum, (Tom. II. p. 78. *Edit. Basil.*)

GRONOVII.

92 *Quatenus ejus*] Nequis privata auctoritate publicam induat personam, & mereatur in se dici Plautinum Stich. 2, 2. 28. *Sine suffragio populi ædilitatem hic quidem gerit.*

93 *Quisquis occiderit, purus est*] Insons. *Ovidius* lib. 15, 108. *Nostrumque petentia letum Corpora missa neci salva pietate fatemur. Isocrates* Panathen. 634. *τὸν δὲ πόλεμον ὑπολάμβανον ἀναγκαιότατον μὲν καὶ δικαιότατον τὸν μὲν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀγριότητα τὴν τῶν θηρίων γενόμενον.*

94 *Manu*] Exsecutor, lictor.

95 *Jussu*] Magistratus.

96 *Suffragio*] Judex.

GROTII.

i *Quo serpentes & animalia venenata percutio*] Καθάπερ ἂν ἔχεις καὶ σκορπίους καὶ ὅσα ἰοβόλα, πρὶν δακεῖν ἢ τρῶσαι καὶ συνόλως ὁρμῆσαι, θεασάμενος μόνον χωρὶς ὑπερθέσεως κτείνομεν, προφυλαττόμενοι διὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐν αὐτοῖς κακίαν, τὸ μηδὲν παθεῖν. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἀνθρώπους ἄξιον τιμωρεῖσθαι, οἳ φύσεως ἐπιλαχόντες ἡμέρου διὰ τὴν κακονοίας αἰτίαν λογικὴν πηγὴν, ἐπιτηδεύσει πρὸς θηρίων ἀτιθάσσων ἀγριότητας μεταβάλλουσιν, ἐν ἡδονῇ καὶ ἀφροσύνῃ τιθέμενοι τὸ κακῶς ποιεῖν ὅσους ἂν δύ-

ναι-

Et alibi: * *ne viperas quidem & natrices, & si qua morsu aut ictu nocent, effligeremus, si ut reliqua mansuefacere possemus, aut efficere ne nobis aliisque periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebimus quia peccavit, sed ne peccet.* * *Sen. de Ira. Lib.* II. c. 31.

4. Sed cum & facti inquisitio sæpe magnam diligentiam, & pœnæ æstimatio multum prudentiæ & æquitatis desideret, ne dum quisque 97 de se nimium præsumeret, aliis non credentibus, rixæ orirentur, eo placuit hominum justis 98 communitatibus eos deligere quos optimos ac prudentissimos putarent, aut fore sperarent. Idem Democritus: *οὐκ ἂν ἐκώλυον οἱ νόμοι ζῆν ἕκαστον κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν. εἰ μὴ ἕτερος ἕτερον ἠλυμαίνετο. Φθόνος γὰρ στάσιος ἀρχὴν ἀπεργάζετο· non prohibuissent utique leges suo quemque arbitrio vivere, nisi alter alterum offensum iisset. Invidia enim seditioni molitur exordium.* *Apud Stob.* Serm. 38.

5. Sed sicut in ultione factum modo diximus, ita & in hac ad exemplum punitione manent vestigia ac reliquiæ prisci juris, in iis locis atque inter eas personas quæ certis judiciis non subsunt: ac præterea in quibusdam casibus exceptis. Sic Hebræorum *Deuter.* mori- XIII, 9.

νωνται· sicut ergo viperas & scorpios & quæ alia veneno nocent, priusquam aut mordeant, aut ullum in nos impetum faciant, statim sine mora occidimus, præcaventes ne quid patiamur mali ab ea quæ in ipsis est malignitate; eundem ad modum & homines puniri par est, qui naturam nacti mansuetam, propter fontem rationis quæ ad societatem trahit, institutis in ferarum sævitiam transeunt, utilitatique ac voluptati habent nocere quam possunt plurimis. Hæc Philo de specialibus legibus II. (*pag.* 793. A.B.) Claudius Neapolitanus apud *Porphyrium* lib. I. de non esu animalium: *ἂν ἔστι γὰρ ὅστις ἰδὼν ὄφιν ἂν ἐκτεῖναι δυνάμενος, ὡς μήτ' αὐτὸς δηχθεὶη μήτ' ἄλλος ἁπλῶς ἄνθρωπος· nemo est qui serpentem sibi conspectum si possit non occidat, ne aut ipse ab eo vulneretur aut alius.* (Pag. 32.) Vide, si vacat, & sequentia. ibidem non multo post: *ὄφιν καὶ σκορπίον, κἂν μὴ ἐπίωσιν ἡμῖν, κτείνομεν, ἵνα μηδ' ἄλλος πρὸς αὐτῶν τι πάθῃ, τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀμυνόμενοι· serpentem & scorpium, etiamsi ab iis non impetamur, occidimus, ne cui noceat alii, & vindictam hanc præstamus humano generi.* (Pag. 40. *Ed. Lugd.* 1620.) Porphyrius ipse libro II. *ὥσπερ γὰρ οἰκειότητος ἔστιν ἡμῖν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κακοποιοὺς, καὶ καθάπερ ὑπό τινος πνοῆς ἰδίας φύσεως καὶ μοχθηρίας φερομένους πρὸς τὸ βλάπτειν τὸν ἐντυγχάνοντα, ἀναιρεῖν ἠγάμεθα δεῖν καὶ κολάζειν ἅπαντας, ἕτως καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὰ ἄδικα τὴν φύσιν καὶ κακοποιὰ, πρός τε τὸ βλάπτειν ὡρμημένα τῇ φύσει τοὺς ἐμπελάζοντας, ἀναιρεῖν ἴσως προσήκει· sicut enim, quamquam societas nobis quædam est cum hominibus malis, etiamsi qui suopte ingenio ac malitia veluti vento vehemente aguntur, ut cuivis sine discrimine noceant, tamen eos omnes recte a nobis puniri censemus; ita & mutorum animantium ea quæ sui natura sunt injusta & nocere amantia, quæque impetu ingenii sui feruntur in obvii cujusque perniciem, occidere ratione non caret.* (Pag. 159.) Et hoc est quod vult Pythagoras apud *Ovidium* Metam. XV. *Nostrumque petentia lethum Corpora missa neci salva pietate fatemur.* (vers. 108, 109.)

GRONOVII.

97 *De se nimium præsumeret*] Plus justo sibi tribueret, in peritia vel jure judicandi.

98 *Communitatibus*] Civitatibus vel societatibus juris communicandi causa initis.

moribus Hebræus a Deo & Dei lege deficiens, aut ducem se ad falsos cultus præbens, [k] illico a quovis homine (ff) poterat interfici. [l] 99 Judicium zeli id vocant Hebræi, quod a * Phinea (gg) primo exercitum ajunt, & inde abiisse in morem. Sic Judæum quendam Græcis se ritibus polluentem occidit [a] Mathatias. Sic trecenti alii Judæi a popularibus suis occisi referuntur, libro qui vulgo dicitur Maccabæorum tertius. Nec alio obtentu instituta lapidatio in [b] Stephanum, & conjuratio in [c] Paulum: multaque alia exempla ejuscemodi exstant & [m] apud Philonem, & apud Josephum.

6. Tum vero apud multos populos & dominis in servos & parentibus in liberos mansit jus puniendi plenum, etiam ad mortem usque. Sic Spartæ [1] Ephoris licuit civem occidere extra judicium. Et ex his quidem quæ diximus quale sit circa pœnas jus naturæ, & quo usque manserit intelligi potest.

X. 1. Nunc

* *Num.* xxv.

a 1 *Maccab.* 11. 24.

b *Actor.* vii, 57.

c *Act.* xxiii, 13.

GROTII.

k *Illico a quovis homine poterat interfici*] Adde locum *Josephi* xii, 8. *Mosem Maimonidem* ad xiii. articulos, & Directoris libro iii, c. 41.

l *Judicium zeli*] Vide 1 *Maccab.* ii, 24. 26.

m *Apud Philonem*] Cujus & hoc in libro de sacrificantibus: κολαστέον ὡς δήμιον καὶ κοινὸν ἐχθρὸν ὄντα, ὀλίγα φροντίσαντας οἰκειότητος, καὶ τὰς παραινέσεις αὐτῷ διαγγελτέον πᾶσι τοῖς εὐσεβείας ἐραταῖς, οἳ ἀνυπερθέτῳ τάχει ταῖς κατ' ἀνδρὸς ἀνοσίου ἐπιδραμοῦνται τιμωρίαις, κρίνοντες εὐαγὲς τὸ κατ' αὐτοῦ φονᾶν· *puniendus talis ut hostis publicus omnium, spreta qualicunque cum eo necessitudine, ejusque suasiones vulgandæ omnibus pietatem amantibus, ut sine mora accurrant undique ad expetendum de viro impio supplicium, firme credentes sanctam esse rem ejusmodi hominis interficiendi appetitum.* (Pag. 855. E.) Et alter locus non minus insignis circa finem de monarchia (*lib.* 1. p. 818, 819.)

GRONOVII.

99 *Judicium zeli*] Tale judicium in Saxonibus & Westphalis fertur instituisse Carolus M. *Chronicon Colon.* vetus pag. cxiv. *Æneas Silv.* in statu Europæ cap. 29. p. 74. in Germanicis *M. Freheri* to. secundo. *Revius* in Daventria ad ann. 773. pag. 13. & ad ann. 1394. p. 89. & ad ann. 1463. p. 114. *Veem-schepen* dicebantur.

l *Ephoris licuit civem*] Hoc habet ex *Isocratis* Panathenaico pag. 644. (271. B. *Ed. H. Steph.*) Sed de Ilotis loquitur *Isocrates*, qui tantum non servorum loco erant, non de civibus. Adde *Cragium* lib. 2, cap. 4. p. 78. [Non videtur loqui *Isocrates de Ilotis*, sive Servis publicis: verum de *Plebe*, quam vocat πλῆθος, δῆμος, πενέσται, & distinguit ab οἰκέται. Plura dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. Sed observari debuisset, quod statim adtendenti patet, exemplum minimè aptum esse: quum *Ephori* essent Magistratus, & quidem potestate maximâ præditi; qui proinde, etiam ubi indictâ causâ aliquem civem occidebant, auctoritate publicâ id agere censebantur. *J. B.*]

(ff) Non simpliciter, sed postquam accusatus & damnatus fuerat à Judicibus. Vide PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. viii. Cap. 3. §. 13. & Clarissimum CLERICUM in locum *Deuteron.* de quo agitur. *J. B.*

(gg) Respublica Hebræa nondum tunc temporis prorsus constituta erat, quemadmodum fuit postea. Vide eumdem Doctissimum Interpretem, quem modo laudavi, in *Num.* xxv, 7. & Celeberrimi J. FR. BUDDEI Dissertationem *De Jure Zelotarum in Gente Hebræa*, §. 34, & *seqq. J. B.*

n *Callis-*

X. 1. Nunc illud videndum eſt, num lex euangelica libertatem illam arctiùs circumſcripſerit. Certe, 2 ut alibi diximus, non mirum eſt, quædam quæ natura & per leges civiles licent vetari lege divina, eaque perfectiſſima, & præmium promittente 3 natura humana majus: ad quod conſequendum non immerito virtutes requiruntur, quæ 4 ſola naturæ præcepta excedant. n Caſtigationes quæ neque infamiam neque damnum permanens relinquunt, & pro ætatis aut 5 alterius qualitatis ratione ſunt neceſſariæ, ſi ab iis fiant quibus leges humanæ id permittunt, puta a parentibus, tutoribus, dominis, magiſtris, nihil habere quod cum præceptis euangelicis repugnet, ex ipſa rei natura ſatis intelligi datur. Sunt enim hæc remedia animorum non minus innocentia, quam 6 pharmaca ſenſui ingrata.

2. De ultione aliter ſentiendum eſt. Nam quatenus duntaxat 7 animum dolentis exſatiat, illicitam eſſe etiam naturaliter, tantum abeſt ut Euangelio conveniat, ſupra oſtendimus. Lex vero Hebræa non modo vetat 8 odium aſſervari in proximum, id eſt, popularem, Levit. XIX, 17. ſed & communia quædam beneficia talibus inimicis impendi præcipit, Exod. XXIII, 4. 5. Quare proximi nomine ad omnes homines prolato per Euangelium, patet a nobis requiri, non modo ne noceamus inimicis, verum etiam ut benefaciamus, quod & diſerte imperatur Matthæi V, 44. Lex tamen Hebræis graviores injurias permittebat ulciſci, non manu, ſed adito judice. At Chriſtus idem nobis non permittit, quod apparet ex illa oppoſitione, *audiſtis dictum fuiſſe, oculum pro oculo:* & mox: *ego vero dico vobis.* Quanquam enim quæ ſequuntur de arcenda injuria proprie agunt, & hanc quoque licentiam aliquatenus ſaltem reſtringunt, multo tamen magis ultionem improbare cenſenda ſunt, quia veterem permiſſionem o ut 9 imperfectiori tempori congruentem rejiciunt: *οὐκ ἀδίκου τῆς δικαίας ἀμύνης ὄσης, ἀλλὰ κρείττονος τῆς ἀνεξικακίας; non quod iniqua ſit juſta ultio, ſed quod*

GROTII.

n *Caſtigationes*] *Servorum filiorumque peccata non coërcere, peccatum eſt.* Lactantius de Ira Dei c. 18. ubi plura ad hanc rem.

o *Ut imperfectiori tempori congruentem*] *Oculum pro oculo, quæ, ſi dici poteſt, injuſtorum juſtitia eſt.* Auguſtinus in expoſitione Pſalmi CVIII. citatus C. ſex differentiæ 23. 1. *Cauſ.* 23. quæſt. 3.

GRONOVII.

2 *Ut alibi diximus*] 2, 1. 10.

3 *Natura humana*] Vitam recidivam & æternam poſt mortem.

4 *Sola naturæ*] Minus permittant & plus præſtent quam naturæ legibus conceſſum aut præceptum eſt.

5 *Alterius qualitatis*] Perſonæ lo-cive.

6 *Pharmaca ſenſui*] Medicamentum vel antidotum amarum, aut olens.

7 *Animum dolentis*] Satisfacit cupiditati ulciſcendi.

8 *Odium aſſervari*] Ali.

9 *Imperfectiori tempori*] Quod fuit ſub lege Moſis ante Chriſtum.

quod ei præstet patientia, ut est in constitutionibus Clementis lib. VII, cap. XXIII.

3. Qua de re sic loquitur p 10 Tertullianus: *novam plane patientiam docet Christus, etiam* 11 *vicem injuriæ prohibens permissam* 12 *a Creatore oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente, contra ipse alteram amplius maxillam offerri jubens, & super tunicam pallii quoque cedi. Plane hæc* 13 *Christus adjecerit, ut supplementa consentaneæ disciplinæ Creatoris. Atque adeo hoc statim* 14 *renuntiandum est,* 15 *an disciplina patientiæ prædicetur penes Creatorem. Sic* Vii, 1c. *per* * *Zachariam præcipit, ne unusquisque malitiam fratris sui memimerit, sed nec proximi. Nam & rursus: malitiam, inquit, proximi sui unusquisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit injuriæ, qui indixit oblivionem. Sed & quum dicit, mihi vindictam & ego vindicabo, proinde patientiam docet* 16 *vindictæ exspectatricem.* 17 *In quantum ergo non capit, ut idem videatur & dentem pro dente, ocu-*

GROTII.

p *Tertullianus*] Adversus Marcionem IV. (*Cap.* 16.) Idem libro de Patientia: *Christus gratiam legi superducens ampliandæ adimplendæque legi adjutricem suam patientiam præfecit, quod ea sola ad justitiæ doctrinam retro defuisset.* (Cap. 6.) *Chrysostomus* ad Ephesios cap. IV, 13. διὰ τοῦτο ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, ἵνα τὰς ἐκείνου δήσῃ χεῖρας, οὐχ ἵνα τὰς σὰς ἀντεξαγάγῃ, οὐχ ἵνα τῶν σῶν ὀφθαλμῶν ἀπείξῃ τὴν βλάβην μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν ἐκείνου διατηρήσῃ σώους. ἀλλ' ὅπερ ἔζητεν, τίνος ἕνεκεν συγχεχωρημένης ἀμύνης, ἐκαλοῦντο οἱ τῷ πράγματι κεχρημένοι; mox: συγγινώσκει ὁ θεὸς τοῖς ὑπὸ τῆς ἐπηρείας ἴσως συναρπασθεῖσι καὶ ἐπὶ τὴν ἄμυναν ὁρμικόσι, διὸ λέγει ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ. καὶ πάλιν. ὁδοὶ μνησικάκων εἰς θάνατον. εἰ δὲ ἔνθα ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ πηρὸν ἐξῆν, τοσαύτη κεῖται τιμωρία τοῖς μνησικάκοις, πόσῳ μᾶλλον τοῖς καὶ παρέχειν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ παθεῖν κακῶς κελευσθεῖσι· *ea de re dicit, oculum pro oculo, dentem pro dente, ut illius manus cohibeat, non ut tuas excitet contra, ut non tuis tantum oculis noxam arceat, sed & illius oculos salvos præstet. Sed quod quærebam hoc erat, cur ultione permissa culpantur ii qui ad eam decurrunt?* mox: *ignoscit Deus iis, quos si forte contumeliæ sensus abripuit & ad ultionem tulit impetus; ob id dicit, oculum pro oculo: at alibi: vie iracundorum ad mortem, quod si, ubi oculum vice oculi eruere permissum est, tanta est iracundi pœna, quanto magis apud eos qui mala passi præbere se ulterioribus injuriis jubentur?*

GRONOVII.

10 *Tertullianus*] Adv. Marc. 4, 16. p. 925.

11 *Vicem injuriæ*] Juste redditam injuriam pro injuria.

12 *A Creatore*] Deo Patre in V. T.

13 *Christus adjecerit*] Vult Christum non statuisse aliquid novum & adversum illi sententiæ, sed addidisse & supplesse, quod minus erat expressum. & tamen ei consentiens.

14 *Renuntiandum*] Explorandum, quærendum. *De* Cor. 4. *His igitur exemplis renuntiatum esse, posse etiam non scriptam traditionem in observatione defendi.*

15 *An disciplina patientiæ*] An etiam in V. T. Deus pater præcipiat, injuriam ferendam potius quam vindicandam, ut Christus nihil inconveniens priori permissioni introduxisse videatur.

16 *Vindictæ exspectatricem*] Quæ vindictam non sumit ipsa, sed exspectat, donec a Deo sumatur.

17 *In quantum ergo non capit, ut idem*] Quam certum & planum est non posse videri eundem.

oculum pro oculo, in vicem injuriæ exigere, qui non modo vicem, sed etiam ultionem, etiam recordationem & recogitationem injuriæ prohibet, 18 *in tantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo & dentem pro dente censuerit, non* 19 *ad secundam injuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, sed* 20 *ad primam coërcendam quam prohibuerat opposita talione, ut unusquisque respiciens licentiam secundæ injuriæ a prima semetipsum contineret. Facilius enim vim comprimi scit* 21 *repræsentatione talionis, quam repromissione ultionis. Utrumque autem constituendum fuit pro natura & fide hominum, ut qui Deo crederet, ultionem a Deo exspectaret: qui minus fideret, leges talionis timeret.*

4. *Hanc legis* 22 *voluntatem de intellectu laborantem, dominus & sabbati, & legis, & omnium paternarum dispositionum Christus & revelavit &* 23 *compotem fecit, mandans alterius quoque maxillæ oblationem, ut tanto magis vicem injuriæ extingueret, quam & lex per talionem voluerat impedisse, certe quam* 24 *prophetia manifeste coërcuerat; & memoriam injuriæ prohibens & ultionem ad Deum redigens. Ita si quid Christus* 25 *intulit, non adversario, sed adjutore præcepto, non destruxit disciplinas Creatoris. Denique* 26 *si in ipsam rationem patientiæ præcipiendæ, & quidem tam plenæ atque perfectæ consideremus, non consistet* 27 *si non est Creatoris, qui vindictam repromittit,* 28 *qui judicem præstat. Alioqui si tantum patientiæ pondus non modo non repercutiendi, sed & aliam maxillam præbendi, & non modo non remaledicendi, sed etiam benedicendi, & non modo non remittendi tunicam, sed amplius & pallium concedendi is mihi imponit, qui non sit me defensurus,* 29 *in vacuum patientiam præcepit, non exhi-*

GRONOVII.

18 *In tantum aperitur*] Tam certum & planum fit nobis.

19 *Ad secundam injuriam*] Ut per talionem nova injuria inferatur: quæ & *Senecæ* sententia est, quum *contumeliam ab ultione non* ait *differre nisi ordine.*

20 *Ad primam coërcendam*] Ut deterreret ab injuria inferenda.

21 *Repræsentatione talionis*] Si statim sequatur præsens & juxta gravis pœna, quam si promittatur futura ultio.

22 *Voluntatem de intellectu*] Sententiam, de qua poterat ambigi & disputari.

23 *Compotem fecit*] Confirmavit, valere jussit.

24 *Prophetia*] *Zachariæ.*

25 *Intulit, non adversario*] Introduxit non contrario sed subserviente ac secundante præcepto.

26 *Si in ipsam rationem consideremus*] Vulgo *considerem.* Si præstarem patientiam injuriæ ob hanc rationem, ob quam præcipitur, nempe quod confidere debeo Deum eam ulturum, vana foret spes mea, nisi & Deus una cum patientia præcepit illam rationem, hoc est, nisi ostendit se omnino ultorem fore: quod & fecit in parte, quum concessit judici oculum pro oculo, dentem pro dente exigere. [Nodum in scirpo quærit Vir Doctissimus. Vult *Tertullianus*, nisi Creator esset potentissimus, qui talem præcipit patientiam, non satis caussæ fore, cur illam quis in se susciperet. *J. B.*]

27 *Si non est Creatoris*] Ea scilicet ratio.

28 *Qui judicem*] Lege, cum judicem præstat.

29 *In vacuum*] Sine ratione, frustra.

exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum, quod est ultio, quam mihi permisisse debuerat si ipse non præstat, aut si mihi non permittebat ipse præstaret, quoniam & disciplinæ interest injuriam vindicari. Metu enim ultionis omnis iniquitas refrænatur. 30 *Cæterum passim emissa libertate, dominabitur utrumque oculum effossura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis securitate.*

5. Censet, ut videmus, Tertullianus non modo Christianis 31 postulationem talionis esse vetitam, sed ne Hebræis quidem permissam, tanquam quæ vitio careret, sed majoris mali vitandi causa. Quod quin verum sit de tali postulatione, quæ ex odio venit, non est dubitandum, ut ex superioribus apparet. Nam hanc improbatam etiam illis qui inter Hebræos sapientia excellebant, nec legis verba tantum sed 32 & propositum intuebantur, ex Philone apparet, apud quem Judæi Alexandrini in Flacci Judæorum vexatoris calamitate ita loquuntur: *οὐκ ἐφηδόμεθα, ὦ δέσποτα, τιμωρίαις ἐχθρῶ, δεδιδαγμένοι πρὸς τῶν ἱερῶν νόμων ἀνθρωποπαθεῖν· non delectamur, ô domine, ultione de inimico, nam q ex sacris legibus didicimus hominum misereri* Et huc pertinet quod Christus a nobis indistincte exigit, ut omnibus remittamus qui in nos deliquerunt. Matth. VI, 14. 15. id est, 33 ob sensum mali nostri malum illis nec 34 procuremus, nec optemus: nam id qui facit, ut cum * Claudiano loquar, *ferus est*, 35 *legumque videtur vindictam præstare sibi.* Quam ob causam Lactantius † *dictum* illud Ciceronis *a* commemorans: *justitiæ primum munus est, ne cui noceat nisi lacessitus injuria*, ait simplicem veramque sententiam duorum verborum adjectione corruptam: & *b* Ambrosius idem illud Ciceronis dictum vacare ait Euangelii auctoritate.

Pag. 982. D.

**De Mallii cons.* vers. 224.

† *L.* VI, *c.* 18.

a *De Offic.* 1. 7.

b *Offic.* 1. 28.

6. Quid autem de ultione dicemus, non quatenus præteritum respicit, sed quatenus 36 in futurum cavet? Sane & hanc condonari vult Christus, primum r si qui nos læsit testimonia probabilia det

GROTII.

q *Ex sacris legibus didicimus hominum misereri*] Vide *Origenem* adversus Celsum.

r *Si qui nos læsit testimonia probabilia det pœnitentis animi*] Vide *Mosem Maimonidem* citatum ab eruditissimo *Constantino* libro de damno dato c. VIII. §. VII.

GRONOVII.

30 *Cæterum passim*] Alioquin effrenis grassaretur iniquitas, & non unum tantummodo, sed utrumque oculum effoderet, nec dentem unum, sed omnes excuteret.

31 *Postulationem talionis*] Apud judicem vel magistratum.

32 *Et propositum*] Mentem, sententiam verbis latius patentem.

33 *Ob sensum mali nostri*] Nemini dolorem demus aut dari velimus ob id tantummodo, quia ille nobis dedit.

34 *Procuremus*] Comparemus, dari curemus, importemus.

35 *Legum vindictam*] Quod reipublicæ & legum causa facere debet, id facere animi causa vel ob suam voluptatem.

36 *In futurum cavet*] Ne iterum vel ab alio vel ab eodem similis injuria fiat.

det pœnitentis animi, Lucæ XVII, 3. Epheſ. IV, 32. Coloſſ. III, 13. quibus locis de pleniore quadam remiſſione agitur, id eſt, quæ etiam in jus veteris amicitiæ reſtituat eum qui peccavit; unde ſequitur, ut nihil ab eo pœnæ nomine exigi debeat Præterea etiamſi abſint talis pœnitentiæ ſigna, damnum haut nimium grave inſuper habendum Chriſtus præcepto dimittendæ tunicæ docet. Quin & Plato dixit non referendum malum *εἴ τι δεῖ ἡμᾶς τῶνδε* *In Criton.* *καλεπώτερα πάσχειν, etiamſi quid gravius patiendum nobis immineat*, p. 49. B. qui ſenſus & apud Maximum Tyrium exſtat. *Ὑβρεως δίκην*, id eſt, actionem ob acceptam contumeliam aliquam (qualem Chriſtus alapæ nomine indicat) negabat Muſonius aut ſe inſtituturum, aut cuiquam ut inſtitueret auctorem fore: multo enim rectius condonari talia.

7. Quod ſi diſſimulatio magnum ſecum periculum ferat, 37 ea cautione contenti eſſe debemus, quæ quam minimum noceat. Nam ne apud Hebræos quidem in uſu erat talio, ut Joſephus & alii Hebræorum doctores notant, ſed ſolebat qui læſus erat ultra impendia a ſe facta, de quibus ſeorſim lex exſtat Exod. XXI, 19. (f hæc enim eſt 38 ſimpli reſtitutio nihil pœnale continens) pro talione t pecuniariam mulctam accipere: quod & Romæ factum docet apud Gellium Favorinus. Sic Joſephus domini noſtri Jeſu educator, cum uxorem ſuam adulterii compertam crederet, u divortio ſe liberare maluit, quam committere ut traduceretur: atque id feciſſe dicitur quia juſtus erat, id eſt, vir probus ac facilis: ad quem locum (hh) Ambroſius ait, non tantum ab ultionis atrocitate, ſed etiam x ab accuſationis ſeveritate alienam eſſe juſti perſonam; ſicut & ante Lactantius * dixerat, *neque accuſare quemquam crimine capitali juſto licebit.* y Juſtinus de Chriſtianorum accuſatoribus agens: *nolumus*, ait, *eos puniri, qui in nos calum-*

Lib. XX; *c.* 1. *Matth.* I, 19.

* *Inſt. div. lib.* 6. *c.* 20.

GROTII.

f *Hæc enim eſt ſimpli reſtitutio nihil pœnale continens*] *Lex Wiſigotthorum* VI, 13.

t *Pecuniariam mulctam*] Vide eundem *Conſtantinum* d. cap. VIII. §. 1.

u *Divortio ſe liberare maluit*] *Auguſtinus* libro II. de Adulterinis conjugiis: *ſi autem (quod verius dicitur) non licet homini Chriſtiano adulteram conjugem occidere, ſed tantum dimittere.*

x *Ab accuſationis ſeveritate*] Vide *Hincmarum* de divortio ad interrogationem V, in fine. c. laicos. *cauſ.* 2. *quæſt.* 7. & ibi *Panormitanum*. Gail. de Pace publica VIII, 3. Adde c. Accuſaſti, *de accuſationibus*, ita ut eſt apud *Brocardum*.

y *Juſtinus*] Ejuſdem eſt: *μηδὲ μικρὸν ἀμείβεσθαι μηδένα βουλόμενοι, ὡς ὁ καινὸς νομοθέτης ἐκέλευσε*· *ne minimum quidem ulciſci quenquam volentes, ut novus legis conditor præcepit.* Adde quæ infra §. XV.

GRONOVII.

37 *Ea cautione*] Sic in futurum providere, ut ei, qui læſerit, quantum fieri poteſt, parcamus.

38 *Simpli reſtitutio*] Qua tantummodo exigitur quod nobis abeſt alterius injuria; nec quid amplius pœnæ nomine poſcitur. §. 22. 23. 24. 25. *Inſtit. de action.*

(hh) Locus eſt in *Pſalm.* 118. Serm. 7. Cap. 5. pag. 1473. D. *Ed. Paris.* 1569. J. B.

z Qua-

luminantur. 39 *Sufficit illis sua pravitas & rerum bonarum ignorantia.*

8. Restant pœnæ quæ non privato, sed publico bono consulunt: partim tollendo aut coërcendo nocentem ne cui noceat, partim deterrendo alios severitate exempli, quas non sublatas a Christo certissimo argumento 40 alibi probavimus, quod cum sua daret præcepta simul testabatur se nihil legis tollere. Lex autem Mosis, quæ in his rebus, quamdiu stabat respublica, stare debebat, magistratibus rigide imperabat ut homicidia & alia quædam crimina punirent: Exod. XXI, 14. Num. XXXV, 31, & seqq. Deut. XIX, 13. Quod si Christi præcepta consistere potuerunt cum lege Mosis z quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat, a possunt & cum humanis legibus divinam hac in parte imitantibus consistere.

XI. 1. Sunt qui ut contrariam sententiam tueantur adferunt summam Dei lenitatem in novo fœdere, quæ proinde hominibus, etiam magistratibus ut Dei vicariis, sequenda sit: quod aliquatenus verum esse non negamus, sed non tam late patet quam illi volunt. Nam Dei ingens misericordia in novo fœdere patefacta præcipue spectat 41 peccata contra primævam legem, aut etiam contra legem Mosis commissa ante acceptam Euangelii notitiam, Actor. XVII, 30. Rom. II, 25. Actor XIII, 38 *Hebr. IX, 15.* Nam quæ postea committuntur, præsertim si adsit contumacia, comminationem habent b judicii multo 42 severioris, quam illud fuit quod per Mosem est institutum, Hebr. II, 2. 3. X, 29. Matth. V, 21. 22. 28. Neque vero in altera tantum vita, sed & in hac ipsa in tales culpas Deus non raro animadvertit. 1 Cor. XI, 30. Ac talium facinorum indulgentia non solet impetrari, c nisi ipse

GROTII.

z *Quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat*] Pharisæorum circa pœnas ἐπιείκειαν prædicat *Josephus*. Hinc tot legum ad publicas pœnas pertinentium exceptiones, & illud, ut ubi omnino mors inferenda est, inferatur quam leniissime. quod est in *Talmude* titulo *Ketuboth*.

a *Possunt & cum humanis legibus, divinam hac in parte imitantibus, consistere*] *Augustinus* quæstionum euangelicarum libro 1, quæstione X.

b *Judicii multo severioris quam illud fuit quod per Mosem est institutum*] *Chrysostomus* idem dicit, tum in oratione ad patrem fidelem, tum secunda de jejunio,

c *Nisi ipse homo de se quasi pœnas exegerit*] *Peccator ante veniam deflere se debet. Tertullianus* de Pœnitentia, (c.6.) *Ambrosius* in Psal. XXXVII. *Chrysostomus* in 1 ad Corinthios Hom. XXVIII & in Matthæum Hom. XLII. Adde 2 *Cor.* VII, 9. & 10.

GRONOVII.

39 *Sufficit illis*] Satis supplicii est illis.

40 *Alibi probavimus*] 1, 2. 8.

41 *Peccata contra primævam*] Admo datam, ab eo propagata in universum genus humanum.

42 *Severioris, quam*] Moses enim tantum pœnas, quas mortalis exigere judex potest, sanxit: Christus & gehennam minatur.

d Sic

ipſe homo de ſe quaſi pœnas exegerit, 1 Cor. XI, 31. 43 gravi quodam mœrore, II Cor. II, 7.

2. Urgent iidem ſaltem pœnitentia ductis dandam impunitatem. Sed ut omittam de vera pœnitentia hominibus vix eſſe ut conſtet, nec quemquam non impune ſua malefacta laturum, ſi eam quovis modo profiteri ſufficiat, Deus ipſe non ſemper pœnitentia ductis omnem remittit pœnam. quod vel Davidis exemplo apparet. Sicut ergo pœnam legis, id eſt mortem violentam aut alioqui immaturam, remittere potuit Deus, ita ut non levibus malis afficeret eum qui deliquerat, d ſic nunc quoque poteſt pœnam remittere mortis æternæ, atque interim peccatorem aut morte immatura ipſe punire, aut velle etiam ut ſic per magiſtratum puniatur. *Syneſ. ep. 44.*

XII. 1. Rurſum 44 alii hoc accuſant, quod cum vita ſimul ſpatium ad pœnitendum præciditur. Sed ſciunt hujus rei a piis magiſtratibus ſummam haberi rationem, nec quemquam ad ſupplicium rapi, niſi dato tempore quo peccata ſua agnoſcere ac ſerio deteſtari poſſit; e qualem pœnitentiam, 45 etiamſi opera morte intercluſa non ſequantur, acceptam Deo eſſe poſſe, latronis cum Chriſto crucifixi exemplum probat. Quod ſi dicatur vitam longiorem ad magis ſeriam reſipiſcentiam prodeſſe potuiſſe, reſponderi poterit, inveniri interdum, quibus merito dici poſſit f illud Senecæ: * *quod unum bonum tibi ſupereſt, repræſentabimus mortem:* ut & illud ejuſdem: † *quo uno modo poſſunt definant mali eſſe*; quod Euſebius philoſophus dixerat; 46 ἐπειδὰν ἐκ οἷόν τε ἄλλως καὶ τούτῳγε οὖν τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τοῦ ἐνταῦτα δεσμοῦ τῆς κακίας πορίσωνται φυγήν. * *L. 1, de Ira c. 16.* † *Ibid. c. 15.*

2. Hæc ergo, ſupra ea quæ operis initio diximus, reſponſa ſunto illis qui ſupplicia, aut omnia, aut capitalia, ſine ulla exceptione

GROTII.

d *Sic nunc quoque poteſt pœnam remittere mortis æternæ, atque interim peccatorem aut morte immatura ipſe punire*] Hieronymus in cap. 1. in Nahum, qui locus relatus eſt in c. 6. *cauſæ* XXIII. *quæſtionem* V. *Agathias* lib. V, ex Platone.

e *Qualem pœnitentiam etiamſi opera morte intercluſa non ſequantur*] *Hieronymus* ad Damaſum, citatus in c. importuna, 58. *de pœnitentia*, diſt. 1.

f *Illud Senecæ*] Cujus & hoc eſt de Beneficiis VII, 20. *ingeniis talibus vitæ exitus remedium eſt, optimumque eſt obire ei qui ad ſe nunquam rediturus eſt.* item: *eadem manu beneficium omnibus dabo: illi reddam, quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium eſt.* Ibid.

GRONOVII.

43 *Gravi quodam mœrore*] Vera pœnitentia, quæ adjunctam habet deprecationem, animum ſeſe emendandi, & fidem remiſſionis per Chriſtum.

44 *Alii hoc accuſant*] In ſuppliciis per magiſtratum exactis.

45 *Etiamſi opera*] Bona opera, per quæ agnoſcatur ſerium emendationis propoſitum.

46 Ἐπειδὰν ἐκ οἷόν τε] Quando nequeunt aliter, ut vel hoc modo liberati ex iſtis vinculis malitiæ inveniant fugam.

g *Exem-*

ptione Christianis prohibita volunt, contra quam nos Apostolus docet, qui cum regio officio usum gladii inclusisset 47 ut exercitium divinæ ultionis, alibi orandum ait, ut reges Christiani fiant, & 48 qua reges sunt, innocentibus sint præsidio: quod, quæ etiam post Euangelium propagatum magnæ partis hominum est improbitas, obtineri non potest, nisi quorundam morte reprimatur aliorum audacia, quippe cum ne sic quidem inter tot cruces & supplicia sontium satis tuta sit innocentia.

3. Neque tamen abs re erit Christianis rectoribus, saltem ex parte aliqua, imitandum proponere g exemplum Sabaconis Ægyptii regis, pietatis nomine laudatissimi, a quo capitales pœnas 49 in damnationem ad opus mutatas felicissimo successu narrat * Diodorus: etiam ad Caucasum gentes quasdam ait † Strabo: *μηδένα ἀποκτείνειν τῶν ἐξαμαρτόντων τὰ μέγιστα nemini mortem irrogasse, quamvis pessima merito.* Neque spernendum illud Quintiliani: *a nemo dubitabit, quin, si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo possint, sicut posse interdum conceditur, salvos esse eos magis e republica sit quam puniri.* Notat Balsamo leges Romanas, quæ mortis pœnam irrogabant, h a posterioribus Imperatoribus Christianis mutatas pleraſque i 50 in alia supplicia, quo & acrius damnatis inureretur pœnitentia, & magis ad exemplum proficeret pœna diuturnior.

* *Lib.* I. c. 65.
† *Lib.* XI. p. 520.
a *Lib.* XII, 1. *Inst. Orat.*

XIII. 1. Ex ea autem quam nos fecimus enumeratione finium pœnæ, apparet nonnihil prætervisum a Tauro philosopho, ex quo ita Gellius: *Quando igitur aut spes magna est ut is qui peccavit 51 citra pœnam ipse se ultro corrigat, aut spes contra nulla est*

Noct. Attic. VI. 14.

GROTII.

g *Exemplum Sabaconis Ægyptii regis*] Imo & Romanorum magna ex parte, quorum nemo post legem Porciam mortis aut verberum supplicio affici potuit, nisi perduellis, aut ab ipso populo damnatus. [De *Lege Porcia*, vide *Livium*, X. 9.]

h *A posterioribus Imperatoribus Christianis*] Vide quæ infra hoc libro cap. XXIV. §. 11. vide apud *Nicetam* libro I. juramentum Isaaci Angeli. Idem Johannis Comneni imperium sine morte cujusquam fuisse ait. Vide de Zenone *Malchum* & *Augustin.* epistolam CLVIII. & CLIX. ad Marcellinum comitem, citatum c. circumcelliones. I. *causa* XXIII. *quæst.* V. & capitulis sequentibus. & *Chrysostomum* adversus Judæos, ubi de Caïni pœna.

i *In alia supplicia*] Ad opera maxime. *Augustinus* epistola CLX: *aliqua utili operi integra eorum membra deserviant.* Vide & *Nectarii* epistolam ad *Augustinum*, quæ est CCI.

GRONOVII.

47 *Ut exercitium divinæ*] Per quem Deus ultionem, quam sibi reservavit, exercet.

48 *Qua reges sunt*] Etiam potestatem suam, perque usum gladii.

49 *In damnationem ad opus*] Quum ingentibus aggeribus Ægypti urbes adversus Nili violentiam muniret, omnes, qui capital fecissent, in id opus misit, nemine occiso per carnificem.

50 *In alia supplicia*] In mulctas, exsilia, pœnales operas.

51 *Citra pœnam ipse sese*] Ut Cæsaris milites apud *Sueton.* cap. 68.

k Ut

est emendari eum posse & corrigi, aut jacturam dignitatis in quam peccatum est metui non necessum est, aut non id peccatum est, 52 *cujus exemplo necessario metu succurrendum sit, tum quicquid ita delictum est, non sane dignum esse imponendæ pœnæ studium visum est.* Nam ita loquitur quasi 53 uno fine sublato tollatur pœna, cum contra omnes cessare oporteat ut pœnæ locus non sit. Deinde illum finem omittit, cum homo inemendabilis vitæ eximitur, ne plura aut graviora peccet: & quod de jactura dignitatis dixit, etiam ad alia damna quæ metuuntur, extendendum fuit.

2. Melius Seneca cum dixit: *In vindicandis injuriis hæc tria* 54 *lex secuta est, quæ princeps quoque sequi debet,* k *ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat, aut ut sublatis malis securiores cæteri vivant.* Nam hic si per cæteros intelligas, non minus qui læsi jam sunt, quam qui lædi adhuc possunt, plenam habebis partitionem, nisi quod ad illud *sublatis* addendum fuit, 55 aut repressis. Nam & vincula & quæcunque est virium deminutio eo pertinet. Minus perfecta est illa alio loco ejusdem Senecæ distributio: *Hoc semper in omni animadversione servabit, ut sciat alteram adhiberi ut emendet malos, alteram ut tollat.* Illud Quintiliani dictum aliquanto etiam imperfectius: * *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet quam ad exemplum.*

De Clem. Lib. 1. c. 22.

L. 1, de Ira c. ult.

* Declam. 274.

XIV. Ex his quæ dicta sunt hactenus colligi potest 56 quam non tutum sit Christiano homini privato, sive sui, sive publici boni causa, l pœnam sumere de improbo quoquam, præsertim capitalem, m quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus: unde laudandus est mos eorum populorum apud quos 57 navigaturi instruuntur mandatis a publica potestate ad persequen-

GROTII.

k *Ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat*] Hæc duo etiam *Philo* posuit in legatione: ὅτι καὶ ἡ κόλασις νηθετεῖ καὶ σωφρονίζει πολλάκις μὲν καὶ τὸς ἁμαρτάνοντας· εἰ δὲ μὴ, πάντως γοῦν τὸς πλησιάζοντας. αἱ γὰρ ἑτέρων τιμωρίαι βελτίοσι τὸς πολλὸς φόβῳ τοῦ μὴ παραπλήσια παθεῖν· *pœna sæpe corrigit & emendat etiam eum qui peccavit: quod si id non eveniat, certe alios quorum ad notitiam pervenit. multos enim meliores faciunt aliena supplicia paris mali formidine,* (pag. 992. B.)

l *Pœnam sumere de improbo quoquam*] Vide quædam supra posita lib. 1, c. 111. §. 3.

m *Quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus*] Hoc capite, §. 8.

GRONOVII.

52 *Cujus exemplo necessario*] Quod non verendum est, ne quis imitetur, si non puniatur.

53 *Uno fine sublato*] Ex tribus *num.* 6. propositis.

54 *Lex secuta est*] Legislator respexit.

55 *Aut repressis*] Coërcitis, ut supersint quidem, sed grassari desinant.

56 *Quam non tutum*] Grave ac periculosum conscientiæ atque animæ hominis Christum professi.

57 *Navigaturi*] Privatis impendiis atque exercitoribus.

n *Ut*

quendos piratas, ſiquos in mari repererint: ut data occaſione uti poſſint, non quaſi auſu ſuopte, ſed ut publice juſſi.

XV. Cui non diſſimile eſt quod multis in locis receptum eſt, n ut ad accuſationes criminum non admittantur 58 quibus id libet, ſed 59 certi homines quibus id muneris publica poteſtate impoſitum eſt: ut nihil quiſquam faciat ad alienum ſanguinem fundendum, niſi officii neceſſitate. Huc ſpectat Eliberinæ Synodi canon: *delator ſi quis exſtiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proſcriptus vel interfectus, placuit eum* 60 *nec in fine accipere communionem.*

XVI. Sed & illud ſimul ex antedictis intelligitur, minime conſultum eſſe homini vere Chriſtiano, ac ne ipſum quidem decere, o ut ad munera publica, quæ de ſanguine judicium habent, ſua ſponte ſe ingerat, juſque vitæ ac necis in cives ſibi tanquam omnium excellentiſſimo & Deo cuidam inter homines deferri æ-
Mat. VII. 1. quum exiſtimet ac profiteatur. Nam certe quod Chriſtus monet periculoſum eſſe de aliis judicare, quia quale judicium in alios ferimus, tale nobis in paribus cauſis a Deo ſit exſpectandum, omnino huc etiam pertinet.

* *Covarr. de Matrim. Part. 2. c. 7. n.* 12. † *Fort. tractatu de nlt. ſine legum illat.* 11. a *Vaſq. l.* IV, *cont. ill. c.* 8.

XVII. 1. Quæſtio eſt non ignobilis, an leges humanæ quæ interfectionem 61 quorundam hominum permittunt, interfectoribus 62 jus verum præſtent etiam apud Deum, an tantum inter homines impunitatem. Poſterius hoc * Covarruviæ & † Fortunio placet, quorum ſententia adeo diſplicet Ferdinando a Vaſquio ut nefandam vocet. Dubium non eſt, ut alibi quoque diximus, 63 utrumvis legem facere poſſe in certis caſibus. Utrum autem voluerit,

GROTII.

n *Ut ad accuſationes criminum non admittantur*] *Chryſoſtomus* de Pœnitentia VIII. Καλὸν μὲν οὖν, ὅπερ εἶπον, καὶ τὰς χρηματικὰς δίκας φθάνειν διαλύσοισι φιλικαῖς, ἵνα πρὸς τῷ τέλει τῆς δίκης κυβερνήσης τὸν φίλον ἐγκληματικὰς δὲ μηδὲ διαλύεσθαι γένοιτο, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγγυμνάζειν· optimum itaque, ut dixi, etiam privatas lites antevertere benignis tranſactionibus, ut amicum dirigas ad id quod lites ſibi propoſitum habent: publicorum autem judiciorum accuſationes non dicam tranſigendo abrumpere, ſed nunquam eas incipere.

o *Ut ad munera publica, quæ de ſanguine judicium habent, ſua ſponte ſe ingerat*] An ſapienti capeſſenda ſit reſpublica vide *Senecam* de otio ſapientis.

GRONOVII.

58 *Quibus id libet*] Ut olim moris fuit, quum judicia publica dicta ſint, quod cuivis e populo exſecutio illorum daretur. §. 1. *Inſtit. de publ. jud.*

59 *Certi homines*] Fiſcales ſive Advocati fiſci. Et primum inſtituit Adrianus Aug. *Spartian.* cap. 20.

60 *Nec in fine*] Ne moribundum quidem accipere euchariſtian, ſive corpus & ſanguinem Domini myſticum.

61 *Quorundam hominum permittunt*] Puta privatis & nulla poteſtate publica præditis.

62 *Jus verum*] Innocentiam; an excuſatos eos apud Deum reddant.

63 *Utrumvis legem*] Aliquando qui ex lege interficit, Deo inculpatum haberi, aliquando tantum forenſibus judiciis ſolvi.

voluerit, partim ex verbis legis, partim ex materia intelligendum est. Nam 64 si dolori lex indulget, pœnam humanam tollit, non vitium, ut in marito qui adulteram uxorem p aut 65 adulterum occidit.

2. Si vero periculum respicit futuri mali ex dilatione pœnæ, censenda est jus ac potestatem publicam privato concedere, ita 66 ut jam privatus non sit.

Hujus generis est lex illa in Codice Justinianeo sub rubrica, quando liceat unicuique sine judice se vindicare vel 67 publicam devotionem, ubi cuicumque licentia datur supplicio subjugandi milites populatores hac addita ratione: *melius enim est occurrere in tempore, quam post exitum vindicare. Vestram igitur vobis permittimus ultionem, & quod serum est punire judicio subjugamus edicto, ut nullus parcat militi cui obviare telo oporteat ut latroni.* Et lex subsequens de opprimendis desertoribus: *cuncti*, inquiens, *adversus latrones publicos desertoresque militiæ jus sibi sciant pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum.* Huc & illud pertinet Tertulliani: q *in reos majestatus & publicos hostes omnis homo miles est.* L. 1i L. 2. Apolog. c. 2i

3. Atque in hoc differt 68 jus occidendi exsules, quos bannitos vocant, 69 ab istarum legum specie, quod ibi præcedit specialis sententia, hîc generale edictum, r accedente facti evidentia, vim latæ sententiæ obtinet. XVIII. Nunc

GROTII.

p *Aut adulterum occidit*] Vide *Augustinum* de Civitate Dei citatum c. quicunque, 33. *causa* XXIII. *quæstione* VIII. Et c. inter hæc 6. sequente, *causa* XXXIII. *quæst.* II

q *In reos majestatis & publicos hostes omnis homo miles est*] *Agathias* lib. IV. (in Orat. *Rustici*) ἀγαθὸν στρατηγοῖς μόνοις ἢ τοῖς ἄλλοις δυνατωτάτοις ὁ τῆς εὐνοίας ἐθέλειν σκοπὸς ἐμφύεσθαι, καὶ προσιζάνειν, ἀλλὰ παντὶ τῷ βουλομένῳ βατὸν δήπτε καὶ προσῆκον τῆς ἐν ᾗ τέτακται πολιτείας ὑπερβαλλεῖν, καὶ τὸ κοινῇ συνοῖσον εἰς δύναμιν κατορθοῦν· *non solis ducibus aliisve potentibus innasci solet atque immorari bene agendi propositum, sed cuique volenti & licet & honestum est ejus in qua vivit reipublicæ malis commoveri, & publicas utilitates pro suis viribus promovere.* Vide quæ supra hoc capite, §. IX.

r *Accedente facti evidentia*] *Quintilianus* declamatione CCLX. *quædam sunt reipublicæ læsæ, ad quorum pronuntiationem oculi sufficiunt.*

GRONOVII.

64 *Si dolori lex indulget*] Si vindictæ causa comparata est, si succurrit imbecillitati atque infirmitati animi humani, qui in tali casu vindictæ ardorem ægre exercet.

65 *Adulterum occidit*] L. 24. D. *ad l. Jul. de adult.* & patre, qui adulterum filiæ. l. 22. §. 2. ibidem.

66 *Ut jam privatus non sit*] Fictione juris pro ministro publico habeatur.

67 *Publicam devotionem*] i. Sacramentum militare adversus latrunculos & milites desertores; nam milites proprie devovere se pro Imperatore atque imperio censentur, *quis fortes acuit devotio mentes*, ut *Claudianus* canit. *Lucanus* 3, 311. *Accipe devotas externa in prælia dextras.* Sueton. Jul. 67. *Justin.* 14, 9.

68 *Jus occidendi exsules*] Quintil. decl. 305. *Exsulem intra fines deprehensum liceat occidere.*

69 *Differt ab istarum*] Exsulem occidere non licet, nisi proprio de ipsius persona judicio exsul declaratus & huic pœnæ subjectus sit. istos ex perpetua & semel in omnes promulgata constitutione principis, modo constet desertores & latrones esse.

XVIII. Nunc illud videamus, sintne omnes 70 actus vitiosi tales ut puniri ab hominibus possint. Pro certo habendum est, non omnes esse tales. Primum enim 71 actus mere interni, etiamsi casu aliquo, puta per confessionem subsecutam, ad notitiam aliorum perveniant, puniri ab hominibus non possunt, quia, ut alibi diximus, naturæ humanæ congruum non est ut ex actibus mere internis jus aut obligatio inter homines nascatur. Et hoc sensu accipiendum est quod dictant 72 leges Romanæ: *cogitationis pœnam neminem mereri.* Id tamen non obstat quo minus actus interni, ſ 73 quatenus in externos influunt, in æstimationem veniant non sui proprie, sed actuum externorum, qui inde meriti sui accipiunt qualitatem.

XIX. 1. Secundo, puniri ab hominibus nequeunt actus 74 inevitabiles naturæ humanæ. Quanquam enim peccatum esse non potest nisi quod libere fit, ab omni tamen omnino peccato & semper abstinere supra humanam est conditionem, unde cognatum homini esse peccare inter philosophos Sopater, Hierocles *, t Seneca †, u inter

* *In Aur. carm. Pyth.* p. 192. *Ed. Needham.*
† *II. Constov.* 12.

GROTII.

ſ *Quatenus in externos influunt*] Ita *Sayrus* lib. III, Thesauri cap. 6.

t *Seneca*] Ejusdem est eodem (*lib.* 1.] de Ira c. 14. *Nemo invenitur qui se possit absolvere.* Capite 9. dixerat, [immo *Lib.* II.] *inter cætera mortalitatis incommoda & hæc est caligo mentium, nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor.* Postea cap. 27. *quis iste est qui se profitetur omnibus legibus innocentem?* & libro III, c. 26. *omnes mali sumus.* De clementia 1, 6. *Peccavimus omnes: alii gravia, alii leviora, alii ex destinato, alii forte impulsi, aut aliena nequitia ablati: alii in bonis consiliis parum fortiter stetimus, & innocentiam inviti ac renitentes perdidimus. Non delinquimus tantum, sed usque ad extremum ævi delinquemus. Etiam si quis tam bene purgavit animum, ut nihil obturbare eum amplius possit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando pervenit.* Procopius Gothicorum III. in oratione Belisarii: τὸ μὲν δὴ μηδ' ὁπωσοῦν ἁμαρτάνειν ὅτε ἀνθρώπινον καὶ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ἔξω· *nihil plane delinquere neque hominis est, neque id rerum fert natura.* Adde *Basilium* Imperatorem cap. 50. [Fallor, an Auctor *Basilium Imp.* heic dixit pro MANUELE *Paleologo*, in cujus *Præceptis de Educatione Principis*, Cap. 50. *Edit. Basil.* 1578. video sententiam hûc adprimè facientem. Nec possum jam expendere, an gemina forte reperiantur eodem capite libri, qui sub hoc titulo, Κεφάλαια παραινετικὰ, tribuitur BASILIO *Macedonio.* Ceterum, ut hoc obiter notem, dictæ *Manuelis* ὑποθῆκαι καὶ βασιλικῆς ἀγωγῆς fugerunt oculos, an diligentiam, Clar. FABRICII, in *Bibliothecæ Græcæ* eximio Opere. *J. B.*]

GRONOVII.

70 *Actus vitiosi*] Pœnæ objectum, vel subjecta materia.

71 *Actus mere interni*] Cogitationes de suscipiendis sceleribus. 2, 4. 3.

72 *Leges Romanæ: Cogitationis*] L. 18. D. *de pœnis.* *Rittershus.* 7, sacr. lect. 12.

73 *Quatenus in externos influunt*] Quatenus præcedunt externos vel cum eis conjunguntur, æstimentur, non quasi sua natura pœnam judici debeant, sed quasi qui modificent, gravioresque aut leviores reddant externos, eoque pœnam illorum vel augeant, vel minuant.

74 *Inevitabiles naturæ*] Infirmitates communes, quas nemo debet alienas a se putare.

u *Inter*

u inter Judæos Philo, inter historicos a Thucydides, inter Christianos plurimi prodiderunt. *Si puniendus est*, inquit b Seneca, *cuicumque pravum maleficumque ingenium est, pœna neminem excipiet.* Sopater vero: *ἕως ἄν τις ὡς ἀναμαρτήτως κολάζῃ, τὸ μέτρον ὑπερβαίνει τῆς κατὰ φόσιν ἐπανορθασεως. Si quis homines puniat tanquam qui ab omni peccato vacare possint, mensuram excedit ejus quæ secundum naturam est correctionis.* Quod x Diodorus c Siculus vocat *συναδικεῖν τὴν κοικὴν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, injurium esse adversus communem hominum imbecillitatem*: alibi, d *τῆς ἀνθρωπίνης καὶ κοινῆς ἀσθενείας ἐπιλανθάνεσθαι; oblivisci infirmitatis ejus quæ communis est humano generi.* Is quem dixi Sopater dissimulanda ait *τὰ μικρὰ καὶ συνήθη τῶν ἁμαρτημάτων, culpas minores & quasi quotidianas.*

a *Lib.* III. c. 45.
b *De Ira lib.* II, c. 31.
c *Lib.* XIII. c. 21.
d *Lib.* XVII. c. 38.

2. Imo dubitari potest an hæc recte & proprie (ii) peccata dicantur, cum 75 libertatem quam in specie habere videntur, in sua generalitate considerata, non habeant. Plutarchus Solone: *δεῖ δὲ πρὸς τὸ δυνατὸν γράφεσθαι τὸν νόμον, εἰ βέλεται χρησίμως ὀλίγους, ἀλλὰ μὴ πολλοὺς ἀχρήσως κολάζειν· oportet legem scribi secundum id quod obtineri potest, si quis velit* 76 *paucos utiliter, non multos inutiliter punire.* Sunt & quædam non humanæ simpliciter naturæ, sed 77 huic & nunc inevitabilia, y ob 78 corporis concretionem in animum transeuntem, aut adultam consuetudinem, quæ tamen puniri solet non tam in sese, quam z ob culpam præcedentem, quia aut neglecta sunt remedia, aut ultro attracti in animum morbi.

Pag. 90. A.

XX. 1. Tertio, punienda non sunt peccata, 79 quæ nec directe

GROTII.

u *Inter Judæos Philo*] De Mose libro III. p. 675. c. addi potest *Abenesdras* ad Jobum V, 7. & Rabbinus *Israël* c. 8.

x *Diodorus Siculus*] Idem in fragmentis: *μὴ συκοφαντεῖν ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν· non oportet per calumniam traducere infirmitatem humanæ naturæ.* (E Lib. XXVI. Eclog. I.)

y *Ob corporis concretionem in animum transeuntem*] Seneca de Ira libro II, cap. 18. *morum varietates mixtura elementorum facit, & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicujus elementi major vis abundavit.* Alibi hæc ea vocat, quæ attribuit conditio nascendi & corporis temperatura. Epistola XI.

z *Ob culpam præcedentem*] Vide c. inebriaverunt. 9. *causa* XV. *quæst.* 1.

GRONOVII.

75 *Libertatem quam*] Etsi fiant sponte, si singulos casus respicias, tamen si universum genus consideres, agnoscas facile quamdam necessitatem, per quam *suos quisque manes patimur.*

76 *Paucos utiliter*] Ut serviant exemplo pœnæ ad alios deterrendos.

77 *Huic & nunc*] Certis personis certisque temporibus.

78 *Corporis concretionem*] Temperamentum præcipuorum quatuor humorum, sanguinis, bilis, pituitæ, melancholiæ: unde medicorum dictum: *mores animi sequuntur temperamentum corporis.*

79 *Quæ nec directe*] Quibus nemo læditur, aut quæ puniri neminis interest.

(ii) Merito hoc rejicit & confutat PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. 5. §. 8. J. B.

recte nec indirecte ſpectant ad ſocietatem humanam, aut ad hominem alterum. Ratio eſt, quia nulla eſt cauſa cur non talia peccata relinquantur Deo punienda, qui & ad ea noſcenda eſt ſapientiſſimus, & ad expendenda æquiſſimus, & ad vindicanda potentiſſimus. Quare ab hominibus punitio talis inſtitueretur plane ſine utilitate, ac proinde mendoſe. Excipiendæ hinc ſunt pœnæ emendatoriæ, quæ cauſam habent ut qui peccavit melior fiat, etiamſi forte id aliorum non interſit. Puniendi quoque non ſunt actus oppoſiti virtutibus [80] quarum natura coactionem omnem repudiat, in quo genere ſunt miſericordia, liberalitas, gratiæ relatio.

L. III. de Ben. c. 6. 2. Tractat hanc quæſtionem Seneca, an ingrati vitium impunitum eſſe debeat; & [81] cur non debeat, adfert multa, ſed hoc præcipuum, quod & ad alia ſimilia extendi poteſt: *cum res honeſtiſſima ſit referre gratiam: deſinit honeſta eſſe* [82] *ſi neceſſaria eſt*. id eſt, honeſtatis gradum excellentem amittit, quod ſequentia indicant: *non enim magis laudabit quiſquam gratum hominem, quam eum qui depoſitum reddidit, aut quod debebat* [83] *citra judicium ſolvit.* Mox: *non eſt glorioſa res gratum eſſe,* a [84] *niſi tutum eſt ingratum fuiſſe.* Aptari ad hujus generis vitia poteſt illud Senecæ patris in controverſiis: b *ego reum* [85] *non laudari deſidero, ſed abſolvi.*

Idem eod. lib. c. 7.

XXI. Sequitur illud tractemus, an ignoſcere aut veniam dare liceat interdum. c Negant enim Stoici, ut videre eſt in fragmento (E Lib. XXI. Eclog. 8.) *συγγνώμη τιμωρίας αἱρετωτέρα· venia melior pœna exactione.* Pro Chriſtianis ſententiam dicet *Cyprianus* epiſtola LII. *alia eſt philoſophorum & Stoicorum ratio, qui dicunt omnia peccata paria eſſe, & virum gravem non facile flecti oportere. Inter Chriſtianos autem & philoſophos plurimum diſtat.*

GROTII.

a *Niſi tutum eſt ingratum fuiſſe*] Idem *Seneca* de Beneficiis I, c. 1. *Ita demum turpe eſt non reddere* (beneficia nempe) *ſi & licet.* Pater *Seneca* controverſiarum v, 34. *Dicu mihi, hoc facere non oportet; huic rei æſtimatio immenſa eſt, itaque nulla vindicta eſt.* Auguſtinus lib. II, c. 83. contra Petilianum: *ſic igitur quod adverſus vos leges conſtitutæ ſunt, non eis bene facere cogimini, ſed male facere prohibemini.*

b *Ego reum non laudari deſidero, ſed abſolvi*] Eſt hoc v, contr. 33. ſimile libro IV. controverſia 25. *Non ſperamus, ut probet* [Flamininum *Judex*], *ſed ut* dimittat. Et in Excerptis VI. 8. *Multum intereſt objurges, an damnes.* Sunt enim quædam ut Cimone ait *Plutarchus*: ἐλλείμματα μᾶλλον ἀρετῆς τινος, ἢ κακίας πονηρεύματα· *delicta magis virtutis alicujus quam ex vitio crimina*, (pag. 480. A.)

c *Negant enim Stoici*] Contra eos bene *Diodorus Siculus* in fragmentis,

GRONOVII.

80 *Quarum coactionem*] Neceſſe eſt enim, ut ſponte fiat, & ἐκ προαιρέσεως, quod virtutis nomen obtineat.

81 *Cur non debeat*] Intellige, puniri.

82 *Si neceſſaria*] Si ad eam legibus & metu adigimur.

83 *Citra judicium*] Non coactus in foro ſententia judicis.

84 *Niſi tutum eſt*] Liberum ab animadverſione magiſtratus.

85 *Non laudari deſidero*] Non magnum & eximium, ſed inſontem apparere.

d *Non*

to apud Stobæum, titulo de magiſtratu, in oratione Tullii pro Murena, & in fine librorum Senecæ de clementia, ſed levi argumento. *Venia*, ajunt, *debitæ pœnæ remiſſio eſt: ſapiens autem quod facere debet facit.* Hic fraus latet in illa voce *debitæ*. Nam ſi intelligas eum qui peccavit pœnam debere, id eſt ſine injuria puniri poſſe, 86 jam non ſequetur ſi quis non puniat, facere quod facere non debet. Si vero ita accipias debitam eſſe pœnam a ſapiente, id eſt, omnino oportuiſſe exigi, dicemus id non ſemper accidere, ac propterea hoc ſenſu pœnam poſſe eſſe non debitam, ſed licitam tantum. Atque id verum eſſe poteſt tum ante legem pœnalem, tum poſt eam poſitam. *Senec. de Clem. II. 7.*

XXII. 1. Ante legem pœnalem conſtitutam dubium tamen non eſt quin pœnæ locus eſſe poſſit, quia naturaliter qui deliquit in eo ſtatu eſt, ut puniri licite poſſit: ſed [d] non ideo ſequitur debere eam exigi: quia 87 hoc pendet ex connexione finium, ob quos pœna inſtituta eſt, cum ipſa pœna. Quare ſi fines illi per ſe 88 morali æſtimatione neceſſarii non ſint, aut alii fines ex oppoſito occurrant non minus utiles aut neceſſarii, aut fines pœnæ propoſiti alia via obtineri poſſint, jam apparet nihil eſſe quod ad pœnam exigendam præciſe obliget. Sit primi exemplum in 89 peccato pauciſſimis cognito, cujus proinde publica traductio non neceſſaria ſit, aut damnoſa etiam: quò illud pertinet Ciceronis de Zeuxi quodam: *Adductum in judicium fortaſſe dimitti non oportuerit: 90 conquiri vero ad judicium neceſſe non fuit.* Secundi in eo qui bene 91 merita aut ſua aut parentum repenſari digna culpæ opponit: nam, ut ait Seneca, (kk) *beneficium ſuperveniens injuriam apparere non patitur.* Tertii in eo qui verbis emendatus eſt, aut læſo verbis ſatisfecit ut ad eos fines pœna jam opus non ſit. *Ad Q. fr. Ep. 1, 2. c. 2. De Benef. VI. 6.*

2. Et

GROTII.

d *Non ideo ſequitur debere eam exigi*] *Julianus* de Euſebia: ἐδὲ γὰρ εἰ σφόδρα ἐπιτήδειοί τινές εἰσι πάσχειν κακῶς καὶ κολάζεσθαι, τάτας ἐκ παντὸς ἀπολέσθαι χρεών· *non enim, ſiqui ſunt meriti male tractari punirique, hos perire utique neceſſe eſt.* (Orat. III. p. 115. B. Ed. Spanhem.)

GRONOVII.

86 *Jam non ſequetur*] Poteſt enim quivis debitum ſibi remittere ac condonare.

87 *Hoc pendet ex*] Utrum omnino exigenda pœna ſit an non, conſtituendum eſt pro conſecutione certa vel dubia finium, qui *num.* 6. expreſſi ſunt, punitionis ex ipſa pœna.

88 *Morali æſtimatione*] Judicio prudentis & boni viri.

89 *Peccato paucis cognito*] In quo plus prodeſt ignorantia vitii quam cognitio virtutis. *Juſtin.* 2, 2.

90 *Conquiri neceſſe non*] Ut Trajanus conſtituit de Chriſtianis. *Plin.* 10. ep. 98.

91 *Merita culpæ opponit*] Ut Horatius in parricidio ſororis. *Flor.* 1, 3. Adde *Cicer.* in Vatin. 6.

(kk) Sed in Mss. & optimis Editionibus ita locus ſeſe habet: *Sic beneficium ſuperveniens* INJURIA *adparere non patitur.* Quod planè alium ſenſum exhibet: & ne quidem ſecundum lectionem vitioſam verba ad rem facerent. *J. B.*

2. Et hæc pars una est clementiæ a pœna liberans : quam respiciens Hebræus sapiens dixit : δεῖ τὸν δίκαιον εἶναι φιλάνθρωπον· *justum decet clementia.* Nam quia pœna omnis, præcipue gravior, aliquid habet quod 92 per se spectatum non quidem justitiæ, sed caritati repugnet, facile patitur ratio ea abstineri, nisi major ac justior 93 caritas quasi irrefragabiliter obstet. Appositus est ad hanc rem Sopatri locus, cum ait : τὸ περὶ τὰ συναλλάγματα τῆς δίκης ἐπανορθωτικὸν ἐκφεύγει παντελῶς τὸ τῶν χαρίτων γένος. τὸ δ' ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασι κείμενον οὐκ ἀναίνεται τὸ πρᾷον καὶ φιλάνθρωπον τῶν χαρίτων πρόσωπον· *justitiæ pars illa quæ contractus ad æqualitatem reducit, omnino respuit omne gratiæ genus : at ea pars quæ circa delicta occupatur, non recusat suavem & blandam gratiarum faciem.* Cap. XII, 19. Ad Q. fr. 1, 2. c. 3. Cujus sensus partem priorem sic expressit Cicero : *Via juris ejusmodi est quibusdam in rebus, ut nihil sit loci gratiæ :* posteriorem sic Dion Prusæensis oratione ad Alexandrinos : χρηστοῦ ἡγεμόνος, συγγνώμη· *boni præsidis est, ignoscere.* Favorino : ἡ καλουμένη χάρις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, τοῦτο ἔστιν ἄφεσις ἀκριβείας ἐν δίκῃ· *ea quæ dicitur clementia apud homines, est tempestiva relaxatio de summo jure.*

XXIII. Possunt autem tria hæc occurrere, aut ut pœna omnino sit exigenda, [e] ut in pessimi exempli sceleribus, aut ut omnino non exigenda, ut si bonum publicum omitti eam exigat, aut ut liceat utrumvis : quo pertinet quod ait Seneca, clementiam liberum habere arbitrium. Parcit tunc, inquiunt Stoici, sapiens, non ignoscit. Quasi vero nobis non liceat 94 cum vulgo loquendi domino ignoscere vocare, quod parcere illi vocant. Nimirum & hic & alibi, ut Cicero, Galenus atque alii notarunt, magna pars Stoicarum disputationum [f] circa voces consumitur, quod philosopho apprime cavendum est. Nam ut verissime dixit scriptor * ad Herennium : *vitiosum est controversiam intendere propter nominum mutationem* : quod Aristoteles dixerat, † ἐυλαβητέον τὸ πρὸς τὸ ὄνομα διαλέγεσθαι. De Clem. 1. 7. * Lib. II. c. 28. † Topic. I. 14. (17.)

XXIV. 1. Major esse difficultas videtur post legem pœnalem, quia

GROTII.

e *Ut in pessimi exempli sceleribus*] Josephus : πατροκτονία κοινὸν ἀδίκημα καὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ βίου, καὶ ὁ μὴ κολάζων ἀδικεῖ τὴν φύσιν· *parricidium & naturam & vitam humanam violat, ita ut qui id non puniat & ipse in naturam peccet.* (Antiq. Jud. XVII. 7.)

f *Circa voces consumitur*] Extrausum, ut ait Scholiastes Horatii. *Augustinus* contra academicos : *turpe disputationibus in verborum quæstione immorari, cum certamen nullum de rebus remanserit.*

GRONOVII.

92 *Per se spectatum*] Citra commodum inde proveniens ad rempublicam aut securitatem privatorum.

93 *Caritas*] Erga probos, quos periculum est, ne lædat maleficus, si priora scelera ei sunt impunita.

94 *Cum vulgo loquendi*] Usu, *quem penes arbitrium est & vis & norma loquendi.*

§ Ex-

quia legis auctor 95 aliquo modo legibus suis obligatur; sed hoc 96 diximus verum esse g quatenus auctor legis 97 ut pars civitatis spectatur, non qua civitatis ipsius personam atque auctoritatem sustinet. Nam qua talis est potest legem etiam totam tollere, quia legis humanæ natura est, 98 ut a voluntate humana pendeat, non in origine tantum, sed & in duratione. Non debet tamen legis auctor legem tollere, nisi probabili de causa, peccaturus alioqui in regulas 99 justitiæ gubernatricis.

2. Sicut autem totam legem tollere potest, ita 100 & vinculum ejus circa personam aut factum singulare, manente de cætero lege, Dei ipsius exemplo, qui Lactantio teste, *legem cum poneret, non utique ademit sibi omnem potestatem, sed habet ignoscendi licentiam.* h *Imperatori*, inquit Augustinus, *licet revocare sententiam, & reum mortis absolvere & ipsi ignoscere.* causam explicat, *quia non est subjectus legibus qui habet in potestate leges ferre.* Seneca Neronem hoc vult cogitare: *Occidere contra legem nemo non potest: servare nemo præter me.* *De Ira Dei, c. 19.* *De Clem. l. 1. c. 5.*

3. Sed hoc quoque faciendum non est nisi causa subsit probabilis. quæ autem sint causæ probabiles, quanquam non potest præcise definiri, tenendum tamen est, majores esse debere post legem, quam quæ ante legem spectabantur, quia legis auctoritas, quam servari utile est, ad causas puniendi accessit.

XXV. Causæ autem liberandi aliquem a pœna legis solent esse 1 aut intrinsecæ, aut extrinsecæ. Intrinseca, cum 2 si non injusta, dura tamen est pœna ad factum comparata.

XXVI. Extrinseca, ex merito aliquo, aut alia re commendante:

GROTII.

g *Quatenus auctor legis ut pars civitatis spectatur*] Vide quæ supra in textu & notis hoc libro c. IV, §. 12.

h *Imperatori licet revocare sententiam*] *Symmachus* lib. x. epist. 63. *Alia enim est conditio magistratuum, quorum corruptæ videntur esse sententiæ si sint legibus mitiores: alia divorum principum potestas, quos decet acrimoniam severi juris inflectere.* Idem discrimen inter regem & judicem est apud *Themistium*, oratione v. (Or. XVIII. pag. 227, 228. *Ed. Harduin.*)

GRONOVII.

95 *Aliquo modo legibus*] Ut non possit de illarum severitate semel statuta remittere.

96 *Diximus verum esse*] 2, 4. 12.

97 *Ut pars civitatis*] Non qua dominus est legis, sed qua & ipse & leges subjiciuntur legi majori, quæ est, *salus reipublicæ summa lex esto.*

98 *Ut a voluntate*] Ut non tantum liberum sit latori summa potestate prædito ferre legem vel non ferre, sed etiam abrogare aut servare.

99 *Justitiæ gubernatricis*] Architectonicæ 1, 3. 6. quæ ratio status.

100 *Et vinculum ejus*] Ei derogare vel obrogare, personam, aut casum singularem, excipiendo.

1 *Aut intrinsecæ aut extrinsecæ*] Implicitæ ipsi negotio aut exterius accedentes.

2 *Si non injusta, dura tamen*] Factum, quod per interpretationem ad hanc legem trahitur, quodque etiam ad eam pertinet, non est ex atrocissimis ejus generis: ut Thrasea clementiam suasit in crimine Antistii apud *Tacitum* 14, ann. 48.

dante: aut etiam ſpe magna in poſterum: quod cauſæ genus tunc maxime ſufficiet, ſi ratio legis ſaltem particulariter ceſſet in facto de quo agitur. Nam quanquam ad ſuſtinendam legis efficaciam ſatis eſt 3 ratio univerſalis ſine repugnantia contrariæ rationis, i tamen ceſſatio rationis, etiam quæ particularis eſt, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis ſolvi poſſit. Id autem maxime uſu venit in iis delictis quæ per ignorantiam, quamvis culpa omni non carentem, aut per animi infirmitatem ſuperabilem quidem ſed 4 difficulter ſuperabilem, committuntur: ad quæ Chriſtianus hominum rector maxime reſpicere debet, ut Deum imitetur, qui in veteri quidem fedère multa talia hoſtiis quibuſdam expiari voluit. Levit. IV. & V. at in novo federe verbis & exemplis teſtatus eſt ſe ad talia reſipiſcentibus condonanda eſſe facilem. Lucæ XXIII, 34. Hebr. IV, 15. V, 2. 1 Timoth. I, 13. Et quidem illis Chriſti apud Lucam verbis, *condona illis, Pater, quia neſciunt quid faciant*, k adductum Theodoſium ut Antiochenis ignoſceret, notat Johannes Chryſoſtomus.

Lib. I, c. 46. XXVII. Atque hinc apparet quam male Ferdinandus Vaſquius dixerit, juſtam cauſam diſpenſandi, id eſt lege ſolvendi, eſſe eam tantum de qua legis auctor conſultus dixiſſet, extra mentem ſuam eſſe eam obſervari. Non diſtinxit enim 5 inter ἐπιείκειαν, quæ legem interpretatur, & inter relaxationem. Unde & alibi *Lib. I, c. 26. & c. 46.* Thomam & Sotum reprehendit, quod dicant 6 legem obligare etiamſi cauſa particulariter ceſſet, quaſi legem eſſe 7 putaſſent ſolam ſcripturam, quod illis nunquam in mentem venit. Tantum vero abeſt ut omnis legis relaxatio, quæ ſæpe libere & dari & omitti

GROTII.

1 *Tamen ceſſatio rationis, etiam quæ particularis eſt, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis ſolvi poſſit*] Multa ad hanc rem utilia congeſſit *Gratianus* cauſa I, quæſtione VII.

k *Adductum Theodoſium*] Hiſtoriam vide apud *Zonaram*.

GRONOVII.

3 *Ratio univerſalis*] Ut in Horatii cæde ſororis. Ratio univerſalis legis de homicidio eſt ſecuritas privatorum a privatis & privatæ vindictæ improbatio: ea ſufficiebat ad condemnandum Horatium. Sed ratio ſpecialis eſt, ne quis ob temerariam rixam aut ſperatum commodum hominem perimat: hæc cauſa ceſſabat in Horatio: dolebat enim reipublicæ vicem, cujus hoſtis lugebatur, neque de hereditate cogitare tum quidem illi vacabat.

4 *Difficulter ſuperabilem*] Quippe non niſi per magnos viros, qui affectus domuerunt & in poteſtate habent.

5 *Inter ἐπιείκειαν*] Æquitatem, quæ ſemper ineſt legi, & quam neceſſario ſequi judex debet, & indulgentiam, quæ contra legem aliquid largitur, & ad quam judex non obligatur.

6 *Legem obligare*] Factum puniri poſſe, quamvis nullum ſit periculum rei, ob quam factum illud prohibitum eſt; ut in Mauro Veneto.

7 *Putaſſent ſolam ſcripturam*] Quaſi hac ſententia ſtatuatur, verba legis obligare ſine ratione, quæ anima legis eſt. Male: ſufficit enim ratio univerſalis, quæ ipſam occaſionem vel metum talis periculi auferre voluit, non periculum tantum.

1 Pe-

omitti potest, referenda sit ad ἐπιείκειαν proprie dictam: ne illa quidem relaxatio quæ aut [8] ex caritate aut ex [9] justitia rectrice debetur, eò referri potest. Aliud enim est legem aut probabili aut etiam urgente causa tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non fuisse comprehensum. De tollendis pœnis vidimus, de taxatione earum videamus.

XXVIII. Ex supra dictis apparet in pœnis duo spectari, id ob quod, & cujus ergo. Ob quod, est meritum; cujus ergo, est utilitas ex pœna. [1] Puniendus nemo est ultra meritum, quò ea pertinent quæ ex Horatio jam ante protulimus; & Ciceronis illud, *est pœnæ modus sicut rerum reliquarum, & quædam mediocritas.* Ideo pœnam [10] æstimationis nomine appellat Papinianus. Et Aristides Leuctrica * secunda humanæ naturæ conveniens esse ait, ut in quoque crimine sit aliquid [11] ultra quod vindicta procedere non debeat. Demosthenes vero, in epistola pro Lycurgi liberis, † æqualitatem in pœna non ita nude spectandam ait, ut in ponderibus & mensuris, sed expenso proposito ac voto ejus qui deliquit. [12] Intra meriti vero modum magis aut minus peccata puniuntur, pro utilitate.

Epist. XV. *ad Brut.* *L. Sanctio.* 41. *D. de pœn.* * *Lenctr.* I. pag. 94. C. Tom. II. † *Pag.* 114. B.

XXIX. 1. In merito examinanda veniunt [m] causa quæ impulit, causa quæ retrahere debuit, & personæ [13] idoneitas ad utrumque. Vix quisquam [14] gratis malus est, aut si quem malitia propter seipsam delectat, is [15] ultra modum humanum processit. Pars maxima ad peccandum ducuntur affectibus: ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν· *appetitus concipiens parit peccatum.* Appetitus nomine jam [16] & declinandi mali impetum comprehendo, qui

Jac. I, 15.

GROTII.

1 *Puniendus nemo est ultra meritum*] Bene hac de re differunt Mediolanenses in oratione quæ apud *Guicciardinum* est libro XVII. Confer quæ hoc capite habuimus §. 11. & quæ habituri sumus libro III, cap. XI. §. 1.

m *Causa quæ impulit*] Chrysostomus X. de statuis: ἁ γὰρ δὴ πᾶν ἁμάρτημα τὴν αὐτὴν φέρει κόλασιν, ἀλλὰ τὰ εὐκατόρθωτα μείζονα ἡμῖν ἐπάγει τὴν τιμωρίαν. *non enim omnis culpa eandem pœnam meretur, sed graviorem illa quæ facile corrigi potuit.* Et in secunda oratione cur obscurum sit vetus testamentum, hinc probat calumniatorem pejorem esse scortatore, fure, homicida.

GRONOVII.

8 *Ex caritate*] Christiano & benigno judicio ac sensu de proximo.

9 *Justitia rectrice*] Ratione status, ut in Hannone apud *Justin.* XI, 4.

10 *Æstimationis*] Quod in ea observetur medium inter nimium & parum.

11 *Ultra quod vindicta*] In quo terminetur, quodque sibi transcendendum non putet.

12 *Intra meriti modum*] Ita, ut supplicii gravitas non excedat magnitudinem delicti, ut merito pœna respondeat.

13 *Idoneitas*] Habitus, conformatio.

14 *Gratis malus*] Sine mercede, sine spe commodi.

15 *Ultra modum humanum*] Non hominis, sed propemodum Satanæ instar malus est.

16 *Et declinandi impetum*] Quoties malum facimus, ne malum patiamur, metuentes.

qui maxime eſt naturalis, ideoque inter appetitus honeſtiſſimus. unde quæ mortis, carceris, doloris, aut ſummæ egeſtatis vitandæ cauſa injuſte fiunt, maxime excuſabilia videri ſolent.

2. Et huc illud Demoſthenis * pertinet: *æquum eſt, his qui, cum divites ſint, mali ſunt, magis iraſci, quam his quos egeſtas impellit: nam apud humanitate utentes judices neceſſitas aliquid adfert veniæ, cum ſi qui in rerum affluentia injuſti ſunt, nihil habeant prætexti probabilis.* Sic Acarnanas excuſat Polybius † quod, impendentis periculi reſpectu (ll), federis cum Græcis in Ætolos initi leges non impleſſent. Ariſtoteles: *ἀ ἐκουσίῳ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας· ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονήν, ἡ δὲ διὰ λύπην. καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι, καὶ φθείρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν. ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ, μᾶλλον δὲ ἑκούσιον· magis voluntaria eſt incontinentia, quam timiditas: nam illa voluptatis ergo, hæc propter dolorem.* n *Dolor autem hominem quaſi extra ſe rapit, naturæ exitium adferens: voluptas nihil tale,* o *ideo plus habet voluntarii.* In eundem ſenſum inſignis eſt p locus apud Porphyrium, 17 de non eſu animalium libro tertio *b*.

3. Cæteri appetitus ad bonum aliquod tendunt, aut verum, aut 18 imaginabile. Vera bona extra virtutes & earum actiones quæ ad peccatum non ducunt (*ἀντακολουθοῦσι γὰρ αἱ ἀρεταὶ*, (mm) *conſentiunt enim virtutes inter ſe*) ſunt aut 19 delectantia, aut delectantium cauſa, quæ utilia vocantur, ut poſſeſſionum abundan-

* *Orat. in Steph. I. p. 616. B.*

† *Lib. IV. c. 30.*

a *Ethic. Nicom. III. 15.*

b *Pag. 291. Ed. Lugd. 1620.*

GROTII.

n *Dolor autem hominem quaſi extra ſe rapit*] Vide egregiam comparationem furis & adulteri *Proverbiorum* VI, 30. & ſeqq.

o *Ideo plus habet voluntarii*] Philo ad decalogum: *πάντα μὲν γὰρ τῆς ψυχῆς πάθη χαλεπὰ, κινοῦντα καὶ σείοντα αὐτὴν παρὰ φύσιν, καὶ ὑγιαίνειν οὐκ ἐῶντα. χαλεπώτατον δ' ἐπιθυμία· διὸ τῶν μὲν ἄλλων ἕκαστον θύραθεν ἐπεισιὸν καὶ προσπίπτον ἔξωθεν, ἀκούσιον εἶναι δοκεῖ· μόνη δ' αὐτὴ ἐπιθυμία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἡμῶν λαμβάνει καὶ ἔστιν ἑκούσιος· omnes quidem animi perturbationes graves, ut quæ animum extra naturalem ſtatum moveant atque concutiant, [neque ſanum eſſe ſinant] ſed omnium harum graviſſima eſt cupido. nam cætera, quia extrinſecus ad nos impetum faciunt nosque pulſant, videntur velut invitis evenire: at ſola cupido, utpote ex nobis intus ortum habens, magis ſpontis eſſe noſtræ videtur.* (Pag. 764. C.)

p *Locus apud Porphyrium*] Et ſimilis apud *M. Antoninum* de vita ſua libro II. (§. 10. *Ed. Gatak.*) ubi iram & cupiditatem inter ſe confert. *Plutarchus* Romulo: *ἡ δὲ κινήσασα τὸν θυμὸν ἀρχὴ μᾶλλον παραιτεῖται τὸν ὑπὸ μείζονος αἰτίας, ὥσπερ ὑπὸ πληγῆς χαλεπωτέρας, ἀνατραπέντα· Commovens animum cauſa plus excuſationis ei præſtat, qui ex graviore cauſa, velut ictu validiore, evertitur.* (Pag. 38. A.)

GRONOVII.

17 *De non eſu animalium*] Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, de abſtinentia veſcendi animalibus.

18 *Imaginabile*] Imaginarium; non verum, ſed ipſi fingunt bonum putantque, quod non eſt.

19 *Delectantia*] Voluptas, honor.

(ll) Parum adcurate hoc dicitur. Inſpice locum, in orâ libri à me diſtinctè indicatum. *J. B.*

(mm) Axioma Stoïcorum, apud DIOGENEM LAËRTIUM, *Lib.* VII. §. 125.

q *Ima-*

dantia. q Imaginabilia non autem vere bona ſunt, 20 excellentia ſupra alios quatenus a virtute & utilitate ſejungitur, & vindicta: quæ quo magis a natura abeunt, eo 21 ſunt fœdiora. Et hos tres appetitus Johannes his vocibus exprimit: ἐπιθυμία σαρκὸς, ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλαζονεία τοῦ βίου. Primum enim membrum voluptatum deſideria, ſecundum habendi cupiditatem, tertium vanæ gloriæ conſectationem & iracundiam complectitur. Philo in Decalogi explicatione * omnia mala eſſe dicit, ἐξ ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς. Lactantius libro ſexto: † *virtus eſt iram cohibere, cupiditatem compeſcere, libidinem refrænare. Nam fere omnia quæ fiunt injuſte atque improbe, ab his oriuntur affectibus.* quod & alibi repetit.

1. Johan. II. 16.

* Pag. 765. E.

† Cap. 5.

XXX. 1. Cauſa, quæ a delinquendo abſtrahere debet, generalis eſt injuſtitia. Verſamur enim non in quibuſvis peccatis; ſed in iis 22 quæ reſpectum habent extra peccantem. Injuſtitia eo eſt major quo majus alteri damnum infertur. Ideo primum locum obtinent 23 delicta conſummata, poſtremum quæ 24 ad actus aliquos ſed non ad ultimum proceſſerunt: in quibus tanto quidque eſt gravius, quo ulterius proceſſit. In utrovis genere ea injuſtitia eminet, quæ 25 communem ordinem perturbat, ac proinde plurimis nocet. Sequitur ea quæ ſingulos tangit. Maxima hic eſt quæ vitam: proxima quæ familiam, cujus fundamentum eſt matrimonium: poſtremo quæ res ſingulas expetibiles ſpectat, ſive directe ſubtrahendo, ſive dolo malo cauſam dando damni.

2. Poſſunt hæc ipſa ſubtilius dividi, ſed quem indicavimus ordinem Deus in decalogo ſecutus eſt. Nam 26 parentum nomine, qui naturales ſunt magiſtratus, etiam alios rectores par eſt intelligi, quorum auctoritas ſocietatem humanam continet: ſequitur interdictio homicidii: deinde matrimonii ſanctio, inhibitis adulteriis: tum furta, & falſimoniæ: loco ultimo delicta inconſummata. Inter cauſas autem abſtrahentes non debet poni tantum 27 qua-

GROTII.

q *Imaginabilia non autem vere bona ſunt*] Seneca *epiſt.* XVI. *naturalia deſiderio finita ſunt. ex falſa opinione naſcentia, ubi deſinant, non habent.* Vide *Chryſoſtomum* in tractationibus moralibus ad Rom. VI, ad 2 Cor. XI, 12. ad Epheſ. I, 14.

GRONOVII.

20 *Excellentia ſupra alios*] *Cicero* I, Off. 9.

21 *Sunt fœdiora*] Atque ideo gravant & onerant, quod propterea eſt peccatum.

22 *Quæ reſpectum habent*] Quibus non modo turpior fit, qui peccat, ſed etiam alius, neque id meritus, læditur.

23 *Delicta conſummata*] Facinora perpetrata.

24 *Ad actus aliquos*] Inchoata.

25 *Communem ordinem*] Societatis publicæ fœdus violat.

26 *Parentum nomine rectores*] Magiſtratus, præceptores, doctores, ſeniores & quoſvis ſuperiores, quibus ut ſua conſtet veneratio publicæ tranquillitatis intereſt.

27 qualitas ejus quod directe fit, sed & ejus quod secuturum probabile est, ut in incendio & 28 perfosso aggere multorum summæ calamitates & mortes etiam spectandæ sunt.

3. Ad injustitiam, quam generalem causam posuimus, r interdum & aliud accedit vitium, puta impietas in parentes, inhumanitas in propinquos, ingratus animus in beneficos, quæ augent delictum. Apparet quoque major pravitas ſ si quis sæpius deliquit: quia 29 habitus mali actibus sunt pejores. Et hinc intelligi potest quatenus natura æquum sit quod 30 apud Persas fiebat, t ut vita anterior simul cum delicto in æstimationem veniret. Id enim locum habere debet in his quibus alioqui non malis subito aliqua peccandi dulcedo subrepsit: non in his qui totum vitæ genus immutarunt, in quibus ipse Deus apud Ezechielem nullam se habere ait prioris vitæ rationem, quibusque adeo Thucydi-
C. XVIII.
deum illud aptari potest: *διπλασίας ζημίας ἄξιοί εἰσιν, ὅτι αἰτ' ἀγα-*
Lib. 1. c. 86.

GROTII.

r *Interdum & aliud accedit vitium*] Vide locum insignem in Lucæ verbis apud *Xiphilinum* ex Dione. [In Editionibus præcedentibus, loco vocum illarum, *Lucæ verbis*, positum fuerat, *Lucii vita* Nimirum Editores putaverant ita emendandum locum, quum nescirent quid sibi vellet. Hi tamen simul monere debuerant, quis sit ille *Lucius*, ad cujus Vitam, à *Xiphilino* scriptam, uctorem nos amandare voluerunt. Est quidem heic mendum, sed in solâ voce *Lucæ*: quod nos detexisse speramus. Nimirum in animo habuit Auctor, quod de *Avidio Cassio* dicit *Marcus Antoninus*, in Oratione ad Milites habitâ, ubi eo atrociorem esse ejus rebellionem demonstrat, quòd violaverit jura amicitiæ, *φιλίαν ὑπερβάντα*. Vide reliqua, *pag.* 277 B. C. *Ed H. Steph.* Sensus ille, ut quivis videt, omnino ad rem, de quâ agitur, facit. Auctor voluerat dicere *in Marci verbis*: sed incogitantiâ quadam, ortâ ex adfinitate nominum familiarium, quibus duo Evangelistæ gaudent, vel Auctor ipse, vel Exscriptor, *Lucam* pro *Marco* nobis obtulerunt, ut habent Editiones vivo Auctore in lucem emissæ, & illa etiam anni 1646. post obitum ejus prima. *J. B.*]

ſ *Si quis sæpius deliquit*] Τὸ μὲν γὰρ ἀγνοῆσαί ποτε τὰ κατὰ τὸν βίον ἐστὶν ἀνθρώπου· τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πράγ-

μασι πλειονάκις ἁμαρτάνειν, τέλεον ἐξεστηκότος τοῖς λογισμοῖς ὅσῳ γὰρ πλείοσιν ἐλαττώμασι περιπεπτώκαμεν, τοσούτῳ μείζονος τιμωρίας ἄξιοι τυγχάνομεν· aliquando ignorasse quod vita exigat, hominis est: at in iisdem rebus sæpius aberrare, emotæ est mentis: quo enim plura sunt in quæ incidimus delicta, hoc majorem pœnam commeremur. [DIOD. SIC. è Lib. XXI. Eclog. 15.]

t *Ut vita anterior simul cum delicto in æstimationem veniret*] Asinius Pollio: *qua major pars vitæ atque ingenii fuerit, ea judicandum de homine est.* Cicero pro Sul. *Omnibus in rebus, judices, quæ graviores majoresque sunt, quid quis voluerit, cogitarit, admiserit, non ex crimine, sed ex moribus ejus, qui arguitur, est ponderandum.* (Cap. 25.)

GRONOVII.

27 *Qualitas ejus*] Id damnum & incommodum, quod præsens dabo, dum pecco, sed etiam, quod gravius & latius patens ex præsenti consecuturum est.

28 *Perfosso aggere*] Ut per eam lacunam aqua immodica effundatur in prædia & fundos ejus, quem lædere volumus.

29 *Habitus mali*] Consuetudo peccandi odiosiorem facit peccantem quam unicum delictum.

30 *Apud Persas*] Herodotus l. 1, c. 137.

ἀγαθῶν κακοὶ γεγένηνται· dupliciter pœnas merentur, eo quod ex bonis mali facti sunt. Quod & alibi dixit: *ὅτι οὐκ ἐκ προσηκόντων ἁμαρτάνουσι, quia ipsos peccare minime decebat.* Lib. III. c. 67.

4. Itaque optime Christiani veteres in 31 pœnis canonum æstimandis u non nudum delictum voluerunt aspici, sed simul vitæ quod præcessit & quod sequitur; ut ex Ancyrana & aliis Synodis videre est. Sed & *lex posita adversus vitium specialem 32 quandam malitiam veteri superaddit: quod ita docet † Augustinus: x *lex prohibens omnia delicta congeminat: non enim simplex peccatum est non solum malum, sed etiam vetitum committere.* Tacitus: *a si velis quod nondum vetitum est,* (nn) *timeas ne vetêre: at si prohibita impune transcenderis, neque metus ultra, neque pudor est.* *Rom. VII. 13. † De vera relig. c. 6. a Ann. III. c. 54.

XXXI. 1. Personæ aptitudo, aut ad considerandas 33 causas avertentes, aut ad suscipiendos 34 affectus incitantes, considerari solet in corporis mixtura, ætate, sexu, educatione, circumstantiis actus. Nam & pueri, & feminæ, & crassi ingenii homines, maléque educati, justi & injusti, liciti & illiciti discrimina minus habent cognita: & in quibus bilis prævalet, iracundi sunt, in quibus sanguis, ad venerem proni; tum vero 35 huc juventus, 36 illuc senectus propendet. Andronicus Rhodius: *φαίνεται τοίνυν ὅτι ἀπολογίαν τινὰ δίδωσι τοῖς αἰσχροῖς, τὸ πεφυκέναι πρὸς αὐτά, καὶ ἀνεκτότερον ποιεῖ τὸ ἔγκλημα· videtur factis turpibus excusationis aliquid 37 adferre natura, & delictum efficere tolerabilius.* Metum accen- Paraphr. in Ethic. Nicom. Lib. VII. c. 10. p. 444.

GROTII.

u *Non nudum delictum voluerunt aspici*] Canon Ancyranus XXV. Chrysostomus ad II ad Corinthios cap. II. *ὅθεν μανθάνομεν, ὅτι οὐ δεῖ μόνον πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἕξιν τῶν ἁμαρτανόντων τὴν μετάνοιαν ὁρίζειν· unde discimus pœnitentiæ fines determinandos non sola delictorum natura inspecta, sed & propositi & moris eorum qui peccarunt.* Idem III. de Sacerdotio: *οὐ γὰρ ἁπλῶς πρὸς τὸ τῶν παραπτωμάτων μέτρον δεῖ καὶ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων σοχάζεσθαι προαιρέσεως· non enim ad solam mensuram delictorum pœna imponenda est, sed & inquirendum quis fuerit ejus qui peccavit animus.*

x *Lex prohibens omnia delicta congeminat*] Bene Chrysostomus: *ἐνταῦθα οὐ μόνον ἰσοτιμίαν δείκνυσι Ἰουδαίου καὶ Ἕλληνος, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸν Ἰουδαῖον βαρύνουσαν ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου δόσεως· hic non tantum par jus dignitatemque ostendit Judæi & Græci, sed & Judæum hoc ipso prægravari quod legem acceperit.* Deinde: *ὁ γὰρ πλείονος ἀπολαύσας τῆς διδασκαλίας, μείζονα ἂν εἴη καὶ τιμωρίαν ἄξιος ὑπομεῖναι παρανομῶν. Nam qui plus institutionis accepit, is majores etiam contemtæ legis pœnas meretur.*

GRONOVII.

31 *Pœnis canonum*] Quos irrogant canones conciliorum.

32 *Quandam malitiam veteri*] Simul atque quod improbum est per se, etiam lege vetitum est, jam plus vice simplici obligat.

33 *Causas avertentes*] Rationes quæ deterrent a peccando.

34 *Affectus incitantes*] Merum creditum mali & desideria verorum aut imaginariorum bonorum.

35 *Huc juventus*] Ad vagam & legibus inimicam Venerem.

36 *Illuc senectus*] Ad iracundiam.

37 *Adferre natura*] Ingenium hominis in eam culpam proclive.

(nn) Locus iste *Taciti*, rectè expensus, nil ad rem facit. *J. B.*

accendit mali imminentis cogitatio, & iracundiam recens ac nec-
dum ſedatus dolor, ita ut rationem audiri vix ſinant: ſuntque
illorum affectuum delicta merito minus odioſa quam quæ ex vo-
luptatis naſcuntur deſiderio, quod & 38 minus efficaciter movet,
& differri y & aliam ſibi materiam ſine injuria quærere facilius po-
teſt. Ariſtoteles Nicomachiorum ſeptimo: ὁ θυμὸς φυσικώτερον καὶ
Nic. VII, 7. ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων·
*magis naturale ira & acerbitas quam cupiditas eorum quæ modum ex-
cedunt minimeque ſunt neceſſaria.*

2. Omnino enim illud tenendum eſt, 39 quo animi eligentis
judicium magis impeditur, quoque magis naturalibus cauſis, eo
Cap. 6. quod delinquitur minoris eſſe. Ariſtoteles dicto libro: μᾶλλον
ἀνέλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις μὴ ἐπιθυμιῶν ἢ ἠρέμα διώκει τὰς ὑπερβο-
λὰς καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ τοιοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφό-
δρα. τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσαιεν, εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανικὴ καὶ
περὶ τὰς ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά· *minus temperantem dicimus
hunc, qui a motu concupiſcente aut non tentatus, aut leviter tentatus
quærit enormes voluptates aut mediocria incommoda defugit, eo qui
vehementi affectu percellitur. Nam quid idem ille facturus fuiſſe pu-
tandus eſt, ſi adfuiſſet juvenilis quædam perturbatio animi, aut gravis
dolor ex penuria eorum* 40 *quibus negatis natura doleat?* Quicum
convenit illud Antiphanis:

z *Qui cum ſit opulens nequiter quicquam facit.*
Hunc, ſi eſſet pauper, quid non facturum putas?

Et

GROTII.

y *Et aliam ſibi materiam ſine injuria quærere facilius poteſt*] Chryſoſtomus ad Galatas: ἡ ἐπιθυμία μίξιν ἐπιζητεῖ μόνον, ἃ τοιάνδε μίξιν· *cupido concubitum tantum quærit, non hujus aut illius concubitum.* Tertullianus libro II. ad uxorem: *non quanto grandis eſt continentia carnis quæ viduitati miniſtrat, tanto, ſi non ſuſtineatur, ignoſcibilis videri poteſt. difficilium enim facilis eſt venia. Quanto autem habere in Domino perpetrabile eſt uti noſtræ poteſtatis, tanto culpabilius eſt non obſervare quod poſſis.* (Cap. 1) & mox, *quanto toteſtas vitandi fuit, tanto contumaciæ crimine oneratur.* (Cap. 3.) Adde *M. Antoninum*, loco modo indicato, ubi Theophraſto auctore utitur.

z *Qui cum ſit opulens nequiter quicquam facit*] Chryſoſtomus de providentia IV. ὥςτε ὅταν ἴδῃς τὸν πλεονεκτοῦντα ἀδικοῦντα, πλεονεκτοῦντα, ἁρπάζοντα, διὰ τοῦτο μάλιςα αὐτὸν ςέναξον, ὑπὲρ δὲν πλούσιος ὢν ταῦτα ποιεῖ. μείζονα γὰρ δίδωσι τιμωρίαν· *quare ubi divitem videris injuſtum, avarum, rapacem, hoc magis eum miſerare, quod talia deves faciat. Ob id ipſum enim punietur gravius.*

GRONOVII.

38 *Minus efficaciter*] Deſiderium voluptatis non tam acres habet ſtimulos, nec tam brevia tempora, & laxiorem materiam cupidinis ſedandæ quam dolor & iracundia.

39 *Quo animi eligentis*] Quanto gravius lumen rationis occæcatur & offunditur affectu vel perturbatione aliqua, ut cauſas avertentes videre ac ponderare nequeat, qui affectibus illis impellitur; quantoque illa perturbatio frequentior, violentior & magis repentina eſt; tanto excuſabilius delictum & leviore pœna puniendum.

40 *Quibus negatis*] Quibus ægre caremus.

Et quæ in ſenum amores paſſim in comœdiis legimus. Ex his igitur cauſis æſtimandum meritum intra quod pœna conſiſtere debeat.

XXXII. 1. Tenendum autem eſt quod Pythagorici dicebant, juſtitiam eſſe [a] τὸ ἀντιπεπονθὸς, id eſt, parem paſſionem in pœnis, id [41] non ita accipi debere quaſi qui alteri nocuit [42] deliberato & ſine cauſis culpam valde minuentibus, tantundem nocumenti nec amplius ferre debeat. Id enim non ita eſſe [43] ipſa lex, quæ legum omnium perfectiſſimum exemplar eſt, oſtendit, cum furta quadruplo aut quintuplo vult lui. Et lege Attica fur, [b] ultra dupli condemnationem, per dies aliquot vinctus habebatur, ut Demoſthenes in Timocratem nos docet. *Leges*, inquit Ambroſius, * *ea quæ detracta ſunt alicui* [44] *cum injuria perſonæ aut* [45] *rei ipſius cumulo reſtitui imperant, quo furem a detrahendo* [46] *aut pœna deterreant*, [47] *aut multa revocent.* Ariſtides Leuctrica ſecunda: † τοῖς ἐν δικαστηρίοις ἐπεξιοῦσι, τοῖς ἀδικήσασι μείζονα ἢ καθ' ἃ πεπόνθασι δίδοται περὶ τῶν νόμων εἰς τιμωρίας λόγον· *his qui judicio illatas ſibi injurias perſequuntur, majora leges permittunt pro vindicta exigere, quam quæ ipſis acciderant.* [48] Seneca de judicio poſt hanc vitam:

ſcelera [49] *taxantur modo*
Majore noſtra

2. [c] Apud Indos, ut Strabo [a] notat, qui quem mutilaſſet, [50] ſupra talionem, manu truncabatur. Et in Magnis Moralibus, quæ Ariſtotelis nomen præferunt, legimus: [b] ὃ δίκαιον, εἴ τις τὸν ὀφθαλ-

[a] *Lib.* XV. pag. 710.
[b] *Lib.* I. c. 34.
* *Offic.* III. 3.
† *Tom.* II. pag. 133. C.

GROTII.

a Τὸ ἀντιπεπονθὸς] Tautopathia *Harmenopulo.* (Prompt. Lib. 1. Tit. 2. §. 34.)

b *Ultra dupli condemnationem*] Alludit huc locus *Apoc.* XVIII, 6. *Reddite duplum.* Hercules Minyas, qui a Thebanis ſine jure tributum extorſerant, duplum coëgit ejus tributi pendere Thebanis. *Apollodorus* lib. II. (c. 3. §. 1.)

c *Apud Indos*] Apud Indorum alios furtum morte punitum notavit *Nicolaus Damaſcenus.*

GRONOVII.

41 *Non ita accipi debere*] Nempe ita, ut ne quod modicum eſt, puniatur atrociter; ne quod atrox, perfunctorie, atque, ut ita dicam, Horatio tigillo; non vero, quaſi non debeat eſſe major dolor patientis quam paſſi injuriam.

42 *Deliberato & ſine*] Non abreptus ſuperveniente affectu, ſed conſilio.

43 *Ipſa lex*] Dei per Moſen Hebræis data.

44 *Cum injuria perſonæ*] Vexatione, juſto ſupplicio.

45 *Rei ipſius cumulo*] Penſione ampliore, quam quanti res erat ablata.

46 *Aut pœna*] In corpore.

47 *Aut multa*] In pecunia vel patrimonio.

48 *Seneca*] *Herc. fur.* 746.

49 *Taxantur modo majore noſtra*] Apud ipſum *veſtra.* Et loquitur de regibus & magiſtratibus per apoſtrophen, eoſque apud inferos gravius puniri ait quam privatos. Error memoriæ.

50 *ſupra talionem*] Præter membrum, quo alium mutilaverat, manum amittebat.

d *Philo*]

ὀφθαλμὸν ἐξέκοψέ τινος, ἀντεκκοπῆναι μόνον, ἀλλὰ πλείονα παθεῖν· *justum est si quis oculum alteri effoderit, non tantundem modo sed & amplius patiatur.* Nec enim æquum est ut 51 par sit periculum innocentis & nocentis, ut recte ostendit [d] Philo, quo loco de homicidii pœna tractat. Atque hoc inde quoque æstimari potest, quod delicta quædam [e] non consummata, & ideo consummatis minora, 52 nocumentum infligant par cogitato, quod in lege Hebræa [f] de falso teste proditum, & in lege Romana de eo qui hominis 53 occidendi causa cum telo ambulavit. Cui consequens est ut perfectis criminibus major respondeat pœna, sed quia morte nihil est gravius, eaque iterari non potest, ut Philo notat dicto loco, ideo intra eam necessario consistitur, additis tamen interdum pro merito cruciatibus.

Deut. XIX, 19.

Pag. 789. E.

XXXIII. Pœnæ autem magnitudo non tantum nude spectatur, sed cum respectu ad patientem. Nam mulcta eadem pauperem onerabit, divitem non onerabit: & vili ignominia leve erit malum, honorato grave: quo genere diversitatis sæpe utitur lex Romana: unde 54 harmonicam proportionem exstruxit Bodinus, cum tamen revera simplex hic sit & qualis in 55 numeris æqualitas, meriti ad pœnam, sicut in contractibus mercis ad nummos, quanquam alibi merx eadem plus, alibi minus valet, itemque nummi. At fatendum, sæpe in lege Romana id non fieri ἀνευ προσωπολημψίας, id est sine nimio 56 personarum & qualitatum ad factum non pertinentium respectu, a quo vitio longissime semper abest lex Mosis. Et hæc quidem, ut diximus, intrinseca est pœnæ taxatio.

Lib. VI, *de Rep. c. ult.*

XXXIV. Sed

GROTII.

d *Philo*] Secundo de legibus specialibus, (*pag.* 789, *& seq.*)

e *Non consummata, & ideo consummatis minora*] Plinius de leone: *Vulneratus observatione mira percussorem novit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum vero qui telum quidem miserit, sed tamen non vulneraverit, correptum raptatumque sternit, nec vulnerat,* (Hist. Nat. VIII. 16.)

f *De falso teste proditum*] Et de eo qui uxorem stupri insimulavit, ut dotem lucraretur. *Deut.* XXII, 19. Et de eo qui cæteroqui ex causa injusta aliquem in judicium deduxerit, alienum sibi vindicans. *Exod.* XXII, 9.

GRONOVII.

51 *Par sit periculum innocentis*] Debet nociturus gravius timere damnum, quam dare instituit innocenti, ut sic quoque absterreatur.

52 *Nocumentum infligant par*] Tam graviter puniantur, quam si perfecta essent, non tantum destinata.

53 *Occidendi causa cum telo*] Qui perinde tenetur l. Cornelia de sicariis, atque is qui hominem occidit l. 1. D. *ad l. Corn. de sicar.*

54 *Harmonicam proportionem*] Vide *Hornei.* 3, ethic. 12, 8.

55 *Numeris æqualitas*] Proportio arithmetica.

56 *Personarum & qualitatum*] Ut eum, qui uxorem in adulterio deprehensam occiderit, humiliore loco positum, in exsilium perpetuum ire jubet; in aliqua dignitate positum ad tempus relegat, l. 1. §. 5. D. *ad l. Cornel.* Similis προσωπολημψία in l. 12. D. *de incend. rui. nauf.* l. 45. D. *de injuriis.* l. 11. *de sepulcro violato.* l. 1. *de abigeis.* l. 1. *de furibus balneariis.*

g De

XXXIV. Sed 57 intra conceſſum modum ad minimum ducit caritas ejus qui punitur, niſi plurium 58 juſtior caritas aliud ſuadeat ob cauſam extrinſecam, quæ interdum eſt ingens periculum ab eo qui deliquit, plerumque autem neceſſitas exempli. Ea autem naſci ſolet ex generalibus invitamentis ad peccandum, quæ reprimi niſi acribus remediis nequeunt. Invitamenta autem præcipua ſunt, conſuetudo & facilitas.

XXXV. Ob facilitatem lex divina Hebræis data gravius punit furtum g de paſcuo quam de domo, Exod. XXII, 1. & 7, 9. Juſtinus de Scythis: *nullum ſcelus apud eos furto gravius, quippe ſine tecto munimentoque pecora & armenta habentibus quid ſalvum eſſet, ſi furari liceret?* Simile illud in Ariſtotelis problematis ſectione XXIX. ὁ νομοθέτης οὐκ ἱκανὰς ὄντας ἡγησάμενος εἶναι φύλακας, τὸν νόμον αὐτοῖς ἐπέϛησεν· *legis auctor cum ſciret* h *illis in locis dominos res ſuas cuſtodire non poſſe, cuſtodem legem addidit.* Conſuetudo facti etſi 59 aliquid detrahit de culpa (*non ſine ratione veniam dedit*, inquit Plinius, *facto vetito quidem, non tamen inuſitato*) pœnæ tamen acrimoniam ex aliqua parte flagitat: quoniam ut Saturninus loquitur, * *nimium multis graſſantibus otus exemplo eſt.* Sed 60 in judiciis magis illud, 61 in legibus hoc ſequendum eſt, 62 ratione habita temporis quo leges aut judicia feruntur: quia 63 pœnæ utilitas magis in univerſalitate ſpectatur circa quam ſunt leges; culpa autem major aut minor eſt in ſingulis.

Lib. II. c. 2.

Lib. IV. Ep. 9.

* L. 16. §. 10. D. de pœnis.

XXXVI. 1. Quod autem diximus, ubi magnæ urgentesque cauſæ ceſſant, ad minuendam potius pœnam promptos nos eſſe debere, in eo clementiæ pars altera ſita eſt. Nam priorem pœnarum, quod delicto reſpondet, id eligatur, quod leniſſimum eſt.

64 in

GROTII.

g *De paſcuo quam de domo*] Vide Maimonidem Directore III, 41. *Cicero* pro Sexto Roſcio Amerino: *atque ea ſunt animadvertenda peccata maxime, quæ difficillime præcaventur.* (*Cap.* 40.)

h *Illis in locis*] In balneis. morte plectebantur Athenis fures balneariі, ſi æſtimatio eſſet major decem drachmis. *Demoſthenes* contra Timocratem. Adde l. 1. D. *de furibus balneariis.* [Lex *Solonis* exſtat *pag.* 476. C. Orationis Demoſthenicæ: ſed in illâ agitur tantum de iis qui furabantur in Gymnaſiis aut Portubus. Dicemus plura, Deo dante, in Notis Gallicis. *J. B.*]

GRONOVII.

57 *Intra conceſſum*] Ut ex eo genere

58 *Juſtior caritas*] Erga tot innoxios bonoſque, qui lædi poſſunt & læduntur facilius, ſi nulla aut levis pœna ſit.

59 *Aliquid detrahit*] Hinc illud *Terentii* Heaut. 5, 2. 4. *Vulgo faciunt.* Et *M. Senecæ* controv. 12. *Solet fieri.*

60 *In judiciis magis illud*] Ut condemnemus ad mitiorem pœnam.

61 *In legibus hoc*] Ut ſtatuamus ac minemur graviorem.

62 *Ratione habita temporis*] Niſi circumſtantia temporis in utriſque aliud requirat.

63 *Pœnæ utilitas*] Quod pœna propoſita proficere volumus, pertinet ad univerſos, ſicut & leges univerſalia complectuntur: at culpæ per judicium æſtimatio ſingulos tangit, in quibus ad clementiam quam ad crudelitatem tutior eſt propenſio.

64 in tollenda pœna collocavimus. *Quia difficile est temperamentum*, inquit Seneca, *quidquid æquo plus futurum est in partem humaniorem præponderet.* Alibi: † *pœnam si tuto poterit, donet, si minus, temperet.* Et apud Diodorum Siculum *a* laudatur rex Ægyptius, quod imponeret τιμωρίας ἐλάττους τῆς ἀξίας, i *supplicia meritis minora.* De M. Antonino Capitolinus: *b erat mos iste Antonino, ut omnia crimina minore supplicio, quam legibus plecti solerent, puniret.* Isæus (oo) quoque orator dixit, oportere leges quidem constitui rigidas, sed k pœnas exigi legibus mitiores. Et Isocratis *c* est monitum: τὰς τιμωρίας ἐλάττους ποιεῖσθαι τῶν ἁμαρτανομένων *ut pœnæ infligantur infra peccati modum.*

Lib. 1, de Cl. cap. 2.
† *Ibid. c. 20.*
a *Biblioth. l. 70.*
b *Cap. 24.*
c *Ad Nicocl. p. 19. D. Ed. H. Steph.*

2. l Augustinus 65 comitem Marcellinum sic admonet sui officii: *mihi sollicitudo maxima incussa est, ne forte sublimitas tua censeat eos tanta legum severitate esse plectendos, ut qualia fecerunt, talia patiantur, ideoque his literis obtestor fidem tuam, quam habes in Christo, per ipsius Domini nostri misericordiam, ut hoc non facias, nec omnino fieri permittas.* Cujus est & hoc: *Sic etiam ipsos criminum ultores, atque 66 in hoc officio non ira propria concitatos, sed legum ministros, nec suarum sed alienarum examinatarum injuriarum vindices, quales judices esse debent, 67 terruit divina censura, 68 ut cogitarent propter sua peccata misericordiam Dei necessariam, nec putarent ad 69 culpam officii sui pertinere, siquid erga eos misericorditer*

l *Augustinus*] Epistola CLIX. quæ citatur c. circumcelliones, 1. *causa* XXIII. *quæst.* v. Vide, si placet, ad *Augustinum* eundem epistolam *Macedonii*, & eam qua respondet *Augustinus* numeris LIII. & LIV. Adde de Theodosio juniore quæ sunt in excerptis *Johannis Antiocheni* ex manuscripto *Peiresc*ii, (pag. 850.) *Macedonius* ad *Augustinum*: *officium sacerdotis est, intervenire pro reis.*

64 *In tollenda pœna*] In liberando reum a pœna.

65 *Comitem Marcellinum*] Amicum principis & provinciæ alicui aut magnæ procurationi præfectum.

66 *In hoc*] In hanc rem.

67 *Terruit divina censura*] Illa cujus meminit *num.* 3. judicium Dei, quod ipsi de se futurum exspectabant.

68 *Ut cogitarent*] Mitiores forentin delinquentes, quia & ipsi essent peccatores apud Deum, & eum sibi propitium optarent.

69 *Culpam officii*] Se officio deesse aut eo male fungi.

(oo) Nullibi exstat talis sententia in Orationibus *Isæi*, quæ circa controversias civiles omnes versantur. Aut valde fallor, aut habet hoc Auctor noster è Notis FRIDERICI LINDENBROGII, qui ad *Ammianum*, XXVIII. 1. simul cum locis *Capitolini* & *Isocratis* heic laudatis, tamquam ex *Isæo* addit verba sequentia: Χρὴ τοὺς νόμους μὲν τίθεσθαι σφοδρῶς, πραοτέρους δὲ κολάζειν, ἢ ὡς ἐκεῖνοι κελεύουσι. *J. B.*

i *Supplicia meritis minora*] Justin. II. Hunnis scribens, Ῥωμαίοις ἔνιοι μὴ ἀντιτιθέναι τὰς τιμωρίας ἰσορρόπους τοῖς πλημμελήμασι· *Romanis mos hic est, non irrogare pœnas pares peccantium merito.*

k *Pœnas exigi legibus mitiores*] Hoc sibi volebat Henricus Imperator symbolo mali Punici, cum dicto: *Subacre.* Rex Theodoricus apud *Cassiodorum* XI, 40. *Qui periculose justi sumus, sub securitate semper ignoscimus.*

m *Mi-*

diter agerent, quorum vitæ neciſque haberent legitimam poteſtatem.

XXXVII. Speramus nihil a nobis prætermiſſum, quod ad hujus argumenti ſatis difficilis & obſcuri cognitionem magnopere faciat: nam quatuor illa quæ [m] Maimonides maxime ait ſpectari in pœnis, magnitudinem peccati, id eſt 70 damni, 71 frequentiam talium peccatorum, 72 quantitatem concupiſcentiæ, & operis facilitatem, ad ſua loca retulimus; nec minus illa ſeptem quæ confuſe ſatis in pœnis conſiderat † Saturninus. Nam perſona ejus qui fecit ad aptitudinem illam judicandi maxime pertinet, & perſona ejus qui patitur interdum aliquid confert ad æſtimandam culpæ magnitudinem. [n] Locus injuſtitiæ culpam aliquam addere ſolet peculiarem, aut etiam ad facilitatem operis pertinere. Tempus ut diuturnum eſt aut breve, ita libertatem judicandi auget aut minuit, interdum & pravitatem animi oſtendit. Qualitas partim ad genera appetituum refertur, partim ad cauſas quæ abſtrahere a peccando debebant. Quantitas quoque ad appetitum referenda eſt. Eventus ad cauſas abſtrahentes.

† *L. Aut facta, 16. §. 1. D. de pœnis.*

XXXVIII. Solere pœnæ expetendæ cauſa bella ſuſcipi, & ſupra oſtendimus & paſſim docent hiſtoriæ: ac plerumque hæc cauſa cum altera de damno reparando conjuncta eſt, quando idem actus & vitioſus fuit & damnum reipſa intulit, ex quibus duabus qualitatibus 73 duæ diverſæ naſcuntur obligationes. Non eſſe autem bella ſuſcipienda ob delicta quævis ſatis conſtat. nam ne leges quidem ſuam illam ultionem, quæ 74 tuto nec niſi nocentibus nocet;

GROTII.

m *Maimonides*] Lib. III. directoris, c. 41. Confer c. ſicut dignum, 6. *de homicidio voluntario vel caſuali.*

n *Locus injuſtitiæ culpam aliquam addere ſolet peculiarem*] Philo lib. 1. de legibus ſpecialibus: ἑ γὰρ ταυτὸν πατρὶ καὶ ἀλλοτρίῳ πληγὰς ἐμφορῆσαι, ἓδ' ἄρχοντ' ἢ ἰδιώτην κακῶς εἰπεῖν, ἓδ' ἐργάζεσθαί τι τῶν μὴ ἐφειμένων ἐν βιβλίοις ἢ ἱεροῖς χωρίοις, ἓδ' ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι καὶ δημοτελέσι θυσίαις· non idem eſt patri & extraneo inferre violentas manus: nec idem magiſtratui & privato maledicere: nec illicitum aliquid patrare in loco profano & ſacro, in die feſto, in conventu, in ſacris publicis. (Pag. 805. E.) Cum his convenit quod ex Labeone adfert Ulpianus l. prætor edixit, 7. in fine D. de injuriis. *Perſonâ atrocior injuria fit, ut cum magiſtratui, cum parenti, patrono fiat; tempore, ſi ludis & in conſpectu. nam populi Romani in conſpectu an in ſolitudine injuria facta ſit, multum intereſſe ait.* [In hac Lege laudanda Auctor tacite ſequitur emendationem rectam Summi CUJACII, qui pro *Prætoris in conſpectu*, legendum cenſuit, *Populi Romani in conſpectu*, erroremque ex ſiglis ortum demonſtravit. *J. B.*]

GRONOVII.

70 *Damni*] Quod per injuriam ſive peccando datum eſt, quantum ſit.

71 *Frequentiam*] Sæpe an raro hoc genere culpæ peccetur.

72 *Quantitatem concupiſcentiæ*] Flagretne animus corruptus atque ardeat cupiditate facinoris, an ſegniter illud moveatur.

73 *Duæ diverſæ naſcuntur obligationes*] Altera ad pœnam, ad damni reparationem altera.

74 *Tuto nec niſi nocentibus*] Secus ac bello petita ultio; nam hæc in æque magnum periculum mittit ultorem, quam venit is qui pœnam debet: deinde multi pereunt innocentes, quia *quod delirant reges, plectuntur Achivi.*

nocet, omnibus culpis impendunt. Recte, ut modo diximus, Sopater oportere ait, ea quæ minora & vulgaria sunt delicta dissimulari, non vindicari.

XXXIX. 1. Illud autem quod in oratione pro Rhodiensibus a Catone dictum fuit, non esse æquum pœnas quemquam dare ob eam rem quod arguatur male facere voluisse, suo quidem loco non male erat positum, quia nullum populi Rhodiensis 75 decretum adferri poterat, sed 76 animi fluctuantis conjecturæ: universaliter autem hoc recipiendum non est. Nam voluntas 77 quæ ad externos actus processit (internos enim ab hominibus non puniri supra diximus) pœnis solet esse obnoxia. o Seneca pater in controversiis: *scelera quoque, quamvis* 78 *citra exitum subsederunt, puniuntur. Injuriam qui facturus est jam facit*, p ait alter † Seneca. Non exitus rerum, sed q consilia legibus vindicari Cicero dixit pro a Milone. Periandri dictum erat: 79 μὴ μόνον τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέλλοντας κόλαζε. Sic Romani censent bellum ineundum cum rege Perseo, b nisi satisfaciat de consiliis belli parandi adversus populum Romanum initis, quia scilicet arma, milites, classem jam comparaverat. Atque hoc ipsum in Rhodiensium oratione apud Livium c recte notatur: neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum esse, ut siquis vellet inimicum perire, si nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur.

Gell. l. VII. c. 3.

† *De Ira lib.* I. c. 5.

a *Cap.* 7.

b *Livius lib.* XLII. c. 30.

c *Lib.* XLV. c. 24.

2. Sed nec omnis perversa voluntas, facto jam aliquo indicata, pœnæ facit locum. Nam si ne perpetrata quidem peccata omnia vindicantur, multo minus cogitata ac cœpta. In multis locum habet quod Cicero dicit: d *haud scio an satis sit eum qui lacessierit*

d 1. *De Offic.* c. 11.

GROTII.

o *Seneca pater*] Excerptorum IV, 7.

p *Ait alter Seneca*] Et de beneficiis libro V, c. 14. *Latro est etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum jam armatus est, & habet spoliandi atque interficiendi voluntatem. Philo* in primo [immo *secundo* libro, pag. 790. C.] de specialibus legibus: ἀνδροφόνους χρὴ νομίζειν οὐ τοὺς κτείνοντας αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάντα δρῶντας εἰς τ' ἀνελεῖν, ἢ φανερῶς, ἢ λάθρα, κἂν μὴ τὸ ἐδίκημα ὦσιν εἰργασμένοι· *homicidas existimari oportet non eos solum qui vitam adimunt, sed & eos qui omnia faciunt palam aut clam ut quenquam interimant, etiamsi facinus ipsum nondum commiserint.*

q *Consilia legibus vindicari*] *Valerius Maximus* de Cn. Sergio Silo damnato ob nummos matrifamiliæ promissos: *non factum tunc sed animus in quæstionem deductus est, plusque voluisse peccare nocuit, quam non peccasse profuit.* (Lib. VI. Cap. I. *num.* 8.)

GRONOVII.

75 *Decretum*] De bello Romanis indicendo.

76 *Animi fluctuantis*] Dubii, utrum Romanas, an Persei Macedonis partes sequerentur.

77 *Quæ ad externos*] Quæ opere ac facto aliquo manifestata est.

78 *Citra exitum subsederunt*] Non omnino perfecta sunt.

79 Μὴ μόνον τοὺς] Non peccantes modo, sed & peccaturos castiga. [Refert id DIOGENES LAERT. Lib. I. §. 98. *Edit. Amst. J. B.*]

r *Vellet*

laceſſerit injuriæ ſuæ pœnitere. Lex Hebræis data adverſum pleraque delicta [80] inchoata contra pietatem, aut etiam contra hominis [81] vitam extra (PP) judicium, nihil ſpeciale conſtituit: quia & circa res divinas utpote [82] nobis inconſpicuas facilis eſt error, & iracundiæ impetus non indignus eſt cui ignoſcatur.

3. Cæterum in tanta matrimoniorum copia alienas nuptias attentare, aut in tam æquabili poſſeſſionum diviſione fraudem ſtruere qua cum aliena jactura ſe quis locupletet, minime erat ferendum. Nam illud, non concupiſces, quod in Decalogo eſt, quanquam ſi ſcopum ſpectes legis, id eſt, τὸ πνευματικὸν, latius patet, [1] vellet enim lex, omnes [83] etiam mente eſſe puriſſimos) tamen ipſum præceptum externum, ἐντολὴν σαρκικὴν, quod attinet, ad motus animi pertinet [84] qui facto produntur, quod aperte liquet ex Marco Euangeliſta qui idem illud præceptum extulit, μὴ ἀποστερήσῃς· idque cum jam ante poſuiſſet, μὴ κλέψῃς. atque eo ſenſu vox Hebræa & ei reſpondens Græca reperiuntur tum Mich. 11, 2. tum alibi. *Cap. x, 19.*

4. Inchoata ergo delicta armis vindicanda non ſunt, niſi & res ſit gravis, & eò proceſſum ſit ut ex tali actu certum malum, etſi nondum illud quod intendebatur, ſecutum jam ſit, aut certe ingens periculum, ita ut vindicatio aut conjuncta ſit cum cautione futuræ noxæ, (de qua ſupra egimus in capite de defenſione) aut dignitatem læſam tueatur, aut pernicioſo exemplo occurrat.

XL. 1. Sciendum quoque eſt, reges, & qui par regibus jus obtinent, jus habere pœnas poſcendi non tantum ob injurias in ſe aut ſubditos ſuos commiſſas, ſed & ob eas quæ ipſos peculiariter non tangunt, ſed in quibuſvis perſonis jus naturæ aut gentium immaniter violant. Nam libertas humanæ ſocietati per pœnas conſulendi, quæ initio, ut diximus, penes ſingulos fuerat, civitatibus ac judiciis inſtitutis penes ſummas poteſtates reſedit, non pro-

GROTII.

1 *Vellet enim lex, omnes etiam mente eſſe quam puriſſimos*] *Chryſoſtomus* ad Rom. III, 13. & ad caput VII, multa habet in hanc rem.

GRONOVII.

80 *Inchoata contra pietatem*] Si quis aliquid præparaverit, aut in anteceſſum fecerit, tanquam idola culturus.

81 *Vitam extra judicium*] Siquis ex repentino impetu iræ, non deliberato, vitam alicujus petierit, qui impetus intentantem fruſtratus ſit.

82 *Nobis inconſpicuas*] Quæ maximam partem in animo & ſententia conſiſtunt, eoque difficile eſt quemquam de altero, ut circa eas animatus ſit, judicare.

83 *Etiam mente eſſe*] Ne cogitationes quidem pravas & fœdas in ſeſe admittere.

84 *Motus qui facto*] Deſideria improba, quæ quis ſe concepiſſe dicto aliquo aut facto demonſtraverit.

(PP) Vide ſupra, §. 32. hujus Capitis, *num.* 2. *J. B.*

proprie 85 qua aliis imperant, ſed qua nemini parent. Nam ſubjectio aliis id jus abſtulit. Imo tanto honeſtius eſt alienas injurias quam ſuas vindicare, quanto in ſuis magis metuendum eſt ne quis doloris ſui ſenſu aut modum excedat, aut certe animum inficiat.

2. Et hoc nomine ab antiquis prædicatus eſt Hercules quod Antæo, Buſiride, Diomede, & ſimilibus ſ tyrannis liberarit terras, quas, ut Seneca * de eo loquitur, tranſiit 86 non concupiſcendo, ſed vindicando, maximorum bonorum auctor hominibus, ut Lyſias † indicat, injuſtos puniendo. Diodorus Siculus de eo ſic loquitur: *a τὺς παρανομῶντας ἀνθρώπυς ἢ δυνάσας ὑπερηφάνυς ἀποκτείνας, τὰς πόλεις ἐποίησεν εὐδαίμονας· homines injuſtos & reges inſolentes tollendo beatas reddebat civitates.* Alibi dixit: *b ἐπῆλθε τὴν οἰκυμένην κολάζων τὺς ἀδίκυς· orbem obiit pœnas de iniquis expetens.* Dio Pruſæenſis de eodem: *τὺς πονηρὺς ἀνθρώπυς ἐκόλαζε, καὶ τῶν ὑπερηφάνων ἀνθρώπων κατέλυε καὶ ἀφῃρεῖτο τὴν ἐξυσίαν· homines malos puniebat, & ſuperborum regna deſtruebat, aut in alios transferebat.* Ariſtides in Panathenaico ait *c* eum ſuſcepta communi humani generis cura meruiſſe in Deos referri. Laudatur ſimiliter Theſeus quod latrones Scirona, Sinin, & Procuſten ſuſtulerit, quem ſic de ſe loquentem Supplicibus inducit Euripides, (*vers.* 340, 341.)

Pridem facinora nomen hoc per Græciam
Mihi dederunt, t *ultor ut ſcelerum vocer.*

Valerius Maximus de eodem: *d quicquid ubique monſtri aut ſceleris fuit, virtute animi ac robore dextræ comminuit.* 3. Sic *Plutarchus* in ejus vita: *ἀπήλλαττε τὴν Ἑλλάδα δεινῶν τυράννων· peſſimis tyrannis Græciam liberavit.* Item: *ἐδὲν αὐτὺς ἀδικούμενος ὥρμησεν ὑπὲρ ἄλλων ἐπὶ τὺς πονηρύς· nihil ipſe paſſus injuriæ, pro aliis in homines malos impetum ſumebat,* (pag. 37. C.)

* *De benef. L. I. cap. 13. Iſocr. Hel. Enc. p. 212, 213. Ed. H. Steph.*

† *Orat. fun. ſen XXXI. c. 5.*

a *Biblioth. L. IV. c. 17.*

b *v. 76.*

c *Tom. I. p. 187, 188.*

d *Lib. V, c. 3. num. 3. ext.*

GROTII.

ſ *Tyrannis liberarit terras*] Et maria. *Philo* de legatione: *ἠρακλῆς ἐκάθηρε γῆν καὶ θάλατταν, ἄθλυς ἀναγκαιοτάτυς καὶ ὠφελιμωτάτυς ἅπασιν ἀνθρώποις ὑπεξὰς, ἕνεκα τῦ τὰ βλαβερὰ καὶ κακωτικὰ φύσεως ἑκατέρας ἀνελεῖν· Hercules purgavit terras ac maria, certamina ſubiens hominibus omnibus partim neceſſaria partim perutilia, ut tolleret hominum animantiumque aliorum ea quæ exitialia aut noxia eſſent.* (Pag. 1003. D.)

t *Ultor ut ſcelerum vocer*] Ibidem dicenti Feciali, (vers. 574.)

Ἦ πᾶσιν οὖν σ' ἔφυσεν ἐξαρκεῖν πατὴρ;
Ten' ergo ſevit omnibus genitor parem?

Reſpondet Theſeus:

Ὅσοι γ' ὑβρισταί· χρηστὰ δ' ἐ κολάζομεν·
Injurioſis. Nam bonos non tangimus.

GRONOVII.

85 *Qua aliis imperant*] Acceperunt ſummæ poteſtates, quantum ſinguli de ſuo jure civitati remiſerunt, & ſocietas poteſtati dedit. Habuerant autem jus puniendi ſceleratos ſinguli non tantum pro ſe, ſed etiam pro alio; tamdiu quam ſui eſſent & non ſubjecti ſocietati. Id igitur etiam contulit poteſtati ſocietas, cui ſe ſubjecit, ipſum nemini.

86 *Non concupiſcendo, ſed vindicando*] Non ut ſibi acquireret, ſed ut tenerent boni & innoxii.

3. Sic non dubitamus quin justa sint bella in eos qui in parentes impii sunt, quales 87 Sogdiani † antequam eos Alexander hanc feritatem dedoceret: in eos qui (qq) hospites occidunt: in eos u qui humanam carnem epulantur, x a quo more abstistere Gallos veteres Hercules coëgit, narrante (rr) Diodoro; in eos qui piraticam exercent. Seneca: *si non patriam meam impugnat, sed sua gravis est, & sepositus a mea gente suam exagitat,* 88 *abscidit nihilominus illum tanta pravitas animi.* Augustinus: *opinantur scelera facienda decerni, qualia si aliqua terrena civitas decerneret, decrevissetve,* 89 *genere humano decernente fuerat evertenda.* De talibus enim barbaris, & feris magis quam hominibus, dici recte potest quod de Persis, 90 qui Græcis nihilo deteriores erant, perverse dixit

† *Plutarch. de Fort. Alex.* p. 328. C. Tom. II.

De Benef. L. VII. c. 19.

L. V. de Civ. Dei. c. 1.

JULIUM CÆSAREM, *Comment. de Bell. Gall.* Lib. VI. Cap. 16. CICERONEM, *Orat. pro Fontejo*, Cap. 10. *J. B.*]

GROTII.

u *Qui humanam carnem epulantur*] Hoc quoque Scythas Alexander dedocuit. [Vid. *Plutarch.* ibid.]

x *A quo more abstistere Gallos veteres Hercules coëgit*] Vide *Dionysium Halicarnassensem* narrantem ut Hercules hunc morem aliaque multa abstulerit, in beneficiis suis Græcos a barbaris non distinguens. Romanorum non minora in genus humanum merita prædicat *Plinius* XXX, 1. *Non satis æstimari potest quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi vero etiam saluberrimum.* Conjunge quæ hoc ipso capite dicentur §. XLVII. Sic Justinianus principibus Abasgorum edixit ne subditorum pueros castrarent. *Procopius* meminit Gothicorum IV. & *Zonaras* Leone Isauro. Et Inchæ, in Peruana reges, vicinos populos, qui moniti non parerent, vi coëgere abstistere ab incestis, a marium cum maribus concubitu, a comestione hominum, aliisque id genus facinoribus, atque eo modo imperium sibi pararunt omnium quæ usquam legimus, excepta religione, justissimum. [DIONYSIUS HALICARNASSENSIS narrat equidem, *Herculem* veteribus *Italiæ* incolis *persuasisse*, ut, loco victimarum humanarum, effigies quasdam hominum *Saturno* offerrent: verum ibidem docet, morem illum inhumanum & ferinum manere adhuc suâ ætate apud *Gallos*, & alios Populos *Occidentis*. *Antiq. Rom.* Lib. I. Cap. 38. Vide &

GRONOVII.

87 *Sogdiani*] Qui semiconfectos interficiebant, & eorum corporibus vescebantur.

88 *Abscidit nihilominus*] Insociabilem mihi reddidit & dignum, quem pro hoste habeam.

89 *Genere humano decernente*] *Justin.* 8, 2. de Phocensium sacrilegio, quod orbis viribus expiari debuit. Quod adponit ipse *num.* 51.

90 *Qui Græcis nihilo deteriores erant*] Profecto erant, qui, si nihil aliud, tollebant omnem libertatem, feramque & immanem tyrannidem inducebant, tollebant omnem cultum ingenii & studia liberalia; consuescebant cum sororibus & matribus; & hoc faciebant ipsi magi, ipsi sapientiæ professores, qui & corpora non sepeliebant, nisi a feris laniata. *Cic.* 1, Tusc. 45.

(qq) Exemplum istud quod in prima Editione legitur, in aliis omnibus exciderat. Neque enim ulla fuit ratio Auctori ejiciendi: & in animo habuerat, quod de veteribus *Scythis* refertur à STRABONE, *Geogr.* Lib. VII. p. 300. OVIDIO, IV. *Trist.* Eleg. IV. vers. 63, 64. LACTANTIO, *Inst. Div.* Lib. I. Cap. 21. *J. B.*

(rr) Voluit dicere Auctor, *Dionysio Halicarnassensi.* In quo tamen eum eximio Historico perperam testimonium denuntiare, patet ex iis, quæ Notæ ipsius Auctoris subjecimus. *J. B.*

dixit Aristoteles, naturale in eos esse bellum; & quod Isocrates Panathenaico dixit, justissimum esse bellum in belluas, proximum in homines (ff) belluis similes.

*Inno. c. quod super his: de voto Arch. Flor. 3. part. tit. 22. c. 5. §. 8. Sylv. in verbo Papa qu. 7. † Rel. 1. de Indis, n. 40. * Controv. ill. l. 1, c. 24.*

4. Et eatenus sententiam sequimur Innocentii, & aliorum qui bello ajunt peti posse eos y qui in naturam delinquunt: contra quam sentiunt † Victoria, * Vasquius, Azorius, Molina, alii, qui ad justitiam belli requirere videntur, ut qui suscipit aut læsus sit in se aut republica sua, aut ut in eum qui bello impetitur jurisdictionem habeat. Ponunt enim illi 91 puniendi potestatem esse effectum proprium jurisdictionis civilis, cum nos eam sentiamus venire etiam ex jure naturali, qua de re aliquid diximus libri primi initio. Et sane si illorum a quibus dissentimus admittatur sententia, jam hostis in hostem puniendi jus non habebit, etiam post justè (tt) susceptum bellum 92 ex causa non punitiva: quod tamen jus plerique concedunt & usus omnium gentium confirmat, non tantum postquam debellatum est, sed & manente bello; non ex ulla jurisdictione civili, sed ex illo jure naturali quod & ante institutas civitates fuit, & nunc etiam viget, quibus in locis homines vivunt in familias non in civitates distributi.

XLI. Sed cautiones hic nonnullæ adhibendæ sunt; prima ne mores civiles, quamvis inter multos populos non sine ratione recepti, sumantur 93 pro jure naturæ: qualia ferme erant illa quæ

GROTII.

y *Qui in naturam delinquunt*] Vide *Josephum Acostam* de procuranda Indorum salute lib. 11, cap. 4.

GRONOVII.

91 *Puniendi potestatem*] Non competere nisi in illum, in quem jurisdictio competit, quales sunt aut subjecti nobis, aut qui delinquendo proprie in nos se nobis obligarunt.

92 *Ex causa non punitiva*] Ubi nullum intervenit scelus, quod alter bello punire instituit, sed uterque videntur jus suum propugnare.

93 *Pro jure naturæ*] Quo in genere peccabat edictum Darii, cum Pœnos humanas hostias immolare, & canina vesci & cadavera comburere prohiberet, *Just.* 19, 1. nam primum erat ex jure naturæ; duo posteriora mores arguebant causam bello non præbentes.

(ff) Immo *in Barbaros*] quos pro *naturâ hostibus* habebant *Græci*. Inspice locum, p. 267. B. Ed. H. Steph. *J. B.*

(tt) Non potui à me impetrare, quin adderem heic vocem illam *injustè*, quæ, quamquam in omnibus Edd. desit, omnino excidisse mihi videtur, non minus quàm τὸ *injustè* vidimus supra, *Cap.* 12. §. 10. Postulat additamentum particula *etiam*: ex recepta enim hactenus lectione sequeretur, secundum dissidentes, bellum suscipi posse & *ex caussâ punitivâ*, & *ex caussâ non punitivâ*; quod falsum. Deinde major esset dubitandi ratio, an post bellum susceptum ex caussâ non punitivâ hostis in hostem puniendi jus habeat, quàm post bellum susceptum ex caussâ punitivâ: cujus tamen contrarium supponit illud *etiam*, ut quivis videt. Debuisset tunc dici *saltem*, non *etiam*. Adde ut fecimus, *injustè*, omnia plana sunt: si enim bellum injustè susceptum fuerit, tunc injustitia illa caussæ minus mirum efficit, quòd jus puniendi desit. *J. B.*

z In-

quæ Persas a Græcis disparabant, ad quæ recte Plutarchi illud referas: πρόφασιν πλεονεξίας ἡμιρᾶσαι τὸ βαρβαρικόν· *barbaras gentes ad mores cultiores reducere velle obtentum esse quo veletur alieni cupiditas.* *Vit. Pompej. p. 656. D.*

XLII. Secunda, ne temere annumeremus a natura vetitis ea de quibus id non satis constat, & quæ 94 lege potius divinæ voluntatis interdicta sunt, in qua classe forte ponere liceat z 95 innuptos concubitus, & 96 quosdam eorum qui incesti dicuntur, & 97 fœnus.

XLIII. 1. Tertia, ut diligenter distinguamus inter principia generalia, quale est honeste vivendum, id est, secundum rationem, & quædam his proxima, sed ita manifesta ut dubitationem non admittant, quale est alteri suum non rapiendum, & inter 98 illationes quarum aliæ facilem habent cognitionem, ut posito matrimonio a non admittendum * adulterium, aliæ vero difficiliorem, ut ultionem 99 quæ in dolore alterius acquiescit esse vitiosam. Ferme idem hic evenit quod in mathematicis, ubi quædam sunt notitiæ primæ, aut primis proximæ, quædam demonstrationes quæ statim & intelliguntur & assensum obtinent, quædam veræ quidem sed non omnibus patentes. * *L. 38. §. 4. D. ad l. Jul. de adult.*

2. Sicut ergo circa leges civiles eos excusamus qui legum notitiam aut intellectum non habuerunt, ita & b circa naturæ leges par est eos excusari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut prava educatio obstant. Nam ignorantia legis sicut, 100 inevitabilis si sit, tollit peccatum; ita etiam cum aliqua negligentia conjuncta *Mat. x, 15. Luc. xii, 47. 48.*

GROTII.

z *Innuptos concubitus*] *Asterius* Amasex episcopus: οἱ τοῖς τῦ βίυ τέτυ νομοθέταις προσέχοντες ἀνεύθυνον καταλείπυσι τῆς πορνείας τὴν ἐξυσίαν· *qui hujus tantum sæculi leges condentibus obtemperant, impunitam relinquunt meretricii licentiam.* Adde locum *Hieronymi* ad Oceanum, productum a nobis ad caput v. §. 9.

a *Non admittendum adulterium*] Adulteria ubique puniri testatur *Philo* vita Josephi, (pag. 533. B.) adulterium natura turpe esse *Ulpianus* l. Probrum 42. D. de verborum significatione. *Lactantius* in Epitome: *corrumpere alienum matrimonium etiam communi gentium jure damnatur.* (Cap. 5.)

b *Circa naturæ leges par est eos excusari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut prava educatio obstant*] *Hieronymus* 1. 1. adversus Jovinianum: *unaquæque gens hoc legem naturæ putat quod didicit.* (Tom. II. pag. 75. *Edit. Basil.*)

GRONOVII.

94 *Lege potius divinæ*] Jure divino voluntario. 1, 1. 15.

95 *Innuptos concubitus*] Conjunctiones maris & fœminæ sine solennibus inter cultiores gentes receptis, quamvis alioquin innoxias. 2, 5. 15.

96 *Quosdam eorum*] Concubitus 2, 5. 14.

97 *Fœnus*] Quod etiam vulgo contra naturam esse putarunt. 2, 12. 20.

98 *Illationes*] Quæ per ratiocinationem aut consequentiam ex istis colliguntur.

99 *Quæ in dolore alterius*] Quæ nihil aliud spectat, quam ut reddat malum pro malo, dolorem pro dolore.

100 *Inevitabilis si sit*] Si nostra culpa non accidat.

Nicom. VII. c. 6. juncta delictum minuit. Atque ideo Aristoteles barbaros, qui prave educati circa talia delinquunt, iis comparat qui morbo corruptos habent appetitus. Plutarchus ait esse quædam *νοσήματα καὶ πάθη τῆς ψυχῆς τὰ κατὰ φύσιν ἐξιστάντα τὸν ἄνθρωπον· morbos animi qui hominem de naturali statu dejiciant.*

3. Postremo illud addendum, quod semel dico ne sæpe repetam, quæ ad pœnam exigendam suscipiuntur bella suspecta esse injustitiæ, nisi scelera sint atrocissima & manifestissima, aut alia simul aliqua causa concurrat. De Romanis Mithridates 1 forte non extra verum ajebat: *non delicta regum illos sed vires ac majestatem insequi.*

Justinus XXXVIII. c. 6.

XLIV. 1. Perduxit nos ordo ad delicta quæ in Deum committuntur. quæritur enim an ad ea vindicanda bellum suscipi possit, quod late satis tractat Covarruvias. Sed ille alios secutus existimat punitivam potestatem non esse sine proprie dicta jurisdictione: quam sententiam nos jam ante rejecimus. Unde sequitur, sicut in rebus ecclesiæ dicuntur episcopi aliquo modo *τὴν καθολικὴν πρόνοιαν πεπιστεῦσθαι·* id est, c 2 *universalis ecclesiæ curam accepisse*, ita & regibus, præter peculiarem suæ civitatis, etiam generalem pro humana societate curam incumbere. Potior ratio pro sententia negante justa esse bella talia, hæc est, quod Deus sufficiat vindicandis quæ in se committuntur, unde dici solet, 3 *Deorum injurias diis curæ*, & 4 *perjurium* * *satis Deum habere ultorem.*

* L. 2. C. De rebus credit.

2. Verum sciendum est idem & de aliis delictis dici posse. Nam illis quoque puniendis Deus haud dubie sufficit, & tamen ea ab hominibus recte puniuntur, nemine dissentiente. Instabunt quidam & dicent, alia delicta ab hominibus puniri, quatenus homines alii inde læduntur aut periclitantur. Sed notandum contra, non

GROTII.

c *Universalis ecclesiæ curam accepisse*] Est id in *constitutionibus* præferentibus nomen *Clementis*. *Cyprianus* epist. xxx. *Omnes enim nos decet pro corpore totius ecclesiæ, cujus per varias quasque provincias membra digesta sunt, excubare.* Et de unitate ecclesiæ: *episcopatus unus est, cujus a singulis in solidum pars tenetur.* Exempla hujus curæ universalis passim apud *Cyprianum*. illustre imprimis epistola LXVII. Adde *Chrysostomum* in laudibus S. Eustathii.

GRONOVII.

1 *Forte non extra verum*] Contra *Cicero* pro Dejotaro cap. 14. *Semper regium nomen in hac civitate sanctum fuit; sociorum vero regum & amicorum sanctissimum.* Mithridates vero ipsis illis exemplis, quæ criminandi ergo adducit, satis refutatur, Antiocho, Perseo, Jugurtha & similibus, qui gravissimis, si quis unquam, delictis pop. Rom. odium contraxerant.

2 *Universalis ecclesiæ*] Non tantum vigilare debere, ne in suam cujusque ecclesiam impietas aut error irrepat, sed ubicumque illa existunt, quantum in ipsis est, obviam ire, monere, laborare, providere, ut coërceantur.

3 *Deorum injurias*] *Tacitus* 1, annal. 73.

4 *Perjurium satis*] *Cicero* 2, de legib. 8. *Qui secus faxit, Deus ipse vindex esto.*

d *Unius*

non tantum ab hominibus puniri delicta quæ directe alios lædant, ſed & quæ per conſequentiam, qualis 5 ſui occiſio, 6 concubitus cum beſtiis, & alia quædam.

3. Religio autem quanquam per ſe ad conciliandam Dei gratiam valet, habet tamen & ſuos in ſocietate humana effectus maximos. Neque enim immerito Plato religionem propugnaculum poteſtatis ac legum & honeſtæ diſciplinæ vinculum vocat. Plutarchus † ſimiliter *συνεκτικὸν ἁπάσης κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἔρεισμα*, *coagulum omnis ſocietatis & fundamentum legiſlationis*. Philoni quoque * eſt *φίλτρον ἀνυσιμώτατον καὶ δεσμὸς ἄλυτος εὐνοίας ἐρωτικῆς ἡ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ τιμή· efficaciſſimum* 7 *amatorium, & vinculum indiſſolubile benevolæ amicitiæ,* d *unius Dei cultus.* Contraria omnia ab impietate:

† *Contr. Colot. p.* 1125. E.

* *De Monarch. p.* 818. B.

a *Heu primæ ſcelerum cauſæ mortalibus agris,*
e *Naturam neſcire Dei.*

a *Sil. Italicus.* IV. 794.

Omnis falſa, inquit Plutarchus, *b* de rebus divinis perſuaſio pernicioſa, accedente animi perturbatione perniciosiſſima. Exſtat apud Jamblichum ſententia Pythagorica: *ἡ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐστὶ καὶ σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία· Dei cognitio & virtus eſt, & ſapientia, & perfecta felicitas.* Hinc Chryſippus legem *c* dixit reginam divinarum humanarumque rerum, & *d* Ariſtoteli f inter curas

b *De Superſtit. p.* 164. E.

c *L. 2. D. De Legg.*

d *VII. Polit. c.* 8.

GROTII.

d *Unius Dei cultus*] Idem de fortitudine: *αἴτιον τῆς ὁμονοίας τὸ ἀνωτάτω καὶ μέγιστον ἡ περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ δόξα, ἀφ' ἧς οἷα πηγῆς ἑνωτικῇ καὶ ἀδιαλύτῳ φιλίᾳ κέχρηνται πρὸς ἀλλήλους· ſumma ac maxima concordiæ cauſa, de uno Deo ſenſus, ex quo velut fonte procedit inſolubilis & animos inter ſe vinciens amicitia*, (pag. 741. D. E.) Joſephus autem contra Appionem libro: *τὸ γὰρ μίαν μὲν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν δόξαν περὶ Θεοῦ, τῷ βίῳ δὲ καὶ τοῖς ἔθεσι μηδὲν ἀλλήλων διαφέρειν, καλλίστην ἐν ἔθεσιν ἀνθρώπων συμφωνίαν ἐπιτελεῖ· eandem de Deo habere ſententiam, nihilque vita & inſtitutis inter ſe diſcrepare, pulcherrimam in animis hominum concordiam excitat.*

e *Naturam neſcire Dei*] Sic & Joſephus adverſus Appionem libro altero cauſas cur multæ civitates male conſtitutæ fuerint, has reddit: *τὸ μήτε τὴν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ φύσιν ἐξ ἀρχῆς συνιδεῖν αὐτῶν τοὺς νομοθέτας, μηθ' ὅσον καὶ λαβεῖν ἠδυνήθησαν, ἀκριβῆ γνῶσιν διορίσαντας, πρὸς τοῦτο ποιήσασθαι τὴν ἄλλην τάξιν τοῦ πολιτεύματος.* Vide & quæ ſequuntur ibidem optime, (pag. 1078.)

f *Inter curas publicas prima de rebus divinis*] Ad quarum cognitionem Imperatores vocans *Juſtinus Martyr* addit: *βασιλικὸν ἂν καὶ τοῦτο ἔργον εἴη· erit hoc opus ſane regium.* Adde quæ habet *Covarruvias* in c. peccatum, Part. 2. §. 10.

GRONOVII.

5 *Sui occiſio*] Qua læditur reſpublica, cui eripitur civis.

6 *Concubitus cum beſtiis*] Contumelioſus & injurius in omne genus humanum; de quo licet dicere, quod *Ovidius* ad amicam, quæ abortivum ſumpſerat. 2, el. 14. *Si mos antiquis placuiſſet patribus idem, Gens hominum vitio deperitura fuit.*

7 *Amatorium*] Philtrum, medicamentum, quo amor conciliari creditur. *Seneca* ep. 19. *Ego tibi monſtrabo amatorium ſine medicamento, ſine herba, ſine ullius maleficæ carmine, ut ameris, ama.*

g Ju-

curas publicas prima de rebus divinis, & Romanis jurisprudentia
* L. 10. §. 2. D. De Just. & Jure. * divinarum humanarumque rerum notitia. Philoni † ars regia πραγμάτων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἱερῶν ἐπιμέλεια· *rerum privatarum, publicarum, & sacrarum curatio.*
† De creat. magistr. p. 723. B. 4. Hæc vero omnia non tantum in una aliqua civitate consideranda sunt, ut cum apud Xenophontem a Cyrus ait subditos hoc sibi addictiores fore, quo Dei essent metuentiores, sed & in communi societate generis humani. *Pietate sublata*, inquit Cicero, *b fides etiam & societas humani generis, & una excellentissima virtus justitia tollitur.* Idem alibi: *c justitiam adfert, cum cognitum habeas quod sit summi rectoris & domini numen, quod consilium, quæ voluntas.* Atque hujus rei evidens argumentum est, quod Epicurus cum divinam 8 providentiam sustulisset, g justitiæ quoque nihil reliquit nisi nomen inane, ut quam nasci diceret 9 ex sola conventione, neque durare ulterius quam communis duraret utilitas, abstinendum autem ab his quæ alteri nocitura essent solo pœnæ metu. Verba ipsius ad hanc rem sane insignia exstant apud Diogenem d Laërtium.

a Cyri instit. lib. VIII. c. 1.
b Lib. I. de Nat. Deor. c. 2.
c De fin. IV. c. 5.
d Lib. X. §. 150, 151. Ed. Amst.

5. Vidit hunc nexum & Aristoteles, qui V. de repub. cap. XI. sic ait de rege: ἧττον φοβῆνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα· *minus enim populus timebit injuste tractari a principe quem religiosum credat.* Et Galenus libro IX. de placitis Hippocratis & Platonis, cum multa de mundo divinaque natura quæri dixisset, 10 nullo ad mores usu, quæstionem de providentia agnoscit usus esse maximi tum ad privatas tum ad publicas virtutes. Vidit hoc & Homerus, qui Odysseæ e sexto & f nono hominibus ὑβριστῆς καὶ ἀγρίοις, *feris & injustis*, opponit eos quibus νόος ἐστὶ θεοσδὴς, *mens religiosa.* Sic Judæorum veterum h justitiam religione permixtam laudat ex Trogo g Justinus; sicut eosdem Judæos Strabo *h* δικαιοπραγοῦντας καὶ εὐσεβεῖς ὡς ἀληθῶς ὄντας. Lactantius: *i si ergo pietas est cognoscere Deum, cujus cognitionis hæc summa est ut eum colas, ignorat utique justitiam, qui religionem Dei non tenet. Quomodo enim potest*

e Vers. 120, & seqq.
f Vers. 576.
g Lib. 36. c. 2.
h Geograph. Lib. XVI. p. 761.
i Inst. Div. L. V. c. 14.

GROTII.

g *Justitiæ quoque nihil reliquit nisi nomen inane*] Seneca epist. XCVII. *Illic dissentiamus cum Epicuro, ubi dicit nihil justum esse natura, & crimina vitanda esse, quia vitari metus non possit.*

h *Justitiam religione permixtam*] Philo vita Abrahami: τῆς αὐτῆς φύσεώς ἐστιν εὐσεβῆ τε εἶναι καὶ φιλάνθρωπον, καὶ περὶ τὸν αὐτὸν ἑκάτερον ὁσιότης μὲν πρὸς θεὸν, δικαιοσύνη δὲ πρὸς ἄνθρωπον θεωρεῖται· *ejusdem est naturæ religiosum esse & hominum amantem: apud eundem spectantur pietas in Deum, & in homines justitia*, (pag. 378. D.)

GRONOVII.

8 *Providentiam sustulisset*] Quia statuebat Deum nullam rerum humanarum curam agere.

9 *Ex sola conventione*] Ex pactione coëuntium in civitatem.

10 *Nullo ad mores usu*] Quæ ingenia tantum curiosa oblectarent; nihil autem juvarent vitam civilem.

poteſt eam noſſe qui unde oriatur ignorat? Idem alibi : * *religioni eſt propria juſtitia.* * *De Ira Dei*, c. 7.

6. Jam vero majorem etiam uſum habet religio in 11 majori illa quam in civili ſocietate, quia in civili partem ejus ſupplent leges & facilis legum exſecutio : cum contra in magna illa communitate juris exſecutio ſit difficillima, ut quæ niſi armis expleri nequeat, & leges pauciſſimæ : quæ ipſæ inſuper ſanctimoniam ſuam habent præcipue 12 a metu numinis ; unde qui in jus gentium peccant, divinum jus violare paſſim dicuntur. Non male ergo religionem contaminatam ad omnium pertinere injuriam dixere Imperatores. *L. 4. C. de hæreticis.*

XLV. 1. Ut rem totam penitius introſpiciamus, notandum eſt, religionem veram, quæ 13 omnium ætatum communis eſt, quatuor præcipue 14 pronuntiatis niti ; quorum primum eſt, Deum eſſe, & eſſe unum : ſecundum, Deum nihil eſſe eorum quæ videntur, ſed his aliquid ſublimius : tertium, a Deo curari res humanas, & æquiſſimis arbitriis dijudicari : quartum, eundem Deum opificem eſſe rerum omnium extra ſe. Hæc quatuor totidem decalogi præceptis explicantur.

2. Nam primo aperte traditur Dei unitas : ſecundo natura ejus inconſpicua : nam propter eam imago ejus exſtrui vetatur Deut. IV, 12. Quomodo & i Antiſthenes dicebat : *ὀφθαλμοῖς οὐχ ὁρᾶται, οὐδενὶ ἔοικεν, διόπερ αὐτὸν οὐδεὶς ἐκμαθεῖν ἐξ εἰκόνος δύναται· oculis non conſpicitur, rei nulli eſt ſimilis, unde nec quiſquam eum poteſt ex effigie cognoſcere.* k Philo autem : *τὸν ἀόρατον εἰκονογραφεῖν ἢ διαπλάττειν οὐχ ὅσιον· profanum eſt ejus qui inconſpicuus eſt pingendo aut fingendo imaginem exhibere.* Diodorus Siculus de Moſe : *ἄγαλμα οὐ κατεσκεύασε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀνθρωπόμορφον εἶναι τὸν Θεόν· l ſimulacrum non conſtituit eo quod Deum non crederet humana forma eſſe.* Tacitus : *Judæi mente ſola unumque numen intelligunt : profanos qui Deum imagines mortalibus materiis in ſpeciem hominum effingunt.* *Excerpt. è lib. XL.* *Hiſt. v. 5.*

GROTII.

i *Antiſthenes*] Laudatus *Clementi Alexandrino.* Ex illo videtur hoc promiſiſſe *Seneca* lib. VII, c. 3c. naturalium quæſtionum : *ipſe qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundavit, deditque circa ſe, majorque eſt pars operis ſui ac melior, effugit oculos, cogitatione viſendus eſt.*

k *Philo autem*] Dicit hæc apud *Philonem* rex Agrippa, (*pag.* 1032.)

l *Simulacrum non conſtituit*] *Dion* libro XXXVI. (*pag.* 41. E. *Ed. H. Steph.*) *οὐδ' ἄγαλμα εἶδέν ἐν αὐτοῖς ποτὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἴσχον· ἄῤῥητον δὲ καὶ ἀειδῆ αὐτὸν νομίζοντες εἶναι*, &c. *nec ullum Hieroſolymis ſimulacrum habebant, quod Deum crederent neque conſpici, neque verbis explicari poſſe.* Vide & Strabonem libro XVI. (pag. 761.)

GRONOVII.

11 *Majori illa*] Omnium hominum inter ſeſe.

12 *A metu numinis*] Propter jusjurandum, quo ſolent ſanciri fœdera.

13 *Omnium ætatum*] Ante Moſen, Moſaicæ, & Chriſti.

14 *Pronuntiatis*] Principiis, fundamentis. Infra *notiones* & *notitias* vocat.

m *Numa*]

gunt. Plutarchus vero cur [m] Numa de templis simulachra sustu-
Fig. 65. B. lerit causam hanc reddit: ὡς οὐκ ἐφάπτεσθαι θεῷ δυνατὸν ἄλλως ἢ
vii. Num. νοήσει· *quod Deus concipi nisi sola mente non possit.* Tertio præcepto intelligitur cognitio & cura rerum humanarum, etiam cogitationum: nam id jurisjurandi fundamentum est. Deus enim testis etiam cordis, & si quis fallat vindex invocatur; quo ipso simul & justitia Dei significatur & potentia. Quarto, origo mundi totius auctore Deo, [n] in cujus rei memoriam institutum fuit olim sabbatum, [15] & quidem singulari quadam sanctimonia supra ritus alios. Nam si quis in alios ritus peccasset, pœna legis erat arbitraria, ut de cibis vetitis; si in hunc, pœna capitis: quia [16] sabbati violatio ex instituto continebat abnegationem mundi a Deo creati. Mundus autem a Deo creatus & bonitatem ejus & sapientiam & æternitatem & potentiam tacite indicat.

3. Ex his autem [17] notionibus contemplativis sequuntur [18] activæ, ut Deum honorandum, amandum, colendum, eique ob-
Top. 1, 11. temperandum. Itaque Aristoteles eum qui Deum honorandum aut parentes amandos neget, non argumentis sed pœna edoman-
* *Ibid.* dum dixit. Et [18] alibi * alia quædam esse honesta, Deum honore
L. 11. *c.* 11. prosequi ubique. Istarum autem quas contemplativas diximus notionum veritas haud dubie etiam petitis ex rerum natura argumentis demonstrari potest, inter quæ illud validissimum est, quod res aliquas esse factas ostendat sensus, res autem factæ omnino nos

GROTII.

m *Numa*] De hoc Numæ instituto vide & *Dionysium Halicarnassensem.* [Nihil habet hac de re eximius ille Antiquitatum Romanarum Scriptor. Habet Auctor noster CYRILLO, *contra Julian.* Lib. VI. p. 193. *Edit. Spanhem.* sed qui videtur ex errore *Dionysium Halicarnassensem* pro alio laudasse: nam putat *Numam* è *Philosophia Pythagorica* hoc institutum hausisse; quum *Dionysius Halicarnassensis*, Lib. II. Cap. 59. ostendat, *Pythagoram* quatuor ætatibus post *Numam* vixisse, adeoque hunc illius discipulum esse non potuisse. *J. B.*]

n *In cujus rei memoriam institutum fuit olim sabbatum*] Scriptor responsorum ad orthodoxos, ad quæstionem LXIX. ἵνα οὖν φυλαχθῇ ἡ μνήμη τῆς τοῦ κόσμου ποιήσεως ἐν τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τοῦτο τιμιώτερον τῶν ἄλλων εὑρίσκειν ἔταξε τὸν ἑπτὰ ἀριθμὸν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ· *ut ergo memoria mundi conditi inter homines servaretur, ideo voluit Deus septenarium numerum in sacris literis eminere cæteris honoratiorem.* Vide & quæ præcedunt.

GRONOVII.

15 *Et quidem singulari*] Ut ad id observandum majori necessitate constringerentur Hebræi, quam ad alia multa religionis officia.

16 *Sabbati violatio*] Quippe quod esset introductum in memoriam Dei quiescentis ab opere creationis.

17 *Notionibus contemplativis*] Sententiis & effatis, quæ opinionem & existimationem de natura & majestate Dei rectam inculcant.

18 *Activæ*] Quæ opus nobis indicunt atque imperant.

19 *Alibi alia quædam*] Apud quosdam honesta & sine vitio haberi, quæ sint alibi turpia: ut apud Persas sputum vel lotium in mare aut amnem mittere. Videnda præfatio *Cornelii Nepotis.*

nos 20 ad aliquid non factum deducant. Sed quia hanc rationem & ſimiles alias non omnes capiunt, ſufficit quod ab omni ævo per omnes terras pauciſſimis exceptis, in has notiones conſenſerunt & hi qui 21 craſſiores erant quam ut vellent fallere, & alii ſapientiores quam ut 22 fallerentur: o quæ conſenſio in tanta & legum & opinionum aliarum varietate ſatis oſtendit traditionem a primis hominibus ad nos propagatam, ac nunquam ſolide refutatam, quod vel ſolum ad fidem faciendam ſatis eſt.

4. Conjunxit ea quæ memorata nobis jam ſunt de Deo Dion Pruſæenſis, cum dixit ὑπόληψιν, id eſt, perſuaſionem de Deo, aliam eſſe nobis cognatam, 23 ex argumentis ſcilicet petitam, aliam ἐπίκτητον acquiſitam ex traditione. Plutarchus eandem vocat παλαιὰν πίστιν, ἧς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδ' ἀνευρεῖν τεκμήριον ἐναργέστερον, ἄδραν καὶ βάσιν ὑφεσῶσαν κοινὴν πρὸς εὐσέβειαν· *antiquam perſuaſionem, qua nullum haberi poſſit aut dici argumentum certius, fundamentum in commune pietati poſitum.* Ariſtoteles: πάντες ἄνθρωποι περὶ θεῶν ἔχουσιν ὑπόληψιν. Idem ſenſus apud Platonem * de legibus decimo.

In Amator. P. 756. B.

De cœlo. L. I. c. 3.

**Pag. 887. D. E.*

XLVI. 1. Quare non vacant culpa qui, 24 etiamſi hebetioris ſint ingenii quam ut certa ad illas notiones argumenta aut reperire

Tom. II. Ed. H. Steph.

GROTII.

o *Quæ conſenſio*] *Tertullianus* adverſus Marcionem: *animæ a primordio conſcientia Dei dos eſt.* (Lib. I. c. 10) φυσικὴ εὐλάβεια, *pietas naturalis*, Diodoro Siculo in fragmentis, (è *Lib.* XXIII. Eclog. 11.) *Philo* de unius imperio: ἐδὲν τεχνικῶν ἔργων αὐτοματίζεται. τεχνικώτατος δὲ ὁ κόσμος, ὡς ὑπό τινος τὴν ἐπιστήμην ἀγαθῆ καὶ τελειοτάτῃ πάντων δεδημιουργῆσθαι. τοῦτον τὸν τρόπον ἔννοιαν ἐλαίβομεν ὑπάρξεως Θεοῦ. *nihil artem præferens caſu oritur. Maximam autem artem mundus præfert, teſtaturque a ſumme perito ſummeque perfecto ſe fabricatum. Notitia, qua Deum eſſe credimus, hinc ortum habet. Tertullianus* adverſus Marcionem 1. (*Cap.* 18.) *Nos defendimus Deum primum natura cognoſcendum, deinde doctrina recognoſcendum: natura ex operibus: doctrina ex prædicationibus. Cyprianus* de idolorum vanitate, (*Cap.* 5. num. 9. *Ed. Cellar.*) *hæc eſt ſumma delicti, nolle agnoſcere quem ignorare non poſſis. Julianus* ad Heraclium: πάντες ἀδιδάκτως εἶναι θεῖόν τι πεπείσμεθα, καὶ πρὸς τοῦτον ἀφορᾷν ἐπ' αὐτό τε εἶμαι σπεύδειν. ἔτω διατιθέμενοι τὰς ψυχὰς πρὸς αὐτὸ, ὥσπερ οἶμαι πρὸς τὸ φῶς τὰ βλέποντα. *omnes ante doctrinam numen aliquod eſſe perſuaſi ſumus, eò reſpiciendum, ad eum properandum: credoque ſic animos noſtros ſe habere ad Deum, ut viſu prædita ad Lucem.* (Orat. VII. p. 209. C. *Ed. Spanhem.*)

GRONOVII.

20 *Ad aliquid non factum*] Quia non datur progreſſus in infinitum, oportet eſſe aliquam cauſam ſine cauſa.

21 *Craſſiores*] Non tam celeris atque acuti ingenii ut eos credi poſſit ementitos eſſe, quæ minoribus tradiderunt tanquam a majoribus accepta.

22 *Fallerentur*] Paterentur ſe decipi & illudi ab illis, quos ſuſpicari poterant ea commentos eſſe.

23 *Ex argumentis*] Quæ cuivis ratione utenti ſunt in promptu.

24 *Etiamſi hebetioris*] Quod alioqui eos videtur excuſare *num.* 31. Peccant enim arrogantia & nimia fiducia ſui, dum ſpreto & majorum & omnium aliorum judicio, putant ſibi non credendum, quod mathematica demonſtratione ſibi probare nequeunt.

rire possint, aut comprehendere, eas repudiant, cum & ad honestum sint duces, & diversa sententia nullis argumentis nitatur. Sed quia de pœnis & quidem humanis agimus, discrimen hic adhibendum est inter notiones ipsas, & inter 25 modum ab iis discedendi. Hæ notiones, numen aliquod esse (unum an plura sepono) & curari ab eo res hominum, maxime sunt universales, & ad religionem, sive veram, sive falsam, constituendam omnino necessariæ. τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, (id est, *qui religionem habeat*: nam religio Hebræis accessus ad Deum vocatur) πιστεῦσαι δεῖ ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται· *eum credere oportet & esse Deum, & ab eo præmia dari se colentibus.*

Hebr. XI, 6.

De nat. Deor. I. c. 2.

2 Similiter Cicero: *Sunt philosophi, & fuerunt, qui nullam habere censerent humanarum rerum procurationem Deos, quorum si vera sententia est, quæ potest esse pietas, quæ sanctitas, quæ religio? hæc enim omnia pure ac caste tribuenda Deorum ita numini sunt, si animadvertuntur ab his, & si est aliquid a Diis immortalibus humano generi tributum.* Epictetus: τῆς περὶ τοὺς θεοὺς εὐσεβείας ἴσθι ὅτι τὸ κυριώτατον ἐκεῖνό ἐστιν, ὀρθὰς ὑπολήψεις περὶ αὐτῶν ἔχειν, ὡς ὄντων καὶ διοικούντων τὰ ὅλα καλῶς καὶ δικαίως· *Pietatis hoc præcipuum, bene sentire de Diis, ut qui & sint & res omnes juste ac recte administrent.*

Ench. c. 28.

Lib. II. c. 31.

Ælianus ait, barbarorum neminem delapsum ad ἀθεότητα, sed ab omnibus affirmari p & esse numen, & nostri curam gerere. Plutarchus, libro de communibus notitiis, ait eam quæ de Deo est notitiam tolli, sublata providentia: οὐ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακάριον μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπον καὶ κηδεμονικὸν καὶ ὠφέλιμον, προλαμβάνεσθαι καὶ νοεῖσθαι τὸν θεόν· *non enim immortalem tantum & beatum, sed & hominum amantem, ita ut & curet eos & prosit ipsis, concipi atque intelligi Deum.* Lactantius: *neque honor ullus deberi potest Deo si nihil præstat colenti, nec ullus metus si non irascitur non colenti.* Et revera negare Deum esse, aut negare a Deo curari actiones humanas, si 26 moralem effectum respicimus, tantundem valet.

Pag. 1075. E.

De Ira Dei, c. 6.

3. Quare ipsa quasi necessitate auctore hæ duæ notiones

q apud

GROTII.

p *Et esse numen, & nostri curam gerere*] *Seneca* epistola XCV. *Primus est deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis majestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla majestas est.*

GRONOVII.

25 *Modum ab iis discedendi*] Quatenus progrediantur, qui vel omnes vel aliquas harum notionum negant aut in dubium vocant.

26 *Moralem effectum*] Si consideremus quid ex utraque sententia in moribus & vita sequatur: nempe ut nullo metu Dei, sive quod non sit, sive quod non curet res humanas, in scelera & flagitia sint audaciores.

q *Apud*

q apud omnes ferme quos novimus populos, per tot jam sæcula, conservatæ sunt. Hinc Pomponius * erga Deum religionem juri asscribit gentium: & apud Xenophontem, † Socrates τὸς θεὸς σέβειν, *Deos colere legem esse* ait, quæ apud omnes homines valeat: quod & Cicero tum de natura Deorum libro *a* primo, tum secundo de inventione *b* affirmat. Dion Prusæensis oratione XLI. vocat δόξαν καὶ ἐπίνοιαν κοινὴν τῦ ξύμπαντος ἀνθρωπίνυ γένες, ὁμοίως μὲν Ἑλλήνων, ὁμοίως δὲ βαρβάρων ἀναγκαίαν καὶ ἔμφυτον ἐν παντὶ τῷ λογικῷ γινομένην κατὰ φύσιν· *persuasionem quæ insit hominibus communiter omnibus, non minus barbaris quam Græcis, necessariam ac naturalem cunctis ratione utentibus.* Et paulo post: πάνυ ἰσχυρὰν καὶ ἀίδιον ἐκ τῦ παντὸς χρόνυ καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀρξαμένην τε καὶ διαμένσαν· *persuasionem valde robustam ac sempiternam apud omnes gentes & cœptam & permanentem.* Xenophon in convivio *c* & Græcos & barbaros ita ait existimare, nota esse Diis & præsentia & futura.

* *L. 2. D. de Just. & jure.*
† *Memorab. IV. 4. num. 19. Ed. Oxon.*
a *Cap. 16.*
b *Cap. 22.*
c *Cap. 4. §. 47.*

4. Has igitur notitias qui primi incipiunt tollere, sicut in bene constitutis civitatibus coerceri solent, ut 27 Diagoræ Melio accidisse legimus, & Epicureis qui ex bene moratis urbibus ejecti sunt, r ita & coërceri posse arbitror nomine humanæ societatis, quam sine ratione probabili violant. Himerius Sophista actione *d* in Epicurum: δόγματος ὖν ἀπαιτεῖς δίκας; ὄχ, ἀλλ' ἀσεβείας· δογματίζειν μὲν γὰρ ἔξὸν, ἀσεβεῖν δὲ ὐκ ἐπιτέτραπται· *placiti igitur pœnam exigis? neutiquam, sed impietatis; placita tradere permittitur, non & pietatem oppugnare.*

d *Apud Photium.*

XLVII. 1. Cæteræ notiones non æque sunt evidentes, ut Deos plures uno non esse: nihil eorum quæ videmus Deum esse, 28 non mundum, non cœlum, non solem, non aërem: mundum non esse ab omni æternitate, ac ne ejus quidem materiam; sed a Deo facta. Itaque harum cognitionem temporum lapsu apud multos populos 29 obliteratam, & quasi extinctam videmus; eoque facilius quia leges hanc partem minus curabant, ut sine qua 30 aliqua saltem consistere religio posset. 2. Ipsa

GROTII.

q *Apud omnes ferme quos novimus populos*] *Seneca* epist. CXVII. *Tanquam Deos esse inter alia sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita est: nec ulla gens usquam est adeo extra leges moresque projecta, ut non aliquos deos credat.* Idem de Beneficiis IV, 4. *nec in hunc furorem omnes mortales consensissent alloquendi surda numina & inefficaces Deos, &c.* Adde *Platonem* Protagora, (*pag.* 322. Tom. I.) & decimo de legibus, (*pag.* 887. D. E. Tom. II.) & pulchra quæ habet *Jamblichus* post principium de mysteriis Ægyptiorum, ubi Deum nosse ita homini ait proprium, ut hinnitum equo.

r *Ita & coërceri posse arbitror nomine humanæ societatis*] Moxus Lydus Crambi urbis inhabitatores obsidione captos mersit omnes οἷον ἄθεους, ut qui Deum nullum nossent, colerentve. *Nicolaus Damascenus* in excerptis Peirescianis. (*pag.* 445.)

GRONOVII.

27 *Diagoræ Melio*] *Cicero* 1. de Natura Deor. 42. & ejusdem operis 3, 37.

28 *Non mundum*] Quem tamen Deum esse argutiis quibusdam & Zeno colligebat. *Cic.* 2, de Nat. Deor. 8.

29 *Obliteratam & extinctam*] Quum sine dubio primi homines & ab Adamo & a Noacho eas acceperint.

30 *Aliqua saltem*] Qualem notum est penes omnes fere paganos publice fuisse.

 s *Opi-*

2. Ipſa lex Dei illi populo data quem Prophetæ & prodigia partim conſpecta, partim non dubitandæ auctoritatis fama ad ipſos perlata, cognitione harum rerum nec obſcura nec incerta imbuerant, quanquam falſorum Deorum cultus maxime deteſtatur, non tamen omnes ejus culpæ convictos morte punit; ſed eos demum 31 quorum facta circumſtantiam habent ſingularem, ut eum qui princeps alios ſeduxerit. Deut. XIII, 1, 6. civitatem quæ incepit colere Deos ante ignotos, Deut. XIII, 12, 13. eum qui aſtra colit, ut legem totam, ac proinde Dei veri cultum deferat, Deut. XVII, 2. (quod Paulo eſt *λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα*, ſ *opificio ſervire, non opifici*: nam *παρὰ* ibi & alibi ſæpe vim habet excluſivam) quæ res etiam apud 32 Eſavi poſteros aliquo tempore pœnis fuit ſubdita, ut videre eſt Jobi XXXI, 26. 27. eum quoque qui liberos Molocho, id eſt, Saturno dederit, Lev. XX, 2.

Roman. 1, 25.

3. Cananæos vero & vicinos illis populos pridem delapſos ad pravas ſuperſtitiones non ſtatim Deus puniendos judicavit, ſed tum demum cum hanc culpam magnis ſceleribus cumulaſſent, Gen. XV, 16. Sic & in aliis populis diſſimulavit ignorantiæ tempora circa falſorum numinum cultus, Actor. XVII, 30. Nimirum recte a Philone * dictum eſt, religionem ſuam *cuique* videri optimam, ut 33 quæ plerumque non ratione ſed affectu *dijudicetur*: unde non longe abit dictum Ciceronis, † nemini ullam diſciplinam philoſophiæ probari, præter eam quam ipſe ſequatur. Addit, pleroſque 34 teneri adſtrictos antequam quid eſſet optimum judicare poſſent.

* *Leg. ad Cajum*, p. 1031. B.
† *Acad.* IV. c. 3.

4. Sicut autem excuſabiles ſunt & ab hominibus certe non puniendi, qui cum legem a Deo proditam nullam acceperint, aut aſtro-

GROTII.

ſ *Opificio ſervire, non opifici*] Philo ad decalogum de talibus: *εἰσὶ δ' οἳ καὶ προσυπερβάλλουσιν ἀσεβείᾳ, μηδὲν τῶν ἴσων μεταδιδόντες, ἀλλὰ τοῖς μὲν τὰ πάντα τῶν ἐπὶ τιμῇ χαριζόμενοι, τῷ δ' ὅδὲν νέμοντες, ἀλλ' ὅδὲ μνήμης τὸ κοινότατον ἀξιοῦνται· ἐπιλήθονται γὰρ ἃ μόνον πρόσηκον ἦν μεμνῆσθαι, ἐπιτηδεύοντες οἱ βαρυδαίμονες ἑκάσιον λήθην, &c. ſunt autem alii quorum ulterius impietas procedit, qui ne paria quidem Deo & operibus ejus tribuant, ſed quicquid honoris excogitari poteſt his exhibent, illud communiſſimum bonum nulla memoratione dignantes, id præterent quod ſolum meminiſſe debuerant, ſponte miſeri ſibi acceſſentes quæſitam oblivionem*, (pag. 753. A. B. *Ed. Paris.*) Sic locum Deuteronomii interpretatur *Maimonides* Directore III, 41.

GRONOVII.

31 *Quorum facta*] Quorum error in religione gravius aliquid & deteſtabile ſecum traheret.

32 *Eſavi poſteros*] Videtur cenſuiſſe Jobum eſſe illum *Jobabum*, qui nominatur inter reges Edomitarum, *Geneſ.* 36, 33. & 34. Adde *Voſſ.* de idolol. 2, 3.

33 *Quæ plerumque*] In qua æſtimanda pars maxima non ſequitur, id quod rectiſſimum eſt, ſed quo adſuevit, quod imbibit & cœpit adamare.

34 *Teneri adſtrictos*] Implicitos errori.

aſtrorum, aut aliarum rerum naturalium virtutes, aut ſpiritus, ſive in imaginibus, ſive in animantibus, ſive in rebus aliis colunt, aut etiam animas eorum qui virtute & 35 beneficiis in humanum genus excelluerunt, aut 36 mentes quaſdam incorporeas, præſertim ſi nec ipſi tales cultus commenti fuerint, t nec ſummi Dei cultum ideo deſerant: ita impiis magis quam errantibus annumerandi ſunt, qui aut cacodæmonas quos tales eſſe norunt, aut 37 vitiorum nomina, aut homines quorum vita fuit flagitiis plena, divinis honoribus colere inſtituunt.

5. Nec minus illi qui deos colunt hominum innocentum ſanguine, a quo more quod Carthaginienſes abſtinere coëgerit laudatur u Darius * Perſarum rex, & Gelo † Syracuſarum tyrannus. Narrat & Plutarchus, a barbaros quoſdam, qui humanis victimis deos colebant, pœnas daturos Romanis fuiſſe: ſed cum antiquitate moris ſe excuſarent, nihil mali paſſos: 38 vetitos tantum nequid in poſterum tale facerent.

* *Juſt. l.* XIX. c. 1.
† *Plutarch. apophth. p.* 175. A. & *de ſera num. vind. pag.* 552. A.
a *Quæſt. Rom.* 83.

XLVIII. 1. Quid de illis armis dicemus quæ inferuntur populis aliquibus, eam ob cauſam quod illi Chriſtianam religionem ſibi propoſitam amplecti nolunt? Non jam quæram an 39 talis proponatur qualis debet, & quomodo debet. Demus ita fieri: duo notanda dicimus. Prius eſt veritatem Chriſtianæ religionis, quatenus ſcilicet 40 naturali ac primævæ religioni non pauca ſuperaddit, argumentis mere naturalibus perſuaderi non poſſe, ſed niti hiſtoria tum reſurrectionis Chriſti, tum miraculorum ab ipſo & Apoſtolis editorum: quæ res eſt facti, olim quidem irrefragabilibus teſtimoniis probata, ſed olim, ita ut & hæc quæſtio facti ſit, & jam perantiqui. Quo magis fit, ut doctrina hæc ab his qui nunc primum eam audiunt penitus in animum admitti nequeat, niſi 41 ſecretis Dei auxiliis accedentibus, quæ ſicut quibus dantur

GROTII.

t *Nec ſummi Dei cultum ideo deſerant*] Sic victimas ab Ægypti regibus, ab Auguſto, a Tiberio in templum admiſere Judæi. Docent id & *Joſephus* & *Philo*, [*de Legat. ad Caj.* p. 1036. C. Verum illi Reges & Principes non propterea Deum *Judæorum*, ut unicum & ſummum, adgnoſcebant; eadem ſacra cuivis alii Numini oblaturi. *J. B.*]

u *Darius*] Hyſtaſpis filius, Xerxis pater. Confer quæ ſupra §. XLI.

GRONOVII.

35 *Beneficiis in humanum*] *Cic.* 2. de Legib. 8. *Illos quos eodo cœlum merita vocaverunt, Herculem, Liberum, Æſculapium, Pollucem, Quirinum.*

36 *Mentes quaſdam*] Angelos, genios.

37 *Vitiorum nomina*] Ut Dicæ archus Philippi præfectus, qui miſſus a rege ad Cycladas inſulas ſubigendas in portu duas aras poſuit, alteram Ἀσεβείας, alteram Παρανομίας. *Polyb.* lib. 17. p. 772.

38 *Vetitos*] Ut Druidæ a Claudio, *Sueton.* 25.

39 *Talis proponatur*] Pura & ſincera nec ſuperſtitionibus pravis polluta.

40 *Naturali ac primævæ*] Notionibus illis quas *num.* 45. enarravit.

41 *Secretis Dei auxiliis*] Inſtinctu Spiritûs Sancti.

dantur non dantur 42 in operis alicujus mercedem, ita ſi quibus negantur aut minus large conceduntur, id fit ob cauſas non iniquas illas quidem ſed plerumque 43 nobis incognitas, ac proinde humano judicio non punibiles. Huc reſpicit canon concilii Toletani: *Præcipit ſancta ſynodus*, x *nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus miſeretur, & quem vult indurat.* Mos enim eſt ſacrorum librorum, y quarum rerum cauſæ nos latent, eis cauſam aſſignare divinam voluntatem.

Cap. 5. de Judæis. diſt. 45.

2. Alterum hoc eſt, z Chriſto novæ legis auctori omnino hoc placuiſſe, ut ad legem ſuam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur, Rom. VIII, 15. Hebr. II, 15. Joan. VI, 67. Luc. IX, 55. Matth. XIII, 29. quo ſenſu veriſſimum illud Tertulliani: 44 *Lex nova non ſe vindicat* (uu) *ultore gladio.* In 45 libro antiquo cui nomen conſtitutiones Clementis de Chriſto dicitur: *τὸ αὐτεξούσιον τῶν ἀνθρώπων ἀφῆκεν ἐλεύθερον, οὐ προσκαίρῳ θανάτῳ δικάζων, ἀλλ' ἐν ἑτέρᾳ κατασκάσει λογεύεται αὐτό.* *liberam reliquit hominibus arbitrii poteſtatem, non morte temporali eos puniens, ſed in altero ſæculo ad reddendam rationem vocans.* a Athanaſius: *Dominus non cogens, ſed libertatem ſuam voluntati permittens, dicebat quidem vulgo omnibus: Si quis vult venire poſt me: Apoſtolis vero:* b *nunquid & vos abire vultis?* Chryſoſtomus ad eundem

GROTII.

x *Nemini deinceps ad credendum vim inferre*] Joſephus ita cenſet *δεῖν ἕκαστον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ προαίρεσιν θεὸν σέβειν, ἀλλὰ μὴ μετὰ βίας· debere quemque libero animi propoſito Deum colere, non vi coactum.* (In Vit. ſua, p. 1007. C.)

y *Quarum rerum cauſæ nos latent eis cauſam aſſignare divinam voluntatem*] *Servius* ad initium III. Æneidos, (*verſ.* 2.) *Quotieſcunque ratio vel judicium non apparet, ſic viſum interponitur.* Sic & Donatus ad actum V. ſcena II. Eunuchi, (*vers.* 36.) Atque in eum ſenſum poni Hebræum חפץ notat Abarbanel.

z *Chriſto novæ legis auctori omnino hoc placuiſſe, ut ad legem ſuam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur*] Tractat hoc *Gregorius Nazianzenus* oratione Cum aſſumptus eſt a Patre: & Beda lib. I. c. 26. *Iſidorus* de Siſebuto rege: *Qui in initio regni ſui Judæos ad fidem Chriſtianam permovens, æmulationem quidem Dei habuit, ſed non ſecundum ſcientiam. poteſtate enim compulit, quos provocare oportuit fidei ratione.* Tranſcripſit hoc in hiſtoriam *Rhodericus* II, 13. Poſteriores in Hiſpania reges eodem nomine culpant *Oſorius*, & *Mariana*; quem vide XXVI, 14. XXVII, 5.

a *Athanaſius*] Epiſtola ad ſolitarios.

b *Nunquid & vos abire vultis?*] *Cyprianus* epiſtola LV. *Converſus ad Apoſtolos ſuos dixit: nunquid & vos vultis ire? ſervans ſcilicet legem, qua homo libertati ſuæ relictus, & in arbitrio proprio conſtitutus ſibimet ipſe vel mortem appetit, vel ſalutem.*

GRONOVII.

42 *In operis alicujus*] Dantur mera Dei indulgentia.

43 *Nobis incognitas*] Quas ſibi reſervat Deus nec notas hominibus reddit.

44 *Lex nova*] Euangelium, fides in Chriſtum.

45 *Libro antiquo, cui nomen*] Eſt enim, ſi non omnis, certe magnam partem ſuppoſititius.

(uu) Ita legitur locus, quem in animo habuit Auctor: *Nam vetus lex ultione gladii ſe vindicabat.... nova autem lex clementiam deſignabat.* Advers. Judæos, *Cap.* 3. *J. B.*

c *In-*

dem Johannis locum: *ἐρωτᾷ λέγων, μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; ὅπερ πᾶσαν ἦν ἀφαιρῶντος βίαν καὶ ἀνάγκην· interrogat an & ipsi velint discedere? quod omnem est amoventis vim ac necessitatem.*

3. Nec obstat illud [46] in fabula de nuptiis, quod quidam jubentur cogi intrare, Luc. XIV, 23. nam sicut in ipsa fabella illud cogere [c 47] instantiam vocatoris significat, ita & in affabulatione, quo sensu vox ejusdem significationis accipitur Luc. XXIV, 29. nec aliter Matth. XIV, 22. Marc. VI, 45. Gal. II, 14. Procopius in arcanæ historiæ parte docet, a sapientibus culpatum fuisse [d] Justiniani consilium, quod Samaritas vi ac minis ad Christianam religionem compulerit: addit & incommoda inde secuta, quæ apud ipsum legas.

XLIX. 1. Qui vero Christianismum docentes aut profitentes eam ob causam pœnis subdunt, haud dubie faciunt contra ipsam rationem, nihil enim est in disciplina Christiana (ipsam hic per se considero, non quatenus ei insincerum aliquid admiscetur) quod humanæ societati noceat, imo nihil quod non prosit. Res ipsa loquitur, & extranei coguntur agnoscere. [48] Plinius Christianos sacramento inter se obstringi ait, ne furta, ne latrocinia committant, ne fidem fallant. [e] Ammianus * ea religione nihil ait

* *Lib.* XXII. c. 11.

GROTII.

c *Instantiam vocatoris significat*] Cyprianus de idolorum vanitate hunc locum respiciens: *Per orbem vero discipuli, magistro & Deo monente, diffusi, præcepta Dei in salutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent, cæcos & ignaros ad agnitionem veritatis ocularent. Ac, ne esset probatio minus solida, & de Christo delicata confessio, per tormenta, per cruces, per multa pœnarum genera tentantur,* (Cap. 7.)

d *Justiniani consilium*] Ad eundem Justinianum epistolam Theodahadi vide in *Cassiodoro* X, 26.

e *Ammianus*] Idem vere, Christianam religionem absolutam & simplicem vocat (*Lib.* XXI. c. 16.) Zosimus & ipse paganus: *χριστιανῶν πίστεως ἐπαγγελία παντὸς ἁμαρτήματος καὶ πάσης ἀσεβείας ἀπαλλαγή· Christianæ fidei hæc est pollicitatio, libertas ab omni crimine atque impietate.* (Lib. II. c. 29. *Ed. Cell.*) Secta nemini molesta passim a paganis dicebatur. *Tertullianus* Scorpiaco, (*Cap.* 1.) Justinus apologetico 11: *Ἄρωγοὶ δ' ὑμῖν καὶ σύμμαχοι πρὸς εἰρήνην ἐσμὲν πάντων μᾶλλον ἀνθρώπων, ὅτι ταῦτα δοξάζομεν, ὡς λαθεῖν θεὸν κακόεργον, ἢ πλεονέκτην, ἢ ἐπίβουλον, ἢ ἐνέρετον, ἀδύνατον εἶναι, καὶ ἕκαστον εἰς αἰωνίαν κόλασιν ἢ σωτηρίαν κατ' ἀξίαν τῶν πράξεων πορεύεσθαι· Nos vobis ad imperii tranquillitatem maxime adjutatores & collaboratores sumus, ut qui doceamus fieri non posse ut Deo quis lateat, sive sit maleficus, raptor, insidiator, sive æqui amans. tum vero ad æternam aut salutem aut pœnam quemque mitti pro factorum suorum dignitate. Arnobius* de conventibus Christianorum loquens lib. IV. *in quibus aliud auditur nihil nisi quod humanos faciat, nisi quod mites, verecundos, pudicos, castos, familiaris communicatores rei cum omnibus quos solidet germanitatis necessitudine copulatio.* (Pag. 152, *Edit. Lugd. B. Salm.*)

GRONOVII.

46 *In fabula*] Parabola.

47 *Instantiam vocatoris*] Serium studium & desiderium vehemens. Malim autem vocantis aut invitantis. nam vocatores antiquis non convivatores ipsi, sed eorum ministri. *Sueton.* Calig. 39. *Plinius* lib. 35, 10. *Seneca* 3, de Ira, 37.

48 *Plinius*] Lib. 10, epist. 67.

• *Tert. Apol. c. 3. & 1. adverſ. Nat. c. 4.*

ait doceri niſi juſtum & lene. Et vulgi verbum, * *Bonus vir Cajus Sejus*, 49 *tantum quod Chriſtianus* Nec admittendæ excuſationes, nova omnia metuenda, præſertim cœtus: nam neque metuenda ſunt dogmata quamvis nova, ſi modo ad honeſta omnia atque ad exhibendam ſuperioribus obedientiam ducant, nec ſuſpecti eſſe debent 50 cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt niſi cogantur. Recte huc aptem quod Auguſtum de Judæorum conventibus dixiſſe f Philo commemorat: non eos 51 bacchanalia eſſe aut cœtus turbandæ paci, ſed virtutum ſcholas.

Thom. 2, 2. 108.

2. Qui in tales ſæviunt, ipſi in ea cauſa ſunt ut puniri juſte poſſint, quod & Thomæ videtur. Atque eam ob cauſam g Conſtantinus Licinio, Imperatores h alii Perſis bellum intulerunt: quanquam hæc bella magis ad innocentum defenſionem, de qua & infra agemus, quam ad pœnæ exactionem pertinent.

L. 1. In eos vero qui Chriſti legem pro vera habent, (xx) ſed de quibuſdam 52 quæ aut extra legem ſunt, aut in lege 53 ſenſum videntur habere ambiguum, & ab antiquis Chriſtianis non eundem in modum ſunt expoſita, dubitant aut errant, ſuppliciis qui graſſantur, perinique faciunt: quod oſtendunt & ea quæ ante diximus, & Judæorum exemplum vetus. Nam hi cum legem haberent 54 quæ ſuppliciis hujus vitæ ſanciebatur, nunquam tamen pœnis ſubdiderunt Sadducæos qui rejiciebant dogma reſurrectionis,

GROTII.

f *Philo commemorat*] In legatione, (p. 1035. E.) Similiter & libro de ſacrificantibus, facunde oſtendit quantum ſynagogæ diſtent a paganicis myſteriis, (*pag.* 856, &c.) Locus uterque dignus inſpici. Simile habet libro altero contra Appionem Joſephus.

g *Conſtantinus Licinio*] Vide *Zonaram.* Simile illud apud *Auguſtinum* epiſt. L. *Maximianus epiſcopus Vagienſis auxilium petit ab Imperatore Chriſtiano contra hoſtes eccleſiæ, non tam ſui ulciſcendi cauſa, quam tuendæ eccleſiæ ſibi creditæ.* Relatum eſt in cauſam XXIII, quæſt. III. c. 2.

h *Alii Perſis*] Vide *Menandrum Protectorem.*

GRONOVII.

49 *Tantum quod*] In quo nihil reprehendendum, niſi quod Chriſtianus eſt.

50 *Cœtus*] Concilia & conventus tanquam lege de collegiis illicitis vetiti.

51 *Bacchanalia*] De quibus *Livius* 39, 8.

52 *Quæ extra legem ſunt*] Ut Pontificiæ traditiones & conſtitutiones Scripturæ S. auctoritate carentes.

53 *Senſum videntur*] Ut controverſiæ in articulis religionis.

54 *Quæ ſuppliciis*] A qua qui deſciſcerent, capite plecterentur.

(xx) In hanc rem habemus Scripta plurima, ſub finem Sæculi proximè præteriti, & hoc ipſo, quo vivimus, in lucem edita, Anglicè, Latinè, præſertim Gallicè, & ſic ſatis nota; in quibus, luce meridianâ clariùs, demonſtratum eſt, neminem, Religionis cauſſâ, ullo modo vexandum; & argumenta eorum, qui aliorum intellectui legem dicere volunt, & in animos dominari, ita confutata, ut diſſenſui nullus ampliùs locus futurus eſſet, ſi veritatis ſtudium, modeſtia, & charitas, in animos vexantium tantillum admitti poſſent. *J. B.*

nis, veriſſimum quidem, ſed 55 in ea lege non niſi obſcure & ſub verborum aut rerum involucris traditum.

2. Quid ſi vero gravior ſit error, & qui apud æquos judices facile poſſit ſacra autoritate, aut veterum conſenſu revinci? cogitandum hic quoque quanta ſit vis inolitæ opinionis, & quantum libertatem judicii minuat in ſuam cujuſque ſectam ſtudium, malum, ut Galenus ait, quavis ſcabie inſanabilius. Appoſite ad hanc rem Origenes: *εὐχερέστερόν γε ἄνθρωπος τὰς περὶ ἄλλα συνηθείας, κἂν δυσαποσπάστως αὐτῶν ἔχῃ, καταλείψαι ἂν, ἢ τὰς περὶ τὰ δόγματα· facilius quis alia ſibi conſueta exuat, quantumvis illis affixus ſit,* i *quam ea quæ dogmatum ſunt.* Adde quod quanta hæc ſit culpa pendet ex modo 56 illuminationis & aliis animi diſpoſitionibus, quas hominibus pernoſcere non eſt datum.

3. k Hæreticus Auguſtino is demum qui alicujus l temporalis commodi & maxime gloriæ principatuſque ſui gratia, falſas ac novas opiniones vel gignit vel ſequitur. Audiamus de Arianis Salvianum: *hæretici ſunt, ſed non ſcientes: denique apud nos ſunt hæretici, apud ſe non ſunt: nam in tantum ſe Catholicos eſſe judicant, ut nos ipſos titulo hæreticæ pravitatis infament. Quod ergo illi nobis ſunt, & hoc nos illis. Nos illos injuriam* 57 *divinæ generationi facere certi ſumus: quod minorem Patre Filium dicant. Illi nos injurioſos Patri exiſtimant, quod* 58 *æquales eſſe credamus. Veritas apud nos eſt, ſed illi apud ſe eſſe præſumunt. Honos Dei apud nos eſt, ſed illi hoc arbitrantur honorem divinitatis quod credunt.* 59 *Inofficioſi ſunt, ſed* De Gubernat. Dei, Lib. v. pag. 150, 151. Ed. Paris. 1645.

GROTII.

i *Quam ea quæ dogmatum ſunt*] Sequitur hoc *Chryſoſtomus* in 1 *Cor.* 11. *ὅταν δὲ καὶ ἐν δόγμασιν ἡ συνήθεια ᾖ, βεβαιοτέρα γίνεται. πάντα γάρ τις εὐκολώτερον ἀμείψειε, ἢ τὰ περὶ τὰς θρησκείας· ubi vero conſuetudo in dogmata inciderit, multo ſit immobilior. Nihil enim eſt quod non facilius homo mutet, quam ea quæ religionis ſunt.*

k *Hæreticus Auguſtino*] Libro de utilitate credendi; locus refertur in *cauſam* XXIV. *quæſtione* 3. c. 28. Addit *Auguſtinus*, non idem ſibi videri hæreticum & hæreticis credentem hominem. Vide eundem epiſtola CLXII. Hæreſis *obſtinatioris animi dementia.* l. 2. c. *de ſumma Trinitate*, princ. [At illius pertinaciæ ſolus Deus judex eſt, ut ab Auctoribus, de quibus modo dixi, indicatum. *J. B.*

l *Temporalis commodi & maximæ gloriæ principatuſque ſui gratia*] Scriptor *reſponſorum ad orthodoxos* quæſtione IV. *δῆλοί εἰσιν ὅτι ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἀντιπαθείας τῶν αἱρεσιαρχῶν πᾶσαι αἱ αἱρέσεις τὰς ἀφορμὰς ἰσχήκασι τῆς συςάσεως αὐτῶν· apertum eſt ex cupiditate gloriæ aut ex æmulatu qui primos repertores agitaverit, ſectas omnes exſiſtendi originem cepiſſe.* Chryſoſtomus ad *Gal.* v. *ἡ γὰρ τῶν αἱρέσεων μήτηρ, ἢ τῆς φιλαρχίας ἐστὶν ἐπιθυμία· mater hæreſium, cupiditas principatus.*

GRONOVII.

55 *In ea lege*] In V. T.

56 *Illuminationis*] Lucis & intelligentiæ, qua Deus, cujus libuit, mentem perfudit.

57 *Divinæ generationi*] Quam ab æterno eſſe ſtatuimus orthodoxi.

58 *Æquales*] Patrem & Filium.

59 *Inofficioſi ſunt*] Male habent vel tractant catholicos, ubi poſſunt, ſed putant in hoc ſe ſervire religioni.

ſed illis hoc eſt ſummum religionis officium. Impii ſunt, ſed hoc putant veram eſſe pietatem. Errant ergo, ſed m *bono animo errant, non odio ſed affectu Dei, honorare ſe dominum atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei æſtimant caritatem; & qualiter pro hoc ipſo falſæ opinionis errore in die judicii puniendi ſint,* n *nemo poteſt ſcire niſi judex. Interim idcirco eis, ut reor, patientiam Deus commodat, quia videt eos etſi non recte credere,* 60 *affectu tamen piæ opinionis errare.*

Contra Epiſt. Manichæi &c.

4. De Manichæis audiamus eum, qui in illorum craſſis ſordibus diu hæſit, Auguſtinum: *illi ſæviant in vos, qui neſciunt quo cum labore verum inveniatur, & quam difficile caveantur errores. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt quam rarum & arduum ſit* 61 *carnalia phantaſmata piæ mentis ſerenitate ſuperare. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt quanta difficultate ſanetur oculus interioris hominis, ut poſſit intueri ſolem ſuum. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt quantis gemitibus & ſuſpiriis fiat ut ex quantulacunque parte poſſit intelligi Deus. Poſtremo illi in vos ſæviant qui nullo tali errore decepti ſunt, quali vos deceptos vident. Ego autem ſævire in vos ommino non poſſum, quos ſicut me ipſum illo tempore, ita nunc debeo ſuſtinere, & tanta patientia vobiſcum agere, quanta mecum egerunt proximi mei, cum in veſtro dogmate rabioſus & cæcus errarem.*

5. o In Arianam hæreſin acriter invehitur Athanaſius epiſtola 62 ad

GROTII.

m *Bono animo errant*] *Agathias* ubi de Alemannorum abſurdis ſuperſtitionibus egerat hiſtoriarum I. ἐλεεῖσθαι μὲν ἔν ἢ χαλεπαίνεσθαι δίκαιοι ἂν εἶεν καὶ πλείσης μεταλαγχάνειν συγγνώμης, ἅπαντες ὅσοι τῆ ἀληθεῖ ἁμαρτάνουσιν. ἃ γὰρ δίκῃ ἑκόντες ἁλῶνται καὶ ὀλισθαίνουσιν, ἀλλὰ τῷ ἀγαθῷ ἡρέμενοι, ἔπειτα σφαλέντες τῇ κρίσει τὸ λοιπὸν ἔχονται τῶν δοκηθέντων ἀπρίξ, ὁποῖα ἄττα καὶ τύχοιεν ὄντα· *miſeratione quam odio digniores ſunt, ac tales quibus ignoſci par ſit, quicumque a vero aberrant. Neque enim volentes pallantur & ceſpitant, ſed eum bonum appetant, in judicando decepti, quæ ſemel viſa ſunt retinent mordicus, qualiacunque ea fuerint.*

n *Nemo poteſt ſcire niſi judex*] *Chryſoſtomus* homilia contra Anathematizantes: τὸ κεκρυμμένον τῷ τῶν αἰώνων κριτῇ ἀνεπισφαλὲς ἀποφαίνεσθαι, μόνῳ εἰδότι καὶ μέτρα γνώσεως καὶ ποσότητα πίστεως. πόθεν γὰρ ἴσμεν, εἰπέ μοι, παρακαλῶ, ποίοις ῥήμασι κατηγορήσει ἑαυτοῦ ἢ καὶ ἀπολογήσεται ἐν ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὁ θεὸς κρίνειν τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων; ὄντως ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· *id quod abſconditum, ſolus ſine periculo dijudicet ſæculorum judex, cui ſoli patet & ſcientiæ menſura & fidei quantitas. Unde enim nos ſciamus, dic mihi quæſo, quibus verbis ille ſe accuſaturus aut excuſaturus eſt, in die illa qua Deus dijudicabit arcana hominum? vere inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & viæ ejus imperveſtigabiles.*

GRONOVII.

60 *Affectu piæ opinionis*] Tam reverenti & religioſo erga Deum animo in falſa & impia religione eſſe, quam vera credentes in recta & ſana opinione ſunt.

61 *Carnalia phantaſmata*] Larvas & umbras falſæ religionis.

GROTII.

o *In Arianam hæreſin*] Non immerito odimus tam mali exempli inter Chriſtianos repertores. Vide eorum ſæva

62 ad ſolitarios, quod 63 prima in contradicentes uſa eſſet judicum poteſtate, & quos non potuiſſet verbis inducere, eos vi, plagis, carceribuſque ad ſe pertrahere anniteretur: *atque ita* inquit, *ſe-ipſam quam non ſit pia, nec Dei cultrix manifeſtat*, reſpiciens ni fallor ad illud quod legitur p Gal. IV, 29. Similia habet Hilarius oratione ad Conſtantium. q In Gallia jam olim damnati ſunt eccleſiæ judicio 64 Epiſcopi qui ut in Priſcillianiſtas gladio animadvertere-tur curaverant; & in oriente damnata Synodus quæ in 65 Bogomili exuſtionem conſenſerat. Sapienter dixit Plato, r errantis pœnam

ſæva facta apud *Euſebium* de vita Conſtantini libro I, 5. 38. *Socratem* libro IV, 29. *Procopium* Vandalicorum I. ubi de Hunericho; & Gotthicorum I. de Amalaricho; & *Victorem Uticenſem.* de Semirianis *Epiphanius*: τὲς τὴν ἀλήθειαν διδάσκοντας διώκουσιν, οὐκέτι λόγοις βαλόμενοι ἀνατρέπειν, ἀλλὰ καὶ ἐχθρίαις καὶ πολέμοις καὶ μαχαίραις παραδιδόντις τὲς ὀρθῶς πιςεύοντας· λύμην γὰρ ὐ μιᾷ πόλει καὶ χώρᾳ εἰργάσαντο, ἀλλὰ πολλαῖς· *Veritatem docentes vexant, neque verbis evertunt, ſed odiis, bellis, gladiis tradunt recte ſentientes. exitium quippe jam non uni, ſed multis urbibus regionibuſque attulere.* De talibus *Gregorius* epiſcopus Romanus ad Conſtantinopolitanum epiſcopum: *Nova & inaudita eſt iſta prædicatio, quæ verberibus exigit fidem.* [Malè quidem egerunt *Ariani:* ſed non primi eam malum exemplum ediderunt. Jam antea *Orthodoxi*, ad eos vexandos impulerant *Conſtantinum.* ut ex Hiſtoria Eccleſiaſtica conſtat. *J. B.*]

p *Gal.* IV, 29.] Ad quem locum vide *Hieronymum*, citatum c. qui ſecundum, 13. *cauſa* XXIII. *quæſt.* IV.

q *In Gallia jam olim damnati ſunt*] Sulpicius Severus: *tum vero Idacius atque Ithacius acrius inſtare, arbitrantes poſſe inter initia malum comprimi. ſed parum ſanis conſiliis ſæculares judices adeunt, ut eorum decretis atque executionibus hæretici urbibus pellerentur.* (Lib. II. c. 47.) Mox: *ſecuti etiam accuſatores Idacius & Ithacius epiſcopi, quorum ſtudium in expugnandis hæreticis non reprehenderem, ſi non ſtudio vincendi plus quam oportuiſſet certaſſent. Ac mea quidem ſententia eſt, mihi tam reos quam accuſatores diſplicere.* (Ibid. c. 50.) Poſtea: *Martinus apud Treviros conſtitutus non deſinebat increpare Ithacium ut ab accuſatione deſiſteret: Maximum orare, ut ſanguine infelicium abſtineret; ſatis ſuperque ſufficere ut epiſcopali ſententia hæretici judicati Eccleſiis pellerentur.* Vide & ſequentia.

GRONOVII.

62 *Ad ſolitarios*] Anachoretas, qui ab hominum commercio ſecedebant, & in ſolitudines ſeſe abdebant, ut vacarent contemplationi. Sæpe apud *Jo. Caſſianum.*

63 *Prima in contradicentes*] Quod hi primi Cæſares & principes ſuæ ſectæ fautores inſtigaſſent ad ſupplicia, in diſſentientes orthodoxos ſtatuenda.

64 *Epiſcopi, qui ut*] Idacius & Ithacius incitato Clemente Maximo tyranno, qui ſumpſerat imperium in Britannia contra Theodoſium. *Sulp. Sever.*

65 *Bogomili exuſtionem*] Juſſu Alexii Comneni. *Zonaras. Anna C.*

GROTII.

r *Errantis pœnam eſſe, doceri*] *Seneca* in Tragœdia, (*Here. fur.* vers. 1237.)

Quis nomen unquam ſceleris errori dedit?

& de Ira I. 14. *non eſt prudentis errantes odiſſe. alioquin ipſe ſibi odio erit. M. Antoninus* libro IX. (§. 11. Edit. Gatak.) εἰ μὲν δύνασαι, μετατίθεσο. εἰ δὲ μὴ, μέμνησο, ὅτι πρὸς τοῦτο ἡ εὐμένειά σοι δέδοται· καὶ οἱ θεοὶ δὲ εὐμενεῖς τοῖς τοιούτοις εἰσίν. *ſi potes, meliora doce. ſi non potes, memento in hoc tibi lenitatem datam. Ipſi Dii lenes ſunt talibus. Chryſoſtomus* Eph. IV, 17. τὸν γὰρ ἀγνοοῦντα,

pœnam esse, (yy) doceri.

LI. 1. [f] Justius illi punientur qui in eos, quos Deos putant, irreverentes atque irreligiosi sunt. Atque hæc causa inter cæteras allata * belli Peloponnesiaci inter Athenienses & Lacedæmonios, & a Philippo Macedone † in Phocenses: de quorum sacrilegio sic Justinus: *a quod Orbis viribus expiari debuit.* Hieronymus ad Danielis v. *b Quamdiu 66 vasa fuerunt in 67 idolio Babylonis, non est iratus Dominus (videbantur enim rem Dei secundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui consecrasse) postquam autem 68 humanis usibus divina contaminant, statim pœna sequitur post sacrilegium.* Nimirum & Augustinus existimat (zz) auctum a Deo imperium Romanorum, quod cordi illis fuisset quamvis falsa religio: &, ut Lactantius loquitur, 68 summum hominis officium, etsi non reipsa (aa) tamen proposito tenerent.

* *Thuc.* 1. c. 126, &c.
† *Diod. libro* XVI. c. 60, &c.
a *Lib.* VIII. c. 2.
b *Pag.* 581. c. *Ed. Basil.*

2. Et 7° supra diximus qualiacunque quæ putantur numina pejerata 71 a vero numine vindicari: *Punitur, quia tanquam Deo fecit*, ait Seneca: *c opinio illum sua obligat pœnæ.* Sic accipio & illud

c VII, *de Ben. cap.* 7.

ἀ κακῶς πάσχειν ὃδὲ ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλὰ μανθάνειν δίκαιόν ἐςιν ὅπερ ἀγνοεῖ· eum qui ignorat neque malo affici neque accusari oportet, sed æquum est ut discat quæ ignorat. Valentinianus, laudante *Ammiano Marcellino* libro XXX. *nec quemquam inquietavit, neque ut hoc coleretur imperavit, aut illud: nec interdictis minacibus subjectorum cervicem ad id quod ipse coluit inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes ut reperit.* (Cap. 9.)

voluntate ac studio, quantum in ipsis fuit, antiquissimum habuerunt.

70 *Supra diximus*] 2, 13. 12.

71 *A vero numine vindicari*] Exemplo Cambysis, cum Apim in Ægypto interfecit, & spoliatum Jovem Hammonem misit. *Just.* 1, 9. Xerxis, quum templum Delphicum diripiendum dedit. *Just.* 2, 12. Gallorum, cum & ipsi Delphos sunt adorti. 24, 8. item, dum tenuerunt aurum Tholosanum, ut & Servilius Cæpio.

1 *Justius illi punientur qui in eos, quos Deos putant, irreverentes atque irreligiosi sunt*] Vide de hac re egregia apud *Cyrillum* libro contra Julianum v. & VI. Solone auctore Amphictyones bello persecuti sunt Cirrhæos, quod ii templo Delphico vim intulissent. *Plutarchus* Solone, (p. 83. E.) Sic & qui falso sibi vatum nomen induunt recte puniuntur. consule *Agathiam* lib. v.

GRONOVII.

66 *Vasa*] Rapta e templo Hierosolymitano, quum captam urbem vastaret Nabucodonosor.

67 *Idolio*] Templo idolorum.

68 *Humanis usibus*] Rex Belzaces eis uti cœpit in luxurioso convivio.

69 *Summum hominis*] Cultum Dei, quo nullum magis officium præstare debent homines, non justo quidem modo, forma, ratione, sed tamen

(yy) Dicit Philosophus, *ignorantis*: ignorantia autem cum errore magnam habet adfinitatem, & hic ab illâ sæpè oritur: Προσήκει δὲ πᾶ [πάσχειν τῷ μὴ εἰδότι] μαθεῖν παρὰ τᾶ εἰδότος. De Rep. Lib. 1. pag. 337. D. *Tom.* II. Ed. H. Steph. *J. B.*

(zz) Nescio ubinam id dixerit *Augustinus*. Certè sic non satis sibi constat, quum ipse *Lib.* v. *Cap.* XII. *De Civit. Dei*, fusè satis ostendat, *Romanorum* Imperium auctum Providentiâ divinâ, non quòd illis cordi fuisset, quamvis falsa, Religio, sed ob eorum virtutes Civiles. *J. B.*

(aa) Locus est *Instit. Divin.* Lib. II. Cap. 3. *num.* 14. *Ed. Cellar.* ubi *Lactantius* loquitur de Idololatris in universum. Neque locus *Senecæ*, qui mox sequitur, satis rectè heic aptatur. *J. B.*

a Qui

illud *Senecæ : *Violatarum religionum aliubi atque aliubi diversa pœna est: sed ubique aliqua*; & quod † Plato capitis damnat religionis temeratores.

*De Benef. III. 6.
†De Legib. LX. p. 907. & segq.

CAPUT XXI.

De Pœnarum communicatione.

I. *Pœna quomodo transeat ad eos qui delicti sunt participes.*
II. *Communitas aut rectores tenentur ex subditi delicto, si adsit scientia & non prohibitio cum prohibere possint & debeant:*
III. *Item ex receptu eorum qui alibi deliquerunt.*
IV. *Nisi aut puniant aut dedant: quod exemplis illustratur.*
V. *Jura supplicum ad infortunatos, non ad nocentes pertinere: cum exceptionibus.*
VI. *Defendi tamen supplices dum de causa cognoscatur: & ex quo jure facienda cognitio.*
VII. *Quomodo delicti rectorum participes sint subditi, aut communitatis hi qui ejus membra sunt: & quomodo differant pœna communitatis & pœna singulorum.*
VIII. *Pœna jus in universitatem quamdiu duret.*
IX. *An sine delicti communicatione pœna transeat.*
X. *Distinctio ejus quod directo infertur & in consequentiam venit.*
XI. *Distinctio ejus quod fit occasione peccati & quod ex causa peccati.*
XII. *Proprie loquendo neminem juste puniri ob delictum alienum, & cur?*
XIII. *Non filios ob parentum delicta:*
XIV. (*Respondetur ad Dei facta* [vel potius, *ad objectionem petitam ex Dei factis*] *circa filios nocentum.*)
XV. *Multo minus cognatos alios.*
XVI. *Posse tamen liberis & cognatis nocentum aliquid negari, quod alioqui habere poterant: cum exemplis.*
XVII. *Nec subditos proprie puniri posse, ob regis delictum:*
XVIII. *Nec singulos qui non consenserunt, ob delictum universitatis.*
XIX. *Hæredes ad pœnam, qua pœna est, non teneri: & cur?*
XX. *Teneri tamen si pœna in aliud debiti genus transierit.*

I. 1. Quo-

L. 1. QUoties de pœna communicanda quæritur (aa), aut de iis quæritur a qui delicti ſunt participes, aut 1 de aliis. Qui delicti participes, 2 non tam ex alieno quam ex ſuo delicto puniuntur. Hi qui ſint ex his quæ 3 ſupra de damno injuria dato dicta ſunt intelligi poteſt. Ferme enim iiſdem modis in delicti partem quis venit quo in damni dati: non tamen ſemper, 4 ubi damni obligatio eſt, etiam delictum eſt, ſed tum demum ſi qua malitia notabilior acceſſerit, cum ad damni dati obligationem ſæpe qualiſcumque culpa ſufficiat.

2. Ergo b qui factum vitioſum jubent, qui 5 conſenſum requiſitum adhibent, c qui adjuvant, d qui receptum præſtant, aliove modo in ipſo crimine participant: e qui conſilium dant, f laudant, aſſentantur: qui cum ex jure proprie dicto teneantur vetare

g non

GROTII.

a QUi delicti ſunt participes] *Tertullianus* de Reſurrectione carnis: *dicent enim miniſtros & ſocios habere arbitrium miniſtrandi atque ſociandi, & poteſtatem ſuæ voluntatis in utrumque, homines ſcilicet & ipſos; Idcirco cum auctoribus merita communicare, quibus operam ſponte accommodant.* (Cap. 16.)

b *Qui factum vitioſum jubent, qui conſenſum requiſitum adhibent*] *Saulus manibus omnium lapidabat. Auguſtinus* ſermone v. de Sanctis, cap. 4. ſimilia ſermone ejuſdem argumenti primo, c. 3. & ſermone XIV.

c *Qui adjuvant*] Ope. *Inſtitutionibus* de furtis, [immo *De obligat. ex* delict.] §. interdum, 11. *Edicto Theuderici*, c. 120.

d *Qui receptum præſtant*] *Hieronymus* [aut quiſquis alius ſcripſit opus illud, *p.* 53. D. Tom. VII. *Ed. Baſ.* in Cap. 29.] ſuper parabolas: *non fur ſolum, ſed ille reus tenetur qui furti conſcius quærente poſſeſſore non indicat. Chryſoſtomus* de Statuis XIV. ὁ γὰρ οἱ ἐπιορκοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ συνειδότες μὲν, περιεῖλλοντες δὲ, κοινωνοῦσι τῶν ἐγκλημάτων· *non enim perjuri ſoli, ſed & qui, conſcii cum ſint, celant perjuria, criminis tenentur.*

e *Qui conſilium dant*] Vide *Inſtitutiones* & *edictum Theuderici* dictis locis. *Andocides* ex lege Attica, τὸν βουλεύσαντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχεσθαι καὶ τὸν τῇ χειρὶ ἐργασάμενον· *qui conſilium dedit eum non minus pœna teneri quam qui manu rem effecerit.* [Orat. 1. *De Myſteriis*, p. 219. *Ed. Wech.*] ὃ γὰρ ἂν πραχθῆναι μὴ βουλευσαμένου· *neque enim ſine conſilio res facta fuiſſet*, ait *Ariſtoteles* de poëtica cap. 17. [Immo *De Rhet.* 1. 7.]

f *Laudant, aſſentantur*] *Chryſoſtomus* 1. ad Romanos circa finem: καὶ γὰρ τῷ πλημμελοῦντος ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαινῶν χαλεπώτερος· *pejor peccante qui peccatum laudat.* Qui facinoroſum adſtans hortatur, pro faciente habetur *lege Langobardica*, lib. 1. tit. IX. §. 25. Vide quæ ex *Philone* & *Joſepho* mox proferemus ad §. 17.

GRONOVII.

1 *De aliis*] Quibuſcum, culpa non communicata, communicatur pœna, num. 9.

2 *Non tam ex alieno*] Non tam ob id, quod auctor peccavit, quam quod illi peccato ejus adſtruxere.

3 *Supra de damno*] 2, 17. 6.

4 *Ubi damni*] Qui tenetur ex damno ad reparandum, poteſt etiam conveniri ad pœnam ex delicto.

5 *Conſenſum requiſitum*] Petitum ab auctore.

(aa) Confer heic PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 3. §. 28, & ſeqq. ac Cap. 6. §. 12. *J. B.*

§ Non

g non vetant, aut cum teneantur ex simili jure opem ferre injuriam patienti non ferunt: qui non dissuadent cum dissuadere debeant: qui factum reticent quod notum facere ex jure aliquo tenebantur; hi omnes puniri possunt, si in ipsis talis sit malitia quæ ad meritum pœnæ sufficiat, secundum ea quæ proxime tractata sunt.

II. 1. Exemplis res fiet illustrior. Communitas 6 ut alia ita & civilis non tenetur ex facto singulorum, 7 sine facto suo, aut omissione. bene enim Augustinus: *aliud est quod in populo quisque habet peccatum proprium, aliud quod commune, quod uno animo fit & una voluntate ad aliquid multitudine comparata committitur.* Hinc in formula federum est: h 8 *Si defexit publico consilio.* Locri apud Livium * ostendunt senatui Romano culpam defectionis procul a consilio publico abfuisse. Narrante eodem, † Zeno pro Magnetibus deprecator apud T. Quintium & legatos qui ei aderant flens petebat, ait Livius, *ne unius amentiam civitati assignarent; 9 suo quemque periculo furere.* Et Rhodii apud senatum publicam causam a privatorum causa segregant, dicentes, *a nullam esse civitatem quæ non improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem semper habeat.* Sic nec pater ex delicto liberorum tenetur, nec dominus ex servi, nec alii qui præsunt, nisi aliquid in ipsis vitiosum hæreat.

In Levit. Quæst. 26.

* Lib. XXIX. c. 17.

† Lib. XXXV. c. 31.

a Apud eundem, XLV. 23.

2. Ex his autem modis quibus rectores aliorum in crimen veniunt, duo sunt qui maximum usum habent, & diligenti consideratione indigent: 10 patientia & receptus. De patientia ita habendum est, qui scit delinqui, qui prohibere potest & tenetur, nec

GROTII.

g *Non vetant*] Chrysostomus 1. adversus Judæos: ὥσπερ ἂν ἐὰν οἱ κλέπτοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ κύριοι μὲν ὄντες κωλῦσαι, μὴ κωλύοντες δὲ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις διδόασι δίκην· *sic non ii modo qui furtum fecere, sed & qui prohibere cum possent non prohibuere, puniuntur, & quidem pari uterque pœna.* Sic eum qui sanari ægrotum prohibet, teneri quasi vulnerasset, ait idem Chrysostomus 2 ad *Cor.* c. VII.

h *Si defexit publico consilio*] *Chrysostomus* de statuis III. ὅτι οὐ κοινὸν τῆς πόλεως τὸ ἁμάρτημα γέγονεν, ἀλλὰ ἀνθρώπων τινῶν ξένων καὶ ἐπηλύδων, οὐδὲν λογισμῷ ποιούντων, ἢ τόλμῃ καὶ παρανομίᾳ πάσῃ. καὶ οὐκ ἂν εἴη δίκαιον ὑπὲρ τῆς ὀλίγων ἀπαιδευσίας πόλιν τοσαύτην ἀναρπάζεσθαι, καὶ τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας διδόναι δίκην· *Non commune fuisse delictum civitatis, sed extraneorum & advenarum, qui cuncta temeritate ac legum ignorantia potius quam ratione facerent. neque vero æquum, ut ob paucorum imperitiam tanta urbs everteretur & pœnam ferrent culpæ exsortes.* Ammianus libro XXX. de Quadis: *nihil ex communi mente procerum gentis delictum asseverantes in nostros.* (Cap. 6.)

GRONOVII.

6 *Ut alia*] Quodvis collegium.

7 *Sine facto suo*] Nisi facto ipsa intervenerit, aut aliquid faciendum neglexerit.

8 *Si defexit publico*] *Livius*, 1, 24.

9 *Suo quemque periculo*] Quod quisque privatim insaniisset, ipsum luere debere. *Cicer.* 3. de Leg. 10. *suo periculo progredi.*

10 *Patientia*] Dissimulatio & connivendi propositum.

i *Scien-*

nec prohibet, eum ipsum delinquere. Cicero * in Pisonem: *neque vero multum interest, præsertim in Consule, utrum ipse perniciosis legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.* Brutus ad Ciceronem: † *aliena igitur, inquies, culpa me reum facies? prorsus aliena, si provideri potuit ne existeret.* ἴσον τῷ πλημμελεῖν τὸ μὴ κωλύειν τοὺς πλημμελοῦντας, ait Agapetus ad Justinianum: *a par est delinquere & delinquentes non prohibere. Quisquis patitur peccare peccantem, is vires subministrat audaciæ*, ait *b* Arnobius. *In cujus manu est ut prohibeat, jubet agi si non prohibet admitti*, ait *c* Salvianus. Augustinus vere: *qui desinit obviare cum potest, consentit.*

3. Sic qui [11] mancipium cum possit eximere [12] prostitutum esse patitur, pro prostituente habetur *d* Romanis legibus. Si servus sciente domino occidit, *e* in solidum dominum obligat: ipse enim videtur dominus occidisse. Et [13] lege Fabia in dominum animadvertitur, *f* si servus domino sciente alienum servum subduxerit.

4. Sed, ut diximus, præter [14] scientiam requiritur facultas prohibendi. Et hoc est quod ajunt leges [i] scientiam, *g* cum puniri jubetur, accipi pro patientia, ut qui prohibere potuit teneatur si non fecerit; & scientiam *h* hic spectari quæ habeat & voluntatem: [15] scientiam *i* accipi cum consilio: ideoque non teneri dominum si servus [16] in libertatem proclamaverit, si dominum contemserit: quia scilicet *k* culpa vacat qui scit quidem sed prohibere non potest. Sic parentes tenentur ex delictis filiorum *l*, sed eorum demum quos habent in potestate. Viciissim, etiamsi in potestate habeant & alioqui prohibere potuerint, *m* non tenebuntur nisi & sciverint. Pariter enim concurrere hæc debent, scientia & [17] non prohibitio, ut quis ex facto alieno teneatur. quæ omnia [18] ad subditos pari ratione sunt referenda:

* *Cap. 5.*

† *Ep. LV. ad Brut.*

a *Paræneti.* c. 28.

b *Advgent.* p. 149.

c *De Gubern. Dei*, Lib. VII. p. 266.

d *L. 7. D. qui sine manum. el. 2. de nox. act. princ.*

e *l. 2. de nox. act. princ.*

f *Paul.* Lib. 5 *sent.* §. 2.

g *L. 45. ad l. Aquil.*

h *L. 1. §. 1. si fam. furt. f.*

i *L. 4. de nox. act.*

k *L. 50. de R. J. l. 109. eo tit.*

l *L. 1. §. qui eam. in fine l. 13. §. 1. l. 19. D. qui not. inf.*

m *L. 7. §. 5. D. Arbor. furt. cæsar.*

GROTII.

i *Scientiam, cum puniri jubetur, accipi pro patientia*] *Lege Wisigothorum* libro VIII, tit. IV. cap. 11. cap. 26. & alibi. libro IX, tit. 1. c. 1.

GRONOVII.

11 *Mancipium cum possit*] Quod dominus vendidit hac conditione ne prostitueretur, atque ut ipse, si prostitueret emptor, manus injectionem haberet, id est, citra ullam in jus vocationem ad se domum abducere posset, non reddito pretio.

12 *Prostitutum*] Apud lenonem.

13 *Lege Fabia*] De plagiariis.

14 *Scientiam*] Ejus cujus est persequi & punire commissa, si non punierit.

15 *Scientiam accipi*] Scientiam intellige ejus, cui liberum fuerit secum consulere & cogitare, velletne cum posset prohibere, an nollet.

16 *In libertatem proclamaverit*] Se vindicaverit & ingenuum liberumve demonstraverit judicio recuperatorio. *Suet.* Vespas. 3.

17 *Non prohibitio*] Cessatio a prohibitione.

18 *Ad subditos pari*] Ut inter patres & filios, servosque ac dominos statuta sunt jure civili Romano: ita & jure gentium valent inter eos qui præsunt, & subjectos.

k Ip-

da : veniunt enim ex naturali æquitate.

5. Egregie Proculus ad illud Heſiodi, (Oper. & Dier. vers. 240.)

Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ·
Sæpe luit populus pœnas unius iniqui,

ait: ὡς ἐξὸν κωλύειν, μὴ κωλύσασα τοῦ ἑνὸς πονηρίαν, *ut qui cum prohibere poſſit non prohibet unius malitiam.* Sic in exercitu Græcorum, ubi Agamemnon ipſe & alii concilio communi ſuberant, non immerito *.

Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi: * Horat. Lib. 1. Ep. 11. 14.

k Ipſorum enim erat cogere Agamemnonem, ut 19 ſacerdoti filiam redderet. Sic poſt eorundem claſſis exuſta narratur †

l *Unius ob culpam & furias Ajacis Oïlei,* † Virg. Æn. 1. 39.

qua de re Ovidius metam. XIV. (vers. 468.)

Virgine rapta
Quam meruit pœnam ſolus, digeſſit in omnes;

quia cæteri non impedierant, ne 20 virgo ſacerdos raperetur. Apud Livium eſt: *Propinqui regis Tatii legatos Laurentium pulſant. Cumque Laurentes* 21 *jure gentium agerent, apud Tatium gratia* Liv. lib. 1. c. 14.

GROTII.

k *Ipſorum erat cogere Agamemnonem*] Ita hanc rem explicat *Cyrillus* libro v. contra Julianum, (pag. 175. *Edit. Spanhem.*)

l *Unius ob culpam & furias Ajacis Oïlei*] *Euripides* Troadibus ſic loquentem Neptunum facit, (vers. 70.)

Οἶδ', ἡνίκ' Αἴας εἷλκε Κασσάνδραν βίᾳ.
Cum Phœbadem vi traxit Ajacis manus.

Et Minervam reſpondentem, (vers. 71.)

Κ' οἶδ' ἐν γ' Ἀχαιῶν ἔπαθεν, οὐδ' ἤκουσ' ὑπο.
Nilque audiit, nil paſſus à Græcis mali eſt.

Pari jure omnes Antiochenos ſtatuarum crimine involvit *Chryſoſtomus*, prima ejus argumenti oratione: διὰ τὸ ἁμάρτημα γέγονεν ὀλίγων, καὶ τὸ ἔγκλημα γίνεται κοινόν. διὰ δὶ ἐκείνους ἅπαντες δεδοίκαμεν νῦν καὶ τῶν ἐκείνοις τετολμημένων αὐτοὶ τὰς τιμωρίας ἀναμένομεν. εἰ δὲ προλαβόντες αὐτὰς ἐξεβάλομεν τῆς πόλεως, καὶ τὸ νενοσηκὸς διωρθώσαμεν μέλος, οὐκ ἂν τὸν παρόντα ἠροβάμεθα φόβον· *Ecce facinus pauconum fuit, accuſatio in omnes fertur. Ecce propter illos nunc in metu omnes ſumus, & eorum quæ illi auſi ſunt pœnam nos ipſi ſpectamus. Quod ſi antevertiſſemus eam, illos de urbe pellendo, & partem morbidam ſicut oportet tractaſſemus, abeſſet jam a nobis hic timor.* deinde: διὰ αὐτὸ ἓν τοῦτο κολάζει, φησὶ, δίδε δίκην τὴν ἐσχάτην, ὅτι μὴ παρῆς, μηδὲ ἐκώλυες, μηδὲ τὰς ἀκοσμοῦντας κατεῖχες, μηδὲ ἐκινδύνευες ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν βασιλέα τιμῆς. οὐ μετέσχες τῶν τετολμημένων; ἐπαινῶ τοῦτο καὶ ἀποδέχομαι. ἀλλ' διὰ δὲ ἐπέσχες τὰ γενόμενα· τοῦτο κατηγορίας ἄξιον· *ob hoc ipſum, inquit, fer pœnas, & ultima hæc ſupplicia quod non adfuiſti, quod non prohibuiſti, quod inſanientes non retinuiſti, quod pericula non ſubiiſti pro honore Imperatoris. Particeps non fuiſti facinorum? Lando hoc, & boni accipio. ſed nec quæ fiebant impediiſti; hoc vero jam dignum accuſari.*

GRONOVII.

19 *Sacerdoti filiam*] Chryſæ Chryſeïda.

20 *Virgo ſacerdos.*] Caſſandra.

21 *Jure gentium agerent*] Poſcerent noxios ſibi dedi.

m Po-

tia ſuorum & preces plus potuerunt. Igitur 22 *illorum pœnam in ſe vertit.* Huc proprie pertinet illud Salviani * de regibus : m *Poteſtas magna & potentiſſima, quæ prohibere ſcelus maximum poteſt; quaſi probat debere fieri ſi ſciens patitur perpetrari.* Et apud Thucydidem eſt: † *ὁ δυνάμενος παῦσαι, ἀληθέστερον δρᾷ· magis ille facit, qui poteſt prohibere.* Sic apud Livium *a* Vejentes & Latini *b* Romanis ſe excuſant, quod hoſtes eorum a ſubditis ſuis adjuti eſſent, ſe inſciis. Contra *c* Teutæ reginæ Illyriorum non accipitur excuſatio, quod diceret non a ſe, ſed a ſubditis piraticam exerceri : neque enim prohibebat. n Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii, quod ſuorum quoſdam piraticam exercere patiebantur.

* *De Gub. Dei*, L. VII. p. 266.

† *Lib.* I. c. 69.

a *Lib.* I. c. 30.

b *Lib.* VI. c. 10.

c *Polyb. L.* II. *c.* 8.

6. 23 Sciri autem facile eſt ut præſumantur quæ conſpicua ſunt, quæ frequentia, *τὸ ἐκ πολλῶν συμβαῖνον, ἀνάγκη μηδένα ἀγνοεῖν· id quod a multis fit, neceſſe eſt a nemine ignoretur*, ait Dion Pruſæenſis Rhodiaca. Ætolos graviter reprehendit Polybius, d quod cum hoſtes Philippi videri nollent, ſuos tamen palam paterentur agere hoſtilia, & eorum qui talia facerent principes honoribus ornarent.

d *Lib.* IV. c. 27.

III. 1. Veniamus ad quæſtionem alteram de receptu adverſus pœnas. Pœnas, 24 ut ante diximus, naturaliter 25 cuivis cui nihil ſimile objici poteſt exigere licet. Inſtitutis civitatibus id quidem convenit, ut ſingulorum delicta, quæ ipſorum cœtum proprie ſpectant, ipſis ipſarumque rectoribus pro arbitrio punienda aut diſſimulanda relinquerentur.

2. At non etiam jus tam plenum illis conceſſum eſt in delictis, quæ ad ſocietatem humanam aliquo modo pertinent, quæ perſequi

GROTII.

m *Poteſtas magna & potentiſſima, quæ prohibere ſcelus maximum poteſt*] Philo in Flaccum, (*pag.* 970. B.) *ὁ γὰρ ἐπιπλήττειν ἢ τὸ παύσασθαι ἐπέχειν ἂν δυνηθεὶς, εἰ μὴ κεκώλυκε, δῆλος ἦν ἐφιεὶς καὶ ἐπιτρέπων αὐτός· nam qui caſtigare, certe inhibere potuit; ſi non impedivit, habendus eſt permiſiſſe aut etiam probaſſe quod agebatur.* Dion Galba: *τοῖς μὲν γὰρ ἰδιώταις ἀπόχρη μηδὲν ἀδικεῖν. τοῖς δὲ δὴ τὰς ἡγεμονίας ἔχουσιν ἀνάγκη προνοεῖν ὅπως μηδ' ἄλλος κακουργῇ· Privatis ſufficit non delinquere. in imperio agentibus incumbit & hoc curare ne delinquat alius*, (pag. 199. B. *Ed. H. Steph.*) In c. 4. Synodi Piſtenſis poſitæ inter *capitula Caroli Calvi* habemus : *Non eſt liber a conſenſu qui quod emendare poteſt emendare negligit. quapropter ſine dubio peccati ſe participem facit.* Vide *Nicetam Choniatem* libro II. de Andronico.

n *Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii*] *Plutarchus* Cimone, (pag. 483. C.)

GRONOVII.

22 *Illorum pœnam*] Ipſe paſſus eſt, quod illi debebant.

23 *Sciri autem facile*] Scientia præſumitur in illis, quæ in oculos incurrunt, & ſæpe factitantur.

24 *Ut ante diximus*] 2, 20, 3. & 7.

25 *Cuivis, cui nihil*] Cuicumque dumtaxat innoxio, ejuſdem aut paris criminis quemvis nocentem.

qui ita civitatibus aliis earumve rectoribus jus est, quomodo in civitatibus singulis de quibusdam delictis 26 actio datur popularis: multoque minus illud plenum arbitrium habent in delictis, quibus alia civitas aut ejus rector peculiariter læsus est. & quo proinde nomine ille illave ob dignitatem aut securitatem suam jus habent pœnæ exigendæ, secundum ea quæ ante diximus. Hoc ergo jus civitas, apud quam nocens degit, ejusve rector impedire non debet.

IV. 1. Cum vero non soleant civitates permittere ut civitas altera armata intra fines suos pœnæ expetendæ nomine veniat, neque id expediat, sequitur, ut civitas, apud quam degit o qui culpæ est compertus, 27 alterum facere debeat, aut ut ipsa interpellata pro merito puniat nocentem, aut ut eum permittat arbitrio interpellantis. p hoc enim illud est dedere, quod in historiis sæpissime occurrit.

2. Sic Israëlitæ alii a Benjaminitis postulant, ut dedant facinorosos. Jud. xx. Philistæi ab Hebræis, ut Samsonem quasi maleficum sibi dedant. Jud. xv. Sic Lacedæmonii * Messeniis bellum intulerunt, quod interfectorem quendam Lacedæmoniorum non dederent: & alio tempore † ob non deditos eos qui 28 missis ad sacrum virginibus vim intulerant. Sic 29 Cæsarem Germanis, ob bellum injuste illatum, dedi voluit Cato. q Sic 30 Fabios sibi dedi Galli postulabant, quod in se pugnassent. Ab Hernicis agri sui populatores dedi sibi postularunt Romani; & 31 a Pœnis Amilcarem, non illum nobilem ducem, sed alium qui Gallos con-

* *Paus. l.* IV. c. 4.

† *Strab.* Lib. VIII. p. 362.

GROTII.

o *Qui culpæ est compertus*] Deditionem enim præcedere debet causæ cognitio. non decet ἄκριτος ἐκδιδόναι, *homines dedere causa non cognita. Plutarchus* Romulo; (*pag.* 21. C.) Rex Scotiæ apud *Camdenum* in anno LXXXV. ait Elisabethæ, transmissurum se in Angliam *Fernihurstium*, imo & Cancellarium, si præcogitatæ securitatem violasse vel cædem conscisse liquidis & legitimis probationibus convincerentur.

p *Hoc enim illud est dedere, quod in historiis sæpissime occurrit*] Mithridatem a Tigrane poposcit Lucullus, & non dedenti bellum intulit; *Appianus* Mithridatico, (*pag.* 228. *Ed. H. Steph.*) & *Plutarchus* Lucullo, (p. 505.) Romani Salgas ab Allobregibus dedi sibi postularunt; *Appianus* excerptis legationum XI. De Episcopo quem Romani dedere Scythis volebant, vide *Priscum* excerpto legationum 21. Dux Beneventanus a rege Vascone deditus Ferdinando Castellam regenti. *Mariana* XX, 1.

q *Sic Fabios sibi dedi Galli postulabant*] *Plutarchus* Camillo, (pag. 136, 137.) *Appianus* excerpto legationum 9.

GRONOVII.

26 *Actio popularis*] In qua cuivis de populo agere civiliter permittitur; nam criminales sive publicæ aliud genus sunt. Ut de *sepulcro violato*, de *termino moto*, de *albo corrupto*, &c. lib. 47. *Digest.* 21.

27 *Alterum facere*] Unum ex duobus, quæ statim commemorantur.

28 *Missis ad sacrum virginibus*] *Justin.* 3, 4.

29 *Cæsarem Germanis*] *Suet.* Cæs. 24.

30 *Fabios sibi dedi*] *Liv.* 5, 36.

31 *A Pœnis Amilcarem*] *Liv.* 31, 11.

concitabat : r postularunt 32 & postea Annibalem : item Jugurtham a Boccho his apud Sallustium verbis : * *simul nobis demeres acerbam necessitudinem pariter te errantem & illum sceleratissimum persequi.* Ab ipsis † Romanis dediti 33 qui Carthaginiensium, quique 34 Apolloniatarum legatis a manus intulerant. Achæi a Lacedæmoniis dedi sibi postularunt eos, b qui Lanvicum oppugnassent, addito, ni dederentur violatum videri fedus. Sic Athenienses per præconem pronuntiarunt, siquis Philippo insidias struxisset, & Athenas confugisset, c *παραδοτέον εἶναι, in eo statu esse ut dedi deberet.* Bæoti ab Hippotensibus exegerunt, d ut qui Phocum interfecerant, dederentur.

* *Jugurth. Bell. c. 109. Ed. Wass.*
† *Livius lib. XXXVIII. c. 42.*
a *Val. Max. Lib. VI. c. 6.*
b *Livius, lib. XXXVIII. c. 31.*
c *Diod. Sic. Lib. XVI. c. 93.*
d *Plutarch. Narr. amat. p. 774, 775.*

3 Quæ omnia tamen sic intelligenda sunt, ut non stricte populus aut rex ad dedendum teneatur, sed ut diximus ad dedendum aut puniendum. Nam ita legimus Eleos bellum intulisse Lacedæmoniis, (bb) quod illi in eos qui Eleis injuriam feciſſent non animadverterent, id est, nec animadverterent nec reos dederent: est enim 35 disjunctiva obligatio.

4. ſ Interdum sontes deposcentibus 36 optio datur, quo cumulatius satisfiat. Cærites apud Livium Romanis significant : *transeuntes agmine infesto per agrum suum Tarquinienses, cum præter viam nihil petiissent, traxisse quosdam agrestium populationis ejus, quæ sibi crimini detur, comites : eos seu dedi placeat, dedere se paratos esse, seu supplicio affici, daturos pœnas.*

Liv. l. VII. c. 20.

5. In federe Carthaginiensium & Romanorum secundo, quod apud Polybium, exstat locus male vulgo & distinctus & versus: *εἰ δὲ μὴ, ἰδίᾳ μεταπορευέσθω· ἐὰν δέ τις τοῦτο ποιήσῃ, δημόσιον γινέσθω τὸ ἀδίκημα· ni id fiat* (quid id sit incertum est: nam quæ præ-

Lib. III. c. 24.

GROTII.

r *Postularunt & postea Annibalem*] *Diodorus Siculus* in fragmentis, (è *Lib.* XXV.) *Livius.* [Vide not. 32. *Gronovii.*]

ſ *Interdum sontes deposcentibus optio datur*] Vide fedus inter reges Angliæ & Daniæ, memoratum *Pontano* de mari.

GRONOVII.

32 *Et postea Annibalem*] Si a Pœnis, certe antea. *Liv.* 21, 6. & 10. Sed & postea eum non a Pœnis quidem, sed ab Antiocho, *Liv.* 37, 45. depopoſcerunt, &, ut nonnulli volunt, etiam a Prusia. *Justinus*, 32, 4. quamquam paullo aliter *Livius* 39, 51.

33 *Qui Carthaginiensium*] *Liv.* 38, 42.

34 *Apolloniatarum*] *Epit. Livii* 15.

35 *Disjunctiva*] Ad alterutrum, vel ad hoc an illud faciendum.

36 *Optio*] Liberum sit, dedi eos an domi puniri malint.

(bb) ALBERICUS GENTILIS, Lib. I. *De Jure Belli*, Cap. 21. p. 163. à quo hoc exemplum, ut alia quædam, mutuatus est Auctor noster, in margine testem indicat PAUSAN. *Lib.* VI. Locus est non longè ab initio libri, seu *Cap.* 2. ubi tamen simpliciter dicitur, ob verba inflicta *Lichæ* Lacedæmonio (non autem *Eleo*) jussu *Hellanodicorum*, bellum ortum esse inter *Lacedæmonios* & *Eleos*. Sic Auctor minus accuratè rem retulit, quam ille, à quo exscripsit non inspecto primo Auctore. *J. B.*

t *A*

præcedunt ſunt mutila) *privatim quiſque jus ſuum perſequitor. Id ubi fecerit* (nimirum ni jus reddatur) *publicum delictum habetor.* Æſchines in reſponſo adverſus accuſationem Demoſthenis de male obita legatione, narrat ſe, cum apud Philippum Macedonem ageret de pace Græciæ, dixiſſe inter alia, æquum eſſe ut pœnas luerent commiſſorum criminum non civitates, ſed qui peccaſſent: nec quicquam nocendum civitatibus quæ accuſatos judicio ſiſterent. Quintilianus declamatione CCLV. *Proximos exiſtimo eos transfugis* t *a quibus transfugæ recipiuntur.* Pag. 262. B. Ed. Baſil.

6. Inter mala quæ ex diſcordiis civitatum naſcuntur & hoc ponit Dion Chryſoſtomus oratione ad Nicomedienſes: ἔξι τοῖς ἀδικήσασι τὴν ἑτέραν πρὸς τὴν ἑτέραν καταφυγεῖν· *licet his qui alteram injuria affecerunt ad alteram confugere.*

7. Hic de deditis occurrit quæſtio, an ſi a ſua civitate dediti, nec recepti ſint ab aliis, cives maneant. Non manere cenſebat Pub. Mutius Scævola, * quia quem populus dedidiſſet expuliſſe ex civitate ſua videretur, ſicut faceret cum 37 aqua & igni interdiceret. (cc) Contrariam ſententiam defendit Brutus, & poſt eum † Cicero: quæ & verior eſt, non tamen proprie ob id argumentum quod Cicero affert, quia ut donatio ita deditio 38 ſine acceptione non poſſit intelligi. Nam actus donationis perfectionem non habet niſi ex duorum conſenſu. At dedere, de quo hic agimus, nihil eſt aliud quam civem alterius populi poteſtati permittere, ita ut de eo ſtatuat quod voluerit. Hæc autem permiſſio jus nullum dat aut adimit; 39 executionis tantum impedimentum tollit. Quare ſi alter populus conceſſo jure non utatur, erit is qui deditus eſt eo loco ut a ſuo populo poſſit puniri (quod in 40 Clodio Corſis dedito, a nec ab iis accepto evenit) aut non puniri, a

* *L. ult. D. de legation.*

† *L. 1. c. 40. & 11. c. 32. de Orat. Top. 8. & pro A. Cæcina, c. 34.*

a *Val. Max. lib. 6, c. 3.*

GROTII.

t *A quibus transfugæ recipiuntur*] Zonaras Baſilio Porphyrogenneto: ἔπεμψε πρὸς Χοσρόην ἀξιῶν μὴ παραδέξασθαι τὸν τυραννήσαντα καὶ κατὰ οἰκείου δεσπότου γενόμενον, ἵνα μὴ καὶ καθ' ἑαυτῆ ὑπόδειγμα εἴη κακόν· *miſit ad Choſroëm poſtulatum ut dederetur ſibi regni affectator, qui domino contraria cepiſſet arma, neve in ſemetipſum perniciоſum exemplum ſtatueret Choſroës.* Vide de piratis Lesbi mendoſe receptis Chalcocondylam libro X. *init.*

GRONOVII.

37 *Aqua & igni*] Profugo & prætoris, vel populi judicium vitanti juſtum exilium eſſe ſciſceret.

38 *Sine acceptione*] 2, 6. 2.

39 *Executionis tantum*] Impedimentum executionis erat eum, qui læſit, eſſe in aliena ditione ac territorio. Hoc tollit deditio. Jus puniendi non dat, quod ipſo jure naturæ ac gentium jam habebat, qui læſus eſt. Nec ſuo juri renuntiat, qui dedit, ſed ſi deditio accepta non fuerit, id ſibi videtur reſervaſſe. Neque enim nullius ſub imperio eſſe eum homihem voluit, ſed aut ſub ſuo, aut ſub ejus, cui eum dedidit.

40 *Clodio Corſis*] M. Claudio Glycia a. U. C. 517.

(cc) Confer, de hac quæſtione, PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. C. II. §. 9. J. B.

puniri, ut multa ſunt delicta in quibus utrumvis fieri poteſt. Jus autem civitatis, ut & jura & bona alia, non amittitur ipſo facto, ſed decreto aliquo aut judicio, niſi lex aliqua 41 factum velit haberi pro re judicata, quod hic dici non poteſt. Hoc denique modo & bona, ſi dedita nec accepta ſint, manebunt cujus fuerant. At ſi deditio accepta ſit, & poſtea caſu aliquo reverſus ſit is qui fuerat deditus, is civis non erit niſi 42 ex novo beneficio: quo ſenſu verum eſt, quod Modeſtinus * de dedito reſpondit.

* *L. 4. D. de captivis.*

8. Quæ autem diximus de nocentibus dedendis aut puniendis, non tantum ad eos pertinent qui ſubditi ſemper fuerunt ejus apud quem nunc reperiuntur, verum etiam ad eos qui poſt crimen commiſſum 43 aliquò confugerunt.

V. 1. Neque obſtant illa adeo prædicata u 44 ſupplicum jura & aſylorum exempla. Hæc enim illis proſunt qui immerito odio laborant, non qui commiſerunt quod ſocietati humanæ aut hominibus aliis ſit injurioſum. Gylippus Laco apud † Diodorum Siculum agens de illo ſupplicum jure ſic ait: *qui initio jura iſta introduxerunt, infelicibus quidem miſericordiam, at his qui malo animo injuriam intulerunt, pœnam exſpectandam voluerunt.* Poſtea: *hi vero ſi dolo malo, ſi injuſta alieni cupiditate in mala hæc inciderunt,* 45 *ne accuſent fortunam, ne ſupplicum ſibi nomen imponant. Id enim jure hominum illis debetur* x *quibus innocens eſt animus, irata fortuna. Horum vero vita plena factis injuſtis, nullum ipſis locum reliquit qui ad miſerationem & perfugium pateret.* Duo illa, 46 fortunam & injuriam, Menander *a* optime diſtinxit:

† *Lib. XIII. bibl. c. 29.*

a *Apud Stob. Tit. 7.*

GROTII.

u *Supplicum jura*] Κοινοὶ ἱκεσίας νόμοι *Polybio*, & *Malcho* in *excerptis legationum.*

x *Quibus innocens eſt animus, irata fortuna*] Oraculum vetus [apud *Aelianum*, Var. Hiſt. III, 44.]

Ἔκτεινας τὸν ἑταῖρον ἀμύνων· ἐς σ' ἐμίανεν.
Αἷμα. πέλεις δὲ χέρας καθαρώτερος ἢ πάρος ἦσθα.

Carum occidiſti, dum vis ſuccurrere. nullum
Crimen habes. manus eſt tibi purior ac fuit ante.

GRONOVII.

41 *Factum velit*] Diſerte ſtatuerit, ut qui tale quid committat habeatur pro damnato & exſulet.

42 *Ex novo beneficio*] Niſi denuo beneficio populi aut regentium ei fuerit civitas data.

43 *Aliquo confugerunt*] Ut Andriſcus Pſeudophilippus ad regulum Thraciæ. *Flor.* 2, 14.

44 *Supplicum jura & aſylorum*] Quod paſſim legimus ſupplices rejicere aut deſtituere nefarium eſſe; fanis vel templis, lucis, oppidis etiam compluribus jus aſyli conceſſum, ut illos dedi, his extrahi profugos non liceat.

45 *Ne accuſent fortunam*] Ne querantur ſe in caſum indignum incidiſſe.

46 *Fortunam & injuriam*] Eos qui per infelicitatem ſupplices fieri & ad aſyla confugere compelluntur, & eos qui hoc faciunt, ut meritam ſcelere pœnam effugiant.

γ Ατύχημα καὶ ἀδίκημα διαφορὰν ἔχει:
Τὸ μὲν διὰ τύχην γίγνεται, τὸ δ' αἱρέσει.
Injuria illud distat infortunio,
Hoc casus, illam quod voluntas efficit.

Non abit hinc Demosthenis * dictum: δίκαιόν ἐστιν ἐλεεῖν, ὰ τὰς ἀδίκους τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὰς παρὰ λόγον δυστυχοῦντας. Quod Cicero ita vertit † de inventione secundo: *misereri oportet, qui propter fortunam, non propter malitiam, in miseriis sunt.* Et (dd) Antiphanis illud: τὸ ἀκούσιον ἁμάρτημα τῆς τύχης ἐστὶ, τὸ δὲ ἑκούσιον τῆς γνώμης· *quod non sponte fit, fortunæ est; quod sponte, consilii.* Et hoc Lysiæ: ἑνὶ ἑκὼν ἑκούσιον δυστύχημα γίνεται· *nemini infortunium sponte sua accidit.* Sic in sapientissima lege, 47 quibus *a* telum manu fugisset, quo interfectus esset homo, asyla patebant: servis quoque *b* perfugium dabatur: at qui deliberato hominem innocentem occidissent, qui civitatis turbassent statum, *c* his ne ipsum sanctissimum Dei altare patrocinabatur. Hanc legem Philo explicans ait, *d* ἀσυλίαν ἀνοσίοις τὸ ἱερὸν μὴ παρέχεσθαι· *profanis in fano nullum esse receptum.* Nec aliter Græci antiquiores. 48 Nauplium *e* narrantur Chalcidenses Achivis *z* dedere noluisse, sed causa

* *In Aphobum* 1. Sub fin. *pag.* 556. A.
† *Cap.* 36.
a *Deut.* XIX. 1, & *seqq.*
b *Ibidem,* XXIII, 15.
c *Ex.* XXI. 14. 1 *Reg.* 11, 29. 11 *Reg.* XI. 13. & *seq.*
d *De spec. legibus,* p. 790. D.
e *Plut. quæst. gr.* 32.

GROTII.

γ Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα] *Philo* de judice: ἔλεος ἐπ' ἀτυχήμασιν· ὁ δ' ἐκ προνοίας γνώμῃ πονηρευόμενος, οὐκ ἀτυχὴς ἀλλ' ἄδικος· *misericordia infortuniis debetur; at qui deliberata sententia male agit, non infelix est sed injustus.* (Pag. 722. A.) Sic M. Antoninus mentem vult inspici: ἵνα ἐπιγνῷς πότερον ἄγνοιά σοι ἡ γνώμη, καὶ ἅμα λογίσῃ ὅ, τι συγγενές· *ut noris ignorantia in aliquo an consilium fuerit, & simul ea consideres quæ his cohærent.* Sic τὰ ἐξ ἀγνοίας ἢ λήθης, *quæ ab ignorantia aut oblivione veniunt,* & τὰ ἐκ προνοίας, *quæ ex consulto fiunt,* distinguit Totilas apud *Procopium* Gothicorum III. [In loco *Marci Antonini,* qui legitur Lib. IX. §. 22. *Edit. Gataker.* verba ultima malè vertit Auctor, quæ significant, ut Interpres ille Eruditissimus reddit: *cogitesque simul esse tibi cognatum,* i. e. naturâ. *J. B.*]

z *Dedere noluisse*] Recepit nec dedidit Pipinus ex Neustria ob tyrannidem ad se confugientes. Est id apud *Fredegarium* in rebus Pipini ad annum Ↄ C LXXXVIII. Etiam ab ecclesia Romana ad se confugientes recepit Ludovicus Pius Imperator, ut apparet ex ejus decreto facto anno Ↄ CCCXVII. inserto in tomum II. *conciliorum Galliæ:* & Carolus Calvus, qui ex parte fratris sui Ludovici ad se profugerant: *Aymonius* lib. V, cap. 34. De Cegena Parzinaca non dedito postulanti Tyracho vide in Constantini Monomachi rebus *Zonaram.* Sic & Osmanes ab Inungino præfecto non deditus Eskisari: *Leunclavius* libro II. historiæ Turcicæ. Albuquercium Lusitani non dedidere, ut memorat *Mariana* XVI, 18.

GRONOVII.

47 *Quibus telum manu*] Loquitur de Hebræa Mosis, sed verbo Romanæ legis. *Fugisset*, imprudentius excidisset, vel emissum esset. sermo XII. tabb. apud *Ciceronem* topicor. 17.

48 *Nauplium*] Palamedis patrem, qui Græcorum classem a Troja reducem, quum tempestate jactaretur, elata face in scopulos, quasi in portum pellexisset. *Seneca* Agam. 567.

(dd) Non *Antiphanis*, ut habent omnes Editiones, sed ANTIPHONTIS, Orat. XIV. XV. pag. 134. *Ed. Wech.* Nomen idem eodem modo corruptum infra legitur, §. 16. Locus autem mox sequens *Lysiæ*, ubinam exstet, nescio. *J. B.*

causa additur, quia satis 49 se purgaverat de his quæ ab Achivis objiciebantur.

2. Erat apud Athenienses Ara Misericordiæ, cujus meminerunt (ee) Cicero, Pausanias*, a Servius, etiam Theophilus† in Institutionibus, & quam late describit Papinius duodecimo Thebaidos. At quibus patebat illa? Audi poëtam, (*vers.* 483.)

Et 50 *miseri fecere sacram:*

mox convenisse eo ait, (*vers.* 507.)

victos bellis patriaque a sede fugatos
Regnorumque inopes.

Aristides b propriam Athenienssium laudem esse ait, *a τὸν τῶν πανταχόθεν δυσυχέντων ὑποδοχὴν καὶ παραμυθίαν, quod omnibus undique infelicibus perfugio ac solatio esset.* Et alibi: *b τοῖς κατ' ἐκείνους ἀτυχοῦσι κοινὴ πᾶσιν ὑπεῖσιν εὐτυχία, τὸ τῆς πόλεως ταύτης ἦθος ὠφέλιμον· his qui ubivis locorum infelices sunt, communis eis esset felicitas, bonitas civitatis Athenienssis, per quam salutis compotes fierent.* Apud Xenophontem Patrocles Phliasius in oratione quam Athenis habebat: *c ἐζήλουν τήνδε τὴν πόλιν, ὅτι πάντας καὶ τοὺς ἀδικουμένους καὶ τοὺς φυβουμένους ἐνθάδε καταφεύγοντας ἐπικουρίας δεομένους ὁρῶν τυγχάνειν· laudabam hanc urbem, quod omnes aut injuria affectos, aut sibi prætuentes, si huc perfugissent, auxilii compotes fieri intelexeram.* Idem sensus est in epistola Demosthenis *d* pro Lycurgi liberis. Itaque Oedipus ad Colonum confugiens, in ejus nominis tragœdia, c apud Sophoclem ita testatur, (*vers.* 512, &c.)

Heu, Cecropidæ, mala multa 51 *tuli:*
Sed nempe tuli: Deus est testis,
Nihil horum sponte patratum.

Respondet Theseus (*vers.* 558, *& seq.*)

Non

a *Panathen.* p. 187. B. Tom. I.
b *Orat. Lenctr.* I. p. 89. A. Tom. II.
c *Hist. Græc.* Lib. VI. c. 5. n. 38. *Ed. Oxon.*
d Pag. 114. B.
* *Lib.* I. *seu Attic.* c. 16.
† *Lib.* I. *Cap.* 2. §. 1.

GROTII.

a *Servius*] Ad VIII. Æneidos, (vers. 342.)

b *Propriam Athenienssium laudem*] Quam Arragoniis tribuit *Mariana* XX, 13. Gepidæ perire omnes malunt quam Ildigisalem Romanis aut Longobardis dedere. *Procopius* Gotthicorum IV.

c *Apud Sophoclem*] Vide totum locum, est enim lectu dignus.

GRONOVII.

49 *Purgaverat se de his*] Demonstrando se justam vindictam sumsisse de illis, qui per sceleslam calumniam filium ejus pro proditore occidissent. *Hygin.* fab. 105.

50 *Miseri*] Nempe miseri, non facinorosi. *Asconius* in orat. Ciceronis de prætura urbana: *miserum pro innocente* Tullius *ponit.* Sic alibi: *& erunt qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum, me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari volent.*

51 *Tuli*] Passus sum, non feci. Patrem Lajum imprudens interfecerat, matrem Jocastam uxorem duxerat, & liberos ex ea genuerat: quo cognito sese ultro excæcaverat regnoque exuerat, & a Creonte in exilium ejectus erat.

(ee) Apud Scholiastem *Statii*, in Theb. XII, 481. ubi quasi ex *Lib. Tusculanarum* id refert. Sed nil de ea Ará ibi reperitur. *J. B.*

d Pro

Non me pigebat hoſpitem, qualem, Oedipe,
Te tueor, omni ſoſpitare in tempore,
Homo eſſe memini.

Similiter Theſei filius Demophon, (ff) cum Herculis poſteri Athenas confugiſſent, ſic ait:

Hæc patria noſtra ſemper invalidos ſolet,
Sed jure fretos, ope ſua defendere.
Antehac amicis mille relevandis tulit
Diſcrimina: & nunc aliud in promtu imminet.

Et hoc illud factum eſt, ob quod Athenienſes præcipue prædicabat Calliſthenes: *τύτυς γὰρ καὶ πρὸς Εὐρυσθέα πολεμῆσαι ὑπὲρ τῶν παίδων τῦ Ἡρακλέυς τυραννῦντα ἐν τῷ τότε τῆς Ἑλλάδος. hos enim & in Euryſthea bellum ſuſcepiſſe* d *pro Herculis liberis, cum Græciam Euryſtheus tyrannide premeret.*

3. Contra de maleficis hoc habes in eadem tragœdia:

Hunc qui facinorum conſcius, nec legibus
Fidens ad aras volvitur ſupplex Deûm,
Trahere ad tribunal nulla religio mihi:
Mala ſemper æquum ferre qui fecit male.

Idem Ione (*vers.* 1315, *& ſeqq.*)

Non enim tangi decet
Manu nocente numina, at juſtum fuit
Piis patere templa contra injurias.

Narrat orator Lycurgus Calliſtratum quendam, qui capital commiſerat, conſulto oraculo reſponſum accepiſſe, ſi Athenas iiſſet, *τεύξεσθαι τῶν νόμων, conſecuturum quod jus eſſet*: illum vero confugiſſe e ad id quod Athenis ſanctiſſimum eſſet altare, impunitatis fiducia. at nihilominus occiſum eum ab obſervantiſſima ſuarum religionum civitate, atque ita impletam oraculi fidem. Et Tacitus * improbat receptum ſuo ſæculo morem, per Græcas urbes flagitia hominum 52 ut ceremonias Deûm protegendi. Apud eundem eſt: † *principes quidem inſtar Deorum eſſe: ſed neque a Diis niſi juſtas ſupplicum preces audiri.* *Adverſ. Leocr. pag. 156. Ed. Wech.* * *Ann.* III. c. 60. † *Ibidem*, c. 36.

4. Tales

GROTII.

d *Pro Herculis liberis*] Vide *Euripidem* Heraclidis, & *Apollodorum* (Bibl. L. II. c. 8. §. 1.)

e *Ad id quod Athenis ſanctiſſimum eſſet altare*] In Luſitania Ferdinandum cubiculi præfectum e templo ad quod confugerat raptum, & igne combuſtum, ob vitium nobili virgini illatum, narrat *Mariana* libro XXI. Vide & de aſylis librum viri magni *Pauli Veneti*, ſocietatis *ſervorum* quæ dicitur.

GRONOVII.

52 *Ut ceremonias*] Tamquam niſi eſſent illa impunita, jus ſacrorum violaretur.

(ff) Non *Demophoon*, ſed Chorus, apud EURIPIDEM, *Heraclid.* vers. 330, *& ſeqq.* J. B.

4. Tales ergo aut puniendi, aut dedendi; aut certe 53 amo-
* Lib. 1. c. 160, 161. vendi. Sic narrante Herodoto * Cymæi Pactyen (gg) Persam cum
nec dedere vellent, nec retinere auderent, permiserunt abire
† Livius lib. XXII, c. 33. Mitylenen. Demetrium Pharium † qui bello victus ad Philippum
Macedonum regem fugerat, a rege depopoſcerunt Romani. f Per-
a Livius lib. XLII. c. 41. seus rex Macedonum, a in purgatione ad Martium, de his agens
qui Eumeni insidiati dicebantur: *ego istos, ut primum in Macedonia esse admonitus a vobis comperi, requisitos abire ex regno jussi, & in perpetuum interdixi finibus meis.* Samothraces Euandro qui
b Livius, XLV, 5. Eumeni insidias struxerat, denuntiant, b liberaret 54 religione templum.

5. Cæterum jus hoc, quod diximus, depoſcendi ad pœnas eos qui extra territorium profugerunt, hoc & proxime actis sæculis & plerisque Europæ partibus, circa ea demum crimina usurpatur quæ statum publicum tangunt, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. Minora mutuâ dissimulatione transmitti invaluit, g nisi fœderis legibus propius quiddam convenerit. Sed & hoc sciendum est, latrones ac piratas qui ita invaluerunt ut formidabiles se fecerint, recte recipi ac 55 defendi, pœnam quod attinet, quia interest humani generis ut si aliter non possunt impunitatis fiducia a maleficiis revocentur, ejusque negotium gerere quivis populus aut populi rector potest.

VI. 1. Notandum & hoc, interim dum de causæ justitia
Eurip. Heracl. vers. 252. cognoscitur, 56 defendi supplices. Sic Demophon ad legatum Eurystheos;

GROTII.

f *Perseus rex Macedonum*] Narrat & *Appianus* excerpto legationum num. 20. Simile illud in latina vita Themistoclis. [*Corn. Nepos*, c. 8.] *cum ab Atheniensibus & Lacedæmoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit* (Admetus rex Molossorum) *monuitque ut consuleret sibi. itaque Pydnam eum deduci jussit, & quod satis esset præsidii dedit.* Sic & Ildigim Langobardum dimittunt Gepidæ apud *Procopium* Gotthicorum III. Adde epistolam Theuderici ad Trasamundum regem Vandalorum de Giselico susceptо, [apud *Cassiodor.*] v. 43. & 44. & ea quæ in vita regis Ludovici. Sic Christophorum Sborovium a se amovit Imperator Rudolphus II, teste *Thuano* lib. LXXXIII. in anno cIↃ IↃ LXXXV. Elisabetha Scotis respondet se Bothwellum aut reddituram aut ex Anglia exterminaturam. *Camdenus* id habet circa ann. cIↃ IↃ XCIII. De Alfonso Gegionis comite a rege Galliæ damnato, ac negato ei in Hispaniam recepru, vide *Marianam* XIX, 6.

g *Nisi fœderis legibus propius quiddam convenerit*] Ut in fœdere Helvetiorum cum Mediolanensibus, *Simlerus* recitat. Fœdera Anglorum cum Gallis dedi rebelles & profugos volunt, cum Burgundis expelli. *Camdenus* in anno cIↃ IↃ C.

GRONOVII.

53 *Amovendi*] Compellendi, ut abscedant & perfugii loca deserant.

54 *Religione*] Piaculo.

55 *Defendi*] Ea scilicet conditione, ut posthac piraticam exercere desinant.

56 *Defendi*] Nempe ab illo ad quem confugerunt.

(gg) Non erat *Persa*, sed *Lydus*. Inspice locum *Herodoti*, in margine à me distinctè indicatum. *J. B.*

57 *Cri-*

Si 57 crimen iſtis aliquod hoſpitibus ſtruis,
58 Jus impetrabis: vi quidem hinc non abſtrahes.

Et in altera tragœdia Theſeus ad Creontem:

Es facinus auſus (hh) *temet indignum, Creo,*
Tuiſque Thebis ac tuis majoribus:
Ingreſſus urbem quæ colit fas ac pium,
Quæ cuncta rite legis ex norma facit,
Noſtris omiſſis moribus, quicquid lubet
Moliris, & vi cuncta te acturum putas.
Adeone hominibus vidua vel patiens jugi
Urbs iſta viſa eſt, & ego nullius rei?
Non te iſta docuit 59 civitas Amphionis,
Quippe educare haud ſolita mortales feros:
Nec approbabit illa cum te audiverit
Quæ ſunt Deorum, quæque mea pervadere,
Et rapere ab alma ſede miſeros ſupplices.
Ego 60 Labdacea ſi urbe poſuiſſem pedem,
Quamvis 61 fuiſſent juſta mihi certiſſima,
Indubia, nulli injicere tentaſſem manum,
Niſi annuente qui ſoli regnum tenet,
Quid in urbe deceat hoſpitem externa memor.
Tu nec merentem patriam aſpergis tuam
Probro atque maculis, & ſenem certe tua
Te fecit ætas, ſed parum mentis potem.

2. Quod ſi id, cujus accuſantur ſupplices, non ſit vetitum jure naturæ aut gentium, res dijudicanda erit ex jure civili populi unde veniunt. quod optime oſtendit Æſchylus Supplicibus, ubi rex Argivus Danaidum gregem ex Ægypto venientem ſic affatur: *Pag. 321. Ed. H. Steph.*

Εἴ τοι κρατῦσι παῖδες Αἰγύπτυ σέθεν,
Νόμῳ πόλεως φάσκοντες ἐγγύτατα γένυς
Εἶναι, τίς ἂν τοῖς δ' ἀντιωθῆναι θέλοι;
Δεῖ τοί σε φεύγειν κατὰ νόμυς τὺς οἴκοθεν;
Ὡς ἂν ἔχυσι κῦρος ὧδ'ἐν ἀμφὶ σῷ.
Manum tibi ſi immittat Ægypti genus,
Quod lege patria proximos ſe ſanguine

Dicant,

GRONOVII.

57 *Crimen iſtis ſtruis*] Accuſare iſtos & arguere vis.

58 *Jus impetrabis*] Audieris.

59 *Civitas Amphionis*] *Ovidius* 5, Met. 178.

60 *Labdacea*] Thebis ab antiquo rege Labdaco, Laſi patre, Oedipi avo, ſic appellatis.

61 *Fuiſſent juſta*] *Terent.* Phor. 2, 1. 50. *qui poſſet noſcere tua juſta.*

(hh) Eſt in Græco ἐμῦ, apud SOPHOCLEM, *Oedip. Colon.* vers. 904. In *Excerptis ex Trag. & Comæd. Græc.* habet etiam *te*, neſcio quo fato, quum ibi rectè ſcripſerit ἐμῦ, pag. 98, 99. *J. B.*

Dicant, quis hæc objicere ſe contra velit?
Quare tuum eſt docere natalis ſoli
Ex lege, nullo jure te illis ſubjici.

VII. 1. Vidimus quomodo a ſubditis, aut 62 veteribus aut advenis, culpa in rectores tranſeat: viciſſim a ſumma poteſtate in ſubditos culpa tranſibit, ſi in crimen ſubditi conſenſerint, aut ſi quid fecerint ſummæ poteſtatis imperio aut ſuaſu, quod facere ſine facinore non poterant: qua de re rectius erit infra agere, ubi, quæ partes ſint ſubditorum, examinabitur. Etiam 63 inter univerſos & ſingulos communicatur delictum, quia, ut Auguſtinus ait loco ſupra adducto, *ubi univerſi, ibi & ſinguli: univerſi non poſſunt niſi ex ſingulis quibuſque conſtare: nam ſinguli quique congregati, vel in ſummam reputati, faciunt univerſos.*

In Levit. Quæſt. 26.

2. Pertinet autem culpa ad ſingulos 64 qui conſenſerunt, non ad eos qui aliorum ſententiis victi ſunt. Diſtinctæ enim ſunt pœnæ ſingulorum & univerſitatis. Sicut ſingulorum pœna interdum eſt mors, ita * *πόλεως θανατος ἀνάςατον γενέσθαι, mors civitatis everti:* quod fit cum corpus civile diſſolvitur; qua de re 65 diximus † alibi. Atque hoc modo ſi civitas eſſe deſinat, 66 uſumfructum velut morte finiri recte dixit *a* Modeſtinus. Singuli in ſervitutem pœnæ nomine rediguntur, ut *b* Thebani ſub Alexandro Macedone: exceptis his qui decreto 67 exuendæ ſocietatis contradixerant. Sic & civitas ſubit ſervitutem civilem 68 in provinciam redacta. Singuli bona ſua amittunt confiſcatione. Sic civitati adimi ſolent quæ habet communia, muri, navalia, naves bellicæ, arma, elephanti, ærarium, agri publici.

* *Lycurg. orat. p. 139. Ed. Wech.*
† *Supra cap. IX. §. 4.*
a *L. 21. D. quib. mod. uſufr. am.*
b *Plut. Alex. p. 670. D.*

3. At ut ſinguli ob delictum univerſitatis citra conſenſum ſuum ea amittant, quæ ipſorum ſunt propria, injuſtum eſt, ut recte oſtendit Libanius in ea quæ eſt de ſeditione Antiochena. Idem h Theodoſii probat factum, qui commune delictum punierat in-

GRONOVII.

62 *Veteribus*] Qui ſemper aut olim in ditione illorum fuerunt, aut qui nuper ad eos confugerunt & recepti ſunt: nam utrique jure poſcentur ad deditionem pœnæ cauſa, ſi quid deliquerint in poſcentes.

63 *Inter univerſos*] Ut quod peccaverunt univerſi, luant per occaſionem ſinguli; quod ſinguli peccarunt, luant univerſi.

64 *Qui conſenſerunt*] Qui cum deliberaretur de injuria inferenda, ſententia ſua inferendæ fuerunt auctores; non qui diſſuaſerunt, etſi paſſi ſint fieri, quod major pars cenſeret.

65 *Diximus alibi*] 2, 9.

66 *Uſumfructum*] Civitati relictum.

67 *Exuendæ ſocietatis*] Defectionis a Macedonibus faciendæ.

68 *In provinciam*] Nam *provinciis* proprie populus ſubjugatus armis & ſubjectus imperio peregrino.

GROTII.

h *Theodoſii probat factum*] Eadem quæ *Libanius* de hac re dicit & *Chryſoſtomus* in XVII. de ſtatuis. in eoſdem Antiochenos paria olim conſtituerat Marcus Antoninus philoſophus, ut teſtis eſt *Capitolinus* (Cap. 25.) & in Byzantinos Severus, demto theatro, ther-

interdictione theatri, balneorum, 69 nominis metropolitani.

VIII. 1. Egregia hic occurrit quæstio, an pœna ob delictum universitatis 70 semper exigi possit. Quamdiu durat universitas, videtur posse, quia idem corpus manet, quanquam 71 particulis succedentibus, ut alibi ostensum est. Sed ex adverso notandum est, quædam de universitate dici 72 primo ac per se, ut habere ærarium, leges, & similia: quædam non nisi 73 derivatione a singulis. Sic namque 74 doctam dicimus universitatem & fortem, quæ plurimos habet tales. De hoc genere est 75 meritum: primo enim convenit singulis, ut animum habentibus quem universitas per se non habet. Extinctis ergo illis 76 per quod ad universitatem meritum deducebatur, ipsum quoque meritum extinguitur, ac proinde & pœnæ debitum, quod sine merito diximus non consistere. Libanius in dicta oratione: *ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖς ἀρκεῖν ἡγούμενος τὸ μηκέτ' εἶναι μηδένα τῶν ταῦτ' ἠδικηκότων· ita enim existimo, sufficere tibi, ad pœnam quod nemo superstit eorum qui deliquerunt.*

2. Probanda igitur Arriani sententia 77 damnantis vindictam (ii) i Alexandri in Persas, cum pridem interiissent qui in Græcos pec-

thermis, honore, ornamentisque omnibus. sed & ipsa urbs Perinthiis data. vide *Herodianum* (Lib. III. c. 6. n. 19. *Ed. Boecler.*) *Zonaram*, & quæ supra dicta a nobis.

GRONOVII.

69 *Nominis metropolitani*] Ne posthac Antiochia metropolis vocaretur & provinciæ Syriæ caput esset.

70 *Semper*] Quocumque & quamvis longissimo tempore post delictum, etiamsi nemo eorum qui proprie peccaverant, supersit, quum supersit corpus in posteritate.

71 *Particulis succedentibus*] Personis aliis id corpus constituentibus. 2, 9. 3.

72 *Primo ac*] Tanquam, quæ omnino totius sint, non singulorum.

73 *Derivatione*] Quæ non proprie totius, sed multarum in ea partitim, sive singulorum.

74 *Doctam*] Porcius Latro in Catil. *Non ita placuit Atheniensibus, urbi sine dubio doctissimæ atque eruditissimæ.* Cicero pro Sex. Roscio 25. *Prudentissima civitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur.*

75 *Meritum*] Culpa, noxa.

76 *Per quos ad universitatem*] Illis paucis, ob quorum scelus infamabatur & pro improbo traducebatur totum corpus alicujus societatis aut communitatis.

77 *Damnantis vindictam*] Negantis belli ab Alexandro in Persas gesti justum fuisse titulum, quasi ultor electus esset toties a Persis petitæ Græciæ. *Justin.* 11, 5.

(ii) Non damnat hanc vindictam *Arrianus*, Lib. II. Cap. 14. ubi inducit *Alexandrum* veteres illas injurias *Persarum* memorantem. Ex memoriæ vitio confudit Auctor *Arriani* judicium de *Persepoli* incensâ, quod paullo post subjecit, & in primâ Editione aberat. *J. B.*

GROTII.

i *Alexandri in Persas*] Propteream aliam ei bello causam attribuit *Julianus* in Constantii laudatione: *καὶ ὅτι μὲν ἀδεὶς πω πόλεμος συνέσχη πρότερον, ἀδ' ἐπὶ Τροίαν τοῖς Ἕλλησιν, ἀδ' ἐπὶ τὰς Πέρσας Μακεδόσιν, οἵπερ δὴ δοκοῦσιν ἐν δίκῃ γενέσθαι τοσαύτην ἔχων ὑπόθεσιν καὶ παιδί πῃ δῆλον. ἀ τῆς μέγα λίαν ἀρχαίων ἀδικημάτων τιμωρίας σφόδρα νεωτέρας, ὥτ' εἰς παῖδας ὥτ' εἰς ἐκγόνους γενομένης, ἀλλ' εἰς τὸν ὀφειλόμενον καὶ ἀπο-*

peccaverant. De excidio Branchidarum facto per eundem Alexandrum hoc est Curtii judicium : *Quæ si in ipsos proditionis auctores excogitata essent, justa ultio esse, non crudelitas, videretur. Nunc culpam majorum posteri luêre, qui ne viderant quidem Miletum, adeo Xerxi non potuerant prodere.* Simile est alio loco Arriani judicium de Persepoli incensa, in ultionem eorum quæ Athenis Persæ fecerant : *ἀλλ' ἔδ' ἐμοὶ δοκεῖ σύν γε τῷ δρᾶσαι τοῦτό γε Ἀλέξανδρον, οὐδὲ εἶναί τις αὕτη Περσῶν τῶν πάλαι τιμωρία· at mihi non videtur hoc prudenter fecisse Alexander, neque vero hæc vera est vindicta in eos Persas qui pridem esse 78 desierant.*

Lib. VII. c. 5.

Lib. III. c. 18.

3. Nam Agathoclis illud nemo non ridet, * qui ad Ithacensium querelas de damnis illatis respondit, plus mali Siculos ab Ulyxe olim pertulisse. Et Plutarchus libro contra Herodotum, † minime ait vero esse simile, Corinthios ulciscì voluisse acceptam a Samiis injuriam *μετὰ τρεῖς γενεάς, post tres hominum ætates.* Nec procedit hujus & similium factorum defensio, quam apud Plutarchum legere est de sera numinis vindicta. Aliud enim est 79 jus Dei, aliud hominum, ut mox apertius fiet. Neque si æquum est posteros honores & præmia accipere ob merita majorum, ideo & 80 puniri eos ob eorum peccata æquum est. Beneficii enim talis est materia, ut in quemvis conferri *sine injuria* possit; pœnæ 81 non item.

*Plutarch. Apopht. p. 176. D. & de sera num. vindict. p. 557. B.

† *Pag.* 860.

IX. Diximus de modis per quos 82 communitas pœnæ accidit ex

ἀποχειρήσαντα τὴν ἀρχὴν τὰς τῶν εὐδοκησάντων (male legitur *ἀδικησάντων*) *ἀπογόνους· nullum unquam bellum, quod quidem justum censeretur, tali ex causa gestum, non a Græcis in Trojanos, non a Macedonibus in Persas, vel puero liqueat, non enim illi obsita vetustate crimina seris pœnis, ne in nepotes quidem aut liberos, persequebantur, sed illos impetebant, qui virorum bene meritorum posteris vim inferebant, regna extorquebant.* [Locus est, *pag.* 95. B. Edit. Illustris *Spanhemii*: sed vertendum erat in posterioribus verbis : *Non enim ille* (scilicet *Constantius*) *obsita vetustate crimina seris pœnis, etiam in filios aut nepotes, persequebatur; verum eum impetebat* (i. e. *Magnentium*) *qui posteris virorum bene meritorum Imperium vi eripuerat.* Unde patet, *Julianum* laudi tribuere *Constantio*, quòd non imitatus sit veteres *Græcos*, aut *Alexandrum*: adeoque non aliam bello *Alexandri* in *Persas* causam adtribuere, sed potius aliam non fuisse innuere. *J. B.*]

GRONOVII.

78 *Desierant*] Eodem loco ponenda, quæ in Tyrios Alexander statuit, aliquot sæculis postquam servi occisis dominis urbem occuparant. *Justin.* 18, 3.

79 *Jus Dei*] Recte namque & jure suo Deus punit interdum in nepotibus, quod majores illorum peccaverunt, non homo.

80 *Puniri eos ob eorum*] Sic Demetrius Polior. Antig. F. perfide interfecto Alexandro Cassandri F. ultionem aiebat, quia nequisset ab Antipatro & Cassandro exigere, ad nepotem & filium eorum esse translatam. *Justin.* 16, 1.

81 *Non item*] Quippe quæ personam peccantem non egrediatur, si justa sit.

82 *Communitas*] Duo vel plures aut tam publicum quam singuli, tamque singuli quam communitas debent pœnam, quia & culpæ sunt affines.

83 *Pri-*

ex culpæ communitate. Reſtat ſpectemus an &, culpa non communicata, communicetur pœna. quæ res ut recte intelligatur, & ne, quæ re ipſa diverſa ſunt, ob vocum ſimilitudinem confundantur, monenda ſunt quædam.

X. 1. 83 Primum, aliud eſſe damnum directe datum, aliud quod in conſequentiam venit. Directe datum voco, quo cuiquam aufertur ad quod jus proprium habet. Per conſequentiam, quo fit, ut quis non habeat quod habiturus alioqui fuiſſet, 84 ceſſante ſcilicet conditione ſine qua jus non habebat. Exemplum eſt apud Ulpianum: * ſi in meo puteum aperui quo factum eſt ut 85 venæ ad te perventuræ præciderentur: negat operis mei vitio damnum datum in ea re, in qua jure meo uſus ſum. Et alibi, † multum ait intereſſe, utrum damnum quis faciat, an lucro quod adhuc faciebat uti prohibeatur. Et Paulus juriſconſultus, *a præpoſterum eſſe* ait, 86 *ante nos locupletes dici quam acquiſierimus.*

* *L.* 24. §. *f. d. dam. inf.*
† *L.* 26. *d. t.*
a *L.* 63. *D. ad L. Falc. princ.*

2. Sic parentum bonis confiſcatis ſentiunt quidem incommodum liberi, ſed proprie ea pœna non eſt, quia bona illa illorum futura non erant, niſi a parentibus ad ultimum ſpiritum eſſent conſervata. Quod recte ab Alpheno notatum eſt, *b* cum ait patris pœna amittere liberos id quod ab ipſo perventurum eſſet ad eos: quæ vero non a patre, ſed a rerum natura aut aliunde tribuerentur, ea manere incolumia. Sic Themiſtoclis 87 liberos eguiſſe ſcribit *c* Cicero, nec iniquum putat, ut eandem calamitatem ferant liberi Lepidi. Idque ait antiquum eſſe & omnium civitatum: cui tamen mori leges poſteriores *d* Romanæ multum temperamenti adjecerunt. Sic cum ex delicto majoris partis, quæ 88 ut alibi diximus perſonam univerſitatis ſuſtinet, univerſitas in culpa eſt, eoque nomine amittit ea quæ diximus, libertatem civilem, muros, & alia commoda, ſentiunt damnum & ſinguli innocentes; ſed ea in ſe, 89 quæ ad ipſos non pertinebat niſi per univerſitatem.

b *L.* 3. *D. de interdict. & releg.*
c *Epiſt. ad Brut. L.* 11. *ep.* 12. *&* 15.
d *L.* 7. *D. de bon. damn.* ubi vid. Intt.

XI. 1. 90 Præterea notandum, interdum imponi alicui aliquid mali, aut boni aliquid auferri, occaſione quidem alicujus peccati alieni, ſed non ita ut id peccatum cauſa ſit proxima ejus actionis,

GRONOVII.

83 *Primum, alind*] Diſtinguendum inter id quod fit per ſe, & quod per accidens.

84 *Ceſſante ſcilicet*] Niſi factum interveniſſet alterius non tam lædendi noſtri, quam ſui juvandi animo patratum.

85 *Venæ*] Rivi ſubterranei in tuum agrum vel prædium aquam ducentes.

86 *Ante nos locupletes*] Id in bonis computari noſtris, tanquam ſi intercipiatur, injuria nobis fiat, quod ſperamus tantummodo, nondum etiam habemus.

87 *Liberos eguiſſe*] Propter exilium patris.

88 *Ut alibi diximus*] 2, 5. 17.

89 *Quæ ad ipſos*] Quæ ſingulorum dominii non erat.

90 *Præterea*] Diſtinguendum inter cauſam remotam & propinquam.

nis, quod jus ipsum agendi attinet. Sic qui 91 occasione alieni debiti aliquid promisit, malum patitur, ex 92 veteri verbo, ἐγγύα, παρὰ δ' ἄτα· *sponde, noxa præsto est:* at proxima causa obligationis est ipsa promissio. Nam ut qui pro emtore fidejussit, non proprie ex emto tenetur, sed ex promisso: ita & qui pro delinquente, non ex delicto, sed ex sua sponsione. Atque hinc fit quod malum illi ferendum 93 mensuram accipit non ex delicto alterius, sed 94 ex potestate quam ipse in promittendo habuit.

2. Cui consequens est, ut ex sententia, quam veriorem credimus, occidi nemo possit 95 ex fidejussione, quia statuimus neminem jus tale habere in vitam, ut eam sibi ipse adimere, aut adimendam obligare possit: cum veteres 96 Romani Græcique aliter ea de re senserint: ideoque & k vades capitali judicio crediderint obligari, ut in 97 Ausonii est versu, & ex notissima Damonis 98 & Pythiæ historia apparet: & obsides sæpe capite plexerint, l 99 ut alibi memorabimus. Quod de vita diximus, idem & de membris intelligi debet: nam & in illa jus homini datum non est, nisi corporis servandi causa.

3. Quod

GROTII.

k *Vades capitali judicio crediderint obligari*] Apertum id in verbis Rubenis ad patrem Jacobum *Gen.* XLII, 37. & apud *Josephum* II. antiquæ historiæ, cap. 5. Hos vades ἀντιψύχους animæ vicarios vocat *Eutropius* Caligula; ἐγγυητὰς θανάτου, mortis sponsores, *Diodorus Siculus*, in excerptis Peiresciani. *Chrysostomus* ad Galatas II. *κατάπερ τινὸς καταδικασθέντος ἀποθανεῖν, ἕτερος ἀνεύθυνος ἑλόμενος θανεῖν ὑπὲρ ἐκείνου ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας αὐτόν· sicut homine aliquo ad mortem damnato, innocens alter pro illo se morti devovens illum supplicio liberat.* *Augustinus* epistola LIV. ad Macedonium: *& aliquando qui causa fuit mortis potius in culpa est, quam ille qui occidit. velut si quispiam decipiat fidejussorem suum, atque ille pro isto legitimum supplicium luat.* [Mirum heic ab Auctore *Eutropium*, Scriptorem Latinum, testem adferri vocis Græcæ Ἀντίψυχοι de *Vadibus* usurpatæ. Neque vocem illam reperiri putes in Versione Græca *Paanii*. Sed Auctor noster, dum festinaret, nec satis adtenderet, scripsit *Eutropium*, pro DIONE CASSIO: hic enim, ubi loquitur de *Publio Afranio Potito*, & *Atanio Secundo*, qui *Caliguli* ægrotante juraverant sese mortem sponte quæsituros, si ille fato fungeretur ita ait, ἤλπιζον παρ' αὐτῷ, ὡς καὶ ΑΝΤΙΨΥΧΟΙ *οἱ ἀποθανεῖν ἠθελήσαντες* &c. Lib. LIX. pag. 741. B. *Ed. H. Steph.* Ceterum de re ipsâ, ut & de voce, vide SALMASIUM in *Spartian.* Hadrian. c. 14. & Clariss. CLERICUM, in *Matth.* XX, 23. post *Hammondi* Adnotat. *J. B.*]

l *Ut alibi memorabimus*] Libro III, cap. IV. §. 14.

GRONOVII.

91 *Occasione alieni*] Pro alio fidejussit.

92 *Veteri verbo*] *Thaletis Milesii* e septem Sapientibus, [apud STOBÆUM, *Serm.* 3.]

93 *Mensuram accipit*] Majus aut minus esse debet.

94 *Ex potestate*] Prout ille magis minusve se obligare potuit.

95 *Ex fidejussione*] Quod caput suum pro alterius capite pignori posuit. *Plaut.* Captiv. 2, 3. 33.

96 *Romani Græcique*] 2, 15. 16.

97 *Ausonii*] In Technopægnio monosyllaborum: *quis subit in pœnam capitali judicio? vas.*

98 *Et Pythiæ*] Scribendum *Phintiæ*. *Cicero* 3, de offic. 10.

99 *Ut alibi*] 3, 4. 14.

m Ut

3. Quod [1] si exilium, si pecuniarum damnum in promissione fuerit, & alterius delicto impleta sit conditio, damnum feret fidejussor, quæ tamen in ipso, si exacte loquimur, [2] pœna non erit. Simile quid occurrit in eo jure quod quis habet sic ut ab alterius voluntate pendeat, quale est [3] jus precarii, respectu habito ad rei dominium; & jus privatorum, respectu habito ad eminens dominium, quod utilitatis publicæ causa civitas habet. Nam si quid tale alicui auferatur occasione delicti alieni, pœna in illis proprie non est, sed exsecutio juris antecedentis, quod erat penes auferentem. Sic quia in bestias proprie delictum non cadit, ubi bestia occiditur, [m] ut lege Mosis ob concubitum cum homine, non ea vere pœna est, sed usus dominii humani in bestiam. *Levit.* XVIII. 23. XX. 15, 16.

XII. His distinctionibus positis, dicemus, neminem [4] delicti immunem, ob delictum alienum, puniri posse. Cujus rei ratio vera non est ea, quam adfert Paulus jurisconsultus, * quod pœnæ constituantur in emendationem hominum: nam exemplum videtur statui posse etiam [5] extra personam delinquentis, in ea tamen persona quæ ipsum tangat, ut mox dicemus; sed quia obligatio ad pœnam ex merito oritur: meritum autem est personale, quippe ex voluntate ortum habens, qua nihil est [6] magis nobis proprium, unde [7] αὐτεξούσιον vocatur. * *L.* 20. *D. De Pœn.*

XIII. 1. *Neque virtutes, neque vitia parentum*, inquit † Hieronymus, *liberis imputantur*. Augustinus vero, *a Deus*, ait, *ipse foret injustus, si quenquam damnaret innoxium.* Dion Chrysostomus oratione ultima, cum [8] sanctione Athenienssium adjecta Solonis legibus [9] devoveri posteros dixisset, de Dei lege hæc subjicit: † *Epist.* 3. *de morte Nepotiani*, p. 23. A. Tom. I. a *Epist.* 105.

πλὴν παῖδας καὶ γένος ὐκ ἐπέξεισιν, ἕκαστος αὐτῷ γίνεται τῆς ἀτυχίας ὡς ἐκεῖ, τῶν ἁμαρτανόντων· ἀλλ' αἴτιος· *verum* [10] *hæc non, ut* [11] *illa,*

GROTII.

m *Ut lege Mosis*] De qua vide *Maimonidem* ductore dubitantium III. 40.

GRONOVII.

1 *Si exilium*] Quis promiserit, se in exilium iturum, summam nummorum numeraturum, quo casu alter peccet aut non sine culpa maneat, & hic peccaverit, ut iste ad solvendum promissum teneatur.

2 *Pœna non erit*] Sed debitum ex temeraria stipulatione.

3 *Jus precarii*] Nam precarium est, cum conceditur alicui uti re vel jure alieno tamdiu, quam per dominum licuerit: qui, si repetat illud, non punit possidentem, sed jure suo utitur. *Justin.* 43, 4.

4 *Delicti immunem*] Vere atque omnino insontem & innoxium.

5 *Extra personam*] Ut cum Deus maximos natu filios in Ægypto in pœnam parentum mori jussit.

6 *Magis nobis proprium*] Atque ideo minus communicabile.

7 Αὐτεξούσιον] Propriæ facultatis.

8 *Sanctione*] *Sanctio* est pœna, quæ statuitur in sontes illa lege. *Cicero* pro Bal. 14. *Livius* 3, 55. *Festus* in Sanctum. *Brisson.* de form. p. 139.

9 *Devoveri*] Ut qui eas violaret, ejus liberi quoque & posteri devoti & execrabiles forent.

10 *Hæc*] Dei lex.

11 *illa, liberos & posteros peccantium punit: sed sibi quisque sit infortunii causa.* Et huc illud vulgatum pertinet: 12 *noxa caput sequitur. Sancimus*, ajunt Imperatores Christiani, ★ *ibi esse pœnam, ubi & noxa est.* Deinde: *peccata igitur suos teneant auctores: nec ulterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum.*

★ *L. Sancimus, 22. C. de pœnis.*

2. Justum est, n ait † Philo, eorum esse pœnas quorum sunt peccata; reprehendens morem 13 quarundam gentium quæ tyrannorum aut proditorum insontes liberos morte puniebant. Quem reprehendit (kk) & Dionysius Halicarnassensis, ostenditque iniquam esse rationem quæ obtenditur, quod parentibus similes futuri putantur, cum id incertum sit, nec incertus metus ad mortem cujusquam sufficere debeat. 14 Nescio quis Christiano Imperatori Arcadio ausus est hoc dictare, *a* debuisse paterno perire supplicio, in quibus paterni criminis exempla metuuntur: & Ammianus *b* narrat interemtam sobolem, parvam etiam tum, *ne ad parentum exempla succresceret.* Nec magis justa causa metus ultionis, *c* unde natum est Græcum proverbium:

† *Lib. 11. de leg. spec. p. 802. E.*

a L. 5. §. 1. C. ad L. Jul. maj.

b Lib. XXVIII. c. 2. in fin.

c Vict. de jure belli n. 38.

15 *Desipit occidens patrem qui pignora servat.*

3. At *d* Seneca: *nihil est iniquius quam aliquem heredem paterni odii fieri.* Attagini, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctor fuerat, liberos nullo malo affecit Pausanias Græcorum Imperator, *e* φὰς τῶ Μηδισμῶ παῖδας ὐδὲν εἶναι μεταιτίους· *dicens illos extra culpam*

d Sen. lib. II. de Ira c. 34.

e Herodot. Lib. IX. c. 87.

Illic immeritam maternæ pendere linguæ
Andromedam pœnas injustus jusserat Ammon. (*Metam.* Lib. IV. vers. 668.)

GROTII.

n *Ait Philo*] Idem libro de Pietate, [immo *de Nobilitate*, p. 910. *in fin.* Confudit Auctor, lapsu memoriæ, εὐσέβειαν cum εὐγενείᾳ.] ἧς ἔχ ἂν εἰδ' εἴτις βλασφεμωτέρα γένοιτ' ἂν εἰσήγησις, εἰ μήτε τοῖς ἐξ ἀγαθῶν πονηρευομένοις ἑπακολεθήσει τιμωρὸς δίκη, ὅτε τοῖς ἐκ πονηρῶν ἀγαθοῖς ἔρχεται τιμὴ, τῶ νόμω δικάζοντος ἕκαστον αὐτὸν ἐφ' ἑαυτῶ μὴ συγγενῶν ἀρεταῖς ἐπαινέντος ἢ (addendum hic κακίαις) κολάζοντος· *haud scio an possit ullum pejus induci institutum, quam si nec malos e bonis genitos sequetur pœna, nec honos habebitur bonis qui ex malis parentibus nati sunt. Aliter lex quæ de suis actionibus quemque judicat, non ex cognatorum virtutibus laudat, aut ex eorumdem vitiis punit. Josephus* (Ant. Jud. XIII. 22.) contrarium factum in rege Judæorum Alexandro vocat ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην, *exactionem pœnæ quæ humanum excedit modum.* Ovidius:

GRONOVII.

11 *Illa*] *Solonis.*

12 *Noxa caput*] L. 43. *de nox. action.*

13 *Quarundam gentium*] Ut Persarum, *Justin.* 10, 2. & Carthaginiensium, 21, 4.

14 *Nescio quis*] Eutropius Eunuchus, tunc domini dominus & aulæ Constantinopolitanæ arbiter, quod tamen parum ei profuit, ut apparet ex duabus in eum Claudiani invectivis. Videndus *Jacobus Gothofredus* ad eam legem capit. XVI.

15 *Desipit*] Νήπιος ὃς πατέρα κτείνας υἱὸς ἀπολείπει.

(kk) Minimè reprehendit, sed in medio relinquit, utrum mos ille sit justus, an injustus. Inspice locum, *Lib.* VIII. c. 20. *J. B.*

culpam esse partium Medicarum. Marcus Antoninus in epistola ad Senatum: o *quare filius Avidii Cassii* (is in eum conjuraverat) *& genero & uxori veniam dabitis. Et quid dico veniam, cum illi nihil fecerint?*

XIV. 1. Deus quidem in lege Hebræis data * paternam impietatem in posteros se vindicaturum minatur: sed ipse jus dominii plenissimum habet, ut in res nostras, ita in vitam nostram; 16 ut munus suum, quod sine ulla causa & quovis tempore auferre cuivis quando vult potest. Igitur si morte immatura ac violenta rapit liberos † Acanis, *a* Saulis, *b* Jeroboami, *c* Achabi, P in ipsos jure dominii, non pœnæ, utitur, sed eodem facto 17 gravius punit parentes. Nam sive 18 superstites sunt, quod maxime spectavit lex divina, atque ideo lex minas istas q ultra abnepotes non extendit, Exod. xx, 5. quia ad eorum conspectum pertingere potest humana ætas; certum est parentes puniri tali spectaculo: gravius enim id illis quam quod ipsi ferunt: ut a Chrysostomo *d* recte dicitur, quicum consentit Plutarchus, *e* *λυπῶσα μᾶλλον ἐτέρα κόλασις ἢ τὰς ἐξ ἑαυτῶν κακὰ πάσχοντας ὁρᾶν· nullum durius supplicium, quam eos qui ex se sunt ob se miseros spectare:* sive non eousque provivunt, tamen 19 cum eo metu occidere magnum est supplicium. *Diuritia populi*, inquit Tertullianus, *f ad talia remedia compulerat,* 20 *ut vel posteritatibus suis prospicientes legi divinæ obedirent.*

* *Exod.* xx. 5.

† *Jos.* VII. 24. *a* II *Samuel.* XXI. *b* I *Reg.* XIV. *c* II *Regum* VIII, 19, 20. *d Homil.* 29. *in* 9. *Gen.* *e De sera Num. vind.* p. 561. A. *f Adversus Marcion.* Lib. II. c. 15.

2. Sed

GROTII.

o *Quare filiis Avidii Cassii*] Vide *Vulcatium* vita Avidii, (*cap* 12.) Laudat parem Constantii humanitatem *Julianus.* (Orat. II. p. 100, 101. *Ed. Spanh.*) ostenditque sæpe ex malis parentibus bonos veniisse liberos, sicut e saxis apes evolant, e ligno amaro nascuntur ficus, e spinis prodit pomum Punicum. Ejusdem hæc sunt: *ἀλλὰ καὶ τὸν παῖδα τὸν τετελευτηκότος [τετολμηκότος* habent Edd.*] νήπιον κομιδῇ τῆς πατρῴας ὀδὸν εἴασας μετασχεῖν ζημίας. ἔστω σοι πρὸς ἐπιείκειαν ἡ πρᾶξις ῥέπουσα τελείας ἀρετῆς ὑπάρχει γνώρισμα· etiam mortui filium infantem admodum non saviisti pœna paterna implicari; ita tua agendi ratio ad lenitatem semper vergens perfectæ virtutis est testimonium.* (Orat. I. in fin. *pag.* 49. A.)

p. *In ipsos jure dominii non pœnæ utitur*] Hæc est sententia Rabbini *Simeonis Barsema*, longe verissima.

q *Ultra abnepotes non extendit*] Exempla habes in Zimri & Jehu.

r *Ut vel posteritatibus suis prospicientes legi divinæ obedirent*] Alexander apud *Curtium* libro VIII. *Non oportebat vos scire quid de his statuissem, quo tristiores periretis.* (Cap. 8.)

GRONOVII.

16 *Ut munus suum*] Tanquam in beneficium precarium.

17 *Gravius punit*] Nam morientium liberorum brevis & vix intellectus mali sensus est, parentum superstitum ob amissos perpetuus aut longus cruciatus. *Seneca* ad Marciam 2.

18 *Superstites*] Vivunt & vident ipsi properatam mortem liberis aut nepotibus, cum conscientia orbitatem sibi a Deo pœnæ loco statui.

19 *Cum eo metu*] Ut expectent suos non diurnaturos, mori.

20 *Ut vel posteritatibus*] Si pro sese nihil timentes, at propterea, ne pœnam in posteros derivarent.

2. Sed ſimul notandum eſt, hac graviore vindicta non uti Deum, niſi adverſus ſcelera proprie in ſuam contumeliam perpetrata, ut falſos cultus, perjurium, ſacrilegia. Nec aliter Græci exiſtimarunt: nam quæ crimina credita ſunt poſteritatem obſtringere, ſ quæ ἄγη ipſi vocant, omnia iſtius ſunt generis: quo de argumento facunde diſſerit Plutarchus, libro de ſera Numinis vindicta. Exſtat t apud 21 Ælianum oracullum tale Delphicum:

At ſcelerum fontes divinum perſequitur jus,
Nec pote vitari; non ſi genus ab Jove ducant:
Sed capiti ipſorum quique enaſcuntur ab ipſis
Imminet; inque domo cladem ſubit altera clades.

u Agebatur autem ibi de ſacrilegio: quod & hiſtoria comprobat 22 auri Tholoſani apud * Strabonem & † Gellium. De perjurio ſimiles ſententias 23 ſupra adduximus. Deinde vero, etſi id comminatus eſt Deus, non tamen ſemper eo jure utitur, maxime ſi x inſignis quædam virtus in liberis eluceat, ut videre eſt Ezech. cap. XVIII. a & exemplis quibuſdam a Plutarcho dicto loco probatur.

* *Lib.* IV. p. 188.
† *Lib.* III. c. 9.
a *Vers.* 20.

3. Et cum in novo federe apertius quam olim declarata ſint ſupplicia, quæ impios poſt hanc vitam manent, y ideo in eo federe nulla exſtat comminatio 24 perſonas peccantium egrediens; quo præcipue, quanquam minus aperte, ut mos eſt vatibus, ſpectat dicta jam Ezechielis oratio. Factum autem illud Dei hominibus imitari non licet: neque par ratio eſt, quia, ut jam

GROTII.

ſ *Quæ ἄγη ipſi vocant*] Vide *Plutarchum* Pericle: & quæ ſupra dicta hoc libro c. XIII, §. 1.

t *Apud Ælianum*] Libro III, 43.

u *Agebatur autem ibi de ſacrilegio*] Ut & *Libanius*: ὧν οἱ μὲν ἔδοσαν ἤδη δίκην, οἱ δὲ ὕπω μέν. ἔχ ἔςι δὲ ὅτε αὐτὸς ἐξαιρήσονται. λέγω δὲ αὐτὸς καὶ παῖδας, λέγω καὶ τὸς ἐξ ἐκείνων. *quorum alii jam pœnas dedêre, alii nondum quidem, ſed nemo eos pœna eximet: nec ipſos tantum dico, ſed & liberos & ex iis naſcituros.* Similia habet idem *Libanius* oratione quam edidit *Gothofredus*.

x *Inſignis quædam virtus*] Et publica paterni criminis deteſtatio, qualem fecit Andronicus Palæologus Imperator, apud *Gregoram* libro V, c. 81.

y *Ideo in eo federe nulla exſtat comminatio perſonas peccantium egrediens*] *Tertullianus* de monogamia: *deſivit uva acerba a patribus manducata dentes filiorum obſtupefacere; unuſquiſque enim in ſuo delicto morietur.*

GRONOVII.

21 *Ælianum*] 3, var. 43.

Τοῖς δὲ κακῶς ῥέξασι δίκης τέλος
ἀχὶ χρονιςὸν,
Οὐδ' ἀπαραίτητον, ἢν εἰ Διὸς
ἔγγονοι εἶεν.
Ἀλλ' αὐτῶν κεφάλῃσι καὶ ἐν σφετέροισι τέκεσσιν,
Εἰλεῖται, καὶ πῆμα δόμοις ἐπὶ πήματι βαίνει.

22 *Auri Tholoſani*] *Juſtin.* 23, 3.
23 *Supra adduximus*] 2, 3. 1.
24 *Perſonas peccantium egrediens*] Quæ in poſteros eorum porrigatur.

jam diximus, Deus 25 ſine culpæ intuitu jus habet in vitam; homines non niſi ex gravi culpa, & quidem quæ perſonæ ſit propria.

4. Quare eadem illa divina lex, * ut parentes pro liberis, ita ob parentum facta liberos mortis pœna affici vetat: quam legem z pii reges etiam in 26 perduellibus ſecuti leguntur: eamque legem valde laudant † Joſephus & a Philo, ut & ſimilem Ægyptiam (ll) Iſocrates, b & Romanam a Dionyſius Halicarnaſſenſis. Platonis c eſt πατρὸς ὀνείδη καὶ τιμωρίας παίδων ἄδεν ξυνέπεσθαι. Quod Latine ita exprimit d Calliſtratus Juriſconſultus: *crimen vel pœna paterna nullam maculam filio infligere poteſt.* Addita cauſa: *namque unuſquiſque ex ſuo admiſſo* 27 *ſorti ſubjicitur, nec alieni criminis ſucceſſor conſtituitur. Ferretne*, inquit Cicero, *e ulla civitas latorem iſtiuſmodi legis, ut condemnetur filius aut nepos, ſi pater aut avus deliquiſſent?* Hinc factum ut b prægnantem mulierem mortis ſupplicio afficere 28 nefas habitum ſit (mm) Ægyptiorum, Græcorum (nn), & c Romanorum legibus.

XV. Quod ſi injuſtæ leges humanæ, quæ liberos occidunt ob parentum delicta, injuſtior ſane lex f Perſarum & Macedonum d 29 de-

*Deuteron. xxiv, 16.
† Lib. iv. c. 8.
a De Legg. Spec. Lib. ii. p. 801, & ſeqq.
b Buſiride.
c De Legib. Lib. ix. pag. 856. D.
d L. 26. D. De Pœnis.
e Lib. iii. de nat. Deor. c. 38.
f Dan. vi, 24. Juſt. lib. xi. c. 2.

GROTII.

z *Pii reges*] Ut Amaſias (ii. Reg. xiv. 6.)

a *Dionyſius Halicarnaſſenſis*] Qui ſic ait Lib. viii. (c. 80. τὸ ἔθος τοῦτο Ῥωμαίοις ἐπιχώριον γέγονεν, ἀφεῖσθαι τῆς τιμωρίας ἀπάσης τοὺς παῖδας, ὧν ἂν οἱ πατέρες ἀδικήσωσι· *mos ille Romanis proprius, a pœna omni liberos eximere quorum parentes deliquerunt.* Habet idem *lex Wiſigotthica* libro vi, tit. i. cap. 8. [Non apertè laudat morem illum *Dionyſius Halicarnaſſenſis*, ut jam obſervavimus, & ex inſpectione loci patebit. *J. B.*]

b *Prægnantem mulierem mortis ſupplicio afficere nefas habitum*] Laudat *Philo* libro de humanitate, (*pag.* 710.)

c *Romanorum*] L. Imperator Adrianus, 18. D. *de ſtatu hominum.* l. prægnantis, 3. D. *de pœnis.*

GRONOVII.

25 *Sine culpæ intuitu*] Deus jure ſuo vitam repetit a quocumque vult etiam non gravius peccante.

26 *Perduellibus*] Reis adverſum ſeſe inſidiarum aut læſæ majeſtatis.

27 *Sorti ſubjicitur*] Calculis & urnæ judicum. Vide ad *Sen.* Hercul. fur. 732.

28 *Nefas habitum*] Sed id differri juſſum, donec pepererit, fœtum ediderit. l. 3. D. *de pœnis.*

(ll) Nil de tali lege apud ISOCRATEM, in laudatione *Buſiridis*, ad quam Auctor nos remittit, nec alibi, quod ſciam: immo de illa ſilere video eos, qui ex profeſſo mores & leges *Aegyptiorum* collegerunt, e. g. BOECLERUM, *Tom.* II. *Diſſert.* xxiii. MARTHAMUM, in *Canone Chronico* &c. Occaſionem errori dederunt verba iſta, ἀδὲ εἰς τοὺς παῖδας ἀναβλυθήσεσθαι τὰς τιμωρίας &c. quæ leguntur *pag.* 226. C. *Ed. H. Steph.* Sed ubi agitur de vindictâ divinâ, quam putabant *Aegyptii* non differri, ut poſteri demum illam experirentur. *J. B.*

(mm) Vide DIODORUM SICULUM, *Biblioth.* Lib. i. Cap. 77. *J. B.*

(nn) Præter Hiſtoricum Græcum, modo laudatum, vide PLUTARCHUM, *De ſera Numinis vindicta*, pag. 552. D. *Tom.* II. *Ed. Wech.* & AELIANUM, *Var. Hiſt.* Lib. v. Cap. 18. *J. B.*

d 29 devovens & propinquorum capita, quo qui in regem peccarant tristiores perirent, ut Curtius * loquitur: cujus legis diritate exsuperari leges omnes scripsit e Ammianus † Marcellinus.

*Lib. VIII. c. 8.
† Lib. XXIII. c. 6.

XVI. Illud tamen est notandum, siquid habeant aut exspectare possint perduellium liberi, 30 in quod jus proprium sit non ipsis, sed populo aut regi, id auferri ipsis posse jure quodam dominii, 31 cujus tamen usus simul in pœnam redundet eorum qui peccaverint. Huc refer quod (oo) Antiphanis ut proditoris posteri ἄτιμοι ἐγγράφησαν, narrante Plutarcho, id est f *honoribus prohibiti sunt*, ut Romæ liberi a Sulla proscriptorum. Sic in dicta Arcadii lege illud tolerabile in liberos: *ad nullos honores, ad* 32 *nulla sacramenta perveniant.* Servitus autem quomodo & quatenus in liberos sine injuria transeat, 33 alibi a nobis est explicatum.

XVII. 1. Quod de liberis malo afficiendis ob parentum delicta diximus, idem aptari potest & ad 34 populum vere subditum: (nam 35 qui subditus non est, ex sua culpa, id est ex negligentia puniri potest, 36 ut diximus) si quæratur an is populus malo possit affici ob regis aut rectorum facinora. non jam quærimus g si ipsius populi consensus accesserit, aut factum aliud quod per se sit

GROTII.

d *Devovens & propinquorum capita*] *Philo* morem esse tyrannis dixit cum damnatis una tollere quinque familias eis proximas. Vide *Herodianum* libro III. & exemplum Mediolanense occiso Galeatio apud *Bizarum* lib. XIV. [Locus *Philonis* legitur *Lib.* II. *De specialib. Legg.* pag. 802. D. sed inspicienti patebit, sensum ejus valdè mutatum fuisse ab Auctore nostro. Ille etiam, aut exscriptor, sine dubio posuit heic *Herodianum*, apud quem nil huc faciens reperitur, pro HERODOTO, qui *Lib.* III. *Cap.* 119. narrat, *Intaphernem*, cum liberis & universa familia, capite damnatum fuisse à *Dario*, secundum *Persarum* morem. *J. B.*]

e *Ammianus Marcellinus*] *Abominandas* leges vocat. Vide & *concilium Toletanum* IV.

f *Honoribus prohibiti sunt*] Simile reperies in C. in quibusdam, 12. *De Pœnis.* (DECRETAL. V. 37.)

GRONOVII.

29 *Devovens &*] Etiam supplicio destinans.

30 *In quod jus proprium*] Quod beneficio aut indulgentia principis in eos collatum sit.

31 *Cujus tamen usus*] Quod dum exercet princeps aut populus, incommodum aliquod sentiat in hæredibus suis is qui peccavit.

32 *Nulla sacramenta*] Nullum militiæ gradum.

33 *Alibi*] 2, §. 29.

34 *Populum vere subditum*] Cujus & in quem omne jus habet princeps.

35 *Qui subditus non est*] Regem vel principem habet legibus alligatum aut reddendis rationibus obnoxium.

36 *Ut diximus*] *Num.* 2.

(oo) Ita omnes Editiones: sed legendum *Antiphontis*. Vide locum PLUTARCHI, *Vit.* X. *Rhetor.* pag. 833. A. Tom. II. *J. B.*

GROTII.

g *Si ipsius populi consensus accesserit*] *Philo* de Ægyptii regis subditis Abrahami tempore, (*De Abrah.* pag. 363. D.) παραπήλαυσε δὲ τῆς τιμωρίας σύμπας αὐτῷ ὁ οἶκος, μηδενὸς ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ δυσχεράναντος, ἀλλὰ πάντων ἕνεκα τῷ συναινεῖν μονονὺ συγχειρήσ-

sit pœna dignum, sed agimus 37 de eo contractu qui ex natura oritur ejus corporis cujus caput est rex, membra cæteri. Deus quidem ob Davidis peccatum populum pestilentia confecit, & quidem ut David censet innocentem, sed Deus in vitam ipsorum jus habebat pleniſſimum.

2. Interim hæc pœna erat non populi, sed Davidis: nam, ut ait scriptor Christianus, πικροτάτη τιμωρία τῶν ἡμαρτηκότων βασιλεων ἡ τιμωρία τῦ λαῦ· *acerbissimum est delinquentibus regibus supplicium id quod populis infligitur*. Perinde enim hoc est, ait idem scriptor, ac si quis qui manu peccavit 38 in tergo feriatur: quomodo in simili argumento Plutarchus * non aliter id ait accipiendum quam si medicus ad curandam coxam urat pollicem. Hominibus cur id non liceat jam antea diximus. *Quæst. ad orth. 138.* * *De sera Num. vind. p. 559. E.*

XVIII. Idem dicendum de singulis, qui non consenserunt, malo afficiendis circa ea quæ ipsorum sunt, ob delictum universitatis.

XIX. Hæres vero cur 39 de cæteris debitis teneatur, h de pœna non teneatur, sicut a Paulo jurisconsulto scriptum est, † *si pœna alicui irrogatur, receptum est* 40 *commentitio jure ne ad hæredes transeat*, vera causa hæc est, quod hæres personam defuncti refert, non in meritis quæ sunt mere personalia, i sed 41 in

† *L. 20. D. de pœnis.*

φαγησάντων τὸ ἀδίκημα· *sensit & pœnam omnis cum eo familiæ, quod nemo indignatus esset super injuste facto, sed omnes laudando pene & ipsi illud fecissent.* Josephus, ubi vaticinium contra Jeroboamum prolatum narrat: μεθέξει δὲ τῆς τιμωρίας καὶ τὸ πλῆθος ἐκπεσὸν τῆς ἀγαθῆς γῆς, καὶ διασπαρὲν εἰς τὰς πέραν Εὐφράτε τόπους, ὅτι τοῖς τῦ βασιλέως ἀσεβήμασι κατηκολάθησε· *particeps pœnæ & populus erit, excidet quippe felice terra, sparsusque per loca transeuphratensia exsulabit, quod impietati regis socium se fecerit.* (Ant. Jud. Lib. VIII. Cap. 4. pag. 280. E.)

h *De pœna non teneatur*] *Maimonides* titulo חובל, c. VII, sectione 6. *Gemara* Baba Cama cap. X. §. I.

GRONOVII.

37 *De eo contractu*] De casu in quo populus non alia laborat contagione criminis regii, quam quod corpus est illius capitis, quod peccavit. [Ex illa interpretatione patet, Virum Doctissimum heic legisse *contactu*, ut nos reposuimus in ipso contextu, ex Editione primâ, & illâ anni 1632. non autem *contractu*, quod in præcedentes Editiones dudum irrepserat, & planè alienum est à sensu Auctoris. Editores vocem *contactus*, pro contagione sumtam, non intellexerant: quamquam illius exempla reperiantur apud TACITUM, non uno loco, & SENECAM, ut patet ex Additamentis GRÆVII ad FABRI *Thesaurum*, Edit. 1710. *J. B.*]

38 *In tergo*] In alia quacumque parte corporis.

39 *De cæteris debitis*] Defuncti.

40 *Commentitio jure*] Excogitato & invento, instituto, introducto a legum latoribus. [Difficile satis est definire, quid intelligat *Paullus*, dum illud *jus commentitium* vocat. Expendi potest nova interpretatio, quæ legitur in *Actis Eruditorum Lipsiensibus*, ann. 1714. pag. 555. ubi vult Auctor Clar. WÆCHTLERUS, jus *commentitium* esse, quod ex notione quadam communi oritur. *J. B.*]

GROTII.

i *Sed in bonis*] Vide *concilium Toletanum* VIII, in causa Recceswinthi.

41 in bonis, quibus ut cohærerent ea quæ alicui debentur ex ipsa rerum inæqualitate, simul cum dominio fuit introductum. Dion Prusæensis Rhodiaca: *ἅπαντα ὀφείλουσι τὰ τῶν προγόνων οὐχ ἧττον αὐτῶν ἐκείνων εἰς ὃς ἄν ποτε καθήκετο γένος. οὐ γὰρ ἀφίσασθαι φήσετε τῆς διαδοχῆς· quæ debuerunt majores ea non minus debent posteri. neque enim dicere potestis repudiatam a nobis hereditatem.*

XX. Et hinc sequitur, ut si ultra meritum nova quædam causa 42 obligationis exstiterit, deberi 43 jam possit id quod in pœna erat, quanquam non proprie ut pœna. Sic alibi post sententiam, alibi post litem (pp) contestatam, quibus rebus vis contractus datur, pœna pecuniaria ab hærede debebitur, ut & ea quæ in (qq) conventionem deducta est. Jam enim nova accessit debendi causa.

vide quæ supra hoc libro, c. XIV. §. 10. Nulla est persona quæ ad vicem ejus qui e vita emigraverit propius accedat quam hæres, ut *Cicero* ait secundo de legibus, (cap. 19.)

GRONOVII.

41 *In bonis, quibus ut*] Quibuscum ut subirent onera, quæ defunctus habuit ex contractibus in quibus paria non fecit, atque adeo plus penes ipsum resedit, quam reddere debuit; accipiendum est jam tum placuisse populis, cum discessum est a communione rerum, & introducta sunt privata dominia.

42 *Obligationis*] In defuncto.

43 *Jam possit*] Ab hærede.

(pp) Ita Jure Civili Romanorum. Vide *L.* 26. *&* 58. *D. De Oblig. & act. L.* 139. 164. *De divers. Reg. Jur. L.* 3. §. 11. *De Peculio.*

(qq) Vide *L.* 47. *D. De actionib. emti & vend.* Sed hæc est pœna impropriè dicta.

CAPUT XXII.

De Causis injustis.

I. *Explicatur discrimen inter causas justificas & suasorias.*
II. *Bella, quæ utroque causarum genere carent, ferina esse.*
III. *Bella, quæ suasorias causas habent, non justificas, esse prædonum.*
IV. *Quasdam esse causas, quæ falsam habeant justi speciem:*
V. *Ut metum incertum:*
VI. *Utilitatem sine necessitate:*
VII. *Negatum matrimonium in magna fœminarum copia:*
VIII. *Cupiditatem melioris soli:*
IX. *Inventionem rerum occupatarum ab aliis.*
X. *Quid si priores occupatores amentes sint?*
XI. *Injustam causam esse & libertatis desiderium in populo subdito:*
XII. *Et voluntatem regendi alios invitos quasi ad ipsorum bonum.*
XIII. *Item titulum universalis imperii quem quidam asscribunt Imperatori, qui refellitur:*
XIV. *Alii ecclesiæ, qui item refellitur.*

XV. *Item*

XV. *Item voluntatem implendi vaticinia sine Dei mandato.*
XVI. *Item id quod debetur non ex jure stricte dicto, sed aliunde.*
XVII. *Distinctio belli cujus causa injusta, & ejus cui aliunde vitium accedit: & diversi utriusque effectus.*

I. 1. DIximus supra, cum de causis agere instituueremus, causas alias esse justificas, alias suasorias. Polybius, qui id discrimen primus notavit, [a] illas vocat προφάσεις, quia palam proferri solent, (titulum dixit aliquoties [aa] Livius) has generis nomine αἰτίας. *Lib.* 11, *c.* 1.

2. Sic in bello Alexandri adversus Darium πρόφασις fuit ultio injuriarum quas Persæ Græcis intulerant, αἰτία cupido gloriæ, imperii, divitiarum, cui accedebat spes magna facilitatis concepta ex 1 Xenophontis & 2 Agesilai expeditionibus. Sic πρόφασις belli Punici secundi controversia de Sagunto, causa indignatio Carthaginiensium, ob pactiones quas Romani iniquis temporibus ipsis expresserant, & aucti spiritus ex secundis per Hispaniam rebus, quæ Polybio * notata. Similiter † Thucydides belli Peloponnesiaci veram causam censet fuisse vires Athenienſium augescentes & Lacedæmoniis suspectas, obtentum vero 3 controversiam Corcyrensium. * *Lib.* III. *c.* 6. † *Lib.* I. *c.* 23. 56. 88.

GROTII.

a *Illas vocat* προφάσεις, *quia palam proferri solent, (titulum dixit aliquoties Livius) has generis nomine* αἰτίας] Sic & *Plutarchus* distinguit in Galba, (*pag.* 1062. D.) & *Dion* in rebus Cæsaris & Pompeji. [aut potius *Xiphilin.* p. 13. *Ed. H. Steph.*] & *Polybius*, ubi de Romanorum bello in Illyrios agit, excerpto legationum 125. Cum *Suetonio* recte illas *prætextum*, has *causas* dixeris. Ita enim ille de Julio Cæsare: *& prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit: causas autem alias fuisse opinantur*, (cap. 30.) *Thucydides* alibi distinguit πρόφασιν & τὸ ἀληθὲς, (Lib. VI. c. 6.) ut in Atheniensium motu adversus Siciliam, prætextum fuit opitulari Egestanis, res ipsa, cupiditas Siciliæ sibi acquirendæ. Hermocrates in oratione de Atheniensibus loquens illud πρόφασιν prætextum vocat, hoc διάνοιαν propositum. Utrumque est in libro Thucydidis VI. [postremum in *Cap.* 33. ubi tamen est ἀληθὲς, ut in priori διάνοια, quæ Auctor heic permutavit.] *Appianus* etiam προφάσεων vocem usurpat in Mithridatico, (pag. 209.) Idem civilium V. ubi de rupta pace inter Octavium & Sextum Pompejum agit, dicit αἰτίας causas alias intus fuisse, alias quæ præferebantur, (*pag.* 716. *Ed. H. Steph.*) *Agathias* libro quinto id quod alii πρόφασιν, vocat σκῆψιν καὶ προκάλυμμα, figmentum & obtentum; cui opponit αἰτίαν in historia Hunni Zaberganis. Adde quæ diximus supra libri hujus capite 1, §. 1. *Procopius* Persicorum II. dicit, stultum esse non libere loqui ubi dux est justitia, comes utilitas.

GRONOVII.

1 *Xenophontis*] Post Cyri minoris mortem, dum reducit domum decem millia Græcorum, quæ Cyro militabant, reliquo ejus exercitu dissipato. *Justin.* 5, 11.

2 *Agesilai*] De quo *Justin.* 6, 2.

3 *Controversiam Corcyrensium*] Quod Athenienses Corcyræis Corinthiorum hostibus auxilium tulissent, eorumdem coloniam Potidæam ad se avertissent, Megarensibus portu & foro interdixissent, Æginetas liberos & sui juris esse non sinerent.

(aa) Exempli gratiâ, *Lib.* XXXVII. *Cap.* 54. num. 13. *J. B.*

troversiam Corcyrensium, Potidæensium, & alia; b ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina permiscet. Est idem discrimen in oratione Campanorum ad Romanos, * cum adversus Samnites pugnasse se ajunt verbo pro Sidicinis, re pro seipsis: quod viderent ubi conflagrassent Sidicini ad se trajecturum esse incendium. 4 Antiochum (bb) quoque Livius a memorat in Romanos bella suscepisse, in speciem causas habentem 5 Barcillæ necem & alia quædam, revera quod ex 6 labente Romanorum disciplina spem magnam concepisset. Sic Plutarchus notat 7 non ex vero objectum Antonio a b Cicerone, quod causa esset belli civilis, cum Cæsar bellandi certus c prætextum tantum ab Antonio cepisset.

II. Sunt

* *Livius lib. VII. c. 30.*

a *Lib. XXXVI. c. 6.*

b *Philipp. II, 22.*

GROTII.

b *Ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina permiscet*] Sic & libro V. (c. 53.) de Argivis contra Epidaurios agens, quam prius vocaverat πρόφασιν, mox vocat αἰτίαν, quomodo & Græcum ἀρχῶν, Latinum *principiorum* vocem, aliasque ejus generis, esse sensus ambigui notavimus d. c. 1. §. 1. hujus libri. Scriptores Constantinopolitani Imperii id quod alii πρόφασιν sæpe πάτροκλον vocant, nimirum ex Achillis historia, qui ad resumenda arma ex Patroclo sumpsit materiam.

c *Prætextum tantum ab Antonio cepisset*] Ταῦτα πάλαι δεομένῳ προφάσεως σχῆμα καὶ λόγον εὐπρεπῆ τῷ πολέμῳ παρεσχεν· *hæc pridem prætexto opus habenti speciem aliquam & decorum titulum bellandi dedere.* Verba sunt in hac historia *Plutarchi*, (Vit. *M. Antonii*, p. 918. C. D.) *Lucani* autem, (*Pharsal.* 1. 263. &c.)

——— *Cunctasque pudoris*
Rumpunt fata moras. Justos fortuna laborat
Esse ducis motus & causas invenit armis.

GRONOVII.

4 *Antiochum in Romanos*] *Justin.* 31, 1. Flor. 2, 8.

5 *Barcillæ*] *Brachyllæ*, Liv. 33, 27.

6 *Labente disciplina*] Non de Romanorum, sed de Thebanorum ibi disciplina loquitur *Livius* lib. 36, 6. & hæ non fuere causæ vel prætextus belli per Antiochum Romanis illati, sed irarum, quas Bœoti conceperant adversum Romanos, & ob quas Antiocho promptius accessere. Antiochus nolebat cedere urbibus in Thraciæ Chersoneso per occasionem belli Ro. cum Philippo, cujus in ditione fuerant, occupatis. Accedebat gloria rerum in Asia gestarum adversus defectores, unde Magni cognomentum acceperat. Tum Ætoli Romanis indignati, quod Macedoniam, victo Philippo, prædam non accepissent. Denique exsul Hannibal.

7 *Non ex vero objectum*] Si *Plutarchus* hoc notavit alicubi, falsum notavit; nam constat Antonium armatum fuisse, ut D. Bruto provinciam Galliam eriperet, antequam concivit veteranos Cæsar Octavianus. *Appian.* 3, civil. 552. *Dio* 45, 276 quamquam omnes fere Græculi sanctissimas & ex optimo erga rempublicam animo susceptas actiones criminentur & pessime interpretentur. [Vir Doctissimus falso existimavit, Auctorem nostrum loqui de *Cæsare Octaviano*; quum in animo habuerit *Julium Cæsarem*. Nec ullus locus fuisset reprehendendi *Plutarchum*, aut dubitandi an id, de quo agitur, ille notaverit, si locus inspectus fuisset, cujus finem in Nota sua adfert Auctor, & quem nos distincte indicavimus. *J. B.*]

(bb) Auctor, dum festinans legeret, & ad verborum constructionem non adtenderet, *Antiocho* tribuit, quod de *Bœotis* dicit LIVIUS: *In* Bœotiam *ipse* [Antiochus] *profectus est; causas in speciem iræ adversus* Romanos *eas, quas ante dixi* HABENTEM: Brachyllæ *necem* &c. Eumdem errorem, sine dubio hinc haustum, errat BOECLERUS, *Dissert. De Clarigatione*, Tom. II. pag. 1212. *J. B.*

d *Peri-*

II. Sunt qui neutro cauſarum genere feruntur in bella, [d] periculorum, (cc) ut Tacitus loquitur, [8] propter ipſa avidi. Horum vitium humanum excedit modum, ἐνδιότητα * Ariſtoteles vocat. De his Seneca: † *poſſum dicere non eſſe hanc crudelitatem*, [e] *ſed feritatem, cui voluptati ſævitia eſt: poſſumus inſaniam vocare: nam varia ſunt genera ejus, & nullum certius quam quod in cædes hominum & laniationes pervenit.* Cui ſententiæ perquam ſimilis eſt illa Ariſtotelis ultimo *a* Nicomachiorum: δόξαι γὰρ ἂν παντελῶς μιαίφονός τις εἶναι, εἰ τὺς φίλυς πολεμίυς, ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνος γίγνοιντο· *omnino enim crudelis habendus ſit, qui ex amicis hoſtes faciat pugnandi & fundendi ſanguinis cupiditate.* Dion Pruſæenſis: *b* τὸ δὲ καὶ χωρὶς ὑποθέσεως πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι, τί ἄλλο ἢ μανία παντελής ἐςι, καὶ διὰ ταύτην κακῶν ἐπιθυμία; *nam ſine cauſa in bella ac pugnas ferri, mera eſt inſania malum ſibi quærens.* Idem ille Seneca epiſtola XIV. *nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum venit, aut admodum pauci.*

* *Ethic. Nicom.* 7. 1.
† *Lib.* II. *de Clem.* c. 4.
a *Cap.* 7.
b *Orat.* XXXVII.

III. 1. Plerique vero bellantium cauſas ſuaſorias habent, aut ſine juſtificis aut cum juſtificis. Sunt qui juſtificas plane non curant, de quibus dici poteſt illud quod a Romanis juriſconſultis eſt proditum, prædonem eſſe eum, [f] qui rogatus de poſſidendi cauſa, nullam aliam adfert niſi quod poſſideat. Ariſtoteles *c* de belli ſuaſoribus: ὡς οὐκ ἄδικον τὺς ἀσυγγείτονας καταδυλῶσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικῦντας πολλάκις ὑδὲν φροντίζυσι; *qui juſtum ſit vicinos innoxios in ſervitutem redigere, & 9 eos qui nullam faciunt injuriam, ſæpe nihil curant?*

c 1 *Rhet.* 3.

2. Talis Brennus, *d* qui omnia dicebat eſſe validiorum. 10 Talis Silio *e* Annibal, cui

d *Livius* 5. v. 36.
e *De Bell. Pun.* Lib. *pro* XI. vers. 183.

esse. (Cap. 36.)

GROTII.

d *Periculorum, ut Tacitus loquitur, propter ipſa avidi*] De Alanis Ammianus libro XXXI. *Ut hominibus quietis & placidis otium eſt voluptabile, ita illos pericula juvant & bella.* (Cap. 2. p. 672. *Edit. Gron. Vales.*)

e *Sed feritatem*] Idem libro II. de Ira c. 5. de Apollodoro locutus & Phalaride: *hæc non eſt ira, feritas eſt.*

f *Qui rogatus de poſſidendi cauſa, nullam aliam adfert niſi quod poſſideat*] L. pro hærede. 11. §. ultimo & ſequentibus legibus, D. *de hæreditatis petitione.* Talis Herulorum in Langobardos πόλεμος ἀπροφάσιστος, bellum ſine prætextu. Galli apud Livium v. *in armis ſe jus ferre, & omnia fortium virorum*

GRONOVII.

8 *Propter ipſa avidi*] Sic Pyrrho non major ex imperio quam ex bello voluptas erat. *Juſtinus* 25, 4.

9 *Et eos qui nullam faciunt injuriam*] Hæc deſunt in vetuſtioribus exemplaribus.

10 *Talis Brennus, qui omnia*] *Liv.* 5, 36.

(cc) Dicit equidem TACITUS *Hiſt.* III. 41. & V. 19. *periculorum avidi:* Sed illud *propter ipſa* deeſt. Alibi: *Non tam præmiis periculorum, quàm ipſis periculis lætus.* Hiſt. II. 86. Propius SENECA: *Periclitamur periculi cauſſâ.* Quæſt. Nat. V. 18. *J. B.*

pro federe proque
Juſtitia eſt enſis.

* *Senec. Herc. fur. vers. 407.* Talis Attila, & quibus illud in ore eſt: *
Quæritur belli exitus,
Non cauſa.

† *Lucan. VII. 260.* Et: †
Hæc acies victum factura nocentem eſt:

a *Tacit. Ann. XV. 1.* Et: a
Id in ſumma fortuna æquius quod validius.

b *Lib. IV, de Civ. Dei c. 6.* Nec male his aptes illud Auguſtini: b *inferre bella finitimis, & inde in cætera procedere, ac populos ſibi non moleſtos ſola regni cupiditate conterere ac ſubdere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum eſt?* De talibus bellis Vellejus: c *bella* II *non cauſis inita, ſed prout eorum merces fuit.* Apud Ciceronem legimus de officiis primo: d *ea animi elatio, quæ cernitur in periculis & laboribus, ſi juſtitia vacat, non modo virtutis non eſt, ſed potius* g *immanitatis omnem humanitatem repellentis.* Andronicus Rhodius: e *οἱ μεγάλων ἕνεκα κερδῶν λαμβάνοντες ὅθεν οὐ δεῖ, πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι καλοῦνται· οἷοί εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ οἱ τὰς πόλεις πορθοῦντες· qui magni compendii ſui cauſa accipiunt unde non oportet, hi pravi, impii, injuſti appellantur,* h *quales ſunt tyranni & urbium vaſtatores.*

c *Lib. II. c. 3.*

d *Cap. 19.*

e *In Ethic. Nicom. IV. 2. pag. 202.*

IV. Alii

GROTII.

g *Immanitatis omnem humanitatem repellentis*] *Agathias* libro II. ὅσοι δὲ κέρδους ἕκατι ἢ δυσμενείας ἀλόγου, μηδὲν ἔγκλημα ἔνδικον ἔχοντες, ἔπειτα φοιτῶσιν ἀνὰ τὴν ὀθνείαν τοὺς μηδὲν ἀδικηκότας σινόμενοι, ἤτοι δὲ ἀλάζονές εἰσι καὶ ἀτάσθαλοι· *qui vero aut lucri cauſa, aut cæco odio, nullam habentes juſtam querelam, alienas terras invadunt innoxiis noxii, hi homines ſunt & ſuperbi & improbi.* Exemplum nobis dat illuſtre *Menander Protector*: ὅτι Βαϊανὸς ὁ τῶν Ἀβάρων σχάγανος ἀδεμιᾶς ἀφορμῆς ἢ σκήψεως λαβόμενος, ἀλλὰ ψευδῆ γοῦν κατὰ Ῥωμαίων αἰτίαν αἰξιώσας τινὰ συνθεῖναι, ἀναισχυντώτατα καὶ βαρβαρικώτατα παρέλυσε τὰς συνθήκας· *Bajanus Avarorum chaganus, nulla occaſione aut obtentu, ne conatus quidem cauſam vel falſam contra Romanos comminiſci, inverecunde plane, barbarum in morem, exuit pacta.*

h *Quales ſunt tyranni*] Bene *Philo in* Decalogum: ὅσοι τοίνυν τῶν κλεπτῶν ἰσχὺν προσέλαβον, ὅλας συλῶσι πόλεις, ἀλογοῦντες τιμωριῶν, διὰ τὸ ἐπικρατέστεροι τῶν νόμων εἶναι δοκεῖν· οἵτινες δὲ εἰσιν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τὰς φύσεις, οἱ τυραννίδος καὶ δυναστειῶν ἐπιθυμοῦντες, οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασι τῆς ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἐπικρύπτοντες λῃστείαν τ' ἀληθέστερον. *qui vero furum vires nacti ſunt, hi totas prædantur urbes, pœnarum ſecuri, quod ſupra leges eminere videantur. Tales ſunt homines ingenio minime civili, dominatuum & potentatus avidi, magna furta committentes, qui pulchris nominibus magiſtratuum & imperiorum id obtegunt quod verius latrocinium appelletur.* (Pag. 763. C. D.) Optime conveniunt hæc cum iis quæ ex *Curtio*, *Juſtino*, *Seneca* & *Auguſtino* producta ſunt ad dictum cap. I, §. I. libri hujus.

GRONOVII.

II *Non cauſis*] Non adverſus quos juſta bellandi cauſa erat, ſed quos operæ pretium erat vincere ob divitem prædam.

12 *Se-*

IV. Alii cauſas quaſi juſtificas adferunt, quæ expenſæ ad rectam rationem injuſtæ reperiuntur: &, ut Livius loquitur * non certamen juris, ſed vim quæri apparet. Reges pleroſque, ait Plutarchus, † duobus nominibus, pacis & belli, tanquam nummis uti, non ad id quod juſtum eſt, ſed ad id quod expedit. Quæ autem ſint cauſæ injuſtæ, cognoſci aliquatenus poteſt ex juſtis cauſis quas hactenus explicavimus. Rectum enim obliqui eſt index. Sed perſpicuitatis cauſa ſumma genera annotabimus.

* *Lib.* XXI. c. 6.

† *Vit. Pyrrh.* P. 389.

V. 1. Metum ergo ex vicina potentia non ſufficere 12 ſupra diximus. Ut enim juſta ſit defenſio, neceſſariam eſſe oportet, qualis non eſt niſi conſtet, non tantum de potentia, ſed & de animo, & quidem ita conſtet, ut certum id ſit 13 ea certitudine quæ in morali materia locum habet.

2. Quare minime eſt probandâ eorum ſententia, qui juſtam belli cauſam ſtatuunt, ſi vicinus nulla pactione impeditus in ſuo arcem faciat, aut munitionem aliam quæ damnum aliquando dare poſſit. Nam adverſus tales metus contrariæ in ſuo munitiones & ſiqua ſunt ſimilia remedia quærenda ſunt, non vis bellica. Injuſta igitur bella 14 Romanorum *a* in Philippum Macedonem, 15 Lyſimachi in *b* Demetrium, 16 ni alia cauſa adfuit. Valde mihi placet *c* Taciti illud de Cauchis: *populus inter Germanos nobiliſſimus, quique magnitudinem ſuam malit juſtitia tueri, ſine cupiditate,*

a *Zonaras.*

b *Pauſan. l.* 1. c. 10.

c *Germ.* c. 35.

GRONOVII.

12 *Supra diximus*] 2, 1. 17.

13 *Ea certitudine*] Non quidem mathematica neceſſitate, ſed quatenus in actionibus humanis quæ ſæpe numero ambiguæ ſunt, poteſt fides haberi.

14 *Romanorum in Philippum*] *Liv.* 30, 42.

15 *Lyſimachi in Demetrium*] *Pauſan.* 1, 17. *Plutarch.* Dem. 908.

16 *Ni alia cauſa*] Certe fuit in bello adverſus Philippum, qui Romanis inſidiatus belli Punici tempore fuerat: dein contra fœdus Sopatrum cum 4000. Hannibali auxilio miſerat, quæ ſimul cum illo adverſus Scipionem in acie ſteterunt: & Athenienſes Rom. ſocios obſidebat. Videntur auctoris memoriæ illuſiſſe tres urbes, in quibus præſidium habebat Philippus, quaſque non contumelioſius quam verius compedes Græciæ appellabat, Demetrias in Theſſalia, Chalcis in Euboea, Corinthus in Achaia: quibus quod præſidiarios educere nollet, bellum jam incœptum continuatum eſt: *Liv.* 32, 33. Sed hoc non erat in ſuo ſolo arcem vicinam iis, qui damnum inde metuebant, ponere. Rectius dixiſſet injuſtam fuiſſe Samnitium cauſam adverſus Romanos indignantium ob Fregellas. *Liv.* 8, 23. & Æquorum ob Albam. 10, 1. & Iſtrorum ob Aquilejam. 41, 1. in vicina illis populis, Romanorum tamen colonias deductas. [Non opus erat ut Vir Doctiſſimus conjiciendo quæreret, quid occaſionem dederit errori Auctoris noſtri: neque enim ullus error eſt, quum ZONARAS, in orâ libri laudatus, diſertè teſtetur, *Tom* II. cauſſam Belli à *Romanis* adverſus *Philippum* Macedonem ſuſcepti, fuiſſe metum, ne ille auxilio eſſet *Pœnis*, aut in *Italiam* irrumperet: hoc autem ſufficit ad ſcopum Auctoris noſtri, qui munimenta vicina exempli loco tantum adtulit rerum à quibus periculum aliquod imminere poteſt, non tale tamen, ut juſtam cauſſam bello præbeat. *F. B.*]

ditate, sine impotentia: quieti, secretique: nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur: idque præcipuum virtutis ac virium argumentum est, quod, ut superiores agant, non per injurias assequuntur. prompta tamen omnibus arma, ac, si res poscat, exercitus: plurimum virorum equorumque, & quiescentibus eadem fama.

VI. 17 Nec utilitas par jus facit cum necessitate.

VII. Ita ubi laxa est matrimoniorum copia, negatum aliquod matrimonium causam bello præbere non potest: qualem (dd) olim Hercules arripuit in Eurytum, i Darius in Scythas (ee).

VIII. Nec magis mutandæ sedis amor, ut paludibus & solitudinibus relictis solum fecundius possideatur: quam 18 Germanis veteribus bellandi causam fuisse ait * Tacitus.

* *Hist.* IV. c. 73.

IX. Æque est improbum, 19 inventionis titulo sibi vindicare ea quæ ab alio tenentur, † etiamsi is qui tenet sit improbus, de Deo male sentiens, aut hebetis ingenii. Nam inventio est eorum quæ nullius sunt.

† *Vict. de Ind. rei.* 1. n. 31.

X. 1. Neque ad dominium requiritur aut 20 virtus moralis, aut religiosa, aut intellectus perfectio: nisi quod hoc videtur posse defendi, siqui sint populi omnino destituti 21 a rationis usu, eos dominium non habere, sed ex caritate tantum iis deberi quæ ad vitam sunt necessaria. Nam quæ alibi diximus 22 de sustentatione dominii, quam pro infantibus & amentibus facit jus gentium, ad eos populos pertinet 23 cum quibus est pactorum commercium: tales autem non sunt populi siqui reperiuntur toti amentes, de quo merito dubito.

Vict. de bello n. 5. 6. 7. 8. *Id. l.* 11, *n.* 18.

2. Male ergo Græci Barbaros ob morum diversitatem, *forte* & quod ingenio cedere viderentur, hostes sibi 24 quasi naturaliter

ter

GROTII.

i *Darius in Scythas*] Antoninus Caracalla in Artabanum Parthorum regem. vide *Xiphilinum* (pag. 356. C. *Ed. H. Steph.*)

GRONOVII.

17 *Nec utilitas*] Nec si quis videat valde utile sibi fore, si alium bello petat, id ei jus largitur petendi, perinde ut necessitas.

18 *Germanis*] Et Helvetiis ad Galliam invadendam. *Cæsar. Florus* 3, 10.

19 *Inventionis titulo*] Qui titulus Hispanorum in subjugandis Indis.

20 *Virtus moralis*] Ut aliquis sit jure dominus, non est necesse, ut sit vir bonus aut pius aut sapiens.

21 *A rationis usu*] 2, 3. 6.

22 *De sustentatione dominii*] Per legem 2, 4. 10.

23 *Cum quibus est pactorum*] Pacta, fœdera, conventiones fieri possunt.

24 *Quasi naturaliter*] Tanquam populis servientibus liceat semper, ubi possunt excutere jugum, quia per naturam omnes liberi nascuntur.

(dd) Narrat id DIODORUS SICULUS, Biblioth. Lib. IV. c. 31. unde Auctor habet. Nam si sequamur APOLLODORUM, *Lib.* II. *Cap.* 6. n. 1. exemplum huc non faciet, quum, secundum istum, ex pacto peteret *Iolem Hercules*: violatio autem fidei datæ justam bello causam præbet. *J. B.*

(ee) Vide JUSTINUM, Lib. II. Cap. 5. n. 9. *J. B.*

ter * dicebant. Quatenus autem ob peccata gravia & naturam aut ſocietatem humanam impugnantia, auferri dominium poſſit, alia eſt quæſtio, & modo, † cum de pœnarum jure agemus, nobis tractata.

* *Plato de rep.* Lib. v. pag. 470. C.

XI. Sed [k] nec libertas, ſive ſingulorum ſive civitatum, id eſt, αὐτονομία, quaſi naturaliter, & ſemper quibuſvis competat, jus bello præſtare poteſt. Nam libertas cum natura competere hominibus aut populis dicitur, id intelligendum eſt de jure naturæ [25] præcedente factum omne humanum, & de libertate [26] κατὰ στέρησιν, non de ea quæ eſt [27] κατ' ἐναντιότητα, hoc eſt, ut natura quis ſervus non ſit, non ut jus habeat ne unquam ſerviat: nam hoc ſenſu nemo liber eſt. quò pertinet illud Albutii: *a neminem natum liberum eſſe, neminem ſervum; hæc poſtea nomina ſingulis impoſuiſſe fortunam.* Et [b] Ariſtotelis illud: *νόμῳ τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δ' ἐλεύθερον· e lege veniſſe ut alius eſſet liber, alius ſervus.* Quare qui legitima cauſa in ſervitutem ſive perſonalem ſive civilem devenerunt, contenti ſua conditione eſſe debent, ut & Paulus Apoſtolus docet: *c δοῦλος ἐκλήθης; μή σοι μελέτω. vocatus es ad ſervitutem? ne id te torqueat.*

Ariſt. Polit. I. 2. *Eurip. Iphig. in Aul.* vers. 1400. &c. *Livius*, XXXI. c. 29. *Iſocr. Panathen.* p. 267. B. *Ed. H. Steph.* † *Hoc libro* c. XX. §. 40. a *Senec.* III. *contr.* 21. b 1 *Polit.* c. 3. c 1 *Cor.* VII. 21.

XII. Neque minus iniquum armis ſubigere aliquos velle, quaſi [28] dignos qui ſerviant, quos naturaliter ſervos interdum philoſophi vocant. Non enim ſiquid alicui eſt utile, id ſtatim mihi licet ei per vim imponere. Nam his qui rationis habent uſum libera eſſe debet utilium & inutilium electio, niſi alteri jus quoddam in eos quæſitum ſit. Infantium plane alia eſt ratio, quorum regimen, cum ipſi jus exercendæ αὐτοπραγίας actionumque ſuarum moderandarum non habeant, [29] occupanti & idoneo natura concedit.

Vict. de Ind. n. 24.

XIII. 1. Vix adderem ſtultum eſſe titulum, [d] quem quidam tribuunt Imperatori Romano, quaſi ipſe etiam in remotiſſimos & incognitos hactenus populos jus imperandi habeat, niſi juriſconſultorum diu princeps habitus Bartolus hæreticum auſus eſſet * pro-

d *Ayala de jur. bell. lib.* 1, c. 2. n. 29. *Covar. c. peccatum.* * *p.* 2. §. 9. n. 5. & ſeq.

GROTII.

k *Nec libertas ſive ſingulorum ſive civitatum, id eſt, αὐτονομία, quaſi naturaliter & ſemper quibuſvis competat, jus bello præſtare poteſt*] Vide *concilium* IV. *Toletanum*, & quæ nos ſupra cap. XV. hujus lib. §. 14.

GRONOVII.

25 *Præcedente factum*] Statu hominis, qualis eſt ipſo naturæ ordine, antequam arbitrium vel ipſius vel alio-rum in certam perſonam impoſuerit.

26 Κατὰ στέρησιν] *Per privationem*, ſic, ut ei abſit ſervitus.

27 Κατ' ἐναντιότητα] *Per contrarium*, quaſi ſervitus ei ſupervenire non poſſit.

28 *Dignos qui ſerviant*] Qui ſint ingenio minus liberali.

29 *Occupanti & idoneo*] Ejus imago ex lege Lycurgi erat penes Lacedæmonios: conſtituerat enim, ut ſenex quivis alterius liberis, perinde ac ſuis, imperaret, & indecore agentes eos coërceret. *Crag.* lib. 2, p. 160.

1 *Mundi*

* *Ad l. 24. D. de capt.* † *L. ἀξίωσις. 9. Ad l. Rhod.*

* pronuntiare qui id negat; nimirum quia & Imperator interdum se [1] mundi dominum † vocet, & in Sacris literis imperium illud, quod [m] Romaniam posteriores scriptores vocant, appelletur [n] τῆς οἰκουμένης nomine: qualia sunt & illa:

a Petron. c. 119. Ed. Burn.

a Orbem jam totum victor Romanus habebat,

multaque similia [30] per complexionem, aut [31] excessum, aut [32] excellentiam dicta: quippe cum & in iisdem sacris literis sola [o] Judæa sæpe veniat *b* nomine τῆς [33] οἰκουμένης. quo sensu accipiendum dictum vetus Judæorum, medio telluris sitam urbem Hierosolyma, [p] id est in medio Judææ, sicut in medio Græciæ Delphi similiter dicti [34] orbis umbilicus. Neque est quod quemquam moveant Dantis *c* argumenta, quibus probare nititur Imperatori jus tale competere, quia id humano generi expediat. Nam commoda quæ adfert, suis compensantur incommodis. Ut enim navis aliqua ad eam magnitudinem pervenire potest quæ regi nequeat, sic & hominum numerus & locorum distantia tanta esse, [35] ut unum regimen non ferat.

b Luc. 11, 1.

c De Monarchia, Lib. 1. Arist. VII. pol. IV.

Silv. verb. bellum p. 1, n. 21. Covarr. loco citato n. 9.

2. Deinde vero concesso hoc expedire, jus imperii non sequitur, ut quod [36] nisi ex consensu aut pœna nasci nequit. Ne in omnia quidem, quæ olim fuere populi Romani, Imperator Roma-

GROTII.

1 *Mundi Dominum vocet*] Ut in *concilio Chalcedonensi* actione XI. & XII.

m *Romaniam posteriores scriptores vocant*] Ut & *Athanasius* ad solitarios. Id vix sexta pars erat mundi tunc cogniti.

n *Τῆς οἰκουμένης nomine*] *Philo* de legatione: *τῶν πλείστων καὶ ἀναγκαιοτάτων μερῶν τῆς οἰκουμένης, ἃ δὴ καὶ κυρίως ἄν τις οἰκουμένην εἴποι, δυσὶ ποταμοῖς ὁριζομένην Εὐφράτῃ τε καὶ Ῥήνῳ· de plurimis utilissimisque orbis partibus loquor, quas & eminenter aliquis orbem appellet, definitum omnibus duobus Euphrate & Rheno.* (Pag. 993. D. E.)

o *Judæa sæpe veniat nomine τῆς οἰκουμένης*] Hieronymus: *nomen terræ, etiam cum additur particula* omnis, *restringi debet ad eam regionem de qua sermo est.* [Vide *Palæstinam* Eruditissimi RELANDI, nuper eum summo Reip. literariæ damno his terris erepti, *Lib.* 1. *Cap.* 5. ubi & testimonia Veterum referuntur de *Hierosolyma* in medio Terræ sita. *J. B.*]

p *Id est in medio Judææ*] Discas hoc ex *Josephi* lib. III. belli judaici, (cap. 4. pag. 833. F.)

GRONOVII.

30 *Per complexionem*] Cum plura complectimur verbis, quam re aut sententia significamus.

31 *Excessum*] Hyperbolen.

32 *Excellentiam*] Cum omnia tribuimus uni soli, cui aliquid præcipuum ante alios esse significamus.

33 *Οἰκουμένης*] Sic *orbis terrarum* pro imperio Alexandri. *Justin.* 17, 1. pro Græcia eidem. 42, 2.

34 *Orbis umbilicus*] *Cicero* 2, divin. 56. Ovidius 10, 168. *Livius* 41, 23.

35 *Ut unum regimen*] Ideo Augustus, libello post mortem ejus in senatu lecto, addiderat consilium coërcendi intra terminos imperii, *Tacit.* 1. ann. 11. Sic *Florus* optat pop. Rom. Siciliæ & Africæ contentum fuisse, aut etiam his carentem, sola in Italia regnare maluisse, quam eo magnitudinis excrescere, ut viribus suis conficeretur. *Flor.* 3, 12.

36 *Nisi ex consensu aut pœna*] 2, 5. 1.

manus jus nunc habet. multa enim ut bello quæsita ita bello amissa sunt; alia pactionibus, alia derelictione q in aliarum gentium aut regum jus transierunt. Quædam etiam civitates olim plane subditæ, postea tantum ex parte subditæ, aut tantum inæqualiter federatæ esse cœperunt. Nam omnes hi modi aut amittendi, aut mutandi juris, non minus adversus Rom. Imperatorem, quam adversus alios valent.

XIV. 1. Sed & 37 Ecclesiæ jus fuerunt qui adsererent etiam in (ff) populos ignotæ hactenus partis terrarum, cum tamen ipse Paulus apostolus aperte dixerit eos qui extra Christianismum sunt, judicandi sibi jus non esse. τί γάρ μοι τοὺς ἔξω κρίνειν; 1 Cor. v, 12. Et quod jus Apostolis judicandi competiit, quamquam etiam ad res 38 terrenas suo modo pertinebat, erat tamen 39 cœlestis, ut ita dicam, non terrestris ingenii, exercendum scilicet non per arma & flagra, sed per verbum Dei generaliter propositum & ad circumstantias peculiares aptatum, per 40 sigillorum divinæ gratiæ exhibitionem aut negationem, prout cuique conduceret: postremo loco etiam per vindictam non naturalem sed natura ipsa superiorem, ac proinde a Deo procedentem: qualis in Anania, Elyma, Hymenæo, & aliis apparuit.

Vict. de Ind. rel. 21, & seq. Ayala l. 1. c. 2. n. 29.

** Joh. XVIII, 36.*

2. Christus ipse, a quo omnis potestas Ecclesiastica fluxit, & cujus vita exemplar est Ecclesiæ, 41 qua talis est, propositum, negavit * regnum suum esse de hoc mundo, hoc est, ejus naturæ cujus

Vid. Petr. Dam. l. 11. epist. 9. & Bern. epist. 221.

GROTII.

q *In aliarum gentium aut regum jus transierunt*] Exemplum sume in Hispania, de qua vide *Gomezium* in §. fuerat. num. 5. de actionibus. *Panormitanum* in c. venerabilem. col. 9. de electione. Jasonem in l. cunctos populos, 1. col. 2. Cod. *de summa Trinitate*. *Menochium* cons. 11, num. 102. Cardinalem *Tuschum* practicarum conclusionum 345. §. rex Hispaniæ. *Molinæum* in cons. Paris. in pr. num. 20. *Chassanæum* de gloria Mundi parte v, consid. 28. *Azorium* institutionum moralium lib. 11, c. 5. p. 2.

GRONOVII.

37 *Ecclesiæ jus*] Alludit eo, quod Alexander VI. Papa divisit inter Lusitaniæ & Castellæ reges bello subigendos Indos (A. C. 1494.) Pejus, quod etiam jus sibi tribuit transferendi regna, siquis ambitioni Paparum adversetur. Sic Julius II. regnum Navarræ, quod ad Joannem Albretum pertinebat, quia se ille Ludovico XI. regi Galliarum adversus Papam & Hispanos junxerat, donavit Ferdinando Arragonensi A. C. 1512.

38 *Terrenas suo modo*] Quatenus eas communes faciebant primi Christiani.

39 *Cœlestis*] Supra humanum modum, quale visum in Apostolis divino instinctu.

40 *Sigillorum divinæ gratiæ negationem*] Ut fiebat excommunicatis.

41 *Qua talis*] Potest referri & ad vitam Christi & ad ecclesiam. Si voluit illud, significat, quatenus est imitabilis, non miraculosa, & quatenus edidit exempla recte vivendi hominibus, non argumenta divinæ cum humana conjunctæ naturæ. Si alterum, quatenus ecclesia est, seu cœtus hominum verum Deum in Christo recte colentium; non, ut hodie plurimum accipitur, pro dominatu in terras & populos ipsosque reges.

(ff) Confer hoc Opus Auctoris nostri *De Imperio Summarum Potestatum circa Sacra*, Cap. IV. J. B.

r Si-

cujus sunt cætera regna: addens, alioqui futurum fuisse ut more aliorum regum opera militum uteretur. Nunc vero etiamsi legiones voluisset poscere, popposcisset, non hominum, sed Angelorum. Matth. XXVI, 53. Et quicquid fecit pro jure suæ potestatis, id fecit non humana sed divina virtute, etiam tum cum nundinatores e templo ejecit. Flagrum enim tum quoque divinæ iræ 42 erat signum, non instrumentum; ut alias sputum & oleum r signum medendi, non remedium. Augustinus ad indicatum Johannis locum: *Audite ergo Judæi & gentes: audi circumcisio: audi præputium: audite omnia regna terrena: s non impedio dominationem vestram in hoc mundo: regnum meum non est de hoc mundo. Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille major, cum Christus natus nuntiaretur, expavit, & tot infantes, ut ad eum mors perveniret, occidit, timendo magis quam irascendo crudelior. Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo. Quid vultis amplius? venite ad regnum quod non est de hoc mundo: venite credendo, & nolite sævire metuendo.*

3. Episcopo inter cætera interdicit Paulus ne 43 percussor sit, 1 Tim. III, 2. ἀνάγκῃ κρατεῖν, *imperare* 44 *imposita necessitate*, ea scilicet quæ ex humana vi proficiscitur, regum esse, non episcoporum, t dixit Chrysostomus. Et alibi: *non est nobis data potestas ut*

All. Ap. hom. III. ep. ad Tit. hom. I. ep. I. ad Thess. hom. IV. de sacerd. Lib. II.

GROTII.

r *Signum medendi*] Bene hoc explicat *Abulensis* ad Matth. IX.

s *Non impedio dominationem vestram in hoc mundo*] Hilarius Arelatensis: *non enim ad hoc venerat Christus ut alienam invaderet gloriam, sed ut suam donaret: non ut regnum terrestre præriperet, sed ut cœleste conferret.*

GRONOVII.

42 *Erat signum*] Flagro utebatur, non quasi hactenus tantum puniret, sed ut ostenderet se graviter puniturum profanationem ædis suæ.

43 *Percussor*] Πλήκτης, qui plagas intentet, aut jus habeat virgarum vel fascium.

44 *Imposita necessitate*] Cum jure coërcendi carcere, vinculis, mulctis, supplicio.

GROTII.

t *Dixit Chrysostomus*] Verba ejus sunt de sacerdotio libro II. μάλιστα μὲν οὖν τοῖς χριστιανοῖς ἐκ ἀφεῖται πρὸς βίαν ἐπανορθᾶν τὰ τῶν ἁμαρτανόντων πταίσματα· ἀλλ' οἱ μὲν ἔξωθεν δικασταὶ τὺς κακέργας, ὅταν ὑπὸ τοῖς νόμοις λάβωσι, πολλὴν ἐπιδείκνυνται τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἄκοντας τοῖς τρόποις κωλύουσι χρῆσθαι τοῖς αὐτῶν. ἐνταῦθα δὲ ὁ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὸν τοιοῦτον· ὅτε γὰρ ἡμῖν ἐξουσία τοιαύτη παρὰ τῶν νόμων δέδοται πρὸς τὸ κωλύειν τὺς ἁμαρτάνοντας. ὅτε, εἰ καὶ ἐδέδοτο, εἴχομεν ὅπῃ καὶ χρησώμεθα τῇ δυνάμει, ὁ τὺς ἀνάγκῃ τῆς κακίας, ἀλλὰ τὺς προαιρέσει ταύτης ἀπεχομένους στεφανοῦντος τοῦ Θεοῦ. διὰ τοῦτο πολλῆς χρεία τῆς μεχανῆς ἵνα πεισθῶσιν ἑκόντες ἑαυτὺς ὑπείχειν ταῖς παρὰ τῶν ἱερέων θεραπείαις οἱ κάμνοντες· *omnium maxime Christianis non licet vi castigare sontium delicta. Sæculi quidem judices, ubi maleficos sub legum potestatem nacti sunt, multum potestatis jus exercent, & invitos quamvis prohibent ex sponte ingenio vivere. At apud nos non cogendo sed suadendo id agendum est, ut qui ejusmodi sit, si melior evadat. Neque enim nobis a legibus ad coërcendos peccatores potestatis jus datum est, & si datum maxime esset, locus non esset juris ejus exercendi, cum Deus coronet non eos qui necessitate sed qui voluntate*

tu auctoritate 45 *ſententiæ* (talis ſcilicet quæ jus exſequendi per manum regiam, aut militarem, u aut juris qualiſcunque humani ademtionem in ſe contineat) *cohibeamus homines a delictis*: & epiſcopum officio ſuo fungi ait ὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα, *non cogendo, ſed ſuadendo*. Et ex his quidem ſatis apparet, epiſcopos, 46 qua tales ſunt, jus regnandi in homines humano more nullum habere. x Hieronymus regem & epiſcopum comparans: *ille nolentibus præeſt, hic volentibus*.

4. An vero reges ipſi iis qui Chriſtianam religionem rejiciunt, arma quaſi pœnæ nomine inferre poſſint, ſupra capite de pœnis a nobis diſquiſitum eſt quantum inſtituto ſufficit.

XV. Hoc

luntate libera a malo abſtinent: quare multo labore opus ut perſuadeantur morbidi ſponte ſua ſe præbere ſacerdotali curationi. Et mox: ὐ γὰρ ἑλκύσαι πρὸς βίαν ἐϛιν, ὐδὲ ἀναγκάσαι φόβῳ· *neque enim qui a fide aberrat vi pertrahi, imo nec metu compelli poteſt.* Idem ad Epheſ. XV. εἰς διδασκαλίαν λόγε προεχειρίσθημεν ὐκ εἰς ἀρχὴν, ὐδὲ εἰς αὐθεντίαν, συμβέλων τάξιν ἐπέχομεν παραινέντων. ὁ συμβελεύων λέγει τὰ περὶ ἑαυτὸ, ὐκ ἀναγκάζων τὴν ἀιρεσιν, ἀλλ' αὐτὸν ἀφίησι τῆς τῶν λεγομένων αἱρέσεως κύριον· *ad docendos vero homines conſtituti ſumus, non ad imperium, non ad exercitium poteſtatis. Conſiliariorum locum obtinemus ſuadentium; qui conſilium dat, de ſuo dicit, auditorem non cogit, ſed liberam ei relinquit electionem circa ea quæ dicuntur.* *Ambroſius* libro II. de Cain & Abel c. 4. *Sacerdos quidem officium ſuum exhibet, at nullius poteſtatis jura exercet.* Citatur c. verbum de pœnitentia diſtinct. 1.

u *Aut juris qualiſcunque humani ademtionem*] Ad reges enim non ad eccleſiam pertinet judicare de feudis. c. novit 18. *de judiciis*: de poſſeſſionibus c. cauſam quæ inter 7. *qui filii ſint legitimi.* Reges enim ſuperiorem in temporalibus minime recognoſcunt. c. per venerabilem, 13. eod. tit. *Chriſtus voluit ut Chriſtiani Imperatores pro vita æterna Pontificibus indigerent, & Pontifices pro curſu temporalium rerum imperialibus legibus uterentur, quatenus ſpiritalis actio a carnalibus diſtaret incurſibus, & Deo militans minime ſecularibus negotiis ſe implicaret.* c. quoniam, 8. *diſtinct.* x. & c. cum ad verum, 6. *diſtinctione* XCVI. unde aliena non ſunt quæ libro primo ſunt poſita, c. II. §. ultimo, ex ſecundo & octuageſimo canone eorum qui apoſtolici dicuntur, & quæ in eam rem ibi plura in textu notiſque afferuntur.

x *Hieronymus*] Idem in epitaphio Nepotiani: *minus licet epiſcopo quam regi. Ille enim nolentibus præeſt: hic volentibus. Ille terrori ſubjicit, hic ſervituti donatur.* (Tom. I. pag. 25. *Edit. Baſil.*) *Caſſiodorus* lib. XI. in epiſtola ad epiſcopos. (Ep. 3.) *epiſcopus doceat, ne judex poſſit invenire quod puniat.* Fredericus primus Imperator apud *Guntherum* Ligurino de Pontifice:

Eccleſiam regat ille ſuam, divinaque jura
Temperet: imperium nobis faſceſque relinquat.

Suenonem Daniæ regem excommunicatum cum Roſchildenſis epiſcopus Wilhelmus ab ingreſſu eccleſiæ oppoſitu baculi paſtoralis arceret, & regii capulis admoverent manum, fecit quod epiſcopi erat, & cervicem porrexit. Adde quæ ſupra habuimus libro I, c. 5.

GRONOVII.

45 *Sententiæ*] Quaſi pronuntiatæ pro tribunali.

46 *Qua tales ſunt*] Tanquam concederet habere, quatenus conceſſione regum aut populorum etiam ſunt principes. Qua ſunt epiſcopi tantum, non etiam domini regionum & gentium, quod nunc pleriſque locis cum epiſcopatu conjunctum eſt.

XV. Hoc quoque monebo non fruſtra, ſed quia veteribus recentia conferens magnum malum, ni caveatur, prævideo, juſtam belli cauſam non dare y 47 ſpem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione. Nam præterquam quod z quæ nondum impleta ſunt oracula interpretari certo vix contingit ſine prophetico ſpiritu, etiam rerum certarum latere nos poſſunt tempora. Ac poſtremo prædictio, niſi expreſſum adſit Dei mandatum, jus nullum dat, cum Deus, quæ prædixit, ſæpe per improbos homines aut pravas actiones ad exitum ire permittat.

XVI. Illud

GROTII.

y *Spem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione*] Vide de Theodoro quodam, Gratiani tempore, *Zoſimum* (Lib. IV. c. 13.) & *Ammianum Marcellinum* (Lib. XXI. c. 1.) de Joanne Cappadoce *Procopium* Perſicorum II. & *Leunclavium* hiſtoriæ Turcicæ lib. XVIII.

z *Quæ nondum impleta ſunt oracula; interpretari certo vix contingit ſine prophetico ſpiritu*] Clauſi enim obſignatique ſunt libri prophetici ad præfinitum uſque tempus, ita ut intelligi nequeant, *Danielis* XII, 4. 8. 9. Hieronymus ad Danielem (Tom. V. p. 606. B.) *ſi propheta audivit & non intellexit, quid facient hi qui ſignatum librum & uſque ad tempus conſummationis multis obſcuritatibus involutum præſumtione mentis ediſſerunt? Procopius* Gotthicorum II. τῶν γὰρ Σιβύλλης λογίων τὴν διάνοιαν πρὸ τοῦ ἔργου ἐξευρεῖν ἀνθρώπῳ οἶμαι ἀδύνατα εἶναι· *Sibyllinorum oraculorum ſenſum ante rei eventum invenire exiſtimo ſupra hominem eſſe.* Mox: ταῦτα τε ἀδύνατά ἐστιν ἀνθρώπῳ ὀτωοῦν πρὸ τοῦ ἔργου τῶν Σιβύλλης λόγων ξυνεῖναι, ἢν μὴ καὶ ὁ χρόνος αὐτὸς ἐκβάντος ἤδη τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ λόγου εἰς πεῖραν ἐλθόντος, ἀκριβὴς τοῦ ἔπους ἑρμηνευτὴς γένηται. *fieri nequit, ut homo qualiſcunque ante exitum Sibyllina oracula intelligat, ſed exſpectandum, donec ipſa dies, re jam conſummata, & verbis experiendo comprobatis, certa fiat carminum interpres.* Gregoras libro V. ἀλλ' ὥσπερ καὶ τ' ἄλλα τῶν χρησμῳδουμένων δυσείκαστά ἐστι καὶ δυσξύμβολα καὶ πλείστας δεχόμενα τὰς ἀνελίξεις καὶ ἀναπτύξεις μέχρι αὐτῆς ἐκβάσεως, ὅτου καὶ ὅτος ὁ χρησμὸς ἐπλάνα τὰς πλείστους, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον μέχρις αὐτῆς τελευτῆς, ὡς εἰρήσεται. ἐξ ἀνθρώπων δὲ αὐτοῦ γενομένου, αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ χρησμὸς διεσάφησεν· *ſicut & prædictiones aliæ difficillimæ conjectu interpretatuque ſunt, quod & multa habeant involucra, & explicationes recipiant multas: ita & hoc oraculum decepit omnes, ipſumque Imperatorem, quamdiu ei vita manſit. Eo autem erepto rebus humanis, ipſum ſemet oraculum hominibus aperuit.* Cavete vobis nimis audaces theologi: cavete vobis a nimis audacibus theologis politici. Dignus qui inſpiciatur locus apud *Thuanum* libro LXXIX, in anno CIↃ IↃ LXXXIII. de Jacobo Brocardo.

GRONOVII.

47 *Spem conceptam*] Ut Judæi, quum antiquis ſacerdotum literis continerentur fore, ut valeſceret oriens & Judæa profecti rerum potirentur, (quod de Meſſia verum erat; de Veſpaſiano interpretabantur Romani) ſibi tantam magnitudinem fatorum velut ex oraculo ſpondebant. *Tacit.* 5. hiſt. 13. Sic Carolus VIII. Galliarum rex ad Neapolitanam expeditionem inflammatus eſt, quod pervaſerat in vulgus ex antiquis vatum carminibus fama, Carolo maximum totius orbis imperium portendi, & mathematicorum reſponſis fatum eſſe, illum occidentis ſimul & orientis imperium nanciſci. *Jovius* lib I. hiſtor. p. 11. Et noſtro fuere tempore bellicoſi reges, qui ſperarent ſe Babylona ſubverſuros, quod nummo ſignato Ludovicus XI. promiſit. [Adde JUL. PAULI *Recept. Sentent.* Lib. V. Tit. 21. §. 1. ibique Eruditiſſimum SCHULTINGIUM. *J. B.*

a Hoc

XVI. Illud quoque ſciendum eſt, ſi quis quid debet, 48 non ex juſtitia propria, ſed ex virtute alia, puta liberalitate, gratia, miſericordia, dilectione, id ſicut in foro exigi non poteſt, ita nec armis depoſci. Nam ad utrumque horum non ſufficit, ut id, quod poſtulatur, ſit 49 ex morali ratione faciendum, ſed præterea opus eſt in nobis jus quoddam ſit ad illud, quale jus interdum leges divinæ & humanæ dant etiam circa 50 debita aliarum virtutum. quod cum ſit, nova tunc debendi ratio accedit, quæ jam ad juſtitiam pertinet. Id cum deeſt, injuſtum ex hac cauſa bellum eſt, ut 51 Romanorum in 52 regem Cypri tanquam ingratum. Nam qui beneficium dedit, nullum habet jus ad repoſcendam gratiam: alioqui contractus eſſet, non beneficium.

XVII. 1. Notandum & hoc ſæpe accidere, ut bello cauſa quidem juſta ſubſit, ſed vitium actioni accedat ex animo agentis: ſive quod aliud quiddam, non illicitum per ſe, magis & principalius animum movet quam jus ipſum, puta a 53 honoris ſtudium, aut utilitas aliqua, ſive privata ſive publica, quæ ex bello ipſo ſeorſim a cauſa ſua juſtifica conſiderato exſpectatur: ſive quod adeſt affectus plane illicitus, ut gaudium acquieſcentis in malo alieno ſine boni reſpectu. Sic Ariſtides de ſocietate ſecunda, Phocenſes ait merito periiſſe, at non bene feciſſe Philippum, cum eos perderet, quippe non religioni ſtudentem, quod præferebat, ſed augendo imperio. *Vid. de Jure bell. n. 2.* *Tom. II. p. 256, 257.*

2. *Una & ea vetus cauſa bellandi eſt*, inquit * Salluſtius, *profunda cupido imperii & divitiarum. Aurum & opes præcipuæ bellorum cauſæ*, apud † Tacitum. & in *a* tragœdia:

Rupere fœdus impius lucri furor
Et ira præceps.

* *Fragm.* IV. 3. *Ed. Waſſ.*
† *Hiſt.* IV. 74.
a *Senec. Hippol.* vers. 540.

Quo

GROTII.

a *Honoris ſtudium*] Quod vitium maxime nobis virtutis quadam imagine blanditur. Sed recte monet *Auguſtinus* libro III, de Civitate Dei cap. 14. *Satius eſſe cujuſlibet inertiæ pœnas luere, quam illorum armorum gloriam quærere.* Repete quæ ex *Agathia* ſupra poſuimus hic ad §. 3. [Sed in illis locis bella arguuntur per ſe injuſta. *J. B.*]

GRONOVII.

48 *Non ex juſtitia propria*] Quod niſi præſtet, ſit injuſtus ac legibus reus, ex ea, quæ in contractibus obſervatur.

49 *Ex morali ratione*] Decens, honeſtum, officium, juſtitiæ διανεμητικῆς opus.

50 *Debita aliarum*] Ut pietatis & obſequii liberorum erga parentes, officii parentum in teſtamento erga liberos.

51 *Romanorum*] Imo ſceleſtiſſimi hominis P. Clodii, ringentibus omnibus bonis, plebem inſtigantis. *Cic.* pro Sext. 26.

52 *Regem Cypri*] Ptolemæum *Flor.* 3, 9. *Plutarchus* in vita Catonis. [Adde STRABONEM, *Geogr.* Lib. XIV. pag. 684. *Ed. Paris.* ubi cauſſa ingratæ animi diſertè exprimitur. *J. B.*]

53 *Honoris ſtudium*] Ut quum Antigonus divulgavit, ſe Olympiadis a Caſſandro interfectæ mortem ultum ire, & Alexandri regis ſui filium obſidione Amphipolitana liberare. *Juſtin.* 15, 1. qui revera omne imperium Alexandri affectaret.

* *Contra Faustum lib. XXII, l. 74.*

Quo & Augustini illud recte referas*: *nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si quæ sunt similia, hæc sunt quæ in bellis jure culpantur.*

Covarr. d. P. 2. in c. Pecc. §. 9. n. 2. Cajet.

3. Sed hæc, ubi causa justifica non deest, peccatum quidem arguunt, ipsum tamen bellum proprie injustum non faciunt. unde nec ex tali bello restitutio debetur.

2, 2. q. 40. *art.* 1. *Silv. verb. bellum n.* 2. *Summa Ang. verb. bellum n.* 5. *Sum. Ros. ib. n.* 3. *&* 8. *Th.* 2, 2. 66. 8.

CAPUT XXIII.

De causis dubiis.

I. *Dubitandi causæ in moralibus unde.*
II. *Nihil faciendum contra animi dictamen quamvis errans.*
III. *Judicium in alteram partem duci argumentis rerum.*
IV. *Aut auctoritate.*
V. *Si utrinque dubitetur in re gravi, & alterum sit eligendum, sumendum quod est tutius:*
VI. *Unde sequi, tali casu a bello abstinendum.*
VII. *Id autem vitari posse colloquio:*
VIII. *Aut arbitrio: ubi de Christianorum regum officio circa partes bellantes:*
IX. *Aut etiam sorte.*
X. *Certamen singulare, ad vitandum bellum, an permitti possit.*
XI. *Meliorem esse conditionem possidentis in pari dubio.*
XII. *Si neuter possideat, in pari dubio rem dividendam.*
XIII. *An bellum utraque ex parte justum detur, multis distinctionibus explicatur.*

1 *Eth. Nic.* 1. I. VEriſſimum eſt quod ſcripſit Ariſtoteles, in moralibus non æque, ut in mathematicis diſciplinis certitudinem inveniri. quod eo evenit, quia mathematicæ diſciplinæ 1 a materia omni formas ſeparant, & quia formæ ipſæ tales plerumque ſunt, 2 ut nihil habeant interjectum, ſicut inter rectum & curvum nihil eſt medii. (aa) At in moralibus circumſtantiæ etiam minimæ

GROTII I.

2 *UT nihil habeant interjectum*] In his mutatio fit εἰς τὸ ἀντικείμενον, in aliis εἰς τὸ μεταξύ.

GRONOVII.

1 *A materia*] Figuras conſiderant a corporibus ſemotas, ut loquitur in prolegomenis extremis.

2 *Ut nihil habeant*] Sint circumſcriptæ & præciſæ, nullum habentes confinium cum aliis, ut dubitari poſſit, huc an illuc pertineant.

(aa) Expendit hoc PUFENDORFIUS noſter, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. I. Cap. 2. §. 9. Quæcumque Auctor heic dicit, id tantum probant, ſæpe ſic ſatis difficile eſſe axiomata & principia Diſciplinarum Moralium ad caſus ſingulares aptare: unde tamen ipſas Diſciplinas incertas eſſe, minimè ſequitur. Quâ de re vide quæ obſervavimus in Præfatione noſtrâ ad Opus Pufendorfianum modo laudatum, §. III. num. 3. *J. B.*

b So-

mæ variant materiam, & formæ, de quibus agitur, b ſolent habere interjectum 3 aliquid, ea latitudine, ut modo ad hoc, modo ad illud extremum propius accedatur. Ita enim inter id quod fieri oportet, & inter id quod fieri nefas eſt, medium eſt quod licet, ſed modo huic, modo illi parti propinquius: unde ambiguitas ſæpe incidit, ut in 4 crepuſculo, aut in aqua frigida caleſcente. Et hoc eſt, quod ait Ariſtoteles, ἔστι χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρίνειν ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον· *quid cui anteponendum ſit, difficilis ſæpe eſt judicatio.* Andronicus autem Rhodius: * τὸ κατ' ἀλήθειαν δίκαιον δυσχερές ἐστι τῷ δοκοῦντος διελεῖν· *difficile eſt id, quod vere juſtum eſt, ab eo quod tale videtur, diſcernere.* III. Nicom. c. 1. * Paraphr. Lib. 1. c. 3. p. 10.

II. 1. Primum autem illud eſt tenendum, etiamſi quid juſtum reipſa eſt, ſed ab eo fit, qui, 5 omnibus expenſis, injuſtum id exiſtimat, actum eſſe vitioſum. Hoc enim eſt, quod dicit Paulus † Apoſtolus, 6 quicquid non fit ex fide, peccatum eſſe: c quo in loco fides animi judicium de re ſignificat. Nam 7 vim judicatricem humanis actionibus ducem Deus addidit, qua contemta obbruteſcit animus. † Rom. XIV, 23.

2. Sæpe autem accidit, ut judicium 8 nihil certi monſtret, ſed hæſitet: quæ hæſitatio ſi attenta conſideratione expediri nequeat, ſequendum erit illud a Ciceronis: *bene præcipiunt* d *qui vetant* a *quicquam agere quod dubites æquum ſit an iniquum.* Hebræi magiſtri a De Off. l. 1. c. 9.

(bb) di-

GROTII.

b *Solent habere interjectum aliquid*] Vide *Chryſoſtomum* ad IV. Epheſiorum [*Azotium*] II. moral.

c *Quo in loco fides animi judicium de re ſignificat*] Eodem tenduntin eadem *Pauli* epiſtola eodem capite iſta (vers. 5.) ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοὶ πληροφορείσθω. *unuſquiſque ſui ſenſus ſibi certus ſit.* Et (vers. 22.) μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει· *beatus ille, qui, quod præfert, in eo ſui damnator non eſt.* Ambroſius: *peccatum eſt, quod aliter fit quam probatum eſt.* Sequitur *Auguſtinus*: citati ambo a Gratiano poſt cap. 14, cauſa 28. quæſt. 1. Non longe hinc abit illud Plutarchi in Timoleonte: δεῖ δὲ μόνον τὴν πρᾶξιν εἶναι καλὴν καὶ δικαίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν ἀφ' ἧς πράττεται μόνιμον καὶ ἀμετάπτωτον, ἵνα πράττωμεν δοκιμάσαντες· *requiritur non modo, ut, quod agitur, ſit honeſtum juſtumque, ſed ut firma ac conſtans adſit perſuaſio, unde fiat actio, ut, quod fit, fiat ideo quod animus ita faciendum judicaverit.* (Pag. 238. C.)

d *Qui vetant quicquam agere quod dubites*] *Plinius* lib. 1, epiſt. 18. *Quod dubitas, ne feceris.*

GRONOVII.

3 *Aliquid, ea latitudine*] Medium rationis. *Hornej.* ethic. 3, 1. 14.

4 *Crepuſculo*] *Quod tu nec tenebras nec poſſis dicere lucem.*

5 *Omnibus expenſis*] Poſt maturam deliberationem, pro ipſius ſenſu & captu.

6 *Quicquid non fit*] Vide animadv. *Grotii* pro ſuis *notis ad conſ. Caſſand.* ad articul. 2. p. 68. in examine *Riveti*, & hujus *examen* p. 71. tum ejuſdem *Riveti apolog.* contra votum *H. Grotii* num. LXXVI. p. 141. item διάλυσιν *Grotianæ diſcuſſionis* pag. 328.

7 *Vim judicatricem*] Conſcientiam dictantem hoc probum, illud improbum eſſe; non ſemper, prout revera eſt, ſed prout quis educatus & inſtitutus eſt.

8 *Nihil certi*] Ut decernere nequeat, utrum juſtum ſit, nec ne.

(bb) dicunt: הסתלק מן הספק *abſtine te a re dubia.* Sed hoc locum habere non poteſt, ubi alicui omnino alterutrum eſt faciendum, & de utroque, an æquum ſit, dubitatur: tunc enim (cc) licebit ei eligere, quod minus iniquum ei videtur. Semper enim, ubi electio evadi non poteſt, minus malum rationem induit boni. Τὰ ἐλάχιστα λῃπτέον τῶν κακῶν, ait * Ariſtoteles: Cicero, † *de malis minima.* Quintilianus: *a in comparatione malorum, boni locum obtinet leviùs.*

III. Plerumque vero in rebus dubiis poſt examen aliquod animus 9 non in medio hæret, ſed huc aut illuc ducitur e argumentis ex re petitis, *b* aut ex opinione, quam habet 10 de aliis hominibus, ſententiam ſuper ea re pronunciantibus. Nam & hic verum eſt f illud 11 Heſiodi, præſtantiſſimum eſſe per ſe ſapere; proximum, duci aliena ope. Argumenta ex re petuntur e cauſis, effectis, & adjunctis aliis.

IV. 1. Sed ad hæc recte noſcenda, uſu quodam & peritia opus *c* eſt; quam qui non habent, 12 ut activum judicium recte conforment, tenentur audire ſapientum conſilia. Nam ἔνδοξα, ſive probabilia ſunt, Ariſtotele *d* teſte, quæ omnibus videntur, aut plu-

Covar. tom. 1. de matr. p. 2, c. 7. §. 2. n. 9.
* *Ethic. Nic. II. c. 9.*
† *De Off. III. c. 1.*
a *Lib. VII. c. 4.*
b *Vaſquez 1, 2. diſp. 62. c. 1. num. 1. med. 1. 2. quæſt. 14.*
c *Victor. de Ind. Rel. 1. n. 12. & de Jure Belli, 21. & 24.*
d *1. Topic. c. 1.*

GROTII.

e *Argumentis ex repetitis aut ex opinione, quam habet de aliis hominibus*] *Auguſtinus* lib. III. de Ordine: *duplex eſt via, quam ſequimur, cum rerum nos obſcuritas movet, aut rationem, aut certe auctoritatem.* Explicat hoc *Gabriel Vaſquez* diſput. LXII. cap. 3. num. 10.

f *Illud Heſiodi*] Uſus eſt Minutius poſt malam pugnam apud *Livium* libro XXII. (cap. 29.) *Eum primum eſſe virum, qui conſulat, quid in rem ſit: ſecundum eum, qui monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parere ſcit, eum extremi ingenii eſſe.* Et pro A. Cluentio *Tullius: ſapientiſſimum eſſe dicunt eum, cui, quod opus ſit, ipſi veniat in mentem: proxime accedere illum, qui alterius bene inventis obtemperet.* (Cap. 31.) *Heſiodi* verſus, unde hæc fluxere: ſic habent:

Οὗτος μὲν πανάριστος ὃς αὐτῷ πάντα νοήσει.
Φρασσάμενος τὰ κ' ἔπειτα καὶ εἰς τέλος ἥσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήθ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλεω ἀκούων

Ἐν θυμῷ βάλληται, ὁδ' αὖ αἰχμήϊος ἀνήρ.
Ille quidem ante omnes, per ſe ipſe quid utile, quid non
Qui videt, & longe fines proſpectat agendi:
Qui bene conſultis didicit parere, ſecundus:
At qui conſiliis pollet nihil ipſe, nec audit
Suadentes alios, nullos homo vivit ad uſus.
(Oper. & Dier. *vers.* 293, & *ſeqq.*)

GRONOVII.

9 *Non in medio hæret*] Non ambiguus manet, ſed in alteram utram partem magis inclinat.

10 *De aliis hominibus*] De prudentia & fide conſiliariorum.

11 *Heſiodi*] Ἔργ. 291. *Livius* 22, 29.

12 *Ut activum judicium*] Ut ſe inſtruant ad habendum delectum recti pravique, juſti & injuſti.

(bb) Rabbi GAMALIEL, in PIRKE ABOTH, pag. 14. Ed. P. Fagii. *J. B.*

(cc) Hoc non ſatis rectè dici, oſtendit PUFENDORFIUS, *Lib.* I. *Cap.* 3. §. 8. ubi & notas noſtras videre poteris. *J. B.*

g *Pra-*

plurimis, aut certe ſapientibus; iiſque rurſum, aut omnibus, aut pluribus, aut præſtantioribus. Et hac via judicandi maxime utuntur reges, quibus 13 artium momenta ediſcere aut expendere vix vacat:

(dd) *σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνεδρίᾳ.*
Dat ſapere regi turba ſapientum comes.

Ariſtides * de concordia ad Rhodios ait, ſicut 14 in facti quæſtionibus id pro vero habetur unde plures maximeque idonei ſtant teſtes, ita ſententiarum eas ſequendas, quæ plurimis præſtantiſſimiſque nitantur auctoribus. Sic Romani veteres non niſi conſulto collegio fecialium ad id inſtituto, Imperatores Chriſtiani vix niſi auditis epiſcopis, bella ſuſcipiebant, ut, ſi quid eſſet, quod religionem poſſet injicere, ejus monerentur.

* *Tom.* II. p. 378. B. C.

V. 1. Accidere autem in multis controverſiis poteſt, ut ab utraque parte probabilia ſe oſtendant argumenta, ſive 15 intrinſeca, ſive ab aliorum auctoritate. Id cum accidit, ſi res mediocres ſunt, de quibus agitur, videtur vitio carere poſſe electio, 16 in utramvis partem ceciderit. At, ſi de re magni momenti, ut de ſupplicio capitali hominis, agitur, jam propter magnum diſcrimen, quod eſt inter eligenda, g præferenda eſt pars tutior, ut dici ſolet:

In iſtam partem potius peccato tamen.

Ideo ſatius eſt nocentem abſolvere, quam innocentem condemnare.

2. Scriptor problematum quæ Ariſtotelis nomen præferunt: *Sect.* 29. n. 13. *ἕκαστος ἡμῶν μᾶλλον ἂν προέλοιτο τὸ ἀδικοῦντος ἀποψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ, ἢ τὸ μὴ ἀδικοῦντος καταψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ* (quibus in verbis vulgo pro *ἀδικοῦντος*, legitur *μὴ ἀδικοῦντος*, & contra.) *nemo eſt noſtrum*, ait, *qui non malit abſolvere quamvis nocentem, quam damnare innocentem.* Et mox addit rationem, quam jam dedimus: *ἔνι γὰρ, ὅταν τις ἀμφιδοξῇ, τὰ ἐλάττω τῶν ἁμαρτημάτων αἱρετέον. nam ubi quis dubitat, eligendum in quo minus delinquitur.*

GROTII.

g *Præferenda eſt pars tutior*] *Ammianus Marcellinus* libro XXVIII. *Si implacabiles iracundiæ ſunt, ſumma eſt acerbitas. ſin autem exorabiles, ſumma levitas: quæ tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda eſt.* [Cap. 1. p. 562. ex *Cicerone* ad Q. fratrem, Epiſt. 1.] Et hoc explicat *Vaſquez* dicto libro, c. 4. num. 21.

GRONOVII.

13 *Artium momenta*] Arcana & receſſus & ſubtilia, quæ rem continent, præcepta.

14 *In facti quæſtionibus*] Ubi ambigitur, factum ne ſit aliquid annon.

15 *Intrinſeca*] Ex ipſa re naſcentia.

16 *In utramvis partem*] *Terent.* Adelph. 2, 1. 20.

(dd) Vetus dictum proverbiale, quod reperitur apud AULUM GELLIUM, *Noct. Attic.* XIII. 18. ubi videri poſſunt Intt. De re ipſâ dicemus, Deo dante, in Gallicis noſtris ad hunc locum Notis. *J. B.*

quitur. Antiphon: * εἰ δίον τι ἁμαρτεῖν, τὸ ἀδίκως ἀπολύσαι ἀσιώτερον, ἢ τὸ ἀδίκως ἀπολέσαι. τὸ μὲν γὰρ ἁμάρτημά ἐςι, τὸ δὲ ἀδίκως ἀποκτεῖναι, ἀσέβημα· *si errandum est, sine jure absolvere, quam per injuriam condemnare, est sanctius. Nam in illo error est, in damnatione insontis, facinus.*

* *Orat.* XIV. XV. pag. 133. *Ed. Wech.*

VI. Maximi autem momenti est bellum, ut ex quo mala plurima etiam in innocentes sequi soleant. Ideo inter sententias alternantes vergendum ad pacem. Laudatur Silio Italico † Fabius:

† *Lib.* 1. *vers.* 679.

Cauta speculator mente futuri,
Nec lætus dubiis 17 *parvisque lacessere Martem.*

Tres autem sunt modi, quibus vitari potest, ne controversiæ in bellum erumpant.

VII. 1. Primum est, [a] colloquium. *cum duo sint genera disceptandi*, ait Cicero [b], *unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet priore.* Et Terentius: [c]

[a] *Vid. de Jure bel. n.* 28.
[b] *De Offic. l.* 11.
[c] *Eunuch. IV.* 7. 19.

[h] *Omnia prius experiri quam armis sapientem decet:*
Qui scis, an quæ jubeam sine vi faciat?

Apollonius Rhodius dixit: 18 μηδ' αὖτως ἀλκῇ πρὶν ἔπεσσί γε πειρηθῆναι. Et Euripides:

Λόγοισι πείσων. εἰ δὲ μὴ, βίᾳ δορός.
Verbis id impetrabo: sin nequeo, manu.

Idem reprehendit Supplicibus civitates, quæ hanc viam omitterent, (*vers.* 748.)

Et vos quoque, urbes, quæ, quod est verbis datum
Transigere, 19 *potius fertis ad eadem arbitram.*

Achilles

Λογχαῖσι καταπαυόμενοι
Πόνος θνατῶν ἀπαθὴς.
Εἰ γὰρ ἄμιλλα κρινεῖ νιν
Αἵματος, ἃ ποτ' ἔρις.
Λείψει κατ' ἀνθρώπων πόλεις.
Stulti nimium, queis virtutis
Mensura placet unica, ferrum;
Quibus humani pausa laboris
Non nisi sævo quæritur ense:
Nam si virtus sanguine tantum
Spectanda venit, nunquam discors
Furor infestas deseret urbes.

GROTII.

[h] *Omnia prius experiri quam armis*] *Dionysius Halicarnassensis* in excerptis legationum: μὴ πρότερον ἄρξαι τῶν ἔργων πρὶν ἢ πειραθῆναι τῶν λόγων· *non ante ad res veniendum est, quam tentata sit verborum via.* (Pag. 704. *Edit. Oxon.*) Menelaus apud Libanium: πρῶτον μὲν γὰρ τὰ δίκαια τῷ λόγῳ πειρᾶσθαι λαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ὅπλοις ἐπιπηδᾶν ἀνθρωπινώτερον δήπουθεν· *homini convenientius, prius verborum experimentum facere, quam statim ad arma prosilire.* (Declam. 1. pag. 196. D. *Ed. Paris. Morell.*) Non abeunt hinc illa chori dicta in Euripidis Helena, (*vers.* 1166, & *seqq.*)

τὸ θεῶν
Ἔπος ἀληθὲς ἦρον
Ἄφρονες, ὅσοι τὰς ἀρετὰς πολέμῳ
Κτᾶσθε, δορὸς ἀλκαίᾳ

GRONOVII.

17 *Parvisque*] Leg. *parcusque*, raro rem aciei committere.

18 Μηδ' αὖτως] Non statim vi, priusquam verbis tentari.

19 *Potius fertis*] Id terminatis cruento bello judice, ut potior jure victor habeatur.

Achilles Iphigenia in Aulide, (*vers.* 1017, *& ſeqq.*)

Si paret æquo, nil mea vobis ope
Opus eſt; ſalutis eſt in hoc uno ſatis.
Ego ſimul amici gratiam ſervaverim:
Minuſque vitio vertet omne agmen mihi,
Ratione ſi rem geſſerim, non viribus.

Quod in Phœniſſis apud Euripidem legimus, (*vers.* 519.)

20 πᾶν γὰρ ἐξαίρει λόγος
Οἷ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν.

id auctum ſic extulit apud Livium * Phæneas: 1 *multa homines, ne bellare neceſſe ſit,* 21 *voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non poſſint.* Mardonius apud Herodotum † Polymnia Græcos cul-pat hac in parte: τοὺς χρῆν ἥκοντας ὁμολογλώσσους, κήρυξί τε διαχρεωμένους καὶ ἀγγέλοισι, καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι. *quos oportuit, cum ejuſdem eſſent linguæ, caduceatorum & legatorum opera, non præliis, controverſias tractare.*

* *Lib.* XXXV. c. 45.
† *Lib.* VII. c. 9.

2. Coriolanus apud Halicarnaſſenſem: a τὸ μὴ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἀπαιτεῖν, καὶ μὴ τυγχάνοντα τούτου πολεμεῖν, ἅπαντες ἂν ὁμολογοῦσιν εἶναι καλόν· *ſi quis non aliena cupiat, ſed ſua poſtulet, atque, iis non impetratis, bellum moveat, id omnium confeſſione æquum eſt.* Apud eundem Halicarnaſſenſem rex Tullus, b *quæ verbis componi nequeunt, ea armis* ait *decerni.* Apud Tacitum c Vologeſes: *æquitate quam ſanguine, cauſa quam armis retinere parta majoribus malueram.* Et rex d Theodoricus: *tunc utile ſolum eſt ad arma concurrere, cum locum apud adverſarios juſtitia non poteſt invenire.*

a *Ant. Rom. L. VIII. c. 8.*
b *Lib. III. c. 11.*
c *Annal. XV. 2.*
d *Caſſ. III. Var. 1.*

VIII. 1. Alterum eſt inter eos, 22 qui communem judicem nullum habent, k 23 compromiſſum: ἐπὶ τὸν δίκας διδόντα ὁ νόμιμον

GROTII.

1 *Multa homines, ne bellare neceſſe ſit, voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non poſſint.*] *Donatus* ad Eunuchum: *pervulgatum eſt enim, quod ſumma vi defenderis quum extorquetur, hoc idem poſtmodum remitti remittenti.*

GRONOVII.

20 Πᾶν γὰρ] Omnia enim eximit colloquium, quæ alioqui ferrum hoſtile faceret.

21 *Voluntate remittere*] Belli vitandi ergo concedere, ad quæ vi & bello adigi nequeant, deſperatione in virtutem verſa.

22 *Qui communem*] Quod penes utrumque ſit ſummum imperium.

23 *Compromiſſum*] Conventio, quæ arbitri ſententiæ ſe obtemperaturos uterque litigator promittit. Videndus tit. D. *de receptis, qui arbitrium receperunt, ut ſententiam dicant.* Vocatur & *receptum* in l. 14. C. *de judiciis.* Vide *Suartzmaier* Miſcell. jur. cap. 4.

GROTII.

k *Compromiſſum*] Spreta plerumque potentioribus via. Vide *Conneſtaginm* de Conjunctione regnorum Caſtellæ & Portugalliæ, digna tamen, quam inſiſtant æqui & pacis amantes. Fecere magni reges ac populi, quorum in textu memoria. Addamus alios. Arbitri ſumti inter Magnum Norvagiæ & Canutum Daniæ reges de regno utroque certantes: Nempe quomodo

Lib. I. c. 85. μον ὡς ἐς ἀδικοῦντα ἰέναι, ait * Thucydides: *in eum, qui arbitrum accipere paratus est, nefas ut in injuriosum ire.* Sic de regno Argivo Adrastus & Amphiaraus 24 Eriphylæ judicium permiserunt, narrante † Diodoro. De *a* Salamine inter Athenienses & Megarenses lecti judices Lacedæmonii quinque. Apud dictum modo Thucydidem *b* Corcyrenses Corinthiis significant, paratos se disceptare controversias apud Peloponnesi civitates, de quibus inter ipsos convenisset. Et Periclem laudat *c* Aristides, quod, ut bellum vitaretur, voluerit δίκην διαλύεσθαι περὶ τῶν διαφόρων, *de controversiis arbitros sumere.* Et Isocrates (ee) oratione adversus Ctesiphontem laudat Philippum Macedonem, quod quas habebat cum Athenienſibus controversias, de iis paratus esset ἐπιτρέπειν πόλει τινὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *arbitrium permittere alicui civitati æquæ utrique parti.*

† *Lib.* IV. c. 67.
a *Plutarch.* in Solon. p. 83. E.
b *Lib.* I. c. 28.
c *Orat. Platon.* II. p. 248. B. Tom. III.

d Livius lib. III. c. 71.

2. Sic olim *d* Ardeates & Aricini, postea (ff) Neapolitani & Nola-

Julianus primus ejus nominis cum Severo de principatu Romano certante interdicto agere voluit. [Innuere videtur Auctor, quod refert SPARTIANUS, *Didium Julianum* petiisse à Senatu, *ut fieret Senatus-consultum de participatione Imperii, quod statim factum est.* Vit. Did. Jul. c. 6. in fine. *J. B.*] Magnus rex Suediæ arbiter sumtus inter Ericos duos Daniæ & Norvagiæ reges. In federe Lacedæmoniorum & Argivorum apud Thucydidem: δίκας διδόντας κατὰ πάτρια, *qui stare arbitris volent more avito.* Et mox: εἰ δέ τις τῶν ξυμμάχων πόλις πόλει ἐρίζοι, ἐς πόλιν ἐλθεῖν ἄν τινα ἴσαν ἀμφοῖν ταῖς πόλεσι δοκοίη· *si qua sociarum civitatum cum socia civitate controversiam habeat, rem deferant ad civitatem, quæ utrisque æqua videbitur.* Est utrumque apud Thucydidem libro v. c. 79. M. Antoninum multi extra Romanum imperium populi controversiarum suarum, ut bella vitarent, arbitrum sumsere. meminit *Victor* & alii. Apud *Procopium* Gotthic. III. Gepidæ Langobardis dicunt: δίκην γὰρ διαλύειν τὰ διάφορα ἐν σπουδῇ ἔχομεν. δικάζεσθαι δὲ οἷς ἂν σπουδάζηται, βιάζεσθαι ἀδεμιᾷ πρόσεστιν· *arbitro sumto dirimere controversa parati sumus. at qui stare judicio volunt, eos vi impetere iniquum est.* Apud eundem Gotthicorum IV. Theudibaldus Franc. rex paratum se ostendit, judicem accipere de iis, quæ Romani disputabant. Vide & quid olim Romani Philippo significaverint apud *Polybium* excerpto legationum n. 4. & quod est in federe Antiochi ex eodem *Polybio* itidem in excerptis n. 35. Rex Angliæ judex de Scotiæ successione: Comes Holsatus inter regem Daniæ & fratres, *Pontano* memorante historiæ Danicæ libro VII. Adde exempla apud *Marianam* libro XXIV, cap. 20. XXIX, cap. 23. *Parutam* libris VII. & XI. *Bizarum* libro XII. *Crantzium* libro VI. Saxonicorum c. 15. & nostra infra libro III, cap. XX. §. XLVI. [Quod de *Marco Antonino* dicit Auctor, nec in iis quæ nomine *Aurelii Victoris* circumferuntur, reperio, nec alibi. *J. B.*]

GRONOVII.

24 *Eriphylæ*] Adrasti sorori, Amphiarai uxori.

(ee) Nulla est Oratio *Isocratis* adversus *Ctesiphontem*, cujus vel nomen nescio an ullibi apud Oratorem illum legatur. Voluit Auctor dicere AESCHINEM, in cujus notissima Oratione hæc reperias, *pag.* 286. A. *Ed. Bas.* 1572. *J. B.*

(ff) De his nil tale reperio, nec apud *Livium*, nec apud *Dionysium Halicarnassensem.* Auctor noster exscripsit heic ALBERICUM GENTILEM, *De Jure Belli*, Lib. I. Cap. 3. pag. m. 23. *J. B.*

Nolani, controverſias ſuas arbitrio populi Romani permiſerunt. Et Samnites in controverſia cum Romanis (gg) ad communes amicos provocant. Cyrus * ſibi & Aſſyrio arbitrum fert regem Indorum. Pœni in controverſiis cum Maſiniſſa, † ut bellum vitent, ad judicia provocant. Romani ipſi de controverſia cum Samnitibus apud *a* Livium ad communes ſocios. Et Philippus *b* Macedo in controverſia cum Græcis ait ſe arbitrio uſurum populorum, cum quibus pax utriſque fuiſſet. Parthis & Armeniis poſtulantibus *c* Pompejus finibus regendis arbitros dedit. Fecialium Romanorum hoc præcipuum ait officium fuiſſe Plutarchus: *ἀ δὲ ἰᾷν στρατεύειν πρότερον ἢ πᾶσαν ἐλπίδα δίκης ἀποκοπῆναι· ne ſinerent prius ad bellum veniri, quam ſpes omnis judicii obtinendi periiſſet.* De Gallorum Druidibus Strabo: *ἐ ὥστε καὶ πολέμους δήτων πρότερον καὶ παρατάττεσθαι μέλλοντας ἔπαυον· olim & inter bellantes erant arbitri, ac ſæpe jam acie congreſſuros diremerunt.* Eodem officio functos in Iberia ſacerdotes idem *f* teſtis eſt.

* *Xen. Cyrop. lib.* II. c. 4. §. 7.
† *Livius, Lib.* XL. c. 17.
a *Lib.* VIII. c. 23
b *Idem, Lib.* XXXII. c. 10.
c *Plutarch. Pomp.* p. 637.
d *In Num.* pag. 68. A.
e *Lib.* IV. p. 197.
f *Lib.* XI. p. 501.

3. [1] Maxime autem Chriſtiani reges & civitates tenentur hanc inire viam ad arma vitanda. Nam ſi, *g* ut [25] judicia alienorum a vera religione judicum vitarentur, & a Judæis & a Chriſtianis arbitri quidam ſunt conſtituti, & id a Paulo præceptum, quanto magis id faciendum eſt, ut majus multo vitetur incommodum, id eſt, bellum? Sic alicubi Tertullianus argumentatur, non militandum Chriſtiano, ut cui ne litigare quidem liceat: quod tamen, ſecundum ea [26] quæ alibi diximus, cum temperamento quodam eſt intelligendum.

g *Vict. de Jure belli n.* 28.

4. Et tum ob hanc, tum ob alias cauſas utile eſſet, imo quodammodo factu neceſſarium, conventus quoſdam haberi Chriſtianarum poteſtatum, ubi per eos, quorum res non intereſt, aliorum controverſiæ definiantur: imo & rationes ineantur [m] cogendi partes, ut æquis legibus pacem accipiant: quem & ipſum olim apud

Molina diſp. 103. §. *quando int. Ægid. Reg. de act. ſupern. diſp.* 31. *dub.* 4. *n.* 72.

GROTII.

1 *Maxime autem Chriſtiani reges & civitates tenentur hanc inire viam.* Gregoras libro X. de Alexandro Bulgaro: *ἐκ ἄξιον εἶναι λόγων Χριστιανοῖς ἀπηνῶς ἔτωσί κατ' ἀλλήλων ἐπιέναι, ἐνὸν ὁμοδοξεῖν ἀλλήλοις τὰ πρὸς εἰρήνην καὶ ὁμοῦ κατὰ τῶν ἀσεβῶν πυρατάττεσθαι. indecorum eſſe Chriſtianis, tanta cum acerbitate inter ſe armis certare, cum rationes ſint conveniendi ad pacem, & communes vires in impios vertendi.*

m *Cogendi partes, ut æquis legibus pacem accipiant*] Vide exemplum apud *Caſſiodorum* III, 1. 2. 3. 4. & *Gallium* de Pace publica. II, cap. XVIII, n. 12.

GRONOVII.

25 *Judicia alienorum*] Lites forenſes apud ethnicos judices.

26 *Quæ alibi*] 1, 2. 9.

(gg) Aut valde fallor, aut idem eſt, quod paullo poſt Auctor refert, ſed ita ut in poſteriori loco verè tribuat *Romanis*, quod de *Samnitibus* nuſquam legitur, quantum quidem ſciam. Originem erroris indicabimus, Deo dante, in Notis Gallicis. *J. B.*

n *Drui-*

apud Gallos n Druidum fuisse usum * Diodoro ac Straboni † proditum. Etiam proceribus suis de regni divisione judicium permisisse Francos reges legimus.

IX. Tertia ratio est o 27 per *a* sortem: quam in hoc commendat Dion Chrysostomus oratione in Fortunam altera: & multo ante Solomo Prov. XVIII, 18.

X. 1. Sortis autem affine quid est certamen singulare, (hh) cujus usus non videtur omnino repudiandus, si duo, p quorum controversiæ alioqui totos populos gravissimis malis sint implicituræ, inter se parati sint armis decernere, ut olim *b* de Peloponneso 31 Hyllus & Echemus, de regione *c* ad Inachum 32 Hyperochus & Phemius, de Elide *d* Pyræchma Ætolus & 33 Degmenus Epeus, de Iba *e* Corbis & Orsua. Videtur enim id, si 34 non ab ipsis recte fieri, certe a civitatibus posse acceptari, ut minus malum. Apud *f* Livium Metius Tullum sic alloquitur: *ineamus aliquam viam, qua utri utris imperent, sine magna clade, sine multo sanguine utriusque populi decerni possit.* Strabo *g* vetustam hanc fuisse ait Græcorum consuetudinem: q & apud Virgilium Æneas æquum fuisse ait, ut inter se & Turnum eo modo res definiretur.

2. Certe r inter cæteros Francorum veterum mores hunc impense

* *Biblioth.* Lib. v. c. 31.
† *Geogr.* Lib. IV. pag. 197.
a *Thom.* 2, 2. *qu.* 95. *art.* 8. & ibi *Cajetan.*
b *Herodot. Calliop. Sen.* IX. 26.
c *Plut. quæst. Gr.*
d *Strab.* VIII.
e *Livius lib.* XXVIII. c. 21.
f *Lib.* I. cap. 23.
g *Ubi supra*, L. VIII. p. 357.

GROTII.

n *Druidum fuisse usum*] Druidibus hac in parte, & meliori cum jure, episcopi succedere. Vide epistolam episcoporum ad Ludovicum regem in *capitulis Caroli Calvi*, & de episcopis Hispaniæ *Rodericum* Toletanum libro VII. c. 3.

o *Per sortem*] Vide *Augustinum* de Doctrina Christiana lib. I, cap. 28.

p *Quorum controversiæ alioqui totos populos gravissimis malis sint implicituræ*] Scriptor tragœdiæ *Thebaidos*, [Phœniss. *vers.* 564.]

Rex sit e vobis uter,
Manente regno quærite.

Dion Othone: *πολὺ γάρ πε καὶ κρεῖττον καὶ δικαιότερόν ἐστιν ἕνα ὑπὲρ πάντων ἢ πολλὰς ὑπὲρ ἑνὸς ἀπολέσθαι. multo enim satius justiusque est, unum pro omnibus, quam multos unius causa perire.* [Xiphilin. pag. 204. B. *Ed. H. Steph.*

q *Et apud Virgilium*] Æneidos XI.

Æquius huic Turnum fuerat se opponere morti. (Vers. 115.)

Pari de causa Antonius Octavium ad singulare certamen provocabat. *Plutarchus* Antonio. [Non ea de caussa, sed *ἀντικομπάτων*, ut dicit PLUTARCHUS, pag. 944. E. *J. B.*]

r *Inter cæteros Francorum veterum mores*] Vide *Caroli Calvi capitulum* apud *S. Arnulfum*, & *pactionem Aquisgranensem.* Æquitas eadem apud Langobardos. Vide *Paulum Warnafredi* libro I, cap. 12. IV. cap. 17. V. cap. 40.

GRONOVII.

27 *Per sortem*] Religioni & fortunæ committendo. *Justin.* I, 10.

28 *Herod. Pol.*] 9, 26.

29 *Plutarch. quæst. Gr.*] pag. 294.

30 *Strabo* VIII.] p. 357. (*Ed. Paris.*)

31 *Hyllus*] Ὕλλε τῦ Ἡρακλείδυ καὶ Ἐχέμυ Αἰγεάτυ· *Suid.* in ἐπιβολή. Fuit autem hic Echemus Euandri pater.

32 *Hyperochus*] Archivorum rex.

33 *Degmenus*] Ænianum rex.

34 *Non ab ipsis recte*] *Machiavellus* ad Livium I, 22. & 23.

(hh) Vide infra *Lib.* III. Cap. 20. §. 43. & PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 8. §. 5. *J. B.*

[Ma-

penſe laudat Agathias libro primo, cujus ipſa verba (ſunt enim inſignia) apponam: ἀλλ' εἴπερ ἄρα καί τιν' ἔριν τοῖς βασιλεῦσιν ἐγγενέσθαι συνενεχθείη, παρατάττονται μὲν ἅπαντες ὡς πολεμήσοντες καὶ τοῖς ὅπλοις διακριθησόμενοι, καὶ εἶτα ὁμόσε χωροῦσιν. ἰδόντες δὲ ἀλλήλους ἑκατέρωθεν ἡ πληθὺς, αὐτίκα τὸ χαλεπαῖνον ἀποβάλλοντες εἰς ὁμοφροσύνην μεταχωροῦσι, καὶ τοὺς ἡγεμόνας κελεύουσι δίκῃ μᾶλλον τὰ ἀμφίβολα διακρινήσασθαι. εἰ δὲ μὴ, μόνους ἐκείνους ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐν σφίσιν αὐτοῖς διακινδυνεύειν, ὡς ἔχ ὅσιον ὂν, οὐδὲ πάτριον, ἰδίας αὐτῶν ἕνεκα δυσμενείας, τὰ κοινὰ πημαίνεσθαι καὶ ἀνατετράφθαι. εὐθύς τε οὖν τάς τε φάλαγγας διαλύουσι, καὶ τὰ ὅπλα τίθενται, καὶ τὸ λοιπὸν εἰρήνη αὖθις καὶ ἡμερότης, φοιτήσεις τε παρ' ἀλλήλους ἀφύλακτος, καὶ ἐπιμιξίαι, καὶ φρῦδα οἴχεται τὰ δεινά. ὕτως ἄρα αὐτοῖς τὸ μὲν ὑπήκοον δίκαιον καὶ φιλόπατρι. τὸ δέ γε ἄρχον εὐμενὲς ἐν δέοντι καὶ πειθήνιον· *ſi quæ forte inter reges oriantur controverſiæ, aciem quidem omnes inſtruunt, tanquam bellaturi, ad rem armis decernendam: & obviam alii aliis procedunt. At ubi conſpicati ſunt ſe invicem exercitus, abjecta ira ad concordiam redeunt, & regibus auctores ſunt, ut jure potius certent: aut ſi id nolint, ipſi inter ſe ſingulari dimicent certamine, & ſuo duntaxat ipſorum periculo rem tranſigant: neque enim aut æquo & bono, aut patriis inſtitutis convenire, ut ipſi ob propria odia bonum publicum labefactent aut evertant. Ergo confeſtim ſolvunt exercitus, & reſtituta pace tuto inter ſe commeant, ſublatis malorum cauſis. Tanta in ſubditis cura juſtitiæ & patriæ amor: in regibus vero animus placidus & ſuis obſequens.*

XI. Quanquam vero in cauſa dubia pars utraque tenetur quærere conditiones, quibus bellum vitetur, ſ magis tamen ad id tenetur, qui petit, quam qui poſſidet. Ut enim in pari cauſa melior ſit poſſidentis conditio, * non civili tantum juri ſed & naturali convenit. cujus rei cauſam alibi etiam ex Ariſtotelis quæ dicuntur problematibus (ii) attulimus. Atque hic & illud addendum eſt, ab eo, qui juſtam cauſam habere ſe ſcit, ſed documenta non habet ſufficientia, quibus poſſeſſorem de injuſtitia ſuæ poſſeſſionis convincat, bellum licite non ſumi: quia 35 non habet jus cogendi alterum, ut de poſſeſſione decedat.

XII. Ubi vero & jus ambiguum eſt, † & neuter poſſidet, aut ex æquo uterque, ibi iniquus cenſendus erit, 36 qui oblatam rei controverſæ diviſionem repudiat.

XIII. 1. Ex

* *L. in pari.* 128. *D. de R. I. Vict. de Jure bel. n.* 27. *& 30. Leſſ. de Juſt. c.* 29. *dub.* 10. *Molina. diſp.* 103. *§. in ſecundo vero. Lorca* 2, 2. *ſect.* 3. *diſp.* 53. *n.* 4.

† *Lorca* 2, 2. *ſect.* 40. *diſp.* 53. *Soto* v, *de Inſtit. jur.* 41, *art.* 7.

GROTII.

ſ *Magis tamen ad id tenetur qui petit, quam qui poſſidet*] Vide *Herreram* tomo II.

GRONOVII.

35 *Non habet jus*] Quippe quod conſiſtat in documentis, ut, actore non probante reus abſolvitur.

36 *Qui ablatum*] Si alter paratus ſit partiri rem potius, de qua ambigitur, quam ob totam poſſidendam bellare.

(ii) Vide ſupra, *Cap.* v. §. 18. J. B.

t *Di-*

XIII. 1. Ex his, quæ diximus, definiri poteſt illa a multis agitata * quæſtio, an bellum, ratione habita eorum, qui principales belli motores ſunt, utrinque juſtum eſſe poſſit. t Diſtinguendæ enim ſunt variæ acceptiones vocis juſti. Juſtum enim aliquid dicitur aut ex cauſa, aut ſecundum effectus. Ex cauſa rurſum, aut ſpeciali acceptione juſtitiæ, aut illa generali, qua omnis rectitudo eo venit nomine. Specialis acceptio iterum dividitur in eam 37 quæ ad opus pertinet, & eam, quæ pertinet 38 ad operantem: quarum (kk) illa poteſt dici poſitiva, hæc negativa. nam ipſe operans juſte agere interdum dicitur, quoties injuſte non agit, etiamſi id, quod agit, 39 juſtum non ſit: quomodo recte diſtinguit Ariſtoteles, † τὸ ἀδικεῖν, & τὸ ἄδικον πράττειν, *injuſte agere*, & *agere quod injuſtum eſt*.

2. Speciali & ad rem ipſam relata acceptione bellum utrumque juſtum eſſe non poteſt, ut nec lis; quia 40 facultas moralis ad contraria, puta ad agendum & ad impediendum, non datur per rei ipſius naturam. At vero, ut neuter bellantium injuſte agat, fieri ſane poteſt. injuſte enim agit nemo, niſi qui & ſcit, ſe rem injuſtam agere: multi autem id neſciunt. Sic juſte, id eſt, 41 bona fide litigari poteſt utrimque. Multa enim & in jure & in facto, unde jus oritur, fugere homines ſolent.

3. Generali acceptione juſtum dici ſolet, quod omni culpa agentis vacat. Multa autem etiam ſine jure fiunt abſque culpa, ob ignorantiam inevitabilem: cujus rei exemplum eſt in his qui legem non obſervant, quam ſine culpa ſua ignorant poſtquam lex ipſa promulgata eſt, & tempus per ſe 42 ad ſcientiam ſufficiens tranſiit. Sic & in litibus accidere poterit, ut pars utraque non modo injuſtitiæ, ſed & omni alio vitio careat, præſertim ubi pars utraque, aut altera litigat 43 non ſuo ſed alieno nomine, puta ex tutoris officio, cui congruit jus etiam incertum non deſerere. Sic a Ariſtoteles in litibus juris controverſi, ait neutrum eſſe impro-

* *Covar. c. peccatum. §. 10. n. 6. Alc. 2. paradad. 21. Fulgoſ. l. 5. de Juſt. Piccolom. lib. VI. Phil. Civil. c. 21. Alberic. Gent. l. 1, c. 6.*

† *L. V. Eth. c. 10. & 11. Rhet. 1. c. 13.*

Aug. l. XV, de Civ. Dei c. 5. & lib. XIX, c. 15. Covar. c. peccatum. §. 10. n. 2. Vaſ. n. 32. Suares de Legibus lib. III, c. 18. Alph. de Caſtro de Poteſt. leg. pœnal. l. 1, c. 1. & 3.

a *III. Rhet. c. 17.*

GROTII.

t *Diſtinguenda ſunt variæ acceptiones vocis juſti*] Sic *Gratianus* cauſa XI, quæſtione III. poſt c. Epiſcopus, 65. diſtinguit *juſtitiam cauſæ, ordinis, animi.*

GRONOVII.

37 *Quæ ad opus*] Quæ ineſt ipſi rei.

38 *Ad operantem*] Per quam facultas eſt operanti pro conditione ſua & loco ſic agendi, ut agit.

39 *Juſtum non ſit*] Ut cum prætor injuriam decernit, tamen *jus reddere* dicitur l. 11. D. *de juſt. & jure.*

40 *Moralis ad contraria*] Idem juſte probeque ſimul hinc agi, inde prohiberi nequit; eadem res per ſe non poteſt eſſe licita & illicita.

41 *Bona fide*] Sine calumnia.

42 *Ad ſcientiam ſufficiens*] Intra quod notitia legis iſtius pervenire ad illos potuit.

43 *Non ſuo, ſed alieno*] Non pro ſe, ſed pro alio, ut pro pupillo tutor.

(kk) Hæc omnia, *quarum illa .... negativa*, in ſola prima Editione leguntur, & in aliis omiſſa ſunt incuriâ typothetarum, ut quivis videt. *J. B.*

44 *Di-*

improbum; quod ipse dicit πονηρόν. Cui consentiens Quintilianus * posse accidere ait, ut ex utraque parte orator, id est, vir bonus dicat. Imo & juste judicare judicem ambigue dici ait Aristoteles, † significari enim aut judicare ὡς δεῖ, *plane ut oportet*, sine ulla ignorantia, aut κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, *ex animi sui sententia*. Et alibi ait: ἃ εἰ ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδίκει, *si quis per ignorantiam judicaverit, non egit injuste.*

* *Lib.* II. *c.* 17. † *Top.* I. a *Nic.* V. 12.

4. At in bello vix est, ut temeritas saltem omnis & 44 dilectionis defectus absit, ob negotii ipsius gravitatem, quæ omnino tanlis est, ut causis probabilibus non contenta, quam maxime evidentes requirat.

5 At justum si accipimus, 45 quoad effectus quosdam juris, certum est, bellum hoc sensu justum utrimque dari, ut ex iis apparebit, quæ de bello publico solenni infra a nobis dicentur. Sic enim & sententia non ex jure lata & possessio sine jure habent quosdam juris effectus.

GRONOVII.

44 *Dilectionis*] Caritatis, quam homo homini, maximeque Christianus Christiano debet.

45 *Quoad effectus*] Pro eo, quod orto bello licet, ita ut de eo actio non detur, sed quod utrimque factum est, habeatur pro rato & jure facto.

CAPUT XXIV.

Monita de non temere etiam ex justis causis suscipiendo bello.

I. *Jus sæpe remittendum, ut bellum vitetur:*
II. *Maxime jus ad pœnas:*
III. *Præsertim a rege læso.*
IV. *Etiam curâ sui & suorum abstinendum sæpe bello.*
V. *Regulæ prudentiæ circa electionem bonorum.*
VI. *Exemplum in deliberatione inter studium libertatis & pacis: qua internecio populi evitetur.*
VII. *A pœnis exigendis abstinere debere qui non multo sit validior.*
VIII. *Restare, ut bellum non sit suscipiendum, nisi ex necessitate:*
IX. *Aut ex maxima causa cum maxima occasione.*
X. *Bellorum mala ob oculos posita.*

I. 1. QUanquam instituti, quod de jure belli inscriptum est, pars proprie non videtur exsequi, 1 quid circa bellum virtutes aliæ præcipiant aut suadeant, obiter tamen obviam eundum est errori, ne quis existimet, ubi jus satis com-per-

GRONOVII.

1 *Quid circa bellum virtutes*] Hoc enim ad τὴν πολιτικὴν pertinet, consiliique est, non juris.

a Non

pertum est, statim aut oportere bellum suscipi, aut semper etiam licere. Contra enim evenit, ut plerumque magis pium rectumque sit [2] de jure suo cedere. Nam nostræ quoque vitæ curam honeste deseri, ut alterius & vitæ & saluti perpetuæ, quantum in nobis est, consulamus, supra suo loco dictum est. Maxime autem Christianis hoc convenit, qui in eo perfectissimum Christi imitantur exemplum, qui pro nobis adhuc impiis & infestis mori voluit. Rom. v, 6. Quod ipsum multo etiam magis nos excitat, ne res nostras aut nobis debitas persequamur cum tanto aliorum incommodo, quantum secum ferunt bella.

Vid. de Jure belli n. 14. & 33.

2. [a] Non ob quamvis [3] causam talem bellum suscipiendum, & * Aristoteles monet, & † Polybius. Nec a veteribus (aa) laudatus [a] Hercules, quod [4] Laomedonti & [5] Augiæ arma intulit ob non solutam laboris mercedem. Dion Prusæensis in ea oratione, quæ est de bello & pace, non hoc tantum ait quæri solere, *εἰ συμβέβηκεν ἀδίκημα παρὰ τούτων, οἷς διανοοῦνται πολεμεῖν, an injuria accepta sit ab his, de quibus bello petendis agitur*, sed etiam, *πήλικόν τι τοῦτο συμβεβηκὸς, quanti æstimandum sit id, quod accidit.*

* *Rhet. ad Alex. c. 3.*
† *Lib. IV. c. 31.*
[a] *Pausan. Lib. V. c. 2.*

II. 1. Ad

GROTII.

[a] *Non ob quamvis causam talem bellum suscipiendum*] Seneca suasoria v. *Gallio dixit, bellum suscipiendum fuisse pro libertate, pro conjugibus, pro liberis: pro re supervacua & nihil nocitura, si fieret, non esse suscipiendum.* Plus aliquid Apollonius dixit regi Babyloniæ apud *Philostratum* Lib. 1. Cap. 23. (38. *Edit. Olear.*) *προσεπίθει δὲ καὶ τὸ μὴ δεῖν ὑπὲρ χωμῶν, ὧν μείζους κέκτηνται τέχα καὶ ἰδιῶται, διαφέρεσθαι πρὸς Ῥωμαίους, καὶ πόλεμον ἐξ ὑπὲρ μεγάλων αἴρεσθαι· addidit vero, non oportere cum Romanis disputare de vicis, quibus majores privati sæpe possident, ad bellum vero ne ob magnas quidem venire causas.* *Josephus* altero libro adversus Appionem de popularibus suis: *ἔτι τὴν ἀνδρίαν ἠσκήσαμεν ἐπὶ τῷ πολέμους ἄραθαι χάριν πλεονεξίας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τοὺς νόμους διαφυλάττειν. τὰς γὲν ἄλλων ἐλαττώσεις πράως ὑπομένοντες, ἐπειδάν τινες ἡμᾶς τὰ νόμιμα κινεῖν ἀναγκάζωσι, τότε καὶ παρὰ δύναμιν αἱρόμεθα πολέμους καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων ταῖς συμφοραῖς ἐγκαρτερῶμεν· neque nostri fortitudinem exercent, ut suas res augeant, sed ut leges ipsis maneant. cætera igitur damna ferentes leniter, ubi sunt, qui nos a legibus cogant discedere, tunc etiam supra vires bella sumimus, & ad ultima usque mala descramus.* (Pag. 1080. C.)

GRONOVII.

2 *De jure suo cedere*] Condonare injuriam & remittere aliquid de illo, quod optimo jure exigere possis, ut humano sanguini parcatur.

3 *Causam talem*] Quæ sufficit juri probando.

4 *Laomedonti*] Cujus filiam Hesionem a ceto, cui ex oraculo erat objecta, liberaverat, & ab eo mercede operis promissa fraudabatur. *Ovid.* 11, 214.

5 *Augiæ*] Regi Elidos, cujus stabulum purgaverat, item inficianti quod promiserat mercedis.

(aa) Sed nec vituperatus, saltem à PAUSANIA, cujus locus in orâ libri indicatur, & ubi dicitur tantum, in illo bello nihil valde memorandum gessisse *Herculem*: *Τῷ δὲ Ἡρακλεῖ πρὸς τὸν Αὐγέαν πολεμοῦντι, οὐδὲν ὑπῆρχεν ἀποδείκνυσθαι λαμπρόν.* Forte decepit Auctorem festinanter legentem, aut ex memoria laudantem, vox illa *λαμπρὸν*. J. B.

§. II.

II. 1. Ad pœnas vero omittendas multa ſunt, quæ nos hortantur. Videamus, quam multa patres in filiis diſſimulant. quæ de re diſſertatio eſt Ciceronis apud * Dionem Caſſium. *Pater*, b ut Seneca ait, *niſi multa & magna injuria patientiam devicerunt, 6 niſi plus eſt, quod timet; quam quod damnat, non accedet ad 7 decretorium ſty'um.* unde non multum diſcrepat Phinei dictum, recitante † Diodoro Siculo: 8 μηδένα πατέρα λαβεῖν παρ' υἱῶν ἐκτίσεως τιμωρίαν, εἰ μὴ τῷ μεγέθει τῶν ἀδικημάτων ὑπερβοῖντο τὴν φυσικὴν τῶν γονέων εἰς τέκνα φιλοσοργίαν· & illud a Andronici Rhodii, 9 ὐδεὶς πατὴρ ἀφίσεται τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὑπερβαλλόντως εἴη μοχθηρός.

2. At quiſquis alium punire vult, c rectoris, id eſt patris quodam-

* *Lib.* XLIV. *pag.* 290. A. B. *Ed. H. Steph.*

† *Lib.* IV. *Cap.* 45.

a *Paraphr. Lib.* VIII. *Cap.* 18. *p.* 569.

GROTII.

b *Ut Seneca ait*] *De Clementia* I, cap. 14. Auguſtus patri in conſilio aſſidens de filio, qui in parricidio deprehenſus eſſet, dixit: *relegandum, quo patri videretur. Non culleum, non ſerpentes, non carcerem decrevit: memor non de quo cenſeret ſed cui in conſilio eſſet. mollissimo genere pœnæ contentum eſſe debere patrem dixit.* Verba ſunt *Senecæ* eodem libro c. 15. *Terentius* Andria (V. 3. 32.)

Pro peccato magno paululum ſupplicii ſatis eſt patri.

Philo περὶ εὐγενείας ait: πατέρας ἀπαρνήσεις χρηματίζειν τῶν υἱῶν, ἀποσχοινίζοντας αὐτὲς τῆς οἰκίας καὶ συγγενείας, ὅταν τὴν ἐκ φύσεως περιττὴν καὶ ὑπερβάλλουσαν εὔνοιαν ἢ ἐν ἐκείνοις μοχθηρία κατακρατήσειν, *patres abdicationis triſtia verba pronuntiant, filioſque a domo ſua & omni cognatione abrumpunt, ita demum, ubi amorem illum, quem ingentem ac ſuper omnia eximium natura parentibus indidit, filiorum improbitas vicit.* (Pag. 904. B.) Cicero pro Ligario: *ignoſcite, Judices, erravit, lapſus eſt, non putavit. ſi unquam poſthac. ad patrem ſic agi ſolet.* (Cap. 10.)

GRONOVII.

6 *Niſi plus eſt, quod*] Niſi proſpicit graviora ſcelera filii ex impunitate, quam ſunt præterita, quæ pœnam merentur, aut graviora incommoda familiæ.

7 *Decretorium ſtylum*] Exheredatione. ut ille Terentianus *Heautont.* 5, 4. *Satius eſt quam te ipſo herede hoc poſſidere Bacchidem.*

8 Μηδένα] Neminem patrum libenter ſumere de filio ſupplicium, niſi magnitudine peccatorum ſupergreſſus ſit naturalem parentum in liberos pietatem.

9 Οὐδεὶς] Nullus pater abdicat filium, ni ſummopere improbum.

GROTII.

c *Rectoris, id eſt patris, quodammodo perſonam ſuſtinet*] Seneca epiſtola LXXXVII. *Clementia alieno ſanguini tamquam ſuo parcit, & ſcit homini non eſſe homine prodige utendum.* Diodorus Siculus in fragmentis: ὃ δεῖ τὲς ἁμαρτήσαντας ἐκ παντὸς τρόπε κολάζειν, ἀλλὰ τὲς ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις μὴ μεταδιδασκομένες· *non omnes omnino, qui delinquere, puniendi ſunt, ſed ii, quos male factorum nihil pœnitet.* (E Lib. XXI. n. 17.) Chryſoſtomus de Statuis VI. μαθέτωσαν οἱ ἄπιστοι πάντες, ὅτι ὁ τῆ Χριςῆ φόβος πᾶσαν ἐξουσίαν δύναται χαλινῶν. δόξασόν σε τὸν δεσπότην, τοῖς συνδούλοις ἄφες τὰ ἁμαρτήματα, ἵνα καὶ αὐτός σε δοξάσῃ μειζόνως, ἵνα ἡμερόν σοι κατὰ τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν δείξῃ τὸ ὅμμα καὶ γαλινὸν, ταύτης μεμνημένος σε τῆς φιλανθρωπίας· *diſcant omnes, qui a fide noſtra ſunt extranei, reverentiam, quæ Chriſto exhibetur, tantam eſſe, ut cuilibet poteſtati injiciat frænos. Honora dominum tuum: condona peccata conſervis tuis, ut & ipſe multo magis te honoret, ut in illo judicii die*

dammodo perſonam ſuſcipit. quo reſpiciens Auguſtinus ad Comitem Marcellinum: *imple*, inquit, *Chriſtiane judex, pii patris officium.* Pittaci dictum laudat Julianus * Imperator: ὃς τὴν συγγνώμην τῆς τιμωρίας προετίθει, *qui veniam pœnæ præferebat.* Libanius in oratione de ſeditione Antiochena: qui Deo, inquit, ſimilis eſſe vult, ἀφιεὶς τιμωρίας χαιρέτω μᾶλλον ἢ λαμβάνων, *magis gaudeat condonatione quam pœna.*

* Orat. II. p. 50. E.

Molina. tract. II. de Juſt. diſp. 103. Lorca diſp. 152. n. 11. Ægid. Reg. de act. ſupern. diſp. 31. dub. 7. n. 107.

3. Interdum eæ ſunt rerum circumſtantiæ, ut [10] jure ſuo abſtinere non laudabile tantum ſit, ſed & debitum, ratione ejus, quam hominibus etiam inimicis debemus dilectionis, ſive in ſe ſpectatæ, ſive qualiter eam exigit ſanctiſſima lex Evangelii. Sic [11] quoſdam eſſe diximus, pro quorum, etiamſi nos impetant, ſalute mortem optare debeamus, quod eos ſciamus rei communi humanæ aut neceſſarios aut valde utiles. Si res quaſdam negligi vult Chriſtus, ne lites ſubeantur, tanto credendum eſt majora a nobis negligi voluiſſe, ne ad bellum eatur, quanto bellum lite eſt nocentius.

4. *De ſuo jure virum bonum aliquid relaxare non ſolum liberalitatis, ſed plerumque etiam commoditatis eſt*, ait † Ambroſius. Ariſtides ſuadet civitatibus συγχωρεῖν καὶ παριέναι ὅ, τι ἂν ᾖ μέτριον, *concedere & largiri, ſi quid ſit mediocre.* Rationem addit: ὥσπερ γὰρ καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐπαινεῖτε τοὺς συγγνώμονας καὶ βλαβῆναί τινα μᾶλλον αἱρουμένους ἢ διαφέρεσθαι πρός τινας· *nam & privatorum hominum eos laudatis, qui facili ſunt ingenio, & damni aliquid ſubire malunt quam litigare.* Xenophon hiſtoriæ *a* Græcæ ſexto: σωφρόνων μὲν δήπου ἐστὶ, μηδὲ εἰ μὴ μικρὰ τὰ διαφέροντα εἴη, πόλεμον αἱρεῖσθαι· *ſapientum eſt, ne ob graves quidem cauſas, bellum ſuſcipere.* Et apud Philoſtratum *b* Apollonius: πόλεμον δὲ ὑπὲρ μεγάλων αἴρεσθαι· *ne ob magnas quidem cauſas bellum capiendum.*

† *Lib.* II. *de Off. c.* 21.

a *Cap.* 3. §. 4. *Ed. Oxon.*

b *Lib.* I. *c.* 38.

III. 1. [12] Circa pœnas, officii primum noſtri eſt, ſi non ut hominum, [d] certe ut Chriſtianorum, ut facile ac libenter condonemus, quæ in nos ſunt commiſſa, ſicut Deus nobis condonat in Chriſto. Eph. IV, 32. τὸ γε περὶ τούτων ἀόργητον ὑπὲρ ὧν τὸ ζῷν ὑπεύ-

die vultum tibi oſtendat ſerenum atque clementem, hujus tuæ lenitatis memor. Citat *Gratianus* cauſa XXIII, quæſt. IV. ex *Auguſtino*, [aut potius *Beda*, in Galat. c. 6.] *duo iſta nomina cum dicimus, homo & peccator, non utique fruſtra dicuntur: quia peccator eſt, corripe: quia homo, miſerere.* vide & quæ ſequuntur, & quæ ſupra poſuimus ad caput XX. §. XII. §. XXVI. & XXXVI.

d *Certe ut Chriſtianorum*] Theodoſius, ut Antiochenis condonaret crimen in ſe commiſſum, a Flaviano epiſcopo illis maxime Chriſti verbis permotus fuit: *dimitte illis Pater, quia neſciunt, quid faciunt.* Narrat *Chryſoſtomus* de Statuis viceſima.

GRONOVII.

10 *Jure ſuo abſtinere*] Non exſequi quod fas eſt jure gentium.

11 *Quoſdam eſſe diximus*] 2, 1. 9.

12 *Circa pœnas*] Quod ad ea bella attinet, quibus potiſſimum pœna, quamvis juſta, ſumitur.

e Jo-

ὑπεύθυνον τῇ κολάσει γίνεται τῶν ἠδικηκότων, Θεῷ φύσει προστίθη, ait, e Josephus: *ira vacare circa ea, ob quæ nocentes pœnæ mortis sunt obnoxii, ad divinam naturam accedit.*

2. Seneca de Principe: *Longe sit in suis quam in alienis exorabilior injuriis. Nam quemadmodum non est magni animi qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat* 13 *sibi detrahit: ita clementem vocabo non in alieno dolore facilem, sed eum, qui cum suis stimulis agitatur,* 14 *non prosilit: qui intelligit, magni animi esse, injurias in summa potentia pati,* f *nec quicquam esse glorioſius principe impune læso.* Quintilianus: *suadebimus principi, ut laudem humanitatis potius quam voluptatem ultionis concupiscat.* In C. Cæsaris laudibus posuit * Cicero ut præcipuum, quod oblivisci nihil soleret nisi injurias. Livia in allocutione ad Augustum apud † Dionem: τοὺς ἄρχοντας νομίζουσιν οἱ πολλοὶ τοὺς μὲν τὸ κοινὸν ἀδικοῦσιν ἐπεξιέναι χρῆναι, τοὺς δ' ἰδίᾳ τι εἰς αὐτοὺς πλημμελεῖν δοκοῦντας φέρειν *ita plerique existimant, rectoribus puniendа, quæ contra communem utilitatem peccantur; quæ vero in ipsos, dissimulanda.* g Antoninus Philosophus, in oratione ad Senatum: *non enim unquam placet in Imperatore vindicta sui doloris, quæ etsi justior fuit,* 15 *acrior videtur.* Ambrosius in epistola a ad Theodosium: *Antiochenis tuam donasti injuriam.* Et in ejusdem Theodosii laudibus ad senatum Themistius: ὅτι οὐκ ἀντιβλάπτοντα χρὴ τὸν ἀγαθὸν βασιλέα, ἀλλ' εὖ ποιοῦντα μείζω φαίνεσθαι τῶν ἠδικηκότων· *bonum regem oportet his qui in se peccarunt superiorem esse, non vicissim nocendo, sed bene faciendo.*

* *Orat. pro Ligar. c. 12.*
† *Lib. LV. p. 643 C. Ed. H. Steph.*
a *Epist. XXIX. in fin.*

3. Magnanimus qui sit, eum Aristoteles *b* negat esse μνησίκακον *injuriarum memorem:* quod Cicero *c* sic exprimit; *nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia.* Hujus eximiæ vir-

b *Ethic. Nicom. IV. 8.*
c *De Off. I. c. 25.*

GROTII.

e *Josephus*] Antiquæ historiæ 11, 3.

f *Nec quicquam esse glorioſius principe impune læso*] *Chrysostomus* in laude clementiæ: ἅπαντα μὲν γὰρ ἄνθρωπον τοῦτο κοσμεῖν δύναται· διαφερόντως δὲ τοὺς ἐν ἐξουσίαις. τὸ γὰρ πάντα ποιεῖν ἐπιτρεπούσης τῆς βασιλείας, κατέχειν ἑαυτὸν, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι τῶν ἔργων, μέγα μὲν εἰς εὐφημίαν τι καὶ δόξαν. *omnem illa hominem ornare insigniter potest: maxime vero eos, qui in imperiis sunt constituti. nam cum regia potestas omnia permittat, semet retinere, ac divinam legem actionibus suis ducem præficere, egregium est ad famam gloriamque. Augustinus* epist. CIV. quæ est ad Bonifacium comitem: *memento cito ignoscere, si quis in te peccaverit & veniam postulaverit.*

g *Antoninus Philosophus*] Apud *Vulcatium Gallicanum* vita Avidii Cassii. (cap. 12.)

GRONOVII.

13 *Sibi detrahit*] De suo erogat & impendit.

14 *Non prosilit*] Fertur præceps ad vindictam.

15 *Acrior videtur*] Hinc conditionem principum miserrimam ajebat Domitianus, quibus de conjuratione non credatur, nisi occisis. *Suet.* 21. Quod Hadriano tribuit Marcus apud *Vulcatium Gallicanum* in Avidio Cassio cap. 2. Semper enim homines suspicantur, eos abuti potentia.

virtutis insignia nobis exempla sacræ literæ suppeditant in Mose, Num. XI, 12. & Davide, II Sam. XVI, 7. Maxime vero id locum habet, ubi aut nos quoque nobis peccati alicujus sumus conscii, aut id quod in nos peccatum est ab humana quadam & excusabili infirmitate procedit, aut satis apparet pœnitere eum, qui nocuit. *Est ulciscendi & puniendi modus*, inquit * Cicero, & *haud scio, an satis sit,* h *eum, qui lacessierit, injuriæ suæ pœnitere. Sapiens*, inquit Seneca, † *multa remittit; multos parum sani, sed sanabilis ingenii servabit.* Et hæ quidem causæ a bello abstinendi ex dilectione nascuntur, quam ipsis inimicis aut debemus, aut recte impendimus.

Dried. Lib. II. *de Lib. Christ. c.* 6.

* *De Offic.* I. 11

† *De Clem.* II. 7.

IV. 1. Sæpe vero i 16 nobis ipsis nostrisque præstandum habemus, ne ad arma veniatur. Plutarchus in Numæ *a* vita ait, postquam juste posse suscipi bellum decrevissent feciales, k consultatum a senatu an ex usu esset suscipere. 17 In parabola quadam Christi dicitur, siquis rex cum rege altero bello certandum habeat, primo sedentem, qui mos est cum cura consultantium, expensurum apud se, an ipse, qui decem millia militum habeat, hosti ducenti bis totidem par esse possit; quod si videat se imparem fore, antequam ille intra fines adsit, missurum legationem cum mandatis pacis causa.

a *Pag.* 68. B.

Luc. XIV. 31.

2. l Sic Tusculani *b* omnia patiendo, & m nihil recusando pacem a Romanis meruerunt. Apud Tacitum *c* est: *frustra adversus Æduos quæsita belli causa. Jussi pecuniam atque arma deferre,* 18 *gra-*

b *Liv* l. VI. c. 26.

c *Hist.* I. 64.

GROTII.

h *Enm qui lacessierit injuriæ sua pœnitere*] *Procopius* Vandalicorum II. μετάμελος γὰρ ἐν δέοντι ἐπταισκόσιν ἐπιγιγνόμενος συγγνώμονας αὐτοῖς τὸς ἠδικημένους ποιεῖν εἴωθεν· *pœnitentia in tempore oboriens iis qui peccarunt ad veniam dandam provocare læsos solet.*

i *Nobis ipsis nostrisque*] *Procopius* Gothicorum II. Gothos ita ait locutos Belisario: ὅταν δὲ αὐτὰ ὅτως ἔχῃ, τὸς ἑκατέρων ἡγεμένους προσήκει μὴ δόξης τῆς οἰκείας τὴν τῶν ἀρχομένων σωτηρίαν προτίσθαι, ἀλλὰ τά τε δίκαια τά τε ξύμφορα, ἃ σφίσιν αὐτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς σφῶν ἐναντίοις ἑλέσθαι· *hæc cum ita se habeant, officium erit utriusque gentis rectorum, subditorum sibi salutem non projicere propriæ laudis studio, sed ea præferre, quæ & justa sunt & utilia, non ipsis tantum sed & hostibus.*

k *Consultatum a senatu, an ex usu esset suscipere*] *Diodorus* apud Thucydidem III. (Cap. 44.) ἤντε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας, ἃ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω εἰ μὴ ξυμφέρον· *etiamsi enim maxime illos peccasse pronuntiem, non utique & occidi eos jubebo, nisi expediat.*

l *Sic Tusculani*] Vide *Plutarchum* Camillo, (pag. 149.)

m *Nihil recusando*] Fecit idem Armeniorum rex Severi tempore. meminit *Herodianus* libro III. (Cap. 9. *num.* 3. *Ed. Bæcler.*)

GRONOVII.

16 *Nobis ipsis nostrisque*] Nostra ipsorum & subjectorum nostrorum interest, ut potius aliquo jure careamus, quam id bello repetamus, non minus nos nostrosque quam hostes discrimini objecturi.

17 *In parabola*] Priores edd. *fabella.* Lucas 14, 31.

n *Le-*

18 *gratuitos insuper commeatus præbuere.* Sic n legatis Justiniani Amalasuntha regina negavit armis se certaturam.

3. Potest & temperamentum adhiberi, ut a Syrmo Triballorum rege factum Strabo * memorat, qui Alexandrum Macedonem & insulam Peucen intrare vetuit, & simul donis eum honoravit, ut ostenderet se, quod faceret, justo metu, non odio aut contemptu ipsius facere. Quod Euripides † de Græcis dixit civitatibus, idem ad alios quosvis recte aptes:

* *Lib.* VII. pag. 304.

† *Supplic.* vers. 481, & *seqq.*

De Marte quoties itur in suffragia,
Nemo imminere cogitat mortem sibi:
Sed quisque cladem destinamus alteri:
Quod si in comitiis funera ante oculos forent,
Furiata bello non perîsset Græcia.

Apud Livium *a* est: *cum tuas vires, tum vim fortunæ, Martemque communem propone animo.* Et apud *b* Thucydidem: τῷ πολέμῳ τὸ παράλογον ὅσον ἐστὶ, πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι, προδιάγνωθι· *quicquid inopinum accidere potest in bello, priusquam aggrediare, considera.*

a *Lib.* XXX. c. 30.
b *Lib.* I. c. 78.

V. 1. Qui deliberant, partim de finibus, non quidem ultimis, 19 sed interjectis deliberant, partim 20 de iis, quæ eo ducunt. Finis semper est bonum aliquod, aut certe mali declinatio, quæ vicem boni obtinere possit. Quæ vero huc aut illuc ducunt, 21 per se non expetuntur, sed quatenus ducunt: quare in deliberationibus comparandi sunt, & fines inter se, & eorum quæ ad finem ducunt, 22 facultas effectiva ad finem producendum: nam, ut recte dixit Aristoteles de animalium *c* motione, αἱ προτάσεις αἱ ποιητικαὶ διὰ δύο εἰδῶν γίνονται, διά τε τὸ ἀγαθὸν καὶ διὰ τὸ δυνατὸν, *propositiones, quæ actionem efficiunt, duorum sunt generum, ab eo quod bonum est, & ab eo quod fieri potest:* quæ comparatio tres habet normas. (bb)

c *Cap.* 7.

2. Prima est; si res, de qua agitur, æqualem, 23 morali scilicet æsti-

GROTII.

n *Legatis Justiniani Amalasuntha*] Vide *Procopium* Vandalicorum II. & Gotth. I.

GRONOVII.

18 *Gratuitos insuper*] Quod non erant jussi, sponte aluere exercitum. *Tacit.* I, hist. 64.

19 *Sed interjectis*] Subordinatis, ut vulgo loquuntur, qui ad ulteriorem finem referuntur.

20 *De iis, quæ eo ducunt*] Mediis, ut vocant, & sunt viæ, rationes, instrumenta obtinendi propositi.

21 *Per se non expetuntur*] Ut acquiescamus ea nacti, sed quia sunt velut gradus ad aliquod ulterius magis expetitum.

22 *Facultas effectiva*] Vis & potentia effectrix.

23 *Morali æstimatione efficaciam*] Judicio prudentum perinde minatur incommodum, quam commodum promittit: facienda est, modo commodum sit amplius in genere commodorum, quam incommodum in suo.

(bb) Harum regularum explicationem vide apud PUFENDORFIUM, *De Jur. Nat. ac Gent.* Lib. I. Cap. 2. §. 7. *J. B.*

æſtimatione, efficaciam habere videatur ad bonum & ad malum: ita demum eligenda eſt, ſi bonum aliquanto plus habeat boni quam malum mali. Hoc eſt, quod Ariſtides * ſic enuntiat: 24 ὅτ' ἔλαττον τῶ δυσχερῆς τ' ἀγαθὸν, κρεῖττον διήλλαχθαι. Andronicus Rhodius †, ubi magnanimum deſcribit, ait, eum non ob quaſvis cauſas pericula ſubiturum, ſed ob maximas.

* *Orat.* 1. *De Pace*, Tom. II. pag. 63. B.

† *Lib.* IV. c. 5. pag. 219.

3. Altera; ſi videatur eſſe 25 æquale bonum & malum, quod a re, de qua quæritur, poſſit procedere: ita demum ea res eligenda eſt, ſi 26 efficacia ad bonum quam ad malum major ſit.

Tertia, 27 ſi videatur & bonum & malum eſſe inæquale, nec minus inæqualis rerum efficacia: res ea ita demum eligenda eſt, o 28 ſi efficacia ad bonum major ſit collata efficaciæ ad malum, quam ipſum malum eſt collatum bono; aut 29 ſi bonum ſit majus comparatione mali, quam efficacia ad malum comparata efficaciæ (cc) ad bonum.

De Off. 1. c. 24.

4. Hæc nos limatius paulo; ſed eodem tendit via planiore Cicero: cum ait, fugiendum, ne offeramus nos periculis ſine cauſa, quo nihil poteſt eſſe ſtultius: quapropter in adeundis periculis conſuetudinem imitandam medicorum, qui leviter ægrotantes leviter curant, gravioribus autem moribus periculoſas curationes & ancipites adhibere coguntur. quare ſubvenire tempeſtati ſapientis eſſe dicit, eoque magis 30 ſi plus adipiſcare re explicata boni quam addubitata mali.

a *Epiſt. ad Attic. Lib.* XIII. c. 27.

5. Et a alibi: 31 *Ubi ἐπίτευγμα magnum nullum fieri poſſit, ἀπότευγμα*

GROTII.

o *Si efficacia ad bonum major ſit collata efficacia ad malum, quam ipſum malum eſt collatum bono*] Utitur hac regula prudenter Narſes apud *Procopium* Gothicorum 11.

GRONOVII.

24 Ὅτ' ἔλαττον] Quum difficultas major eſt quam bonum ſperatum, melius tranſigere & reconciliari.

25 *Æquale bonum*] Bonum & malum, utrumque in ſuo genere paria ſunt.

26 *Efficacia ad bonum*] Probabilior & in ſpe majori eventus eſt ad bonum & optatum, quam ad malum & timendum.

27 *Si videatur & bonum*] Si aut majus eſt bonum in genere ſuo quam malum, aut majus malum quam bonum; & aut facilius exiſtit ex ratione, quam ſequimur, malum quam bonum, aut bonum quam malum.

28 *Si efficacia ad bonum*] Si facilius exiſtat bonum quam malum, etſi malum bono ſperato minus non ſit.

29 *Si bonum ſit majus*] Si magnitudo boni longe vincat modum mali, etſi facilius forte ſit exſtiturum malum.

30 *Si plus adipiſcare*] Ut Alexander malebat ſe dubiæ fidei medici credere quam indubitato morbo perire. *Juſtin.* 11, 8.

31 *Ubi ἐπίτευγμα*] Ubi ſummam in rem proficias parum, minimo autem caſu contrario magnam plagam acceperis, quid opus periclitari? quo pertinet Auguſti dictum, parva commoda non parvo ſectantes diſcrimine, ſimiles eſſe aureo hamo piſcantibus, cujus abrupti damnum nulla captura penſari poſſit. *Suet.* 25.

(cc) Vocem illam *efficacia*, quam in omnibus Editionibus manifeſto deeſſe dudum obſervaveram, in Not. ad modo dictum PUFENDORFII locum fidenter reſtitui. *J. B.*

32 *Li-*

τυγμα vel non magnum nociturum ſit, quid opus eſt παραικινδυνεύειν? Dion Pruſæenſis Tarſenſi altera: *ἔσω δεινὸν καὶ ἄδικον. ἀλλ' οὐκ εἴ τι μὴ δίκαιον φέφυκε γίνεσθαι, δεῖ πρὸς τοῦτο φιλονεικοῦντας αὐτοὺς περιβάλλειν ἀτόπῳ τινί· ſit ſane hoc injuſtum & indignum, quod toleretur. At non, ſi quid injuſti accidit, nos ideo debemus certandi ſtudio noſmet incommodis objicere.* Et poſtea: *ὥσπερ, οἶμαι, τὰ βάρη ταῦτ' ἂν μὲν σφόδρα πιέζῃ καὶ ἀνέχεσθαι μὴ δυνώμεθα, ζητοῦμεν ὡς τάχιστα ἀποῤῥίψαι· μετρίως δὲ ἐνοχλοῦμενοι καὶ ὁρῶντες ἀνάγκην οὖσαν φέρειν ἢ τοῦτο, ἢ τούτοις μεῖζον ἕτερον, σκοποῦμεν ὡς κουφότατα ἔχεσθαι. ſicut onera, ubi ita valde nos urgent, ut durare nequeamus, quærimus abjicere: mediocriter autem preſſi, & rebus talibus, ut aut iſta aut graviora ferenda ſint, in hoc nos componimus, ut quam expeditiſſime ſubſequamur.* Ariſtides Sicula ſecunda: *ὅτε μείζων ὁ φόβος τῆς ἐλπίδος, πῶς οὐκ ἄξιον φυλάττεσθαι· ubi major ſpe metus eſt, quomodo non tempus eſt cavendi?*

VI. 1. Exemplum ſumamus ab eo, quod inter Galliæ civitates conſultatum olim narrat * Tacitus: *libertas an pax placeret.* 32 Libertatem intellige civilem, hoc eſt, jus regendæ per ſe reipublicæ: quod jus plenum eſt in ſtatu populari, temperatum in ſtatu optimate, præſertim tali, ubi 33 nemo civium ab honoribus arceatur. Pacem vero talem, qua bellum redimatur internecinum, id eſt, ut Cicero alibi Græcis verbis hanc quæſtionem explicat, 34 *ἐὰν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν·* Puta, ubi recta æſtimatio futuri nihil ferme aliud quam totius populi exitium videatur portendere: qualis erat ſtatus Hieroſolymorum obſeſſorum a Tito. Hîc Cato quid dicturus ſit, qui mori quam uni parêre maluit, nemo neſcit; quo & illud pertinet:

* *Hiſt.* IV. 67.

Lib. IX, *ep. ad Att. epiſt.* 4.

† *Quam ſit non ardua virtus*
Servitium 35 *fugiſſe manu.*

† *Lucan.* IV. 576.

Et multa alia ad eum modum.

2. At aliud dictat recta ratio: vitam ſcilicet, quæ fundamentum eſt omnium bonorum temporalium & 36 æternorum occaſio, pluris eſſe quam libertatem; ſive utrumque ſumas in uno homine, ſive in toto populo. Itaque Deus ipſe pro beneficio imputat, *a* quod non perdat homines, ſed in ſervitutem tradat. Et

a II *Paral.* alibi XII, 7, 8.

GRONOVII.

32 *Libertatem civilem*] Non perſonalem, quæ naturalis eſt facultas ejus, quod cuique facere libet, niſi quid vi aut jure prohibeatur, §. 1. *Inſt. de Jure perſ.*

33 *Nemo civium*] Non certæ familiæ, excluſis aliis, magiſtratus obtinent: ut olim Romæ, nunc Venetiis, patriciorum.

34 *Ἐὰν μέλλῃ*] Etiamſi civitas propter id de omni ſtatu & ſalute ſua ſit periclitatura.

35 *Fugiſſe manu*] Vel pugnando, vel ſibimet ipſi vim afferendo.

36 *Æternorum occaſio*] Quorum perdendorum periculum incurrimus, ſi projicimus vitam & ultro nos occidimus.

alibi ſuadet per Prophetam * Hebræis, ut ſeſe Babyloniis p in ſervitutem dedant, ne fame ac peſte moriantur. Quare illud quamquam laudatum antiquis,

* Jer. xxvii, 13.

† Obſeſſum Pœno geſſit quod Marte 37 Saguntum:

† Lucan. iii. 350.

laudandum non eſt, nec quæ eo ducunt.

3. Internecio enim populi in hoc rerum genere pro maximo malo haberi debet. Cicero de Inventione a ſecundo neceſſitatis hoc ponit exemplum, neceſſe eſſe Caſilinenſes ſe dedere Annibali, quanquam 38 neceſſitati aderat hæc adjunctio, q niſi malint fame perire. De Thebanis, qui Alexandri Macedonis temporibus vixerunt, exſtat hoc Diodori Siculi judicium: b τοῖς παρασὰς μᾶσιν ἀνδρειότερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον χρησάμενοι προέπεσον εἰς πάνδημον τῆς πατρίδος ὄλεθρον· animi r ſpiritu forti magis quam prudente internecionem patriæ accerſiverunt.

Auguſt. de Civ. Dei lib. xxii, c. 6. a Cap. 57. b Lib. xvii. c. 10.

4. De eo, quem diximus, Catone & Scipione, qui poſt victoriam Pharſalicam cedere Cæſari noluerunt, judicium exſtat apud Plutarchum: αἰτίαν ἔχουσιν ὡς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν Λιβύῃ παραναλώσαντες οὐκ ἀναγκαίως· culpandi ſunt tanquam qui viros multos & egregios in Africa perdiderint, nullo operæ pretio.

c In Othon. c pag. 1072. D.

5. Quod

GROTII.

p *In ſervitutem dedant, ne fame ac peſte moriantur*] Guido Blandratenſis in oratione ad Mediolanenſes apud *Guntherum*.

Omnia ſecuri pro libertate feremus.
Sed libertatem contemta nemo ſalute
Sanus amat. neque enim certa ſuſceptio cladis,
Quam vitare queas, niſi cum ratione ſalutis,
Libertatis amor, ſed gloria vana putanda eſt.

q *Niſi malint fame perire*] Anaxilai, qui ob famem Byzantium dediderat, hæc defenſio fuit: pugnandum hominibus in homines, non in rerum naturam. ita *Xenophon. Procopius* Goth. IV. ἐ γὰρ ἐπαινέσει τὴν ἑκούσιον τελευτὴν ἄνθρωποι, ἔνθα τις ἐπίκειται κρείσσων τῷ κατ' αὐτὴν κινδύνῳ ἐλπίς· *non laudant mortem voluntariam homines, quamdiu ſpes aliqua eſt periculo potentior.* [Dictum, quod Auctor noſter tribuit *Anaxilao*, non legitur apud XENOPHONTEM, eo loco ubi Hiſtoria illa narratur, *Hiſt. Græc.* Lib. I. Cap. 3.

§. 12. Confudit forte Auctor, quod à *Cyro* dictum refert idem, *Cyrip.* Lib. VI. c. 1. §. 10. *J. B.*]

r *Spiritu forti magis quam prudente*] Idem cum explicaſſet conſilia belli ſuſcepti ab Athenienſibus poſt Alexandri mortem, ait, ſaniorum judicio eos πρὸς εὐδοξίαν εὖ βεβουλεῦσθαι· τῷ δὲ συμφέροντος ἁμαρτηκέναι. *ad gloriam quidem recte conſuluiſſe, ſed ab utilitate aberraſſe*: ut qui properaſſent διακινδυνεύειν μηδεμιᾶς ἀνάγκης κατεπειγούσης· *periclitari nulla neceſſitate impellente*: ne Thebanorum quidem tam nobili clade paſſi ſe admoneri. (*Lib.* XVIII. c. 10.)

GRONOVII.

37 *Saguntum*] Urbs in Hiſpania, ubi obſeſſi ab Hannibale aurum argentumque ex publico privatoque in forum collatum, in ignem ad id raptim factum conjicientes, eodem ſeſe cum uxoribus & liberis præcipitaverunt. *Liv.* 21, 14.

38 *Neceſſitati aderat*] Hujus neceſſitatis unum eſſet effugium, ſi mallent inedia aut manibus ſuis intermori.

[*Rara*

5. Quod autem de libertate dixi, idem 39 de aliis rebus expetibilibus dictum volo, si oppositi mali majoris justior aut par sit exspectatio. Nam, ut recte * Aristides, moris est, navem servare rerum, non vectorum jactu.

* *Orat. Platon.* II. pag. 283. B. *Tom.* III.

VII. In pœnis quoque exigendis illud maxime observandum est, ne unquam eo nomine bellum suscipiatur in eum 40 cui pares sunt vires. Nam ut judicem civilem, ita qui armis facinora velit vindicare, multo esse validiorem altero oportet. neque vero prudentia tantum, aut suorum caritas exigere solet, ut bello periculoso abstineatur, sed sæpe etiam 41 justitia, rectoria scilicet, quæ ex ipsa regiminis natura superiorem non minus ad curam pro inferioribus, quam inferiores ad obedientiam obligat. Cui consequens est id, quod recte a theologis est traditum, regem qui ob causas leves, aut ad exigendas pœnas non necessarias, & magnum secum periculum trahentes, bellum suscipit, teneri subditis ad reparationem damnorum, quæ inde oriuntur. nam etsi non in hostes, in suos tamen veram committit injuriam, qui talibus de causis tam gravi malo eos implicat. Livius: † *justum bellum quibus necessarium, & pia arma quibus nulla nisi in armis relinquitur spes.* Optat hunc statum Ovidius Fastorum 1. (*vers.* 715.)

Cajet. 2, 2. *q.* 95. *art.* 8. *Molina tract.* 1, *de Justitia cap.* 102.

† *Lib.* IX. c. 1.

Sola gerat miles, quibus arma coërceat, arma.

VIII. [f] Rara ergo belli sumendi causa est, quæ omitti aut non possit aut non debeat, puta cum jura sunt, ut Florus [a] loquitur, [42] armis sæviora. Seneca *incurri*, ait, *in pericula*, [43] *ubi quiescenti paria*

[a] *Lib.* IV. c. 12. n. 32.

GROTII.

[f] *Rara ergo belli sumendi causa est, quæ omitti aut non possit aut non debeat*] *Servius* ad illud in X. Æneidos, (*vers.* 758.)

Iram miserentur inanem
Amborum & tantos mortalibus esse labores.

Quia nulla causa tam justa est, ut propterea bellum geri debeat.

GRONOVII.

39 *De aliis rebus expetibilibus*] Ut iis æquo animo careamus, vel fraudari nos patiamur potius, quam ob eas subeamus periculum, quo aut credibilius sit nos perituros, aut nihilo certius, perituri an servaturi eas simus.

40 *Cui pares*] Huc pertinet illud *Taciti* 3, annal. 13. *omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares simus.*

41 *Justitia rectoria*] Eadem justitia, quæ suadet dictatque puniri malos, eadem suadet etiam non puniri, si nequeat id fieri sine clade aut periculo bonorum; non enim tantum est justitiæ opus punire malos, sed etiam tueri bonos: & quemadmodum injustus est, qui recte imperanti non paret, ita quoque injustus, qui studio puniendi contumaces negligit curam parentium. Hinc Otho laudatus in morte, quam subire maluit, ne bellum civile renovaret. *Suet.* 9.

42 *Jura sunt sæviora*] Quum specie pacis & justitiæ graviora tolerantur, quam inter arma maxime ferventia evenire solet. Ut Siculi queruntur, se infestissimo hosti Agathocli titulo pacis addictos ab Hamilcare Pœnorum duce. *Justin.* 22, 3.

43 *Ubi quiescenti*] Quoties bellum vitanti nihil commodius est quam in bello.

paria metuuntur, aut etiam pejora. quem ſenſum * Ariſtides ſic extulit: 44 τότε χρὴ καὶ ἄδηλον ἦ τὸ μέλλον αἱρεῖσθαι κινδυνεύειν, ὅταν τὸ τὴν ἡσυχίαν ἄγειν φανερῶς χεῖρον ᾖ· miſeram pacem bello bene mutari, ait 45 Tacitus, nempe cum, ut idem ait, † aut 46 auſos libertas ſequetur, aut victi iidem erunt: aut ubi (ut Livius a loquitur) pax ſervientibus gravior quam liberis bellum. Non ſi, ut apud Ciceronem b eſt, apparet futurum, ut, 47 ſi victus eris, proſcribaris: ſi viceris, tamen ſervias.

IX. Alterum belli tempus, ſi, ita ut oportet, rem æſtimanti, 48 a jure, & quidem quod momenti ſit maximi, ſimul ſtent vires. Hoc eſt, quod Auguſtus ajebat, c bellum non ſuſcipiendum, niſi cum major emolumenti ſpes quam damni metus oſtenderetur. Et quod de prælio dicere ſolebant Scipio Africanus & L. Æmilius Paulus, d idem huc non male aptaveris: non decertandum eſſe, t niſi ſumma neceſſitudo aut ſumma occaſio data eſſet. Locum autem tum maxime hoc habebit, cum 49 ſpes eſt, u terrore ac fama, nullo aut exiguo periculo rem confici poſſe: quale erat Dionis e conſilium ad liberandas Syracuſas. In epiſtolis Plinii eſt: f quod eſt pulcherrimum victoriæ genus, terrore perdomuit.

X. 1. Sæva res bellum eſt, inquit Plutarchus, g cumulumque ſecum trahit injuriarum & inſolentiæ. Et ſapienter h Auguſtinus: quorum malorum (de his loquitur, quæ ex bello naſcuntur) multas & multiplices clades, diras & duras neceſſitates, ſi, ut dignum eſt, eloqui velim, quamquam nequaquam, ſicut res poſtulat, poſſum, quis quam incerta ſint futura, præferre periculum, quum pacem colere palam pejus eſt.

* Orat. I. De Pace, Tom. II. p. 67. B.
† Hiſt. IV. 32.
a Lib. X. c. 16.
b Ad Att. VII, 7.
c Suet. c. 25.
d Gell. lib. XIII, c. 3. Val. Max. lib. VII, c. 2.
e Diod. l. XVI. c. 17.
f Lib. II. Ep. 7.
g Vita Camill. p. 134. B.
h De Civit. Dei l. XIX, c. 7.

GROTII.

t *Niſi ſumma neceſſitudo*] Plutarchus Gracchis: τὸ ἄνευ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης ἐπιφέρειν σίδηρον, ὅτε ἰατρικὸν, ὅτε πολιτικόν. *extra ſummam neceſſitatem ferrum inferre, nec boni medici eſt, nec boni præſidis.* (Pag. 845. A.) Marciani dictum apud Zonaram: μὴ δεῖν ὅπλα βασιλέα κινεῖν, ἕως εἰρηνεύειν ἐξόν· *non debere regem arma movere, quamdiu pace frui liceat.* Auguſtinus 1. epiſtola ad Bonifacium: *pacem habere voluntatis eſt: bellum autem debet eſſe neceſſitatis, ut liberet Deus a neceſſitate & conſervet in pace.*

u *Terrore ac fama*] Leo ſpernens tela *dim ſe terrore ſolo tuetur, ac velut cogi teſtatur.* Habet id *Plinius* hiſtoriæ naturalis VIII, c. 16.

GRONOVII.

44 Τότε χρὴ] Tunc oportet, quam-

45 *Tacitus*] 3, ann. 44. *Miſeram pacem vel bello bene mutari.*

46 *Auſos libertas*] Bellum ſumentibus, ſi res feliciter ceſſerit, magna bona; ſi ſecus, nullum gravius, quam adeſt, malum continget.

47 *Si victus fueris*] Rebus male provenientibus, pereas; ex ſententia evenientibus, tamen miſeram vitam agas.

48 *A jure*] Ubi cum ſit juſtitia cauſæ, & quidem ejus cauſæ, quam deſerere aut negligere nullo modo poſſis, etiam in promptu ſint juſtæ vires.

49 *Spes eſt terrore ac fama*] Hoc argumento utuntur & Campani ad perſuadendum Romanis bellum Samniticum: *ſi oſtenderitis auxilia veſtra, ne bello quidem arbitror vobis opus fore. Uſque ad nos contemptus Samnitium pervenit; ſupra non aſcendit. Itaque umbra auxilii veſtri tuti erimus.* Liv. 8, 30.

x Uti-

quis erit prolixæ disputationis modus? sed sapiens, inquiunt, justa bella gesturus est: quasi non, si se hominem meminit, multo magis dolebit justorum necessitatem sibi exstitisse bellorum: quia nisi justa essent, ei gerenda non essent: ac per hoc sapienti nulla bella essent. Iniquitas enim partis adversæ justa bella ingerit gerenda sapienti, imo & necessaria: quæ iniquitas homini x utique dolenda, quia hominum est, & si nulla ex eo bellandi necessitas nascatur. Hæc itaque mala tam magna, tam horrenda, tam sæva quisquis cum dolore considerat, miseriam necesse est fateatur. quisquis autem vel patitur ea sine animi dolore, vel cogitat, multo utique miserius ideo se putat beatum, quod & humanum perdidit sensum. Idem alio loco: * *belligerare malis videtur felicitas, bonis necessitas.* Maximus autem Tyrius: † τῆς τοῦ πολεμεῖν χρείας κἂν ἀφίλης τὸ ἄδικον, ἐλεεινὸν αὐτῆς τὸ ἀναγκαῖον· *de bello etiamsi demas injustitiam, ipsa per se necessitas miseranda est.* Idem: φαίνεται ὁ πόλεμος τοῖς μὲν δικαίοις ἀναγκαῖος ὤν, τοῖς δὲ ἀδίκοις ἑκούσιος. *apparet bellum a justis non sumi nisi necessario, ab injustis sponte.*

* *Lib.* IV, *de Civit. Dei c.* 15. † *Dissert.* XIV. *pag.* 146. *Ed. Davis.*

2. Cui Senecæ illud *a* addendum, non esse homini homine 50 prodige utendum. Philiscus Alexandrum monebat, *b* ut gloriæ quidem studeret, sed ea lege, ne se 51 pestilentiam aut magnum morbum faceret: intelligens populorum occidionem, desolationem urbium, pestilentiæ esse opera: nihil autem magis esse regium

a *Epist.* 88.

b *Ælian. lib.* XIV, 11.

GROTII.

x *Utique dolenda*] Lacedæmonii in oratione, quæ exstat apud *Diodorum Siculum*, libro XIII. (Cap. 52.) θεωρῶντες τὰς ἐν τῷ πολέμῳ φιλονεικίας πολλὰ καὶ δεινὰ πάθη ποιοῦσας, οἰόμεθα δεῖν φανερὸν ποιῆσαι πᾶσι καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, ὅτι τούτων ἥκιστα πάντων ἐσμὲν αἴτιοι· *cum videamus, ex bello plurimas inimicitias, plurima atrocia oriri, nostri officii duximus cunctis Diis hominibusque testatum facere, causarum horum a nobis non esse.* Plutarchus Numa, (pag. 78. B.) τί οὖν, φήσει τις, ἐκ ἐπὶ τὸ βέλτιον προῆλθεν ἡ Ῥώμη τοῖς πολέμοις; ἐρωτωνἐρώτημα μακρᾶς ἀποκρίσεως δεόμενον, πρὸς ἀνθρώπους τὸ βέλτιον ἐν πλούτῳ, καὶ τρυφῇ, καὶ ἡγεμονίᾳ, μᾶλλον ἢ σωτηρίᾳ καὶ πραότητι καὶ τῇ μετὰ δικαιοσύνης αὐταρκείᾳ τιθεμένους· *hic si quis mihi dixerit, nomen Roma per bella profecit plurimum, quæstionem moverit longæ responsionis egentem, apud homines, qui profectum ponunt in opulentia, in deliciis, in imperiis militaribus, non in salute populi, in lenitate, in justitia suo contenta.* Stephanus medicus Chosroi Persarum regi apud *Procopium* Persicorum II. ἀκῆν, ὦ πράτιστε βασιλεῦ, φόνους σοι καὶ μάχας ἐργαζομένῳ καὶ πόλεων ἀνδραποδισμούς, τῶν μὲν ἄλλων ἴσως ὀνομάτων παρέσαι τυχεῖν. τὸ δὲ ἀγαθῷ εἶναι δοκεῖν, οὐ μήποτε ἔσαι· *tibi, rex maxime, in cædibus & pugnis & urbibus subigendis occupato alia forte nomina contingant, bonus autem ut per hæc credaris, fieri nequit.* Adde locum egregium *Guicciardini* libro XVI.

GRONOVII.

50 *Prodige utendum*] Non decere hominem alterius hominis vitam & caput tanquam rem vilem & parvi pretii, facile ac sine parcimonia impendere.

51 *Pestilentiam aut*] Creo ad Eteoclem regem apud *Stat.* II. Theb. 272. *Sat tua non æquis luimus perjuria divis, Urbem armis opibusque gravem & modo civibus arctam, Ceu cœlo demissa lues inimicaque tellus, Hausisti.*

gium quam consulere omnium saluti, quæ pace continetur.

* *Numer.* xxxv. *Deut.* xix. † 1. *Chron.* xxviii. 3.

3. Si jure Hebræo * & qui non volens hominem occidisset 52 fugere debebat: si Deus a Davide, † qui pia bella gessisse dicitur, ideo templum suum ædificari vetuit y quod multum sanguinem fudisset: si apud Græcos veteres expiatione opus habebant etiam qui sine culpa manum cæde maculassent: quis non videat, præsertim Christianus, quam res sit infelix & mali ominis, quantoque nisu fugiendum bellum etiam non injustum? Certe apud Græcos Christianismum professos diu observatus est canon, a quo sacris z ad tempus arcebantur qui hostem in qualicumque bello interfeciissent.

a *Basil. ad Amphil.* x, 13.

GROTII.

y *Quod multum sanguinem fudisset*] Οὐκ ἐπιτρέπει δὲ πολλὰς πολέμους ἠγωνισμένῳ καὶ φόνῳ τῶν ἐχθρῶν μεμιασμένῳ. *non permisit templum struere ei qui multa bella bellasset, pollutusque esset, hostili quidem, attamen sanguine.* Verba sunt *Josephi* libro VII, c. 4. ubi & plura in hanc sententiam sequuntur. *Plinius* libro VII, cap. 25. post relata Cæsaris Dictatoris prælia: *non equidem in gloria posuerim tantam etiam coactam humani generis injuriam.* *Philo* de Vita Mosis: καὶ γὰρ εἰ νόμιμοι αἱ κατ' ἐχθρῶν σφαγαὶ, ἀλλ' ὅμως κτείνων ἄνθρωπον, εἰ καὶ δικαίως καὶ ἀμυνόμενος καὶ βιασθεὶς, ὑπαίτιος εἶναι δοκεῖ διὰ τὴν ἀνωτάτω καὶ κοινὴν συγγένειαν. ἧ χάριν καθαρσίων ἐδέησε τοῖς κτείνασι πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶ νομισθέντος ἄγος γεγενῆσθαι· *quamvis enim legibus permissa sint hostium occidiones, attamen quisquis hominem interfecerit, quamvis juste, quamvis ad sui tutelam, quamvis coactus, aliquid labis contraxisse creditur, propter illam communem a summa causa venientem cognationem. Quapropter & purgatione quadam opus habebant tales interfectores, ad eluendum quod commissum videbatur piaculum.* (Pag. 650. E.)

z *Ad tempus*] Triennio. *Zonaras* Nicephoro Phoca.

GRONOVII.

52 *Fugere*] Excedere patria & se conferre ad aliquod oppidorum, quæ habebant jus asyli.

CAPUT XXV.

De causis belli pro aliis suscipiendi.

I. *Bellum suscipi juste pro subditis:*
II. *Non semper tamen suscipiendum.*
III. *An subditus innocens hosti dedi possit, ut periculum vitetur.*
IV. *Bella item juste suscipi pro federatis æqualibus & inæqualibus,*
V. *Et pro amicis:*
VI. *Imo & pro hominibus quibusvis:*
VII. *Posse tamen id sine peccato omitti, si quis aut sibi metuat, aut etiam nocentis vitæ.*
VIII. *An pro subditis alienis defendendis justum sit bellum, distinctione explicatur.*
IX. *Injustas esse societates & mercenariam militiam sine causarum discrimine.*
X. *Etiam præcipue prædæ aut stipendii causa militare vitiosum esse.*

I. 1. SUpra cum de his, qui bellum gerunt, egimus, dictum Lib. 1, c. 1.
ostensumque a nobis est, 1 naturaliter non tantum unumquemque sui juris esse executorem, sed & alieni. quare quæ causæ justæ sunt ipsi, cujus res agitur, eædem justæ sunt iis, qui aliis opem ferunt. (aa)

2. Prima autem maximeque necessaria cura a pro subditis, 2 sive qui familiari, sive qui civili subsunt imperio; sunt enim Navarr.
quasi pars rectoris, ut ibidem diximus. Sic pro Gabaonitis, qui xxiv, 18.
se populo Hebræo subjecerant, * arma sumsit is populus, duce * Jos. x, 6.
Josua. *Majores nostri*, inquit Cicero † ad Quirites, *sæpe, mercatoribus ac navicularijs injuriosius tractatis, bella gesserunt.* Alibi: † Orat. pro Leg. Man. c. 5.
a *quot bella majores nostri susceperunt, quod cives Romani injuria af-* a Verr. v. 58.
fecti, navicularii retenti, mercatores spoliati esse dicerentur? Iidem Romani pro quibus sociis arma sumere noluerant, pro iis deditis, id est factis subditis, eadem sumere necessarium duxerunt. Campani *b* ad Romanos: *quandoquidem nostra tueri adversus vim atque injuriam justâ vi non vultis, vestra certe defendetis.* Florus *c* a Campanis 3 fedus, quod ante habebant, sanctius ait factum omnium suorum deditione. 4 *Fides agi visa*, inquit Livius, *d deditos non prodi.* b Apud Liv. VII. 31. c Lib. I. c. 16. n. 2. d Lib. VII. c. 31.

II. Non tamen semper, quamvis justa causa subditi alicujus obligat rectores ad bella sumenda: sed 5 ita demum, si id sine omnium aut plurium subditorum incommodo fieri potest. Rectoris enim officium 6 magis circa totum quam circa partes versatur: & 7 quo pars est major, eo ad totius naturam propius accedit. III. 1. Ita-

GROTII.

2 PRo subditis] *Procopius* Persicorum II. ὁ γὰρ ὁ μηδὲν αὐτὸς ἀδικῶν δίκαιος, εἰ μὴ καὶ τὰς ὑφ' ἑτέρων ἀδικουμένους ἔχων ἐν ἐξουσίᾳ φύεσθαι πέφυκεν· *neque enim statim justus est, qui injuriam nulli facit, nisi & eo sit animo, ut tutetur sibi commissos adversus alienas injurias.*

GRONOVII.

1 *Naturaliter*] Auctore ipsa natura propter cognationem omnium hominum inter se, non tantum suum jus propugnare ac sibi factam injuriam ulciscì, sed & pro aliis eadem facere unicuique licere.

2 *Sive familiari*] Propter bellum privatum, quod paterfamilias sumere debet pro tuendis domesticis.

3 *Fedus quod ante*] Quod Romani haberent & cum Samnitibus fœdus antiquum, & cum Campanis feciissent novum, hoc novum sanctius & prius, hoc est, veteri Samnitico præferendum reddidisse Campanos ait. 1, 16.

4 *Fides agi visa*] Visum interesse fidei publicæ, ne, qui in clientelam veniissent, desererentur.

5 *Ita demum*] Nisi propter unius vindictam aut omnes aut plures sunt periclitaturi.

6 *Magis circa totum*] Magis considerat & antiquius putat, quod omnibus, quam quod singulis est utile.

7 *Quo pars est major*] Quoties plurium grave periculum & unius aut paucorum vindicta stant ex adverso; omnibus similiores & propinquiores sunt plures quam unus aut pauci.

(aa) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 6. §. 14. J. B.

Soto de Just. & Jur. l. v, q. 1. art. 7.

III. 1. Itaque, si civis unus, quamvis innocens, ad exitium ab hoste deposcatur, [b] dubium non est, quin [8] deseri possit, si appareat, civitatem hostium viribus multo esse imparem. (bb) Disputat contra hanc sententiam Ferdinandus * Vasquius: sed, si non tam verba ejus, quam propositum spectetur, hoc videtur agere, ne civis talis temere deseratur, ubi eum defendi posse spes sit. Nam & historiam adfert Italici peditatus, † qui Pompejum rebus nondum plane desperatis deseruit, [9] de sua salute certior factus a Cæsare; quod ille non immerito improbat.

** L. 1. contr. ill. c. 13.*

† App. Alex. Bell. Civ. Lib. II. pag. 478. Ed. H. Steph.

2. An vero etiam tradi in manus hostium possit civis innocens, ut vitetur imminens alioqui civitatis excidium, disputant eruditi, & olim disputatum est, ut cum Demosthenes [10] nobilem illam de canibus, quos lupi pacis causa ab ovibus tradi sibi postulabant, fabulam protulit. Negant id licere non Vasquius tantum, sed is, cujus sententia ut perfidiæ propinqua a Vasquio arguitur, Sotus. Ponit tamen Sotus, teneri talem civem se hostibus tradere: hoc quoque negat Vasquius, quia natura societatis civilis, quam sui quisque commodi causa iniit, id non postulet.

3. Sed hinc nihil aliud sequitur, quam [11] ex jure proprie dicto civem ad hoc non teneri: at non etiam [12] caritatem pati, ut aliter faciat. Multa enim sunt non justitiæ propriæ dictæ sed dilectionis officia, quæ non tantum cum laude præstantur, quod Vasquius agnoscit, sed etiam omitti sine culpa nequeunt. Tale autem omnino hoc videtur esse, (cc) ut maximæ multitudinis innocentis vitam suæ unius quis præferat. Praxithea in Euripidis Erechtheo, (*vers.* 32, *& seqq.*)

Εἴπερ

GROTII.

b *Dubium non est, quin deseri possit*] Vide consilium Nicephori Patriarchæ datum Michaëli Rangabæ de transfugis pacis causa reddendis Bulgarorum duci, ubi hæc verba apud *Zonaram*: *κρεῖσσον εἶναι πάθεῖν κρίνοντες μετρίους τινὰς, ἢ πλῆθη πάσχειν ἀνήριθμα: satius judicemus esse, paucos aliquos mala ferre quam immensam multitudinem.*

GRONOVII.

8 *Deseri*] Non defendi nec vindicari.

9 *De sua salute*] Postquam a Julio fidem acceperunt, nihil ipsis mali fore, si a Pompejo abstinerent.

10 *Nobilem illam*] Alexandro M. ab Athenienſibus oratores & duces dedi sibi jubente. *Justin.* 11, 4. [Vide PLUTARCHUM, *in Demosth.* pag. 856. E.]

11 *Ex jure proprie dicto*] Ex fine ac jure ordinario initarum societatum civilium.

12 *Caritatem*] Officium & amorem patriæ, quod secuti *Codrus*, *Leonidas*, *Menœceus*, *Decii*, se pro civibus devoverunt; *Moses* deleri e libro viventium, *Paulus* anathema fieri pro populo Israëlitico optavit.

(bb) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 2. §. 5. *J. B.*

(cc) At vero hoc casu incertum satis est, an unius illius periculo salva futura sit multitudo. Plura dicemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

c --- Non

Εἴπερ γὰρ ἀριθμὸν οἶδα καὶ τὰλάσσονος
Τὸ μεῖζον, εἰς μὲν οἶκος ἢ πλέον σθένει,
Πταίσας ἀπάσης πόλεως, οὐδ' ἴσον φέρει.
Si namque numeros, quidque sit plus aut minus,
Percipimus animo, c non 13 malo unius domus
Communi vinci, sed nec æquari potest.

Atque ita Phocion * Demosthenem atque alios hortabatur ad exemplum Leï filiarum & d Hyacinthidum potius mortem ipsi subirent, quam malûm irreparabile patriæ inferri sinerent. Cicero † pro P. Sextio: *si mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc accidisset, ut multi ex multis locis prædones classibus eam navem se oppressuros minarentur, nisi me unum sibi dedidissent: si id vectores negarent, ac mecum simul interire, quam me hostibus tradere mallent: 14 jecissem me potius ipse in profundum; ut cæteros conservarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, sed in magnum vitæ discrimen adducerem.* Idem de finibus III. a *Vir bonus & sapiens, & legibus parens, & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus quam unius alicujus aut suæ consulit.* Apud Livium b de Molossis quibusdam dictum legimus: *equidem pro patria, qui lethum oppetissent, sæpe fando audivi: qui patriam pro se perire æquum censerent, hi primi inventi sunt.*

* *Died.* libro XVII. c. 15.
† Cap. 20.
a Cap. 19.
b *Lib.* XIV. c. 26.

4. Sed, hoc posito, restat dubitatio, an, quod ille facere tenetur, ad hoc cogi quoque possit. Negat hoc Sotus exemplo divitis qui egeno stipem dare ex misericordiæ præscripto tenetur, cogi tamen nequit. Sed notandum est, 15 aliam esse rationem partium inter se, aliam superiorum, ubi cum sibi subditis comparantur. Nam par parem cogere non potest, nisi ad id quod ex jure debetur stricte dicto. At superior 16 cogere potest e etiam ad alia, quæ virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio superioris,

GROTII.

c —— *Non malo unius domus*
Commune vinci, sed nec æquari potest] Οὐ δίκαιον προσθήκην τὸ ὅλον μέρους εἶναι· *iniquum est, totum fieri accessionem partis.* Locus est apud *Philonem* fine libri II. de Vita Mosis, ubi & alia lectu dignissima. (Pag. 652.)

d *Hyacinthidum*] Vide *Apollodorum* in bibliotheca. (*Lib.* III. *Cap.* 14. n. 8.)

e *Etiam ad alia, quæ virtus quælibet præcipit*] Sic apud Lucanos pœna erat dicta prodigis, ingratis apud Macedonas, otiosis apud eosdem Lucanos & Athenienses. adde quæ allata ad libri 1, c. 1. §. 9.

GRONOVII.

13 *Malo unius*] Malum unius personæ aut familiæ gravius aut par haberi potest malo totius civitatis.

14 *Jecissem me potius*] Sic Jonas propheta ultro se præstitit in mare præcipitandum, quando suum ob delictum tempestatem ortam fatebatur. 1, 12.

15 *Aliam esse rationem*] Diversa esse, quæ civis a cive, & quæ magistratus aut populus a cive possunt exigere.

16 *Cogere potest etiam ad*] Potest ex officio legem facere ex honesto necessarium.

Leſſ. lib. II, *c.* 9. *dub.* 7. rioris, 17 qua ſuperior eſt, hoc eſt comprehenſum. Sic in magna frumenti penuria cives cogi poſſunt, quod habent, in medium conferre: quare & in noſtra illa controverſia verius videtur, cogi poſſe civem, ut id faciat, quod exigit caritas. Atque ita is quem dixi Phocion amiciſſimum quendam ſibi Nicoclem nomine demonſtrans ajebat, huc malorum ventum *, ut ſi Alexander eum depoſceret, ipſe dedendum cenſeret.

* *Plutarch. in Phocion. p.* 749. C.

IV. Subditis proximi, imo pares ſunt in hoc, ut defendi debeant ſocii, 18 in quorum federe comprehenſum id eſt, ſive in tutelam ſeſe & fidem aliorum dederunt, ſive mutua auxilia pacti ſunt. *Qui non repellit injuriam a ſocio, ſi poteſt, tam eſt in vitio, quam ille qui facit*, ait † Ambroſius. Pactiones autem tales f ad bella, quibus juſta cauſa non ſubſit, porrigi haud poſſe diximus alibi. Et hæc eſt cauſa, cur Lacedæmonii, *a* priuſquam bellum in Athenienſes ſuſciperent, ſociis omnibus de cauſæ juſtitia judicium permiſerint: & Romani *b* Græcis de bello in Nabidem. Nunc illud addamus, ne tunc quidem teneri ſocium, ſi nulla ſpes ſit boni exitus. Boni enim, non mali cauſa ſocietas contrahitur. Defendendus autem ſocius eſt etiam contra alium itidem federatum, niſi priori federe aliquid ſpecialius convenerit. Sic Corcyræos, ſi cauſa eorum juſta erat, Athenienſes defendere potuerunt *c* etiam contra Corinthios ſocios vetuſtiores.

† *Offic.* I. 36.

a *Thucyd. L.* I. *c.* 119. 125.

b *Livius lib.* XXXIV. *c.* 22.

c *Vide ſupra*, Cap. 16. §. 13. n. 2.

V. g Tertia cauſa eſt amicorum, quibus auxilium promiſſum quidem non eſt, ſed tamen amicitiæ quadam ratione debetur, ſi facile & ſine incommodo exhiberi poſſit. Sic pro Lotho cognato arma ſumſit Abrahamus; Antiatibus (dd) præceperunt Romani, ne in Græcos, utpote Italorum cognatos, piraticam exercerent. Iidem ſæpe non pro ſociis tantum, quibus ex federe id

Vict. de Ind. p. 2. *n.* 17. *Cajet.* 2, 2. *q.* 4. *art.* 1.

GROTII.

f *Ad bella, quibus juſta cauſa non ſubſit*] Vide *Simlerum* de Republica Helvetiorum [pag. 160. *Edit. Elzevir.*] *Domino guerram faciente alicui, ſi ſciatur, quod juſte, aut cum dubitabitur, vaſallus eum adjuvare tenetur. Sed cum palam eſt, quod irrationabiliter eam facit, adjuvet eum ad ejus defenſionem, ad offendendum vero alium non adjuvet.* Lib. II, *de Feudis* Tit. 28. *Hic finitur.*

g *Tertia cauſa eſt amicorum*] Oraculum vetus, [apud AELIANUM, *Var. Hiſt.* III. 44.]

Ἀνδρὶ φίλῳ θνήσκοντι παρὼν πύλας οὐκ ἐβαήθης·
Οὔσι θεμιστεύσω. περικαλλέος ἔξιθι ναὸς.
Non ope juviſti præſens in morte ſodalem:
Effabor tibi nil, niſi, Templi finibus exi.

GRONOVII.

17 *Qua ſuperior eſt*] Quatenus de inferioribus in uſum publicum ſtatuendi poteſtatem habet.

18 *In quorum federe*] Quibus defenſio & tutela in tabulis fœderis promiſſa eſt.

(dd) Habet hoc Auctor è STRABONE, *Geogr.* Lib. V. ſed rem non ſatis adcuratè narrat. Inſpice, ſi lubet, locum, *pag.* 354, 355. Edit. Pariſ. Caſaubon. *J. B.*

h *Plato*

id debebatur, sed pro amicis bella susceperunt, aut susscipere minati sunt.

VI. Postrema latissimeque patens est, hominum inter se conjunctio *, quæ vel sola ad opem ferendam sufficit. *Homo in adjutorium mutuum generatus est*, ‡ ait Seneca. Ejusdem est: † *Sapiens, quoties poterit, 19 fortunæ intercedet.* Euripides in Supplicibus, (*vers.* 267, *&* *seqq.*)

Præbent saxa perfugium feris;
Araque famulis, urbibus pressis malo
Tutamen urbes.

Ambrosio *a* *fortitudo, quæ defendit infirmos, plena justitia est*: qua de re supra *b* quoque egimus.

VII. 1. Quæritur hic, an teneatur etiam homo hominem, populus populum ab injuria defendere. h Plato puniendum censet, *c* qui vim alteri illatam non arcet: quod & *d* Ægyptiorum legibus cavebatur. Sed primum, si 20 manifestum sit periculum, non teneri certum est potest enim suam vitam & res alienis præferre. Atque ita interpretandum censeo illud Tullii, *e* *qui non defendit, nec obsistit, si potest injuriæ, tam est in vitio, quam si parentes, aut patriam, aut socios deserat.* ut *potest* illud intelligamus, cum suo commodo: nam & idem alibi dicit, *f* *non defendi homines sine vituperatione fortasse possunt.* Apud Sallustium est in historiis: *g* *omnes, qui secundis rebus suis ad belli societatem orantur, considerare debent,* 21 *liceatne tum pacem agere; dein,* 22 *quod quæritur, satisne pium, tutum, glorioſum, an indecorum sit.*

2. i Senecæ quoque hoc non spernendum: *succurram perituro, sed ut ipse non peream, nisi si futurus ero magni hominis aut* 23 *magnæ rei merces.* Sed ne tunc quidem tenebitur, si oppressus nisi morte

* *Cic. de Fin. III. de Off.* 11 *L. ne vim, 3. D. de Just & Jur.*
‡ *de Ira l. 1, cap. 5.*
† *de Clem. II. 16.*
a *De Off. 1, 27.*
b *Lib. 1. c. 5.*
c *De legib. IX. pag. 881.*
d *Diod. l. 1. c. 77.*
e *De Offic. 1. 7.*
f Apud *Ammian. Marc. Lib. XXX. c 4. pag. 643.*
g *Fragm. IV. 23*
Leff. lib. II. c. 4. dub. 15.

GROTII.

h *Plato puniendum censet, qui vim alteri illatam non arcet*] Et Hebræi, *Moses de Kotzi* præcepto jubente LXXVII. LXXX. vetante CLXIV. CLXV.

i *Senecæ quoque*] Locus est de beneficiis II, 15. alter non dissimilis ejusdem argumenti lib. I; cap. 10. *Dignum etiam impendio sanguinis mei tuebor, & in partem discriminis veniam: indignum, si eripere latronibus potero clamore sublato, salutarem vocem homini non pigebit emittere.* Vide quæ supra libro II, c. 1. §. 8.

GRONOVII.

19 *Fortunæ intercedet*] Quos affligit fortuna, sublevabit.

20 *Manifestum sit periculum*] Ejus, quem decebat pro alio propugnare: si videat is, se suscipiendo causam alienam in dubio suam quoque salutem positurum.

21 *Liceatne tum pacem agere*] Utrum ipsis consultum sit, in alieno periculo quiescere, an metuendum habeant, ne vicinum incendium ad se quoque transeat.

22 *Quod quæritur*] Quod rogantur, possentne id, salva pietate, salva salute, salva denique fama & existimatione sua, aggredi.

23 *Magnæ rei merces*] Nisi pro homine aut re maximi pretii & valde utili me impendam.

morte invaſoris eripi non poteſt. Nam ſi invaſoris vitam, qui invaditur, ſuæ poteſt præferre, 24 ut alibi diximus, non peccabit, qui invaſum id aut credet, aut volet malle: præſertim cum ex parte invaſoris majus ſit periculum 25 damni irreparabilis & ſempiterni.

VIII. 1. Eſt & illud controverſum, an juſta ſit belli cauſa pro ſubditis alienis, ut ab eis arceatur imperantis injuria. Sane ex quo civiles ſocietates inſtitutæ ſunt, certum eſt, rectoribus 26 cujuſque ſpeciale quoddam in ſuos jus quæſitum. Euripides Heraclidis (*vers.* 143, 144.)

δίκαιοι δ' ἐσμὲν οἰκοῦντες πόλιν
Αὐτοὶ καθ' αὑτὸς κυρίως κραίνειν δίκας:
Nos, quotquot hujus colimus urbis mœnia,
Sufficimus ipſi noſtra judicia exſequi.

* *Fragm. Phœnicis Euripid. vers.* 19, 20. Nec aliò illud pertinet: *

27 *Spartam, tibi quæ contigit, orna:*
Nobis fuerint cura Mycenæ.

† *Lib.* v. c. 18. Et Thucydides inter ſummi imperii ſigna poſuit † τὸ αὐτόδικον, *judiciorum ſummam poteſtatem*, non minus quam τὸ αὐτόνομον καὶ τὸ αὐτοτελὲς, id eſt, *legum & magiſtratuum creandorum jus.* Nec aliò pertinet poëticum illud:

Virg. Æn. I. *vers.* 142.

Non illi imperium pelagi 28 *regnumque tridentis,*
Sed mihi ſorte datum.

Et huic non diſſimile illud:

Ovid. Met. XIV. *vers.* 784.

k *Reſcindere numquam*
Dis licet acta Deûm.

2 *Hippolyto. vers.* 1328. Et apud *a* Euripidem:

Mos ille eſt Deûm;
Quod cupit unus, huic 29 *nefas obſiſtere:*

b *Lib.* I. *de Off.* c. 13. Nimirum, ut recte explicat *b* Ambroſius: *ne, uſurpata* 30 *aliarum partium ſollicitudine, bellum inter ſe incitarent.* τοὺς σφετέρους αὐτόν τινα

GROTII.

k —— *Reſcindere numquam*
Dis licet acta Deûm] Ejuſdem eſt III. Metamorphoſeôn, (vers. 336.)

—— *Neque enim licet irrita cuiquam*
Facta Dei fociſſe Deo.

GRONOVII.

24 *Ut alibi*] 2, 1. 9.

25 *Damni irreparabilis*] Quia in peccato periturus eſt ſine pœnitentia.

26 *Cujuſque*] Societatis.

27 *Spartam orna*] Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει. Proverbium, quo quiſque jubetur, alienis rebus omiſſis, ſuas curare.

28 *Regnumque tridentis*] *Sævumque tridentem.*

29 *Nefas obſiſtere*] Quæ omnia eò pertinent, ut moneamur, poteſtatem ſupremam non debere ſe immiſcere alterius poteſtatis pariter ſupremæ juriſdictioni.

30 *Aliarum partium*] Terrarum, regionum, finium.

τινα κολάζειν, 1 *ut in suos quisque animadvertant*. æquum esse censent Corinthii apud * Thucydidem. Et Perseus in oratione ad Martium, quod in Dolopes feciſſet, negat se defensurum: † *jure*, inquiens, *feci meo, cum mei regni, meæ ditionis essent*. Sed hæc omnia locum habent, ubi vere delinquunt subditi, adde etiam, ubi dubia est causa. a In hoc enim instituta est illa imperiorum distributio.

* *Lib.* 1. c. 43.
† *Livius lib.* XLII. c. 41.
a *Vict. rel. de Ind. n.* 15.

2. At non etiam, 31 si manifesta sit injuria, si quis Busiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in subditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, 32 ideo præclusum erit jus humanæ societatis. Sic in Maxentium & in Licinium Constantinus, m in Persas alii Romanorum Imperatores arma ceperunt, aut capere minati sunt, 33 nisi vim a Christianis religionis nomine arcerent.

Vict. rel. de Ind. p. 2, *n.* 13.

3. Imo etiam si daretur, ne in summa quidem necessitate arma recte a subditis sumi (qua de re dubitare 34 vidimus illos ipsos, quorum institutum fuit regiam potestatem defendere) non tamen inde sequetur, non posse pro ipsis ab aliis arma sumi. Quoties enim actioni alicui 35 impedimentum ponitur personale, non ex re; toties quod uni non licet, alteri pro eodem licere potest, si modo tale sit negotium, in quo alter alteri prodesse possit. Sic pro pupillo, 36 cujus persona judicium non capit, litigat tutor aut alius: pro absente etiam 37 sine mandato defensor. Impedimentum autem quod resistere subditum prohibet, non ex causa venit quæ eadem est 38 in subdito & in non subdito, sed 39 ex

GROTII.

1 *Ut in suos quisque animadvertant*] Augustinus 11. de Libero Arbitrio: *non enim, ut alicujus est bonitatis, alienis præstare beneficia, ita justitiæ, vindicare in alienos.* Procopius Vandalicorum 1. τὴν ὑπάρχουσαν ἡγεμονίαν αὐτόν τινα διοικεῖσθαι καλὸν, καὶ μὴ ἀλλοτρίας ἐπιτρέπεσθαι φροντίδας· *quod cuique obtigit imperium, id ut administret, ac ne alienas curas in se trahat, honesto convenit.*

m *In Persas alii Romanorum Imperatores*] Exemplum simile habes in rebus Pipini apud *Fredegarium* in fine.

GRONOVII.

31 *Si manifesta sit injuria, si quis Busiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in subditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, ideo præclusum erit jus humanæ societatis*] Hæc verba ex infami amphitheatro *Car. Scribanii* desumta, scribit *Rivetus* in dialysi sect. 8, num. 2. pag. 259.

32 *Ideo præclusum erit*] Non propter illorum jus in suos vetitum erit alienigenis, intercedere illorum injustitiæ, quod omnibus bonis communem societatis inter ipsos vinculum dedit.

33 *Nisi vim*] Abstinerent a persecutione & suppliciis Christianorum ob religionem.

34 *Vidimus illos ipsos*] 1, 4. 8.

35 *Impedimentum personale*] Ex persona vel conditione certi generis hominum, ut hic sunt subjecti.

36 *Cujus persona judicium*] Qui non habet personam standi in judicio.

37 *Sine mandato defensor*] Nam *defensor* proprie, qui pro reo intervenit absque mandato, in tit. *D. de procur. & defens.*

38 *In subdito & non*] Tam enim subjecto, quam non subjecto potest fieri a superiore injuria.

39 ex perſonæ qualitate, quæ in alios non tranſit.

*De Benef. VII. 19.

4. Sic Seneca * exiſtimat bello a me peti poſſe, qui a mea gente ſepoſitus ſuam exagitat, ut diximus, cum de pœnis expoſcendis ageretur: quæ res ſæpe cum defenſione (ee) innocentium conjuncta eſt. Scimus quidem ex veteribus noviſque hiſtoriis, 40 alieni cupiditatem hos ſibi quærere obtentus: ſed non ideo ſtatim jus eſſe deſinit, ſiquid a malis uſurpatur. Navigant & piratæ: (ff) ferro utuntur & latrones.

IX. 1. Sicut autem ſocietates bellicas eo initas animo, n ut in quodvis bellum nullo cauſæ diſcrimine promittantur auxilia, illicitas diximus, ita nullum vitæ genus eſt improbius quam eorum qui ſine cauſæ reſpectu mercede conducti militant, & quibus.

Silv. in verbo bellum p. 1. §. 10. circa f. Livius lib. XXXII.

Ibi fas, 41 ubi plurima merces.

Quod Plato (gg) ex Tyrtæo probat. Hoc ipſum eſt quod Ætolis a Philippo † exprobratum legimus: & Arcadibus a (hh) Dionyſio Mileſio his verbis: 42 *ἀγορὰ πολέμῳ πρόκειται, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων κακὰ τὴν Ἀρκάδων τρέφει καὶ περιέρχεται πόλεμος αἰτίαν οὐκ ἔχων· belli inſtituuntur nundinæ, & Græcorum mala 43 in fructu ſunt Arcadibus, & ſine cauſarum reſpectu modo huc modo illuc arma circumferuntur.* Res ſane miſeranda, ut Antiphanes loquitur:

† *Livius, XXXII. 34.*

GROTII.

n *Ut in quodvis bellum nullo cauſæ diſcrimine promittantur auxilia*] Iterum *Simlerum* hac de re vide.

GRONOVII.

39 *Ex perſonæ*] Ex neceſſitate patiendi & patiendi.

40 *Alieni cupiditatem*] Qui cupiunt aliena invadere, hoc prætextu diſſimulare propoſitum ſuum, quaſi veniant vindicatum alienas injurias (*Juſtin.* 4, 3. 15, 1. 16, 1. 17, 2. 18, 3.) etſi ſerviant aviditati ſuæ.

41 *Ubi plurima*] Ut Galli humiliorum ſemper mercenaria manus. *Juſtin.* 28, 3.

42 Ἀγορὰ] Bellum habetur pro mercatu, pro nundinis, pro augendæ rei & pecuniæ faciendæ occaſione.

43 *In fructu ſunt*] Quæſtum præbent.

(ee) Videtur heic, in omnibus Editionibus, excidiſſe vox *ſubditorum*, quam ſeries orationis poſtulat. *J. B.*

(ff) Adludit forte Auctor ad illud QUINTILIANI: *Non fabricetur Militi gladius: poteſt uti eodem ferro Latro.* Inſt. Orat. Lib. II. Cap. 16. *J. B.*

(gg) Locus, quem in animo habuit Auctor, exſtat *De Legib.* Lib. I. pag. 630. B. *Tom* II. *Ed. H. Steph.* ubi equidem Philoſophus adludit ad verſus duos *Tyrtæi*, ſed in quibus Poëta nullo modo loquitur de iis qui mercede conducti militant. *Plato* tantum de illis loquitur, ſed ita ut ejuſmodi vitæ genus, in ſe ſpectatum, nec vituperet, nec laudet. *J. B.*

(hh) Locum forte reperi apud PHILOSTRATUM, *Vit. Sophiſt.* Lib. I. Cap. 22. ſed qui non ſatis adcuratè refertur & vertitur. Dicemus plura, Deo dante, in Notis Gallicis. *J. B.*

Ὃς ἕνεκα τῆ ζῆν ἤρχετ' ἀποθανέμενος,
Miles o *qui vitæ cauſa* 44 *ſe auctorat neci.*

Dion Pruſæenſis : *καί τοι τί τοῦ ζῆν ἀναγκαιότερόν ἐσιν, ἢ τί τύτυ περὶ πλείςυ ποιῦνται πάντες; ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἀπολύυσι διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν· quid magis eſt neceſſarium nobis, aut quid pluris ſit quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt, dum pecuniam quærunt.*

2. Parum vero quod ſuam vendunt necem, niſi & aliorum ſæpe innocentium venderent. tanto carnifice deteſtabiliores, p quanto pejus eſt ſine cauſa, quam ex cauſa occidere : ſicut Antiſthenes * dicebat carnifices tyrannis eſſe ſanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. 45 Major Philippus Macedo huic hominum generi, † *τὰς τροφὰς σἰωβόσιν ἔχειν ἐκ τῆ μισθοφορεῖν, quibus unus ex militia quæſtus eſſet*, dicebat bellum eſſe pacem, pacem bellum.

3. Non eſt inter artificia bellum, imo res eſt tam horrenda, ut eam niſi ſumma neceſſitas, aut vera caritas honeſtam efficere nequeat : quemadmodum ex iis intelligi poteſt quæ capitum antecedentium proximo dicta a nobis ſunt. Auguſtino judice *a militare non eſt delictum, ſed propter prædam militare peccatum eſt.*

X. Imo & propter ſtipendium, ſi id unice aut præcipue ſpectetur : cum alioqui ſtipendium accipere licitum ſit omnino : *τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ*; ait Paulus *b* apoſtolus ; *quis ſuis impenſis militat?*

a *De verbis Domini, ſecundum Matthæum citatur cauſa* XXXIII. *quæſt.* 1. c. 5.

b 1 *Cor.* x. 7.

GROTII.

o *Qui vitæ cauſa ſe auctorat neci*] Vita parari ea in quibus vita conſumitur, dixit *Seneca* naturalium v, 18. *Plautus* Bacchidibus,

Suam qui auro vitam venditant.

Guntherus (Ligurin. L. III.)

Ære dato conducta cohors, & bellica miles
Dona ſequens, pretioque ſuum mutare favorem
Suetus, & accepto pariter cum munere bello
Hunc habuiſſe, dator pretii quem juſſerit, hoſtem.

p *Quanto pejus eſt ſine cauſa, quam ex cauſa occidere*] *Seneca* naturalium v, 18. *Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam inſaniam? circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine injuria, occurrentia devaſtantem, ac ferarum more occidere quem non oderis?*

GRONOVII.

44 *Auctorat ſe neci*] Ut victum & alimenta habeat, pro ſtipendio hoſti ſeſe objicit occidendum alieno. Proprie *auctorari* dicebantur, qui ſe vendebant in ludum gladiatorium. *Horat.* 2, ſat. 7. v. 59.

45 *Major Philippus*] Amyntæ filius, pater Alexandri : qui *minor*, fuit Demetrii filius, pater Perſei.

CAPUT XXVI.

De causis justis ut bellum geratur ab his qui sub alieno imperio sunt.

I. *Qui dicantur esse sub alieno imperio.*
II. *Quid hic faciendum si ad deliberationem adhibeantur, aut liberam electionem habeant.*
III. *Si imperetur ipsis, & causam belli injustam credant, non militandum.*
IV. *Quid si dubitent?*
V. *Pietatis esse hac in re dubitantibus subditis parcere, sub onere tributi extraordinarii.*
VI. *Quando subditorum arma justa sint in bello injusto.*

I. EGimus de his qui sunt sui juris: sunt alii in conditione parendi positi, ut filii familiarum, servi, subditi, etiam cives singuli, si [1] cum civitatis suæ corpore comparentur.

Ægid. Reg. de act. supern. disp. 31. *n.* 80.

II. Hi vero si aut ad deliberationem adhibentur, aut libera ipsis optio datur militandi aut quiescendi, easdem regulas sequi debent, quas illi, qui suopte arbitrio pro se aut aliis bella suscipiunt.

Vict. de Jure belli n. 21.

III. 1. At si [2] edicitur ipsis ut militent, quod fieri solet, si quidem constat ipsis injustam esse belli causam, abstinere omnino debent. Deo potius obediendum quam hominibus, non * Apostoli tantum dixerunt, [a] sed & Socrates: & apud magistros [b] Hebræorum exstat sententia, indicans regi contra Dei legem quid præcipienti prorsus non parendum. Polycarpi jamjam morituri dictum exstat: *δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ἀπὸ Θεοῦ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ πρόσηκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν· didicimus imperiis ac potestatibus a Deo ordinatis exhibere honorem*

* *Act.* v, 29.

GROTII.

a *Sed & Socrates*] *Plato* id nos docet in ipsius apologia. (pag. 29. C. *Ed. H. Steph.*) Et Apollonius, qui Neronis Edicto illud Sophocleum opponebat:

Οὐ γάρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τόδε.

Nam jussa non hæc: Jupiter dederat mihi. [Apud *Philostratum*, Lib. IV. c. 38. *Edit. Olear.*]

b *Hebræorum exstat sententia*] Quam & *Josephus* eis tribuit antiquæ historiæ XVII. θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν εἰ τῶν σῶν δογμάτων ἀξιωτέρας τετηρῆσθαι νομίζομεν ἢ ὑπ' ἐκείνου τοῦ Θεοῦ γραφέντας καταλειφθῆναι. *nihil vero mirum, si servatu digniora credimus jussis tuis ea quæ Moses Deo suggerente ac docente scripta reliquit.* (Cap. 8. pag. 596. G.) Adde Rabbinum *Tanchumam*, citante *Drusio* ad locum Actorum.

GRONOVII.

1 *Cum civitatis suæ*] Universo populo aut majore parte populi.

2 *Edicitur ipsis*] Si non habent partes consiliorum, sed tantum ad delectum citantur, ut sacramentum dicant.

rem quem par est, quique salutem nostram non impediat. Et Paulus Apostolus: * *filii*, inquit, *obedite parentibus* c *in Domino, id enim æquum est.* Ad quem locum † Hieronymus: *peccatum filiorum est non obedire parentibus; & quia poterant parentes aliquid imperare perversum, adjunxit, in Domino.* Et d de servis addit: *cum 3 Dominus carnis a Domino spiritus diversum imperat, non est obediendum.* Idem alibi: *in illis tantum debent dominis & parentibus esse subjecti, quæ contra Dei mandatum non sunt.* Nam & idem ille Apostolus dixerat, *a* sui quemque operis mercedem reportaturum, sive liberum, sive servum. Tertullianus vero: *b satis præscriptum habemus, in omni obsequio esse nos oportere, secundum Apostoli præceptum,* e *subditos magistratibus, principibus, & potestatibus: sed 4 intra limites disciplinæ.* In martyrologio Silvanus martyr: *iccirco 5 Romanas leges contemnimus ut jussa divina servemus.* Apud Euripidem *c* dicenti Creonti:

Nonne exequi mandata fas ipsum jubet?

Respondet Antigone:

Non imperata jure nec jus exsequi.

* *Eph.* VI 1.
† *Tom.* IX. p. 237. C.
a *Eph.* VI 8.
b *De Idolol.* c. 15.
c *Phœniss.* vers. 1642.

Muso-

GROTII.

c *In Domino*] *Chrysostomus* hoc *in Domino* sic explicat: τετίμηκεν ἐν οἷς μὴ προσκρούσῃς Θεῷ· *id est in quibus Deum offensurus non es.* Idem ad patrem infidelem: ὁ γὰρ δὴ μικρὸς ἡμῖν κεῖται μισθὸς τοῖς τὸς γεγεννηκότας τιμῶσιν, ἀλλ' ὡς δεσπότας αὐτὸς ἡγεῖσθαι κελευόμεθα, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ θεραπεύειν, ὅταν μὴ δὴ τὰ τῆς εὐσεβείας παραβλάπτηται. *non enim exigua nobis merces proposita est, si honorem exhibeamus parentibus, sed ut dominos eos habere jubemur, verbisque & rebus obsequium ipsis præstare, extra quam si pietas lædenda est.* Sic accipe illud *Hieronymi, per calcatum perge patrem*, declamatorie dictum, sumtumque a *Latrone* declamatore apud *Senecam*, (Controvers. VIII. p. 142. *Edit. Gronov. major.*) & quæ apud *Ambrosium* de Virginitate, & apud *Augustinum* epist. XXXVIII. ad Lætum, & canone IV, Arabicæ interpretationis *concilii Niceni* I.

d *De servis*] *Chrysostomus* 1 Cor. VII, 24. καὶ γὰρ εἰσιν ὅροι δούλῳ παρὰ τῷ Θεῷ κείμενοι. καὶ μέχρι πῦ δεῖ φυλάττειν αὐτὸς καὶ τῦτο νενομοθέτηται, καὶ ὑπερβαίνειν αὐτὸς ὐ χρή. ὅταν γὰρ μηδὲν ὁ δεσπότης ἐπιτάττῃ τῶν μὴ δοκόντων τῷ θεῷ, ἕπεσθαι δεῖ καὶ πείθεσθαι, παραιτέρω δὲ μηδέν· *Sunt & servis limites sui a Deo præscripti, & quousque eos servare oporteat & hoc præceptum est, neque eos licet excedere. Ubi enim nihil dominus jubet eorum quæ Deo improbantur, sequi & obsequi oportet, non ultra.* De matrefamilias *Clemens Alexandrinus*: πάντα τῷ ἀνδρὶ πειθομένη, ὡς μηδὲν ἄχοντος ἐκείνε πρᾶξαί ποτε, πλὴν ὅσα εἰς ἀρετήν τε καὶ σωτηρίαν διαφέρειν νομίζηται· *in omnibus viro parebit, neque eo invito faciet quicquam, extra quæ credet ad virtutem salutemque momentum habere.*

e *Subditos magistratibus*] Exempla illustria & pœnæ & laudis vide 1 *Sam.* XXII, 18. 19. 1 *Reg.* XVIII, 4. 13. II *Reg.* I, 10. 12. 14. Apud Christianos Manuel & Georgius detrectarunt ministerium occidendæ Augustæ. *Nicetas* Alexio Manuelis filio.

GRONOVII.

3 *Dominus carnis*] Magistratus aut præfectus aut conductor, aliquid repugnans Dei præceptis.

4 *Intra limites disciplinæ*] Non contra aut ultra officia Christianæ religionis.

5 *Romanas leges*] Non quasvis, sed de immolando diis & abstinendo a sacris Christianorum.

Stob. tit. 77. liber. parent. honorand.

Musonius ita ait: *si quis aut patri, f aut magistratui, aut domino turpia aut iniqua factu imperanti non paret, is nec inobediens est, nec injuriam facit, nec peccat.*

*L. II, c. 7.

2. Gellius * negat probam esse sententiam, omnia esse quæ pater jusserit parendum. *Quid enim*, ait, *si proditionem patriæ, si matris necem, si alia quædam imperarit turpia aut impia? Media igitur sententia optima atque tutissima visa est, quædam esse parendum, quædam non obsequendum.* g Seneca pater: *non omnibus imperiis parendum est.* h Quintilianus †: *non omnia necesse est facere liberis, quæcumque patres imperant. Multa sunt quæ fieri non possunt. Si imperes filio ut sententiam dicat 6 contra quam existimet: si testimonium jubeas dici ejus rei quam ignoret: si sententiam in senatu: si capitolium me incendere jubeas, 7 arcem occupare, licet dicere: Hæc sunt quæ fieri non oportet.* Seneca a: *non aut nos omnia jubere possumus, aut in omnia servi parere coguntur. Contra rempublicam imperata non facient: nulli sceleri manus commodabunt.* Sopater: Ἔοικε, φησὶ, πειστέον εἶναι τῷ πατρί. εἰ μὲν κατὰ νόμους, καλῶς. εἰ δὲ παρὰ τὸ πρέπον, οὐκ εὔλογον· *patri*, inquit, *parendum est. Si quidem intra jura, recte: sin ultra honestum, non convenit.* i Irrisus olim Stratocles, b qui legem Athenis rogaverat, ut quicquid Demetrio regi placuisset id in Deos pium & inter homines justum esset. Plinius c alicubi 8 elaboratum a se ait, ut constaret k 9 ministerium crimen esse.

*De Benefic. III, 20.

†Decl. 271.

b *Plutarch.* in Demetr. p. 899, 900.

c *Lib. III. Epist. 9.*

3. Ipsa

GROTII.

f *Aut magistratui*] In paganis hominibus duo sunt nobilia exempla eorum qui principibus ad inhonesta obsecuti non sunt, Papiniani satis celebratum, & alterum Helpidii apud *Ammianum* XXI. (Cap. 6.) Severus ne eos quidem pœnæ expertes voluit esse qui Imperatori obsecuti essent ad necem senatoris. Vide *Xiphilinum*, (pag. 310. A. *Ed. H. Steph.*)

g *Seneca pater*] Libro I, controversia 1.

h *Quintilianus*] Idem alibi: *non omnia præstanda etiam parentibus. Alioquin nihil est perniciosius acceptis beneficiis: si in omnem nos obligent servitutem.* (Declamat. 333.)

i *Irrisus olim Stratocles*] Talis erat syngrapha illa quam a Basilio Camatero Andronicus Comnenus exegerat: ἐκεῖνα ἐν τῷ ἀρχιερατεύειν διαπράττεσθαι ὅσα φίλα τὰ Ἀνδρονίκῳ, κἂν εἶησαν παράνομα, κἀκεῖνα πάλιν ἀποσυγεῖν ὁπόσα οὐχ ἡδύνει Ἀνδρόνικον· *illa in pontificio se facturum quæ grata Andronico essent, quamvis plane nefaria: contra defugiturum se ea quæ Andronico non placerent.*

k *Ministerium crimen esse*] *Tertullianus* de Anima: *plus cæditur qui jubet, quando nec qui obsequitur excusatur.* (Cap. 40.) & de Resurrectione carnis: *cum humana censura eo perfectior habeatur, quo etiam ministros facti cujusque deposcit, nec parcens aut invidens illis, quo minus cum auctoribus aut pœnæ aut gratiæ communicent fructum.* (Cap. 15.) Vide *Gailium* de Pace publica lib. I, c. IV. n. 14.

GRONOVII.

6 *Contra quam existimet*] Secus atque apud animum suum persuasus est.

7 *Arcem occupare*] Tyrannidis invadendæ causa. *Justin.* 16, 4.

8 *Elaboratum*] Disputatum & probatum argumentis.

9 *Ministerium*] Etiam qui flagitii aut sceleris sciens minister est, teneri, non tantum imperantem.

1 *Cum*

3. Ipsa jura civilia, quæ peccatis excusabilibus facile veniam præbent, favent quidem his qui parere necesse habent, sed non in omnibus. Excipiunt enim * ea quæ atrocitatem habent facinoris vel sceleris, quæ sua sponte scelerata ac nefaria sunt, ut loquitur † Tullius, maleficia quæ 10 sponte & 11 non disputatione jurisconsultorum sed 12 naturali interpretatione fugienda sunt, ut Asconius a interpretatur.

* *L. Adeo* 157. *D. de R. J.*
† *In Verr.* 1. 42.
a *In hunc loc.*

4. Narratum Hecatæo Josephus *b* memorat, Judæos qui Alexandro Macedoni militabant, neque verberibus neque contumeliis ullis adigi potuisse, ut ad Beli templum, quod Babylone erat, instaurandum, humum cum militibus cæteris aggererent. Sed propius nostri argumenti exemplum habemus in Thebæa legione, de qua 13 supra egimus; & in Juliani militibus, de quibus sic Ambrosius: *Julianus Imperator quamvis esset apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat, producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebant ei: 1 cum autem diceret eis, producite arma in Christianos, tunc 14 agnoscebant Imperatorem cœli.* Sic & 15 speculatores legimus ad Christum conversos mori potius elegisse, quam edictis & judiciis in Christianos manum commodarent.

b *Lib.* 1. *contr. Apion.* pag. 1048, 1049.

5. Tantundem erit si quis falso (aa) persuasus sit quod imperatur injustum esse. Nam huic tantisper ea res pro illicita est, quamdiu eam opinionem non potest deponere: ut ex 16 supra tractatis apparet.

Vict. de Jure bell. n. 23.

IV. 1. Quod

GROTII.

1 *Cum autem diceret eis, producite arma in Christianos*] Non enim ab omni vi in Christianos abstinuit Julianus, tunc maxime ubi colorem aliquem nactus sibi videbatur. *Julianus Christiani jugulator exercitus*, in *Hieronymi* scripto ad Nepotianum. [Epitaph. Nepotian. Tom. I. pag. 26. C. *Ed. Basil.*] cœptam ejus imperio Antiochiæ persecutionem, & juvenem quendam tortum, narrat *Augustinus* de Civitate Dei, lib. XVIII. cap. 52. in martyrologiis memoria celebratur S. Eliphii Scoti & sociorum ejus 33. quos Julianus inter Tullensem & Grandensem civitatem decollari fecit. Vide & *Joannem Antiochenum* in excerptis ex manuscripto Peiresiano. *Augustinus* epistola L. ad Bonifacium citatus a Gratiano causa XI, quæst. III. *Julianus exstitit infidelis Imperator. nonne exstitit apostata iniquus & idololatra? milites Christiani servierunt Imperatori infideli, ubi veniebant ad causam Christi non agnoscebant nisi illum qui in cœlo erat: quando volebat ut idola colerent & thurificarent, præponebant illi Deum.*

GRONOVII.

10 *Sua sponte*] Per se, ex natura rei omnibus nota.

11 *Et non disputatione*] Tanquam in re dubia ante illorum inquisitionem & argumentationem.

12 *Naturali interpretatione*] Sensu communi satis judicante.

13 *Supra egimus*] 1, 2. extremo. & 4, 8.

14 *Agnoscebant Imperatorem*] Detrectabant imperium, ne Deum offenderent.

15 *Speculatores*] Genus militum circa principem, per quos inter alia fiebat executio capitalium sententiarum in milites aut honestiores togatos pro carnifice: ut sub primis imperatoribus per centuriones.

16 *Supra tractatis*] 2, 23. 2.

(aa) Vocem illam *falso* addidit, quam sententia manifesto postulat, etsi in omnibus Editionibus desit. *J. B.*

IV. 1. Quod si dubitet, res licita sit necne, erime quiescendum an parendum? Parendum plerique censent: nec obstare illud laudatum, Quod dubites ne feceris: quia 17 qui contemplative dubitat potest activo judicio non dubitare: credere enim potest in re dubia obsequendum superiori. Et sane quin hæc distinctio judicii duplicis in multis actionibus locum habeat, negari non potest. Jura civilia, non Romanorum tantum, sed & aliarum gentium, in tali circumstantia non modo m impunitatem concedunt obedientibus, sed & actionem in eos civilem denegant. Is damnum dat, * ajunt, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa est, cui parere necesse est. Necessitas potestatis excusat, & similia.

2. Ipse Aristoteles Nicomachiorum † quinto, his qui injustum quidem aliquid faciunt, 18 non autem injuste, annumerat famulum domini imperantis: injuste autem eum ait agere, a quo actionis principium est; nimirum quia 19 in famulo vis deliberatrix plena non est, ut indicat proverbium:

Ἥμισυ τῆς ἀρετῆς ἀποαίρει δοῦλιον ἦμαρ.
Dimidia virtute caret servire coactus.

Et simile: (bb)

Ἥμισυ

* L. Is damnum, 169. De Reg. Jur. l. liber homo 37. D. ad l. Aquil. l. non videtur, 167. §. qui juss. 1. de R. Jur. Paul. l. v, sen. tit. 22. §. 2. Leges Longobar. lib. 1, tit. 96. de termino effosso. Leges Wisigoth. Lib. II, tit. II. c. 2. Lib. VIII. tit. I. c. 1. 3. 4. Libro VII, tit. IV. c. I.

† Cap. 12.

GROTII.

m *Impunitatem concedunt obedientibus*] *Chrysostomus* de Providentia III. πολλοὶ γὲν ἀρχόντων ἐπὶ φόνοις ἀδίκοις κατηγορηθέντες, δίκην ἔδοσαν· τὲς δὲ δημίους τὲς διακονουμένους τῷ φόνῳ καὶ αὐτόχειρας γενομένους τῆς σφαγῆς, οὐδ' εἰς δικαστήριον ἑλκύσαι τις, ἀλλ' οὐδὲ ζητήσαι τὴν ἀρχὴν, τῆς ἀνάγκης ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογουμένης, καὶ τὲ τῆς ἀρχῆς ἀξιώματος καὶ τὲ τῆς ὑποταγῆς φόβε· *multi sæpe magistratuum ob injustas cædes accusati pœnas dederunt. At carnifices qui cædi ministerium, qui manuum operam præbuere, nemo in jus vocaverit, imo de iis ne quæsierit quidem. excusat enim eos necessitas ex dignitate jubentis & ex parentis timore.* Ex Celso Ulpianus, *servum*, ait, *nihil deliquisse, qui domino jubenti obtemperavit.* L. 2. D. de nox. act. *Velle non creditur qui obsequitur imperio patris vel domini.* L. 4. D. *de Regulis juris*, & ibi *Cujacius. Seneca: In volente necessitas non est.* Adde *legem Longobardicam* lib. I, tit. IV, cap. II. Mithridates libertos Attilii, conscios cædis in se cogitatæ, impunitos dimisit, & ejus qui a se defecerat filios. [Immo *filii amicos.* Pag. 241. *Ed. H. Steph.* & pag. 233.] *Appianus Mithridatico.* Absolutus Tiberius Gracchus a culpa Numantini fœderis, quoniam alieno imperio peccaverat. (*Plutarch.* pag. 826, 827.)

GRONOVII.

17 *Qui contemplative*] Qui dubitat, an justum sit factum, potest non dubitare, quin justum sit, ut ipse faciat.

18 *Non autem injuste*] Ita ut in ipsos agentes non recidat culpa.

19 *In famulo*] Servi non præsumuntur ita educati, ut consilium in illis aut summi officii scientia sit.

(bb) Versus Homerici, quos tamen Auctor non ex ipso fonte, sed quales leguntur apud PLATONEM, *De Legib.* Lib. VI. pag. 777. A. *Ed. H. Steph.* heic refert. Nam ipse Poëta ita habet in Editionibus nostris:

Ἥμισυ γὰρ τ' ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς
Ἀνέρος, εὖτ' ἂν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλησιν.

Odyss. Lib. XVII. vers. 322, 323. Præcedentem autem versum hausit Auctor è LONGINO, *De Sublim.* Sect. 43. nisi quòd ibi legitur ἀποαίνυται. Rhetor etiam illum profert, tamquam ex *Homero.* J. B.

n *Ratio*

Ἥμισυ γάρ τε νόος ἀπαμείρεται εὐρύοπα Ζεὺς
Ἀνδρῶν ὃς ἂν δὴ κατὰ δοῦλιον ἦμαρ ἕλῃσι.
Tollitur huic hominum generi pars altera mentis
Ab Jove, servilem voluit quos ducere vitam.

Et illud quo Philo * utitur:

Δοῦλος πίφυκας. ὁ μύθος σοι λόγος.
Servi tua est fortuna: n 20 *ratio ad te nihil.*

Et illud Taciti: † *principi* 21 *summum rerum judicium Dii dederunt, subditis obsequii gloria relicta est.* Narrat idem *a* scriptor Pisonis filium a Tiberio crimine belli civilis purgatum: 22 *patris quippe jussa, nec potuisse filium detrectare.* o Seneca: *servus herilis* 23 *imperii non censor est, sed minister.*

3. Et specialiter in hac de militia quæstione ita sensit *b* Augustinus. Sic enim ait: *Ergo vir justus, si forte sub rege etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare,* 24 *si civicæ pacis ordinem servans, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certus est, vel utrum sit, certus non est: ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.* Et alibi: *c Miles cum obediens potestati sub qua legitime constitutus est hominem occidit,* p *nulla civitatis suæ lege reus est homicidii: imo nisi fecerit, reus est imperii deserti atque contemti. quod si* 25 *sua sponte atque auctoritate fecisset, in crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque* 26 *unde punitur si fecerit injussus, inde puniretur si non fecerit jussus.* *d* Atque hinc passim recepta est sententia, subditos quod attinet, dari 27 bellum utrimque justum, id est injustitia vacans, quò illud pertinet: (cc)

Quis

* *Lib. Quod omn. Prob. sit liber*, p. 871. D.
† *Ann.* VI. 8.
a *Ibid.* III. 17.
b *Lib.* XXII, c. 74. *cont. Faustum.*
c De *Civ. Dei lib.* I, c. 26.
d *Sil. in verbo bellum* I, n. 9. *concl.* 4. *Cast. in l.* V. D. *de Justit. Soto l.* V, q. 1. *art.* 7. & q. 3. *art.* 3. *Vict. de Jure bell. n.* 32. *Covarr. in c. peccat. part.* II, §. 10.

GROTII.

n *Ratio ad te nihil*] Themistius oratione IX, principes rationi esse dicit similes, milites iræ.

o *Seneca*] De controversiis III, 9.

p *Nulla civitatis suæ lege reus est homicidii*] Idem *Augustinus* de Libero Arbitrio libro I. *Si homicidium est hominem occidere, potest aliquando occidere sine peccato, nam & miles hostem, & judex vel minister ejus nocentem, & cui forte invito atque imprudenti telum de manu fugerit, non mihi videntur peccare cum hominem occidunt: sed nec etiam homicidæ isti appellari solent.* Retulit Gratianus in causæ XXIII, quæstionem V.

GRONOVII.

20 *Ratio ad te nihil*] Tuum est facere, quod juberis; non inquirere, quæ sit causa vel ratio faciendi. [Verten-

dum potius: *Tibi non licet loqui:* ut putabat Eruditissimus *Jac. Tollius*, in Not. ad *Longinum*, Cap. 43. pag. 232. ubi videre poteris, si tanti. *J. B.*]

21 *Summum rerum*] i. 1, 4. 2.

22 *Patris quippe jussa*] Puta intercessisse.

23 *Imperii non censor est*] Arbiter, ut id possit probare vel improbare.

24 *Si civicæ pacis*] Parens ei, cui eum Deus & publica societas subjecit & obtemperare voluit.

25 *Sua sponte atque auctoritate*] Proprio motu & instinctu.

26 *Unde punitur*] Ob quod facinus.

27 *Bellum utrimque justum*] Quod in bello ab utraque parte durum & sævum agitur, nullam illis contrahere culpam.

(cc) Versus LUCANI, *Pharsal.* Lib. I. vers. 126, 127. *J. B.*

p Con-

Quis juſtius induat arma
Scire nefas.

* *Adr. Quæſtione quodl.* 11.

4. Non caret tamen hoc ſua difficultate. Et * Adrianus noſtras, qui Ciſalpinorum ultimus Pontifex Romanus factus eſt, q contrariam defendit ſententiam, quæ ſtabiliri poteſt non illa præciſe ratione quam ille adfert, ſed hac quæ magis urget, quod 28 qui dubitat contemplative, debeat judicio activo eligere partem tutiorem. Eſt autem (dd) pars tutior abſtinere bello. Laudantur Eſſeni quod inter alia jurarent † *μὴ βλάψειν τινὰ ἐξ ἐπιτάγματος· non nocituros ſe cuiquam, ne ſi juberentur quidem*: imitatores horum Pythagorei, qui, Jamblicho teſte, *a* bello abſtinebant, cauſa addita, quia *Φόνων* 29 *χορηγέτης καὶ νομοθέτης ὁ πόλεμος, bellum cædes ſubminiſtrat atque imperat.*

† *Joſeph. Bell. Jud. Lib.* II. *Cap.* 12. *p.*786. E.

a *De Vit. Pythag.* §. 186. *Ed. Kuſt.*

5. Neque obſtat quod ex altera parte 30 periculum eſt inobedientiæ. Nam cum utrumque incertum ſit (nam ſi injuſtum eſt bellum, jam in ejus vitatione nihil eſt inobedientiæ) caret peccato, quod ex duobus minus eſt. Inobedientia autem in ejuſmodi rebus ſuapte natura minus malum eſt quam homicidium, præſertim multorum innocentium. Narrant veteres cum Mercurius ob Argum interfectum accuſatus Jovis mandato ſe defendiſſet, (ee) non tamen auſos Deos eum abſolvere. Sed nec 31 Pothinum Ptolemæi ſatellitem Martialis, *b* cum ait:

Bald. 11, *conſ.* 385. *Sotus de det. ſecr. membr.* 3. *q* 2. *in reſp. ad* 1.

Antoni tamen eſt pejor quam cauſſa Pothini:
Hic facinus domino præſtitit, ille ſibi.

b *Lib.* III. *Epigr.* 66.

Vict. de Jure belli §. 25.

Nec magni ponderis eſt quod contra nonnulli adferunt, fore ut id ſi admittatur pereat ſæpe reſpublica; quia plerunque 32 non expediat rationes conſiliorum edi populo. Ut enim hoc verum ſit

GROTII.

q *Contrariam defendit ſententiam*] Exemplum hanc ſequentium eſt apud Scafnaburgenſem.

GRONOVII.

28 *Qui dubitat contemplative*] Utrum jure fiat, id facere debet, in quo minus eſt periculum conſcientiæ lædendæ.

29 *Χορηγέτης καὶ νομοθέτης*] Choragus & legiſlator. Eſt autem *choragus* qui inſtruit ornatu chorum vel gregem ſcenicorum.

30 *Periculum eſt inobedientiæ*] Si dubia in cauſa militare quis pro præpoſito ſuo aut ſuperiore recuſet, videtur contumax, dicto non obediens.

31 *Pothinum*] Interficiendi Cn. Pompeji Magni auctorem.

32 *Non expediat rationes*] *Tacitus* I, hiſtor. 83.

(dd) Benè quidem, ubi libertas relinquitur ſubditis militandi, vel non militandi. At vero ubi neceſſitas imponitur juſſu Principis, tunc pars tutior eſt, ei parere, cui parendum eſſe nulla dubitandi ratio eſt, quippe legitimo Imperanti. Plura dicemus, Deo dante, in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

(ee) Neſcio cujus fide hoc referat Auctor: ſed cuivis ſtatim patet, exemplum aptum non eſſe, ut etiam obſervavit *Obrechtus*, quandoquidem *Jovis* mandatum injuſtum erat, & tale à *Mercurio* non poterat non adgnoſci. *J. B.*

sit de 33 causis suasoriis belli, 34 de justificis verum non est, quas oportet claras esse & evidentes, & proinde tales quæ palam exponi & possint & debeant.

6. Quod de legibus nimis forte indistincte dictum a * Tertulliano est, in his legibus sive edictis de bello gerendo locum justissime habet: *neque civis fideliter legi obsequitur, ignorans quale sit quod ulciscitur lex.* 35 *nulla lex sibi soli conscientiam justitiæ suæ debet, sed eis a quibus obsequium exspectat. Caterum suspecta lex est, quæ probari se non vult: improba autem, si non probata dominetur.* Apud Papinium Achilles Ulyxi se ad bellum excitanti ait: (*Achilleid.* Lib. II. vers. 332.)

Quæ Danais tanti primordia belli,
Ede: 36 *libet justas hinc sumere protinus iras.*

Apud eundem Theseus, *Theb.* XII. 648.

Ite alacres, tantæque precor confidite causæ.

Propertius dixerat, (*Lib.* IV. *Eleg.* VI. vers. 51, 52.)

Frangit & attollit vires in milite causa:
Quæ nisi justa subest, excutit ama pudor.

Cui par illud Panegyristæ: † *tantum etiam inter arma bona conscientia sibi vindicat, ut jam cœperit* 37 *non virtutis magis quam integritatis esse victoria.* Ac sic viri quidam eruditi interpretantur 38 יִרְק quod legitur r Gen. XIV, 14. ut sensus sit, ministros Abrahami ante prælium ab ipso plene institutos de armorum suorum justitia.

7. Et sane 39 denuntiationes, ut mox infra dicemus, palam fieri solebant & expressa causa, ut totum quasi genus humanum de

* *Apol. c. 4. 1. adversus Nat. c. 6.*

† *Nazar. Paneg. Constantin. Cap. 7. Ed. Cellar.*

GROTII.

r *Genesis* XIV, 14.] Quidam in eundem sensum trahunt vocem חניכיו & interpretantur *à se institutos.* Herodes in oratione ad Judæos post cladem in Arabia, apud *Josephum: βέλομαι δὲ πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῦ πολεμεῖν ὡς δικαίως αὐτὸ ποιῦμεν, ἐπιδεῖξαι, διὰ τὴν ὕβριν τῶν ἐναντίων ἀναγκασμένοι. μέγιστον γὰρ εἰ μάθοιτε τῦτο, προθυμίας αἴτιον ὑμῖν ἔσαι· volo autem ostendere vobis quam juste susceperimus hoc bellum, coacti inimicorum contumeliis. Id enim si intellexeritis, magnum vobis ad audendum erit incitamentum.* (Antiq. Jud. Lib. XV. c. 8.)

GRONOVII.

33 *Causis suasoriis belli*] Quæ instigant eò & impellunt.

34 *De justificis*] Quæ id jure geri probant.

35 *Nulla lex sibi soli*] Non est lex, quam non ob aliud justam putant parituri, quam quia lex est seu mandatum imperantis: hæc potius tyrannis est: tum vero lex est, cum ejus causam justam agnoscunt ii, quibus ponitur.

36 *Libet justas*] Libet causam cognoscere, ut jam nunc illis ex merito infensus fiam.

37 *Non virtutis magis*] Non tam fortitudini bellantium, quam justitiæ causæ debeatur.

38 יִרְק] A radice ריק Ric, *accinxit, expedivit.*

39 *Denuntiationes*] Indictiones bellorum.

sui

de juſtitia cauſæ poſſet cognoſcere. Scilicet 40 prudentia virtus eſt, ut & (ff) Ariſtoteli viſum, imperantis propria: juſtitia vero hominis 41 qua homo eſt.

Ægid. Reg. de act. ſupern. diſp. 31, dub. 5. n. 85.

8. Omnino autem ſequenda videtur ea quam diximus Adriani ſententia, ſi ſubditus non modo dubitet, ſed argumentis probabilibus inductus magis in id propendeat ut bellum injuſtum eſſe putet: præcipue vero ſi de aliis impetendis, non de ſuis tuendis agatur.

Bannes 2. 2. q. 40. art. 1. Molina tr. 11, diſp. 113.

9. Quin probabile eſt, etiam carnifici qui damnatum occiſurus eſt, hactenus, aut quod quæſtioni & actis interfuerit, aut ex rei confeſſione cognita eſſe debere cauſæ merita, ſ ut ſatis ei conſtet mortem ab eo commeritam: idque nonnullis in locis obſervatur. nec aliud ſpectat lex Hebræa, * cum ad lapidandum eum qui damnatus eſt 42 teſtes vult præire populo.

** Deut. XVII. 7.*

Silv. in verbo bell. p. 1. n. 7. circa fin.

V. 1. Quod ſi ſubditorum animis per cauſæ expoſitionem 43 ſatis nequeat fieri, omnino officium erit boni magiſtratus tributa ipſis potius extraordinaria imperare, quam operam militarem: præſertim ubi non defuturi ſunt alii qui militent. 44 quorum voluntate non tantum bona, ſed & mala uti poteſt rex juſtus, quomodo Deus & Diaboli & impiorum parata opera utitur; & ſicut culpa caret qui egeſtate preſſus pecuniam ſumit ab improbo fœneratore.

2. Imo etiam ſi de cauſa belli dubitari non poſſit, minime tamen videtur æquum ut Chriſtiani inviti cogantur militare, (gg) cum a militia abſtinere, etiam cum militare liceat, majoris cujuſdam ſit ſanctitatis, quæ & a clericis & a pœnitentibus diu exacta eſt, aliis vero omnibus multis modis commendata. Origenes Celſo Chriſtianis objectanti militiæ detrectationem ſic reſpondet: *his qui a fide alieni pro republica militare nos jubent, & homines occidere, ita reſpondebimus: Hi qui ſimulacrorum veſtrorum ſunt* 45 *ſa-*

GROTII.

ſ *Ut ſatis ei conſtet mortem ab eo commeritam*] Ideo indicta cauſa ſacerdotes Nobæ habitantes occidere noluere Saulis miniſtri Doëgo probiores, 1 *Sam.* XXII, 17. Et Achabi ſpiculator tertius nocere Eliæ noluit, II *Regum* 1, 13. & ſequentibus. Aliquot etiam carnifices ad Chriſtum converſi in poſterum eo munere ut periculoſo abſtinuere. Vide *martyrologium*, & *Bedam. l.* 1, *cap.* 7.

GRONOVII.

40 *Prudentia virtus imperantis*] Ut prudenter & conſulte res geratur, imperantis cura eſt, cui acquieſcere ſubjectum decet, neque ei ſe immiſcere; ut juſte, quemvis curare oportet, qui adhibetur.

41 *Qua homo eſt*] Cujuſcumque perſonæ, conditionis, ſtatus ſit.

42 *Teſtes præire*] Prima ſaxa mittere.

43 *Satis nequeat fieri*] Perſuaderi, ut credant ſe jure bellum incipere.

44 *Quorum voluntate*] Quibus non modo honeſtum animum, ſed & improbum ad bellum afferentibus aut ſolam mercedem ſpectantibus.

(ff) Ἡ δὲ φρόνησις, ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μόνη. Politic. Lib. III. Cap. 3. pag. 268. Ed. Heinſ. *J. B.*

(gg) Hèic & in præcedentibus, non ſatis adcuratè Auctorem noſtrum ratiocinari, oſtendent, Deo dante, Notæ noſtræ Gallicæ. *J. B.*

45 *Sa-*

45 *ſacerdotes, & deorum quos putatis flamines*, 46 *dextras puras ſervant ſacrificiorum ergo, ut ea incruentis & nulla cade maculatis manibus offerant his qui creduntur dii : neque ſi quod exoriatur bellum ſacerdotes* 47 *aſſcribuntur numeris. Quod ſi id ratione non caret, quanto magis cæteris militantibus , illi quoque* 48 *ſuo modo cenſendi ſunt militare, tanquam Dei ſacerdotes atque cultores, qui manus quidem ſervant puras , ſed precibus apud Deum certant pro his qui juſte militant , & pro eo qui juſte regnat ?* quo in loco ſacerdotes vocat quoſvis Chriſtianos, exemplo ſanctorum ſcriptorum, Apoc. 1, 6. 1 Pet. II, 5.

VI. 1. Arbitror vero evenire etiam poſſe, ut in bello non dubio tantum ſed & manifeſte injuſto juſta aliqua eſſe poſſit ſubditorum defenſio. Nam cum ſubditos innocentes, & a belli culpa remotos, interficiendi jus verum & internum hoſtis , juſtum quamvis bellum gerens , non habeat, 49 niſi aut ad neceſſariam defenſionem , aut 50 per conſequentiam & extra propoſitum, (pœnæ enim illi obnoxii non ſunt) ſequitur ut ſi certo conſtet hoſtem eo venire animo , ut hoſtilium ſubditorum vitæ parcere cum poſſit, omnino nolit , ſubditi illi tueri ſe poſſint ex jure naturæ, quod gentium jure ademptum illis non eſt.

2. Neque tunc dicemus bellum utrinque juſtum eſſe. non enim de bello, ſed 51 de certa ac definita actione quæritur. Illa autem actio, quamvis de cætero jus ad bellum habentis, injuſta eſt, & proinde juſte repellitur.

GRONOVII.

45 *Sacerdotes & Deorum*] Sacerdotes Romæ vacationem militiæ habebant , præterquam bello Gallico. *Plutarch.* Camillo pag. 151. & Marcello p. 299.

46 *Dextras puras*] A ſanguine humano abſtinentes. *Suet.* Tito 9.

47 *Adſcribuntur numeris*] Recipiuntur inter milites , inferuntur catalogis militantium. i. 1, 4. 7.

48 *Suo modo militare*] Juxta bonam & utilem operam bello navare.

49 *Niſi ad neceſſariam*] Præterquam ſi ipſe ab illo infeſtetur.

50 *Per conſequentiam*] Quatenus membra ſunt ejus capitis vel corporis, adverſus quod ei bellum eſt. 3, 1. 4.

51 *De certa & definita*] De uno opere illorum, quæ fiunt in bello.

HUGO-

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Quantum in bello liceat, regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.

I. *Ordo sequentium.*
II. *Regula prima: licere in bello quæ ad finem sunt necessaria: explicatur.*
III. *Secunda: jus non tantum ex principio, sed & causis in bello subnascentibus spectari.*
IV. *Tertia: quædam consequi sine injuria quæ ex proposito non liceret: cui cautio additur.*
V. *Quid liceat in eos qui hostibus res subministrant, per distinctiones explicatur.*
VI. *An dolo uti in bello liceat.*
VII. *Dolus in actu negativo per se non est illicitus.*
VIII. *Dolus in actu positivo distinguitur in eum qui fit per actus libere significantes, & per actus significantes velut ex conventione: & ostenditur dolum prioris generis licitum esse.*
IX. *In secundo genere indicatur quæstionis difficultas.*
X. *Non omnem usurpationem locutionis quæ sciatur in alium sensum accipienda, esse illicitam.*
XI. *Mendacii qua illicitum est formam consistere in repugnantia cum jure alterius, quod explicatur.*
XII. *Et ostenditur licitum esse falsum loqui apud infantes & amentes:*
XIII. *Et cum is decipitur ad quem sermo non est, & quem extra sermonem decipere liceret:*
XIV. *Et cum sermo est ad eum qui velit ita decipi:*
XV. *Et cum qui loquitur utitur jure supereminente in sibi subditum:*
XVI. *Forte & cum vitam innocentis aut par aliquid tueri aliter non possumus.*
XVII. *Apud hostes licitum falsiloquium qui senserint auctores.*
XVIII. *Non extendendum hoc ad verba promittentia.*
XIX. *Nec ad juramenta.*
XX. *Generosius tamen esse, ac Christianæ simplicitati convenientius, falsiloquio in hostem quoque abstinere: quod per similia illustratur.*
XXI. *Non licere nobis quenquam impellere ad id quod nobis licet, ipsi non licet.*
XXII. *Licere tamen uti opera ultro oblata.*

I. Et

CAPUT I.

§. I. II.

I. ET qui bellum gerant, & quibus ex causis belligerare liceat vidimus. Sequitur, expendamus a quid quantumque in bello liceat, & quibus modis: quod 1 aut nude spectatur, aut ex promisso antecedente. Nude, ex naturæ primum, deinde ex gentium jure. Quid ergo natura liceat videamus.

II. 1. Primum, ut jam ante diximus aliquoties, ea quæ ad finem ducunt in morali materia, 2 æstimationem intrinsecam accipiunt ab ipso fine: quare quæ ad finem juris consequendi sunt (aa) necessaria, necessitate sumta non secundum physicam subtilitatem sed moraliter, ad ea jus habere intelligimur. Jus dico illud quod stricte ita dicitur, & 3 facultatem agendi in solo societatis respectu significat. Quare si vitam aliter servare non possum, licet mihi vi qualicumque arcere eum qui eam impetit, 4 etiamsi forte is peccato vacet, ut notavimus 5 alibi: quia jus hoc non proprie ex peccato alterius oritur, sed ex jure quod mihi pro me natura concedit. *Vict. de Jure belli n. 15.*

2. Quin & rem alienam, ex qua certum mihi periculum imminet, 6 citra culpæ alienæ considerationem invadere possum: non tamen dominus fieri (id enim 7 ad eum finem accommodatum non est) sed custodire, donec securitati meæ satis cautum sit: *Vict. de Jure bell. n. 18. & 39. & 55.*

GROTII.

2 *Quid quantumque in bello liceat*] Bene *Augustinus* epistola LXX. ad Bonifacium comitem: *ut in ipsis bellis (si adhuc in eis versari te opus est) fidem teneas, pacem quæras.* Epistola CCV. *Esto ergo etiam bellando pacificus.* De justitia in bello gerendo servanda dissertatio est egregia Belisarii ad milites apud *Procopium* Vandalicorum I. *Orosius* libro VII. *Ecce regibus & temporibus Christianis, qualiter bella civilia, cum vitari nequeunt, transiguntur.* Idem de Theodosio: *unum aliquod ab initio urbis conditæ bellum proferant, tam pia necessitate susceptum, tam divina felicitate confectum, ubi nec pugna gravem cædem, nec victoria cruentam exegerit ultionem.*

GRONOVII.

1 *Aut nude aut ex promisso*] Quemadmodum aliud pactum nudum, aliud pactum contractum faciunt. 2, II. 1.

2 *Æstimationem intrinsecam accipiunt*] In sese ac sua natura citra illud, quod ex accidenti accedere & æstimationem variare potest, æstimantur.

3 *Facultatem agendi in solo societatis*] Adversus alios homines aliquo societatis, sive domesticæ, sive civilis, sive totius humanitatis, vel quocumque vinculo nobiscum conjunctos.

4 *Etiamsi forte is peccato*] Ut miles vel subjectus principis populive, cui cum mea patria vel principe bellum est.

5 *Alibi*] 2, 1. 3.

6 *Citra culpæ alienæ*] Quamvis illius, cujus ea res est, culpa non contingat, ut ex ea mihi sit periculum.

7 *Ad eum finem*] Non enim huc usque valet jus illud arripiendi rem alienam mihi periculosam.

(aa) Agitur heic de rebus, quæ quidem alias fieri non possent, extra connexionem quam habent cum illo fine, sed tamen non sunt ex numero earum, quæ naturâ suâ, adeoque perpetuo malæ sunt, quocumque consilio fiant. Vide infra §. 6. *in fin.* Plura dicemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis. J. B.

L. II. c. II. §. 10. sit : quod ipsum quoque tractatum est a nobis alibi. Sic rem meam quam alius detinet eripere ei naturaliter mihi jus est : & si id difficilius, aliud tantundem valens : ut & debiti consequendi gratia : quibus ex causis dominium quoque sequitur, quia alio modo [8] læsa æqualitas reparari nequit.

Silv. in verbo bell. p. 1, n. 10. v. prima. 3. Sic ubi justa est punitio, justa etiam vis omnis, sine qua ad pœnam veniri non potest : & omne quod pœnæ pars est, ut rerum corruptio per incendium aut aliter, intra justum scilicet & qui peccato respondeat modum.

III. Sciendum secundo est : jus nostrum non ex solo belli principio spectandum, sed & ex causis subnascentibus, sicut & in judiciis [9] post litem contestatam jus sæpe parti novum paritur. Sic qui se aggregant me impetenti, sive socii sive subditi, in se quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello se miscent quod injustum est, præsertim si ipsi id injustum esse scire possunt ac debent, obligant se ad sumtus & damna resarcienda, quia culpa damnum dant. Sic qui bello sine probabili ratione suscepto accedunt, ipsi quoque pœnæ meritum contrahunt, pro ratione injustitiæ quæ ipsorum actui inest. Ita Plato * probat bellum

* *De Rep.* Lib. V. p. 471. B. *Ed. H. Steph.* *μέχρι ἄν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγύντων δίκην, donec hi qui fontes sunt cogantur insontibus malo affectis pœnas dare.*

Victor. d. lib. num. 37. IV. 1. Observandum tertio, [b] ad jus agendi [10] multa consequi indirecte & extra agentis propositum, ad quæ per se jus non esset. In sui defensione quomodo id locum habeat explicavimus [11] alibi. Sic ut nostrum consequamur, si [12] tantundem accipi non potest, plus accipere nobis jus est, sub obligatione tamen restituendi pretium ejus quod redundat. Sic navis piratis plena, aut domus latronibus, tormentis peti potest, etiamsi intra eandem navem aut domum sint pauci infantes, mulieres, aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec reus est mortis*

Ad Publ. epist. 154. *alienæ*, inquit Augustinus, *qui suæ possessioni murorum ambitum cir-*

GROTII.

b *Ad jus agendi multa consequi indirecte & extra agentis propositum*] Vide hac de re *Thomam* prima secundæ, quæstione LXXIII, art. 8. *Molinam* tractatu secundo, disputatione CXXI.

GRONOVII.

8 *Læsa æqualitas*] Violatum illud par pro pari, quod e contractibus debetur.

9 *Post litem contestatam*] Post inceptum judicium.

10 *Multa consequi indirecte*] Accedere, quæ seorsum deficiente occasione illorum, quibus hærent & accedunt, patrare minime liceret, quæque patrandi ab initio intentio nulla fuit, sed quæ trahit contagio & vicinia illorum, quæ agendi jus habeo, eoque istis umbram præstat & veniam conficit.

11 *Alibi*] 2, 1. 4.

12 *Tantundem*] Stricte ac præcise tantum, & non ultra, quantum mihi debetur.

13 *Ali-*

circumduxit; *ſi* 13 *aliquis ex ipſorum uſu percuſſus intereat.*

2. Sed ſicut antehac monuimus ſæpe, non ſemper ex omni parte licitum eſt quod juri ſtricte ſumto congruit; ſæpe enim proximi caritas non permittet ut ſummo jure utamur. Quare etiam quæ extra propoſitum accidunt, & accidere poſſe prævidentur, cavenda erunt, 14 niſi multo majus ſit bonum quo noſtra actio tendit, quam malum id quod metuitur, aut niſi in pari bono & malo multo major ſit ſpes boni quam mali metus, quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: ſed ita ut ſemper in dubio ad eam partem quæ alteri magis quam ſibi conſulit, ut tutiorem, inclinandum ſit. *Sinite creſcere zizania*, * inquit optimus magiſter, *ne dum ea evellere vultis, evellatis & triticum. Multos occidere & indiſcretos*, inquit † Seneca, 15 *incendii & ruinæ potentia eſt.* Docent nos hiſtoriæ quam ſeria pœnitentia, Ambroſio monente, talem 16 vindictæ immodeſtiam Theodoſius expiaverit.

* *Matth.* XIII, 28, 29. Vide *Thom.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 2.

† *L.* 1. *de Clem.* c. 26.

3. Nec ſi quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum eſt, ob pleniſſimum illud dominii jus quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non conceſſit, 17 ut alibi notavimus. Et tamen ille ipſe Deus, hominum ſuo jure dominus, ob pauciſſimos bonos parcere ſolet quamvis magnæ malorum univerſitati, & eo ſuam, 18 qua judex eſt, æquitatem teſtatam facit, ut Abrahami cum Deo colloquium de Sodomis aperte nos docet. Et ex his quidem generalibus regulis cognoſci poteſt quantum in hoſtem liceat naturaliter.

V. 1. Sed & quæſtio incidere ſolet, quid liceat in eos qui hoſtes non ſunt, aut dici nolunt, ſed hoſtibus res aliquas ſubminiſtrant. Nam & olim & nuper 19 de ea re acriter certatum ſcimus, cum alii 20 belli rigorem, alii 21 commerciorum libertatem defenderent.

2. Pri-

GRONOVII.

13 *Aliquis ex ipſorum uſu percuſſus*] An *prolapſus*. [Videtur potius legendum, *ex ipſorum caſu*: ſi enim *prolapſus* legas, tunc culpa erit illius, qui in muros adſcenderit. *J. B.*]

14 *Niſi multo majus ſit bonum*] Ex regulis vel normis, quas tradit, 2, 24. 5.

15 *Incendii & ruinæ potentia*] Non laudabilis & bono viro adfectanda, ſed quam etiam habet incendium aut molis alicujus vel ædificii caſus, quæ & ipſa multos ſine diſcrimine noxiorum & inſontium abſumere aut obruere poſſunt.

16 *Vindictæ immodeſtiam*] Quod cum Theſſalonicenſes ſeditionem moviſſent, immiſſo milite ad ſeptem millia trucidaverat A. C. 390.

17 *Ut alibi notavimus*] 2, 21. 14.

18 *Qua judex eſt*] Etiam cum induit ſeveram judicis perſonam.

19 *De ea re acriter certatum*] Exemplum apud *Demetrium*, (ſeu *Meteranum*) lib. 18. p. 767. ad ann. 1597.

20 *Belli rigorem*] Nihil tale permittendum, & qui faciunt, pro hoſtibus habendos.

21 *Commerciorum libertatem*] Jure gentium licere unicuique merces ſuas portare ac vendere, ad quos voluerit.

2. Primum distinguendum inter res ipsas. Sunt enim quæ in bello tantum usum habent, ut arma: sunt quæ in bello nullum habent usum, ut quæ voluptati inserviunt: sunt quæ & in bello & extra bellum usum habent, ut pecuniæ, commeatus, c naves, & quæ navibus adsunt. In primo genere verum est dictum Amalasuinthæ ad Justinianum, in hostium esse partibus qui ad bellum necessaria hosti administrat. Secundum genus querelam non habet. Sic Seneca * tyranno 22 gratiam se relaturum ait, d 23 si beneficium illi neque vires majores daturum est ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autem est quod reddi illi sine pernicie publica possit: quod explicans addit: *pecuniam quæ satellitem stipendio teneat non subministrabo; si marmora & vestes desiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria ejus instruitur: militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere 24 artifices scenæ & quæ feritatem ejus emolliant, libens offeram. Cui 25 triremes & æratas non mitterem, 26 lusorias, & cubiculatas, & alia 27 ludibria regum in mari lascivientium mittam.* Et Ambrosio judice, largiri ei qui conspiret adversus patriam non est probabilis liberalitas.

Procop. 1 Gotth.

De Benefic. VII. 20.

Lib. 1, c. 30. de Off.

3. In tertio illo genere usus ancipitis, distinguendus erit belli status. Nam si tueri me non possum nisi quæ mittuntur intercipiam, necessitas, ut 28 alibi exposuimus, 29 jus dabit, sed sub onere restitutionis, nisi causa alia accedat. Quod si juris mei executionem rerum subvectio impedierit, idque scire potuerit qui advexit, ut si oppidum obsessum tenebam, si portus clausos, & jam deditio aut pax exspectabatur, tenebitur ille mihi de damno culpa dato, ut qui debitorem carceri exemit, aut fugam ejus in meam fraudem instruxit: & 30 ad damni dati modum res quoque ejus

Cap. ita quorundam, 6. & c. ad liberandam. 17. De Judæis.

GROTII.

c *Naves & quæ navibus adsunt*] Athenis ἀπόῤῥητα, id est, evehi vetita, lina, utres, lignum, cera, pix. Scholiastes ad *Aristophanis* nubes & equites. [In *Equit.* vers. 282. In Scholiis ad Nubes nihil hac de re: sed voluit dicere *Ranas*, vers. 365. *J. B.*]

d *Si beneficium illi, neque vires majores daturum est ad exitium commune*] Vide *Parutam* libro VII.

GRONOVII.

22 *Gratiam se relaturum*] Pro beneficio, quod ab illo forte acceperit, & eum remuneraturum.

23 *Si beneficium*] Quod redditurum se cogitat. l. 7, *de benef.* 20.

24 *Artifices scenæ*] Histriones, comœdos, tragœdos, mimos. *Sen.* epist. 11. & 121. *Sueton.* Jul. 84.

25 *Triremes & æratas*] Naves bellicas cum æreis rostris.

26 *Lusorias & cubiculatas.*] Voluptuarias & distinctas in lauta & luxuriosa cubicula. Thalamegos *Suet.* Jul. 52.

27 *Ludibria regum*] Alias naves prodigiosæ magnitudinis & luxuriæ, quibus reges, in primis Ægypti, in mari insanierunt. Vide *Athenæum* lib. 5, p. 203.

28 *Ut alibi*] 2, 2. 6.

29 *Jus dabit*] Injiciendi manum, ne perveniat ad hostem meum, sed domino rem aut compensationem debebo.

30 *Ad damni dati modum*] Tantum de rebus ejus arripi, quanto per illum ego careo.

ejus capi, & dominium earum debiti conſequendi cauſa quæri poterit. Si damnum nondum dederit ſed dare voluerit, jus erit rerum retentione eum cogere ut de futuro caveat obſidibus, pignoribus, aut alio modo. Quod ſi præterea evidentiſſima ſit hoſtis mei in me injuſtitia, & ille eum in bello iniquiſſimo confirmet, jam non tantum civiliter tenebitur de damno, ſed & criminaliter, ut is qui 31 judici imminenti reum manifeſtum eximit: atque eo nomine licebit in eum ſtatuere quod delicto convenit, ſecundum ea quæ de pœnis diximus; quare 32 intra eum modum etiam ſpoliari poterit. *Silv. in verbo reſtitutio p. 3. §. 12.*

4. Et has ob cauſas ſolent a bellum gerentibus e publicæ ſignificationes fieri ad alios populos, tum ut de jure cauſæ, tum etiam ut de ſpe probabili juris exequendi appareat. 5. Hanc

GRONOVII.

31 *Judici imminenti*] Per lictores corripienti aut pœnam irrogaturo.

32 *Intra eum modum ſpoliari*] Tantum poterit ei eripi, quantum ad pœnam ſufficit.

GROTII.

e *Publicæ ſignificationes fieri*] Vide exempla in bello communi contra Ægyptios, Saracenos, alioſque. c. ult. *de Tranſactionibus.* c. ſignificavit, 11. *de Judæis.* Extravagante *de Judæis.* c. copioſus, 1. Liber *Conſulatus maris* editus eſt lingua Italica, in quem relatæ ſunt conſtitutiones Imperatorum Græciæ, Alemaniæ, regum Francorum, Hiſpaniæ, Syriæ, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuenſium, cujus libri titulo CCLXXIV. tractantur hujus generis controverſiæ: ac ſic definitur, ſi & navis & merces hoſtium ſint, rem eſſe in aperto, fieri ea capientium: ſi vero navis ſit pacem colentium, merces autem hoſtium, cogi poſſe ab his qui bellum gerant, navem, ut merces eas in aliquem portum deferat, qui ſit ſuarum partium, ita tamen ut vecturæ pretium nautæ ſolvatur. Si contra navis hoſtilis fuerit, merces vero aliorum, de nave tranſigendum: aut, ſi nolint vectores tranſigere, cogendos ut cum navi eant in portum aliquem partium capientis, & ut capienti ſolvant pretium quod pro navis uſu debebatur. Apud Hollandos anno CIↃ CCCC XXXVIII. cum bellum ipſis eſſet cum Lubeca aliiſque civitatibus ad mare Balticum & Albim ſitis, frequente ſenatu judicatum eſt, etiam in hoſtium navibus repertas merces, quas aliorum eſſe conſtaret, in prædam non cedere; idque ibi pro lege deinceps habitum eſt. Sic & Daniæ rex ſenſit, cum ànno CIↃ IↃ XCVII. ad Hollandos eorumque federatos legationem mitteret, qua libertatem navigandi merceſque ferendi in Hiſpaniam, cum qua Hollandi bellum gerebant acerrimum, ſuis vindicabat. Apud Gallos libertas mercaturam exercendi pacatis populis, etiam apud eos qui Galliæ hoſtes eſſent, ſemper permiſſa; & quidem adeo indiſcrete, ut hoſtes ſæpe ſub alienis nominibus res ſuas occultarent; ut apparet ex edicto anno CIↃ IↃ XLIII. capite XLII. quod tralatum eſt in edictum anni CIↃ IↃ LXXXIV, & ſequentia. Iis edictis diſerte cavetur, ut Gallorum amicis liceat belli tempore exercere mercaturam, dummodo ſuis navibus, ſuoſque per homines, naveſque ac merces, quocumque viſum ipſis eſſet perducere, dum ne merces eæ ſint belli inſtrumenta, quibus res hoſtium fovere velint: quod ſi fiat, permittitur Gallis talia belli inſtrumenta ſibi ſumere, perſoluto æquo pretio. Hic duo notanda, his legibus nec belli inſtrumenta in prædam ceſſiſſe, multo magis ab eo periculo abfuiſſe merces innoxias. Non negem aliud jus uſurpaſſe interdum ſeptentrionis gentes, ſed varie, ex uſu magis temporum quam ex æquitate perpetua. Nam cum

Angli bellorum ſuorum obtentu Danorum commercia impediſſent, natum inde jam olim bellum inter eas gentes eo exitu ut Dani Anglis tributum imponerent, cui, Danico denario nomen, cui, mutata quamvis cauſa, nomen manſit aduſque tempora Guilielmi ejus qui ſtirpem nunc regnantem in Anglia fundavit, ut notavit vir magnæ fidei *Thuanus* in hiſtoria anni cIↃ IↃ LXXXIX. Rurſum ab Eliſabetha, ſapientiſſima Angliæ regina, miſſi anno cIↃ IↃ LXXV. ad Batavos Wilhelmus Winterus ex ordine equeſtri & Robertus Bealus regio conſilio ab epiſtolis, qui oſtenderent ferre Anglos non poſſe, quod Batavi, in ipſo æſtu belli in Hiſpanos, naves Anglorum ad Hiſpanicos portus vectas detentaſſent. Narrat *Reidanus* in hiſtoria Batavica anno cIↃ IↃ LXXV. & Britannus *Camdenus* anno ſequente. Cum vero Angli, & ipſi Hiſpanis hoſtes facti, Germaniæ civitatibus jus in Hiſpaniam navigandi turbarent, quam id non certo jure fecerint, apparet ex ſcriptis adverſariis gentis utriuſque, dignis lectu ad noſcendam hanc controverſiam. Et notandum, Anglos in ſuis ſcriptis ipſos id agnoſcere, cum duo maxime pro ſua afferunt cauſa, & belli inſtrumenta fuiſſe quæ a Germanis in Hiſpaniam deferebantur, & pactiones veteres intercedere quo minus id fieri liceret: quales poſtea pactiones & Hollandi ſociique eorum cum Lubecenſibus ſociiſque eorum fecere anno cIↃ IↃC XIII, ne aut hi aut illi hoſtium ſubditos intra ſuos fines mercari permitterent, aut hoſtes pecunia, milite, navibus, victu juvarent: & poſterius, anno ſcilicet cIↃ IↃC XXVII. inter Suediæ Daniæque reges convênit ut Danus impediret omnem mercatum cum Dantiſcanis Suedi hoſtibus, ſed nec ad alios Suedi hoſtes merces ullas per fretum Cimbricum ire ſineret, pro quo rex Daniæ alia ſibi viciſſim commoda ſtipulatus eſt: ſed hæc ſunt pacta ſpecialia ex quibus nihil inferri poteſt quod omnes obliget. Nam & illud in ſcriptis ſuis dixere Germani, non omnes pactis merces prohiberi, ſed eas quæ in Angliam ſemel importatæ aut in Anglia comparatæ eſſent. Neque vero ſoli Germani Anglis cum hoſte ſuo commercia vetantibus contradixere. Etiam Polonia miſſo legato conqueſta eſt jus gentium imminui, quando ob Anglicum cum Hiſpania bellum ipſis cum Hiſpanis commercia agitandi libertas adimeretur, ut in anno cIↃ IↃ XCVII narrant memorati jam nobis *Camdenus* & *Reidanus*. Galli vero poſt pacem Verbinianam cum Hiſpano factam, Eliſabetha Angliæ regina in bello perſtante, rogati ab Anglis ut naves Gallicas in Hiſpaniam euntes excutere liceret, nequis forte bellicus paratus occultaretur, concedere ne hoc quidem voluere, dicentes obtentum rapinis & commerciis turbandis quæri. Et eo federe quod Angli cum Hollandis eorumque ſociis anno cIↃ IↃC XXV pepigere, id quidem convenit, ut rogarentur cæteræ gentes, quarum intererat magnitudinem Hiſpanicam infringi, ut & ipſæ vetarent cum Hiſpanis commercia, ſed, ſi ultro id non facerent, placuit inſpici naves num quid bellici inſtrumenti ferrent, ſed ultra neque naves neque merces retentari, aut quicquam pacatis noceri eo nomine. Atque evênit eodem anno ut Hamburgenſes quidam in Hiſpaniam irent nave maxima ex parte onuſta apparatu bellico, qui ipſe quidem apparatus ab Anglis vindicatus eſt, ſed cæterarum mercium perſolutum eſt pretium. Galli autem, cum ab Anglis naves Gallicæ in Hiſpaniam euntes in fiſcum raperentur, oſtenderunt pati ſe id nolle. Bene ergo dictum a nobis, ſignificationes publicas requiri, quod & Angli ipſi ita ſenſere; a quibus factæ ſignificationis talis exemplum eſt apud *Camdenum* circa annum cIↃ IↃ XCI & cIↃ IↃ XCVIII. Neque vero talibus ſignificationibus ſemper paritum, ſed diſtincta tempora, cauſæ, loca. Anno enim cIↃ CCCC LVIII. Lubecenſis civitas ſignificationi a Dantiſcanis ſibi factæ, ne cum Malmogenſibus & Memelenſibus Dantiſci hoſtibus mercaturam exerceret, parendum non cenſuit. Neque magis paruere Hollandi anno cIↃ IↃ LI, cum Lubecenſes ipſis denuntiarent, ut a Danorum, quos ipſi hoſtes tum habebant, commercio abſtineretur. Anno vero cIↃ IↃ XXII, quo tempore inter Suedos Danoſque bellabatur, cum Danus Anſiaticas civitates rogaſſet ne cum Suedis commercia haberent, quædam

5. Hanc autem quæſtionem ad jus naturæ ideo retulimus, quia ex hiſtoriis f nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium eſſe conſtitutum. Romanos * qui Carthaginienſium hoſtibus commeatus attulerant, ipſi Carthaginienſes aliquando ceperunt: eoſdem iidem Carthaginienſes repetentibus Romanis reddiderunt. Demetrius † cum Atticam teneret exercitu, jamque vicina oppida Eleuſina & Rhamnuntem cepiſſet, Athenis famem facturus, navis frumentum inferre parantis g & magiſtrum & gubernatorem ſuſpendit, atque eo modo deterritis cæteris potitus urbe eſt.

* *Polyb.* 1. c. 83.

† *Plut. Demetrio.* pag. 904. E.

VI. 1. Modum agendi quod attinet, vis ac terror maxime propria bellorum. An & dolis uti liceat quæri ſolet. Nam Homerus quidem dixit hoſti nocendum:

(bb) Ἢ δόλῳ, ἠὲ βίῃ, ἢ ἀμφαδὸν, ἠὲ κρυφηδόν.
Sive dolo, ſeu vi manifeſta, clamve, palamve.

Et Pindari eſt, (*Iſthmiac.* IV. 82.)

Χρὴ δὲ πᾶν ἔρ ——
δοντ' ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρόν.
Quidvis agendo ſcilicet hoſtica
Delenda vis eſt.

Apud Virgilium quoque 33 dictum illud,

34 *Dolus*

dam civitates amicitia ipſius indigentes morem geſſere, aliæ non item. Hollandi, bello ardente inter Suediam & Poloniæ regem, nunquam paſſi ſunt ſibi aut hujus aut illius gentis commercio interdici. Gallis autem ſemper reddidere naves quas ab Hiſpania revertentes, aut in Hiſpaniam, ipſis tunc hoſtilem, euntes Hollandicæ naves interceperant. Vide *Ludovici Servini* advocati quondam regii orationem habitam anno CIↃ IↃ XCII in cauſa Hamburgenſium. Verum iidem Batavi Dunquercam, ad quam claſſem habebant, ab Anglis merces inferri non ſiverunt: quomodo Dantiſcani anno CIↃ CCCC LV. Batavis denuntiarunt, nequid in urbem Regiomontanam inferrent, narrante *Gaſpare Schutzio* in hiſtoria Pruſſica. Adde *Cabetum* deciſione XLIII, num. 2. & *Seraphinum de Freitas* in libro de juſto imperio Luſitanorum Aſiatico, ubi complures adducit alios.

f *Nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium eſſe conſtitutum*] Multa hujus quæſtionis habet vir doctiſſimus *Johannes Meurſius* in hiſtoria Danica libro I. & II. Ubi videbis Lubecenſes & Imperatorem eſſe pro commerciis, contra ea Danos. Vide & *Crantzium* Vandalicorum libro XIV. *Thuanum* in dicto anno CIↃ IↃ LXXXIX. libro hiſtoriarum XCVI. *Camdenum*, præter jam dicta loca, in anno CIↃ IↃ LXXXIX, & CIↃ IↃ XCV. Ubi illa inter Anglos & Germanos, quos Anſiaticos vocant, controverſia tractatur.

g *Et magiſtrum & gubernatorem ſuſpendit*] Non multum diſſimile eſt quod de Pompejo narrat Plutarchus in Mithridatici belli hiſtoria: ἐπέστησε φύλακας τῶν νεῶν ἐπὶ τὰς πλέοντας εἰς Βόσφορον ἐμπόρους. καὶ θάνατος ἦν ἡ ζημία τοῖς ἁλισκομένοις· *cuſtodes impoſuit Boſphoro, qui obſervarent ſi qui mercatorum in Boſphorum navigarent. deprehenſis pœna mors.* (Pag. 639. E.)

GRONOVII.

33 *Dictum illud ſequitur*] v, 426. his verbis hortantem Choroebum ſequitur vir celebris tanta juſtitiæ fama, non ſecuturus, ſi quidem id injuſtum eſſe putaſſet.

(bb) Non eſt verſus Homericus, ſed pars ejus legitur *Odyſſ.* IX, 119. & *Lib.* I. vers. 295, 296. *J. B.*]

34 *Dolus an virtus quis in hoſte requirat?*

* *Plutarch.* in Sol. p. 82.

† *Lib.* XV. *vers.* 327.

a *Luc. Philopſeud.* p. 326, 327. *Ed. Amſt.*

b *Cyri inſt.* 1. c. 6. & *de re equeſtri*, c. 5. n. 9.

c L. v c. 9.

d *Plut. apoph.* pag. 209.

e *Polyb. l.* IX. c. 11.

f *Lib.* v. vers. 100.

g *Vit. Marcell.* pag. 311. B.

h *Vit. Lyſ.* p. 437. A.

i *Pag.* 363. E.

k *Lib.* XVII. c. 5.

l *L.* 1. §. 3. *D. de dolo malo.*

m *L. nihil.* 26. *D. de captivis.*

n *Quæſt.* X. *ſuper Joſue.*

ſequitur ipſe

Ripheus, juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris & ſervantiſſimus æqui.

Et legitur hoc ipſum imitatus ſapientiæ nomine nobiliſſimus * Solon. Silius in rebus Fabii Maximi: †

Exin virtuti placuit dolus.

2. Apud Homerum Ulyſſes viri ſapientis exemplum, plenus ubique fraudium in hoſtem: unde Lucianus regulam elicit, *a* laude dignos qui hoſtem fallunt. Nihil utilius in bello dolis Xenophon *b* dixit, & Braſidas apud *c* Thucydidem præclaram imprimis laudem eſſe ex [h] 35 belli furtis: & apud Plutarchum *d* Ageſilaus hoſtes decipere & juſtum & licitum eſſe. Polybius, quæ vi fiunt in bello minoris cenſenda, *e* quam quæ ex occaſione & dolo: & ex eo Silius *f* Corvinum ſic inducit loquentem:

[i] *Bellandum eſt aſtu: levior laus in duce dextra.*

Atque ita cenſuiſſe ipſos illos ſeveros Laconas notat Plutarchus, *g* ac majorem etiam victimam ab eo immolatam, qui dolo, quam qui aperto Marte rem confeciſſet. Idem [k] Lyſandrum magni facit *h* ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλοντα τῷ πολέμῳ, *pleraque belli dolis variantem*. Et in Philopœmenis laudibus ponit, *i* quod Cretenſium diſciplina inſtitutus ſimplicem illum ac generoſum bellandi morem dolis ac furtis miſcuiſſet. Ammiani *k* eſt: *nullo diſcrimine virtutis ac doli, proſperos omnes laudari debere bellorum eventus.*

3. Juriſconſulti Romani bonum dolum vocant, *l* ſi adverſus hoſtem quis machinaretur: & alibi, *m* nihil intereſſe vi quis an fallacia poteſtatem hoſtium evaſerit: 36 δόλος ἀ ψεκτὸς, οἷα στρατιωτικὸς notat ad Iliados o Euſtathius. Inter Theologos *n* Auguſtinus: *cum juſtum bellum ſuſcipitur, vi aperta pugnet quis aut ex inſi-*

GROTII.

h *Belli furtis*] Ita & *Virgilius* loquitur Æneidos XI. (*vers.* 515.) & Salluſtius, quem citat Servius. [Vide *Nonium Marcellum*, voce *Furtum*, pag. 310. *Edit. Mercer.*

i *Bellandum eſt aſtu*] Muhammedis dictum ſimile: *elharbu Hudiatum, id eſt, pugnæ fraudem requirunt.* Apud Virgilium in comitatu Martis, (*Aen.* XII. 336.)

Iræque inſidiæque.

Ubi Servius: *non tantum virtute, ſed inſidiis comitatum ſe oſtendit.*

k *Lyſandrum*] Ei Sullam comparat *Plutarchus*, in cujus animo leonem eſſe & vulpem dicebat Carbo, (*pag.* 469. F.)

GRONOVII.

34 *Dolus an virtus*] 2, Æneid. 390. Sive fallendo quis hoſtem, ſive vi ſuperet, quis ob utrumvis victorem reprehendendum putet.

35 *Ex belli furtis*] Stratagematis, inſidiis, machinationibus clandeſtinis.

36 Δόλος ἀ ψεκτὸς] Dolus non vituperandus, quippe bellicus.

insidiis, nihil ad justitiam interest. Et Chrysostomus, * maxime laudari Imperatores qui fraude victoriam quæsiissent. * *Lib. 1. De Sacerdotio.*

4. Sed nec desunt sententiæ quæ suadere videntur partem contrariam, quarum nonnullas infra adferemus. Quæstionis hujus definitio pendet ex eo, an dolus 37 in genere sit semper malorum, in quibus locum habet non esse faciendum malum ut eveniat bonum, an ex iis quæ vitium non habent universaliter ex suapte natura, sed quibus accidere etiam potest ut bona sint.

VII. Notandum igitur, dolum alium consistere in 38 actu negativo, alium in actu 39 positivo. Doli vocem etiam ad ea quæ in negativo actu consistunt extendo, † Labeone auctore, qui ad dolum sed non malum refert, ubi quis per dissimulationem tuetur sua vel aliena. Haud dubie crude nimis a Cicerone dictum (cc) est *a*: *ex omni vita simulationem dissimulationemque tollendam.* Nam cum nec quæ scias, nec quæ velis omnia aperire aliis tenearis, sequitur ut dissimulare quædam apud quosdam, id est tegere & occultare, fas sit. *Licet*, inquit [l] Augustinus, *b veritatem occultare prudenter, sub aliqua dissimulatione.* Et [m] necessariam hanc omnino atque inevitabilem, his præsertim quibus respublica commissa est, non uno loco fatetur ipse *c* Cicero. Exemplum ad hanc rem insigne præbet Jeremiæ historia capite XXXVIII. Is enim propheta a rege interrogatus de obsidionis eventu, apud proceres, regis postulatu, hoc ipsum prudenter occultat, aliam interim causam, nec falsam tamen, colloquii adferens. Et huc quoque referri potest quod [n] Abrahamus *d* Saram sororem, id est, ex usitato tum loquendi more, propinquam consanguineam vocat, matrimonium dissimulans.

† *L. 1. §. dolum malum. D. de dolo malo.*

a *De Off. 3. c. 15.*

b *Lib. contra mend. c. 10. Th. 2. 2. q. 40. art. 3. in resp. & q. 71. art. 3. Silv. in verbo bell. p. 1. n. 9.*

c *Or. pro Mil. c. 24. & l. x. ep. 8. & pro Cn. Plancio. c. 6.*

d *Gen. XX. Th. 2, 2. q. 110. art. 3. in resp.*

VIII. 1. Dolus qui in actu positivo consistit, 40 si in rebus, simulantur, vitiosa sunt, uti quibus fides violatur.

GROTII.

l *Augustinus*] Et in v. Psalmum versiculo: *perdes omnes. Aliud est mentiri, aliud est verum occultare.* Citatur *causa* XXII, *quæstione* II. C. 14.

m *Necessariam hanc omnino atque inevitabilem*] Vide *Chrysostomum* primo de Sacerdotio.

n *Abrahamus*] *Veritatem voluit celari, non mendacium dici. Augustinus* quæstione XX. in Genesin, relatus a Gratiano dicta causa XXII, quæstione II. C. 22.

GRONOVII.

37 *In genere semper malorum*] Quæ quocumque loco, modo, tempore

38 *Actu negativo*] Cum decipimur, quia fit, quod non expectabamus, quoniam qui facit, non ostenderat se tale quid esse facturum.

39 *Positivo*] Cum decipimur, quia fit secus atque prioribus vel dictis vel factis opinionem fecerat se facturum esse.

40 *Si in rebus*] Quoties aliud agimus, quam agere videmur.

(cc) Vide, quæ diximus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. C. I. §. 9. Not. 5. alterius Editionis. Auctor ipse postea §. 9. *Ciceronem* inter eos ponit, qui non omne falsiloquium malum esse putarunt. *J. B.*

ſimulatio; ſi 41 in ſermone, mendacium vocatur. Quidam inter hæc duo hanc conſtituunt differentiam, quod dicant voces naturaliter ſigna eſſe intellectuum, res non item. Sed contra verum eſt, voces natura ipſa & 42 citra hominum voluntatem nihil ſignificare, niſi forte vox ſit 43 confuſa & ἄναρθρος, qualis in dolore, quæ ipſa 44 rei magis appellatione venit quam locutionis. Quod ſi hoc dicatur, hominis naturam hanc eſſe peculiarem ſupra animantes cæteras, ut 45 conceptus animi poſſit aliis indicare, & ad eam rem voces repertas, verum quidem dicitur: ſed addendum eſt, non ſolis vocibus tale fieri indicium, o 46 ſed & * nutibus, ut apud mutos, 47 ſive illi nutus aliquid habent cum re ſignificata commune ipſa natura, ſive tantum 48 ex inſtituto ſignificant: quibus nutibus pares ſunt 49 notæ illæ quæ non voces lingua figuratas ſignificant, ut p Paulus † juriſconſultus loquitur, ſed res ipſas, ſive ex aliqua convenientia, ut notæ 50 hieroglyphicæ, ſive mero arbitratu, ut apud Sinenſes.

2. Alia igitur hic adhibenda diſtinctio eſt, qualem adhibuimus ad

* *L. Labeo 7. §. f. D. de ſup. leg.*

† *L. Non figura. 38. D. de obl. & act.*

GROTII.

o *Sed & nutibus*] *Plinius* de Æthiopum gente libro VI, 30. *Quibuſdam pro ſermone nutus motuſque membrorum eſt.* Vide c. tuæ fraternitati, 25. *de ſponſalibus.*

p *Paulus juriſconſultus loquitur*] *Non figura*, inquit, *literarum, ſed oratione quam exprimunt literæ obligamur, quatenus placuit non minus valere quod ſcriptura quam quod vocibus lingua figuratis ſignificaretur.* Valde philoſophice dixit *placuit*, ut oſtenderet hæc valere ex συνθήκης.

GRONOVII.

41 *In ſermone*] Quoties aliud dicimus, aliud agimus aut intendimus.

42 *Citra hominum voluntatem*] *Boëtius* de Interpr. p. 329. *Oratio eſt vox ſignificativa ſecundum placitum.* Idem de Syllog. categor. p. 481. *Ad placitum vero, quia nullum nomen aliquid per ſe ſignificat, ſed ad ponentis placitum. Illud enim unaquæque res dicitur, quod ei placuit, qui primus ei rei nomen impreſſit.*

43 *Confuſa & ἄναρθρος*] Ut ejulatio, cachinnus, rictus, ſternutatio. *Boëth.* d. l. de Syll. *Sunt voces naturaliter ſignificantes: ut canum latratus iras canum ſignificat, & alia ejus quædam vox blandimenta: ſed non ſunt nomina, quia non ſunt ad placitum ſignificantes, ſed natura.*

44 *Rei*] Soni, quo potius factum quam dictum auditur.

45 *Conceptus animi*] Cogitata.

46 *Sed & nutibus*] *Quintil.* 11, inſtit. 3. 833. *Non manus ſolum, ſed nutus etiam declarant noſtram voluntatem & in mutis pro ſermone ſunt, & ſalutatio frequenter ſine voce intelligitur atque afficit.*

47 *Sive illi nutus*] Sunt geſticulatio exprimens & formans actionem motumve ſimilem illi, quem ſignificamus: ut Suetonius refert Datum Atellanarum hiſtrionem cantici cujuſdam illa verba, *Vale pater, vale mater*, ita demonſtraſſe, ut bibentem natantemque faceret, & exitum Claudii & Agrippinæ ſignificaret. *Ner.* 39. Item cum inclinatione capitis aſſentimus, quaſſatione negamus. *Gellius* 10, 3.

48 *Ex inſtituto*] More introducto & recepto; ut in ſenatu cum Sc. per diſceſſionem fieret, pedibus aut in ſententiam aut in alia omnia ibant: in militia manum promittebant.

49 *Notæ illæ quæ non*] Ut literæ copulatæ in ſyllabas.

50 *Hieroglyphicæ*] Sacerdotum Ægyptiorum. *Tacit.* 2, ann. 60. & 11, 14.

ad tollendam ambiguitatem in voce juris gentium. Diximus enim jus gentium dici, & quod ſingulis gentibus 51 placuit ſine mutua obligatione, & id 52 quod mutuam obligationem in ſe continet. (dd) Voces ergo, & nutus, & notæ quas diximus, reperta ſunt ad ſignificandum 53 cum mutua obligatione, quod Ariſtoteles dixit 54 κατὰ συνθήκην: 55 res aliæ non item. Hinc fit q ut rebus aliis uti liceat, etiamſi prævideamus futurum ut alter inde falſam concipiat opinionem. Loquor de eo quod intrinſecum eſt, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum eſt, r ubi nullum ſequitur inde nocumentum, aut ubi nocumentum ipſum, ſepoſita doli conſideratione, licitum eſt. *De interpr.* c. 4.

3. Prioris exemplum eſt in Chriſto, qui apud comites Emauntinos 56 προσεποιεῖτο ire longius, id eſt, ſpeciem prætulit ituri longius, niſi malimus vere quoque voluiſſe eum ire longius, ſub conditione tamen niſi magno niſu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt: & alibi * Chriſtus ipſe dicitur voluiſſe præterire apoſtolos navigantes, nempe niſi impenſe rogaretur navem aſcendere. Alterum exemplum dari poteſt in Paulo qui Timotheum circumcidit, † cum ſatis ſciret Judæos hoc ita accepturos, quaſi circumciſionis præceptum, quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret Iſraëlis poſteros, quaſique ita ſentirent ipſi Paulus & Timotheus: cum tamen hoc non quæreret Paulus, ſed tantum familiarius cum Judæis verſandi facultatem ſibi & Timotheo præbere. Neque vero circumciſio, ſublata lege divina, ex inſtituto amplius ſignificabat talem neceſſitatem, neque malum quod inde ſequebatur erroris ad tempus, dedocendi poſtea, tanti erat, quanti illud bonum quo Paulus tendebat: nimirum evangelicæ 57 veritatis inſinuatio. Hanc ſimulationem *Luc. XXIV, 28.* * *Marc. VI, 48.* † *Act. XVI, 3.*

GROTII.

q *Ut rebus aliis uti liceat, etiamſi prævideamus futurum ut alter inde falſam concipiat opinionem*] Vide *Auguſtinum* de Doctrina Chriſtiana lib. II, c. 24.

r *Ubi nullum inde ſequitur nocumentum*] Ut in facto Micholis, 1 *Sam.* XIX, 16.

GRONOVII.

51 *Placuit ſine mutua*] Ita ut ad id nemo cogatur, ſed poſſit id jure civili apud quoſdam populos reſtringi & abrogari.

52 *Quod mutuam*] Ad quod ſervandum omnes tenentur, & qui non ſervant, pro nefariis & inteſtabilibus habentur.

53 *Cum mutua obligatione*] Ut non debeat ea niſi uno & ſuo modo accipere.

54 Κατὰ συνθήκην] Ex conſtituto ſigno omnibus communi.

55 *Res aliæ non item*] Ut poſſis vel ſic, ut facit, qui eas voces, notas & geſtus edit, vel aliter accipere.

56 Προσεποιεῖτο] Præ ſe ferebat.

57 *Veritatis inſinuatio*] Quam ſcilicet ſperabat ſe conſecuturum converſando cum Judæis.

(dd) Heic, ut in toto argumento iſto, conferendus perpetuo PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. I. cum Notis noſtris, ubi res adcuratiùs pertractatur, in alterâ præſertim Editione. *J. B.*

ſ Οἰκο-

tionem patres Græci ſæpe vocant [f] *Οἰκονομίαν.* de qua egregia exſtat ſententia Clementis Alexandrini, qui de viro bono agens ſic ait: *ἐπὶ τῶν πλησίων ὀφελείᾳ μόνῃ ποιήσει τινὰ ἃ οὐκ ἂν προηγουμένως αὐτῷ πραχθείη: ob utilitatem proximi faciet quadam, quæ ſponte alioquin ac primaria intentione non faceret.* Tale in bello Romanorum illud, qui de capitolio [58] panem in hoſtium ſtationes jecerunt, ne fame premi crederentur.

Livius V. c. 48.

Joſue VIII. *Silv. in verbo bellum p.* 1, n. 8.

4. Exemplum poſterioris eſt in ficta fuga, qualem Joſue ſuis præcepit ad Hajum expugnandum, & alii duces ſæpe. Nam hic [59] quod ſequitur nocumentum licitum eſſe ponimus ex belli juſtitia; ipſa autem fuga ex inſtituto nihil ſignificat, quanquam hoſtis eam accipit ut ſignum pavoris, quod alter cavere non tenetur, utens ſua libertate huc vel illuc eundi, & magis minuſve celeriter, & hoc vel illo geſtu habituve. Eodem referri debet eorum actus qui hoſtium armis, ſignis, veſtibus, velis uſi paſſim leguntur.

5. Hæc enim omnia ejus ſunt generis ut a quovis pro arbitrio etiam contra conſuetudinem uſurpari poſſint, quia conſuetudo ipſa [60] ſingulorum arbitrio, non quaſi conſenſu communi, introducta eſt, qualis conſuetudo neminem obligat.

IX. 1. Gravior eſt diſputatio de illis [61] notis, quæ, ut ita dicam, in commercio hominum verſantur, in quo genere proprie mendacium ſitum eſt. Multa enim ſunt contra mendacium in ſacris literis. *Verbum mendax odio habebit juſtus*, id eſt, *vir bonus*, Proverb. XIII, 5. *Falſiloquentiam & verbum mendax amove a me.* Proverb. XXX, 8. *Perdes loquentes mendacium.* Pſalm. V, 7. *Ne mentimini alter alteri.* Coloſſ. III, 9. Et hanc partem rigide tuetur Auguſtinus: & ſunt etiam inter philoſophos & poëtas, qui cum eo ſentire videantur. Notum illud Homeri, (*Iliad.* IX, 312, 313.)

Ille

GROTII.

[f] *Οἰκονομίαν*] Sic hanc vocandam, non *ἀπάτην* id eſt fraudem, ait *Chryſoſtomus* indicato jam libro primo de Sacerdotio. Idem I ad Corinthios IV, 6. *εἰ δὲ ταῦτα οὐχ ὑπόκρισις, ἀλλὰ συγκατάβασις καὶ οἰκονομία: non hic fraus fuit, ſed obſequentia quædam & diſpenſatio.* Et IX, 20. *ἵνα γὰρ τοὺς ὄντας ἀληθῶς εἰς ταῦτα μεταστήσῃ, ἐγένετο αὐτὸς οὐκ ἀληθῶς, ἐπιδεικνύμενος μόνον οὐκ ὢν δὲ, οὐδὲ ἐκ διανοίας ταῦτα πράττων ἵνα τοὺς ἐχθρὸς: ut enim qui tales revera erant corrigeret, factus ille talis, non revera aliud quam quod erat præ ſe ferens, agens talia, ſed non ex tali animi propoſito.* Huc referri poteſt ſimulatus Davidis furor.

GRONOVII.

58 *Panem in hoſtium*] *Flor.* I, 13.

59 *Quod hic ſequitur nocumentum*] Ut hoſtes pelliciantur in inſidias, aut abducantur ab ejus loci tutela, cui inſidiamur.

60 *Singulorum arbitrio*] Prout alius atque alius ſibi commodum putarunt.

61 *Notis quæ in commercio*] De vocibus & illis ſignis, quibus inſtituta hominum & longum tempus definitam & perpetuo eandem ſignificationem impoſuerunt.

t *Lan-*

Ille mihi inviſus pariter cum faucibus orci,
Cujus mens aliud condit quam lingua profatur.

Sophocles, * * *Fragm. Creuſ. apud Stob.*

Aliena vero proloqui nunquam decet:
At vera certam ſi cui peſtem ferunt,
Huic danda venia eſt ſi facit quod non decet.

Cleobulus: (ee)

Mendacium odit quiſquis animitus ſapit.

Ariſtoteles dixit, † *κατ' αὐτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτὸν, τὸ δὲ ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν· per ſe mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis.* † *Ethic. Nicom.* IV. 13.

2. Neque tamen deeſt in alteram quoque partem auctoritas: primum in ſacris literis exempla [t] laudatorum hominum 62 ſine reprehenſionis nota: deinde veterum Chriſtianorum pronuntiata, Origenis, Clementis, Tertulliani, Lactantii, Chryſoſtomi, Hieronymi, Caſſiani, imo pene omnium ut ipſe fatetur Auguſtinus, ita diſſentiens, ut tamen *magnam quæſtionem, latebroſam tractationem, diſputationem* 63 *inter doctos alternantem* (hæc enim omnia ipſius verba ſunt) agnoſcat.

3. Inter philoſophos aperte hinc ſtant Socrates & diſcipuli ejus *a* Plato, Xenophon *b*, & alicubi Cicero, &, ſi Plutarcho *c* ac 64 Quintiliano *d* credimus, Stoici, qui inter ſapientis dotes ponunt mentiri ubi & quomodo oportet: neque videtur diſſentire aliquot in locis Ariſtoteles, *e* cujus illud *καθ' αὐτὸ* quod diximus exponi poteſt 65 communiter, ſive re ſpectata 66 ſepoſitis circumſtantiis. Interpres autem ejus Andronicus *f* Rhodius 67 de medico apud ægrotum mentiente ſic ait: *ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεὼν δὲ οὐκ*

a *Lib.* I. *&* II. *&* V. *de Rep.*
b *Memorab. Socrat. Lib.* IV. *c.* 2. §. 16, 17.
c *Plut. de Stoicorum contradict.* pag. 1055 *x* 1056.
d XII, 1.
e *Nic.* II, 7. IV. 13.
f *Paraphr. Eth. Nic.* Lib. V. c. 8. p. 297.

GROTII.

t *Laudatorum hominum ſine reprehenſionis nota*] *Irenæus* ex veteris presbyteri inſtitutione didicit docuitque: *de quibus ſcriptura non increpant, ſed ſimpliciter ſunt poſita, nos non debere fieri accuſatores.* Locus eſt libro IV, c. 50.

GRONOVII.

62 *Sine reprehenſionis nota*] Ne ob id quidem, quod mentiti fuiſſe videntur, reprehenſorum aut notatorum. [Adeoque ſuſpicor heic in verbis Auctoris noſtri, poſt *hominum* excidiſſe, *mendacio utentium*, aut quid ſimile. *J. B.*]

63 *Inter doctos alternantem*] Contrariis ſententiis & argumentis vehementer agitatam.

64 *Quintiliano*] 12, 1. 557.

65 *Communiter*] Plerumque, ut plurimum.

66 *Sepoſitis circumſtantiis*] Extra caſus ſingulares, qui ſatis id excuſent.

67 *De medico apud ægrotum*] Celſus apud *Origen.* lib. 4. p. 171. Ἀπάτη δὲ καὶ ψεῦδος ἄλλως μὲν κακὰ, μόνως δ' ἂν ὡς ἐν φαρμάκου μοίρᾳ χρῶτό τις, ἢ πρὸς φίλους τοσοῦντας ἢ μεμηνότας ἰώμενος· ἢ πρὸς ἐχθροὺς κίνδυνον ἐκφυγεῖν προμηθούμενος.

(ee) Ψεῦδος δὲ μισεῖ πᾶς σοφὸς, καὶ χρήσιμον. Hoc etiam ex STOBÆO, ſed qui *Menandro*, non *Cleobulo*, tribuit. *J. B.*

ἐκ ἔστιν· *decipit quidem, at deceptor non est*: Causam addit: ὁ γὰρ τέλος ἔχει τὴν ἀπάτην τοῦ νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν· *non enim propositum sibi habet decipere, sed servare ægrotum.*

*Inst. Orat. XII. 1. 4. Quintilianus, ★ quem dixi, hanc ipsam partem defendens, pleraque esse ait quæ 68 non tam factis, quam causis eorum vel honesta fiant, vel turpia. Diphilus, †

† *Apud. Stob.* Tit. XII.

Quod pro salute dicitur mendacium
Me judice habere nil potest incommodi.

Quærenti apud Sophoclem Neoptolemo, (*Philoctet.* vers. 107.)

Non tibi videtur turpe falsiloquentia?

Respondet Ulysses,

Non, si salus nascatur ex mendacio.

Cui similia ex Pisandro & Euripide adferuntur. Et apud Quinti-
a *Inst.* *Orat.* II. 17. lianum lego: a *nam & mendacium dicere etiam sapienti aliquando concessum est.* Eustathius Metropolita Thessalonicensis ad secundum Odysseæ: ψεύσεται u κατὰ καιρὸν ὁ σοφός· *mentietur sapiens re urgente:* ubi & ex Herodoto & Isocrate testimonia adfert.

X. 1. Tam dissidentium sententiarum conciliatio forte aliqua
Th. 2, 2. *qu.* 110. *art.* 1. *in resp.* reperiri poterit ex largiore aut strictiore mendacii acceptione. Neque enim hic mendacium sumimus x quatenus & imprudenti
b *Gell.* XI, 11. accidit, quomodo mendacium dicere & mentiri apud b Gellium discernuntur: sed de eo agimus quod scienter profertur cum significatione quæ mentis 69 conceptui, sive in intelligendo, sive in volendo, disconveniat. Nam quod 70 primo καὶ ἁπλόως verbis & similibus notis indicatur, sunt 71 mentis conceptus: ideoque non men-

tam opus ipsum quam intentio & finis operis, vel laudem, vel vituperationem meretur, *Quintil.* instit. 12, 1. 557. *sic judicet pleraque esse, quæ non tam factis quam causis eorum vel honesta fiant vel turpia. Nam si hominem occidere sæpe virtus, liberos necare nonnunquam pulcherrimum est; asperiora quædam adhuc dictu, si communis utilitas exegerit, facile conceditur: ne hoc quidem nudum est intuendum, qualem causam vir bonus, sed etiam quare & qua mente defendat.*

GROTII.

u Κατὰ καιρὸν] In tempore, ut *Donatus* loquitur ad Adelphos IV, 3. *Et ipsum fallere in tempore, quidam de officiis scribentes rectum putant. Cicero* pro Q. Ligario, *aliquod mendacium honestum & misericors* vocat. (Cap. 5.)

x *Quatenus & imprudenti accidit*] *Ream linguam non facit nisi rea mens. Et: Nemo mentiens judicandus est qui dicit falsum quod putat verum, quia, quantum in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur.* Sunt hæc *Augustini*, de verbis Apostoli sermone XXVIII. & enchiridii c. 22. relata a Gratiano in *causam* XXII, *quæstione* II. c. 3, 4.

GRONOVII.

68 *Non tam factis*] In quibus non

69 *Conceptui sive intelligendo*] Cogitationi, vel quantum ad judicium & opinionem, vel quantum ad voluntatem & consilium.

70 *Primo καὶ ἁπλόως*] Simpliciter & directe.

71 *Mentis conceptus*] Quod cogitatur, quod sentit animus.

mentitur qui dicit rem falsam quam veram existimat, sed qui dicit rem veram quidem, sed quam falsam putat, mentitur. 72 Significationis ergo falsitas id est quod ad communem mendacii naturam requirimus. Cui consequens est, cum vox aliqua aut 73 sermonis complexio est πολύσημος, id est, plures uno significatus admittit, sive ex vulgi usu, sive ex artis consuetudine, sive ex figura aliqua intelligibili, tunc si animi conceptus uni istarum significationum congruat, 74 non admitti mendacium, y etiamsi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus.

2. Verum quidem est talem locutionem usurpatam temere non probandam: sed potest ex accedentibus causis honestari: puta si id pertineat ad erudiendum eum qui curæ nostræ est traditus, aut ad evitandam 75 iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipse Christus dedit, cum diceret, * *Lazarus amicus noster dormit*, quod apostoli accipiebant tanquam de dormitione somni diceretur. Et quod de † templo instaurando ipse dixerat, intelligens hoc de suo corpore, Judæos sciebat accipere de templo proprie dicto. Sic & cum apostolis adinstar 76 Phylarcharum *a* apud Hebræos sedes eximias & regi proximas duodecim promitteret, & alibi *b* vini novi potationem in patris regno, satis sciviisse videtur non aliter hoc ab illis accipi quam de regno aliquo hujus vitæ, cujus spe *c* ad ipsum momentum Christi ad cœlum ascensuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages populum alloquitur, *d* ne audientes ipsum intelligerent, nisi scilicet animi attentionem talem ac docilitatem afferrent qualem afferri par erat. Posterioris usus exemplum ex profana historia dari potest in L. Vitellio, *e* cui Narcissus instabat, aperiret ambages & veri copiam faceret: sed non ideo pervicit, z quin 77 su-

* *Joh.* XI, 11.

† *Joh.* II, 20. 21.

a *Luc.* XXII, 30.

b *Matth.* XXVI, 29.

c *Act.* I. 6.

d *Matth.* XIII. 13.

e *Tacit. Annal.* XI. c. 34.

GROTII.

y *Etiamsi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus*] Quomodo Abraham captiosè loquebatur cum servulis, ita judicante & probante *Ambrosio*, quem sequitur *Gratianus* post c. si quælibet, dicta *causa* XXII, *quæst.* II. c. 20. [Plus est in hoc exemplo, quàm Auctor putat. Sed de eo fusiùs agendi locus erit in Notis nostris Gallicis. *J. B.*]

z *Quin suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet*] Idem *Tacitus* historiarum III. (Cap. 3.) *Incerta disseruit, tracturus interpretationem prout conduxisset.* Item: *ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret vel prospera agnosceret.* (Ibid. c. 52.)

GRONOVII.

72 *Significationis ergo falsitas*] Dissensus cum mente.

73 *Sermonis complexio*] Sententia.

74 *Non admitti mendacium*] Mentis & orationis discordiam requirit mendacium ad fraudandum eum, cui de mente nostra constare debet. Ergo ratio πολύσημος, etiamsi accepturus est eam secus, qui audit, si non peccat in honorem Dei, amorem proximi, reverentiam superiorum, vacat crimine mendacii.

75 *Iniquam interrogationem*] Ad quam si respondeamus simpliciter, aut nobis aut aliis innocentibus periculum immineat.

76 *Phylarcharum*] Quasi haberentur pro principibus tribuum.

77 ſuſpenſa & quo ducerentur inclinatura reſponderet. Dictum [a] Hebræorum huc pertinet : אם יורע אדם להמור את דבריו מוטב ואם לא ישתוק *ſi quis norit uti perplexiloquio, recte: ſin minus, taceat.*

3. Contra accidere poteſt, ut tali loquendi genere uti non modo illaudabile ſit, ſed & improbum, [b] puta cum Dei honos, [c] aut amor proximo debitus, aut reverentia adverſus ſuperiorem, aut rei quæ agitur natura exigunt, ut quod animo cogitatur omnino patefiat : ſicut 78 in contractibus diximus id aperiendum quod natura contractus intelligitur exigere : quo ſenſu non incommode accipi poteſt Ciceronis illud, * *tollendum eſſe ex rebus contrahendis omne mendacium*, deſumtum ex veteri lege † Attica 79 κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν : quibus in locis mendacii vox videtur ita laxe accipi ut etiam obſcuram locutionem includat. At nos proprie loquendo a mendacii notione id ipſum jam excluſimus.

* *De Offic.* III. 15.

† *Demoſt. in Leptinem*: pag. 863. A.

XI. 1. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur, ut quod dicitur, ſcribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat, quam in eum ſenſum, qui a mente proferentis diſcrepet. Huic autem notioni laxiori ſtrictior mendacii, qua naturaliter illicitum eſt, ſignificatio differentiam aliquam propriam adjiciat neceſſe eſt, quæ, ſi recte res inſpiciatur, ſaltem ſecundum communem gentium exiſtimationem, nulla videtur alia dari poſſe

GROTII.

a *Hebræorum*] Quorum & hoc eſt: מוהר לשנות מפני השלום. *licet perplexe loqui boni cauſa.* Citat doctiſſimus *Manaſſes Ben-Iſraël* in ſuo conciliatore quæſtione XXVII. *Chryſoſtomus* I de Sacerdotio : ἀπατεῶν ἐκεῖνος ἂν εἴη καλεῖσθαι δίκαιος, ὁ τῷ πράγματι κεχρημένος ἀδίκως, οὐχ ὁ μεθ' ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν· *fallax jure vocetur qui re tali injuſte utitur, non qui ſalutari propoſito.*

b *Puta cum Dei honos*] *Philo* de Vita Moſis : ἐπ' ἔργοις ἅπερ ἀναφέρεται εἰς Θεὸν τιμὴν, δεῖ ἃ μόνα καὶ τὸν ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἦθος κατεψευσμένον, ἀναγκαῖον ἦν ἀληθεύειν. ἀλήθεια γὰρ ὁπαδὸς Θεοῦ· *de factis loquor quæ ad Dei honorem pertinent, in quibus ſolùs veratem eſſe oportuit, etiam ſi quis caterum ingenio eſſet mendace. Veritas enim Dei comes.* (Pag. 679. E.) *Auguſtinus* epiſtola VIII. *Alia quæſtio eſt, ſitne aliquando mentiri viri boni : & alia quæſtio eſt, utrum ſcriptorem ſanctarum ſcripturarum mentiri oportuerit.* Vide quæ infra §. XV.

c *Aut amor proximo debitus*] Æſchylus Prometheo, (pag. 39. *Ed. H. Stephan.*)

Λέξω τορῶς σοι πᾶν, ὅ τι χρῄζεις μαθεῖν,
Οὐκ ἐμπλέκων αἰνίγματ', ἀλλ' ἁπλῷ λόγῳ,
Ὥσπερ δίκαιον πρὸς φίλους οἴγειν στόμα·

Dicam diſerte quicquid audire expetis,
Sermone nudo, non per implicitos modos,
Quo more amicos alloqui verum ac bonum eſt.

GRONOVII.

77 *Suſpenſa & quo ducerentur*] Paſſura talem interpretationem in hanc aut illam partem, qualem eis aptares. Adde exemplum elegans apud *Plinium* lib. I, epiſt. 5.

78 *In contractibus diximus*] 2, 12. 9.

79 Κατὰ τὴν ἀγορὰν] In foro nemo mentitor.

d In-

posse 80 præter repugnantiam cum jure existente ac manente ejus ad quem sermo aut nota dirigitur : nam sibi neminem mentiri, ut maxime falsum proferat, satis constat. Jus hic intelligo non quodvis & rei extrinsecum, sed quod proprium sit huic negotio atque cognatum. Id autem nihil est aliud quam d 81 judicandi libertas, quam homines colloquentes his quibus colloquuntur debere, quasi pacto quodam tacito, intelliguntur. Hæc enim nec alia est mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, simul atque sermone notisque similibus uti instituerunt. nam sine tali obligatione inane fuisset tale repertum.

2. Desideramus autem ut quo tempore sermo fit, 82 jus illud subsistat ac maneat : fieri enim potest ut jus quidem fuerit, sed sublatum sit, aut tollatur ex alio jure superveniente, sicut debitum 83 acceptilatione aut conditionis cessatione. Tum vero requiritur ut jus quod læditur ejus sit quicum loquimur, 84 non alterius (sicut & in contractibus injustitia non nascitur, nisi ex læso jure contrahentium. Huc forte non male referas, quod veriloquium ad justitiam refert post Simonidem * Plato, & quod mendacium, illud vetitum, sacræ literæ sæpe describunt falso (ff) testimonio sive elocutione adversus proximum, & quod ipse Augustinus in mendacii natura constituenda ponit e fallendi voluntatem. Et Cicero † quæstionem de veritate eloquenda referri vult ad justitiæ fundamenta.

* *L. 1. de rep. pag. 331. C. D. Ed. H. Steph.*

† *De Offic. I. 10.*

3. Tolli autem videtur posse jus quod diximus, sicut consensu ejus quicum agimus expresso, ut si quis 85 prædixerit se falsa dicturum & pro eo dicam agamve, quod mihi commodum videtur.

GROTII.

d *Judicandi libertas*] Hinc *furari cor* Hebræis dicitur qui adimit sciendi vias : *Genes.* XXXI, 26. 27. & ibi *Onkelos* & LXX. Rabbi *David* libro radicum, & Rabbi *Salomo* in commentario; & *Abenesdra.*

e *Fallendi voluntatem*] *Lactantius* institutionum VI, 18. *Ut non mentiatur unquam decipiendi aut nocendi causa.*

GRONOVII.

80 *Præter repugnantiam*] Quod adimat ei, qui audit, justam & debitam facultatem statuendi & cognoscendi de animo & proposito ejus, quem audit.

81 *Judicandi libertas*] Ut certior fiam de consilio & voluntate alterius, & pro eo dicam agamve, quod mihi commodum videtur.

82 *Jus illud subsistat*] Ut is talis sit, qui de animo nostro certior fieri omnino debeat : neque enim sicario sese quemquam prodere oportet.

83 *Acceptilatione*] Si quis sè accepisse, quod ei debebatur, debitori caverit, aut si non existat conditio, sub qua debeo.

84 *Non alterius*] Tertii, qui forte auscultat, aut verba inter alios facta clepit auribus, vel per indicem qualemcumque cognoscit.

85 *Prædixerit se falsa*] Ut cum *Ovidius* 10, Met. 302. *Desit in hac mihi parte fides, nec credite factum.*

(ff) Addidi vocem *falso*, quæ in omnibus Edd. excidit, & necessariam omnino esse, vel nonum Præceptum Decalogi, manifestum facit cuivis. *J. B.*

ćturum & 86 alter permiſerit, ita & tacito æquave ratione præſumto, aut 87 oppoſitione juris alterius quod communi omnium judicio multo plus valeat. Hæc recte intellecta multas nobis ſuppeditabunt illationes, quæ ad concilianda ſententiarum ſupra deſignatarum diſſidia non parum valituræ ſint.

XII. Primum eſt, etiamſi quid dicatur quod falſam habeat ſignificationem infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non eſſe. Videtur enim communi omnium hominum ſenſu permiſſum eſſe,

Ut puerorum ætas improvida ludificetur.

Lucret. Lib. 1. vers 938. Et Quintilianus de pueris locutus: * *utilitatis*, inquit, *eorum gratia multa fingimus.* Ratio proxima eſt, quia cum in infantibus & amentibus non ſit judicii libertas, non poteſt eis circa eam libertatem injuria fieri.

** Inſt. Orat. XII. 1.*

XIII. 1. Secundum eſt, quoties ſermo ad eum dirigitur 88 qui non decipitur, etiamſi tertius inde falſam hauriat perſuaſionem, nullum eſſe mendacium: Non ratione ejus ad quem ſermo eſt: quia illi libertas manet integra, plane ut illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur ſermo figuratus, κατ' εἰρωνείαν aut καθ' ὑπερβολήν, quæ figura, ut Seneca * ait, ſ 89 ad verum mendacio venit: & 90 Quintiliano ementiens ſuperjectio dicitur. Neque ratione 91 ejus qui obiter id audit: quia cum eo non agitur, ideoque nulla eſt ad illum obligatio. Imo ſi ipſe ſibi 92 opinionem informat de eo quod non ipſi, ſed alteri dicitur, habet quod ſibi non alteri rem imputet. Quippe, ſi recte judicare volumus, illius reſpectu ſermo 93 non ſermo eſt, ſed res quæ ſignificare quidlibet poteſt.

* VII, *de Benef.* 23.

2. Nihil ergo peccavit aut Cato Cenſorius, a qui ſociis auxilia-

a *Livius* XXXIV. c. 12.

GROTII.

ſ *Ad verum mendacio venit*] *Incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat. Seneca* ibidem.

GRONOVII.

86 *Alter permiſerit*] Ut cum Auguſtus parricidii reum ſic interrogaret: certe patrem tuum non occidiſti? *Martial.* 5, 1. *Tu tantum accipias: ego te legiſſe putabo, Et faciles falſa credulitate fruar.*

87 *Oppoſitione juris*] Si ei, qui loquitur, jus eſt contrarium, per quod alterum poteſt ſententiæ ſuæ expertem habere.

88 *Qui non decipitur*] Qui quod ego dico intelligit, aut utcumque intelligat, nullam inde jacturam ſentit.

89 *Ad verum mendacio venit*] Eo, quod non eſt, proferendo, vel adverſum vel maximum minimumve, quod eſt, ſignificat.

90 *Quintiliano*] 8, 6. 495.

91 *Ejus qui obiter*] Tertii, ad quem non loquor.

92 *Opinionem informat*] Falſum ſibi perſuadet.

93 *Non ſermo*] Non expoſitio certæ rei, ſed ſonus forte accidens, quem interpretari tuo periculo poſſis: ſi male interpreteris, neminem præter temet ipſe accuſandum habeas.

lia falso est pollicitus, aut Flaccus, *a* qui hostium urbem ab Æmilio expugnatam aliis narravit, quanquam eo hostes decepti sunt: cui rei similem de Agesilao narrat Plutarchus. Nihil enim hic dictum hostibus: nocumentum autem quod inde secutum est extrinsecum quid est, & per se non illicitum optari aut 94 procurari. Ad hoc genus g Chrysostomus & Hieronymus retulerunt Pauli sermonem, quo Antiochiæ *b* Petrum ut nimium judaizantem reprehendit. Censent enim Petrum satis intellexisse non id serio fieri: interim vero consultum infirmitati adstantium.

a App. Hisp. pag. 301. Ed. H. Steph.

b Galat. II, 14.

XIV. 1. Tertium est, quoties 95 certum est eum ad quem sermo est, libertatis suæ in judicando læsionem non ægre laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob commodum aliquod quod inde assequitur, tunc quoque mendacium stricte dictum, id est injuriosum, non committi, sicut furtum non perpetraret qui ex præsumta domini voluntate rem ipsius exiguam consumeret, ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim quæ adeo certa sunt, præsumta voluntas pro expressa habetur. Volenti autem constat injuriam non fieri. Sic ergo videtur non peccare, qui aut ægrotantem amicum persuasione non vera solatur, ut Arria Pætum filio mortuo, quæ historia est h in Plinii Epistolis: aut in prælio periclitanti ex falso nuntio animum addit, quo incitatus victoriam & salutem sibi pariat, ac sic deceptus non capiatur, quemadmodum Lucretius * loquitur.

* *Ubi supr.*

2. Democritus: † *ἀληθομυθεύειν χρεὼν ὅπῃ λώϊον omnino veriloquio utendum est, ubi id est melius.* Xenophon: *φίλους δίκαιον ἐξαπατᾶν, ἐπὶ δὲ ἀγαθῷ amicos decipere licet, ipsorum bono.* Et Clemens Alexandrinus *a* concedit *ψεύδεσθαι ἐν θεραπείας μέρει, mendacio uti pro remedio.* Maximus Tyrius: *b καὶ ἰατρὸς νοσοῦντα ἐξαπατᾷ, καὶ στρατηγὸς στρατόπεδον, καὶ κυβερνήτης ναύτας· καὶ δεινὸν οὐδέν· & medicus ægrotum, & imperator exercitum, & gubernator nautas decipit: nec quicquam in hoc mali est.* Rationem reddit ad Platonem Proclus: *τὸ γὰρ ἀγαθὸν κρεῖττόν ἐστι τῆς ἀληθείας· nam* 96 *quod bonum est, id vero est melius.* Tale illud i apud Xenophontem,

† *Apud Stob. Serm. 12.*

a *Stromat. Lib. VII.*

b *Dissert. III. pag. 30. Edit. Davis.*

GROTII.

g *Chrysostomus & Hieronymus*] Adde *Cyrillum* adversum Julianum libro IX. circa finem. Nec multo aliter *Tertullianus* primo & tertio contra Marcionem.

h *In Plinii epistolis*] III, 16.

i *Apud Xenophontem*] *Et Agesilaus cum in Bœotiam venisset & intellexisset Pisandrum navali prælio victum a Pharnabazo & Conone, jussit militibus suis contrarium dici, coronatusque incedens sacra fecit pro victoria.* Plutarchus Agesilao (pag. 605. C.)

GRONOVII.

94 *Procurari*] Strui, comparari. Licet enim hosti & male velle & nocere.

95 *Certum est eum*] Non auferetur alicui facultas illa, sed differtur bono ejus, atque is postea laudaturus est, quod ad tempus in capienda mente nostra frustratus habitus fuerit.

96 *Quod bonum est, id vero est melius*] Potius ad tempus falsum credere, quod utile neque inhonestum est, quam verum scire, quod nocet.

c IV. Socr. c. 2. §. 16. d Livius libro I. c. 27. e Idem, II. 04.

phontem, *c* ſocios jamjam adfore, & Tulli Hoſtilii, *d* ſuo juſſu circumduci Albanum exercitum: & Quinctii conſulis, *e* ut hiſtoriæ loquuntur, ſalubre mendacium, hoſtes ab altero cornu fugere: ac ſimilia paſſim apud hiſtoricos. Notandum autem eſt, 97 læſionem judicii in hoc genere eo minoris eſſe, quia ferme momentanea eſt, pauloque poſt aperitur veritas.

f III. de Rep. pag. 389. B.

XV. 1. Quartum & ſuperiori affine eſt, quoties k qui habet 98 jus ſupereminens in omnia jura alterius, eo jure 99 bono ipſius ſive proprio, ſive publico utitur. Et hoc maxime ſpectaſſe videtur 100 Plato, *f* qui imperium habentibus concedit falſum dicere. Idem cum l 101 medicis modo dare videatur, modo adimere, diſcrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco medicos intelligat publice ad hoc vocatos, poſteriore eos qui privatim id ſibi arrogant. Deo tamen, quanquam jus ſummum in homines habenti, non convenire mendacium recte agnoſcit idem Plato, quia infirmitatis nota eſt ad talia confugere.

* De Joſeph. pag. 550, & ſeq. † 1. Reg. III. 25.

2. Exemplum forte inculpatæ falſiloquentiæ, laudante etiam * Philone, dari poterit m in Joſepho, qui regia vice imperans fratres primum quaſi exploratores, deinde quaſi fures, ficte nec ita ſentiens accuſat. Et in Solomone, † qui ſapientiæ divinitus datæ ſpecimen dedit, cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit quæ voluntatem ſcindendi infantis ſignificarent, cum animus ei longiſſime a tali voluntate abeſſet, & veræ matri

GROTII.

k *Qui habet jus ſupereminens*] Iliados ſecundo Agamemnon Græcorum Imperator, (*vers* 73.)

Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι ἠδ' ἐπιτέλλω,
Καὶ φεύγειν σὺν νηυσὶ πολυκλήϊσι κελεύω.
Ante tamen Danaos verbis tentabo, (ſinit fas)
Utque citi fugiant ærata claſſe monebo.

l *Medicis*] Exempla medicorum affert *Chryſoſtomus* dicto libro 1. de Sacerdotio.

m *In Joſepho*] *Cum fratribus diſpenſatoria ſeveritate crimen explorationis inureret*, ait *Caſſiodorus* de Amicitia.

GRONOVII.

97 *Læſionem judicii*] Diſſimulationem, qua judicium alteri de ſententia noſtra eripitur.

98 *Jus ſupereminens*] Poteſtatem, imperium, tutelam.

99 *Bono ipſius*] Ad id quod ei utile eſt, ſive in ipſius perſona, ſive quatenus pars eſt corporis, cui utile eſt.

100 *Plato qui imperium*] 3. de Republ. p. 611. Τοῖς ἄρχουσι δὴ τῆς πόλεως, εἴπερ τισὶν ἄλλοις, προσήκει ψεύδεσθαι, ἢ πολεμίων ἢ πολιτῶν ἕνεκα, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πόλεως· τοῖς δὲ ἄλλοις πᾶσιν οὐ κτητέον τὸ τοιοῦτον.

101 *Medicis modo dare*] Εἰ γὰρ ὀρθῶς ἐλέγομεν ἄρτι καὶ τῷ ὄντι, θεοῖς μὲν ἄχρηστον ψεῦδος, ἀνθρώποις δὲ χρήσιμον, ὡς ἐν φαρμάκου εἴδει, δῆλον ὅτι τόγε τοιοῦτον ἰατροῖς δοτέον, ἰδιώταις δὲ οὐ κτητέον· Hic certe non modo dat, modo adimit, medicis, ſed ἄρχουσι ſolis & medicis dat; ἰδιώταις, hoc eſt, ut ipſe ibidem loquitur, πᾶσιν ἄλλοις, *adimit*. [Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. C. 1. §. 17. Not. 1. alterius Editionis. *J. B.*]

n Quo-

matri ſuum partum [1] attribuere vellet. Quintiliani eſt [a] dictum: *aliquando exigit communis utilitas ut etiam falſa defendantur.*

[a] *Inſt. Orat. Lib.* II. c. 17.

XVI. Quintum eſſe poteſt, [n] quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter ſervari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non poteſt: quale fuit [2] factum Hypermneſtræ quæ hoc nomine laudari ſolet, *6*

[b] *Horat.* III. *carm.* XI. vers 35.

o 3 *Splendide mendax, & in omne virgo*
Nobilis ævum.

XVII. 1. Latius quam quæ jam diximus patet quod paſſim ſtatuunt ſapientes, apud hoſtem falſo ſermone uti licere. Sic regulæ de non mentiendo exceptionem niſi adverſus hoſtes addit * Plato, † Xenophon, Philo [a] inter Judæos, [p] inter Chriſtianos

* *Lib.* II. *De Rep.* p. 382. C.
† *Lib.* I. *De Cyri inſtit.* c. 6. & IV. *Socr.*
[a] *De Migr. Abr.*

GROTII.

n *Quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter ſervari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non poteſt*] *Auguſtinus* in v. Pſalmum, relatus a *Gratiano* in cauſam XXII. quæſt. II. c. ne quis 14. *Duo vero ſunt genera mendaciorum in quibus non eſt magna culpa, ſed tamen non ſunt ſine culpa, cum aut jocamur, aut proximo conſulendo mentimur. Illud autem primum in jocando ideo non eſt perniciosum, quia non fallit. Novit enim ille, cui dicitur, cauſa jocandi fuiſſe dictum. Secundum autem ideo minus eſt, quia retinet nonnullam benevolentiam.* *Tertullianus* libro de Pudicitia inter delicta quotidianæ incurſationis, quibus omnes ſumus objecti, ponit, neceſſitate mentiri. (Cap. 19.)

o *Splendide mendax*] Ubi ſcholiaſtes, *decenter. Pulchrum eſt enim pro juſtitia mentiri.* Simile eſt illud *Chryſoſtomi* de Rahabe: ὦ καλῆς ψεύδης, ὦ καλῆς δόλε, ὁ προδιδόντος τὰ θεῖα, ἀλλὰ φυλάττοντος τὴν ἀλήθειαν, aut, ut alii habent codices, τὴν εὐσέβειαν, *ô pulchrum mendacium, ô laudabilem dolum, non prodentis res divinas, ſed cuſtodientis veram pietatem.* *Auguſtinus* de Obſtetricibus Ægyptiis: *ô magnum humanitatis ingenium, ô pium pro ſalute mendacium!* Laudat eaſdem obſtetrices, & præmia illis data, etiam æterna, credit *Hieronymus* ad Ezechielem XXVIII. & ad Eſaiam LXV. *Ambroſius* ad Syagrium libro VI. *Auguſtinus* ipſe, ut ſolet, varians, ad Conſentium contra mendacium c. 15. *Toſtatus* negat in eo peccatum. Hæſitant *Auguſtinus* lib. II. quæſtione ſuper Exodum, *Thomas* 2, 2. quæſtione ex. art. 4. reſp. ad 4. & ibi *Cajetanus*. Vide ſi vacat & moriæ encomio *Eraſmum*, & doctiſſimum *Maſium* ad Joſuam II. 5.

p *Inter Chriſtianos Chryſoſtomus*] Sic loquens: εἰ βέλτιγε τῶν στρατηγῶν τὸς ἐξ αἰῶνος εὐδοκιμάσαντας ἐξετάσαι, τὰ πλείονα αὐτῶν τρόπαια τῆς ἀπάτης εὑρήσεις ὄντα κατορθώματα, καὶ μᾶλλον τούτους ἐπαινεμένους ἢ τὸς φανερῶς κρατοῦντας· *si nobiliſſimos ducum ad examen voces, pleraque eorum tropæa reperies fraudum eſſe opera, magiſque tales laudari quam qui aperte agendo vicerunt.*

GRONOVII.

1 *Attribuere vellet*] Ita Cæſar famæ hoſtilium copiarum perterritos milites non negando minuendove, ſed inſuper amplificando, ementiendoque confirmabat. *Suet.* 66.

2 *Factum Hypermneſtræ*] Quæ promiſerat patri ſe interfecturam patruelem maritum, quem ſervavit, *Ovid.* in epiſt. Heroid.

3 *Splendide*] Glorioſe, cum laude.

stianos *b* Chrysostomus. Quo forte non male referas quod in sacris litteris extat *c* Jabesitarum in obsidione mendacium, & factum non dissimile *d* Prophetæ q Elisæi: & Valerii Levini, qui Pyrrhum (gg) a se interemtum jactabat.

b *De Sac.* L. 1.
c 1 *Sam.* XI. vers 10.
d 11 *Reg.* VI. 18, & *sequ.*

2. Ad tertiam, quartam, & quintam observationum earum quas jam posuimus, pertinet Eustratii Metropolitæ Nicæensis locus ad sextum *e* Nicomachiorum: *ὁ εὖ βυλευόμενος, οὐκ ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀληθεύων ἐστίν· ἐστὶ γάρ ποτε τὸν ὀρθῶς βυλευόμενον καὶ περὶ αὐτῶν τῶν ψεύδους βυλεύσασθαι, ἵν' ἐπιτηδὲς ψεύδηται πρός τινα ἢ ἐχθρὸν ὄντα, ἵνα σφάλῃ αὐτὸν, ἢ φίλον, ἵν' ἐκκόψῃ αὐτὸν ἀπὸ κακῶν, καὶ τούτων τὰ παραδείγματα ἐν ταῖς ἱστορίαις πολλά· qui recte consultat non utique & verum dicit. Fieri enim potest ut quis recte consultans hoc ipsum consultet quo pacto de industria mentiatur, aut hosti ut eum fallat, aut amico ut eum a malo liberet: quarum rerum exemplis plena sunt historiæ.* Et Quintilianus, *f* si ab homine occidendo grassator avertendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus, quod alias 4 in servis reprehendendum sit, fore ait in ipso sapiente laudandum.

e Cap. 9.
f *Inst. Or.* XII. 1.

3. Non placent hæc 5 scholæ actorum paulo ante sæculorum, *g* ut quæ unum ex veteribus r Augustinum ferme in omnibus sequendum sibi delegerit. Sed eadem schola tam ab omni usu abhorrentes admittit interpretationes tacitas, ut dubitari possit an non satius sit adversus quosdam 6 falsiloquium admittere in iis quos diximus casibus, aut eorum aliquibus, (nihil enim definiendum hic sumo) quam ista a falsiloquio tam indiscrete eximere: ut cum dicunt, nescio, intelligi posse nescio ut dicam; non habeo, intelligi posse ut tibi dem; & id genus alia quæ sensus communis repudiat, & quæ si admittantur, jam nihil obstabit quominus qui quid affirmat id ipsum negare, qui negat affirmare dicatur.

g *Th.* 2, 2. *qu* 110. *art.* 1. & 3. *Covar. in c. quamvis. de pactis in* 6. *p.* 1. §. 1. *n.* 15. *Soto de Justitia* V, *q.* 6. *art.* 2. *Tolet. lib.* IV. *c.* 21. *lib.* V, *c.* 58. *Less. lib.* II, *de Justitia* c. 42. *dub.* 9.

4. Verisc-

GROTII.

q *Elisæi*] Ejusdem Elisæi alterum simile est II *Regum* VIII, 10. ita ut legunt Masoretæ, id est, secundum קרי, quod sequitur latina vulgata versio.

r *Augustinum*] Contra cujus posteriorem in hac re sententiam scripsit *Rupertus* Abbas.

GRONOVII.

4 *In servis reprehendendum*] Mendacium & furtum propria servorum vitia dicebant veteres. i. n. 20.

5 *Scholæ*] Theologis superiorum ætatum, qui κατ' ἐξοχὴν scholastici vocantur.

6 *Falsiloquium admittere*] Loqui aliter ac sentias mendacium non esse.

(gg) Habet hoc Auctor sine dubio è FRONTINO, sed qui alio modo rem refert, ut non satis ad rem faciat: VALERIUS LÆVINUS (inquit) *adversus* Epirotarum *Regem*, *occiso quodam gregali, tenens gladium cruentum, exercitui utrique persuasit*, Pyrrhum *interemtum*. Strateg. Lib. II. c. 4. *num.* 9. Vide PLUTARCHUM, *Vit. Pyrrh.* pag. 393. E. F. Aptius fuisset exemplum *num.* 10. sequ. ubi *Jugurtha* falso *Marium* à se interemtum jactat: de quo vide SALLUSTIUM, *Bell. Jug.* cap. 107. Ed. Wass. J. B.

4. Veriſſimum quippe eſt nullam omnino eſſe vocem f quæ non ambiguum recipiat, cum omnes præter 7 ſignificatum quem vocant primæ notionis, t alterum habeant 8 ſecundæ, eumque varium u ſecundum varias artes, tum vero alios quoque ex tranſlatione ac ſimilibus figuris. Neque magis eorum commentum probo, qui, quaſi vocem non rem exhorreſcerent, joca vocant ea quæ vultu ac pronuntiatione maxime ſeria proferuntur.

XVIII. Sciendum vero quæ de falſiloquio diximus ad 9 afferentem ſermonem, & quidem talem qui nulli niſi publico hoſti noceat, x non ad promittentem referenda. Nam ex promiſſione, ut jam modo dicere cœpimus, jus ſpeciale ac novum confertur ei cui fit promiſſio: idque inter hoſtes etiam locum habere, 10 ſine ulla hoſtilitatis jam exiſtentis exceptione, neque tantum in promiſſis expreſſis, ſed & in tacitis, ut in colloquii poſtulatione oſtendemus, cum ad eam partem quæ de fide in bello ſervanda eſt, ventum erit.

XIX. Illud quoque ex ſuperiori, quæ 11 de jurejurando fuit, diſſertatione repetendum eſt, 12 ſive id aſſertivum ſit, ſive promiſſivum, vim habere excludendi omnes exceptiones, quæ ex perſona ejus quicum agimus peti poſſent, quia non cum homine tantum, ſed & cum Deo res eſt, cui per jusjurandum obligamur, etiamſi homini jus nullum naſci poſſit. Ibidem & illud diximus, non ſicut in alio ſermone, ita in jurato, ut a mendacio excuſemur, admitti interpretationes verborum quaſvis non plane

GROTII.

f [*Quæ non ambiguum recipiat*] Id Chryſippus defendit apud *Gellium* libro XI. c. 12. Et *Seneca* de Beneficiis ſecundo, capite 34. *Ingens eſt copia rerum ſine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, ſed alienis commodatiſque.*

t *Alterum habeant ſecundæ*] *Auguſtinus* de magiſtro: *nullum nos ſignum comperiſſe quod non inter cætera quæ ſignificat, ſe quoque ſignificet.*

u *Secundum varias artes*] Vide quæ ſupra notata ad paragraphum decimum.

x *Non ad promittentem*] Diſtinguit hæc & Ageſilaus & cum eo *Plutarchus*: τὸ μὲν σπεισάμενον ἀδικεῖν, τῶν θεῶν ἐστι καταφρονεῖν· ἐν δὲ τῷ παραλογίζεσθαι τὰς πολεμίους, οὐ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δόξα πολλὴ, καὶ τὸ μετ' ἡδονῆς κερδαίνειν ἔνεστι· *federa violare, Deos eſt contemnere. Extra ea verbis hoſtem decipere, non juſtum modo eſt, ſed & gloriam habet, & cum lucro voluptatem.*

GRONOVII.

7 *Significatum primæ notionis*] Quam *domicilium proprium* appellat *Cicero* 16. famil. 17.

8 *Secundæ*] Quas migrationes in alienum.

9 *Aſſerentem ſermonem*] Quo tantummodo aliquid pronuntiatur eſſe vel non eſſe; non etiam promittitur, aut adſtringitur.

10 *Sine exceptione*] Nec prætextu, quod hoſti omnibus modis nocere liceat, irritum fieri.

11 *De jurejurando*] 2, 13.

12 *Sive id aſſertivum*] Sive confirmatur eo aliquid tanquam verum; ſive promittitur tanquam præſtandum.

ne inusitatas : sed omnino veritatem requiri eo in sensu quem homo exaudiens intelligere fide optima existimatur : ut plane detestanda sit illorum impietas, qui 13 ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos asserere non dubitabant.

XX. 1. Scimus etiam fraudium, quas concessas naturaliter diximus, genera quædam a populis aut hominibus nonnullis repudiata : sed id non accidit 14 ob injustitiæ opinionem, sed ob eximiam quandam animi celsitudinem, interdum & virium fiduciam. Exstat 15 apud Ælianum dictum Pythagoræ, duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, vera (hh) semper loquendo, & benefaciendo aliis : & apud * Jamblichum veracitas dux dicitur ad omnia divina humanaque bona. Aristoteli † ὁ μεγαλόψυχος παῤῥησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικὸς, *magnanimus verum & libere loqui amat.* Plutarcho τὸ ψεύδεσθαι δουλοπρεπὲς, ‖ *servile mentiri.* Arrianus de Ptolemæo : ἃ καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι αἰσχρότερον ἢ τῷ ἄλλῳ ψεύσασθαι ἦν· & *ipsi, utpote regi, turpius mentiri quam alii cuivis.* Apud eundem b Alexander : ὃ χρῆναι τὸν βασιλέα ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν πρὸς τοὺς ὑπηκόους· *non debere regem apud subditos aliud quam verum eloqui.* Mamertinus c de Juliano : *mira est in principe nostro mentis linguæque concordia. Non modo humilis & parvi animi, sed & servile vitium scit esse mendacium : & vere cum mendaces homines aut inopia aut timor faciat, magnitudinem fortunæ suæ imperator qui mentitur ignorat.* Laudatur Plutarcho d Aristidis φύσις ἱδρυμένη ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενὴς, ψεῦδος δ' οὐδ' ἐν παιδιᾶς τινι τρόπῳ προσιεμένη *ingenium morum constantia praditum, & justi tenax, mendacii etiam in joco fugiens.* e De Epaminonda e Probus : *adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur.*

* Protrept. c. 20.
† Nic. IV, 8.
‖ Lib. I. init.
b Lib. VII. c. 5.
c Paneg. Jul. c. 20.
d Pag. 319. D.
e Corn. Nep. c. 1.

2. Quod profecto Christianis eo magis observandum est, (ii) quia ipsis non simplicitas tantum imperata est Matth. X, 16. sed & vaniloquentia interdicta Matth. XII, 36. & is in exemplum propositus in cujus ore dolus inventus non est. Lactantius : * *Itaque viator ille verus ac justus non dicet illud Lucilianum :*

Homini amico ac familiari non est mentiri meum.

* Inst. Div. VI. 18.

Sed

GROTII.

y *Servile mentiri*] *Philo* libro : omnem virum probum esse liberum : (Pag. 888. B.) παρ' ὃ καὶ τοὺς δίχόνους καὶ δολεροὺς ἅπασιν ὀνομάζειν ἔθος ἀνελευθέρους τε καὶ δουλοπρεπεῖς· *unde & eos qui dupplices sunt atque fallaces, eos illiberales servilisque animi vocare solent.*

GRONOVII.

13 *Ut pueros talis*] Lysandri Laconis, aut Philippi Macedonis. *Ælian.* 7, 12.

14 *Ob injustitiæ*] Non quod illas nullo modo licitas putarent, sed quod sese indignas & inferiores.

15 *Ælianum*] 12, 59.

(hh) Vox illa, *semper*, apud *Ælianum* non legitur. *J. B.*

(ii) Nihil heic poscit Religio Christiana ultra id, quod Lege Naturæ sancitur. Dicemus plura, Deo dante, in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

z Nec

Sed etiam inimico atque ignoto existimabit non esse mentiri suum: nec aliquando committet, ut lingua interpres animi a sensu & cogitatione discordet. Talis est in Philoctete Sophoclis Neoptolemus ὑπερβάλλων ἁπλότητι καὶ εὐγενείᾳ, *generosa simplicitate excellens*, ut recte notavit Dion Prusæensis, qui Ulyssi ad dolos hortanti sic respondet. (*Philoctet.* vers 85 *& seqq.*)

Ego audiens quæ doleo, Laërta sate,
Implere factis oderim multo magis:
Nam si nec ego sum natus ut fallacias
Secter, z nec olim genitor, ut perhibent, meus;
At sum paratus vi mera, non fraudibus
Pertrahere raptum.

Euripides Rhesо, (*vers* 510, 511.)

Generosus animus hostibus furtim necem
Inferre nescit.

3. Sic Alexander furari negabat † se velle victoriam. Et Achæos abhorruisse ab omni in hostes fraude narrat *a* Polybius, ideo quod eam demum firmam censerent victoriam, quæ, ut *b* Claudiani verbis sensum ejus exprimam,

Confessos animo quoque subjugat hostes.

† *Plutarch. Alex.* pag. 683. D.

a *Lib.* XIII. *c.* 1.

b *In VI. Cons. Honor.* vers. 248.

Tales Romani ferme 16 ad usque belli Punici secundi finem. Ælianus: *c* ἴσασι Ῥωμαῖοι ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ ἡ μὲν διὰ τέχνης καὶ ἐπιβουλῆς καταγωνίσασθαι τοὺς ἐχθροὺς *Romanis propria est virtus, non per astus & vafritiem quæsita victoria.* Unde cum 17 Perseus Macedonum rex deceptus esset spe pacis, negabant veteres senatorum se agnoscere Romanas artes. majores nunquam ut astu magis quam virtute gloriarentur bella gessisse: non versutiis Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hostem quam vi superare glorioſius foret. Tum illud addebant; *interdum in præsens tempus plus profici dolo quam virtute, sed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa esset, se neque arte, neque casu, sed palam virtutis fiducia dimicasse.* Nota illud *virtutis fiducia*, quod optime convenit cum iis quæ nos hujus paragraphi initio in textu diximus.

c *Var. Hist.* XII. 33.

GROTII.

z *Nec olim genitor, ut perhibent, meus*] Achilles: de quo *Horatius* carminum lib. IV, ode VI.

Ille non inclusus equo Minervæ
Sacra mentito, male feriatos
Troas & latam Priami choreis
Falleret aulam:
Sed palam captis gravis.

Et quæ sequuntur. ubi Scholiastes dicit *Achillem nihil fraude, sed semper*

GRONOVII.

16 *Usque ad belli Punici secundi*] Immo usque ad initium tertii. *Sallust.* lib. 1. histor.

17 *Perseus Macedonum rex*] Livius 42, 47.

ſed collatis cominus viribus juſto ac pio bello eſſe ſuperatum. Etiam ſerius apud Tacitum * legimus : *non fraude, neque occulte, ſed palam & armatum populum Romanum hoſtes ſuos ulciſci.* Tales etiam Tibareni, † qui prælii quoque 18 locum & tempus condicebant. Quod & de Græcis ſui temporis apud Herodotum (kk) prodit Mardonius.

* *Ann. l. 11. c. 88.*

† *Scholiaſtes ad 11. Apollonii Rhod.*

XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod a quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut ſollicitare non liceat. Pro exemplo ſint hæc : regem ſuum occidere ſubdito non licet, nec oppida ſine conſilio publico dedere, nec ſpoliare cives. Ad hæc ergo ſubditum, 19 qui talis maneat, permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi cauſam dat, peccat & ipſe. Nec eſt quod regerat quiſquam, ipſi qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hoſtis interfectionem, eſſe licitum. Licet enim id ei facere, ſed non eo modo. Bene Auguſtinus : *a nihil intereſt utrum ipſe ſcelus admittas, an alium propter te admittere velis.*

a *Lib. 11. De Mor. Eccl. Cath.*

XXII. Aliud eſt ſi quis opera ſponte nec ſuo impulſu peccantis ad rem ſibi licitam utatur : quod iniquum non eſſe b Dei ipſius exemplo alibi probavimus. *Transfugam jure belli recipimus*, inquit *b* Celſus, id eſt, c contra jus belli non eſt, ut eum admittamus, qui deſerta hoſtium parte noſtram eligit.

b *L. 51. D. de acq. rer. dom.*

GROTII.

a *Quidquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut ſollicitare non liceat*] Ita docet & *Maimonides* in הלוכת תובל cap. v, ſect. 10.

b *Dei ipſius exemplo*] Libro II, c. XXVI. §. 5.

c *Contra jus belli non eſt, ut eum admittamus qui deſerta hoſtium parte noſtram eligit*] Neque reddendi tales, niſi pace convenerit. ut pace cum Philippo, Ætolis, Antiocho. *Polybius* in excerptis legationum IX, XXVIII, XXXV. *Menander proteſtor* idem nos docet.

GRONOVII.

18 *Locum & tempus*] Palam hoſtibus denuntiabant, ubi & quando eos aggredi conſtituiſſent.

19 *Qui talis maneat*] Qui patriam & civitatem non mutavit.

(kk) Locus eſt *Lib.* VII. *Cap.* 9. Sed ubi id reperit Auctor noſter, quod verba Græca, rectè expenſa, non præ ſe ferunt. *J. B.*

CAPUT

CAPUT II.

Quomodo jure gentium bona Subditorum pro debito imperantium obligentur : ubi de repreſſaliis.

I. *Naturaliter ex facto alieno neminem teneri niſi heredem.*
II. *Jure tamen gentium introductum ut pro debito imperantis teneantur res & actus ſubditorum.*
III. *Exemplum in prehenſione hominum:*
IV. *Et rerum.*
V. *Locum habere hoc poſt jus denegatum: & quando id factum cenſere debeat: ubi oſtenditur rem judicatam proprie jus non dare aut adimere.*
VI. *Vitam non obligari.*
VII. *Diſtinctio ejus quod in hac materia eſt juris civilis & gentium.*

I. 1. VEniamus ad ea [1] quæ ex jure deſcendunt gentium. Ea partim ad quodvis bellum ſpectant, partim ad certam belli ſpeciem. A generalibus auſpicemur. Mero naturæ jure ex facto alieno nemo [2] tenetur, niſi qui bonorum ſucceſſor eſt: [a] ut enim cum oneribus bona tranſirent ſimul cum dominiis rerum introductum eſt. Imperator * Zeno æquitati naturali contrarium dicit ut pro alienis debitis alii moleſtentur. Hinc tituli in jure Romano, † ne uxor pro marito, ne maritus pro uxore, ne filius pro patre, ne pater vel mater pro filio conveniantur.

2. Nec quod univerſitas debet, ſinguli debent, ut diſerte [a] loquitur Ulpianus: nimirum ſi univerſitas bona habeat: alioqui enim tenentur [3] non ſinguli, ſed qua pars ſunt univerſorum. Seneca: *b ſi quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc [4] æs alienum profitebor*: [b] *ad exſolvendum tamen hoc*

* *L. un. C. ut nul. ex vic.*
† *Tot. tit. C. ne uxor pro mar. & ne fil. pro pat.*
[a] *L. 7. §. 1. D. qu. cuj. univ. nom.*
[b] *Lib. VI, de Benef. c. 20.*

GROTII.

[a] *UT enim cum oneribus bona tranſirent ſimul cum dominiis rerum introductum eſt*] Vide ſupra lib. II, c. XXI. §. 19. Adde c. in literis 5. *de raptoribus* c. tua 9. de uſuris.

[b] *Ad exſolvendum tamen hoc portionem meam dabo*] Vide *leges Siculas* fine libri I.

GRONOVII.

1 *Quæ ex jure deſcendunt*] Quæ in bello licent, non quidem naturæ, ſed tamen gentium jure.

2 *Tenetur, niſi qui*] 2, 21. 19.

3 *Non qua ſinguli*] Non ut quilibet unus ſuo nomine, ſed ut cœtus illius ſive univerſitatis commodorum & incommodorum participes.

4 *Æs alienum profitebor*] Poteſt intelligi, quum ſcilicet bona, more Romano, profiteor in cenſu: tum enim & debita profitebantur, ut eis detractis intelligeretur quid proprie quiſque in bonis haberet. Sed addit *Seneca* omiſſum Gr. *candidatus, aut reus.* Quorum illi ſolebant hoc facere ut ſciretur eſſe bonos & locupletes cives, cenſu ſenatorio præditos: hi propter lites æſtimandas, ne major imponeretur mulcta, quam in damnatorum bonis eſſet.

c Cap. 19. ib. *hoc portionem meam dabo.* Supra dixerat: *cunus e populo non tanquam pro me ſolvam, ſed tanquam pro patria conferam.* Et: *ſinguli debebunt non tanquam proprium, ſed tanquam publici partem.*

† D. l. un. C. ut null. ex vit. l. xi. t. 56. * L. 4. C. de exec. & exact. l. xii. Hinc ſpeciatim jure Romano conſtitutum, † ut nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur; & alibi nulla poſſeſſio * alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri præcipitur: & in novella Juſtiniani *a* vetantur ἐνεχυριασμοὶ, id eſt, *c* pignorationes pro aliis, addita cauſa, quod rationem non habeat, alium quidem eſſe debitorem, alium vero exigi; ubi & hujuſmodi exactiones odioſæ vocantur. Et rex Theodoricus apud Caſſiodorum, *b* fœdam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

a Nov. 52. & 134. c. 7. b Lib. iv. var. epiſt. 10. II. 1. Hæc quanquam vera ſunt, tamen jure gentium voluntario induci potuit, & inductum apparet, (aa) ut pro eo quod debet præſtare civilis aliqua ſocietas, aut ejus caput, 5 ſive per ſe primo, ſive quod alieno debito jus non reddendo ſe quoque obſtrinxerit, pro eo teneantur & obligata ſint bona omnia 6 corporalia & incorporalia eorum qui tali ſocietati aut capiti ſubſunt. Expreſſit autem hoc quædam neceſſitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, cum 7 bona imperantium ſæpe non tam facile poſſint in manus venire, quam privatorum qui plures ſunt. Eſt igitur hoc inter jura illa quæ Juſtinianus *c* ait uſu exigente, & humanis neceſſitatibus a gentibus humanis conſtituta.

c Inſt. de Jur. Nat. §. 2. d Th. 2, 2. q. 40. art. 1. Molin. d. ſ. 120. & 121. Valent. diſp. 3. q. 16. punct. 3. Navar. c. 27. n. 136. 2. Non autem hoc naturæ repugnat, *d* ut non more & tacito conſenſu induci potuerit, cum & fidejuſſores ſine ulla cauſa ex ſolo conſenſu obligentur. Et ſpes erat facilius membra ejuſdem ſocietatis 8 a ſe mutuo jus conſequi poſſe, & indemnitati ſuæ conſulere, quam externos, quorum multis in locis exigua habetur ratio: deinde, commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravaretur, alio tempore indidem ſublevari poſſet.

3. Re-

GROTII.

c *Pignorationes*] C. unico *de injuriis* in ſexto: *pignorationes quas vulgaris elocutio repreſſalias nominat.* Rectius ſcribas, ut libri quidam, *reprenſalias.* Id enim voci Saxonicæ *Withernamit* ad amuſſim reſpondet, ſed uſus alterum recepit.

GRONOVII.

5 *Sive per ſe primo*] Sive injuria eeſſet in proprii nominis debito, ſive in morandis ac deſtituendis privatis, ne ad jus ſuum perveniant.

6 *Corporalia & incorporalia*] Videſis. *Inſtitutionum* hac formula.

7 *Bona imperantium*] Hæc enim rarius in alienum territorium & ſub alienam juriſdictionem veniunt, quam privatorum, qui negotiantur & mercaturam per varias terras exercent.

8 *A ſe mutuo jus*] Nam cujus bona detinentur, is perſequi compellitur civem ſuum, a quo injuria non vindicata cœpit in exterum, ut aut ab eo recipiat, quod amiſit, aut eum cogat externo ſatisfacere.

(aa) Hoc non oritur ex jure illo Gentium voluntario, quod gratis ſtatuitur, ſed ex ipſâ conſtitutione Societatis Civilis, ut nos oſtenſuros eſſe ſperamus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

d Ex

3. Receptum autem hunc morem, non tantum apparet d ex bellis plenis quæ populi populis inferunt: in his enim quid obſervetur, oſtendunt denuntiationum formulæ: * *populis priſcorum Latinorum, hominibuſque priſcis Latinis bellum indico facioque*: & in rogatione: †*vellent, juberent Philippo regi Macedonibuſque qui ſub regno ejus eſſent bellum indici*: & in decreto ipſo: *a populus Romanus cum populo Hermundulo hominibuſque Hermundulis bellum juſſit*, quod ex Cincio eſt in re militari: & *b* alibi: *hoſtis ſit ille quique intra præſidia ejus ſunt*: verum etiam ubi 9 ad eam belli plenitudinem nondum ventum eſt, ſed tamen violenta quadam juris executione, id eſt, bello imperfecto, opus eſt, idem videmus uſurpari. Pharnabazo regis Perſarum ſubdito dicebat olim *c* Ageſilaus: ἡμεῖς, ὦ Φαρνάβαζε, καὶ φίλοι ὄντες πρότερον βασιλέως, ἐχρώμεθα τοῖς ἐκείνου πράγμασι φιλικῶς. καὶ νῦν πολέμιοι γεγονότες, πολεμικῶς· ἔν οὖν καί σε τῶν βασιλέως κτημάτων ὁρῶντες εἶναι βυλόμενον, εἰκότως διὰ σοῦ βλάπτομεν ἐκεῖνον· *Nos Pharnabaze & cum amici regis eſſemus amice nos erga ea quæ ipſius erant gerebamus: & nunc, cum hoſtes ſimus facti, hoſtiliter nos gerimus. Quare cum & tu eſſe velis inter ea quæ regis ſunt, jure per te illum lædimus.*

* *Liv. lib.* 1. c. 32. † *Lib.* XXXI. c. 6. a *Gell. l.* XVI, *cap.* 4. b *Livius lib.* XXXVIII. c. 48. & *alibi.* c *Plut. Ageſ.* pag. 602. D. E. & *Xen. hiſt. Gr.* IV. c. 1. §. 15.

III. 1. Ejus quam dico executionis ſpecies erat quam Athenienſes vocabant 10 ἀνδροληψίαν, de qua ſic habebat lex *d* Attica; ἐάν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ, ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδροληψίας, ἕως ἂν ἢ δίκας τοῦ φόνου ὑπόσχωσιν, ἢ τοὺς ἀποκτείναντας ἐκδῶσι. τὴν δὲ ἀνδροληψίαν εἶναι μέχρι τριῶν, πλέον δὲ μή· id eſt, 11 *ſi quis morte per vim illata* 12 *obierit, pro eo proximis ac neceſſariis jus eſto homines prehendendi, donec aut pœna ſumatur de cæde aut homicida*

d *Apud Demoſth. Ox. adv. Ariſtocr.* p. 440. C.

capere, *hanc expeditionem non expeditionem eſſe dicebat, ſed juſtam debiti exactionem.*

GROTII.

d *Ex bellis plenis*] Diſtinguit bella ab his pignorationibus vir prudens *Nicolaus Damaſcenus*, ubi oſtendit Herodi, cui non licebat bellum inferre Arabi, licuiſſe φύσια λαμβάνειν, pro ſibi ex contractu debitis uti pignoratione. *Joſephus* XVI. antiquæ hiſtoriæ, ubi hæc verba: τὸ δάνειον εἰπὼν τῶν πεντακοσίων ταλάντων, καὶ τὴν συγγραφὴν ἐν ᾗ καὶ τοῦτο ἦν προγεγραμμένον, ἐξεῖναι τῆς προθεσμίας παρελθούσης φύσια λαμβάνειν ἐξ ἁπάσης τῆς χώρας, τὴν μὲν στρατιὰν οὐ στρατιὰν ἔλεγεν, ἀλλ' ἐπὶ δικαίων τῶν ἰδίων ἀπαίτησιν· *cum narraſſet quingenta Herodi talenta debita, cautionemque de iis expoſitam id continere ubi dies præſtitura tranſiiſſet, poſſe ipſum ex omni Arabum terra pignora*

GRONOVII.

9 *Ad eam belli plenitudinem*] Adverſus quem bellum nondum declaratum eſt, ſed tamen vi opus eſt, quia ſponte jus non reddit.

10 Ἀνδροληψίαν] Q. eſſet *viricapionem*; ſed *Clarigationem* Latini vocant, *Liv.* 8, 14. Vide *Gail.* de Pignorationibus. *Buſium* Subtil. Jur. 1, 17. *Salmaſ.* de Mod. uſur. cap. 13. p. 532. & p. 212.

11 *Si quis*] Civis Athenienſis.

12 *Obierit*] In alieno ſolo [illegible] torio, aut etiam domi, [illegible] quam aliam in urbem [illegible]

cida dedantur : liceat autem tres tantum 13 *homines prehendere, non ultra.* Hic videmus pro debito civitatis, 14 quæ obligatur ſubditos ſuos qui aliis nocuerunt plectere, obligari jus quoddam incorporale ſubditorum, ipſam ſcilicet libertatem morandi ubi velint, & agendi quod velint, ita ut in ſervitute interim ſint, donec civitas id faciat quod facere tenetur, id eſt, puniat ſontem. Quanquam enim Ægyptii, ut ex Diodoro Siculo * diſcimus, diſputabant corpus ſive libertatem pro debito obligari non debere, nihil tamen in eo eſt naturæ repugnans, & mos non Græcorum tantum, ſed & aliarum gentium 15 in contrarium valuit.

* *Biblioth. L. 1. c. 79.*

2. Ariſtocrates Demoſtheni coævus decretum rogaverat, ſi quis Charidemum occidiſſet eum abripere undecunque liceret, & ſi quis obſiſteret is hoſtium eſſet numero. Hic multa reprehendit Demoſthenes : primum quod non diſtinxerit Ariſtocrates inter cædem juſtam & injuſtam, cum & juſta aliqua eſſe poſſit: deinde quod non exigit, ut prius poſtuletur judicium : præterea quod non eos apud quos facta ſit cædes, ſed eos qui homicidam recipiunt teneri velit. Verba † Demoſthenis ſunt : *ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκας ὑπόσχωσι παρ' οἷς ἂν τὸ πάθος γένηται, μήτε τοὺς δεδρακότας ἐκδίδωσι, κελεύει κατὰ τούτων εἶναι τὸ ἀνδροληψιον κατὰ τριῶν. ὁ δὲ τούτους μὲν ἀθώους παρῆκε, καὶ οὐδὲ λόγον πεποίηται περὶ αὐτῶν οὐδένα, τοὺς δὲ τὸν ἤδη πεφευγότα, φήσω γὰρ ὕστω, κατὰ τὸν κοινὸν ἀνθρώπων νόμον, ὃς κεῖται τὸν φεύγοντα δίκεσθαι, ὑποδεξαμένους ἐκσπόνδους εἶναι γράφει, ἐὰν μὴ τὸν ἰκέτην* (male editur (bb) *οἰκέτην*) *ἔκδοτον διδῶσιν. Lex, ſi apud quos cædes evenit neque jus reddant, neque ſontes dedant, adverſus eos dat trium hominum prehenſionem. At hic hos quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum facit. At eos qui jam fuga elapſum, ita enim rem ponam, ſuſceperunt ſecundum jus omnium hominum quod fugientes vult poſſe ſuſcipi, hos vult eſſe hoſtium loco ni ſupplicem dedant.* Quarta reprehenſio eſt quod Ariſtocrates rem ſtatim ad plenum bellum deducit, cum lex prehenſione contenta ſit.

† *Ubi ſupra.*

3. Ex his primum illud & ſecundum & quartum ratione non caret. 16 At tertium illud, niſi ad ſolum eventum cædis caſu aut

13 *Homines*] Ejus urbis cives, in qua Athenienſis injuria occiſus eſt, aut in qua tutum exilium agit, qui occidit; ſi proximis ac neceſſariis in ea judicium redditum non eſt.

14 *Quæ obligatur*] Cujus officium eſt punire cives & incolas ſuos, qui damnum dederunt, niſi id faciat, obligatum atque adeo prehenſioni vel manus injectioni obnoxium eſſe.

15 *In contrarium valuit*] Nempe ut qui non haberet in ære, lueret in corpore.

16 *At tertium*] Licere ſuſcipere profugos.

(bb) Ita diſertè habet ultima Editio HIERONYMI WALFII, *Baſil.* 1572. quâ utor. Sed nonnulla alia Auctor heic emendat tacitè, idque non ſine cauſſâ, meo quidem judicio. Potuiſſet etiam, pro *φήσω γὰρ ὕστω*, ſcribere *θήσω γὰρ ὕστω*, ut eſt in MSS bonæ notæ, & in quadam Editione : quum præſertim ipſe vertat : *Ita enim rem* PONAM. *J. B.*

e *Pigne-*

aut ob ſui tutelam factæ reſtringatur, non eſt ut non 17 oratorie magis & argumenti cauſa, quam ex vero & jure ſit dictum. Nam jus gentium ut ſupplices ſuſcipiantur & defendantur, ut ſupra diximus, ad eos tantum, 18 quibus fortuna, non crimen obſtat, pertinet. *Lib. II. c. XXI. §. 7.*

4. Cæreroqui par jus eſt eorum apud quos crimen eſt factum, & eorum qui ſontem punire aut dedere recuſant. Atque adeo aut illa ipſa lex, qua utitur Demoſthenes, interpretationem eam quam dico ex uſu recepit, aut adverſus cavillationes tales expreſſius poſtea eſt poſita. horum enim alterum quin ſit, non negabit, qui attenderit ad illud Julii Pollucis: *ἀνδρολήψιον δὲ ὅταν τις τὰς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὅς τινας ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ, ἄξιον ἐκ τῶν ἐκ ἐκδιδόντων ἄχρι τῶν τριῶν ἀπαγαγεῖν: hominum prehenſio eſt, quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt 19 non recipit cum id poſtulaverit. Nam jus eſt tres homines prehendendi adverſus eos qui dedere recuſant.* Nec aliter Harpocration: *ἀνδροληψία, τὸ ἁρπάζειν ἄνδρας ἐκ τινὸς πόλεως. ἐνεχύραζον γὰρ τὴν ἔχουσαν πόλιν τὸν ἀνδροφόνον, καὶ μὴ προϊεμένην αὐτὸν εἰς τιμωρίαν. Jus hominum prehenſionis eſt jus rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam civitatem, quæ homicidam teneret, nec pœnæ dederet, pignoratione utebantur.* *Lib. VIII. c. 6. §. 30. Ed. Amſt.* *Voc. Ἀνδροληψία.*

5. Simile huic eſt quod ad recuperandum civem injuria manifeſta captum, civitatis apud quam id factum eſt cives retinentur. Sic Carthagine quidam impedierunt, ne Ariſton Tyrius caperetur, hac addita cauſa: *idem Carthaginienſibus & Tyri & in aliis emporiis, in quæ frequenter commeent, eventurum.* *Livius lib. XXXIV. c. 61.*

IV. Alia executionis violentæ ſpecies eſt ἐνεχυριασμὸς ſive *pignoratio inter populos diverſos*, quod jus repreſſaliarum vocant recentiores juriſconſulti †, Saxones & Angli Withermanium, & Galli etiam, ubi a rege impetrari id ſolet, literas Marcæ. Locum autem habet, ut ajunt juriſconſulti, ubi jus denegatur. † *Bal. III. conſ. 58. Bart. de Repreſſ. q. 5. ad tertium n. 9.*

V. 1. Quod fieri intelligitur, non tantum ſi in ſontem aut debitorem judicium intra tempus idoneum obtineri nequeat, verum

GROTII.

e *Pignoratio inter populos diverſos*] Σύλας id dicit *Demoſthenes* in oratione pro Corona, & *Ariſtoteles* œconomicôn ſecundo. (pag. 503. C. Sed locus DEMOSTHENIS non extat, quod quidem ſciam, in nobili illâ & longâ Oratione *pro Corona*, verum in brevi Oratione Περὶ τῦ συφάνυ τῆς τριηραρχίας pag. 717. quam laudat HARPOCRATION, voce Σύλας: unde ſine dubio natus error Auctoris. J. B.)

GRONOVII.

17 *Oratorie*] Immo vere ac non oratorie *Demoſthenes*: nam jus gentium ſine diſcrimine commendat ſupplices recipi ac defendi, dum incerta cauſa eſt, & tantiſper etiam noxios, donec judicium de illis factum eſt, 2, 21. 6.

18 *Quibus fortuna*] Qui fortuito & imprudenter, non ſcelere ac conſilio occiderunt.

19 *Non recepit*] Deditos ab iis, apud quos deliteſcunt.

§ Natu-

rum etiam si in re minime dubia (nam in dubia re 20 præsumtio est pro his qui ad judicia publicè electi sunt) plane contra jus judicatum sit. nam auctoritas judicantis 21 non idem in exteros, quod in subditos valet. Etiam 22 inter subditos non tollit quod vere debebatur. *Verus debitor, licet absolutus sit, i natura tamen debitor permanet: inquit* * Paulus jurisconsultus: † *Et cum* 23 *per injuriam judicis domino* 24 *rem quæ debitoris non fuisset abstulisset creditor quasi obligatam sibi, & quæreretur, an soluto debito restitui eam oporteret debitori, Scævola restituendam probavit* Hoc interest, quod subditi executionem etiam injustæ sententiæ vi impedire, aut contra eam jus suum vi exsequi licite non possunt, ob imperii in ipsos efficaciam: exteri autem jus habent cogendi, sed quo uti non liceat quamdiu per judicium suum possint obtinere.

2. Tali igitur de causa aut g corpora, aut res mobiles subditorum ejus qui jus non reddit capi posse, non quidem naturâ introductum est, sed moribus passim receptum. Vetustissimum exemplum est apud Homerum Iliados Λ, *a* ubi Nestor narratur ob ereptos patri equos Elidensium pecora & armenta cepisse h 25 ῥύσι' ἐλαυνόμενος, ut Poëta loquitur, ubi ῥυσία interpretatur Eustathius 26 τὰ ἀντὶ τινῶν ῥυόμενα, ὅ ἐστιν ἐλκόμενα καὶ ἀντὶ τῶν προαγ-

* L. 60. D. de cond. indeb.
† L. 12. §. 1. D. de distra. pign.
Inn. & Pan. in c. plerique de immm. ecc.
Soto l. III, q. 4. art. 5.
Jac. de Canibus Anch.
Dominic.
Franc. in c. 1. de injuriis in 6.
Fulg. & Salic. in anth.

Omnino C. de act. & obl. Jac. de Bello-visu in Anth. Ut non fiant pignora. Situ. in verbo repress. Bart. in tract. de repress. Guid. Guido Papa q. 32. Gail. de pign. obs. 1. n. 5. Visc. de Jure belli n. 41. Covarr. c. peccatum p. II. §. 9. n. 4. a Vers 674.

GROTII.

f *Natura tamen debitor permanet*] Spectant huc quæ habet *Gailius* de Pace publica lib. II, cap. VIII. num. 7. & *Vasquius* libro IV. controversiarum illustrium cap. X. §. 41.

g *Corpora*] Vide exemplum apud *Ammianum* libro XVII. ubi Julianus Francorum quosdam retinet usque dum captivi ex pacto liberentur. Adde quæ habet *Leo Afer* lib. III. de Monte *Beni gualid.* [Auctor ex *Ammiano* nobis proponit *Francos*, pro *Alemannis*. Deinde hi tamquam obsides retenti: adeoque aliò pertinet exemplum. Vide *Cap.* II. dicti Libri XVII. pag. 189. *Edit. Vales. Gron.* ubi res narratur. *J. B.*]

h Ῥύσι ἐλαυνόμενος] Hoc sensu ῥύσια invenias excerptis legationum ex *Polybio* XXXVIII. ubi de Achæis contra Bœotos; & excerpto CXXIII. ῥυσιάζειν apud *Diodorum Siculum* excerptis manuscripti Peiresiani. Alibi vero ῥύσια καταγγίλλειν in bello usurpatur, ut dicemus mox capite III. §. VII. sunt enim hæc valde affinia.

GRONOVII.

20 *Præsumtio est pro his*] Ubi non est manifesta injustitia, judices habentur pro bonis viris, ut judicatum pro veritate.

21 *Non idem in exteros*] Non tenet aut obnoxios habet ad eandem patientiam exteros, ad quam subjectos.

22 *Etiam inter subditos non tollit*] Ut scilicet id ipsum, quod semel abjudicatum est, petere rursus non possint mutatis temporibus & apud alium judicem priore mortuo aut remoto.

23 *Per injuriam*] Per injustam sententiam.

24 *Rem quæ debitoris*] Rem alienam, quam debitoris esse putabat.

25 Ῥυσί] Pignora agens.

26 Τὰ ἀντὶ τινῶν] Quæ pro quibusdam aguntur, id est, trahuntur & pro rebus raptis rapiuntur.

i Ita

προαρπασθέντων ἁρπαζόμενα. Sequitur deinde in narratione, convocari edicto ad jus ſuum perſequendum omnes eos quibus aliquid ab Elidenſibus debebatur, nimirum, *b*

b *Vers.* 704.

Μή τις οἱ ἀτιμοῴμενος κίοι ἴσης.
Ne quis juſta ſibi parte careret.

Aliud exemplum eſt in hiſtoria Romana de Romanorum navibus, *c* quas pro bonis Tarquiniorum Cumis Ariſtodemus Tarquiniorum hæres retinuit. Famulos, jumenta, pecunias retenta dixit *d* Halicarnaſſenſis. Et apud Ariſtotelem Oeconomicôn ſecundo de decreto Carthaginienſium ad prehendendas exterorum naves εἴ τις σύλας ἔχει, ut ibi loquitur, *ſi quis jus prehendendi haberet.*

c *Livius*, II. 34.

d *Ant. Rom.* VII. 12.

VI. Vita autem ſubditorum innocentium ut ex tali cauſa obligetur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum quod crederent unicuique hominum jus vitæ plenum eſſe in ſe, & id ad rempublicam potuiſſe transferri: quod minime eſſe probabile, nec ſaniori theologiæ conſentaneum, 27 alibi diximus. Fieri tamen poterit, non ex intentione, ſed ex accidenti, ut occidantur qui juris executionem per vim volunt impedire. Sed id ſi prævideatur, ex caritatis lege omittendam potius juris perſecutionem (ii) alibi oſtendimus, cum ex ea lege, Chriſtianis præſertim, pluris eſſe debeat vita hominis quam res noſtra, ut alibi demonſtratum eſt.

Lib. II, *c.* 2, §. 12, & 13.

VII. 1. Cæterum non minus in hac materia quam in aliis cavendum eſt, ne confundamus ea quæ juris gentium ſunt proprie, & ea quæ jure civili aut pactis populorum conſtituuntur.

2. Jure gentium ſubjacent pignorationi omnes ſubditi 28 injuriam facientis, qui tales ſunt ex cauſa permanente, ſive indigenæ, ſive advenæ: non qui tranſeundi aut moræ exiguæ cauſa alicubi ſunt. Introductæ enim ſunt pignorationes ad exemplum onerum, quæ pro exſolvendis debitis publicis inducuntur, quorum immunes ſunt qui tantum pro tempore loci legibus ſubſunt. A numero tamen ſubditorum jure gentium excipiuntur legati, non ad hoſtes noſtros miſſi, & res eorum.

Det. conſ. 352. *Bal. l.* 3. *de Off. aſſeſſ.*

3. At jure civili populorum ſæpe excipi ſolent perſonæ mulierum & infantium; eorum vero qui literis operam dant & ad mercatus veniunt etiam res. Jure gentium 29 ſingulis pignorandi

GRONOVII.

27 *Alibi diximus*] 2, 15. 16. 2, 21. 11.

28 *Injuriam facientis*] Ejus qui jus non reddidit aut injuriam fecit, ſiquidem habitant in ejus territorio, non ſi itineris aut peregrinationis alia-ve de cauſa tempus aliquod dumtaxat ibi morati ſunt.

29 *Singulis pignorandi*] Quiſque injuriæ ſibi ab alieno magiſtratu factæ in ſubjectos ejus ultor eſſe poteſt.

(ii) Sed hac ratione jus iſtud planè inutile erit Chriſtiano. Dicemus in Notis noſtris Gallicis. J. B.

di (kk) jus est, ut & Athenis ἐν ἀνδροληψίᾳ. Jure civili multorum locorum peti id solet alibi a potestate summa, alibi 30 a judicibus. Jure gentium ipso facto dominium rerum captarum acquiritur ad summam debiti & sumtuum, i ita ut residuum reddi debeat. Jure civili solent citari quorum interest, postea (ll) res publica auctoritate divendi aut addici iis quorum interest. Sed hæc atque alia peti debent ab his qui jura civilia tractant, & nominatim in hac materia a Bartolo, qui de repressaliis scripsit.

Æg. Regius de actibus supern. disp. XIII, dn. 7. n. 117.

4. Illud hic addam, quia ad juris hujus satis per se rigidi emollitionem pertinet, eos qui 31 non solvendo quod debebant, 32 aut jus non reddendo causam dederunt pignorationibus, ipso naturali ac divino jure k teneri ad resarcienda damna 33 aliis, quibus eam ob causam aliquid decedit.

GROTII.

i *Ita ut residuum reddi debeat*] Usi hac æquitate Veneti, captis in Galata Genuensium navibus, memorante *Gregora* libro IX. ἀλλ' ἤδη τῶν ἁλισκομένων ἐκείνων νεῶν ἁπασῶν τὸ πλήρωμα ἐλυμήναντο τὸ παράπαν οὐδέν. ἦν γὰρ τὸ μὲν πλήρωμα σῖτος καὶ κριθή· τῶν δὲ ὄψων παρῆν, ὅσα γεωργοῦσι λίμναι κωπαΐδες τε καὶ μαιώτιδες, καὶ ποταμοὶ ταναΐδες. ἀλλὰ διετήρησαν εἰς τ' ἀκριβὲς ἀλωβητα, ἕως ἀπολαβόντες τὸ χρέος, ἀπέδοσαν ἅπαντα. *sed neque de onere captarum a se navium corruperunt quicquam. onus erat frumentum & hordeum: ad hæc, salsamenta piscium qualia proferunt Copaides & Mæotides paludes, & Tanais flumina: sed ea servarunt anxie, nihil imminuta, donec recepto debito integra redderent.*

k *Teneri ad resarcienda damna*] *Plutarchus* in Cimone de Scyriis: ἐ βελομένων τὰ χρήματα τῶν πολλῶν συνεκπέμπειν, ἀλλὰ τὺς ἔχοντας καὶ διηπατακότας ἀποδοῦναι κελευόντων· *Plerique pecunias contribuere nolebant, sed jubebant eos qui res alienas aut habebant aut rapuerant, sarcire damnum.* (Pag. 483. C.)

GRONOVII.

30 *A judicibus*] Ab inferioribus magistratibus.

31 *Non solvendo*] Privatos reliquantes & per gratiam dissimulatos & non compulsos ad solvendum.

32 *Jus non reddendo*] Judices ipsos & magistratus.

33 *Aliis*] Civibus quorum bona repressaliarum nomine apprehenduntur.

(kk) Quo sensu id verum sit, exponemus etiam in iisdem Notis Gallicis. Ceteroquin postulat finis Societatis Civilis, ut jure illo privati non utantur absque concessione, expressâ aut tacitâ, summi Imperantis. *J. B.*

(ll) Addidi vocem illam *postea*, sine quâ, aut simili, locum esse hiulcum, nemo non videt. *J. B.*

CAPUT

CAPUT III.

De bello justo sive solenni jure gentium, ubi de indictione.

I. *Bellum solenne juris gentium esse inter diversos populos.*
II. *Distinctio populi quamvis injuste agentis a piratis & latronibus.*
III. *Mutationem interdum incidere.*
IV. *Requiri ad naturam belli solennis, ut auctorem habeat eum, qui summam potestatem habeat: quod quomodo intelligendum.*
V. *Requiri & denuntiationem.*
VI. *Quid in denuntiatione sit juris naturæ, quid proprium juris gentium, distincte explicatur.*
VII. *Denuntiatio alia conditionata, alia pura.*
VIII. *Quæ in denuntiationibus sint juris civilis, non gentium.*
IX. *Bellum alicui indictum simul indictum esse ejus subditis & sociis qua ipsum sequuntur:*
X. *Non qua per se considerantur: quod exemplis illustratur.*
XI. *Causa cur denuntiatio ad effectus quosdam requiratur.*
XII. *Hos effectus non reperiri in aliis bellis.*
XIII. *Bellum an simulatque indictum est, geri possit.*
XIV. *An indicendum ei qui jus legationis violavit.*

I. 1. [a] SUpra dicere incepimus justum bellum apud probos auctores dici sæpe, [1] non ex causa unde oritur, neque ut alias [2] ex rerum gestarum magnitudine, sed [3] ob peculiares quosdam juris effectus. Quale autem sit hoc bellum optime intelligitur ex hostium definitione apud Romanos Jurisconsultos: *hostes sunt qui nobis, aut quibus nos publice bellum decernimus: cæteri latrones aut prædones sunt*, ait * Pomponius: nec aliter Ulpianus †: *hostes sunt quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Romano; cæteri latrunculi vel prædones appellantur. Et ideo* [b] *qui a latronibus captus est, servus latronum non est, nec* [4] *postli-*

* L. 118. de verb. sign.
† L. 24. D. de captiv.

GROTII.

a *Supra*] Lib. 1, cap. III. §. 4.

b *Qui a latronibus captus est servus latronum non est*] Hinc argumentum Pœnulo *Plauti*: Eunucho *Terentii*. Talis & Eumæus Odyss. O. (vers. 402, & *seqq.*)

GRONOVII.

1 *Non ex causa*] Quod gerit gravibus & intolerandis causis lacessitus.

2 *Ex rerum gestarum magnitudine*] Ut distinguatur a levi motu aut tumultuario conflictu latrunculorumve persecutione.

3 *Ob peculiares*] Quo quod moribus gentium in hostem factum aut de illo acquisitum est, id jure factum & jure acquisitum putatur.

4 *Postliminium*] Quo qui servus aut alieni juris fuit, redit in pristinum statum. Non restituitur autem, qui non mutasse statum creditur, uti qui non fuit in potestate justi hostis.

liminium illi neceſſarium eſt. *Ab hoſtibus autem captus, puta a Germanis & Parthis, & ſervus eſt hoſtium, & poſtliminio ſtatum priſtinum recuperat.* Et a Paulus : c *A piratis aut latronibus capti liberi permanent.* Accedat illud Ulpiani : *b in civilibus diſſenſionibus, quamvis ſæpe per eas reſpublica lædatur, 5 non tamen in exitium reipublicæ contenditur : qui in alterutras partes diſcedent vice hoſtium non ſunt eorum inter quos jura captivitatum aut poſtliminiorum fuerint : & ideo captos, & venundatos poſteaque manumiſſos placuit ſupervacuo 6 repetere a principe ingenuitatem, quam nulla captivitate amiſerant.*

a L. 19. §. 2. D. de captiv.
b L. 21. §. 1. eod. tit.

2. Illud tantum notandum, 7 ſub exemplo populi Romani quemvis intelligi qui in civitate ſummum imperium habeat. 8 *Ille hoſtis eſt*, ait Cicero, c *qui habet rempublicam, curiam, ærarium, conſenſum & concordiam civium, & 9 rationem aliquam ſi res itatulerit pacis & federis.*

c Philipp. IV. c. 6.

II. 1. Non autem ſtatim reſpublica aut civitas eſſe deſinit (cc) ſi quid admittat injuſtum, 10 etiam communiter, nec cœtus piratarum aut latronum civitas eſt, etiamſi 11 forte æqualitatem quandam inter ſe ſervent, ſine qua nullus cœtus poſſet conſiſtere. Nam hi d 12 criminis cauſa ſociantur : illi etſi interdum delicto non vacant 13 juris tamen fruendi cauſa ſociati ſunt, & exteris jus reddunt, ſi non per omnia ſecundum jus naturæ, quod 14 multos apud populos ex parte quaſi obliteratum alibi oſtendimus, certe ſecundum pacta cum quibuſque inita; aut ſecundum mo-

res.

GROTII.

c *A piratis*] Pompejus a piratis captos liberos pronuntiavit. *Appianus* Mithridatico (pag. 237. *Ed. H. Steph.*) Adde *Herreram* tomo II.

d *Criminis cauſa ſociantur*] Ὁμιλοι ἀνθρώπων ἐ νόμῳ ξυνιόντων, ἀλλ' ἐκ τῆ ἀδίκε ξυνειλεγμένων· *turba hominum non lege congregata, ſed injuſtitiæ cauſa in unum coacta. Procopius* II. Vandalicorum.

GRONOVII.

5 *Non tamen in exitium*] Non ut is populus non ſit, aut ut in alienigenæ poteſtatem veniat & tributarius fiat; ſed utra factio in republica ſalva priores partes ferat.

6 *Repetere a principe*] Petere ut reſtituantur in ingenuorum & civium locum, nec habeantur pro libertinis.

7 *Sub exemplo P. R.*] Quod Romani JC. dixerunt de populo vel principe Romano, id nobis accipiendum de omni populo vel principe, qui rerum potitur.

8 *Ille hoſtis eſt*] Hinc *Florus* 3, 20. *pudet dicere hoſtes.*

9 *Rationem aliquam*] Qui talis ſit vel ejus generis, quicum pax & fœdus eſſe poſſit.

10 *Etiam communiter*] Conſenſu omnium, vel omnium, qui ſunt cum imperio.

11 *Forte æqualitatem*] Ut Bardylis Illyrius latro. *Cic.* 2, de Offic. 11.

12 *Criminis cauſa*] Ut alienas res invadant.

13 *Juris fruendi*] Ut honeſte vivant, neminem lædant, ſuum cuique tribuant.

14 *Multos apud populos*] Magis vel minus efferatos ac deſciſcentes a communi naturæ inſtinctu in oblivionem veniſſe.

(cc) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. VIII. c. 6. §. 5.

c Ut

res. Sic Græcos, quo tempore mari prædas agere pro licito habebatur, abstinuisse a cædibus & populationibns nocturnis, & a raptu 15 boum aratorum, notat ad Thucydidem * scholiastes. Alios etiam populos, itidem ex rapto viventes, ubi ex mari domum se receperant, misisse ad dominos e ut rapta si vellent æquo pretio redimerent, memorat † Strabo. Ad tales pertinet & ille Homeri locus Odysseæ ξ. (*vers.* 85, *& seqq*)

* *Lib.* I. *c.* 5. *Ed. Oxon.*

† *Lib.* XI. pag. 495. 496.

Καὶ μὲν δυσμενέες καὶ ἀνάρσιοι, οἵ τ' ἐπὶ γαίης
Ἀλλοτρίης βᾶσιν, καί σφιν ζεὺς λητίδα δάπη,
Πλησάμενοι δέ τε νῆας ἔβαν οἰκόνδε ἕκαστος.
Καὶ μὲν τοῖς ὄπιδος κρατερὸν δέος ἐν φρεσὶ πίπτει.
Ipsi etiam raptus avidi, qui aliena pererrant
Littora, concessu Superûm si præda reperta est,
Navibus impletis abeunt, & vela retorquent:
Quippe Deos metuunt memores fandi atque nefandi.

2. 16 Principale autem pro forma est in moralibus: &, ut recte Ciceroni dictum est de finibus quinto, *ex eo quod maximas partes continet, latissimeque funditur, tota res appellatur*: cui convenit illud Galeni, 17 *ἀπὸ τῦ πλεονεκτῦντος ἐν τῇ κράσει γίνονται αἱ προσηγορίαι.* Idem talia sæpe vocat 18 *ὀνομαζόμενα κατ' ἐπικράτησιν.* Quare 19 crude nimis dictum est ab eodem Cicerone, de republica tertio, * ubi injustus est rex, ubi injusti optimates, aut ipse populus, non jam vitiosam sed nullam esse rempublicam: quam sententiam Augustinus corrigens, † *nec ideo tamen*, ait, *vel ipsum non esse populum, vel ejus rem dixerim non esse rempublicam, quamdiu manet qualiscunque multitudinis rationalis cœtus rerum quas diligit concordi communione sociatus.* Corpus morbidum, corpus tamen est: & civitas, quanquam graviter ægrota, civitas est, quamdiu manent leges, manent judicia, & quæ alia necessaria sunt, ut ibi jus exteri consequi possint, non minus quam privati inter se. Rectius Dion Chrysostomus, *a* qui legem

Cap. 30.

* Apud *August. de Civit. Dei*, Lib. II. c. 21.

† *De Civ. Dei l.* XIX. *c.* 24.

a *Borysthenitica & de lege.*

GROTII.

e *Ut rapta si vellent æquo pretio redimerent*] Tales & illi quorum *Saxo* meminit libro XIV. Ideo Scyrios Plutarchus cum tempore pejores factos notat: *λῃζόμενοι δὲ τὴν θάλασσαν ἐκ παλαιῦ, τελευτῶντες καὶ τῶν εἰσπλεόντων παρ' αὐτὺς καὶ χρωμένων ἀπείχοντο ξένων· cum ab antiquo mari prædas egissent, postremum ne iis quidem qui ad eos ipsos commercii causa navigabant, abstinuere injuriam.* (Vit. Cimon. p. 483. C.)

GRONOVII.

15 *Boum aratorum*] Qui aluntur ad rus colendum; non qui saginantur ad macellum aut penum.

16 *Principale*] Quod prævalet in natura & substantia rei.

17 Ἀπὸ τῦ πλεονεκτῦντος] Ab eo quod superat in mixtura, fiunt appellationes.

18 Ονομαζόμενα] Appellata a potiore.

19 *Crude*] Immo Latine: sed tu crude reprehendis. Vide ad *Senecam* de Tranq. an. c. 10.

legem (eam præsertim 20 quæ jus gentium facit) dicit esse in civitate, ut mentem in corpore humano: f ea enim sublata civitatem non esse amplius. Et Aristides, in ea qua Rhodios ad concordiam hortatur, b ostendit etiam cum tyrannide leges multas bonas posse consistere. Aristoteles quinti de republica capite nono ait, 21 si quis nimium intendat vim paucorum aut populi, primo vitiosam fieri rempublicam, postremo nullam. Exemplis rem illustremus.

b *Tom.* II. pag. 385. A. B.

3. A latronibus captos capientium non fieri, supra dicentem audivimus Ulpianum. Idem captos a Germanis c ait libertatem amittere. Atqui apud Germanos latrocinia, quæ extra civitatis cujusque fines fiebant, nullam habebant infamiam, quæ verba sunt d Cæsaris. De Venedis e Tacitus: *quicquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, lacrociniis pererrant.* Idem alibi f Cattos nobilem Germaniæ populum latrocinia agitasse dicit. Apud eundem g Garamantes latrociniis fœcunda gens, sed gens tamen. Illyrici sine discrimine mari prædas agere soliti h de iis tamen 22 triumphus fuit: 23 Pompejo de piratis non fuit. Tantum discrimen est inter populum, quantumvis sceleratum, & inter eos, qui, cum populus non sint, sceleris causa coëunt.

c *Dict. L.* 24. *D. De Captiv. & postlim.*

d *Bell. Gall. Lib.* VI. c. 23.

e *De Morib. Germ* c. 46.

f *Ann.* XII. c. 27.

g *Hist.* IV. c. 50.

h *Ap. Illust.* p. 252.

III. Potest tamen mutatio incidere, non in singulis tantum, sicut * Jephthes, 24 Arsaces, 25 Viriatus ex prædonum ducibus justi duces facti sunt, g sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum

* *Judic.* XI, 3.

GROTII.

f *Ea enim sublata civitatem non esse amplius*] *Cicero* libro X, epist. 1. *Nec leges sunt, nec judicia, nec omnino simulacrum aliquod ac vestigium civitatis.*

g *Sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant*] Exemplum in Mamertinis. *Diodorus Siculus* in fragmentis (e Libb. XXI. XXII.)

GRONOVII.

20 *Quæ jus gentium*] Cum observatur, quod apud omnes gentes receptum est, etsi jus civile merserit tyrannis.

21 *Si quis nimium*] Si supra modum efferatur vis paucorum aut populi.

22 *Triumphus fuit*] A. U. C. 525. Cn. Fulvii Centumali, qui præcedente anno classe illos vicerat. [Immo ab *Octavio*, ut narrat APPIAN. ALEX. *Bell. Illyr.* pag. 766. nam victoriam *Centumali* pax sequuta est. Heic igitur tempora & personas confundit Vir Doctissimus, J. B.]

23 *Pompejo de piratis*] Non mirum: nam hi erant veri piratæ, colluvies hominum exsulum & perditorum. Illyrii exercebant quidem & piraticam, sed pro captu suo justum imperium & regem, tum reginam Teutam, filii tutricem habebant. Et tamen triumphavit tum & Pompejus: sed ei triumpho nobilius nomen dedit a Mithridate, de quo simul triumphavit. Titulus triumphi est apud *Plin.* 7, 26. Et de iisdem antea triumpharat P. Servilius Isauricus, testibus *Cicerone*, *Valerio Max.* *Asco.* *Pediano*, *Claudiano*, *Sex. Rufo.* V. *Sigonii* Fastos a. 676. Rectius dixisset de Euno P. Rupilium, M. Aquilium de Athenione fervorum ducibus, de Spartaco & gladiatoribus Crassum non triumphasse: etsi res maximæ molis fuerint, Crassus tamen ovans urbem introiit.

24 *Arsaces*] *Justin.* 41, 4.

25 *Viriatus*] *Justin.* 44, 2. *Flor.* 2. 17.

tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant. Augustinus † de latrocinio locutus : *hoc malum si in tantum perditorum hominum accessibus crescit, ut & loca teneat, sedes constituat, civitates occupet, populos subjuget, regni nomen assumit.* † De Civ. Dei lib. IV, c. 4.

IV. Summum autem imperium qui habeant diximus supra, unde intelligi & hoc potest, si qui 26 pro parte habeant, pro ea parte justum bellum gerere : multoque magis eos qui non subditi, h sed inæqualiter sunt federati, quomodo inter Romanos & eorum socios, quanquam fedele inferiores, Volscos, Latinos, Hispanos, Pœnos omnia justi belli exercita ex historiis discimus. Cajet. 2, 2. q. 40. art. 1.

V. Sed ut justum hoc significatu bellum sit, non sufficit inter summas utrinque potestates geri : sed oportet, ut audivimus, ut & 27 publice decretum sit, & quidem ita decretum publice i ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit, unde promulgata prælia (dd) dixit Ennius. Cicero officiorum * primo : *at belli quidem æquitas sanctissime feciali populi Romani jure perscripta est : ex quo intelligi datur, nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante sit & indictum.* Minus plene vetus scriptor apud † Isidorum : *justum bellum est quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulsandorum hominum causa.* Sic Livius bellum palam & ex edicto gerere dixit, in justi belli descriptione. Et cum narrasset * Acarnanas agrum Atticum esse populatos : *irritatio animorum ea prima fuit : postea justum bellum decretis civitatum ultro indicendo factum.* * Cap. 11. † Lib. XVIII. c. 1. * Lib. XXXI. c. 14.

VI. 1. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia ut intelligantur, accurate distinguenda sunt quæ jure naturæ debentur, quæ naturâ non debentur sed honesta sunt, quæ jure gentium requiruntur ad effectus juris gentium proprios, & quæ præ-

GROTII.

h *Sed inæqualiter sunt federati*] Ut dux Lotharingiæ, apud *Crantzium* Saxonicis XII, 13. Civitas Sundensis principibus suis Pomeranis bellum indixit. Idem *Crantzius* Vandalicorum XIV, 35.

i *Ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit*] *Josephus* antiquæ historiæ libro XV. ἄτολμον ἀκήρυκτον ἐπάγειν, ἀνομία· *bellum inferre non ante denuntiatum, injustum est.* Vide hujus gentium moris exempla apud *Crantzium* Saxonicorum XI. apud *Oderbornium* in vitâ Basilidis lib. III. Facta contraria Turcæ Olizasthlanis, & Neemonis Servii reprehendit *Nicetas* lib. III. & IV.

GRONOVII.

26 *Pro parte habeant*] Pro parte aliorum vasalli.

27 *Publice decretum*] Vel a populo comitiis, vel ab ordinibus seu optimatium senatu, vel a principe & consilio ejus.

(dd) Non *Ennius*, sed *Cicero*, *promulgata prælia* dicit, *Orat. pro Mur.* Cap. 14. ubi partem quamdam refert versuum veteris Poëtæ, quos integros nobis servavit AUL. GELLIUS, *Noct. Attic.* Lib. XX. c. 9.

præterea ex peculiaribus populorum quorundam institutis veniunt.

Naturali jure, ubi aut vis illata arcetur, aut ab eo ipso qui deliquit pœna deposcitur, nulla requiritur denuntiatio. Et hoc est quod Sthenelaidas ephorus dicit [k] apud [a] Thucydidem *οὐ δικαις ὑδὲ λόγοις διακριτέα μὴ λόγῳ καὶ αὐτὸς βλαπτομένους non est quod verbis & judiciis disceptemus ultra verba læsi.* Et Latinus apud [b] Halicarnassensem : *τὸν ἄρχοντα πολέμου πᾶς ὁ προπαθὼν ἀμύνεται· bellum inferentem is qui impetitur a se repellere solet.* Et Ælianus ex Platone ait, (ee) quod ad propulsandam vim suscipitur bellum, non a caduceatore, sed a natura indici. Hinc Dion Chrysostomus in ea quæ est ad Nicomedienses, *πόλεμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίγνονται· pleraque bella sine denuntiatione suscipiuntur.* Nec ob aliam causam [c] Livius Menippo præfecto Antiochi objicit quod Romanos quosdam cecidisset nondum aut indicto bello, aut ita commisso ut strictos gladios aut sanguinem usquam factum audissent : eo ipso ostendens ex his duobus alterum potuisse ad facti defensionem sufficere. Neque magis per naturæ jus indictio necessaria est, si dominus [28] rei suæ manum injicere velit.

2. At quoties pro re una res alia, aut pro debito res debitoris invaditur, multoque magis si res eorum qui debitori subditi sunt occupare quis velit, interpellatio requiritur, qua constet, alio modo fieri nequire ut nostrum aut nobis debitum consequamur. Jus enim illud non primarium est, sed [29] secundarium & surrogatum, ut alibi explicavimus. Sic etiam antequam summam potestatem habens [30] impetatur ex debito aut delicto subditi,

a *Lib.* I. *c.* 85.

b *Lib.* I. *Ant. Rom. c.* 58.

c *Lib.* XXXV. *c.* 51.

GROTII.

k *Apud Thucydidem*] Idem libro III. in Platæensium oratione : *κατὰ τὸν πᾶσι νόμον κεκριμένα, τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι, ex jure apud gentes omnes recepto fas est arcere eum a quo hostiliter impetimur.* Cap. 56. Flaminius apud *Diodorum Siculum* in excerptis Peiresianis, *ἐπεμαρτύρατο πάντας ἀνθρώπους τε καὶ Θεοὺς, ἐπὶ τῷ προκατῆρχθαι τὸν πόλεμον τὸν βασιλέα· omnes Deos hominesque testabatur, inceptum a rege bellum.* (Pag. 297.) Adde quæ habet *Mariana* XIX, 13. De bello non indicto vide *Dexippum* in excerptis de legationibus.

GRONOVII.

28 *Rei suæ*] Quam alius abstulit, quam detinet.

29 *Secundarium &*] Cap. præced. 2.

30 *Impetatur*] Bello lacessatur ob id, quod subjectus ejus nobis vel subjectis nostris debet, aut quod in nos subjectosque nostros deliquit.

(ee) Minimè loquitur de vi propulsandâ, nec magis de indictione quadam, ÆLIANUS, nimirum non Auctor ille notissimus *Variæ Historiæ*, & *Animalium*, sed scriptor *Tacticorum* : qui, ut probet, Artem Militarem omnium utilissimam esse, ait, omnibus Hominibus & Civitatibus, secundum *Platonem*, bellum inter se esse naturaliter, & quidem ἀκήρυκτον. Locus est *Cap.* I. pag. 12. *Edit. Arcer.* 1613. Vide apud ipsum PLATONEM, *De Legg.* Lib. I. pag. 626. A. Tom. II. *J. B.*

1 *Honeste*

diti, interpellationem oportet intercedere quæ 31 illum in culpa conſtituat, ex qua aut damnum dare cenſeatur aut & ipſe delinquere, juxta ea quæ a nobis ſupra tractata ſunt.

3. Verum etiam ubi jus naturæ non præcipit talem interpellationem fieri, l honeſte tamen & laudabiliter interponitur, puta ut ab offendendo abſtineatur, aut delictum pœnitentia & ſatisfactione expietur, ſecundum ea quæ m de tentandis rationibus belli vitandi diximus: quo & illud pertinet, (ff)

Extrema primo nemo tentavit loco.

Et n præceptum quod Deus Hebræis dedit, ut civitatem oppugnandam prius ad pacem invitarent: quod cum ſpecialiter illi populo datum ſit, male a nonnullis cum jure gentium confunditur. Neque enim erat 32 illa qualiſcumque pax, ſed ſub lege ſubjectionis & tributi. Cyrus cum in regionem Armeniorum perveniſſet, antequam noceret cuipiam, miſit ad regem qui debitum ex federe tributum & militem exigerent: *νομίζων φιλικώτερον εἶναι ἅτως, ἢ μὴ προειπόντα πορεύεσθαι, humanis id exiſtimans quam ſi ultra duceret nihil prædicens*, ut in ea hiſtoria Xenophon loquitur. Cæterum jure gentium ad effectus illos peculiares omnibus caſibus requiritur denuntiatio, non utrinque, ſed ab altera partium (gg)

Deut. xx, 10.

Hiſtor. II. c. 4. §. 19.

VII. 1. Sed hæc denuntiatio aut conditionata eſt, aut pura. Con-

ctores revocari poſſint.

GROTII.

1 *Honeſte tamen & laudabiliter interponitur*] Vide *Marianam* XXVII, 13.

m *De tentandis rationibus belli vitandi diximus*] Lib. II, c. XXIII. §. 7.

n *Præceptum quod Deus Hebræis dedit*] *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ V, 2. ἐπίσχε δὲ αὐτὸς ἡ γερουσία, πείσασα μὴ δεῖν ὀξέως ἅτως πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἐκφέρειν πόλεμον, πρὶν ἢ λόγοις διαλεχθῆναι περὶ τῶν ἐγκλημάτων, τῷ νόμῳ μηδ' ἐπὶ τοὺς ἀλλοτρίους ἐφιέντι δίχα πρισβείας, καὶ τοιαύτης πρὸς τὸ μετανοῆσαι πείρας, τοὺς δόξαντας ἀδικεῖσθαι στρατιὰν ἀναγαγεῖν· *ſed retinuit eos ſenatus, oſtendens non oportere ita ſubito bellum inferri popularibus, priuſquam querelæ verbis diſceptatæ ſint, cum lex ne in externos quidem permittat injuria affectis producere exercitum niſi legatione prius miſſa, tentatiſque viis, quibus ad ſaniorem mentem injuriæ au-*

GRONOVII.

31 *Illum in culpa*] Ut ſiquidem ad hanc ille non amice reſponderit, conſtet omnibus illius eſſe culpam, non noſtram.

32 *Illa*] Ad quam Cananæos invitare jubentur Iſraëlitæ.

(ff) Verſus eſt SENECÆ, *Agamemn.* vers. 153. *J. B.*

(gg) Quid ſi, non indicto bello, aliquis arma movit adverſus alterum, & ſic iſti, qui ſeſe defendere cogitur, non reliquit locum ac tempus belli indicendi? an tale bellum ideo minores effectus, Jure gentium, habebit? Deinde effectus illi, ſcilicet impunitas, & jus bello capta pro ſuis retinendi, nec ex indictione, nec ex Jure quodam Gentium voluntario oriuntur; ut ſuo loco oſtendemus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

Conditionata; 33 ubi cum rerum repetitione conjungitur. o Rerum autem repetitarum nomine jus feciale comprehendebat non tantum 34 vindicationem ex jure dominii, ſed & 35 perſecutionem ejus, quod ex cauſa civili aut criminis debetur, ut recte explicat p Servius. Inde illud in formulis, *reddi*, *ſatisfieri*, *dedi*; ubi *dedi*, 36 ut alibi diximus, intelligendum eſt, ni punire ſontem malint ipſi qui conveniuntur. Hanc rerum repetitionem dictam eſſe 37 clarigationem teſtis eſt q Plinius. Conditionata eſt denuntiato apud * Livium: *eam ſe injuriam, niſi ab ipſis qui fecerint dematur, ipſos omni vi depulſuros eſſe*, & apud † Tacitum, *ni ſupplicium in malos præſumant, uſurum promiſcua cade:* & vetus ejus exemplum Supplicibus Euripidis, ubi Theſeus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum, (*vers.* 383, & *ſeqq.*)

* *Lib.* VIII. c. 23.
† *Lib.* I. *ann.* c. 48.

r *Vicina Theſeus qui tenet regni ſola,*
Humare poſcit mortuos: quod ſi datur,
Sit amica, faciet gens Erechtidum tibi.
Hæc ſi probantur, tum refer retro pedem:
Sin nemo paret, verba ſint hæc altera:
Jam mox ut arma pubis expectent mea.

Papinius in ejuſdem rei narratione, (*Thebaid.* XII, 598.)

Aut Dannis edice rogos, aut prælia Thebis.

38 Polybius hoc vocat ῥῦσιν καταγγέλλειν, Romani veteres (hh) *con-*

GROTII.

o *Rerum repetitarum nomine*] Vide *Paruta* de Bello Cyprio lib. 1. *Bizarum* lib. XXIII. de Turcis. *Reinking.* lib. II, claſſe III. c. IV.

p *Servius*] Ad X. Æneidos.

q *Plinius*] Libro XXII, 2. *Et legati cum ad hoſtes clarigatum mitterentur, id eſt, res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.* Et de Verbena agens libro XXXV, 9. *Hæc eſt quam legatos ferre ad hoſtes indicavimus.* Vide *Servium* ad IX. & X. Æneid. (*vers.* 53. Lib. IX. 14. Lib. X.)

r *Vicina Theſeus qui tenet regni ſola*] Similis denuntiatio eſt in *Batrachomyomachia*, (vers 135, & ſeq. & in Amphitruone *Plauti* initio. (Act. I. Sc. I. vers. 50. Vide & *Cromerum.*)

GRONOVII.

33 *Ubi cum rerum*] Quæ bellum mi-

natur, niſi res reſtituantur, aut ſatisfiat pro injuriis.

34 *Vindicationem*] Adſertionem & reſtitutionem rei ablatæ.

35 *Perſecutionem*] Exactionem pœnæ vel mulctæ vel ejus quod intereſt.

36 *Ut alibi diximus*] 2, 1. 2. & 2, 21. 4.

37 *Clarigationem Plinius*] Lib. 22, 2. clarigatum, i. res raptas clare repetitum. *Servius* ad 10. Æneid. 14. Clarigationem exercere, hoc eſt, per feciales bella indicere.

38 *Polybius*] Lib. 4, cap. 53. Idem in excerp. legat. 123. ἠτοῦντο ῥῦσιν τὰς Ἀχαιὰς οἱ Δήλιοι κατὰ τῶν Ἀθηναίων. [Videtur apud *Polybium* agi de Jure *pignorationis*, ſeu *Repreſſaliarum*: & Auctor noſter ipſe Hiſtoricum illum teſtem adhibuit vocis ῥῦσια hoc ſenſu ſumtæ, Notâ in §. 5. Capitis præcedentis. *J. B.*

(hh) *condicere.* Pura denuntiatio est quæ specialiter indictio aut edictum, ubi aut bellum jam alter intulit (& hoc est quod apud Isidorum *a* dicitur bellum propulsandorum hominum causa) [f] aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur.

a *Orig.* XVIII. 1.

2. Interdum autem conditionatam pura subsequitur, quanquam id necesse non est, sed ex superabundanti. Hinc illa formula: *b testor populum illum injustum esse, neque jus reddere.* Et *c* altera: [t] *quarum rerum, litium, causarum condixit pater patratus populi Romani Quiritium patri patrato populi priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis, quas res nec solverunt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit, puro pioque duello quærendas censeo, consentio, consciscoque.* Et tertium carmen: *quod populi Prisci Latini adversus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum Priscis Latinis jussit esse, Senatusque Romanus Quiritium censuit, consensit, conscivit, ut bellum cum Priscis Latinis fieret, ob eam rem ego populusque Romanus populo Priscorum Latinorum bellum indico, facioque.* 39 Hoc autem casu ita ut dixi, non esse præcise necessariam denuntiationem ex eo quoque apparet, quod ad proximum 40 præsidium rite fieret, ut feciales * in Philippi Macedonis & postea in † Antiochi causa consulti responderunt, cum prima denuntiatio ipsi facienda esset qui bello petebatur. Imo & belli in Pyrrhum indictio facta est uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio, ubi is miles locum 41 emere dicis causa jubebatur, ut 42 Servius narrat ad nonum Æneidos.

b *Livius* i. 32.
c *Ibid.*
* *Liv. lib.* XXXI. c. 8.
† *Idem Lib.* XXXVI. c. 3.

3. Supervacuæ observationis & hoc argumentum est, quod bellum sæpe utrinque indictum est, ut Peloponnesiacum a Corcyren-

GROTII.

[f] *Aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur*] Exemplum vide apud *Bembum* libro VII.

t *Quarum rerum, litium, causarum*] Confer Græca *Dionysii Halicarnassensis* excerpto legationum 11.

GRONOVII.

39 *Hoc autem casu*] Quum bellum jam alter intulit, aut ea in nos deliquit, quæ jus dant pœnas exigendi.

40 *Præsidium*] Locum munitum aut armis possessum ab eo, quicum res nobis futura est.

41 *Emere dicis causa*] Per æs & libram, ut in emancipationibus & venditionibus imaginariis. *Suetonius* Octav. 64. *Dicis causa*, ut *Nepos* Attic. 25; 8. *Ant. Augustin.* Emen. 2, 1, *Cujacius* 5. obs. 33.

42 *Servius ad nonum Æneidos*] vers. 53.

(hh) Hoc *longè à vero alienissimum* opinabatur V. C. JAC. GRONOVIUS, in Not. ad *Liv.* 1. 32. hac præcipue ratione nixus, quòd *Patris Patrati* omnis opera ususque solummodo fuerit in jurejurando patrando & fœderis legibus recitandis; minimè autem in denuntiando bello. Sed hoc falsum esse, ostendimus in Nota nostra Gallica ad hunc locum, olim, deo dante, edendâ. Post quam scriptam læti vidimus nobiscum facientem Virum Eruditissimum, JOANNEM JENSIUM, in Dissertatione *de Fecialibus Populi Romani*, Cap. 6. quæ pars est *Fasciculi literarii*, anno 1717. propositi. J. B.

cyrenſibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum eſſe ſufficiat.

VIII. A more autem & inſtitutis quorundam populorum non a jure gentium ſunt, u 43 caduceus apud Græcos, 44 ſagmina & haſta 45 ſanguinea apud Æquicolas primum, & horum exemplo apud Romanos, renunciatio amicitiæ & ſocietatis ſi qua interceſſiſſet, poſt res repetitas triginta 46 dies ſolennes, x 47 haſtæ miſſio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ proprie juris gentium ſunt confundi non oportet. Nam & horum magnam partem ſuo tempore uſurpari deſiiſſe docet nos * Arnobius: imo jam Varronis † ævo quædam omittebantur. Punicum bellum tertium ſimul indictum, a ſimul illatum eſt. Et Mæcenas (ii) apud Dionem quædam horum vult propria eſſe ſtatus popularis.

IX. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo ſummum habet, ſimul indictum cenſetur omnibus ejus non ſubditis tantum, ſed & qui ſe ſocios adjuncturi ſunt, ut qui acceſſio ſint ipſius, & hoc eſt quod ajunt recentiores juriſconſulti, b diffidato principe diffidatos ejus adhærentes. Nam indicere bellum vocant diffidare. quod intelligendum eſt de eo ipſo bello, quod adverſus

* *Arnob. l. 11. cont. gent. p. 91. Ed. Lugd. B.*

† *Varro l. IV. de Lingua Latina, pag. 23. Ed. H. Steph.*

a Vide *Appian. Bell. Pun.* p. 43.

b *Bald. ad l. 2. C. de ſerv. n. 70.*

GROTII.

u *Caduceus apud Græcos*] Unde caducei origo diſces ex *Plinio* XX X, 3. & *Servio* ad IV. & VIII. Æneidos. At *Caduceus* ſignum erat Pacis, non Belli. Id patet vel ex locis *Plinii*, & *Servii*, quos Auctor ipſe indicat. Referam tantum verba SERVII: *Unde, ſecundum* LIVIUM, *legati pacis* Caduceatores *dicuntur. Sicut enim per Fetiales à fœdere* (ſuppl. *dictos*) *bella indicebantur: ita pax per Caduceatores fiebat.* In Aen. IV. 242. Adde AUL. GELL. *Noct. Attic.* X. 27. ISIDOR. *Origin.* VIII. II. SUIDAM, voce Κηρύκειον: inprimis THUCYDIDEM, Lib. I. Cap. 53. & ult. *J. B.*

x *Haſtæ miſſio*] Vide *Servium* ad IX. Æneidos, (vers. 53. *Ammianum* XIX. & quæ ad eum notata a doctiſſimo Lindenbrogio, (*cap.* 2. pag. 229. *Edit. Valer. Gron.*)

GRONOVII.

43 *Caduceus*] Baculus ſive ſceptrum quod ferebat fecialis ſive legatus bellum indicens (unde & caduceator vocatur) argumento ſe venire ab illo, qui ſceptuchus eſt ſive ſummum habet imperium. Eo & Mercurium Deorum nuntium ornabant. Inſtar hujus in Fulvianis nummis familiæ Antoniæ tab. 7. in Antverp. Cæſarum tab. 2. n. 18.

44 *Sagmina*] *Liv.* 24. ubi & verbenas & graminis herbam puram appellat. Idem 30, 43. *Plin.* 22, 2. & 25, 9.

45 *Sanguinea*] Non quæ infecta eſſet cruore, ſed ex arbore ſanguinea, quæ ſuo ingenio erat ejus coloris, unde nomen accepit. *Liv.* 1, 32. *Plin.* 16, 18. & 37. Idem 24, 10. l. 9. D. *ad l. Pompejam de parric. Macrob.* 2, Satur. 16.

46 *Dies*] *Liv.* 1, 23. *Macrob.* 1, Satur. 16. *ſi forſan interea permoverentur ad ſatisfaciendum ſine bello: ut in jure privato æris confeſſi æriſque debiti judicatis poſt ſententiam* XXX. *dies dabantur juſti ex LL.* XII. *tabb.* Gellius 20, 1.

47 *Haſtæ miſſio*] *Juſtin.* 11, 5. *Cum delatus in continentem eſſet, primus Alexander jaculum velut in hoſtilem terram jecit.* cap. ſeq. n. 1.

(ii) Neſcio ubi. Nihil certè in Oratione illâ ſatis longâ, quæ *Lib.* LIII. legitur. *J. B.*

versus eum cui indictum est geritur: quomodo bellum Antiocho indictum cum esset, Ætolis separatim indici non placuit, quod ipsi palam se Antiocho adjunxissent: 48 *Ætolos ultro sibi bellum indixisse* responsebant *c* feciales.

c *Livius lib.* xxxvi. c. 3.

X. At eo bello absoluto, si ob auxilia suppeditata populus aut rex alter bello 49 impetendi sint, ut effectus juris gentium consequantur, opus erit nova indictione. Jam enim non ut accessio spectatur, sed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum est, y non fuisse justum jure gentium bellum aut (kk) Manlii in Gallo-Græcos, aut (ll) Cæsaris in Arioviſtum: non enim jam ut accessio alieni belli, sed principaliter impetebantur, quam ad rem sicut ex jure gentium indictio, ita ex jure Romano 50 novus populi Romani jussus desiderabatur. Nam quod in rogatione contra Antiochum dictum *d* erat: *vellent, juberentque cum Antiocho rege quique sectam ejus secuti essent bellum iniri*: quod & observatum in decreto adversus regem Persea, *e* videtur intelligi debere quamdiu cum Antiocho aut Perseo bellum esset, & de his qui reipsa ei bello se immiscerent.

d *Livius lib.* xxxvi. c. 1.

e *Lib.* xlii. c. 32.

XI. Causa autem cur gentes ad bellum illud, quod jure gentium justum diximus, denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt *f* nonnulli, ne quid clam aut dolo agerent, id enim ad fortitudinis præstantiam magis quam ad jus pertinet; z sicut nationes quædam etiam 51 prælii diem & locum condixisse leguntur: sed (mm) ut certo constaret non 52 privato ausu sed vo-

f *Alb. Gent. lib.* 2. c. 1.

GROTII.

y *Non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallo-Græcos*] Aut Ulyssis sociorum in Ciconas Priamo quondam auxiliatos, de quibus *Homerus* Odysseæ I. & ibi *Didymus*. (Lib. ix. vers. 40.)

z *Sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur*] Ut Porsenæ Romani, memorante in Publicola *Plutarcho*, (pag. 105. C.) Turcæ biduo ante prælium ignes plurimos accendunt. *Chalcocondylas* VII.

GRONOVII.

48 *Ætolos ultro sibi bellum*] Cum Romanis.

49 *Impetendi sint*] Qui scilicet in nova pacificatione comprehensi non sunt.

50 *Novus P. R. jussus*] Lex sive rogatio comitiis centuriatis perlata, & inde denuntiatio per feciales.

51 *Prælii diem & locum*] Ut Marius cum Cimbris. *Flor.* 8, 3.

52 *Privato ausu*] Paucorum vel ducis ipsius cum sua factione.

(kk) Vide supra *Lib.* I. Cap. 3. §. 5. num. 4. *J. B.*

(ll) Immo bellum illud, in se spectatum, omnino justum erat. Dicemus in Notis Gallicis. Interim vide eruditam Dissertationem CHRISTOPHORI CELLARII, *De C. Julii Cæsaris adversus Arioviſtum Regem aliosque Germanos Bello*; quæ sexta est collectionis editæ anno 1712. *J. B*

(mm) At æquè, si non magis, certo de hac re constaret, Exercitu in fines regionis misso. Reverâ Scopus & finis præcipuus moris indicendi belli hic fuit, ut omnibus constaret, eum qui ad arma venit justam causam habere, & ut hosti ipsi significaretur, per eum stetisse & stare adhuc, quomi-

voluntate utriuſque populi aut populi capitum geri bellum: nam inde nati ſunt effectus peculiares, qui neque in bello adverſus prædones, neque in eo quod rex gerit in ſubditos locum habent. Ideo Seneca diſtincte dixit: * *indicta bella finitimis, aut geſta cum civibus.*

* *Lib.* III, *de Ira c.* 2.

† *Ayala l.* 3. *c.* 5.

XII. Nam quod notant † quidam & exemplis docent, etiam in 53 bellis talibus capta fieri capientium, verum eſt, ſed 54 ex una dumtaxat parte, idque ex jure naturali, non ex jure voluntario gentium, ut quod gentibus tantum proſpicit, non his qui ſine gente ſunt, aut pars gentis. Errant & in eo, a quod putant bellum ſui tuendi aut rerum tuendarum ergo ſuſceptum indictione non egere: nam eget omnino: non quidem ſimpliciter, ſed ad eos quos dicere cœpimus, & mox explicabimus, effectus.

a *Alb. Gen. d. l.* II, §. 2.

XIII. Ne illud quidem verum, non ſtatim atque 55 indictum eſt inferri bellum poſſe: quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginienſes, ut modo diximus, fecerunt. Nam indictio 56 nullum poſt ſe tempus jure gentium requirit. Poteſt tamen fieri, ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate, puta cum res repetitæ ſunt, aut pœna in nocentem poſtulata, & id negatum non eſt. Tunc enim id dandum eſt tempus quo quod petitum eſt commode fieri poſſit.

XIV. Quod ſi jus etiam legationum violatum ſit, non ideo tamen denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus: ſed ſufficiet eam fieri quomodo fieri tuto poteſt, per literas ſcilicet: quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minus tutis.

quominus res alio modo dirimatur. Id innuit DIONYSIUS HALICARNASSENSIS, *Ant. Rom.* Lib. II. Cap. 72. ubi de inſtitutione Collegii *Fecialium* agit: & SERVIUS in *Aen.* X. 14. Sed præſertim NONIUS MARCELLUS, cujus locum, quamvis in quibuſdam depravatum, ad ſummam rei quod ſpectat, luculentum heic proferam: ITAQUE [Romani] *bella & tardè, & magnâ licentiâ* [legendum mihi videtur *decentiâ*, cujus vocis exemplum ex *Cicerone* auctor ipſe profert, *pag.* 203.] *ſuſcipiebant: quòd bellum nullum, niſi pium, putabant geri oportere, prius indicebant* [ita lego pro *indicerent*] *bellum iis, à quibus injurias factas ſciebant: Feciales legatos res repetitum mittebant quatuor quos Oratores vocabant.* In voce *Feciales*, pag. 529. *Ed. Mercer. J. B.*

GRONOVII.

53 *Bellis talibus*] Adverſus prædones, fugitivos, gladiatores, aut civilibus.

54 *Ex una parte*] Cum prædonibus ex parte civitatis aut juſti populi: in civilibus ex victrici parte. *Suet. Veſp.* 10, 5.

55 *Indictum eſt*] Quaſi neceſſe ſit, triginta dies juſtos interponi, quemadmodum apud Romanos.

56 *Nullum poſt ſe tempus*] Quod bello vacuum eſſe oporteat.

CAPUT IV.

De jure interficiendi hostes in bello solenni, & alia vi in corpus.

I. *Belli solennis effectus generaliter exponuntur.*
II. *Vox* licere *distinguitur in id quod impune fit nec tamen sine vitio, & in id quod vitio caret, etiamsi id non facere virtutis sit alicujus: additis exemplis.*
III. *Effectus belli solennis in sua generalitate consideratos referri ad licere impunitatis.*
IV. *Cur tales effectus introducti sint.*
V. *Testimonia de his effectibus.*
VI. *Ex hoc jure interfici & offendi omnes, qui intra fines hostium sunt.*
VII. *Quid si eo ante bellum venerint?*
VIII. *Subditos hostium ubique offendi, nisi lex alieni territorii obstet.*
IX. *Jus hoc offendendi etiam ad infantes & feminas porrigi:*
X. *Etiam ad captos, & quovis tempore:*
XI. *Etiam ad eos qui se dedere volunt, nec recipiuntur:*
XII. *Etiam ad deditos sine conditione.*
XIII. *Perperam id jus ad causas alias referri, ut ad talionem, pertinaciam defensionis.*
XIV. *Porrigi & ad obsides.*
XV. *Jure gentium vetitum veneno quenquam interimere:*
XVI. *Aut tela, aut aquas aliquas veneno inficere:*
XVII. *Non & aquas aliter corrumpere.*
XVIII. *Percussoribus uti an contra jus gentium sit, distinguitur.*
XIX. *Stupra an sint contra jus gentium.*

I. AD illud Virgilii: *Aen. x, 14.*

Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.

Servius Honoratus, cum juris fecialis originem ab Anco Martio & ulterius ab Æquicolis petiisset, sic ait: *si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum fecialibus, id est, sacerdotibus, qui faciendis præsunt fœderibus, proficiscebatur etiam pater patratus, & ante fines stans clara voce dicebat belli causam, & nolentibus res captas restituere, vel auctores injuriæ tradere, 1 jaciebat hastam, qua res erat pugnæ principium, & jam licebat more belli res rapere.* Ante autem dixerat: *veteres a ledere res rapere dicebant, etiamsi rapinæ nullum crimen existeret, sunt*

3 *satis-*

GRONOVII

1 *Jaciebat hastam*] Cap. præced. n. 8.

2 *Ledere*] Quemcunque damnum, vexationem, violentiam, injuriam, incommodum dicendum.

3 *ſatisfacere res reddere dicebant.* Quibus docemur belli inter duos populos eorumve capita indicti a effectus quoſdam eſſe proprios, qui bellum ex ſua natura non ſequuntur: quod cum iis optime convenit quæ ex juriſconſultis Romanis modo attulimus.

II. 1. Sed quod dixit Virgilius *licebit*, videamus quò pertineat. Interdum enim licere dicitur id quod rectum ex omni parte piumque eſt, etiamſi forte aliud quid fieri poſſit laudabilius, qua-

1 Cor. VI, 12. le eſt illud Pauli apoſtoli: *πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. omnia* (illius ſcilicet generis cujus ſunt de quibus agere cœperat & acturus erat) *licent mihi, ſed non omnia expediunt.* Sic b licet matrimonium contrahere, ſed laudabilior eſt ex pio propoſito 4 cœlebs caſtitas, ut ad Pollentium ex eodem Apoſtolo diſſe-

Lib. 1, c. 11. rit Auguſtinus. Repetere quoque nuptias licet, ſed laudabilius eſt uno contentum eſſe matrimonio; ut recte hanc quæſtionem explicat c Clemens Alexandrinus. Chriſtianus conjux d paga-

GROTII.

2 *Effectus quoſdam eſſe proprios*] *Crantzius* Saxonicorum XI, 5.

b *Licet matrimonium contrahere, ſed laudabilior eſt ex pio propoſito cœlebs caſtitas*] *Tertullianus* adverſus Marcionem I. *vacat abſtinentiæ teſtimonium, ſi licentia eripitur.* (Cap. 29.) Vide de hac re, & de fuga in perſecutione eundem lib. I. ad uxorem. *Hieronymus* adverſus Helvidium, (Tom. II. pag. 14. in fin. *Edit Baſil.*) *virgo majoris eſt meriti dum id contemnit, quod ſi fecerit, non delinquit.* Adverſus Jovinianum, (Lib. I. pag. 25. B.) *ideo plus amat virgines Chriſtus, quia ſponte tribuunt quod ſibi non fuerat imperatum.* Ad Pammachium: *ſemper grandia in audentium ponuntur arbitrio. Non tibi impoſitur neceſſitas ut voluntas præmium conſequatur.* (Epiſt. pag. 164. Tom. I.) Chryſoſtomus ad 1 Cor. VII. *βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, meliorem oſtendit continentiam.* Ad Rom. VII. 6. *κἂν μὴ στεφώμεθα καὶ γέενναν ἀπείλησε, δείκνυς ὅτι καὶ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀγωνιζομένων τὰ ζητούμενα, ὥσπερ ἡ παρθενία καὶ ἀκτημοσύνη, ἀλλὰ πάντως αὐτὰ ἀνυσθῆναι δεῖ. niſi præceptis obediamus gehennam minatus eſt, oſtenditque hæc quæ poſtulat non eſſe ex iis quæ certantes ſuopte ſtudio præſtant, qualia ſunt virginitas & poſſeſſionum abdicatio, ſed omnino ea debent impleri.* Secunda oratione de jejunio: *ἀφῆκεν ἔξω τῶν σταδίων, ἀφῆκεν ἀνωτέρω τῶν ἀγώνων τὴν παρθενίαν. ἵνα καὶ οἱ κατορθοῦντες τὴν οἰκείαν μεγαλοψυχίαν ἐπιδείξωνται, καὶ οἱ μὴ κατορθοῦντες τῆς συγγνώμης ἀπολαύσωσι τῷ δεσπότῃ. reliquit extra ſtadia, reliquit ſupra certandi legem continentiam virginalem, ut & qui id præſtant animi ſui oſtendant magnitudinem, & qui non præſtant indulgentia Domini fruantur.* Quod mox aptat & ad *ἀκτημοσύνην* poſſeſſionum abdicationem. Adjice quæ habet *Gratianus* ex *Auguſtino* & aliis in cauſa XIV. quæſtione I.

c *Clemens Alexandrinus*] Stromatôn IV. ubi inter alia de ſecundas nuptias faciente ait: *ἔτι οὐχ ἁμαρτάνει μὲν κατὰ διαθήκην. οὐ γὰρ κεκώλυται πρὸς τοῦ νόμου, οὐ πληροῖ δὲ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας τὴν κατ' ἐπίτασιν τελειότητα. non peccat is quidem in fedus: neque enim ulla lex eſt quæ prohibeat, ſed non implet excellentiſſimam evangelicæ vitæ perfectionem.*

GRONOVII.

3 *Satisfacere*] Quocumque modo placare & gratiam reſarcire, licet ipſæ res proprie non redderentur.

4 *Cœlebs caſtitas*] Si quis habeat continentiæ donum.

d paganam conjugem licite relinquere poteſt, ut ſenſit Auguſtinus, (quod 5 quibus circumſtantiis verum ſit, diſcutere non eſt hujus loci) ſed & poteſt retinere. itaque addit ille: *utrumque quidem pariter licitum eſt per juſtitiam quæ coram Domino eſt: & ideo nihil horum prohibet Dominus, ſed non utrumque expedit.* Ulpianus de venditore cui poſt diem præſtitutum 6 vinum licet effundere: * *ſi tamen cum poſſet effundere, non effundit, laudandus eſt potius.*

Ad Pollentium lib. 2, c. 15.

* *L. 1. §. licet. 3. D. de peric. & com. rei vend.*

2. e Alias vero licere aliquid dicitur, non quod ſalva pietate & officiorum regulis fieri poteſt, ſed quod apud homines pœnæ non ſubjacet. Sic apud populos multos 7 ſcortari licet: apud Lacedæmonios & Ægyptios etiam furari licebat. Apud Quinti- *Lib. III, c. 6.* lianum eſt: *ſunt quædam non laudabilia natura, ſed jure conceſſa, ut in* XII. *tabulis*, 8 *debitoris corpus inter creditores dividi licuit.* Eſt autem hæc vocis *licere* ſignificatio minus propria, ut recte notat Cicero Tuſculanarum quinta † de Cinna loquens: *mihi contra non ſolum eo videtur miſer quod ea fecit, ſed etiam 9 quod ita ſe geſſit ut ea facere ei liceret: etſi peccare nemini licet, ſed ſermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur:* recepta tamen, ut cum idem Cicero pro Rabirio Poſthumo judices ſic alloquitur: * *quid deceat vos, non* 10 *quantum liceat vobis,* * *Cap. 5.*

† *Cap. 19.*

ſpe-

GROTII.

d *Paganam conjugem licite relinquere poteſt, ut ſenſit Auguſtinus*] Libro 1. de adulterinis conjugiis ad Pollentium cap. 13. & 18. ex quibus locis multa tranſcripſit *Gratianus* in cauſam XXVIII, quæſt. 1.

e *Alias vero licere aliquid dicitur, non quod ſalva pietate & officiorum regulis fieri poteſt, ſed quod apud homines pœna non ſubjacet*] *Tertullianus* in exhortatione ad caſtitatem: *licentia plerumque tentatio eſt diſciplinæ.* (Cap. 8) Ibidem: *omnia licent, ſed non omnia pro ſalute.* Chryſoſtomus de pœnitentia VIII. ὁ ἀκρίδας ἐκ βοτανῶν ἐσθίων καὶ μέλι ἄγριον τῷ τὴν λαμπρὰν παρατιθεμένῳ καὶ βασιλικὴν τράπεζαν ἐξ εὐθενείας προσάπτει, ἐκ ἔξεστί σοι. καί τοι ἐδόκει βασιλεῖ πάντα ἐξεῖναι· *hic qui herbarum cacuminibus veſcebatur & fero melle, illi ſplendidam & regiam menſam ſibi apponere ſolito, cum auctoritate edicit, non licet tibi. Atqui videntur regi omnia licere.* Columella præfatione libri VII. *Nec ſane eſt vindicandum nobis quicquid licet: nam ſummum jus antiqui putabant ſummam cru-*

cem. Hieronymus ad Jovinianum: *eſt vere jus ſummum ſumma malitia.* [Locus *Columellæ* eſt *Lib.* I. *Cap.* 7. *Hieronymi* autem, non *ad Jovinianum*, ſed *ad Innocentium*, Tom. I. pag. 235. *J. B.*]

GRONOVII.

5 *Quibus circumſtantiis*] Neque enim ſimpliciter hoc licet, ſed ſi veri Dei cultus omnino impediatur.

6 *Vinum licet effundere*] Si ad diem dictum id non curet aſportari emtor, ut ſcilicet ſuis vaſis ad alia utatur. [Vide, quæ diximus ad PUFENDORFIUM noſtrum, *de Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 5. §. 3. Not. 8. alterius Editionis. *J. B.*]

7 *Scortari licet*] Ubi lupanaria permiſſa ſunt.

8 *Debitoris corpus*] *Gellius* 20, 1. [Vide Ampliſſ. BYNCKERSHOEK *Obſerv. Jur. Civ.* Libr. I. Cap. 1. *J. B.*]

9 *Quod ita ſe geſſit*] Quod evexit ſe ſupra leges armata tyrannide occupata. *Flor.* 3, 21.

10 *Quantum liceat*] Quod poſſitis impune facere pro poteſtate.

* De IV. Conſ. Honor. vers. 267.

ſpectare debetis: ſi enim quod liceat quæritis, poteſtis tollere e civitate quem vultis. Sic regibus dicuntur omnia licere quia ſunt *ἀνυπεύθυνοι, exemti a pœnis humanis*, ut alibi diximus. At regem, ſive Imperatorem informans Claudianus recte ait: *

Nec tibi quid liceat, ſed quid feciſſe decebit
Occurrat.

Et Muſonius caſtigat reges: *μὴ τὸ καθήκει μοι λέγειν μαμελληκότας, ἀλλὰ τὸ ἔξεστί μοι, qui in more habent dicere hoc mihi licet, non hoc me decet.*

3. Eoque ſenſu ſæpe opponi videmus quod licet, & quod oportet, f ut a Seneca patre in controverſiis non ſemel. Ammianus Marcellinus: † *ſunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamſi licet.* Plinius in epiſtolis: *a oportet quæ ſunt inhoneſta, non quaſi illicita, ſed quaſi pudenda vitare.* Cicero ipſe oratione *b* pro Balbo: *eſt enim aliquid quod non oporteat, etiamſi licet.* Idem 11 pro Milone *c fas eſſe* ad naturam, *licere* ad leges refert. Et in declamatione patris *d* Quintiliani eſt, 12 aliud eſſe jura ſpectare, aliud juſtitiam.

† Lib. xxx. Cap. 8.
a Lib. v. Epiſt. 14.
b Cap. 3.
c Cap. 16.
d Decl. 251.

III. Hoc ergo modo lædere hoſti hoſtem licet, & in perſona, & in rebus, id eſt, non ei tantum qui ex juſta cauſa bellum gerit, quique lædit intra eum modum quem naturaliter conceſſum initio hujus libri diximus, ſed ex utraque parte & indiſtincte: ita ut eam ob cauſam nec puniri poſſit in alio forte territorio deprehenſus, tanquam homicida aut fur, nec bellum ipſi ab alio talis facti nomine inferri. Hoc ſenſu apud Salluſtium *e* legimus: *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.*

e Orat. 11. ad Cæſ. de Rep. ordin. c. 48. Ed. Waſſ.

IV. Cauſa cur id gentibus (aa) placuerit hæc fuit: quod inter duos populos de jure belli 13 pronuntiare velle periculoſum fuerat aliis populis, qui ea ratione bello alieno implicarentur, ſicut Maſſilienſes in cauſa Cæſaris & Pompeji dicebant, *f* neque ſui judicii neque ſuarum eſſe virium diſcernere utra pars juſtiorem haberet cauſam: deinde, quod etiam in bello juſto vix ſatis cognoſci poteſt ex indiciis externis, quis juſtus ſit ſe tuendi, ſua recuperandi, aut pœnas exigendi modus, ita ut omnino præſtiterit

f Cæſar, de Bell. Civ. 1. 35.

GROTII.

f *Ut a Seneca patre*] Inter alia controverſiarum libro IV, 25.

GRONOVII.

11 *Pro Milone*] Cap. 16. quod aut per naturam fas eſſet, aut per leges liceret.

12 *Aliud jura, aliud juſtitiam*] Tanquam plus ſit in juſtitia, quam in jure.

13 *Pronuntiare*] Judicem ſe facere, utrius ſit juſtior cauſa.

(aa) Non opus eſt heic ullo conſenſu Populorum: ſed ex ipſo Jure Naturæ rationes peti poſſunt, quæ in omni Bello, etiam non ſolenni, valent. Fuſè dicemus, Deo dante, in Notis noſtris Gallicis. J. B.

g Ex

terit hæc 14 religioni bellantium exigenda relinquere, quam ad aliena arbitria vocare. Achæi in oratione ad (bb) ſenatum apud a Livium. *quonam modo ea quæ jure belli acta ſunt, in diſceptationem veniunt?* præter hunc effectum licentiæ, id eſt, 15 impunitatis, eſt & alius, 16 dominii ſcilicet, de quo poſterius agemus.

a *Lib.* XXXIX. c. 36.

V. 1. Illa autem, quam nunc tractare cœpimus, lædendi licentia primum ad perſonas porrigitur: de qua multa exſtant apud probos auctores teſtimonia. Græcum eſt proverbium g ex tragœdia Euripidis:

Καθαρὸς ἅπας τοι πολεμίους ὃς ἂν κτάνῃ·
17 *Purus profecto eſt quiſquis hoſtem occiderit.*

Itaque more Græcorum antiquo cum his, qui extra bellum occidiſſent hominem, (cc) lavare, cibum aut potum ſumere, multoque magis ſacra facere fas non erat; cum his qui in bello, fas erat. Et paſſim occidere, 18 jus belli vocatur. Marcellus apud * Livium: *quicquid in hoſtibus feci, jus belli defendit.* Apud eundem Alorcus ad Saguntinos: † *ſed hæc patienda cenſeo potius, quam trucidari corpora veſtra: rapi, trahique ante ora veſtra conjuges ac liberos belli jure ſinatis.* Idem alibi cum narraſſet Aſtapenſes occiſos, addit, *b* factum jure belli. Cicero *c* pro Dejotaro: *tibi vero inimicus cur eſſet a quo cum vel interfici belli lege potuiſſet, regem ſe & filium ſuum conſtitutos eſſe meminiſſet?* Et pro M. Marcello: *d nam cum ipſius victoriæ conditione jure* 19 *omnes occidiſſemus, clementiæ tuæ judicio conſervati ſumus.* Cæſar Hæduis ſignificat *e ſuo beneficio conſervatos, quos jure belli interficere potuiſſet.* Joſephus in bello Judaico: *f* παλὸν ἐν πολέμῳ θνήσκειν, ἀλλὰ πολέμου νόμῳ, τοῦτ' ἔστιν ὑπὸ τῶν κρατούντων· *pulchrum in bello occumbere, ſed belli jure, id eſt, vitam adimente victore.* Papinius (*Thebaid.* XII, 552.

* *Lib.* XXVI. c. 31.

† *Lib.* XXI. c. 13.

b *Lib.* XXVIII. c. 23.

c *Cap.* 9.

d *Cap.* 4.

e *Comm. de Bell. Gall.* VII. 41.

f *Lib.* III. pag. 852. B.

Nec

GROTII.

g *Ex tragœdia Euripidis*] Ione, (*vers.* 1334.) vers. 538.

GRONOVII.

14 *Religioni bellantium*] Conſcientiæ.

15 *Impunitatis*] Ut plecti nemo poſſit ob ea, quæ in bello, ut fit, adverſus hoſtem patraverit.

16 *Dominii*] Ut bello partorum, quæcumque fuerit ejus belli cauſa, juſti domini ſimus.

17 *Purus profecto*] Non pollutus homicidio.

18 *Jus belli vocatur*] Haſdrubalis uxor ad Scipionem apud Appianum, Σοὶ μὲν ἡ νέμεσις ἐκ θεῶν, ὦ Ῥωμαῖε· ἐπὶ γὰρ πολεμίαν ἐστράτευσας.

19 *Omnes occidiſſemus*] Periiſſemus, occidi juſte potuiſſemus.

(bb) Non ad *Senatum*, ſed ad *Appium* Legatum, in Concilio *Achæorum*. Inſpice locum, à me diſtinctè indicatum. *J. B.*

(cc) Vide ſupra *Lib. I. Cap.* 2. §. 5. num. 3. Adde duo loca luculenta ANTIPHONTIS, *Orat.* XIV. XV. pag. 93. *Ed. Wechel.* & *Orat.* XVI. pag. 139. Vide & MEURSII *Themid. Attic.* Lib. I. c. 15. *J. B.*

Nec querimur casos: h *hæc bellica jura, viceſque Armorum.*

2. Jure autem belli cum dicunt hi ſcriptores, non tale intelligi quod 20 actum culpa omni liberet, ſed 21 qualem dixi impunitatem, ex aliis locis apparet. 22 Tacitus dixit *a an pace cauſas & merita ſpectari, ubi bellum ingruat innocentes ac noxios juxta cadere.* Idem *b* alibi: *nec illis aut honorare* 23 *eam eadem jus hominum, aut ulciſci ratio belli permittebat.* Neque aliter ſumendum jus belli, quod abſtinuiſſe Achivos Ænea & Antenore memorat *c* Livius, eo quod pacis auctores ſemper fuiſſent. Seneca in tragœdia Troadibus, (*vers.* 335.)

a *Ann.* I. c. 48.
b *Hiſt.* III. c. 51.
c *Lib.* I. c. 1.

Quodcumque libuit facere, victori licet.

Et in epiſtolis: i *qua commiſſa capite luerent, tum quia* 24 *paludati fecerunt, laudamus:* & Cyprianus *, *homicidium cum admittunt ſinguli, crimen eſt. virtus vocatur cum publice geritur. impunitatem ſceleribus acquirit* 25 *non innocentiæ ratio, ſed ſævitiæ magnitudo.* Deinde: *conſenſere* 26 *jura peccatis, & cœpit eſſe licitum quod publicum eſt.* Sic Lactantius † Romanos ait legitime injurias intuliſſe. Nec alio ſenſu *d* Lucanus: *juſque datum ſceleri.*

Epiſt. XCV.
**Epiſt.* II.
† *Inſt. Div.* VI. 9.
d *Pharſ.* I. 2.

VI. Late autem patet hoc jus licentiæ. nam primum non eos tantum comprehendit, qui actu ipſo arma gerunt, aut qui bellum moventis ſubditi ſunt, ſed omnes etiam qui intra fines ſunt hoſtiles: quod apertum fit ex ipſa formula apud Livium *e hoſtis ſit ille, quique intra præſidia ejus ſunt.* Nimirum quia 28 ab illis quoparte militantis.

e *Lib.* XXXVIII. c. 48. & *alibi paſſim.*

GROTII.

h *Hæc bellica jura*] *Servius* in excerptis Fuldenſibus ad II. Æneidos: *juro bellico Politen Pyrrhus occiderat: ſed cur ante oculos patris? Spartianus* Severo: *præter eos quos jus prælii abſumſit.* (Cap. 14.)

i *Quæ commiſſa capite lucrent, tum quia paludati fecerunt, laudamus*] Confer quæ ſupra libro II, cap. I. §. I.

GRONOVII.

20 *Actum culpa omni*] Quo quod actum eſt, probum & pium ſit, nec reum peccati apud Deum faciat.

21 *Qualem dixi impunitatem*] Ut ob id, quod in bello moribus geſſit, etſi durum ſit, condemnari aut in jus vocari nequeat.

22 *Tacitus hiſt.* III.] 51.

23 *Eam eadem*] Fratris in diverſa parte militantis.

24 *Paludati fecerunt*] Imperatores belli: nam apud Romanos ejus, cui ſumma belli commiſſa eſſet, veſtitus militaris erat paludamentum, ſive palliolum coccineum: quod religioſe atque inter vota in Capitolio ſumebant: & inde ſtatim ad portam profecti exiiſſe paludati dicebantur. *Liv.* 2, 61.

25 *Non innocentiæ*] Non quod mihi male feceris, ſed quod feceris in multos & cum multis.

26 *Jura peccatis*] Quibus adverſari & pœnas irrogare debebant.

27 *Juſque datum*] Belli nomine permiſſum occidere cives, amicos, propinquos.

28 *Ab illis quoque damnum*] Utpote quibus interpretemur etiam facultatem datam nos lædendi, qui metus in bello toti genti & omnibus ejus hominibus indicto ſufficit ad producendum illud jus.

quoque damnum metui poteſt, quod in bello continuo & univerſali ſufficit ut locum habeat jus de quo agimus : aliter quam in 29 pignorationibus, quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impoſitorum ad luenda civitatis debita introductæ ſunt: quare mirum non eſt, ſi, quod Baldus *a* notat, multo plus licentiæ ſit in bello quam in pignorandi jure. Et hoc quidem quod dixi in peregrinis, qui 30 commiſſo cognitoque bello intra fines hoſticos veniunt, dubitationem non habet.

a Ad l. 5. D. de juſtitia.

VII. At qui ante bellum eo iverant, videntur jure gentium pro hoſtibus haberi *k* poſt modicum tempus intra quod diſcedere potuerant. Nam ſic Epidamnum * obſeſſuri Corcyræi peregrinis primum diſcedendi faciebant copiam, denuntiantes aliqui pro hoſtibus futuros.

* *Thuc. l. 1. c. 26.*

VIII. 1. Qui autem vere ſubditi ſunt hoſtium, 31 ex cauſa ſcilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, ſi ipſorum perſonam reſpicimus. Nam cum alicui bellum indicitur, ſimul indicitur ejus populi hominibus, ut ſupra oſtendimus in formula indictionis: ſic & in decreto, † *vellent, juberent Philippo regi Macedonibuſque qui ſub regno ejus eſſent bellum indici.* Hoſtis autem qui eſt, ubique ſecundum jus gentium impeti poteſt. Euripides: *b*

† *Livium lib.* XXXI. *c.* 8.

b *Incert. trag.*

Νόμος γὰρ ἐχθρὸν δρᾶν ὅπῃ λάβῃς κακῶς.
Ubicumque prenſum jura ledi hoſtem ſinunt.

Marcianus *c* juriſconſultus : *transfugas licet, ubicumque inventi fuerint, quaſi hoſtes interficere.*

c *L. 3. in fine D. ad. l. Corn. de Sicariis.*

2. Interfici ergo poſſunt impune in ſolo proprio, in ſolo hoſtili, in ſolo nullius, in mari. 32 In territorio autem pacato, quod eos interficere aut violare non licet, id jus non ex ipſorum venit perſona, 1 ſed ex jure ejus qui ibi imperium habet. Nam civiles ſocietates conſtituere potuerunt in eos qui in aliquo ſunt ter-

GROTII.

k *Poſt modicum tempus*] *Bembus* VII. hiſtoriæ. Ea defenſione utitur *Cicero* pro Ligario, (Cap. 2.) Exemplum habes apud *Livium* libro XXV. c. 22. de civibus Campanis. Alia apud *Thucydidem* libro IV. (Cap. 105.)

1 *Sed ex jure ejus qui ibi imperium habet*] Confer dicenda infra cap. VI, §. 26. & *Albericum Gentilem* Hiſpanicarum advocationum lib. 1, c. 6. *Wechnerum* in conſilio Franconico 92.

GRONOVII.

29 *Pignorationibus*] Repreſſaliis. 3, 2. 7. his enim in complures, quamvis victitent & deprehendantur inter eos, quorum juſta clarigatio vel prehenſio eſt, uti non licet; & in quos licet, tantum ad ſummam debiti licet.

30 *Commiſſo cognitoque bello*] Videntur enim ſe immiſcuiſſe & cauſam illam probaſſe.

31 *Ex cauſa permanente*] Qui domicilium habent in hoſtico & jus civitatis.

32 *In territorio pacato*] Ejus qui cum neutra parte bellum habet.

territorio nihil per vim agi, nisi judicio tentato: sicut ex Euripide a citavimus,

a *Lib.* II. c. 21. §. 6.

Si crimen istis aliquod hospitibus struis,
Jus impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

Ubi autem judicia vigent, ibi 33 personarum spectantur merita, & cessat 34 jus istud promiscuum nocendi quod inter hostes introductum dicimus. Narrat m Livius *b* septem triremes Pœnorum fuisse in portu 35 ejus ditionis cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum Carthaginiensibus Romanisque; advenisse eo cum duabus triremibus Scipionem, opprimique a Pœnis potuisse priusquam portum intrarent; sed vento acriore illatas in portum antequam Pœni anchoras molirentur: tum vero Pœnos nihil ausos in regio portu.

b *Lib.* XXVIII. c. 17.

IX. 1. Cæterum ut ad rem redeam, quam late licentia ista se protendat vel hinc intelligitur, quod infantium quoque & feminarum cædes impune habetur, & isto belli jure comprehenditur. Non huc adferam quod Hesbonitarum feminas & pueros * Hebræi occiderunt, & quod idem † fieri imperatur in Cananæos, n & quorum connexa cum Cananæis erat causa: 36 Dei ista sunt opera, cujus in homines jus majus est quam hominum in bestias, ut alibi disseruimus. Illud propius accedit ad testandum morem communem gentium, quod in a Psalmo beatus dicitur fore qui 37 Babyloniorum infantes petræ allidet, cui par est o Homericum illud, (*Iliad.* XXII. 63.)

* *Deuteron.* II. 34.
† *Deuteron.* XX. 16.

a *Psal.* CXXXVII. *vers.* 9.

- - - καὶ

GROTII.

m *Livius*] Vide simile factum Venetorum Græcos impedientium ne in portu juris Veneti Turcis noceant, apud *Chalcocondylam* lib. IX. de Venetis & Turcis apud Tunetem, *Bembum* lib. 4. de Pisanis & Genuatibus in Sicilia, *Bizarum* bello Pisano, de Rostochio & Gripswaldia *Paulinum Gotthum*.

n *Et quorum connexa cum Cananæis erat causa*] Ut Amalecitæ, de quibus *Josephus* libro VI, 8. in Saulis rebus: ἐπὶ φαγὼν γυναικῶν καὶ νηπίων ἐχώρησεν, ἡδὺν ὠμὸν ἡδ' ἀνθρωπίνης σκληρότερον διαπρήσσεσθαι φύσεως ἡγούμενος, πρῶτα μὲν πολεμίας ταῦτα δρῶν· *ad cædem feminarum etiam & puerorum processit, nihil existimans se crudele aut naturæ humanæ adversum in eo facere, primum quod hostes erant in quos id fiebat, &c.*

o *Homericum illud*] Ex eodem Homero Severus in Britannos his verbis usus (apud *Xiphilin.* pag. 342. *Ed. H. Steph.* Locus est *Iliad.* VI. 57.)

GRONOVII.

33 *Personarum spectantur merita*] Singulorum vel privatorum & probitas & pravitas, non gentium vel populorum.

34 *Jus istud promiscuum*] Sine discrimine, noxii sint etiam ex sua persona, an innoxii.

35 *Ejus ditionis cui*] Eorum finium, quibus, vel portu qui esset in ditione Syphacis Massæsulorum regis.

36 *Dei ista sunt opera*] Hoc non fecerunt Hebræi ex jure gentium, sed ex Dei singulari mandato qui devotos illos populos volebat extingui: itaque non possumus inde in alios populos exemplum petere.

37 *Babyloniorum*] Nam hi non erant in numero devotorum populorum.

μὲν

——— καὶ νήπια τέκνα
Βαλλόμενα προτὶ ἄξυ ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι·
Illiſaque corpora terræ
Infantum, ſævus dum concutit omnia Mavors.

2. Thraces olim capta Mycaleſſo feminas quoque & infantes occiderunt, narrante *a* Thucydide. Idem de Macedonibus cum Thebas cepiſſent narrat *b* Arrianus. p Romani capta Ilurgi urbe Hiſpaniæ, ἔκτειναν ὁμαλῶς καὶ παιδία καὶ γυναῖκας, *ſine diſcrimine interemerunt etiam mulieres & pueros*, quæ verba ſunt *c* Appiani. Germanicus Cæſar Tacito *d* narratur vicos Marſorum (Germaniæ is populus) ferro flammiſque pervaſtaſſe, additurque: *non ſexus, non ætas miſerationem attulit.* Titus Judæorum etiam (dd) pueros & feminas in ſpectaculo feris laniandos propoſuit. Et tamen hi duo ingenio minime ſævo fuiſſe creduntur: adeo ſævitia illa in morem verterat. Quo minus mirum ſi & ſenes interficiuntur, ut a Pyrrho * Priamus.

a *Lib.* VII. *c.* 29.
b *De Exp. Alex.* I. 8.
c *Bell. Hiſp.* p. 172.
d *Annal.* I. 51.
* *Æn.* II. vers 550, & *ſeqq.*

X. 1. q Ne captivi quidem ab hac licentia exemti. Pyrrhus apud Senecam † ex recepto tunc more:

† *Troad.* vers. 333.

Lex nulla capto parcit aut pœnam impedit.

In Ciri Virgiliana belli lex hæc dicitur, etiam in feminas captivas. Ita enim ibi *e* Scylla:

At belli ſaltem captivam lege neraſſes.

e *Vers.* 446.

Sed & illo Senecæ loco de femina, Polyxena nimirum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii: *f*

Vendere cum poſſis captivum, occidere noli,

f I. *Epiſt.* XVI. 69.

Ponit

GROTII.

μηδ' ὅν τινα γαςέρι μήτηρ
Κεῖρον ἰόντα φέροι, μηδ' ὃς φύγοι αἰπὺν ὄλεθρον.
nec qui latet abditus intra
Viſcera matris adhuc fugiet crudelia fata.

p *Romani capta Ilurgi*] Scipio capta Numantia: Juliani milites in mulieres Daciris relictas. *Zoſimus* III. (c. 15.) Idem Julianus capta Majozamalcha. *Sine ſexus diſcrimine vel ætatis, quicquid impetus reperit poteſtas iratorum abſumſit*: ait *Ammianus* libro XXIV. (cap. 4. p. 436.)

q *Ne captivi quidem ab hac licentia exempti*] Eliſæus apud *Joſephum*: (Ant. Judaïc. IX. 2.) τὸς γὰρ νόμῳ λαφθέντας πολέμῳ, ἀποκτείνειν ἔλεγε δίκαιον, *belli jure captos interfici juſtum dicebat.* Itaque *Virgilius* captivum inducit rogantem:

Per patrios manes, per ſpes ſurgentis Iuli,
Te precor hanc animam ſerves natoque patrique. (Aen. X. 524.)

LXX. millia Slavorum captorum ab Ottone interfecta narrat *Withikindus* lib. II.

(dd) Nihil hac de re apud JOSEPHUM. Immo diſertè hic ait, captis *Hieroſolymis*, *Titum* vendi juſſiſſe omnes, qui infra decimum ſeptimum annum eſſent. *Bell. Jud.* Lib. VII. Cap. 16. (*Gr.* 45.) pag. 968. C. Hauſit Auctor noſter ex ALBERICO GENTILI, Lib. II. Cap. 21. pag. 425. qui tamen nullum alium teſtem adfert, niſi CARDANI Encom. Neron. *J. B.*

Ponit enim licere: & Donatus *a*, ſervos dictos qui ſervati eſſent, *quum eos occidi* 38 *oporteret jure belli*: ubi illud oporteret, impro-prie, pro liceret poſitum videtur. Sic a Corcyræis interfecti captivi ex Epidamno, narrante *b* Thucydide. Sic quinque millia captivorum ab *c* Annibale occiſa: & a Bruto *d* non pauci. Apud Hirtium bello *e* Africano Scipionem ſic alloquitur centurio Cæſarianus: *tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli jure capto polliceris.*

a *In Adelph. act.* 2 *ſc.* 1. vers 28.
b *Lib.* 1. c. 3.
c *Appian. Hannib.* pag. 321.
d *Dion.* Lib. XLVII. pag. 405. D. Ed. H. Steph.

2. Nec 39 tempore ullo excluditur poteſtas occidendi tales ſervos, id eſt bello captos, quantum ad jus gentium pertinet: etſi legibus civitatum hic magis, illic minus adſtringitur.

XI. Quin & 40 ſupplicum occiſorum paſſim occurrunt exempla, ut ab Achille apud Homerum *f*, apud Virgilium *g* Magonis & Turni: quæ ita narrari videmus ut defendantur ſimul illo quod dixi belli jure. nam & *h* Auguſtinus laudans Gothos qui ſupplicibus & in templa perfugientibus pepercerant: *Quod belli jure fieri licuiſſet*, ait, *illicitum ſibi eſſe judicarunt.* Nec qui ſe dedunt ſemper recipiuntur, ut in pugna ad Granicum 41 qui (ee) Perſæ militabant: apud Tacitum *i* Uſpenſes veniam liberis corporibus orantes: *quod aſpernati*, inquit, *ſunt victores, ut belli potius jure caderent.* Nota & hic belli jus.

f *Cap.* 45. g *Iliad.* XX, 463, & *ſeqq.* XXI, 73 &c. g *Aeneid.* X, 524. XII, 930, & *ſeq.*
h *De Civit. Dei* 1, 2.
i *Ann.* XII. c. 17.

XII. Sed & r acceptos in deditionem 42 ſine conditione ulla legas interfici, ut a Romanis Pometiæ * principes, a (ff) Sulla Samnites, a Cæſare † Numidas, & ipſum *g* Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hoſtium duces, ſive captos, ſive deditos, ſ ut triumphi die occiderentur, quemadmodum lexandro, ſed interfecti ſunt.

* *Livius*, II. 17.
† *Dion.* Lib. XLIII. pag. 245. E. Ed. H. Steph.
k *Idem*, Lib. XL. pag. 156.

GROTII.

r *Acceptos in deditionem ſine conditione ulla legas interfici*] Vide *Thuanum* libro LXX. in anno ɔIↃ IↃ LXXX. in rebus Hiberniæ.

ſ *Ut triumphi die occiderentur*] Simile apud *Regi.onem* in anno IↃ CCCC V.

GRONOVII.

38 *Oporteret*] Q. d. cum commeruiſſent, ut occidi recte poſſent.

39 *Tempore ullo*] Quaſi cum in primo furore occiſi non eſſent, poſtea occidi non poſſent.

40 *Supplicum*] Qui ſe ultro poſitis armis dediderunt, & veniam petiverunt.

41 *Græci, qui Perſæ militabant*] Non impetraverunt veniam ab Alexandro, ſed interfecti ſunt.

42 *Sine conditione ulla*] Sine pacto ſalutis.

(ee) Neſcio unde hoc habeat Auctor, & vereor ut memoria eum fefellerit. Nihil hac de re invenio apud Scriptores hiſtoriæ *Alexandri Magni*. Immo ARRIANUS diſertè ait, quotquot mercenariorum militum vivi in poteſtatem venerunt, vinctos in *Macedoniam* ad ergaſtula miſſos fuiſſe, *Lib* I. *Cap.* 17. Vide & finem ejuſdem Libri. *J. B.*

(ff) De *Samnitibus* nihil tale reperio, nec apud *Plutarchum*, nec apud *Appianum Alexandr.* Vereor ut Auctor confuderit quod legerat de *Antemnatibus*, in Vita *Sylle* à PLUTARCHO conſcriptâ, pag. 471. D. ſed in quo fuit inſignis perfidia. *J. B.*

t *Solent*

quemadmodum Cicero nos docet quinta *a* Verrina, Livius tum alibi, tum libro *b* XXVI, Tacitus Annal. *c* XII, & alii multi. Eodem *d* Tacito memorante, Galba 43 decimari jussit, quos deprecantes in fidem acceperat: & *e* Cæcina, in deditionem accepto Aventico, in Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli animadvertit: cæteros veniæ vel sævitiæ Vitellii reliquit.

a *Cap.* 30.
b *Cap.* 13.
c *Cap.* 19.
d *Hist.* 1. 37.
e *Ibid.* 1. 68.

XIII. 1. t Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut 44 ad talionem, aut 45 ad pertinaciam in resistendo: sed hæ causæ, ut alibi distinximus, 46 suasoriæ magis sunt quam justificæ. Nam talio justa & proprie dicta in eandem personam quæ deliquit exercenda est, ut intelligi potest ex his quæ de pœnæ communicatione dicta sunt supra. Contra vero in bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accusatur nulla est culpa. Cujus morem sic describit *f* Diodorus Siculus: *ὃ γὰρ ἠγνόουν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων μαθόντες, ὅτι τοῖς διαπολεμοῦσι κοινῆς τῆς τύχης ὑπαρχούσης, ἀμφοτέρους κατὰ τὰς ἥττας τοιαῦτα ἀνάγκη παθεῖν, οἷα δὲν αὐτοὶ πράξωσιν εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας· neque enim ignorabant ipsis rebus edocti, cum bellantium par sit fortuna, alterutris, si male rem gessissent, id expectandum quod ipsi in victos statuissent.* Apud eumdem Philomelus dux Phocensium, *διὰ ταύτης τῆς κολάσεως τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησε μισαθέσθαι τῆς ὑπερηφάνου καὶ δεινῆς τιμωρίας· pari pœna exacta effecit, ut hostes a superbo & insolenti supplicio temperarent.*

f *Biblioth.* XIV. 47.

2. Pertinax vero studium in partes nemo est qui 47 supplicio dignum judicet, ut apud Procopium *g* Neapolitani Belisario respondent, quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut 48 a natura assignatæ, aut honesta ratione electæ sunt. Imo tantùm abest ut in eo crimen sit, ut pro crimine habeatur si quis 49 præ-

g 1. *Gothi*

GROTII.

t *Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam*] Ut *Chalcocondylas* libro VIII.

u *Pari pœna exacta*] Vide eundem *Diodorum* de Spondio & Amilcare Barca in *excerptis Peiresianis.* (Pag. 277.)

GRONOVII.

43 *Decimari*] Decimum quemque sorte ad supplicium duci.

44 *Ad talionem*] Quasi non parcatur illis, quia ipsi antea nemini hostium pepercerunt.

45 *Ad pertinaciam*] Quod tam diu repugnando tempus misericordiæ consumpserint.

46 *Suasoriæ magis quam*] Non tam purgant quam impellunt & stimulant severitatem.

47 *Supplicio dignum*] Cum sit argumentum fidei.

48 *A natura assignatæ*] Quoties pugnavimus pro populo aut principe, sub quo nati sumus, aut cui justas ob causas obhæsimus.

* *Polyb. Lib.* 1. c. 17. & VI. c. 35. † *Lib.* XXIV. c. 37.

49 præſidio deceſſerit, præſertim * veteri jure militari Romano, quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi excuſationem. *Præſidio decedere apud Romanos capitale eſt*, ait † Livius. 50 Ob utilitatem ergo ſuam quiſque ſummo illo rigore, ubi viſum eſt, utitur: defenditur autem 51 rigor ille apud homines eo gentium jure, de quo nunc agimus.

XIV. Idem jus & in 52 obſides uſurpatum, nec in eos tantum qui 53 ſe obligaverant quaſi ex conventione, ſed & in eos qui ab aliis traditi. A Theſſalis occiſi olim *a* ducenti quinquaginta, a (gg) Romanis Volſci *b* Aurunci ad trecentos. Notandum autem ſolitos obſides dari etiam pueros, ut *c* a Parthis (hh) quod & a Simone Macchabæorum *d* uno factum legimus, & feminas ut a Romanis Porſenæ temporibus, & a Germanis (ii) narrante *e* Tacito.

a *Plut. de claris mulieribus*, pag. 244. B. b *Dionyſ.* VI. c. 30. c *Tacit. Ann.* XII. c. 10. d 1. *Maccab.* XIII. 16. e *Hiſt.* IV.

XV. 1. Sicut autem jus gentium permittit multa, 54 eo permittendi modo quem jam explicavimus, quæ jure naturæ ſunt vetita, ita quædam vetat permiſſa jure naturæ. Nam quem interficere liceat, eum gladio an veneno interimas nihil intereſt, ſi jus naturæ reſpicias: jus inquam naturæ: nam generoſius quidem eſt ita occidere ut qui occiditur 55 ſui defendendi habeat copiam: ſed 56 non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, ſi non omnium, certe meliorum, jam olim eſt, ne hoſtem veneno interficere liceat: qui conſenſus ortus eſt ex reſpectu communis utilitatis, 57 ne pericula in bellis quæ crebra eſſe cœperant nimium intenderentur. Et credibile eſt a regibus id pro-

GRONOVII.

49 *Præſidio deceſſerit*] *Liv.* 24, 37.

50 *Ob utilitatem*] Non ob culpam ejus, in quem crudeliter conſulitur.

51 *Rigor ille*] Illa ſeveritas.

52 *Obſides*] Si cum dati eſſent fidei & amicitiæ pignus, reſpectu illorum non ceſſavit hoſtis fieri, qui dedit.

53 *Se obligaverant*] Qui ſponte vitam oppignoraverant pro fide ſuorum.

54 *Eo permittendi modo*] Nempe, ut impune fiant, neque ex factis perſecutio detur.

55 *Sui defendendi*] Ut ſit non tantum in acie ac conflictu, ſed propemodum in omni parte belli, modo ne quis ſibi deſit ipſe. Sic Alexander ajebat ſe didiciſſe adverſus vires hoſtium, non adverſus calamitates contendere. *Juſt.* 11, 12.

56 *Non debetur*] Occidi poteſt etiam indefenſus, etiam quieſcens & dormiens.

57 *Ne pericula*] Ut aliquis modus eſſet diſcriminum, quum ſufficeret, quod gladiis & telis corpora exponunt & objiciunt pugnantes.

(gg) Vide etiam LIVIUM, Lib. II. Cap. 16. num. 9. *J. B.*

(hh) TACITUS, loco in orâ libri diſtinctè indicato, loquitur tantum de *liberis* Parthorum *Regum*: ut & in loco *Maccabæorum* ſequente, eſt ſimpliciter *viri*. Sed vide SUETONIUM, *Calig.* cap. 19. & 45. ubi diſertè *pueros obſides* memorat. Unde validior efficitur conjectura, quam JUSTUS LIPSIUS elicit è loco STRABONIS, *Geogr.* pag. 748. *Ed. Paris.* A *Romanis* etiam obſides datos *impuberes*, patet ex hiſtoria *Cœliæ* illius nobilis, apud LIVIUM, Lib. II. Cap. 13. *J. B.*

(ii) *Libro* IV. *Hiſt.* quem Auctor heic in margine indicat, nihil tale de *Germanis*: ſed in *Germaniæ* deſcriptione, *Cap.* 8. num. 2. *J. B.*

profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, a veneno minus quam aliorum tuta est, nisi defendatur juris aliqua religione x & metu infamiæ.

2. Clandestina scelera vocat * Livius de Perseo loquens: nefas Claudianus † agens de insidiis in Pyrrhum a Fabricio rejectis, & Cicero *a* scelus eandem historiam tangens. Communis exempli interesse ne tale quid admittatur ajunt consules Romani, in epistola ad Pyrrhum quam ex Cl. Quadrigario recitat *b* Gellius, apud Valerium Maximum *c* est, *armis bella, non venenis geri debere.* Et *d* Tacito memorante, cum princeps Cattorum Arminii mortem veneno promitteret, rejecit Tiberius, ea se gloria æquans priscis Imperatoribus. Quare y qui licitum volunt hostem veneno occidere, 58 ut ex (kk) Vegetio *e* Baldus, respiciunt merum naturæ jus; illud autem quod a gentium voluntate ortum trahit prætervident.

XVI. 1. Distat a tali veneficio nonnihil & ad vim accedit propius, spicula veneno inficere & 59 geminare mortis causas, quod z de Getis tradit *f* Ovidius, de Parthis *g* Lucanus, de Afris quibusdam *h* Silius, & nominatim de Æthiopibus *i* Claudianus. a Sed hoc quoque contra jus est gentium non universale, sed gentium Europæarum, & siquæ ad Europæ melioris cultum accedunt. quod recte a Salisberiensi observatum est, *k* cujus hæc sunt verba: *nec veneni, licet videam ab infidelibus aliquando usurpatam, ullo unquam jure indultam lego licentiam.* Ideo *ferrum insamare veneno* dixit *l* Silius.

2. Nam

* *Liv. libro* XLII. c. 18.
† *De Bello Gild.* vers. 273.
a *De Offi. L.* III, c. 22.
b *Noct. Att. L.* III. c. 8.
c *Lib.* VI, c. 5.
d *Ann.* III. c. 88.
e *Conf.* II, 188.
f *De Ponto*, 1. Eleg. II. 17.
g *Pharsal.* VIII. 304.
h *De Bell. Pun.* III. 271, *& seq.*
i *De laud. Stilicon.* I. 350.
k *Policrat.* VIII, 20. pag. 653.
l *Lib.* III. vers. 273.

GROTII.

x *Et metu infamiæ*] Senatores ad Pyrrhum: *ἵνα μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῖν διαβολὴν ἐνέγκῃ· ne nobis infamiam adferat signid tibi acciderit.* [Non Senatores, sed Consules *C. Fabricius & Q. Aemilius*, hoc dicunt, in Epistola ad *Pyrrhum*, apud PLUTARCHUM; Vit. Pyrrh. pag. 396, C. *J. B.*]

y *Qui licitum volunt hostem veneno occidere*] Vide de Venetis *Bembum* fine libri III.

z *De Getis tradit Ovidius*] De Scythis *Plinius* libro XI, 53. *Scythæ sagittas tingunt viperina sanie & humano sanguine; irremediabile id scelus mortem illico adfert levi tactu.* De Serviis vide supplementum *Helmoldi* c. 4.

a *Sed hoc quoque contra jus est gentium*] Ideo Ilus Mermerides in Odysseæ A. Ulyssi negat venenum ad spicula, (*vers.* 263.)

Ἠτεὶ μὲ Θεὸς νεμεσίζετο αἰὲν ἐόντας.
Veritus vim Divûm morte carentium.

GRONOVII.

58 *Ut ex Vegetio Baldus*] Verba Baldi: *& licet hostem veneno occidere, sicut docet Vegetius de re militari.*

59 *Geminare mortis*] Justin. 12, 20. *sagittas veneno armant, atque ita geminæ mortis vulnere hostem summovent.*

(kk) Apud *Vegetium* nihil tale legitur, ut jam observavit ALBERICUS GENTILIS, *De Jure Belli*, Lib. II, Cap. 6. pag. m. 256. *J. B.*

b *Sine*

2. Nam & fontes veneno inficere, 60 quod ipſum quoque aut non latet, aut non diu latet, Florus a ait eſſe non tantum contra morem majorum, ſed & contra fas Deûm: ſicut jura gentium Diis aſſcribi auctoribus ſolere 61 alibi quoque a nobis annotatum eſt. Neque vero mirum videri debet, ſi 62 ad minuenda pericula tales ſint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim Chalcidenſibus & Eretrienſibus manente bello * convenerit μὴ χρῆσθαι πλεθόλους, *ne miſſilibus uti liceret.*

a *Lib.* II. c. 20.

* *Strabo l.* x. p. 488.

XVII. Cæterum non idem ſtatuendum de aquis b ſine veneno ita corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon & Amphictyones † leguntur in barbaros juſtum cenſuiſſe: & Oppianus de Piſcatu, quarto, ut ſuo ſæculo ſolitum commemorat. Id enim perinde habetur quaſi 63 avertatur flumen, aut c fontis 64 venæ intercipiantur, quod & natura & conſenſu licitum eſt.

† *Panſ. l. ult. ſeu* Phoc. c. 37 *Front. l.* III. c. 7. n. 6. *Æſch. de male ob. lex.* pag. 262. A.

XVIII. 1. An vero hoſtem interficere immiſſo percuſſore per jus gentium liceat, quæri ſolet. (ll) Sed omnino diſcrimen adhibendum eſt inter percuſſores, qui fidem expreſſam vel tacitam violant, ut ſubditi in regem, vaſalli in 65 ſeniorem, milites in eum cui militant, recepti ut ſupplices aut advenæ, aut transfugæ in eos qui receperunt, 66 an vero nulla teneantur fide, quomodo d Pipinus Caroli Magni pater uno comitatus ſatellite trajecto Rheno hoſtem in cubiculo interfeciſſe narratur: quod & a Theodoto Ætolo in Ptolomæum Ægypti regem ſimili modo tentatum refert *a* Polybius, ὐκ ἄνανδρον τόλμην, *virilem audaciam* vocans. Talis & ille laudatus ab hiſtoricis e Q. Mutii Scævolæ conatus,

b *Lib.* V. c. 81.

GROTII.

b *Sine veneno*] Cadaveribus, asbeſto, quibus uſus in obſidione Auximi Beliſarius. *Procopius* Gothicorum II. calce, ut Turcæ ad Dibibram. *Nicetas* lib. I, de Alexio Iſaaci fratre. Sunt talia & apud *Ottonem Friſingenſem* & *Guntherum* Ligurino.

c *Fontis venæ intercipiantur*] Vide *Priſcum* in excerptis legationum.

d *Pipinus*] Vide *Paulum Warnafredi* libro VI.

e *Q. Mucii Scævolæ*] Qui *Plutarcho* ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθός· *vir ad omnem virtutem egregius.* [Vit. Popli col. pag. 106. B.]

GRONOVII.

60 *Quod ipſum quoque*] Etſi vix clandeſtina ſit iſta peſtis, aut certe non diu ſit, ſed mox deprehendi & caveri poſſit ex paucorum caſu.

61 *Alibi quoque*] 2, 19. 1.

62 *Ad minuenda pericula*] Qui vitam ferro ſub armis cernebant, id ſatis humanæ fragilitati putaſſe, & excepiſſe quædam genera periculorum conſenſu mutuo, quibus alium ab alio infeſtari fas non eſſet.

63 *Avertatur flumen*] Foſſis ductis alio derivetur.

64 *Venæ intercipiantur*] Ut Marius Saturnini factionem, quæ Capitolium tenebat, abruptis fiſtulis aquæductus ad deditionem compulit. *Flor.* 3, 16.

65 *Seniorem*] Dominum feudi. 2, 3, 14.

66 *An vero nulla teneantur fide*] Voluit dicere: *& inter eos, qui nulla tenentur fide.*

(ll) De hac quæſtione fuſè dicemus, Deo dante, in Notis noſtris Gallicis. Non fert modus iſtarum Notularum, ut quid de totâ hac re ſentiamus, heic explicemus. *J. B.*

f *Pau-*

conatus, quem ipſe ſic defendit *a*, *hoſtis hoſtem occidere volui.* Porſena ipſe in hoc facto nihil niſi virtutem agnoſcit. Valerius Maximus *b* pium ac forte propoſitum vocat: laudat & Cicero *c* pro P. Sextio.

2. Nimirum hoſtem occidere ubivis licet, non naturæ tantum ſed & gentium jure, ut ſupra diximus: nec refert quot ſint qui faciant, aut patiantur. Sexcenti Lacones cum Leonida caſtra *d* hoſtilia ingreſſi, recta tentorium regis petebant. [f] Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui Marcellum *e* conſulem ex inſidiis circumventum occiderunt: & qui 67 Petilium *f* Cerialem parum abfuit quin in lecto confoderent. *g* Laudat Eleazarum * Ambroſius, quod † elephantem ſupereminentem cæteris adortus eſt, arbitratus ei inſidere regem. Neque tantum qui hæc faciunt, ſed & qui aliis faciendi auctores ſunt, jure gentium inculpati habentur. Scævolæ ad audendum *g* fuerunt auctores illi in bellis adeo ſancti veteres Romani ſenatores.

3. Neque movere quenquam debet, quod deprehenſi tales exquiſitis ſuppliciis affici ſolent: nam id ipſum non eo evenit quod in jus gentium deliquerint, ſed quia eodem jure gentium 68 in hoſtem *h* quidvis licet: gravius autem aut levius malum ſtatuit quiſque pro ſua 69 utilitate. Nam ſic & exploratores, quos mittere jure gentium haud dubie licet, quales miſit Moſes, qualis fuit ipſe Joſue, deprehenſi peſſime tractari ſolent: (ἔθος τὰς κατασκόπους κτείνειν, *mos eſt exploratores interficere*, ait *c* Appianus) juſte interdum ab his qui manifeſte juſtam habent bellandi cauſam: ab aliis vero 70 licentia illa quam dat belli jus. Quod ſi qui reperiuntur [h] qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi celſitudinem & virium apertarum fiduciam, non ad juſti injuſtive opinionem referendum eſt.

4. At

a *Liv. lib.* II. c. 12.
b *Lib.* III. c. 3.
c *Cap.* 21.
d *Juſtin.* II. c. 11.
e *Livius lib.* XXVII. c. 27.
f *Tac. hiſt.* V. c. 22.
* *De Off.* I, *cap.* 40.
† Vide *I. Macc.* VI. 45, *& ſeq.*
g *Liv. lib.* II. c. 12.
Corn. de Sicariis.
Bell. Punic. p. 21.

GROTII.

[f] *Paucioribus idem licuit*] Valens pecuniam promiſit ei qui Scythæ cujuſquam caput attuliſſet. ita pax obtenta. *Zoſimus* IV, (cap. 22.)

g *Laudat Eleazarum Ambroſius*] Et *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ XII. 14. Factum non diſſimile Theodoſii in Eugenium eſt apud *Zoſimum* libro IV. (Cap. 58.) Gallorum in regem Perſarum, apud *Agathiam*: Perſarum decem in Julianum, apud *Ammianum* XXIV. (Cap. 4.) & *Zoſimum* III. c. 20. Alexii Comneni in Toruſen, apud *Nicetam Choniaten* lib. IV. de Manuele Bulgarorum in Nicephorum Imperatorem apud *Zonaram.*

h *Qui tali opera oblata uti noluerint*] Vide *Cromerum* p. 113.

GRONOVII.

67 *Petilium Cerialem*] Veſpaſiani cognatum.

68 *In hoſtem quidvis licet*] Vel tantum occidere, vel poſt diros cruciatus occidere.

69 *Utilitate*] Ducit autem utile ſibi, quum ægre poſſit ſibi cavere ab hac obrepentium audacia, magnitudine ſupplicii abſterrere homines, nequis id conetur.

70 *Licentia illa*] Non illa quidem juſtitia, quæ apud Deum valet, ſed illa, quæ apud homines.

4. At de his percuſſoribus, 71 quorum facto perfidia ineſt, aliter cenſendum. neque enim ipſi tantum contra jus gentium faciunt, ſed & qui eorum utuntur opera : quanquam enim in rebus aliis, qui 72 malorum opera in hoſtem utuntur, peccare cenſeantur apud Deum, non autem apud homines, id eſt in gentium jus, quia ea in parte, (mm)

Mores leges perduxerunt in poteſtatem ſuam:

& decipere, ut Plinius loquitur, *a pro moribus temporum prudentiæ eſt:* tamen 73 intra jus interficiendi conſtitit hæc conſuetudo. nam hic 74 qui aliena utitur perfidia, violaſſe jus non naturæ tantum, ſed & gentium creditur. Hoc docent illa * Alexandri ad Darium: *Impia bella ſuſcipitis ; & cum habeatis arma, 75 licitamini hoſtium capita.* Et mox: *qui ne belli quidem jura in me ſervaveris.* Alibi: † *ad internecionem mihi perſequendus eſt, non ut juſtus hoſtis, ſed ut percuſſor veneficus.* Eodem referendum a illud de Perſeo : *non juſtum apparare bellum regio animo, ſed per omnia clandeſtina graſſari ſcelera latrocinorum & veneficiorum.* Marcius Philippus de iiſdem factis Perſei agens: b *ea omnia quam Diis quoque inviſa eſſent, ſenſurum in exitu rerum ſuarum.* Pertinet huc illud c Valerii Maximi: i *Viriati cædes duplicem perfidiæ accuſationem recepit : in amicis, quod eorum manibus interemtus eſt ; in Q. Servilio Cæpione conſule, quia is ſceleris hujus auctor impunitate promiſſâ fuit, victoriamque non meruit, ſed emit.*

5. Cauſa cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit, ea ipſa eſt quam de veneno ſupra attulimus, ne nimium intenderentur pericula eorum maxime qui eminent. Negabat d Eumenes credere *ſe, quenquam ducum ſic velle vincere, ut 76 ipſe in ſe exemplum peſ-*

a *Lib.* VIII. *Epiſtola ad Ruſinum*, 18. num. 3.

* *Curt. l.* 4. c. 1.

† *Lib.* IV. c. 11.

a *Liv. lib.* XLII. c. 18.

b *Liv. lib.* XLIV. c. 1.

c *Lib.* IX, c. 6.

d *Juſt. l.* XIV. c. 1.

GROTII.

i *Viriati cædes*] Scriptor de Viris illuſtribus, (*Aurelius Victor*, Cap. 71.) *quæ victoria, quia empta erat, a ſenatu non probata.* Eutropius : *cum interfectores ejus præmium a Cæpione conſule peterent, reſponſum eſt, nunquam Romanis placuiſſe, Imperatorem a ſuis militibus interfici.* (Lib. IV. c. 7.) ubi forte legendum, *a Cæpione conſule promiſſum.* Sic quod in Sertorium admiſſum eſt, damnat *Ammianus* libro XXX. [Cap. 1. in fin. Non video ex aliis Auctoribus conſtare, de *promiſſo* illo præmio à conſule. Adeoque minimè neceſſarium ſupplementum in *Eutropii* verbis. *J. B.*]

GRONOVII.

71 *Quorum facto perfidia*] Qui ſubornantur adverſus eos, quibus fidem, obſequium, honorem, gratiam debent, 3, 1. 21.

72 *Malorum opera*] 2, 26. 5.

73 *Intra jus interficiendi*] Animis illorum ira & manibus utendi, ſine perfidia.

74 *Qui aliena utitur*] Percuſſorem immittit adverſus eum, cui percuſſor ipſe ſacramento obſtrictus eſt.

75 *Licitamini*] Mercedem addicitis: pecuniam promittitis ei, qui occiſurus eſt hoſtem veſtrum.

76 *Ut ipſe in ſe*] Ut aliis oſtendat viam inevitabilem in ſe graſſandi, qua ipſe in alios uſus fuit.

(mm) Verſus eſt PLAUTI, *Trinummi*, Act. IV. Scen. III. vers. 30. *J. B.*

pessimum statueret. Apud (nn) eundem *a* cum Bessus Dario manus intulisset, dicitur exempli & communis 77 regum omnium esse causa: & Oedipus regis Laji cædem vindicaturus apud Sophoclem sic ait: *b*

a *Lib.* XII.

b *Oedip.* vers. 139.

Κείνῳ προσαρχῶν ὥν ἐμαυτὸν ὠφελῶ.

Et apud Senecam in ejusdem argumenti tragœdia, (*vers.* 242.)

Regi tuenda est maxime regum salus.

Consules Romani epistola ad Pyrrhum: *c communis exempli & fidei visum est, ut te salvum velimus.*

c *Apud Aul. Gell.* III. 8.

6. In bello ergo solenni, aut inter eos qui belli solennis indicendi jus habent, id non licet: 78 extra vero bellum solenne habetur pro licito, eodem gentium jure. Sic in Gannascum defectorem structas k insidias tales degeneres negat * Tacitus. Curtius † Spitamenis perfidiam minus ait invisam esse potuisse, quia nihil ulli nefastum in Bessum interfectorem regis sui videbatur. Sic & in latrones & piratas perfidia vitio quidem non caret, sed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita est.

* *Annal.* XI. 19.

† *Lib.* VII. c. 5.

XIX. 1. Stupra in feminas in bellis passim legas 79 & permissa & impermissa. Qui permiserunt, spectarunt injuriam solam 80 in alienum corpus, cui subjacere quicquid hostile est, juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, qui 81 non solam injuriam sed ipsum efferatæ libidinis actum hic considerarunt, & 82 quod

GROTII.

k *Insidias tales degeneres negat*] Sic de Florentio & Barchalba, qui defectorem Procopium adduxerant *Ammianus*, (Lib. XXVI. Cap. 9. in fin.) *si principem legitimum prodidissent, vel ipsa justitia jure cæsos pronuntiaret. Si rebellem & oppugnatorem internæ quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facta oportuerat deferri mercedes.* Sic laudatur Artabanes occiso Gontharide apud historicum *Procopium*, fine Vandalicorum secundi. Adjice de Sechodolii cæde *Cromerum* libro XXVIII.

GRONOVII.

77 *Regum omnium*] Quia omnibus idem metuendum.

78 *Extra vero bellum*] Quum persecutio est defectoris, rebellis, latronis; quo jure excusavit rex Hispaniæ, quod in Guilhelmi Auriaci caput præmium statuerat, tanquam subjecti rebellantis. Sic & Athenienses, quod XXX. tyrannos ad colloquium progressos, ut victimas pacis trucidarunt. *Just.* 5, 10.

79 *Et permissa*] Apud alios concessa, apud alios vetita.

80 *In alienum corpus*] Ut apud *Statium* Lycurgus 5. Theb. 686. *Si vitium, tanti premerent cum pectora luctus, In famulam jus esse ratus dominoque dumque.*

81 *Non solam injuriam*] Non quæ paterentur personæ, sed quid fieret & qua ex causa, nempe opus fœdæ voluptatis ex flagrante libidinibus & incontinentia animo.

(nn) In prima Editione heic legebatur: *Apud Curtium.* Et revera CURTIUS ita de *Besso* loquentem *Alexandrum* inducit: *Quem quidem cruci adfixum videre festino, omnibus Regibus Gentibusque fidei, quam violavit, meritas pœnas solventem.* Lib. VI. Cap. 3. *num.* 14. Sed quum aliquid huc faciens, quamquam non ita diserte, Auctor noster postea reperisset apud JUSTINUM, Lib. XII. Cap. 5. *num.* 11. addidit in ora libri XII. & in ipso contextu posuit *Apud eumdem*, scilicet *Justinum*, quem tamen tantum in margine supra indicat. *J. B.*

82 quod is neque ad ſecuritatem pertineat, 83 neque ad pœnam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus eſſe debeat: atque hoc poſterius jus eſt gentium non omnium, ſed meliorum. Sic Marcellus antequam Syracuſa caperet *a* legitur l geſſiſſe curam pudicitiæ etiam in hoſte ſervandæ. Scipio apud Livium *b* & ſua & populi Romani intereſſe ait, *nequid quod uſpiam ſanctum eſſet apud ipſos violaretur*. uſpiam, id eſt, apud moratiores populos. Diodorus Siculus *c* de Agathoclis militibus: *ὅτι τῆς εἰς γυναῖκας ὕβρεως καὶ παρανομίας ἀπέσχοντο, ne a mulieribus quidem* m *vim nefariam abſtinebant*. Ælianus cum narraſſet a Sicyoniis victoribus feminarum ac virginum Pellenæarum pudicitiam proſtitutam *d*, ſic exclamat: *ἀγριώτατα ταῦτα, ὦ θεοὶ Ἕλληνιοι, καὶ ἐδὴ ἐν βαρβάροις καλὰ, κατάγε τὴν ἐμὴν μνείαν. crudelia hæc per Deos Græcia, & quantum memoria complector, ne ipſis quidem barbaris probata.*

a *Auguſt. de Civ. Dei lib.* 1. c. 6.
b *Lib.* XXVI. c. 49.
c Biblioth. XIX. 8.
d *Libro* VI. *var. hiſt.* c. 1.

2. Atque id n inter Chriſtianos obſervari par eſt, non tantum ut diſciplinæ militaris partem, ſed & ut partem juris gentium: id eſt ut qui pudicitiam vi læſit, quamvis in bello, ubique pœnæ ſit obnoxius. Nam nec Hebræa lege * impune quiſquam id tuliſſet, ut intelligi poteſt o ex ea parte quæ de captiva ducenda, neque vendenda poſtea, conſtituit. Ad quem locum Becchai magiſter Hebræus: *voluit Deus ut caſtra Iſraelitarum ſint ſancta, non projecta in ſcortationes & abominationes cæteras ut caſtra gentium.* Arrianus, † cum narraſſet captum Roxanes amore Alexandrum, *οὐκ ἐθελῆσαι ὑβρίσαι καθάπερ αἰχμάλωτον, ἀλλὰ γῆμαι γὰρ οὐκ ἀπαξιῶσαι. noluiſſe ea ut captiva per libidinem abuti, ſed matrimonio dignatum*, adjicit facti laudationem. Plutarchus de facto eodem: *οὐχ ὕβρισεν, ἀλλ' ἔγημε φιλοσόφως, non per libidinem abuſus ea eſt, ſed*

* *Deut.* XXI, 10.
† *De Exped. Alex.* IV. 19.
e *De fortun. Alex. Orat.* II. pag. 332. E.

GROTII.

1 *Geſſiſſe curam pudicitiæ*] Et Luculius narrante Xiphilino. [Immo DIONE CASSIO, Lib. XXXV. pag. 2. A.] Vide edictum Mauri Cabaonis apud *Procopium* Vandalicorum I.

m *Vim nefariam*] *Appianus* Mithridatico de Chiis captis: *τὰ γύναια καὶ τὰ παιδία βαρβαρικῶς ὑπὸ τῶν ἀγόντων ὑβριζόμενα: mulieres & pueri barbarum in morem ab iis qui ducebant ſtuprati.* (Pag. 201.)

n *Inter Chriſtianos*] Servarunt id Beliſarius ubique, Totilas captis Cumis & Roma capta. *Procopius* hæc tradit Gothicorum III.

o *Ex ea parte quæ de captiva ducenda*] Quam facunde explicat *Philo* libro *περὶ φιλανθρωπίας*, (pag. 706, & ſeqq.) *Joſephus* altero contra Appionem: *τῶν αἰχμαλώτων προνόησιν ὅπως αὐτῶν ὕβρις ἅπτῃ, μάλιστα δὲ γυναικῶν· lex etiam pro bello captis curam geſſit, ut abſit ab eis contumelia, maxime a mulieribus.* (Pag. 1075. D.)

GRONOVII.

82 *Quod is neque ſecuritatem*] Quod neque hoſtium quidquam demitur violatis mulieribus, neque additur ſalvis. *Juſtin.* 39, 3.

83 *Neque ad pœnam*] Quia non eſt hoc ita comparatum, ut pro pœna poſſit haberi. Vera enim & juſta pœna eſt, quam qui ſumit, ſumendo non peccat, neque ipſe quid committit flagitii. At qui matronarum & virginum pudorem violat, rem facit per ſe damnatam & improbam.

sed uxorem duxit, ut dignum philosopho. Et Torquatum quendam, quod hostili virgini vitium obtulisset, Romanorum decreto p in Corsicam deportatum annotavit Plutarchus *a*.

a Parall. pag. 308, 309.

p *In Corsicam deportatum*] At Persarum rex Chosroës eum qui Apameæ puellæ vim intulerat cruci affixit. Procopius Persicorum II.

CAPUT V.

De rebus vastandis eripiendisque.

I. *Res hostium corrumpi & rapi posse.*
II. *Etiam sacras: quod quomodo intelligendum.*
III. *Et religiosas: addita itidem cautione.*
IV. *Doli quatenus hic permissi.*

I. 1 NOn a esse contra naturam spoliare eum, quem honestum est necare, dixit * Cicero. Quare mirum non est, si jus gentium corrumpi ac rapi permiserit res hostium, quos interficere permiserat. Polybius itaque historiarum † quinto, jure belli comprehendi ait ut munitiones hostium, portus, urbes, viri, naves, fructus, & si qua sunt similia, aut eripiantur, aut corrumpantur. Et apud Livium *a* legimus, *esse quædam belli jura, quæ ut facere ita pati sit fas: 2 sata exuri, dirui tecta; prædas hominum pecorumque agi.* Ipsas urbes totas dirutas, aut mœnia solo æquata, populationes agrorum, incendia singulis ferme paginis apud historiarum scriptores invenias. Et notandum licere hæc & in deditos. *Oppidani*, inquit *b* Tacitus, *portis sponte patefactis se suaque Romanis permisere, quod salutem ipsis tulit: Artaxatis ignis immissus.*

* *Offic.* III. c. 6.
† *Cap.* 11.
a *Lib.* XXXI. c. 30.
b *Ann.* XIII. c. 41.

II. 1. Neque jus gentium merum, 3 seposita officiorum aliorum consideratione, de quibus dicemus infra, sacra excipit, id est, quæ Deo aut diis dicata sunt. *Cum loca capta sunt ab hostibus,*

b 4 *om-*

GROTII.

a NOn esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare] *Suetonius* Nerone XL. *tanquam occasione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum provinciarum, Cyprianus de* mortalitate: *sic cum irruptione hostili civitas aliqua possessa est, omnes simul captivitas vastat.*

GRONOVII.

1 *Non esse contra*] Nam non debet, cui plus licet, quod minus est, non licere. l. 21. D. *de reg. jur.*

2 *Sata exuri*] Frumenta in agris matura incendi.

3 *Sepositа officiorum*] Si a jure gentium distinguantur, quæ tantum honesta sunt, non etiam debita.

b *Om-*

a *L. cum loca* 36. *D. de religiosis.*
b *Cap.* 55.

b 4 *omnia desinunt sacra esse*, ait a Pomponius jurisconsultus. *Sacra Syracusarum victoria profana fecerat*, ait Cicero Verrina b quarta. Causa hujus est, quod quæ sacra dicuntur, revera 5 non eripiuntur humanis usibus, c sed publica sunt: sacra autem nominantur a fine cui destinata sunt. Signum ejus quod dico est, quod cum quis populus alteri populo aut regi se dedit, tum etiam ea dedi quæ divina dicuntur, ut ex formula apparet quam citavimus * alibi 6 ex Livio: cui convenit illud in Amphitruone Plauti, (*Act.* 1. *Scen.* 1. vers. 71.)

* *L.* 1. *c.* 11. §. 8.

Urbem, agrum, aras, focos, seque uti dederent.

Deinde (vers. 102.)

Dedumque se, divina, humanaque omnia.

† *L.* 1. §. 2. *D. De Just. & Jur.*
c Cap. 46.
d Cap. 98.

2. Et ideo Ulpianus † publicum jus etiam 7 in sacris ait consistere. Pausanias c Arcadicis ait morem fuisse Græcis barbarisque communem, ut res sacræ arbitrii eorum fierent qui urbes cepissent. Sic Jovis Hercæi simulacrum, Troja capta, concessum Sthenelo, multaque alia ejus moris exempla commemorat. Thucydides lib. IV. d τὸν νόμον τοῖς Ἕλλησιν εἶναι, ὧν ἂν ἡ τὸ κράτος τῆς γῆς

GROTII.

b *Omnia desinunt sacra esse*] *Tertullianus* apologetico (Cap. 25.) *Porro bella & victoriæ captis & eversis plurimum urbibus constant: id negotium sine Deorum injuria non est. eadem strages mœnium & templorum, pares cædes civium & sacerdotum: nec dissimiles rapinæ sacrarum divitiarum & profanarum. Tot igitur sacrilegia Romanorum, quot trophæa. tot de Diis, quot de gentibus triumphi. tot matrimonia, quot manent adhuc simulacra captivorum deorum.* Mox: *& bene, quod si quid adversi urbibus accidit, eadem clades templorum quæ & mœnium fuerant.* (Cap. 40.)

c *Sed publica sunt*] *Marsilius Patavinus* in defensore pacis cap. v. p. 2. *Nicol. Boërius* decis. LXIX. num. 1. *Bossius* in crim. de foro competente num. 101. *Cothmannus* cons. 100, num. 30.

GRONOVII.

4 *Omnia desinunt*] *Seneca* Troad. 53. *& quondam sacrum regni jacentis.*

5 *Non eripiuntur humanis*] Secernuntur quidem a commercio & possessione, promiscuoque & profano attactu privatorum, manent tamen in usu hominum & habentur curantur-que inter ea quæ sunt universitatis vel populi cujusque. Potest & alia dari causa ex superstitione veterum. Credebant enim templa & aras & simulacra urbium captarum a diis esse desserta. Unde *Virgil.* 2. Æneid. 351. *Excessere omnes adytis arisque relictis Dii, quibus imperium hoc steterat.* Et *Curtius* refert in obsidione Tyri civium cuidam per quietem Apollinis urbem deserentis speciem oblatam. Quum Titus Hierosolyma obsideret, auditam majorem humana vocem, excedere Deos, simul ingentem motum excedentium, e *Josepho Tacitus* tradit 5, histor. 13. Hinc apud *Statium* Bacchus Thebis suis metuens in concilio Deorum ait 7. Thebaid. 178. *quo sacra tamen ritusque peremptæ Gentis abire jubes?* Quod ut certius fieret, Romani carmine solenni ex obsessis ab se urbibus Deos evocabant, & Romæ illis ædem promittebant, ut notat *Servius* ad d. l. Exemplum apud *Liv.* 5, 21. Adde *Diodor. Sic.* 13, 59. *Plutarch.* in Antonio p. 951.

6 *Ex Livio*] Lib. 7, 31. & 26, 23.

7 *In sacris ait*] Quod in rebus divinis fas est & rite fit, id partem esse publici juris; quamvis interdum distinguantur. Ausonius: *jus triplex, tabulæ quod ter sanxere quaternæ.* (Edyll. XI.)

d Eo-

γῆς ἐκάστης, ἤν τε πλέονος, ἤν τε βραχυτέρας, τούτων καὶ τὰ ἱερὰ εἶναι γίγνεσθαι· *jus hoc apud Græcos esse, ut qui imperium obtineant in terra aliqua magna aut parva,* d *eorum sint & templa.* A quo non discrepat illud apud a Tacitum: *cunctas ceremonias Italicis in oppidis, templaque, & numinum effigies, juris atque imperii Romani esse.*

a *Ann.* III. 71.

3. Quare & populus ipse, mutata voluntate, potest ex sacro profanum facere: quod non obscure indicant jurisconsulti Paulus b & Venulejus: & temporum necessitate videmus res sacras ab his qui sacraverant e in belli usus conversas, ut a Pericle sub (aa) pollicitatione restituendi tantundem, a (bb) Magone in Hispania, a Romanis bello (cc) Mithridatico, a Sulla, (dd) Pompejo, & Cæsare, (ee) atque aliis factum legimus. Apud Plutarchum c Tiberius Gracchus: ἱερὸν καὶ ἄσυλον ἅδην ἔστως ἐστὶν, ὡς τὰ τῶν θεῶν ἀναθήματα. χρῆσθαι δὲ τούτοις καὶ κινεῖν καὶ μεταφέρειν ὡς βέλεται τὸν δῆμον ἁδὲις κεκώλυκε· *nihil tam sacrum sanctumque est quam quæ Deorum honori dicantur. Et his tamen uti populum, hæc transmovere nemo prohibet.* f In controversiis Senecæ patris legimus: *pro republica plerumque templa nudantur, & in usum stipendii* 8 *dona conflamus.*

b *L. inter stipulantem, 83. §. sacrum, 5. & l. continuus, 137. §. cum quis. 6. D. de verb. oblig.*

c *Pag.* 832. A.

GROTII.

d *Eorum sint & templa*] Ostendit hunc morem & Polybii locus infra capite XII. §. 7.

e *In belli usus conversas*] Ut a Syracusis tempore Timoleontis, in cujus vita id habet *Plutarchus* (pag. 247. E.) Chii mulctam sibi a Mithridate indictam etiam e sacris vasis conficiunt. *Appianus* Mithridatico, (pag. 201.) Plinius lib. XVII. cap. ultimo de Porcio Catone agens: *idem arbores religiosas lucosque succidi permisit, sacrificio prius facto: cujus rei rationem quoque eodem volumine tradidit.* Sulla bello Mithridatico donaria ab Olympia, Epidauro, Delphis abstulit, *Plutarcho* narrante, (pag. 459.) & Appiano, (pag. 206.) idem pretium restituit. *Diodorus Siculus* in excerptis Peirescianis, (*pag.* 406.) Augustus ex templis thesauros accepit mutuos, *Appiano* docente civilium v. (*pag.* 678.) vasa sacra ab Agapeto oppignorata tradit *Cassiodorus* XII, 20. Heraclius in gravi necessitate vasa ecclesiæ in nummos vertit, sed postea pretium reddidit, ut narrat *Theophanes*. Vide & *Annam Comnenam* libro V, & libro VI. *Cromerum* libro XXIII. orationem Laurentiani apud *Bembum* libro VI. Adde quæ infra dicentur capite XXI, §. 23.

f *In controversiis Senecæ*] In excerptis IV, 4.

GRONOVII.

8 *Dona conflamus*] Florus 2, 6. *Arma non erant: detracta sunt templis.*

(aa) Vide hac de re THUCYDIDEM, *Lib.* II. Cap. 13. & DIODORUM SICULUM, Lib. XII. Cap. 40. *J. B.*

(bb) Refert hoc LIVIUS, Lib. XXXVIII. Cap. 36. *J. B.*

(cc) Habet ex APPIANO *Alexandr.* De Bell. Mithrid. pag. 185. Ed. H. Steph. *J. B.*

(dd) De *Pompejo* nihil apud Scriptores veteres reperio. Quod spectat *Sullam*, vide Notam Auctoris nostri. *J. B.*

(ee) Vide SUETON. *Cæsar.* Cap. 54. & ipsum CÆSAREM, *Comm.* de Bell. Civ. Lib. 1. Cap. 6. *J. B.*

mus. Trebatius * jurisconsultus temporum Cæsaris : g *profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est.* Hoc ergo gentium jure usus Germanicus in Marsos, narrante † Tacito : *profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum quod Tanfana vocabant, solo æquantur.* Pertinet huc illud Virgilii (*Æneid.* XII. 778.)

Colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

Deorum donaria h capi a victoribus solere notavit *a* Pausanias: & Cicero belli legem id vocat, *b* de P. Servilio loquens : *signa,* inquit, *& ornamenta ex urbe hostium vi & virtute capta belli lege atque imperatorio jure sustulit.* Sic Livius *c* templorum ornamenta quæ Syracusis Marcellus Romam advexit *parte* ait *belli jure.* C. Flaminius *d* pro M. Fulvio: *signa ablata & cætera facta quæ captis urbibus soleant,* i Fulvius quoque in oratione belli jus hoc ipsum *e* appellat. Et 9 Cæsar in oratione apud Sallustium *f* referens quæ victis solent accidere, ponit & k fana spoliari.

4. Illud tamen verum est, si quo in simulacro numen aliquod inesse credatur, id violari aut corrumpi nefas ab iis qui in ea persuasione conveniunt : & hoc sensu impietatis, aut læsi etiam gentium juris accusantur interdum qui talia commiserunt, nimirum ex talis opinionis positione. Aliud est si hostes non idem sentiant : sicut Judæis non permissum tantum, sed & * præceptum est gentium simulacra abolere. nam quod 10 sibi accipere vetantur, id eam causam habet, quo magis Hebræi superstitiones gentium detestarentur, impuritatis admoniti ipso contactus interdicto ; non quasi alienis sacris parceretur, quomodo l Josephus exponit, 11 Romanis haud dubie blandiens ; sicut & in expo-

* *Apud Macr. Sat.* III. c. 3.

† *Ann.* I. c. 51.

a *Lib.* VIII. c. 45.

b *In Verr.* I. 21.

c *Lib.* XXV. c. 40.

d *Apud eumdem Livium,* L. XXXVIII. c. 43.

e *Lib.* XXXIX. c. 4.

f *Bell. Catill.* c. 50. *Ed. Wass.*

* *Deut.* VII, 5.

GROTII.

g *Profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est*] *Servius* ad Æneidos II. (vers. 713.) de Cereris templo : *Æneas scit ante esse profanatum.* Idem habet ad III. & ad IX. Æneidos & ad XII. Ad eclogam vero septimam : *dona oblata numinibus tandiu sacra sunt, & dona possunt dici, quamdiu non fuerint profanata.* (Ad vers. 31.)

h *Capi a victoribus solere*] *Virgilius* Æneidos V. (vers. 360.

Neptuni sacro Danais de poste refixum.

Plutarchus Fabio narrat, signum ab eo Herculis Tarenti captum, missumque in Capitolium : reliquos Deos Tarentinis relictos, ut iratos. (*Pag.* 187. C.) Huc spectat & quod modo ex Tertulliano attulimus, & ejusdem hoc ad nationes II. *Tot deinde de Diis quot de gentibus triumphi : manent & simulacra captiva ; & utique sentiunt, quos non amant.* (Cap. 17.)

i *Fulvius*] Vide *Polybium* excerpto legationum 28.

k *Fana spoliari*] Vide *Cromerum* libro XVII. de rebus Antiochensis Ecclesiæ captis a Chosroë. vide *Procopium* Persicorum II.

l *Josephus*] Antiquæ historiæ IV, 8. & libro adversus Appionem altero.

GRONOVII.

9 *Cæsar*] Cap. 51. bell. Catil.

10 *Sibi accipere*] Servare, non veneration is causa, sed quasi aliquod monumentum.

11 *Romanis*] Ut crederent Romani non adeo detestabiles ipsorum deos esse Judæis, quam revera erant.

m *Per-*

positione præcepti alterius, de non nominandis gentium diis: quod ille ita explicat quasi 12 illis obloqui vetarentur, cum revera honoris causa aut sine abominatione eos nominare lex non sinebat. Sciebant quippe Hebræi Dei certissimo monitu in simulacris illis non habitare, aut Dei spiritum, aut bonos angelos, aut vim astrorum, ut deceptæ gentes existimabant, sed pravos & humano generi infestos dæmonas: ita ut recte dixerit *a* Tacitus in Judæorum institutis describendis, *profana illis omnia quæ apud nos sacra*. Non mirum ergo est, si templa profani cultus *b* a Maccabæis incensa non semel legimus. Sic & Xerxes cum simulacra Græcorum corrupit, nihil fecit contra jus gentium, etsi multum id ad invidiam exaggerant Græci scriptores. *c* Nam m Persæ non credebant in simulacris esse ulla numina, sed Deum esse Solem, & portionem ejus aliquam 13 ignem. Lege Hebræa, ut idem *d* Tacitus recte, *templi limine præter sacerdotes arcebantur*.

a *Hist.* v.c. 4.
b 1 *Macc.* v. 44. 68. & x. 84.
c *Asc. Ped. in Verr.* I. 8.
d *Hist.* v. 8.

5. At Pompejus, eodem auctore, *e templum jure victoriæ ingressus est*: aut, ut Augustinus *f* rem eandem narrat, *non devotione supplicis, sed jure victoris:* bene ille quod templo pepercit, & recessibus templi, quanquam ut Cicero *g* diserte ait, 14 pudore & obtrectatorum metu, non religione: male quod ingressus est, quippe contempto vero Deo, quod & Chaldæis exprobrant *h* Prophetæ: quam etiam ob causam quidam factum arbitrantur singulari Dei providentia, ut is quem dixi Pompejus quasi in conspectu Judææ trucidaretur ad Casium Ægypti promontorium. at si spectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum contra jus gentium. Sic idem templum excidio datum a Tito Josephus memorat, *i* additque factum τῷ τῦ πολέμυ νόμῳ.

e *Ibid.* c. 9.
f *De Civ. Dei lib.* XVIII, c. 45.
g *Pro Flacco*, c. 28
h *Dan.* v. 23.
i *Bell. Jud. lib.* VII. c. 24. & 34.

III. Quod de sacris diximus, idem & de 15 religiosis intelligi debet. nam hæc quoque non mortuorum sunt, sed viventium, 16 sive populi alicujus, 17 sive familiæ. Quare sicut sacra loca ab

GROTII.

m *Persæ non credebant in simulacris nulla esse numina*] Diogenes Laërtius initio, τῶν δὲ ξοάνων καταγινώσκειν τὰς μάγυς· *damnari simulacra a magis.* [Lib. I. §. 6. Vide ibi Not. AEGIDII MENAGII; & Clariss. CLERICI *Indicem Philologic.* in *Historiam Philosophiæ Orientalis* à STANLEJO, voce *Statuæ.* De Religione etiam Veterum Persarum THOMAS HYDE, Anglus, librum eruditissimum edidit, ubi eos ab omni idololatriâ absolvere conatur. *J. B.*]

GRONOVII.

12 *Illis obloqui*] Maledicere.

13 *Ignem*] *Bulenger.* eclog. ad Arnob. cap. 5.

14 *Pudore & obtrectatorum*] Ne famam, quam habebat, innocentiæ vel abstinentiæ læderet, atque invidiæ ansam daret hoc nomine sibi obtrectandi aut insultandi.

15 *Religiosis*] In quæ mortui inferuntur.

16 *Sive populi*] Ubi polyandria vel publica cœmeteria sunt.

17 *Sive familiæ*] Ut olim apud Romanos, qui quisque in agris privatis sibi & suis locum sepulturæ secernebant.

ab hostibus capta, ita & religiosa talia esse definere scripsit dicto loco Pomponius, & Paulus jurisconsultus: * *sepulcra hostium religiosa nobis non sunt, ideoque lapides inde sublatos in quemlibet usum convertere possumus.* quod ita tamen intelligendum, ne ipsa mortuorum corpora male tractentur, quia id contra jus est hominum sepeliendorum, quod jure gentium introductum alibi demonstravimus.

* L. 4. D. de sepulc. viol.

IV. Illud hic breviter repetam, non vi sola res hostium hostibus eripi ex jure gentium, sed & dolos qui perfidia careant permissos censeri, imo & 18 alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum 19 ad minora & frequentia hæc delicta ita connivere cœpit jus gentium, sicut leges civiles ad 20 meretricium & improba fenora.

GRONOVII.

18 *Alienæ perfidiæ incitationem*] Præmia posita illis, qui res hostium, quamvis perfide, intercipiunt, & ad nos aut in nostros fines deferunt.

19 *Ad minora ita connivere*] Nam ad majora, veluti vitæ licitationem, non connivit, cap. præced. n. 18.

20 *Meretricium*] *Sueton.* Calig. 40. *qui meretricium fecissent.*

CAPUT VI.

De jure acquirendi bello capta.

I. *Circa acquisitionem rerum bello captarum, quale jus naturæ.*
II. *Quale jus gentium: cujus testimonia adduntur.*
III. *Quando res mobilis capta censeatur ex gentium jure:*
IV. *Quando agri.*
V. *Res quæ non sunt hostium non acquiri bello.*
VI. *Quid de rebus repertis in navibus hostium?*
VII. *Jure gentium nostra fieri quæ hostes nostri aliis bello eripuerant, quod testimoniis probatur.*
VIII. *Refellitur sententia statuens res captas ab hostibus omnino singulorum capientium fieri.*
IX. *Naturaliter & possessionem & dominium per alium acquiri.*
X. *Distinctio actuum bellicorum in publicos & privatos.*
XI. *Agros acquiri populo aut ejus cujus est bellum.*
XII. *Res mobiles & se moventes actu privato captas singulorum capientium fieri;*
XIII. *Nisi lex civilis aliud statuat.*
XIV. *Captas actu publico fieri populi, aut ejus cujus est bellum:*
XV. *Arbitrium tamen in res tales aliquod solere imperatoribus concedi:*
XVI. *Qui aut res referunt ad ærarium:*
XVII. *Aut dividunt militi: & quomodo:*
XVIII. *Aut direptionem permittunt:*
XIX. *Aut aliis concedunt:*
XX. *Aut factis partibus aliud atque aliud statuunt & quomodo.*
XXI. Pe-

XXI. *Peculatum circa prædam committi.*
XXII. *Lege aut alio voluntatis actu de jure hoc communi aliquid immutari posse.*
XXIII. *Sic sociis prædam concedi:*
XXIV. *Sæpe & subditis: quod variis exemplis terrestribus & maritimis illustratur.*
XXV. *Usus antedictorum.*
XXVI. *An capta extra territorium utriusque partis bellantium acquirantur belli jure.*
XXVII. *Jus hoc quod diximus quomodo belli solennis sit proprium.*

I. 1. PRæter quorundam actuum inter homines impunitatem, de qua egimus hactenus, est & alius effectus bello solenni ex jure gentium proprius. Ac jure naturæ quidem 1 bello justo ea nobis acquiruntur a 2 quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus, aut etiam quæ nocenti damnum inferunt b intra æquum pœnæ modum, ut alibi dictum est. Hoc jure Abrahamus de spoliis, quæ a quinque regibus acceperat, c decimam Deo dedit, ut historiam quæ exstat Gen. XIV. explicat divinus Scriptor ad Hebræos VII, 4. quo more Græci quoque, Carthaginienses, & Romani diis suis, ut 3 Apollini, 4 Herculi, 5 Jovi Feretrio decimam de præda sacraverunt. Jacobus autem Josepho præ fratribus præcipuum relinquens legatum, *do tibi*, inquit, *partem unam supra fratres tuos, quam a manu Amorrhæi cepi gladio meo & arcu meo*, Genes. XLVIII, 22. Quo in loco d illud *cepi* prophetico loquendi genere pro *certo capiam* sumi videtur, & Jacobo attribui, quod posteri ab ejus nomine dicti facturi erant, quasi eadem esset progenitoris & liberorum persona. Id enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum, quæ jam ante a filiis Jacobi facta erat. nam eam ut cum perfidia conjunctam Jacobus, pro sua

GROTII.

2 *Quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus*] Libro II, cap. VII. §. 2.

b *Intra æquum pœnæ modum*] Libro II, c. 20.

c *Decimam Deo dedit*] Et alimenta servis & partem prædæ sociis. Vide *Josephum* in hac historia, (*Antiq. Jud.* Lib. I. Cap. II.) & quæ infra cap. XVI. 3.

d *Illud* cepi] Chaldæus interpretatur id factum precibus ad Deum, qui singulari quadam benevolentia Sicima & Jacobo & posteris ejus conservaverit.

GRONOVII.

1 *Bello justo*] In quo justam causam habemus.

2 *Quæ aut paria*] Quæ aut tanti sunt, quanti æstimandum est, quod nobis ab hostibus debetur & reddere per pacem noluerunt, non ultra; aut quibus acceptis tantum illis damni doloriſque datur, quantum illi nobis dederunt, cum aliquo additamento pœnæ nomine. 2, 20. 32.

3 *Apollini*] Exemplum est apud *Livium* 5, 21. & 23.

4 *Herculi*] *Justin.* 18, 7.

5 *Jovi Feretrio decimam*] Non decimam Jovi Feretrio, sed spolia opima, hoc est, quæ dux duci hostium ab sese interfecto manu sua detraxisset, consecrare solebant. *Florus* 1, 1. & 12. item 2, 4.

ſua pietate, ſemper improbavit, ut videre eſt Gen. XXXIV, 30. XLIX, 6.

2. Probatum autem a Deo jus prædæ inter eos quos dixi 6 naturales terminos aliis quoque locis apparet. Deus in lege ſua, de civitate poſt pacem repudiatam expugnata loquens *, ſic ait: *Omnia ejus ſpolia diripies tibi: & frueris præda hoſtium, quam tibi Deus dederit.* Rubenitæ, Gaditæ, & pars Manaſſitarum † dicuntur viciſſe Ituræos & eorum vicinos, multamque prædam ab iis abſtuliſſe, hac ratione addita, quod in bello Deum invocaſſent, & Deus eos propitius exaudiiſſet: quomodo & rex pius a Aſa narratur, Deo invocato, de Æthiopibus, injuſto bello ſe laceſſentibus, & victoriam & prædam reportaſſe: quod eo magis notandum, quia arma illa non ex ſpeciali mandato, ſed ex communi jure ſumebantur.

* *Deut.* XX, 14.

† 1 *Paral.* V. 20, 21. 22.

a II *Paral.* XIV, 11, 12, 13.

3. Joſue autem b eoſdem quos dixi Rubenitas, Gaditas, & Manaſſis partem 7 ſecundis ominibus proſequens: *participes*, inquit, *ſitis prædæ hoſtium cum fratribus veſtris.* Et David, cum ad Senatores Hebræos mitteret parta de Amalecitis ſpolia, 8 pretium c dixit muneri: *ecce donum hoc eſto vobis de præda hoſtium Domini.* Nimirum, ut Seneca dixit, d militaribus viris ſpecioſiſſimum eſt divitem aliquem ſpoliis hoſtilibus facere. Exſtant & divinæ leges de præda dividenda Num. XXXI, 27. Et Philo e inter 9 diras legis eſſe ait ut ager ab hoſtibus demetatur, unde ſequi λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν, *in ſuos famem, copiam hoſtibus.*

b *Joſ.* XXII, 8.

c I. *Sam.* XXX. 26.

d III *De Benef.* 33.

e *De diris*, p. 930. A.

II. 1. Cæterum jure gentium non tantum is qui ex juſta cauſa bellum gerit, ſed & 10 quivis in bello ſolenni & 11 ſine fine modoque dominus fit eorum quæ hoſti eripit, eo ſenſu nimirum ut a gentibus omnibus & ipſe & 12 qui ab eo titulum habent, in poſſeſſione rerum talium tuendi ſint. quod 13 dominium quoad effectus externos licet appellare. Cyrus * apud Xenophontem: νόμως

* *Xenoph.* VII. *de Inſt. Cyri*, c. 5, §. 26.

GRONOVII.

6 *Naturales terminos*] Quum non ultra debitum nobis & accedentem pœnam condignam extenditur.

7 *Secundis omnibus proſequens*] *Sueton.* Oct. 57.

8 *Pretium dixit muneri*] Donum ornavit verbis, ut loquitur *Terentius.* (Eunuch. II 1. 8.)

9 *Diras*] Execrationes deteſtationeſque illorum qui legem violarent.

10 *Quivis in bello ſolenni*] Sive inferat bellum ſive arceat, ſive jure ſive injuria: modo belli gerendi facultatem habeat, ut populus liber vel Rex, & id bellum ſit indictum.

11 *Sine fine modoque*] Non tantum, quatenus ei debetur, & quatenus damnum fecit.

12 *Qui ab eo titulum*] Qui ſub ejus auſpiciis militarunt, aut ejus dono aut commercio de præda partes acceperunt, non poſſint, vel domi, vel uſquam gentium, tanquam malæ fidei poſſeſſores conveniri, aut res ab eis vindicari.

13 *Dominium quoad*] Nam dominii effectus in duobus fere conſiſtit, ut liceat rem perſequi & ſibi aſſerere; tum, ut liceat de re pro arbitrio ſtatuere. *Bachov.* ad §. 2. inſtit. *de action.*

CAPUT VI.

§. II.

ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός ἐστιν, ὅσαν πολεμίων πόλις ἁλῷ, τῶν ἱλόντων εἶναι τὰ χρήματα· *lex est sempiterna inter homines, capta hostium urbe, eorundem res atque pecunias victori cedere.* Plato † dixit: † *De Legibus*, Lib. I. pag. 626. B. Tom. II. a *Sophist.* pag. 219, 222. Tom. I. b *Comm. Socrat.* Lib. IV. Cap. II. §. 15. c 1. *Polit.* c. 6.

πάντα τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι, *bona quæ victus habuit omnia victoris fieri:* qui & alibi *a* inter genera quasi naturalia acquisitionis statuit 14 πολεμικὴν, quam & 15 λῃστικὴν, 16 ἀγωνιστικὴν & 17 χειρωτικὴν vocat. Assentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem, apud quem *b* Euthydemum Socrates 18 interrogando eo perducit, ut spoliare non semper injustum fateatur, ut si in hostem id fiat.

2. Sed Aristotele *c* quoque auctore ὁ νόμος ὁμολογία τις ἐστὶν, ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναι φασι, *lex velut pactum quoddam commune est quo bello capta capientium sunt.* Eodem respicit dictum illud Antiphanis: ὅτι τοῖς πολεμίοις εὔχεσθαι δεῖ τἀγαθὰ παρεῖναι χωρὶς ἀνδρείας. γίνεται γὰρ ἔτως ἃ τῶν ἐχόντων, ἀλλὰ τῶν κρατούντων· *optandum* 19 *ut hostibus bona adsint sine virtute: sic enim fiunt illa non eorum qui habent, sed eorum qui capiunt.* e Apud Plutarchum in vita *d* Alexandri 20 τὰ τῶν ἡττωμένων εἶναι τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τῶ κρατοῦντος, *ea quæ victi fuerant, & esse & appellari debent victoris.* Idem alibi: τὰ τῶν ἡττωμένων ἐν ταῖς μάχαις ἀγαθὰ, τοῖς νικῶσιν ἆθλα πρόκειται· quæ verba sunt ex Xenophonte secundo *e* de Cyri institutione. Philippus in epistola *f* ad Athenienses: πάντες τὰς πόλεις οἰκοῦμεν ἢ τῶν προγόνων παραδόντων, ἢ κατὰ πόλεμον κύριοι καταστάντες· *omnes tenemus oppida a majoribus relicta, aut possessa belli jure.* Æschines: *g* εἰ μὲν πρὸς ἡμᾶς πολεμήσας δοριάλωτον τὴν πόλιν εἶλες, κυρίως ἔχεις τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ κτησάμενος· *si bello in nos suscepto armis cepisti urbem, jure eam possides belli lege.*

3. Marcellus apud Livium * quæ ademit Syracusanis † Philippo de Thraciæ & aliis civitatibus se ait belli jure. Romani legati

f *Demosthen.* pag. 64. B.
g *De male obita legatione*, pag. 251. B.
* *Lib.* XXVI. c. 31.
† *Idem*, XXXIX. 29.

GROTII.

e *Apud Plutarchum in vita Alexandri*] Ibidem νικῶντας προσυπάρχεσθαι καὶ τὰ τῶν πολεμίων· *vincentes etiam ea quæ hostium sunt sibi acquirere.* (Pag. 684. A.)

f *Ademisse se ait belli jure*] Diodorus *Siculus* excerptis Peiresianis *pag.* 406. τὰ διὰ τῶν ὅπλων κτηθέντα τῷ πολέμῳ νόμῳ, μὴ προέσθαι· *quæ armis quæsita essent & parta belli jure, non dimittenda.* Gotthi apud *Agathiam* lib. 1. de Theuderico rege, postquam is Odoacrum vicerat, τὰ κείνου πάντα κατέσχε τῷ πολέμου νόμῳ· *quæ ejus fuerant omnia tenuit belli jure.*

GRONOVII.

14 Πολεμικὴν] Bellicam.

15 Λῃστικὴν] Piraticam aut prædaticiam.

16 Ἀγωνιστικὴν] Certando paratam.

17 Χειρωτικὴν] Manuariam vel manubialem.

18 *Interrogando*] Ut solebat, cum simularet se nihil scire & doceri, quæ doceret, percontando e discipulis elicere, quod eos docere volebat.

19 *Ut hostibus bona*] Ut hostes sint opulenti & ignavi.

20 Τὰ τῶν ἡττωμένων] Superatorum in pugnis bona vincentibus præmia sunt.

21 *Va-*

civitatibus dicebant, si Philippus bello cepisset, eas præmium victoriæ belli jure habiturum: & *a* Masinissa quem agrum pater suus Carthaginiensibus bello ademisset, habere se jure gentium ajebat. Sic & apud Justinum *b* Mithridates: *non Cappadocia filium eductum quam jure gentium victor occupaverat*, Cicero Mitylenas ait *c* populi Romani factas, belli lege ac jure victoriæ. Idem privata aliqua esse cœpisse ait, *d* aut occupatione [21] vacuorum aut bello, eorum scilicet qui victoria potiti sunt. Dion Cassius: *τὰ τῶν ἡττημένων τοῖς κρατοῦσι προσγίνεται.* Etiam Clemens Alexandrinus *e* ait res hostium rapi & acquiri belli jure.

a *Liv. Lib.* XL. c. 17.
b *Libro* XXXVIII. 5.
c II. *contra Rullum* c. 16.
d *Off.* 1. 7.
e *Stromat.* Lib. I.

4. *Quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt*, ait *f* Cajus jurisconsultus. Naturalem hanc acquisitionem *φυσικὴν κτῆσιν* appellat Theophilus *g* in Græcis Institutionibus, sicut & Aristoteles *h* dixerat *πολεμικὴν φύσει κτητικὴν*, *rem militarem secum ferre naturalem acquirendi modum.* Nimirum quia [22] non causa aliqua sed ipsum nudum factum spectatur, & ex eo jus nascitur: sicut & Nerva filius, referente *i* Paulo jurisconsulto, dominium rerum ex naturali possessione cœpisse ajebat, ejusque rei vestigium remanere de his quæ terra, mari, cœloque capiuntur; item de bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt, qui primi possessionem apprehenderunt.

f *L. 5. §. ult. D. de acq. rerum dom. Inst. tit. de rer. divis.* §. 17.
g *Lib.* II. *Tit.* I. §. 17.
h *Arist.* I, *de Rep.* c. 8.
i *L.* 1. §. 1. *D. de acq. poss.*

5. Hosti autem eripi censentur & quæ subditis hostium eripiuntur. Sic Dercyllides argumentatur apud *k* Xenophontem, cum Pharnabazus hostis esset Lacedæmoniorum, Mania autem subdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea esse [23] causa ut a se jure belli recte occupentur.

k *Hist. Gr.* L. III. c. 1. §. 23.

III. Cæterum in hac belli quæstione, placuit gentibus, ut cepisse rem is intelligatur, qui ita detinet [24] ut recuperandi spem probabilem alter amiserit, aut ut res persecutionem effugerit, ut loquitur in simili quæstione * Pomponius. Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit, ut capta dicantur ubi intra fines, id est, [25] præsidia hostium perducta fuerint. † Eodem enim modo res amittitur, quo postliminio redit. Redit autem ubi intra fines imperii esse cœpit, quod alibi *l* explicatur intra præsidia. Imo & aperte Paulus de homine dixit, amitti eum ubi fines no-

* *L.* 44. *D. de acq. rer. dom.*
† *L.* 19. §. 3. *D. de capt. l. ult. ibid.*
l *L.* 5. §. 1. *d. tit.*

GRONOVII.

21 *Vacuorum*] Quæ dominum non habebant.

22 *Non causa aliqua*] Titulus ex iis, qui jure civili probantur, ut occupatio, mancipatio, traditio, inventio, & similes, sed sola apprehensio vel manus injectio, & possessio.

23 *Causa, ut a*] Videtur omissum *sese*, vel *Lacedæmoniis*. [Edidimus *a se*: quomodo vix dubium est, quin Auctor scripserit, aut scribere voluerit. *J. B.*]

24 *Ut recuperandi*] Ut qui antehac possedit, credatur eam pro perdita habere, judicetque se frustra operam ejus repetendæ ac reprehendendæ sumturum.

25 *Præsidia hostium*] Castra vel loca munita, quo accedere prior possessor non audeat.

noſtros exceſſit & Pomponius captum bello explicat eum, quem hoſtes ex noſtris ceperunt, & intra præſidia ſua perduxerunt: antequam enim in præſidia perducatur hoſtium, manere civem.

2. Hominis autem & rei, in hoc gentium jure, eadem fuit ratio. Unde facile intellectu eſt quod alibi dicuntur capta ſtatim *a* capientium fieri [26] cum conditione aliqua, continuandæ ſcilicet eo uſque poſſeſſionis, debere intelligi. Cui conſequens eſſe videtur, ut in mari naves & res aliæ captæ cenſeantur tum demum, cum in navalia aut portus, aut ad eum locum ubi tota claſſis ſe tenet, perducta ſunt. nam tunc deſperari incipit recuperatio. ſed recentiori jure gentium inter Europæos populos introductum *c* videmus, ut talia capta cenſeantur ubi *g* per horas viginti quatuor in poteſtate hoſtium fuerint.

IV. 1. At agri non ſtatim capti intelliguntur *d* ſimul atque inſeſſi ſunt. nam quamquam verum eſt eam agri partem quam cum magna vi ingreſſus eſt exercitus [27] ab eo interim poſſideri, ut a Celſo *e* notatum eſt; tamen ad eum quem tractamus effectum non ſufficit qualiſcunque poſſeſſio, [28] ſed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam, quem Annibal caſtris inſidebat, *f* adeo non amiſſum judicabant, ut eo ipſo tempore nihilo minoris venierit quam ante veniſſet. Is ergo demum ager captus cenſebitur, qui manſuris munitionibus ita includitur, ut niſi iis expugnatis parti alteri palam aditus non ſit.

2. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo a terrendis hoſtibus a Siculo Flacco *g* allata, quam illa *h* Varronis a terendo, aut Frontini (ff) a terra, aut [29] Pomponii juriſ-

a *Inſt. de rer. div.* §. 17. *L.* 5. §. 7. *D. de acq. rer. dom.*
c *Conſulatus maris c.* 283. & 287. *Conſt. Galliæ lib.* XX, *tit.* 13. *art.* 124.
d *Corn. de Lapide in Gen. c.* XIV. *Molina diſput.* 118.
e *L.* 18. *D. de acq. vel amitt. poſſ.*
f *Livius*, XXVI. 11.
g *Pag.* 3. *Ed. Goës.*
h *De Ling. Lat.* Lib. IV. p. 9. *Ed. H. Steph.*

GROTII.

g *Per horas viginti quatuor*] Etiam terra id obſervari diſcas e *Thuano* libro CXIII. in anno CIↃ IↃ XCV. Ex Germanicis legibus id venit, ad exemplum ejus quod de fera vulnerata conſtitutum apud ipſos non ſine ratione fuerat, ut *lege Langobardorum* lib. 1, tit. XXII. §. 6. Idem in Anglia & Caſtellæ regno ſervari ait *Albericus Gentilis* Hiſpanicæ advocationis l. 3.

GRONOVII.

26 *Conditione continuandæ*] Si tam diu tenuerit, donec perduxerit intra præſidia.

27 *Ab eo interim*] Dum illam caſtris, vel caſtellis, & ſtationibus occupatam habet.

28 *Sed firma*] Stabilis, manens, duratura.

29 *Pomponii*] L. 239. §. 8. D. *de V. S.*

(ff) FRONTINUS, non à *terra*, ſed à *terrendo*, quemadmodum SICULUS FLACCUS vocem *Territorii* deducit. Verum CUJACIUS etymologiam illam à *terrâ* petitam propoſuit in Nota ad *L.* 53. *C. De Decurionibus* &c. quam obſervationem quum Auctor vidiſſet à DIONYSIO GOTHOFREDO, ad *L.* 239. *D. De Verb. Signif.* ita relatam: *A terrendis hoſtibus* [etymon deducit] *Frontinus in libro* de agrorum qualitat. *à terra, Cujac. ad l.* 53. *C. de Decurion.* exiſtimavit, dum feſtinanter legeret, voces *à terra* referri ad *Frontinum*, de quo ante, non ad *Cujacium*, qui ſequitur. *J. B.*

h *Hoſti-*

riſconſulti a 30 terrendi jure quod habent magiſtratus. Sic Xenophon libro * de vectigalibus, agri poſſeſſionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ τείχη καὶ ἐρύματα ipſe appellat.

* Cap. 4. §. 43, 44.

V. Liquet & hoc, ut res aliqua noſtra belli jure fiat requiri ut hoſtium fuerit: nam quæ res apud hoſtes quidem ſunt, puta in oppidis eorum aut intra præſidia, ſed quorum domini nec hoſtium ſint ſubditi, nec hoſtilis animi, eæ bello acquiri non poſſunt, ut inter cætera Æſchinis † dicto jam loco oſtenditur Amphipolim, quæ urbs eſſet Athenienſium, Philippi bello in Amphipolitanos ipſius Philippi non potuiſſe fieri. Nam & ratio deficit, & jus hoc mutandi per vim dominii odioſius eſt, quam 31 ut produci debeat.

† Orat. de male obit. leg. pag. 251. B.

VI. Quare quod dici ſolet h hoſtiles cenſeri res in hoſtium navibus repertas, non ita accipi debet quaſi certa ſit juris gentium lex, ſed 32 ut præſumtionem quandam indicet, quæ tamen validis in contrarium probationibus poſſit elidi. Atque ita in Hollandia noſtra jam olim, anno ſcilicet cIↃ CCC XXXIII. flagrante cum Anſiaticis bello, frequenti ſenatu judicatum, & ex judicato in legem tranſiiſſe comperi.

Conſul. maris. c. 273.

VII. 1. Illud vero extra controverſiam eſt, ſi jus gentium reſpicimus, quæ hoſtibus per nos erepta ſunt, ea non poſſe vindicari ab his qui ante hoſtes noſtros ea poſſederant & bello amiſerant; quia jus gentium hoſtes primum dominos fecit 33 dominio externo, deinde nos: quo jure inter alia tuetur ſe Jephthes contra

Jud. XI, 23. 24. 27.

GROTII.

h *Hoſtiles cenſeri res in hoſtium navibus repertas*] Sed neque amicorum naves in prædam veniunt ob res hoſtiles, niſi ex conſenſu id factum ſit dominorum navis. l. cotem. 11. D. *de publicanis*. §. 2. *Rodericus Zuarius* libro *de uſu maris* conſilio 11, num. 6. Atque ita interpretandas puto leges Galliæ, quæ ex rebus naves, ex navibus res prædæ ſubjiciunt, quales ſunt *Franciſci* I. datæ anno cIↃ IↃ XLIII. cap. 42. *Henrici* III. anno cIↃ IↃ LXXXIV. menſe Martio, capite 69. *lex Portugallica* libro 1, *tit.* XVIII. Alioqui res ipſæ ſolæ in prædam veniunt. *Meurſius* Danicorum libro 11. Sic bello Venetorum cum Genuenſibus pertentatæ Græcorum naves, & extracti ſi qui hoſtium laterent, *Gregoras* libro IX. vide & *Crantzium* Saxonicorum 11. & *Albericum Gentilem* advocationis Hiſpanicæ l. 20.

GRONOVII.

30 *Terrendi jure quod habent*] Hoc ſolum eſt verum ἔτυμον. Addit enim, id eſt, *ſubmovendi*. Nimirum moribus Rom. eo uſque patebat territorium, quo uſque fas erat magiſtratibus incedere ſubmoto. Eſt autem *incedere ſubmoto*, ire præeuntibus lictoribus, qui viam faciant & turbam ſummoveant. *Liv.* 25, 4. 28, 27. Hoc autem non licere ſibi judicabant in terris alienæ ditionis, ut apparet ex *Cæſare* lib. 3, de civil. cap. 106. *Tacit.* 2, annal. 53. *Suet.* Cal. 3.

31 *Ut produci*] Per interpretationem largius porrigi, quam proxima ratio permittit.

32 *Ut præſumtionem*] Ut intelligamus eſſe credibile, atque ut plurimum ita ſeſe habere, immo & credi ac pro vero accipi, niſi contrarium probetur.

33 *Dominio externo*] Quantum appareat atque oculis judicari poteſt ex præſenti poſſeſſione.

tra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant belli jure ab Ammonitis, ut & pars alia a Moabitis ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos transiisset. i Sic & David * quod ipse Amalecitis, Amalecitæ antea Palæstinis eripuerant, pro suo habet ac dividit. * 1 Sam. xxx. 18. 20.

2. Titus Largius apud Dionysium Halicarnassensem † in senatu Romano k cum Volsci olim possessa repeterent, sententiam sic dixit: ὅτι Ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνομεν κλήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς κατάσχωμεν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ, καὶ οὐκ ἂν ὑπομείναιμεν μωρίᾳ τὴν ἀρετὴν ἀφανίσαι, παραδόντες αὐτὰς τοῖς ἀπολωλεκόσι. κοινωνητέον τε πᾶσι καὶ τοῖς ἐκ τούτων γενομένοις καταλιπεῖν ἀγωνιώμεθα· νῦν δὲ ὑπαρχόντων ἤδη σεσησόμεθα, καὶ ἑαυτοὺς ὅσα πολεμίους βλάψομεν. *Romani nos honestissimas eas atque justissimas credimus possessiones, quas belli lege captas habemus: neque vero induci possumus ut stulta facilitate deleamus virtutis monumenta, si eas illis reddamus quibus semel perierunt. Imo vero tales possessiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus nostris communicandas, sed & posteris relinquendas censemus: tantum abest ut parta relinquendo* 34 *in nos ipsos ea constituamus quæ in hostes constitui solent*: & in responso Romanorum Auruncis *a* dato: ἡμεῖς οἱ Ῥωμαῖοι δικαιοῦμεν ὅσα κτᾶταί τις ἀρετῇ πολεμίους ἀφελόμενος, ταῦτα τοῖς ἐγγόνοις ὡς οἰκεῖα παραδιδόναι· *nos Romani ita arbitramur, quæ quis hostibus erepta virtute quæsivit, ut optimo jure propria ad posteros transmitti.* Alibi in responso ad Volscos sic *b* Romani: ἡμεῖς δὲ κρατήσαντες ἡγούμεθα κλήσεις ἃς ἂν πολέμῳ κρατήσαντες λάβωμεν· ὅτε πρῶτοι καταστησάμενοι νόμον τόνδε, ὅτε αὐτὸν ἀνθρώπων ἡγούμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ οὐχὶ θεῶν, ἅπαντάς τε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους εἰδότες αὐτῷ χρωμένους, οὐκ ἂν ἐνδοίημεν ὑμῖν μαλακὸν οὐδέν, οὐδ' ἂν ἀποσαίημεν ἔτι τῶν δορυκτήτων. πολλὴ γὰρ ἂν εἴη κακότης, εἴ τις ἃ μετὰ † *Lib.* VI. c. 36. a *Lib.* VI. c. 32. b *Lib.* VIII. c. 10.

GROTII.

i *Sic & David*] Sic Resin rex Syriæ Elotham urbem, quæ Idumæorum fuerat, non Idumæis sed Syris tradidit habitandam, secundum lectionem Masoreticam II Reg. XVI, 6. [Sed lectio illa vitiosa est. Vide ibi Clariss. CLERICI Notam. *J. B.*]

k *Cum Volsci*] De Vejis idem in Romulo narrat Plutarchus: Οὗτοι ἀρχὴν ἐποιήσαντο πολέμου φιδήνας ἀπαιτεῖν ὡς προσήκουσαν αὐτοῖς. τὸ δ' οὐκ ἄδικον ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ γελοῖον ὅτι κινδυνεύουσι τότε καὶ πολεμουμένοις οὐ προσαμύναντες, ἀλλ' ἐάσαντες ἀπολέσθαι τοὺς ἄνδρας, οἰκίας καὶ γῆν ἀπαιτοῦσιν, ἄλλων ἐχόντων. *Veji principium belli faciebant postulationem ut Fidenæ ipsis redderentur, velut ad quos pertinerent. verum id non injustum modo erat sed & ridiculum, ut qui periclitantibus bellumque gerentibus non subvenissent, sed ipsos homines sivissent perire, nunc domos & agros a bello possidentibus vindicarent.* [Pag. 33. B. Verum hoc exemplum, ut & illud *Volscorum*, non huc convenit; ut expendenti patebit, & nos in Notis Gallicis, Deo dante, ostendemus. *J. B.*]

GRONOVII.

34 *In nos ipsos ea*] Ut nos illis privemus & mulctemus, quemadmodum in victos hostes consulere solemus.

1 *Cui*

μετὰ ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκλήσαμεν, ταῦτα ὑπὸ δειλίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρεθείη· *Nos autem optimum judicamus poſſeſſionis genus, quod belli jure captum quæſitumque eſt. Cumque non a nobis hoc jus ſit inſtitutum, ſed* 35 *a Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum uſu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus, nec bello partis abſiſtemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quæſita ſunt, ea per formidinem aut ſtuporem amittere.* Sic & in reſponſo * Samnitum: πολέμῳ κρατησάντων ἡμῶν, ὅπερ ἐστὶ νόμῳ κλήσεως δικαιότατον· *cum armis hæc quæſierimus, quæ lex acquirendi juſtiſſima eſt.*

* *In ext. legat. pag. 705.*

3. Livius, † cum narraſſet agrum prope Lunam a Romanis diviſum, eum agrum ſic notat: *de Ligure captus is ager fuerat: Etruſcorum antequam Ligurum fuerat.* Hoc jure a Romanis retentam Syriam Appianus *a* notat, nec redditam Antiocho Pio, [l] cui eam eripuerat Tigranes hoſtis Romanorum: & *b* Juſtinus, ex Trogo ſic reſpondentem facit eidem Antiocho Pompejum, *ut habenti regnum non ademerit, ita quo ceſſerit Tigrani, non daturum quod tueri neſciat.* Sed & eas [m] Galliæ partes quas Gallis eripuerant Cimbri, *c* Romani pro ſuis habuere.

† *Lib. XLI. c. 17.*

a *Mithrid. pag. 244.*

b *Lib. XL. c. 2.*

c *Appian. Bell. Civ. Lib. I. pag. 367.*

d *Bart. ad l. 28. D. de capt. Alex. & Faſ. l. 1. D. de acq. poſſ. Ang. ad §. 17. inſt. de rer. div. Pan. ad c. ſicut. de jurejur. n. 7. Th. Gram. deciſ. Neap. 71. num. 17. Mart. Laud. de bello q. 4.*

VIII. Gravior diſputatio eſt, cui in bello publico ac ſolenni res hoſtium acquiratur, ipſine populo an ſingulis qui de populo aut in populo ſunt. Valde enim hic variant recentiores juris interpretes: *d* quorum plerique cum in jure Romano legiſſent capta capientium fieri, in canonum autem corpore diſtribui prædam publico arbitrio, alii poſt alios, ut fieri ſolet, dixerunt, primo ac jure ipſo fieri capta ſingulorum qui manu capiunt, attamen duci aſſignanda qui inter milites diſtribuat: quæ ſententia cum recepta non minus quam falſa ſit, hoc accuratius a nobis refutanda eſt, ut ſpecimen ſit quam parum tuto in hoc controverſiarum genere tali

GROTII.

1 *Cui eam eripuerat Tigranes*] Appianus ſic: ὅτι τὰς Σελευκίδας ὑπὸ τῶν Τιγράνης ἐκπεσόντας οὐκ εἰκὸς ἦν ἔτι Συρίας ἄρχειν, μᾶλλον ἢ Ῥωμαίους Τιγράνην νενικηκότας· *non æquum eſſe Seleucidas a Tigrane ejectos potius Syriam tenere, quam victores Tigranis Romanos.* (Bell. Syr. *pag.* 119.) Et alibi: ἡγεμόνα τὸν κρατήσαντα Ἀντιόχου τῆς χώρας αἱρεθέντα Ῥωμαίοις αὐτὴν κατὰ τόδε προσεκτῆσθαι· *credebat ſe cum victorem Antiochi ea terra expuliſſet, hoc ipſo eam terram acquiſiviſſe Romanis.* (Bell. Mithrid. *pag.* 404.) Ipſe Antiochus apud Polybium in excerptis legationum num. 72. ἡγεμόνα τὸν κατὰ πόλεμον ἰσχυροτάτην καὶ παλλίστην εἶναι κτῆσιν· *arbitrabatur eam quæ bello fieret firmiſſimam & honeſtiſſimam eſſe poſſeſſionem.* [Confundit heic Auctor duos *Antiochos*. Ille enim de quo apud POLYBIUM, non eſt *Antiochus Pius*, ſed *Antiochus* cui *Magno* cognomen erat *J. B.*]

m *Galliæ partes*] Franci agros Italiæ a Gotthis acceptos Romanis non reddiderunt. *Procopius* Gotthicorum IV. vide quæ dicit rex Suediæ apud *Thuanum* libro LXXVI. in anno CIↃ IↃ LXXXII.

GRONOVII.

35 *A Diis*] Nam victrix cauſa Deis placuiſſe videtur.

tali 36 auctoritati credatur. Enimvero dubitandum non est quin gentium consensu utrumvis potuerit constitui, aut ut capta populo bellum gerenti, aut ut cuivis qui manu caperet in dominium cederent. Sed quid voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuisse, (gg) ut res hostium hostibus essent non alio loco quam quo sunt 37 res nullius, ut ex Nervæ filii dicto jam antea apertum fecimus.

IX. 1. At res quæ nullius sunt fiunt quidem capientium, sed tam eorum qui 38 per alios, quam qui per se capiunt. Ita non servi tantum aut filii, sed & liberi homines qui in piscando, aucupando, venando, margaritas legendo operam suam addixerunt aliis, statim quod acceperunt acquirunt ipsis quibus operam navant. Modestinus jurisconsultus recte * dixit: *quod naturaliter acquiritur, sicuti est possessio, per quemlibet volentibus nobis possidere acquirimus:* & Paulus † receptis sententiis: *possessionem acquirimus animo & corpore:* 39 *animo utique nostro, corpore vel nostro, vel alieno.* Idem ad *a* edictum: *per procuratorem, tutorem curatoremve possessio nobis acquiritur,* quod explicat si id ea mente faciant ut operam nobis accommodent. Sic apud Græcos, qui 40 in Olympiis certabant præmia (hh) acquirebant iis a quibus mittebantur. Ratio est, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis instrumentum est, ut & 41 alibi diximus.

2. Quare discrimen quod traditur inter 42 liberas personas & *b* serviles circa acquisitiones, juris est civilis & ad civiles acquisitiones proprie pertinet, ut ex dicto Modestini loco apparet: & tamen has ipsas Severus Imperator postea ad naturalium exemplum admovit propius, *c* non utilitatis tantum, ut ipse profitetur, ratio-

* L. 53. D. de acq. dom.

† Lib. V, tit. 2. §. 1.

a L. 1. §. 20. D. de acq. poss.

b L. 56. D. de obligat. & act. L. 38. §. 17. de verb. oblig.

c L. 1. C. de adq. & ret. poss.

36 *Auctoritati credatur*] Multitudini dictorum & communi opinioni.

37 *Res nullius*] Vacuæ, domino carentes: quasi jam non sit, quem tollere & occidere licet.

38 *Per alios*] Quos in potestate aut sub imperio, aut quorum conductam operam habent.

39 *Animo utique*] Non nisi nostro.

40 *In Olympiis*] Sic Alexandrum Mac. Amyntæ F. Olympio certamine vario ludicrorum genere contendisse ait *Justinus* 7, 2. puta per aurigas, athletas, pugiles, &c. suo sumtu dotos & exercitos. *Plin.* 21, 3. Namque ad certamen in circum per ludos & ipsi descendebant, & servos suos quisque mittebant. Inde illa lex XII. tabb. *Qui coronam parit ipse pecuniave ejus, virtutis suæ ergo duitor ei.* [Exemplum *Alexandri*, filii *Amyntæ*, non rectè heic adfertur: nam ex verbis JUSTINI, *loco*, quem *Gronovius* ipse indicat, satis manifestè colligitur, Principem ipsum in Ludis Olympicis certasse. *J. B.*]

41 *Alibi*] 1, 5. 3.

42 *Liberas & serviles*] Tanquam per servum nostrum, aut eum, qui est in potestate nostra, acquiramus; per liberos homines, quos neque in potestate, neque bona fide servientes habemus, non acquiramus. §. 6. instit. *Per quas pers.*

(gg) Non hæc est quæstio Juris Gentium, quomodocumque Jus illud intelligatur, sed Juris Civilis, aut Juris Publici, singulorum Populorum. Dicemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

(hh) Vide hac de re PETRI FABRI *Agonistic.* Lib. I. Cap. 3. pag. 14, 15. & Cap. 26. p. 170. Ed. Lugd. *J. B.*

tione, sed & jurisprudentiæ. Semoto ergo civili jure, locum habet quod dicitur *a* per alium facere quem posse quod per se ipsum potest, & perinde esse per se quis faciat an per alium.

a *C. Potest, 68. & c. qui facit, 72. De Reg. Jur.*

X. Distinguendum ergo in nostro negotio inter actus 43 vere (ii) publicos belli, & inter actus 44 privatos qui fiunt occasione belli publici: per hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Masinissa apud * Livium: *Syphax populi Romani auspiciis victus captusque est. Itaque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est.* Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur Cœlen Syriam 45 Seleuci factam non Ptolemæi, eo quod 46 Seleuci bellum fuisset, cui Ptolemæus navasset operam. Historia est apud Polybium †quinto.

* *Lib. XXX. c. 14*

† *Cap. 67.*

XI. 1. Res soli nisi publico actu, inducto exercitu, impositis præsidiis, capi non solent: ideo ut respondit *a* Pomponius, 47 *publicatur ager qui ex hostibus captus sit*, id est, ut ibidem exponit, *præda non cedit:* prædæ nomine 48 stricte accepto. Salomo prætorii præfectus n apud Procopium: ὡς τὰ μὲν ἀνδράποδα καὶ τὰ ἄλλα πάντα χρήματα τοῖς στρατιώταις εἰς λάφυρα ἴέναι, οὐκ εἰκὸς εἶναι. Γῆν μέν τοι αὐτὴν βασιλεῖ τε καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ προσήκειν· *captivos sane & res alias militibus præda loco cedere ratione non caret:* (accipiendum hoc ut fiat publico concessu, quemadmodum infra exponemus) *agros autem ad principem & imperium Romanum pertinere.*

a *L. 20. D. De Capt. & postlim.*

2. Sic o apud Hebræos & (kk) Lacedæmonios ager manu captus

GROTII.

n *Apud Procopium*] Vandalicorum II. vide & ibi sequentia. Etiam Severus sola ab hostibus capta limitaneis ducibus & militibus donavit. *Lampridius* notat, (*Cap.* 58.) In federe Helvetico est ut oppida & arces captæ communitati pagorum cedant. apud *Simlerum* multis locis.

o *Apud Hebræos*] Apud eosdem de agro qui bello captus esset rex tantum ferebat quantum singulæ tribus. notatum id *Digestis Thalmudicis* titulo *de rege.*

GRONOVII.

43 *Vere publicos*] Qui fiunt jussu imperantium & in usum publicum.

44 *Privatos*] Quos regentium injussu permissa licentia milites exercent.

45 *Seleuci*] Nicatoris abavi sui.

46 *Seleuci bellum*] Adversus Antigonum Coclitem.

47 *Publicatur ager*] Fit populi vel principis, cujus nomine bellum geritur,

48 *Stricte accepto*] Pro re manubiali, quæ fit proprie capientis aut capientium.

(ii) At in omni Bello Publico, totum jus Privatorum, quantum quantum est, oritur ex Populi, aut Principis, consensu expresso vel tacito: adeoque distinctio ista non satis firmo fundamento nititur, ut jam observarunt Interpretes. *J. B.*

(kk) Fallor, an Auctor noster heic *Lacedæmonios* dixit, pro *Athenienſibus.* Nihil tale de *Lacedæmoniis* reperio, nec apud eos qui ex professo res & mores illorum exposuerunt, nec in *Tractatu Historico & Theologico de natura & usu Sortium*, Anglicè scripto à THOMA GATAKERO, Viro diffusæ admodum lectionis, qui *Cap.* IV. illius Libri studiosè omnia collegit ex Antiquitate, quæ pertinebant ad divisionem agrorum sortito factam. At vero de *Athenienſibus* ita *Scholiastes* ARISTOPHANIS: Ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι λαμβάνοντες πόλιν πολεμίαν, καὶ τὰς ἐνοικοῦντας ἐκβάλλοντες, κλήρῳ τὴν γῆν αὐτοῖς διένεμον. In Nubes, vers. 103. Vide ibi Illustrissimi SPANHEMII Adnotat. *J. B.*

p *Nulla*

ptus sortito divisus est. Sic [a] Romani captos agros 49 aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri possessori honoris gratia relicto, aut 50 distraxerunt, aut 51 assignarunt colonis, aut fecerunt 52 vectigales: quarum rerum passim in legibus, historiis, & agrimensorum commentariis testimonia exstant. Appianus libro primo [b] belli civilis: Ῥωμαῖοι τὴν Ἰταλίαν πολέμῳ χειρούμενοι, γῆς μέρος ἐλάμβανον· *Romani cum Italiam armis subegissent, victos parte agri mulctarunt.* & secundo [c] libro: τῶν δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσαιεν, οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃροῦντο, ἀλλ' ἐμεριζοντο· *etiam victis hostibus terram non omnem adimebant, sed partiebantur.* Notat Cicero, oratione pro domo sua * ad Pontifices, 53 consecratos interdum ab Imperatore agros de hostibus captos, sed populi jussu.

[a] *L. 11. D. de evictionib. L. 5. §. 1. de rei vind.*

[b] *Pag. 353. Ed. H. Steph.*

[c] *Pag. 516.*

* *Cap. 49.*

XII. 1. At res mobiles & 54 se moventes aut in ministerio publico capiuntur, aut extra illud. Si extra ministerium publicum, fiunt singulorum (ll) capientium. Et huc referendum est † Celsi illud: *quæ res hostiles apud nos sunt, non publicæ sed occupantium fiunt.* Quæ apud nos sunt, id est, bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & 55 in hominibus observabatur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accensebantur. Insignis est in eam rem [d] Tryphonini locus: *verum in pace qui pervenerunt ad alteros, si bellum subito exarsisset, eorum servi efficiuntur apud quos jam hostes 56 suo fato* (ita legendum, (mm) non *facto* aut *pacto*, ut habent libri) *deprehenduntur.* Fato hoc adscribit jurisconsultus, quia [p] nullo suo merito in servitutem deveniunt: nam talia fato adscribere tralatitium est. Tale illud Nævii: *fato fiunt Romæ Metelli consules*, id est, sine suo 57 merito.

† *L. 51. §. 1. D. de acq. rer. dom.*

[d] *L. in bello, 12. princ. D. de capt. & postl.*

2. In-

GROTII.

p *Nullo suo merito*] Sic & hæc duo opponit *Servius* ad Æneidos 1. *Acti fatis. Laborat Virgilius nil Trojanorum meritis, sed omnia fatis asscribere.* (Ad vers. 32.)

GRONOVII.

49 *Aut locandos*] Ut eos ad statum tempus per magistratus redemtoribus pro decimis exercendos concederent.

50 *Distraxerunt*] Vendiderunt.

51 *Assignarunt coloni*] Pauperibus civibus aut veteranis militibus æquali numero jugerum attribuerunt.

52 *Vectigales*] Emphyteuticarios in perpetuum, aut longum tempus, certa pensione permittendo.

53 *Consecratos*] *Sueton.* Jul. 20. *Campum Stellatem majoribus consecratum.*

54 *Se moventes*] Jumenta, greges, armenta & quævis animalia.

55 *In hominibus observabatur*] Ut eos capere cuivis & servos facere liceret.

56 *Suo fato*] Per infelicitatem suam. *Liv.* 9, 18. *Des. Heraldus* legit *suos factos.* 1, emend. & obs. 36. p. 115. *Cl. Salmasius suis factos* ad jus Attic. c. 26.

57 *Merito*] Metelli hoc carmine læsi responderunt: *dabunt malum Metelli Nævio poëtæ.* Terent. Maurus de metris p. 2439. Et vero dederunt: effecerunt enim, ut in Tullianum conjiceretur. *Plaut.* Mil. 2, 2. 56. *Gell.* 3, 3.

(ll) Modo scilicet summus Imperans consentiat, aut expresse, aut tacitè. *J. B.*

(mm) Vide hac de re Amplissimum BYNCKERSHOEK, *Obs. Jur. Civ.* Lib. IV. Cap. 14. *J. B.*

2. Indidem venit quod si quid milites capiunt non 58 in procinctu, aut in eo quod facere jubentur, sed in eo quod promiscuo jure aut solo permissu faciunt, id statim sibi acquirunt: capiunt enim 59 non ut ministri. Talia sunt spolia quæ detrahuntur hosti in dimicatione singulari: talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia passuum dicebant Romani, ut mox videbimus) in liberis & injussis excursibus capiunt: quod genus prædæ Itali hodie correriam vocant, & a butino distinguunt.

Salic. in l. 2. C. de postl. rev. Tho. Gram. Decis. Neap. 71, n. 18.

XIII. Sed quod diximus jure gentium talia singulis directe acquiri, intelligendum est, ut id juris gentium sit 60 ante omnem ea de re legem civilem. nam populus quisque inter suos aliter potest constituere, & 61 dominium singulorum antevertere, sicut multis in locis de 62 feris & avibus factum videmus. Sic enim introduci etiam lege potest, ut quæ apud nos reperiuntur hostium res, publicæ fiant.

XIV. 1. At de his quæ quis 63 actu bellico capit alia est ratio. Ibi enim singuli reipublicæ 64 personam sustinent, ejusque vice funguntur, ac proinde per eos populus, si lex civilis aliud non statuat, ut possessionem ita & dominium nanciscitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directe pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video solito largius admetiendas ex nobilium populorum exemplis.

2. Incipiam a Græcis, quorum morem Homerus non uno loco describit [*Iliad.* Lib. 1. vers. 125.]

Ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται.
Omnia jam divisa quibus spoliavimus urbes.

Apud eundem poëtam Achilles de urbibus agens quas ipse expugnaverat. [*Lib.* IX. vers. 330, *& seqq.*]

Τάων ἐκ πάντων κειμήλια πολλὰ καὶ ἐσθλὰ
Ἐξελόμην, καὶ πάντα φέρων Ἀγαμέμνονι δόσκον
Ἀτρεΐδῃ· ὁ δ' ὄπισθε μένων παρὰ νηυσὶ θοῇσι
Δεξάμενος δὴ πᾶύρα δασάσκετο, πολλὰ δ' ἔχισκε.
Omnibus his ingens pretio numeroque supellex
Nostrâ rapta manu: regi sed victor Atridæ

Cun-

GRONOVII.

58 *In procinctu*] In agmine, vel sub duce, in expeditione.

59 *Non ut ministri*] Sed ut se circumspicientes, quemadmodum loquitur auctor Africani belli cap. 47. *quæstibus militiæ servientes.*

60 *Ante omnem*] Et valeat, ubi nihil diversum de eo civitas constituit.

61 *Dominium singulorum antevertere*] In publicum vindicando res prohibere.

62 *Ferâ & avibus*] Ubi venationem & aucupium, jure veteri gentium & naturæ, omnibus concessum reservarunt sibi principes aut nobiles. Sic salis vendendi arbitrium aliquando privatis ademtum Romæ. *Liv.* 2, 9.

63 *Actu bellico*] Ut in acie aut expugnatione urbis.

64 *Personam sustinent*] Non pro se se agunt, sed pro corpore civitatis. Hinc est ut privati cum militibus tanquam diversi componantur interdum. V. ad *Sen.* de vita beat. cap. 2.

Cuncta tuli, celeres resident qui pone carinas
Divideret cum pauca aliis, sibi multa tenebat.

Spectandus enim hic Agamemnon, partim ut totius Græciæ eo tempore princeps, atque ita populi gerens vicem: quo jure ipse sed cum senatu prædam dividebat: partim ut munere fungens imperatorio, ac proinde de communi partem cæteris majorem ferens. Eum ipsum Agamemnonem sic alloquitur idem Achilles, [*Lib.* I. vers. 163, 164.]

Οὐ μὲν σοί ποτε ἶσον ἔχω γέρας, ὁππότ' Ἀχαιοὶ
Τρώων ἐκπέρσωσ' εὖ ναιόμενον πτολίεθρον.
Nam 65 *neque me tecum præda pars æqua sequetur,*
Si Danaûm virtus Trojanam everterit urbem.

Et alibi * Achilli offert Agamemnon de consilio publico navem plenam æris & auri, & viginti mulieres, quæ 66 præcipiat de præda. Troja jam capta, Virgilio narrante, †

Custodes lecti Phœnix & dirus Ulysses
Prædam asservabant: huc undique Troïa gaza
Incensis erepta adytis, mensæque Deorum,
Crateresque auro solidi, captivaque vestis
Congeritur.

Sic posterioribus temporibus prædam Marathoniam asservat *a* Aristides. Post prælium ad Platæas severe edictum, *b* ne quis de præda privatim quicquam tolleret: deinde præda pro populorum meritis distributa. Athenis postea devictis, in publicum relata a *c* Lysandro præda. Et publici officii nomen q apud Spartanos, *d* λαφυροπῶλαι, *præda venditores.*

3. Si ad Asiam venimus, Trojani soliti, ut docet nos 67 Virgilius, *præda ducere sortem*, ut in rebus communibus dividendis fieri solet. Alias arbitrium ejus dividendæ penes imperatorem, quo jure Hector Doloni id expresse stipulanti promittit equos Achillis, ut intelligas jus acquirendi dominii 68 in captura sola non fuisse. Ad Cyrum *f* Asiæ victorem, nec minus ad *g* Alexandrum postea, perlata præda. Si Africam respicimus, idem mos

* *Iliad.* IX, 279, & *segq.*
† *Æn* II. 761, & *seqq.*
a *Plut. Aristide*, pag. 321. D.
b *Herod. l.* IX. c. 79.
c *Plut. Lysandro*, p. 442. A.
d *Xenoph. de Laced. rep.* c. 13. n. 11.
e *Homer. Iliad.* K. vers. 321.
Eurip. Rhes. vers. 182, & *seqq.*
f *Plinius lib.* XXXIII. c. 3.
g *Plut. Alex.* pag. 685, 686. *Curt.* IV. 1. VIII. 4. *Diodor. libro* XVII. c. 66. 71. *Strabo l.* XV. pag. 729, 730.

GROTII.

q *Apud Spartanos*] Agesilao in Asia agente, castris Pharnabazi captis Spithridates subtraxerat prædam; inquisitione ab Erispida Lacedæmonio instituta aufugit. [Hoc refert *Plutarchus*, Vit. Agesil. pag. 601. E.]

GRONOVII.

65 *Neque me tecum*] Nam tu accepturus majorem, utpote imperator summus.

66 *Præcipiat*] Præcipua vel eximia auferat, antequam reliquum prædæ distribuatur, ut legatum per præceptionem in jure.

67 *Virgilius*] Æn. IX, 268.

68 *In captura sola*] Non competisse uno eo nomine, quod quis ipse cepisset.

mos occurrit. Sic quæ *a* Agrigenti capta, quæque in *b* pugnâ Cannensi, & alibi, Carthaginem missa. Apud Francos veteres, ut ex *c* Gregorii Turonensis historia apparet, quæ capta erant r sorte dividebantur: neque rex ipse aliud habebat de præda quam quod sors ipsi addixisset.

a *Diod. libro* XIII. c. 90.
b *Livius lib.* XXIII. c. 12.
c *Greg. Tur. l.* II, c. 17.

4. Sed quanto re militari Romani cæteris præstiterunt, tanto sunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionysius Halicarnassensis *d* morum Romanorum diligentissimus observator, ita nos hac de re docet: τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα, ὅσον ἂν ἡμῖν ὑπάρχῃ τυχεῖν δι' ἀρετὴν, δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος, καὶ τῶν ἀνὴ ὅπως τις ἰδιώτης γένηται κύριος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς δυνάμεως ἡγεμών. ὁ δὲ ταμίας αὐτὰ παραλαβὼν ἀπεμπολεῖ, καὶ εἰς δημόσιον ἀναφέρει τὰ χρήματα. *Quæcunque ex hostibus per virtutem capta sunt, ea lex jubet publica esse, ita ut non modo privati eorum domini non fiant, sed ne ipse quidem Imperator exercitus. verum quæstor illa accipit, & vendita in publicum refert.* Verba hæc sunt eorum qui Coriolanum incusant, (nn) nonnihil ad invidiam composita.

d *Antiq. Rom.* VII. 63.

XV. Nam s populum dominum esse prædæ verum erat: sed illud non minus verum, t ejus dispensandæ arbitrium Imperatoribus libera republica permissum fuisse, sed tale ut 69 actus sui rationem populo deberent. L. Æmilius apud † Livium: *captas non deditas diripi urbes, & in his tamen arbitrium esse Imperatoris, non militum.* Sed hoc arbitrium quod mos deferebat imperatoribus, ipsi interdum, quo longius 70 ab omni suspicione essent, rejiciebant ad Senatum, ut * Camillus: & qui retinebant, prout religioni, famæ, ambitioni serviebant, diverso modo usi reperiuntur.

† *Libro* XXXVII. c. 32.
* *Liv. lib.* V. c. 22.

XVI. 1. Qui

GROTII.

r *Sorte dividebantur*] Habes hoc apud *Turonensem* lib. II, cap. 27. *Aymoinum* lib. I, cap. 12. & in epitome edita a *Frehero* cap. 9. Mos idem & aliarum gentium vetus. *Servius* ad illud Æneidos III. *Sortitus pertulit nullos: quia captivi & præda inter victores sorte dividebantur. Ut: & præda ducere sortem,* (In vers. 323.) De prædæ collatione in commune, & expurgatione per juramentum apud Suedos & Gothos, *Johannem Magnum* vide libro XI, c. II.

s *Populum dominum esse prædæ verum erat*] Vide & hac de re *Simlerum* in Helveticis.

t *Ejus dispensandæ arbitrium Imperatoribus libera republica permissum fuisse*] *Polybius* in excerptis Peirescianis de L. Æmilio Paulo: κύριον γενόμενον αὐτὸν πάσης βασιλείας καὶ λαβόντα τὴν ἐξουσίαν ὡς βέλτιστα χρήσασθαι, μηδενὸς ἐπιθυμῆσαι· *cum dominus factus esset regni integri posset que cuncta disponere suo arbitratu, nihil eum concupisse.* [Pag. 1454. *Edit. Amst.*]

GRONOVII.

69 *Actus sui rationem*] Acta illorum non valerent, nisi populus vel per se, vel per senatum ea rata habuisset.

70 *Ab omni suspicione*] Vel avaritiæ vel inæqualis favoris.

(nn) Vide HERM. RHABOD. SCHELII Dissertationem *De Præda*, subjectam HYGINO & POLYBIO, *De Castris Romanorum*, pag. 253, *& seqq.* qui tamen Auctorem nostrum nusquam laudat, quamquam de totâ hac re accuratiùs, ante illum, dudum hoc agentem. *J. B.*

XVI. 1. Qui ſanctiſſimi eſſe aut credi volebant, [u] prædam non attingebant omnino, ſed ſive pecunia erat in præda, eam jubebant a quæſtore populi Romani percipi; ſive res aliæ, eas per quæſtorem [71] ſub haſta venumdari: unde redactam pecuniam manubiarum nomine ſignificatam Favorinus apud Gellium ſenſit. Hæc pecunia per quæſtorem in ærarium deferebatur, prius tamen, [72] ſi res triumphi eſſet, oſtentata publice. Livius libro IV. de C. Valerio conſule: † *prædæ ex aſſiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congeſta erant, fuit aliquantum: venditum ſub haſta conſul in ærarium redigere quæſtores juſſit.* Idem fecit Pompejus de quo hæc ſunt Velleji * verba: *pecunia Tigranis,* x *ſicut Pompejo moris erat, redacta in quæſtoris poteſtatem ac publicis deſcripta literis.* Ita & M. Tullius *a* qui ſic de ſe ipſo in literis ad Salluſtium: *de prædâ meâ præter* 73 *quæſtores urbanos, id eſt, populum Romanum, teruntium nec attigit, nec tacturus eſt quiſquam.* Atque id antiquis & melioribus temporibus fuit maxime uſitatum, quo Plautus *b* reſpiciens ſic ait:

Nunc hanc prædam omnem jam ad quæſtorem deferam.

Et de hominibus captivis *c* ſimiliter:

Quos emi de prædâ 74 *de quæſtoribus.*

2. Sed alii ſine quæſtore ipſi prædam vendebant & referebant in ærarium, quod & ex Halicarnaſſenſi ſequentibus verbis colligere eſt. Sic a Tarquinio rege *d* jam olim victis Sabinis prædam & captivos Romam miſſos legimus. Sic Romilius & Veturius conſules narrantur prædam vendidiſſe ob ærarii penuriam, ægre id ferente exercitu. Sed cum paſſim id occurrat, quan-

[u] *Prædam non attingebant omnino*] *Manius Curius juravit ſe ex præda nihil attigiſſe, præter guttum faginum quo ſacrificaret.* Scriptor vitæ Virorum illuſtrium [*Aurelius Victor*, Cap. 60.] de Mummio agens: *Corinthum ſignis tabuliſque ſpoliavit, quibus cum totam repleſſet Italiam, in domum ſuam nil contulit.* De nominato modo Æmilio Paulo Plutarchus: ἀδενὸς δ' ἧττον αὐτῷ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπῄνεν οἱ ἄνθρωποι, πολὺ μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἠθροισμένων ὃ δ' ἰδίᾳ ἐθελήσαντος, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδόντος· *nec minus liberalitatem ipſius & animi magnitudinem prædicabant homines, quod congeſtam ex regis opibus auri argentique vim magnam nec inſpicere voluiſſet, ſed quæſtoribus in publicum deferendam dediſſet.* (Pag. 270. D.)

x *Sicut Pompejo moris erat*] Ut plurimum. vide quod ſequente paragrapho ex *Lucano* adducetur.

GRONOVII.

71 *Sub haſta venumdari*] Publica auctione in parte caſtrorum, quæ Quintana vocabatur. *Suet.* Ner. 26. *Lipſ.* de mil. dial. 3. *vel juſti, vel exiſtimationis gratiæve civium cupidi erant.*

72 *Si res triumphi*] Si res bello geſtæ eſſent tantæ ut triumphum mererentur.

73 *Quæſtores, id eſt, populum*] Nam quæſtores procurabant rem & ærarium populi.

74 *De quæſtoribus*] Vendentibus eos quæſtoribus.

GROTII.

u *Prædam non attingebant omnino*] *Manius Curius juravit ſe ex præda nihil attigiſſe, præter guttum faginum quo ſacrificaret.* Scriptor vitæ Virorum illuſtrium [*Aurelius Victor*, Cap. 60.] de Mummio agens: *Corinthum ſignis tabuliſque ſpoliavit, quibus cum totam repleſſet Italiam, in domum ſuam nil contulit.* De nominato modo Æmilio Paulo Plutarchus: ἀδενὸς δ' ἧττον αὐτῷ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπῄνεν οἱ ἄνθρωποι, πολὺ μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἠθροισμένων ὃ δ' ἰδίᾳ ἐθελήσαντος, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδόντος· *nec minus liberalitatem ipſius & animi magnitudinem prædicabant homines, quod congeſtam ex regis opibus auri argentique vim magnam nec inſpicere voluiſſet, ſed quæſtoribus*

quantum ducum quiſque ex triumphis Italicis, Africanis, Aſiaticis, Gallicis, Hiſpanicis in ærarium per ſe aut quæſtorem retulerit, exempla congerere nihil eſt opus. Illud magis notandum, datam prædam aut ejus partem interdum Diis, interdum militibus, interdum & aliis. Diis aut res ipſæ datæ, ut ſpolia quæ Romulus *a* Jovi Feretrio ſuſpendit, aut redacta inde pecunia, ut ex Pometinis manubiis *b* Tarquinius Superbus templum Jovis in monte Tarpejo ſtatuit.

a *Dion Halic. lib.* II. c. 34. *Liv. lib.* I. c. 10.

b *Liv.* I. 53. & 55.

XVII. 1. Militibus prædam dare priſcis Romanis 75 ambitioſum videbatur: uti Sextus *c* Tarquinii Superbi filius, ſed Gabiis profugus, prædam militi dilargitus dicitur, ut eo modo potentiam ſibi conciliaret. Appius Claudius in *d* ſenatu ſimilem largitionem arguit ut novam, prodigam, inconſultam.

c *Liv. d. lib.* c. 54.

d *Liv. lib.* V. c. 20

Præda autem militi conceſſa aut dividitur, aut diripitur. Dividi poteſt 76 aut ratione ſtipendiorum, aut γ ratione meritorum. 77 Stipendiorum ratione dividi prædam Appius Claudius *e* volebat, ſi illud obtinere non poſſet, ut redacta inde pecunia in ærarium deferretur. Totum autem dividendi ordinem accurate explicat Polybius *: nempe in dies aut (οο) vigilias partem exercitus 78 alteram, aut minorem ad comportandam prædam 79 mitti 80 ſolitam: & quod quiſque reperiſſet id juſſum 81 in caſtra perferre ut per tribunos æqualiter divideretur, vocatis ad partem etiam his qui caſtra ſervarent, (quod & apud Hebræos *e* regi Davidi placuiſſe, & inde in legem tranſiiſſe legimus) quique per valetudinem aut delegata miniſteria aberant.

e D. loco.

* *Lib.* X. c. 16.

e 1 *Sam.* XXX. 24

2. Interdum non ipſa præda ſed redacta inde pecunia *f* prædæ loco militibus donata, quod ſæpe in triumpho fiebat. Proportionem hanc invenio, *g* ſimplex pediti, duplex centurioni, triplex equi-

f *Liv. l.* XLV. c. 34 40. 43.

g *Ibid.* c. 40.

GROTII.

γ *Ratione meritorum*] Id apud Hebræos factum docet *Joſephus* lib. III. antiquæ hiſtoriæ (cap. 2. pag. 76. A.)

GRONOVII.

75 *Ambitioſum*] Eſſe gratificari militi contra diſciplinam & dignitatem, aut pravæ indulgentiæ opus.

76 *Aut ratione ſtipendiorum*] Aut pro ſtipendiis aut ſuper ſtipendia pro meritis.

77 *Stipendiorum ratione*] Immo ipſum ſtipendium militi ex pecunia prædaticia numerandi auctor erat, ut eo minus tributi plebs conferret.

78 *Alteram aut*] Aliquando de ſingulis manipulis ſecretum numerum pro magnitudine urbis expugnatæ, aliquando per cohortes, ſive manipulos, diviſo exercitu omni partem alteram.

79 *Mitti*] Per urbem & domos.

80 *Solitam*] Ita ut pars altera & plerumque major in armis partim in caſtris, partim per urbis patentia & munita loca diſpoſita eſſet ad omnes caſus præveniendos.

81 *In caſtra*] Vel forum aut ſpatioſum locum urbis.

(οο) De *Vigiliis* nihil apud POLYBIUM: immo ipſe, paullo ante locum indicatum, narrat, *Scipionem*, expugnatâ novâ *Carthagine* in *Hiſpaniâ*, quum nox adventaret, juſſiſſe milites finem diripiendi facere, & præſidium collocari in Foro ad aſſervandam prædam. J. B.

equiti datum. Interdum ſimplex pediti, *a* equiti duplex. Alias ſimplex pediti, duplex centurioni, z tribuno *b* & equiti quadruplex. Meritorum etiam ſæpe habita ratio, ſicut Marcius *c* quod (PP) fortiter feciſſet a ex præda Coriolana donatus eſt 82 a Poſthumio.

a Liv. l. XLV. c. 34.
b Suet. Cæſ. c. 38. & App. II. civil.

3. Utrovis modo fieret diviſio b licebat Imperatori ἐξαίρετον, hoc eſt, præcipuum ſibi accipere quantum vellet, id eſt, quantum æquum arbitraretur: c quod & aliis interdum virtutis ergo conceſſum. Euripides Troadibus de nobilioribus feminis Trojanis agens, ait, (*vers.* 33.)

c Liv. d. lib.

Τοῖς πρώτοισιν ἐξῃρημένας
στρατῷ.
Quæ principibus eximiæ datæ
Erant Achivis:

Et de Andromacha, (*ibid.* vers. 274.]

Καὶ τὴν δ' Ἀχιλλέως ἔλαχε παῖς ἐξαίρετον.
Accepit illam Pyrrhus eximiam ſibi.

Aſcanius de equo apud Virgilium (*Æn.* IX, 270, 271.)

Ip-

GROTII.

z *Tribuno & equiti*] Tribuno & præfecto equitum ait *Appianus* civilium II. [Pag. 491. *Ed. H. Steph.* Atque hæc eſt vera diſtributio: aliam, ex errore memoriæ, in ipſo contextu Auctor poſuerat. In loco autem SUETONII, ad quem ſimul ora libri nos remittit, non dicitur quantum daretur Equitibus, niſi ex vitio priſcarum Editionum, ſecundum quas diſtributio facta fuiſſet modo planè diverſo ab iis omnibus, quos Auctor noſter commemorat. *J. B.*]

a *Ex præda Coriolana*] Vide *Plutarchum* Coriolano. (Pag. 218. A. B.)

b *Licebat Imperatori*] Vide *Leunclavium* in Turcicis.

c *Quod & aliis interdum virtutis ergo conceſſum*] Sic Neſtor feminam poſſidebat:

——— ἣν οἱ Ἀχαιοὶ
Ἔξελον.
——— *munere Grajûm*
Exceptam ſorti.

Eſt id Iliados Λ. (vers. 625.) At Odyſſeæ Ξ. Ulyſſes ait, (vers. 232.)

Τῶν ἐξαιρεύμην Μηκωνίκα, πολλὰ δ' ἑταίρῃ

Λάγχανον.
Eximiam accepi Meneæcea, plurima deinde
Sorte tuli.

Euripides de Caſſandra:

Ἐξαίρετόν νιν ἔλαβεν Ἀγαμέμνων ἄναξ.
Sibi hanc Atrides major eximiam tulit. [Troad. vers. 249.]

De iis quæ Athenienſium duci Demoſtheni e præda ἐξῃρέθησαν, præcipui jure data ſunt, vide *Thucydidem*, libro III. [c. 114. In loco *Iliadis*, XIV, 232. Auctor noſter, neſcio quare, legit Μηκωνίκα, (quod nomen proprium mulieri non convenit) pro adjectivo, apud Poëtam, frequentiſſimo, & heic aptiſſimo. μηκωνίκα. Omnino dicere vult *Ulyſſes*, ſe pretioſiſſima quæque, & quæ maximè ipſi placerent, elegiſſe. *J. B.*]

GRONOVII.

82 *A Poſthumio*] Poſtumo Cominio. *Liv.* 2, 33.

(pp) Non hoc narrat LIVIUS, quem Auctor in orâ libri indicat: ſed DIONYSIUS HALICARNASS. *Antiq. Rom.* Lib. VI. Cap. 94. *J. B.*

Ipsum illum clypeum, cristasque rubentes
Excipiam sorti.

Pausaniæ post in Platæis prælium eximia data, mulieres, equos, camelos, narrat * Herodotus. Sic Ocrisiam Corniculanam præcipuam accepit 84 rex † Tullius. d Fabricius apud Halicarnassensem *a* in oratione ad Pyrrhum: *ἐκείνων δορυκτήτων ἐξόν μοι λαβεῖν ὁπόσα βυλοίμην· ex his quæ bello erant captæ licebat mihi quantum vellem excipere.* Isidorus huc respiciens ubi de jure agit militari: *prædæ, b* ait, *decisio, & pro personarum qualitatibus ac laboribus justa divisio, ac principis portio.* Tarquinius Superbus, ut apud *c* Livium est, & ipse ditari volebat, & delinire præda popularium animos. Servilius in oratione pro L. Paulo *d* ait eum præda partienda locupletem se (qq) facere potuisse. Et hanc Imperatoris portionem sunt qui potius significatam volunt 85 manubiarum nomine, quos inter est *e* Asconius Pedianus.

* *Lib.* IX. c. 80.
† *Dion Halic. Lib.* IV. c. 1.
a *Excerpt.* pag. 714, 715. *Ed. Oxon.*
b *Orig.* v. 7.
c *Lib.* I. c. 57.
d *Liv. l.* XLV. c. 37.
e *In Verr.* I. 59.

4. Sed laudatiores illi, qui jus suum remittentes nihil sibi de præda ceperunt, qualis is quem dixi Fabricius, *f τὸν ἐκ δικαίᾳ πλοῦτον ὑπεριδὼν ἕνεκα δόξης, etiam juste partas divitias præ gloria contemnens:* quod ipse se facere ajebat Valerii Publicolæ & aliorum paucorum exemplo: quos M. Porcius Cato *g* imitatus est in Hispaniensi victoria, negans quicquam ad se perventurum e bello captis, præter ea quæ in cibo ac potu insumsisset: addens tamen, non a se culpari Imperatores qui concessas utilitates sumerent, sed malle se de virtute cum optimis, quam de pecunia cum ditissimis certare. Proxime ad hanc laudem accedunt qui prædam 86 modice delibarunt, ut Pompejus apud Lucanum *h* a Catone laudatur, qui

f *Apud Dion. Halic.* Excerpt. pag. 714.
g *Plut. M. Catone* pag. 342.
h *Pharsal.* IX. 197.

Plura retentis
Intulit,

5. In

GROTII.

d *Fabricius*] Cujus exemplum & sibi & militi proponit Julianus apud *Ammianum* libro XXIV. (Cap. 3.)

GRONOVII.

83 *Excipiam sorti*] Non patiar in sortem venire & tibi præcipuum dabo.

84 *Rex Tullius*] Immo Tarquinius Priscus; fuit enim Ser. Tullii mater. [Maritus *Ocrisiæ* illius vocabatur *Tullius*: idque locum dedit errori Auctoris nostri. *J. B.*]

85 *Manubiarum nomine*] Verba *Asconii: spolia quæsita de vivo hoste nobili per deditionem manubias veteres dicebant: & erat Imperatorum hæc præda, ex qua, quod vellent, sumerent.* Puto quemadmodum Imperatorum erat exercitus, erat provincia, erat bellum: quæ quoties dicuntur, non excludunt jus populi. Sic & manubiæ dicuntur Imperatorum, non quod pars ipsis cedens proprie hoc vocabulo significetur: sed quod illorum plerumque arbitrii esset, vellentne in ærarium deferre, an militi distribuere. Potest & allusisse videri ad illud *Ex manubiis*: Suet. Jul. 26. *Gell.* 13, 24. quod non efficit, quo minus &, quod privati nanciscuntur inde, *manubiæ* dicantur.

86 *Modice delibarunt*] Exiguam de illa sibi partem ceperunt.

(qq) Non *se* ipsum, sed *Servium Galbam*; qui ægrè ferebat, quòd militibus suis prædæ data non fuisset, in quâ partiendâ ipse locuples fieri poterat. *J. B.*

e *Epi-*

5. In divisione interdum & [87] absentium habita ratio, ut capto Anxure constituit * Fabius Ambustus; interdum ob causam quorundam quamvis præsentium non habita, ut [88] Minutiani exercitus † dictatore Cincinnato.

6. Quod autem jus vetere republica Imperatores habuerant, id post occupatam rempublicam ad [89] magistros militum translatum ex Codice *a* Justinianeo apparet, ubi [90] a gestorum insinuatione absolvuntur donationes rerum mobilium vel se moventium, quas magistri militum militibus præstant ex spoliis hostium, sive in ipsa bellorum occupatione, sive in quibuscumque locis degere noscerentur.

7. Sed hæc divisio jam olim sæpe in calumniam patuit, quasi duces ea ratione privatam gratiam captarent, quo nomine accusati *b* Servilius, *c* Coriolanus, Camillus *d*, quasi amicis & clientibus de publico largientes. Ipsi contra se tuebantur publico bono, ἵνα οἱ συναράμενοι τῷ ἔργῳ, τὸν τῶν πόνων καρπὸν κομισάμενοι, προθύμως ἐπὶ τὰς ἄλλας στρατιὰς ἀπανίωσιν· *ut qui operi adfuerant, fructu laboris percepto, ad alias expeditiones fierent promtiores.* quæ *e* Halicarnassensis in hanc rem verba sunt.

XVIII. 1. Venio ad direptionem. ea militi concessa aut in populatione, aut post prælium oppidive expugnationem ut signo dato discurreretur: quod antiquis sæculis rarius, nec tamen exemplis caruit. Nam Suessam *f* Tarquinius militi diripiendam dedit: castra Æquorum *g*. Q. Servilius Dictator: Vejos urbem *h* Camillus: castra Volscorum *i* consul Servilius. Permisit & direptionem *k* L. Valerius in agro Æquorum, Q. Fabius *l* fusis Volscis, captaque Ecetra, mox alii sæpe. Victo *m* Perseo Paulus consul spolia jacentis exercitus peditibus, equitibus prædam circumjacentis agri concessit. Idem *n* ex senatusconsulto diripiendas dedit militi e Epiri urbes. f Lucullus *o* victo Tigrane, militem a spoliis legen-

a *L.* 36. §. 1. *C. de donat.*
b *Dion l.* VI. c. 30.
c *Idem* VII. c. 63.
d *Liv.* V. 32.
e *Dion. Halic. lib.* VII. c. 64.
f *Dionys. l.* IV. c. 50.
g *Liv lib.* IV. c. 47.
h *Liv.* V, 20.
i *Dion. Hal.* VI. 29.
k *Idem*, IX. 55.
l *Idem*, X. 21.
m *Liv.* XLIV. 45.
n *Idem*, XLV. 34.
o *Appian. Mithrid.* pag. 230.

GROTII.

e *Epiri urbes*] Et Athenas Sulla. *Appianus* Mithridatico (*pag.* 195.)

f *Lucullus*] Ab eo data diripienda militi Tigranocerta, narrat *Plutarchus*, (pag. 511. E.) ex spoliis datas singulis præterea drachmas octingentas. Severus Ctesiphontis prædam concessit militi: idem & tribunos & duces & ipsos milites habere jussit quæ per vicos diripuerant. *Ælius Spartianus* narrat, Mahumetes II. Constantinopoleos & prædam & mancipia promisit militi. [Quod primum narrat SPARTIANUS, factum equidem est à *Septimio Severo* Imp. at posterius est *Alexandri Severi*. Prius exstat in *Vit. Severi*. Cap. 16, alterum in *Vit. Alex. Severi*. Cap. 55. Adeoque nominum similitudo Auctori nostro caussa fuit erroris. *J. B.*]

GRONOVII.

87 *Absentium*] De eodem exercitu.

88 *Minutiani*] Quem ille obsessum ab hostibus liberaverat & hanc pœnam ferre jussit infelicis militiæ.

89 *Magistros militum*] A Constantino M. institutos.

90 *A gestorum insinuatione*] Excipiuntur, ne de illis referre necesse sit ad Imperatorem inter cæteras res de bello gestas. Sic Tiberius corripuit consulares exercitibus præpositos, quod de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent, tanquam non omnium tribuendorum ipsi jus haberent. *Suet.* 32.

legendis diu inhibuit, mox certa jam victoria jus spoliandi hostes
*Cap. 45. indulsit. Cicero de inventione primo * inter modos acquirendi dominii ponit, si quid ex hostibus captum sit, g 91 cujus prædæ sectio non venierit.

2. Qui morem hunc improbant, aiunt avidas in direptiones manus præripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eveniat, h 92 ut qui segnior sit prædetur, at fortissimus quisque laboris periculique præcipuam partem petere soleat, quæ sunt verba Appii apud † Livium: unde non longe abit Cyri illud apud a Xenophontem: 93 ἐν τῇ ἁρπαγῇ εὖ οἶδ' ὅτι οἱ πονηροὶ πλεονεκτήσουσιν. Sed contra b dicitur, gratius id fore lætiusque quod sua quisque manu ex hoste captum domum retulisset, quam si 94 multiplex accepisset alterius arbitrio.

† Lib. v. c. 20.
a De Cyri inst. VII. 2. n. 4.
b Apud Liv. ubi supr.

3. Interdum quoque concessa direptio, quod impediri non posset. In expugnatione Cortuosæ Hetruscorum oppidi, narrante c Livio, *publicari prædam 95 tribunis placebat, sed 96 imperium quam consilium segnius fuit. jam militum præda erat, nec nisi per invidiam adimi poterat.* Sic & d Gallogræcorum castra a C. Helvii agmine direpta legimus contra ducis voluntatem.

c Lib. VI. c. 4.
d Livius lib. XXXVIII. c. 23.

XIX. Quod dixi, aliis interdum extra milites prædam aut pecuniam e præda redactam concedi solere, id ferme ita contigit, ut his qui tributum ad bellum contulerant tantundem e redderetur.
e Dion. Hal. lib. V. c. 47.

GROTII.

g *Cujus prædæ sectio non venierit*] *Varro* sex modos numerat, quibus dominus legitimus perficiatur, hereditatis justæ aditionem, mancipationem, in jure cessionem, usucapionem, e præda sub corona venditionem, & ab auctione publica, cum bona cujusquam sectione veneunt. [*De Re Rust.* Lib. II. Cap. 10. Quo de loco vide WILHELMI GOESII *Vindic. pro receptâ de Mutui alienatione sententiâ*, p. 66, & seqq. *J. B.*]

h *Ut qui segnior sit prædetur*] Vide quæ jam nunc ex *Procopio* adferemus ad §. 24.

GRONOVII.

91 *Cujus prædæ sectio*] Quæ præda per quæstores auctioni subjecta non sit. *Cæsar* 2, Gall. 33. *sectionem ejus oppidi universam Cæsar vendidit. Justin.* 38, 7. *Flor.* 2, 3.

92 *Ut qui segnior sit prædetur*] Verba *Livii* 5, 20. in libris antiquis sic leguntur: *ut segnior sit prædator ut quisque laboris periculique præcipuam petere partem soleat.* In quibus hæserunt propter duplicem usum particulæ *Ut*. Sensus, uti, prout quisque soleat præcipuam laboris & periculi partem petere, is in prædando sit segnior. Sic lib. 3, 50. *ut quisque occurrerat, plebem adhortantes.* Eodem cap. 53. *tunc ut quæque causa erit, statuetis.*

93. Ἐν τῇ ἁρπαγῇ] In direptione sat scio ignavos majorem partem laturos.

94 *Multiplex*] Amplius, cumulatius.

95 *Tribunis*] Militum consulari potestate.

96 *Imperium quam consilium*] Id imperari non potuit, facultate & arbitrio ea de re consultandi erepto per festinationem militum, qui prædam jam invaserant, nec nisi cum maximo odio & criminatione ducum erant reddituri.

tur. 97 Ludos quoque ex manubiis interdum inſtructos notes.

XX. 1. Neque vero diverſis tantum bellis aliter atque aliter uſurpatum, ſed eodem bello eadem præda ſæpe in uſus diverſos impenſa, aut partibus diviſis, aut rerum generibus diſtinctis. Sic Camillus decimam * ex præda i Apollini Pythio dedit, Græcorum exemplo, ſed quod primitus ab Hebræis venerat: quo tempore ſub decima prædæ vota, non res moventes tantum, ſed & 98 urbem, & agros venire a pontificibus judicatum eſt. Eodem victore prædæ † de Faliſcis pars maxima ad quæſtorem redacta eſt, haud ita multum militi datum. Sic & 99 L. Manlius *prædam aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura ut quam æquiſſima eſſet per milites diviſit.* quæ 1 Livii a verba ſunt.

* *Liv. l. v. c. 23.*

† *Ibid. c. 19.*

a *Lib. XXXVIII. c. 23.*

2. Genera in quæ præda dividi poteſt ſunt hæc: homines captivi, armenta, & greges, quæ Græci, cum proprie loquuntur λείαν vocant, pecunia, res mobiles aliæ, pretioſæ aut viliores. Q. Fabius *b* Volſcis devictis λείαν & ſpolia per quæſtorem vendi jubet: argentum 2 ipſe defert. Idem *c* Volſcis & Æquis devictis captivos extra Tuſculanos militi donat, & in agro Ecetrano homines ac pecora diripienda concedit. L. Cornelius *d* Antio capto aurum, argentum, æs in ærarium defert: captivos & prædam per quæſtorem vendit: militi ea permittit, quæ ad victum & veſtem pertinebant. Nec diſſimile huic *e* Cincinnati inſtitutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto pretioſiora prædæ Romam miſit, cætera centuriatim diviſit. Camillus captis Vejis *f*, præter pecuniam ex venditione captivorum, nihil in publicum redegit; Hetruſcis devictis *g*, captiviſque venditis, ex ea pecunia aurum matronis 3 quod contulerant perſolvit, pateras tres aureas in Capitolio poſuit. Coſſo dictatore, *h* ex Volſcis præda omnis præter libera corpora militi conceſſa eſt.

b *Dionyſ. Ant. VIII. 82.*

c *Idem l. X. c. 21.*

d *Ibidem.*

e *Idem, Lib. X. c. 25.*

f *Liv. lib. V. c. 22.*

g *Idem, VI. 4.*

h *Idem, VI. 13.*

3. Fabricius ſuperatis Lucanis, *i* Brutiis, Samnitibus, militem ditavit, tributa civibus reddidit, 4 quadringenta talenta *k* in ærarium re-

i *Dion. Halicar. Excerpt. pag. 714.*

GROTII.

i *Apollini*] Meminit & *Appianus* in *excerptis Peireſcianis*, (pag. 546.)

k *In ærarium retulit*] Et Fabius pecuniam venditorum hominum capto Tarento, cum prædæ reliquum militibus diſpertiſſet. [Aliter rem narrant LIVIUS, *Lib.* XXVII. c. 16. num. 7. & PLUTARCHUS, *Vit. Fab.* pag. 187., C. Confudit forte Auctor noſter, quod Hiſtoricus Latinus paullo infra refert de *Scipione*, ubi *Haſdrubalem* deviciſſet, Cap. 19. n. 2. *J. B.*]

GRONOVII.

97 *Ludos quoque*] Scenicos, Circenſes, Amphitheatrales vel gladiatorios, qui erant voluptas populi, honos Deorum, divitum ambitio.

98 *Urbem, & agros*] Ut horum etiam decimæ æſtimatio iniretur & dedicaretur.

99 *L. Manlius*] Immo *Cnæus*. [Ita ipſe Auctor in fine iſtius paragraphi. *J. B.*]

1 *Livii verba XXXVIII.*] C. 23.

2 *Ipſe defert*] In triumpho.

3 *Quod contulerant*] De ornatu ſuo & mundo ad crateram auream Apollini Delphos portandam. c. 25.

4 *Quadringenta talenta*] 240000. Philip.

5 De-

retulit. Q. Fulvius & Appius Claudius, a cum Hannonis captа eſſent caſtra, prædam vendiderunt, diviſeruntque, 5 donatis quorum opera fuerat ſingularis. Scipio, b capta Carthagine, quæ in urbe erant dedit diripienda militi, excepto auro, argento, 6 donariis. Acilius, * capta Lamia, partim diviſit, partim vendidit prædam. Cn. Manlius victis Gallogræcis, concrematis ex Romana ſuperſtitione hoſtium armis, † cæteram prædam conferre omnes juſſit, & 7 aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquiſſima eſſet, in milites diviſit.

a *Liv.* xxv. 14.
b *App. Pun. Bell.* pag. 83.
* *Livius* l. xxxviii. c. 5.
† *Idem lib.* xxxviii. c. 23.

XXI. 1. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos, quam apud alias gentes pleraſque prædam fuiſſe populi Romani, ſed ejus diſpenſandæ arbitrium aliquod Imperatoribus conceſſum, ita tamen ut, quod ante diximus, rationem actus ſui populo deberent. quod inter alia docet exemplum L. Scipionis. qui damnatus eſt peculatus judicio, ut loquitur a Valerius Maximus, 8 quadringenta octoginta argenti plus accepiſſe quam in ærarium retuliſſet: & aliorum quos ante retulimus.

a *Lib.* v, c. 3. & *Livius* l. xxxviii. 55.

2. M. Cato in oratione quam de præda ſcripſit, vehementibus atque illuſtribus verbis, ut ait Gellius b, de impunitate peculatus atque licentia conqueſtus eſt: ex qua oratione hoc exſtat fragmentum: *Fures privatorum furtorum* 10 *in nervo atque compedibus aetatem agunt. Fures publici in auro atque purpura.* Idem alibi c dixerat, *mirari ſe, audere quemquam capta bello ſigna pro ſupellectile domi ſtatuere.* Ita & Verri peculatus invidiam d auget Cicero, quod ſignum ſuſtuliſſet, & quidem 11 captum de præda hoſtium.

b *Lib.* xi. c. 18.
c *Priſc. libro* vii. in fin.
d *Verr.* iv. c. 41.

3. Nec Imperatores tantum, ſed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, ſi nempe eam in publicum non detuliſſent: adigebantur enim omnes ſacramento, ut ait Polybius, e *περὶ τοῦ μηδένα νοσφίζεσθαι μηδὲν τῶν ἐκ τῆς διαρπαγῆς, ἀλλὰ τηρεῖν τὴν πίστιν κατὰ τὸν ὅρκον· nihil quemquam ex præda interverſurum, ſed fidem ſervaturos ex religione ſacramenti.* Quò forte referri poteſt formula juris-

e *Hiſt.* x. 16.

GRONOVII.

5 *Donatis*] Extra ordinem honoratis munere vel dono inſigni.

6 *Donariis*] Templorum ornamentis.

7 *Aut vendidit*] Hoc jam paullo ſuperius poſuit: ſed quia ibi per errorem Manlio prænomen Lucii dederat, aliam de Cnæo hic recte appellato hiſtoriolam putavit.

8 *Quadraginta octoginta*] Huic ſummæ præmittendum erat, *ſex millia pondo auri.*

9 *Liv. lib.* xlv.] Immo 38, 55.

10 *In nervo*] In vinculis carceris *Ter.* Phorm. 2, 2. 11. *Vereor, ne iſthæc fortitudo in nervum denique erumpat.* 4, 4. 16. *noſtra cauſa ſcilicet in nervum potius ibit.*

11 *Captum de præda*] Exemplum alienum: nam id ſimulacrum Mercurii P. Scipio deſtructa Carthagine de Pœnorum hoſtium præda dono dederat Tyndaritanis in Sicilia, a quibus id abſtulit Verres.

12 *Num-*

jurisjurandi apud *a* Gellium, (rr) qua militi imperatur ne quid tollat in exercitu decemque millia passuum prope, quod pluris sit 12 nummi argentei, aut si sustulerit ad consulem proferat, aut triduo proximo profiteatur. Hinc intelligi potest quid sit quod Modestinus *b* dicit: *is qui prædam ab hostibus captam surripuit* 13 *peculatus tenetur*: quod vel unum satis esse debuit ut juris interpretes moneret ne ex hostibus capta singulis acquiri crederent, cum constet * peculatum non esse nisi in re publica, sacra, aut religiosa. Hæc omnia eo pertinent, ut appareat, quod supra diximus, 14 semota lege civili, & 15 primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bellum gerentis fieri.

a *Lib.* XVI. c. 4.

b *L. pen. ad l. Jul. peculi.*

* *L.* 1. *cod. tit.*

XXII. 1. Addidimus semota lege civili & primo, sive directe: illud quia de rebus 16 nondum actu quæsitis lex 17 ad utilitatem publicam potest imperare, sive lex illa lex populi est ut apud Romanos, sive regis ut apud Hebræos & alibi. Sub legis autem nomine etiam consuetudinem recte introductam volumus comprehendi. Alterum illud eo pertinet, ut sciamus sicut res alias acita & prædam posse a populo aliis concedi, nec tantum post acquisitionem sed & ante eam, ita ut subsecuta captura 18 conjungantur actiones 19 brevi manu, ut loquuntur jurisconsulti: nec tantum ea concessio nominatim fieri potest, sed & in genere, ut viduis, senibus, & egentibus pupillis pars prædæ data est temporibus Maccabaicis, aut etiam personis incertis ad exemplum 20 missilium, quæ Romani consules capientium faciebant.

2 *Mac.* VIII, 28. 30.

2. Neque vero hæc 21 juris translatio, quæ lege aut concessu infit, semper mera donatio est, sed interdum 22 contractus, interdum aut solutio ejus quod debetur, aut remuneratio ob damna 23 quæ

GRONOVII.

12 *Nummi argentei*] Quam nummus sestertius.

13 *Peculatus tenetur*] Publicum fraudasse judicatur.

14 *Servata lege civili*] Nisi ubi jus civile alicujus populi aliud statuat.

15 *Primo*] Acquisitione quasi originaria. 2, 1. 1.

16 *Nondum actu quæsitis*] Quarum acquisitio adhuc in spe tantum est. 2, 2. 5.

17 *Ad utilitatem*] Ut incendantur homines & acrius incumbant ad eas quærendas cum publico fructu, quippe hostibus decessuras.

18 *Conjungantur actiones*] Altera ex concessione populi, altera ex ipsorum occupatione.

19 *Brevi manu*] *Ulpianus* l. 43. §. 1. *de jure dot.* 1. per compendium, sine ambagibus, quoties scilicet celeritate conjungendarum actionum inter se una actio occultatur, ut loquitur idem l. 3. §. 12. *de donat. int. vir. & ux.*

20 *Missilium*] Quæ spargebantur rapienda vulgo diebus solennibus, sive in corpore suo, sive per sortes. *Sueton.* Ner. 11. *Statius* Cal. Satur. *Dives sparsio quos agit tumultus.* §. 45. Instit. *de R. D.* Noster 2, 8. 25.

21 *Juris translatio*] A populo in privatos.

22 *Contractus*] Quo pacti sunt privati cum republica vel principe, ut quod damni dare possint hosti, lucro ipsis cedat.

(rr) Vide hac de re RHAB. HERM. SCHELII Dissertationem *De Sacramentis Militum*, pag. 184, *& seqq.* in libro jam supra laudato. *J. B.*

1 *Sub-*

23 quæ quis paſſus eſt, aut ob id quod ipſe bello impendit, ſive ſumtu, ſive opera, ut cum ſocii aut ſubditi nullo ſtipendio militant, aut non tali quod operæ reſpondeat. Nam ex his cauſis prædam aut omnem, aut ejus partem concedi ſolitam videmus.

XXIII. Et illud quidem tacita conſuetudine ubique ferme inductum * juriſconſulti noſtri notant, ut ſua faciant quæ capiunt aut ſocii, aut [l] ſubditi qui ſine ſtipendio & ſuo ſumtu ſuoque periculo bellum gerunt. [m] Ratio in ſociis eſt evidens, quia naturaliter ſocius ſocio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium commune aut publicum eveniunt. Adde quod opera quoque gratis præſtari vix ſolet. *Sic medicis*, ait Seneca †, *pretium operæ ſolvi quod deſerviunt, quod a rebus ſuis avocati nobis vacant.* 24 In oratoribus idem æquum judicat [a] Quintilianus, quia hæc ipſa opera tempuſque omne alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt: quod [b] Tacitus dixit: *omitti curas familiares, ut quis ſe alienis negotiis intendat.* Credibile ergo eſt, niſi cauſa alia appareat, puta aut beneficentia mera, aut contractus antecedens, [n] ſpem ex hoſtibus lucrandi ſpectatam in damni & operæ compenſationem.

XXIV. 1. In ſubditis id non æque evidenter procedit, quia 25 hi operam civitati ſuæ debent: ſed contra occurrit quod ubi non omnes ſed aliqui militant, his ipſis a corpore civitatis retributio debetur ejus quod plus cæteris operæ aut ſumtus impendunt, multoque magis damnorum. in cujus retributionis certæ locum ſpes prædæ totius aut partis incertæ facile, nec ſine ratione, conceditur. Sic Poëta; [c]

Præda ſit hæc illis quorum meruere labores.

2. [o] De ſociis exemplum eſt in federe Romano, quo Latini [d] in

* *Cald. conſ. 85. Joh. Lupus de Bello §. ſi bene advert. Jaſon in l. quod apud hoſtes: de Legatis* 1. *Franc. a Ripa in l. 1. de acq. poſſ. n. 5. Covar. ad C. peccatum. p. 2. §. 11. n. 8. Bonfin. Lib. IV, dec. 5.*

† VI. *de Benef.* 15.

a *Inſt. Orat.* XII. 7.

b *Ann.* XI. 7.

c *Propert.* III. Eleg. II. 21.

d *Liv. L.* II. c. 33. & *Dion.* l. VI. c. 95.

GROTII.

l *Subditi qui ſine ſtipendio & ſuo ſumtu ſuoque periculo bellum gerunt*] Vide *Cromerum* XIX. Polonicorum.

m *Ratio in ſociis eſt evidens*] Utitur eâ Amalaſuntha in epiſtola ad Juſtinianum apud *Procopium* Goth. I.

n *Spem ex hoſtibus lucrandi ſpectatam in damni & operæ compenſationem*] Vide *Plutarchum* Marcello.

o *De ſociis exemplum eſt*] Priſcis Latinis tertias prædæ populus Romanus præſtabat. *Plinius* lib. XXXIV, 5. Pro modo miſſi militis prædam partiuntur pagi Helvetici, teſte *Simlero*: pro modo ſumtuum partiti Pontifex, Imperator, Veneti, bello contra Turcam. *Paruta* VIII. Pompejus Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi donavit, quia ſocius belli Mithridatici fuerat. [Poſthemum iſtud habet Auctor ex EUTROPIO, *Breviar.* Lib. VI. Cap. XI. Vide etiam STRABONEM, *Geogr.* Lib. XII. p. 547. Ed. Paris. *J. B.*]

GRONOVII.

23 *Quæ quis paſſus eſt*] Immo *fecit* dicendum.

24 *In oratoribus*] Cauſarum patronis.

25 *Hi operam civitati*] Sic in bello civium corpus addictum atque operatum eſſe reipublicæ dicit *Livius* 4. 60.

in prædæ partem æquam admittuntur in iis bellis, quæ populi Romani auſpiciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant 26 adjutoribus Romanis, *a* Ætolis quidem urbes & agri, Romanis autem captivi & res mobiles cedebant. Poſt victoriam de rege Ptolemæo, partem prædæ Athenienſibus dedit *b* Demetrius. Ambroſius hiſtoriam tractans Abrahami moris hujus æquitatem oſtendit: *c ſane his qui ſecum fuiſſent, in adjumentum fortaſſe ſociati, partem emolumenti tribuendam aſſerit, tanquam mercedem laboris.*

a *Polyb. l.* XI. c. 5. & *Liv.* XXVI. 24. XXXIII. 13.
b *Plut. Demetrio*, p. 896. A.
c *Lib.* I, *de Abrah.* c. 3.

3. De ſubditis exemplum eſt in populo Hebræo *, apud quem pars prædæ dimidia cedebat p his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam privatis ereptam ſuam faciebat, niſi quod eximia quædam ſolitus eſſet ad regem referre: unde accuſatos eos videmus † qui ad Arbela conſpiraſſe dicebantur, de præda omni ita ſibi vindicanda, ut nihil in ærarium deferrent.

* *Num.* XXXI, 27. 47. & 1 *Sam.* XXX, 22. & *deinceps.*
† *Vide & Mac.* VIII. 28. 30. † *Plut. apopht.* pag. 180. C.

4. At quæ publica hoſtium aut regis fuerant, exemta erant huic licentiæ. Ita legimus Macedonas, cum Darii caſtra ad 27 Pyramum amnem irrupiſſent, ingens auri argentique pondus diripuiſſe, nec quicquam reliquiſſe intactum q præter regis tabernaculum: *tradito more*, inquit *a* Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent.* Unde non abit mos Hebræorum, *b* qui victi regis coronam regi imponebant victori, eidemque aſſignabant (quod in Thalmudicis *c* Digeſtis legitur) regiam ſupellectilem bello captam: & quod in rebus geſtis Caroli Magni legimus, cum is Hungaros viciſſet, privatas opes militi, regias ærario ceſſiſſe. At apud Græcos λάφυρα erant publica, ut ante oſtendimus, σκῦλα ſingulorum. Vocant autem σκῦλα ea quæ 28 durante certamine eripiuntur hoſti, λάφυρα quæ poſt certamen: quod diſcrimen *d* & aliis gentibus nonnullis placuit.

a *Lib.* III. c. 11.
b 11 *Samuel.* XII, 30.
c *Tit. de rege.*
d *Arius de bello n.* 162. *Bellin. p.* 2, *tit.* 18. *n.* 3. *Donell. l.* IV. *Com. c.* 21. *Sylv. in verbo bellum* 1. *in pr. ex Roſell. Weſemb. ad* §. 17. *Inſt. de rer. div.*

5. At apud Romanos veteri quidem republica non tantum fuiſſe conceſſum militibus, ſatis apparet ex his quæ ſupra diximus. Pluſculum indulgeri cœpit militi in bellis civilibus. Ita a Sullano milite 29 Æquulanum *e* direptum legas. Et Cæſar poſt pugnam Pharſalicam caſtra Pompejana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum: *f*

e *App. Civ.* I. p. 380.
f *Lib.* VII. vers 738, *& ſeqq.*

Su-

GROTII.

p *His qui in procinctu fuerant*] Piſidæ partem prædæ dabant his qui domos ſervarant. *Chalcocondylas* lib. v.

q *Præter regis tabernaculum*] Vide & *Diodorum* libro XVII. (c. 35.) & *Plutarchum* Alexandro (pag. 676.) Similia vide apud *Xenophontem* IV. de Cyro, (*Cap.* 6. §. 6.) & belli ſui IV. (*Cap.* 4. §. 13.) & VII.

GRONOVII.

26 *Adjutoribus Romanis*] Adverſus Philippum.

27 *Ad Pyramum*] Ad Iſſon in faucibus Ciliciæ. *Curt.* 3, 11.

28 *Durante certamine*] In ipſo fervore prælii.

29 *Æquulanum*] Hirpinorum oppidum.

Supereſt pro ſanguine merces,
Quam monſtrare meum eſt; nec enim donare vocabo
Quod ſibi quiſque dabit.

a *App. civil. Lib.* IV. pag. 668. Bruti & Caſſii caſtra diripuerunt a Octaviani & Antoniani milites. Bello 30 civili alio Flaviani ad Cremonam ducti, quanquam inſtabat nox, coloniam divitem feſtinant impetu capere; veriti alioqui ne opes Cremonenſium in 31 ſinu præfectorum legatorumque eſſent, gnari ſcilicet, ut b Tacitus loquitur, *expugnatæ urbis prædam ad militem, deditæ ad ducem pertinere.*

b *Hiſt.* III. 19.

6. Atque id langueſcente diſciplina eo libentius conceſſum militi, ne 32 manente periculo omiſſis hoſtibus præda manus impediret, quod plurimas ſæpe victorias corrupit. Cum caſtellum Volandum in Armenia Corbulo expugnaſſet, *imbelle vulgus*, narrante Tacito *, *ſub corona venditum, reliqua præda victoribus ceſſit.* Apud eundem ſcriptorem † in prælio Britannico Suetonius ſuos hortatur, ut cædem continuent prædæ immemores: addens parta victoria cuncta ipſis ceſſura: qualia & alibi paſſim invenias. Adde quod r ex Procopio jam modo attulimus.

* *Tac. ann.* XIII. 39.
† *Ann.* XIV. 36.

7. Sunt autem quædam tam exigua, 33 ut publicati digna non ſint. Hæc ubique ſolent capientes ſequi populi conceſſu. Talia erant vetere Romana republica, haſta, haſtile, ligna, pabulum, 34 uter, follis, 35 facula, & ſi quid minoris eſſet nummi argentei Nam has exceptiones ſacramento militari additas apud Gellium a legimus. Cui non diſſimile eſt quod nautis etiam ſtipendio militantibus conceditur: b Galli deſpoliationem aut pilagium vocant, & eo comprehendunt veſtem, aurum quoque & argentum intra decem ſcutatos. Alibi pars aliquota prædæ militibus datur, ut in c Hiſpania, ſ modo quinta, modo tertia, alias dimidia penes regem manet: & ſeptima, interdum decima penes ducem exer-

a *Lib.* XVI, c. IV.
b *Conſt. Gall. lib.* XX, *tit.* XIII. *art.* 10 & 16.
c *Leg. Hiſp. lib.* IV, *tit.* XXVI. *p.* 2.

GROTII.

r *Ex Procopio*] Is Vandalicorum II. narrat, Salomoni in Levatas bellum gerenti infenſos fuiſſe milites, quod prædam detineret. Dicebat id ſe facere ut bello finito diſtribueret pro cujuſque meritis. Et Gothicorum II. omnem ex Piceno prædam convectam ad Beliſarium qui eam pro meritis divideret; addita cauſa: ὃ γὰρ δίκαιον ὑφ' ἑτέρων μὲν τοὺς πολεμίους μεγάλῳ ἀπόλλυσθαι, ἄλλους δὲ τῷ μέλιτι ὀλίγῃ ταλαιπωρίᾳ ὀλίνασθαι· *non æquum eſſe ab aliis magno labore fucos interfici, alios autem ſine ulla moleſtia melle veſci.*

s *Modo quinta*] Eum & Turcis morem tribuit *Leunlavius* libro III. & libro V.

GRONOVII.

30 *Civili alio*] Inter Vitellium & Veſpaſianum.

31 *Sinu præfectorum*] A quibus illi magna pecunia redemturi erant, ne diriperentur.

32 *Manente periculo*] Nondum omni prælio confecto.

33 *Ut publicari digna*] Non ſit operæ pretium ærario aut populo ea vindicare.

34 *Uter*] Aquæ aut potionis cauſa.

35 *Facula*] Tum ad alios uſus tum nocturni itineris ergo. *Suet. Jul.* 31.

s Ex-

exercitus : cætera sunt capientium : [t] exceptis navibus bellicis quæ totæ regi cedunt.

8. Est & ubi operæ, periculi, sumtuumque habita ratione partitio instituitur, ut apud Italos [a] captæ navis pars tertia cedit domino navis victricis, tantundem ferunt quorum merces in navi erant, tantundem hi qui pugnaverunt. Nec non & illud accidit, ut qui [36] suo periculo ac sumtu bellum ministrant non totam prædam auferant, sed partem debeant publico, aut ei qui [37] ex publico jus suum trahit. Sic apud * Hispanos si in bello naves privatis sumtibus instruantur, de præda pars regi, pars & maris præfecto debetur. Galliæ moribus † decimam fert maris præfectus : sic & apud Hollandos : sed hic quinta prius prædæ pars [38] a republica deducitur. [a] Terra vero passim nunc usurpatur, ut in direptionibus oppidorum & præliis suum quisque faciat quod cepit: in excursibus vero capta communia fiant eorum qui in comitatu sunt, inter ipsos pro dignitatis ratione partienda.

a *Consulatus maris cap.* CCLXXXV.

* *Leg. Hisp. Lib.* XIX, *tit.* XXVI. *p.* 2. *l.* 14.

† *Const. Gall. l.* XX, *tit.* 14. *art.* 1.

XXV. Hæc autem eò pertinent, ut sciamus si apud populum [39] bello non permixtum controversia oriatur de re bello capta, addicendam rem ei cui favent leges aut mores [40] populi a cujus partibus res capta est: quod si ejus nihil probetur, ex jure gentium communi rem ipsi populo adjudicandam, si modo ea res in actu bellico capta est. Nam ex his quæ dicta jam ante a nobis sunt satis apparet non omnino verum esse id quod pro Thebanis adfert [b] Quintilianus; in eo [41] quod in judicium deduci potest nihil valere jus belli, nec armis erepta nisi armis posse retineri.

a *Instruct. rei maritimæ c.* XXII.

b *Lib.* VI. *c.* 10.

XXVI. 1. Quæ vero res hostium non sunt, [u] etsi apud hostes reperiantur, capientium non fiunt: id enim, ut jam [c] ante diximus, nec naturali juri congruit, nec jure gentium introductum

c *Hoc c.* §. 3.

GROTII.

t *Exceptis navibus bellicis*] Sic machinæ bellicæ regibus exceptæ apud Gotthos. *Johannes* Magnus historiæ Suedicæ libro IX, c. II.

u *Etsi apud hostes reperiantur*] Vide supra cap. IV. §. 7.

GRONOVII.

36 *Suo periculo*] Quales qui olim e nostris auctoritate publica privati privatorum pecunia navibus armatis maritima hostium commercia corrumpebant & impediebant.

37 *Ex publico*] Præfecto classis, principi.

38 *A republica deducitur*] Vindicatur ærario, de reliquo decima.

39 *Bello non permixtum*] Neutrarum partium.

40 *Populi a cujus partibus*] Non ejus, ubi lis orta est, sed cui militantes rem ceperunt.

41 *Quod in judicium deduci*] De quo actionem recipit prætor vel judex. Quo significatur titulum acquisitionis per arma valere apud tribunal bellantis aut victoris : ibi enim libellum querentis a milite in permissa prædæ occupatione sibi aliquid ereptum nemo recipit. At si quis prædatorem possit apud alium judicem convenire, eum posse recipere suum, nec prodesse prædatori, quod jus præmiandi a suo imperatore habuerit : nam jus illud pro jure non habetur apud eos, qui non fovent eandem causam.

ctum est. Sic Romani Prusiæ *a* dicunt: x *si is ager Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere.* Si quod tamen in illis rebus 42 jus habuit hostis quod possessioni connectatur, puta pignoris, retentionis, servitutis, id quo minus capientibus acquiratur nihil obstat.

a *Liv. l.* XLV. c. 44.

2. Solet & hoc quæri, an extra territorium utriusque partis bellum gerentis capta fiant capientium: quod & de rebus & de personis solet in controversiam vocari. Si jus solum gentium respicimus, puto locum hic non considerari, sicut & hostem ubique recte interfici diximus. Sed qui in eo loco imperium habet, potest lege sua prohibere ne id fiat; & si contra legem factum sit, de eo tanquam de delicto poscere potest ut sibi satisfiat. Simile est quod 43 in agro alieno capta fera dicitur capientium fieri, * sed a domino agri prohiberi posse accessum.

* *L. 3. D. De adq. rer. domin. L. 16. D. De Servit. præd. rustic.*

XXVII. Jus autem hoc externum acquirendi res bello captas ita proprium est belli solennis ex jure gentium, ut in aliis bellis locum non habeat. † nam 44 in bellis aliis inter exteros res non acquiritur vi belli sed in compensationem debiti, quod aliter obtineri non potest. In bellis autem 45 inter cives, sive magna ea, sive parva sint, nulla fit dominii mutatio nisi auctoritate judicis.

† *Silv. in verbo bellum* p. 1. § 3. & §. 11. *vers. altavo.*

GROTII.

x *Si is ager Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere*] Sic nec Bocchi factus ager victo Jugurtha is qui non Jugurthæ sed Bocchi [*Massinissæ* voluit dicere Auctor] liberorum fuerat. *Appianus* exc. legationum 28. Simile vide apud *Crantzium* Saxonicorum XII.

GRONOVII.

42 *Jus habuit hostis*] Si res aliena pignoris vel hypothecæ loco apud hostem fuit pro debito, si manus ei injecta, vel, ut loquuntur, arrestata est ob justam causam, si servitutem debuit, id jus est etiam victoris.

43 *In agro alieno*] §. 12. Inst. *de R. D.*

44 *In bellis alius inter exteros*] Obtinet jus naturale, de quo dictum hujus cap. num. 1.

45 *Inter cives*] Hinc Vespasianus victor civili bello, forte legit recuperatores, per quos rapta bello restituerentur. *Sueton. c.* 10.

CAPUT VII.

De jure in captivos.

I. *Omnes captos bello solenni jure gentium servos fieri:*
II. *Et eorum posteros.*
III. *In eos quidvis impune fieri.*
IV. *Res captorum, etiam incorporales, dominium sequi.*
V. *Causa cur id constitutum.*
VI. *An ita captis licitum sit fugere?*
VII. *An*

VII. *An & domino resistere?*
VIII. *Jus hoc non apud omnes gentes semper obtinuisse:*
IX. *Nec nunc obtinere inter Christianos; & quid ei sit surrogatum.*

I. 1. SErvi naturâ quidem, id est, citra factum humanum aut primævo naturæ statu, hominum nulli sunt, [a] ut & alibi diximus: quo sensu recte accipi potest quod a jurisconsultis * dictum est, [1] contra naturam esse hanc servitutem: ut tamen facto hominis, id est, pactione aut delicto, servitus originem acciperet, justitiæ naturali non repugnat, [b] ut alibi quoque ostendimus. * *L. 4. §. 1. D. de statu hominum.*

2. At eo de quo nunc agimus gentium jure aliquanto latius patet servitus, tum quoad personas, tum quoad effecta. Nam personas si spectamus, non soli qui se dedunt aut servitutem promittunt pro servis habentur, sed omnes omnino bello solenni publico capti, ex quo scilicet intra præsidia perducti sunt: ut ait † Pomponius. [2] Neque delictum requiritur, sed par omnium fors est, etiam eorum qui *a* fato suo, ut diximus, cum bellum repente exortum esset intra hostium fines deprehenduntur. † *L. 5. §. 1. D. de captivis.*

3. Polybius historiarum secundo: *b* τί δ' ἂν παθόντες ἕτοι δίκην δόξαιεν ἀρμόζεσθαι δεδωκέναι; τυχὸν ἴσως εἴποι τις ἂν πραθέντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν, ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβῆς ἐπιτελεσαμένοις κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους ὑπόκειται παθεῖν· *quid*, inquit, *patiendum his est ut justa supplicia pendant? dicat forte aliquis vendendos cum liberis & uxoribus quando armis victi sunt. At hæc* c *belli lege etiam illis ferenda sunt, qui nihil impii commiserunt.* Atque eo fit id quod Philo notat *c* his verbis: *c* πολλοὶ πολλάκις καιροῖς ἀβελήτοις τῶν σφόδρα ἀσεβῶν τὴν ἐκ γένους ἀπέ- *Libro: omnem virum esse bonum liberum* [illegible] p. 866.

a *L. in bello 12. D. de capt.*
b *Cap. 58.*
c *Libro: omnem virum esse bonum liberum* [illegible] p. 866.

GROTII.

[a] UT & *alibi diximus*] Libro II, c. XXII. §. II.

b *Ut alibi quoque ostendimus*] Libro II, cap. V. §. 27.

c *Belli lege*] *Servius* ad primum Æneidos (*vers.* 619.) de Hercule: *a cujus portu cum eum Laomedon arceret, occisus est, & ejus filia Hesione belli jure sublata comiti Telamoni tradita est, qui primus ascenderat murum, unde Teucer natus est.* Idem ad X. Æneidos eandem narrans historiam: *Hesionem Græci Trojanis reddere noluerunt, dicentes se eam habere jure bellorum.* Josephus libro XIV. αἰχμαλωτισθέντας ὑπὸ νόμῳ πολέμου· *cum capti essent non belli jure.* (Cap. 22.) τῷ τῶν δορυαλώτων νόμῳ. Idem alibi: δορυλήτῳ δίκῃ- μῷ, *jure eo quod in captos constitutum est*, ait *Menander Protector.* Multa huc pertinentia habes capite præcedente: quia scriptores captas res captosque homines conjungunt aut æquant.

GRONOVII.

1 *Contra naturam*] Servitutem esse contrariam illi bono, quod contigit homini beneficio naturæ & per naturam, id est, libertati: quamvis id ita ei natura dederit, ut ob justas causas quibusdam eripi non vetet; ut sit bonum separabile, quod peccato aut fortuna possit amitti.

2 *Neque delictum*] Ut quis improbo facinore reddiderit se dignum, qui libertate privetur.

ἀπόβαλον ἐλευθερίαν· multi viri boni variis casibus nativam amiserunt libertatem.

20 *Orat. XV.* 4. Dion Prusæensis, *a* cum modos acquirendi dominii quosdam recitasset: *τρίτος δὲ κτήσεως τρόπος, ὅταν ἐν πολέμῳ λαβὼν αἰχμάλωτον τοῦτον τὸν τρόπον ἴγγι καταδουλωσάμενος· ubi quem quis bello nactus captivum hoc modo servum factum possidet.* Sic puetos bello captos abducere *πολέμου νόμον* vocat Oppianus de piscatu II.

II. Neque vero ipsi tantum servi fiunt, sed & posteri in perpetuum, nempe qui ex matre serva post servitutem nascuntur. Et hoc est quod jure gentium servos nostros fieri dixit *b* Martianus, qui ex ancillis nostris nascuntur. Servitio subjectum uterum dixit *c* Tacitus, agens de 3 Germani ducis uxore.

b *L. 5. §. 1. D. de statu hominum.*

c *Ann. 1. 59.*

III. 1. Effecta vero juris hujus infinita sunt, ita ut in servum (aa) domino nihil non licere dixerit pater * Seneca. Nulla pernicies est quæ non 4 impune servis illis imponatur, nulla actio quæ non quovis modo imperetur aut extorqueatur: ita ut etiam sævitia dominorum in serviles personas impunita sit, nisi quatenus lex civilis sævitiæ modum pœnamque ponit. *Apud omnes peræque gentes*, ait Cajus, † *animadvertere possumus dominis in servos vitæ necisque potestatem fuisse.* Addit deinde, 5 fines huic potestati positos ex lege Romana, in solo scilicet Romano. Huc pertinet illud Donati ad Terentium *a*, *quid non justum domino in servum?*

* *Lib. X. contr. 5.*

† *L. 1. D. de his qui sui vel al. juris. Inst. de his qui sui vel alien. juris sunt.*

a *Andria actu 1. sc. 1. vers. 9.*

2. Sed & res omnes, quæ captæ fuerant, cum persona acquiruntur domino. Ipse servus qui in potestate alterius est, ait *b* Justinianus, nihil suum potest habere.

b *Instit. per quas pers. cuique acq. §. 3.*

IV. Unde refellitur aut certe *d* restringitur eorum sententia qui dicunt 6 incorporalia belli jure non acquiri. (bb) Nam verum est non

GROTII.

d *Restringitur eorum sententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri*] *Valerius Maximus* lib. VI, cap. IX. num. II. de Cn. Cornelio Asina: *qui consul a Pœnis apud Lupatias captus cum belli jure omnia perdidisset.* δοῦλος ἄχυρος πάντων καὶ ἑαυτῶν, *servus, aliarum rerum dominium non minus quam sui ipsius perdidit. Philo*, libro omnem virum bonum esse liberum. (pag. 879. C.)

GRONOVII.

3 *Germani ducis uxore*] Arminii, Segestis filia, quæ gravida in potestatem Romanorum venerat.

4 *Impune illis imponatur*] Hinc servos in omnia obnoxios dicit *Florus* 3, 20.

5 *Fines huic potestati*] Hoc jus temperatum esse, certumque modum accepisse, ne infinitum foret.

6 *Incorporalia*] Res incorporales, quæ manu tangi nequeunt, sed in jure consistunt. §. 2. Inst. *de reb. corp.*

(aa) Locus *Senecæ* non est è *Lib.* X. *Contr.* 5. ut ex primâ Editione reposuimus (nam in aliis *I.* pro X. irrepserat) sed è *Lib.* V. *Controv.* 34. in quâ idem argumentum tractatur, ut patet ex titulo: unde natus error Auctoris nostri. *J. B.*

(bb) Vide, in hanc quæstionem, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 6. §. 19. *J. B.*

c *Ser-*

non primo ac per se acquiri, sed media persona cujus ea fuerunt. Excipienda tamen sunt ea quæ ex singulari personæ proprietate fluunt ac proinde inalienabilia sunt, ut 7 jus patrium. Hæc enim si manere possunt, manent penes personam: si non, exstinguuntur.

V. 1. Atque hæc omnia jure gentium de quo agimus non aliam ob causam introducta sunt, quam 8 ut tot commodis deliniti captores libenter abstinerent a summo illo rigore quo captos & statim, & post moram interficere poterant, ut ante diximus. e *Servorum appellatio*, inquit *a* Pomponius, *ex eo fluxit, quod Imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent.* Dixi, ut libenter abstinerent: neque enim quasi pactio est ut abstinere cogantur, si jus hoc gentium spectes, sed modus persuadendi ab eo quod est 9 utilius.

a L. 239. §. 1. D. de V. S.

2. Eademque ex causa hoc jus etiam 10 in alios transscribitur, perinde ut rerum dominium. Ad natos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioqui, si summo jure captores uterentur, illi ipsi nascituri non erant. Cui consequens est ut nati 11 ante calamitatem, nisi ipsi capiantur, servi non fiant. Ideo autem natos maternæ esse conditionis placuit gentibus, quia serviles concubitus nec lege nec certa custodia erant constricti, ita ut nulla sufficiens præsumtio patrem indicaret. Atque ita capiendum Ulpiani * illud: *lex naturæ hæc est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur*, id est, (cc) lex consuetudinis generalis ab ali-

* L. 24. D. de statu hóm.

GROTII.

e *Servorum appellatio ex eo fluxit*] Vide & *Servium* ad IV. Æneidos, ubi originem vocis *saltem* explicat, (in vers. 327.)

GRONOVII.

7 *Jus patrium*] Patriæ potestatis: nec enim qui patrem cepit, jus acquirit in liberos non simul captos.

8 *Ut libenter abstinerent*] Ut facilius sibi temperarent, seque continerent ab interficiendo.

9 *Utilius*] Nam profecto utilius vivum hominem servari ad opus, quem tamen, ubi velis, occidere possis, quam statim, priusquam ejus experientiam ceperis, occidi.

10 *In alios transcribitur*] Ut liceat hominem sic servatum vendere vel donare vel relinquere testamento, vel alio modo alienare cum eodem jure vel utendi vel abutendi.

11 *Ante calamitatem*] Captivitatem parentum.

(cc) Videtur omnino Jurisconsultus intelligere heic verum Jus Naturæ; & huc adludit locus CICERONIS, ab Eruditissimo SCHULTINGIO laudatus, *Not. in* ULPIAN. *fragm.* v. 8. *Ut enim, Jure Civili, qui matre est liberâ, liber est: item, Jure Naturæ, qui Dea matre est, Deus sit necesse est.* De Nat. *Deor.* III. 18. Volebant nimirum Jurisconsulti Veteres, ob incertitudinem Patris, liberos extra connubium natos, matris conditioni accedere, ex ratione naturali. Verum in iis quidem, qui re verâ vulgo concepti sunt, hoc suadet ipsa Ratio naturalis: at non in iis, quorum Pater notus est, ut potest omnino esse eorum quos Mulier, quamquam serva, peperit. Nec citra præsumtionem civilem, magis notus est & certus Pater, quem nuptiæ demonstrant: quæ præsumtio etiam cessat, ubi validior in contrarium ratio adparet, ut ex *L.* 6. *D. De his qui sui vel al. jur.* manifesto patet. *J. B.*

aliqua ducta ratione naturali, quomodo juris naturalis vocem abusione quadam interdum sumi alibi † quoque demonstravimus.

† *Lib.* 11, *c.* XII. §. 26.

3. Non frustra autem a gentibus introducta hæc jura, exemplo bellorum civilium intelligi potest, in quibus plerumque videmus captos interfectos, quia in servitutem 12 redigi non poterant: quod & Plutarchus notavit vita *a* Othonis: & [f] Tacitus historiarum secundo. *b*

a *Pag.* 1073. C.

b *Cap.* 44.

4. Cæterum populine an singulorum fiant qui capiuntur, ex his quæ de præda diximus definiendum est. nam homines hac in re jus gentium rebus æquavit. Cajus jurisconsultus *c* libro 11. rerum quotidianarum: *item quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt, adeo quidem ut & liberi homines in servitutem deducantur.*

c *L.* 5. *& l.* 7. *D. de acq. rer. dom.*

VI. 1. Quod tamen theologi *d* nonnulli sentiunt, qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, iis 13 fas non esse fugere nisi ad suos, in eo eos falli non dubito. Id quidem interest, quod [g] si ad suos fugiant bello manente, libertatem consequuntur ex postliminii jure: si ad alios aut etiam pace facta ad suos, 14 vindicanti domino reddendi sunt. Sed non ideo sequitur animo quoque 15 injici (dd) religionis vinculum: cum multa sint jura, 16 quæ tantum exterius judicium spectant, qualia sunt hæc belli jura quæ nunc exponimus. Nec est quod objiciat aliquis, ex dominii natura talem in animo obligationem sequi. Respondebo enim, cum multæ sint dominii species, posse & dominium dari quod 17 tantum in judicio humano & quidem coactivo valeat, quod & in aliis juris generibus occurrit.

d *Less. l.* 1, *c.* 5. *dub.* 5.

2. Ta-

GROTII.

[f] *Tacitus historiarum secundo*] Et tertio, de Cremonensibus captis, *irritam prædam militibus fecerat consensus Italiæ.* (Cap. 34)

[g] *Si ad suos fugiant bello manente, libertatem consequuntur ex postliminii jure*] Vide infra cap. IX. §. 5. *Plinius* naturalis historiæ VII, 28. de M. Sergio: *bis ab Annibale captus, bis vinculorum ejus profugus.*

GRONOVII.

12 *Redigi non*] Saltem more Romano & Hebræo 2. *Paralip.* 28. nam de aliis dubium facit *Justin.* 4, 3. *sive victoribus captivitatis jure servissent.* n. 3.

13 *Fas non esse fugere*] Quasi alibi nec libertatem consequantur & conscientiam lædant, tanquam furtum sui domino facientes.

14 *Vindicanti domino*] Ex eo, quod cap. præc. nu. 25. traditur de captis apud populum bello non permixtum jus reddi ex legibus aut moribus gentis, a cujus partibus res vel persona capta est.

15 *Injici religionis*] Sine peccato fugere talem servum non posse.

16 *Quæ tantum exterius*] Ad quæ obligamur tantum metu politici judicii, non etiam metu Dei.

17 *Tantum in judicio humano*] Cui quis adstrictus sit tantummodo legibus civilibus, non etiam lege conscientiæ.

(dd) Hoc verum est tantum, ubi nullum pactum inter Victorem, & bello Captum, intercessit. Dicemus plura in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

h *Pe-*

2. Tale enim aliquatenus & jus est 18 testamenta nulla dicendi, (ee) ob deliquium solennitatis alicujus quam jura civilia præscribant. Probabilior enim sententia est, etiam quod tali testamento relictum est retineri salva pietate posse: saltem quamdiu ei non contradicitur. Nec longe abit dominium ejus qui secundum leges civiles 19 mala fide præscripsit: nam & hunc civilia judicia, ut dominum tuentur. Et hac distinctione facile solvitur nodus ille, quem Aristoteles nectit de cavillationibus libro 11, cap * 5. ἆρα δίκαιον τὰ αὐτῷ ἔχειν ἕκαστον; ἢ οὐκ ἂν τις κρίνοι κατὰ δόξαν τὴν ἑαυτοῦ, κἂν ᾖ ψευδὴς, κύρια ἐστιν ἐκ τῶν νόμων. τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ οὐ δίκαιον· *nonne jus est ut sua quisque habeat? at quæ ex animi sui sententia judex judicaverit,* (ff) *ex lege rata sunt. Erit ergo* 20 *idem jus & non jus.*

Soto de just. & jure l. IV. q. 4. art. 3. Less. lib 2, c. 14. dub 3.

* Lib. II. Cap. 25. pag. 308. D. Ed. Paris.

3. In nostra vero quæstione nulla causa fingi potest, cur gentes aliud spectaverint quam externum illud. nam facultas vindicandi servum, & cogendi, imo & vinciendi, & res ejus habendi, sufficiebat ut captis captores vellent parcere: aut si tam feri essent ut istis utilitatibus non moverentur, certe 21 nec moturum eos fuerat vinculum aliquod animis injectum, quod ipsum tamen si omnino sibi necessarium crederent, h poterant exigere fidem aut jusjurandum.

4. Neque vero temere in lege, quæ non 22 ex æquitate naturali sed majoris mali vitandi causa lata est, ea sumenda est interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroqui licitum. Florentinus * Jurisconsultus. *nihil interest, quomodo captivus reversus est: utrum dimissus, an vi vel fallacia potestatem hostium evaserit.* Nimirum quia hoc jus captivitatis ita jus est, ut alio sensu 23 plerumque & injuria sit, quo nomine & a Paulo † jurisconsulto

* L. Nihil. 19. princ. D. de capt.

† L. 19. princ. eod. tit.

GROTII.

h *Poterant exigere fidem aut jusjurandum*] *Bembus* historiæ libro X.

GRONOVII.

18 *Testamenta nulla*] Pro non factis habenda.

19 *Mala fide præscripsit*] Qui tanquam usu captam possedit, quam scivit alienam esse, etsi scisse illum non possit probari.

20 *Idem jus & non jus*] Est enim jus in judicio humano & externo, non in foro conscientiæ, aut ut illi loquerentur, *jus politicum*, non *ethicum*.

21 *Nec moturum*] Non est credibile faciliores fore ad misericordiam, si persuasum habeant sine gravi peccato in Deum fugere ab hac servitute, nisi ad suos, neminem posse.

22 *Ex æquitate naturali*] Qualis est lex servitutis ei, qui per hanc evadit mortem.

23 *Plerumque & injuria sit*] Quippe quo libertas aufertur nullum ob delictum, sed quod arma gesseris pro eo, cui fidem debebas.

(ee) Confer PUFENDORFIUM Nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 10. §. 7. J. B.

(ff) Omissa heic, in omnibus Editionibus, hæc verba; *etiamsi falsa sint*, aut similia, quæ respondeant vocibus Græcis, κἂν ᾖ ψευδὴς, ut heic restituimus: nam mendosè etiam in omnibus Editionis concepta erant. J. B.

consulto (gg) nominatur : jus, quoad effectus quosdam : injuria, si id quod rei intrinsecum est spectetur. Unde & hoc apparet, si quis bello injusto captus in potestatem hostium venerit, ab eo non attaminari furti crimine animum, si res suas subducat, [i] aut laboris sui mercedem si quam supra alimenta præstari æquum est: modo ipse neque suo, neque publico nomine quicquam debeat domino, aut ei cujus jus dominus acceperit. Nec refert quod fuga talis & subductio deprehensa graviter puniri soleant. Nam [24] & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua sunt, sed quia ipsis expedit.

Barnes 2. qu. 40.

5. Quod vero prohibent [k] canones * nonnulli suadere servo ministerium domini sui destituere, si ad servos referas qui pœnam justam ferunt, aut voluntaria pactione se addixerunt, præceptum est justitiæ: sin ad eos qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, ostendit Christianos Christianis auctores potius patientiæ esse debere, quam rei talis, quæ quamvis licita animos tamen a Christianismo alienos aut alioqui infirmos posset offendere. Simi-

** C. si quis servum. 17. q. 4. c. 37. & c. seq.*

lem-

GROTII.

i *Aut laboris sui mercedem*] Huc pertinent ea quæ a nobis ex *Irenæo* & *Tertulliano* allata sunt supra ad libri II, capitis VII. §. 2. ubi de Hebræis agitur Ægypto egressis, ad quos & hoc *Philonis* pertinet de vita Mosis: οἱ δ' ἐλαυνόμενοι καὶ διωκόμενοι, τῆς αὐτῶν εὐγενείας εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες, τόλμημα τολμῶσιν ὑπῆῖον εἰκὸς ἦν τὰς ἐλευθέρας καὶ μὴ ἀμνήμονας ὧν ἐπεβουλεύθησαν ἀδίκως. πολλὴν γὰρ λείαν ἐκφορήσαντες, τὴν μὲν αὐτοὶ διεκόμιζον ἐπηχθισμένοι, τὴν δὲ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπέθεσαν, ἢ διὰ φιλοχρηματίαν, ἢ ὡς ἄν τις κατηγορῶν εἴποι, τὴν τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίαν. πόθεν; ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὧν παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὑπηρέτησαν, ἀναγκαῖον μισθὸν νομίζόμενοι. εἶτα δὲ ὑπὲρ ὧν καθεδουλώθησαν ἐν ἐλάττοσι καὶ οὐχὶ τοῖς ἴσοις ἀνθιλυποῦντες· & quæ ibi sequuntur plura. *Illi autem cum ejicerentur fugarenturque, nobilitatis suæ memores, rem incipiunt dignam viris ingenuis, nec oblitis eorum quæ per injuriam dolumque malum pertulerant, multa enim spolia partim ipsi exportarunt, partim imposuerunt jumentis, non per avaritiam, aut quod calumniator aliquis dixerit, alieni cupiditatem. Unde enim hoc illis? sed primum quidem ut ministerii tam longi temporis mercedem sibi necessariam haberent, deinde pro servitute per vim imposita pœnam non parem sed multo minorem expetentes.* (Pag. 624.) Est similis historia Malchi viri sancti descripta ab *Hieronymo* in epistolis, & Langobardi Leupgis quam nobis dat pronepos ejus *Paulus Warnafredi* libro IV. Adde si placet & confessionem editam sub *Lanitii Patricii* nomine.

k *Canones nonnulli*] Ex *synodo Gangrensi*. vide quæ supra libro II. fine capitis V.

GRONOVII.

24 *Et hæc & alia*] Ut supra de percussore hostis & exploratore sine perfidia dictum est. 3, 4. 18.

(gg) Non videtur *Paulus* cogitasse de injustitiâ illâ intrinsecâ : alias pro certo ponere debuisset, omnia bella *Romanorum* justa fuisse, quum nullum fuerit, in quo Jus Postliminii locum non haberet. Sed in *L.* 19. *D. de Capt. & Postlim.* verba illa, *ut qui* PER INJURIAM *ab extraneis detinebatur*, significant tantum *per vim*, sive justam, sive injustam, quod spectat ipsum Hostem : & eo sensu sumitur *per injuriam*, in *L.* 3. §. 2. *D. Ad Leg. Jul. de vi privata*, ut adtendenti patebit. *J. B.*

l *Apud*

lemque in modum accipi poſſunt apoſtolorum ad ſervos monita, niſi quod illa magis videntur obedientiam a ſervis exigere dum ſerviunt, quod naturali æquitati conſentaneum eſt. nam 25 alimenta & operæ ſibi mutuo reſpondent.

VII. Cæterum ab iiſdem, quos indicare cœpi, theologis illud dictum recte arbitror, ſervum domino 26 jus illud externum exſequenti reſiſtere illæſo juſtitiæ officio non poſſe. (hh) Eſt enim inter hoc & ea quæ diximus manifeſta diſcrepantia. Externum jus, quod quidem non ſola agendi impunitate ſed & 27 judiciorum tutela conſtat, inane erit ſi ex adverſo reſiſtendi jus maneat. nam ſi domino vi reſiſtere licet, licebit & magiſtratui dominum tuenti, cum tamen magiſtratus ex jure gentium dominum in illo dominio ejuſque uſu defendere debeat. Eſt ergo hoc jus ſimile ei quod ſummis in quaque civitate poteſtatibus alibi tributum eſt a nobis, ut vi illis reſiſtere licitum piumque non ſit. Ideo & Auguſtinus utrumque conjunxit cum dixit: *ita a plebibus principes & a ſervis domini ferendi ſunt, ut ſub exercitatione tolerantiæ ſuſtineantur temporalia, & ſperentur æterna.*

VIII. Sed & hoc ſciendum eſt, 28 jus iſtud gentium de captivis nec ſemper receptum fuiſſe, nec apud gentes omnes: quanquam Romani juriſconſulti univerſaliter loquuntur, partem notiorem indigitantes totius nomine. Sic 1 apud Hebræos, qui ſpecialibus inſtitutis ab aliorum populorum communitate ſegregabantur, 29 perfugium erat ſervis, nimirum, ut recte notant interpretes, his qui nulla ſua culpa in eam calamitatem devenerant: quali ex cauſa videri poteſt ortum jus quod in ſolo Francorum 30 ſervis datur * proclamandi in libertatem, quanquam id nec qui-

Deuteron. XXIII, 15.

* *Bodin. de rep. lib. 1, c. 5.*

GROTII.

1 *Apud Hebræos*] Vide præceptorum vetantium CLXXX.

GRONOVII.

25 *Alimenta & opera*] Ut quemadmodum dominus tenetur ad alimenta ſervo danda, ita ſervus ad operas reddendas.

26 *Jus illud externum exequenti*] Grave opus injungenti, verbis aut verberibus aut vinculis caſtiganti.

27 *Judiciorum tutela*] Ut non tantum poſſis omne jus domini uſurpare in ſervum ex captivo, ſed id jus etiam poſſis judiciis defendere & per judicem in eo juveris.

28 *Jus gentium de captivis*] Apud Indos ſervitutem nullam eſſe ſcribit *Strabo* lib. 15, p. 710. Niſi accipiendum eſt de eo, quod dixit n. 6. *ut ſi ad alias quam ad ſuos, aut pace facta ad ſuos refugerint, vindicanti domino reddendi ſint.*

29 *Perfugium erat ſervis*] Videtur accipiendum de transfugis. [De omnibus ſervis, aliarum ſcilicet gentium, quicumque apud *Hebræos* fugiebant. Vide Clariſſimi CLERICI *Comment.* in locum laudatum. Nimirum heic *Deus*, in gratiam *Iſraëlitarum*, jure ſuo ſummo in res aliorum Populorum, utebatur. *J. B.*]

30 *Servis datur proclamandi*] Ut ſervus peregrinus, ſimulatque terram Francorum tetigerit, eodem momento liber fiat.

(hh) Non ſatis heic cohærent principia Auctoris noſtri, ut in Notis noſtris Gallicis aliquando, Deo dante, oſtendemus. *J. B.*

quidem nunc tantum bello captis, sed & aliis qualibuslibet servis videmus dari.

IX. 1. [m] Sed & Christianis in universum placuit * bello inter ipsos orto captos servos non fieri, ita ut vendi possint, ad operas urgeri, & alia pati quæ servorum sunt: merito sane: quia [31] ab omnis caritatis commendatore rectius instituti erant, aut esse debebant quam ut a miseris hominibus interficiendis abduci nequirent, nisi minoris sævitiæ concessione. Atque hoc a majoribus ad posteros pridem transiisse inter eos, qui eandem religionem profiterentur, scripsit [n] 32 Gregoras †, nec eorum fuisse proprium qui sub Romano imperio viverent, sed commune cum [33] Thessalis, Illyriis, Triballis, & Bulgaris. Atque ita hoc saltem, quanquam exiguum est, persecit reverentia Christianæ legis, quod cum 34 Græcis inter se servandum olim diceret [a] Socrates, nihil impetraverat.

2. Quod autem hac in parte Christiani, idem & [o] Mahumetistæ inter se servant. [b] Mansit tamen etiam inter Christianos mos captos custodiendi donec persolutum sit pretium, cujus æstimatio in arbitrio est victoris: nisi certi aliquid convenerit. Jus autem hoc captos servandi solet concedi singulis qui ceperunt, extra personas eximiæ dignitatis: in has enim reipublicæ aut ejus capiti jus dant plerarumque gentium mores.

* *Bart. in l.* 24. *D. de capt. Covar. in c. peccatum. p.* 11, §. 11. *n.* 6. *Vict. de jure belli n.* 42. *Boër. decis.* 178. *Silv. in verbo bellum* 1. *n.* 1.

† *Lib.* IV.

a *Plat.* v. *de rep.* pag. 469. C.

b *Bart. in l.* 12. *D. de neg. gestis. Boër. decis.* 178. *Const. reg. Hisp. l.* VIII, *tit.* 26. *par.* 2.

GROTII.

m *Sed & Christianis*] Sed & Essenis, a quibus ortum primi Christiani duxere. Vide *Josephum* (Ant. Jud. XVIII. 2. pag. 618. B.)

n *Gregoras*] Lib. IV. ubi hæc verba: νόμος γὰρ ἐσιγᾶτο ἄνοθεν ἐκ διαδοχῆς αἰεὶ κατιὼν εἰς τὰς ἀπογόνας ἀκήρατος, ὃ μόνον Ῥωμαίοις καὶ Θετταλοῖς, ἀλλὰ καὶ Ἰλλυρίοις καὶ Τριβαλλοῖς καὶ Βουλγάροις, διὰ τὴν τῆς πίστεως ταυτότητα, τὰ μὲν σώματα μόνα σκυλεύειν, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι, μηδὲ φονεύειν ἔξω τῆς πολεμικῆς παρατάξεως μηδένα· *mos hic est ab antiquo deductus ad posteros, nec corruptus unquam, non Græco-Romanis modo & Thessalis, sed Illyriis quoque, Triballis & Bulgaris, propter fidei consortium, ut res quidem in prædam vertere liceat, homines autem nec captivos facere nec interficere extra prælii tempus.* *Adamus Bremensis* de sancto Ansgario: *inde Hammaburg reversus de venditione Christianorum Nordalbianos correxit.* Meminit hujus moris & *Boërius* decisione CLXXVIII. additque servari in Francia, Anglia, *Hispania*, ut si captus sit dux, comes, baro, is non militum sit, sed principis bellum gerentis.

o *Mahumetistæ inter se servant*] *Chalcocondylas* lib. III. *Leunclavius* libro III. & libro XVII. *Busbequius* epistola exoticarum tertia.

GRONOVII.

31 *Ab omnis caritatis*] Christo. In illis cessabat ratio, quæ prima hoc jus gentium introduxit, nempe ut quos poterant occidere, illis mallent parcere suæ utilitatis causa.

32 *Gregoras*] Circa ann. Chr. 1260. Michaële Palæologo Imper. Constantinopolitano.

33 *Thessalis, Illyriis, Triballis*] Qui tum temporis ab imperio Rom. defecerant & suo jure utebantur. Inter quos Bulgari erant novi populi, Scytharum coloni, qui expulsis Romanorum subjectis in Mœsia inferiore sedes collocaverant.

34 *Græcis inter se*] Ne qui Græcorum a Græcis in bellis ipsorum inter se caperentur, vincentium servi fierent, non erat auditus.

CAPUT

CAPUT VIII.

De imperio in victos.

I. *Acquiri bello & imperium civile, tum ut est in rege, tum ut est in populo, & ejus acquisitionis effecta.*
II. *Acquiri & imperium herile in populum qui tum civitas esse desinit:*
III. *Interdum hæc misceri.*
IV. *Acquiri & res populi etiam incorporales, ubi tractatur quæstio de chirographo Thessalorum.*

I. 1. QUi sibi singulos subjicere potest servitute personali, nihil mirum est si & 1 universos, sive illi civitas fuerunt, sive civitatis pars, subjicere sibi potest subjectione sive 2 mere civili, sive 3 mere herili, sive 4 mixta. Hoc argumento quidam utitur in controversia * de Olynthio apud Senecam: *servus est meus quem ego emi belli jure* (aa). *vobis, Atheniensis, expedit alioquin imperium vestrum in antiquos fines redigitur quicquid est bello partum.* Itaque imperia armis quæri, victoriis propagari dixit † Tertullianus. Quintilianus *a* jure belli regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Alexander apud Curtium *b* legges a victoribus dici, accipi a victis. Minio in oratione ad Romanos: *c cur Syracusas atque in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem quotannis cum imperio & virgis & securibus mittitis? nihil aliud profecto dicatis, quam armis superatis vos iis has leges imposuisse.* Ariovistus apud Cæsarem *d jus esse belli* ait, *ut qui vicissent iis, quos vicissent, quemadmodum vellent, imperarent:* item, *populum Romanum victis, non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consuesse.*

* *Contr.* 34. pag. 390. *Edit. Gron. major.*
† *Apolog.* c. 25.
a *Just. Orat.* v. 10.
b *Lib.* IV. c. 5.
c *Livius l.* XXXV. c. 16.
d *De bello Gallico l.* 1. c. 36.

2. Nar-

GRONOVII.

1 *Universos*] Magnum numerum hominum, sive illi absolvant corpus civitatis, sive membrum faciant illius corporis, veluti reipublicæ regnive urbs una vel plures.

2 *Mere civili*] Ut eos adjungat ad participandos civiles honores, ut reges & primi consules Romani; qui hoc maxime auxerunt urbem, quod victos populos migrare Romam coëgerunt, & eis jus civitatis dederunt.

3 *Mere herili*] Ut omni erepta libertate, tantum pro subjectis aut tributariis habeat.

4 *Mixta*] Ut parte vel specie libertatis relicta aliam conditionem stipendiariorum vel provinciæ eis imponat.

(aa) Locum istum, in Editt. & MSS. corruptum, ita restituit Vir Eruditissimus JOANNES SCHULTINGIUS: *Belli jure. Id tueri vobis, A. exp. alioquin —— redigitur: quidquid est bello partum perdetis. Contra ait: Ille* &c. Mihi in prioribus verbis, *quem ego emi belli jure*, deesse videtur *captum*, aut quid simile. Neque enim Pictor servum à belli jure emerat, sed venditum ab eo, cujus erat jure belli.

J. B.

a Ut

a *Lib.* I. §. I. 2. Narrat Justinus ex Trogo *a*, qui ante Ninum bella gesserant, *non imperium sibi sed gloriam quaesisse, & contentos victoria abstinuisse imperio:* Ninum primum fuisse qui fines imperii proferret, aliosque populos bello subigeret: & ex eo id abiisse in morem. Bocchus apud *b* Sallustium: *ob regnum tutandum arma se cepisse: nam Numidiae partem, unde Jugurtham expulerit, jure belli suam factam.*

b *De bello Jug.* c. 110.

3. Potest autem imperium victoria acquiri, vel tantum [a] 5 ut est in rege aut alio imperante, & tunc in ejus duntaxat jus succeditur, non ultra; vel etiam [b] 6 ut in populo est: quo casu victor imperium habet, ita ut & alienare possit, sicut populus poterat. Et sic factum ut regna quaedam in patrimonio essent, diximus alibi.

Lib. I, *cap.* III. §. II.

II. 1. Potest & amplius fieri, nempe ut, 7 quae civitas fuit, civitas esse desinat, sive ita ut accessio fiat alterius civitatis, ut Ro-

GROTII.

a *Ut est in rege*] Alexander post pugnam ad Gaugamela rex Asiae salutatus. [*Plutarch.* Vit. Alex. pag. 685. B.] Romani quae Syphacis fuerant sua dixere πολέμῳ νόμῳ, *lege belli*. *Appianus* excerptis legationum X, n. 28. Legati Gotthorum apud *Agathiam* I. de Theuderico: Ὀδοάκρον καθελὼν τὸν ἐπηλύτην τὸν Τύρηνον (lege Σκύρηνον) τἀκείνῳ ἅπαντα κατέσχε τῷ πολέμῳ θεσμῷ· *cum Odoacrum devicisset advenam Scyrum, ejus quae fuerant belli jure tenuit.* At Hunnis dicentibus suos esse Gepidas, quod eorum regem cepissent, negarunt id Romani, quia Gepidae habebant principem magis quam regem, nec in ipsius patrimonio erant. Meminit *Menander Protector.*

b *Ut in populo est*] Persae apud eundem *Menandrum* de Daras urbis territorio: ἐπεὶ ἡ πόλις (Δάρας) αὐτοῖς τῷ θεσμῷ τῷ πολέμῳ ὑπεκλίθη, ἐκ ἀπὸ τρόπου καὶ τὰ ὅσα γε ὑπὸ τὴν πόλιν, ἁρμίζειν αὐτοῖς· *cum urbs ipsa belli jure subjugata a se esset, rationis esse ut & quae sub urbe fuerant ad se pertineant.* Vandalis devictis volebat Belisarius etiam in Sicilia Lilybaeum Romano imperio cedere, ut quod Vandalis dedissent Gotthi. Sed ii dedisse se negabant. *Procopius* Vandalicorum II. Henricus Friderici Barbarossae filius capta Sicilia Epidamnum, Thessalonicam, aliaque a Siculis possessa sibi vindicabat. *Nicetas* lib. I. de Alexio Isaaci fratre. Bajanus Avarorum Chaganus ad Imperatorem de Sirmio: προσήκειν αὐτῷ Ἰταλιδῶν πρότερον κτῆμα γενομένην, αὐτῶν δὲ ὑπὸ Ἀβάρων πολεμηθέντων. *ad se eam urbem pertinere, ut quae Gepidarum fuisset, qui Gepidae victi essent ab Avaris.* Petrus Justiniani legatus in oratione ad Chosroëm: ὁ γὰρ δεσπόσας τῆς ἡγεμονικῆς πῶς οὐχ ἕξει τὸ ὑποβεβηκός; ὅτε γὰρ Λάζοι, ὅτε μὲν αὐτοὶ Σκανοὶ πρὸς ἀμφισβήτησιν εἶποιεν, ὡς οὐχ ὑπήκοον ἡ Σκανία Λάζων ἀνέκαθεν ἦν· *nam qui dominus est principalis, quomodo non erit & accessorii? neque enim aut Lazi aut Suani unquam controversiam hanc movebant, non fuisse ab antiquo Lazorum Suaniam.* Utrumque est ex *Menandro Protectore.* Adde quae hoc capite. §. IV.

GRONOVII.

5 *Ut est in rege*] Ut commissum & creditum, ut acquirat non sibi, sed populo vel regno cui praeest.

6 *Ut in populo est*] Ut proprium, sive ipse jus omne in priorem quoque populum suum habeat, sive quodcumque in priori jus habeat, omne consequatur in victo, & caput fit duorum separatorum civilium corporum.

7 *Quae civitas*] Respublica sui juris.

c Ubi

Romanæ provinciæ, ſive ut nulli civitati adhæreat, ut ſi rex ſuo ſumtu bellum gerens populum ſibi ita ſubjiciat, ut eum regi velit 8 non ad populi ſed ad regentis præcipue utilitatem, quod herilis eſt imperii, non civilis. Ariſtoteles lib. VII. * de republica: * *Cap. 14.*
ἔστι δὲ ἀρχὴ ἡ μὲν τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ τοῦ ἀρχομένου. τούτων δὲ τὴν μὲν δεσποτικὴν εἶναί φαμεν, τὴν δὴ τῶν ἐλευθέρων. imperium aliud eſt ob utilitatem regentis, aliud ob utilitatem ejus qui regitur: hoc inter liberos locum habet, illud inter dominos & ſervos. Qui ergo tali tenetur imperio populus, in poſterum non civitas erit, ſed 9 magna familia. bene enim dictum ab Anaxandrida: †

† *In Anchis. Excerpt. Grotii è vett. Comic. & Trag.* pag. 639.

Οὐκ ἔστι δούλων, ὦ, γαθ', ὅδαμοῦ πόλις,
Vir bone, ſervorum nulla eſt uſquam civitas.

2. Et Tacitus *a* hæc inter ſe ſic opponit: *non dominationem & ſervos, ſed rectorem & cives cogitaret.* De Ageſilao *b* Xenophon: *ἁπάσας δὲ πόλεις προσηγάγετο, ἀφελῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται· quaſcunque civitates in ſuam redigebat poteſtatem, has immunes habens ab his quæ ſervi dominis præſtant, ea tantum imperabat in quæ liberi homines rectoribus parent.*

a *Ann.* XII. c. XI.
b *Cap.* I. §. 22.

III. Atque hinc intelligi poteſt quale ſit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi ſervitus miſcetur cum aliqua 10 perſonali libertate. Sic populis legimus arma ademta, imperatum (bb) ne ferri quid haberent extra quam ad agriculturam; alios coactos ſermonem & 11 vitæ genus mutare.

IV. 1. Sicut autem res, quæ ſingulorum fuerant, jure belli iis acquiruntur qui eos ſibi ſubjiciunt, ſic & res univerſitatis eorum fiunt qui ſibi ſubjiciunt univerſitatem ſi ipſi velint. Nam quod de deditis dixit *b* Livius, *c ubi omnia ei qui armis plus poteſt dedita ſunt, quæ* 57.

b *Lib.* XXXIV. c.

GROTII.

c *Ubi omnia ei qui armis plus poteſt dedita ſunt*] Vide ſupra libro I, c. III. §. 8. & lib. II, c. V. §. 31. & hoc libro cap. V. §. 2. & infra c. XX. §. 49. & adde *Polybii* hæc excerpto legationum 142. *οἱ δεδόντες αὐτὰς εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐπιτροπὴν, δεδόασι πρῶτον μὲν χώραν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς καὶ πόλεις τὰς ἐν ταύτῃ. σὺν δὲ τούτοις ἄνδρας καὶ γυναῖκας τοὺς ὑπάρχοντας ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ταῖς πόλεσιν, ἅπαντας ὁμοίως ποταμοὺς, λιμένας, ἱερὰ, τάφους συλλήβδην, ὡς πάντων εἶναι κυρίους Ῥωμαίους, αὐτοὺς δὲ τοὺς δεδόντας ἁπλῶς μηδενός· qui ſe dedunt in Romanorum poteſtatem, ii dant primum regionem quæ ipſorum fuit, & quæ in ea regione ſunt urbes: viros præterea omnes ac feminas qui aut in regione aut in urbibus ſunt. Inſuper flumina omnia, portus, ſacra, religioſa univerſim omnia, ita ut omnium domini ſint Romani, ipſi autem qui ſe dediderunt plane rei nullius.* Vide quæ modo dicta cap. VII. §. 4. Juſtinus lib. XXXVI. de Judæis loquens: *poſtea cum ipſis Perſis in ditionem Alexandri Magni venere.* (Cap. 3.)

GRONOVII.

8 *Non ad populi*] Cujus ipſe rex eſt, & a quo velut fiduciarium regnum habet.

9 *Magna familia*] Numerus ingens ſervientium.

10 *Perſonali libertate*] In quo corpora relinquuntur libera, quamvis operæ ſerviles & tributa præſtentur.

11 *Vitæ genus*] Ut Lydi. *Juſtin.* I, 7.

(bb) Hoc nominatim comprehenſum erat in Fœdere, quod, expulſis Regibus, Populo Rom. dedit *Porſenna*, teſte PLINIO, *Hiſt. Nat.* Lib. XXXIV. Cap. 14. *J. B.*

d *Non*

quæ ex iis habere victor, quibus multari eos velit, ipsius jus atque arbitrium est: idem in bello solenni victis locum habet. Nam deditio sponte permittit, quod alioqui vis esset ereptura. Scaptius apud * Livium: *agrum de quo ambigitur finium Coriolanorum fuisse, captisque Coriolis jure belli publicum populi Romani factum.* Annibal in oratione ad milites apud † eundem: *quicquid Romani tot triumphis partum congestumque possident, id omne nostrum cum ipsis dominis futurum est.* Antiochus *a* apud eumdem: *quo victo cum omnia quæ illius fuissent jure belli Seleuci facta sint, existimare suæ ditionis esse* Ita Pompejus *b*, quæ Mithridates bello capta imperio suo adjecerat, populi Romani fecit.

* *Lib.* III. c. 71.

† *Lib.* XXI. c. 43.

a *Lib.* XXXIII. c. 40.

b *Strabo l.* XII. pag. 541.

2 Ergo & incorporalia jura, quæ universitatis fuerant, fient victoris quatenus velit. Sic Alba victa, quæ Albanorum jura fuerant *c* sibi vindicarunt Romani. (cc) Unde sequitur omnino liberatos Thessalos obligatione centum talentorum, quam summam cum ipsi Thebanis deberent, Alexander Magnus Thebarum dominus factus jure victoriæ ipsis donaverat: neque verum quod pro Thebanis apud *d* Quintilianum adfertur, id demum victoris esse quod ipse teneat: jus quod sit incorporale apprehendi manu non posse: aliam conditionem esse heredis, aliam victoris, quia ad illum jus, ad hunc res transeat. Nam qui dominus est personarum, idem & rerum est, & juris omnis quod personis competit. Qui possidetur *e* non possidet sibi, nec in potestate habet *f* qui non est suæ potestatis.

c *Dionys. Halic. Ant. Rom.* III. 34.

d *Inst. Orat.* V. 10.

e *L.* 118. *D. de reg. jur.*

f *L.* 21. *D. ad l. Jul. de adult.*

3 Imo etiam si quis populo victo jus civitatis relinquat, potest quædam quæ civitatis fuerant sibi sumere. In ipsius enim arbitrio est 12 quem velit esse sui beneficii modum. Imitatus fuit factum Alexandri Cæsar, *g* donato Dyrrhachinis ære alieno, quod nescio cui adversarum partium debuerant. Sed hic objici poterat bellum Cæsaris d 13 non ex eo esse genere; de quo jus hoc gentium constitutum est.

g *Cic. epist. ad Brutum* 6.

GROTII.

d *Non ex eo esse genere, de quo jus hoc gentium constitutum est*] Antoninus Tyrios jussit reddere quæ Judæorum tenebant a senatu non concessa & ante Cassii bellum possessa. Memorat *Josephus* (Ant. Jud. XIV. 22. pag. 492.) Vide & *Bizarum* Genuensis historiæ libro X.

GRONOVII.

12 *Quem velit esse*] Quo usque velit indulgentiam suam patere.

13 *Non ex eo*] Non justum sive solenne, quia civile fuerat.

(cc) Vide §. 9. Capitis sequentis; & confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. VIII. c. 6. §. 20. *J. B.*

CA-

CAPUT IX.

De Postliminio.

I. Origo vocis postliminii.
II. Quibus in locis postliminium sit.
III. Postliminio quadam reverti, quædam recipi.
IV. Jus postliminii esse in pace & in bello, & quid si nihil in pace dictum sit?
V. Liber homo, bello manente, quando postliminio redeat:
VI. Quæ jura recipiat, quæ non recipiat.
VII. Jura & in ipsum restitui.
VIII. Cur qui se dedant jus postliminii non habeant.
IX. Populus quando postliminii jus habeat.
X. Quæ in his qui postliminio redeunt sint juris civilis.
XI. Servi postliminio quomodo recipiantur, etiam transfugæ: quomodo qui redemti sunt.
XII. An subditi postliminio recipiantur.
XIII. Agros postliminio recipi.
XIV. Circa res mobiles quod discrimen olim observatum.
XV. Quid circa res mobiles hodie juris?
XVI. Quæ res recipiantur, ita ut postliminio non egeant.
XVII. Mutationes ex lege civili, quoad subditos suos.
XVIII. Postliminium quomodo observatum inter eos, qui hostes erant:
XIX. Quando id hodieque locum habere possit.

I. 1. SIcut de his quæ ex hostibus capiuntur, ita & de postliminii jure nihil ferme sani prodiderunt hi qui retroactis sæculis juris cognitionem professi sunt. Accuratius hæc res a veteribus Romanis tractata est, sed sæpe confuse nimis, ita ut quæ juris gentium, quæque civilis Romani esse vellent, lector nequiret distinguere.

2. De voce *postliminii* rejicienda Servii sententia, * qui partem ejus posteriorem productionem putat esse verbi sine significatu: sequendus Scævola, qui junctum docebat esse verbum a [a] *post*, quod reditum notat, & *limine*. Nam [1] *limen* & *limes* exitu & flexionis modo differunt, cum alioqui origine (veniunt enim [b] ab

* *Cicer. Topic. c. 8. & ibidem Boëthius.*

GROTII.

a POst, *quod reditum notat*] Unde *Postvorta Dea.* [quæ præerat partui mulierum. Vide AUL. GELL. *Noct. Attic* Lib. XVI. Cap. 17. *J. B.*]

GRONOVII.

1 *Limen & limes*] Rejicit *Salmasius* observ. ad jus Att. & Rom. cap. 26. p. 568.

b *Ab*

b ab antiqua voce 2 *limo*, quæ *transversum* significat) & primitiva notione idem sint, sicut materia & materies, pavus & pavo, c contagio & contages, cucumis & cucumer, quanquam usu seriore factum est ut *limen* magis ad privata, *limes* ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant e finibus ejicere, & exilium d nominabant eliminium.

II. 1. Est ergo postliminium jus quod nascitur e ex reditu 3 in limen, id est, fines publicos. Sic Pomponius * reversum postliminio ait qui intra præsidia nostra esse cœpit: Paulus † cum in fines nostros intraverit. Sed ex paritate rationis consensus gentium rem eo perduxit, ut postliminium locum haberet, etiam si quis homo, aut res ejus generis 4 in quo postliminium esse placuerat, perveniisset ad amicos nostros, ut loquitur dicto loco Pomponius, aut, ut Paulus exempli causa explicat, ad regem socium vel amicum. Quibus in locis f amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter 5 quibuscum pax est, sed 6 qui partes in bello eandem sequuntur: ad quos qui venerunt, ut Paulus loquitur, nomine publico tuti esse incipiunt. Nihil enim interest, 7 homo aut res, ad hos, aut ad suos pervenerit.

2. Apud eos vero qui amici sunt, sed non earundem partium, bel-

* *L. 5. §. 1. D. de capt.*
† *L. 19. §. 3. ib.*

GROTII.

b *Ab antiqua voce* limo] *Servius* ad XII. Æneidos, & *Donatus* ad illud Eunuchi *limis oculis*. Festus: *Limus obliquus, id est, transversus, unde & limina. Isidorus* libro XV, c. 14. *limites appellati antiquo verbo transversi. nam transversa omnia antiqui lima dicebant, a quo & limina ostiorum, per quæ foris & intus itur: & limites, quod per eos foras in agros eatur.* In Glossario *limes* πλαγία ὁδός.

c *Contagio & contages*] *Compages* & *compago*, quod ipsum olim fuit *compagen*, ut docet genitivus, & verbum inde deductum, sicut & *sanguis* fuit *sanguen*.

d *Nominabant eliminium*] Et *collimininium* in *Solino* (Cap. 15. vel 25.) est quod vulgo *collimitium*.

e *Ex reditu in limen*] Hinc sumta translatione *postliminium ecclesiasticæ pacis* dixit *Tertullianus* de pudicitia. (Cap. 15.)

f *Amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter quibuscum pax est*] Ita sensisse Maroci & Fesæ regem apparet ex *Thuani* libro CXXX, in anno CIↃ IↃC III.

GRONOVII.

2 *Limo*] *Terentius* Eunuch. 3, 8: *ego limis aspecto sic per flabellum clanculum.*

3 *In limen, id est, in fines publicos*] Domum. Domus autem non modo dicitur de lare familiari, sed etiam de patria vel civitate. Sic rediit in limen seu domum, qui est intra patrios fines.

4 *In quo postliminium*] Ut simulatque rediisset intra fines, rursus inciperet esse veteris juris, quasi statum aut dominum non mutasset, & sive homo liber erat, suus suique *juris*, sive servus aut res animalve prioris domini foret.

5 *Quibuscum pax est*] Nam inter hos valet jus eorum, quibus militans quis rem cepit. 3, 6. 25.

6 *Qui partes in bello*] Qui eandem causam fovent, adversæ adversantes.

7 *Homo aut res, ad hos aut*] Voluit *homo an res, ad hos an ad suos.*

bello capti 8 ſtatum non mutant niſi ex ſpeciali pacto. quomodo in ſecundo federe * icto inter Romanos & Carthaginienſes convenerat, ut qui a Carthaginienſibus capti e populis amicis Romanorum in portus Romanis ſubditos veniſſent, in libertatem vindicari poſſent: utque Carthaginienſium amicis par jus eſſet. Ideo g qui Romanorum bello Punico † ſecundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi poſtliminii non habuerunt, quia Græci in eo bello neutras ſecuti fuerant partes: ac propterea opus fuit eos redimi ut liberarentur. Quin & apud Homerum non uno in loco videmus bello captos in locis pacatis venditos, ut Lycaonem iliados *a* Φ. Eurymeduſam *b* odyſſeæ H.

* *Polyb.* III. c. 24.

† *Plut. Flaminio*, p. 376, 377.

a *Vers.* 35. & *ſeq.*

b *Vers.* 8. & *ſeq.*

III. Vetus Romanorum locutio receptos poſtliminio etiam 9 homines liberos dicebat. *c Poſtliminio receptum* (ita enim legendum eſt) *Gallus Ælius in libro primo* 10 *ſignificationum quæ ad jus pertinent, ait eſſe eum, qui liber e qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit eo jure quod conſtitutum eſt de poſtliminiis. Item qui ſervus a nobis in hoſtium poteſtatem pervenit, poſtea ad nos redit in ejus poteſtatem cujus antea fuit, jure poſtliminii. Equi & muli & navis eadem ratio eſt in poſtliminii receptu* (ita tria hæc verba, quæ delenda cenſet vir incomparabilis in Romani juris ſtudio 11 Jacobus Cujacius, levi mutatione retineri poſſe arbitror) *quæ ſervi: quæ genera rerum ab hoſtibus ad nos poſtliminio redeunt, eadem genera rerum a nobis ad hoſtes redire poſſunt.* Sed poſteriores Romani *d* juriſconſulti diſcrete magis duas ſtatuerunt ſpecies poſtliminii, ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus.

c *Feſt. Pomp.* voce *Poſtlimin.*

d *L.* 14. *D. de capt. & poſtl. rev.*

IV. 1. Retinendum & illud *e* Tryphonini, qui poſtliminii jus competere ait 12 in bello aut 13 in pace: ſenſu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace poſtliminium, niſi aliter convenerit, eſt h his qui non virtute bellica ſuperati, ſed 14 fa-

e *L.* 12. *D. eodem tit. d. l. poſtliminii.*

GROTII.

g *Qui Romanorum bello Punico ſecundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi poſtliminii non habuerunt*] *Valerius Maximus* lib. v, cap. 11. n. 6. *Diodorus Siculus* excerpto legationum n. 3. Sic & Rhodii quos Athenienſium cives bello Philippi emerant, liberaliter Athenienſibus reddidere. *Polybius* excerpto legationum n. 3.

h *His qui non virtute bellica ſuperati, ſed fato ſuo deprehenſi ſunt*] Vide exemplum apud *Parutam* belli Cyprii lib. 1.

GRONOVII.

8 *Statum non mutant*] Manent in jure poſſeſſoris, neque redeunt ad priorem dominum; aut in libertatem civilem.

9 *Homines liberos*] Si quis ex civitate Romana in aliam abiiſſet, ut in hac civis eſſet, poſtea eodem animo Romam rediſſet.

10 *Significationum*] Verborum, quatenus in jure aliquid ſignificant.

11 *Jacobus Cujacius*] *Fulvium Urſinum*, non *Cujacium*, id cenſuiſſe ait *Salmaſius* p. 580. [Omnino cenſet CUJACIUS, obliteranda verba illa, quaſi ſupervacua, *Obſervat.* Lib. XI. Cap. 23. 7. *B.*]

12 *In bello*] Durante adhuc bello.

13 *In pace*] Quandocumque poſt bellum finitum.

14 fato suo (22) deprehensi sunt, ut qui cum bellum subito exarsit apud hostes reperiuntur. 15 Aliis autem captivis in pace postliminium non est, i nisi (bb) id pactis erat comprehensum, ut optime eum Tryphonini locum emendat * doctissimus Petrus Faber, non improbante Cujacio: nam hoc & subjecta ratio & oppositum membrum aperte evincunt. *Pacem fecerat captivis dimissis, ita enim convenerat*, inquit † Zonaras. Et a Pomponius: *si captivus, de quo in pace cautum fuerat ut rediret, sua voluntate apud hostes mansit, non est ei postea postliminium.* Paulus: b *si in bello captus* 16 *pace facta domum refugit, postliminio redit ad eum a quo priore bello captus erat: si modo non convenerit in pace, ut captivi redderentur.*

2. Causam cur de his qui bellica virtute capti sunt id placuerit ex Servio hanc affert Tryphoninus, *quia spem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani esse voluerunt*, nimirum ut Livius c loquitur ab antiquo 17 minime indulgens in captivos ci-

* *Sem. l.* 1, c. 7.

† *Tom.* III.

a *L.* 20. *D. de capt.*

b *L.* 28. *d. tit.*

c *Lib.* XXII. *Cap.* 59.

GROTII.

i *Nisi id pactis erat comprehensum*] Vide *Josephum* antiquæ historiæ XIII, 2. *Polybius* pacta ponit comprehendentia ut captivi redderentur in pace Philippi, Ætolorum, cum exceptione tamen, & Antiochi, excerptis de legationibus 9, 28. 35. Eadem exempla habet *Livius*, & præterea pacis cum Nabide. Similia aliquot suppeditat *Zosimus*. Ut ecce Probi pax cum Vandalis & Burgundis sic inita: ἐφ' ᾧτε καὶ τὴν λείαν καὶ τὰς αἰχμαλώτους, ὡς ἔτυχον ἔχοντες, ἀποδῶναι. *ut & prædam omnem & quoscunque habebant captivos redderent.* Lib. I. (c. 69.) similem pacem narrat Juliani cum Germanis, (Lib. III. c. 4.) item cum Quadis qui in Germania, libro III. [Cap. 7. Sed ibi nihil tale.] Ammianus Marcellinus libro XVII. de rege Alemanorum Suomario: *pacem genibus curvatis orabat. & eam cum concessione præteritorum sub hac meruit lege, ut captivos redderet nostros.* (Cap. 10. p. 188.) Mox de Sarmatis: *jussi obtinere sedes impavidi nostros reddidere captivos.* (Cap. 12.) de alia rursum Sarmatarum parte idem dicit. Apud *Zonaram* multa talia: inter cætera in rebus Michaëlis qui filius Theophili, de Bulgaro loquens: τὺς αἰχμαλώτους ἐλευθεροῦσαι συνέβετο. *promisit captivis se daturum libertatem. Nicetas* libro II, captivis omnibus libertatem ait datam, exceptis Corinthiis & Thebanis viris ac mulieribus. Interdum convenit ut reddantur captivi qui a republica possidentur, ut apud *Thucydidem* V. (cap. 18.)

GRONOVII.

14 *Fato suo deprehensi*] Forte fortuna in hostico fuerunt, cum bellum oriretur & odio suæ gentis correpti & in servitutem redacti sunt.

15 *Aliis captivis*] Qui armis inferiores in potestatem venerunt, postquam bellum cessavit, nisi pacis in conditionibus placuit, ut qui capti essent, liberi dimitterentur.

16 *Pace facta domum refugit*] *Deinde renovato bello capitur.* Quod omittendum non est, ut intelligatur non esse tum capientis, sed ejus qui prius cepit. Casus enim belli cum eodem populo iterum contracti fingitur.

17 *Minime indulgens in captivos*] Ideo duriorem conditionem fecerunt in armis captorum quam deprehensorum, ut his semper postliminium pateret, illis non nisi flagrante bello.

(aa) Vide supra, *Cap.* 6. hujus Libri, §. 12. num. 1. *J. B.*

(bb) Hanc emendationem, *id*, pro *nihil*, necessariam non esse, ostendit Amplist. BYNCKERSHOEK, *Obs.* Lib. I. Cap. 20. *J. B.*

k Ut

civitas. Sed hæc ratio Romanorum propria non potuit constituere jus gentium: potuit tamen inter causas esse, cur Romani illud jus ab aliis gentibus introductum & ipsi amplecterentur. Verior hæc est ratio, quod reges aut populi qui bellum suscipiunt, credi volunt justas sibi fuisse causas cur id facerent: contra autem, injuriam facere eos qui adversum se arma ferrent: quod cum utraque pars credi vellet, nec tutum esset pacem servare cupientibus huic se controversiæ interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati, quam [k] ut id quod evenisset pro jure acciperent: [18] atque ita captos in actu repugnandi haberent quasi ex justa causa captos.

3. At de his qui bello exorto deprehensi erant dici idem non poterat. (cc) nam in illis nullum injuriæ consilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hostium vires retineri eos manente bello non iniquum videbatur: bello autem composito nihil obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque consensum in hoc est, ut tales [19] in pace semper libertatem obtinerent, [20] ut confessione partium innocentes: in cæteros vero ut quisque usurparet quod vellet credi jus esse, nisi [21] quatenus pacta certi aliquid præscriberent. Atque [22] eandem ob causam [l] nec servi, nec res bello captæ pace redduntur, nisi pactis expressum id sit: quia victor credi vult jus sibi fuisse ista quærendi: cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis serere: ex quibus apparet ingeniose non ex vero allatum illud apud Quintilianum * pro Thebanis: ideo capti- * *Inst. Orat. V. 13.*

vis, & quos pro derelictis habuerit patria; nisi enim hoc esset, in pace facienda ratio illorum habita, & mentio facta fuisset.

19 *In pace*] Si quo modo effugissent.

20 *Ut confessione*] Immo quia nihil fecerunt adversus rempublicam, nec male pugnaverunt, nec consenserunt in servitutem suam, ut tacite faciunt, qui capi se patiuntur.

21 *Quatenus pacta*] Quæ sanciuntur tedeunte pace.

22 *Eandem ob causam*] Immo quia & hæc pro derelictis habentur.

(cc) At supra, *Cap.* 7. hujus Libri, §. 1. Auctor statuit, etiam eos, qui, bello exorto, intra hostium fines deprehenduntur fato suo, servos fieri. Deinde, neque ullum injuriæ consilium in impuberibus, qui tamen etiam, jure belli, in servitutem rediguntur, secundum Auctorem nostrum. Plura dicemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GROTII.

k *Ut id quod evenisset pro jure acciperent*] Vide *Priscum* excerpto de legationibus 28. & *Bizarum* de bello Genuensium in Venetos libro 11.

l *Nec servi*] Totilas Pelagio Diacono a Romanis ad se misso edicit ne de reddendis Siculorum servis verba faciat, dicens iniquum fore ut Romani commilites suos veteribus dominis dedant. Locus est *Procopii* Gotthicorum 111.

GRONOVII.

18 *Atque ita captos*] Atqui hoc repugnat omni juri postliminii. Juxta enim jure captos justoque titulo acquisitos credi voluerunt, quos captos intra præsidia sua habuerunt, etsi brevi post aufugerint, durante bello, quam quos diutius tenuerunt usque ad tempus aliquod post exitum belli. Potius habendi sunt pro desertis & abjectis a republica, tanquam igna-

ptivos si in patriam suam redierunt, liberos esse, quia bello parta non nisi eâdem vi possideantur. Diximus de pace.

4. m In bello redeunt postliminio homines qui antequam caperentur liberi fuerant: recipiuntur servi & alia quædam.

V. Liber homo ita demum postliminio redit, si 23 hoc animo ad suos venerit ut eorum res sequeretur, ut a * Tryphonino proditum est: nimirum quia, ut quis servus liber fiat, se debet, ut ita dicam, 24 acquirere, quod non est nisi 25 volentis. Cæterum n 26 an vi bellica receptus sit ab hostibus, an dolo profugerit, nihil refert, ut a † Florentino notatum est. Tantundem erit si ab a hostibus sponte sit traditus. Quid o si ab hoste venditus commercio, ut fit, ad suos pervenerit? Tractatur hæc controversia p apud Senecam in Olynthio quem Parrhasius emerat. Quærit enim cum decretum factum esset ab Athenienses quo Olynthii juberentur liberi esse, hoc (dd) contineretur 27 liberi ut fierent, an ut liberi judicarentur; quorum hoc est verius.

* *D. l. in bello* 12. §. *manumittendo.* 9. & *l. postliminii* 5. §. *captivus*, 3. *D. de capt.*
† *L. nihil. D. de capt.*
a *L. cum non redemtum.* 5. *C. de postl. rev.*

VI. 1. Liber autem homo, postquam ad suos rediit, non se tantum 28 sibi acquirit, sed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, sive corporales, sive incorporales. Quia populi pacati, sicut 29 factum pro jure secuti erant in capto, ita & in

GROTII.

m *In bello redeunt postliminio homines, qui antequam caperentur liberi fuerunt*] *Julianus* oratione in malos Cynicos: ὅτω μὲν ἂν εἶεν οἰκέται καὶ ὑπόσους τῶν αἰχμαλώτων λυτρούμεθα. καί τοι οἱ νόμοι τούτοις ἀποδεδώκασι τὴν ἐλευθερίαν ῥωθεῖσι καὶ οἴκαδε. *hoc modo servi essent, etiam quos bello captos liberamus. Atqui talibus ubi ad nos redierint libertatem adjudicant leges.* (Orat. VI. pag. 195, 196. *Edit. Spanhem.*)

n *An vi bellica receptus sit ab hostibus*] Ut illi quos a Slavis captos liberavere Hunni, apud *Procopium* itidem Gothicorum III.

o *Si ab hoste venditus commercio, ut fit, ad suos pervenerit*] Ut eodem Procopii libro juvenis Childubius, τὰ γοῦν δὲ, ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς πατρίδα ἦθη, ἐλεύθερος. τὸ λοιπὸν κατάγε τὸν νόμον καὶ αὐτὸς ἔχειν· *dicebat, se cum in patriam rediisset liberum ex jure in posterum fore.* Et apud Turcas nullum olim fuisse captivis postliminium notat Leunclavius.

p *Apud Senecam*] Libro V. controversia 34.

GRONOVII.

23 *Hoc animo*] Ideo M. Atilius Regulus bello Pun. primo non rediit postliminio, quia missus erat cum legatis Pœnorum pacis suadendæ causa. Sil. 6, Pun. 452. l. 5. §. 3. D. de capt. & postl.

24 *Se acquirere*] Sui juris ipse quodammodo auctor esse.

25 *Volentis*] i. 2, 3. 6. 2, 6. 2.

26 *An vi*] Utrum vi.

27 *Liberi ut fierent*] Manumitterentur, an haberentur tanquam qui non serviissent.

28 *Se sibi acquirit*] Fit ipse sua opera sui juris.

29 *Factum pro jure*] Quod factum erat, pro juste facto habuerunt, atque adeo & ipsum & res ejus pro homine ac rebus juris alieni.

(dd) Debuit heic dicere, *utrum hoc* &c. quod forte omissum à Typographis. *J. B.*

30 *An*

in liberato, ut se æquos præbeant utrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res ejus is, qui belli jure eum possidebat, non erat sine omni conditione: cessare enim poterat ipso invito, si captus qui fuerat ad suos perveniisset. Has ergo res sic ille perdit, quomodo hominem cujus erant accessio.

2. Quid si tamen alienasset? 30 an qui titulum habet ab eo qui belli jure eo tempore erat dominus, 31 tutus erit gentium jure, an & hæc recuperabuntur? de his loquor quæ apud populum belli medium exstabant. Distinguendum videtur inter res, quæ ejus sunt generis ut postliminio redeant, & quæ extra id genus sunt, quod discrimen jam mox explicabimus, ut illa videantur alienata 32 cum sua causa & sub conditione: ista vero simpliciter. Alienata autem intelligo etiam quæ donata aut 33 acceptilata sunt.

VII. At sicut ad postliminio redeuntem jura redeunt, ita & 34 jura in ipsum restituuntur, ac pro eo habentur, ut * Tryphoninus loquitur, ac si nunquam ille 35 hostium potitus fuisset. * L. 12. §. 6. l. 6. D. de capt.

VIII. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc recte asscribit Paulus: † *postliminio carent qui armis victi hostibus se dederant*, nimirum quia pactiones cum hostibus factæ valent jure gentium, ut alibi dicemus, nec adversus eas est postliminium. Ideo Romani illi a Pœnis capti apud *a* Gellium: *postliminium justum non esse sibi, quoniam dejurio vincti forent.* Unde & inducia-rum tempore non esse postliminium recte a Paulo notatum *b* est. At hos qui hostibus deduntur sine ulla scilicet pactione, postliminio reverti respondit *c* Modestinus. † L. 17. d. tit. a Lib. VII. c. 18. b L. 19. §. 1. D. de capt. c L. 4. d. tit.

IX. 1. Quod de singulis personis diximus, idem & in populis locum habere arbitror, ut qui liberi fuerunt suam recipiant libertatem, si forte eos vis sociorum eximat hostili imperio. At si ipsa multitudo quæ civitatem constituerat dissoluta sit, verius puto non eundem populum censeri, nec postliminio res restitui ipso gentium jure, quia populus, ut navis, partium dissolutione plane interit, eo quod tota ejus natura in illa perpetua conjunctione con-

GRONOVII.

30 *An qui titulum*] Utrum qui titulum.

31 *Tutus erit gentium jure*] Res retinebit.

32 *Cum sua causa*] Sic alienata ut alienari poterant per naturam suam cum suis commodis & incommodis, & sub conditione, nisi postliminio rediissent.

33 *Acceptilata*] Relicta tenenti data apocha vel acceptilatione, qua quis fatetur se accepisse, quod non accepit.

34 *Jura in ipsum*] Quæ alii adversus eum habuerunt.

35 *Hostium potitus*] Sic & *Papinianus* l. 11. *de capt. & postl. Plaut.* Captiv. 1, 1. 24.

consistit. 36 Non ergo quæ fuerat Sagunti civitas eadem exstitit, cum veteribus cultoribus ea sedes octavo post anno restituta est. neque Thebæ, cum jam Thebani in servitutem ab Alexandro veniissent. Hinc apparet quod Thessali Thebanis debuerant, non esse Thebanis postliminio restitutum: idque duplici de causa: tum quod novus erat populus, tum quod Alexander, quo tempore dominus erat, hoc jus alienare potuerat & alienaverat, & quia 37 creditum non in eorum est numero quæ postliminio redeunt.

2. Ei quod de civitate diximus haud multum dissimile est quod veteri illo Romano jure, quo dissolubilia erant conjugia, q matrimonium * non censebatur 38 postliminio restitui, sed novo consensu redintegrari.

* L. 8. l. 14. §. 1. D. de capt.

X. 1. Et ex his quidem intelligi potest quale sit jure gentium postliminium in liberis hominibus. Cæterum jure civili idipsum jus,

GROTII.

q *Matrimonium non censebatur postliminio restitui*] Aliter inter Christianos. *Leo* Papa ad Nicetam Aquilejensem episcopum: *ut sicut in mancipiis vel agris, aut etiam in domibus ac possessionibus, in captivitatem ductis, postliminium reversis de captivitate servatur, ita etiam & conjugia, si aliis juncti fuerint, reformentur.* Vide *Hincmarum* in opusculo de divortio Lotharii & Tetbergæ ad interrogationem XIII. & responsum *Stephani* Papæ cap. 19. in tomo II. conciliorum Galliæ.

GRONOVII.

36 *Non ergo Sagunti civitas*] Probare non possum. Immo, quia veteribus cultoribus superstitibus post breve tempus (Saguntus octavo, Thebæ XX. anno, salva lingua, legibus, moribus, institutis, religionibus & sacris, ordinibus & corporibus civitatis) restitutæ sunt, fuerunt eadem. Et ita judicant ipsi Saguntini apud *Liv.* 28, 39. Si verum noster de Sagunto & Thebis tradit, nec qui ex captivitate Babylonica post 70. annos in Judæam sunt reversi, populus fuerunt Hebræus vel Israëlitarum. Atqui scriptura sacra omnis pro eodem populo eos agnoscit. Aptius Capuæ & Carthaginis fuisset usus exemplis, quarum illa cum 150. hæc 100. annos in ruderibus jacuissent, a Julio Cæsare jura urbium, Romanis colonis attributis, recuperarunt. [At vero, quamvis *Saguntini* & *Thebani* eadem essent *gens*, non tamen idem erant *Populus*, secundum tradita ab Auctore nostro supra, *Lib.* II. *Cap.* 9. §. 5, 6. *J. B.*]

37 *Creditum non est*] Si quis captus fuisset debitores habens, a quibus qui creditorem in potestate habet, æs illud exigere, aut quibus remittere possit (puta, in civitate media & neutras partes fovente domicilium habentes) isque id exegerit vel remiserit, jus debiti exigendi non recipit captus, si postliminio redierit, inter cætera jura, quæ recuperat, atque adeo id rursus exigere non potest. Ratio est, quod supra docuit, partim, una cum capto, jure belli etiam jura ejus incorporalia acquiri. 3, 7. 4. partim in controversiis de re capta apud populum bello non permixtum respiciendum jus ejus populi, a cujus partibus res capta est. 3, 6. 2.

38 *Postlimino restitui*] Dispar est exemplum, quia in divortio justo consensus discedentium intercedit. At Sagunti & Thebarum dissipatio similis est dissidio fortuito vel friguſculo, non divortio. l. 32. §. 12. *de donat. inter vir. & ux.* per calorem misso repudio, si brevi reversa uxor est, non divortisse videtur. l. 2. *de divort. & repud.* Sic illis quasi friguſculum fortunæ venit.

jus, quod ea attinet quæ 39 intra civitatem aguntur, & adstringi additis exceptionibus aut conditionibus, & produci ad alia commoda potest. Sic 40 jure civili Romano de numero eorum qui postliminio redeunt, † exemti sunt transfugæ: 41 etiam filiifamilias in quos patri videtur salva esse debuisse potestas illa patria, quæ propria erat Quiritium. Sed hoc ideo placuisse ait Paulus, quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis quam caritas liberorum: cui congruit quod de Manlio ait * Cicero, suo dolore sanciviſſe eum militaris imperii disciplinam, ut saluti prospiceret civium, 42 qua intelligebat contineri suam: ipsique naturæ & patrio amori prælatum ab eo jus majestatis.

† d. l. 19. §. 4. & §. 7. eod. tit.

* De finib. l. c. 7. 10.

2. Detrahit & hoc aliquid de jure postliminii, quod legibus Atticis † primum, deinde Romanis constitutum est, ut qui redemtus est ab hostibus, redemtori r serviat, donec pretium reddiderit. Sed hoc ipsum favore libertatis introductum apparet, ne ademta spe recuperandæ pecuniæ multi in hostium manu relinquerentur. Et illa 43 ipsa servitus iisdem Romanis legibus multis modis mitigatur, & postrema lege *a* Justiniani finitur operis quinquennii: morte quoque *b* redemti jus repetendæ pecuniæ exstinguitur: sicut & 44 contracto inter redimentem & redemtum matrimonio *c* remissum censetur: & redemtæ mulieris 45 prostitutione *d* amittitur, multaque alia jure Romano in favorem redimentium & pœnam proximorum qui suos non redimunt constituta sunt.

† Dem. in Nicostratum, pag. 724. B.

a L. ult. C. de postl.
b L. si patre, 15. D. De capt. & postl.
c L. si is qui te, 13. C. de postl.
d L. fœdissimæ. 7. cod. tit.

3. Rursum auctum est postliminii jus lege civili, eo quod non ea tantum quæ in postliminio sunt jure gentium, sed res om-

GROTII.

r *Serviat donec pretium reddiderit*] Idem cap. 34. edicto *Caroli Calvi* Pistis.

GRONOVII.

39 *Intra civitatem*] Populum singularem.

40 *Jure civili Romano*] Quasi apud alias gentes impune transfugerint & redeuntes in civitatem pristina jura receperint. At Indibilis apud *Liv.* 27, 17. ex gentium jure scire se transfugæ nomen execrabile veteribus sociis, novis suspectum esse.

41 *Etiam filiifamilias*] Transfugæ sine dubio, sive patres sive filiifamilias postliminii jure, id est, reditu in patriam secuto & recuperatione status ac rerum suarum, omnium gentium legibus aut moribus carent. Quod autem filius quoque familias Romæ non recidebat in potestatem patriam, non est magis singulare, quam quod nec filius familias latro aut desertor, aut qui quodcumque capital admiserat, specie ac prætextu potestatis patriæ judici poterat eripi. Erant enim servi pœnæ, in quibus maxima capitis deminutio locum haberet. §. 1. Instit. *de cap. dim.*

42 *Qua intelligebat*] Sine qua nec se salvum putabat fore.

43 *Ipsa servitus*] Quæ præstatur redemtori.

44 *Contracto inter*] Si mulier, quem sua pecunia redemit ab hostibus captum & pro servo ad tempus habuit, ei nupserit.

45 *Prostitutione*] Si cujusquam aut plurium permissa est libidini, quam quis redemit.

omnes, jura omnia perinde habentur ac si is qui rediit nunquam hostium potitus esset: quod & jure Attico obtinuit. Nam, ut apud Dionem Prusæensem oratione xv. legimus, quidam Calliæ se filium dicens captum in clade ad Acanthum, & serviisse in Thracia, cum Athenas postliminio rediisset, hereditatem Calliæ a possessoribus petiit, nec aliud quæsitum est in judicio quam an is revera Calliæ esset filius. Idem narrat; 46 Messenios cum longo tempore serviissent, tandem & libertatem & regionem recepisse. Imo & * quæ 47 per usucapionem aut 48 liberationem ex bonis subtracta, vel 49 non utendo finita esse videbantur, 50 actione rescissoria restituuntur. nam in edicto de majoribus in integrum restituendis, † is comprehenditur qui in hostium est potestate. Et hoc quidem venit ex jure Romano antiquo.

* *L. ab hostibus.* 18. *C. de postliminio.*

† *L.* 1. §. 1. *D. quib. ex caus. maj.*

4. At 51 lex Cornelia etiam heredibus consuluit eorum qui capti apud hostes decessissent: bona eorum conservans perinde quasi qui non redit jam eo tempore quo captus est 52 decessisset. Quæ jura civilia si tollas, haud dubie statim ut quis ab hostibus cap-

GRONOVII.

46 *Messenios cum longo*] 3, 9. 10. Messenios postliminio vult patriam & libertatem recepisse. Hi post primum cum Spartanis bellum Ithome destructa Olymp. 14. Candaule apud Lydos, Salmanassare in Chaldæis regnante, dissipati per Arcadiam, Argos, Sicyona, Eleusina, quum capti & remanentes omnia servitutis mala ut *Justinus*, annos 84. ut *Pausanias* 39. perpessi essent, ductore Aristomene se liberarunt: Secundo bello expugnata Ira Olymp. 29. Ardye Gygis F. in Lydis, Tullo Host. Romæ regnante, rursus qui effugere nequierant, in Ilotas redacti, qui evaserunt, Zanclen in Sicilia occupaverunt & Messanam appellaverunt: utrorumque posteri post 200. annos Olymp. 77. paullo post expeditionem Xerxis in Græciam, cum terræ motus omnem fere Spartam evertisset ac 20000. hominum exanimasset tertium bellum excitarunt, quo post decennium inferiores in Siciliam, Africam, Naupactum Acarnaniæ aliasque regiones sparsi vacuam & vastam Messanen reliquerunt, donec post annos fere 100. Olymp. 103. proximo post Leuctricam cladem anno Epaminondas urbem instauravit convocatis undique veterum cultorum posteris. *Pans.* 4, 241. & 268. *Liv.* 32, 22. Quod si postliminium his concedit, quanto minus id Saguntinis & Thebanis negari debuit?

47 *Per usucapionem*] Si absentis ejus bonorum aliquid possessor bonæ fidei tempore longo acquisivit.

48 *Liberationem*] Si quod ei obligatum erat, quocumque modo tollendæ obligationis, dum captivus detinetur, liberatum est.

49 *Non utendo*] Ut usus fructus non utendo intra tempus x. aut xx. annorum amittitur. §. 3. Inst. *de usufr.*

50 *Actione rescissoria*] Qua usucapio aut quid aliud factum in præjudicium velut absentis reipublicæ causa rescinditur. §. 5. Inst. *de act.* l. 35. pr. *de oblig. & act.*

51 *Lex Cornelia*] L. 22. pr. & §. 1. ac 3. *de capt. & postl.* l. 1. §. 2. *ad l. Falcid.* l. 12. *qui testam. fac. pos.* l. 15. D. *de injusto rupto.* l. 9. Cod. *de postl. rev. Ulpian.* Instit. 23. §. 4. l. 5. C *quibus ex caus. maj.* §. ult. Instit. *quibus non est perm. fac. test.*

52 *Decessisset*] Ut medio tempore minui nequeant.

captus esset f bona ejus futura fuissent occupantium, quia qui apud hostes est, 53 pro nullo habetur. Quod si qui captus fuerat rediret, nihil reciperet præter ea quæ jure gentium postliminium habent. Quod vero captivorum bona fisco cedunt si heres nullus sit, a ex jure speciali est Romano. Vidimus de his qui redeunt: videamus de his quæ recipiuntur.

a L. 31. D. de jure fisci. l. 22. §. 1. D. de capt.

XI. 1. Inter hæc sunt primum servi & ancillæ, t etiam 54 sæpe alienati, u etiam ab hoste manumissi: quia hostium jure manumissio obesse civi nostro servi domino non potuit: ut bene notat * Tryphoninus. Sed ut servus recipiatur, necesse est ut aut 55 revera habeatur a vetere domino, aut haberi facile possit. Quare cum in rebus aliis sufficiat eas intra fines esse perductas, ad postliminii jus in servo id non erit satis, 56 nisi & cognoscatur. nam qui in urbe Roma est ita ut lateat, 57 nondum receptus Paulo † videtur. Ac sicut hac in parte a rebus inanimis distat servus, ita vicissim a libero homine in eo distat, quod ut postliminio recipiatur non requiritur 58 ut animo res nostras sequendi venerit. Id enim in eo requiritur qui se recepturus est, non in eo qui ab altero sit recipiendus, & ut a Sabinus scripsit, *de sua qua civitate cuique constituendi facultas libera est, non de dominii jure.*

* L. in bello, 12. §. manumittendo, 9. D. De Captiv.
† L. ult. D. de capt.
a d. l. 12. §. 9. eod.

2. Non excepit ab hoc gentium jure servos transfugas lex Romana. Nam & in his dominus pristinum jus recipit, ut Paulus b nos docet: ne 59 contrarium jus non tam ipsi injuriosum sit qui servus semper permanet, quam domino damnosum. Generaliter de servis qui virtute militum recuperantur, dictum est ab Imperatoribus c illud quod ad res omnes male a nonnullis trahitur, 60 re-

b d. l. 19. §. 5. eod.
c L. 12. C. de postl.

GROTII.

f *Bona ejus futura fuissent occupantium*] Vide *legem Wisigothicam* lib. v, tit. IV. c. 15.

t *Etiam sæpe alienati*] At edicto Theuderici ita constitutum est: *servi aut coloni ab hostibus capti & reversi domino restituantur, si non sunt ante ab altero vendentibus hostibus in commercio comparati.* Vide & *Cassiodorum* III, 43. At *lege Wisigothica* mancipium bello receptum domino redditur, is qui recepit, tertiam partem accipit justi pretii. Si ab hostibus venditum receptum fuerit, redit ad dominum pretio reddito & melioramentis. lib. v, tit. IV, 21.

u *Etiam ab hoste manumissi*] Ut a Mithridate, qui retracti in servitutem. *Appianus* Mithridatico, (pag. 211. *Ed. H. Steph.*)

GRONOVII.

53 *Pro nullo habetur*] Immo suis est pro peregrinante, & qui exspectetur post tempus rediturus.

54 *Sæpe alienati*] Ab eo, qui cepit, alii domino, & ab hoc rursus alii, & deinceps traditi.

55 *Revera habeatur*] Jam sit in ejus potestate aut in eam venturus sit, ubi domino libuerit.

56 *Nisi & cognoscatur*] Gnaro & conscio domino intra fines versetur.

57 *Nondum receptus*] Postliminio rediisse censet *Paulus*.

58 *Ut animo*] Quia servus consilium non habere videtur, sed omne consilium de eo esse domini.

59 *Contrarium jus*] Quod transfugam punit.

60 receptos eos non captos judicare debemus, & militem noſtrum 61 defenſorem eorum decet eſſe, non dominum.

3. Qui ab hoſtibus redemti ſunt ſervi protinus Romano jure fiunt redimentis, ſed oblato demum pretio poſtliminio recipi intelliguntur. Verum hæc ſubtilius explicare juris civilis interpretum eſt. Nam & poſterioribus legibus mutata ſunt nonnulla: & quo ſervi capti ad reditum invitarentur, propoſita libertas his quibus membrum ruptum eſſet ſtatim, cæteris poſt quinquennium, ut videre eſt in legibus militaribus 62 a Rufo collectis.

XII. Illa quæſtio magis ad nos pertinet, an & populi qui ſubjecti alieno imperio fuerunt 63 in veterem cauſam recidant: quod tractari poteſt ſi non is cujus imperium fuerat, ſed ſociorum aliquis eos hoſti eripuiſſet: puto hic idem dicendum quod in ſervis, niſi ſociali fedære aliter convenerit.

* *L. ſi captivus. 20. §. verum eſt. 1. D. de capt.*

XIII. 1. Inter res primum occurrunt agri, qui in poſtliminio ſunt. *Verum eſt*, ait * Pomponius, *expulſis hoſtibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire.* Expulſi autem hoſtes intelligi debent, ex quo aperte eo accedere amplius non poſſunt, ut alibi explicavimus. Sic Æginam inſulam † Athenienſibus ereptam x veteribus dominis Lacedæmonii reddiderunt. Agros ex Gothis & Vandalis recuperatos veterum poſſeſſorum heredibus reddiderunt *a* Juſtinianus, aliique *b* Imperatores; y non admiſſis adverſus dominos 64 præſcriptionibus illis, quas Romanæ leges induxerant.

† *Strabo libro VIII. pag. 376.*

a *Nov. XXXVI.*

b *Nov. Valent. de epiſc. Jud. Proc. 1. de bell. Vand. Cuj. obſe. II. 9.*

2. Quod

GROTII.

x *Veteribus dominis*] Nempe qui partium Lacedæmoniarum fuerant. Confer quæ ſupra cap. VI. §. 7.

y *Non admiſſis adverſus dominos præſcriptionibus illis*] Idque ex lege Honorii, qui quanquam relicta Vandalis Hiſpania, tamen dum eam tenerent Vandali, præſcriptionem tricenariam dominis nocere noluerat. meminit *Procopius* Vandalicorum 1. *Valentinianus* in novella lege de epiſcopali judicio: *tricennali definitione concludi ea præcepimus, quæ perpetuis aut infinitis ſæculis ſervabantur: exceptis Afrorum negotiis, qui ſe probaverint neceſſitatem Vandalicam pertuliſſe: ut de illorum cauſis illa tempora præfixo tricennio ſubtrahantur, quæ claruerit ſub hoſtilitate conſumta.* In *concilio Hiſpalenſi* relato in cauſam XVI, quæſtione III. c. 13. *ſicut per legem mundialem his quos barbarica ſeveritas captiva neceſſitate transvexit, poſtliminio revertentibus redditur antiqua poſſeſſio.* convenit c. ex transmiſſa. *de præſcriptionibus.* vide & *Cujacium* ad titulum C. de præſcriptione XXX. annorum.

GRONOVII.

60 *Receptos eos*] Tanquam qui jam dominum habeant & ad eum redeant; non tanquam qui nunc demum dominum nanciſcantur eum qui hoſti eripuit.

61 *Defenſorem*] Nimirum ut rei alienæ: ſic in Dig. conjunguntur *procuratores* & *defenſores.*

62 *A Rufo collectis*] Libellus inſcribitur: *leges navales Rhodiorum, militares, ruſticæ Juſtiniani* Gr. & Lat. opera *Sim. Schardii* Baſil. 1561.

63 *In veterem cauſam*] Redeant ſub prioris principis imperium.

64 *Præſcriptionibus*] Privilegiis longinquæ poſſeſſionis.

65 *Lite-*

2. Quod de agris jus est, idem esse arbitror de omni jure quod solo adhæret. Nam & loca capta ab hostibus quæ religiosa vel sacra fuerant, si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reversa pristino statui restitui scripsit *a* Pomponius: quicum convenit illud Ciceronis in *b* Verrina de signis, de Diana Segestana: *P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit.* & Marcianus *c* cum postliminii jure comparat jus illud quo solum ædificio occupatum eo collapso 65 littori redditur. Quare & usumfructum agri recepti restitui dicendum erit, ad exemplum ejus quod de agro inundato Pomponius *d* respondit. Sic Hispanis lege *e* cautum est, ut comitatus & aliæ jurisdictiones hereditariæ postliminio redeant, majores omnino; minores, si intra quadriennium a receptione vindicentur; nisi quod arcem bello amissam & quomodocunque recuperatam retinendi jus rex habet.

a *L. cum ea.* 36. *D. de religios.*
b IV. 35.
c *L. in tantum.* 6. *de divis. rer.*
d *L. si ager.* 26. *D. quibus mod. usus fruct. amit.*
e *Reg. Const. lib.* X. *tit.* 29. *p.* 2.

XIV. 1. De mobilibus generalis in contrarium regula est, ut postliminio non redeant, sed in præda sint: ut hæc opponit Labeo. Quare & 66 commercio parata, ubicunque reperiuntur, manent ejus, qui emit: nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi jus est veteri domino. Sed ab hac regula videmus olim excepta, quæ in bello usum habent: quod ideo placuisse gentibus videtur, ut 67 recuperandi spes ad ea comparanda alacriores homines redderet. Plurimarum enim civitatum instituta eo tempore ad rem bellicam referebantur. quare facile in hoc consensum est. Usum autem in bello hæc habere censentur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, sed quæ distinctius, expositа exstant tum apud Ciceronem in *f* Topicis, tum apud *g* Modestinum. Naves scilicet 68 longæ atque onerariæ, non item lusoriæ, aut actuariæ voluptatis causa paratæ: muli, sed 69 clitellarii: equi

f *Cap.* 8.
g *L.* 2. & 4. *D. de capt.*

GRONOVII.

65 *Littori redditur*] Ex privato fit nullius.

66 *Commercio parata*] Emta & permutata.

67 *Recuperandi spes*] Ut animosius emerent, in quibus scirent valere jus postliminii.

68 *Longæ & onerariæ naves*] Quia illis milites, his belli apparatus vehebatur. *Lusoriæ* & *actuariæ*, duorum erant generum. Aliæ enim lusoriæ in ripis omnium terminantium imperium (ut erant Danubius, Rhenus, Euphrates) excubabant. l. 4. Cod. *de offic. judic. milit.* l. 4. C. *de offic. mag. offic.* in his utpote bellicis erat sine dubio jus postliminii. At vocabantur & *lusoriæ* privatorum, quibus illi voluptatis causa huc illuc vectabantur, ut loquitur *Petronius* cap. 61. de quibus *Seneca* 7, de Benef. 20. & meminit auctor 3, 1. 5. *Actuariæ*, omnes quæ remis agebantur, quarum etiam quædam belli adhibitæ. *Liv.* 30, 43. *Cæsar* 5, de Gall. 1. & in his postliminium; non in eis, quæ voluptatis ergo aut alios ad usus erant paratæ. *Salmas.* ad jus Att. & Ro. c. 26. p. 740.

69 *Clitellarii*] Qui clitellis onera portant, non qui carpento junguntur. Sunt autem clitellæ stratum, quod imponitur asinis & mulis ad onera commodius portanda. Eundem usum habent equi sagmarii.

equi & equæ, ſed freni patientes. Et hæ res ſunt, 70 quas & legari recte * voluerunt Romani, & 71 in præſtationes familiæ herciſcundæ † venire.

2. Arma & veſtis uſum quidem in bello habent, ſed poſtliminio non redibant, quia minime favorabiles erant, qui in bello arma aut veſtem amitterent: imo id flagitii loco habebatur, ut paſſim in hiſtoriis apparet. Atque in hoc notantur arma ab equo diſtare, quod equus ſine culpa equitis proripere ſe potuit. Et hoc quidem rerum mobilium diſcrimen videtur uſum habuiſſe in occidente, etiam ſub Gothis, ad Boëthii uſque tempora. Is enim Ciceronis topica explicans ita videtur de hoc jure loqui, quaſi quod ad eum diem vim ſuam obtineret.

XV. At poſterioribus temporibus, ſi non ante, ſublata videtur hæc differentia. Paſſim enim tradunt 72 morum periti res mobiles poſtliminio non redire, & z id de navibus conſtitutum multis in locis *a* videmus.

XVI. Eæ vero res, quæ 73 intra præſidia perductæ nondum ſunt, quanquam ab hoſtibus occupatæ, ideo poſtliminii non egent, quia dominum nondum mutarunt ex gentium jure. Et quæ piratæ aut latrones nobis eripuerunt, non opus habent poſtliminio, ut *b* Ulpianus & Javolenus reſponderunt: quia jus gentium illis non conceſſit, ut 74 jus domini mutare poſſint: quo innixi Athenienſes *c* Haloneſum, quam ipſis prædones, a prædonibus Philippus eripuerat, ut redditam a Philippo, non ut donatam, volebant accipere. Itaque res ab illis captæ, ubicunque reperiuntur, vindicari poſſunt, niſi quod ex naturali jure 75 alibi *d* cenſuimus, ei qui ſuo ſumtu poſſeſſionem rei adeptus eſt, tantum eſſe reddendum, quantum dominus ipſe ad rem recuperandam libenter impenſurus fuerat.

XVII. Poteſt tamen lege civili aliud conſtitui: ſicuti b lege *e* Hiſpanica naves a piratis captæ eorum fiunt, qui eas eripiunt piratis: neque enim iniquum eſt, ut privata res publicæ utilitati ce-

* *L. id, quod apud hoſtes. 8. D. de leg. 1.*

† *L. item Labeo. 22. cum l. ſeq. D. fam. herc.*

a *Bart. in l. ſi quid bello D. de capt. Ang. & Salic. in l. ab hoſtibus. C. de capt. Conſt. Gall. l. XX. tit. 13. art. 24. & Conſul. maris, c. 287.*

b *L. hoſtes. & 24. & l. latrones. 27. D. de capt.* Vide & *L. poſtlim. 19. §. a piratis. 2. eod. tit.*

c *Demoſth. de Haloneſo.* pag. 30. A.

d *Sup. lib. II, c. X, §. 9.*

e *Lib. XXXI, tit. 29. p. 2. Covar. ad c. peccatum. part. II, §. II. n. 8.*

GROTII.

z *Id de navibus conſtitutum multis in locis videmus*] *Deciſio Genuenſis* centeſima prima.

a *Prædonibus Philippus eripuerat*] Vide ipſam Philippi epiſtolam inter opera *Demoſthenis*, (pag. 63. A. B.)

b *Lege Hiſpanica naves a piratis captæ eorum fiunt, qui eas eripiunt piratis*] Idem apud Venetos. Patet ex literis *Fraxinii Canæi* tomo I.

GRONOVII.

70 *Quas & legari*] Etiamſi quo tempore teſtamentum ſcribebatur, apud hoſtes eſſent.

71 *In præſtationes familiæ*] Attribui & imputari pro parte ſortis ſuæ alicui heredum, ſed cum cautione, ſi recipiantur.

72 *Periti morum*] Juris per conſuetudinem introducti.

73 *Intra præſidia*] 3, 6. 3.

74 *Ut jus dominii mutare*] Ut eorum, quæ rapuiſſent, jus acquirerent, & prior dominus jure ſuo caderet.

75 *Alibi cenſuimus*] 2, 10. 9.

76 *Non*

cedat, præsertim in tanta recuperandi difficultate. Sed lex talis
76 non obstabit exteris, quo minus res suas vindicent.

XVIII. 1. Illud magis mirandum, quod testantur Romanæ leges, postliminii jus locum habuisse non tantum inter hostes, sed & inter Romanos & populos externos. Sed alibi diximus, *a* reliquias has esse sæculi 77 Nomadum, quo sensum naturalis societatis, quæ est inter homines, mores exsurdaverant. Itaque apud gentes etiam quæ bellum publicum non gererent, erat quædam 78 belli inter privatos quasi ipsis moribus indicti licentia: ac, ne ea licentia ad interficiendos homines prosiliret, placuit 79 captivitatis jura inter eos introduci, cui consequens fuit, ut & postliminio locus esset, aliter quam cum latronibus ac piratis, quia illa vis rem producebat 80 ad æquas pactiones, quæ a latronibus & piratis contemni solent.

a Lib. II, c. 15. §. 5.

2. Juris olim controversi videtur fuisse, an, qui apud nos serviunt ex populo federato, si domum reveniissent, postliminio redeant. Ita enim hanc quæstionem proponit 81 Cicero primo de oratore. Et Gallus quidem * Ælius sic ait: *cum populis liberis & cum federatis, & cum regibus postliminium nobis est ita uti cum hostibus.* Contra † Proculus: 82 *non dubito quin federati & liberi nobis externi sint: non inter nos atque eos postliminium esse.*

* *Apud Festum, voce Postlimin.*

† *L. non dubito, 7. princ. D. de captiv. & postl.*

3. Ego arbitror distinguendum inter federa, 83 ut si qua essent quæ belli duntaxat publici componendi aut cavendi causa essent inita, ea nec captivitati in posterum, nec postliminio obstarent. at si qua id continerent ut tuti essent publico nomine, qui ab his ad illos veniissent, ut tunc captivitate sublata cessaret & postliminio

GRONOVII.

76 *Non obstabit exteris*] Sed tantum Hispanis, aut qui sub regis Hispaniæ vivunt imperio.

77 *Nomadum*] Populorum vagorum adhuc & incertæ sedis atque inconditorum, quum in omnes peregrinos aliquid licebat, quod nunc intelligunt homines meliora docti non licere nisi in hostes.

78 *Belli inter privatos*] Puta naufragio ejectum aliquem aut quocumque casu in terris peregrinis oberrantem, ubi sine notore ac defensore esset, arreptum a privato & in ergastulum fuisse conjectum: quod frequenter olim contigisse ostendit *Sueton.* Aug. 32. Tit. 8. *Cic.* pro Cluent. 7. Et hodie nihil frequentius accidit Christianis inter Turcas.

79 *Captivitatis jura*] Ut liceret comprehensos peregrinos pro servis habere, quasi captos ex hostibus.

80 *Ad æquas pactiones*] Ut utrimque aliquid remitterent de sævis moribus, & paullatim jus discerent.

81 *Cicero primo de oratore*] Cap. 40. sed de libertis, non de servis agere Ciceronem monet *Salmasius* p. 596.

82 *Non dubito, quin*] Lege, *quum federati & liberi nobis externi sint, inter nos*: ita consentiunt Gallus & Proculus. *Salmasius* p. 606. [At emendatio illa repugnat verbis sequentibus. Vide omnino CUJACIUM, loco *Observationum* in margine indicato. *J. B.*]

83 *Ut si qua essent*] Qualia quæ hodie Turcis sunt cum Christianis, quibus privati Mahometanorum non impediuntur, quominus in captivitatem redigant, quoscumque possunt de Christianis.

minium. Et hoc mihi indicare videtur [a] Pomponius, cum ait: *si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitiæ causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt: quod autem ex nostro ad eos pervenit, illorum fit, & liber homo noster ab eis captus servus fit & eorum: idemque est si ab illis ad nos aliquid perveniat. hoc quoque igitur casu postliminium datum est.* Cum dixit fedus amicitiæ causa, ostendit & alia esse posse federa, quibus nec hospitii nec amicitiæ jus insit. Proculus quoque eos a se populos federatos intelligi, qui amicitiam aut hospitium tutum promisissent, satis significat cum subjicit: *etenim quid inter nos atque eos postliminii opus est, cum & illi apud nos, & libertatem suam & dominium rerum suarum æque atque apud se retineant, & eadem nobis apud eos contingant?* quare quod apud Gallum Ælium sequitur, *quæ nationes in ditione nostra sunt, cum his postliminium non est*, ut recte legit [b] Cujacius, hoc additamento supplendum erit, nec cum his quibuscum fedus amicitiæ causa habemus.

[a] *D. l. postliminii. §. in pace. 2.*

[b] *Obs. XI. 23.*

XIX. 1. At nostris temporibus non inter Christianos tantum, [c] sed & apud plerosque Mahumetistas, jus ut captivitatis extra bellum, ita & postliminii evanuit, sublata utriusque necessitate ob restitutam vim ejus cognationis, quam inter homines natura esse voluit.

[c] *Bod. lib. 1, de rep. c. 7.*

2. Habere tamen locum poterit vetus illud jus gentium, si res sit cum gente tam barbara, ut sine indictione aut causa omnes externos & res eorum hostiliter tractare pro jure habeat. Atque eam in partem, dum hæc scribo, judicatum est in summo auditorio Parisiensi, cœtus principe Nicolao Verdunio: bona, quæ Francorum civium fuerant, ab Algerienſibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios grassari solito, capta belli jure mutasse dominum: ac proinde, cum recepta ab aliis essent, facta eorum, qui recepissent. In eadem cognitione & hoc judicatum est, quod modo diximus, naves hodie inter ea non esse, quæ postliminio recipiuntur.

CAPUT X.

Monita de his, quæ fiunt in bello injusto.

I. *Quo sensu pudor vetare dicatur, quod lex permittit:*
II. *Aptatum hoc ad ea quæ jure gentium permissa diximus.*
III. *Interna injustitia injustum esse, quod ex bello injusto fit.*
IV. *Qui hinc, & quatenus ad restitutionem obligentur.*

V. An

V. *An res captæ bello injusto reddendæ sint ab eo, qui cepit.*

VI. *An & ab eo, qui detinet.*

I. 1. LEgenda mihi retro vestigia, & eripienda bellum gerentibus [1] pene omnia, quæ largitus videri possum, nec tamen largitus sum. nam, cum primum * hanc juris gentium partem explicare sum aggressus, testatus sum, *juris esse* aut *licere* multa dici, eo quod impune fiant, partim etiam quod [2] judicia coactiva suam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitent a recti regula, sive [3] illa in jure stricte dicto, sive in aliarum virtutum præcepto posita est, aut certe omittantur sanctius & cum majori apud bonos laude.

* *Lib.* III. *c.* 4.

2. In Troadibus Senecæ dicenti Pyrrho, (vers. 333.)

Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit:

regerit Agamemnon,

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor:

Quo in loco [4] pudor non tam hominum & famæ, quam æqui & boni, aut certe ejus quod æquius meliusque est, respectum significat. Sic in Justinianeis Institutionibus † legimus: *fideicommissa appellata sunt, quia [5] nullo vinculo juris, sed tantum pudore eorum, qui rogabantur, contimebantur.* Apud patrem [a] Quintilianum: *non aliter [6] salvo pudore ad sponsorem venit creditor, quam si recipere a debitore non possit.* Atque eo sensu sæpe videas justitiam cum pudore conjungi.

† *De Fideicomm. hered.* §. 1.

[a] *Declam.* 273.

[b] Nondum justitiam facinus mortale fugarat:
Ultima de superis illa reliquit humum,
Proque metu populum sine vi [7] pudor ipse regebat.

[b] *Ovid. Fast.* I. 248, & *seq.*

Hesiodus: [c]

Δίκη δ' ἐν χερσὶ καὶ αἰδὼς
Οὐκ ἔσαι, βλάψει δ' ὁ κακὸς τὸν ἀρείονα φῶτα.

[c] *Operibus.* vers. 192, 193.

——— *nusquam pudor: aurea nusquam*
Justitia: insultant pravi melioribus ultro.

[d] *Pag.* 943. E. Tom. II. *Ed. H. Steph.*

Plato libro XII. de [d] legibus: παρθένῳ γὰρ αἰδὼς δίκη λέγεταί τις καὶ

GROMOVII.

1 PEne omnia] Et ostendendum, quamquam hæc jure gentium concessa in bello & impunia sint, perpauca tamen eorum virum bonum & Christianum licere sibi putare debere.

2. *Judicia coactiva*] Magistratus pro potestate facta tueantur.

3. *Illa in jure stricto*] Quæ nihil vi geri patitur, nisi ad sui tutelam inculpatam.

4 *Pudor*] Pudor ille potissimum est pudor sui; quum quis nihil magis vereatur quam suam conscientiam, & antiquissimum habet *Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.*

5 *Nullo vinculo*] Olim ad ea præstanda nemo per judicem adigebatur, sed, prout inciderant in probum & pudentem, aut in improbum & impudentem hominem, rata aut irrita erant.

6 *Salvo pudore*] Siquidem vult retinere verecundiam & existimationem, nisi vult decoquere pudorem.

7 *Pudor ipse*] Reverentia sola recti.

* Quam

a *Protagora. pag.* 322. C. Tom. I.

b *Ad inerunditum Princip.* pag. 781. B. Tom. II.

c *Vita Theſei*, pag. 3. C. Tom. I.

d *Lib.* VI. c. 36.

e *Lib.* XIII. *antiq.* c. 19.

f *L.* 14, §. 2. *D. de ritu nupt.*

g *Off.* 1. 28.

* *Lib.* 1, *de ira*, c. 27.

† *Lib.* 1, *de Clem.* c. 18.

χαὶ ὄντως εἴρηται. emendem 8 πάρεδρον· ut ſenſus ſit: *comes pudoris juſtitia vocatur, & merito quidem.* Nam & alibi idem Plato ſic loquitur: a Θεὸς δείσας περὶ τῷ γένει ἀνθρώπων, μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, δωρᾶται ἀνθρώποις αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί· 9 *Deus metuens, ne plane interiret genus humanum, dedit hominibus juſtitiam ac pudorem, ornamenta civitatum, & ad amicitiam colligandam vincula:* & Plutarchus b ſimili modo δίκην vocat 10 ἔνοικον αἰδῦς, *juſtitiam pudoris cohabitatricem*, qui & c alibi jungit αἰδῶ & δικαιοσύνην. Apud Dionyſium Halicarnaſſenſem ſimul nominantur d αἰδὼς, κόσμος καὶ δίκη, *pudor, decorum, & honeſtum.* Sic & αἰδῶ & ἐπιείκειαν copulat e Joſephus *pudorem & æquitatem.* Paulus quoque juriſconſultus f conjungit naturale jus & pudorem. Cicero g autem inter juſtitiam & verecundiam 11 ita fines regit, ut juſtitiæ partes ſtatuat non violare homines, (aa) verecundiæ non offendere.

3. Cum eo quem ex Seneca adduximus verſu bene convenit dictum * ejuſdem in ſcriptis philoſophicis: a *Quam anguſta innocentia eſt* 12 *ad legem bonum eſſe? quanto latius officiorum patet quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, juſtitia, fides exigunt? quæ omnia* 13 *extra publicas tabulas ſunt.* Ubi vides jus a juſtitia diſtingui, quia jus accipit id, 14 quod in judiciis externis viget. Idem id alibi † explicat egregie exemplo juris heri-lis in ſervos: *In mancipio cogitandum eſt; non quantum illud impune pati poſſit; ſed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet.* Deinde: *cum* 15 *in*

GROTII.

a *Quam anguſta innocentia eſt ad legem bonum eſſe?*] Idem *Seneca* de Beneficiis V, 21. *Multa legem non habent, nec actionem, ad quæ conſuetudo vitæ humanæ lege omni valentior dat aditum.* *Quintilianus* inſtitutionum oratoriarum lib. III, c. 6. *Sunt enim quædam non laudabilia natura, ſed lege conceſſa, ut in* XII. *tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit.* *Cicero* de Officiis libro III. *Aliter leges, aliter philoſophi tollunt aſtutias: leges, quatenus manu tenere poſſunt: philoſophi, quatenus ratione & intelligentia.* (Cap. 17.)

GRONOVII.

8 Πάρεδρον·] Ex Afranio apud Nonium licet reddere *adſeſtrix*] Verba Poëtæ: *remittit adſeſtricem:* me ad ſe vocat.

9 *Deus metuens*] Providens.

10 Ἔνοικον] Domeſticam, contubernalem.

11 *Ita fines regit*] Diſtinguit.

12 *Ad legem bonum eſſe?*] Hactenus ſolummodo recte facere ac juſtitiam colere, ut præſtes, quod leges imperant, quod a judice potes cogi.

13 *Extra publicas tabulas ſunt*] Quæ negligere poſſis ſine metu tribunalis & prætoris, quæque actionem ex legum tabulis non habent.

14 *Quod in judiciis externis*] De quo prætor vel judex & conſilium diſceptant, quod actione petitur.

(aa) At vero *Verecundia* heic eſt virtus quædam ſingularis: ut & *Pudor* in verbis *Pauli* Juriſconſulti propriè ſumitur. *J. B.*

15 *in ſervum omnia liceant, eſt aliquid quod* 16 *in hominem licere commune jus animantium vetet.* quo in loco notanda iterum vocis *licere* diverſa acceptio, altera exterior, altera interior.

II. 1. Eundem habet ſenſum illa Marcelli * in ſenatu Romano diſtinctio: *non quid ego fecerim in diſquiſitionem venit, quem quicquid in hoſtibus feci jus belli defendit, ſed* 17 *quid iſti pati debuerint*: ex æquo & bono ſcilicet. Idem diſcrimen Ariſtoteles † innuit, diſputans, an juſta dicenda ſit quæ ex bello oritur ſervitus: ὅλως δ' ἀντεχόμενοί τινες, ὡς οἴονται, δικαίου τινὸς (ὁ γὰρ νόμος δικαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δικαίαν. ὅλως δ' οὐ φασι· τὴν γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι τῶν πολέμων. *quidam reſpicientes juſti aliquid* (b *nam & lex juſtum quid eſt*) *juſtam eſſe ajunt ſervitutem ex bello; at* 18 *omnino juſtam eſſe negant, quando accidere poteſt, ut injuſta fuerit bellandi cauſa.* Simile eſt illud Thucydidis *a* in Thebanorum oratione: ὃς ἂν χερσὶν ἀπεκτείνατε, οὐχ ὁμοίως ἀλγοῦμεν· κατὰ νόμον γὰρ δή τινα ἔπαθον. *de his, quos in conflictu occidiſtis, non adeo querimur. accidit enim hoc illis jure quodammodo.*

* *Liv. l. 26. c. 31.*

† *Pol. 1. 3. c. 6.*

a *Lib. III. c. 66.*

2. Sic & ipſi juriſconſulti Romani, quod ſæpe jus captivitatis vocant, alibi injuriam *b* appellant, & æquitati opponunt naturali; & *c* Seneca ſervi nomen ex injuria natum, 19 id quod ſæpe accidit reſpiciens. Apud Livium *d* quoque Itali retinentes ea, quæ Syracuſanis bello ademerant, pertinaces 20 ad obtinendam injuriam appellantur. Dion Pruſæenſis *e* cum dixiſſet, bello captos, ſi ad ſuos rediiſſent, libertatem recipere, addit, ὡς ἀδίκως δουλεύοντας, *ut qui per injuriam in ſervitute fuiſſent.*

b *L. 19. pr. D. de capt.*

c *Epi. xxxi.*

d *L. XXIV. c. 1.*

e *Orat. XV.*

c Lactantius *f* de philoſophis loquens: *cum de officiis ad rem militarem pertinentibus diſputant, neque ad juſtitiam, neque ad veram virtutem accommodatur illa omnis oratio, ſed ad hanc vitam moremque civilem.* Idem mox a Romanis ait legitime illatas injurias.

f *Inſt. Div. VI. 6.*

III. Primum ergo dicimus, ſi belli cauſa injuſta ſit, etiamſi bel-

GROTII.

b *Nam & lex juſtum quid eſt*] *Seneca* ad Helviam c. 6. *alii armis ſibi jus in aliena terra fecerunt.* Pugnare videntur jus & aliena. Sed conciliandа, ut docet hic textus. Repete quæ ſupra hoc libro cap. IV. §. 2.

c *Lactantius*] *Auguſtinus* vero epiſtola IV. quæ eſt ad Marcellinum: *ac per hoc ſi terrena iſta reſpublica Chriſtiana præcepta cuſtodiat, etiam ipſa bella ſine benevolentia non gerentur.* Idem de diverſis eccleſiæ obſervationibus: *apud veros Dei cultores etiam ipſa bella parata ſunt.*

GRONOVII.

15 *In ſervum omnia liceant*] Quicquid ſtatuas, forum & faſces non metuas.

16 *In hominem licere*] Si facias in homine, utcumque vili & humili, ferum, immane, inhumanum habeatur.

17 *Quid iſti pati*] Annon debuerit ab illis jus belli abſtineri.

18 *Omnino juſtam*] Semper & in univerſum.

19 *Id quod ſæpe accidit*] Ut ſervi fiant, qui fieri non meruerunt.

20 *Ad obtinendam injuriam*] Ad retinenda & non reddenda, quæ per vim parum probatam quæſiviſſent.

bellum ſolenni modo ſuſceptum ſit, injuſtos eſſe 21 internâ injuſtitiâ omnes actus qui inde naſcuntur: ita ut qui ſcientes tales actus operantur, aut 22 ad eos cooperantur, habendi ſint in eorum numero, * qui ad regnum cœleſte ſine pœnitentia pervenire non poſſunt. Vera autem pœnitentia, ſi tempus & copia ſuppetat, omnino requirit, d ut is, qui damnum dedit, ſive interficiendo, ſive res corrumpendo, ſive prædas agendo, id ipſum reſarciat. Ideo Deus e negat grata ſibi eſſe jejunia eorum qui non jure captos detinebant: & Ninivitis † rex indicens 23 juſtitium præcipit, ut rapina manus vacuefaciant, 24 naturæ ductu agnoſcens, ſine tali reſtitutione pœnitentiam fictam & inanem fore. Atque ita videmus ſentire f non a Judæos tantum & Chriſtianos, ſed & g Mahumetiſtas.

* 1 Cor. VI. 10.

† Jon. III. 8.

IV. Ad reſtitutionem autem b tenentur, ſecundum ea quæ generaliter a nobis alibi explicata ſunt, belli auctores, 25 ſive poteſtatis jure, ſive conſilio, de his ſcilicet omnibus, quæ bellum conſequi ſolent: etiam de inſolitis, ſi quid tale juſſerunt aut ſuaſerunt, aut cum impedire poſſent non impedierunt. Sic & duces tenentur de his, quæ ſuo ductu facta ſunt: & milites in ſolidum omnes, qui ad actum aliquem communem, puta urbis incendium, concurrerunt: in 26 actibus dividuis pro damno quiſque cujus ipſe cauſa unica, aut certe inter cauſas fuit.

V. 1. Neque admittendam putem exceptionem, quam nonnulli c adferunt de his, qui aliis operam navant, ſi modo in ipſis aliquid hæreat (bb) culpæ: 27 ad reſtitutionem enim ſine dolo culpa

a *Libro præceptorum legis præcepto jubente* XVI.

b *Silv. in verbo bellum p.* I, *n.* 10. 11. *& 12. Covar. d.* §. 11. *n.* 8. *& Leſſ. lib.* 11, *c.* 13. *dub.* 4. *Adde l.* 21. §. 9. *D. de furtis.*

c *Silv. d. loco num.* 10.

GROTII.

d *Ut is, qui damnum dedit, ſive interficiendo, ſive res corrumpendo, ſive prædas agendo, id ipſum reſarciat.*] Num. V, 6. 7. *Hieronymus* ad Ruſticum: *nec differtur ultionis ſententia, ſi non reddantur univerſa.* *Auguſtinus* in epiſtola ad Macedonium, quæ eſt LIV. *Si res aliena, propter quam peccatum eſt, reddi poſſit, & non redditur, pœnitentia non agitur, ſed ſimulatur.* Retulit *Gratianus* in cauſam XI, quæſtione VI. c. 1.

e *Negat grata ſibi eſſe jejunia eorum, qui non jure captos detinebant*] Locus eſt illuſtris *Eſaiæ* LVIII, 5. 6. 7. habes eum græce apud *Juſtinum Martyrem* in colloquio cum Tryphone.

f *Non Judæos tantum*] Vide canones pœnitententiales *Moſis Maimonidæ* cap. 11, §. 2. Et *Moſem de Kotzi* præcepto jubente XVI.

g *Mahumetiſtas*] Vide *Leunclavium* Turcicorum V. & XVII.

GRONOVII.

21 *Interna injuſtitia*] Quæ apud Deum reos faciat, etſi humano foro excuſatos.

22 *Ad eos cooperantur*] Aut eis adjutorium faciunt.

23 *Juſtitium præcipit*] Ferias & vacationem ab omni opere ac negotio obſecrationis cauſa.

24 *Naturæ ductu*] Quippe veræ religionis ignarus.

25 *Sive poteſtatis jure, ſive conſilio*] Vel jubendo vel ſuadendo.

26 *Actibus dividuis*] Quos non faciunt agminatim, centuriatim, manipulatim, ſed ſingulatim.

27 *Ad reſtitutionem*] Ad reſtituendum quiſque obligatur ipſa poſſeſſione alieni, aut caſu damni dati, etiamſi dolus ejus & prava voluntas non intervenerit.

(bb) Videtur heic deeſſe *doloſæ*, aut aliud ſimile: ut patet ex verbis ſequentibus, *ſine dolo culpa ſufficit*. Non eſt in promtu SYLVESTER ille, ad cujus ſententiam heic reſpicit Auctor noſter. *J. B.*

h Con-

pa sufficit. Sunt, qui videntur * existimare res bello captas, etiamsi justa belli causa non adfuerit, reddendas non esse, eo quod bellantes inter se, cum bellum inierunt, ista 28 capientibus donasse intelligantur. Sed nemo 29 suum jactare temere præsumitur: & bellum per se longe abest a contractuum natura. Ut vero pacati populi certi quid haberent quod sequerentur, nec bello implicarentur inviti, sufficiebat introductio 30 externi, de quo diximus, dominii, quod cum interna obligatione restitutionis potest consistere. Atque id illi ipsi auctores videntur statuere in jure captivitatis personarum. Ideo Samnites apud † Livium, *res hostium in præda captas, quæ belli jure nostræ videbantur, remisimus.* *Videbantur*, ait, quia injustum id bellum fuerat, ut jam ante *a* agnoverant Samnites.

* *Vasq. lib. 1, controv. ill. c. 9. n. 17. Molin. disp. 118. Sunt vero.*

† *Lib. IX. c. 1.*

a *Lib. VIII c. 39.*

2. Non dissimile est, quod ex contractu sine dolo inito, 31 cui *b* inest inæqualitas, jure gentium nascitur facultas quædam cogendi eum 32 qui contraxit ad implenda pacta: nec eo tamen minus, qui plus æquo stipulatus est rem ad æqualitatem reducere ex probi ac pii hominis officio tenetur.

b *Vide supra l. II, c. 12.*

VI, 1. Sed &, qui damnum ipse non dedit, *c* aut sine omni culpa dedit, sed rem bello injusto captam ab alio penes se habet, tenetur eam reddere, quia cur alter ea carere debeat nulla causa subest naturaliter justa, non consensus ipsius, non malum meritum, non compensatio. Non aliena ab hac re historia est apud Valerium *d* Maximum: *populus*, inquit, *Romanus cum P. Claudius Camerinos ductu atque auspiciis suis captos sub hasta vendidisset, etsi ærarium pecunia, fines agris auctos animadvertebat, tamen, quia* 33 *parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, maxima cura* h *conquisitos redemit, iisque habitandi gratiâ locum in Aventino adsignavit, & prædia restituit.* Similiter Phocensibus

c *Vide supra lib. 12, c. 10.*

d *Lib. VI c. 5.*

* Ro-

GROTII.

h *Conquisitos redemit, & prædia restituit*] Antonius Tyrios coëgit reddere, quæ Judæorum tenebant. Homines ab eis venditos jussit liberari, bona dominis reddi. *Josephus* XIV. antiquæ historiæ, (Cap. 22. p. 491. G.) Macrinus Parthis reddidit captivos & prædam, quod causa non fuisset, cur Romani pacem rumperent. *Herodianus* libro IV. in fine. Mahumetes Turca liberari jussit eos, qui fuerant in oppido Sanctæ Mariæ in Achaia. *Chalcocondylas* libro IX.

GRONOVII.

28 *Capientibus donasse*] Res suas misisse in aleam & tacito pacto constituisse, ut id haberent pars utraque, quod huic aut illi assignaret mars communis & fortuna.

29 *Suum jactare*] Pro derelicto habere.

30 *Externi dominii*] Ut eum paterentur esse jure publico dominum, qui res cepit: quod potuerunt pati, etsi non solverent conscientiam vinculo quarundam restituendarum.

31 *Cui inest inæqualitas*] Ubi non redditur par pro pari, quod fieri debet in legitimo contractu.

32 *Qui contraxit*] Qui plus debet, quam accepit.

33 *Parum liquida*] Dubitabatur, an vere hostes fuissent.

* *Liv. lib.* XXXV. 11. c. 39. † *Liv. l.* XLII. c. 8. a *Idem*, XLIII. 6.

★ Romanorum decreto reddita libertas 34 etiam illa publica & qui erepti erant agri. Et poſtea i Ligures qui a M. Popillio venditi fuerant, † reddito emtoribus pretio reſtituti ſunt in libertatem, bona quoque reddi curata. Idem de Abderitis decrevit ſenatus, a addita cauſa quod injuſtum bellum illatum iis eſſet.

2. Poterit tamen, ſi quid ſumtus aut operæ impendit is, qui rem tenet, deducere tantum, 35 quantum domino valebat adipiſci deſperatam poſſeſſionem, ſecundum ea quæ alibi explicata ſunt. Quod ſi rei poſſeſſor culpæ exſors eam conſumſerit aut alienaverit, non tenebitur niſi in quantum cenſeri poteſt locupletior factus,

GROTII.

i *Ligures*] Vide excerpta Peireſciana *Diodori Siculi*.

GRONOVII.

34 *Etiam illa publica*] Non tantum, ut privati liberarentur ſervitute apud privatos, ſed etiam ut reipublicæ ſuæ leges redderentur.

35 *Quantum domino*] Eam ſummam pecuniæ, quam dominus impendere non dubitaſſet, ut reciperet. 2, 10. 9.

CAPUT XI.

Temperamentum circa jus interficiendi in bello juſto.

I. *In bello juſto actus quoſdam interna juſtitia carere quod exponitur:*
II. *Interfici qui poſſint ſecundum juſtitiam internam.*
III. *Ob infortunium neminem recte interfici, ut qui coacti partes ſequuntur:*
IV. *Nec ob culpam mediam inter infortunium & dolum: cujus natura explicatur.*
V. *Diſtinguendos auctores belli ab his qui ſequuntur.*
VI. *In ipſis auctoribus diſtinguendas cauſas probabiles ab improbabilibus.*
VII. *Etiam mortem meritis hoſtibus ſæpe pœnam recte condonari.*
VIII. *Cavendum, quantum fieri poteſt, ne innocentes, etiam præter propoſitum, occidantur.*
IX. *Pueris ſemper parcendum: feminis, niſi quid gravius admiſerint: & ſenibus.*
X. *Parcendum & his, qui ſacra aut literas tantum curant:*
XI. *Et agricolis:*
XII. *Et mercatoribus ac ſimilibus:*
XIII. *Et captis.*
XIV. *Recipiendos, qui dedere ſe volunt ſub æquis conditionibus.*
XV. *Parcendum & his qui ſine conditione ſe dediderunt.*
XVI. *Hæc ita vera, niſi grave delictum anteceſſerit: quod quomodo accipiendum.*

XVII. De-

XVII. *Delinquentibus ob multitudinem recte parci.*
XVIII. *Non occidendos obsides, nisi ipsi deliquerint.*
XIX *Abstinendum ab omni dimicatione inutili.*

I. 1. SEd nec in bello justo admittendum est, quod dicitur, * 1 *Omnia dat, qui justa negat.* Melius † Cicero: *Sunt* 2 *quædam officia etiam adversus eos servanda, a quibus injuriam acceperis.* a *Est enim ulciscendi & puniendi modus.* Idem *a* laudat vetera Romanorum tempora, cum exitus bellorum erant 3 aut mites, aut necessarii. Crudeles vocat *b* Seneca, qui *puniendi causam habent, modum non habent.* Aristides Leuctrica *c* prima: ἴσι γὰρ, ἴσι καὶ ἀμυνομένους ἀμέτρως ἀδικεῖν. κἄν τις οἷς τὰς τιμωρίας ἀναπληροῖ, πρὸς τ' ἀδικήματα τούτοις ὑπερβῇ δεύτερος, ἄρχει πάλιν. *Possunt sane, possunt etiam, qui se vindicant injusti esse, si modum excedant. Nam & qui in puniendo progreditur ad id quod iniquum est, secundus est injuriæ auctor.* Sic, *d* Ovidio judice, rex quidam

cæde nocentum
Se nimis ulciscens exstitit ipse nocens.

2. Platæenses in Isocratea *e* oratione quærunt: εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑπὲρ τηλικούτων ἐγκλημάτων οὕτως ἀνόμους καὶ δεινὰς ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας; *an æquum sit, ob tantilla peccata tam graves & iniquas pœnas exigere?* Idem ille Aristides *f* secunda pro pace: μὴ τοίνυν ἀνθ' ὅτων αὐτὰς τιμωρήσεσθε; σκοπεῖτε, ἀλλ' ὅτινας ὄντας, καὶ τίνες ὄν-

* *Lucanus, Phars. I. 349.*
† *Off. I. c. 11.*
a *Off. II. 8.*
b *II. de Clem. cap. 4.*
c *Pag. 94. Tom. II.*
d *De Ponto, I. Eleg. VIII. 19, 20.*
e *Pag. 298. B. Ed. H. Steph.*
f *Pag. 77. A. Tom. II.*

GROTII.

a *Est enim ulciscendi & puniendi modus*] Vide quæ supra lib. II, cap. XX. §. 2. & 28. & loca *Augustini* de Christianorum in ipsis bellis benevolentia, quæ modo produximus. *Aristoteles* politicorum V, cap. 6. narrat asperiores æquo pœnas exactas Thebis & Heracleæ, στασιωτικῶς, factionis studio. Et *Thucydides* III. Τιμωρίας μείζους, ἢ μέχρι τοῦ δικαίου. *pœnas justo majores.* (Cap. 82.) Tacitus III, annalium: *Pompejus gravior remediis, quam delicta erant.* (Cap. 28.) Idem eodem libro (*Cap.* 24.) Augustum culpat, quod in puniendis adulteriis clementiam majorum suasque ipse leges egressus sit. Juvenalis (*Sat.* X. vers. 314, *& seqq.*)

exigit autem
Interdum ille dolor plus quam lex ulla dolori
Concessit.

Quintilianus: *non nisi ab ultimo parricidio exigitur pœna trans hominem.* [Id est, à cadavere. *Declamat.* VI. pag. 102. *Ed. Obrecht.*] M. Antoninus Imperator, referente *Vulcatio* vita Cassii, (Cap. II.) *ad senatum scribam, ne aut proscriptio gravior sit aut pœna crudelior.* *Ausonius* [Cupid. erucif. *vers.* 93, 94.]

vindictaque major
Crimine visa suo est.

Ammianus libro XXVI. *sævitum est in multos acrius quam errata flagitaverant vel delicta.* (Cap. 10.) Similis est apud Agathiam locus libro III.

GRONOVII.

1 OMnia dat] Efficit, ut nihil non liceat in invitum, qui, quod in volentem licere debet, recusat.

2 *Quædam officia*] Sunt quædam humaniter & benigne agenda.

3 *Aut mites aut necessarii*] Aut parcebatur victis, aut non occidebantur duriterve tractabantur, nisi quibus ob graves causas parei nequibat.

ὄντες αὐτοὶ καὶ τὸ μέτρον τῆς τιμωρίας· *non hoc tantum respicite quas ob causas pœnas sitis exacturi, sed & 4 qui sint de quibus sumenda sit pœna, 5 qui nos ipsi, & quis justus pœnarum modus.* Laudatur Propertio Minos (*Lib.* III. *Eleg.* XVII. 28.)

Victor erat quamvis, b *æquus in hoste fuit.*

Sed & Ovidio, (*Metam.* VIII, 101.)

leges captis justissimus auctor
Hostibus imposuit.

II. Quando autem justa sit interfectio (inde enim nobis incipiendum est) in bello justo secundum justitiam internam, quando non sit, ex iis intelligi potest quæ capite primo hujus libri nobis explicata sunt. * Interfici enim aliquem contingit ex proposito, aut citra propositum. Ex proposito juste interfici nemo potest, nisi aut in pœnam justam, aut quatenus 6 absque eo vitam & res nostras tueri non possumus: quamquam illud ipsum ob res caducas hominem occidere, etiamsi a justitia stricte dicta non abeat, a caritatis tamen lege discedit. Pœna vero justa ut sit, opus est ut ipse qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quod apud æquum judicem mortis supplicio possit vindicari. qua de re eo nunc minus differemus, quia quicquid ejus sciri oportet, satis explicatum arbitramur capite de pœnis.

* *Vict. de jure belli n.* 36. & 43.

III. 1. Supra, 7 cum de supplicibus ageremus (sunt autem ut in pace, ita & in bello supplices,) discrevimus ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα, *infortunium & injuriam.* Gylippus eo quem ibi citare cœpimus Diodori Siculi † loco quærit, 8 utra in classe Athenienses poni debeant, infortunatorum an injustorum: & pro infortunatis habendos negat qui ultro nulla lacessiti injuria Syracusanis bellum intulissent: unde infert cum sponte bellum susceperint, ferenda quoque ab ipsis belli mala. Infortunatorum exemplum sunt illi, qui 9 non hostili animo apud hostes sunt, quales Athenienses temporibus Mithridaticis, de quibus sic loquitur ‡ Vellejus Paterculus:

† *Biblioth.* XIII. 29.

‡ *Lib.* II. c. 23.

GROTII.

b *Æquus in hoste fuit*] Ovidius tristium 1, elegia 8, (*vers.* 35.)

Est etiam in miseris pietas, & in hoste probatur.

GRONOVII.

4 *Qui sint, de quibus*] Possunt enim aut aliis rebus laudati aut bene olim de nobis meriti esse. *Florus* de Ætolis 2, 9. *Memineramus auxilii, sic placuit ignoscere.*

5 *Qui nos ipsi*] Cæsar apud Sallust. Catil. 51. *magis, quid se dignum foret, quam quid in illos fieri jure posset, quærebant.* item: *sententia ejus non crudelis (quid enim in tales homines crudele fieri potest?) sed aliena a republica nostra videtur.*

6 *Absque eo*] Nisi ille de medio tollatur aut interficiatur.

7 *Supra cum*] 2, 21. 5.

8 *Utra in classe poni*] Utro numero vel loco haberi.

9 *Non hostili animo*] Inter hostes morantur non infesti nobis, neque sponte nocituri.

10 *Ab*

lus : *ſi quis hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnatæ a Sulla ſunt, imputat Athenienſibus, nimium veri vetuſtatiſque ignarus eſt. adeo enim certa Athenienſium in Romanos fides fuit, ut ſemper & in omni re, quicquid ſincera fide gereretur, id Romani Atticâ fieri prædicarent. Caterum tum oppreſſi Mithridatis armis homines miſerrimæ conditionis, cum* 10 *ab inimicis tenerentur, oppugnabantur* 11 *ab amicis, & animos extra mœnia, corpora neceſſitati ſervientes intra muros habebant.* quæ pars poſtrema ex Livio *a* ſumta videri poteſt, apud quem Indibilis Hiſpanus corpus duntaxat ſuum apud Carthaginienſes, animum apud Romanos ait fuiſſe. a *Lib.* XXXVII. c. 17.

2. *Nimirum*, ut ait *b* Cicero, *omnes, quorum in alterius manu vita poſita eſt, ſæpius cogitant, quid poſſit is, cujus in ditione ac poteſtate ſunt, quam* 12 *quid debeat facere.* Idem pro Ligario : *tertium eſt tempus, quo poſt adventum Vari in Africa reſtitit : quod* 13 *ſi eſt criminoſum, neceſſitatis crimen eſt, non voluntatis.* Atque hoc ſecutus eſt Julianus in cauſa Aquilejenſium, teſte * Ammiano, qui cum paucorum ſupplicium narraſſet, adjicit : *reſidui omnes* 14 *abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem* c *neceſſitas egerat, non* b *Pro Quintio. Cap. 2.* * *Lib.* XXI. c. 12.

GRONOVII.

10 *Ab inimicis*] Ariſtione tyranno, & præſidio, quod ei dederat Mithridates.

11 *Amicis*] L. Cornelio Sulla & Romanis.

12 *Quid debeat facere*] Eoque magis illum metuunt, quam ei fidunt.

13 *Si eſt criminoſum*] Si poteſt accuſari, tanquam in eo culpam admiſerit Ligarius.

14 *Abierunt innoxii*] Illæſi, pœnæ immunes.

GROTII.

c *Neceſſitas egerat, non voluntas*] Addit mox : *id enim æquitate penſata ſtatuerat placabilis Imperator & clemens. Thucydides* libro III. (Cap. 39.) in oratione Cleonis : οἵ τινες ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναγκασθέντες ἀπέστησαν, συγγνώμην ἔχω. *ignoſco illis, qui defecerunt a nobis, cogente hoſte.* Contemplatio extremæ neceſſitatis hæc dicitur *Paulo* ſententiarum V, tit. I. §. I. certe enim, ut *Syneſius* ait, ἰσχυρὸν ἀνάγκη πρᾶγμα καὶ βίαιον. *res eſt valida ac violenta neceſſitas. Juvenalis* de Calaguritanis, (*Sat.* XV. 103.)

Quiſnam hominum veniam dare, quiſve Deorum
Viribus abnueret dira atque immania paſſis?

Vide de famis neceſſitate *Caſſiodorum* IX, 13. Pertinax de Læto & aliis : *paruerunt inviti Commodo : ſed, ubi habuerunt facultatem, quid ſemper volnerint, oſtenderunt.* (CAPITOLIN. Cap. 5.) Caſſius Clemens apud Xiphilinum in rebus Severi : ἐγὼ οὔτε σὲ οὔτε Νίγρον ἠπιστάμην· καταλειφθεὶς δὲ δὴ ἐν τῇ ἐκείνῃ μερίδι, τὸ παρὸν ἀναγκαίως ἐθεράπευσα, οὐχ ὡς σοὶ πολεμήσων, ἀλλ' ὡς Ἰουλιανὸν καταλύσων· *ego neque te neque Nigrum noveram, ſed in parte, quam ille obtinebat, relictus, feci quod neceſſe erat, præſenti parui, non tibi bellum volens inferre, ſed Julianum depellere.* Aurelianus Antiochiam ingreſſus, ubi multi Zenobiæ partes ſecuti fuerant, edictum propoſuit, [referente ZOSIMO, Lib. I. Cap. 51. *Edit. Cellar.*] τῷ ἀκουσίῳ καὶ ἀναγκαίῳ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀνατιθείς· *magis ad neceſſitatem impoſitam invitis quam ad voluntatem, quæ acta erant referens.* Beliſarius apud *Procopium* Vandalicorum I. Λίβυας γὰρ ἅπαντας γενέσθαι ὑπὸ Βανδίλοις ἔστι ἀθελουσίους. *Afros enim omnes ſub Vandalis fuiſſe invitos.* Apud eundem

nem voluntas. Ad Thucydidis locum * de Corcyrenſium captivis venditis vetus commentator : τὸ ἥμερον τῆ ἑλληνικῆ τρόπε δηλοῖ, καὶ ὡς ἀπτοὺς μετὰ μάχην τὺς ἐκλυκότας θανατᾷ, ἄλλως τε καὶ δήλως, τὺς μὴ μετὰ γνώμης αὐτῶν πολεμοῦντας. *oſtendit clementiam dignam Græcorum ingeniis : decorum enim poſt pugnam captos occidere, ſervos præſertim, qui non ſua voluntate bellum gerunt.* Plataenſes in dicta oratione † apud Iſocratem : ὑ γὰρ ἑκόντες, ἀλλ' ἀναγκασθέντες αὐτοῖς ἐδουλεύομεν. *non volentes, ſed coacti illis* (Lacedæmoniis) *ſervivimus.* Idem ‖ de Græcis aliis : τοῖς σώμασι μὲν ἐκείνους ἀκολουθεῖν ἠναγκάζοντο, ταῖς δὲ γνώμαις μεθ' ὑμῶν ἦσαν. *illorum* (Lacedæmoniorum) *partes corpore ſequi cogebantur, animo vobiſcum erant.* Herodotus § de Phocenſibus dixerat : ἡμίσεῖς ἐκ ἑκόντες, ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαίης. *Medorum partes ſequebantur, non ſponte, ſed vi neceſſitatis.* Zelitis, ut Arrianus ¶ narrat, pepercit Alexander, ὅτι πρὸς βίαν ἔφασαν συστρατεῦσαι τοῖς βαρβάροις, *quod coacti fuiſſent militare in partibus barbarorum.* Nicolaus Syracuſanus apud ** Diodorum in oratione pro captivis : οἱ σύμμαχοι τῆ τῶν ἡγεμόνων ἐπιορκίᾳ βιασθέντες, ἀναγκάσθησαν συστρατεύειν· δεῖ γὰρ, εἰ τὺς ἐξ ἐπιβολῆς ἀδικήσαντας δίκαιόν ἐςι τιμωρεῖσθαι, τὺς ἀκουσίως ἁμαρτάνοντας προσῆκον ἐν τῆ συγγνώμης ἀξιοῦν. *ſocii vi imperatorum adacti ſunt militare: quare, ſicut par eſt eos puniri, qui data opera injuriam inferunt, ita æquum eſt ignoſci his, qui præter voluntatem ſuam peccant.* Sic & apud †† Livium Syracuſani Romanis ſe purgantes ajunt, ſe metu ac fraude turbatis, pacem oppreſſam. Similem ob cauſam Antigonus bellum ‡‡ ſe cum Cleomene, non cum Spartanis habuiſſe dicebat.

IV. 1. Sed notandum eſt, inter 15 plenam injuriam & 16 merum infortunium medium ſæpe aliquid intercedere, quod ex utroque quaſi conflatum ſit, ita ut actio neque mere ſcientis & volentis, neque mere aut ignorantis, aut inviti dici poſſit.

2. Ariſtoteles huic generi nomen poſuit ἀμαρτημα, latine 17 culpam aliquam liceat dicere. Sic enim ille moralium libro quinto capite decimo: *Errata, quæ ſponte facimus, alia facimus deliberata, alia non deliberata. Deliberato fieri dicuntur, quæ præmeditatione quadam animi fiunt, quæ vero aliter, indeliberato.*

* Lib. I. c. 55.
† Pag. 259. A.
‖ Ibid. C.
§ Lib. IX. Cap. 17.
¶ Lib. I. c. 18.
** Lib. XIII. c. 27.
†† Lib. XXV. c. 29.
‡‡ Juſtinus XXVIII. 3 4

Gentilicorum III, Tocilus Neapolitanus ait, ſcire eos ſub hoſtibus fuiſſe invitos. *Nicetas* autem, aut continuator ſcriptæ ab eo hiſtoriæ, de Henrico loquens fratre Balduini : τὸ μὲν ἀνδρεῖον ἐκεῖνος ἐπεδείκνυτο, ὡς εἰ σοφίσματι τὸ ἀνδρεῖον ἐν ἑαυτῷ ἔχοι, ἀλλ' ἐ χρηματίζων τὸ ἀνδρεῖον, καὶ ἐκ μᾶλλον ἐ σοφίᾳ τῆς Βλαχῶν ἐπικρατῶν, μᾶλλ' ἀμαχητὶ τὸ ἀνδρεῖον ἐπεδείκνυτο· qui ordem inſolebat, ne ipſe quidem ſophiſta, quaſi artificium aut

grex eſſent, non Chriſtiani homines qui interficerentur, præſertim tales, qui Blachis non verborum ſuaſu, ſed vi ſuccubuerant, neque ſponte eis paruerant.

GRONOVII.

15 *Plenam injuriam*] Cui dolus & culpa omnis ineſt.

16 *Merum infortunium*] Cui nec dolus nec ulla culpa ſubeſt.

17 *Culpam aliquam*] Erratum.

rato. Cum ergo damni datio tribus modis in hominum ſocietate contingat, ea, quæ ab ignorantia procedit, (cc) infortunium dicitur, ut, ſi quis egerit quippiam, non in quem exiſtimabat, aut quod non putabat, aut non quo putabat modo, aut non tali fine: ut ſi quis ſe ferire non hoc inſtrumento, non hunc hominem, aut non hujus rei cauſa credidit: ſed evenit quod ipſe non propoſuerat ſibi: puta vellicare voluit, non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo. Ergo, ſi ita præter id, quod exſpectari potuit, damnum detur, erit infortunium. At, ſi ita, ut exſpectari ac prævideri aliquo modo potuerit, ſed non improbo animo, culpa erit aliqua: nam culpæ affinis eſt, qui 18 *in ſe habet agendi principium:* 19 *qui vero extra, infelix. At, quoties quis id quod facit,* 20 *ſciens facit, non tamen deliberato, fatendum eſt adeſſe injuriam: ut quæ facere homines ſolent per iracundiam & perturbationes ſimiles aut naturales aut neceſſarias. nam, qui ira commoti lædunt & culpam admittunt, ab injuria non vacant: neque tamen* 21 *injuſti aut improbi dicuntur: at, ſi quis idem* 22 *conſulto admittat, is vero improbus & injuſtus recte nominabitur.*

3. *Merito igitur, quæ per iram fiunt, cenſentur non ex proviſo fieri. non enim incipit is, qui ex ira quid facit, ſed is qui iram provocavit: atque eo fit, ut ſæpe in judiciis rerum ejuſmodi* 23 *non facti, ſed legitima fiat quæſtio. naſcitur enim ira ex eo,* 24 *quod quis injurioſe factum exiſtimat. Non ergo ſicut in contractibus, an hoc factum ſit, diſputant: ibi enim, niſi* 25 *quæ interceſſerit oblivio, omnino altera partium improba eſt, quæ fidem non implet: ſed, an juſte factum ſit, quod factum eſt, exquiri volunt. At qui prior ſtruxit inſidias, nihil ignorans fecit: quare non mirum* 26 *ſi alter ſibi injuriam factam putat,* 27 *alter non putat. . . Eſt tamen ut & qui tali ex cauſa lædit, injuſtus cenſeri debeat, ſi nempe æqualitatis aut proportionis normam excedat, quod reponitur. Sic juſtus eſt, qui deliberato juſte agit: alioqui juſte agere poteſt aliquis ſponte tantum, non & deliberato.*

4. Cæ-

GRONOVII.

18 *Qui in ſe habet*] Quem ſuum ipſius conſilium & voluntas malefica incitavit ad nocendum alteri.

19 *Qui vero extra*] Qui ſine conſilio & voluntate lædendi, aliud agens inque aliud intentus lædit tamen.

20 *Sciens facit, non tamen*] Qui aliunde ſubito impellitur, priuſquam providere poſſit & proſpicere, quale ſit, quod agit, etſi volens id agat.

21 *Injuſti aut improbi*] *Tacitus* de Germanis 25. *Verberare ſervum ac vinculis & opere coercere rarum: occidere ſolent, non diſciplina & ſeveritate, ſed impetu & ira, ut inimicum.*

22 *Conſulto*] Non ſubito animi motu impulſus.

23 *Non facti*] Diſputetur, non utrum factum ſit, nec ne, ſed utrum per leges licuerit nec ne

24 *Quod quis injurioſe*] Atque eo jus ſibi datum contra offendendi.

25 *Quæ interceſſerit*] Niſi cui exciderit e memoria, quid facere debeat.

26 *Si alter ſibi*] Ille, cui ſtructæ ſunt inſidiæ.

27 *Alter non*] Ille, cui non impletum eſt promiſſum, quia id, qui facere debuit, oblitus eſt.

(cc) Immo *culpa aliqua*: eſt enim heic in Græco, ἁμάρτημα. *J. B.*

4. *Caterum eorum, quæ non ſponte fiunt, alia venia digna ſunt, alia minus.* d *Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, ſed &* 28 *ob ignorantiam fiunt. At, ſi qua ab ignorantibus admittantur,* 29 *nec tamen per ignorantiam, ſed tali animi morbo, qui communes humanæ naturæ fines excedat, non digna ſunt, quibus ignoſcas.* Locum ſane egregium & uſus maximi integrum latine poſui, quia minus recte verti, ideoque nec ſatis intelligi ſolet.

* VII, *Nic.* II. 5. Michael Epheſius eum locum interpretans, ejus 30 quod * exſpectari non potuit, exemplum ponit in eo, qui fores aperiens patrem læſit, aut in loco ſolitario jaculando ſe exercens aliquem vulneravit. Ejus, quod prævideri potuit, ſed ſine dolo, in eo qui jaculatus eſt 31 in via publica. Idem ſcriptor neceſſitatis exemplum ponit in eo, qui fame aut ſiti adigitur, ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait, ubi factum ignoratur, ut 32 ſi quis mulierem neſciat nuptam. Ab ignorante 33 non per ignorantiam, ubi jus ignoratur. Jus autem ignorari interdum excuſabiliter, interdum inexcuſabiliter: quæ cum † Juriſconſultorum dictis optime congruunt. Eſt ejuſdem Ariſtotelis locus huic non diſſimilis libro a de arte oratoria: *æquitas imperat, ne pari loco habeamus injurias & culpas, neque item culpas & infortunia. Infortunia autem ſunt, quæ nec provideri potuerunt, nec improbo animo admittuntur: culpæ, quæ provideri potuerant, non tamen improbo animo fiunt: injuriæ, quæ & deſtinato & animo improbo.* Tria hæc notarunt veteres, & in illo Homeri verſu de Achille Iliados b poſtremo:

† *D. & C. de juris & facti ign.*

a *Lib.* I. *c.* 13.

b *Vers.* 157. 186.

Οὔτε γὰρ ἐξ ἄφρων, ὅτ' ἄσχοπος, ὅτ' ἀλιτήμων.
Non ignara illi, male provida, nec mala mens eſt.

c *L.* 11. §. 2. *D. de pœnis.* §. Similis eſt diviſio apud c Marcianum: *delinquitur aut propoſito,*

GROTII.

d *Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, ſed & ob ignorantiam fiunt*] *Dionyſius Halicarnaſſenſis* libro I. (Cap. 58.) ἅπαν συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον. *quod non ſponte fit, omne dignum venia. Procopius* Gothicorum III. ὅσοι μὲν ἀδικοῦσι τὰς πέλας, ἢ προλαβούσης ἀγνοίας, ἢ λήθης ἐπιγενομένης τινὸς, τούτους ἄξιον τὰς τὰ δεινὰ πεπονθότας ξυγγνώμονας εἶναι. *qui aliis moleſti ſunt, ſive quod occupaverit eos ignorantia, ſive quod oblivio ſupervenerit aliqua, his etiam ipſos, qui mala ſunt paſſi, æquum eſt veniam dare.*

GRONOVII.

28 *Ob ignorantiam*] Quæ ſcire aut cogitare quis non potuit.

29 *Nec tamen per ignorantiam*] Et tamen hujuſmodi, ut ſenſus communis ea evenire poſſe cuique dicat.

30 *Quod exſpectari*] Quod factum eſt non modo ab ignorante, ſed etiam ob ignorantiam.

31 *In via publica*] Nam, quia in ea ut plurimum obverſantur homines, facile unicuique ſuccurrit, etſi nunc nemo appareat, repente intervenire poſſe, qui lædatur.

32 *Si quis mulierem*] Quam ſollicitat, aut cujus tentat pudicitiam.

33 *Non per ignorantiam*] Qui ſciens facit, quod neſcit jus eſſe non facere.

sito, aut impetu, aut casu. proposito delinquunt latrones, 34 qui factionem habent: impetu autem, cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur: casu vero, cum in venando telum in feram missum hominem interfecit. Duo illa quæ proposito & impetu fiunt, hunc in modum distinguit Cicero. * *Sed in omni injustitia permultum interest, eutrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria. Leviora enim sunt quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea quæ meditata & præparata inferuntur.* f Philo autem in legum specialium explicatione sic ait: ἡμίεργον τὴν πρᾶξιν εἶναι τῆς διανοίας μὴ προκατειργασμένης ἐκ μακρᾶς τοῖς μιάσμασι. 35 *dimidiatum esse facinus, ubi non antecessit longa animi deliberatio.*

* De off. 1. c. 8.

7. Cujus generis ea præcipue sunt, g quæ necessitas, si non defendit, tamen excusat. Nam ut Demosthenes ait in † Aristocratem, αἱ ἀναγκαῖαι χρεῖαι τὸ τί πρακτέον, ἢ μὴ, λογισμοὺς ἀναιροῦσιν ἅπαντας. ὡς οὐ πάνυ ταῦτα ἀκριβολογεῖσθαι δεῖ τὸν δικαίως ἐξετάζοντα· *necessitatis impulsus auferunt dijudicationem de eo quod agendum vel non agendum est: quare non nimis rigide expendenda hæc sunt ab æquis rerum arbitris.* Qui sensus etiam latius ab eodem exprimitur in oratione *a* de falso testimonio adversus Stephanum. Thucydides libro *b* quarto: πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι

† *Pag.* 419. B.

a *Pag.* 616. B.

b *Cap.* 58.

GROTII.

e *Utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria*] *Seneca* de Ira I, 16. *Dimittit sæpe, si intelligit non ex alto venire nequitiam, sed summo, quod ajunt, animo inhærere.* Deinde: *nonnunquam magna scelera levius quam minora compescit, si illa lapsu, non crudelitate commissa sunt, his inest latens & aperta & inveterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo afficiet, si alter per negligentiam admisit, alter curavit, ut nocens esset.*

f *Philo*] Lib. II. specialium legum. (*Pag.* 791. B. *Ed. Paris.*)

g *Quæ necessitas, si non defendit, tamen excusat*] Adde quæ supra lib II, cap. XX. §. 29. & hoc capite supra §. 3. Samii apud Thucydidem libro III. Alcidæ Lacedæmonio, cum captivos Chios occideret, hæc dicunt: ἐ καλῶς τὴν Ἑλλάδα ἐλευθερῶν αὐτὸν, εἰ ἄνδρας διέφθειρεν, ὅτε χεῖρας ἀνταιρομένους, ὅτε πολεμίους, Ἀθηναίων δὲ ὑπ' ἀνάγκης ξυμμάχους· *non recte enim se dicere venisse ad liberandam Græciam, qui homines interficeret nec manibus ipsi contrarios, nec animo infestos, Athenienſium quidem socios, sed necessitate adactos.* (Cap. 32.) *Chrysostomus* de providentia V. καὶ ἐχθροὶ μὲν καὶ πολέμιοι τοῖς αὐτῶν πολεμίοις ἴσασι συγγινώσκειν, ὅταν ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι πράττωσί τι τῶν χαλεπωτάτων αὐτοῖς· *norunt & inimici inimicis & hostes hostibus ignoscere, ubi inviti ac contra voluntatem aliquod in ipsos quamvis grave patrant.* Misimiani apud *Agathiam* III. γένος πλεῖστα προδικημένον, ὥστε τε ἐλθεῖν εἰς τὸ ἀντιδρᾶσαι, βαρβάρῳ καὶ τοῦτο ἁνοίᾳ, ἃ μὲν παντάπασί γε φιλοῖς καὶ συγγνώμης ἀνάξιοι ἔφασκον εἶναι. *cum plurimas perpessi injurias ita truci essent ad talionem barbaro sane impetu, attamen non omnino indignos esse, quibus ignosceretur parceretur que.*

GRONOVII.

34 *Qui factionem habent*] Manipulum furum, ut loquitur *Terentius*: qui coïerunt conjuratione facta.

35 *Dimidiatum esse*] Dimidia parte defectum.

h *Apud*

τινι κατειργόμενον ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ πρὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ γὰρ τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμοὺς παρανομίαν τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ὀνομασθῆναι, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν τι τολμήσασι· *credibile esse* h *apud Deum quoque paratam esse veniam his, qui bello aut qua simili necessitate tracti aliquid admittunt: nam & Deorum altaria perfugium patere culpis non voluntariis: & injustitiam iis ascribi qui ultro mali sunt, non his quos ad audendum res extremæ impellunt.* Cærites apud Livium * ad Romanos: 36 *ne appellarent consilium, quæ vis ac necessitas appellandæ esset.* Justinus † *factum Phocensium, tametsi omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, a quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit.* Sic, Isocrate judice, qui 37 salutis causa prædatur, ἔχει πρόφημα τῆς ἀδικίας τὴν ἀνάγκην, *habet necessitatem injuriæ velamentum.* Aristides a Leuctrica secunda: αἱ δυσκολίαι τῶν καιρῶν ἀπολογίας ἐνδιδόασι τοῖς ἀφεστηκόσιν 38 *difficilia tempora excusationem aliquam dant defciscentibus.* De Messeniis accusatis, quod ab Athenis exules non recepissent, ita b Philostratus: ἡ ἀπολογία κατὰ ξυγγνώμην 39 ἵσταται, τὸν Ἀλέξανδρον προϊσχομένων καὶ τὸν ἐκείνου φόβον, ὃ μηδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἄπειρος εἶχε· *causa ipsorum in deprecatione posita est, obtendens facto Alexandrum, & metum ab ipso, quem nulla non pars Græciæ experta esset.* Talis & ille apud Aristotelem, c ἡμιπονηρὸς καὶ οὐκ ἄδικος, οὐ γὰρ ἐπίβουλος *semipravus, non injustus:* i *neque enim insidiator.* Discrimina hæc ad argumenti nostri usum sic aptat The-

* *Lib.* VII. *c.* 20.

† *Lib.* VIII. c. 1.

a *Tom.* II. p. 145. C.

b *Vit. Sophist.* Lib. II. C. 15. §. 2. pag. 596. *Ed. Olear.*

c *Ethic. Nic.* VII. 11.

GROTII.

h *Apud Deum quoque paratam esse veniam*] *Deuteronomii* XXII, 26. *Moses Maimonides* Ductore dubitantium III, 41.

i *Neque enim insidiator*] Mitylenæorum causam hac parte onerat Cleon apud *Thucyd.* III. ἄκοντες μὲν γὰρ οὐκ ἔβλαψαν, εἰδότες δὲ ἐπεβούλευσαν· ξύγγνωμον δὲ ἧσσι τὸ ἀκούσιον· *non inviti nobis nocuere, sed de industria fecere insidias. Id vero demum ignosci dignum est, quod præter voluntatem fit.* (Cap. 40.) Philo libro de constituendo principe: διαχρίνει δ', ὁπότε πρὸς ἀμυναν ἴοι, τοὺς ἐπιβούλως ζῶντας καὶ τυραντίον. τὸ γὰρ κατὰ πάντα καὶ τῶν ἐλάχιστα ἢ μηδὲν ἡμαρτηκότων φονᾶν, ἀνημέρου καὶ ἀτιθάσσου ψυχῆς· *si ad ultionem veniendum sit, novit discernere inter eos, qui vitam agant insidiatricem, & eos, qui longe alterius sunt animi. In omnes enim, etiam qui minima deliquerunt, grassari cædibus animi est immansueti ac feri.* (Pag. 734. B.)

GRONOVII.

36 *Appellarent consilium*] Quod ab se minus recte administratum viderentur, ne dicerent consilio aut de industria factum.

37 *Salutis causa prædatur*] Quia receptum alibi non habet, ut majores nostri qui *Brilam* ceperunt.

38 *Difficilia tempora*] Periculum præsens ab hoste & desperatio auxilii a sociis aut suo principe.

39 Ἵσταται] Verbum hoc respicit, quos rhetores vocant in genere causarum juridiciali status: est autem status, quæstio, quæ ex prima intentione actoris & depulsione rei nascitur. Inter illos est status qualitatis, sub quo rationalis assumtivus dividitur in comparationem, relationem, remotionem, concessionem; concessio sub se habet purgationem & deprecationem.

k Di-

Themistius in laudibus Valentis Imperatoris: καὶ διέκρινας τὸ ἀδίκημα καὶ ἁμάρτημα, καὶ ἀτύχημα. καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος ἀποσωματίζεις, μηδὲ τὰ Ἀριστέλους μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ τά γε ἐκείνοις δοκοῦντα τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς. οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους ἀπήθης τούς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοκοῦντι κρατεῖν ὑποκύψαντας. ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω, τοῖς δὲ συνήλγησας. k *distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium.* l *Quanquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exequeris. Non enim pari pœna dignos existimasti, qui ab initio bellum suaserant, & qui postea abrepti sunt armorum impetu, & qui succubuerunt ei, qui jam rerum potiri videbatur. Sed illos damnasti, hos castigasti, postremos miseratus es.*

8. Idem alibi adolescentem Imperatorem vult discere, τί διανήνοχεν ἀτύχημα καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀδίκημα· καὶ ὅτι προσήκει τὸν βασιλέα, τὸ μὲν οἰκτείρειν, τὸ δὲ ἐπανορθοῦν, μόνον δὲ τὸ ἔσχατον τιμωρεῖσθαι· *quid distet infortunium, culpæ aliquid, & injuria: & quomodo regem deceat istius misereri, hanc corrigere, postremam vero solam ultione pro equi.* Sic apud Josephum * Titus unum criminis ducem punit μίχρις ἔργου *reipsa*, multitudinem μέχρι λόγου *sola verborum increpatione*. Mera infortunia nec pœnas merentur, nec ad restitutionem damni obligant. Injustæ actiones ad utrumque. Culpa media ut restitutioni obnoxia est, ita pœnam sæpe non meretur, præsertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci, (*Lib.* III. vers. 391, *& seqq.*)

At 40 *quibus invito maduerunt sanguine dextræ,*
Si 41 *fors sæva premat miseros, sed proxima culpæ,*
42 *Hos variis mens ipsa modis agit, & sua carpunt*
Facta viros resides.

* *Lib.* V. *belli Jud.* c. 13. Lat. VI. 6. pag. 912. B.

V. Quod

GROTII.

k *Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium*] *Seneca* naturalium II, 44. ubi de fulminibus: *voluerunt admonere eos, quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & distringi, quædam admoneri.*

l *Quanquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris*] Talis Trajanus inter principes Romanos egregius: παιδείας μὲν ἀκριβῆς, ὅση ἐν λόγοις ἐμετέσχε· τό γε μὲν ἔργον αὐτῆς καὶ ἠπίστατο καὶ ἐποίει. *illius exactæ eruditionis in verbis positæ compos non erat. rem tamen ejus & norat & implebat.* Xiphilinus. De Marco Aurelio *Herodianus*: μόνος τὸ βασιλέων φιλοσοφίαν ἐκ λόγων, ἢ δογμάτων γνώσεσι, σεμνῷ δ' ἤθει καὶ βίῳ σώφρονι ἐπίστωσατο· *solus principum sapientiam non verbis aut dogmatum cognitione, sed moribus gravibus & vita temperata ostendebat.* (Lib. I. c. 2. n. 6. *Ed. Boecler.*) De Macrino Xiphilinus: τά τε νόμιμα οὐχ ὅτως ἀκριβῶς ἠπίστατο, ὡς πιστῶς μετεχειρίζετο· *leges non tam norat exacte, quam fideliter exequebatur.* Da nostro sæculo, Deus, vel tales principes.

GRONOVII.

40 *Quibus invito*] Qui occiderunt imprudentes. Forte, *invitæ.*

41 *Si fors sæva*] Leg. *fors*, si per infortunium patratum, quod parum distat a scelere.

42 *Hos mens ipsa*] Hi conscientiæ tormenta patiuntur.

m *Di-*

V. Quod monet Themistius [m] distinguendos, qui auctores belli fuerunt, ab his, qui alios ducentes secuti sunt, ejus passim exempla in historils exstant. Narrat Herodotus † Græcos pœnas sumsisse de his, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctores fuerant. Sic Ardeæ principes seditionis securi percussi, narrante *a* Livio. Eodem auctore, *b* Valerius Lævinus, *Agrigento capto, qui capita rerum erant virgis cæsos securi percussit: cæteros prædamque vendidit.* Idem *c* alibi: *Atella Calasiaque in deditionem acceptæ: ibi quoque in eos, 43 qui capita rerum erant, animadversum.* Rursum *d* alibi: *quoniam defectionis auctores meritas pœnas a Diis immortalibus & a vobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri? tandem* (dd) *ignotum est illis, & civitas data.* nimirum, ut idem *e* alibi loquitur, *ut, unde orta culpa esset, ibi pœna consisteret.* Laudatur apud Euripidem *f* Eteoclus Argivus, quia

Culpam ferebat semper illo judice
Reus ipse: non urbs patria, qua 44 passim mali
Rectoris ergo sustinet calumniam.

Et Athenienses, ut *g* Thucydides narrat, pœnituit decreti adversus Mitylenæos, πόλιν ὅλην διαφθεῖραι μᾶλλον ἢ οὐ τοὺς αἰτίους, *ut totam civitatem potius quam solos defectionis auctores interficerent.* Narratur & Diodoro *h* Demetrius, captis Thebis, decem solos interfeciisse auctores defectionis,

VI. 1. Sed in ipsis quoque belli auctoribus *i* distinguendæ causæ: sunt enim quædam non justæ quidem, sed tamen tales, ut non improbis *45* possint imponere. Scriptor *k* ad Herennium deprecationis causam æquissimam hanc ponit, si quis, quæ peccavit, non odio neque crudelitate, sed officio & recto studio commotus fecerit. Sapiens *l* Senecæ, *hostes dimittet salvos, aliquando etiam laudatos, si honestis causis pro fide, pro fedele, pro libertate in bellum accincti sint.* Apud 46 Livium *m* [n] petunt errori veniam Cæ-

† *Calliop. seu* Lib. IX. c. 85.
a *Lib.* IV. c. 10.
b *Lib.* XXVI. c. 40.
c *Ibid.* c. 16.
d *Lib.* VIII. c. 20.
e *Lib.* XXVIII. c. 26.
f *Supplic.* vers. 878, & seqq.
g *Lib.* III. c. 36.
h *Fragm. è Lib.* XXI.
Ecl. 10.
i *Vict. de jure belli n.* 59.
k *Lib.* II. c. 17.
l *Lib.* II, *de Clem. c.* 7.
m *Lib.* VII. c. 20.

GROTII.

m *Distinguendos, qui auctores belli fuerunt*] Vide *Gailium* lib. II, de pace publica cap. 9. n. 18.

n *Petunt errori veniam*] *Ignosci debere interdum armis superato rectori justum quid sit ignoranti*] Ex *Isocrate* transscripsit *Ammianus* in librum XXX. (Cap. 8.)

GRONOVII.

43 *Qui capita*] Qui rempublicam in manu habuerunt, οἱ ἐν τέλει.

44 *Passim mali*] Vulgi judicio, & perperam infamari solet ob improbum principem.

45 *Possint imponere*] Pro justis agnosci & eos fallere.

46 *Apud Livium* lib. VII.] 19. & 20.

(dd) Hæc debebant alio charactere edi: neque enim verba sunt LIVII, sed Auctoris nostri. Historicus, in fine demum Capitis sequentis, narrat, *ex auctoritate Patrum, latum ad Populum esse, ut* Privernatibus *civitas daretur.* Cap. 21. num. 10. *J. B.*

o *Apud*

Cærites, quod fuerint auxilio consanguineis. 47 Phocensibus, 48 Chalcidensibus * & aliis, qui ex federe Antiochum juverant, data a Romanis venia. Aristides Leuctrica secunda † Thebanos, qui Lacedæmoniorum ductum contra Athenienses secuti erant, ait, κοινωνεῖν μὲν οὐ δικαίᾳ πράγματος, δικαίῳ δὲ ἐτέρῳ περιτίλλειν τὴν μέμψιν, τῷ πιστοὺς εἶναι τοῖς ἡγεμόνοις, *in partem quidem venisse injustæ actionis, sed quam justo aliquo velarent, fide in principes sui federis.*

* *Appian. Syriac.* pag. 98. *Ed. H. Steph.*
† *Tom. II.* pag. 135. B.

2. Cicero de officiis primo *a* conservandos eos dicit, quia non crudeles in bello, non immanes fuerunt: tum bella, quibus imperii gloria proposita est, 49 minus acerbe gerenda esse. Sic Ptolemæus rex *b* Demetrio significat, οὐ περὶ πάντων ἅμα, περὶ δόξης δὲ καὶ ἀρχῆς πολεμητέον αὐτοῖς· *non de rebus omnibus, sed de* 50 *imperio & gloria inter ipsos certamen esse.* Severus o apud *c* Herodianum: *cum bellum adversus Nigrum gessimus, non ita sane speciosas inimicitiarum causas habebamus. nam* 51 *positum in medio principatum atque adhuc in disceptatione versantem pari ambitu uterque nostrum ad se trahebat.*

a *Cap.* 11.
b *Plutarch. in Demetr.* P. 891. A.
c *Lib.* III. c. 6.

3. Sæpe habet locum, quod de bello Cæsaris & Pompeji est apud *d* Ciceronem: 52 *erat obscuritas quædam: erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant, quid optimum esset.* Et quod idem *e* alibi: *etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere cer-*

d *Orat. pro Marc.* c. 5.
e Ibid. c. 10.

GROTII.

o *Apud Herodianum*] Verba Græca hæc sunt: καὶ Νίγρῳ μὲν πολεμοῦντες οὐχ ὅτως εὐλόγους εἴχομεν αἰτίας ἔχθρας, ὡς ἀναγκαίας. ὁ γὰρ παρ' ἡμῖν προϋπάρχουσαν ἀρχὴν ὑφαρπάζων μεμίσητο, ἐν μέσῳ δὲ ἐρριμμένην καὶ ἀμφήριστον ὖσαν, ἑκάτερος ἡμῶν ἐξ ἰσοτίμου φιλοτιμίας εἰς αὐτὸν ἀνθείλκεν. optime.

GRONOVII.

47 *Phocensibus*] Immo *Tarquiniensibus* in Etruria: unde namque *Phocenses Cæritibus* cognati? [Vitiosa interpunctio, quæ hactenus fuerat in omnibus Editionibus, etiam in primâ, heic occasionem de Viro Doctissimo reprehendendi Auctorem nostrum, qui tamen ab errore planè immunis est. Nimirum Typographi, post vocem *consanguineis*, omiserant punctum, & post sequentem, *Phocensibus*, malè collocaverant. Tum in omnibus aliis, post primam, Editionibus, è margine excidit *App. Syr.* apud quem Auctorem, loco à me distinctè indicato, res, de quâ agitur, clarè exstat: Μάνιος δὲ Φωκέας μὲν, καὶ Χαλκιδέας, καὶ ὅσοι ἄλλοι τῷ Ἀντιόχῳ συνεπετρέψαντο, δεομένους, ἀπέλυσε τῆς δίκης. Pag. 98. *Ed. H. Stephan.* Vel ex hoc loco patet, quàm necessarium fuerit primas illas Editiones conferre, ut opus istud emendatius ederetur. *J. B.*]

48 *Chalcidensibus*] Haud scio, unde habeat: non enim in federe Chalcis Eubœæ urbs cum Antiocho fuit, sed vi & metu eam Antiochus occupavit. *Liv.* lib. 35, 51. Puto hic dicere voluisse, *Phocæensibus*, qui in Asia minore, & eandem esse historiam, cujus meminit num. ult. cap. præced. [At vide Not. præced.]

49 *Minus acerbe*] Non sæviendo in victos.

50 *De imperio & gloria*] Id ipsum quod *Justinus* lib. 15, 1. non se propter prædam, sed propter dignitatem iniisse bellum.

51 *Positum in medio*] Vacuum & certo possessore carentem.

52 *Erat obscuritas*] Incertum & obscurum, utra causa esset justior.

Lib. I. c. 32. certe liberati ſumus. Plane ut apud Thucydidem * dicuntur venia digna, quæ funt 53 μὴ μετὰ κακίας, δόξης δὲ μᾶλλον ἁμαρτίᾳ. 54 De Dejotaro idem † ille Cicero: *non ille odio tui 55 progreſſus, ſed errore communi lapſus eſt.* Salluſtius in *a* hiſtoriis: *cætera multitudo, vulgi more magis quam judicio, poſt alius alium quaſi prudentiorem ſecuti.* Quod de bellis civilibus Brutus *b* ſcripſerat, putem non male ad pleraque bella alia referri poſſe: P 56 *acrius eſſe prohibenda quam in ſuperatos iracundiam exercendam.*

† *Orat. pro Dejot. c. 3.*

a *Fragm.* VI. 34.

Orat. I. ad Cæſ. *de Rep. ordin.*

b *Cic. ad Brut. Ep. 2.*

VII. 1. Etiam ubi juſtitia hoc non exigit, ſæpe tamen convenit bonitati, q convenit modeſtiæ, convenit animo excelſo. c *Ignoſcendo auxiſſe populi Romani magnitudinem*, ait *c* Salluſtius. Taciti *d* eſt: *quanta pervicacia in hoſtem, tanta beneficentia adverſus ſupplices utendum.* At *e* Seneca: *ferarum, nec generoſarum quidem, 57 permordere & urgere abjectos. Elephantes leoneſque tranſeunt qua 58 impulerunt.* Sæpe opportunum eſt illud Maronis, (*Æneid.* X, 528.)

c *Fragm.* I. 13.

d *Ann.* XII. 20.

e *De Clem.* 1. *cap.* 5.

Non hic victoria Teucrum
Vertitur, 59 aut anima una dabit diſcrimina tanta.

2. Eſt in eam rem inſignis locus in libro *f* quarto 60 ad Herennium: *bene majores noſtri hoc comparaverunt, ut neminem regem, quem armis cepiſſent, vita privarent. Quid ita? quia, quam nobis facultatem fortuna dediſſet, iniquum erat in eorum ſupplicio conſumere, quos eadem fortuna paulo ante in ampliſſimo ſtatu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit? deſino meminiſſe. Quid ita? quia viri fortis eſt, 61 qui de victoria contendant, eos hoſtes putare: qui victi ſunt, 62 eos homines judicare; ut poſſit 63 bellum fortitudo minuere, pa-*

f *Cap.* 16.

GROTII.

p *Acrius eſſe prohibenda, quam in ſuperatos iracundiam exercendam*] Bembus IX.

q *Convenit modeſtiæ*] Rex Theuderichus apud *Caſſiodorum* II, 41. *illa mihi feliciter bella provenerunt, quæ moderato fine peracta ſunt. is enim vincit aſſidue, qui novit omnia temperare.*

GRONOVII.

53 Μὴ μετὰ κακίας] Non per malitiam, ſed nimio gloriæ ſtudio.

54 *De Dejotaro idem ille Cicero*] Cap. 3.

55 *Progreſſus, ſed lapſus*] 2, Attic. 21. quia deciderat ex aſtris, lapſus quam progreſſus potius videbatur.

56 *Acrius eſſe prohibenda*] Inclementius eſſe animadvertendum in eos, quos liquet bellum civile moturos, quam in eos, qui bello civili ſunt victi: nam in illis non tam facilis præſumitur pœnitentia conſilii, quam in his facti, cujus jam ſupplicium luerunt ipſa calamitate.

57 *Permordere*] Uſque & uſque morſicare, perſiſtere in mordendo jam jacentes & impotes repugnandi.

58 *Impulerunt*] De ſtatu deturbarunt, poſtraverunt, dejecerunt.

59 *Anima una dabit*] Unius cædes momentum faciet.

60 *Ad Herennium*] C. 16.

61 *Qui de victoria contendant*] Qui armati reſiſtant, in eos hoſtilia moliri.

62 *Eos homines*] Dignos venia & clementia.

63 *Bellum*] Metum, periculum, vim ex bello.

pacem humanitas augere. At, ille si vicisset, 64 *num idem fecisset? non profecto tam sapiens fuisset.* 65 *quid igitur ei parcis? quia* 66 *talem stultitiam contemnere, non imitari consuevi.* Si de Romanis hoc accipias (incertum enim hoc, cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is scriptor) adversa fronte pugnat cum eo, quod habemus in 67 panegyrico, † qui dictus est Constantino Constantii filio: *cautior licet sit qui devinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen est* 68 *qui calcat iratos. Renovasti, Imperator, veterem illam Romani imperii fiduciam, quæ de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. Tunc enim captivi reges, cum a portis usque ad forum triumphantium currus honestassent, simulatque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur. unus pro seipso Paulo qui sedentem se acceperat deprecante* (lege: 69 *unus Perseus ipso Paulo, qui dedentem se acceperat, deprecante*) *legem illius severitatis evasit: cæteri in vinculis* r *luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam colere Romanorum, quam exasperare justitiam.* Sed & hic 70 nimis laxe. Dicit quidem Josephus idem de severitate Romanorum in historia interfecti Simo-

† *Eumenius* Paneg. VII c 10. *Ed. Cell.*

Vide Plut. Paulo Æmilio.

GROTII.

r *Luce privati aliis regibus dedere documentum*] Nolim reduci hunc morem; tamen & Josua reges captos interfecit. *Josephus* antiquæ historiæ v, 1. & de Sossio *Dion*: Ἀντίγονον ἱμασίγωσι σαυρῷ προσδήσας· *Antigonum virgis cecidit alligatum cruci.* Sed provide addit, ὃ μηδεὶς βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεπόνθει. *quod nemo regum a Romanis victoribus pertulerat.* Est eadem historia apud *Josephum* libro XV. (Cap. 1.) De Maximiano Herculio [Immo de *Constantino* J. B.] *Eutropius* libro X. c. 2. *cæsis Francis atque Alemannis, captisque eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, objecit.* De rege Alemannorum patibulo suffixo vide *Ammianum* XXVII. (Cap. 2.) Theuderichus rex Wisigotthorum Athinulfum Suevorum in Hispania regem capite plectit, memorante *Jornande* historia Gotthica. Nimirum hæc documenta sunt regibus ad modestiam, & ut cogitent, se quoque subjectos, si Deo ita visum, humanis vicibus, &, quod in simili periculo a Solone dictum meminerat Crœsus, de felicitate hominis ante mortem non judicandum.

GRONOVII.

64 *Num idem*] Numquid peperciisset tibi?

65 *Quid igitur*] Ante hæc verba, omissum est: *non profecto tam sapiens fuisset.* [Quod & nos restituimus. *J. B.*]

66 *Talem stultitiam*] Qua forsan ille usus esset, immoderate se gerendo in victoria.

67 *Panegyrico*] Qui nonus est in ordine, & adscribitur *Eumenio* cap. 10.

68 *Qui calcat iratos*] Forte; *stratos*; cui non est necesse quicquam facere in hostis adulationem, aut in dubios belli exitus lenocinia quærere, ut loquitur *Justin.* 11, 12. sed qui potest per fiduciam virtutis & fortunæ submissis insultare.

69 *Unus Perseus ipso Paulo, qui dedentem se acceperat, deprecante*] Sero: sic enim jam *Gruterus* edidit a. 1607.

70 *Nimis laxe*] Adulatur nimium Constantino, qui duos Francorum reges, sed barbaros & inconditos, quales tum erant Franci, bestiis objecit. Cæterum ne unum quidem exemplum justi regis post victoriam interfecti Romanis exprobrari potest.

monis Barjoræ: ſed de ducibus loquitur, qualis Pontius Samnis, non de his, quibus regium eſſet nomen. Verborum ſenſus latini ſic habet: * *finis triumphi erat, poſtquam ad Capitolium Jovis idem erat perventum: nam ibi exſpectare Imperatores mos antiquus patria jubebat, donec nuntiata eſſet mors hoſtium ducis. Is erat Simon Jora filius, qui inter captivos in triumpho ducebatur: is tum injecto laqueo 71 in forum trahitur, verberantibus inſuper ipſum cuſtodibus. Nam eo in loco mos eſt Romanis ſupplicium sumere de damnatis ob noxas capitales. Hic ubi vitam finiiſſe nuntiatum eſt, ſecuta ſunt fauſta omina, deinde ſacrificia.* Idem ferme † dicit Cicero † Verrina de ſuppliciis.

* *Bell. Jud.* Lib. VII. pag. 979. E. F.

† *Cap.* 26, 27.

3. De ducibus paſſim exempla exſtant: de regibus aliqua, ut ſ 72 de Ariſtonico, 73 Jugurtha, 74 Artabaſdo: ſed tamen præter 75 Perſea t 76 Syphax, 77 Gentius, 78 Juba & Cæſarum tempore 79 Caractacus, atque alii tale ſupplicium evaſerunt, ut appareat & belli cauſas & gerendi modum ſpectata a Romanis, quos tamen æquo 80 aſperiores in victoria fuiſſe Cicero atque alii agnoſcunt. Itaque M. Æmilius Paulus apud Diodorum Siculum a non male in Perſei cauſa Romanos ſenatores monet, *εἰ μὲν τὸν ἀνθρώπινον φόβον ἐξέλαβεν, τήν γε τοὺς ὑπερηφάνως ταῖς ἐξουσίαις χρωμένους μετεχόμενην Νέμεσιν αἰδεῖσθαι* *ſi humani nihil metuerent, at divinam vindictam timerent, iis imminentem, qui victoria inſolentiam*

a *Excerpt. è* Lib. XXI.

invidiam Licinii Craſſi conſulis cap. & occiſi. *Juſtinus* 36, 4.

73 *Jugurtha*] Hic & ipſe ſpuriis, fratribus legitimis Adherbale & Hiempſale, Maſſiva quoque cognato Romæ, dum fide publica ibi moratur, per ſummum ſcelus occiſis, legatis & exercitu & primoribus e ſenatu pecunia corruptis, exercitu quoque ſub jugum miſſo, miſericordiam omnem perdiderat. *Flor.* 3, 1.

74 *Artabaſdo*] Non Romæ, neque ex auctoritate ſenatus, ſed Alexandriæ, & M. Antonii ſcelus appellat *Tacitus* 3, annal. 3.

75 *Perſea*] Macedonum.

76 *Syphax*] Maſæſulorum Numidarum.

77 *Gentius*] Illyrici.

78 *Juba*] Numidiæ.

79 *Caractacus*] Britanniæ regulus. *Tac.* 2, ann 36.

80 *Aſperiores in victoria*] Nonniſi in una Corintho, *de offic.* I. II. quam tamen ad deſtruendam habuerunt gravem cauſam, violatos legatos. *Juſtin.* 34, 1. 2.

GROTII.

s *De Ariſtonico*] Vide *Appianum* Mithridatico in fine. [*Pag.* 253. *Ed. H. Steph.* ubi de *Ariſtobulo* & *Tigrane*, quos *Pompejus* triumphans capite plecti juſſit.]

t *Syphax*] Variant de eo hiſtorici. multi tradunt eum prope Romam ante triumphum deceſſiſſe: *Polybius* in triumpho ductum: *Appianus*, dum de eo deliberatur, morbo obiiſſe.

GRONOVII.

71 *In forum*] Εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἱστάμενος τόπον. Joſeph. ἀλωσ. 7. in. Intelligit Tullianum. *Salluſt.* Catil. 55.

72 *Ariſtonico*] Hic non erat verus rex, ſed Eumenis ſpurius ex cithariſtria Epheſia: & cum ab Attalo III, ejuſdem Eumenis legitimo in teſtamento, quo Populum Ro. heredem inſtituerat, præteritus eſſet, regnum Pergamenum invaſerat & ſuſtinebat

tius utuntur. Et u Plutarchus notat, bellis inter Græcos ipsos etiam hostes regibus Lacedæmoniis manus abstinuisse reverentiâ *dignitatis.*

4. Hostis ergo, qui non id, quod humanæ leges permittunt; sed quod sui est officii, quod fas & pium est, volet respicere, parcet etiam hostili sanguini: neminique mortem irrogabit, 81 nisi quo mortem mortive simile quid evitet, aut ob peccata personæ propria, quæ 82 ad capitalem mensuram devenerint. Et tamen quibusdam id meritis aut omnem, aut mortis pœnam condonabit, sive humanitatis intuitu, sive ob alias probabiles causas. Egregie idem, quem dixi, * Diodorus Siculus: *αἱ τῶν πόλεων πολιορκίαι καὶ παρατάξεις καὶ τἆλλα τὰ κατὰ τὸν πόλεμον προτερήματα τὰ πλείονα διὰ τύχην ἢ δι' ἀρετὴν ἐπιτυγχάνεται· ὁ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις εἰς τοὺς ἐπιεικότας ἔλεω μεριζόμενω διὰ μόνης τῆς Φρονήσεως γίνεται· urbium expugnationes, secunda prælia, & si quid aliud in bello prosperum, sæpe fortunæ magis quam virtuti debentur. At in summo imperio victis misericordiam impartiri solius prudentiæ opus est.* Apud Curtium † legimus: *Alexander quanquam belli auctoribus jure poterat irasci, tamen omnibus venia data.*

* *Lib.* XVII. 38.

† *Lib.* IX. *Cap.* I.

VIII. De 83 nece autem eorum, qui casu non destinato occiduntur, tenendum, quod supra diximus, si non justitiæ, misericordiæ tamen esse non nisi magnis & ad multorum salutem perventuris causis tale quid aggredi, unde innocentibus imminere pernities possit. Idem nobiscum sensit Polybius, qui libro V. a sic loquitur: *οὐ γὰρ ἐπ' ἀπωλείᾳ δεῖ καὶ ἀφανισμῷ τοῖς ἀγνώμοσι πολεμεῖν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μεταθέσει τῶν ἡμαρτημένων· οὐδὲ συναναιρεῖν τὰ μηδὲν ἀδικοῦντα τοῖς ἠδικηκόσιν, ἀλλὰ συσσώζειν καὶ συνεξαιρεῖσθαι τοῖς ἀναιτίοις* (male editur ἐναντίοις) *τοὺς δοκοῦντας ἀδικεῖν. bonorum virorum est, etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum; sed hactenus, ut delicta sarciantur atque emendentur: neque insontes cum sontibus una pœna involvere, sed insontium causa etiam sontibus parcere.*

a *Cap.* II.

IX. 1. His cognitis, de his, quæ magis specialia sunt, non difficilis erit definitio. x *Puerum ætas excuset, feminam sexus,* ait Se-

83 *De nece*] In tentanda aggressione vel inferenda quamvis justa vi, per quam multi innoxii, & quos lædendi nullam propriam causam nec consilium habemus, sunt perituri.

GROTII.

u *Plutarchus notat*] Agide. (Pag. 804. D.)

GRONOVII.

81 *Nisi quo mortem*] Præterquam si quo videt incolumi se salvum esse non posse.

82 *Ad capitalem mensuram*] Mortis supplicio digna sint.

GROTII.

x *Puerum ætas excuset, feminam sexus*] *Plinius* historiæ naturalis libro VIII, cap. 16. *Leo ubi sævit, in viros prius quam in fœminas fremit, in in-*

* *Lib.* III, 24. † *Deut.* XX, 14. Seneca * libris, 84 quibus iræ irascitur. Deus ipse in bellis Hebræorum † etiam post pacem oblatam & repudiatam parci vult feminis & infantibus, extra paucas gentes speciali jure exceptas, adversus quas quod erat bellum, non erat hominum, 85 sed Dei, atque ita appellabatur. Et, cum mulieres Madianitidas vellet oc-

fantes non nisi magna fame. Ad illa *Horatii* libro IV, ode VI. de Achille, (*vers.* 17, & seqq)

Nescios fari pueros Achivum
Ureret flammis, etiam latentes
Matris in alvo.

Ita Scholiastes: *Dolenter declamat in sævitiam Achillis, qui, si per Apollinem vivere licuisset, adeo sævus erat, ut nec infantibus nec in utero gestantibus pepercisset.* *Philo* de principis constitutione, (pag. 734.) παῖδάς δὲ καὶ γυναῖκας μεθείσθωσαν. *dimittantur autem virgines & mulieres:* causam reddit, τὸ προσθήκην ἀνδρῶν πόλεμον κατασκευασάντων ποιεῖσθαι γυναῖκας, ἀνήμερον· *virorum, qui bella fabricant, accessionem facere mulieres, immite.* Idem de specialibus legibus II. πρὸς μὲν γὰρ τὰς τελείας μυρίας προφάσεις εὔλογοι προσκρημάτων τε καὶ διαφορῶν. τοῖς δὲ κομιδῇ νηπίοις ἄρτι παρεληλυθόσιν εἰς φῶς καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον, ὐδ' ἐπιψεύσασθαι κατηγορίαν ἀκακώτοις ὅσιν ἐνδέχεται· *nam injustæ ætatis homines mille specioſi obtentus reperiri possunt discordiarum ac simultatum. At in infantes, qui modo in lucem vitamque humanam venere, ne calumnia quidem quod dicat habet, ut plane innocentes.* (Pag. 795. D.) *Josephus* antiquæ historiæ libro IX. de Manaemo, (cap. II.) μηδὲ νηπίων φειδόμενοι, ὠμότητι ὑπερβολὴν οὐ καταλείπων οὐδ' ἀγριότητι. ἃ γὰρ οὐδὲ τῶν ἀλλοφύλων τινὰς συγγνωστὸν δραθῆναι ζηνομένους ὑποχειρίους, ταῦτα τὰς ὁμοφύλους ἅπας εἰργάσατο· *Ne infantibus quidem parcens nihil fecit reliquum ad crudelitatem, aut feritatem potius. Quæ enim veniam non mererentur, si in externos bella victos essent edita, ea fecit in populares suos.* Idem *Josephus* Judam Maccabæum narrat Bosra & Ephrone captis, interfeciſſe πᾶν τὸ ἄρρεν καὶ μαχεσθαι δυνάμενον· *quicquid virilis sexus & pugnæ idoneum erat.* [Ant. Jud. *Lib.* XII. Cap. 12. pag. 417. G. ubi tamen hoc tantum legitur; Καὶ πᾶν ὅσον ἄρρεν ἦν ἐν αὐτῇ κτείνας &c. *J. B.*] Et alibi pœnam, quam Alexander Thracidas dictus de Judæorum pueris & mulieribus sumserat, vocat ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην, *ultionem ultra hominum morem.* (Antiq. Jud. XIII. 22. p. 461. C.) *Agathias* libro III. ἐπειδὴ δ' ὅμως οὐχ ὅσιον καὶ εἰς αὐτὰ δὴ τὰ νεογνὰ βρέφη καὶ τῶν τοῖς γονεῦσι τεκολμημένων οὐδὲν ἐπισάμενα παροινεῖν ὧδε καὶ ἀφυβρίζειν, ἅτε αὐτοῖς οὐδὲ ἀπονενὶ τοῦτο ἡμάρτησαν· *quandoquidem vero pium non erat in recens natos infantes paternorum facinorum inscios ita sævire atque insanire, ideo hæc ipsis non impune abiere.* *Nicetas*, aut qui historiam ejus produxit ad tempora Henrici regis, de Scythis agens, qui Athiram ceperant: ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὑπομαζίδια τῶν παίδων τῷ κακῷ ἐφάνη ἀτώτερα, ἀλλ' ἀπεθερίσθη καὶ ταῦτα κατὰ χλόην καὶ ἄνθος εὐμάραντον, ὑπὸ τῶν ἐλέῳ ἀναλώτων ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ μεθαμιῶς εἰδότων ὡς ἀδικεῖ τὴν φύσιν καὶ δεσμὸν ἀθετεῖ τὸν ἀνθρώπινον, ὁ περαιτέρω τῆς νίκης καὶ τῷ κρατεῖν τῶν ἐναντίων θυμῷ χρώμενος· *ne infantes quidem lactentes adhuc mali exsortes fuere, sed & hi velut in herba demessi sunt, aut velut flos emarcuere, facto hominum misericordia intactorum, neque scientium injuriam ab eo fieri naturæ ac fas hominum violari, qui ultra, quam ut hostes vincat aut subigat, extendit iram.* Adde quæ *Beda* habet libro II, cap. 20. de Carævollæ feritate: & Helvetiorum bonam legem apud *Simlerum*, & Elisabethæ reginæ pia mandata apud *Camdenum* in anno CIↃ IC XCVI.

GRONOVII.

84 *Quibus iræ irascitur*] Adversus iracundiam scribit, iram coërcendam esse monet ac præcipit.

85 *Sed Dei*] Qui eas ob corruptissimos mores ab stirpe volebat exscindi.

occidi ob proprium ipſarum crimen, * excepit virgines intactas. Imo cum Ninivitis ob graviſſima peccata † internecionem ſevere admodum minatus eſſet, retrahi ſe paſſus eſt miſeratione multorum millium ejus ætatis, quæ honeſti & inhoneſti diſcrimina ignoraret. Cui ſimilis eſt apud Senecam *a* ſententia: *num quis iraſcitur pueris, quorum ætas nondum novit rerum diſcrimina?* Et apud Lucanum: *b*

Crimine quo parvi cædem potuere mereri?

* *Num.* xxxi, 18.
† *Jon.* iv, 11.
a *De Ira* ii, c. 9.
b *Pharſal.* ii. 108.

Si hæc Deus fecit ac ſtatuit, qui quoſvis homines cujuſcumque ſexus aut ætatis ſine ulla cauſa non injuſte poteſt occidere, utpote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum eſt, quibus ille nullum jus tribuit in homines, quod non ad hominum ſalutem ac ſocietatem conſervandam eſſet neceſſarium?

2. Accedit primum de pueris judicium *c* eorum populorum ac temporum, [86] quibus fas maxime valuit. *Arma habemus* (ait apud Livium *d* Camillus) *non adverſus eam ætatem, cui tiam captis urbibus, parcitur, ſed adverſus armatos.* Addit hoc eſſe inter belli jura, [87] naturalia ſcilicet. Plutarchus *e* de eadem re agens: *ſunt*, inquit, *apud bonos etiam belli quædam leges.* Ubi nota illud *apud bonos*, ut hoc jus ab eo, [88] quod in moribus & impunitate poſitum eſt, diſcrimines. Sic *f* Florus negat aliter (ee) fieri potuiſſe [89] ſalva integritate. Apud Livium *g* alio loco eſt: *a qua ætate etiam hoſtes irati abſtinerent.* Et *h* alibi: *uſque ad infantium cædem ira crudelis pervenit.*

c *Vid. de jure belli n.* 36.
d *Lib.* v. c. 27.
e *Vita Camilli* pag. 134.
f *Lib.* i.
g *Lib.* xxiv. c. 26.
h *Lib.* xxviii. c. 20.

3. Quod autem in pueris rationis uſum non adeptis ſemper, id in feminis plerumque obtinet, id eſt, niſi aliquid peculiariter vindicandum admiſerint, aut virilia officia & ipſæ uſurpent. Eſt enim, ut Statius *i* loquitur, *ſexus rudis inſciuſque ferri.* Neroni hoſtem vocanti Octaviam in tragœdia reponit præfectus, (vers. 864.)

i *Silvar.* i. 6. 53. *Octavia.*

——— y [90] *Femina hoc nomen capit?*

Alexander apud *k* Curtium: *cum captivis & feminis gerere bellum non*

k *Lib.* iv. c. 11.

GROTII.

y *Femina hoc nomen capit?*] Ideo Tucca & Varus delendos cenſuere in ſecunda Æneide verſus, ubi deliberat Æneas, an Helenam occidat.

GRONOVII.

86 *Quibus fas maxime*] *Boni fuere mores & valuit recti obſervantia.* Tacit. 3, annal. 26.

87 *Naturalia ſcilicet*] Nam gentium jura plus permiſere. 3, 4. 9.

88 *Quod in moribus*] Quod non fundatum eſt in juſtitia naturali & morali, ſed politica, & conſuetudine invaluit, neque innocentem, ſed impunitum præſtat.

89 *Salva integritate*] Fide ac dignitate integra & illæſa.

90 *Femina hoc nomen*] Cum ſit imbellis & imbecilla, poteſtne etiam hoſtis vocari?

(ee) Locus FLORI ita ſeſe habet: *Veram ſciebat victoriam, quæ, ſalvâ fide, & integrâ dignitate, pareretur.* Lib. i. Cap 12. *J. B.*

* *Lib.* xxxix. c. 3. *non ſoleo: armatus ſit oportet, quem oderim.* Gryphus apud * Juſtinum: *a nullo unquam majorum ſuorum inter tot domeſtica & externa bella poſt victoriam in feminas ſævitum, quas ſexus ipſe & periculis bellorum & ſævitiæ victorum eximat.* Apud Tacitum alius: *neque adverſus feminas*, (ff) *ſed palam adverſus armatos bellum ſe tractare.*

† *Lib.* ix. c. 2. †. Valerius Maximus † Munatii Flacci in infantes & feminas efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabilem. Apud a *Lib.* xiii. c. 57. Diodorum *a* Carthaginienſes Selinunte narrantur interfeciſſe ſenes, feminas, infantes, οὐδεμίαν συμπάθειαν λαμβάνοντες, *ſine humanitatis affectu.* Et alibi *b* hoc ipſum ὠμότητα *crudelitatem* vocat. Latinus Pacatus *c* de feminis: *ſexus, cui bella parcunt.* Simile Papinii *d* de ſenibus pronuntiatum:

b *Lib.* xiv. c. 54.
c *Paneg. Theod.* c. 29.
d *Theb.* v. 258.

Nullis violabilis armis
Turba ſenes.

X. 1. Idem ſtatuendum univerſaliter de maribus *e*, quorum vitæ genus ab armis abhorret. *Jure belli in armatos repugnanteſque cædes*, ut ait Livius *f*, id eſt, 91 eo jure quod naturæ congruit. Sic *g* Joſephus æquum ait, ut in pugna pœnas dent, qui arma ceperunt, inſontibus non nocendum. Camillus *h* Vejis expugnatis edixit, ut ab inermi abſtineretur. In hac claſſe primum ponendi ſunt hi, qui ſacra curant: nam ut hi ab armis abſtinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo viciſſim vi in illos temperabatur. Sic Philiſthæi hoſtes Judæorum non nocebant z collegio prophetarum, quod erat Gabæ, ut videre eſt 1 Sam. x, 5. & 10. Et ſic ad alium locum, ubi ſimile erat collegium tanquam ſepoſitum ab omni armorum *injuria*, cum Samuele confugit David, 1 Sam. xix, 18. Cretenſes, narrat *i* Plutarchus, cum bellis inteſtinis colliderentur, omnem noxam abſtinuiſſe a a ſacerdotibus, & iis, quos humandis mortuis præpoſitos κλαυθμῶνας vocabant. Huc & proverbium illud Græcum per-

e *Vid. d. loco.*
f *Ib.* xxviii. c. 23.
g *Ant.* xii, *cap.* 3.
h *Liv. lib.* v. c. 21.
i *Quæſt. Gr.* 21. pag. 296. B.

ſi non ætas, ſaltem religio ſacerdotis.

GROTII.

z *Collegio prophetarum*] Hyrcanus Hieroſolyma obſidens victimas ad templum miſit, narrantibus Hebræis. Sic & Gothi laudantur *Procopio* Gothicorum II, (*Cap.* 3.) qui ſacerdotibus Petri & Pauli extra Romam pepercerunt. Vide additamentum *Caroli Magni* ad *legem Bajoariorum*, & *legem Langobardicam* libro I, tit. XI. 14.

a *A ſacerdotibus*] *Servius* ad VII. Æneidos: *nam eum defendebat a bello*,

GRONOVII.

91 *Eo jure, quod naturæ*] Etenim jure gentium etiam in inermes & ſeſe ſubmittentes, modo inter hoſtes ſint, aut inter eos fuerint; ut ſupra cap. 4.

(ff) Eſt apud TACITUM: *feminas gravidas.* Annal. Lib. I. Cap. 59. n. 4. *J. B.*

b No-

pertinet, 92 οὐδὲ πυρφόρῳ ὑπελείφθη. b Notat 93 Strabo *, olim cum tota Græcia armis ferveret, Eleos, utpote 94 Jovi ſacros, & 95 eorum hoſpites in alta pace vixiſſe. * Lib. VIII. pag. 358. Ed. Paris.

2. Sacerdotibus merito hac in parte æquantur, qui vitæ genus ſimile elegerunt, ut monachi & 96 converſi, id eſt, pœnitentes, quibus proinde æque ut ſacerdotibus parci volunt † canones naturalem æquitatem ſecuti. Addas his merito eos, 97 qui ſtudiis literarum honeſtis & humano generi utilibus operam navant. † C. 2. de treuga & pace.

XI. Deinde agricolas, quos & canones aſſcribunt. Diodorus Siculus a de Indis cum laude refert: ἀμφότεροι γὰρ οἱ πολεμοῦντες ἀλλήλους μὲν ἀποκτείνυσιν ἐν ταῖς μάχαις, τοὺς δὲ περὶ τὴν γεωργίαν ὄντας ἐῶσιν ἀβλαβεῖς, ὡς κοινοὺς ὄντας ἁπάντων εὐεργέτας· *in præliis quidem hoſtes alii alios interficiunt: at agricolas relinquunt intactos, tanquam in commune utiles.* De antiquis Corinthiis & Megarenſibus Plutarchus: τοὺς γεωργοῦντας οὐδεὶς ἠδίκει τὸ παράπαν· *nemo agricolas ullo afficiebat malo.* Et Cyrus b regi Aſſyriorum nuntiari juſſit: ὅτι ἕτοιμος εἴη ἐᾶν τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν καὶ μὴ ἀδικεῖν· *paratum ſe eos, qui agros colerent, illæſos indemneſque ſinere.* De Beliſario Suidas: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους τοσαύτη φειδοῖ τε καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτοὺς οὐδέν ποτε στρατηγοῦντος Βελισαρίου τετύχηκον· *agricolis ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat, ut eo duce nulli unquam eorum vis illata fuerit.* a Bibliotb. Lib. II. c. 36. b Xen. de Cyri inſt. V. c. 4. §. 12.

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his, qui 98 temporariam in hoſtico moram agitant, intelligendum eſt, ſed & de ſubditis perpetuis: nam & horum vita ab armis aliena eſt: ac ſub hoc nomine continentur ſimul alii 99 opifices & artifices, quorum quæſtus pacem amat, non bellum.

XIII.

GROTII.

b *Notat Strabo*] Et *Polybius* libro IV. (Cap. 73.) & *Diodorus Siculus* in excerptis Peireſianis. (Pag. 225.) Pari modo & qui ad Olympia, Pythia, Nemea, Iſthmia certatum ibant, habebant belli tempore ἀσφάλειαν καὶ ἄδειαν, *tutelam ac ſecuritatem.* Docent *Thucydides* libro V. & VIII. & *Plutarchus* Arato.

GRONOVII.

92 Οὐδὲ πυρφόρῳ] Cum ſignificabant omnes occiſos, & πυρφόρον interpretantur vatem, qui ſacrum igniculum ferret.

93 *Strabo Lib. VIII.*] Pag. 312.

94 *Jovi ſacros*] Propter Olympia, quæ Piſæ in Elide Jovis honori celebrabantur. *Polyb.* 4, 73.

95 *Et eorum hoſpites*] Peregrinos, qui morarentur in finibus illorum.

96 *Converſi*] Primus gradus monaſticæ vitæ, eorum, qui ſæculo renuntiant manentes in ſæculo, hoc eſt, cucullam ſumunt, & ſe alligant ad certum numerum precum & quædam genera piorum operum, retento patrimonio & opibus, ex quibus deinde fiunt profeſſi, qui jam res ſuas dederunt monaſterio: & denique monachi. *Rittershuſ.* ad Salv. p. 126. *Cerda* adv. Sac. 40, 28.

97 *Qui literarum*] Seneca epiſt. 14. *Hæ literæ non dico apud bonos, ſed apud mediocriter malos inſularum loco ſunt.* Unde eidem tutus literarum amor ad Polyb. 22.

98 *Temporarium in hoſtico*] Dum merces advectas diſtrahant.

99 *Opifices & artifices*] Cicero 4. Catil. 8. *Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis ſunt, genus hoc universum amantiſſimum eſt otii.*

XIII. 1. Ut ad eos veniamus, qui arma gesserunt, jam ante * retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam, qui vetari nos ait pudore, id est, æqui respectu, ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri sententiam † attulimus, quæ cum feminis conjungit captivos. Accedat illud *a* Augustini: *hostem pugnantem* c 1 *necessitas perimat, non voluntas. Sicut bellanti & resistenti victoria redditur, ita victo vel capto misericordia jam debetur, maxime* 2 *in quo pacis perturbatio non timetur.* Xenophon *b* de Agesilao: προηγόρευε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάττειν. *monuit milites, ut captos non tanquam sontes punirent, sed tanquam homines custodirent.* Apud Dio-

* *Cap.* 10. §. 1. *hujus Lib.*
† *Supr.* §. 10. n. 3.
a *Ad Bonif. epist.* 1.
b *Cap.* 1. §. 2.

GROTII.

c *Necessitas perimat*] Gratianus posuit *deprimat*. Plutarchus Marcello: Ἐπαμινώνδας καὶ Πελοπίδας ἑνὸς πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν, οὐδὲ πόλεις ἀνδραποδίζοντο· λέγονται δὲ Θηβαῖοι μηδὲ Ὀρχομενίους ἂν ὅτω μεταχειρίσασθαι παρόντων ἐκείνων. *Epaminondas & Pelopidas nec quenquam interfecere post victoriam, nec civitates in servitutem redegerunt. creduntque non facturi fuisse Thebani, quod fecere in Orchomenios, si illi adfuissent.* (Pag. 316.) Secutus hoc Marcellus captis Syracusis, ut ibidem ait *Plutarchus*. Vide eundem *Plutarchum* in Catone Uticensi. *Cabadæ Persarum regi, cum Amida vi cepisset, multaque cædes fieret, senex sacerdos dixit non esse regium jam captos occidere.* Narrat *Procopius* Persicorum 1. (Cap. 7.) qui & Persicorum 11. dicit: τὸ ἐπεμβαίνειν τοῖς ἁλωκόσιν ἐχ ὅσιον· *sævire in captos pietati adversatur.* Apud eundem egregia est oratio Belisarii ad milites capta Neapoli, Gotth. 1. (Cap. 9.) Imperator Alexius apud *Annam Comnenam*, suadenti occidere Scythas captivos: κἂν Σκύθαι, ἀλλὰ πάντως ἄνθρωποι. κἂν ἐχθροί, ἀλλ' ἐλέους ἄξιοι *etiamsi Scythæ, homines tamen sunt: etiamsi hostes, miseratione tamen digni.* (Lib. VIII. c. 4.) *Gregoras* libro VI. τὰ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ γινόμενα ὁποῖα ποτ' ἂν ᾖ, συγγνώμην ἔχει τῷ πεπραχότι, περιστατικὸν τότε τὸ λογισμὸν, καὶ τῆς χειρὸς τότε μεθυούσης, καὶ λόγον οὐκ ἐχούσης χειραγωγὸν καὶ πρύτανιν τῶν πραττομένων· τῆς δ' ὀργῆς τῶν δεινῶν παυσαμένης, καὶ καιρὸν ἤδη τῆς προαιρέσεως εἰλικρινίας μετὰ

GRONOVII.

1 *Necessitas perimat*] Hostis ne interficiatur nisi pugnans & ex necessitate, non a valde volentibus nobis.

2 *In quo pacis perturbatio*] Quem non est verendum, ne seditionem faciat & tumultum.

d Cap.

Diodorum † Siculum est: *πάντες ἀνατείνονται μὲν πρὸς τοὺς ἀντιτασσομένους, εἴκουσι δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσι· omnes* (Græci) *opponunt se repugnantibus, parcunt jam subactis.* Eodem judice Macedones, qui sub Alexandro, *ἀ πικρότερον ἢ πολεμικώτερον προσεφέροντο τοῖς Θηβαίοις, acerbius egerant cum Thebanis quam belli fas ferebat.*

† *Lib.* XIII. *c.* 24.

a *Lib.* XVII. *c.* 13.

2. Sallustius historia *b* Jugurthina, cum puberes post deditionem interfectos narrasset, factum ait 3 contra jus belli: quod interpretare, contra æqui naturam & morem mitius viventium. Apud Lactantium *c* est: *parcitur victis, & est locus inter arma clementiæ.* Laudat *d* Tacitus Primum Antonium & Varum Flavianos duces, quod in neminem ultra aciem sæviissent. Aristides *e*: *ἀνδρῶν χάρις ἐστὶ καθ' ὑμᾶς τὴν φύσιν, τοὺς μὲν ἀνθεστηκότας καθιέργειν τοῖς ὅπλοις· τοὺς δ' ὑποπεσόντας ἡπίως μεταχειρίζεσθαι. 4 hominum est nostri ingenii, resistentes armis coërcere, prostratos tractare leniter.*

b *Cap.* 96. *Ed. Wass.*

c *Lib.* V. *c.* 9.

d *Hist.* IV. 39.

e *De pace Orat.* II. pag. 80. C. *Tom.* II.

De captivis propheta *f* Elisæus regem Samariæ sic alloquitur: *an quos captivos abduceres, gladio tuo & arcu tuo eos interimeres?* apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio, *g*

f II *Reg.* VI, 22.

g *Vers.* 965.

Hostem perimere vestra lex ergo vetat?

Respondet chorus,

Quem Mars reliquit prælio superstitem.

Ibidem Eurystheus captivus: *h*

h *Vers.* 1011.

Quæ me necabunt, non erunt 5 puræ manus.

Apud Diodorum Siculum *i* Byzantii & Chalcedonii, quod captivos satis multos interfeciissent, hoc elogio notantur: *ἐπεδείξαντο πράξεις ὠμότητι διαφερούσας· perpetrarunt facinora eximiæ crudelitatis.*

i *Lib.* XII. *c.* 82.

Idem *k* alibi [d] captivis parcere vocat *τὰ κοινὰ νόμιμα, jus commune*: qui aliter agunt, eos ait extra controversiam peccare. Parcere captivis jubet boni & æqui natura, ut in philosophicis scriptis dicentem *l* Senecam non diu est cum audivimus. Et laudari in historiis eos videmus, qui cum nimia captivorum multitudo oneri aut periculo esse posset, dimittere omnes quam occidere maluerunt.

k *Lib.* XIII. *c.* 25, 26.

l *De Clement. Lib.* I. *c.* 18.

XIV. 1. Easdem ob causas [e] vitam salvam [6] paciscentium, sive in prælio, sive in obsidione, non repudianda deditio. Ideo Ar-

GROTII.

d *Captivis parcere*] Capitolinus M. Antonino: *æquitatem etiam circa captos hostes custodivit.* (Cap. 24.)

GRONOVII.

3 *Contra jus belli*] Nempe naturale, ut num. 9.

4 *Hominum nostri ingenii*] Moribus & institutis nostris imbutorum.

5 *Puræ manus*] Liberæ a cædis crimine.

6 *Paciscentium*] Offerentium se arma posituros, si fides detur vitam & libertatem salvam fore.

GROTII.

e *Vitam salvam paciscentium, sive in prælio sive in obsidione, non repudianda deditio*] Romani Persis, qui in arce Petræ erant, apud *Procopium*, Goth. IV. *ὡς ἡμεῖς ὑμᾶς γε καὶ ζυγομαχοῦντας οἰκτείρομεν, καὶ θανατώντων φειδόμεθα,*

Arrianus * in deditos editam a Thebanis ſtragem; ait fuiſſe non Græci moris, οὐχ Ἑλληνικὴν σφαγήν. Ac ſimiliter Thucydides libro III. † ἱκοίλας τε ἐλαύβετε, καὶ χεῖρας προϊεχομένους· ὁ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησι μὴ κτείνειν τούτους. *volentes nos & manus tendentes accepiſtis in poteſtatem. Mos autem Græcorum eſt, tales non interficere.* Et apud Diodorum Siculum a Syracuſani ſenatores: σώζειν τὸν ἱκέτην, ἄξιον τῆς μεγαλοψυχίας, *magno animo dignum eſt ſupplici parcere.* Sopater: νόμος ἐστὶ τοὺς ἱκέτας σώζειν ἐν τοῖς πολέμοις. *moris eſt, in bellis ſervare ſupplices.*

* *De Exped. Alex.* Lib. I. c. 9.
† Cap. 58.
a *Biblioth.* Lib. XI. c. 91.

2. In obſeſſis oppidis obſervatum a Romanis, antequam 7 murum aries percuſſiſſet. Cæſar b Adaticis denuntiat, ſe eorum civitatem conſervaturum, ſi priuſquam aries murum attigiſſet, ſe dedidiſſent: qui mos nunc quoque obtinet in locis infirmis, antequam machinæ igniariæ explodantur; in munitioribus, antequam in mœnia impetus fiat. At Cicero c non tam quid fiat, quam quid natura æquum ſit reſpiciens, ſic ea de re pronuntiat: *& cum iis, quos vi deviceris, conſulendum eſt, tum ii qui armis poſitis* 8 *ad Imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum aries percuſſerit, recipiendi.* Notant Hebræi interpretes majoribus ſuis in more fuiſſe (gg), ut quam oppugnarent urbem, eam non 9 cingerent corona, ſed f partem liberam relinquerent effugere volentibus, quo minori ſanguine res transiret.

b *Lib.* II. *de bello Gall.* c. 32.
c *Off.* I. c. 11.
d *Ann.* XII. 17.

XV. Eadem æquitas jubet parci his, qui ſine conditionibus ſe victori permittunt, aut ſupplices fiunt. *Trucidare deditos, ſævum,* cenſente d Tacito. Salluſtius e ſimiliter de Campanis, qui ſe Mario dediderant, cum puberes interfectos narraſſet, addit facinus fuiſſe contra jus belli, naturale ſcilicet. Idem f alibi: *non armatos neque in prælio belli jure, ſed poſtea ſupplices interfectos.* Et Livio, ut jam diximus, g *jure belli in armatos repugnanteſque cædes:*

e *Bell. Jug.* c. 96. *Ed. Waſſ.*
f *Orat.* I. *de rep. ord.* n. 36. *Fragm.* Lib. VI.
g *Lib.* XXVIII. 23.

καὶ πρὸς τὸν βίον ἐνδιαθρυπτομένους τε καὶ βλακεύοντας ἐλεεῖν ἀξιοῦμεν, οἷς Ῥωμαϊκοῖς Χριστιανοῖς νόμος· *nos vero veſtrum miſeremur jugum cervice jactantium, mortemque concupiſcentibus parcere volumus, & vitam delicate faſtidientes ſervare, ut decet Chriſtianos & Romani imperii cives.* (Cap. 12. Hiſt. miſcell.) Vide *Serranum* in rebus Franciſci I. & Henrici II.

GROTII.

f *Partem liberam relinquerent effugere volentibus*] Sic Scipio Æmilianus, cum Carthaginem everſurus eſſet, edixit: *fugerent, qui vellent.* Polybius. [Nihil tale reperio apud POLYBIUM; & vereor ut memoria Auctorem noſtrum fefellerit. *J. B.*]

GRONOVII.

7 *Murum aries*] Machina contentis funibus acta & emittens grande telum ad ſolvendam commiſſuram ſaxorum in muris.

8 *Ad Imperatorum fidem*] Orant ſe in fidem & clientelam recipi.

9 *Cingerent corona*] Ab omnibus partibus clauderent exitus.

(gg) Vide SELDENUM, *De jure Nat. & Gent. juxta diſcipl. Hebraor.* Lib. V. Cap. 15. *J. B.*

10 Si

des: & * alibi: *qui deditis contra jus ac fas bellum intuliſſet.* Imo & in hoc laborandum, ut potius metu ad deditionem cogantur, quam ut interficiantur. Laudatur id in Bruto, † qui adverſarios *οὐκ εἴασεν ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ περιίππευσεν, φείδεσθαι κελεύων, ὡς μετὰ μικρὸν ἰδίων ἐσομένων. non paſſus eſt impetu oppugnari, ſed equitatu circumdedit: parci jubens ut mox ſuis futuris.*

* *Lib.* XLII. *c.* 22.

† *Plutarch. in Brut.* pag. 996. A.

XVI. 1. Adverſus hæc æquitatis ac juris naturalis præcepta exceptiones adferri ſolent minime juſtæ, nempe, 10 ſi talio exigatur, 11 ſi terrore opus ſit, 12 ſi pertinacius reſtitum ſit. Atqui hæc non ſufficere ad juſtam cædem facile intelliget, qui eorum meminerit, quæ de juſtis occidendi cauſis ſupra ſunt prodita. *a* A captivis & deditis aut dedere ſe cupientibus periculum non eſt: ut ergo juſte occidantur, oportet crimen antecedat, & quidem tale, quod æquus judex morte vindicandum cenſeret. Atque ita videmus interdum in captos aut deditos ſævitum, aut deditionem ſub vitæ pacto non acceptam, ſi qui de injuſtitia belli convicti, tamen in armis perſtitiſſent; ſi 13 immanibus convitiis famam hoſtis laceraſſent; ſi 14 fidem violaſſent, aut aliud gentium jus, ut legatorum; ſi transfugæ eſſent.

a *Vide Vict. de jure belli n.* 49. *&* 60.

2. At talionem natura non admittit, niſi in ipſos qui deliquerunt: neque ſufficit quod 15 hoſtium unum quaſi corpus fictione quadam intelligatur, ut ex iis poteſt intelligi, quæ de pœnarum communicatione ſupra *b* a nobis tractata ſunt. Apud Ariſtidem *c* legimus: *πῶς δ' οὐκ ἄτοπον κατηγορεῖν μὲν καὶ λέγειν ὡς ἁμαρτήματα συμβαίη, μιμεῖσθαι δ' ἀξιοῦν ὡς ὀρθῶς ἔχοντα; nonne abſurdum, ea quæ accuſes & prave facta dicas, tanquam recta velle imitari?* Accuſat Syracuſanos hoc nomine *d* Plutarchus, quod Hicetæ uxores ac liberos occiderint, ideo tantum, quod Hicetas Dionis uxorem, ſororem & filium interfeciſſet.

b *Lib.* II. *c.* XXI. §. 18.

c *De pace* II. pag. 75. C. *Tom.* II.

d *Plut. Tim.* pag. 252. C. *& Dione*, p. 983. E.

3. Utilitas etiam, quæ ex terrore in poſterum ſperatur, ad jus

GRONOVII.

10 *Si talio exigatur*] Si hoſtis crudelitas pari crudelitate plectenda aut deterrenda ſit. Ut Thracum apud *Florum* 3, 4. Obſervatum, neque Hiſpanorum in Batavos, neque Gallorum *Ligiſtarum* in Proteſtantes ſævitiam aliter quam pari ſævitia coërceri potuiſſe.

11 *Si terrore*] Si unius ſeveritatis exemplo multis aliis poſſit metus fieri, ut repugnare deſinant.

12 *Si pertinacius*] Si diutius reſiſtendo irritaverint victorem & ei occaſiones promovendæ victoriæ eripuerint.

13 *Immanibus convitiis*] Ut Cæcina Cæſaris Julii. *Cic.* 6, famil. 7. ut Thebani obſeſſi per præconem in altiſſima turre ſtatutum proclamaverant tyrannum Græciæ Alexandrum. *Diod.* 17, 9. Ut Athenienſes Sullam obſidem exaſperarunt. *Plutarch.* de garrul. p. 505.

14 *Fidem violaſſent*] *Cæſar* 1, Gall. 27. & 2, 23. civilis 2, 14.

15 *Hoſtium unum*] Ita ut ſingula membra ſint obligata & obnoxia pœnæ pro ſingulis aliis, & quod unus commeruit, omnes commiſiſſe videantur.

jus dandum cædis non pertinet; sed, 16 si subsit jus, potest inter causas esse, ob quas jus non remittatur.

4. Obstinatius autem studium in suas partes, si modo causa earum non sit omnino inhonesta, supplicium non meretur, ut apud Procopium * differunt Neapolitani: aut, si qua ejus pœna est, non debet ad mortem pervenire: neque enim id statueret æquus judex. Alexander †, cum in oppido quodam, quod acrius restiterat, puberes omnes jussisset interfici, visus est Indis bellare latronum more, eamque famam reveritus rex victoria clementius uti cœpit. Melius idem Milesiis quibusdam parci voluit, ὅτι γενναίους τε καὶ πιστοὺς αὐτῷ ἐφαίνοντο, *quod eos videret generosos ac suis fidos esse*, quæ Arriani *a* verba sunt. Phyto Reginorum prætor, cum ob pertinacius defensam urbem a Dionysio ad cruciatus & mortem raperetur, exclamavit, eo quod urbem noluisset prodere, supplicio se affici, cujus ultionem Deus brevi esset exacturus. Diodorus Siculus *b* pœnas has iniquas, ἐκνόμους τιμωρίας vocat. Valde mihi placet votum quod est apud Lucanum: *c*

Vincat, quicunque necesse
Non putat in victos sævum distringere ferrum,
Quique suos cives, quod 17 *signa adversa tulerunt,*
Non credit fecisse nefas.

Dum tamen civium nomine intelligamus non hujus aut illius regionis, sed communis illius (hh) ex humano genere constantis cives.

5. Multo vero minus cædem justam facit dolor ex accepta clade, sicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis suis sanguine captorum aut se dedentium parentasse legimus. Itaque *d* Homerus merito illud accinit:

Κακὰ δὲ φρεσὶ μήδετο ἔργα.
g Facinusque animo versabat iniquum.

XVII. Sed & ubi delicta sunt talia, ut morte digna videri possint, misericordiæ erit, 18 ob multitudinem eorum aliquid decedere de summo jure: cujus clementiæ auctorem ipsum habe-

Lib. 1. Gotth. c. 10. † *Polyæn. libro IV. c. 3. n. 30.*

a De Exped. Alex. Lib. I. c. 20.

b Bibl. hist. XIV. 113.

c Pharsal. VII, 312, & seqq.

d Iliad. XXIII. 24, 176.

GROTII.

g *Facinusque animo versabat iniquum*] Crudele hoc visum sæculis posterioribus notat ad x. Æneidos *Servius*. (ad vers. 519.)

GRONOVII.

16 *Si subsit jus*] Si victum & in potestatem redactum liceat occidere ob facinus, non tantum ob hostilem animum, quum forsan ei alioquin ignosceres: tantum momenti habet utilitas, ut merito non parcas aut gravius in eum consulas.

17 *Quod signa adversa*] Non scelo-ratos & obnoxios supplicio esse judicat, quod hostes fuerunt.

18 *Ob multitudinem*] Ob numerum eorum, qui peccaverunt, non uti summo jure neque omnes occidere. *Flor.* 4, 6. *Hæc quoque, nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.*

(hh) Videtur heic excidisse vox *civitatis*, aut similis. Adcuratè enim loquendo, non *regio*, sed *civitas*, aut *societas*, dici potest *constare ex humano genere*. J. B.

h Tur-

bemus Deum, qui Cananæis eorumque vicinis populis longe flagitioſiſſimis pacem offerri voluit, quæ vitam ipſis ſub tributaria conditione concederet. Pertinet huc * Senecæ dictum: *in ſingulos ſeveritas Imperatoris diſtringitur: at neceſſaria eſt venia, ubi totus deſeruit exercitus. Quid tollit iram ſapientis?* h *turba peccantum.* * De Ira; II. 10.

Et Lucani illud: †

Tot ſimul infeſto juvenes occumbere letho
Sæpe fames pelagique furor, ſubitæque ruinæ,
Aut cœli terræque lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit.

† Pharſ. Lib. II. vers. 198; & ſeq.

Ne nimium multi pœnam ſubirent, 19 *ſortitio comparata eſt*, inquit a Cicero. Salluſtius b ad Cæſarem: *neque quiſquam te ad crudeles pœnas aut acerba judicia invocat, quibus civitas magis vaſtatur quam corrigitur.*

a Pro Cluent. c. 46.

b Orat. I.

XVIII. 1. De obſidibus quid ex jure naturæ ſtatuendum ſit, accipi poteſt ex iis, quæ in ſuperioribus dicta a nobis ſunt. Olim cum vulgo crederetur quiſque in vitam ſuam id juris habere, quod in res alias, 20 quæ in proprietatem veniunt, atque id jus conſenſu aut tacito aut expreſſo a ſingulis perveniſſe ad civitatem, minus mirandum eſt, ſi obſides privatim innoxios ob peccatum civitatis morte affectos legamus, ſive tanquam 21 ex ſuo peculiari conſenſu, ſive tanquam ex publico, cui & ſuus includeretur. At, c poſtquam verior ſapientia nos docuit dominium in vitam 22 Deo exceptum, ſequitur, ut ſolo conſenſu nemo jus cuipiam dare poſſit in vitam aut ſuam, aut civis ſui. Atque ideo Narſeti bono duci atrox viſum de innoxiis obſidibus ſup-

De Rep. ordin. C. 40. Lib. VI. Fragm.

c *Vict. de jure belli n.* 43.

unus e paucioribus, vel pauci, ut decimus aut vigeſimus quiſque, e pluribus, qui deliquerunt, ut cuique maligna ſors excidiſſet, ſupplicium luerent.

20 *Quæ in proprietatem*] Quæ mancipii ſunt & dominos mutant: nempe ut eam alienare vel obligare poſſet, & quod quiſque de ſua vita vel interimenda vel obliganda ut interimeretur, ſi tertius vel civitas pacto non ſtetiſſet, idem poſſe de ſingulorum vitis ſtatuere civitatem.

21 *Ex ſuo peculiari*] Sive ipſi ſe obſides dederint, ſive quod omnes, vel maxima pars de illis ſtatuerint, in id conſenſiſſe videantur, ex regula 2, §. 17.

22 *Deo exceptum*] Deum ſibi recepiſſe ac reſervaſſe, neque homini permiſiſſe, ut eam pro arbitrio vel retineret vel abjiceret.

à *Sed*

GROTII.

h *Turba peccantum*] *Quicquid multis peccatur, inultum eſt.* Scholiaſtes *Juvenalis* ex *Lucano.* [ubi legitur, *Lib.* V. vers. 260.] Livia apud *Xiphilinum* ex Dione: ἂν τι τις πάντα ἁπλῶς τὰ τοιαῦτα κατὰ τὴν ἀξίαν κολάζῃ, λήσει τὰς πλείους τῶν ἀνθρώπων ἀπολέσας· *ſi quis talia omnia rigore punire velit, non videt eo ſe ferri, ut maximam hominum partem interimat. Auguſtinus* epiſtola LXIV. *Magis monendo, quam minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine peccantium; ſeveritas autem exercenda eſt in peccata paucorum.* Adde *Gailium* de pace publica lib. II, cap. 9. 37.

GRONOVII.

19 *Sortitio comparata eſt*] Ut ſortibus in urnam conjectis eductiſque vel

ſupplicium ſumere narrat * Agathias: de aliis alii: etiam Scipionis exemplo, qui ajebat, † ſe non in obſides innoxios, i ſed in ipſos qui defeciſſent ſæviturum: nec ab inermi, ſed ab armato hoſte pœnas expetiturum.

* *Lib.* 1. c. 7.
† *Livius lib.* XXVIII. c. 34.

2. Quod autem ex recentioribus juriſconſultis *a* non ignobiles, 23 conventiones tales valere dicunt 24 ſi moribus firmentur, accipio, ſi jus vocant ſolam impunitatem, quæ in hoc argumento ſæpe venit ſub tali nomine: ſin a peccato immunes putant, qui ex conventione ſola vitam adimunt alicui, vereor, ne & fallantur ipſi, & periculoſa auctoritate alios fallant. Plane ſi qui obſes venit, eſt aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut poſtea fidem a ſe datam in re magna fefellit, fieri poteſt, ut ſupplicium injuria vacet.

a *Menoch. arb. q. 7.*

3. At Clœliæ, quæ k non ſua ſponte, ſed civitatis juſſu obſes veherat, cum Tranato Tyberi effugiſſet, *apud regem Etruſcum non tuta ſolum, ſed & honorata virtus fuit*, quæ *b* Livii in hac re enarranda verba ſunt.

b *Lib.* 11. c. 13.

XIX. Illud adhuc addendum eſt, omnes 25 commiſſiones, quæ ad jus conſequendum aut bellum finiendum nullius ſunt uſus, ſed meram habent virium oſtentationem propoſitam, id eſt, ut Græci loquuntur, *c ἐπίδειξιν ῥώμης μᾶλλον ἢ πρὸς πολεμίους ἀγῶνα*, & cum officio Chriſtiani hominis & cum ipſa humanitate pugnare. Itaque ſerio hæc vetare debent rectores, inutiliter fuſi ſanguinis rationem ei reddituri, cujus vice gladium geſtant. Quippe & (ii) Salluſtio laudati duces, qui incruento exercitu victoriam deportarent. Et de Cattis notæ virtutis populo *d* Tacitus: l *rari excurſus & fortuitæ pugnæ.*

c *Arr. lib.* 1.
d *Germ. c.* 30.

GROTII.

i *Sed in ipſos qui defeciſſent ſæviturum*] Idem ait *Julianus* apud Eunapium excerpto legationum 9.

k *Non ſua ſponte*] Confer hiſtoriam obſidum id onus detrectantium & ob id punitorum, apud *Nicetam* libro 11.

l *Rari excurſus & fortuitæ pugnæ*] Demetrium reprehendit *Plutarchus*: φιλονικίας ἕνεκα μᾶλλον ἢ χρείας μάχεσθαι καὶ κινδυνεύειν τὸς στρατιώτας ἀναγκάζοντα· *quod gloriæ magis ſtudio quam ex utilitate milites in periculo immitteret, prælioſque obſereret.* (pag. 908. C.)

GRONOVII.

23 *Conventiones tales*] Pacta, quæ vitæ obligatione ſanciuntur.

24 *Si moribus*] Si quo in populo uſu invaluiſſent & nunc quoque frequentarentur.

25 *Commiſſiones*] Conflictus ex provocatione.

(ii) Apud SERVIUM, in *Aen.* XI. Vide *Fragmenta* SALLUSTII, Lib. VI. Cap. 25. pag. 102. Ed. Waſſ. J. B.

CAPUT XII.

Temperamentum circa vastationem, & similia.

I. *Quæ vastatio justa sit & quatenus.*
II. *Abstinendum a vastatione, si res nobis fructuosa sit & extra hostis potestatem.*
III. *Si magna sit spes celeris victoriæ:*
IV. *Si hostis habeat aliunde quo se sustentet:*
V. *Si res ipsa ad bellum fovendum mullius sit usus.*
VI. *Hoc maxime locum habere in his quæ sacra sunt aut sacris accedunt:*
VII. *Item religiosis:*
VIII. *Utilitates, quæ ex tali moderatione sequuntur, annotatæ.*

I. 1. RES alterius ut perdere quis sine injuria possit, horum trium unum antecedat necesse est: aut necessitas talis, quæ in primi [1] dominii institutione excepta debeat intelligi; ut si quis tertii gladium, quo usurus sit furiosus, periculi sui evitandi causa in amnem projiciat, quo ipso tamen casu manere obligationem damni resarciendi ex veriore sententia alibi * diximus: aut debitum aliquod procedens [2] ex inæqualitate, nimirum ut [3] res perdita imputetur in illud debitum quasi percepta, alioqui enim jus non esset: aut [4] meritum aliquod malum, cui pœna talis par sit, aut cujus mensuram pœna non excedat: nam, ut recte notat † sani judicii theologus, ut propter pecora abacta aut domos aliquas incensas totum regnum vastetur, æquitas non fert: quod & Polybius [a] vidit, qui in bello non in infinitum vult vagari pœnam, sed usque eo, ut delicta æquo modo expien-

* *Lib.* II. c. 11. §. 9.
† *Vict. de jure belli* n. 52. & 56.
a *Lib.* V. c. 11.

GRONOVII.

1 *Dominii institutione excepta*] Neque enim privatis dominis institutis præsumuntur voluisse gentes, si quis veniat in manifestum periculum pereundi & quidem non suo peccato, isque servari possit arrepta aut corrupta re aliena, tum quoque valere strictum jus privati dominii & potius abstineri re aliena, quam hominem innoxium servari: sed hunc casum excepisse præsumuntur & ei homini regressum dedisse ad primævam facultatem usurpandi quidvis ad sui conservationem: præsertim si, qui aliena re abstinuit, eamque consumsit, sciat habendum sibi habeatque propositum illius rei, quandoque possit, domino restituendæ ac sarciendæ.

2 *Ex inæqualitate*] Ex eo, quod quis mecum contraxit, & plus accepit quam ei debebatur, me fraudato & minus habente, quam habere debeo.

3 *Res perdita*] Ut quod ego de alterius bonis corrumpo, procedat pro eo, quod mihi debetur, & detrahatur possessori, quasi ego perceperim & ille mihi tradiderit, tanquam partem ejus, quod mihi debet.

4 *Meritum aliquod*] Facinus in meam vitam, famam, bona, aut eorum, quos mei officii est defendere.

a *Pe-*

pientur. Et hæ quidem cauſæ & intra hos duntaxat fines faciunt 5 ut abſit injuria.

2. Cæterum, 6 niſi cauſa utilitatis ſuadeat, ſtultum ſit, nullo ſuo bono nocere alteri. Ideo, qui ſapiunt, utilitatibus moveri ſolent, quarum præcipua eſt illa, quam annotavit * Onoſander: *τὴν γῆν τῶν πολεμίων φθειρέτω καὶ καιέτω καὶ τεμνέτω. ζημία γὰρ χρημάτων καὶ καρπῶν ἔνδεια μειοῖ πόλεμον, ὥσπερ ἡ ἀσία τρίφυι. Hoſtium terram perdere, urere, populari meminerit. Nam & a pecuniarum & frugum penuria bellum minuit, quantum augeat copia.* a quo non diſcrepat illud Procli: *στρατηγικὸν τὸ τῶν ἐναντίων περικόπτειν τὴν εὐπορίαν, boni eſt Imperatoris hoſtium copias undique accidere.* De Dario † Curtius: *credebat inopia debellari poſſe nihil habentem niſi quod rapiendo occupaſſet.*

3. Et illa quidem populatio ferenda eſt, 7 quæ brevi ad pacem petendam hoſtem ſubigit: quo genere belli uſus *a* Halyattes in Mileſios, Thraces *b* in Byzantios, Romani *c* in Campanos, *d* Capenates, Hiſpanos, *e* Ligures, Nervios, *f* Menapios. At, ſi recte rem expendas, plerumque admittuntur talia 8 odio magis quam prudenti ratione. Ferme enim evenit, ut aut cauſæ illæ ſuadentes ceſſent, aut ut aliæ ſint validiores, quæ diſſuadeant.

11. 1. Id eveniet primum, ſi nos ipſi rem frugiferam ita teneamus, ut hoſtibus non poſſit eſſe in fructu. Quo proprie ſpectat *g* lex divina, quæ in 9 vallum bellique opera vult impendi arbores feras, frugiferas vero aſſervari ad victum, addita cauſa, quod non ut homines, ita & arbores adverſum nos in prælium conſurgere poſſint: quod ex rationis ſimilitudine b Philo *h* etiam ad

* *Strat. c. 6.*

† *Lib. IV. c. 9. n. 8.*

a *Herod. l. I. c. 17.*
b *Polyb. lib. IV. c. 45.*
c *Frontin. Strat. III, c. 4. n. 1.*
d *Liv. lib. V. c. 12.*
e *Idem, Lib. XXXIV. 17. XL. 39.*
f *Cæſ de bello Gal. lib. VI. c. 3. 6.*
g *Deuter. XX. 19, 20.*
h *De creat. magiſtr. p. 734. C.*

GROTII.

a *Pecuniarum & frugum penuria bellum minuit*] Philo de vita contemplativa: *οἱ πολέμιοι χείρωσιν ἢ δενδροτομοῦσι τὴν τῶν ἀντιπάλων χώραν, ἵνα σπάνει τῶν ἀναγκαίων ὑποθέντες ἑνδῶσι. ſolent hoſtes vaſtare & arboribus nudare terram hoſtilem, ut hoſtes eo facilius ſe dedant rerum neceſſariarum penuria.* (Pag. 891. D.) Idem in Diris: *δύτταν ἐργαζόμενοι συμφορὰν, λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν. duplex ſibi malum acquirunt, inopiam amicis, copiam hoſtibus.* (Pag. 930. A. init. lib.)

GRONOVII.

5 *Ut abſit injuria*] Ut vaſtemus & vexemus alienas res ſine peccato.

6 *Niſi cauſa utilitatis*] Magnum inde commodum ad nos aut incommodum ad hoſtem perveniat.

7 *Quæ brevi ad pacem*] Qua videmur effecturi, ut hoſtis citius de bello finiendo & pace reducenda cogitet.

8 *Odio magis quam*] Dum ſæpius indulgemus iræ aut prædæ cupiditati, quam ut in ſumma re aliquid profligemus.

9 *Vallum bellique opera*] Aggeres & machinas.

GROTII.

b *Philo*] Alter ejuſdem ſcriptoris locus de humanitate dignus & ipſe qui huc tranſcribatur: *ἐπιδαψιλευόμενοι τὸ ἐπιεικὲς, πάλιν πλεοναζόντως αὐτῷ καὶ καταχόρως χρῆται, μετιὼν ἀπὸ μὲν*

μὲν τῶν λογικῶν ἐπὶ τὰ ἄλογα, ἀπὸ δὲ τῶν ἀλόγων ἐπὶ τὰ φυτὰ, περὶ ὧν αὐτίκα λεκτέον, ἐπειδήπερ περὶ τῶν πρότερον ἀνθρώπων, καὶ τῶν ὅσα ψυχῆς μεμοίραται, λέλεκται. ἀπείρηκε τοίνυν ἀντίκρυς μήτε δενδροτομεῖν ὅσα τῆς ἡμέρᾳ ὕλης, μήτε κείρειν ἐπὶ λύμῃ σαχνοφορεῖσαν πρὸ καιρῦ πεδιάδα, μήτε συνόλως καρπὸν διαφθείρειν, ἵνα περισσία μὲν τροφῶν ἀφθόνων χορηγῆται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, περισσεύῃ δὲ μὴ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τὸν ἁβροδίαιτον βίον. ἀναγκαῖον μὲν γὰρ ὁ τῦ σίτυ καρπὸς εἰς τροφὴν ἀνθρώπων ἀποκριθείς· πρὸς δὲ τὸν ἁβροδίαιτον βίον, αἱ τῶν ἀκροδρύων ἀμύθητοι ποικιλίαι. γίνονται δὲ ἐν ἐνδείαις πολλάκις ὅτε καὶ τροφαὶ δεύτεραι. καὶ προσυπερβάλλων, ὅτε τῶν πολεμίων χώραν τέμνειν ἐᾷ, παραγγέλλει δὲ ἀνέχειν δενδροτομιῶν, ἄδικον ὑπολαμβάνων τὴν πρὸς ἀνθρώπυς ὀργὴν ἀποσκήπτειν εἰς τὰ μηδενὸς αἴτια κακῦ. ἔπειτα δὲ ἀξιοῖ μὴ μόνον τὸ παρὸν προορᾶσθαι, μηδενὸς ἐν ὁμοίῳ μένοντος, ἀλλὰ πάντων τροπαῖς καὶ μεταβολαῖς χρωμένων, ὡς εἰκὸς εἶναι τὰς τέως δυσμενεῖς ἐπικηρυκευσαμένας καὶ συμβατηρίων ἄρξαντας, ἐνσπόνδυς αὐτίκα γενέσθαι. φίλυς δὲ τροφῶν ἀναγκαίων ἀποστερεῖν χαλεπόν, μηδὲν ταμιευσαμένυς τῶν ἐπ' ὠφελείᾳ, διὰ τὴν τῦ μέλλοντος ἀδηλότητα. φάνυ γὰρ ἐκεῖνο καλῶς εἴρηται τοῖς παλαιοῖς, ὅτι καὶ φιλίας κοινωνητέον, μὴ ἀπογυμνάσκοντας ἔχθραν, καὶ προσκρουστέον ὡς φιλίας ἐσομένης, ἵνα ἑκάστος ἐν τῇ ἑαυτῦ φύσει ταμιεύηταί τι τῶν εἰς ἀσφάλειαν, καὶ μὴ ἀπογυμνωθεὶς ἐν ἔργοις καὶ λόγοις, μετανοῇ τῆς ἄγαν εὐχερείας, ὅτ' ἐδὲν ὄφελος, αἰτιώμενος ἑαυτόν. τὸ λόγιον τῦτο χρὴ φυλάττειν καὶ τὰς πόλεις, ἐν μὲν εἰρήνῃ προνοουμένας τῶν κατὰ πόλεμον, ἐν δὲ πολέμῳ τῶν κατ' εἰρήνην, καὶ μήτε τοῖς συμμάχοις ἀνέδην προσπιστεύειν, ὡς ἀ χρησομένοις μεταβολῇ πρὸς τὸ ἀντίπαλον, μήτε τοῖς πολεμίοις εἰσάπαν ἀπιστεῖν, ὡς ἀ δυναμένοις ποτὲ μεθαρμόσασθαι πρὸς τὸ ἔνσπονδον. εἰ μέντοι καὶ μηδὲν ὑπὲρ ἐχθρᾶς πρακτέον δι' ἐλπίδα καταλλαγῶν, ἀ δὲν ἐχθρὸν φυτὸν, ἀλλὰ πάντα ἔνσπονδα καὶ ὠφέλιμα· τὰ δ' ἥμερα καὶ διαφερόντως ἀναγκαῖα, ὧν ὁ καρπὸς ἢ τροφή ἐστιν, ἢ ἰσότιμον τροφῆ κτῆμα. ἀ δεῖ πολεμεῖν πρὸς τὰ μὴ πολέμια, τέμνοντας ἢ καίοντας ἢ ῥίζαις αὐταῖς ἀνασπῶντας, ἅπερ αὐτὴ ἡ φύσις ὑδάτων ἐπιῤῥοίαις καὶ θέρυς εὐκρασίαις ἐτελεσιγόνησε, θασμὺς ἐτησίυς οἴσοντα ἀνθρώποις οἷα βασιλεῦσιν. ἐμέλησε δ' αὐτῷ καθάπερ ἀγαθῷ προσάτῃ ἄλλῃπτον εἶναι μὴ μόνον ζώοις, ἀλλὰ καὶ φυτοῖς ἰσχύν τε καὶ ῥώμην καὶ μάλιστα τοῖς ἡμέροις, ἐπειδὴ καὶ πλείονος ἄξια φροντίδος ἐστὶ, καὶ ὐχ ὁμοίως τοῖς ἀγρίοις ἔγγονα, γεωργικῆς ἐπιστήμης δεόμενα πρὸς κρατιστέραν δύναμιν.

Æquitatem ſuam etiam largius diſpenſans Moſes valde ea ubertim ac liberaliter utitur, deſcendens a ratione utentibus ad mnta animantia, ab his vero ad ea, quæ e terra naſcuntur, de quibus nunc dicendum eſt, quando de hominibus nt præſtantiſſimis, & aliis, quæ animam ſentientem nacta ſunt, jam egimus. Diſerte itaque vetuit aut exſcindere arbores mites, aut exitialiter ante tempus demetere frugiferas terras, aut nllos omnino fructus corrumpere, ut abundantia alimentorum inſtruatur humanum genus: abundent autem non modo neceſſaria, ſed & quæ ad vitam delicatiorem faciunt. Neceſſaria enim fruges, ad homines nutriendos ſepoſita res. ad delicias vero omnium de arboribus naſcentium varietas. quæ ſæpe, ubi alia deficiunt, ſuccedunt in alimentorum locum. Ultra procedens, terram etiam hoſtilem vaſtari non ſinit: præcipue vero excidiis arborum abſtineri jubet, iniquum exiſtimans, iram in homines conceptam erogari in ea, quæ cauſa mali nullius ſunt. Hoc ipſo & illud docet, non præſens tempus ſpectare tantum, cum nihil in ſuo ſtatu maneat, ſed cuncta vicibus ac mutationibus ſubjecta ſint, ita ut facile ſit eos qui nunc ſunt hoſtes, ubi ad colloquia & pacta ventum erit, rurſum fœderatos fieri. At amicos neceſſariis fraudare durum, quibus ob futurum incertum etiam aſſervari debuerant, quæ uſui eſſe poſſunt. Veriſſime enim dictum antiquis, ita amicis utendum, ut non putentur nullæ ſupervenire poſſe inimicitiæ, & ita tractandas offenſas, ut amicitia ſperetur, nimirum ut quiſque intra animum aliquid recondat, quo tutus ſit, & non eo nimium nudato per verba & facta mox pœnitentiam agat nimiæ ſuæ vehementiæ ſibique accenſet, ubi res ſanari amplius non poteſt. oraculum hoc & civitatibus obſervandum eſt, ut pacis tempore parent,

ad agros frugiferos producit, legi hæc verba affingens: *quid rebus inanimis quæ & mites sunt & mites fructus ferunt iræsceris? an vero in morem hominum qui hostes sunt, inimicitiæ significationem arbores produnt, ut pro his quæ faciunt aut facere minantur stirpitus evellendæ sint? quin prosunt victoribus, præbentque copium rerum quas necessitas exigit, imo & ad voluptatem; non soli homines tributa ferunt, sed meliora arbores statis temporibus, ac talia ut sine iis vivere non detur.* Josephus vero * ad eundem locum, si vocem edere possent arbores clamaturas ait, inique se cum belli causæ non sint perferre belli pœnas. Neque aliunde, ni fallor, originem habet illud Pythagoricum apud † Jamblichum: *ἥμερον φυτὸν καὶ ἔγκαρπον μήτε βλάπτειν, μήτε φθείρειν· mansuetam frugiferamque arborem nec ladere nec exscindere fas esto.*

* *Ant. Jud.* IV. 8. p. 130. B

† *De Vit. Pyth.* Cap. XXI. §. 99.

2. [c] Porphyrius vero mores Judaicos describens libro de non edendis animalibus quarto, legem hanc, [10] consuetudine ut puto interprete, etiam ad [11] animantia ruris operi inservientia producit: nam his quoque ut in bello parceretur a Mose præceptum ait: Thalmudica vero scripta & Hebræi interpretes addunt, [d] legem hanc porrigendam ad rem quamvis quæ [12] sine causa peritura sit, ut si ædificia comburantur, esculenta ac potulenta corrumpantur. Consentit cum hac lege ducis Athenienſis Timothei prudens moderatio, qui narrante *a* Polyæno, *οὐκ ἐπέτρεπεν ὅτι οἰκίαν ὅτε ἔπαυλιν καθαιρεῖν, οὐ μὴν οὐδὲ ἥμερον δένδρον ἐκκόπτειν. non patiebatur aut domum, aut villam dirui, aut arborem frugiferam*

a *Strateg.* Lib. III. c. 10. n. 5.

quæ ad bellum sunt opus, in bello vero, quæ ad pacem: ac neque amicis supra modum fidant, tanquam qui non possunt in contrarium verti; neque hostibus ita diffidant, quasi nunquam possint ad amicitiam reduci. Quod si etiam pro hoste nihil faciendum esset in spem conciliationis, certe nihil eorum, quæ terra fert, hostile: quin amica omnia, utilia omnia. mitissima vero vel maxime necessaria, ut quorum fructus aut alimentum sint, aut par aliquid alimento. Non oportet bellum inferre belli nesciis, non secare, non urere, non exstirpare radicitus, quæ natura aquarum irrigationibus & æstatum sereno tenere educavit, ut tributa hominibus velut regibus ferrent. Cura autem ei ut communi rerum omnium & optimo præsidi fuit, illæsam præstare non animantibus tantum sed & terræ fœtibus vim ac robur, præsertim vero mitibus, quia majoris tutelæ indigent, nec ad sylvestrium morem fœcunda sunt, sed peritam culturam desiderant, ut firmitatem conse-

quantur. (Pag. 712, 713. *Edit. Paris.*)

c *Porphyrius vero*] Verba ejus sunt: *φείδεσθαι δὲ κελεύει καὶ τῆ πολεμίᾳ τῶν συνεργαζομένων ζώων καὶ μὲν φονεύειν. parci etiam jubet lex in terra quantuvis hostili animantibus operum sociis, ita ut ea occidere non liceat.* (Pag. 394. Edit. Lugd. 1620.)

d *Legem hanc porrigendam*] Contra vero restringendam, addita exceptione, nisi arbores in suburbanis locis impediant jaculatores. [Vide SELDEN. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. c. 15. J. B.]

GRONOVII.

10 *Consuetudine interprete*] Unius & alterius bonum exemplum imitantibus aliis, ut ita res in perpetuum morem abiret.

11 *Animantia ruris*] Boves agricolas & jumenta rustica.

12 *Sine causa*] In nullum usum nostrum.

exscindi. Exstat & lex Platonis de republica * quinto: *μήτε γῆν τέμνειν, μήτε οἰκίαν ἐμπιπράναι, ne terra vastetur, ne domus incendantur.*

* Pag. 470, 471. Tom. II. Ed. H. Steph.

3. Multo vero magis hoc locum habebit post plenam victoriam. Corinthum excisam non probat † Cicero: ubi tamen fœde tractati erant Romanorum legati: idemque alibi *a* horrificum, nefarium, omni imbutum odio dicit bellum, quod parietibus, tectis, columnis, postibus fit. Laudat Livius *b* Romanorum lenitatem victa Capuâ, quod non sævitum sit incendiis ruinisque *c* in tecta innoxia murosque. Agamemnon apud *c* Senecam:

† *Off.* 1. c 11.

a *Pro domo sua ad Pont* c. 23.

b *Lib.* xxvi.

c *Troadibus*: vers. 286, & *seq.*

Equi-

c In tecta innoxia murosque] Egregia est hujus argumenti epistola Belisarii ad Totilam apud *Procopium* Gothicorum III. πρότερον μὲν καλλιν ἂν ὄντα ἐργάζεσθαι, ἀνθρώπων ἂν φρονίμων εὑρήματα εἶεν καὶ πολιτικῶς βιωτεύειν ἐπισταμένων. ὄντα δὲ ἀφανίζειν τῶνγε αἰσχυνέτων εἰκὼν, καὶ γνώρισμα τοῦτο τῆς αὐτῶν φύσεως ἂν αἰσχυνομένων χρόνῳ τῷ ὑστέρῳ ἀπολιπεῖν. Ῥώμην μέν τοι πόλεων ἁπασῶν, ὅσαι ὑφ' ἡλίῳ τυγχάνουσι ὖσαι, μεγίστη τε καὶ ἀξιολογωτάτη ὡμολόγηται εἶναι. οὐδὲ γὰρ ἀνδρὸς ἑνὸς ἀρετῇ εἴργασται, οὐδὲ χρόνῳ βραχεῖ δυνάμει εἰς τόσον μεγέθους τε καὶ κάλλους ἀφῖκται. ἀλλὰ βασιλέων μὲν πολῦ, ἀνδρῶν δὲ ἀρίστων ξυμμορίαι πολλαὶ, χρόνῳ τε μῆκος καὶ πολλὴ ἐξουσίας ὑπερβολὴ, τάτε ἄλλα πάντα ἐκ πάσης τῆς γῆς καὶ τεχνίτας ἀνθρώπους ἐνταῦθα ξυναγαγεῖν ἴσχυσαν. οὕτω τε τὴν πόλιν τοιαύτην, οἵανπερ ὁρᾷς κατὰ βραχὺ τεκτηνάμενοι, μνημεῖα τῆς πάντων ἀρετῆς τοῖς ἐπιγενησομένοις ἀπέλιπον. ὥστε ἡ εἰς ταῦτα ὕβρεια, εἰκότως ἂν ἀδίκημα μέγα εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ παντὸς αἰῶνος δόξειεν εἶναι. ἀφαιρεῖται μὲν γὰρ τοὺς προγεγενημένους τὴν τῆς ἀρετῆς μνήμην, τοὺς δὲ ὕστερον ἐπιγενησομένους τῶν ἔργων τὴν θέαν. τούτων δὲ τοιούτων ὄντων ἐκεῖνο εὖ ἴσθι, ὡς δυοῖν ἀνάγκη τὸ ἕτερον εἶναι. ἢ γὰρ ἡσσηθήσῃ τοῦ βασιλέως ἐν τῷ δὲ τῷ πόνῳ, ἢ περιέσῃ, οὕτω τύχοι· ἢν μὲν οὖν νικήσῃς Ῥώμην γε καθελοῦ, ἢ τῶν ἑτέρων σε, ἀλλὰ τὴν σαυτοῦ ἀπολωλεκὼς ἄν, ὥ βέλτιστε, εἴης. καὶ διαφυλάξας κτῆμά τι, ὡς τὸ εἰκὸς, τῶν πάντων κάλλιστον πλουτήσεις. ἢν δὲ γε τὴν χεῖρα σοι τύχην κληρῶσθαι ξυμβαίη, σώσαντι μὲν Ῥώμην, χάρις ἂν σώζοιτο παρὰ τῷ νενικηκότι πολλή. διαφθείραντι δὲ, φιλανθρωπίας τε οὐδεὶς ἔτι λείψεται λόγος, καὶ προσὸν τὸ μηδὲν τοῦ ἔργου ἀπόνασθαι, καταλήψεταί σε καὶ δέξα τῆς πράξεως ἀξία πρὸς πάντων ἀνθρώπων, ἅπερ ἐφ' ἑκατερᾷ σοι τῆς γνώμης ἑτοίμως ἔσηκεν. ὁποῖα γὰρ ἂν τῶν ἀρχόντων τὰ ἔργα εἴη, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ὄνομα φέρεσθαι. *Antehac sic existimatum est, speciosa struere opera, sapientum esse & civilis vitæ scientum: structa demoliri, stultorum & vecordis animi signa ad posteros transmittere non erubescentium. Romam constat urbium, quas sol adspicit, maximam esse ac spectatu dignissimam. ea non unius labore hominis nec brevi tempore ad id magnitudinis splendorisque processit, sed plurimi reges atque Imperatores, virorum eminentium immensa series, multa sæcula, divitiarum stipenda congeries, tum alia tum artificum primos huc traxere. ita illi, tanta urbe paulatim efficta, monumenta suæ virtutis post futuris reliquere. Quare in eam sævire id vero injuriam sit facere humano generi omnis ævi, eripiendo iis, qui olim fuere, debitæ laudis memoriam, venturis vero spectaculi voluptatem. Hæc cum eum in modum se habeant, cogita de duobus alterum necessario futurum, ut aut in hoc bello vincaris ab Imperatore, aut tua fortuna sit superior. Si tu victor, eversa urbe, non aliena, sed tua perdideris: eadem servata, possessione fruetris omnium speciosissima. si adversa tibi sors ceciderit, Roma per te incolumi, reposita tibi erit apud victorem gratia:*

Equidem fatebor (pace dixisse hoc tua
Argiva tellus liceat) affligi Phrygas,
Vincique volui; ruere & aquari solo,
13 *Etiam arcuissem.*

• *Jos.* VI. 4. Sane docet nos sacra historia urbes * quasdam a Deo damnatas excidio : etiam contra legem illam generalem 14 arbores † II. *Reg.* III, 19. Moabitarum † jussas exscindi. Verum non factum id odio hostili, sed in justam detestationem facinorum, quæ aut publice erant cognita, aut Deo judice tanti æstimata.

III. 1. Secundo 15 eveniet quod diximus etiam in dubia agri possessione, si magna spes sit celeris victoriæ, cujus præmium & ager & fructus futuri sint. Sic Alexander Magnus milites, narrante *a* Justino, a populatione Asiæ prohibuit, f *parcendum suis rebus præfatus, nec perdenda ea, quæ possessuri venerant.* Sic Quintius, Philippo Thessaliam transcurrente populabunda manu, ipse hortatus est milites, ut Plutarchus *b* loquitur, iter facere tanquam 16 per concessam & ipsorum jam factam regionem. Crœsus Cyro suadens, ne Lydiam populandam militi daret, *c non meam*, inquit, *urbem, non res meas diripies: nihil enim ad me jam ista pertinent: tua sunt: tua illi perdent.*

a *Lib.* XI. c. 6.

b *Vita Flamin.* pag. 371. D.

c *Herodot.* Lib. I. c. 88.

2. Aliter qui faciunt, in eos non male quadrant illa Jocastæ ad Polynicem verba 17 Thebaidibus Senecæ, (vers. 558, *& seq.*)

Petendo patriam perdis: ut fiat tua,
Vis esse nullam: quin tua causa noces

Ip-

eadem jacente, jacebunt extra omnem spem misericordiæ res tuæ. Neque tantum nullus ad te facti fructus redibit, sed & digna facto fama te ab hominibus universis sequetur. Ea, in utram velis partem, tibi parata est: nam potentum quales sunt actiones, talis existimatio. (Cap. 22.) Vide & legem Friderici I. apud *Conradum* Abbatem *Urspergensem*, & de Friderico comite Palatino chronica *Melanchthonis.*

f *Parcendum suis rebus præfatus*] Gelimer & Vandali obsidentes Carthaginem, neque prædas egere, neque terram vastarunt, sed curæ habuerunt ut suam. *Procopius* initio Vandalicorum secundi. (Cap. 1.) Apud *Helmoldum* lego lib. 1, cap. 66. *Nonne terra, quam devastamus, terra nostra est, & populus, quem expugnamus, populus noster est? quare ergo invenimur hostes nostrimet, & dissipatores vectigalium nostrorum?* cum his conveniunt, quæ *Bembus* habet libro IX. *Paruta* vero contra Germanos libro historiæ VI.

GRONOVII.

13 *Etiam arcuissem*] Adde *Sen.* Hippoly. 805. Vetuissem, vel prohibuissem, si potuissem.

14 *Arbores Moabitarum*] Hoc factum credibile est odio idololatriæ, quæ in lucis exercebatur.

15 *Eveniet quod diximus*] Ut rationes suadentes cessent, vel sint validiores, quæ dissuadeant, ubi nondum quidem in potestate nostra res sunt hostium, sed credimus & speramus, alibi brevi dijudicatum iri, & res eas nostras fore

16 *Per concessam*] Deditam & ipsorum potestati permissam.

17 *Thebaidibus*] Phœnissis.

§ Dic-

Ipſum hoc, quod armis uris infeſtis ſolum,
Segeteſque adultas ſternis, & totos fugam
Edis per agros. Nemo ſic vaſtat ſua.
Qua corripi igne, qua meti gladio jubes,
Aliena credis.

Par ſenſus apud Curtium * illis verbis : *quicquid non corrupiſſent,* * *Lib.* IV. c. 14.
18 *hoſtium eſſe confeſſi.* Unde non longe abeunt ea, quæ † Cice- † *Ep.* 7, 9. 10. *Lib.* IX.
ro in literis ad Atticum diſputat, adverſus Pompeji conſilium
19 fame patriam necandi. Atque hoc nomine Alexander Iſius
culpat Philippum libro *a* Polybii XVII, cujus verba latine hunc a *Cap.* 3.
in modum vertit *b* Livius : *in bello non congredi (Philippum) aquo* b *Lib.*
campo, neque 20 *collatis ſignis dimicare, ſed refugientem incendere ac* XXXII. c.
diripere urbes, & vincentium præmia victum corrumpere. At non ſic 33.
antiquos Macedonum reges, ſed acie bellare ſolitos, urbibus parcere,
quantum poſſent, quo opulentius imperium haberent. Nam 21 *de quo-*
rum poſſeſſione dimicetur tollentem, nihil ſibi præter bellum relinquere,
quod conſilium eſſe?

IV. 1. Tertio idem fiet, ſi hoſtis habere 22 poſſit aliunde, quo ſe ſuſtentet: puta ſi mare, ſi fines alii pateant. Archidamus apud Thucydidem *c* in oratione, qua Lacedæmonios ſuos a bello c *Lib.* I. in Athenienſes dehortatur, quærit, quas belli gerendi ſpes ha- c. 80, 81. beant: an forte, quod militum copia valeant, ſperent Atticum agrum a ſe facile poſſe vaſtari: atqui, inquit, habent illi & terras alias ſuæ ditionis (Thraciam & Joniam intelligens) & maritimis advectionibus adipiſci poſſunt ea, quorum indigent. Tali ergo ſtatu optimum factu, ut agricultura etiam in ipſo collimitio tuta maneat: quod ſub tributo utrique parti præſtando factum diu 23 in Belgico Germanico bello nuper vidimus.

2. Eſtque id conſentaneum mori veteri Indorum, apud quos, ut g Diodorus Siculus loquitur, *τῶν γεωργῶν ἱερῶν καὶ ἀσύλων ἁπάντων οἱ πλησίον τῶν παρατάξεων γεωργοῦντες, ἀνεπαίσθητοι τῶν κινδυνευόντων εἰσί· agricolæ intacti ſunt ac veluti ſacroſancti, imo prope caſtra & ſic*

GROTII.

g *Diodorus Siculus*] Libro II. (cap. 36.)

GRONOVII.

18 *Hoſtium eſſe confeſſi*] Prodentes deſperationem de victoria: nam ſi ſperarent, ſe poſſe vincere ac tenere loca illa, non vaſtarent.

19 *Fame patriam*] Prohibendo ſubvectiones frumenti & aliorum utenſilium, quia mare claſſibus tenebat.

20 *Collatis ſignis*] Acie aperta.

21 *De quorum poſſeſſione*] Perdito præmio, propter quod bellum geratur, verbis *Juſtini* 28, 3.

22 *Poſſit aliunde*] Quam ex eo agro, quem nobis urere ac vaſtare licet.

23 *In Belgico-Germanico*] Germaniæ Belgicæ conſociatæ adverſus Hiſpanos. Pacti enim inter ſe ſunt bellinos. Pacti enim inter ſe ſunt bellinos, ut agricolæ in confinio hogerantes, ut agricolæ in confinio hoſtilium terrarum extra præſidia ſiti, ſtilium terrarum extra præſidia ſiti, utrimque tuti & inviolati eſſent, utrimque tuti & inviolati eſſent, modo penderent modicum tributum modo penderent modicum tributum ex parte Belgarum Hiſpanis, ex parte Belgarum Hiſpanis, ex parte Hiſpanorum Belgis.

& agmina opus faciunt ſepoſiti a periculo. Addit, τὰς χώρας τῶν ἀνθιπολεμούντων ὅτ' ἐμπυρίζουσιν, ὅτε δενδροτομοῦσιν· *hoſtium agros neque urunt, neque exſcindunt arbores.* Poſtea: * οὐδεὶς ἂν πολέμιος περιτυχὼν γεωργῷ κατὰ τὴν χώραν ἀδικήσειεν, ἀλλ' ὡς κοινοὺς εὐεργέτας ἡγούμενοι πάσης ἀδικίας ἀπέχονται· *hoſtis nemo cuiquam agricolæ damnum dat, ſed id hominum genus, ut in commune beneficum, ab injuriis omnibus immune præſtatur.*

* *Cap. 40. ejuſdem Lib. I.*

3. Inter Cyrum quoque & Aſſyrium conveniſſe ait † Xenophon, ut *cum agricolis pax eſſet, cum armatis bellum.* h Sic Timotheus partem agri maxime frugiferam elocabat colonis, ut a Polyænus narrat: imo, quod b Ariſtoteles addit, ipſos etiam fructus vendebat hoſtibus, & ex ea pecunia ſtipendium præbebat militi: quod a Viriato etiam factum in Hiſpania teſtis eſt c Appianus. Idque ipſum 24 in eo quod diximus Belgico-Germanico bello ſumma cum ratione & utilitate fieri vidimus, exteris mirantibus.

† *De Cyri inſt.* Lib. V. c. 4. §. 13.

a *Strateg.* Lib. III. c. 10. §. 5, 9.

b *Oeconom.* II. p. 507. A.

c *Bell. Hiſp.* pag. 291.

4. Hos mores humanitatis magiſtri 25 canones d Chriſtianis omnibus, ut majorem cæteris humanitatem debentibus ac profitentibus, imitandos proponunt, ideoque non agricolas tantum, ſed & animalia, quibus arant, & ſemina, quæ ad agrum portant, extra belli periculum poni volunt; nimirum ſimilem ob cauſam, ex qua civiles leges, e quæ ad arandum uſui ſunt, vetant in pignus capi, & apud Phrygas f ac Cyprios olim, poſtea i apud g Atticos & Romanos bovem aratorem occidere nefas erat.

d *C. 2. De Treug. & pac.*

e *L. 7. C. Quæ res pignor.*

f *Nic. Damaſc. Excerpt. Peireſc.* p. 517.

g *Ælian.* V, 14. *Var. Hiſt. Dion. Chryſ. orat.* LXIV.

V. Quar-

GROTII.

h *Sic Timotheus*] De Megarenſibus idem prodidit *Plutarchus* quæſtionibus Græcis. (Qu. 17. p. 295. B.) de Totila, cum Romam obſideret, *Procopius* Gotthicorum III. τὲς μέν τοι γεωργὲς ἐδὲν ἄχαρι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν εἰργάσατο, ἀλλὰ τὴν γῆν ἐκέλευεν ἀδείως ἅπερ εἰώθεσαν, ἴσασι γεωργεῖν, τὲς φόρες αὐτῷ ἀναφέροντας. *agricolis interim per omnem Italiam nihil mali intulit, ſed juſſit eos, ita ut ſoliti erant, terram perpetuo ſecuros colere, modo ad ipſum tributa perferrent.* (Cap. 13.) *Caſſiod.* XII, 5. *Defenſorum maxima laus eſt, ſi, cum illi videantur prædictas regiones protegere, iſti non deſinant patrioticas poſſeſſiones excolere.*

i *Apud Atticos & Romanos*] Etiam in Peloponneſo. *Varro* II. de Re Ruſtica, (cap. 5.) *Columella* principio libri VI. His adde *Plinium* VIII, 45. *Ælianum* de hiſtoria animalium II. capite ultimo. *Porphyrium* II. de abſtinentia, (pag. 173, & ſeq.) *Vegetium* III. de Arte Veterinaria.

GRONOVII.

24 *In eo, quod diximus*,] Quod apparuit non tantum ex eo genere vectigalis, cui *Licenten* nomen (eſt autem de mercibus, quæ in hoſtiles regiones hinc, præter arma, portabantur,) ſed quod conſtat, integras bellicas naves Amſtelædami emtas inſtructaſque cum diſſimulatione magiſtratuum, quibus hoſtis adverſus Batavos uteretur: ne ſcilicet, cum ſat eſſet aliorum locorum, ubi parari poſſent, hi incolæ eo lucro fraudarentur.

25 *Canones*] Synodales vel conciliorum veterum.

k Rho-

V. Quarto evenit, ut res quædam ejus sint naturæ, quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeant: quibus rebus parci etiam, manente bello, ratio vult. Huc pertinet k 26 Rhodiorum oratio ad Demetrium 27 urbicapum pro pictura Ialysi, sic a Gellio * latine expressa: *quæ malum ratio est, ut tu imaginem istam velis incendio ædium facto disperdere? nam, si nos omnes superaveris, & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam potieris: sin vero nos vincere obsidendo nequieris, petimus consideres, ne turpe tibi sit, quia non potueris Rhodios vincere, bellum 28 cum Protogene mortuo gessisse.* Polybius †† rabiosi esse animi ait, ea perdere, quæ nec hosti perdita vires adimant, nec perdenti emolumentum adferant, qualia sunt templa, porticus, statuæ, & similia. Marcellus, laudante a Cicerone, *ædificiis omnibus Syracusarum, publicis & privatis, sacris & profanis sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda venisset.* Idem b postea: *majores nostri relinquebant iis, quæ jucunda victis, nobis 29 levia videbantur.*

* *Lib.* XV, c. 31.

†† *Lib.* V. c. 11.

a *In Verr.* IV. 54.

b *Ibid.* c. 60.

VI. 1. Hoc vero sicut in aliis ornamentis valet ob eam quam jam diximus, causam: ita specialis ratio accedit in iis, quæ sacris usibus dicata sunt: quanquam enim & hæc, ut 30 alibi diximus, publica suo modo sunt, atque ideo impune per jus gentium violantur, tamen si nullum inde periculum sit, conservari talia ædificia & quæ eis accedunt, l suadet rerum divinarum reve-

GROTII.

k *Rhodiorum oratio ad Demetrium*] De hac re vide *Plinium* historiæ naturalis VII, 38. & XXXV, 10. & *Plutarchum* Demetrio. (pag. 898. E) Sensus idem in epistola Belisarii modo a nobis recitata.

GRONOVII.

26 *Rhodiorum oratio ad Demetrium*] Ut parceret, Rhodo obsessa, ei parti murorum, prope quam erat ea nobilissima Protogenis pictura, neque eam labefactaret machinis: etsi facilius inde capi urbs potuisset, teste *Plinio* 7, 38. 35, 10. Fuerat autem Jalysius iste inter conditores Rhodiorum gentis.

27 *Urbicapum*] Poliorceten Antigoni Coclitis filium.

28 *Cum Protogene mortuo*] Protogenis mortui opus nobile hostiliter laceratse. Sic *Gellius*. At *Plinius* etiam tum vixisse Protogenem & id opus tractasse scribit.

29 *Levia*] Vana, parvi momenti, nec tanti, ut illis ea invideremus.

30 *Alibi diximus*] 3, 5. 2.

GROTII.

l *Suadet rerum divinarum reverentia*] *Polybius* in excerptis Peiresianis: τὸ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ὀργιζόμενον, εἰς τὸ θεῖον ἀσεβεῖν τῆς πάσης ἀλογιστίας ἐστὶ σημεῖον· *cum hominibus irascaris, ob id impie in Deos agere summæ stultitiæ signum est.* Merito sane. nam & *Severus rescripsit, melius esse, ut quomodocunque illic Deus colatur, quam popinariis dedatur*, *Lampridio* referente, (cap. 49.) *Saguntinæ Dianæ templo pepercit religione inductus*, ait de Annibale *Plinius* naturalis historiæ XVI, 40. Ἱερῶν δὲ τὰς ἀλλοφύλους πολεμίους ἀφαιρούμεθα. *templa hostibus nec externis eripimus.* *Appianus* id habet civilium III. (Pag. 516.) De Agesilao

verentia, * inter eos maxime, qui eundem Deum ex eadem lege colunt, etiamsi forte sententiis quibusdam aut ritibus diffideant.

* *Syl. de bello p. 3, n. 5.*

2. Thucydides † jus ait fuisse inter Græcos sui temporis, *ἰοῦλας ἐπὶ τῶν ἀλλήλων, ἱερῶν τῶν ἐνόντων ἀπέχεσθαι, ut, qui in hosticum impetum facerent, a locis sacris abstinerent* Alba a Romanis diruta Deûm templis temperatum ait *a* Livius. De Romanis Capua capta sic Silius libro XIII, (vers. 316, *& seqq.*)

† *Lib.* IV. *c.* 97.

Ecce repens tacito percurrit pectora sensu
Relligio & sævas componit numine mentes,
Ne flammam tædasque velint, ne templa sub uno
In cinerem (aa) *sedisse rogo.*

a *Lib.* I. *c.* 29.

Adversus Q. Fulvium Censorem dictum narrat *b* Livius: *obstringere eum religione populum Romanum* 31 *ruinis templorum templa ædificantem, tanquam non iidem ubique Dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandique.* At Marcius Philippus, *c* ad Dium cum veniisset, 32 metari sub ipso templo, ne quid in loco sacro vio-

b *Lib.* XLII. *c.* 3.

c *Idem, Lib.* XLIV. *c.* 7.

lao scriptor latinus vitæ ejus: *neque hoc solum in Græcia fecit, ut templa Deorum sancta haberet, sed etiam apud Barbaros summa religione simulacra araque conservavit. Itaque prædicabat mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuissent: aut non gravioribus pœnis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.* (Corn. Nepos, *cap.* 4.) De Agesilai sanctimonia in hac re etiam Plutarchum vide. Idem multos pariter Romanos ejus laudis participes facit in Sulla (Pag. 459. C. D.) *εἰς μνήμην ἐβάλοντο τοῦτο μέν τοι τὸν Φλαμίνιον, καὶ Μάνιον Ἀκύλιον, τοῦτο δὲ Αἰμίλιον Παῦλον, ὧν ὁ μὲν Ἀντίοχον ἐξελάσας τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τὰς Μακεδόνων βασιλεῖς καταπεπολεμηκότες, οὐ μόνον ἀπέσχοντο τῶν ἱερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρα καὶ τιμὴν αὐτοῖς καὶ σεμνότητα πολλὴν προσετίθεσαν·* *in memoriam revocabant alii Flaminium, alii Manium Aquilium & Æmilium Paulum, quorum ille, Antiocho ejecto è Græcia, hi vero, debellatis Macedonum regibus, non modo Græcanicis templis pepercerant, sed & donis ea multoque honore ac sanctimonia auxerant.* Adi & *Vitruvium* lib. II. (Cap. 8.) *Dionem* XLII. *Plutarchum* Cæsare (pag. 720. E.) *Brodæum* v. miscellaneorum c. 29. Gabao Maurus ipse non Christianus honorem volebat haberi Christianorum ecclesiis, contra quam facerent Vandali, quibus sperabat iratum fore, quisquis ille esset, Christianorum Deum. Testatur hoc *Procopius* Vandalicorum I. (*Cap.* 8.) qui & Persicorum II, (*Cap.* 9.) Chosroën, Persam non Christianum, ecclesiæ Antiochienses Christianorum ait peperciisse. Justinianus etiam, ut idem refert Vandalicorum II, (*Cap.* 9.) retinere apud se non ausus est res illas, quas Hierosolymorum templo Vespasianus abstulerat Romam, Romæ autem repertas in Africam asportaverat Gizerichus. De sanctimonia a Mahumetistis servata loco, in quo Ezechielis & trium Danielis sociorum ossa erant condita, testis est in itinerario Judæus *Benjamin.*

GRONOVII.

31 *Ruinis templorum*] Male omissum: *templa ædificantem.*

32 *Metari*] Castra poni.

(aa) *Traxisse* habent Mss. & ex illis nupera atque adcurata Editio: unde fecerant *transisse.* Nescio unde suam lectionem *sedisse* habeat noster: quamquam, post illum, ita quoque locum laudat *J. G. Grævius*, Vir Eruditissimus, in Cic. *Verr.* IV. 55. *J. B.*

violaretur, juſſit. Narrat Strabo * Tectoſages, qui cum aliis 33 pecunias Delphicas rapuerant, placandi numinis cauſa domi eaſdem cum additamento conſecraſſe.

* *Lib.* IV. p. 188. *Ed. Paris. Caſaub.*

3. Ad Chriſtianos ut veniamus, commemorat † Agathias Francos templis peperciſſe, ut qui cum Græcis eſſent ejuſdem religionis. Imo & hominibus ob templa parci ſolitum, quod (ne profanarum gentium, quæ multa ſunt exempla, adferam, quippe cum morem hunc *κοινὰ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα* a Scriptores vocent) m in Gothis Romæ captoribus ſic laudat *b* Auguſtinus: n *teſtantur hoc martyrum loca & baſilicæ Apoſtolorum, quæ in illa vaſtatione victos ad ſe confugientes ſuos alienoſque receperunt. hucuſque cruentus ſæviebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidationis furor: illo ducebantur a miſerantibus* 34 *hoſtibus, quibus* (o malim, *qui*, nam diſtinguit mitiores a durioribus) *etiam extra ipſa loca pepercerant, ne in eos incurrerent, qui ſimilem miſericordiam non haberent: qui tamen etiam ipſi alibi truces atque hoſtili more ſævientes* p *poſteaquam ad loca illa veniebant, ubi fuerat interdictum quod alibi jure belli licuiſſet, tota ſæviendi refrænabatur immanitas, & captivandi cupiditas frangebatur.*

† *Lib.* II. c. 1.

a *Diod. l.* XIX. c. 73.

b *Libro* I. *de Civit. Dei*, c. 1.

VII. 1. Quod de ſacris dixi, idem de religioſis intelligendum eſt, etiam de iis, 35 quæ in honorem mortuorum ſtructa ſunt. nam & hæc, quanquam 36 jus gentium impunitatem iræ in iſta exercendæ indulget, violari non poſſunt niſi contemta humanitate.

GROTII.

m *In Gothis Romæ captoribus*] Sub Alarico Ariano: cujus & hoc factum memorabile apud *Caſſiodorum* XII, 20. *Rex Alarichus apoſtoli Petri vaſa ſuis deferentibus cum excepiſſet, mox, ut rei cauſam habita interrogatione cognovit, ſacris liminibus deportari diripientium manibus imperavit, ut cupiditas quæ prædationis ambitu admiſerat ſcelus, devotione largiſſima deleret exceſſum.*

n *Teſtantur hoc martyrum loca*] Exſcripſit hunc locum *Iſidorus* in Chronicis Gotthicis Æra CCCC XLVII.

o *Malim, qui*] Omnino ſic legendum oſtendit *Oroſius* eandem hiſtoriam referens lib. VII, c. 28.

p *Poſteaquam ad loca illa veniebant*] Eiſdem apoſtolorum baſilicis Gotthi ſub Vitige Romam obſidentes pepercerunt, teſte *Procopio* Gotthicorum II. (Cap. 4.) Etiam barbaris & non Chriſtianis jus confugii in talia loca profuit, vide *Zoſimum* libro IV. (Cap. 40. Ed. Cellar.) de Tomitanis barbaris. Adde Helvetiorum legem apud *Simlerum*: *Nicetam* Alexio, Manuelis filio: eundem lib. I. de Andronico, ubi Siculos culpat ob violatas Antiochienſium eccleſias, (*cap.* 9.)

GRONOVII.

33 *Pecunias Delphicas*] Harum pars aurum Tholoſanum. Juſtin. 32, 3.

34 *Hoſtibus, quibus*] Nihil mutandum, ſed intelligendum; iſti quibus pepercerant, nempe in profanis locis. Significat quoſdam hoſtium tam fuiſſe miſericordes, ut Romanos captos in illis locis, quorum nulla erat religio, ſponte ducerent in templa, ne, ſi in alios vincentium non tam miſericordes incidiſſent, irrita foret prior clementia.

35 *Quæ in honorem*] Cenotaphiis aut monumentis, in quibus ipſa corpora defunctorum collocata non ſunt.

36 *Jus gentium impunitatem*] Jure gentium ea impune diruere ac corrumpere licet,

*L. 43. D. de Religiosis.

tate. 37 Summam esse rationem ajunt * jurisconsulti, quæ facit pro religione. Tam pro religiosis quam pro sacris pia exstat Euripidis sententia Troadibus, (*vers.* 95, & seqq.)

Μάρ& δὲ θνητῶν ὅστις ἐκπορθεῖ πόλεις,
Ναούς τε, τύμβους θ', ἱερὰ τῶν κεκμηκότων,
Ἐρημίᾳ δοὺς, αὐτὸς ὤλεθ' ὕστερον.
Homo quisquis urbes vastat & Dis Manibus
Sedes sacratas, templaque, haud recte sapit:
Nam similis ipsum pestis excidii manet.

† *Philostrat.* Lib. v. c. 16. *Ed. Olear.*

Apollonius † Tyanæus q de cœlo a gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur: ὑβρίσαι εἰς τοὺς νεὼς αὐτῶν καὶ τὰ ἕδη, *vim eos intulisse Deorum templis ac sedibus.* Statio Annibal sacrilegus (bb), qui *Deûm* 38 *face miscuit aras.*

2. Scipio, capta Carthagine, milites donis ornat, χωρὶς τῶν εἰς τὸ Ἀπολλώνιον ἁμαρτόντων, inquit *a* Appianus, *exceptis, qui in Apollinis templum peccaverant.* Trophæum a Mithridate structum Cæsar, ut narrat *b* Dio, καθελεῖν οὐκ ἐτόλμησεν ὡς τοῖς ἐμπολεμίοις Θεοῖς ἱερώμενον, *tollere ausus non est, ut belli Diis sacratum.* Marcus Marcellus, quæ 39 victoria profana fecerat, religione impeditus non attigit, ait Cicero *c* Verrina quarta: & ibidem addit, (cc) hostes esse aliquos, qui in bello religionis & consuetudinum jura retineant. Idem *d* alibi Brenni bellum 40 fano Apollinis illatum, nefarium dixit. 41 Pyrrhi factum, qui Proserpinæ thesauros spoliasset, fœdum vocat Livius & in Deos superbum. Simile Himilconis *e* Diodorus ἀσέβειαν & εἰς θεὸς ἁμάρτημα. Philippi bellum idem ille Livius *f* nefarium. quasi Diis superis inferisque illatum: etiam furorem, ac scelera. Florus *g* de eodem: r *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, sepulchra sæviit.* Eandem historiam

a *Punic.* pag. 83.
b *Lib.* XLII.
c *Cap.* 55.
d *De Divin.* I. 37.
e *Lib.* XIV. c. 64.
f *Lib.* XXXI. c. 26. 30. 31.
g *Lib.* II. c. 7. n. 4.

GROTII.

q *De cœlo a gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur*] Ut & alteram de Epopeo *Diodorus Siculus.* [Excerpt. Peiresc. pag. 221. è Lib. VII.]

r *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, sepulchra sæviit*] Similo Prusiæ factum detestatus *Polybius*, cujus verba *Suidas* servavit in vocabulo *Prusia*, & excerpta Peiresciana. (pag. 337.)

GRONOVII.

37 *Summam esse rationem, quæ facit*] Religionis primam & maximam rationem habendam.

38 *Face miscuit*] Incendit & in cineres confusos ac deformia rudera redegit.

39 *Victoria profana*] Sacra, quæ, urbe per vim expugnata, reverentiam apud victores non habebant, & in præda duci poterant.

40 *Fano Apollinis*] Delphico. *Justin.* 24, 7. 8.

41 *Pyrrhi, qui Proserpinæ*] *Livius* 29, 18.

(bb) Ex ipsa verba Poëtæ:

Præcipuè quum sacrilegus face miscuit arces
Ipsius [Herculis] *immeritaque domos ac templa Sagunti*
Polluit, & populis furias immisit honestas.

Sylv. Lib. IV. Sylv. VI. vers. 82, & seqq. J. B.

(cc) Hoc paullo ante legitur: *Non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum & consuetudinis jura retineret* &c. Caput in orâ libri indicavimus. J. B.

§ *Idem*

riam tangens Polybius hoc addit * judicium: τὰ μήτε τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπιχορίαν μέλλοντα, μηδ' ἡντινοῦν παρασκευάζειν, μήτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσιν πρός γε τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον, ἐκ περιττῶν καὶ ναοὺς, ἅμα δὲ τούτοις ἀνδριάντας καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν λυμαίνεσθαι, πῶς ἂν εἴποι τις εἶναι τρόπῳ καὶ θυμῷ λυττῶντος ἔργον. *quæ neque nobis ad bellum futura sunt usui, nec hostibus incommodatura, ea ire perditum, templa maxime, & quæ in iis simulacra & similia ornamenta, quis neget malæ mentis & præ ira furibundæ esse opera?* atque ibidem talionis non admittit excusationem. * *Lib.* V. *c.* 11.

VIII. 1. Quanquam vero proprie 42 instituti nostri hic non est, quid ex usu sit, inquirere, sed laxam bellandi licentiam adducere ad id, quod natura licitum, aut inter licita melius est; tamen 43 ipsa virtus, vilis hoc sæculo, ignoscere mihi debet, si, quando per se contemnitur, ex utilitatibus ipsi pretium facio. Primum igitur moderatio ista in servandis rebus, quæ 44 bellum non morantur, magnum hosti telum eripit, desperationem. Archidami dictum est apud † Thucydidem, μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίζετε τὴν γῆν τῶν πολεμίων, ἢ ὅμηρον ἔχειν, καὶ ὄχ ἧσσον ὅσῳ ἄμεινον ἐξειργάσαι, ἧς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἐπιπλεῖστον, καὶ μὴ ἐς ἀπόνοιαν καταστήσαντας αὐτοὺς, 45 ἀλλαττοτέρους ἔχειν. *terram hostilem non aliud quam* 46 *obsidem censete, tantoque meliorem, quanto magis exculta est: quare & ut plurimum ei parcendum est, ne desperatio hostes reddat* 47 *invictiores.* ‡ Idem Agesilai consilium *a*, cum Acarnanibus, contra quam sentiebant Achæi, 48 liberam reliquit sementem, ajens, quo plus sevissent eo 49 pacis cupidiores fore. Hoc est quod dicit *b* satyra: 50 *spoliatis arma supersunt.* Livius narrans *c* captam a Gallis urbem; *placuerat*, inquit, *principibus Gallorum, non omnia* † *Lib.* I. *c.* 82. a *Xen. hist. Gr.* IV. *c.* 6. *n.* 13. b *Juvenal.* VIII. 124. c *Lib.* V. *c.* 42.

con-

GROTII.

‡ *Idem Agesilai consilium*] Meminit & *Plutarchus* Agesilao. (Pag. 608. B.)

GRONOVII.

42 *Instituti nostri hic non est*] Quippe quod τῇ πολιτικῇ.

43 *Ipsa virtus vilis.*] Non debet alienum aut putidum videri, si, quod honestum est & per se sine ulla mercede probandum, id studeam persuadere & commendare per commoda, quæ secum trahit, quando eo sæculo vivimus, quo nihil, nisi quod utile est, appetitur.

44 *Bellum non morantur*] Impedimentum non afferunt rebus gerendis.

45 Ἀλλαττοτέρους ἔχειν] Forte, ἀλλαττοτέρους, nam ἄλλαττος, ἀνίκητος, ἀκαταγώνιστος. *Salmas.* ad hist. August. p. 333.

46 *Obsidem*] Nam qui agros hostium tenent, perinde est ac si obsides eis extorsissent: quorum recipiendorum spe ad saniora consilia cogi possunt: eo autem facilius cogentur, quo cultiores agri conservati fuerint.

47 *Invictiores*] Difficiliores.

48 *Liberam reliquit sementem*] Vetuit, dum in arando ac serendo occupati essent, ullam vim a suo exercitu fieri.

49 *Pacis cupidiores*] Promtiores & procliviores ad legem pacis accipiendam, ne messem hostis intercipiat.

50 *Spoliatis armis*] Cum supereſt nihil præter arma, acrius eis utuntur.

concremari tecta, ut quodcunque supereſſet urbis, 51 id pignus ad flectendos hoſtium animos haberent.

2. Adde quod 52 ſpeciem hoc præfert, manente bello, magnæ de victoria fiduciæ: & quod clementia apta per ſe frangendis & conciliandis animis. Annibal apud * Livium in Tarentino agro nihil violat: *apparebat*, ait, *non id modeſtia militum aut ducis, 53 niſi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.* Simili de cauſa Auguſtus Cæſar de Pannoniis rapina abſtinebat. Cauſam † Dio adfert: ἤλπιζε γὰρ ἐθέλοντας αὐτὺς ἐπάξεσθαι. *ſperabat enim fore, ut ſic eos ſine vi ſibi adjungeret.* Timotheus ea cura, quam ſupra narravimus, præter alia πολλὴν τὴν εὔνοιαν τῶν πολεμίων ἐθήρευεν, ait a Polyænus, *magnam ab hoſtibus ipſis benevolentiam captabat.* t De Quintio & qui cum eo erant Romanis Plutarchus cum quæ ſupra diximus commemoraſſet, *b* addit: *hujus modeſtiæ non multo poſt fructum cepêre. nam ut in Theſſaliam perventum eſt, defecerunt ad eum urbes. Tum vero & qui intra Thermopylas habitabant Græci Quintium ardentibus votis deſiderabant: Achæi vero, renuntiata Philippi amicitia, ſocietatem adverſus eum cum Romanis inierunt.* De Lingonum civitate quæ bello, quod ductu Cerealis, auſpiciis autem Domitiani, in Civilem Batavum ejuſque ſocios gerebatur, populationem formidatam evaſerat, ſic narrat *c* Frontinus, *quod contra exſpectationem inviolata nihil ex rebus ſuis amiſerat, ad obſequium reducta ſeptuaginta millia armatorum tradidit ei.*

3. Conſiliis contrariis contrarii quoque eventus: exemplum dat Livius *d* in Annibale: *Præceps in avaritiam & crudelitatem animus, ad ſpolianda quæ tueri nequibat, ut vaſtata hoſti relinquerentur, inclinavit. Id fœdum conſilium cum incepto tum etiam exitu fuit: neque enim indigna patientium modo abalienabantur animi, ſed cæterorum etiam: quippe 54 ad plures exemplum quam calamitas pertinebat.*

4. Veriſſimum autem ſentio, quod a theologis *e* quibuſdam notatum eſt, & ſummarum poteſtatum & ducum qui Chriſtianos ſe & a Deo & ab hominibus haberi volunt officium eſſe, violentis urbium direptionibus & ſi quid his ſimile eſt intercedere, ut quæ abire non poſſint ſine graviſſimo multorum innocentium malo, & ſæpe ad belli ſummam parum proficiant: ita ut bonitas Chri-

* *Lib.* XXIV. c. 20.

† *Lib.* XLIX.

a *Lib.* III. c. 10. n. 5.

b *Pag.* 471. D. *Vit. Flam.*

c *Lib.* IV, c. 3. n. 14.

d *Lib.* XXVI. c. 38.

e *Ægid. Reg. de actibus ſupern. diſp.* 31. *dub.* 7. *num.* 127.

GROTII.

t *De Quintio*] Nempe T. Quintio Flaminio.

GRONOVII.

51 *Id pignus*] Lenocinium pacis, per quam ea erant recuperaturi.

52 *Speciem hoc præfert*] Parcere illis, quæ in poteſtate ſunt, eſt ſignum judicantis hæc ſua eſſe ſperantiſque ſe obtinere illa poſſe, univerſi belli victoria.

53 *Niſi ad conciliandos*] *Niſi* pro *ſed.*

54 *Ad plures*] Plures ſimile quid metuebant, quam ipſam calamitatem ſentiebant.

(dd) To-

Christiana fete semper, ipsa quoque justitia plerumque ab ipsis abhorreat. Majus sane est Christianorum inter se vinculum, quam olim Græcorum fuit, quorum bellis ne qua (dd) urbs Græca exscinderetur cautum erat Amphictyonum decreto. Et Alexandrum Macedonem narrant veteres nullius rei a se actæ magis ductum pœnitentia, (ee) quam quod Thebas evertisset.

(dd) Testis est ÆSCHINES: Ἐν οἷς ἄνομον ἦν τοῖς ἀρχαίοις, Μηδεμίαν πόλιν τῶν Ἀμφικτυονίδων ἀνάστατον ποιῆσαι &c. Orat. de male obita legat. pag. 262. A. Edit. Basil. 1572. J. B.

(ee) Vide, inter alios, PLUTARCHUM, *Vit. Alexandr.* pag. 671. B. J. B.

CAPUT XIII.

Temperamentum circa res captas.

I. *Res etiam hostilium subditorum bello captas retineri ad modum debiti:*

II. *Non etiam in pœnam alieni criminis.*

III. *Debitum hic intelligi etiam quod in bello subnascitur. Exempla.*

IV. *Humanitatis esse, summo jure hic non uti.*

I. 1. SEd neque peccato vacare, aut a restitutionis onere immunis censeri debet rerum hostilium in bello justo captura. Quippe [a] si id quod recte fit spectas, non ultra licitum est capere aut habere quam [1] causa subest debendi in hoste: excepto quod etiam extra eam ad [2] securitatem necessariæ res possunt detineri, sed restituendæ cessante periculo, in se aut in pretio, secundum ea quæ libro II, cap. 11. tractavimus. nam quod & in re [3] pacatorum liceret, multo magis in re hostium licet. Hoc igitur est [4] capiendi quoddam jus, sine acquirendi jure. *Vict. de jure belli n. 55. 56. * Cajetan. in sum. pecc. verb. belli damnum. Covarr. ad d. c. peccatum. p. II. §. 11. Vict. de jure belli n. 39. & 41. & Molina II, tract. disp. 117.*

2. Cum autem deberi aliquid nobis possit, aut [5] ob inæqualitatem rerum, [b] aut [6] ex pœna, * potest ex utraque causa acquiri res hostilis, sed cum discrimine tamen. nam supra diximus, ex debito nanciscamur id, quod nobis debetur.

GROTII.

a *SI id quod recte fit spectas*] Vide quod judicavit Innocentius Romanus Pontifex apud *Bembum* 1.

b *Aut ex pœna*] Romani Prusiam Attalo jusserunt & damnum resarcire & pœnam insuper pendere. [Habet Auctor noster ex APPIANO ALEXANDRINO, *Bell. Mithrid.* pag. 172, 173. Ed. H. Steph. J. B.]

GRONOVII.

1 *Causa subest debendi*] Donec

2 *Securitatem*] Ne noceant nobis, aut ne quis illis utatur nos lædendi gratia.

3 *Pacatorum*] Eorum qui non offendunt nos.

4 *Capiendi*] Apprehendendi, corripiendi & tenendi aliquantisper, ita ut tamen tuum non facias.

5 *Ob inæqualitatem*] Ex contractu.

6 *Ex pœna*] Ex maleficio.

7 Non

debito illo priore 7 non res tantum debentis sed & subditorum ejus ex introducto jure gentium quasi fidejussione obligari. Quod quidem jus gentium alterius generis credimus, quam illud 8 quod in impunitate sola aut externa vi judiciorum consistit. Nam sicut in res nostras, ex consensu privato nostro, ei quicum actum est, 9 non externum modo, sed & internum jus quæritur, sic & ex communi quodam consensu, qui singulorum consensum vi quadam in se continet, quo sensu lex πόλεως συνθήκη κοινὴ, (aa) *communis pactio civitatis* dicitur. Atque id in hoc negotii genere placuisse gentibus eo est credibilius, quia hæc lex gentium non (bb) solum majoris mali vitandi causa, sed etiam juris cuique sui consequendi gratia introducta est.

II. At in altero debendi genere 10 quod pœnale est, non video gentium consensu tale jus in res subditorum esse proditum. odiosa enim est talis rerum alienarum obligatio, ideoque 11 latius produci non debet quam actum appareat. Neque vero par est utilitas in posteriore hoc & in priore debendi genere. nam prius illud 12 est in bonis, posterius hoc 13 non est, ideoque persecu-
* *Lib.* III, tio ejus sine damno omitti potest. Nec obstat quod supra * de
c. 2. n. 3. jure Attico diximus. Nam ibi homines obligabantur non ex eo proprie quod 14 civitas puniri poterat, sed duntaxat ad cogendam civitatem id facere quod facere debebat, id est, judicium reddere in sontem; quod debitum ex officio ad 15 prius illud, non ad 16 posterius debendi genus refertur: aliud enim est debere punire, aliud

GRONOVII.

7 *Non res tantum debentis*] Propter debitum principis, aut eorum, qui rempublicam tenent, ex contractu cum alio principe populove inito & principis patrimonium & civium bona hypothecæ loco sunt.

8 *Quod in impunitate*] Quod pœnam remittit res alienas rapienti & judicis officium præstat raptas defenden ti pro suis, quas alter debet, nec reddit.

9 *Non externum modo*] Non tantum quod condonat pœnam aut interdictis defenditur, sed etiam, quod congruit juri naturæ, quale est quod post introducta dominia & salva conscientia exigitur.

10 *Quod pœnale est*] Ex maleficio imperantis & magistratuum oritur.

11 *Latius produci*] Etiam ad pœnam, cum videatur tantum placuisse ad satisfactionem aut compensationem.

12 *Est in bonis*] Ita ut si persequi cessies, tuo careas.

13 *Non est*] Spectat enim tantum vindictam, de qua remittere licet ita ut nulla re egeas.

14 *Civitas puniri*] Aliquid deliquerat noxam nocendo, sed quod negligentius egerat in alieno dolore æstimando.

15 *Ad prius illud*] Ex inæqualitate.

16 *Ad posterius*] Ex pœna.

(aa) Vide supra, *Lib.* II. Cap. 11. num. 3. *J. B.*

(bb) Omnes Editiones, etiam prima, habent heic *sola*, quæ vox manifesto mendosa est. Mutavimus igitur, ut sensus postulabat: quemadmodum & initio Capitis, ubi etiam in omnibus Editionibus hactenus legebatur: *excepto quod etiam extra eam ad securitatem* NECESSARIAM *res possunt detineri*; pro, *ad securitatem* NECESSARIÆ *res*: quæ menda à nemine animadversa, mirum sane est. *J. B.*

c Inc-

aliud debere aut posse puniri, 17 quanquam ex cessatione circa illud hoc sequi solet, sed ita ut distincta sit causa illa & hoc effectum. Ergo pœnæ nomine acquiri res subditorum hostilium non poterunt, sed eorum duntaxat qui ipsi deliquerint, in quibus & magistratus continentur qui delicta non puniunt.

III. Cæterum res subditorum & capi & acquiri possunt, non tantum ad consecutionem 18 debiti primarii, unde ortum est bellum, sed & 19 subnascentis, secundum ea quæ diximus initio hujus libri. Et sic accipiendum est, quod scribunt * theologi quidam, capta in bello 20 non compensari cum debito principali: intelligendum enim hoc usque dum 21 secundum sanum judicium satisfactum sit de eo damno quod in ipso bello datum est. sic in disceptatione cum Antiocho Romani, Livio † narrante, c impensam, quæ in bellum facta esset, omnem præstare regem æquum censebant, cujus culpa bellum excitatum esset. Apud Justinum a est *impensas belli lege justa* (cc) *suscepturus*: apud Thucydidem b damnantur Samii χρήματα τὰ ἀναλωθέντα ἀποδοῦναι, *solvere belli impensas*. Et alibi sæpe. Quod autem victis juste imponitur, idem & bello juste extorquetur.

IV. 1. Cæterum sciendum est, quod & alibi meminimus, 22 latius patere caritatis quam juris regulas. Qui divitiis floret, immisericordiæ reus erit, si inopem 23 debitorem omnibus reculis

* *Silv. verb. bell. n.* 10. *vict. n.* 51. *Bart. in l. si quid bello. D. de capt.*

† *Lib.* XXXVII. c. 35.

a *Lib.* XXXIII. c. 1.

b *Lib.* I. c. 117.

GROTII.

c *Impensam, quæ in bellum facta esset*] Meminit *Polybius* excerpto legationum 23. Sic & a Sulla damnati Asiatici, narrante in Mithridaticis *Appiano*. (Pag. 213.) morem hunc pro se allegat rex Poloniæ, apud *Thuanum* libro LXXIII. anno CIↃ IↃ LXXXI. Sic apud *Homerum* Iliados Γ vocem τιμὴν scholiastes interpretatur πρόσιμον τῷ πολέμῳ λέγει δὲ τὸ ἥμισυ τῶν ἐν τῇ πόλει κτημάτων· *belli æstimationem, dimidium nempe rerum quæ in urbe erant.* (Ad vers. 286.)

GRONOVII.

17 *Quanquam ex cessatione*] Si post quam ex officio punire oportebat, in eo cesset, ipse pœna sese dignum reddat: atque adeo ex isto sæpius hoc exoritur & existit: haud quaquam tamen hæc duo miscenda & pro eodem habenda sunt.

18 *Debiti primarii*] In quo cœpit injustitia.

19 *Subnascentis*] Ejus quod ex illo sequitur & provenit.

20 *Non compensari*] Non posse imputari ab eo, de cujus bonis vel territorio rapta sunt, tanquam sufficientem retributionem pro injuria, quæ dedit causam bello: sed jus esse victori super illa, quæ tenet aut bello acquisivit, pro ea injuria, quæ locum bello fecit, novam satisfactionem poscere.

21 *Secundum sanum judicium*] Arbitratu prudentium & bonorum virorum.

22 *Latius patere*] Plus deberi humanitati, aut vinculo quod omnem hominem nobis proximum facit, quam legibus; ut quis plane ac vere justus sit, non sufficere id tantum præstari, quo leges contentæ sunt & recepta jura.

23 *Debitorem omnibus reculis*] *Cic.* pro Quinctio 16. *Viri boni, cum palam fraudantur, cum experiundi potestas non est, timide tamen & pedetentim hinc descendunt vi ac necessitate coacti.*

(cc) Est apud JUSTINUM, *belli lege victi*, nec ulla varietas lectionis notatur ab Inst. in Editione quidem Græviana. *J. B.*

d Mi-

lis ſuis excutiat, ut ipſe ultimum quadrantem conſequatur, multoque magis ſi is ipſe debitor in id debitum venerit [24] ſua bonitate, ut ſi pro amico fidejuſſerit, ipſe autem nihil pecuniæ verterit in rem ſuam. [d] [25] *Miſerabile enim eſt*, ut ait * pater Quintilianus, *ſponſoris periculum*. Tamen [26] tam durus creditor contra jus ſtricte dictum nihil facit.

* *Declam.* 273.

2. Quare [e] exigit humanitas, ut his qui extra culpam ſunt belli, quique [27] non alio quam fidejuſſorio nomine obſtricti ſunt, relinquantur res iſtæ quibus nos facilius quam ipſi careamus, præſertim vero ſi ſatis appareat illos ipſos id, quod eo modo amiſerunt, a civitate ſua non recuperaturos. Huc pertinet quod Babylone capta Cyrus † militibus dixit: *ἔχετε ἀδικίας γε ἔξετε ἃ, τὰ ἂν ἔχοιτε, ἀλλὰ φιλανθρωπίας οὐκ ἀφαιρήσεσθε, ἤν τι ἐᾶτε ἔχειν αὐτούς*· *injuſte quidem non poſſidebitis quæ tenetis; ſed ſi quid non auferetis hoſtibus, id veſtræ erit humanitatis.*

† *Xenoph. de Cyri Inſt.* Lib. VII. c. 5. n. 26.

3. Notandum & hoc, [a] cum [28] in ſubſidium introductum ſit jus hoc in bona ſubditorum innocentium, quamdiu ſpes eſt nos noſtrum ſatis facile conſequi poſſe ab originariis debitoribus, aut ab iis qui jus non reddendo ſponte ſua debitores ſe faciunt, ad eos venire qui culpa vacant, etiamſi concedatur cum ſtricto jure non pugnare, abire tamen ab humanitatis regula.

a *Ælgid. Reg. de actibus ſupern. diſp.* 31, *dub.* 7. *n.* 117.

b *L.* 16. *D. de acq. rer. dom.*

c *d. l.* 16. *l.* 25. §. 2. *D. de rei vind.* *Vict. de jure belli n.* 40. *Silv. in verb. bellum* p. 1, §. 10. *n. verſ.* 3.

4. Exempla hujus humanitatis exſtant paſſim in hiſtoria præſertim Romana, ut cum agri hoſtibus devictis ea conditione conceſſi [b] ut in civitatem venirent, id eſt, victæ civitati cederent, aut cum ex agris modicum, [c] honoris gratia, [f] veteri poſſeſſori relinquebatur. Sic a Romulo [d] Vejentes agri parte multa-

d *Liv. I.* 15.

GROTII.

d Miſerabile enim eſt, *ut ait pater Quintilianus*, ſponſoris periculum] Addit ſalvo pudore ad ſponſorem non aliter creditorem venire, quam ſi recipere a debitore non poſſit. Bene *ſalvo pudore*. nam ſponſores appellare, videtur habere quandam *δυσωπίαν*, ut ait *Cicero* ad Atticum XVI, 15.

e *Exigit humanitas*] Ptolemæus Demetrio Antigoni filio tabernaculum & alia ad curam corporis ipſius pertinentia, pecunias quoque captas remiſit, dicens non de omnibus rebus, ſed de imperio & honore inter ipſos certari. Narrat *Plutarchus* Demetrio. (*pag.* 891. A.) Vide & factum Sanctii Vaſconum regis apud *Marianam* lib. XI, cap. 16.

GRONOVII.

24 *Sua bonitate*] Non lucri aut utilitatis ſtudio.

25 *Miſerabile*] Dignum favore ac miſericordia.

26 *Tam durus*] Qui acerbiſſime ad ultimum quadrantem ſibi debita perſequitur.

27 *Non alio quam fidejuſſorio*] Hanc unam ob cauſam, quod tanquam ſponſores interceſſerunt.

28 *In ſubſidium*] κατὰ δεύτερον πλοῦν altero, vel repetito aut mutato curſu, ut ſi regia via nequeas, hoc velut tranſverſo tramite ad jus tuum perveniat.

GROTII.

f *Veteri poſſeſſori relinquebatur*] Appianus civilium II. τῶν δὲ πολεμίων ὅτοι κρατήσαιεν, οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν χῶραν ἀφῃροῦντο, ἀλλ' ἐμερίζοντο· *Romani veteres ne hoſtibus quidem victis omnes agros*

ctatos narrat Livius. Sic Uxiis * Alexander Macedo agros quos habuerant dedit vectigales. Sic deditas urbes non diripi sæpe legas: & supra diximus, non personis tantum, sed & rebus agros colentium cum laude & ex pio canonum præscripto parci, saltem sub tributo; & sub simili tributo solere & 29 mercibus concedi a bello immunitatem.

* *Arrian.* Lib. III. c. 17.

agros adimebant, sed cum eis partiebantur. (Pag. 516.) Sic & Vandalos in Africa & in Italia Gotthos feciſſe hiſtoriæ nos docent.

GRONOVII.

29 *Mercibus concedi*] Permitti negotiantibus, ut merces in hoſtilia loca ſupportent.

CAPUT XIV.

Temperamentum circa captos.

I. *Quo uſque capere homines liceat juſtitia interna:*
II. *Quid interno juſtitiæ dominio in ſervum liceat:*
III. *Non licere occidere innocentem.*
IV. *Non punire inclementer.*
V. *Non operas nimium graves imponere.*
VI. *Peculium quomodo domini, quomodo ſervi.*
VII. *An ſervis fugere liceat.*
VIII. *An e ſervis nati domino teneantur, & quatenus.*
IX. *Quid faciendum ubi captorum ſervitus in uſu non eſt.*

I. 1. QUibus in locis captivitas hominum & ſervitus in more eſt, ſi internam juſtitiam reſpicimus, limitanda primum eſt ad rerum inſtar, ut ſcilicet 1 eo uſque licita ſit talis acquiſitio, quo uſque debiti aut primarii, aut ſubnaſcentis quantitas patitur, niſi forte in ipſis hominibus peculiare ſit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat. Hactenus igitur nec ultra juſtum bellum gerens in hoſtis ſubditos captos jus habet, idque 2 in alios valide transfert.

Vid. de Jure belli n. 41. Leſſ. l. 11, c. 5. dub. 5. Covar. c. peccatum. p. 11, §. 11. Molina diſp. 120. & 121. Valentia diſp. 3, q. 16.

2. Erit autem æquitatis & bonitatis officium hic quoque ea adhibere diſcrimina, quæ, cum de interficiendis hoſtibus ageretur, ſupra annotata ſunt. Demoſthenes * in epiſtola pro Lycurgi liberis laudat Philippum Macedonem, a quod non omnes, qui inter hoſtes fuerant, ſervos feciſſet: καὶ γὰρ ὅτι δίκαια εἶναι πρὸς ἅπαν-

* *Pag. 114. B.*

GROTII.

a QUod *non omnes qui inter hoſtes fuerant ſervos feciſſet*] Filius ejus Alexander Thebis captis eximit ſervituti & ſacerdotes & eos qui decretis in ſe factis non adſenſerant. narrat *Plutarchus* in vita ejus. (Pag. 670. E.)

GRONOVII.

1 *Eo uſque licita ſit talis*] Ad eum numerum & pretium corporum, quo exæquetur aut a principio nobis datum, aut a ſuborientibus poſtea profectum cauſis damnum.

2 *In alios*] Alienandis captivis.

ἅπαντας τὰ αὐτὰ, ὅτε καλὰ ἡγεῖτο, ἀλλὰ τὴν τῆς ἀξίας προσθήκην συλλογιζόμενος, τὰ τοιαῦτ' ἐπέκρινεν· *neque enim*, inquit, *eadem in omnes aut aqua aut honesta censebat, sed rem exputans cum accessione ejus quod quisque meruisset, etiam in talibus velut judicem agebat.*

II. 1 Sed primum notandum hic est, jus illud 3 quod quasi ex fidejussione pro civitate oritur, neutiquam 4 tam late patere, quam jus quod ex delicto nascitur in eos qui 5 pœnæ servi fiunt. Unde Spartanus quidam b 6 captivum se dicebat, (aa) non servum. nam si rem recte inspicimus, jus hoc generale in captos ex bello justo par est ei juri quod habent domini in eos qui se paupertate coacti in servitutem vendiderunt, demto quod etiam magis miseranda est eorum calamitas, qui non suo facto speciali sed regentium culpa in eam sortem deveniunt. Δεινότατον δορίαλωτὸς γενέσθαι· *res acerbissima est belli jure captivum fieri:* teste * Isocrate.

* *Plataico.* p. 300. A. *Ed. H. Steph.*

2. Est ergo 7 servitus hæc perpetua obligatio operarum, pro alimentis itidem perpetuis. Chrysippea † definitio huic generi servorum optime congruit: *servus est perpetuus mercenarius.* Et lex Hebræa eum qui inopia coactus se vendidit diserte mercenario comparat. (bb) Deut. xv, 18. 40. 53. & in 8 redemtura ejus ope-

† *Sen. de Benef. lib.* III, *c.* 22.

GROTII.

b *Captivum se dicebat, non servum*] Philo: ἐπεὶ καὶ πατέρες υἱῶν τιμὰς κατέθεσαν, καὶ υἱοὶ πολλάκις πατέρων, ἢ κατὰ λῃστείας ἁπαχθέντων, ἢ κατὰ πόλεμον αἰχμαλώτων γενομένων, ἃς οἱ τῆς φύσεως νόμοι τῶν κατωθεν ὄντες βραβευτῆρες χρεῶσιν ἐλευθέρας· *nam & patres pro filiis & filii pro parentibus sæpe pretium pependerunt, aut vi latronum abreptis, aut belli more captis, quos quidem naturæ leges valentiores his quæ in terra fiunt legibus, scribunt liberos.* (Lib. *Quod omnis Probus liber*, pag. 870. E.) Nimirum ut apud *Theodectem* Helena loquebatur:

Θεῶν ἄπ' ἀμφοῖν ἐκγόνον ῥιζωμάτων,
Τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειεν λάτριν;
Utraque generis parte prognatam Deis,
Eritne servam nominare qui audeat?

[Habet hoc Auctor noster etiam in *Excerptis ex Tragœd. & Comœd. Græc.* pag. 445. sed non docet, unde hauserit. Reperies apud ARISTOTELEM, *Politic.* Lib. I. Cap. 6. pag. 302. B. *Ed. Paris.* ubi legitur: Θείων δ' ἀπ' &c. ut & in *Heinsii* Editione, cum

Paraphrasi. J. B.]

GRONOVII.

3 *Quod quasi ex fidejussione*] De captivis in servitutem redigendis hoc nomine gentibus placitum, quod singuli subjecti sint quasi sponsores & secundi debitores pro eo, quod debet civitas, ut ea non solvente quasi addici possint.

4 *Tam late patere*] Tantam vim habere.

5 *Pœna servi*] §. 1. Instit. *de cap. dimin.* Observ. I, 8. 77.

6 *Captivum se*] Servire jure belli, non ob noxam aut malignos natales.

7 *Servitus hæc perpetua*] Ac si quis conduxerit hominem liberum, ut, quoad vivat, sibi operas præstet, victus & necessariorum securus, cum jure cogendi si negligens sit.

8 *In redemtura ejus operas*] Pretium redemtionis minui, prout multas & magis utiles operas edidit domino.

(aa) Refert id PLUTARCHUS, *Apophth. Lacon.* pag. 233. C. Tom. II. Ed. Wechel. J. B.

(bb) Hoc mendose omnes Editiones, à primâ usque, sese habent. Legen-

operas ita vult ipsi prodesse sicut fructus ex agro vendito percepti prodessent veteri domino. Deut. XVIII, 50.

3. Multum ergo distat id quod impune 9 in servum fit ex gentium jure, & id quod naturalis ratio fieri sinit. Ex* Seneca supra citavimus: *cum in servum omnia liceant, est aliquid quod* 10 *in hominem licere commune jus animantium vetet.* Philemonis illud eodem tendit: †

* 1, *de Clem.* c. 18.

† *Apud Stob.* Tit. 62.

Κἂν δοῦλος ἦν τις οὐδὲν ἧττον, δέσποτα,
Ἄνθρωπος ἁπλῶς ἐστὶν ἂν ἄνθρωπος ᾖ.
Here, quisquis est homo natus, quamvis serviat
Is servitutem, tamen esse homo non desinit.

Alibi item *a* Seneca: *servi sunt, imo homines: servi sunt, imo contubernales: servi sunt, imo humiles amici: servi sunt, imo* 11 *conservi.* quæ & apud Macrobium *b* legas sensum plane eundem habentia cum Pauli *c* apostoli dicto: *Domini, jus & quod æquum est servis præstate, gnari vobis quoque dominum esse in cælo.* Et alibi *d* vult dominos cum servis non minaciter agere, eo quod jam diximus argumento, quod & ipsi dominum in cœlo habeant, qui ad talia 12 qualitatum discrimina non attendat. In constitutionibus *e* quæ Clementi Romano asscribi solent legitur, οὐκ ἐπιτάξεις δούλῳ σου, ἢ παιδίσκῃ c ἐν πικρίᾳ ψυχῆς, *cave servo aut ancillæ imperes acerbo animo.* Clemens Alexandrinus *f* servis nos uti vult tanquam alteris nobis, quando homines sunt non minus quam nos, secutus sapientis Hebræi dictum, εἰ ἔστί σοι οἰκέτης, ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφὸν, ὅτι ὡς ἡ ψυχή σου· *si servum habeas, ut fratre utere, talis enim est qualis tu.*

a *Ep.* XLVII.

b *Saturn.* I. 11.

c *Colos.* IV, 1.

d *Eph.* VI, 9.

e *Lib.* VII, c. XIV.

f *Pæd.* ultim.

III. Jus ergo vitæ & necis quod dicitur in servum domino præstat, ut 13 domesticam habeat jurisdictionem, sed nimirum ea-

gendum, ut ad *Pufendorfium* obiter observavimus, *Levit.* XXV, 40, 53. & postea, pro *Deut.* XVIII, 50. reponendum, *Levit.* XXV, 16, 50. Res statim patebit inspicienti loca illa. *J. B.*

GROTII.

c Ἐν πικρίᾳ ψυχῆς] Sic & in epistola *Barnabæ* est: ἃ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσκῃ ἢ δούλῳ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίζουσι, μήποτε ἐφοβήθη τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις Θεόν· *noli acerbe imperare servo aut ancillæ tuæ in Christum sperantibus, ne eo ipso offendas non timere te communem tibi & ipsi Dominum.*

GRONOVII.

9 *In servum*] In servilem personam.

10 *In hominem*] In eundem, tanquam & hominem, ejusdemque sortis, cujus & domini sunt.

11 *Conservi*] Omnes enim quodammodo servimus, præfectis, tempori, illis quorum gratiam volumus, denique Deo & naturæ.

12 *Qualitatum discrimina*] Qui omnes homines uno ordine habet, liberum a servo non distinguit.

13 *Ut domesticam habeat*] Ea mandare possit justum opus & ad mendica coërcitione

eadem 14 religione exercendam, 15 qua publica exercetur. Hoc voluit Seneca, * cum dixit: *in mancipio cogitandum non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet:* qui † & alibi, *quid interest*, ait, *quali quis teneatur imperio, si summo tenetur?* quo loco comparat subditum servo, & ait 16 disparі titulo 17 paria in illos licere: quod certe 18 in hac parte vitæ adimendæ, & si quid eo accedit, verissimum est. *Majores nostri*, ait idem d Seneca, *domum nostram pusillam rempublicam esse judicarunt:* & a Plinius: *servis respublica quædam & quasi civitas, domus est.* Cato Censorius, narrante b Plutarcho, si quis servus capital admisisse videretur, de eo supplicium non sumebat, nisi postquam damnatus esset, etiam conservorum judicio. Quicum conferenda verba Job. xxxi, 13. & deinceps.

* *L. 1, de Clem. c. 18.*
† *Lib. III, de Ben. c. 18.*
a *Lib. VIII. Epist. 16.*
b *Pag. 349. A.*

IV. Sed & circa minores pœnas, puta verbera in servos, adhibenda est æquitas, imo & clementia. *Non opprimes eum, e non dominaberis ei dure*, ait lex divina de servo Hebræo, quod nunc 19 prolata vi proximitatis ad omnes servos debet extendi (cc). Deut.

GROTII.

d Seneca] Epistola XLVII.

e Non dominaberis ei dure] Vide *Mosem de Kotzi* præceptis jubentibus 147. 175. 178. & *collationem legum Mosis & Romanarum* titulo III. Priscus in excerptis legationum ubi Romanos barbaris præfert: ἄμεινον δὲ καὶ τοῖς οἰκέταις διατελοῦσι Ῥωμαίοις χρώμενοι. πατέρων γὰρ ἢ διδασκάλων δίκην αὐτοὺς ἔργα ἐπιδεικνύντες, ἐφ' ᾧ τῶν φαύλων ἀπεχομένους μετιέναι ἄπρᾳ αὐτοῖς φαῦλα νενόμισαι, σωφρονίζουσι σφὰς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, ὥσπερ τὰς οἰκείας παῖδας, ἃ δὲ γὰρ ἐφ' αὑτοῖς θάνατον, ὥσπερ Σκύθαις, ἐπάγειν θέμις. ἐλευθερίας δὲ τρόποι παρ' αὐτοῖς πλείους, οὐ μόνον περιόντες ἀλλὰ καὶ τελευτῶντες χαρίζονται, διατάττοντες κατὰ τὴς περιουσίας ὃν βέλονται τρόπον· καὶ νόμος ἐστὶν ὥσπερ ἑκάστου τελευτῶν περὶ τῶν προσηκόντων βελεύσοιτο· multo melius servos suos Romani tractant, patriumque aut magistrorum in eos fungitur officio. nam ut eos abstrahant ab iis quæ moribus ipsorum illicita habentur, ita eos delinquentes quasi filios suos castigant: neque enim jus est eos occidere, ut apud Scythas. Tam vero libertatis complura genera, quam non viventes tantum sed in mortis tempore du-

mini largiuntur: qui quidquid moriturus de re sua statuerint id legis vim habet. Adde *legem Wisigothicam* lib. VI, tit. I. c. 12.

GRONOVII.

14 *Religione*] Moderatione.

15 *Qua publica*] Qua civibus imperatur.

16 *Dispari titulo*] Magistratus & domini.

17 *Paria in illos*] Nempe jure naturæ, non gentium, non civili.

18 *In hac parte vitæ*] Significat quemadmodum magistratui aut principi non licet occidere civem sine delicto capitali ejus, ita nec domino servum.

19 *Prolata vi proximitatis*] Ut sit aliqua cognatio omnium hominum inter se, quod docent S. Literæ, unde scimus nos omnes ex Adamo oriundos, sed maxime, ut Christus jusserit, quemvis hominem pro proximo haberi.

(cc) Heic etiam voluit dicere Auctor, *Levit.* xxv. 17, 43. 53. pro eo quod habent omnes Editiones. Et hinc patet, non à Typographis errum esse mendum illud, quum in duobus locis diversis ita constanter unus Liber *Mosis* pro alio laudatus fuerit, numerusque Capitis eodem modo permutatus. *J. B.*

f Phi-

Deut. XV, 17. 45. 53. Ad quem locum sic f Philo: Θεράποντες τύχῃ μὲν ἐλάττοσι χέχρηνται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιοῦνται τοῖς δεσπόταις· τῷ δὲ θείῳ νόμῳ κανὼν τῶν δικαίων ἐστὶν, οὐ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον. διὸ προσήκει τοὺς κυρίους μὴ κατακόρως χρῆσθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροψίαν καὶ δεινὴν ὠμότητα ἐπιδεικνυμένους. ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς εἰρηνικῆς, ἀλλ' ὑπ' ἀκρασίας τὸν ὑπεύθυνον (male editum ἀνεύθυνον) κολαζούσης κατὰ τυραννικὴν δυναστείαν· *Servi fortuna quidem inferiores sunt: natura autem pares dominis: ac* 20 *divinæ legi justi regula est, non quod fortunæ, sed quod naturæ congruit. Ideo non oportet dominos potestate sua in servos proterve uti, nec eam materiam sumere superbiæ & insolentiæ & diræ feritati. Hæc enim signa animi non placidi sed male temperati, & in subditos tyrannico quodam dominatu sævientis. Numquidnam æquum est*, ait * Seneca, *gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis? atqui æquum non crebris verberibus exterret dominandi peritus magister: fiet enim formidolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulseris.* Et † mox: *quid stultius quam in jumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem conditione sub homine hominem esse?* Hinc est quod Hebræa lege *a* servo aut ancillæ g non pro oculo tantum sed & pro dente excusso, per injuriam scilicet, libertas debebatur. V. 1. Sed & h 21 operæ cum modo exigendæ sunt, & valetu-

* *De Clement.* I. 16.

† *Cap.* 17.

a *Exod.* XXI, 26. 27.

GROTII.

f *Philo*] De specialibus legibus secundo. (*Pag.* 798. C.) *Cyprianus* ad Demetrianum: *nisi tibi pro arbitrio tuo serviatur, nisi ad voluntatis obsequium pareatur, imperiosus & nimius servitutis exactor flagellas, verberas, fame, siti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis, & non agnoscis miser Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse in hominem dominatum.*

g *Non pro oculo tantum, sed & pro dente excusso*] Philo dicto loco: ὅτῳ γὰρ ὁ μὲν ἀνθ' ὧν ἔδρασε, δίκτην ἐκδέξεται ζημίαν, ἅμα τιμῇ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀφαιρεθείς· καὶ τρίτον ἑκατέρᾳ τῶν λεχθέντων χαλεπώτερον, ἀναγκαζόμενος ἐν τοῖς μεγίστοις συεργετεῖν ἐχθρὸν, ὃν ἴσως ἠύχετο κακῶν ἀεὶ δυνασθαι· ὁ δ' ἀνθ' ὧν ὑπέμεινε παρανομίαν ἕξει διπλῆν, ὃ μόνον ἐλευθερωθείς, ἀλλὰ καὶ ἀργαλέου καὶ ὠμοῦ δεσπότην ἐκφυγών. *sic ille pro facto duplicem pendet pœnam, amissis & operis & servi pretio. ad quæ accedit & tertium duobus istis gravius, quod cogitur in rebus maximis bene facere homini exoso & quem optasset semper vexare posse; alter autem pro malo quod pertulit duplex habebit solatium, non libertatem tantum adeptus, sed a tam fero sævoque domino exsolutus.* (Pag 808. A. B.)

h *Operæ cum modo exigendæ*] Vide c. 14. in epistola episcoporum ad Ludovicum regem, quæ inserta est in *capitulare Caroli Calvi. Seneca* epistola XLVII. *non tanquam hominibus, sed tanquam jumentis abutimur.* De Athenienſium vero in servos lenitate vide *Xenophontem* de republica Athenienſium.

GRONOVII.

20 *Divinæ legi justi regula*] Divina lege justum habetur, non quod existens forte casus aut temporis iniquitas aliquando permittit, sed quod æterna & semper sibi similis ratio sancit.

21 *Operæ cum modo*] Quatenus salvis corporibus sustineri possunt.

tudinis ſervorum humane habenda ratio. Quòd ipſum præter alia ſpectat lex Hebræa in ſabbathi inſtitutione, * nimirum ut laboribus aliquod daretur ſpiramentum. Et C. Plinii † epiſtola ad Paulinum quæ ſic incipit: *video quam molliter tuos habeas, quo ſimplicius confitebor tibi qua indulgentia meos tractem. Eſt mihi ſemper in animo & Homericum illud* ἐκυρὸς δὲ πατὴρ ὡς ἦπιος ἦεν, *& hoc noſtrum* PATERFAMILIAS.

* *Exod.* XX, 10. XXIII, 12. *Deut.* XVI, 14.

† *Lib.* V. *Ep.* 19.

2. In eadem voce veterum humanitatem obſervat & a Seneca: *ne illud quidem videtis quam* 23 *omnem invidiam majores noſtri dominis, omnem contumeliam ſervis detraxerint? dominum patrem familiæ appellaverunt,* i *ſervos familiares.* Dion Pruſæenſis optimum regem deſcribens: διεπότην δὲ οὐχ ὅπως τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν δούλων χαίρειν καλούμενον· *domini nomen adeo in homines liberos non uſurpat, ut & in ſervos eo abſtineat.* k Ulyſſes apud *b* Homerum ſervos, quos fidos reperit, apud ſe ait futuros eo loco quaſi Telemachi filii ipſius fratres eſſent. Tertullianus *c*: 1 *gratius eſt* 24 *nomen pietatis quam* 25 *poteſtatis: etiam familiæ magis patres quam domini vocantur.* Hieronymus ſive Paulinus ad Celantiam: *familiam tuam ita rege & conſtitue ut te matrem magis tuorum quam dominam videri velis, a quibus benignitate potius quam ſeveritate exige reverentiam.* Auguſtinus *d*: *Domeſtica pax a juſtis patribus ita olim adminiſtrata eſt, ut ſecundum hæc temporalia*

a *Ep.* XLVII.

b *Od.* φ. vers. 215, & *ſeq.*

c *Apologet.* c. 33.

d *Lib.* XIX, *de Civit. Dei cap.* 16.

conſideratione, placabiles, & ad conſulendum quam ad coërcendum provenſiores facis. Adde *Iſidorum* Peluſiotam lib. 1, epiſtola 471. Repete quæ modo ex *Priſco* poſuimus.

GROTII.

i *Servos familiares*] Amicos Epicurus. *Seneca* epiſtola CVII.

k *Ulyſſes*] Cujus paternam in ſe benignitatem prædicat Eumæus Odyſſeæ ξ. (*vers.* 138, & *ſeqq.*)

l *Gratius eſt nomen pietatis quam poteſtatis*] Notat & *Cyprianus* teſtimoniorum III. ad Quirinum: *dominos ſervis, cum crediderint, mitiores eſſe debere:* probatque id apoſtoli *Pauli* ad Epheſios verbis. *Lactantius* libro V, cap. 15. *Nec alia cauſa eſt cur nobis invicem fratrum nomen impartiamur, niſi quia pares eſſe nos credimus. Nam cum omnia humana non corpore ſed ſpiritu metiamur, tametſi corporum ſit diverſa conditio, nobis tamen ſervi non ſunt: ſed eos & habemus, & dicimus ſpiritu fratres, religione conſervos.* *Auguſtinus* de moribus eccleſiæ catholicæ X, 30. *Tu dominis ſervos non tam conditionis neceſſitate quam officii delectatione doces adhærere. Tu dominos ſervis, ſummi Dei ſcilicet communis domini*

GRONOVII.

22 Ἦπιος ἦεν] Alii. Helenæ verba de Priamo ιλ. ω. 775. dicentis, affines cæteros & ipſam ſocrum ſæpe ſibi convicium feciſſe, nunquam vero Hectorem & Priamum ſocerum, qui ſemper ſibi fuerit quaſi mitis pater. [Voces illæ, ἐκυρὸς δὲ, non leguntur apud *Plinium* in Editione quidem *Cellarii*, quâ utor. Ex alio igitur loco reliqua potuerunt deſumi; ut oſtendunt *Seberi* & *Barneſii* Indices. *J. B.*]

23 *Omnem invidiam*] Ipſo nomine oſtenderint ſe nec dominos inviſos & odioſos, nec ſervos viles & contumeliis obnoxios velle.

24 *Nomen pietatis*] Officii, cura ſanguinis.

25 *Poteſtatis*] Juris & imperii.

bona 26 *filiorum sortem a servorum conditione distinguerent, ad Deum autem colendum omnibus domus suæ membris pari dilectione consulerent: quod naturalis ordo ita præscribit, ut nomen patrisfamilias hinc exortum sit, & tam late vulgatum, ut* 27 *inique etiam dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias sunt, omnibus in familia sua, tanquam filiis, ad colendum & promerendum Deum consulunt.*

3. Similem pietatem in voce puerorum, qua servos significabant, annotavit Servius (dd) ad illud Maronis: *claudite jam rivos pueri.* nec dissimile quod Heracleotæ servos suos Mariandynos m 28 δωροφόρους, id est, *donatarios* appellabant, ἀφαιροῦντες τὸ πικρὸν τῆς προσηγορίας, *parcentes acerbitati nominis*, ut ad Aristophanem 29 vetus interpres Callistratus notabat. Laudat Germanos * Tacitus, quibus servi tanquam coloni habebantur. Theano in † epistola: δικαία χρῆσις ἵνα μήτε διὰ τὸν πόνον καμνωσι, μήτε ἀδυνατῶσι διὰ τὴν ἔνδειαν· *justus mancipiorum hic est usus, ut nec præ labore deficiant, nec per egestatem impares sint ferendo.*

VI. 1. Pro opera ut diximus n alimenta servo debentur. *Servis*, ait a Cicero, *non male præcipiunt qui ita jubent uti, ut mercenariis: operam exigendam, justa præbenda.* Aristoteles: b δούλῳ μισθὸς τροφή, *servo pro mercede alimenta.* Cato: c *familiæ ut bene sit provideto, ne algeat, ne esuriat. Est aliquid*, ait o Seneca, d *quod dominus præstare servo debeat: ut cibaria, vestiarium.* In cibariis ille, qui exstat, sed quem habuit *Athenæus* lib. 6 p 264.

(dd) Nihil tale video apud *Servium*, in hunc versum, qui est ultimus Eclogæ III. Hoc tantum alibi lego: *Utrum ergo ætate* PUEROS, *an ut ministros & familiares solemus communiter* PUEROS *vocare?* In Eclog. VI. vers. 14. *J. B.*

* *Germ.* c. 25.

† *Epist.* 3. *pag.* 746. *Oecon. Mythol. Phys. Eth.*

a *De Off.* I. 13.

b 1, *Oecon.* v.

c *De Re Rust.* c 5.

d *Lib.* III. *de Benef.* c. 21.

GROTII.

m Δωροφόρους *appellabant*] *Athenæus* VI, 18.

n *Alimenta servo debentur*] *Sirachides* XXXIII, 25. ἄρτος καὶ παιδεία καὶ ἔργα οἰκέτῃ· *Panis & disciplina & opera servo.*

GRONOVII.

26 *Filiorum sortem a*] Liberos liberalius tractarent quàm servos.

27 *Inique dominantes*] Duriter & tyrannorum more imperantes.

28 Δωροφόρους, *id est, donatarios*] Potius *tributarios*, seu qui dominis dona ferrent, ut operæ quas præstarent, & mercedes quas mererent; in alienum opus locati, haberentur pro munere ac donis: nam apud *Euphorionem* est Δωροφόροι καλέονται. Et hujus generis composita omnia activam habent significationem. Adde *Terentium* Phormione I, 1. 6.

29 *Vetus interpres Callistratus*] Non

GROTII.

o *Seneca*] Idem de tranquillitate: *familia vestiarium petit victumque.* Romani ad Bessam apud *Procopium* Gothicorum III. χορηγεῖτε τοῖς ὑμετέροις αἰχμαλώτοις τροφὴν ἐκ ἀρχῆς, οὐ κατὰ τὴν χρείαν ἡμῶν ἀπαγγέλλοντες, ἀλλ' ὡς γε ἀπόζην διαρκῶς ἔχοντας· *date nobis saltem ut captivis vestris alimenta, non dicam quæ sufficiant, quæ vestitas nostra desiderat, sed quæ mortem arceant.* (Cap. 17.) Chrysostomus ad Ephesios V, 2. ἵνα ἐντεῦθεν μὲν τὴν ματαίαν διαγωγὴν παύσῃς, τὸ δὲ τοῦ σώματος τρυφῆς καὶ ἀκολασίας καὶ ἐνδύματα καὶ

riis erant 30 quaterni modii frumenti in menſem, quos præſtitos ſervis * Donatus auctor eſt. Martianus juriſconſultus † eſſe ait quæ dominus neceſſe habet ſervo præſtare, ut tunicas & ſimilia. Damnatur ab a hiſtoriis p Siculorum crudelitas, qui captivos Athenienſes fame necabant.

2. Inſuper Seneca b dicto loco probat 31 in quædam liberum eſſe ſervum, & 32 beneficii quoque habere materiam, ſi quid fecerit quod ſervilis officii modum excedat, quod non ex imperio ſed ex voluntate præſtetur, ubi ex miniſterio in affectum amici tranſitur, quod late explicat. His conſentaneum eſt, ut ſi quid ſervus, quemadmodum q apud Terentium eſt, ſuum defraudans genium comparſit, aut 33 ſucciſivi temporis diligentia quæſivit, id aliquo modo ſit ipſius. Non male Theophilus c peculium definit οὐσίαν φυσικὴν r 34 naturale patrimonium, quaſi contubernium definias naturale matrimonium; ſed & d Ulpianus peculium dixit puſillum patrimonium. Nec refert quod 35 peculium dominus ſuo

* *Ad Pherm. act. 1. ſc. 1. vers. 9.*

† *L. 40. D. de peculio.*

a *Thuc. l. VII. c. 87. Diod. libro XIII. c. 19.*

b *Cap. 19, & ſeqq.*

c *Inſt. quod cum eo qui in alt. pot.*

d *L. 5. §. 3. D. de peculio.*

φιλίας ἐφὶ τρόπῳ· ὅτι ἐὰν μὲν παρέχῃς καὶ σὺ τὴν σὴν διακονίαν, οὐδὲν ἐκεῖνος τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔσται ἐλεύθερος, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἀναγκάσει νόμος καὶ μὴ τρεφόμενον τοῦτο ποιεῖν· ubi ille corporis miniſteria exhibet, tu vero eum alis, curaſque ut præter victum habeat quo induatur, quo calcietur, eſt & hoc ſervitutis quoddam genus: nam niſi & tu tuum hoc exhibeas miniſterium, nec ille exhibebit ſuum, ſed liber erit, neque ulla eum lex conſtringet, ſi non alatur, operas præſtare.

p *Siculorum crudelitas*] Et Iſaaci Angeli in Siculos captivos, memorante *Niceta* lib. 1. qui & epiſtolam ponit ea de re regis Siculi ad Imperatorem Græcum. (Cap. 3.)

q *Apud Terentium eſt*] Phormione actu 1, ſc. 1. (vers. 10.)

r *Naturale patrimonium*] Eumæus Ὀδύσσεα Ξ. (vers. 63, 64.)

Οἷά τε φῶ οἰκῆϊ ἄνακτι εὐθυμὸν ἔδωκεν,
Οἶκόν τε κλῆρόν τε πολυμήνιν τε γυναῖκα.
Qualia dat ſervulis domini prolixa voluntas,
Fœdera conjugii ſocialia, remque, domumque.

Ipſe Ulyſſes Ὀδύσσεα Φ Eumæo & Philætio dicit, (vers. 214, 215.)

Ἄξομαι ἀμφοτέροις ἀλόχους καὶ κτήματ' ὀπάσσω,
Οἰκία τ' ἐγγὺς ἐμεῖο τετυγμένα.
Veſtrum utrique thori ſocias dabo, largiar & rem
Vicinaſque domos noſtræ.

Varro de ſervis: *ſtudioſiores ad opus fieri liberalius tractando, aut cibariis aut veſtitu largiore, aut remiſſione operis, conceſſioneve ut peculiare aliquid in fundo paſcere liceat.* (De Re Ruſt. Lib. I. c. 17.)

GRONOVII.

30 *Quaterni modii*] *Seneca* ſervo tragœdo, quod genus honeſtius, quinque modios menſtruos dari ſcribit epiſt. 80.

31 *In quædam liberum eſſe*] Eſſe nonnulla, quæ homo ſervus agat tanquam liber.

32 *Beneficii quoque*] Poſſe domino beneficium dare.

33 *Succiſivi*] Subſecivi.

34 *Naturale patrimonium*] Ut naturale dicitur, quod tantum eſt naturale, non etiam confirmatum civilibus legibus, eoque carens effectu, quem habent eædem res ornatæ ſolemnibus legum. Sic naturales liberi, qui non juſtis nuptiis nati.

35 *Peculium dominus*] Dominus juſtam cauſam habet auferendi peculium ſervo, non modo ſi quid is committat, ob quod mereatur eo mulctari, ſed etiam ſi eo ipſe ad uſus vitæ indigeat.

ſuo arbitrio adimere poteſt aut minuere: neque enim quod æquum eſt faciet, ſi ſine cauſa id faciat. Cauſam vero intelligo non pœnam modo, ſed & domini neceſſitatem: nam ſervi utilitas utilitatibus domini ſubeſt, magis etiam quam res civium civitati. Appoſite ad hanc rem [f] Seneca: **non ideo nihil habet ſervus, quia non eſt habiturus, ſi dominus illum habere noluerit.* * L. VII, de benef. 4.

3. Et hinc eſt quod 36 dominus non repetit, ſi quid ſervo in ſervitute debitum poſt manumiſſionem ſolvit: † quia (ut Tryphoninus ait) debiti vel non debiti ratio in condictione 37 naturaliter intelligitur; dominus autem ſervo debere naturaliter poteſt. Itaque ſicut *a* clientes in uſum patronorum & ſubditos in uſum regum, ſic ſervos in uſus heriles contuliſſe legimus, ut ſi filia dotanda, ſi captivus filius redimendus, & ſi quid his eveniſſet ſimile. Plinius, ut ipſe in epiſtolis narrat, *b* ſervis ſuis concedebat etiam quædam quaſi teſtamenta facere, id eſt, dividere, donare, relinquere 38 intra domum. Apud aliquas gentes etiam plenius quoddam res acquirendi jus ſervis conceſſum legimus, ſicut ſervitutis plures eſſe gradus a nobis *c* alibi tractatum eſt.

† L. 64. D. de cond. indeb.

a Dionyſ. l. II. c. 10. Ant. Rom.

b Lib. VIII, epiſt. 16.

c Lib. II, c. 5.

4. Ad 39 hanc internam quam exponimus juſtitiam multos apud populos etiam jus illud exterius dominorum leges 40 retraxerunt. Nam & apud Græcos ſervis durius habitis licebat (ee) πρέσιν αἰτεῖν, 41 *ad venditionem proclamare*, & Romæ ad ſtatuas confugere, aut 42 præſidum implorare opem contra ſævitiam, *d* vel famem, vel intolerabilem injuriam. Illud vero jam non ex jure ſtricto, ſed ex humanitate & beneficentia venit, interdum tali quæ & debeatur, ut poſt longas operas aut valde magnas libertas detur ſervo.

d §. 2. Inſt. de his, qui ſui vel al. jur.

5. Poſteaquam jure gentium ſervitus invaſit, ſecutum eſt ne-

GROTII.

[f] *Seneca*] Ejuſdem eſt ibidem: *Numquid dubium eſt quin ſervus cum peculio domini ſit? Dat tamen domino ſuo munus.*

GRONOVII.

36 *Dominus non repetit*] Non conſequitur actione indebiti. §. 1. Inſtit. *Quibus modis re contrahitur obligatio.*

37 *Naturaliter*] Poteſt aliquis debere naturaliter, qui non debet civiliter, ut ſi pupillus ſine auctoritate tutoris contraxit, naturaliter obligatur ad implendum contractum; ceſſat autem condictio indebiti, etiam ſi quis ſolverit, quod naturaliter debebat: non tantummodo, ſi quis ſolvit, quod debebat civiliter.

38 *Intra domum*] Conſervis, non ſervis alienis.

39 *Ad hanc internam*] Ethicam, morum, humanitatis, conſcientiæ, ad quam non adigimur legibus.

40 *Retraxerunt*] Imminuerunt.

41 *Ad venditionem*] Adire magiſtratum & petere, ut dominus ſævus atque inexorabilis alii domino ſe vendere compelleretur.

42 *Præſidum*] Provinciæ alicui præfectorum.

(ee) Refert id JULIUS POLLUX, *Onomaſtic.* Lib. VII. Cap. 2. num. 13. *Ed. Amſt.* teſtemque laudat *Ariſtophanem*, in Ὥραις, Dramate deperdito. Vide ibi KUHNII Notam: & adde POTTER. *Archæolog. Græc.* Lib. I. Cap 10. *J. B.*

neficium manumissionis, ait * Ulpianus. Exemplo sit illud † Terentianum:

feci e servo ut esses libertus mihi
Propterea † quod servibas liberaliter.

Salvianus [a] in usu quotidiano esse ait, ut servi, etsi non optimæ, saltem non improbæ servitutis, libertate donentur. addit, *& illa quæ in servitute positi conquisierant ex dominorum domo tollere non vetantur.* Cujus benignitatis multa exempla in martyrologiis apparent. Et hic quoque laudanda benignitas legis Hebrææ, [b] quæ servum Hebræum certo tempore exacto manumitti omnino jubet, u 43 nec sine donis: de cujus legis contemtu graviter queruntur prophetæ. Catonem majorem reprehendit Plutarchus [c] quod servos senectute confectos venderet, immemor ejus quæ est inter homines communis naturæ.

VII. Quæstio hic incidit, [d] an fugere fas sit ei 44 qui bello justo captus est. non de eo agimus, qui suo 45 proprio delicto pœnam eam est commeritus, sed qui 46 publico facto in hanc fortunam decidit. Verius est fas non esse, quia ex conventione, ut diximus, gentium communi operas suas civitatis nomine debet. Quod tamen ita est intelligendum, nisi intolerabilis sævitia hanc ipsi imponat necessitatem. Videri circa hanc rem potest responsum Gregorii Neocæsarienſis XVI.

VIII. 1. † Movimus 47 alibi dubitationem, an & quatenus nati ex servis domino teneantur interno jure, quæ hic ob speciale bello captorum considerationem omitti non debet. Si parentes suo delicto pœnam 48 mortis erant commeriti, poterunt eo-

* *L. 4. D. de just. & jure.*
† *Andr.* I. 2. 10, 11.
[a] *Lib.* III. *Ad Eccles Cathol.* pag. 413. *Ed. Paris.* 1645.
[b] *Deut.* XV, 13.
[c] *Vit. M. Cat.* p. 338. E.
[d] *Silv. verb. servitus* §. 3. *Fortunius in l. 4. D. de just. & jur. Æg Reg. de act. superv. disp.* 31, *dub.* 7. *num.* 119. *Less. l.* 11, *c.* 5. *dub.* 5. † *L.* 11 *c.* 5.

GROTII.

[c] *Quod servibas liberaliter*] Ita manuscripti recte. *Varro* narrat in Feroniæ luco dictum servis: *bene meriti sedeant servi, surgant liberi.* in quibusdam locis mos liberari servos, ubi octuplum pretii, quo emti erant, paraverunt. [Quod Auctor noster adfert heic, tamquam è VARRONE, habet id sine dubio à SERVIO, ad *Æneid.* VIII. 564. Sed Grammaticus iste ait: *In hujus* [Feroniæ] *templo* [non autem *luco*] *Tarracinæ sed le lapideum fuit, in quo hic versus inscisus erat:* BENEMERITI &c. *Quam libertatem* [legendum *libertatis*] *deam dicit* Feroniam, *quasi* Fidoniam. Igitur non dicit *Servius*, versum illum referri à *Varrone*, sed tantum ab illo etymologiam tradi vocis *Feroniæ.* Vide hunc, *De Ling. Lat.* Lib. IV. pag. 20. *Ed. H. Steph. J. B.*]

[u] *Nec sine donis*] Consuetudo id interpretata ne minus XXX. sicliis detur. vide præcepto jubente 84.

GRONOVII.

42 *Nec sine donis*] Ut sit unde vivat in libertate, cum desierit eum alere dominus.

44 *Qui bello justo captus*] Nam qui bello injusto, illis licere tradidit 3, 7. 6.

45 *Proprio delicto*] Aliquid præter cæteros flagitiose aut scelestе patrando.

46 *Publico facto*] Calamitate partium victarum.

47 *Movimus alibi*] 2, 5, 29. 3, 7, 5.

48 *Mortis erant commeriti*] Et sic non genuissent, nisi victor illos conservasset hac conditione, ut servirent: possunt videri & ii, quos gignunt postea, servitutem eandem debere ob

suam

eorum posteri qui sperabantur, ob (ff) vitam servandam obstringi servitio, quia alioqui existituri non fuerant. nam & ob alimenta alioquin defutura prolem suam parentes in servitutem vendere possunt, ut ibi diximus. Tale est jus quod in Cananæorum posteros Hebræis * Deus concedit. * *Deut.* XX. 14.

2. Pro debito autem civitatis ii quidem qui jam nati erant, ut pars civitatis obligari poterant, non minus quam parentes ipsi; at in nondum natis non videtur hæc causa sufficere, sed alia requiri: aut ex parentum consensu expresso, accedente alendi necessitate, idque etiam in perpetuum: aut ex ipsa alimentorum præstatione, idque duntaxat 49 usque dum operæ totum quod impensum est expunxerint. Si quid ultra juris in hos domino datur, id videtur ex lege civili dominis plus æquo largiente (gg) procedere.

IX. 1. At quas apud gentes jus illud servitutis ex bello in usu non est, optimum erit permutari captivos: proximum dimitti pretio non iniquo. Hoc quale sit præcise definiri non potest: sed humanitas docet non ultra intendi debere quam 50 deducto ne egeat captus rebus necessariis. nam & leges civiles hoc multis indulgent qui suo facto proprio in debitum inciderunt. Alibi hoc pactis aut moribus definitur: x ut apud (hh) Græcos 51 olim mina,

suam vitam: neque enim aut nati forent aut superstites essent, nisi genitoribus eorum peperciisset communis dominus & ipsos procreandi educandique copiam fecisset.

GROTII.

x *Ut apud Græcos olim mina*] Bello Gallorum cum Hispanis in Italia eques redemtus quarta parte annui stipendii: non comprehensi qui ordines ducerent eisque superiores: nec qui justo prælio aut oppido per vim capto venirent in potestatem. *Mariana* XXVII, 18.

GRONOVII.

49 *Usque dum operæ totum*] Labore pro omni sumtu, qui in eos factus est, satisfecerint.

50 *Deducto ne egeat*] Ut captus non privetur omni patrimonio, sed tantum ei relinquatur, quo se sustentare possit.

51 *Olim mina*] Centum drachmis sive decem Philippis. Inter Fabium & Hannibalem convenerat, argenti pondo binis & selibra sive mille nummis. *Liv.* 22, 23. Hannibal ad Cannas captis, equiti quingenos quadrigatos, trecenos pediti, servis centum statuit. *Liv.* 22, 58.

(ff) In omnibus Editionibus, etiam primâ, hcic legebatur *ad*. Sed nos audacter posuimus *ob*, quod sensus manifesto postulat. Neque enim agitur de obligatione quadam vitæ servandæ, quæ ipsis natis è *Servo* incumbat, sed de obligatione serviendi, quâ tenentur ob vitam à *Victore* servatam. Sic in sequenti periodo *ob alimenta* à Domino præstanda proles à Parentibus in servitutem dari posse dicitur. *J. B.*

(gg) Heic etiam, in omnibus Editionibus, hactenus legebatur, *largientibus*, mendo manifestissimo. Videtur Auctor primo scripsisse, *ex legibus civilibus dominis plus æquo largientibus*; postea, quum, ad vitandum concursum duplicis casus similis ejusdem numeri, unum è pluralis singularem facere vellet, perspicuitatis causâ, *ex lege civili* posuit, sed oblitus est *largientibus* tumul, ut par erat, mutare. *J. B.*

(hh) Nullus dubito, quin Auctor in animo habuerit quod legerat apud ARISTOTELEM, [illegible] *Ethic. Nicom. Lib.* V. *Cap.* 10. Verum hoc ibi tantum obiter ac exemplum Juris, quod Philosophum

na, nunc inter milites menſtruo ſtipendio. Narrat Plutarchus olim inter Corinthios & Megarenſes bella geſta * ἡμέρως καὶ συγγενικῶς, *manſuete & ita ut populos conſanguineos decebat.* Si quis captus eſſet, eum a captore habitum ut hoſpitem & fide de pretio accepta dimiſſum domum: unde natum 52 δορυξένων nomen.

* *Quæſt. Gr.* pag. 295. B.

† *De Offic.* l. 12.

2. Excelſioris animi eſt illud Pyrrhi a Cicerone † laudatum:

y Nec mi aurum poſco, nec mi pretium dederitis:
Ferro non auro 53 vitam cernamus utrique:
Quorum virtuti belli fortuna pepercit
Eorundem libertati me parcere certum eſt.

Non dubium quin crediderit Pyrrhus juſtum a ſe bellum geri: tamen parcendum exiſtimabat eorum libertati, quos probabiles cauſæ in bellum tuliſſent. Simile *a* Cyri factum celebrat Xenophon: Philippi Macedonis poſt victoriam in Chæronea *b* Polybius: Alexandri in Scythas *c* Curtius: Ptolemæi regis & Demetrii, inter ſe non bello magis quam in captivos benignitate certantium, *d* Plutarchus. Lyſimachum vero z Getarum rex Dromichætes *e* bello captum hoſpitem ſuum fecit, paupertatiſque ſimul Geticæ ac comitatis teſtem factum perpulit ut talibus amicis, quam hoſtibus uti mallet.

a *Xenoph. Lib.* III. *Cyrop.* c. 1. §. 20.
b *Lib.* V. c. 10.
c *Lib.* VII. c. 9. n. 18.
d *Vita Dem.* p. 891
e *Strabo lib.* VII. pag. 302. *Ed. Paris.*

vocat *Legitimum*, quodque opponit *Naturali*: nihil dicit, nec *Ariſtoteles*, nec *Andronicus Rhodius* in Paraphraſi, nec *Michael Epheſius*, unde colligi queat, hoc lege quadam communi ſancitum eſſe apud *Græcos*. Immo video, in oratione DEMOSTHENIS *de male obita Legatione*, Captivos quoſdam mutuo ſumſiſſe, alium *tres minas*, alium *quinque*, alium prout cuique conditiones erant propoſitæ: Ὁ μέν, τρεῖς μνᾶς, ὁ δὲ, πέντε, ὁ δὲ, ὅπως συνεβαίνεν ἑκάστῳ, τὰ λύτρα. Pag. 222. A. J. B.

GROTII.

y *Nec mi aurum poſco*] Similem Tiberii Chriſtiani Imperatoris in *Perſas* bonitatem laudat *Menander protector.* (Legat. c. 17.) Siſebuti *Mariana*, item Sanctii Caſtellæ regis, libro XI.

z *Getarum rex Dromichætes*] Meminit & *Diodorus Siculus* in excerptis Peireſianis. (Pag. 257, 258.)

GRONOVII.

52 Δορυξένων] Quaſi haſta & armis hoſpitum: quæ tamen vox uſu deinde ad quemvis hoſpitem ſignificandum producta & dilatata eſt.

53 *Vitam cernamus*] De vita certemus & pugnemus.

C. A-

CAPUT XV.

Temperamentum circa acquisitionem imperii.

I. *Quatenus justitia interna permittat imperium acquiri.*
II. *Laudabile esse hoc jure in victos abstinere.*
III. *Sive eos miscendo victoribus:*
IV. *Sive relinquendo imperium his qui habuerant:*
V. *Interdum impositis præsidiis:*
VI. *Aut tributis etiam & similibus oneribus:*
VII. *Utilitas ab hac moderatione indicatur.*
VIII. *Exempla: & de mutata forma reipublicæ apud victos.*
IX. *Imperium si assumendum sit, recte partem ejus victis relinqui.*
X. *Aut certe libertatem aliquam.*
XI. *Præcipue in religione.*
XII. *Saltem victos clementer haberi oportere: & cur?*

I. QUæ in singulos aut exigitur æquitas aut laudatur humanitas, tanto magis in populos aut [1] in populorum partes, quanto in multos insignior est & injuria & beneficentia. Justo bello ut alia acquiri possunt, ita & [2] jus imperantis in populum, & jus quod in imperio habet ipse populus: sed nempe quatenus fert aut pœnæ nascentis ex delicto, aut alterius debiti modus. Quibus addenda est causa vitandi periculi summi. Sed hæc causa plerumque cum aliis miscetur, quæ tamen ipsa tum in pace constituenda, tum in utendo victoria maxime spectanda est. Nam cætera est ut remittantur ex misericordia: in publico autem periculo, [3] quæ modum excedit securitas, immisericordia est. Isocrates * ad Philippum: *τῶν βαρβάρων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαρκέσει κρατεῖν, ὅσον ἐν ἀσφαλείᾳ καταστῆσαι τὴν σαυτοῦ χώραν· barbari hactenus edomandi sunt, quantum satis erit ut tuam regionem in tuto colloces.*

Vid. de jure belli n. 38. & 59.

* *Epist. II. pag. 409. A. Ed. H. Steph.*

II. 1. Crispus Sallustius † de Romanis veteribus: *majores nostri religiosissimi mortales nihil victis eripiebant, 4 præter injuriæ li-*

† *Catilin. Bell. c. 12.*

GRONOVII.

1 IN *populorum partes*] Aut exigitur æquitas, aut laudatur humanitas.

2 *Jus imperantis*] Et principis & quod sibi populus reservavit. (Ut, exempli gratia, si comitia, si ordines, si privilegia) illo potest uti victor, huic detrahere & id imminuere, quatenus tamen &c.

3 *Quæ modum excedit, securitas*] Si non peccavit quidem aliquid insigniter, neque debet, sed tamen salvus esse victor non potest, aut non stabile imperium acquisitum, nisi duriter victos tractet: hoc casu si misericors est victor, in suos & se immisericors est. *Cato* apud *Sallustium: Hic mihi aliquis misericordiam & mansuetudinem nominat* &c. Bell. Catil. c. 52.

4 *Præter injuriæ*] Præterquam facultatem nocendi, qua per lasciviam male usi fuerant.

licentiam. Digna quæ a Christiano diceretur sententia: quicum illud ejusdem * convenit: *sapientes pacis causa bellum gerunt, & laborem spe otii sustentant.* Aristoteles non semel † dixerat, *πόλεμον εἶναι εἰρήνης χάριν, ἀσχολίαν δὲ σχολῆς, bellum pacis & negotium otii causa institutum.* Nec aliud vult Cicero, cujus hoc est sanctissimum a effatum: *bellum ita suscipiatur, ut nihil aliud nisi pax quæsita videatur.* Ejusdem & hoc *b* simile: *sic suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur.*

2. Nihil hæc distant ab his quæ nos docent veræ religionis *c* theologi, finem belli esse amovere ea quæ pacem perturbant. Ante Nini tempora, ut ex *d* Trogo alibi dicere cœpimus, fines imperii [a] tueri magis quam proferre mos erat: intra suam cuique patriam regna finiebantur: reges non imperium sibi, sed populis suis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abstinebant: quo nos retrahit quantum potest Augustinus, cum *e* ait: *videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos* [b] *gaudere de imperii latitudine.* qui & hoc addit: *felicitas major est vicinum habere concordem, quam vicinum malum subjugare bellantem.* Adde quod in ipsis Ammonitis, propheta *f* Amosus severe reprehendit hoc studium proferendorum per arma finium.

III. Ad hoc antiquæ innocentiæ exemplar proxime accessit veterum Romanorum prudens modestia: *Quid hodie esset imperium,* ait *g* Seneca, *nisi salubris providentia victos permiscuisset victoribus? Conditor noster Romulus,* ait apud *h* Tacitum Claudius, *tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, deinde cives habuerit:* addit exitio Lacedæmoniis & Athenienſibus nihil aliud fuisse quam quod victos pro alienigenis arcebant. Livius rem Romanam auctam *i* dicit hostibus in civitatem recipiendis. Exempla exstant in historiis Sabinorum, Albanorum, Latinorum, deinde aliorum ex Italia: donec postremo *k Cæsar Gallos in triumphum duxit, idem in curiam.* Cerialis in oratione ad Gallos quæ apud *l* Tacitum: *ipsi plerumque legionibus nostris præsidetis: ipsi has aliasque provincias regitis. nihil separatum clausumve.* Et mox: *proinde pacem & vitam, quam victi victoresque eodem jure obtinemus,*

* De Rep. ordin. fragm. VI. 40. p. 118. Ed. Wass.
† De Rep. V 1. c. 14. & 15. & X. Ethic. Nic. c. 7.
a De Off. I. 23.
b Ibid. c. 11.
c Th. 2. 2. q. 40. art. 1. ad 3. Wil. Mat. de belli sec. requis. q. 7.
d Justin. I. 1.
e De Civ. Dei lib. IV, 15.
f Cap. I, v. 13.
g L. II, de Irac. 34.
h Ann. XI. 24.
i Lib. VIII. c. 13.
k Suet. in Cæs. c. 80.
l Hist. IV. 74.

GROTII.

a *Tueri magis quam proferre*] Alexander Imperator Artaxerxi Persæ: δεῖν μένειν τε αὐτὸν ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις καὶ μὴ καινοτομεῖν, μηδὲ ματαίαις ἐλπίσιν αἰωρούμενον μέγαν ἐγείρειν πόλεμον· ἀγαπητῶς δὲ ἔχειν ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ· *manendum cuique intra suos fines nihil novando, neque debere quemquam incerta spe sublatum bella incipere, sed suo esse contentum.* [Habet hoc Auctor noster ex HERODIANO, Lib. VI. Cap. 2. num. 9. *Ed. Boecleri*: ubi, ut & in aliis Editionibus, legitur: ἐν τοῖς τῶν ἰδίων ὁροις: neque necesse est emendare: ἐν τοῖς ἰδίοις, ut facit Auctor noster, sive ex incogitantiâ, sive datâ operâ. *J. B.*]

b *Gaudere de imperii latitudine*] Vide *Cyrillum* libro v. contra *Julianum*, reges Hebræos hoc nomine laudantem, quod suis contenti essent finibus. (Pag. 177. E. *Ed. Spanh.*)

c *Sic*

mus, amate, colite. Tandem, 5 quod mirandum maxime, in orbe Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris 6 Antonini cives Romani effecti sunt, quæ verba sunt * Ulpiani. ex eo, ut † Modestinus ait, 7 Roma communis patria est. Et de ea Claudianus: *a*

Hujus pacificis debemus moribus omnes,
Quod cuncti gens una sumus.

IV. 1. Alia moderatæ victoriæ species est, victis aut regibus, aut populis relinquere quod habuerant imperium. Sic Hercules, Priami *b*

Hostis parvi victus lacrymis,
Suscipe, dixit, rector habenas,
Patrioque sede celsus solio:
Sed sceptra fide meliore tene.

Idem, *c* victo Neleo, filio ejus Nestori regnum permisit. Sic Persæ *d* reges victis regibus regnum relinquebant. Sic Cyrus *e* Armenio. c Sic Poro (aa) Alexander. Laudat hoc d Seneca, *f nihil ex rege victo præter gloriam sumere.* Et *g* Polybius celebrat Antigoni bonitatem, qui cum Spartam haberet in potestate reliquerit ipsis τὸ πάτριον πολίτευμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, *rempublicam majorum*

* *L. in orbe* 17. *D. de stat. hom.*
† *L. Roma* 33. *D. ad municip.*
a *In Sec. Consul. Stilic.* vers. 154, 159.
b *Sen. Troad.* vers. 725, & *seqq.*
c *Aelian. Var. Hist.* IV, 5.
d *Herod. Lib.* III. c. 15.
e *Xenoph. Cyrip.* L. IV. c. 1.
f *De Clem.* I. 21.
g *Lib.* V. *Cap.* 9.

GROTII.

c *Sic Poro Alexander*] Pipinus Aistolfo Langobardo.

d *Seneca*] Totus locus dignus inspici, ubi & hoc egregie dictum: *hoc est etiam ex victoria sua triumphare, testarique se nihil quod dignum esset victore apud victos inveniisse.* Tigrani pars regni a Pompejo relicta. *Eutropius* VI. (c. 11.)

GRONOVII.

5 *Quod mirandum maxime*] Meo judicio valde reprehendendum & perinde æstimandum, ac si quis omnes rusticos declaret nobiles. Eo dono non provinciales civium honorem consecuti sunt, sed cives provincialium conditionem ac vilitatem subierunt.

6 *Imperatoris Antonini*] Non *Marci* philosophi, non *Titi Pii*, laudatissimorum principum, sed *Bassiani Caracallæ*, qui Septimii Severi filius fuit, teterrimus parricida & tyrannus perfidus, ut ostendit *Salmas.* ex *Dione*, de *Modo Us.* 855. additque speciem quidem fuisse quasi peregrinis honorem haberet, sed revera id factum, ut plus e vectigalibus colligeret, quia peregrini quædam non conferrent, quæ a civibus exigebantur. [Adde plenè de hac Constitutione disputantem Illustr. EZECH. SPANHEMIUM, in Eruditissimis Dissertationibus, quibus *Orbis Romani* titulum præscripsit. J. B.]

7 *Roma communis*] Recte, sed non tantummodo ex eo. Poterat hoc dici & eo titulo digna esse Roma, etiamsi non cives Romani dignitatem suam perdidissent, & omnium hominum discrimina turbata essent: quemadmodum jam Plinio sub Vespasiano dicitur Italia omnium terrarum alumna eadem & parens, numine Deûm electa &c. ut una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret lib. 3, cap. 5. *Rutilius Numatianus* itiner. lib. 1. *Fecisti patriam diversis gentibus unam: Profuit injustis te dominante capi. Dumque offers victis proprii consortia juris, Urbem fecisti, quod prius orbis erat.* vers. 63, & *seqq.*

(aa) Vide QUINT. CURTIUM, Lib. VIII. Cap. 14. *num.* 45. ibique *Pitisci* notam 100. in Edit. 3. J. B.

e *Quas-*

rum ac libertatem: quo ex facto maximas per Græciam laudes consecutus ibidem narratur.

2. Sic Cappadocibus permissum a Romanis uti qua vellent [8] reipublicæ forma: & multi populi post bellum relicti liberi. *Carthago libera cum suis legibus est*, ajunt Rhodii * ad Romanos post bellum Punicum secundum. Pompejus *τῶν εἰλημμένων ἐθνῶν τὰ μὲν αὐτόνομα ἀφῆκε*, inquit † Appianus, *ex devictis gentibus* e *quasdam reliquit liberas*. Et Quintius Ætolis dicentibus pacem firmam esse non posse, *a* nisi Philippus Macedo regno pelleretur, dixit, sententiam eos dixisse immemores Romanorum moris, victis parcendi. addidit: *adversus victos mitissimum quemque maximum animum habere*. Apud *b* Tacitum est: *Zorsmi victo nihil ereptum*.

V. Interdum simul cum concessione imperii consultum victorum securitati. [f 9] Sic a Quintio decretum, Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præsidium esset: Chalcidem ac Demetriadem detineri, donec cura de Antiocho decessisset.

VI. Tributorum quoque indictio sæpe non tam ad factorum sumtuum restitutionem, quam ad securitatem [10] & victoris & victi in posterum pertinet. Cicero *c* de Græcis: *simul illud Asia cogitet, nullam a se neque belli externi, neque discordiarum domesticarum calamitatem abfuturam fuisse, si hoc imperio non teneatur: id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, aequo animo* [11] *parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.* Petilius Cerialis apud *d* Tacitum pro Romanis apud Lingonas aliosque Gallos sic disserit: *nos quanquam toties lacessiti jure victoriæ id solum vobis addidimus quo pacem tueremur. nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eodem pertinent & alia quæ ex-

* Livius lib. XXXVII. c. 54.
† Mithrid. Bell. p. 251.
a Liv. XXXIII. 12.
b Ann. XII. 19.
c L. 1, ad Qu. frat. ep. 1. num. 11.
d Hist. IV. 74.

GROTII.

e *Quasdam reliquit liberas*] Earum ut noscatur conditio vide *Polybium* excerptis legationum num. 19. *Suetonium* in Cæsare ubi de Gallia. Habet & quædam *Guilimannus* non indigna lectu in rebus Helvetiorum.

f *Sic a Quintio decretum*] Remissum id tamen postea. *Polybius* excerptis legationum num. IX. *Plutarchus* Flaminio.

GRONOVII.

8 *Reipublicæ forma*] Cum Romani eos liberassent, maluerunt esse sub rege: itaque rex eis a S. P. Q. R. datus Ariobarzanes. (Vide *Justin.* XXXVIII. 2.)

9 *A Quintio decretum*] *Livius* XXXIII. 31. Et tamen paullo post eodem annitente Quintio omnibus istis oppidis, quamvis maxime minante Antiocho, præsidia eduxerunt. *Liv.* 34, 51.

10 *Et victoris & victi*] Ne ille metuat rebellionem, hic se præcipitet in priora mala, si nimis indultum sit.

11 *Parte aliqua suorum*] Laudanda Romanorum modestia, qui de regnis subactis alias urbes liberabant, aliis dimidium tributi, quod regibus erant soliti pendere, imperabant. *Livius* 45, 26. Illyriis eodem libro cap. 18. & Macedonibus. c. 29.

g Tra-

expreſſimus * cum de inæquali federe ageremus, g. tradere arma, claſſem, elephantos, non habere arcem, non exercitum. * *Lib.* VI, *c.* 15. §. 7.

VII. 1. Ut autem victis relinquatur ſuum imperium, non tantum humanitatis eſt, ſed ſæpe & conſilii. Inter Numæ inſtituta laudatur, † quod 12 a Termini ſacris omnem ſanguinem abeſſe voluit: ſignificans ad quietem & certam pacem nihil utilius quam ſuis ſe finibus tenere. Optime *a* Florus: *difficilius eſt provincias obtinere quam facere: viribus parantur, jure retinentur.* cui non diſſimile apud *b* Livium illud: *facilius parari ſingula quam teneri univerſa:* & Auguſti dictum *c* apud Plutarchum: 13 *μεῖζον ἔργον τοῦ κτήσασθαι μεγάλην ἡγεμονίαν, τὸ διατάξαι τὴν ὑπάρχουσαν.* Darii regis *d* legati Alexandro: *Periculoſum eſt* 14 *peregrinum imperium: difficile eſt continere quod capere non poſſis. . . . Facilius eſt quædam vincere quam tueri: quam hercule expeditius manus noſtræ recipiunt quam continent.* † *Plut. quæſt. Rom.* 15. p. 267. C.

a *Lib.* IV. c. 12. n. 29.

b *Lib.* XXXVII. c. 35.

c *Apophtegm.* pag. 207.

d *Curt.* IV. 11.

2. Quod h Calanus Indus & ante eum Oebarus Cyri amicus explicabant 15 corii ſimilitudine, quod alia parte ſe tollat ſimul aliam pede preſſeris: & T. Quintius apud *e* Livium i comparatione teſtudinis, tutæ ad ictus ubi collecta in ſuum tegmen eſt, 16 obnoxiæ atque infirmæ ſimul exſeruerit ſui partem. Plato III. de legibus *f* huc aptat Heſiodi dictum; *omni dimidium plus.* Et Appianus notat *g* non paucos populos qui ſub Romano imperio eſſe vellent ab ipſis repudiatos: aliis etiam reges datos. Scipione Africano judice *h*, jam ſuis temporibus tantum Roma poſſidebat, ut avidum eſſet quicquam ultra appetere: abunde felix ſi nihil ex eo quod obtinebat amitteret. Itaque & 17 luſtri condendi carmen, quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores ampliores ſque facerent, k ita emendavit, precatus ut eas perpetuo 18 incolumes ſervarent.

e *Livius, lib.* XXXVI. 32.

f *Pag.* 690. E Tom. II. *Ed. H. Steph.*

g *In Præfat.*

h *Val. Max.* IV, 1. n. 10.

VIII. La-

GROTII.

g *Tradere arma, claſſem*] Vide de Perſis *Agathiam* libro IV.

h *Calanus Indus*] Habet id *Plutarchus* Alexandro. [Pag. 701. E.]

i *Comparatione teſtudinis*] Plutarchus ſic narrat: *Ἀχαιὸς σφετεριζομένους τὴν Ζακυνθίαν νῆσον ἀποτρέπων ἔφη, κινδυνεύσειν, ἂν, ὥσπερ αἱ χελῶναι, πορρώτερω τὴν κεφαλὴν τῆς Πελοποννήσου προτείνωσι.* Achæos Zacynthum inſulam appetentes cum dehortari vellet, dixit periculum eos adituros, ſi teſtudinis more caput extra Peloponneſum extuliſſent. (Vit. Flamin. pag. 378. D.)

GRONOVII.

12 *A Termini ſacris*] Quem Romanis finxerat Deum, ut eos doceret abſtinere a movendis agrorum terminis, & ſic minueret lites de finibus.

13 *Μεῖζον ἔργον τοῦ*] Parare magnum imperium non tanta res eſt, quanta, cum habeas, ordinare ac componere.

14 *Peregrinum*] *Prægrave. Curt.* 4, 11. n. 8, 9.

15 *Corii*] Sicci nimirum & durati.

16 *Obnoxiæ*] Expoſitæ injuriis.

17 *Luſtri condendi*] Quum finiretur quinquennalis aut anni ſemeſtriſque cenſus. *Sueton.* Octav. 97.

18 *Incolumes ſervarent*] Huc pertinet *Flori* votum circa Gracchanos & cæteros tumultus 3, 12.

GROTII.

k *Ita emendavit*] Utitur hac hiſtoria Claudianus Julianus conſul in epiſtola

VIII. Lacedæmonii, & initio Athenienſes, in captas civitates nullum ſibi vindicabant imperium: tantum eas republica uti volebant ad ſuam accommodata, Lacedæmonii quidem [19] ſub primorum potentia, Athenienſes ſub [20] arbitrio populi, ut * Thucydides, Iſocrates †, Demoſthenes ‖ nos docent, ipſe etiam Ariſtoteles quarti de republica capite xi. & quinti vii. Quod ipſum in comœdia ſic notat *b* Heniochus illorum temporum ſcriptor:

* *Thucyd. I. c. 19.*
† *Iſoc. Panathen. pag. 243. D. Ed. H. Steph.*
‖ *Demoſth. de Cherſ.*
a Diod. Lib. XIII. & XV.
b Apud Stob. Serm. 39.

Τυραννὶς δ' αὐτὴ δὴ ἐπιφανεστάτη τις,
Ἀεὶ τυπτόμενα. δημοκρατία δυστυχὴς
Ὅταν δ' ἐγὼ, τῇ δ' ἀριστοκρατίᾳ δυστυχὴς,
Δι' ἃς πεπραγμένας ἤδη πολλάκις.
Tum gemina ad illas acceſſerunt mulieres
Quæ cuncta conturbarunt: optimatitas
Eſt nomen alteri, alteri populäritas,
Quarum incitatu pridem [21] externata fuerunt.

Simile eſt quod Tacitus *c* ab Artabano narrat Seleuciæ factum: *plebem primoribus tradidit*, inquit, *ex ſuo uſu: nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regia libidini propior eſt.* Sed ejuſmodi mutationes an ad victoris ſecuritatem faciant, non eſt noſtræ inſpectionis.

c Ann. VI. c. 42.

IX. Si minus tutum ſit omni in victos imperio abſtinere, temperari tamen res poteſt, ut aliquid imperii relinquatur ipſis aut ipſorum regibus. Populi Romani conſuetudinem vocat Tacitus *d* ut haberet *inſtrumenta ſervitutis & reges.* Eidem *e Antiochus inſervientium regum ditiſſimus.* Βασιλεῖς Παφλαγόνων ἑκόντας, (bb) in commentariis de Muſonio: & apud Strabonem *f* circa finem libri ſexti. Lucanus, *g*

d Agric. c. 14.
e Hiſt. II. c. 81.
f Pag. 288. Edit. Paris. Caſaub.
g Pharſal. VII. 228.

Atque omnis [1] Latio quæ ſervit purpura ferro.

Sic

ſtula ad Pupienum & Balbinum. (*Capitolin. in Maxim. & Balbin. c. 17.*) Imitatus Auguſtus qui *Dione* narrante, ἐπῄνεσε μὲν ὧν ἐκεῖνοι ἐπὶ τῇ ἀρχῇ ἔπραξάν τι προσεκτήσασθαι, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐφυλάξατο τοῖς ὑπάρχουσιν ἐθνεσιν· *Laudatus eſt quod nihil novi acquirere voluit, ſed quæ jam habebantur ſufficere ſibi arbitratus.*

1 *Latio quæ ſervit purpura ferro*] Vide Panegyricum Maximiano dictum (à *Claudian. Mamertino*, c. 10.

GRONOVII.

19 *Sub primorum*] Ariſtocratia vel potius Oligarchia.

20 *Arbitrio populi*] Democratia.

21 *Externata fuerunt*] *Ovidius I. Met. 637. ſeque externata refugit.* Et lib. II, 77. *Externata fugam fruſtra tentabat.*

(bb) Intelligit Auctor noſter τὰ Ἀπομνημονευόμενα Μουσωνίου τοῦ φιλοσόφου, ſcripta à *Pollione*; de quibus SUIDAS, voce Πολλίων. Vide JUNIUM, *De Scriptoribus Hiſt. Philoſ.* III. 7. Unde autem petitum ſit fragmentum illius Operis, in quo verba ab Auctore noſtro adhuc exſtant, juxta ſcio cum igniſſimis. J. B.

Ut

Sic 22 apud Judæos manſit ſceptrum in Synedrio, etiam poſt confiſcationem 23 Archelai. Euagoras Cypri rex, ut apud * Diodorum eſt, dicebat velle ſe Perſæ obedire, ſed ut regem regi. Et † Dario victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander, m ut ipſe imperaret aliis, pareret Alexandro. Nos de modis miſcendi imperii *a* diximus alibi. Quibuſdam pars regni relicta, ſicut veteribus poſſeſſoribus agrorum pars.

X. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinqui illis poſſunt circa res privatas & publicas minores n ſuæ leges ſuique mores & magiſtratus. Sic in Bithynia proconſulari provincia Apamæa civitas privilegium habuit o ſuo arbitrio rempublicam adminiſtrandi, ut *b* Plinii epiſtolæ nos docent, & *c* alibi, Bithynis ſui magiſtratus, ſuus ſenatus. Sic & in Ponto *d* Amiſenorum civitas legibus ſuis utebatur Luculli (cc) beneficio. Gotthi victis Romanis leges reliquerunt Romanas.

XI. 1. Hujus indulgentiæ pars eſt p avitæ religionis uſum victis

* *Lib.* xv. c. 9. † *Lib.* xvii. c 54.

a *Lib.* i, *cap.* iii. §. 17. *Lib.* iii, *cap.* viii, 3.

b *Lib.* x, *epiſt.* 56.

c *Ibid.* Epiſt. 84. 113.

d *Idem*, ibid. *Epiſt.* 93. & 111.

GROTII.

m *Ut ipſe imperaret aliis, pareret Alexandro*] Tales & olim in Italia reges ſub aliorum regum imperiis: *Servius* ad x. Æneid. Sic apud *Æſchylum* Perſis:

Βασιλεῖς βασιλέως ὕποχοι μεγάλε·
Reges regis magni ſubices.

Sic & apud Turcas teſte *Lennclavio* libro xviii.

n *Suæ leges*] Philo legatione ad Cajum: Σεβαςὸς τοσαύτην ἐποεῖτο τῆς βεβαιώσεως τῶν παρ' ἑκάςοις πατρίων, ὅσην καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπιμέλειαν· *Auguſtus non minus curæ ſuæ duxit cuſtodiam legum propriarum cuique genti quam Romanorum.* [Pag. 1014. B. Vide de hoc loco Ampliſſ. Byncker-hoek. Ad L. Ἀξίωσις, D. *De Leg. Rhod.* pag. 90. *J. B.*]

o *Suo arbitrio rempublicam adminiſtrandi*] Vide epiſtolam xciii. *Plinii*, & ſequentem Trajani libro x. Sinope ſub Perſis rempublicam habebat popularem. *Appianus* Mithridaticis. (pag. 227.) Talis apud Græcos ſub Romanis umbra libertatis. Vide *Ciceronem* lib. vi, ad Atticum epiſt. 1. *Plinium* lib. viii, epiſt. 24. Evocari ex inſula Cyprios non licebat. *Cicero* ad Atticum v, 21.

p *Avitæ religionis uſum*] *Melius eſt ibi aliquem Deum coli quam nullum*: ut Severi verbis modo diximus. Sic Gotthi apud *Procopium* Goth. ii. (c. 6.) dicunt ſe ad ſuam religionem adegiſſe neminem. [Quod de *Severo* dicit heic Auctor, retulit ſupra, ad Cap. 12. §. 6. ex *Lampridio*, c. 49. ubi paullo aliter verba ſe habent. *J. B.*]

GRONOVII.

22 *Apud Judæos manſit ſceptrum*] Valde quidem debile, ſi tamen ſceptrum appellandum eſt: nam hac ratione omnes fere populi a Romanis ſubacti, dicendi ſunt retinuiſſe ſceptrum. Facile enim hoc illis relinquebant, ut haberent inſtar ſenatus domeſtici & apud judices gentiles certarent ſuis legibus. Videndus *Cicero* 2, in Verr. cap. 13. & lib. 6, ad Attic. epiſt. 1. & 2. At Judaicam gentem poſt Pompeii victoriam Mithridaticam, hoc eſt, 68 annis ante Archelaum relegatum, *elocatam*, (id eſt, ſtipendiariam publicaniſque traditam) & *ſervam* vocat *Cicero* pro Flacco cap. 28. Nec profecto poſt hunc caſum Archelai ſceptrum apud eos manere debuit, quum jam adeſſet Meſſias rex æternus.

23 *Archelai*] Herodis Magni filii & ſucceſſoris, quo Viennam in Gallia relegato rebuſque ejus in fiſcum Auguſti Cæſaris redactis Judæa deſiit habere regem aut ethnarcham & provincia facta eſt.

(cc) Id narrat Appianus, *De Bell. Mithrid.* pag. 228. Edit. H. Steph. *J. B.*

ctis 24 nisi persuasis non eripere : quod ut victis pergratum ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam * Philo recitat in legationis suæ renunciatione. Et apud Josephum, tum ipse † Josephus, tum Titus *a* Imperator rebellibus Hierosolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio sacris suis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere possent, etiam capitis periculo.

2. At si falsa apud victos religio, ne vera opprimatur, recte curabit victor : quod Constantinus fecit fractis Licinii partibus, & post eum Franci aliique reges.

XII. 1. Postrema cautio hæc est, ut in imperio etiam plenissimo & quasi herili victi clementer habeantur, & ita ut 25 eorum utilitates cum victoris utilitatibus socientur. Cyrus *b* victos Assyrios jubebat bono esse animo : eandem ipsorum sortem fore quæ fuisset, mutato tantum rege. mansuras ipsis domos, agros, jus in uxores, in liberos, ut fuisset hactenus quin si quis injuriam ipsis faceret, se ac suos vindices fore. Apud Sallustium *c* legimus : *populo Romano melius visum amicos quam servos quærere : tutiusque rati* q *volentibus quam coactis imperitare.* Britanni temporibus *d* Taciti delectum ac tributa & injuncta imperii munera impigre obibant, si injuriæ abessent : has ægre tolerabant : jam domiti ut parerent, nondum ut servirent.

2. Privernas ille in senatu Romano interrogatus, qualem ab ipsis pacem Romani exspectandam haberent : *si bonam dederitis*, ait *e*, *& fidam & perpetuam ; si malam, haud diuturnam :* (dd) ratione addita : *ne credideris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione,* 26 *cujus eum pœniteat, diutius quam necesse sit manserum.* Sic Camillus dicebat, *f* firmissimum imperium esse quo obedientes gaudeant. Scythæ *g* Alexandro : *inter dominum & ser-*

* *Pag.* 1032, & *seqq.*

† *Bell. Jud.* VI. 24. p. 930. & *Lib.* VII. *c.* 8. pag. 948.

a *Ibid.* pag. 949. G.

b *Xen. de Cyri inst.* IV. c. 4. n. 3.

c *Jugurth Bell.* cap. 109.

d *Vit. Agr.* c. 13.

e *Liv. lib.* VIII. c. 21.

f *Liv. Lib.* VIII. c. 13.

g *Curt. l.* VII. c. 8.

GROTII.

q *Volentibus quam coactis imperitare*] Lacedæmonii apud Thucydidem : νομίζομέν τε τὰς μεγάλας ἔχθρας μᾶλις' ἂν διαλύεσθαι βεβαίως, ἢν ἀνταμυνόμενός τις καὶ ἐπικρατήσας τὰ πλέω τῷ πολέμῳ, κατ' ἀνάγκην ὅρκοις ἐγκαταλαμβάνων, μὴ ἀπὸ τοῦ ἴσου ξυμβῇ, ἀλλ' ἢν παρὸν τὸ αὐτὸ δρᾶσαι, πρὸς τὸ ἐπιεικὲς καὶ ἀρετῇ αὐτὸς νικήσας παρὰ ἃ προσεδέχετο, μετρίως ξυναλλαγῇ· *sic existimamus, magnas inimicitias ita in firmam concordiam mutari, non si quis se ulciscens & fortuna usus prosperiore necessitatem alteris imponat jurandi in leges inæquales, sed si cum id facere possit, æquitate usus non minore quam in vincendo virtute, quam potest moderatissime rem transigat.* (Lib. IV. c. 19.)

GRONOVII.

24 *Nisi persuasis*] Nisi meliora docti ultro consentiant in veteres ritus abolendos.

25 *Eorum utilitatis*] Ut victi seu novi subjecti intelligant idem sibi utile esse, quod ei, cui accesserunt.

26 *Cujus eum pœniteat*] Quam gravem & duram experiatur.

(dd) Non ipse Privernas Legatus hanc rationem addidit, sed *pars melior Senatus* ita responsum, in meliorem partem, interpretata est. J. B.

27 Bel-

ſervum nulla amicitia: etiam in pace, 27 belli tamen jura ſervantur. Hermocratus apud * Diodorum: *καλλόν ἐϛι τοῦ νικᾶν τὸ τὴν νίκην ἐυσχεῖν ἀνθρωπίνως· non tam vincere pulchrum quam victoria clementer uti.* Salubris ad victoriæ uſum † Taciti ſententia: *bellorum egregii fines, quoties ignoſcendo tranſigitur.* In Cæſaris Dictatoris (ee) epiſtola: *hæc nova ſit ratio vincendi, ut miſericordia & liberalitate nos muniamus.*

* *Lib.* XIII. *c.* 19. *pag.* 341. *Ed H. Steph.*

† *Annal.* XII. 19.

GRONOVII.

27 *Belli tamen jura*] Servorum ſunt erga dominos animi hoſtiles. *Feſtus.* Quot ſervi, tot hoſtes. *Seneca* epiſt. 47.

(ee) Epiſtola illa reperitur apud CICERONEM, *Lib.* IX. *Ad Attic.* poſt Epiſt. 8. *J. B.*

CAPUT XVI.

Temperamentum circa ea, quæ jure gentium poſtliminio carent.

I. *Internam juſtitiam exigere ut reddantur quæ hoſtis noſter alii injuſto bello eripuit.*
II. *Exempla.*
III. *An quid deduci poſſit.*
IV. *Etiam populos ſubditos aut populorum partes reddendas his quorum fuerant, ſi ab hoſte injuſte occupati ſint.*
V. *Quo tempore obligatio reddendi extinguatur.*
VI. *Quid faciendum in dubia cauſa.*

I. 1. QUo uſque ex bello juſto res capientium fiant, diximus ſupra, 1 quibus de rebus deducenda ſunt quæ recipiuntur poſtliminii jure. ſunt enim hæc 2 pro non captis At quæ bello injuſto quæruntur reſtituenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt, ſed & ab aliis ad quos res quoquo modo pervenit. nemo enim plus juris ad alium transferre poteſt quam ipſe habuit, ajunt juris * Romani auctores quod Seneca † breviter explicat, *nemo poteſt quod non habet dare.* 3 Dominium internum non habuit qui primo cepit: quare nec illud habebit 4 qui cauſam ab ipſo obtinet: dominium ergo ſecundus aut tertius poſſeſſor accepit, quod docendi cauſa externum vocamus, id eſt, 5 commodum hoc, 6 ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuen-

* *L.* 27. §. ult. *D. de nox. act. l* 20. *D. de acq. rer. dom.*

† *Lib.* V, *de benef, c.* 12.

GRONOVII.

1 *Quibus de rebus*] A quibus excipienda, quæ in patrios fines reverſa priſtinum ſtatum recuperant.

2 *Pro non captis*] Fingit enim poſtliminium eas res nunquam in poteſtate hoſtium fuiſſe.

3 *Dominium internum*] In jure naturæ ac civili fundatum.

4 *Qui cauſam ab ipſo*] Jus ſuum derivat.

5 *Commodum hoc*] Hac parte vel ad hoc.

6 *Ut ubique judiciaria*] Ut qui poſſidet rem armis captam, ſive ceperit ipſe,

tuendus sit: quo tamen si utatur adversus eum cui res malo facto erepta est, faciet non probe.

* *L. 27. D. de capt.* 2. Nam quod de servo * qui a latronibus captus mox 7 ad hostes pervenerat responderunt 8 jurisconsulti nobiles, verum esse eum subreptum esse, nec quod hostium fuisset aut postliminio rediisset ei rei 9 impedimento esse: idem ex naturali jure respondendum est de eo, qui bello injusto captus, mox bello justo, aut alia ratione in alterius venit potestatem. † nam in jure interno bellum injustum latrocinio nihil distat. Atque in hanc sententiam ex facto consultus *a* respondit [a] Gregorius Neocæsariensis, cum Pontici quidam res civium a barbaris captas recepissent.

† *Ægid. Regins de act. supern. dist. 31, dub. 7. num. 122.*

a *Can. x.* II. 1. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ, quod & factum sæpe videmus. Livius *b* cum retulisset a L. Lucretio Tricipitino victos Volscos & Æquos, expositam ait in campo 10 Martio prædam, ut suum quisque per triduum cognitum abduceret. Idem *c* cum narrasset, Volscos a Posthumio dictatore fusos: *prædæ pars sua* 11 *cognoscentibus Latinis atque Hernicis reddita: partem sub hasta dictator vendidit.* Alibi: *biduum ad recognoscendas res datum dominis.* Idem *d* ubi Samnitium de (aa) Campanis victoriam narraverat; *quod lætissimum victoribus fuit, captivorum recepta septem millia & quadringenti: præda ingens sociorum:* 12 *accitique edicto domini ad res suas noscendas recipiendasque præstituta die.* Mox *e* simile recitat factum Romanorum: *Samnites Interamnam coloniam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonosque captos agerent, in victorem incidunt consulem ab Luceria redeuntem, nec prædam solum amittunt, sed ipsi longo ac impedito agmine incompositi caduntur. Consul Interamnam edicto dominis ad res suas noscendas recipiendasque convocatis, exercitu ibi relicto, comitiorum causa Romam est profectus.* Alibi *f* de præda agens, quam

b *Lib. III. c. 10.*

c *Lib. IV. c. 29.*

d *Lib. X. c. 20.*

e *Cap. 36.*

f *Lib. XXXV. c. 1.*

ipse, sive a capiente bono modo nactus sit, quocumque veniat, quemcumque apud judicem ea de re compelletur, vincat & non modo sententia judicis, sed & vi victorum aut militum in ea possessione defendatur.

GROTII.

a *Gregorius Neocæsariensis*] Sequuntur *Petr.* de potestate principis c. 3. quæst. 4. *Brunnemans* de homagiis concl. 241.

GRONOVII.

7 *Ad hostes*] Quibus victis venum ierat.

8 *Jurisconsulti nobiles*] Labeo, Ofilius, Trebatius.

9 *Impedimento esse*] Adeo ut usucapi ab emtore non possit.

10 *Martio prædam*] Hostibus, qui eam per incursionem in Rom. ac sociorum fines egerant, ereptam.

11 *Cognoscentibus*] Quod privati, quibus ablatum erat, suum fuisse ostendere poterant, & se pro suo nosse fidem faciebant.

12 *Accitique edicto*] Affixis in publico tabellis vel libellis.

(aa) Immo *Romanorum* de *Samnitibus*, qui agrum *Campanorum* populabantur. Inspice locum, à me in orâ libri distinctè designatum. *J. B.*

b *Idem*

quam ad Ilipam Lusitaniæ urbem Cornelius Scipio ceperat, sic ait idem scriptor: *ea omnis ante urbem exposita est, potestasque dominis res suas cognoscendi facta: cætera vendenda quæstori data: quod inde effectum est, militi divisum.* Post pugnam T. Gracchi ad Beneventum: *præda omnis, præterquam hominum captivorum, militi concessa est, & pecus exceptum est quod intra triginta dies domini cognovissent*, eodem * Livio auctore.

* *Lib.* XXIV. c. 16.

2. De 13 L. Æmilio Gallorum victore † Polybius τὴν λείαν ἀπέδωκε τοῖς προσήκουσι, *prædam iis reddidit a quibus abacta fuerat.* † *Hist. l.* II. c. 31.

b Idem feciſſe Scipionem *a* Plutarchus & *b* Appianus narrant, cum Carthagine capta multa ibi inveniſſet donaria, quæ e Siciliæ urbibus & aliunde Pœni eo advexerant. Cicero *c* Verrina de jurisdictione Sicilienſi: *oppidum Himeram Carthaginienſes quondam ceperant, quod fuerat imprimis Siciliæ clarum & ornatum. Scipio qui hoc* 14 *dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto ſocios ſua per noſtram victoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, reſtituenda curavit.* Idem late ſatis id ipſum Scipionis factum proſequitur Verrina 15 de ſignis. Rhodii *d* naves quatuor Athenienſium captas a Macedonibus recuperataſque Athenienſibus reddiderunt. Sic Phaneas Ætolus reſtitui Ætolis æquum cenſebat quæ ante bellum habuiſſent. *e* Nec negabat T. Quinctius, *c* ſi de urbibus bello captis ageretur, & ſocietatis leges non rupiſſent Ætoli. Etiam bona, *f* olim conſecrata Epheſi, 16 quæ reges ſua fecerant, Romani in veterem ſtatum reſtituerunt.

a *Plut. apoph.* pag. 200. B.

b *Bell. Pun.* p. 83. *Ed. H. Steph.*

c *In Verr.* II. 35.

d *Livius libro* XXXI. c. 15.

e *Livius lib.* XXXIII. c. 13.

f *Strabo libro* XIV. pag. 742.

III. 1. Quod ſi 17 commercio res talis ad aliquem pervenerit, poteritne is ei, cui res fuit erepta, pretium a ſe numeratum 18 imputare? conſentaneum eſt his, quæ alibi diximus, poſſe im-

GROTII.

b *Idem feciſſe Scipionem Plutarchus & Appianus narrant*] Etiam *Diodorus Siculus* excerptis Peireſcianis. (Pag. 345.) Et Valerius Maximus lib. v. cap. 1. num. 6. *Africani quoque poſterioris humanitas ſpecioſe lateque patuit. Expugnata enim Carthagine circa Siciliæ civitates liberas miſit, ut ornamenta templorum ſuorum Pœnis rapta per legatos recuperarent, inque priſtinis ſedibus reponenda curarent.*

c *Si de urbibus bello captis ageretur*] Pompejus Attalo & Pylæmeni Paphlagoniam reddidit. *Eutropius* VI. (c. 11.) In fœdere Pontificis, Imperatoris Caroli V. & Venetorum contra Solimannum convenerat, ut poſſeſſa quiſque reciperet. *Pacta* VIII. itaque Cephalenia ab Hiſpanis capta reddita Venetis. Eſt ad eam rem pertinens locus & in *Anna Comnena*, ubi de Gothofredo agit. (Lib. XI. c. 6.)

GRONOVII.

13 *L. Æmilio*] Papo. *Flor.* 2, 4.

14 *Dignum populo*] Glorioſum & amplum convenienſque laudis avido P. R. ut quæ ſociorum fuiſſent, etſi per multa ſæcula ab hoſtibus poſſeſſa, nunc iiſdem victis, non ipſi retinerent Romani, quod jure poterant, ſed ſociis redderent.

15 *De ſignis*] Statuis tabuliſque materia & arte pretioſis, quas Siculis Verres abſtulerat.

16 *Quæ reges*] Seleucidæ pro imperio ſibi vindicando.

17 *Commercio*] Emtione.

18 *Imputare*] A domino repoſcere, ſi rem recipere velit.

imputari, in quantum ipsi qui rem amiserat valitura fuerat desperatæ possessionis recuperatio. Quod si tale impendium repeti potest, quidni & æstimatio laboris ac periculi, perinde ac si quis rem alienam in mari perditam 19 urinando eduxisset? Appositа ad hanc quæstionem mihi videtur historia Abrahami cum quinque regum victor Sodoma rediret: וישב את כל הרכש ait * Moses, *Reduxit omnes illas res:* nempe quas a regibus captas superius narraverat.

* *Genes.* XIV. 16.

2. Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert Abrahamo, ut captivos redderet, cætera sibi retineret pro labore & periculo. At † ipse Abrahamus d vir non pii tantum animi, sed & excelsi, sibi quidem nihil voluit sumere: cæterum de rebus receptis (nam ad eas, ut diximus, spectat ista narratio) quasi suo jure decumam Deo dedit, detraxit sumtus necessarios, & sociis suis partem aliquam tribui voluit.

† *Com.* 20. 21. 22. 23. 24.

IV. Sicut autem res domino reddendæ sunt, e ita & populi & 20 partes populorum his qui jus imperii habuerant, 21 aut etiam sibi, si sui fuerant juris ante vim injustam. Ita Sutrium receptum re-

GROTII.

d *Vir non pii tantum animi sed & excelsi*] Bene hoc notavit *Jacchiades* ad Danielem v, 17. *Sulpitius Severus* de Abrahamo: *reliqua his quibus erepta erant reddidit.* (Hist. Sacr. L. I. c. 5.) *Ambrosius* lib. 1. de patriarcha Abraham: *ideo quoniam sibi mercedem ab homine non quæsivit, a Deo accepit.* (Cap. 3.) Non multum hinc distant facta Pittaci & Timoleontis: *Pittacus Mitylenæus cum recuperati agri dimidia pars consensu omnium offerretur, avertit animum ab eo munere, deforme judicans virtutis gloriam magnitudine præda minuere. Valerius Maximus* libro VI, cap. v. num. 1. De Timoleonte *Plutarchus*. ὃ τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖττον, καὶ περιουσίαν τῆς ἀρετῆς ἐν οἷς ἔξεσιν ἐπιδεικνυμένης τὸ μὴ δεόμενον· *non accipere in talibus turpe, sed non accipere melius, & virtutis cujusdam exuberantis, & in iis quæ licita sunt ostendentis, se & his carere posse.* (Pag. 277. B.) Confer quæ supra lib. II, c. XIV. §. VI. & hoc libro c. IV. §. I. [Auctor, in hac Nota, conjungit *Pittacum & Timoleontem*, quasi utriusque *factum* esset. At vero Timoleon planè contrarium fecit, ut patebit inspicienti locum PLUTARCHI, unde verba quædam heic adferuntur *J. B.*]

e *Ita & populi*] Exules Saguntini post sex annos a Romanis restituti. Antoninus Cassii bello in servitutem redactos liberos esse jussit, bona dominis reddi. Sic Calatrava militibus, quibus erepta a Mauris erat, reddita a rege Castellæ aliisque. *Mariana* lib. XI. Confer quæ supra hoc libro cap. X. §. 6. [Nescio unde Auctor habeat, quæ de *Saguntinis* exsulibus, & de captis in bello *Avidii Cassii*, heic refert. Circa priores, aliquid reperies apud LIVIUM, *Lib.* XXVIII. c. 39. in Oratione Legatorum *Saguntinorum*: de aliis autem, in Vitâ *M. Aurel. Antonini* à JULIO CAPITOLINO scriptâ, Cap. 25. quanquam non ita diserte res ibi narretur, ac Auctor noster proponit. *J. B.*]

GRONOVII.

19 *Urinando*] Natando subter aquam vel ad fundum usque. *Plin.* II, 37. ranas & phocas diu sub aqua urinari. l. 4. §. 1. *Ad l. Rhod. de jactu*: submersæ navis merces per urinatores extractæ.

20 *Partes populorum*] Privati, vici, pagi.

21 *Aut etiam sibi*] In libertatem restituendi.

§ Ar-

restitutumque sociis, Camilli ævo, ex * Livio discimus. Æginetas & Melios suis urbibus restituerunt † Lacedæmonii Græciæ civitates, quas Macedones invaserant, *a* a Flaminio redditæ libertati. Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum esse censuit liberari Asiæ urbes quæ Graji essent nominis, quas Seleucus Antiochi proavus bello ceperat, amissas receperat idem Antiochus: *neque enim in Æolidem Ioniamque coloniæ* 22 *in servitutem regiam missæ sunt*, ajebat, *sed stirpis augendæ causa, gentisque vetustissimæ per orbem terrarum propagandæ.*

* *Liv. l.* VI. c. 3.
† *Xen. hist. Gr.* III.
a *Liv. l.* XXXIII. c. 32. *Lib.* XXXIV. c. 58.

V. Solet & de temporis spatio quæri, 23 quo reddendæ rei obligatio interna possit exstingui. Sed hæc quæstio inter ejusdem imperii cives definienda est ex legibus ipsorum; (si modo illæ internum jus concedunt, non in externo solo consistunt: quod ex verbis & proposito legum prudenti inspectione colligendum est:) inter eos vero qui alii aliis externi sunt, ex sola conjectura derelictionis, de qua diximus *b* alibi, quantum instituto nostro sufficit.

b *Lib.* II, c. 4.

VI. Quod si valde 24 ambiguum sit jus belli, optimum erit *f* Arati Sicyonii consilium sequi, *c* qui partim novis possessoribus persuasit ut pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent; partim veteribus dominis, ut commodius putarent numerari sibi quod tanti esset quam suum recuperare.

c *Cic. off.* II, c. 23.

GROTII.

f *Arati Sicyonii consilium sequi*] Quod fecit rex Ferdinandus memorante *Mariana* lib. XXIX, c. 14.

GRONOVII.

22 *In servitutem regiam*] Ut Asiaticis regibus servirent.

23 *Quo reddendæ*] Bello injusto captum, quasi usu captum, etiam conscientiam obligare ad restituendum desinat.

24 *Ambiguum sit jus belli*] Difficile sit decernere justa causa belli nec ne fuerit.

CAPUT XVII.

De his, qui in bello medii sunt.

I. *Apacatis nihil sumendum nisi ex summa necessitate, cum restitutione pretii.*

II. *Exempla abstinentiæ & præcepta.*

III. *Quod sit officium pacatorum circa bellantes.*

I. SUpervacuum videri posset agere nos de his, qui extra bellum sunt positi, quando in hos satis constet nullum esse jus bellicum. Sed quia occasione belli multa in eos, finitimos præsertim, patrari solent prætexta necessitate, repetendum hic breviter quod diximus alibi, necessitatem, ut jus aliquod det in rem

L. II, c. II. §. 10.

rem alienam, ſummam eſſe debere: requiri præterea 1 ut ipſo domino par neceſſitas non ſubſit: etiam ubi de neceſſitate conſtat, non ultra ſumendum quam exigit: id eſt, 2 ſi cuſtodia ſufficiat, non ſumendum uſum: ſi uſus, non ſumendum abuſum: ſi abuſu ſit opus, reſtituendum tamen rei pretium.

II. 1. Moſes cum ſumma ipſum & populum neceſſitas urgeret tranſeundi per agros Idumæorum *, primum ait tranſiturum ſe via regia, neque deflexurum in arva aut vineta: ſi vel aqua ipſorum opus haberet, perſoluturum ſe ejus pretium. Idem præſtiterunt laudati & Græcorum & Romanorum duces. Apud Xenophontem † Græci qui cum Clearcho, Perſis pollicentur, nullo ſe damno iter facturos: & ſi 3 venales commeatus præberent, neque eſculenta ſe, neque poculenta cuiquam erepturos.

2. Dercyllides, narrante eodem a Xenophonte, *παρήγαγε τὸ στράτευμα διὰ τῆς φιλίας χώρας, μηδὲν βλάψας τὺς συμμάχους, copias duxit per fines pacatos, ita ut nullo detrimento ſocii afficerentur.* Livius b de Perſeo rege: *per Phthiotidem, Achaiam, Theſſaliamque, ſine damno injuriaque agrorum per quos iter fecit, in regnum rediit.* De Agidis Spartani exercitu c Plutarchus: *Θέαμα τοῖς πόλεσιν ἦσαν, ἀβλαβῶς καὶ πρᾴως καὶ μονονὺ καὶ ἀψοφητὶ διαπορευόμενοι τὴν Πελοπόννησον· 4 ſpectaculum erant civitatibus clementer ac ſine noxa & pene a ſine ſtrepitu peragrantes Peloponneſum.* De Sulla d Vellejus: *putares veniſſe in Italiam, non belli vindicem, ſed pacis auctorem: 5 tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum ſingulari cura frugum, agrorum, urbium, hominum, perduxit in Campaniam.* b De Pompejo Magno e Tullius: *cujus legiones ſic in Aſiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, ſed 6 nec veſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur.* De Domitiano ita f Frontinus: *cum in finibus Ubiorum ca-*

* *Numer.* xx, 17, & ſeqq.

† *De Expedit. Cyr.* Lib. II. c. 3. §. 12, 13. *Ed Oxon.*

a *Hiſt. Græc.* III. 1. §. 8.

b *Lib.* XLI. c. 27.

c *Vit. Agid.* p. 801. D.

d *Lib.* II. c. 25.

e *Pro lege Manilia*, c. 13.

f *Libro* II, *ſtrat.* c. II, n. 7.

GROTII.

a *Sine ſtrepitu peragrantes Peloponneſum*] Par teſtimonium Tito Quintio Flaminio perhibet *Plutarchus.*

b *De Pompejo Magno Tullius*] Et Plutarchus: *ἀεὶ γὰρ τοὺς στρατιώτας ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις ἀτάκτους, σφαγίδα τοῖς μαχαίραις αὐτῶν ἐπέβαλεν ἵν' ὁ μὲν φυλάξῃς, ἐκολάζετο· cum audiſſet milites ſuos per itinera licentioſius agere, ſigillum gladiis eorum appoſuit, quod qui non cuſtodiſſet is puniebatur.* (Pag. 624. A.)

GRONOVII.

1 *Ut ipſe dominus*] Ut ipſe dominus non æque re ſua indigeat atque ille qui attrectare vult eam.

2 *Si cuſtodia*] Si ſufficiat in poteſtate habere, ne delibentur aut carpantur: ſi hoc neceſſum & ſatis ſit, ne abſumantur; ſi & hoc fieri oporteat, ut juſto pretio compenſentur.

3 *Venales commeatus*] Si copia fieret coëmendorum neceſſariorum a populis, per quos commearent.

4 *Spectaculum erant*] Cum admiratione conſpiciebantur.

5 *Tanta cum quiete*] Diſciplina & modeſtia.

6 *Ne veſtigium quidem*] Ut nec pedibus quidquam ſatorum conculcarint, quod ubi via eſt anguſta, facillime fit propter laxitatem ordinum & adſita frumenta.

c De

caſtella poneret, pro fructibus eorum locorum, 7 quæ vallo comprehendebat, pretium ſolvi juſſit, atque ea juſtitiæ fama omnium fidem ſibi adſtrinxit. De Parthica Alexandri Severi expeditione * Lampridius: *tanta diſciplina, tanta reverentia ſui egit, ut non milites, ſed ſenatores tranſire dicerentur: quacumque iter milites faciebant, 8 tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipſum vero ob hæc tot & tanta bona provinciales ut Deum ſuſcipiebant.* c De Gotthis, Hunnis, Alanis qui Theodoſio merebant † Panegyriſta: *nullus tumultus, nulla confuſio, nulla direptio ut a barbaris erat; quin ſi quando difficilior frumentaria res fuiſſet, inopiam patienter ferebat, & 9 quam numero arctaret annonam comparcendo laxabat.* Stiliconi Claudianus *a* idem tribuit:

Tanta quies, juriſque metus ſervator honeſti
Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis
Aut ſeges erepta fraudaret meſſe colonum.

d Et Beliſario Suidas.

* *Cap. 50.*

† *Latin. Pacat. c. 32. Panegyr. vet. XII.*

a *In I. Conſ. Stilich.* Lib. I. vers. 162, & ſeqq.

3. Hoc

GROTII.

c *De Gotthis*] Multa de hujus gentis modeſtia habemus apud *Caſſiodorum*, ut V. 10, 11, 13. Eodem autem libro epiſtola 26. *Nec poſſeſſorum ſegetes aut prata vaſtetis, ſed ſub omni continentia properate: ut grata nobis eſſe veſtra occurſio poſſit. Quia ideo exercituales gratis ſubimus impenſas, ut ab armatis cuſtodiatur intacta civilitas.* Lib. IX, 25. *Arma ejus nulla poſſeſſorum damna ſenſerunt.*

GRONOVII.

7 *Quæ vallo comprehendebat*] Intra caſtra recipiebat.

8 *Tribuni accincti*] Parati & expediti, tanquam cum hoſte ſtatim congreſſuri, non trahentes impedimenta ad convectandam prædam. Ms. *aciti*: unde Salm. *taciti*, non clamoſi ſtreperique.

9 *Quam numero*] Multitudine capitum anguſtam & difficilem fecerat, frugalitate ſufficientem reddebat.

GROTII.

d *Et Beliſario Suidas*] Sæpe hanc in Beliſario virtutem prædicat comes ejus teſtiſque actionum *Procopius*. Vide egregiam ejus orationem huc pertinentem, quam ad milites habuit prope Siciliam, cum in Africam tenderet, narrationemque itineris per Africam Vandalicorum primo. (Cap. 12. & 17.) Ex Gotthicorum autem III. integrum hunc locum apponam: εἰς δὲ τὰς ἀγροίκους ἔτι τοσαύτη φειδοῖ καὶ προνοία ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτῶν ἑδένα πώποτε, στρατηγοῦντος Βελισαρίου, τετύχηκε· πλουτεῖν δὲ παρὰ δόξαν ξυνέβαινε πᾶσιν, οἷς ἂν αὐτὸς ἐπιδημοίη στρατιᾶς πλήθει. ἀπεδίδοντο γὰρ αὐτοῖς κατὰ γνώμην τὰ ὤνια πάντα. καὶ ἡνίκα μὲν ἀκμάζοι τὰ λήια ἐς τὸ ἀκριβὲς διεφύλαττε, μήτινα παρέοα ἡ ἵππος λυμήνηται· τῶν δὲ ὡραίων ἐν τοῖς δένδρεσι ὄντων ἅψασθαι αὐτῶν ἑδενὶ τὸ παράπαν ἐξουσία ἐγίνετο· *adverſus agricolas tanta cura providentiaque agebat ut eorum nemo vim pateretur, exercitum ducente Beliſario: contra vero opulenti fierent omnes quocunque ille cum multo milite adveniſſet: vendebant enim illi militibus res ſuas ſuopte arbitratu. & cum maturæ eſſent ſegetes ſollicite cavebat ne ab equite corrumperentur. tum vero poma in arboribus pendentia tangere nemini omnino permittebatur.* (Cap. I.) Similem Alemannorum laudem in expeditione ad ſanctum ſepulcrum vide apud *Nicetam* Manuele Comneno. (Lib. I. c. 4.) *Gregoras* autem libro IX. idem in Venetis prædicat: ἔστι γὰρ μὲν ἁδῆσαι, ὃς δ' μάλα ἐξέπληξεν ἡ τῶν

Be-

3. Hoc præstabat exacta cura e 10 provisus rerum necessariarum, & bene soluta stipendia, & vigor disciplinæ, cujus legem audis f apud * Ammianum; *pacatorum terras non debere calcari.* Et apud † Vopiscum: *nemo pullum alienum rapiat: ovem nemo contingat, uvam nullus auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal, lignum nemo exigat.* Item apud a Cassiodorum: *vivant cum provincialibus jure civili: nec insolescat animus qui se sentit armatum: quia clypeus ille exercitus nostri quietem debet præstare paganis.* His accedat illud Xenophontis expeditionis b libro VI. *μὴ ἀναγκάζειν πόλιν φιλίαν ὅ, τι μὴ αὐτοὶ ἐθέλοντες δίδοῖεν· civitatem amicam cogendam non esse, ut quicquam daret invita.*

4. Ex quibus dictis optime interpreteris illud c magni prophetæ, imo prophetâ majoris monitum: *μηδένα διασείσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν·* 11 *a concussione,* g *a calumnia in quosvis abstinete,* h *contenti estote stipendiis vestris.* Cui simile illud Aureliani apud Vopiscum dicto loco: *annona sua con-*

*Lib. XVIII. c. 2. pag. 205.

† *Aurelian. c. 7.*

a *Var. VII. 4.*

b *Cap. 2. §. 4.*

c *Luc. III. 14.*

Βενετικῶν εὐταξία, καὶ ἡ μετὰ δικαιοσύνης μεγαλοπρέπεια. οὐδὲ γὰρ, ἐξιὼν τῶν πάντων ἐκείνων οὐδεὶς ἐξελθὼν ἀφεῖλέσθαι τι τῶν ἁπάντων ἄνευ τιμῆς ἠρχυρίε· *nemo erat quem non admiratione perculleret Venetorum disciplina, & conjuncta cum justitia animi magnitudo. Nemo enim de exercitu egressus quicquam rerum sumere volebat nisi pecunia depensa.*

GROTII.

e *Provisus rerum necessariarum*] Plinius historiæ naturalis XXVI, 4. *cuive Romani duces primam semper in bellis commerciorum curam habuere?* Cassiodorus IV, 13. *Habeat quod emat, ne cogatur cogitare quod auferat.* Similia habet V, 10. & 13.

f *Apud Ammianum*] Quem vide & libro XXI.

g *A calumnia*] Possis vertere *a rapina*, quo sensu ea vox sumitur in græca versione Jobi XXXV, 9. Psalm. CXIX, 122. Prov. XIV, 31. XXII, 16. XXVIII, 3. Ecclesiastæ, IV, 1. item Levitici XIX, 11. Eandem græcam vocem per *defraudare* vertit vulgatus interpres Lucæ XIX, 8.

h *Contenti estote stipendiis vestris*] *Ambrosius* ad hunc Lucæ locum: *idcirco stipendia constituta militiæ: ne dum fructus quæritur, prædo grassetur.* (Pag. 1647. *Ea. Paris.* 1669.) Quæ transscripsit *Augustinus* sermone XIX. de verbis Domini secundum Matthæum. Sunt egregiæ ad hanc rem constitutiones apud *Gregorium Turonensem* libro II, cap. 37. in *capitulis Caroli* & successorum, lib. V, tit. CLXXXIX. in *concilio Galliæ* tomo II. in *capitulari* II. *Ludovici* Pii capite XIV. & tomo III. in *concilio ad S. Macram.* Adde *legem Bajoariorum* tit. II, 5. Friderici I. legem sic refert *Guntherus*:

Si quis pacifica plebis villasve domosve
Usserit, abrasis signabitur ora capillis,
Et pulsus castris post verbera multa recedet.

GRONOVII.

10 *Provisus*] Diligentia comparandi in antecessum annona sua contentus sit. Hæc vox annona posterioribus sæculis interdum significat species, quæ militibus dabantur, ut frumentum, carnes, lardum, sal, oleum: interdum annonæ plurali numero sunt panes: interdum annona ipsum est stipendium, quod victus causa datur, ut hoc loco.

11 *A concussione*] Pecunia per vim, metum, tormenta, provincialibus & sociis exprimenda I, 2. 7.

contentus sit, de præda hostis non 12 *de lachrymis provincialium vivat.* Nec est quod quis putet dici hæc pulchre, 13 sed præstari non posse: neque enim aut moneret hæc vir divinus, aut sapientes legum auctores præciperent, si crederent impleri non posse. Denique i necesse est concedamus fieri posse, quod factum videmus. Ideo attulimus exempla, quibus accedat illud insigne, quod k 14 ex Scauro memorat * Frontinus, pomiferam arborem 15 quam in pede castrorum fuerat complexa metatio, postero die abeunte exercitu intactis fructibus relictam.

5. Livius † cum narrasset milites Romanos in castris ad Sucronem 16 procacius egisse, & quosdam eorum noctu prædatum in agrum circa pacatum iisse, adjicit, omnia libidine ac licentia militum, nihil instituto ac disciplina militari gestum. Est & alter insignis ejus scriptoris locus, *a* ubi iter Philippi per Denthelatarum agros narratur: *socii erant, sed propter inopiam haud secus quam hostium fines Macedones populati sunt. rapiendo enim passim, villas primum, deinde quosdam etiam vicos evastarunt, non sine magno pudore regis, cum sociorum voces nequicquam Deos sociales nomenque suum implorantes audiret.* Apud Tacitum *b* Peligni turpis fama, dum socios magis quam hostes prædatur. Idem *c* Vitellianos notat per omnia Italiæ municipia desides & tantum hospitibus metuendos. In Verrina quoque *d* Ciceronis de prætura urbana hæc est accusatio: *oppida pacata sociorum, atque amicorum, diripienda ac vexanda curasti.*

6. Atque hic omittere non possum theologorum *e* sententiam, quam verissimam puto, regem qui quæ debet stipendia militibus non solvit, non tantum 17 militibus teneri de damnis inde secutis, sed & subditis suis & vicinis quos inedia coacti milites male habuerunt.

III. 1. Vicissim eorum qui a bello abstinent officium est nihil facere, quo validior fiat is qui improbam fovet causam, aut quo justum 18 bellum gerentis motus impediantur, secundum ea quæ di-

† *Libro* XXVIII. c. 24.

a *Lib.* XL. c. 22.

b *Ann.* XII. c. 49.

c *Hist.* III. c. 2.

d *In Verr.* Lib. I. c. 21.

e *Ægid. Regins de act. supern. disp.* 31, *dub.* 7 *n.* 95.

GROTII.

i *Necesse est concedamus fieri posse, quod factum videmus*] Sic & *Guicciardinus* differit libro XVI.

k *Ex Scauro memorat Frontinus*] De Nigri severitate ob raptum gallum gallinaceum vide Spartianum.

GRONOVII.

12 *De lachrymis*] Bonis, quæ dolentibus flentibusque eripiuntur.

13 *Sed præstari non posse*] Quod jactant vulgo militares, hæc imaginaria esse, & non posse introduci, nec militem armatum contineri se pati, ut virgines in gynæcæo.

14 *Ex Scauro*] Ex M. Æmilii Scauri commentario de bello ab se gesto.

15 *Quam in sede*] Quæ intra castra concluſa fuerat.

16 *Procacius egisse*] Per absentiam & morbum P. Scipionis tumultuantes lasciviſſe in Hispania.

17 *Militibus teneri*] Satisfacere oportere.

18 *Bellum gerentis motus*] Apparatus & processus.

*L. III, c. I. dicta a nobis supra * sunt: 19 in re vero dubia } æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo legionibus, in obsessis non sublevandis. Corcyrenses apud Thu-
† Lib. I. c. 35. cydidem † Athenienssium officii esse ajunt, si extra partes esse velint, aut Corinthios prohibere ne ex agro Attico militem conducant, aut idem sibi permittere. 20 Philippo Macedonum regi objectum a Romanis dupliciter ab eo fedus violatum, & quod sociis populi Romani injurias fecerit, & quod hostes auxiliis &
a Liv. XXXIV. 32. pecunia juverit. Eadem urget T. Quintius a in colloquio cum Nabide, *vos tamen, inquis, vestramque amicitiam ac societatem proprie non violavi. Quoties vis te arguam id feciſſe? sed nolo pluribus? 21 summam rem complectar: quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, si socios meos pro hostibus habeas, si hostibus te conjungas.*

b Lib. IV. c. I. 2. Apud Agathiam b legimus hostem esse, qui faciat quod hosti placet; & in c Procopio, m 22 in exercitu hostium eum cen-
c Goth. I. seri qui quæ proprie ad bellum usui sunt hostili exercitui submi-
d Phil. III. pag. 46. B. nistrat. Demosthenes d olim dixerat: *ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ λῃφθείην ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, ἐκεῖνός ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ μηδὲ τοξεύῃ· qui ea facit & machinatur quibus ego capi possim, etiamsi nec feriat, nec jaculum emittat, hostis mihi est.* M. Ac-
e Liv. Hb. XXXVI. c. 35. ilius Epirotis e, qui milite Antiochum non juverant, sed pecuniam ei misisse insimulabantur, negavit scire se hostium an pacatorum numero eos habere deberet. L. Æmilius f Prætor Tejos arguit,
f Idem, Lib. XXXVII. c. 28. quod commeatu classem hostium juvissent, vinum promisissent: addens, ni eadem Romanæ classi darent, se pro hostibus eos habiturum. Memoratur & Cæsaris g Augusti dictum: *ἐκπεσοῦσθαι πόλιν εἶναι, πολέμιον ἔχεσθαι παρ' αὐτῇ· pacis jus amittere civitatem, quæ hostem recipiat.*
g Plut. Brut. in fin. pag. 1011. B.

3. Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente 23 fedus miscere, ita ut cum utriusque bona voluntate a bello abstinere, & communia humanitatis officia utrisque exhibere liceat. Apud
h Lib. XXXV. c. 48. h Livium est: *pacem utrique parti, quod medios decet amicos, optent: bel-*

GROTII.

1 *Æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo*] Exemplum nobile vide apud Parutam libro VIII.

m *In exercitu hostium eum censeri*] Et contra, socium & amicum recte ait dici non eum modo qui juxta stat in procinctu, sed & qui omnia quibus opus habet bellum aperte suppeditat. in epistola *Amalasunthæ* ad *Justinianum*. (Goth. Lib. I. c. 3.)

GRONOVII.

19 *In re dubia*] Ubi certo non constat, utrius causa justior sit.

20 *Philippo Macedonum regi objectum*] Liv. 30, 42.

21 *Summam rem complectar*] Caput rei, vel quod maximum est, paucis expediam.

22 *In exercitu hostium*] Perinde arripi ac violari posse, atque illi, qui intra castra & præsidia hostilia sunt, & arma contra nos ferunt.

23 *Fedus miscere*] Agere palam oriente bello ac pacisci.

bello se non interponant. Archidamus Spartæ rex Eleis, cum viderentur in Arcadum partes inclinare *, epistolam scripsit hoc tantum continentem: *καλὸν ἡσυχία· bonum est quiescere.*

* *Plutarch. Apopht. Pe* 219. A.

CAPUT XVIII.

De his, quæ in bello publico privatim fiunt.

I. *An privatim hosti nocere liceat expositum cum distinctione juris naturalis, gentium, & civilis.*

II. *His, qui suo sumtu militant, aut naves instruunt, quid per internam justitiam liceat respectu hostium.*

III. *Quid respectu suæ civitatis?*

IV. *Quid Christianæ dilectionis regula ab ipsis exigat.*

V. *Quomodo bellum privatum cum publico misceatur.*

VI. *Ad quod teneatur qui sine mandato hostibus nocuit, cum distinctione explicatur.*

I. 1. QUæ diximus hactenus pleraque ad eos pertinent, qui aut summum in bello arbitrium habent, 1 aut publica imperia exequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo † Cicero 2 Pompilii Imperatoris exercitu militasse Catonis Censorii filium, sed mox 3 dimissam legionem in qua is militabat. cum nihilominus adolescens amore pugnandi in exercitu remansisset, Catonem scripsisse ad Pompilium, ut si eum vellet remanere in exercitu, 4 secundo eum sacramento militiæ obligaret, addita causa, quia 5 priore amisso, jure cum hostibus pugnare non poterat. Addit & ipsa Catonis ad filium verba ex epistola, quibus eum monet ut caveat ne prælium ineat: neque enim jus esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste. a Sic & Chrysantam a Cyri militem laudatum legimus, qui hosti immanens repressit ensem, 6 simul ac receptui canere audierat; & Se-

† Cap. 11.

a *Plut. Quæst. Rom.* 39. & *Marcello*, p. 317.

GROTII.

a *Sic & Chrysantam*] Vide *Xenophontem* Cyri institutione. (Lib. IV. c. 1. §. 2. *Ed. Oxon.*)

GRONOVII.

1 *Aut publica imperia*] Aliquid ex jussu & auctoritate præfectorum administrant.

2 *Pompilii*] Videtur legendum, *A. Hostilii.* Liv. 43, 6. &c.

3 *Dimissam*] Exauctoratam, sacramento solutam.

4 *Secundo eum obligaret*] Iterum juberet illum sacramentum dicere sive jurare ad signa.

5 *Priore amisso*] Remisso, sublato, cum dimitteretur legio.

6 *Simul ac receptui*] Simul atque dari signum cessandi a pugna.

*De Ira, Lib. I. c. 9.

* Seneca: *inutilis miles dicitur, & qui signum receptui datum negligit.*

2. Sed falluntur, qui venire hoc putant ex [8] jure gentium externo: nam id si spectes, sicut rem hostilem cuilibet occupare † licet, ut supra † ostendimus, ita & hostem occidere: nam illo jure hostes pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat ex disciplina militari Romana, cujus ea lex erat, [a] Modestino notante, ut qui mandata non servasset, capite puniretur, etiamsi res bene cessisset: mandata autem non servasse intelligebatur etiam qui extra ordinem sine ducis imperio in hostem pugnasset, ut [9] Manliana [b] imperia nos docent: nimirum quia si id temere liceat, aut [10] stationes desererentur, aut etiam progrediente licentia exercitus parsve ejus [b] inconsultis præliis implicaretur, quod omnino cavendum erat. Itaque Sallustius [c], ubi Romanam disciplinam describit, *in bello*, inquit, *sæpius* [11] *vindicatum in eos, qui contra imperium in hostem pugnaverant, quique tardius revocati prælio excesserant.* Laco quidam [d] cum hosti imminens audito receptûs signo ictum repressisset, causam reddidit: ὅτι βέλτιόν ἐστι τοῖς φονεύειν, τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι· *quia præfectis parere satius est quam hostem occidere.* Et Plutarchus cur qui militia solutus est occidere hostem non possit causam [e] reddit, quod legibus militaribus non teneatur quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud [f] Arrianum Epictetus memoratum modo Chrysantæ factum referens: ἔτυχε πρεσβυτέρου ἔδοξεν αὐτῷ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρόσταγμα, ἢ τὸ ἴδιον ποιεῖν· *tanto illi potius videbatur ducis quam suam voluntatem exequi.*

† *Lib.* III. *cap.* 6.

[a] *L.* 3. *D. de re milit.* §. 15.

[b] *Liv. lib.* VIII. *c.* 7.

[c] *Catil. c.* 9.

[d] *Apud Plutarch. Lacon. Apoph. p.* 236. E.

[e] *Quæst. Rom.* 39. p. 273. E.

[f] *Lib.* II, *c.* 6.

3. At jus naturæ & internum si respicimus, videtur in bello justo cuilibet concessum ea facere, quæ [12] parti innocenti intra justum bellandi modum profutura confidit: non etiam res captas suas facere, quia nihil ipsi debetur: nisi forte pœnam justam exigat communi hominum jure. Quod postremum quomodo per evan-

GROTII.

b *Inconsultis præliis implicaretur*] Ita Avidius Cassius causam sententiæ suæ reddebat: *evenire potuisse ut essent insidiæ.* Narrat *Vulcatius.* (c. 1.)

GRONOVII.

7 *Qui signum receptui*] Qui non definit pugnare, cum Imperator jubet quiescere. [Vox *datum* abest à MSS. & optimis Edd.]

8 *Jure gentium externo*] Quo conceditur omnis illa licentia, de qua a cap. 4. usque ad 9. egit.

9 *Manliana Imperia*] T. Manlii Torquati Cos. qui filium, quod contra edictum suum in hostem pugnasset, quamvis victorem, securi subjecit.

10 *Stationes, desererentur*] Milites vel præfecti e loco, in quo custodiæ vel excubiarum causa collocati essent, temere ac sine venia ducum exirent.

11 *Vindicatum in eos*] Animadversum, supplicium exactum de illis.

12 *Parti innocenti intra justum bellandi modum*] Ei, qui habet justam causam, hactenus, ut nihil gravius fiat, quam jure publico licet in bello.

13 Qui

euangelii legem reſtrictum ſit, ex his quæ ſupra * a nobis tractata ſunt, intelligi poteſt. * *Lib.* II, *c.* 20. §. 10.

4. Mandatum autem eſſe poteſt aut generale, aut ſpeciale. Generale, ut in tumultu apud Romanos † Conſul dicebat: *qui rempublicam ſalvam volunt me ſequantur.* Imo & ſingulis interdum ſubditorum jus datur *a* occidendi etiam extra ſui tutelam, ubi id publice expedit. † *Serv. ad Aen.* VIII. a *C. quando liceat unicuique l.* 1. *&* 2.

II. 1. Speciale mandatum habere poſſunt non hi tantum qui ſtipendia percipiunt, ſed & 13 qui ſuo ſumtu militant, & qui, quod plus eſt, ſuo ſumtu partem belli adminiſtrant, ut qui naves inſtruunt ac ſuſtentant ſuis impendiis, quibus vice mercedis concedi ſolet ut capta ſua faciant, ſicut alibi *b* diximus. Id vero quatenus procedat, illæſa juſtitia interna, & caritate, non immerito quæritur. b *L.* III, *c.* 6.

2. Juſtitia 14 aut hoſtem reſpicit, aut 15 ipſam civitatem cum qua contrahitur. Hoſti diximus eripi poſſe poſſeſſionem rerum omnium, quæ bellum alere poſſunt, ſecuritatis cauſa, ſed hoc 16 ſub onere reddendi: ipſum vero dominium ad compenſationem uſque ejus quod aut 17 ab initio belli, aut 18 ex poſt facto civitati juſtum bellum gerenti debetur, ſive res ſint civitatis hoſtilis, ſive ſingulorum, etiam per ſe innocentium: bona vero nocentium etiam ex pœnæ cauſa adimi & acquiri capientibus poſſe. Fient ergo res hoſtiles eorum, qui belli partem ſuo ſumtu adminiſtrant, quod hoſtes attinet, hactenus ut is quem expreſſi modus non excedatur, quod æquo arbitratu æſtimandum eſt.

III. 19 Adverſus ſuam autem civitatem juſtum juſtitia interna id ipſum erit, ſi 20 contractui æqualitas inſit, hoc eſt, ſi ſumtus & pericula tanti ſunt quanti 21 prædæ alea. nam ſi hæc ſpes multo pluris valeat, reddendum erit civitati quod ſupererit, perinde ac ſi quis nimium vili pretio 22 jactum, incertum quidem, ſed tamen facilem & magnæ ſpei emiſſet.

IV. Cæterum, etiam cum juſtitia ſtricte dicta non læditur, eſt ut peccetur adverſus id officium quod in aliis diligendis conſiſtit, præ-

GRONOVII.

13 *Qui ſuo ſumtu*] Qui nunc dicuntur voluntarii.

14 *Aut hoſtem reſpicit*] Quatenus ab eo capere licet.

15 *Ipſam civitatem*] Quatenus cum ea, quod ab hoſte capitur, eſt dividendum.

16 *Sub onere reddendi*] Si pax commoda fiat, & ille aliter pro injuria ſatisfaciat.

17 *Ab initio*] Ex debito principali.

18 *Ex poſt facto*] Ex debito ſubnaſcenti. 3, 13, 3.

19 *Adverſus ſuam civitatem*] Ut privati acquirant res captas illæſo jure civitatis, pro qua militant.

20 *Contractui*] Quem illi privati cum republica fecerunt, quum impetrarunt ab ea jus ſuo ſumtu belli gerendi.

21 *Prædæ alea*] Dubia & incerta ſpes.

22 *Factum*] Retis. l. 12. D. *de act. emt. & vend. bolum* vocat *Suet.* de rhetor. cap. 1.

præſertim quale Chriſtiana lex præſcribit, ut ſi appareat talem prædationem præcipue nocituram non hoſtium univerſitati, aut regi, aut his qui per ſe fontes ſunt, ſed innocentibus, & quidem adeo ut eos detruſura ſit in ſummas calamitates, in quas etiam eos qui privatim nobis debent conjicere, immiſericordiæ foret. Quod ſi ad hæc accedat ut ea deprædatio neque ad finem bello imponendum, neque ad hoſtium publicas vires accidendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine præſertim Chriſtiano indignus cenſeri debet [c] quæſtus ex ſola temporum infelicitate.

* *Sylv. in verbo bellum n. 8. verſ. 5.*

V. Evenit autem interdum ut occaſione belli publici [23] naſcatur bellum privatum, puta ſi quis in hoſtes inciderit, & vitæ aut rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt obſervanda quæ de conceſſo tuendi ſe modo alibi diximus. Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate: ut ſi quis magno ab hoſtibus damno affectus impetret jus ex rebus hoſtium damna ſarciendi: quod jus definiendum eſt ex iis quæ de pignorationibus ſupra a nobis ſunt tradita.

† *Lib. II, c. 1.*

a *L. III, c. 2.*

VI. At ſi quis miles aut alius, etiam in bello juſto, ædificia hoſtium incenderit, agros vaſtaverit, atque id genus dederit damna, non juſſus, adde cum neque neceſſitas ſubeſſet, neque juſta cauſa, teneri eum ad ſarcienda damna recte a theologis eſt proditum. Merito autem addidi, quod ab illis omiſſum eſt, ſi juſta cauſa non ſubſit. nam ea ſi adſit, tenebitur forte ſuæ civitati, [24] cujus leges tranſgreſſus eſt; non item hoſti cui nullam fecit injuriam. Non diſſimile eſt quod Carthaginienſis quidam Romanis Annibalem dedi poſtulantibus reſpondebat: *non privato publicove conſilio Saguntum oppugnatum ſit, quærendum cenſeo: ſed utrum jure an injuria? noſtra enim hæc quæſtio atque animadverſio in civem noſtrum eſt, noſtro an ſuo fecerit arbitrio: vobiſcum una diſceptatio eſt, licueritne per fœdus fieri.*

b *Sylv. in verbo bellum. p. 1.*

GROTII.

c *Quæſtus ex ſola temporum infelicitate*] Nam & Craſſum hoc nomine culpat Plutarchus: τὰ πλεῖστα τούτων ἐκ πυρὸς συνήγαγε καὶ πολέμου, ταῖς κοιναῖς ἀτυχίαις προσόδῳ τῇ μεγίστῃ χρησάμενος. *pleraque horum ex igne belloque rapuit, nihil magis lucro habens quam communes calamitates.* (Vit. Craſſ. init. *pag.* 643. B.)

GRONOVII.

23 *Naſcatur bellum privatum*] Neceſſitas ſit ſingulis aut privatis, ſine auctoritate publica, pugnandi.

24 *Cujus leges tranſgreſſus*] Injuſſu contra diſciplinam aliquid faciendo.

CAPUT XIX.

De fide inter hoſtes.

I. *Fidem deberi hoſtibus quibuſvis.*
II. *Refellitur ſententia, quæ prædonibus & tyrannis fidem ſervandam negat.*
III. *Solvitur argumentum ſumtum ex eo quod tales pœnam merentur, & oſtenditur hoc non conſiderari ubi tanquam cum tali actum eſt.*
IV. *Non obſtare quod promiſſio metu extorta ſit, ſi ei qui promiſit metus illatus non ſit:*
V. *Aut ſi juramentum acceſſerit, quamquam id adverſus prædonem impune, quod homines attimet, violatur.*
VI. *Eadem aptata ad ſubditos bellantes.*
VII. *Specialis difficultas circa promiſſa ſubditis facta, ob ſupereminens dominium tractatur:*
VIII. *Et oſtenditur talia promiſſa firmari civitatis jurejurando:*
IX. *Aut ſi tertius ſe interponat cui fiat promiſſio.*
X. *Mutatio ſtatus publici quomodo fiat,*
XI. *Metus exceptionem ad bellum ſolenne juris gentium non pertinere:*
XII. *Quod intelligendum de metu tali quem jus gentium agnoſcat.*
XIII. *Servandam fidem & perfidis:*
XIV. *Non ſi conditio deficiat: quod locum habet ſi alter parti pactorum non ſtet.*
XV. *Nec ſi juſta compenſatio opponatur:*
XVI. *Quamvis ex alio contractu:*
XVII. *Aut damno dato.*
XVIII. *Imo & ex pœna:*
XIX. *Quomodo hæc in bello locum habeant.*

I. 1. QUid quantumque in bello liceat, diximus [1] partim nude ſpectari, partim ex promiſſo antecedente. Parte priore abſoluta, reſtat poſterior, quæ eſt [2] de fide hoſtium inter ſe. Egregium eſt conſulis Romani * Silii Italici dictum:

* *Lib.* XIV. vers. 169. & ſeq.

Optimus ille
Militiæ, cui poſtremum primumque tueri

[2] *Inter bella fidem.*

Xenophon † oratione de Ageſilao, ὕτω μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς

† *Cap.* 3 §. 5. *Ed. Oxon.*

GROTII.

[2] INter bella fidem] Archelaus philoſophus apud *Appianum* civilium IV. σπονδὰς ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ἐσπένδετε, καὶ δεξιὰς ἐτίθεσθε, αἳ καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις ἰσχύουσι· *federa juraſtis, dextras dediſtis, quæ etiam inter hoſtes valent.* (Pag. 628. *Ed. H. Steph.*) Laudat hujus virtutis nomine Africanum minorem *Diodorus Siculus* in excerptis Peireſcianis. (Pag. 342.)

GRONOVII.

1 *Partem nude ſpectari*] 3, 1. 18.
2 *De fide*] De pactis intervenientibus durante bello ſervandis.

τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναι τε καὶ ὄντα ἐγνῶσθαι· *tanta tamque præclara res est in omnibus quidem, sed præcipue in ducibus, religionis & fidei observantes esse atque haberi.* Aristides * Leuctrica quarta: ἐν εἰρήνῃ καὶ σπονδαῖς μάλιστα οἱ τὰ δίκαια ποιεῖν βουλόμενοι κρίνονται· *in pace aliisque publicis conventionibus servandis, maxime spectantur qui justitiæ student:* † ut enim recte dixit Cicero de finibus † quinto: *nemo est qui non hanc 3 affectionem animi probet atque laudet, qua non modo utilitas nulla quæritur, sed contra utilitatem etiam conservatur fides.*

* Tom. II. p. 181. B.

† Cap. 22.

2. Publica fides, ut apud patrem est *a* Quintilianum, inter armatos hostes inducias facit, deditarum civitatum jura conservat. Apud eundem *b* alibi: *fides supremum rerum humanarum vinculum est: sacra laus fidei inter hostes.* Sic & *c* Ambrosius: *liquet igitur etiam in bello fidem & justitiam servari oportere.* Et *b* Augustinus: *d fides quando promittitur, etiam hosti servanda est contra quem bellum geritur:* nimirum hostes qui sunt, homines esse non desinunt. At homines omnes, qui ad rationis usum pervenerunt, 4 capaces sunt juris ex promisso. Camillus apud Livium *e* ait, *5 sibi cum Falisciis eam esse societatem, quam ingeneravit natura.*

a *Declam.* 267.

b *Decl.* 343.

c *Lib.* II, *c.* 29. *Offic.*

d *Epist.* CCV. *ad Bonif.*

e *Lib.* V. *c.* 27.

3. Ex hac autem societate rationis & sermonis nascitur ea de qua agimus obligatio ex promisso. Neque vero putandum est, quia hosti 6 falsum eloqui aut licere, aut crimine vacare ex multorum sententia 7 supra diximus, pari ratione hoc & ad fidem datam referri posse. Nam verum eloquendi obligatio est 8 ex causa, quæ bello fuit anterior, & bello tolli forte aliquatenus potest: at promissio per se jus novum confert. Vidit hoc discrimen Aristoteles *f* quum de veriloquio agens ait: εἰ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, εἰδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν καὶ δικαιοσύνην συντείνει, ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἀρετῆς· 9 *non de eo loquimur, qui in conventionibus verax est, & in iis quæ ad justitiam & injustitiam pertinent: sunt enim hæc alterius virtutis.*

f *Nic.* IV, 13.

4. Pausanias *g* Arcadicis de Philippo Macedone: στρατηγὸν ἀγαθὸν οὐκ ἄν τις φρονῶν ὀρθὰ καλέσειεν αὐτόν· ὅς γε καὶ ὅρκους θεῶν κατα-

g *Cap.* 7. Pag. 241. Ed. Gr. Wech.

πά-

GROTII.

b *Augustinus*] Qui idem argumentum late tractat epistola CCXXV.

GRONOVII.

3 *Affectionem animi*] Propositum ejus qui se gestit bonum virum haberi.

4 *Capaces sunt juris ex promisso*] Possunt obligare alter alterum stipulando.

5 *Sibi cum Falisciis*] Quamvis hostibus cum maxime.

6 *Falsum eloqui*] Dicere vel facere, quo hostis decipiatur, & falsam opinionem de consiliis nostris imbibat.

7 *Supra diximus*] 3, 1. 18.

8 *Ex causa, quæ bello*] Ex illa judicandi libertate, de qua 3, 1. 11. nata cum ipso sermonis inter homines commercio.

9 *Non de eo, qui in conventionibus*] De *veritate*, cui contraria *vanitas* aut *mendacium*; non cui *perfidia* & *perjurium*.

c *Adul-*

πάτησιν αἰεί, καὶ σπονδὰς ἐπὶ παντὶ ἐψεύσατο, πίστιν τὴ ἀτίμησε μαλίστα ἀνθρώπων· *bonum eum Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit jusjurandum contemnere, fidem quavis occasione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit.* Valerius Maximus * de Annibale: *bellum adversus populum Romanum & Italiam profes-* * *Lib.* IX. c. 6. n. 2. ext.
sus, 10 *adversus ipsam fidem acrius gessit, mendaciis & fallacia quasi praclaris artibus gaudens. quo evenit ut alioqui insignem sui memoriam relicturus, in dubio majorne vir an pejor haberi deberet poneret.* Apud Homerum † semet accusant adacti conscientia Trojani: * *Iliad.* H. vers. 351, 352.

Νῦν δ' ὅρκια πιστὰ
Ψευσάμενοι μαχόμεσθα, τῷ ἤ νύ τι κάλλιόν ἐστι (aa).
Rumpentes federa sacra
Juratamque fidem pugnamus, non quibus est fas.

II. 1. Et supra *a* jam diximus non recipienda illa Ciceronis *b*: *nulla nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio est.* Item: *pirata non est* 11 *ex perduellium numero definitus: cum hoc nec fides esse debet, nec* 12 *jusjurandum commune* De tyranno etiam *c* Seneca: *quicquid erat quo mihi cohæreret interciso juris humani societas abscidit.* Ex quo fonte error Michaëlis Ephesii profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum *d* dixit, in tyranni uxorem *c* adulterium non committi: quod ipsum pari errore quidam *d* Judæorum magistri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent.

a *Lib.* II, *cap.* XIII. §. 15.
b *De Offic.* III. 29.
c *Lib.* VII, *de benef.* c. 19.
d *Cap*

2. Atqui belli piratici magnam partem Cn. *e* Pompejus pactionibus confecit, vitam illis pollicitus & sedes, in quibus sine rapto viverent. Et tyranni interdum 13 libertatem reddiderunt, im-

GROTII.

c *Adulterium non committi*] *Seneca* in excerptis IV, 7. *Non putans adulterium, uxorem tyranni polluere: sicut nec homicidium, tyrannum occidere. Julius Clarus* in §. homicidium num. 36. feminam bannitam impune adulterio corrumpi censuit.

d *Judæorum magistri*] Rabbi *Levi Ben-Gerson* & Rabbi *Salomo* ad *Levit.* XX, 10.

e *Pompejus pactionibus confecit*] Sic improbata Didii perfidia in Celtiberos ex rapto viventes.

GRONOVII.

10 *Adversus ipsam fidem*] Adeo nihil pactorum sibi servandum putavit, ut ipsi fidei bellum indixisse videretur.

11 *Ex perduellium numero*] Non pro justo hoste habetur.

12 *Jusjurandum commune*] Nec si quid ei promissum vel juratum sit, id servandum est.

13 *Libertatem reddiderunt*] Ut Iseas Carynensium tyrannus, qui dominatu deposito & accepta fide publica patriam fœderi Achaico adjunxit. *Polyb.* 2. Et hinc materia declamationis *Fabio* avo decl. 267. *Flens ad arcem depositor tyrandidis.*

(aa) Est apud Homerum:

—— κέρδιον ἡμῖν
Ἕλκομαι ἐκτελέεσθαι, ἵνα μὴ βέξομεν ὧδε.

i. e. ut benè vertunt ultimi Intt. *Quare nihil utile nobis animo effectum iri, nisi fecerimus ita*, scilicet, nisi reddamus *Helenam.* Sic Auctor noster, ex memoriæ vitio, sensum & seriem orationis immutavit: quemadmodum etiam in orâ libri scriptum erat, *Iliad. X.* pro *Iliad.* H. *J. B.*

impunitatem pacti. Cæsar belli civilis * tertio, a Romanis du-
* Cap. 19. cibus cum prædonibus & fugitivis, qui in Pyrenæis erant mon-
tibus, actum de compositione scribit. quis dixerit, si quid con-
veniisset, nullam inde exstituram fuisse obligationem? non habent
quidem isti specialem istam communionem, quam inter hostes in
bello solenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines
sunt, communionem habent juris naturalis, ut recte differit Por-
+ Pag. phyrius †, libro de non esu animalium tertio, ex quo nascitur ut
322. pacta servanda sint. Sic Diodorus a fugitivorum duci Apollonio
a Lib. a Lucullo fidem servatam memorat. Et Dio b scribit, ab Augusto
XXXVI, Crocotæ (bb) latroni persolutum pretium capiti ejus impositum,
fragm. n. 1.
b Lib. LVI. cum se ipse sisteret, ne fides violaretur.

III. 1. Videamus tamen ecquid a Cicerone non allatum proferri speciosius possit. Primum hoc est, quod qui atrociter malefici sunt, 14 neque pars sunt ullius civitatis, hi a quovis homine puniri possunt si jus naturæ respicimus, ut 15 alibi a nobis explicatum est. At qui puniri possunt ut vitam amittant, his & res & c Off. III. jura sua possunt auferri: sicut recte dixit idem c Cicero: *non est* 6. *contra naturam spoliare eum, si possis, quem honestum est necare.* Inter jura autem est 16 hoc jus ex promisso quæsitum: potest igitur & hoc in pœnam ei auferri. Respondeo, processurum hoc, si 17 non tanquam cum maleficio actum esset; at f si quando 18 cum tali, qua talis est, actum est, 19 simul de remittenda, quod hanc rem attinet, pœna actum censeri debet. quia semper, ut alibi diximus, ea sumenda est interpretatio, quæ 20 cavet, ne actus in vanum recidat.

d Lib. XXXIV. c. 31. 2. Non male apud Livium d Nabis, cum tyrannidem ipsi objiceret Quintius Flaminius: *de nomine hoc respondere possum, me, qualiscumque sum, eundem esse qui fui, cum tu ipse mecum, T. Quinti, societatem pepigisti.* Et mox: *jam feceram hæc, qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigistis.* Addit, *si quid ego mu-*

tas-

GROTII.

f *Si quando cum tali, qua talis est, actum est*] Terentius in Adelphis:

Leno sum, fateor: permities communis adolescentium:
Perjurus, pestis: tamen tibi a me nulla est orta injuria. (II. 1. 34.)

Vide hac de re scriptorem *de compositione pacis inter principes & ordines Imperii.*

GRONOVII.

14 *Neque pars sunt*] Vagi, sedium inopes, nec civili societate conjuncti, in quosvis grassantur.

15 *Alibi*] 2, 20. 3.

16 *Hoc jus ex promisso*] Quod ei ex pacto debetur.

17 *Non tanquam cum maleficio*] Si cum eo egit, quem putavit esse bonum virum, & nescivit latronem, piratam, maleficum esse.

18 *Cum tali, qua talis*] Cum eo, quem notum est, qualis sit.

19 *Simul de remittenda*] Contractui tacite inclusum, quæ prius fecit improbe, fraudi esse illi non debere.

20 *Cavet ne actus*] Efficit, ut contrahentes non videantur nihil egisse.

(bb) Ita veteres Edd. sed legendum *Cotocottæ*, ut est apud Auctorem, unde hoc petitur. *J. B.*

21 *Li-*

rassem, mihi meæ inconstantiæ, cum vos mutetis, vobis vestra ratio reddenda est. Locus est non dissimilis in oratione Periclis, ad cives suos apud * Thucydidem: *τὰς πόλεις αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα· civitates socias liberas esse patiemur, si tales fuerunt quo tempore factum est fedus.* * *Lib.* I. in fin. c. 144.

IV. Deinde objici potest, quod † alibi diximus, eum qui metu causam dedit promisso, teneri 21 liberare promissorem, quia damnum dedit per injustitiam, id est, per actum pugnantem & cum natura libertatis humanæ, & cum natura actus qui liber esse debuit. Hoc vero sicut fatemur interdum locum habere, ita non ad omnia promissa prædonibus facta pertinet. nam ut cui promissum quid est, ad liberandum promissorem teneatur, 22 opus est, ipse metu injusto causam promisso dederit. (cc) Si quis ergo ut amicum vinculis eximeret promiserit pretium, tenebitur: huic enim metus illatus non est, qui ad contrahendum sponte venit. † *Lib.* II, c. XI. §. 7.

V. Adde quod & qui injusto metu coactus promisit, teneri poterit, accedente jurisjurandi religione. nam inde, ut alibi diximus, homo non homini tantum, sed & Deo obstringitur, adversus quem metus exceptio non est. Verum tamen est, ex tali vinculo solo promittentis heredem non teneri, quia 23 in heredem transeunt quæ in humano sunt commercio ex primæva dominii lege, at in his non est jus illud Deo quæsitum qua tale. Iterum illud quoque ex *a* superioribus repetendum est, si quis fidem juratam aut injuratam prædoni datam violet, eum eo nomine pœnam apud alias gentes non debiturum: quia odio prædonum placuit gentibus, quæ adversus eos etiam vitiose committuntur, 24 dissimulare. *a* *Lib.* III, c. IV. §. 18.

VI. Quid

GRONOVII.

21 *Liberare*] Solvere obligatione.

22 *Opus est, ipse metu injusto*] Non videtur sufficere responsio: nam certe prædones & fugitivi metu injusto causam contractui dederunt: nisi enim metuerentur, nulla cum iis fieret pactio. Malim dicere id verum esse in eo promissore, qui fuit in potestate illius cui promittebat: quippe huic nihil fuit indignum, itaque nec justus ejus consensus. At qui liber & sui juris cum prædone contrahit, ejus plenus est consensus, utcumque provido metu inducti: nec hic est metus proprie dictus, qui cadit in constantem virum, cum præsens obversatur periculum cruciatus aut mortis, quo amittitur constantia & omne consilium abjicitur, sed quidam prævisus adversus futurum malum, quod ita exspectatur, ut sæpe non accidat.

23 *In heredem transeunt quæ in humano*] Debita ex contractu legitimo; hi enim bonis adhærent, & quocumque bona veniant, hoc commodum aut incommodum secum ferunt. At ubi quis injusto metu coactus interposito jurejurando promittit, nullus est contractus legitimus, sed tantum vinculum personale, quod cum persona extinguitur, nisi novum jus accedat, hoc est, moriens forte qui promisit, ultima voluntate mandet heredi, ut illud solvat.

24 *Dissimulare*] Impunita transmittere.

(cc) At vide quæ diximus ad PUFFENDORFIUM, *De Jur. N. & Gent.* Lib. III. cap. 6. §. 11. Not. 11. *J. B.*

VI. Quid dicemus de ſubditorum bellis adverſus reges aliaſque ſummas poteſtates? his, etiamſi cauſam 25 per ſe non injuſtam habeant, 26 jus tamen per vim agendi deeſſe oſtendimus * alibi. Poteſt interdum & tanta eſſe aut cauſæ injuſtitia, aut reſiſtendi improbitas, ut puniri graviter poſſit. Tamen ſi quaſi cum deſertoribus aut rebellibus actum ſit, 27 pœna promiſſo opponi non poteſt, ſecundum ea quæ modo diximus. Nam & ſervis fidem ſervandam veterum pietas exiſtimavit, credito † Lacedæmonios iram divinam expertos, quod Tænarenſes ſervos contra pacta occidiſſent. Et Diodorus ‡ Siculus notat fidem ſervis datam in fano Palicorum nunquam a quoquam domino fuiſſe violatam. 28 Metus autem illati exceptio & hic poterit elidi interpoſito jurejurando, ſicut § M. Pomponius tribunus plebis jurejurando obſtrictus ſervavit, quod L. Manlio metu coactus promiſerat.

VII. Sed hîc ſupra priores ſpecialem difficultatem facit 29 jus legis conſtituendæ & jus ſupereminens dominii 30 in res ſubditorum quod civitati competit, & ejus nomine a ſummam poteſtatem habente exercetur. Id enim jus ſi ad omnes ſpectat res ſubditorum, quidni etiam ad 31 jus ex promiſſo bellico natum? quod ſi conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac proinde belli niſi per victoriam finiendi ſpes nulla. Sed notandum contra eſt, jus illud ſupereminens 32 non promiſcue competere, ſed quatenus communiter expedit in regimine non dominico ſed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia ſervari, quo ea pertinent quæ de præſenti ſtatu tuendo alibi dicta a nobis ſunt. Adde quod ubi hujus dominii uſum res exigit,

* *Lib.* 1, *c.* 4.

† *Aelian. Var. Hiſt.* VI. 7.

‡ *Lib.* XI. *c.* 88.

GROTII.

§ *M. Pomponius tribunus plebis*] *Juravit tribunus, nec fefellit, & cauſam accuſationis remiſſæ concioni reddidit. Nulli alii licuit impune tribunum in ordinem redigere.* Seneca de beneficiis III, c. 37.

GRONOVII.

25 *Per ſe non injuſtam*] Puta injuſta tyrannide preſſi.

26 *Jus tamen*] Adſtringit enim eos civilis ordo ad obedientiam & patientiam.

27 *Pœna promiſſo*] Non liberatur princeps fide illis data, dicendo eos pœnam ſibi debere: itaque cum illa promiſſum ſuum compenſari, nec ſe id ſervare teneri, & ſufficere, ſi pœnam remittat.

28 *Metus autem illati*] Quod dicere poteſt imperans ſe a ſubjectis rebellibus injuſto metu coactum ea promiſiſſe, eoque civili jure poſſe reſcindere contractum initum, id ei prodeſſe nequit, quia plerumque intervenit jusjurandum.

29 *Jus legis conſtituendæ*] Quod ſumma poteſtas legem poteſt ferre & abrogare.

30 *In res ſubditorum*] Ut poſſit eas dominis auferre aut conſumere in utilitatem publicam. 2, 14. 7.

31 *Jus ex promiſſo*] Quod acquiſiverunt ſubjecti ab imperante armis rebellibus expreſſum.

32 *Non promiſcue*] Ut pro libidine ſua poſſit princeps vel civitas abuti privatorum bonis.

git, 33 compensatio tamen facienda est, ut infra latius explicabitur.

VIII. 1. Præterea possunt pacta sanciri jurejurando, nec tantum a rege aut senatu, sed & ab ipsa civitate, quomodo in leges suas Lacedæmonios jurare fecit * Lycurgus, Athenienses † Solon, & 34 ne personarum mutatione jus jurisjurandi intercideret, repeti quotannis jusjurandum. (dd) Id enim si fiat, omnino ne publicæ quidem utilitatis causa recedendum a promisso erit: nam & de suo cedere civitas potuit, & verba possunt ita esse aperta ut nullam exceptionem admittant. Valerius a Maximus Athenas ita alloquitur: *lege legem, quæ te jurejurando obstrictum tenet.* Romani hoc genus h leges sacratas appellabant, 35 per quas ipse populus Romanus, ut 36 Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur.

* *Plut. Lycurg.* pag. 57. † *Idem, Vit. Solon.* pag. 92.

a Lib. v, c. 3. n. 3. ext.

2. Est ad hanc rem pertinens disputatio per se obscurior apud 37 Livium libro tertio, ubi ex sententia multorum juris interpretum ait tribunos esse sacrosanctos, non etiam ædiles, judices, decemviros, quorum tamen si cui noceretur id non jure fieret. Causa discriminis est, quod ædiles atque alii 38 lege sola defendebantur: quod autem postremum populus jussisset id ratum erat, manente tamen lege nemini contra agere jus erat. at tribunos religio publica populi Romani tuebatur. nam jusjurandum interceſſerat, quod ab his ipsis qui juraverant salva religione tolli non poterat. Dionysius Halicarnassensis *b* libro sexto: Βρῦτος ἐκκλησίαν συναγαγὼν συνεβούλευε τοῖς δημόταις ἱερὰν καὶ ἄσυλον ἀποδεῖξαι τὴν ἀρχὴν, νόμῳ τε καὶ ὅρκῳ βεβαιώσαντας αὐτῇ τὸ ἀσφαλές· ἐδόκει ταῦτα πᾶσι· 39 *Brutus concione advocata auctor*

b Cap. 89.

Qui-

GROTII.

h *Leges sacratas appellabant*] Vide *Manutium* de legibus.

GRONOVII.

33 *Compensatio tamen*] Quoties princeps vel civitas bona privatorum arripit publici commodi causa, debet pro illis satisfacere ei, qui sua perdit.

34 *Ne personarum*] Ne posteri exciperent jusjurandum illud fuisse personale, atque ideo obligasse tantum jurantes.

35 *Per quas ipse populus*] Non hoc dicit Cicero, sed *sacrosanctum nihil esse, nisi quod populus plebsve sanxisset.* Itaque oportebat quidem intervenire populum, ut lex sacrata ferretur: non tamen ubi populus intervenerat, ea lex statim sacrata erat: nisi fuisset adjecta sanctio, qui eam non servasset, ejus caput sacrum, hoc est, Diis devotum esset: eoque is homo a quovis posset occidi.

36 *Cicero pro Balbo*] C. 15.

37 *Apud Livium libro tertio*] C. 55.

38 *Lege sola*] Non etiam jurejurando, ut vult. Non tamen hæc discriminis esse causa videtur, sed quod neminem voluerunt sacrosanctum haberi, de quo id nominatim cautum non esset, ut factum fuerat in tribunis. Liv. 2, 33.

39 *Brutus*] Non ille regum expulsor, sed L. Junius, unus e primis tribunis plebis.

(dd) Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 17. Not. 2. J. B.

Quiritibus fuit, ut magistratum hunc non lege tantum sed & jurejurando inviolabilem redderent, quod omnibus placuit. Hinc lex illa sacrata appellatur. Ideoque improbatum fuit bonis [i] factum Tiberii Gracchi, cum Octavio tribunatum abrogavit, dicens tribunitiam potestatem a populo habere sanctimoniam, non adversus populum. Ergo ut diximus jurejurando & civitas & rex obstringi poterunt, etiam in causa subditorum.

IX. 4° Sed & tertio, qui metum non intulit, promissio valide fiet: nec scrutabimur quid aut quatenus ejus interfit, quæ juris Romani sunt subtilitates: natura enim omnium hominum interest ut hominibus aliis consulatur. Sic Philippo, [k] pace cum Romanis inita, *jus sæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus.

*Livius lib. XXXIX.

X. Sed &, quemadmodum probavimus alibi, status mixtos interdum existere, sicut de statu puro in purum, ita & [41] in mixtum transiri pactis potest: ita ut [42] subditi qui fuerant, incipiant summum habere imperium, aut certe partem ejus, etiam cum libertate partis ejus vi tuendæ.

XI. 1. Bellum vero solenne, id est, publicum utrinque & indictum sicut alia habet peculiaria in jure externo posita, ita & hoc, ut quæ in eo bello aut ejus finiendi causa promittuntur adeo sint valida, ut [43] ex causa metus injuste illati, invito eo cui promissa sunt, in irritum deduci non possint: quia sicut alia multa quantumvis vitio non carentia ex jure gentium pro justis habentur, [l] ita & metus qui tali bello utrinque infertur. Quod ni id placuisset, bellis talibus quæ valde sunt frequentia nec modus, nec finis potuisset imponi: quod tamen fieri interest humani generis. Et hoc potest intelligi jus illud esse bellicum quod cum hoste servandum ait † Cicero, cui & alibi [a] dictum, hostem in bello jura retinere, scilicet non tantum naturalia, sed & quædam ex gentium consensu orta.

† *De off.* III. 29.

[a] *Verr.* IV. 35.

2. Neque tamen hinc sequitur, eum qui tale quid bello injusto extorsit, salva pietate, salvis viri boni officiis, posse retinere quod

GROTII.

i *Factum Tiberii Gracchi*] Vide id late narratum *Plut.* in ejus vita. (pag. 831, *& seq.*)

k *Pace cum Romanis inita, jus sæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus*] Est simile exemplum apud *Paruta* lib. VI.

l *Ita & metus qui tali bello utrinque infertur*] Vide dictum scriptorem *de compositione pacis.*

GRONOVII.

40 *Sed & tertio*] Qui tanquam pacificator aut quomodocumque medius inter regem & subditos intervenit.

41 *In mixtum*] Ex pura monarchia in temperatam aristocratiam.

42 *Subditi qui fuerant, incipiant*] Ut *Helvetii* excusso *Austriacorum*, *Belgæ* liberi *Hispanorum* jugo.

43 *Ex causa metus injuste*] Eo prætextu, quasi vitium intervenerit contractui, aut metu injecto expressa sint, non possit ab his discedi, nisi remittente ipso rectore, cui promissa sunt.

quod accepit, aut etiam cogere alterum, ut ſtet pactis ſive juratis ſive injuratis. 44 Intus enim & ipſa rei natura id injuſtum manet: neque interna hæc injuſtitia actus tolli poteſt, niſi ex novo & vere libero conſenſu.

XII. Cæterum quod metum dixi haberi pro juſto qui bello ſolenni infertur, [m] de eo metu intelligi debet 45 quem jus gentium non improbat. Nam ſi ſtupri inferendi metu extortum ſit quippiam, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem conſtitutam intra jus naturale: quia jus gentium ad talem metum ſuam vim non porrigit.

XIII. 1. Servandam autem fidem etiam perfidis & nos in generali tractatione ſupra * diximus, & idem docet † Ambroſius: quod haud dubie porrigendum ad hoſtes quoque perfidos: quales Pœni, quibus Romani fidem ſancte ſervaverunt. *Se tunc Senatus, non eos quibus hoc præſtabatur aſpexit*, ait in hoc argumento [a] Valerius Maximus. Et [b] Salluſtius: *bellis Punicis omnibus, cum ſæpe Carthaginienſes & in pace & per inducias multa nefanda facinora feciſſent, nunquam ipſi per occaſionem talia fecere.*

2. Appianus [c] de Luſitanis fœdifragis, quos 46 Sergius Galba nova pactione deceptos trucidaverat: *ἀπιςία μὲν ἄρα ἀπιςίαν μετιὼν, ἀκ ἀξίως δὲ Ῥωμαίων μιμούμενος βαρβάρους· perfidia perfidiam ultus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.* Eoque nomine idem Galba poſtea a Libone tribuno plebis accuſatus eſt: quam rem narrans [d] Valerius Maximus, *miſericordia*, inquit, *illam quæſtionem, non æquitas rexit.* (ee) (male editur *texit*) *quoniam quæ innocentiæ tribui non poterat abſolutio, reſpectui puerorum data eſt.* Cato in originibus ſcripſerat, [e] niſi 47 pueris & lacrymis uſus eſſet, pœnas eum daturum fuiſſe.

XIV. Sed ſimul ſciendum eſt, duobus modis fieri poſſe ut quis a perfidia vacet, nec tamen id faciat quod promiſſum eſt, 48 defectu ſcilicet conditionis, & 49 per compenſationem. Defectu con-

* *Lib.* II, *c.* XIII. §. 16.
† *Offic.* I. 29.
a *Lib.* VI, *c.* 6. *n.* 3.
b *Bell. Catil.* cap. 50. *Ed. Waſſ.*
c *Bell. Hiſp. pag.* 288. *Ed. H. Steph.*
d *Lib.* VIII, *c.* 1. *n.* 2.
e *Cic. de orat. Lib.* I. *c.* 53. & *Bruto, c.* 20.

GROTII.

m *De eo metu intelligi debet, quem jus gentium non improbat*] Sic nihil prodeſt extorquenti promiſſio, quam legato capto is extorſit. *Mariana* XXX.

GRONOVII.

44 *Intus enim & ipſa rei natura*] Fictione tantum juris hoc juſtum eſt, ut aliquis finis perniciali diſcordiæ reperiretur; non per naturam rerum, aut legem morum, aut apud Deum.

45 *Quem jus gentium*] Qui infertur actionibus, quæ in bello conſenſu gentium licitæ putantur.

46 *Sergius Galba*] Leg. *Servius Sulpicius Galba.*

47 *Pueris & lacrymis*] C. Sulpicii Galli, hominis gratioſi ad plebem, filio, pupillo ſuo, & duobus parvis ſuis, quorum ſe, tanquam in procinctu teſtamentum faceret, ſine libra & tabulis pop. Rom. inſtituere tutorem orbitati dicebat: atque hi fletu ſuo populum moverunt.

48 *Defectu conditionis*] Si quis promiſit non omnino, ſed certo caſu & conditione, & is caſus, eave conditio non exſtiterit.

49 *Per compenſationem*] Si promiſſum eſt, & ipſe rem noſtram tenet mala fide & cum conſilio non reddendi, quæ ſit ejuſdem æſtimationis cujus eſt quod promiſſum eſt.

(ee) Neſcio quâ Editione uſus fuerit

conditionis non vere liberatur promissor, sed eventus ostendit nullam esse obligationem, ut quæ non nisi sub conditione contracta erat. Et huc referendus casus, si prior alter non implerit quod ex sua parte implere tenebatur. Nam unius ejusdemque contractus capita 50 singula alia aliis ineſſe videntur per modum conditionis, quasi expressum esset, hæc ita faciam si & alter faciat quæ promisit. Ideo * Tullus Albanis respondens, *Deos testes facit, uter prius populus res repetentes legatos aspernatus dimiserit, ut in eum omnes expetant clades belli. Non tenebitur pro socio*, ait † Ulpianus, *qui ideo renunciavit, quia conditio quædam quæ societas erat inita ei non præstatur.* 51 Hanc ob causam quoties alia mens est, solet diserte poni, ut si contra hanc aut illam partem quid fiat, cætera non eo minus rata maneant.

* *Apud Liv.* 1. 22.

† *L.* 14 *D. pro socio.*

a *Lib.* 11, *c.* VII, §. 2.

XV. n Compensationis originem *a* alibi indicavimus, cum diximus nos, si quod nostrum est, aut quod nobis debetur, consequi aliter non possumus ab eo, qui nostrum habet, aut nobis debet, tantundem in re quavis accipere posse: unde sequitur, ut multo magis possimus id, quod penes nos est, sive corporale est, sive incorporale, retinere. Ergo quod promisimus poterit non præstari, si non amplius valet quam res nostra quæ sine jure est penes alterum. o Seneca libro de beneficiis sexto: *sic debitori suo creditor sæpe damnatur, ubi plus ex alia causa abstulit quam ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem judex sedet* 52 *qui dicat. Pecuniam credidisti. Quid ergo? . . .* 53 *agellum quem non emeras possides: æstimatione facta debitor discede, qui creditor veneras.*

XVI. Idem erit si ex alio contractu is quicum negotium est, plus aut tantundem debet, idque ego aliter consequi non valeo. In foro quidem, ut p idem Seneca ait, 54 actiones quædam separantur, nec confunditur formula: sed illa exempla, ut ibidem dirit Auctor. Certè ejus ævo jam legebatur heic *rexit*. Saltem ita habet Editio Wecheliana, ann. 1627. à *Christophoro Colero* curata. *J. B.*

GROTII.

n *Compensationis originem alibi indicavimus*] *Tertullianus* Scorpiaco: *nulli compensatio invidiosa est, in qua aut gratiæ aut injuriæ communis est ratio.* (Cap. 6.)

o *Seneca libro de beneficiis* VI] Cap. 4.

p *Idem Seneca*] Eodem libro capitibus 6. & 7.

GRONOVII.

50 *Singula alia aliis ineſſe*] Adeo ut si unum non servetur, omnia pro irritis & violatis habeantur.

51 *Hanc ob causam*] Hæc exceptio ut elidatur, quoties eam valere nolunt contrahentes.

52 *Qui dicat*] Actori, pecuniam credidisti, itaque illum, unde petitur, condemno, ut tibi reddat: Sed & alia sæpe dicit. Quæ ista? nempe, credidisti tu quidem illi pecuniam, sed argentum, scilicet factum in vasis, ab eo, quacumque specie aut occasione acceptum, neque emtum aut jure tuum, possides: id æstimatum pluris est, quam quod petis. Ergo sic abi e judicio, ut te debitorem scias, qui creditorem præferebas, neque ultro aliquid debere illi, a quo nummos petiturus huc venisti.

53 *Agellum quem*] *Argentum quod.*

54 *Actiones quædam separantur*] Ita sunt

dicitur, certis legibus continentur, quas neceſſe eſt ſequi: lex legi non miſcetur: eundum eſt qua ducimur. Jus gentium iſta diſcrimina non agnoſcit, ubi ſcilicet alia juris ſui obtinendi ſpes non eſt.

XVII. Idem dicendum erit ſi qui promiſſum urget 55 non contraxerit, ſed damnum dederit. q Seneca ibidem: 56 *colonum ſuum non tenet, quamvis 57 tabellis manentibus, qui ſegetem ejus proculcavit, qui ſuccidit arbuſta, non quia recepit quod pepigerat, ſed quia ne reciperetur effecit.* Mox alia addit exempla: *pecus abegiſti, ſervum ejus occidiſti.* r Deinde: *licet me comparare inter ſe quantum profuerit mihi quiſque, aut quantum nocuerit, & tum pronuntiare, utrum plus debeatur mihi, an debeam.*

XVIII. Poſtremo & quod ex pœna debetur ei, quod promiſſum eſt, 58 poteſt contribui, quod eodem loco late explicatur: * *& beneficio gratia debetur, & injuriæ ultio: nec ego gratiam illi debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero abſolvimur.* mox †: ſ *comparatione facta inter ſe beneficii & injuriæ, videbo an etiam ultra mihi debeatur.*

* Cap. 5.

† Cap. 6.

XIX. 1. Sed ſicut 59 ſi quid inter litigantes convenerit, ei quod promiſſum eſt opponi lite manente non poterit, aut actio de qua lis erat, aut litis damna & impenſæ, ita nec manente bello compenſari poterit aut id unde ortum eſt bellum, aut quidquid bellico gentium jure fieri ſolet. 60 Negotii enim natura, ne nihil actum ſit, oſtendit conveniſſe ſepoſitis belli controverſiis. nam alioqui nulla eſſet pactio quæ non poſſet eludi: nec forte male huc aptum quod t apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam eſt: *Nullam excuſationem receperunt (majores) ut homines ſci-*

ſunt diverſæ, ut compenſari nequeant: ſed ſi duorum uterque adverſus alterum propriam actionem habet, uterque ſua uti, & quod ea continetur, proſequi neceſſe habet: nec tollit altera alteram.

GROTII.

q *Seneca ibidem*] Dicto cap. 4.

r *Deinde*] Dicto cap. 6.

ſ *Comparatione facta*] Eodem cap. 6.

t *Apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam eſt*] De benef. VII, 16.

GRONOVII.

55 *Non contraxerit*] Nihil quidem viciſſim promiſerit, ſed in culpa eſt, ut alter minus habeat.

56 *Colonum non tenet*] Non habet obligatum, ita ut fructus vel pecuniam, qua ille conduxit, exigere poſſit.

57 *Tabellis manentibus*] Formula vel inſtrumento conductionis illæſo & integro.

58 *Poteſt contribui*] Pro eo, quod promiſſum eſt, ut non præſtetur, poteſt imputari & compenſari id, quod propter maleficium promittendi debet, cui promiſſum eſt.

59 *Si quid inter litigantes*] Si qui jam contendunt in foro, de alia cauſa contraxerint, non poteſt alter contrahentium ſalva fide promiſſum negare, quod dicat ſe ab illo lite vexari & multum impendere. Sic etiam jam bellantes ſi quid inter ſe pacti fuerint, non re tota compoſita, nequit alter a pacto reſilire, propter cauſam aut continuationem belli.

60 *Negotii enim natura*] Hoc omni negotio naturaliter ineſt, ut præſumatur

ſcirent fidem utique præſtandam. Satius enim erat a paucis etiam juſtam excuſationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.

2. Quæ ergo ſunt quæ compenſari cum eo quod promiſſum eſt poterunt? nimirum ſi quid alter, quamvis ex alio contractu, inter bellum inito, debet: ſi damnum dedit intra induciarum tempora: ſi legatos violavit, aut aliud quid fecit quod inter hoſtes jus gentium damnat.

3. Obſervandum tamen ut [61] inter eaſdem perſonas fiat compenſatio, ac ne jus tertii cujuſquam lædatur: ita tamen ut ſubditorum bona pro eo quod civitas debet jure gentium obligata in-

Libro III, c. 11. §. 2. telligantur, ut alibi * diximus.

4. Addamus & hoc, generoſi eſſe animi ſtare federibus etiam poſt aliquid injuriæ acceptum: quo nomine ſapiens † Indus Iarchas laudabat regem, qui læſus a vicino federato, *οὐ παρέλυσε τοὺς ὅρκους, ὅτω βεβαίως ὁμωμοκέναι φήσας, ὡς μηδὲ ὁπότε ἠδικεῖτο λυπεῖν αὐτὸν, non diſceſſit a jurata fide, ajens tam ſancte ſe juraſſe, ut alteri ne poſt acceptam quidem injuriam nociturus eſſet.*

† *Philoſt. lib. III, c. 9. vap. 20. Ed. Olear.*

5. Quæ vero de fide hoſtibus data incidere ſolent quæſtiones, ferme omnes ſolvi poſſunt, ſi adhibeantur regulæ ſupra traditæ [a], cum de vi, tum quorumvis promiſſorum, tum ſpeciali jurisjurandi, federis ac ſponſionum, & de regum jure ac obligatione, deque ambiguis interpretandis diſſertavimus. Tamen ut & antedictorum uſus ſit manifeſtior, & ſi quid præterea controverſi eſt diſcutiatur, ſpecialium quæſtionum frequentiores atque illuſtriores attingere non pigebit.

[a] *Lib. II, c. XI. XIII. XV. XVI.*

tur aliquid actum, non pueriliter luſum. Hoc autem caſu non poteſt aliquid actum videri, niſi ſepoſita cauſa principali.

61 *Inter eaſdem perſonas*] Quod in compenſationem mei promiſſi imputare alicui volo, ſit ejus, quicum mihi res eſt, non alicujus tertii.

CAPUT XX.

De fide publica qua bellum finitur, ubi de pacis pactione, de ſorte, de certamine condicto, de arbitrio, deditione, obſidibus, pignoribus.

I. *Fidei inter hoſtes diviſio ad ordinem ſequentium.*
II. *Pacem facere in regio ſtatu eſſe regis.*
III. *Quid ſi rex ſit infans, furioſus, captivus, exul?*
IV. *In procerum aut populi ſtatu jus pacis faciendæ eſſe penes plures.*
V. *Quomodo imperium aut pars imperii, aut regni bona pacis cauſa valide alienentur.*
VI. Qua-

VI. *Quatenus ex pace per regem facta populus aut ſucceſſores teneantur.*
VII. *Res ſubditorum pace concedi poſſe ob utilitatem publicam, ſed cum onere damni reſarciendi.*
VIII. *Quid de rebus jam bello amiſſis.*
IX. *Non diſtingui hic inter quæſita jure gentium & jure civili.*
X. *Utilitatem publicam apud externos pro probata haberi.*
XI. *Regula generalis in pace interpretanda.*
XII. *In dubio credi conventum, ut res maneant quo ſunt loco, quod quomodo accipiendum.*
XIII. *Quid ſi convenerit, ut reſtituantur omnia in eum ſtatum, quo ante bellum fuerant?*
XIV. *Tunc, qui, ſui juris cum eſſent, ſponte ſe alicui ſubjecerunt, non reddi.*
XV. *Damna bello data remiſſa in dubio cenſeri;*
XVI. *Non etiam quæ ante bellum privatis debebantur.*
XVII. *Pœnas etiam, ante bellum publice debitas, in dubio remiſſas cenſeri.*
XVIII. *Quid de jure privatorum ad pœnas?*
XIX. *Jus quod ante bellum publice obtendebatur, ſed controverſum erat, facile cenſeri remiſſum.*
XX. *Capta poſt pacem reddenda.*
XXI. *De pacto reddendarum rerum, quæ bello captæ ſunt, regulæ quædam.*
XXII. *De fructibus.*
XXIII. *De nominibus regionum.*
XXIV. *De relatione ad pactum antecedens: & de eo per quem ſtetit.*
XXV. *De mora.*
XXVI. *In dubio interpretationem faciendam contra eum, qui leges dedit.*
XVII. *Diſtinguuntur, novam bello cauſam præbere, & pacem rumpere.*
XXVIII. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod omni paci ineſt.*
XXIX. *Quid ſi ſocii vim intulerint?*
XXX. *Quid ſi ſubditi: & quomodo eorum factum approbatum cenſeri debeat?*
XXXI. *Quid ſi ſubditi aliis militent?*
XXXII. *Quid ſi ſubditis nocitum ſit? ubi diſtinctio adhibetur.*
XXXIII. *Quid ſi ſociis? ubi item diſtinguitur?*
XXXIV. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod in pace dictum eſt.*
XXXV. *An facienda diſtinctio capitum pacis.*
XXXVI. *Quid ſi pœna ſit adjecta?*
XXXVII. *Quid ſi neceſſitas obſtiterit?*
XXXVIII. *Pacem manere, ſi id velit is qui læſus eſt.*
XXXIX. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod eſt de ſpeciali natura cujuſque pacis.*
XL. *Amicitiæ nomine quid veniat?*
XLI. *Subditos & exules recipere an contra amicitiam ſit.*
XLII. *Sorte quomodo bellum finiatur.*
XLIII. *Quomodo condicto certamine; & an id licitum.*
XLIV. *An factum regum populos hic obliget.*
XLV. *Quis victor cenſendus.*
XLVI. *Quo-*

XLVI. *Quomodo per arbitrium finiatur bellum, & arbitrium hic intelligi sine provocatione.*
XLVII. *Arbitros in dubio intelligi adstrictos juri.*
XLVIII. *Arbitros de possessione pronuntiare non debere.*
XLIX. *Quæ sit vis deditionis puræ.*
L. *Quid officium victoris circa eos, qui sic se dedunt.*
LI. *De deditione conditionata.*
LII. *Obsides dari qui possint & debeant.*
LIII. *Quod jus in obsides.*
LIV. *An fugere obsidi liceat.*
LV. *An obses in aliam causam recte retineatur.*
LVI. *Mortuo eo, pro quo quis obses venit, obsidem liberari.*
LVII. *Rege qui obsidem dedit mortuo, an obses teneatur?*
LVIII. *Obsides interdum principaliter obligari: & alterum ex alterius facto non teneri.*
LIX. *Pignorum obligatio qualis?*
LX. *Luendi jus quando amittatur?*

I. INter hostes quæ conveniunt, fide aut expressa, aut 1 tacita constant. Fides expressa aut publica est, aut privata. Publica aut summarum potestatum, aut inferiorum. Quæ summarum est potestatum, aut bello finem imponit, aut eo manente vim habet. In his quæ bellum finiunt spectantur principalia & accessiones. Principalia sunt ipsa quæ bellum finiunt, 2 sive actu suo, ut pactiones, sive ex consensu 3 ad aliud relato, ut sortes, prælii exitus, arbitri pronuntiatio. quorum illæ mere sunt fortuitæ, alia duo 4 casum temperant cum viribus animi aut corporis, aut cum facultate judicante.

II. Pactiones inire, quæ bellum finiant, eorum est quorum est bellum *. rei enim suæ quisque moderator. Unde sequitur ut in bello utrinque publico hoc eorum sit, qui summi imperii exercendi jus habent. a Regis igitur hoc erit in statu vere regio, modo is rex etiam 5 jus habeat non impeditum.

* *Vide lib.* II, *c.* XV. §. 3.

III. 1. Nam rex qui ætatis est ejus †, quæ judicii maturitatem non habet, (quod in regnis aliquibus 6 lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æstimandum) qui imminutæ men-

† *Vide lib.* I. *c.* III. §. 24.

GROTII.

a *Regis igitur hoc erit*] *Mariana* XXI, 1.

GRONOVII.

1 *TAcita*] Quæ scilicet eorum consensum colligunt ex signis non nimium dubiis, aut ex iis quæ expressa sunt, tanquam horum postera & consequentia.

2 *Sive actu suo*] Præsenti partium consensu.

3 *Ad aliud relato*] Dilato in fortunæ aut mediæ personæ arbitrium.

4 *Casum temperant*] Partim sunt fortuita, partim pendent a numero & virtute copiarum, partim a vi mentis.

5 *Jus habeat non impeditum*] Potestate sua libere utatur.

6 *Lege definitur*] Quo ætatis anno a tutela aut cura liber habeatur.

mentis est, pacem facere non potest. Idem dicendum est [b] de rege captivo, si modo regnum ex consensu populi ortum habet. non enim credibile est a populo imperium delatum ea lege, ut & a non libero exerçeri possit. Ergo & hoc casu imperii [c] non quidem jus totum, sed exercitio & quasi tutela erit penes populum, aut eum cui id populus commiserit.

2. De his tamen quæ privatim sua sunt si quid pepigerit rex etiam captivus valebit, ad exemplum eorum quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod si exul sit rex, [d] pacemne facere poterit? sane, si constet eum non 7 obnoxium vivere: cæteroqui parum a captivo sors ejus distabit: nam sunt & 8 laxæ custodiæ. Regulus sententiam in senatu dicere recusavit, * dicens, quamdiu jurejurando hostium teneretur, non esse se senatorem. * *Cic. de off.* III. 27.

IV. 1. In procerum aut populi imperio jus paciscendi erit penes majorem partem, illic 9 consilii publici, hic civium 10 sententiæ dicendæ jus ex more habentium, secundum ea quæ diximus † alibi. Itaque sic pacta obligabunt etiam eos qui aliter † *Lib.* II, *c.* V. §. 17. senserunt. Livius: *a ubi semel decretum erit, omnibus id, etiam quibus ante displicuerit, pro bono atque utili fidere defendendum.* [a] *L.* XXXII. *c.* 20. Dionysius *b* Halicarnassensis: δίκαιον πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ πλειόνων κριθεῖσιν. *parendum his quæ pars major censuerit.* Appianus: δεῖ [b] *L.* XI. *c.* 56. πάντας τὸ κριθὲν ἀπροφασίστως ποιεῖν. *omnes decreto obsequi tenentur, nulla admissa excusatione.* Plinius: *c quod pluribus placuisset, cunctis tenendum.* Quos autem obligat pax, 11 iisdem & volentibus prodest. [c] *L.* VI. *epist.* 13.

V. 1. Nunc de rebus pactioni subjectis videamus. Imperium aut omne, aut ejus partem reges, quales nunc sunt plerique, regnum habentes non in patrimonio sed tanquam 12 in usufructu, pa- *Vasq. contr. ill. l.* 1, *c.* 4. *ibi multos allegat, & c.* 5. *vide supra lib.* II, *c.* VI. §. 3. *& seq.*

GROTII.

b *De rege captivo*] Vide *Guicciardinum* lib. XVI. & lib. XVIII. non semel.

c *Non quidem jus totum*] *Arumæus* in aureæ bullæ discursu: *Rudolphus Palatinus metu in Angliam profugerat, Henricus Moguntinus a Treverensi vi erat ejectus. Electuram tamen eo non perdidere.*

d *Pacemne facere poterit*] *Lucanus*:

Vejos habitante Camillo
Illic Roma fuit. (Phars. V. 28.)

Vide *Chassanæum* de gloria mundi parte V, consid. 89.

GRONOVII.

7 *Obnoxium vivere*] Servire cogi ei, cujus in finibus est.

8 *Laxæ custodiæ*] In quibus non quidem vinctus est aliquis, nec tamen sui arbitrii, ut Vonones apud *Tacitum* 2, annal. 4.

9 *Consilii publici*] Senatus comitiorum.

10 *Sententiæ dicendæ*] Suffragii ferendi.

11 *Iisdem & volentibus*] Loquitur de illis, qui dissenserunt quidem initio, sed tamen in eo, quod majori parti placuit, acquieverunt.

12 *In usufructu*] Non ut de eo, tanquam de privatis bonis paterfamilias, statuant pro arbitrio suo, sed id teneant, ut beneficium populi, quo ad vitam fruantur, quodque, quantum in ipsis est, fideliter conservent & augeant.

paciſcendo alienare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipſis ſuperior eſt, 13 lege publica tales actus in futurum plane irriti reddi poſſunt, ita ut 14 nec ad id, quod intereſt, obligationem pariant. Atque id populos voluiſſe credibile eſt, ne alioqui ſi ad id quod intereſt ſalva eſſet actio contrahenti, 15 ſubditorum bona pro debito regis caperentur, ac ſic de non alienando imperio vana eſſet cautio.

2. Ergo ut imperium totum valide tranſeat, populi totius conſenſu opus eſt, qui expediri poteſt per 16 partium legatos quos Ordines vocant. Ut pars aliqua imperii valide alienetur duplici opus eſt conſenſu, & corporis, & ſpecialiter ejus partis, de qua agitur, ut quæ invita a corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipſa tamen valide in ſe imperium transſcribet ſine populi conſenſu, in ſumma atque alias inevitabili neceſſitate, qui eam poteſtatem credibile eſt exceptam, cum ſocietas civilis coita eſt.

3. At in regnis patrimonialibus quo minus rex regnum alienet, nihil impedit. Fieri tamen poteſt ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, ſi nempe regnum ſub onere ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet, poſſunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut ſeparabiliter, aut individue cum ipſo regno. Si hoc modo, 17 transſcribi poterunt, ſed non niſi cum regno: ſi illud, etiam ſeorſum.

4. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, * his vix eſt ut jus regni bona alienandi conceſſum videatur, niſi diſerte id appareat ex primitiva lege, aut more cui contradictum nunquam ſit.

* *Lib.* 11, *c.* VI. §. 13.

VI. Sed & quatenus promiſſo regis populus ac ſimul ſucceſſores obligentur, alibi † diximus: nempe e quatenus obligandi poteſtas 18 ſub imperio comprehenſa eſt. quod nec in infinitum protrahi, nec ad anguſtias nimias arctari debet, ſed ita intelligi ut

† *Lib.* 11, *c.* XIV. §. 10. *& ſeq. Vid. Vaſq. d. c.* 5. *n.* 9.

GROTII.

e *Quatenus obligandi poteſtas ſub imperio comprehenſa eſt: quod nec in infinitum protrahi, nec ad anguſtias nimias arctari debet*] Vide *Reinking.* lib. 1, claſſe III. cap. 5. num. 30. Vide & ſupra lib. 11, cap. XIV. §. 7. & 12.

GRONOVII.

13 *Lege publica*] In capitulando, ut vulgo loquuntur, ſeu lege regia formanda, in quam in aditu imperii jurent, poteſt præcaveri, ut ſi quid tale faciat rex, irritum & inane ſit.

14 *Nec ad id, quod intereſt*] Non modo ad implendum contractum, ſed ne quidem ad ſatisfaciendum aliqua compenſatione pro eo, quod non impletur.

15 *Subditorum bona pro*] Subjecti venirent in periculum bonorum amittendorum, quæ invadere poterat, qui contraxit pro eo, quod non præſtatur male promiſſum a rege.

16 *Partium legatos*] Provinciarum deputatos.

17 *Transſcribi*] Alienari.

18 *Sub imperio comprehenſa*] Eſt pars ejus, quod illi populus in ſe conceſſit, imperii.

ut valeat quod probabili ratione nititur. Plane aliud erit si quis rex simul subditorum dominus sit, * neque tam civile quam familiare imperium acceperit: ut qui bello victos in servitutem redigunt: aut si in personam quidem dominium non habeat, sed in res habeat, ut Pharao in terra Ægypti ex emto, & alii qui advenas in suum privatum receperunt. Nam hic 19 jus præter regium accedens efficit ut ex eo consistat, quod alioqui per se solo regio jure consistere non posset.

* *Supra lib. III, cap. VIII. §. 2.*

VII. 1. Disputari & hoc solet, quid in res singulorum possint pacis causa statuere, qui reges sunt, nec in res subditorum aliud jus habent 20 quam regium. Alibi diximus f res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis, ita ut civitas, aut qui civitatis vice fungitur, iis rebus uti, easque etiam perdere & alienare possit, non tantum ex summa necessitate, quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit, sed ob publicam utilitatem, cui privatas cedere illi ipsi voluisse censendi sunt; qui in civilem cœtum coierunt.

2. Sed addendum est, id cum fit, †civitatem teneri his, qui suum amittunt, sarcire damnum de publico, in quod publicum nomen 21 & ipse, qui damnum passus est, si opus est, contribuet. Neque hoc onere levabitur civitas, si nunc forte ei præstationi par non sit, sed quandocumque copia suppetit, exseret se quasi sopita obligatio.

† *Vasq. lib. 1. c. 5. Rom. conf. 310. Sylv. in verb. belli 1, §. 43.*

VIII. Neque illud indistincte admitto, quod dicit Ferdinandus a Vasquius, 22 agnoscere civitatem non debere id damnum, quod jam bello datum est, eo quod jus belli talia permittat. Nam jus illud belli 23 populos alios spectat, ut alibi *b* exposuimus: partim & hostes inter se, non cives inter se, qui cum socii sint æquum est *c* ut communia habeant damna, quæ societatis causa contingunt. Plane civili lege & hoc constitui poterit, ut 24 rei bello amis-

a *Lib. 1. cont. ill. c. 45 in fine.*
b *Lib. III, c. VI. §. 2. c. X. §. 5.*
c *L. cum duob. 52. §. quidam. 4. D. pro socio.*

GROTII.

f *Res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis*] *Gail.* II, obs. 57.

GRONOVII.

19 *Jus præter regium accedens*] Dominicum.

20 *Quam regium*] Non etiam familiare aut herile.

21 *Et ipse, qui damnum passus est*] *Fecit* voluit dicere: is paullo minus accipiet, quam amisit, proportione scilicet, secundum quam conferre deberet, si alius damnum fecisset, quod pro parte illi erat compensandum. [Sine caussâ Vir Doctissimus reprehendit heic Auctorem nostrum, quasi malè dixerit, *Damnum pati*, pro *facere*. At vero *Damnum pati* non tantum dicitur ab ULPIANO, L. 29. §. 1. D. *Ad L. Aquil.* sed etiam à SENECA, *De Ira*, I. 2. & à LUCANO, *Phars.* VIII. 750. Vide BRISSON. *De verbor. sign.* & FABRI *Thesaur.* ult. Edd. *J. B.*]

22 *Agnoscere non debere*] Civitatem non obligari ad sarciendum.

23 *Populos alios spectat*] Liberat populum a populo, externos ab externis; non civem a cive.

24 *Rei bello amissæ*] Quemadmodum Romani in armis sustulerunt postliminium.

amiſſæ cauſa nulla adverſus civitatem actio ſit, ut ſua quiſque acrius defendat.

IX. Sunt qui latum diſcrimen collocant inter ea, quæ civium ſunt ex gentium jure, & ea quæ eorundem ſunt ex jure civili, ut in hæc jus laxius regi concedant, etiam auferendi ſine cauſa & compenſatione, in illa non item: perverſe: nam dominium ex qualicunque cauſa ortum ſit, ſuos ſemper effectus habet ex ipſo jure naturali, ut ſcilicet auferri nequeat niſi ex cauſis [25] quæ aut dominio inſunt ſuapte natura, aut [26] ex dominorum facto ortum habent.

X. Sed hæc inſpectio, ne niſi ex publica utilitate res privatorum concedantur, regem ſpectat & ſubditos, ut illa de damno ſarciendo civitatem & ſingulos. Nam externis, qui [27] cum rege contrahunt, ſufficit factum regis, non tantum [28] ob præſumtionem quam ſecum adfert dignitas perſonæ, verum etiam ob
* *Lib.* III, c. 11. [29] gentium jus, * quod bona ſubditorum obligari ex facto regis patitur.

XI. 1. Circa interpretandas pacis conventiones obſervandum
† *L.* II, *c.* XV. §. 11. 12. eſt quod ſupra † a nobis eſt traditum, [30] quo quidque plus habet favoris, eo laxius accipiendum; [31] quo longius abit, eo reſtrictius. Si jus naturæ merum ſpectamus, maximus favor in eo eſſe videtur ut ſuum quiſque conſequatur, quod Græci dicunt ἕκαστον ἔχειν τὰ ἑαυτῦ· & proinde videtur [32] ambigue poſitorum interpretatio eo ducenda, ut qui juſta arma habuit id conſequatur ob quæ arma ſumſit, & damna ſumtuſque recuperet: non item ut pœnæ nomine quicquam lucretur, id enim eſt odioſius.

2. Sed quia ad pacem veniri [33] vix ſolet injuriæ confeſſione, ideo ea ſumenda eſt in pactis interpretatio, [34] quæ partes quoad belli juſtitiam quam maxime æquet: quod fieri ſolet duobus maxime

GRONOVII.

25 *Quæ aut dominio inſunt*] Velut ineſt ei, ut poſſit ſervire publico, & totius civitatis periculum levare.

26 *Ex dominorum facto*] Sive contraxerint, ſive deliquerint.

27 *Cum rege contrahunt*] Et aliquid ſubjectis ejus ablatum accipiunt, etiamſi citra neceſſitatem & publicam utilitatem ablatum, etiamſi civitas id non reſarciat, non verendum ne malo jure rem teneant, quia illis pro omni jure eſt factum regis tradentis.

28 *Ob præſumtionem*] Quod præſumitur rex hoc non niſi juſte facere.

29 *Gentium jus*] Quo, etſi non traderet, arripi tamen bona ſubjectorum poſſent propter debitum regis tanquam pignori oppoſita.

30 *Quo quidque plus*] Quo quidque caput eſt de re magis favorabili.

31 *Quo longius*] Odioſiorem rem continet

32 *Ambigue poſitorum*] Dubio ſenſu ſcriptorum.

33 *Vix ſolet injuriæ*] Nemo enim volens fatetur injuria ſe feciſſe.

34 *Quæ partes*] Qua parti utrique, quantum poteſt, relinquitur ſalva juſtitiæ fama & ſpecies.

xime modis: aut g ut quarum rerum turbata bello poſſeſſio eſt, 35 ex formula juris antiqui componatur: (quæ verba ſunt Menippi in * oratione qua de federum generibus diſſerit) aut 36 ut res maneant quo ſunt loco: quod Græci dicunt ἔχοντες ἃ ἔχουσι. * *Livius lib.* XXXIV. c. 57.

XII. 1. Ex his duobus poſterius in dubio magis eſt ut præſumatur, quia facilius eſt, & nullam inducit mutationem. Hinc eſt illud quod a Tryphonino notatum eſt, † ut in pace illis demum captivis poſtliminium ſit de quibus id in pactis erat comprehenſum, ut recte emendare Fabrum diximus a ſupra, & certis argumentis evicimus. Sic & transfugæ non reddentur niſi convenerit. Nam h transfugas *b* jure belli recipimus. id eſt, per jus belli licet nobis admittere & noſtris aſſcribere eum qui partes mutat. Res cæteræ tali pacto manent penes tenentem.

† *L. in bello* 12. *D. de captivis.*

a *Supra hoc libro* c. 9. §. 4.

b *L. transfugam.* 51. *D. de acq. rer. dom.*

2. Illud autem *tenere* 37 non civiliter ſed 38 naturaliter ſumitur: in bellis enim ſufficit facti poſſeſſio, nec alia attenditur. *c* Agros autem diximus *d* ita teneri ſi munitionibus quibuſdam clauſi ſunt: nam temporariam inſeſſionem ut per 39 ſtativa hic non ſpectari. Demoſthenes pro Cteſiphonte *e* feſtinatum ait a Philippo, ut quæ poſſet loca occuparet, gnarus ut res erat, pacis confecto negotio, retenturum ſe quæ teneret. Incorporalia non tenentur niſi per res, quibus adhærent, ut ſervitutes prædiorum, aut per perſonas quarum ſunt *f*, dum ne in ſolo 40 quod hoſtium fuit exercenda ſint.

c *Dec. T. III. conſ.* 74.

d *Supra libro* III, c. 6. §. 4.

e *Pag.* 316. B.

f *Supra lib.* III, *cap.* VII. § 4.

XIII. In altero illo paciſcendi genere, quo reſtituitur poſſeſſio bello turbata, notandum eſt, ultimam, quæ ante bellum fuit, poſſeſſionem reſpici, ita tamen ut 41 privatis dejectis 42 interdicto aut 43 vindicatione apud judicem experiri liceat.

XIV. At

GROTII.

g *Ut quarum rerum turbata bello poſſeſſio eſt, ex formula juris antiqui componatur*] Vide *Parutam* lib. V.

h *Transfugas jure belli recipimus*] Supra hoc libro cap 1. in fine. in pace convenire & hoc ſolet, ne transfugæ recipiantur. Vide pacem Juſtiniani cum Choſroë apud *Menandrum Protectorem.* (Cap. 2.)

GRONOVII.

35 *Ex formula juris antiqui*] Reſtituatur cuique, quod antea habuit.

36 *Ut res maneant*] Ut ſervet quiſque quod bello cepit.

37 *Non civiliter*] Cum juſto titulo acquirendi.

38 *Naturaliter*] Quomodo tenere dicitur, quicumque habet quavis ratione.

39 *Stativa*] Caſtra ad tempus poſita.

40 *Quod hoſtium fuit*] Eorum qui hoſtes fuerunt, & nunc ita fecerunt pacem, ut de perſonis iſtis nihil ſint pacti.

41 *Privatis dejectis*] Si forte paullo ante bellum vis facta eſt, nec jure vindicata propter bellum interveniens, ita ut oriente bello invaſor poſſideat.

42 *Interdicto*] *Unde vi*, quo poſſeſſio adſeritur. § 6. Inſt. *de interd.*

43 *Vindicatione*] Qua proprietas adſeritur.

XIV. At si quis sui juris populus sponte se bellantium alteri subjecerit, 44 ad eum restitutio non porrigetur, ut quæ ad ea tantum pertineat, quæ vi, metu facta sunt, aut alioqui & dolo non nisi in hostem licito. Sic pace inter Græcos Thebani i Plataeam retinuerunt, dicentes: *οὐ βίᾳ ἀλλ' ὁμολογίᾳ αὐτῶν προσχωρησάντων, καὶ οὐ προδόντων, ἔχειν τὸ χωρίον. habere se eum locum non vi, non proditione, sed eorum quorum erat libera voluntate.* Parique jure Nisæa penes Athenienses mansit. Eadem distinctione adversus Ætolos utebatur * T. Quinctius. *Captarum*, inquiens, *urbium illa lex. Thessaliæ civitates sua voluntate in ditionem nostram venerunt.*

* *Livius lib.* XXXIII. *c.* 13.

XV. Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum censeri debet, ut quæ bello data sunt damna, eorum nomine actio non sit. quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum est; nam & hæc belli effecta sunt. In dubio enim ita censentur contrahere voluisse bellantes, ut neuter injustitiæ damnaretur.

† *Dec. cons.* 61.

XVI. Non tamen & 45 quæ privatis deberi † cœperunt belli tempore condonata censeri debent, nam hæc non belli jure quæsita sunt, sed bello tantum exigi vetita. Itaque sublato impedimento vim suam retinent. Jus vero quod ante bellum fuit, quanquam nemini facile ademtum censeri debet, (hanc enim ob causam maxime ut sua tenerentur respublicæ civitatesque constituræ sunt, ut recte ait *a* Cicero) intelligendum id tamen de eo jure quod ex rerum inæqualitate nascitur.

a L. 11. *De offic. c.* 21.

XVII. *k* De jure ad pœnas non æque. nam id jus, quatenus inter ipsos reges aut populos versatur, remissum ideo censeri debet, ne pax non satis pax sit, si veteres ad bellum causas relinquat. Quare & ignorata hic venient sub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos a Carthaginiensibus mersos 46 ignorabant Romani, narrante Appiano. *κρατῆσαι διαλλαγαὶ ἐν αἷς οὐδὲν ἔξω*

GROTII.

i *Plataeam retinuerunt*] Locus hic est apud *Thucydidem* v. (Cap. 17.) Præcesserat similis lib. III. *μὴ ἀνάδοτον εἶη ἡ Πλάταια, ὡς αὐτῶν ἑκόντων προσχωρησάντων· ne reddenda sit Plataea, cum ejus urbis homines sponte accesserint.* [Cap. 52. In iis autem, quæ statim sequuntur post locum primum, legitur quoque quod Auctor ait de *Nisæa.*]

k *De jure ad pœnas non æque*] *Gail.* de arrestis c. XIV, n. 7.

GRONOVII.

44 *Ad eum restitutio non*] Is non restituetur ex generali conventione, sed oportet specialiter de eo cautum fuerit.

45 *Quæ privatis deberi cœperunt*] Ex contractu civili ante bellum inito: ut ex. gr. quod colonus meus mihi debere cœpit, dum hostis agrum insidet: vel usuræ quarum dies cessit, dum debitor cum patria sua in hostium potestate est.

46 *Ignorabant Romani*] Cum scilicet pacem facerent, dein eo cognito non poterant propterea turbare pacem factam aut novas pœnas exigere. Sed exemplum est alienum. nam illa non erant facta & ignorabantur ante pacem statutam & primum bellum finitum; sed aliquanto post id tempus. Ita-

ἐστιν ἔγκοτον ὐδὲ μνησίκακον, inquit * Dionyſius Halicarnaſſenſis: *optima conciliationes quæ iram & offenſarum memoriam delent.* Iſocrates † Plataica: εἰρήνης ὄσης ὐ πρόσηκε μνησικακεῖν περὶ τῶν τότε γενομένων· *in pace non decet ante peccata exequi.*

* *Antiq. Rom.* Lib. III. c. 8. pag. 138. *Ed. Oxon.*

† *Pag.* 299. B. *Ed. H. Steph.*

XVIII. De privatorum jure ad pœnam non tanta eſt ratio ut remiſſum cenſeatur: quia ſine bello judiciis expediri poteſt: tamen cum hoc jus non ita noſtrum ſit ut quod ex inæqualitate naſcitur, & pœnæ ſemper aliquid odii habeant, 47 levis verborum conjectura ſufficiet, ut hoc quoque donatum intelligatur.

XIX. Quod vero diximus, jus quod ante bellum fuit ademtum facile cenſeri non debere, id in privatorum jure firme tenendum eſt. in jure autem regum & populorum facilius eſt ut condonatio aliqua intelligatur facta, ſi modo verba aut conjecturæ non improbabiles ſuppetant: maxime vero ſi jus de quo agitur non liquidum erat, ſed in controverſia poſitum. Benignum enim eſt credere id actum, ut belli ſemina evellerentur. Idem quem modo laudavi *a* Dionyſius Halicarnaſſenſis: οὐκ ἀπόχρη τοῦτο μόνον ἡμᾶς σκοπεῖν ὅπως ἂν τὴν παροῦσαν ἔχθραν διαλυσαίμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὥστε μηδ' αὖθίς ποτε πολεμήσαιμεν ἔτι δεῖ παρασκευάσασθαι· ὐ γὰρ ἀναβολὰς ποιησόμενοι τῶν κακῶν συνεληλύθαμεν, ἀλλ' ἀπαλλαγάς. *non tam cogitandum eſt de ſarcienda in præſens amicitia, quam id curandum ne bello iterum implicemur: neque enim ad differenda ſed ad auferenda mala convenimus:* quæ poſtrema verbo tenus ferme deſumta ſunt ex Iſocrate, *b* oratione de pace.

a *L.* III. c. 9.

b *Pag.* 164. C.

XX. Quæ poſt perfectas pactiones capta ſunt, reddenda ſatis conſtat: ſublatum enim jam erat belli jus.

XXI. At in pactionibus, quæ ſunt de reddendis his, quæ bello capta ſunt, primum latius interpretandæ 48 quæ mutuæ ſunt quam quæ claudicant: deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent quam quæ de rebus: & inter eas quæ de rebus, hæ quæ de agris plus quam quæ de rebus mobilibus: & quæ de his quæ penes publicum ſunt plus quam quæ penes privatos: & inter eas quæ penes privatos, plus illæ quæ reddi jubent 49 lucrativo titulo poſſeſſa, quam oneroſo, ut quæ emtionibus *c*, quæ dotibus tenentur.

c *Cic. de Offi.* II. 23.

XXII. Cui pace res conceditur, ei & fructus conceduntur a tempore conceſſionis, non retro, quod recte *d* defendit Cæſar Auguſtus contra Sextum Pompejum, qui Peloponneſo ſibi conceſ-

d *App. civ.* v. p. 716.

Itaque poſtquam ea reſciverunt Romani, merito, quod prius fœdus violatum eſſet, minando bellum Pœnis imparatis, adegerunt illos ad novum fœdus, quo Sardinia ceſſerunt. [Vide APPIAN. *Bell. Punic.* pag. 3, 4. Edit. H. Steph. *J. B.*]

47 *Levis verborum conjectura*] Si minima detur anſa formulam pacis ita interpretandi, ut & iſtæ lites ceſſare debeant.

48 *Quæ mutuæ ſunt*] Ubi utrimque redditur, quam ubi tantum ab altera parte.

49 *Lucrativo titulo*] Donatione, teſtamento.

ceſſa, ſimul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur ſibi vindicabat.

XXIII. 1 50 Nomina regionum accipienda ex uſu præſentis temporis, non tam vulgi quam peritorum. nam a peritis negotia talia tractari ſolent.

XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem uſum, quoties 51 relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitas cenſeri qualitates aut conditiones priore pacto expreſſas: & 52 pro facien-
* *Quint. decl.* te habendum qui facere voluit, * ſi per alterum, quicum controverſia eſt, ſtetit quo minus fieret.

CCCXLIII. XXV. Quod vero quidam ajunt 53 moræ purgationem intra breve tempus admitti, m verum non eſt, niſi improviſa neceſſitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent mirum non eſt, cum eorum officium ſit, Chriſtianos ad ea permovere quæ caritati mutuæ conveniunt. At in hac quæſtione de pactis interpretandis non jam quærimus quid melius ſit, imo nec quid a quoque religio & pietas expoſcat; ſed ad quid cogi poſſit, quod totum verſatur in eo jure, quod externum diximus.

XXVI. In dubio autem ſenſu magis eſt ut contra eum fiat interpretatio, n 54 qui conditiones elocutus eſt, quod eſſe ſolet potentioris: (eſt ejus 55 qui dat non qui petit conditiones pacis
† *L. Veteribus. 39. D. de pactis.* (aa) dare, ait Annibal) ſicut & contra venditorem † ſit interpretatio: habet enim quod ſibi imputet, qui non apertius locutus eſt: alter autem quod plures ſenſus recipiebat, id ſuo jure accipere potuit in partem ſibi utiliorem. unde alienum non eſt quod
a *Ethic. Nicom.* VIII. 15. Ariſtoteles a dixit: *διὰ τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας ἔστης, ἡ τῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν· ubi utilitatis cauſa amicitia eſt, ibi 56 ejus qui accipit utilitas ejus quod debetur menſura eſt.*

XXVII. Quo-

GROTII.

1 *Nomina regionum accipienda ex uſu præſentis temporis*] Vide *Guicciardinum* libro v.

m *Verum non eſt, niſi improviſa neceſſitas impedimento fuerit*] Vide *Albertum Argentinenſem.*

n *Qui conditiones elocutus eſt*] *Plautus* Perſa: *tua merx, tua indicatio eſt.* (IV. 4. 37.) In hac re ſolet prior loqui is qui plus valet; ut vero petantur conditiones, loqui prior ſolet qui eſt infirmior. *Plutarchus* Sulla: *τῶν διαλλαττομένων ἐστὶ τὸ πρότερος λέγειν· τοῖς δὲ νικῶσιν ἐξαρκεῖ τὸ σιωπᾶν. eorum eſt prius loqui qui opus habent pace, victori ſatis eſt tacere.* (Pag. 467. C.)

GRONOVII.

50 *Nomina regionum*] Provinciarum, diœceſium, quod interdum latius, interdum ſtrictius accipiuntur.

51 *Relatio fit*] Si dictum ſit, ita poſſideri aut reſtitui debere, ut definitum ſit in pacto ante tot annos inito.

52 *Pro faciente habendum*] Quaſi reſtituerit, nec naſci cum eo novam actionem putandum.

53 *Moræ purgationem*] Aliquam excuſationem, ſi quis ſtatutum reſtitutioni tempus non obſervaverit.

54 *Qui conditiones elocutus eſt*] Qui formulam dictavit, aut concepit.

55 *Qui dat*] Pacem.

56 *Ejus qui accipit*] Ex commodo accipientis grandius aut minus æſtimatur, quod debetur.

(aa) *Dicere*, non *dare*, eſt apud LIVIUM, qui ita *Hannibalem* inducit loquentem, Lib. XXX Cap. 30. J. B.

o Pa-

XXVII. Quotidiani uſus & illa diſputatio eſt: quando pax rupta cenſeatur: quod Græci vocant παρασπόνδημα. non enim idem eſt 57 novam bello cauſam præbere & pacem rumpere: ſed multum inter hæc intereſt, tum 58 ad committendam pœnam a peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus, in quem peccatum eſt. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id 59 quod omni paci ineſt, aut contra id quod 60 in pace dictum eſt aperte, aut contra id quod 61 ex pacis cujuſque natura debet intelligi.

XXVIII. Contra id quod omni paci ineſt fiet, ſi vis bellica inferatur, nimirum ubi nulla nova ſubeſt cauſa: quæ ſi probabiliter adferri poteſt, ſatius eſt injuſtitiam ſine perfidia, quam cum perfidia admiſſam credi. Illud Thucydidis * vix opus habet moneri: λύσαι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ ἀμυνόμενοι, ἀλλ' οἱ πρότεροι ἐπιόντες. o *pacem rumpunt non qui vim vi arcent, ſed qui priores vim inferunt.* Hoc poſito, a quibus, & quibus illata vis armata pacem ſolvat, videndum eſt. * *Lib.* I. c. 123.

XXIX. Qui 62 ſocii fuerunt ſi quid tale faciant, pacem rumpi: video eſſe qui ſentiant. Nec nego ita conveniri poſſe, non proprie ut ex alieno facto alius fiat pœnæ obnoxius, ſed ut pax non

GROTII.

o *Pacem rumpunt non qui vim vi arcent, ſed qui priores vim inferunt*] Vide *Ammianum Marcellinum* initio libri XXIX. qui ſic de Romanis: *opera conſulta retro cedentes, ne ferro violarent adverſorum quenquam primi, & judicarentur diſciſſi federis rei, ultima trudente neceſſitate congreſſi ſunt.* Armenii in oratione ad Choſroën apud *Procopium* Perſicorum II. (c. 3.) λύσαι μὲν γὰρ τὴν εἰρήνην οὐχ οἳ ἂν ἐν ὅπλοις γένοιντο πρῶτοι, ἀλλ' οἳ ἂν ἐπιβουλεύοντες ἐν σπονδαῖς τοῖς πέλας ἁλοῖεν· *rumpunt pacem non qui primi in armis ſunt, ſed qui federis tempore deprehenduntur inſidiati alteris.* Apud eundem Vandalicorum II. Mauri: λύσαι γὰρ τὰς σπονδὰς, οὐχ ὅσοι ἀδικούμενοι ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς τοὺς πέλας κατηγορῶντες ἀφίσανται, ἀλλ' ὅσοι ὑποσπόνδους ἔχειν ἀξιοῦντές τινας, εἶτα βιάζονται. καὶ τὸν Θεὸν πολέμιον σφισι ποιοῦνται, οὐχ οἳ ἂν τὰ σφέτερα αὐτῶν κομιούμενοι ἐφ' ἑτέρους χωροῖεν, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἀλλοτρίων ἐπιβατεύοντες εἰς κίνδυνον πολέμου καθίσανται· *frangunt pacis fœdera, non qui injuriis affecti, palamque id dequeſti ad alios ſe transferunt, ſed qui, quos fœderatos habere volunt, violant: Deumque ſibi faciunt hoſtem, non ſi qui rebus ſuis ſecum ſumtis ad alios tranſeant, ſed ſi qui aliena invadentes eorum dominos in belli pericula cogunt.* (Cap. II.)

GRONOVII.

57 *Novam bello cauſam præbere &*] Alterum, ſi temere fiat, injuſtitia eſt; alterum, perfidia.

58 *Ad committendam*] Quia in poſteriore, quod gravius, plus pœnæ debet, qui ſacrati juris aliquid violat, & liberior excuſatiorque eſt ad non ſervanda cætera, quæ convenerunt.

59 *Quod omni paci*] Quod dictum, conventum, pactum intelligitur in genere, quotieſcumque pax coit.

60 *In pace dictum eſt*] Quod in ea quæ nunc placuit, ſatis evidenter & perſpicue cautum eſt.

61 *Ex pacis cujuſque*] Quod ipſum genus pacis, in quod conſenſum eſt, præſtari oportere recte judicantibus demonſtrat. *num.* 39. *ſpecialem naturam pacis* vocat.

62 *Socii fuerunt*] Eorum, quibuſcum bellavimus.

non videatur plene inita, ſed ſub conditione, 63 partim poteſtativa, partim caſuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeſte appareat, credi non debet: eſt enim enorme, & communi pacem facientium voto non convenit: ergo qui vim intulerunt, 64 aliis non adjuvantibus, pacis ruptæ 65 tenebuntur, & in eos
* *Panſ.* IX. *c.* I. bellandi jus erit, non in alios: contra 66 quam * Thebani aliquando contra 67 Lacedæmoniorum ſocios dixerunt.

XXX. Si quid ſubditi per vim armatam faciunt, ſine juſſu publico, videndum erit an privatorum factum 68 publice probatum dici poſſit: ad quod tria requiri, ſcientiam, puniendi potentiam,
† *L.* II, *c.* XXI. §. 2. *& ſeqq.* & neglectum, ex his quæ ſupra † tractavimus facile poteſt intelligi. Scientiam evincunt 69 facta manifeſta, aut denuntiata. Potentia 70 præſumitur niſi defectio appareat. neglectum oſtendit elapſum temporis ſpatium, quale in quaque civitate ad crimina punienda ſumi ſolet: Et talis 71 neglectus decreto idem valet;
a *Bell. Jud.* Lib. II. pag. 208. B. nec aliter accipiendum, quod ait apud Joſephum *a* Agrippa, regem Parthum arbitraturum pacem rumpi, ſi ſubditi ſui contra Romanos armati procedant.

XXXI. Quæri ſæpe ſolet an & hoc locum habeat, ſi cujus ſubditi non per ſe arma moveant, ſed aliis bellum gerentibus
b *L.* VII. c. 20. militent. Certe Cerites apud *b* Livium ſe purgant, ſuos non
c *Gell.* VII, *c.* 3. publico conſilio militaſſe. Eademque Rhodienſium *c* fuit defenſio. Et verius eſt, ut id quoque permittendum non ſit, niſi probabilibus argumentis appareat 72 actum aliud, ut nunc interdum fieri ſolet, exemplo veteri Ætolorum, quibus pro jure erat,
d *Polyb. libro* XVII. *c.* 4. 5. P ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου, *ex omni præda prædam ſumere:* *d* cujus moris hanc vim eſſe ait q Polybius: καὶ ἕτεροί τινες πολεμῶσι πρὸς

GROTII.

p Ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου] *Plautus* Truculento: *de præda prædam capio.* (II. 7. 15, 16.)

q *Polybius*] Vide eum & in excerptis.

GRONOVII.

63 *Partim poteſtativa*] Qua caveatur partim de eo, quod in poteſtate eſt, & noſtro arbitrio poteſt permitti aut impediri: partim de eo, quod forte fortuna accidere poteſt.

64 *Aliis non adjuvantibus*] Illis, quibus antea ſocii fuerunt, quieſcentibus, neque iſtos ſubornantibus.

65 *Tenebuntur*] Ipſi & non, quorum ſocii antea fuerant.

66 *Panſ.* IX.] P. 544.

67 *Lacedæmoniorum ſocios*] Platæenſes, quod Lacedæmonii, quorum illi ſocii fuerant in bello, Cadmea ex inſidiis occupata pacem rupiſſent, quamvis Platæenſes ipſi nihil deliquiſſent.

68 *Publice probatum*] Accipi poſſit, ut conſilio & approbatione populi, vel imperantis factum.

69 *Facta manifeſta*] Quæ qui fecit, ita palam fecit, ut civitas non poſſit non ſcire; aut ſi civitati ab eo, cui factum, ſignificatum eſt.

70 *Præſumitur niſi*] Creditur enim princeps vel populus in privatos juſtum habere imperium, niſi contrarium deceat manifeſta ſeditio.

71 *Neglectus decreto*] Perinde in culpa eſt, ac ſi decreto facinus eſſet probatum.

72 *Actum aliud*] Id prohibitum non eſſe.

πρὸς ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν ἧττον ἐξεῖναι τοῖς Αἰτωλοῖς ἄνευ κοινοῦ δόγματος καὶ παρ' ἀμφοτέροις πολεμοῦσι τὴν χώραν ἄγειν τῶν ἀμφοτέρων· *etiamsi non ipsi sed alij bellum gerant amici ipsorum aut socii, ut eo non minus Ætolis liceat, r citra publicum decretum utrique parti militare & utrinque prædas agere.* Livius * de iisdem: *juventutem adversus suos socios publica tantum auctoritate demta militare sinunt, & contraria sæpe acies in utraque parte Ætolica auxilia habent.* Olim Etrusci, negato Vejentibus auxilio, † si qui suæ juventutis voluntarii ad id bellum irent, non impediebant.

* Lib. xxxi. c. 34.

† *Liv. lib.* v. c. 17.

XXXII. 1. Rursum pax rupta censeri debet, non modo si toti corpori civitatis, sed & si subditis vis armata inferatur, nimirum 73 sine nova causa. Nam ut omnes subditi tuti sint, pax initur: est enim pax actus civitatis 74 pro toto & pro partibus. Imo & si causa nova subsit, 75 per pacem licebit se suaque defendere. Naturale enim hoc, ut ait *a* Cassius, arma armis repellere: ideo 76 abdicatum inter pares non est ut facile credatur. ulcisci autem aut ablata recuperare per vim non licebit, nisi postquam judicium erit negatum. Hæc enim res 77 moram fert: illa non fert.

a *L. vim vi, 1. §. 27. D. de vi & vi arm.*

2. At ſ si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium ac juri naturæ contrarium, ut quod faciunt id credendi sint omnino facere rectoribus suis improbantibus, & in eos judicium postulari non possit, quales sunt qui piraticam exercent; ab his & res recuperare & ultionem exposcere licebit tanquam a deditis. At alios innocentes eo nomine armis impetere, id vero est contra pacem.

XXXIII. 1. t 78 Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit: 79 sed his demum qui in pace comprehensi sunt, ut *b* ostendi-

b *Lib.* II, c. XVI. §. 13.

GROTII.

r *Citra publicum decretum*] Idem de Hunnis Sabiris suo tempore narrat *Agathias* libro IV. (Cap. 4.)

ſ *Si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium*] Ita Augustus judicavit contra Syllæum pro Herode. *Josephus* XVI, 16.

t *Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit*] *Thuanus* lib. LXV. anno ClɔIɔ LXXVIII. Est &, quod huc pertineat, apud *Hareum*, tomo II. historiæ Brabanticæ in anno ClɔIɔ LVI.

GRONOVII.

73 *Sine nova causa*] Qui post pacem initam damnum non dederunt vel offensam contraxerunt.

74 *Pro toto & pro partibus*] Pro ipso corpore sive omnibus junctim & singulis seorsum.

75 *Per pacem licebit*] Iis quibus vis infertur.

76 *Abdicatum inter pares*] Renuntiasse quemquam huic juri, qui non alteri sese submisit.

77 *Moram fert*] Ultionis aut ablatorum persecutio non necesse est, ut fiat in instanti, quemadmodum defensio contra repentinam vim aut aggressionem.

78 *Sociis quoque*] Illorum, quibuscum velut cum ducibus adversæ partis pax facta est.

79 *Sed his demum*] Potius dicendum,

dimus cum Saguntinam controverſiam examinavimus. Urgent hoc Corinthii in oratione, quæ eſt apud Xenophontem hiſtoriæ Græcæ * ſexto: *πᾶσιν ὑμῖν πάντες ἡμεῖς ὠμόσαμεν, omnes vos vobis omnibus juravimus.* Quod ſi ipſi ſocii non pepigerint, ſed alii pro ipſis, idem tamen ſtatuendum erit, poſtquam ſatis conſtat, eos ſocios pacem ratam habuiſſe. nam quamdiu adhuc incertum eſt an ratam habere velint, 80 hoſtium loco ſunt.

* *Cap. 5. §. 37.*

2. Aliorum ſociorum, † ut & cognatorum & affinium, qui nec ſubditi ſunt, nec in pace nominati, ſeparata cauſa eſt, nec ad pacem ruptam vis in eos trahi poteſt. neque tamen ſequitur, ut & ſupra diximus, bellum eo nomine ſuſcipi non poſſe, ſed id bellum erit ex nova cauſa.

† *Cep. conſ. 690. Dec. conſ. 531.*

XXXIV. Rumpitur & pax, ut diximus, faciendo contra id quod in pace dictum eſt: ſub faciendo autem comprehenditur 81 & non facere quod & cum oportet.

XXXV. Neque admittam hic diſcrimen capitum pacis quæ majoris, quæque minoris momenti ſint. Satis enim magna ut ſerventur videri debent quæ pace comprehenſa ſunt. Bonitas tamen, maxime Chriſtiana, leviores culpas, accedente præſertim pœnitentia, facilius condonabit, ut illud *a* locum habeat,

Quem pœnitet peccaſſe, pœne eſt innocens.

a *Sen. Agam. verſ. 243.*

Sed quo magis paci caveatur, conſultum erit u ut capitibus minoris momenti adjiciatur *b*, ut ſi quid adverſus ea factum erit, pacem non rumpat: aut ut 82 arbitri prius adeantur quam arma inferre liceat, quod erat in federe Peloponneſiaco, memorante † Thucydide.

b *Vide ſupra lib. II, c. XV. §. 15.*

XXXVI. Et plane ſentio id actum videri, x ſi qua ſpecialis pœna 83 adjecta ſit: non quod neſciam poſſe ita contrahi, ut electio ſit ejus, cui facta eſt injuria, pœnam malit, an a transactione recedere, ſed quod negotii natura hoc, quod dixi, potius requirat. Illud quidem conſtat, & jam *c* ſupra dictum a nobis eſt, & hiſtoriæ auctoritate probatum, pacem non rumpere qui pa-

c *Lib. III, c. XIX. §. 14.*

dum, niſi qui nominatim excepti ſunt, aut niſi quos certo conſtat comprehendi non potuiſſe, ut ſi ſubjecti alterius alteri ſeſe applicent.

Vide *Procopium* Gotth. I. (Cap. 12.)

GROTII.

u *Ut capitibus minoris momenti adjiciatur, ut ſi quid adverſus ea factum erit, pacem non rumpat*] Vide egregium exemplum in pace Juſtiniani, Juſtinianum inter & Choſroën. *Menander Protector* eam habet. (Cap. 2.)

x *Si qua ſpecialis pœna adjecta ſit*] Ut in Gotthorum pactis cum Francis.

GRONOVII.

80 *Hoſtium loco ſunt*] Si ſcilicet ante pacem hoſtes fuerunt.

81 *Et non facere*] Facere contra pacta videtur & qui non facit, quod eum facere placuit, & qui non facit, quo tempore facere debuit ex pacto aut negotii natura.

82 *Arbitri prius adeantur*] Sumatur judex medius & neutrarum partium, apud quem diſceptetur.

83 *Adjecta ſit*] Certo capiti, ni ſervetur.

84 *Poſte-*

pactis ſimpliciter factis [84] poſterior non ſtat: neque enim tenebatur niſi ſub conditione.

XXXVII. Quod ſi neceſſitas aliqua in cauſa ſit, quo minus pars una impleat id quod promiſſum eſt, puta ſi res perierit, aut ablata ſit, aut factum redditum ſit aliquo eventu impoſſibile, pax quidem rupta non cenſebitur: nam, ut diximus, non ſolet illa pendere a [85] conditione caſuali. Sed alter optabit, an expectare malit, ſi qua ſpes ſit impleri promiſſum ſerius poſſe, an [86] æſtimationem accipere, an [87] mutuis præſtationibus iſti capiti reſpondentibus aut æquum valentibus liberari.

XXXVIII. Certe, etiam poſt læſam fidem, * integrum eſt [88] innocenti pacem ſervare, ſicut Scipio fecit poſt multa Carthaginienſium perfida facta, quia contra obligationem faciendo nemo ſe obligationi eximit: &, ſi additum eſt, ut tali facto pax rupta habeatur, adjectum id cenſeri debet in commodum innocentis duntaxat, ſi eo uti velit.

* *Vide ſupra hoc libro c. XIX. §. 13, 14.*

XXXIX. Poſtremo diximus, pacem ſolvi faciendo id, quod ſpecialis pacis natura repudiat.

XL. 1. Sic quæ [89] contra amicitiam ſunt, rumpunt pacem, quæ [90] ſub amicitiæ lege contracta eſt: quod enim inter cæteros ſolius amicitiæ [91] officium exigeret, hic etiam pacti jure præſtandum eſt. Et huc, non vero ad quamvis omnino pacem (eſt enim & fedus, non amicitiæ cauſa, ut nos † Pomponius docet) refero multa, quæ de [92] injuriis non armatis & contumelia a legum peritis diſſertari ſolent, & præcipue illud *a* Tullii: *poſt reditum in gratiam* [93] *ſi quid eſt commiſſum*, [94] *id non neglectum ſed violatum putatur, nec imprudentiæ ſed perfidiæ aſſignatur.* Sed hic quoque [95] detrahenda quantum fieri poteſt facto invidia.

† *L. Poſtliminio 5. D. de capt.*

a Pro Gabin. Apud Hieronym. Apol. adv. Ruſin.

2. Ita-

GRONOVII.

84 *Poſterior non ſtat*] Cum prius alter eis non ſtetit, & ipſe poſterius ea implere ceſſavit.

85 *Conditione caſuali*] Sed poteſtativa ſcilicet, id eſt, non ſolet ita ſtatui, ut, quod forte fit, eam rumpat, ſed quod conſilio & culpa.

86 *Æſtimationem accipere*] Aliud tantundem valens.

87 *Mutuis præſtationibus*] Sibi remitti, quod ipſe facturum ſe promiſit, in compenſationem ejus quod ab altero non præſtatur.

88 *Innocenti pacem ſervare*] Quieſcere & ab eo vinculo, quo tenetur alter, eum non dimittere.

89 *Contra amicitiam*] Quibus malevolus declaratur animus, etſi proprie nihil fiat adverſus præcipua pacti capita.

90 *Sub amicitiæ lege*] Cui additum eſt inter articulos, ut poſthac vivant tanquam boni & fideles amici.

91 *Officium exigeret*] Quod fieri deberet lege humanitatis & morum, cui qui non paret, facit quidem improbe, non tamen actionem alteri parit.

92 *Injuriis non armatis*] Quæ fiunt ſine vi, aut ſi negentur honores debiti, aut fiat aliud quid in contumeliam ſocii.

93 *Si quid eſt commiſſum*] Si qua offenſio data.

94 *Id non neglectum*] Pro fraude & culpa habetur, non pro negligentia.

95 *Detrahenda eſt invidia*] Ne nimis cito in bellum ruatur, factum, quamvis malignum, leniore potius animo accipiatur & mitiore vocabulo appelletur, quam graviore & invidioſiore.

2. Itaque personæ quamvis conjunctæ aut subditæ facta injuria, ipsi quicum pax inita est facta non censebitur, nisi aperte ad ipsius sugillationem facta sit, quam naturalem æquitatem in 96 servis atrociter læsis sequuntur leges * Romanæ: & adulterium aut stuprum 97 libidini potius quam inimicitiæ imputabitur: & invasio rei alienæ novæ potius cupiditatis reum faciet, quam fidei læsæ.

* *L. item 15. §. si quis 35. D. de injur. Instit. §. servis 3. eod. tit. Alex. 11. Cons. n. 3.*

3. Atroces sane minæ, nulla nova causa præcedente, cum amicitia pugnant: & huc referam arces in finibus structas, non tuendi sed nocendi causa, & insolitam copiarum conscriptionem, si justis satis indiciis appareat, in non alium hæc, quam in eum quicum pax facta est, comparari.

XLI. 1. y Subditos singulos, qui ex altera ditione in alteram migrare volunt, suscipere non est contra amicitiam. Neque enim naturalis tantum, sed & favorabilis est ista libertas, ut alibi † diximus. Eodem loco pono perfugium exulibus datum. Nam in exules, ut ex Euripide diximus *a* alibi, nullum jus civitati. Perseus apud Livium *b* recte, *quid attinet cuiquam exilium patere, si nusquam exuli futurus est locus?* Aristides Leuctrica *c* secunda: δέξασθαι τὲς ἐκπισόντας, vocat κοινὸν ἅπασιν ἀνθρώποις. *commune jus hominum exules recipere.*

† *L. 11, c. v. §. 24.*

a *Ibid. §. 25.*

b *L. XLII. c. 41.*

c Immo *Orat. Leuctr. I. pag. 105. C. Tom. II.*

2. Plane z oppida aut magnos cœtus, qui civitatis 98 partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque magis eos qui ex sacramento, aut aliter, ministerium aut servitu-

GROTII.

y *Subditos singulos, qui ex altera ditione in alteram migrare volunt, suscipere, non est contra amicitiam*] Solon: χενίσθαι πολίταις ἀ δίδωσι πλὴν τοῖς φεύγουσιν ἀειφυγίᾳ τὴν ἑαυτῶν, ἢ πανοικίοις Ἀθήναζε μετοικιζομένοις ἐπὶ τέχνῃ. *civium albo asscribi non sivit, nisi eos qui e sua patria in exilium perpetuum ejecti essent, aut cum omni familia artificii alicujus exercendi causa Athenas migrassent.* [PLUTARCH. Vit. Sol. pag. 91. E.] Perseus apud *Appianum* in excerptis legationum num. 25. κοινῷ γε πάντων ἀνθρώπων νόμῳ, καθὰ καὶ ὑμεῖς τῶν ἑτέρων φεύγοντας ὑποδέχεσθε· *feci hoc communi hominum jure, quomodo & vos alibi ejectos suscipitis.* Commune hoc jus pactis firmari aut adstringi solet. Vide pacem Antiochi apud *Polybium* exc. leg n. 35. & apud *Livium*. (Lib. XXXVIII. c. 38.) pacem inter Romanos & Persas apud *Menandrum Protectorem*. (Cap. 2.) *Similem* de Helvetiorum inter se pactis. *Aradii, regibus Syriæ inter se certantibus, obtinuere, ut fugientes suscipere possent, sed non emittere.* Testatur id *Strabo* XVI. (Pag. 754. *Ed. Casaub. Paris.*)

z *Oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus*] Libro II, cap. V. §. 24. Vide & *Bizarum* libro XII.

GRONOVII.

96 *Servis atrociter læsis*] Tanquam id pertineat ad domini offensam.

97 *Libidini potius*] In eo peccasse magis aliquem interpretabimur, quod se continere non posset, quam quod in persona cara læsos nos vellet aut contemneret.

98 *Partem integrantem*] Qualis pars si abscedat, totum non manet integrum, sed mutilum fit.

99 *Idem*

tutem debent. De his autem, qui belli ſorte ſervi ſunt, 99 idem introductum gentium jure apud quoſdam populos ſupra * memoravimus. Sed & de his, 1 qui exules non acti pœnam juſtam effugiunt, dedendis egimus † alibi.

* *Lib.* III. c. 7.

† *L.* II, c. XXI. §. 3. *& ſeq.*

XLII. Sortis aleæ ſubjici belli exitus licite non ſemper poteſt, ſed tum demum, quoties de re agitur 2 in quam plenum habemus dominium. Nam ad ſubditorum vitam, pudicitiam, & ſimilia tuenda, civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex arctius obligatur, quam ut omittere poſſit eas rationes, quæ ad ſui & aliorum tutelam maxime ſunt naturales. Attamen ſi vera æſtimatione qui injuſto bello impetitur tanto ſit inferior, ut reſiſtendi nulla ſpes ſit, videtur ſortem offerre poſſe, ut certum periculum incerto evadat: hoc enim eſt de malis minimum.

XLIII. 1. Sequitur valde agitata quæſtio de præliis, 3 quæ definito numero condicuntur belli finiendi cauſa, puta inter ſingulos utrimque, ut Æneam & Turnum, Menelaum & Paridem: inter binos utrimque, (bb) ut inter *a* Ætolos & Eleos: inter tercenos utrimque, ut inter Horatios Romanos & Curiatios Albanos utrimque, ut inter tricenos utrimque, ut inter 4 Lacedæmonios & Argivos.

a *Pauſan.* Lib. V.

2. Si jus gentium externum tantum ſpectamus, non eſt dubitandum, quin per id ipſum talia certamina ſint licita: hoſtium enim cædem id jus indiſcrete permittit. Quod ſi vera eſſet veterum Græcorum, Romanorum, & aliarum gentium opinio, quemque vitæ ſuæ eſſe ſummo jure dominum, jam & interna juſtitia talibus præliis non deeſſet. Sed hanc ſententiam rectæ rationi ac Dei præceptis pugnare aliquoties jam *b* diximus. In proximi caritatem peccare eum, qui ob res, quibus carere poſſumus, retinendas, hominem occidit, alibi *c* oſtendimus & ratione, & ſacrorum oraculorum auctoritate.

b *Lib.* II, c. XIX. §. 5. & XXI. §. 11.

c *Lib.* II, c. I. §. XII.

3. Ad- *& ſeqq.*

GRONOVII.

99 *Idem introductum*] Ut eos aufugientes a dominis, in quorum ſervitutem bello venerunt, recipere, nec reddere liceat.

1 *Qui exules non acti*] Qui non ſunt damnati exilio, ſed ipſi ſolum mutaverunt fuga, ne gravius punirentur.

2 *In quam plenum*] In qua & exequi jus noſtrum, & id remittere ſine injuſtitia poſſumus.

3 *Quæ definito numero*] Ubi jubentur pauci decertare de fato & eventu populi utriuſque. 2, 23, 10.

4 *Lacedæmonios & Argivos*] Ducibus Othryade ac Theriandro. [Vide MEURSII *Miſcellanea Laconica*, Lib. IV. c. 13. ubi fuſè de hac hiſtoria agit, & plures auctoritates veterum adducit. *J. B.*]

(bb) De ſingulis tantum loquitur PAUSANIAS, quem in orâ libri Auctor noſter teſtem indicat (neque enim alio referri poteſt illius teſtimonium) nimirum *Degmenus* Eleus, ab unâ parte; *Pyræchma* Aetolus, ab alterâ, electi ſunt, qui ſingulari certamine de re inter utrumque Populum controverſâ decernerent. Neque in memoriam revocavit Auctor, ſe idem exemplum, tanquam è *Strabone*, alibi adtuliſſe, *Lib.* II. *Cap.* 23. §. 10. num. 1. *Epeus* enim, & *Elens*, ibi unum idemque ſunt. Ceterum locus *Pauſaniæ*, de quo jam agitur, exſtat *Cap.* 4. dicti Lib. V. *J. B.*

2 *Quo-*

3. Addemus nunc, & in se & in Deum peccare, qui vitam sibi a Deo pro magno beneficio concessam tam vili æstimat. Si res bello digna agitur, ut multorum innocentium salus, pro ea totis viribus nitendum est. Condicto certamine 5 uti, tanquam testimonio bonæ causæ aut judicii divini instrumento, * vanum est & a vera pietate alienum.

* *Th. 2, 2. q. 95. art. 8. & ibi Cajet.*

4. Una res est, (cc) quæ tale certamen justum ac pium potest reddere ex una duntaxat parte, † si alioqui omnino expectandum sit ut qui injustam causam fovet victor sit futurus cum magna innocentium strage: 6 nihil enim ei imputandum est, qui mavult ea ratione certare, quæ spem ipsi maxime probabilem ostentat. Sed & hoc verum est, quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte non probari, sed permitti, ut graviora mala, quæ aliter vitari non possunt, vitentur. quomodo multis in locis tolerantur & improba fenora, & impudicitiam professæ mulieres.

† *Cajetan. d. l.*

5. Quod ergo supra [a] diximus cum de præveniendo bello ageretur, si duo, quos inter de regno controversia est, parati sint inter se armis cernere, pati id posse populum, ut major calamitas cæteroqui imminens evitetur: idem &, cum de bello finiendo agitur, dicendum erit. [a] Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit: & apud Dionysium *b* Halicarnassensem Metius ait, non iniquum fuisse, [b] ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent, si de ipsorum, non de populorum potentia aut dignitate controversia fuisset. Sic [c] Heraclium Imperatorem cum Cosroë filio Persarum regis pugnasse singulari certamine legimus.

a *Lib. II, c. XXIII. §. 10. Ægid. Regius disp. 32, dub. 2. n. 18.*

b *Lib. III. c. 12.*

XLIV. Cæterum qui sic in prælii exitum conjiciunt controver-

GROTII.

a *Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit*] [Apud XENOPHONTEM, *De Cyri instit.* Lib. V. c. 3. n, 4.] Et multo ante Hyllus Eurystheum. Vide *Euripidem* Heraclidis. [vers. 804, *& seqq.* At aliter rem narrat DIODORUS SICULUS, *Bibl. Histor.* Lib. IV. c. 59. 60. *J. B.*]

b *Ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent*] Hoc Adrianopolitæ respondebant Mahumeti de ipso & Musa Zelebe. *Leunclavius* lib. XI. Sic Cunibertus Langobardorum rex Alachin provocat. *Paulus Warnafredi* lib. V. Sic de Chersonis castro Pharnacus cum Sauromato pugnare volebat, ne multitudo ob ipsorum controversiam periculis objiceretur; narrat *Constantinus Porphyrogenneta* capite de castro Chersonis. Vide exemplum singularis certaminis de regno apud *Pontanum* historia Danica: & quæ de provocationibus inter Carolum V. Imperatorem & Franciscum Primum Galliæ regem, narrant historici.

c *Heraclium*] Vide *Aymoinum* libro IV, cap. 21. & *Fredegarium* cap. 64.

GRONOVII.

5 *Uti, tanquam testimonio*] Quemadmodum superioribus ætatibus, in defectu probationum innocentiæ suæ, solebant cum accusatoribus in certamen armorum descendere.

6 *Nihil ei imputandum*] Nulla ejus est culpa.

(cc) Confer heic PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 8. §. 5. *J. B.*

d *Uter*

verſiam, 7 ſibi quidem jus, ſi quod habent, adimere poſſunt, non & alteri, qui non habet, dare, in illis quidem regnis quæ in patrimonio non ſunt. Itaque, ut valeat pactio, & populi & ſi qui jam nati jus ad ſucceſſionem habent conſenſum neceſſe eſt accedere: in 8 feudis non liberis, etiam domini ſive ſenioris.

XLV. 1. Sæpe in talibus prælíis quæri ſolet, d 9 uter pro victore ſit habendus. Victi non poſſunt videri niſi qui aut omnes occubuerunt, aut in fugam dati ſunt. Sic e 10 in fines ſe aut oppida recipere apud Livium * victi ſigna. * *Lib.* III, c. 2, 3.

2. Apud tres nobiles hiſtoricos, Herodotum, Thucydidem, Polybium, 11 tres proponuntur de victoria controverſiæ, quarum prima ad 12 conditum certamen pertinet. Sed, ſi quis recte advertat, inveniet omnibus illis prælíis 13 ſine vera victoria diſceſſum. Nam † Argivi non fugati ab Othryade, ſed nocte ſuperveniente abierant, victores ſe rati & id ſuis renuntiaturi. Neque Corinthios fugaverant Corcyræi, a ſed Corinthii, cum feliciter pugnaſſent, Athenienſium claſſem validam conſpicati, nullo cum Athenienſibus virium periculo facto, ceſſim ierant. Philippus vero Macedo Attali quidem navem a ſuis deſertam ceperat, at claſſem nihil minus quam fugaverat. Itaque, ut *b* Polybius notat, magis pro victore ſe gerebat, quam victorem ſe ſentiebat. † *Herod.* I. c. 82. a *Thuc.* I. c. 51. 54. b *Lib.* XVI. c. 1. pag. 1014, 1015. *Ed. Amſt.*

3. Illa vero, 14 ſpolia legere, f cadavera ad ſepulturam concedere, 15 prælio iterum laceſſere, quæ & dictis locis & apud

* Li-

GROTII.

d *Uter pro victore ſit habendus*] Ennius: [Apud *Servium*, in fragm.]

Qui vicit non eſt victor niſi victus fatetur.

Vide *Scaligerum* ad illud Feſti, *herbam do.*

e *In fines ſe aut oppida recipere apud Livium victi ſigna*] Et apud *Guicciardinum.* lib. II.

f *Cadavera ad ſepulturam concedere*] *Plutarchus* Ageſilao: ὡς δ' ἔπεμψαν οἱ πολέμιοι νεκρῶν ἀναίρεσιν αἰτοῦντες, ἐσπείσατο, καὶ τὴν νίκην ὕτως ἐκβεβαιωσάμενος, εἰς Δελφοὺς ἀπεκομίσθη. *poſtquam autem hoſtes miſere ut mortuos tollere liceret, conceſſit, eoque modo victoriæ teſtimonium adeptus Delphos abiit.* (Pag. 606. B.) Idem Nicia: καὶ τοῖς κατὰ νόμον τινα καὶ συνήθειαν οἱ νεκρῶν ὑποσπόνδων λαβόντες ἀναίρεσιν, ἀπολέλυσθαι τὴν νίκην, καὶ τρόπαιον ἱσάναι τοὺς τούτων τυχόντας ἐκ ἔνθεσμον ἦν· *quanquam more & inſtituto recepto qui mortuos deportandos conceſſu acceperant, cenſebantur a ſe abdicaſſe victoriam, & qui id impetraſſent eis jus non erat trophea figendi.* (Pag. 527. A. B.)

GRONOVII.

7 *Sibi quidem jus*] Pacto ſuo efficiunt, ut, ſi vincantur, perdant jus regni; non tamen ut id ſtatim acquirat victor, niſi etiam conſenſerint, quorum intereſt.

8 *Feudis non liberis*] Ligiis. 1, 3. 23.

9 *Uter pro victore*] Quia exitus ſæpe ſunt tales, ut uterque illos pro ſe poſſit interpretari.

10 *In fines ſe aut oppida*] Excedere campo, nec caſtris conſidere audere.

11 *Tres controverſiæ*] Tria controverſiarum hujuſmodi exempla.

12 *Conditum certamen*] Num. 43.

13 *Sine vera*] Plena & conſummata alterius utrius partium.

14 *Spolia legere, cadavera*] Quæ indicio ſunt, locum aciei, antea communem, nunc eſſe ejus, qui ſpolia legit, & cadavera concedit. Juſtin. 6, 6.

15 *Prælio iterum laceſſere*] Quod detrectet hoſtis, neque audeat prodire in æquum. *Liv.* 22, 12.

* *Lib.* XXIX. XI.

* Livium aliquoties reperias ut ſigna poni victoriæ, per ſe nihil probant, niſi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam hoſtium fugam. Et certe, qui loco ceſſit, in dubio magis eſt ut fugiſſe credatur. At, ubi victoriæ firma argumenta non ſunt, res manet 16 eo loco quo ante prælium fuit: & aut ad bellum, aut ad novas pactiones veniendum eſt.

† *L. ſocietatem.* 76. *D. pro ſocio.*

XLVI. 1. Arbitriorum † Proculus nos docet duo eſſe genera: unum ejuſmodi, ut ſive æquum, ſive iniquum, parere debeamus, quod obſervatur, ait, cum 17 ex compromiſſo ad arbitrum itum eſt: alterum ejuſmodi, ut 18 ad boni viri arbitrium redigi debeat, cujus generis exemplum habemus in *a* Celſi reſponſo: *ſi libertus*, inquit, *ita juraverit dare ſe quot operas patronus arbitratus ſit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam* 19 *ſi æquum arbitratus ſit.* Sed hæc jurisjurandi interpretatio, ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum ſimplicitati per ſe ſpectatæ non convenit. Illud tamen verum manet, utrovis modo arbitrum ſumi poſſe, aut ut 20 conciliatorem tantum, quales Athenienſes inter Rhodios & (dd) Demetrium fuiſſe legimus, aut ut 21 cujus dicto parendum omnino ſit. (ee) Et hoc eſt genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla ſupra *b* diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur.

a *L. Si libertus.* 30. *D. de op. lib.*

b *Lib.* II c. 23. §. 8.

2. Quanquam vero etiam de talibus arbitris, 22 in quos compromiſſum eſt, lex civilis ſtatuere poſſit, & alicubi ſtatuerit, ut ab iis provocare & de injuria queri liceat; g id tamen inter reges ac populos locum habere non poteſt. 23 Nulla enim hic eſt poteſtas ſuperior, quæ promiſſi vinculum aut impediat, aut ſolvat. Standum ergo omnino, ſive æquum, ſive iniquum pronunabuſus fuerit liberti bonitate, qui ejus arbitrio ſe commiſit.

GROTII.

g *Id tamen inter reges & populos locum habere non poteſt*] *Mariana* libro XXIX, 15. *Bembus* libro IV. Paces per arbitrum factas habes aliquammultas in Polonica hiſtoria *Cromeri* libris X. XVI. XVIII. XXI. XXIV. XXVII. XXVIII. Habes & in Danica *Pontani* libro II. confer quæ nos ſupra libro II, C. XXIII. §. 8.

GRONOVII.

16 *Eo loco quo ante*] Ambigua.

17 *Ex compromiſſo*] Ubi convenit inter partes, ut quicquid ſtatuerint arbitri, eo ſtetur ſine exceptione.

18 *Ad boni viri arbitrium*] Ubi convenit hoc ita, ſi patuerit arbitros ſe gerere tanquam medios & bonos viros.

19 *Si æquum arbitratus*] Si non

20 *Conciliatorem*] Qui perſuaſione & inductione utatur.

21 *Cujus dicto*] Qui imperio & ſententia decretoria.

22 *In quos compromiſſum*] Qui omnem habent pronuntiandi & litem terminandi poteſtatem.

23 *Nulla hic poteſtas ſuperior*] Ut in privatarum rerum arbitris eſt magiſtratus vel princeps.

(dd) Confer heic PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. cap. 13. §. 4, & ſeqq. *J. B.*

(ee) Habet hoc è PLUTARCHO, *Vit. Demetr.* pag. 899. A. Nihil enim de hoc officio *Athenienſium* memorat *Diodorus Siculus*, Lib. XX. Cap. 100. quum tamen fuſè narret fruſtraneam *Rhodi* obſidionem, quæ ad pacem ineundam *Demetrium* compulit. *J. B.*

nuntiaverint, ita ut Plinii * illud huc recte aptes : *ſummum quiſque cauſæ ſuæ judicem facit, quemcunque eligit.* Aliud enim eſt 24 de arbitri officio, aliud 25 de compromittentium obligatione quærere.

* *Præf. nat. hiſt.*

XLVII. 1. In arbitri officio ſpectandum, an electus ſit 26 in vicem judicis, an 27 cum laxiore quadam poteſtate, quam (ff) arbitri quaſi propriam vult Seneca, † cum dicit: *melior videtur conditio cauſæ bonæ, ſi ad judicem, quam ſi ad arbitrum mittitur : quia* 28 *illum formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit ; hujus libera & nullis adſtricta vinculis religio & detrahere aliquid poteſt & adjicere, & ſententiam ſuam, non prout lex aut juſtitia ſuadet, ſed prout humanitas & miſericordia impulit, regere.* Ariſtoteles [a] quoque ἐπιεικῆς, id eſt, æqui & commodi hominis eſſe ait, εἰς δίκαιταν μᾶλλον ἢ εἰς δίκην βάλεσθαι ἰέναι, *malle ire ad arbitrum quam in jus*, rationem adjiciens, ὁ γὰρ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ. ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον· καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. *nam arbiter id quod æquum eſt reſpicit, judex legem : imo arbiter ejus rei cauſa repertus eſt, ut valeret æquitas.*

† *Lib. III. de benef. c. 7.*

[a] *Rhet. I. c. 13. in fin.*

2. Quo in loco æquitas non proprie ſignificat, ut alibi, partem illam juſtitiæ, 29 quæ legis ſonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur, (nam hæc & judici commiſſa eſt) ſed omne id, quod rectius fit quam non fit, 30 etiam extra juſtitiæ proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri ſicut inter privatos & ejuſdem imperii cives frequentes ſunt, & ſpecialiter Chriſtianis commendantur ab Apoſtolo Paulo 1 Cor. VI. 31 ita in dubio non debet tanta poteſtas conceſſa intelligi : in dubiis enim, 32 quod minimum eſt, ſequimur : præcipue vero id locum habet inter ſum-

GRONOVII.

24 *De arbitri officio*] Quid facere illum deceat.

25 *De compromittentium obligatione*] Quid facere neceſſario teneantur.

26 *In vicem judicis*] Ut merum jus ſummamque juſtitiæ legem & cauſarum merita ſpectet.

27 *Cum laxiore quadam*] Ut poſſit etiam præter jus ex æquo & bono ſtatuere.

28 *Illum formula*] Cum qua ſemper dabatur a prætore judex, veluti : *ſi pareret dare vel facere oportere.*

29 *Quæ legis ſonum*] Quæ quod lex dicit, cum poſſit in alienum & abſurdum ſenſum rapi, ex ratione & cum prudentia id intelligendum monet. 2, 20, 27.

30 *Etiam extra juſtitiæ*] Etiam per leges poſſit non fieri.

31 *Ita in dubio*] Ubi non plane ac diſerte de iis conventum eſt.

32 *Quod minimum*] L. 9. D. de R. J.

(ff) In loco SENECÆ non agitur de *Arbitris ex compromiſſo* : ſed illi *Arbitri* veri ſunt *Judices*, nimirum Pedanei, ſeu à Prætore dati; *Arbitri* autem dicuntur, quòd dentur in *Judiciis bonæ fidei*, ubi laxior erat eorum poteſtas, adeo ut ex æquo & bono decernere eis liceret; quum *Judices* ſtrictè ſic dicti, qui in *Judiciis ſtricti juris* addicebantur, intra verba & legum ſubtilitatem manere deberent. Vide CICER. *Orat. pro Roſc. Comœd.* c. 4. INSTIT. *de Actionib.* §. 1. & 30. inprimis Eruditiſſimi NOODTII eximium Opus *De Juriſd. & Imp.* Lib. I. cap. 13. *J. B.*

ſummam poteſtatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrum cenſendi ſunt adſtrinxiſſe iis regulis, quibus judicis officium adſtringi ſolet.

XLVIII. Illud tamen obſervandum eſt, arbitros lectos a populis aut ſummis poteſtatibus [h] 33 de principali negotio pronuntiare debere, non de poſſeſſione: nam 34 poſſeſſoria judicia juris civilis ſunt: jure gentium poſſidendi jus dominium ſequitur. Ideo, dum cauſa cognoſcitur, 35 nihil eſt innovandum, tum ne praejudicium fiat, tum quia difficilis eſt recuperatio. Livius in * hiſtoria diſceptatorum inter populum Carthaginienſem & Maſiniſſam, *legati*, inquit, *jus poſſeſſionis non mutarunt.*

* *Lib.* XL. c. 17.

XLIX. 1. Alterius generis eſt arbitri ſumtio, cum quis ipſi hoſti de ſe arbitrium permittit, quæ eſt deditio pura, ſubditum faciens eum, qui ſe dedit, ei vero, cui fit deditio, ſummam deferens poteſtatem. ἐπιτρέπειν τὰ καθ' αὑτὸν dicunt Græci. Sic Ætolos in ſenatu rogatos legimus, † permitterentne de ſe arbitrium populo Romano. Conſilium P. Cornelii Lentuli apud Appianum, [a] circa finem belli Punici ſecundi, de re Carthaginienſium hoc erat: *permittant*, inquit, *Carthaginienſes ſe arbitrio noſtro, ut victi ſolent, & multi antehac fecerunt: videbimus deinde nos, & ſi quid fuerimus largiti,* 36 *habebunt nobis gratiam:* 37 *neque enim fœdus dicere poterunt. permultum autem intereſt. Quamdiu fœdera cum illis inimus, ut ea rumpant, ſemper aliquid cauſabuntur tanquam læſi adverſus aliquam fœderis partem. Nam quia multa ſunt dubiæ interpretationis, patet ſemper perplexandi materia. At, ubi ut deditis abſtulerimus arma, corpora ipſa acceperimus in poteſtatem, tum demum intelligent nihil ſe habere proprium, demittent animos, & quodcunque a nobis acceperint, id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient.*

† *Livius lib.* XXXVII. c. 49.

a *Bell. Punic. p.* 34. *Ed. H. Steph.*

2. Sed hic quoque diſtinguendum eſt, quid victus pati debeat, & quid victor jure, quid etiam ſalvo omni officio facere poſſit, quid denique eum maxime deceat. Victus poſt deditionem nihil non patiendum habet: quippe jam ſubditus, &, ſi jus belli externum reſpicimus, eo in loco, ut ei nihil non eripi poſſit, etiam vita, etiam libertas perſonalis, multo magis bona, non publica tantum

GROTII.

h *De principali negotio pronuntiare debere, non de poſſeſſione*] Id Dux Sabaudiæ dicebat in controverſia Saluciæ. Vide *Serranum* Henrico IV.

GRONOVII.

33 *De principali negotio*] Utrius ſit res, de qua ambigitur: non uter interim eam poſſidere debeat.

34 *Poſſeſſoria judicia*] Quibus in anteceſſum certatur, uter, dum lis eſt, poſſidere debeat: nam is onus probandi in alterum devolvit.

35 *Nihil eſt innovandum*] Non auferenda poſſeſſio ei, qui rem tenet.

36 *Habebunt nobis gratiam*] Id beneficio noſtro conſecuti fuerint.

37 *Neque enim fœdus dicere*] Ex fœdere quicquam illis deberi.

i *In-*

tantum, ſed & ſingulorum. *Ætoli*, inquit alio * loco Livius, 38 *permiſſo libero arbitrio, ne in corpora ſæviretur, metuebant.* Citavimus † alibi: *ubi omnia ei, qui armis plus poteſt, dedita ſunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipſius judicium atque arbitrium eſt.* Eodem (gg) illud Livii *a* pertinet: *Romanis mos vetuſtus erat, cum quo nec fœdere, nec æquis legibus jungerentur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum uti, quam omnia divina humanaque dediſſet, obſides accepti, arma ademta, præſidia urbibus impoſita forent.* Etiam occidi licite interdum deditos *b* oſtendimus.

* *L.* xxxvi. c. 7.
† *Lib.* iii, c. viii. §. 4.
a *Lib.* vii.
b *Lib.* iii, c. xi §. 16.

L. 1. At victor, ne quid injuſte faciat, ſpectare primum debet, ne quem occidat, niſi id 39 ſuo facinore meritum. ſic &, ne cui quicquam auferat, niſi in juſtam pœnam. i Intra hunc autem modum, 40 quantum ſecuritas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere ſemper honeſtum eſt, interdum pro circumſtantiis etiam ex morum regula neceſſarium.

2. Diximus alibi, *c* bellorum egregios fines, quoties ignoſcendo tranſigitur. Nicolaus Syracuſanus apud *d* Diodorum: *παρέδωκαν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ὅπλων πιστεύσαντες τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ. διόπερ οὐκ ἄξιον αὐτοὺς τῆς ἡμετέρας ψευσθῆναι φιλανθρωπίας* *tradiderunt ſe cum armis, confiſi clementiæ victoris: quare indignum foret eos decipi ſpe noſtræ humanitatis.* Poſtea: *ε τίς Ἑλλήνων τοὺς παραδόντας αὐτοὺς καὶ τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ πιστεύσαντας ἀπαραιτήτῳ τιμωρίας ἠξίωσεν; quis unquam Græcorum eos, qui ſe clementiæ victoris permitterent,* 41 *indeprecabili ſupplicio puniendos cenſuit?* & Cæſar Octavius apud *f* Appianum, L. Antonium, qui ſe deditum venerat, alloquens, *σπονδὰς γάρ μοι τιθέμενος ἔτυχες ἀν ἡδικημένῳ καὶ νενικηκότος. ἄσπονδον δὲ σαυτόν τε καὶ τοὺς φίλους ἐπιτρέπων ἡμῖν καὶ τὸν στρατὸν, ἀφαιρῇ μὲν πᾶσαν ὀργὴν, ἀφαιρῇ δὲ καὶ τὴν*

c *Lib.* iii, c. xv. *in fin.*
d *Lib.* xiii. c. 21.
e *Cap.* 23.
f *Bell. Civ.* v. p. 697.

GROTII.

i *Intra hunc autem modum, quantum ſecuritas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere ſemper honeſtum eſt*] Vide nobile exemplum Ferdinandi Legionenſium regis apud *Marianam* lib. xi, c. 15. Et repete, quæ nos ſupra hoc libro, cap. xi. §. 14. & 15.

GRONOVII.

38 *Permiſſo libero arbitrio*] Si ſenatus populique Rom. omne de ſe arbitrium facerent, ne principes eorum vinculis & ſuppliciis traderentur, metuebant.

39 *Suo facinore*] Proprio, extra communia, & egreſſo modum eorum, quæ vulgo & promiſcue in bello fiunt.

40 *Quantum ſecuritas*] Concedere poteſt victor, ita ut ipſe extra metum cladis aut rebellionis maneat.

41 *Indeprecabili ſupplicio*] Ut *Gell.* i, 13. *Pœna indeprecabilis.*

(gg) Locus non exſtat *Lib.* vii. quem Auctor in margine indicat, ſed *Lib.* xxviii. c. 34. quem errorem tacitus emendaſſem, ut innumeros alios ejuſmodi filentio præterii, niſi fontem ejus oſtendere poſſem, & aliquatenus id juvaret. Nimirum locum illum noſter exſcripſerat è PETRI FABRI SEMESTR. Lib. I. c. 7. p. m 43. ubi tamquam ex *Lib.* 7. laudatur, & alterius libri ejuſdem Scriptoris numerus falſo notatur. *J. B.*

τὴν ἐξουσίαν ἣν σπενδόμεν@ ἂν ἔδωκας (male editur ἔδωκα) ὑπ' ἀνάγκης. συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς παθεῖν, τὸ προσῆκον ὂν ἐμὲ δίκαιόν ἐςι ποιεῖν. ὃ δὴ προτιμήσω· *si ad fœdera paciſcenda veniſſes, 42 ſenſiſſes me & victorem & injuria affectum. nunc, cum te & amicos & exercitum arbitrio noſtro permittis, demis mihi iram, demis & eam poteſtatem, quam in fœdere coactus eſſes concedere. Nam cum eo, quod vos dignum eſt pati, ſimul jam & alterum ſpectandum eſt, quid me facere par ſit: atque hoc præferam.*

3. Occurrit ſæpe in Romanis hiſtoriis locutio, tradere ſe in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium lib. * XXXVII. *Legationes finitimas tradentes in fidem civitates ſuas benigne audivit.* Lib. † XLV. *Paulo, ut ſe ſuaque omnia in fidem & clementiam populi Romani permitteret, contendente*, ubi de rege Perſeo ſermo eſt. ſciendum autem eſt, his verbis nihil aliud quam 43 deditionem meram intelligi: k neque fidei nomen his in locis aliud ſignificare, quam ipſam probitatem victoris, cui ſe victus committit.

* *Cap.* 9.

† *Cap.* 4.

4. l Nobilis eſt apud Polybium & Livium hiſtoria de Phanea Ætolorum legato, qui in oratione ad Manium conſulem eo prolapſus eſt ut *a* diceret: διότι κέκριται τοῖς Αἰτωλοῖς σοφῶς αὐτοὺς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίςιν· (ita *b* vertit Livius) *ſe ſuaque omnia fidei populi Romani permittere.* Cumque percunctanti conſuli iterum id affirmaſſet, poſtulaſſe conſulem, ut quidam 44 belli incentores ſibi ſine mora dederentur. Cum Phaneas excepiſſet, *non in ſervitutem, ſed in fidem tuam nos tradimus*, &, quod imperaretur, non eſſe moris Græcorum, reſpondiſſe conſulem, nihil ſe curare, quid Græci eſſet moris, ſe more Romano imperium habere in deditos ſuo decreto, & catenis vinciri legatos juſſiſſe. In Græco eſt, περὶ τοῦ δέοντ@ καὶ καθήκοντ@ ποιεῖτε λόγον, δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίςιν; *de officio & decoro hic diſputatur, cum jam*

a *Polyb. Exc. Leg.* 13. pag. 1116. *Ed. Amſt.*
b *Lib.* XXXVI. c. 28.

GROTII.

k *Neque fidei nomen his in locis aliud ſignificare quam ipſam probitatem victoris, cui ſe victus permittit*] Polybius: παρὰ Ῥωμαίοις ἰσοδυναμεῖ τό, τι εἰς τὴν πίςιν αὐτὸν ἐγχειρίσαι, καὶ τὸ τὴν ἐπιτροπὴν δοῦναι περὶ αὐτοῦ τῷ κρατοῦντι· *apud Romanos idem valent, ſe in fidem alicujus committere, & victori de ſe ſtatuendi liberam facere poteſtatem.* (Ibid.) Græci dicunt, εἰς δίκην σφᾶς αὐτοὺς παραδιδόναι, ut *Thucydides* libro III. (Cap. 67.) ait: καθ' αὑτῶν ἐπιτρέπειν ἐξουσίαν, ut *Diodorus Siculus* lib. XIV.

l *Nobilis eſt apud Polybium*] In excerptis legationum num. 13.

GRONOVII.

42 *Senſiſſes me & victorem*] Duras tibi conditiones præſcripſiſſem, quod & poſſum, ut victor, & jure poſſum, ut affectus injuria.

43 *Deditionem*] Romani rerum acerbitatem verbis mitigare ſolebant. Sic *fidem* dicebant poteſtatem liberam de aliquo ſtatuendi. Sic *ſocios*, qui erant veri ſubjecti. Sic Magiſtratus in edictis ponebant *bonum factum*, id eſt, *recte facietis*, pro eo, quod eſſet, volumus & jubemus. Sic lictor ſupplicium ſumturus jubebatur *lege agere.*

44 *Belli incentores*] Auctores [& concitores.

m Ob-

jam vos fidei noſtræ permiſeritis? Ex his verbis apparet, quantum impune & non violato gentium jure facere poſſit is, in cujus fidem populus aliquis ſe permiſit. Neque tamen hac poteſtate uſus eſt Romanus conſul, ſed & legatos dimiſit, & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit poteſtatem. Sic populus Romanus * Faliſcis reſpondiiſe legitur, edoctum ſe, Faliſcos ſe non poteſtati ſed fidei Romanorum commiſiſſe: & de Campanis legimus, † eos non fedære ſed deditione in fidem veniſſe.

* *Val. Max. lib. VI, c. 5. n. 1.*

† *Livius lib. VIII. c. 2.*

5. Ad officium vero ejus, cui facta eſt deditio, non male retuleris Senecæ *a* illud: *clementia liberum arbitrium habet: 45 non ſub formula, ſed ex æquo & bono judicat, & abſolvere illi licet, & 46 taxare litem.* Neque referre exiſtimo, an dedens ſe dicat ſe dedere alterius ſapientiæ, an moderationi, an miſericordiæ. hæc enim omnia blandimenta ſunt; res manet, ut victor arbiter fiat.

a *L. 11, de clem. 7.*

LI. Sed ſunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut ſingulis conſulunt (hh), ut quibus vita ſalva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur; aut etiam univerſitati: quarum nonnullæ etiam 47 mixtum quoddam imperium poſſunt inducere. de quo egimus *b* alibi.

b *Lib. I. c. III. §. 17.*

LII. Acceſſiones pactionum ſunt obſides & pignora. m Obſides diximus dari aut ſua voluntate, 48 aut ejus qui imperium habet. nam in ſummo civili imperio comprehenditur & 49 jus in actiones ſubditorum, ut in bona. Sed civitas aut ejus rector tenebitur illud incommodum ei, qui patitur, aut proximis repenſare; & ſi plures ſint, quorum quis obſes eat, reipublicæ nihil interſit, danda opera videtur, ut ſorte res dirimatur. In vaſallum, niſi idem ſubditus ſit, jus hoc 50 feudi dominus non habet: neque enim reverentia & obſequium, quæ debet, huc uſque pertingunt.

LIII. Interfici 51 obſidem poſſe diximus, per jus gentium externum; non etiam interno jure, niſi par ipſius culpa accedat. Ser-

GROTII.

m *Obſides diximus dari*] Hoc libro, c. IV. §. 14. vide & caput XI. §. 18.

GRONOVII.

45 *Non ſub formula*] Non eſt adſcripta verbis conceptis.

46 *Taxare litem*] Quantum vult, imponere mulctam.

47 *Mixtum quoddam*] In quo aliquid juris in ſuos relinquat dedito, exceptum ab imperio victoris.

48 *Aut ejus qui imperium*] Ipſos invitos.

49 *Jus in actiones*] Poteſt qui ſummum imperium habet, publici boni cauſa, auferre ſingulis arbitrium agendi vel non agendi, ut poteſt auferre bona.

50 *Feudi dominus non habet*] Ut eum vaſallum obſidem det invitum.

51 *Obſidem poſſe*] Si non ſervet pactum, qui obſidem dedit.

(hh) Sic *Phocæenſes*, dum ſeſe dedunt *Æmilio*, *pacti*, *ne quid hoſtile paterentur*, narrante LIVIO, Lib. XXXVII. c. 32. num. 10. *J. B.*

Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & heredibus relinquere possunt, quanquam Romano * jure cautum est, ut bona eorum in fiscum cogantur.

* *L. Divus. 31. D. de jure fisci.*

LIV. An fugere obsidi liceat, quæritur? & constat non licere, 52 si ab initio aut postea, quo laxius haberetur, fidem dederit. Alioqui videtur non is animus fuisse civitatis obligandi civem ne aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellet custodiæ. Et sic defendi potest Cloeliæ † factum. Sed etsi ipsa nihil peccaverat, [n] civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat. Sic [a] Porsenna: *si non dedatur obses, pro rupto se fœdus habiturum.* Deinde: *Romani pignus pacis ex fœdere restituerunt.*

† *Liv. lib. II. c. 13.*

a *Dict. c 13.*

LV. Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque stricta interpretatio hic locum habet. quare 53 in unam causam dati, in aliam retineri non poterunt: quod ita intellige, si aliud quid sine obsidum accessione promissum sit. At si in alia causa fides jam violata sit, aut contractum debitum, jam poterit obses retineri, non ut obses, sed eo gentium jure, quo subditi ex facto imperantium detineri [b] possunt, 54 κατ' ἀνδραπολησίαν: quod ipsum tamen ne fiat, caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obsidibus, ubi id, cujus nomine dati erunt, impletum erit.

b *Vide supra Lib. III, c. 2.*

LVI. Qui obses datus est, 55 tantum ut alterum captivum aut obsidem redimat, eo mortuo liberatur. nam in illo, dum moritur, jus pignoris exstinctum est, 56 ut in captivo redemto dixit [c] Ulpianus. Quare, sicut in Ulpiani quæstione pretium non debetur, 57 quod in personæ locum successit, ita nec hic persona manebit obligata, quæ personæ vicaria facta est. Sic Demetrius a senatu Romano non inique postulabat dimitti, ὡς Ἀντιόχου μὲν ἀντιδοθεὶς, Ἀντιόχου δὴ ἀποθανόντος, inquit [d] Appianus. Justinus [e] ex Trogo: *Demetrius, qui obses Romæ erat, cognita morte Antiochi fratris, senatum adiit, obsidemque se* (malim legere *obsidem inquiens se*

c *L. si patre. 15. D. de capt.*

d *Syr. Bell. pag. 117.*

e *Lib. XXXIV. c. 3.*

GROTII.

n *Civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat*] Vide *Plutarchum* in Publicola hac de re. Ad illud *Virgilii*, (Aen. VIII. 651.)

Vinclis innaret Cloelia ruptis.

Vinculis fœderis ait *Servius*.

GRONOVII.

52 *Si ab initio quo laxius*] Ut minus arcte vel moleste custodiretur, dextra data & jurejurando promisit se non abiturum.

53 *In unam causam dati*] Elapso tempore, in quod, aut perfecta re, ob quam dati erant.

54 Κατ' ἀνδραπολησίαν] Per clarigationem vel pignoris capionem.

55 *Tantum ut alterum*] Dum alter captivus vel obses invisit patriam & redemtionis pretium comparat.

56 *Ut in captivo redemto*] Si quis patrem alicujus redemit, ut, recepto pretio a filio, eum liberum dimittat, & is pater mortuus sit, priusquam pretium a filio redderetur.

57 *Quod in persona locum*] Quod cum erogandum esset pro captivo, & cujus ipse captivus erogandi pignus fuisset: pro eo mortuo & sic jure pignoris soluto, habet retinetque filius.

58 Per-

se (ii), ut cohæreat oratio) *vivo fratre veniſſe, quo mortuo, cujus obſes ſit, ignorare.*

LVII. Rege autem, qui fedus fecit, mortuo, an teneatur adhuc obſes, pendet ab eo, quod * alibi tractavimus, an fedus habendum ſit 58 perſonale an reale. nam 59 acceſſoria non poſſunt efficere, ut in principalium interpretatione a regula recedatur. ejus autem naturam & ipſa ſequi debent. * *Lib.* II, *c.* XVI. §. 16.

LVIII. Obiter hoc addendum eſt, obſides interdum non acceſſionem eſſe obligationis, ſed revera partem principalem: ut cum quis ex contractu 60 factum promittit non ſuum, & quia, eo non præſtito, tenetur ad id quod intereſt, ejus vice 61 obſides obligantur: quam fuiſſe videri ſententiam Caudinæ ſponſionis diximus † alibi. Non dura tantum, ſed & iniqua eſt ſententia exiſtimantium *a*, obſides etiam ſine conſenſu ſuo alterum ex facto alterius poſſe obligari. † *Lib.* II, *c.* XV. §. 16. *a Alb. Gent. l.* II, *c.* 19.

LIX. Pignora quædam communia habent cum obſidibus, quædam propria. Commune, quod 62 & ex alio jam debito retinentur, 63 niſi obſtet data fides: proprium, quod quæ de iis eſt pactio, non tam ſtricte ſumitur, quam illa de obſidibus: neque enim 64 æqnale eſt odium. Res enim natæ ſunt, ut teneantur, non & homines.

LX. Illud alibi quoque diximus *b*, 65 nullum tempus id efficere poſſe, ne luitio ſit pignoris, ſi id præſtetur, pro quo pignus ſuppoſitum eſt. Nam qui actus cauſam 66 veterem & novam habet, non creditur 67 ex nova procedere. Ideo 68 patientia debi- *b Lib.* II, *c.* IV. §. 15.

GRONOVII.

58 *Perſonale an reale*] Cum ſolo rege percuſſum, an cum rege & populo.

59 *Acceſſoria non poſſunt*] Propter obſidem datum non ſtatim fœdus intelligitur eſſe reale, ſi aliud ab initio actum eſſe appareat.

60 *Factum non ſuum*] Quod alius debet præſtare.

61 *Obſides etiam ſine conſenſu*] Si aliquis obſidum peccet aut aufugiat, pro ejus delicto alterum, qui ſimul ſit obſes datus, teneri.

62 *Et ex alio debito*] Si jam ſolutum ſit, cujus cauſa pignus datum eſt, & interim debitor aliud debitum ab eodem creditore contraxit, in hujus quoque debiti ſecuritatem olim datum pignus poteſt retineri.

63 *Niſi obſtet data fides*] Niſi expreſſe cautum eſt, non niſi in unam cauſam, quicquid etiam interveniat, hunc obſidem eſſe debere.

64 *Æquale eſt odium*] Favorabilior eſt cauſa pignoris quam obſidum: ideo laxior ejus interpretatio.

65 *Nullum tempus*] Placuit enim tempus non eſſe modum finiendæ obligationis. *Weſemb.* ad tit. *Quibus modis pign. vel. hyp. ſolvitur.*

66 *Veterem & novam*] Ut pignus contractum.

67 *Ex nova*] Habitione pro derelicto.

68 *Patientia debitoris*] Quod debitor pignus tamdiu penes tenentem eſſe paſſus eſt, id præſumitur feciſſe, quia confidebat contractui, per quem putabat id ſibi repetere, quandocumque vellet, licere atque integrum eſſe; non quod id pro derelicto haberet.

(ii) Hanc conjecturam, tacito nomine Auctoris, rejicit *Matthias Berneccerus*; tuetur autem *J. Schoffernus*, niſi *que* detrahatur de voce *Obſidem*, ut habent nonnulli Mſſ. Quod ultimum verius videtur. *J. B.*

bitoris veteri contractui, non derelictioni imputatur, nisi certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant: ut si quis luere cum vellet, impeditus id silentio transmisisset tanto tempore, quod ad consensus conjecturam sufficere possit.

CAPUT XXI.

De fide manente bello, ubi de induciis, commeatu, captivorum redemtione.

I. *Inducia quid sint, & an id tempus veniat pacis an belli nomine.*
II. *Vocis origo.*
III. *Nova indictione post inducias non opus.*
IV. *Quomodo computanda sint tempora induciis præfinita.*
V. *Quando obligare incipiant.*
VI. *Quid per inducias liceat.*
VII. *An retrocedere & reficere mœnia, & similia:*
VIII. *De locis occupandis distinctio.*
IX. *An redire possit, qui vi majore retentus est, circa exitum induciarum.*
X. *De specialibus induciarum pactionibus, & quæ inde quæri solent.*
XI. *Induciarum pactionibus ab altera parte ruptis, alteram bellum movere posse.*
XII. *Quid si pœna addita fuerit?*
XIII. *Privatorum facta quando inducias rumpant.*
XIV. *In jure commeandi extra inducias qualis sumenda interpretatio.*
XV. *Qui militum nomine veniant.*
XVI. *Ire, venire, abire, quomodo hic accipienda:*
XVII. *De extensione ad personas:*
XVIII. *Ad bona.*
XIX. *Comitis & gentis nomine qui veniant:*
XX. *An concesso juris commeandi morte extinguatur:*
XXI. *Quid si data sit, donec qui dedit voluerit?*
XXII. *An securitas & extra territorium debeatur.*
XXIII. *Favor redemtionis captivorum:*
XXIV. *An lege interdici redemtio possit, distinctione explicatur.*
XXV. *Jus in captivum cedi posse:*
XXVI. *Posse ab uno pretium pluribus deberi:*
XXVII. *Conventio an rescindi possit, ob divitias captivi ignoratas.*
XXVIII. *Quæ bona capti captorem sequantur.*
XXIX. *An heres pretium debeat, distinctione explicatur.*
XXX. *An redire debeat qui dimissus est, ut alterum liberet, eo mortuo.*

I. 1. SOlent & inter bellum a summis potestatibus concedi quædam, ut cum * Virgilio & † Tacito loquar, i bel-

* Æn. x. 532.
† Ann. xiv. c. 33. lib. iii.

1 belli commercia, Homero * συνημοσύναι, qualia ſunt induciæ, commeatus, captivorum redemtio. Induciæ ſunt conventio, per quam, bello manente, ad tempus bellicis actibus abſtinendum eſt. Bello, inquam, manente: nam, ut Cicero ait Philippica † octava, inter bellum & pacem nihil eſt medium: & bellum 2 ſtatus eſt nomen, qui poteſt eſſe etiam cum 3 operationes ſuas non exſerit: δοκεῖ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν ἢ ἀπραγτεῖν διὰ βίυ, ait a Ariſtoteles: *fieri poteſt ut virtute quis ſit præditus & aut dormiat aut vitam agat actione vacuam.* Idem b alibi: οἱ τόποι οὐ διαλύυσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν· *non ipſam amicitiam diſſolvunt locorum intervalla, ſed uſum ejus.* Andronicus Rhodius: τὴν ἕξιν ἐνδέχεται ὑπάρχυσαν μηδὲν ἀποτελεῖν· *habitus eſſe poteſt, ita ut nihil operetur.* Euſtratius ad ſextum d Nicomachiorum: ἡ ἕξις πρὸς τὴν ἁπλῶς δύναμιν ἐντελέχεια λέγεται· πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ προαίρεσιν δύναμις, ὡς ἐν τῷ κοιμωμένῳ γεωμέτρῃ γεωμετρία· *habitus, potentia ſimpliciter dicta ratione habita, actus dicitur: at ipſi actioni ſive exercitio comparatus vocatur potentia, ut ars menſoria in dormiente menſore.*

* *Iliad.* Lib. XXII. vers. 261.

† *Cap.* 1.

a *Ethic. Nic.* Lib. I. c. 3.

b *Lib.* VIII. c. 6.

c *Paraphr.* Libr I. c. 14 P. 47.

d *Cap.* 1.

a *Ut quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque*
Optimus eſt modulator: & Alfenus vafer omni
b *Abjecto inſtrumento artis, clauſaque taberna*
Sutor erat.

Horatius 1, *ſat.* 3. vers. 129. *& ſeqq.*

2. Sic ergo, ut & Gellius e dixit, *non pax eſt inducia: bellum enim manet, pugna ceſſat.* Et in panegyrico f Latini Pacati legimus: *inducia* 4 *bella ſuſpendebant.* Quod eo dico ut ſciamus, ſi quid convenit, ut belli tempore valeat, id per inducias quoque valere, niſi manifeſte appareat, 5 non ſtatum ſpectari ſed ipſas functiones. Contra, ſi quid de pace dictum erit, id induciarum tempore locum non habebit: quanquam g Virgilius 6 pacem ſequeſtram dixit, Servius ad eum locum pacem temporalem, ut & Thu-

e *Noct. Attic.* Lib. I. c. 25.

f *Cap.* 9.

g *Aen.* XI. 133.

GROTII.

a *Ut quamvis tacet Hermogenes*] *Seneca* de beneficiis IV. c. 21. *Eſt diſertus, etiam qui tacet.*

b *Abjecto inſtrumento artis, clauſaque taberna*
Sutor erat]
Seneca dicto jam loco: *artifex eſt etiam cui ad exercendam artem inſtrumenta non ſuppetunt.*

GRONOVII.

1 BElli *commercia*] Commutationes communicationeſque nihil hoſtile habentes.

2 *Status eſt nomen*] Conditionem temporum deſignat. 1, 1. 2.

3 *Operationes ſuas non exſerit*] Non pugnatur, cæditur, capitur, nocetur, turbatur.

4 *Bella ſuſpendebant*] Differebant & quaſi tenebant in pendenti, in ſuſpenſo.

5 *Non ſtatum ſpectari*] Non eſſe pactum generale aut de univerſis circa rem aliquam actionibus, ſed de eo, quod ſemel iterumque fieri debeat.

6 *Pacem ſequeſtram*] *Sequeſter*, penes quem res controverſa interim deponitur: aut qui medius intervenit duobus certantibus; ita *pax ſequeſtra*, per quam ad tempus deponitur certamen belli, aut quæ intervenit certamini media.

Thucydidis * ſcholiaſtes 7 εἰρήνην πρόσκαιρον, πόλεμον ἀδύνατον, Varro 8 pacem caſtrorum, paucorum dierum: quæ omnes ſunt non definitiones ſed delineationes quædam, eæque figuratæ. Qualis & illa Varronis, cum inducias dixit bellorum ferias, potuerat & belli ſomnum dicere. Sic & ipſas 9 forenſes ferias pacem vocavit Papinius: & ſomnum (aa) Ariſtoteles vinculum ſenſuum, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris.

* *Ad Lib.* I. c. 40. pag. 24. n. 3. *Ed. Oxon.*

3. In M. Varronis autem expoſitione, quam & Donatus † ſequitur, hoc recte reprehendit *a* Gellius, quod paucos dies adjecit, oſtendens ſolere & in horas dari, addam ego & in annos etiam viginti, triginta, quadraginta, etiam centum: quarum apud Livium exempla, quæ & illam *b* Pauli Juriſconſulti definitionem redarguunt: *inducia ſunt cum in breve & in præſens tempus convenit, ne invicem ſe laceſſant.*

† *Ad. Ter. Hun. act.* 1, *ſc.* 1. vers. 15.

a *Lib.* 1, *c.* 25.

b *L. poſtliminium.* 19. *D. de captivis.* §. 1.

4. Fieri tamen poterit, ut ſi appareat, alicujus conventionis rationem unicam & per ſe moventem in ſolidum fuiſſe 10 ceſſationem actuum bellicorum, ut tunc, quod de pacis tempore dictum eſt, per inducias valeat, non ex vi vocis, ſed ex mentis certa collectione, de qua alibi *c* legimus.

c *Lib.* 11, *c.* 16. §. 20.

II. Videtur autem induciarum nomen non ab eo, quod Gellius vult, *inde uti jam*, nec ab *endoitu*, id eſt, introgreſſu, ut Opilius voluit, veniſſe, ſed quod *inde*, id eſt, a certo tempore 11 *otium* ſit, quomodo ἐκεχειρίαν Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio *d* & Opilio, veteribus per *t*, non per *c* literam ſcriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubie etiam ſingulariter. Vetus ſcriptura fuit *indoitia*: nam *otium* tunc *oitium* enunciabant a verbo *oiti*, quod nunc *uti* dicimus, c ſicut ex *poina* (nunc *pœnam* ſcribimus) fit *punio*, & ex *Poino* (qui nunc *Pœnus*) fit *Punicus*. Sicut autem ex eo quod eſt *oſtia*, *oſtiorum*,

d *Gell.* XIX, *c.* 8.

GROTII.

c *Sicut ex poina (nunc pœnam ſcribimus) ſit punio*] Vide *Servium* in x. Æneidos ad vocem *mœrorum*. (vers. 24.)

GRONOVII.

7 *Εἰρήνην πρόσκαιρον*] Pacem temporariam, caducam, quæ bellum parturit.

8 *Pacem caſtrorum*] Quia caſtra eſſe indicium eſt eſſe bellum: non ergo hæc pax ſimpliciter, ſed bello durante pax intercedens. [*Varro* dixerat, *Pax caſtrenſis* &c. Locus eſt apud *A. Gell.* l. l. 1. c. 25. ubi & quod ſequitur item, ab Auctore noſtro obſervatum. 7. B.]

9 *Forenſes ferias pacem*] 4, Silv. 4. *Certe jam Latiæ non miſcent jurgia leges, Et pacem piger annus habet.* (Verſ. 39, 40.

10 *Ceſſationem actuum*] Non ut ceſſaretur propter aliud, velut colloquii cauſa ant religionis aut ſimilium, ſed tantum ut ceſſaretur, velut in longis multorum annorum induciis.

11 *Otium ſit*] Otium pro pace *Cicero* 2, fam. 17. *Si antea auditum erit otium eſſe in Syria, legiones venturæ non ſunt.* Agrar. 2, 27. *Ego vobis in hunc annum conſul popularis affero pacem, tranquillitatem, otium.*

(aa) Vide Philoſophi Librum *De Somno & Vigilia*, Cap. 3. in fine. J. B.

d *Oſtia*

rum, factum est nomen d *Ostia Ostiæ*: sic ex *indoitia indoitiorum*, factum est *indoitia*, *indoitiæ*, deinde *indutia*, cujus, ut dixi, plurale nunc tantum in usu est. olim, ut Gellius * monuit, etiam unitatis numero enunciabatur. non longe abit Donatus, † cum inducias dictas vult, quod in dies otium præbeant. Sunt ergo induciæ in bello otium (bb), non pax: itaque accurate loquuntur historici *a*, qui narrant sæpe, pacem negatam, inducias datas.

* *d. loco.*
† *Ad Ter. Eun. I. 1. 15.*
a *Liv Plut. Justin.*

III. Quare *b* nec nova 12 indictione opus erit: nam 13 sublato impedimento temporali, ipso jure se exserit status belli 14 non mortuus sed sopitus, ut 15 dominium & patria potestas in eo qui a furore convaluit. Legimus tamen apud Livium, ex fecialium sententia finitis induciis indictum bellum: sed nimirum istis non necessariis cautionibus ostendere veteres Romani voluerunt quantopere pacem amarent, & quam justis de causis in arma traherentur. Innuit hoc ipse *c* Livius. *cum Vejentibus nuper acie dimicatum apud Nomentum & Fidenas fuerat, induciæque inde, non pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant: missi tamen feciales, nec eorum, cum more patrum jurati repeterent res, verba sunt audita.*

b *Ang. l. si unus. §. 1. D. de pactis. Mart. Land. q. 29.*
c *Lib. IV. c. 30.*

IV. 1. Tempus induciis ascribi solet aut continuum, ut in centum dies, aut cum designatione termini, ut usque calendas Martias. In priori 16 ad momenta temporum facienda est numeratio: id enim naturæ convenit. nam, quæ sit 17 ad civiles dies computatio, ex legibus aut populorum moribus venit. In altero genere dubitari solet, utrum ad quem diem aut mensem, aut annum dictum est duraturas inducias, is dies, mensis, *d* annus excluśus an comprehensus intelligatur.

d *L. amiculus. 132. 134. D. de verbor. signif.*

2. Certe in rebus naturalibus duo sunt terminorum genera, 18 intra rem, ut cutis terminus est corporis: 19 extra rem, ut flumen terminus est terræ. Ad utrumque hunc modum, etiam qui 20 voluntate constituuntur, termini constitui possunt. Magis au-

GROTII.

d *Ostia Ostiæ*] Et ex *ostrea, ostreorum*, factum est *ostrea, ostreæ*.

GRONOVII.

12 *Indictione opus erit*] Ad bellum post inducias repetendum.

13 *Sublato impedimento temporali*] Elapso tempore induciis præstituto.

14 *Non mortuus, sed sopitus*] Non extinctus, abolitus, sed intermissus.

15 *Dominium*] Administratio rerum suarum.

16 *Ad momenta temporum*] Ab hora, qua consensum est in inducias, ad horam eandem centesimi diei.

17 *Ad civiles dies*] Ut quæ supersunt horæ ultimi diei, simul comprehendantur, ut l. 38. D. de V. S.

18 *Intra rem*] Extremitas vel ultimæ partes rei.

19 *Extra rem*] De proximo rem attingentia.

20 *Voluntate*] Arbitrio hominum, ubi natura non facit terminos.

(bb) De toto isto argumento, confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. cap. 7. §. 3, *& seqq.* J. B.

autem naturale videtur, e ut terminus ſumatur qui pars ſit rei: *πέρας λέγεται τὸ ἔσχατον ἑκάστου, terminus dicitur quod ultimum cujuſque eſt*, inquit * Ariſtoteles: nec uſus repugnat. *ſi* †. *quis ſic dixerit, ut intra diem mortis ejus aliquid fiat, ipſe quoque dies, quo quis mortuus eſt, numeratur*, Prædixerat Cæſari Spurina periculum, quod non ultra Idus Martias proferretur. a Interpellatus ipſis Idibus, dixit f veniſſe quidem, ſed non præteriiſſe. Quare multo magis ſumenda eſt hæc interpretatio, ubi temporis productio favorem in ſe habet, ut in induciis quæ humano ſanguini parcunt.

* *Met.* v. 17.
† *L. ſi quis.* 133. *D. de verb. ſignif.*
a *Suet. in Cæſ.* c. 81.

3. At vero, 21 a quo die menſura aliqua temporis incipere dicitur, is dies intra menſuram non erit: quia ejus propoſitionis vis eſt diſcernere, non conjungere.

V. Illud obiter addam, inducias & ſi quid eſt ſimile, ipſos contrahentes ſtatim obligare ex quo contractus abſolutus eſt: at ſubditos utrinque obligari incipere, ubi induciæ 22 acceperunt formam legis, cui ineſt exterior quædam publicatio: qua facta ſtatim quidem incipit habere vim obligandi ſubditos, ſed ea vis, ſi publicatio uno tantum loco facta ſit, non 23 per omnem ditionem eodem momento ſe exſerit, ſed per tempus ſufficiens ad perferendam ad ſingula loca notitiam. Quare ſi quid interea a ſubditis contra inducias factum ſit *b*, ipſi a pœnis immunes erunt. g neque tamen eo minus contrahentes damnum reſarcire debebunt.

b *Bart. ad l. omnes pop. Pan. c. 2. de conſt. & ibid. Fel. n. 7.*

VI. 1. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat, ex ipſa definitione datur intelligi. Illiciti enim ſunt omnes actus bellici, ſive in perſonas, ſive in res, id eſt, quicquid vi fit adverſus hoſtem: id enim omne per induciarum tempus fit contra jus gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud *c* Livium.

c *Lib.* xxx. c. 27.

2. Etiam quæ res hoſtium 24 caſu aliquo ad nos pervenerunt, eæ

GROTII.

e *Ut terminus ſumatur qui pars ſit rei*] *Baldus* de ſtatutis in verbo *uſque*. *Bartolus* in l. patronus. D. de legatis III. & l. nuptæ. D. de ſenatoribus. *Archidiaconus* in c. eccleſias. XIII. q. 1. *Hieronymus de Monte* libro de finibus c. 23.

f *Veniſſe quidem, ſed non præteriiſſe*] Dion: παρεῖσιν, ὀδέπω δὲ παρελήλυθεν. Appianus: παρεῖσιν αἱ Εἰδοὶ, ἀλλ' ὁ παρελήλυθασιν. Poſtema verba non ſunt *Appiani*, ſed PLUTARCHI, qui tribuit ea Haruſpici, Cæſarem de adventu Iduum ſibi gratulantem caſtiganti, *Vit. Cæſ.* pag. 737. E. Tom. II. Ed. Wech. *J. B.*

g *Neque tamen eo minus contrahentes damnum reſarcire debebunt*] Ut de Scione apud *Thucydidem* IV. (Cap. 122.) Defendi itaque non poteſt quod ab Hiſpanis in Italia factum narrat *Mariana* XXVIII, 7.

GRONOVII.

21 *A quo die*] Ut ſit, poſt quem diem; non, cum quo die.

22 *Acceperunt formam legis*] Ex quo ſolemniter promulgatæ ſunt.

23 *Per omnem ditionem*] Per omne territorium.

24 *Caſu aliquo*] Non induſtria aut opera noſtra.

eæ reddendæ erunt, etiamsi ante nostræ fuissent: quia, quod jus externum attinet, ex quo hæc dijudicanda sunt, ipsorum sunt factæ: & hoc est, quod ait Paulus jurisconsultus, * induciarum tempore postliminium non esse, quia postliminium requirit, ut antecedat jus bello capiendi: quod per inducias non est. * *L. 19. §. 1. D. de Captiv.*

3. Ire & redire ultro citroque, sed eo paratu, qui periculum nullum ostentet, licet. Notatum hoc [h] a Servio ad illud † Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat, obsessa urbe a Tarquinio inter Porsennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenses in urbe celebrarentur, ingressos hostium duces curuli certamine contendisse & victores coronatos. † *Aen. XI. 134.*

VII Interius [25] recedere cum exercitu, quod Philippum feciſſe legimus apud *a* Livium, cum induciis non pugnat: nec reficere mœnia, nec militem conscribere, [i] nisi quid specialius convenerit. a *Lib. XXXI. c. 38. Add. Frontinus l. II. c. 13. n. 8.*

VIII. 1. Corruptis [26] hostium præsidiis loca invadere quæ ipsi tenebant, haud dubie contra inducias est. talis enim acquisitio justa esse non potest, nisi ex jure belli. Idem habendum, si qui subditi deficere ad hostem velint. Exemplum est apud Livium, lib. XLII. *b Coronæi & Haliartii favore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt præsidium petentes, quo se adversus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, præsidium se ob inducias cum Romanis factas mittere non posse.* Apud Thucydidem libro *c* quarto Brasidas Mendam civitatem ab Athenienſibus ad Lacedæmonios deficientem induciarum tempore recipit: sed additur excusatio, quia habebat [27] quæ ipse viciſſim Athenienses criminaretur. b *Cap. 46.* c *Cap. 123.*

2. Derelicta sane occupare licet, dum vere derelicta, id est, eo animo ne amplius sint quorum fuerant, non si incustodita, sive custodia ante inducias, sive factis induciis omissa sit. dominium enim manens injustam facit alterius possessionem. quo refellitur Belisarii adversus Gothos cavillatio, *d* qui tali obtentu [k] loca præsidiis nudata per inducias invaserat. d *Proc. II. Gotth. c. 7.*

IX. 1. Quæ-

GROTII.

h *A Servio*] Ad XI. Æneidos.

i *Nisi quid specialius convenerit*] Ut apud *Parutam* lib. III.

k *Loca præsidiis nudata*] Portum, Centum cellas, Albanum.

GRONOVII.

25 *Interius recedere*] Intra fines ex eo loco, unde alioqui non facile sine conflictu digredimur, ut Philippus apud *Liv.* 31, 39.

26 *Corruptis*] Sollicitatis ad defectionem pecunia vel promissis, ut Sulla illusit L. Scipioni. *Appian.* 1, civ. p. 401. *Flor.* 3, 21.

27 *Quæ ipse viciſſim Athenienſes*] Feciſſe contra inducias. Vel *quibus ipse*. [Nisi hellenismo uti voluerit Auctor, videtur potius scripsisse, *quæ ipse viciſſim in Athenienſes criminaretur*; & τὸ *in* postea omissum à Typographis, ob similitudinem vocis præcedentis in *im* definentis. *J. B.*]

1 *Si*

IX. 1. Quæritur, an qui 28 vi majore impeditus quo minus recederet, intra fines hosticos deprehenditur postquam exierint inducíæ, jus redeundi habeat? Si jus externum gentium respicimus, non dubito quin hic par sit ei, qui cum in pace veniſſet bello repente exorto inter hostes fato suo deprehenditur, quem captivum manere ad pacem usque supra * notavimus; neque justitia interna deest, quatenus bona & actiones hostium pro debito civitatis obligantur, & 29 in solutum capiuntur: nec magis hic quod queratur habet, quam tot alii innocentes, in quos bellorum mala recidunt.

* *Lib.* III. c. 9. §. 4.

† *L. Cæsar.* 15. *L. interdum.* 16. §. *si propter.* 8. *D. de publican.*

2. Nec quæ 30 de commissi causa † circa merces tractantur adferri huc debent, nec quod 31 apud Ciceronem est de inventione secundo, de nave rostrata vi ventorum in portum delata, quam 32 ex lege quæstor publicari volebat. 33 Ibi enim vis major a pœna liberat; 34 hic proprie de pœna non agitur, sed de jure quod certo tantum tempore interquiescebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generosius sit, nullam habet dubitationem.

X. Sunt & quædam per inducias illicita, ob specialem conventionis naturam; ut si tantum sepeliendorum hominum causa datæ sint inducíæ, nihil erit immutandum: sic l si obsessis datæ inducíæ tantum ne oppugnentur, jam auxilia & commeatus admittere non licebit: nam cum tales inducíæ alteri partium prosint, non debent interim ejus, qui dedit, causam duriorem facere. Interdum & 35 convenit, ne commeare liceat. m Interdum personis cavetur, non & rebus: quo casu 36 si ad res defendendas lædantur personæ, nihil contra inducias fiet: nam cum liceat res defendere, personarum securitas 37 ad id quod principale est, non quod in alicujus consequentiam venit, referenda est.

XI. Si

GROTII.

l *Si obsessis datæ inducíæ tantum ne oppugnentur*] Ut a Totila Neapolitanis apud *Procopium*.

m *Interdum personis cavetur, non & rebus*] Vide c. significavit 11. *de Judæis*. De induciis cum exceptione locorum exempla habes apud *Procopium* & *Menandrum Protectorem*.

GRONOVII.

28 *Vi majore*] Θεῖ βία. l. 25. §. 6. D. *locati*: quæ consilio humano neque provideri neque vitari potest.

29 *In solutum*] Vicem ejus, quod solvi debet.

30 *De commissi causa*] Si tempestate acta navis præterierit locum, ubi applicare debebat & vectigal solvere: vectigali autem non soluto merces incidunt in causam commissi.

31 *Apud Ciceronem de inventione secundo*] Cap. 32.

32 *Ex lege*] Si qua rostrata navis in portu deprehensa esset, ut publicaretur.

33 *Ibi enim*] In commissis.

34 *Hic proprie*] In detinendo eo, qui deprehenditur inter fines.

35 *Convenit, ne commeare*] Diserte ponitur in pactis induciarum, ne utrimque inter partes hostiles liber sit commeatus.

36 *Si ad res defendas*] Si, quæ res alterius invadunt, violentur personæ.

37 *Ad id quod principale*] Ita accipienda est, ut directo & per se personæ nihil hostile facientes non lædantur; non, ne lædantur, dum ea quæ per inducias licet arcere ac prohibere, attentant.

38 Con-

XI. Si fides induciarum a parte altera rumpatur, quin læso liberum sit etiam sine indictione ad arma venire, frustra dubitatur. nam capita 38 conventionis insunt conventioni per modum conditionis, ut paulo * ante diximus. Reperias quidem in historiis exempla eorum 39 qui sustinuerint in finem induciarum. Sed & bellum illatum Hetruscis † & aliis, quod contra inducias fecissent, legas: quæ diversitas argumento est, jus ita esse ut diximus, sed eo jure uti vel non uti, in arbitrio esse ejus, qui læsus est.

* *Libro hoc c.* XIX. §. 14. & XX. §. 36.

† *Liv. lib.* IX. c. 41. *& seqq. & Lib.* X. c. 37. 45.

XII. Illud constat, si 40 pœna conventa poscitur & persolvitur ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non esse: ideo enim pœna solvitur, ut cætera salva maneant. Et contra, si 41 bellum moveatur, recessum a pœna censeri debet, quando optio data est.

XIII. Privata tamen facta non rumpunt inducias, nisi publicus actus accedat, puta 42 imperii aut ratihabitionis, quæ etiam intelligitur accedere, si qui deliquerint nec puniantur, nec dedantur: si non reddantur res.

XIV. Jus commeandi extra inducias 43 privilegium quoddam est. quare in ejus interpretatione sequenda sunt quæ 44 de privilegiis traduntur. Est autem hoc privilegium neque tertio noxium, neque danti admodum grave: ideo 45 intra *a* verborum proprietatem laxa magis quam stricta interpretatio admittenda est, eoque magis si non petenti datum beneficium, sed ultro oblatum sit; multoque magis, si ultra privatam publica quædam utilitas in negotio vertatur. Rejicienda ergo stricta interpretatio, etiam quam *b* ferunt verba, nisi alioqui absurdum aliquod sequeretur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ. Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio locum habebit, ut simile absurdum vitetur, aut ex valde urgentibus conjecturis.

a *Vide supra l.* II, c. XVI. §. 12

b *Can. in c. cum in cunctis.* 7. §. *cum vero.* 2. *De elect.*

XV. Hinc

GRONOVII.

38 *Conventionis insunt*] Omnia conventionis capita infirmantur & læduntur in uno, quasi singulis esset adjectum, hoc caput salvum fore, si & cætera salva fuerint.

39 *Qui sustinuerint*] Non reddiderint par pro pari & ruptis ab altera parte induciis prosiluerint vicissim ad hostilia, sed exspectaverint finem.

40 *Pœna conventa*] In pacto induciarum eo casu, si quis eas violet.

41 *Bellum moveatur*] Post violatas inducias alter vicissim aliquid hostile fecerit, is pœnam conventam poscere nequit: jam enim videtur legisse alterum eorum, quæ optare potuit.

42 *Imperii aut ratihabitionis*] Si jussa fuerint aut approbata ab eo, penes quem imperium est.

43 *Privilegium quoddam*] Certis personis plerumque datur, quum in aliis maneat bellum.

44 *De privilegiis*] Juribus singularibus, quæ non ad exemplum trahuntur. §. 6. Instit. *de J. n. g. c.*

45 *Intra verborum proprietatem*] Quatenus propria verborum significatio permittit.

XV. Hinc colligimus 46 datum militibus commeatum non ad medios tantum, sed & summos duces porrigi: quia verbi proprietas admittit eam significationem, quanquam est & alia stri-
* L. 1. §. 1. D. de bon. poss. ex test. mil. ctior. Sic 47 nomine clericorum venit episcopus. Etiam, * qui in classibus sunt nautæ, milites intelliguntur, & omnes omnino qui sacramentum dixerunt.

XVI. 1. 48 In itu cautum & de reditu censetur, non hoc ex vi verbi, sed ut absurdum vitetur: neque enim 49 inutile esse beneficium debet. Et abitus tutus intelligendus usque dum eo
† Diod. Sic. Lib. XVII. c. 84. pervenerit ubi in tuto sit. unde n Alexandri fides accusata †, qui, quibus abitum indulserat, eos in ipso itinere jussit interfici.

2. At, cui abire datum, non & redire: sed nec, cui venire concessum est, 50 mittere poterit: nec contra: sunt enim hæc diversa, nec extra verba exspatiari ratio cogit: ita tamen 51 ut error etsi jus non det, a pœna certe, si qua adjecta est, relevet. Sed & cui venire permissum est, semel veniet, non iterum, nisi temporis adjectio aliam suppeditet conjecturam.

XVII. Patrem filius, uxor virum non sequitur, aliter quam
a L. penult. D. de precario. in jure 52 commorandi. nam morari a solemus 53 cum familia, peregrinari sine ea. Famulus tamen unus aut alter, etiamsi expressus non sit, comprehensus censebitur in eo, quem sine tali comitatu ire indecorum foret. nam qui aliquid concedit, concedit quæ necessario sequuntur. necessitas autem hic 54 moraliter intelligenda est.

XVIII. Si-

GROTII.

n *Alexandri fides accusata*] Plutarchus: Καὶ τοῦτο τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις αὐτοῦ τὰ ἄλλα νομίμως καὶ βασιλικῶς πολεμήσαντος ὡς κηλὶς πρόσεστιν· *hæc velut macula adhæsit bellicis actionibus regis, cætera in bello agere & juste & regaliter soliti.* (Cap. 698. C.) Simile factum Bajazetis contra Vidynenses in Servia habes apud *Lennclavium* lib. VI.

GRONOVII.

46 *Datum militibus commeatum*] Si positum sit in pacto induciarum, concedi liberum iter in hostiles terras aut per hostiles militibus, non excludi centuriones, tribunos, præfectos, sed nec legatos, qui summæ rei præsunt.

47 *Nomine clericorum*] Quod clericis concessum, id etiam vindicare potest episcopus.

48 *In itu*] Si data facultas eundi, utique & redeundi.

49 *Inutile beneficium*] Quod pro beneficio datur, id ita datum intelligitur, ut possit effectum sortiri.

50 *Mittere*] Alium sibi substituere, qui veniat.

51 *Ut error*] Ut, si quis hoc fecerit per errorem, sine fallendi proposito, etsi male fecerit, non tamen pœnæ forte in pacto expressæ subjaceat.

52 *Commorandi*] Concessa itione habitandi causa.

53 *Cum familia*] At familiæ vel præcipuæ partes uxor & liberi.

54 *Moraliter*] Non sine quo simpliciter & quocumque modo aliquid esse non possit, sed sine quo aliquid decenter & commode esse non possit.

XVIII. Similiter bona non quævis comprehendentur, sed quæ solita sunt ad iter assumi. * *Abbas c. quam sit. de Judæis.*

XIX. Expresso comitum nomine non sunt intelligendi hi, 55 quorum causa magis est odiosa, quam ipsius cui prospicitur. Tales sunt piratæ, latrones, transfugæ, desertores. Gentis expressum nomen in comitibus, satis ostendit facultatem ad alios non porrigi.

XX. Jus commeandi cum veniat ex vi potestatis, in dubio non exstinguitur 56 morte concedentis, secundum ea quæ † alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis. † *Lib.* II. *c.* 14. §. 12.

XXI. Disputari solet de eo, quod dictum est in hunc modum, 57 *quamdiu voluero.* Et verior est sententia eorum, qui existimant durare 58 beneficium tale, etiam si 59 novus volendi actus non intercedat, quia durare in dubio præsumitur, quod ad juris effectum sufficit; °non etiam ubi is, qui concessit, *a* desiit posse velle, quod per mortem contingit. Persona enim sublata, collabitur etiam illa præsumtio durationis, sicut accidens interitu subsstantiæ. a *Canon. in c. si gratiose. 5. de rescr. in* VI.

XXII. Commeandi autem securitas ei, cui data est, debetur etiam extra territorium concedentis: quia datur 60 contra jus belli, quod per se territorio non includitur: ut alibi *b* a nobis dictum est. b *Lib.* III, *c.* IV. §. 8.

XXIII. Captivorum redemtio multum habet favoris, maxime apud Christianos, quibus lex *c* divina hoc misericordiæ genus peculiariter commendat. *Captivorum redemtio, magnum atque præclarum justitiæ munus est:* verba sunt *d* Lactantii. Ambrosio captivos redimere, maxime ab hoste barbaro, præcipua & summa liberalitas *e* vocatur. Idem *f* defendit suum & ecclesiæ c *Matt.* XXV, 36. 39. d *Lib.* VI. e *Lib.* II, *off. c.* 15. f *Ibid. c.* 28.

GROTII.

o *Non etiam ubi is qui concessit desiit posse velle, quod per mortem contingit*] L. Lucius Titius. 32. *de donationibus*, ita ut eam emendat vir magnus *Antonius Faber*, *voluero* ponens pro *voluerit.* [Conject. Jur. Civ. Lib. II. c. 19.] Adde l. locatio. 4. ff. *locati*: Cardinalem *Tuschum* pp. conclusion. 751. lit. p. *Reinking.* lib. II, classe II. c. 8. num. 30.

GRONOVII.

55 *Quorum causa magis est odiosa*] Qui minus sunt favorabiles, adeo ut videatur concessurus non fuisse, qui concessit, si suo nomine petiissent.

56 *Morte concedentis*] Sic ut a novo Imperatore novus commeatus sit petendus, si quis uti velit.

57 *Quamdiu voluero*] Quoties concessi aliquid alteri licitum fore tamdiu, quamdiu id ei concedere velim.

58 *Beneficium tale*] Postquam semel iterumque eo usus est, qui accepit.

59 *Novus volendi*] Etsi nec verbis neque alio certo signo me adhuc velle ostenderim.

60 *Contra jus belli*] Ut in aliquem non liceat, quod jure belli liceret: licet autem in hostes jure belli quidvis hostile etiam extra territorium.

siæ factum ; p quod vasa ecclesiæ 61 etiam initiata confregerint, ut captivi redimerentur. 62 *Ornatus*, inquit, *sacramentorum, redemtio captivorum est*, & multa alia in eandem sententiam.

XXIV. 1. Quibus adducor, ut non audeam indistincte probare leges illas, quæ captivos redimi vetant, quales apud Romanos fuisse legimus : * *nulli civitati viliores captivi quam nostræ*, ait in senatu Romano quidam. Eadem civitas Livio † dicitur minime in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota est in hanc rem Horatii *a* ode, ubi captivos redimere vocat 63 conditiones fœdas, & exemplum perniciem trahens : flagitio additum damnum. Sed quod *b* Aristoteles in Laconum institutis reprehendit, idem in Romanorum culpari solet : nimis scilicet illa omnia directa ad res bellicas, quasi in illis solis salus civitatis consisteret. Atqui si rem humanitatis modo æstimamus, satius sæpe esset jus, quod bello petitur, amitti, q quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis ærumnis.

2. Non videtur ergo lex talis justa, 64 nisi appareat opus tali rigore, ut majora aut plura mala alioqui moraliter inevitabilia caveantur. Nam in tali necessitate, cum 65 ipsi captivi ex caritatis lege suam sortem patienter ferre debeant, potest hoc eis injungi, & aliis, ne quid contra faciant, præcipi, secundum ea

* *Livius lib.* XXII. *c.* 59.
† *Ibid.*
a III. *Od.* 5.
b *Politic. Lib.* II.

GROTII.

p *Quod vasa ecclesiæ etiam initiata confregerint, ut captivi redimerentur*] Imitatus hoc Ambrosii factum Augustinus, narrante *Possidio*, qui contra carnalem sensum quorundam id factum dicit. Imitatus est & in eadem Africa episcopus Deogratias, narrante *Victore Uticensi* lib. 1. Vas, quod Remigii fuerat, datum ad redimendos a Nortmannis captivos narrat in Remigii vita *Hincmarus*. Simile factum archiepiscopi Bremensis Rimberti laudat *M. Adamus* Bremensis ecclesiasticæ historiæ cap. 32. Probat hoc synodus universalis sexta, decreto relato in *canſam* XII, *quæstione* II. Quæ adjungenda his, quæ diximus supra hoc libro cap. v. §. 2.

q *Quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis ærumnis*] De Mauritii Imperatoris ob tale factum seria admodum pœnitentia vide *Zonaram*.

GRONOVII.

61 *Etiam initiata*] Quibus ad sacrum usum jam usi fuissent sacerdotes.

62 *Ornatus sacramentorum*] Si supellex sacra impendatur in redimendos captivos, honoratur & ornatur, non violatur.

63 *Conditiones fœdas*] Quod his milites redduntur segniores, & facilius armis abjectis in captivitatem consentiant, certi se redemtum iri.

64 *Nisi appareat*] Nempe quia tanti taxantur, aut id pro eis petitur, quod non potest, nisi gravi reipublicæ detrimento concedi.

65 *Ipsi captivi ex caritatis lege*] Mithridates oppugnans Cyzicum 3000. captivorum in navibus ad urbem admovit, qui manus tendentes ad mœnia orabant, ut sibi parcerent cives : donec Lysistratus Cyzicenorum prætor e muro per præconem eos monuit φέρειν τὸ συμβαῖνον ἐγκρατῶς αἰχμαλώτους γεγονότας ut captivi & in alienam potestatem redacti fortiter fortunam ferrent. *Appian.* Bell. Mithr. P. 220. *Ed. H. Steph.*

66 In

ea quæ de cive ob bonum publicum dedendo ſcripſimus * alibi. * *Lib. II, c. XXV. §. 3.*

XXV. Non ſunt quidem moribus noſtris ſervi, qui bello capiuntur: non dubitem tamen, quin jus exigendi pretium redemtionis a capto poſſit ab eo, qui captum tenet, 66 in alium transſcribi: nam & incorporalia alienari natura patitur.

XXVI. Et poteſt idem pluribus debere pretium, ſi ab uno dimiſſus, pretio nondum ſoluto, captus ſit ab alio: ſunt enim diverſa hæc debita ex diverſis cauſis.

XXVII. Conventio de pretio facta reſcindi non poteſt, eo quod captus intelligatur locupletior quam credebatur: quia jure gentium externo, de quo quærimus, 67 nemo cogitur ſupplere quod in contractu minus æquo pretio promiſit, ſi dolus non interceſſit: ut intelligi poteſt ex his quæ de contractibus † ſupra nobis explicata ſunt. † *L. II, c. 12. §. 26.*

XXVIII. Ex eo, quod diximus captivos noſtros ſervos non eſſe, ſequitur ceſſare illam 68 acquiſitionem univerſalem, quam acceſſionem eſſe dominii in perſonam *a* diximus alibi. Non alia ergo captori acquirentur quam quæ ſpecialiter apprehenderit: quare ſi quid clam ſecum habet captivus, non erit acquiſitum, quia nec poſſeſſum. Sicut Paulus juriſconſultus *b* contra Brutum & Manilium reſpondit, qui fundum poſſeſſione cepit, theſaurum, quem in fundo eſſe neſciat, non cepiſſe: quia qui neſcit nequeat poſſidere. Cui conſequens eſt, ut res 69 eo modo celata ad redemtionis pretium ſolvendum prodeſſe poſſit, quaſi retento dominio. a *L. III, c. VII. §. 4.* b *L. poſſideri. 3. §. Neratius. 3. D. de acqu. poſſ.*

XXIX. 1. Quæri & hoc ſolet, an pretium conventum & ante mortem non ſolutum ab herede debeatur. Expedita mihi videtur reſponſio, ſi in carcere mortuus eſt, non deberi: promiſſo enim inerat conditio, ſi liberaretur; mortuus autem non liberatur. Contra, ſi mortuus eſt cum in libertate eſſet, deberi. Jam enim lucratus erat id, pro quo promiſſum erat pretium.

2. Plane fateor & aliter conveniri poſſe, ut ab ipſo contractus momento 70 pure debeatur pretium, & captivus tantum retineatur, non jam ut jure belli captus, ſed ut 71 a ſe oppignoratus: &

GRONOVII.

66 *In alium transſcribi*] Donari, delegari creditori, quocumque modo alienari.

67 *Nemo cogitur ſupplere*] Non eſt dolus venditoris, ſi emtor non intelligens quid emat, obtulit plus juſto: ita nec captivi dolus eſt, ſi qui eum tenet, bonorum ejus ignarus, nec in tempore requirendi copia uſus, minoris, quam potuit, eum taxavit.

68 *Acquiſitionem univerſalem*] Etiam rerum incorporalium captivi.

69 *Eo modo celata*] Poſſit numerari in parte pretii, nec poſſit dicere, qui cepit, eam rem jam ſuam fuiſſe, ex quo dominum ceperit.

70 *Pure debeatur*] Sine conditione plenæ libertatis recuperatæ.

71 *A ſe oppignoratus*] Quaſi ſe ipſe pro pretio tantiſper pignori dederit, donec id repræſentaretur.

& contra pactum iniri posse, ut procedat pretii solutio, si die præstituto, qui captus sit, liber vivat. Sed hæc ut minus naturalia non præsumuntur acta, nisi manifestis documentis.

XXX. Proponitur & illud, an in carcerem redire debeat, qui demissus est sub pacto, ut faceret dimitti alterum, qui 72 factum morte prævenerit. Diximus * alibi, factum tertii liberaliter promissum satis impleri, si 73 nihil omittitur ex parte promissoris; at in onerosis obligari promissorem ad id, quod tantundem valet. Sic ergo in proposita quæstione non tenebitur quidem dimissus reddere se custodiæ: neque enim id conventum fuit, neque tacite actum intelligi patitur favor libertatis, neque debebit lucrifacere libertatem, r sed 74 ejus, quod præstare non potest, æstimationem præstabit. Hoc enim naturali simplicitati congruentius, quam quæ 75 in actione † de præscriptis verbis & de condictione ob causam dati causa non secuta Romani juris interpretes tradunt.

* *Lib.* 11, *c.* XI. §.22 *&* XV §.16. *Hoc libro c.* XX. § 58.

† *L. naturalis.* 5. §.1. *de præsc. verb. l. ult. D. de cond. ob caus. dati.*

GROTII.

r *Sed ejus quod præstare non potest æstimationem præstabit*] Id non fecit Paulus Balionius ea lege dimissus ut Carvajalium restitueret libertati, qui Carvajalius, antequam liberaretur, mortuus fuit: quo nomine reprehendit Balionium *Mariana* libro XXX. Sed facti speciem paullo aliter narrat *Paruta* libro 11.

GRONOVII.

72 *Factum morte*] Mortuus fuerit, antequam posset dimitti.

73 *Nihil omittitur*] Promissor fecit, quod potuit, ut promissum præstaret, quamvis fortuna intercesserit.

74 *Ejus quod præstare non potest*] Ob alterius mortem aliquid dabit pro sua redemtione.

75 *In actione de præscriptis verbis*] Damnari præcise promissorem, in quantum interest mea, illud, de quo convenit, accipere: vel repeti, quod datum est quasi ob rem datam, re non secuta.

CAPUT XXII.

De fide minorum potestatum in bello.

I. *Ducum genera.*
II. *Quatenus eorum pactio obliget summam potestatem:*
III. *Aut occasionem obligationi det.*
IV. *Quid si factum quid contra mandatum? ubi distinctiones adhibentur.*
V. *An tali casu pars altera obligetur.*
VI. *Quid belli duces aut magistratus possint circa inferiores se, aut pro iisdem.*
VII. *Pacem facere ducum non esse:*
VIII. *An inducias dare, distinguitur.*
IX. *Quæ securitas personarum, quæ res ab ipsis concedi possint.*
X. *Stricte interpretanda talia pacta, & quare?*
XI. *Quo-*

XI. *Quomodo interpretanda deditio a duce accepta.*
XII. *Quomodo cautio, si regi aut populo visum fuerit.*
XIII. *Quomodo promissum de oppido tradendo.*

I. INter publicas conventiones (aa) Ulpianus * & hanc speciem posuit, *quoties inter se duces belli quædam paciscuntur*. Nos diximus post fidem datam a summis potestatibus, agendum & de ea, quam dant minores inter se, aut aliis: sive minores illi summis sint proximi, quales sunt 1 duces excellenter dicti, de quibus illud Livii † capiendum: *nec ducem novimus, nisi cujus auspicio bellum geritur*: sive longius remoti, quos sic distinguit *a* Cæsar: *aliæ sunt legati partes, aliæ Imperatoris. Alter* 2 *agere ad præscriptum, alter libere ad summam rerum consulere debet.*

* *L. conventionum.* *5. D. de pactis.* † *Lib. IV. c. 20.* *a Comm. III. c. 51. De Bell. Civ.*

II. Est autem in horum promissis duplex inspectio. nam aut hoc quæritur, an summam potestatem obligent, aut an se ipsos. a Prior quæstio definienda est ex eo, quod alibi *b* diximus, obligari nos & per eum quem voluntatis nostræ ministrum elegerimus, sive 3 voluntas illa specialiter expressa est, sive 4 ex ipsa præpositionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem, dat quantum in se est quæ ad facultatem sunt necessaria, quod in materia morali intelligendum est *5* morali modo. Duobus ergo modis potestates minores supremam suo facto obstringunt, faciendo id quod probabiliter ipsorum officio contineri censetur, aut etiam extra illud ex speciali præpositione nota publice, aut iis quorum res agitur.

b L. 11, c. XI. §. 12.

III. Sunt & alii modi, quibus potestas summa obligatur antecedente ministrorum facto, sed non ita, ut id factum causa sit proprie dicta, sed ut occasio sit obligationis: idque dupliciter, vel per consensum, vel per rem ipsam. Consensus apparet ratihabitione, non tantum expressa, sed & tacita, id est, ubi scivit summa potestas quod actum erat, & fieri passa est, 6 quæ ad aliam causam referri probabiliter non possunt. quod ipsum quomodo

GROTII.

2 PRior *quæstio definienda est ex eo, quod alibi diximus*] Vide *Camdenum* in anno CIↃ IↃ XCIV. in pronuntiato Comitiis Mirandæ in causa Haukinsi.

GRONOVII.

1 *Duces excellenter*] Integris exercitibus præfecti, aut quibus summa belli commissa est.

2 *Agere ad præscriptum*] Ille inter mandati terminos se continet, hic neminis arbitrium spectans, quod in universum salutare & consultissimum judicat, agit ac exsequitur.

3 *Voluntas illa specialiter*] Libello ad singulare negotium commissum aptato consignata.

4 *Ex ipsa præpositionis natura*] Mandato procurationis aut præfecturæ jure, ordine, necessitate.

5 *Morali modo*] Ut ea facultas commode potest explicari.

6 *Quæ ad aliam causam*] Quæ satis videbat huc evasura, ut ipsius persona obstringeretur.

(aa) Vide celeberrimi & summi JCti Clar. NOODT eximium Librum *De Pactis & Transactionibus*, Cap. 7. *J. B.*

qui ratâ iſta pax erit, quam non ex auctoritate ſenatus, non juſſu populi Romani peregerimus? Sic Caudina, ſic Numantina ſponſio populum Romanum, ut alibi * expoſuimus, non obligavit. Et eatenus verum eſt illud 25 Poſthumii, *ſi quid eſt in quo obligari populus poteſt, in omnia poteſt*, nempe eorum quæ ad ductum belli non pertinent: quod oſtendunt antecedentia, de deditione, de ſponſione relinquendæ aut incendendæ urbis, de ſtatu mutando.

* *Lib.* II. c. 15. §. 16, 17.

VIII. c Inducias dare ducum eſt, nec ſummorum tantum, ſed & minorum, iis nempe, quos oppugnant aut obſeſſos tenent, & ſe ſuaſque copias quod attinet. Nam alios duces pares non obligant, quod Fabii & Marcelli hiſtoria apud † Livium declarat.

† *Lib.* XXIV. c. 19.

IX. 1. Homines, imperia, agros, bello quæſita concedere itidem ducum non eſt. 26 Hoc jure Syria *a* Tigrani ademta, quamquam Lucullus dederat. De Sophonisba, *b* quæ bello capta erat, ait Scipio, Senatus populique Romani judicium atque arbitrium eſſe; ideo a Maſaniſſa, quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuiſſe. *c* In res alias, quæ in præda ſunt, jus aliquod concedi imperantibus videmus, non tam ex vi poteſtatis, quam cujuſque populi moribus. qua de re ſatis ſuperius a nobis *d* dictum eſt.

a *Juſt. l.* XL. c. 2.
b *Liv. l.* XXX. c. 14.
c *Caſt. de juſt. & jure l.* 1.
d *Lib.* III, c. VI. §. 15.

2. At 27 nondum quæſita condonare omnino in ducum eſt poteſtate: quia oppida pleraque & homines ſæpe in bello dedunt ſe ſub conditionibus vitæ ſalvæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus ſummæ poteſtatis arbitrium 28 exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione jus hoc & ducibus non ſummis dandum eſt 29 intra ea, quæ ipſis agenda commiſſa ſunt. Maharbal Romanis quibuſdam, qui ex prælio ad Thraſymenum evaſerant, ſa-

LUSTII, apud quem ita legitur: *Senatus ita, uti par fuerat, decernit, ſuo atque Populi injuſſu, nullum potuiſſe fœdus fieri.* Bell. Jug. Cap. 43. Ed. Waſſ. J. B.

GROTII.

c *Inducias dare ducum eſt*] Vide *Paruta* lib. V.

GRONOVII.

25 *Poſthumii*] Pronuntiatum in Caudina cauſa. *Liv.* 9, 9.

26 *Hoc jure Syria*] Atqui non tam jure id factum, quam inſolentia Pompeji, qui pro libidine, quæ potuit, acta Luculli reſcidit. Ideo & ipſius acta noluit confirmare ſenatus, neque id efficere potuit, niſi poſtquam, nefaria cum Cæſare & Craſſo conſpiratione inita, & ſe & rempublicam perdidit. Alioqui non magis licuiſſet Pompejo adimere, quam Lucullo dare: fuerant enim pari jure; ſed Pompejus ſucceſſor & æmulus Luculli. Licuiſſe autem utrumque ita, ſi ratum haberet ſenatus, ex hiſtoria notum. Cur autem Tigrani? immo Antiocho Aſiatico, Pii filio, Cyziceni nepoti.

27 *Nondum quæſita*] Quæ tantummodo in ſpe ſunt acquirendi, pacto relinquere poſſeſſoribus, ſi alia imperata facere velint.

28 *Exquiri res*] Brevitas occaſionis.

29 *Intra ea*] In iis dumtaxat cauſis, quæ illis delegantur.

satis longe absente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ, τῆς σωτηρίας, ut nimium concise narrat Polybius*, sed, si arma tradidissent, abire cum singulis vestimentis passurum: retinet eos Annibal hoc causatus, † ὅτι Μαχαρβὰς οὐκ εἴη κύριος ἄνευ τῆς αὐτοῦ γνώμης, δοὺς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόνδοις· d *in potestate Maharbalis non fuisse, se inconsulto fidem dare se dedentibus, qua ipsos illæsos aut indemnes præstaret.* Judicium de hoc facto a Livii sequitur. 30 *Punica religione servata fides ab Annibale est.*

* *Lib.* III. c. 84.
† *Ibid.* c. 85.
a *Lib.* XXII. c. 6.

3. Quare & M. Tullium in Rabirii causa 31 ut oratorem audire debemus, non ut judicem. Vult a Rabirio Saturnium jure cæsum, quem consul C. Marius data fide ex capitolio abduxerat. *Fides*, b ait, *qui potuit sine senatus consulto dari?* & ita rem agit quasi Marium solum fides ista obstringeret. Atqui C. Marius ex senatusconsulto potestatem acceperat operam dandi, ut imperium populi Romani majestasque conservaretur. e In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehensum jus dandæ impunitatis, si eo modo omne periculum a republica arceretur?

b *Orat. pro C. Rabir.* c. 10.

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena, quatenus contractus natura patitur, 32 adstringenda interpretatio, nempe ne aut ex ipsorum facto summa potestas plus quam vellet obligetur, aut ipsi damnum subeant officium faciendo.

XI. Ita qui in deditionem puram a duce accipitur, eo jure acceptus censetur, ut de eo victoris populi aut regis arbitrium sit, cujus exemplum est in Gentio Illyrii, & Perseo Macedoniæ rege, qui se, ille c Anicio, hic d Paulo dediderunt.

c *Appian. Bell. Illyr.* pag. 761.

XII. Sic adjecta cautio, 33 *ita ratum sit, si populus Romanus censuisset*, quam sæpe in sponsionibus invenias, efficiet, ut, ratihabitione non secuta, dux in nihil ipse teneatur, nisi si qua locupletior factus sit.

d *Livius*, XLV. 6.

XIII. Et, qui oppidum tradere promiserunt, possunt præsidium dimittere, ut feciisse e Locrenses legimus.

e *Liv. lib.* XXIV. c. 1.

GROTII.

d *In potestate Maharbalis non fuisse, se inconsulto fidem dare se dedentibus*] Non magis probabile erat in re simili effugium, quo usus Bajazetes adversus Servios Cratovianos, narrante *Lennclavio* lib. VI.

e *In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima*] Vide *Sallustium* in bello Catilinario. (Cap. 30. Ed. Wass.) Tullianæ huic cavillationi non dispar illa Consalvi in ducem Valentinum *Guicciardini* libro VI.

GRONOVII.

30 *Punica religione servari*] Id est, non servata: semper enim male audierunt Pœni ob perfidiam.

31 *Ut oratorem, non ut judicem*] Vide ad illa prolegom. *sectæ, argumento, causæ servire.* num. 40.

32 *Adstringenda*] Strictior & angustior sumenda.

33 *Ita ratum sit*] *Liv.* 37, 45. *Pro impensis in bellum factis* 15000. *talentum Euboicorum dabitis: quingenta præsentia, duo millia quingenta, quum senatus populusque Romanus pacem comprobaverit: millia deinde talenta per duodecim annos.* Hæc quingenta, si senatus pacem non comprobasset, restitui vult auctor. *Liv.* 33, 15.

CA-

qui ratâ iſta pax erit, quam non ex auctoritate ſenatus, non juſſu populi Romani peregerimus? Sic Caudina, ſic Numantina ſponſio populum Romanum, ut alibi * expoſuimus, non obligavit. Et eatenus verum eſt illud 25 Poſthumii, *ſi quid eſt in quo obligari populus poteſt, in omnia poteſt*, nempe eorum quæ ad ductum belli non pertinent: quod oſtendunt antecedentia, de deditione, de ſponſione relinquendæ aut incendendæ urbis, de ſtatu mutando.

* *Lib.* II. c. 15. §. 16, 17.

VIII. c Inducias dare ducum eſt, nec ſummorum tantum, ſed & minorum, iis nempe, quos oppugnant aut obſeſſos tenent, & ſe ſuaſque copias quod attinet. Nam alios duces pares non obligant, quod Fabii & Marcelli hiſtoria apud † Livium declarat.

† *Lib.* XXIV. c. 19.

IX. 1. Homines, imperia, agros, bello quæſita concedere itidem ducum non eſt. 26 Hoc jure Syria *a* Tigrani ademta, quamquam Lucullus dederat. De Sophonisba, *b* quæ bello capta erat, ait Scipio, Senatus populique Romani judicium atque arbitrium eſſe; ideo a Maſaniſſa, quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuiſſe. c In res alias, quæ in præda ſunt, jus aliquod concedi imperantibus videmus, non tam ex vi poteſtatis, quam cujuſque populi moribus. qua de re ſatis ſuperius a nobis *d* dictum eſt.

a *Juſt. l.* XL. c. 2.
b *Liv. l.* XXX. c. 14.
c *Caſt. de juſt. & jure l.* 1.
d *Lib.* III, c. VI. §. 15.

2. At 27 nondum quæſita condonare omnino in ducum eſt poteſtate: quia oppida pleraque & homines ſæpe in bello dedunt ſe ſub conditionibus vitæ ſalvæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus ſummæ poteſtatis arbitrium 28 exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione jus hoc & ducibus non ſummis dandum eſt 29 intra ea, quæ ipſis agenda commiſſa ſunt. Maharbal Romanis quibuſdam, qui ex prælio ad Thraſymenum evaſerant, ſa-

LUSTII, apud quem ita legitur: *Senatus ita, uti par fuerat, decernit, ſuo atque Populi injuſſu, nullum potuiſſe fœdus fieri.* Bell. Jug. Cap. 43. Ed. Waſſ. J. B.

GROTII.

c *Inducias dare ducum eſt*] Vide *Paruntam* lib. v.

GRONOVII.

25 *Poſthumii*] Pronuntiatum in Caudina cauſa. *Liv.* 9, 9.

26 *Hoc jure Syria*] Atqui non tam jure id factum, quam inſolentia Pompeji, qui pro libidine, quæ potuit, acta Luculli reſcidit. Ideo & ipſius acta noluit confirmare ſenatus, neque id efficere potuit, niſi poſtquam, nefaria cum Cæſare & Craſſo conſpiratione inita, & ſe & rempublicam perdidit. Alioqui non magis licuiſſet Pompejo adimere, quam Lucullo dare: fuerant enim pari jure; ſed Pompejus ſucceſſor & æmulus Luculli. Licuiſſe autem utrumque ita, ſi ratum haberet ſenatus, ex hiſtoria notum. Cur autem Tigrani? immo Antiocho Aſiatico, Pii filio, Cyziceni nepoti.

27 *Nondum quæſita*] Quæ tantummodo in ſpe ſunt acquirendi, pacto relinquere poſſeſſoribus, ſi alia imperata facere velint.

28 *Exquiri res*] Brevitas occaſionis.

29 *Intra ea*] In iis dumtaxat cauſis, quæ illis delegantur.

d In

satis longe absente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ, τῆς σωτηρίας, ut nimium concise narrat Polybius*, sed, si arma tradidissent, abire cum singulis vestimentis passurum: retinet eos Annibal hoc causatus, †ὅτι Μαγαρβαὰς οὐκ εἴη κύριος ἄνευ τῆς αὐτοῦ γνώμης, διδοὺς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόνδοις· d *in potestate Maharbalis non fuisse, se inconsulto fidem dare se dedentibus, qua ipsos illæsos aut indemnes præstaret.* Judicium de hoc facto a Livii sequitur. 30 *Punica religione servata fides ab Annibale est.*

* *Lib.* III. c. 84.
† *Ibid.* c. 85.
a *Lib.* XXII. c. 6.

3. Quare & M. Tullium in Rabirii causa 31 ut oratorem audire debemus, non ut judicem. Vult a Rabirio Saturnium jure cæsum, quem consul C. Marius data fide ex capitolio abduxerat. *Fides*, *b* ait, *qui potuit sine senatus consulto dari?* & ita rem agit quasi Marium solum fides ista obstringeret. Atqui C. Marius ex senatusconsulto potestatem acceperat operam dandi, ut imperium populi Romani majestasque conservaretur. c In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehensum jus dandæ impunitatis, si eo modo omne periculum a republica arceretur?

b *Orat. pro C. Rabir.* c. 10.

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena, quatenus contractus natura patitur, 32 adstringenda interpretatio, nempe ne aut ex ipsorum facto summa potestas plus quam vellet obligetur, aut ipsi damnum subeant officium faciendo.

XI. Ita qui in deditionem puram a duce accipitur, eo jure acceptus censetur, ut de eo victoris populi aut regis arbitrium sit, cujus exemplum est in Gentio Illyrii, & Perseo Macedoniæ rege, qui se, ille *c* Anicio, hic *d* Paulo dediderunt.

c *Appian. Bell. Illyr.* pag. 761.
d *Livius*, XLV. 6.

XII. Sic adjecta cautio, 33 *ita ratum sit, si populus Romanus censuisset*, quam sæpe in sponsionibus invenias, efficiet, ut, ratihabitione non secuta, dux in nihil ipse teneatur, nisi si qua locupletior factus sit.

XIII. Et, qui oppidum tradere promiserunt, possunt præsidium dimittere, ut feciisse *e* Locrenses legimus.

e *Liv. lib.* XXIV. c. 1.

GROTII.

d *In potestate Maharbalis non fuisse, se inconsulto fidem dare se dedentibus*] Non magis probabile erat in re simili effugium, quo usus Bajazetes adversus Servios Cratovianos, narrante *Leunclavio* lib. VI.

e *In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima*] Vide *Sallustium* in bello Catilinario. (Cap. 30. Ed. Wass.) Tullianæ huic cavillationi non dispar illa Consalvi in ducem Valentinum *Guicciardini* libro VI.

GRONOVII.

30 *Punica religione servari*] Id est, non servata: semper enim male audierunt Pœni ob perfidiam.

31 *Ut oratorem, non ut judicem*] Vide ad illa prolegom. *secta*, *argumento*, *causæ servire*. num. 40.

32 *Adstringenda*] Strictior & angustior sumenda.

33 *Ita ratum sit*] *Liv.* 37, 45. *Pro impensis in bellum factis* 15000. *talentum Euboicorum dabitis: quingenta præsentia, duo millia quingenta, quum senatus populusque Romanus pacem comprobaverit: millia deinde talenta per duodecim annos.* Hæc quingenta, si senatus pacem non comprobasset, restitui vult auctor. *Liv.* 33, 15.

CA-

CAPUT XXIII.

De fide privata in bello.

I. *Refellitur sententia statuens, privatos, fide hosti data non obstringi.*
II. *Ostenditur obstringi eos etiam piratæ & latroni: & quatenus:*
III. *Minor hic non excipitur.*
IV. *Error an liberet.*
V. *Solvitur objectio sumta ex publica utilitate.*
VI. *Aptantur ante dicta ad fidem datam reditus in carcerem:*
VII. *In certum locum non redeundi: non militandi:*
VIII. *Non fugiendi.*
IX. *Captum alii se dare non posse.*
X. *An privati cogendi sint a suis potestatibus implere quod promiserant.*
XI. *Qualis interpretatio in hujusmodi pactis adhibenda.*
XII. *Quomodo sumendæ voces* vitæ, vestium, adventus, auxilii.
XIII. *Rediisse ad hostem quis dicendus:*
XIV. *Justa auxilia quæ, in deditione, sub conditione facta.*
XV. *Quæ ad executionem pertinent, conditionem non facere.*
XVI. *De talium pactorum obsidibus.*

I. CIceronis est illud * satis tritum: *etiam si quid* 1 *singuli temporibus adducti hosti promiserint, est in eo ipso fides conservanda*: singuli, milites puta aut pagani: nihil enim ad fidem refert. † Mirum est inventos esse juris magistros †, qui docerent, pacta publice cum hostibus inita fidem adstringere; at quæ 2 a privatis fierent, non item. Nam, cum privati jura privata habeant quæ obligare possunt, & hostes *a* capaces sint acquirendi juris, quid esse potest quod obligationem impediat? adde quod nisi id statuatur, 3 datur cædibus occasio, libertati impedimentum: nam & illæ caveri sæpe, & hæc obtineri a captivis, fide privatorum sublata, non poterit.

* *De Off. 2. 13.*

† *Bart. in l. conventionum. D. de pactis. Zasi. in apol. contra Eckium.*

a *Hoc libro c. XIX. §. 2.*

II. Imo non hosti tantum illi, quem jus gentium agnoscit, sed & latroni & piratæ data privatim fides obligat, perinde ut de fide publica supra *b* diximus. Id interest, quod si metus injustus ab altero incussus impulerit ad promittendum, is qui promisit pe-

b *Supra l. II, c. XI. §. 7. & lib. III, c. XIX. §. 5.*

GRONOVII.

1 *Singuli temporibus adducti*] Quæ scilicet non promitterent, nisi dura & infelicia tempora experirentur.

2 *A privatis*] Videntur illi privatos considerasse tanquam pupillos & servos, qui sine auctoritate tutorum & dominorum obligare se nequeunt.

3 *Datur cædibus*] Minus enim parcent pollicentibus se redemtum iri, & si cui pepercerint, eum, quod nunc sæpe fit, fide data nunquam dimittent ad pretium redemtionis comparandum, si certum erit, eum ista fide non obligari.

4 Sibi

petere reſtitutionem, aut, ſi alter nolit, 4 ſibi eam præſtare poteſt. Quod 5 in metu procedente ex bello publico juris gentium locum non habet. Quod ſi & jusjurandum acceſſerit, jam omnino quod promiſſum eſt præſtandum erit ab eo qui promiſit, ſi perjurii crimen effugere volet. Sed tale perjurium ſi in hoſtem publicum commiſſum ſit, puniri ab hominibus ſolet: ſi in latrones aut piratas, 6 diſſimulari odio eorum, quorum commodum agitur. *Oldr. conſ. 7. Covar. de matrim. p. II, c. 3. §. 4. n. 22.*

III. In hac quoque privata fide 7 minorem non excipiemus, qui 8 ejus ſtatus eſt, ut actum intelligat. Nam quæ minoribus conſulunt beneficia, ex jure ſunt civili. Nos de jure gentium quærimus.

IV. Et de errore alibi diximus, ita jus dare a contractu recedendi, ſi id, quod per errorem creditum fuit, 9 in mente agentis vim habuerit conditionis. *Lib. II; c. XI. §. 6.*

V. 1. At, quo uſque ſe extendat privatorum in paciſcendo poteſtas, difficilior inſpectio eſt. Quod publicum eſt, a privato alienari non poſſe ſatis conſtat: nam ſi ne ducibus quidem belli id permiſſum eſt, ut modo probavimus, multo minus privatis. Sed de ipſorum actionibus ac rebus quæri poteſt, quia videntur hæc quoque concedi hoſtibus non poſſe ſine aliquo damno partis: unde videri poſſunt talia pacta 10 illicita cum civibus ob jus ſupereminens civitatis, tum conductis militibus ob fidem ſacramento datam. *c. XXII. §. 7*

2. Sed ſciendum eſt, ea pacta, quæ 11 malum majus aut certius evitant, magis utilia quam damnoſa etiam publico cenſeri debere, quia minus malum induit rationem boni: χρὴ τῶν κακῶν ἐπιλέγεσθαι τὰ μετριώτερα, ut ait quidam apud * Appianum. Neque vero 12 fides ſola, qua quis poteſtatem ipſam ſui & ſuarum re- * *Punic. pag. 55. Edit. H. Steph.*

GRONOVII.

4 *Sibi eam præſtare*] Proteſtando & nihil ſolvendo.

5 *Quod in metu procedente ex bello*] Neque metus ille injuſtus.

6 *Diſſimulari*] Impunitum transmitti, non quaſi non ſit perjurium, ſed quia iſtis hominibus jus non redditur, quippe habeantur pro ſervis pæne, atque adeo pro nullis.

7 *Minorem*] XXV. annis.

8 *Ejus ſtatus eſt*] Eam vim naturæ ingeniique habeat.

9 *In mente agentis*] Ita præſumtum ſit, ut fuerit præcipua cauſa contractus: qua deficiente, etiam quod actum eſt, irritum fore tacite conſenſum putatur.

10 *Illicita cum civibus ob jus*] Tanquam qui non habuerint poteſtatem earum actionum & rerum, ob jus, quod in eos habet princeps vel civitas.

11 *Malum majus*] Scilicet captus civis vel miles aut in perpetuum omittendus eſt, aut quandam actionem vel rem ſuam debet obligare ac ſubtrahere civitati vel principi. Satis conſulit juri eminenti civitatis vel principis ſe conſervando. Alterum perinde accipiendum eſt, ac ſi morbo vel calamitate amiſſum eſſet.

12 *Fides ſola*] Promiſſio, qua quis non alterius ſe ditioni ſubjicit, & manet rerum ſuarum dominus, etſi ad aliquid dandum faciendumve ſe obligaverit.

rerum non abdicat, neque utilitas publica ſine legis auctoritate id efficere poſſunt, ut quod factum eſt, etiamſi contra officium factum eſſe detur, irritum ſit & effectu juris omni careat.

3. Lex quidem poſſet adimere ſubditis aut perpetuis, aut temporariis hanc poteſtatem: ſed neque lex hoc ſemper facit, 13 parcit enim civibus: neque ſemper facere poteſt: nam leges humanæ, ut alibi * diximus, vim obligandi tum demum habent, ſi latæ ſint 14 ad humanum modum, non ſi onus injungant, quod a ratione & natura plane abhorreat. Et ideo leges & præcepta ſpecialia, quæ tale quid aperte præ ſe ferunt, pro legibus haberi non debent; generales autem leges interpretatione benigna ita accipiendæ ſunt, ut caſus ſummæ neceſſitatis excludant.

* *Lib.* I. c. IV. §. 7. n. 2. 3. *Lib.* II, *cap.* XIV. §. 12. n. 2.

4. Quod ſi actus, qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere vetitus, interdici æquo jure potuit, jam irritus erit actus privati, ſed puniri tamen idem poterit, ideo quod promiſit id, quod ſui juris non erat, maxime ſi juratus id fecerit.

VI. Promiſſio captivi de 15 redeundo in carcerem, merito toleratur: 16 neque enim deteriorem reddit captivi conditionem. Non ergo, ut quidam exiſtimant, glorioſe tantum fecit M. Atilius Regulus, ſed & quod debebat: *Regulus*, inquit † Cicero, *non debuit conditiones pactioneſque bellicas & hoſtiles perturbare perjurio.* Nec obſtat illud: a

† *Off.* III. c. 29.

a *Horat.* III. *Od.* v. 49.

Atqui ſciebat, quæ ſibi barbarus
Tortor pararet.

Nam & hoc fieri poſſe jam ſcierat, cum promitteret. Sic & de decem captivis, ut quidem ex antiquis ſcriptoribus rem narrat b Gellius, *octo poſtliminium juſtum non eſſe ſibi reſponderunt, quoniam a dejurio vincti forent.*

b *Lib.* VII. c. 18.

VII. 1. Solent & promittere quidam 17 ne in certum locum redeant, ne adverſus eum, qui ipſos in poteſtate habet, militent. Prioris exemplum apud c Thucydidem, ubi ſic Ithomenſes promittunt Lacedæmoniis, exituros ſe Peloponneſo, nec unquam redituros. Poſterius nunc frequens eſt. Vetus exemplum eſt apud Polybium, d ubi dimittuntur ab Amilcare Numidæ ſub lege, *ut*

c *Lib.* I. c. 103.

d *Lib.* I. c. 78.

dira

GROTII.

a *Dejurio vincti*] Id eſt, capitis minores, ut *Horatius* de Regulo loquitur. (Dict. III. *Od.* v.)

GRONOVII.

13 *Parit enim civibus*] Non vult eos potius perire, quam quidquam ſui hoſtibus, cum in eorum poteſtatem venerint, pacto obligare.

14 *Ad humanum modum*] Non plus exigant, quam poteſt ab humana imbecillitate præſtari.

15 *Redeundo in carcerem*] Si ſcilicet aliquid, quod ſuſcepit, cum dimitteretur, non effecerit.

16 *Neque enim deteriorem*] Quippe qui, ſi efficiat, liberetur: ſin, eodem ſit loco, quo antea.

17 *Ne in certum locum*] Ubi præſentia illorum vehementer aut utilis illi parti, de qua captivi ſunt, aut damnoſa illi, quæ ceperat & dimittit.

ἵνα φέρειν ὅπλον πολέμιον κατ' αὐτῶν· ne adversus Carthaginienses eorum quisquam arma hostilia ferret. Simile pactum habet in * Gothicis b Procopius. * *Goth.* III. c. 36.

2. Hoc pactum quidam irritum pronuntiant, quia sit contra officium, quod patriæ debeatur. At non, quicquid contra officium est, statim & irritum est. ut & alibi & supra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem sibi parere id promittendo, quod jam est in hostis manu. Nihilo enim deterior fit patriæ causa, cui is qui captus est, ni liberetur, jam periisse censendus est.

VIII. Promittunt & nonnulli [18] non fugere. tenet hoc eos, etiamsi [19] vincti promiserint, contra quam quidam sentiunt. Nam & sic solet aut vita servari, aut mitior obtineri custodia. Si vero vinctus sit postea, ita demum [20] liber erit, si ideo promiserit, ne vinciretur.

IX. Satis inepte quæritur, an, qui captus est, [21] alii dedere se possit. Nimis enim certum est, neminem sua pactione jus alteri quæsitum adimere posse. Est autem captori jus quæsitum, aut ipso belli jure, aut partim belli jure, partim [22] concessu ejus qui bellum gerit, secundum ea quæ supra † expositimus. † *Lib.* III. *c.* VI. §. 23. *& seq.*

X. Circa effectus pactorum egregia quæstio est, an privati, si in fide præstanda negligentes sint, a suis potestatibus cogendi sint eam implere. Et cogendos verius est in bello duntaxat solenni, ob jus gentium, quo bellum gerentes obstringuntur alter alteri jus reddere, etiam de factis privatorum, ut puta si a privatis violati essent hostium legati. Sic Cornelius Nepos, recitante *a* Gellio, scripserat, multis [c] in senatu placuisse, ut ii de [23] decem captivis, qui redire nollent, datis custodibus ad Hannibalem deducerentur. a *Noct. Att.* VII. 18.

XI. De interpretatione tenendæ regulæ jam *b* aliquoties meminimus, ut a proprietate verborum non recedatur, nisi absurdi vitandi causa, aut ex alia satis certa mentis conjectura: ut in b *Lib.* II, *c.* XVI. §. 2. *Hoc. lib. c.* XX. §. 26.

GROTII.

b *Procopius*] Gotth. II. de Herulis. (*Cap.* 14.)

c *In senatu placuisse*] Idem jam ante senatus redire eos coëgerat, quos Pyrrhus sub conditione dimiserat. *Appianus* exc. legat. num. 6,

GRONOVII.

18 *Non fugere*] Si habeantur in liberiori custodia.

19 *Vincti*] Quum in arctissima custodia haberentur.

20 *Liber erit, si ideo promiserit*] Quia promissionem non videtur accepisse, qui eum tenet. 2, II. 4.

21 *Alii se dedere*] Vel dum trahitur ab homine ignoto aut infesto videns alium notum, præsertim honoratioris militiæ, vel etiam literis e custodia datis.

22 *Concessu ejus*] Hujus enim primario sunt, quæ capiuntur.

23 *Decem captivis*] Quos Hannibal dimiserat, ut tentarent, numquid senatus Romanus redimeret captivos, fide data, si non impetrarent, in castra redituros.

d Jus

in dubio magis interpretemur verba contra eum, qui legem dedit.

XII. Vitam pactus non etiam ad libertatem jus habet. Vestium nomine arma non veniunt: sunt enim hæc diversa. 24 Veniisse auxilium recte dicitur si sit in conspectu, etiamsi nihil agat: nam ipsa præsentia suam vim habet.

XIII, At 25 rediisse ad hostem non dicetur qui clam rediit ut statim exiret: rediisse enim ita intelligendi debet, ut in potestate hostium iterum sit. Contraria interpretatio veteratoria * Ciceroni, stulte callida, quæ fraudem in se & perjurium habeat. Eadem † Gellio fraudulenta calliditas, a Censore ignominiis notata; qui eam adhibuerant, intestabiles & invisi.

* *De off.* III. c. 32.

† *Lib.* VII. c. 18.

XIV. d Justa auxilia in pactis deditionis non faciendæ, si ea advenerint, intelligi debent talia quæ periculum cessare faciant.

XV. Notandum & hoc, si quid 26 de executionis modo convenit, id conditionem non injicere pacto, ut si dictum certo loco solvi, qui locus postea dominum mutaverit.

Hoc libro c. 20. §. 58.

XVI. De obsidibus tenendum quod supra diximus, plerumque eos accessionem esse 27 principalis actus: sed tamen conveniri etiam posse ut disjunctiva sit obligatio, nimirum ut aut fiat aliquid, aut obsides retineantur. Sed in dubio tenendum est illud, quod maxime est naturale, id est, ut accessio tantum credantur.

GROTII.

d *Justa auxilia in pactis deditionis*] Sunt ejus pacti exempla quatuor in III. Gotthicorum *Procopii*. (Capp. 7. 12. 30. 37.) Aliud de Luca apud Agathiam lib. I. c. 7. De Castello Corsicæ apud *Bizarum* historiæ Genuensis X. alia libro XVIII. & in bello in Mauros. Habet tale & *Cromerus* lib. XI.

GRONOVII.

24 *Venisse auxilium*] Si quis promiserit deditionem, nisi certum intra tempus adventarint auxilia, & illud tempus finiatur, dum auxiliarii e longinquo prospiciuntur, illique nec dum aut applicuerint se nobis aut aggrediantur hostem, sine perfidia deditionem recusabit.

25 *Rediisse ad hostem*] Si quis promisit se rediturum ad hostem, nisi cuja causa dimittitur, id effectum reddiderit, non satisfecit fidei, si sic rediit, ut nemo intelligeret rediisse, quo fallens hostem paullo post evaderet.

26 *De executionis modo*] Isque modus propter incidentem causam non queat servari, non ideo rem ipsam esse irritam.

27 *Principalis actus*] Ejus quod maximum & præcipuum promissum est, adeoque hoc præstito illos debere dimitti.

CAPUT XXIV.

De fide tacita.

I. *Tacite quomodo fides interponatur.*
II. *Exemplum in eo qui in tutelam recipi a populo aut rege expetit:*
III. *Qui colloquium postulat aut admittit:*
IV. *Huic tamen, dum collocutori non noceat, integrum esse res suas promovere.*
V. *De mutis signis ex consuetudine aliquid significantibus.*
VI. *De tacita approbatione sponsionis.*
VII. *Pœna quando tacite remissa.*

I. SIlentio [1] quædam conveniri non male a Javoleno * dictum est, quod & in publicis, & in privatis, & in mixtis conventionibus usu venit. Causa hæc est, quod consensus, qualitercunque indicatus & acceptatus, vim habet juris transferendi. Signa autem consensus sunt & alia præter voces & literas, ut non † semel jam indicavimus. [2] Quædam natura insunt actui.

II Exemplum sit in eo qui aut ab hostibus, aut ab externis veniens in alterius populi, aut regis fidem se dat. nam hic quin tacite se obliget, [3] ne quid faciat adversus eum statum in quo præsidium petit, dubitari non debet. Quare sequendi non sunt qui [4] Zopyri factum a reprehensione remotum ajunt: neque enim fides ejus in regem, perfidiam in eos ad quos confugerat excusat. Idem de Sexto Tarquinii filio, [a] qui ad Gabios se contulerat, dictum esto. De Sinone [b] Virgilius:

Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno
Disce omnes.

III. Sic & qui colloquium aut postulat, aut admittit, [a] tacite pollicetur, collocutoribus id innoxium fore. Hostibus per colloquii speciem violandis jus gentium violari pronuntiat [c] Livius: addit, [5] colloquium perfide violatum. nam *per fidem* mendose eo lo-

* *L. ea lege. 51. D. locati.*
† *Lib. II, c. IV. §. 4.*
5. L. III, c. I. §. 8.
a *Liv. lib. I. c. 53.*
b *Æneid. II. vers. 65.*
c *Libro XXXVIII. c. 25.*

GROTII.

2 *Tacite pollicetur collocutoribus id innoxium fore*] Merito *Agathias* Ragnarim Hunnum culpat, quod abeuntem a colloquio Narsetem telo transfigere voluerit. *Agath.* lib. II. (c. 7.)

GRONOVII.

1 *Silentio quædam promitti*] Quædam promissa intelligi, etiamsi nominatim designata non fuerint.

2 *Quædam natura*] Etsi nec dicto, nec scripto, nec alio signo externo exposita sint, tamen quia sine illis, in quod consensum est, constare non potest, pro expressis habentur.

3 *Ne quid faciat*] Moliatur adversus eam rempublicam.

4 *Zopyri factum*] *Justin* I, ult.

5 *Colloquium perfide*] Liv. 38, 25. *Pauci ergo effugerunt, captus est nemo:*

loco ſcribitur. Cn. Domitius eo quod Bituitum regem Arvernorum per colloquii ſimulationem accerſitum, hoſpitioque exceptum vinxit, hoc a Valerio * Maximo judicium refert: *Nimia gloriæ cupiditas 6 perfidum exiſtere coëgit.* Quamobrem mirari ſubit, cur ſcriptor libri † octavi belli Gallici Cæſaris, ſive is Hirtius eſt, ſive Oppius, ſimile factum T. 7 Labieni referens, adjecerit, *infidelitatem ejus* (Comii ſcilicet) *ſine ulla perfidia judicavit comprimi poſſe*; niſi hoc Labieni magis quam ſcriptoris judicium eſt.

* *Lib.* IX, *c.* 6. n. 3.

† *Cap.* 23.

IV. At non ultra tacita illa voluntas trahenda eſt quam dixi. nam dum collocutores nihil patiantur, ſpecie colloquii 8 avertere hoſtem a belli conſiliis, ſua interim promovere, perfidia vacat, & dolis bonis annumeratur: quare qui deceptum ſpe pacis regem Perſeum *a* arguebant, non tam juris & fidei, quam animi excelſi & gloriæ bellicæ habebant rationem, ut ex his quæ de dolis bellicis *b* diximus ſatis poteſt intelligi Ejuſdem generis erat fraus illa, qua Aſdrubal ex Auſetanis ſaltibus exercitum ſervavit, & qua Scipio Africanus major ſitum caſtrorum Syphacis perdidicit, utrumque narrante *c* Livio. Quorum exemplum imitatus b L. Sylla bello ſociali apud Eſerniam, ut apud *d* Frontinum legimus.

a *Liv lib.* XLII. c. 47.

b *L.* III, *c.* 1. §. 6. *& ſeq.*

c *Liv. lib.* XXVI. c. 17. *& Lib.* XXX. c. 4.

V. Sunt & ſigna quædam muta ex conſuetudine ſignificantia, ut olim 9 vittæ & rami olivarum: apud Macedones 10 haſtarum erectio: apud Romanos c 11 ſcuta capiti impoſita, d ſigna ſupplicis deditionis, quæ proinde 12 obligant ad arma ponenda. Qui vero

d *Lib.* I, *c.* 5. n. 17.

major multo pars per fidem violati colloquii pœnas morte luerunt. Plautus Moſtell. 2, . 69. *per fidem deceptus ſum: hoſpes hic me necavit.* Livius, 1, 9. *incuſantes violati hoſpitii fœdus, Deumque invocantes, cujus ad ſolemne ludoſque per fas ac fidem decepti veniſſent. Seneca* de provid. cap. 3. *multa millia civium Romanorum, uno loco, poſt fidem, immo per ipſam fidem trucidata.* [Adde *Cæſar.* De Bell. Gall. *Lib.* I. *c.* 46. ibique judicio & eruditione præſtantiſſimi Int. *J. Daviſii* Notam. *J. B.*]

GROTII.

b *L. Sylla*] Et Cæſar Dictator adverſus Tenctheros & Uſipetes. *Appianus* exc. legat. n. 16.

c *Scuta capiti impoſita*] *Appianus* civilium II.

GRONOVII.

6 *Perfidum exiſtere*] *Florus* Afinam Cornelium, qui ſimulato colloquio evocatus atque ita oppreſſus fuit, vocat *perfidiæ Punicæ documentum.* 2, 2.

7 *Labieni*] Qui Comium pro rebelle, ingrato & non ſemel perfido habebat.

8 *Avertere hoſtem*] Securum & minus intentum rebus gerendis reddere, quum ipſe interim diligenter comparet, ut apud *Juſtinum* Ptolomæus Philopator legationibus miſſis, quoad vires pararet, morabatur Antiochum, lib. 30, 1.

9 *Vittæ & rami olivarum*] Virgil. 8, 127. *Optime Grajugenum, cui me fortuna precari, Et vitta comtos voluit prætendere ramos.*

10 *Haſtarum erectio*] *Liv.* 33, 10.

11 *Scuta capiti impoſita*] *Appianus* 2, civil. p. 454. de Afranianis interceptis.

12 *Obligant ad arma*] Quæ ſigna ſi partis alterius præliatores edant, alterius partis eſt inhibere hoſtilia.

GROTII.

d *Signa ſupplicis deditionis*] Apud Perſas manus poſt tergum complicatæ.

Am-

vero deditionem accipere se significat, an obligetur, & quatenus ex his quæ supra * dicta sunt, petendum sit e Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii: obligabunt ergo non minus quam si voce petitum esset.

VI. Sponsio a ducibus facta quatenus tacite approbata a populo aut rege censeri debeat, & hoc jam † supra diximus; nimirum ubi & actus fuit cognitus, & aliquid factum, aut non factum, 13 cujus rei alia causa extra voluntatem federis probandi dari non possit.

VII. 1. f Pœnæ remissio ex sola dissimulatione non potest colligi; sed opus est accedat actus talis qui aut amicitiam per se ostendat, ut fedus amicitiæ causa, aut opinionem de tali virtute cui merito antefacta condonari debeant, sive ea opinio verbis indicata est, sive rebus quæ ex more institutæ sint ad talem significationem.

* *Lib.* III, *c.* IV. §. 12. *& c.* XI. §. 15.

† *Lib.* II, *c.* XV. §. 17. *& Lib.* III, *c.* XXII. §. 3.

Ammianus lib. XVIII. [Cap. 8. pag. 222. ubi de *Assyriis* hoc dicitur.] ad ad quem locum notata *Lindebrogii* vide. scuta & vexilla perversa apud Romanos, notat idem *Ammianus* libro XXVI. (Cap. 10. p. 512. ubi vide *Valesii* notam.) Submittere vexilla, *Latinus Pacatus* panegyrico. c. 36. Apud Germanos & eorum exemplo alios, herbam porrigere, *Plinius* lib. XXII. c. 4. Qui victi se dedunt inermes supplicant, ait *Servius* ad 1. Æneid. (487.)

e *Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii*] Ignis succensus petiti colloquii signum apud septentrionis populos. Meminit *Johannes Magnus* & alii. *Plinius* lib. XV, 30. de lauru: *ipsa pacifera, ut quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium.* (Cap. 30.)

f *Pœna remissio*] Tractat *Polybius* servatus in excerptis legationum num. 122. an si remissa sit pœna iis qui facinus fecere, simul remissa sit mandatoribus? non puto: singulos enim tenent sua delicta.

GRONOVII.

13 *Cujus rei alia causa*] Quod nemo intelligat aliam ob rationem vel factum vel intermissum, quam quod ostenderint pactionem a præfecto suo factam ratam haberi, aut quod nunquam facturi vel intermissuri erant, nisi ratum habuissent.

CAPUT XXV.

Conclusio, cum monitis ad fidem & pacem.

I. *Monita ad fidem servandam.*
II. *In bello pacem semper spectandam:*
III. *Et amplectendam etiam cum damno, Christianis præsertim.*
IV. *Utile id victis:*
V. *Et victori.*
VI. *Et quorum res dubiæ sunt.*
VII. *Pacem factam summa religione servandam.*
VIII. *Votum & finis operis.*

I. 1. ATque hic finire me posse arbitror, non quod omnia dicta sint quæ dici poterant, sed quod dictum satis sit

ad jacienda fundamenta, quibus si quis velit superstruere speciosiora opera, adeo me invidentem non habebit, ultro & gratiam referet. Tantum antequam dimitto lectorem, sicut, cum de bello suscipiendo agerem, monita quædam bello quantum fieri potest declinando adjeci, ita nunc quoque monita pauca addam, quæ in bello & post bellum valeant ad fidei curam & pacis: & fidei quidem tum propter alia, tum 1 ne spes pacis adimatur. Fide enim non tantum respublica quælibet continetur, ut Cicero * dicit, sed & major illa gentium societas: hac sublata, ut vere † Aristoteles, *ἀνῄρηται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων, tollitur quod inter homines est commercium.*

* *Off.* II. 24.

† *Rhet. ad Theod.* 1, c. 15.

2. Itaque merito idem ille Cicero *a* nefarium esse ait, fidem frangere quæ continet vitam: *sanctissimum*, ut *b* Seneca loquitur, *humani pectoris bonum*: quam tanto magis præstare debent summi hominum rectores, quanto cæteris impunius peccant: Itaque fide sublata a feris erunt similes, quarum vim omnes exhorrent. Et justitia quidem in cæteris suis partibus 2 sæpe habet aliquid obscuri: at fidei vinculum per se manifestum est, imo ideo quoque usurpatur ut de negotiis omnis dematur obscuritas.

a *Orat. pro Rosc. com.* c. 6.

b *Epistola* LXXXVI. 1. pag. 390. *Ed. Gron. maj.*

3. Quo magis regum est religiose hanc colere, primum conscientiæ, deinde & 3 famæ causa, qua stat regni auctoritas. Ne du-

GROTII.

a *Feris erunt similes*] Legati Justiniani apud *Procopium* Persicorum II. Chosroën sic alloquuntur: *εἰ μὲν πρὸς παρόντα σὲ, ὦ βασιλεῦ, οἱ λόγοι ἐγίγνοντο, οὐκ ἄν ποτε ὠόμεθα Χοσρόην τὸν Καβάδου ἐς γῆν τὴν Ῥωμαίων ἐν ὅπλοις ἥξειν ἀτιμάσαντα μὲν τοὺς διομοσμένους σοὶ ἐναγῆ ὅρκους, ὃ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ἐχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τῆς ἐς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον· διαλύσαντα δὲ τὰς σπονδὰς, ὧν ἡ ἐλπὶς ἀπολέλειπται μόνη τοῖς διὰ τὴν ἐν πολέμῳ κακοπραγίαν οὐκ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ βιωτεύουσιν. οὐ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τὸ τοιοῦτον εἴποι τις ἂν εἶναι, ἢ τῶν ἀνθρώπων τὴν δίαιταν ἐς τὴν τῶν θηρίων μεταβεβλῆσθαι. ἐν γὰρ τῷ μηδαμῇ σπένδεσθαι, τὸ πολεμεῖν ἀπέραντα λελείψεται πάντας. πόλεμος δὲ, ὃ πέρας οὐκ ἔχων, ἐξοικίζειν τῆς φύσεως τοὺς αὐτῷ χρωμένους ἐς ἀεὶ πέφυκεν. Nisi ad te præsentem, rex, hæc haberetur oratio, nunquam putassemus Chosroën Cabadæ filium cum armis intraturum in fines Romanos, contemtis primum juramentis juratis, quod inter homines summum firmissimumque creditur veritatis & fidei pignus; ruptis præterea fœderibus, quæ sola spes relinquitur iis qui ob belli mala non in tuto vivunt. Quid enim hoc aliud esse dicamus, quam hominum vitam in ferarum vitam mutare? nam sublatis fœderibus sequetur ut omnes inter se æterna gerant bella. Bella autem sine fine hanc vim habent, ut homines perpetuo teneant naturæ suæ extorres.* (Cap. 10.)

GRONOVII.

1 *NE spes pacis*] Nam quæ cum eo pax esse potest, a quo nulla securitas est, sed semper insidiæ aut vis exspectandæ sunt. Talis autem, qui fidem & jusjurandum nullo sibi loco esse demonstravit.

2 *Sæpe habet aliquid obscuri*] Non agnoscitur semper, sed plerumque ab utraque parte speciose prætenditur.

3 *Famæ, qua stat*] *Tacit.* 4, annal. 40. *Cæteris mortalibus in eo stare consilia, quid conducere sibi putent, principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.*

b *Ari-*

dubitent igitur, eos qui ipsis fallendi artes instillant, 4 id ipsum facere quod docent. Non potest diu prodesse doctrina, quæ hominem hominibus insociabilem facit: adde & Deo invisum.

II. Deinde in tota belli administratione non potest securus & Deo fidens animus retineri, nisi semper in pacem prospectet. Veriissime enim dictum a ★ Sallustio: *sapientes pacis causa bellum gerere*: cui congruit Augustini † sententia: *non pacem quæri, ut bellum exerceatur, sed bellum geri, ut pax acquiratur.* Ipse Aristoteles *a* non semel accusat gentes quæ bellicas actiones 5 quasi pro ultimo (aa) fine sibi proponerent. Ferinum quiddam vis est, quæ in bello maxime eminet: quo diligentius curandum est ut humanitate temperetur, ne nimium feras imitando dediscamus hominem.

★ *Oratione ad Cæs.* I. c. 40. *Ed. Wass.*

† *Epist.* I. *ad Bonif.*

a VII, *pol.* II. & XIV.

III. Pax ergo tuta satis haberi si potest, 6 & malefactorum, & damnorum & sumtuum condonatione non male constat: præcipue inter Christianos, quibus pacem suam 7 Dominus legavit. Cujus 8 optimus interpres nos vult, quantum fieri potest, quantum in nobis situm est, cum omnibus pacem quærere. Viri boni est initia belli invitum suscipere, extrema non libenter persequi: ut apud Sallustium legimus.

Rom. XII, 18.

IV. Satis quidem hoc unum esse debet, sed & plerumque utilitas humana eodem trahit: primum eos qui minus valent: quia periculosum est longum cum valentiore certamen, &, ut in navi fit, 9 jactura aliqua redimenda major calamitas, omissa ira ac spe fallacibus, ut recte Livius dixit, auctoribus. Hunc sensum *b* Aristoteles sic enuntiat: *κρεῖττον τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρ-*

GROTII.

b Aristoteles sic enunciat] *Philo* vero de constitutione principis hunc in modum: *εἰρήνη καὶ ἡ σφόδρ' ἐπιζήμιος, λυσιτελεστέρα πολέμου pax quamvis cum magno detrimento, bello utilior.* [Locus ARISTOTELIS reperitur in *Rhetor. ad Alex.* Cap. 3. unde etiam petitus est alter, quem Auctor adfert in paragrapho sequenti. *J. B.*]

GRONOVII.

4 *Id ipsum facere*] Ne ipsis quidem fidos esse, quibus erga alios perfidiæ sunt auctores.

5 *Quasi pro ultimo*] Propter se expetendas quæ bellum gererent tantummodo, quia nihil præclarius quam bellum gerere putarent.

6 *Et malefactorum*] Etiamsi pro injuriis & damnis & impensis parum satisfiat, non repudianda est.

7 *Dominus legavit*] Quasi testamento & ultimis monitis mandatisque reliquit.

8 *Optimus interpres*] Internuntius, apostolus.

9 *Jactura redimenda*] Uti tempestate orta jactis in mare mercibus oneribusque aliis levatur navigium & naufragium vitatur: sic concedendo aliquid potentiori exitium a bello imminens cavendum.

(aa) Ante Stagyritam, Præceptor ipsius PLATO jam id vituperaverat, loco insigni, ubi boni Legislatoris esse ait, pacis caussâ potius ea quæ pertinent ad bellum, quàm negotia pacis belli caussâ ordinare, & ad bellicas rationes revocare: Οὔτ' ἂν νομοθέτης ἀνὴρ εἴη, εἰ μὴ χάριν εἰρήνης τὰ πολέμια νομοθετοῖ μᾶλλον, ἢ τῶν πολεμικῶν ἕνε-

ὑπαρχόντων προίδαι, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτὲς αὐτοῖς χρήμασιν ἀπολέσθαι· satius est his, qui plus pollent, aliquid rerum suarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.

V. Sed & eos qui validiores sunt: quia bonis suis rebus, ut
* *Lib.* xxx. *c.* 30. idem Livius * non minus vere ait, 10 ampla ac speciosa dantibus pax est: ac melior tutiorque quam sperata victoria. Cogitandus enim 11 Mars communis: *δεξιτέον*, ait Aristoteles, *τὰς μεταβολὰς τὰς ἐν πολέμῳ ὡς πολλαὶ καὶ παράλογοι γίνονται· cogitandum in bello quam multæ quamque improvisæ mutationes accidere soleant.* In oratione quadam pro pace (bb) apud Diodorum culpantur *οἱ τὸ μέγεθος τῶν συμπεπτωκότων προσφερόμενοι, ἅτε τῆς τύχης οὐκ ἐναλλὰξ εἰθισμένης βραβεύειν τὰ κατὰ πόλεμον προτερήματα· qui rerum gestarum a se magnitudinem extollunt, plane quasi non is mos esset fortunæ belli* 12 *prospera vicibus largiri.* c Et maxime metuenda desperantium audacia, tanquam acerrimi 13 morientium belluarum morsus.

† *Bell. civil. Lib.* III. c. 10. VI. Quod si uterque pares sibi videantur, id vero, Cæsare † auctore, optimum tempus de pace agendi, dum sibi uterque confidit.

VII. Pax autem facta qualibuscumque legibus, servanda omnino ob eam, quam diximus, fidei sanctimoniam, soliciteque cavenda non tantum perfidia, sed & quidquid 14 animos exasperat.
a *Apud Hieronym. Apol. adv. Ruffin.* Nam quod de privatis amicitiis dixit *a* Cicero, ad has publicas non minus recte aptes: quæ cum omnes summa religione ac fide tuendæ, tum eæ maxime quæ ex inimicitiis revocatæ sunt in gratiam.

VIII. Inscribat hæc Deus (qui solus hoc potest) cordibus eorum,

ἕνεκα τοῦ τῆς εἰρήνης. De Legib. Lib. I. pag. 628. E. Tom. II. Ed. H. Steph. *J. B.*

GROTII.

c *Et maxime metuenda desperantium audacia*]

Δεινὰι γὰρ καὶ κεῖται ἀποιχομένοιο λέοντος·

Quippe timenda etiam morientis ossa leonis.

GRONOVII.

10 *Ampla & speciosa*] Possunt dictare ac præscribere conditiones, quæ ipsis plus commodi & gloriæ adferunt.

11 *Mars communis*] Alea belli, quæ sæpe summa miscet imis.

12 *Prospera vicibus largiri*] Parvo intervallo aut momento interposito variare & ex secundis adversas facere.

13 *Morientium belluarum morsus*] *Florus* 2, 15.

14 *Animos exasperat*] Contra amicitiam est, ut loquitur 3, 24. 40.

(bb) Oratio illa erat *contra Pacem*, non *pro Pace*: nimirum Demagogi cujusdam Athenienſis *Cleonymi*, qui ipse *rerum gestarum* ab *Athenienſibus magnitudinem extollebat*, ut vulgus ad bellum concitaret. Hujus autem argumenti imbecillitatem prudenter ostendit DIODORUS SICULUS, cujus ipsius verba illa sunt, *ὥσπερ τῆς τύχης* &c. Bibliot. Hist. Lib XIII. Cap. 53. pag. 59 *Ed. Henr. Steph.* Unde patet, Auctorem nostrum, memoriæ vitio, aut festinantem, in loco isto laudando lapsum esse. *J. B.*

d Ho-

rum, quorum res Christiana in manu est, & iisdem 15 mentem divini humaniquc juris intelligentem duit, quæque semper cogitet lectam se ministram ad regendos d homines, Deo carissimum animal.

GROTII.

d *Homines, Deo carissimum animal*] Sic *Chrysostomus* sermone de eleemosyna dixit: ἄνθρωπος τὸ περισπούδαστον ζώων τῷ Θεῷ. [Ante autem Doctorem illum veteris Ecclesiæ Christianæ, idem haud minus ἐναργῶς dixerat celebris Judæus PHIL., Lib. *De migration Abrah.* τὸ θεοφιλὲς γένος Pag. 397. D *Edit. Paris.* Addamus hominis Ethnici testimonium. Is est SIMPLICIUS, qui Hominem vocat, non inhonoratam neque vilem Dei possessionem, καὶ ἄτιμον καὶ εὐτελὲς τῷ Θεῷ κτῆμα. Pag. 239. *Lugd. B. Salm.* Ubi PLATONIS vestigia sequitur, qui statuit, Homines esse ἐν τῶν κτημάτων τοῖς Θεοῖς. In Phædr. *pag.* 62. B. Tom. I. Edit. H. Steph. *J. B.*]

GRONOVII.

15 *Mentem divini humaniquc*] Votum Tiberii apud *Tacit.* 4, annal. 38.

Finis librorum de jure belli ac pacis.

Ex vita S. LUDOVICI *Regis Francorum deſcripta a Joinvillio cap.* LXXXIX.

QUi in magno erant regis conſilio ſæpe eum reprehendebant, quod tantum laboris ſumeret ad pacem inter exteros reponendam; mendoſe eum facere quod non eos bellare ſineret; aliquanto poſt fore ut rectius tranſigatur. Reſpondebat rex non recte eos loqui. Si, inquit, principes & dynaſtæ vicini regni mei viderent me facile perpeti, ut bella inter ſe gererent, dicerent inter ſe, Rex Francorum dolo malo nos bellare patitur, atque inde odium in me conciperent, & aliquando me incurſarent, unde malum regno meo evenire poſſet. Præterea fieri poſſet ut & Dei iram in me accerſerem, cum dicat Deus benedictos eſſe, qui operam dant ut ad pacem & concordiam revocentur diſcordantes. Affirmare poſſum & Burgundiones & Lotharingos conſpecta regis bonitate & juſtitia tam ejus fuiſſe amantes eique obſequentes, ut cauſas controverſiarum inter ipſos ortarum apud ipſum agerent. Vidi eos ſæpe venientes modo Lutetiam, modo Remos, modo Melodunum, modo in loca alia, in quibus Rex erat.

Ex vita ejuſdem juxta Mandata S. LUDOVICI *Regis data filio ex actis Collegii rationalium in urbe Pariſienſi.*

SI qua controverſia aut actio in te moveatur, inquire in veritatem tam contra te quam pro te. Si quid alieni habere te animadvertas, quod aut te aut majores tuos cepiſſe conſtet, fac illico reſtituatur. Cave bellum geras adverſus Chriſtianum quemquam, niſi ex multorum conſilio, & ita ſi bellum evitare non poſſis. Quod ſi bellum habeas, abſtine ab eccleſiaſticis & iis qui tibi nihil nocuere. Si inter ſubditos tuos bellum aut rixæ oriantur, fac eos ad concordiam reducas quamprimum fieri poteſt. Sæpe ſpecta quid Bailivi, Præpoſiti, & alii officiales tui faciant, & in eorum actus inquire, ut ſi quid corrigendum ſit id corrigas. Fac nullum turpe peccatum regnet in regno tuo.

HUGONIS GROTII
MARE LIBERUM,
sive
De jure, quod Batavis *competit ad Indicana Commercia,*
DISSERTATIO.

Ad PRINCIPES POPULOSQUE *liberos Orbis Christiani.*

ERror est non minus vetus quam pestilens, quo multi mortales, ii autem maxime qui plurimum vi atque opibus valent, persuadent sibi, aut, quod verius puto, persuadere conantur, justum atque injustum non suapte natura, sed hominum inani quadam opinione atque consuetudine distingui. Itaque illi & leges & æquitatis speciem in hoc inventa existimant, ut eorum qui in parendi conditione nati sunt dissensiones atque tumultus coërceantur: ipsis vero qui in summa fortuna sunt collocati, jus omne ajunt ex voluntate, voluntatem ex utilitate metiendam. Hanc autem sententiam absurdam plane atque naturæ contrariam auctoritatis sibi nonnihil conciliasse haud adeo mirum est, cum ad morbum communem humani generis, quo sicut vitia, ita vitiorum patrocinia sectamur, accesserint adulantium artes, quibus omnis potestas obnoxia est. Sed contra extiterunt nullo non sæculo viri liberi, sapientes, religiosi, qui falsam hanc persuasionem animis simplicium evellerent, cæteros autem ejus defensores impudentiæ convincerent. Deum quippe esse monstrabant conditorem rectoremque universi, imprimis autem humanæ naturæ parentem, quam ideo, non uti cætera animantia, in species diversas variaque discrimina segregasset, sed unius esse generis, una etiam appellatione voluisset contineri; dedisset insuper originem eandem, similem membrorum compagem, vultus inter se obversos, sermonem quoque & alia communicandi instrumenta, ut intelligerent omnes naturalem inter se societatem esse atque cognationem. Huic autem a se fundatæ aut domui, aut civitati, summum illum principem patremque familiâs suas quasdam scripsisse leges, non in ære aut tabulis, sed in sensibus animisque singulorum, ubi invitis etiam & aversantibus legendæ occurrerent. his legibus summos pariter atque infimos teneri. in has non plus re-

gibus licere, quam plebi adverſus decreta decurionum, decurionibus contra præſidum edicta, præſidibus in regum ipſorum ſanctiones. Quin illa ipſa populorum atque urbium ſingularum jura ex illo fonte dimanare, inde ſanctimoniam ſuam atque majeſtatem accipere. Sicut autem in ipſo homine alia ſunt, quæ habet cum omnibus communia, alia quibus ab altero quiſque diſtinguitur: ita earum rerum quas in uſum hominis produxiſſet natura, alias eam manere communes, alias cujuſque induſtria ac labore proprias fieri voluiſſe. de utriſque autem datas leges, ut communibus quidem ſine detrimento omnium omnes uterentur; de cæteris autem quod cuique contigiſſet, eo contentus abſtineret alieno. Hæc ſi homo nullus neſcire poteſt niſi homo eſſe deſierit, hæc ſi gentes viderunt quibus ad verum omne cæcutientibus ſola naturæ fax illuxit, quid vos ſentire ac facere æquum eſt, principes populique Chriſtiani? Si quis durum putat ea a ſe exigi quæ tam ſancti nominis profeſſio requirit, cujus minimum eſt ab injuriis abſtinere, certe quid ſui ſit officii ſcire quiſque poteſt ex eo, quod alteri præcipit. Nemo eſt veſtrum qui non palam edicat rei quemque ſuæ eſſe moderatorem & arbitrum: qui non fluminibus lociſque publicis cives omnes uti ex æquo & promiſcue jubeat, qui non commeandi commercandique libertatem omni ope defendat. Sine his ſi parva illa ſocietas, quam rempublicam vocamus, conſtare non poſſe judicatur (& certe conſtare non poteſt) quamobrem non eadem illa ad ſuſtinendam totius humani generis ſocietatem atque concordiam erunt neceſſaria? Si quis adverſus hæc vim faciat, merito indignamini, exempla etiam pro flagitii magnitudine ſtatuitis, non alia de cauſa, niſi quia, ubi iſta paſſim licent, ſtatus imperii tranquillus eſſe non poteſt. Quod ſi rex in regem, populus in populum inique & violente agat, id nonne ad perturbandam magnæ illius civitatis quietem & ad ſummi cuſtodis ſpectat injuriam? Hoc intereſt, quod ſicut magiſtratus minores de vulgo judicant, vos de magiſtratibus, ita omnium aliorum delicta cognoſcenda vobis & punienda mandavit rex univerſi, veſtra excepit ſibi. Is autem quanquam ſupremam animadverſionem ſibi reſervat, tardam, occultam, inevitabilem, nihilominus duos a ſe judices delegat qui rebus humanis interſint, quos nocentium feliciſſimus non effugit, conſcientiam cuique ſuam, & famam ſive exiſtimationem alienam. Hæc tribunalia illis patent, quibus alia præcluſa ſunt: ad hæc infirmi provocant: in his vincuntur, qui vincunt viribus: qui licentiæ modum non ſtatuunt, qui vili putant conſtare, quod emitur humano ſanguine, qui injurias injuriis defendunt, quorum manifeſta facinora neceſſe eſt & conſentiente bonorum judicio damnari, & ſui

& ſui ipſorum animi ſententia non abſolvi. Ad utrumque hoc forum nos quoque novam cauſam afferimus : non hercule de ſtillicidiis aut tigno injuncto, quales eſſe privatorum ſolent, ac ne ex eo quidem genere, quod frequens eſt inter populos, de agri jure in confinio hærentis, de amnis aut inſulæ poſſeſſione : ſed de omni prope Oceano, de jure navigandi, de libertate commerciorum. Inter nos & Hiſpanos hæc controverſa ſunt : Sitne immenſum & vaſtum mare regni unius nec maximi acceſſio : populone cuiquam jus ſit volentes populos prohibere, ne vendant, ne permutent, ne denique commeent inter ſeſe : potueritne quiſquam quod ſuum nunquam fuit elargiri, aut invenire quod jam erat alienum : an jus aliquod tribuat manifeſta longi temporis injuria. In hac diſceptatione ipſis, qui inter Hiſpanos præcipui ſunt divini atque humani juris magiſtri, calculum porrigimus, ipſius denique Hiſpaniæ proprias leges imploramus. Id ſi nihil juvat, & eos quos ratio certa convincit, cupiditas vetat deſiſtere, veſtram, Principes, majeſtatem, veſtram fidem quotquot eſtis ubique, Gentes, appellamus. Non perplexam, non intricatam movemus quæſtionem. Non de ambiguis in religione capitibus, quæ plurimum habere videntur obſcuritatis, quæ tantis tam diu animis decertata, apud ſapientes hoc fere certum reliquerunt, nuſquam minus inveniri veritatem quam ubi cogitur aſſenſus. Non de ſtatu noſtræ reipublicæ, & libertate armis haud parta, ſed vindicata : de qua recte ſtatuere ii demum poſſunt qui jura patria Belgarum, mores avitos, & inſtitutum non in leges regnum, ſed ex legibus principatum accurate cognoverint; in qua tamen quæſtione æquis judicibus extremæ ſervitutis depulſa neceſſitas, ſubtilius inquirentibus decreti tot nationum publica auctoritas, infenſis etiam & malevolis adverſariorum confeſſio nihil dubitandum reliquit. Sed quod hic proponimus, nihil cum iſtis commune habet. nullius indiget anxiæ diſquiſitionis. non ex divini codicis pendet explicatione, cujus multa multi non capiunt. non ex unius populi ſcitis quæ cæteri merito ignorant. Lex illa è cujus præſcripto judicandum eſt, inventu eſt non difficilis, utpote eadem apud omnes : & facilis intellectu, utpote nata cum ſingulis, ſingulorum mentibus inſita. Jus autem quod petimus tale eſt, quod nec rex ſubditis negare debeat, neque Chriſtianus non Chriſtianis. A natura enim oritur, quæ ex æquo omnium parens eſt, in omnes munifica, cujus imperium in eos extenditur qui gentibus imperant, & apud eos ſanctiſſimum eſt qui in pietate plurimum profecerunt. Cognoſcite hanc cauſam Principes, cognoſcite Populi. ſi quid iniquum poſtulamus, ſcitis quæ veſtra, & e vobis eorum qui viciniores nobis eſtis, apud nos ſemper fuerit auctoritas. mo-

nete, parebimus. Quin ſi quid a nobis hac in re peccatum eſt, iram veſtram, odium denique humani generis non deprecamur. Sin contra ſe res habet, quid agendum ſit, veſtræ religioni & æquitati relinquimus. Olim inter populos humaniores ſummum nefas habebatur, armis eos impetere, qui res ſuas arbitris permitterent. contra qui tam æquam conditionem recuſarent, ii non ut unius, ſed ut omnium hoſtes ope communi comprimebantur. itaque eam in rem videmus icta federa, judices conſtitutos. Reges ipſi validæque gentes nihil æque glorioſum ac magnificum deputabant, quam aliorum coërcere inſolentiam, aliorum infirmitatem atque innocentiam ſublevare. Qui ſi mos hodieque obtineret, ut humani nihil a ſe alienum homines arbitrarentur, profecto orbe non paulo pacatiore uteremur. refrigeſceret enim multorum audacia, & qui juſtitiam utilitatis cauſa nunc negligunt, injuſtitiam damno ſuo dediſcerent. Sed hoc ut in cauſa iſthac non fruſtra forte ſperamus, ita illud certo confidimus, bene rebus expenſis exiſtimaturos vos omnes, imputari nobis non magis poſſe pacis moras, quam belli cauſas: ac proinde uti hactenus amici nobis, faventes atque benevoli fuiſtis, ita vos aut etiam magis in poſterum fore. quo nihil optatius iis poteſt contingere qui primam partem felicitatis putant bene facere, alteram bene audire.

CAPUT I.

Jure gentium quibuſvis ad quoſvis liberam eſſe navigationem.

PRopoſitum eſt nobis breviter ac dilucide demonſtrare, jus eſſe Batavis, hoc eſt, Ordinum Federatorum Belgico-Germaniæ ſubditis ad Indos, ita uti navigant, navigare, cumque ipſis commercia colere. Fundamentum ſtruemus hanc juris gentium, quod primarium vocant, regulam certiſſimam, cujus perſpicua atque immutabilis eſt ratio: *licere cuivis genti quamvis alteram adire, cumque ea negotiari.* Deus hoc ipſe per naturam loquitur, cum ea cuncta quibus vita indiget, omnibus locis ſuppeditari a natura non vult: artibus etiam aliis alias gentes dat excellere. Quo iſta? niſi quod voluit mutua egeſtate & copia humanas foveri amicitias, ne ſinguli ſe putantes ſibi ipſis ſufficere, hoc ipſo redderentur inſociabiles? Nunc factum eſt, ut gens altera alterius ſuppleret inopiam, divinæ juſtitiæ inſtituto, ut eo modo (ſicut Plinius dicit [1]) quod genitum eſſet uſpiam, apud omnes natum videretur. Poëtas itaque canentes audimus:

1 *Panegyr.*

Nec vero terra ferre omnes omnia poſſunt.

Item:

Item:

Excudent alii[2]: & quæ ſequuntur. Hoc igitur qui tollunt, illam laudatiſſimam tollunt humani generis ſocietatem, tollunt mutuas benefaciendi occaſiones, naturam denique ipſam violant. Nam & ille, quem Deus terris circumfudit, oceanus, undique & undique verſus navigabilis, & ventorum flati aut extraordinarii flatus, non ab eadem ſemper, & a nulla non [3] liquando regione ſpirantes, nonne ſignificant ſatis conceſſum a natura cunctis gentibus ad cunctas aditum? Hoc Seneca [3] ſummum naturæ beneficium putat, quod & vento gentes locis diffipatas miſcuit, & ſua omnia in regiones ita deſcripſit, ut neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium. Hoc igitur jus ad cunctas gentes æqualiter pertinet: quod clariſſimi juriſconſulti [4] eo uſque producunt, ut negent ullam rempublicam aut Principem prohibere in univerſum poſſe, quo minus alii ad ſubditos ſuos accedant, & cum illis negotientur. Hinc jus deſcendit hoſpitale ſanctiſſimum: hinc querelæ [5]:

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ.

Et alibi[6]:

—— littuſque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque auramque patentem:

Et ſcimus bella quædam ex hac cauſa cœpiſſe, ut Megarenſibus in Athenienſes[7], Bononienſibus in Venetos[8]: Caſtellanis etiam in Americanos has juſtas potuiſſe belli cauſas eſſe, & cæteris probabiliores Victoria [9] putat, ſi peregrinari & degere apud illos prohiberentur, ſi arcerentur a participatione earum rerum quæ jure gentium aut moribus communia ſunt, ſi denique ad commercia non admitterentur. Cui ſimile eſt quod in Moſis [10] hiſtoria & inde apud Auguſtinum [11] legimus, juſta bella Iſraëlitas contra Amorræos geſſiſſe, quia innoxius tranſitus denegabatur: qui *Jure Humanæ Societatis* æquiſſimo patere debebat. Et hoc nomine Hercules Orchomeniorum, Græci ſub Agamemnone Myſorum Regi arma intulerunt [12]; quaſi libera eſſent naturaliter itinera ut Baldus dixit [13]: accuſanturque a Germanis apud Tacitum [14] Romani, quod colloquia congreſſusque gentium arcerent, fluminaque & terras & cœlum quodammodo ipſum clauderent. Nec ullus titulus Chriſtianis quondam in Sarracenos magis placuit, quam quod per illos terræ Judææ aditu arcerentur [15]. Sequitur ex ſententia Luſitanos, etiamſi domini eſſent earum regionum ad quas Batavi proficiſcuntur, injuriam tamen facturos ſi aditum Batavis & mercatum præcluderent.

Quanto igitur iniquius eſt volentes aliquos a volentium populorum commercio ſecludi, illorum opera quorum in pote-

2 *Virgil.*
3 3. 4. *Nat. qu.*
4 *Inſt. de rerum diviſ.* §. 1. & *L. nemo igitur. ff. eod vide Gentil. de Jure bell. l.* 1. *c.* 19. *vid. L. mercatores C. de comm.*
5 *Virg.* 1. *Æn.*
6 7. *Æn.*
7 *Diod.* 11. *Plut. Peric.*
8 *Sig. ult. de Reb. Ital.*
9 *Vict. de Indis parte* 2. *n.* 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. *Adde Covar. in c. peccatum.* §. 9. *n.* 4. *ibi. Quinta.*
10 *Num. c.* 20.
11 *Aug. l.* 4. *qu.* 44. *ſuper Nu. Et Eſt. c. ult.* 23. 4. 2.
12 *Sophocl. Trachin.*
13 *L.* 3. *Conſ.* 293.
14 4. *Hiſt.*
15 *Alc.* 7. *Conſ.* 130. *Covar. c. peccatum. p.* 2. §. 9. *Bart. ad L.* 1. *C. de Pagan.*

ſtate nec populi iſti ſunt, nec illud ipſum, qua iter eſt; quando latrones etiam & piratas non alio magis nomine deteſtamur, quam quod illi hominum inter ſe commeatus obſident atque infeſtant?

CAPUT II.

Luſitanos nullum habere jus dominii in eos Indos, ad quos Batavi navigant, titulo inventionis.

NOn eſſe autem Luſitanos earum partium dominos ad quas Batavi accedunt, puta Javæ, Taprobanæ, partis maximæ Moluccarum, certiſſimo argumento colligimus, quia dominus nemo eſt ejus rei, quam nec ipſe unquam, nec alter ipſius nomine poſſedit. Habent inſulæ iſtæ quas dicimus & ſemper habuerunt ſuos Reges, ſuam rempublicam, ſuas leges, ſua jura: Luſitanis mercatus, ut aliis gentibus conceditur: itaque & tributa cum pendunt, & jus mercandi a Principibus exorant, dominos ſe non eſſe, ſed ut externos advenire ſatis teſtantur: ne habitant quidem niſi precario. Et quanquam ad dominium titulus non ſufficiat, quia & poſſeſſio requiritur, cum aliud ſit rem habere, aliud jus ad rem conſequendam, tamen ne titulum quidem dominii in eas partes Luſitanis ullum eſſe affirmo, quem non ipſis eripuerit Doctorum, & quidem Hiſpanorum ſententia. Primum ſi dicent inventionis præmio eas terras ſibi ceſſiſſe, nec jus, nec verum dicent. Invenire enim non illud eſt oculis uſurpare, ſed apprehendere, ut Gordiani epiſtola oſtenditur[1]: unde Grammatici invenire & occupare[2] pro verbis ponunt idem ſignificantibus: & tota Latinitas quod adepti ſumus, id demum inveniſſe nos dicit, cui oppoſitum eſt perdere. Quin & ipſa naturalis ratio, & legum diſerta verba[3], & eruditiorum interpretatio manifeſte oſtendit, ad titulum dominii parandum eam demum ſufficere inventionem quæ cum poſſeſſione conjuncta eſt, ubi ſcilicet res mobiles apprehenduntur, aut immobiles terminis atque cuſtodia ſepiuntur[4]: quod in hac ſpecie dici nullo modo poteſt. Nam præſidia illic Luſitani nulla habent. Quid quod ne reperiſſe quidem Indiam ullo modo dici poſſunt Luſitani, quæ tot a ſæculis fuerat celeberrima. Jam ab Horatii tempore:

Impiger extremos currit mercator ad Indos
Per mare pauperiem fugiens.[5]

Taprobanes pleraque quam exacte nobis Romani deſcripſere[6]? Jam vero & cæteras inſulas ante Luſitanos non finitimi tantum Perſæ & Arabes, ſed Europæi etiam, præcipue Veneti noverant. Præterea inventio nihil juris tribuit, niſi in ea quæ

1 *L. Si Barſatorem C. de fidejuſſ.*
2 *Non. Marc. c. 4. in verbo occupare. Vide Connan. com. Juris Civil. l. 3. c. 3. in fine. Vide Donell. de Jure Civ. l. 4. c. 10.*
3 *Inſtit. de Rerum diviſ. §. illud queſitum eſt.*
4 *L. 3. §. Neratius in fine ff. de acq. poſſeſſ.*
5 *Lib. 1, epiſt. 1.*
6 *Vide Plin. Nat. hiſt. l. 6. c. 22.*

ante

ante inventionem nullius fuerant[7]. Atqui Indi, cum ad eos Lusitani venerunt, etsi partim idololatræ, partim Mahumetani erant, gravibusque peccatis involuti, nihilominus publice atque privatim rerum possessionumque suarum dominium habuerunt, quod illis sine justa causa eripi non potuit[8]. Ita certissimis rationibus post alios auctores maximi nominis concludit Hispanus Victoria[9]: *Non possunt*, inquit, *Christiani seculares aut ecclesiastici potestate civili & principatu privare infideles, eo duntaxat titulo, quia infideles sunt, nisi ab eis alia injuria profecta sit.* Fides enim, ut recte inquit Thomas[10], non tollit jus naturale aut humanum, ex quo dominia profecta sunt. Imo credere infideles non esse rerum suarum dominos, hæreticum est: & res ab illis possessas illis ob hoc ipsum eripere furtum est, & rapina, non minus quam si idem fiat Christianis. Recte igitur dicit Victoria[11] non magis ista ex causa Hispanis jus in Indos quæsitum, quam Indis fuisset in Hispanos, si qui illorum priores in Hispaniam venissent. Neque vero sunt Indi Orientis amentes & insensati, sed ingenioси & solertes, ita ut ne hinc quidem prætextus subjiciendi possit desumi, qui tamen per se satis est manifestæ iniquitatis. Jam olim Plutarchus πρόφασιν πλεονεξίας fuisse dicit ἡμερῶσαι τὰ βαρβαρικὰ, improbam scilicet alieni cupiditatem hoc sibi velum obtendere, quod barbariem mansuefacit. Et nunc etiam color ille redigendi invitas gentes ad mores humaniores, qui Græcis olim & Alexandro usurpatus est, a Theologis omnibus, præsertim Hispanis[12], improbus atque impius censetur.

7 *L. 3. ff. de acquir. rerum dom.*
8 *Covar. in c. peccatum §. 10. n. 2. & 4. & 5.*
9 *De potest. civili, parte 1. n. 9.*
10 *2, 2. quæst. 10. artic. 12.*
11 *Vict. de Indis parte 1. n. 4. 5. 6. 7. & n. 19.*
12 *Vide Vasq. in præf. n. 5.*

CAPUT III.

Lusitanos in Indos non habere jus dominii titulo donationis Pontificiæ.

SEcundo si Pontificis Alexandri Sexti divisione utentur, ante omnia illud attendendum est, volueritne Pontifex contentiones tantum Lusitanorum & Castellanorum dirimere, quod potuit sane, ut lectus inter illos arbiter; sicut & ipsi Reges jam ante inter se ea de re federa quædam pepigerant[1]: & hoc si ita est, cum res inter alios acta sit, ad cæteras gentes non pertinebit: an vero prope singulos mundi trientes duobus populis donare. Quod etsi voluisset, & potuisset Pontifex, non tamen continuo sequeretur dominos eorum locorum esse Lusitanos, cum donatio dominum non faciat, sed secuta traditio[2]: quare & huic causæ possessio deberet accedere. Tum vero si quis jus ipsum sive divinum, sive humanum scrutari volet, non autem ex commodo suo metiri, facile deprehendet

1 *Vide Osorium.*
2 *Vide §. 40. Inst. de rer. divis.*

donationem ejuſmodi ut rei alienæ nullius eſſe momenti. Diſputationem de poteſtate Pontificis, hoc eſt, epiſcopi Romanæ eccleſiæ hic non aggrediar, nec quicquam ponam niſi ex hypotheſi, hoc eſt, quod confitentur homines inter eos eruditiſſimi, qui plurimum Pontificiæ tribuunt auctoritati, maxime Hiſpani: qui cum pro ſua perſpicacia facile vident Dominum Chriſtum omne a ſe terrenum imperium abdicaſſe[3], mundi certe totius dominium, qua homo fuit, non habuiſſe, & ſi habuiſſet, nullis tamen argumentis aſtrui poſſe jus illud in Petrum, aut Romanam eccleſiam Vicarii jure tranſlatum: cum alias etiam certum ſit, multa Chriſtum habuiſſe, in quæ Pontifex non ſucceſſerit[4], intrepide affirmarunt (utar ipſorum verbis) Pontificem non eſſe dominum civilem aut temporalem totius orbis[5]. Imo etiam ſi quam talem poteſtatem in mundo haberet, eam tamen non recte exerciturum, cum ſpirituali ſua jurisdictione contentus eſſe debeat, ſæcularibus autem Principibus eam concedere nullo modo poſſe. Tum vero ſi quam habeat poteſtatem[6], eam habere, ut loquuntur, in ordine ad ſpiritualia. Quocirca nullam illi eſſe poteſtatem in populos infideles, ut qui ad eccleſiam non pertineant[7]. Unde ſequitur ex ſententia Cajetani[8] & Victoriæ & potioris partis tam Theologorum quam Canoniſtarum[9], non eſſe idoneum titulum adverſus Indos, vel quia Papa dederit provincias illas tanquam dominus abſolute, vel quia non recognoſcunt dominium Papæ: atque adeo ne Sarracenos quidem iſto titulo unquam ſpoliatos.

3 *Luc.* 12, 14. *Joh.* 18, 36. 4 *Vict. de Indis p.* 1, *num.* 25. *Vict.* 16. *num.* 27. 5 *Vide Vaſq.* c. 21. *controv. ill. Turre-Crem. lib.* 2, c. 113. *Hugo* 69. *diſt. cum ad Verum. Bern. in* 2. *lib. ad Eug. Vict. de Ind. p.* 1, *n.* 27. *Cov. in c. peccatum.* §. 9. *num.* 7. 6 *Matt.* 20, 26. *Joh.* 6, 15. *Matt.* 17, 27. 7 *Vict. ibid. n.* 28. *Cov. de loco* 1 *Corinth.* 5. *in fine. Thom.* 2, 2. 12. 2. *Ayala lib.* 1, c. 2. *num.* 29. *Vict. ibid. n.* 30. *Cov. d. loco.* 8 *Vide locum Cajetani infra.* 9 *Thom.* 2, 2 *q.* 66. *art.* 8. *Sylv. de infid.* §. 7. *Inn. in c. quod ſuper his de voto. Vict. n.* 31.

CAPUT IV.

Luſitanos in Indos non habere jus dominii titulo belli.

His igitur ſublatis cum manifeſtum ſit, quod & Victoria ſcribit[1], Hiſpanos ad terras remotiores illas navigantes nullum jus ſecum attuliſſe occupandi eas provincias, unus duntaxat titulus belli reſtat, qui & ipſe ſi juſtus eſſet, tamen ad dominium proficere non poſſet, niſi jure prædæ, hoc eſt, poſt occupationem. Atqui tantum abeſt, ut Luſitani eas res occuparint, ut cum pleriſque gentibus, quas Batavi acceſſerunt, bellum eo tempore nullum haberent. Et ſic igitur nullum jus illis quæri potuit: cum etiam ſi quas ab Indis pertuliſſent injurias, eas longa pace & amicis commerciis remiſiſſe merito cenſeatur. Quanquam ne fuit quidem quod bello obtenderent. Nam qui barbaros bello perſequuntur, ut Americanos Hiſpani, duo

1 *d. num.* 31.

duo ſolent prætexere, quod ab illis commercio arceantur, aut quod doctrinam veræ religionis illi nolint agnoſcere. Et commercia quidem Luſitani ab Indis impetrarunt, ut hac in parte nihil habeant quod querantur. Alter vero [2] obtentus nihilo eſt juſtior, quam ille Græcorum in barbaros, quo Boëtius [3] reſpexit:

An diſtant quia diſſidentque mores,
Injuſtas acies, & fera bella movent,
Alterniſque volunt perire telis?
Non eſt juſta ſatis ſævitiæ ratio.

Iſta autem & Thomæ & concilii Toletani & Gregorii & Theologorum, Canoniſtarum, Juriſprudentiumque fere omnium concluſio eſt [4]: Quantumcunque fides annuntiata ſit barbaris (nam de his, qui ſubditi ante fuerunt Chriſtianis Principibus, item de apoſtatis alia eſt quæſtio) probabiliter & ſufficienter, & ſi noluerint eam reſpicere, non tamen licere hac ratione eos bello perſequi, & ſpoliare bonis ſuis [5]. Operæ pretium eſt in hanc rem ipſa Cajetani verba deſcribere [6]: *Quidam*, ait, *infideles nec de jure, nec de facto ſubſunt ſecundum temporalem juriſdictionem Principibus Chriſtianis, ut inveniuntur pagani, qui nunquam imperio Romano ſubditi fuerunt, terras habitantes, in quibus Chriſtianum nunquam fuit nomen. Horum namque domini, quamvis infideles, legitimi domini ſunt, ſive regali, ſive politico regimine gubernantur: nec ſunt propter infidelitatem a dominio ſuorum privati, quum dominium ſit ex jure poſitivo, & infidelitas ex divino jure, quod non tollit jus poſitivum, ut ſuperius in quæſtione habitum eſt. Et de his nullam ſcio legem quoad temporalia. Contra hos nullus Rex, nullus Imperator, nec Eccleſia Romana poteſt movere bellum ad occupandas terras eorum, aut ſubjiciendos illos temporaliter: quia nulla ſubeſt cauſa juſta belli, cum Jeſus Chriſtus Rex Regum, cui data eſt poteſtas in cœlo & in terra, miſerit ad capiendam poſſeſſionem mundi, non milites armatæ militiæ, ſed ſanctos prædicatores, ſicut oves inter lupos. Unde nec in teſtamento veteri, ubi armata manu poſſeſſio erat capienda, terræ infidelium inductum lego bellum alicui propter hoc quod non erant fideles: ſed quia nolebant dare tranſitum, vel quia eos offenderant, ut Madianitæ, vel ut recuperarent ſua, divina largitate ſibi conceſſa. Unde* graviſſime peccaremus, *ſi fidem Chriſti Jeſu per hanc viam ampliare contenderemus: nec eſſemus* legitimi Domini *illorum: ſed* magna latrocinia *committeremus, & teneremur ad reſtitutionem, utpote* injuſti debellatores aut occupatores. *Mittendi eſſent ad hos prædicatores boni viri, qui verbo & exemplo converterent eos ad Deum: & non qui eos opprimant, ſpolient, ſcandalizent, ſubjiciant, & duplo gehennæ filios faciant, more Phariſæorum.* Et in hanc formam audimus ſæpe a Senatu in Hiſpania, & Theologis, præcipue

2 *Vide Vaſq. c. 24. contr. ill. Vict. de Indis p. 2, n. 10.*
3 *Met. 4. lib. 4. de Conſol.*
4 *Thom. 2. 2. q. 10. art. 8. c. de Judæis, diſt. 45 c. qui ſincera. eadem diſt. Innoc. d. loco. Bart. ad l. 1. C. de pag. Covarr. ad c. peccatum. p. 2, §. 9. & 10 Ayala de Jure belli l. 1, c. 2. n. 28 arg.*
5 *Matt. 10. 23.*
6 *ad Sum. Thom. 2, 2. q. 66. art. 8.*

Dominicanis, decretum fuiſſe, ſola verbi prædicatione non bello Americanos ad fidem traducendos: libertatem etiam quæ illis eo nomine erepta eſſet, reſtitui debere, quod à Paulo tertio Pontifice, & Carolo V. Imperatore, Hiſpaniarum Rege, comprobatum dicitur. Omittimus jam, Luſitanos in pleriſque partibus religionem nihil promovere, ne operam quidem dare, cum ſoli lucro invigilent. Imo & illud ibi verum eſſe, quod de Hiſpanis in America Hiſpanus ſcripſit, non miracula, non ſigna audiri, non exempla vitæ religioſæ, quæ ad eandem fidem alios poſſent impellere, ſed multa ſcandala, multa facinora, multas impietates. Quare cum & poſſeſſio & titulus deficiat poſſeſſionis, neque res ditioneſque Indorum pro talibus haberi debeant quaſi nullius ante fuiſſent, neque cum illorum eſſent, ab aliis recte acquiri potuerint, ſequitur Indorum populos, de quibus nos loquimur, Luſitanorum proprios non eſſe, ſed liberos, & ſui juris: de quo ipſi doctores Hiſpani non dubitant[7].

7 Vict. in fine par. 2. 1. relectione de Indis.

CAPUT V.

Mare ad Indos aut jus eò navigandi non eſſe proprium Luſitanorum titulo occupationis.

SI ergo in populos terraſque & ditiones Luſitani jus nullum quæſiverunt, videamus an mare & navigationem, aut mercaturam ſui juris facere potuerint. De mari autem prima ſit conſideratio, quod cum paſſim in jure aut nullius, aut commune, aut publicum Juris gentium dicatur, hæ voces quid ſignificent ita commodiſſime explicabitur, ſi Poëtas ab Heſiodo omnes, & Philoſophos, & Juriſconſultos veteres imitati in tempora diſtinguamus, ea, quæ tempore forte haud longo, certa tamen ratione & ſui natura diſcreta ſunt. Neque nobis vitio verti debet, ſi in juris a natura procedentis explicatione, auctoritate & verbis eorum utimur, quos conſtat naturali judicio plurimum valuiſſe. Sciendum eſt igitur in primordiis vitæ humanæ aliud quam nunc eſt dominium, aliud communionem fuiſſe[1]. Nam dominium nunc proprium quid ſignificat, quod ſcilicet ita eſt alicujus ut alterius non ſit eodem modo. Commune autem dicimus, cujus proprietas inter plures conſortio quodam aut conſenſu collata eſt, excluſis aliis. Linguarum paupertas coëgit voces eaſdem in re non eadem uſurpare. Et ſic iſta noſtri moris nomina ad jus illud priſtinum, ſimilitudine quadam & imagine, referuntur. Commune igitur tunc non aliud fuit quam quod ſimpliciter proprio opponitur: Dominium autem facultas non injuſta utendi re communi,

1 Vide Gloſ. & Caſtr. in l. ex hoc jure & c. jus nat. diſt. 1.

quem

quem uſum Scholaſticis [2] viſum eſt facti non juris vocare, quia qui nunc in jure uſus vocatur, proprium eſt quiddam, aut, ut illorum more loquar, privative ad alios dicitur. Jure prima Gentium, quod & Naturale interdum dicitur, & quod Poëtæ alibi ætate aurea, alibi Saturni aut Juſtitiæ regno depingunt, nihil proprium fuit: quod Cicero dixit: *Sunt autem privata nulla natura.* Et Horatius:

Nam propriæ *telluris* herum natura *nec illum*,
Nec me nec quenquam ſtatuit.

Neque enim potuit natura dominos diſtinguere. Hoc igitur ſignificatu res omnes eo tempore communes fuiſſe dicimus, idem innuentes quod Poëtæ, cum primos homines in medium quæſiviſſe, & Juſtitiam caſto federe res medias tenuiſſe dicunt: quod ut clarius explicent, negant eo tempore campos limite partitos, aut commercia fuiſſe ulla.

promiſcua rura per agros
Præſtiterant cunctis communia *cuncta* videri [3].

Recte additum eſt *videri*, propter tranſlationem, ut diximus, vocabuli. Communio autem iſta ad uſum referebatur:

——— *pervium cunctis iter*,
Communis uſus *omnium rerum fuit* [4].

Cujus ratione dominium quoddam erat, ſed univerſale, & indefinitum: Deus enim res omnes non huic aut illi dederat, ſed humano generi, atque eo modo plures in ſolidum ejuſdem rei domini eſſe non prohibebantur: quod ſi hodierna ſignificatione ſumamus dominium, contra omnem eſt rationem. Hoc enim proprietatem includit, quæ tunc erat penes neminem.

Aptiſſime autem illud dictum eſt:

——— *omnia rerum*
Uſurpantis erant [5].

Ad eam vero, quæ nunc eſt, dominiorum diſtinctionem non impetu quodam, ſed paulatim ventum videtur, initium ejus monſtrante natura. Cum enim res ſint nonnullæ, quarum uſus in abuſu conſiſtit, aut quia converſæ in ſubſtantiam utentis nullum poſtea uſum admittunt, aut quia utendo fiunt ad uſum deteriores, in rebus prioris generis, ut cibo & potu, proprietas ſtatim quædam ab uſu non ſejuncta emicuit [6]. Hoc enim eſt proprium eſſe, ita eſſe cujuſquam, ut & alterius eſſe non poſſit; quod deinde ad res poſterioris generis, veſtes puta, & res mobiles alias aut ſe moventes ratione quadam productum eſt. Quod cum eſſet, ne res quidem immobiles omnes, agri puta, indiviſæ manere potuerunt: quanquam enim horum uſus non ſimpliciter in abuſu conſiſtat, eorum tamen uſus abuſus cujuſdam cauſa comparatus eſt; ut arva & arbuſta cibi cauſa, paſcua etiam veſtium; omnium autem uſibus promiſcue ſuffi-

2 *Vide Vaſq. controv. uſu freq. cap. 1. num. 10. c. exiit qui ſeminat. de Verb. ſig. in 6. clem. exivi de paradiſo. de verb. ſign.*

3 *Avienus in Arat.*

4 *Seneca Octavia.*

5 *Avienus.*

6 *ff. de uſuf. earr. qua uſu conſ. Extrav. de verb. ſign. ad conditorem & quia quorundam Thom. 2. 21 78.*

ſufficere non poſſunt. Repertæ proprietati lex poſita eſt, quæ naturam imitaretur. Sicut enim initio per applicationem corporalem uſus ille habebatur, unde proprietatem primum ortam diximus : ita ſimili applicatione res proprias cujuſque fieri placuit. Hæc eſt quæ dicitur occupatio, voce accommodatiſſima ad eas res, quæ ante in medio poſitæ fuerant: quo Seneca Tragicus alludit[7]:

7 *Sen. Thyeſte*

——in medio *eſt ſcelus*
Poſitum occupanti.

Et Philoſophus[8]: *Equeſtria* omnium *Equitum Romanorum ſunt: in illis tamen locus meus ſit* proprius, *quem* occupavi. Hinc Quintilianus[9] dicit, quod omnibus naſcitur, induſtriæ eſſe præmium; & Tullius,[10] factas eſſe veteri occupatione res eorum, qui quondam in vacua venerant. Occupatio autem hæc in rebus, quæ poſſeſſioni renituntur, ut ſunt feræ beſtiæ, perpetua eſſe debet, in aliis ſufficit, corpore cœptam poſſeſſionem animo retineri. Occupatio in mobilibus eſt apprehenſio, in immobilibus inſtructio aut limitatio : unde Hermogenianus cum dominia diſtincta dicit, addit, agris terminos poſitos, ædificia collocata[11]. Hic rerum ſtatus a poëtis indicatur:

8 *Sen. Ben. l. 7, c. 12.*
9 *Decl. 13.*
10 *De Off. 1.*
11 *L. 5. ff. de juſt. & jur.*

Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inventum:
Tum primum ſubiere domos[12].

12 *Virgil. 1. Georg.*

Communemque prius, *ceu lumina ſolis & auræ*
Cautus humum longo ſignavit limite *meſſor*[13].

13 *Ovid. in Metamorphoſ.*

Celebratur poſt hæc, ut Hermogenianus indicat, commercium, cujus gratia

Fluctibus ignotis inſultavere carinæ[14].

14 *Ovid. Metam. 1.*

Eodem autem tempore & reſpublicæ inſtitui cœperunt: atque ita earum, quæ a prima communione divulſa erant, duo facta ſunt genera. Alia enim ſunt publica, hoc eſt, populi propria (quæ eſt genuina iſtius vocis ſignificatio) alia mere privata, hoc eſt, ſingulorum. Occupatio autem publica eodem modo fit, quo privata. Seneca[15] : *fines Athenienſium, aut Campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini privata terminatione diſtinguunt.* Gens enim unaquæque

15 *De Benef. 7, 4.*

Partita fines *regna conſtituit, novas*
Extruxit urbes[16].

16 *Seneca Octav.*

Hoc modo dicit Cicero[17] agrum Arpinatem Arpinatum dici, Tuſculanum Tuſculanorum, *ſimiliſque eſt*, inquit, *privatarum poſſeſſionum deſcriptio, ex quo quia ſuum cujuſque ſit, eorum quæ naturæ fuerant* communia, *quod cuique obtigit, id quiſque teneat.* Contra autem Thucydides[18] eam terram, quæ in diviſione populo nulli obvenit, ἀόριστον, hoc eſt, indefinitam, & limitibus nullis circumſcriptam vocat[19]. Ex his, quæ hactenus dicta

17 *Offic. 1.*
18 *Lib. 1.*
19 *Vide Duar. in tit. de rer. div. & qual.*

ſunt,

sunt, duo intelligi possunt. Prius est, eas res, quæ occupari non possunt, aut occupatæ nunquam sunt, nullius proprias esse posse : quia omnis proprietas ab occupatione cœperit. Alterum vero, eas res omnes, quæ ita a natura comparatæ sunt, ut aliquo utente nihilominus aliis quibusvis ad usum promiscue sufficiant, ejus hodieque conditionis esse, & perpetuo esse debere, cujus fuerant cum primum a natura proditæ sunt. Hoc Cicero voluit [20]. *Ac latissime quidem patens hominibus inter ipsos, omnibus inter omnes, societas hæc est, in qua omnium rerum, quas ad communem usum natura genuit, est servanda communitas.* Sunt autem omnes res hujus generis, in quibus sine detrimento alterius alteri commodari potest. Hinc illud esse dicit Cicero, *non prohibere aqua profluente.* Nam aqua profluens qua talis non qua flumen est, inter communia omnium a Jurisconsultis refertur : & a poëta [21] :

Quid prohibetis aquis? usus communis *aquarum est.*
Nec solem proprium Natura *nec* aëra *fecit*,
Nec tenues undas. *in* publica *munera veni.*

Dicit hæc non esse natura propria, sicut Ulpianus [22], natura omnibus patere, tum quia primum a natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt (ut loquitur [23] Neratius) tum quia, ut Cicero dicit, a natura ad usum communem genita videntur. Publica autem vocat tralatitia significatione, non quæ ad populum aliquem, sed quæ ad societatem humanam pertinent, quæ publica juris gentium in legibus vocantur [24], hoc est, communia omnium, propria nullius. Hujus generis est aër, duplici ratione, tum quia occupari non potest, tum quia usum promiscuum hominibus debet. Et eisdem de causis commune est omnium maris elementum, infinitum scilicet ita, ut possideri non queat, & omnium usibus occommodatum : sive navigationem respicimus, sive etiam piscaturam. Cujus autem juris est mare, ejusdem sunt si qua mare aliis usibus eripiendo sua fecit, ut arenæ maris, quarum pars terris continua littus dicitur [25]. Recte igitur Cicero [26] : *quid tam commune quam* mare *fluctuantibus*, littus *ejectis ?* etiam Virgilius auram, undam, littus cunctis patere dicit. Hæc igitur sunt illa quæ Romani vocant communia omnium jure naturali [27], aut quod idem esse diximus, publica juris gentium : sicut & usum eorum modo communem, modo publicum vocant. Quamquam vero etiam ea nullius esse, quod ad proprietatem attinet, recte dicantur, multum tamen differunt ab his, quæ nullius sunt, & communi usui attributa non sunt, ut feræ, pisces, aves : nam ista si quis occupet, in jus proprium transire possunt, illa vero totius humanitatis consensu proprietati in perpetuum excepta sunt propter usum, qui cum sit omnium,

20 *Offic.* 1.

21 *Ovid. lib.* 6. *Metamorphos.*

22 *L.* 13. *ff. comm. præd.*
23 *L.* 14. *ff. de acq. rer. dom.*
Loco citato.
Vide Conn. commun. civ. lib. 3, *cap* 2. *Donell. lib.* 4, *cap.* 2.
24 *L. ult. de usucap.*
25 *L.* 10. *de rer. div.*
26 *Loco cit.*
27. §. 1. *&* 5. *Inst. de rer. div.*
L. 1. *l.* 2. *&* *l.* 10. *ff. eod. tit.*
L. 14 *&* *l.* 50. *de acq. rer. dom.*
l. 13. §. *ult. l.* 14. *de injur.*
l. 3. *D. ne quid in loco publ. cum l. seq.*

non

non magis omnibus ab uno eripi poteſt, quam a te mihi quod meum eſt. Hoc eſt quod Cicero dicit inter prima eſſe Juſtitiæ munera, rebus communibus pro communibus uti. Scholaſtici dicerent eſſe communia alia affirmative, alia privative. Diſtinctio hæc non modo Juriſprudentibus uſitata eſt, ſed vulgi etiam confeſſionem exprimit: unde apud Athenæum convivator mare commune eſſe dicit, at piſces capientium fieri. Et in Plautina Rudente ſervo dicenti, *mare quidem commune certo eſt omnibus*, aſſentit piſcator; addenti autem, *in mari inventum eſt, commune eſt*, recte occurrit:

Meum quod rete atque hami nacti ſunt, meum potiſſimum eſt.

Mare igitur proprium omnino alicujus fieri non poteſt, quia natura commune hoc eſſe non permittit, ſed jubet; imo ne littus quidem [28]: niſi quod hæc addenda eſt interpretatio: ut ſi quid earum rerum per naturam occupari poſſit, id eatenus occupantis fiat, quatenus ea occupatione uſus ille promiſcuus non læditur. Quod merito receptum eſt: nam cum ita ſe habet, ceſſat utraque exceptio, per quam eveniſſe diximus, ne omnia in jus proprium transſcriberentur. [29] Quoniam igitur inædificatio ſpecies eſt occupationis, in littore licet ædificare, ſi id fieri poteſt ſine cæterorum incommodo, ut Pomponius [30] loquitur. quod ex Scævola explicabimus, niſi uſus publicus, hoc eſt communis, impediretur. Et qui ædificaverit, ſoli dominus fiet: quia id ſolum nec ullius proprium, nec ad uſum communem neceſſarium fuit. eſt igitur occupantis: Sed non diutius, quam durat occupatio, quia reluctari mare poſſeſſioni videtur, exemplo feræ, quæ ſi in naturalem ſe libertatem receperit, non ultra captoris eſt, ita & littus poſtliminio mari cedit. Quicquid autem privatum fieri occupando, idem & publicum, hoc eſt, populi proprium poſſe oſtendimus. [31] Sic littus imperii Romani finibus incluſum, populi Romani eſſe Celſus exiſtimat: quod ſi ita eſt, minime mirandum eſt, eundem populum ſubditis ſuis occupandi littoris modum per Principem aut Prætorem potuiſſe concedere. Cæterum & hæc occupatio non minus quam privata ita reſtringenda eſt, ne ulterius porrigatur, quam ut ſalvus ſit uſus juris gentium. Nemo igitur poteſt a populo Romano [32] ad littus maris accedere prohiberi, & retia ſiccare, & alia facere, quæ ſemel omnes homines in perpetuum ſibi licere voluerunt. Maris autem natura hoc differt a littore, quod mare niſi exigua ſui parte nec inædificari facile, nec includi poteſt: & ut poſſet, hoc ipſum tamen vix contingeret ſine uſus promiſcui impedimento. Si quid tamen exiguum ita occupari poteſt, id occupanti conceditur. Hyperbole eſt igitur

Contracta piſces æquora ſentiunt
Jactis in altum molibus [33].

28 *Vide Don. l. 4, c. 2.*

29 *§. 5. Inſt. de rer. div. l. 5. §. 1. ff. de rer. div. l. 24. ff. de damno inf.*

30 *L. 50. de acq. rer. dom. L. 4. ne quid in loco pub. l. 10. de rerum div. l. 14. de acq. rer. dom.*

31 *d. l. 3. ne quid in loco publ. Donell. l. 4. c. 2. & c. 9. d. l. 50. de acq. rer. dom. L. 2. in pr. & §. 10. & §. 16. ne quid in loco pub.*

32 *L. 4. ff. de rer. divi. Vide d. l. 3. ff. ne quid in loco pub.*

33 *Horat.*

Nam

Nam Celſus jactas in mare pilas ejus eſſe dicit, qui jecerit 34. Sed id non concedendum, ſi deterior maris uſus eo modo futurus ſit. Et Ulpianus eum, qui molem in mare jacit, ita tuendum dicit, ſi nemo damnum ſentiat 35. Nam ſi cui hæc res nocitura ſit, interdictum utique, *Ne quid in loco publico fiat*, competiturum. Ut & Labeo, ſi quid tale in mare ſtruatur, interdictum vult competere, *Ne quid in mari, quo portus, ſtatio iterve navigiis deterius ſit, fiat* 36. Quæ autem navigationis, eadem piſcatus habenda eſt ratio, ut communis maneat omnibus. Neque tamen peccabit ſi quis in maris diverticulo piſcandi locum ſibi palis circumſepiat, atque ita privatum faciat: ſicut Lucullus exciſo apud Neapolim monte ad villam ſuam maria admiſit 37. Et hujus generis puto fuiſſe piſcinas maritimas, quarum Varro & Columella meminerunt. Nec Martialis alio ſpectavit, cum de Formiano Apollinaris loquitur 38.

Si quando Nereus *ſentit Æoli regnum*,
Ridet procellas tuta de ſuo *menſa.*

Et Ambroſ. 39 *Inducis mare intra prædia tua, ne deſint bellua.* Hinc apparere poteſt, quæ mens Pauli fuerit, cum dicit, 40 ſi maris proprium jus ad aliquem pertineat, *Uti poſſidetis* interdictum ei competere. Eſſe quidem hoc interdictum ad privatas cauſas comparatum, non autem ad publicas, (in quibus etiam ea comprehenduntur, quæ jure gentium communi facere poſſumus) ſed hic jam agi de jure fruendo, quod ex cauſa privata contingat, non publica, ſive communi. Nam, teſte Marciano 41, quicquid occupatum eſt & occupari potuit, id jam non eſt juris gentium, ſicut eſt mare. Exempli cauſa, ſi quis Lucullum aut Apollinarem in privato ſuo, quatenus diverticulum maris incluſerant, piſcari prohibuiſſet, dandum illis interdictum Paulus putavit, non ſolum injuriarum actionem, ob cauſam ſcilicet privatæ poſſeſſionis. Imo in diverticulo maris, ſicut in diverticulo fluminis, ſi locum talem occuparim, ibique piſcatus ſim, maxime ſi animum privatim poſſidendi plurium annorum continuatione teſtatus fuerim, alterum eodem jure uti prohibebo: ut ex Marciano 42 colligimus, non aliter quam in lacu qui mei dominii eſt. Quod verum quamdiu durat occupatio, quemadmodum in littore antea diximus. Extra diverticulum idem non erit, ne ſcilicet communis uſus impediatur 43. Ante ædes igitur meas aut prætorium ut piſcari aliquem prohibeant uſurpatum quidem eſt, ſed nullo jure, adeo quidem ut Ulpianus 44 contemta ea uſurpatione ſi quis prohibeatur, injuriarum dicat agi poſſe. Hoc imperator Leo 45 (cujus legibus non utimur) contra juris rationem mutavit, voluitque προβυρα, hoc eſt, veſtibula maritima, eorum eſſe propria, qui oram habitarent, ibique eos jus piſcandi habere:

34 *d. l. 3.*

35 *L. 2. §. 8. ne quid in loco publ.*

36 *L. 1. §. 17. ff. de flumin.*

37 *Plin. lib. 9. cap. 54.*

38 *Lib. 10. Epig. 10.*

39 *De Naboth. c. 3.*

40 *L. 14. ff. de injuriis.*

41 *L. 4. ff. de rer. div.*

42 *L. 7. de div. & temp. præſcr.*

43 *L. 45. ff. de uſucap.*

44 *L. 13. §. 7. ult. ff. de injuriis.*

45 *Novella Leon. 102. 103. 104. Vide Cujac. 14, obſ. 1.*

quod

quod tamen ita procedere voluit, ut ſeptis quibuſdam remoratoriis, quas ἐποχὰς Græci vocant, locus ille occuparetur: exiſtimans nimirum non fore, ut quis exiguam maris portionem alteri invideret, qui ipſe toto mari ad piſcandum admitteretur. Certe ut quis magnam maris partem, etiamſi poſſit, publicis utilitatibus eripiat, non tolerandæ eſt improbitatis: in quam merito Vir Sanctus [46] invehitur: Spatia maris *ſibi vindicant* jure mancipii, *piſciumque jura ſicut vernaculorum conditione ſibi ſervitii ſubjecta commemorant. Iſte, inquit*, ſinus *maris meus eſt, ille alterius. Dividunt elementa ſibi potentes.* Eſt igitur mare in numero earum rerum, quæ in commercio non ſunt [47], hoc eſt, quæ proprii juris fieri non poſſunt. Unde ſequitur, ſi proprie loquamur, nullam maris partem in territorio populi alicujus poſſe cenſeri. Quod ipſum Placentinus ſenſiſſe videtur, cum dixit: Mare ita eſſe commune, ut in nullius dominio ſit niſi ſolius Dei: & Johannes Faber [48], cum mare aſſerit relictum in ſuo jure, & eſſe primævo, quo omnia erant communia. Alioquin nihil differrent quæ ſunt omnium communia ab his, quæ publica proprie dicuntur, ut mare a flumine. Flumen populus occupare potuit, ut incluſum finibus ſuis, mare non potuit. Territoria autem ſunt ex occupationibus populorum, ut privata dominia ex occupationibus ſingulorum. Vidit hoc Celſus [49], qui clare ſatis diſtinguit inter littora, quæ populus Romanus occupare potuit, ita tamen ut uſui communi non noceretur, & mare quod priſtinam naturam retinuit. Nec ulla lex diverſum indicat [50]. Quæ vero leges a contrariæ ſententiæ auctoribus citantur, aut de inſulis loquuntur, quas clarum eſt occupari potuiſſe, aut de portu, qui non communis eſt, ſed proprie publicus. Qui vero dicunt mare aliquod eſſe imperii Romani, dictum ſuum ita interpretantur, ut dicant jus illud in mare ultra protectionem & juriſdictionem non procedere: quod illi jus a proprietate diſtinguunt: nec forte ſatis animadvertunt id ipſum, quod Populus Romanus claſſes præſidio navigantium diſponere potuit, & deprehenſos in mari piratas punire, non ex proprio, ſed ex communi jure accidiſſe, quod & aliæ liberæ gentes in mari habent. Illud interim fatemur, potuiſſe inter gentes aliquas convenire, ut capti in maris hac vel illa parte, hujus aut illius reipublicæ judicium ſubirent, atque ita ad commoditatem diſtinguendæ juriſdictionis in mari fines deſcribi, quod ipſos quidem eam ſibi legem ferentes obligat [51], at alios populos non item: neque locum alicujus proprium facit, ſed in perſonas contrahentium jus conſtituit. Quæ diſtinctio, ut naturali rationi conſentanea eſt, ita Ulpiani reſponſo quodam comprobatur, qui rogatus, an duorum prædiorum maritimorum dominus, alteri eorum quod venderet ſer-

46 *Ambr. lib. 5. Hex. c. 10.*

47 *Donell. l. 4, cap. 6.*

48 *Joh. Faber ad d. §. 5. Inſt. de rer. div. adde DD. ad l 9. ff. ad l. Rhod. de jact.*

49 *L. 3. ne quid in loco pub.*

50 *V. l. 9. ff. de judiciis. Vide l. 15. ff. de public. Gloſſ. in l. 2. de rer. diviſ. & in d. l. 3. & in §. 1. Inſt. de rer. diviſ. Bal. in d. l. 2.*

51 *Bal. in c. in prine. in 2. col. Quibus modis feud. amit. adde l. unic. C. de claſſ. lib. 11. & Ang. in l. 14. ff. de injur. l. 13. ff. Comm. præd. adde l. 4. cod. tit.*

ſervitutem potuiſſet imponere, ne inde in certo maris loco piſcari liceret, reſpondet: rem quidem ipſam, mare ſcilicet, ſervitute nulla affici potuiſſe, quia per naturam hoc omnibus pateret, ſed cum bona fides contractus legem venditionis ſervari expoſceret, perſonas poſſidentium & in jus eorum ſuccedentium per iſtam legem obligari. Verum eſt loqui Juriſconſultum de prædiis privatis, & lege privata, ſed in territorio & lege populorum eadem hic eſt ratio, quia populi reſpectu totius generis humani privatorum locum obtinent. Similiter reditus, qui in piſcationes maritimas conſtituti, Regalium numero cenſentur, non rem, hoc eſt, mare aut piſcationem, ſed perſonas non obligant 52. Quare ſubditi, in quos legem ferendi poteſtas reipublicæ aut principi ex conſenſu competit, ad onera iſta compelli forte poterunt: ſed exteris jus piſcandi ubique immune eſſe debet, ne ſervitus imponatur mari, quod ſervire non poteſt. Non enim maris eadem quæ fluminis ratio eſt 53: quod cum ſit publicum, id eſt, populi, jus etiam in eo piſcandi a populo aut Principe concedi, aut locari poteſt, ita ut ei qui conduxit, etiam interdictum veteres dederint, *de loco publico fruendo*, addita conditione, ſi is cui locandi jus fuerit, fruendum alicui locaverit 54: quæ conditio in mari evenire non poteſt. Cæterum qui ipſam piſcationem numerant inter Regalia, ne quidem illum locum, quem interpretabantur, ſatis inſpexerunt. quod Iſerniam & Alvotum non latuit. Demonſtratum eſt 55, nec populo, nec privato cuipiam jus aliquod proprium in ipſum mare, (nam diverticulum excipimus) competere poſſe, cum occupationem nec natura, nec uſus publici ratio permittat. Hujus autem rei cauſa inſtituta fuerat hæc diſputatio, ut appareret Luſitanos mare, quo ad Indos navigatur, ſui juris non feciſſe. Nam utraque ratio, quæ proprietatem impedit, in hac cauſa eſt quam in cæteris omnibus infinito efficacior. Quod in aliis difficile videtur, in hac omnino fieri non poteſt: quod in aliis iniquum judicamus, in hac ſumme barbarum eſt, atque inhumanum. Non de mari interiore hic agimus, quod terris undique infuſum alicubi etiam fluminis latitudinem non excedit, de quo tamen ſatis conſtat locutos Romanos juriſconſultos, cum nobiles illas adverſus privatam avaritiam ſententias ediderunt: de oceano quæritur, quem immenſum, infinitum, rerum parentem, cœlo conterminum antiquitas vocat: cujus perpetuo humore non fontes tantum & flumina & maria, ſed nubes, ſed ipſa quodammodo ſidera paſci veteres crediderunt: qui denique per reciprocas æſtuum vices terram hanc humani generis ſedem ambiens, neque teneri, neque includi poteſt, & poſſidet verius quam poſſidetur. In hoc autem oceano non de ſinu aut freto, nec de omni quidem eo, quod e littore conſpici poteſt, controverſia eſt. Vindicant ſibi Luſitani, quicquid duos

52 *C. quæ ſint Regalia. in Feudis.*

53 *Vide Balbum præſcr. 4. parte 5. part. prim. q. 6. n. 4.*

54 *d. l. 13. §. 7. verſ. conductori. ff. de injur. l. 1. ff. de loco publ. fruendo.*

55 *Ad d. cap. Quæ ſint Regalia.*

orbes interjacet, tantis ſpatiis diſcretos, ut plurimis ſæculis famam ſui non potuerint tranſmittere. Quod ſi Caſtellanorum, qui in eadem ſunt cauſa, portio accedat, parvo minus omnis oceanus duobus populis mancipatus eſt, aliis tot gentibus ad ſeptentrionum redactis anguſtias: multumque decepta eſt natura, quæ cum elementum illud omnibus circumfudit, omnibus etiam ſuffecturum credidit. In tanto mari ſi quis uſu promiſcuo ſolum ſibi imperium & ditionem exciperet, tamen immodicæ dominationis affectator haberetur: ſi quis piſcatu arceret alios, inſanæ cupiditatis notam non effugeret. At qui etiam navigatum impedit, quo nihil ipſi perit, de eo quid ſtatuemus? Si quis ab igni qui totus ſuus eſt, ignem capere, lumen ſuo de lumine, alterum prohiberet, lege hunc humanæ ſocietatis reum peragerem: quia vis ea eſt iſtius naturæ,

56 *Ennius.* *Ut nihilominus ipſi luceat, cum illi accenderit* 56.

Quid ni enim quando ſine detrimento ſuo poteſt, alteri communicet, in iis quæ ſunt accipienti utilia, danti non moleſta 57? hæc ſunt, quæ philoſophi 58 non alienis tantum, ſed & ingratis præſtari volunt. Quæ vero in rebus privatis invidia eſt, eadem in re communi non poteſt non eſſe immanitas. Improbiſſimum enim hoc eſt, quod naturæ inſtituto, conſenſu gentium, meum non minus quam tuum eſt, id te ita intercipere, ut ne uſum quidem mihi concedas, quo conceſſo nihilominus id tuum ſit, quam antea fuit. Tum vero etiam qui alienis incumbunt, aut communia intercipiunt, certa quadam poſſeſſione ſe tuentur. Quia enim prima, ut diximus, occupatio res proprias fecit, idcirco imaginem quandam dominii præfert quamvis injuſta detentio. At Luſitani num, ſicuti terras ſolemus, ſic mare illud impoſitis prædiis ita undique cinxerunt, ut in ipſorum manu eſſet quos vellent excludere? at vero tantum hoc abeſt, ut ipſi etiam, cum adverſus alios populos mundum dividunt, non ullis limitibus aut natura, aut manu poſitis, ſed imaginaria quadam linea ſe tueantur. Quod ſi recipitur & dimenſio talis ad poſſidendum valet, jamdudum nobis Geometræ terras, Aſtronomi autem cœlum eriperent. Ubi hic igitur eſt iſta, ſine qua nulla dominia cœperunt, corporis ad corpus adjunctio? nimirum apparet in nulla re verius dici poſſe, quod Doctores noſtri prodiderunt 59: mare cum ſit incomprehenſibile, non minus quam aër, nullius populi bonis potuiſſe applicari. Si vero ante alios navigaſſe, & viam quodammodo aperuiſſe, hoc vocant occupare, quid eſſe poteſt magis ridiculum? nam cum nulla pars ſit maris, in quam non aliquis primus ingreſſus ſit, ſequetur omnem navigationem ab aliquo eſſe occupatam. Ita undique excludimur. Quin & illi qui terrarum orbem circumvecti ſunt, totum ſibi oceanum acquiſiviſſe dicendi

57 *Cicero de off.* 1.

58 *Sen. lib.* 3. *cap.* 28.

59 *Joann. Faber ad §.* 5. *Inſt. de rer. div.*

cendi erunt. Sed nemo neſcit navem per mare tranſeuntem non plus juris quam veſtigii relinquere. Verum etiam quod ſibi ſumunt neminem ante ipſos eum oceanum navigaſſe, id minime verum eſt. Magna enim pars ejus, de quo agitur, maris ambitu, Mauritaniæ jam olim navigata eſt: ulterior & in orientem vergens victoriis Magni Alexandri luſtrata eſt uſque in Arabicum ſinum [60]. Olim autem hanc navigationem Gaditanis percognitam fuiſſe, multa argumento ſunt. Cajo Cæſare Auguſti filio in Arabico ſinu res regente, ſigna navium ex Hiſpanienſibus naufragiis agnita. Et quod Cælius Antipater tradidit, vidiſſe ſe, qui ex Hiſpania in Æthiopiam commercii gratia navigaſſet. Etiam Arabibus, ſi verum eſt, quod Cornelius Nepos teſtatus eſt, Eudoxum quendam ſua ætate cum Lathyrum Regem Alexandriæ fugeret, Arabico ſinu egreſſum Gades uſque pervectum. Pœnos autem, qui ré maritima plurimum valuerunt, eum Oceanum non ignoraſſe longe clariſſimum eſt, cum Hanno, Carthaginis potentia florente, circumvectus a Gadibus ad finem Arabiæ, præternavigato ſcilicet promontorio, quod nunc bonæ ſpei dicitur, (vetus videtur nomen *Heſperion ceras* fuiſſe) omne id iter, ſitumque littoris & inſularum ſcripto complexus ſit, teſtatuſque ad ultimum non mare ſibi, ſed commeatum defuiſſe. Ab Arabico autem ſinu ad Indiam, Indicique oceani inſulas, & auream uſque Cherſoneſum, quam eſſe Japanem credunt plerique, etiam re Romana florente navigari ſolitum, iter a Plinio [61] deſcriptum, legationes ab Indis ad Auguſtum, ad Claudium etiam ex Taprobane inſula, deinde geſta Trajani & tabulæ Ptolemæi ſatis oſtendunt. Jam ſuo tempore Strabo [62] Alexandrinorum mercatorum claſſem ex Arabico ſinu, ut Æthiopiæ ultima, ita & Indiæ, petiſſe teſtatur, cum olim paucis navibus id auderetur. Inde magna populo Romano vectigalia. Addit Plinius [63] impoſitis ſagittariorum cohortibus piratarum metu navigatum: ſolamque Indiam quingenties ſeſtertium, ſi Arabiam addas & Seres, millies annis omnibus Romano imperio ademiſſe: & merces centuplicato venditas. Et hæc quidem vetera ſatis arguunt primos non fuiſſe Luſitanos. In ſingulis autem ſui partibus oceanus ille & tunc cum eum Luſitani ingreſſi ſunt, & nunquam non cognitus fuit. Mauri enim, Æthiopes, Arabes, Perſæ, Indi eam maris partem, cujus ipſi accolæ ſunt, neſcire neutiquam potuerunt. Mentiuntur ergo, qui ſe mare illud inveniſſe jactant. Quid igitur, dicet aliquis, parumne videtur, quod Luſitani intermiſſam multis forte ſæculis navigationem primi repararunt, &, quod negari non poteſt, Europæis gentibus ignotam oſtenderunt, magno ſuo labore, ſumtu, periculo? imo vero ſi in hoc incubuerunt, ut quod ſoli reperiſſent id omnibus monſtrarent, quis adeo eſt

60 *Ex Plin. l. 2, c. 69. & lib. 6, c. 31. & Mela lib. 3.*

61 *Plin. l. 6, c. 23.*

62 *Lib. 2. & 17.*

63 *Loco cit. & l. 12, c. 19.*

amens, ſi non plurimum ſe illis debere profiteatur? eandem enim gratiam, laudemque & gloriam immortalem illi promeruerint, qua omnes contenti fuerunt rerum magnarum inventores, quotquot ſcilicet non ſibi, ſed humano generi prodeſſe ſtuduerunt. Sin Luſitanis ſuus ante oculos quæſtus fuit, lucrum quod ſemper maximum eſt in prævertendis negotiationibus, illis ſufficere debuit. Et ſcimus itinera prima proventus interdum quater decuplos, aut etiam uberiores dediſſe: quibus factum ut inops diu populus ad repentinas divitias ſubito prorumperet, tanto luxus apparatu, quantus vix beatiſſimis gentibus in ſupremo progreſſæ diu fortunæ faſtigio fuit. Si vero eidem in hoc præiverunt, ne quisquam ſequeretur, gratiam non merentur, cum lucrum ſuum reſpexerint. lucrum autem ſuum dicere non poſſunt, cum eripiant alienum. Neque enim illud certum eſt, niſi iviſſent eo Luſitani, iturum fuiſſe neminem. Adventabant enim tempora, quibus ut artes pene omnes, ita & terrarum & marium ſitus clarius indies noſcebantur. Excitaſſent vetera, quæ modo retulimus, exempla, & ſi non uno impetu omnia patuiſſent, at paulatim promota velis fuiſſent littora, alio ſemper aliud monſtrante. Factum denique fuiſſet, quod fieri potuiſſe Luſitani docuerunt, cum multi eſſent populi non minus flagrantes mercaturæ & rerum externarum ſtudio. Venetis qui multa jam Indiæ didicerant, cætera inquirere promtum fuit. Gallorum Brittonum indefeſſa ſedulitas, Anglorum audacia cœpto non defuiſſet. Ipſi Batavi multo magis deſperata aggreſſi ſunt. Nulla igitur æquitatis ratio, ne probabilis quidem ulla ſententia a Luſitanis ſtat. Omnes enim qui mare volunt imperio alicujus ſubjici poſſe, id ei attribuunt, qui proximus portus & circumjacentia littora in ditione habet[64]. At Lufitani in illo immenſo littorum tractu, paucis exceptis præſidiis, nihil habent, quod ſuum poſſint dicere. Deinde vero etiam qui mari imperaret, nihil tamen poſſet ex uſu communi deminuere, ſicut populus Romanus arcere neminem potuit, quo minus in littore imperii Romani cuncta faceret, quæ jure gentium permittebantur[65]. Et ſi quicquam eorum prohibere poſſet, puta piſcaturam, qua dici quodammodo poteſt piſces exhauriri, at navigationem non poſſet, per quam mari nihil perit. Cui rei argumentum eſt longe certiſſimum, quod ex Doctorum ſententia ante retulimus, etiam in terra, quæ cum populis, tum hominibus ſingulis in proprietatem attributa eſt, iter tamen, certe inerme & innoxium, nullius gentis hominibus juſte negari: ſicut & potum ex flumine. Ratio apparet, quia cum unius rei naturaliter uſus eſſent diverſi, eum duntaxat gentes diviſiſſe inter ſe videntur, qui ſine proprietate commode haberi non poteſt; contra autem eum recepiſſe, per quem domini conditio deterior

64 *Gloſſ. in c. ibi peric. §. porro. ſuper verbo territorio. De elect. in ſexto & ibi Can. Gloſſ. in c. licet. ff. de feriis.*

65 *L. 4. ff. de rer. div. adde Alber. Gentilem de jure belli lib. 1, c. 19. ſub finem.*

deterior non esset futura. Omnes igitur vident, eum qui alterum navigare prohibet nullo jure defendi, cum eundem etiam injuriarum teneri Ulpianus dixerit[66]: alii autem etiam interdictum utile prohibito competere existimaverint[67]. Et sic Batavorum intentio communi jure nititur, cum fateantur omnes, permissum cuilibet in mari navigare, etiam a nullo Principe impetrata licentia: quod legibus Hispanicis diserte expressum est[68].

66 *L. 2. §. 9. ff. ne quid in loco publ.*
67 *Gloss. ad l. 1. ff. ut in flum. publ.*
68 *Bal. in l. 3. col. 3. ff. de rer. div.*
Rod. Zuar. Hispanus in consilio 1. de usu maris 3. partit. tit. 28. l. 10. & 12.

CAPUT VI.

Mare aut jus navigandi proprium non esse Lusitanorum titulo donationis Pontificiæ.

DOnatio Pontificis Alexandri, quæ a Lusitanis mare aut jus navigandi solis sibi vindicantibus, cum inventionis deficiat titulus, secundo loco adduci potest, satis ex iis, quæ ante dicta sunt, vanitatis convincitur. Donatio enim nullum habet momentum in rebus extra commercium positis. Quare cum mare aut jus in eo navigandi proprium nulli hominum esse possit, sequitur neque dari a Pontifice, neque a Lusitanis accipi potuisse. Præterea cum supra relatum fix ex omnium sani judicii hominum sententia, Papam non esse dominum temporalem totius orbis, ne maris quidem esse satis intelligitur: quanquam etsi id concederetur, tamen jus annexum Pontificatui in Regem aliquem aut populum pro parte nulla transferri debuisset. Sicut nec Imperator posset Imperii provincias in suos usus convertere, aut pro suo arbitrio alienare[1]. Illud saltem nemo negaturus est, cui aliquid sit frontis, cum jus disponendi in temporalibus Pontifici nemo concedat, nisi forte quantum ejus rerum spiritualium necessitas requirit; ista autem de quibus nunc agimus, mare scilicet & jus navigandi, lucrum & quæstum merum, non pietatis negotium respiciant, sequi nullam hac in re fuisse illius protestatem. Quid, quod ne Principes quidem, hoc est, domini temporales possunt ullo modo a navigatione aliquem prohibere, cum si quod habent jus in mari, id sit tantum jurisdictionis ac protectionis? etiam illud notissimum est apud omnes, ad ea facienda quæ cum lege naturæ pugnant, nullam esse Papæ auctoritatem[2]. Pugnat autem cum lege naturæ, ut mare aut ejus usum quisquam habeat sibi proprium, ut jam satis demonstravimus. Cum denique jus suum auferre alicui Papa minime possit, quæ erit facti istius defensio, si tot populos immerentes, indemnatos, innoxios ab eo jure, quod ad ipsos non minus quam ad Hispanos pertinebat, uno verbo voluit excludere? aut igitur dicendum est, nullam esse vim

1 *Vid. loco citato n. 26.*
2 *Sil. in verb. Papa n. 16.*

ejuſmodi pronuntiationis, aut quod non minus credibile eſt, eum Pontificis animum fuiſſe, ut Caſtellanorum & Luſitanorum inter ſe certamini interceſſum voluerit, aliorum autem juri nihil diminutum.

CAPUT VII.

Mare aut jus navigandi proprium non eſſe Luſitanorum titulo præſcriptionis aut conſuetudinis.

1 *Vaſq. c. 51.*
2 *Vide Donel lib. 5, com. c 22. & ſeqq*
L. 6. ff. de contr. emt
L. 9. ff de uſucapion.
L 25. ff. eod. c. ſine poſſ. de reg. jur in 6.
L. 28 ff. de verb. ſign.
L 16. ff de fund. dot
3 *L 45. ff. d uſucap.*
L 6. de oper publ.
L. 9. C. de aquæduct.
L. 2 ff. de via pub. & itin.
L. ult. ff. de uſucap.
4 *Conſ. 286. Thema tale eſt: inter cætera capitula pacis.*
5 *L. 7. ff de div & temp. præſcr.*
6 *Duar. de uſucap. c. 3. Cujac. ad d. l. ult. de uſucapion. Donell. Com lib. 5, c. 22. in d. l. ult n 4 per l. 14 ff de acq. rer. dom.*

ULtimum iniquitatis patrocinium in præſcriptione ſolet eſſe aut conſuetudine. Et huc igitur Luſitani ſe conferunt: ſed utrumque illis præſidium certiſſima juris ratio præcludit. Nam præſcriptio a jure eſt civili unde locum habere non poteſt inter Reges, aut inter populos liberos [1]: multo autem minus ubi jus naturæ aut gentium reſiſtit, quod jure civili ſemper validius eſt. Quin & ipſa lex civilis præſcriptionem hic impedit [2]. Uſucapi enim, aut præſcriptione acquiri prohibentur, quæ in bonis eſſe non poſſunt, deinde quæ poſſideri vel quaſi poſſideri nequeunt, & quorum alienatio prohibita eſt. Hæc autem omnia de mari & uſu maris vere dicuntur. Et cum publicæ res, hoc eſt populi alicujus, nulla temporis poſſeſſione quæri poſſe dicantur, ſive ob rei naturam, ſive ob eorum privilegium adverſus quos præſcriptio iſta procederet, quanto juſtius humano generi, quam uni populo id beneficium dandum fuit in rebus communibus? & hoc eſt, quod Papinianus [3] ſcriptum reliquit, *præſcriptionem longæ poſſeſſionis ad obtinenda loca juris gentium publica concedi non ſolere*: ejuſque rei exemplum dat in littore, cujus pars impoſito ædificio occupata fuerat: nam eo diruto, & alterius ædificio in eodem loco poſtea exſtructo, exceptionem opponi non poſſe: quod deinde ſimilitudine rei publicæ illuſtrat: nam & ſi quis in fluminis diverticulo pluribus annis piſcatus ſit, poſtea, interrupta ſcilicet piſcatione, alterum eodem jure prohibere non poſſe. Apparet igitur, Angelum & qui cum Angelo dixerunt [4] Venetis & Genuenſibus per præſcriptionem jus aliquod in ſinum maris ſuo littori præjacentem acquiri potuiſſe, aut falli, aut fallere. quod ſane Juriſconſultis nimium eſt frequens, cum ſanctæ profeſſionis auctoritatem, non ad rationes & leges, ſed ad gratiam confecerunt potentiorum. Nam Marciani [5] quidem reſponſum, de quo & ante egimus, ſi recte cum Papiniani verbis comparetur, non aliam accipere poteſt interpretationem, quam eam quæ Joanni olim & Bartolo probata eſt, & nunc a doctis omnibus recipitur [6]: ut ſcilicet jus prohibendi procedat quamdiu durat occupatio: non autem ſi ea omiſſa ſit: omiſſa enim non prodeſt,

nec

nec si per mille annos fuisset continuata, ut recte animadvertit Castrensis. Et quamvis hoc voluisset Marcianus, quod minime credendus est cogitasse, in quo loco occupatio conceditur, in eodem præscriptionem concedi, tamen absurdum erat, quod de flumine publico dictum erat ad mare commune, & quod de diverticulo ad sinum proferre, cum hæc præscriptio usum, qui est jure gentium communis, impeditura sit, illa autem publico usui non admodum noceat. Alterum autem Angeli argumentum, quod ex aquæ ductu sumitur [7], eodem Castrensi monstrante, ut a quæstione alienissimum, ab omnibus merito exploditur. Falsum igitur est talem præscriptionem etiam eo tempore gigni, cujus initium omnem memoriam excedat. Ubi enim lex omnem omnino tollit præscriptionem, ne istud quidem tempus admittitur, hoc est, ut Felinus loquitur [8], materia impræscriptibilis tempore immemoriali non fit præscriptibilis. Fatetur hæc vera esse Balbus [9]: sed Angeli sententiam receptam dicit hac ratione, quia tempus extra memoriam positum idem valere creditur privilegio, cum titulus amplissimus ex tali tempore præsumatur. Apparet hinc non aliud illos sensisse, quam si pars aliqua reipublicæ, puta imperii Romani, supra omnem memoriam usa esset tali jure, ei dandam præscriptionem hoc colore, quasi principis concessio præiisset. Quare cum nemo sit dominus totius generis humani, qui jus illud adversus homines omnes homini, aut populo alicui potuisset concedere, sublato illo colore, necesse etiam præscriptionem interimi. Et sic ex illorum etiam sententia inter reges aut populos liberos prodesse nihil potest lapsus infiniti temporis. Vanissimum autem & illud est, quod Angelus docuit, etiamsi ad dominium præscriptio proficere non potest, tamen dandam esse possidenti exceptionem. Nam Papinianus [10] disertis verbis exceptionem negat: & aliter non potuit sentire, cum ipsius sæculo præscriptio nihil esset aliud quam exceptio. Verum igitur est, quod & leges Hispanicæ exprimunt [11], in his rebus quæ communi hominum usui sunt attributæ, nullius omnino temporis præscriptionem procedere. cujus definitionis illa præter cæteras ratio reddi potest, quod qui re communi utitur, ut communi uti videtur, non autem jure proprio, & ita præscribere non magis quam fructuarius potest vitio possessionis [12]. Altera hæc etiam non contemnenda est, quod in præscriptione temporis cujus memoria non extat, quamvis titulus & bona fides præsumantur, tamen si re ipsa appareat, titulum omnino nullum dari posse, & sic manifesta sit fides mala, quæ in populo maxime quasi uno corpore perpetua esse censetur, & ex duplici defectu præscriptio corruit [13]. Tertia vero, quia res hæc est meræ facultatis, quæ non præscribitur, ut infra demonstrabimus. Sed nullus

[7] *Ex l. 4. C. de aquæ d. l. 11. confer cum l. 9. eod. tit. & cum l. 3. § 4. ff. de aqua quot. & æst.*

[8] *Ad c. accedentes. de præscript.*

[9] *De præscript. 4. part. 5. part. princip. q. 6. num. 8.*

[10] *d. l. ult.*

[11] *Par. 3, tit. 29. l. 7: in c. Placa. Rod. Xuar. d. cons. n. 4.*

[12] *Fachin. l. 8. c. 26. & c. 33. Cov. de præscr. part. 2, §. 2. n. 8. & §. 8. n. 5. & 6.*

[13] *Fachin. l. 8, c. 28.*

lus eſt finis argutiarum. Inventi ſunt, qui in hoc argumento à præſcriptione conſuetudinem diſtinguerent, ut illa ſcilicet excluſi, ad hanc confugerent. Diſcrimen autem, quod hic ſtatuunt, ſane ridiculum eſt: ex præſcriptione ajunt jus unius, quod ab eo aufertur, alteri applicari [14]: ſed cum aliquod jus ita alicui applicatur, ut alteri non auferatur, tum dici conſuetudinem: quaſi vero cum jus navigandi, quod communiter ad omnes pertinet, excluſis aliis ab uno uſurpatur, non neceſſe ſit omnibus perire quantum uni accedit. Errori huic anſam dederunt Pauli verba non recte accepta, qui cum de jure proprio maris ad aliquem pertinente loqueretur, fieri hoc poſſe dixit Accurſius [15] per privilegium aut conſuetudinem: quod additamentum ad Juriſconſulti textum nullo modo accedens mali potius conjectoris eſſe videtur quam boni interpretis. Mens Pauli ſupra explicata eſt. Cæterum illi ſi vel ſola Ulpiani verba [16], quæ paulo ante præcedunt, ſatis conſideraſſent, longe aliud dicturi erant. Fatetur enim ut quis ante ædes meas piſcari prohibeatur, eſſe quidem uſurpatum [17], hoc eſt, receptum conſuetudine: ſed nullo jure; ideoque injuriarum actionem prohibito non denegandam. Contemnit igitur hunc morem, & uſurpationem vocat, ut & inter Chriſtianos Doctores Ambroſius [18]. Et merito. Quid enim clarius quam non valere conſuetudinem, quæ juri naturæ, aut gentium ex adverſo opponitur [19]? conſuetudo enim ſpecies eſt juris poſitivi, quod legi perpetuæ obrogare non poteſt. Eſt autem lex illa perpetua, ut mare omnibus uſu commune ſit. Quod autem in præſcriptione diximus, idem conſuetudine verum eſt, ſi quis eorum, qui diverſum tradiderunt, ſenſus excutiat, non aliud reperturum, quam conſuetudinem privilegio parari. Atqui adverſus genus humanum concedendi privilegium nemo habet poteſtatem: quare inter diverſas reſpublicas conſuetudo iſta vim non habet. Verum omnem hanc quæſtionem diligentiſſime tractavit Vaſquius [20], decus illud Hiſpaniæ, cujus nec in exploranda jure ſubtilitatem, nec in docendo libertatem unquam deſideres. Is igitur poſita theſi, *loca publica & jure gentium communia præſcribi non poſſe*, quam multis firmat auctoribus: exceptiones deinde ſubjungit ab Angelo & aliis confictas, quas ſupra retulimus. Hæc autem examinaturus recte judicat iſtarum rerum veritatem pendere a vera juris, tam naturæ quam gentium, cognitione. Jus enim naturæ cum a divina veniat providentia, eſſe immutabile. Hujus autem juris naturalis partem eſſe jus gentium, primævum quod dicitur, diverſum a jure gentium ſecundario ſive poſitivo; quorum poſterius mutari poteſt. Nam ſi qui mores cum jure gentium primævo repugnent, hi non humani ſunt, ipſo judice, ſed *ferini*, corruptelæ & abuſus, non leges & uſus. Itaque nullo tempore præſcribi potuerunt, nulla

14 *Aret. in rubr. ff. de rer. diviſ. alleg. Balbus. d. loco n. 2. Vide Vaſq. contr. ill. c. 29. n. 38.*

15 *Add. l. 14.*

16 *In d. l. injuriarum. §. ult.*

17 *Vide Groſſ. cod. loco.*

18 *1, de offic. 28. Gentil. l. 1, c. 19. ſub finem.*

19 *Auth ut nulli judici. §. 1. c. cum tanto. de conſuet.*

20 *Controverſ. ill. c. 89. n. 12. & ſeq.*

lata

lata lege juſtificari, nullo multarum etiam gentium conſenſu, hoſpitio, & exercitatione ſtabiliri, quod exemplis aliquot, & Alphonſi Caſtrenſis Theologi Hiſpani teſtimonio confirmat[21]. *Ex quibus apparet*, inquit, *quam ſuſpecta ſit ſententia eorum, quos ſupra retulimus, exiſtimantium Genuenſes, aut etiam Venetos poſſe non injuria prohibere alios navigare per Gulfum aut pelagus ſui maris, quaſi æquora ipſa præſcripſerint. id quod non ſolum eſt contra leges*[22]; *ſed etiam eſt contra ipſum jus naturæ, aut gentium primævum, quod mutari non poſſe diximus. Quod ſit contra illud jus, conſtat, quia non ſolum maria aut æquora eo jure communia erant, ſed etiam reliquæ omnes res immobiles. Et licet ab eo jure poſtea receſſum fuerit ex parte, puta quoad dominium & proprietatem terrarum, quarum dominium jure naturæ commune, diſtinctum & diviſum, ſicque ab illa communione ſegregatum fuit:*[23] *tamen diverſum fuit & eſt in dominio maris, quod ab origine mundi ad hodiernum uſque diem eſt fuitque ſemper in communi, nulla ex parte immutatum, ut eſt notum. Et quamvis ex* Luſitanis *magnam turbam ſæpe audiverim in hac eſſe opinione, ut eorum Rex ita præſcripſerit navigationem* Indici Occidentalis (*forte* Orientalis) *ejuſdemque* vaſtiſſimi maris, *ita ut reliquis gentibus æquora illa transfretare non liceat, & ex noſtriſmet* Hiſpanis vulgus *in eadem opinione fere eſſe videtur, ut per* vaſtiſſimum immenſumque pontum *ad Indorum regiones, quas potentiſſimi Reges noſtri ſubegerunt, reliquis mortalium navigare, præterquam Hiſpanis jus minime ſit, quaſi ab eis id jus præſcriptum fuerit, tamen iſtorum omnium non minus* inſanæ *ſunt opiniones, quam eorum, qui quoad Genuenſes & Venetos in eodem fere* ſomnio *eſſe adſolent, quas ſententias* ineptire *vel ex eo dilucidius apparet, quod iſtarum nationum ſingulæ contra ſe ipſas nequeunt præſcribere; hoc eſt, non reſpublica Venetiarum contra ſemetipſam, non reſpublica Genuenſium contra ſemetipſam, non regnum Hiſpanicum contra ſemetipſum, non regnum Luſitanicum contra ſemetipſum*[24]. *Eſſe enim debet differentia inter agentem & patientem. Contra reliquas vero nationes longe minus præſcribere poſſunt: quia jus præſcriptionum eſt mere civile, ut fuſe oſtendimus ſupra. Ergo tale jus ceſſat, cum agitur inter Principes vel populos, ſuperiorem non recognoſcentes in temporalibus. Jura enim mere civilia cujuſcumque regionis, quoad exteros populos, nationes, vel etiam homines ſingulos, non magis ſunt in conſideratione, quam ſi re vera non eſſet tale jus, aut nunquam fuiſſet, & ad jus commune gentium primævum vel ſecundarium recurrendum eſt, eoque utendum, quo jure talem maris præſcriptionem & uſurpationem admiſſam non fuiſſe ſatis conſtat. Nam & hodie uſus aquarum communis eſt, non ſecus quam erat ab origine mundi. Ergo & in æquoribus & aquis nullum jus eſt aut eſſe poteſt humano generi, præterquam quoad uſum communem. Præterea de jure naturali & divino eſt illud præceptum, ut quod tibi*

21 *De potest. ſtate legis pœnal. l. 2. cap. 14. part. 572.*

22 *All. l. 14. ff. de acq. rer. dom. l. fin. in pr. ff. de uſuc. §. 2. verbo omnibus. Inſt. de rer. div. l. 7. ff. de div. & temp. præſcr. l. 14. ff. de injuriis.*

23 *All. l. 5. ff. de juſt. & jure §. 2. verſ. jus autem gentium. Inſt. de jure natur.*

24 *All. l. 4. §. 27. ff. de uſuc. §. ſi itaque. Inſt. de act. Ut dictis jurib. & l. 11. ubi multa per Bartol. & Faſ. ff. de legat. 1. part. 1. in pr. q. 3. & 4.*

non vis fieri, alteri non facias. Unde cum navigatio nemini possit esse nociva nisi ipsi naviganti, par est ut nemini possit, aut debeat impediri, ne in re sua natura libera, sibique minime noxia navigantium libertatem impediat, & ladat contra dictum præceptum & contra regulam: præsertim cum omnia intelligantur esse permissa, quæ non reperiuntur expressim prohibita[25]. *Quinimo non solum contra jus naturale esset, velle impedire talem navigationem, sed etiam tenemur contrarium facere, hoc est, prodesse iis quibus possumus, cum id sine damno nostro fieri potest.* Quod cum multis auctoritatibus tam divinis quam humanis confirmasset, subjungit postea[26]: *Ex superioribus etiam apparet suspectam esse sententiam Joannis Fabri, Angeli, Baldi, & Franciſci Balbi, quos supra retulimus, existimantium loca juris gentium communia, etsi acquiri non possint præscriptione, posse tamen acquiri consuetudine, quod omnino* falsum *est, eaque traditio* cæca & nubila *est*, omnique rationis lumine carens, *legemque verbis, non rebus, imponens*[27]. *In exemplis enim de mari Hispanorum*, Lusitanorum, *Venetorum*, Genuensium, *& reliquorum, constat, consuetudine jus tale navigandi, & alios navigare prohibendi non magis acquiri quam præscriptione*[28]. *Utroque enim casu, ut apparet, eadem est ratio. Et quia per jura & rationes supra relatas id esset contra naturalem æquitatem, nec ullam induceret utilitatem, sed solam lesionem, sicque ut lege expressa introduci non posset, ita etiam nec lege tacita, qualis est consuetudo*[29]. *Et tempore id non justificaretur, sed potius deterius & injuriosius in dies fieret.* Ostendit deinde ex prima terrarum occupatione posse populo ut venandi jus, ita piscandi in suo flumine competere; & postquam illa semel ab antiqua communione separata sunt, ita ut particularem applicationem admittant, præscriptione temporis ejus cujus initii memoria non exstet, quasi tacita populi concessione acquiri posse. Hoc autem per præscriptionem contingere, non per consuetudinem, quia solius acquirentis conditio melior fiat, reliquorum vero deterior. Et cum tria enumerasset quæ requiruntur, ut jus proprium in flumine piscandi præscribatur: *quid autem*, subdit, *quoad mare? & in eo magis est quod etiam concursus istorum trium non sufficeret ad acquirendum jus. Ratio differentiæ inter mare ex una parte, & terram & flumina ex altera, quia illo casu ut olim ita & hodie, & semper, tam quoad piscandum quam quoad navigandum mansit integrum jus gentium primævum, neque unquam fuit a communione hominum separatum, & alicui, vel aliquibus applicatum. Posteriore autem casu, nempe in terra vel fluminibus, aliud fuit, ut jam disseruimus. Sed quare jus gentium secundarium, ut eam separationem quoad terras & flumina facit, quoad mare facere desiit? respondeo, quia illo casu expediebat. Constat enim quod si multi venentur, aut piscentur in terra vel flumine, facile nemus feris, & flumen piscibus evacuatum redditur,*

25 *L. libertas. ff. de statu hom. §. libertas. Inst. de jure pers. l. 1. & 2. ff. de homine lib. exh. leg. 1. §. quæ eneranda. ff. quar. rer. act. non dat. l. si quando § illud. verb. astringendos. C. de inoffic. test. L. nec non. §. quod eis. ff. ex quib. caus. major.*

26 *l. super statuas. C. de religiosis.*

27 *Contra leg. 2. cum vulgatis. C. comm. de leg.*

28 *L. illud. ff. ad l. Aquil.*

29 *c. Erit autem lex. 4. dist. l. 1. & 2 ff de legib. l. de quib. cum seq ff. de legib c. fin. de præsc.*

tur, id quod in mari non est. Item fluminum navigátio facile deterior fit & impeditur per ædificia, quod in mari non est. Item per aquæductus facile evacuatur flumen: non ita in mari 30: *ergo in utroque non est par ratio. Nec ad rem pertinet, quod supra diximus, communem esse usum aquarum, fontium etiam & fluminum. Nam intelligitur quoad bibendum & similia, quæ fluminis dominium aut jus habenti vel minime vel levissime nocent* 31. *Minima enim in consideratione non sunt. Pro nostris sententiis facit, quia iniqua nullo tempore præscribuntur. & ideo lex iniqua nullo tempore præscribitur, aut justificatur.* Mox: *& quæ sunt impræscriptibilia ex legis dispositione, nec per mille annos præscriberentur:* quod innumeris doctorum testimoniis fulcit 32. Nemo jam non videt, ad usum rei communis intercipiendum nullam quantivis temporis usurpationem prodesse. Cui adjungendum est etiam, eorum qui dissentiunt auctoritatem huic quæstioni non posse accommodari. Illi enim de Mediterraneo loquuntur, nos de Oceano: illi de sinu, nos de immenso mari, quæ in ratione occupationis plurimum differunt. Et quibus illi indulgent præscriptionem, illi littora mari continua possident, ut Veneti & Genuenses, quod de Lusitanis dici non posse modo patuit. Imo & si prodesse posset tempus, ut quidam posse putant in publicis quæ sunt populi, tamen non ea adsunt quæ necessario requiruntur 33. Primum enim docent omnes desiderari, ut is qui præscribit hujusmodi actum, eum exercuerit non longo duntaxat tempore, sed memoriam excedente: deinde ut tanto tempore eundem actum nemo alius exercuerit, nisi concessione illius, vel clandestine: præterea ut alios uti volentes prohibuerit, scientibus quidem & patientibus iis ad quos ea res pertinebat: nam etsi exercuisset semper, & quosdam exercere volentes prohibuisset semper, non tamen omnes; quia alii fuerunt prohibiti, alii vero libere exercuerunt, id quidem non sufficeret, ex Doctorum sententia. Apparet autem debere hæc omnia concurrere, tum quia præscriptioni publicarum rerum lex inimica est, tum ut videatur præscribens jure suo non autem communi usus, idque non interrupta possessione. Cum autem tempus postulatur, cujus initii non exstet memoria, non semper sufficit, ut optimi interpretes ostendunt, probare sæculi lapum: sed constare oportet famam rei a majoribus ad nos transmissam, ita ut nemo supersit qui contrarium viderit, aut audierit. Occasione rerum Africanarum in ulteriora primum Oceani inquirere cœperunt regnante Joanne Lusitani 34, anno salutis millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo: viginti post annis, sub rege Emanuele promontorium Bonæ spei præternavigatum est, seriusque multo ventum Malaccam, & insulas remotiores, ad quas Batavi navigare cœperunt anno mil-

30 *Per tot. titul. ff. ne quid in flum. pub.*

31 *L. Scio ff. de minor. Vasq. lib. 1, de foss. reso. cap. 7.*

32 *All. Balbum de præsc. 5. in pr. in qu. 11. illius. 5. quæst. pr. Gl. in cap. inter cætera. 16. q. 3. Alph. de Cast. de potest. leg. pœn. lib 2. c. 14. Bal. in fine. & ibi Ang. in l. omnes. C. de præsc. 30. ann. &c.*

33 *d. loc. n. 38.*

34 *Osorius l. 1.*

milleſimo quingenteſimo nonageſimo quinto, non dubie intra annum centeſimum. Jam vero etiam eo quod interceſſit tempore aliorum uſurpatio, adverſus alios etiam omnes impedivit præſcriptionem. Caſtellani ab anno milleſimo quingenteſimo decimo nono poſſeſſionem maris Luſitanis circa Moluccas ambiguam fecere. Galli etiam & Angli non clanculum, ſed vi aperta eo perruperunt. Præterea accolæ totius tractus Africani, aut Aſiatici partem maris quiſque ſibi proximam piſcando & navigando perpetuo uſurparunt, nunquam a Luſitanis prohibiti. Concluſum igitur ſit, jus nullum eſſe Luſitanis quo aliam quamvis gentem a navigatione Oceani ad Indos prohibeant.

CAPUT VIII.

Jure gentium inter quoſvis liberam eſſe mercaturam.

QUod ſi dicant Luſitani cum Indicis commercia exercendi jus quoddam proprium ad ſe pertinere, eiſdem fere omnibus argumentis refellentur. Repetemus breviter & aptabimus. Jure gentium hoc introductum eſt, ut cunctis hominibus inter ſe libera eſſet negotiandi facultas, quæ a nemine poſſet adimi [1]. Et hoc, ſicut poſt dominiorum diſtinctionem continuo neceſſarium fuit, ita originem videri poteſt antiquiorem habuiſſe. Subtiliter enim Ariſtoteles μεταβλητικὴν dixit [2] ἀναπλήρωσιν τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας, hoc eſt, negotiatione ſuppleri id quod naturæ deeſt, quo commode omnibus ſufficiat. Oportet igitur communem eſſe jure gentium, non tantum privative, ſed & poſitive, ut dicunt magiſtri, ſive affirmative [3]. Quæ autem illo modo ſunt juris gentium, mutari poſſunt: quæ hoc modo, non poſſunt. Id ita intelligi poteſt. Dederat natura omnia omnibus. Sed cum a rerum multarum uſu, quas vita deſiderat humana, locorum intervallo homines arcerentur, quia, ut ſupra diximus, non omnia ubique proveniunt, opus fuit trajectione: nec adhuc tamen permutatio erat, ſed aliis viciſſim rebus apud alios repertis ſuo arbitrio utebantur: quo fere modo apud Seres dicitur rebus in ſolitudine relictis ſola mutantium religione paragi commercium [4]. Sed cum ſtatim res mobiles, monſtrante neceſſitate, quæ modo explicata eſt, in jus proprium tranſiiſſent, inventa eſt permutatio, qua quod alteri deeſt ex eo quod alteri ſupereſt ſuppleretur [5]. Ita commercia victus gratia inventa, ex Homero Plinius probat [6]. Poſtquam vero res etiam immobiles in dominos diſtingui cœperunt, ſublata undique communio non inter homines locorum ſpatiis diſcretos tantum, verum etiam inter vi-

1 *Vide c. 1. L. ex hoc jure ff. de juſt. & jur. & ibi Bart.*

2 *l. 1, de rep. c. 9.*

3 *Vide Covar. in c. peccatum. §. 8.*

4 *Pompon. Mela l. 3.*

5 *Leg. 1. ff. de contrah. emt.*

6 *lib. 33. c. 1.*

vicinos neceſſarium fecit commercium : quod ut facilius procederet, nummus poſtea adinventus eſt, dictus ἀπὸ τοῦ νόμου, quod inſtitutum ſit civile [7]. Ipſa igitur ratio omnium contractuum univerſalis, ἡ μεταβλητικὴ, a natura eſt; modi autem aliquot ſingulares ipſumque pretium, ἡ χρηματιϛικὴ, ab inſtituto [8]: quæ vetuſtiores juris interpretes non ſatis diſtinxerunt. Fatentur tamen omnes proprietatem rerum, ſaltem mobilium a jure gentium primario prodire, itemque contractus omnes, quibus pretium non accedit 9. Philoſophi [10] τῆς μεταβλητικῆς, quam tranſlationem vertere licebit, genera ſtatuunt duo, τὴν ἐμπορικὴν καὶ τὴν καπηλικὴν: quarum ἐμπορικὴ, quæ, ut vox ipſa indicat, inter gentes diſſitas, ordine naturæ prior eſt, & ſic a Platone ponitur [11]. Καπηλικὴ eadem videtur eſſe, quæ παράϛασις Ariſtoteli, tabernaria ſive ſtataria negotiatio inter cives. Idem Ariſtoteles [12] τὴν ἐμπορικὴν dividit in ναυκληρίαν & φορτηγίαν, quarum hæc terreſtri itinere, illa maritimo merces devehit Sordidior autem eſt καπηλικὴ, contra honeſtior ἐμπορικὴ, & maritima maxime, quia multa multis impertit [13]. Unde navium exercitionem ad ſummam rempublicam pertinere dicit Ulpianus : inſtitorum non eundem eſſe uſum : quia illa omnino ſecundum naturam neceſſaria eſt. Ariſtoteles [14]: ἔϛι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων ἀρξαμένη, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ κατὰ Φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους. *eſt enim tranſlatio rerum omnium cœpta ab initio, ab eo quod eſt ſecundum naturam, cum homines partim haberent plura quam ſufficerent, partim etiam pauciora.* Seneca [15]: *quæ emeris, vendere, gentium jus eſt.* Commercandi igitur libertas ex jure eſt primario gentium, quod naturalem & perpetuam cauſam habet, ideoque tolli non poteſt, & ſi poſſet, non tamen poſſet niſi omnium gentium conſenſu: tantum abeſt, ut ullo modo gens aliqua gentes duas inter ſe contrahere volentes juſte impediat.

7 *d. l. 1. Ariſt. lib. 5, de morib. c. 8. & lib. 1, de rep. c. 9.*
8 *C. Jus naturale. diſt. 1. Ariſt. d. c. 9.*
9 *Caſtr. ex Cyno & aliis in d. l. 5. ff. de juſt. & jur. n. 20. & 28.*
10 *Plato Sophiſta.*
11 *Plato lib. de rep. 2. quò loc. cit. in l. 2. ff. de nund.*
12 *Ariſt. l. 1, de repub. c. 11.*
13 *Cic. off. 1.*
14 *Ariſt. l. 1, de rep. c. 9.*
15 *de Benef. cap. 8.*

CAPUT IX.

Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo occupationis.

PRimum inventio aut occupatio hic locum non habet, quia jus mercandi non eſt aliquid corporale, quod poſſit apprehendi, neque prodeſſet Luſitanis, etiamſi primi hominum cum Indis habuiſſent commercia, quod tamen non poteſt non eſſe falſiſſimum. Nam & cum initio populi in diverſa iêre, aliquos neceſſe eſt primos fuiſſe mercatores, quos tamen jus nullum acquiſiviſſe certo eſt certius. Quare ſi Luſitanis jus ali-

Vide argumenta c. 2. & c. 5.

quod

quod competit, ut ſoli cum Indis negotientur, id exemplo cæterarum ſervitutum, ex conceſſione oriri debuit aut expreſſa aut tacita, hoc eſt, præſcriptione : neque aliter poteſt.

CAPUT X.

Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo donationis Pontificiæ.

[1] *Vide arg. c. 3. & c. 6.*

CONceſſit nemo: niſi forte Pontifex, qui non potuit[1]: nemo enim quod ſuum non eſt concedere poteſt. At Pontifex, niſi totius mundi temporalis ſit dominus, quod negant ſapientes, jus etiam commerciorum univerſale ſui juris dicere non poteſt. Maxime vero cum res ſit ad ſolum quæſtum accommodata, nihilque ad ſpiritualem procurationem pertinens, extra quam ceſſat, ut fatentur omnes, Pontificia poteſtas. Præterea ſi Pontifex ſolis illud Luſitanis jus tribuere vellet idemque adimere hominibus cæteris, duplicem faceret injuriam: Primum Indis, quos ut extra eccleſiam poſitos Pontifici nulla ex parte ſubditos eſſe diximus. His igitur cum nihil, quod ipſorum eſt, adimere poſſit Pontifex, etiam jus illud, quod habent cum quibuslibet negotiandi, adimere non potuit. Deinde aliis hominibus omnibus Chriſtianis & non Chriſtianis, quibus idem illud jus adimere non potuit ſine cauſa indicta. Quid quod ne temporales quidem domini in ſuis imperiis prohibere poſſunt commerciorum libertatem, uti rationibus & auctoritatibus ante demonſtratum eſt? ſicut & illud confitendum eſt, contra jus perpetuum naturæ gentiumque, unde iſta libertas originem ſumſit in omne tempus duratura, nullam valere Pontificis auctoritatem.

CAPUT XI.

Mercaturam cum Indis non eſſe Luſitanorum propriam jure præſcriptionis aut conſuetudinis.

[1] *Vide argumenta c. 7.*

RElſtat præſcriptio, ſeu conſuetudinem mavis dicere[1]. Sed nec hujus nec illius vim eſſe aliquam inter liberas nationes, aut diverſarum gentium Principes, nec adverſus ea, quæ primigenio jure introducta ſunt, cum Vaſquio oſtendimus. Quare & hic ut jus mercandi proprium fiat, quod proprietatis naturam non recipit, nullo tempore efficitur. Itaque nec titulus hic adfuiſſe poteſt, nec bona fides, quæ cum manifeſto deſit, præſcriptio ſecundum canones non jus dicetur, ſed injuria. Quin & ipſa mercandi quaſi poſſeſſio non ex jure pro-

prio

prio contigiſſe videtur, ſed ex jure communi quod ad omnes æqualiter pertinet: ſicut contra, quod aliæ nationes cum Indis contrahere forte neglexerunt, id non Luſitanorum gratia feciſſe exſtimandi ſunt, ſed quia ſibi expedire crediderunt: quod nihil obſtat quominus, ubi ſuaſerit utilitas, id facere poſſint, quod antea non fecerint. Certiſſima enim illa regula a Doctoribus traditur [2], *in his quæ ſunt arbitrii ſeu meræ facultatis, ita ut per ſe auctum tantum facultatis ejus, non autem jus novum operentur, nec præſcriptionis, nec conſuetudinis titulo annos etiam mille valituros*: quod & affirmative & negative procedit, ut docet Vaſquius. Nec enim quod libere feci, facere cogor, nec quod non feci, omittere. Alioquin quid eſſet abſurdius quam ex eo, quod ſinguli non poſſumus cum ſingulis ſemper contrahere, ſalvum nobis in poſterum non eſſe jus cum illis, ſi uſus tulerit, contrahendi? Idem Vaſquius & illud rectiſſime, ne infinito quidem tempore effici, ut quid neceſſitate potius, quam ſponte factum videatur. Probanda itaque Luſitanis foret coactio, quæ tamen ipſa cum hac in re juri naturæ ſit contraria, & omni hominum generi noxia, jus facere non poteſt [3]. Deinde illa coactio duraſſe debuit per tempus, cujus initii non extet memoria: id vero tantum hinc abeſt, ut ne centum quidem anni exierint, ex quo tota fere negotiatio Indica penes Venetos fuit, per Alexandrinas trajectiones [4]. Debuit etiam talis eſſe coactio, cui reſtitutum non ſit [5]. At reſtiterunt Galli & Angli, aliique. Neque ſufficit aliquos eſſe coactos, ſed ut omnes coacti ſint requiritur, cum per unum non coactum ſervetur in cauſa communi libertatis poſſeſſio. Arabes autem & Sinenſes a ſæculis aliquot ad hunc uſque diem perpetuo cum Indis negotiantur. Nihil ergo prodeſt iſta uſurpatio.

2 *Gloſſ. & Bart in l. 2. ff. de via publ. Balo. in 4. par. 5. par. princ. qu. 1. Panorm. in c. ex parte Aſtenſ. de conceſſ. præben. Doct. in l. 41. ff. de acq. poſſ. & alleg. per Covar. in c. poſſeſſor. parte 2. §. 4. Vaſ. contr. uſu freq. c. 4. n. 10 & 12. d. n. 12.*

3 *Vaſq. d. loco. n. 11.*

4 *Guicc. l. 19. hiſtor.*

5 *Vide ſ. c. 7. ſub finem.*

CAPUT XII.

Nulla æquitate niti Luſitanos in prohibendo commercio.

EX his quæ dicta ſunt ſatis perſpicitur eorum cæca aviditas, qui, ne quenquam in partem lucri admittant, illis rationibus conſcientiam ſuam placare ſtudent, quas ipſi magiſtri Hiſpanorum, qui in eadem ſunt cauſa, manifeſtæ vanitatis convincunt [1]. Omnes enim qui in rebus Indicis uſurpantur colores injuſte captari, quantum ipſis licet, ſatis innuunt, adduntque nunquam eam rem ſerio Theologorum examine probatam. Illa vero querela quid eſt iniquius, quod dicunt Luſitani quæſtus ſuos exhauriri copia contra licentium? Inter cer-

1 *Vaſq. cont. illuſt. c. 10. n. 10. Vict. p. 1. de Indis rel. 1. n. 3. l. 27. §. pen. de rei vind. l. 55. de reg. juris. l. 13. quæ in fraud. cred. l. 24.*

§. 12. de damno inf. l. 151. de reg. jur. Bart. in l. 1. n. 5. ff. de flum. Castr. in l. 10. C. de servit. l. 1. §. 12. de aq. & aq. pln.

certissima enim juris enuntiata est, *nec in dolo eum versari, nec fraudem facere, ne damnum quidem alteri dare videri, qui jure suo utitur.* quod maxime verum est, si non ut alteri noceatur, sed rem suam augendi animo quippiam fiat. Inspici enim debet id quod principaliter agitur, non quod extrinsecus in consequentiam venit. Imo si proprie loquimur cum Ulpiano, non ille damnum dat, sed lucro quo adhuc alter utebatur, eum prohibet [2]. Naturale autem est & summo juri atque etiam æquitati conveniens, ut lucrum in medio positum suum quisque malit quam alterius, etiam qui ante perceperat [3]. Quis ferat querentem opificem, quod alter ejusdem artis exercitio ipsius commoda evertat? Batavorum autem causa eo est justior, quia ipsorum hac in parte utilitas cum totius humani generis utilitate conjuncta est, quam Lusitani everssum eunt [4]. Neque hoc recte dicetur ad æmulationem fieri, ut in re simili ostendit Vasquius: aut enim plane hoc negandum est, aut asseverandum non ad bonam modo, verum etiam ad optimam æmulationem fieri, juxta Hesiodum; ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι, *bona lis mortalibus hæc est.* Nam etiam si quis pietate motus, inquit ille, frumentum in summa penuria vilius venderet, impediretur improba durities eorum hominum, qui sæviente penuria suum carius fuerant vendituri. Verum est talibus modis minui aliorum reditus: nec id negamus, ait, *sed minuuntur cum universorum hominum commodo: Et* utinam *omnium* Principum & Tyrannorum orbis *reditus ita minuerentur!* Quid ergo tam iniquum videri potest, quam Hispanos vectigalem habere terrarum orbem, ut nisi ad illorum nutum nec emere liceat nec vendere [5]? In cunctis civitatibus dardanarios odio atque etiam pœnis prosequimur: nec ullum tam nefarium vitæ genus videtur, quam ista annonæ flagellatio [6]. Merito quidem. Naturæ enim faciunt injuriam, quæ in commune fœcunda est [7]: neque vero censeri debet in usus paucorum reperta negotiatio, sed ut quod alteri deest alterius copia pensaretur, justo tamen compendio omnibus proposito, qui laborem ac periculum tranferendi in se suscipiunt. Hoc ipsum igitur quod in republica, id est, minore hominum conventu, grave & pernicioſum judicatur, in magna illa humani generis societate ferendumne est, ut scilicet totius mundi monopolium faciant populi Hispani? Invehitur Ambrosius in eos, qui maria claudunt [8]: Augustinus in eos, qui itinera obstruunt: Nazianzenus [9] in coëmtores suppressoresque mercium, qui ex inopia aliorum soli quæstum faciunt, & ut ipse facundissime loquitur, καταπραγματεύονται τῆς ἐνδείας. Quin & divini sapientis sententia publicis diris devovetur sacerque habetur, qui alimenta supprimendo vexat annonam: ὁ συνέχων σῖτον

2 Vide Vasq. cont. usufr. c. 4. n. 3. & seqq. l. 26. de damno inf.

3 Vasq. d. loco.

4 Ib. num. 5.

5 l. 1. C. de monop.

6 Cajet. ad sum. Thom. 2, 2. q. 77. art. 1. quod ad tertium.

7 Arist. 1, de rep. c. 9.

8 5. Hex. c. 10. l 4 9. 44. sup. Num.

9 In fun. Basilii.

εἶτον δημοκατέρατος. Clament igitur Lusitani quantum, & quamdiu libebit: *lucra nostra deciditis.* Respondebunt Batavi: *imo nostris invigilamus.* Hocne indignamini in partem nos venire ventorum & maris? & quis illa vobis lucra mansura promiserat? Salvum est vobis, quo nos contenti sumus.

CAPUT XIII.

Batavis jus commercii Indicani qua pace, qua induciis, qua bello retinendum.

QUare cum & jus & æquum postulet, libera nobis ita ut cuiquam esse Indiæ commercia, supereſt, ut sive cum Hispanis pax, sive induciæ fiunt, sive bellum manet, omnino eam, quam a natura habemus libertatem, tueamur. Nam ad pacem quod attinet, notum est eam esse duûm generum: aut enim pari federe, aut impari coïtur. Græci [1] istam vocant συνθήκην ἐξ ἴσου: hanc σπονδὰς ἐξ ἐπιταγμάτων. illa virorum est, hæc ingeniorum servilium. Demosthenes in oratione de libertate Rhodiorum: *καί τοι χρὴ τοὺς βουλομένους ἐλευθέρους εἶναι τὰς ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας: eos qui volunt esse liberi oportet omnes conditiones quibus leges imponuntur ita fugere, tanquam quæ proximæ sunt servituti.* Tales autem sunt omnes quibus pars altera in jure suo imminuitur, juxta Isocratis definitionem, προσάγματα vocantis τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον. Si enim, ut inquit Cicero [2], suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur, sequitur eodem auctore, pacem esse vocandam, non pactionem servitutis, sed tranquillam libertatem: quippe cum & Philosophorum & Theologorum complurium [3] judicio pax & justitia nominibus magis quam re differant, sitque pax non qualiscunque, sed ordinata concordia. Induciæ autem si fiunt, satis apparet ex ipsa induciarum natura, non debere medio earum tempore conditionem cujusquam deteriorem fieri, cum ferme interdicti *uti possidetis* instar obtineant. Quod si in bellum trudimur hostium iniquitate, debet nobis causæ æquitas spem ac fiduciam boni eventus addere. Nam ὑπὲρ ὧν ἂν ἐλαττῶνται μέχρι δυνάτου πάντες πολεμοῦσι, περὶ δὲ τοῦ πλεονεκτεῖν οὐχ οὕτως: *pro his in quibus injuria afficiuntur omnes, quantum omnino possunt, depugnant: at propter alieni cupiditatem non item* 4. quod & Alexander Imperator ita expressit: τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων ἔργων οὐκ ἀγνώμονα ἔχει τὴν πρόκλησιν, τὸ δὲ τοὺς ὀχλοῦντας ἀποσείεσθαι, ἔκτε τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ἔχει τὸ θαῤῥαλέον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνασθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι. *Ejus, a quo cœpit injuria, provocatio*

1 *Thucydides. Isocrat. Andocides.*

2 *Off. 2.*

3 *Polus Lucanus apud Stob. de just. Clem. Alex. Strom. 4. August. 15. de civit.*

4 *Demosthenes.*

maxime invidiosa est: at cum depelluntur aggressores, sicut bona conscientia fiduciam secum fert, ita quia de vindicanda, non de inferenda injuria laboratur, spes etiam adsunt optimæ. Si ita necesse est, perge gens mari invictissima, nec tuam tantum, sed humani generis libertatem audacter propugna.

Nec te quod classis centenis remigat alis
Terreat (invito *labitur illa* mari.)
Quodve vehunt proræ Centaurica saxa minantes,
Tigna cava & pictos experiare metus.
Frangit & attollit vires in milite causa,
Quæ nisi justa subest, excutit arma pudor 5.

5 Propert. l. 4, eleg. 6.

Si justa multi, & ipse Augustinus[6], arma crediderunt eo nomine suscipi, quod per terras alienas iter innoxium negaretur, quanto illa erunt justiora, quibus maris, quod naturæ lege commune est, usus communis & innoxius postulatur? si juste oppugnatæ sunt gentes, quæ in suo solo commercia aliis interdicebant, quid illæ quæ populos ad se nihil pertinentes per vim distinent, ac mutuos earum commeatus intercludunt? si res ista in judicio agitaretur, dubitari non potest, quæ a viro bono expectari deberet sententia. ait Prætor[7]: *quo minus illi in flumine publico navem agere, ratem agere, quove minus per ripam exonerare liceat, vim fieri veto.* De mari & littore in eandem formam dandum interdictum docent interpretes[8], exemplo Labeonis, qui cum interdiceret Prætor[9]: *Ne quid in flumine publico ripave ejus facias, quo statio iterve navigio deterius sit, fiat:* simile dixit interdictum competere in mari: *ne quid in mari inve littore facias, quo portus, statio, iterve navigio deterius sit, fiat*[10]. Imo & post prohibitionem, si quis scilicet in mari navigare prohibitus sit, aut non permissus rem suam vendere, aut re sua uti, injuriarum eo nomine competere actionem Ulpianus respondit[11]. Theologi insuper & qui tractant casus, quos vocant, conscientiarum, concordes tradunt, eum, qui alterum vendere aut emere impediat, utilitatemve propriam publicæ ac communi præponat, aut ullo modo alterum in eo, quod est juris communis impediat, ad restitutionem teneri omnis damni viri boni arbitrio. Secundum hæc igitur vir bonus judicans, Batavis libertatem commerciorum adjudicaret, Lusitanos & cæteros, qui eam libertatem impediunt, vetaret vim facere, & damna restituere juberet. Quod autem in judicio obtineretur, id ubi judicium haberi non potest, justo bello vindicatur. Augustinus[12]: *iniquitas partis adversæ justa ingerit bella.* Et Cicero[13]: *cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, confugiendum ad posterius, si uti non licet priore.* Et rex Theodoricus: *veniendum tunc ad arma, cum locum apud adversarium justi-*

6 Vide. 5, c. 1.

7 l. 1, ff. ut in flum. pub. nav. liceat.

8 Gl. ibid.

9 l. 1. in pr. ff. de flum.

10 l. ead. §. 17.

11 l. 2. §. 9. ff. ne quid in loco publ. l. 13. §. f. & l. 24. ff. de injur. Sil. in verbo restitutio parte 3. sub finem alleg. Gerar. Oldradum & Archid. argum. l. 2. ff. ad leg. Jul. de annona & l. 6. de extraordin. crim. & ibi glos.

12 De Civ. lib. 4.

13 Off. 1. Cassio. 3. Var. 17.

juſtitia non poteſt reperire 14. Et quod propius eſt noſtro argumento, Pomponius eum, qui rem omnibus communem cum incommodo cæterorum uſurpet, *manu prohibendum* reſpondit. Theologi quoque tradunt, ſicuti pro rerum cujuſque defenſione bellum recte ſuſcipitur, ita non minus recte ſuſcipi pro uſu earum rerum, quæ naturali jure debent eſſe communes. Quare ei, qui itinera præcludat, evictionemque mercium impediat, etiam non expectata ulla publica auctoritate, via facti, ut loquuntur, poſſe occurri. Quæ cum ita ſint, minime verendum eſt, ne aut Deus eorum conatus ſecundet, qui ab ipſo inſtitutum jus naturæ certiſſimum violant, aut homines ipſi eos inultos patiantur, qui ſolo quæſtus ſui reſpectu communem humani generis utilitatem oppugnant.

14. *l.* 50. *ff. de acq. rer. dom. Henrich. Gorich. de bello juſto prop.* 9.

Cum ſub hoc tempus plurima Regis Hiſpaniarum literæ in manus noſtras veniſſent, quibus ipſius & Luſitanorum inſtitutum manifeſte detegitur, operæ pretium viſum eſt ex iis, quæ pleræque eodem erant argumento, binas in Latinum ſermonem tranſlatas exhibere.

DOmine Martine Alphonſe de Caſtro, Prorex amice, ego Rex multam tibi ſalutem mitto. Cum hiſce litteris perveniet ad te exemplum typis impreſſum edicti quod faciendum curavi, quo, ob rationes quas expreſſas videbis, aliaſque meis rebus conducentes, prohibeo commercium omne externorum in ipſis partibus Indiæ aliiſque regionibus tranſmarinis. Quandoquidem res hæc eſt momenti atque uſus maximi, & quæ effici ſumma cum induſtria debeat, impero tibi, ut ſimulatque literas has & edictum acceperis, publicationem ejus omni diligentia procures in omnibus locis ac partibus iſtius imperii, idque ipſum quod edicto continetur exequaris ſine ullius perſonæ exceptione, cujuſcunque qualitatis, ætatis, conditioniſve ſit, citra omnem moram atque excuſationem, procedaſque ad impletionem mandati via meræ executionis, nullo admiſſo impedimento, appellatione, aut gravamine in contrarium, cujuſcunque materiæ generis aut qualitatis. Jubeo itaque hoc ipſum impleri per eos miniſtros, ad quos executio pertinet, iiſque ſignificari, non modo eos qui contra fecerint malam operam mihi navaturos, ſed eoſdem me puniturum privatione officiorum, in quibus mihi ſerviunt. Quia autem relatum eſt mihi commorari in iſtis partibus externos multos variarum nationum, Italos, Gallos, Germanos, Belgas, quorum pars major, quantum intelligimus, eo venit per Perſida & Turcarum imperium, non per hoc regnum, adverſus quos ſi ex hujus edicti præſcripto ac rigore procedatur, poſſe inde nonnullas difficultates ſequi, ſi illi ad Mauros inimicos perfugiant, viciniſque munitionum mearum diſpoſitionem indicent, rationeſque monſtrent quæ rebus meis nocere poſſent: exſequi te hoc edictum volo, prout res & tempus ferent, atque ea uti prudentia, qua illæ difficultates evitentur, curando ut omnes externos in poteſtate tua habeas, eoſque cuſtodias pro cujuſque qualitate, ita ut adverſus imperium noſtrum nihil valeant attentare, utque ego omnino eum finem conſequar, quem hoc edicto mihi propoſui. Scriptas Ulyſſipone 28. Novembris, Anno 1606. Subſignatum erat, rex. Inſcriptio,

ſcriptio, pro rege: ad Dominum Martinum Alfonſum de Caſtro conſiliarium ſuum, & ſuum Proregem Indiæ.

Prorex amice, rex multam ſalutem tibi mitto. Etſi pro certo habeo tuæ præſentia, iiſque viribus cum quibus in partes Auſtrinas conceſſiſti, perduelles Hollandos, qui illic hærent, nec minus indigenas, qui eis receptum præbent, ita caſtigatos fore, ut nec hi, nec illi tale quicquam in poſterum audeant: expediet tamen, ad res tuendas, ut juſtam claſſem, eique operi idoneam, cum tu Goam redibis, in iſtis maris partibus relinquas, ejuſque imperium & ſummam perfecturam mandes Andreæ Furtado Mendoſæ, aut ſi quem ei muneri aptiorem judicabis, quemadmodum pro tuo in me affectu confido, ea in re non aliud te reſpecturum, quam quod rebus meis erit utiliſſimum. Scriptæ Madriti 27. Jan. 1607. Signatum: rex. Inſcriptio, pro rege: ad Dominum Martinum Alfonſum de Caſtro ſuum conſiliarium, & ſuum Proregem Indiæ.

INDEX CAPITUM.

Maris Liberi.

I. *Jure gentium quibuſvis ad quoſvis liberam eſſe navigationem.* 4

II. *Luſitanos nullum habere jus dominii in eos Indos, ad quos Batavi navigant, titulo inventionis.* 6

III. *Luſitanos in Indos non habere jus dominii titulo donationis Pontificiæ.* 7

IV. *Luſitanos in Indos non habere jus dominii titulo belli.* 8

V. *Mare ad Indos, aut jus eo navigandi non eſſe proprium Luſitanorum titulo occupationis.* 10

VI. *Mare aut jus navigandi proprium non eſſe Luſitanorum titulo donationis Pontificiæ.* 21

VII. *Mare aut jus navigandi proprium non eſſe Luſitanorum titulo præſcriptionis aut conſuetudinis.* 22

VIII. *Jure gentium inter quoſvis liberam eſſe mercaturam.* 28

IX. *Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo occupationis.* 29

X. *Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo donationis Pontificiæ.* 30

XI. *Mercaturam cum Indis non eſſe Luſitanorum propriam jure proſcriptionis, aut conſuetudinis.* ibid.

XII. *Nulla æquitate niti Luſitanos in prohibendo commercio.* 31

XIII. *Batavis jus commercii Indicani, qua pace, qua induciis, qua bello retinendum.* 33

HU-

HUGONIS GROTII DE ÆQUITATE, INDULGENTIA ET FACILITATE

Liber ſingularis.

CAPUT I.

De Æquitate.

CUM Juſtitia (univerſalis dicta) in legum obſervatione conſiſtat, cum qua æquitas maxime pugnare videtur, ut & indulgentia atque facilitas: hæc quomodo inter ſe conveniant & diſtinguantur, viro bono & inprimis juriſconſulto intelligere neceſſarium eſt. 1.

Et ut de æquitate primum loquamur, ejuſque ὁμωνυμίας evitemus, ſcire oportet, æquitatem aut æquum de omni interdum jure dici, ut cum juriſprudentia ars boni & æqui dicitur: interdum de jure naturali abſolute, ut cum Cicero ait, jus legibus, moribus & æquitate conſtare; alias vero de hiſce rebus, quas lex non exacte definit, ſed arbitrio viri boni permittit: ſæpe etiam de jure aliquo civili propius ad jus naturale accedente, idque reſpectu alterius juris, quod paulo longius recedere videtur, ut jus Prætorium, & quædam juriſprudentiæ interpretationes. 2.

Proprie vero & ſingulariter æquitas eſt virtus voluntatis, correctrix ejus in quo lex propter univerſalitatem deficit. 3.

Æquum autem eſt id ipſum, quo lex corrigitur. Nominis ſui originem a Græcis traxit, qui εἰκὸς, Dorice vero ἀἰκὸς dixere, id eſt, quod alicui congruit, ac reſpondet. Cum enim inæqualibus idem non poſſit eſſe æquale, res autem ſæpe ſunt inæquales, lex vero una ſemper atque eadem; neceſſario conſequitur, alia virtute opus eſſe, quæ inæqualibus rebus ſuam cuique æqualitatem præſtet, unde hæc virtus *æquitas* Latinis, Græcis vero ἐπιείκεια dicitur.

Eſt porro voluntatis habitus, non intellectus: Græcis enim intelligendi virtus, id quod æquum eſt, εὐγνωμοσύνη dicitur, Latinis autem æqui prudentia vertitur, quæ ſeſe ita ad æquitatem habet, ut juriſprudentia ad juſtitiam. 4.

Eſſe autem hanc virtutem neceſſariam, ita colligitur: quoniam vaga & lubrica hominum ingenia ad eum finem, quo vera 5.

natura ducit, dirigi non poſſent, niſi artis quibuſdam regulis, quæ ex naturæ ipſius principiis deſumerentur: eæ autem regulæ ad coërcendos homines cum finitæ eſſe deberent, ipſa autem rerum atque actionum materia infinita ſit, ſequebatur multa ſæpe occurrere, quibus illæ regulæ non ſatis congruerent. In quibus oportuit non regulam, ſed ejus qui regulam dediſſet mentem atque propoſitum ſequi, id quod erat omnia dirigere ex principiis naturæ; unde ad ipſa naturæ principia recurrendum fuit, ut ita ex infinito ſuppleretur, quod finito deerat: perfecta enim norma rei infinitæ finita eſſe non poteſt. Quo pertinet, quod philoſophi & juriſconſulti dixere, leges, non his, quæ nunquam accidere poſſunt, ſed illis, quæ plerumque accidunt, aptari.

6. Legem ergo cum dicimus (quæ æquitatis objectum eſt) late ejus vocem ſumimus, & non tantum conſtitutiones civiles, ſed & ipſas juris gentium atque ipſius naturæ notitias comprehendimus, quæ etſi nec ſcripto, nec jure proprie conſtant, univerſaliter tamen concipiuntur, ut: reddendum depoſitum: neque enim locum habet in furioſo enſem repoſcente.

7. Quin illa etiam, quæ Deus extra ordinem vetat aut præcipit, comprehendere non dubitamus: quia is defectus, quem æquitas corrigit, non ſemper eſt ex defectu auctoris, quanquam is in humanis legibus plerumque concurrit; ſed ex defectu materiæ, quæ certæ & definitæ regulæ non eſt capax. Unde etiam Dei leges ex notitiis naturæ impreſſis ab ipſo Deo ſupplere miníme abſurdum eſt, ut cum dicitur: non occides, ſupplebimus, niſi tuendæ vitæ, aut publicæ animadverſionis cauſa.

8. Sed prima naturæ principia, & quæ leges virtutem ponunt, nihil niſi vitium tollunt, æquitatem non recipiunt: illa, quia id quod ſuppletur neceſſe eſt legibus præſtantioribus ſuppleri; principia autem prima naturæ leges ſunt præſtantiſſimæ, ut: Deum eſſe colendum, atque amandum. Hæ vero leges, quia virtutes ipſæ finitæ: vitia infinita, propter univerſalitatem non deficiunt, ut: non mœchaberis, non furaberis, vivendum pie, honeſte, ſobrie.

9. Cæterum & ad leges inferiorum poteſtatum, & ad patrum, maritorum, dominorum imperia, ad vota etiam, pacta, & teſtamenta æquitas pertinet: idque dupliciter, aut enim verba atque conceptus jubentium, voventium, paciſcentium, teſtantium corrigit, prout caſus ex ipſorum præſumta mente poſcit: aut etiam cum mens expreſſa eſt, legem ipſam, qua juſſa, vota, pacta, teſtamenta ſervari jubentur, reſtringit ex ſuperioribus. Prioris exemplum eſt: promiſit quidam conſtituto die, certo loco adeſſe: ſi tempeſtas obeſt, æquitas ſupplet id, quod pacto deeſt. Si pactum eſt, ne quis de dolo teneatur,

tur, lex ipsa, quæ pactum servare jubet, exceptionem patitur.

Cum autem æquitas frequentissime circa leges pœnales versetur, falluntur qui putant leges semper ita æquitate corrigi, ut pœna minuatur, cum etiam æquitate intendi illæ possint. Ut si lex sit de homicidii præscriptione post vicennium, excipiemus parricidium, & augebuntur legum supplicia ob circumstantias delictum gravantes, aut quia delictis grassantibus severiori exemplo opus est. 10.

Correctionem cum dicimus ejus, in quo ob universalitatem lex deficit, primum excludimus eas leges, quæ inhonestum quid præcipiunt simpliciter, aut id, quod ex officio necessario faciendum est, vetant. Si dubitatio oriatur, quum tota lex, sumta secundum mentem claram legislatoris, pugnat cum lege naturæ, an non hic quoque æquitas locum habeat? nullus defectus ex universalitate est, sed sequenda lex hoc casu: quamquam enim de legis justitia dubitatur, non tamen & hoc dubitatur, an in dubio valere debeat legis autoritas, quod quidem perquam durum est, sed ita lex scripta est, inquit Jurisconsultus; & plerumque habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod adversus singulos utilitate publica pensatur. Contra has enim, cum vim obligandi non habeant, æquitatis remedio opus non est. Ostendimus præterea eorum, quæ in lege obscure dicta sunt, interpretationem aut productionem legis ad casus similes. 11.

Fit autem hæc correctio, non tollendo legis obligationem, sed declarando legem in certo casu non obligare: quod si appareret, nemo ad contraria obligari potest. Unde leges, quæ ipsa intentione pugnant, altera per alteram necessario abrogatur. Fit autem interdum, ut non intentione, sed casu pugnent, quam ἐκ περιστάσεως νόμων μάχην Græci vocant: quod ubi fit, necessario in illo casu lex una per alteram exceptionem patitur. Ut, augur collegam coram populo nominet: damnatus publico judicio, cum populo ne agat: si augur damnatus sit, addetur priori legi exceptio ex posteriori. Unde sequitur, omnes leges, quæ aliquo casu inter se committi possunt, ita subordinatas esse, ut altera alteri cedat: quæ autem cedere debeat, facile definiri non potest, sed hoc ipsum e naturalibus principiis pendet, quæ docent, fortiorem esse legem jubentem permittente: vetantem jubente: pœnalem non pœnali: generali particularem: statim implendam, ea quæ moram patitur: imprimis vero pertinentem ad majora, pertinenti ad minora: ita in legibus, etiam divinis, cedunt spectantes ad proximum, spectantibus ad Deum: ceremoniales moralibus: & in humanis legibus eæ quæ ad privatam utilitatem pertinent, iis quæ ad publicam; unde lex ad reddendum depositum, exceptionem patitur in depositore, 12.

cujus bona publicata ſunt; & lex, capitalia crimina morte punienda eſſe, intelligenda eſt, niſi magna pars populi, aut unus populo admodum & ſummopere neceſſarius peccaverit.

13. Idem ſic quoque probatur: vis obligandi, ut in pactis ita in lege neque ex ſcriptura, neque ex verbis proficiſcitur, ſed ex ipſa mente & voluntate. Vult autem nemo contraria, & legislatoris voluntas fuit, ut omnes obſervarentur, quatenus fieri poteſt; noluit ergo legislator ſuam valere, ubi exceptionem lex altera ſuppeditat, & conſequenter eo caſu non obligabit. Unde recte a nonnullis dictum eſt: æqui eſſe hominis non legem, ſed legislatorem reſpicere. Hac de cauſa jus ſtrictum quatenus opponitur æquitati, jus eſſe negamus, ſed ita dici æquivoce, ut hominem pictum, hominem dicimus. Opponitur ergo æquitas ſtricto huic juri, ut bonum malo. Eo autem juri, quod lex ipſa dictat, in caſibus non excipiendis opponitur, ut bonum diverſum bono, & bonum bono melius.

14. Reſtat videre, quibus perſonis æquitate uti conveniat. Nos eam, cum juſtitiæ pars ſit, omnibus & cuivis convenire poſſe non dubitamus adhibita tantum diſtinctione.

15. Aut enim evidens eſt exceptio, quâ lex ſuppletur, ut in lege hac: cives omnes ad comitatum veniant: exceptio, niſi morbus impediat: & hæc exceptio tum fieri poteſt a privato, tum a judice, ſi judicanda veniat.

16. Aut dubia eſt exceptio, quia ambiguum eſt, utrum æquius, utrumve publico utilius ſit, legis verba ſequi, aut non ſequi. Sed iterum diſtinguendum: aut enim res moram patitur aut non: ſi non patitur moram, faciet privatus id, quod in re dubia recte ratiocinando æquius & melius inveniet; ita tamen, ut ſi dubius maneat, nec ſe recte explicare poſſit, legis verba ſequatur: quod & in judice, ſi res ſubito dijudicanda ſit, locum habebit. Sin moram res patitur, conſulendus eſt legislator, ſive ſummus, ſive inferior, qui legem poſuit, ut ipſe ſit mentis ſuæ verique juris interpres. Et hactenus de æquitate.

CAPUT II.

De Indulgentia.

1. INdulgentiam vocamus virtutem voluntatis in eo, qui poteſtatem habet ad tollendam legis obligationem in perſonis, factis aut rebus, particularibus aut ſingularibus, quatenus id fieri poteſt ſine imminutione juſtitiæ aut publicæ utilitatis.

2. Hujus actio vulgo *diſpenſatio*, latine *lege ſolutio* vocari poteſt; nomen autem indulgentiæ a dulcedine deductum videri poteſt, quia

quia leges omnes, quatenus libertatem impediunt, habent aliquid acerbi, contra iis liberari dulce eſt.

Diſpenſationem autem dictam credibile eſt, quia exemtio a legibus magno temperamento fieri debeat, expenſa hinc legis neceſſitate, inde qualitate rei poſitæ. 3.

Differt hæc ab æquitate multum, quod a viris doctis non recte negatur: hæc enim obligationem tollit, æquitas vero nullam eſſe legis obligationem declarat. 4.

Quod ut recte intelligatur, ſciendum eſt, mentem legiſlatoris dupliciter poſſe ceſſare in ſpeciali caſu ſub verba legis cadente; aut enim ceſſat ita ut ſimul cum caſu pugnet aut ſine pugnâ ceſſat: ſubtiliter loquendo, illud vocant ceſſare contrarie, hoc negative. Prioris ſit exemplum: qui hominem occiderit, gladio feriatur, ſi quis tuendi ſui cauſâ occiderit, mens legiſlatoris cum caſu accipienda, eſt enim in hoc caſu is, qui occidit, innocens, innocentem autem puniri cum juſtitia pugnat & cum mente legiſlatoris. Poſterioris exemplum tale: ante annos viginti quinque nemo magiſtratum gerat; movet legiſlatorem, quod juvenes plerumque deſtituat prudentia, & autoritas: itaque ceſſat hæc ratio in juvene, cui utrumque adſit; nihil tamen vetat eum æque excludi, ſi majores ſint eique idonei. Imo quanquam hunc non aſpexit legiſlator, neque ejus cauſa legem laturus fuerat, tamen maluit hunc comprehendere, quam a lege utili abſtinere: neque mens legiſlatoris fuit tantum in imprudentes legem ferre, neque hanc reſtrictionem paſſus eſſet ad legem adſcribi, quia oportuiſſet in ſingulorum prudentiam anxie inquirere, & ita lex fuiſſet inutilis. Poſteriore igitur legis ſpecie obligatio manet; priore autem illa, nulla eſt obligatio: in priore locum habet æquitas, in poſteriore diſpenſatio. 5.

Accidit, ut mens legis, aut ratio ceſſet duobus modis: aut ſpecialiter, quia in hoc aut in illo non invenitur, quod movit legiſlatorem proprie: aut promiſcue, quia talis eſt legis intentio, ut ei ſatisfieri poſſit, ſi non in omnibus, at in pleriſque obſervetur: obſervari autem in pleriſque qui potuit, niſi univerſaliter obligaret? ut, cum omnes excubias agant, non multum refert, utrum pauci ab excubiis eximantur: item, nemo peregrinus magiſtratum capiat, nihil enim nocebit unum aut alterum idoneum admittere. 6.

Virtus eſt hæc indulgentia, & beneficentiæ ſpeciem habet, quia homines onere non omnino neceſſario ſublevat. 7.

Habet locum in legibus tum divinis tum humanis. nam & Deus ipſe in lege ſua quoſdam ſolvit. Excipiendæ ſunt leges, quarum mens & ratio in nullo ceſſant, quales ſunt naturæ prima principia, & quæ inde neceſſario fluunt, ut decalogi præ- 8.

cepta moralia : in his enim Deum unquam dispensare negamus, ac ne tum quidem dispensat, cum Abrahamo immolare Isaacum aut Israëlitas res Ægyptiorum præcipit auferre : hoc enim furari non fuit, sed a Domino accipere; lex autem non occidendi, in se exceptionem justæ auctoritatis continet. Unde falli eos putamus, qui docent, rationem legis injustos concubitus prohibentis in speciali cessare posse, ideoque & hanc legem dicimus indispensabilem, sicut & legem de non mentiendo, etsi multi contrarium sentiant. Legem autem de indissolubilitate & matrimonii unitate, esse dispensabilem, & a Deo olim dispensatam, in hac re asserimus.

9. Fit autem dispensatio per modum (ut diximus) tollendæ obligationis, non in universum, (idem enim esset abrogare legem,) sed particulariter, aut singulariter : unde dispensationem quidam privilegium dixere, cum tamen privilegium non a privanda lege dictum sit, ut illi crediderunt; sed quia lex est non in commune lata, sed in certos homines privatim, ita ut tantundem distent (si latine loquamur) lex & privilegium, quantum abrogatio & dispensatio.

10. Dispensare, hoc est, lege solvere is solus potest, qui ferendæ abrogandæque legis potestatem habet.

11. Deus igitur in omnibus hanc potestatem habet : in legibus autem Dei & naturæ nemo : atque adeo ne in istis quidem legibus, quæ ad gentium jus primarium pertinent. Iis autem in legibus, quas Deus populo Israëlitico tantum præscripsit, dispensatio locum habere non potest respectu aliarum gentium, cum nulla sit obligatio.

12. In jure gentium secundario jus est ut dispensetur, quia est de concessu gentium, ut hoc ipsum vix apparere possit.

13. In legibus autem civilibus dispensare est ejus, qui summam habet potestatem, & minorum etiam magistratuum, quatenus ferendarum & abrogandarum legum potestatem acceperunt. In domesticis quoque legibus paterfamilias dispensat.

14. Cum maximus sit usus dispensationum circa leges pœnales, sciendum est, in iis delictis, quæ pœnam ex sua natura commensuratam habent, ut est pœna mortis in homicidio deliberato, Dispensationem justam esse non posse : in aliis autem, quæ naturaliter illicita sunt, posse per Dispensationem pœnam alterari, dum ne æqua proportio & publici exempli ratio negligantur, tolli autem omnino non posse : in his autem, quæ sunt civiliter illicita, eatenus in pœnâ posse dispensari, quatenus in ipsis legibus; si scilicet non sint tales, quæ semper, & in omnibus servandæ sint.

15. An Dispensatio non justa de causa facta, vim habeat, quæri potest? distinguendum putamus : aut enim contra jus naturæ, gen-

gentium, & divinum facta est dispensatio, & vim nullam habet; non tamen possunt judices, (vetante loqui, summam in republica potestatem habente) jus illud, super quo dispensatum est, exequi; cum vis omnis coactiva a summa potestate pendeat, neque contra ejus voluntatem debeat exerceri: aut vero contra jus civile & domesticum; & valere credimus dispensationem non juste factam. Sicut enim lex, quamvis utilis, non obligat, nisi lata sit; ita etiam non obligat, quam legislator solvit; perinde enim est, ac si cum exceptione lata esset; neque tamen eos peccare negamus, qui principem inducunt aut orant, ut ipsorum aut aliena causa dispensationem non justam faciat.

Observandum est, in his legibus quæ in solius legislatoris utilitatem latæ sunt, puta de rebus ipsi propriis, dispensationem justam esse sine ulla causa: facit enim hanc non ut legislator, sed ut Dominus; ideoque hæc non dispensatio sed Donatio est quædam; talis est multis in locis venationum permissio, confiscationum redemtio, & similia. 16.

Caput III.

De Facilitate.

Facilitas virtus est voluntatis, prona ad remittendum jus sibi competens, pacis aut humanitatis causa; ducta autem videtur metaphora ab eo genere materiæ, quod opifici cedit & durum se non præbet: unde & homines juri suo non rigide inhærentes, sed aliquantum cedentes, faciles dici cœperunt. 1.

Hæc cuivis competit, qui alterum sibi ex contractu aut delicto obligatum habet; maxime autem versatur circa leges, longius ab æquitate naturali recedentes, qualis est de jure belli, de præscriptionibus, de jure commissi, & similibus. 2.

Facilitas autem, quæ circa pœnas alicui debitas versatur, Clementia proprie dicitur, quam proinde etiam privatis competere affirmamus.

Apparet ex his quæ diximus, nullam harum trium virtutum cum Justitia pugnare. Non Æquitatem, quia Justitia legi obsequitur, non secundum verba, sed mentem legislatoris, & secundum verum ordinem legum. Non Indulgentiam & Dispensationem, quia lex cessat, ubi solvit legislator. Non denique Facilitatem, quia lex ei, cui tribuitur, eo jure uti non imperat.

FINIS.

INDEX
RERUM PRÆCIPUARUM,
AC VERBORUM,
quæ in hoc opere continentur.

Prior numerus librum, *alter* caput, *tertius* paragraphum, *reliquus vero* ſubdiviſionem paragr. *niſi* & *interpoſitum ſit*, *tunc enim* §. *ipſum notat*, *annot.* annotata, *prol.* prolegomena *denotant.*

A.

Abdicari regnum an poſſit. 2, 7, 26

Abdicari regnum an poſſit, & per id nocere filio. *Vide* Regnum. Cum rege qui regnum abdicavit ſubditis bellum gerere licet tanquam cum privato. 1, 9, 4

Abdicatio, jus eſt Græcis uſitatum. 2, 7, 7

Abdicato filio an quid debeatur. 2, 7, 7

Abjecta habentur pro derelictis, ſed cum exceptione. 2, 4, 4

Abii Scythæ. 2, 1, 2

Abitus tutus quomodo ſumatur. 3, 21, 16

Abrahamus bello adjuvit extraneos a fide. 2, 15, 9, 6

Abrahamus res hoſtiles ſibi acquiſitas judicat & dedicat. 3, 6, 1, 1

Abrahami filii ex Cethura non habuerunt partem hæreditatis. 2, 7, 8, 3

Abrahamus uxorem vocat ſororem. 3, 1, 7

Abrahami bellum pro Lotho. 2, 24, 5

Cum rege Sodom laudatur. 1, 2, 2

Teſtamentum quale, ſi ſine liberis deceſſiſſet. 2, 6, 14

Abſentes an partem prædæ ferant. 3, 6, 17, 5

Abſentium jus præſentibus accreſcit. 2, 5, 20

Abſolvere cur ſatius quam condemnare. 2, 23, 5, 1

Abſolutio a juramento, unde vim habeat. 2, 13, 20, 2

Abſtinentiæ in ſolo pacatorum exempla. 3, 17, 2

Abſurda nemo credendus eſt velle. 2, 16, 22

Abſurdus intellectus, vitandus. 2, 16, 2, & 5, & 6

Abuſus rei neceſſarius utentem obligat ad reſtitutionem pretii. 3, 17, 1

Acceptandi animum pro infantibus & amentibus lex ſupplet non nat. ſed civilis. 2, 11, 14

Acceptilatio non tollit neceſſitatem ſolvendi ejus quod jure naturali debetur per ſe. 1, 1, 10, 5

Acceptatio pro altero facta quid operetur. 2, 11, 14, & 17

Acceptatio an præcedere alienationem poſſit. 2, 6, 2

Acceſſionis jus quale. 2, 8, 11. & ſeqq.

Acceſſionum jus ob prævalentiam non eſt naturale. 2, 8, 2

Accipi plus poteſt quam quod noſtrum eſt, ſed ſub onere reſtituendi quod excedit. 3, 1, 4, 1

Accuſare an Chriſtiano conveniat. 2, 20, 15, & 16

Accuſare filio patrem patriæ proditorem an liceat? 2, 18, 4

Accuſatio capitalis fit in quibuſdam locis per publice ad id conſtitutos, & quare. 2, 20, 15. licita non eſt Chriſtiano ex opinione veterum. 2, 20, 10

Acculatione injuſta qui damnum dedit in quantum teneatur. 2, 17, 16

Accuſatores ex officio publico conſtituti melius. 2, 20, 15

Achæi dolis abſtinebant. 3, 1, 20, 3

Ache-

Achelous amnis domitus ab Hercule. 2, 3, 16
Achilles culpatur, quod amicis captivorum sanguine libarit. 3, 11, 16
Acquiri bello non possunt quæ penes hostes sunt sed non hostium. 3, 6, 5 & 26, 1
Acquiruntur bello quoad jus externum quæ hostis noster bello acquisiverat. 3, 6, 7, 1
Acquiri incorporalia bello utrum possint. 2, 5, 2. Res liberorum parentibus : jure naturali. 2, 5, 2
Acquisita bello non nisi eadem vi male dicuntur possideri, 3, 9, 4. de rebus necdum actu acquisitis lex potest imperare. 3, 6, 22
Acquisitio naturalis in bello. 3, 6, 1, 1, 2
Acquisitio rerum originaria. 2, 3, 1
Acquisitiones improprie dictæ juris gentium. 2, 8, 1
Actio injuriæ an Christiano conveniat. 2, 20, 10, 1, 2
Actionum injustarum gradus. 2, 20, 29, 1, 3
Actionum forensium & belli iidem fontes. 2, 1, 2, 1
Actor ut bellum vitetur re dubia potius cedere debet. 2, 23, 11
Actus homini inevitabiles an puniri possint. 2, 20, 19
Actus, qui humanam societatem non spectant, puniendi non sunt. 2, 20, 20
Actus ex more communes nemini prohibendi. 2, 3, 22
Actus interni an punibiles inter homines. 2, 20, 18
Actus imperfecti an puniantur jure gentium. 2, 20. 29
Actus contra conscientiam illiciti. 2, 23, 2
Actus publici & privati in bello publico. 3, 6, 10
Actus benefici. 2, 12, 2
Actus permutatorii. 2, 12, 3
Actus diremtorii. *ibid.*
Actus communicatorii. 2, 12, 4
Actus mixti. 2, 12, 5
Actus positivi & negativi quantum differant. 2, 15, 17, 2
Actus communes a dividuis distinguendi circa restitutionem. 3, 10, 4
Actus contra juramentum factus quando sit vitiosus tantum, quando & irritus. 2, 13, 19
Actus res est, 1, 3, 11
Actus humani quotuplices. 2, 12, 1
Actus bonæ fidei ad jus gentium non pertinent. 2, 16, 11
Actus contractuum nomine qui veniant. 2, 12, 7. Externi non possunt signum esse internorum sequentium. 2, 11, 20. Interni non sunt congruentes societati humanæ. 2, 6, 1. Juris efficacia iis non tribuenda. 2, 4, 3. quomodo & quatenus in æstimationem veniant. 2, 20, 18. Juris stricti non pertinent ad jus gent. 2, 16, 11. Mixti quotuplices. 2, 12, 5, & 6
Actus præcedanei. 2, 12, 9. Simplices 2, 12, 2. Vitiosi, qui non directe spectant societatem humanam aut hominem alium, puniri nequeunt. 2, 20, 20. Quomodo considerentur in pœnis, & ex quibus circumstantiis. 2, 20, 30
Actus cujusque naturaliter sunt cuique homini ut suum. 2, 17, 2. Ideo in eos quisque par jus habet ac in res suas. 2, 11, 1. Non tamen plene sunt in nostra potestate, sed a superioribus nostris dependent. 2, 13, 20. Regum distinguendi in regios & privatos. 2, 14, 1. Privati communem legum regulam sequuntur. 2, 14, 5. etiam oppidi ejus in quo vivunt. 2. 14, 5. Regii eo loco habendi, quasi communitas fecisset. 2, 14, 1. An fiant irriti ex eo quod parentes habeant. *vide* Rex. De actu qui tenetur, tenetur etiam de his quæ ex vi actus sequuntur. 2, 17, 2
Actuum humanorum qui aliis hominibus sunt utiles plura genera. 2, 12, 1
Actuum beneficorum hæc natura, ut non credendi sint quenquam ad magnum suum incommodum obligare. 2, 16, 27
Addictorum servitus. 2, 5, 30
Ἀδίαποτα. 2, 8, 7
Adjuvans tenetur de damno. 2, 17, 6
Administratores regni an jus & imperium summum habeant. 1, 3, 11
Admiralitatis natura. 2, 12, 25
Admiralitatis contractus. 2, 12, 4
Adonia a regno exheredatus. 2, 7, 25
Adoptatus ex conjectura voluntaria succedit. 2, 7, 8, 1
Adoptionis vox modo laxiorem modo stri-

ſtrictiorem ſenſum admittit. 2, 16, 9
Adoptivi non ſuccedunt in regnis à populo delatis. 2, 7, 16
Adſcripti glebæ. 2, 5, 30
Adulter & adultera ad quam reſtitutionem teneantur. 2, 27, 15
Adulterium etiam accuſari in concubina poteſt, 2, 5, 15. committi cum alienigena Judæi non credunt, 2, 19, 1. nec cum Tyranni uxore aliqui. *ibid.* Committit adulterium lege euangelica, qui uxorem non adulteram repudiat aut divortio dimiſſam ducit. 2, 5, 9. Ad injuſtitiam pertinet quod fit ex libidine, & injuſtitiam continet prope maximam, 2, 20, 30. ut puniatur morte lex vetus Noæ data. 1, 2, 5
Adulter & adultera divortio potius dimittitur a Chriſtiano quam punitur. 3, 20, 10. Si occidatur permiſſu legis, occidentem homicidii reum facit coram Deo. 2, 20, 17. In quantum teneatur conjugi & liberis. 2, 17, 15
Advocatiæ jus. 1, 3, 21, 3
Ædes comburere quando nefas in bello. 3, 12, 2. Qui comburunt ad quid teneantur juſtitia interna. 3, 18, 6. Qui diruunt in bello præter neceſſitatem, ad quid teneantur. 3, 18, 6. Peſtilentes eſſe profitendum cum venduntur. 2, 12, 9
Ædificare in littore an liceat & quatenus. 2, 2, 15, 2
Ædificatio in mari aut littore. 2, 3, 9, 2
Ægyptiorum polygamia. 2, 5, 9
Æqualitas exigendi in contractu qualis requiratur, & quare. 2, 12, 11, 1
Æqualitas in contractibus requiſita quotuplex. 2, 12, 8
Æqualitas rei in contractibus qualis. 2, 12, 12, 1
Æquitas in arbitrio qualis intelligatur. 3, 20, 47
Æquivocatio quando fieri poſſit abſque peccato. 3, 1, 10
Æquivocatio. 3, 1, 10. *vide* Locutio ambigua.
Æs & aurum diduci poſſunt. 2, 8, 21
Æs alienum civitatis facit quo minus uni alterive ex civitate liceat diſcedere, 2, 5, 24. donavit Cæſar Dyrrachinis, & quo jure, 3, 8, 4. remiſit Alexander Theſſalis quod ipſi Thebanis debuerant, & quo jure. *ibid.*
Æſtimatio rei fit ex eo quanti omnibus valeret, & quare, 2, 12, 14. furto ablatæ quomodo fiat. 2, 17, 16
Ætas eſt quid perſonale. 2, 7, 18, 2
Ætolorum mos. 3, 20, 31
Afrorum mos circa prædam. 3, 6, 14, 3
Affectus qui ad vitandum malum oriuntur minus mali, quam qui ad conſequendas voluptates. 2, 20, 11
Agamemnonis juramentum de re illicita. 2, 13, 6
Agendi impunitas non reddit juſtam actionem, quoad juſtitiam etiam internam. 2, 5, 20
Ager poteſt vendi menſura nominata, non tamen ad menſuram. 2, 8, 12
Ager arciſinius, 2, 3, 16. immetatus. 2, 2, 3. *Annot.* inundatus, vel piſcando retinetur in poſſeſſione. 2, 8, 10
Ager privatus magis eſt ut arciſinius non credatur. 2, 8, 12
Agit injuſte a quo etiam principium eſt actionis. 2, 26, 4. Qui quod imperatur injuſtum eſſe putat, etiamſi non ſit, agere non debet. 2, 26, 3
Agros vaſtare in bello quando nefas. 3, 12, 2. & 3, 12, 4
Agri diviſi, ſive aſſignati ſive limitati: menſura comprehenſi, arciſinii ſive occupatorii. 2, 3, 16, 1
Agri capti quando intelligantur. 3, 6, 4
Agri capti publici fiunt. 3, 6, 11, 1
Agri capti: de his Hebræorum, Lacedæmoniorum, & Romanorum mos & conſuetudo. 3, 6, 11, 2
Agricolæ in bello a cædibus immunes eſſe debent, 3, 11, 11. eorumque boves. *vide* Bos.
ad Agriculturam damnati. *vide* Adſcripti glebæ.
Agri privati in dubio non cenſentur arciſinii. 2, 8, 12, 1
Agri poſtliminio recipiuntur. 3, 9, 13, 1
Agricolis parcendum. 3, 11, 11, 1
Ager Bœotus ſecundum fines qui ante bellum erant intelligendus. 2, 16, 6
Ageſilai dictum. 3, 1, 6, 2
Αγνοια 2, 21, 14, 2

Agnatica ſucceſſio linealis. 2, 7, 23
Alapa toleranda lege euangelica. *vide* Injuria.
Alapam occidendo alterum arcere an liceat jure naturæ, an euangelico. 2, 2, 10, 1
Alendi liberi, etiam vulgo quæſiti: etiam ex inceſtis, quod jus Romanum ſprevit. 2, 7, 4, 2
Alexander latro & prædo dictus. 2, 1, 1, 3
Alexander culpatur quod amicorum ſanguine litaverit amicis, 3, 11, 16. quod quibus aditum tutum promiſit, in via juſſit interficere. 3, 21, 16. Expeditiones injuſtas in Perſas Branchidaſque ſuſcipit. 2, 21, 8. Poro regnum relinquit. 3, 15, 4
Alex cum Scythis de fortitudine non imperio certat, libertatemque iis relinquit. 3, 14, 9, 2
Alexandri ſucceſſores pleno proprietatis jure num ſucceſſerint. 1, 3, 12
Alexandrum quid impulerit ad bellum cum Dario rege. 2, 22, 1
Alexandrinæ merces. 2, 12, 16
Algerienſes prædones. 3, 8, 19, 2
Aliena res occupari poteſt, ad vitandum periculum. 3, 1, 2, 2
Aliena res ad debiti conſecutionem accipi quando poſſit. 2, 7, 2, 1, 2
Alienam rem accipere pro debito non licet, ubi debitum per judicium conſequi datur. *ibid.*
Alienam rem reſtituere unde & quatenus teneamur. 2, 10, 1, 2
Alienam rem reddens, præmium inventionis non recte petit. 2, 10, 1, 5
Alienandi ſua jus naturale. 2, 6, 1, 3
Alienari res poteſt etiam ſub conditione. Et poſſeſſione retenta. *vide* poſſeſſio. 2, 6, 14. Et revocabiliter. *ibid.*
Alienatio requirit actum utentis ratione. 2, 3, 6. Imperii quando valida ſi a rege ſolo fiat, 2, 6, 3. & lib. 3, 20, 5. Populi ex quo jure & unde procedat. 1, 3, 12. Quid alienetur in alienatione populi. *ibid.* Regni facta a rege, qui id in patrimonio non habet, nulla. 1, 4, 10. & l. 2. 14, 12. Ut nec partis ejus, *ibid.* niſi populus aut corpus totum conſentiat. 2, 6, 4. & l. 3, 20, 5. Regalis patrimonii nulla, quæ ſit a rege uſufructuario. 1, 4, 10. & lib. 2, 14, 12. Tacita in ſucceſſionibus ab inteſtato. 2, 9, 1
Alienati imperii exempla. 1, 3, 12, 3, 6
Alienatio requirit actum externum & acceptionem. 2, 6, 1, 2
Alienationis requiſita quædam mere ſunt juris civilis. 2, 6, 1
Alienæ rei ſi quis dominium ignoret, an eam pauperibus dare teneatur I. N. 2, 20, 21
Alieni abſtinentia eſt ex jure naturali. prol. p. 7.
Alieno uti quomodo liceat. 2, 2, 6, 1, 7, 11
Alieno qui utitur in neceſſitate, tenetur ad reſtitutionem. 2, 1, 9
Alieno debito nemo obligatur naturaliter niſi hæres. 2, 14, 10. & l. 2, 21, 19. & libro 3, 2, 1, 1
Alimenta an liberis debeantur, & quo ſenſu. 2, 7, 4, 1, 3
Alimenta præſtare tenetur homicida injuſte occiſi liberis & uxori. 2, 17, 13. Servis domini pro operibus, 3, 14. 6. quanta Romæ ſingulis menſibus dabantur. *ibid.* ob alimenta præſtita ab alio dominium non amittitur. 2, 8, 22. Ex alimentis jus naſcitur ſolo domino. *ibid.* Pro iis obligantur ſervorum eorum liberi qui pro debito ſuæ civitatis ſervi facti ſunt. 3, 14, 8
Ἀλληθορκεῖν. 2, 13, 13
Alii prodeſſe licitum & honeſtum, 1, 5, 2. per alium facere quis poteſt I. N. quod per ſemet ipſum, 3, 6, 9. qui facit quod etſi ſibi liceat, alteri tamen non licet, peccat ſi eum cogat. 3, 1, 31
Allodialia regna quam ſucceſſionem ſequantur: 2, 7, 20, 1
Alluvio cujus naturaliter. 2, 8, 11, 13
Alluvio quando cedat proximorum prædiorum dominis. 2, 8, 12, 2. & 13. & 15
Alluvionis jus quale a J. Civ. Rom. proditur, an ſit naturale. 2, 8, 8. & 16. In ſola imperii conceſſione non ineſt. 2, 8, 15. Privatis prodeſt, ſi certo conſtat agrum eſſe arcifinium. 2, 8, 8. Vaſallis quibus profit. 2, 8, 15
Alvei mutatio an fines immutet. 2, 3, 16, 1, 17
Alveus ſiccatus cujus naturaliter. 2, 8, 9
Alveus ſiccatus privatis quando cedat. 2, 8, 13, 15

Alvei siccati cujus jure gentium. 2, 8, 9
Ἁμάρτημα quid. 3, 11, 4, 2
Ambigua vox quomodo interpretanda. 2, 16, 6. *vide* Interpretatio.
Ambitio generosius vitium. 2, 2, 2
Amens promittendo non obligatur. 2, 11, 5, 1
Amenti falsum dicere, non est mendacium. 3, 1, 12, 1
Amentes populi, an dominium habeant. 2, 22, 10
Americanarum gentium communio in bonis. 2, 2, 2
Amici qui sint in jure postliminii. 3, 92, 1
Amicitia non ex sola indigentia nascitur. 2, 1, 9, 3
Amicitiæ conventio in pace quid operetur. 3, 20, 40
Amicitia regis in legato lædi potest. 2, 18, 5
Amicitiam ejus nemo ambit, cui videt jus & fidem esse vilia. proleg. pag. 17.
Amici regis quale jus habuerint apud Rom. 1, 3, 21
Amicos defendere nemo cogitur, habenda tamen ratio amicitiæ. 2, 25, 5. Veniam meretur, etiam ubi est injustum. 3, 11, 6
Amicorum causa bellum recte suscipitur. 2, 25, 5
Amissum quando quid censeatur. 2, 4, 5. repetere dominus non tenetur, sed possessor restituere. 2, 10, 1
Amitam uxorem ducere num liceat. 2, 5, 14
Ammonitæ nec fœderati, nec perpetui hostes Hebræorum. 2, 15, 9, 5
Ἀμφικτιονία apud Rhetores. 2, 16, 4, 1
Amymonum potestas apud Cnidios. 1, 3, 8
Animalium mactatio num & ante diluvium usitata. 2, 20, 9
Animantia muta alunt sobolem. 2, 7, 4, 2
Animantibus quæ ruri inserviunt parcendum. 3, 12, 4, 4
Ἀνδροληψία quid. 3, 2, 3, 1
Angariatus sequi quo sensu a Christo jubeatur. 1, 2, 8, 5
Angliæ regni successio. 2, 7, 30, 3
Angliæ jus circa prædationes quæ contra legem fiunt. 2, 17, 20, 2
Animus vitiat actiones sua natura licitas. 2, 15, 9. 9
ecnium Anni tres ferme ætates. 2, 4, 7
Annibalem Rom. quo jure dedi sibi postularint. 2, 21, 4
Antigonus ridet aliquem sibi librum de justitia adferentem. Prol. p. 3.
Antiochus. 2, 4, 7, & 8
Antiochus an jus habuerit in Hebræos. 1, 4, 7, 5
Ἀνθρωποπαθεῖς figura. 2, 13, 3, 3
Antonius an vera belli civilis cum Octavio causa fuerit. 2, 22, 1
Anthropophagi. 2, 19, 2, 1
Aodis factum quale. 1, 4 15, 4
Ἀφθαρσία quid. 2, 2, 2, 1
Ἀπλόται quid. *ibid.*
Ἀποστερεῖν. 2, 20, 39, 5
Apostolorum judicatio qualis. 2, 22, 14, 1
non Apparere & non esse tantundem valent quoad eum cui non apparet. 2, 10, 11
Appellare a subditis interdum non licet. 2, 4, 13
Appellari ut ab aliquo nulla ratione possit, jus est solius imperii summi. 2, 4, 13
Appellationis exemtio an a subdito acquiri possit. *ibid.*
Appetitus bonum desiderat, sive verum seu imaginarium. 2, 20, 29. mali quoque declinandi studium in se comprehendit. *ibid.*
Aptitudo juris species, quid. 1, 1, 7. & lib. 2, 17, 2, 2
Aptitudo moralis non facit nasci obligationem restitutionis. 2, 17, 2, 2
Aptitudo, & proprie debitum, bene distinguenda ubi concurrunt. 2, 7, 3, 4, 1. & lib. 2, 17, 2, 2
Aptitudo ad rem distinguenda a jure proprie dicto ad rem. 2, 17, 3. non enim jus dat dominium. 2, 17, 2. sed occasionem tantum ad jus. 2, 20, 2
Aqua profluens quænam sit. 2, 2, 12
Aquam & terram dare. 2, 5, 31. & in Annot. ad eundem §.
Aquas corrumpere in bello an liceat. 3, 4, 17
Ara Misericordiæ apud Athenienses. 2, 21, 5, 2
Aratori bovi parcendum. 3, 12, 4, 4
Aratus Sicyonius. 2, 4, 8. & l. 3, 16, 6
Arbiter de bello lectus de possessione pronuntiare non debet. 3, 20, 48
Arbitri officium quod 3, 20, 47
Arbitri reges vel judices. *ibid.*
Arbitri compromissarii pacis. 3, 20, 45.

provocare num de iis liceat, si iniquum statuerint. 1, 20, 46. eorum exempla. 2, 23, 8. *Annot.* ad Arbitros provocare licet, ne res metu censeatur derelicta. 2, 4, 6
Arbitrorum genera. 3, 20, 44
Arbor scientiæ boni & mali, cujus rei symbolum. 2, 2, 2, 2
Arbor vitæ, cujus rei symbolum. *ibid.*
Arbores frugiferas in bello nefas est exscindere. 3, 12, 2. non si jaculatores impediant. 3, 13, 2. *Annot.*
Arcem ne quis in confinio pati debeat, quale fœdus. 2, 15, 6
Arcifinii agri, sive occupatorii. 2, 3, 16, 1
Ἀρχιτεκτονικὴ Aristoteli quæ. 1, 3, 6, 2
Argumentis paribus pars utra præferenda. 2, 23, 5
Argumenta, qualia in judicandis moralibus. 2, 23, 3, 4
Arma apud Roman. postliminio cur non recepta. 3, 9, 14, 2
Arma hosti alicujus subministrare hostis est. 3, 1, 5, 2
Arma adimi possunt populis subactis etiam jure mixti imperii. 2, 15, 7. 3, 8, 3. 3, 15, 6. Postliminio non redeunt. 3, 9, 14
Armis hostium an ad decipiendum uti licitum. 3, 1, 5
Armis hostium uti licitum. 3, 1, 8, 4
Armorum vox quid significet. 2, 16, 5
Arragonica successio. 2, 7, 36
Arrogatio. 2, 5, 26
Artes gentium antiquissimæ. 2, 2, 2. sensum modo latum, modo strictum admittunt. 2, 16, 9
Artium vocabula quomodo accipienda. 2, 16, 3
Aruspices post baptismum acceptum artem suam cogebantur deserere. 1, 2, 9
Arx quid. 2, 16, 3
Arx structa a vicino qui pactione nulla prohibetur non dat jus ad bellum, etiam cum damnum dare possit. 2, 22, 5. rumpit pacem sub lege amicitiæ initam. 3, 20, 40
Asiæ mos circa prædam. 3, 6, 14, 3
Asmonæi. *vide* Maccabæi.
Assecurationis contractus. 2, 12, 3, 5. natura. 2, 12, 23
Assertio a promissione multum distat. 3, 1, 18, 1
Assertio mera futuri quid, & quam vim habeat. 2, 11, 2
Asylorum jura quibus prosint, quibus non. 2, 21, 5
Athenienses Corinthios an vicerint, secundum Polyb. 3, 20, 45. victoriis quomodo usi sint. 3, 15, 8
Athenienssium Resp. mixta ex Aristocratia & Democratia. 1, 3, 20. an eadem manserit, postquam in eam variæ gentes susceptæ. 2, 9, 3
Atlantici populi. 2, 9, 4
Atrocitatem facinoris quæ habere dicuntur. 2, 24, 3
Atticorum leges multæ ex legibus Mosaicis, 1, 2, 5. Lex de ἐπιτιλήροις. 2, 5, 12
Atticum jus de captivis redemptis. 3, 9, 10, 3
Auctores belli injusti ab aliis discernendi. 3, 11, 5, 1
Aucupia naturâ cuique licita, sed legem a terra accipiunt. 2, 2, 3, & 5
Aves quorum sint. 2, 2, 5
Augusti Octavii bellum contra Antonium injustum. 1, 3, 5
Augustinum scholæ quædam solum sequendum sibi proposuere, & perperam. 3, 1, 17
Aurigæ Circenses S. Cœna prohibiti. 1, 2, 9. *not.*
Authoritas ab imperio differt. 1, 3, 10
Authoritatem nostram quibus impertimur, ea nostra facimus. 1, 4, 4
Author injustitiæ majori pœna dignus quam qui ipsum sequitur. 3, 11, 5
Authorum depravata & sinistra quandoque de rebus judicia. 1, 3, 5
Avus aviaque quando nepotum curam agere teneantur. 2, 7, 6
Auxilia ab una parte promissa intelliguntur sumtu petentis. 1, 16, 12, 3
Auxilium mittere quis excusetur. 2, 16, 27, 1
Auxilium veniisse quando dicatur. 3, 23, 12
Auxilium amicis præstandum, si facile & sine incommodo possit. 2, 25, 5. In bello ut præstetur cujus generis fœdus. 2, 15, 6. Cujus impendiis debeatur. 2, 16, 12. Debitum ex jure proprie dicto, qui non præstat ei cui fit injuria, damni dati tenetur. 2, 1, 8, 2, 1, 1. Fœderatis quibus præstandum si bellum inter se ipsi gerant. 2, 15, 13. Hosti quoquo modo præstitum, causam dat ad bellum justum. 3, 1, 5. Sed ut de novo indici oporteat. 3, 3, 10. Veniam meretur, si ex officio sit præstitum. 3, 11, 6. Promissum quo casu fœderato promissor mittere non teneatur. 2, 16, 27

Auxilium in pacto non faciendæ deditionis si advenerit, quale intelligatur. 2, 23, 14. Sociis novis contra veteres an præstari possit, qui in fœdere caverunt, ut utriusque populi socii ab utroque populo sint tuti. 2, 16, 12. In auxiliis præstandis non socius vetustior, sed justior causa præfertur. 2, 25, 4

B.

BAnnitos occidere, num etiam interna justitia & coram Deo sit justum. 2, 20, 17

Barbaros prædationibus vexare laudatum Aristoteli, & quare. 3, 15, 5

Barbari male a Græcis pro hostibus habiti. 2, 22, 23. nisi qui belluis quam hominibus similiores sunt. 2, 20, 40

Barclaji sententia de jure resistendi, quod sit penes populum, vel majorem ejus partem. 1, 4, 7, 4

Belgæ agros vastari non permittunt in bello, sed sub tributo eos præstant tutos, & quamobrem. 3, 12, 14

Belisarii cavillatio adversus Gothos de locis minus custoditis. 3, 21, 8

Bellandi pro alio justæ causæ. 2, 25, 1, 1

Bellandi jus inferioribus potestatibus quibusdam concessum. 1, 3, 4, 2. & 5, 1

Bellantium extra territorium quæ capiuntur an jure belli acquirantur. 3, 6, 26, 2

Bellare quidam lege vetantur. 1, 5, 4

Bellum a natura quo sensu. 1, 2, 1, 5

Bellum juris gentium quo sensu. 1, 2, 2, 1

Bellum an vetetur lege quæ data est Noæ, 1, 2, 5, 2. an vetetur lege euangelica. 1, 2, 6, 1. & 7, 1. & 8, 1

Bellum actionis nomen non est sed status. 1, 1, 2. & lib. 3, 21, 1

Bellum Christiani aliqui plane improbaverunt, & quare. 1, 2, 9. Evitari quibus modis possit. 2, 23, 7. *& seqq.* Finiri quomodo possit. 3, 20, 1. Male geritur, nisi intra juris & fidei modum *prol. pag.* 15. Honestum non est, nisi summa necessitas & vera charitas efficiat honestum. 2, 29, 9. Incipit naturaliter ubi judicia deficiunt. *prol. p.* 11. 2, 1, 2. Suscipi non debet ob delicta quævis. 2, 20, 38. Nec ob inchoata solum, nisi certo casu. 2, 20, 39. Non nisi ad juris consecutionem. *prol. pag.* 11. 2, 1, 1

Bellum civile prædam plerumque militi omnem promiscue concedit, & quare 3, 6, 24. In bellis civilibus quare occisi captivi. *vide* Captivus. Capta capientium non fiunt. *vide* Capta. An in bellis civilibus sit jus legationis. 2, 18, 2. Defensivum. *vide* Defendere.

Bellum injustum non nisi injustos prodit effectus, etiamsi sit solenne. 3, 10, 3. Nec a latrocinio differt, quoad jus internum. 3, 16, 1. Ad bella injusta nemo obligatur. 2, 15, 13. & 2, 25, 4. Ut justum sit I. G. quid requiratur. 3, 3, 5. Justum esse non potest, nisi quod ob injuriam sit susceptum, 2, 1, 1. sive eam quæ sit contra jus gentium, sive eam quæ contra jus naturæ. 2, 20, 40. privatum publico reipsa prius est. 1, 1, 2. Injustum ex quibus causis dicatur, 1, 2, 8. *per tot.* aliquando idem est, ac non solenne, ut justum solenne. 1, 3, 4, 1. Justum dicitur interdum quoad effectus externos. 2, 17, 19. & l. 2, 23, 13. nec fit injustum etiamsi ex animo gerentis vitium accedat. 2, 22, 17. Sic justum est quod reges suscipiunt in eos qui nec se, nec suos, sed I. N. aut G. violant. 2, 20, 40

Bello justo quantum quis consequatur I. N. 3, 20, 11 Ex bello etiam justo magistratus subditis tenetur quatenus damno eos affecit, quod provideri poterat. 2, 24, 7

Bellum solenne injustum esse potest, quoad justitiam internam. 2, 1, 1. & 2, 23, 13

Belli solennis effectus alius est licentiæ, alius dominii. 3, 4, 4

Belli si quæ sunt causæ tantum ad pœnam ab aliis sumendam injustitiæ suspicionem præbent, nisi ob scelus manifestum & atrocissimum. 2, 20, 43. Itaque non temere suscipiendum etiam cum justa punitio, 2, 24, 2. maxime contra eum cui pares vires sunt. 2, 24, 7

Belli causa quibusdam ipsum bellum, *id* quod injustissimum. 2, 22, 2

Belli causæ, justificæ, claræ evidentesque esse debent, & quæ palam possint proponi, 2, 26, 4. cur publice proponantur? 3, 1, 5. His, si quæ bella destituuntur latrocinia sunt. 2, 22, 3. Omnes autem qui bella suscipiunt, credi volunt, sibi tales causas esse. 3, 9, 4. Itaque periculosum de iis inter duos pronuntiare. 3, 4, 4. Suasoriæ causæ solæ absque justificis latrocinium ex bello faciunt, 2, 22, 3. etiam conjunctæ justificæ bellum ab injustitia non vindicant, quantum ad eum qui suscipit,

si ob solas suasorias ineatur. 2, 22, 17
Belli Punici secundi causa. 2, 22, 17. quo sensu fuerit justa. 2, 17, 19. Præsentis injusta videtur dici ab auctore. 1, 2, 1
Belli dux. *vide* Dux belli. Potestas regi concessa de potestate externi belli intelligitur. 1, 4, 13. Societas an cum infidelibus licite ineatur. 2, 15, 9. ex bello multa mala etiam in innocentes veniunt. 2, 23, 6
Belli definitio. 1, 1, 2, 1
Belli vocis origo. 1, 1, 2, 2
Bellum an justum aliquod jure naturæ. 1, 2, 1, 1, 2
Bellum aliud privatum: aliud publicum: aliud mixtum. 1, 3, 1, 1
Bellum privatum an licitum post constituta judicia, & quibus casibus, 1, 3, 2, 1. privatum aliquod lege Mosis permissum, 1, 3, 2, 2. an cum Euangelio pugnet. 1, 3, 3, 1. Ambrosii & Augustini dicta contra illud. 1, 3, 3, 2
Bellum justum ac solemne quid. 3, 3. 1, 1
Bellum ex edicto. 3, 3, 5
Bellum Cn. Manlii in Galatas an justum. 1, 3, 5, 4. Caji Cæsaris in Germanos an justum. 1, 3, 5, 4. Octavii & Decimi an justa bella: Cassii quoque bellum an justum. 1, 3, 5, 5
Bellum publicum, solemne vel minus solemne. 1, 3, 4, 1
Bellum gerere reservatum habenti summum imperium. 1, 3, 5, 3
Bellum quando & quatenus ab inferioribus potestatibus geri possit: & an tale bellum publicum dicendum, 1, 3, 5, 1. & an geri possit ab illis ex conjectura voluntatis superioris. 1, 3, 5, 3
an Bellum civile sit pejus tyrannide. 1, 4, 19, 3
Bellum pro sociis, & pro amicis. 2, 25, 4, 5
Bellum suscipi potest pro quibusvis hominibus. 2, 3, 5, 6
Bellum an licitum pro subditis & alienis. 2, 25, 7, 8
Bellum geri potest per homines improbos. 2, 26, 5. & lib. 3, 1, 22
Bellum an licitum in eos, qui in naturam delinquunt. 2, 20, 40, 1
Bellum an licitum, ut cogantur aliqui fieri Christiani. 2, 20, 48, 1
ad Bellum injustum obligatur nemo. 1, 3, 23. & 2, 11, 8. & 2, 13, 7. & 2, 15, 13, 1
Bellum pro solo offensivo quando sumendum. 2, 16, 13, 3
Bellum non licitum ob nimiam potentiam vicini tantum. 2, 1, 17, 1
Bellum justum aliunde vitium habere potest. 2, 22, 17, 1
Bellum an utrinque justum detur. 2, 23, 13
Bellum omittendum sæpe nostri & nostrorum causa. 2, 24, 4, 1
Bellum ob pœnam suscipere debet esse validioris multo. 2, 24, 7
Bellum suscipiendum ex necessitate aut occasione. 2, 24, 7, 9
Bellum pacis causa gerendum. 1, 1, 1, 1, 3, 25, 2
Bellum statum geri potest ut indictum est. 3, 3, 13
Bellum injustum qui gessit, recte ad impensas solvendas cogitur. 3, 13, 3
Bellum pacis causa. 3, 15, 2, 1
Belli causæ justificæ debent publicari. 2, 26, 4, 5
Belli efficientes causæ, principales, adjuvantes, instrumentales. 1, 5, 1
Belli causa justa, injuria sola, 2, 1, 1, 4. defensio vitæ, 2, 1, 3. causæ Belli suasoriæ, & justificæ, & principia illius. 2, 1, 1, 1, 2
Belli injusti effectus injusti. 3, 10, 3
Belli vindicta modum excedere non debet. 3, 11, 1, 2
Belli non justi causæ possunt esse probabiles. 3, 11, 6, 1
Belli jure quinam occidi possint. *vide* Occidere & Occidi.
Belli denunciandi formulæ. 3, 3, 7
Belli indictio. 3, 3, 7, 1, 6, 2, 3, 5, 1
circa Belli indictionem instituta civilia. 3, 3, 8
Bello non indicto an capta capientium fiant. 3, 3, 12
Bello capta jure gentium acquiruntur. 3, 6, 2, 1, 3
Bello capta cujus jure ipso gentium fiant. 3, 6, 2, & 7
Bello capta singulorum fieri frequens sententia. 3, 6, 8, 9
Bellorum civilium crudelitas. 3, 7, 5, 3
Bello injusto capta an restituenda ab eo qui cepit, 3, 10, 3, 5. & an restituenda ab eo qui detinet. 3, 10, 6, 1
Bello injusto capta cum restituuntur, an quid detrahi possit. 3, 10, 6, 2
Bello injusto capta, si consumta sint, bonæ fidei possessor non restituit. 3, 10, 6, 2
Bello civili res quomodo acquirantur. 3, 6, 27

Bello non ſolemni res quomodo acquirantur. 3,6,27
Bello quæſita quædam Regis proprie fiunt. 1,3,12,3
Bello injuſto extortum ſecuta pace an repeti poſſit. 2,17,19
ex Bello irregularitas. 2,24,10
in Bello quæ capi & non capi poſſunt. 3,13,2,3,4
Bellorum principia. 2,7,1
Bellorum mala. 2,24,10,1
Bellorum pro alienis ſubditis ſuſceptorum exempla, 2,25,8. & eod. lib. cap. 20, 40,2
Bella publica ſine cauſa, injuſta. 2,1,1,3
Bella pro aliis per naturam licita & probata. 1,5,2,1
Bello an peti poſſint perſecutores Chriſtianiſmi. 2,20,49,2
Bella ſine ullis cauſis feritas. 2,22,2
Bella ex cauſis ſuaſoriis, non juſtificis, prædatoria. 2,22,3
Bella an ſuſcipienda ob delicta in Deum. 2,20,44,1
Bella pro ſubditis juſta & an neceſſario ſuſcipienda 2,25,1,2
Bella ob leves cauſas vitioſa. 2,24.1,2
Bella juſta ante Moſem. 1,2,2,1
Bella juſta Moſis extra cauſas a Deo juſſas. *ibid.*
Bella improba Hebræorum poſtremis temporibus. 1,2,8,16
Bella ob legatos violatos, 2, 18, 11. ob ſepeliendos mortuos, 2, 19, 5, 5. ob pœnam. 2,20,38,1
Beneficia principis an durent poſt ejus mortem. 2,14,13
Beneficia principum an ſemper revocari poſſint. *ibid.*
Beneficia Regum quotuplicia. *ibid.*
Beneficia quædam ignotis tribuenda. 2, 15,9,3
Beneficia etiam malis debent Chriſtiani. 2,15,10,1
in Beneficiis conferendis gradus obſervandi. *ibid.*
Beneficium dejeratum huic aut illi an contra juramentum juſte præſtetur, 2, 13, 7. etiam a ſervis poteſt proficiſci. 3, 14. 6. In beneficii negatione nulla eſt injuria, 2,2,23. ex beneficio damnum ſentire neminem oportet jure nat. 2,12,13. nec credendum eſt quenquam eo ſe voluiſſe obligari, 2,16,27. beneficio vicem rependere naturaliter nos obligari quo ſenſu dicatur, 2, 14, 6. beneficiorum ordo naturalis quis, 2, 7, 9. benefici actus quotuplices. 2,12,1
Benjaminitarum cum cæteris Iſraëlitis controverſia. 2,13,5
Benjaminitis matrimonia quo jure negarint Hebræi, 2,2,22. cum rapere permiſerunt an facti perjuri? 2,13,5
Beſtiæ dominus an ex facto beſtiæ teneatur. 2,12,21
in Beſtias pœna propriè non cadit, 2, 21,11. beſtiis quo ſenſu juſtitia tribuitur, 1,1,11. in Beſtiis quo jure puniatur concubitus cum eis. *vide* Concubitus.
publicum Bonum privato præhabendum. 1,4,4,4
Bona avita in ſucceſſione diſtinguuntur a noviter quæſitis, 2,7,9,1. & 10. quibus naturaliter relicta cenſeantur. 2, 7,9
Bona noviter quæſita naturaliter creduntur proximo relicta. 2,7,10,1,2
Bona legatorum an poſſint pro debito capi. 2,18,9
Bona ſubditorum ex facto ſuperiorum obligantur ex jure gentium. 3, 2, 2, 1,3
Bona jure civili aut jure gentium quæſita æque alienantur in pace. 2, 14, 8, 3, 20,9
Bona & jura non amittuntur ipſo facto, niſi lex aliqua factum velit habere pro re judicata. 2,21,4. Imaginabilia falſa ſunt. 2,20,29. Bona regni quibus caſibus alienari poſſint vel non poſſint, & 20,5. Subditorum alienari & perdi poſſunt a rege jure ſupereminentis dominii. *vide* Dominium.
Bona cur obligentur pro delicto imperantis aut civitatis, 3, 2, 2. ut tranſeant cum oneribus, cum dominio rerum eſt introductum. 3,2, 1. Vera extra virtutes ſunt aut delectantia aut utilia. 2, 20, 29
in Bono profectum Deo debemus. ut nec libertatem ejus nobis valeamus eripere. 2,13,7
Bonorum electio quibus regulis ineatur. 3,12,2
Bos arator injuſte violatur in bello. 3, 12,2
Βασιλικὴ quæ Ariſtoteli. 1,3,6,2
Brabantorum lex contra liberos ex ſecundis nuptiis. 2,7,8,2
Braſidæ dictum. 2,16,6
Brenni bellum cum Fano Apollinis, 3, 12,

12, 7. causa belli. 2, 22, 3

C.

CÆdes etiam justa ab antiquis Hebræis, Græcis, & Christianis punita. 2, 24, 16. *vide* Occidere.
Cælibatus laudabilior conjugio, 3, 4, 1. non nisi excellentibus ingeniis convenit. 2, 2, 21
Cæsar Jul. bello injusto petit Arioviſtum, 3, 3, 10. laudatur ob spretas in se injurias, 2, 24, 3. piratas cruci quo jure affixerit, cum tamen privatus esset. 2, 20, 8
C. Cæsaris bellum in Arioſtivum quale. 3, 3, 10
Caini vox post comminationem divinam. 1, 2, 5
Calani corium. 3, 15, 7
Cambium quid. 2, 12, 4, 1
Cananæis se dedentibus parcere potuerunt Israëlitæ. 3, 13, 3, 4
Canones quid constituant circa populationes. 3, 12, 4, 4
Canones de servis quomodo intelligendi. 3, 7, 6, 5
Capere bello quomodo sit contra caritatem. 3, 13, 4, 1
Capere homines in bello quatenus liceat. 3, 14, 1, 1
Capienda non sunt bona innocentum, si ex debitoribus principalibus nostrum consequi possumus. 3, 13, 4, 3
Capiendi jus esse potest sine acquisitione. 3, 13, 1
Capita rerum, auctores belli. 3, 11, 5, 1. & §. 6, 1
Capitalia quædam delicta post euangelium prædicatum. 1, 2, 7, 13
Capitales cognitiones cur defugerint Christiani. 1, 2, 9, 4
Capitatio exteris imponi nequit, quæ civibus ex causis reipubl. est imposita. 2, 2, 14
Capta acquiri capientibus non solius belli est effectus 1, 3, 5. sic enim J. G. dominus fit rei alienæ, qui cum suam aut sibi debitam consequi non potest, eam sumit loco illius, 2, 7, 2. idque ipso facto. 3, 2; 7. & cap. 6, 1. Sed hoc jus non primarium est, sed secundarium, 3, 3, 6. naturale jus quo sensu quidam dixerint, 3, 6, 2. vocatur alio nomine compensatio. In bello solenni quo sensu dicantur. 3, 6, 3. quando acquirantur. Jur. Civ. Gent. Europæ, *ibid.* acquiruntur eo modo quo res quæ sunt nullius, 3, 6, 2. & cap. 8. *vide* Rapere, etiam incorporalia. 3, 6, 26. & cap. 7, 4. & cap. 8, 1. An etiam singulis J. G. ut statuunt interpretes Jur. Romani. 1, 6, 8. Singulis quando acquirantur 3, 6, 12. Acquiruntur cum suo sumtu militant, & quo Jure, 3, 6, 24. quid interno jure ipsis acquiratur. 3, 18, 2
Capta bello civili non acquiruntur quoad justitiam etiam externam. 3, 6, 27. In bello justo quatenus delictum excedunt. 3, 2, 7. & c. 13, 1. *vide* Pœna: & ad pœnam civis unius aut magistratus susceptо. 3, 13. 2. aut a prædonibus gesto, 3, 3, 2. Itaque hæ res redduntur non donantur, 3. 9, 16. nec acquiruntur capta bello non solenni, sed compensantur cum debito *vide* Compensatio.
Capta, nec singulis acquiruntur, quæ ut publici ministri ceperunt. 3, 6, 14. & 3, 6, 21
Capta non compensari cum primario debito, quo sensu dicantur. 3, 13, 3
Captæ civitates, populi, & id genus olim patrimonialia regum fiebant. 1, 3, 11. & 3, 8, 1. *Annot.*
Captus in bello injusto an licite fugiat. 3, 7, 6
Capti quando possint interfici. 3, 11, 16, 1
Captio Romanorum adversus Carthaginienses. 2, 16, 15
Captionum exempla. 2, 16, 5, 6
Captivus bello quando quis censeatur. 3, 6, 1. dedere se alii quam a quo captus est an possit. 3, 23, 9. fugitivus a domino finito bello vindicari potest, etiamsi ad suos fugerit. 3, 7, 6. cur occidantur potissimum in bellis civilibus. 3, 7, 5. non occidendi secundum jus naturale. 3, 11, 3. nisi crimen morte dignum ante vel post commiserint. 3, 11, 16. permutari aut pretio dimitti jure potest, ubi servitus non est in usu. 3, 14, 9. pretium hujusmodi unde definiatur. *ibid.* Vide Redemtio.
Captivi, quo jure, cum vix utrinque justum bellum esse queat. 3, 14, 1. quatenus tales etiam justitia interna fiant, ubi id per externam licet. 3, 14, 1. servi non fiunt apud Christianos & quare. 3, 7, 9
Captivus & tamen non servus, ubi servitus in usu. 3, 14, 2
Captivi duces cujus sint. 3, 7, 9. *Not.* 2.

occisi die triumphi apud Roman. 3, 4, 12. Reges pacem facere non possunt, si regnum habuerint ex consensu populi. 3, 20, 3. non tamen jus imperii penes populum, sed tutela ejus. *ibid.*
Captivos ob delictum carcere circa Pascha liberare unde. 1, 2, 9
Captivus idem pluribus pretium debere potest. 3, 21, 26
Captivus an redire debeat, mortuo eo quem redimere debebat. 3, 21, 30
Captivi promissum de reditu in carcerem valet. 3, 23, 6
Captivi res, nisi apprehensæ, non acquiruntur. 3, 21, 28
Captivi quorum in potestate nunc sint. 3, 7, 9, 2
Captivi occidi belli jure possunt. 3, 4, 10
Captivi an quovis tempore occidi possint. *ibid.*
de Captivis & rebus cur specialiter conveniri debeat. 3, 9, 4, 3
Captivorum redemtio, permutatio. 3, 14, 9, 1
Captivorum redemtio quam favorabilis. 3, 21, 23
Captivorum posteri, servi. 3, 7, 5, 2
Captivorum redemtionem quæ vetant leges, an justæ. 3, 21, 24
Captivorum bona Romano jure fisco cedunt, si heres nullus sit. 3, 9, 10, 4
Captus alii se dedere non potest. 3. 23, 9
Captus in bello justo an licite fugiat. 3, 14, 7
Capta actu bellico quorum sint. 3, 6, 14, 1
Capta bello quatenus conscientia pura acquirantur aut retineantur. 3, 13, 1, 2
Capta bello injusto non fiunt capientium jure interno. 3, 16, 1
Capta bello injusto prioribus dominis reddita. 3, 16, 2
Capta post pacem initam reddenda. 3, 20, 20
Capti bello servi fiunt etiam citra delictum. 3, 7, 1, 2
Capti censentur, qui intra præsidia ducti sunt. *ibid.*
Capti gratis dimissi. 3, 14. 9, 2
Capti quibus acquirantur. 3, 7, 5, 4
Captorum bello liberi & posteri an servi, & quatenus. 3, 7, 2. & §. 5, 2
Captis parcendum in bello. 3, 11, 13, 1, 3. exceptiones, quæ vulgo contra adferuntur. 3, 11, 16, 1, 5
Captis quid faciendum, ubi servitus in usu non est. 3, 14, 9
Captivitatis jus etiam injuria dicitur. 3, 7, 6, 4
Captivitatis jus non est jus gentium universale. 3, 7, 8
Captivitatis jus quale his temporibus. 3, 7, 9, 1
Capuæ civitatis interitus. 2, 9, 6
Carceris æstimatio non fit in libero homine, ob id, quod in eum est conjectus. 2, 17, 14. quæ carceris evitandi causa injuste fiunt, excusabilia. 2, 20, 29. de in carcerem redeundo promissio an sit justa. 2, 23, 7
Caritas nos obligat sæpe, ut clare loquamur. 3, 1, 10, 3
Caritas multa vetat quæ ex jure stricte sumto fieri possunt. 3, 1, 4, 2
Caritas vetat sæpe, quod jus permittit. *ibid.*
Carnifex quomodo de justitia sententiæ instruendus. 2, 26. 4, 9
Carnifices munere suo abstinent tanquam periculoso. 2, 26, 4. Not. de justitia sententiæ instruendi, & quare. *ibid.* sanctiores tyrannis. 2, 25, 9. & iis qui mercedis solius respectu militant. *ibid.*
Caro imbecillam corporis conditionem significat. 1, 2, 8, 14
Caroli M. electio. 2, 9, 11
Carthago; cives an urbem significet. 2, 16, 15
Castellæ regni successio. 2, 7, 22, 1 & §. 30, 3
Castigatio utilis ei qui castigatur. 2, 20, 7, 2
Castigationes pro ætatis aut qualitatis alterius ratione necessariæ nil pugnant cum l. euangelica. 2, 20, 10
Casus improvisi conductorem non liberant. 2, 12, 18
Catonis Censorii dolus. 3, 1, 13, 2
Catonis sententia Cæsari se opponentis culpatur. 2, 24, 6
Caudina sponsio. 2, 15, 16. & lib. 3, 20, 58. & cap. 22, 7. quod causas habet, quod habet magis honestas, quod magis utiles, potius eo quod non habet. 2, 16, 19
Causæ injustæ, & suasoriæ, & exempla utriusque. 2, 1, 1. & cap. 22, 1
Causæ impellentes quæ peccatum excusant. 2, 20, 29, 1
Causæ abstrahentes a peccato quæ. 2, 20, 30
Causæ dispensandi intrinsecæ & extrinsecæ. 2, 20, 25, & 26
Causæ subnascentes in bello. 3, 1, 3 & cap. 13, 3, 1

Cautio innoxia adversus metus incertos. 2, 1, 17
Cecropis lex de una uxore ducenda. 2, 5, 9
Celare quid sit in contractibus. 2, 12, 9
Cepisse bello rem quando quis dicatur. 3, 6, 3
Ceres cur legifera dicatur. 2, 2, 2
Certamen singulare an permittendum ad bellum vitandum. 2, 23, 10
Certamen singulare. *vide* duellum.
Certamina certo numero an licita. 3, 20, 43, 1, 5
Certus non est certiorandus. 2, 12, 9, 3
Chirographi redditio, remissio debiti. 2, 4, 4
Chirographi Thessalorum controversia. 3, 8, 4, 2. & cap. 9, 9, 1
Christus non est tantum interpres legis per Mosem datæ. 1, 2, 6, 3
Christi facta non omnia nos ad imitationem obligant. 3, 3, 8
Christi passio non ex lege, sed ex pacto quasi. 1, 2, 3
Christiani non restiterunt malis Imperatoribus, etiam cum prætextus esset probabilis resistendi. 1, 4, 5
Christiani jurarunt per res creatas cum respectu ad Deum. 2, 13, 11, 2
Christiani etiam sine armis militant. 2, 26, 5, 2
Christiani tenentur auxilio esse Christianis periclitantibus ob religionem. 2, 15, 12
Christiani cogi non debent etiam ad justum bellum. 2, 26, 5. humanitatem majorem debent quam alii. 3, 12, 4. præstare coguntur omnibus hominibus ea, quæ Hebræi circumcisis. 2, 12, 20. veteres sæpe etiam consilia divina pro præceptis amplexi sunt. 1, 2, 9. vim an exercuerint ad propagandam ecclesiam ejiciendo vendentes e templo. 2, 22, 14
Christianis an resistere superioribus permittatur in summa necessitate. 1, 4, 5. & cap. 4, 7, 8. veteres etiam in summa necessitate non restiterunt, cum possent. 1, 4, 7, 9, & 14
Christianorum fedus inter se, ejus obligatio. 2, 15, 12
Christianorum veterum sententia de juramento. 2, 13, 21, 1, 4, 6
Christianorum mos circa captos. 3, 7, 9, 2
Christianos an deceat ex præda quæstum facere. 3, 18, 4
Christus fabulis utitur, ut audientes eum non audiant, quo sensu. 3, 1, 10. legem impleviſſe quomodo intelligatur. 1, 2, 7
Cibus, quibus caro humana est, juste bello petuntur. 2, 20, 40. in defectu ciborum, cur quod quisque habet, in commune cogatur conferre 2, 2, 6. lex de cibis vetitis apud Hebræos excerptionem habet summæ necessitatis. 1, 4, 7
Cicatricum æstimatio non fit in homine libero. 2, 17, 14
Circumcidi Christiani an potuerint. 3, 1, 8, 3
Circumcisio ad quos populos pertinuerit. 1, 1, 16, 5. olim multis populis cur necessaria. 1, 1, 16, 3. ab extraneis sponte susceptа, & quare. 1, 1, 16, 6
Circumstantiæ etiam minimæ in moralibus variant materiam. 2, 23, 1
Citatio in locis non tutis. 3, 3, 14
Citatio in repressaliis. 3, 2, 7, 3
Civis eorum capi potest, qui nostrum civem injuria detinent. 3, 2, 3, 5
Civis innocens an juste dedi possit, ut excidium vitetur. 2, 25, 3, 1, 4
Civium & servorum differentia. 3, 8, 2
Cives Romani quo sensu dicantur, qui in orbe Romano vivunt. 2, 9, 11, 2
Cives quando jus damni repetendi habeant in magistratus. 2, 17, 3
Cives an abscedere a civitate possint 2, 2, 5, 24, 1, 3
Cives etiam singuli exactam a magistratu diligentiam exigere possunt lege concedente. *vide* magistrat.
Civis civitatem indemnem quomodo præstet. 2, 5, 24, 2
Civitas quomodo dividatur, & quo effectu. 2, 9, 10
Civitas bello victa an desinat civitas esse. 3, 8, 2
Civitatis res belli jure acquiruntur. 3, 8, 4, 1, 2
Civitas injusta non desinit civitas esse, 3, 3, 2, 1, 2
Civitas injusta a piratarum cœtu quid distet. 3, 3, 2, 1
Civitas quid. *prol.* p. 14. l. 1, 1, 14. & c. 3, 7. l. 2, 5, 23. dividi in plures civitates potest. *vide* Dividere. semel divisa facit, ne idem sit populus, etiam cum restituatur. 3, 9, 9, eadem etsi non iidem homines aut ejusdem dignitatis. 2, 9, 3. & c. 21, 8. etsi modo regio, modo popnlari imperio regatur. 2, 9, 8. & c. 16, 15. interire quo casu possit, &

& magna familia fieri. 3, 8, 2. interit corporis interitu aut ſpeciei. 2, 9, 3. item cum ſit alterius ditionis. 1, 3, 7. non interit ob injuſtitiam communiter admiſſam. 3, 3, 2. ſubjectum eſt ſummæ poteſtatis. 1, 3, 7. vitioſa, quamdiu maneat civitas. 3, 3, 2
Civitatis corpus quale & quid propterea producat. 2, 5, 3 finis *prol. p.* 10. forma alia conſociatio juris & imperii quam ſpectat Juriſconſ. alia relatio partium inter ſe earum quæ regunt & reguntur quam ſpectat Politicus. 2, 9, 3, & c. 21, 8. jus non amittitur ipſo facto, ſed decreto aliquo aut judicio. 2, 21, 4, ſpiritus & vita quid. 2, 9, 3
Civitatis jus in cives. 2, 5, 24, 2
Civitates federatæ imperio diſtinctæ. 1, 3, 7 2
Civitates immortales quo ſenſu. 2, 9, 3, 1, 2
Civitates deſciſcentes recipere contra amicitiam eſt. 3, 20, 41, 2
Civitatis jus in magiſtratus quale. 2, 17, 3
Clam ne quid geratur in bello, ad jus nil pertinet. 3, 3, 11
Claſſis quid. 2, 16, 3
Clarigatio, 3, 3, 7, 1
Clauſula, *ut cetera tamen rata maneant.* 3, 20, 35
Clauſula, *ſi populus velit*, quid operetur. 3, 22, 12
Clemens Alexandrinus pro pœnis & militia. 1, 2, 10, 1
Clementia in bello, 3, 11, 7, 1, 5
Clementia liberum arbitrium quando habeat puniendi vel non puniendi 2, 20, 23. locum quotiens habere debet. 2, 20, 22. vim legis non niſi in probabilibus cauſis imminuere debet. 2, 20, 24. *vide* Dilectio. apta per ſe frangendis & conciliandis animis. 3, 12, 8
Clementis conſtitutiones quando ſcriptæ. 1, 2, 9. *Not.*
Clerici bello arcentur, & quatenus. 1, 5, 4
Clericis interdicta eſt militia. 1, 2, 10, 4
a Clericis vitæ eximia puritas & major quam ab aliis requiſita. 1, 2, 9
Clero olim excluſi qui poſt baptiſmum militaſſent, aut magiſtratum geſſiſſent 1, 2, 10, 10
Cloëliæ factum defenditur. 3, 11, 18. quomodo. 3, 20, 54
Coacti non ſemper excuſantur, 2, 26, 3. ad bellum ſunt inter infortunatos *vide* Infortunati. itaque non juſte occiduntur, quantum ad juſtitiam internam. 3, 11, 3
Coëmtio an licita. 2, 2, 24. *vide* Monopolium.
Cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt, niſi cogantur, ſuſpecti eſſe non debent. 2, 20, 49
Cogendus ad religionem Chriſtianam nemo. 2, 20, 49, 1
Cogens & coactum requirit diſtinctas perſonas. 2, 14, 2
Cogere alium ad id, quod ei non licet, non eſt conceſſum. 3, 1, 21. nec quiſquam ita ſe cogi patiatur. 2, 26, 3. parem poteſt tantum ex I. N. 2, 14, 6. non poteſt niſi ad id quod debet jure ſtricto. 2, 25, 3. ſuperioris num ſemper ſit? 1, 3, 17
Cogere pugnat cum ſtatu inferioris. 1, 3, 17, 1. & lib. 2, 14, 6, 2
Cogitationis pœnam nemo ſubit, quomodo intelligendum. 2. 2, 18. & lib. 2, 20, 29. voces latum & ſtrictum ſignificatum habere poſſunt. 2, 16, 9
Cognatica ſucceſſio linealis: & ejus fundamentum. 2, 7, 22, 1
Collegio deſtructo an res maneant eorum, qui aliis ſuperſunt. 2, 9, 4
Colloquium poſtulans ad quid obligetur. 3, 24, 3
Colloquio durante res ſuas promovere licet. *ibid.*
Colloquii uſus ad vitandum bellum. 2, 23, 7
Colloquium qui petit, tacite pollicetur collocutoribus innoxium id fore. 3, 24, 3. præmittendum antequam in bellum erumpatur. 2, 23, 7. qui colloquuntur ſibi invicem judicandi libertatem debent I. N. 3, 1, 11
Collybium quid. 1, 12, 3
Coloniæ naturaliter non ſubſunt civitati matrici. 2, 9, 10
Comam alere naturaliter turpe quo ſenſu dicatur a Paulo. 2, 12, 26
Comites legatorum an ſint inviolabiles. 2, 18, 8
Comitia ordinum non ubique demonſtrant regem eſſe abſolutum. 1, 3, 10
Commeandi jus qualem interpretationem recipiat. 3, 21, 14
Commeandi ſecuritas etiam extra territorium dantis porrigitur. 3, 21, 22
Commeandi jus. 3, 21, 14
Commeatus an ad bona extendatur. 3, 21, 18
Commeatus morte dantis an exſtinguatur. 3, 21, 20

in Commeatu comites qui. 3, 21, 19
Comminatio nemini jus dat. 2, 13, 3, 4
Commissiones. *vide* dimicationes.
Commercia impedire nemini jus est. 2, 2, 13. solent in federibus stabiliri, & quare 2, 15, 5. an prohiberi juste possint ab iis, qui bellum inter se gerunt, ita ut neutrius partis subditis uti iis liceat, aut etiam aliorum subditis in hanc vel illam partem. 3, 15. *p. Not.* 3
Commercia belli. 3, 21, 1
Commerciorum libertas. 2, 2, 13, 5
Commodatio quid. 2, 12, 2. gratuita natura sua. 2, 12, 20. an injustum, si pro eo merces exigatur. 2, 12, 11 & 2, 12, 20
Commodatarius ad quid teneatur. 2, 12, 13, 1
Commodatarius rem commodatam resarcire tenetur, si perierit, & quare. 2, 12, 13
Commodator quando intra prædictum tempus rem repetere possit. 2, 16, 17, 1
Commodo Imperatore vix quisquam sceleratior. 1, 4, 5
Commodum ut sequatur eum, quem incommodum, quomodo accipiendum. 2, 6, 16
Communio an durare possit. 2, 2, 2, 1
Communio quibus ex causis cessaverit 2, 2, 2, 1
Communio quomodo introducta, quæque jura dederit. 1, 2, 1, & lib. 2, 2, 2. duplex est, vel ex simplicitate, vel ex charitate. 2, 2, 2
Communia distinguuntur a publicis populi. 2, 3, 9 In divisione civitatis qualia maneant. 2, 9, 10. judicantur non tantum attributrice justitia. 1, 1, 8. præferenda privatis etiam ex lege dilectionis, & ejus ordine. 1, 2, 8
Communibus durante communione bonorum non minus huic quam alteri licebat uti, servata quadam æqualitate. 2, 10, 1
Comparatio finium bonorum malorumque quas normas habeat. 2, 24, 5
Compensari non potest id, quod bello causam dedit, aut jure gentium factum est. 3, 19, 19, 1
Compensatio debetur subditis, quorum bona pace alienata sunt. 3, 20, 7, 2
Compensatio quid. 2, 7, 2. & 3, 19, 18. inter personas easdem fieri debet. 3, 19, 19. promissi jurati cum eo, quod ante juris erat controversi an valeat, si promissio facta est, post motam controversiam. 2, 13, 20
Compensatione non est lædendum jus tertii. 3, 19, 19, 3
Compensatur cum promisso res injuste detenta. 3, 19, 15
Compensatur cum promisso debitum *ibid.*
Compensatur cum promisso damnum datum, & pœna. 3, 19, 19, 2
Compromissarius arbiter. *vide* Arbiter: qui concedit aliquid, concedit etiam ea, quæ necessario sequuntur. 3, 21, 7
Compromissi usus ad bellum vitandum 2, 23, 8
Concessio immunitatis a vectigalibus & tributis quomodo intelligenda. 2, 16, 27, 1
Concessum an morte concessoris intereat. 3, 21, 20
iu Conciliis Christianis unde alii aliis præcesserint. 2, 5, 21
Concubinatus quidam species matrimonii naturalis. 2, 5, 15, 1
Concubinatus an omnis vitiosus lege n. aut g. aut civ. 2, 5, 15. non est prohibitus nisi l. euangelica. 1, 2, 6
Concubitus cum bestiis quomodo etiam in ipsis bestiis puniuntnr. 2, 25. 11. incesti morte puniendi ex lege veteri Noæ data. 1, 2, 5. innuptos L. N. repugnare non satis constat. 2, 20. 42. serviles nec lege nec certa custodia erant constricti. 3, 7, 5.
Concupiscere in decalogo quid. 2, 20, 39 3
Condicere. 3, 3, 7, 1
Condictiones. 2, 1, 2
Conditio non impleta liberat fidem. 3, 19, 14, 1
Conditio casualis 3, 20, 29. impleri differte debet. 2, 15, 17 oblatio conditionis quomodo a promissione differat. 2, 16 32. proponi debet a potentiore. 2, 20, 26
Conditiones contra eum, qui elocutus est, potius interpretandæ. 3, 20, 26
Conditio, si res maneant eodem loco, quando tacite insit. 2, 16, 25, 2
Conditionem deferentis an accipientis verba plus valeant. 2, 16, 32
Confiscatio bonorum patrimonialium liberis incommoda quidem, sed proprie pœna non est. 2, 21, 9
Confiscatione singuli sua bona amittunt. 2, 21. 7
Conjecturæ ad interpretationes. 2, 16, 20, 1
Conjecturæ extendentes. *ibid.* 2
Conjecturæ restringentes. 2, 16, 22
Conjecturæ extendentes non temere admittendæ, cum obligant, 2, 16, 28. favorabiles, quæ pro certitudine impe-

& magna familia fieri. 3, 8, 2. interit corporis interitu aut ſpeciei. 2, 9, 3. item cum ſit alterius ditionis. 1, 3, 7. non interit ob injuſtitiam communiter admiſſam. 3, 3, 2. ſubjectum eſt ſummæ poteſtatis. 1, 3, 7. vitioſa, quamdiu maneat civitas. 3, 3, 2

Civitatis corpus quale & quid propterea producat. 2, 5, 3 finis *prol. p.* 10. forma alia conſociatio juris & imperii quam ſpectat Juriſconſ. alia relatio partium inter ſe earum quæ regunt & reguntur quam ſpectat Politicus. 2, 9, 3, & c. 21, 8. jus non amittitur ipſo facto, ſed decreto aliquo aut judicio. 2, 21, 4, ſpiritus & vita quid. 2, 9, 3

Civitatis jus in cives. 2, 5, 24, 2

Civitates federatæ imperio diſtinctæ. 1, 3, 7 2

Civitates immortales quo ſenſu. 2, 9, 3, 1, 2

Civitates deſciſcentes recipere contra amicitiam eſt. 3, 20, 41, 2

Civitatis jus in magiſtratus quale. 2, 17, 3

Clam ne quid geratur in bello, ad jus nil pertinet. 3, 3, 11

Claſſis quid. 2, 16, 3

Clarigatio, 3, 3, 7, 1

Clauſula, *ut cætera tamen rata maneant.* 3, 20, 35

Clauſula, *ſi populus velit*, quid operetur. 3, 22, 12

Clemens Alexandrinus pro pœnis & militia. 1, 2, 10, 1

Clementia in bello. 3, 11, 7, 1, 5

Clementia liberum arbitrium quando habeat puniendi vel non puniendi 2, 20, 23. locum quotiens habere debet. 2, 20, 22. vim legis non niſi in probabilibus cauſis imminuere debet. 2, 20, 24. *vide* Dilectio. apta per ſe frangendis & conciliandis animis. 3, 12, 8

Clementis conſtitutiones quando ſcriptæ. 1, 2, 9. *Not.*

Clerici bello arcentur, & quatenus. 1, 5, 4

Clericis interdicta eſt militia. 1, 2, 10, 4

a Clericis vitæ eximia puritas & major quam ab aliis requiſita. 1, 2, 9

Clero olim excluſi qui poſt baptiſmum militaſſent, aut magiſtratum geſſiſſent 1, 2, 10, 10

Clœliæ factum defenditur. 3, 11, 18. quomodo. 3, 20, 54

Coacti non ſemper excuſantur, 2, 26, 3. ad bellum ſunt inter infortunatos *vide* Infortunati. itaque non juſte occiduntur, quantum ad juſtitiam internam. 3, 11, 3

Coëmtio an licita. 2, 2, 24. *vide* Monopolium.

Cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt, niſi cogantur, ſuſpecti eſſe non debent. 2, 20, 49

Cogendus ad religionem Chriſtianam nemo. 2, 20, 49, 1

Cogens & coactum requirit diſtinctas perſonas. 2, 14, 2

Cogere alium ad id, quod ei non licet, non eſt conceſſum. 3, 1, 21. nec quiſquam ita ſe cogi patiatur. 2, 26, 3. parem poteſt tantum ex I. N. 2, 14, 6. non poteſt niſi ad id quod debet jure ſtricto. 2, 25, 3. ſuperioris num ſemper ſit? 1, 3, 17

Cogere pugnat cum ſtatu inferioris. 1, 3, 17, 1. & lib. 2, 14, 6, 2

Cogitationis pœnam nemo ſubit, quomodo intelligendum. 2. 2, 18. & lib. 2, 20, 29. voces latum & ſtrictum ſignificatum habere poſſunt. 2, 16, 9

Cognatica ſucceſſio linealis: & ejus fundamentum. 2, 7, 22, 1

Collegio deſtructo an res maneant eorum, qui aliis ſuperſunt. 2, 9, 4

Colloquium poſtulans ad quid obligetur. 3, 24, 3

Colloquio durante res ſuas promovere licet. *ibid.*

Colloquii uſus ad vitandum bellum. 2, 23, 7

Colloquium qui petit, tacite pollicetur collocutoribus innoxium id fore. 3, 24, 3. præmittendum antequam in bellum erumpatur. 2, 23, 7. qui colloquuntur ſibi invicem judicandi libertatem debent I. N. 3, 1, 11

Collybium quid. 1, 12, 3

Coloniæ naturaliter non ſubſunt civitati matrici. 2, 9, 10

Comam alere naturaliter turpe quo ſenſu dicatur a Paulo. 2, 12, 26

Comites legatorum an ſint inviolabiles. 2, 18, 8

Comitia ordinum non ubique demonſtrant regem eſſe abſolutum. 1, 3, 10

Commeandi jus qualem interpretationem recipiat. 3, 21, 14

Commeandi ſecuritas etiam extra territorium dantis porrigitur. 3, 21, 22

Commeandi jus. 3, 21, 14

Commeatus an ad bona extendatur. 3, 21, 18

Commeatus morte dantis an exſtinguatur. 3, 21, 20

in Commeatu comites qui. 3, 21, 19
Comminatio nemini jus dat. 2, 13, 3, 4
Commissiones. *vide* dimicationes.
Commercia impedire nemini jus est. 2, 2, 13. solent in federibus stabiliri, & quare 2, 15, 5. an prohiberi juste possint ab iis, qui bellum inter se gerunt, ita ut neutrius partis subditis uti iis liceat, aut etiam aliorum subditis in hanc vel illam partem. 3, 15. *p. Not.* 3
Commercia belli. 3, 21, 1
Commerciorum libertas. 2, 2, 13, 5
Commodatio quid. 2, 12, 2. gratuita natura sua. 2, 12, 20. an injustum, si pro eo merces exigatur. 2, 12, 11 & 2, 12, 20
Commodatarius ad quid teneatur. 2, 12, 13, 1
Commodatarius rem commodatam resarcire tenetur, si perierit, & quare. 2, 12, 13
Commodator quando intra prædictum tempus rem repetere possit. 2, 16, 17, 1
Commodo Imperatore vix quisquam sceleratior. 1, 4, 5
Commodum ut sequatur eum, quem incommodum, quomodo accipiendum. 2, 6, 16
Communio an durare possit. 2, 2, 2, 1
Communio quibus ex causis cessaverit 2, 2, 2, 1
Communio quomodo introducta, quæque jura dederit. 1, 2, 1, & lib. 2, 2, 2. duplex est, vel ex simplicitate, vel ex charitate. 2, 2, 2
Communia distinguuntur a publicis populi. 2, 3, 9 In divisione civitatis qualia maneant. 2, 9, 10. judicantur non tantum attributrice justitia. 1, 1, 8. præferenda privatis etiam ex lege dilectionis, & ejus ordine. 1, 2, 8
Communibus durante communione bonorum non minus huic quam alteri licebat uti, servata quadam æqualitate. 2, 10, 1
Comparatio finium bonorum malorumque quas normas habeat. 2, 24, 5
Compensari non potest id, quod bello causam dedit, aut jure gentium factum est. 3, 19, 19, 1
Compensatio debetur subditis, quorum bona pace alienata sunt. 3, 20, 7, 2
Compensatio quid. 2, 7, 2. & 3, 19, 18. inter personas easdem fieri debet. 3, 19, 19. promissi jurati cum eo, quod ante juris erat controversi an valeat, si promissio facta est, post motam controversiam. 2, 13, 20
Compensatione non est lædendum jus tertii. 3, 19, 19, 3
Compensatur cum promisso res injuste detenta. 3, 19, 15
Compensatur cum promisso debitum *ibid.*
Compensatur cum promisso damnum datum, & pœna. 3, 19, 19, 2
Compromissarius arbiter. *vide* Arbiter : qui concedit aliquid, concedit etiam ea, quæ necessario sequuntur. 3, 21, 7
Compromissi usus ad bellum vitandum 2, 23, 8
Concessio immunitatis a vectigalibus & tributis quomodo intelligenda. 2, 16, 27, 1
Concessum an morte concessoris intereat. 3, 21, 20
iu Conciliis Christianis unde alii aliis præcesserint. 2, 5, 21
Concubinatus quidam species matrimonii naturalis. 2, 5, 15, 1
Concubinatus an omnis vitiosus lege n. aut g. aut civ. 2, 5, 15. non est prohibitus nisi *l.* euangelica. 1, 2, 6
Concubitus cum bestiis quomodo etiam in ipsis bestiis puniuntur. 2, 25. 11. incesti morte puniendi ex lege veteri Noæ data. 1, 2, 5. innuptos L. N. repugnare non satis constat. 2, 20. 42. serviles nec lege nec certa custodia erant constricti. 3, 7, 5.
Concupiscere in decalogo quid. 2, 20, 39 3
Condicere. 3, 3, 7, 1
Condictiones. 2, 1, 2
Conditio non impleta liberat fidem. 3, 19, 14, 1
Conditio casualis 3, 20, 29. impleri diserte debet. 2, 15, 17 oblatio conditionis quomodo a promissione differat. 2, 16 32. proponi debet a potentiore. 2, 20, 26
Conditiones contra eum, qui elocutus est, potius interpretandæ. 3, 20, 26
Conditio, si res maneant eodem loco, quando tacite insit. 2, 16, 25, 2
Conditionem deferentis an accipientis verba plus valeant. 2, 16, 32
Confiscatio bonorum patrimonialium liberis incommoda quidem, sed proprie pœna non est. 2, 21, 9
Confiscatione singuli sua bona amittunt. 2, 21. 7
Conjecturæ ad interpretationes. 2, 16, 20, 1
Conjecturæ extendentes. *ibid.* 2
Conjecturæ restringentes. 2, 16, 22
Conjecturæ extendentes non temere admittendæ, cum obligant, 2, 16, 28. favorabiles, quæ pro certitudine impe-

bere possunt. 1, 3, 11, 2
Curæ clericis interdictæ. 1, 2, 10, 10
Cyri & Arsicæ controversiæ. 2, 7, 28
Cyrus, 2, 4. 14. quo sensu juste ad certamen singulare provocavit Regem Assyriorum. 3, 20, 43

D.

DAmnatos inter se committere, ut de vita pugnent injustum. 2, 1, 15
Damnum quid, & unde dictum. 2, 17, 2, 1
Damnum contra honorem & famam datum. 2, 17, 22
Damnum faciendo quomodo detur. 2, 17, 6, 7
Damnum non faciendo quomodo detur. 2, 17, 8, 9
Damnum quando obliget. 2, 21, 1. obligat interdum eum, qui delicto non tenetur. *ibid.* qui id etiam non per se dedit. 2, 17, 6. nisi is, qui sub auctoritate aliquid facit, id alias sine auctoritate fuit facturus. 2, 17, 10. quod si imperio eum impulit, tenebitur in solidum. 2, 17, 11
Damni directe dati, & in consequentiam distinctio. 2, 21, 10, 1
Damni causa qui dicantur. 2, 17, 10
Damni dati consequentia quæ censeantur. 2, 17, 11
Damna in dubio pace remissa censentur. 3, 20, 15
Damnum datum ob causam turpem retineri potest. 2, 10, 12. datum ob rem honestam, sed alioqui debitam, an retineri possit. *ibid.* datum ei, qui nec Judæus est, nec Judæis federatus, dicunt non obligare Judæi. 2, 15, 5. datum induciarum tempore subditis, prius quam publicarentur, obligat contrahentes ad resarciendum. 3, 21, 5. datum etiam dividitur in quibusdam casibus. 2, 17, 21. datum in bello venit in æstimationem: ubi de acquisitionis justitia interna quæritur. 3, 13, 2. obligat interdum privatos, ad restitutionem, etiam ubi justum est bellum. 3, 18, 6. datum culpa obligat ad restitutionem I. N. *proleg. pag.* 5. & 2, 17, 1. datum paucis ob debitum universitatis obligat cæteros ad restituendum. *vide* Pœna. datum subditis à militibus ob stipendia non soluta regem obligat. 2, 17, 11
Date omni petenti, num sit præceptum universale. 1, 3, 3
David Adoniam cur regno privarit quod ei nativitatis jure debebatur. 2, 3, 25. bellum gerit contra Ammonitas. 1, 2, 2
David quomodo & quatenus Sauli restitit. 1, 4, 7, 4, 6
David res acquirit jure belli. 3, 6, 7, 1
David a juramento illicito implendo abstinet. 2, 13, 6
Davidis delictum, quo jure Deus in populo puniverit. 2, 21, 17
Debendi vox diversas habet significationes. 2, 7, 3. & 4, 1
Deberi pœna quo sensu dicatur. 2, 20, 2. servo num possit à Domino. 3, 14, 6
Debitum non ex justitia causam justam bello non dat. 2, 22, 16, 1
Debita an remissa pace præsumantur. 3, 20, 16
Debita omnia nascuntur ex charitate. *vide* Dilectio. vel ex honestate, id est, cum res nonnisi inhoneste potest omitti. 2, 7, 4. & 3, 3, 6. vel ex justitia. *ibid.*
Debito universitatis an singuli obligentur, & quatenus. 2, 5, 17
Debitorem carceri eximens creditori tenetur. 3, 1, 5, 3
Debitum alienum naturaliter neminem obligat. *v.* Heres &c. 3, 2, 1, charitatis & quæ ei sunt similia a superiore possunt exigi proprio quodam jure. 2, 25, 3 *adde* dilectio.
Debitum civitatis subditos I. N. non obligat. 3, 2, 5. si universitas habet bona. 3, 2, 1. obligat a I. G. 3, 2, 2. & 3, 2, 5. etiam singulos. 2, 2, 3. quantum ad bona & jura, raro ad vitam. 3, 2, 6. ita, ut ista capientium fiant, etiam justitia interna. 3, 13, 1. peccante tamen contra charitatem, qui id agit cum a primario debitore debitum facile possit consequi. 3, 13, 4. tenentur porro singulis iterum, qui culpa sua ejusmodi debito causam dedere. 3, 2, 7. non desinunt hæc debita, cum alia reip. forma introducitur. 2, 9, 8. constantiæ. *vide* Constantiæ debitum.
Debitum defuncti cur ad heredem transeat, non pœna. 2, 21, 29. non transit, si quod ex officio pietatis gratiæ aut fidei debent. 2, 12, 17
Debita personalia obligant bona ejus. 2, 14, 10. regis, qualia ad successorem non pertineant. 3, 14, 12
Debitum justitiæ oritur vel ex lege. 2, 1, 2. & 2, 17, 1. vel ex maleficio. *ibid.* quod vocatur debitum pœnæ. 3, 13, 1. vel ex pactione. 2, 17, 1. omnia hæc de-

debita jus dant naturaliter in eum, qui debet. 2, 20, 2. quod & bello licet persequi, ubi id aliter consequi non possumus. 2, 1, 2. sed ut necesse sit bellum prius indici. 3, 3, 6. & obligant naturaliter, etiam cum à judice secus sit pronunciatum. 3, 2, 5. aut debitor in pœnam creditoris sit liberatus. 2, 14, 6. debita sua legatus ut solvat, per ejus loci judicem, in quo est, adigi non potest, ut ideo alia ratione cum eo sit agendum, & quali. 2, 18, 9. remissa censentur cum redditur chirographum. 2, 4, 4. universitatis *vel* civitatis pro debito corpus an possit obligari. 3, 2, 3

Decalogi prima quatuor præcepta continent omnia veræ religionis membra. 2, 20, 45

Decemvirorum Romæ juramentum de re illicita. 2, 13, 6

Decent non ea omnia, quæ licent. 3, 4, 2

Decima de præda consecrata. 3, 6, 1, 1

Decreta sua Deus non mutat. 2, 13, 3. *vide* Deus

Dedere & donare non sunt ejusdem modi, contra quam putavit Cicero. 2, 21, 4. innocentem quid sit, & quo jure sint concessa. *ibid.* an & is cogatur, ad quem post facinus commissum fugit. *ibid.* ob famem aliasve similes necessitates excusabile. 2, 6, 5. jure nat. urbes subdito non licet sine publico consilio. 3, 1, 21

Deditus nec receptus an civis maneat. 2, 21, 4, 7

Dediti sine conditione an occidi possint. 3, 4, 12

Deditio conditionata, & ejus effectus. 2, 15, 7, 2

Deditio dat sponte, quod vis ereptura esset. 3, 8, 4. quamdiu admittebatur a Romanis. 3, 11, 13. repudiare potest jure belli quo sensu. 3, 4, 11. non repudianda. 3, 11, 14. sequitur cognitionem causæ, quæ semper & necessario debet antecedere. 2, 21, 4. j. nat. ad quid obliget eum, cui fit ex justitia interna. 3, 20, 51. spontanea tollit jus postliminii. 3, 9, 8. induciarum tempore non valet. 3, 21, 8

Dediti quando possint interfici. 3, 11, 16, 1

Dediti recipiendi. 3, 11, 14

Deditis pure quid faciendum sit, statuendum a rege, aut a populo. 3, 22, 11

Deditorum oppida incendi possunt jure belli. 3, 5, 1

Deditio pura. 3, 20, 49, 1. & 2, 5, 3

Deditio antequam murum aries percusserit. 3, 11, 14, 2

Defectio subditorum efficit, ut in magistratu potentia puniendi eos non possit præsumi. 3, 20, 30. *vide* Rebelles. ad hostem invalida tempore induciarum. 3, 21, 8. spontanea ob tempora difficilia quomodo excusetur. 3, 11, 4. *adde* dedere.

Defendere innocentem an teneamur, & quando. 2, 25, 3, 1. & cap. 4, 8, 2

Defendens se non opus habet denuntiatione jure naturæ. 3, 3, 6

Defensio an jus det in tertium, qui non invadit, 2, 1, 4

Defensio rerum an jus det occidendi. 2, 1, 12

Defensio licita in aggressoris adjutores. 3, 1, 3. & l. 3, 1, 5, 3

Defensio ut necessaria habeatur, necesse est, ut aliter vitæ periculum nequeat evitare. 2, 1, 3. & 2, 1, 5. & certo constet de potentia & animo alterius. 2, 22, 5. & tunc licita etiam cum periculo innocentis. 2, 1, 4. & 3, 1, 2

Defensio pro ultione sæpe ponitur a Christianis. 1, 2, 8. aliorum qui bellum sunt promeriti injusta. 2, 1, 18. non est necessaria, cum non nisi morte invasoris possit fieri. 2, 25, 7. subditorum etiam in bello injusto aliquo casu justa esse potest, 2, 26, 5. *adde* pœna. Sui in bello favorabilior, quam illatio belli. 2, 16, 10. indictione an indigeat. *vide* Bellum defensivum. a quibusdam Christianis habita pro illicita. 1, 3, 3. licita, ut sit & justa I. N. necessariam esse oportet. 2, 22, 5. id quod esse definit, simul atque judex potest adiri. 2, 1, 16. in vera defensione homo non occiditur. 2, 1, 4

Defensio sui aliquo casu licita etiam cum vitæ periculum aliter evitari non potest. 2, 1, 12. cum interfectione an licita sit jure divino. 2, 1, 10. contra armatum aggressorem licita. 1, 3, 2. & furiosum aut insanum. 2, 1, 3. non vero contra magistratum in causa religionis. 1, 4, 7

Defensionis actus pacem non rumpit. 3, 20, 36. & 38

Defensio in bellis publicis quæ, & qualis. 2, 1, 16. in his, qui bello causam dederunt, non licita. 2, 1, 18

Deflorator virginis ad quid teneatur,

tur. 2, 17, 15
Defunctis gratia redditur in liberis. 2, 7, 9, 2
Dejectus dicitur, qui vetitus est accedere. 2, 16, 12, 1
Dejicere quid interdum significet. 2, 16, 12. & 2, 16, 20
Delatio, oblatio conditionis ante acceptationem non obligat. 2, 16, 32
Deliberati & indeliberati actus distinctio. 3, 11, 4, 2, 3
super Deliberationibus politicis regulæ. 2, 24, 5
Deliberationum fines, & media inter se comparanda, & quomodo. *ibid.*
Delicta quomodo contractibus comparentur. 2, 20, 2, 2, 3
Delicta gignunt jus in rem. 2, 5, 1. & jus dant ad pœnam. 2, 20, 2. omnia an necessario & ex I. N. punienda. 2, 20, 4. & 2, 20, 21. puniuntur non ea tantum, quæ directe alios lædunt, sed & quæ per consequentiam. 2, 20, 44. aliena I. N. non obligant ad pœnam. 2, 21. 12. possunt tamen liberis delinquentium honores & idgenus alia juste denegari. 2, 21, 11. & 2, 21. 16. per ignorantiam commissa facile remittenda, quamvis culpa non omnino careant. 2, 20. 26. & 2, 20, 47. ignorata eo tempore, cum pax iniretur, an post contra pactum excusabiliter puniri queant. 3, 20, 17. inchoata contra pietatem an puniri debeant. 2, 20, 39. contra vitam hominis an extra judicium severe debeant puniri. *ibid.* per infirmitatem difficulter superabilem commissa non difficulter remittenda. 2, 20, 26. quæ lædunt personam Principis facile condonanda. 2, 24, 3. contra societatem humanam a cujusque civitatis rectore puniri juste queunt. 2, 21, 3. delicta majorum posteros luere creditum non nisi de graviffimis criminibus. 2, 13, 1. a multis commissa, etsi digna quæ morte puniantur, morte tamen non puniri æquum est. 3, 11, 17. Regis populum vere subditum non obligant ad pœnam. 2, 21, 17. populum luisse, quando legitur, an ex eo concludi possit datam in regem potestatem. *ibid.* subditorum obligant civitatem aut regem, si sciverunt nec puniverunt, cum & possent & deberent. 2, 21, 2. unde hæc culpa præsumatur. 3, 20, 30
Delinquentes naturaliter se faciunt subjectos omnibus hominibus. 2, 20, 3. & in eo statu sunt, ut puniri possint. 2, 20, 22. etiam a quovis, qui eis non est subditus. 1, 3, 21. absolvendi sunt in dubio. 2, 23, 5. resistendi jus non habent publicis ministris capere eos volentibus, metu ne plus æquo puniantur. 2, 1, 18
Delinquentes privatim in aliam civitatem rectoremve ejus, is apud quem agit, dedere tenetur, aut punire. 2, 21, 4. aut, si utrumque nolit, eum amovere. 2, 21, 5. nemo gratis delinquit, sive malus est. 2, 20, 29. consuetudo delinquendi quomodo spectetur in judicio. 2, 20, 35. reliqua *vide* in voce *Peccata.*
Delphi orbis umbilicus. 2, 22, 13
pro Deplorato nemo temere habendus. 2, 20, 7
Denuntiatio honesta etiam ubi non necessaria. 3, 3, 6, 3
Denuntiatio in quibus bellis necessaria. 3, 3, 6, 2
Denuntiatio pura & conditionata. 3, 3, 7, 1
Denuntiatio ad proximum præsidium. 3, 3, 7, 2
Denuntiatio cur requiratur. 3, 3, 11
Denuntiatione an opus, ubi legati violati sunt. 3, 3, 14
Depositarius ad quid teneatur. 2, 12, 13, 1
Depositarius rem si perierit non restituit, & quare. 2, 12, 13
Depositum prædoni reddendum, si dominus non appareat. 2, 13, 15, 2
Depositum est species mandati. 2, 12, 2. depositario interdum juste non redditur, si is non sit dominus. 2, 16, 26. interdum etiam cum sit dominus. *ibid.* res furto aut vi alicui ablata & tertio deposita, cui restituenda, si dominus appareat. 2, 10, 1. si non. *vide* text.
Depositio mercedem stipulari an injustum. 2, 12, 11
Deposita bona post publicationem fisco non priori domino reddenda, & quare. 2, 10, 1, 4
Depositam apud se rem suam nemo reddere tenetur. *ibid.*
Derelictione regna amittuntur. 2, 4, 11
Derelictum quid censetur, spe recuperandi amissa. 2, 4, 5, 1
Derelictum redit in statum suum naturalem. 2, 3, 19. ad derelicti præsumtionem sufficit tempus excedens hominis memoriam. 2, 4, 7. ad derelicti reg-

regni vel imperii præſumtionem non requiritur l. civ. definitum tempus. 2, 4, 12
pro Derelicto habere non cenſetur is qui rem tractat negligentius. 1, 4, 9. ne pro derelicto res habeatur quid agendum, cum ob vim majorem deſeritur. *vide* Arbiter. an pro derelictis cenſenda, quæ induciarum tempore ſunt incuſtodita. 3, 21 8
Deſertores jus legationis non habent. 2, 18, 2, 2
Deſperatio hoſti eripitur, rebus ſervatis. 3, 12, 8, 1
Deſpoliatio quid. 3, 6, 14, 7
Deum negare, & negare eum rerum humanarum curam agere, moraliter idem valent. 2, 20, 46
Deus promittendo obligatur. 2, 11, 4, 1
Deus in juramento teſtis & ultor. 2, 13, 10
Deus probavit jus prædæ. 3, 6, 1, 2
Deus nocentibus parcit innocentum cauſa. 3, 1, 4, 3
Deus quo jure efficiat, ut peccata poſteris noceant. 2, 21, 14, 1, 3
Deus quo ſenſu dicatur mutare conſilium, & pœnitentia duci. 2, 13, 3, 4. quando dicatur improprie nos fallere. *ibid.*
Deus populo cladem immittit ob Regum facta. 2, 21, 17
Deus αὐτοφυὴς quo ſenſu. 2, 20, 4. 2
Deus propter ſe omnia feciſſe quo ſenſu dicatur. *ibid.*
Deus an non poſſit agere, niſi ob finem. 2, 20, 4, 2
Deus cognoſci ex natura quomodo poſſit. 2, 20, 45. coli nimium non poteſt. *proleg. pag.* 15. dominium pleniſſimum habet, ut in res noſtras, ita & in vitam. 2, 20, 40. & 2, 21, 14. majuſque illud eſt, quam hominum in beſtias. 3, 4, 9. igitur, quæ ex eo jure agit, nobis in exemplum non trahenda. 3, 1, 4. efficere quædam non poſſe, quo ſenſu dictus. 1, 1, 10
de Deo notiones quædam minus evidentes. 2, 20, 47. perperam ſentientibus, an juſte bellum inferatur ex hac ſola cauſa. 2, 22, 9. quæ ſunt contra mandatum divinum in iis non eſt magiſtratui parendum. 2, 20, 3
Dei jus in homines. 3, 1, 4, 3
Dei lenitas in novo federe. 2, 20, 11, 1
Dei factum circa liberos peccantium cur hominibus non imitandum. 2, 21, 14, 1, 3
Deo mendacium non convenit. 3, 1, 15, 1
Deo magis quam hominibus obediendum agnoſcunt & Philoſophi. 1, 4, 1, 3. & 2, 26, 3, 1
Dextræ datio in quibuſdam locis vicem tenet jurisjurandi & quare. 2, 13, 22
Diagoras Melius quare ſit punitus. 2, 20, 46
Dicere mihi non neceſſe eſt id omne, quod alteri eſt utile audire. 2, 12, 9
Dictatoria poteſtas imperiumque an mutaverit remp. quotiens eſt introductum. 1, 3, 8
Dictatoris poteſtas aliquando ſumma. 1, 3, 11, 1
ad eum Diem, excluſive, an incluſive intelligendum. 3, 21, 4
Dierum vox in federibus quomodo intelligenda. 2, 16, 5
Dignitas regis læditur in legato. 2, 18, 5
Diis aſcripta quæ juris ſunt gentium. 2, 19, 1, 2
Διαιτήματα. 1, 1, 9, 2
Διαιτικὴ quæ Ariſtoteli. 1, 3, 6, 2
Dilectionis lex diſtinguitur a lege evangelica. 2, 1, 10. ad jus n. pertinet. 2, 1, 9. proprie tamen jus non dat ei, cui hinc aliquid debetur. 2, 12, 17. & 2, 17, 9. itaque nec debitum hujuſmodi armis exigere licet. 2, 22, 16. poteſt tamen a ſubditis magiſtratus depoſcere proprio quodam jure. *vide* Debitum. An obliget omnes homines æqualiter, 1, 2, 8. non obligat in gratiam nocentis. 2, 1, 16. præcipit multa, quæ non tantum laudabilia ſunt ſed etiam omitti ſine culpa nequeunt. 2, 1, 9. & 2, 25, 3. vetat multa, quæ ex jure ſtricto licita. 2, 1, 10. & 3, 13, 4. ut capere res ſubditorum pro debito magiſtratus. 3, 13, 4. res coëmere, quæ pluris vendantur etiam pretio haud iniquo pro tempore. 2, 12, 16. non indicare merces plures in via eſſe, quo tuas carius vendas. 2, 12, 9. perſequi rem ſuam cum cæde alterius. 3, 2, 6
Diligendorum gradus. 1, 2, 8, 10
Diligere proximum juxta ſe, quomodo intelligendum. 1, 3, 3. lex Chriſti de diligendis ſingulis, quam habeat exceptionem. 1, 2, 8. & 2, 15, 10
Dimicatio ſingularis quibus caſibus licita. 3, 1, 15
Dimicationes ſine fructu illicitæ. 3, 11, 19
Dimidium navium de integris intelligendum. 2, 16, 5

Direptio prædæ qualis. 3, 6, 18
Direptionis concedendæ aut negandæ rationes. 3, 6, 18, 2
Direptiones quæ vitandæ Christianis. 3, 12, 8, 4
Disciplina militaris Romana. 3, 18, 1, 2
Disciplina militaris an ea severitate custodiri possit, ut in itinere, in castris, & similibus, miles ne minimum quidem auferat. 3, 17, 2. servatur provisione rerum necessariarum & bene solutis stipendiis. *ibid.* disciplinæ militaris leges. 3, 17, 2
Dispensandi in lege pœnali causæ quæ. 2, 20, 25, 26
Dispensatio distinguitur ab æquitate. 2, 20, 27
Dissimulatio an licita. 3, 1, 7
Divisio rerum ad bellum vitandum. 2, 1, 2, 5. & 2, 8, 1
Divisio rerum prima causa efficiens proprietatis. 2, 2, 2. regni aut populi quibus modis fiat. 2, 9, 18. an per eam jus populi aut imperii amittatur. *ibid.* reliqua. *vide* Imperium.
Divitiæ supervacuæ nullum bonum in se continent. 2, 20, 5
Divortia olim licita, Christianis prohibita. 2, 5, 9, 2
Divortio amissam mulierem, qua conditione alius possit ducere. 2, 5, 9
Do ut des. 2, 12, 3. 1
Dogmata nova non sunt metuenda, si nil habeant, quod honestati & obedientiæ erga magistratum adversatur. 2, 20, 49
Dolo in bello licet uti, qui perfidia caret. 3, 5, 4. non uti generosum est, non etiam necessarium. 3, 1, 20. Christiani imprimis uti non debent, quantum fieri potest. *ibid.*
Dolore alieno satiari contra jus est naturale. 2, 20, 5
Dolus quotupliciter dividatur. 3, 1, 7. malus interdum dicitur, quod æquitati est contrarium. *ibid.*
Dolor non dat jus occidendi. 3, 11, 16, 5
Dolus bonus quis. 3, 1, 6, 3
Dolus an ex genere semper malorum. 3, 1, 6, 4
Dolus in bello an licitus, & quis. 3, 1, 6, 1, 2
Doli mali vox. 2, 10, 2, 2
Dolo contrahens ad quam restitutionem teneatur. 2, 17, 17
Dolo res hostium capere licet. 3, 6, 12, 2
Dolis abstinere generosum. 3, 1, 20, 1
Domanii fructus distinguendi a domanio. 2, 6, 12
Domanium. *vide* Patrimonium populi.
Dominatio paucorum ad regnum accedit. 3, 15, 8
Dominium externum. 3, 6, 2, 1
Dominium naturaliter & per alium acquiritur. 3, 6, 9, 1
Dominium furiosi unde. 2, 3, 6
Dominium infantis unde. *ibid.*
Dominium conditionatum. 2, 3, 16, 1
Dominium quid & quotuplex. 1, 1, 5. non amittitur ob alimentum præstitum ab eo, qui non est dominus. *vide* Alimentum nec jure naturali ob delictum per se. 2, 8, 20. nec ob possessionem amissam licet ex possessione incipiat. 2, 8, 3. dominium antevertere potest lex civilis quod jure naturali licitum est. 2, 2, 5. ut auferatur alicui sine probabili causa injuria est. 2, 7, 1. & 2, 14, 8. non aufertur per adjectam conditionem. 2, 3, 19. ex quibus causis alicui auferri possit. 3, 20, 9. jure naturali iis tantum datur, qui utuntur ratione 2, 3, 6. furiosis aut infantibus datur. *ibidem.* & 2, 5, 2. quando desinat. 2, 9, 1. per quid distinguatur ab imperio. 2, 3, 4. exceptionem habet necessitatis summæ. 1, 2, 6. *adde* necessitas. & utilitatis innoxiæ. *vide* Utilitas. fines & effectus suos semper habet, sive ex civ jure, sive gentium, seu naturali oriatur. 2, 10, . & 3, 20, 9. idem est cum proprietate. 2, 2, 1. quare introductum. 2, 10, 2. si introductum non esset, an quis alteri injuriam inferre potuisset in bonis. 1, 2, 1. non minuitur per adjectam conditionem. 2, 3, 19. natum unde primum sit, & quomodo processerit 2, 2, 2. non nascitur ex solo actu animi. *ibid.* nec ex aptitudine ad rem. 2, 17, 2. nec ex intellectus perfectione. 2, 22, 10. nec ex virtute sola mentis aut religiosa. *ibid.* produci potest ex sola leg. civili 2, 8, 5. & 2, 8, 21. & 2, 8, 1. sequitur jus possidendi ex jure gentium. 3, 20, 48. transferri etiam potest in aliquem nec dum occupata possessione. 2, 7, 5. & 2, 7, 25. ut totum vel ex parte tantum transferatur juris naturalis est. 2, 6, 1. an transferatur in eum qui rem alienam loco suæ sibi debitæ cepit. 2, 7, 2
Dominii actus primus & secundus. 2, 3, 6. vis 2, 9, 1. ex dominio nemo jus ha-

habet præter dominum. 2, 10, 11
Dominium captarum rerum in bello solenni non est sine omni conditione. 3, 9, 6. stare potest cum interna obligatione restituendi, si bellum fuerit injustum. 3, 10, 5. civile quid. 1, 3, 8, 6, & 6, 1. bello comparari potest. 1, 3, 8, 6. eminens quid. 1, 1, 6. & 1, 3, 6. comprehendit cives & res eorum. 1, 3, 6 & 3, 20, 7. imperii summa pars est. 1. 3, 6. in res subditorum civitati competit jure gentium. 3, 19, 7. ut ex eo alienare res eorum liceat illi & perdere. 3, 20, 7. & factum solum sufficiat ad rem transferendam. 3, 23, 10. utilitatis publicæ causa introductum est. 2, 21, 11. igitur non competit, nisi quatenus communiter expedit. 2, 14, 7. & 2, 14, 8. & 3, 20, 10. in regimine non dominico sed civili aut regio. 3, 19, 7. supereminenti dominio beneficia subditis liberaliter concessa possunt auferri. 2, 14, 13. falsum ipsis dici. 3, 1, 15. jus ipsis quæsitum auferri. 3, 14, 7. quæ autem singulis auferuntur sic, eorum compensatio fieri debet ex communi. 2, 14, 7. modi ejus. 3, 20, 7, 2. *adde* vocabulum *Pœna*. generale manere potest, etsi in partes sit distributum. 2, 3, 19
Dominium rerum, quæ pondere, mensura, & numero constant, quando transeat. 2, 10, 12
Dominium externum sine interno. 3, 7, 6, 1, 3
Dominia quomodo intereant sublato subjecto. 2, 9, 1. & 2, 1, 3. & 1, 4, 1
Dominica potestas quid. 1, 1, 5
Dominus rei præferendus ei, qui deposuit, & quare. 2, 10, 1, 4
Dominus, qui denunciavit, ne servo crederetur, tenetur de peculio aut in rem verso. 2, 10, 2, 2
Dominus, qui in culpa non est, naturaliter ad nihil tenetur. 2, 17, 21. legitimus quibus modis fiat. 3, 6, 18. *Not*. 2. qui cum possidente contrahit ut cum domino, dominium amittit. 2, 4, 4. etiam servo injuriam facere potest. 2, 5, 28
Domini vocabulum non admittebant humaniores ex priscis. 3, 14, 5
Domino cognito rem non reddere contra jus naturale est. 2, 16, 26. deficiente res redit in statum suum naturalem. 2, 3, 19. & 2, 9, 1
Dominum rei, quam possidet, ignorans, nemini tenetur. 2, 10, 11
Domini rerum, quæ de navi jactæ sunt, partem ab aliis repetunt. 2, 10, 9, 2
Domos incendere inhumanum. 3, 12, 2 2
Domuncula seu tuguriolum momentaneum in littore occupato ponere licet transeunti 2, 2, 15. Domus est pusilla resp. 3, 14, 3 de domo constituere jus est solius mariti. 2, 5, 8
Dona & per internuntios absentibus mitti possunt. 2, 6, 2. *Not*. 2. & 2. 11, 17
Donare quid significet. 2, 16, 5. in bello quibus liceat. 3, 22, 9. regna & urbes licet. 1, 3, 12. duci belli non licet, si jam sint quæsita, si vero necdum quæsita, licet. 3, 22, 9
Donare pro transigere. 2, 16, 5
Donatio an acceptari possit mortuo donatore. 2, 11, 17
Donatio accepta an vim habeat mortuo donatore, antequam resciviset acceptam 2, 11, 17. quæ causam expressam non habet, naturaliter non est irrita. 2, 11, 21. ejus qui jure civili non tenetur, interpretanda ex dicto. 2, 16, 11. inter odiosa refertur. 2, 16, 12 prodiga habet effectum juris. 2, 11, 9. regis jure mixto imperantis, in quantum procedat. 2, 14, 12. in donatione omnia verba donantis strictius accipienda. 2, 16, 12
Donationes a magistris militum factæ 3, 6, 17, 6
Δωροφόροι servi unde. 3, 14, 5, 3
Drúidum officium apud Gallos 2, 23, 8
in Dubio bello lex probabilem rationem habere censetur. 2, 14, 12. flumen occupasse populus censetur, 2, 8, 11. pacis leges quædam. 3, 20, 21. de sensu scripti alicujus quorsum respiciendum. 1, 2, 9. sequimur quod minimum est. 3, 20, 47. & quod tutissimum 2, 23, 5. & 2, 26, 4 successioni vicariæ locus esse censetur. 2, 7, 30. quæ plus valeant. 2, 16, 29. in dubiis judicium actu & experientia comparatur. 2, 23, 3
in Dubio bello pax præferenda. 2, 23, 6
Dubitatio unde in moralibus. 2, 23, 1
Dubitare quis potest contemplative, non active. 2, 26, 4, 1
Dubitans subditus an recte militet. 2, 26, 1, 4, 8
Dubitans de jure quid facere debeat. 2, 23, 3, 4
Dubitans quomodo ad judicandum dirigi possit. 2, 23, 2, 2. & 2, 23, 5, 1

Duellum. *vide* Dimicatio singularis.
Duellum seu certamen singulare unde natum. 2, 20, 8. nil detrahit juri, quod est alterius. 3, 20, 4, 4. finem bello an possit imponere. 3, 28, 43. non repudiandum, si parati sint certare, ubi alioqui totus populus gravissimis malis se implicaturus erat. 2, 23, 10. & 3, 20, 43. peccant autem certantes contra justitiam internam, uno casu excepto. 3, 20, 43
Dux proprie quis. 3, 22, 1
Dux milites quatenus obliget. 3, 22, 6
Dux de belli causis transigere non potest. 3, 22, 7. inducias dare potest. 3, 22, 8
Dux homines, imperia, agros jam acquisita concedere non potest. 3, 22, 9, 1, 2
Dux condonare potest nondum quæsita, etiam qui summus dux non est. *ibid.*
Ducis belli jus eximium in præda. 3, 6, 17, 3
Duces belli dispensatores prædæ apud Romanos. 3, 6, 15
Duces Romani quomodo se gesserint circa prædam. 3, 6, 16, 1, 2
Duces belli quidam de præda nihil decerpserunt. 3 6, 16, 1. & §. 17, 4
Duces belli quomodo obligentur ex bello injusto. 3, 10, 4
Duces belli duorum generum. 3, 22, 1. minores an obligare possint summum, & quatenus. 3, 8, 2. pacem inire an possint. *vide* Pax.
Ducum pacta quam recipiant interpretationem. 3, 22, 11
Duratio rei naturam non mutat. 1, 3, 11

E.

Ecclesia jus an habeat in infideles. 2, 22, 14, 1
Edictum. 3, 3, 7
Educatio liberorum quare a quibusdam ad jus naturale referatur. 2, 7, 4
qui Edunt carnem humanam, cum iis justum bellum est. *vide* Cibus.
Effectus ut non sequatur, satis est unicam deesse causarum. 2, 16, 20. universalis causa requirit universalem. 1, 1, 12
Egestatis evitandæ causa, quæ injuste fiunt, maxime sunt excusabilia. 2, 20, 29
Ἔκστασις quid apud Paulum Apostolum. 1, 3, 3, 6
Εἰρήνη quid. 2, 15, 5, 3
Eleazari factum. 3, 4, 18, 2
Electio non semper infert subditorum libertatem civilem. 1, 3, 10
Electorum regum est jus temporarium. 2, 16, 10. Electus Imperator per legiones quo imperavit jure. *vide* Rom. Imp.
Eleutherocilices. 1, 3, 12
Eligens indignum reipublicæ tenetur. 2, 17, 3
Emendatio peccantis quotuplex. 2, 20, 8
Emendi jus res ad vitam necessarias nemini negari potest. 2, 2, 19
Emens rem alienam restituere eam venditori non potest. 2, 10, 10
Ementi pignus a creditore tenetur qui oppignoravit, etiam si res sit aliena. 2, 10, 2, 2, *f.*
Emphyteusis sine scriptura a rege facta non valet. 2, 14, 5
Emtio venditio quid sit naturaliter. 2, 13, 3. metu expressa potest jure naturali rescindi. 2, 12, 10. sine certo pretio a rege facta non valet. 2, 10, 9. rei alienæ quatenus obliget emtorem b. f. *ibid.* In emtione venditione dominium etiam sine traditione transfertur. 2, 12, 15
Emtori rei alienæ quatenus obligetur dominus. 2, 10, 9
Emi pluris res potest in gratiam alterius. 20, 12, 14
Emtor rei captæ bello injusto an quid impendii deducat. 3, 16, 3
Ἐναντιοφάνεια. 2, 16, 4, 1
Ἐνχυρισμοί. 3, 2, 1, 2
Ἐντολαί. 1, 1, 9, 2
Epicurei cur ex bene moratis civitatibus ejecti. 2, 10, 46
Ἐπιείκεια. 2, 16, 26, 1
Ἐπιεικείας fontes & regulæ. *ibid.*
Ἐπιμαχία. 2, 15, 6, 2
Ἐπιορκεῖν. 2, 13, 13
Episcoporum consilia circa bella. 2, 13, 4, 2
Episcopus qua talis jus non habet regendi humano more. 2, 22, 14
Ἔποχαι. 2, 3, 10, 1
Equi & equæ quæ postliminio apud Romanos recepta. 3, 9, 4, 1
Equus Scythicus. 2, 5, 15. Equorum vectigal. 2, 2, 14
Erasmus Christianis arma interdicit. *præf.* p. 10
Errans hosti obligatur ex pacto. 3, 23, 4
Errantes in partem Christianæ religionis an puniendi. 2, 20, 50
Error an irritum actum faciat. 2, 11, 6, 1

Error quotiens liberet fide. 3, 23, 4. circa pretium resarciendus si postea de eo constet. 2, 12, 12
Essẽni non jurabant. 2, 13, 21, 4, 5
Essẽni gladiis armati incedunt. 1, 3, 3
Essenorum communio in bonis. 2, 2, 2
Euangelii præcepta an contineantur in jure naturali. 1, 2, 6, 1, 2
Εὐορκεῖν. 2, 13, 13
Exactiones odiosæ. 3, 2, 1
Ἐξαίρετον. 3, 6, 17, 3
Excellentia super alios quatenus a virtute & utilitate sejungitur, bonum est imaginabile. 2, 20, 29
Exceptionem habens jus habet ad pecuniam redactam ex bonis suis venditis. 2, 10, 2. f.
Excursus inutiles in bello, id est, ii, qui tantum virium ostentationem habent, injusti sunt. 3, 11, 19
Executionis ad modum quod pertinet, conditionem non facit. 3, 23, 15
Exercitoria actio unde. 2, 11, 12, 13
Exercitores an teneantur in solidum ex facto magistri. 2, 11, 13
Exercitus quid. 2, 16, 3. justus. *ibid.*
Exercitus insolita conscriptio si justis indiciis appareat non fieri se tuendi gratia, rumpit pacem. 3, 20, 40. cautio ne exercitus aliquo ducatur, quomodo intelligenda. 2, 16, 25
Exhæredato filio an quid debeatur. 2, 7, 7
Exheredatus tacite censetur, qui grave crimen commisit in Patrem, nisi adsint condonatæ culpæ indicia. 2, 7, 25
Exhereditari filius a Patre in totum an possit, 2, 7, 4. quando possit, 2, 7, 2. ne in regnum succedat, 2, 7, 25
Exilium fidejussoris damnati ex fidejussione proprie pœna non est. 2, 21, 11
Ἔξις. 2, 9, 3, 1
Existimatio æquiparatur vitæ. 1, 2, 5. *vide* Fama.
Exitus liber cum itinere libero intelligendus. 2, 16, 5
Exploratores graviter puniendi causa. 3, 4, 18, 3
Expugnationes urbium & direptiones violentas Christiani permittere non debent. 3, 12, 8
Exsules non tenentur imperiis civitatis. 2, 5, 25
Exteri quomodo de rebus bello captis judicare debeant. 3, 6, 25
Exteris quomodo jus nascatur ex lege civili. 2, 8, 26
Exterorum res retinentur pro jure nostro, aut civis nostri. 3, 2, 3, 5. & §. 5, 2
Externi testari non prohibentur jure naturali. 2, 6, 14, 2
Externi juris qualis efficacia. 3, 7, 7
Externum dominium sine interno. 3, 7, 6, 1, 3
Externi qui habendi. 2, 18, 2. olim habiti pro hostibus. 2, 6, 14. quod ne fieret postea federibus est cautum. 2, 15, 5. an teneantur legibus loci ejus in quo degunt. 2, 2, 5. & 2, 11, 5. an pro hostibus habendi, si in loco hostili deprehendantur. 3, 4, 1
Extorsio violenta acceptio est vitiosa ex qua jus ei nascitur cui extorquetur. 2, 10, 12
Extrinseca contractui non sunt indicanda. 2, 12, 9, 2
Exules pœnæ metu dedendi sunt. 3, 20, 41. in exules alibi nullum jus est civitati. 2, 5, 25. & 3, 20, 41. penes reges exules manet jus regni etiamsi possessionem amiserint. 2, 16, 17. Exules ejus suscipere cum quo pax initur, an pacem violet. 3, 20, 41
Exulibus pulsis sedibus suis habitatio non deneganda sub certa conditione. 2, 2, 16. nec transitus negandus ad quærendas sedes alias. 2, 2, 13
Ezechias. 2, 1, 18

F.

FAbiorum deditionem Galli quo jure postularint. 2, 21, 4
Faciendi cujus quis alii jus dat ejus ipse auctor esse censetur. 1, 3, 5
Facinus. *vide* Scelus.
Facio ut facias. 2, 12, 3, 1, 5
Facio ut des. *ibid.*
Facinorosi an sepeliendi. 2, 19, 4
Factum alienum jure naturali neminem obligat nisi Successorem bonorum. 3, 2, 1. *vide* Delictum. Qui promisit naturaliter non obligatur, si facere ex sua parte nil omiserit. 2, 11, 22. & 3, 21, 30. illicitum promissum an valeat. *vide* Illicitum Singulorum non obligat communitatem civilem. 2, 21, 2. utile nullum parit juris effectum.
ex Facto obligatur quisque vel ad reparationem vel ad pœnam. 2, 20, 1. sub factis comprehenduntur etiam non facta, quatenus conjecturam faciunt voluntatis. 2, 8, 10

Facultas, juris ſpecies, quid & quotuplex. 1, 1, 4, 5
Facultas eminens, quid. 1, 1, 6
meræ Facultatis quæ ſunt, an tempore amittantur. 2, 4, 15
Facultatem qui dat, dat quantum in ſe eſt ea quæ ad facultatem ſunt neceſſaria. 3, 22, 2
Fallere hoſtem quibus modis liceat. 3, 1. 8. ſuos quomodo liceat. 3, 1, 13
Fallendi artes qui inſtillant, fugiendi principibus. 3, 25, 1
Falſum dicere concedit Plato imperium habentibus & quare. 3, 1, 15. quatenus non ſit illicitum. 3, 1, 12. *& ſeqq. adde* Mendax.
Falſum dicere amenti, & infanti, non eſt mentiri, ſtricteſumta voce. 3, 1, 12
Fama naturaliter homini ſuum. 2, 17, 2 *adde* Exiſtimatio.
ob Famem facta deditio excuſabilis. 2, 24, 6. *Not.* 2
Familiæ fundamentum eſt matrimonium. 2, 20, 30
Fato ſuo deprehenſi in bello. 3, 6, 12. dicuntur infortunati. *vide* Infortunatus. Etiam ſervi fiunt. 3, 7, 1. jus habent poſtliminii in pace. 3, 9, 4. inter eos referuntur coacti ad bellum. 3, 11, 3
Fato fieri quæ dicantur. 3, 6, 12, 1
Favor in promiſſis. 2, 16, 10
Favorabilia in dubio realia. 2, 16, 16, 1, 3
Favorabilia quomodo interpretanda. 2, 16, 12, 1, 2
Favorabilia extendenda ad proprietatem verborum tam artificialem quam vulgarem. 2, 7, 30. & 2, 16, 12. & 3, 20, 12. ſunt quæ æqualitatem in ſe habent. 2, 16, 20. quæ utilitatem ſpectant communem. *ibid.*
Fecialium uſus Romæ. 2, 23, 4
Fecialium collegium quare Romæ inſtitutum. 2, 23, 4. & 2, 23, 8
Federa realia. 2, 16, 16 promiſſa media. 2, 16, 10
Federatus an defendendus contra foederatum. 2, 15, 13, 1. & 2, 25, 4, 1
Fedus quid. 2, 15, 3, 1
Fedus quando renovatum cenſeatur. 2, 15, 14
Fedus an duret parte violata. 2, 15, 15
Fedus antiquius quando præferendum. 2, 15, 13, 3
Fedus cum populo reale. 2, 16, 16, 1
Fedus cum rege non ſemper perſonale. 2, 16, 16, 2
Fedus jus dat regi qui regno pulſus eſt. 2, 16, 17
Fedus cum populo, aut juſto rege, invaſori ſive tyranno non prodeſt. 2, 16, 18
Fedus inæquale proprie juriſdictionem non dat. 1. 3, 21, 2, 3
Fedus inæquale quod. 1, 3, 21, 1
Fedus a ſponſione quod differat. 2, 15, 3
Federe inæquali qui tenetur populus, liber eſſe non deſinit. 1, 3, 21, 1, 3. & 2, 18, 2, 2
Federe inæquali qui tenetur rex poteſt ſummum imperium retinere. 1, 3, 21, 3
in Federe ſuperior quis dicatur. 1, 3, 21, 2, 8
Federis rumpendi materia odioſa. 2, 16, 13, 1
Federa quædam idem ſtatuunt, quod jus naturæ, & quare 2, 15, 5, 1, 3
Federis princeps imperium in quibus rebus habeat. 1, 3, 21, 8
Federis inæqualis pericula unde. 1, 3, 21, 10
Federa inæqualia contrahuntur etiam ubi bellum non fuit. 2, 15, 7, 4
Federa an contrahi poſſint cum his, qui alieni ſunt a vera religione, quæ, & quatenus jure naturæ, jure Hebræo, jure euangelico. 2, 15, 8. & cap. 9. 1. & cap. 10, 1
Federa cum quibuſdam populis vetita lege Hebræa. 2, 13, 4, 2
Federa quæ favorabilia, quæ odioſa. 2, 16, 16, 3
Federa æqualia, tum pacis, tum ſocietatis. 2, 15, 6, 2
Federa inæqualia. 2, 15, 7
Federa æqualia de commerciis. 2, 15, 6, 2
Federa perſonalia. 2, 16, 16, 1, 3
Federa realia. *ibid.*
Federa faciendi jus pars eſt ſummæ poteſtatis. 1, 3, 6. in regno ad regem pertinet. 2, 15, 3. facta cum libero populo an maneant mutato ſtatu ejus populi. 2, 16, 16 fieri neceſſe erat inter eos qui nihil ante contraxiſſent, quibus id conſtitueretur quod eſt juris gentium. 2, 15, 5. federa qui frangit, iræ divinæ obſtringitur. 2, 15, 3. liberat alterum obligatione ſed cum exceptione. 2, 15, 5
Federa quæ jungunt arctiſſime duas civitates, an impediant quominus ſtatus perfectæ civitatis retineatur. 1, 3, 7
Federum finis pax eſt aut ſocietas. 2, 15, 6. fundamentum non eſt jusjurandum. 2, 16, 16. ſpecies variæ. 2, 15, 6. *& ſequent.*

Federibus ſtare etiam poſt acceptam aliquam injuriam animi eſt generoſi. 3, 19, 19. ex iis etiam aliquem ex injuſta cauſa juraſſe, veniam meretur pœnæ. 3, 11, 6

in Federibus omnibus præſumitur ratio habita prudentiæ ac pietatis ejus cum quo agitur. 2, 15, 6

Fœdera inæqualia imperium minuunt vel non. 2, 15, 7. ut eos hoſtes habeamus quos pars altera. 2, 15, 7. ne injuſſu alterius bellum geratur, quomodo intelligendum. 2, 16, 14

Federatus utriſque cui auxilium præſtare debeat ſi bellum inter ſe gerant. 2, 15, 13

Federati inæquales an jus legandi habeant. 2, 18, 2, 2

Federum diviſio. 2, 15, 4, 5

Federum inæqualium diviſio. 2, 15, 7, 1

Federum diſtinctio circa jus poſtliminii. 3, 9, 18, 3

Femina an promittendo obligetur. *vide* Promiſſio.

Feminæ occiduntur impune in bello. 2, 4, 9. ſexu tamen vindicari debent ab injuria. 3, 11, 9

Feminæ captivæ. Hebræorum lex pro illis. 3, 4, 19, 2

Feminæ ſuccedunt in regnis patrimonialibus. 2, 7, 11, 1

Feminæ quomodo obnoxiæ bellico juri. 3, 11, 9, 1, 3

Feminis parcendm. *ibid.*

Feræ quorum ſint? lex, quæ eas regi addicit, non injuſta. 2, 2, 5

Feræ in ſylvis privatis non ſunt nullius. 2, 8, 2, 3, 4

Feræ ſunt Principum in Germania. 2, 8, 5

Feræ quamdiu nullius ſint dicendæ. 2, 8, 2. feras nullius eſſe non ſimpliciter eſt ex jure naturali ſicut putat jus civile Rom. 2, 8, 21

Feras an dominus amittat ſi aufugerint. 2, 8, 3

Ferrum quid ſignificet. 2, 16, 5. & 2, 16, 20

Ferruminatio non facit confuſionem. 2, 8, 21

Feuda Franca, ſive libera. 1, 3, 23, 2

Feuda longæva poſſeſſione acquiruntur. 2, 2, 10, 3

Feuda acquiri poſſunt longo tempore quæ deferuntur ex inveſtitura primaria. 2, 4, 10. deferuntur vel ex jure proximi poſſeſſoris, vel ex inveſtitura primaria. *ibid.* hæreditate adiri poſſunt, ſeparatim ab aliorum bonorum hæreditate. 2, 7, 19

Feudale jus tantum Germanis uſitatum. 1, 3, 23

Feudale jus in perſonam, & in rem. 1, 3, 23, 1, 2, 3

Feudalis obligatio non tollit ſummum imperium. 1, 3, 23, 2

Feudalia regna qua ſucceſſione deferantur. 2, 7, 20, 21

Feudalis rei conceſſio beneficium eſt. 2, 12, 5

Feudorum regiorum tacita conditio, ſi bellum juſtum fuerit. 1, 3, 23

Feudorum judicatio non ſemper facienda ex lege Longobardica. 2, 7, 21. non pertinet ad eccleſiam. 2, 22, 14. *Annot.* 4.

Feudum ligium. 1, 3, 23, 2

Fidejuſſor obligatur ex ſolo conſenſu, etiam ſine cauſa, in id quod fidejuſſit. 3, 2, 2. fidejuſſionis periculum eſt miſerabile. 3, 13, 4

Fides in bello. 3, 19, 1

Fides prædoni, & tyranno debetur. 3, 19, 2, 1, 2

Fides perfido an ſervanda. 3, 19, 13

Fides compenſando quomodo liberetur. 3, 19, 15

Fides tacita quæ. 3, 24, 1, 4, 5

Fides commendata in bello. 3, 25, 1

Fides quæ vim habeat juramenti. 2, 13, 22

Fides apud Paulum quid ſignificet 2, 23. 2. fidem credendi euangelio quod Deus quibuſdam negat fit ex cauſis incognitis. 2, 10, 18 per fidem debellaſſe regna, quo ſenſu quidam dicantur. 1, 2, 2

Fides ſi frangatur a rege ut tunc regno cedat, hæc conditio non deſtruit ſummum imperium. 1, 3, 16. fundamentum eſt juſtitiæ. 2, 11, 1. promiſſa dat jus ei cui promittitur. 3, 19, 1. ſervanda hoſtibus quibuſvis, & quare. 3, 19, 14. perfidis. 3, 13, 16. & 3, 19, 13. privatis. 3, 19, 2. poteſt tamen his etiam non ſervari jure gentium voluntario. 3, 19, 5. ſervis etiam ſervanda. 3, 19, 6. tyrannis. 3, 19, 2. an ut ſerviant cogi poſſint a ſuperioribus privati, ſi quam hoſti dederunt. 3, 23, 11. quibus caſibus poſſit abſque injuſtitia non ſervari. 3, 19, 14. *& ſequent.* an ex jure ſupereminentis dominii poſſit non ſervari quæ ſubditis eſt data. 3, 19, 7

Fides expreſſa. 3, 20, 1

Principum pro jurejurando. 2, 13, 22

Publica quotuplex 3, 20, 1. tacita. *ibid.*

in Fide esse quid. 1, 3, 21, 3
bona Fide rem alienam qui emit, pretium an repetat 2, 10, 10
Fidei bellicæ partitio. 3, 20, 1
Fidei alicujus se permittere. *vide* Dedere. qui se fidei civitatis aut regis permittit qualiter obligetur. *vide* Tutela.
bonæ Fidei & stricti juris discrimen an valeat inter populos diversos. 2, 16, 11
bonæ Fidei possessor non tenetur de re quæ periit. 2, 10, 3
bonæ Fidei possessor, si rem alii donaverit, an teneatur. 2, 10, 7, 4. si rem vendiderit, an & quando teneatur. 2, 10, 8
bonæ Fidei possessor an naturaliter fructus suos faciat. 2, 8, 23
bonæ Fidei possessor ad rei restitutionem tenetur. 2, 10, 1, 3
malæ Fidei possessor quale jus tempore acquirat. 3, 7, 6, 2
malæ Fidei possessor an speciem perdat. 2, 8, 26
bonæ Fidei possessor recte impendia repetit, & quæ. 2, 8, 23
male Fidei possessor impendia repetit. 2, 8, 24
Fideicommissum familiæ relictum quem ordinem sequatur. 2, 7, 24
Fideicommisso obnoxia longævo tempore acquiruntur. 2, 4, 10, 3
Fidejubens & solvens pro aliquo contemplatione tertii actionem habet in eum qui liberatus est. 2, 10, 2, 2
Fidejussio qualis actus. 2, 12, 6
Fidejussor ad mortem obligari non potest, ad exilium potest. 2, 21, 11, 2, 3
Fidejussoris obligatio, immediate unde. 2, 21, 11, 1
Filia fratris majoris an præferenda fratri minori in regni successione. 2, 7, 32
Filius an debeat accusare patrem proditorem. 2, 18, 4, 7. & cap. 26, 3, 2
Filius a patre rege in regno exhæredari an possit. 2, 7, 25
Filius natus patre jam rege an præferendus ante nato. 2, 7, 28
Filius instrumentum patris. 1, 5, 3. patrem non sequitur nisi in jure commorandi. 3, 21, 17. postliminio non redit in potestatem parentis jure civili, & quare. 3, 9, 10
Filio abdicato & exheredato an quid debeatur. 2, 7, 7
Filii naturales an succedant patri, & adoptari possint. 2, 7, 8, 2
Finis est semper bonum aliquod aut declinatio mali. 2, 24, 5. ejus necessitas jus dat in moralibus. 2, 5, 24. finem rei non reperire in moralibus pro impossibili habetur. 2, 16, 1. quæ ad finem ducunt in morali materia æstimationem intrinsecam accipiunt. 3, 1, 2
Finitivus status rhetorum. 2, 16, 3
Finium proferendorum studium reprehenditur. *vide* Imperii fines.
Fisco cedere bona captivi non capta juris est civ. Rom. 2, 9, 10. bona naufragorum, est plane injustum. 2, 7, 1. & bona obsidis. 3, 20, 53
Flacci dolus. 3, 1, 13, 2
Flumen totum interdum ripam alteram sequitur. 2, 3, 17, 1. & §. 18. 1
Flumen idem quo sensu. 2, 9, 3, 2
Flumen quod mutavit alveum an idem sit. 2, 3, 17. naturalis terminus est regionis. 2, 3, 16. obstructione fluminis qui tenetur, tenetur etiam de damno eam secuto. 2, 17, 12
Flumina quomodo occupentur. 2, 3, 10, 1
Flumina non sunt nullius ideo quod singulos dominos non habeant. 2, 2, 4. sunt populi. 2, 2, 12. occupari quomodo potuerint. 2, 3, 7
Fluminis cursu mutato an imperii fines mutentur. 2, 3, 16, 17
Fluvialia incrementa. *vide* Alluvio.
Fœnus juri naturali repugnare non satis constat. 2, 20, 42. locationi est adfine. 2, 13, 20. *Annot.* 1. sumitur in malam partem. 2, 13, 21. *Annot.* 1. ad fœnera improba quomodo & quare leges civiles soleant connivere. 3, 5, 4. adversus fœnebre malum reges sibi juris remediis consuluere. 3, 14, 2
Fœnus nauticum. 2, 12, 5
Fontes venenis inficere an liceat hosti. 3, 4, 11. an alio modo corrumpere. 2, 4, 17
Formæ in moralibus solent habere interjectum aliquod, quod modo ad hoc modo ad illud extremum propius accedit. 2, 23, 1
Fortuna & injuria quomodo distinguantur. 2, 21, 5
Funeraria actio cujus naturæ. 2, 10, 9, 2
Franci divisi in orientales & occidentales. 2, 9, 11
Francici juris successio in regnis. 2, 7, 21
Francorum imperium distinctum a Romano. 2, 9, 11, 3

Francorum regni divisio in orientale & occidentale. *ibid.*
Francorum regum successio olim aliquatenus a populi voluntate pependit, 2, 9, 11, 3
Francorum jus de postliminio extra bellum publicum. 3, 9, 19, 2
Francorum jus circa servos. 3, 7, 8
Francorum mos ad bellum vitandum. 2, 23, 9
Francorum moderatio in bello circa res sacras. 3, 12, 6, 3
Francorum mos circa prædam. 3, 6, 16, 2
Frater minor an præferatur fratris majoris filio. 2, 7, 31
Fratris filius an patruo regis præferendus in successione. 2, 7, 32
Fratris filiam uxorem ducere non est prohibitum. 2, 5, 14. in fraudem quæ fiunt, quo pertineant. 2, 16, 20
Fraudantes vectigalia ad quid teneantur. 2, 17, 16
Fretum maris potest occupari. 1, 3, 8
Fructus ut uni populo vendantur pactio an licita. 2, 2, 24
Fructus qui restituendi. 2, 10, 4, 6
Fructus industriales rei non debentur. 2, 10, 4
Fructus consumpti an restituendi. 2, 10, 5
Fructus in pace qui concessi intelliguntur. 3, 20, 22
Fructus cum re restituendi. 2, 10, 1, 5
Fructus restituendi ex damno dato. 2, 17, 4
Fructus duplices industriæ & rei. 2, 10, 4. qui eum impedit recipere qui percipiendi eos jus habet, tenetur damni dati, etiamsi ipse nihil percepit. 2, 11, 4. ut suos faciat possessor *b. f.* non est ex jure naturali. 2, 8, 23. *vide* Possessor *b. f.* quare teneatur restituere. *ibid.*
Fructuum dominus est naturaliter qui dominus est rei. 2, 10, 4. in penuria frumenti, civis etiam vi cogi potest, ut quod habet conferat in medium. 2, 23, 3
Fuga an sit ignominiosa nobili præsertim qua vitam servare studet, quam vi armata se servare posse confidit. 2, 1, 10, 3. ficta, dolus est non injustus. 2, 1, 8. fugam hostium quo jure dux falso militibus suis possit nunciare. 3, 1, 14. fugere num liceat captivo, bello injusto. *vide* Captivus.
Functionem res, numero & mensura constantes, quomodo recipiant. 2, 10, 13
Fur ad quid teneatur. 2, 17, 16
Fur apud Lycios fiebat servus. 2, 5, 25. *annot.* 2. nocturnus quo jure possit occidi. 2, 1, 12
Furem fugientem cum re nostra juste occidi falso quidam tradidere. 2, 1, 13. lex quæ furem impune dicit interfici non dat jus interficiendi eum. 2, 1, 14
Furis nocturni & diurni distinctio quo jure nitatur. 2, 1, 12, 1
Furiosus promittendo non obligatur, 2, 11, 5
Furtum contra jus naturale. 1, 1, 10, 4
Furtum jure naturali prohibitum quo sensu. 1, 1, 10. punitum quomodo sit a Græcis & Judæis. 2, 20, 32. non semper committitur ereptione rei alienæ. 1, 1, 10. & 2, 21, 6. non committit is qui bello injusto captus res suas domino subducit. 3, 7, 6. subductio vasorum facta Ægyptiis ab Hebræis an furtum fuerit. 2, 7, 2. *Annot.* 1
Furtum de pascuo quam de domo quare acrius puniatur. 2, 29, 34
Furari apud Spartanos licuit & Ægyptios. 3, 4, 2
de Futuris tres loquendi gradus observandi. 2, 11, 1

G.

Gabaonitarum controversia. 2, 13, 4, 2
Gabaonitis an Josua juste potuerit non servare promissa, ob mendacium ipsorum. 2, 13, 4
Galli sunt Franci occidentales. 2, 9, 11. an juste a Romanis locum sedis constituendæ petierint. 2, 2, 17
Gallis Hercules juste bellum infert, quia carnes humanas epulabantur. 2, 20, 40
Gallicum jus de præda maritima. 3, 6, 24, 8
Galliæ jus circa prædationes quæ contra legem publicam fiunt. 2, 17, 20, 2
Gallis Senonibus an Rom. juste aurum negarint, quod dari ipsis polliciti erant, qui in Capitolio remanserunt. 2, 15, 3
Gelricum jus de insula & alluvione. 2, 8, 14
Generatio parit jus in rem. 2, 5, 1. & personam. 2, 5, 8
Genero cum socru matrimonium est illicitum. 2, 5, 13

INDEX.

Generis nomen ſæpe adhæret ſpeciei. 2, 16, 9

Germani una uxore contenti antiquitus. 2, 5, 9, 4

Germani ſunt Franci Orientales. 2, 9, 11. eorum luſus de libertate, 2, 5, 27, 1. reges precarii. 1, 3, 0

Germania non fuit pars Rom. Imperii. 2, 9, 11, 1

Germanica inſtituta vigent in Europa 2, 8, 1

Germanorum veterum latrocinia. 3, 3, 2, 3

Gigantum ætas. 2, 2 2

Gladio bella pro gloria quomodo gerenda. 2, 24, 10. minus acerbe gerenda. 3, 11, 6

Gladium accipiens gladio peribit, quo ſenſu dictum. 1, 3, 3, 7

Gladios geſſerunt Apoſtoli quidam. 1, 3, 3, 4

Γνώμη Ariſtoteli quid. 2, 16, 26, 1

Gothorum moderatio in bello circa res ſacras. 2, 12, 6, 3

Tib. Gracchus Octavio male tribunatum abrogat. 3, 19, 8, 2

Gradus in Levitico prohibiti, an & nunc matrimonia impediant. 2, 5, 19, 1

Gradus qui in Levitico per interpretationem prohibiti cenſeantur. 2, 5, 13, 4

Græci aliquando plures uxores habuere. 2, 5, 9, 4

Græcorum mos circa prædam. 3, 6, 14, 2

Græcorum mos bellorum cauſas certamini *committere duorum.* 2, 23, 10

Gratia mortuis quomodo reddatur. 2, 7, 9, 2

ex Gratia quod debetur, armis peti *juſte* nequit, 2, 22, 16. *adde* Beneficium.

Gratiam referre prius quam beneficium conferre. 2, 7, 9, 2

Gravia ſupra modum eximenda a verborum univerſitate. 2, 16, 27, 1

Gravida cur ſupplicio non adficiatur, antequam enixa eſt. 2, 21, 14

H. Grotius federa reprobat cum Turca contra Chriſtianos, & Chriſtianos adhortatur ad bellum Turcicum. 2, 15, 12. belli præſentis cauſas videtur ſtatuere injuſtas. 1, 2, 8. queritur de ejectione ſua ex patria. *Proleg. p.* 13. ſequitur in judicando & eligendo libertatem. *Proleg. pag.* 23.

Gubernandi tres formæ. 1, 3, 8, 9

H.

HAbitatio an concedenda externis, & quibus legibus. 2, 2, 16, 1

Habitatio & convictus familiaris, cum iis qui alieni ſunt a vera religione, an prohibitus lege Euangelica. 2, 15, 10

Hæres non tenetur ex vi ſola juramenti facti a defuncto. 2, 13, 17, 1

Hæres an de pœna teneatur. 2, 21, 19

Hæreticus Auguſtino quis. 2, 20, 50, 3

Harmonica proportio an in pœnis locum habeat. 2, 20, 33

Haſta ſanguinea. 3, 3, 8

Haſtarum erectio. 3, 24, 5

Hebræi juſſi ſacra gentium abolere. 3, 5, 1, 6

Hebræis an licuerit beneficia dare extraneis, aut ab iis accipere. 2, 15, 9, 3

Hebræorum lex pro fœminis captivis. 3, 4, 19, 2

Hebræorum mos de agris captis. 3, 6, 11, 2. de corona victi regis. 3, 6, 24, 4

Hebræorum jus circa ſervos. 3, 7, 8

Hebræorum lex. *vide* Lex.

Hebræorum jus in liberos. 2, 5, 5, 7

Hebræorum lex de arboribus in bello. 3, 12, 2, 2. pro ſervis. 3, 14, 6, 5

Hebræorum leges in contractibus. 2, 12, 13, 2

Hebræorum ſententia diſtinguens ea quæ natura honeſta ſunt. 2. 14, 6, 1

Hebræus deficiens a religione ſua, a quolibet alio Hebræo poteſt interfici. 2, 20, 9. Hebræi odio habent omnes peregrinos, & quare. 2, 15, 9. jus ad bellum an ex eo tantum habuerint quod terram Canaan deberent occupare. 1, 2, 7. *vide* Judæus.

Heraclius Imperator certamine ſingulari pugnat cum Coſroæ filio. 3, 20, 43

Hercules Acheloum domat. 2, 13, 16. laudatur quod exſciderit Tyrannos, & quare 2, 20 40

Hereditas in quibus cauſis obligetur pro defuncto. 2, 21, 19. etiam recuſari poteſt. 2, 4, 4. recte relinquitur liberis, quibuſcunque, etiam naturalibus. 2, 7, 4. ſequitur liberos naturaliter. 2, 7, 5. an filios magis quam filias. 2, 7, 1. n. 1. hereditatis quæ reſtitui juſſa, fructus non reſtituitur jure civili. 1, 3, 2. hereditates quædam diverſæ ab hereditate bonorum. 2, 7, 19

Heres perſonam refert defuncti. 2, 9, 12. in bonis tantum, non in meritis. 2, 21,

21, 19. tenetur ex facto alieno, defuncti sc. 3, 2, 1. ex jurejurando ejus si non personæ jus nascitur, sed Deo fides obstringitur, 2, 13, 17. non si vi expressum sit. 3, 19, 5. an ex mandato teneatur defuncto facto. *vide* Mandatum. heres regni patrimonialis in quantum teneatur coheredibus. 2, 7, 13
in Heredem transeunt earum rerum onera quæ in humano sunt commercio. 2, 13, 17. ex primæva lege Dominii. 3, 19, 5. *vide* Debita. an filius a patre in totum possit exheredari. *vide* Exheredari.
Hæreticus quis sit proprie. 2, 20, 50
Hæretici ut vocant, id est, qui in quibusdam dissentiunt articulis, an juste bello possint impugnari. 2, 20, 50
Herodis Magni liberorum controversia. 2, 7, 28
Hierosolyma quo sensu dicatur in orbis medio sita. 2, 22, 13
Hispanicum jus de prædis terrestribus & maritimis. 3, 6, 24, 8
Hispanicum jus de postliminio, de comitatibus & arcibus. 3, 9, 13, 2. de navibus, quas piratæ ceperunt. 3, 9, 17
Historiæ non quæ tantum juste, sed & quæ inique, impotenter, iracunde factæ sunt, memorant. 2, 18, 7
Histriones S. Cœna olim prohibiti. 1, 2, 9. N. 1
Hollandiæ jus circa prædationes piraticas quæ contra legem fiunt. 2, 17, 20, 1
Hollandiæ mos circa obligationes exercitorum. 2, 11, 13
Hollandicum jus de agris inundatis. 2, 8, 12, 2. circa insulas, & alveos siccatos. 2, 8, 10, 2
Hollandorum jus de exigendis octo nummis in centum, an cum jure divino pugnet. 2, 12, 22
Homicida qualiscunque impurus habebatur apud Græcos. 3, 4, 5. injustus quis. 2, 17, 13. in quantum teneatur occisi parentibus & uxori & liberis. 2, 17, 13. justus esse potest & tamen peccare in charitatem. *ibid.*
Homicida quid restituere teneatur. 2, 17, 13
Homicidas occidere ut liceat, unde ortum habeat. 1, 2, 5, 3
Homo ad quæ jus habeat. 2, 17, 2, 1
Homo homini instrumentum. 1, 5, 3. & 3, 6, 9, 1
Homicidas primis temporibus capitis supplicio affici Deus prohibuit, & quare. 1, 2, 5
Homicidii voce non quamvis hominis cædem intelligimus. 1, 2, 5
Homini homine non est prodige utendum. 2, 24, 10. homo hominem ut adjuvet juris naturalis est. 2, 20, 8. an ad hoc quis ita teneatur ut omittere id juste nequeat. 2, 25, 7. homo hominem ut tueatur juris est naturalis. 1, 5, 2. & 2, 25, 6. homines in quibusdam casibus jus gentium æquavit rebus. 3, 6, 3. & 3, 6, 12. & 3, 7, 5. Natura omnium hominum interest, ut aliis hominibus consulatur. 3, 19, 9
Hominum reddendorum pactum de vivis intelligendum. 2, 16, 5
Honestatis generale præceptum in Euangelio. 1, 2, 8, 4
Honestum quid & quotuplex. 1, 2, 1, 4
Honestum vel in puncto consistit, vel admittit quandam laxitatem. 1, 2, 1
Honor quid. 2, 1, 10. adversus honorem quibus modis damnum detur, & in quantum ex eo quisque teneatur. 2, 17, 22. naturaliter homini suum. 2, 17, 2. honoris recuperandi gratia lædere alium an liceat. 2, 1, 10
Honoribus arcentur nocentum liberi. 2, 21, 16
Horatiorum & Curiatiorum duellum an fuerit justum. 3, 20, 43
Hospites pellere barbarum est. 2, 2, 16. *vide* Exules.
Hospitii jus federibus iniri solet, & quare. 2, 15, 5
Hostis est qui facit quod placet hosti. 3, 17, 3
Hostis jure gentium externo pro nullo habetur. 3, 10, 1. itaque ex eo in hostem omnia licent. 3, 4, 3. an privatim possit interfici, & quo jure in territorio alieno & pacato. 3, 4, 8. potest jure gentium, sed civili jure sæpe impedimentum injicitur. 3, 6, 27
ex Hostibus Romani juste & prudenter faciunt amicos. 3, 15, 3
Hostis quid antiquis. 2, 15, 5, 2. & 3, 3, 1, 1
Hostis occisio, indistincta quo sensu licita. 3, , 2. & 2, 3, 1
Hostis an offendi possit in solo pacato. 3, 4, 8, 2
Hosti subministrans res an pro hoste habendus. 3, 1, 5, 1, 3
Hosti mentiri licere qui senserint. 3, 1, 6, 1, 2. & 17, 1

Hoſtem ſpoliare an liceat. *vide* Spoliare. 3, 5, 1. res ad Hoſtem miſſæ quando & quatenus intercipi poſſint. 3, 1, 5, 1. & 3
Hoſtes ſepeliendi. 2, 19, 3, 1. & 2
apud Hoſtes eſſe poſſunt qui non hoſtili ſint animo. 3, 11, 3, 1. & 2
Hoſtes qui. 3, 3, 1, 1. & 2, 15, 5, 2
Hoſtes ſunt & qui pro parte ſummum imperium habent. 3, 3, 4
Hoſtes fiunt etiam qui inæqualiter federati ſunt. *ibid.*
Hoſtium ſubditi, hoſtes. 3, 3, 9. & 3, 4, 6
Hoſtium ſubditi ubique offenduntur jure belli. 3, 4, 8, 1

I.

Jacobus Patriarcha probat jus acquirendi bello. 3, 6, 1, 1
Jacobus fedus init cum Idololatra. 2, 15, 9
Jacobi filii ex ancillis ab ipſo adoptati in jus ſuccedendi. 3, 7, 8, 2
Idem morali æſtimatione cenſetur tantundem. 2, 7, 2
Idem populus cenſetur etiam poſt multos annos. *vide* Populus.
Idola hoſtium evertere aut diruere an liceat iis qui eadem religione tenentur. 3, 5, 2
Idolorum cultores an hoc nomine bello poſſint impugnari. 2, 20, 47. qui puniri poſſint. *ibid.* natura vani eſſe, quo ſenſu dicantur. 2, 12, 26
Idololatras quos morte puniat lex Hebræa. 2, 20, 47, 2, 4
Idololatriæ ſpecies & gradus. 2, 20, 9, 5
Jehu factum quale. 1, 4, 19, 4
Jephthis controverſia cum Ammonitis. 2, 4, 2, 1
Ignoſcere an liceat interdum. 2, 20, 21. an liceat poſita lege pœnali. 2, 20, 24
Ignorantia quæ delictum minuat. 2, 20, 43. & 2, 26, 1
Illicita eximenda verborum univerſalitate. 2, 16. 27, 1
Illicita non obligant. 2, 16, 26. illicitum factum non ſemper caret effectu juris. 2, 11, 9
Illiciti facti promiſſio non valet, & quare. 2, 11, 8. etiam jurata. 2, 13, 6. verba quæ illiciti quid continent, quomodo interpretanda. 2, 16, 26
Illyrii prædari ſoliti, triumphati. 3, 3, 2, 3
Imaginibus gentiles arbitrabantur habitare aut Dei Spiritum, aut bonos angelos, aut vim aſtrorum. 3, 5, 2
Immemoriale tempus. *vide* Tempus immemoriale. 2, 4, 7
Immunitas rerum ad agriculturam pertinentium. 3, 13, 4, 4
Immunitatis conceſſio quibus caſibus deſinat, 2, 16, 27
Impediens aliquem a petendo munere quando teneatur. 2, 17, 3
Impendens in rem alienam receptu difficilem ſumptus ſervat. 2, 10, 9
Impenſorum loco juſte retinentur quæ durante bello capta ſunt ab iis qui juſtum bellum geſſerunt. 3, 13, 3
Imperare non ſemper involvit ſubditos. 1, 3, 21. imperandi jus non ſemper ſubditorum arbitrio relinquitur. 1, 3. 8. imperandi & parendi ordo inſervit noſtro bono etiam tum cum patimur injurias ab imperante. 1, 4, 4. Imperantes in univerſum cenſendi quærere tranquillitatem publicam, & quare. *ibid.* an utile eſſet, ut unus aliquis toti mundo imperaret. 2, 22, 13
Imperator Romanus an in ea omnia jus nunc habeat quæ quondam fuere populi Romani. 2, 22, 13. Electio ejus facta a legionibus an per ſe rata fuerit. 2, 9, 11. princeps federis electus contra Turcam. 2, 15, 12. Imperatores Romani cur epiſcoporum conſilio uſi ſint. 2, 23, 4
Imperator Romanus an imperium habeat in omnes. 2, 22, 13
Imperator Romanus qua talis, unde jus ſuum habeat, Vicarium ei quis dare poſſit. 2, 9, 11, 4
Imp. Germaniæ qua talis, unde. *vide* Imperium acquiri quatenus poſſit. 3, 15, 1
Imperium in victos accipi recte ad ſui tutelam. 3, 15, 2, 1
Imperium bello acquiritur. 3, 8, 1
Imperium ut in rege imperante alio eſt bello acquiritur. 3, 8, 4, 1, 2
Imperium alienari poteſt a rege conſenſu populi. 2, 6, 3
Imperium Romanum diſtinctum ab Imperio Francorum, & regno Longobardorum. 2, 9, 11, 3. a Germania magna. 2, 9 11, 1
Imperium & majeſtatem conſervare, quid? 1, 3, 21, 2
Imperium acquiritur non niſi ex conſenſu aut ex pœna. 2, 22, 23. & jure naturali

Federibus ſtare etiam poſt acceptam aliquam injuriam animi eſt generoſi. 3, 19, 19. ex iis etiam aliquem ex injuſta cauſa juraſſe, veniam meretur pœnæ. 3, 11, 6

in Federibus omnibus præſumitur ratio habita prudentiæ ac pietatis ejus cum quo agitur. 2, 15, 6

Federa inæqualia imperium minuunt vel non. 2, 15, 7. ut eos hoſtes habeamus quos pars altera. 2, 15, 7. ne injuſſu alterius bellum geratur, quomodo intelligendum. 2, 16, 14

Federatus utriſque cui auxilium præſtare debeat ſi bellum inter ſe gerant. 2, 15, 13

Federati inæquales an jus legandi habeant. 2, 18, 2, 2

Federum diviſio. 2, 15, 4, 5

Federum inæqualium diviſio. 2, 15, 7, 1

Federum diſtinctio circa jus poſtliminii. 3, 9, 18, 3

Femina an promittendo obligetur. *vide* Promiſſio.

Feminæ occiduntur impune in bello. 2, 4, 9. ſexu tamen vindicari debent ab injuria. 3, 11, 9

Feminæ captivæ. Hebræorum lex pro illis. 3, 4, 19, 2

Feminæ ſuccedunt in regnis patrimonialibus. 2, 7, 11, 1

Feminæ quomodo obnoxiæ bellico juri. 3, 11, 9, 1, 3

Feminis parcendm. *ibid.*

Feræ quorum ſint? lex, quæ eas regi addicit, non injuſta. 2, 2, 5

Feræ in ſylvis privatis non ſunt nullius. 2, 8, 2, 3, 4

Feræ ſunt Principum in Germania. 2, 8, 5

Feræ quamdiu nullius ſint dicendæ. 2, 8, 2. feras nullius eſſe non ſimpliciter eſt ex jure naturali ſicut putat jus civile Rom. 2, 8, 21

Feras an dominus amittat ſi aufugerint. 2, 8, 3

Ferrum quid ſignificet. 2, 16, 5. & 2, 16, 20

Ferruminatio non facit confuſionem. 2, 8, 21

Feuda Franca, ſive libera. 1, 3, 23, 2

Feuda longæva poſſeſſione acquiruntur. 2, 2, 10, 3

Feuda acquiri poſſunt longo tempore quæ deferuntur ex inveſtitura primaria. 2, 4, 10. deferuntur vel ex jure proximi poſſeſſoris, vel ex inveſtitura primaria. *ibid.* hæreditate adiri poſſunt, ſeparatim ab aliorum bonorum hæreditate. 2, 7, 19

Feudale jus tantum Germanis uſitatum. 1, 3, 23

Feudale jus in perſonam, & in rem. 1, 3, 23, 1, 2, 3

Feudalis obligatio non tollit ſummum imperium. 1, 3, 23, 2

Feudalia regna qua ſucceſſione deferantur. 2, 7, 20, 21

Feudalis rei conceſſio beneficium eſt. 2, 12, 5

Feudorum regiorum tacita conditio, ſi bellum juſtum fuerit. 1, 3, 23

Feudorum judicatio non ſemper facienda ex lege Longobardica. 2, 7, 21. non pertinet ad eccleſiam. 2, 22, 14. *Annot.* 4.

Feudum ligium. 1, 3, 23. 2

Fidejuſſor obligatur ex ſolo conſenſu, etiam ſine cauſa, in id quod fidejuſſit. 3, 2, 2. fidejuſſionis periculum eſt miſerabile. 3, 13, 4

Fides in bello. 3, 19, 1

Fides prædoni, & tyranno debetur. 3, 19, 2, 1, 2

Fides perfido an ſervanda. 3, 19, 13

Fides compenſando quomodo liberetur. 3, 19, 15

Fides tacita quæ. 3, 24, 1, 4, 5

Fides commendata in bello. 3, 25, 1

Fides quæ vim habeat juramenti. 2, 13, 22

Fides apud Paulum quid ſignificet 2, 23. 2. fidem credendi euangelio quod Deus quibuſdam negat fit ex cauſis incognitis. 2, 20, 18 per fidem debellaſſe regna, quo ſenſu quidam dicantur. 1, 2, 2

Fides ſi frangatur a rege ut tunc regno cedat, hæc conditio non deſtruit ſummum imperium. 1, 3, 16. fundamentum eſt juſtitiæ. 2, 11, 1. promiſſa dat jus ei cui promittitur. 3, 19, 1. ſervanda hoſtibus quibuſvis, & quare. 3, 19, 14. perfidis. 3, 13, 16. & 3, 19, 13. privatis. 3, 19, 2. poteſt tamen his etiam non ſervari jure gentium voluntario. 3, 19, 5. ſervis etiam ſervanda. 3, 19, 6. tyrannis. 3, 19, 2. an ut ſerviant cogi poſſint a ſuperioribus privati, ſi quam hoſti dederunt. 3, 23, 11. quibus caſibus poſſit abſque injuſtitia non ſervari. 3, 19, 14. *& ſequent.* an ex jure ſupereminentis dominii poſſit non ſervari quæ ſubditis eſt data. 3, 19, 7

Fides expreſſa. 3, 20, 1

Principum pro jurejurando. 2, 13, 22

Publica quotuplex 3, 20, 1. tacita. *ibid.*

in Fide esse quid. 1, 3, 21, 3
bona Fide rem alienam qui emit, pretium an repetat 2, 10, 10
Fidei bellicæ partitio. 3, 20, 1
Fidei alicujus se permittere. *vide* Dedere. qui se fidei civitatis aut regis permittit qualiter obligetur. *vide* Tutela.
bonæ Fidei & stricti juris discrimen an valeat inter populos diversos. 2, 16, 11
bonæ Fidei possessor non tenetur de re quæ periit. 2, 10, 3
bonæ Fidei possessor, si rem alii donaverit, an teneatur. 2, 10, 7, 4. si rem vendiderit, an & quando teneatur. 2, 10, 8
bonæ Fidei possessor an naturaliter fructus suos faciat. 2, 8, 23
bonæ Fidei possessor ad rei restitutionem tenetur. 2, 10, 1, 3
malæ Fidei possessor quale jus tempore acquirat. 3, 7, 6, 2
malæ Fidei possessor an speciem perdat. 2, 8, 26
bonæ Fidei possessor recte impendia repetit, & quæ. 2, 8, 23
male Fidei possessor impendia repetit. 2, 8, 24
Fideicommissum familiæ relictum quem ordinem sequatur. 2, 7, 24
Fideicommisso obnoxia longævo tempore acquiruntur. 2, 4, 10, 3
Fidejubens & solvens pro aliquo contemplatione tertii actionem habet in eum qui liberatus est. 2, 10, 2, 2
Fidejussio qualis actus. 2, 12, 6
Fidejussor ad mortem obligari non potest, ad exilium potest. 2, 21, 11, 2, 3
Fidejussoris obligatio, immediate unde. 2, 21, 11, 1
Filia fratris majoris an præferenda fratri minori in regni successione. 2, 7, 32
Filius an debeat accusare patrem proditorem. 2, 18, 4, 7. & cap. 26, 3, 2
Filius a patre rege in regno exhæredari an possit. 2, 7, 25
Filius natus patre jam rege an præferendus ante nato. 2, 7, 28
Filius instrumentum patris. 1, 5, 3. patrem non sequitur nisi in jure commorandi. 3, 21, 17. postliminio non redit in potestatem parentis jure civili, & quare. 3, 9, 10
Filio abdicato & exheredato an quid debeatur. 2, 7, 7
Filii naturales an succedant patri, & adoptari possint. 2, 7, 8, 2
Finis est semper bonum aliquod aut declinatio mali. 2, 24, 5. ejus necessitas jus dat in moralibus. 2, 5, 24. finem rei non reperire in moralibus pro impossibili habetur. 2, 16, 1. quæ ad finem ducunt in morali materia æstimationem intrinsecam accipiunt. 3, 1, 2
Finitivus status rhetorum. 2, 16, 3
Finium proferendorum studium reprehenditur. *vide* Imperii fines.
Fisco cedere bona captivi non capta juris est civ. Rom. 2, 9, 10. bona naufragorum, est plane injustum. 2, 7, 1. & bona obsidis. 3, 20, 53
Flacci dolus. 3, 1, 13, 2
Flumen totum interdum ripam alteram sequitur. 2, 3, 17, 1. & §. 18. 1
Flumen idem quo sensu. 2, 9, 3, 2
Flumen quod mutavit alveum an idem sit. 2, 3, 17. naturalis terminus est regionis. 2, 3, 16. obstructione fluminis qui tenetur, tenetur etiam de damno eam secuto. 2, 17, 12
Flumina quomodo occupentur. 2, 3, 10, 1
Flumina non sunt nullius ideo quod singulos dominos non habeant. 2, 2, 4. sunt populi. 2, 2, 12. occupari quomodo potuerint. 2, 3, 7
Fluminis cursu mutato an imperii fines mutentur. 2, 3, 16, 17
Fluvialia incrementa. *vide* Alluvio.
Fœnus juri naturali repugnare non satis constat. 2, 20, 42. locationi est adfine. 2, 13, 20. *Annot.* 1. sumitur in malam partem. 2, 13, 21. *Annot.* 1. ad fœnera improba quomodo & quare leges civiles soleant connivere. 3, 5, 4. adversus fœnebre malum reges sibi juris remediis consuluere. 3, 14, 2
Fœnus nauticum. 2, 12, 5
Fontes venenis inficere an liceat hosti. 3, 4, 11. an alio modo corrumpere. 2, 4, 17
Formæ in moralibus solent habere interjectum aliquod, quod modo ad hoc modo ad illud extremum propius accedit. 2, 23, 1
Fortuna & injuria quomodo distinguantur. 2, 21, 5
Funeraria actio cujus naturæ. 2, 10, 9, 2
Franci divisi in orientales & occidentales. 2, 9, 11
Francici juris successio in regnis. 2, 7, 21
Francorum imperium distinctum a Romano. 2, 9, 11, 3

Francorum regni divisio in orientale & occidentale. *ibid.*
Francorum regum successio olim aliquatenus a populi voluntate pependit, 2, 9, 11, 3
Francorum jus de postliminio extra bellum publicum. 3, 9, 19, 2
Francorum jus circa servos. 3, 7, 8
Francorum mos ad bellum vitandum. 2, 23, 9
Francorum moderatio in bello circa res sacras. 3, 12, 6, 3
Francorum mos circa prædam. 3, 6, 16, 2
Frater minor an præferatur fratris majoris filio. 2, 7, 31
Fratris filius an patruo regis præferendus in successione. 2, 7, 32
Fratris filiam uxorem ducere non est prohibitum. 2, 5, 14. in fraudem quæ fiunt, quo pertineant. 2, 16, 20
Fraudantes vectigalia ad quid teneantur. 2, 17, 16
Fretum maris potest occupari. 1, 2, 8
Fructus ut uni populo vendantur pactio an licita. 2, 2, 24
Fructus qui restituendi. 2, 10, 4, 6
Fructus industriales rei non debentur. 2, 10, 4
Fructus consumpti an restituendi. 2, 10, 5
Fructus in pace qui concessi intelliguntur. 3, 20, 22
Fructus cum re restituendi. 2, 10, 1, 5
Fructus restituendi ex damno dato. 2, 17, 4
Fructus duplices industriæ & rei. 2, 10, 4. qui eum impedit recipere qui percipiendi eos jus habet, tenetur damni dati, etiamsi ipse nihil percepit. 2, 11, 4. ut suos faciat possessor *b. f.* non est ex jure naturali. 2, 8, 23. *vide* Possessor *b. f.* quare teneatur restituere. *ibid.*
Fructuum dominus est naturaliter qui dominus est rei. 2, 10, 4. in penuria frumenti, civis etiam vi cogi potest, ut quod habet conferat in medium. 2, 23, 3
Fuga an sit ignominiosa nobili præsertim qua vitam servare studet, quam vi armata se servare posse confidit. 2, 1, 10, 3. ficta, dolus est non injustus. 2, 1, 8. fugam hostium quo jure dux falso militibus suis possit nunciare. 3, 1, 14. fugere num liceat captivo, bello injusto. *vide* Captivus.
Functionem res, numero & mensura constantes, quomodo recipiant. 2, 10, 13
Fur ad quid teneatur. 2, 17, 16
Fur apud Lycios fiebat servus. 2, 5, 25. *annot.* 2. nocturnus quo jure possit occidi. 2, 1, 12
Furem fugientem cum re nostra juste occidi falso quidam tradidere. 2, 1, 13. lex quæ furem impune dicit interfici non dat jus interficiendi eum. 2, 1, 14
Furis nocturni & diurni distinctio quo jure nitatur. 2, 1, 12, 1
Furiosus promittendo non obligatur, 2, 11, 5
Furtum contra jus naturale. 1, 1, 10, 4
Furtum jure naturali prohibitum quo sensu. 1, 1, 10. punitum quomodo sit a Græcis & Judæis. 2, 20, 32. non semper committitur ereptione rei alienæ. 1, 1, 10. & 2, 21, 6. non committit is qui bello injusto captus res suas domino subducit. 3, 7, 6. subductio vasorum facta Ægyptiis ab Hebræis an furtum fuerit. 2, 7, 2. *Annot.* 1
Furtum de pascuo quam de domo quare acrius puniatur. 2, 29, 34
Furari apud Spartanos licuit & Ægyptios. 3, 4, 2
de Futuris tres loquendi gradus observandi. 2, 11, 1

G.

GAbaonitarum controversia. 2, 13, 4, 2
Gabaonitis an Josua juste potuerit non servare promissa, ob mendacium ipsorum. 2, 13, 4
Galli sunt Franci occidentales. 2, 9, 11. an juste a Romanis locum sedis constituendæ petierint. 2, 2, 17
Gallis Hercules juste bellum infert, quia carnes humanas epulabantur. 2, 20, 40
Gallicum jus de præda maritima. 3, 6, 24, 8
Galliæ jus circa prædationes quæ contra legem publicam fiunt. 2, 17, 20, 2
Gallis Senonibus an Rom. juste aurum negarint, quod dari ipsis polliciti erant, qui in Capitolio remanserunt. 2, 15, 3
Gelricum jus de insula & alluvione. 2, 8, 14
Generatio parit jus in rem. 2, 5, 1. & personam. 2, 5, 8
Genero cum socru matrimonium est illicitum. 2, 5, 13

INDEX.

Generis nomen ſæpe adhæret ſpeciei. 2, 16, 9

Germani una uxore contenti antiquitus. 2, 5, 9, 4

Germani ſunt Franci Orientales. 2, 9, 11. eorum luſus de libertate, 2, 5, 27, 1. reges precarii. 1, 3, 0

Germania non fuit pars Rom. Imperii. 2, 9, 11, 1

Germanica inſtituta vigent in Europa 2, 8, 1

Germanorum veterum latrocinia. 3, 3, 2, 3

Gigantum ætas. 2, 2 2

Gladio bella pro gloria quomodo gerenda. 2, 24, 10. minus acerbe gerenda. 3, 11, 6

Gladium accipiens gladio peribit, quo ſenſu dictum. 1, 3, 3, 7

Gladios geſſerunt Apoſtoli quidam. 1, 3, 3, 4

Τνόμη Ariſtoteli quid. 2, 16, 26, 1

Gothorum moderatio in bello circa res ſacras. 3, 12, 6, 3

Tib. Gracchus Octavio male tribunatum abrogat. 3, 19, 8, 2

Gradus in Levitico prohibiti, an & nunc matrimonia impediant. 2, 5, 19, 1

Gradus qui in Levitico per interpretationem prohibiti cenſeantur. 2, 5, 13, 4

Græci aliquando plures uxores habuere. 2, 5, 9, 4

Græcorum mos circa prædam. 3, 6, 14, 2

Græcorum mos bellorum cauſas certamini committere duorum. 2, 23, 10

Gratia mortuis quomodo reddatur. 2, 7, 9, 2

ex Gratia quod debetur, armis peti *juſte* nequit, 2, 22, 16. *adde* Beneficium.

Gratiam referre prius quam beneficium conferre. 2, 7, 9, 2

Gravia ſupra modum eximenda a verborum univerſitate. 2, 16, 27, 1

Gravida cur ſupplicio non adficiatur, antequam enixa eſt. 2, 21, 14

H. Grotius federa reprobat cum Turca contra Chriſtianos, & Chriſtianos adhortatur ad bellum Turcicum. 2, 15, 12. belli præſentis cauſas videtur ſtatuere injuſtas. 1, 2, 8. queritur de ejectione ſua ex patria. *Proleg. p.* 13. ſequitur in judicando & eligendo libertatem. *Proleg. pag.* 23.

Gubernandi tres formæ. 1, 3, 8, 9

H.

HAbitatio an concedenda externis, & quibus legibus. 2, 2, 16, 1

Habitatio & convictus familiaris, cum iis qui alieni ſunt a vera religione, an prohibitus lege Euangelica. 2, 15, 10

Hæres non tenetur ex vi ſola juramenti facti a defuncto. 2, 13, 17, 1

Hæres an de pœna teneatur. 2, 21, 19

Hæreticus Auguſtino quis. 2, 20, 50, 3

Harmonica proportio an in pœnis locum habeat. 2, 20, 33

Haſta ſanguinea. 3, 3, 8

Haſtarum erectio. 3, 24, 5

Hebræi juſſi ſacra gentium abolere. 3, 5, 1, 6

Hebræis an licuerit beneficia dare extraneis, aut ab iis accipere. 2, 15, 9, 3

Hebræorum lex pro fœminis captivis. 3, 4, 19, 2

Hebræorum mos de agris captis. 3, 6, 11, 2. de corona victi regis. 3, 6, 24, 4

Hebræorum jus circa ſervos. 3, 7, 8

Hebræorum lex. *vide* Lex.

Hebræorum jus in liberos. 2, 5, 5, 7

Hebræorum lex de arboribus in bello. 3, 12, 2, 2. pro ſervis. 3, 14, 6, 5

Hebræorum leges in contractibus. 2, 12, 13, 2

Hebræorum ſententia diſtinguens ea quæ natura honeſta ſunt. 2. 14, 6, 1

Hebræus deficiens a religione ſua, a quolibet alio Hebræo poteſt interfici. 2, 20, 9. Hebræi odio habent omnes peregrinos, & quare. 2, 15, 9. *jus* ad bellum an ex eo tantum habuerint quod terram Canaan deberent occupare. 1, 2, 7. *vide* Judæus.

Heraclius Imperator certamine ſingulari pugnat cum Coſroæ filio. 3, 20, 43

Hercules Acheloum domat. 2, 13, 16. laudatur quod exſciderit Tyrannos, & quare 2, 20 40

Hereditas in quibus cauſis obligetur pro defuncto. 2, 21, 19. etiam recuſari poteſt. 2, 4, 4. recte relinquitur *liberis*, quibuſcunque, etiam naturalibus. 2, 7, 4. ſequitur liberos naturaliter. 2, 7, 5. an filios magis quam filias. 2, 7, 1. n. 1. hereditatis quæ reſtitui juſſa, fructus non reſtituitur jure civili. 1, 3, 2. hereditates quædam diverſæ ab hereditate bonorum. 2, 7, 19

Heres perſonam refert defuncti. 2, 9, 12. in bonis tantum, non in meritis. 2, 21,

21, 19. tenetur ex facto alieno, defuncti ſc. 3, 2, 1. ex jurejurando ejus ſi non perſonæ jus naſcitur, ſed Deo fides obſtringitur, 2, 13, 17. non ſi vi expreſſum ſit. 3, 19, 5. an ex mandato teneatur defuncto facto. *vide* Mandatum. heres regni patrimonialis in quantum teneatur coheredibus. 2, 7, 13
in Heredem tranſeunt earum rerum onera quæ in humano ſunt commercio. 2, 13, 17. ex primæva lege Dominii. 3, 19, 5. *vide* Debita. an filius a patre in totum poſſit exheredari. *vide* Exheredari.
Hæreticus quis ſit proprie. 2, 20, 50
Hæretici ut vocant, id eſt, qui in quibuſdam diſſentiunt articulis, an juſte bello poſſint impugnari. 2, 20, 50
Herodis Magni liberorum controverſia. 2, 7, 28
Hieroſolyma quo ſenſu dicatur in orbis medio ſita. 2, 22, 13
Hiſpanicum jus de prædis terreſtribus & maritimis. 3, 6, 24, 8
Hiſpanicum jus de poſtliminio, de comitatibus & arcibus. 3, 9, 13, 2. de navibus, quas piratæ ceperunt. 3, 9, 17
Hiſtoriæ non quæ tantum juſte, ſed & quæ inique, impotenter, iracunde factæ ſunt, memorant. 2, 18, 7
Hiſtriones S. Cœna olim prohibiti. 1, 2, 9. N. 1
Hollandiæ jus circa prædationes piraticas quæ contra legem fiunt. 2, 17, 20, 1
Hollandiæ mos circa obligationes exercitorum. 2, 11, 13
Hollandicum jus de agris inundatis. 2, 8, 12, 2. circa inſulas, & alveos ſiccatos. 2, 8, 10, 2
Hollandorum jus de exigendis octo nummis in centum, an cum jure divino pugnet. 2, 12, 22
Homicida qualiſcunque impurus habebatur apud Græcos. 3, 4, 5. injuſtus quis. 2, 17, 13. in quantum teneatur occiſi parentibus & uxori & liberis. 2, 17, 13. juſtus eſſe poteſt & tamen peccare in charitatem. *ibid.*
Homicida quid reſtituere teneatur. 2, 17, 13
Homicidas occidere ut liceat, unde ortum habeat. 1, 2, 5, 3
Homo ad quæ jus habeat. 2, 17, 2, 1
Homo homini inſtrumentum. 1, 5, 3. & 3, 6, 9, 1
Homicidas primis temporibus capitis ſupplicio affici Deus prohibuit, & quare. 1, 2, 5
Homicidii voce non quamvis hominis cædem intelligimus. 1, 2, 5
Homini homine non eſt prodige utendum. 2, 24, 10. homo hominem ut adjuvet juris naturalis eſt. 2, 20, 8. an ad hoc quis ita teneatur ut omittere id juſte nequeat. 2, 25, 7. homo hominem ut tueatur juris eſt naturalis. 1, 5, 2. & 2, 25, 6. homines in quibuſdam caſibus jus gentium æquavit rebus. 3, 6, 3. & 3, 6, 12. & 3, 7, 5. Natura omnium hominum intereſt, ut aliis hominibus conſulatur. 3, 19, 9
Hominum reddendorum pactum de vivis intelligendum. 2, 16, 5
Honeſtatis generale præceptum in Euangelio. 1, 2, 8, 4
Honeſtum quid & quotuplex. 1, 2, 1, 4
Honeſtum vel in puncto conſiſtit, vel admittit quandam laxitatem. 1, 2, 1
Honor quid. 2, 1, 10. adverſus honorem quibus modis damnum detur, & in quantum ex eo quiſque teneatur. 2, 17, 22. naturaliter homini ſuum. 2, 17, 2. honoris recuperandi gratia lædere alium an liceat. 2, 1, 10
Honoribus arcentur nocentum liberi. 2, 21, 16
Horatiorum & Curiatiorum duellum an fuerit juſtum. 3, 20, 43
Hoſpites pellere barbarum eſt. 2, 2, 16. *vide* Exules.
Hoſpitii jus federibus iniri ſolet, & quare. 2, 15, 5
Hoſtis eſt qui facit quod placet hoſti. 3, 17, 3
Hoſtis jure gentium externo pro nullo habetur. 3, 10, 1. itaque ex eo in hoſtem omnia licent. 3, 4, 3. an privatim poſſit interfici, & quo jure in territorio alieno & pacato. 3, 4, 8. poteſt jure gentium, ſed civili jure ſæpe impedimentum injicitur. 3, 6, 27
ex Hoſtibus Romani juſte & prudenter faciunt amicos. 3, 15, 3
Hoſtis quid antiquis. 2, 15, 5, 2. & 3, 3, 1, 1
Hoſtis occiſio, indiſtincta quo ſenſu licita. 3, , 2. & 2, 3, 1
Hoſtis an offendi poſſit in ſolo pacato. 3, 4, 8, 2
Hoſti ſubminiſtrans res an pro hoſte habendus. 3, 1, 5, 1, 3
Hoſti mentiri licere qui ſenſerint. 3, 1, 6, 1, 2. & 17, 1

Hoſtem ſpoliare an liceat. *vide* Spoliare.
3, 5, 1. res ad Hoſtem miſſæ quando & quatenus intercipi poſſint. 3, 1, 5, 1. & 3
Hoſtes ſepeliendi. 2, 19, 3, 1. & 2
apud Hoſtes eſſe poſſunt qui non hoſtili ſint animo. 3, 11, 3, 1. & 2
Hoſtes qui. 3, 3, 1, 1. & 2, 15, 5, 2
Hoſtes ſunt & qui pro parte ſummum imperium habent. 3, 3, 4
Hoſtes fiunt etiam qui inæqualiter federati ſunt. *ibid.*
Hoſtium ſubditi, hoſtes. 3, 3, 9. & 3, 4, 6
Hoſtium ſubditi ubique offenduntur jure belli. 3, 4, 8, 1

I.

JAcobus Patriarcha probat jus acquirendi bello. 3, 6, 1, 1
Jacobus fedus init cum Idololatra. 2, 15, 9
Jacobi filii ex ancillis ab ipſo adoptati in jus ſuccedendi. 3, 7, 8, 2
Idem morali æſtimatione cenſetur tantundem. 2, 7, 2
Idem populus cenſetur etiam poſt multos annos. *vide* Populus.
Idola hoſtium evertere aut diruere an liceat iis qui eadem religione tenentur. 3, 5, 2
Idolorum cultores an hoc nomine bello poſſint impugnari. 2, 20, 47. qui puniri poſſint. *ibid.* natura vani eſſe, quo ſenſu dicantur. 2, 12, 26
Idololatras quos morte puniat lex Hebræa. 2, 20, 47, 2, 4
Idololatriæ ſpecies & gradus. 2, 20, 9, 5
Jehu factum quale. 1, 4, 19, 4
Jephthis controverſia cum Ammonitis. 2, 4, 2, 1
Ignoſcere an liceat interdum. 2, 20, 21. an liceat poſita lege pœnali. 2, 20, 24
Ignorantia quæ delictum minuat. 2, 20, 43. & 2, 26, 1
Illicita eximenda verborum univerſalitate. 2, 16. 27, 1
Illicita non obligant. 2, 16, 26. illicitum factum non ſemper caret effectu juris. 2, 11, 9
Illiciti facti promiſſio non valet, & quare. 2, 11, 8. etiam jurata. 2, 13, 6. verba quæ illiciti quid continent, quomodo interpretanda. 2, 16, 26
Illyrii prædari ſoliti, triumphati. 3, 3, 2, 3
in Imaginibus gentiles arbitrabantur habitare aut Dei Spiritum, aut bonos angelos, aut vim aſtrorum. 3, 5, 2
Immemoriale tempus. *vide* Tempus immemoriale. 2, 4, 7
Immunitas rerum ad agriculturam pertinentium. 3, 13, 4, 4
Immunitatis conceſſio quibus caſibus deſinat, 2, 16, 27
Impediens aliquem a petendo munere quando teneatur. 2, 17, 3
Impendens in rem alienam receptu difficilem ſumptus ſervat. 2, 10, 9
Impenſorum loco juſte retinentur quæ durante bello capta ſunt ab iis qui juſtum bellum geſſerunt. 3, 13, 3
Imperare non ſemper involvit ſubditos. 1, 3, 21. imperandi jus non ſemper ſubditorum arbitrio relinquitur. 1, 3. 8. imperandi & parendi ordo inſervit noſtro bono etiam tum cum patimur injurias ab imperante. 1, 4, 4. Imperantes in univerſum cenſendi quærere tranquillitatem publicam, & quare. *ibid.* an utile eſſet, ut unus aliquis toti mundo imperaret. 2, 22, 13
Imperator Romanus an in ea omnia jus nunc habeat quæ quondam fuere populi Romani. 2, 22, 13. Electio ejus facta a legionibus an per ſe rata fuerit. 2, 9, 11. princeps federis electus contra Turcam. 2, 15, 12. Imperatores Romani cur epiſcoporum conſilio uſi ſint. 2, 23, 4
Imperator Romanus an imperium habeat in omnes. 2, 22, 13
Imperator Romanus qua talis, unde jus ſuum habeat, Vicarium ei quis dare poſſit. 2, 9, 11, 4
Imp. Germaniæ qua talis, unde. *vide* Imperium acquiri quatenus poſſit. 3, 15, 1
Imperium in victos accipi recte ad ſui tutelam. 3, 15, 2, 1
Imperium bello acquiritur. 3, 8, 1
Imperium ut in rege imperante alio eſt bello acquiritur. 3, 8, 4, 1, 2
Imperium alienari poteſt a rege conſenſu populi. 2, 6, 3
Imperium Romanum diſtinctum ab Imperio Francorum, & regno Longobardorum. 2, 9, 11, 3. a Germania magna. 2, 9 11, 1
Imperium & majeſtatem conſervare, quid? 1, 3, 21, 2
Imperium acquiritur non niſi ex conſenſu aut ex pœna, 2, 22, 23. & jure naturali

rali tamen non ultra quam fert debiti modus & periculi neceſſitas. 3, 15, 1. alienari poteſt. 1, 3, 12. & 2, 6, 3. ut alienetur quibus opus ſit. 2, 6, 3. *& ſeq.* & 3, 20, 6, alienari non poteſt ex moribus Germanorum. 1, 3, 13. non amittitur delinquendo, niſi lex id ſtatuat. 2, 1, 9. arciſinium credendum eſt in dubio. 2, 4, 8. in certo eſſe humanæ intereſt ſocietatis. *ibid.* in corpore non eſt diviſibiliter in plura corpora. 2, 6, 6. dari a Deo, utile eſt ut credatur. 1, 3, 8. derelinquitur aliquando, & quare. 2, 4, 8. definit derelictione. 2, 9, 1. diſtinguitur interdum a dominio. 2, 3, 4 tale imperium continet jus eminens. 2, 3, 19. dividi poteſt ut pars ſit penes populum, reliqua penes regem. 1, 3, 17. quibus caſibus. 1, 3, 21. a victore in ſecuritatem ſuam. 3, 19, 9. cum dividitur, utrique parti certi fines conſtituendi, qui cognoſci queant. 1, 3, 9. & 1, 3, 17. diviſum an cenſeatur, ſi rex irrita fore permiſerit, in quæ ſenatus non conſentiet. 1, 3, 18

Imperii diviſi exempla. 1, 3, 20. male imperantis an recidat ad populum. *vide* Tyrannus. Imperantis inſtitutum non ſemper eſt tyrannicum. 1, 3, 8. an omne inſtitutum ſit ejus gratia cui imperatur. *ibid.* proprietatis pleno jure poteſt haberi. 1, 3, 11. & quomodo §. *ſeq.* hocque imperium patrimoniale dicitur. 1, 3, 12. & 3, 8, 2. opponitur ei quod defertur voluntate populi. 1, 13, 13, 14. quod per Regem exercetur non definit imperium eſſe populi. 2, 16, 16. quod eſt in rege, ut in capite, in populo manet ut in toto. 2, 9, 8. res pia eſt, etiam cum ab impio tenetur. 1, 2, 7. vi partum ex voluntate, etiam tacita, poteſt jus accipere. 2, 4, 14. victis relinquere æquum. *vide* Victus.

Imperii forma qualiſcunque fingatur, nunquam periculis aut damnis caret. *vide* Status. Materia prima & ſecundaria. 2, 3, 4. onus magnum. 2, 4, 5

Imperium herile, quod ad utilitatem regentis inſtituitur, quo jure haberi poſſit. 3, 8, 2. mixtum idem eſt ac diviſum. 1, 3, 20. vel ſtatus mixtus. 3, 19, 10. & eſt cum ſervitus miſcetur cum perſonali libertate. 3, 8, 3. Summum res eſt nobiliſſima. 2, 4, 12. primum eſt quod producit ſocietas civilis. 2, 9, 3. tantum juri naturali ſubjacet. 2, 4, 12. quibus modis acquiratur. 2, 4, 11. non amittitur ab iis qui acta ſua a minoribus magiſtratibus volunt confirmari. 1, 3, 18. continet jus ut in bona ſic in actiones ſubditorum. 3, 20, 52. & poteſtatem eos judicandi. 2, 25, 8. habetur vel jure temporario, vel uſufructuario, vel proprietatis. 1, 3, 11. habentes in quos bellare poſſint. 1, 4, 1. penes populum an ſemper ſit. 1, 3, 8. an a populo omni conſtituatur. *ibid.* redit ad populum in regnis electivis mortuo rege, in hæreditariis extincta familia. 2, 9, 8. imperii ſummi exempla & teſtimonia per omnes rerumpublic. formas. 1, 3, 8. ſigna quæ. 2, 25, 8. imperii ſummitas diſtinguenda ab habendi plenitudine. 1, 3, 14. & 2, 6, 7. temporarium. 1, 3, 8. uſufructuarium regi invito nequit auferri. 2, 6, 3

Imperii pars non poteſt recedere a corpore niſi in extrema neceſſitate. 2, 6, 5. tunc enim valide imperium alterius in ſe recipit. 3, 20, 5. ſocietatem continentis reverentia æquiparatur vitæ. 1, 2, 5

Imperii termini qui. *vide* Termini. translatio jus dat & poteſtatem obligandi cœtum. 2, 14, 11

Imperii Romani nunc non ſunt omnia quæ olim fuerunt. 2, 22, 13, 2

Imperii ſummi jus tam populo, quam regi longa poſſeſſione acquiritur. 2, 4, 11

Imperii ſubjecta perſonæ & territorium. 2, 3, 4, 1

Imperii pars pignori dari non poteſt. 2, 6, 9

Imperii proprii exempla. 1, 3, 12, 3, 4

Imperii ſummi partitio quomodo fiat. 1, 3, 17, 1, 2

Imperii vox improprie ſumta pro ductu, & pro poſtulato. 1, 3, 21, 8

Imperio partito ſinguli imperantes pro ſua parte jus belli habent. 1, 4, 13

Imperia magna difficulter cuſtodiuntur. 2, 22, 13, 1. & 3, 15, 7, 2

Imperia ſucceſſiva non ſemper ſumma. 1, 3, 10, 5

Imperia non ſumma plene haberi, & in patrimonio eſſe poſſunt. 1, 3, 14

Imperia elective quædam ſumma. 1, 3, 10, 5

Imperia quædam in patrimonio, & alienabilia. 1, 3, 14

Imperia quomodo intereant ſublato ſubjecto.

jecto. 2, 9, 1
Imperia prophanorum sponte non subeunda. 2, 15, 10, 4
Impietatis auctores jure gentium punibiles. 2, 20, 47, 2, 4. & §. 50, 3. & §. 51, 1
Impium Deus facit ad diem malum, quomodo intelligendum. 2, 20, 4
Impossibile dupliciter quid dicitur. 2, 13, 9. ad omnino impossibile nemo obligatur. 2, 13, 8
Impossibilitas facti promissi excusat, ne pax rumpatur. 3, 20, 37
Inachidarum regnum Argis. 1, 3, 8
Inæqualitas in contractu naturaliter jus dat minus habenti. 2, 12, 8. locum facit rescindendi aut reformandi contractum jure naturali. 2, 13, 16. non si in eum consensum est, jure gentium, 2, 12, 26. & 2, 13, 16. aut juramentum intercesserit. 2, 13, 6
Inæqualitas, quæ inest contractui, jure gentium non resarcitur. 2, 12, 26, 1
Incarcerans alterum injuste ad quid teneatur. 1, 17, 14, 16
in Incendio ædes vicinas quo jure liceat diruere. 2, 2, 6. in Incendio puniendo multorum etiam sunt spectandæ calamitates. 2, 20, 30
Incestum jure gentium. 2, 5, 12, 3
Incorporalia cum persona acquiruntur. 3, 7, 4. & cap. 8, 4, 2
Indefinita pro universali quando sumenda. 2, 16, 12, 1
Indi plures uxores habebant. 2, 5, 9, 4
Indictum bellum principi, simul indictum subditis & sociis. 3, 3, 9
Indictio belli. 3, 3, 5. & 6. & 7
Indictio belli utrinque facta. 3, 3, 7, 3
Indictio specialis requiritur, si socii per se, & apud se bello impetantur. 3, 3, 10
Indictio belli ad quos respiciat. 3, 3, 9. in quem finem instituatur. 3, 3, 11. quotuplex. 3, 3, 7. an necessaria post inducias. 3, 21, 3. ruptis ab altera parte induciis. 3, 2, 11. quando jure naturali aut gentium necessaria vel non. 3, 3, 6. an statim post indictionem bellum possit inferri. 3, 3, 13. an hostium sociis separatim bellum indici debeat, si cum iis solum bellum instituatur. 3, 3, 9
Indigentia naturalis mensura ejus. 3, 3, 10. quod res quæque valere debet. 2, 12, 14
Indirecte licent quædam, quæ directe non licent. 3, 1, 4, 1
Indis illata bella improbantur. 2, 22, 9. quod indicatum & sufficienter adversus eum pro vero habetur, qui indicavit. 2, 4, 3
Induciæ quid & unde dictæ. 3, 21, 2. quando incipiant obligare. 3, 21, 5. ad certum finem; & earum effectus. 3, 21, 6. & 13
Induciæ a ducibus dantur. 3, 23, 8
Induciæ per annos centum etiam esse possunt. 3, 21, 1. dantur interdum rebus tantum, non etiam personis, & contra. 2, 21, 10. opponuntur paci. 3, 2, 1. & §. 2. non rumpuntur a privatis, nisi publica auctoritas eis accesserit. 3, 21, 12. vim omnem prohibent. 3, 21, 6. induciarum tempus an includat nominatum terminum. 3, 21, 4. induciarum tempore si quid convenit idem valet ac quod belli tempore. 3, 21, 1. induciarum tempore non est postliminium. 3, 9, 8. ultro deficientes suscipere non licet, nec relictos occupare. 3, 21, 8. in induciis quæ personis tantum dantur res defendere etiam cum cæde personarum licet. 3, 2, 10
Induciarum tempus an veniat sub belli an pacis nomine. 3, 21, 2
Induciarum tempus quomodo computandum. 3, 21 4
Induciis finitis nova indictione non opus. 3, 21, 3. earum tempore quid liceat. 3, 21, 6, 11. an deficientes & relictos recipere liceat. 3, 21, 8, 1
Induciis elapsis, qui sine culpa penes hostem reperitur an capi possit. 3, 21, 9
Induciis ab altera parte ruptis indictione non opus. 3, 11, 11
Inermes per loca munita mittere, quibus transitus negari non potest, usitatum. 2, 2, 13
Inermibus parcendum. 3, 11, 10
Infans promittendo non obligatur. 2, 11, 5
Infantes occiduntur jure belli, quo sensu. 3, 4, 9. quo sensu non occidi debeant jure belli. 3, 1, 9
Infantis dominium unde. 2, 3, 6
Infantium promissa acceptandi animum jus supplet. 2, 11, 14
Infantium dominium quale. 2, 3, 6. & 2, 5, 2, 2
Infantibus parcendum. 3, 11, 9, 1, 2
Infeudatio est alienatio. 2, 6, 9
Infeudationes regnorum irritæ sine consensu populi. *ibid.*

Infor-

Infortunati in bello qui. *vide* Fatum. 3, 11, 3
Infortunium quid. 3, 11, 4
Infortunium & injuria quo diſtent. 2, 21, 5, 1. & 3, 11, 3, 1
Infortunii & injuriæ diſtinctio. 3, 11, 3, 1, 4
Ingrati non puniuntur. 2, 20, 20, 1, 2
Ingratis pœna alicubi dicta. 2, 25, 3. N. 4
Inhoneſti facti promiſſio an valeat. *vide* Illicitum.
Inimici qui Judæis. 1, 2, 6. inimicis benefaciendum. 2, 20, 10
Inimici ſepeliendi. 2, 19, 3
Injuria quando alteri in perſona alterius facta cenſeatur. 3, 20, 40, 2
Injuria quid. 3, 11, 4. Chriſtiano qualis non repellenda, & an omnis. 1, 2, 5. quæ in perſonam noſtram committitur ſpernenda. 2, 24, 3
Injuriæ vindicta jure naturali illi conceſſa, cui infertur. 1, 4, 2. ſed prohibita eſt lege ſocietatis. *ibid.* & ſummis tantum poteſtatibus inter ſe conceſſa, ita ut hæc libertas nemini temere cenſeatur abdicata. 2, 16, 13. neglecta a ſummo magiſtratu, an licita minoribus. 1, 3, 4. nimia ſi ſit, fit injuſta. 3, 11, 1
Injuriam non facio cum utor meo jure. 2, 1, 12, facienti non reſiſti, an dicatur univerſaliter. 1, 3, 3. levem judicio perſequi lege euangelica prohibitum. 1, 2, 8, 1, 3, 3. ſubditis factam non oportet trahere ad injuriam magiſtratus, niſi manifeſte hoc appareat. 3, 20, 40
ab Injuria imperantium ſubditos defendere alienos etiam vi & bello utrum liceat. 2, 25, 8. populus populum ab injuria defendere non tenetur, ſi manifeſtum ſit periculum. 2, 25, 7. qui injuria me affecit & ipſe mihi naturale jus dat adverſus ſe in infinitum. 2, 1, 10
Injuriæ maximæ fiunt ex cupiditate excellendi. *prol. p.* 23
Injuriæ, culpæ, & infortunii diſcrimen. 3, 11, 4, 1, 5, 6
Injuriæ quædam ferendæ, & quales. 1, 2, 8, 7
Injuſte nemo agit niſi qui ſcit ſe agere. 3, 23, 13. quædam injuſta non ſunt, & tamen cum caritate pugnant. 2, 12, 9. & 2, 12, 16
Injuſtitia, admiſſa communiter, etiam a civitate, non facit ne ſit juſta ſocietas. 3, 3, 2. eo major quo majus alteri damnum infertur. 2, 20, 30. committi poteſt in bello juſto, 3, 11, 1, 1
Injuſtum quid. 1, 1, 3, 1
Injuſti judices, teſtes, accuſatores, ad quid teneantur. 2, 17, 16
Innocens interdum non injuſte occidi poteſt. 2, 1, 4
Innocens civis ut ſe hoſti dedat eum petenti etiam a civitate cogi poteſt. 2, 25, 3
Innocenti inſultans princeps non ideo ſtatim princeps eſſe deſinit. 2, 1, 9
Innocentem an teneamur defendere, & quando. 2, 25, 2. & §. 3, 1
Inobedientia interdum minus malum, adeoque boni vicem obtinet. 2, 26, 4
ob Inopiam publicam peregrini ſemel admiſſi recte expelluntur. 2. 2, 19
in Inopia ſeu defectu cibariorum, quo jure quod quiſque habet conferre cogitur. 2, 2, 6
Inſignia regia non ſemper demonſtrant regiam poteſtatem. 1, 3, 10
Inſignia regiæ poteſtatis conceduntur principibus populi liberi. 1, 3, 10, 3
Inſtitoria actio unde. 2, 11, 13, 12. ex Inſtitoris actu cur teneatur qui eum præpoſuit. 2, 10, 2
Inſtrumenta ruris pignori capi vetita. 3, 12, 4, 4
Inſtrumentum etiam homo eſt & quale. 1, 5, 3
Inſula quomodo diſtinguatur ab alluvione. 2, 8, 14
Inſulæ cujus. 2, 8, 14, 1. & §. 9, 3
in Inſulis vacuis ceſſat judicium. 1, 3, 2
Intentio mala per ſe ad reſtitutionem non obligat. 2, 22, 17, 3
Intereſſe mercatorum an ſit juſtum & quatenus. 2, 12, 22
Internecino bello pax qualiſcunque præferenda. 2, 24, 6. *vide* Bellum.
Interpretatio ea ſumenda eſt, quæ cavet ne actus in vanum recidat. 3, 19, 3. interpretationis menſura quæ ſit. 2, 16, 1. regulæ in conditionibus pacis ſi dubia oriuntur. 3, 20, 21. *& ſequentt.* in pactis inter privatos tempore belli. 3, 23, 12. leges generales interpretatione benigna, ita accipiendæ ſunt, ut caſus ſummæ neceſſitatis excludant. 3, 23, 6. in lege quæ non ex æquitate naturali ſed majoris mali evitandi cauſa lata eſt, ea non eſt ſumenda interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum. 3, 7, 6

INDEX.

Interpretationis fontes. 2, 16, 1, 1
Interfectio. *vide* Occisio.
Interim pro interdum. 2, 13, 6
Interpretandi regulæ. 2, 16, 2
Invasio alieni, si de pace rumpenda agatur, censetur magna esse cupiditas. 3, 20, 40
Invasor imperii populum obligare nequit. 2, 14, 14
Invasorem obligant actus ejus imperii. 1, 4, 15. invasorem bello petere an liceat populo cui cum subditis invasoris fedus est, volente vero rege. 2, 16, 18
Invasorem occidere non licet, si ei fides data sit, aut pactum intervenerit. 1, 4, 6
Invasor imperii præceptis suis quatenus obliget. 1, 4, 15. quomodo possit interfici belli jure. 1, 4, 16. & ex lege antecedente. 1, 4, 17. & ex auctoritate jus imperandi habentis. 1, 4, 18. cur extra casus exceptos interfici a privato non possit, 1, 4, 19, 1
qui Invenit rem alienam ad quid teneatur domino. 2, 10, 1. an si dominum ignoret rem teneatur dare pauperibus. *vide* Aliena res.
Inventionis titulus locum non habet in his quæ jam possidentur. 2, 22, 19
Involuntarium ex voluntario habendum pro voluntario. 2, 17, 18
Inundati agri cujus jure Romano. 2, 8, 8, 10. & 1, 11, 1
Inundationis duæ species. 2, 8, 8
Inundatione dominium naturaliter non amittitur. 2, 8, 10, 1
Inundatus ager quando derelictus habeatur. 2, 8, 10, 3
Joannis Baptistæ & Christi doctrina quatenus eadem. 1, 2, 7, 5
Joca. 3, 1, 17
Josephus judæus in legis expositione Romanis blanditur. 3, 5, 1, 6
Josephi Patriarchæ dolus. 3, 1, 15, 2. monopolium. 2, 12, 16
Ira quid. 2, 20, 5, 1. & 3, 11, 4, 2
Ira in Deo quatenus. 2, 13, 1, 3
Ira homini cum bestiis communis. 2, 20, 5. quod ex ira committitur magis excusabile quam quod ex voluptate. 2, 20. 31
Iracundi sunt in quibus bilis prævalet. 2, 20, 31
Iracundiam accendit recens necdum sedatus dolor. *ibid.*
Irregularitas ex bello. 2, 24, 10
Irreligiosi etiam in falsos Deos *juste* puniuntur, bello impugnantur. 2, 20, 51
Irriti actus quinam jure naturæ. 2, 5, 10, 1
Irriti actus a lege civili non fiunt, nisi eorum qui subsunt. 2, 5, 14, 2, 3
Irritum facere diversum est a prohibere. 2, 5, 16. quæ actum irritum faciunt odiosa sunt. 2, 16, 10. irritum facere quid rex antecedenter potest non etiam consequenter. 2. 14, 3. ut quod consequenter irritum reddatur, quid requiratur. *ibid.*
Iter res est. 1, 3, 11
Itus quomodo reditum comprehendat. 3, 21, 16
qui Jubet tenetur de damno facto ab eo quem jussit. 2, 17, 6. & 2, 21, 1. id quod jubet an id quod promittit in dubio præferendum. 2, 16, 29
Judæi. *vide* Hebræi.
Judæorum opinio de necessitate restitutionis. 3, 10, 3
Judex quasi pater. 2, 20, 2, 1
Judex juste judicasse dicitur dupliciter, aut cum judicaverit ut decet, aut cum ex animi sententia. 2, 23, 13. ubi expectari non potest sine certo periculo aut damno, cessare judicium intelligitur. 1, 3, 2. idem intelligitur, ubi rejicit judicium. *ibid.*
Judicandi libertas homini ab homine quomodo debeatur. 3, 1, 11, 1
Judicare an possit de regni successione, sive rex, sive populus. 2, 7, 27
Judicia in subditos cuique potestati. 2, 25, 8
Judices cur electi qui essent prudentissimi. 2, 20, 9. plures ad vindicationem mali quare instituti. 2, 20, 8
Judicis auctoritas non idem valet in exteros quod in subditos. 3, 2, 4
Judicium zeli. 2, 20, 9, 5
Judicium respicit meritum personarum non jus promiscum. 3, 4, 8. activum. 2, 23, 3. & 2, 26, 4. animi ad quid homini datum. 2, 23, 2. nunquam acquiescit in medio sed alterum eligit. 2, 23, 3. capitale ex dilectione innocentium natum. 1, 2, 8. coactivum humanum. 3, 7, 6. & 3, 10, 1. dicitur jus quoad effectus quosdam. *vide* infra. Commune populi, singuli ad se rapere non debent. 1, 4, 19. maxime in re controversa ubi possessionem sequi debent. 1, 4, 20. Contemplativum. 2, 26, 4. injustum, nec rem, nec rei æstimationem immu-

immutat. 2. 1, 10. qui injusto judicio damnum dedit, in quantum teneatur. 2, 17, 16
Judicii cessatio momentanea aut continua. 1, 3, 2, 1
Judicii cessatio jure aut facto. *ibid.*
Judicia criminalia quare instituta. 2, 20, 14, 15
Judicia capitalia an permissa Christianis, non sunt affectanda. 2, 20, 14. & 16
Judicia apud Hebræos quædam regiæ potestati exempta. 1, 3, 20, 2
Judicia periculosa. 2, 20, 16. publica non a natura sed a facto 1, 3, 1
Jurans non daturum se, potest repetitionem erepti omittere. 2, 13, 5
Jurans prædoni datum non recte repetit. 2, 13, 15, 3
Jurans redire ad hostem, si clam redeat non satisfacit. 2, 13, 15, 3
Jurans tenetur ex animo jurare, & re implere quod juravit. 2, 13, 2. & 1, 13, 2
Jurans quando Deo tantum obligetur, quando & homini. 2, 13, 14
Jurans non tenetur, si is cui juratum est eum liberet. 2, 13, 18
Jurans implere debet contractum cui inest inæqualitas. 2, 13, 16, 2
Jurantis verba quomodo accipienda. 2, 13, 2. & 3, 1, 2
Jurare volens obligatur, etsi obligare se nolit. 2, 13, 2
Jurans deliberato animo se non obligandi, tamen obligatur. 2, 13, 3
Juravit Paulus. 2, 3, 21, 1
Juramentum per sceptrum, salutem, & similia. 2, 13, 11, 1
Juramentum per salutem Principis, & majestatem Imperatoris. 2, 13, 11, 2
Juramentum per Deos falsos an obliget. 2, 13, 12, 1
Juramentum piratæ aut tyranno præstitum obligat. 2, 13, 15, 2. & 3, 19, 2, 1
Juramentum metu extortum obligat: & quatenus. 2, 13, 14
Juramentum militare Romanorum militum. 1, 2, 10, 4. & 2, 13, 11, 2
Juramentum de præda non interverteda. 3, 6, 21, 3
Juramentum perjuro datum an obliget. 2, 13, 16, 1
Juramentum per res creatas an licitum, & quo sensu. 2, 13, 11, 1. & §. 12
Juramentum de re impossibili nihil operatur. 2, 13, 8. de re pro tempore impossibili quid operetur. 2, 13, 9
Juramentum impediens majus bonum morale non valet. 2, 13, 7, 1
Juramentum violatum. *vide* Perjurium. 2, 13, 1, 2
Juramentum quomodo ex lege actui invalido validitatem conferat. 2, 13, 20, 4
Juramentum de re illicita non valet. 2, 13, 6
Juramentum non extendendum ultra consuetam significationem. 2, 13, 5
Juramentum regis irritum esse potest ob actum ipsius præcedentem. 2, 14, 3
Juramentum dolo elicitum quam vim habeat. 2, 13, 4, 1
Juramentum non intelligendum sub conditione tacita. 2, 13, 33
Juramentum a priscis sic non concipiebatur, ut expresse per Deum jurarent. 2, 13, 11. per cœlum, terram & similia an Christiano licitum. *ibid* per falsos Deos a Christiano licite fieri contendit Duarenus. 2, 13, 22. ab incredulo per falsos Deos conceptum an quis debeat accipere. 2, 13, 12. dissolvi an queat lege humana. 2, 13, 20. an superiorum actu. *ibid.* cum ab ecclesia dissolvitur, quomodo defendatur *ibid.* in quibus casibus actus contra juramentum valeat. 2, 13, 19. exceptiones omnes excludit quæ ex inæqualitate rei actum rescindunt. 2, 13, 16. aut ex persona ejus qua cum agimus peti possunt. 2, 13, 14. & 2, 14, 3. & 3, 1, 19. omne quibusdam improbatur. 2, 13, 21. an improbetur lege euangelica. 1, 2, 9. irritum reddi potest, antecedenter a privato & rege. 2, 14, 3. consequenter vero non nisi respectu superioris. 2, 13, 20. & 2, 14, 3. omne obligat naturaliter eum, qui jurat. 2, 13, 2. etsi is qui jurat se non velit obligari. *ibid.* aut jus non det ei cui juratur. 2, 13, 15. & 2, 14, 3. si quis non putans se jurare verba protulit jurantia non obligatur. 2, 13, 2. regem non obligat ex sententia Bodini. 2, 14, 1, sed falsa. 2, 14, 3. non obligat, cum impedit majus bonum morale. 2, 13, 7. repeti quotannis solet, ne mutatione personarum vis ejus intercidat. 3, 19, 8. servandum prædoni. 3, 23, 2. qui prædoni non servat, pœnam apud alias gentes non meretur, & quare. 3, 19, 5. juste prædoni non servari statuit Cicero. 2, 13, 15. vim suam amittit mutata qualitate, cujus respectu

respectu quis juravit. 2, 13, 18. duplex, assertivum & promissivum. 3, 1, 19. *adde*, promissio jurata non est fundamentum federum. 2, 16, 16

Juramenti forma. 2, 13, 10

Juramenti effectus. 2, 13, 13. *& seqq.*

Juramenti efficacia quatenus pendeat a superiore. 2, 13, 20

Juramenti vis & interpretatio. 2, 13, 1, 2, 3. & lib. 3. cap. 1. §. 19

Juramenti violati pœna ad posteros manet. 2, 13, 1, 2

Juramenti obligatio ex animo deliberato. 2, 13, 3, 1

Juramento promissum non potest retineri ob peccatum alterius antecedens. 2, 13, 20, 3. & 3, 19, 3, 1

Juramento convenit maxima simplicitas. 2, 13, 4, 1

Juramento testis & ultor Deus. 2, 13, 10. absolutio a juramento unde vim habeat. 2, 13, 20, 2. circa juramenta quid possunt superiores. 2, 13, 20, 1, 4

Juramento promissum compensari non potest cum eo quod ante erat controversum. 2, 13, 20, 3. & 3, 19, 19, 1, 2

Juramento fallere viros ut talis pueros. 3, 1, 19. in jurejurando negotium cum Deo est. 2, 13, 15. an ex jurejurando hæredes etiam obligentur. 2, 13, 17. promissum non potest retineri ob peccatum alterius antecedens. *vide* Promissio jurata.

leges Romanæ circa Juramenta quid statuant. 2, 13, 20, 4

Juramenta a Christo quæ prohibita. 2, 13, 21

Juramenta regum. 2, 13, 19. & 2, 14, 3

Jura acquiri an possint bello solenni. 3, 8, 4. *adde* Capere. acquiri nequeunt, quæ sunt inalienabilia. 3, 7, 4. introducta sunt natura exigente & necessitate. 3, 2, 2. multa sunt, quæ tantum exterius judicium spectant, animo autem religionis vinculum non injiciunt. 3, 7, 6

Jurare liquido quid. 2, 13, 3

Juratum pactum fortius non jurato. 2, 16, 29, 2

Jurisdictiones summa inferiores concedi jure hæreditario possunt populi consensu. 2, 6, 10

Juris naturæ dictata alia magis, alia minus manifesta. 2, 20, 43, 1

Juri naturæ non repugnant quædam quæ vetita sunt lege divina. 2, 20, 42

Jure gentium bona subditorum obligantur ex facto superiorum. 3, 2, 2, 1, 2

Juris gentium dicuntur multa, quæ communia sunt populis sine mutua obligatione. 2, 3, 3, 1. & 3, 1, 8, 2

Juris derelicti signa ex factis & non factis. 2, 4, 4, 1. & §. 5, 1

Jura quædam ad summum imperium pertinent separabiliter aut communicabiliter. 2, 4, 13, 1

Juris naturæ quædam sunt quæ non ubique observantur. 2, 5, 12, 3

Juris gentium multa improprie dicuntur. 2, 8, 1, 2

Juris quæsiti jure naturali ab jure civili distinctio repudianda. 2, 14, 8

Juris capax non est nisi naturæ præceptis utens generalibus. 1, 1, 11. consultis Rom. parum credendum in decisione juris publici. *vide* Gentium 3, 6, 8. dictio non est nisi apud superiorem. 2, 7, 27. effectus interni, *proleg. pag.* 11. executio in magna communitate difficilis. 2, 20, 4. nemo plus juris in alium transferre potest quam ipse habet. 3, 16, 1

Juris etiam alieni quis vindex naturaliter. 1, 5, 2. & 2, 25, 1

Juris fecialis origo. 3, 4, 1, 1

Juris externi efficacia qualis. 3, 7, 7

Juris ignorantia aut excusabilis, aut inexcusabilis. 3, 11, 4, 5

Jura quædam realia quo sensu dicantur. 1, 1, 4

Juris societas aliqua cum prædone. 2, 13, 2, 3. & 3, 19, 2, 3. & 3, 3, 2, 1

Jurisjurandi effectus est præcidere controversias. 2, 13, 13. forma semper eadem, & qualis. 2, 13, 10. fundamentum quod. 2, 20, 45. obligatio personam tantum obstringere potest, promissio etiam ipsum hæredem. 2, 16, 16. verba quomodo intelligenda. 2, 13, 5

Jusjurandum. *vide* Juramentum.

Jusjurandum a civitate factum & repetitum. 3, 19, 8, 1

Jus pro eo quod justum est. 1, 1, 3, 1

Jus pro qualitate sumtum, quid sit. 1, 1, 4, 1

Jus pro lege. 1, 1, 9, 1

Jus pro lege ad aliarum a justitia virtutum materiam pertinet. 1, 1, 9, 1

Jus naturale. 1, 1, 10, 1. quid, & quomodo differat a divino voluntario. 1, 1, 15, 1

Jus voluntarium, τὸ ἐν τάξει. 1, 1, 9, 2
Jus naturale a Deo immutabile, & quare. 1, 1, 10, 5. eſt aliquod conſequens actum humanum. 1, 1, 10, 4. ſumitur aliquando pro eo quod eſt honeſtum. 1, 1, 10, 3. videtur mutari propter materiæ mutationem. 1, 1, 10, 6. eſſe aliquid juris naturalis probatur a priori & a poſteriori, quomodo. 1, 1, 12, 1. juris naturalis reductivæ quæ ſint. 1, 1, 10, 3. ejus juris permiſſive tantum quæ ſunt, & præcipi, & vetari à Deo poſſunt. 1, 2, 5, 1
Jus naturæ pro certo ſtatu. 1, 1, 10, 7
Jus naturæ & gentium quomodo a Romanis juriſconſultis ſumatur, & an recte. 1, 1, 11
Jus rectorium & æquatorium. 1, 1, 3
Jus non eſt in brutis animantibus, de illis improprie quo ſenſu dicatur. 1, 1, 11, 1
Jus voluntarium humanum, vel divinum. 1, 1, 13
Jus voluntarium humanum civile, civili latius, civili arctius. 1, 1, 14, 1
Jus voluntarium divinum. 1, 1, 13. aut eſt unius populi, aut omnium. 1, 1, 15, 12
Jus voluntarium divinum omnibus populis commune triplex. 1, 1, 15, 2
Jus gladii quid in ſacris & prophanis literis. 1, 2, 7, 2
Jus divinum Hebraicum alios populos non obligat. 1, 2, 16, 1, 2
Jus Hebræum quoad nos abrogatum non recte dicitur. 1, 1, 16, 7. quem uſum nunc habeat, & quem in permiſſis. 1, 1, 17, 1, 3. nihil continet juri naturæ contrarium. 1, 1, 17, 2
Jus gentium quid: & quomodo probatur. 1, 1, 14, 1. non eſt commune omnibus populis. 1, 1, 17, 1
Jus, & uſus juris diſtinguenda. 1, 3, 24
Jus ſupereminens regis, aut civitatis, an liberet a fide ſubditis data. 3, 19, 7
Jus gentium externum vetus. 3, 1, 18, 1. & §. 19, 1
Jus externum quale. 1, 3, 2, 2. & lib. 3, 10, 1, 3
Jus pro jure externo. 3, 4, 2, 2
Jus regum & populorum quando pace remiſſum cenſeatur. 3, 20, 15
Jus gentium circa inæqualitatem in contractibus. 2, 12, 26, 1
Jus internum ab externo diſtinctum. 2, 12, 11, 2. & 3, 7, 6, 1, 3. & cap. 10, 1, 3. & §. 3, 1
Jus exterorum ſupereminenti dominio non ſubeſt. 2, 14, 7, 8
Jus naturæ moribus obliteratur. 1, 2, 7, 1. & 2, 15, 5, 1
Jus gentium de bello captis. 3, 6, 2, 1, 4
Jus pignoris, retentionis, ſervitutis an bello acquiratur, & quomodo. 3, 6, 26, 1
Jus captivitatis etiam injuria dicitur. 3, 7, 6, 4
Jus gentium vetat permiſſa jure naturæ, & permittit vetita. 3, 4, 15, 1
Jus gentium apud populos quoſdam. 3, 4, 19, 1
Jus gentium improprie quod multi populi uſurpant ſine mutua obligatione. 3, 1, 8, 2. & 2, 3, 5, 1
Jus ſæpe remittendum ut bellum vitetur. 2, 24, 1, 1: 2, 1, 3: 4, 1
Jus luendi pignoris an tempore amittatur. 2, 4, 15. & 3, 20, 6
Jus hoſpitii. *vide* Hoſpitii jus. humanum conſtituere quod præter, non contra naturam poteſt. 2, 3, 6. non obligat in ſumma neceſſitate. 2, 18, 4. *vide* Neceſſitas.
Jus Mundiburgii. 1, 3, 21. in *prolegomenis*.
Jus neceſſitatis. 2, 2, 10. perſonale. 1, 1, 3. in perſonam ex quibus rebus. 2, 5, 8. numeratur inter res. 2, 10, 1. præcipui acquiri poteſt cum hæreditate, etiam cum bonorum hæreditas non aditur. 2, 7, 19
Jus prehenſionis non directe inter ſocios. 1, 3, 21
Jus precarii, 1, 3, 12. & 2, 21, 11. jus protectionis. 1, 3, 21
Jus quo ſenſu dicatur id quod placet validiori. *proleg. pag.* 12. dicere ſibi ipſi vetitum. 2, 7, 2. aliquando dicitur id quod fit impune. 3, 11, 18. ſed improprie. 2, 5, 18. aliquando id quod eſt injuſtum. 1, 4, 3. dictum in latiſſimo ſignificatu quid. *vide* Jus ſtrictum diſtinctum a juſtitia. 3, 10, 1. exteris quamdiu datur manet civitas. *vide* Lex. non ex eo metiendum quod eſt optimum, ſed ex voluntate ejus unde oritur. 1, 3, 3. & 1, 3, 17. opponitur armis. *proleg. pag.* 3. juſtitiæ. 3, 4, 2
Jus ortum a Jove cur dicatur. *proleg. pag.* 9. an metu injuriæ accipiendæ ſit ſancitum. *proleg. pag* 12. an utilitatis tantum gratia, quod Carneades putavit. *proleg. pag.* 4. ſubditis quæſitum an rex

auferre possit. 2, 14, 7. quæsitum in regem per promissionem & similia, quo casu juste ipsis auferatur. 2, 14, 8. legitimo modo partum ne cui auferatur sine causa, juris naturalis est. *ibid.* cur in populo aut rectore ejus insuper quidam habeant. *proleg. pag.* 13

Jus advocatiæ. 1, 3, 21

Jus belli pro eo quod naturaliter æquum est, & consuetum a mitius viventibus. 3, 11, 13. & 3, 11, 15. pro eo quod sit impune, per se tamen non omni culpa caret. 3, 4, 5. est inter diversos populos non ejusdem civitatis membra. 3, 20, 8. spectatur non tantum ex principio, sed & ex causis subnascentibus. 3, 1, 3. certum moraliter quid dicatur. 2, 7, 2. civile quid. 1, 1, 14. favet his, qui parere necesse habent, sed non iis quæ atrocitatem habent facinoris. 2, 26, 3. oritur vel ex obligatione vel ex consensu. *proleg. pag.* 11. ad quos non pertineat. 1, 1, 1. aliud quod inter ejusdem tantum populi partes valeat. 2, 13, 16. aliud quod civile dicitur plurimarum gentium. 1, 1, 14. & 2, 3, 5. & 2, 8, 1. hoc improprie etiam jus gentium vocatur. *vide* Jus gentium; mutari potest. 2, 8, 1. etiam a singulis. 2, 3, 5. jus quæsitum ex lege civili non magis, quam quod ex jure naturali, sine causa alicui auferri potest. 2, 14, 8. commercii. *vide* Commercii jus ex consensu in personam unde. 2, 5, 8

Jus divinum duplex. 1, 1, 15. quomodo differat a naturali. 1, 1, 10. unde ortum, & cur homo ei subditus. *prolegom. pag.* 10. perfectius alio nomine lex euangelica vocatur. 1, 3, 3. eo omnes gentes tenentur. 1, 1, 15. & omnes reges. 1, 3, 10. quoad effectus quosdam 3, 7, 6. eminens. 2, 3, 19. externum. 3, 18, 1, 2. quod quasi ex fidejussione pro civitate. 3, 13, 1. non tam late patet quam id quod ex delicto. 3, 14, 2

Jus gentium quid. 1, 1, 4. unde. *prolegomena pag.* 11. aliud naturale, aliud voluntarium. 1, 2, 4 & 2, 8, 1. & 2, 12, 6. & 3, 1, 8. proprie dicitur, quod habet vim pacti inter gentes, & quod pertinet ad societatem. 2, 8, 1. minus proprie dicitur quod multis quidem commune est, non tamen humanæ societatis vinculum constituit. 2, 8, 26. dicitur jus civile plurimarum gentium. *ibid.* jus gentium dicitur id quod singulis gentibus placuit, sine mutua obligatione, & quod mutuam obligationem continet. 3, 1, 8. unde probatur. *prolegomena pag.* 22. qui violat jus divinum, violare cur dicatur. 2, 20, 44. puniri potest a quovis rege aut magistratu 2, 20, 40. & 2, 21, 3. etiamsi deditus sit aut captivus. 3, 11, 6

Jus naturale an sit aliquod. *prolegom. pag.* 5. quid sit. 1, 1, 10. & 2, 20, 5. unde sit *prolegom. pag.* 7. non confundendum cum jure civili plurimarum gentium. 2, 20, 41. quæ ei sint contraria. *Proleg. pag.* 8, 9. dicitur aliquando consuetudo cui ratio naturalis inest. 3, 7, 5. dicitur & divinum, quo sensu. 1, 1, 10. & 1, 1, 15. quomodo a jure gentium distinguatur. *proleg. pag.* 22. non omnia irrita facit quæ ei repugnant. 2, 5, 10. quando irritum quid reddat. *ibid.* minui potest a Deo per leges. 2, 1, 10. imo contrarium quid poni. 1, 2, 5. mutari nequit, res tamen mutantur. 1, 1, 10. obliteratum quasi ex parte apud multos populos. 3, 2, 2. obligat omnes reges. 1, 3, 16. contractus innominatos a nominatis non distinguit. 2, 12, 3. religionis discrimen ignorat. 2, 15, 8. aliud novum est, aliud sequitur introductum dominium. 2, 8, 1. hoc antecedit legem civilem. *ibid.* de iis agit quæ voluntatis humanæ actum consequuntur. 1, 1, 10. qui jus naturale immaniter violat a quovis rege aut eo qui par jus habet puniri potest. 2, 20, 40. naturaliter etiam a quovis homine. 3, 19, 3. juris naturalis communionem habent omnes homines, etiam tyranni & piratæ. 3, 19, 2. aliquod esse unde concludatur. 1, 1, 12. quædam manifesta, quædam minus sunt. 2, 20, 45. quædam juris naturalis præcipientis. 2, 3, 5. quod requirit non tantum id quod dictat justitia expletrix, sed & quod aliæ virtutes. 2, 1, 9. quædam permittentis, id est ea quæ societas humana proprie non requirit. 2, 3, 5. an quæ hujus juris sunt etiam a Deo permittantur, qui ipsa est natura. 2, 1, 10. consensu communi aut jure gentium possunt impediri. 2, 3, 10. lege etiam civili. 2, 3, 5. quædam proprie sunt, quædam reductive. 1, 1, 10. principium est facultas moralis, cum sufficiente voluntate. 2, 5, 10. quæ juris naturalis non

non ſunt, tamen ſervari iis in locis ubi obtinent, naturale eſt. 2, 11, 5. jure naturali ut quid ſit illicitum, ſatis eſt, ſi repugnat non naturæ in genere, ſed humanæ. 2, 5, 12. de jure naturali cum quæritur, hoc agitur an quid fieri poſſit non injuſte. 1, 1, 3 & 1, 2, 1
Jus ſcriptum, non ſcriptum. *Proleg. pag.* 12
Jus ſtrictum uſurpare non licet, niſi multo majus ſit bonum quo tendit noſtra actio, quam malum, quod in omne futurum metuitur. 3, 1, 4. ſui remiſſio refertur inter odioſa. 2, 16, 12. in ejus juris remiſſione quomodo intelligenda remittentis verba. *ibid.* juris ſui naturaliter quiſque vindex. 1, 5, 1. imo & alieni. 1, 5, 2. & 2, 25, 1. Temporarii effectus tamen ſunt temporarii. 2, 6, 10. vitæ & necis alteri in ſe dare, ſolo conſenſu nemo poteſt. 3, 11, 18. in cives neminem Chriſtianum decet magno conanime deſiderare. 2, 20, 16. capitale quatenus lex civilis habere dicatur. 2, 1, 14. in ſervos unde videatur originem ducere. 3, 4, 10. interna juſtitia dominus non habet. 2, 5, 28. & 3, 14, 2. niſi aliquo caſu, & in quantum ei exercere liceat. 3, 14, 3, voluntarium duplex eſt, humanum vel divinum. 1, 1, 13. utilitatis innoxiæ. 2, 2, 14
Jus publicum circa quæ verſetur. *prol. pag.* 2. rectorium. 1, 1, 3. in rem. 2, 5, 1. originarie ex tribus cauſis. *ibid.* Rhadamanteum. 2, 20, 1. Romanorum in ſocios quale. 1, 3, 21
Juſtiniani conſilium de Samaritanis & Judæis vi ad religionem Chriſtianam adigendis improbatur. 2, 20, 48
Juſtitia expletrix. 1, 1, 8, 1
Juſtitia attributrix. διανεμητικὴ. *ibid.*
Juſtitia attributrix an tantum circa res communes, expletrix circa res ſingulorum verſetur. 1, 1, 8, 2
Juſtitia definita ab Hierace exactio pœnæ. 2, 20, 1. a Pythagoricis dicta, τὸ ἀντιπεπονθός. 2, 20, 32. exercenda ſolo metu pœnæ, ſecundum Epicurum, & quare. 2, 20, 44. In piratarum cœtu exercita an cœtum eum civitatem conſtituat. 3, 3, 2. hominis virtus eſt, qua eſt homo. 2, 26, 4. in medio non conſiſtit, ut putavit Ariſtoteles. *Prol. pag.* 24. pudoris comes eſt. 3, 10, 1. vim præcipue in bellis magnam habet. *proleg. pag.* 16
Juſtitia adſignatrix aptitudinem ſpectat. 2, 17, 2. & 2, 20, 2. *vide* Aptitudo. an locum toties habeat quoties proportione Geometrica ſit opus. 1, 1, 8. hoc eſt quotiens inter terminos plures duobus æqualitas conſtituitur. 2, 20, 2. ſpectat, ut alteri quid accedat. 2, 20, 2
Juſtitia gubernatrix. 2, 20, 24. & 2, 20, 27. obligat imperantem ad curam pro inferioribus. 2, 24, 7
Juſtum aliud eſt ex æquo inter ſe viventium, aliud ejus qui regit & regitur, qua tales ſunt. 1, 1, 3
Juſtum, id eſt, ſolemne. 1, 3, 4, 1. & 3, 3, 1, 1

L.

Labor injunctus an ſit pœna. *vide* Pœna.
Lacedæmone nepos ex filio majore filio minori natu in regno prælatus. 2, 7, 30, 3
Lacedæmone filius rege patre natus præferebatur ante nato. 2, 7, 29
Lacedæmonii dolum in bello pluris quam vim faciebant. 3, 1, 6, 2
Lacedæmoniorum mos de agris captis. 3, 6, 11, 2
Laconum jus in Meſſenam. 2, 4, 2, 1
Λάφυρα. 3, 6, 24, 4
Lamech homicidii impunitatem ſibi perſuadet. 1, 2, 5
Laniſtæ ſacra cœna olim prohibiti. 1, 2, 9. *Annot.*
Latrocinari olim licitum, & quare. 2, 15, 5. apud Germanos & Græcos ſine infamia fuit. 3, 3, 2. ex latrociniis tenentur magiſtratus, ſi ea remedia neglexerit adhibere quæ poterat. 2, 17, 20
Latroni fides ſervata. 3, 19, 2, 2
Latrones jus legationis non habent. 2, 18, 2, 3
Latrones qui. 3, 3, 1. civitatem non faciunt. *vide* Piratæ. qui ita invaluere, ut formidabiles ſe fecerint, recte recipi ac defendi a quovis poſſunt, quoad pœnam. 2, 21, 5. ſiquid prædando cepere, ejus domini non fiunt. 3, 3, 2. publici qui. 2, 1, 1. reſtituere non tenentur quod vi aut metu expreſſerunt, ſi jusjurandum interceſſerit. 2, 17, 19. ſocietates legitimæ fieri poſſunt. 3, 3, 3. qui laudat tenetur damni dati &

quòmodo. 2, 17, 7 & 2, 21, 1
Legatio apud inimicos præſidium habet juris gent. 2, 18, 6
Legationes aſſiduæ rejici poſſunt. 2, 18, 3, 2
Legationes jus quid contineat. 2, 18, 3. eſt inter eundem populum in bellis civilibus. 2, 18, 8. cur inſtitutum. 2, 18, 4. introductum a jure gent. voluntario. 2, 18, 1
Legatus municipalis non regitur jure gentium ſed civili. 2, 18, 2. a pignorationibus ſubditorum pro civitate excipitur. 3, 2, 7. provincialis non regitur jure gentium ſed civili. 2, 18, 2. puniri an poſſit ex omnibus cauſis quæ ſunt contra jus gentium. 2, 18, 4. an ſi quid commiſerit contra ſtatum Reipub, *ibid.* ex nulla etiam neceſſaria cauſa puniri poteſt ab eo, ad quem mittitur. 2, 18, 4. ſed per eum a quo mittitur pœna exigi aut bello peti. *ibid.* rationem reddere factorum ſuorum nemini cogitur niſi a quo mittitur. *ibid.* a ſubditorum numero excipitur jure gentium. 3, 2, 7
Legatus an juriſdictionem habeat 2, 18, 8, 2
Legatus, ſi quid debeat, quomodo compellandus. 2. 18, 9
Legati mittentem obligant etiam contra arcana mandata. 2, 11, 12
Legatus quando ſponte domum redire poſſit. 2, 16, 25, 2
Legati qui jure gentium utantur. 2, 18, 2, 1
Legati in bellis civilibus quo jure ſint. 2, 18, 2, 3
Legati an admittendi. 2, 18, 3, 1
Legati ob quas cauſas poſſint non recipi. 2, 18, 3, 1
Legati quo caſu mutabiles. 2, 18, 3, 2
Legati referunt perſonam mittentis. 2, 18, 4, 5
Legati jure civili loci ubi ſunt non tenentur. 2, 18, 4, 5
Legati habentur quaſi eſſent extra territorium. *ibid.*
Legati delictum per quem puniendum. 2, 18, 4, 5, 7
Legati per modum defenſionis occidi aut repelli poſſunt. 2, 18, 4, 7
Legati an ſubjaceant juri talionis. 2, 18, 7, 1
Legati domus an pro aſylo. 1, 18, 8, 2
Legati capacitas jus quoddam eſt, quod qui impedit damni dati tenetur. 2, 17, 3
Legata integra ſolvere, ſine detractione falcidiæ naturaliter quemque obligari, quo ſenſu dicatur. 2, 14, 6
Legatorum violatio durante bello compenſari poteſt. 3, 19, 19. lex de legatis non violandis pertinet ad legati perſonam, etiamſi is qui miſit pœnam meruerit. 2, 18, 7. populus quod per legatos partium integrantium fecit, ipſe feciſſe intelligitur. 2, 6, 9
Legatorum jus. 2, 18, 1, 1. & §. 3, 1
Legatorum jus an valeat apud eos ad quos non mittuntur. 2, 18, 5
Legatorum jus valet in bello. 2, 18, 6
Legatorum comites an inviolabiles. 2, 18, 8, 1
Legatorum bona an poſſint pro debito capi. 2, 18, 9
ob Legatos violatos bella. 2, 18, 11
Lex quid. 1, 1, 9, 1, 2
Lex Moſis dupliciter ſumitur. 1, 2, 6, 4
Lex Moſis judiciaria quando & quomodo ſublata. 1, 2, 8, 7
Lex Moſis. *vide* Jus Hebræum.
Lex Moſis non habet prius & poſterius. 2, 5, 13, 5
Lex non ſemper irritum facit quod vetat. 2, 5, 16, 13, 4
Lex imperfecta Ulpiano quæ. 2, 5, 16, 1
Lex de ſabbato & de decimis quomodo ad Chriſtianos pertineat. 1, 1, 17, 5
Lex idem poteſt quod conſenſus expreſſus. 3, 13, 1, 2
Lex in præſumptione facti non exiſtentis fundata, an obliget. 2, 11, 6, 2
Lex Romana de læſis ultra dimidium pretii. 2, 12, 12, 2
Lex occidi aliquem permittens an conſcientiam liberet, & quando. 2, 1, 14, 1
Lex, quæ feras, piſces, aves regi addicit, non injuſta. 2, 3, 5
Lex juſta quæ vetat quod jure naturæ licet. *ibid.*
Lex de uſucapione an pertineat ad ſummum imperium, aut ejus partes. 2, 4, 12, 1
Lex dicitur commune pactum populi. 2, 11, 1. & quo ſenſu. 3, 13, 1. quo ſenſu dicatur regina divinarum humanarumque rerum. 2, 20, 44. eſt in civitate ut mens in corpore, qua ſublata interit. 3, 3, 2. facit ut quod per ſe laudabile tantum eſt incipiat deberi. 1, 2, 1. iniqua

qua quomodo tollat. 2, 12, 12. obligat, & ad quid. 1, 1, 9. ſic obligat ut inde jus ſuum cuique oriatur. 2, 17, 2. ut obliget extra jus naturæ venit ex voluntate ferentis eam. 1, 1, 15. utquem obliget, quid requiratur. 2, 4, 12. obligat, etiamſi cauſa particulariter ceſſet. 2, 20, 27. legis autorem ut partem civitatis. 2, 4, 12. & 2, 20, 24. principem per reflectionem. 2, 4, 12, non vero pœnalis, *vide* Lex pœnalis. ex lege tamen nemini jus adverſus principem. 2, 14, 9. obligat ſubditos omnes. *ibid.* non obligat, ſi palam abſurda ſit, aut ſtulta, aut de re illicita. 2, 14, 12. nec eum qui a magiſtratu permittitur aut imperatur id, quod niſi ſolutus facere non poteſt. 2, 4, 4. nec eos quibus data non eſt. 1, 1, 15. lex quæ fundatur in præſumptione facti non obligat, ſi factum aliter ſe habeat. 2, 11, 6. tolli non debet, niſi probabili de cauſa. 2, 20, 24. tollendi eam aut mutandi jus habet auctor ejus. 2, 4, 12. & 2, 20, 24. tollendo eam ſive ex juſta, ſive injuſta cauſa, aut revocando, rex nemini facit injuriam. 2, 14, 9

Lex civilis multarum nationum. 2, 8, 1. *vide* Jus civile multarum gentium.

Leges civiles nihil agunt contra legem naturæ. 2, 5, 19. interdum dant aut tollunt, interdum juri auxilium ſuum tantum negant. 2, 12, 12, 19. jus vitæ & necis non habent ex quovis delicto. 2, 1, 14. in promiſſionum materia quid efficiant. 2, 11, 5. & 2, 11, 7. qui legibus civilibus ſubjecti ſunt, in quibus caſibus eos æquitatem oporteat conſulere. 2, 12, 12. qui ſubjecti non ſunt, id ſequi debent quod æquum eſt. *ibid.* *adde* Jus civile.

Lex commiſſoria. 1, 3, 16

Lex Dei de puniendo in filiis parentum delicto, cur ultra abnepotes non extendatur. 2, 12, 14

Lex humana quando obliget. 3, 23, 6. a voluntate pendet, in origine & duratione. 2, 20, 24. ſi quæ prohibita humana tantum lege fiant, non ſunt irrita, niſi lex hoc addiderit. 2, 5, 14. injuſta etiam interdum non niſi malo publico tollitur. 1, 4, 15

Lex Moſaica duo comprehendit, τὸ πνευματικὸν καὶ τὴν ἐντολὴν σαρκικήν. 2, 20, 39. conſideratur dupliciter. 1, 2, 6. imperfecta reſpectu legis euangelicæ. 1, 1, 17. impleta a Chriſto quo ſenſu dicatur. 1, 2, 7. an ſit eadem cum lege naturæ, *Proleg. p.* 29. obligat etiam Chriſtianos in iis quæ moraliter honeſta ſunt, 2, 12, 20. non obligat peregrinos & alios quam Judæos. 1, 1, 16. ad quid proſit iis quos non obligat. 1, 1, 17. quando Iſraëlitas obligare deſierit. 1, 1, 16. ſapientiſſima eſt. 2, 21, 5. eſt legum omnium exemplar perfectiſſimum. 2, 20, 32. eſt ἄνευ προσωποληψίας. 2, 20, 33. legem Moſaicam an Chriſtus tantum ſit interpretatus. 1, 2, 6. ſublatam eſſe non opus eſt a Chriſtianis probari. 1, 1, 16. leges illæ tantum a Chriſto ſunt latæ, quæ alias gentes ab Hebræis diſtinguebant. 2, 5, 13. legem Hebræam tranſgredientibus pœna fuit mors violenta, & ſimilia. 2, 20, 11

Lex naturæ pro lege conſuetudinis generalis. 3, 7, 5. circa naturæ leges par eſt eos excuſari, quibus aut ratiocinationis imbecillitas, aut prava educatio obſtat. 2, 20, 43

Lex pœnalis non obligat actus principis etiam privatos. 2, 14, 2

Lex regni. 1, 3, 16. *Annot.*

Lex Romana non eſt ſine nimio perſonarum & qualitatum ad factum non pertinentium reſpectu. 2, 20, 33. *vide* Jus Rom.

Legis diſpenſatio ex quibus cauſis fiat. 2, 20, 27. an in iis tantum procedat quæ lex tacite videtur excipere. *ibid.* non omnis referenda ad ἐπιείκειαν. *ibid.* ad ſuſtinendam legis efficaciam ſatis eſt ratio univerſalis ſine repugnantia rationis contrariæ. 2, 20, 26. ignorantiæ inevitabilis excuſat. 2, 20, 43. qui ob ejuſmodi ignorantiam legem non obſervat non agit injuſte. 2, 23, 13. conjuncta cum negligentia minuit delictum. 2, 20, 43. ratio differt ab ejus mente. 2, 6, 8. ſi ceſſet peculiariter in facto de quo agitur, etiam pœna per eam expreſſa mitigari poteſt. 2, 20, 26

Leges feruntur cum ſenſu imbecillitatis humanæ. 1, 4, 7. quæ contra feruntur, pro nullis habendæ, ſi ſint ſpeciales. 3, 23, 6. ſunt vel permittentes, vel prohibentes: ſilent in bello, & quales. *Proleg. pag.* 2, 11, 12. id reſpiciunt quod plerumque accidit. 1, 4, 4

Legis ratio particulariter ceſſans caſum a lege

lege non eximit. 1, 3, 5, 3
Legis dispensatio regem non obligat. 2, 14, 13, 1
cessatio Legis in particulari dispositio est ad dispensationem. 2, 20, 26
Legis conditor an se obliget, & quatenus. 2, 4, 12, 1. & cap. 20, 24, 1
Lex Hebræa an prohibeat divortia & matrimonia plurium uxorum. 2, 2, 9, 1, 3
in Lege pœnali dispensandi causa quæ. 2, 20, 24, 3
Leges pœnales aut coactivæ locum non habent circa actus regum. 2, 14, 1. & 2, 2, 2
Leges Romanæ de contractibus. 2, 12, 12, 2
Leges Romanorum pœnales in quo iniquæ. 2, 20, 33
Leges quæ obligent. 3, 23, 5, 3
Leges a Christianis ferri possent similes Hebraicis, nisi trium causarum aliqua obstet. 1, 1, 17, 5
Leges & contractus misceri possunt. 2, 14, 9
Leges non omnes obligant. 2, 14, 12, 2. & 3, 23, 5, 3
Leges quæ validiores si casu confligant. 2, 16, 29, 1
Leges interficere aliquos permittentes quando jus internum dent, quando solam impunitatem. 2, 20, 17
Leges an obligent summam potestatem. 2, 4, 12, 1. & 2, 20, 24, 1
Leges quasi pacta. 2, 11, 1, 3
Leges civiles quædam plane injustæ. 2, 7, 1. & 2, 14, 12, 2. & 3, 23, 5, 3
Leges humanæ quædam præcipere possunt cum mortis periculo observanda. 1, 4, 7, 2, 3. humanius sunt interpretandæ. *ibid.*
Leges quædam etiam divinæ, tacitam habent exceptionem summæ necessitatis. 1, 4, 7, 1, 3
Leges respiciunt id quod plerumque accidit. 1, 4, 4, 3
Leges ferri possunt tempore, quo summum imperium amittatur. 2, 4, 12, 2
Leges de re promissa quæ obligant. 2, 4, 4, 2
Leges injustæ, quæ propinquos nocentium innocentes interfici jubent. 2, 21, 15, 1. & 12, 1
Leges civiles de promissis minorum. 2, 11, 5, 2
Leges quædam Dei tacitam habent summæ necessitatis exceptionem. 1, 4, 7. quædam datæ a Deo generi humano, vel in prima creatione, vel in restauratione. 1, 2, 5. & 3, 5, 3. Lex divina vocatur interdum jus gentium moratiorum. 2, 11, 1. *adde* Decalogus. dilectionis, *vide* Dilectionis lex. Euangelica, jus divinum voluntarium perfectius. 1, 3, 3. paulatim ad mores sæculi interpretari cœpit, cum primum esset strictius. 1, 1, 13. excalceationis. 1, 3, 20
Leges sacratæ quæ. 3, 19, 8. scriptæ, ad sensum æquitatis naturalis trahendæ. 2, 2, 6. non scriptæ; scriptorum vinculis non tenentur. *ibid.*
Legitima an lege humana tolli possit, & quatenus. 2, 7, 4, 3
Legum finis & efficacia. 2, 12, 12, 2
Legum diversitas circa venditionem & emtionem. 2, 12, 15, 1
Legum condendarum jus pars est summæ potestatis. 1, 3, 6
Λσία. 3, 6, 20, 2
Lenitas in errantes circa divina. 2, 20, 50. & 1, 2, 5
Liber homo postliminio quomodo redeat. 3, 9, 5
Liber homo postliminio sua recuperat: an & alienata. 3, 9, 6, 1, 2
Liber fit populus cum quo rex ejus tanquam cum libero sciens contraxit. 2, 4, 4. aut tanquam legibus suis solutum longo tempore agere jussus est. 2, 4, 14. populus liber factus in quibusdam obligatur per regem, qui libertatem proxime antecessit. 2, 14, 12. regis & populi liberi eadem est ratio. 1, 3, 21
Liberam fore Carthaginem quomodo interpretandum. 2, 16, 15
Liberi filiarum alendi. 2, 7, 4, 3
Liberi pignorari ac vendi a parentibus quando possint. 2, 5, 5. jus ipsorum in liberos. 2, 5, 7
Liberi ex quibusdam matrimoniis impediuntur succedere. 2, 7, 8, 2, 3
Liberi ob parentum delicta non puniendi. 2, 21, 13, 1, 3
Liberi in materia favorabili. 2, 7, 30, etiam sub matris sunt imperio. 2, 5, 7. maternam sequuntur conditionem jure gentium. 3, 7, 5. parentibus observantiam ac pietatem debent 2, 5, 3. & 2, 5, 6. quo jure Deus innocentes liberos imma-

immatura morte ſoleat afficere. 2, 21, 14. liberorum res an jure naturali acquirantur parentibus. *vide* Acquiri.
Liberis an debeantur alimenta, & quo ſenſu. 2, 7, 4, 1. an alendi vulgo quæſiti, & ex inceſto nati. 2, 7, 4, 2, 3
Liberos cogendi jus. 2, 5, 2, 3, 4
Liberorum cum parentibus matrimonia contra jus naturæ. 2, 5, 12, 2, 3
Liberorum ſervitus. 2, 5, 90
Libertas quando juſta belli cauſa. 2, 22, 11. & 2, 4, 14, 1, 2
Libertas quo ſenſu naturalis. 2, 22, 11. & 3, 7, 1, 1
Libertas an pax placeat, gravis interdum deliberatio. 2, 24, 6, 1, 2. & 1, 4, 19, 2
Libertati præferenda vita populi totius. 2, 24, 6, 2, 3
Libertas populi quid ſignificat. 1, 3, 12, 1, 2
Libertas ſubditorum obligatur ex facto ſuperiorum. 3, 2, 2, 1
Libertas bellandi non præſumitur abdicata. 2, 16, 13, 2
Libertas dicitur dupliciter, *κατὰ ὑφησιν καὶ κατ' ἐναντιότητα.* 2, 22, 11. opponitur regibus. 1, 3, 13. victis merito aliqua relinquitur, etiamſi imperium ipſis aufertur. 3, 15, 10. reſtituenda cum injuſte erepta eſt, etiam ab his qui eam juſta ratione ab ereptoribus capiunt. 3, 16, 4. ſervo data pro oculo & dente excuſſo. 3, 14, 4. debetur ſervo poſt longas operas & valde magnos labores. 3, 14, 6. libertatis nomen inanis umbra. 1, 3, 21. libertatem uni penitus tradere populus utrum poſſit. 1, 3, 8. pro libertate pugnare, etiam cum injuſte fiat, veniam meretur. 3, 11, 6. libertate vita potior. *vide* Vita.
Libertas civilis. 1, 3, 12. eſt jus regendæ per ſe reip. 2, 24, 6. ſine ſummo imperio intelligi non poteſt. 1, 3, 2. non juſta. 1, 3, 4. *Not.* naturalis facit ne quis cogatur abſque culpa. 2, 17, 17. pars ejus retineri poteſt, non retenta parte imperii. 1, 4, 14. tacita ut a quibuſdam vocatur non ſemper retinetur a populo in reges delinquentes. 1, 3, 8
Licere pro jure externo 2, 12, 26, 1. & 3, 4, 2, 2. & cap. 10, 1. & §. 2, 1, 2
Licere, vox ambigua quas ſignificationes habeat. 3, 4, 2, 1, 2
Licere quædam dicuntur, quæ rectius aliter fiunt. 3, 4, 2, 1. & cap. 10, 1, 1, 2, 1
Licere quædam dicuntur, ob impunitatem. 3, 4, 2, 2. & c. 10, 1, 3
Licere oppoſitum ei quod decet, aut oportet. 3, 4, 2, 2. & cap. 10, 1, 2, 2, 1
Licere accipitur dupliciter, vel ſenſu exteriore vel interiore 3, 10, 1, quot modis dicatur. 3, 4, 2 interdum dicitur, ubi nullum contra proditum eſt remedium. 2, 12, 26. quædam indirecte licent quæ directe non licent. 2, 15, 11. quantum liceat in bello partim nude ſpectatur, partim ex promiſſo antecedente. 3, 19, 1
Limen & limes idem. 3, 9, 1
Limitati agri. 2, 3, 16, 1. & 2, 8, 2, 1
Liquida per ſe non terminantur. 2, 2, 3
Lis poteſt utrinque eſſe ſine peccato. 2, 23, 13, 3
Literæ Marcæ. 3, 2, 4
per Literas inter abſentes pacta nuda quo jure judicentur. *vide* Pacta.
Literis belli denunciatio fieri poteſt. 3, 3, 14
Literati excepti a pignorationibus ſubditorum pro civitate jure civili. 3, 2, 7
Lites Chriſtiani quidam plane improbarunt. 1, 2, 9. omnes an lege euangelica prohibitæ. 1, 2, 8. damnum etiam injuſtum ferre prius oportet, quam litigare. 2, 1, 13. lites juris controverſi ex utraque parte non ſunt improbæ. 2, 23, 13
Litigare Chriſtianis quo ſenſu vetitum. 1, 2, 8, 4. & 2, 24, 2, 4
Littus quorum. 2, 3, 9, 2
Loca in ſolo pacato poſita quo caſu recte occupentur a bellante. 2, 2, 10, 1
Locans pluribus operam an a ſingulis mercedem in ſolidum exigere poſſit. 2, 12, 19
Locatio, conductio facta a rege ſine expreſſa mercede an valeat. 2, 15, 5. in locatione, conductione, caſus, qui uſum impediunt, damno ſunt conductoris. 2, 12, 18
Locationis & conductionis natura. 2, 12, 18
Locator tertio rem locans, conductori tenetur de eo quod percipit *ibid.*
Locator operæ ad quid teneatur. 2, 12, 19
Locator jus habet exigendæ pecuniæ promiſſæ, etiamſi nihil conductor utilitatis ex ea re perceperit. 2, 12, 18
Locupletatus ex re aliena, eatenus ad reſtitutionem tenetur, & quare. 2, 10, 2, 1. & 2

Locus incultus non cenſetur occupatus, niſi quoad imperium. 2, 2, 17. ſive ſacer, ſive profanus, poſtliminio receptus cujus ſit. 3, 9, 13. qui contrahit in loco, legibus ejus loci ſubjicitur. 2, 11, 5. quo loco in conventibus ſedere debent qui populo olim libero imperant. 2, 9, 8

Locutio de futuro noſtræ poteſtatis quotuplex. 2, 11, 2, 3

Locutionis ambiguæ uſurpatio quando licita. 3, 1, 10, 13

Lucrum alter alteri poteſt prævertere, maxime ſi cauſa ſubſit. 2, 2, 24. ex re aliena reſtitui oportere, juris eſt natur. *Prolegom. pag.* 21, 2, 10, 2. ob lucrum ceſſans per ſolutionem tardiorem res pluris vendi poteſt. 2, 12, 14. & ex pecunia mutuo data merces juſte exigi. 2, 12, 21. cui lucrum ſperatum ſed non debitum decedit, de damno agere non poteſt. 2, 2, 13

Ludovici & Galeatii controverſia de Mediolano. 2, 7, 19

M.

MAccabæi bello adjuverunt extraneos. *vide* Aſmonæi. 2, 15, 9, 6

Maccabæorum reſiſtentia qualis. 1, 4, 7, 5

Maccabæi fedus ineunt cum Romanis & Lacedæmoniis. 2, 15, 9. fratrum innocentium necem Sabbatho ulciſcuntur. 2, 20, 8. Maccabæorum arma, quomodo defendi poſſunt. 1, 4, 7

Macedonum lex quædam injuſta. 2, 21, 15

Magiſtratus inferiores ſummum imperium habenti juſte reſiſtere non poſſunt. 1, 4, 6, 1, 5

Magiſtratus Chriſtiani Pauli tempore. 1, 2, 7, 1, 2

Magiſtratus Hebræi non reſtiterunt malis regibus. 1, 4, 6, 3, 4

Magiſtratus ex quibus damnis teneatur. 2, 17, 20, 1

Magiſtratus an teneantur, eo quod a natis cautionem non exegerint. *ibid.*

Magiſtratus oppidanos quatenus obliget. 3, 22, 6

Magiſtratus naturaliter jus habet belligerandi. 1, 3, 4. non eſt in ſtatu Deo aut legi euangelicæ contrario. 1, 2, 7. Miniſter eſt iræ divinæ. 1, 2, 8. bonus ad militiam uſurpare poteſt voluntatem non bonam modo aliorum, ſed & malam. 2, 26, 5. minor bella gerere num poſſit. 1, 3, 4. an contra majorem, ſi injuſte agat. 1, 4, 6. *adde* Neceſſitas. ei contra majorem parendum non eſt, etiam cum bona imperare videatur. *ibid.* naturalis & perpetuus eſt vir bonus. 2, 20, 9. magiſtratus non obligat, ubi imperium ſummum eſt penes populum. 2, 15, 3. obligatur populo interdum, & ex quibus cauſis. 2, 17, 20. Cui magiſtratus collatio mandata eſt, tenetur eligere eos qui digni ſunt. 2, 17, 3. magiſtratum ſuſcipere Clericis prohibitum, & quare. *vide* Clericus. nemo multo conanime debet affectare, & quamobrem. 2, 20, 16. a magiſtratu reſp. vel ſinguli etiam exactam requirere poſſunt diligentiam, ſi lex id jubeat. 2, 17, 2

Magi poſt baptiſmum artem ſuam cogebantur deſerere. 1, 2, 9

Maharbalis factum. 3, 22, 9, 2

Mahumetiſtarum opinio de neceſſitate reſtitutionis. 3, 10, 3

Majeſtas pro dignitate imperantis ſumitur. 1, 3, 21, 1, 2. quid ſit. *ibid.*

Majeſtas cur tot legibus munita. 1, 4, 2. major ex nobilitate generis. 2, 7, 16. fedus, ut majeſtas alicujus comiter colatur, quale. 2, 15, 7. in majeſtatis controverſia, quis vocabulum ejus interpretari debeat. 2, 16, 3. contra majeſtatis legem peccat, qui injuſſu principis alteri bellum facit. 1, 3, 4

Majoratuum jura tempore amittuntur. 2, 4, 10, 3

Majoratuum ſucceſſio in regno Caſtellæ. 2, 7, 22, 1

Malefici atroces qui nullius civitatis partes ſunt, a quovis puniri poſſunt. 3, 19, 3

Maleficium quid. 2, 17, 1. quæ quaſi ex maleficio. 2, 1, 2

Malorum opera uti aliquando cogimur. 2, 17, 20. uti licet, ſed conſiſtit hoc jus intra interficiendi alterius licentiam. 3, 4, 18

Malum declinare eſt ex appetitu naturali & honeſto. 2, 20, 29. malum non eſt faciendum ut inde eveniat bonum, hoc in iis locum habet, quæ ſemper mala ſunt. 3, 1, 6. qui malum facit, malum ferat. 2, 20, 1. quantum quiſque mali fecit, tantum eum pati, naturaliter juſtum. 1, 2, 4. quæ ad declinandum malum

malum male fiunt, maxime sunt excusabilia. 2,20,29. malum minus, ubi electio nequit evadere, rationem boni induit. 2,23,2
Mandantis morte an pereat mandatum. 2,11,16
cum Mandatario qui contrahit, etiam si mandatarius mandatum excedat, obligatur. 2,11,12
Mandatarius mandatum excedens quando nos obliget. *ibid.*
Mandatarius a sumptibus factis indemnis præstari debet, & quare 2, 12, 13. in quantum teneatur ex culpa & dolo. 3, 22, 4. obligat mandatorem etiam cum mandatum excedit. 2, 11, 12. obligatus contra mandatori. 3,22,2
Mandator ad quid teneatur. 2,12,13,1
Mandatum an impleri possit per æquipollens. 2,16,21
Mandatum excedens, & sic cum alio contrahens, ad quid obligatur. 3,22, 4,1,3
Mandatum generale & speciale in bello. 3,18,1,4
Mandatum quid. 2, 12, 2. contra mandatum principis arcanum agens legatus, principem obligat, sed se principi. *vide* Legatus, & 3, 22, 4. mandati actio an detur in hæredem. 2,11,17
Mandata publica, quæ nautis dantur adversus piratas. 2,17,20,1
Manliana imperia. 3,18,1
Manlii bellum in Gallogræcos quale. 3, 3,10
L. Manlius tribunos pleb. jurejurando etiam in re injusta obstringit. 3,19,6
Manubiæ quid. 3,6,16,1
Manumissio interdum omitti sine peccato nequit. 3,14,6,4,5
Manumissio jure gentium voluntario introducta, & quare. 3,14,6. facta ab hoste nobis nihil detrahit. 3,9,11
Manus mortuæ. 2, 5, 30. manibus initium fit possidendi res mobiles. 2,8,6
M. Marcelli moderatio in victoriis. 3, 12,7,2
Marchionatus facilius testamento relinquitur quam alia ditio, & quare. 1, 3, 14
Mare commune cum dicitur an intelligi debeat civib. Rom. 2, 3, 9, 1. continet terram. 2,2, 3. forum mundi. *ibid.* per contractum ne ab altera parte navigetur, pars altera non occupat. 2, 3,15. sinus & pars maris occupari potest. 2, 3, 8. quomodo & quamdiu duret ista occupatio. 2, 3, 11. maris imperium non dominium occupatur. 2, 3, 13. mare nec privatis, nec a populo possideri potest. 2, 2, 3. Romanorum, Græcorum, Sinopensium quo sensu dicatur. 2, 3, 18. in mari cessat judicium. 1, 3, 2
Mares feminis præferuntur in regnis a populo delatis. 2,7,17
Mare an proprium fieri possit, an terra contineatur. 2,2,3,1,2
Mare non divisum. 2,2,3,2,3
Mare in fundum admissum. 2,3,10,2
Mare occupatione omissa ad naturam redit. 2, 3, 11. navigandi jus in mari. 2, 3, 12. imperium in mari quorum sit. 2,3,13
Mariandyni. 3,14,5
Maris pars quatenus occupari possit. 2, 3,8,10,1
Martiale imperium. 1,3,8
Maritus caput uxoris quo sensu. 2,5,8. jus habet naturaliter in corpus uxoris. 2, 5, 9. jus habet rescindendi factum juramentum ab uxore sua ex *L.* Hebræa. 2,13,20. cui lex permittit uxorem adulteram occidere, an si occidat justus sit coram Deo. 2,20,17. ne maritus pro uxore conveniatur. 3,2,1
Marius præ armorum strepitu leges non audit. *Proleg. pag.* 3
Masculina pro communibus. 2,16,9
Mater quomodo magis certa patre. 2,7, 8,1
Mathathias quo jure Judæum Græcis ritibus se polluentem occiderit. 2,20,9
Matrimonium cur institutum naturaliter. 2, 7, 6. exterorum Judæi pro nullo habent. 3, 19, 2. familiæ fundamentum est. 2,20,30. non justum etiam inter cives. 1, 3, 4. *Not.* promissum ab eo qui conjugem jam habet, an & quatenus valeat jure naturali. 2, 11, 8. contrahere. 3, 4, 2. ad quos gradus liceat. 2, 5, 12. *& segq.* an cum infideli liceat ex lege euangelica, 2, 15, 10. cum pluribus lege euangelica non licet. 1, 2,6
Matrimonium quid sit ex jure naturæ. 2, 5,8,9
Matrimonium an irritum deficiente consensu parentum. 2,5,10,1,13
Matrimonium irritum cum alterius viventis conjuge. 2,5,11

Matrimonium ad morgengabicam. 2, 7, 8, 3
Matrimonium apud veteres Romanos poſtliminio non reſtituebatur. 3, 9, 9, 2
Matrimonii petitio injuſta belli cauſa. 2, 22, 7. & 2, 1, 21, 2
Matrimonii contrahendi libertas nemini debet adimi, niſi præceſſerit delictum. 2, 2, 22. vicinis negari non debet. 2, 2, 21. leges quæ exteris matrimonia negant, quid negent. *ibid.*
Matrimonii fides æquiparatur vitæ. 1, 2, 5
Matrimonii jura ex lege Chriſtiana. 2, 5, 9, 2, 3
Matrimonia non ineunda cum prophanis. 2, 15, 10, 4, 3
Matrimonia quædam talia ſunt ex lege, ut liberi ad hæreditatem non admittantur. 2, 7, 8, 3
Matrimonia plurium uxorem olim licita. 2, 5, 9, 4, 1
Matrimonia cum propinquis ſanguine, aut affinitate, unde, & quatenus illicita. 2, 5, 12, 1, 13, 1
Matrimonia parentum cum liberis, & liberorum cum parentibus contra jus naturæ: & unde illicita. 2, 5, 12, 2, 5
Matrimonia an licita in gradibus expreſſis in *Levitico*. 2, 5, 13, 3
Matrimonia fratrum & ſororum quo jure verita, & unde illicita. 2, 5, 13, 6
Matrimoniorum contrahendorum libertas quibus & quatenus debeatur. 2, 2, 21, 1, 2
Maxillam obvertere Hebræis quid. 1, 2, 8, 8
Maximus natu in *regnis* a populo delatis præfertur inter pares ſexu. 2, 7, 18, 1
Medici falſa interdum loqui poſſunt. 3, 1, 15
Medii in bello quando fiunt hoſtes. 3, 1, 5. & 3, 17, 3. ad quid teneantur. *ibid.*
Membra naturaliter homini ſuum. 2, 17, 2. in membra ſua homini jus nullum niſi corporis ſervandi gratia. 2, 21, 11
Membri conſervandi cauſa interfectio licita. 2, 1, 6
Mendacium prohibitum. 3, 1, 9, 1. & §. 10, 3
Mendacium qui auctores certis caſibus admittant. 3, 1, 9, 2, 3, 4
Mendacium dicere & mentiri apud Gellium quomodo diſtinguantur. 3, 1, 10, 1
Mendacium a Deo alienum. 3, 1, 15, 1
Mendacium ſtricte dictum quid. 3, 1, 11, 1
Mendacium an committatur reſpectu tertii, ad quem ſermo non dirigitur. 3, 1, 3, 1, 2
Mendacium dicitur multipliciter. 3, 1, 10. quid ſit. 3, 1. 8
Mendacium alii laudant alii vituperant. 3, 1, 9
ad Mendacium confugere, nota eſt infirmitatis. 3, 1, 15
Mendaciorum inculpatorum exempla. *ibid.*
Mendacii, qua illicitum naturaliter, quid materiale. 3, 1, 10, 1. quid formale 3, 1, 11, 1
de Mendacio & æquivocatione Scholaſticorum ſententia. 3, 1, 17, 3
Mendacium pro vita. 3, 1, 16
Menſura ejus quod res valent. 2, 12, 14
Mentiri apud volentem an liceat. 3, 1, 14, 1
Mentiri hoſti licere qui ſenſerint. 3, 1, 17, 1
Mentiri & occultare verum, diſtincta, 3, 1, 7. *Annotat.* 1. quando liceat. 3, 1, 13. & 3, 1, 14. cur non mentiatur qui falſum dicit, quod verum eſſe putat. 3, 1, 10
Mentitur qui dicit quod falſum putat, licet verum ſit. 3, 1, 10, 1
Mercatores in bello ab injuriis vindicari debent. 3, 11, 12. laborum & expenſarum rationem habere poſſunt in conſtituendis rerum pretiis. 2, 12, 14
Mercatura apud Hollandos pridem maxime viguit. 2, 11, 13
Mercenarii. 2, 5, 30
Merces excepta a pignorationibus ſubditorum pro civitate. 3, 2, 7. exoticas olim Belgæ non emebant. 2, 2, 20
ad Meretricium civiles leges quomodo & quare ſoleant connivere. 3, 5, 4
Meritum ex libera voluntate. 2, 21, 12
Meritum omne eſt perſonale. 2, 21, 12. univerſitatis quale. 2, 21, 8
ob Meritum pœna remitti debet. 2, 20, 26.
Metus a tertio illatus an actum vitiet. 2, 11, 7, 3
Metus alterius an tollat jus tranſire volentis 2, 2, 13, 4
Metus a vicino an juſta belli cauſa. 2, 22, 5, 1 & 2, 1, 17
Metus ſolus non ſufficit ad jus interficiendi alterum. 2, 1, 5, 1, 2
Metus exceptio non liberat a religione jurisjurandi. 3, 19, 4, 5
Metus qui pro juſto habeatur in bello publico. 3, 19, 12

Metus perpetuo durare non censetur. 2, 5, 6. incertus non est sufficiens ad cædem causa. 2, 21, 13. adversus hos metus quale petendum sit præsidium. 2, 1, 17. injustus quidam est quoad justitiam internam quem tamen jus gentium non improbat. 3, 19, 12. ut is, qui infertur bello solenni utrinque. 2, 17, 19. & quare. 3, 19, 11. an ut metus aliis injiciatur, senes, feminæ & impuberes juste possint occidi. 3, 11, 16. in contractu injectus an demi debeat. 2, 14, 10

Metus exceptio jurejurando eliditur. 3, 19, 6. & 3, 23, 2. ad bellum solenne non pertinet, si eo pax sit inducta. 3, 19, 11. & 3, 23, 2. quod metu belli justi exprimitur, non admittit restitutionem. 2, 17, 19

Metu expressum a latrone & pirata potest repeti, nisi jusjurandum accesserit. *ibid.* quod sit metu, magis excusabile, quam quod ob voluptatem. 2, 20, 31. aut si nolit, alter se ipsum potest restituere 3, 23, 2. an etsi jurata fuerit promissio. 2, 13, 14. an hoc casu rex seipsum possit restituere, ut Bodinus censuit. 2, 14, 1. & 2, 14, 3. qui ipse in causa fuit ut metu ad promissum cogeretur jus amittit restitutionis. 2, 17, 19. ex metu plurimæ nascuntur injuriæ. 2, 1, 5

Metu promittens an teneatur. 2, 11, 7

Metu quid faciens, absolute velle dicendus. 2, 11, 7, 2

Metu causam dans contractui quando ad restitutionem teneatur. 2, 13, 14, 1

Metum inferens tenetur ad restitutionem. 2, 11, 7, 2

Meum vi possum repetere etiam cum periculo innocentium. 3, 1, 4. plus quam meum accipere possum, si meum consequi nequeo *ibid.* sed sub onere restituendi ejus quod plus est. *vide* Debitum. pro meo quod consequi non possum, aliud æquivalens juste possum capere. 3, 1, 2. nostrum. *vide Not.*

Migratio in locum alium, populum non immutat. 2, 9, 7. migratio subditorum in terram ejus, quicum pax inita, eam non dissolvit. 3, 20, 41

Miles quid in largissimo significatu. 3, 21, 15

Milites fieri possunt natura omnes subditi. 1, 4, 4. scribere licet tempore inducarum. 3, 21, 4. qui suo sumptu militant quantum justitia interna capere possunt ex præda. 3, 18, 2. an si qui partis ejus hostibus, cum qua nobis pax est, militant, pax censeatur rupta. 3, 20, 31

Miles de incendiis & raptu sine jussu publico, an teneatur. 3, 14, 6

Milites Christiani sub Juliano. 1, 2, 10, 11. sub Diocletiano. 1, 2, 10, 11, 8

Militis Christiani officium. 1, 2, 10, 12

Milites Judæi externis militabant. 1, 2, 7, 5

Militi quæ ex præda cederent apud Romanos. 3, 6, 24, 5

Milites ab ecclesia non excommunicati. 1, 2, 10, 2

Milites quomodo tenentur ex bello injusto. 3, 10, 4

Militibus datus commeatus prodest & duci. 3, 21, 1, 5

Militum nomine qui veniant. *ibid.*

Militare propter prædam, aut stipendium præcipue non licet. 2, 25, 10

Militia mercenaria sine delectu causæ improbatur. *ibid.*

Militia pœnitentibus olim interdicta, & quare 1, 2, 10, 9. est interdicta clericis. *ibid.* eam ecclesia vetus probat. 1, 2, 10, 11

Militiæ repetitio qualis damnata Synodo Nicæensi. 1, 2, 10, 7, 8

Militiam concedit Origenes interdum Christianis. 1, 2, 9, 2

Militiam & capitalia supplicia concedit illis Tertullianus. *ibid.*

Militiam ob quas causas Judæi detrectaverint. 1, 2, 9, 3. quas ob causas olim etiam Christiani eam detrectaverint. *ibid.*

Minervæ calculus. 2, 5, 18

ex Ministrorum facto aliquem obligari si quid utiliter sit gestum, quo sensu accipiendum. 3, 22, 3. obligatur summa potestas etiam cum minister fecit contra mandatum arcanum. 3, 22, 4. sine sua culpa, ut quis obligetur non est juris gentium. 2, 17, 20, 2

Minor annis hosti obligatur. 3, 21, 3

Minor an promittendo obligetur. 2, 11, 5, 2

Minorum beneficia sunt ex jure gentium non civ. 2, 23, 3

Minoris imperium quare sit invisum. *Proleg. pag.* 12

Miraculosam potestatem primæ Ecclesiæ cur

cur Deus dederit, eandemque postea sustulerit. 1, 2, 8
Misericordia Dei an nos doceat supplicciis capitalibus non uti. 2, 20, 10. quæ peccata præcipue respiciat. 2, 20, 11. prætermissio puniri non debet. 2, 20, 20. quod ex misericordia debetur, id armis juste deposci nequit. 2, 22, 16
Misericordia digni qui bello capiuntur. 3, 14, 2, 1
Misericordiæ ara apud Athenienses. 2, 21, 5, 2
Missilia quomodo fiant capientium. 3, 6, 22
Mobiles res quando fiant singulorum capientium. 3, 6, 12
Mobilia generaliter postliminio non recipiuntur. 3, 9, 14, 1
Moderatio in belli jure circa personas. 3, 11, 7, 1
Moderatio in bello ad quid etiam civiliter prosit. 3, 12, 8
Modus in pœna unde petendus. 2, 20, 28
Modi habendi imperium qui. 1, 3, 11, 1
Mœnia urbis sive muri, cum diruuntur, an intereat jus civitatis. 2, 9, 7. reficere muros licet tempore induciarum. 3, 21, 7. ne quis locus muris cingatur, quomodo intelligendum. 2, 16, 20. fedus de diruendis muris quale. 2, 15, 7
Monachi a cæde liberi esse debent. 3, 11, 10
Monomachia bellum finire an liceat. 3, 20, 43, 1, 2, 4
Monomachiæ de regno quis effectus. 3, 20, 44. & 45, 1
Monopolia quæ licita, quæ contra jus, & quæ contra caritatem. 2, 12, 16
Monopolium. *vide* Coëmtio. 2, 2, 24
Morari in territorio alieno an licitum. 2, 2, 15
Moræ purgatio in pace an admittenda. 3, 20, 35
Moralia non consistunt in pacto. 1, 2, 8
Moralium incertitudo unde. 2, 23, 1
Morandi jus per aliquod tempus inter utilitates innoxias. 2, 2, 15
Morbi contagiosi an proprie sint pœnæ, qui nominantur in libro Moysis. 20, 1
Mori Hebræis dimitti vocatur. 2, 19, 5, 3
Mores generales in aliqua parte mundi non faciunt jus naturæ. 2, 20, 41
Mors deportationem quando comprehendat. 2, 16, 9
Mors pro vera religione quanti facienda. 1, 4, 7, 15
Mors quid significet. 2, 16, 9. in materia favorabili. 2, 7, 30. ejus qui acceptare promissum debuit non transfert jus ad ipsius hæredes. 2, 11, 16. mandantis tollit præsumptionem, quod mandatum implere voluerit. 2, 11, 17. scelerati, quo sensu ipsi melior sit vita. 2, 20, 7. universitatis quid. 2, 21, 7
quæ Mortis vitandæ causa injuste fiunt, levius punienda. 2, 20, 29
Mortem pro aliis oppetere lege euangelica præceptum. 1, 2, 6. ad mortem damnare an liceat, etiam ex iis delictis quæ in lege Mosaica morte non puniuntur. *vide* Supplicium. Mortem meritos committere in pugnam contra officium est boni magistratus. 2, 1, 15. mortem inferre sibi utrum liceat. 2, 19, 5. qui sibi intulere, prohibentur sepultura. *ibid.* quare, cum tamen inde non lædantur. 2, 20, 44. quidam eo malitiæ processere, ut non nisi morte emendentur. 2, 20, 12. & 2, 20, 13
Mortem pati potius quam alium occidas, quando liceat, quando non. 2, 1, 8, 9, 1
Mortem æternam aggressoris an quis sua morte cavere debeat. 1, 3, 3, 3
Mortis casus expressio quando extendatur ad casum non nati. 2, 16, 20, 3
Mortuorum corpora male tractare, contra jus est gentium. 2, 19, 2. & 3, 5, 3
Moses bellum infert Amalecitis. 1, 2, 5. Amorrhitis ob transitum prohibitum. 2, 2, 13
Muli qui apud Romanos postliminio recepti. 3, 9, 14, 1
Mulier. *vide* Femina.
Mulieres jure civili plurimum, gent. non tenentur ex debito civitatis. 2, 3, 7. jure belli possunt occidi. 3, 4, 9. occidi non debent nisi virilia officia usurpent, aut quid peculiariter vindicandum committant. 3, 11, 9
Mulierum imperia Romanis incognita. 2, 9, 11, 2
Multitudini etiam in delicto parcendum. 3, 11, 19
Mundiburgii jus. 1, 3, 21, 1
Murenæ controversia cum Mithridate. 2, 16, 30
Muri faciendi prohibitio quando ad aggeres extendatur. 2, 16, 20, 3
quæ priora Mutant, nisi ad ingens bonum, ea odiosa sunt. 2, 16, 10

Mutii Scævolæ factum. 3, 4, 18, 1
Mutilatio membri quod est e præcipuis, vitæ æquiparatur. 2, 4, 6. etiam intentata, jus dat occidendi eum, qui intentat. 2, 1, 6. mutilationem Indi supra talionem puniunt, & quo jure. 2, 20, 32. qui mutilavit aliquem in quantum teneatur. 2, 17, 14
Mutilator quid restituere teneatur. 2, 17, 14
Mutuum quid. 2, 12, 2. non omne usurarium. 2, 12, 21. commodato affine. 2, 12, 20. *Not.* 1. an illicitum pro usu pecuniæ mercedem exigere. *vide* Usura.
Mutuum gratuitum quo sensu. *ibid.*
Mutuam accipiens pecuniam a debitore meo, mihi tenetur. 2, 10, 2, 9

N.

NAbidis controversia cum Romanis. 2, 16, 18, 1
Nabidis responsum cum tyrannis ei objiceretur. 3, 19, 3
Nai vai quid. 2, 13, 21, 2
Nai quid significet. 2, 13, 21, 2
Nai vai, ἐ ἐ, quid significet. 2, 13, 21, 2, 3
nondum Nati an jus suum amittant, & quomodo. 2, 4, 10, 1, 2. leges possunt eorum jus conservare. 2, 4, 10, 3
Natura jus dat ad id omne sine quo obtineri non potest quod imperat. 2, 5, 5. sub natura interdum comprehenduntur mores naturali rationi consentanei. 2, 19, 1
Naturale, vox, pro solito fieri. 2, 12, 26, 2
Naturales filii succedunt patri, nisi lex impediat: & adoptari possunt. 2, 7, 8, 2. non succedunt in regnis a populo delatis. 2, 7, 16
Naturalia pro certo statu. 2, 8, 5
Naturæ prima & consequentia quæ? 1, 2, 11
Naturalis æquitas satis habet, ut pro suis partibus singuli conveniantur. 2, 11, 13. circumvenire naturaliter quid. 2, 12, 26
Naturaliter licita an omnia etiam apud Deum licita. 2, 1, 10, 1
Naufragio, quando res censeantur amissæ. 2, 4, 5
Naufragorum bona confiscare injustum. 2, 7, 1, 1
Navigandi libertas pactis imminui potest. 2, 3, 12. & §. 15, 1, 2
Navis, quæ apud Romanos postliminio recepta. 3, 9, 14, 1
Navis si cui nocuit, an dominus teneatur. 2, 17, 21, 1
Navis in qua innocentes sunt an peti tormentis possit. 3, 1, 4, 1
Navis rostrata vi ventorum delata in portum. 3, 21, 9
Naves alienæ quomodo in necessitate capi possint. 2, 2, 10. amicorum in prædam non veniunt, ob res hostiles, quas vehunt. 3, 1, 5. *Not.* 3, 3, 3, 6. *Not.* 1
Naves captæ quando jure belli censeantur. 3, 6, 3, 2
Naves nunc nullæ postliminio redeunt. 3, 9, 15
Navium expugnatio & captura ad quos pertinet, secundum variarum gentium mores. 3, 6, 24
Navigaturi instituuntur certis mandatis a potestate publica, ad persequendos piratas. 3, 20, 14
Navigatio inermis & innoxia nullibi impediri potest. 2, 3, 12. pactum, ne quis ultra certos terminos, & certum numerum navium naviget, an occupationem maris demonstret. 2, 3, 15. Societas navalis. 2, 12, 25
Necessaria ad finem licitum licita. 3, 1, 2, 1
Necessitas excepta videtur in lege dominii. 2, 2, 6, 1, 2
Necessitas jus non dat, si sit evitabilis. 2, 2, 7. & 3, 17, 1
Necessitas quod jus det in pacatos. 3, 17, 1
Necessitas non excusat, nisi summa. 1, 4, 7. quæ excusat, ea non plane vitio caret, sed pertinet ad culpabilia. 3, 11, 4. ejus exempla. 2, 6, 5. *Not.* 1, 3, 11, 1. *Not.* 2. summa, generalis legum exceptio. 2, 2, 6. humanarum. 1, 4, 7. & multarum etiam divinarum. 1, 4, 7. & 1, 5, 4. jus dat etiam minoribus Magistratibus defendendi se, contra injuriam majorum. 1, 4, 7. suscipiendi belli non expectato majorum consensu. 1, 3, 4. res reducit ad merum jus natur. 2, 5, 6. & 3, 17, 1. permittit res alterius occupare, sed sub onere restitutionis. 3, 1, 5. perdere. 2, 2, 6. sed sub onere resarciendi damni. 3, 12, 1. quando valeat hoc jus. 2, 2, 7.

jus

jus non dat alienandi imperii partem, ſine conſenſu populi. 2, 6, 9
Neceſſitate factum pacem non rumpit. 3, 20, 37
Neceſſitate pari poſſeſſor præferendus. 2, 2, 8
in Neceſſitate non ultra ſumendum quam exigit. 3, 17, 1
Neglectus puniendi punibilis. 2, 21, 2, 5
Negotiorum geſtorum actio tantum eſt ex jure civili. 2, 10, 9
Negotium alienum gerens ſui lucri cauſa, repetit impenſas, in quantum alter eſt locupletior. 2, 10, 9, 2
Nepos ex filio priore an filio poſteriori præferendus in regno. 2, 7, 30, 1
Nepos ex filio, an filio præferendus. 2, 7, 30, 1, 2
Nepos minor ex filio an præferatur nepoti majori ex filia in regni ſucceſſione. 2, 7, 34
Neptis ex primogenito an filium alterum excludat. 2, 7, 35
Nepotes alendi. 2, 7, 4, 4
Neſcio, quomodo quidam interpretentur. 3, 1, 7. neſcientis non agere, caret effectu. 2, 4, 5
Nexorum ſervitus. 2, 5, 30
Ninus primus imperium ampliavit. 3, 8, 1, 2
Nocentes dedendi aut puniendi. 2, 21, 4, 1, 3
Nocentes dedendi obligatio, unde. 2, 21, 4, 3. 7
Nocere homini homo non debet, niſi boni alicujus conſequendi gratia. 2, 20, 4. hoc enim *jure naturæ*. 2, 20, 5
per Naturam innocens quiſque nocentem punire poteſt. 2, 20, 3. & 8, 7. an nocentes omnes puniendi. *vide* Delinquens. Deus ſub multis nocentibus aliquando & innocentes punit, ſed inde nobis exemplum capere non licet. 3, 1, 4
Nocumentum quod ex occaſione peccati, non ob peccatum ſentitur, pœna proprie non eſt. 2, 21, 11, 1
Nocentibus parcendum ob multos innocentes. 3, 1, 4, 3
Nocentibus ſæpe parcendum innocentum cauſa. 3, 11, 9, 1
Nomina regionum in pace quomodo accipienda. 3, 20, 23
Noſtrum quibus ex cauſis quid dicatur. 2, 2, 1
Noſtrum aliquid dupliciter. *ibid.* noſtra etiam ſunt quæ ſub certa *lege*, ut ne vendere ea liceat, ſint noſtra. 2, 2, 19. noſtra eſſe deſinunt, ſi ſcientes ab alio teneri, ei non contradicimus. 2, 4, 5. non deſinunt, niſi facto noſtro aut lege. 2, 8, 1
Nobis potius quam aliis juſte conſulimus, ubi par malum imminet. 1, 3, 3
Nothus etiam ſuccedere poteſt in regno patrimoniali. 2, 7, 12. non in eo quod conſenſu populi delatum eſt, & quare. 2, 7, 16
Notitia de Deo, quæ & qualis data hominibus naturaliter. 2, 20, 45
Notitia de Deo quod inconſpicuus. 2, 20, 45, 1
Notitia de Deo uno. *ibid.*
Notitia de Deo ut omniſcio. *ibid.* & ut creatore. 2, 20, 45, 2
Notitiæ activæ de Deo. 2, 20, 45, 3
Notitiæ de Deo quomodo probentur. *ibid.*
Notitiæ de Deo quæ maxime univerſales. 2, 20, 46, 1
Notitiæ de Deo, quæ obliteratæ. 2, 20, 47, 1
Notitiæ de Deo quæ & quales. 2, 20, 45, 1
cum Noverca conjugium illicitum. 2, 5, 13
Noxa caput ſequitur. 2, 5, 32. Noxæ deditio eſt ex jure civili, non nat. 2, 17, 21.
Noxales actiones ex quo jure. 2, 17, 20, 2
quæ Nulla ſunt nullum habent effectum juris. 1, 4, 10
Numantina ſponſio. 2, 15, 16
Nummus mercis loco. 2, 12, 3. *Not.* 4.
Nuptias repetere an liceat. 3, 4, 2. alienas attentare, ſcelus graviſſimum. 2, 20, 39. adverſus nuptias inceſtas lex vetus Noæ data. 1, 2, 5
Nutus interdum ſignum voluntatis ſufficiens. 2, 11, 11

O.

OBduratio cordis, facta a Deo qualis pœna. 2, 20, 4
Obedientia ſæpe illicita. 2, 26, 3, 1. & 1, 4, 1, 3
Obedientia debetur Magiſtratui. 1, 2, 7. ex jure ſocietatis. 1, 5, 2. etiam malo. 1, 4, 4. niſi quid contra juſtitiam & pietatem imperent. 2, 26, 3. debetur parentibus infinita ſed ſui generis. *Proleg. pag.* 10

Obligari naturaliter quis quot modis dicatur. 2, 14, 6, 1
Obligari civiliter quis quot modis dicatur. 2, 14, 6, 2
Obligatur nemo ad bellum injustum 2, 15, 13, 1
Obligemur quomodo per alium. 2, 11, 12
Obligatur valide prædoni is, cui metus incussus non est 3, 19, 4
Obligatio ex facto ministrorum, cujus sit juris. 2, 17, 20, 2
Obligationis sine coactione exempla. 2, 18, 10
Obligatio ex culpa qualis. 2, 17, 1
Obligatio cadit in actum aut facultatem: & quomodo hæc differant. 1, 3, 16, 1, 2
Obligatio feudalis non tollit summum imperium. *vide* Feudalis obligatio. 1, 3, 23, 2
Obligatio ex dominio qualis. 2, 10, 1
Obligatio ex rebus exstantibus, & non exstantibus. 2, 10, 1, 2. & 2, 1
Obligatio interdum est in nobis ita, ut alteri jus nullum quæratur. 2, 11, 3, 1
Obligatio nat. quotuplex ex mente I. C. Rom. 2, 14, 6. civilis quotuplex. *ibid.* ex culpa qualis. 2, 17, 1. *& seqq.* ex dominio. 2, 10, 1. *& seqq.* ex facto alieno. 2, 17, 20. *adde* factum ex rebus. 2, 10, 1. obligatio potest esse in nobis, & nullum jus in eo cui obligamur. 2, 11, 3 nos cogendi. 2, 18, 10. summæ potestatis per minores quibus casibus valeat. 3, 22, 2. ad pœnam unde oriatur. 2, 21, 12. quod fit animo non deliberato obligare non potest. 2, 11, 4. ex actibus mere internis ut jus aut obligatio nascatur inter homines, naturæ humanæ non est congruum. 2, 20, 18. sub imperio eminenti comprehenditur potestas obligandi subditos. 3, 20, 6. non tamen infinita ejusmodi potestas requiritur ad imperium recte exercendum. 2, 14, 12 an hæc potestas, sive jus ad naturam negotiorum gestorum exigendum sit. *ibid.* obligandi se jus cœtus in alium transferre potest, vel expresse, vel per consequentiam. 2, 14, 11. an quis per alium obligari possit a se actioni præpositum contra voluntatem suam. 2, 11, 12. an per invasorem aut tyrannum populus aut rex obligentur. *vide* Contractus. an a rege nunc regnante successor possit obligari. 2, 7, 27. an per obligationem ab universitate factam partes universitatis obligentur. 2, 5, 17. verba obligationis is interpretari debet, cui est promissum. 2, 16, 1. contra obligationem agendo, nemo sese obligationi eximit. 3, 20, 38
ad Obligationem requiritur animi deliberatio. 2, 11, 4, 1, 3
Obses an teneatur mortuo qui misit. 3, 20, 57
Obses qui fugit, recipi a civitate non potest. 3, 20, 54
Obses datus pro altero, si is mortuus sit liberatur. 3, 20, 56
Obses an ex alia causa possit retineri. 3, 20, 55
Obsidi fugere an liceat. 3, 20, 54
Obsides an occidi possint jure belli. 3, 11, 14
Obsides an occidi possint jure interno. 3, 11, 18, 1, 2. & 3, 4, 1, 4
Obsides servi non sunt. 3, 20, 53
Obsides accessio plerumque actus principalis. 3, 23, 16. non tamen semper. 3, 20, 58. bona habere & de hæreditate sua disponere possunt. *vide* Testamentum. nam ut bona ipsorum fisco cadant, juris est Rom. 3, 20, 53. dantur aut sua voluntate, aut ejus qui imperium habet, & quo jure hoc postremum. 3, 20, 52 occidi non possunt jur. gent. nisi ex proprio quodam delicto. 3, 20, 53. quo respectu olim occisi. 3, 11, 18. a pignoribus quomodo differant. 3, 20, 59
Obsides cum aufugiunt, civitati ipsorum recipere eos non licet. 3, 20, 54. quid debeatur obsidibus a civitate aut Rege a quo mittuntur. 3, 20, 52
Obsidum bona cui cedant. 3, 20, 53
Obsidum obligatio odiosa. 3, 20, 55. eorum obligatio interdum principalis. 3, 20, 38. & 3, 23, 16
Obsidum alter an ex facto alterius teneatur. 3, 20, 58
Obstinata resistentia non sufficit ad jus internum occidendi. *vide* Resistentia obstinata. 3, 11, 16, 1
Occidere hostem, jus belli dicitur. 3, 4, 5, 1
mortem pati potius quam alium Occidas quando liceat, & quando non. 2, 1, 8, 1. & 9, 1
Occidere quis injuste potest aliquem etiam in justo bello, quoad justitiam internam.

nam. 3, 11, 1. qui occidit in bello non fit impurus. 3, 4, 5. si teneatur Sacramento militari. 3, 18, 1. ex proposito neminem licet, nisi is capital commiserit. 2, 5, 28. licet, ut servetur vita aut pudicitia. 2, 1, 12. & 3, 11, 2. & res nostra si aliter servari nequeat. 3, 11, 2. idque jure naturali. 2, 1, 11. etiam in bello. 3, 11, 7. non tamen si re ista facile possumus carere. 3, 20, 43. ubi non quidem contra justitiam stricte dictam peccatur. 2, 1, 11. sed contra charitatem. 3, 11, 2. occidere ita, ut alter copiam sui defendendi habeat, non debetur ei, qui mori meruit. 3, 4, 15. occidere si quem licet, is gladio an veneno interficiatur, nihil interest jure naturali, sed jure gent. *ibid.*

Occidere num liceat qui arma contra nos tulerunt. 3, 4, 6. aliquem si Deus præcipiat, an tunc homicidium fiat quid licitum. 1, 1, 10. a privato potest occidi qui in legem quid peccat, quæ peccantem jubet interfici. 1, 4, 18

Occidere se an unquam liceat. 2, 19, 5, 4

Occidere supplices an liceat. 3, 4, 11. & 3, 14, 15

Occidere obsides an liceat. 3, 4, 14. & 3, 11, 18

Occidendi deditos aut captos an justa causa talio aut resistendi pertinacia. 3, 4, 13. & 3, 14, 16, 1. & 2

Occidi possunt jure belli, qui intra hostium fines sunt. 3, 4, 6, 1

Occidi an possint, qui ante bellum aliquo venerunt. 3, 4, 7

Occiduntur senes belli jure. 3, 4, 9, 2

Occiduntur captivi belli jure. 3, 4, 9, 2

Occiduntur infantes belli jure. *ibid.*

Occiduntur mulieres belli jure. *ibid.*

Occisio quando licita jure interno in bello justo. 3, 11, 2, 1

Occisio quatenus licita in represaliis. 3, 2, 6

Occisio hostis indistincte quo sensu licita. 3, 4, 3

Occisio extra propositum, sive indirecte, quando licita. 3, 1, 4, 1

Occisio pro vitæ defensione quomodo vitiosa. 2, 1, 8, 9, 1

Occisio, ne fugere cogamur: pro tuenda existimatione & pro rebus an licita. 2, 1, 10, 3

Occupabilia sua natura non sunt dominia in personam aut populum. 2, 9, 1

Occupandi jus in statu rerum communium. 2, 2, 2, 1

Occupare facinus an liceat. 2, 1, 5

Occupatio post omissam communionem. 2, 22, 5

Occupatio non est nisi in re terminata. 2, 2, 3, 2

Occupatio alia per universitatem, alia per fundos. 2, 2, 4

Occupatio imperii. 2, 3, 4, 1, 2

Occupatio dominii. *ibid.*

Occupatio an sit juris gent. ut Rom. Jurisconsulti dicunt. 2, 7, 1. fieri potest etiam sine sublatione dominii. 2, 2, 10. est tamen prima causa efficiens proprietatis. 2, 2, 2. loci in pacato quando justa. 2, 2, 10. & 3, 18, 2. non valet tempore induciarum, sive persuasis iis qui tenent, sive ultro non defendentibus. 3, 21, 8. in non occupatis judicia cessare censentur. 1, 3, 2. occupatum esse in odiosis quid significet. 2, 16, 2

Odium in promissis. 2, 16, 12, 3

Odio carentia quomodo intelligenda. 2, 16, 12, 1

Odiosum, quo altera tantum pars aut plus altera oneratur. 2, 16, 10

Odiosa quomodo interpretanda. 2, 16, 12, 3

Odiosa in dubio personalia. 2, 16, 16, 3

Odiosa quænam esse dicantur. 2, 16, 20

Non quicquid est contra Officium statim est irritum. 3, 23, 8. ad officium aliquod jus proprium civis non habet. 2, 17, 3. qui quod ex officio facere tenebantur, nisi pecunia accepta non faciunt, tenentur læsos restituere in integrum, 2, 17, 17

Οἰκονομία. 3, 1, 8, 3

Οἰκτιρμὸν. 2, 22, 13

Olivarum rami & similia supplicum signa num obligent. 3, 24, 5

Onus vitandum in verbis interpretandis. 2, 16, 12, 3

Onus promissis adjici quando possit. 2, 11, 19

Onera regiæ dignitatis a rege alienari non possunt. 2, 6, 11

Onera ex fœdere transitoria aut manentia. 2, 15, 7, 3

Opera & pecunia quot modis inter se comparentur. 2, 12, 24, 1, 2

Opera vix gratis præstatur. 3, 6, 23. an proprie sit pœna. 2, 20, 1. cum ratione & modo servis imperanda. 3, 14, 5

Operas qui promisit, quibus ex causis excusetur. 2, 16, 27, 2
Opificibus parcendum in bello. 3, 11, 12
Oportet & *licet* sæpe opponuntur. 3, 4, 2
in Oppugnatione urbis Hebræi partem liberam relinquebant, quo confugere cuique licebat. 3, 11, 14
Oppidum tradere qui promisit, potest præsidium dimittere. 3, 22, 13
Opulentia ferè causa bellorum. 1, 2, 8
Οὐ & quid. 2, 13, 21, 2, 3
Orbis pro Romano dictus. 2, 22, 13, 1
Orbi toti an unum imperium expediat. 2, 22, 13, 1, 2. & 3, 15, 7
Ordinare. 1, 3, 21
Ordo in consessu æqualium dignitate habetur ex ætate. 2, 5, 21
Ordo eorum qui damnum dederunt in debito restitutionis. 2, 17, 6, 12
Ordo qui servandus inter socios. 2, 5, 21
Ordo considendi inter reges Christianos. *ibid.*
Ordo inter eos qui partes in re dispares habent. 2, 5, 22
Ordinum conventus populum referunt. 1, 3, 10, 3. & 2, 6, 9
Ordinum conventus alibi alios usus habent. 1, 3, 10, 4
Ordinatio divina esse regia potestas quo sensu dicatur. 1, 2, 7. & 3. & 1, 4, 4, 1
Oriens suetus regibus. 1, 3, 20
Ornamenta corrumpere in bello iniquum. 3, 12, 5
Otiosis pœna dicta. 2, 25, 3. *Annotata* 4
Otryades an vicerit Argivos. 3, 10, 45

P.

PAcatorum quod officium circa bellantes. 3, 17, 3
Pacta quæ pactis aliis prævaleant, si casu collidantur. 2, 16, 29, 1
Pacta, quibus imperii mixtura sit. 1, 3, 17. & 3, 19, 10
Pacta nuda an obligent jure naturæ, & gentium. 2, 11, 1, 1
Pacta in mari, in vacua insula, aut inter diversarum civitatum cives per literas facta, reguntur jure naturæ, & gentium. 2, 11, 5, 3
Pacta regum quo jure regantur. *ibid.*
Pacta errantium. 2, 11, 6
Pacta ut obligent, non ex lege tantum est, sed ex voluntate. 2, 11, 1. ut serventur jure naturali convenit. *Prol. p.* 10
Pacta errantis quomodo queant convalescere. 2, 11, 20. quomodo dijudicanda. 2, 11, 6. & 3, 23, 4. jurata, non juratis præferenda. 2, 16, 29. quomodo intelligi debeant. *ibid.* Magistratuum, cives tamen in onerosis obligant, non etiam in iis, quæ alias imperantur. 3, 22, 6. regum privata discernuntur a publicis. 2, 15, 1. privata quo jure judicentur. 2, 11, 5. & 2, 14, 1. & 2, 14, 6. *adde* 2, 16, 11. *vide* Contractus.
Pacta publica solo jure naturali reguntur. 2, 11, 5. & 2, 14, 1. §. 5. §. 6. vim habent etiamsi nihil adhuc ex iis sit præstitum. 2, 11, 1
Pacta in prima delatione imperii cum rege facta, si ab eo violentur regem faciunt privatum. 1, 4, 12. specialia potiora generalibus. 2, 16, 29. vetantia potiora jubentibus. 2, 16, 29
a Pactis posterior discedens non est perfidus. 3, 19, 14
Pactis bellum finire quibus liceat. 3, 20, 2. populus de jure sibi proprie competenti, in gratiam ejus cujus interest potest decedere. 2, 3, 15. de statu puro in mixtum transire potest. 3, 19, 10. ex pactis retinere aliquid cum pactum improbatur, injustum est. 3, 22, 3
Pactorum personalium & realium discrimen. 2, 16, 16, 1, 3
Pactorum jus naturale non mutatum jure gentium voluntario, nisi in quæstione de inæqualitate rerum. 2, 12, 26
Pactum ut quid belli tempore valeat, valet etiam cum sint induciæ. *vide* Induciæ. ut res maneant eo loco, quo sunt, quomodo intelligendum. 3, 20, 12. ut res turbatæ ex antiquo jure componantur, quomodo intelligendum. 3, 20, 13. an ad eos quoque pertineat, qui se sponte parti alicui subjecere. 3, 20, 14. dubius hujuscemodi pacti intellectus contra quem explicandus. 3, 20, 26. cum quædam præstari nequeunt quæ ex hoc pacto præstari debent, quid agendum. 3, 20, 37
Paganus an hostem licite occidat. 3, 18, 1, 1
Panem in stationes hostium injicere licet, ne fame premi videamur. 3, 1, 8. in summa inopia cum quis alteri surripit, furtum non committit. 2, 2, 6
Papa sustinet personam populi Rom. 1, 3, 13. sub titulo ecclesiæ universalis an bella possit inferre. 2, 22, 14

INDEX.

Par pari referre juris gentium quo ſenſu. 2, 20, 8

Pares ſententiæ nihil agunt. 2, 5, 18

Παράδειγμα. 2, 20, 9, 1

Parcere Stoicorum nihil differt ab ignoſcere vulgi. 2, 20, 29

Parentes alendi. 2, 7, 5, 1

Parentes liberos pignorare ac vendere quando poſſint. 2, 5, 5

Parentes dii quidam inter homines. *Proleg. pag.* 4. magiſtratus naturales ſunt. 2, 20, 30. utrique jus habent in liberos jure naturali. 2, 5, 1. non regendi tantum eos ſed & coërcendi. 2, 5, 4. etiam oppignorandi. 2, 5, 5. & 2, 5, 29

Parentibus debetur reverentia. *vide* Reverentia. in iis quæ ſunt contra jus divinum aut humanum non obtemperandum 2, 26, 3. in eos qui in parentes impii ſunt, juſtum bellum eſt. 2, 20, 40

Parentum jus in liberos ſecundum tempus diſtinguitur. 2, 5, 2, 3, 6

Parentum cum liberis matrimonia contra jus naturæ. 2, 5, 12, 2, 5

Parere quomodo dicantur, qui potioribus tenentur inæquali federe. 1, 3, 21. Chriſtiani quomodo debeant magiſtratui. 1, 4, 4. ſubditi an debeant in dubio, juſtumne an injuſtum ſit, quod imperatur. 2, 26, 4. parendi & imperandi ordinem Deus adprobavit. 1, 4, 4

Pars major jus habet univerſitatis. 2, 5, 17

Participes delicti qui. 2, 21, 1, 2, 2

Partus an ventrem ſequatur, & quo jure. 2, 8, 18

Partus matrem naturaliter non magis quam patrem ſequitur. 2, 5, 29, 1

Pater jus ſuum in filium alienare an poſſit. 2, 5, 5, 26, 1

Pater non æque certus de prole ſua eſſe poteſt, ac mater. 2, 7, 8. tenetur ex delictis filiorum, ſi in poteſtate eos habet. 2, 21, 2. non tamen ſi in ipſo nihil vitii ſit. *ibid.*

Paterfamilias quid ſignificet. 3, 14, 5, 1, 2

Patientia quæ punibilis in rectore, aut republica. 2, 21, 2, 2, 4

Patientia interdum in jus tranſit. 1, 3, 21. obligat magiſtratum ex delictis ſingulorum. 2, 21, 2

ad Patientiam Chriſti exemplo invitamur. 1, 4, 7, 15

Patrimonium populi rex alienare non poteſt. 2, 6, 11. illius pars, id eſt, dominii a rege oppignorari cur poſſit. 2, 6, 13

Patria poteſtas quid. 1, 1, 5

pro Patria civis etiam innocens ſe tenetur hoſti dedere & mori. 2, 25, 3

Patris imperium naturaliter præfertur imperio matris. 2, 5, 1

Patrocinium non tollit libertatem ejus, cui patrocinamur. 1, 3, 21

Patronatus jus per hæreditatem adiri poteſt, etiam cum bonorum hæreditas non aditur. 2, 7, 19

Patruelium conjugia vetita. 2, 5, 14

Paucorum dominatio. *vide* Dominatio.

Paulus Apoſtolus non improbat præſidium militare. 1, 2, 7, 11

Pax quid. 3, 20, 32. dicitur de pluribus. 3, 21, 1. an amicitiæ tantum cauſa ſit. 3, 20, 40. bello favorabilior. 2, 16, 10. ideoque ei præferenda. 2, 23, 6. etiam qualiſcunque. 3, 25, 3

Pax Chriſtianis qualis fuerit in primitiva eccleſia. 1, 2, 9. ut ab aliquo cum aliis juſte ineatur, ſummam requiritur ut is habeat poteſtatem. 1, 3, 6. & 3, 20, 1. itaque nec duci eam inire conceſſum eſt, etiam cum ſummo jure bello præeſt. 3, 22, 7. quibus rationibus iniri poſſit, inter eos qui ambo juſtam belli cauſam habuiſſe volunt videri. 3, 20, 11

Pax an libertas præferenda. 2, 24, 6. prodeſt iis volentibus quos & obligat. 3, 20, 4

Pax religioſe ſervanda. 3, 25, 1, 7

Pax utilis validioribus, invalidioribus & paribus. 3, 25, 5

Pax rupta quando cenſeatur. 3, 20, 27

Pax rumpitur ab eo qui ex veteri cauſa vim infert. 3, 20, 28

Pax alienans bona imperii, regni, coronæ. 3, 20, 5, 2, 3

Pax, qua imperium, aut pars imperii alienatur. 3, 20, 5

Pacis cauſa an bona ſubditorum valide alienentur. 3, 20, 7, 8

Pacis conventionum interpretationes. 3, 20, 9

in Pacis conditionibus, utile fuerit adjeciſſe, ne etiam in minoribus capitibus rupta cenſeatur, nec rupta, niſi arbitro prius adito. 3, 20, 36. ſi in iis hæc ſit, ut poſſeſſio bello turbata reſtituatur,

tur, qualis ſpectanda ſit poſſeſſio. *vide* Pactum.
Pacis capita an diſtinguenda in majora & minora. 3, 20, 35
Pacis ineundæ jus cui competat in imperio procerum aut populi. 3, 20, 4. rege adhuc pupillo aut mentis non compote. 3, 20, 3. quodnam optimum ſit tempus. 2, 25, 6
Pace non reddi civitates liberas, quæ ſe ſponte ſubjecerunt. 3, 20, 14
Pace regis an teneantur ſucceſſores & populus. 3, 20, 6
Pacem ſervare qui vult, poſtquam ab adverſario rupta eſt, poteſt. 3, 20, 38
Pacem facere cujus ſit. 3, 20, 2, 4
Pacem major pars faciens obligat univerſitatem. 3, 20, 4
Pacem vix habemus confeſſione injuriæ. 3, 20, 11. ad pacem quid invalidos movere debeat. 3, 25, 4. quid validiores. 3, 25, 5
an Pacem facere poſſit rex aut minor, aut captivus, aut exul. 3, 20, 3
Pactiones de rebus reddendis, quæ magis minuſque favorabiles. 3, 20, 21
Parlamentum. *vide* Comitia ordinum.
Peccandi facilitas cauſa non minuendæ pœnæ. 2, 20, 7, 1
Peccare agnatum humanæ naturæ. 2, 20, 19. qui peccavit, naturaliter eſt in eo ſtatu ut puniri poſſit. *vide* Delinquens. peccandi cauſam qui dat, peccat etiam ipſe. 3, 1, 21. ideo nec ex alieno delicto punitur. 2, 21, 1. duo invitamenta ſunt, conſuetudo & facilitas. 2, 20, 34
Peccatum eſſe non poteſt, niſi quod libere fit. 2, 20, 19. quod per legis ignorantiam committitur, etiam contra legis verba, levius puniri poteſt. 2, 20, 26. an quod ex generali imbecillitate humana committitur rite peccatum nominari debeat. 2, 20, 19. inevitabile humanæ naturæ non punitur. *ibid.* neque & id, quod huic tantum, aut illi inevitabile. 2, 20, 19. non punitur quod paucis cognitum. 2, 20, 22. remittere omnibus, quo ſenſu jubeatur a Chriſto. 2, 20, 10. remitti debet, ob acceptum beneficium. 2, 20, 22
Peccatum ad mortem. 2, 20, 7, 3
Peccata quæ facile condonanda. 2, 20, 26
Peccata quæ excuſabiliora. 2, 20, 30, 2. & § 31, 2
Peccatis ignoſcere ſive pœnam meritam remittere an liceat. 2, 20, 21
Peculatus non eſt, niſi in republica ſacra aut religioſa. 3, 6, 21
Peculatus committitur circa prædam. 3, 6, 21, 3
Peculium quid. 3, 14, 6, 2
Peculium quatenus domini, quatenus ſervi. *ibid.*
Pecunia communis menſura. 2, 12, 17. & 2, 17, 22
Pecunia quanti æſtimanda. 2, 12, 17
Pecunia ſterilis quo ſenſu. 2, 12, 20, 1
Pecunia functionem quomodo recipiat naturaliter. 2, 12, 17. eadem cur nunc plus, nunc minus valeat. *ibid.* pecunia rependi poteſt damnum adverſus honorem & famam datum, & quare. 2, 17, 22
Pedibus fit initium poſſeſſionis in rebus immobilibus. 2, 8, 6
Peneſtarum ſervitus apud Theſſalos. 2, 5, 30
Penſitatio non repugnat cum ſummo imperio. 1, 3, 22
Percuſſorem immittere an liceat in bello. 3, 4, 18
Percuſſores duplicis generis. *ibid.* an liceat immittere hoſti jure gentium. *ibid.*
Perdere rem alienam. *vide* Corrumpere.
Perduellium liberi juſte arcentur honoribus. 2, 21, 16
Peregrini. *vide* Exteri.
Peregrini tenentur legibus loci in quo contrahunt. 2, 11, 5, 2
Perfidia aliena uti non licet in bello. 3, 4, 18, 4, 5
Perfidiæ uſus in defectores, piratas, latrones, jure gentium diſſimulatur. 3, 4, 18, 6
Perfidorum opera qualium uti contra jus gentium. 3, 4, 18, 4, 5
Periculum non cenſetur in moralibus, in quod quis ſua ſponte ſe injicit. 1, 3, 3. periculi pretium in contractu aſſecurationis unde æſtimandum. 2, 12, 23. periculi ſummi vitandi cauſa, modum præſcribit imperandi populo ſubacto. 3, 15, 1. quæ vitandi ejus cauſa injuſte fiunt, maxime excuſabilia. 2, 20, 29
quod Perit, domino perire naturale. 2, 8, 16
Perjurii pœna poſteritatem contingit. 2, 13, 1, 2

Perjurii voluntas punitur. *ibid.*
Perjurium an committatur ab eo qui in falsos Deos jurat. 2, 3, 22. hoc ipsum verus Deus punit & quare. 2, 13, 22. perjurium Deus etiam in filiis punire solet, 2, 21, 14. perjuris pœnam imminere omnes homines credidere. 2, 13, 1
Perjurus in piratam aut latronem non punitur. 3, 19, 5, 1
Permissa alia dicuntur ex vi libertatis naturalis, alia per beneficium laxata lege. 2, 2, 23
Permissio legalis quid. 1, 1, 9. aut plena est, aut minor. 1, 1, 17. id quod permittit, an id quod jubet in dubio præferendum. 2, 16, 29
Permissio quotuplex. 1, 1, 17, 1
Permissio ex more distinguitur a permissione ex beneficio. 2, 2, 23
Permissio an legis sit actus. 1, 1, 9, 1
Permittere se arbitrio aliorum quid sit. 3, 20, 49
Permutatio, contractus antiquissimus. 2, 12, 3, 3
in Permutatoriis, quod altera pars amplius promittit, non debet donatum censeri. 2, 12, 11
Persæ immerito puniuntur ab Alexandro ob illatum olim Græciæ bellum. 2, 21, 8. Persarum jus filiam aut matrem capiendi in matrimonium. 2, 5, 12. jus filios aut propinquos delinquentium interficiendi iniquum. 2, 21, 15. vitam anteriorem in delicti æstimatione ponendi & quare. 2, 20, 30
in Persas male Aristoteles dixit, naturaliter jus belli esse. 2, 20, 40
Persæ multas uxores habebant, 2, 7, 9, 4
Persarum opinio de Deo. 3, 5, 2, 6
Persarum mos in judiciis criminum. 2, 20, 30, 3
Persarum lex quædam injusta. 2, 21, 15
Persarum jus in liberos. 2, 5, 7
Persecutio difficilis præsumi facit derelictionem. 2, 8, 3
Persei Macedonis controversia cum Romanis. 2, 16, 16, 2
Perseo cur Macedones prætulerint Demetrium minorem in delatione regni. 2, 5, 16
Persepolis injusto incendio vastata 2, 21, 8
jus Persequendi eum, qui rectorem alicujus civitatis aut eam ipsam læsit, nulla alia civitas, apud quam nocens degit, rectorve ejus debet impedire. 2, 21, 3. persequi res eas quæ non sunt in bonis, quisque sine damno potest omittere. 3, 13, 2
Personarum aptitudo ad causas peccandi impellentes, & abstrahentes. 2, 20, 31
Petenti dare, quo sensu Christus præcipiat. 1, 2, 8, 6
Petri factum gladio utentis cur improbatum. 1, 3, 3, 6, 1
Phaneæ legati Ætolorum oratio. 3, 20, 50
Philippus injuste Thraciæ reges regno expellit. 2, 1, 1
Philippus posterior. 2, 4, 2. an vicerit capta Attali nave. 3, 20, 45
Phineas quo jure deficientem a lege Hebræa privatus ipse occiderit. 2, 20, 9
Picturas corrumpere in bello injustum. 3, 12, 5
Pietate sublata tollitur justitia. 2, 20, 44
Pignorationes jure civili vetitæ. 3, 2, 1, 2
Pignorationes introductæ ad exemplum onerum. 3, 2, 7. distinguuntur ab obsidibus & in quibus. 3, 20, 59. pignus rei alienæ & a creditore venditæ domino restituendum. 2, 10, 2. valida etiam cum ea res datur quæ mihi est oppignorata. 2, 6, 13. valida etiam quæ fit ab alio pro meo debito. 3, 2, 1. invalida cum pars imperii oppignoratur populo non consentiente. 2, 6, 9. pignoris luitio ne sit, tempus nullum potest efficere, si præstatur id pro quo pignus est oppositum. 3, 20, 60. jus pignoris luendi non amittitur per præsumtam derelictionem. 2, 4, 15. luitio rei quæ est ex patrimonio populi aut regis ex causa pignoris oppositæ quædam est tributi species. 2, 6, 13. pignoris retentio non injusta est ex alio & superveniente debito. 3, 20, 59. ut pignus retineri possit jure gentium, non requiritur ut quis antea id a judice aut magistratu petat. 3, 2, 7
Pignus accipiens ad quid teneatur, 2, 12, 13, 1
Pignoris datio qualis actus. 2, 12, 6
Pignorum conventio quam interpretationem recipiat. 3, 20, 59
Pii inter Judæos non circumcisi. 1, 1, 16, 12, 8. *Annot.*
Pilagium quid, 3, 6, 24, 7
Pipini factum. 3, 4, 18, 1

Piratæ qui. 3, 3, 1. civitatem non faciunt. 2, 18, 2. etsi forte justitiam quandam inter se servent. 3, 3, 2. defendi a quo vis possunt, si ita invaluêre ut formidabiles se fecerint, quo ad pœnam. 2, 21, 5. restituere non tenentur quod metu expressere, si jusjurandum intervenerit. 2, 17, 29
Piratæ non triumphantur. 3, 3, 2, 3
Piratæ quæ capiunt non mutant dominium. 3, 9, 16
Piratæ datum repeti potest. 2, 17, 19, 1
Piratæ jus legationis non habent. 2, 18, 1, 3
Piratis jusjurandum est servandum. 2, 13, 15
ex Piratica tenentur magistratus, si non ea adhibuerunt remedia quæ possent ac deberent. 2, 17, 20
Piscandi jus in mari, quorum sit. 2, 3, 9, 1. & §. 10, 1
Piscandi jus in diverticulo fluminis occupari potest. 2, 3, 10, 2
Piscatio cuivis licita, sed impediri potest ab eo, qui fluminis imperium habet. 2, 2, 5. ea quæ in mari fit longo tempore fuit communis. 2, 3, 9. piscatione dominium agri inundati servari potest. 2, 8, 10
Pisces quorum sint. 2, 2, 5
Pisces in stagno privato non sunt nullius. 2, 8, 2
Plantata solo naturaliter non cedunt. 2, 8, 22
Plebs in Aristocratico regimine exsors omnis potestatis civilis. 1, 3, 8, 6
Pœnæ definitio. 2, 20, 1, 1
Pœna justa nulla nisi ob culpam. 2, 20, 1, 2, 3
Pœna deberi quo sensu dicatur. 2, 20, 2, 2
Pœna exigi debet propter quid. 2, 20, 4. & § 6, 2
Pœna divina qualis, & quem ob finem. 2, 20, 4, 2
Pœna quo sensu ad naturam contractuum dicatur accedere. 2, 20, 2. cur a Papiniano æstimatio dicta. 2, 20, 28. omnis habet quod caritati repugnet. 2, 20, 22. an determinetur a natura. 2, 8, 20. an ob delictum universitatis semper possit exigi. 2, 21, 8. 3, 13, 2. ob delictum universitatis non exigenda a singulis qui in id non consensere, jure naturali, 2, 21, 18. & 3, 18, 4. a paucis exactum ob delictum tale obligat reliquos ad resarciendum damnum. 2, 20, 7. & 10. exigi potest etiamsi non omnes fines concurrant. 2, 20, 13. potuit etiam ante legem pœnalem. 2, 20, 22. an semper exigenda ob quemvis actum vitiosum. 2, 20, 4. & 2, 20, 18. & *seqq.* non semper exigenda, etiam post positam legem pœnalem. 2, 20, 21. in quibus vitiosis actibus non sit exigenda. 2, 20, 18. & *seqq.* non exigenda quam bonum publicum non vult exigi. 2, 20, 23. punit tamen nonnunquam Deus nocentium liberos, & quo jure. *vide* Liberi.
Pœna mitigari semper debet, nisi adsint graves & urgentes causæ. 2, 20, 36. semper mitigari debet, si comparata ad factum dura sit. 2, 20, 25. si delictum sit ex infirmitate animi difficulter superabili perfectum, etiam contra legis verba. 2, 20, 26. si spes sit melioris vitæ. *ibid.* modum pœnæ sine injuria non licet excedere. 3, 11, 1. & 3, 12, 1. adeo ut qui excedit, vi possit inhiberi. 2, 1, 18. & 2, 26, 6. modus iste unde metiendus. 2, 20, 29. an extendi possit ad majus nocumentum, quam datum sit. 2, 20, 33. remitti ex quibus causis possit. 2, 20, 25. & §. 26. an ex iis tantum quæ per modum tacitæ exceptionis legi insunt jure gentium. 2, 20, 28. libenter remittenda ob delictum, quod in nos commissum. 2, 24, 3. remissa iis qui delicta perpetrarunt, an mandanti censeatur remissa. 3, 24, 7. tacite remissa quotiens censeatur. *ibid.* an omnis ex toto veniat ad partes. 2, 20, 2. quæ a Christo sublata, quæ non. 2, 20, 10. coactiva. 1, 3, 20. emendatoria quando licita. 2, 20, 20. justa ut sit, opus ut delictum antecedat. 2, 20, 1. & is ipse deliquerit qui punitur. 2, 21, 8. ut tanta pœna dignus censeatur apud judicem æquum. 3, 11, 2. fidejussorum & similium propriæ pœna non est. 2, 21, 11. parentum liberis non aufert, quæ a rerum natura ad ipsos erant perventura. 2, 21, 10
Pœna cum benefactis compensatur. 2, 20, 22, 1
Pœna potest esse citra legem pœnalem. 2, 20, 22, 1
Pœna an semper prærequirat jurisdictionem. 2, 20, 40, 4
Pœna an transeat in eos qui non deliquerunt.

querunt: 2, 21, 12, 13
Pœna accepta aufert jus belli movendi. 2, 21, 12. modus in pœna unde petendus. 2, 20, 28, 29
Pœna proprie dicta in beſtias non cadit. 2, 21, 11, 1
Pœna an delictum excedere poſſit. 2, 20, 32, 2
Pœna remittenda, ne ad bellum veniatur. 2, 24, 2, 1
Pœna maxime remittenda ab eo, qui læſus eſt, etiam rege. 2, 24, 3, 2
Pœna pace remiſſa quæ cenſeatur. 3, 20, 17
Pœnæ privatæ remiſſio. 2, 20, 8, 5. & 2, 20, 10, 2
Pœnæ exactio an euangelio permiſſa. 2, 20, 10, 1, 2
Pœnæ impropriæ irregularitates. 2, 20, 1, 1
Pœnæ exactio ad quam juſtitiæ ſpeciem ſpectet. 2, 20, 2, 2
in Pœnis æqualitas primo ac per ſe quæ ſpectetur. 2, 20, 2, 3
Pœnæ in mari. 2, 20, 8, 5
finis Pœnæ. 2, 20, 4, 1, 3. & §. 6, 2
Pœnæ omittendæ cauſæ. 2, 20, 22, 1. fines quomodo ceſſent. 2, 20, 22, 1. & §. 26, 1
Pœnæ quomodo ab aliis in alios transeant. 2, 21, 1, 2. & 2, 4
Pœnæ civitatum diſtinctæ a pœnis ſingulorum. 2, 21, 7, 2
Pœnæ obligatio in univerſitate quamdiu duret. 2, 21, 8, 1
Pœnæ remiſſio quibus ſignis intelligatur. 3, 24, 7
Pœnæ minuendæ aut non minuendæ cauſæ. 2, 20, 30, 31
Pœnæ menſura, 2, 20, 28, 33
Pœnæ jus remiſſum, ubi actum eſt cum tyranno, quaſi tali, aut cum prædone. 3, 19, 3
Pœnam qui ſumit, ſuſtinet, aliquo modo perſonam ſuperioris. 2, 24, 2. ut quis poſſit ſumere, jus ad puniendum habere debet. 2, 20, 2. id omnibus magiſtratibus jure gentium datum certis caſibus. *vide* Jus gentium. hinc & contra eos præſumitur, niſi diverſum appareat. 2, 20, 30. non eſt tamen proprius effectus juriſdictionis civilis. 2, 20, 40. §. 44. unde oriatur. 2, 20, 2, & 2, 20, 40. id Jus naturaliter quiſque habet, qui nihil ſimile commiſit. 2, 20, 3. & 2, 21, 3. an valeat poſt conſtituta nunc judicia. 1, 3, 1. reſtrictum eſt. 1, 3, 2. ad proximos affectus & ſummam poteſtatem. 1, 4, 5. & 2, 20, 40. valet adhuc ubi judicia ſunt nulla. 2, 20. 8. ubi nulla civilis ſocietas. 2, 20, 40. hinc, ubi valet, non civitas eſſe, ſed diſſoluta multitudo præſumitur. 1, 4, 2. pœnam ſumere de improbo, privatis intutum eſt, etiam ubi licet 2, 20, 14
in Pœna duo ſpectantur, id ob quod, & cujus ergo. 2, 20, 28. ſpectatur proportio arithmetica. 2, 20, 33. non hoc primo ſpectatur ut magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniantur. 2, 20, 2. perſona, quomodo conſideretur, quæ puniri debet. 2, 20, 31
Pœnarum partitio: fines. 2, 20, 6
Pœnale pactum aut lex, fortior non pœnali 2, 16, 29, 1
Pœnalia quando ad hæredes tranſeant. 2, 21, 20
Pœnalia ſunt odioſa. 2, 16, 10. ad regum actus non pertinent. 2, 14, 2
Pœna legatorum. 2, 18, 4. regum, qui abſolutum habent imperium. 1, 3, 16. & 1, 3, 20. ob delicta impunita ad res magiſtratuum non ſubditorum. 3, 18, 2. cœtibus aut functionibus arceri proprie non eſt pœna. 2, 20, 1
Pœnitentia conceſſa in iis, quæ ex voluntate profecta. 2, 14, 14. vera, ſi tempus & copia ſuppetit, requirit, ut is qui damnum dedit id reſarciat. 3, 10, 3. eorum qualis eſſe debeat, qui injuſta bella intulere. *ibid.* pœnitentia ductis, non ſemper omnem pœnam remittit Deus. 2, 20, 11. an iis a magiſtratu Chriſtiano danda ſit impunitas. *ibid.* ab iis qui pœnitentiam agebant, olim vita puritatis eximiæ requirebatur. 1, 2, 9. hinc Clericis & ſimilibus adnumerati. 3, 11, 50
Pœnitentibus an pœna omnis condonanda. 2, 20, 12
Pœnitentibus militia olim interdicta, & quare. 1, 2, 10, 9
Πόλεμος unde dictum. 1, 1, 2, 2
Pollicitatio quid, & quem effectum habeat. 2, 11, 3
Πολιτικὴ ars quæ Ariſtoteli. 1, 3, 6, 2
Politici ſcriptores magis ſpectant quotidianam adminiſtrationem quam jus imperii. 1, 3, 19
Polygamia naturaliter licita. 2, 5, 9. cur prohi-

prohibita lege euangelica. 2, 5, 11
Pompejus bellum piratarum finit pactionibus. 3, 19, 2
Pompejus templum Hierosolymorum ingressus contra legem. 3, 5, 2, 7
Pontifex Romanus coronat Imperatorem, qua Romanus est Imperator. 2, 9, 11, 4
Pontifex Romanus pronunciavit electionem factam a populo Romano. 2, 9, 11, 2, 4
Pontifex Romanus vacante imperio feudorum investituras quo jure tribuat. *ibid.*
Pontius Samnis. 2, 1, 18
Populus potest jus se regendi totum alienare. 1, 3, 8, 3. eorum exempla qui se aliis subjecerunt. *ibid.*
Populus liber facto Magistratuum sine mandato non obligatur. 2, 5, 16, 1
Populus Romanus jus Imperatorem eligendi semper retinuit. 2, 9, 11
Populus Romanus idem qui olim. 2, 9, 11, 1
Populus regimine mutato tenetur de debito ante contracto. 2, 9, 8, 1
Populus liber factus sedet eo loco, quo ante rex aut princeps. *ibid.*
Populus idem sub Monarchico, Aristocratico, Democratico regimine. 2, 9, 8, 1
Populus migrans idem. 2, 9, 7
Populus idem quamdiu. *ibid.*
Populus quomodo intereat. 2, 9, 3, 3. & §. 4, 1. §. 6, 1
Populus subditus an ob regis delictum puniri possit. 2, 21, 17, 1
Populus quibus modis dividatur, intereat, uniatur. *vide* Civitas. idem manet etiam post annos mille. 2, 9, 3. etiamsi in alium locum sedem suam transtulit. 2, 9, 7. alios populos sub se habere potest, & in eos jure absoluto imperare. 1, 3, 8. redactus ad paucos, qui populum facere nequeunt, id jus tantum retinet, quod erat privatorum. 2, 9, 4. tenetur partibus suis conservare id cujus gratia in societatem civilem ventum est. 2, 6, 9
ultra Posse nemo obligatur. *vide* Impossibile.
Populi ob regum peccata puniti, quare. 1, 3, 8, 16
Populi pars alienari non potest nisi & ipsa consentiat. 2, 6, 4. nec ipsa potest recedere a populo, nisi ex summa necessitate. 2, 6, 5. ne quidem ex necessitate. 2, 6, 6
Populi consensus circa alienanda imperia quomodo intelligatur. 2, 6, 8
Populi testimonium de jure successionis quid valeat. 2, 7, 27, 2
Populi minor pars populum non obligat. 2, 15, 3, 2
Populi an postliminio a regibus recipiantur. 3, 9, 12
Populo destructo an res maneat eorum qui populo supersunt. 2, 9, 4
Populatio inutilis ubi hostis aliunde ali potest. 3, 12, 4
Populatio quibus ex causis inhibenda. 12, 1, 3
Populatio quæ utilis: & quæ inutilis. *ibid.*
Populatio plerumque fit ex odio. 3, 12, 1. justa ea est quæ ad pacem hostem cogit. *ibid.* ex quibus etiam politicis causis ea abstinendum. 3, 12, 8. milites populantes an juste etiam coram Deo possint interfici, si id permissum lege humana. 2, 20, 17
Populatione abstinendum ubi spes est celeris victoriæ. 3, 12, 3, 1
Populatione inhibita conciliantur hostium animi. 3, 12, 8, 1, 2
in Populationibus inhibendis Belgarum, & Indorum mos. 3, 12, 4, 1, 2
Possessio per alium acquiritur. 3, 6, 9
Possessio in re dubia imperii sequenda privato. 1, 4, 20
Possessio ferarum per instrumenta quomodo quæratur. 2, 8, 4
Possessio longæva inter reges & populos. 2, 4, 2
Possessio non acquiritur jaculi immissione. 2, 8, 3, 4
Possessio rei alienæ justa quæ in bello fit ex necessitate. *vide* Occupatio. desultoria nil efficit ad jus proprietatis. 2, 4, 9. ut ad dominium jus faciat, corporalis requiritur. 2, 8, 3. facti sufficit in bello. 3, 20, 12. longi temporis allegari solet etiam inter populos diversos aut reges. 2, 4, 2. videtur valere, non tantum ex conjecturis sed & jure gentium voluntario. 2, 4, 9. & 2, 19, 6
Possessionis longæ favor circa imperia. 2, 4, 7. & 8, 2, 3
Possessionis immemorialis quæ vis jure gentium. 2, 4, 9
Possessor necessitate pari præferendus. 2, 2, 8

Poſſeſſor malæ fidei quale jus acquirat. 3, 7, 6, 2

Poſſeſſor bonæ fidei rem poſſeſſam tenetur reſtituere. 2, 10, 1. etiam cum fructibus. 2, 10, 4. etſi caſu aliquo conſumpſerit. 1, 5, 1. reſtituere non tenetur, ſi perierit. 2, 10, 3. quid ſi vendiderit. 2, 10, 8. retinere rem poſſeſſam poteſt ob impendia & utilem operam non reſtitutam. 2, 8, 23

Poſſeſſor malæ fidei impendia & utilem operam imputare poteſt. 2, 8, 24. tenetur ultra rei rationem etiam ex facto. 2, 10, 3. in re controverſa privatus poſſeſſionem ſequatur. 1, 4, 20

Poſſidentis jus. 2, 2, 8

Poſſidentis melior conditio in re dubia. 2, 23, 11, 1

Poſſidere nequit qui neſcit. 3, 21, 28. igitur nec infantes jure naturali poſſident. 2, 11, 14

Poſſidere poteſt etiam res alienata per ſolam alienationem, non traditionem. 2, 6, 14

qui Poſſidetur ſibi nihil poteſt poſſidere. 3, 8, 4

Poſteri captivorum ſervi. 3, 7, 2

Poſteriora prioribus derogant. 2, 16, 4, 1

Poſteriora fortiora prioribus. 2, 16, 29, 1

Poſthumus ſi mortuus fuerit, quomodo intelligendum ſi non fuerit natus. 2, 16, 20

Poſtliminium jure gentium eſt & quare. 3, 9, 4. durat etiam hodie quibuſdam caſibus. 3, 9, 19. evanuit inter Chriſtianos & Mahometiſtas. *ibid.* non eſt apud eos quibuſcum pax nobis eſt, partes tamen noſtras non ſequuntur. 3, 9, 2. in pace tantum captis fato ſuo competit. *vide* Fatum. & iis, qui pactis comprehenduntur. 3, 9, 4. & 3, 20, 12

Poſtliminii res ſunt pro non captis. 3, 16, 1: poſtliminio non omnes res redeunt. 3, 9, 6. res rediiſſe quando cenſeatur. 3, 6, 3

Poſtliminium quid: & illius vocis origo. 3, 9, 1

Poſtliminium apud ſocios, & amicos. 3, 9, 2, 1

Poſtliminium in bello & pace. 3, 9, 4, 1, 2

Poſtliminii ſpecies. 3, 9, 4

Poſtliminium an dediti habeant. 3, 9, 8

Poſtliminium extra bellum unde ortum: & apud quos locum habeat. 3, 9, 18

Poſtliminii non eſt jus durantibus induciis. 3, 9, 8

Poſtliminio quæ dicantur recepta. 3, 9, 3

Pace qui poſtliminio redeant, qui non. 3, 9, 4, 1, 3

qui Poſtliminio rediit, jura in eum reſtituuntur. 3, 9, 6. & §. 10, 3

Poſtliminio an aliquando populi ſe ſuaque recipiant. 3, 9, 9

civitas Poſtliminio quomodo redeat. *ibid.*

Poteſtas regia, patria, herilis. 1, 1, 6

Poteſtas civilis in quibus rebus conſiſtat. 1, 3, 6, 1

Poteſtas ſumma quæ. 1, 3, 7, 1. illius ſubjectum. 1, 3, 7, 3. non eſt ſemper penes populum. 1, 3, 8, 1, 3

Poteſtas ſumma temporaria aliqua. 1, 3, 8, 12

Poteſtas civilis humana ordinatio Petro, Paulo divina: quo ſenſu. 1, 4, 7, 3

Poteſtas regia quo ſenſu bono noſtro inſervire a Paulo dicatur. 1, 4, 4. & 1, 7, 3

Poteſtas patria quædam ex jure civili. 2, 5, 7

Poteſtas ſumma per conſenſum aut res quomodo obligetur ex pacto minorum poteſtatum. 3, 22, 3. & ex eo quod contra arcana mandata factum eſt. 3, 22, 4, 1

Poteſtas eſt jus ſtricte dictum. 1, 1, 5. eſtque duplex, vel in ſe, vel in alios. *ibid.* item vel vulgaris vel eminens. 1, 1, 6. civilis quæ. 1, 1, 14. & 1, 3, 6. qui non eſt ſuæ poteſtatis nil in poteſtate habet. 3, 8, 4. quod eſt in poteſtate, oppoſitum ei, quod eſt in fide. 1, 3, 21. quæ in alia poteſtate eſt, non eſt civitas. 1, 3, 7

Poteſtates minores quibus modis ſummam obligent. 3, 22, 2

Πρᾶσιν αἰτεῖν. 3, 14, 6, 4

Præceptum Chriſti de non reſiſtendo, quem ſenſum habeat. 1, 3, 3, 1, 5

Præcepta euangelii an contineantur in jure naturali. *vide* Euangelii præcepta.

Præceptorum ordo ſecundæ tabulæ in Decal. 2, 20, 30, 2

Præda: Græcorum, Aſiæ, Afrorum, Francorum & Romanorum mos circa eam. 3, 6, 14, 1, 4

Præda militibus interdum data, & quibus ex cauſis. 3, 6, 17, 1, 2

Præda eadem in diverſos uſus diſtributa. 3, 6, 20, 1

Præda in ſolutum concedi ſolet. *ibid.*

Præda militi dati quando cœperit apud Romanos. 3, 6, 24, 5
de Præda lex civilis ſtatuere poteſt. 3, 6, 22
Præda interdum ſubditis conceditur. 3, 6, 24, 1. ſocii aliquando partem habent in ea. 3, 6, 24, 2
Præda quomodo fiat capientium jure gentium. 3, 6, 2. concedi poteſt, etiam ante ejus acquiſitionem. 3, 6, 22
Prædæ decima conſecrata. 3, 6, 1, 1
Prædæ jus probavit Deus. 3, 6, 1, 2
Prædæ nomine urbes & agri veniunt in piis cauſis. 3, 6, 20, 1
Prædæ genera. 3, 6, 20, 2
Prædæ diviſio quot modis facta. 3, 6, 17, 1, 2
Prædæ pars data iis qui non militarent. 3, 6, 19
Prædæ pars data miſerabilibus perſonis. 3, 6, 22, 1
Prædam cogere, jure naturali licet, 3, 6, 1. lege caritatis non licet, niſi faciat ad notabile momentum. 3, 18, 4. dare militibus ambitioſum apud Romanos. 3, 6, 17. dividere quibus conceſſum. 3, 6, 14. quomodo apud Romanos Duci conceſſum. 3, 6, 21. quomodo dividi oporteat militibus. 3, 6, 17. exercere in barbaros cur laudatum Ariſtoteli. 2, 15, 5. ex præda Duci quid debeatur. 3, 6, 17
Prædari vetitum manente periculo. 3, 6, 24, 6
Prædandi licentia olim inter populos diverſos. 2, 15, 5, 2
Prædictio divina an jus det. 2, 22, 15
etiam cum Prædone nobis quædam eſt ſocietas, contra quam putavit Cicero. 2, 15, 13. an quod prædoni jurato promiſſum eſt, momento poſſit repeti. 2, 13, 15. & §. 20
Prædoni fides debetur. 3, 19, 2, 2. & 3, 1
Prædones duces facti. 3, 3, 4
Præhenſionis jus ſocius in ſocium directe non habet. 1, 3, 1
Prælia extra ordinem inita, quo ſenſu injuſta. 3, 18, 1. ſupervacua, id eſt, quæ ad virium tantum oſtentationem faciunt, injuſta. 3, 11, 19
Præmium cum duo ſimul ad metam venerunt cui debeatur. 2, 16, 19. eſt quid favorabile. *ibid.*
Præmium cui debeatur, ſi duo ſimul impleverint conditionem. 2, 16, 19
Præſcriptio locum non habet in agris aut locis poſtliminio acceptis. 3, 9
Præſcriptor mala fide quo jure Dominus maneat. 3, 7, 6
Præſentem reipublicæ ſtatum tueri civis boni eſt. 2, 4, 8, 3
Præſidiorum impoſitio quibus caſibus laudata. 3, 15, 5
Præſumitur in dubio pax inita hoc ſenſu, ut res maneant in ſtatu, in quo poſtremo erant. 3, 20, 11, 12
Præſumtio in acceptatione promiſſorum qualis. 2, 11, 5. in contractibus permutatoriis ea non eſt, quaſi donatum ſit, quod plus promiſſum eſt, quam par erat. 2, 12, 11. facti in lege unde colligenda. 2, 11, 6. præſumitur populus id voluiſſe quod maxime expedit. 2, 7, 13
Precarium jus vel imperium. 1, 3, 11
Pretia rerum unde. 2, 12, 14, 1
Pretium inæquale, ſive minus juſto, jure gentium nemo cogitur ſupplere, 3, 21, 27. quia pro æquali habetur, & quare. 2, 12, 26. ad quid quiſque ex eo teneatur jure naturali. 2, 12, 12. ut naturaliter ſit juſtum, unde cenſeri debeat. 2, 12, 14. in conſtituendis rerum pretiis quæ ſit juſta menſura. *vide* Neceſſitas. laborum & expenſarum ratio haberi poteſt. 2, 12, 14
Prævenire facinus meditantem an liceat. *vide* Occupare.
Primi vox quid ſignificet. 2, 16, 19
Princeps. *vide* Rex. Poteſtas ſumma.
Princeps noviter factus ſedet eo loco, quo ante populus. 2, 9, 8
Princeps an legibus ſit ſubjectus. 2, 4, 12. obligatur per legatum, etiam arcana mandata ſupergreſſum. 2, 11, 12. privatus ſit, ſi imperium pro derelicto habeat. 1, 4, 9. perturbari poteſt & e regno ejici, ſi in leges populi liberi cui præeſt peccet. 1, 4, 8. rex ſummo cum imperio fieri poteſt, ſi populus partem ſuam imperii derelinquat. 2, 4, 11
Principale pro forma eſt in moralibus. 3, 3, 2
Principatus non ſemper regno opponitur. 1, 3, 10
Principes populi liberi vi reprimi poſſunt. 1, 4, 8
Privata. 1, 3, 6. privatis bellum gerere contra quos liceat. 1, 4, 1. defendere ſe contra Magiſtratus licet in ultima neceſſitate. 1, 4, 7

Privatus non debet ad se rapere judicium quod est populi. 1, 4, 19, 2
Privatus se obligans hosti an contra rempublicam faciat. 3, 23, 5
Privati an cogendi a superioribus implere, quod hosti promiserunt. 3, 23, 10
Privati pactis cum hoste obligantur: & quo sensu etiam piratis & latronibus obligentur. 3, 23, 4
Privatis Christianis an liceat punire maleficos. 2, 20, 16
Privatæ interfectionis exempla. 2, 20, 9, 5
Privati quatenus capta sua faciant. 3, 18, 1, 3
Privati de bello captis, quando hosti, quando civitati teneantur. 3, 18, 2, 2
Privatorum pacta cum hostibus quæ irrita. 3, 23, 5, 4
Privata causa cum publica in bello conjungi potest. 1, 5, 1
Privilegia quomodo interpretanda. 2, 18, 4, 4
Privilegia quæ late interpretanda. 3, 21, 14
Probatio optima, in moralibus a fine. 2, 7, 2
Proditores olim insepulti abjecti. 2, 19, 5
Prodigis pœna olim irrogata. 2, 25, 3 *Annot.* 4
Prohibere qui debet nec prohibet, damni tenetur. 2, 17, 8. & 2, 12, 1
Prohibita non semper etiam irrita. 2, 5, 16, 1
Prohibitio in dubio potior jussione, 2, 16, 29. vim suam exerit per pœnam. 2, 5, 16. quæ pœnam adjunctam habet potior ea quæ non habet. 2, 16, 29
Promissio non omnis tollit summum imperium. 1. 3, 16, 1
Promissio ut valeat acceptanda. 2, 11, 14. illius acceptatio quomodo fiat: & an innotescere debeat promissori, ut perfectam vim habeat promissio. 2, 11, 15
Promissio an revocabilis ante acceptationem: & mortuo ante acceptationem promissario. 2, 11, 16
Promissio an revocari possit mortuo internuntio: item mortuo tabellario. 2, 11, 17
Promissio per ministrum facta quando revocabilis. 2, 11, 17, 1
Promissio facti alieni quid operetur. 2, 11, 22
Promissio requirit usum rationis in promittente. 2, 11, 5
Promissio in errore fundata quando dicatur, & quid operetur. 2, 11, 6
Promissio rei illicitæ non valet. 2, 11, 8, 1
Promissio facti, quod nunc in potestate promittentis non est, quid valeat. 2, 11, 8, 2
Promissio ex metu. 2, 11, 7
Promissio ob causam ante debitam an obliget. 2, 11, 10
Promissio perfecta quid, & quam vim habeat. 2, 11, 4, 1
Promissio & alienatio. 2, 11, 4. ut acceptari semper possit, est ex jure civili. 2, 11, 14. omnis conditionem tacitam continet. 2, 13, 3. an eam, *si res, quo loco sunt, manebunt.* 2, 16, 25. ut impleatur juris naturalis est. *Proleg. par.* 8. & lib. 2, 11, 4. Connanus negat. 2, 11, 1. jus dat ei, cui promittitur. 1, 3, 16. & 2, 11, 4. an id jus ad hæredem transeat. 2, 11, 16. obligat propter societatem naturalem. 3, 19, 1. an solus promittentis actus faciat ut obliget. 2, 11, 14. quando non obliget. 2, 16, 27. & promittentem tamen perfidum non reddat. 3, 19, 14. an omnis non obliget quæ promissori nocet. 2, 16, 27. ut non obliget jus civ. potest efficere. 2, 11, 7. vim accipit si res promissa sit in jure promittentis. 2, 11, 8. si non est, promissio censetur esse conditionata. *ibid.*
Promissio ex animo deliberato, sed non eo ut jus alteri concedat, quatenus obliget. 2, 11, 4. non deliberato, an jus det alteri. *ibid.* ad bellum defensivum favorabilis. 2, 16, 10. conditionata. 2, 11, 1. & 6. errans. *vide* Pactum. expressa. 3, 1, 18. fœminæ ut sit, irrita non est jure naturali. 2, 11, 5. imperfecta quæ sit, quodque jus det. 2, 11, 3. jurata obligat promissorem etiam nocentem, si ut tali, ei sit juratum. 2, 13, 20. & 3, 9, 3. alias Deo per quem juratum est. 2, 13, 14. *Annotat.* 1, 3, 19, 5. *vide* Jusjurandum. quotiens promissorem non obliget. 2, 13, 6. *& seqq.*
an in Promissionibus, quæ hosti fiunt falsiloquium admittatur. 3, 1, 18. & 3, 19, 1
Promissio liberalis. 2, 16, 11. ejus qui lege civ. non tenetur, interpretanda ex

ex dicto. *ibid.* is cui metu promissum est, ut liberare promittentem teneatur, opus, ipse metu injusto causam promisso dederit. 3, 19, 4. non militandi adversus certam partem an obliget. 3, 23, 8. minoris valet jure gentium si actum intelligat. 3, 23, 3. ut sit irrita non est ex jure naturali. 2, 11, 5. ad pacem est favorabilis. 2, 16, 10. privati an valeat, si sit contra utilitatem publicam. *vide* Publica utilitas. aut contra officium. 3, 23, 6. regis, facta aliis, quatenus populum obliget. 3, 20, 6. sine causa facta an eum obliget. *ibid.* de aliquibus ad imperandi modum pertinentibus, non facit, quo minus summum habeat imperium. 1, 3, 17. facta subditorum ipsi obligat. 2, 14, 6. tacita. 3, 1, 18. eorum, qui in civitatem coivêre. *Prolegomen. par.* 15. venditoris non adimit ei omnem facultatem moralem in rem, 2, 12, 15

Promissio novum jus confert. 3, 18, 1

Promissio de non fugiendo a victo facta valet. 3, 23, 8

Promissio de non redeundo in certum locum, & de non militando, hosti facta valet. 3, 23, 7

Promissionis materia qualis esse debeat. 2, 11, 8, 1

Promissionis vis. 2, 11, 1, 3, 4

Promissioni onus adjici quando possit. 2, 11, 19

Promissiones causam expressam non habentes naturaliter valent. 2, 11, 21

juris ex Promisso capaces sunt omnes qui ad rationis usum pervenere. 3, 19, 1. jure gentium etiam infantes & amentes. 2, 11, 14

Promissum ob causam turpem an præstandum. 2, 11, 8, 1, 9

Promissi onus in commodum tertii adjunctum, quid operetur. 2, 11, 19

Promissa multa, quæ natura valent, lex civilis irrita facit. 2, 11, 8, 3

Promissa, quæ plus nocent promittenti quam alteri prosunt, an præstanda. 2, 11, 1, 1. & cap. 16, 27, 2

Promissa favorabilia, odiosa, mixta vel media. 2, 16, 10

Promissa Regum. *vide* Reges.

Promittendi modus quis. 2, 11, 11

Promittens metu an teneatur. 2, 11, 7

Promittere captivus an possit, se non pugnaturum contra hostem patriæ, ut liberetur. 3, 23, 8

Propheterarum dicta de pace sub Euangelio quem sensum habeant. 1, 2, 8, 1

Proportio Arithmetica & Geometrica an proprie distinguant justitiam expletricem & attributricem. 1, 1, 8, 2

Proportio Harmonica Bodini nulla. 2, 10, 33

Propositi, impetus, & casus distinctio. 3, 11, 4, 6

Propria fiunt occupatione quæ in prima divisione divisa non sunt. 2, 2, 3

Proprietas non acquiritur solo actu animi. 2, 2, 2. cessat in ultima necessitate. 2, 2, 6. ejus vice antea communis usus universalis juris fuit. 2, 2, 2

Proprietatis exordium. 2, 2, 1, 2, 5

Proprium servus an habere possit. 3, 14, 6

Proselytus. 1, 1, 16

Προσήλυτα. 2, 15, 7, 1

Protectionis jus non aufert aut minuit summum imperium ei, in quo est. 1, 3, 21

Protestatio de jure facit, ne res ob metum non recuperandi censeatur derelicta. 2, 4, 6

Πρόθυρα maris quorum sint. 2, 3, 10, 1

Providentia divina remedium adversus metus incertos. 2, 1, 17

Provinciæ Romanæ non sunt civitates. 1, 3, 7. populi in provinciæ formam redacti quale jus habuerint. 2, 9, 6

Provisi & improvisi distinctio. 3, 11, 4, 5

Provocatio non datur ab arbitris lectis inter summas potestates. 3, 20, 46, 2

Provocatio differt ab appellatione. 2, 4, 13. per supplicationem. *ibid.* ut ab aliquo nulla ratione possit provocari cum persona subditi repugnat. *ibid.*

Proximus quis in lege Hebræa: & quis in lege euangelica. 1, 2, 8, 10

Proximus quis in materia favorabili. 2, 7, 30

Proximi nomine venit etiam qui per repræsentationem consequitur jus gradus superioris. 2, 7, 30, 2

Prudentia virtus imperantis. 2, 26, 4

Ψεύδεσθαι in sacris literis quid. 2, 13, 3, 4

Ψευδορκεῖν. 2, 13, 13, 2

Publica utilitas ad alienanda, &c. *vide* Utilitas publica.

Publicum quid. 1, 3, 5. sumitur interdum pro eo quod est commune. 2, 2, 12,

12. frequentius autem distinguitur. 2, 3, 9. alienari a privato non potest. 2, 23, 5. non fiunt singulorum capientium in bello, sed publico cedunt. 3, 6, 24. subditi qui aliquid contra inducias faciunt eo tempore quo nondum sunt publicatæ, non tenentur. 3, 21, 5

Pudicitia vitæ æquiparatur. 2, 1, 7. etiam in hoste servari debet jure gentium. 3, 4, 19

Pudicitiæ conservandæ causa interfectio licita. 2, 1, 7

Pudor quid, ubi de jure agitur. 3, 10, 1, 2

Pueri, id est, servi. 3, 14, 5, 3

Pueri ob ætatem in bello liberi a cæde. 3, 11, 9. ratione uti quando incipiant. 2, 11, 5. pueris nemo mentitur, & quare. 3, 1, 12

Pugnæ inutiles serio præcavendæ. 3, 11, 19

Pugnare in hostem qui miles non sit, quo jure vetetur. 3, 18, 1, 1

Punctum in moralibus non invenitur sine quadam latitudine. 2, 1, 5

Punici belli secundi controversia. 2, 17, 19

Puniri an possint qui in falsos Deos impie agunt. 2, 20, 51

Punitio exemplaris. 2, 20, 9, 1

Puniunt sæpe potentiores non quia æquum est, sed quia hoc ipsis expedit. 3, 7, 6

Pupillus ex commodato tenetur in quantum locupletior. 2, 10, 2, 2

Pupillus capax dominii ex jure gentium, *vide* Dominium. in tutorem jus habet exigendi exactam diligentiam. 2, 17, 2

Pythagoræ Philosophia ab Hebræis. 2, 13, 21. *Not.* 5. Pythagoræi imitatores Essenorum. 2, 26, 4. arborem frugiferam vetant exscindere. 3, 12, 2

Pythagoristæ. 2, 2, 2. *Not.* 4

Q.

Quæstus ex sola temporum infelicitate indignus homine Christiano. 3, 18, 4

Quintii Consulis salubre mendacium. 3, 1, 14, 2

Quiritari unde dictum. 2, 1, 2, 1

Quirites, sive Byzantini. 2, 9, 11

R.

Rabirii factum. 3, 22, 9, 2

Rami olivarum. 3, 24, 5

Rapere hosti omnia licet jure gentium. 3, 5, 1. quæ bellum alere possunt justit. intern. sed sub onere restituendi quod plus est. 3, 18, 2. quæ subditis hostium eripiuntur hosti erepta censentur. 3, 6, 2. res aliis injuste ereptæ restituendæ etiam ab iis qui eas istis justo modo eripuerunt. 3, 16, 1. an cum interfectione ereptoris possint repeti. 2, 1, 11. vi ereptam, an is, cui erepta est, ab eo qui ipsam emit, pecunia redimere cogatur, an gratis possit accipere. 3, 16, 3. adversus rapinas violentas lex vetus naturæ data. 1, 2, 5

Raptor in quantum teneatur naturaliter. 2, 17, 16. ex facto militum, qui res amicorum rapuerunt in quantum Reges sive Magistratus teneantur. 2, 17, 20

Ratam rem haberi, obligatio qualis. 2, 15, 3, 3

Ratihabitione summa potestas quomodo obligetur. 3, 22, 4, 1

Ratio juris fundamentum. 1, 1, 11, 1

Ratio adæquata quæ. 2, 16, 20, 2

Ratio sæpe consideranda secundum potentiam, non secundum existentiam. 2, 16, 25, 1

Ratio legis non plane idem cum mente. 2, 16, 8

Ratio adæquata quæ, & quid operetur. *ibid.*

Ratio recta. 1, 2, 1. non omnem vim prohibet. *ibid.* rationis usum qui habent eis libera debet utilium esse & inutilium electio. 2, 22, 12. ratione omnino destituti populi dominium non habent, sed tales non inveniuntur. 2, 20, 10

Rationis identitas quando inducat extensivam interpretationem. 2, 16, 20, 2

Razis mors. 2, 19, 5, 4

Rebellibus subditis fides servanda, si ut talibus ipsis data sit. 3, 19, 6

Recepti. 3, 9, 3. receptos in prælio hostes interficere injustum est. 3, 18, 1

qui Receptum præstat tenetur de damno facto. 2, 17, 6

Rectoris officium magis circa totum quam circa partes versatur. 2, 25, 2.

ad rectorem regula non pertinet, qua laudabilius dicitur occidi quam occidere. 2, 1, 8. a Rectore populi aliqui justitiam non vehementer exigunt, & quare. *Prol. pag.* 13
Rectores aliorum in crimen ex duabus rebus maxime veniunt, patientia & receptu. 2, 21, 2
Recuperatio justa belli causa. 2, 1, 2
Recuperatorum minus apud Romanos. 1, 3, 21
Redempti ex captivitate redemtori quomodo tenentur. 3, 9, 10, 2
Redempti servire coguntur redemptori donec pretium restituant, lege Attica & Romana. 3, 9, 10. *Annot.*
Redemptio captivorum belli commercium. 3, 21, 1. redemptionis pretium quantum apud Græcos & vulgo. 3, 14, 9. quo casu debeatur vel non debeatur mortuo captivo. 3, 21, 29. an in alium jus exigendi ejus possit transferri. 2, 21, 25. an ad ejusmodi pretium captivus pecunia uti possit, quam etiam secum habuit. 3, 21, 28
Rediisse ad hostem quis dicendus. 3, 23, 13
Redimi captivos & servos factos, æquum. 3, 21, 24
Regimen non omne ejus causa qui regitur. 1, 3, 8, 14
Regiones non aptius distinguuntur quam eo quod non facile transiri potest. 2, 3, 17. regionum nomina quomodo accipienda in dubio de conditionibus pacis. 3, 20, 23
Regnum. *vide* Imperium.
Regnum quomodo dividatur, & quo effectu. 2, 9, 10
Regnum patrimoniale, si sit individuum, debetur maximo natu. 2, 7, 23
Regnum a populo delatum est hæreditas separata a cætera hæreditate. 2, 7, 19
Regnum abdicari an possit pro liberis. 2, 7, 26. pro derelicto ex quibus causis habeatur. *ibid.* hæreditarium non illud tantum dicitur quod est in patrimonio, sed & illud quod consensu populi ad aliquem delatum est, ut sit ejus summo jure. 2, 7, 12. & §. 17. Laconicum. 1, 3, 20. patrimoniale quando fiat. 3, 3, 1. differt ab aliis patrimonialibus bonis. 2, 7, 25. dividi potest cum jure hæreditatis adiri debet. 2, 7, 12. nisi aliud expresse cautum sit. 2, 7, 13. in regnis patrimonialibus rex alienare potest imperium. 3, 20, 5
Regni & principatus voces significatu proprio & improprio. 1, 3, 10, 1, 2
Regni pleni sive absoluti exempla. 1, 3, 8, 8
Regni a populo delati successor non tenetur ad onera hæreditaria. 1, 3, 8, 8
Regni curatores. *vide* Tutores regni.
Regna quæ regem unum habent, non vere unita. 2, 9, 9
Regna media inter absolutum & Laconicum. 1, 3, 20, 1
Regna a populo delata in dubio individua. 2, 7, 14
Regna a populo delata non deferuntur ad eos, qui a primo rege non descendunt. 2, 7, 15. non veniunt ad naturales nec ad adoptivos. 2, 7, 16
Regna a populo delata ad mares veniunt potius quam ad fœminas. 2, 7, 17
Regna quomodo deferantur per successionem ab intestato. 2, 7, 10, 2. & §. 11, 2
Regna patrimonalia pervenire possunt ad eos, qui a primo rege non descendunt. 2, 7, 12
Regnum Italiæ. 2, 9, 11, 4, 3
Regulæ de eo quod licet in bello. 3, 1, 2, 3, 4
Regula, secundum naturam esse, ut quem sequuntur incommoda & commoda sequantur, quomodo intelligenda. 2, 8, 16
Regulæ super deliberationibus politicis. 2, 24, 5, 1, 4
Regulus in carcerem quare debuerit redire. 2, 13, 14. an redeundo glorioso tantum fecerit. 3, 23, 7. Senatorem se negat. 3, 20, 3
Relatum in referente. 3, 20, 24
Religio quo sensu juris gentium. 2, 20, 45, 3. & §. 46, 3
Religio Christiana, qua talis proprie, naturalibus argumentis non nititur. 2, 20, 48, 1, 2
Religio habet suos speciales effectus in societate humana. 2, 20, 44. avita victis, nisi persuasis, non eripienda. 3, 15, 11. an justa vi induci possit. 2, 20, 40. exemplum Christi venditores e templo ejicientis, quomodo accipiendum. 2, 22, 14. docentes eam juste nequeunt puniri. 2, 20, 49. Falsa, si exerceatur severe, in paganis &

Deus aliquo modo remuneratur. 2, 20, 51. an ob eam bello peti quis possit. 2, 20, 44. naturalis & primæva in quibus consistat. 2, 20, 45. & 48. sua cuique optima videtur. 2, 20, 47. unde nec ob id cuiquam vis est inferenda etsi falsa esse possit demonstrari. 2, 20, 50. vera omniumque ætatum communis quibus partibus absolvatur. 2, 20, 45. eam ne victi impediant, victori providere licet. 3, 15, 11

Religionis curam, quare Aristoteles præcipuam esse in repub. voluerit. 2, 20, 44. cujus neglectus cur puniri possit. 2, 20, 45

Religioni si quæ indirecte nocent, ad ea committenda non jus quodvis sufficit. 2, 15, 11. quæ contra religionem errantur excusabilia, & quare. 2, 20, 39

Religionis publicæ status apud Hebræos a rege pendebat. 1, 4, 6, 3, 4

Religionis jus ad societatem humanam. 2, 20, 44, 3

Religionem multi affectu non judicio sequuntur. 2, 20, 44, 3

Religiosa belli jure destruuntur. 3, 5, 2, 4

Religiosa loca hostibus religiosa non sunt. 3, 5, 2, 6

Religiosis locis parcendum in bello. 3, 12, 7

Renuntiare. *vide* Abdicare.

Renuntiatio de regno an noceat liberis natis, & an nascituris. 2, 7, 26.

ad Reparationem damni, ut jus sit, requiritur jus proprium. 2, 17, 9

non Repetere aliud quam dare. 2, 13, 5

Repetitio rerum. 3, 3, 7. repeti nequeunt jure gentium quæ bello solenni sunt erepta. 2, 17, 19. si res bello repetuntur, post indictionem ejus tempus postulatur. 3, 3, 13

Repræsentatio apud Hebræos. 2, 7, 6

Repræsentationis jus unde. *ibid.*

Repræsentatio Germanis fero cognita. 2, 7, 30, 1

Repræsentatio in dubio admittenda. *ibid.*

Repræsentatio non surrogat in privilegium, quod sexus aut ætatis erat proprium. 2, 7, 18. & 2, 30, 2

Repressaliæ quid. 3, 2, 4

Repressaliæ rectius reprensaliæ. 3, 2, 1. *Not.* 3. earum jus. 2, 7, 2. & 3, 2, 4

Repressaliarum facultas impetrari a principe solet. 3, 2, 7, 2

Repressaliis qui culpâ sua causam dederunt, tenentur eos, qui damnum passi sunt, indemnes præstare. 3, 2, 7, 4

Repressaliis obnoxii qui sunt. 3, 2, 5, 2

Repressaliis non subsunt legati & res eorum. 3, 2, 7, 2

Repressaliis eximi lege civili solent mulieres, infantes, res studiosorum, aut ad nundinas missæ. *ibid.*

Repressaliarum jura alia sunt juris gentium, alia juris civilis. 3, 2, 7, 2, 3

Repugnantia casus emergentis cum voluntate quomodo intelligenda. 2, 16, 26

Res repetita quid significet. 3, 3, 7, 1

Res rapere quid veteribus Latinis. 3, 4, 1, 1

Res reddere pro quavis satisfactione. *ibid.*

Res possunt capi, etiam in compensationem debiti in bello subnascentis. 3, 1, 3. & c. 13, 3, 1

Res hostium perdere quousque liceat justitia interna. 3, 12, 1

Res amicorum, quæ reperiuntur in navibus hostium, an belli jure acquirantur. 3, 6, 5, 6

Res & modus circa imperium distinguuntur. 1, 3, 11, 1

Res non perductæ intra præsidia dominium non mutant. 3, 6, 3. & c. 9, 16, 1

Res non obligat nisi aliena. 2, 10, 12. aliena possidentem ad id obligat, ut eam domino reddat. 2, 10, 1. captivi alienata a Domino, an repeti postliminio queat a possessoribus. 3, 9, 6. civium bello amissas, civitas tenetur restaurare, si ob delictum civitatis captæ fuerint. 3, 20, 8. an res civium quas gentium jure habent, eis sine causa & compensatione possint auferri jure supereminentis dominii. 3, 20, 9. quæ hostium non sunt etiamsi intra præsidium eorum venerint, ipsorum non fiunt. 3, 6, 5. & 26. incorporales quomodo tenentur in bello. *vide* Incorporalia. mobiles captæ quando intelligantur. 3, 6, 3. alio modo a singulis capiuntur, alio ab universis. 3, 6, 17. postliminio non accipiuntur. 3, 9, 14. singulorum non solum expletrice justitia dijudicantur. 1, 1, 8. subditorum hostium acquiri non possunt pœnæ nomine, ut crimen sit alienum.

num. 3, 13, 2. concedi possunt a Magistratu jure supereminentis dominii ad recuperandam pacem, sed sub damni restituendi conditione. 3, 20, 7. obligantur jure gentium ex facto Regis aut supremi Magistratus. 3, 20, 10. quæ usu pereunt, earum rerum usus fructus non est, est tamen id jus æstimabile. 2, 12, 20. utiles ad bellum, postliminio recuperantur etiam mobiles. 3, 9, 14

Rebus ad bellum non facientibus parcendum. 3, 14, 5

Rerum defensio an jus det occidendi. 2, 1, 11

Rerum servandarum causa vis per euangelium an & quatenus licita. 2, 1, 13

Rescissoria actio ex postliminio apud Romanos. 3, 9, 10, 3

Resistere an liceat superiori in summa necessitate. 1, 4, 7, 2, 4

Resistendi jus promiscuum iis qui faciunt injuriam est a natura. 1, 2, 1. & 1, 4, 2. sublatum per societatem civilem. 1, 4, 2. & 14, 7. lex de non resistendo Magistratui pendet ab iis, qui se primum in societatem civilem consociarunt. 1, 4, 7

Resistentia obstinata non sufficit ad jus internum occidendi resistentem. 3, 12, 16, 1

Resistentia aliqua in delatione imperii reservari interdum solet. 1, 4, 12

Respublica non tenetur ex facto subditi. 2, 22, 2, 1

Respublica sine injuria geri non potest. vulgata vox. *Prol. pag.* 3

Reipub. forma. *vide* Status.

Reipublicæ bonum an nostri tantum causa desideremus. 2, 1, 9, 2

Reipublicæ forma mutata apud victos, & an recte. 3, 15, 8

Restituere qui teneantur faciendo, aut non faciendo. 2, 17, 6

Restitutio non debetur ex bello justo ob vitiosam intentionem. 2, 22, 17, 3

Restitutio rerum captarum in bello in jure dubio quomodo temperanda. 3, 16, 6

Restitutio quas actiones producat in foro. 2, 1, 2. rerum captarum in justo bello, an ab iis possit exigi qui eas justo titulo possident. 3, 10, 6. & 3, 16, 3. & quamdiu. 3, 16, 5. damni in justo bello illati a quo fieri debeat. 3, 10, 4. earum rerum, quas necessitas communes nobis fecit, fieri debet necessitate sublata. 2, 2, 9. promissa in conditionibus pacis, si qua necessitate fieri nequeat, an propterea pax censeatur rupta, aut quid agendum. 3, 20, 37. non pertinent ad eos qui se sponte parti alicui subjecere durante bello. 3, 20, 14. ut restitui quid debeat, sine dolo culpa sola sufficit. 3, 10, 5

Restitutio in integrum non est ex jure naturali. 2, 11, 5. sed civili. 2, 14, 1. an ad Regem pertineat qua talis. *ibid.* pertinet ad actus ejus privatos, si velit. 2, 14, 2. & 5

Restitutio eorum, quæ hosti injuste tenenti erepta sunt. 3, 16, 1, 1

Restitutionem qui debeant in solidum vel ex parte. 2, 17, 11, 1. & 3, 10, 4

Restitutionis obligatio ex bello injusto. 3, 16, 3, 4

Restitutum debitum ex quo jure oriatur. 2, 17, 8, 9

Resurrectionis spes an causa sepeliendi. 2, 19, 2, 3

Retentio rei promissæ ex parte ejus cui promissa est, sufficit ad significandum consensum. 2, 11, 20

Reverentia debetur parentibus maxima in iis rebus quæ ad totam pertinent familiam. 2, 5, 10. reverentiæ officium non facit, ut actus sit nullus, qui ei repugnat. *ibid.*

Revocatio promissionis. *vide* Promissio.

Reum judici eximens, crimen committit. 3, 1, 5, 3

Rex unus esse potest plurium regnorum distinctorum. 1, 3, 7, 2

Rex an se adversus contractum restituere possit. 2, 14, 2, 2. an juramento teneatur. 2, 14, 3

Rex actus suos privatos a lege potest eximere. 2, 14, 2, 2

Rex subdito suum auferens debet compensationem facere ex communi. 2, 14, 7

Rex populum aut successores non obligat in infinitum. 2, 14, 12, 1, 6. & quatenus obliget. *ibid.*

Rex stipendia non solvens tenetur vicinis de damnis datis. 3, 17, 2, 3, 4

Rex minor an pacem facere possit. 3, 20, 3

Rex captivus an pacem facere possit. *ibid.*

Rex exul an pacem facere poſſit. *ibid.*
Rex privatus ſit vi legis commiſſoriæ. 1, 4, 12
Rex partem populi alienare non poteſt. 2, 6, 4
Rex hoſtis totius populi regnum amittit : & quomodo hoc capiendum. 1, 4, 11
Rex regno pulſus jus habet ex federe. 2, 16, 7
Rex ſubditis jus ſuum auferre poteſt in pœnam : & ex vi dominii ſupereminentis. 2, 14, 7
Rex imperium derelinquens privatus ſit. 1, 4, 9
Rex quid in federibus ſignificet. 2, 16, 18. imperans non videtur uni populo in exitium ejus ferri animo hoſtili. 1, 4, 11. an vi pelli aut ſupplicio affici poſſit, & a quo. 1, 4, 8. poteſt, ſi regnum alii tradere moliatur. 1, 4, 10. Abſolvens. 1, 3, 8. Electitius ſimilis uſufructuario. 1, 4, 9. Impius etiam amandus. 1, 2, 7. Injuſtus non facit, ut nulla ſit reſp. 3, 3, 2. limitata poteſtate imperans damni tenetur, ſi jus ſubdito ſine cauſa auferat. *vide* Subditus. tenetur populo ad exercendum per ſe ſummum imperium. 2, 6, 9. precario non habet jus ſummi imperii. 1, 3, 11. pupillus ſi quos fecit contractus, an poſſit reſcindere per reſtitutionis beneficium. 2, 14, 1. jus habet, ſed non ejus uſum. 1, 3, 24. pacem contractu facere non poteſt. 3, 20, 2. *vide* Pax.
Rex uſufructuarius. 2, 6, 3. quæ in Regis perſonam committuntur, facile ac libenter debet condonare. 2, 24, 3. vita ante omnium aliorum defenditur. 3, 4, 15
Rex regno ejectus an jus legandi habeat. 2, 18, 2, 2
Rex temere bellum ſuſcipiens ad reſtitutionem ſubditis tenetur. 2, 24, 7
jus Regis apud Samuelem. 1, 4, 3
Regis perſona inviolabilis. 1, 4, 7, 6, 7
Regi regnum alienanti quatenus reſiſtere liceat. 1, 4, 14
Regi nihil inhoneſtum eſſe quod ſit utile vulgo dicitur. *Prolegomena pag.* 2
Regi curæ eſſe debet regum ſalus. 3, 4, 1, 5
Regem occidere ſubdito non licet. 3, 1, 21
Reges poſſunt eſſe Chriſtiani : & ſervire Chriſto debent, qua reges ſunt. 1, 2; 7, 1, 2
Reges quidam non ſubſunt populo etiam univerſim ſumpto. 1, 3, 8, 8
Reges improprie dicti. 1, 3, 8, 11
Reges non omnes conſtituuntur a populo. 1, 3, 8, 13
Reges Perſarum ſummum imperium habebant, quædam tamen facere juſte non poterant. 1, 3, 16, 3
Reges Æthiopum, ſummi, adſtricti promiſſis. 1, 3, 16, 4
Reges Hebræi ſummum imperium habebant. 1, 3, 20, 1
Reges Orientis, Perſæ, Ægyptii, Syri, Aſiatici ſummum imperium habebant. *ibid.*
Reges veteres Germaniæ & Galliæ non habebant ſummum imperium. *ibid.*
Reges Romani cum populo partiti ſummum imperium. 1, 3, 20, 5
Reges Ægyptii ſummi, adſtricti promiſſis. 1, 3, 16, 3
Reges, cum acta quædam ſua ab aliis expendi volunt, aut etiam reſcindi, non eo partiuntur ſummum imperium. 1, 3, 18
Reges creduntur in dubio velle ſequi ſucceſſionem, qualis in uſu eſt in ſuis locis. 1, 7, 11, 2
Reges medii deberent cogere bellantes, ad accipiendam æquam pacem. 2, 23, 8, 4
Reges minores in actibus publicis cum effectu obligantur. 2, 14, 1, 2
Reges etiam ſum homini non obſtringuntur, Deo obſtringuntur. 2, 14, 3
Reges tenentur ex promiſſo, etiam cauſa non expreſſa. 2, 14, 4
Reges ex contractibus naturaliter, an & civiliter obligentur. 2, 14, 6
Reges an ex militum, aut nautarum facto teneantur. 2, 17, 20, 1, 2
Reges quomodo obligentur ex bello injuſto. 3, 18, 4
Regum fides pro juramento. 2, 13, 22, 1
Regum judex ſolus Deus. 1, 3, 8, 15
inter Regem & populum mutua ſubjectio non eſt ordinarie. 1, 3, 9, 1. & 3, 8, 14
Regum actus non ſunt irriti contradictione parentum. 2, 5, 6, 1
Regum memoria damnata. 1, 3, 16, 3
Regum actus privati legibus communibus civitatis reguntur. 2, 14, 1, 4
Regum non plene regnantium actus poſſunt

sunt irriti fieri, per legem populi. 2, 14, 2, 1
Regum cura generalis pro societate humana. 2, 20, 44, 1
Regibus captis an parcendum. 3, 11, 7, 2, 3
Regum res fiunt regis victoris. 3, 6, 24, 4
Ripa privatis quando cedat. 2, 8, 13
Ripæ cujus, jure Romano. 2, 8, 8. cujus naturaliter. 2, 8, 9, 10, 13
Roma quondam communis patria. 3, 15, 3
Romani cur stipulationibus plus tribuant, quam pactis. 2, 11, 4, 2
Romani asperi in victoria. 3, 11, 7. 4
Romani cives Antonini constitutione effecti quid juris habuerint. 2, 9, 11. dictatores quale imperium habuerint. 1, 3, 11
Romanus. *vide* Populus & Imperium.
Romani veteres dolis abstinebant. 3, 1, 20, 3
Romani imperii quæ fuerunt, cujus nunc sint. 2, 9, 11, 1
Romani sibi vindicant, quæ hostis ipsorum aliis eripuerat. 3, 6, 7, 2, 3
Romani duri in captivos populares. 3, 21, 24, 1. eorum instituta ad res bellicas directa. *ibid.*
imperium Romanum a posterioribus scriptoribus Romania vocatum. 2, 22, 3. divisum in Orientale & Occidentale idem mansit. 1, 3, 17. quæ ejus quondam fuere, cujus nunc sint. 2, 9, 11
Romani Imperatoris eligendi jus ad quem pertinuerit. *ibid.* electio facta a legionibus an rata fuerit per se. *ibid.* *vide* Imp. Romanum.
Reges Romani an absolute imperaverint. 1, 3, 20
Romanorum jus in liberos. 2, 5, 11
Romanorum controversia cum Latinis, & alia de duratione federis. 2, 16, 16, 4
Romanorum jus de postliminio. 3, 9, 10, 1, 2, 4
Romanorum mos de agris captis. 3, 6, 11, 2. circa prædam. 3, 6, 14, 4
Romanorum Imperat. item Germanorum: unde. 2, 9, 11, 4, 3
Romanorum jus de captivis redemtis. 3, 9, 11. & 3, 10, 2
Romanorum jus pro iis, qui postliminio redierunt. 3, 8, 10, 3
status Romanorum tempore interregni, & primorum Coss. ex Democratia & Aristocratia mixtus. 1, 3, 20. sub Consulibus popularis. 1, 3, 19. & 1, 3, 20. sub Augusto herilis. 1, 3, 8
Romanorum lex circa res captas. 3, 13, 4, 4
Romanorum mos circa reges captos. 3, 11, 7, 2, 3
Ruben exheredatus a jure primogenituræ. 3, 7, 25

S.

SAbbathum cur institutum. 2, 20, 45. & 3, 14, 5. qui violasset, capite puniebatur, & quare. 2, 20, 45
Sabbathi lex exceptionem habet summæ necessitatis. 1, 4, 7
Sabbathi lex pro servis. 3, 14, 5, 1
Sabbathi lex cujus rei symbolum. 2, 20, 45, 2
Sabbathi violati pœna cur capitalis. *ibid.*
Sacerdotibus & eorum assectis parcendum in bello. 3, 11, 10, 1
Sacramentum militare post Constantinum. 1, 2, 10, 4. & 2, 13, 11, 3
Sacra corrumpi an possint jure belli. 3, 5, 2, 1, 3
Sacra quo sensu publica. 3, 5, 2, 2
Sacra in deditione comprehenduntur. 3, 5, 2, 1. & 1, 3, 8, 3
Sacra hosti sacra an sint. 3, 5, 2, 4
Sacra populi voluntate profana facta. 3, 5, 2, 3, 5. & c. 12, 7, 2
Sacra sunt res Deo dedicatæ. 3, 5, 2. & fine sic dicuntur, revera autem publica sunt. *ibid.* non eripiuntur usibus humanis. *ibid.* necessitate & usu postulante, in profanos usus verti possunt. *ibid.* & plane alienari. 3, 19, 3. capiuntur. 3, 5, 2. capta fiunt profana. *ibid.* deduntur. *ibid.* vastantur licite quoad jus gentium absolutum. *ibid.* injustum, id tamen quoad justitiam internam, 3, 12, 6
leges de Sacris pertinent ad curam civitatis. 1, 3, 6. & 3, 12, 2
de rebus Sacris rex apud Hebræos nequit judicare. 1, 3, 20
Sacramentum militare non amplius obligat, Duce capto aut capite deminuto. 2, 13, 18. Sacramenti militaris formula apud Rom. mutata, & quando. 1, 2, 9
Sacra Scriptura. *vide* Scriptura.

INDEX.

Sacrificia humana etiam bello puniri possunt. 2,20,47
Sacrilegia Deus etiam in filiis punire solet. 2,21,14
Sacrilegi abjecti insepulti. 2,19,5
Sacris parcendum in bello. 3,12,6
Sagmina. 3,3,8
Saguntina controversia inter Romanos & Carthaginienses. 2,16,13
Samson quo jure malum malo reddiderit. 2,20,8
Samsonis mors. 2,19,5,4
Sanari qui prohibet ægrotum, tenetur, quasi vulneraſſet. 2,21,1. *Not.* 7
Sanctio in dubio potior permissione. 2, 16,29
de Sanguine non effundendo interdictum quomodo accipiendum. 1,2,5
Sapiens natura magistratus, quo sensu. 2,20,9,2
Satisfactio offerenda ab eo qui deliquit, antequam justum bellum gerere possit. 2,1,18,2
Saul an in impietate mortuus. 2, 19, 5,4
Scelus pessimi exempli pœna omnino adficiendum. 2, 20, 23. qui ad scelus aliquod aliquem impulere pretio, aut vi alia, de damno tenentur in solidum. 2, 17, 11. an ob cogitatum scelus quis puniri possit. 2,20,18
aliud est Sceleratus populus, aliud ii, quicum populus non sine sceleris causa coëunt. 3,3,2
Sceptrum regium olim pro jurejurando. 2,13,21
Sciens, præsens & tacens quando consentire credatur. 2,4,5,1
Scientia quando præsumatur. 2, 21, 2, 6
Scientia cum puniri jubetur, sumitur pro patientia. 2,21,2. præsumitur in iis rebus, quæ sunt conspicua & frequentia. *ibid.* magistratus in sceleribus subditorum unde appareat. 3, 20, 30
qui Scit & prohibere potest ac debet, delinquit, nisi prohibet. 2,21,2
Scholasticorum sententia de mendacio & æquivocatione. 3,1,17,3
Scortari in quibusdam gentibus licitum. 3,4,2
Scriptura in dubio ad monumentum contractus adhibita censetur. 2,16,30
Scripturæ & picturæ eadem ratio. 2, 8, 21, 1
Sacræ Scripturæ sensus in dubio unde non incommode discatur. 1,2,9. & 1,4,5. & 1,4,7
de Scripti sensu cum quæritur, quid sit spectandum. 1,2,9
Scripti & sententiæ locus apud rhetores. 2,16,4,2
Σκυθισμός. 2,15,5,1
Σκῦλα. 3,6,24,4
Securitas plena nunquam in vita humana. 2,1,17. securitati suæ victor merito consulit, etiam justitia interna. 3,15,5
Sedis mutandæ amor, injusta belli causa. 2,22,8
Semipravi. 3,11,4,6
Senatus Romanus aliquo tempore partitus summum imperium cum populo. 1,3,20,6
Senes excipiuntur bellicis calamitatibus. 3,11,9
Sententia jus proprie non dat. 3,2,5,1
Sententiæ quæ dividendæ aut conjungendæ. 2,5,19
Sententiæ quomodo numerandæ inter eos, qui dispares partes in re habent. 2,5, 22
Sententiæ judiciariæ vim habent contractus. 2,21,20. etiam injustæ a subdito vi impediri non debent, & quare. 3,2,5. non ab extero. *ibid.*
Sententiarum pari numero reus absolvitur & possessor vincit. 2,5,18
in ferendis Sententiis jus absentium præsentibus accrescit. 2,5,2
Sepeliendi jus quale. 2,19,1,5
Sepeliendi mos unde ortus. 2, 19, 2, 1, 4
Sepeliendi hostes & inimici. 2,19, 3, 1, 2, 3
ob Sepeliendos mortuos bella. 2, 19, 3, 6
Sepultura an debeatur his, qui se occiderunt. 3,19,5,1,3
Sepultura jus est ex jure gentium voluntario. 2, 19, 1. cur institutum. 2, 19, 2. debetur etiam hostibus. 2,19,3
Sepulturam prohibere furor dicitur. 2, 19, 3, 4
Sepulturam concedere an sit nota victoriæ. 3, 20, 45. negare, causa justa belli. 2, 19, 5. unica pœna regum absolutorum. 1,3,16
Sergius Paulus in magistratu manet factus Christianus. 1,2,7,10
Sermo instrumentum societatis. *Prol.* pag.

pag. 6. ambiguus ex circumſtantiis vel licitus eſt, vel non eſt. 3, 1, 1. *vide* colloquium.
Sermonem cogere, mutare, pars mixti imperii. 3, 8, 3
Servitus ex voluntate. 2, 5, 26, 27
Servitus neutiquam pugnat cum jure naturali. 2, 5, 27, 2
Servitus ex pœna. 2, 5, 32
Servitus perfecta, & imperfecta quæ. 2, 5, 27, 1. & 30, 1
Servitus quo ſenſu contra naturam dicatur. 3, 7, 1, 1
Servitus annorum ſeptem. 2, 5, 30. ob redemptionem ex captivitate quando jure Rom. deſinat. 3, 9, 10. oritur pacto aut ex delicto juſto. 3, 7, 1. a Deo aliquando in beneficium hominibus conceditur. 2, 24, 6. præfertur internecioni populi. *ibid.* eorum, qui bello capiuntur, continet perpetuam obligationem operarum pro alimentis. 3, 14, 2. eorum, qui in ſervitutem ſe dediderunt, qualis, & quale jus dominis dederint. *ibid.* Civilis jure victoriæ imperari poteſt. 1, 3, 8. & 3, 8, 1. ex quibus cauſis libertati etiam ab ipſo populo anteponatur. 1, 3, 8. quo caſu deſinat. 2, 9, 1. fit, cum populus in provinciæ formam redigitur. 2, 21, 7. perſonalis. 2, 13, 4. imperfecta, 2, 5, 30. perfecta eſt, quæ debet operas perpetuas pro victu. 2, 5, 27. pœnalis duplex, ſingulorum & univerſitatis. 2, 5, 32. ſingulorum perſonam non egreditur jure naturali. 2, 5, 22. jure gentium etiam in filios derivatur, & qua ratione. 3, 14, 8. univerſitatis eſt perpetua. 2, 5, 32
Servitutis plures gradus. 3, 14, 6. inſtrumenta reges, 3, 15, 9
in Servitutem privatam licet cuique ſe addicere. 1, 3, 8. & 3, 7, 11. parentes filios vendere poſſunt aliquo caſu. 3, 14, 8
Servitus an mari poſſit imponi. 2, 3, 15. prædiorum jus eſt perſonale. 1, 1, 4
Servitutis imperfectæ genera. 2, 5, 30
Servitutis bellicæ cauſa. 3, 7, 5, 1
Servus mercedem laboris ſui an ſumere poſſit. 3, 7, 6, 4
Servus reſiſtere an licite poſſit domino. 3, 7, 7
Servus cognoſci debet, ut poſtliminio recipiatur. 3, 9, 11, 1
Servus inſtrumentum domini. 1, 5, 3. membrum minus dignum familiæ. 1, 2, 7. ſubdito ſimilis quo ſenſu dicatur. 3, 14, 2. efficere ea non cogitur, quæ ſunt contra jus divinum & humanum. 2, 26, 3. fugere an poſſit, ſi immanis Domini ſit ſævitia. 2, 5, 29. quorſum pertineat Apoſtolorum monitum, ne fugiant. 3, 7, 6. in ſui venditionem hoc caſu proclamare poterat apud Græcos, apud Latinos ad ſtatuas confugere, 3, 14, 6
Servus natura. 1, 3, 8. nemo eſt. 3, 7, 1. nemo tamen jus habet, ne unquam ſerviat. 2, 22, 11. injuſtum bellum, quod aliquibus infertur, quaſi natura ſervi ſint. 2, 22, 14
Servus recipitur, etiamſi animum res noſtras ſequendi non habet. 3, 9, 11, 1
Servus mercenario comparatur. 3, 14, 2, 2
in Servum quidvis licet. 3, 7, 3, 1
Servi fratres noſtri. 3, 14, 2, 3
Servi naturaliter philoſophis qui. 2, 22, 12
Servi ad operas urgendi moderate. 3, 14, 5, 1
Servi quo caſu fugere poſſint. 2, 5, 29, 2. & 3, 7, 6, 1. & 1, 4, 7, 1
Servi transfugæ recipiuntur poſtliminio. 3, 9, 11, 1
Servi quando poſtliminio recipiantur. 3, 9, 11, 3
Servi, etiam manumiſſi, poſtliminio recipiuntur. *ibid.*
Servi etiam vocabulo olim humaniores abſtinebant. 3, 14, 5
Servi redemti quod jus apud Romanos. *ibid.* & 10, 2
Servi dicuntur populi ſubjecti. 1, 3, 12, 1
Servi pro dominis bellant. 1, 5, 3
Servi res fiunt domini. 3, 7, 3, 2
Servis Romæ licebat ad ſtatuas confugere. 3, 14, 6, 4
Servo Dominus quæ præſtare debeat. 3, 14, 5, 1, 3
in Servo vis deliberatrix plena non eſt. 2, 26, 4
in Servum jure gentium omnia licent. 3, 7, 3. non etiam juſtitia interna. *vide* Jus vitæ & necis.
Servi quo caſu fiant liberi. 2, 9, 1
Servorum nati matrem ſequuntur. 3, 7, 2
Servorum deliberatrix facultas imperfecta.

facta. 2, 26, 4, 2
Servorum filii an naturaliter servi, & quatenus. 2, 5, 29
Servorum filii qui, & quatenus domino teneantur. 3, 14, 8
Servis injuria si quæ infertur, non statim domino censetur illata. 3, 20, 40
ex Servis servi nascuntur jure gentium. 3, 7, 2. & quare. 3, 7, 5
in Servos lenitas adhibenda. 3, 14, 4.
jus vitæ & necis in eos quale. 3, 14, 3
in Servos jus vitæ ac necis dominorum quale. 2, 5, 28. & 3, 7, 3. & c. 14, 3, 1
Servos Romana lex bello arcebat. 1, 5, 4. circa Servos Francorum jus & Hebræorum. 3, 7, 8
Severitas laudabilis Dei, Mosis, Christi, & Apostolorum. 1, 2, 8, 11
Severus Septimius. 1, 4, 5
Sexus est quid personale. 2, 7, 18, 2
Sexus privilegium majus quam ætatis in regnorum successione. 2, 7, 18, 1
Sexus privilegium est, ubi jus æquale. 2, 7, 30. & 2, 7, 35
Siculæ successionis controversia. 2, 7, 30, 2
Signa voluntatis. 2, 4, 3
Signa animi quæ. *ibid.* & 2, 16, 1. certitudinem habent probabilem, non mathematicam. 2, 4, 3. deliberati animi plura præter stipulationem esse possunt. 2, 11, 4. muta quædam obligant. 3, 24, 5. voluntatis sufficientia. *vide* Voluntas.
Signis hostium uti licitum. 3, 1, 8, 4
Significatio impropria quando admittenda. 2, 16, 12, 2
Significatio strictior, laxior, & media. 2, 16, 9, 10, 20
Silanum Senatusconsultum. 1, 2, 9, 4
Silens non semper præsumitur consentire. 2, 4, 5. aut velle. 2, 15, 17
Silentium non liberum nihil operatur. 2, 4, 5, 3
Silentium quando consensum probet. 2, 15, 17, 1
Silentium quale requiratur ad præsumendum consensum ejus partis, quæ alienari debet. 2, 6, 8. quale & ad præsumendam derelictionem. 2, 4, 5. obligat, si in ea re fit, quam quis aperire jure aliquo tenetur. 2, 21, 1
Silentio an conveniri quædam possint. 3, 24, 1
Simulatio quid. 3, 1, 8. an semper injusta, adeoque e vita tollenda, ut putavit Cicero 3, 1, 7
Simulatio quæ licita. 3, 1, 7
Singularium certaminum origo. 2, 20, 8, 5
Singulatim licet, quod gregatim non licet. 2, 5, 24, 2
Singuli quando punibiles ex facto universitatis. 2, 21, 8, 2
Societas quid. 2, 12, 4. quotuplex. 1, 1, 4. quomodo a civitate differat. 1, 3, 21. boni, non mali causa contrahitur. 2, 25, 4. jus dat in personam. 2, 5, 8. an nobis nulla sit cum privatis aut prædonibus, ut putavit Cicero. 3, 19, 2. *vide* Prædo. an cum tyranno. *ibid.* an cum infidelibus fœdere contrahi possit. 2, 15, 9. bellica injusta, quæ nullo causæ discrimine initur. 2, 25, 9. *vide* Fœdus.
Societas civilis utilitatis causa cœpit. *Proleg. pag.* 12. proprii commodi causa ab unoquoque initur. 1, 2, 1. & 2, 25, 3. naturalis quæ dicatur. 3, 19, 1. inita fuisset, etiam si nulla re indiguissemus. *Proleg. pag.* 12. ejus vis pridem in multis gentibus extincta. 3, 9, 10. maxime naturalis est conjugium. 2, 8, 5. navalis. 2, 12, 4. unde utilitatis portio æstimanda, quæ ex ea ad partem unamquamque pervenire debet. *ibid.* §. 25
Societas publica qualis. 2, 5, 17. ejus effectus, ut pars minor majorem sequatur. *ibid.* an morte finiatur. 2, 16, 16
Societas a civitate in quo differat. 1, 3, 21, 7
Societas civilis ab humano instituto cœpit. 1, 4, 7, 3
Societas cum quibus illicita Hebræis. 2, 15, 9, 1, 5
Societas cum profanis quæ, & quatenus periculosa, & quomodo periculis occurri possit. 2, 15, 10, 2
Societas negotiatoria an iniri possit, ut alter damni immunis sit. 2, 12, 24, 3
Societas, ubi opera & pecunia inter se comparantur. *ibid. Not.* 2
Societas, ex qua alter nihil lucri sperat, non valet. 2, 12, 24, 3
Societas bonorum universorum qualis. *ibid.*
Societas navalis. *vide* Admiralitas.
Societatem morte finiri, non est juris naturalis aut gentium. 2, 16, 16, 4

Societatis bellicæ divisio. 2, 15, 6, 2
Societatis appetitus homini proprius. *Prol. pag*, 7. jus cum quibuscunque an amittatur derelictione. 2, 4, 15. respectus minor apud naturam, quam propriæ salutis. 2, 1, 4. cujus gratia in societatem coitum est, id populus partibus suis tenetur conservare. 2, 6, 3
in Societate partes æquales quomodo intelligendæ. 2, 11, 21, 1
Socius socium cogere potest, ut stet fœderi. 1, 3, 21, 5
Socius quis in bello. 3, 17, 3. *Not.* 3. defendere socium quibus causis non cogatur. *vide* Auxilium.
Socii sociis jure reddere debent, si subditi sui accusentur. *Not.* 4. *ibid.*
Socii defendendi, quando. 2, 25, 4
Socii qui sint in jure postliminii. 3, 9, 2, 1
Socii quando partem habeant in præda. 3, 6, 24, 2
Sociis illata vis quando pacem rumpat. 3, 20, 33
Socii in bello injusto de damnis tenentur, interdum & puniri possunt. 3, 1, 3
Socii Romanorum quales fuerint. 3, 3, 4
in Solitudine cessat judicium. 1, 3, 2
Sociis hostium bellum an sit indicendum. 3, 3, 9 ejus, cum quo pax inita, rebellantibus, an rupta pax censeatur. 3, 20, 29. in sociis, qui in pace comprehensi sunt, pax rumpitur, si invadantur. 3, 20, 32. hostium quo jure pœna exerceatur. 3, 1, 3
Sociorum jus proxime accedit ad jus subditorum. 2, 25, 4. ad quos eorum pax inita pertineat 3, 20, 33
Sociorum controversiæ judicari quomodo soleant. 1, 3, 21, 4, 6
Sociorum a sociis oppressorum exempla. 1, 3, 21, 10
Sociorum plurium quis præferendus. 2, 15, 13, 1, 3
Sociorum nomine an futuri veniant. 2, 10, 13, 1, 2
Socios in fœdere non nominatos adjuvare non est contra fœdus. *ibid. Not.* 2, 3
Sollicitare subditos alienos non licet. 3, 1, 21
Solo cedere plantata, consita & ædificata, non est juris naturalis. 2, 8, 22
Solum incultum an concedendum externis. 2, 2, 17
Solutio ut in certum tempus differatur, jus est æstimabile. 2, 12, 20. cum differtur, lucri cessantis ratio haberi potest. 2, 12, 14. minus solvit, qui tempore minus solvit. 2, 12, 20
Sorores duas ducere olim licitum. 2, 5, 14, 2
Sorte amplius quando aliquid licite exigi possit. 2, 12, 22
Sorte bellum finiri potest. 2, 23, 8. quibus casibus. 3, 20, 42
Sortis usus ad bella vitanda. 2, 23, 10
Spartæ. *vide* Lacedæmon.
Specialia efficaciora generalibus. 2, 16, 29, 1
Species pars substantiæ 2, 8, 19, 2
Species populi quomodo tollatur. 2, 9, 6
Species, id est, formæ plures unius rei artificialis. 2, 9, 8, 2
Species interit, sublata aut omni, aut perfecta juris communitate. 2, 9, 6
Specificatione an res acquirantur. 2, 8, 19, 21
Specificationis jus naturale quale sit. 2, 8, 19
Spes lucri quando veniat in restitutionem. 2, 17, 5, 3
Spiritus, id est, forma. 2, 9, 3, 1
Spolia hosti detracta quorum sint. 3, 6, 12, 2
Spoliare hostem licet jure gentium. 3, 5, 1
Σπονδαὶ quid. 2, 15, 6, 1
Sponsio quid. 2, 15, 3, 1
Sponsio quotuplex. 2, 15, 17. ad nihil obligat eum, qui summum habet imperium. 2, 15, 16. nisi tacite. 3, 24, 6. vel ex notitia & silentio. 2, 15, 17. publica quæ. 2, 15, 3. quomodo a federe differat. *ibid.* & 2, 15, 16
Sponsio an ex notitia & silentio regem aut populum obliget. 2, 15, 17, 1
Sponsionis Caudinæ & Numantinæ controversia. 2, 15, 16, 1, 2
Sponsionis Luctatianæ controversia. 2, 15, 17, 2
Sponsionum quot sint materiæ. 2, 15, 15. sponsoris periculum miserabile. 3, 13, 4
Sponsores ad quid teneantur, si improbetur sponsio. 2, 15, 16, 3
Sponsores tenentur in id, quod interest. 2, 15, 3, 3
Sponsorum bona ad id, quod interest, obligata. 2, 15, 16, 3

Spurius. *vide* Nothus.
de Statione non deserenda lex, quomodo accipienda. 1, 4, 7
Statu liberorum servitus. 2, 5, 30
Status miscetur aliquando. *vide* Imp. divisio optimatum. 2, 24, 6. popularis. *ibid.* qualiscunque fingatur, sua habet incommoda. 1, 3, 8. pactis mutari potest. 3, 19, 10. mutato statu caput, non corpus mutatur. 2, 16, 16. Reip. præsentem statum tueri boni viri est. 2, 4, 8
Stephani lapidatio, quo jure instituta. 2, 20, 9
Sterilitas locatori utrum obsit an conductori. 2, 12, 18
Stipendium accipere licitum militi. 2, 25, 10. bene solutum, militem modestum efficit. 3, 17, 2. ob stipendium non solutum Rex tenetur militi & subditis, quibus ea occasione damnum datum. *ibid.* fedus de solvendo stipendio, quale sit. 2, 15, 7
Stipulari pro tertio naturaliter licet, & quo effectu. 2, 11, 18, 1. Romanæ leges circa stipulationem aut acceptationem pro tertio. 2, 11, 18, 2
Stipulatio signum animi deliberati lege civili. 2, 11, 4
Stoïcarum disputationum magna pars circa voces consumitur. 2, 20, 23
Stratoclis lex de placitis Demetrii. 2, 26, 3
Studiosis literarum parcendum in bello. 3, 11, 10, 2
Stupra cum fœminis hostium, quo jure permissa sunt, quo non. 3, 4, 19
Stupra an contra jus gentium in bello. 3, 4. 19, 1
Stuprata per vim non clamans. 2, 1, 14, 4
Sua homini quæ. 2, 17, 2, 1
Suasor sceleris tenetur damni dati, 2, 17, 7. etiam si alii non defuturi erant, qui idem suasissent. 2, 17, 10
Subditi instrumenta sunt imperantium. 1, 5, 3. & quasi partes, liberi quibus casibus fiant. *vide* Liber. non obligantur ex contractu magistratuum ante ejus publicationem. 3, 21, 5. & 3, 23, 6. non tenentur ex delicto civitatis, in qua commorantur. 3, 2, 7
Subditi injuriam potius tolerare debent, quam vi imperanti resistere. 1, 4, 1. obedire non debent magistratui, si quid juri naturali aut divino adversum statuat. *ibid.*
Subditi hosti militantes an pacem rumpant. 3, 20, 31
Subditus cogi potest, ut obses eat, & quomodo. 3, 20, 52
Subditus dubitans an recte militet. 2, 26, 5. & §. 4, 1, 4
Subditi alieni an bello defendi possint. 2, 25, 8, 1. eos sollicitare non licet. 3, 1, 21
Subditi quando juste bellum gerant. 2, 26, 2, 1
Subditi qui. *ibid. Not.* 1
Subditi hostium ubique offenduntur jure belli. 3, 4 6, 8, 1
Subiti reddendi superioribus, si bello injusto abstracti sint. 3, 14, 4
Subditi quomodo fiant participes delicti superiorum. 2, 21, 7
Subditi an semper se in libertatem vindicare possint. 2, 4, 14
Subditi bellare possunt in magistratus summæ potestatis jussu. 1, 4, 1, 2
Subditi resistere imperantibus prohibentur ex ipsa natura civilis societatis. 1, 4, 2, 1. eorum resistentia est vetita jure Hebræo, & jure Evangelico. 1, 4, 3, 4
Subditi pro imperantibus bellant. 1, 5, 3
Subditis illata vis pacem rumpit. 3, 20, 32
Subditis alterius, qui piratæ sint, vis illata, pacem non rumpit. *ibid.*
Subditis bellantibus promissa an teneant. 3, 19, 6
Subditis dubitantibus tributa potius imperanda, quam onera militaria. 2, 26, 5
Subditis interdum præda conceditur. 3, 6, 24
Subditorum bona obligantur jure gentium pro debito civitatis. 3, 19, 19. & 3, 13, 1. jus, si Rex sine causa auferat, tenebitur de damno, 2, 14, 8
Subditis bellare non licet, si sciant bellum esse injustum, etiam cum hoc ipsis indicatur. 2, 26, 3 bellare contra magistratum, nullo jure licet. 1, 4, 2. *& seqq.* 3, 19, 6. in extrema necessitate licet eis se ab injuria defendere lege Nat & Hebræa, vix Evangelica. 1, 4, 7. etiam bellare, quatenus magistratus in certa pacta in prima imperii delatione inita peccat. 1, 4, 8 bella pro subditis gerere vitamque eorum defendere civitas & rex tenetur. 2, 25.

25, 1. magis, quam ut eas rationes possit omittere, quæ ad ipsorum tutelam maxime sunt naturales. 3, 20, 42. pro ipsis gerere contra ipsorum improbum magistratum etiam privatis licet, si imperio ejus magistratus, non sunt subditi. 1, 4, 1. etiamsi daretur subditos in summa necessitate contra imperantem se defendere non debere. 2, 25, 8. non tamen gerenda hujusmodi bella, nisi id sine omnium aut plurium subditorum incommodo, fieri possit. 2, 25, 2. cogere imperantem non licet. 1, 14, 6

Subditorum facultas deliberatrix imperfecta. 2 26, 4, 2

Subditorum ratione an bellum utrinque justum. 2, 26, 4, 3

Subditorum defensio an aliqua justa in bello injusto, 2, 26, 6, 1

Subditorum libertas obligatur ex facto superiorum. 3, 2, 2, 1, 2

Subditorum factum an pacem rumpat. 3, 20, 30

Subditorum innocentium res in pœnam non recte capiuntur. 3, 13, 2

Subditos suscipere migrantes, non est contra pacem, quæ amicitiam complectitur. 3, 20, 41

Subjectio civilis ex pœna. 2, 5, 32

Subjectio civilis. 3, 8, 1, 1

Subjectio herilis. *ibid.*

Subjectio mixta. *ibid.*

Subjectio populi perfecta & imperfecta. 2, 5, 31

Subjectio jus est in personam. *vide* Lex. 2, 5, 26. quotuplex. *ibid.* fit vel ex consensu. *ibid.* vel ex delicto. 2, 5, 32. Christianorum, qua subsunt magistratui, quanta. 1, 4, 4. privata. 2, 5, 8. quid contineat. 2, 5, 27. publica quæ. 2, 5, 31. continet necessitatem non resistendi. 1, 4, 4. vocatur & civilis. 3, 8, 1. an subjicere se liceat lege euangelica magistratui infideli. 2, 15, 10

Subordinationis natura & effectus. 1, 4, 6, 1, 2

Substantiæ vox pro more perpetuo. 2, 12, 26, 3

Successio titulum veterem continuat. 1, 3, 10, 5

Successio linealis in regnis quæ. 2, 7, 22, 23

Successio cognatica linealis. 2, 7, 22

Successio linealis nullis gradibus termi-

natur. *ibid. Not.* 1

Successio regnorum in Africæ partibus quibusdam. 2, 7, 24

Successio in regnis patrimonialibus. 2, 7, 12

Successio ab intestato unde. 2, 7, 3

Successio cur magis descendat quam ascendat. 2, 7, 5, 2

Successio non semper infert summum & absolutum imperium. 1, 3, 10. nam ab omnibus constitui potest, qui ejus habent potestatem. 2, 7, 24. & sic etiam a populo, & quare ab eo soleat institui. 2, 7, 19. non est sub jure imperii 2, 7, 27. in bona ab intestato quid. 2, 7, 10. oritur ex jure gentium voluntario. 2, 19, 6. natura quoque ei favet 2, 7, 30. fratrum. 2, 7, 9. eorum qui summum habent imperium, si de eorum voluntate non expressa extant judicia. 2, 7, 11. Linealis cur instituta. 2, 7, 22. opposita hæreditariæ. 2, 7, 33. qualis. 2, 7, 22. duplex, cognatica & agnatica. 2, 7, 33. agnatica cur instituta. *ibid.* in successione lineali spes semel parta jus facit. 2, 7, 28. itaque nec peccatum patris filio nocere potest. 2, 7, 26. in regno ex consensu populi delato quæ velit observari generaliter. 2, 7, 14 *& seqq.* quæ in sexu, ætate, & qualitate. 2, 7, 18. est quasi ea, quæ fit ab intestato. 2, 7, 26. regi jus dat temporarium. 2, 6, 10. imperium ad eum non ab eo, qui decessit, sed a populo defert. 2, 14, 11. tantum defertur, quantum prima electio tribuerat. 1, 3, 10. in regno allodiali opponitur ei, quæ fit ex lege. 2, 7, 20. patrimoniali an ætatis prærogativam admittat & quando. 2, 7, 33. de successionis in imperio controversia quis judicare possit. 2, 7, 27. an in successione liberi ante adoptionem regni nati postponantur iis, qui post nati. 2, 7, 28

Successionis ab intestato post liberos duo præcipui fontes. 2, 7, 9, 1, 3. & 11, 1

Successionem quisque elegisse creditur, quæ in more patriæ est. 2, 7, 11, 2

Successionum leges diversæ. 2, 7, 11, 1

Succedens in regno patrimoniali individuo debet aliis hæredibus idipsum repensare. 2, 7, 13

Successor in fœderibus quid significet. 2, 16, 18. an obligetur per constituta antecessorum, & an ea ipsi mutare non liceat.

liceat. 1, 3, 7. regni tantum qui. 2, 14, 10. mixto jure qui. *ibid.* jure hæreditario non succedunt in ætatis privilegium. 2, 7, 30. quid accipiant per ejusmodi hæreditatem. 2, 14, 10. an fœdera etiam ad successores pertineant. 2, 16, 16

Successores regum quando & quatenus teneantur. 2, 14, 11

Suffetes Carthaginiensium. 1, 3, 10

Sulla quo jure proscriptorum liberos ad nullos honores admiserit. 2, 21, 16. leges ejus quare Cicero servandas censuerit, cum iniquæ sint. 1, 4, 15

Sulpitius. 2, 4, 2

Σύμπλοια quid. 2, 12, 4

Superior an & quomodo in subditum mendacium committat. 3, 1, 15

Superior non is semper, cujus utilitati regimen inservit. 1, 3, 8, 14

Superior quid possit circa juramentum. 2, 13, 20, 1, 3

Superior subditum cogere potest ad ea, quæ non ex justitia, sed ex alia virtute debentur. 2, 25, 3, 4

Superioris præceptum, quando excuset. 2, 26, 4. quando non. 2, 26, 3, 4, 4, 8

Superficies an solo cedat. 2, 8, 22

Superstitiosus num dicendus, Deum nimium colere. *Proleg. pag.* 28

Supplices ut defendantur, est ex jure gentium. 3, 2, 3. hoc jus ad eos tantum pertinet, qui immerito odio laborant. 2, 21, 5. qui fortuna tales sunt, non culpa sua. 3, 2, 3

Supplices, dum causa cognoscitur, defendendi. 2, 21, 6

Supplicia capitalia antiquissima & in quibus criminibus. 1, 2, 5, 6. non solum Hebræis ea concessa. *ibid. Not.* 9, 10

Supplicia naturaliter unusquisque de nocente sumere potest. 2, 10, 9. hoc jus Nat. mansit in quibusdam. *ibid.* ad propinquos damnatorum injuste extenduntur. 2, 21, 13. capitalia an prohibita lege Evangelica. 1, 2, 7. & 2, 20, 10. an magistratus Christianus juste possit exercere. 2, 20, 12. prohiberi non possunt, nisi cum summa scelerum permissione. 1, 2, 7. prohibita dicuntur in iis delictis, quæ a Mose capite non puniuntur. 2, 11, 14. prohibita si eo fine instituantur, quasi melius sit fonti mori, quam vivere. 2, 20, 7

Suppliciis cruciatus quo jure addantur. 2, 20, 32. supplicio adficiendis quare tempus aliquod indulgeatur, antequam puniantur 2, 20, 12. cur testes primi olim accedere debebant, cum quis lapidibus esset obruendus. 2, 2, 26, 4. affecti reges. 3, 11, 7. *Annot.* 2. affectis sepultura negata. 2, 19, 4

Supplicibus parcendum. 3, 11, 15

Supplicum jus quibus debeatur. 2, 21, 5, 1, 4

Supplicum defensorum & non defensorum exempla. 2, 21, 5, 3, 5

Supplicum jus in bello quale. 3, 11, 3, 1

Supplices an belli jure occidantur. 3, 4, 11

Supplicum causa ex quo jure cognoscenda. 2, 21, 6, 2

Suum naturaliter quid. 2, 17, 2. quisque abdicare potest jure naturali. 2, 4, 4. ut quisque consequatur, jus est favorabile. 3, 20, 11. nemo temere credendus est jactare. 3, 20, 5. suo minus sumere an pugnet cum justitia. *Prol. pag.* 26. in dubia ad eam partem magis inclinandum, quæ alteri, quam quæ sibi consulit. 3, 1, 4

Synedrii potestas apud Hebræos. 1, 3, 20

Syrtes an cuiquam propriæ. 2, 2, 3, 2

T.

TAcitus consensus populi quis. 2, 6, 10, 11. jus dat ad alienandas minores ejus jurisdictiones. 2, 6, 10. tacita voluntas potest imperium vi partum justum efficere. 2, 4, 14

non omnia, quæ Tacentur, etiam celantur. 2, 12, 9

Tale natura esse, quomodo quid dicatur. 3, 7, 1

Talio pro se, id est, ob vulnus, non nisi per judicem exigi poterat. 1, 2, 8. & 2, 20, 8. quæ in bellis sic vocatur, plerumque injusta. 3, 4, 13. justa non est, cum postulatur ex odio. 2, 20, 10

Talio non transit personam. 3, 11, 16, 2

Talionis postulatio Hebræis quo sensu licita. 2, 20, 10, 7

Talionis usus qui apud Hebræos & Romanos. *ibid.*

Talionem in judicio exigere Hebræis indultum. 1, 2, 8, 7

Tarquinii factum in Gabiis an justum fuerit. 3, 24, 2
Telum quid jure Romano. 2, 1, 12, 2
Templa vastare injustum jure naturali, etsi ab iis fiat, qui in quibusdam circa religionem dissentiunt. 3, 12, 8. licet vastare jure belli. 3, 5, 2. an jure talionis liceat. 3, 12, 7
Templum Hierosolymorum intravit Pompejus, incendit Titus. 3, 5, 2, 5
Templi Hierosolymitani religio. 3, 5, 2, 4
Templa gentium a Judæis incensa. *ibid.*
Templis parcendum. 3, 12, 6, 1, 2, 5, 1
Tempus immemoriale in dubio sufficit ad derelictionis præsumtionem. 2, 4, 7
Tempus immemoriale a centenario differt. *ibid.*
Tempus, quod possessori jus dat dominii in quæstione de imperio derelicto, unde numerandum. 2, 4, 12. memoriam excedens infinitum est moraliter. 2, 4, 7. temporis duratio naturam rei non mutat. 1, 3, 11
Tempus ad pœnitentiam dandum his, qui supplicio afficiuntur. 2, 20, 12, 1
Temporis quæ vis ad præsumendam derelictionem. 2, 4, 6
Teneri bello quæ intelligantur. 3, 20, 12, 2
Termini sacra sine sanguine. 3, 15, 7, 1
a Termini sacris Numa quare sanguinem abesse voluit. 3, 15, 7
Terminorum duo genera. 3, 21, 4, 3
Terminus naturaliter is est, qui pars est rei. 3, 21, 4. a quo, non est intra mensuram naturaliter, ut alter. *ibid.* imperiorum termini naturales qui. 2, 3, 16. quare constituantur. 2, 3, 17. promoveri injuste possunt, etiam in justo bello. 3, 15, 2. non semper promovendi, quoties etiam juste possunt promoveri. 3, 15, 7
Terra continetur a mari. 2, 2, 3. terram & aquam dedere quid. 2, 5, 31. *Annot.* 1
Terræ hostili quare parcendum. 3, 12, 1, 2, 2, 1, 3, 1, 4, 1, 5, 1, 8, 1, 2
Territorium unde dictum. 3, 6, 4
Territorii pars populo vacua alienari potest. 2, 6, 7
Terror non sufficit ad jus internum occidendi. 3, 11, 16, 1
Tertio, qui metum non incussit, facta promissio tenet. 3, 19, 3
Testamentum solemnitate aliqua defectum quem effectum habeat. 3, 7, 6, 2
Testamentum Caroli Magni de regno quale. 1, 3, 13
Testamenti factione an prohibeantur obsides. 3, 20, 53. nullum esse quo jure dicitur id, quod solennitatibus quibusdam caret. 3, 7, 6. an ex tali, salva pietate, quid possit capi. *ibid.* quasi testamentum, cujus faciendi jus servis dabatur. 3, 14, 6
Testamenti factio est juris naturalis: quo sensu. 2, 6, 14, 1
Testamenta de regnis patrimonialibus. 1, 3, 12, 5, 6
Testamenta de regnis non patrimonialibus, non valent nisi ex populi consensu. 3, 1, 13, 1
in Testamentis clausula derogatoria quantum valeat. 1, 3, 18, 2
Testari non prohibentur externi jure naturali. 2, 6, 14, 2
Testari quem impediens quando, & cui teneatur. 2, 17, 3
Testatoris libertatem qui impedit, damni dati tenetur. *ibid.*
Testimonium servus, nisi tortus, dicere non poterat apud Rom. 1, 2, 9 *Annot.* qui testimonio injusto damnum dat, in quantum tenetur. 2, 17, 16
Thebæorum martyrum historia. 1, 2, 10, 11, 1, 4, 7, 10
Thebanorum bella cum Lacedæmoniis. 2, 1, 8. lex de vendendis liberis. 2, 5, 5
Theodori Ætoli factum. 3, 4, 18, 1
Thesaurus in multis regnis regi cedit. 2, 8, 7
Thesaurus jure naturali est ejus, qui invenit. *ibid.* hodie principum sunt quasi gentium jure. *ibid.*
Thesauri cujus, & de iis leges variæ. *ibid.*
Thesmophoria cur Cereris sacra dicantur. 2, 2, 2
Tibarenorum generositas. 3, 1, 20, 3
Τιμᾶν pro benefacere. 2, 13, 7, 2
Τιμορία quid. 2, 20, 6, 1
Timothei ducis moderatio. 3, 12, 2, 2
Titus templum incendit. 3, 5, 2, 5
Tradere se in fidem, quid. 3, 20, 50, 3
Traditio non requiritur naturaliter ad perficiendam alienationem. 2, 6, 1, 2
Traditio naturaliter ad translationem dominii non requiritur. 2, 8, 25

Traditio ad translationem dominii in quibus casibus, etiam jure civili, non requiratur. *ibid.*
Trajani dictum ad præfectum prætorio exponitur. 1, 4, 6, 5
Transeundi jus per alienos fines. 2, 2, 13, 1
Transeundum qua sit. 2, 2, 13, 1, 5
Transitus non debetur injustum bellum moventi. 2, 2, 13, 4
Transfugæ jure Romano postliminium non habent. 3, 9, 10, 1
Transfugæ servi postliminio recipiuntur. 3, 9, 11, 2
Transfugæ ab his, a quibus transfugerunt, occidi solent. 3, 11, 16, 1
Transfugæ belli jure recipiuntur. 3, 20, 12
Transfugæ in dubio non reddendi. 3, 20, 12, 1
Transfugas admittere licet. 3, 1, 22
Transitus per nostram terram quibus & quamobrem negari non debeat. 2, 2, 13. quibus rationibus tutior reddatur. *ibid.* in transitu concesso vis omnis abesse debet. 3, 17, 2
Transmissio linealis differt a repræsentatione. 2, 7, 22, 1
Tribuni sacrosancti quomodo facti. 3, 19, 8, 2
Tributa solvere honestum. 1, 2, 7. retro debita an peti possint ab eo, qui pacto quodam successit in jus ejus, cui debebantur. 3, 20, 22. juste imponuntur devictis gentibus, tam ad securitatem, quam ad restitutionem sumptuum. 3, 15, 6. subditis, cum ob dubium de belli justitia bellare nolunt. 2, 26, 5
Tributariæ Medorum nationes an ejus conditionis manserint, translato ad alios imperio. 2, 16, 16, 4
Tributorum finis quis. 1, 2, 7, 12
Tributorum indictio ad victoris utilitatem. 3, 6, 15
Tuendi sese justus modus, etiamsi in justo bello, difficulter tenetur, aut cognoscitur. 2, 4, 4
Tullii Hostilii dolus. 3, 1, 14, 2
contra Turcam an sit fœdus ineundum. 2, 15, 12
ob Turpem causam qui quid accipit, non tenetur ad restitutionem. 2, 10, 12
qui sese in Tutelam alicujus dat, tacite obligatur, nequid faciat contra eum statum. 3, 24, 2. Pactum militaris operæ pro Tutela quale. 2, 12, 5
Turris Babylonica. 2, 2, 2
Tutelam natura occupanti & idoneo concedit. 2, 22, 12. regni aliam requirit regnum patrimoniale, aliam non patrimoniale. 1, 3, 15
in Tutelam receptus nihil debet agere noxium statui ejus, a quo receptus est. 3, 24, 2
Tutor qui jus, etiam incertum pupilli defendit, non agit injuste. 2, 23, 13. Regni, an, Rege pupillo aut captivo, summum habeat imperium. 1, 3, 11
Tutores a quo dandi in regnis patrimonialibus & non patrimonialibus. 1, 3, 15
Tyrannus titulo. *vide* Invasor.
Tyrannus judiciorum jus, ut nec aliarum rerum, non habet. 1, 25, 8. an obliget populum aut verum regem per contractus. *vide* Contractus. obligat iis actionibus, quæ ad imperium pertinent, & quatenus. 1, 4, 15
Tyranni imperium ferendum. 1, 3, 8
Tyranno an jusjurandum servandum. *vide* Jusjurandum.
Tyranno fides debetur. 3, 19, 2. & 1, 3, 2
Tyrannum vi dejicere aut occidere num liceat privatis. 1, 4, 16
Tyrannorum liberi injuste afficiuntur pœnis metu ne similes evadant, aut cædem suorum vindicent. 3, 21, 13. an in uxores eorum adulterium committatur. 3, 19, 2
Tyrannicum imperium & id, quod imperantis causa institutum, sibi invicem opposita. 1, 3, 8. tyrannici imperii destructio seditiosa esse potest. 1, 4, 19. nam & in tyrannide multæ bonæ leges esse possunt. 3, 3, 2. an, ut tyrannide liberetur, patriæ bellum possit inferri. 1, 14, 19
Tyrannice imperans princeps an subditis ipso facto subjiciatur. 1, 3, 9. an ab iis imperio dimoveri possit. 1, 3, 8. non desinit esse princeps, contra quam aliqui putarunt. 2, 1, 9

V.

VAdes. 2, 21, 11, 2
quæ non Valent ab initio, non semper ex postfacto valere nequeunt. 3, 4, 11

Valetii Levini dolus. 3, 1, 17, 1
Validiorum omnia esse, male dicitur. 2, 22, 3
Vandalicæ successionis controversia. 2, 7, 30, 2
Vaniloquentia interdicta Christianis. 3, 1, 2
Vasallus, qui non idem subditus, cogi non potest, ut eat obses. 3, 20, 52
Vasallus an obses dari possit a domino feudi. *ibid.*
Vasallorum jus circa alluviones. 2, 8, 15, 1
Vastatio. *vide* Populatio.
Vaticinia accipienda, vel sub conditione, vel simpliciter. 1, 7, 8. ad bellum jus nullum dant, nisi expressum adsit mandatum Dei. 2, 22, 15. intelligi nequeunt, donec ad tempus impletionis. 2, 22, 15. *Annot.* 2
Vaticinorum veterum explicatio magnum olim malum concitavit. 2, 22, 15
Vatum nomen qui sibi falso induunt, recte puniuntur. 2, 20, 51. *Annot.* 1
Vectigal mari imponi an possit. 2, 3, 14
Vectigalia pro transitu mercium imponi quæ possint. 2, 2, 14, 1
Vectigalia ex quibus causis constitui possint. 2, 2, 14. ut constitui possint, requiritur summa potentia ut sit præditus is, qui constituit. 1, 3, 6. qui fraudat, in quantum teneatur. 2, 17, 16
Vectigalium immunitas qualis, quæ in fœdere comprehenditur. 2, 15, 6. si conceditur, eorum non intelligitur, quæ summa exigit necessitas. 2, 16, 27
Vela candida. 3, 24, 5
Velle censeor, quod in alterius voluntate posui. 1, 2, 11, 18. Deus velle ea, quomodo dicatur, quæ tamen non efficit. 3, 1, 8. nemo sibi male vult. 1, 4, 4
Venatio an tantum sit juris gentium. 2, 8, 2. cujus licita sit, sed legem accipit a terra. 2, 2, 5. cur principibus proprie adsignata. 2, 8, 5
Venantes rusticos morte punire injustum. 4, 1, 14. *Annot.* 1
Vendendi libertas an alicui debeatur. 2, 2, 20
qui Vendit, obligat se ad omnia ea, quæ in venditione sunt naturalia. 2, 2, 20. vendi pluris quam emptum quotiens quid possit. 2, 12, 14
Vendita res nec tradita cujus sit periculum. 2, 12, 15. si cujus latitantis bona vendita sunt, is admittitur ad pecuniam ex iis redactam. 2, 10, 2
Venditio captivi an vim habeat, si in locum pacatum vendatur, & an ei jus sit postliminii. 3, 9, 2. quid si ad suos venditione pervenerit. *ibid.* §. 5. frumenti prohiberi solet in summa penuria. 2, 2, 19
Venditio potest dominium transferre ante traditionem. 2, 12, 15, 1
Venena qui struere compertus est, an possit interfici. 2, 1, 5
Veneno interficere jure gentium vetitum. 3, 4, 15
Veneno inficere tela an liceat. 3, 4, 16
Veneno inficere aquas an liceat. 3, 4, 17
ad Venerem proni sunt, in quibus sanguis prævalet. 2, 20, 31
Venia digna quæ. 3, 11, 4, 4, 7
Veniam dare an liceat. 2, 20, 31
Venire, & mittere, diversa. 3, 21, 16
Venire cui permissum, an quem secum ducere possit. 3, 21, 27
Verba intelligenda secundum materiam subjectam. 2, 16, 24
Verba ex proprietate in dubio sumenda. 2, 16, 2
Verberibus adfecti reges, sed absque infamia. 1, 3, 20. servi non nimium adficiendi. 3, 14, 4
Verborum obligatio interna ex mente. 2, 16, 1, 1, 2
Verborum obligatio externa secundum interpretationem probabilem. *ibid.*
Veriloquium quo sensu ad justitiam a quibusdam referatur. 3, 1, 11. non ita necessarium ad justitiam, ut magnanimum. 3, 1, 20. bello tolli fortasse aliquatenus potuit. 3, 19, 1
Veritas, id est, locutio aperta. 2, 13, 3, 2
Veritas justitiæ pars. 3, 1, 11, 2
Vestis apud Romanos postliminio non recepta. 3, 9, 14, 2
Vestium nomine arma non veniunt. 3, 23, 12
Vetans fortius quam jubens, quare. 2, 16, 29, 1
Veteribus est dictum, quid significet in verbis Christi. 1, 2, 6
Via publica an alluvionem impediat. 2, 8, 17
Victi clementer habendi. 3, 15, 12
Victi victoribus permixti. 3. 15, 3
Victis eripere nihil nisi quod pacem impedit, laudabile. 3, 15, 2, 1
Victis relictum suum imperium. 3, 15, 7
Victis imperium relinquere generosorum est. 3, 15, 4

licеat. 1, 3, 7. regni tantum qui. 2, 14, 10. mixto jure qui. *ibid.* jure hæreditario non succedunt in ætatis privilegium. 2, 7, 30. quid accipiant per ejusmodi hæreditatem. 2, 14, 10. an fœdera etiam ad successores pertineant. 2, 16, 16

Successores regum quando & quatenus teneantur. 2, 14, 11

Suffetes Carthaginiensium. 1, 3, 10

Sulla quo jure proscriptorum liberos ad nullos honores admiserit. 2, 21, 16. leges ejus quare Cicero servandas censuerit, cum iniquæ sint. 1, 4, 15

Sulpitius. 2, 4, 2

Σύμπλεια quid. 2, 12, 4

Superior an & quomodo in subditum mendacium committat. 3, 1, 15

Superior non is semper, cujus utilitati regimen inservit. 1, 3, 8, 14

Superior quid possit circa juramentum. 2, 13, 20, 1, 3

Superior subditum cogere potest ad ea, quæ non ex justitia, sed ex alia virtute debentur. 2, 25, 3, 4

Superioris præceptum, quando excuset. 2, 26, 4. quando non. 2, 26, 3, 4, 4, 8

Superficies an solo cedat. 2, 8, 22

Superstitiosus num dicendus, Deum nimium colere. *Proleg. pag.* 28

Supplices ut defendantur, est ex jure gentium. 3, 2, 3. hoc jus ad eos tantum pertinet, qui immerito odio laborant. 2, 21, 5. qui fortuna tales sunt, non culpa sua. 3, 2, 3

Supplices, dum causa cognoscitur, defendendi. 2, 21, 6

Supplicia capitalia antiquissima & in quibus criminibus. 1, 2, 5, 6. non solum Hebræis ea concessa. *ibid. Not.* 9, 10

Supplicia naturaliter unusquisque de nocente sumere potest. 2, 10, 9. hoc jus Nat. mansit in quibusdam. *ibid.* ad propinquos damnatorum injuste extenduntur. 2, 21, 13. capitalia an prohibita lege Evangelica. 1, 2, 7. & 2, 20, 10. an magistratus Christianus juste possit exercere. 2, 20, 12. prohiberi non possunt, nisi cum summa scelerum permissione. 1, 2, 7. prohibita dicuntur in iis delictis, quæ a Mose capite non puniuntur. 2, 11, 14. prohibita si eo fine instituantur, quasi melius sit sonti mori, quam vivere. 2, 20, 7

Suppliciis cruciatus quo jure addantur, 2, 20, 32. supplicio adficiendis quare tempus aliquod indulgeatur, antequam puniantur 2, 20, 11. cur testes primi olim accedere debebant, cum quis lapidibus esset obruendus. 2, 2, 26, 4. affecti reges. 3, 11, 7. *Annot.* 2. affectis sepultura negata. 2, 19, 4

Supplicibus parcendum. 3, 11, 15

Supplicum jus quibus debeatur. 2, 21, 5, 1, 4

Supplicum defensorum & non defensorum exempla. 2, 21, 5, 3, 5

Supplicum jus in bello quale. 3, 11, 3, 1

Supplices an belli jure occidantur. 3, 4, 11

Supplicum causa ex quo jure cognoscenda. 2, 21, 6, 2

Suum naturaliter quid. 2, 17, 2. quisque abdicare potest jure naturali. 2, 4, 4. ut quisque consequatur, jus est favorabile. 3, 20, 11. nemo temere credendus est jactare. 3, 20, 5. suo minus sumere an pugnet cum justitia. *Prol. pag.* 26. in dubia ad eam partem magis inclinandum, quæ alteri, quam quæ sibi consulit. 3, 1, 4

Synedrii potestas apud Hebræos. 1, 3, 20

Syrtes an cuiquam propriæ. 2, 2, 3, 2

T.

TAcitus consensus populi quis. 2, 6, 10, 11. jus dat ad alienandas minores ejus jurisdictiones. 2, 6, 10. tacita voluntas potest imperium vi partum justum efficere. 2, 4, 14

non omnia, quæ Tacentur, etiam celantur. 2, 12, 9

Tale natura esse, quomodo quid dicatur. 3, 7, 1

Talio pro se, id est, ob vulnus, non nisi per judicem exigi poterat. 1, 2, 8. & 2, 20, 8. quæ in bellis sic vocatur, plerumque injusta. 3, 4, 13. justa non est, cum postulatur ex odio. 2, 20, 10

Talio non transit personam. 3, 11, 16, 2

Talionis postulatio Hebræis quo sensu licita. 2, 20, 10, 7

Talionis usus qui apud Hebræos & Romanos. *ibid.*

Talionem in judicio exigere Hebræis indultum. 1, 2, 8, 7

Tarquinii factum in Gabiis an justum fuerit. 3, 24, 2
Telum quid jure Romano. 2, 1, 12, 2
Templa vastare injustum jure naturali, etsi ab iis fiat, qui in quibusdam circa religionem dissentiunt. 3, 12, 8. licet vastare jure belli. 3, 5, 2. an jure talionis liceat. 3, 12, 7
Templum Hierosolymorum intravit Pompejus, incendit Titus. 3, 5, 2, 5
Templi Hierosolymitani religio. 3, 5, 2, 4
Templa gentium a Judæis incensa. *ibid.*
Templis parcendum. 3, 12, 6, 1, 2, 5, 1
Tempus immemoriale in dubio sufficit ad derelictionis præsumtionem. 2, 4, 7
Tempus immemoriale a centenario differt. *ibid.*
Tempus, quod possessori jus dat dominii in quæstione de imperio derelicto, unde numerandum. 2, 4, 12. memoriam excedens infinitum est moraliter. 2, 4, 7. temporis duratio naturam rei non mutat. 1, 3, 11
Tempus ad pœnitentiam dandum his, qui supplicio afficiuntur. 2, 20, 12, 1
Temporis quæ vis ad præsumendam derelictionem. 2, 4, 6
Teneri bello quæ intelligantur. 3, 20, 12, 2
Termini sacra sine sanguine. 3, 15, 7, 1
a Termini sacris Numa quare sanguinem abesse voluit. 3, 15, 7
Terminorum duo genera. 3, 21, 4, 3
Terminus naturaliter is est, qui pars est rei. 3, 21, 4. a quo, non est intra mensuram naturaliter, ut alter. *ibid.* imperiorum termini naturales qui. 2, 3, 16. quare constituantur. 2, 3, 17. promoveri injuste possunt, etiam in justo bello. 3, 15, 2. non semper promovendi, quoties etiam juste possunt promoveri. 3, 15, 7
Terra continetur a mari. 2, 2, 3. terram & aquam dedere quid. 2, 5, 31. *Annot.* 1
Terræ hostili quare parcendum. 3, 12, 1, 2, 2, 1, 3, 1, 4, 1, 5, 1, 8, 1, 2
Territorium unde dictum. 3, 6, 4
Territorii pars populo vacua alienari potest. 2, 6, 7
Terror non sufficit ad jus internum occidendi. 3, 11, 16, 1
Tertio, qui metum non incussit, facta promissio tenet. 3, 19, 3
Testamentum solemnitate aliqua defectum quem effectum habeat. 3, 7, 6, 2
Testamentum Caroli Magni de regno quale. 1, 3, 13
Testamenti factione an prohibeantur obsides. 3, 20, 53. nullum esse quo jure dicitur id, quod solennitatibus quibusdam caret. 3, 7, 6. an ex tali, salva pietate, quid possit capi. *ibid.* quasi testamentum, cujus faciendi jus servis dabatur. 3, 14, 6
Testamenti factio est juris naturalis: quo sensu. 2, 6, 14, 1
Testamenta de regnis patrimonialibus. 1, 3, 12, 5, 6
Testamenta de regnis non patrimonialibus, non valent nisi ex populi consensu. 3, 1, 13, 1
in Testamentis clausula derogatoria quantum valeat. 1, 3, 18, 2
Testari non prohibentur externi jure naturali. 2, 6, 14, 2
Testari quem impediens quando, & cui teneatur. 2, 17, 3
Testatoris libertatem qui impedit, damni dati tenetur. *ibid.*
Testimonium servus, nisi tortus, dicere non poterat apud Rom. 1, 2, 9 *Annot.* qui testimonio injusto damnum dat, in quantum tenetur. 2, 17, 16
Thebæorum martyrum historia. 1, 2, 10, 11, 1, 4, 7, 10
Thebanorum bella cum Lacedæmoniis. 2, 1, 8. lex de vendendis liberis. 2, 5, 5
Theodori Ætoli factum. 3, 4, 18, 1
Thesaurus in multis regnis regi cedit. 2, 8, 7
Thesaurus jure naturali est ejus, qui invenit. *ibid.* hodie principum sunt quasi gentium jure. *ibid.*
Thesauri cujus, & de iis leges variæ. *ibid.*
Thesmophoria cur Cereris sacra dicantur. 2, 2, 2
Tibarenorum generositas. 3, 1, 20, 3
Τιμᾶν pro benefacere. 2, 13, 7, 2
Τιμορία quid. 2, 20, 6, 1
Timothei ducis moderatio. 3, 12, 2, 2
Titus templum incendit. 3, 5, 2, 5
Tradere se in fidem, quid. 3, 20, 50, 3
Traditio non requiritur naturaliter ad perficiendam alienationem. 2, 6, 1, 2
Traditio naturaliter ad translationem dominii non requiritur. 2, 8, 25

Traditio ad translationem dominii in quibus casibus, etiam jure civili, non requiratur. *ibid.*
Trajani dictum ad præfectum prætorio exponitur. 1, 4, 6, 5
Transeundi jus per alienos fines. 2, 2, 13, 1
Transeundum qua sit. 2, 2, 13, 1, 5
Transitus non debetur injustum bellum moventi. 2, 2, 13, 4
Transfugæ jure Romano postliminium non habent. 3, 9, 10, 1
Transfugæ servi postliminio recipiuntur. 3, 9, 11, 2
Transfugæ ab his, a quibus transfugerunt, occidi solent. 3, 11, 16, 1
Transfugæ belli jure recipiuntur. 3, 20, 12
Transfugæ in dubio non reddendi. 3, 20, 12, 1
Transfugas admittere licet. 3, 1, 22
Transitus per nostram terram quibus & quamobrem negari non debeat. 2, 2, 13. quibus rationibus tutior reddatur. *ibid.* in transitu concesso vis omnis abesse debet. 3, 17, 2
Transmissio linealis differt a repræsentatione. 2, 7, 22, 1
Tribuni sacrosancti quomodo facti. 3, 19, 8, 2
Tributa solvere honestum. 1, 2, 7. retro debita an peti possint ab eo, qui pacto quodam successit in jus ejus, cui debebantur. 3, 20, 22. juste imponuntur devictis gentibus, tam ad securitatem, quam ad restitutionem sumptuum. 3, 15, 6. subditis, cum ob dubium de belli justitia bellare nolunt. 2, 26, 5
Tributariæ Medorum nationes an ejus conditionis manserint, translato ad alios imperio. 2, 16, 16, 4
Tributorum finis quis. 1, 2, 7, 12
Tributorum indictio ad victoris utilitatem. 3, 6, 15
Tuendi sese justus modus, etiamsi in justo bello, difficulter tenetur, aut cognoscitur. 2, 4, 4
Tullii Hostilii dolus. 3, 1, 14, 2
contra Turcam an sit fœdus ineundum. 2, 15, 12
ob Turpem causam qui quid accipit, non tenetur ad restitutionem. 2, 10, 12
qui sese in Tutelam alicujus dat, tacite obligatur, nequid faciat contra eum statum. 3, 24, 2. Pactum militaris operæ pro Tutela quale. 2, 12, 5
Turris Babylonica. 2, 2, 2
Tutelam natura occupanti & idoneo concedit. 2, 22, 12. regni aliam requirit regnum patrimoniale, aliam non patrimoniale. 1, 3, 15
in Tutelam receptus nihil debet agere noxium statui ejus, a quo receptus est. 3, 24, 2
Tutor qui jus, etiam incertum pupilli defendit, non agit injuste. 2, 23, 13. Regni, an, Rege pupillo aut captivo, summum habeat imperium. 1, 3, 11
Tutores a quo dandi in regnis patrimonialibus & non patrimonialibus. 1, 3, 15
Tyrannus titulo. *vide* Invasor.
Tyrannus judiciorum jus, ut nec aliarum rerum, non habet. 1, 25, 8. an obliget populum aut verum regem per contractus. *vide* Contractus. obligat iis actionibus, quæ ad imperium pertinent, & quatenus. 1, 4, 15
Tyranni imperium ferendum. 1, 3, 8
Tyranno an jusjurandum servandum. *vide* Jusjurandum.
Tyranno fides debetur. 3, 19, 2. & 1, 3, 2
Tyrannum vi dejicere aut occidere nunquam liceat privatis. 1, 4, 16
Tyrannorum liberi injuste afficiuntur pœnis metu ne similes evadant, aut cædem suorum vindicent. 3, 21, 13. an in uxores eorum adulterium committatur. 3, 19, 2
Tyrannicum imperium & id, quod imperantis causa institutum, sibi invicem opposita. 1, 3, 8. tyrannici imperii destructio seditiosa esse potest. 1, 4, 19. nam & in tyrannide multæ bonæ leges esse possunt. 3, 3, 2. an, ut tyrannide liberetur, patriæ bellum possit inferri. 1, 14, 19
Tyrannice imperans princeps an subditis ipso facto subjiciatur. 1, 3, 9. an ab iis imperio dimoveri possit. 1, 3, 8. non definit esse princeps, contra quam aliqui putarunt. 2, 1, 9

V.

Vades. 2, 21, 11, 2
quæ non Valent ab initio, non semper ex postfacto valere nequeunt. 3, 4, 11

Valerii Levini dolus. 3, 1, 17, 1
Validiorum omnia esse, male dicitur. 2, 22, 3
Vandalicæ successionis controversia. 2, 7, 30, 2
Vaniloquentia interdicta Christianis. 3, 1, 2
Vasallus, qui non idem subditus, cogi non potest, ut eat obses. 3, 20, 52
Vasallus an obses dari possit a domino feudi. *ibid.*
Vasallorum jus circa alluviones. 2, 8, 15, 1
Vastatio. *vide* Populatio.
Vaticinia accipienda, vel sub conditione, vel simpliciter. 1, 7, 8. ad bellum jus nullum dant, nisi expressum adsit mandatum Dei. 2, 22, 15. intelligi nequeunt, donec ad tempus impletionis. 2, 22, 15. *Annot.* 2
Vaticinorum veterum explicatio magnum olim malum concitavit. 2, 22, 15
Vatum nomen qui sibi falso induunt, recte puniuntur. 2, 20, 51. *Annot.* 1
Vectigal mari imponi an possit. 2, 3, 14
Vectigalia pro transitu mercium imponi quæ possint. 2, 2, 14, 1
Vectigalia ex quibus causis constitui possint. 2, 2, 14. ut constitui possint, requiritur summa potentia ut sit prædictus is, qui constituit. 1, 3, 6. qui frautus is, qui constituit. 2, 17, 16
Vectigalium immunitas qualis, quæ in fœdere comprehenditur. 2, 15, 6. si conceditur, eorum non intelligitur, quæ summa exigit necessitas. 2, 16, 27
Vela candida. 3, 24, 5
Velle censeor, quod in alterius voluntate posui. 1, 2, 11, 18. Deus velle ea, quomodo dicatur, quæ tamen non efficit. 3, 1, 8. nemo sibi male vult. 1, 4, 4
Venatio an tantum sit juris gentium. 2, 8, 2. cujus licita sit, sed legem accipit a terra. 2, 2, 5. cur principibus proprie adsignata. 2, 8, 5
Venantes rusticos morte punire injustum. 4, 1, 14. *Annot.* 1
Vendendi libertas an alicui debeatur. 2, 2, 20
qui Vendit, obligat se ad omnia ea, quæ in venditione sunt naturalia. 2, 2, 20. vendi pluris quam emptum quotiens quid possit. 2, 12, 14
Vendita res nec tradita cujus sit periculum. 2, 12, 15. si cujus latitantis bona vendita sunt, is admittitur ad pecuniam ex iis redactam. 2, 10, 2
Venditio captivi an vim habeat, si in locum pacatum vendatur, & an ei jus sit postliminii. 3, 9, 2. quid si ad suos venditione pervenerit. *ibid.* §. 5. frumenti prohiberi solet in summa penuria. 2, 2, 19
Venditio potest dominium transferre ante traditionem. 2, 12, 15, 1
Venena qui struere compertus est, an possit interfici. 2, 1, 5
Veneno interficere jure gentium vetitum. 3, 4, 15
Veneno inficere tela an liceat. 3, 4, 16
Veneno inficere aquas an liceat. 3, 4, 17
ad Venerem proni sunt, in quibus sanguis prævalet. 2, 20, 31
Venia digna quæ. 3, 11, 4, 4, 7
Veniam dare an liceat. 2, 20, 31
Venire, & mittere, diversa. 3, 21, 16
Venire cui permissum, an quem secum ducere possit. 3, 21, 27
Verba intelligenda secundum materiam subjectam. 2, 16, 24
Verba ex proprietate in dubio sumenda. 2, 16, 2
Verberibus adfecti reges, sed absque infamia. 1, 3, 20. servi non nimium adficiendi. 3, 14, 4
Verborum obligatio interna ex mente. 2, 16, 1, 1, 2
Verborum obligatio externa secundum interpretationem probabilem. *ibid.*
Veriloquium quo sensu ad justitiam a quibusdam referatur. 3, 1, 11. non ita necessarium ad justitiam, ut magnanimum. 3, 1, 20. bello tolli fortasse aliquatenus potuit. 3, 19, 1
Veritas, id est, locutio aperta. 2, 13, 3, 2
Veritas justitiæ pars. 3, 1, 11, 2
Vestis apud Romanos postliminio non recepta. 3, 9, 14, 2
Vestium nomine arma non veniunt. 3, 23, 12
Vetans fortius quam jubens, quare. 2, 16, 29, 1
Veteribus est dictum, quid significet in verbis Christi. 1, 2, 6
Via publica an alluvionem impediat. 2, 8, 17
Victi clementer habendi. 3, 15, 12
Victi victoribus permixti. 3. 15, 3
Victis eripere nihil nisi quod pacem impedit, laudabile. 3, 15, 2, 1
Victis relictum suum imperium. 3, 15, 7
Victis imperium relinquere generosorum est. 3, 15, 4

Victis imperium relinqui solet, locis quibusdam detentis. 3, 15, 5
Victis imperii pars relicta. 3, 15, 9. permissæ suæ leges, & magistratus. 3, 15, 10. sua religio permissa. *ibid.* §. 11.
Victor curare debet, ut religio vera libere prædicetur. *ibid.*
Victor quis dicendus. 3, 20, 45
Victoria unde censenda. *ibid.* victoriæ jus an justitia interna non extendi possit ultra modum debiti, & periculi necessitatem. 3, 15, 1. victoriam non voluit furari Alexander. 3, 1, 20. post eam res eorum, qui victi sunt, vastare injustum. 3, 12, 2
Victoris officium in eos, qui se dedunt. 3, 20, 49, 2
Victus quis. 3, 20, 15. victi bello solenni jure gentium nihil non habent patiendum. 3, 20, 49. legationis jus amittunt. 2, 18, 2. Romani nihil adimere solebant præter injuriæ licentiam. 3, 15, 2. & 3, 20, 50
Vi resistere summis Magistratibus licitum piumque non est. 3, 7, 7. non utendum in rep. etiamsi justa sit. 1, 4, 9
Vim qui infert, sæpe injuste occiditur. 2, 1, 9. etiam nec dum præsentem prævenire licet magistratui. 2, 1, 16. per vim jus suum consequi quo sensu juris naturalis esse dicatur ante positas leges. 1, 1, 10
Vindex sanguinis apud Hebræos. 2, 20, 8, 6. & 1, 2, 5, 4
Vindex sui juris quisque naturalis. 1, 5, 1
Vindicatio. *vide* Ultio.
Vindicatio. 2, 1, 2. rei nostræ cum cæde alterius, nisi ejus rei, ex qua vita pendet, quæque judicio recuperari nequit, lege euangelica illicita. 2, 1, 13
Vindicta bonum est imaginabile. 2, 20, 29. concessa potestati publicæ cum jure defensionis. 2, 1, 16. injusta lege nat. & euang. 1, 3, 2. & 2, 20, 5. quatenus tantum animum dolentis exsatiat. 2, 20, 10. quo sensu Deus vindicando scelera impiorum ridere dicatur. 2, 20, 4. justa ex jure naturali, quo sensu. 2, 20, 8. ea est, quæ fit magni boni publici causa. 1, 2, 8. etiam justa non semper concessa leg. euang. 2, 20, 10. ea, quæ sumitur in posteris nocentum, an exemplo Dei possit defendi. 2, 21, 8
Vindictæ privatæ exempla. 2, 20, 8, 3
ad Vindictam quisque promptior, quo ratione minus valet. 2, 20, 5
Vindicantis animus non debet in malo acquiescere, quo sensu. 2, 20, 4
de non Violandis legatis lex non pertinet ad eos, ad quos non mittuntur. 2, 18, 5
Vir bonus naturaliter perpetuus Magistratus. 2, 20, 9
Virginalis pudor æquiparatur vitæ. 1, 2, 5. & 2, 1, 7. an, qui violare eum cupit, possit occidi, ut defendatur. 2, 1, 7
Virginem vi corruptam corruptor non tenetur ducere jure naturali. 2, 7, 15. vi corruptæ cur credi lex velit in agro, non in urbe. 2, 1, 12
Viriati moderatio. 3, 12, 4, 3
Virtutis actus, quos jus Hebræorum exigit, exiguntur & nunc a Christianis. 1, 1, 17, 5
Vis ac terror, propria bellorum. 3, 1, 6. justa, quæ jus alterius non violat. 1, 2, 1. ubi justa est punitio. 3, 1, 2. major liberat a pœna. 3, 21, 9
Vis injusta naturaliter quæ. 1, 2, 1, 6
Vis justa naturaliter quæ. 1, 2, 1, 7
Vis justa testimoniis probatur. 1, 2, 1, 5, 7
Vis justa in bestiis, quo sensu. 1, 2, 1, 5, 3, 2
Vis pœnæ ergo licita. 3, 1, 2, 3
Vi, hominibus armatis, coactisve, quid significet. 2, 16, 20, 4
Vita fundamentum est omnium bonorum temporalium & æternorum. 2, 24, 6. anterior ut cum delicto veniat in æstimationem, quatenus naturaliter sit æquum. 2, 20, 30. hominis Christiani pluris esse debet, quam res sua. 3, 2, 6. innocentis recte servatur per mendacium. 3, 1, 16
Vita in statu innocentiæ. 2, 2, 2, 1, 2
Vita populi præferenda libertati. 2, 14, 6, 2
Vita an obligari possit. 3, 2, 6
Vita tota reorum an examinanda. 2, 20, 30, 4
Vitam valide obligari, antiquorum sententia. 2, 15, 16, 4
Vitæ tuendæ causa mentiri an liceat. 3, 1, 16
Vitæ æstimatio non fit in homine libero. 2, 17, 13. jus plenum nemo habet in se. 3, 2, 6. ita ut eam sibi adimere possit, aut hoc fine pro alio obligare. 2, 21, 11. sua enim cuique est, sed non

non ad perdendum. 2, 17, 2. ſuæ quemque eſſe ſummum dominum, gentium eſt opinio. 3, 2, 6. & 3, 20, 43
Vitæ pactio libertatem non comprehendit. 3, 23, 12
Vitam ſervare ſi nequeam aliter, licet mihi eam impetentem arcere vi quacunque. 1, 1, 3. etiamſi ſit innocens. 3, 1, 2. in vitam noſtram Deus plus juris habet, quam nos ipſi. 1, 3, 3. jus etiam habet ſine intuitu culpæ. 2, 21, 14. vitam multitudinis innocentis ſuæ unius quiſque tenetur præferre. 2, 25, 3
Vitia, quæ ex corporis mixtura originem trahunt, facillime remittenda. 2, 20, 31. non omne, quod fit vitioſe, caret effectu juris. 2, 11, 9
Vitia qualia impunita eſſe debeant. 2, 20, 18. 20, 1
Vitioſitas actus ab effectu diſcernenda. 2, 17, 22
Vitium rei in contractibus indicandum, & quare. 2, 12, 9, 1
Vittæ. 3, 24, 5
Ulciſci quid ſignificet Auguſtino. 2, 1, 2, *vide* Vindicare.
Ultio an juri naturæ conveniat. 2, 20, 5, 1, 3
Ultio an licita jure naturæ & gentium. 2, 20, 8, 2, 3
Ultio an Chriſtianis permiſſa. 2, 20, 10, 1, 5
Ultionis reſtrictio unde. 2, 20, 8, 4
Unio populorum, aut regnorum, quid operetur. 2, 9, 9
Univerſitas obligat ſingulos. 2, 5, 17
Univerſitas manet, etiam cum ſinguli intereunt. 2, 5, 1. jure gentium voluntario. 3, 2, 2. *vide* Debitum. non qua ſinguli, ſed qua pars ſunt univerſitatis. 3, 2, 1. ut tamen ſinguli bona ſua ex delicto ejus amittant, in quod non conſenſere, injuſtum. 2, 21, 7
Univerſitatis debito ſinguli an obligentur, & quatenus. 2, 14, 7
Univerſitatis res cui acquirantur in bello. 3, 8, 4. de univerſitate quædam dicuntur primo, quædam non niſi derivatione a ſingulis. 2, 21, 8
Voces an naturalia ſigna. 3, 1, 8, 1
Voces naturaliter nihil ſignificant. 3, 1, 8. voces multæ aliam latam, aliam ſtrictam habent ſignificationem. 2, 16, 9. omnes ambiguitatem admittunt. 3, 1, 17. repertæ ſunt ad ſignificandum, cum obligatione mutua. 3, 1, 8. vocum ambiguarum is ſenſus ſumendus, qui vito caret. 2, 16, 5. ſenſus improprius ſumendus, cum aut abſurdum alias ſequeretur, aut pactum redderetur inutile. 2, 16, 12. in pactis populariter ſumendus. 2, 16, 2
de Vocibus meris diſputatio cavenda. 2, 20, 23
Volenti mentiendo an injuria fiat. 3, 1, 14, 1
Voluiſſe in dubio quiſque cenſetur quod eſt æquiſſimum. 2, 7, 3
Voluntas defuncti pro lege. 2, 7, 3
Voluntas quæ punibilis 2, 20, 18
Voluntas Dei nominatur, ubi cauſæ non apparent. 2, 20, 48, 1
Voluntas jure mutabilis. 2, 11, 2
Voluntas unde colligatur. 2, 16, 26. naturaliter ſufficit ad obligationem. 2, 11, 1. etiam ſine cauſa obligationis. 2, 16, 20. accipientis poteſt traditionem antecedere. 2, 6, 2. in contractibus ex utraque parte requiritur æqualis. 2, 12, 10
Voluntas in dubio creditur ſibi eſſe conſentiens. 2, 16, 7. hominum, poteſt eſſe menſura ejus, quod res quæque valet. 2, 12, 15. *vide* Pretium. malefaciendi, ſi per externa ſigna de ea conſtiterit, puniri poteſt. 2, 20, 39. mandantis in dubio cenſetur, ut ſervetur mandatum. 2, 11, 17. pejerandi etiam occulta punitur a Deo. 2, 13, 1. populi quæ præſumatur. *vide* Præſumptio. ejus, qui nunc eſt, quando non pro alia quam primæva populi voluntate accipiatur. 2, 7, 27. regis ſe in integrum reſtituere cupientis unde præſumatur, vel cognoſcatur. 2, 14, 2
Voluntatis conjectura ceſſat, cum cauſa alia apparet. 2, 4, 5. an ad bellum ſuſcipiendum ſufficiat minori Magiſtratui. 1, 3, 5. defectus originarius unde queat intelligi. 2, 16, 22. internuntius differt a tabellario. 2, 11, 17. ratio in teſtamento quomodo judicari debeat. 2, 16, 26. ſigna ſufficientia quæ. 2, 11, 11. quomodo voluntas ex iis dijudicanda. 2, 16, 26
Voluntatem domini rem ſuam ad alium transferre cupientis, ſervari jure naturali æquum eſt. 2, 11, 1. ut mutet animus humanus, non potentiam modo habet, ſed & jus. 2, 11, 2
Voluntate ceſſante non manet dominium. 2, 9, 1. no-

2, 9, 1. noſtra etiam per alium obligamur. 2, 11, 12. quod ex voluntate profectum, in eo pœnitere licet. 2, 4, 14
Voluptatis deſiderio quæ non recte fiunt, minus excuſabilia, quam quæ ex metu aut ira. 2, 20, 31
Urbes quædam a Deo excidio damnatæ: quare. 3, 12, 2, 4
Urbes a Salomone Hiromo datæ quales. 1, 3, 12, 3
Urbium matricum jus in colonias apud Græcos. 1, 3, 21, 1
Uſucapio locum non habet inter duos populos aut reges. 2, 4, 1. imo. 8, 2, 9, 1
Uſura in bonam partem accipitur. 2, 13, 21. non illicita jure naturali, ſed lege euangelica. 2, 12, 30. non eſt, cum quis mercedem paciſcitur pro periculo amiſſionis pecuniæ ejus, quam mutuo dedit. 2, 12, 21. leges humanæ de uſuris latæ quid efficiant. 2, 12, 22
Uſuræ quo jure vetitæ. 2, 12, 20, 1, 3
Uſuræ vetitæ lege Hebræa. *ibid. Not.* 3
Uſuræ Chriſtianis illicitæ. *ibid.*
Uſuræ crimen quibus caſibus non admittatur. 2, 12, 21
circa Uſuras legum civilium efficacia. 2, 12, 22. Hollandicum jus circa ipſas. *ibid.*
Uſus autoritas in explicandis legibus. 1, 2, 9, 1
Uſus rerum naturalis. 2, 2. 2, 1
Uſus rei in abuſu conſiſtens æſtimabilis extra rem. 2, 12, 20, 2
Uſus. 2, 3, 3
Uſusfructus proprie ita dictus non eſt earum rerum, quæ uſu pereunt, jus tamen utendi iis eſt æſtimabile. 2, 12, 20
Uſufructuarius ſi ſuum jus extraneo concedit, nihil agit. 1, 4, 10
Uti opera oblata licet, etſi offerenti illicita. 3, 1, 21, 22. & 2, 26, 5, 1
Utile factum. *vide* Factum utile. non mihi ſtatim licet per vim imponere id, quod alteri eſt utile. 2, 22, 12. quod minus utile, non ſtatim eſt illicitum. 2, 5, 12
Utilitas ſola, non eſt juſta belli cauſa. 2, 22, 6. & 2, 22, 13. nec cædis. 3, 11, 16. nec corruptionis rerum quæ ſunt alterius, niſi juſtitia accedat. Innoxia dat jus contra proprietatem ſingulorum. 2, 2, 11. privata ut cedat publicæ, videntur voluiſſe, qui cœtus civiles inſtituere. 3, 20, 7
Utilitas publica jus dat in bona privatorum. 3, 20, 7. non dat jus alienandæ partis imperii ſine conſenſu ejus. 2, 6, 8. ſi in quibuſdam caſibus ſpectanda, quibus eam ſpectare jus ſit. 3, 20, 10. ſervi ſubeſt utilitati Domini. 3, 14, 6
Utilitas publica alienando bona ſubditorum pacis cauſa, quo ſenſu requiratur. 3, 20, 7, 1. & 10, 1
Utilitas belligeranti ex abſtinentia populationum. 3, 12, 8, 1
Utilitatis innoxiæ jus. 2, 2, 11
Utiliter quod geſtum eſt, valet, quomodo intelligendum. 3, 22, 3
Uxor in corpus mariti jus habet ex lege euangelica. 2, 5, 9, 2
Uxor rem vendicat emtam pecunia ſua, quam repetere potuiſſet. 2, 10, 2, 2
Uxor pars familiæ maritalis. 2, 5, 8, 3. & 12, 1. virum non ſequitur, niſi in jure commorandi. 3, 21, 17. *vide* Domus.
Uxores, an plures habere licitum ſit: qui plures habuerint, qui una contenti: & an licitum ſit eas deſerere. 2, 5, 9, 1, 2, 4
Uxoria bona vendendi jus, non a natura eſt. 2, 5, 18. ne uxor pro marito. 3, 2, 1
Withernamium jus. 3, 2, 4

X.

Xerxis & Artabarzanis controverſia. 2, 7, 29
Ξυμμαχία. 2, 15, 6, 2

Y.

Υπαλληλισμός. 1, 4, 6, 2
Ὑπερβολὴ figura qualis. 3, 1, 13, 1
Ὑπόκρισις. 2, 13, 21, 1

Z.

Zelandorum jus circa alluviones. 3, 8, 15, 1
Zeli judicium. 2, 20, 9, 5
Zizania ſinenda ad meſſem. 3, 1, 4, 2
Zopyrus perfidia non caruit, ob fidem Regi ſuo præſtitam. 3, 24, 2

EMEN-

EMENDENDA
ET
ADDENDA.

Pag. 3. Not. col. 2. lin. 17. ἴχυι. Lege, ἴσχυι.
Pag. 17. lin. 6. adde in margine: *Pag.* 633. D.
Ibid. lin. 13. in marg. *Tob.* Lege: *Topic.*
Pag. 33. Not. col. 2. lin. penult. Adde: *Post hæc scripta, forte reperi locum* PLINII *hoc additamento alieno ita auctum, apud* MARC. LYCKLAMA, *unde sine dubio Auctor noster habet. Vide quæ diximus in Præfatione.*
Pag. 47. Not. col. 1. lin. 10. *Epist.* 1. Lege: *Epist.* L,
Pag. 59. lin. 12. in margine: *Ed. Paris.* Lege: *Edit. Davis.*
Pag. 70. Not. col. 2. lin. 18. *Ex Epist.* 166. Lege: *Ex Commentario in Psalm.* 124.
Pag. 118. col. 2. Notam (ff) ita refinge: Mera fabula, quam pleniſſimè confutavit SALMASIUS, *Defens. Reg.* Cap. II. & poſt illum alii. Rationes ab utraque parte adlatas collegit SELDENUS, *De Synedr.* Lib. III. Cap. IX. ubi ipſe rem in medio relinquit. *J. B.*
Pag. 178. Not. col. 2. lin. 5. *damni dari.* Lege: *damni dati.*
Pag. 189. lin: 9. *quidam concedent.* Lege: *quidam concedunt.*
Pag. 192. lin. 7. *deſcindere.* Lege: *diſcindere.*
Pag. 211. Not. col. 2. lin. 3. à fine: *habuiſſe nationes.* Lege: *habuiſſe notiones.*
Pag. 217. Not. col. 1. lin. ultim. *unum milliare cum quadrante.* Lege: *unum* milliare *vulgare, ſeu ter mille paſſuum Geometricorum, cum duabus tertiis.*
Pag. 223. Not. col. 2. lin. 3. à fine: ἀ πάντων. Lege: ὁ πάντων.
Pag. 229. Not. col. 1. lin. 10. *legem ἄμνησλας.* Lege: *legem ἀμνησίας.*
Pag. 236. Not. col. 2. lin. 5. à fine: *JCti Italenſis.* Lege: *JCti Hallenſis.*
Pag. 250. lin. 8. ὁμὰς. Lege: ὁρμὰς.
Pag. 265. Not. col. 1. lin. 9. *Lazotum Rege.* Lege: *Lazorum Rege.*
Pag. 305. Not. col. 1. lin. 9. *Deinde Regis.* Lege: *Deinde Reges.*
Pag. 307. lin. ultim. *Ægyptidarum.* Lege: *Æpytidarum.*
Pag. 316, Not. col. 2. lin. 7. à fine: *indignis.* Lege: *indigenis.*
Pag. 331. in margine, literæ *d* & *e* tranſponi debent. Ibid. lit. *a* leg. *Ep.* 91 & lit. *b. Lib.* XXVI.
Pag. 363. §. X. lin. 3. *acceptatione.* Lege: *acceptione.*
Pag. 397. lin. 4. *ut rapta.* Lege: *ut raptu.*
Pag. 409. Not. col. 1 lin. 7. *Hebræis prodidit.* Lege: *Hebræus prodidit.*
Pag. 416. lin. 13. *Contra, ſi Rex* &c. dele comma poſt *Contra.*
Pag. 426. Not. col. 2. lin. 7. à fine: ἐγγὸς δυλείας. Lege: ἐγγὺς δυλείας.
Pag. 434. lin. 20. Adde in margine: *De Expedit. Alexandr. Lib.* I. *Cap.* XVII.
Pag. 455. Not. col. 2. lin. 8. *Latinas.* Lege: *latrinas.*
Ibid. lin. 20. ἄνεο τῶν θυγατήρων. Lege: ἄνευ τῶν θυγατέρων.
Pag. 474. lin. 5. *Romam mitterent.* Lege: *Romam mitteret.*
Pag. 478. in margine: † *Liv.* XXXVII. *c.* 12. Lege: *c.* 49.
Pag. 485. Not. col. 1. lin. ult. ἐμμῆναι. Lege: ἐμμεῖναι.
Pag. 487. lin. 10. *vers* 1260. Adde: *Lib.* V.
Pag. 506. in marg. lin. 8. *Ed. Paris.* Lege: *Ed. Davis.*
Pag. 556. lin. 7. à fine: *& nono.* Lege: *& octavo.*
Pag. 557. Not. col. 1. lin. 2, 3. *promiſiſſe.* Lege: *promiſſe.*
Pag. 558. Not. col. 1. lin. 5. *Habet Auctor.* Lege: *Debet Auctor.*
Pag. 578. lin. 6. *Lanvicum.* Lege diviſim: *Lan vicum.*
Pag. 593. in margine: † *Job.* VII. Lege: *Joſue* VII.
Pag. 597. lin. 1. *de eo contractu.* Lege: *de eo contactu.*

Pag.

Pag. 620. Not. col. 2. lin. 2. ἀντικαμπάτων. Lege: ἀντικαμπάζων.
Pag. 638. marg. lit. *b*. Lege: *Lib.* XLV.
Pag. 683. *num.* 2. lin. 3. *non ſinguli*. Lege, ex prima Editione: *non ut ſingulî*.
Pag. 700. Not. col. 1. lin. 4. ante *At Cadmens*, pone uncinum [.
Pag. 707. Not. col. 1. lin. 2. dele *vers.* 538. & pone pag. ſeq. col. 1. lin. 2. poſt vocem *Æneidos*.
Pag. 713. lin. 9. à fine: Adde in margine loci *Diodori Siculi* deſignationem: *Lib.* XVI. *Cap.* 31.
Pag. 755. Not. col. 1. lin. ult. δορυλαττῶν. Lege: δορυληπτῶν.
Pag. 763. Not. col. 2. lin. 3. à fine: *Servum à belli jure*. Lege: *Servum belli jure*.
Pag. 799. Not. col. 1. lin. 15. OCCASIONEM DE. Lege: *occaſionem dedit*.
Pag. 810. lin. 5. à fine: *Campanis*. Lege: *Camnſanis*.
Pag. 811. lin. 5, 6. *equitatu circumdedit*, *parci jubens* &c. Hæc malè verſa. Dicendum fuerat: *obequitans juſſit milites ſuos parcere adverſariis* &c.
Pag. 826. Not. col. 2. lin. 7. *Ex ipſa*. Lege: *En ipſa*.
Pag. 835. lin. 5. à fine, adde in margine: *Syracid.* XXXIII. 22.
Pag. 853. lin. 2. *Hermocratus*. Lege: *Hermocrates*.
Pag. 870. Not. col. 2. lin. 2. à fine: *Cotocottæ*. Lege: *Corocottæ*.
Pag. 892. lin. 7. à fine: repone in margine omiſſam deſignationem loci *Thucyd.* reſpondentem figuræ † *Lib.* V. *Cap.* 79.
Pag. 905. lin. 2. à fine: *veterem & novam*. Lege: *veterem & notam*.
Pag. 910. Not. col. 1. lin. 1. poſt *Ed. Wech.* Adde: *Similia tamen verba habet* APPIANUS, De Bell. Civ. *Lib.* II. *pag.* 522. *Ed. H. Steph.*
Pag. 933. Not. col. 1. lin. 1. poſt vocem *Philo*, adde: (*Pag.* 733. D.) Ibid. col. lin. penult. ἀχριβὴς. Lege: ἀκριβὴς.
Ibid. in Contextu, lin. penultima: pone in margine deſignationem loci Livii à me jam reperti: *Lib.* VII. *Cap.* 40. in fin.
Pag. 935. Not. Col. 1. lin. 4. Dele à vocibus *Ante autem* &c. uſque ad lin. 9. *Edit. Paris*. Jam enim, locum inſpiciendo, animadverti, apud *Philonem* agi tantum de Piis viris, non autem de omnibus hominibus in genere.
Ibid. col. 2. lin. 3. ἄτιρον. Lege: ἄτιμον.

BSB Bayerische StaatsBibliothek
MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Grotius, Hugo, / Gronovius, Johannes Fredericus, / Barbeyrac, Jean,

De iure belli et pacis libri 3, in quibus ius natura et gentium, item iuris publici praecipua explicantur

Amstelodamum 1720

Ph.pr. 566
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10040705-1